

Migne, successores

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATI
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

SECUNDA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTI-
BUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINA-
RUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNA-
TA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE
AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

LOCUTIS ET AMPLIUS LOCUPLIATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATI-
STICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO,
IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUBORUM TUM VARIETAS,
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIS, PRETIUM EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORUM.

PATROLOGIÆ TOMUS CLXIV.

S. BRUNO ASTENSIS, ABBAS MONASTII CASINI ET EPISCOPUS SIGNIENSIS

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINF, 127.

1884

BR
60
.M4
t.164

Clichy. — Ex typis PAUL DUPONT, 12, via dictâ Bac-d'Aesnières 104.8.84.

APR 1964
JOHN Y

SÆCULUM XII

S. BRUNONIS

ASTENSIS

ABBATIS MONTIS CASINI ET EPISCOPI SIGNIENSII

OPERA OMNIA

AUCTA ET ADNOTATIONIBUS ILLUSTRATA

JUXTA EDITIONEM ROMÆ ANNO 1791 CURANTE BRUNO BRUNI DATAM

ACCEDIT

ODDONIS ASTENSIS MONACHI BENEDICTINI

EXPOSITIO IN PSALMOS

S. BRUNONI AB IPSO AUCTORE DICATA

nam ad calcem Operum S. Brunonis edidit D. Maurus Marchesius, Casinensis decanus, Venetiis anno 1651

ACCURANTE J.-P. MIGNE

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS PRIMUS

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA FICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

1884

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLXIVCONTINENTUR

S. BRUNO ASTENSIS SIGNIENSIS EPISCOPUS.

	<i>Col.</i>	9
PROLEGOMENA.		
Expositio in Genesin.		147
— in Exodum.		233
— in Leviticum.		377
— in Deuteronomium.		505
— in Job.		551
— in Psalmos.		695
— in Proverb.		1230
— in Cantica.		1234

APR. 1874. J. H. P.
JOH. V. M. V. M.

REGIÆ CELSITUDINI
CAROLI EMMANUELIS

PEDEMONTII PRINCIPIS, ETC., ETC.

BRUNO BRUNI SCHOLARUM PIARUM.

Cum, Regia Celsitudo, novam operum S. Maximi episcopi Taurinensis editionem, jussu Pii sexti pontificis maximi absolvissem, eamque Augusto regi, Victorio Amedeo optimo parenti tuo, ipsius nomine ornata, eodem pontifice maximo jubente, Taurini reddidisssem; prospere etiam mihi contigit, quod jamdiu magnopere optaveram, ut te quoque præsentem colerem; atque ex ipsius pontificis mandato eadem S. Maximi opera tibi humillimus offerrem. Tunc sane quæ absens de te celebrari, summisque laudibus extolli audiveram; egregiam nempe indolem tuam, ingenii aciem, singularem humanitatem, animique præstantiam, quibus certam spem præbes proavis tuis ducibus, ac regibus imparem non futurum, coram sum admiratus. Sed multo magis me in obsequium, et admirationem abripuit sapientia tua; vix namque lustratis aliquibus S. Maximi homiliis; statim de ejus latini sermonis elegantia, de doctrinæ copia, de orationis robore, tanquam peritissimus judex, quam recte, præclareque sentires, significasti. Hæc admiratio desiderium in me accendit, ut aliquid pro exiguis viribus meis pararem, quod regia celsitudine tua non indignum foret, meamque erga te venerationem testatam faceret. Neque diu cogitandum mihi fuit, quid eligerem; cum novissem, quanti rex parens tuus æstimarat munus pontificium editionem scilicet concionum, et tractatum sancti Maximi, qua nominis ejus celebritas, laus Ecclesiæ Taurinensis, atque regalis familiæ gloria confirmata, et illustrata est. Ægre jamdiu ferebam alterum Ecclesiæ lumen in Pedemontii regione ortum, atque excultum, a probatissimis scriptoribus commendatum, in quadam oblivione, et obscuritate jacere; quod scripta ejus non satis diligenter conquisita fuerint, nulla autem cura typis tradita pene in contemptum abierint. Is est S. Bruno Astensis ex nobilissima Soleria gente, medio sæculo xi procreatus, Signiæ in Campania episcopus, atque insignis monasterii Casinensis abbas. Scripsit autem Bruno doctissimos commentarios in plures utriusque Testamenti libros, sermones etiam quamplurimos in Evangelia, atque tractatus ecclesiasticæ eruditionis non paucos, quibus cum præclara doctrinæ, et sapientiæ argumenta præbisset, sanctus Gregorius VII, Victor III, Urbanus II, Paschalis II, Romani pontifices, eum plurimi fecerunt, eique gravissima munera demandarunt. Collatis igitur S. Brunonis operibus quæ edita sunt cum optimis mss. ejusdem ævi, aut paulo inferioris, novi illa immerito huc usque neglecta, ab erratis mendisque librorum expurgari posse, suppleri omnia, et singula nativæ suæ lectioni restitui. Comperi etiam maximam homiliarum partem, quarum ipsum S. episcopum auctorem fuisse constat evidentissime, notho scriptori Græco non sine fraude tributam, nonnullosque alios libros a S. Brunone exatatos alio nomine publici juris factos. Quare operæ pretium duxi, injurias hujusmodi S. antistitis æstimationi rapinas detegere, scripta ejus ab usurpatione vindicare, emendatiorem perfectionemque editionem veteri mendosæ opponere, atque conflatas in eum censuras diluere ac propulsare. Causam ago doctissimi sanctissimique viri, cujus in rempublicam Christianam merita, amplissimæque doctrinæ ornamenta tunc me vere prædicasse putabo, cum clarissimis Pedemontanis episcopis jure optimo comparandum Brunonem dicam. Hi quidem sunt, qui luctuosis temporibus Ecclesiæ laboranti firmissimo præsidio fuerunt; qui magna, et ardua pro Dei gloria egerunt, qui invicto animo pro doctrina catholica decertarunt. Eusebium Vercellensem cum nominem, quis ignorat eum fidei Nicænæ assertorem validissimum, malleum Arianorum appellari? Si huic addam Valerianum Cimeliensem seu Nicæensem episcopum medio v sæculo homiliarum auctorem illustrem, Maximum Taurinensem sacro e suggestu oratorem disertissimum, Turibium item episcopum Asturicensem sanctitate, atque doctrina tota in Hispania celebratissimum ab ipso S. Leone Magno suis litteris commendatum, eos in fastis ecclesiasticis laudatissimos commemorabo. Horum gloriam et in Ecclesiam merita æmulati sunt posteriores Alto Vercellensis ob commentarios in Sacras litteras, tractatus theologicos, et conciones ad populum nemini secundus, atque Anselmus archiepiscopus Cantuariensis jurium Ecclesiasticorum vindex post hominum memoriam invictissimus doctissimusque theologus. Age vero nonne inter istos splendidissimum obsinet locum S. Bruno Astensis Signiensium episcopus, ut acta Vitæ ejus et scripta luculentissime testantur? Ille enim operarius in vineam Domini missus fuit ætate quæ hæresis Berengariana. Guiberti Ravennatis schisma, Simonia, cleri corruptio, ecclesiasticorum jurium usurpatio sacra omnia conterebant. Bruno igitur, refugientibus et pertimescentibus cæteris callidissimi hominis audaciam, decertare cum Berengario in concilio Romano non dubitavit, et longam acerrimamque de sanctissimo Eucharistiæ sacramento instituere disputationem; cujus tandem fuit exitus, ut

homo ante audacissimus, et in sua perfidia obfirmatissimus, mutaret repente animum erroresque suos damnaret. Amplissimam hanc victoriam aliisque atque aliis palmis vir sanctissimus cumulavit, qua sermonibus, qua scriptis suis, cum esset episcopus Signinus, virtuteque pastorali divinitus instructus, hæreticos, schismaticos, Simoniacos aggressus, nullibi eos consistere patiebatur, donec ad Ecclesiæ catholicæ sinum confugerent, ubi et sacrorum dogmatum integritatem addiscerent, et pacis concordiaque amori stude-
rent, et legum custodiam tenerent. Hæc cum recolo, lectissime princeps, videor videre exultantem animum tuum, qui ad omnem religionem ac pietatem formatus, lætari profecto, audiens a sanctissimis et doctissimis episcopis tua in dominatione ortis Ecclesiam semper esse defensam, eliminatos errores, sancta Jesu Christi dogmata populis tuis tradita, et alias etiam in regiones propagata. Lætari, inquam, quod nihil felicius, nihilque jucundius regibus atque principibus contingere potest, quam quod suo in regno floreat Christiana religio, illæsum a pravis opinionibus servetur depositum fidei, et perfecta concordia sacerdotium inter et regnum stabilis perseveret. Hæc te sentire, hæc te in votis habere, cum ab ore tuo, non sine maxima jucunditate perceperim, tuaque gesta ad hoc unum pertingere videantur; enixas preces ad te effundere non dubitavi, ut S. Brunonis opera a me collecta, ineditis scriptis aucta, adnotationibus illu-
strata, et suæ sinceritati restituta benigne complectaris, tuoque nomine ornari permittas. Vereor tamen exiguitatem meam haud satis dignitati ac sapientiæ tuæ responsuram; sed erit magnanimitatis tuæ veniam, quam exoro, mihi clementer impertiri; et hoc quaecunque obsequentis animi mei testimonium habere acceptum. Interim Deum O. M. deprecor atque obtestor, ut regem parentem tuum, et te, totamque regiam familiam diutissime sospites servet ad Christiani nominis gloriam, ad populorum tuorum felicitatem, ad Ecclesiæ catholicæ præsidium, ad scientiarum incrementum.

Dabam Romæ ex collegio Nazareno Scholar. Piar. Kalend. Sextilibus anno D. 1789.

PROLEGOMENA IN S. BRUNONIS ASTENSIS OPERA.

PROLEGOMENON PRIMUM.

PROOEMIUM.

Absoluta sub auspiciis, magnaue auctoritate, ac benificentia Pii VI pontificis O. M. operum S. Maximi episcopi Taurinensis editione, cui litterati omnes plauserunt, egeruntque grates quamplurimas sapientissimo pontifici, qui doctis tam præclari antistitis monumentis ornari Ecclesiam mandaverit; desiderium optimæ ejus voluntati obsequendi, et amor illustrandæ patriæ me impulit, ut alterius Pedemontani præsulis pervulgata scripta splendidiorem in lucem emitterem. Noveram equidem S. Brunonem Astensem Signiæ in Campania episcopum commentariorum in utrumque Testamentum, plurimorumque tractatum auctorem; sed vehementer dolebam tum interpretationes ejus in sacram Scripturam, tum lucubrationes alias parum feliciter editas huc usque obscuras jacere, atque neglectas. Quare operæ pretium duxi eas cum melioribus codicibus mss. conferre, et quidquid novi, vel perfectioris lectionis comperissem, addere, ut ad suam integritatem, et nativam præstantiam restitutæ reviviscant amplioremque æstimationem obtineant. Hanc igitur provinciam, arduam valde, et salebrosam alacriter aggressus sum, sperans rem me facturum gratissimam his qui sacris studiis delectantur, quique sancta religionis nostræ dogmata, atque ecclesiasticas traditiones a SS. Patribus, tanquam a purissimis fontibus haurire concupiscunt, si S.

A Brunonem expurgatum, illustratum, et ineditis scriptis auctum eis legendum præbeam.

CAPUT PRIMUM.

DE SCRIPTIS S. BRUNONIS ASTENSIS A MAURO MARCHE-
SIO MONACHO CASINENSIS EDITIS, DEQUE SCRIP-
TORUM TESTIMONIIS.

In duo volumina Marchesius S. Brunonis opera distribuit, ediditque Venetiis apud Brentanos an. 1651. Horum primum comprehendit commentarios in quinque libros Moysi, in Psalterium, in Canticum canticorum, in Job, et in Apocalypsim. His præmittit collector dissertationem suam historicam de S. Brunone, deque ejus scriptis. Huic subsequitur disquisitio Philippi Malabaylæ monachi Cisterciensis, et congregationis S. Bernardi visitoris *De ortu S. Brunonis, canonicatu, et recessu a Casinatibus*. Tertio legitur Vita ejusdem sancti scripta a Petro Diacono bibliothecario Casinensi, lib. iv, cap. 34 chronici ejusdem cœnobii. Quartum locum tenet altera Vita S. episcopi ab anonymo, ut fertur, Signensi canonico in quinque lectiones distributa. Hæc sunt documenta, quibus lectores suos de gestis, scriptisque S. Brunonis instruit editor prælaudatus. Alterum volumen continet 145 homilias, seu sacras conciones in Evangelia totius anni, sex libros Sententiarum, qui sunt sermones de diversis; præterea tractatus De incarnatione Domini, De sacrificio Azymi, De sacramentis, et ecclesiasticis ritibus, Vi-

3. Leonis papæ IX, cui additur responsio ad A. S. Brunonis, cum plura memoret ab aliis prorsus omissa.

1 in volumine habentur compendium Vitæ tri Anagninæ episcopi, et epistolæ duæ, una ad m episcopum Portuensem, altera ad Paschalem tificem.

alia plura exarasse Brunonem constat ex go scriptorum ecclesiasticorum, quorum testi- suo loco subjiciemus. Petrus Diaconus nuper us primus fuit, qui de eo scripsit. lib. xxxiv De illustribus Casinensibus, eumque insignissi- et splendidissimum Ecclesiæ defensorem, et em appellavit. Post eum de eodem S. episcopo nsi egerunt Sixtus Senensis, Cæsar cardinalis ius, Robertus cardinalis Bellarminus, Natalis nder, Ferdinandus Ughellius, Aubertus Miræus, Albertus Fabricius, Antonius Possevinus, hilus Raynaudus, Philippus Labbeus, Jacobus g, Guillelmus Caveius, Casimirus Oudinus, s Mabillonius, Franciscus Combefisius, Lu- s Elies Dupinius, Augustinus Calmetus, Remi- eillerius, Dominicus Maria Mansius in notis l. Fabricii M. et J. Latinitatis, Joannes Ma- 1 adnotat. ad Petrum Diaconum De viris il- us, Joannes M. comes Mazzuchelii, omnes n scriptores Casinenses, quos si recenserem, longus essem.

CAPUT II.

CREPANTIA SCRIPTORUM IN ADNOTANDIS BRUNO-
NIS OPERIBUS.

entiunt autem inter se prælaudati auctores em censu operum S. Brunonis describendo; iiii plura, alii pauciora ei tribuant. Aliqui non a quædam memorant, quidam nonnulla ei au- aliaque falso supponunt. Scripta vero, quæ m suffragiis Brunoni Astensi conceduntur, rpositiones in Pentateuchum, in psalmos, in a Canticum canticorum, et in Apocalypsim. r etiam auctor plurimarum homiliarum in lia, et sermonum, sicuti aliquorum tracta- cum de his expressam mentionem faciat Diaconus, ejusque sacras conciones suis sub describat. Verum non satis diligenter adno- int a Petro Diacono singula Brunonis opera; enim commentarium in Isaiam, cujus ipse D fatione ad Apocalypsim meminit; item ex- aes siluit in libros Josue, Judith, et Regum is eidem commentatori attributas. Silentio præterivit præclaram illustrationem in qua- rangelia, sicut parabolam Salomonis De mu- rte a Brunone interpretatam. Jacobus equi- Long fere omnes hujusmodi commentarios in opp. S. Brunonis descripsit, ejusque ex- rem in quatuor Evangelia testimonio duo- dicum confirmavit; quorum unus est Bibl. oris Parisiensis, alter bibl. Regii Athænei nsis, quod etiam admonet comes Mazzuche- biligentior etiam fuit Remigius Ceillerius S. Mauri monachus in catalogo scriptorum

CAPUT III.

DE CODICIBUS MSS., QUIBUS NOVA OPP. S. BRUNONIS
EDITIO INSTAURATUR.

Non ausus essem Venetæ editionis S. Brunonis emendationem suscipere, nisi lectione, collationeque optimorum codicum mihi constitisset, eam expurgari, suppleri, perficique posse. Et quidem cum in feriis autumnalibus anno 1785, hac de causa Florentiam me contulissem, primas curas impendi in compa- randa lectione V librorum Moysi, qua usus est Bruno cum insigni codice biblico olim monasterii S. Salvatoris montis Amiatæ ordinis Cisterciensis in agro Senensi jam ab anno præcedenti in bibl. Mediceam B Laurentianam translato. Hoc de codice clariss. canonicus Angelus M. Bandinius Reg. bibl. præfectus eruditissimam descriptionem in Ephemeridis Florentinis statim publicavit, pluraque de ejus præstantia, et antiquitate disseruit, quæ ego breviter contraham, ut quanti faciendum sit venerabile illud sac. Scripturæ monumentum magis magisque innotescat. Volumen istud ingentis molis est membranaceum in folio grandiori, quadratis characteribus Romanis nitidissime exaratum, optimeque asservatum, ejusque vetustas a vi Domini sæculo repetitur, cum ex epigraphe ab aliquo S. Gregorii M. discipulo exscriptum arguatur. Continet autem libros omnes utriusque Testamenti, cujus variantes lectiones adnotabimus. Differt autem C in capitum divisione, quod, ut eruditissimus Joseph M. Blanchinius admonet, et clariss. Petrus Lazzarius in præf. ad comment. Brunonis in Evangelia, apud veteres bibliographos usitatum comperimus. Nemo huc usque in dubium vertit S. Brunonem Signiensem episcopum expositionem in Pentateuchum egisse, cum ipse sua in prolusione fateatur, rogatu Petri Anagninæ episcopi opus illud elaborasse, de quo etiam testimonium perhibent plures mss. codices vel XII seculi, in quo floruit S. Bruno, vel sequentis XIII. Primum codicem, quem ego ipse cum editione Veneta comparavi mihi suppeditavit supra memoratus canonicus Angelus M. Bandinius, et est membranaceus in fol. minor. olim. bibl. S. Crucis Minor. in Laurent. Medic. translatus, et exstat in Plat. IX, p. S. in cujus epigraphe legitur: *Incipit expositio venerabilis Brunonis Signiensis episcopi*; qui codex omnimodam præ se fert integritatem, atque ex eo plura decerpsi ad corrigendam, supplendamque Marchesii editionem valde opportuna. Duo pariter codices Casinenses mihi peritiles fuere, quorum alter sign. n. 195, alias 366. sec. XII, alter sign. n. 619, sec. XIII, uterque membranaceus in fol. caractere Romano descriptus. Ex his copiosam segetem pro restauranda, perficiendaque in novis formis Brunonis expositione in Pentateuchum, mihi liberaliter morem gerens collegit cultissimus D. Thomas Capomatus insignis illius cœnobii modernus præsul, ac præcipue magni habendam censeo aliam fere ex integro restitutam et emendatam quæ sua elegantia,

doctrina, et perspicuitate longe excellit commentarium a Marchesio editum. Ad horum confirmationem codices tres bibl. Regiæ Parisien. sign. numm. 2505, 2506, 2507, commemorabo, qui Brunonis episcopi nomen in fronte deferunt.

Haud minus sollicitè codices exquisivi pro confirmanda, et illustranda Expositione A. N. in librum Job; verum et si plures adiverim bibliothecas, ut cum veteribus mss. libris hoc opus conferrem, sola bibliotheca Ghisiana non inutilem reddidit sollicitudinem meam, cum in ea præclarum codicem adinverim talibus notis exornatum, ut sufficere possit pro multis. Fuit enim codex iste recognitus a doctissimo Jacobo Sirmundo cum alio codice bibl. Reg. Parisiensis, quod sua manu in fronte adnotavit, donoque misit an. 1638, ad eminentissimum cardinalem Fabium Ghisium, qui deinde creatus Romanus pontifex Alexander VII appellatus est. Codex hic membranaceus sæc. xiv, in fol. minori nitidissime descriptus S. Brunonis Signiensis episcopi nomine exornatur, ex quo nonnulla in meum exemplar induxi. Paucis nunc egi de commentario in Job; cum alia dicturus sim in præliminari admonitione. Expositio in psalmos imperfecta, multisque defectibus laborans a Marchesio edita, requirebat, ut nihil omitteret, quod ad ejus correctionem, et integritatem conduceret. Sed contra expectationem, nec in Vaticana, nec in Casinensi bibliothecis reperti fuere codices hujusmodi commentarium continentes; sed vices eorum supplerunt codices duo multo in pretio habendi; alter Vallicellanus, alter Ghisianus. Ex primo consecutus sum expositionem, quæ deest in Marchesio a psalmo lxx ad ps. lxxv, a ps. etiam lxxvii usque ad ps. lxxxii, et mediam expositionis partem psalmi lxx. Eædem lacunæ in cod. Ghisiano reperiuntur; attamen valde mihi utilis fuit, cum emendatissimus sit, et aliquibus in locis cod. Vallicellano præstantior. Alias insuper additiones ab utroque codice acquisivi, tam pro emendatione lectionis psalmodum, quam pro recta eorum interpretatione, quibus constabit Marchesium mendosis, interpolatisque mss. usum fuisse. Codices autem Vallicellanus, et Ghisianus, qui membranacei sunt, in folio, et sæc. xiii a tribus codicibus bibl. Reg. Paris. sign. numm. 2508, 2509 et 2902, confirmantur, sicuti a duobus aliis bibl. Rom. S. Crucis in Jerusalem, imperfectis quidem, sed S. Brunonis episcopi Signiensis nomen ferentibus. Neque omitam mentionem facere de cod. bibl. Med. Laurentiano, quem pro brevitate temporis, quo mihi licuit Florentiæ moram facere, aliosque codices consulere volui, ut inferius dicam, vix delibavi, aliqua tamen ab eo accepi, cæteris adnotationibus addenda.

Diutius immorari me oportet in statuenda interpretatione super Canticum canticorum, quæ sublata omni controversia, Brunoni nostro ascribi debeat. Ex quo Marchesius inter opera Signiensis episcopi expositionem illam in Canticum canticorum publicavit, magna orta est disceptatio Benedictinos scri-

ptores inter, et Dominicanos. Comperta est ei viris inveterata opinio, D. Thomam Aquinatem in monasterio Cisterciensi Fossæ Novæ decem monachorum illorum precibus Canticum canti explanasse, cujus commentarius inter opera ejus sancti doctoris jussu S. Pii V Romæ edita a insertus fuit, iterumque recusus in altera ec Veneta apud Galterium anno 1745, tom. XII. publicum deductis, cum palam fieret Marchesi positio, qui scilicet Brunoni Astensi tribuerat, S. Thomæ Aquinati germanum opus asserere partes ejus cepit Angelus de Nuce auctor Ben nus in notis ad chronicon Casinense lib. iv, c. Innititur præcipue auctoritati duorum codicum sinensium, quorum alterum vetustissimum di ornatum epigraphe: *Brunonis in Canticum canticorum*, alterum recentiorum fatetur sæc. nemi cujus in fronte adnotatum est: *continet Expositionem S. Brunonis in Canticum canticorum*. Erasmus Gattula in Republica litteraria satis notus Mar et Nucei opinionis defensorem se fecit in H Casinensi sæculi vii, p. 383 et seq., conten S. Brunonem Signiæ episcopum commentarii parentem agnoscendum. Cum hujusmodi c versia penderet adhuc ex typographo Joan., Pasqualis Veneti an. 1750, prodire disserta clarissimi viri Joan. Francisci de Rubeis O. gestis, et scriptis, et doctrina S. Thomæ Aqu In his ad trutinam revocat momenta scrip Benedictinorum, qui satis tutam suam sente arbitrantur; et invicte probat, neque S. Brun Astensem, neque D. Thomam interpretatio operam dedisse. Observat enim maximam codd diversitatem, cum aliqui, ut antiquissimu brianensis, Aymoni Alberstatensi, alii Remigi tissiodorensi, alii etiam Cassiodorio laudem operis tribuant; in hac tanta mss. Codd. discr tia, nihil certi statui posse affirmat. Appa ante studio eruditissimi Joannis Garetti cor S. Mauri Rotomagi, an. 1679, renovata of Cassiodorii editio, in qua juxta plurimorum nionem commentarium in Canticum canticorum ejus nomine vulgatum ei ascribit. Sed in præfæ multis rationum momentis probat opus illud siodorio haud esse nuncupandum. Horum pri est, quod diversis in locis affertur S. Gregorii præsertim super Evangelia, cujus illustrationem egit, nisi postquam summus pontifex creatus quod contingit anno 590, quo jam ad minus an effluerant a morte Cassiodorii, non amplius s stitis inter vivos an. 575. Secundo, hic comment in sacrum epithalamium a Cassiodorii stilo, et f scribendi plurimum differt. Tertio, de hoc tra ne verbum quidem habet idem Cassiodorius in fatione ad librum De orthographia, ubi libros o a se exaratos recenset. Quarto, sacræ Scrip lectio non est juxta vulgatam translationem, prælaudatus commentator semper usus videtur cæteris suis scriptis. Tandem opinatur Gar

entarium hunc, compendium, et epitomen A
 nplioris tractatus super eudem librum Can-
 anticorum, qui sub nomine S. Isidori Hispanen-
 tur in vulgus. In hac tanta opinum diversi-
 Bruno noster laude expositionis in sacrum
 lamium caruisset, quamvis ipse apertissimis
 illam egisse fateatur. *Caninicus Senensibus.*
 præf. ad comment. super Apocalypsim, cum
 et ipse qualiscunque canonæcus victitabam,
 z canticorum, pro ut potui, exposui; nisi cla-
 us Joannes Lamius in catalogo codd. mss. bibl.
 dianæ descripsisset volumen, in quo exstat
 nodi Brunonis explanatio, atque de ea etiam
 ven dedisset. Hoc de codice mentionem faciunt
 simus Dominicus M. Mansius in notis ad Fa-
 bibliothecam, et Remigius Ceillerius tom. XXI, B
 Histor. sac. Script. Eo autem tempore, quo,
 i, Florentiæ versabar, humanissimus Riccar-
 bibl. præfectus Franciscus Fontanus hunc
 rum codicem mihi concessit, non tam ut com-
 m, sed ut exemplar ab eo educerem; de quo
 abjiciam. Imprimis est membranaceus in fol.
 i signat. n. vi Plut. K. ordin. III, atque in
 legitur, codicem illum, clariss. Benedictum
 ium Flor. Histor. possedisse. Nitidissime
 us inspicitur, et ad sæc. XIII referendus. Se-
 , continet collectionem plurium commenta-
 n super eundem librum, qui ita describuntur.
 nslatio de tractatu Origenis in epithalamicis
 e S. Hieronymo. 2. Expositio in Canticis can-
 n auctore Origene, et interprete Rufino pre- B
 o. 3. Expositio B. Ambrosii episcopi super Can-
 anticorum ex libris ejus collecta. 4. Expositio
 nticis canticorum, auctore S. Gregorio papa.
 xpositio de muliere forte, auctore domno Bru-
 dignino episcopo. 6. Expositio in Cantica canti-
 : auctore eodem. 7. Epistolæ quatuor auctore
 . Cum igitur pateat collectoris mentem fuisse
 puos divini epithalamii commentatores uno
 ine complecti, non est ambigendum eum
 unonem nostrum verum illius expositionis pa-
 m novisse. Idem etiam scribendi genus Bruno-
 oprium, et carmina diversi generis juxta illius
 ; gustum, quibus auctor speciosiora divini
 i, et sponsæ colloquia complexus est, certum D
 nentum præbent, et hunc commentarium Brun-
 n scripsisse.
 c sunt ergo opera S. Brunonis Astensis, quæ
 in primo volumine continentur: scilicet Expo-
 ses in Pentateuchum, in librum Job, in Psalmos,
 Cantica canticorum, cui præmittitur explanatio
 olæ De muliere forte; utraque inedita. Quæ
 sunt ejusdem scriptoris opera, pro secundo
 nine reservamus, quod quam primum in
 a emittere Deo dante vitam, speramus; et de
 uidquid præmonendum erit satis lectoribus fa-
 us.

CAPUT IV.

DE SCRIPTIS S. BRUNONIS DEPERDITIS.

Inter scripta S. Signiensis episcopi, quæ dolemus
 amissa, præcipue commemoranda est Explanatio
 ejus in Isaiam prophetam, de qua hisce verbis testi-
 monium præbet in præfatione ad Expositionem super
 Apocalypsim. *Ante hanc, inquit, prophetarum no-
 bilissimum Isaiam, rogatu Damiani venerabilis abba-
 tis, satis compendiose, dilucideque disserui.* Quid
 vero pro eo commentario obtinendo egerim dicam.
 Legeram, apud Jacobum le Long, manuscriptum illud
 existere apud Carthusianos S. Bartholomæi ad
 Anagniam. Non Anagniæ, sed Trisulti non longe ab
 Aletrio exstat cœnobium illud Carthusianorum. De-
 siderio igitur incensus pretiosi illius monumenti
 acquirendi, collegam meum Clementem Porrum in
 collegio Aletrino rethoricæ professorem rogavi, ut
 ad monasterium Trisulti se conferret, atque bi-
 bliothecæ codices mss. recognosceret. Morem mihi
 gessit eximius ille vir, sed infructuoso prorsus itinere.
 Rescripsit enim mihi XVI Kal. Junii 1786, nullum
 omnino codicem illa in bibliotheca superesse:
 dictumque ei a seniore monacho, olim præsidem
 quemdam Neapolitanum Neapolim ad Carthusiam
 S. Martini omnia mss. volumina transtulisse. Hac de
 re sermonem habens cum spectatissimo præsule
 Dominico Coppola sac. congr. Rituum a secretis:
 ipse pro sua singulari comitate, studioque in omnem
 ecclesiasticam eruditionem, mihi patrocinium suum
 pollicitus est, ut in codicibus mss. bibl. S. Martini
 Expositio illa in Isaiam S. Brunonis inquireretur.
 Illam autem provinciam dedit D. advocato Xaverio
 Matthæio in litteraria republica notissimo. Amico
 monacho Carthusiano usus est Matthæius, qui nihil
 omisit, ut scriptum illud episcopi Signiensis e late-
 bris erueret: sed eruditus monachus nequicquam
 tempus, et labores insumpsit; quemadmodum fassus
 est in epistola typis Neapolitanis anno sequenti
 edita, eidemque D. Xaverio Matthæio nuncupata; de
 qua alibi agendum erit. Interim cum ad plures ami-
 cos meos Brixiae, Novariæ, Vercellis, Mutinæ, Me-
 diolani, Casini commorantes litteras misissem, ut
 in bibliothecis, et archivis urbium illarum ea expo-
 sitio in Isaiam detegeretur, omnium responsio affir-
 mavit, incompertam esse, et deperditam reputari.
 Me spe aliqua recreaverat Philippus Amedeus Millo
 eccl. metropol. Taurinensis canonicus, et in studiis
 sacris valde versatus, qui III Kal. Junii ejusdem
 anni 1786 mihi respondit, forsan commentarium
 S. Brunonis in Isaiam repertum iri Catanæ; cum
 Arnoldus Wion monachus Duacensis in opere, cui
 titulus *Lignum vitæ* lib. I c. 8 adnotet, se habuisse
 quidem ms. opera S. Brunonis inter quæ prælaudati
 commentarii meminit, sed codices illos, ait, amici-
 tiæ ergo dono dedisse D. Constantino monacho Bene-
 dictino Catanensi. Catanam missæ fuerunt litteræ,
 et quæsitum, an exstaret adhuc illa Brunonis expo-
 sitio in Isaiam; sed responsum fuit D. abbati Casi-
 nensi Thomæ Capomatio a D. Philippo M. Hernan-

nandez monacho Idibus Decembribus an. 1786, monasterii illius bibliothecam multis refertam mss. codicibus in vehementissimo terræmotu ann. 1693 penitus interiisse. Tandem vix mihi licuit, ad bibl. Vaticanam, numero, et raritate codd. mss. omnibus anteferendam accessi, certa spe ductus, me in ea scripta Brunonis Signiensis reperiturum, qui sua ætate tam celebris fuerat, et qui præclara Ecclesiæ Romanæ munera obiverat. Verum et si aliqua, ut commentarium in Apocalypsim, opusculum *De mysteriis, etc.*, et sex libros sententiarum videre obtinuerim, de reliquis S. Brunonis opp. nihil aliud exstare dictum est. Inter deperdita ejus scripta similiter referam primam ejus illustrationem in Psalterium, de qua ipse loquitur in præliminari admonitione ante secundam psalmodiarum Interpretationem; item commentarium super libros Josue, et Judith, quem Petrus Diaconus, et alii scriptores ei asserunt.

CAPUT V.

DE SCRIPTIS DUBIIS S. BRUNONIS.

In codice Valicellano C. XII, a quo exscripsimus Expositionem Brunonis super Psalmos, ejus nomine insignitum invenimus p. 125 opusculum, cujus titulus est *Quæstiones super libros Regum*. Sed cum iisdem

verbis, et titulus, et quæstiones illæ impressæ fuerint inter opera Ven. Bedæ edit. Basileæ per Joannem Hervigium an. 1563, tom. VII, col. 357, earum Signiensem episcopum auctorem dicere, quamvis nonnulla ei faveant testimonia, non audeo. Plurimum apud aliquos valeret auctoritas anonymi scriptoris Signiensis Vitæ S. Brunonis, qui inter ejus opera Expositionem quamdam in libros Regum recensuit, his verbis: *Non solum quinque libros Moysi spiritualiter exposuit, verum etiam Psalterium, Isaiam prophetam, Regum libros, Job quoque, etc.* Nec levis momenti haberi poterit suffragium doctissimi cardinalis Sirleti, a quo cum de mandato Gregorii XIII anno 1584 approbatæ fuerint lectiones propriæ S. Brunonis recitandæ in secundo nocturno die festivo ejusdem sancti, et in eis fiat mentio de commentario ejus in libros Regum, non sine maturo hujusce rei judicio id Sirletum asseruisse nemo dubitabit. His accedunt suffragia Jacobi le Long, Augustini Calmeti, et aliorum, qui valde probabilem hanc sententiam reddunt; sed nisi potiora affulgeant argumenta, semper licitum erit cuique dubitare, Brunoni an Bedæ opusculum illud sit ascribendum. Item dubiæ sunt plures sacræ conciones eidem S. episcopo attributæ.

PROLEGOMENON SECUNDUM.

CAPUT PRIMUM.

DE TRANSLATIONE SACRARUM SCRIPTURARUM QUA USUS EST S. BRUNO.

Jam diximus lectionem quinque librorum Moysi, ut habetur in Expositionem a Marchesio edita in aliquibus vocibus differre a contextu antiquissimi codicis, olim monachorum Cisterciensium montis Amiatae, qui est juxta versionem veteris Italæ, ex interpretatione LXX virorum. Huic versioni conformantur reliqui sacrarum Scripturarum libri a Brunone interpretati. Sed aliter res se habet circa Psalterium, in cujus duplici translatione commentarios elucubrasset ipse testatur. *Cum adhuc adolescentulus essem*, ait in præf. ad Psalterium, *exposui Psalterium secundum aliam translationem, quæ videlicet translatio pluribus in locis tantum differt ab hanc translatione, qua Romana utitur Ecclesia, ut nullo modo secundum illius expositionem hæc translatio intelligi possit*. Ex quo autem Petrus Diaconus Casinensis scripsit, primum Brunonis commentarium instructum fuisse super versionem ab Ecclesia Gallicana in usu receptam, opinati sunt aliqui eam esse, quam sub nomine Brunonis Herbipolensis vulgatam habemus, studio Joannis Cochleæ, quamque Lugdunenses typographi inseruerunt in tomum XVIII, pag. 65, bibl. Patrum. Hujusce sententiæ patroni permoti videntur: primum, quia translatio, quæ a Brunone Herbipolensi fertur illustrata, vere est secundum Gallicanæ Ecclesiæ lectionem, quam Valafridus Strabo De rebus ecclesiasticis cap. 25, asserit (refragante tamen Joanne Mabillone, qui de re liturgica

probat id serius contigisse) S. Gregorium Turonensem in Galliarum ecclesiis intulisse. Secundo, eos movet ætas utriusque Brunonis, nempe circa finem XI et initium XII sæculi, quamvis Bruno Herbipolensis aliquot annis ante Brunonem Signiensem ex hac vita migraverit. Tertio, multo magis illos persuadet ortus, et educatio Brunonis Herbipolensis, qui princeps natus, et educatus (patruelis enim fuit Conradi II imperatoris), vix credibilis est in eo talis, tantaque divinarum librorum scientia, ut eos interpretari valuerit. Dissentit tamen ab eis Joannes Trithemius, qui Brunonem Herbipolensem plurimum commendans, ait: *Ex antiquorum Patrum scriptis pulchram expositionem totum in Psalterium egisse*. Hujusmodi testimonium a validissima ratione comprobatur; siquidem, quamvis commentarius ille brevis sit, et compendio similis, nihilominus succo plenæ, solidaque SS. Patrum doctrina interpretationes illæ videntur, ut non specimen studiosi adolescentis, sed diuturni laboris, consummatæque sapientiæ fructum præ se ferant. Firmior etiam redditur sententia hæc ex Joanne Cochleæ, qui in præf. et idem Psalterium refert in bibliotheca ecclesiæ Herbipolensis asservari adhuc *librum hujusce commentarii tempore ejusdem auctoris, insigni scriptura sumptuose descriptum, et S. Hiliano Herbipolensis Ecclesiæ præcipuo patrono dicatum*. Editus autem fuit sancti Brunonis Herbipolensis episcopi commentarius in psalmos Norimbergæ, an. D. 1480, valdeque rara est hujusmodi editio. Cum autem tam gravia, tamque perspicua sint hæc rationum momenta, neminem hunc commentarium Brunoni Signiensi.

Herbipolensi adjudicaturum arbitramur. His-
ratis de prima Brunonis nostri expositione in
nos, quam nondum e latebris erutam fatemur,
iam, a Marchesio editam animadversiones no-
n convertemus. Et quidem primo agendum erit
anslatione; cum ab eodem Brunone habeamus
tentarium illum elaborasse secundum transla-
m, qua Ecclesia Romana utebatur.

imus ergo Psalterium Romanum, quod nunc
canitur in basilica S. Petri partem esse ve-
simæ versionis Bibliæ Latinis traditæ ex ver-
ab Hebraico contextu in Græcam linguam a
aginta Interpretibus; quæ versio vetus Itala,
munis, ac etiam vulgata appellabatur (1).
n cum multa librorum menda in illam
lationem irrepserint, S. Damasus Romanus
fex S. Hieronymo illam corrigendam dedit;
eruditi homines contigisse putant anno 382,
io ipse loquitur in præf. ad Psalterium. *Psal-*
terium, inquit, Romæ dudum positus emendaram, et
LXX Interpretes, licet cursim, magna tamen ex
correxeram. Reversus autem Bethlehem Hie-
nus, instantibus apud ipsum Paula, et Eusto-
matronis Romanis, alteram edidit Psalterii
dationem; quod præcedens, ut idem ait, *rursum*
orum vitio depravata legebatur; et plus antiquus
quam nova emendatio valebat. Hoc Hieronymi
ad annum 390 referunt. Adhuc tertio de psal-
m correctione benemeruit Hieronymus; tunc
do comparatis cum Græco contextu Hebraicis
ainibus, consultisque gentis illius doctioribus,
ctiorem Psalterii, aliorumque divinorum libro-
lectionem reddidit. Hæc ut certa, firmataque
nyimi auctoritate habenda sunt. At non æque
ratum est, utrum Psalterium Romanum, de
gimus, desumptum fuerit ex prima emenda-
facta sub Damaso, an ex secunda in successu
ehemitico diligentius peracta. Ex duobus ta-
momentis conjici posse videtur Romanam Ec-
m psalmos secundum priorem correctionem
nisse. Primum, quia illud auctores omnes par-
vetustissimæ Italæ fatentur. Alterum, quod
o noster ait, pluribus in locis translationem
differre ab altera translatione, quam juvenis
c illustravit; *ut nullo modo secundum illius*
itionem hæc translatio intelligi possit. Hæc dif-
ficta profecto constat, si Petri Diaconi, quam
indicavimus, sententia admittatur, scribentis
am Brunonis expositionem psalmorum esse
dum lectionem Ecclesiæ Gallicanæ. Quæ autem
ijusmodi lectio ex Psalterio discimus a Bru-
Herbipolensi illustrato; ubi asteriscis, et obelis
ntes lectiones ex contextu Hebraico, et ex
dotionis versione adnotatæ sunt, quod actum
t a S. Hieronymo. His accedit. Ven. Bede-
ritas, qui in præf. ad comment. in psalmos as-
translationem in Galliis usitatam ex con-

A textu Hebraico præcipue desumptam. Itali vero
psalmos secundum LXX. Interpretes in Latinum red-
ditos, et juxta secundam Hieronymianam emenda-
tionem recitabant; præter quam Ecclesia Romana,
et Mediolanensis, quæ antiquum Psalterium reti-
nuerunt. Ex illa autem accuratiori emendatione
prodire psalmi, qui in Vulgata Biblia leguntur;
quique multis in vocibus, nominibus, et interpun-
ctione cum psalmis antiquioris translationis non
concordant. Et quamvis S. Pius V universis Eccle-
siis præcepisset, ut psalmos juxta emendatiorem
lectionem recitarent, attamen Romanæ basilicæ
Sancti Petri, atque Ecclesiæ Mediolanensi indulsit, ut
antiquo Psalterio uterentur. Nec quidquam etiam
immutatum est a pontificibus Sixto V et Clemente
VIII, ex quorum curis summo opere commendandis
post alteram divinorum librorum expletam emen-
dationem, prodiit Biblia, ita in fronte inscripta : *Bi-*
bliæ sacra Vulgatæ editionis; Sixti V. P. M., jussu
recognita, et Clementis VIII auctoritate edita. Cum
igitur Brunoni nostro, ut ipse testatur, incompertum
esset, an aliquis alius expositioni psalmorum tantæ
antiquitatis studuerit; e contra multos esse, qui de
posteriori lectione meruerint, selectis aliarum di-
vinarum litterarum auctoritatibus eam adornavit.
Optime enim noverat commentarios Hilarii, Am-
brosii, Augustini, Cassiodorii in psalmos, eorumque
eruditionem plurimi facere ostendit; nihilominus
dixit, sperare eos, qui utramque expositionem com-
paraverint, non superfluum hanc alteram judica-
turos. *Rogatus igitur, ait in memorata præfat., ab*
amicis meis, præcipue a Peregrino venerabili ab-
bate, dedi operam, ut hæc quoque sicut illa propriam
haberet expositionem. Quam qui totam ex ordine dili-
genter legerit; scio, non judicabit esse superfluum,
facileque intelligere poterit, quanta distantia sit inter
primam, et secundam hanc interpretationem.

CAPUT II.

DE PSALMORUM INTERPRETATIONE.

Explorata hæc usque Psalterii lectione, quam
Bruno suis commentariis illustravit, de ratione
sue interpretationis modo agendum est. Versatissi-
mus, ut erat sanctus episcopus in sanctarum Scriptu-
rarum scientia, non ignorabat quæ secundum litte-
ram, et quæ secundum spiritum in figuris intelli-
genda erant. Plura enim Israelitico populo præcepit
Deus, quæ aliter intelligi nequeunt, ibi est omnino
secundum litteram; plura etiam et gesta, et scripta
sunt, quæ, ut inquit sanctus Augustinus, serm. 401
De temp., *typus et imago erant futurorum.* Quare
dixit Bruno in expositione cap. xxii in Job, pag.
262, col. 1, non esse quærendam allegoriam in his,
quæ sensum ipsis verbis perspicuus proferunt; et e
contra vitium esse, velle literaliter accipere, quæ
in metaphoris, et allegoriis contexta exhibentur :
Non enim minus, inquit, vitium est, in his, quæ ad
litteram intelligenda sunt, allegoriam quærere, quam

Vid. dissert. Antonii Martinetti De Psalt. Ro-
Romæ editam an. 1745, nec non opus eruditiss-

simi præsulis, nunc S. R. E. cardinalis Stephani
Borgiæ de Cruce Vaticana, cap. 7, pag. 69.

ea, quæ allegorice intelligenda sunt, ad litteram tantum velle interpretari. Luculentius mentem suam S. Antistes aperit, quibusque regulis se conformare velit, declarat in comment, ad cap. vii lib. Numeri, pag. 177, col. 2. *Ibi, ait, allegorium necessario esse quærendam, ubi littera jubet, vel quod inutile sit, vel quod omnino caret ratione.* Quoties ergo sacræ Scripturæ aliqua jubent, quæ ex littera nihil utilitatis indicant, aut non patet ratio, cur hujusmodi mandata tradantur; ne verbum divinum frustra scriptum, aut otiosum habeatur pro metaphoris, et allegoriis accipienda sunt, sub quibus mysteria, et veritates aliquæ continentur. Plura enim ex. gr. in Levitico, et in Numeris a Deo præcipiuntur, quæ si quis ad litteræ sensum usurparet, nihil ad spiritualem profectum tradi censeret; neque subest ratio, cur ita ordinata sint. Quid enim confert ad divinum cultum, quod aliquæ animalium species in sacrificiis Deo offerendis immolari jubeantur; aliorum vero immolatio interdicitur? Nisi quia non res, sed earum significationes voluit Deus, ut intelligerentur; et Judæi, quibus tanquam signa, et symbola data fuerant, ex propositis similitudinibus spirituales cognitiones eruerent. Quid vestimentorum summi sacerdotis tam accurata descriptio? Quid tam diversa, tamque pretiosa tabernaculi ornamenta? Quid tot ritus, et cæremoniæ in agni Paschalis sacrificio, in libaminibus, in oblationibus? Nulla alia ratio profecto reddi potest, quam quod illa omnia figuras, et similitudines exhiberent earum rerum, quæ novo in fœdere revelanda erant; cum divinus cultus, et vera religio umbratili sublata, illuxisset. *Illa igitur, ut cum Augustino loc. cit. loquar, in Judæis figurata, in nobis, gratia Dei donante, completa sunt.* Unum instar omnium proferam Brunonis commentarium super illa verba cap. 11 Levitici, p. 128. c. 2. : *Anima cum obtulerit oblationem sacrificii Domino, similia erit hujus oblatio : fundetque super eam oleum, etc.* « Hæc autem, inquit, similia de illo frumento facta est, de quo Salvator noster ait Joan. xii, 24 : *Nisi frumentum cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet;* quod quidem Judæorum molis contritum (de quibus dicitur, *molæ leonum confringet Dominus*) congrue Christi significat passionem. Hanc autem anima offert, id est aliquis homo bonus, et spiritualis, et qui magis animæ, quam corporis sequitur voluntates; quoniam corde contrito, et spiritu contribulato Christi passionis recordatur. Fundit autem oleum desuper, Christi pietatem, et misericordiam admirans; qui dum a Judæis crucifigeretur, oleum tamen pietatis, et misericordiæ effundens a misericordia non cessabat. » Ex his patet ratio vel methodus, qua suas interpretationes prosecutus est Bruno, nobisque viam aperiunt, ut censuras præcipue contra commentarium in psalmos illatas diluamus.

CAPUT III.

DE CENSURIS ADVERSUS PSALMORUM INTERPRETATIONEM
S. BRUNONIS.

Hic statim præ oculis habere optamus, lectores,

quæ S. Hilarius Pictaviensis sapientissime scripsit initio expositionis in ps. cxxv : *Nisi essent, inquit, in psalmis quædam tales prophetiæ, ut in res, atque in homines eorum temporum non convenirent, profecto auferent multi in psalmis nihil spiritualiter dictum existimare, putarentque nos commentitias, et ementitias interpretationes inquirere, quibus videremur altius nescio quid, ac profundius intellexisse; perinde quasi nos sensui nostro, ea quæ scripta sunt, sensum diligentis, et sollicitæ intelligentiæ consequamur.* Dixerat ante idem S. doctor in psal. cxli. *Nihil in psalmis nisi propheticum agnoscimus.* Docet ergo S. Hilarius psalmos non ad litteram accipiendos, sed quæ in eis prophetice, et figurate dicta sunt altiora comprehendere, ac significare, si sublato verborum velamine mysteria abscondita proferantur. Stabilita ergo ex Hilario allegoricarum interpretationum convenientia, et utilitate; occurrere debemus his, qui Brunonis interpretationes singulares, et violentas dicunt. Allegoria, quam rhetores continuatam metaphoram vocant, quædam est similitudo, et comparatio unius rei ad alteram propter quamdam relationem ad ipsam. Dum autem res aliqua alteri comparatur, plerumque non comparatur quoad omnes ejus proprietates, sed quoad aliquas, vel quoad unam tantummodo. *In metaphoris locutionibus, inquit S. Thomas, non oportet attendi similitudinem quantum ad omnia, sic enim non esset similitudo, sed rei veritas,* 3, p. 1, q. 8, art. 1 ad 4. Satis profecto est ad similitudinis rectitudinem, si ea in re, quæ sumitur tanquam unus ex terminis comparationis, adsit ea proprietas quam in altero termino conspiciamus, ad quam similitudinem, et allegoriam deferimus. Jam vero illa una proprietas, quæ in comparatione duorum terminorum sumitur, quamvis per se ipsa clara non sit, et omnibus evidens; attamen si illa existat, recte ad alium comparationis terminum transferri poterit. Hinc ergo nascitur judicium de allegoriis, quæ existimantur proprie, vel improprie deductæ; si nimirum legentium menti, aut facile, aut nimis difficile, aut nullo modo appareat terminorum relatio, ex qua deducitur allegoria. At si has propter rationes eliminandæ essent allegoriæ sacrorum interpretum; jam quis non videat, improbandas quoque esse ipsius Christi doctoris nostri interpretationes? Spinas enim divitiis interpretatus est in ea parabola, in qua pro divitiis indicandis spinas posuit. Divitiæ porro delectant, spinæ pungunt doloremque excitant. Quid magis importunum, quin imo et contradictorium videtur; si in his tantum spinarum, divitiarumque proprietatibus, quæ in omnium oculis primo aspectu incurrunt, relationem similitudinis consistere velimus? Nihilominus Christus spinas appellavit divitiis, ob aliam secretiorem rationem, quam S. Gregorius M. hom. 15 in Evang. Lucæ cap. vi, quæ legitur in Sexagesima, adducit, inquiens : *Quia divitiæ cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant; et cum usque ad peccatum pertrahant, quasi inflicto vulnere cruantur.* Si ergo Christus Dominus

usus est his metaphoris, quas difficiliores appellavero, A ob secretiorem rationem inter figuram, et figuratum, consequens est, ut a SS. Scripturarum indole hoc metaphorarum genus non abhorreat; ac proinde nec a recta Scripturas interpretandi ratione alienas esse illas interpretationes, quæ parum obvix, atque in aliqua obscuritate involutæ videntur. Præterea ex quo idem S. Gregorius docet, ipsum Christum Dominum nostrum exponere dignatum esse, quod in parabolis docebat; nec tamen per se ipsum omnia explanare voluisse; id egisse ait, ut nos quoque his figurarum interpretationibus studeamus, et ostendamus sacras litteras sub metaphoris; et allegoriis æternæ vitæ documenta complecti.

Quæ hactenus diximus de universis Scripturis interpretandis, et ad allegoriæ regulas conformandis, B peculiarem locum habent in psalmis, ex quibus nonnulla ex gr. subjiciemus. Imprimis secundum litteram nullo modo intelligi potest illud ps. vi. *Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Non enim proprium est ossium, ut conturbentur, cum sensu omni careant, sed per allegoriam, ossa, juxta Brunonis interpretationem, pag. 309, c. 1, præcipuas virtutes, fidem nempe, spem, et charitatem significant; quibus anima Christiana regitur, ac sustentatur. Similiter in psalmo vii, legitur de Deo: *Arcum suum tetendit, et paravit illum, et in eo paravit vasa mortis.* In his etiam verbis allegoricis sensus spiritualis est requirendus; quoniam Deus neque arcum, neque sagittas exercet; ideoque utrumque Testa- C mentum interpres noster designari putat, p. 312, c. 2, quoniam illa vitam bonis, malis autem mortem promittunt. Item in ps. ix ubi Propheta dicit: *Qui exaltas me de portis mortis;* docet Bruno pag. 315, c. 2, hæreticos et peccatores portas mortis repræsentare, a quibus justis misericorditer a Deo liberantur. Neque dissonans videri poterit illa expositio in ps. xvii *præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt.* In his significari apostolos ait idem commentator, quorum documenta pura, et sancta per universum mundum propagata sunt. Dixerat etiam super illa verba Job cap. xxxvii: *Et nubes spargunt lumen suum,* pro lumine nubium doctrinam in Scripturis sanctis reconditam esse intelligendam pag. 285, c. 1. Sexcenta alia afferri possent ex psalmis apposite, et non violenter interpretata; sed prosequi in his modum faciam, ut aliqua etiam de nimia allegoricarum interpretationum frequentia dicam, quod est alterum accusationis caput in nostrum commentatorem.

Ne gratis id asserere censores isti viderentur, oporteret, ut ostenderent Brunonem canonem illum excessisse, quo dixit: « Non minus vitium est, iu his, quæ ad litteram intelligenda sunt, allegoriam quærere, quam quæ allegorice intelligenda sunt, ad litteram velle interpretari. » Quomodo ad litteram exponent hæc ps. lxxi. *Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam?* Nisi ut explicat S. Bruno pag. 450, c. 1, nempe in montibus, et collibus

apostolos, et doctores intelligi, qui cæteris omnibus eminent, et pacem, id est Filium Dei pacis auctorem, ejusque justitiam accipere digniores sunt. Similiter in eodem psalmo v, 16. *Et erit firmamentum in terra:* quomodo firmamentum, id est cælum, quod est super terram, in terra esse poterit? Inquit S. episcopus p. 452, c. 1, « Firmamentum vocatur Dominus, quia in ipso est sol, et luna, et stellarum omnium pulchritudo. Et quidem ipse est firmamentum in terra, quia in ipsa firmata, et fundata est Ecclesia. » Quædam etiam secundum litteram, et secundum allegoriam explanavit idem S. doctor, ex quibus ex gr. afferam illud ps. lxxv. *Ibi confregit cornu, arcum, scutum, gladium, et bellum.* Litteraliter dicit, intelligendum esse excidium Assyriorum exercitus ab angelo Domini una nocte interfecti; spiritualiter vero designari omnia diaboli arma, ejusque artes omnes contra Ecclesiam a Christo confractas, atque deletas, pag. 461, c. 1. Ex his alia colligi poterunt, quæ supervacaneum est recensere; cum eadem perspicuitate, et utilitate conditi sint reliqui ejus commentarii, in quibus, dissoluto figurarum velamine, divinitatis arcana, sanctioraque documenta tradidit S. episcopus, et reseravit.

Cui enim non subvenit monitum a Christo datum apostolis, quibus dixit Luc. cap. viii: *Vobis datum est, nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant.* Hinc docet A. N. admirandam esse divinam sapientiam, quæ paganis, et Judæis incredulis mysteriorum divinarum cognitionem denegavit, et non nisi in parabolis, figuris, et ænigmatibus locutus est eis; quatenus populus erat duræ cervicis, et traditionibus Abrahæ, quas jactabat, maxime addictus. Apostolis ergo, eorumque successoribus episcopis, et doctoribus datum est nosse mysteria regni Dei, ideoque ab his suscipiendæ sunt interpretationum doctrinæ, non a sapientibus sæculi, de quibus Propheta ait ps. lxxix. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Ab illis, inquam, quos, ut ait apostolus I Cor. xii. Deus posuit in Ecclesia doctores, et ut alios docerent, dedit eis scientiam, et intellectum ad penetranda arcana cælestia, et ad omnia vitæ æternæ mysteria aperienda. Illi autem tanto majorem sibi vindicant existimationem, quorum missio in Ecclesiam, et vitæ sanctitas maxima in commendatione fuit, et in signis multis illuxit. An vero Bruno unus ex his reputari debeat, prodigiis confirmata ejus electio ad episcopatum, et plura dum viveret, et post obitum, ab eo patrata miracula dubitare non sinunt,

Opponunt etiam, Brunonem Hebraicarum vocum sensum non satis proprie interpretatum. Sed id facile diluitur, ex consensu interpretationum Brunonis cum Angustino, Cassiodorio, et Beda, quos omnes errasse, stultum esset affirmare. His enim Hieronymum, qui de his vocibus interpretandis peculiarem tractatum scripsit, consuluisse creden-

dum est; quare, si eorum vestigia secutus est A. N., a recta interpretatione longe non abiit. Quibus veroparum utilis visa est Brunonis expositio in Psalmos, sufficit responsum ab Augustino datum de Trinit. lib. 1, c. 3, cuidam ei detrahenti, quod in publicum ferret, quæ ab aliis jam tractata, et exhausta fuerant. Dixit enim non libros omnes in omnium manus pervenire, et quamvis per totum mundum dispersi forent, tanto majorem splendorem, firmitatemque accedere veritati, quanto a pluribus scriptoribus, præsertim doctis, et sanctis asseratur. Sed inutilis haberi nequit multiplex divinarum Scripturarum interpretatio, quod pluribus refulgentibus radiis super ipsas, mysteriis, rebusque sublimibus plenas, earum intelligentiam facilius assequamur. Unum superest, scilicet, ut respondeamus iis, qui ab ætate in qua vixit sanctus Bruno, eum pauci habendum

rationem petunt. Miror equidem verti in detrimentum honoris tanti viri, quod ad singularem ejus gloriam celebrandum est. Quid enim laudabilius, quam probari cum sui temporis infelicitatem, hoc est, optimarum disciplinarum, bonarumque artium omnem pene jacturam proprio ingenio, studioque superasse, et ita se erexisse, ut de sacris Scripturis, deque theologicis doctrinis præclari scriptores optime meruisse fateantur? Nom ne coævi, aut paulo superiores Brunoni nostro fuere Petrus Damiani, Anselmus Cantuariensis, Ivo Carnotensis, Bruno Carthusianus? Si ergo eorum opera in pretio habentur, et Ecclesia traditionem sacrorum dogmatum, ab his, continuatam accepit, cur in eorum numero collocandus non crit Bruno Signiensis, qui sacras litteras tanta cognitionum copia, selectaque eruditione illustravit?

PROLEGOMENON TERTIUM.

CAPUT PRIMUM.

IDEA GENERALIS EXPOSITIONIS IN PENTATEUCHUM, IN JOB, IN PSALMOS, ET IN CANTICA CANTICORUM.

Noverat S. Bruno tam ad Judæos revincendos, quam ad Christianos obfirmandos opus esse eis ostendere, unam eandemque fuisse ab origine mundi religionem, cultum scilicet veri Dei, cæli, terræque conditoris, nec aliud legem veterem hominibus præstitisse, quam supremi dominatoris cognitionem; ut deinde adveniente per Jesum Christum reparatorem plenitudine gratiæ, altioribus auditis veritatibus, assensum præberent, sanctorumque præcepta adimplerent. Ut ergo id perficiat, in Genesi primum dicit exhiberi Deum omnium rerum uno verbo ex nihilo artificem, primique hominis Adæ ex limo creatorem, a quo omne genus hominum promanavit. Deinde cum a Moysæ lapsus Adæ, innocentia, et integritate naturæ præditi in culpam, et damnationem describatur, miseriam sui, suorumque posterorum conditionem evasisse A. N. adserit, eumque salutis suæ reparandæ impotentem factum, repræsentat. Quia vero divini opificis benignitas hominem, invidia a diabolo proditum, in perditione non erat relictura, necessarium erat, ut quidam ejus miseretur, et ab interitu vindicaret, cujus promissio Adæ facta, omnibus fidem habentibus salutem attulisset. Hinc nostræ reparationis mysterium instaurari cœpit, et a patribus in filios tradi ejus cognitio, ut Abel, Henos, Henoch, et Noe, primi fideles, et justi a sacris litteris celebrentur. Cum autem *multa malitia hominum esset in terra, et cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore* (Gen. vi, 5). Deumque fecisse hominem pœnituerit, arcam Noe ex præcepto Domini fabricavit, et posita in ea ejus familia, singulisque animalium speciebus, omnes viventes in aquarum diluvio extincti sunt. Arca autem illa, ut Bruno animadvertit, futuram Ecclesiam significabat, in quam ingressi salvi fiunt, et qui extra ipsam sunt, salutem nullo modo consequuntur. Restaurato

deinde habitatoribus mundo, ex his Deus sibi elegit Abraham justum, ut scilicet ab eo exurgeret populus, qui segregatus ab aliis prævaricatoribus, et idololatriæ gentibus sibi obtemperaret, sanctumque cultum ipsi soli præstaret. Hic autem populus alterius populi acquisitionem significabat, cujus dux, et princeps in Jacobi vaticinio prænuntiatus, ad spem celestis acquisitionis per Christum comparandæ excitabat. Post Genesim sequitur expositio Exodi, qui historiam continet Israelitici populi a Moysæ de Ægyptoeducti; quando scilicet, quibusque portentis a jugo servitutis Pharaonis liberatus fuit; quæ liberatio redemptionis hominum a diabolica tyrannide quam Christus operaturus erat, imaginem exhibebat. Nihil ex his commentator noster omittit; sed sibi ipsi semper cohærens populum illum adumbrare Ecclesiam docet, quæ multo majoribus beneficiis, atque virtutibus cumulata, a Christo constituenda erat. Et quia lex cordibus indita homines a malo non continebat, ut Israelitas obsequentes, et fideles sibi servaret Deus, Moysi legem lapideis tabulis iuscriptam dedit, quam semper monentem haberent, et qua intelligerent, quid Deo, et quid proximo suo ipsis præstandum foret. Eadem sunt autem novæ legis Christianæ præcepta; nempe charitatis in Deum, et proximum; et sicut omnia Veteris Testamenti mandata ad hæc duo referuntur; ita novo in fœdere omnis perfectio, legisque plenitudo per horum præceptorum obedientiam adimpletur. Verum divino legislatori satis non fuit internæ populi sui justitiæ consulere; sed ad opera etiam externa religionis dirigere voluit; ut sui cultorem faceret, eumque supremum Dominum agnosceret. Tabernaculum itaque erigi Moysi mandavit, atque in arca collocari, symbolum divinæ præsentis, ac majestatis, sibi que sacrificia fieri præcepit, in quibus humanæ reparationis mysterium in veri Agni immolatione significaretur. Quare S. Bruno in expositione cap. viii Exodi pag. 58, col. 1, dixit: «Christi passio

in Veteri Testamento per figuras et ænigmata signifi- A
 ficata tandem in Novo est adimpleta. Ibi Christus mon-
 stratur, hic immolatur. Ibi significatur, hic adimpletur.
 Ibi denique agni immolatio narratur, hic vera Christi
 passio prædicatur. » Atque ut magis magisque reli-
 giosus cultus animis Hebræorum insideret, ac digne
 celebraretur, non omnes sacrorum ministros esse
 permisit, sed ex omnibus solam tribum Levi elegit,
 cuius viri sacerdotio fungerentur, et sacrificia iuxta
 cæremonias, et ritus a Deo ipso constitutos perage-
 rent. Hæc ultra- legislatio, quæ ad externam reli-
 gionem spectat, in libro Levitici continetur; ubi
 diversa ministrantium munera, diversæque res Deo
 offerendæ stabiliuntur, ut sanctitas in omnibus eni-
 teat, et supremo Domino maximum obsequium
 exhibeatur. In hoc ministrorum ordine, in hac mu- B
 nerum, et rituum sanctione, cum forma ecclesiasticæ
 hierarchiæ designata videatur, S. Bruno episcopos
 vitæ sanctioris exemplar se reddere admonet; clerici
 vero morum candorem, studiumque pietatis in-
 calcat, et ad perfectam Dei servitutem incendit.
 Levitico succedit liber Numeri, ita dictus, quod
 Israelitici populi dinumerationem refert, quam Deus
 Moysi præcepit, ut viri ad arma apti describerentur,
 et ad prælia Domini gerenda procederent. Cum
 enim Israelitis regio bonis omnibus redivandans prom-
 issa fuisset, illa nonnisi pluribus devictis hostibus
 obtinenda erat; atque ut diuturni laboris, et
 virtutis præmium possidenda. Non pro terreno, sed
 pro cœlesti regno, Brunone sic adhortante, nobis C
 pugnandum est contra visibiles, et invisibiles ini-
 micos, et acies virtutum instruenda, quarum robore,
 ac firmitate mundus, caro, diabolus superentur, et
 conculcentur. Corona non nisi victoribus datur, et
 in cœlestem hereditatem hi soli ingressum habebunt,
 qui contemptis terrenis bonis toti se Deo mancipa-
 verint. Quæ Hebræo populo carnali, et duræ cer-
 vicis de temporali felicitate promissa sunt, nobis
 permansuræ in cœlo beatitatis figuram prætendunt,
 et ad fideliter obeundam hanc spiritualem militiam
 animum nostrum accendunt. Tandem Deuterono-
 mium quintum librum a Moyse scriptum S. episco-
 pus Signiensis interpretatus est quem secundam
 legem complecti ait: quatenus præcepta, quæ in
 superioribus libris promulgata sunt, in hoc inno-
 vantur, et confirmantur; ut tanto magis supremi
 legislatoris voluntas innotescat, atque integra, et
 perfecta hominum obedientia respondeat. Hic bre-
 viter adnotabo, quod sicut sacer scriptor divinitus
 inspiratus argui de multis repetitionibus nequit, non
 solum hoc in extremo libro: sed etiam in præce-
 dentibus; ita nec S. Bruno insimulandus est, si
 iisdem, vel non dissimilibus utatur interpretationi-
 bus, quoties eadem loca occurrant.

Pentateuchum hac in collectione excipit commen-
 tarius in librum Job, qui ut liber divinus tota ab
 antiquitate receptus est in Ecclesia; ac proinde
 protocanonicus appellatus. Singularis fulget hac in
 expositione perspicuitas, et brevitatis: figuræ, et va-

ticinia de Christo eximie explanatur, atque moralia
 documenta, quæ passim producuntur, scriptorem
 divinitus inspiratum ostendunt.

Accedit ad librum Job Psalterium, de cujus expo-
 sitione plura diximus supra; quam ob rem hic pauca
 adnotasse sufficiet. Imprimis animadvertendum est
 Psalmistam aliqua apertis verbis enuntiare de
 Christo, alia in figuris, et allegoriis adumbrare, quod
 commentator noster præ oculis habens, quæ jam
 adimpleta sunt, ea clare, et perspicue ostendit;
 quæ vero adimplenda remanent, certis argumentis
 probavit credenda. Præterea in psalmis ordo consti-
 tuti nequit, prophetæ enim non sua, sed quæ a
 Spiritu sancto eis inspirata sunt, scripto tradide-
 runt; et cum ille ubi, et quomodo vult spiret,
 cœlestis veritatis magister, ut se revelat, audiendus
 est. Inde patet neminem ad hæc referenda mysteria
 accedere debere, nisi prius superna lumina implo-
 raverit, sciens Christum Dominum Deo Patri gratias
 egisse, quod, quæ sapientibus sæculi abscondere vo-
 luerat, ea parvulis, id est discipulis suis manifesta-
 vit. Hanc divinam sapientiam, non tam assiduis
 precibus apud Deum, quam diuturna lectione, et
 meditatione SS. Patrum Bruno sibi comparare
 studuit; ideoque mirum non est, si ejus in commen-
 tario nunc Ambrosium, modo Augustinum, Cassio-
 dorium, vel Bedam interpretantes audiamus. Dixit
 enim Salomon Eccli. c. xxxix. *Sapientiam sanctorum
 exquiret sapiens, et in prophetis vacabit*; siquidem
 nemo privato spiritui se fidere debet; sed doctos, ac
 sanctos viros consulere, quorum doctrinam, et
 auctoritatem probari ab Ecclesia compertum est.

Quædam etiam præmonenda sunt de Cantic
 canticorum, quem librum Brunone similiter
 exposuisse jam diximus. Et quidem primo in dubium
 revocari nequit iuxta communem SS. Patrum sen-
 tentiam, regem Salomonem a Deo inspiratum lib-
 rum hujus auctorem extitisse, frustra nonnullis moder-
 nis heterodoxis repugnantibus, eumque ab Ecclesia
 inter divinos libros, et canonicos semper admissum
 Secundo meminisse oportet, quid liber iste com-
 plectatur: est enim sacrum epithalamium, id est
carmen nuptiale, non ad terrenas nuptias exornan-
 das; verum ad sublevandos humanæ mentis sensus
 ut digne de amore Dei cogitet anima fidelis, ac
 eum aspiret, ejusque suavissimis deliciis, tamquam
 inter sponsum, et sponsam perfruatur. Hæc eadem
 complexus est S. Bernardus serm. 1. in Cant
 cantic. *Salomon, inquit, divinitus inspiratus, Christ
 et Ecclesiæ laudes, et sacri amoris gratiam, et æterni
 connubii cecinit sacramenta, simulque expressit sancti
 desiderium. animæ, et epithalamii carmen exultans in
 spiritu, jubundo compositus eloquio, figurato tamen, etc*
 Tertio adnotandum, quod cum colloquium spiritus
 inter et spiritum, dum viatores sumus, nonnisi per res
 et ideas corporeas exprimi possit; ideo voces illæ alle-
 goricæ, quibus utitur Salomon, non ut sonant, acci-
 piendæ sunt, sed intelligendæ secundum earum signi-
 ficationem. Nihil ergo minus castum, et sanctum tot-

in Cantico intelligatur; sanctus enim est sponsus, A sancta et sponsa, adeoque quidquid profanum, et terrenum est procul absit. Quarto dicam ab hac sponsa, ad Dei amorem possidendum assumpta, representari Ecclesiam, quam Christus Dominus proprio sanguine sibi acquisivit, atque in eam thesauros veluti omnes suæ dilectionis effudit. Sed multo sublimius veritatem significationis attingemus, si Dei Filium hoc in sponso agnoscamus, qui humanam, post Adæ peccatum, commiseratus conditionem, carnem nostram (cujus sacrificium salutis nostræ pretium futurum erat) tanquam sponsam sibi sociavit, illudque spirituale connubium indissolubile celebravit, quod protoparenti Adæ prænuntiatum, expectatio fuit omnium sæculorum. Et quia is, qui ab æterno Filius Dei erat, in tempore filius hominis generari debebat, nec secundum communem generationem, sed quæ celestis omnipotentiae opus esset, virginem sibi matrem in terris elegit, cujus puritatis ac sanctitatis plenitudine ita delectatus est, ut nulla alia creatura ei charior fuerit, nullamque ditioribus muneribus cumulaverit. In hoc igitur sacro epithalamio, vel Deum cujuscumque animæ fidelis amatorem inspiciamus, vel pro sponsa Ecclesiam intelligamus, aut Filii Dei in suscipienda carne nostra charitatem agnoscere velimus, vel tandem ad Deiparam mysticos sensus referamus: hæc omnia in Cantico canticorum contineri, ac representari catholici omnes interpretes consentiunt. Hujusmodi mysteria in figuris, et tropicis vocibus a sacro scriptore usurpatis perfecte intelligens S. Bruno, modo Deum cum anima, quandoque Ecclesiam cum Christo, nunc sponsi amicos, alias sponsæ amicas, veluti personas colloquentes inducit, et proprietates, seu characteres cujusque personæ a principio usque ad finem mirifice servat, atque describit. At quod mirabilis est, quamvis ille suo in commentario studuerit brevitati, nihil tamen omissum, sed singula ad propriam significationem perducta conspiciuntur. Fateri non verebor in multis Brunonem cum interpretatione olim Cassiodorio attributa consentire, quod aperte ea usum fuisse demonstrat, non omissis tamen aliis SS. Patribus, qui Canticum canticorum illustrarunt, ut nos opportune adnotabimus. Huic commentario præmittitur ejusdem auctoris illustratio in parabolam Salomonis *De muliere forte*, in qua describenda lectores veluti præparat ad mysterium majoris elevationis quod in Cantico canticorum explanare sibi proposuerat.

CAPUT II.

DE THEOLOGICIS DOCTRINIS.

§ I. De divinis attributis.

Expositis ordine, et sine, ad quos S. Bruno suas

(2) « Infinitus Deus concipi debet, quia nec principium suæ existentie habuit, nec finem est habiturus; qui causa efficiens est omnium creaturarum tam visibilium, quam invisibilium; qui ubique est per essentiam suam, præsentiam, et potentiam, qui omnia regit, et gubernat, suamque voluntatem in omnibus adimplet. » Vid. D. Thom. 1 p., q. 7, art.

deduxit interpretationes in divinos libros, amplius mihi aperitur campus disserendi de theolo doctrinis, in quibus quam profunde versatus fu ex his, quæ allaturus sum, constabit. Et quamvis inenarrabilia sint Dei attributa, cum inaccessible lucem inhabitet, et immensa, inprehensibilisque sit ejus natura; attamen tale ejus essentia, omnipotentia, æternitate, immutabilitate, ac bonitate notiones præbet, ut nulli a quam supremo enti, primæ causæ, Deo sc convenire posse, fateamur. Ab illis itaque v Exodi cap. III. *Quid est, misi me ad vos*, essen Dei designatam intelligens, ait: pag. 49, co « Dicat ergo, qui semper est, qui idem semper qui nunquam cœpit esse, qui nunquam desinit qui a nullo suscipit esse, qui omnibus dat esse de proprio non mutatur inesse, vel non esse. qui sic vocatur, misi me ad vos: hoc enim no nulli alii convenit, hoc nomen solius Dei est. » Et de Deo habet S. Bruno in comment. ad cap. x Job, p. 248. c. 1. « Quia enim Deus semper idem est, immutabilis est, et cunctis rebus temporibus semper præsens est. Ideo ipse solus quia nulla alia res ita est. » Hujusmodi naturæ di imago, adeo proprie Deum representat, ut illi conveniat. Quis enim suum esse ita sibi proasserere potest, ut semper a se fuerit, a nullo perit esse, sed omnibus rebus, quando ei placuerit esse, quem nulla alia causa præcessit, infinitus est, omnes scilicet excellentias, et virtutes proprietates in se continet, nec ullis finibus circumscribendus? (2) Qui infinitus est, omnipotens esse debet, adeoque omnipotentia est Dei attributum, de qua a Brunone super cap. 1 Genesis, c. 12, hæc habemus. « In principio creavit omnium creavit Deus cælum, et terram, et ea quæ continentur in eo, id est angelos, virtutes cælestes, et terram jam quasi prægnantem, et turientem, omniumque eorum materiam, et materiam quæ ex ea oriuntur. » Præterea pag. 3, col. omnipotentia addit: « Duplex firmamentum a factum dicitur; illud nimirum, quod sine intentione volvitur, in quo sol, et luna, et stellæ apparent. Est autem et aliud cælum super hoc valde dignum excellentioris naturæ, super quod antiquus ascendere cupiens, dicebat, *in cælum ascende* etc. Deus est immutabilis; nam quamvis in præteritum mundum condiderit, attamen mutatus non est. » Mutatio in Deo nulla est, » sunt Brunonis verba eodem in loco, p. 5, col. 2, nihil novum accidit, cui et præterita, et futura præterita adsunt, qui priusquam mundum factum in suæ mentis dispositione jam factum gestaba

1, 2 et 3.

(3) « In Deo non alteram præcedentem subsequens mutavit, aut abstulit voluntatem una eademque sempiterna, et immutabili voluntate res quas condidit, et ut prius non essent, quandiu non fuerunt, ut posterius essent, quæ cœperunt. » D. Aug. lib. XII de civit. Dei c. 17.

Neque dum aliquid creat in aliquo movetur, quia A quantum ad se nihil novi agit; sed quia ante tempora disposuit, quomodo, et quo in loco, vel tempore disposita sunt, fieri jubet. Erat igitur mundus, priusquam fieret, quia in Deo nullum unquam initium habuit. » Deus est æternus. « Omnia enim, quæ temporaliter fiunt, » sequitur S. Bruno pag. 5, c. 1, « in ipso quidem ante tempora vivebant. Unde bene dicitur : *Qui vivit in æternum fecit omnia simul.* Simul enim omnia creavit, quia quando, vel qualiter cuncta fierent, simul disposuit. » Cum ergo nullum principium in Deo concipi possit; quin imo sit ipse rerum omnium initium, et causa effectrix cujuscunque creature; cum et ipse permaneat, qualis semper fuit; necessario consequitur, quod tota in æternitate idem sit futurus (4). Quam notionem præbeat S. Biscopus de bonitate Dei, his eximie exprimit : « Deus a se ipso, et substantialiter bonus est; cætera vero non a seipsis neque sunt, neque bona sunt, sed a Deo sunt quidquid sunt. Laudemus igitur Dominum, quoniam bonus est, et substantialiter bonus, et qui nunquam potest esse nisi bonus p. 526, col. 2. »

§ I. De Trinitate.

Qui de divinis attributis tam præclare disseruit, non minus luculenter angustum Trinitatis mysterium intelligendum dedit. Exponens enim illa verba Genes. cap. 1, pag. 6, col. 1. *Faciamus hominem*, hæc habet : « Deus ergo est, qui loquitur. Nunquid ad angelos? Absit. Non enim ab angelis creatus est homo; alioquin non unus, sed multi creatores essent; at solus Deus est omnium creator. Sic enim scriptum est II Machab. 1, 24 : *Creator omnium territorialis, et fortis.* Itemque ps. ciii, 24 : *Omnia in sapientia fecisti.* Si igitur verum est, quod negari non potest, solus Deus creavit omnia, quos ad hominem creandum invitabat, dicens, *faciamus hominem?* Audiamus igitur quid in capite libri hujus dicitur. *In principio creavit Deus cælum, et terram.* Habes ergo Deum, id est Patrem, habes et principium, id est Filium : sic enim ipse ait Joan. viii, 25 *Ego principium, qui et loquor vobis.* Sed quid sequitur? *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas* (5). Habes igitur et Spiritum sanctum. Quod autem non solus Pater cælum creaverit, sed simul cum eo Filius quoque, et Spiritus sanctus, dicat Psalmista ps. xxxii, 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritus oris ejus omnis virtus eorum.* Tota autem Trinitas, id est Deus, et Verbum ejus, et Spiritus ejus unus

(4) « Ratio æternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, ut ex dictis, etc. Unde cum Deus sit maxime immutabilis, sibi competit esse æternum. Nec solum est æternus; sed est sua æternitas; cum tamen nulla alia sit sua duratio. Deus autem est suum esse uniforme. Unde sicut est sua essentia; ita est sua æternitas. » D. Thom. 1 p., q. 10, art. 2.

(5) In comment. super hunc Psalmi locum S. Bruno pag. 359, c. 1. « Breviter in hoc versiculo Trinitatis mysterium declaratur. Quid est enim

Deus, et iste quidem dicit : *faciamus hominem*, non extra se auxilium petens, sed in se cum Filio suo, et Spiritu sancto cuncta disponens. » Neque minus mysterii sanctissimæ Trinitatis veritatem evincit A. N. ex alio ejusdem Genesis testimonio cap. xviii, ubi dicitur : *Abraham tres vidit, et unum adoravit.* Ad hæc S. Bruno sic effatur p. 18, c. 2. « Semper Abraham in fide crescit, semper de Deo majora cognoscere meruit. Ecce enim quod id temporis omnibus incognitum fuit, in Trinitate Deum cernit, et in unitate Deum adorat; non quod Trinitatem ipsam viderit; sed quia per hoc, quod viderat, in Trinitate et unitate Deum cognoscere meruit; unde cum tantum tres viderit, non tamen nisi unum adorat, non nisi unum Dominum vocat. » Sed omissis reliquis hujusce mysterii testimoniis, ex aliis Scripturæ locis depromptis, disertissime agit S. Bruno de Trinitate in 1, 2, et 3 capite, lib. iv Sententiarum, ubi totam theologicam doctrinam perspicue, et apposite instruit, eruditeque tradit. In primo enim capite postquam præmisit illud Deuteronomii cap. vi, 3. *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est;* et illud ps. lxxx, 5. *Israel si me audieris, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum ego enim sum Dominus Deus tuus;* his sapientissime prosequitur : « Hæc Judæi legentes, et non intelligentes irrident Christianos, quasi non unum, sed tres Deos colant. Quibus digne satis Dominus in Evangelio ait : Matth. xxii, 29. *Erratis nesciente Scripturas, neque virtutem Dei.* Nos enim non tres deos, sed Deum unum in tribus personis colimus, et adoramus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Deus quidem unus est, et Filius Deus est, et Spiritus sanctus Deus est; non tres tamen Dii, sed unus est Deus. Tres enim istæ personæ una essentia sunt, una deitas, una virtus, una majestas, una sapientia, una fortitudo, una omnipotentia, unum lumen, unum principium, una claritas, et quæcumque aliæ sunt, præter personalem proprietatem, quæ de una persona dicuntur, de omnibus pariter dicuntur. Et qualiter enim Pater, taliter et Filius, et Spiritus sanctus Deus est, omnipotens, fortis, magnus et sapiens est, et quæcumque alia simili modo dici possunt. Non tamen tres dii, vel tres omnipotentes; sed unus Deus, unus omnipotens, unus fortis, magnus et sapiens. Personalis autem proprietas hæc est, ut Pater genitor, Filius genitus, Spiritus ver sanctus nec genitor, nec genitus, sed ab utroque procedens credatur, et intelligatur. » In progress autem hujusce capituli exponit A. N. symbolum vulg

Dominus, et Verbum ejus, et Spiritus ejus, nisi Pater, et Filius, et Spiritus sanctus? Unus est Deus cujus voluntate creati sunt cæli. »

« Quidquid itaque de sempiterna, et incommutabili gloria Patris pia possunt corda concipere hoc simul et de Filio, et de Spiritu sancto, inseparabiliter atque indifferenter intelligant. Ideo enim hanc beatam Trinitatem unum Deum confitemur quia in his tribus personis nec substantiæ, nec potentia, nec voluntatis nec operationis est ulla diversitas. » S. Leo M. serm. 73, De Pentec. 1, c. 3.

Athanasianum, atque ex eo eruit doctrinas catholicum dogma de Trinitate confirmantes; præcipue vero in distinctione personam probat naturæ identitatem, ut jam fecerat in comment. super ps. LX, pag. 434, col. 1 : *Habitabit in eo usque in finem.* « Habitat, inquit, Pater in Filio, ut idem in eodem. Quamvis enim alius sit Pater, et alius Filius, non tamen aliud Pater, et aliud Filius. Habitabit igitur Pater in Filio usque in finem, et quia neque Pater, neque Filius habebit finem. Semper igitur in Filio Pater, et semper in Patre Filius, et in utroque Spiritus sanctus. » Dixerat etiam in comment. ps. LXX, pag. 430, c. 1, non differre Filium a Patre in justitia, quia non differt in substantia. In secundo capite disserit primum S. Bruno de indivisibilitate essentiae divinæ, quamvis in tribus distinctis personis reperiatur. « Dividitur, inquit, hæc unitas indivisibiliter; quia quamvis personæ tres sint, Deus tamen unus est, qui non per partes divisus, sed totus in singulis est. Quoniam enim una Dei substantia in singulis personis est, divisa quadammodo esse videtur; sed quia tota in singulis est, indivisa esse probatur. Tota enim essentia divinitatis est in Patre, tota in Filio, tota in Spiritu sancto: quoniam et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, et hi tres unus Deus. » Eadem docet A. N. in cap. 5, lib. IV Sentent. De circumcis. Dozini exponens illa Joannis verba I epist., v : *Tres sunt, qui testimonium dant in terra: Pater, Verbum, et Spiritus, et hi tres unum sunt.* Post hæc, assignat differentiam inter substantiam temporalem, mutabilem, et contrarium susceptibilem, et substantiam divinam, æternam, immutabilem, nullisque contrarietatibus obnoxiam, quam semper simplicem, et unam dicit, eademque numero, semper tamen in pluribus existentem; quibus positis, ad refellendum Arianorum errorem descendit. Utitur primum eadem essentiae divinæ expositione, in comment. super cap. III Exodi tradita, hisque argumentis suam conclusionem deducit. « Semper enim, ait, totus Deus sapientia est, semper et totus virtus est, veritas est, lumen est, principium est, et similia. Neque aliud est ei esse, et omnipotentem esse, et hæc omnia in ipso sunt unum (7). Omnia hæc est Pater, omnia Filius, omnia Spiritus sanctus. Quomodo ergo Pater major Filio, vel antiquior esse potest, cum filius æternus sit, et ante æternum nihil sit? Si ante æternum aliquid esse potuit, et antequam Filius esset, Pater esse potuit. Sed ante æternum nihil esse potuit; non est ergo Pater antequam filius, præsertim cum Filius Dei, verbum Dei sit, virtus Dei sit, sapientia Dei sit. Neque enim antequam Verbum, antequam virtus, antequam sapientia, Pater esse potuit. Qualis enim esset, si fortis, et sapiens non esset? Neque enim sine virtute fortis, neque sapiens sine sapientia esse

(7) • Hæc Trinitas unus est, ejusdemque naturæ atque substantiæ non minor in singulis, quam in omnibus, nec major in omnibus, quam in singulis, sed tanta in solo Patre simul, et Filio, et tanta in

potest. Sapientia enim in Patre, et Filio, et Spiritu sancto una est, et præter ipsam nulla est. Ipsa est de qua dicitur : *Omnia in sapientia fecisti*, ps. CIII, 24. Et ipsa quidem est Verbum Dei, per quod scriptum est : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. I, 3). Si ergo hæc sola, et non alia sapientia in Deo est, aut sine sapientia (quod nefas est dicere, aut cogitare) Pater aliquando fuit, aut ante hanc sapientiam nunquam fuit; impossibile est igitur ante Filium Patrem esse. » Ario vero objicienti genitorem naturaliter præcedere genitum; quia qui gignitur, supponit eum a quo generatur; respondet divinam generationem non esse similem creaturarum generationibus, sed singularem, et admirabilem dici in Scripturis. Neque tamen in creatis desunt exempla, quibus patet genitum gignenti posteriorem non esse, ut calor, et splendor, qui non post ignem, sed cum igne statim manifestantur; quare ab Apostolo Dei Filius splendor Patris appellatur (*Hebr. I, 3*). Præterea verbum ab intellectione procedit, nec tamen intellectio est prior verbo, quod ostendit S. Bruno, probans intelligentiam, memoriam et usum in nobis unum esse, et sine se esse non posse, neque unum prius aliis, aut posterius existere. In tertio autem capite docet A. N. arcana divinitatis esse imperscrutabilia, nec ulli hominum viatori datum ea comprehendere; nam quamvis Moyses, et Abraham dicantur in Scripturis facie ad faciem cum Deo locuti, et quamvis apostoli cum Christo Domino familiariter conversati sint, et a cælo Patris vocem eum filium dilectum appellantem audiverint, attamen qualis naturæ qualisque essentiae sit Deus cognoscere non sunt consecuti. Quare his concludit Bruno: « Si Moyses, et apostoli, qui Spiritu Dei pleni erant, in quibus et per quos Deus loquebatur, eum sicuti est, videre, et audire, et intelligere non potuere, temerarium esse videtur de ejus nos essentia perscrutari; præsertim cum ipse dicat, Exod. cap. xxxiii, 13 : *Non videbit me homo, et vivet.* »

Probaverat jam ante S. Bruno in cap. 2, lib. III Sentent. omnimodam Christi, ut Filii Dei, cum Patre æqualitatem, illustrans vers. ps. XXIII : *A summo cælo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus.* « Hoc est, inquit, quod ipse ait Joan., xvi, 28. *Exivi a Patre, et veni in mundum, iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.* Denique a summo ad summum est occursum ejus, quia per omnia æqualis est Patri, secundum divinitatem. De quo et Daniel ait cap. vii, 13 : *Aspiciebam in visu noctis, et ecce in nubibus cæli filius hominis venit; et datum est ei regnum, et honor, et potestas, et usque ad antiquum dierum pervenit.* Usque ad antiquum namque dierum perveniet Dominus, quando similis Patri, et æqualis per omnia apparebit. Si enim esset aliquid secundum

solo Spiritu sancto, quanta simul in Patre, et Filio, et Spiritu sancto. » D. August., epist. 170; alias 66, num. 5.

atem, in quo differret ab ipso, non utique A Patre, et Filio doctissime scripsit S. Bruno in tractatu De sacramentis, et mysteriis, ubi agit de confirmatione, et peculiariter super illud Joann, cap. xx, 22. Quod Christus daturus apostolis Spiritum sanctum insufflavit super eos. « Poterat, inquit Salvator noster, sine omni insufflatione dare Spiritum sanctum, quem ideo insufflando dedit, ut ab ipso quoque, sicut a Patre ejus procedere intelligamus. Quamvis enim nesciamus quomodo Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat (8) hoc enim hac in vita, in qua non videmus nisi per speculum, et in ænigmate [I Cor. xiii, 12], nulli revelatur [9] certissime tamen scimus et nullatenus dubitamus eum procedere a Patre et Filio, id est de substantia Patris et Filii. Hoc enim ei proprium est, de nulla alia substantia procedit, a nullo alio mittitur, et a nullo alio datur Spiritus sanctus. Datur enim officio sacerdotum, sed non a sacerdotibus. Sic enim adest virtus Christi per insufflationem, quæ a sacerdotibus in honorem significationis Spiritus sancti, per verba, quæ dicuntur in nomine suo. » Eandem Spiritus sancti processionem asseruit A. N. in Exod. comment. p. 89, col. 2; ejusque manifestationem apostolis factam in die Pentecostes, de qua inferius a nobis agendum erit.

Ut autem tenuitati nostræ subveniamus, hortatur nos S. episcopus, ut quæ de ineffabili Trinitatis mysterio tradiderunt SS. Patres consulamus. « Fides ego sanctorum, inquit nobis sufficiat, neque enim meliores sumus, quam Patres nostri, neque ultra quæramus quæ illis divinitus sunt revelata, et qui nos ipsos, et ea, quæ in nobis sunt intelligere non valemus, ad ea quæ supra nos sunt nos extendere non laboremus. »

§ III. De incarnatione Domini.

Deus altissimo consilio hominem ad similitudinem suam condiderat eumque Spiritu sapientiæ et intelligentiæ repleverat, ut ad sui cognitionem, et amorem perduceret; non enim tantæ dignitatis, tantique luminis alia ex causa participem fecit, nisi ut ei facultatem, et copiam suæ cognitionis impertiret. Utinam ergo ab illo præstanti felicitate statu per culpam non excidisset! Utinam in innocentia et integritate suæ originis perstitisset (10!) Non obscurata fuisset in eo lux illa qua Dei vultum proxime intueri valuisset, neque privilegia suæ originalis conditionis amisisset. « Homo a Deo, inquit S. Bruno serm. 1 De Trinit., quasi mane est conditus, quia retinens, Dei similitudinem, vere luci proximus videbatur. Poterat enim de propinquo Deum cernere, scilicet in se et per se, nulla re extrinsecus inter-

et de Spiritu sancto, ejusque processione a

Nemo tamen existimet in iis, quæ corporeis sunt oculis divinam ejus, id est Spiritus sancti visse substantiam. Natura enim invisibilis, et Filioque communis, qualitatem muneris, atque sui qua voluit significatione monstravit. Propterea vero essentiæ suæ in sua deitate continuit sicut nec Patrem, nec Filium, ita nec Spiritum humanum manus potest visus attingere. » S. Leo rm. 73. De Pentec. 1, c. 3.

atem, in quo differret ab ipso, non utique A Patre, et Filio doctissime scripsit S. Bruno in tractatu De sacramentis, et mysteriis, ubi agit de confirmatione, et peculiariter super illud Joann, cap. xx, 22. Quod Christus daturus apostolis Spiritum sanctum insufflavit super eos. « Poterat, inquit Salvator noster, sine omni insufflatione dare Spiritum sanctum, quem ideo insufflando dedit, ut ab ipso quoque, sicut a Patre ejus procedere intelligamus. Quamvis enim nesciamus quomodo Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat (8) hoc enim hac in vita, in qua non videmus nisi per speculum, et in ænigmate [I Cor. xiii, 12], nulli revelatur [9] certissime tamen scimus et nullatenus dubitamus eum procedere a Patre et Filio, id est de substantia Patris et Filii. Hoc enim ei proprium est, de nulla alia substantia procedit, a nullo alio mittitur, et a nullo alio datur Spiritus sanctus. Datur enim officio sacerdotum, sed non a sacerdotibus. Sic enim adest virtus Christi per insufflationem, quæ a sacerdotibus in honorem significationis Spiritus sancti, per verba, quæ dicuntur in nomine suo. » Eandem Spiritus sancti processionem asseruit A. N. in Exod. comment. p. 89, col. 2; ejusque manifestationem apostolis factam in die Pentecostes, de qua inferius a nobis agendum erit.

Ut autem tenuitati nostræ subveniamus, hortatur nos S. episcopus, ut quæ de ineffabili Trinitatis mysterio tradiderunt SS. Patres consulamus. « Fides ego sanctorum, inquit nobis sufficiat, neque enim meliores sumus, quam Patres nostri, neque ultra quæramus quæ illis divinitus sunt revelata, et qui nos ipsos, et ea, quæ in nobis sunt intelligere non valemus, ad ea quæ supra nos sunt nos extendere non laboremus. »

§ III. De incarnatione Domini.

Deus altissimo consilio hominem ad similitudinem suam condiderat eumque Spiritu sapientiæ et intelligentiæ repleverat, ut ad sui cognitionem, et amorem perduceret; non enim tantæ dignitatis, tantique luminis alia ex causa participem fecit, nisi ut ei facultatem, et copiam suæ cognitionis impertiret. Utinam ergo ab illo præstanti felicitate statu per culpam non excidisset! Utinam in innocentia et integritate suæ originis perstitisset (10!) Non obscurata fuisset in eo lux illa qua Dei vultum proxime intueri valuisset, neque privilegia suæ originalis conditionis amisisset. « Homo a Deo, inquit S. Bruno serm. 1 De Trinit., quasi mane est conditus, quia retinens, Dei similitudinem, vere luci proximus videbatur. Poterat enim de propinquo Deum cernere, scilicet in se et per se, nulla re extrinsecus inter-

9 « Distinguere inter illam generationem, et hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio 1 D. August. lib. II, alias III, contr. Maxim., c. 14, n. »

16 « Talis est homo creatus, ut et peccare et non peccare posset propria voluntate, ac propterea in eo digne punitus est voluntariæ prævaricationis lapsus : quia nulla fuit ad peccandum naturali carnis, aut animæ necessitate compulsus. » S. Fulg., De

veniente. Sed et propinquitatem, et similitudinem A
 amisit, dum se inobedientiæ malo subiecit : » Ab
 hac extrema calamitate placuit Deo in sua miseri-
 cordia infinito hominem per Filium suum unigeni-
 tum humana carne indutum eripere, et qui angelis
 prævaricatoribus non pepercerat, saluti hominis
 prospicere dignatus est. (11) Hujus magni mysterii,
 et sacramenti plures in primis patriarchis figuræ
 præcesserunt, ut veritas promissi Reparatoris ad-
 ventus, tot ante sæcula prænuntiata, et præsignata,
 fidem, et spem redemptionis apud homines obtine-
 ret. Primum, Abelem a fratre Caino interemptum
 dixit Bruno comment. in Genes. p. 14, col. 1, Chri-
 stum significare a fratribus suis nempe Judæis cru-
 cifixum. Secundo, Jacob Christum repræsentavit.
 « Advenit Jacob, inquit p. 32, col. 2, advenit Chri-
 stus; sed quomodo? Vis audire quomodo? hædorum
 pellibus involutus, id est in similitudine carnis pec-
 cati. Exinanivit enim se formam servi accipiens, etc.
 Hoc enim fuit primum hominis indumentum, quando
 primus homo de paradiso expulsus est. Tali igitur
 veste indutus venit Christus, ferens secum duos
 hædos optimos : alterum pro peccato, et alterum
 in holocaustum, carnem videlicet, et sanguinem
 suum : his etenim peccatum originale, solvitur, et
 Deus ab indignatione placatur. » Tertio, pro symbolo
 Christi intellexit A. N. lapidem super quem ipse
 Jacob dormivit. « Lapis ille, ait, super quem Jacob
 dormivit, Christus est, qui pluribus in locis lapis
 vocatur. Super ejus pectus quoque Joannes evan-
 gelista recubans, non minoram quam Jacob videre
 meruit, » p. 32, col. 1. Et iterum p. 34, col. 1, de
 de eodem lapide dicit : « Ille etenim lapis Christi
 carnem significabat, in quo omnis plenitudo divini-
 tatis habitabat corporaliter. De quo scriptum est :
Sapientia ædificavit sibi domum Prov. 1, 9, carnem
 scilicet, quam assumpsit, quia Verbum caro factum.
 Quarto, Josephum etiam Christum præmonstrasse
 asserit p. 39, c. 1. Joseph enim, inquit qui *accrescens*
 interpretatur, Christum significat, cujus regnum,
 et imperium tantum crevit, ut mundum imple-
 ret universum. » Quinto, duplici in loco Moysen Christi
 typum gessisse dixit S. Bruno; in comment. enim ad
 Exod., cap. 11, pag. 48, col. 2. « In diebus illis,
 egressus est Moyses ad fratres suos, viditque affli-
 ctionem eorum. Vidit autem et virum Ægyptium
 percutientem quemdam Hebræum, quem ipse occi-
 dens abscondit sabulo. Similiter et Christus Domi-
 nus noster, veniens in hunc mundum, multos Ægyptios,
 id est malignos spiritus interfecit, virtute privavit,
 atque de obsessis corporibus ejecit. » Ad
 caput autem xxiv ejusdem Exodi pag. 84, col. 1,
 hæc habet : « Moyses enim legislator, et Dei populi
 prædest. et grat., c. 2.

(11) « Collapsa in parentibus primis humani
 generis plenitudine ita misericors Deus creaturæ ad
 imaginem suam factæ per Unigenitum suum Jesum
 Christum voluit subvenire, ut nec extra naturam
 esset reparatio naturæ, et ultra propriæ originis di-
 gnitatem proficeret secunda conditio. Felix si ab eo

mediator mediatorem Dei, et hominum Jesum Chri-
 stum significavit, utriusque Testamenti datorem. »

Quærit A. N. utrum homo, an angelus ad solven-
 dam Deo satisfactionem idonei fuisset, et docet in
 tract. De incarnatione Domini, neutrum ex his
 tantum beneficium humano generi promereri valuisse.
 Nullus hominum, ait, hanc hostiam salutarem, Deo
 que dignam offerre poterat, quia omnes originali,
 et actuali peccato obnoxii tenebantur; ac proinde
 ab hoc sacrificio tanquam invisus et indignus ex-
 pellebatur. Neque angelus in sua natura id præsti-
 tisset; quia cum sit incorporeus, adeoque invisibilis,
 in sacrificium passionis se præbere non valebat.
 Forsitan si humanam naturam angelus assumpsisset,
 et in ea passus fuisset, salutem hominibus univer-
 sis adtulisset? Sed tanta charitas in angelis supponi
 nequit; quia ex apostolo, ad Rom. cap. v, 7, aliquis
 justus vix pro justo moritur, ne dum pro injusto
 damnetur. Accedebat etiam, quod ante Christi ad-
 ventum homines propter peccatum ab angelis odio
 habebantur, et auferri debebat occasio, ne forte si
 idem homo ab angelo esset redemptus, eundem
 angelum pro Deo veneraretur, qui lapides, ligna,
 et æramenta jam pro Deo adorabat. His igitur, aliis-
 que plurimis rationibus cum angelica victima exclu-
 deretur, solus restabat Creator, qui sua miseratione
 et soluta pietate humano compatiens generi, sæpe
 dictum hominem liberaret, et a diabolica fauce per-
 plexum eriperet, et hoc non in sui natura, ut qui
 solum hominem redimeret venerat, Deus et homo
 immolaretur. Hæc supradicta supponunt S. Augustini
 doctrinam, aientis lib. XIII De Trinit., c. 10, divinæ
 omnipotentiae alios modos non defuisse, quibus sal-
 varet homines; sed quem eligit, convenientiorem
 omnibus fuisse. Poterat enim Deus peccatum, vel
 injuriam peccati gratiose condonare, et acceptare
 satisfactionem hominis, etsi inæqualem, et imperfec-
 tam. Sed in hypothesi, quod Deus hominem libe-
 rare, et absolvere noluerit, nisi exigendo satisfactio-
 nem talem, quæ condigna sit, et æqua; ita ut illa
 posita, Deus ex justitia teneatur homini culpam
 condonare, necessarium fuerit hanc satisfactionem
 exhiberi a Deo incarnato : sic ut a nullo homine
 puro, quantumcumque gratia exornato, reddi æqualis
 non potuisset.

« Cum vero in divinitate personarum differentiam
 catholica credat Ecclesia, videlicet Patris, et Filii,
 et Spiritus sancti, non immerito considerandum
 est, inquit A. N. eodem in tractatu De Incarn., cui
 hæc assumptio conveniebat (12) Pater autem si
 intra virginalem uterum assumeret hominem, et ab
 eodem nasceretur, idem essent, Pater et Filius. Pa-
 ter secundum divinitatem, Filius vero secundum
 non decideret, quod Deus fecit! Felicius si in eo
 remaneret, quod receperit! » S. Leo, serm. 70, 2
 De resur., c. 2.

(12) Non convenire incarnationem Patri, neque
 Spiritui sancto egregie solideque demonstrat S. Fulg.
 tract. de fide ad Petrum, cap. 2.

tem, quod et credere, et etiam dicere nefas A
 d quoque majus esset nefarium, quoniam
 adessent in divinitate; scilicet Pater filius
 a humanitatem, et Filius Dei filius secun-
 nitatem. Tanto ergo errore vitato, prædicta
 o Patri non conveniebat. Adhuc restat di-
 Spiritus sanctus competens esset ad immo-
 Si autem idem Spiritus hominem acciperet,
 vellet immolari, supradictus error in divi-
 aderet; revera etenim duo filii et crede-
 t haberentur in ea. Filius Dei secundum
 m, quemadmodum diximus; filius et Spi-
 ctus secundum humanitatem. Ergo utrique,
 Spiritui sancto prælata assumptio non con-
 quoniam neuter horum in tali negotio ad-
 ebat. Ergo solus Filius ad hoc agendum B
 s aderat, cui per justitiam inerat hominem
 eatum salvare, et diabolo suam potestatem
 bviare, eumque ipsum hominem decipien-
 pere, et ablato totius orbis imperio, perfe-
 ferno religare (13). » Explanaverat jam ante
 i mysterium S. episcopus in Expositione ps.
 , pag. 439, c. 1: « *Prosperum iter faciet nobis
 staris noster, Deus noster, Deus salvos faciendi,
 i exitus mortis. Prosperum, inquit, iter faciet
 is salutaris noster*; per quem specialiter Dei
 telligere possumus, qui nos sua mortes salvavit.
 t *Deus noster*; quia, quamvis sit Deus omnium,
 Christianorum Deus est. Ipse quoque est
 ros faciendi, quia ad hoc venit ut mundum
 t et salvaret. Et ipse est *Dens Domini ex-*
 is. Per quod intelligitur, quod est Deus, etiam
 is; quia enim simul est Deus, et homo, se-
 humanitatem quidem servus est, et creatura
 rrvus est. Sed iste servus Dominus est. Et ipse
 est *exitus mortis*; quia, sicut in Adam omnes
 sunt, ita et in Christo omnes vivificati sunt
 v, 22); ipse est introitus vitæ, ipse est exi-
 tis; quia per ipsum mors recessit, et per
 ita accessit. » Dixit etiam in comment. super
 « *Naturam humanam a primo homine per
 n vitiatam, et corruptam, eandemque in
 omnes pertransire, non nisi Christi san-
 nari et liberari potuisse.* » Et inferius ad
 . cxvi: *Dirupisti, Domine, vincula mea*, etc. D
 s, inquit, eram, dura me catena diaboli strin-
 trahebat; sed tu dirupisti vincula mea, tu
 riginale peccatum, quod nisi tuo sanguine
 a poterat. »

» *annuntiatione divinæ maternitatis Mariæ
 virgini.*

c tantæ molis, tantæque dignitatis opus mis-
 gabriel angelus a Deo ad Mariam virginem
 atam Joseph, et in civitate Nazareth commo-

Salutatur Maria ab angelo, plena gratia,
 ictione cœlesti annuntiat, superveniens in
 tus sanctus, ac virtus Altissimi promitti-

sec eadem veritas stabilita fuit a D. Thom. III, q. 3, art. 8, sed aliis rationibus, quas hic re-
 oportet.

PATROL. CLXIV.

tur, divinæque maternitatis arcanum revelatur. Va-
 tacinatus olim hoc fuerat David, ps. XLIV: *Audi,
 filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere
 populum tuum, et domum patris tui, quia concupivit
 Rex speciem tuam*; quæ a Brunone in Comment. ita
 explanantur pag. 389, c. 2. « *Audi, inquit, filia mea,
 de genere meo, de progenie mea, nobilitas, et gloria
 generis mei, audi quæ angelus loquitur, quæ cele-
 stis nuntius tibi promittit; esto casta, esto sollicita,
 diligenter ausculta, quia magna valde sunt, quæ tibi
 nuntiantur. Vide ergo, et intellige, inclina aurem
 tuam, et suscipe Verbum in corde et in utero tuo:
 virgo concipies, et virgo paries. Inclina aurem tuam,
 quia per aurem ingreditur in te, qui nascetur ex
 te. Verbum est enim, et via verbi auris est. Non
 aliter concepit beata Maria, nisi audiendo et creden-
 do; si non audivisset, non credidisset: audivit, et
 credidit, et credendo concepit. » Præclaram autem
 integritatis Mariæ figuram in rubo, qui ardens et
 non combustus Moysi apparuit, his eleganter exor-
 navit Bruno in comment. super cap. III Exod. pag.
 49, c. 1. « *Sed quid per rubum, nisi beatam virginem
 Mariam, quæ sic de Judæorum spinosa, et pecca-
 trice gente exorta est; sicut de rubi asperitate pul-
 chra, et odorosa nascitur rosa? Hæc autem visa est
 ardens, sed non arsit, quia sine carnis concupiscen-
 tia, sive libidinis æstu, sancto Spiritu obumbrata
 concepit. Hoc est enim, quod angelus ait: Spiritus
 sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obum-
 brabit tibi. Erat igitur ignis in rubo, splendor in
 Virgine, lux in Maria, lux illa, quæ ait: Ego sum
 lux mundi (Joan. VIII, 12), lux vera, quæ illuminat
 omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan.
 I, 9), » etc. Sed et Mariæ virginitatem apertissimis
 verbis asseruit illustrans illa Levitici verba cap.
 XII. *Mulier si suscepto semine pepererit masculum,*
 etc. « *Quod autem, inquit pag. 145, col. 2, non sim-
 pliciter dixerit: Mulier si pepererit masculum; sed
 satis diligenter addidit, si suscepto semine masculum
 pepererit, non est dubium, hoc ad distinctionem B.
 Mariæ virginis dictum esse, quæ sine viri semine
 peperit Salvatorem.* » Quomodo autem virtus Altis-
 simi obumbraverit Mariam virginem copiosius etiam
 tradit hom. in Evang. *Missus est*, etc. Luc. II. « *Hæc
 enim virtus, ait, communis est totius Trinitatis. Tota
 enim Trinitas, unus Deus, et ipse altissimus. Natus
 est igitur Christus de Spiritu sancto, ex Maria vir-
 gine, id est de virtute Spiritus sancti, quæ una
 communis est Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Filius
 autem solius Patris est Filius, et Pater solius Filii
 Pater est. Hæc igitur virtus superveniens obumbravit
 Mariam, et ex duabus naturis Christum Dominum
 operata est. Sicut enim anima rationalis, et caro
 unus est homo; ita Deus et homo unus est Christus.
 Quantum autem ad humanitatem spectat, non solum
 a Patre, et Spiritu sancto, verum etiam a se ipso et
 factus et creatus est. Quantum vero ad divinitatem***

nec factus, nec creatus; sed a Patre solummodo A
genitus. »

§ V. De Christi nativitate, circumcissione, et manife-
statione.

« Peperit itaque beatissima Virgo, prosequitur S. Bruno eodem in comment. super cap. 11 Luc., 7, concipiens virgo, pariens virgo, et in æternum permanens virgo. Clausa aute partum, clausa in partu, et clausa post partum (14). Peperit, inquit, *filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinauit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio*. O pietas immensa! O humilitas ineffabilis! O sacramentum inenarrabile! Deus homo fit, æternus temporalis, immensus localis, immortalis passibilis, parvis pannis involvitur qui cœli ambitu præ magnitudine non continetur. »

Pastoribus eadem in regione super gregem suum vigilantibus statim ab angelo Christus natus, in præsepe reclinatus, et pannis involvitur, cum Maria matre et Joseph annuntiatur. Hac visione admoniti pastores, quæ audierant, et viderant, secum confecerunt, dicentes: « Mira sunt, » eumdem locum Lucæ exponens Bruno, ait, « quæ audivimus, stupenda, quæ vidimus. Cœlis gloria, pax terris promittitur. Salvator hodie natus est nobis, rex novus hodie datus est nobis, qui est Christus in civitate David, eamus, et videamus hoc Verbum, et credamus, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). Quod factum est. Quantum ad se, neque factum, neque creatum est. Factum tantummodo est, quia Verbum caro factum est: quod Dominus ostendit nobis. Videamus corporaliter, et quod mente concepimus, et fide tenemus, restat, ut oculis tencamus. Et venerunt festinantes, et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio (Luc. 11, 6). »

Quia vero Christus Dominus omnem justitiam adimplere venerat, et se verum hominem, non umbratilem, aut phantasticum ostendere, legi circumcissionis secundum tempus præscriptum subjici voluit. Duplici in loco disserit S. Bruno de circumcissione Christi Domini, quorum primus est in Evangelio Lucæ cap. 11, 15: « Nobis, ait, non sibi circumciditur Dominus. Sicut enim nobis est natus, nobis baptizatus, et passus; ita et nobis est circumciscus, de quo Apostolus inquit Rom. 14, 11: « Quia signum accepit circumcissionem signaculum justitiæ fidei. » Data est igitur circumcisio, non ut peccata tolleret, sed ut aliquid significaret, et quadam differentia Judæorum populum ab aliis gentibus separaret. Quamvis itaque propter mandati transgressionem quicumque olim non circumcidere-
tur, damnabatur; non tamen per circumcissionem justificabatur. Hæc enim circumcisio in Christo completa est, in quo et aliæ legis cæremoniæ consummatæ sunt. Alterum locum præstat sermo De

(14) Consonans est S. Leo M. in serm. 2 De nativitate Domini, c. 2. « Oportuit enim, ait, ut primam Genitricis integritatem nascens incorruptio

circumcis. Domini 5, lib. 14 Sentent. « Quæ autem, inquit, Salvator noster hanc in carnem circumcissionem suscepit, hæc valde ratio causa fuit, quia non venit legem solvere, sed plere. *Finis enim legis*, dicit Apostolus Rom. *Christus est ad justitiam omni credenti*. In lex completa est, nihil proficiunt, qui post circumciduntur. Quæ autem sit circumcissionis significatio explicatur a D. Thom. 111 p., art. 3, ubi ait: « Quod sicut Filius Dei non per se ipsum factus est homo, et circumciscus in se, sed ut nos per gratiam faceret deos, et ut spiritaliter circumcidamur, sic propter nos sistitur circumcisio, ut discamus Deo præsentare nosmetipsos. »

Cum autem Jesus in Bethlehemitico præsepio B
veneretur, ducti a stella novo splendore corum venerunt Magi ab oriente eum adoraturi, eique rata munera obtulerunt. Plura sunt mysteria in evangelica lectione contemplatur A. N., exponit in comment. super cap. 11 Matthæi, quæ aliqua tantum, ne longiores simus, proferimus. « Sed quare, inquit, eos antecedit stella, non viam eis ostendat, et ad puerum ducat? Sequitur igitur eam, veniunt Bethlehem; stat super dicitur illam, in qua erat virgo Maria; stat stella ostendit stellam: Maria enim *stella maris* interpretatur. Stella itaque Filius, stella et mater: stella orientis stella; sed major quæ oritur, quam illa de qua dicitur. Unde et merito supra stare videtur. Non supra puerum: Sed quid dixit: *Supra ubi erat puer*? Ubi enim erat puer, nisi in sinu matris? Stabat stella, et clamabat: habet enim linguam suam. Sed quid significabat? Quid dicebat? Vis quid? Hic est puer: hæc est mater pueri: hic quærite: hic invenietis: hic in parvo corpore latet: hic ubique est, et omnia replet. Hoc est quod dicit: *Videntes autem stellam gavisum deo magno valde*. Quid est enim videntes stellam nisi videntes, et intelligentes quid eis significabat et dicebatur per stellam? Non enim magnus est videre stellam. Nam solem et lunam videmus, et non multum videndo gaudemus. debant igitur non propter stellam, sed propter significatum. *Et intrantes domum invenerunt per eam Maria matrem ejus, et procidentes adoraverunt eum, et apertis thesauris suis obtulerunt ei murrum, thus, et myrrham*. Quanta exultati fuerit, o Virgo beatissima, quis cogitare vellet? Quoniam quem nuper genueras, jam quasi Doradorari videbas. Sed quare tria munera obtulerunt nisi ut Trinitatis mysterium revelarent? Primum enim munus offerimus credendo in Patrem, secundum in Filium, tertium in Spiritum sanctum. Quoniam autem per aurum significari putamus, nisi quæ cæteris major est, et latius fulget, regia testatem? Aurum igitur Christo offerimus, quod custodiret, et complacitum sibi claustrum pietatis et sanctitatis hospitium divini Spiritus virtute victa servaret. »

regem esse credimus. Offerimus et thus, quia A esse confitemur : myrrham quoque ei offerimus quia sic illum Deum esse credimus, ut hominem et mortalem esse non dubitemus. » Cum hæc superque explanata sint, non indigent ut ultissimilibus dictis in serm. De Epiphania Domini usdem lib. Sententiarum confirmentur.

em ipse Christus Dominus, ut sui adventus veniam, juxta prophetarum oracula, comprobaret, imple præsentari voluit, legalique oblatione ut ogenitus redimi. Non minus copiosus est S. in edisserendis divinis rebus, quæ hac de præsentatione ab evangelista Luca cap. 11, referuntur, cujus commentarii aliqua tantumcam de S. Simeone, qui Christum in ulnas suas vit. « Qualis enim, inquit, et quantus Simeon fuerit, breviter ostendit evangelista, dum juvenis, et timentem Dominum populi consolationem ectare, et desiderare dicit, cui et Spiritus sanctus in eo erat, Filii Dei adventum revelaverat, et promiserat. » Et hoc est, quod ait : *Et resursum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se em, nisi prius videret Christum Domini.* Quanto lorio videndi Dominum senex iste beatissimus abat! quem jam ætas de hoc sæculo exire co-

t, sed Dei responsio retinebat. Mori enim cur, mori non poterat; quia Christum Domini nec- viderat, de quo sibi factum responsum audie- *Non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* Hoc igitur desiderabat, hoc mente abat, hoc semper cogitabat. Manifestavit se Christus Simeoni, adimplevitque Malachiæ prophetiam qui eum venturum in templum prædixit cap. 11, 1 : *Et statim veniet ad templum suum inator, quem vos queritis et angelus testamenti, et vos vultis.* Fugit autem Jesus in Ægyptum, se Herodis persecutione eripiens, eoque e vivis ato, rediit in Galilæam, et cum parentibus harit in civitate Nazareth. *Ibant autem ipsi parentes Jesu per omnes annos in Jerusalem in die solemnium hæ. Et cum factus esset annorum duodecim, videntibus illis Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redierant puer Jesus in Jerusalem, et non co-*

erunt parentes ejus, Luc. 11, 41. Quid hoc in Evangelii sit intelligendum, idem S. commentar exponit : « Religiosi parentes, inquiens, per os singulos ibant in Jerusalem, ut legem audirent, sacrificiis participarent, solemnitatibus intererant, et ejus adhuc umbræ serviebant, cujus jam tatem tenebant. Tota enim illa solemnitas Christionem, resurrectionem, et cætera, quæ de scripta sunt, significabat. Erat igitur simul cum æris Jesus in solemnitate, qui totius erat causamnitatis. Permixtus turbis videbatur ab omnibus, laudabatur ab omnibus, in lege, et prophetis dicabatur, in sacrificiis significabatur, et a nemine cognoscebatur; quia duplici velamine tege- rit. Inde velamine litteræ, hinc carnis pariete. »

Tempus demum advenit, quo Christum splendidius suæ manifestationis testimonium præbere oportebat, suamque missionem in mundum adimplere; quare, ut habemus ex Matthæo cap. 11, 13 : *Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo.* Plures hic complectitur doctrinas S. antistes suo in Comment. De institutione, et necessitate baptismatis Christi, de fine circumcisionis, de revelatione SS. Trinitatis, de novæ fidei veritate; eodemque tempore maximam de Christi et Joannis humilitate excitat admirationem. « Quod enim, ait, tunc intelligendum est, quando Joannes talia prædicabat et baptizabat; non autem quando prædicare cœperat : jam enim tricesimum annum uterque intraverat, quando ad baptismum Dominus venerat. Baptizatur autem Jesus non sibi, sed nobis. Lavat aquas, et sanctificat suo tactu, non ipse lavatur ab aquis. Ibi vetus circumcisio perit : ibi novæ fidei innovatio cœpit. Ibi primum Joannes baptizare didicit, ubi totius mysteria Trinitatis, cognovit, audivit, et vidit. Territus tunc Joannes, et ad Dominum accedere contremiscens, prohibebat eum, dicens : *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Respondens autem Jesus, dixit : *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Tu, inquit, major es, tu Dominus es; ego minor, et servus; me oportet minui, te autem crescere. Quid est ergo, quod tu venis ad me? Ego potius debeo ire ad te. Tu mundus es, et omnia munda; non tu a me, sed ego a te, et mundari et baptizari debeo. *At ille : sine modo, mysterium est, quod ago : dum ego baptizor, tu quoque in me baptizaris, quia membrum es illius qui baptizatur. Sic enim decet nos implere omnem justitiam, veteribus finem et terminum ponentes, novis autem exemplum et regulam dantes. Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua; et ecce aperti sunt cæli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se : et ecce vox de cælo dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Quid est enim, interrogat S. Bruno, quod baptizato Domino cæli aperiuntur? Et respondet : Magnum est hoc mysterium, magnamque his, qui baptizantur, lætitiæ præfiguratur. Clausum erat prius; nemo illum ante baptismum ingrediebatur; nunc autem apertum est. Vidit autem Spiritum Dei descendentem sicut columbam, non quod Spiritus sanctus in columba incarnatus sit; solus enim Filius est incarnatus, sed quod in columba Spiritus Dei se ostendere voluit. Vox autem illa, quæ de cælis audita est, cujus, nisi Patris fuit? Quis enim alius dicere potuit : *Hic est Filius meus dilectus?* Complacet autem sibi Deus Pater in Filio suo dilecto, quod talem ante tempora ineffabiliter, et sine initio Filium genuit. Apertissime hoc in loco Trinitas ostenditur, in quo personaliter tota sentitur; siquidem Filius in homine, Spiritus sanctus in columba, et Pater in suæ vocis testimonio declaratur. »

Huc usque manifestatio Christi facta non fuerat.

nisi aliquibus, qui quasi primitiæ forent ejus acquisitionis, pastoribus scilicet, Magis, Simeoni, Joanni Baptistæ. Sed, cum tempus suæ missionis adimplendæ advenisset, atque in sui sequelam nonnullos adduxisset, hos etiam aliquibus signis in ejus fide et imitatione confirmare dignatus est. Quare invitatus Jesus ad nuptias in Cana Galilææ, ad eas se contulit nuptiali convivio cum discipulis suis interfuit; ibique primum miraculorum operatus est. Cum autem visus sit Christus matri suæ petenti conversionem aquæ in vinum, quod sponsis defecerat, paulo aspere respondisse, (15) quasi male illa petisset, quod nondum venerat tempus ut faceret quod optabat, Bruno noster mysterium verbis evangelistæ Joannis cap. 11 conlectum eleganter exponit : *Et deficiente vino dicit mater Jesu ad eum : Vinum non habent.* « Plena enim, ait, Spiritu sancto virgo Maria, jam tunc illud miraculum prævidebat, quod ejus filius facturus erat. Quod ergo facere Jesus cogitabat; hoc illa ut faceret admonebat. Et dicit ei Jesus : *Quid mihi, et tibi est, mulier?* Quid mihi, et tibi, inquit, commune est, nisi hæc caro mortalis, et humanitas ista, quam fero, quæ famem pati, sitire et mori novit, miracula facere non novit? Quod enim in vinum aqua convertitur, non humanitatis, sed divinitatis est. *Nondum venit hora mea.* Nondum venit hora passionis meæ, in qua quid mihi et tibi commune sit omnibus innotescat. Tunc enim carnem quam de te suscepi, non virtutes et miracula facere, sed in cruce pendere et mori videbis. *Dicit mater ejus ministris : Quodcumque dixerit vobis, facite.* Inter se loquebantur mater et filius. Ipsi se intelligebant, ipsi sua secreta noverant, ipsi, quid tunc fieri oportebat, et quid futurum erat, sciebant. Cæteri autem quid ipsi dicerent ignorabant. » Conversam aquam in vinum a Christo admirati sunt omnes, eoque portento, Jesus, ut testatur evangelista. *Manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.*

Sed quia Christus Dominus non venerat quærere gloriam suam, sed gloriam Patris sui, qui ad salvandos homines eum miserat, ductus est a suo spiritu in desertum, ut oratione, et 40 dierum et 40 noctium jejunio tantum opus exordiretur, suisque asseclis præberet exemplum, quomodo cœleste præsidium sibi promeruisent. Expleto autem jejunio, terque victo diabolo qui eum ad tentandum accesserat, elegit duodecim apostolos, inter quos primi fuere Petrus et Andreas et ejus frater, deinde Zebedæi filii, Jacobus et Joannes, piscatores omnes, et reliqui a S. Matth., c. 14, descripti, qui columnæ et fundamenta Ecclesiæ futuri erant. *Dixit autem eis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum (Marc. 1, 27).* « Sed quid est dicere, ait S.

(15) Petav. lib. XIV De incar., c. 1, § 6. Vid. adnotat. in S. Maximum Taurin., p. 68

(16) « Primus enim homo transmisit in omnes homines peccati sui merita quorum caro est de peccati lege concepta. Propter hoc in parvulis, cum nullum sit ex propria voluntate peccatum, inest tamen filiis iræ carnaliter genitis macula parentalis,

A Bruno, *venite post me.* Post Christum namque ire, est ejus vestigia sequi, ejus opera imitari, ejusque patientiam et humilitatem tenere. Neque enim sufficit nobis pedibus tantum ire post Jesum, nisi et mente et dilectione eum sequamur. » His autem primis sectatoribus secum assumptis, cepit Christus prædicationem suam, et ut testatur idem S. Matth. cap. v, 13 : *Circuibat Jesus totam Galilæam docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni Dei, et sanans omnem languorem et infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes, et vexatos variis languoribus, etc.* Ubi S. Bruno hæc subjicit in comment. ad idem cap. 14, 23 : « Ecce quam subito manifestatur Christus; ecce quam subito ejus virtutis fama, et opinio terram replet. Undique autem omnes infirmi, et male se habentes ad eum deferuntur, et ipse ut verus medicus omnes interiorius et exteriorius curat infirmitates. » Eadem fusius etiam disserit in comment. super ps. xv, p. 324, c. 1.

§ VI. De peccato originali.

Quid causæ fuerit tantorum malorum quæ mundum inondarunt, humanamque progeniem tantas in calamitates adduxerunt? Non alia profecto, quam Adæ protoparentis culpa, cujus posteri ejus omnes participes fuerunt. Omnes in Adam peccasse certum est, adeoque sicut in omnes homines pertransiit peccatum, ita in ipsos mors cum omnibus malis pertransiit (16). Hanc veritatem ex apostolo, Rom. cap. v. 12, habemus : *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Quale et quantum fuerit peccatum primi hominis Adæ, quod omnem ejus progeniem infecit atque damnavit, intelligi nequit, nisi status perfectionis, excellentiæ et dignitatis in quo creatus fuerat dignoscatur. Hic eximie a Brunone describitur in Comm. c. 1 GEN., p. 6, c. 2, exponens illa verba : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram.* « Quamvis ait, aliud sit imago, et similitudo, hoc tamen in loco idipsum significat et imago et similitudo; sic ad Dei similitudinem factus est homo, sapiens quidem, justus et bonus, immortalis et incorruptibilis factus est. Sed quoniam dicitur (idem S. Bruno), *Creavit Deus hominem ad imaginem, suam.* deinde subinfertur, *ad imaginem, Dei creavit illum,* sic etiam intelligi potest, ut talem corporaliter quoque homini imaginem daret, qualem Filium, qui utique Deus est, quandoque suscepturum ante tempora disposuerat. Sic igitur non solum interior, verum et exterior homo noster quodammodo absimilis esset (17). » Hanc doctrinam ex Tertulliano desumpsit Bruno; ille enim lib. De resurrectione car-

quæ quidem bene dispositum divinæ creationis non perturbat ordinem, sed nævo paternæ transgressionis infligit tetram nascentibus fœditatem. » S. Fulg. De præd. et grat. lib. 1, cap. 3.

(17) Quid hac de imagine homini sentiendum sit opportune admonet S. Aug. lib. xv, De Trinit. cap. 26. « Verum, inquit, nec hanc imaginem ab eadem

ap. 6, ubi agit de primo homine ex limo factum, sic loquitur : « Recogita totum illi Deum datum, ac deditum, manu, sensu, consilio, scientia, providentia, et ipsa imprimis affectione lineamenta ducebat. Quodcumque enim limus imitabatur, Christus cogitabatur homo futurus, et limus et caro; sermo quod et terra tunc, nimis præfatio Patris ad Filium : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Et fecit enim Deus, id utique quod finxit, *ad imaginem fecit illum*, scilicet Christi. Et sermo enim Deus, in effigie Dei constitutus, et non rapinam arbitris est parari Deo. Ita limus ille jam tunc imaginem inducens Christi futuri in carne, non tantum imitatus erat, sed et pignus. » Ex quo autem peccatum, transgrediens Dei præceptum, de non do fructu ligni scientiæ boni et mali, dissimilis est ab illa Dei imagine in qua Deus eum contraxerat; amisit enim justitiam, sapientiam, immortalitatem et bonitatem, quæ dona Dei erant, non rationis suæ proprietates; et factus est mortalis inservus, servus peccati, concupiscentiæ subjectus, et intellectu obtenebratus. Quare A. N. loquens de Adam, dixit p. 9, col. 1. « Posuit et lignum scientiæ boni et mali, de quo postquam primi homines derunt, quibus bonis caruerint, quibus malis acuerint, cognoverunt. » Experti etiam sunt corruptionem naturæ, et carnis rebellionem, quæ spiritui subjecta ei obtemperabat, quod malum in omnem eorum progeniem propagatum fuit. C. C. humana, inquit idem S. Bruno in ps. cxv, 7, col. 1, a primo homine per peccatum vitiatam, corrupta in omnibus hominibus reperitur, et non a Christi sanguine sanari, et liberari potest. » Ilatu autem innocentie in qua creatus est Adam ille disseruit eadem pag. 9, col. 1, ubi hæc habet : « Antum autem, inquit, Dominus hominem dilexit hoc etiam facile intelligi potest, quod talem rationis locum ei preparaverat, in quo, si non fuisset, et castissimo conjugio sine omni concupiscentia filios procreasset, ex quibus, completo eorum numero, nulla mortis amaritudine degeneraret, supernam Jerusalem conscendens, nec mercede nec numero ab angelis discrepans, æternam salutem frueretur. »

« Istante calamitatis nostrorum protoparentum affuit diabolus, qui cum suis asseclis per superbia a cælo depulsus, et in barathrum ignis præcipitatus, invidens conditioni hominis, a felicitate, fruebatur, per mulieris illecebras et suasionem ere conatus est (18). Hinc A. N. occasionem ista est quærendi, quomodo perfectis omnibus, in die, quæ Deus creare voluerat, dici potuit : « *Deus cuncta, quæ fecerat, et erant valde bona, et erat malum, vel ipse diabolus princeps mali?* et

« *tate factam, et suo vitio in deterius commutata, ita eidem comparat Trinitati, ut omni modo imitaret similem; sed potius qualicumque similitudinem magnam quoque dissimilitudinem cernat; quan-*

A respondet, p. 7, c. 2. « An nondum ceciderat, ut dicitur Joan. viii, 44 : *In veritate non stetit, et ab initio mendax fuit*; aut fortasse ipsa die, qua factus est homo, ejus gloriæ invidendo, atque ideo mortifera suadendo, simul cum bonitate ipsum quoque principatum amisit. Simul enim et non prius hominis, et dæmonis condemnatio legitur. Nam quia mulier dixit : *Serpens decepit me, et comedi*, statim Dominus serpenti maledicens ait : *Maledictus eris inter omnia animalia, et bestias terræ*. Mulieri quoque dixit : *Multiplicabo ærumnas tuas*. Adæ vero : *Maledicta terra in opere tuo*. De his autem in apostolorum et prophetarum libris nihil certum reperi, et doctores Ecclesiæ diversa sensisse cognovi. Dico autem quia, et si prius cecidisset, nihilominus tamen dici potuisset quia *vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*, quoniam et in ipso diabolo adhuc bonum est, quod fecerat. » Neque malum ullum excogitari potest in fructu quem Adam et Eva comederunt, quia, ut docet S. August. eod. lib. De civit. Dei, c. 12, in tantæ felicitatis paradiso nihil erat, quod non esset bonum, sed esca illius fructus mala fuit, quia prohibita. Transgressio autem præcepti magnam culpam involvit, siquidem « obedientiæ virtus, sequitur idem S. doctor, in creatura rationali mater quodammodo est omnium custosque virtutum, quandoquidem sic facta est, ut ei subditum sit utile; perniciosum autem suam, non ejus a quo creata est, facere voluntatem. Hoc itaque de uno cibi genere non edendo, ubi aliorum tanta copia subiacebat, tam leve præceptum ad observandum, tam breve ad memoriam retinendum, ubi præsertim non voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis postea subsecutum est, tanto majore injustitia violatum est quanto faciliora posset observantia custodiri. »

Nemo tamen ex hoc cum hæreticis sentiat concupiscentiam, sive appetitum ad malum, obortum in homine, qui pœna peccati est, libertatem arbitrii, hoc est potentiam ad bene agendum ei abstulisse. Cupiditas enim illa læsit quidem librum arbitrium et debilitavit, ut repugnantiam in bono eligendo expeririatur homo, sed non exstinxit, ita ut retineat quidem facultatem indifferentiæ activæ, et in quamcunque partem velit se convertere possit. Hujus orthodoxæ doctrinæ assertorem Brunonem nostrum proferam, qui in exponendis verbis illis ps. lxxix, pag. 446, col. 1, *Deus in adjutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina*, hæc tradit : « Hæc oratio sufficit nobis in omnibus quæ postulamus, præsertim, si ab inimicis et adversariis affligimur : ubique et in omnibus Dei adjutorium querendum est, quia ubique, et in omnibus necessarium est, quoniam sine ejus adjutorio nihil facere possumus. Si bona agere volumus, bene et utiliter oramus, et si, quod non debemus, mala agere volumus, tum esse satis videbatur, admonui. »

(18) Vid. Aug. De civit. Dei, lib. xiv, cap. 2, et Fulg. de Fide ad Petrum, cap. 3, n. 33, edit. Rom. 1740.

bene, et utiliter oramus, magnum quidem Dei adiutorium est, si malis desideriis resistat, et fieri non permittat. Qui igitur malum aliquid facere cupit, dicat prius : *Deus, in adiutorium meum intende, et non poterit facere quod cupit. Festinet igitur Dominus in adiutorium bonis ut faciant quod volunt, festinet et malis in adiutorium ut non faciant quod volunt* (19). »

Sed huiusmodi libertas arbitrii vix salvari videtur in induratis, qui scilicet in tanta relictis sunt malitia, ut ea laborantes non resipiscant, quemadmodum contigit Pharoni, de quo Deus dixit Moysi, Exod. xv, 20 : *Ego indurabo cor ejus*. Hanc difficultatem sibi proposuit A. N. in comment. super hunc Exodi locum p. 53, c. 1 : quam ita solvit, et libertatem arbitrii intactam relinqui affirmat. *Ego indurabo cor ejus*. « Quid est hoc, Domine? Tu indurabis cor ejus? Tu enim, ut Apostolus ait : Cui vis, misereris, et quem vis, induras. Quod si induras, cui nemo resistere valet, quid ad Pharaonem? cur qui populum dimittere non potest, ideo punitur, quia non dimittit? Non potest, quia induratur. A quo? A te. Tu enim dicis : *Ego indurabo cor ejus*. Aliter est intelligendum. Quod ergo dicitur : *Ego indurabo cor ejus*, tale est ac si diceret : Ego cor ejus indurari permittam, nullam vim ei faciam, totum se sibi dimittat, faciat quod velit, ut si bene vel male egerit, totum sibi, et non mihi imputetur. » Ergo sicut obduratio Pharaonis, juxta Brunonem, tota ex ipso fuit, eam enim vicisset, si voluisset : ita etiam peccatores quotquot sunt, propensionem suam ad malum, si velint, superare possunt. Relinquit tamen aliquem in mala voluntate propter diuturnam gratiæ resistenciam, ejusdem Brunonis aliorumque SS. Patrum sententia fuit. Ille enim eodem in Comment. Exod. cap. x, p. 57, col. 1, ubi, de tenebris agit, quæ totam Ægyptum occupaverant, hæc habet. « Ecce qui regem sequuntur tenebrarum, qui toties admoniti et flagellati, qui tot signa et miracula videntes, adhuc indurato corde in malitia perseverant, tenebris involuti nihil vident, et quasi lapides immobiles permanent. »

His igitur de peccato originali exploratis, « quod unicuique, ita S. Augustinus lib. vi contra Julianum c. 12, proprium illud est, et voluntarium, voluntarium quidem voluntate originis; proprium vero proprietate naturæ ac personæ, » intelliguntur quæ A. N. de peccati originalis effectibus pluribus in locis dixit. In Genesis enim cap. ii, p. 9, col. 2, super illa verba dicta Adam a Deo : *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris*, inquit : « Et Adam quidem mox ut comedit mortuus est, non quod de hac vita confestim exiret, sed ut quando exiret in

(19) Quod hic docet Bruno, bonos implorare a Domino adiutorium, ut faciant bonum quod volunt, et malos eadem deprecatione uti debere, ut avertantur a malo quod capiunt, innititur Augustino, qui lib. 1, c. 3, contra duas epist. Pelag. hæc habet. A Deo ipso donari homini bene operandi libertatem, juxta illud Joan. viii, 36 : *si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis*. Qua veritate stabilita, hæc subinfert. « Datur ergo potestas, ut filii Dei fiant, qui

se suscepit. » Idem confirmavit ad illud Deuter. cap. xxi, pag. 205, col. 1. *Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus est morti. « Ideo fortasse, ait, quia primus homo tunc in ligno pependit, quando pomum vetitum ex arbore rapuit, et humanum genus est morti adjudicatum. In ligno quicumque pendet, et adhuc originali peccato tenetur, maledictus est. » Præterea in cap. xii. Exod., pag. 60, c. 2, ubi excidium narratur omnium primogenitorum Ægyptiorum, hæc habet : « Mortua sunt omnia primogenita in terra Ægypti, quoniam originale peccatum per universum mundum in omnibus illis periit qui crediderunt et baptizati sunt, ut peccatum, quod per lignum concupiscentiæ cœpit, per lignum crucis destrueretur. Quot sunt enim homines, tot sunt et originalia peccata. Omnis enim horum cum eo nascitur, quod nisi Christi sanguine et aqua baptismatis deleri non potuit. » Tandem, omissis aliis testimoniis, hoc unum addam ex Comment. cap. xxxiv in Exod. p. 123, col. 1 : *Qui auferis iniquitatem, et scelera, et peccata, nullusque apud te per se innocens est. « Nullus, inquit S. Bruno, apud te innocens est, quia nec unius diei infans sine peccato est. Unde Psalmista ps. l : Quoniam in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Fit ergo innocens per te, qui non est innocens per se, quoniam tu solus potes facere mundum de immundo semine conceptum* (Job. xiv, 4). »*

§ VII. De gratia Dei Salvatoris.

Destitutus igitur homo originali justitia, et impotens factus ad eam suis viribus recuperandam, cum sensus, et cogitatio cordis ejus, ut inquit Scriptura, Genes. cap. viii, prona facta sint ad malum, consequitur ex eo necessitas divini adjutorii, gratiæ scilicet præbentis homini lapsu vires, quibus bonum ad vitam æternam ordinatum agere valeat; quodque gratia dicitur, quia gratis datur; estque illustratio in intellectu, et pia affectio in voluntate. Hanc igitur gratiam ejusque necessitatem pluribus in locis, post S. Leonem, qui dixit : « Quod cecidit in Adam primo, erigitur in futuro, » docuit S. Bruno, qui supra relatum Geneseos locum exponens p. 19, col. 2 « Natura, ait, humana per se fragilis, et miserabilis, nisi Dei auxilio protegatur, facile labitur in peccatum; unde digna videtur, cui misereatur. » Eodem spiritu loquitur super verba illa ps. cxxxix, 8 : *Domine, Domine, virtus salutis meæ*, inquit, « Sine ejus adjutorio, et virtute salvari non possum, » itemque super hæc alia ps. cxlvi, 20 : *Dominus dirigit justos* « quia, ait, ipsius gratia est, quod a recto itinere non recedunt (20). » Rursum et in ps. lxi, 7 : *Sic memor fui super stratum meum, in matutinis me-*

credunt in eum, cum idipsum datur, ut credant in eum. Quæ potestas nisi detur a Deo, nulla esse potest ex libero arbitrio, quia nec liberum in bono erit, quod liberator non liberaverit, sed in malo liberum habet arbitrium, cum delectationem malitiæ vel occultus, vel manifestus deceptor inserit. vel sibi persuasit. »

(20) S. August. contra duas epist. Pelag. lib. 1, c. 3, n. 7 : Postquam præmississet neminem credere

or in te, quia fuisti adjutor meus, eadem habet, A pii homines, inquit, et peccatores in nocte, et in oris sunt. Sancti vero in matutinis, utpote qui atis lumen vident, et Soli justitiæ appropinquant. factus est adjutor meus. Merito itaque tui semememor fui, et memor ero, quia ubique, et in bus necessitatibus meis factus es semper adjuveus. » insuper ad illa verba ps. LXXXIII, 6, is vir cujus est auxilium abs te, ait : « Beatus ir, cui in hac vita sic auxiliarius ut ad illam doctuo adjutorio conscendere possit. Nemo enim, nisi traxeris eum. » Et ad hæc altera : In faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet antes nos (Psal. LIX, 14). « In Deo, inquit, fas virtutem, et ipse egredietur in virtutibus no-

quia, sicut dixit, sine eo nihil possumus fa- B
ia vero Semipelagiani admittebant quidem ne- atem gratiæ ad bonum opus perficiendum, non a ad initium boni operis, eis opposuit dogma licum, exponens illud ps. CXVIII, 117, Adjuva : salvus ero : « Deus est, inquit, qui operatur in et velle et posse, et sine ejus adjutorio nihil » possumus (21). » Cum quesitus fuisset S. st. cujus sit bona voluntas, Dei, an hominis, De peccat. merit. et rem., cap. 18, n. 30, relet : « Nam, si nobis libera quædam voluntas ex est, quæ adhuc potest esse vel bona, vel mala, vero voluntas ex nobis est, melius est id quod is, quam quod ab illo est. Quod si absurdissim- C ic autem boni agendi potentiam, sive gratiam, sufficiens dicitur, omnibus dari docet A. N. ; ta gratiam efficacem, quæ est voluntatis impul- seu cæleste desiderium ferens hominem ad mandata adimplenda. Quare illustrans verba em ps. CXVIII, 40, Ecce concupivi mandata tua, : : « Mandata tua non solum feci, sed facere pivi. Facere enim quilibet potest, sed cum D rio facere cælestis gratiæ est. » Luculentius

ristum, nisi illi fuerit datum, sequitur : « Nemo potest habere voluntatem justam, nisi nullis dentibus meritis, acceperit veram, hoc est, itam desuper gratiam. »
) Vid. S. Fulg. lib. 1, De fide ad Petrum cap. 34 ; et cap. 16 De prædest. et grat. hæc do- « Sicut ergo bonæ voluntatis initium nemo po- abere nisi fuerit misericordia Dei præveniente inatus, quia præparatur voluntas a Domino, VIII, 35, et rursum scriptum est psal. LVIII, 11 : meus, misericordia ejus præveniet me, ita eam- voluntatem bonam nemo usque in finem pote- tinere, nisi fuerit jugiter eadem misericordia quente servatus. »

) Dixerat idem S. August. lib. De grat. Chri- p. 14 : « Si enim, sicut Veritas loquitur, omnis

eandem doctrinam tradidit S. Bruno in comment. super illa ps. CII, 2-4, pag. 517, col. 2 : *Noli oblivisci omnes retributiones ejus. Qui propitius fiet omnibus iniquitatibus tuis; qui sanat omnes languores tuos; qui redimit de interitu vitam tuam; qui satiat in bonitate desiderium tuum: qui coronat te in miseratione et miserationibus.* « Magnæ sunt, inquit S. episcopus, istæ retributiones, et tam magnæ, ut eas nunquam oblivisci debeamus. Factus est autem Dominus propitius omnibus iniquitatibus nostris, quia non solum originale peccatum, sed simul cum eo omnia alia suo sanguine delevit. Et hoc est quod dicit : *Qui sanat omnes languores* nostros; omnes quidem, quia nullum ad sanandum relinquit; animæ loquitur et de ejus languoribus dicit. *Redimit autem de interitu vitam* ejus, quod fieri non posset, nisi prius ejus peccata dimisisset. Satiavit quoque in bonis desiderium ejus, quia firmissimam spem sibi tribuit æternæ felicitatis. Unde Apostolus ait Rom. cap. IX, 24 : *Spe enim salvi facti sumus. Coronat autem in miseratione* et misericordia, quia ipse, qui dat coronam idem ipse dedit victoriam; neque vincere potuisset, nisi ejus auxilium adfuisset. »

Hujusce autem auxilii beneficium nullis præcedentibus meritis dari asserit A. N., sed solum ex bona Dei voluntate proficisci, quippe decla- rans pag. 353, col. 2, illud ps. XXIX, 8 *Domine, in bona voluntate tua præstitisti decori meo virtutem,* « et decorem, ait addidisti, et super decorem, hanc, quam habeo virtutem, addidisti. Hoc autem nullis præcedentibus meritis, sed ex bona vo- luntate tua. Hinc est enim, quod Apostolus ait Rom. cap. IX, 16 : *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Quid habes quod non accepisti?* (I Cor. IV, 7.) Omnis igitur virtus, constantia, et fortitudo sanctorum, non ipsorum, sed Dei est (23). » His alterum addam speciosissimum ejusdem S. episcopi locum p. 388, col. 2, super verba illa ps. XLIV, 8 : *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis;* ubi, postquam dixerit in Christo omnem divinitatis plenitudinem habitasse, docet, præter apostolos, ejusdem participes fieri quotquot alii, « qui non suis meritis, sed ejus ad- optione ad hæreditatem participandam electi sunt. » Gratia autem, qua ad hanc adoptionem elevantur, lætitiæ oleum appellat, propter jucunditatem, quam

qui didicit, venit : quisquis non venit, profecto nec didicit. Quis autem non videat, et venire quem- quam, et non venire arbitrio voluntatis? Sed hoc arbitrium potest esse solum, si non venit : non autem potest, nisi adjutum esse, si velit; et sic adju- tum, ut non solum quid faciendum sit sciat, sed quod scierit etiam faciat. »

(24) Quidquid boni agunt sancti juxta S. August. lib. De grat. et lib. arbitr., cap. 16, a Deo est re- petendum. « Ut ergo velimus, inquit, sine nobis operatur; cum autem volumus, et sic volumus, ut faciamus, nobiscum cooperatur. » Consonans est auctor de vocat. gent., lib. II, c. 8. « Datur ergo, ait, gratia sine merito, ut tendat ad meritum, et datur ante ullum laborem, unde quisque mercedem accipiat secundum suum laborem. »

animæ recte operantes sentiunt, donec hujusmodi A unctiōnem non amiserint. Sunt hæc ejus verba : « Bene autem hoc oleum, lætitiæ oleum dicitur, quia omnibus qui unguuntur, si tamen unctionem non amittant, gaudium et lætitiā præstat.

Quamvis Christus pro omnibus mortuus sit, et velit, ut ait Apostolus I Tim., c. II : *Omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire*, ad quam omnes vocantur, non tamen omnes electi sunt. Cujus rei mysterium, cum A. N. meditatus fuerit, totum refundit in divinam profundissimam voluntatem, de qua quid senserit, habemus in comment. ad illa verba ps. xci, 6. *Nimis profundæ sunt cogitationes tuæ.* « Cur aliud vas, inquit, in honorem fiat, et aliud in contumeliam, cur, antequam nascantur, Jacob eligatur, et Esau reprobetur, solvat [qui potest. » Similia dixerat ad verba Job. cap. xli, 2, pag. 295, col. 1, *Et quis ante dedit mihi, ut reddam ei?* « Omnia, quæ sub cælo sunt, mea sunt. Ac si dicat : Quos defendo, misericordia est; quos non defendo, justitia est. Cum enim omnia mea sint, non mihi quasi mea omnia serviunt; quæ etiam si servirent, non tamen de suo, sed de meo servirent. Nihil mihi quasi ex debito requirere debent, qui nihil mihi ante dederunt. De hac profundissima questione Apostolus ait Rom. cap. xi, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* » Alio autem constet Deum libere aliquos eligere, sicut hac electione privare, hujusmodi veritatis assertorem proferam Brunonem nostrum in expositione illorum verborum ps. LVIII, 6, pag. 417, col. 2 : *Et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes*, ubi ait : « Ille est Deus virtutum, in cujus manu et potestate sunt omnes virtutes, qui eas tribuit cui vult, dispensat quomodo vult, repellit a se quos vult. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (Rom. ix, 16). » Clarius aliam justorum electionem ante prævisa merita docet idem auctor in comment. ad Exod. cap. xxxiii, 19, p. 422, col. 1. Postquam retulit orationem Moysi Deum deprecantis pro populo prævaricatore in adoratione vituli aurei, hæc habet : « Quod autem sequitur : *Miserebor cui voluero et clemens ero in quem placuerit*, tale est, ac si diceret : Tu pro populo tuo rogas, tu pro his, quorum corda et cogitationes non cognoscis, exoras. *Ego scio quos elegerim, ego miserebor cui voluero, qui nolo nisi bonum* (24). » Idem præstat illustratio ps. cxxxiii, 4,

(24) Tota est ex D. Augustino doctrina exposita : ille enim lib. II, c. 17, De peccat. merit. eam tradit : « Quare autem illos velit convertere, alios pro aversione punire, quanquam et in beneficio tribuendo nemo juste reprehendat misericordem, et in vindicta exercenda juste reprehendat veracem, sicut in illis evangelicis operariis, aliis placitam mercedem reddentem, aliis non placitam arguentem, nullus juste culpaverit, consilium autem occultioris justitiæ apud ipsum est. Nos quantum concessum est sapiamus, et intelligamus, si possumus, Dominum

ubi legitur : *Quoniam Jacob erexit sibi Dominus Israel in possessionem sibi.* « Optima ratione probatum est, inquit, quoniam benignus est Dominus, atque suavis; siquidem priusquam boni, vel mali aliquid egisset, nullis præcedentibus meritis, sola benignitate sua eum elegit. Et non solum ipsum, sed totum Israel, id est, totam ejus progeniem, quæ postea ab ipso Israel vocata est, *elegit sibi Dominus in possessionem* et hæreditatem. » Nec minus ad eandem sententiam confirmandam opportuna sunt, quæ S. antistes affert super illa ps. XLIV, 8, pag. 388, col. 2, *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* « Aliis ad mensuram, dicit datur spiritus, in ipso vero, Christo scilicet, requiescit *omnis plenitudo divinitatis corporaliter* (Col. II, 9). Consortes ejus sunt apostoli, omnesque alii, qui non suis meritis ad hæreditatem electi sunt. »

Et quia electio, vel prædestinatio sanctorum juxta S. Augustinum, de prædest. sanctorum, cap. 1^a, est *præparatio gratiæ, gratia vero jam ipsa donatio* : unde quicunque liberantur, certissime liberantur (25); ejus sectatorem se præbuit A. N. in comment. ps. LXIV, 5, pag. 429, col. 1 : *Beatus, quem elegisti, et assumpsisti, inhabitabit in atriis tuis.* « Beatus, ait, ille, quem Dominus sua pietate elegit, et de tanta hominum multitudine sibi assumpsit, iste enim perire non poterit, sed absque ulla dubitatione bona sibi prædestinata percipiet. Et ipse quidem habitabit in tabernaculis ejus, et de quibus ipse Dominus ait : *In dono Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv, 2). »

Hujusmodi doctrina de libera justorum electione, quam Bruno secutus est, plene consonans divinis oraculis videtur; nam Sap. cap. ix, 17, habetur de Deo : *Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis, et sic correctæ sint semitæ eorum, quæ sunt in terris, et quæ tibi placent, didicerint homines? Nam per sapientiam sanati sunt quicunque placuerunt tibi, Domine, a principio.* His ergo inhærens A. N. in expositione cap. I, Numer., pag., 172, col. 1, dixit : « Novit Dominus et nomina et numerum electorum suorum, et revera beati, qui in Dei exercitu numerati, et quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. De eis aliquem perire impossibile est. » Etenim isti, scilicet justi, non tantum electione quam operatione salutem consequuntur, sive mane, id est cito, aut vespere, vocentur; dummodo opus, ad quod vocati sunt, faciant. Quam necessitatem honorum operum præ oculis habens S. Bruno, eam sic docuit in

Deum bonum ideo etiam sanctis suis alicujus boni operis justi aliquando non tribuere vel certam scientiam, vel victricem delectationem, ut cognoscant non a se ipsis, sed ab illo sibi esse lucem qua illuminantur tenebræ eorum, et suavitatem, qua det fructum suum terra eorum. »

(25) « Hæc prædestinatio sanctorum nihil aliud est quam præscientia, et præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicunque liberantur. » S. Aug. De dono persever., cap. 25.

ps. LXIV, 9, pag. 430, col. 1, ad illa verba *Matutini, et vespere delectabis*. « Delectatur, t, itaque Dominus exitus illorum, qui exeunt, et ut a cœtu malorum. Matutinus est ille exitus, ito, vel in primæva ætate fit; vespere autem ero, vel ultima ætate fit. Omnes tamen recipit, et primis et novissimis denarium tribuit. Rere illius Evangelii in quo paterfamilias condurarios in vineam suam. » Dixerat S. Augustile vocatis a Deo: « Aguntur ut agant, non ut nihil agant. » Eadem habet idem S. episcopus in . ejusdem ps. LXIV, 12, multisque aliis in

amvis S. Bruno asseruerit gratuitam prædestinam, quæ liberam importat justorum electionem, quamque salutem, quam victricis gratiæ dono quantur, longissime tamen abfuit ab hæreticis am Christi necessitantem, et cogentem dicenti- Ille enim efficaciam gratiæ cum libertate arbi- optime conciliavit, in hoc etiam fideliter Augu- doctrinam secutus (26). Siquidem declarans illa i ps. LXVI, 10, *pluviam voluntariam segregabis, hæreditati tuæ*, inquit: « Non est hæc pluvia a, sed voluntaria, quia voluntarie datur, et vorie suscipitur. Hanc autem, quia Judæi susci- noluerunt, segregavit Deus hæreditati suæ. » re hæc, ut obiter dicta, accipiantur, duplici ex confirmari possunt, nempe ex comment. in cap. 0, Exodi, ubi expositis verbis illis Domini, *Ego rabo cor Pharaonis*, ita concludit: « Hinc ergo gatur quod quia boni salvantur, Dei gratia est, uæ misericordiæ freno ad se trahens, etiam cum are velint, peccare non patitur, hoc autem non faciendo, sed cor molliendo, et in melius immu- o. » Alterum locum amplissimum præbet Expo- sermonis Christi cum muliere Samaritana, quæ ur in comment. super cap. iv, 7-11, Joannis. dit mulier ad puteum Jacob haurire aquam, requiescentem Dominum invenit, *qui ei dicit, Da bibere*, sed illi hæsitanti, quod talis petitio sibi ro Judæo fieret, *respondit, Jesus et dixit ei: Si s donum Dei, et quis est qui dicit tibi: Da mihi*

(6) S. August. primum lib. De Spirit. et lit. cap. scribit: « Cum potestas, datur, non imponitur ssitas. » Et cap. 34: « Agit, inquit, Deus ut ves- is, et credamus... sed consentire, vel dissentire priæ voluntatis est. » Secundo lib. De grat. et arbit., cap. 15, demonstrat quomodo sub gratia intas humana non sit coacta, sed libera, exponens n verba illa Ezech. xviii, 31: *Facite vobis cor novum et spiritum novum: « Qui dicit: Dabo vobis cor am, et spiritum novum dabo in vobis, (Ezech. vi, 26). Quomodo ergo qui dicit, facile vobis hoc t, dabo vobis? Quare jubet, si ipse daturus est, quia dat quod jubet, cum adjuvat, ut faciat, cui at? Semper est autem in nobis voluntas libera, non semper bona; aut enim a justitia libera quando servit peccato; aut a peccato libera est, ndo servit justitiæ, et tunc est bona. Gratia vero semper est bona, et per hanc fit, ut sit homo æ voluntatis, qui prius fuerat voluntatis malæ. hanc etiam fit, ut ipsa bona voluntas, quæ jam it esse, augeatur, et magna fiat, ut possit adim-*

bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset aquam vivam. Quæ ita exponit S. Bruno: « Si me cognosceres, et S. Spiritu illuminata esses (donum namque Dei est Spiritus sanctus), tu forsitan petisses a me, sicut ego modo peto a te, et dedissem aquam vivam indeficientem, aquam in vitam æternam sufficientem. » His aliisque mulieri dictis, in ea Christus perfectioris aquæ desiderium accendit, mentem ejus elevat ad veritatem, quam sub metaphora aquæ salientis in vitam æternam proponit credendam. « Paulatim, inquit A. N., separat eam Dominus a suo intellectu, ut ad meliorem intelligentiam eam trahat. Separata jam aliquantulum mulier a priori intelligentia, non illius putei aquam intelligit; aliam aquam petit, qua semper abundans, amplius eam illuc venire non sit necesse. » Mulier igitur Samaritana non coacte, sed dulciter, suaviterque trahitur ad Christum, omnem ei fidem præstat, eundemque apud cives suos promissum Salvatorem adnuntiat (27). Admirabilem hujusmodi vocantis Dei homines ad bonum agendum suavitatem, et ad se trahendi delectabilem impulsu prosequitur Bruno in expositione ejusdem Joannis cap. iv, 44, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: « Trahit, inquit, non violentia, sed amore. Secundum quam significationem dicitur Trahit sua quemque voluptas (Virg. Ecl. ii, 65). Deus autem neminem trahit, nisi volentem, et salvari cupientem. »*

Hæc autem voluntas excitatur in nobis lumine veritatis, quo illustramur, charitatis igne, quo ascendimus, spe cœlestis beatitudinis, qua recreamur. Ad hanc spem nostræ salutis, quamvis peccatores fuerimus, ipse Bruno nos confortat, qui, relatis verbis illis ps. cXLIV, 8, 9, *Misericors; et miserator Dominus patiens, et multum misericors suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus*, ita divinam exaltat misericordiam. « Nullus, ait, locus relinquitur desperationi, post tantam misericordiæ repetitionem. Ille solus desperare potest, qui ista non credit, et qui, his auditis, adhuc in sua malitia perseverat. De quibus Apostolus ait ad Rom. vii, 32. *Secundum duritiam autem tuam, et cor implere divina mandata quæ voluerit, cum valde perfecteque voluerit. »*

(27) Eadem interna suavique miseratione, et illustratione, ut docet S. August. De grat. Christi cap. 43. Christus subvenit Petro, qui ter eum negaverat. « Quod Luc. xxii, 61, scriptum est: *Respexit eum Dominus*, intus actum est, in mente actum est, in voluntate actum est. Misericordia Dominus latenter subvenit, cor tetigit, memoriam revocavit, interiore gratia sua visitavit Petrum, interioris hominis usque ad exteriores lacrymas movit, et produxit affectum. » Et S. Prosper S. August. interpret lib. iii contra Collatorem ait: « Ex invito volentem facit Dominus, ex quibuslibet modis infidelitatem resistentis inclinat: ut cor audientis, obediendi in se delectatione generata, ibi surgat, ubi premebatur; ibi discat, ubi ignorabat; inde fidat, unde diffidebat inde velit, unde nolebat. Etenim ps. LXXXIV, 2: *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. »*

pœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus. Sunt igitur miserationes ejus super omnia opera ejus, quia nihil est in operibus ejus, quod misericordiæ comparari possit. Misericordia ad terram eum traxit, et crucis mortem subire coegit: misericordia cœlum implevit, et angelorum ruinam restauravit. »

Tandem, ut qui misericordia Dei adjutus bene operatur, nihil sibi tribuat, sed quidquid secundum justitiam agit, in Dei adjutorium refundat, ad illud quod narratur in cap. iv Numer. de nube qua semper tabernaculum tegebatur, et quæ in nocte quidem illuminabat, et in die a solis calore defendebat, sequentem affert expositionem p. 179, col. 2: « Per hanc nubem, inquit, sancti Spiritus gratiæ significantur, quibus nostræ ignorantiae tenebræ illuminantur, et a vitiorum æstu et a luxuriæ ardoribus defendimur. Nos enim sumus tabernaculum Dei, de quibus Apostolus ait II ad Cor. vi, 17: *Inhabitabo in illis, et ambulabo in eis.* Sed quid est, quod ad hujus nubis imperium, tabernaculum et figitur et movetur? Nisi cum bene agimus, non nostræ potestatis sumus, sed Spiritus qui est in nobis: ipso enim regimur, ipso docemur ipso recto itinere ad patriam dirigimur. » Hac in sententia constantem Brunonem demonstrant, quæ retulit in comment. super illum Matthæi locum cap. xxv: *Domine, duo talenta tradidisti mihi.* « Intellectum, inquit, et operationem mihi dedisti; tu enim das intelligentiam intelligentibus, tu et bonam voluntatem, et bene operandi effectum tribuisti; unde Apostolus ad Rom. ix, 16. *Neque volentis, ait, neque currentis, sed miscrentis est Dei,* qui prius bene agendi voluntatem, deinde bene currendi tribuit facultatem (28). »

Ne quis vero putet S. Brunonem, qui tot tantaque de necessitate gratiæ Christi, deque ejus proprietatibus copiose docteque tradidit, silentio necessitatem bonorum operum ad salutem præterisse; nam, præter multa, quæ brevitalis gratia omitto, hæc habet super illa verba psal. lxxiv, pag. 459, c. 1: *Dum accepero tempus, ego justitiam judicabo.* « Hæc autem, ait, loquitur Salvator noster, et ad superiora respondet. Ego, inquit, cum accepero tempus, justitiam judicabo, et unicuique secundum merita dabo, et eos qui me confitentur, et meum nomen invocant, et mirabilia mea prædicant, dignis muneribus remunerabo. Hoc autem erit in iudicio, quando et boni et mali astabunt ante tribunal Christi, ibique dividentur, et qui Christum confessi sunt et laudaverunt, et qui eum negaverunt. » Et infra in eodem psalmo super hæc: *Calix in manu Domini vini meri plenus est misto,* etc., ait: « Calix iste in manu Domini mensura est retributionis. Et bene in manu Domini dicitur, quia in manu et potestate il-

(28) Hæc omnia de gratuito gratiæ munere dixit S. Bruno, duce S. Aug., qui lib. De prædest. sanctor., c. 45, habet: *Humana hic merita conticescant,*

alius est reddere unicuique secundum opera ejus, » etc. § VIII. De sacramentis.

Diximus supra Christum Dominum inter discipulos duodecim sibi elegisse, quos apostolos nominavit, eosque in Ecclesia constituenda primos operarios et ministros posuisse. Qua benevolentia toto suæ vitæ tempore illos complexus sit Redemptor noster, quæ secreta cœlestia eis communicaverit, quibus præceptis institutisque ad illud opus erigendum, stabiendumque informaverit, evangelistæ cæterique scriptores sacri cumulatissime tradiderunt. Et, quia Jesus Christus plenus gratiæ et veritatis venerat, atque de plenitudine ejus quotquot credidissent in eum, accepturi erant, cœlestis benedictionis, sive gratiæ suæ fontes aperuit, quorum dispensatores apostolos fecit. Hi autem fontes sunt sacramenta, quibus datur gratia pro gratia, id est ea accipientibus vel primo communicatur, vel augetur.

Plurimis in locis agit S. Bruno de baptismo, qui sacramentorum est janua; et quidem omissis quæ de eo tradit illustrans cap. xiv Exodi, p. 64, c. 1, primo afferam expositionem in III Joannis, ubi ejus efficaciam exaltans, ait: « Tanta est virtus hujus sacramenti, ut subito mundet hominem ab omni peccato » In commentario autem super illa Matth. xxviii, 16: *Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* A Christi divinitate, atque omnimoda potestate tantam baptismatis virtutem promanare docet. « Qui enim, ait, secundum divinitatem semper simul cum Patre, et Spiritu sancto omnium rerum potestatem accipit, ut homo ille, qui nuper passus est, et cœli, et terræ dominatur, neque jam solummodo Judæorum, verum etiam omnium gentium et Deus et Dominus esse credatur. Jam, inquit, nulla est distinctio: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Omnes docete, omnes baptizate: sive Judæi fuerint, sive gentiles. » Præterea tum in expositione cap. ix Levitici, tum cap. vii Numerorum memorat A. N. promissa, quæ qui baptizantur facere debent, abrenuntiandi diabolo, et omnibus pompis, et operibus ejus. Qui in cap. vii Deuteronomii dixit quod qui adhuc originali peccato tenetur, ideoque est maledictus, in maledictione non remaneat; sed eadem die, ut suæ mortis peccatum intellexit, in aqua baptismatis sepeliatur; idem de baptismo et de confirmatione apposite disseruit, illum Numer. cap. xix, p. 186, c. 2, locum explanans; ubi legitur: *Qui tetigerit cadaver hominis, et propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio et septimo, et sic mundabitur, si die tertio aspersionem non fuerit, septimo non poterit emundari.* Ad hæc ita loquitur S. Bruno: « Quicumque ex Adam nascitur, cadaver hominis tetigit, quia, priusquam cadaver, et mortis legibus subditus es

quæ perierunt in Adam; et regnet, quæ regnat, Dei gratia per Jesum Christum unicum Filium Dei, Dominum nostrum.

minem generasse legitur. Propter hoc igitur antum ad se, septem diebus est immundus, nisi aqua baptismatis regeneretur, nunquam mundus. Unde hic dicitur, ut hujusmodi homo iterum hac aqua die tertio, quatenus sub trina immersione baptizatus illuminari a Domino mereatur; ergatur autem et die septimo, ut per manus immersionem septem gratias Spiritus sancti confirmetur. Quare autem die septimo mundari non potest, nisi qui in die tertio hac aqua aspersus non nisi quia nemo ab episcopo confirmatur, usque in Trinitate non sit baptizatus? » Ex his diebus Brunonis diebus sub trina immersione, et trinitatis invocatione adhuc administrari debent, eumque præcedere debere confirmationem episcopo impertiendam. Sed de confirmatione et effectum ejus ex professo et erudite tractat S. Bruno in tractatu *de sacramentis et sacramentalibus*, ubi, postquam de baptismo disseruisset, ait: « Nunc autem sola confirmatio restat, episcopis fieri jubetur, in qua totius Christiani religionis mysterii plenitudo complebitur. Primo namque per Spiritum sanctum, daturur peccatorum. Hic autem ipse Spiritus inveniat, et domum ipsam quam sanctificavit re et habitare dignetur. Nam et ipsi apostoli plurimum acceperunt Spiritum sanctum, quem in ipso baptismo jam acceperant in re peccatorum. Tunc per insufflationem acceptam potestatem ligandi, atque absolvendi a peccatis, et Spiritum sanctum iterum recipientes die Pentecostes, ad totius virtutis et scientie perfectionem. » Et in hoc proprie docet significationem confirmationis, quod, ait, iterari est, quia plenum et perfectum habet suum

mentum autem baptismatis, sive regeneratur aquam, et Spiritum sanctum, quo sanguis applicatur, adeo necessarium tenet Bruno, quod eo decederent. Ejus doctrina ita se habet, ait illa verba psal. cxviii, p. 561, c. 2: *antes reputavi omnes peccatores terræ: homines, inquit, in Adam prævaricatores facti, qui legem sibi impositam transgrediens, peccatum sibi interdictam accessit. In illa utique damnatione pereunt quicumque sanguine Christi non redempti. Qui vero redempti sunt, nisi sibi datam custodiant, prævaricatores fiunt. »* Et de his duobus sacramentis, baptismate et confirmatione, tradidit S. episcopus Sicelcum catholico dogmate perfecte concordantem traditionem Ecclesiæ in eorum usu perfecte servatam; præstantiora atque illustriora sunt, quæ in locis suorum operum de sanctissimo Eucharistia sacramento scripsit et ante in concilio Ro-

ma totum comment. in cap. xxix Exodi, ubi de sacrificio vituli et dnorum arietum, quomodo oblatio ad significandam traducitur oblatio

mano contra Berengarium produxit. Præstat ante omnia splendidissimam referre expositionem in caput vxi Levitici, pag. 157, c. 1, ubi Deus promittit Moysi quod apparuisset in nube super tabernaculum. « (29) In nube, inquit, Dominus, et in caligine prius apparebat, quia postea carnis velamine tectus apparere debebat: nubes enim illa Christi carnem significabat. Apparet autem et nunc in nube super oraculum, quoniam in sacramento, sub aliena specie cernitur super altare. Ad hoc autem oraculum, ad hoc altare et sacramentum accedere neque semper, neque omnibus licet; prius enim necesse est offerre vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum, id est credere necesse est Christum Dominum pro peccatis nostris immolatum, et totum in ara crucis corporaliter passum. » Qui symbolum SS. Eucharistiæ, ejusque significationem nuper descripsit, nunc apertius de ea loquitur, et quomodo conficiatur, edocet in Comment, ad illa verba psal. xciii: *Memor sit Dominus omnis sacrificii, et holocaustum pingue fiat.* « Ipse Christus est enim sacerdos magnus secundum ordinem Melchisedech, qui admirabili potentia panem et vinum in sui corporis et sanguinis substantiam vertit, deditque discipulis suis, dicens: *Accipite, et comedite, hoc est corpus meum: et hic est calix Novi Testamenti in meo sanguine.* Altera autem die postquam hoc fecit, se ipsum in ara crucis pro nobis immolavit. Sed major accedit catholicæ fidei confirmatio ex irrefragabili auctoritate, quam suppeditat commentarius in cap. viii Levitici, p. 141, c. 1, ubi etiam fit mentio de expansione manuum sacerdotis celebrantis super hostiam, et calicem consecrandum. « (30) Et si pontifices, inquit, et sacerdotes super Christi corpus et sanguinem manus expansas et elevatas habeant, unus tamen est pontifex Jesus, qui sanctificat et benedicit, cujus virtute ineffabili in sui corporis sanguinisque substantiam panis et vinum convertitur. *Fudit autem sanguinem ejus per altaris circuitum: quoniam Christus suum sanguinem nobis obtulit ad bibendum. Altare enim Ecclesia est, quæ Christi sanguine tota aspergitur et inebriatur.* » Si ex figuris symbolisque Veteris Testamenti tam perspicua, tamque significantia eruit S. Bruno testimonia ad asserendam in sacramento altaris corporis et sanguinis Christi Domini transsubstantiationem, quid luculentius audire non speramus in ejus Commentariis super Evangelia, qui realem ipsius Christi præsentiam, facta panis et calicis consecratione, tam valide propugnavit? Ecce quomodo edisserit tam ineffabile mysterium, exponens quæ de eo in Matth. cap. xxvi habentur: *Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, deditque discipulis suis dicens: Accipite, et comedite: hoc est corpus meum.* Declarat, inquam, Bruno hoc in loco quid Christus significarat, cum alibi, Joannis scilicet cap. vi, 54, nem corporis et sanguinis Christi Domini.

(30) Vide etiam quæ profert in Comment, super cap. i ejusdem Levitici, p. 126. c. 2.

diceret : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* « Ecce Sacerdos, ait, in æternum secundum ordinem Melchisedech, panem et vinum virtute ineffabili in sui corporis et sanguinis substantiam convertit. Sicut enim tunc et vivebat, et loquebatur, et tamen a discipulis comedebatur et bibebatur; ita et modo integer, et incorruptibilis manet, et a fidelibus suis in panis et vini sacramento quotidie bibitur et manducatur. Nisi enim panis et vinum in ejus carnem et sanguinem verterentur, nunquam ipse corporaliter manducaretur, vel biberetur. Mutantur ista in illa; comeduntur et bibuntur illa in istis, quod qualiter fiat ipse solus novit, qui omnia potest et omnia novit. Dixit enim per se, dicit et modo per suos ministros : *Hoc est corpus meum*; et tanta est ejus verbi virtus et efficacia, ut statim fiat quod dicitur. Similiter autem dum dicit : *Hic est sanguis meus*; mox in ejus sanguinem vinum convertitur. *Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis, dicens : Bibite ex hoc omnes : hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Hic, inquit, est sanguis meus, qui fundendus est, et non alius iste, et alius ille, sed unus idemque iste et ille. Cras igitur fundetur ex hoc meo latere, quem vos modo bibitis et videtis in calice. » Eadem doctrina catholica refulget in comm. super Joannis cap. vi, 51 : *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi, etc. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum, et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita.* « Jam nunc, ait, ipso Domino exponente, intelligimus quid sit iste panis. Iste enim panis caro Christi est, quæ pro mundi vita in ara crucis immolata est. Hanc autem manducat Ecclesia; ideoque non moritur, sed vivit in æternum. Panis enim et vinum, quæ in altari ponuntur, ad sacerdotis vocem cælesti benedictione sanctificantur, et in Christi carnem et sanguinem essentialiter commutantur; ut una eademque essentia sit et ejus carnis, quæ de Virgine nata est, et ejus, quæ de pane facta est. Hoc autem tam magnum et admirabile sacramentum eo tempore cœpit quo Salvator noster panem et vinum benedicens, discipulis ait : *Accipite, et comedite : hoc est corpus meum. Et hic est calix Novi Testamenti in meo sanguine.* » Quoniam vero in missa non solum fit sacramentum, sed etiam sacrificium, A. N. his in doctrinis versatissimus, quotidie fieri et renovari a sacerdotibus affirmat in comment. cap. 1, in Job, p. 222, c. 2, ubi legitur sanctum virum holocausta pro singulis filiis cunctis diebus offerre consuescere. « Offerebat autem Job, ait, holocausta per singulos; quia Salvator noster et pro omnibus, et pro singulis quibuscunque fidelibus se ipsum obtulit, et quotidie per suos ministros offerre non cessat. » Dixerat etiam paulo ante de oblatione arietis in holocaustum, etc. « Hoc autem est illud holocaustum quod quotidie in S. Ecclesia fit. Offerit enim Moyses, id est Chris us, arietem in holocau-

stum, quoniam et si sacerdotum ministerio fiat, ipse tamen carnem et sanguinem suum immolat et sacrificat. Non enim sacerdotis, sed ipsius vox est, quæ dicit : *Hoc est corpus meum, et : Hic est calix Novi Testamenti in meo sanguine, qui pro vobis et pro multis effundetur, in remissionem peccatorum,* » pag. 141, c. 1. Hæc de SS. Eucharistia cum pluribus SS. Patribus Brunonem dixisse, nemo erit qui non fateatur; at peculiaris ejus doctrina de Viatico, hoc est de corpore Christi in extremo vitæ discrimine accipiendo, quo ostenditur ex vetustissimo tempore Ecclesiam ad fideles periculose decumbentes illud deferre consuevisse. Exponens enim caput xv Deuteronomii, p. 198, c. 1, ubi dicitur non esse absque viatico dimittendum servum, hæc habet : « Vide quam bonus Dominus, qui nec etiam ipsos malos servos, et ingratos vacuos abire permittit, sed dat, eis viaticum de gregibus, et de area, et de torculari. Intelligit enim hoc sacramentum, intelligit et hoc nomen, nec ignorat quid hoc viaticum significet. Unde et ultima hora pœnitentibus hoc viaticum recipere persuadet, qui per totam vitam usque ad sedem Judicis securi perforantur. »

Dum autem S. Bruno dignitatem et virtutem eucharistici sacramenti merito efferret, Christianos admonere non omisit, ut qui ad sacram mensam accedunt, a peccatis prius mundari curent, ne indigne corpori et sanguini Domini communicent. Quare in Levit. cap. v, afferens illud Pauli II Cor. vi, 1 : *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*; hæc habet p. 135, c. 2 : « Hinc autem anima, in iis quæ sunt Domino consecrata, peccare videtur, per quam fides integra sacramentis non adhibetur; dum enim secundum quod potest gratiam non acquirit ab illis, maximum certe sacrilegium committit. » Sacerdotibus vero multo magis hanc munditiam inculcat, eis dicens : « Non accedant ad altare nisi loti : prope est aqua, prope sunt lacrymæ et pœnitentia. » Ita in cap. xxx Exod., p. 116, c. 1.

Non mirum ergo videatur, quod S. episcopus tam frequenter pœnitentiam commendat, ac doceat quod passio Christi virtutem ei conferat remittendi peccata. Vid. p. 132. Sed, ne quis putet Brunonem de pœnitentia cordis solum loqui, eamque ad emundationem conscientiæ satis esse, de confessione sacramentali peculiariter agit in comment. ad cap. vii Levitici. p. 142, c. 1. « Vult enim Dominus, ait, ut peccata nostra sacerdotibus demus atque aperiamus; quatenus eorum consiliis et doctrina repleamur. Demus eis adipem nostrum, confiteamur eis peccata nostra, dicamus, eis quid male pinguis lasciviendo fecerit caro nostra. Ipsorum est adolere, ipsorum est incendere, et delere peccata. » Item declarans illa ps. Lxi. *Effundite coram illo corda vestra*, quibus facienda sit confessio manifestat. « Quidquid, ait, in corde habetis, illi revelate et manifestate; et sic ut scriptum est Jacob. v, 16 : *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini.*

1 confiteris quod ejus vicariis, id est episcopis A de Ecclesia, deinde de diversis ordinum gradibus dotibus confiteris. Celat autem peccatum e, qui nullum pœnitentiæ signum ostendit. autem a peccatis mundetur non sufficit ut sua sacerdoti confiteatur, sed absolutionem oportet. » Quare S. Bruno explanans capituli, pag. 152, col. 1, talem confirmat veritatem. Ut quid, ait, peracta pœnitentia absolvitur reconciliatur, nisi quia sacerdotis absolvatur atque mundatur? Hoc audiant pœnitentibus quibus peccata non delentur, quia in perseverantes, semper peccata peccatis

» Neque supervacaneum erit recensere necessitate sacramentalis absolutionis in lem capituli addit super præceptum lavandit etiam munda. « Quare, ait, secundo la- B læ pura sunt? nisi quia, quamvis pœnitentia mundus, attamen nisi a sacerdote sit re- is et absolutus, adhuc a sacramentis abs- immundus : quamvis enim mundus sit, tamen non videtur nisi cum cæteris fidelis- esiacis communicet sacramentis. Primo utur pœnitentia, secundo reconciliatione et ne. » Nemo non videt delirasse hæreticos, amentalem confessionem e medio tollere, int, eam modernum inventum dicentes, et iam cordis sufficere prædicarunt. Et quam- . de sacramentali confessione, hoc est de peccatorum accusatione, tam præclarum ium non solum in locis supra relatis, sed C expos. ps. xxxi, p. 357. c. 1, præbuerit, non is pœnitentiæ publicæ, quam peccatores ob publica delicta obire debebant, ut recon- m ab Ecclesia juxta præscriptam disci- adhuc Brunonis diebus vigentem obtine- . A reconciliatione leprosi, ut habetur in Levitici, pag. 153, col. 1, speciem desu- e habet : « Egreditur sacerdos e castris ad . reconciliandum ; quoniam usque hodie ; nostros ad peccatores reconciliandos E- iuas egredi videmus. Non recipitur autem nec mundatur ; quia nec peccator recon- bet, qui pœnitentiam non egerit pro pec- enim pœnitentia commissa flere, flenda D nittere. »

ema unctio nulla mihi occurrit locus, a egerit S. Bruno, et de matrimonio per- bet in comment. ii capituli in Genesim, iv Joannis, quæ prætereo, cum plurima munda sint de ordine, de quo tam copiose e scripsit, ut vix summa capita complecti lum vero per hoc sacramentum, cujus aut aliorum fuit Christus Dominus, constitua- xlesia hierarchia, quæ est assumptio et , aliquorum fidelium ad sacrorum ministe- ad propagandam legis ejus veritatem, prius

c autem in loco S. Bruno mentionem facit œnitentiæ ob publica delicta, quæ expianda

agam.

§ IX. De Ecclesia.

Ecclesiam intelligimus, et profitemur esse fidelium societatem suis peculiaribus pastoribus, seu episcopis in spiritualibus subjectam, præcipue vero Romano pontifici, tanquam capiti visibili, in universa Ecclesia constituto. Olim primi Dei cultores, et ab Abraham primo credentium parente descendentes Ecclesiam repræsentabant ; modo Ecclesia, cujus nos membra sumus, Christo auctore, gaudet, atque in ejus constituta stabilitate, ipso regente sustentatur. « Sicut enim, inquit S. Bruno in exposit. cap. ii in Genesim pag. 10. col. 2, dormiente Adam, una costa subtracta facta est Eva ; ita Christo mortis somno in cruce dormiente, de latere ejus sanguis exivit, qui redemit et fabricavit Ecclesiam. Redemit autem, qui totum humanum genus a damnatione suo sanguine liberavit : fabricavit autem Ecclesiam, suam gratiam, suumque Spiritum largiens fidelibus, constituens præcepta, et promittens obtemperantibus æternum præmium. » In principio nascentis Ecclesiæ, ait A. N. in exposit. ad cap. xxxiv Exod., pag. 123, col. 1, soli apostoli a Domino vocati fidem susceperunt. Illos autem doctrina, exemplis et portentis ad tantum opus formavit, eorumque ministerio, sive apostolatu, ex omnibus mundi partibus, eodem S. Brunone docente in Genes. pag. 18, col. 2, tanquam diversas gentes in unam Ecclesiam congregavit. Neque plures Ecclesiæ factæ sunt, et si plures in diversis mundi partibus fundatæ fuerint, quod A. N. in Comment. super Cantic. canticor. opportune adnotavit. Nam, cum ante sacer scriptor vineas appellasset, sub quarum nomine Ecclesiæ intelliguntur, postea in numero singulari vineam dicat, significat, quotquot sunt vineæ, id est Ecclesiæ, vineam unam constituere. « Multæ autem vineæ multæ sunt Ecclesiæ. Una vero Synagoga est. Hanc autem reliquerunt apostoli, sicut scriptum est Act. cap. xiii, 46 : *Vobis oportuerat primum quidem loqui verbum Dei, sed quia repulistis illud, et indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.* Potest et sub interrogatione legi : Vineam meam non custodivi ? Custodivi utique. Quod autem prius pluraliter, dein vero singulariter vineam posuit, unitatem Ecclesiæ significavit, quæ, quamvis secundum locorum qualitatem dividatur, in fide tamen et dilectione una est. » Duobus aliis in locis asserit S. Bruno Ecclesiæ unitatem ; nam primo loquens de diversis mansiunculis in arca a Noe constitutis, ait per eas significari multiplices Ecclesias per totum orbem fundatas, quæ veluti quædam cameræ intra eandem domum continentur, « Caret, inquit in Genes. cap. viii, pag. 17, col. 2, Ecclesia macula et ruga. Per mansiunculas autem, singulas designat Ecclesias, quæ per provincias, et episco- erant et pœna, et exemplo, antequam pœnitens ab- solveretur.

patus divisæ infra universalem Ecclesiam, quasi A quædam cameræ intra domum continentur. » Alter locus habetur, a comment. cap. 11 in Exod., pag. 49, col. 1. « Et si ob diversitatem locorum, ait, multæ in hoc mundo sint Ecclesiæ; in fidei tamen unitate, non nisi una catholica et universalis Ecclesia esse creditur. »

Ejusdem etiam Ecclesiæ sanctitas et excellentia asseritur ab A. N. in comment, ad cap. XLII Job, pag. 298, col. 2. « Neque, ait, Synagoga, neque idololatria, neque alia quælibet secta pulchritudini Ecclesiæ comparari potest. Ipsa enim est, quæ non habet maculam, neque rugam. Et ipsa quidem inter fratres suos, id est inter angelorum choros, qui ejusdem, cujus et ipsa (filii sunt) hæreditatem suscipit. »

Ecclesiam pariter apostolicam confitemur ab apostolis fundatam et propagatam, qui, ut inquit S. Maximus Taurinensis, quamvis parem gratiam apud Dominum sanctitatis obtinuerint, unus tamen ab eo princeps omnium electus est, et præcipuum constitutus fundamentum, super quod suam ædificavit Ecclesiam. Quam præclare hanc asseruerit veritatem S. Bruno ex duplici loco constat, quorum primus exhibet comment, super caput xxxiii Exodi, pag. 122, col. 2, ubi relata celebri confessione Petri de Christi divinitate, ejus fidem, quam ei Pater cœlestis revelaverat, petram seu fundamentum super quod ædificaturus erat Ecclesiam, nuncupavit. « Vocatur autem, inquit, fides Petri petra. Unde cum Domino Petrus diceret Matth. cap. xvi : *Tu es Christus Filius Dei vivi*; mox ejusdem fidem confirmandus ait : *Ego dico tibi, quia tu es Petrus*. Id est super hanc fidem tuam, qua me dicis Filium Dei vivi, ædificabo Ecclesiam meam. » Consonat alter locus in comment, ad præc. Matthæi caput. « Videamus, inquit, quid sit : *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Super hanc petram, quam tu modo in fidei fundamentum posuisti, super hanc fidem, quam tu modo docuisti, dicens : *Tu es Christus Filius Dei vivi*; super hanc petram, et super hanc fidem ædificabo Ecclesiam meam. » Ex quo autem S. Bruno asserit fidem Petri esse petram, supra quam Christus Dominus promisit ædificare Ecclesiam suam, ipsam Petri personam exprimere voluit, a quo præclarum illud divinitatis suæ testimonium prodierat, et peculiariter designare ejus electionem, ut præ reliquis apostolis præcipuum foret Ecclesiæ fundamentum. Neque enim in primis dixit Jesus super fidem in genere se Ecclesiam ædificaturum, sed super fidem Petri, quam ipse confessus fuerat, eique Pater æternus mysterium hactenus

A hominibus absconditum revelaverat. Quod autem hoc ad Petri personam omnino referri debeat, ut affirmantem Christi divinitatem, ex antea dictis consequens est, et evidentius colligitur, si Christi verba in suo vero sensu accipiantur. Non enim intelligendum est Christum voluisse super materialem Petri personam, id est, super corpoream et spiritualem ejus naturam, Ecclesiam suam construere, cum ex se iners sit, nihilque agat, sed super fidem Petri. Sicut enim Ecclesia ex fide consistit, ita dicitur fundata super personam Petri habentis fidem, quæ in sustinenda Ecclesiæ fabrica stabile firmumque sit fundamentum. Hanc autem fuisse Brunonis mentem clarius patet ex his, quæ immediate subjungit.

B « Huic enim sententiæ Apostolus concordans I Cor. xxxii ait : *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus*. Ac si dicat : Non est aliud fundamentum, nisi illa petra, quam Petrus in fundamentum posuit, cum diceret. *Tu es Christus Filius Dei vivi*. » Et revera quod in fortitudine et stabilitate hujus petræ, scilicet Petri, ejusque successorum in eadem apostolatus præeminentia, et dignitate fundata Ecclesia conservetur; ex illo etiam Christi oraculo evincitur; cum dixit Petro : *Ego rogabo pro te, Petre, ut non deficiat fides tua*. Nam firmitas illa et inerrantia a fide Ecclesiæ a Christo in Petro fundatæ characterem veritatis, ac proprietatem singularem ipsi inhærentem, et perpetuo duraturam ei constituebat.

C Ne autem interpretatio hæc divinorum verborum in alium sensum traducatur, præ oculis habeantur quæ idem S. Bruno perspicue adducit in comment, super cap. xxi Joannis, ubi supremam Petri, ejusque successorum auctoritatem ac potestatem in Ecclesia universa clarissime affirmat, a Christo ei traditam, neque cæteris apostolis communicatam. Cum enim Christus ter dilectionem Petri explorasset, eumque semper in illa constantem audivisset, non solum agnos, sed et oves suas ei pascendas tradidit, dicens ei : *Pasce agnos meos, pasce oves meas*. Super quæ S. Bruno hæc commentatur : « Prius agnos, deinde oves ei commisit; quia non solum pastorem, sed pastorum pastorem eum constituit. Pascit igitur Petrus agnos, pascit et oves : pascit filios, pascit et matres, quia præter agnos et oves in Ecclesia nihil est. Oves ergo prælati sunt et episcopi, successores apostolorum divinitus constituti; qui sub supremo capite, nempe Romano pontifice gregem suum pascere et gubernare debent. » (32) Tandem, in comment, super psalmum Lxix, S. Petrum maximum apostolorum appellat S. Bruno, eique a Christo Domino commissam con-

(32) Hæc excerpta videntur ab auctore sermonis in natali apostolorum Petri et Pauli, a melioribus criticis S. Eucherio Lugdunensi attributi, quamvis sub nomine Eusebii Emiseni editi. Prius agnos, inquit, deinde oves commisit ei, id est Petro; quia non solum pastorem, sed pastorum pastorem eum constituit. Pascit igitur Petrus agnos et oves : pascit filios,

pascit et matres : regit et subditos, et prælatos. Omnium igitur pastor est, quia præter agnos et oves in Ecclesia nihil est. Hac auctoritate usus est clarissimus Bossuetinus episcopus Meldensis in celebri oratione habita ad clerum. Gallicanum congregatum an. 1682, ut Rom. pontificis universi Christiani gregis gubernandi potestatem comprobaret.

firmendorum fratrum curam iterum asserit, atque confirmat principatum, plenamque ejus in universa Ecclesia auctoritatem.

Quomodo autem Petrus Romanam Ecclesiam fundaverit, suamque sedem in ea stabiliverit, docet Bruno in comment. super illa verba cap. xxii Exod., pag. 80, col. 1 : *Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam*, etc. « Bonus, inquit, seductor beatus Petrus exstitit qui ad fidei justitiæque amorem Romanorum multitudinem convertit. Invenit enim hanc quasi virginem vacantem, nec dum desponsatam, neque viro traditam, dormivitque cum ea, et multos ex ea filios genuit. Cum ea namque dormiebat, quando prædicationi instabat, et verbi semine filios generabat; postea vero dotavit eam fide, scientia, et virtutibus, et S. Spiritus gratia eam roborando, quia gener, et dotes patri virginis placuerunt. » Petrus ergo ex Brunone Ecclesiam Romanam in sponsam sibi electam ab impio idolorum cultu ereptam, cœlestibus veritatis radiis illustratam, eam in vera supremi dominatoris Dei religione, Christique reparatoris cognitione stabilivit, omnibusque scientiæ et virtutum dotibus exornavit. Ut autem hujusmodi hæreditas, quam constituerat, perpetuo successoribus suis in apostolica, sede remaneret, gloriosissimo crucis martyrio, Christum magistrum suum imitatus, Romæ obire voluit, proprioque sanguine, veluti firmatum chirographum suæ voluntatis, ei reliquit.

Cum autem Bruno noster sanctissimus episcopus fuerit; et ut omnimodæ episcopalis perfectionis exemplar se gesserit, mirum non est, si tam copiose de electione, muneribus, virtutibusque episcoporum exponens Exodum et Leviticum tractaverit. Ne limites vero hujusce prolusionis transgrediar, aliqua tantum ex multis locis referam, quæ præsertim in Comment. super Exodum continentur. Et quidem primo audienda sunt quæ tradit, explanans verba illa cap. xxix Exod., pag. 412, col. 2. *Vestem autem sanctam, qua utitur Aaron, habebunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, et consecrentur manus eorum.* « Vos enim, ait, episcopi et sacerdotes, filii

(33) Conformis est hujusmodi regula sanctioni, seu canoni in concilio Romano sub Siricio papa promulgato. *Ut extra conscientiam sedis apostolicæ nemo audeat ordinare.* Vid. observ. super Histor. eccl. Fleurii tom. I, p. 299. Hujusmodi regula adeo firma fuit apud Romanos pontifices, ut S. Leo Magnus in epistola ad episcopos provinciæ Viennensis de Hilario Arelatensi episcopo conquestus sit, quod in ea se non continuerit. *Hilarius, ait, Ecclesiarum statum, et concordiam sacerdotum novis præsumptionibus turbaturus excessit; ita suæ vos cupiens subdere potestati, ut se beato apostolo Petro non patiatur esse subjectum, ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum sibi vindicans, et debitam metropolitanis sacerdotibus in suam transferens dignitatem: ipsius quoque beatissimi Petri reverentiam nullis arrogantiis minuendo: cui cum præ cæteris solvendi et ligandi tradita sit potestas, pascendarum tamen ovium cura specialius tradita est. Cui quisquis principatum æstimat denegandum, illius quidem nullo modo potest minuere dignitatem; sed inflatus spiritu superbiæ suæ,*

A estis Aaron, si tamen imitamini, et Moysi fratre estis, illius utique Moysi, qui ait psal. xxi, 23 : *Narabo nomen meum fratribus meis.* Vos ergo habeti vestem Aaron, vos gloria, et honore, ommiumque virtutum ornamento induti estis. Vos rationale, e superhumerali habetis, vos sancti Spiritus grati inuncti estis : vestræ quoque manus ad Christi corpus et sanguinem conficiendum sunt consecratæ. Vo enim septem diebus hac veste utimini, et nunquam ea expoliâmini. Non enim sunt dies nisi septem. Quod autem septem diebus fit, omni tempore fit.

Bihi etiam liceat recensere quomodo idem S. Bruno episcoporum electionem et ministerium describat exponens illud Exod. cap. xxvii, pag. 404, col. 2. *Ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonio extra velum.* « Hanc autem lucernam, inquit, collocat Aaron, et filii ejus; hanc illi ordinant, conserant et constituunt, qui et primi sacerdotis ejusque successorum vices gerunt (33.) A populo qui dem lucerna eligitur, et pontificibus offertur; a episcopis autem consecratur, et ordinatur, et in sede collocatur. Lucerna autem usque mane coram Deo, et donec de hac misera et tenebrosa vita exeat Dei populum prædicare et illuminare non cesset ut, hac nocte finita, oriatur ei Sol justitiæ, et ingrediatur illum diem de quo Psalmista psal. lxxxii 10, ait : *Quia melior est dies una in atris tuis super millia.* » Hic notandus est non tam usus electioni episcoporum, qui Brunonis ævo in Ecclesia adhu vigeat, eorumque consecrationis, quam quod episcopi consecratores summi pontificis vices gerant, neque eis licitum erat ad hujusmodi consecrationem procedere, nisi ejusdem summi pontifici mandatum, hoc est apostolicas litteras habere: vi quarum vices ejus adimplerent. Sed et illi peculiare in consecratione episcoporum a Brunone memoratum silentio non præteribo; scilicet, quo episcopi antequam consecrentur, respondere teneantur de fide, et jurare se ab illa, et a regulæ Ecclesiæ nunquam excessuros. Exponens enim ill Levitici verba cap. viii, pag. 141, col. 2 : *Obtuli inquit, et arietem secundum in consecratione se*

semetipsum in inferna demergit. Tanta insonant auctoritate, quid validum afferre possunt, qui suam premam Romanorum pontificum in ordinatione episcoporum potestatem impugnare contendunt? apostolos in jus et exemplum proferant, qui passim ubi opus erat, episcopos ordinabant; responderent auctores omnes, eos extraordinaria missione et potestate, extraordinariis etiam privilegiis, ac portetorum operationibus a Domino munitos fuisse: proinde mirum non est, si in Ecclesiæ exordio ordinationem episcoporum egerint. Sed verius ex consensu S. Petri eorum capitis illam egisse fieri potui antequam ab eo ad Evangelium in omnem terram evulgandum se dividerent. Constituto enim Christi auctoritate capite Ecclesiæ Petro ipso, Ecclesia corpus regi debebat (atque ut corpus describitur in Evangelio) ita ut membra cum capite ipso conveni omnino deberent. Num vero in aliquo regno constituantur civitatum moderatores sine aliqua supremi principis auctoritate? Idem affirmari libet de primis illorum successoribus.

cerdotum : posuerunt super caput illius Aaron et filii eius manus suas, etc. « Moyses enim hoc in loco, qui sacerdotes consecrat, aliquem pontificem significare potest, cujus ministerio episcopi et sacerdotes consecrantur. Hic autem in principio consecrationis offert arietem, si eos qui consecrandi sunt de fide plenissime instruat. Unde et iidem ipsi super caput arietis manus ponunt, quia omnia de quibus interrogantur se credere quodammodo jurant, et confitentur. »

Neque recensere omittit S. Bruno quæ sint episcoporum munera, quæque Levitarum officia; cum in cap. vi Levitici, pag. 174, col. 1, inquit : « Ad episcopos majora Ecclesiæ sacramenta tractare et agere pertinet; quæ sunt confirmare et conferre ordines. Levitæ vero cæterique minores ordines in exterioribus officiis fideliter laborare, et desudare debent; ut nemo inutilis, nemo otiosus inveniatur; sed majorum jussionem et dispositionem confestim minorum obedientia consequatur. »

In tanta autem dignitate, munerumque excellentia constituti episcopi, quomodo vita sit eis componenda, ut tanquam luminaria in Ecclesia refulgeant, ex pluribus locis in quibus S. Bruno de illa disserit, illum præferam, ubi, quam conversationem tenere debeant, describit, explanans illa verba, cap. xxviii Exod., p. 105, c. 1. *Facies et tunicam superhumeralis hyacinthinam, etc.* « Quia enim, ait, superhumeralis super hanc tunicam ponebatur, ideo superhumeralis tunica vocatur. Hac autem totus pontifex tegebatur, et ideo collum capitium habebat, quo caput etiam tegeretur. Per hanc, sanctam et mundam episcopi conversationem intelligimus; ut sic sancta vita, et optima conversatione totus operiatur, quatenus nihil nudum, vel indecens, vel non ornatum in eo appareat: unde et tota tunica hyacinthina fuisse dicitur, qua videlicet pontifex indutus non terra, sed cælum, non homo, sed Deus esse putaretur. Hyacinthus enim, ut jam sæpe diximus, quoniam aerei coloris est, cælum significat. »

Cum vero episcopis verbi Dei prædicatio maxime sit obeunda, S. antistes Signiensis eam illis eodem in loco commendat; quippe, relatis his : *Et vestietur ea Aaron in officio ministerii, ut audiatur sonitus, quando ingreditur et egredietur sanctuarium in conspectu Domini, ait* : « Necessè est pontifices sine intermissione clamare, necessè est semper prædicare, et vocis tintinnabula sonare, et ad fidem, et ad baptismum, et ad penitentiam populum vocare. Sive enim ingrediatur sanctuarium, sive egredietur de sanctuario, hoc agere debet; quia quandiu in ecclesia est, quando circa se populum cernit (populus enim sanctuarium est) semper ædificationis verba eorum auribus insonare, instillare convenit. Hoc enim, cum ubique agere bonum sit; ibi tamen præcipue fieri debet, ubi ad sacramenta sumenda populus venire consuevit. Quod quidem si episcopus fecerit, non morietur; si vero non fecerit, morie-

tur. Quid est morietur? Non enim hoc de communi morte dici videtur; omnes enim moriemur. De alia igitur morte est intelligendum, a qua omnipotens Deus nos eripere, et liberare dignetur. » His addenda sunt, quæ A. N. docet in comment. super illud Matth. cap. v. *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, etc.* « Ad hoc, inquit, lucerna accenditur, ut luceat : ad hoc episcopus ordinatur, ut cæteros illuminet. Lucerna enim episcopus est, lumen gratia Spiritus sancti, sive evangelica prædicatio. Qui ergo supra Ecclesiæ candelabrum positus est, videat ne gratiam Spiritus sancti, qua illuminatus est, sub modio ponat; videat ne talentum sibi traditum terræ suffodiat. » Oportet autem ut sana et orthodoxa sit doctrina episcopi; nam et si aliquibus ornatur virtutibus, et bona aliqua exercent, male autem doceat; quidquid bene agit, officium suum prodit, et reus fit ante Dominum. Explicans enim illud præceptum, quod pontifex super humerale rationali conjunctum ferat, hæc eruit documenta. « Sicut enim, inquit, pag. 104, col. 2, per rationale, et prædicatio, ita per superhumeralis onus, et operatio designatur. Si enim episcopus bene docet, et male operatur; aut si e contra bene operatur, et male docet, ejus superhumeralis et rationale non junguntur. Hæreticorum quam plurimos fuisse legimus, qui bene quidem operabantur; sed male docebant. Jejunare namque, vigilare, elemosynas dare, et similia, bonum opus est. Hæc autem Manichæorum, Arianorum, et Donatistarum episcopos fecisse audivimus; sed, quoniam male docebant, quamvis hæc et similia agendo superhumeralis facere viderentur, rationale penitus non habebant : si enim habuissent, irrationabilia, id est falsa et erronea non prædicassent. »

Et cum S. Bruno perfectam episcopatus ideam tradere sibi proposuisset, etiam a lamina aurea, in qua scriptum erat *sanctum Domino*, et pontifex in fronte gestabat, de episcopi sapientia differendi opportunitatem accepit. « Erat autem, sic ait ad cap. xxvi Exod., pag. 106, col. 1, hæc lamina super thiam, quoniam omnibus ornamentis sapientia in pontifice superior est, et clariù ucet. Et quamvis cætera ornamenta habeat, si tamen sapientiam non habet, non est in eo, ubi scribatur *sanctum Domino*, hoc est enim nomen pontificis, quo, qui non titulatur, pontifex non est. Imminet autem hæc stella fronti pontificis, ut nunquam abscondatur, ut ab omnibus videatur, ut omnes illuminet, et luceat omnibus qui in domo sunt. » Nec doctrina solum et sapientia clarescere episcopos oportet, sed quodammodo se onerare debent peccatis populi, et pro eo Deum continuo deprecari. Hæc enim docet S. Bruno in Expositione loci ejusdem, cap. xxviii Exod., pag. 106, col. 1, *Portabitque Aaron iniquitates eorum quæ obtulerint et sacrificaverint filii Israel.* « Cum populus, inquit, ad delenda peccata sacerdotibus munera offerat, quid aliud sacerdotes, nisi peccata populi in muneribus portant? In muneribus ergo

um onera populus deponit : sacerdotes vero a peccatoribus onerantur. Hoc autem onus sacerdotibus sit, ut pro peccatoribus exorantium officium digne adimplentes, Dei indignam iram semper placare studeant. »

omnia autem episcopus integerrimis mori-
neat; si enim alios sanctificare debet, ad
ortet totus incumbat sanctitatem. Quid au-
agendum sit, opportune insinuat A. N. in
it. ad illud cap. xxix. Exod., p. 111, c. 2.
: *omnia super manus Aaron, et filiorum ejus,*
ificabis eos, elevans coram Domino. « Tunc
it S. Bruno, sanctificatur, quando sacram
t divina volumina ad meditandum et docen-
cipit, et se non labiis tantum, sed toto corde
promittit. Elevat autem ea coram Domino, B
et in vita et in doctrina talem se exhibet,
osequia sursum fieri, et a Deo videri, et re-
eantur. Ille enim sursum non elevat se, nec
sua, qui vitiorum contagio deturpat, et de-
vitam, et animam suam. » Eadem habet in
it. ad cap. vi. Levit., pag. 137, col. 2.

nihil apertus videretur aditus magnæ illius
nis discutiendæ de ordinationibus Simonia-
um scilicet invalidæ habendæ sint, an tan-
citæ. Sed cum de ea clariss. Petrus Lazzari
t. ad Comment. Brunonis super cap. x Joan-
ditissime scripserit, pluraque alia a me pro-
a sint in animadversionibus ad tractatum
1 S. Episcopi: *De statu corrupto Ecclesiæ;*
modo controversiæ statum exponam. Eccle-
nge lateque a labe Simoniacæ infectam deplo-
sancti viri, qui sæculi XI et XII florebant,
sacri ministerii puritatem et sanctitatem
onabantur, quorum aliqui, ut Bruno noster,
prorsus et irritas Simoniacorum ordinationes
narant. Auctoritati enim sacrarum litterarum
aiebant, Christum Dominum apostolis dixisse

cap. x. *Gratis accepistis, gratis date* : et
um in Simonem magum, qui pro accipiendo
sancto, et gratia miraculorum, pecuniam
at, divinam pronuntiasse maledictionem, Act.
iii, 20. *Pecunia tua tibi sit in perditionem.*
lonum Dei existimasti pecunia possideri. D
memorabant plura concilia Simoniam dam-
et Simoniacos ut hæreticos habuisse. Tertio
ant illam S. Leonis Magni sententiam a Gra-
relatam 2 part. Can. 1, q. 1, c. 1 : *Gratia si*
atis datur; vel accipitur, gratia non est. Simo-
utem gratis non accipiunt : si autem non acci-
nec cuiquam dare possunt. Ratio etiam eis
fari videbatur; nam cum Ecclesiæ ministerium
m sit, et ad sacra peragenda destinatum, ad
mittendi non sunt, nisi qui probentur a Deo
, quæ vocatio in Simoniacis præsumi non
. Nihilominus, ut dicturi sumus, Ecclesia
iacas ordinationes, ut illicitas damnat, et pœ-
nonicis Simoniacis subjicit : verumtamen ordi-

nes Simoniacæ collatos pro validis tenet, ac reite-
randos negat.

Neque fugit Brunonem de sacerdotum ordinatione
agere, quam asserit ab episcopis fieri, non tam
consecratione, hoc est chrismatis unctione, sed
tactu etiam libri divinarum Scripturarum, quo, juxta
disciplinam sæculi XI, verbi Dei exponendi et præ-
dicandi acciperent potestatem. Ita S. episcopus in
comment. ad cap. viii Levitici, p. 142, c. 1 : « Quod
autem, ait, hæc omnia simul composita sacerdoti-
bus tradidit, hoc significat, quia postquam sacerdo-
tes consecrati sunt, de manu pontificis librum acci-
pere debent, ut verbi Dei exponendi et prædicandi
habeant potestatem. » Eodem etiam in loco admonet
nos sacerdotes, quod quandiu in hac vita sumus,
semper consecrari et sanctificari et in melius pro-
ficere debemus. « Maneamus ergo, inquit, die ac
nocte, id est omni tempore in tabernaculo; obser-
vemus, custodiamus, quod ipse præcepit, ne moria-
mur. »

Levitas quoque sive diaconos admonet S. Bruno,
quomodo cum episcopis et sacerdotibus se gerere,
et quam servitutem præstare in Ecclesia debeant.
Allato enim contextu cap. iii. Numer., *Locutusque*
Dominus ad Moysen dicens : Applica tribum Levi, et
fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, ut ministret
ei, etc., his Levitas alloquitur p. 173, c. 1 : « Intelli-
gite hæc, Levitæ, aperite oculos, videte : non vos
superbia inflat; scitote quia ministri estis episco-
porum et sacerdotum, et non solum ministri, sed
C dono dati ad serviendum, et obediendum, eorumque
monitis et jussionibus obsequendum. Si vos aliter
feceritis, moriemini. »

Ex quo autem Deus elegit tribum Levi ad sacra
peragenda ministeria, inquit A. N. in comment.
super cap. 1. Numer., p. 172, c. 2, magnam esse
differentiam inter clericorum ordinem, qui per tri-
bum Levi significatur, et reliquum populum. « Ipse
enim, ait, constitutus es super tabernaculum testi-
monii, ipse super totam Ecclesiam obtinet principa-
tum, ipse ejus vasa, et cæremonias, ipsum quoque
tabernaculum, et cuncta ejus utensilia portat, quon-
iam totam Ecclesiam ejusque sacramenta regit,
ordinat et disponit. » Quare cum Deus quosdam
homines sibi specialiter consecratos, et dicatos esse
voluerit, eisque res sacras tradiderit administrandas,
« nemo præter illos, sequitur S. Bruno, ad taberna-
culum deponendum, vel erigendum, vel aliquo modo
disponendum accedere audebat, quoniam quicumque
exteriorum accesserat occidebatur. » Sæcularibus
ergo, et laicis vetitum est sacris se immiscere, offi-
ciaque ecclesiastica sibi usurpare. Constat ergo Ec-
clesia viris sanctuario addictis, et universa creden-
tium multitudine, qui in baptismo Christo nomen
dedere, qui eandem fidem eademque sacramenta
retinent, iisque in pietate restaurari profitentur.
Credunt itaque Jesum Christum verum Deum, ve-
rumque hominem, pro nobis passum, mortuum
resurrexisse, ad inferos ad liberandas justorum ani-

mas descendisse, gloriosum tandem cum illis ad cœlos remeasse. Hujusmodi fidei nostræ fundamenta, quoties se opportunitas obtulit, curæ fuit Brunoni, ex sacris Scripturis eruere, et quæ credenda sunt perspicue docere.

§ X. De Jesu Christo redemptore.

Actum est supra S. Brunonis doctrinis inhærendo, de veritate adventus Christi, sive de incarnatione Verbi divini ad formam hominis facti, ut humanum genus ab interitu vindicaret, et ad filiationem, et hæreditatem suam erigeret, et possidendam ei daret. Nunc autem eundem doctorem sequentes, quæ proprietates in Christo sint agnoscendæ, quæque præcipua fuerint ejusdem gesta, persequi curabimus. Et quidem Christi divinitatem Bruno apertissime fateatur, cum explanans verba illa Exod. cap. xxiiii, pag. 83, col. 1, *Et est nomen meum in illo*, subjungit: « Patris enim nomen in Filio est, quoniam et Filius, sicut et Pater, Deus est. » Speciosior etiam est locus in cap. xxxiiii ejusdem libri, pag. 121, col. 1, ubi referens Deum ex nube cum Moyse loquentem, ait: « Sed quid columna nubis, nisi Verbum incarnatum? ut enim Dominus in nube, sic Deus in homine loquebatur, et cernebatur: videbant enim nubem, videbant humanitatem; audiebant vocem, nec tamen agnoscebant Deum; si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. »

De vera autem Christi humanitate plurimis in locis disertissime egit A. N., quorum aliqua tantum afferemus. Et quidem in cap. xxii Genes., pag. 28, col. 2, explicat quomodo Isaac sacrificandus a patre Abraham Christi figuram gesserit. « Allegorice, inquit, Abraham, qui pater multarum gentium interpretatur, vel pater excelsus, Deum Patrem significat, de quo scriptum est ps. cxii. *Excelsus super omnes gentes Dominus*; Isaac vero filium ejus Jesum Christum, qui et ipse factus est obediens Patri usque ad mortem. Ara vero crucem designat, in qua ipse est immolatus. Aries autem, qui immolatur pro Isaac, caro Christi est. Est enim Christus Deus et homo; secundum divinitatem quidem immortalis et impassibilis; secundum humanitatem vero passibilis atque mortalis. Christo igitur in carne posito, solus aries immolatur, solus agnus occiditur, sola caro crucifigitur; non enim secundum divinitatem passus est Christus. » Eandem Bruno veritatem confirmat in declarandis illis verbis ps. lxxii. *Memor esto hujus creaturæ tuæ*, aiens pag. 458, col. 1. « Divinitati loqui videtur, ut eam, quam assumpsit, humanitatem ei commendet, quam ideo creaturam vocat, ut verus Deus, et verus homo Salvator noster esse credatur. Et valde conveniens erat ut qui tanta de potentia divinitatis ejus usque nunc locutus fuerat, de humanitate quoque aliquid diceret, atque illis hæreticis occasionem tolleret, qui eum non homi-

(34) *Manichæi Verbum Dei dicunt esse hominem, non quidem verum, sed similitudinarium, in quantum*

nem, sed Deum esse credebant. Hujusmodi doctrinam, jam ante tradiderat in comment. ps. ii. (Judæi, inquit pag. 304, col. 2, Christum, nos vocamus, Christus Dominus noster et Deus et homo, qui secundum humanitatem quidem nolum a Patre, verum etiam a se ipso, et Si sancto rex, et dominus constitutus est. Ipse secundum divinitatem neque factus, neque creatus; secundum humanitatem seipsum creavit. » Consonans est expositio illorum verborum ps. xvii: *Invenerunt me gemitus mortis*. « In eo ait, pag. 328, col. 1. Quod gemitus mortis, emanæ passionis affectus sibi accessisse dicit, vix se esse hominem ostendit, et non phantasticum quidam hæretici prædicaverunt (34); sed in veritate ipse et captus, et ligatus, et crucifixus, et tuus est. » Eandem doctrinam de veritate humanitatis Christi tradidit S. Bruno in Expositione verborum illorum ps. cviii, pag. 537, col. 2, *Et cor meum turbatum est in me*. « Et hoc quidem, ait, ad humanitatem Christi spectat. Quis enim nisi homo, scriptum est Marc. xiv, 33, *Cæpit tædere, et mori esse? Fecit humanitas quod suum est, et divinitas quod suum; quia, nisi hoc faceret, quis eum hominem esse crederet? Si enim solius divinitatis potentiam et potentiam ostendisset, nemo eum hominem esse credidisset. Valde ergo necessarium fuit ut affectiones in se esse Salvator noster ostenderet. Affirmavit pariter S. Bruno pag. 302, col. 1, *Christum secundum divinitatem non adoptive, substantialiter Dei filium esse, hoc enim, ait, Pater testatus est dicens Luc. cap. iii, v. 23: Filius meus dilectus; in te mihi complacui.**

Et quia magis magisque probari potest in Claustra utraque natura divina et humana, ex duplici voluntate, quam olim negarunt monothelitæ; immulatus periclitatur A. N., exponens ps. lxxviii, *Vum me fac, Deus, etc.* « Cum orans, inquit, pag. col. 1, ante passionem Patri dixisset: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*, illico subiungit: *verumtamen non mea, sed tua, voluntas fiat.* Vo enim, procul dubio, quod petebat; sed sic voluit si Pater id ipsum voluisset. Si igitur aliquid petere et quod petit, non accipiat, nemo propter hoc voluntatem non esse exploratam dicere audeat. que est inconveniens, si natura mutabilis mutabilem habeat voluntatem. Omnia enim quæ nostra: præter peccatum, cum suscepisse dubitare non debemus. Quod autem ait: *Salvum me fac, Domine, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam* et multa alia, quæ sequuntur, non ore, sed intentione locutus est Dominus. » Habebat autem Christus voluntatem humanam, quæ naturaliter et mori refugiebat; sed ita subordinata erat voluntati divinæ, ut plene ei passionem obire contulerat. Cum autem in Christo A. N. voluntas divinam etiam agnosceret, ideo quidquid ipse dicitur *Filium Dei corpus phantasticum assumptum*. D. Thom. 3, p. q. 16, art. 1.

s potestate omnino esse fassus est. Explanans A primum versiculum ps. LXIII. *Exaudi, Deus, nem meam*, etc., hæc habet pag. 426, col. 1. pe jam diximus, quod quando Salvator noster id orat, aliquid petit, et aliqua re indigere vi-, totum ad humanitatem referendum esse. Ipsa ne humanitas non pro se orat, sed pro nobis; quidquid est in ejus voluntate, hoc est in ejus tate; ipsum igitur orasse, voluisse fuit. » Et : « Non habebat necesse diu orare, cujus voluntas subito exaudiebatur. Similiter enim in ipso et voluntas, et voluntatis effectus; neque prius aliquid poterat, quam habere, quod vellet. Hanc a plenissimam suæ voluntatis potestatem Christi habebat, quia Deus erat et homo. » Dixerat S. B in Comment. super cap. XII. Exodi, pag. 58, , Christi passionem in Veteri Testamento per as, et ænigmata significatam haberi; quin ta- clara excludat, quæ in Veteri Testamento Chri- sionem, et mortem, testimonia prænu- tiabant. igitur plura in figuris et mysticis significatio- sacramenta, seu mysteria complectantur, ea iose proferre et illustrare nisus est. Primum ziam commentationem in cap. XXIV Exod., 84, col. 2, super eo quod Moyses altare erexit duodecim vitulos in eo sacrificari præceperit. ne ergo, ait, consurgens Moyses ædificavit altare dices montis; quoniam et Judæi, qui per Moysen licantur, primo mane super Calvariæ montem, dices Jerusalem, et montis Sion Christo Domino C præpararunt: altare enim crucem significat. » enim altari Christus immolatus est. Sed quia duodecim tribuum de Christi morte excusare ilet, ideo duodecim vituli per duodecim tribus olantur. Et quamvis unus fuerit vitulus, quoniam immolatus est Christus; tamen quia unaquæ- tribus, imo unusquisque homo tenetur in in- im, ideo duodecim vitulos Moyses immolari epit. Et quidem unus Christus crucifixus est, olatus est; unusquisque tamen, qui ejus morti nsit, interfecit; totius Christi homicida est: et vis non omnes manus in Christum injecerint, s tamen Judæi per consensum occiderunt. » bi vero tanta cum amplitudine egit A. N. de ti passione, quam in Exposit. cap. XXIX ejus- D Exodi, pag. 107, ubi præscribitur ritus arietis ficandi. Totam hic afferre possem ejus interpre- nem; sed satis est ad rem nostram pars illa, in summa Christi vitæ colligitur, et dolorosissima mors prædicatur. De intestinis enim, pedibus- arietis in frusta concisis ita loquitur: « Hæc m, id est intestina, et pedes arietis ponimus su- oncisas carnes, et super caput illius; quoniam juam Christum Deum de Virgine natum, inter ines conversatum, cæcos illuminasse, leprosos dassé, mortuos suscitasse, et cætera, quæ fecit, lariter ostendimus; tunc tandem ex his omni- illud quoque super ponere, et reddere debemus, pro nobis passus est, et propter peccata nostra

A mortem turpissimam, et crucis ignominiam susti- nuit, etc. Quod autem addit: *Et offeres totum arie- tem super altare*, tale est, ac si diceret: non solum Christi divinitatem, et humanitatem, verum etiam passionem, resurrectionem, et ascensionem, et quæcunque de eo scripta sunt, semper in memoria, in corde, et in mente habebis. Diximus enim, quia hoc altare mens et cor hominis intelligitur. » Mor- tuus est autem Christus juxta Brunonis sententiam pag. 148, c. 1, anno ætatis suæ trigesimo tertio, in quam plures illustres scriptores et chronologi con- veniunt.

De passione et morte Christi satis huc usque dictum est; nunc de ejus resurrectione dicendum: de qua plura sacræ litteræ splendidissima testimonia complectuntur. Et quidem in Job. cap. XXIX, legitur: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum*. Super quæ ait S. Bruno in commentario. « O quanta spes resurrectionis! Sola hæc verba sufficiunt contra omnes qui resurrectio- nem negant: *quem visurus sum*, inquit, *ego ipse*. Quid est ego ipse? Id est in hac carne, in hac essentia, in hac persona. *Et non alius*, carnis mutatione, sed unus idemque ipsius receptione. » Præterea expla- nans Psalmistæ vaticinium ps. XL: *Ergo dormivi, et somnum cepi, et resurrexi*; hæc habet pag. 380, col. 2. « Mors Christi dormitio fuit, dormivit quan- tum voluit, surrexit quando voluit, quia si noluis- set, nunquam obdormisset. » Et quia eodem in psalmo dicitur Christus Patrem deprecatus, ut eum resuscitaret: *Tu autem miserere mei, et resuscita me, et retribuam illis*; quomodo intelligendus sit Pro- pheta, idem S. Bruno docet pag. 381, col. 1: « Hæc, inquit, oratio Christi humanitatis intus fuit, in corde fuit, in sola voluntate fuit; cui ad precandum verba necessaria non erant, qui secundum voluntatem suam omnia habebat. Propter nos igitur hæc scripta sunt, quia si scripta non essent, ad nostram noti- tiam non pervenissent? »

Antequam tamen Christus a mortuis resurgeret, et eo triduo, quo corpus ejus quievit in sepulcro, ipse cum anima et divinitate descendit ad inferos, ut justorum animas ab illo carcere et tenebrarum loco liberaret. Hanc catholicam veritatem prænu- tialam agnovit S. Bruno illis in verbis Job. cap. XIV. *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me?* Quæ ita declarat pag. 248, col. 2: « Scio, inquit, quia in infernum descendam; sed quis ibi, nisi tu, a tormen- torum pœnis me proteget, et liberabit? Tempus ejus ad misericordiam constitutum Christi passio fuit; quia tunc ad inferos descendens, justorum animas eripuit, et liberavit secundum illud Osæ cap. XIII, 14: *O mors, ero mors tua; morsus tuus ero, inferne.* » Idem confirmatum invenies in Exposit. ps. XV, 40, *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* « Divi- nitas enim, ait pag. 325, col. 2, simul cum anima in inferno descendit, nec tamen corpus in sepulcro dereliquit. Anima enim a corpore separari potuit

divinitas non potuit: quia Deus ubique est, et omnia continet. Indignum valde esse ut illa caro sanctissima corruptionem aliquam videret, quæ sine omni corruptione de Virgine nata, sine omni peccato in hoc mundo est conversata. » Item ad illud ps. LIII: *Desiderium animæ ejus tribuisti ei. Et Dominus susceptor est animæ meæ.* « Quis enim alius, ait, pag. 407, col. 2, eam suscipere debuit, nisi divinitas ipsa, quæ ei ineffabiliter conjuncta erat. Statim enim ut Salvator noster spiritum emisit, simul cum divinitate illa sanctissima anima inferni claustra penetravit, et, inferno exspoliato, sanctorum animas, quæ ibi captivæ tenebantur, secum eduxit. » Eadem habet S. Bruno in comment. ad ps. LXVII, super illa verba, v. 16. *Neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum.* « Hic autem, inquit, B pag. 444, col. 2, manifeste ostenditur, quia hæc oratio non ad corpus, sed ad animam pertinet: sola enim Salvatoris nostri anima in infernum descendit, qui per hunc puteum profundum significatur. Et quidem ibi teneri non potuit, sed ligato diabolo, et inferno exspoliato, cum magna victoria inde ascendit. » Similia habet in Job. cap. XLI (35).

Quærit deinde idem auctor quomodo intelligenda sit prædictio illa Christi apud Matthæum cap. XII, 40: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus; ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* Si enim corpus Christi depositum fuit in sepulcro, nisi vespere diei parasceves, hoc est ante sabbatum Paschalis solemnitatis, et ipse altero die, qui Dominicus dicitur, valde mane surrexit; quomodo verificari potest eum tribus diebus, et tribus noctibus in monumento jacuisse? Respondet ergo S. Bruno serm. 2 de resurrectione Domini: « Fuit igitur Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Nocte enim illa, qua a Judæis insanientibus, et super eum irruentibus captus est, ex quo ipse ait: *Si me queritis, sinite hos abire,* in potestate illorum fuit Salvator noster. Similiter autem et illis duabus aliis noctibus quæ post illam sequuntur, in quibus usque in diem Dominicam, ne resurgeret, custoditur ejus corpus, quod duntaxat in eorum potestate fuit. Tres quoque dies ita computantur, et sexta feria, et sabbatum, et diei terti initium, in quo mundi Creator, et Dominus valde mane a mortuis resurrexit. Usitatissimum omnium scripturarum est, totum pro parte, et partem pro toto aliquando ponere. »

(35) O tempora, o mores! Quis credit? Hisce diebus, quibus tot prolligata extinctaque sunt ab Ecclesia veritatis magistra hæreticorum deliramenta, non desunt subversores orthodoxæ doctrinæ, qui ea e cineribus revocare audent. Ex his quidam nuper controversiam movit de descensu Christi ad inferos. Huic ergo primum opponimus Symbolum Apostolorum, ubi hujusce descensus confessio continetur: *Descendit ad inferos.* Secundo audiat S. Augustinus, quomodo hac de veritate sese exprimat ep. 164, al. 13, c. 5, n. 14: *Teneamus, inquit firmissime quod fides habet, fundatissima auctoritate firmata, quia Christus..... apud inferos fuit.* Idem autem S.

Non statim ac Christus resurrexit, in cælos dicit; sed ut testatur Lucas Act. cap. 1, per die draginta cum apostolis suis conversatus est, lo eis de regno Dei, hoc est de Ecclesia, quam stabiliendam, et propagandam relinquebat. E dem eos primum in fide suæ resurrectionis con vit; quidquid postea de mysteriis, atque de mentis revelandum erat, illos docuit, novos legi magistros instituit, in universum mundum ac propagandam misit, ac tandem, tradita eis Sp sancti virtute, plenam absolvendi a peccatis, ligandi potestatem impertitus est. Hujusmodi stolatus institutionem figuratam invenit Bru cap. xxvi. Numer. ubi legitur, Deum Moysi f pisse ut manus suas super caput Josue imp coram Eleazaro, et multitudine Israelis, eique partem gloriæ suæ; quæ ita illustravit pag. c. 2. « Hoc enim, ait, et Christus fecisse legitu priusquam cælos ascenderet, vicarios sibi, toti Ecclesiæ duces, apostolos constituit, quibus et tem gloriæ suæ tribuens, signa et virtutes i nomine facere præcepit.

Præclare etiam disserit A. N. super illa ver nes. cap. xxiv, pag. 85, c. 1, *Ascenderunt M et Aaron, Nadab, et Abiu, et septuaginta se Israel, et viderunt Deum Israel;* atque in eo significatam Domini ascensionem affirmavit. « Moyses, inquit, confirmato testamento, simul senioribus Israel ad videndum Deum asc significatio erat quod, immolato agno, et sti sanguine fuso, novoque testamento confir cæli porta aperitur, et Jesus sacerdos magnus cta sanctorum ingreditur, et in cælesti palat hominibus Deus videtur. » Cum autem, ut dictum est, omnia Christi gesta in psalmis præ tiata reperiantur, ejus ascensionem ad cælos dictam accepimus ps. LXVII, v. 19: *Ascende altum captivam duxit captivitatem, dedit dona i nibus.* Ad quæ A. N. p. 439, c. 1: « Hic, in Deus et Dominus noster ascendens in altum, quidem in crucem, deinde in cælum, capt duxit captivitatem, sicut scriptum est Joann. cap v. 32: *Cum exaltatus fuero a terris, omnia tra ad me ipsum.* Captivi diaboli erant omnes, captivi Christi facti sunt plures, non omnes; adhuc in captivitate detinentur; qui si voluis in captivitate non essent. Dedit autem dona h nibus, et maxima dona, quando Spiritum san

Doctõr contrariam opinionem inter hæreses r lib. de Hæres. hæres. 79. Tertio plura habentur litterarum testimonia, quæ haud aliter exponi, e telligi possunt, quemadmodum explanat S. Br aliique SS. Patres, nisi dogma illud catholicum mittatur. Deest profecto in Symbolo Nicæno, non omnia fidei capita in eo comprehendere P voluere. Vid. D. Thom. 2, 2, q. 1, art. 9, ad 4 Card. Gotti theolog. tom. XVI d. 1, § 3, atque Es sit. Symboli Nicolii; præterea eruditissimum J Vincentium Patuzzium O. P. qui articulum Sym apostolici *Descendit ad inferos* peculiari opere co quosdam heterodoxos scriptores propugnavit.

misit, et tantam gratiam illis dedit, ut omnium loquerentur, et infirmitates san- Descripserat pridem S. Bruno, exponens illa ps. XLVI, *Ascendit in jubilatione et Dominus tubæ*, maximam angelorum lætiti- am, et ætatem, cum Christum Dominum ascenden- cælum viderent, eique triumphatori plau- et benedicentes occurrerint. Præstat com- onem ejus referre, p. 393 : « In jubilatione t Dominus, id est in magno gaudio et lætitia orum, qui eum in tanta gloria tantaque vir- cendere videbant. Sive enim in jubilatione um, quos omnes summa cum exultatione ei venisse dubitare non debemus; quorum laudes, quæ excellentissimæ erant, quamvis us quales erant, per vocem tubæ intelligere us. Et quis unquam dicere et cogitare valeat tunc lætitia in cœlis fuerit, quando Christus is in cœlos ascendit? Videor videre omnes et archangelos illam gloriosissimam Salva- ostri humanitatem humiliter adorantes, et ta, talique victoria de hoste superbissimo sic o gratias agentes. Et hoc totum in his verbis atum esse puto, quod hic dicitur : *In jubi- et in voce tubæ*. Suscepit ergo Pater Filium, S. Bruno in Comment. ps. III, pag. 303, c. 2, incarnatum, et hominem factum revertentem avit, et in suæ majestatis sedem exaltavit. m eum suscepit? in illo altissimo, et claris- celario gloriæ suæ. Cum enim Deus ubique C tamen aliquis locus ubi gloriam suam cla- manifestius revelavit. »

§ XI. De adventu Spiritus sancti.

itus fuerat Christus apostolis, cum ad Pa- rum remeasset, se missurum ad illos sanctum um, qui eos omni veritate, virtute, omnique um genere cumulasset. Portentosæ hujusce apparitionis, ut adnotat A. N., figura præ- ; quando Deus apparuit Moysi in monte que dedit, populo Israelitico audiente, inter a, fulgura, et coruscationes, præcepta sua, stimonium essent supernæ ejus potestatis et tis. Eximia est comparatio, et ad probandum ue Testamenti consensum valde opportuna. ntatio Brunonis in cap. XIX Exod., p. 70, c. 1, habet : « Jam advenerat tertia dies, mane erat, et ecce cœperunt audiri tonitrua, et fulgura, et nubes densissima operire montem, que buccinæ vehementer obstrepebat. Vide, i. episcopus, quam bene utrumque testamen- i respondeat, et quam convenienter in utroque ur. In Actibus apostolorum, cap. I, 12, n est : Tunc reversi sunt Jerosolyman a qui vocatur Oliveti; et cum introissent in um, ascenderunt, ubi manebant Petrus, et , Jacobus, et Andreas, Philippus, et Tho- rtholomæus, et Matthæus, Jacobus Alphæi, n Zelotes, et Judas Jacobi. Hi omnes erant rantes unanimiter in oratione cum mulieri-

bus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus. Hæc tam sancta coadunatio vocatur Ecclesia, hæc dicitur mons Sion. In hunc montem descendit Dominus, servata quodammodo similitudine, et tempore, quo ascendit in montem Sinai. Jam enim, inquit Moyses, advenerat dies tertius, et mane inclaruerat, et cœpe- runt audiri tonitrua, et micare fulgura, etc. Dica- mus ergo et nos : Jam advenerat tertius mensis, et Pentecostes, id est quinquagesimus dies inclaruerat, et, sicut beatus Lucas evangelista scribit Act. cap. II, « Factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ, tanquam ignis, seditque super singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. » Ecce enim in utroque et sonus auditur, et ignis videtur. Sed in illo nubes caliginosa, in hoc autem clarissimi luminis splendor apparet; quoniam illa umbra erat, atque figura : hoc autem veritas. Quod erim ibi tonitrua, hic apostolorum voces intelliguntur : quod ibi micantia fulgura, hic miracula ubique fulgentia : nubes vero densissima, quæ montem operiebat, apostoli sunt salutaribus pluviis Ecclesiam irrigantes. Clangor vero buccinæ perstrepsens vehementer, doctorum omnium prædicationem longe lateque intonantem significat. » Reddit inde A. N. rationem cur Spi- ritus sanctus sub specie ignis apparuerit, et disper- titæ linguæ incumbere super singulos apostolos visæ fuerint : « Nunc autem (ita in serm. II, de Spiritu sancto) quid ille ignis, et quid illæ linguæ significant, videamus, quæ super apostolos apparuerunt : cum omnes, ut Evangelista dicit, in uno essent loco congregati, Heb. XII, 29 : Deus enim noster ignis consumens est. Merito itaque Spiritus sanctus in igne apparuit, ut peccata consumeret, mentis oculos illuminaret, et totum hominem in Dei amorem in- flammaret. Hic ille baptismus, quem Joannes Baptista promittebat, cum diceret : Ego vos baptizo in aqua, sed alius venit post me, qui vos baptizabit in Spi- ritu sancto, et igni Luc. cap. III, 17. In linguis quoque debuit apparere Spiritus sanctus : siquidem ipse est qui in apostolis loquitur; quis enim loquitur nisi lingua? Hoc officium non est alterius membri. Qui hac lingua loquuntur, non habent necesse cogi- tare quomodo aut quid loquantur. Hac igitur lingua suscepta loquebantur apostoli magnalia Dei. »

§ XII. De Charitate.

Cum vero ignis ille, quem Deus misit in terram, non aliam ob causam descendit, nisi ut eo humana corda incenderentur, S. Bruno, qui toto vitæ suæ tempore illo exarsit, oblata opportunitate interpre- tandi cap. VI Levit., ubi præcipitur quod ignis in altari semper ardeat, curæque sit sacerdoti ligna subjicere, ne exstinguatur, hæc eleganter comple- ctitur p. 136, c. 2 : « Ignis vero iste, ait, qui nun- quam deficit in altari, sed perpetuo ardere convenit, intermissæ dilectionis in corde fidelium ardorem

imponit : si enim hic ignis ab intellectu abfuerit, A *Si cujus opus exarserit, detrimentum patietur; ipse vero salvus erit quasi per ignem.* »
 omne prorsus sacerdotis officium inutile erit. In hoc ergo sacerdos diligenter studeat, ut amoris ignem continuo nutriat, et per singulos dies ligna subjiciat: recordetur scilicet misericordiae Dei; recordetur quid fecerit, et quid diligentibus se præbere promiserit. His enim, et similibus lignis, de sanctorum Scripturarum silva collectis, ignis iste succinditur, et in Dei dilectione inflammatur. Super hunc igitur ignem, o sacerdos, pone holocaustum, ut immoles Deo sacrificium laudis; hic est enim adeps pacificorum, cujus pinguedine Deum demulces. Iste est ignis perpetuus qui nunquam deficiet in altare. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, Cant. viii. 7. » Felices ergo illæ animæ, quæ cælesti igne incensæ, eo semper usque ad vitæ exitum ardebunt, et ad æternam felicitatem transeunt, ubi reliqua dona cessabunt, charitas nunquam excidit, sed purior, vahementiorque tota in æternitate fiet.

Docet tamen S. Bruno in cap. xxv Exodi, p. 87, col. 2, sanctos, qui Dei visione fruuntur, perfectam omni ex parte beatitudinem non habituros, donec animabus corporibusque conjunctis, tota simul sanctorum multitudo super cælos elevetur. Sed non statim post obitum, justi qui in charitate decedunt, ingressum in cælum obtinebunt, si aliquid culpæ eis expiandum remanserit.

§ XIII. De purgatorio, de cultu et invocatione sanctorum.

Satis superque notum est unum ex erroribus Græcorum schismaticorum fuisse negare purgatorii existentiam, hoc est loci in inferis destinati pro animabus justorum, quibus adhuc vel leves culpæ, vel reatus remissorum peccatorum restant expiandi. Contra illos ergo concilium œcumenicum Florentinum definivit, purgatorium, tanquam dogma catholicum, esse admittendum. Ut igitur Florentinorum Patrum definitio confirmetur, et quam jure meritoque etiam hoc ex capite videantur proscripti recentiores hæretici Lutherus, Calvinus, Zuinglius, etc., quid de hac catholica doctrina senserit S. Bruno, in medium proferam. Ille ergo exponens caput xxxi Levitici, p. 126, c. 2 : « Justi, ait, post hanc vitam Deo offeruntur, et in societatem sanctorum statim recipiuntur, vel deinceps, si forte purgatorio indigebunt. Non enim omnes, qui salvantur, mox ut obierint, in beatitudinem recipientur. » Idem repetit A. N. declarans verba illa ps. xxxi : *Beatus ille, cui non imputavit Dominus peccatum.* « Gaudeant, inquit itaque pœnitentes, quia peccata dimissa sunt eis; timeant tamen, quia nesciunt an adhuc pœna peccati dimissa sit eis. Quæcunque enim die conversi fuerint, si tamen digne conversi fuerint salvi erunt : sed ignis manet; peccatum dimissum est, sed non pœna peccati. Legimus quosdam post mortem miraculis claruisse, et tamen purgatorio deputatos fuisse. De quibus dubitari non potest, et peccata eis dimissa fuisse, et pœnam peccati dimissam non fuisse. De talibus dictum est, I Cor. iii. 15 :

A *Si cujus opus exarserit, detrimentum patietur; ipse vero salvus erit quasi per ignem.* »

Cum autem ex sacris Scripturis, ex traditione, et ex Ecclesiæ oraculo nobis constet justos aliquos inter sanctos, id est cæli habitatores esse habendos, eorum invocatio pia, et utilis erit; quod idem S. Bruno docet in Comment. super cap. xi Job, pag. 244, c. 1. « Sancti tunc oriuntur, quando, carnem deponentes moriuntur; quia tunc primum immortalem vitam suscipiunt. Sed quomodo oriuntur? Ut lucifer, id est clari, et immortales. Tunc habent fiduciam, proposita spe, quia indubitanter ea, quæ speraverant consequuntur. Plurimi autem eorum faciem deprecabuntur; quod tales fieri desiderant; sicut de Ecclesia dicitur : *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis;* sive illuc venire concupiscunt, ubi eos videant, et eis associantur. »

Quod vero pictæ eorum imagines, et præcipue B. M. V. cultu quodam, et obsequio prosequendæ sint, idem S. Bruno insinuat in Comment. super eundem ps. xlv. « Non solum, inquit, filium suum adorabunt filiæ Tyri, sed et te quoque deprecabuntur, tibi que vota persolvent. Nam si ejus vultum, et imaginem intelligamus, non erit inconveniens; cum sic ubicunque depingitur eam omnes venerari debemus. »

§ XIV. De æternitate pœnarum infernalium.

Alterum catholicum dogma assertum a S. Brunone reperimus; miserrimam nempe iniquorum sortem, qui in peccato gravi decedentes, æternis inferni pœnis damnantur. Hujusmodi veritatem contra Origenistas, æternitatem ignis et pœnarum in inferno negantes, stabilivit S. episcopus, declarans illa Job, pag. 259, c. 2 : *Devorabit eum ignis, qui non succendetur, affligetur relictus in tabernaculo suc.* « Ignis emin ille, inquit, inextinguibilis est, et semel succensus non indiget, ut ulterius succendatur. Relictus autem in tabernaculo carnis suæ semper affligetur; quia caro, et anima in æternum cruciabitur. » In commentario etiam super ps. ii, p. 352, col. 2, ait : « Impii, et peccatores in judicio damnati misericordiam ulterius non invenient. » Plura alia ad doctrinam theologiam spectantia tradit S. Bruno, non tam in commentariis super utrumque Testamentum, quam in reliquis scriptis, quæ singula si producere vellem, nimis hanc prolusionem protraherem. Aliqua tamen majoris momenti annotabo.

§ XV. De divinarum Scripturarum et traditionis auctoritate.

Quanto in pretio habendæ sint divinæ litteræ, hoc est utriusque Testamenti libri, docet A. N. in cap. xxxiv, Exod. pag. 119, ubi relatis verbis Apostoli Rom. cap. vii, 8 : *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces rem proximi tui.* « Credamus ergo, inquit S. episcopus, testimonio legis, quæ quia semper verum dicit, et nunquam mentitur, non immerito testimonium appellatur : huic enim testimonio nemo contradicere audeat; ultima probatio legis est auctoritas. Hæc autem scripta est manu

ra Dei, Scripturae Dei; nihil humanum est. A
ta divina est, tota Deo dictante et scribente
ta est; unde veritate et auctoritate plena

ionis etiam auctoritatem cum in rebus fidei,
ritibus ab Ecclesia pro sacramentorum ad-
ditione constitutis, duplici in loco statuit S.
Et quidem quot attinet ad mysteriorum in-
iam, ait, in Comment. ad Exod., pag. 89,
non debere aliter credere quam SS. Patres
nt, et crediderunt; eorum enim dogmata
divinitus revelata retinenda sunt; nec
am licet plus velle sapere quam ipsi cre-
pronuntiarunt. « Fides ergo sanctorum,
obis sufficiat; neque ultra quæramus quæ
nitus sunt revelata. Et qui nos ipsos, et ea
nobis sunt, intelligere non valemus, ad ea
er nos sunt, nos extendere non laboremus. »
n fonte, ex traditione scilicet, idem S. An-
rorum rituum observantiam esse repeten-
uit, in tractatu *de Sacramentis et Mysteriis*,
is de baptismo, dicit, pro validitate sacra-
d est pro oblinenda ejus virtute et gratia,
et Spiritum, hoc est invocationem sanctis-
initatis, quæ materiam, et formam consti-
sse necessarias. « Sed cum alia posterius
erint, ea omitti nequeunt. Hæc ergo sola,
ere poterunt ad baptismi sacramentum, sed
s nostri, qui ista Spiritu Dei constituerunt,
t nobis satisfacere, non solum in his quæ
ad virtutem sacramenti, verum etiam in
pertinent ad significationem. Sufficit enim
Spiritus ad baptismi perfectionem: cætera
» adduntur ad significationem pertinent.
n oleum, et chrisma habuit Philippus apo-
quando eunuchum baptizavit. Hæc tamen
ittenda non sunt, quæ ad significandum ali-
ctorum diligenti dispositione addita sunt, »
tur, et sacrorum administratio, quam per
em accepit Ecclesia, originem quamdam
habuere, quatenus a Deo inspirati SS. Pa-
constituerunt, eorumque custodem Eccle-
iam reliquerunt. Quare nemini privato fas
omittere, vel immutare; cum traditionis
ti ex consensu Ecclesiæ majus pondus ac-

. De auctoritate Ecclesiæ in doctrina fidei
r in Ecclesia maximi ductus et consensus
loctrinis dogmata fidei continentibus; quo
la constituitur differentia mundum inter et
clesiam; ille enim a continua mobilitate, et
in scientiis, in legibus, in regiminis princi-
itur; hæc autem firmitate ac stabilitate sua
Quamvis enim nonnunquam insurgant hæ-
ri tanquam procellosi venti eam commovere,
ere nitantur, non prævalent tamen, neque
m, stabilitatemque ejus subvertere queunt;
trinæ orthodoxæ concordia, ac depositi
vandi sanctorum episcoporum, et sacerdo-

tum conspiratio semper eis resistat, inanesque eo-
rum conatus reddat. Hæc copiose tradit S. Bruno
in Comm. ad ps. lxxv, p. 432, exponens illa verba :
*Qui constituit mare in aridam, et flumina pede per-
transibunt; ibi lætabimur in idipsum.* « Per mare,
inquit, mundum, per aridam vero Ecclesiam intel-
ligamus. Illud procellis et tempestatibus erigitur;
hæc semper firma et stabilis manet. Convertitur au-
tem mare in aridam, quando gentiles, et idololatræ ad
Ecclesiam transeunt, et Christianorum fidem susci-
piunt. Per flumina vero, quia aquæ multæ populi
multi, diversæ hujus mundi gentes et nationes signifi-
cantur. Quæ autem flumina transire possumus, ea
ingredi non timemus. Quando igitur sancti prædi-
catores, episcopi, et sacerdotes secure, et sine timore
in populis prædicant, tunc dicere possumus quia
per flumina pede transeunt. Ubi prius erat timor,
ibi lætitia nuntiatur. Ibi ergo, id est in populis,
qui per flumina significantur, lætantur modo sancti
in idipsum, id est simul, et communiter omnes.
Omnium communis lætitia est, quia fides omnium
est, nullus nulli contradicit, sed omnes pariter Chri-
stum laudant, et benedicunt. » Omnem autem vim
confringentem hæreticorum errores a conciliis adhi-
beri fatetur idem S. episcopus, p. 370, c. 1, ubi
explanans verba illa psalmi xxxvii. *Arcus eorum
contritus est*, ait : « Arcus hæreticorum contritus
est, quia omnis eorum hæresis, et deceptio in multis
conciliis damnata est. » De concilio quidem Nicæno
I, jam dixerat cap. xiv in *Genesis*, pag. 24, col. 1,
ab eo hæresim Arianam damnatum fuisse, fidemque
catholicam confirmatam. Sive igitur Ecclesia in
conciliis generalibus congregata sit, sive dispersa,
quoties aliquid docet, vel tanquam credendi regulam
definit, audienda est, eique credendum quod, ut
habemus ex Apostolo I, Timot. cap. iii, 15, *Columna*,
etc., *fundamentum veritatis sit a Deo constituta*.
Quanta vero polleat Ecclesia potestate, quibusque
divinis muneribus fulgeat exornata, repræsentat S.
Bruno in nube quæ supra montem Sinai descendit,
atque in eo cap. xxiv. Exod. gloriam Domini appa-
ruisse legitur : « Nubes, ait, pag. 85, c. 2, quæ
montem Sinai operuit, est omnis scientiæ, et sapien-
tiæ plenitudo, quæ super Ecclesiam descendit, et
in eo gloriam Domini apparere demonstravit; quo-
niam virtus miraculorum, et gratia Spiritus sancti
usque ad sæculi consummationem Ecclesiam non
relinquit; secundum illud, quod Dominus ait : *Ego
vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummatio-
nem sæculi.* » His igitur privilegiis, et prærogativis
munita Ecclesia, divinique auctoris sui præsidio
semper adjuncta, plenam super filios suos exercet
potestatem, ut eos instruat, in veritate contineat,
et perfectos mundatorum observatores reddat. Ut
autem apostolis prædicantibus fides haberetur, per
os eorum se loqui dixit, adeoque audientes illos
fessus est, se docentem audire, Luc. cap. x, 16 :
Qui vos audit, me audit, et despicientes, ipsum
Redemptorem despiciere : *Qui vos spernit, me*

spernit. Prosequitur autem A. N. in comment. ad hunc locum Lucæ, factis comprobans promissiones quas eis Dominus fecisse dixerat. Apostolos enim, ut superius dictum est, miserat Dominus *binos ante faciem suam, in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus.* « Nunc autem, inquit S. Bruno, reversi, Domino omnia scienti cum gaudio referebant ea, quæ non ipsi, sed ipse in illis fuerat operatus. Gaudebant enim de nomine Christi, cujus et virtutem experti erant. Gaudebant et de gratia immensa sibi a Domino attributa; quoniam non solum infirmitates curabant, verum etiam dæmonibus imperabant, et sibi subjectos esse videbant. » Præter evangelicam prædicationem, et signorum ostensionem, quibus eorum missio comprobatur, non tam suasionem, quam auctoritate ipsis proprie attributa, eam apostoli exercuerunt, suisque successoribus exercendam reliquerunt, ut malos a bonis separarent, eosque suo iudicio subicerent. Hanc legem in Levitici cap. XIII, adumbratam ostendit A. N. p. 149, c. 1, disserens de cognitione lepræ sacerdotibus reservata. Sicut enim leprosus, ita cognitus, ex Dei præcepto a reliquo cœtu separabatur; eodem modo qui spirituali lepra infectus dignoscitur, a consortio fidelium est separandus. Sed hæc cognitio, et separationis sententia ad Ecclesiam spectat, nec cuiquam licitum est, eam sibi usurpare. Audiat Bruno, qui eodem in loco diversa excommunicationis genera exponit. « Solis episcopis, inquit, et sacerdotibus secundum animam condemnandi, et absolvendi potestas a Domino data est. Peccat autem, qui leprosum aliquem, et peccatorem a communione sua separandum putat, priusquam ab episcopis et sacerdotibus iudicetur. Ducatur ergo leprosus ad sacerdotem. Sic enim Dominus ait : *Ostendite vos sacerdotibus,* Luc. cap. XVII, 14. Consideret sacerdos, diligenter perquirat, si lepra est. Habet enim lepra sua signa neque celari potest, facileque cognoscitur. Quis enim adulterum, homicidam, perjurum, sacrilegum, furem, et raptorem dubitet esse leprosum? Tale ergo cum sacerdos invenerit, nec timore, nec amore mutet iudicium : dicat enim esse leprosum et secundum ejus arbitrium separetur : secundum ejus quidem, non secundum alterius : ipsius enim est eum iudicare; ipsius est separare.

« Quomodo separare? Multis enim modis fit ista separatio : alii enim a corpore et sanguine Christi, alii ab Ecclesiæ introitu, alii a communione fidelium separantur. Separantur etiam a quibusdam cibus, et potibus, aliisque carnis voluptatibus, ut jam nunc licite non utantur his rebus, quibus prius licite utebantur. »

Sed quid de hæreticis iudicare debeat Ecclesia, declarat S. Bruno in Comment. ad cap. xv. Numer. p. 183 c. 2, ubi postquam de diverso sacrificii genere, pro expianda diversorum reatorum qualitate egerit, ad peccatum superbiæ veniens, ait : « *Anima vero, quæ per superbiæ aliquid commiserit, sive civis ille sit, sive peregrinus, quoniam adversus Domi-*

num rebellis fuit, peribit de populo Dei. Hoc autem perspicue de hæretico intelligimus, unde et merito rebellis vocatur. Magna enim superbia est, ut tota Ecclesia reclamante, et fidei dogmata ostendente, aliquis contra rebellare, suamque sententiam contentione defendere velit. Talis ergo peribit, cujuscumque generis sit, cujuscumque ordinis, cujuscumque conditionis et religionis. » Perire autem de populo Dei, idem est ac ab excommunicationis sententia a cœtu fidelium separatum esse, et ab Ecclesiæ communione depulsum. Id perspicue patet ex sequenti Brunonis interpretatione de homine, quem Israelitæ extra castra ducentes, quoniam in Sabbato ligna collegerat, lapidibus obruerunt. « Per hoc autem, inquit, pag. 183, c. 2, datur intelligi, quod illi, qui pactum Dei violant, et Ecclesiæ Dei instituta cum cæteris fidelibus custodire et observare recusant, ab Ecclesia pelli, et ab omnibus damnari, et excommunicari debeant; tot enim lapidibus obruitur, quot assentientibus excommunicatio obfirmatur. »

Si hæc de iudicio, deque potestate episcoporum, et sacerdotum jure meritoque asseruntur, multo magis de summo sacerdote, et episcopo episcoporum sunt affirmanda, cui cum graviorum causarum reservata sit cognitio in Ecclesia, potestate clavium a Christo Domino ei tradita uti poterit, quoties expedire iudicabit. Quamvis autem a nobis, cum de S. Petro apostolorum principe ageremus, plura allata sint gravissima Brunonis testimonia de suprema Romani pontificis in Ecclesiam universam auctoritate, ut ea tanto magis confirmentur, maxime opportuna erunt, quæ idem episcopus Signiensis in tractatu *De Sacrificio azimo* habet. Objiciebant enim Græci consecrantes in pane fermentato Latinis, nos cum Hebræis Judaico more azymum comedere, qui sacrificium in pane azymo conficimus. Respondet autem S. Bruno : « Absit hoc a catholica, atque apostolica, et Romana Ecclesia, quæ caput, et fundamentum, ac speculum dicitur, et probatur esse omnium Ecclesiarum, quam Deus, et Dominus noster Jesus Christus per semetipsum ædificare dignatus est, ac promittens specialiter suo dilecto discipulo Petro apostolo, dicens Matth. XVI : *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam ; et tibi dabo claves regni cælorum.* Atque iterum Luc. cap. XXI, *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* » Cum autem S. episcopus hunc scripsisset tractatum rogatus a monachis Benedictinis Constantinopoli monasterium habentibus, his lucubrationem suam absolvit. « Quapropter, amantissimi fratres, state viriliter in sodalitate ac firmamento orthodoxæ columnæ, et nemo cum suasoribus verbis a sanctæ fidei catholicæ, atque apostolicæ præfatæ sedis, matris Ecclesiæ Romanæ consuetudine vos separet, quia teste Augustino luculentissimo doctore, et Africano episcopo, non est alia sedes in cœlo, aut in terra dignior, sive prior, nisi illa, quam Romana

Ecclesia. Hanc tenete, hanc puro corde diligit ab ejus unitate non recedite; cum scriptum ov. cap. xxii, v. 28 : *Terminum, quem antiqui ant Patres, ne transgrediaris.* Et Eccl. x, v. : *ssipat sepem, mordebit eum coluber*; serpens : ille, qui ejecit Adam de paradiso, ex cujus ro ore Dominus vos semper eruat. » Cum hæc stolica sede non ambiguis verbis, sed apertis, æ significationibus dicta sint; in dubium

revocari nequit hanc esse constantem, firmatamque in omni ævo SS. Patrum sententiam, hujus supremæ sedis doctrinam pro regula fidei esse tenendam, ac proinde nemini licere ab ea recedere, eique non obtemperare. Commiserandi profecto sunt, qui tanto in lumine cæcutire volunt, et qui malo spiritu acti ab ulnis amantissimæ matris aufugiunt, et se, quosque seducunt, ad æternam pertrahunt ruinam.

VITA S. BRUNI SEU BRUNONIS

ASTENSIS

SIGNIENSII EPISCOPI ET ABBATIS MONTIS CASINI.

lib. iv, c. 33, Chronici Casinensis a Petro Diacono, prout eam disposuerat Leo episcopus, et cardinalis Ostiensis; sed morte præventus explorare non potuerat, ut testatur idem us epistola nuncupatoria ad Reinaldum abbatem et cardinalem.

issimus Brunus, seu Bruno, abbas hujus montis quadragesimus, sedit annis tribus, mensibus

Hic Liguria provincia ortus ex illustri Astensia; sed illustriores ab infantia possidentes, liberalibusque studiis a pueritia sufficienter instructus, Astensis episcopi canonicus, qui desiderio regni cælestis patriam parentelinq; relinquens, huc properans, ut Deo liberius monarchali habitu deservire valeret, Romanam accessit ad urbem. His porro diebus Urbani universali præsidebat Ecclesiæ. Factum est ut eo tempore, quo idem vir ad hunc locum Astensis episcopus ex hac vita discederem vero Romanus pontifex hunc spiritu ferens, respiciens, dixit ad eum : « Sicut tranquillitas multoties confert periculum nautis, ita et his a sæculi turbine remotis, quies et securitas perniciosissimum solet inferre naufragium. rostris monitis te obedire convenit, et Signiensi curam, quæ tibi a nobis injungitur, religiosius, ac diligentius, quantum scientia, entia polles, regere stude. » Quibus cum illis verbis minime præberet assensum, præcepit id civitatem prædictam pergeret; ibique vice pontificis episcopum ordinans, iret quo Tunc supradictus vir illuc adveniens, cum juncta implere satageret, idem papa clam Signi apices destinans, admonuit, ut eum episcopi ordinarent. Talia dum ad ejus notitiam essent, intempestæ noctis silentio, B. Mariæ am egrediens fugam arripuit. Itaque dum implere satageret, in quodam trivio virgo, imperiali trabea adornata, cujus facies resplendit sol, illi cominus astitit. Quam ille qualis, esset, et quo tenderet, cum requisivisset, pondit : *Sponsam, quam non bene fugis me*

noveris esse. Quapropter ut ad Ecclesiam redeas ex Dei omnipotentis parte præcipio. Et cave ne Dei ulterius velis resistere voluntati. Et his dictis disparuit. Percussus ad hæc Bruno sanctæ virginis femine, Deique in sua ordinatione voluntatem advertens, succubuit, ac pontificalem cathedram lætantibus cunctis scandit. Ordinatus autem in ea qua fuerat mentis intentione permansit; unde adinventam opportunitate, sub supradicto abbate Oderisio, ad hunc locum perveniens, flentibus qui cum eo venerant, et nihil tale de ipso suspicantibus, monachus factus est. Signienses autem graviter illius ferentes absentiam Pascalem papam II adeunt, flentesque rogant, ut illum potius episcopatus sui curam gerere cogeret, quam sibi tantum consulentem in Casinensi cænobio quietum, et remotum a sæculi turbine habitare permittat. Pontifex autem ad illorum verba permotus strenuos a suo latere destinavit viros, per quos eidem Brunoni ex parte sedis apostolicæ mandat, ut curæ ovium suarum studeat, et Romano pontifici in causis ecclesiasticis semper adhæreat; arguens insuper illum, et increpans cur absque apostolicæ sedis licentia, ausus fuisset monasterium petere, quo illum omnino non permetteret esse. Ad hæc præfatus Bruno, per episcopos et cardinales amicos hæc rescripsit : « Cuncti, procul dubio, qui in Romana sunt Ecclesia, noscunt, quia nisi contra Ecclesiam schismaticorum sæviret insania, hoc quod nunc egi, a multis jam annis opere implevissem. Nunc vero quia in Romana Ecclesia, Petro clavum regente, tota per orbem Christi Dei nostri gratulatur Ecclesia, ventorum jam turbines silent, maria pacata quiescunt, idcirco, quod Deo semel devoveram, reddere cogor. Melius est enim non vovere, quam vovere, et non reddere. Quod si quis fortasse mihi objiciat, quod semel acceptum episcopatum relin-

quere non debebam, licenter respondebo : quod multi sunt, qui pontificatus sui jura non deseruerunt, et de sinistris sunt, dicente Domino, Osee c. II : *Principes fuere, et non cognovi : iudices exstiterunt, et non per Spiritum meum.* Porro qui recta intentione episcopatum dimiserunt, certum est eos de æterna felicitate perenniter in Christo gaudere. Mihi porro exempla sanctorum non desunt, quorum vestigia secutus sum : qui relicto tumultu sæculi, quietam vitam adepti sunt. Unde per vos summum pontificem obnixè deprecor, ut de reliquo amplius mihi molestus non sit ; et quietum portum, in quem Christo gubernante perveni, ne me relinquere cogat, suppliciter posco. » Cumque nulla ratione eundem apostolicum, nec Signinum populum flectere valeret, supradictus abbas Oderisius rogavit pontificem, ut præfatum virum sub monachali habitu in hoc monasterio Deo militare permetteret ; cujus precibus idem papa aurem accommodans quievit.

Post hæc autem ab eo pontifice una cum Boemundo in Gallia directus, vice Romani pontificis in iisdem partibus synodum secundum traditionem ecclesiasticam tenuit. Inde quoque Romam reversus, quadagesimo quarto die ab Othonis abbatis depositione exstante ad hoc monasterium rediit ; atque a fratribus est in hujus cœnobii regimine ac cura prælatus. Idem vero apostolicus ad hunc locum postea veniens, non solum dignum illum esse abbatem illo in conventu peroratus est, verum etiam in apostolicam sedem dignum sibi successorem fore testificatus est. Non autem idem virotiose hic vixisse credendum est, qui tales, ac tantos nobis Scripturarum exposuerit libros ; de quibus summam illorum scilicet, qui in nostris manibus venire, pandere curamus. Super Genesim, super Exodum, super Leviticum, super Numeros, super Deuteronomium, super Psalterium, super Isaiam, super Cantica canticorum, super Judicum, super Apocalypsim. De totius anni festivitatis, atque diebus Dominicis composuit sermones sexaginta novem, homilias centum quadraginta quinque.

Hoc præterea tempore Adenulfus, Lando, et Aenulfus Aquinenses comites diabolica inebriati vesania castrum Terame rusticorum proditione ingredienti, et ejusdem castri habitatores in suam fidelitatem jurare facientes, oppida monasterio pertinentia deprædare cœperunt. Hoc ubi prædicto abbati nuntiatum est, ad eosdem comites dirigens, ut castrum monasterio redderent, et a tantis iniquitatibus et direptionibus cessarent, monere studuit. Illi ne audire quidem admonentem passi, deteriora in dies se facturos minabantur. Tunc abbas, habito cum fratribus consilio, eosdem sacrilegos a liminibus Ecclesiæ separavit ; ac e vestigio Robertum principem evocans ad eundem castrum recuperandum invitavit ; qui copioso valde congregato exercitu, superidem castrum adveniens, illud oppugnare modis omnibus cœpit. Cumque hostiliter ibi per

A dies quindecim resedisset, iidem comites miserunt ad eundem abbatem, quod si illos cum armis suis inde exire permetteret, ipsum castrum absque omni controversia redderent. Quod cum idem abbas annuisset, supradictum castrum in monasterii hujus potestate rediit, die Iduum Augustarum anno Domini 1108. Pro quo videlicet castrum abbas Capuano principi libras 200 contradidit. Mense autem Octobrio advenit huc idem apostolicus, adjunctoque abbate nostro, Beneventum synodi celebrandæ causa perrexit ; in qua prædecessorum vestigia secutus constituit, ut si quis ecclesiastica beneficia de manu laicorum acceperit, et dans, et accipiens communionem priventur. Vestimenta vero sæcularia, et pretiosa reprehendit, et clericis talia uti interdixit. Cum autem Capuam devenisset, rogatus ab eodem abbate Ecclesiam Sancti Benedicti, quam Desiderius abbas intra eandem civitatem renovaverat, solemniter dedicavit ; in qua etiam de vestimentis sanctissimi Patris Benedicti recondidit ; sicque ad hoc monasterium veniens, Romam reversus est.

His porro diebus Rogerius dux per præceptum B. Benedicto concessit, ut monasterii pecora nullum vectigal darent vel sibi, vel successoribus suis, sicut consueverant, in omnibus finibus Garpani montis ; et ut ab Ecclesia, quæ Passari dicitur, usque ad Salpitanum pontem, et usque in mare, licentiam hospitandi ipsas oves haberent, apposita pœna decem librarum auri. Tunc temporis Laydulfus Pandulfi comitis filius de Præsenzano, in præsentia ejusdem abbatis manifestavit, se de universa parte sua de castello Mortulæ, et Casa Fortini, et Cucuruzzo, et Rocca de Bantra, pœna apposita centum librarum, si hoc remove quæsisset. Sed et Joannes Trivertinæ sedis episcopus, una cum Roberto filio Tristani, Limessani Castri domino, obtulit huic loco Ecclesiam S. Illuminatæ intra fines ejusdem Castri, cum omnibus ecclesiis et pertinentiis suis. Anno Dominicæ Incarnationis 1110. Indict. 3, mense Junio sexta ipsius mensis die cometes apparuit. Deinde III Idus Februarii imperator Henricus pervenit ad urbem. Igitur pontifex misit in occursum ejus. Cum vero in superiores gradus ecclesiæ Sancti Petri evasisset, illic dominus papa cum episcopis et cardinalibus interfuit. Post basilicæ ingressum uterque consedit. Pontifex instaurari ecclesiasticum jus petiit. Ille cum episcopis et principibus secessit. Interea pontifex, et qui cum eo erant custodiebantur. Vix tandem ad altare B. Petri pro agendis missarum solemnibus ascendere licuit. Expleta missa, de sede compulsus descendere pontifex, deorsum ante B. Petri confessionem cum fratribus sedit, ibique ad noctem usque custoditus à militibus, ad hospitium tandem extra ecclesiæ atrium ductus est cum fratribus. Capta est cum illo clericorum, laicorumque copiosa multitudo. Pueri item, ac diversæ ætatis homines, qui obviam ei cum floribus, et palmis exierant, alios obruncari, alios expoliari, partim cædi, partim vinciri jussit. Joannes interea Tuscu-

et Leo Ostiensis episcopus, ubi papam captum A
xerunt, sub plebeio habitu in Urbem se rece-

ani igitur cum audissent papam esse capti-
tantus eorum animos tumultus, et dolor, in-
ioque pervasit, ut protinus Alemannos omnes
l orationis causa, vel alterius cujuscunque ne-
rbem ingressi fuerant, necarent. Postera die
urbe, conserta pugna, plurimos de impera-
exercitu obtruncant, et eorum captis spoliis,
as Teutones acriorem ineunt pugnam; adeo
porticu pene propellerent, ipsumque impera-
equo dejicerent, et in faciem vulnerarent.

ni cum se premi a Romanis cernerent, sese
ra receperunt. Romani vehementer animati, B
adversus imperatorem se sacramento con-
runt. Hæc ubi imperatori nuntiata sunt, ea-
octe, eundem apostolicum secum abducens,
netu cum omni exercitu profugit ex porticu,

modo sarcinas, verum et socios plurimos in
io relinquerent, Post duos dies pontificem
vestibus exui jussit; quod cum factum esset,
m eum pertraxere, Soractem usque pergentes.
x autem cum duobus episcopis, Sabinense, et
nse, et cardinalibus quatuor, apud castrum
um, cæteri vero cardinales apud Corcodisum
lodia tenebantur.

æ cum et Romanorum agros imperator po-
tur in dies, ipsorum animos pecunia, dolisque
st, tantam Deus populo constantiam tribuit, ut
cum eis pacisci, nec papæ quidem cardina- C

æ promissa liberatione potuerit. Cernens ita-
ibi secus quam putaverat contigisse, cœpit
rando firmare, nisi pontifex illi morem gere-
ipsum, et omnes, quos habebat in vinculis
occisurum, partim amputatis membris qui-
debilitaturum. Sed cum ad id constantiam
cis flectere nequiret in hoc tandem plena
ratione convenit, ut omnes quos ceperat li-
faceret; dum tamen sibi in posterum apud
cem prospicere posset. Cæterum pontifex vi-
onere, quam jura Ecclesiæ violare malebat,
is ille non Ecclesiæ jura, non officia quælibet,
galia sola se dare assereret. Proponebatur

atis grave periculum, quod omni pene Lati D
imminebat Ecclesiæ. Victus tamen lacrymis,
iisque filiorum, totus in lacrymas solvit. Et

inquit, pro Ecclesiæ pace, et liberatione id
i, quod ne paterer, vitam quoque cum san-
perfundere paratus eram. Igitur ex verbo pon-
juratum est hoc videlicet modo. Quod ulterius
quietaret imperatorem, ejusque imperium de
npto, de temerato Ecclesiæ jure, eidemque
tori privilegium sub anathemate confirmaret,
copos, et abbates libere electos absque Si-
idem imperator annulo, et virga investiat;
pusque sic investitus libere consecrationem ab
isepiscopo, ad quem pertinuerit, sumat. Si quis
populo, et clero eligatur, et non ab impera-

to investiat, a nemine consecratur. Et cum hæc
sacramento firmasset, imperator demum quod eum-
dem pontificem cum episcopis, et cardinalibus, et
omnes, qui cum eo, vel pro eo capti essent, obsides-
que securos perduceret intra portas transtyberinæ ci-
vitatatis, nec ulterius aut caperet, aut capi permetteret,
juravit. Die igitur altera coronatus est imperator. Post
coronationem, finitis missarum solemnibus, imperator
in castra regreditur; pontifex autem Urbem regres-
sus est. Hinc jam in Romana Ecclesia scandala dis-
sensionum et schismatum oriri cœperunt.

His quoque diebus dum abbas noster Bruno Ec-
clesiam S. Thomæ apostoli extra castrum Vallis
Frigidæ solemniter dedicaret, mulier quædam a
spiritu immundo vexata, ad eum deducta est; cujus
calamitati compatiens, oratione præmissa, aquam
unde manus laverat, patienti feminæ in potum de-
dit; moxque ab ea malignum spiritum excussit.

Prefatus autem abbas adjunctis sibi Guala Regino
episcopo, et Roberto Pasiensi, aliisque cardinalibus,
memorato pontifici omnino imminerebat, ut privile-
gium, quod imperatori fecerat, rumperet, eumque
anathematis vinculo innodaret. Hi autem, qui cum
illo in vinculis fuerant, dicebant: quod ante dixi-
mus, dicimus; quod prædicavimus, consona voce
prædicamus, damnamusque quod ante damnavi-
mus. Alii autem non modo non damnabant quæ
contra Ecclesiam catholicam fuerant gesta, verum
impudenter satis tueri nitebantur. Igitur dum ejus-
modi dissentionibus apostolicæ quateretur Ecclesia,
relatum est pontifici memoratum virum illius dissi-
dii, et scandali ducem signiferum fuisse. Quod ubi
abbas audivit, temporis opportunitate captata, dixit
ei: « Inimici mei dicunt tibi, quia non te diligo, et
mala de te obloquor; sed mentiuntur. Ego enim sic
te diligo, ut patrem, et dominum meum; neminem-
que alium, te vivente, volo habere pontificem; sicut
cum multis aliis tibi promisi. Audio tamen Salva-
torem meum dicentem mihi: *Qui amat patrem, aut
matrem, plusquam me, non est me dignus (Matth. x)*;
unde et Apostolus: *Si quis, inquit, non diligit Domi-
num Jesum Christum, anathema sit (I Cor. xvi)*. De-
beo igitur diligere te, sed plus debeo illam diligere,
qui te fecit, et me. Huic autem tanto amori nihil

unquam præferendum est. Fœdus autem illud adeo
fœdum, tam violentum, tam cum proditione factum,
tam omni pietati, religionique contrarium, ego non
laudo. Quis enim illud laudet, quo violatur fides,
ecclesiæ libertas amittitur, sacerdotium tollitur,
unicum et singulare ostium Ecclesiæ clauditur,
multa ostia aperiuntur, per quæ qui intrat fur est,
et latro? Habemus canones, habemus SS. Patrum
constitutiones ab apostolorum temporibus ad te
usque perduc'as. Via regia incedendum est, neque
ab ea in aliquam partem declinandum. Apostoli illos
omnes damnant, et a fideliam communionem sejun-
gunt, qui per sæcularem potestatem Ecclesiam obti-
nerent. Laici enim quantumlibet religiosi sint, nul-
lam tamen disponendæ Ecclesiæ facultatem sunt

consecuti. Hæc enim apostolorum constitutio sancta est; cui qui contradicit, catholicus non est. Omnis autem qui hæresim tuetur, hæreticus est. Nemo hanc non esse hæresim dicere potest, quam sancta, et apostolica Ecclesia in multis conciliis hæresim nominat, et cum suis auctoribus damnat. »

Talis allocutio inter pontificem et abbatem invidiæ et odii fomitem ministravit. Inter cætera vero, quæ tunc pontifex in abbatem locutus est, ait: Nisi illum a monasterii administratione removero, ipse suis argumentis Ecclesiæ mihi regimen tollet. Quapropter eidem abbati direxit epistolam, qua vetoit ne ultra episcopus esset, atque abbas. Neque enim ultra ferre apostolicam sedem episcopum aliquem monasterio præesse tam celebri. Fratribus etiam per Leonem Ostiensem episcopum, et hujus cœnobiî monachum litteras misit, mandans, ne ipsi viro ulterius obedirent, sed secundum Deum regulariter sibi abbatem eligerent; sin autem secus agerent, in omnibus monasterii cellis abbates ipse statueret. Hoc ubi abbas audivit, convocatis fratribus ostendere cœpit quænam inter ipsum et summum pontificem pro causis ecclesiasticis esset orta dissensio; simulque admonuit, ut si abbatem, quem ipse eligeret, vellent, et illos et hunc locum pro viribus protegeret atque defenderet. Erat tunc in monasterio frater Peregrinus nomine, natione Ligur, sæculari astutia callidus, cui regiminis onus imponere decernebat. Quod cum fratres didicissent, dixerunt abbati, quandiu ipse vellet ei abbatis jure præesse, omnes illi ut domino, ac Patri obedirent: sin autem

ea cura desisteret electionem quæ illis ex regulæ præcepto debebatur, nulli omnino permitterent, sed ipsi antiquo more abbatem sibi constituerent. Hoc Peregrinus ille audiens, et id violenter implere posse se putans, armatos milites ad custodiendum monasterium in suum auxilium evocat. Postera vero die, fratribus Ecclesiam ad missam celebrandam cum pace introeuntibus, subito armata telis occurrit multitudo furentium, et qui essent, qui voluntatem abbatis nollent implere, querentium. Fratres autem hæc nimis ægre, et indigne ferentes, unanimiter in illos ruunt, monasterioque deturbant. Quod ubi abbati nuntiatum est, ad monasterium continuo ascendit, vocatisque ad se fratribus: Nolo, inquit, ut propter me inter vos, et Romanum pontificem scandalum oriatur, virgamque pastorem super altare ponens: Accipite, inquit, quam mihi tradidistis; absoluteque fratribus facta, ad episcopatum suum rediit. Ubi in sancta conversatione usque ad Oderisii secundi abbatis tempora vivens feliciter migravit ad Dominum pridie Kalend. Septembris. Sepultus est in civitate Signina, in Ecclesia S. Dei Genitricis et V. Mariæ. Ad cujus memoriam etiam hodie Dominus miracula patrare dignatur ipsius intercedentibus meritis.

Girardus abbas xli istius monasterii, nobilissima Marsorum stirpe progenitus, post Othonis transitum, Bruno quo supra retulimus ordine abbas effectus fuisset, ac Rom. pontificis jussu monasterii relicta cura, ad episcopatum suum remeasset, a fratribus uno consensu abbas eligitur.

IN COMMENTARIUM VITÆ

S. BRUNONIS ASTENSIS SIGNIENSIIUM EPISCOPI PROCEMIUM.

Infaustæ virorum conditioni plerumque ascribitur, si illis temporibus ortum habuerint, vitamque duxerint quæ obscura, inculta, infimique ævi appellantur. Fateor equidem prærogativam quamdam excellentiæ, et honoris ætati illi accedere, in qua humaniores litteræ, et facultates maxime claruerunt præstantioraque scripta doctorum hominum prodierunt; quare felices, beatique censentur, qui fortunatis illis diebus floruerunt. Ab hoc eminenti subsellio hi dejici solent, qui ex temporum vicissitudine, scientiis ad occasum vergentibus, nati sunt; quique, neglectis pene bonis studiis, præclara exemplaria ante oculos sibi proponere non habuere. Verum quia virtus et sapientia tanto gloriosior exsurgit, quanto difficilior est progressus ad ipsam; cum majori conatu, proprioque ingenio adqui-

ratur, iis equidem consentire nequeo, quidæ meritis hominum a nota ætatis rationem desumere præsumunt. Hoc præjudicium, seu indignam de S. Brunone Astensi Signiensium episcopo a nonnullis usurpatam opinionem propulsare aggredior, eumque inter illustriores episcopos, celebriores inter doctores, interque optime meritos de Ecclesia catholica Patres collocandum esse contendo. Et quidem quod ad sapientiam spectat, non illam solum commendari velim, quæ humana est, et qua philosophi plures ethnici excelluerunt, sed illam quæ desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. II, 17), quamque, ut monet sapientissimus Salomon, Eccli. I, 11: *Effundit Deus in homines, secundum datum suum, et præbet illam diligentibus se.* Revera si S. Brunonis in divinos libros commentationes

mente perpendantur, si theologici tractatus A
 nen revocentur, si mysteriorum, sacrorum-
 rum expositio, si homiliarum sermonumque
 copiosa suscipiatur, S. episcopus Signiensis
 ibus divinæ doctrinæ magistris accensendus
 uid mirum ergo, si hæc lucerna, tam lucens,
 ab modio latuerit, sed super candelabrum
 in domum Dei universam splendorem suum
 it (*Matth.* v, 15), si hæreticos, hæresesque
 rit, si præcipuis ecclesiæ dignitatibus atque
 bus perfunctus fuerit, si exterarum natio-
 morem et existimationem ubique sibi con-
 it, si celebriores scriptores de sanctitate
 trina ejus præclara testimonia reliquerint,
 ni pontifices plurimi eum fecerint? Cum hos
 os Ecclesiæ pastores memorem, velim præ-
 habeantur S. Gregorius VII, Victor III,
 as II, Paschalis III, doctrina, prudentia, magna
 le celeberrimi, qui Petri navem, magnis
 m fluctibus, salvam, incolumemque serva-
 s ille fuit, qui salutem Ecclesiæ Simoniaca peste
 ati occurrit, qui humanas potestates in trans-
 a abeuntes non formidavit, qui pro sacris
 s invictus decertavit, qui tanquam validissi-
 urus pro sanctuarii incolumitate sese obje-
 c. quæ breviter complexi sumus, et quæ in
 ita fusius pertractabimus, si quis animo repu-
 S. Brunonem non mediocri nomine dignum,
 mmis sanctioribusque viris cœquandum ju-
 . Plurimum etiam decoris ei præstat ipsa C
 alis sedes in Signina civitate, cui tot annis
 t; siquidem insigne fuit Romanæ reipublicæ
 pium, populosum, validissimeque munitum,

ut C. Marius ad hibernandum cum suo exercitu
 Syllam oppugnaturus delegerit, ejusque castra
 in eo tutissimo loco collocarit. Sed inter primas
 Campaniæ urbes Signia recensetur, quæ, abdicatis
 falsis numinibus, Christianæ religioni nomen dedit,
 et episcopali dignitate decorata fuit. Profecto tem-
 poribus S. Symmachi, qui plura concilia Romæ
 celebravit, Signini episcopi Sanctulus, et Justus
 synodalibus decretis subscripti reperiuntur, illam-
 que sedem plures antistites sanctitate et doctrina
 conspicui illustrarunt. Signiensis civitatis celebri-
 tatem auget S. Vitalianus Rom. pontifex, cui ipsa
 natale dedit, quique Romanam Ecclesiam ab 1156
 ad 1169 sanctissime gubernavit, atque Anglorum
 coapostolus nuncupatur, quod eam in insulam, mis-
 sis ministris evangelicis, primum catholicæ fidei
 lumen invexerit. Hæc sub ejus marmoreo simula-
 cro in majori templo Signiæ ad perpetuam tanti
 pontificis suique civis memoriam inscripta S. P.
 Q. S. collocavit. Alter commendandæ Signiæ civi-
 tatis titulus desumi potest ex eo quod persæpe
 Romani pontifices, ab Urbe discedere coacti, rebel-
 latis, aut parum tutis aliis suæ ditionis civitatibus,
 illam sibi domicilium elegerint, et non tam a loci
 opportunitate, cum in culmiue excelsi montis se-
 deat civitas, sed ab incolarum fidelitate se satis
 defensos putarint. Tandem ad majus gloriæ Signien-
 sium incrementum accedit, quod Alexander III S.
 Thomæ archiepiscopi Cantuariensis, et Lucius III
 S. Brunonis apotheosim, accitis ex tota Campania
 episcopis, atque præsentibus pluribus S. R. E. car-
 dinalibus, in majori templo ejusdem urbis solem-
 niter celebrarunt.

DE VITA S. BRUNONIS COMMENTARIUS.

CAPUT PRIMUM.

De patria et natali S. Brunonis.

veterum temporum historias accuratiori
 et veritatis investigatione producere cupiunt,
 statim hærent in limine operis, si primos
 scriptores inter se discrepantes inveniant. Id
 mihi contingit acta S. Brunonis episcopi
 nsis scribenti, cum Petrus Diaconus mona-
 Chronici Casinensis a Leone Ostiensi cœpti
 uator, plurimum dissentiat ab auctore ano-
 ut ferunt, Signiæ canonico, non tam in desi-
 a patria et parentibus Brunonis, quam in
 quæ gesta ejus complectuntur. Chronologus
 Casinensis scripsit Brunonem in Liguria
 cia ortum ex illustri Astensium civium
 dia. Anonymus vero Brunoni Solerium agri
 adriani oppidum natalem dedisse tradidit, pa-
 que ejus Anderam et Willam nulla nobilita-
 nere excelluisse. Sed scriptoris Casinensis
 multis propugnat rationum momentis Phi-

lippus Malabayles abbas Cisterciensis sua in disqui-
 sitione de Vita S. Brunonis, quam Maurus, Mar-
 chesius monachus cum præfatis scriptoribus edidit.
 Is igitur Brunonem Astæ natum, et ex gente, cogno-
 miento Astensi, sanguine, et dominatu Castri Sole-
 rii maxime illustri progenitum contendit. In eam-
 dem venisse sententiam videntur Ferdinandus
 D Ughellius, Arnoldus Wion, Matthæus Lauretus, Ma-
 billonius, Ferrarius, Lucentius, pluresque alii, qui
 Brunonis gesta exornarunt. Parum tamen ad ejus
 nominis gloriam refert, si Astenses aut Solerenses
 civem illum sibi vindicent, cum non patria, nec ge-
 neris clara propago, sed virtutes et facta eximia
 atque illustria virum commendabilem reddant.
 Silentio tamen præterire non arbitror Solerensem
 gentem, apud Allobrogos clarissimam, S. Bruno-
 nem suum facere, ejusque nomen, tanquam in familia
 hæreditarium, jam longa per tempora assumere
 consuevisse (36). Quo vero anno in lucem prodie-
 rit Bruno, quamvis apud biographos nulla fiat
 affirmatur; qui sunt, Ecclesia in catalogo scriptor.
 Pedemont. p. 42, Ughellius Ital. Sac. colum, 1236,

Brunonem origine Astensem, et ex gente
 aut Soleria ortum a pluribus scriptoribus

mentio, conjicitur tamen ex eo quo episcopus Signiensis ordinatus est. Id contigit post concilium Romanum, ut infra docebimus. Hæc autem synodus coacta fuit a S. Gregorio VII, anno 1079, nemine discrepante, cumque in ea Bruno Berengarium hæreticum confutaverit aliaque doctrinæ singularis prudentiæ ac sanctimoniæ testimonia præbuerit, tunc septimum circiter lustrum eum agere argui potest, eaque florere ætate qua episcopali munere optime fungeretur. His itaque positis, perspicuum erit anno 44 post millesimum natalem Brunonis consignantur esse (37).

CAPUT II.

De institutione Brunonis, ejusque studiis.

Mos jam ab ipso S. Benedicti ævo invaluerat, apud nobiles viros, quemadmodum SS. Placidus et Maurus fidem faciunt, quod liberos suos sub ejus disciplina collocarent, ut sanctiora pietatis Christianæ rudimenta perciperent bonisque litteris imbuerentur. Cum ergo S. patriarchæ alumni in monasterio S. Perpetui prope Astam tunc temporis maxime florenter, Andreas et Willa Brunonis parentes eum infantem adhuc, in quo eximia optimæ indolis primordia inspexerant, eximii illis religiosus viris institendum tradiderunt. Nescio utrum plus ingenii ad scientiarum facultates comparandas, an majus acquirendæ sapientiæ cœlestis studium in adolescentulo Brunone ejus educationi præpositi admirarentur, siquidem quidquid mentem et animum perficere atque exornare poterat, avidissime consecrabatur. Absoluto apud Benedictinos humaniorum litterarum curriculo, Bruno a parentibus magna de eo sperantibus ad Bononiense Lycæum tota in Italia celebrissimum mittitur, altiores scientias comparaturus. Supervacaneum hic meminisse reor admirabilem candorem quo suos inter æquales Bruno statim enituit, ejusdemque in frequentandis præceptoribus suis diligentiam et sedulitatem. Hanc enim summam animi contentionem cum singulari ingenii felicitate conjunxisse Brunonem ostendunt, non tam honores omnes et gradus, quos Lycæi præsidēs ei contulerunt, quam præclara studiorum suorum specimina, quæ in lucem protulit quæque nos iterum colligere ac edere aggressi sumus. In his profundam divinarum Scripturarum intelligentiam, Hebraicæ et Græcæ linguæ cognitionem plurimam universæque eruditionis

tom. I, Rosoti syllab. scriptor. Pedemont. pag. 127, Leiserus in Hist. poetic. et poem. mediæ ævi, et alii. Ex opposito alii tradidere S. Brunonem ex familia Astensi Solerii natalem habuisse, quos, ut superiores recenset claris. comes Joan. M. Mazzuchellus Brixien. tom. II, part. iv, p. 2227. Sunt autem Possevinus tom. I, Append. fac., Einsingerius, Gabriel Busselin. in Histor. univers., Porta in Alexandria illustrata, p. 220, Sopranius autem, et Oldoinius Brunonem inter scriptores Ligures numerant. Utraque opinio suos habet propugnatores. Astensem Brunonem dixere scriptores, vel ex Asta natalis ejus loco, vel quia Solerium ubi plures eum natum volunt eo tempore in diocesi Astensi reperiebatur.

(37) Corradus Corradus O. P, qui an. 1094 breve

A thesaurum sibi comparatum esse, omnes qui descriptis egerunt, amplissime probaverunt. Post Brunonem parentes Astam revocarunt, ipse autem fuit brevis commentarii in psalmos, ut Ingonasco suo morem gereret, quemadmodum idem in præfatione ad Apocalypsim testimonium præstat. Quamvis de Brunonis scriptis in prolegomenis assit, hæc commemorasse licuit, ut certo conceptis Bononiæ studiis suis, illustrioribus exactis facultatibus in patriam revertisse. Hoc de re scriptores aliqui dubitarunt, ut Corradus, eum Bononia Romam continuo processisse docere sed eorum opinio prorsus est rejicienda.

CAPUT III.

De primis dignitatibus Brunonis.

Altera inter biographos non levis discrepantia occurrit, cum aliqui canonicum Astensem alii Senensem, alii etiam in utraque urbe illam contendent, Petri diaconi auctoritatem afferunt vetustissimam Brunonis iconem apud cathedralem illius asservatam dicunt, quæ eum nem canonicum vestimentis indutum repræsentat itemque memorant similem statuam in sacello dicato, super omnium memoriam erectam. etiam Bruni vel Brunonis nomen in aliquibus vetustis tabulis descriptum haberi, quæ in eorum archivo asservantur. Addunt præterea ratione minime alienum esse Ingonem, episcopi sanctitate et doctrina præclarum (38), inter canonicos Ecclesiæ suæ Brunonem cooptatum voluisse, ut quam sidus in ea coruscaret, eximiamque sapientiam suam in populum effunderet. Jam, ut dicitur supra, primam psalmodiam egerat interpretationem, qua quantum in sacris studiis versatus eidem antistiti suo probaverat. Alii autem Brunonem canonicum Senis fuisse propugnant (39), ipse eadem in præfatione ad Apocalypsim de se dicit « Senensibus canonicis, cum quibus et ipse qualiter canonicus victitabam. Cantica canticorum potui, exposui. » Non ignorant hujusce opinionis sectores, locum hunc aliquos interpretatos, pro quem Brunoni, dum Senis versaretur, canonicos suppeditarint, non quod revera canonicatum ipsos obtinuerit. At hujusmodi interpretationes indecoram nimis tanto viro, rejiciunt plures,

gestorum S. Brunonis compendium Italice scriptum in 8 edidit, ortum ejus collocat anno post millesimum 48. A nostra tamen sententia non remus; quod conformior sit calculo annorum Brunonis.

(38) Hic ab anno 1072 ad annum 1079, Astensem gubernavit Ecclesiam.

(39) « Marcus Antonius Scipio in abbatum mensium elogiis rotunde pronuntiat (ut ait Malles) Brunonem emenso studiorum curriculo, natu grandiore in Etruriam descendente, in templo maximo, magna sodalium approbat canonicum aliquandiu egisse. » Corrigendus Crillerius, qui Brunonem nostrum Signiensem, Senensem canonicum dicit.

alium sensum verba illa referre volunt, quam ibi Brunonem ad canonicatum assumptum, conversationem suam canonicis illis omnino conformem reddidisse. Astæ enim ut Vercellis, canonici tunc velut monachi intra claustra regulariter vivebant Ecclesiæque majori plene addicti inserviebant. Senis autem aliis institutis canonici regi poterant, ac proinde verisimile est non diversam ab eis vitæ rationem Brunonem suscepisse (40). De Astensi canonicatu Brunoni tradito chronologus Casinensis luculentum testimonium præbet, quod sequitur Ughellius; e contra vero Bollandiani, pro singularibus virtutis et doctrinæ meritis, canonicos Senenses Brunonem collegam suum fecisse judicant. Utramque sententiam ita conciliant alii, scilicet quod Bruno reversus in patriam, aliquot annis ibi canonicus fuerit; postea vero fieri potuit ut desiderio vel voto petendi Casinum, Astam relinqueret atque Romam versus proficisceretur. Verum cum Senas venisset, non ut incognitus ultra ei progredi libuit, siquidem Rodolphus Coloniensis illius urbis episcopus, sanctitate, et doctrina commendatissimus et canonici, ex quibus aliqui sodalem forsitan et amicum Bononiæ haberant, vel a fama jam celebratum noscerent, collato illi canonicatu, apud se retinere conati sunt; quorum deinde rogatu Bruno Cantica canticorum explanavit. Rem aliter refert Corradus. Inquit enim Brunonem, celebritate insignis pietatis et sapientiæ episcopi Senarum commotum eum adiiisse. Cum autem ab eo de nonnullis theologicis quæstionibus interrogaretur coram aliquibus ex præcipuis ecclesiasticis viris, non tam elegantiam et doctrinæ copiam quam singularem ipsius modestiam et comitatem, admirati, cum licet reluctantem qui aliud perfectionis vitæ genus sibi proposuerat, inter majores Ecclesiæ canonicos cooptare voluerunt. Addit etiam ab episcopo Senensi Brunonem sacerdotem ordinatum fuisse, et sex annis canonici dignitatem Senis sustinuisse atque insignia pietatis ac integritatis vitæ specimina dedisse. Neque repugnat ætati, qua asseritur Romam se contulisse Brunonem, si aliquos annos in canonicatu Astensi, alios in Senensi transegitte statuamus, cum major tunc triginta annis, ab episcopali ordinatione, ut superius dictum est, probetur. Opponent aliqui nullum Senis Brunonem ibi canonicum fuisse exstare documentum, sed nemo ignorat quæ quantaque ubique vetustas temporum ac bellorum vicissitudines rapuerint atque destruxerint; cumque adsit ipsius Brunonis testimonium, satis est pro omnibus ejusdem auctoritas. Neque omittenda mihi est canonicorum Senensium erga S. Brunonem a majoribus suis in eos derivata

(40) Canonici Astenses regulam S. Benedicti profitebantur contra Pennoti opinionem, qui eos secundum S. Augustini institutum regi scripsit. Ita Gattula p. 1, p. 372, *Histor. Casin.*

(41) « Refert Corradus Brunonem ab episcopo Senensi ad gravia quædam pertractanda negotia Romam missum. »

(42) Celeberrimus est in Ecclesiæ fastis S. Petrus

pietas, anniversariaque apud ipsos ejus diei festi, juxta ecclesiasticum ritum, celebritas, quam non nisi ex probatis actis, S. Brunonem in metropolitana ecclesia canonicum fuisse, Romanos pontifices indulsisse supponi potest. His addo spectatissimum atque doctissimum D. Tiberium Burghesium archiepiscopum Senensem, quem diu sospitem Deus illi in sede conservet, nonnullosque etiam ejus Ecclesiæ canonicos S. Brunoni devotos hanc recentem operum ejus editionem, vix eis innotuit, sibi comparare voluisse.

CAPUT IV.

De itinere Brunonis ad urbem.

Qui patriam et parentes, quos maxime diligimus, reliquerat, ut Casinum peteret, ibique totus spirituali vitæ vacaret, a Senensibus retineri non potuit quin in proposito abdicationis sæculi maneret. Valedixit itaque Bruno episcopo Senensi et canonicis collegis suis ægre ejus discessum ferentibus, et Romam venit SS. apostolorum limina et celebriorum martyrum monumenta pie ac obsequenter salutaturus (41). At neque hic celari potuit Bruno; sed innotuit S. Petro Igneo episcopo Albanensi, et cardinali (42), qui eum apud se hospitari voluit, eique officia omnia præstare non destitit, spectabilis viri præsentia et colloquio devictus. Cum autem Petrus familiariter ageret cum Brunone, et sapientiæ amplitudinem moresque sanctissimos in eo magis magisque admiraretur, Gregorio VII, summo pontifice illum commendans, valde utilem Ecclesiæ illis præsertim diebus prædicavit, quibus magni sane fluctus Ecclesiam conflictabant.

Desiderio incensus pontifex visendi Brunonem, ad se accersivit, pluraque collocutus cum eo de statu Ecclesiæ ac præcipue de hæresi Berengarii, quæ jamdiu catholicum dogma de sacramento altaris penitus evertibat, adeo sapienter et apposite ac refutandum errorem coram pontifice disseruit ut ejus expectationem singularem longe superaret. Paucis hic recolamus existimationem quam Bruno apud Petrum Igneum, et Gregorium papam tanta doctrinæ et sanctitate spectabiles sibi conciliavit (43), ut quamvis Romæ centum quinquaginta episcopi ad concilium convocati adessent, ipse electus fuit Hist. eccl. l. LXXIX, an. 1079, ut eadem in synodo cum Berengario disceptaret. A Fleurio docemur Albericum monachum Casinensem Brunoni adjunctum fuisse; at nec Binius, nec Ughellius, neque Spondanus de eo mentionem habent.

CAPUT V.

De disputatione cum Berengario in concilio Romano Mense Februario anni 1079, Gregorius VII Roma

ex nobilissima Aldobrandescorum gente Florentia natus, S. Joan. Gualberti ab infantia discipulus ejusque congregationis insigne ornamentum, quocumque per incensum rogum bis illæsus transierit ad ostendam Simoniacorum nequitiam.

(43) Ex Vita S. Leonis papæ IX a Brunone scripta constat quanta fuerit familiaritas ejus, et consuetudo cum Gregorio VII pontifice.

concilium habuit in ecclesia S. Salvatoris, cui 150 episcopi interfuere, ex quibus clariores, Henricus patriarcha Aquileiensis, Petrus Igneus Albanensis, Anselmus Lucensis, Landulphus Pisanus, Raynerius Florentinus. Hujus conventus causa præcipua fuit relapsus Berengarii in eandem hæresim (44), negantis realem Christi præsentiam in Eucharistiæ sacramento, propter quam tribus in conciliis jam damnatus fuerat, et modo novis sophismatibus et argumentationibus tueri nitebatur. Berengarium Turonensem Ecclesiæ Andegavensis archidiaconum acuminis ingenii insignem et in Peripateticorum schola exercitissimum scriptores illius ævi fatentur. Hoc cum adversario viri cæteroquin docti, et in divinis litteris ac in theologicis disciplinis versati congregari renuebant, quia in disputationibus non exercitati, dolis et sophismatibus cavillosi hominis, se exponere nolebant (45). Tanti certaminis difficultas Brunonem non expavit, alacriter in arenam descendit, astantibus, non tam pontifice et episcopis, quam clero Romano universo. Longa fuit Brunonem inter et Berengarium concertatio, in qua, cum quidquid subtilius et argutius excogitaverat hæresiarcha refutasset, et feliciter contrivisset, victas ei manus dedit, publice in concilio hæresim suam damnavit, et orthodoxam fidem de sanctissima eucharistia profiteri pollicitus est. Hujusmodi victoria magnam Brunoni peperit gloriam nominisque celebritatem; atque ei pontifex et Patres festivos acclamationibus gratulati sunt, quas facilis est mente concipere quam referre. At Gregorius quanti Brunonem faceret, non solum verbis significavit, sed eo ex tempore sibi proposuit ad episcopatus dignitatem promoveri (46).

CAPUT VI.

De Brunonis electione in episcopum Signiensem.

Ecclesia Signiensis in Campania, vita functo Erasmo pastore suo vacabat. Huic Gregorius pontificatus sui A. V. statuit Brunonem successorem dare, remque cum Petro Igneo cardinali et episcopo Albanensi contulit, ut quem maxime alienum ab honoribus, et Casinensis recessus vehementer cupidum perspexerat, ad onus subeundum adhortaretur. Vix Petrus Igneus Gregorii mentem Brunoni notam fecit, se tanto honore indignum professus est, precibusque et lacrymis eum exoravit, ut pontificem a

A sententia amoveret, sibi que fas esset religiosæ vitæ quam voverat sub disciplina S. Benedicti se consecrare. Aiebat enim in mundanis curis et sollicitudinibus difficile admodum esse Deo servire, non autem segregatus a sæculo et in solitudine, ubi omnia ad Deum alliciunt plurimæque sunt ad pietatem incitamenta. Quæ a viris sanctis aguntur, non nisi sancte probeque fieri censendum est. Jam pontifex Brunonem episcopum designaverat, sed illum quem valde diligebat præcepto compellere renuebat; quare convenit cum episcopo Albanensi, ut secum suum candidatum ducerent, et pontificis mandatum ei significaret, quo jusserat ut electioni Signiensis episcopi præesset. Roma Petrus Igneus et Bruno proficiscuntur, Signiamque sub nocte perveniunt. B. Secreto episcopus Albanensis advocat canonicos et majores civitatis, eis que sermonem habet de eorum pastore eligendo, multis commendans virum quem ræne concionantem audirent, et desiderium pontificis eis manifestavit. Vix dies illuxit, frequentissimus populus ad majus templum B. M. V., totusque clerus advenit. Præmissis igitur consuetis precibus, Bruno suggestum ascendit, tantaque gratia et orationis copia de concordia et pace electionis egit, ut omnes in sui admirationem et gaudium arripuerit. Altera autem die fiunt comitia, in quibus Bruno unanimi consensu, et suffragio episcopus eligitur; sed hæc inopinata sui electio adeo animum ejus tristitia affectit ut nocte Signia fugere deliberaverit. Verum quia non hominum sed Dei voluntas erat ut Bruno Ecclesiam illam regendam susciperet, repugnancia ejus portentosis signis victa tandem fuit. De his chronologus Casinensis, et anonymus testimonium præbent. « Talia (ita Leo Ostiensis) dum ad ejus notitiam pervenisent, intempestæ noctis silentio, B. Mariæ ecclesiam egrediens, fugam arripuit. Itaque dum meditata implere satageret, in quodam trivio virgo quædam imperiali trabea adornata, cujus facies splendebat sicut sol, illi eminus astitit, quam unde, qualis, quæve esset, et quo tenderet, requisivisset, illa respondit. Sponsam, quam non bene fugis, me noveris esse. Quapropter, ut ad ecclesiam redeas, ex Dei omnipotentis parte tibi præcipio, et cave ne Dei ulterius velis resistere voluntati: et his dictis disparuit. Percussus ad hæc Bruno, tanto virginis flamine, Dei que in sua ordinatione voluntatem advertens,

(44) Ejuraverat enim errorem suum in concilio Vercellensi anno 1053, præsentem S. Leone IX, de novo in synodo Turonensi an. 1054; iterumque in Concilio I Lateran. sub Nicolao II, an. 1059.

(45) « Eodem tempore B. Gregorio VII, in Lateranensi palatio residente de sacramento corporis, et sanguinis D. N. J. C. a quodam magistro Berengario, qui de eodem sacramento minus fideliter sentiebat, gravis admodum agitabatur quæstio, nec inveniebatur aliquis, qui cum eodem magistro de tanti mysterii sacramento disputare præsumeret, quia magister ille in quæstionum conflictu nimis erat exercitatus, etc. Anonymus. » Severinus Binus in notis ad hoc concilium, hæc habet: « In hoc consilio S. Brunonem, qui paulo post Signiæ episcopus creatus est,

adversus Berengarium disputasse, acta vitæ illius testantur. » Tom. X, col. 380, edit. Paris, 1671. Idem asserit Pagius ad an. 1079, n. 3, eumque laudat quod Berengarium confutaverit.

(46) In hoc consilio adversus Berengarium disputasse S. Brunum, sive Brunonem, doctrina et sanctitate hoc sæculo clarum, qui paulo post creatus est invitus, sed cogentibus eum divinitus ostensis visionibus, Signiæ episcopus; ejus Vitæ acta testantur. » Spondanus ad an. 1079. Gregorii VII, an. 7. Theophilus etiam Raynaudus *De bonis et malis libris*, p. 1. Erot. 10, § 2, pag. 277, S. Brunonem Signiensem magnum appellat concertatorem in Berengarium sub Gregorio VII.

uit, et pontificiam cathedram lætantibus om-
ascendit. » Anonymus vero addit Brunonem
lectionem suam, una cum S. cardinali Alba-
et legatis Signiensibus Romam venisse, quos
gorius coram se habuit, valde lætatus est
mandatum dedit, ut electus de more sacram-
tionem susciperet. Nova refert idem auctor
ta novasque visiones successivis noctibus Bru-
apparuisse, hanc esse Dei voluntatem confir-
s, ut Ecclesiam Signiensem sibi in sponsam
geret; quibus humillime paruit, et episcopus
n ab ipso pontifice ordinatus est. Ita anonymus
r, quem sequitur, Corradius. Hic duo sunt
nda; primum chronologum Casinensem nihil
monis disputatione cum Berengario, quamvis
nibus scriptoribus celebrata, meminisse; al-
errasse in assignanda Urbano II, ejusdem
nis assumptione ad episcopatum, non S. Gre-
VII, ut certiora documenta testantur. Hæc,
e plura, quæ chronologus Casinensis omisit,
mus autem aliique scriptores tradiderunt, satis
unt, illum non accuratam historiam de S. Bru-
scripsisse.

CAPUT VII.

De Gestis Brunonis in episcopatu.

is quam potuit, Bruno Roma discessit, et
m se contulit. Omitto lætitiæ significationes
quibus ab universis civibus exceptus est,
im virtutum suarum imaginem gestorumque
ntiam oculis subjiciam. Jam a prima ætate
ticæ disciplinæ se penitus conformaverat eam-
mper studiose retinuerat, hac ipsa ergo exi-
sanctitatis exemplar videri poterat. Verum
as etiam episcopi virtutes Bruno exhibere
dit, de quibus anonymus præclarum testi-
mum reddit. « Primum, inquit, juxta mandatum
licum (*I Tim.* III, 2), irreprehensibilem se in
us exhibere cœpit, sobrium, castum, humi-
nansuetum, atque benignum. In incessu quo-
in statura, habitu, et in omnibus motibus
nullius unquam offendebat aspectum, sed
actus, sermonesque suos modesta semper
ate moderabatur. Erat enim in sermone verax,
icio justus, in consilio providus, in jubendo
us, in universa morum honestate præclarus. »
ac die plurimum temporis orationi vacare
liciis habuit, quotidie sanctum sacrificium
re obtulit, SS. Patrum lectionibus mentem
re, et nihil omittere solitus fuit, quod ad
gratiæ cœlestis, et sapientiæ incrementum
onferret. Cum autem propriæ justitiæ studio
am adimplendi pastoralis muneris sollicitudi-
opularet, clericos in primis suos ad optimos
informabat, populum a vitiis avocare, et ad
ianas virtutes quotidianis concionibus incen-
atagebat, et si quid jurgii, aut dissidii orire-
urbe humanissime componebat. Si vero ad
charitatis descendam, eum patrem pauperum
issimum se gessisse dicam, quidquid enim

PATROL. CLXIV.

A habebat, eis liberaliter suppeditabat, vix necessaria
sibi reservans. Hæc copiose, ab eodem anonymo
scriptore traduntur, ex quibus pauca referam.
« Circa vero opera, ait, charitatis atque eleemosyna-
rum, ita erat attentus, ut nihil aliud cogitare vide-
retur. Vestiebat nudos, esurientes alebat, peregrino-
nos hospitio recipiebat, et omnibus pariter indi-
gentibus subvenire curabat. » Pupilli enim, et vi-
duæ patrocinium, mœrentes, infirmi, derelicti,
orphanæ, calamitatibus oppressi apud Brunonem
solatium et levamen inveniebant. Omnia omnibus
factus erat qui omnes Christo, ut ait Apostolus,
lucrari cupiebat (*I Cor.* IX, 22). Verum quia in
agro Domini semper spinæ, et cardui sunt, qui
penitus evelli nequeunt, etiam Ecclesia Signiensis
B his nocentibus herbis infestabatur, nec omnes
optimi cultoris labores ad meliorem frugem revo-
candas proficiebant. Hos inter flagitiosos homines
de grege Brunonis quidam erat Adolphus, Viculi,
ut aiunt, comes. Jam sæpe peramanter, patris instar,
eum episcopus commonefecerat, ut mores suos
pessimos corrigeret, ac omnipotentis Dei justitiam
formidaret. Sed cum ex his esset, quibus cum bene
feceris, pejores fiunt, paternam odio habens admo-
nitionem; eum de medio tollere scelestæ deliberavit.
Accidit autem quod die quadam Bruno aliquibus
eum clericis comitantibus Roma Signiam rediret,
et Viculum pertransiens, Adolphus obviam ei se
fecit fictisque blandimentis invitavit, ut suis in
ædibus pernoctaret. Gratias egit episcopus, neque a
C proposito suo removeri potuit, quare scelestus
comes videns se illum, satellitibus suis imperat
ut Brunonem et clericos vinctos retineant et in car-
cerem trudent. Ad majorem augustiam et vexatio-
nem positi secum fuere custodes, homines ne-
quam; qui ut ipse narrat in *Exposit.* psalmi LXXV,
pag. 410, livore et rabie contra eum incensi erant,
et oculis eorum semper expositus, nihil sine ipsis
agere ei licebat. « Cum aliquando, inquit, captus
fuissem, mihi quidam ad custodiam dati sunt, qui
præ cæteris me odio habebant, et ipse quidem sem-
per erant mecum, juxta me sedebant, sine quibus
nihil agere poteram. » Cum in squalore omnium-
que rerum indigentia plures transegisset dies S.
D præsul, demum sitis ardore vehementer excrucia-
tus, calicem aquæ sibi afferri petiit. Fertur aqua,
a Brunone benedicatur, cumque eam gustare vellet,
vinum reperit; quod portentum bis, ac tertio
renovatum, ubique prædicari cœpit; et ipse Adul-
phus stupore et timore correptus non solqm epi-
scopum suum et clericos, in libertatem restituit,
sed veniam humillime petiit, quam confestim impe-
travit. Antequam tamen discederet, comitem admo-
nuit, ut de crimine suo pœnitentiam ageret, sce-
lestamque vitam in Christianam commutaret. Hæc
omnia summopere commendanda de Brunone chro-
nologus Casinensis prætermisit, sed memoriæ tra-
didit historiographus Signiensis. Redux Bruno
Signiam ad consueta sui pastoralis officii munera

per quam diligenter incumbere, Deoque gratias agebat, quod in clero pietatem, et in populo bonos mores florere conspiceret. At semper versabat animo dilectam Casini solitudinem, et cœnobitis illis invadebat, qui omnibus terrenis curis soluti, toto animo, ad Deum aspirare poterant, ejus delicias perfrui, et in cœlestium rerum contemplatione recreari. Sed antequam huic capiti finem imponamus, non nulla adnotanda supersunt; primum quidem in propria Signiensi Ecclesia altare B. M. V. dicatum consecravit, repositis in eo multis sanctorum reliquiis. Item aliam consecrationem Capuæ habuit sacræ ædis sancti Angeli in Formis, ab Othone abbate Casinensi rogatus, qui in honorem S. Nicolai eam erexerat. Fatentur Bollandiani, ante-

quam Bruno ordinem S. Benedicti ingrederetur, viginti tribus annis Ecclesiam Signiensem administrasse. Idem S. episcopus cum inter prælatos suos domesticos secum haberet Urbanus II, anno D. I. 1089, viii Id. Julii, ind. xii subscripsit constitutioni ejusdem pontificis, qua clero et populo Velitrensi omnes usus et privilegia confirmavit (47). Hujus pontificii diplomatis apographum exstat in archivo Ecclesiæ Velitrensis, cujus mihi copiam fecit clarissimus præsul Stephanus Borgia S. congreg. de Propaganda fide a Secretis, modo S. R. E. cardinalis meritissimus. Speciosa est S. Brunonis subscriptio, quæ ita se habet: ejusdemque characteris forma exhibetur.

✠ Ego Bruno Signiensis episcopus assensum per hunc
 prangy hujus

... triennium pridie Non. Septemb. S. Bruno adfuit assistens episcopus eidem Urbano II, in sacramento ecclesiæ Cavensis monasterii S. Benedicti, et ex mandato pontificis sacrum fecit sacellum privatam abbatis, ut habetur ex Muratorio, tom. VI, Italico. p. 238, et pag. 240.

CAPUT VIII.

De transitu Brunonis ad monachos Casinenses.

Valedixit Bruno Ecclesiæ suæ, et institutum S. Benedicti in Casinensi monasterio amplexus est. Sed quomodo, et quando, vitæ ejus scriptores non conveniunt. Petrus enim Diaconus, qui gesta S. antistitis in episcopatu prorsus omisit (48), verbo vix facta de ejus ordinatione, statim eum Signia profectum dicit cum paucis civibus, sui episcopi voluntatem omnino ignorantibus, et Casinum se contulisse. Quo anno ad monachos Casinenses Bruno transierit chronologus Casinensis non adnotavit, sed tantum memoriæ tradidit Brunonem vehementer flagrantem ab abbate Oderisio inter monachos cooptatum fuisse, apostolica sede penitus inconsulta. Rem aliter describit anonymus, et sub pontifice Paschali II id contigisse affirmat. Ait enim quod, cum Bruno graviter decumberet in Apulia, quo Paschalis secum duxerat, suum ei desiderium aperuit se instituto S. Benedicti devovendi in Casinensi solitudine, nec aliud sibi gratius futurum quam quod hujus modi sibi daretur facultas, si convalesceret. Pascha-

lis ergo pontifex, ne ex tristitia Brunonis infirmitas augetur, votis ejus annuit, dummodo tamen proximus ei semper foret, et in omnibus negotiis, si oporteret, ei præsto esset. Paschalis Romanus pontifex creatus fuit anno 1099. Post sexennium scilicet an. 1105, mense Januario Bruno episcopus Signiensis subscriptus apparet in documento membranaceo, quod exstat in archivo Casinensi, ediditque Erasmus Gattula in Access. ad Histor. Casin. part. 1, p. 222, in quo legitur quod Robertus Calatianorum comes per manus D. Brunonis episcopi Signiensis concessit Oderisio abbati Casinensi, partim dono et partim numerata pecunia, urbem Pontis Corvi, qui etiam præsens fuit pretii solutioni. Sub fine ergo anni 1105, vel initio sequentis anni 1106, assumpto monasticæ professionis Brunonis collocari debet; nam eodem anno in Gallias cum Boamundo Antiochiæ principe a Paschali missus fuit, ut infra dicemus. Cum autem ope divina, valetudinem Bruno recuperasset, et beneplacitum apostolicum obtinisset, Casinum se contulit, atque, ut refert anonymus, « tam ab abbate Oderisio, qui tunc monasterio eidem præerat, quam ab universis ejusdem Ecclesiæ fratribus honorifice valde susceptus est; ibique secundum S. Benedicti Regulam facta professione, habitum religionis accepit. » Petro autem Diacono narranti querelas Signiensium, apud Paschalem pontificem, quod sine pastore relicti fuissent, quodque ille strenuus a suo

(47) Hujusmodi Urbani II constitutio edita reperitur in lib. III, pag. 204 et seq. Hist. Urbis et eccl. Velitrensis a cl. Alexandro Borgia Firmano archiep., plurimum aliorum operum auctore perillustri, et suprad. card. patruo.

(48) De Petro Diacono hæc habet Fleurius Histor. eccl. lib. LXVI, sub an. 1111. « Leo Marsicanus monachus Casinensis, postea Leo Ostinensis car-

dinalis, tribus libris Chronicon monasterii Casinensis complexus est. His quartum addidit Petrus Diaconus ejusdem cœnobii bibliothecarius, cœpitque ab anno 1087, sub abbate Oderisio, usque ad annum 1136. Hic autem liber non eadem fide, et diligentia, ut præcedentes scriptus fuit. » Idem cum clariss. Muratorio plures alii senserunt scriptores.

misisset viros, qui apostoliæ sedis nomine præciperent ut suam ad Ecclesiam rediret, ne redarguerent quod absque pontificio as-episcopatus administrationem deseruisset, atque nequitiam. Quomodo enim supponi potest Bruno, sacris in sanctionibus versatissimus, non minorem cum doctrina sanctitatem copulans inconsulto Romano pontifice Ecclesiam sponsuam relinqueret, quod profecto ei vetitum et gregem sibi commissum nulli custodiendum dimitteret? Cum igitur doctrinæ magis et sanctitatis Brunonis anonymi auctoritas hoc in facto conne-videtur, cum potius, quam Petrum Diam sequendum ducimus (49). Interim monachorum omnium oculi in Brunonem conversi eximiam admirabantur charitatem, assiduum orationis munus, profundam cum sapientia humilitatem, totum odore sanctitatis Brunonis perfunde- batur. Exacto quinquennio (verbis utar Erasmi Gattula ut simplex monachus, defuncto Othone, qui in prælacione successerat, S. Bruno de nunti fratrum consilio eligitur in abbatem. » Huiusmodi electio Romæ innotuit, Paschalis Cameracensis adivit, atque in conventu fratrum, non solum in terram illius cœnobii regimen Brunoni merito tributum dixit; sed eum etiam dignum habere, ut in apostolicam sedem succederet; uti Petrus Pontifex testatus est. Quis hæc crederet, si Bruno, non pontifex, Signiensem Ecclesiam reliquisset? Ita ergo pontifex in Brunonem ferebatur existens; quare frequenter ad se accersebat, ut vel iura Ecclesiæ universæ negotia secum consu-deret, vel aliquid ei agendum mandaret. Hæc com- mioranda erant, ut, si dissensionem aliquam postea tempore inter utrumque ortam recensentur, nammodum olim fuisse inter Stephanum papam, Gregorium, omnibus contat eas non ex mala ni affectione, sed ex adversis circumstantiis or- tum habuisse dicamus. Dei causam uterque agere endebat, sed non eodem modo pro ea certabat. Paschalis enim pastor Christiani gregis universi- tatem et unitatem, ne schisma aliud fieret, præ- cis habebat; Ecclesiæ autem Romanæ iura, et copatus immunitatem a laica potestate Bruno- rere atque tueri satagebat.

um igitur S. Bruno præsul monasterium Casinense gubernaret, præter regularem observantiam, is semper verbo et exemplo exactor vigilantissimus fuit, ditiones bonaque illius nonnulla, ut tradit

49) Cum his huc usque relatis partim convenit riss. Joannes Mabillonius, partim dissonat; collo- enim anno 1104 dimissionem Brunonis episcopa- Signiensis, quam saltem anno posteriorem den- stramus. Admittit tamen contra assertum Petri- conii eum infirmatum in Apulia, quo cum schali II pontifice se contulerat, facultatem obti- nisse, si salus ei a Deo daretur, Casini solitudinem endi, ibique religiosam vitam profitendi. Sequitur en chronologum Casinensem in hoc, quod narrat schali, enixe Signiensibus suum pastorem peti- tibus, missos fuisse nuntios, qui sedis apostolicæ

Petrus Diaconus, a quibusdam comitibus Aquinati- bus usurpata, armis Roberti principis Capuani vin- dicavit, aliæque ex largitione episcopi Triventini acquisita monasterio adjunxit, nec quidquam reli- qui fecit, quin ad majus sanctitatis studium vimque reddituum conducere. Hoc docent monumenta, qua per annorum seriem commemorabo, Anno enim 1108, Ottho, Walterii filius jurat clientelam, vulgo homagium, et ligiam servitutem Brunoni, ut Casi- nensi præsuli, et monachis pro castro Pescii Con- stantii, cujus possessio ei tributa fuit. Eodem anno Landolphus Pandulphi Teani comitis filius, Bru- none Casinum moderante, Castella, et possessiones monasterio donavit, quorum largitiones in membra- nis descriptas archivum Casinense possidet, ac in- ter edita documenta a prælaudato Erasmo Gattula reperiuntur. His addam acquisitionem alteram a monachis Casinensibus factam sub eodem Brunone abbate mense Januario an. 1109 cum Robertus Castri Limosiani dominus Ecclesiam S. Illuminatæ Pescii majoris jure hæreditario possideret, eam cum omnibus ejus juribus eidem monasterio cessit. Eo etiam tempore cum Triverni episcopus Joannes Celsus super eandem Ecclesiam jura aliqua haberet, canonicis suis annuentibus, libere eis renuntiavit « ob fraternum amorem venerabilis pontificis et ab- batis Bruni. » Hoc chirographum item publicavit Gattula in *Histor. Casin.* p. 421, fuitque munitum duobus sigillis, episcopi scilicet et comitis, ut modo etiam inspicitur. Tandem adeo increbuerat opinio sanctitatis Brunonis, et monachorum Casinensium, ut idem Rogerius dux Apuliæ parentis sui pietatem erga S. Benedictum ejusque alumnos imitatus, Bru- noni præsuli et monachis possessionem montis Casini confirmavit, renuntiavitque proprietati, « quam habere solebamus, ita diploma, de peculibus S. Be- nedicti, sicuti de camera abbatis, et de cellario, et de infirmario fratrum, quæ scilicet proprietates nobis pertinebat in honore montis Gargani. » Item Roge- rius dux eodem in diplomate, quod D. Joan. Bapt. Federicius archivi Casinensis præses, autographum non sine maximo labore plurimas inter membranas reperit, asseruit facultatem alias concessam « sospi- tandi, et pascendi greges omnes monasterii, ab ecclesia, quæ dicitur Passari, usque ad Salpitanum pontem... Et iterum usque ad mare. Dat. Capuæ A. D. J. 1110. Ducat. Dog. 24 mense Nov. In- dict. iv. » Huiusmodi diploma, quod nos vidimus, et sigillo plumbeo munitum est, Gattulæ diligentiam

auctoritate Brunoni præciperent, ut confestim suam ad Ecclesiam remearet; quod præceptum causa fuit epistolæ, quam Bruno Paschali scripsit, rogans ut a proposito suo non removeret. Addit etiam non tam Brunonis quam Oderisii abbatis preces tandem Paschalem flexisse, ut ad tempus ei permitteret Casini in habitu monastico remanere: sed paulo post cum Boamundo Antiochiæ principe eum in Gallias misit, eique alias legationes obeundas dedit; de quibus postea sermo erit. Vide tom. V *Annal. Benedict.*, lib. LXX, p. 471.

effugit. Ex his igitur patet quod et si S. Bruno non nisi tribus annis, et decem mensibus Casinense monasterium rexit, attamen valde redditus ejus dominationemque amplificavit, ut de eo maxime meritum S. Brunonem ipsimet monachi fateantur. Eo tempore, quo Bruno Casinum incolebat, cum legationes aliquas obierit, in sequenti capite de his agendum erit.

CAPUT IX.

De Brunonis legationibus.

Qui S. Gregorio VII, acceptissimus fuerat, nec minorem gratiam sibi comparaverat apud Urbanum II, Victoris III successorem, in Paschalis etiam II benevolentia et consuetudine totum fuisse videbimus. Primum de itinere Brunonis in Gallias verba faciam, deinde de legationibus, quas Paschalis nomine perfunctus est. Postquam Urbanus res ecclesiasticas, extincto Guiberti schismate, in Italia composuerat, in Gallias se conferre deliberavit anno 1095, ubi plurima ejus presentiam et auctoritatem requirebant. Ex Italis episcopis Daimbertum Pisanum, et Brunonem Signiensem secum assumpsit, eisque omnibus in negotiis usus est, et sine ipsis nihil agere consuevit; tanti enim eorum fidem et prudentiam faciebat. Claramontii Urbanus concilium indixerat, cui ipse praeiit, atque in eo sancitis triginta duobus canonibus pro restauranda ecclesiastica disciplina, actum est de bello contra Saracenos, sanctam urbem Jerusalem occupantes, et in Christi fideles omni crudelitate saevientes, crucis signum dabatur his, qui parati in Orientem proficisci, Christianae militiae ascribentur, ut loca sancta ex barbarorum manibus eriperent, religionem, cultumque restaurarent, et a servitute infinitum animarum numerum liberarent. Hoc initium fuit celeberrimarum expeditionum Christianorum principum contra Turcas, quorum primi Ugo magnus Philippi Francorum regis frater, Gottefridus Bullionius, Boamundus Nortmannus, Raymundus Tolosanus comes, qui plures alios principes ad idem facinus perficiendum excitarunt. Cum Claramontii multum Urbanus profecisset, Turonem divertit, ibique pariter, eadem pro causa, concilium habuit, quo absoluto, insignem monasterii illius ecclesiam

(50) « Anno 1106 vii Kalend. Junii Pictavis concilium fuit, in quo interfuit Buanmundus dux, quem Bruno legatus S. R. E. adduxit, et tenuit concilium, et viam S. Sepulcri confirmavit. » Ex Chronico S. Maxentii, vulgo Maleacensi, Philip. Labbeus p. 217 tom. II Novae bibl. mss. Jacobus Sirmundus pariter de legatione S. Brunonis in Gallias agit in notis ad 14 epist., lib. xi, Gottefridi abbatis Vindocinensis S. Priscae cardinalis. « Incidit, ait, Brunonis Signiae in Campania episcopi legatio in annum Christi 1106. Hoc siquidem anno in Gallias venisse Buanmundum ducem notat Chronicon S. Albini. Buanmundum autem Paschalis jussu comitatus est Bruno legatus. Auctores sunt Petrus Diaconus, et Sugerius abbas, qui et synodi ab eodem apud Pictavos celebratae meminerunt. » Perfecte etiam consensit S. Ivo Carnotensis, qui Epist. 164 ad Gottefridum Blesensem eum redarguit, quod contra Brunonis S. R. E. Legati consilium, nullo eo cogente, imo ipso legato

consecravit, Lugdunensi, Pisano, et Signiensi episcopis assistentibus, similique sacramento tempore Cluniacensis cenobii decoravit; ubi adhuc, clariss. Jacobo Sirmundo, exstat monumentum rens internum infirmorum sacellum a Bruno Signiensi episcopo consecratum. His aliisque Gallia peractis, Urbanus Romanum iter aggregavit. Bruno rogatu, Astam divertit, ibique majus illius templum solemniter dedicavit, anno, ut rursus, 1096. Sacrae hujus caeremoniae memoria in marmore super majorem ecclesiae januam posita.

A. M. D. G.

DEIPARE IN COELUM ASSUMPTAE

URCANUS II. PONT. MAX.

S. BRUNONE SIGNIENSI EPISCOPO

PEREGRINATIONIS COMITE

ET IN HAC OLIM CATHEDRALI CANONICO INTERCED

BASILICAM ISTAM NOVA STRUCTURA

IN VETERI LOCO AEDIFICATAM

DEDICAVIT.

Veniam modo ad legationes, quas Bruno Paschalis II, nomine obivit; et prima quidem fuit in Gerardo Boamundum Antiochiae principem sociatus (50) a Saracenis captus voverat, si a vinculis evasisse ad S. Leonardi sepulcrum, quod in Nobiliaci in Leodivibus erat, religionis causa profecturum. Votum propositum factus Boamundus Romam venit, rogavit pontificem, ut virum aliquem dignitate et prudentiam praestantem secum in Gallias mitteret. Ad hoc Casino accersitur Bruno, cui etiam a pontifice jungitur, ut apud Pictavos concilium advocet, et apostolicae sedis legatus praesit. Roma Bruno Boamundus discedunt, et primum Nobiliacum accedunt; ubi Antiochiae princeps S. Leonardo liberatus suo gratias egit, et argentea vincula, quibus strictus fuerat, ad ejus aram appendit (51). Pictavum deinde Pictavium ubi vii Kal. Jul. a 1106, celebratur concilium Pictaviense II, praesens Boamundo, quod a Sugerio, qui adfuit, plenum celebre appellatur (52). Publicatis aliquibus legationibus, tanta eloquentia de subsidiis in terra sanctam deferendis locutus est Bruno pontifici legatus, ut Gallorum plurimi armis instructi in Or-

dissuadente abbatiam dimisisset, et in electione ritii primam vocem dedisset. Hae luculentissimae testimoniis innixus Gattula ait Baronium et Maloniam hallucinatos fuisse, cum Brunonis legationem in Gallias anno 1104 collocarunt. Spondanus et de legatione hac S. Brunonis mentionem habet verbis: « Sed et cum illo Boamundo S. Brunonem episcopum Signiensem (quamvis dimisso jam episcopi patris onere monasticum habitum apud cenobium Casinense suscepisset) a Paschale missum fuisset in Gallias, ac synodum celebrasse, testatur Petrus Diaconus in Chronico Casinate, estque ejusdem legationis frequens mentio apud Ivonem Carnotensem. Sed neque ille verum hujusce legationis tempus legit; cum eam sub anno 1105 collocavit.

(51) Tom. X. Concil. pag. 728, edit. Paris, 1674.
(52) Vid. Pagium tom. II, pag. 554, edit. Turp. 1717.

migrarint; alii magnam vim auri suppedita- A
 His absolutis, magnoque sibi in Galliis nomine
 arato, in Italiam rediit Bruno, probataque a
 fice ejus legatione, ægre facultatem obtinuit ad
 nam Casini solitudinem remeandi. At perbre-
 viore ea frui licuit; quod Paschalis iturus Bene-
 tum ad concilium celebrandum, cum Casinum
 visisset, Brunonem secum habere voluit. Hæc in
 lo plura optime constituta sunt, inter quæ illud
 ipuum, quod vetitum fuit ecclesiasticis viris
 osas et sæculares vestes deferre, atque ana-
 a dictum contra Simoniacos, eosque quia laico-
 manibus investituras sacerdotiorum acciperent.
 tantis in negotiis Paschalis pontifex Brunonis
 ritatem, summamque prudentiam expertus es-
 legationem alteram in Siciliam ei obeundam B
 .. Rogerius Siculorum princeps erat, qui Sara-
 s ab ea insula maxima virtute depulerat, Eccle-
 ubique, cultumque Christianæ religionis resti-
 tit. Ille ergo, sive legatum S. R. E. postulasset,
 Paschalis plura illis in Ecclesiis corrigenda et
 oranda nosceret, rem tanti momenti optime
 iram censuit, si Brunoni operam committeret.
 ac eum fefellit opinio, cum Bruno provinciam
 em perlustrans, malas herbas concidit, vitia sci-
 , pravasque consuetudines extirpavit, sanctio-
 canonicas clericis, et presbyteris observandas
 tit, templorum sanctitati, sacrorumque nitore
 pexit, omnia tandem feliciter exploravit, qui-
 ue Dei cultus, sacerdotum exemplaris vir- C
 populorumque religio magis magisque flore-
 ac coruscaret. Sed non ad hæc solum restau-
 a Bruno legatus missus fuerat, verum etiam
 iculos ad sacrum bellum contra Machumetanos
 aret, ampla subsidia ab his obtineret, et Rom-
 um ipsum ad iter Hierosolymitanum, pro Chri-
 ni nominis gloria suscipiendum incenderet. Ab
 legatione expeditus Bruno Romam revertitur,
 de Casinum, ubi a monachis suis, quibus præ-
 maxima cum lætitia exceptus fuit. Quia vero
 S. abbati, et episcopo parabantur, de quibus
 rsa futura erat hominum opinio, mirabili cœlum
 ento sanctitatem ejus comprobavit. Solemni ritu
 ago vallis frigidæ agebat Bruno consecrationem
 esiæ Deo, et in honorem D. Thomæ apostoli di- D
 ; cum mulier a maligno spiritu miris modis
 ta ei exhibetur, et enixis precibus eum circum-
 les deprecantur, ut misericordia motus illam
 aret. Paululum oravit S. episcopus, dein præ-
 t ut obsessa aquam biberet, qua manus suas in
 actione abluerat : quod mox ut actum est, mu-
 coram omnibus a dæmone liberatur. Actæ sunt
 publicæ grates, et nemo fuit qui Brunonis pa-
 nium sibi non imploraret, cum supernis orna-
 muneribus inspiceret. Hoc insigne portentum
 perpetuam ejus memoriam in sacello majoris Ec-
 iæ Signiensis S. Brunoni episcopo dicato depi-
 na conspicitur.

CAPUT X.

De investituris.

Quibus ignoti minime sunt cardinalis Baronius,
 Spondanus, Petrus de Marca, Natalis Alexander,
 cardinalis Nosirius, de ecclesiastica historia optime
 meriti, necessarium non videbitur, ut cum mihi
 agendum sit de investituris ob discrepantiam ortam
 inter Paschalem II pontificem, et Brunonem Signi-
 num episcopum, quæstionem ab initio exordiar. Sa-
 tis erit commemorare privilegium a Paschali II
 Henrico V imperatori non sponte, sed ex vi et metu
 gravissimo datum, quo ei indulsit signa aliqua pos-
 sessionis honorum temporalium tradere iis qui ad
 sacra Ecclesiæ ministeria assumpti forent. Cum ec-
 clesiastica disciplina, a veteribus conciliis constituta
 et a recentioribus sanctionibus confirmata, Paschalis
 concessionem adversaretur, diversa prodiit de eadem
 opinio. Aliqui servandas canonicas leges dixerunt;
 aliis placuit in casu Paschalis privilegium defendere.
 Primos inter delatus fuit Bruno tunc monasterii Ca-
 sinensis abbas, et Signinus episcopus, cujus sanctitas,
 summaque in agendo prudentia non leviter obum-
 brata remaneret, nisi rerum veritas a suppositis
 factis eruta in lucem proferatur. Non enim imitabor
 Matthæum Lauretum, Malabailem, Ughellium, Fer-
 rarium, Corradium, aliosque, qui Brunonis gesta
 scribentes, hanc controversiam penitus omiserunt.
 Optimo Brunonis nomini est consulendum, diluen-
 dæque ac propulsandæ criminationes contra eum il-
 latae. Ne prolixior tamen opportunitate causæ fiam,
 ad tria capita eam revocabo. Primam vellicandi
 Brunonis rationem desumunt criminatores ex Petro
 diacono Casinensi, quod ille lib. iv Chronic. Casi-
 nen., cap. 33, scripsit Brunonem querelam apud
 Paschalem movisse de privilegio Henrico concesso,
 utque rescinderet acerbis verbis cum pontifice usum
 fuisse. Secundo S. episcopum aggrediuntur, quod
 illud privilegium hæresim continere dixit. Tertio
 incusant, quod per eum adeo hujusmodi exarsit
 disputatio, ut Paschalis a pontificia sede dejici me-
 tuerit.

Non vereor statim asserere primam accusationem
 flocci faciendam; cum Petrus Diaconus supponit
 quidem Brunonem ante concilium a Paschali cele-
 bratum Casino Romam venisse; sed oppositum evin-
 citur ex epistolis quos scripsit Petro episcopo Por-
 tuensi, S. R. E. cardinalibus, et ipsi Paschali pon-
 tifici, jam a Baronio et ab aliis editis, quas et nos
 in secundo volumine edituri sumus. Si enim Bruno
 vel ante, vel post Paschalis reditum in urbem Romæ
 fuisset, quid opus erat, ut quæ de investituris Hen-
 rico concessis sentiebat, litteris traderet, cum ipse
 coram persequi rem potuisset? Revera colloquium
 illud a Petro Diacono relatum iisdem verbis in epi-
 stola Brunonis ad Paschalem exprimitur. Primo sane
 loco suorum refutat inimicorum calumniam, quod
 pontificem non diligeret, quodque de eo male lo-
 queretur: deinde rationem reddit, cur læsam Eccle-
 siam ex indulti concessionem censeret, et illud omnino

revocandum et eliminandum diceret. Hujusmodi testimonium penitus evertit eminentissimus Baronius, qui tom. XII, edit. Rom., an. 1607, sub anno 1111, pag. 83, hæc habet. « At ista, quæ de mutua allocutione Bruni, sive Brunonis cum Paschale affirmat Petrus Diaconus Casinensis esse transacta potius litteris quam eo præsentate tractata fuere. Nam ipsæ S. Bruni totidem verbis ad Paschalem datæ, eademque prolixiores exstant litteræ, una cum aliis ipsius litteris eodem argumento tunc datis ad episcopum Portuensem, quas ambas ex Casinensi bibliotheca depromptas, hic totidem verbis reddere, et dicta repetere non pigebit. » Mirabitur non nemo quod Natalis Alexander, quamvis accuratus scriptor, non Annalium ecclesiasticorum parentem; sed Petrum Diaconum hac in narratione secutus sit, et epistolam ad Paschalem scriptam pro sermone cum eo habito produxerit (53). Cardinali tamen Baronio plene consensit clarissimus D. Remigius Ceilleries in *Histor. generali auctorum sac. volum. XXI, pag. 101, edit. Paris.,* cujus verba sunt ista. « Il était encore à Mont-Casin (Brunon) en 1111, lorsque l'empereur Henri contraignit le pape Pascal II de lui accorder le droit d'investiture. Tous les cardinaux qui avaient été faits prisonniers avec le pape démontrèrent sa conduite. Brunon en témoigna lui-même son mécontentement. On le fit passer auprès du pape pour le principal moteur du trouble excité dans Rome à cette occasion, Brunon en écrivit au pape et à Pierre, évêque de Porto, qui avait souscrit la concession faite à l'empereur; mais ses lettres n'apaisèrent point Pascal, » etc. Concordia igitur Ceillerii cum Baronio pluris habenda est, quam Petri Diaconi narratiuncula, quæ de suppositione evincitur, et inferius etiam magis magisque apparebit. Aliud sane est superiorem aliquo de lapsu

(53) Eisdem S. Brunonis epistolas retulit præclarus historiographus Casinensis D. abbas Erasmus Gattula pag. 371 et seqq. et illam præcipue, quam ad Paschalem pontificem S. episcopus dedit, veneratione et zelo plenissimam vocat. Præterea adnotat Brunonem reverentiam singularem erga S. sedem ostendisse, cum Paschalis ejusdem constitutionem investituræ damnantem de apostolico fonte manasse dixerit. Deinde subjicit litteras S. Ivonis Carnotensis ad Henricum abbatem Angeriensem quæ est 233, et Gottefridi ad eundem Paschalem pontificem, lib. I, VII, ex quibus constat clarissimos illos viros de investiturarum privilegio cum Brunone perfecte consensisse. De hac Gottefridi ab. Vendocinensis epistola in notis hæc habet Jacobus Sirmundus. Cum initio meminisset pacti, aut privilegii in Idus Aprilis, a. 1111, ab Henrico per vim et metum extorti, ait: « Quod factum Paschalis, et si excusare videbatur necessitas, quod alioqui, ut ipse in epistola ad Guidonem Viennensem causatur, servitus Ecclesiæ, captivis interior, excidium urbi, et Italiæ imminere videretur. Usque adeo tamen omnibus locis improbatum est, ut apertum schisma tantum non excitavit. Itaque prudentes, et cordati viri, qui violata Ecclesiæ jura male habebant, in quibus Godefridus hic noster, et alii, quorum exstant epistolæ, Paschalem hortari, atque urgere non desisterunt, ut pactum, quod in vitus fecerat, et ipse ultro damnabat, publico decreto rescinderet, quod quidem præ-

commonere, aliud coram provocare, ejusque dignitati injuriam facere. Primum licet, si modeste et temperanter fiat; alterum omnino est improbandum. Ex quo igitur superiores pontifices, et concilia investituræ, pravumque earum usum damnaverant, qui se his noviter concessis, idem periculum agnoscentes, opponebant, Ecclesiæ jura, et pontificias sanctiones tuebantur; adeoque criminandus non est Bruno, si de his fuerit, cum causam bonam, et sanctam, illisque temporibus necessariam egerit (54). Nescio tamen cur aliquibus præcipuus damnandi privilegii auctor Bruno visus fuerit; nisi fortasse, quod cæteris contradicentibus sanctitate et doctrina præfulgeret (55); ideoque maximi haberetur sententia ejus. Celebres etiam hac in controversia fuere Joannes Tusculanus, Joannes Vercellensis, Robertus Parisiensis, et Gaula Reginus episcopi, qui palam investiturarum concessionem reprobarunt. Cæterum « vix pontifex urbem regressus est, statim (eodem Petro diacono narrante), in Romana Ecclesia scandala dissensionum, et schismatum oriri cœperunt (56); quorum motor, aut incensor Bruno absens, et Casini commorans dici nequit; sed diversum partium studium, et diversa de privilegio opinio excitavit.

Alterum accusationis caput contra S. Brunonem, scilicet quod privilegium illud Paschalis hæresim dixerit, non minus facile quam superius a me refellitur. Inspiciamus litteras quas scripsit, volumus acta conciliaria, ex his quid senserit, quid egerit, constabit (57). In epistola ad Paschalem, primum ejus constitutionem memorat, qua damnat, et a fidelium communione separat omnes illos clericos, quicunque de manu laici investituræ suscipiant, et quicunque eis manus imponunt. Deinde his prosequitur. « Hæc namque constitutio apostolorum (58), et tua sancta est, catholica est, cui quicunque con-

stitit, cum sequenti in synodo Lateranensi, in qua investituræ Henrico iterum abrogavit. »

(54) Odericus Vitalis lib. x, pag. 762, ait Robertum Parisiensem pluresque alios episcopos, et cardinales idem sentire ac S. Bruno de privilegio investiturarum a Paschali II, Henrico regi concessio, eumque tanquam nullum habendum esse. Idem confirmat auctor, *Hist. eccl. Parisiensis editæ an. 1740, pag. 40.*

(55) Vid. Pagium tom. II, pag. 555.

(56) Eadem Pagius loc. cit. confirmat. « Paschalis in urbem reversus, cardinales, et universum clerum Romanum a se aversos invenit, et valde improbatum fedus illud, quod cum imperatore Henrico pepigerat contra prædecessorum suorum decreta, paucorum duntaxat cardinalium concilio adhibito. » Quare « hoc eodem anno 1111, ita scripsit Baronius, Paschalis II, regressus in urbem ad universum catholicum orbem litteras dedit de his, quæ gesta erant cum Henrico, quibus se excusavit, quod ad evitanda imminenda mala, et ad redimendam pacem Ecclesiæ ita cessisset ad tempus. »

(57) Vid. Acta concil. Labeli tom. XII, p. 767.

(58) S. Bruno sanctiones apostolorum et conciliorum perfecte noverat. Sunt autem quæ sequuntur. In can. 31 apostolorum ita statutum habetur: « Si quis sæcularibus potestatibus usus, Ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur, et abjiciatur, omnesque qui illi communicant. » Itæm ex Antiocheno concilio: « Si quis per sæcularem dignitatem Ecclesiam Dei ob-

t, catholicus non est. Illi enim solum catholici, catholicæ fidei et doctrinæ non contradicunt. e contra sunt hæretici, qui catholicæ fidei trinæ obstinato animo contradicunt. » Nonne mnum est orthodoxorum doctrina, errorem, et contumaciam in voluntate, hæresim con- e? Quid aliud, nisi hoc docuit S. Bruno? Sed be hæc intelligantur, calamitosa illa tempora riæ sunt revocanda. Non unum erat Guiberti a, quod vastaret Ecclesiam, sed clericorum nentia, Simonia, honorum ecclesiasticorum tio et potentum tyrannica dominatio, omnia s subvertebant. Hisce malis, quibus Ecclesia at, addebatur quod nonnulli, ut ipse Bruno epistola ad Petrum episcopum Portuensem, B lenter defendere investituras conabantur, is eas anathemate percussas non ignorarent. rgo investituræ Simoniaci, incontinentibus, toribus, nefandisque clericis ostium ad omne perirent, concessionem illam, seu privilegium hoc in sensu hæresim appellavit. Non inficia- oprie hæresim vocari non posse nisi dissen- b aliquo dogmate fidei, cum pertinacia in dissensu, sed improprie, et quasi per simi- am sit reus hæresis, qui Ecclesiam lacerat erare permittit. Audiatur cardinalis Baronius

1112, quid in casu Paschalis II, scripsit. est hæresis, inquit, ipsas investituras con- quod unum Paschalis II fecit. Sed hæresis cum id sit falsum dogma, bonis moribus, et Patrum testimoniis repugnans, in Ecclesiam cere. » Præverat hac in sententia Joannes ensis archiepiscopus in epistola ad Daimber- nonensem archiepiscopum, quæ est Ep. 233 icum abbatem Angeriensem. Hæc Joannes : cet exteriores investituras per laicos factas tis proprie hæresis nomine censeamus ; et fieri debere, indubitata hæresis est. » ero consensus ex his constat : « De investi- clesiarum, inquit, quas laici faciunt, senten- ræcedentium Gregorii, et Urbani quantum est, laudo et confirmo. Quocumque autem talis pervasio proprie vocetur, eorum sen- , qui investituras laicorum defendere volunt D

, abjiciatur et ipse, et ordinati ejus, et modis a communione separentur, et sint sub late, sicut Simon Magus a Petro. » Similiter lo Romana in qua 240 interfuerunt Patres olao I pontifice superiora decreta confirmata Quisquis sæcularium principum ac potentum, rius laicæ dignitatis adversus communem, onantem, atque canonicam electionem ec- ci ordinis agere tentaverit, anathema sit, bdiat, atque consentiat, quod Ecclesia de e, et ordinatione proprii pastoris se velle vit. »

Edictum hac in synodo publicatum ita se « Privilegium illud, quod non est privilegium nim debet dici privilegium, sed privilegium) ratione captivorum, et Ecclesiæ a domno aschali per violentiam Henrici regis extor- is omnes in hoc S. concilio cum eodem do-

A schismaticam dico. Nec ista contra dominum papam dico, quia quibusdam litteris mihi scripsit se co- actum fecisse, quod fecit, et adhuc prohibere quod prohibuit. » In his certe sensibus memoratum privilegium hæresim appellavit Bruno, cui bene comperta erat vis Paschali pontifici illata, ut indultum illud relaxaret; nec voluntate, nec mala doctrina peccavit Paschalis, sed concidit animo, ubi tot tantasque calamitates sibi suisque imminere videbat.

Deceptos vero illos historiographos puto, qui cum non omnes, aut saltem præcipuos Eujus ævi scriptores exploraverint, alicui minus tuto credentes, tradiderunt Brunonem in concilio Romano, atque in eo, ipso Paschale præside, dum cætus Patrum universus exultabat quod pontifex privilegium resciderat, atque damnationis sententiam in illud pronuntiaverat, continere se non potuisse, quin iterum elata voce privilegium hæresim diceret; hoc primum putumque commentum ostendit. Duo concilia pro investiturarum damnatione Romæ Paschalis celebravit. Primum fuit anno 1112, alterum anno 1116. In primo equidem factum illud profecto non contigit, quippe Wilhelmus Malmesburiensis refert Joannem episcopum Tusculanum, et Brunonem Signiensem, quamvis Romæ essent, illa die, qua facta est privilegii damnatio, absentes a concilio fuisse, sed altera, in qua lecta fuit proscriptionis sententia, cui consenserunt omnes, quamque laudarunt (59). Ita ad hoc concilium Severinus Binus adnotavit (60). Idem confirmatur ex codice Andegavensi, cujus verba Stephanus Baluzius in addit. ad Petrum de Marca lib. vii, cap. 20, et cardinalis Norisius in Hist. Investit. col. 448, retulerunt. Hæc sunt : « Bruno Signinus, et Joannes Tusculanus episcopi cum essent illa die Romæ, concilio non interfuerunt; qui postea lecta damnatione privilegii, consenserunt et laudarunt. » In secunda ergo synodo an. 1116 Paschalis iterum de male facto suo confessionem habuit, et privilegii proscriptionem hac allocutione confirmavit. « Postquam Dominus de servo suo fecit, quod voluit, et me, populumque Romanum tradidit in manus regis, videbam quotidie fieri rapinas, et incendia, cædes, et adulteria. Hæc, et hujusmodi mala cupiebam avertere ab Ecclesia, et populo Dei; et quod

mno papa congregati, canonica censura, et ecclesiastica auctoritate, judicio Spiritus sancti damnamus, atque omnino cassamus, et ne quid auctoritatis aut efficacitatis habeat, penitus excommunicamus. Quod ideo damnatum est, quod in eo privilegio continebatur, quod electus canonice a clero, et populo a nemine consecratur, nisi prius a rege investiat, quod est contra Spiritum sanctum, et canonicam institutionem. Perlecta autem hac charta conclamatum est ab universo concilio. Amen. Amen. Fiat. Fiat. »

(60) Id etiam narratur a Fleurio anno 1112 sub num. 12. « Bruno Signiensis, ait, sicut duo cardinales Petrus S. Sixti, et Albericus S. Sabinæ, cum Romæ moram agerent eo die, quo damnatum fuit privilegium, concilio abfuerunt, actum tamen condemnationis approbarunt. »

fecit, pro liberatione populi Dei fecit, Feci autem ut A homo, qui pulvis sum et cinis. Fateor me male egisse; sed rogo vos omnes, rogate pro me apud Deum, ut indulgeat mihi. Illud autem malum scriptum, quod in tentoriis factum est, quod pro pravitate sui privilegium dicitur, condemno sub perpetuo anathemate ut nullius unquam sit bonæ memoriæ, et rogo vos, ut idem faciatis. Tunc ab omnibus conclamatum est: Fiat, fiat. » Post hæc pontificis dicta, narrat abbas Uspergensis, Brunonem elata voce dixisse: « Gratias agamus omnipotenti Deo, quod dominum papam Paschalem, qui præsentis concilio præsidet, audivimus proprio ore damnantem privilegium illud quod hæresim continebat. » Verum quis æquus iudex rem tanti momenti unius Uspergensis B testimonio satis tutam censebit, cum altum silentium de ea sit apud Sugerium abbatem, qui concilio interfuit, atque de eo integram lucubravit historiam? Quid si ipse cardinalis Baronius de illo Brunonis sermone nihil prorsus memorat? Recens et quidem relatam Paschalis retractationem, sive palinodiam, sed postea subjicit. « In alio Codice Vaticano, cum quo supradicta concordant, additur. Turc surgentibus ex consensu Patribus, gratiæ Deo et pontifici actæ sunt, quia patefacta liquidius veritate, de medio sublata est scandali, et dissensionis occasio. Et consenserunt duodecim archiepiscopi, centum et quatuordecim episcopi, et quindecim presbyteri cardinales, et octo diaconi cardinales, qui omnes in damnatione ejusdem privilegii consenserunt, cum C abbatibus, et innumerabili multitudine tum clericorum, cum laicorum. » Vid. tom. VII, edit. Vatic., an. 1607, pag. 93. Ratio etiam persuadet, nonnisi commentum narrationem Uspergensis habendam esse; nam si aliquid adversi in Paschalem Bruno fovisset, opportunitas ipsi venerat alloquendi quæ libuisset et in prima synodo; cui, ut diximus, consulto cum Joanne episcopo Tusculano interesse noluit, ne Paschali, quemadmodum censet cardinalis Norisius, ejus præsentia molesta foret, neve petentibus privilegii abrogationem animos addere videretur. Omitto narrationis reliquam partem, quod ea nullo satis firmo fundamento innitatur, et eximiæ Brunonis virtuti, et obsequio in Paschalem pontificem omnino repugnet. Non latet Uspergensis a pluribus scriptorem dubiæ fidei haberi. Consule Natalem Alexandrum in cit. art. 11. Cum ergo nihil solidum, nihil probatæ auctoritatis ab adversariis afferatur, corrui omnino secunda accusatio, idemque de tertia, ad quam diluendam accedimus, conficere speramus.

Quæstio est utrum Bruno suis sermonibus, aut litteris adeo Paschalem de dato privilegio redargueret, ac instaret pro ejus abrogatione, ut timore percussus dixerit pontifex, referente Petro Diacono: « Si non acceleravero ei tollere abbatiam, futurum est, ut ipse suis argumentationibus Romanum mihi tollat pontificatum. » Facti hujus historiam astruit.

idem chronologus, docens Paschalem misisse Leonem cardinalem Ostiensem cum epistola ad monachos Casinenses, quibus præcipiebat, ut alium sibi in abbatem eligerent, et ut Bruno illo solutus regimine ad gubernandam Signinam Ecclesiam rediret. Multo aliter de retinendo, aut renuntiando a Paschale pontificatu memoriæ prodiderunt duo coævi scriptores Galli, quos cardinalis Norisius loc. cit., p. 443, celebres vocat, nempe Hildebertus episcopus Cenomanensis, et Sugerius abbas. Ab urbe Terracina, ubi ad fugiendos Romanos tumultus Paschalis morabatur, sub die 5 Julii an. 1111, ad Joannem Tusculanum, et Joannem Vercellensem scripserat: « Pro salute animæ nostræ cogitamus, et commissum, quod pro fratribus, et filiis, pro excidio Urbis, et universæ Ecclesiæ fecimus, emendare curabimus; ut quod terreni in me est quoque correxisse ostendatur Ecclesiæ. » Tradit itaque Sugerius in Vita Ludovici Grossi Paschalem facti sui pœnitentem revera pontificatum dimisisse, et compositis pridem, ut potuit, Romæ rebus, in eremum se recepisse. « Cui certum facto, ita Sugerius, dedit papa experimentum, quod cum fratres, Ecclesiæ columnas ad tuitionem, et Ecclesiæ reparationem quomocumque solvi fecisset, pacemque Ecclesiæ qualemcumque reformasset, ad eremum solitudinis confugit, moramque ibi perpetuam fecisset, si universalis Ecclesiæ, et Romanorum violentia coactum non redixisset (61). » Hildebertus autem adnotat solitudinis recessum, quem sibi elegit; « renuntians, inquit, domo, patriæ, rebus, officio, mortificandus in carne Pontianam insulam commigravit. » Addit præterea idem auctor, quod Paschalis jugibus precibus, et lacrymis cardinalium, universique populi Romani victus, apostolicæ sedis gubernacula iterum assumpsit, et concilium proximo anno Romæ habendum indixit. Fuit equidem illud, ut supra dixi, an. 1112 celebratum. In hoc tanto scriptorum conflictu cui major fides præstanda sit, ad examen revocabimus, Et quidem primo Petrum Diaconum persæpe in omissionem, et suppositionem Diatarum rerum incidisse, jam adnotavimus. Secundo quæ narrat de timore Paschalis amittendi pontificatum, quod Bruno montis Casini abbas ei adversaretur, suisque argumentationibus animos a se alienare niteretur, nimis absona sunt, et Paschali ipsi, et Brunoni injuriosa. Primo enim constat nihil ineptius objici posse. Quid? si Paschalis timebat Brunonem abbatem Casinensem suis argumentationibus sibi pontificatum abrepturum; num easdem spernere potuisset, ipso ad Ecclesiam Signiensem episcopo reverso? Num mutatio loci Brunonis argumenta immutabat? Paschalem etiam offendunt, quasi de amore et obedientia universalis Ecclesiæ, quæ eum verum pontificem agnoscebat, dubitaret, et alias privilegium, dissensionis causam, revocare non posset. Brunoni etiam spectabilis sanctitatis, et meriti viro, præclarisque muneribus functo valde detrahunt; quod a

(61) Spicil. tom. IV, pag. 249. Hildebert. opera p. 111. lib. II, epist. 22.

Paschali data, sicut ei scripserat : « Nullum A
 a, te vivente, pontificem habere volo, » eum
 turum ostendant. Econtra vero Sugerii, et
 berti scripta ut sincera communiter admittunt
 : quæ de Paschali hoc indiscrimine referunt,
 continent, quod summæ virtuti ejus non con-
 t; quinimo majorem ei venerationem concij-
 jus voluntaria dimissio (62). Nam cum dicant,
 Paschalis ob pacem et concordiam fidelium,
 ærorem traditæ Henrico concessionis, facti sui
 tens de renuntiando pontificatu cogitaverit, et
 iam perfecerit, de insigni quodam, et perraro
 ranimitatis experimento testimonium præbent,
 ue in posteritate eum commendabilem reddunt.
 berti et Sugerii relatio de dimissione Pascha-
 loman pontificatus a Gottefrido Viterbiensi B
 n. p. xvii, his carminibus confirmatur, apud
 . Norisium pag. 446, editis; idemque ait in
 ilio Romano an 1112, Paschalem eam reite-
 .

*dolens lamenta movet, totumque per orbem
 siam sua charta vocat properanter ad Urbem.
 ec ubi consedit Cæsaris acta dedit.*

*ait : o Patres, a Cæsare scripto notate
 uodcumque placet, super his decreta parate :*

: quoque pontificem non fore jussa date.

itis mala vestra meis venisse notavi;

itis me destitui dignum reputavi,

: quoque deponi ne pereatis ait.

*ait, et mitram rejicit, mantumque relinquit.
 net Ecclesia sine me quidquid placet, inquit,
 neque pontificis judicet ipse sibi.*

orum scriptorum consensus de voluntaria Pa-
 lis dimissione Romani pontificatus ita prævalere
 t uni Petri Diaconi testimonio, quem persæpe a
 s de erratis, et omissis redargui posse, ostensum
 Sed aiunt vere Bruno cœnobii Casinensis regi-
 . dimisit, et Signiam ad suam administrandam
 esiam reversus est; non potest ergo in dubium
 cari, quod Paschalis pontifex ei dimissionem
 atæ Casinensi per Leonem Ostiensem, et per
 tolas ipsi Brunoni, et monachis scriptas præcet-
 t; quemadmodum idem Petrus Diaconus adnot-
 t. Hæc historiæ pars reliqua materiem set-
 us capitis præstat, in quo examen reser-
 us. D

2) Hisce scriptoribus plus quam cæteris adhæsit
 illonius, cujus testimonium gravissimum hic
 ram. « Ubi Paschalis, ait in Urbem ingressus
 reliqui cardinales pactum illud magnopere
 robarunt. At pontifex, necessitatis articulum in
 i excusationem obtendens, cum eos non facile
 ari posse intelligeret, dedit locum iræ, et in
 paniam secessit Interim prædicti cardinales,
 næ comitis habitis, simul cum Joanne Tusculano
 um rescindunt, utpote superiorum pontificum
 retis omnino contrarium. Quod ubi rescivit pon-
 x, qui tunc Terracinæ versabatur, scriptis ad
 litteris, zelum quidem laudavit; sed id non
 onice, non ex charitate, sed ex æmulatione factum
 ri dixit : « Quocumque tandem modo, inquit,
 um sit, nos tamen confisi de misericordia divina,

CAPUT XI.

De dimissione abbatiæ Casinensis.

Ut aliquid certi hoc in celebri facto habeatur, duo
 arbitror præmittenda. Primum, Paschalem pontifi-
 cem nunquam Brunoni indulsisse, ut episcopatus
 insignia deponeret (63), ex quo constat eum velle
 aliquando suæ Ecclesiæ restituere; alterum,
 Signienses semper apud pontificem de pastoris sui
 absentia questos fuisse, suasque preces frequenter
 interposuisse, ut episcopum ad suum munus obeun-
 dum redire cogeret. Orta interim controversia de
 privilegio, a Paschali imperatori Henrico concesso,
 de quo in præcedenti capite egimus; cum Bruno
 unus ex præcipuis indulti illius oppugnantibus ei
 delatus fuisset, ratus pontifex, quod ex celebris
 potentisque Casinensis cœnobii regimine majus acce-
 deret Brunoni nomen et auctoritas, illum Signiam
 revertere jussit. Rem ita profecto tradidit Petrus
 Diaconus. « Itaque, ait, eidem abbati Brunoni
 direxit epistolam Paschalis pontifex, qua vetuit,
 ne ultra episcopus esset et abbas. Neque ultra
 ferre apostolicam sedem episcopum aliquem mo-
 nasterio præesse tam celebri. Fratribus etiam per
 episcopum Ostiensem, et hujus cœnobii monachum
 litteras misit, mandans, ne ipsi viro ulterius obedi-
 rent. » Chronologum Casinensem hac in narratione
 secutus est Mabillonius in Annalibus Benedictinis,
 tom. V, p. 559, non vero Ferrarius, neque Ughel-
 lius, Prior enim in catalogo sanctorum Italiæ, quem
 C plurimi faciunt Bollandiani, petitionibus precibusque
 Signiensis populi Brunonis ad suam Ecclesiam red-
 itum tribuit; ait enim : « Ad Ecclesiam suam instante
 populo redire cogitur. » Ughellius autem supponit
 ortam controversiam Paschalem inter et Brunonem,
 utrum præstaret magis episcopali munere fungi, an
 monachorum cœtui præesse; cumque primum asse-
 reret pontifex, ille rationibus ejus, et reverentia vic-
 tibus abbatiæ regimen, exactis in ea tribus annis, et
 decem mensibus, dimisit, et ad pristinam sedem,
 pro qua ordinatus fuerat, reversus est. Dissidium
 autem illud tumultu et acerbitate plenum, quod
 discessio Brunonis a monte Casino excitavit, silentio
 cum pluribus scriptoribus præterire, nisi quæ de
 eo vulgata sunt, eximiam S. episcopi probitatem, et
 monachorum famam illustrem offenderent. Petrum
 Diaconum iterum audiamus: narrat enim monachos

pro salute animæ nostræ cogitamus, et commissum,
 quod pro fratribus, atque filiis, pro excidio Urbis,
 et universæ provinciæ egimus, emendare curabimus. »
 Memorat deinde delationem apud pontificem factam
 de Brunone Signiensi episcopo, et abbate Casinensi,
 ut qui illo in dissidio tanquam dux, et signifer se
 gesserit, quam ille datis ad Paschalem, et ad Petrum
 Portuensem litteris diluere studuit. Vid. Mabillon.
 Annal. Benedictin. lib. v, an. 1111, pag. 530, et Pa-
 gium loc, cit.

(63) Brunon était toujours évêque de Segni, et
 quelque instance qu'il eût faite pour être déchargé
 de cette Eglise, le pape ne voulut jamais admettre
 sa renonciation. Fleury, tom. XIV, liv. lxxv,
 an. 1111.

Casinenses, audito Brunone eis proponente in abbatem quemdam monachum, natione Ligurem, Peregrinum nomine, graviter commotos fuisse, ac unanimiter dixisse, si vellet ipse regimen retinere, libenter ei, ut antea, paruisset; si vero illud dimittente paratus esset, eos liberos sineret, ut juxta constitutum a S. Benedicto, ipsi suum abbatem eligerent, quem voluissent. Præterea addit monachorum commotionem, ne Peregrinus ille vir ambitiosus ac valde callidus prævaleret, adeo exarsisse ut Bruno timore percussus in inferius monasterium descenderit. Interim cum Peregrinus armatos milites in cœnobii septa invexisset, ut vi obtineret quod sponte assequi non poterat; monachi pariter omnes insurrexere, tantoque impetu insolentem turbam adorti sunt ut ab ædibus illis omnino depulerint. Tandem Petrus Diaconus historiam ita concludit: « Quod cum abbati nuntiatum esset, ad hoc monasterium ascendit, et ad se fratres advocans, nolo, inquit, ut propter me, inter vos, et Romanam Ecclesiam scandalum oriatur, ideoque virgam pastorem, quam mihi tradidistis accipite, et mox super altare ponens, fratribus absolutionem faciens, ad episcopatum suum reversus est. » Hac de concertatione ne verbum quidem apud Mabillonem reperies; meminit quidem epistolæ a Paschali ad Leonem Ostiensem episcopum missæ, qua Brunonem monebat ut se ab abbacia dimitteret, et monachi alium abbatem eligerent. His porro verbis totum factum perstringit: « Fecit, ait, quod in se erat, Bruno, ut alius pro se eligeretur: at fratribus constanter renitentibus, refert ea allocutum S. episcopum, quæ supra ex Petro Diacono tradita sunt: Nolo, ut propter me, » etc. Idem Mabillonius post hæc Petrum Diaconum redarguit de pluribus sua in Historia omissis, deque aliis falso relatis tom. V, lib. LXV, p. 139. (64) Anonymo vero Signiensi hoc in negotio nullam fidem præstare possumus, qui discessum Brunonis a regimine Casinensi ex conjuratione monachorum contra præsullem suum repetit, eosque, quod illum violenter et contumeliose ejecerint, criminatur. Ut figmentum ejus narrationem judicamus: primum ex eo, quod cum ipse anonymus septuaginta, et ultra annis Brunone posterior fuerit, neque ea, quæ hoc de facto scriptis, alicujus cœvi auctoris testimonio confirmet, aut ex vulgi opinione, qua nihil incertius, accepit, aut Signiensibus nimis indulset, qui male affectum animum erga religiosissimos illos viros habuere, quod pastorem suum, ipsis invitis, tandiu apud se retinuerint. Secundo, quis credet scriptori seipsum contradicenti? Hoc de lapsu, qui juxta critices canones est gravissimus, evincitur anonymus; si quidem cum paulo ante monachos commendasset, dicens, « plerosque ex eis spiritu Dei agi, super Pa-

A tris injuria commotos, libentique animo fuisse revocatos, nisi timuissent mandatis apostolicis obviare; postea eosdem cœnobitas diabolicis suggestionibus instigatos contra S. abbatem conspiracy fecisse, ait, eumque non solum contumeliis, verum etim verberibus animo infrunito (et irriverenti a monasterio expulisse. » Tertio nemo nescit hujusmodi narrationem, iam eximie confutatam a D. Philippo Malabayle, et ab Erasmo Gattula, de quibus supra mentionem fecimus, eamque ut calumniam penitus despexisse quotquot scriptores Chronicon Casinense post Petrum Diaconum illustrarunt. Cum Bollandianis tandem dicimus omnem hujusce facinoris suspicionem esse abjiciendam, utpote Brunonis sanctitati, optimoque monachorum Casinensium nomini indignam, et injuriosam.

CAPUT XII.

De reditu Brunonis ad Signiensem Ecclesiam.

Qua lætitia, quoque plausu Bruno a Signiæ populis exceptus fuerit, cum illum sibi restitutum viderint, ex tristitia et mœrore argui potest, cum pluribus annis eum absentem, aliisque votis illigatum doluerint. Reditus ejus mense Octobri 1111 a Petro Diacono collocatur. Et ita fieri debuit; nam sequenti anno accessit ad concilium Lateranense II, a Paschali II celebratum, ut ex sua subscriptione constat. Quamvis Signia non ita distet Casino, et cives haud raro S. episcopum suum videre atque consulere possent « omnique anno, ut anonymus, quandiu permansit in monasterio, de manu ejus chrisma, et sanctum oleum susceperunt, quia charissimo venerabantur affectu; » attamen ejus præsentiam vehementer exoptarunt, ex amore, quo eum prosequerantur, flagitantes, ut præsens universæ diœcesi spirituali consulere salutem. Pristinam vitæ formam statim assumpsit S. Bruno, et singulis pastoralis officii muneribus cumulatissime satisfaciens novus virtutum splendor, novusque rerum ordo in Ecclesia Signiensi exurgere ac reflorescere visus est. Adeo vero percubuerat Brunonis celebritas non in Italia solum, sed in Galliis etiam, ubi suis in legationibus maxima negotia feliciter egerat; ut sæpe sæpius episcopi controversiarum suarum judicem eligerent, atque in ejus sententia conquiescerent. Ipse enim narrat grave dissidium ortum inter Sipontinum episcopum et Beneventanum, cum ad eum causa delata fuisset, quamvis archidiaconus Ecclesiæ Beneventanæ episcopi sui partes callide nimis ac violenter prosequeretur; attamen, quia rationum momenta Sipontio favebant, ei causam adjudicavit (65). Alterius causæ relatorem et judicem extitisse Brunonem constat ex bulla Paschalis II, quæ est IX in tomo II collectionis Mayuardi. Hac in constitutione pontifex monachis Casinensi-

(64) Eruditissimus etiam Tiraboschius Petrum Diaconum in manifestum errorem facti, et anachronismum lapsum demonstrat in Append. 1, pag. 431, tom. I Histor. abbat. Nonantulanæ. edit. Mutinæ

an. 1784. Et ante ipsum cardinalis Norisius Histor. De investituris p. 438, eundem chronologum de similibus erratis reprehendit.

(65) Comment. ad cap. xxv Deuteron., p. 211.

confirmavit contra abbatissam S. Mariæ urbis A
 e cellam Cinglensem, ubi hæc de Brunone ha-
 r : « Regresso Brunone episcopo Signino pro-
 nte, dixerunt rationabile ac justum sibi do-
 papæ iudicium videri, ratumque id habendum
 iam canonico ordine pertractatum. » Eadem
 ntia jam prolata fuerat ab Urbano II, a qua
 icta abbatissa appellaverat. Constitutio hæc
 reperitur Kalendis Aprilis A. D. 1102, Pascha-
 ntificis II. Plura fortasse alia hujus generis
 ia a Brunone acta probabile est, quæ, ut illa,
 ibus mentionem fecimus, vitæ ejus scriptores
 runt. Iterum Bruno Romam se contulit, ut
 us in capite præcedenti, et interfuit concilio
 teran., quod Paschalis pont. an. 1116 cele-
 t ad componenda dissidia, quæ adhuc Ecclē-
 propter investituras divexabant, atque in eo
 im illud ipsum privilegium damnavit, et ana-
 ate percussit. Paschalis biennio elapso e vivis
 sit, scilicet die 16 Januarii an. 1118, eique
 duodecim dies successor datus Joannes S. R. E.
 ellarius, opera præsertim Petri cardinalis epi-
 Portuensis, cui Gelasii II nomen impositum
 Quam luctuosa Gelasio sui pontificatus initia
 nt, ut vix coronatus, Roma fugiens apud Gallos
 idium quæsiverit, a scriptoribus ecclesiasticis
 descripta traduntur; qui etiam referunt illum
 um expleto primo pontificatus sui anno in ce-
 Cluniacensi monasterio pleuritide et podagra
 ptum piissime obiisse. Cum autem ad idem
 asterium officii causa erga Gelasium Ugo archi-
 opus Viennensis se contulisset, eumque paucos
 dies via perfunctum reperisset, cardinales, et
 opi ipsum Ugonem plenis suffragiis in sum-
 pontificem elegerunt, atque Callixtus II appel-
 est. Hæc commemorare duxi, ut simul dicerem
 ulare gaudium, quo affectus fuit Bruno, audita
 nis electione in Romanum pontificem, quem in
 is nobilitate generis, pietate ac doctrina or-
 simum agnoverat, atque cum eo familiariter
 at. Aliam lætitiæ causam sancto antistiti Si-
 nsi attulit reconciliatio Henrici V, imperatoris
 Ecclesia catholica, quippe reuuntiavit tandem
 stituris, easque remisit Calixto pontifici, a quo
 lutus fuit a censuris, et in communionem sedis
 ranæ receptus, id testantibus Goffrido Viteber-
 i Chronic. p. 17, et Othone Frisingensi chron.
 vii, cap. 16. Anno Calixti pontificatus V humanæ
 litionis debitum solvit Bruno, et terrenam habi-
 nem cum cœlesti commutavit, ut probatiora
 imenta testantur.

CAPUT XIII.

De obitu S. Brunonis.

e anno migrationis ex hac vita S. Brunonis

6) Diem mortualem S. Brunonis vere fuisse xv
 Aug. confirmatur ex cod. Casinensi nuper re-
 uito a claris. præside illius archivi D. Joan. Bap-
 ericio; cum enim in eo descriptum sit martyro-
 um Usuardi, ejusque scriptio circa annum 1030,
 pore celebris abbatis Desiderii ex characterum

non una est scriptorum opinio. Matthæus Lauretus
 in notis ad supracit. Chronicon Casinense, ab ipso
 editum Neapoli an 1616 putat, juxta suam compu-
 tationem, obitum Brunonis an. 1125 consignandum,
 quod Angelus Rocca lib. De canonizatione sanctorum
 testatur, Romæ in biblioth. PP. Congreg. Oratorii
 asservari bullam canonizationis S. Brunonis factæ a
 Lucio III, anno D. 1183, et cum hic solemnibus actus
 referatur ad annum 58, a transitu adsuperos ejus-
 dem S. episcopi, sequitur eum functum vita fuisse
 an. 1125. Sed hujusmodi bullæ apographum in illa
 bibliotheca non exstat; ut ego ipse quæsivi, et nemo
 se vidisse testatur. Verius anonymus annum beatæ
 dormitionis Brunonis descripsit: « Migravit, inquit,
 ad Dominum xv Kal. Aug., an. v Calixti II, sui
 vero episcopatus XLIV. » Notant hi characteres non
 annum 1124; sed an. 1123; currebat enim annus v
 ab assumptione Calixti II ad cathedram S. Petri,
 quando S. Bruno die 18 Julii, an. 1123, extremam
 diem clausit, nec ea ulterius differri potest. Accedit
 unanimis scriptorum accuratiorum consensus, qui
 episcopatum iniisse affirmant sub S. Gregorio VII,
 an. 1079, ut primo capite diximus; eo scilicet anno,
 quo cum Berengario in concilio Romano de SS. Eu-
 charistiæ sacramento victor decertaverat. Additis
 igitur hujus inaugurationis initio annis 44 in episco-
 palu transactis, aperte evincitur, non ultra an.
 1123 mortalem ejus vitam esse extendendam (66).
 Demum cum in confesso sit ex altera actorum ap-
 pendice Honorium III, S. Brunoni aram erexisse,
 propriisque manibus consecrasset; is vero diserte
 fuisse dicatur annus ab obitu Brunonis centesimus;
 consequens iterum est eum ad immortalitatem
 transisse an. 1123. Idque etiam ex eo confirmatur
 quod, ut eadem appendix asserit, annus ille 1223
 fuerit Honorii septimus, utpote qui in pontificem
 electus est an. 1216, quod cum epocha illius con-
 secrationis consonat. Jam prope octogenarius erat
 Bruno, atque vitæ austeritate, et labore viribus etiam
 valde debilitatus, cum placuit Deo ei revelare, ut
 testatur anonymus, non longe futurum ab hac vita
 transitum suum. Hac prævisione admonitus tanto
 magis cœlestis exarsit amore, cupiens dissolvi et
 esse cum Christo; quare assiduis vacabat precibus,
 populumque suum frequenti verbi Dei pabulo reli-
 ciebat. Gravi ergo febre correptus decubuit, cumque
 invalescente infirmitate majori languore afficeretur,
 clero ac populo ad se convocato, postrema eis reli-
 quit Christianæ vitæ documenta. Et quia languen-
 s exurgere non valebat, e lectulo a fenestram
 deferri voluit, ubi extremos colligens spiritus, tanta
 vi tantoque dilectionis impetu concionavit ut omnes
 in lacrymas erumpent, imminentis interitus ejus
 dolore percussi. Ut autem Signienses consolaretur,
 forma acta videatur, die 23 Julii addita fuit com-
 memoratio S. Brunonis, hisce verbis. « Eodem die
 depositio S. Brunonis episcopi, et confessoris. » Hujus-
 modi additionem factam fuisse credendum est, post-
 quam Lucius III, P. M. solemnem ejus celebravit
 apotheosim.

duo S. episcopus eis pollicitus est : unum, patrocini-
 nium suum apud Deum semper ipsis adfuturum ;
 alterum, in tyrannicam nunquam amplius casuros
 dominationem, quæ vaticinia vera fuisse eventus
 comprobarunt. Tandem morbo excidium minitante,
 Bruno extrema sacramenta sibi administrari voluit,
 ac ferventissimos eliciens actus amoris Dei, purissi-
 mam animam suo reddidit creatori anno ætatis
 suæ 76. Hæc ab anonymo accepimus ; cæteri autem
 scriptores satis dixisse visi sunt eum sanctissime
 obiisse (67). Dum funus S. episcopi in templo B.M.V.,
 ubi corpus ejus tumulatum fuit, ageretur, Deus
 pluribus miraculis sanctitatem ejus comprobavit,
 quæ anonymus, Chronicon Casinense, nec non Fer-
 rarius, ex vetustissimo quodam breviario memoriæ
 prodiderunt. In his describendis non immoror, cum
 ejusdem mirabilibus signis Angelus Toti canonicus
 Signiensis Vitam S. Brunonis typis Romanis 1783,
 ab ipso editam exornaverit.

CAPUT XIV.

De virtutibus S. Brunonis.

Maximis Brunonem claruisse virtutibus oportet,
 cum tantorum virorum summorumque pontificum
 gratiam et amorem sibi comparaverit. Jam supra
 diximus qua benevolentia eum complexi sint SS.
 Gregorius VII, et Petrus Igneus quamque splen-
 dida suæ dilectionis argumenta ei præbuerint.
 Plurimi etiam faciendum est S. Leonis IX testi-
 monium, qui cum Joanni Tusculano episcopo
 apparuisset, ei præcepit ut Brunonem Signien-
 sem ad ejus gesta scribenda excitaret. Nota etiam
 omnibus fuit maxima ejus cum Petro Anagninæ
 insigni episcopo necessitudo, cui morem gerens,
 Pentateuchum suis commentariis illustravit, eju-
 sque vitæ sanctissime actæ compendium posterita-
 ti mandavit. Migravit autem ex hac vita S. Petrus
 anno 1105, eumque inter sanctos Paschalis II col-
 locavit, Brunonis præcipue testimonio permotus.
 Qui primam adolescentiam in schola altioris per-
 fectionis exegerat, quique desiderio ejus incensus
 terrena omnia deserere, et Deo soli vacare sibi pro-
 posuerat, jam firmis omnium virtutum jecisse
 fundamenta dicendus est. Quis mundi fugam, hono-
 rum, ac divitiarum contemptum, perpetuam sui abne-
 gationem ei inspiravit, nisi gratia cœlestis, quæ suis
 illum benedictionibus diluculo prævenit, ut eximie
 sanctitatis exemplar in Ecclesia eniteret ? Cumque
 hæc ab humilitate germen accipiat, quantum Bruno
 hanc virtutem in deliciis habuerit, perpetuum ejus
 studium manifestavit. Neque mihi opus est remi-
 nisci dignitatem canonicatus Astæ et Senis ab eo
 dimissam, omnemque despectum nomen, quod apud
 cives illos sibi meruerat ; cum non sint hæc nisi
 prima demissi animi ejus specimina, et longe majora

(67) Cardinalis Baronius post mentionem demissionis
 Brunonis abbatiae Casinensis, ejusque reditus
 ad Signiensem Ecclesiam hæc addit. « Ubi in sancta
 » conversatione usque ad Oderii secundi abbatibus
 » tempora vivens, feliciter migravit ad Dominum
 » pridie Kal. Septembris. Sepultus est in civit. Si-

nos in admirationem abripiant. Romæ Bruno igno-
 tus advenerat, Casinum petiturus, a S. Petro Igneo
 cardinali, Deo afflante, quæritur, in ædibus ejus
 hospes recipitur, plurimumque S. Gregorio VII
 commendatur. Unus præ omnibus electus ad de-
 certandum in concilio Romano de catholica fide
 contra Berengarium hæreticum, tanta eloquentiæ vi
 et doctrina eum confutat ut patefacta veritate, at-
 que omni errore sublato, palinodiam canere, veni-
 amque petere coegerit. Quo difficilius certamen,
 eo gloriosior cum fuerit Brunonis victoria, Patrum
 omnium laudibus exornatus, paratam sibi viam ad
 sublimiores Ecclesiæ gradus videbat. Revera a Gre-
 gorio episcopus Signiensis designatur, firmiterque
 hujusmodi dignitatem renuentem, solum iterata
 portenta ad eam subeundam flectunt. Multo majorem
 suæ demissioni conflictum fieri sentiebat Bruno
 a legationibus, præclarisque muneribus, quæ tum
 Urbanus II tum Paschalis II ei persæpe tradebant ;
 quare ut sui nominis famam ubique resonantem
 effugeret, in Casini solitudine se abscondit. Verum
 neque ibi privatus cœnobita diu esse potuit ; quo
 enim se occultabat, eo magis honores eum perse-
 quebantur ; unde omnium monachorum suffragiis in
 Archimandritam Casinensem assumptus, celeberrimo
 illi cœnobio præesse coactus fuit. Scripsere
 aliqui, ex quibus Bellarminum, Oldoinium, Teisse-
 rium, Marteneum et Mabillonium proferam, Bruno-
 nem inter S. R. E. cardinales cooptatum, sed cum
 hac de dignitate, illi collata, desint certiora docu-
 menta, saltem conjicere licet eam sibi oblatam
 humiliter recusasse. Ab hac singulari virtute quam
 Bruno impense dilexerat profluxisse credenda est
 summa a mollioribus vitæ commodis abstinencia,
 qua semper modico ac frugali victu, detrita veste,
 et vix necessaria supellectili contentus vixit. Hinc
 plurimum apud Gallos scriptores commendatum
 Brunonem accepimus, quod dum alii suæ legatio-
 nis tempore magnam auri vim habebant, et finita
 legatione, in via prædonibus exspoliabantur ; eam-
 dem prædam sperantes, revertentem de Gallia Bru-
 nonem adorti sunt, sed cum nihil apud ipsum, nisi
 modicum viaticum invenissent, sua spe frustrati
 abierunt (68). Memor autem Bruno Gregorii Magni
 sententiæ, qua docuit, ad omnimodam perfectionem
 non sufficere omnia reliquisse, sed Christi Domini
 sequelam addendam ; huic se conformari omnino
 contendit. Cum enim Servator noster dilectionis
 inimicorum præceptorem et exemplar se fecerit,
 quippe a ligno pendens Patrem rogavit ut cruci-
 fixoribus suis ignosceret ; hujusce dilectionis et
 beneficentiæ Signiensis episcopus perfectum imita-
 torem se præbuit. Parum ei fuerat Adulpho viculi
 comiti injuriam et ærumnas carceris illi dimisisse,

» gnina in eccl. S. Dei genitricis et virginis Mariæ,
 » ad cujus memoriam hodie quoque Dominus mira-
 » cula patrare dignatur, ipsius intercedentibus me-
 » ritis. »

(68) Vid. Petrum de Marca De concord. sacerdot. et imper., lib. v, cap. 50, n. 8.

sed cum magna ex potentia et divitiarum copia in extremam indigentiam et calamitatem cecidisset, Bruno illi nunquam defuit, omnibusque in egestatibus abunde subvenit. Difficile est vitæ nostræ hostibus beneficia rependere, sed multo difficilius temperare animum, et cum his liberaliter agere, qui bono nomini et integritatis opinioni insidiantur. Ab his conflictatus Bruno constat ex ejus epistolis, tam ad Paschalem pontificem quam ad S. R. E. cardinales, in quibus depellit quidem calumnias ipsi affixas, quod Paschalem e throno submovere cogitaret, adversarios ejus foveret, totamque turbaret Ecclesiam; sed eos, quos noverat sibi infensos, ut fratres semper coluit, nec verbo, nec scripto aliquid protulit, quod minorem charitatem et benevolentiam ostenderet. Qui ergo inimicos diligit, qui se persecutibus benefacit, cum ex Christi doctrina filius charissimus sit Patris, qui in cœlis est, hujus filiationis amplissimas gratias sibi Brunonem promeruisse nemo dubitabit. Jam vero quod spectat ad zelum puritatis Christianæ fidei, ad morum sanctimoniam, ad cultum Dei et sanctorum, Brunonem ea viribus omnibus promovisse, concilia quibus præfuit, munera quæ gessit, scripta quæ edidit, æterno illi erunt testimonio. Hæc, et superiora animo reputans a singulari quadam planeque generosa Brunonis fortitudine abripior, is enim nullis pepercit laboribus, apud plures nationes magnosque principes ardua quæque negotia aggressus feliciter confecit, ille etiam injuriis, obrectationibus minisque infensorum hominum invictum animum objecit. Cum sibi conscius esset Bruno, nihil aliud quam Dei gloriam velle, eam in veritate justitiæque tuenda, in malis ad bonam frugem revocandis, in opportunis consiliis suppeditandis impavide prosequeretur. Hinc quid mirum, si ab invidia, ut perturbator Ecclesiæ, ut partium studiosus, ut sæ opinionis nimium tenax, insimulatus fuerit? ea est enim nobiliorum vicissitudo virtutum, ut qui eas oderint maledictis aspergant et ad opposita vitia traducant. Verum quemadmodum sol nebulas dissipat, easque non patitur sibi lucem eripere, ita virtus, suo splendore longe lateque coruscante, omnia sibi adversantia repellit. Alia plura addenda essent de fide, spe et charitate, quæ præcipuè ac summè in viro sancto requiruntur; cum autem tota Brunonis vita, cujus gesta huc usque complexi sumus, his maxime eluceat, et confirment præclara documenta in 1, 2 et 3 cap. lib. 1. Sententiarum tradita uberiore, non indigere probatione arbitramur.

CAPUT XV.

De S. Brunonis sapientia.

Cum plane intelligeret S. Bruno sacram Scripturam; præter divinorum mysteriorum revelationem, atque legislationem, humanarum etiam cognitionum thesauros continere, nihil reliqui fecit, ut illis se exornarent facultatibus quæ mentem excolunt animumque perficiunt. Hinc est, quod dialecticam, ethicam, historiam, chronologiam, artem oratoriam

A et poesim insuper eum prosecutum fuisse, ejus scripta abunde testantur Hujusmodi autem facultates ancillas vocat S. episcopus supremæ dominæ, nempe scientiæ Dei, cujus arcana earum ope felicius investigantur aliisque percipienda traduntur. Pluribus quidem in locis sophismata et cavillosas argumentationes redarguit, quibus utuntur hæretici, ut incautos decipiant, et ratiocinatione, velut Lydic lapide, nos uti debere docet, non ad obtegendum errorem, sed ad manifestandam probandamque veritatem. Præcepta vero moralia frequentissimè tradit, quæ non solum mandatis evangelicis omnino sunt consentanea, sed ex probatoribus ethicis deprompta, Platone scilicet, Aristotele, Seneca, quibus in deliciis habuisse videtur. Ad historiam pariter sacram incubuit, eamque primum in divinis libris deinde ex lectione Philonis, et Josephi, aliorumque scriptorum Hebræorum sibi comparare studuit; eique profanam adjunxit, cum ritus, fabulas et sententias gentilium auctorum usurpare consueverit, si quid utilitatis ad rem suam ab ipsis conferrè dignosceret. Cum scripta ejus colligeremus S. episcopum historiæ item naturalis, minime nescium fuisse cognovimus, siquidem cum de plantis, de arboribus, de lapidibus, de animalibus agit, apposite eorum proprietates, virtutes, indolemque describit, ut ex Theophrasti, Plinii, Dioscoridis, aliorumque similium promptuariis eas desumpsisse conspiciatur. Rectum insuper Chronologum Brunonem dicam; cum in annorum computatione, in qua tot tantique scriptores erravere, ipsum cum tutioribus chronologis consentire demonstrabimus. Neque in scribendo, ubi opus fuit, lepores, venustatesque poetarum neglexit; præcipue in Expositione super Canticum canticorum, ut sacri scriptoris imaginibus, dictisque allegoricis se conformaret. Fateor equidem nonnullas vulgares opiniones, et commenta quorundam Brunonem adoptasse; sed danda est veniæ ætatis illius scriptoribus, cum critices leges nondum in scribendo lucem et normam præstarent. Carminibus utique Brunonem nostium delectatum fuisse auctores aliqui affirmant, et specimina esse possunt versus illi, qui in Expositione Psalmi cL leguntur, quamadmodum hi diversi metri, quibus S. commentator speciosiora Cantici canticorum complexus est. An vero fuerit disertus orator S. Bruno orationes ejus, homiliæ scilicet, et sermones luculenter demonstrabunt. Verum hæc studia, quæ mentem illuminant, animumque oblectant, ab excolendis gravioribus disciplinis eum non avocarunt; cum in jure canonico et civili plurimum valuisse compertum sit. Re quidem vera cur summi pontifices tot legationes ei demandarunt, nisi quia ipsis constabat, quantum in scientia canonum Bruno excelleret; quantaque prudentia, et doctrina in difficilioribus negotiis judicium ferret? Quædam ex multis hic tantum referam. Cum in Galliis pontificiæ legationis officio fungeretur, eique delata esset causa dissolutionis matrimonii, quam petebat Machildes Gallerano Phi-

ippi Crassi a cubiculis nupta, et utraque persona A
absens esset, episcopo Parisiensi injunxit Bruno, ut
utramque partem die competenti ad causam voca-
ret, apud quem, cum vis et metus gravis probatus
fuisset, judicata est causa in favorem Machildis.
Hæc habentur ex epist. 161 S. Ivonis Carnotensis
ad Humbaldum episcopum Antissiodorensis. In
concilio autem Pictaviense, cui Bruno S. R. E.
legatus præerat Bertrandum archiepiscopum de
Simonia convictum deposuit. atque in ejus sede
Riccardum cardinalem abbatem S. Victoris colloca-
vit. Tandem etiam jurisprudentiam Brunonem sibi
sociam adscivisse dicemus, quod constat ex codice
ms. archivi Casinensis, in quo compendiose quædam
legum civilium collectio continetur. His ergo præsi-
diis episcopale munus maxima cum gloria, populi-
que sui utilitate perfectus est Bruno, ecclesiamque,
doctissimis scriptis suis illustravit. Hæc inter, plures
scriptores deperditum ejus in Isaiam commentarium
valde deplorant; cum enim nemini ex prophetis alti-
us et copiosius divini Reparatoris mysteria et sa-
cramenta revelata fuerint, eorum interpretatio ut ex-
positio tentari nequit, nisi ab eo qui amplissima pol-
leret divinarum rerum cognitione, et qui vetustiores
interpretes plurimi habitos consulisset. Fertur ex
his Brunonem præcipue S. Ambrosium sibi ducem
proposuisse, sed cum huc usque utriusque S. Patris
illustrationibus careamus, eorum sapientia et labore
frui non possumus, deprecamur tamen qui maximis
bibliothecis præsumt, ut ad hæc comparanda sacræ
doctrinæ monumenta omnem curam impendant.

. CAPUT XVI.

De dilectione S. Brunonis erga ordinem S. Benedicti.

Nemo hactenus gestorum S. Brunonis illustrato-
re amore atque existimatione ejus erga sanctissi-
mum Benedicti institutum tractavit. Cum autem sin-
gularis et eximia fuerit toto vitæ suæ tempore in
illum monachorum cœtum ejus dilectio, peculiari
hac dissertatione eam prosequi jure meritoque deli-
beravimus. Et quidem quod Bruno nobili genere na-
tus, non puer a parentibus oblatus, sed liber, et
adultus, non angusto exstimulatus patrimonio, nec
obscurus in sæculo, nec spe dignitatum illectus, sed
jam duplici canonicatu insignitus, et episcopus con-
spiciuæ sedis ordinatus, a summis pontificibus ob
præclaram sapientiam magni habitus monasticam
professionem summo cum desiderio amplexus sit,
atque illud vitæ genus cæteris prætulerit; hoc certe
non nisi spectatissimis S. Benedicti devictis virtuti-
bus, quarum filios ejus imitatores conspiciebat, est
ascribendum. Id etiam spectabilem virum permovere
potuit, quod temperata legum Benedicti observantia
ei arriserit, cum unusquisque cœnobita ad spiritua-
lem sui profectum incumbere valeat, et non defi-
cientibus commodis, ipsi liceat graviora studia ex-
colere, suasque lucubrationes ad posteritatem tra-
ducere. Factis hoc ostendit S. Bruno, cum dimissa
episcopatus Signiensis administratione, et monachus
in Casinensi solitudine receptus, majorem scripto-

rum suorum partem exaravit, quibus, quantur
Ecclesia meruerit, eam doctis in sacram Scriptu
commentariis locupletando, jam diximus; et
rursus prædicare supervacaneum judicamus.
et hoc maxime in ejus admirationem nos ab
quod tam cito prodigium veluti sanctitatis f
adeo ut, post paucos regularis professionis ar
consentientes monachi omnes supremum con
regimen illi detulerint. Tanti saue in conspectu
manæ Ecclesiæ, qui hujusmodi dignitate exo
essent, habebantur, ut non solum cardinale
episcopi fierent, sed ad summum etiam pontifici
assumerentur. Et ne vetustiora memorem exen
illis iisdem temporibus fuere celebris abbas I
derius, pontifex postea Victor III appell
et Gelasius II, Leo Ostiensis, et Reinaldus a
cardinales, pluresque alii, qui non minus e
bium Casinense, quam ordinem Benedicti
universum illustrarunt. Cum igitur Bruno saj
tia et sanctitate maxime enteret, quibus am
et venerationem magnorum principum sibi c
liavit, haud difficile illi fuit largitiones plurime
eisdem impetrare, non ut suis commodis consul
sed ut Casini redditus et facultates amplifi
Quam sæpe etiam ab ejus ore S. Benedicti le
resonabant, ut modo Spiritum sanctum per
locutum fuisse diceret. maximique habendas
sententias; ita serm. IV, lib. II Sententia
aliquaudo humilitatem ejus exaltabat, quod la
vilibusque gloriaretur indumentis, et pauper
pellectili uteretur, idque in serm. 19 ejusdem
cui titulus *De abstinentia*. Alias parentem s
quo Benedictum nomine non raro vocat, inter
cipuas S. Ecclesiæ columnas, apostolos scilicet
trum, Jacobum, et Joannem, ac primos inter
tyres, Stephanum, et Laurentium collocare
dubitavit lib. I Sentent. cap. 4. quem etiam
austeritatis et abstinentiæ portentis, Ant
Paulo, et Hilarione comparavit lib. II Sentent.
Præterea ipsum S. Benedictum serm. 2 De
fessoribus lib. VI Sentent. Salomone sapienti
appellavit, « non de sapientia hujus mundi,
stultitia est apud Deum, ad quam iste nun
accedere voluit; sed de illa sapientia, quæ ver
et quæ ducit hominem ad vitam æternam.
eodem autem sermone tam præcipuis vivisque
loribus totam S. Patris sui institutionem desc
ut cum ea Brunonis diebus integra et inviol
servaretur, hoc uno testimonio refutatur qui
contra monachos Benedictinos ab iniquis scrij
bus commentatum est. Ille enim sibi proposita
gine reginæ Sabæ, quæ domum Salomonis reg
gressa obstupuit, cum tantum rebus omnibus
nem, splendorem et decus conspiceret, hæc
lentissime tradidit: « O si regina ista Saba
set ad S. Benedictum, et audivisset sapientia
ore ejus, famulos, ministros ejus, filios, et fi
ejus, mensas, et cibos ejus, qualiter omnia sur
dinata, quam bene disposita, quomodo omnibu

cor unum, et anima una, et nemo dicit aliquid esse suum, sed sunt illis omnia communia, quomodo se diligunt omnes, quomodo sibi invicem obediunt omnes, quanta amor, quanta charitas est inter omnes, quanta dilectio. Si, inquam, illa regina Saba, tam prudens, tam sapiens, tam religiosa, tam Deo devota, hæc omnia videre potuisset, vere totum spiritum amisisset, quia S. Spiritus gratiam accipere meruisset. » Hinc arbitror ortam in Brunone magnam illam hæsitacionem, tunc cum actum fuit de ejus reditu ad Signiensem Ecclesiam; retinebat enim eum S. Benedicto addictum ejus filiorum sancta conversatio, legum optimarum perfecta observantia, precum studiorumque æqua distributio, summaque Deo vacantis animi tranquillitas quare opus fuit, pontificia auctoritate, sui que populi nunquam intermissis precibus, ut cœnobium Casinense relinqueret, et ad episcopale munus rursus obeundum rediret.

CAPUT XVII.

De canonizatione S. Brunonis.

Vix Bruno e terrena ad cœlestem patriam migraverat, cum crebris miraculis sepulcrum ejus gloriosum ac celebre redderetur id plane testantibus chronista Casinensi et anonymo, ut sanctus colitæ cepit, et haberi non modo in Ecclesia Signiensi, sed a monachis etiam Casinensibus. At Deus, qui servum suum supernis honoribus exornari volebat, cum insignioribus portentis fama ejus, et celebritas, nec non populorum concursus ad illius patrocinium implorandum in dies augetur, Lucium III pontificem permovit, ut juxta sanctiones ecclesiasticas, probatis Brunonis virtutibus et prodigiis, solemnî ritu ac celebritate sanctorum nomine cultuque decoraret. Hujusmodi religionis actus, quem Romæ pontifex adimplere poterat, ut solemnior fieret, ipse cum tredecim cardinalibus, quorum nomina sub bulla canonizationis adnotata sunt, Signiam se contulit, et in cathedrali ecclesia, in qua Brunonis reliquie asservabantur, sanctorum fastis apostolica auctoritate eum ascripsit. In eodem templo exstat marmoreum hujusce canonizationis monumentum, quod ita se habet :

MEMORIÆ ÆTERNÆ BEATI BRUNONIS
QUEM LUCIUS III, P. M. CARDINALIUM ET EPISCOPORUM
CONVENTU SIGNIÆ IN ECCLESIA B. MARIE
UBI DEFUNCTUM CORPUS QUIESCEBAT
INTER SANCTOS JUSSIT ASCRIBI
ANNO AB EJUS ABSCESSU LVIII.
S. P. Q. S.

Quo ad annum hujusce celebritatis errasse demonstrant Bollandiani auctorem appendicis ad Chronicon Casinense, qui a Lucio III factam asserit anno 40, post Brunonis obitum, et tempore Bartholomæi Signiensis episcopi. Utrumque falsitate laborat; primum quidem, quia Lucii papæ III electio contigit die 29 Augusti an. 1184, ac proinde cum annis 58, distet a transitu Brunonis ad cœlos, fieri nequit ejus apotheosis anno ab ejusdem obitu 40, sed 58 Lucii III, pontificatus anno primo. Alterum vero non mi-

nus falsum apparet, quod Bartholomæus Lucio III conjungitur, et episcopus Signiensis dicitur, cum ille pontifice annis fere 70 posterior fuerit, ut ex Ughelli Catalogo constat. Fuit tamen Petrus ab Alexandro III creatus Signiæ antistes, quartus a Brunone. Nec omittenda videtur præclara alia honoris specialisque cultus significatio; Honorius enim III Signiam ad hoc advenit, tribus eum cardinalibus comitantibus, Petro scilicet episcopo Prænestino, Nicolao episcopo Tusculano, et Andrea episcopo Portuensi, ut aram S. Brunoni dicatam suis ipsè manibus sacram faceret, pluresque reliquias SS. apostolorum, martyrum et virginum in ea collocavit. Hisce summis pontificibus de S. Brunone optimè meritis accenseam Gregorium XIII, qui diœcesi Signiensi an. 1584 indulisit, ut psalmodia et missa sub ritu duplici cum octava in die festo S. Brunoni celebretur. Ita constat ex litteris cardinalis Sirlet die 11 Junii 1584, Gregorii papæ an. XIII. Postquam ergo tot Romani pontifices S. episcopum Signiensem in vita, et post obitum præclarissimis dignitatibus et honoribus exornarunt, flocci faciendi sunt scriptores illi qui non laudes ejus, sed detractiones ad posteritatem transmiserunt.

CAPUT XVIII.

De cultu sancti Brunonis.

Priusquam Bruno solemnî ritu inter sanctos relatus fuisset, ut diximus in superiori capite, Signiensis Ecclesia et cœnobitæ Casinenses eum peculiari cultu et honore prosequerentur. Sed sacra ejus apotheosis a Lucio III peracta, et frequenter ad illius sepulcrum portentis coruscantibus, adeo Signienses amore et fiducia in S. Episcopum exarserunt ut illum in præcipuum patronum et protectorem sibi elegerint. Inde certatim non tam cives quam finitimi populi magnam vim auri contulerunt, ut majus templum, ubi sacri ejus cineres colebantur, decentius restauraretur, et pretiosa suppellectili ornaretur. Accidit autem quod, cum Campania universa anno 1557, sedente Paulo IV in Romana cathedra, ab hostilibus copiis, sub Albensi supremo duce invasa et depopulata fuisset, eadem calamitatem, suarumque rerum direptionem et combustionem Signiæ civitas passa est. Cum igitur nihil ab incendiis, rapinis et vastationibus militaris licentia intactum reliquisset, etiam capsula argentea, in qua S. Brunonis reliquie asservabantur, et bustum pariter argenteum sacrum caput ejus continens, eundem furem subierunt, sed caput a theca extractum, ac lino involutum in quoddam sepulcrum projectum fuit. Quæ arte humana reparare poterant, quam ocus licuit, Signienses restaurare curarunt. At maxima in tristitia versabantur; quod pretiosiore beneficentissimi Patris sui monumento carerent, nec ubi requirerent indicium ullum haberent. Longa post tempora a Signiensi depopulatione die 10 mensis Julii an. 1626, cum eodem in templo quoddam sepulcrum reseratum fuisset, ecce in tenebris lux magna refulsit, mirabiliter irradians circa li-

neum velamen, quo S. episcopi caput tegebatur. Hoc insigne portentum cum statim episcopo innotuisset, eo jubente, clero ac populo lætitia gestientibus, elevatum est sacrum caput atque honorifico loco depositum. Ut autem per publicas tabulas portentosa capitis S. Brunonis inventio constaret, implorata a Romana sacr. Rituum congreg. facultate, vocati ad examen idonei testes, portentum, quod viderant, sacramento confirmarunt. Omnibus itaque persolutis riteque probatis, ut publicus cultus venerando capiti restitueretur, nihil amplius supererat quam Signiensis episcopus decretum scripto traderet. Cum diutius, quam par erat Petrus Corbellius antistes illud protraheret, novo coruscante prodigio, rem perficere compulsus est. Super mensam proprii cubiculi idem Petrus sacrum caput retinebat, at quodam vespere supervenientibus noctis tenebris, in eo quod decretum illud exararet, iterum idem sacrum caput fulgentibus radiis circumdatum, totumque cubiculum splendore implentibus ei apparuit. Nescio utrum plus timoris an admirationis Petro episcopo accederet, cum adeo in decernendis publicis honoribus S. Brunonis capiti tardus fuisset, quos tandem III Id. Nov. an. 1703, maxima celebritate, civibusque universis exsultantibus restituit. Hæc omnia docet marmoreum monumentum in majori templo erectum.

SEDENTE SS. CLEMENTE XI PONT. MAX.
 VEN. CAPUT S. BRUNONIS HUIUS ECCLESIAE EPISCOPI
 ARGENTEIS THECIS, GEMMISQUE AB IMPHIS MILITIBUS
 IN EXCIDIO HUIUS URBIS ANNO 1557 DENUDATUM
 ET IN SEPULCRO DEJECTUM ET AN. 1626
 MIRABILITER REPERTUM DIVINA LUCE CIRCUMFUSUM
 TANDEM DIVINO AFFLANTE SPIRITU
 D. HUIUS CLERI, UBRIS, ET DIOECESIS ENIXAS PRECES
 ILLUSTRISSIMUS, AC REVERENDISSIMUS DOMINUS
 PETRUS COMES DE CORBELLIS FANENSIS
 UTRIVSQUE SIGN. REFEREND., AC EPISCOPUS
 SIGNINUS PONDERATO PROCESSU, PROBATIONIBUS,
 PRODIGIIS EMINENTISSIMORUM S. R. E.
 CARDINALIUM ET THEOLOGORUM VOTIS
 MAGNA URBIS SIGNIAE LÆTITIA
 AD PRISTINUM CULTUM SOLEMNI RITU REDONAVIT
 SAL. AN. MDCCIII TERTIO IDUS NOVEMBRIS.

Cum ergo tot, tantisque mirabilibus signis sibi datum e cælo patronum Signienses noverint, quidquid ad ejus honorem et gloriam conferre potest, liberalissime huc usque largiti sunt, eademque pietas, et liberalitas a patribus in filios propagatur. Quibus vero beneficiis hujusmodi cultus a S. episcopo rependatur, ipsi Signienses experiuntur, qui toties præsens habent ejus patrocinium, quoties pro cæli serenitate, vel pro opportunis pluviis, aut pro repellendis tempestatibus, supplicibus votis implorant. Quanto autem apparatu, populorum concursu, omnique genere solemnitatis dies festus S. Brunonis xv Kal. Aug. celebretur, præcedentibus Novembrialibus, quibus cives tantam celebritatem præveniunt, et sanctiorem reddunt, cum paucis referre

nequeam, præteribo. Sed Astenses etiam, et Sole-rienses, qui certatim S. Brunonem, ut diximus, civem suum sibi vindicant, suis in templis, erectis aris in ejus honorem, omni ecclesiastico cultu, ac festiva pompa die anniversaria transitus ejus ad cælum eum prosequuntur. Senis etiam in cujus Ecclesia cathedrali, ut diximus, Bruno canonicus fuit die 18 Julii cum officio et missa sub ritu duplici ejus memoria celebratur, et peculiari in veneratione habetur.

Decretum cardinalis SIRLETI concessionis officii S. BRUNONIS episcopi Signiensis De communi confessorum pontificum Signiæ civitati, et Diœcesi datum, cum lectionibus propriis ab eodem doctissimo cardinali approbatis.

Nos Guillelmus Sirletus presbyter cardinalis Tit. S. Laurentii in Paneperna, fidem facimus et attestamus S. D. N. D. Gregorium papam XIII, vivæ vocis oraculo nobis facto concessisse, et licentiam dedisse episcopo, et clero Signino in ipsa civitate, et diœcesi Signina publice et privatim recitandi officium in choro et extra infra scriptum S. Brunonis episcopi et confessoris sub ritu duplici cum octava.

« Dat. in palat. apost., in loco nostræ residentia, die 11 Junii 1584, pontificatus S. D. N. Gregorii pape an XIII.

LECTIO I. Bruno Soleræ in Insubria non procul ab Asta civitate, Andrea, et Scylla parentibus honestis et religiosis natus, admodum puer religiosis viris monasterii S. Perpetui Astensis diœcesis in disciplinam traditus, in omni ecclesiastica doctrina mirabiliter profecit. Inde Bononiam studiorum causa missus, tum sæcularibus, tum divinis litteris egregiam operam cum navasset, doctoris nomen assecutus est. Cum autem in Etruriam, episcopi civitatis Senarum, cujus per id tempus nomen erat celeberrimum, visendi studio se contulisset, et ab eo est benigne acceptus, et in canonicorum majoris ecclesiæ collegium publico omnino gaudio allectus. Inde necessariis de rebus ab episcopo Romam missus quo tempore Gregorius VII regebat Ecclesiam, ac de eucharistiæ sacramento cum Berengario prava omnia sentienti, gravis orta esset controversia, Brunonis fama commotus pontifex ab eo petiit, ut cum Berengario (frustra expertis aliis) ipse unus congrederetur, et argumentis, atque ipsa veritate convictum ab errore demum revocaret. Quod ille Dei fretus opibus, magnoque animo agressus, feliciter perfecit.

LECTIO II. Pontifex spectata Brunonis constantia, et ejus adductus virtutibus, Petro Albanensi episcopo cardinali, a quo cum benigne hospitio fuisset acceptus, hominem hunc, inquit, majorem in modum tibi commendo, quippe qui Ecclesiæ magno est usui futurus. Ergo Romæ sacris initiatus, et ab ipso summo pontifice consecratus (quamvis invitus) Ecclesiæ Signinæ creatur episcopus. A qua rane Ecclesia incredibili omnium gaudio susceptus est, actæque publice Deo grates, qui talem pastorem sibi dedis-

Ille vero suarum morbo ovium statim curare ausus, Adulphi præsertim Signini quondam, ab eodem capitur, atque in vincula conjicitur. Custodiæ locus fuit castrum Viculum, a quo longe abest Lepinus mons, ubi ipsa condita est. Ibi vero gravia et atrocia multa perpessus, vehementissima siti laboraret, aquam sibi et non haustam puteo afferri jubet, quam cum sit, melioris notæ vinum esse deprehendit. qui attulisset verbis castigat, quod pro aqua porrexisset. Ille vero jurejurando culpam confessus, cum etiam frigidam jussus attulisset ad episcopi benedictionem toties in vinum versa est aqua. Eo miraculo percussus comes huius, sui que facinoris conscius, ne peccando dem culpam cumlaret, ac bonorum odium a cum suo dedecore susciperet, episcopum in liberatum dimisit.

ΚΤΙΟ III. — Fuit autem S. Bruno in sacrarum rum lectione et meditatione valde frequens; ejus declarant egregiæ lucubrationes. Scripsit in quinque libros Moysi, in Judicum librum, in Regum, in psalmos David, in Cantica canticorum, in Isaiam prophetam, in Job, in Apocalypsim. Edidit quoque 155 quas ad populum habuit sermões, et sermones 69, in quibus et eruditio, et ejus elucet. Cujus sanctitatem et sapientiam fecit Paschalis II illi ut legationes in Gallias iliam mandarit, ubi et Ecclesias ordinavit, et in disciplinam restituit. Magnæ synodo Lateranensi habitæ laudabiliter interfuit, in qua legibus et iis, quas pontifex Romanus, cogente Henrico imperatore, tulisset, invictus vehementissime resistit. Et cum sedisset in episcopatu annis 34, et e vita Signiæ xv Kal. Augusti an. 1125, aetate 73, editis multis miraculis. Quem postea Gregorius III P. M. Signiæ anno Natalis Domini 1183,

A quinquagesimo octavo post beati Brunonis excessum in sanctorum numerum retulit. In ejusdem postea honorem Honorius III an. Sal. 1223, pontificatus vero sui VII, Petro Prænestinensi, Nicolao Tuscolano, et Andrea episcopis cardinalibus administris aram suis ipse manibus solemniter more dedicavit. »

B Opportunum ducimus hic referre decretum synodi Alexandrinæ die 12 Novemb. an. 1618 de mandato D. Erasmi Pallavicini ejusdem urbis episcopi, et apud Ferdinandum II Austriacum imperatorem apostolicæ sedis nuntii, quod ita se habet. Consuluit antiquitas, nec hisce temporibus abolevit consuetudo, ut illustrium virorum gesta publicè commendarentur historiæ, quo perpetuo, quantum fieri potest, in sæculo vivant, quem nos morem probatum B prosequentes, memoriæ ac simul venerationi non modo vestræ, sed et cujusque posteritatis commendare tendimus virum, non solum ex gestis secularibus, aut virtutibus, humanisve scientiis illustrem; sed divinis etiam imbutum disciplinis, gloria æterna fruentem, ut merito in hominum memoria versetur, et digna veneratione colatur, qui ad gaudia transit angelorum. Cum itaque beatus Bruno Signiæ civitatis episcopus ex oppido Solerii hujus diocesis, ex cujus etiam symbolo hanc ipsam civitatem constructam fuisse non ignoramus, gloriosam originem duxerit, congruum nobis visum est, ut tanti sancti in tota Alexandrina Ecclesia pietatis argumento officium recitari debeat. Quo circa præsentis decreto ordinamus, ut in festo ipsius sancti, qui ex martyrologio Romano celebrari consuevit die 18 Julii, fiat officium de ipso sancto Brunone episcopo et confessore duplex cum octava. Hujusmodi autem officium omnino fiat tam in ecclesia quam extra, ac etiam tam publice quam privatim, ac propterea sancimus ut quotannis in Calendario referatur.

TESTIMONIA SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM

DE SANCTO BRUNONE.

I.

diaconus monachus Casiensis, De viris illustribus Casiensibus, cap. 34.

no Signiensis episcopus et Cassinensis abbas, sanctissimus et splendidissimus Ecclesiæ defensor, inter multa et præclara ingenii sui monumenta scripsit (69) rogatu Signiensium canonicorum expositionem super Psalterium, super Genesim,

S. Bruno in præfatione ad commentarium Psalmos aliter monet de iis, qui eum ad psalmen expositionem impulerunt. Facto enim verbo ma expositione, alterius sic meminit : « Rogatur ab amicis, et præcipue a Peregrino veli abbate dedi operam, ut hæc quoque sicut propria habet interpretationem. » Hic est entarius in psalmos, quem hoc in volumine præfixi sumus. Erravit ergo Petrus Diaconus di-

D super Exodum, super Leviticum, super Numerum, super Deuteronomium, super Cantica canticorum, super Judicum (70). Fecit et sermones hos : De laudibus Ecclesiæ in dedicatione Templi, De paradiso, De arca Noe, De tabernaculo fœderis, De templo Salomonis, et De muliere, per quam Ecclesia significatur; De civitate S. Jerusalem, De basilicis quæ ab episcopis dedicantur. Item De Evangeliiis; De ornamentis Ecclesiæ, De fide, De spe, De charitate,

cens precibus canonicorum Signiensium elaboratam fuisse illorum expositionem.

(70) In cap. 2 Prolegom. I, ubi dictum fuit Petrum Diaconum inter adnotata S. Brunonis opera, mentionem non habuisse de ejus comment. in prophetam Isaiam, addi debebat hoc in catalogo, in quo proprius hujusmodi mentionis erat locus. Cæterum in Vita ejusdem sancti Petrum Diaconum Isaiæ expositorem dixisse fatemur.

De quatuor virtutibus; De humilitate. De misericordia, De pace, De patientia, De castitate, De obedientia, De abstinencia. Ubi Ecclesia ornatur, De novo mundo, De cœlis novis, De mari, et De piscatoribus novis, De arboribus novis, De animalibus novis. De festivitibus festivitatum, id est de S. Trinitate sermones tres; De Nativitate Domini, De Circumcisione, De Epiphania, De octava Epiphaniæ, De Palmis, De cœna Domini, De Pascha, De Ascensione Domini, De Pentecoste, De nativitate S. Mariæ, De Annuntiatione, De Purificatione, De Assumptione ejus. De virginibus sermones tres, De martyribus sermones tres, De martyribus sermones septem; homiliam in festivitibus confessorum, aliam in festivitate S. Benedicti, cum sermonibus duobus de pontificibus; quatuor De S. angelo; De apostolis homilias quinque; De pluribus martyribus homilias tres, De uno martyre homilias tres; De dedicatione Ecclesiæ, in Adventu Domini, Dominica II De Adventu, Dominica III De Annuntiatione R. M. Virginis duas; de Dominica IV Adventus. In vigilia Nativitatis D.; in die Nativ. D. homilias tres, in S. Stephani, in S. Joan. evangelistæ, in festivitate Innocentium. In Dominica I post Natalem Domini, In octava Natalis Domini, in Epiphania; Dominica I post epiphaniam, Dominica III, IV et V. In Purificatione S. Mariæ, in Septuagesima, in Sexagesima, in Quinquagesima, in Cinere, et cilicio. Feria VI, et Sabbato in capite quadragesimæ, usque in cœnam Domini hom. XL. In Cœna Domini, Sabbato sancto, in festivitate Paschali, in feria secunda, tertia, quarta, quinta, et sexta, et Sabbato in octavis Paschalibus, in Dominicis I, II, III et IV post octavas Paschæ, in processione majori, in festivitate apostolorum Philippi et Jacobi, in Inventione S. Crucis, in S. Angelo, in Ascensione Domini, in Dominicam post Ascensionem Domini, in Pentecoste. Dom. I post. oct. Pent. Dom. II, III et IV. la S. Joan. Baptistæ, in vigilia apostolorum Petri et Pauli, et in die eorum. In Dominica I post Natalem apostolorum homiliæ XXIV. In S. Laurentio, in Assumptione S. Mariæ, S. Matthæi, Vig. S. Andræ, et in die ejusdem. Fecit et sermonem de S. Scholastica, sermonem De translatione S. Stephani e civitate Constantinopolitana ad Arcem Romanam: versus in laudem S. Mariæ: homiliam in decollatione S. Joannis Baptistæ, in Nativitate S. Mariæ. Fuit autem temporibus Henrici IV et V imperatorum. Sepultus est in episcopatu suo apud civitatem Signiam.

II.

Sixtus Senensis. Actuar. in Bibl. Sanct. p. 513, cum additis P. Pii Milante O. P. edit. Neapol. an. 1742.

Sanctus Bruno, seu Brunus, Italus Ligur, ex illustri Astensium sanguine, episcopus primus Signinus, seu Signiensis, deinde abdicato episcopatu monachus Casinensis, et postea omnium fratrum concordi voluntate abbas electus præfuit annis tribus et decem mensibus; sed a Paschali II R. P. coactus ad suum rediit episcopatum. Scripsit commentaria in Pentateuchum, in Job, in Psalterium, in Canticum Zachariæ, homilias seu serm. CLXIV, et quamplura alia theologica opera, quæ omnia studio et cura Mauri Marchesii, ut Cavius scribit in unum collecta, et auctori suo vindicata duobus tomis in-fol. fuerunt Venetiis impressa an. 1651. Obdormivit in Domino an. 1125, prid. Kal. Septemb.

III.

Robertus cardinalis Bellarminus, cum Supplementis Philippi Labbei, edit. Venet. an. 1727, p. 351.

Librum De laudibus Ecclesiæ, ac proxime sequentes omnes, quos patriarchæ suo sanctissimo vindicant Carthusiani, non ad eum, sed ad Brunonem Signiensem episcopum, S. R. E. cardinalem pertinere conatur evincere multis argumentis D. Maurus

Marchesius, Panormitanus, congreg. Casinens. monachus in dissert. historica, quam operibus editis præmisit.

Inter Brunonis scripta memoratur Vita S. Leonis papæ IX amplior ea quam scripsit Wibertus archidiaconus, a Sirmundo edita an. 1615, cum Vita Caroli Boni Flandriæ comitis.

Brunonis meminerunt præ cæteris Petrus Diaconus in Casinensi Chronico, cardinalis Baronius tom. XII Annalium, Marcus Anton. Scipio in elogiis abbatum Casinensium, Ferdinandus Ughellius tom. I Ital. Sac., in Signinis episcopis, et Philippus Malabaila in disquisitione de ortu, canonicatu, et recessu a Cassinatibus S. Brunonis, quem docent obiisse die 18 Julii anno circiter 1125 et a Lucio III in sanctorum numerum relatum. D. Lucas Dacherius edidit tom. XII, p. 79, Spicilegii opus S. Brunonis De consecratione Ecclesiæ perfectius editione Veneta facta a Marchesio.

IV

Jacotus Le Long in Biblioth. Exegetica, p. 654.

Bruno Ligur civitatis Astæ, ex familia Soleria, Benedictinus, abbas Casinensis, deinde episcopus Signiensis, obiit an. 1123. Ejus opera sunt:

1. Commentarium in Pentateuchum.
  2. In Job.
  3. In Psalterium juxta vulgatam versionem.
  4. In Cantica canticorum.
  5. In Apocalypsim; quæ opera publicata fuere in duobus voluminibus comprehensa Venetiis an. 1651, et in Bibliot. PP. Lugdunensi.
  6. In Lib. Judicum.
  7. In Judith.
  8. In Isaiam.
  9. In quatuor Evang. Parisiis Bibl. S. Victoris Cod. 815, et Taurini in Bibl. Ducis Sabaudia.
- Commentaria autem in librum Judicum, et in Isaiam exstant in Bibl. Carthusianorum monasterii S. Barthol. ad Anagninam.

Aliud opus, scilicet commentarium, scripsit in psalmos, ut ipse testatur in ejus præfat. : « Cum essem adolescentem exposui Psalterium secundum aliam translationem; » quod quidem explicatur ab auctore anonymo ipsius Vitæ, operibus excusis præfixæ : « Rogatus, inquit, a quibusdam Ultramontanis Psalterium secundum Gallicanam translationem compendiosa expositione percurrit. »

S. Bruno Germanus Coloniensis Carthusianorum institutor obiit an. 1101; ejus opera sunt : 1. Expositio in psalmos David. 2. Commentaria in omnes Epistolas Pauli edit. in-fol. Paris. 1509, iterum Paris. 1524, in-fol., Colon. 1611, 1640. Non desunt qui hæc opera Brunoni nostro adjudicant, et Astensi ascribenda esse contendunt.

S. Brunonis homiliæ seu sermones 144, Eusebio Emiseno, aut Eucherio Lugdunensi, aut aliis hominibus perperam ascripti sunt :

1. Tractatus in Canticum Zachariæ.
2. Tractatus De incarnatione Domini.
3. Argumentum De sacrificio azymi.
4. De sacramentis, Eccl. mysteriis, atque eccl. ritibus opusculum.

Vita S. Petri Anagnini.
Vita S. Leonis papæ IX, cui additur responsio ad quæstionem : *Cor corruptus Ecclesiæ status.*

Sententiarum libri sex.
Opusculum De consecratione eccl. edidit Lucas Dacherius, Spicil. tom. XII, pag. 79:

V.

Ferdinandus Ughellius abbas Cisterciensis in Italia Sacra, de episcopis Signinis tom. I. pag. 1236.

Sanctus Bruno Astæ natus ex familia Soleria nobilissima, Castelli Solerii domina Andream Seyllamque habuit parentes. In monasterio S. Perpetui ordinis Benedictini primis disciplinis excoltu,

le Bononiæ altiores facultates prosecutus est, de canonicam et jurisprudentiam. Astensis nicus electus Romam sub pontificatu Gregorii II, profectus in publico Romano concilio Beronim, impie de sacramento altaris sententiam itando repressit profligavitque, ita ut a summo itice honoris ac celebris victoriæ ergo Signinus etur episcopus. Quam quidem Ecclesiam ad s multos sapientissime gubernavit, donec tranioris vitæque contemplatricis desiderio tactus, ato onere, monachum Casinensem professus n. 1104, in quo a Paschali I pontifice missus allias est, ubi celebrem synodum celebrasse itur a Petro Diacono lib. iv, cap. 33, cujus ionis frequenter meminit Ivo Carnotensis. Re s inde ad claustrum an. 1107, ex decessu nis abbatis, Casinensis abbas omnium mona- nis consensu electus est Idib. Nov. Præfuit ad s 3, et menses 10, quibus exactis, cum inter a et Paschalem pontificem controverteretur, æstaret magis præesse cœnobio, an episcopali re fungi, pontificis reverentia victus, abbatiale is renuntiavit atque ad Signinam Ecclesiam ; quam summa pietatis laude, deinde, ut fecerat, rexit. Scribebat autem Bruno in otio niam ; siquidem hæc ejus monumenta in e Casino adhuc visuntur.

Genesis lib. 1, in Exod. lib. 1, in Judic. 1, in Psalmos lib. I, in Apocalypsim lib. 1, ntiarum libri sex. Sermones Dominicales, ac anctis. Homiliæ diversæ. In Psalmos aliam expositionem, ut ipse fatetur. Extat hujus- expositionis codex ms. apud abbatem Hila- m Rancatum. Hanc vitam cum celesti com- rit sub Calixto II an. 1125, xv. Kal. Aug. ; a III inter sanctos relatus est ab ejus decessu 58, Baronius in Martyrolog. Romano, die 18 memoriam habet. Plura autem de eo Leo is in Chron. Casin. lib. iv, cap. 31, et in s Paschalis anno vero 1226. Honorius III ex suis manibus S. Brunoni in eadem cathed- dedicavit altare. At ipse Bruno in eadem cali altare B Mariæ V. consecravit, ut antiqua iscriptio.

VI.

iscus Combefsius. *Volum. I Bibl. concion., p. 8, edit. Paris. 1662.*

ctus Bruno patria Astensis, Signiensis epi- s, ac abbas Montis-Casini, illarum auctor iarum, quæ Eusebii Emisani nomine pridem æ sunt, ac Alcuini Homiliario postremæ nis Coloniensis insertæ. Evincit rem Maurus esius Panormitanus congreg. Casinensis, tatione de Brunone, et libris ab eo conscriptis, præfixa est editioni operum ejus Venet. 1651. vero attinet ad Sententiarum libros sex, quo- primus est De laudibus Ecclesiæ, qui ipsi ssimo Charthusianorum patriarchæ in aliquibus bus majoris Carthusiæ inscripti inveniuntur, ibus etiam sex sumptæ sunt lectiones ad offi- ejusdem S. patriarchæ, ægre adducor ut iar Marchesio. Pugnans codicibus codices : nti Petro Diacono in opere De viris illustribus sterii Casinensis lib. iv, cap. 31, ubi accurate isens Brunonis Astensis libros, hujus tanti , ac velut palmarii nullam mentionem facit sed postremum illud homilasticum, ac ser- monis opus pseudoeusebianum adducit. Styli as, in qua Marchesius sibi præsidium putat, forte ipsi officit. Potuit sanctissimus patriar- nti S. Benedicti meminisse titulis, quem vitæ

Hic Combefsius aut memoria lapsus, aut Diaconi testimonium de operibus S. Brunonis gisse quod primo collocavimus, manifeste ur. Libros quidem Sententiarum non nuncu-

A monasticæ singularem patronum, ac exemplar, ducemque novus ipse novæ militiæ initiator, pleraque mutatus a Benedicto haberet. Hæc si levia videantur, malitque stare ab altero Brunone, qui domestica exempla, ac documenta apud suos urgeret, exque temporis et auditorum ratione styium componeret non contendo, per me licet. Vixit in episcopatu Bruno supra annos 40, ex quibus aliquot egit monachus, aliquot abbas in Monte-Casino. Obiit anno 1101.

VII.

Natalis Alexander. Hist. eccl. sæc. XII.

Bruno Astæ, apud Insnbres ex familia Soleria nobilissima natus, sanctitate et doctrina clarissimus, Berengarium hæresiarcham in synodo Romano anno 1079 confutavit. Deinde a Gregorio VII, qui huic synodo præerat, Signinus episcopus creatus, cum annos aliquot pastorale munus summa cum laude exercuisset, desiderio contemplationis illectus, Casinum migravit, ac religiosam vitam professus est, et Casinensis abbas electus, sed instante populo ad Ecclesiam suam apostolica auctoritate redire jussus, anno circiter 1125 ad vitam migravit immortalem. A Lucio III pontifice maximo sanctorum numero ascriptus est. Inter multa et præclara ingenii sui monumenta scripsit rogatu Signiensium canonicorum Expositionem in libros Judicum, in Psalterium, et Canticum canticorum. Item sermones plurimos, quos inter Petrus Diaconus lib. De viris illustribus cxxxiv eos enumerat, quos Theodorus Petrus Cartusius Coloniensis alumnus sub nomine S. Brunonis Carthusianorum patriarchæ edidit tom. III operum ejus. Quos sane ipsius non esse cum Petri Diaconi auctoritas, tum alia monumenta evincunt. S. Bruno Signinus episcopus, et Casinensis abbas, « splendidissimus Ecclesiæ defensor, et doctor » a Petro Diacono prædicatur: Brunonis Signini episcopi expositiones De consecratione Ecclesiæ ad Gotofredum Magalonensem episcopum: item De consecratione Chrismatis; De significatione vestimentorum sacerdotalium edidit D. Lucas Dacherius tom. XII Spicilegii.

VIII.

Arnoldus Wion Belga, monachus S. Benedicti de Mantua in libro cui titulus: Lignum vitæ, p. 1, pag. 19, edit. anno 1595.

Sanctus Bruno, sive Brunus, ex illustri Astensium sanguine, episcopus primum Signiensis, deinde abdicato episcopatu monachus Casinensis, postmodum ab Othonis 44 abbatis obitu, omnium fratrum concordia voluntate abbas 45 an. 1107, id. Novembribus electus, præfuit annis 3, mensibus decem, quibus elapsis, a Paschali II coactus, ann. 1111, Idibus Septembris abbatiam deponens ad episcopatum suum reversus est, ubi in sancta conversatione ad finem usque perseverans migravit ad Dominum pridie Kal. Septemb.

D Cum non minus doctrina quam sanctitate floreret scripsit plura opera, videlicet :

In Genesis, in Exodum, in Leviticum, in Numeros, in Deuteronomium, in Cantica canticorum, in Judicum, in Psalmos, in Isaiam, in Apocalypsim.

Sententiarum libri sex, qui sunt in bibl. Casinensi in membranæ sermones 69, De Dominicis et præcipuis anni festivitibus lib. 4, quorum primæ De laudibus Eccl. continet sermones 9; secundus De ornamentis Eccl. continet sermones 12, tertius De novo mundo serm. 10, quartus De præcipuis festivitibus anni complectitur sermones 36.

pavit; verum titulos singulos capitum, seu sermonum descripsit. In quantis hic erraverit Combefsius; quæ a nobis producta sunt in Prolegomenis, et in Vita satis manifestant.

Hi erant apud me in membranis ; sed eos amicitiae ergo dono dedi D. Constantino Syracusano monacho Catanensi.

Homilias de diversis 155, quæ eadem sunt a Possevino descriptæ.

IX.

Antonius Possevinus soc. Jesu. In Apparatu sac., pag. 243, edit. Colon. Agripp., a. 1608.

Bruno, sive Brunus, Ligur illustri Astensium sanguine, et vir sanctus, episcopus primo Signinus ; deinde abdicato episcopatu, monachus Casinensis, postea ab Othonis 44 abbatis obitu, omnium fratrum concordia voluntate abbas 45, an. 1107, electus, præfuit annis tribus, et mensibus decem, quibus elapsis a Paschali II, coactus an. quarto Idibus Septemb. abbatia relicta ad episcopatum suum reversus est, quem sancte administrans migravit ad Dominum pridie Kal. Sep., an. 1125, scripsit :

In Genesim lib. 1.

In Leviticum lib. 1.

In Numeros lib. 1.

(*Et hi tres sunt in biblioth. Casin. mss.*)

In Deuteronom. lib. 1.

In Cantic. canticorum lib. 1.

In Exodum lib. 1.

In Judicium lib. 1.

In Psalmos lib. 1.

In Isaiam lib. 1.

In Apocalypsim lib. 1.

Libri sex Sententiarum, qui exstant in bibl. Casinensi in membranis, serm. LXXIX De Dominicis et præcipuis anni festivitibus lib. IV. Quorum primus est De laudibus Ecclesie, ac continet sermones IX. Secundus de ornamentis Ecclesie sermones XII. Tertius De novo mundo, serm. X. Quartus De præcipuis festivitibus anni serm. XXXVI. Constantinus autem Syracusanus ordinis S. Benedicti monachus Catanensis hosce omnes dono accepit ab Arnolde Wion. Homilias porro scripsit de diversis, quarum apud Arnoldum exstant sequentes mss.

In Dominica I Adventus incipit : *Duos discipulos.*

In Dominica II Adventus incipit : *Quibus interrogantibus.*

In Dominica III Adventus incipit : *Joannes Baptistista.*

In Dominica IV Adventus incipit : *Omnes enim existimabant.*

In feria VI Quatuor Temporum incipit : *Virgo Deo plena.*

In pervigilio Nativitatis Domini : *Primum autem quærendum est.*

X.

Guillelmus Cave. In Historia litteraria scriptorum ecclesiasticorum sec. Hildebrandini, pag. 539, edit. Colonie Allobrog., anno 1720.

Bruno patria Langobardus in Villa Soleria apud Insubres ex illustri Astensium prosapia natus, Andree, et Willæ filius, pietatis et studiorum tirocinia posuit ; inde in Etruriam transiens inter canonicos Senenses cooptatus est. Hinc Romam venit, et coram Gregorio VII, adversus Berengarium in synodo Romana anno 1079 disputavit ; episcopus Signiensis mox designatus. Cumque vehementer pontifici ea in re reniteretur, pia quadam fraude a Gregorio circumdatus onus impositum suscipere coactus est. Claruit præcipue circa annum 1087. Anno 1096, concilio Turonensi interfuit. Post plures in episcopatu transactos annos, solitudinis desiderio victus, anno 1104 Casinum aufugit. Enixis precibus Paschali pontifici oblati episcopum suum repetunt Signienses. Ille pontificis auctoritate compulsus ad suam sedem rediit. Eodem anno a pontifice missus est

A primo ad Rogerium Apulie comitem, deinde cum Boemundo Antiochiæ principe in Gallias, ubi concilium Pictaviense celebravit. Anno 1107 Casinum reversus ejusdem cœnobii abbas eligitur, Paschale papa electionem comprobante, atque illud ei elogium reddente, dignissimum esse, cui se vita functo Christianæ reipublicæ gubernacula traderentur. Anno 1108, Paschalem ad synodum Beneventanam comitatus est Anno 1111, pontificis jussu sese abbatis munere abdicavit, et ad Signienses reversus anno demum 1125, prid. Kal. Sept. in Domino obdormivit, episcopatus anno 44.

OPERA.

Commentaria in Pentateuchum.

Commentarius in Job.

Commentarius in Psalterium.

Commentarius in Cantica canticorum.

Commentarius in Apocalypsim.

B Homiliæ seu sermones CXLIV Eusebio Emiseno, aut Eucherio Lugdunensi perperam ascripti.

Tractatus in Canticum Zachariæ.

Tractatus De incarnatione Domini.

Argumentum De sacrificio azymi.

De sacramentis, Ecclesie mysteriis, atque ecclesiasticis ritibus opusculum.

Vita S. Leonis IX papæ.

Responsio ad quæstionem, *Cur corruptus Ecclesie status ?*

Vita S. Petri episcopi Anagnini.

Sententiarum libri sex. De laudibus Ecclesie. De ornamentis Ecclesie. De novo mundo. De festivitibus festivitatum. De laudibus B. Virginis. De martyribus, confessoribus, etc.

Opuscula ista inter Brunonis etiam Carthusiani opera habentur.

Prodierunt Brunonis opera a Mauro Marchesio monacho Casinensi in unum collecta auctori suo vindicata, et notis illustrata. Venet. an. 1651, duobus tomis in-fol., et exinde in bibl. PP. tom. XX, pag. 274.

Opusculum Brunonis De consecratione Ecclesie integrius edidit Lucas Dacherius Spicil. tom. XII, pag. 79.

XI.

Ludovicus Elies Dupinius, Bibl. script. etc., edit. Paris., tom. X, p. 159.

Bruno Astensis ejusdem urbis ecclesie cathedralis canonicus, et postea etiam canonicus Senensis, Romam venit Gregorio VII pontifice, eoque præsentem contra Berengarium disceptavit ; proteurea Signiensi episcopatu remuneratus est. In montem Casinum se recepit, Paschale II Ecclesiam gubernante, qui ejus recessum ægre tulit ; a quo revocavit, ut in Galliam, et in Siciliam apostolicæ sedis legatum mitteret. Aliquot annis archimandritam Montis Casini egit ; sed ad suum tandem episcopatum remeavit, ubi functus est vita anno 1123.

Hujus auctoris opera a Mauro Marchesio monacho Casinensi Venetiis edita fuere an. 1651. in duo volumina distributa. Primum continet commentaria super v libros Moysi, super librum Job, super Psalmos, super Canticum canticorum, et super Apocalypsim, in quibus commentariis moralem sensum potius quam alium prosecutus est. Secundum volumen complectitur cXLIV sermones ; quorum pars maxima sub nomine Eusebii Emiseni, aut Eucherii Lugdunensis publicata fuerat. Continet etiam tractatum super Canticum Zachariæ, tractatum De incarnatione, et De sepultura Christi Domini. Agitur de tempore, quo idem Dominus in sepulcro remansit ; tractatum De usu Azymorum contra Græcos. Expositionem insuper aliquorum ecclesiasticorum rituum. Item vitam Leonis papæ IX, tractatum ei annexum De statu corruptio Ecclesie ubi disserit de ordinationibus ab episcopis

cis, vel schismaticis factis; Vitam pariter Ari Anagninæ episcopi; binas litteras, unam episcopo Portuensi, alteram Paschali II. Senum libros vi, vel sermones varios morales, Brunoni Carthusianorum institutori ascripti t; sed a Marchesio Brunoni Signiensi vindicatum tam ex testimonio Petri Diaconi, quam ex conformitate ex frequentibus commendationi-stitutionis S. Benedicti, quam profitebatur, se commentatorem dicat libri Apocalypsis, one Carthusiano non illustrati. Additum est narium super Psalmos Othonis monachi nsis, S. episcopo dicatum. Tractatus autem ramentis, seu De Ecclesiæ ritibus a Brunone exaratus excusus fuit a Luca Dacherio m novum inventum, quamvis in editione a impressus haberetur.

XII.

Augustinus Calmet in Bibliotheca Sacra.

io e Solerio in Astensi diocesi oriundus, unde stensis nomen, undecimo vivebat sæculo, et it an. 1120, sive 1125. Bruno Signiensis etiam atur, quod ad episcopalem Signiensis Ecclesiæ ram in agro Romano evectus fuerit. Dein ad m Casinum se recepit, ubi ejus cœnobii abbas iratus est. Commentaria in Pentateuchum, in in Psalmos, Isaiam, Cantica canticorum, ypsim excusa in Bibl. PP., ex eo scriptore unt. Creditur auctor commentarii in epistolas li, et quorundam aliorum operum, quæ sub e S. Brunonis Carthusiæ institutoris prodire. pera studio Mauri Marchesii decani Montis in unum corpus prodire anno 1641; morali, gorico sensui præcipue inhæret.

XIII.

Albertus Fabricius in Bibl. Latina mediæ ætatis, cum additionibus Joan. Dominici si, edit. Patav. an. 1754, pag. 287. S. Bruno-Astensis opera omnia a Marchesio publicata ribuntur.

entiarum libri sex, qui non differunt ab his Carthusienses S. Brunoni institutori suo tom. p. ejus tribuerunt, S. Bruno Signiensis agno- is est auctor, ut anonymus Mellicensis agnovit, 3.

ter hæc in collectione operum ejus obvia, r Bruno hic scripsisse commentaria adhuc a in lib. Judicum, in Judith, et in Isaiam, ut le Long in ejus Bibl. Etiam versus ejus in n B. M. V. a Petro Diacono memorantur. autem eruditissimus Mansius. In Bibliot. Ric- na exstat ms. sæc. XII, opusculum ineditum nonis Astensis De muliere forti. Reperitur in eo expositio in Cantica canticorum multum pans ab ea quæ prodit in Bibl. PP., cujus fragmentum exhibet claris. Lami in catalogo m Bibl., qui et addit geminas epistolas ejus- adhuc ineditas.

XIV.

ius Ceillierius. Hist. scriptorum sacrorum t. XXI, p. 101.

no rogatus a S. Petro Damiani Isaiam et ypsim commentarii suis illustrat, sed luca- illa in Isaiam adhuc in tenebris jacet. Com- rium autem in Apocalypsim in septem libros dum numerum Ecclesiarum, vel episcoporum m est.

Brunone Astensi mentionem habet P. le Long l. Historic. Gallorum p. 654, ubi loquitur de is commentariis ejusdem S. Brunonis ineditis libros Judicum, et Judith. Petrus Diaconus chus Casinensis non memorat nisi commenta- super lib. Judicum. Scripsit pariter S. Bruno i S. Petri Anagninæ episcopi. Vid. Bolland. die

A 13 Augusti. Item tractatum edidit de statu Ecclesiæ sæculo XI, qui cum aliis ejus operibus in tom. XX Bibl. Patrum edit. Lugdun. apud Annissonios repe- ritur. Ejus opera propter syli nitorem vel concin- nitatem, itemque propter eruditionem, solidamque pietatem, quibus universim redundant, valde sunt commendanda.

XV.

Joan. Baptistæ Mari Romani S. Angeli in foro piscium canonici. Adnotatio in Petrum Diaconum.

Sanctus Bruno Astæ natus est ex familia Soleria nobilissima, a Gregorio VII episcopus Signinus creatur in virtutum ac doctrinæ præmium, quod Berengarium impie De sacramento altaris sentien- tem in publico Romano concilio disputando profligasset, deinde desiderio vitæ contemplatricis tactus, abdicato onere episcopali, monachum Casinensem professus est anno 1104, ubi postea omnium mona- chorum suffragio abbas Casinas electus anno 1107, Idibus Novembris, ibique præfuit annis tribus, et mensibus decem; quibus exactis, ad Ecclesiam Signinam, quam perinvitus exceperat, rediit, pontifici- cis reverentia victus. Nos vero ne tanti doctoris laudes culpa deteramus ingenii, calamique parum felicis, illum aliis mittimus laudandum. Opuscula Brunonis duobus distincta tomis in lucem prodie- runt anno 1651 Venetiis, studio et opera D. Mauri Marchesii Casinensis decani, scholiisque etiam illu- strata, et licet non omnes lucubrations, quæ in no- stri Petri Elencho descriptæ sunt, inibi legantur, multæ tamen, quas Petrus præterit, ibi habentur: nonnullæ vero mss. exstant Taurini in nobilissima, ac celeberrima bibliotheca serenissimi Sabaudiaë ducis, præsertim vero commentarius in cuncta qua- tuor Evangelia, uti etiam aliqua in bibl. illustrissimi D. Caroli de Montchal archiep. Tolosani, scribit Philip. Labbeus in nova bibliotheca mss. librorum p. 195. Forsan tempus, quod publica abscondit, et occulta manifestat, Dei miseratione orbem tanti di- tabit continuo thesauris. Consule Actuarium de script. eccles. Auberti Miræi in Brunone, ac virum clariss. Theophilum Raynaudum Soc. Jesu, De malis ac bonis libris, part. 1, erot. 10, in Eusebi Emiseno, et in Brunone Carthus. fol. 131 et 138. E valle miseriarum in montes æternitatis ascendit Bruno anno 1125, xv Kal. Aug., cum multis tam in vita quam in morte claruisset miraculis, relatus pos- tea inter sanctos a Lucio III, ut videre est in inscri- ptione marmorea, quæ in Signina cathedrali spe- ctatur. Vide etiam Apparatum ad præfata edita opu- scula S. Brunonis. Opera autem omnia S. Brunonis Astensis recusa reperiuntur in bibl. PP. edit. Lugd. tom. XX, p. 1294.

XVI.

Joannes Maria comes Mazzuchellius, tom. II, part. IV, pag. 227.

D Bruno Astensis et ex gente Solari, aut Soleria or- tus a pluribus scriptoribus affirmatur; qui sunt Ec- clesia in catalogo script. Pedemont. pag. 42, Ughel- lius Ital. Sac. tom. I, col. 1236, Bosotti Syllab. scrip. Pedemont. p. 127, Leiferius in histor. poëtic. et poëm. mediæ ævi, et alii. Ex opposito aliis scripto- res eundem Brunonem ex familia Astensi progeni- tum dixere, ut Possevinus, tom. I Appar. sac. pag. 253 et pag. 383: Ciarconius in Bibl. col. 458, Cave Histor. eccl. p. 539; Milantes tom. I Bibl. Sixti Senen. pag. 513. Actuar. in Bibl. Sanc., Einsinge- rius, etc. Gabriel autem Busselin in Histor. univer- sali, Porta in Alexandria illustrata p. 220, et Qua- drius, vol. 2, Brunonem Solerii oppido natum. Sopranus, et Oldoinius inter scriptores Ligures nu- merant. Oldoinius, et Teisseirius S. Brunonem car- dinalem dixere, eumque tribus annis, et decem men- sibus Casinense monasterium rexisse.

Auctores, qui de S. Brunone Astensi scripserunt,

sunt Baronius *Histor. ecc.* xii, et in notis ad *Martyrolog.*, Leo Ostiensis *Chronic. Casin.* lib. iv, cap. 31, ejusque continuator Petrus Diaconus, anonymus Mellicensis *De script. eccl.* cap. 83; Bolland. *Act. SS.* mensis Julii, Philippus Malabaila, *disquisitio De ortu, canonicatu et recessu Casinen. S. Brunonis*, le Long, *bibl. Sac.*, tom. II, pag. 654; Legipontius, tom. II, *Histor. Lec. ord. S. Benedicti* p. 210, et

tom. III, p. 129. Opera S. Brunonis collecta, et illustrata ab abbate D. Constantino Cajetano Romæ existente, edita deinde fuere a Marchesio. Vid. Armellini part. II. *Bibliot. Benedict. Casin.* p. 403.

Expositio S. Brunonis in *Evang.* reperitur inter Latinos codices mss. *bibl. Regiæ Parisiensis* cod. 2510, ejusdemque opuscula exstant in cod. 2311, ejusd. *bibl.*

S. BRUNONIS ASTENSIS

SIGNIENSIVM EPISCOPI

EXPOSITIO IN PENTATEUCHUM.

■ Rogasti me, dulcissime Pater et coepiscopo Petre, cujus dilectionis effectus tantum erga me semper exuberat ut merito non rogare, sed jubere debuisses, quatenus librum Geneseos tibi exponerem. Sed quia multis, ut tu ipse optime nosti, et quæ evitare non decebat, impeditus fui, ideo usque ad præsens tuam petitionem adimplere nequivi, magisque tibi, quem ad ignoscendum facilem esse sciebam, ad tempus inobediens existere volui quam ea non agere; quæ si non egissem, tibi quoque reprehensibilis apparerem. Tandem igitur, et si tarde, feci tamen quod rogando jusisti. A principio autem libri usque post arcæ Noë fabricationem, quoniam difficiliora esse videbantur, per necessarium visum fuit, continue cuncta exposita sunt. Inde vero usque ad eum locum, in quo Jacob benedictionibus propriis filios benedicit, per singula quæque capitula, quæcumque expositione indigere videbantur, breviter historiis prænotatis satis compendiose allegorias subposuimus. Benedictiones quoque Jacob, quoniam et ipsæ difficultatis aliquid habere videbantur, continua expositione digestas invenies. Suscipe ergo quod rogasti, sitque tibi pignus amoris nostrique te memorem super tuis in orationibus facias.

INCIPIIT

EXPOSITIO IN GENESIM.

CAPUT PRIMUM.

« In principio creavit Deus cælum et terram. » (71.)
 In principio, inquit, et ante omnem creaturam creavit Deus cælum et terram. Hoc enim et Psalmista testatur, dicens: « Et tu in principio Deus terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli (*Psal.* ci, 26). » Non igitur prius cælum, quam terram, sed simul et cælum Deus creavit et terram. Unde et istud: « Qui vivit in æternum creavit omnia simul (*Eccli.* xvi, 1.) » Nam et si sex diebus omnia Deus hoc (72) eodem in libro fecisse narratur, simul tamen ex nihilo cuncta creasse dubitari non debet. Ipsam omnium rerum materiam simul creavit, ex qua discretis temporibus cætera, prout voluit, fieri præcepit. Dicatur ergo: In principio creaturarum omnium creavit Deus cælum, et ea scilicet quæ continentur in eo, id est angelos, virtutesque cælestes, et terram jam quasi prægnantem et parturientem, omniumque eorum materiam et matrem quæ ex ea oriuntur. Manifestum est ergo quoniam nec eorum, quæ modo fieri videntur, et si tempore

B prima sint, natura tamen prior terra non exstitit.
 « Terra autem erat inanis, et vacua, et tenebræ erant super faciem abyssi, et Spiritus Dei ferebatur super aquas. » Inanis enim erat terra, quia sicut informis materia nondum eas quas nunc videmus in se formas impressas habebat. Erat autem et vacua, nullo eam habitante. Sed quare similiter de cælo non dicitur quod inane fuisset et vacuum, nisi quia, ut arbitror, statim in ipsa sui creatione angelos habuit habitatores? Terra ergo, et si naturaliter cuncta quæ ex ea fiunt in se haberet, tamen quia, nihil adhuc ex ea temporaliter factum fuerat, non immerito inanis vocatur et vacua.
 « Erant autem tenebræ super faciem abyssi, » quia nondum lux facta fuerat, quæ novam illam creaturam illuminaret. Abyssus vero, alta cæli, terræque profunditas intelligitur, quæ quidem tota tenebris replebatur Dei, vero Spiritus ferebatur super aquas, quia ut bonus artifex, hanc, quam videmus, tam multiplicem creaturarum varietatem, jam tunc facere disponebat (73). Sic enim et nos exempli gratia,

(71) Cod. S. Crucis min. in *Bibl. Laur.*

(72) Idem Cod. S. Crucis min.

(73) S. Bruno D. Ambrosii sententiam secutus est, qui lib. i *Hexameron*, cap. 18, ubi omissis aliis

n composituri, lignorum materiam oculis A que contemplantes, alia trabibus, alia vero nis, atque alia aliis officiis destinamus. Quod de aquæ creatione nihil superius dixerat, et quasi jam creatas eas loquendo introduxit, profecto demonstrat, quod nomine terræ omnia gi debeant, quæ in terra continentur ut ignis, a; et nomine cæli, quidquid continet cælum, aer, cujus creatio singulariter non describitur. dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux, et vi- Deus lucem, quod esset bona; divisitque lucem nebris, vocavitque lucem diem, et tenebras noctem. » Apparet autem quod inter dicere et fa- ei nulla distantia est. Dixit itaque: « Fiat lux, facta est lux. » Ipsum quoque dicere Dei quid aliud am velle (74). Non enim clamando, vel labia do, imo volendo perfecit omnia. Sed quæ est x, quæ prior sole, luna, et stellis esse perhi- ? Audi quod sequitur: « Vocavit lucem diem, nebras noctem. » Lux igitur pro die ponitur. ergo lux, quæ a tenebris divisa rerum formas, sque illuminat. Nos autem vix hanc lucem ire valemus, quoniam majore, solis videlicet perfundimur. Sequitur:

actumque est vespere, et mane dies unus. » re et mane noctem et diem quidam intelligunt. quoniam noctibus prætermisissis, omnes per or- dies enumerat, uno diei nomine, et diem, et n intelligere volunt. Sed mirabilis ordo locu- , in quo ante mane ponitur vespere, quasi non C sed a vespere operari cœpisset. Si enim et, Factum est mane et vespere dies unus, fortasse quæstio esset, sed quia inter duo mane re posuit, ad quid illorum referatur dubitari . Si enim ad præcedens mane vespere refertur, rocul dubio tota relinquitur; quod si ad subse- , die quidem tota prætermisissa, soli noctis ni ponuntur. Unde convenientius factum est re et mane dies unus, sed nox una dici potuit. quia divina providentia non ad laborem, sed ietem noctem creavit, nullum est inconveniens, Dei operatione, quæ utique non in nocte, sed : fiebat, solius diei termini ponantur. Si enim a loco totum, ut volunt, diei noctisque spatium, diem intelligimus, frustra Deus utraque a se di- divisisque diversa nomina dedit; vocavit enim a diem, ac tenebras noctem (75). Nulla igitur ex nocte constat ac die. Quia igitur non somnia, in nocte videntur; sed opera, quæ in eo fiunt, escribuntur, dies utique non noctes enumerare sarium fuit (76). Fecit ergo Deus in principio n, et terram et lucem; quibus patris, factum

onibus, « Nos, inquit, cum sanctorum et fide- sententia congruentes, Spiritum sanctum imus, ut in constitutione mundi operatio Tri- s eluceat. »

-) Cod. Casinen. *Quam facere.*
-) Idem S. Cruc. min.
-) Idem cod. S. Crucis.

est vespere, atque hoc præcedente mane continuato, factus est dies unus, et tunc quidem a tenebris lucem divisit, quo finito die, factum est vespere. Neque enim in die noctem fecit, sed suo ordine post diem fieri præcepit. Quod autem dictum est, factus est dies unus, et non dicitur, factus est dies primus, ad hoc valet quod primus et secundus relativa sunt, neque sine altero alter esse potest. Cum igitur nondum esset secundus, erat utique dies unus, ipse tamen unus primus dici non poterat. His autem ad litteram dispositis, quid etiam allegorice significant, videamus.

« In principio creavit Deus cælum et terram (77). » In quo principio? In eo utique qui ait: « Ego principium qui et loquor vobis (Joan. viii, 26). — Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. i, 3). » In hoc igitur principio omnem mundi fabricam, ipsosque angelorum ordines ab exordio creavit Deus. In hoc, in fine sæculorum, carne suscepta, cælum et terram, apostolos et Eccle- siam, justos et peccatores, Judæos et gentiles verbo prædicationis, et aqua baptismatis et S. Spiritus illustratione genuit, creavit et in novam pristinamque naturam restauravit. Adhuc tamen inanis et vacua erat terra, adhuc infecunda, et absque liberis erat Ecclesia, quam etiam propheta de sterilitate conso- lans, fecunditatemque promittens, dicebat: « Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe, et clama, quæ non parturis, quia multi filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum (Isa. liv, 1; Gal. iv, 27). » Sed quare inanis et vacua? Quia adhuc tenebræ erant super faciem abyssi. Nemo enim Scripturas intelli- gebat, utpote profundas et ignorantia tenebris obvolutas, quæ quidem ut intelligi valeant, « abyssus abyssum invocat (Psal. xli, 8). » Has autem tenebras Christus amovit, quando apostolis sensum aperuit, ut Scripturas intelligerent. Si enim Judæi has intel- ligerent, ad Ecclesiam confugerent; sed quia, ut Apostolus ait: « Usque hodie dum legitur Moyses, velamen positum est super corda eorum (II Cor. iii, 15), » eas quidem intelligere non valent. Cum autem plenitudo gentium introierit, tunc amoto velamine Israel salvus fiet (Rom. xi, 25). Neque enim ulterius inanis, et vacua terra nostra vocabitur, tantorum filiorum plenitudine inhabi- tata. Hoc autem quomodo fiat sequentia docent.

« Et Spiritus Domini ferebatur super aquas. » Quod enim per abyssum, hoc per aquas intelli- gimus. Hæ sunt enim aquæ salientes in vitam æter- nam, quas qui biberit, non sitiet unquam (Joan. iv, 14). De quibus dicitur: « Sitientes, venite ad aquas (Isa. lv, 1). » (78) Super has ergo Spiritus sanctus fe-

(77) Vid. August. De civit. Dei, lib. xi, cap. 32 quid sentiat de principio, in quo dicitur Deus cælum et terram fecisse.

(78) Cod. Casin. *Hæc autem quomodo fiunt. Ut Trinitatis commemoratio completeretur, Et Spiritus, in- quit, ferebatur super aquas. Eadem docet S. Aug. lib. et loco cit. De civit. Dei.*

rebatur, qui splendore suæ illustrationis, fugatis A tenebris eas illuminavit, atque potabiles, et intelligibiles reddidit. Unde bene subditur :

« Et dixit Deus : Fiat lux, et facta est lux. » Ac si dicat : Fugatæ sunt tenebræ, illuminata est terra, fiat ergo lux ; pereat ignorantia. « Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum (*Isa. lx, 1*). » Hæc autem lux, hæc Spiritus sancti fidelibus inspirata conscientia, quia supernæ majestatis oculis perplacuit, e tenebris eam divisit. Unde Apostolus : « Quæ enim participatio lucis ad tenebras ? quæ pars fidei cum infidei ? quæ conventio Christi ad Be-
mal ? » (*II Cor. vi, 15*.) Et alibi : « Hæreticum hominem post secundam correctionem devita (*Tit. iiii, 10*). » Hanc enim separationem Deus significabat, B quando lucem a tenebris dividebat.

« Dixit quoque Deus : Fiat firmamentum in medio » aquarum, et dividat aquas ab aquis. Et fecit Deus » firmamentum, divisitque aquas, quæ erant sub » firmamento, ab his quæ erant super firmamen- » tum ; et factum est ita. Vocavitque Deus firma- » mentum cælum ; et factum est vespere et mane » dies secundus. » Si enim, quod verum est, in medio aquarum factum est firmamentum, et aquas quidem ubique fuisse dubitari non potest. Quod si ubique erant, quæso, ubi redactæ sunt, tanto cæli terræque spatio vacuo relicto ? Non hujus igitur, cujus nunc sunt, fuisse spissitudinis, sed veluti nebula et nubes cuncta replese manifestum est. Firmamentum autem, quod in medio aquarum perhibetur, non illud intelligitur, quod in principio Deus creasse dicitur, alioquin bis cælum creatum fuisset, sed illud nimirum, quod sine intermissione volvitur, in quo sol, et luna et stellæ apparent. Est autem et illud cælum super hoc, valde dignioris, excellentiorisque naturæ, super quod antiquus hostis ascendere cupiens, dicebat : In cælum ascendam (*Isa. xiv, 13*). In cælum namque erat, cum ista diceret, sed altius ascendere cupiens talia loquebatur. Utrum autem etiam superiores aquæ, firmamento interposito, naturam mutaverint, non facile dixerim. His autem ita peractis, factum est vespere, quo mane coherente fit dies secundus. Sed hæc ad litteram. Quid autem spiritualiter significant, audiamus.

« Fiat, inquit, firmamentum in medio aquarum, » et dividat aquas ab aquis. » Quid enim firmamentum, nisi apostoli ? Unde Psalmista ait : « Cæli enarrant gloriam Dei et opera manuum ejus annuntiat firmamentum (*Psal. xviii, 1*). » Hoc enim firmamentum nos munit et firmat, hoc salutis pluvias lumenque ministrat, hoc inferiores aquas a superioribus dividit. Aquæ enim, quæ sub firmamento sunt, Novum est Testamentum : quæ vero super firmamentum, Vetus Testamentum intelligitur. Sed quomodo has aquas apostoli dividunt ? Vis audire quomodo ? Præcipit enim lex ut unusquisque circumcidat carnem præputii sui. Econtra Apostolus : « Ego,

inquit Paulus, dico vobis quoniam si circummini, Christus vobis nihil proderit (*Gal. v*, Vides ergo quanta divisio, quantumque intantum firmamentum aquis aquas jungi prohibeat. quoque quod hic dicitur : « Vocavitque Deus » mamentum cælum, » apostolis convenire videlant enim, et servant secreta cælestia. Apostolus inquit : « Audivi arcana verba, que licet homini loqui (*II Cor. xii, 4*). »

« Dixit vero Deus : Congregentur aquæ, quæ » cælo sunt in locum unum, et appareat arida » factum est ita. Et vocavit Deus aridam terram » congregationesque aquarum appellavit Maria. Iste autem locus in quem aquæ congregantur, lacus et flumina intelliguntur, ipsaque abyssus qua quasdam secretas terræ venas, fontes aquarum manare videmus. Sic igitur divina provident unum locum congregatæ sunt aquæ, ut neque superficiem, ut prius cooperiant, et tamen ariditatem suo humore ubique fecundent (79). quoque nomina satis rebus convenientia Deus posuit, dum et aridam Terram vocavit, et aquæ congregationes Maria appellavit. Terra a te dicitur, quam et colendo, et calcando hominum cuncta animalia assidue terunt ; mare vero ab *ritudine*, quod et salsum et amarum esse promus. Sed hæc ad litteram ; nunc autem significationem videamus :

« Congregentur, inquam, aquæ, quæ sub cælo » in locum unum, et appareat arida. » Hunc locum, in quem aquæ congregatæ sunt, maria, et flumina, superius interpretati sumus, per vel duo Novi Veterisque Testamenti volumina apostolos, Ecclesiæque doctores intelligimus. I enim omnis sapientiæ et scientiæ plenitudo co- tur, quæ nimirum aquarum nomine significatur. Quod autem ait, « et appareat arida, » magis stetriciam quam ad allegoriam pertinere videtur. Quare mutato nomine aridam Deus vocavit terram nisi quia jam tunc S. Ecclesiam flagellandam terendam, calcandam, multisque modis afflendam significabat ? Aquarum vero congregatæ maria dixit, quoniam et si scire et intelligere Scripturas dulce sit et suave, facere tamen jubet amarum et asperum est. Mare enim ab *ritudine* nomen accepit. Jejunare namque, vigiliæ omnique mundi hujus oblectamenta relinquere cui non videtur esse amarum ? Hoc enim Scripturæ præcipiunt ; merito igitur tali nomine significantur.

« Et vidit Deus quod esset bonum, et ait : G » net terra herbam virentem et facientem solum » lignumque pomiferum faciens fructum juxta » suum, cujus semen in semetipso sit super terram » et factum est ita. Et protulit terra herbam » tem et afferentem semen juxta genus suum » gnumque faciens fructum, et habens unum »

« que sementem secundum speciem suam. Et vidit A
 « Deus quod esset bonum; factumque est vespere et
 « mane dies tertius. » Hæc quoque, quæ ad litteram
 satis aperta, si spiritualiter intelligantur, in sancto-
 rum Ecclesia fieri videmus. Quid enim per terram,
 nisi Ecclesiam? Quid per herbam virentem, li-
 gnumque faciens fructum; nisi apostolorum, et
 prophetarum exempla, et doctrinam intelligimus?
 hæc enim semper virent, et vivunt, semper fructi-
 ficant, et juxta genus, et species suas diversos fruc-
 tus, et semina ferunt, habent enim in semetipsis
 naturaliter inditum semen, quod quidem semper
 spargitur, et nunquam deficit, semper pullulat,
 semperque crescit. Vide namque ex quanto tempore
 liber iste editus est. Vide quanta volumina ex se
 fructificavit. Considera ejus fructus et semina, do-
 ctrinam scilicet atque præcepta, quam viventia,
 quam valentia sint. Et alios quidem in Veteri, alios
 in Novo fructus reperies Testamento. Quot docto-
 res, tot semina, fructuumque varietates.

Quod autem dicitur: « Et vidit Deus quod esset
 « bonum; » tale est, ac si diceret: Nos videre et in-
 telligere fecit, quia nihil nisi bonum ipse creavit.
 Et factum est vespere, nocteque transacta, factum
 est mane; atque simul cum nocte sua dies tertius
 completus est. Sic enim hunc locum quidam intelli-
 gunt. Quod si allegorice intelligatur, hoc modo dici
 potest: Quia finito hujus presentis, laboriosæque
 vitæ termino, vespere fiet et mane. Vespere quidem
 his qui de luce et felicitate in tenebras et miseras
 præcipitabuntur; mane vero his qui de hac infelici
 et ærumnosa vita in lucem perpetuam et gaudia
 æterna transferuntur. Sequitur:

« Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firma-
 « mento cœli, et dividant diem ac noctem, et sint
 « in signa et tempora, et dies et annos, ut luceant
 « in firmamento cœli et illuminent terram. Et fa-
 « ctum est ita. Fecit quoque Deus duo luminaria
 « magna, luminare majus, ut præsetter diei, et lumi-
 « nare minus, ut præsetter nocti; et stellas, et po-
 « suit eas in firmamento cœli, ut lucerent super
 « terram, et præsetter diei ac nocti, et dividerent
 « lucem ac tenebras. Et vidit Deus quod esset bo-
 « num; et factum est mane et vespere dies quar-
 « tus. » Duo namque luminaria, sol, et luna intel-
 liguntur, quæ in firmamento cœli posita, diem ac
 noctem dividunt, quæ etiam in signum nobis sunt,
 et sereni, et pluriæ, et in quacunque mundi parte
 fuerimus, mundi climata nobis designant. Quæ
 quidem signa, quam necessaria sint, nautæ intelli-
 gunt, qui subito in profundum a ventis rapti, nisi
 per signa cœli, quo tendant, ignorant. Dant autem
 et alia signa, de quibus in Evangelio dicitur:
 « Erunt signa in sole, et luna, stellis (Luc. xii,
 25). » Hæc autem et tempora, et dies, et annos
 determinant, quod qualiter fiat, quia facile patet ad
 alia transeamus. Et majus quidem luminare Solem

dicit, qui in die quidem obtinet principatum; minus
 vero Lunam, quam noctis tenebris præesse videmus.
 Stellæ quoque, et splendore et magnitudine diversæ
 in cœlo positæ, et lumen nobis et signa præstant.
 Sed hæc ad litteram. Spiritualiter autem, duo magna
 luminaria, sol videlicet et luna, Novum et Vetus
 Testamentum designant, et majus quidem Novum,
 minus vero Vetus Testamentum intelligitur. « Lex
 enim, ut Apostolus ait, per angelos ordinata est in
 manu Mediatoris (Gal. iii, 19). » De Novo vero Te-
 stamento loquitur dicens: « Novissimis diebus istis
 locutus est nobis in Filio (Hebr. i, 2). » Itemque:
 « Quod si ministratio mortis, litteris deformata fuit
 in gloria, quomodo non magis ministratio spiritus
 erit in gloria? (II Cor. iii, 7). » Et paulo post:
 « Nam nec clarificatum est, quod claruit in parte
 propter excellentem gloriam (Ib., 10). » Ex his vero,
 et similibus aperte colligitur Novum quidem Testa-
 mentum majus esse quam Vetus. Hæc autem in cœli
 firmamento posita, id est apostolorum et doctorum
 pectori firmiter inhærentia, diem et noctem divi-
 dunt, diei noctique præsent. Dies enim et nox, Ec-
 clesia et Synagoga, gentium et Judæorum populus
 intelligitur. Novum ergo Testamentum diei præest,
 quia S. Ecclesiam sui fulgoris radiis illuminat,
 eamque recti itineris viam designando a noctis, et
 tenebrarum errorisque caligine separat. Luna vero
 obscura et pallida præest nocti et tenebris, quia
 Vetus Testamentum Judæorum populo tenebroso
 semper, et cæco obscurum et tenebrosus lumen de-
 monstrat; cæcitas enim ex parte in Israel contigit.
 Unde Moyses quando legem accepit, totum Sinai
 montem nubes, et caligo operuit (80). Hæc ergo et
 diem, et noctem dividunt, utramque tamen ter-
 ram illuminant, utramque Ecclesiam regunt,
 utraque in cœlo, id est in apostolorum cordibus,
 fixa relucent. Dant autem nobis ☽ et signa, qui-
 bus hostium incursus, insidiasque evitare possi-
 mus, ipsa dies et annos (81) determinant, dum ea,
 quæ videntur, fugitiva, et transitoria, ea, quæ non
 videntur, æterna esse dicunt, ideoque ista despiciere,
 illa vere nos appetere admonent. Unde Psalmista:
 « Melior est dies una in atriis tuis super millia
 (Psal. lxxxiii, 11). » Itemque: « Tu autem idem
 ipse es, et anni tui non deficient (Psal. ci, 28). »
 Sic igitur hæc clarissima cœli lumina in signum
 nobis sunt, et in tempora, et dies et annos. Stellas
 quoque fecit Deus, quas et ipsas in firmamento po-
 suit, ut lucerent super terram, et diei ac nocti præ-
 essent, et a tenebris lumen dividerent, per quas
 quidem singulos prophetarum et apostolorum libros
 intelligere possumus, quibus doctores Ecclesiæ, in
 cœli nomine significantur, illustrati terram nostram
 et sanctam Ecclesiam illuminant. Cum ergo hoc fir-
 mamentum, sole, luna et stellis, omnique venustate
 tam eleganter decoratum videamus, quid de illo su-
 periori cœlo putabimus, in quo cœlestium spirituum

(80) Id. cod. sanctæ Crucis in Laurent.

(81) Id. cod. tempora.

ordines ipsum solem justitiæ admirantes contemplantur? Sequitur :

« Et factum est vespero, et mane dies quartus. « Dixit etiam Deus : Producant aquæ reptile animæ « viventis, et volatile super terram sub firmamento « cæli. Creavitque Deus cete grandia, et omnem « animam viventem, atque motabilem, quam pro- « duxerant aquæ in species suas, et omne volatile « secundum genus suum. Et vidit Deus quod esset « bonum, benedixitque illis, dicens : Crescite et « multiplicamini, et replete aquas maris, avesque « multiplicentur super terram. Et factum est vespere « et mane dies quintus. » Duplex animalium ex aquis oritur genus : unum scilicet, quod supra aquas inhabitat, et extra eas non vivit : alterum vero, quod A volando superiora petit, terræque vescitur alimentis. Et mirabilis ordo divinæ dispositionis : priusquam animalia creasset, herbas et ligna pomifera fecit, ut statim orta, unde viverent, invenirent. Novissime autem creatus est homo, cui hæc omnia ad utendum a Deo donata sunt. Cete vero tam grandia in ulteriori maris parte esse referuntur, ut montium magnitudinem excedant. Cæterorum vero piscium et volucrum quam diversæ multiplicesque species sint et genera, dici non potest; quæ omnia Deus benedicens, aquas, et terras multiplicando replere præcepit, quæ quidem benedictio tantum prævaluit ut et quotidie crescant, et nihil eorum ex toto perire valeat. Quid autem metaphorice per aquas nisi B baptismum intelligimus? Quid vero per pisces et volucres, qui ex eis oriuntur, nisi fidelium populus qui aquis baptismatis regenerantur? Quorum quidem alii sapientiæ, et scientiæ, atque cæterarum virtutum alis sumptis, usque ad cælestia volare nituntur. Ex quibus hæretici et philosophi importunarum volucrum speciem tenent, quoniam et altius quam necesse sit sæpius volant, et in rapinis exultantes, animarum sanguinem avidissime fundunt. Cæteros vero qui ab aquis non seperantur, simplices quosque intelligimus, qui quamvis per sapientiam et inanem philosophiam volare non norunt, tamen taliter vivunt, ut ab Ecclesiæ piscatoribus in Christi convivium præsentari mereantur. Cete vero grandia, et principes designant; sed pisces quoque, sicut et volucres quidam sunt, qui prædonum more de rapina vivunt, qui eos quidem significant, qui quamvis Christi fidem, et nomen in baptismo susceperint, tyrannorum tamen, et iniquorum vitam agentes (82), inter immunda animalia computantur. Merito autem his Deus benedixit, quoniam nulli nisi baptizati Christi benedictionem promerentur. Sequitur :

« Dixit quoque Deus : Producat terra animam « viventem in genere suo, jumenta et reptilia, et « bestias terræ secundum species suas, et jumenta, « et omne reptile terræ in genere suo. » Hic autem oritur quæstio. Cum universa propter hominem

(82) Idem cod. Laurent. *Qui quamvis fidem in baptismo susceperint, et nomen Christianorum; tamen*

Deus creavit, quare tam multa venenosa, et mortifera, et homini inimica facta sunt? Ad quod dicendum : Quia nisi homo peccasset, cuncta ejus imperio obedirent, nihil magis anguis quam anguilla noceret; sicut ovis, ita et lupo ei obsequeretur. Sed postquam suo Conditori superbiendo inobediens existit, ab ipsis quoque animalibus contemptui haberi cœpit, neque ei obedire voluerunt, quem illi inobedientem viderunt, a quo illius ditioni subjecta fuerant, et quæ prius in obsequium creata erant, postea in vindictam conversa sunt. Illud quoque quæritur : Quare et ante per tam immensa, et infinita temporis spatia mundum Deus non creaverit? Unde tam subita mentis permutatio ei acciderit qui mutari non potest? Hæc autem quæstio ideo inutilis esse videtur, quoniam si antea, vel postea id facere Deo placuisset, nihilominus tamen quæri potest quare tunc, et non alio tempore egerit. Mutatio autem in Deo nulla est, cui nihil novi accidit, cui et præterita et futura præsentia adsunt, qui priusquam mundum faceret, in suæ mentis dispositione jam factum gestabat. Neque dum aliquid creat in aliquo movetur, quia nihil, quantum ad se, novi agit, sed quia ante tempora disposuit, quomodo, et quo in loco, vel tempore disposita sunt, fieri jubet : Erat igitur mundus, priusquam fieret, qui in Dei dispositione nullum unquam initium habuit. Nunquam enim Deus non habuit quod habet, alioquin accidentibus subjaceret, si modo aliquid agere disposuisset, quod antea non disposuerat. Ideo enim Joannes Apostolus ait : « Quod factum est, in ipso vita erat (Joan. i, 4). » Omnia enim, quæ temporaliter fiunt, in ipso quidem ante tempora vivebant, et vigeabant. Unde bene dicitur : « Qui vivit in æternum creavit omnia simul (Eccli. xviii, 1). » Simul enim cuncta creavit, quia quando, vel qualiter cuncta fierent, simul disposuit. Cum ergo disposito tempore cælum fieret et terra, nihil novi Deo accidit, quia quod tunc temporaliter fiebat, apud Deum, ut tunc fieret, multo tempore dispositum erat. Sed quia de his disputare periculosum, et difficile est, tanta dixisse nos sufficiat. Spiritualiter autem terram sanctam Ecclesiam intelligimus (83). Per animam vero viventem, omnium fidelium multitudinem, quæ ideo quidem vivit, quoniam in baptismo cum Christo surrexit. Jumenta autem illos significant, qui aliorum opera misericorditer portant, de quibus Apostolus ait : « Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi (Gal. vi, 2). » Reptilia vero sunt qui magis terrena quam cælestia diligunt; ideoque toto corporis nisu his adhærentes, vix aliquando oculos mentis ad cælestia dirigunt. Terræ vero bestię illos significant, qui majora non cogitant, quæstionibus sese non implicant, sed aliorum ducatu et regimine semper indigent. Hæc autem omnia, quia terra nostra id est sancta Ecclesia, ea produxit, et baptismatis aquis C iniquorum, etc.

(83) Ex cod. Casin.

regeneravit, bona vocatur. Hoc est enim, quod dicitur. « Et vidit Deus quod esset bonum. »

« Et ait : Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram, et præsit piscibus maris, et volatilibus cæli, et bestiis, universæque creaturæ terræ, omnique reptili quod movetur in terra. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum, masculum, et feminam creavit eos. » Vidit, inquit, Deus, quod esset bonum, et ait : « Faciamus hominem. » Deus ergo est qui loquitur. Nunquid ad angelos? Absit! Non enim ab angelis creatus est homo; alioquin non unus, sed multi creatores essent, ut solus Deus est omnium Creator. Sic enim scriptum est : « Creator omnium terribilis, et fortis (II Machab. I, 24). » Itemque : « Omnia in sapientia fecisti (Psal. CIII, 24). » Si igitur verum est, quod negari non potest, solus Deus creavit omnia; quos ad hominem creandum invitabat, dicens : « Faciamus hominem. » Audiamus igitur quid in capite libri hujus dicatur : « In principio creavit Deus cælum et terram. » Habes ergo Deum, id est Patrem; habes et principium, id est Filium; sic enim ipse ait : « Ego principium qui et loquor vobis (Joan. VIII, 25). » Sed quid sequitur? « Et spiritus Dei ferebatur super aquas. » Habes igitur et Spiritum sanctum. Quod autem non solus Pater cælum creaverit, sed simul eum eo Filius quoque, et Spiritus sanctus, dicat Psalmista : « Verbo, inquit, Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Psal. XXXII, 6). » Tota autem Trinitas, id est Deus, et Verbum ejus, et Spiritus unus Deus, et iste quidem dicit : « Faciamus hominem; » non extra se auxilium petens, sed in se cum Filio suo, et Spiritu sancto cuncta disponens (84). Semel enim locutus est Deus, quia simul cuncta disposuit, neque ulterius disponere aliquid necesse habet. Veniente ergo tempore, hora, vel momento, in quo, ut aliquid fiat, ante tempora dispositum est, Deo quidem in sua immobilitate permanente; ipsa ejus dispositio ineffabili voce proclamat : Tempus venit, hora est; modo fiat, factumque appareat, quod ut nunc fiet, ante tempora dispositum est. Aut igitur Trinitatem Judæi credant, aut alios præter Deum hominis creatores inveniant. Sed quia ut diximus, qui dixerit, et cui dixerit : « Faciamus hominem (85); » videamus etiam ad cujus similitudinem factus sit homo. « Ad imaginem, inquit, et similitudinem nostram. » Quamvis enim aliud sit imago, aliud similitudo,

(84) Ex hoc loco probari trinitatem personarum, multorum est sanctorum Patrum sententia; ita sanctus Basilius homil. 9 in Genes m; Joan. Chrysost. hom. 8 in Genes.; Augustinus De civit. Dei, lib. XVI, c. 6; Cyrillus Hierosol. adversus Jul. lib. I, quorum auctoritates referuntur a Petavio. De Trinit. lib. II, cap. 7; cui consonat Calmetus in hunc locum: ubi ait his verbis: » Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram, » plurium exprimi inter se consultationem et deliberationem.

(85) Id. cod. Casin.

(86) « Fecit ergo Deus hominem, inquit Augustinus, ad imaginem, et similitudinem suam. Talem quippe

hoc tamen in loco idipsum significat et imago, et similitudo, sic ad Dei similitudinem factus est homo; sapiens quidem, justus et bonus, immortalis et incorruptibilis factus est; siquidem Deus talis est (86). Sed immortalitatem quidem tunc homo amisit, quando peccavit, atque in hoc Deo dissimilis factus est quamvis nihil Deo per omnia simile sit. Quoties ergo peccavimus, Dei similitudinem amisimus. Soli ergo illi Dei similitudinem habent, qui sapientiam, justitiam, bonitatem, cæteraque his similia rationabiliter custodiunt. Magnus est honor homini virtutibus adhærere, secundum quas Deo similis esse videtur. Sed quoniam dicitur : « Creavit Deus hominem ad imaginem suam; » deinde subinfertur, « ad imaginem Dei creavit illum, » sic etiam intelligi potest ut talem corporaliter quoque homini imaginem daret qualem Filium, qui utique Deus est, quandoque suscepturum ante tempora disposuerat. Sic igitur non solum interior, verum et exterior homo noster Deo quodammodo assimilis esset. Neque hoc Deo sufficiens fuit, quod ad similitudinem suam fecit hominem; sed insuper omni creaturæ, quæ sub cælo est, eum præposuit. His autem ita dispositis, significationem videamus. Quis enim, inquam, iste homo, qui Dei similitudinem habet, cui pisces maris, et volucres cæli, et bestię, universæque creaturæ terræ, et omnia reptilia sunt subjecta? Quamvis enim Christum hunc esse quidam non immerito intelligant ego tamen apostolorum, et doctorum ordinem, cæterorumque qui in Ecclesia Dei obtinent principatum, hunc esse puto: hinc enim prælati vocantur, quia alii eis subjecti sunt; nam quia Dei similitudinem habent, ideo quasi superiores omnes eos venerantur. Dei namque similitudinem Apostolus habebat, qui dicebat: « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (Philip. III, 17). » His autem pisces maris, id est baptismatis aquis regenerati; his volucres cæli, id est philosophi et sapientes; his bestię, id est idiotæ et indisciplinati; his universæ creaturæ terræ, id est cujuscunque sexus, vel generis, vel naturæ, vel conditionis, his omnia reptilia sunt subjecta. Cum enim sæculi amatores et terrenis voluptatibus inhærentes eis serviunt, tunc eos procul dubio etiam reptilia venerantur. Sed quia inter Ecclesiæ doctores alii virilem fortitudinem, alii muliebrem molliem habent; merito dicitur quia masculum et feminam creavit eos. Sequitur:

« Benedixitque illis Deus, et ait: Crescite, et

illi animam creavit, qua per rationem atque intelligentiam omnibus præstantior esset animalibus terrestribus, et natalibus, et volatilibus, quæ mentes hujusmodi non haberent. Et cum virum terreno formasset ex pulvere, eique animam, qualem dixit sive quam jam fecerat, insufflando indidisset: sive potius sufflando fecisset eumque flatum quem sufflando fecit; nam quid est aliud sufflare, quam flatum facere, animam hominis esse voluisset, etiam cum jugem illi in adiutorium generandi ex ejus latere osse detracto, fecit, ut Deus? » De civit. Dei, lib. XI, cap. 23.

« multiplicamini, et replete terram, et subijcite A
« eam, et dominamini piscibus maris, et volatilibus
« cœli, et universis animantibus quæ moventur super
« terram. » Hæc autem superius exposita sunt: be-
nedixit, inquit, Deus, et subinferens ipsam bene-
dictionem, ait: « Crescite, et multiplicamini, » in
sapientia videlicet, virtutibus et sanctorum filiorum
progenie.

« Dixit quoque Deus: Ecce dedi vobis omnem
« herbam afferentem semen super terram, et uni-
« versa ligna quæ habent in semetipsis semen
« generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis
« animantibus terræ, omnique volucris cœli et uni-
« versis quæ moventur in terra, in quibus est
« anima vivens, ut habeant ad vescendum. » Hæc B
quoque eo loco exposita sunt, ubi dicitur: « Germinet
« terra herbam virentem, et lignum faciens fructum. »
Hæc autem, sicut juxta litteram, cunctis terræ ani-
mantibus ad vescendum data sunt, ita et secundum
spirituale intelligentiam, non solum sapientibus
atque doctoribus, verum etiam cunctis eis uti vo-
lentibus hæc deliciae præparantur. Unde Apostolus:
« Judæis, inquit, et Græcis, et barbaris, sapientibus,
et insipientibus debitor sum (Rom. i, 14). » Et Do-
minus in Evangelio ait: « Ite in universum mundum
prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc, xvi,
16). — Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram
doctrinam scripta sunt (Rom. xv, 4), Quis igitur
fame pereat, tot tantisque divitiis antepositis? Se-
quitur:

« Et factum est ita: viditque Deus cuncta, quæ
« fecerat, et erant valde bona, et factum est vespere,
« et mane dies sextus. » Dum igitur Deus cuncta
fecerat, et sexta die, qua omnia patrata sunt, ea
inspiciens, bona cuncta conspexit; ubi malum, ubi
ipse diabolus princeps mali? An nondum ceciderat,
qui, ut dicitur: « In veritate non stetit, et ab initio
mendax fuit? (Joan. viii, 44p. » Aut fortasse ipsa
die qua factus est homo, ejus gloriæ invidendo,
atque ideo mortifera suadendo, simul cum bonitate
ipsam quoque principatum amisit? Simul enim, et
non prius hominis et diaboli condemnatio legitur.
Nam quia mulier dixit: « Serpens decepit me, et
comedi » statim Domino serpenti maledicens ait: D
« Maledictus eris inter omnia animantia et bestias
terræ: » Mulieri quoque dixit: « Multiplicabo
ærumnas tuas. » Adæ vero: « Maledicta terra in opere
tuo. (Gen. iii, 13, 17). » De his autem, quæ sunt in
apostolorum, et prophetarum libris nihil certum
reperi, et doctores Ecclesiæ diversa sensisse cognovi,
aliis hæc disputanda relinquo. Dico tamen quoniam,
et si prius cecidisset, nihilominus dici posset, quia
« vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona. »
Valde, inquam, bona erant cuncta quæ fecerat,
quoniam et in ipso diabolo adhuc bonum est quod
Deus fecerat.

(87) Idem cod. Laur., et Casinen.

CAPUT II.

« Igitur perfecti sunt cœli, et terræ et omnis
« ornatus eorum, complevitque Deus die septimo
« opus suum, quod fecerat, et requievit die septimo
« ab universo opere, quod patrarat. Et benedixit
« diei septimo et sanctificavit illum, quia in ipso
« cessavit ab universo opere suo, quod creavit Deus,
« ut faceret. » Quod autem dicitur, « complevitque
« Deus die septimo opus suum, quod fecerat, » non sic
est intelligendum quasi in die septimo aliquid
fecerit, sed quod ipso inchoante omnia sint completa,
atque ipse terminus fuerit, post quem ad complendum
nihil defuerit. Sed quid allegorice sex dies, nisi sex-
mundi ætates significavit? Prima quidem ætas ab Adam
usque ad Noe; secunda, a Noe usque ad Abraham,
tertia, ab Abraham usque ad David; quarta, a David
usque ad transmigracionem Babylonis; quinta a
transmigracione Babylonis usque ad Christum; sexta
ab adventu Domini usque ad finem sæculi. In his operari
Deus non cessat, sicut in Evangelio ipsa Veritas ait:
« Pater meus usque modo operatur, et ego operor
(Joan. v, 17). » Quis enim, nisi ipse ea facit quæ
assidue fieri videmus; nam etsi sex diebus omnium
seminaria fecit, nihil tamen, nisi ipso jubente et
volente, ipsa seminaria per se facere possunt (87)
« Namque, ut Apostolus ait, neque qui plantat
est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum
dat Deus (I Cor. iii, 7). » Prius ergo disposuit,
deinde creavit; postmodum vero ex ipsis creatis,
omnia quæ sunt oriri fecit. Hæc autem tertia operatio
Dei non cessabit, nisi prius hæc sexta dies, id est
ultima ætas, finem faciat; qua finita, nova fient
omnia, neque ulterius novi aliquid fiet. Sed cum
cœlum tunc novum fiat et terra nova, fiatque claritas
lunæ ut claritas solis, et claritas solis septempliciter,
qualem tunc terra putamus, speciem habebit (88)?
Neque enim post illam generalem exustionem etiam
herbas, et ligna fructifera, sicut prius, producere
necesse erit, cum nemo sit qui eis utatur. Au forsitan
ea solummodo erunt quæ oriendo et moriendo nulla
ulterius renovatione indigebunt? Sed quia hoc
fortasse quærere superfluum est, ad alia transeamus.
« Et requievit die septimo ob omni opere, quod pa-
« trarat. » De hoc enim die scriptum est. « Quia melior
est dies una in atriis tuis super millia (Psal. lxxxi). »
Hæc dies finem non habebit, huic nox ulla
succedet; neque enim sicut in cæteris, ita et in ista
dicitur: « Et factum est vespere et mane dies
« septimus. » Quare hoc? Quia et si mane habeat, ad
vesperam tamen non declinabit. Huic Deus bene-
dixit. Quid est benedixit, nisi quia omnem jucundi-
tatem, omnem lætitiã, et omnem benedictionem ei
tribuit? Sic enim benedixit Deus et sanctificavit
illum. O admirabilis sanctificatio, post quam peccare
memo poterit! Sequitur. Quia in ipso cessaverat ab
universo opere suo, quod creavit Deus, ut faceret.
Creavit enim in sex diebus, ut faceret in sex æta-

(88) Id cod.

quod qualiter disposuerit, nemo novit (89). **A** sui posset damnare suppliciis. Utrum autem omnes generationes cœli et terræ quando creatæ in die quo fecit Dominus cœlum et terram, in uo fecit Dominus cœlum et terram. » Quid igitur inquit uno, et non sex diebus creavit omnia? quidem die creavit, quia simul omnium mafecit, et sex diebus creavit, quia ex ipsa materia diversas species cuncta formavit; et quoti-
men creat, dum alia ex ipsis generando icat. De his autem superius sufficienter dixi-
quitur :

B enim pluerat Dominus Deus super terram, mo non erat qui operaretur eam, sed fons debat de terra, irrigans universam superfici-
terræ. Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus
culum vitæ, et factus est homo in animam
tem. » Si enim antequam homo fieret in-
ur quod non pluerit Dominus super terram,
l fons eam irrigaverit, non valde ad rem per-
videtur, cum neque pluviis, neque fontium
one illis tam paucissimis diebus terra non
indiguisset videatur. Potest igitur intelli-
g
gri tota prima ætate usque ad diluvium Deus
erit, sed fons de terra ascendens competi-
ente eam irrigaverit, quod quidem Nilus per-
am usque hodie facere perhibetur. Quod au-
terpositum est : « Et homo non erat, qui
retur eam, » recapitulatio est. Nam quia de
s creatione, qui sexta die factus est, parum
ixerit, nunc ad eandem diem revertitur, ut de
homine plenius loquatur. « Formavit, inquit,
nus Deus hominem de limo terræ, » ecce carnis
u. « Et inspiravit in faciem ejus spiraculum
» ecce anima. « Et factus est homo in animam
tem. » Totus enim homo ex anima constat et
sed corporis quidem materiam posuit, animæ
sunt. Pene enim ubique invisibilibus præter-
de solis Moyses visibilibus loquitur. Unde
his, quæ super cœlo, sed de his quæ sub
nt (90), rationem fecit. Expectabat enim eum, **D**
it : « Qui de terra est, de terra loquitur, qui
» venit, super omnes est (*Joan.* III, 32). » Et
quidem sunt, cujus materiam ignoramus;
quoque, quæ non de aliquo, sed ex nihilo
Deus. De qua enim materia facti sunt cœli?
terra? Unde aquæ, unde angeli? Cum igitur
creationem ignoremus, illud profecto sciamus,
namvis a Deo inspirata sit, ejus tamen, ut
i fingunt, pars non est, neque enim partem

d. cod.

d. cod. Laurent. *sub cœlo sunt.*

d. cod.

D. Th., I p., q. 90, art. 3 et 4, probat ani-
ominis a Deo immediate creari, et corpori

simul creaverit Deus an sicut ex carne caro, ita ex
anima animæ oriantur, an certe in matris utero
formato jam corpori eas inspiret (91), non parva
quæstio est. De primo tamen homine dicitur, quod
eum de limo terræ Deus creaverit, deinde subin-
fertur quod in faciem ejus spiraculum vitæ inspi-
raverit, ad cujus similitudinem, si cæteri quoque
animas habeant, non est inconveniens (92).

« Plantaverat autem Dominus Deus paradisum
» voluptatis, ut operaretur a principio, in quo po-
» suit hominem, quem formaverat. Produxitque
» Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum
» visu, et ad vescendum suave, lignum etiam vitæ
» posuit in medio paradisi, lignumque scientiæ
» boni et mali, et fluvius egrediebatur de loco vo-
» luptatis ad irrigandum paradisum, qui inde
» dividitur in quatuor capita. Nomen uni Phison :
» ipse est, qui circuit omnem terram Hevilath,
» ubi nascitur, et aurum terræ illius optimum
» est, ibique invenitur odellium, et lapis onychinus.
» Et nomen fluvii secundi Gehon; ipse est, qui cir-
» cuit omnem terram Æthiopiæ (93). Nomen vero
» fluminis tertii, Tigris; ipse vadit contra Assyrios.
» Fluvius autem quartus est Euphrates. » Quantum
autem Dominus hominem dilexerit, ex hoc quoque
facile intelligi potest quod talem habitationis locum
ei præparaverat, in quo, si non peccasset, et castis-
simo conjugio sine omni concupiscentia filios pro-
creasset, ex quibus, completo electorum numero,
nulla mortis amaritudine degustata, supernam Je-
rusalem conscendens, nec merito, nec numero ab
angelis discrepans æterna beatitudine frueretur.
Inter cætera quoque ligna paradisi (quorum odorem,
saporem, pulchritudinem et virtutem enarrare nemo
potest,) etiam lignum Vitæ Dominus posuit, cui hanc
naturam dederat ut si quis de eo gustasset, mori non
posset. Posuit et lignum scientiæ boni et mali, de
quo postquam primi homines comederunt, quibus
bonis caruerunt, quibus malis subjacerunt confe-
stim intellexerunt. Omne enim contrarium per suum
contrarium melius cognoscitur. Unde fit ut magnis
laudibus sanitatem ægri extollant, de qua quidem,
dum sani essent, raro loquebantur. Sic igitur et
isti postquam peccaverunt, videntes quantum dis-
criminis, quantumque periculi eis immineret, bonum
ipsum, quod prius quidem ignorabant, multo magis
quam prius admirari cœperunt (94). Vocatur igitur
lignum scientiæ boni et mali, quia in primis præ-
varicatoribus nos docuit quam bonum sit Dei
præcepta servare, et quam malum et periculosum
sit ejus præceptis non obedire. Sed cujus saporis et
jucunditatis fluvium illum esse putamus, qui de loco
voluptatis egreditur? Cum enim in Orientis partibus,

præformato uniri, quia naturalis perfectio humanæ
naturæ requirit, ut illi tanquam forma copuletur.
(93) Phison fluvius est Ganges, Gehon vero Nilus.
(94) Id cod.

ut philosophi tradunt, flumina sint, quæ omni potione ad bibendum sint jucundiora, qualem fluvium illum esse dicemus, qui de paradiso procedit? Sed hæc ad litteram; nunc autem significationem videamus: Paradisus namque voluptatis, quem a principio Deus plantaverat, sanctam Ecclesiam designat. Et bene a principio eam plantasse dicitur, quia ante mundi constitutionem eam elegit. Interpretatur enim paradisus *hortus deliciarum*. Sed quis delicias enumerare valeat? Solus enim panis vivus, qui in ea comeditur, omnes delicias superexcellit. Quod autem lignum Vitæ, nisi Christus? Ipse enim ait: « Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, vivet in æternum (Joan. vi, 5, 3). » Itemque: « Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? (Luc. xxiii, 4). » Et Psalmista: « Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum (Psal. i, 3). » Et Salomon de Sapientia, quæ Christus est, loquens ait: « Lignum vitæ est his; qui apprehenderit, et tenuerit eam beatus (Prov. ii, 18). » Lignum vero scientiæ boni et mali transgressio est mandatorum Dei. Cum enim dicit: « Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium, non concupisces rem proximi tui (Luc. xviii, 25); » tunc quidem ne ad hoc lignum accedat, homini interdicitur. Si vero cuncta hæc fecerit homo, moriendo quidem sentiet quid boni sit hæc observare, et quid mali sit transgredi. Fluvius vero, qui de paradiso egreditur, doctrina evangelica intelligitur, cujus quidem saporem ille gustaverat, qui dicebat: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo (Psal. cxviii, 103). » Hæc autem in quatuor capita dividitur, quia quatuor Evangeliorum libri ex ea conscripti totum aquis divini eloquii irrigant mundum. Vide quantum ipsa quoque fluviorum nomina quatuor Evangeliiis conveniant. Phison namque *oris invocatio* interpretatur. Evangelium vero omnium gentium ora mutavit, ut non jam plures deos laudent, sed unum Deum in veritate colant et venerentur (95). Gehon vero *pectus* dicitur; quoniam evangelica prædicatio fidelium pectora et sapientia replevit, et contra hostes robustiora fecit. Tygris autem a velocitate nomen accepit, quia Evangelium quidem veloci cursu totum subito mundum replevit. D At vero Euphrates *fertilitas* dicitur, quoniam Evangelii doctrina cunctis bonis S. Ecclesiam fertilem reddit, et abundare facit.

« Tulit ergo Dominus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur, et custodiret

(95) Idem col. Casin., *unum Deum in Trinitate colant.*

(96) Adam peccando morte multatus est; cui non subjecisset, si insons stetisset. « Constat, inquit, Aug. lib. xiii, De civit. Dei, etiam ipsam nobis corporis mortem non lege naturæ, sed merito inflictam esse peccati. »

(97) Id. col. Casin. *Quocumque ergo die contra hæc facimus illam sententiam mortis incurrimus qua dicitur: « In quacumque die comederis ex eo, morte*

A » illum, præcepitque ei dicens: Ex omni ligno » radisi comede, de ligno autem scientiæ ho » mali ne comedas; in quocumque enim die cor » ris ex eo, morte morieris (96). » Extra parad » factus in paradiso ponitur homo. Et quia oti » inimica est animæ, ne otiose vivat, operari jul » Audiant hæc, qui sacra, et religiosa loca inhab » et quantum diaboli insidias eos cavere opo » intelligant; dum non extra paradisu, sed in » diso hominem tentatum et victum cognoscunt. C » paradisi ligna ad vescendum homini dantur, s » vero lignum scientiæ boni et mali ei interdicitu » nos intelligamus, eis solis nos uti debere, que » minus fieri præcepit, ab iis vero abstinere, quæ » fiant, interdicit. « Diliges, inquit, Dominum l » tuum; et proximum tuum sicut te ipsum; ha » patrem et matrem (Matth. xxii, 27). » Hæc sunt p » hi sunt fructus quos nos comedere præcipit. « » occides, non mœchaberis. » etc. Ii sunt, a q » abstinere jubet. Quocumque ergo die comeder » eo, morte morieris (97). Et Adam quidem M » ut comedit, mortuus est; non quod de hac vita » festim exiret; sed ut quandoque exiret, in se s » pit, qui si non peccasset, nullatenus unquam » potuisset. Nos quoque talia agentes morimur, » a vita, quæ Christus est, peccando separamur » autem mors vitæ amissio.

« Dixitque Deus: Non est bonum hominem » solum, sed faciamus ei adiutorium simile sibi » Formatis ergo Dominus Deus de humo cu » animantibus terræ, et universis volatilibus » adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocare » Omne enim quod vocavit Adam animæ vive » ipsum est nomen ejus: appellavitque Adam n » nibus suis cuncta animantia terræ, et uni » volatilia cæli et omnes bestias terræ. » Dic, a » quibus in scholis ista didiceris? Quis te docui » tam competentia nomina rebus imponeres? » enim, ut quidam delirant, cæcus et insipiens f » es, neque tibi peccatum oculo aperuit; sed p » ctus homo sapiensque creatus (99), tuæ nostræ » perfectioni multa superbiendo derogasti. Et » quidem ab eo nomina suscipiunt, cui obedire et » vire debebant.

» Adæ vero non inveniebatur adiutorium si » sibi (100). Immisit ergo Dominus Deus sop » in Adam, cumque obdormisset, tulit unam de c » suis, et replevit carnem pro ea: (101) et ædifi » costam quam tulerat de Adam in mulierem » adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: Hoc i » morieris. »

(98) Idem cod. Casin. *Simile sui.* Cod. bibl. M Amiat. *adiutorium simile sui.*

(99) Ita habetur in Eccles. cap. xvii, ubi mentione mulieris ex primo homine Adam formata ait: *Creavit illis scientiam spiritus; sensu impcor illorum, bona et mala ostendit illis, etc.*

(100) Id. cod. *Adiutor similis ejus.*

(101) Id. cod. M. Amiat. *Ei applicavit Dominus costam, quoniam tulerat Adam, etc.*

le ossibus meis, et caro de carne mea : hæc A bitur virago, (102) quia de viro assumpta est. m ob rem relinquet homo patrem et matrem, dhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne (103). Erant autem uterque nudi, Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescabant. » Adam enim i similitudinem, et imaginem factus nihil in iris simile habebat. Facta est ergo mulier, t in filiorum propagatione, et in aliis necessariis eum adjuvaret. Sed, ut major inter eos difforet, non aliunde, (104) sed de viri costa facta ulier; unde fit, ut naturali quodam amore, viri antes costam suam, mulieri adherere cupiant, carni suæ, cujus amoris appetitum, qui diviadjuti in se vincere possunt, quasi qui pronaturam dimicando vicerint, merito cæteris iibus præferuntur. Subtracta quoque costa, ejus non osse, sed carne repletur, ut ex eo nos infirmiores, et molliores esse sciamus. uis neget, Adam non tantum sapientiæ, sed et etiæ spiritu repletum fuisse; cum statim, visa re, dixit : « Hoc nunc os ex ossibus meis, et de carne mea? » Quamvis enim, eo dormiente, sit mulier; tamen non somniantem, sed Deo ree, et os suum, et carnem in ea recognovit; et subditur : « Hæc vocabitur virago, quia de assumpta est. » Secundum hoc enim, quod de osta facta est mulier, non magis cum uxore cum omni muliere una (105) caro est omnis. Sunt autem duo in carne una, quadam natu- electationis commistione, unitatisue amore. autem locum in epistolis suis Apostolus expo- ait : « Sacramentum hoc magnum est : ego au- Christo, et in Ecclesia hoc intelligo (*Ephes. v.* Quodam namque modo Patrem Christum reli- dum semetipsum exinanivit, formam servi ens. Unde ipse ait : « Exivi a Patre, et veni in um (*Joan. xvi, 28*). » Reliquit autem et ma- Synagogam videlicet, quæ secundum huma- m, sicut aliorum Judæorum, ejus mater exstitit. sit vero uxori suæ, quia, ut Apostolus ait : riosam sibi Ecclesiam desponsavit, non habena- iaculam neque rugam (*Ephes. v, 27*). » Sunt duo in carne una, quia caput Ecclesiæ Chri- st. Sequamur igitur et nos Apostolum, et ea iximus allegorice exponamus. « Immisit, inquit, rem in Adam; » Adam namque Christum signi- Unde Apostolus : « Primus homo de terra ter- , secundus homo de cælo cælestis; sicut portavi-

) Id. cod. Casin. *quoniam*. Cod. M. A. *de viro a est*. Id. cod. *relinquet homo patrem suum*.

) Id. cod. *Erat autem uterque nudus*.

) Uterque codex Laurent. et Casin. corrigunt nem in qua habetur *creatio*.

) Mysterium, magnaue significari in crea- Evæ ex Adami costa putant SS. Patres; ut it Natalis Alex. dis. 3, art. 2, Vet. Test.

) « Dormit Adam, ut fiat Eva : moritur Chri- ut fiat Ecclesia. Dormienti Adæ fit Eva de : mortuo Christo lancea percutitur latus, ut ant sacramenta, quibus formetur Ecclesia. »

mus imaginem terreni, portemus et imaginem cælestis (*I Cor. xv, 47*). » Dormitio Adæ mortem Christi præ- tendebat. Sicut enim, dormiente Adam, una costa subtracta, facta est Ecclesia; ita Christo mortis somno in cruce dormiente, de latere ejus sanguis exivit, qui et redemit et fabricavit Ecclesiam (106). Sequitur : « Erant autem nudi, et non erubescabant. » Ut quid erubescerent qui nihil verecundiæ in se cognove- runt, in quibus nulla titillatio carnis erat, in quibus nullum membrum contra eorum voluntatem se movebat? Non magis in ipsis verendis, quam in oculis, vel manibus contemplando movebantur (107). Se- quitur :

■ ■ CAPUT III.

« Sed et serpens erat callidior cunctis animanti- B bus terræ, quæ fecerat Dominus Deus; qui dixit » ad mulierem : Cur præcepit vobis Deus, ut non » comederetis de omni ligno paradisi? Cui dixit » mulier : De fructu lignorum, quæ sunt in para- » diso, vescimur : de fructu vero ligni, quod est in » medio paradisi, præcepit nobis Deus, ne comede- » remus, et ne tangeremus illud, ne forte moria- » mur. » Potest autem intelligi, quod serpens non solum diabolica inspiratione, qui in eo habitabat, verum etiam in propria natura, Deo largiente, hoc habuerit, ut præ cunctis animantibus callidior esset. Malignus autem Spiritus, quia invisibilis est, nisi per aliquam formam, mulieri se ostendere non po- tuit. Si enim, ut ait Apostolus, « transfiguratur se ipse C Satanas in angelum lucis (*II Cor. xli, 13*), » facile ei fuit ut in serpentem se transformaret (108). Et quidem poterat tibi mulier fraudem esse cognoscere; cum contra naturam serpentem loqui audiebat, nisi quia et Dei creaturas bonas omnes esse sciebat, et nihil mali usquam in aliquo suspicabatur; neque enim audierat ab aliquo aliquem fuisse deceptum. Quid igitur mali suspicari potuit; præsertim cum non serpens, qui videbatur, sed ipse diabolus ei in serpente tam callide loqueretur? Quasi enim nescius eam interrogat, et cur de omni ligno paradisi Deus præceperit, ut non comederent, sciscitatur. Volebat enim scire, an Dei præcepti memores essent, ut dum scientes, volentesque peccarent, majorem Dei indignationem incurrerent. Sed quid ei mulier respondit? D « De fructu, inquit, lignorum paradisi vescimur : » de fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, non » comedimus, ne moriamur. » Bene, inquam, dicis, mulier : in hoc permane, fidem tene, scis quale est lignum, scis tibi interdictum, et scis peccatum, et

Aug. tract. 9 in Joan. n. 10.

(107) « Adam, custodiens honestatis angelicæ dignitatem, erat quidem nudus mundanis vestibus, sed immortalitatis erat splendore vestitus. Nihil pravum respiciebant ejus oculi : non cor ejus turpe aliquid cogitabat, erat apud honestas mentes nuditas ipsa vestita. » Max. Taurinen. hom. 85, in edit. Rom. p. 286.

(108) Veri serpentis organo usum in tentatione mulieris diabolus SS. Patres communiter docent; et Natalis Alex. contra Cajetanum probat dis. 3, a. 3, His Vet. Test.

poenam peccati; nulla, si tetigeris, excusatio esse poterit, si qua autem erit, inutilis erit. Sequitur:

« Dixit autem serpens ad mulierem. Nequaquam » morte moriemini, scit enim Deus, quod in quo- » cumque die comederitis ex eo, aperientur oculi » vestri: et eritis sicut dii (109), scientes bonum » et malum. Vidit ergo mulier, quod bonum esset » lignum ad vescendum, et puerum oculis, aspe- » ctuque delectabile, et tulit de fructu ejus, et co- » medit, deditque viro suo, qui comedit, et aperti » sunt oculi amborum (110). » Non moriemini, in- » quit serpens, si comederitis, sed mentis oculis » apertis, ipsa quoque invisibilia videbitis, « et eritis » sicut dii; » sicut angeli in cælo, quia non videtis, » quanto vobis præstantiores sint, ignoratis. « Eritis, » inquit, sicut dii; » sed in quo? « scientes bonum, et » malum. » Scire enim, non ad corporis, sed ad mentis » oculos pertinet; neque enim cum oculos aperimus, » sapientiores sumus; alioquin stolidi, et mente capti » cæci essent. Sed nunquid angeli sciebant bonum, et » malum, et primi homines adhuc ignorabant, quid » esset bonum, et quid malum? Si enim hoc ignora- » bant, stulti erant: quod si tales erant, ad imaginem, » et similitudinem Dei facti non erant: in hoc enim » præcipue Dei similitudinem habere dicuntur, quia » rationabiles sunt: est enim rationalitas boni mali- » que discretio; qui ergo rationabiles erant, bonum et » malum sciebant; in hoc ergo ab angelis non differe- » bant. Et quidem in hoc quoque loco callida diaboli » persuasio manifestatur; nam quia arbor illa, quæ » scientia boni, et mali vocata, ipsoque nomine, ne » forte ad se accedere præsumerent, eos terrere po- » terat, male ipsum nomen interpretatus est: « Eritis » inquit, sicut dii, scientes bonum et malum. » Quod » tale est, ac si diceret: Scientes omnia; quidquid » utile vel inutile, quidquid prosperum, vel adversum, » quidquid prodesse, vel nocere vobis possit, omnia » scietis (111). Mentitur autem diabolus, quia non ideo » arbor illa scientiæ boni, et mali vocata est, quod » omnia hæc præstare debuisset, sed bonum et malum » pro justo ponitur et injusto. Sed quid tu, o infelix » mulier, facies? cui credes, Deo an diabolo? Dicit » enim Deus: « In quocumque die comederitis ex eo, » morte moriemini. » Dicit diabolus: « nequaquam » moriemini. » Sed ille quidem verax; hic autem a » principio mendax. Huic tamen, malo quidem tuo, et » nostro credidisti. Vidisti arborem atque ex ea et » gustu, et visu delectata comedisti, dedisti viro tuo, » decepta es, et decepisti; comedit et ipse, et sunt » aperti oculi amborum. Nunquid ergo et tui oculi, » o Adam, aperti non erant? Quomodo ergo videns » mulierem dixisti: « Hæc nunc os ex ossibus meis, et

(109) Id. cod. M. Amiatæ et eritis ut dii.

(110) Id. cod. M. A. oculi eorum.

(111) Tripliciter a diabolo aggressum primum hominem docet S. Thom. III, p., q. 41, art. 4. « Nam primo, inquit, sollicitavit mentem primi hominis de ligni vetiti esu, dicens: Cur præcepit vobis Deus, ut

» caro de carne mea? » Quales ergo oculi vobis aperti sunt? Utique oculi mentis? Tunc enim primum intellexistis, quantum bonum amiseratis, et quantum malum incurrebatis.

« Cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt » folia ficus, et fecerunt sibi perizomata. Et cum » audissent vocem Domini Dei (112) deambulantis » in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se » Adam, et uxor ejus a facie Domini Dei in medio » paradisi. » Prius ¶ namque nudi erant, et non erubescabant; postquam autem peccaverunt, quemdam concupiscentiæ motum in membris suis cognoverunt, quem in alterutrum videre erubuerunt. Et prius quidem etsi nudi essent, nuditatem tamen in se non cognoscebant, quoniam ipsa eorum nitidissima caro ante peccatum quidem, omni veste ad intuendum delectabilior erat. Sed quare ficus folia consuantes succinatorium sibi fecerunt? An fortasse, quia prima occurrerant; sive etiam quia cæteris quæ tunc aderant, ampliora erant. Feruntur enim ficus folia in Orientis partibus esse, quæ clipei latitudinem excedant. Habent autem in se ficus folia quamdam asperitatem naturalis pruritus; unde ipsas corporis partes, quæ eis operiebantur, quodam fervore concupiscentiæ semper vexari, et inquietari significant. Sequitur:

« Et cum audissent vocem Domini Dei deambu- » lantis in paradiso, abscondit se Adam, et uxor » ejus. » Quam vocem Domini? Fortasse minantis, » et quia peccaverunt, errorem significantis; sive » etiam quia nudi erant, ei apparere erubescabant. » Sed quare ad auram deambulasse dicitur? Qui enim » auram quærit, æstuationis calorem se passum esse » demonstrat. Unde datur intelligi, quia primi hominis peccatum in fervorem, et iram Dominum commoverat; non quod istæ passiones in Deo sint, sed quia ejus voluntas nisi humanis affectionibus significari non potest. Quod autem hora erat post meridiem, eorum mortem, et occasum significabat; propinquabant enim morti, quia de lætitia ad mœrorem properabant. Hoc autem quasi hæreditarium nobis reliquerunt, ut peccantes nos abscondamus, et impia quadam excusatione nostra facinora occultare semper nitamur. Sequitur:

« Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: » « Adam, ubi es? » O piissimum Dominum, qui non vult mortem peccatoris, sed vitam: semper enim ad penitentiam vocat errantes. Quid enim ait? « Adam, ubi es? » non ignorando locum, sed ejus compatiendo ruinæ loquitur, ac si dicat: « Adam, ubi es? » in quanta miseria es, de quanta gloria in quantum barathrum demersus es? Qui ait: « Vocem tuam audivi in paradiso, et timui, eo quod nudus essem, non comederetis de omni ligno paradisi? Secundo de inani gloria, cum dixit: Aperientur oculi vestri. Tertio perduxit tentationem ad extremam superbiam, cum dixit: Eritis sicut dii, scientes bonum et malum. »

(112) In cod. M. A. in medio ligni paradisi.

et abscondi me (112*). » Audivi, inquit, vocem tuam A
sensi iram, et indignationem tuam, et timui. Quare
hoc? Eo quod nudus essem, quod ad flagella paratus
essem, quia illam justitiæ vestem amiseram, qua cum
indutus essem, neque timebam, neque erubesceram.
Ideoque abscondi me. Sed quo fugiam a facie tua? Si
enim ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero
in infernum, ades (Ps. cxxviii, 8). » Cui dixit :

« Quis enim indicavit tibi quod nudus esses, nisi
» quod ex ligno, de quo tibi præceperam ne come-
deres, comedisti? » Ac si ille dicat : Si lignum
vetitum non comedisses, nunquam in membris tuis
verecundiæ nuditatem cognovisses; sed quia comedi-
disti, jam nunc vides aliam legem in membris tuis
repugnantem legi mentis tuæ (Rom. vii, 23); ideo te
abscondisti, ideo erubuisti. Dixitque Adam :

« Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi
» de ligno, et comedi; » ac si patenter dicat : Ve-
rum est, Domine, negare non possum : sed quod ego
comedi, hoc mulier fecit. Sed quæ mulier? quam tu
in sociam dedisti. O infelix homo in tanta sapien-
tia creatus, quomodo tam cito sensum amisisti? Pec-
catum tuum non tibi, sed Deo imputas, ut quia tibi
mulierem sociam dederat, ipse tui lapsus principalis
causa extiterit? « Dixitque deinde ad mulierem :
« Quare hoc fecisti? Quæ ait : Serpens decepit me,
» et comedi. » Uterque comedit, neuter indulgentiam
petit, sed excusant peccatum, ideoque non veni-
am, sed maledictionis pœnam incurrunt. Hoc enim
ille timebat, qui dicebat : « Non declines cor meum C
in verbum malum ad excusandas excusationes in
peccatis (Psal. cxl, 4).

« Et ait Dominus ad serpentem : Quia hoc feci-
» sti, (113) maledictus eris inter omnia animantia
» et bestias terræ : super pectus tuum gradieris, et
» terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimici-
» tias ponam inter te, et mulierem, et semen tuum,
» et semen illius, ipsa conteret caput tuum, et tu
» insidiaberis calcaneo ejus. » Non solum enim ma-
lignus spiritus, qui per serpentem significatur, ve-
rum etiam ipse serpens præ cunctis terræ animanti-
bus ab omnibus maledicitur, et odio habetur. Gradi-
tur autem super pectus suum hostis antiquus, qui
omne suum consilium, et sapientiam, quæ utique in
peccatore continetur, conculcat, et dissipat, eosque,
quorum pectora possidet, non derelinquit; sed in
eis superbe regnat, graditur, et dominatur. Terram
vero comedit cunctis diebus, quia peccatores, quos
decipit, æternis suppliciis insatiabiliter cruciat. Sunt
autem inimicitia inter diabolum et Ecclesiam (114),
quæ quidem per mulierem significatur, et inter se-
men et filios utriusque, quia diversa sentientes,

(112*) « Latenti et celanti se a Divinitate Adæ di-
citur : « Adam, ubi es? » Non quod Adam conspectum
Domini latere potuerat : sed quod peccatrici con-
scientiæ nullus locus tutus, vel certus sit, dum me-
luit deprehendi. » S. Max. hom. 53, p. 166.

(113) Id. cod. M. A. maledictus es.

(114) De hac inimicitia Christus Petrum admonuit,
dicens : « Simon, Simon, ecce Sanatas expetivit vos

PATROL. CLXIV,

diversa cupientes, diversa sectantes, nunquam pa-
cem et concordiam inter se habere possunt. Conte-
rit autem Ecclesia ipsius caput, quoniam ejus calli-
dæ machinationis principium præcavens, statim in
ipso exordio ejus consilium, ingenium, versutias dis-
sipat. Ipse vero insidiatur calcaneo ejus, quia nisi
recte incedat, et in boni operis itinere firmiter gra-
diatur, mox eam invadit, et quasi 13 titubantem
supplantare et dejicere nititur.

« Mulieri quoque dixit : Multiplicabo ærumnas
» tuas, et conceptus tuos, in dolore paries filios,
» et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui. »
Hæc autem juxta litteram intellecta, expositione non
indigent. Ecclesiæ vero ærumnas multiplicatas
fuisse cognosces, si sanctorum carceres, vincula, et
flagella, aliosque diversos cruciatus recorderis. Quod
vero conceptus ejus sint multiplicati, propheta testa-
tur, dicens : « Latere, sterilis; erumpe et clama,
quæ non parturis, quia multi filii desertæ, magis
quam ejus quæ habet virum (Gal. iv, 27). » Parit au-
tem in dolore, sicut ipse Dominus ait : « Mulier cum
parit tristitiam habet. (Joan. xvi, 21) » Est autem sub
viri potestate, quia nemo nisi Christus ei dominatur.

(115) « Adæ vero dixit : Quia audisti vocem uxoris
» tuæ plus quam meam, et de ligno (116), de quo
» præceperam tibi ne comederes, comedisti, male-
» dicta erit terra in opere tuo. In laboribus comedes
» ex ea cunctis diebus vitæ tuæ; spinas et tribulos
» germinabit tibi, et comedes herbas terræ. In sudore
» vultus tui vesceris pane tuo; donec revertaris in
» terram de qua assumptus es, quia pulvis es, et in
» pulverem reverteris. » Nulla, inquit, tibi proderit
excusatio; sed quia præcepta mea contemnendo, mu-
lieri obedisti, maledicta erit terra in opere tuo, sed
non in meo (117). Cum enim male agis, opus tuum
est; cum vero bene, non tuum, sed meum : ergo non
in meo, sed in tuo maledicitur terra, id est caro tua;
de ligno vetito comedisti, opus tuum est. In hoc autem
opere, quid benedictionis terra amiserit, quis
ignorat? Cum manifestum sit quod ea sua sponte
omnibus omnia necessaria subministraret, si hoc
opus primi homines non egissent. Unde et subditur :
« In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ
tuæ. » Si enim non peccasses, omnibus bonis sine
labore abundasses; sed quia peccasti, ipsius quoque
laboris debitum non dabit, sed « spinas et tribu-
los germinabit tibi, et comedes herbas terræ, » quo-
niam paradisi deliciis male usus es. « In sudore vul-
tus tui vesceris pane tuo; » quoniam superbiendo
quietem despexisti, « donec revertaris in terram, de
qua sumptus es, » quia non, ut putabas, deus eris,
sed « pulvis es, et in pulverem reverteris. »

ut cribraret sicut criticum : ego autem rogavi pro
te, ut non deficiat fides tua. » (Luc. xxii, 31).

(115) Id. cod. M. A. : Ad Adam vero dixit.

(116) Id. cod. ex quo præceperam tibi, ut non co-
mederes.

(117) « Si bonum quis agat, ex Deo est; si malum,
ex ipso homine : quia Deus auctor mali non est. »
Fulgent. ad Monim., cap. 19.

« Et vocavit Adam nomen uxoris suae: Evam, eo quod mater esset multorum viventium. » Non enim cunctorum viventium, sed solummodo mater hominum est Eva; sed quia solae animae hominum mori non possunt, merito inter caetera terrae animalia, soli homines viventes dicuntur.

« Fecit quoque Deus Adae et uxori suae: tunicas pelliceas, et induit eos. » In hoc enim eos mortales esse monstrabat, quia mortuorum pellibus eos vestiebat. Ergo quasi damnatici in ipso suo indumento, cui maledictioni subjacuerunt, ostendebant, dum suae damnationis signa quasi pro vituperio ferebant. Unde et subditur:

« Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum. » Hoc autem ironice intelligitur, et tale est, ac si diceret: Ecce quoque sua dignitate imminutus est homo, dum superbiendo plus voluit esse quam homo.

« Videte ergo, ne forte mittat manum suam, et sumat etiam de ligno vitae, et vivat in aeternum. » Sicut enim de ligno scientiae boni et mali gustando mortis se legibus subdidit; ita etiam de ligno vitae sumere potuisset, recuperata, quam nuper amiserat, immortalitate, viveret in aeternum (118.) Ideoque factum est quod subditur:

« Et emisit cum Dominus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est. Ejecitque Adam, et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim, et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitae. » Cherubim namque *scientiae plenitudo* interpretatur. Significat autem apostolos, Ecclesiaeque doctores, in quibus sapientiae et scientiae thesauri reconditi sunt. Cum autem propter peccatum suum aliquis de paradiso, id est de S. Ecclesia, ejicitur, ne ad lignum vitae, id est ad Christi carnem participandam, accedere praesumat, ab iis interdicitur. Est autem iste gladius lucens, et flammeus, splendidus, et sine rubigine, quo quis percussus fuerit, aut illuminatur, aut exurit. Unde Apostolus, « Aliis, inquit, sumus odor vitae ad vitam, aliis odor mortis ad mortem (II Cor. II, 16). » Est autem et versatilis, facilisque, et velox ad feriendum, undique circa se delinquentes perculit, pauperes pariter condemnat et divites.

CAPUT IV.

« Adam vero cognovit Evam uxorem suam, et concepit, et peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum. » Ego, inquit Eva, propter transgressionem sub viri potestate constituta sum, jam nunc per filiorum generationem hominem habeo in possessionem. Unde datur intelligi, quia utrique parenti pari modo subijci et obedire debemus.

« Rursumque peperit fratrem ejus Abel. Fuit Abel pastor ovium, et Cain agricola. » Cain, qui possessio interpretatur, ad colendum, et possiden-

(118) Aliter hunc locum exponit D. Thomas, 2-2, q. 164, art. 2: « Dicendum quod si homo post peccatum de ligno vitae comedisset, non propter hoc immortalitatem recuperasset, sed beneficio illius cibi

adum terram suscepit. Abel vero, qui dicitur *luctus*, oves pascebat, Christum significans, cujus oves nos sumus, quem Judaei secundum carnem fratres ejus, impia semperque lugenda morte occiderunt.

« Factum est autem post multos dies ut Cain offerret de fructibus terrae munera Domino: Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum, respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus: ad Cain vero, et ad munera ejus non respexit. » Dominus enim non tantum ad munera, quae ei offeruntur, quantum ad offerentium desiderium mentemque respicit. Unde hic quoque ad offerentes prius, quo videlicet animo offerrent, quam ad eorum munera respexisse dicitur. Sed unde Cain, quod ad ejus munera Deus non respexit, cognoscere potuit, nisi quia fratris sacrificium ab igne caelitus veniente consumptum vidit, suum autem non vidit? Id ipsum autem de Abrahæ, Manue, et Eliæ sacrificio legitur. In hoc enim viri sancti sua sacrificia Deo placuisse putabant, quando igne caelitus misso ea consumi videbant.

« Iratus est Cain vehementer, et concidit vultus ejus. » Irascitur enim Cain non tantum quod sua munera spernuntur, quantum quod fratris dona recipiuntur. Quod quidem invidiae zelo contigisse non dubium est. Magnum igitur malum invidia, quae primi homicidii causa exstiterit.

« Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es, et cur concidit facies tua? nonne si bene egeris, recipies? sin autem male, statim in foribus peccatum adest: sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius. » Ac si dicat: Noli irasci, vel contristari, noli invidiae facibus succendi, nihil adversum te Abel commisit; tu quoque bene age, ut bona recipias. Si enim male egeris, vel si leviter male agere cogitaveris, praesto est diabolus, ante januam stat princeps peccati, qui tui cordis domicilium ingressus, tuam malam voluntatem ad effectum usque perducit. Sub te tamen erit appetitus ejus, te assentiente veniet, te resistente recedet. Si ergo resistas, omni ejus appetitus, et desiderium frustra fiet. Quod si consenseris, non tu illius, sed ipse dominabitur tui. « Qui enim facit peccatum, servus est peccati (I Joan. III, 41). »

« Dixit Cain ad fratrem suum: Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain adversus Abel fratrem suum, et interfecit eum. » Cain namque Judaeorum populum; Abel vero Christum significat, qui tunc nimirum foras egrediebantur, quando Judaei ad crucifigendum extra civitatem Christum trahebant.

« Et ait Dominus ad Cain: Ubi est frater tuus? Qui respondit: Nescio, nunquid custos fratris mei ego sum? Dixitque ad eum: Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc

potuisset vitam magis prolongare. Unde quod dicitur: « Vivat in aeternum, » sumitur pro diuturno. Hoc non expediebat homini, ut in miseria hujus vitae diutius permaneret. »

o maledictus eris super terram, quæ aperuit A suum, et suscepit sanguinem fratris tui de tu tua. Cum operatus fueris eam, non dabit fructus suos, sed spinas, et tribulos germinabit tibi: vagus, et profugus eris super terram. » rogatus Cain de Abel ubi sit, se nescire responsum quoniam et Judæi interrogati de Christo, quis tibi ubi sit, sive timore, sive ignorantia, se nesciunt. Unde et in Evangelio interrogantes aut: « Si tu es Christus, dic nobis palam (Joan. 1. 19, 29). » Quibus ipse: « Et me scitis, et unde citis (Joan. vii, 28). » Sed quid tunc sanguinem clamasse putamus? Nisi quod sanctorum animæ are dicuntur, videlicet: « Vindica sanguinem nostrum, Deus noster (Apoc. vi, 10). » At vero Christus inus noster compatienter ait: « Pater, ignosce quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34). » sanguinem Christi melius clamare, quam sanguinem Abel, Apostolus testatur (Hebr. xii, 24). Clamat autem etiam nunc sanguis Christi in terra, quia ejus passionis digna memoria fit in Ecclesia. Hæc est enim illa terra, quæ aperiens Christi sanguinem quotidie situla bibit, quem (119) impius Judæorum populus esse non timuit; ideoque in omni terra maledictus; et apud omnes opprobrium et derisioni habendus. Vagus et profugus est super terram, quia ubi dispersus, nunquam suæ dominationis possessorem locum.

Dixit Cain ad Dominum: Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear. Ecce me ejicis a facie terræ, et a facie tua abscondar, et erogus, et profugus in terra; omnis, qui invenerit occidet me. » Hæc verba desperatione plena sunt. Major est iniquitas mea, quam satisfacere vel poenitere valeam, ut a te indulgentiam et veniam merear. Terra viventium ejiciar, a facie tua abscondar, te rursus videre non merebor. Insuper et in hac terramigrationis vagus ubique et profugus ero, et solum cælestia, verum etiam nec terrena sine labore et tristitia potero possidere. Hæc quoque verba eis conveniunt, qui ab hæreditate expulsi, ubi vagi et profugi, quia se divina facie illustrari sentiunt, ab omnibus occidi pertimescunt. Quod forte eis accidisset, nisi is, quem occiderunt, justus Dominus noster pro eis oraret, dicens: « Ne occidas eos, nequando obliviscantur populi (Psal. lxxviii, 12). »

Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet; sed omnis, qui occiderit Cain septuplum punietur. » translatio habet: Septem vindictas persolvat,

119) Id. cod. Casin. *ipsorum Judæorum.*

20) Cod. Lauret. *de plena et integra angustia, tribulatione.*

21) Ejusdem opinionis fuere S. Joan. Chrysost. *unde locum*; August. in Faustum lib. ii, c. 12: *onym. epist. ad Damasum*; Theodoretus q. 42 in es.: *LXX Interpretes secuti, qui pro illis verbis, us et profugus eris super terram, verterunt, gemens*

quod quidem planius intelligitur. Hoc autem tale est, ac si diceret: Nequaquam ita fiet, ut tu vis: non morieris modo, neque omnis, qui te invenerit, occidet te, in longum servaberis, ad septimam generationem pervenies; qui te occiderit, septem in te vindictas persolvat, id est (120) de plena et integra tribulatione te liberabit. Septenarius namque numerus perfectionem designat. Hoc ergo septenario dum longe Cain pro fratricidio poenitentiam ageret, tandem, ut fertur, septima generatione a Lamech interemptus est. Sic ergo septem vindictas Lamech in eo persolvit, dum, morte intercedente, ab omnibus angustiis eum liberavit, quas usque ad id tempus per septem jam generationes passus fuerat. Si vero dicatur, « septulum punietur, » quod quidem nostra translatio habet, intelligendum est quod plus Lamech quam Cain peccaverit, ideoque majori poena dignus habeatur; sciebat enim Lamech jam Cain propter homicidium fuisse damnatum; Cain vero nullum ante se pro tali causa damnatum audierat; hunc ergo vel poena Cain corrigere potuit, Cain vero nullum, quo instrueretur, exemplum præcessit; et sicut in Evangelio dicitur: « Servus sciens voluntatem domini [sui, et non faciens digna, plagis vapulabit multis; nesciens vero, et non faciens, vapulabit paucis (Luc. xii, 47). Nihil autem aliud est septuplum punietur, nisi omnino abundanter, et valde punietur.

« Posuitque Dominus signum in Cain, ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum. » Hoc autem signum membrorum tremor fuisse dicitur, quia quasi insaniens, et melancholico similis, ad miseriam sui homines provocabat (121). Quis enim occidere vellet, qui ipsa morte deteriora pati videbatur. Judæis quoque circumcisionis signum a Domino datum est, quo a cunctis gentibus discernuntur, et qui cunctis gentibus subditi sunt, semperque timori et despectui dediti, nemo est qui occidere eos velit.

« Egressusque Cain a facie Domini habitavit in terra profugus ad orientalem plagam Edem. » A facie namque Domini egreditur, qui ejus misericordiæ respectum non meretur (122). Quod bene Judæis quidem convenit, qui Christum Dominum fugientes, vagi et profugi mundum inhabitant, et quibus voluptati dediti, non occasus, sed ortus, id est non mortis perpetuæ, sed vitæ præsentis memores sunt; merito ad orientalem plagam Edem habitare dicuntur. Edem namque *voluptas*, sive *delicia* interpretatur. Ea vero in quibus vel historia sola narratur, vel non multum ad rem pertinere videntur, ut allegorice exponamus, huic operi non miscere (123) disposuimus,

eris et tremens, etc., unde omnium artuum illius tremorem, faciei abominationem, squaloremque pravæ conscientie morsus ostendentes, signum dixere positum a Deo in Cain, ut a cæteris hominibus distingueretur, ne ullus eum occideret.

(122) Uterque codex editionem corrigit; ubi legitur; *metitur*.

(123) Id cod. Lauret. *non inserere*.

quatenus et volumen brevius fiat, et in magis necessariis diutius immoremur.

« Audite vocem meam, uxores {Lamech, auscultate (124) sermones meos, quoniam occidi virum « in vulnus meum, et adolescentulum in livorem « meum, (125) septies ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies. » Lamech primus bigamus duas habuit uxores, quibus quantum scelus (125*) fecerat manifestat. Narrant Hebræi quod cum aliquando Cain suo more solivagus inter fruteta per silvam incederet, Lamech sagittandi peritum ad sonitum sagittam direxisse; qui cum se feram aliquam occidisse putaret, invenit Cain suo vulnere interfectum, quo dolore commotus etiam adolescentulum quemdam, qui secum erat, interemit, sive ut causa occultaretur: sive etiam, quia ejus hortatu res acta fuerat; et hoc esse quod dicitur, « quia occidi virum in vulnus meum, » id est Cain, « et adolescentulum in livore, » id est in ira et indignatione mea. Sed sive hoc, sive alio modo interfecerit, manifestum quidem est quod Cain Lamech interfecerit. Quod vero sequitur: « septies ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies, » prophetae judicantis sententia est. Et fortasse id ipsum est septuplum, quod est septuagies, quoniam uterque numerus perfectionem significat. Si vero majorem pœnam de Lamech, quam de Cain sumptam, vel sumendam esse intelligamus, ideo fieri arbitramur, quia saltem exemplo damnationis Cain Lamech deterreri debuit, ne homicidium perpetraret. Audierat enim jam Cain propter fratricidium Dei indignationem et iram incurrisse; audierat fortasse et eum divinitus fuisse signatum, ne quilibet contra Dei præceptum eum occidere præsumeret. Multum ergo peccavit, quem nec signum impositum, nec exemplum damnationis, nec vox Dei minantis et contradicentis ab homicidio compescere potuit.

CAPUT V.

« Hic est liber generationis Adam in die: quæ creavit Deus hominem, ad similitudinem fecit illum: masculum et feminam creavit eos, et bene dixit illis, vocavitque nomen eorum Adam in die quæ creati sunt. » Hic, inquit, est liber generationis Adam, in quo 16 qualiter sit generatus et creatus plenissime continentur. Et ne senior Adam fortasse quam Eva esse putetur, una die creatos esse dicit; siquidem in uno creati sunt ambo, atque uno nomine vocati, scilicet Adam. Simul enim cum Adam facta est Eva, non persona, sed materia; personæ nempe duæ sunt, materia vero una. Denique prima costa, de qua muliere facta est simul cum Adam, et in Adam creata est, et quia illa costa pars erat

(124) Id. cod. M. A. *sermonem meum.*

(125) Id. cod. M. A. *Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech vero, etc.*

(125*) Id. cod. Laurent. *quantum scelus egerit.*

(129) Codex Samaritanus 24° annis Mathusalem vitam breviorē facit quam Hebræorum textus, et 70 Interpretes, qui ad annos 969 protrahunt. Vid. Natal. Alex. Diss. viii de annis patriarchar.

(126*) Eadem est Joan. Chrysot., Theodreti, Au-

A Adam, totus autem homo ille vocatus est Adam, merito et illa costa, imo mulier in costa vocata est Adam. Hoc est enim quod ait: « vocavitque nomen eorum Adam. » Quod autem dicitur, quia Enoch cœpit invocare nomen Domini, est intelligendum quod post mortem Abel iste dignius Deum invocaverit, eique servierit. De Mathusalem vero libri scriptorum vitio corrupti tantum errorem genuerunt, ut multi eum post diluvium vixisse contenderint, cum manifestum sit solummodo quinque animas in arca fuisse salvatas. Illius igitur difficillimæ quæstionis hæc facillime erit solutio, ut in ejus annorum numero libros dicamus esse corruptos (126).

CAPUT VI.

« Noe vero, cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japhet. Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, et filios procreassent, videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, elegerunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant. » Hoc autem in loco periculose quidam errantes, vel angelos, vel dæmones filios Dei putaverunt, qui mulierum specie delectati ad terram descenderent, et quod dictu quoque nefas est, cum eis concumberent, unde et quoddam dæmoniorum genus incubos vocari dicunt. Nos autem filios Dei, filios Seth intelligimus, quorum primus est Enoch, de quo scriptum est, quia cœpit invocare nomen Domini (126*). Sunt filii Dei, qui Dei faciunt voluntatem; hominum vero filie illæ intelliguntur, quæ de Cain stirpe ortæ sunt. Ecce iterum mulieres fiunt viris causa ruinæ: Qui enim Deo debuerant gignere filios, mulierum pulchritudine illecti, gigantes generant mundo. Talem igitur tantamque superbam generant prolem, quotiescunque filiabus hominum, id est hæreticæ et philosophicæ pravitati, conjunguntur filii Dei.

« Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, eruntque dies ejus (127) centum viginti anni. » Si enim hoc loco spiritus ille intelligatur, de quo scriptum est, quia « inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ (Gen. i, 8); » divina est utique comminatio, ut homo, qui animæ vivificanti, et nunquam morienti obtemperare noluit, carne caduca, et transitoria moriatur, quæ semper adversus spiritum concupiscit. Sunt autem qui hoc ita intelligunt, ac si diceret: Non permanebit spiritus iræ, et indignationis meæ in homine in æternum, id est, modo de homine ulciscar, et non ulciscar in æternum. Quare hoc? quia caro est, quia mutabilis est, quia fragilis materiæ est; miserebor ergo illius, sicut dignum est, eruntque dies

gustini aliorumque SS. PP. sententia, quod hic Scripturæ locus ita sit intelligendus; nempe quod non de angelis sac. textus loquatur, qui nullibi filii Dei appellati inveniuntur, sed de filiis Seth veri Dei cultoribus, qui amore carnali cum filiabus Cain se conjunxerant. Vid. Natal. Alex. Diss. vii, p. 4, Veter. Test.

(127) Id. cod. M. A. *centum viginti annorum.*

ejus centum viginti anni. Non quod postea plus non vixerit homo, sed quia usque ad diluuium tot dies ad pœnitentiam concessit homini, in quibus si digne pœnitisset, diluuium factum non esset. Quoniam autem in sua malitia homines perstiterunt, viginti annis de numero detruncatis, centum vero peractis, factum est diluuium. Sciebat enim Deus (quem nihil unquam latere potest) quoniam illi, qui per centum annos inconvertibiles exstiterant; etiam si reliquis viginti annis vixissent, nihilominus tamen in sua malitia permansissent. Merito igitur non veniunt ad numerum, qui nihil perficiunt in numero. « Gigantes autem erant super terram illis diebus. Postquam enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illæque genuerunt; » subauditur, hoc genus hominum natum est. Omne enim animal rationale et morale utriusque sexus, cujuscunque naturæ, sive membrorum numero, sive corporis quantitate aut crescit, aut minuitur: homo enim non ex aliqua ex Adam stirpe descendens; et « isti » quidem « sunt potentes a sæculo viri famosi (127*). »

« Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, et præcavens in futurum, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra, et tactus dolore cordis intresecus: Delebo, inquit, hominem, quem creavi, a facie terræ; » ab homine usque ad animantia, reptili usque ad volucres cœli: pœnitent enim me fecisse eos. » Videns, inquit, Deus hominem, quem ad suam imaginem et similitudinem fecerat, et pro quo cœtera mundi animantia, et quæque huic vitæ necessaria creaverat, totum ad malum esse conversum, sese de hominis creatione (et si pœnitere, nequeat) pœnitere dicit. Deus enim non pœnitere, nec dolere, nec irasci potest; tamen cum pœnitentis, et dolentis, et irascentis opus agit, et pœnitere, et dolere, et irasci dicitur; quamvis ipse in se nullam commutationem recipiat, cujus utique natura incommutabilis est. Cum enim dicit: « Pœnitent me fecisse hominem, » tale est, ac si diceret: Quia mea præcepta transgressus est homo, talem me erga eum exhibebo, ac si me pœnituisset fecisse hominem. Quod enim fecisse pœnitent, hoc dolere placet. Ergo quoties de Deo loquimur, et eum loquentem introducimus, quia aliter de eo loqui non possumus, humanis utimur verbis, humanisque affectionibus (128). Sequitur: « Noe vero justus atque perfectus fuit in generationibus, suis, cum Deo ambulavit, et genuit tres filios, Sem, Cham et Japhet. Corrupta est autem terra coram Domino, et repleta est iniquitate. Cumque vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe

(127) Hujusmodi assertio communis est quoad SS. Patres contra illos qui perperam opinati sunt gigantes ex concubitu demonum cum mulieribus procreatos. Vid. Aug., De civit. Dei lib. xv, c. 9; Cyrillum Alex.; Theodor., etc. citatos a Natal. Alex.

(128) Cum Deus natura sit incommutabilis, quo-

modo caro corruerat viam suam super terram) dixit ad Noe: finis universæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate eorum, et ego disperdam eos cum terra. » Fuit, inquit, Noe vir justus atque perfectus non quantum ad justitiam, et perfectionem consummatam, sed in generationibus suis; in illa hominum generatione nemo tunc temporis tam perfectus fuit. Sed quid aliud est, ambulare cum Deo, nisi Deum sequi, et ejus custodire præcepta? Quod autem dicitur terra esse corrupta, solius hominis corruptione et peccato corrupta est; non quod vel ipsa terra, vel terra animantia aliquid peccaverint, unde ipsa terra merito dicatur esse corrupta. Omnis quippe caro in hoc loco nihil aliud intelligitur, nisi omnis homo (128*). Merito tamen omnia perduntur cum homine, quæcunque facta sunt propter hominem; hoc enim est, quod ait, « finis universæ carnis venit coram me; » id est, sic mihi placet, sic a me dispositum est, ut omnis caro finiatur, et simul cum terra disperdantur homines, et ea quæ facta sunt propter hominem. In hoc enim ipsam terram disperdidit Deus; quia multo plus ante diluuium quam post diluuium fecundior fuit. Unde et post diluuium carnes ad edendum homini concessæ dicuntur.

« Fac tibi arcam de lignis levigatis, mansiunculas in arca facies, et bitumine linies intresecus, et extrinsecus; et sic facies eam Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ; quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum altitudo illius. » Hanc vero arcam, sanctam Ecclesiam intelligimus, extra quam qui inventus fuerit peribit. De lignis vero levigatis construitur arca, quia et S. Ecclesia de illis ædificatur, qui et gladio spiritus bene dolati et quadrati, et moribus et virtute ornati omnique pulchritudine decorati, et nihil tortuosum, nihil vitiosum habere noscuntur; caret Ecclesia macula et ruga. Per mansiunculas autem, singulas designat ecclesias, quæ per provincias, episcopatus divisæ infra universalem Ecclesiam, quasi quædam cameræ intra domum continentur. Omnia autem ligna, totaque arca bitumine liniri præcipitur, ut tota Ecclesia charitatis vinculo ligata, nulla hæresi vel discordia valeat separari. Bitumen enim charitatem significat, sine qua Ecclesia nec stare nec durare potest. Bituminis enim fertur esse natura, ut et diversa ligna inseparabiliter jungat, et perpetuo incorrupta conservet. Bene autem intrinsecus et extrinsecus liniri jubetur, quia vera dilectio, et intus per cordis affectionem tenetur, et extrinsecus per misericordie operationem exhibetur. Trecentorum vero cubitorum est longitudo arcæ, quia a principio primæ ætatis usque ad ultimæ ætatis finem Ecclesiæ modo pœnitere dicitur se fecisse hominem? « Metaphorice intelligendum est, inquit D. Th., 1 p., q. 19, art. 7, secundum similitudinem nostram. » (128*) « Carnem hic posuit pro homine terreno, in quo carnis illecebra viam ejus corruerat. » Ambros. De Noe et Arca, c. 5, n. 12.

extenditur longitudo. Trecenti namque cubiti sex A
 quinquagenas faciunt, per quas sex ætates intelli-
 gimus; quarum prima est ab Adam usque ad Noe;
 secunda a Noe usque ad Abraham; tertia ab Abra-
 ham usque ad Moysen; quarta a Moysen usque ad
 David; quinta a David usque ad Christum; sexta
 a Christo usque ad finem sæculi. Has autem illæ
 sex hydræ significabant, quarum aquas Christus
 convertit in vinum. Tanta est igitur Ecclesiæ lon-
 gitudus, quanta est hujus vitæ dimensio. Merito
 autem latitudo quinquaginta cubitorum esse per-
 hibetur, ut unicuique ætati æqualis inveniatur.
 Tanta enim est Ecclesiæ latitudo, quantum est et
 spatium mundi. Unde et Dominus apostolis præcep-
 tit, dicens: «Ite in universum mundum, prædicatè B
 Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi, 20).» Et
 quia quinquagesimo numero et lex datur, et Spiritus
 sanctus mittitur, et per jubilæum annum pro-
 priis dominis hæreditas restituitur, insuper et
 David quinquagesimo psalmo pœnitentiam agens
 misericordiam est consecutus, non immerito per
 hunc numerum hæc arca dividitur. Hæc sunt enim
 maximæ et principales causæ, quibus Ecclesiæ
 longitudo, et latitudo crescit et dilatatur. Est au-
 tem et altitudo Ecclesiæ tringinta cubitorum, quo-
 niam ad hanc plenitudinis suæ ætatem Christus
 perveniens baptizatus est, suæque predicationis
 sumpsit exordium. De hac autem ætate Apostolus
 I S dicit quia «occurreremus obviam Domino in
 virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis C
 Christi (Ephes. iv, 13),» Ad hanc igitur altitudi-
 nem sese Ecclesia pervenire gloriatur, in qua
 perfecti hominis Salvator noster monstravit indi-
 cium.

«Fenestram in arca facies, et in cubito con-
 «summabis summitatem ejus. Ostium autem arcæ
 «pones ex latere deorsum, cœnacula, et tristegia
 «facies in ea.» Quid enim per fenestram, nisi
 doctores et apostolos intelligimus, qui sanctam
 Ecclesiam illuminantes, a Domino audire merue-
 runt: «Vos estis lux mundi (Matth. v, 14).»
 Omnis enim domus nisi fenestras habuerit, obscura
 est, et sine lumine. Merito ergo apostoli fenestræ
 dicuntur, per quos cœlestis sapientiæ, et doctrinæ D
 claritatis nobis lumen illuxit. In cubito vero consum-
 matur Ecclesia, quia omnis ejus perfectio in unitate
 consistit, cui nimirum est cor unum, et anima una:
 «Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus
 Deus et pater omnium (Ephes. iv, 5, 6);» qui uti-
 que ad unam gloriam, et unam beatitudinem, et
 requiem tendens, unius ejusdemque denarii mer-
 cedem consequitur. Ostium autem, quod ponitur ex
 latere deorsum, ille est, qui ait: «Ego sum ostium,
 per me qui introierit salvabitur (Joan. x, 9).»
 Per hoc enim ostium qui non intrat, fur est et
 latro. Ponitur autem ex latere deorsum, quia per

(129) S. Max. Taurin. eadem versione utitur, cum
 serm. 6 de Quadrage. p. 430 habeat: «Triplex
 enim arca est Ecclesia; quia Trinitatis continet

humanitatem carnis deorsum assumptæ, sponsæ
 suæ lateri adhærens, omnibus ingrediendi præbuit
 iter. Cœnacula autem, et tristegia, sive etiam,
 ut alia translatio habet (129), bicamerata, et tri-
 camerata, quamvis et alia multa per hæc intelli-
 gi valeant. Cætera autem quæ sequuntur, non neces-
 sarium est cuncta exponere. Summatim igitur bre-
 viterque exponentes, ibi tantum, ubi necesse fuerit,
 allegorias ponamus. Sequitur autem quod Dominus
 adducet aquas diluvii super terram, et interficiet
 omnem carnem, ponetque fœdus cum Noe, cui et
 præcipit, ut ingrediens arcam, de cunctis animan-
 tibus bina et bina secum tollat, simulque et escas,
 unde vivere valeant. Hoc autem si allegorice intel-
 ligatur, illud significat, quod S. Ecclesia adversita-
 tum procellis, et aquis perturbationum assidue
 concutitur et turbatur, et æterna damnatione pe-
 reuntibus peccatoribus, hoc fœdus sancti cum
 Domino pepigerunt, ut eos non timeant, qui occi-
 dent corpus, quia ipse eos non deseret, neque dere-
 linquet sed usque ad sæculi consummationem cum
 eis erit. Quod autem dicitur de cunctis animantibus
 quæ Noe secum in arcam tulit, omnium gentium
 diversitatem in Ecclesiam convenire significat.
 Omnis autem esca, quæ mandi potest, omnis est
 doctrina tam Novi quam Veteris Testamenti.

CAPUT VII.

«Fecit ergo Noe omnia quæ præcepit Deus.»
 Quia cum filiis, uxore, et mulieribus arcam ingres-
 sus, quæcunque Deus illi præceperat, secum inve-
 xit: de mundis autem bina, et bina. Septena
 autem, et septena sic accipiuntur, quasi de sin-
 gulis generibus septem, et non amplius introducere
 jussisset; et de immundis bina imponuntur tan-
 tummodo, ut semen servetur. De mundis vero
 septena introducuntur, ut et semen similiter ser-
 vetur; et Noe de arca egredienti supersit aliquid,
 quod Domino immoletur. Ergo in articulo diei,
 primo diluculo, die jam elucescente, ingressus est
 in arcam, et filii ejus, et uxor illius, et uxores
 filiorum ejus cum eo. Nec debet movere aliquem,
 quomodo Noe tot animalia in unam arcam, et per
 unum ostium coadunare potuerit, quoniam qui sine
 labore, et ex nihilo omnia fecit, facile et sine
 labore in unum cuncta collegit: majus est enim
 creare, quam adunare. Mihi autem hoc non mira-
 bilius esse videtur quam quod ex omnibus mundi
 partibus tot gentes, tam feras, tamque divisas
 Christus Dominus noster per paucos apostolos in
 unam Ecclesiam congregaverit. Quod autem ait:
 «Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et ca-
 «taractæ cœli apertæ sunt:» hoc significari vi-
 detur, quod non solum per occultos terræ meatus
 aqua sursum ebulliens mundum repleverit, verum
 etiam ea, quæ super firmamentum est, per quas
 sacramentum. Nam cum dicit Scriptura, bicamera-
 tam et tricameratam eam fuisse, utique demonstrat
 triplici Divinitatis illam gratia esse distinctam.»

cœli fenestras irrumpens terram inundavit. Quamvis et hoc rectius intelligi valeat, quod aer iste, qui frequenter cœlum vocatur, in more insolito ruentes solutus fuerit (129). Quanta autem diebus, et quadraginta noctibus fuit diluvium, quoniam hic numerus, et ad ta delenda, et ad pœnitentiam insinuandam, ur esse sufficiens, quod etiam Novi et Veteris menti in se continet plenitudinem, quoniam uatuor et decem conficitur, quatuor enim 3, vel decies quater quadraginta faciunt.

CAPUT VIII.

Recordatus est autem Dominus Noe, et cuncto-
rum animantium, et omnium jumentorum, quæ cum
erant in arca, adduxit spiritum super terram, et
minutæ sunt aquæ. » Deus enim, qui nunquam
scitur, tunc recordari dicitur, quando pecca-
tis miseretur. Adduxit 19 autem spiritum, id est
in serenitatis super terram, quem nos aquilo-
fortasse intelligere possumus (130). Si quis au-
nirabitur, ubi tanta aquarum inundatio redierit,
et prius, unde exierit; quod quidem utrumque
scire difficile est. Scriptum tamen est, quod
Noe super maria fundavit terram, et super
na præparavit eam (Psal. xxiii, 6). » Itemque :
et firmamentum in medio aquarum, et dividat
ab aquis (Gen. 1, 6). » Multæ igitur sunt aquæ,
dem in eis et cœlum continetur et terra.

Quumque transissent quadraginta dies, aperiens
fenestram arcæ, quam fecerat, dimisit corvum :
egrediebatur, et non revertebatur, donec siccat
aque super terram. » Quid enim corvus iste,
eccatores designat? Qui si aliquando per schisma,
eresim, aut cætera peccata ab Ecclesia separan-
in sua malitia perseverantes, et mundi gloriam,
plitudinem diligentes, penitentiam agere ne-
nt, ut matri Ecclesiæ reconcilientur : sicut
ille colore, sic et isti mente immutabiles sunt.
Ipsius quoque columbam post eum, ut videret si
cessassent aquæ : quæ cum non invenisset ubi
uiesceret pes ejus, reversa est ad eum in ar-
ca; aquæ enim erant super universam terram,
enditque manum, et apprehensam intulit in ar-
ca. » Columba autem illi sunt, de quibus Dominus

« Super quem requiescet spiritus meus, nisi
humilem, et quietum, et tremementem verba
(Isa. lxvi, 2.) Tales enim, si qualibet occa-
quandoque ab Ecclesia recedunt, ad eam re-
quantocius festinant, neque sibi ullam requiem
putant, qui talem matrem reliquerunt; sponte
int, pacem, et olivam ore ferunt. Quid enim

9*) Ex quibus fontibus tanta aquarum copia
erit in diluvio Noetico designatur a Natal. Alex.
universalitate diluvii Noetici art. 4, p. unica,
1.

10) Contra sensit Ambrosius. « Non puto, inquit,
ta dictum, ut Spiritus nomine ventum accipia-
neque enim ventus poterat siccare diluvium. »
Ipsius vero his verbis : « Spiritus igitur divini
te invisibili diluvium illud repressum esse non
am est, cœlesti operatione, non flatu. At nemo

aliud est olivam ore ferre, nisi pacem ostendere
verbis? Et bene virentibus foliis hæc oliva fuisse di-
citur, ut viva, et vera, et non ficta talis pax esse
credatur. Hoc non agit corvus, hoc dedignatur fa-
cere hæreticus, hoc superbi ab Ecclesia excommu-
nicati facere contemnunt. Sed quid est, quod post
tertiam missionem jam ad arcam columba non redit;
nisi quia carne soluta, aquis cessantibus, cunctis-
que adversis deficientibus majorem sibi requiem re-
perit? Ergo tertia emissio, carnis hujus mortalis est
dissolutio. Ergo illos suos filios Rachel miserat, de
quibus dicitur : « Rachel plorans filios suos, et no-
luit consolari, quia non sunt (Jer. xxxi, 15). » Quid
est dicere, quia non sunt? (131) nisi quia in hac vita
non sunt, quia superna bona relinquere non possunt,
ut iterum ad hæc caduca et transitoria redeant.

« Et aperiens Noe tectum arcæ, aspexit, viditque
quia exsiccata esset superficies terræ. » Dum enim
hoc per fenestram satis cognoscere posset, ad hoc
tamen intuendum super tectum ascendere maluit,
quia quanto virtutum gradibus altius quilibet ascen-
derit, tanto magis mundi hujus (132) aquas, adver-
sitatesque despiciens, spem sibi prosperitatis in fu-
turum promittit.

« Egrederere de arca tu, et uxor tua, filii tui, et
uxores filiorum tuorum tecum. » Ecce viri cum
mulieribus egrediuntur de arca, qui seorsum a mul-
lieribus ingressi sunt arcam. Quia viri ecclesiastici
(133) alio tempore vacant orationibus, alio, secun-
dum quod Apostolus ait (I Cor. vii), revertuntur in
idipsum, ut vir uxori, et uxor viro debitum reddat,
ne propter eorum incontinentiam tentet eos Sa-
tanæ.

« Ædificavit autem Noe altare Domino, et tollens
de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtu-
lit holocausta super altare, odoratusque est Domi-
nus odorem suavitatis, et ait ad eum : Nequaquam
ultra maledicam terræ propter homines : sensus
enim et cogitatio humani cordis in malum prona
sunt ab adolescentia sua; non igitur (134) percu-
tiam omnem animam, sicut feci cunctis animan-
tibus terræ. » Quia enim omnis caro corruperat
viam suam, totusque mundus aquis diluvii purifica-
tus fuerat, ideo de omnibus mundis animantibus
Deo offerri holocaustum necesse erat, quateus qui
cunctis offensus fuerat, cunctorum sacrificio placar-
etur. Solus autem homo hoc sacrificio non est
immolatus, quia restabat, ut Christus suo tempore
immolaretur verus Agnus, qui tollit peccata mundi.
Tamen, quia justus erat Noe, ejus devotione et pia
voluntate, magis quam illo animalium fumo delecta-

negabit Deum vento virtutem illam dare potuisse. *
(131) Id. cod. Laurent. nisi quia jam in hac vita
non sunt quia cum Deo, quia superna bona, etc.

(132) Id. col. aquarum adversitatem despiciens.
(133) Hic ecclesiasticus idem valet ac religiosus,
et timens Deum, ut oportet esse eos qui sunt in
Ecclesia Dei.

(134) Id. cod. M. A., percutiam omnem animantem,
sicut feci.

tus est Deus; unde et dicitur: « Odoratusque est Dominus odorem suavitatis. » Nullum animal immundum immolatur Deo, quia soli sancti, et a peccatis mundati Deo placent. Quod autem dicitur, se non maledicere terræ propter homines, subsequenter exponit, dicens: « Non ergo percutiam omnem animantem, sicut feci. » Quid igitur hoc in loco est maledicere? Hoc est percutere, vel disperdere. Hoc autem cur fiat, adnectitur. « Sensus enim et cogitatio hominis prona sunt ad malum; » ipsaque humana natura per se fragilis, et miserabilis, nisi Dei auxilio protegatur, facile labitur in peccatum, unde digna esse videtur, cui misericordia præstetur. Sed quare ait, « ab adolescentia sua? » nisi quia qui in infantia et pueritia peccat, magis hoc ignorantia facit, quam sensu et cogitatione.

☉ « Cunctis diebus terræ, sementis et messis, » frigus et æstus, æstas et hyems, nox et dies, non requiescent. » Quam breviter et pulchre omnem temporum varietatem posuit, ut nobis et spem daret quietæ vitæ, et timorem diluvii auferret.

CAPUT IX.

« Benedixitque Deus Noe, et filiis ejus, et dixit ad eos: Crescite, et multiplicamini, et replete terram; » et tremor vester, et tremor sit super cuncta animalia terræ, et super omnes volucres cæli, cum universis quæ moventur in terra. Omnes pisces maris manus vestræ traditi sunt, et omne quod movetur, et vivit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto, quod carnem eum sanguine non comedetis. » Sicut enim superius maledictio perditionem, ita et hic benedictio multiplicationem significat; quæ benedictio tantum valuit, ut usque hodie ubique efficaciter operetur. Sed quid est, quod hominem non timeat, cui vultus hominis terribilis non appareat? Quid tam ferox, tamque indomitum, quod humano ingenio aut non vincatur aut non dometur? Quod si allegorice intelligatur, crescunt quotidie sancti, et non solum hominibus, verum etiam ipsis dæmonibus sunt terror. Et quia omne quod movetur, et vivit, datur nobis in cibum et quasi olera virentia nobis traduntur, erubescant qui nobis carnes comedere interdicitur, et ipsi, quia infirmi sunt, olera manducant. « Omnia enim, secundum Apostolum, sunt munda mundis; coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum (Rom. xiv, 20). » Sicut enim omnes gentes fidei gratiam suscipere (secundum quod beato Petro apostolo ostensum est (Act. x, 11), ita et omnem cibum comedere, non est peccatum. Quædam tamen quia sunt nociva, quædam vero, quæ scandalum generant; quædam quia sunt fastidiosa, vel insuavia, in cibum ab ipsis catholicis non recipiuntur. Usus quoque multa respuit, quæ si sumerentur, non esset peccatum. Beatus enim Joannes locustas comedit, quæ nec ipsis gentibus sunt in usu. Quod autem ait: « Excepto, quod carnem cum sanguine non come-

(135) Id. cod. M. A. animam hominis.

« detis, » magis ad figuram, quam ad litteram ait. Nullum peccatum est sanguinem manducare; id enim ob aliud in Actibus apostolorum ab ipsis stolis interdicitur, nisi ne Judæis ad fidem venibus scandalum fieret (Act. xv, 29). Unde et stolidus ait se magis nolle manducare carnem, habere vinum, quam ut fratrem scandalizet (I Cor. 28). Allegorice autem carnem cum sanguine comedere est hæreticis, et criminosis viris, in iniquitatibus perseverantibus communicare. ergo prius hi tales in communionem ecclesiarum recipi debent, quam sanguine dividantur. Ille sanguine propheta minui cupiebat, cum dicitur: « Libera me de sanguinibus, Deus Deus meus (L, 16). »

« Sanguinem enim animarum vestrarum requiramus de manu cunctarum bestiarum: et de manus, de manu viri, et fratris ejus requiram animam ejus. Quicumque (136) effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis ejus: ad imaginem quippe Dei factus est homo. » Hæ sunt formulae illæ bestiarum, de quibus Psalmista ait: « Ne bestias animas confitentibus tibi (Psal. lxxiii, 19) non solum ab hominibus, verum etiam ab ipsi monibus mors, et sanguis hominis requiratur. Imus autem et per bestias hæreticos, et tyrannos intelligere, qui et astutia et crudelitate Dei perdere non cessant. Requiritur autem sanguis de manu hominis, ut de manu Cain requiritur sanguis Abel. Unde et dominus in Evangelio ait: quiretur a generatione illa omnis sanguis justus effusus est super terram, a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachæ (Luc. xxiii, 36). Sequitur: « De manu viri requiram animam viri, et de manu fratris ejus requiram animam ejus. » Omnes enim fratres sumus: Idem sententia est. Nemo autem impune proximum fratrem suum interficiet. Unde et subditur: « Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. » Non quod omnis homicida tempore occidatur, sed quia, nisi resipuerit et penitentiam egerit, pro morte quam fecit, mortem pietatis æternam. Et hoc quidem merito; ad imaginem enim Dei factus est homo. Quicumque igitur homo non timet effundere sanguinem, saltem venerit in illo imaginem Dei.

« Hæc quoque dixit Deus ad Noe, et ad filios eius: » Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, et semine vestro post vos. » Hoc enim pactum Deus cum Noe, cunctisque animantibus, ut ut non inducat aquas diluvii super terram. Quod pactum credatur, et nullatenus dubitetur, posui per et signum quod inter Deum et hominem tempore maneat in testimonium, arcum videlicet quem et Deus intuens sui fœderis recordet homo cum viderit, cognoscens Deum non inimicum sui, omni expulso timore, tanti testimonii

(136) Item fundetur sanguis illius.

stationem consoletur (137). Et quia prius per aquam A
judicatus est mundus, iterum autem per ignem
est judicandus; ideo duo principales colores in arcu
apparent, viridis scilicet, et rubeus; et viridis qui-
dem aquam, rubeus vero ignem præterdit.

« Erant igitur filii Noe, qui egressi sunt de arca,
« Sem, Cham et Japhet, ex quibus disseminatum
« est (138) omne humanum genus. » Deinde sequi-
tur quod Noe plantavit vineam, et bibens inebria-
tus est, et nudatus jacuit in tabernaculo suo; quem
Cham vidit, et irrisit, fratribusque nuntiavit, qui
accepto pallio, patrem operuerunt, et verenda pa-
tris non viderunt; unde a patre isti benedicuntur,
ille vero maledictioni subjicitur et servituti. Sed
quid per Noe, nisi Christum; quid per ejus vineam,
nisi Judaicum populum intelligamus? « Vineam enim
Domini Sabaoth, domus Israel est (Isa. v, 7); » cujus
vinum ipse bibit, calicem videlicet mortis, de quo
et beato Petro dicebat: « Calicem, quem dedit mihi
Pater, non vis ut bibam illum? (Joan. xviii, 11.)
Tali ergo calice tunc inebriatus obdormivit, quando
inclinato capite emisit spiritum. Sed quid nuditatis.
quid verendum, quid irridendum filius ejus Cham,
Judaicus scilicet populus, in eo vidit? Quid unde do-
lerent, et verecundarentur, et operire cuperent?
Illud scilicet, quod usque hodie nobis Judæi impro-
perant. Objiciunt enim nobis mortem Salvatoris nos-
tri, et crucis ignominiam; se Deum viventem, nos
hominem mortuum adorare, hominem nimirum cap-
tum, ligatum, flagellatum, conputum, spinis coro-
natum, aceto potatum, et demum crucifixum. Hæc
sunt ejus verenda, hæc sunt quæ videre erubesci-
mus; hæc sunt, quæ pallio rationum et prophetarum
testimonio operire nitimur. Unde Apostolus ait:
« Christus pro peccatis nostris mortuus est semel
(I Petr. iii, 18). » — « Quod autem vivit, vivit Deo
(Rom. vi, 10). » Ipse quoque suam operiens nudita-
tem dicebat: « O stulti et tardi corde ad creden-
dum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ; nonne
sic oportuit pati Christum, et resurgere a mortuis,
et ita intrare in gloriam suam? » (Luc. xxiv, 25.)
Talis igitur nuditas tali indiget operimento. Isti duo
fratres gentiles sunt; isti sunt Græcus et Latinus;
his enim duabus linguis Dei gloria prædicatur, et
Judeorum protervitas expugnatur.

CAPUT X.

« Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quæ
« fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Cha-
« naan, servus servorum erit fratribus suis. » Cha-
naan filius fuit Cham, de quo Chananæi, et Ethei,
et Jebusei, et Evæi, et Amorrhæi nati sunt, et cæ-
teri, qui terram promissionis inhabitantes Dei po-

(137) Putat Ambrosius arcum illum, ex refractione
radiatorum solarium in nube roscida efformatum,
non accipiendum esse pro signo a Deo Noe
promisso; sed significari « virtutem invisibilis Dei,
quæ et specie istius arcus extendendi et remittendi
moderatur, pro divina voluntate, misericordia, po-
testate, quæ neque omnia confundi nimia solutione,
neque dirampi nimia irruptione patiat. » Loc. cit.,

pulo restiterunt; quorum Israelitæ alios peremerunt,
alios servituti subjecerunt, ut compleretur illud,
quod dictum fuerat, « Servus servorum erit fratribus
« suis. » Unde non Cham, sed Chanaan maledicitur,
a quo hæc gentes originem ducunt. Interpretatur au-
tem Chanaan *negotiator*, per quem Judæos intelli-
gimus, qui quoniam Dominum suum triginta argen-
teis negotiati sunt, nulla gens est cui servitute non
serviant, et non solum servi, sed servorum servi
merito dicantur. Sequitur: « Dixitque: Benedictus
« Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus; dila-
« tet Deus Japhet, et habitet in tabernaculis Sem,
« sitque Chanaan servus ejus. » De Sem quoque
qui merito *nominatus* interpretatur, natus est Abra-
ham, omnisque Hebræorum populus, unde patriar-
chæ et prophetæ orti sunt. Ipse quoque secundum
carnem Salvator noster, omnesque apostoli originem
habent, quibus non solum Chananæos, verum etiam
omnes gentes servire non dubium est. Ideoque in
suis benedictionibus dicit, ut Japhet habitet in ta-
bernaculis Sem, id est, sive in Ecclesiis ab apostolis
fundatis, sive in illis mansionibus, de quibus Domi-
nus ait: « In domo Patris mei mansiones multæ sunt
(Joan. xiv, 2). » De Japhet namque, qui *latitudo* in-
terpretatur, gentilis populus natus est, qui non so-
lum Chananæis, sed cunctis gentibus imperavit.

CAPUT XI.

De eo agitur, quod filii Noe venerunt in campum
Sennaar, et ut celebre nomen sibi facerent, turrim
ibi ædificare cœperunt, cujus cacumen cœlum tan-
geret. Sed Dominus descendens eorum linguam con-
fudit, ut se ad invicem non intelligerent: unde et
Babel ille locus vocatur, qui *confusio* interpretatur.
Sicque ubique terrarum (139) diffusi sunt. Una enim
et simili lingua loquebantur omnes, quam atque
Hebræam fuisse credimus (140). Hanc autem super-
bia, et vana gloria confudit, et cum omnes mundi
nationes se vicissim intelligere possent, jam in parvo
terrarum spatio quasi irrationales sese intelligere ne-
queunt. Semper enim Deus superbiam odit, ideo-
que superbos humiliat, et exaltat humiles. Sic enim
et diabolus, cum super cœlorum altitudinem sedem
suam exaltare vellet, dejectus est. (141) Descendit
igitur Dominus in montem, imo non descendit, qui
ubique est; qui enim descendit, ubi descendit, ibi
non est. Descendit ergo non per se, sed per angelos
sibi subjectos. Ideo, et vocans eos, ait: « Venite,
« descendamus, et confundamus ibi linguam
« eorum; » id est, descendite, me vobiscum ferte,
meam in vobis virtutem et potestatem habete;
quidquid utile et necessarium fuerit, meo nomine
agite. Sic igitur descendit Dominus.

cap. 57, n. 104.

(138) Idem cod. M. A. *hominum genus.*

(139) Id. cod. *divisi sunt.*

(140) Hanc esse communioem SS. Patrum senten-
tiam demonstrat Natalis Alex. Hist. Vet. Test. prop.
iv, eamque linguam mundo ipsi coævam fuisse docet.

(141) Id. cod. Laurent. corrigat hic editionem
valde corruptam.

« Hæ sunt generationes Thare. Thare genuit A
 « Abraham, et Nachor, et Aran. Porro, Aran genuit
 « Lot. Mortuusque est Aran ante Thare patrem
 « suum in terra nativitatis suæ in Ur Chaldæorum. »
 Tradunt Hebræi Aran, quod idolis sacrificare no-
 luerit, ante patrem suum, id est in conspectu patris
 sui, igni traditum a Chaldæis interiisse. Ur enim
 ignis dicitur. Abraham quoque ob eandem causam
 in igne præcipitatus, et Dei auxilio liberatus, cum
 patre, uxore, et Loti nepote suo fugit, ut iret in
 terram Chanaan, veneruntque usque Aram, et habi-
 taverunt ibi (142).

CAPUT XII.

« Dixit autem Dominus Abraham : Egrederere de
 « terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris
 « tui, et veni in terram, quam monstravero tibi,
 « faciamque te in gentem magnam, et benedicam
 « tibi. » Rem valde difficilem in principio/suæ locu-
 tionis præcipit Dominus Abraham, in quo ejus fides
 maxime commendatur, qui statim relicta domo, ju-
 bentis obedivit præcepto. Non permittitur Abraham
 diutius habitare in uno loco, sed semper de loco
 transfertur ad alium locum, ut facile intelligamus
 quia peregrini sumus in hoc mundo, neque habemus
 hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus
 (Hebr. XIII, 4). Quod autem ait : « Atque in te bene-
 dicentur omnes cognationes terræ. » id est in se-
 mine quod oriatur ex te, in Christo videlicet, a quo,
 et in quo, et per quem omnes benedicuntur, et sine
 quo nemo benedicitur.

« Egressi sunt de Aram, ut irent in terram Cha-
 « naan, » in quam prius venire disposuerunt. « Ap-
 « paruitque Dominus Abraham, et dixit ei : Semini
 « tuo dabo terram hanc. Qui ædificavit tibi altare Do-
 « mino, qui apparuerat ei, et invocavit nomen ejus. »
 Cum enim ipse Dominus dicat : « Non me videbit
 homo, et vivet (Joan. I, 18); » et apostolus : « Deum
 nemo vidit unquam (I Joan. IV, 12), » quid est, quod
 Dominus Abraham apparuisse dicitur? Non enim Do-
 minus in se, id est in propria substantia, quæ utique
 ineffabilis et invisibilis est, sed per angelum appa-
 ruit Abraham (143) : Audita vero tanta promissione
 Abraham, quamvis pauper et advena, tamen non
 incredulus, vel ingratus, mox altare ædificavit, et D
 Deo de promissio gratias egit, magnum videlicet pos-
 teris relinquens exemplum.

« Facta est autem fames in terra : descendit Abra-
 « ham in Ægyptum, rogavitque uxorem suam, ut
 « ejus sororem se esse diceret, ne ejus pulchritudinis
 « causa occideretur. » Sublata est ergo mulier in
 domum Pharaonis, quam ob causam maximis plagis

(142) Hanc narrationem ut fabulam rejiciunt cri-
 tici omnes, quamvis aliquam fidem habuerit apud
 Hieronymum, cujus vestigia Bruno secutus est. Vid.
 Ludov. Vives in adnotat. ad cap. 13 lib. XVI De
 civit. Dei.

(143) Eadem est D. Augustini sententia, qui lib.
 XVI, cap. 29 De civit. Dei, « Esse quidem, ait, di-
 vine potestatis, et invisibilis, incorporalis, incom-
 mutabilisque naturæ, sine ulla sui mutatione etiam

eum Dominus flagellavit. Bis Sara propter pulch-
 nem raptæ est, sed, Domino protegente, non est vi-
 Sic enim in libro Esther legitur (Esth. II). Sex
 sibus myrrhino ungebantur, sex autem quibus
 aliis odoramentis, priusquam ad reges tales re-
 res introducerentur. Hoc ergo temporis spatio,
 scriptum est, corripuit pro eis Dominus reges,
 perque intacta et incorrupta viro suo reddi-
 mulier. Sunt autem qui putant maximis pla-
 Pharaonem et Abimelech in vendendis corporis pa-
 fuisse flagellatos, ut quanto tempore
 secum habuerunt, usum cum mulieribus haberi
 quiverint : inde est etiam quod, cognita causa
 resistunt, sed libentissime viro reddunt.

CAPUT XIII.

Nemo autem Abraham reprehendat, quasi
 rem mentiri coegisset ; ut cum esset uxor, n-
 retur suam esse sororem. Re enim vera, sicut
 ham ipse fatetur, soror ejus erat Sara, de pat-
 men non de matre ; unum enim patrem, non eam
 matrem ambo habuerunt. Si quis autem ex hoc
 sum esse contendat, quoniam superius scriptum
 « tulit autem Thare Abraham filium suum, et
 « nurum suam (Gen. XI, 31), » quod non dixit
 suam ; defendit se Abraham illa sententia, quæ
 tur : « Omnes vos fratres estis ; unus est enim
 vester qui in cœlis est (Matth. XXI, 9) ; » Do-
 est qui loquitur. Secundum hoc igitur et Ab-
 et Sara, et si non unam matrem, unum
 C patrem habere probantur.

CAPUT XIV.

Hinc autem sequitur quomodo Lot captus fuit
 et Abraham, numeratis trecentis decem et octo
 naculis suis, eum liberavit. Insuper et Melchis-
 rex Salem sacerdos Dei altissimi quomodo, pro
 panem et vinum, ei benedixit, decimosque
 perit. Abraham namque, qui pater excelsus int-
 tatur, S. Ecclesiam designat. Quid vero Melchis-
 nisi Christum, de quo in Epistola ad Hebræos
 sime Apostolus loquitur ? Tulit ergo Abraham,
 23 Deus omnipotens, trecentos decem et octo
 naculos suos, id est trecentos decem et octo
 dotes, quos in Nicænum concilium congregavit,
 per eos Lot, id est S. Ecclesiam : jam in ha-
 declinantem liberavit, (144) et, cæsis princi-
 hæretica pravitate damnata, fidem catholicam
 firmavit. De qua victoria Melchisedech, id est
 stus Dominus noster, rex pacis, et justitiæ gi-
 bundus, qui prius seipsum Deo Patri in sacri-
 obtulit, jam ex eo tempore victis inimicis
 sacerdotio confirmato, quotidie per servos suos

mortalibus aspectibus apparere : non per se
 est, sed per aliquid quod sibi subditum est.
 autem illi subditum non est ? »

(144) Non quod tota Ecclesia a fide catholice
 cere posset, contra Christi promissionem
 factam. « Ego rogavi pro te, Petre, ut non d-
 fides tua (Luc. XXII, 32). ; » quod Ariana h-
 invalescere cœperat.

vinum, carnem videlicet et ranguinem suum, A
 ri offerre non cessat. Decimas autem a Patre
 Christus, quia et propter decimam drachmam
 suscepit, et propter centesimam ovem (quæ
 decima est) in hunc mundum venit. Scien-
 : autem, quoniam aliquando allegoria sequi-
 oriam, aliquando nomenclaturam interpretationem.
 braham, qui *pater excelsus* interpretatur,
 m nominis interpretationem major est quam
 dech, minor vero secundum historiam; ideo
 ostolus de his loquens (*Hebr. vii*): Sine
 rsia qui minor est a majore benedicitur; mi-
 .braham significans, cui Melchisedech benedi-
 i et Christus, qui Patri æqualis est secundum
 em, minor est Patre in hoc quod factus est
 in æternum secundum ordinem Melchisedech.

CAPUT XV.

n factus est sermo Domini ad Abraham, pro-
 ei hæredem, et semen ad stellarum compa-
 n. « Creditit Abraham Deo, et reputatum est
 ustitiam (*Rom. iv, 3*). » Jam enim Abraham
 im uxore senectuti appropinquabat, cum ei
 s sæpe filium promitteret, non tamen daret.
 enim Abraham Deum mentiri non posse;
 tra spem in spem credebat, fides naturam
 at, nihilque Deo impossibile credens, ipso
 in qualibet ætate se filium habiturum non
 bat. Quia vero ita creditit, quia hanc fidem
 reputatum est ei ad justitiam. Ergo fides ju-
 operatur (*Rom. iv, 3*): non circumcisio, sed
 tum hominem facit, nondum enim Abraham
 isus erat.

itque Dominus ad eum: Ego Dominus, qui
 te de Ur Chaldeorum, ut darem tibi terram
 ut possideres eam. At ille ait: Domine
 unde scire possum quod possessurus sim
 Et respondens Dominus: Sume, inquit, mihi
 n triennem et capram triennem, et arietem
 um trium, turturem quoque et columbam. »
 : enim animalia, tota Judæorum progenies,
 nque Abrahæ stirpe descenderunt, designan-
 uidem per vaccam partem plebis, quæ Do-
 rviens legis jugum humiliter ferebat: per
 autem partem aliam prævaricatricem, et
 cem, et idolis servientem; per arietem au-
 es populi, id est iudices, et reges, et princi-
 vero per turturem et columbam, prophetas,
 dotes designat, quæ bene trium annorum
 runtur, quoniam Hebræorum regnum, vir-
 otestas, in tribus ætatibus, quasi in tribus
 severavit, viguit et floruit. Prima siquidem
 Abraham, cui hæc ostenduntur, usque ad
 secunda a David usque ad transmirationem
 is: tertia a transmiratione Babylonis us-
 Christum. Habet autem unaquæque istarum
 generationes quatuordecim. In hoc igitur
 ostendit Deus Abrahæ quantus popu-
 qualis de ejus stirpe esset futurus, quan-

ta etiam Augustinus *De civit. Dei*, lib. xvi, c. 5.

tumque regnaturus; quanta etiam adversa passurus.

« Qui tollens universa hæc, divisit per medium,
 » et utrasque partes contra se altrinsecus posuit;
 » aves autem non divisit. Descenderuntque volucres
 » super cadavera, et abigebat eas Abraham. » Me-
 rito autem cæteris divisis, aves non dividuntur, quo-
 niam in solis spiritualibus et catholicis viris, qui
 per aves intelliguntur, unitas, et concordia regnat.
 Volucres autem, quæ super cadavera descendunt,
 vitia sunt, et maligni spiritus, qui semper insatiabili
 voracitate populum Dei diripere et laniare conan-
 tur. Sed Abraham abigit eas: per quem sanctos et
 apostolicos viros intelligimus, qui semper sanctam
 Ecclesiam ab eorum insidiis protegent et defendunt.

B « Cumque sol occumberet, sopor irruit super
 » Abraham, et horror magnus et tenebrosus in-
 » vasit eum: dictumque est ad eum: Scito præno-
 » scens, quia peregrinum futurum sit semen tuum
 » in terra non sua, et subjicient eos servituti, et
 » affligent quadringentis annis; verumtamen gentem,
 » cui servituri sunt, ego judicabo, et post hæc
 » egredientur cum magna substantia. Tu autem
 » ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute
 » bona. Generatione autem quarta revertentur huc,
 » nec dum enim completæ sunt iniquitates Amor-
 » rhæorum usque ad præsens tempus. » — « Cum,
 inquit, sol occumberet, » et jam nox appropinquaret,
 sopor irruit super Abraham, » in quo, quia, ut
 sæpe fit, mira et horrida videbat, « horror magnus
 C et tenebrosus invasit eum. » Neque enim non terreri
 poterat, cui, quamvis in somno, divina tamen revela-
 tione talia monstrabantur. « Dictum est ergo ad
 eum: Scito » (inquit angelus, qui loquebatur ei) et
 multo antequam fiat, prænoscas quia « peregrin-
 um futurum sit semen tuum in terra non sua, » id
 est in terra Ægypti, « et subjicient » Ægyptii « eos
 servituti et affligent quadraginta annis. » Hoc autem
 in Exodo plenius narratur. « Verumtamen gentem, cui
 servient, ego judicabo; » quia decem plagis totum
 Ægyptum potenter afflixit: Hebræi autem exspoliata
 Ægypto egressi sunt cum magna substantia. « Tu au-
 tem ibis ad patres tuos in pace, » id est pacifice et quiete,
 « sepultus in senectute bona; » ipsi vero « quarta
 D generatione revertentur huc. » Hoc autem verum est,
 si non secundum Judæam, sed secundum Levii generati-
 onem computetur. « Nec dum enim completæ sunt ini-
 quitates Amorrhæorum; » — « Peccatum » enim, « cum
 consummatum fuerit, generat mortem (*Juc. i, 13*). »
 Sordidus igitur sordescat adhuc, ne forte convertatur
 et sanetur. Iniquus enim est, qui pœnitentiam agere
 renuit, qui quanto plus a Domino expectatur, tanto
 majori pœna dignus nullam habebit excusationem.

« Cum ergo occubisset sol, facta est caligo tene-
 » brosa, et apparuit elibanus fumans, et lampas ignis
 » transiens inter divisiones illas. » Solis occasus,
 qui finis est diei, hujus sæculi finem designat (145).
 Caligo vero tenebrosa est de qua dicitur: Quia « sol
 obscurabitur, et luna non dabit lumen suum (*Matth.*

xxiv, 19). » Sunt etiam tenebræ, quas in inferno A patientur iniqui. Clibanus fumans, et lampas ignis, hujus sæculi conflagratio est, qua ultimo judicio totus mundus terribiliter succendetur. Bene autem ignis inter divisiones illas transisse, non tamen cadavera consumpsisse dicitur; quia, jam peracto judicio, cunctisque immortalibus factis, transire per eos ignis poterit, penitus tamen incendere et consumere non poterit. Si vero per solis occasum mors Christi intelligatur, per caliginem vero tenebræ, quæ in ejus passione factæ sunt, quid erit clibanus, et lampas ignis, nisi Spiritus sanctus, qui die quinquagesima descendens super apostolos venit, atque per eos transivit? Sequitur:

« In die illa pepigit fœdus cum Abraham, dicens: B » Semini tuo dabo terram hanc. » Deinde vero describit terminos terræ quam ei daturus erat. Tantis enim revelatis secretis, cum jam nihil esset in quo Abraham dubitare posset, merito et fœdus cum eo ponitur, et hæreditas futura describitur.

CAPUT XVI.

Hinc autem narratur quod Abraham, rogatu uxoris, cum Agar ejus ancilla dormiens, Ismaelem genuerit; sed cum Sara domina ejus eam affligeret, ipsaque a facie ejus fugeret, ab angelo admonita ad dominam suam reversa est. Quid autem per has duas mulieres intelligi debeat, Apostolus exponens ait: « Hæc sunt duo Testamenta (Galat. iv, 24); » per Saram siquidem Ecclesiam, per Agar vero Synagogam intelligere volens. Unde Isaac filios Ecclesie, Ismael vero Synagogæ filios designat. Et prius quidem quam Sara, peperit Agar, quia prius Synagoga quam Ecclesia peperit. Quomodo autem Synagogam Ecclesia afflixit, nisi fortasse fidem Christi prædicando, quam ipsa audire non vult, scire non possum. Tamen et ab Ecclesie filiis multis in locis temporaliter affligitur Synagoga, tributa solvendo, aliaque obsequia servitutis exhibendo. Angelus autem, qui Agar ad dominam suam redire admonet, Ecclesie doctores sunt, qui Judæis, ut ad fidem Christi, et ad Ecclesiam convertantur, sæpissime persuadent. Revertetur igitur, et si non modo, aliquando tamen Agar ad dominam suam, quia, « cum plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israel salvus fiet (Rom. xi, 25). » Quod autem sequitur de Ismaele, quia fuerit « ferus homo, et manus » ejus contra omnes, et manus omnium contra eum, » quantum ad historiam non procedit. Sed quia, ut dictum est, Ismael Synagogæ filios significat, nulli genti eum convenire et concordare manifestum est. Dum enim legem, et circumcisionem defendere nititur, non solum a Christianis, verum etiam a cæteris gentibus impugnatur; dumque præter suam, omnis religio ei displiceat, garrula disputatione cum omnibus contendit. Omnes igitur ejus tabernacula odio habent, omnes Judæorum Synagogas abominantur, qui contendere quidem volunt, veritati autem et

rationi acquiescere nolunt. Dixitque Agar: « I » cto hic vidi posteriora videntis me. (146). » fugiens monetur ab angelo ut redeat ad domum suam, quod utile sibi forte cognoscens, ait: « » Deus, qui audisti me, tanquam salubrem con » mihi dedisti; » et adjecit: « profecto hic vidi » riora videntis me. » Dictum est etiam quod Synagogam, angelus autem Ecclesie doctores ficit. Dicat igitur Agar, dicat Synagoga: Vera o doctores, quæ dicitis, utilia mihi nuntiatis; tar igitur ad Ecclesiam, revertar ad dominam non video enim quod videbam, video Christum Dominum, video ejus posteriora, cujus despexi ante præsens mihi locus est, et non cognovi, tra et jam cognosco, quem utique non cognovisse ad puteum venissem. Sic enim mulier Sama ad puteum eum cognoscere meruit. Puteus iste Æ Testamentum est. Lege Evangelium, si vis c scere Christum. Vocatur autem puteus iste » teus » viventis, et videntis me; viventis quia mortuum eum Synagoga esse putabat: videntis autem, quia, quamvis eum multum offendisset, ricorditer tamen semper eam respexit.

CAPUT XVII.

Longa autem dehinc describitur historia, Deus apparuit Abraham, et posuit sempiternum cum eo, et adjecta una littera vocavi Abraham, omnemque terram Chanaan pro possessionem æternam. Sarai quoque, mutato ne, appellavit Saram. Præcepit insuper ut ham circumcidat carnem præputii sui. « Ma » enim, qui circumcisis non fuerit, peribit » ejus de populo suo. » Merito enim Abraham crevit nomine, quando filius ei promissus quo hæreditare debebat omnes gentes. Unde t » tur: « Nomen tuum non vocabitur ultra A » sed Abraham erit nomen tuum, quia patren » tarum gentium posui te. » Sarai vero, quæ tur princeps nostra, e contra nomine diminuitur ut jam non princeps nostra, sed princeps al dicatur; sic enim interpretatur Sara. Sign enim, ut diximus, Ecclesiam, quæ non unius sed omnium gentium princeps est. De circum autem Abraham dicit Apostolus in Epistola ad nos, quia « signum accepit circumcisionis, culum justitiæ fidei (Rom. iv, 11). » Est igit circumcisio signum, est autem et signaculum j fidei. Signum quidem, ut populus, qui ubiq tium dispergens erat, ab omnibus agnosce Justitiæ vero signaculum, ut per illius superf diminutionem Ecclesie filii intelligerent, se fideles, et justos esse non posse, nisi membris bus circumcisis, superflua omnia et nociva repellant; et Judæi quidem uno, nos autem m omnibus circumcidamur. Pes enim circumcis currit ad malum. Manus circumcisa non p videntis me; propterea appellavit puteum ill

(146) Id. cod. Laur.: Profecto hic vidi posteriora videntis me.

item. Lingua circumcisa non loquitur menda-
 turis circumcisa non vult audire detractio-
 udi denique quod scriptum est : « Circumci-
 rda vestra, et corpora vestra (*Joel. II, 13*). »
 tus Stephanus loquens Judæis ait : « Dura
 et incircumcisis cordibus, et auribus, vos
 Spiritui sancto resistitis (*Act. VII, 51*). »
 nim ista sufficiunt contra eos, qui omnia ad
 intelligere volunt : aut si non sufficiunt,
 ut aures, et secent corda, quod a nemine
 hodie factum audivimus. Aut hoc igitur non
 unt, aut si intelligunt, facere negligunt.

CAPUT XVIII.

o quod tres viri apparuerunt Abrahæ (147)
 occurrens adoravit, et dixit : « Domine, si
 gratiam in oculis tuis, ne transeatis servum
 : sed afferam pauxillum aquæ, et laventur
 vestri. » Quibus acquiescentibus, tulit Abra-
 ham et lac, et vitulum, quem coxerat, et
 coram eis. Postquam autem comederunt,
 quod, emenso anno, eodem tempore habebit
 ium. Deinde surgunt, et vadunt contra So-
 ; Abraham autem deducebat eos. Cui Do-
 « Clamor, inquit, Sodomorum et Gomorrhæ
 plicatus est; et peccatum eorum aggravatum
 imis; descendam igitur illuc. » Iverunt ergo
 duo angeli. Abraham vero stans loquebam-
 ur Domino. Semper enim Abraham in fide
 semperque de Deo majora cognoscere me-
 (148). Ecce enim, quod ante id temporis om-
 nuncognitum fuerat, in Trinitate Deum cernit,
 unitate adorat; non quod Trinitatem ipsam
 ; sed quia per hoc, quod viderat, in Trini-
 unitate Deum cognoscere meruit; unde cum
 lerit, atamen non nisi unum adorat, non nisi
 Dominum vocat. De hoc enim Dominus in
 lio ait : « Abraham pater vester exultavit, ut
 diem meum, vidit, et gavisus est (*Joan. VIII,*
 ngeli enim, quando volunt, ex aere corpus
 nt, quo et videri, et tangi, et loqui, et man-
 et bibere possunt. Sicut enim corpus est aer,
 corpora, quæ sumuntur ex aere. His enim ad-
 induuntur, quibus cum se expoliaverunt,
 eundem aerem resolvuntur. Angelus enim
 ad Tobiam loquens ait : « Pax vobis, no-
 vere : et enim cum essem vobiscum per volun-
 Dei, videbar quidem vobiscum et manducare
 re, sed ego cibo invisibili, et potu, qui ab ho-
 s videri non potest, utor (*Tob. XII, 17*). » Se-
 a igitur hanc sententiam, et cæteros angelos
 care et bibere intelligant, quibuscumque im-

A possibile videtur esse, ut angeli manducant, et bi-
 bant. Moyses tamen eos comedisse testatur, dicens :
 « Cumque comedissent, dixerunt ad eum : Ubi est
 Sara uxor tua? Ille respondit : Ecce in taberna-
 culo est. Cui dixit : Revertens veniam ad te tem-
 pore isto, et habebit filium Sara uxor tua : quo
 audito, risit Sara. » Desierant enim jam fieri mu-
 liebria, tempus menstrui ab ea cessaverat, post quod
 secundum legem naturæ mulierem parere impossi-
 bile est. Unde et a Domino Sara de risu reprehendi-
 tur. Abraham quamvis et ipse superius risisse
 dicatur, non tamen reprehenditur, quoniam non
 dubitando, sed admirando risit; sciebat enim Deo
 nihil impossibile esse. Sequitur autem de peccato
 Sodomorum, et Gomorrhæorum, quod pro sui mag-
 nitudine clamor appellatur. Sic enim et de peccato
 Cain dicitur : « Ecce sanguis fratris tui clamat ad
 me de terra. (*Genes. III, 10*). » Clamant igitur pec-
 cata, neque secundum hominum voluntates celari
 possunt, semperque aures Dei sollicitant, et inquie-
 tant. Sed mira Conditoris patientia, qui non statim
 punit, neque temere credens accusanti clamorit
 quamvis omnia sciat, descendit tamen, et videt
 utrum vera sint, quæ sic de peccatoribus nuntiantur :
 magnum videlicet homini exemplum tribuens, ut
 nemo in iudicando sententiam temere depromat. Et
 hoc est, quod dicitur : « Descendam, et videbo utrum
 clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an
 non est ita ut sciam. » Converterunt igitur sese
 duo angeli inde, et abierunt Sodomam. Abraham
 vero stans loquebatur cum Domino, suisque ora-
 tionibus hæc ab eo impetravit, ut si saltem decem
 justi ibi inventi fuissent, illæ civitates non essent
 delendæ. Infelix ergo illa civitas, et perditioni jam
 proxima, quæ solis peccatoribus abundans, sanctos
 et justos viros habere non meruit!

CAPUT XIX.

Venerunt ergo duo angeli Sodomam, quos Lot in-
 vitavit, imo in hospitium coegit. Viri autem civi-
 tatis, ut eis impie abuterentur, domum violenter
 circumdant, quibus ne hoc fiat, duas filias suas ex-
 ponit. Sed cum adhuc importune instarent, a mini-
 mo usque ad maximum, percussi sunt cæcitate. Lot
 vero cum uxore et filiabus egressus secutus est an-
 gelos. Uxor autem ejus post se respiciens versa est
 in statuam salis. Magna est virtus hospitalitatis, per
 quam ipsi quoque patriarchæ Domino placuisse pro-
 bantur. Magna iniquitas Sodomorum, qui tam impu-
 denter viros etiam ignotos polluere non erubescunt.
 Sed quid dicam de Lot, qui, ut hospites tueretur,
 propriis filiabus non pepercit (149)? Allegorice au-

Apparuerunt tres viri, etc. S. Ambrosius lib.
 braham : « Credidit tres hos viros, de quibus
 sermo, sanctissimas Trinitatis personas re-
 asse. » Alii Patres, ut Iræneus lib. III, cap.
 b. IV, c. 23. ; Tertull. lib. II. contra Marcion.,
 ; Justinus in Dialogo cum Triphone; Hilarius
 De Trinit., arbitrari sunt duos fuisse angelos,
 um fuisse Filium Dei, secundam Trinitatis
 um. Ecclesia in officio suo sententiam hanc

amplexa videtur, ubi ea repetit verba, quæ in Scri-
 ptura non exstant, sed in SS. Patribus, velut apud
 August. lib. II. contra Maximinum cap. 6, art. 3,
Tres vidit, et unum adoravit.

(148) Emendatur editio valde errata a Codice Lau-
 rentiano.

(149) Excusatur ab Ambrosio hujusmodi filiarum
 oblatio, ne scelestius in angelos ageretur. « Nam
 etsi, inquit, illa quoque flagitiosa impuritas erat;

tem duo angeli, duo sunt Testamenta : his enim nuntiantibus, Accepimus quidquid sapientiæ, et scientiæ habemus : horum sententia damnantur mali, horum consilio liberantur boni. Sodomitæ autem, hæretici intelliguntur, qui semper verbum Dei advertere conantur, qui utroque Testamento abutentes, prave intelligendo et exponendo, illud impie violare contendunt. Lot vero, qui *declinans* interpretatur, S. Ecclesiam designat, cui semper est cordi declinare a malo, et facere bonum. Per duas autem filias ipsius, carnem nostram, et substantiam, quam possidemus, significari puto. Has autem filias sancti Dei despiciunt; has, inquam, furori objiciunt, magisque his privari volunt, quam peccare in legem Dei, et Testamentorum non defendere puritatem. Sed quid per uxorem Lot? nisi fatuam illam Christianorum plebem intelligimus, quæ in bono perseverare negligens, facile ad pristina peccata delabitur? Talibus autem Dominus ait : « Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei (*Luc. ix, 62*). » Merito quidem in salis statuum conversa est mulier, ut de se, ne talia patiantur, cæteris sapientiæ præberet exemplum. Bene autem et duos generos suos secum Lot educere voluit; quoniam etiam eos, quos carnaliter diligimus, a morte, si possumus, liberare debemus. At illi egredi Sodoma noluerunt; perierunt ergo cum civitate universa. Quid autem est, quod dicitur : « Sol egressus est super terram, et Lot ingressus est Segor? » nisi quod Sole justitiæ Domino Jesu Christo ad iudicium veniente, et sanctis viri in Segor, id est in cœlesti patria, receptis, mox ignis super Sodomam descendet ille nimirum qui habet incendere totum mundum. Segor enim interpretatur *parva* : « Multi enim sunt vocati, pauci vero electi (*Matth. xx, 16*). » Parva igitur Segor, quia pauci electi. (150) Nemo autem dubitet ante ignem iudicium fieri.

Ascenditque Lot de Segor, et mansit in monte. Duæ quoque filiæ ejus, cum neminem virorum remansisse super terram putarent, inito consilio, patrem inebriantes cum eo dormierunt, et ex eo concipientes genuerunt Moab et Ammon. Illic autem solum historia narratur, quæ ideo quibusdam impossibilis esse videtur, quia non credunt, quod aliquis nesciens cum aliqua concumbere possit. Scimus autem quod in somnis aliquando nescientibus semen effunditur, quod si genitali alvo susciperetur, generare posse non dubitamus, et non minus Lot, qui inebriari potuit, peccasse putamus, quam eas, quæ non luxuriæ stimulis, agitatae, sed filiorum amore, ne hominum genus periret penitus, provocatæ fuerunt (151).

¶ CAPUT XX.

Sequitur autem quod Abraham profectus inde tamen minus erat secundum naturam coire, quam contra naturam delinquere. » De Abraham lib. 1, c. 6, n. 52.

(150) Idem tradit aliis in locis, ut homil. in Sequag. homil. in Dominic II post Pentecosten, et lib. I Sentent. cap. 2, de Arca Noe. Ita censent et plu-

venit in terram australem. Ibi quoque, sicut prius, dixit Saram suam esse sororem. Tulit eam Abimelech; propter quod ipse et uxor cillæ ejus flagellati sunt a Domino. Hoc autem rarius expositum est, ubi Sara propter eandem sam a Pharaone rapta fuisse narratur. Quod dicitur : quia, « orante Abraham, sanavit Deus » melech, et uxorem, et ancillas ejus, » et per hoc est quod superius diximus, ne inter se concisci possent, eos in genitalibus ægrotasse. Ubi subditur : « Concluserat enim Deus omnem » domus Abimelech propter Saram uxorem Abraham. Tandiu nec sua uti potuit, quamdiu aliena concipit abuti uxore.

CAPUT XXI.

Visitavit autem Dominus Saram, et peperit eo tempore quo prædixerat ei Deus, voca Abraham nomen ejus Isaac, quod *risus*, sive *ridium* interpretatur. Unde et ait : « Risum feci » Deus; quicumque audierit, conridebit mihi » sumque ait : Quis auditurum crederet Abraham quod Sara lactaret filium suum, quem peperit jam seni? Crevit igitur puer, et ablactatus fecitque Abraham grande convivium in die » ctationis ejus. » Merito enim in die ablactationis grande convivium, ut a lacte separatus magni veniat delicias, quibus utatur. Unde Apostolus » Lac vobis potum dedi, non escam (*I Cor. iiii, 1*). Quare hoc? « Nondum enim poteratis (*ibid.*) » lactatis vero quid dicitur? « Sapientiam loquimur perfectos (*I Cor. ii, 6*). » Hoc est enim grande convivium; hoc Abraham, hoc Apostoli præpararunt suis, utique jam ablactatis, jam ab uberibus a-

« Cumque vidisset Sara filium Agar Ægypti » dentem cum Isaac, dixit ad Abraham : Eji » cillam, et filium ejus, non enim erit hæres » cum filio meo Isaac. Mane igitur surgens Abraham tollensque panem, et utrem aquæ, imposuit » pulæ Agar, tradiditque ei puerum, et dimisit » Quæ cum abiisset, et errasset in solitudine » bee, et jam aqua consumpta esset, abiecit » subter unam arborum, quæ ibi erant. » Merito autem Dominus exaudivit puerum, ostenditque puteum aquæ. Puto autem quod ad turpem » honestum ludum puerum Isaac Ismael provocat de quo Sara tam impatienter est indignata. quia primogenita ei subripere desiderabat, eum ad flagitia incitabat. Diximus enim supra quod Sara Ecclesiam, et Agar Synagogam signavit hoc enim et Apostolus ipse testatur (*Galat. i, 10*). Tunc autem quantum ad litteram, Synagoga filio rejectam esse credo, quando capta Jerusalem ubique gentium dispersi sunt Judæi. Spiritus autem tunc ejecta est, quando Judæis verbum

rimii alii Patres, quorum testimonia collegit I. Franciscus Fogginus in libro inscripto : *De Paucitate Ecclesiæ de paucitate adulatorum fidelium salutarum*, etc.

(151) Hæc eadem habet Ambrosius lib. de Abraham, c. 6, n. 56.

nolentibus, ad gentes apostoli sunt conversi. A
Apostolus ait : « Vobis primum oportuit præ-
verbum Dei , sed quia repulistis illud , et
» vos fecistis æternæ vitæ , ecce converti-
d gentes (Act. xiiii, 47). » Ejecta est igitur
» ga, portavit panem et utrum aqua, legem
» et prophetas, quibus suos adulterinos refi-
læc enim Judæi secum ubique et portant et
sed non intelligunt. Sequitur :

cum abiisset, et errasset in solitudine Ber-
» etc. (152). Errat igitur Synagoga, errat
: sed ubi errat? in solitudine. In qua solitu-
d solitudine Bersabee, id est juxta puteum
is ; sic enim interpretatur Bersabee. Puteum
atietatis Ecclesiam, circa quam pluribus in
ebræi morantur, vel ipsam legem, quam
t, intelligere possumus; circa quam ideo er-
uia prave eam intelligunt. Quod quidem ex
e probatur, quia quoties nobiscum disputant,
ficiunt, cito quid proferant non habent, cito
a siccatur in utre; nobis autem non siccatur
quia Spiritus est qui loquitur, cui nemo re-
valet. Sequitur :

» que aqua consumpta esset in utre, abjecit
» am subter unam arborum, » etc. Quando
udæi in disputatione deficiunt, quando ex lege
» heticis competentia testimonia, quæ contra
Christianam proferant, non inveniunt; tunc
a siccatur in utre. Quod quidem tunc eis
t, quando compuncti convertuntur ad Chri-
(153). Unde et sequitur : quia « exaudivit Do-
» vitque utrem et bibit. » Hunc autem puteum
esiam, Noyum Testamentum, et Evangelia
is. Huc igitur, Judæi, venite, huc flectes et
ntes accedite, de hac aqua bibite, de hac
legis implete, et aridæ litteræ spiritualem
entiam adhibete. Hoc enim etsi non modo,
» do tamen facturi estis, ut Apostolus ait :
enim plenitudo gentium introierit, tunc om-
nel salvus fiet (Rom. xi, 25); » tunc Agar,
Synagoga, implebit utrem, et silientem mo-
nque Ismaelem, id est populum Judaicum,
nova aqua potabit, quam quidem de plenis
» que abundantibus Ecclesia fontibus hauriet.
» quod Abram et Abimelech percusserunt
inter se, ne nocerent sibi alterutrum, et
litione putei, quem vi abstulerant servi Abi-
», deditque Abraham Abimelech oves, et ho-
septem agnos : Abraham enim pater multa-
entium : Abimelech vero pater meus rex
» etatur; quid igitur per hos duos patres, nisi
m et carnem intelligimus? Quæ si inter se
erint, nihil molle et femineum habentes, sed
virile et masculinum possidentes, merito
patres, sed patres appellantur. Unde ipsa

Sensus, in editione mutilus, suppletur ab
» d. Laurent.

Veritas ait : « Si duo ex vobis consenserint, de
omni re, quam petierint, fiet eis (Matth. xviii,
19). » Sed quoniam anima possidet intellectum,
consilium et rationem, quod caro non habet, aliter
vicissim convenire non poterunt, nisi animam caro
sequatur. Abraham igitur vir sanctus et spiritualis
significat animam : Abimelech vero carnalis homo
et sæcularis carnem designat. Servi autem Abime-
lech, id est carnis ingluviæ, ebrietas, luxuria, et
his similia intelliguntur, quæ utique soli carni ser-
viunt. Per puteum autem, quem isti servi iniquis-
sime abstulerant Abraham, id est animæ, sapientiæ
fontem intelligimus, quæ simul cum eis esse non
potest. Unde scriptum est : « In malevolam animam
non introibit sapientia, nec habitabit in corpore
subdito peccatis (Sap. i, 4). » Reddito igitur ani-
mæ sapientiæ puteo, et carne jam domita, spiritu;
conscientiæ dat Abraham, id est anima donat Abi-
melech, id est carni, oves scilicet, ut simpliciter
vivat; boves artem, ut jam non vitis serviat, sed
jugum Christi, quod suave est, ferens, in ejus agro
laborare incipiat. Dat ei præterea septem agnas, id
est septem gratias Spiritus sancti, quæ semper
sunt (154) ei testimonium fœderis, ne contra se
bellum ulterius servos suos movere permittat. Bene
autem interveniente Fichol militiæ principe facta
est hæc conventio; quia Fichol, qui *os omnium*
interpretatur, sapientiam designat, quæ et linguas
infantium facit disertas, et sine qua vera pax, et
concordia esse non potest.

CAPUT XXII.

« Quæ postquam gesta sunt, tentavit Deus Abra-
» ham, et dixit ad eum : Tolle filium tuum uni-
» genitum, quem diligis, Isaac, et vado in terram
» visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum
» super unum montium, quem monstravero tibi. »
Præcipitur Abraham ut eo in monte immolet filium,
in quo Christus Dominus est crucifixus. Mons enim
visionis est Sion, qui et ipse *visio* vel *speculatio* in-
terpretatur. Quamvis igitur non eodem loco, tamen
eodem monte utrumque actum est, ut aptissime Deus
monstraret quid per hoc sacrificium monstrare vel-
let, Ducitur ergo Isaac ad victimam, et cum resi-
stere posset, sponte tamen se ligari, et super aram
poni permittit. Sic enim Josephus ait : Jam illius
erat ætatis, ut patrem, si vellet, facile superare
posset; sed postquam hoc Deum precepisse cogno-
verat, sponte se ad immolandum dedit, ne Dei re-
sisteret voluntati. Quis igitur in hoc, Abraham an
Isaac, laudabilior sit, non facile apparet. Abraham
tamen resurgere mox filium, si occideretur, spera-
bat, quoniam Deum non posse mentiri sciebat.
Quomodo enim gens illa cœli stellis comparata de
Isaac nasceretur, si mortuus non resurgeret? Inter-
dicitur ergo Abraham, ne puerum occidat. Puerum
autem usitato locutionis more cum appellat, quo-

(153) Id. cod. Laurent., cum quo concordat Casin.

(154) Ab eo cod. Laurent. textus emendatur.

modo majores quoque natu pueros dici consueverat. « Respicens ergo Abraham (155) vidit arietem inter « vepres hærentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio. » Laudatur Abraham de facto, benedicitur a Domino, promittitur ei semen insuperabile, et in quo omnes gentes benedicantur; pro quo Christus intelligitur, in quo qui non benedicitur, non est benedictus. Allegorice autem Abraham, qui *pater multarum gentium*, vel *pater excelsus* [interpretatur, Deum Patrem significat, de quo scriptum est: « Excelsus super omnes gentes Dominus (Psal. cxii, 4). » Isaac vero filium ejus Jesum Christum, qui et ipse factus est obediens Patri usque ad mortem. Ara vero crucem designat, in qua ipse est immolatus. Aries autem qui immolatur pro Isaac, caro Christi est; est enim Christus Deus et homo, secundum divinitatem quidem immortalis et impassibilis; secundum humanitatem vero passibilis atque mortalis. Christo igitur in cruce posito, solus aries immolatur, solus agnus occiditur, sola caro crucifigitur: non enim secundum divinitatem passus est Christus. Hoc igitur causæ exstitit, quare pro Isaac aries est immolatus. Quod autem circa cornua, et in capite arietis vepres hærebant, nonne tibi spinea corona esse videtur in capite Salvatoris? Quid est autem, quod Dominus Abraham loquitur dicens: Nunc cognovi « quod timeas Deum? » Nunquid prius non cognoscebat? Tale est igitur, ac si diceret: Nunc te tentando, te probando cognovi, id est, cunctis gentibus notum feci quod timeas Dominum: nisi enim Abraham tentaretur, ejus obedientia non cognosceretur.

CAPUT XXIII.

Vixit autem Sara centum viginti septem annis, et mortua est; quam, empto agro, Abraham sepelivit in spelunca duplici, in qua Adam et Eva, Abraham et Sara, Isaac et Rebecca sepulti esse referuntur, in quam et Jacob de Ægypto delatus est. Quid enim per speluncam duplicem, in qua patriarcharum corpora requiescunt, nisi celestem patriam intelligimus? quæ ideo duplex dicitur, quia bona duplicia sanctis præstat. Unde scriptum est: « Duplicia in terra sua possidebunt (Isa. lxi, 7). » Ibi enim usque ad iudicium solæ animæ; post iudicium autem animæ et corpora æterna beatitudine perfruentur. Merito igitur non in sepulcris Chananæorum, sed in hac tam nobili spelunca vir sanctus et Spiritus Dei plenus uxorem suam sepelire voluit.

CAPUT XXIV.

Post hæc narratur quomodo Abraham præcepit servo ut poneret manum subter femur suum, et juraret quod non acciperet uxorem Isaac filio suo nisi de cognatione sua. Fecit igitur servus quod ei præceptum fuerat, tulitque decem camelos de grege domini sui, oneravitque eos ex omnibus bonis ejus, et pergens in Mesopotamiam invenit Rebeccam filiam Bathuelis filii Nachor fratris Abraham domini

A sui, quæ venerat ad puteum, ad hauriendam aquam cui in aures, et armillas, vasa aurea et argentea dedit, et vestes pro munere, eamque dominus accepit uxorem. Dicamus ergo quid femur Abraham quid Isaac, quid servus, quid Rebecca, quid putum, quid ornamenta sibi data, quid ejus propinquitas significent. Quid enim per femur Abraham (de quo, Matthæus evangelista descripsit (cap. i), Christum carnem originem ducit,) nisi humanitatem intelligimus? Magnum est igitur hoc juramentum quod super carnem fit mundi Conditoris. Quod autem Isaac Christum significet, Apostolus testatur, dicens: « Non dicit: In seminibus, quasi in multis; sed in uno: Et semini tuo, quod est Christus (Galat. 3). » Decem vero camelorum prophetarum est multitudo, qui ideo decem fuisse dicuntur, quoniam decem numerus omnes in se numeros continet: hoc est, decem, quod omnes: Multum ergo conveniens fuit ad Rebeccam deferendam omnes prophetas deferrentur. Onerati pergunt camelus, quia magnæ divitiæ prophetarum. Sed quis est iste servus, eos ducit? Quis, inquam, nisi apostolorum chorus et præcipue Paulus, servus Jesu Christi? Isti inveniunt Rebeccam, isti inveniunt S. Ecclesiam. Isti inveniunt patientiam. Sic enim interpretatur Rebecca. Ipsa est enim, cui eos Dominus ait: In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xxi, 19). Sed qualis erat Rebecca, dicat Moyses. « Puella « coram nimis, virgoque pulcherrima, et incoegula « viro. » Talis est igitur Ecclesia, non habens maculam neque rugam. Hæc autem venerat ad puteum hæc venerat ad hauriendam aquam. Sed quid invenit: Servus Abraham, servus Christi, eos invenit, vivam et indeficientem ferebant aquam. Sic et mulier Samaritana, dum venit ad puteum hauriendam aquam, et Christum ibi reperit promittentem aquam vivam. Sed multo melior Rebecca, quam mulier Samaritana: ab illa enim vix aqua extorquetur hæc autem sua sponte promittit. Illa denique dicit: « Quomodo tu, cum Judæus sis, a me bibere potum quæ sum mulier Samaritana? » (Joan. iv, 9.) Servus autem ait: « Bibe, Domine mi; nam et camelis « potum tribuam. » Sed quid est quod isti aquam ab eis petunt, quibus aquam dare venerant, nisi in re vilissima, et quæ plurimum abundat, eos invenire, quam circa proximos habeant misericordiam et charitatem, quibus Christi sacramenta committere debent? Ideo enim dicitur, quia non per mercedem suam, qui vel calicem aque frigidæ proximo dederit (Matth. x, 42). Postquam autem obediens, patiens et misericors Rebecca exhibebatur, dantur ei in aures, quibus ornata, fiat et docilis audire verbum Dei. Tales enim, et sic natas aures quærebat, Christus, cum diceret: « Habet aures audiendi, audiat (Luc. vii, 8). » Merito autem prius aures Ecclesiæ ornatur, et sic eas venit ad reliqua membra, quia ipsæ sunt,

occurrerunt venienti Verbo Dei. Ideo Psalmista A
ribus incipiens ait : « Audi, filia, et inclina au-
uam (Psal. XLIV, 12). » Quibus ornatis, venitur
nus, per quas opera intelligimus : quia non
t audisse, nisi et ea quæ audiuntur opere
eantur. Unde et ipse Dominus ait : « Beati
audiunt verbum Dei, et custodiunt illud (Luc.
1). » Et Apostolus : « Non auditores, inquit, le-
sti sunt apud Deum, sed factores (Rom. 11, 13). »
ntem ita gestis, interrogatur cujus sit, quæ
Filia sum Bathuelis, filii Nachor, et Melchæ. »
el enim interpretatur *virgo Dei*; Nachor *requies*
is; Melcha *regina ejus*. Quæ est ergo virgo
ujus filiam se esse Rebecca gloriatur, nisi illa
a Apostolus ait : « Illa autem Jerusalem, quæ B
m est, libera est, quæ est mater nostra (Galat.
). » De qua et Joannes ait : « Vidi civitatem
m, Jerusalem novam descendentem de cælo a
paratam sicut sponsam ornata viro suo (Apoc.
). » Hujus ergo virginis filia est Rebecca, hujus
est Ecclesia, quæ in hac vita moratur, et degit.
quid Nachor, id est requies luminis, nisi Deus
intelligitur, in quo ille requiescit, qui dicitur
1 de lumine? Quid vero Melcha, id est regina
nisi Christus, Dei virtus, et Dei sapientia? Tali-
gitur parentibus, talique progenie exorta, ma-
litate muneribus, prophetarum vehiculo, Chri-
omino desponsata, Rebecca deducitur. Est enim
ædificata super fundamentum apostolorum et
retarum. Quid autem vasa aurea et aregentea, et C
quæ dantur Rebeckæ, significant, 30 nisi
inam, exempla, mores, vitam, conversationem,
stitutionem apostolorum et prophetarum, qui-
structa et ornata S. Ecclesia Domino placet?
autem tempore egressus fuerat Isaac ad medi-
m in agro, quem Rebecca cum vidisset, de-
it de camelo, et cooperuit se pallio. Qui intro-
eam in tabernaculum Saræ matris suæ, et
it uxorem, et in tantum dilexit eam, ut dolo-
qui ex morte matris acciderat, temperaret.
nquam, tempore, quo apostoli prædicare cœ-
it, quo ad Christum Dominum suum Ecclesiam
unt, Christus Dominus egressus fuerat a Patre,
nerat in mundum: de quo scriptum est : « Post
in terris visus est, et cum hominibus conver-
est (Baruch. III, 38). » Sed quare venerat? Ad
andum : de eo namque dictum fuerat : « Sed in
Domini fuit voluntas ejus, et in lege ejus
labitur die ac nocte (Ps. 1, 2). » Inde etiam
alia, quæ non ruminant, immunda vocantur.
rat ergo ad meditandum; id est, ad hoc vene-
it nos meditari, et scripturas ruminare, et spi-
liter intelligere doceret. Ideoque hinc dicitur :
ambulat per viam, Quæ ducit ad puteum, cujus
n est viventis et videntis. Puteus iste Spiritus
us est, qui nos spiritaliter Scripturas intelli-
facit. Ambulabat ergo per viam, non per illam

quæ ducit ad litteram, qua Judæi gradiuntur, sed
per illam, quæ ducit ad Spiritum, qua Ecclesia ince-
dit : quia « littera occidit, spiritus autem vivificat
(II Cor. III, 6). » Puteus viventis ideo dicitur, quia
mentis oculos illuminat, et quia videre facit, videntis
appellatur. Hac igitur aqua, hoc spiritu repletus Chri-
stus dicebat : « Spiritus Domini super me, eo quod
unxerit me, evangelizare pauperibus misit me (Luc. IV,
18). » Quod autem Rebecca eum videns, de camelo
descenderit, timoris, et humilitatis est indicium. Quod
vero pallio se operuit, aut erubuit, aut decentior
apparere voluit. Quanto igitur sancti viri Deo fami-
liarius appropinquant, tanto magis se humiliare, ut ei
placeant, et decentius adornare se debent. Introduxit
autem eam in tabernaculum matris suæ, et accepit
uxorem; quia eo amore Ecclesiam diligere cœpit,
quo prius dilexit Synagogam: illa namque cadente,
ista surrexit. Unde et subditur : « et in tantum di-
« lexit eam, ut dolorem, qui ei ex morte matris ac-
« ciderat, temperaret. » Plus enim hic optimus fili-
us de morte matris quam de sua dolebat, cum in
cruce pendens diceret : « Pater, ignosce illis, quia
nesciunt quid faciunt (Luc. XXIII, 34). » Mater enim
illius, secundum carnem, Synagoga fuit, quia de
Judæorum stirpe natus est Christus.

CAPUT XXV.

Sequitur autem quod Abraham duxit aliam uxo-
rem nomine Cethuram, de qua plures filios habuit,
deditque cuncta, quæ possederat, Isaac; filiis autem
concupinarum largitus est munera, et separavit eos
ab Isaac. Non est autem putandum quod vir sanctus
et Deo charus libidinis causa alias duxerit uxores :
sed quia nomine pater erat, re etiam multorum fi-
liorum pater esse volebat. Significabat præterea
Deum unam sanctam uxorem habere, quæ sibi legiti-
mos, et hæreditate dignos filios pareret, et multas
haberet concubinas, quæ spurios et ab hæreditate
pellendos filios generaret, quales sunt Judæi, pagani,
et hæretici. Unde bene subditur : « Quia dedit filio
« suo Isaac cuncta quæ possidebat; filiis autem
« concupinarum largitus est munera. » Ipse enim
Christus ait : « Omnia, quæ habet Pater, mea sunt
(Joan. XVI, 15). » Si enim sua, ergo nostra. « Su-
mus enim, ut Apostolus ait, hæredes Dei, et cohæ-
redes Christi (Rom. VIII, 17). » Filiis autem concu-
binarum largitus est munera (156), bona scilicet
temporalia, mundi substantiam, intellectum et ratio-
nem, multarum artium peritiam, et multa alia bona
præcipua, quibus illi male utuntur, et separavit eos
ab Isaac. « Quæ enim societas luci ad tenebras? aut
quæ pars fideli cum infideli? quæ conventio Christi
ad Belial? » (II Cor. VI, 15.) Apostolus est, qui lo-
quitur. Notandum vero est quod easdem et uxores,
et concubinas vocat.

Vixit autem Abraham centum septuaginta quin-
que annis, et deficiens mortuus est in senectute
bona, utpote in cujus vita nihil reprehensibile in-

6) Hi sunt gentiles, qui, ob aliquas morales virtutes, bonis temporalibus, scientia et gloria multa
i sunt.

-venitur. Et sepelierunt eum Isaac, et Ismael in sepulcro duplici. Et post obitum illius benedixit Deus Isaac filio ejus, qui habitabat juxta puteum nomine viventis et videntis omnia; quoniam sapientiæ, et justitiæ intentus, in lege Dei meditabatur die ac nocte. Supervixit autem Abraham, postquam Isaac duxit uxorem, triginta quinque annis.

Quadragesima autem annorum erat Isaac quando duxit uxorem, pro qua, quia sterilis erat, rogavit Dominum, et concepit. « Sed collidebantur in utero ejus parvuli. Ivit igitur, ut consuleret Dominum, qui respondens ait: Duæ gentes in utero tuo, et duo populi ex ventre tuo dividuntur, populusque populum superabit, et major serviet minori. Nati sunt igitur; sed prior Esau egressus rufus erat et in morem pellis totus hispidus: alter egrediens plantam fratris manu tenebat, ideoque vocatus est Jacob. » In Evangelio enim Dominus ait: « Petite, et accipietis quærite, et invenietis, pulsate, et aperietur (Luc. xi, 9). » Apparet ergo quia vult rogari Deus, et quod facturum est, precibus accelerat. Sterilis erat Rebecca, paritura tamen; quæ non peperisset nisi pro ea Isaac Dominum rogasset. Pugna vero eorum parvulorum in utero, discordiam, quam ipsi et filii eorum habituri erant, significabat. Sed quo ivit Rebecca, ut consuleret Dominum, nisi quia more solito sacrificavit, et responsum petiit? Accepit autem responsum, quod major minori serviret, et populus populum superaret. Non quod Esau servierit Jacob, sed quia filii Jacob usque ad Christi nativitatem, non solum filios Esau, sed cunctas gentes in circuitu afflixerint, et superaverint. Lege veteres historias, et invenies. Post Christi nativitatem, jam non Judæi, sed Christiani dicuntur semen Jacob, ejusque filii, quibus etiam secundum litteram et secundum spiritum non solum filii Esau, verum etiam ipsi Judæi et cunctæ nationes serviunt. Quod autem post Christi nativitatem non Judæi, sed Christiani dicantur semen Jacob, dicat Apostolus: « Non utique omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ: neque qui semen sunt Abraham, omnes filii, sed in Isaac vocabitur tibi semen (Rom. ix, 6); » id est non qui filii carnis, hi sunt filii, sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. Et in Evangelio dicitur: « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham (Luc. iii, 8). » Et Dominus ad Judæos: « Si filii, inquit, Abraham fuissetis, opera Abraham faceretis (Joan. viii, 39). » Ex his ergo manifestum est quia jam non Judæi, sed Christiani semen Jacob appellantur. Qui etiam nunc Esau per plantam tenent, quoniam eos nequaquam Judæi eorumque servitia effugere possunt. Per primogenita vero, quæ Esau vendidit, sacerdotalis dignitas intelligitur, quæ quidem bene Jacob emisse dicitur, quia S. Ecclesia, quæ per Jacob figuratur, modo possidet hanc dignitatem, Judæis sine lege, sine rege, sine sacerdotio permanentibus. Pro panis namque et lentis edulio, pro commodo terrenæ substantiæ, ne forte locum amitterent, clamaverunt Judæi: « Non habemus regem,

nisi Cæsarem (Joan. xix, 15); hac enim voce verunt Christum, et hac sacerdotem, et sacerdotem amiserunt, et qui timebant, nisi Christum crederent, et locum et gentem perderent, eo occiso, perdidit. At vero Jacob et filii Ecclesiæ es et sitiunt, et non solum panem et lentis edulio, verum etiam omnia, quæ possident, vendentes dignitatem et gratiam emunt. Miseri Judæi tantam dignitatem perdidit, et qui omnium progeniti fuerant, alios supra se in sacerdotio stare conspiciunt. Quanto melius eis crederent, et jejunasse, quam ut eis male sal diceretur: « Incrassatus est dilectus, et recalciat incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit factorem suum, et recessit a Deo salutari suo (xxxii, 15). »

CAPUT XXVI.

Sequitur autem quod, orta fame super te Isaac abiit ad Abimelech regem Palæstinorum, que de Rebecca quod soror sua esset; sed causa, præcepit Abimelech ne quis eam tangeret. « Sevit autem in terra illa, et invenit in ipso anno centuplum. Benedixitque ei Deus, et locupletatus est valde. Ob hoc invidentes ei Philæstini, omnes puteos quos foderant servi sui Abraham, obstruxerunt, implentes humum tantum, ut ipse Abimelech diceret: Recede a me, quia nobis potentior factus es valde. » Fugit igitur, sed jurgium pro puteis non quievit, Abimelech veniens posuit fœdus cum eo. Si enim Isaac patrem suum sapientem virum fuisse et exempla sequens, ubi habetur consilium evadere periculum, stultum esse putat casu se commisisse et fortunæ. Si enim dixisset Rebeccam suam uxorem, fieri poterat ut occideretur; maluit dicere suam esse sororem, ne suspensus staret utrumque: sic enim et Abraham fecisse cogitavit. Sic et nos in rebus dubiis facere debemus: sicut enim Moyses silentio præterire rem tantam non audebat, et quæ raro accidere solet, videlicet, Isaac de uno modio sementis centum colligere meruit. Hoc enim in Evangelio ait Dominus: « Sciebat in terram bonam, et protulit fructum, trigesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum (Matth. xiii, 8). » In hoc igitur eum justum patrumque virum fuisse demonstrat, qui centesimum fructum colligere meruit. Sed qui sunt servi Abimelech, qui puteos fodiunt et tam laboriose omnibus in aquam quærunt? Qui sunt etiam Palæstini, qui obstruunt et humo replent? Servi enim Abimelech videlicet Abraham, prophetæ sunt, apud et doctores. Isti puteos fodiunt; isti Scripturas scrutantur; isti libros sacros spiritualiter exponunt, abjecto velamine litteræ, vivam aquam propinant. Palæstini, qui cadentes poculo intantur, hæretici sunt, Judæi et philosophi. Hi falsa et hæretica doctrina inebriati, et quasi fœtidi, et ebrii propter insaniam et falsitatis poculantes, non solum alios puteos, verum etiam

or Evangeliorum doctrinæ fluente claudere, et A
ere conantur. Sed quoniam in quibusdam
um sentiunt, ideo etiam pro quibusdam pu-
ion contendisse dicuntur. De fœdere autem
elech cum Isaac, id ipsum intelligamus, quod
ius exposuimus de fœdere ejusdem cum
iam. (157) Ut modo Isaac significat animam,
t superius significavit, ita et Abimelech signi-
carnem. Veniat igitur Abimelech ad Isaac, veniat
ad animam, audiat quod scriptum est : (158)
», *peccatores, ad cor* : faciant fœdus, convenient
», et jam non carnalem, sed et spiritualem in-
entiam sequantur : bibant aquam de fontibus
.. Quod si fecerint, jam ulterius puteos Abrahæ
ære non optabunt; servi quoque ejus puteos
ere non cessabunt. Quot enim puteos Hierony- B
quot Augustinus, quot Ambrosius fodit, ut
o locus ille, in quo isti habitant (Ecclesia vide-
, Bersabee, id est puteus (159) satietatis, appel-

CAPUT XXVII.

venit autem Isaac, et caligaverunt oculi ejus, et
ere non poterat, vocavitque filium suum, ut
benediceret. » Sed consilio Rebeccæ intervenit
, hædorum pellibus involutus, ne cognoscere-
ferens pulmentum et patrem ad vescendum
ans : quem postquam Isaac tetigit, et osculatus
ejusque vestimentorum fragrantiam sensit,
dicens ait : « Ecce odor filii mei, sicut odor
i pleni cui benedixit Deus : det tibi Deus, de
e coeli et de pinguedine terræ, abundantiam
menti, et vini, et olei, et serviant tibi populi
adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum
incurventur ante te filii matris tuæ : qui male-
erit tibi, maledictus erit, et qui benedixerit
i, benedictionibus repleatur. » Quid enim per
, nisi Judaicus populus, qui alio nomine Syna-
vocatur? Quid vero per Esau, nisi Judæi car-
er viventes? Quid autem per Jacob, nisi Chri-
, et Ecclesiam intelligere debemus, cujus ipse
t est? Senuit autem Isaac, quando, succedente
ismo, circumcisio cessare cœpit; qui enim vete-
t et senescit, prope interitum est. Caligaverunt
i ejus, et videre non poterat, quia spiritualem
ligentiam sub velamine litteræ non cognoscebat. D
que et cum Christo loquens cœcutientibus
is, quis esset, nesciebat. Vocavit igitur Esau,
vit carnales filios, præcepitque ut, more solito,
enatione sua sibi afferret. Nunquam hostiis et
caustis, nunquam animalium sanguine et sacri-
satiatur Synagoga. Præsens erat Christus,
s eloquia super mel et favum sunt dulciora,
olabatur agnus, qui tollit peccata mundi : ad-
tamen Synagoga carnes quærebat; adhuc hircos
olabat, et comedebat, et hoc quidem esuriens

Isaac significabat. Clamat Dominus : « Non accipiam
de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos
(Psal. xlii, 9). » Itemque : « Quo mihi multitudi-
nem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus
sum; holocausta arietum, et adipem pinguium, et
sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum
nolui (Isa. i, 11). » Et tamen Isaac dicit, insatia-
bilis Synagoga postulat : « Affer mihi de venatione
tua. » Cum autem quotidie Synagoga his sacrificiis
inhieret, advenit Jacob, advenit Christus, sed quo-
modo venit? Vis audire quomodo? hædorum pelli-
bus involutus, id est in similitudine carnis peccati.
« Exinanivit enim se, formam servi accipiens, in
similitudinem hominum factus, et habitu inventus
ut homo (Philip. ii, 7). » Hoc enim fuit primum
hominis indumentum, quando primus homo de
paradiso expulsus est. Tali igitur veste indutus venit
Christus, ferens secum duos hædos optimos; alte-
rum pro peccato, et alterum in holocausto, carnem
videlicet et sanguinem suum : his etenim peccatum
originale solvitur, et Deus ab indignatione placatur.
Hos autem hædos coxit Rebecca, quæ interpretatur
patientia multa. Multa igitur patientia hoc fecit,
quod pro nobis Christus se coqui et occidi permisit;
nisi enim patientiam multam habuisset, se a Judæis
crucifigi passus non fuisset. « Ipse enim, ut Apostolus
ait, dilexit nos; et tradidit semetipsum pro nobis
(Ephes. v, 2). » Oblatus est igitur, quia ipse voluit,
et passus est patientia sua. De hoc enim hædo dic-
tum fuerat : « Ne coquas hædum in lacte matris
suæ (Exod. xxiii, 19). » Coquitur ergo hædus, sed
non in lacte matris, quando occiditur Christus, sed
jam ablactatus. Quid est autem, quod Isaac oscula-
tur, et tangit Jacob, et in ejus vestimentorum fra-
grantia delectatur, nisi quia præsentia carnis cum
Judæis Christus et locutus, et conversatus est, et
odore notitiæ suæ et miraculorum, quæ faciebat,
ad tempus sunt delectati? Scriptum est enim (Matth.
xiv, 36), quoniam et ejus vestimenta infirmos sana-
runt; quotquot autem tangebant eum salvi fiebant a
quacunque detinebantur infirmitate. Benedicit autem
Isaac Jacob et non cognoscit : quoniam usque hodie
Judæi Christum benedicunt; cui tamen benedicant,
non intelligunt : omnes enim Scripturæ benedictio-
nibus plenæ sunt, nam et patriarchæ et prophetæ
Christi benedictiones scripserunt, quas quidem Ju-
dæi legentes, Christum etiam nolentes benedicunt
(160). Putant enim se benedicere quemdam alium
Christum, qui non est alius, nisi Antichristus. Sicut
enim Jacob Christum et Ecclesiam significat, cujus
caput iste est, ita Esau Antichristum et Judæos car-
naliter viventes designat, qui ipsius membra sunt.
33 Hic autem cum venerit, cum de venatione red-
dierit, omnes legis cæremonias et sacrificia restau-
rabit. Sed priusquam hic veniat, audiamus qualiter

57) Idem cod. Laur. et Casinen.

58) Is. xlvi, 8. Vulgata habet : *Redite, prævaria-*

59) Uterque codex editionem emendat.

60) « Christus Dominus noster etiam ex ore

Judæorum, quamvis errantium, sed tamen legem
prophetasque cantantium, benedicitur; id est vera-
citer dicitur, et alius benedici putatur, qui ab eis
errantibus exspectatur. » Aug. de Civit. Dei lib.
xvi, c. 38.

Isaac benedicat Jacob. « Ecce, inquit, odor filii mei, » sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. » Hoc autem, et ipse Dominus ait : « Ego flos campi, et lilium convallium (*Cant.* 11, 1). » Talis est igitur odor Christi, qualis odor campi, liliorum, et rosarum, et aliorum odoramentorum repleti. Per quæ virtutes intelligimus, et sancti Spiritus gratias, quibus ipse unctus est pro participis suis. Unde et subditur : « Det tibi Deus de rore cœli. » Quid est enim ros cœli, nisi spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et spiritus timoris Domini? (*Isa.* xi, 2). Tali enim rore abundat Christus (160*). Terræ vero pinguedine, quæque meliora, quæ terra, id est Ecclesia, possidet, intelliguntur. Unde consequenter adjungitur : « Frumenti et vini et olei abundantiam. » Per hæc enim, quibus homines nutriuntur et vivunt, fidem, spem et charitatem, sive apostolos et doctores, qui nos spiritualibus nutriunt alimentis, intelligimus. De fide enim dicitur quod : « Impossibile, est sine fide placere Deo (*Hebr.* xi, 6). » De charitate autem : « Deus charitas est (*II Joan.* 17, 16), qua Christus dilexit nos, et lavit a peccatis nostris in sanguine suo (*Apoc.* 1, 5). » De spe vero : « Quia spe salvi facti sumus (*Rom.* ix, 34). » Quod autem populi ei serviant, et tribus eum adorent, et quod ipse sit dominus fratrum suorum, et filii matris ejus, id est Ecclesiæ vel Synagogæ ante eum incurventur, tam manifestum est, ut expositione non indigeat. Ipse enim ait : « Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu, et confitebitur omnis lingua (*Is.* xlv, 23). » Et Apostolus : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Domini omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum (*Philip.* ii, 10). » Hæc autem dum agerentur, venit Esau. Venturus est enim in fine sæculi cum magna multitudine Judæorum. Nondum enim venit, quia nondum Synagoga a Christi benedictione cessavit ; benedicat enim ei et manifeste per bonos, benedicat et in Scripturis sanetis per non bonos. Veniet igitur cibos afferens, sacrificia immolans. Hæc autem sacrificia non recipiet Isaac : isti cibi non placebunt patriarchis et prophetis. Jam enim suscepit Isaac cibos Jacob, jam sanctorum Synagoga saturata est de sacrificiis Christi. Sed quia scriptum est : « In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter (*Jer.* xxxiii, 16). Et, « cum plenitudo gentium venerit, tunc Israel salvus fiet (*Rom.* xi, 25) ; » et : « Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris, reliquæ convertentur ad Dominum (*Rom.* ix, 27). » Quia, inquam, hoc scriptum est, necessario credere debemus quia non ex toto privabitur Esau, id est populus Judaicus, benedictione patris ; sed quinque convertentur ad Dominum, suscipient bene-

A dictionem Synagogæ, id est patriarcharum et prophetarum. A Christi ergo nativitate usque ad id tempus, Esau errans in venatione, maximoque labore cibum quærens, tunc convertetur, tunc gemens, plorans et pœnitens audire merebitur : « In pinguedine terræ et in rore cœli desuper erit benedictio tua. » Hoc autem superius expositum est. Et quia pœnituit, eandem cum fratre benedictionem suscipiet. Quod autem sequitur : « Vives gladio, » secundum litteram, ad Esau pertinet, quia venator extitit. « Et fratri tuo servies. » Quoniam in circuitu Israeliticus populus dominatus est. « Tempusque veniet, cum excuties et solves jugum ejus de cervicibus tuis (161). » Hoc totum juxta litteram completum est, multumque Judæis nocuit, quod jugum fratris excusserint de cervicibus suis. Jugum enim ejus suave est, et onus ejus leve (*Matth.* xi, 36). Hoc autem sciendum est quod non omnia quæ historia narrat allegorice exponenda sunt ; alioquin historia non esset.

CAPUT XXVIII.

« Oderat ergo Esau Jacob, et cogitabat occidere eum. Nuntiata sunt autem hæc Rebeccæ. » Sed a quo nuntiata sunt, nisi ab eo, qui solus novit cogitationes hominum, et nunquam deserit sperantes in se? Ex præcepto igitur patris et matris profectus est Jacob in Mesopotamiam ad Laban avunculum suum. « Cunque venisset in quemdam locum, et vellet ibi requiescere, tulit unum lapidem, et supponens capiti suo, dormivit in eodem loco. Vidit que in somnis scalam, stantem super terram, cum jus cacumen caelos tangebatur, et angelos ascendentes, et descendentes per eam, et Dominum innoxium scalæ, dicentem sibi : Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac ; terram, in qua dormis, tibi dabo, et semini tuo etc. Cunque evigilasset Jacob de somno, ait : Vere Dominus est in loco isto. Quam terribilis, inquit, est locus iste ! non est hic aliud, nisi domus Dei, et porta cœli. Surgens ergo mane, tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, et erexit in titulum, fundens oleum desuper ; » vovens se decimas ex omnibus esse daturum, si Dominus eum custodiret, et vitæ necessaria ei tribueret. Dicamus ergo quid lapis, quid scala, et quid angeli significant. Lapis ille, super quem Jacob dormivit, Christus est, qui pluribus in locis lapis vocatur. Super ejus pectus quoque Jo. Evangelista recumbens, non minora, quam Jacob, videre meruit. Super hoc igitur lapide dormiant (« beati » enim « mortui, qui in Domino moriuntur *Joan.* xiv, 13 »), quicumque caelestia videre desiderant. Scala vero, quæ cælum tangebatur, virtutum et bonorum operum concatenatio intelligitur, (162) Sicut enim per scalam quibusdam gradibus ad altiora conscenditur, ita de virtute in vir-

(160*) Emendatur editio hoc in loco depravata.

(161) Idem cod. Laurent. corrigit, et supplet editionem. Cod. vero Casinensis ita habet. *Tempusque veniet, cum excutias, et solves jugum de cervicibus**tuis. Hoc totum juxta litteram completum est, multumque Judæis nocet, quod jugum fratris excusserint de cervicibus suis.*

(162) Vid. Aug. De civit. Dei, lib. xvi, c. 38.

proficiscentibus, « videbitur Deus deorum in A
Psal. lxxxiii, 8. » Angeli vero, qui per hanc
 ascendebant et descendebant, sanctos viros
 habebant, qui virtutum gradibus et bonis ope-
 ad cœlestia regna conscendunt; sic enim
 lastra. Quid est autem quod angeli non solum
 ere, sed descendere quoque videntur, nisi
 ancti viri in hac vita sine peccato esse non
 t? « Si enim dixerimus quia peccatum non
 us, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis
 st (*I Joan. 1, 8.*) » Quoties igitur sancti pec-
 per hanc scalam descendunt. Bene autem huic
 innixus, sive obfirmatus Dominus stare vide-
 t nos quoque doceat quod semper virtutum
 inniti debeamus. Hic enim non est baculus
 neus, et qui facile frangatur; qui innixus
 secure stare poterit. Evigilans autem a
 Jacob ait: « Vere Dominus est in loco isto, »
 eum loquentem audivi, et super dormiens
 et ego nesciebam; ideoque, si quid peccavi,
 hibens huic lapidi dignam reverentiam, igno-
 feci. « Quam terribilis est locus iste, » in quo
 habitare dignatur; « non est hic aliud, nisi
 Dei, et porta cœli: » in quo angeli habit-
 t sanctorum scala conspicitur. « Exiit igitur
 n in titulum, » venerans illum in lapide, qui
 um lapidem significabatur, quem quia Deus
 etitiæ unxerat præ participibus suis, ipse quo-
 per eum oleum fudit. Deinde ait: « Et lapis
 quem erexi in titulum, vocabitur domus
 » Ille etenim lapis Christi carnem significa-
 t quo omnis plenitudo divinitatis habitabat
 aliter, de qua scriptum est: « Sapientia ædifi-
 bi domum (163) (*Prov. ix, 1.*) » Sapientia Ver-
 leavit sibi domum, carnem videlicet, quam as-
 tit; quia « Verbum caro factum est, et habita-
 nobis (*Joan. 1, 14.*) » Et « excidit columnas
 ; id est septem Spiritus sancti gratias, quæ
 hanc domum sustinerent. Nondum autem de
 s lex scripta erat, et jam se Jacob decimas
 m esse promittit. Hoc enim et Abraham fe-
 agitur. Mirum enim per hoc significare vole-
 t quia decimus est homo (novem enim sunt
 s angelorum), illuc quasi pro pignore sui de-
 mitterent, ubi se quasi decimas venturos esse
 D
 nt.

CAPUT XXIX.

actus inde Jacob venit ad quemdam puteum,
 quem tres greges ovium accubabant. Ibi, quia
 erat Rachel cum grege esse venturam, eam
 latus est, et adequato grege, osculatus est
 Deinde venit ad Laban, servivitque ei pro
 septem annis, septemque aliis pro Lia. Di-
 1 est ergo, quid Jacob, quid Laban, et filie
 gnificant. Jacob autem multis de causis Chri-
 gnificat, præsertim hoc in loco, quia pastor

exstitit. Laban vero, qui *candidus* interpretatur,
 mundum designat, quorum nomina satis sibi conve-
 nire videntur. Quis enim mundi hujus candorem et
 pulchritudinem non miretur? Lia vero, quia lippis
 erat oculis, et *laboriosa* interpretatur, Synagogam,
 sive activam vitam demonstrat. At vero Rachel,
 quæ decoram faciem habebat et interpretatur ovis,
 Ecclesiam, sive contemplativam vitam ostendit.
 Sequamur igitur ordinem. Venit Jacob ad puteum.
 Puteus iste Novi Veterisque Testamenti scientia
 mihi esse videtur. Tres vero greges ovium, Judæi
 sunt, Samaritani et hæretici: hi enim tres de hoc
 puteo bibunt. Bene autem puteus iste magno lapide
 clauditur; illo scilicet, de quo scriptum est: « Qui
 claudit, et nemo aperit, qui aperit, et nemo claudit
 B (*Apoc. iii, 7.*) » — « Ipse est leo de tribu Juda, qui ape-
 ruit librum, et solvit septem signacula ejus (*Apoc. v,
 5.*) » Stabat igitur Jacob juxta puteam, et stabant
 greges ovium; sed quia nondum venerat Rachel,
 adhuc puteus clausus erat. Tandiu enim clausus est
 puteus, quandiu Christus loqui non incipit. Venit
 Rachel, aperitur puteus, adaquantur oves, bapti-
 zantur fideles, loquitur, et prædicat Christus. Hoc
 est enim, quod ait. « Et osculatus est eam. » De
 hoc enim osculo dicitur: « Osculetur me osculo
 oris sui (*Cant. 1, 1.*) » Quod autem Rachel nun-
 tiavit Laban patri suo de adventu Jacob, hoc datu
 intelligere, quod S. Ecclesia Christi adventum huic
 mundo prædicavit. Qua annuntiante, occurrit Laban;
 C quia prædicante Ecclesia totus mundus ad Christum
 convertitur. Septem autem annis servivit Jacob pro
 Lia, septemque pro Rachel, quia per se, sive per
 servos suos tota hac ultima ætate, quæ in septem
 diebus volvitur, pro conjungendis sibi animabus
 fidelium Christus Dominus noster huic mundo servit;
 « Non enim venit ministrari, sed ministrare (*Matth.
 xx, 28.*) » Quid est autem quod pro Rachel subin-
 tro ducitur Lia, nisi quia prior est activa vita, quam
 contemplativa? Prædicare namque, baptizare, elee-
 mosynas dare ad activam vitam pertinent, quæ nis
 præcedant, nemo erit, qui in Dei contemplatione
 delectetur. Quis enim contemplabitur, quod nescit?
 Sequitur:

35 « Videns autem Dominus quod Jacob despi-
 » ceret Liam, aperuit vulvam ejus, sorore sterile
 » permanente. » Sterilis namque a principio erat
 Ecclesia, cum jam Synagoga innumerabiles filios
 peperisset. Activa semper Deo filios parit; contem-
 plativa vero sibi soli proficit. Et illa quidem lippis
 est oculis; hæc vero decora facie, sed sterilis. Hæc,
 omnibus prætermisissis, solum Deum videre desiderat;
 illa sic ad Deum caligantes mentis oculos dirigit, ut
 hujus vitæ necessaria non amittat.

CAPUT XXX.

Sed quid est, quod hæ sanctæ mulieres, nimio
 desiderio filiorum non solum per se, verum etiam

per ancillas filios pariunt, (164) nisi quod S. Ecclesia; non solum per justos et catholicos, verum etiam per peccatores et hæreticos, et baptizat, et filios generat? Non tamen hi ancillarum filii dicuntur; quoniam quicumque baptizet, sola tamen mater Ecclesia est. Sequitur autem, quod Ruben egressus in agrum invenit mandragoras, quas dedit Liæ matri suæ; pro quibus Rachel concessit sorori, ut ea nocte Jacob dormiret cum ea. Dicuntur autem mandragoræ hanc habere naturam, ut somnum provocent, et hominis imitentur imaginem, et sterili præstent fecunditatem. Per quod datur intelligi quod sancti viri, et solius Dei amplexibus inhærentes, aliquando quasi gravi somno gravati, eos, quibus Deum contemplabantur, oculos claudunt, et cæterorum hominum imitantes imaginem, nolentes huic vitæ penitus inutiles esse et infecundi, terrenarum rerum dispositionem et procurationem in se suscipiunt. Hoc autem et Apostolus faciebat, qui, quasi Rachel, raptus ad tertium cælum, mox quasi Lia ad maritales descendens concubitus, ait: « Vir uxori debitum reddat, similiter et uxor viro. Vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier; et mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir (I Cor. vii, 3). » Et quoniam exemplo activæ vitæ agit hoc contemplativa, non immerito dicitur, quod Rachel has mandragoras emerit a sorore. Quia vero non nisi una nocte ei maritum concessit, non diutius ab ejus contemplatione se extraneam fore significavit. Aliter autem cum Lia, aliter vero cum Rachel habitat Jacob; cum illa carnaliter, cum hac spiritualiter. Ex qua filios generat, huic se visibilem præbet. Suscipiens igitur mandragoras Rachel, id est terrenarum rerum ad tempus curam gerens, concepit, et peperit filium. « Lætare igitur, sterilis, quæ non parit; erumpere, et clama, quæ non parturit: quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum (Galat. iv, 27). »

Sequitur autem de eo quod Jacob postulavit a Laban, ut quidquid in ovibus, et capris rufum fuerit et maculosum et varium, sibi pro mercede daretur. Hoc autem cum Laban concessisset, vidissetque in somnis Jacob omnes mares varios et maculosos super feminas ascendisse, tulit virgas populeas, et amygdalinas, et ex platanis, quas ex parte decorticavit, et ex parte cum corticibus reliquit, posuitque eas in canalibus, ubi effundebatur aqua, ut, dum venissent greges ad bibendum, in earum conspectu conciperent. Dicunt enim philosophi quod in conceptu exteriorem visum natura sequatur, et, quod visus contemplatur exterius, hoc

(164) Notandum cum August. quod, « ex eo tempore quoniam multiplicandæ posteritatis causa, plures uxores lex nulla prohibebat, accepit Jacob etiam illam, cui uni futuri conjugii fidem fecerat. » De civit. Dei lib. xvi, c. 38.

(165) Philosophi ex recentioribus plures existimant commotam matrum phantasiam esse non posse causam cur maculæ, aut alia signa fetibus appareant; id vero censent potissimum post Blondellum

A natura operatur interius. (165) Unde in conceptu equarum sive canum, quidam eis ante oculos mares optimi generis ponere solent. Narrant enim quamdam mulierem Æthyopem peperisse, quoniam eo tempore quo concipiebat, ejus figuram in pariete depictam conspexerit; quod quidem ex his, quæ jam modo narrantur, satis verisimile esse videtur. Sed quid per canales, quibus aqua effundebatur, nisi Ecclesiæ doctores intelliguntur, ex quorum ore, quasi ex quibusdam canalibus, sapientiæ et scientiæ fluente decurrunt? Quid vero per virgas, nisi sermones prolixi, longæque sententiæ Scripturarum, quæ quidem ex ea parte decorticatæ sunt, secundum quam spiritualiter intelliguntur? Ex ea parte vero quæ cum corticibus relinquuntur, illæ Scripturæ sunt quæ juxta litteram et solam superficiem exponuntur; quia quæ semper crescunt et nunquam deliciunt, merito virides fuisse perhibentur: quarum aliæ quidem his, qui vitiorum æstu ardent, refrigerii et suavitatis umbram præbent, secundum populi platanique naturam: aliæ vero dulcedinem et delectabilem saporem præstant ad amygdalæ similitudinem. In istorum igitur conspectu et intelligentia, oves S. Ecclesiæ, quas pastor bonus nutrit, verbi Dei semen concipientes, multarum varietatum filios pariunt. De quibus scriptum est: « Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus (Psal. xlii, 14). » Non enim unius coloris Ecclesiæ filii sunt, sed pro diversitate virtutum, quasi quædam gemmæ diversi coloris in eis refulgent. Hoc autem Jacob ex eo tempore prævidebat, 36 quando mares in somnis super feminas, non nisi varios ascendisse videbat. Hanc autem varietatem, non solum doctores Ecclesiæque magistri, verum etiam ipsæ plebes habere probantur.

CAPUT XXXI.

Dehinc autem narratur quod Jacob fugiens Laban, cum uxoribus et liberis omnique substantia quam possederat, reverteretur in terram nativitatis suæ; quem Laban septem diebus persecutus, comprehendit in monte Galaad. Admonitus autem a Domino, ne contra Jacob quidquam asperum loqueretur, facto fœdere cum eo, reversus est in locum suum. Jacob vero abiit itinere quo cœperat. Diximus enim, quod Laban hunc mundum significet. Merito igitur Jacob cum uxoribus et filiis omnique substantia fugiens Laban, revertitur in terram patrum suorum, quatenus nobis daret exemplum, ut non diligamus mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Fugiamus ergo mundi servitutem cum omnibus

philosophum Angelum, qui hac de re metaphysicam physicamque dissertationem conscripsit. Rationibus quidem anatomicis uti videtur Blondellus ad rem probandum validissimis; sed quam multa latent adhuc incomperta quoad ipsas physicas hominum actiones hominumque affectus! Scriptura sacra hoc in loco aperte omnino non tribuit effectum illum commotæ genitorum phantasie, sed naturalis loquendi ratio videtur illud suadere.

s, et propinquis, quos vel exemplo, vel admo-
 re salvare valemus. Revertamur in terram pa-
 nostrorum, in terram lacte, et melle manan-
 in terram, quam habitat Abraham, Isaac, et
 , nostramque substantiam bene disponentes
 cum feramus, ut Deo seruiat, et non mundo.
 timeamus Laban, id est non timeamus hunc
 lum qui septem diebus, id est omni tempore,
 persequitur, ut suæ nos subiciat servituti.
 enim non patietur nos tentari supra id quod pos-
 s (*I Cor. x, 13*); ponamus fœdus cum Laban,
 nus fœdus cum mundi deliciis et voluptatibus,
 æque ipsæ ad nos, neque nos ad ipsas reverta-
 Hujus autem fœderis testis sit Galaad. Inter-
 tur autem Galaad *acervus testimonii*, per quem
 turas sacras intelligimus, in quibus sanctorum
 ionia sunt coacervata. Hæc autem separant
 mundo; hæc sunt, quæ separant nos ab hujus
 i vanitatibus. Beatus igitur ille, qui stat juxta
 d, qui sanctorum credit testimoniis, et in lege
 ni meditatur die ac nocte.

CAPUT XXXII.

igitur Jacob itinere quo cœperat; fueruntque
 riam angeli Dei, quos cum vidisset, ait: «Castra
 unt hæc:» misitque nuntios ad Esau, ut inve-
 gratiam apud eum. Insuper et munera ei
 it, ut, si non precibus, saltem muneribus pla-
 ur. Cumque omnibus ante missis, solus in
 is remaneret: «Ecce vir luctabatur cum eo
 que mane, qui cum eum superare non posset,
 git nervum femoris ejus, et statim emarcuit.
 itque ad eum: Dimitte me, aurora est. Re-
 ndit. Non dimittam, nisi benedixeris mihi. Ait
 go: Quod nomen est tibi? Respondit: Jacob.
 ille: Nequaquam Jacob appellabitur nomen
 im, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis
 sti, quanto magis contra homines prævalebis?
 errogavit eum Jacob: Dic mihi, quo appellaris
 mine. Respondit: Cur quæris nomen meum?
 6) Et benedixit eum in eodem loco. Vocavitque
 ob nomen loci illius Phanuel, dicens: Vidi
 minum facie ad faciem, et salva facta est ani-
 mea: ortusque est ei statim sol, postquam
 nsgressus est Phanuel. Ipse vero claudicabat
 le.» Quam ob causam non comedunt filii
 l nervum, qui emarcuit in femore Jacob. Merito
 n Jacob, postquam separatus est a Laban, ob-
 angelos habuit: quoniam qui mundum relin-
 it, mox in Dei militia computantur, et qui castra
 int sæculi, videre et habitare merentur castra
 Nemo autem a mundi principibus virisque
 aribus pacem quærere dedignetur; cum Jacob
 anctus, et cui se auxilium præstiturum Deus
 aiserat, tam suppliciter et precibus et præmiis
 placare contendat. «Superbis enim Deus re-
 ; humilibus autem dat gratiam (*Jacob. iv, 6*).»
 l autem hoc in loco significat Jacob nisi Judæo-
 populum, qui ab eo originem ducit? Quid vero

A angelus nisi Christum designat? De quo scriptum
 est: «Et statim venient ad templum sanctum suum
 dominator Dominus, quem vos quæritis, et angelus
 testamenti, quem vos vultis (*Malach. III, 1*).» Si
 enim luctamen angeli cum Jacob tantum ad litteram
 intelligere velimus, nonne ridiculum esse videtur?
 Quid enim utilitatis fuit cum Jacob angelum pu-
 gnasse? præsertim cum dicatur quod eum superare
 non posset. Quis hoc credat? Quid est denique quod
 claudicare eum facit et benedicit? Angelus igitur
 iste Christus est; ideoque modo vir, modo angelus
 appellatur. Qui carnem suscipiens, et in mundum
 veniens usque mane cum Jacob luctatus est; quo-
 niam usque ad horam resurrectionis, quæ primo
 mane facta est, eum Judæi persequi non cessarunt.
 B Luctabatur autem Christus cum Judæis, quoniam
 admonendo, agendo, increpando, eos sæpissime ad
 iracundiam provocabat. Luctabantur Judæi cum
 Christo, insidiando, accusando, irridendo, multis-
 que modis persequendo. Qui cum eos superare non
 posset (non potuit quidem, quia noluit, «oblatus
 est enim, quia ipse voluit [*Isa. LIII, 7*];» noluit au-
 tem per carnem vincere, quia carnem redimere
 venerat) tetigit nervum femoris ejus, et statim
 emarcuit. Sic igitur Christus et ex parte benedixit
 Jacob, et ex parte non benedixit. 37 Benedixit
 pedem rectum, non benedixit pedem claudum. Be-
 nedixit Apostolos, cæterosque credentes, non bene-
 dixit crucifigentes et persequentes. Secundum igitur
 C hanc partem benedicuntur Judæi, secundum autem
 illam claudicant. Unde et dicitur: «Filii alieni
 mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt et
 claudicaverunt a semitis suis (*Psal. xvii, 46*).»
 Usque hodie namque uno pede claudicant Judæi,
 Vetus et non Novum Testamentum suscipientes (167).
 Ergo quia in duo dividitur Jacob, id est credentes
 et non credentes, altera ejus pars luctatur cum
 Christo, illa videlicet quæ claudicat; altera ejus
 benedictionem petit a Christo. Et illa quidem pars,
 quæ superbe luctabatur, emarcuit; hæc autem,
 quia pie eum detinere nitebatur, benedicitur. Non
 enim vi, sed amore detinetur Christus. Cur enim
 non totus, sed ex parte percuitur Jacob, nisi quia
 non totus Judaicus populus, sed ex parte ei contra-
 rius fuit? Unde Apostolus: «Cæcitas ex parte con-
 tigit in Israel (*Rom. xi, 15*).» Quare autem dicit:
 «Dimitte me, aurora est?» bonis utique dicit, qui
 post auroram, post resurrectionem per dies qua-
 draginta eum tenere in hoc mundo meruerunt. Unde
 ipse quasi teneretur, dicebat: «Expedi vobis, ut
 ego vadam: nisi ego abiero, Paraclitus non veniet
 ad vos (*Joan. xvi, 7*).» Neque enim prius eum di-
 mittunt, nisi benedicat. Sic enim evangelista ait:
 «Et elevatis manibus benedixit eis. Et factum est,
 dum benediceret illis; recessit ab eis, et ferebatur
 in cælum (*Luc. xxiv, 50*).» Sola ergo pars honorum
 eum tenuit; sola benedicitur, sola, mutato nomine,
 vocatur Israel. Interpretatur enim Israel *vir videns*

66) Cod. Casin. addit, *quod est admirabile?*

67) Eamdem interpretationem, sed compendiosius affert August. lib. cit. De civit. Dei, cap. 39.

Deum. Soli igitur huic parti dicitur : « Quoniam si A
contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra ho-
mines prævalebis? » In hoc enim contra Deum fortis
fuit, qui tandiu eum tenuit, donec ei benediceret.
Sic et Moyses eum tenebat, cum Dominus ait :
« Dimitte me, ut destruum populum hunc, et fac-
ciam te in gentem magnam. » Nisi enim teneretur,
non dixisset, dimitte me. Prævauerunt autem sancti
contra hostes, quoniam sancti per fidem vicerunt
regna (*Heb. 11, 33*). Dixitque Jacob : « Vidi Dominum
facie ad faciem, et salva facta est anima mea. »
Vidit enim Jacob Dominum, non in propria sub-
stantia sua, qui quidem invisibilis est, sed per an-
gelum, qui ei loquebatur. Viderant et apostoli
Christum, prius quidem secundum humanitatem; B
postea vero contemplatione spiritualis intelligen-
tiæ.

CAPUT XXXIII.

Audiens autem Jacob quod Esau veniret ei ob-
vlam, divisit pueros suos et uxores, dicens : Si
percusserit Esau unam turmam, salvabitur altera.
Gregibus præmissis, posuit ancillas et liberos earum
in principio, Liam vero cum suis secundo loco ;
Rachel autem et Joseph novissimos. Hoc autem
facto Ecclesiæ persecutiones et martyrum pugnas
significabat Jacob. Prius enim substantia et pos-
sessionibus privabantur sancti, ut et Apostolus
quosdam laudans, ait : « nam et rapinam honorum
vestrorum cum gaudio suscepistis (*Hebr. x, 34*). »
Cumque sic tyranni superare non possent, domos C
ejus et familias auferebant, sed cum neque sic sancti
vincerentur, tormenta eorum corporibus, quæ per
Liam intelliguntur, adhibebant ; sic enim ad Ra-
chel, id est animam se pertingere posse sperabant.
Sed quia Dominus dixerat : « Nolite timere eos qui
occidunt corpus, quoniam animam non possunt
occidere (*Matth. x, 18*), » cæteris omnibus relictis,
solam animam defendere nitentur. Id ipsum et
Job significavit, qui prius omnem substantiam,
deinde filios et filias perdidit, postmodum vero
toto corpore gravissime flagellatus, solam animam
custodire studuit, de qua Dominus dixerat ad Sa-
tan : Verumtamem animam illius serva (*Job 11*). »
Hinc enim per Psalmistam dicitur ; Dominus cus-
todiat te ab omni malo ; » et statim determinans, D
ait : « Custodiat animam tuam Dominus (*Ps. cxx,*
10). » Negligitur ergo Lia propter Rachel ; negli-
guntur ancillæ et filiæ earum propter Liam, negli-
guntur greges, cunctaque substantia propter an-
cillas ; quoniam et caro negligenda est propter ani-
mam totaque familia negligenda est propter car-
nem, omnique possessioni privata familia præponi
debet.

CAPUT XXXIV.

Postquam autem Esau, viso Jacob, reversus est
in Seyr, et Jacob veniens habitavit juxta urbem
Salem, egressa est Dina filia Liæ, ut videret mulieres
regionis illius. Quam Sichem filius Emor princeps
illius terræ rapuit, et dormivit cum ea. Unde Si-

meon et Levi, fratres Dinæ, vehementer indignatis
opportuno tempore considerato, ingressi sunt ur-
bem, cunctisque interemptis, sororem suam eripue-
runt, Quid enim per Dinam, nisi simplices quosque
et carnales intelligimus, qui ad matris similitudi-
nem lippitudinem in oculis habentes facillime decipi
possunt? Quid vero per Sichem, qui interpretatur
humerus, nisi hæretici intelliguntur, qui quasi viri
fortes, quoscumque decipere possunt, in suum
gregem ferre conantur? Bene autem Sichem filius
Emor esse dicitur ; Emor enim asinus interpretatur :
hic igitur humerus et hic asinus multos ferunt in
perditionem æternam. Hæretici igitur, quia asini
filii sunt, sanum et rationabilem intellectum habere
non possunt. Egreditur autem Dina ad videndas
mulieres regionis illius, quoniam simplices viri ab
Ecclesia separantur, quos hæreticorum et philoso-
phorum dogmata audire 39 delectat. Mox igitur
capiuntur et decipiuntur, et in hæreticorum gregem
transferuntur ; unde fit ut anima Deo desponsata
scortum diaboli esse incipiat. Sed mira hæreticorum
astutia ! non sufficit eis unam animam rapuisse :
quinimo in totam Ecclesiam animum intendunt :
circumciduntur igitur, et sanctorum religionem se
habere velle simulant, ut, inter sanctos conversan-
tes, facile eos decipere valeant : hoc est enim quod
dicit Sichem et Emor. Si circumcidamus masculos
nostros, ritum gentis imitantes et substantia eorum,
et pecora, et cuncta quæ habent nostra erunt. Non
ergo religionis causa circumciduntur, sed ut domum
et universa quæ possident sibi subjiciant. Sed quid
faciunt Simeon et Levi? Quid faciunt sacerdotes et
levitæ ! Quid faciunt episcopi Ecclesiæque doctores?
Accipiunt gladium spiritus, quod est verbum Dei,
conveniunt in unum, invadunt conventicula hæreti-
corum, deteguntur hæreses, patefiunt simulationes,
a maximo usque ad minimum aut rapiunt, aut
occidunt : occidunt autem, quoniam, eos anathemate
percutientes, æterna morte condemnant ; eos vero
rapiunt, quos ab hæretica pravitate ad fidem Christi
convertere valent. Sic igitur eripiunt Dinam et
simplices animas Ecclesiæ conciliant. Hæc autem
vindicta ex hoc Deo placuisse probatur, quia terror
Domini omnes per circuitum civitates invasit, neque
sunt ausi persequi recedentes. Quod autem Jacob
displicuisse dicitur ; ad historiam magis pertinere
videtur.

CAPUT XXXV.

Post hæc autem præcepit Dominus Jacob ut as-
cenderet Bethel et habitaret ibi. Jacob vero jussit
domui suæ ut abjicerent deos alienos, et munda-
rentur, et vestimenta mutarent. Dederunt ergo ei
deos quos habebant, et inaures quæ erant in auribus
eorum. At ille infodit ea subter terebinthum, quæ
est post urbem Sichem. Bethel enim interpretatur
domus Dei. Merito ergo illuc ascendunt qui hæretici
interea erant, priusquam ascenderant ; deos alienos
abjiciunt, quia nemo habitat in domo Domini, qui
diis serviat alienis. Mundantur præterea, et vesti-

menta mutant, ut, anima et corpore baptizati, Christum induere mereantur. Jacob autem et deos, et in aures terræ infodit, ut velut mortui intelligantur et ad homines decipiendos ulterius non appareant. Sed quare in aures cum eis infodiuntur, nisi ut nemo ulterius in eorum memoria aures hominum sollicitare præsumat? Sunt enim in aures aurium ornamenta, pro quibus auditus intelligitur. Aures enim, quæ non audiunt, ornatæ non sunt. Sic igitur Jacob domesticorum suorum aures circumcidens, ad deorum laudes audiendas, surdos, et sine auditu esse volebat. Unde scriptum est: « Periit memoria eorum cum sonitu (*Psal.* ix, 8). » Si enim non sit qui audiat, et sonitus, et prædicatio, et memoria perit. Venit ergo in Bethel, et ædificato ibi altare, vocavit nomen loci illius domus Dei. « Eodem tempore mortua est Debora nutrix Rebeccæ, et sepulta est ad radices Bethel subter quercum, vocatumque est nomen loci illius, Quercus fletus. » Eodem, inquit, tempore, quo Jacob ascendit de Bethel, mortua est Debora nutrix Rebeccæ, quoniam eo tempore mortua est Synagoga, quo Christus domum Domini, id est Ecclesiam ædificare et inhabitare cœpit. Debora enim interpretatur *apis*. De hac enim Dominus, ait « Circumdedere me sicut apes (*Psal.* cxvii, 12). » Fuit vero Debora nutrix Rebeccæ, quoniam Ecclesiam parvulam et lactantem Synagoga nutrit. Ipsa enim et legem et prophetas nos docuit, et quidquid habemus Veteris Testamenti, ab ipsa suscepimus. Locus autem in quo Debora, id est Synagoga, sepulta est, vocatur Quercus fletus, quia in tenebris exterioribus posita Synagoga, umbra ejus, et refrigerium, fletus est et stridor dentium. Cum enim a calore nimio mali transeant ad aquas nivium, melius erat eis semper sub sole esse, quam sub illius quercus umbram succedere, quæ eos nimio frigore et flere et stridere cogeret.

« Egressus autem inde Jacob venit in terram quæ ducit Ephratam, in qua cum parturiret Rachel, periclitari cœpit ob partus difficultatem. Vocavit igitur nomen filii sui Belom, id est filius doloris mei: « pater vero vocavit eum Benjamin, id est filius dexteræ. » Pulchre autem eo in loco peperit Rachel, in quo S. Ecclesia sumpsit initium, de qua scriptum est: « Audivimus eam in Ephrata (*Psal.* cxxxi, 6). » Ephrata enim est ipsa Bethlehem, in qua Christus dominus noster secundum carnem natus est. Pariens autem filium moritur Rachel, quoniam S. Ecclesia moriendo parit. Pariendo namque decollatus est Paulus: pariendo crucifixus est Petrus. Quomodo enim moriendo non pariebat, qui in cruce positus prædicando filios generabat! Nullo enim tempore sancti martyres plures filios genuerunt Domino, quam eo tempore, quo patiebantur. Inde in Evangelio Dominus, ait: « Mulier cum parit, tristitiam habet (*Joan.* xvi, 21). Vocat autem filium suum Belom, id est filius doloris mei, quia in dolore, id est morte, et in angustiis eum peperit. Pater vero vocavit eum Benjamin, id est filius dexteræ. Si enim Christus

A dextera vocatur, Jacob autem significat Christum, ergo filii Christi, filii sunt dexteræ. Inde autem et de Benjamin dicitur, quia utebatur utraque manu pro dextera. In morte autem Rachel non fuit fletus, quoniam S. Ecclesia non ad mœrorem, sed ad gaudium moriendo tendit. Fletur autem, **39** et flet Debora anus decrepita et despicienda, de qua per Jeremiam dicitur: « Plorans ploravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus, non est qui consoletur eam ex omnibus charis suis (*Thren.* i, 2).

CAPUT XXVIX.

Hinc autem sequitur: quia completis centum octoginta annis, mortuus est Isaac, quem filii ejus Esau, et Jacob sepelierunt in spelunca duplici. Inde narrantur filii Esau, et duces eorum; similiter filii Seyr et duces eorum. Quod autem dicitur: iste est Onan, qui invenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris sui, sic accipiendum est ac si diceret: Iste Onan sua arte suoque ingenio reperit, ut ex asino simul et equa mulus nasceretur; sive etiam ad litteram: invenit aquas, quæ difficile in solitudine reperiuntur.

CAPUT XXXVII.

« Joseph cum sedecim esset annorum, pascebat greges cum fratribus suis adhuc puer: accusavitque fratres suos apud patrem crimine pessimo. « Israel autem diligebat Joseph, fecitque ei tunicam polymitam bene ornatam. » Vidit autem in somnis se ligare manipulos cum fratribus in agro; surgens autem, et stans manipulus ejus, a fratrum manipulis adorabatur. Quod cum fratribus retulisset, responderunt ei: « Nunquid rex noster eris et subjiciemur ditioni tuæ! » Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait: « Vidi per somnium quasi solem, et lunam, et stellas undecim adorare me. Quod pater audiens, et intelligens, ait: « Nunquid ego, et mater tua, et fratres tui adorabimus te super terram? » Invidebant ergo ei fratres ejus. Joseph enim, qui *accrescens* interpretatur, Christum significat. cujus regnum, et imperium tantum crevit, ut mundum impleteret universum de quo Joannes ait: Me oportet minui, illum autem crescere (*Joan.* iii, 30). » Hic autem cum adhuc puer esset, sedens in medio seniorum audiebat, illos et interrogabat, omnesque in ejus responsis et doctrina mirabantur (*Luc.* ii, 46). Sic igitur et noster Joseph adhuc puer, et gregem pascebat. Quod autem dicitur quia Joseph accusavit fratres suos apud patrem crimine pessimo, plurale pro singulari posuit; non enim omnes fratres, sed solum Ruben accusaverat, qui cum Bala concubina patris sui concubuerat. Sed nunquid Christus aliquando accusatus est? Apostolus enim dicit: « Quis accusabit adversus electos Dei? Christus, qui justificat. Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui etiam interpellat pro nobis (*Rom.* viii, 34). » Si ergo constat Christum apud Patrem interpellare pro nobis, non dubium est

etiam ipsum accusare et damnare malos. Fecit autem A pater huic filio suo dilecto tunicam polymitam, per quam, carnem, qua divinitas induta est, intelligimus. Ejus autem manipulum optimo grano plenum, et quo totus mundus nutriendus erat, fratrum manipuli adorant, quia « in nomine Jesu omne genu flectetur cœlestium, terrestrium, et infernorum (Philip. II, 10). » Ipsum præterea sol, et luna, et stellæ (168) undecim adoraverunt; quoniam reges, et principes, totaque Ecclesia, omnesque ejus discipuli eum adorant, et venerantur. Quomodo ergo, juxta litteram, luna Joseph adorare potuit, siquidem per lunam Rachel intelligitur, quæ jam defuncta erat! (169.) Invidebant igitur ei fratres, et jam eum occidere Judæi cogitabant, quoniam ejus somnia, ejus B monita atque doctrina eis videbatur esse contraria, et talem tanquam justum regem sibi præesse metuebant; unde et dicebant: « Venite, occidamus eum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et promittit se scientiam Dei habere, Filium Dei se nominat (Sap. II, 13). » Post hæc autem, jubente Jacob, ivit Joseph visitare fratres suos, qui pascebant greges. Cum eum a longe vidissent, « cogitaverunt illum occidere, et mutuo « loquebantur: ecce somnator venit, venite occidamus eum, et mittamus in cisternam veterem. » Confestim ut pervenit ad fratres, nudaverunt eum tunica talari et polymita; postea vero consilio Judæ vendiderunt Ismaelitibus. Postquam enim Judæi viderunt signa et miracula quæ Christus faciebat, et quod C omnis populus eum venerabatur et sequebatur, zelo et invidia commoti pontifices et Pharisæi « collegerunt concilium, quomodo Jesum dolo tenerent et occiderent (Joan. IX, 47). » Deinde « cum diabolus misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ (Joan. XIII, 2), » ivit igitur ad pontifices, et dederunt ei triginta argenteos. Fuerunt igitur et facto similes, qui nomine non differebant; ut alter Judas Joseph, alter vero venderet Christum.

« Dixit enim Judas fratribus suis; ecce Ismaelitæ « transeunt, venite, venundetur. » Acquieverunt ergo fratres, et vendiderunt eum viginti argenteis. Recte autem Joseph quia minoris erat meriti, minori etiam venditur pretio. Per Ruben, qui Joseph libere D nitebatur, eam populi partem intelligimus quæ in morte Salvatoris non fuit consentiens. Per hædum, quem occiderunt, Christi mortem, per tunicam vero, quam in ejus sanguine tinxerunt, carnem Christi sanguine proprio cruentatam designamus. Liberatur igitur a morte Joseph, si ejus tunica cruentatur, quoniam 40 et Christus secundum carnem passus est, qui secundum divinitatem mori non potest.

CAPUT XXXVIII

Quod vero sequitur de filiis Judæ, qui fuerunt nequam in conspectu Domini, et ab eo occisi sunt, et de ipso Juda, qui concubuit cum nuru sua, aliis

(168) Cod. Casin. omittit undecim.

(169) Aliquid deest amanuensium inscitia.

(170) Ab eod. cod. Laurent. errata editio corri-

ad exponendum relinquimus, non magnopere ducentes hominum flagitia spiritualibus inserere sacramentis. Verumtamen quoniam omnia quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, nos talia facere timeamus, ne hæc agentes similia patiamur. Et quidem nisi quia primogenitus Judæ nequam fuit; secundus ejus filius Judæos et hæreticos significare poterat qui primogenito fratri, id est Christo invidentes, (170) illud verbi semen in aures audientium infundere nolunt, per quod veritas, quæ Christus est, in eorum cordibus oriatur; effundunt igitur illud in terram, ubi sciunt nullum ex eo posse fieri fructum. Hoc autem fit, ne in fratris nomine filius oriatur. Secundum legem namque, si quis conjugem fratris uxorem duceret, non sibi, sed fratri suo filios generabat.

CAPUT XXXIX.

Igitur Joseph ductus est in Ægyptum, emitque eum Putiphar eunuchus Pharaonis princeps exercitus, qui præposuit eum omnibus quæ possidebat. Ille vero nihil aliud noverat, nisi panem quo vescebatur; sed quia noluit dormire cum domina sua, ut putabatur, ab ea accusatus in carcerem missus est. Deinde vero, jubente Pharaone, de carcere eductus, atque ab eo præpositus ordinatus, totum Ægyptum a fame liberavit; unde et *salvatorem mundi* lingua Ægyptiaca eum vocaverunt. Cujus abstinentiæ Joseph fuerit, ex eo facile dignoscitur, quia cum multis divitiis præesset, necessariis tantum contentus, solo pane vescebatur, unde est vitiorum strenuus dominator, maximeque libidinis exstitit, quæ ex nulla re magis vincitur quam carnis maccratione. Sic et Daniel cum tribus illis nobilissimis pueris, pane et leguminibus contentus fuit. Quamvis panis nomine cibus omnis intelligi possit: unde in Evangelio dicitur: « Cum introisset Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem (Luc. XIV, 1). » Quod ergo dicitur nihil noverat nisi panem quo vescebatur, id est nulle gloria vel honore, nullisque divitiis delectatus, solius corporis necessariis utebatur. Sed quia Joseph significat Christum, Christus autem non nisi semel venditus est, quid secunda venditio Joseph in Christo significavit? Semel enim in se, multoties autem in fidelibus suis Christus Dominus roster venditus est. Unde ipse discipulis ait: « Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit (Luc. XVI.) » Et Saulo persequenti: « Saule, Saule, quid me persequeris? » (Act. IX, 4.) Itemque: « Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (Matth. XXV, 40). » Sic igitur Christus in servis suis et flagellatur, et tenetur, et venditur, et occiditur. Hæc enim lex a tyrannis quodam tempore data fuerat, ut quicumque proderet Christianum, ejus facultates haberet: qua cupiditate ducti ubique (171) mali, Christianos studiose quærebant. Sic igitur fiebat, ut suismetipsis

gitor.

(171) Id. cod. mendosæ editioni occurrit.

atibus christiani venderentur. Sed cui vendenti Putiphar, nisi principi Pharaonis, per diabolus intelligitur? Putiphar enim *os incli- ad descendum* interpretatur. Cum enim sancti res ante iudices ducerentur statim qui et unde, an ingenui, et cujus essent religionis examinatur. Hoc igitur modo Putiphar, os ad discen- inclinans, subtili examinatione de eis omnibus rogabat; qui, cum se esse Christianos dicerent, eos omnibus facultatibus suis, quantum in ipso praeponerebat, divitias, honores, et dignitates eis ittens, si suae voluntati consensissent. (172) r autem Putiphar iste ad nefarios usus emisse h, quia pulcher erat et decora facie; propter exsiccatis testiculis, divino iudicio sic enun- r; deinde vero sacerdos Heliopoleos consti- cujus filiam Joseph postea duxit uxorem. Et quidem tyrannus satis convenire videtur, qui orum fidem polluere et corrumpere cupientes, s modis a Domino percussi fuisse leguntur, et ræsertim qui sacras virgines violare tentarunt. uid per uxorem Putiphar, nisi idololatriam intel- us? Cui, quia Joseph et SS. martyres consen- oluerunt, quasi sacrilegi et adulteri, et carceri, orti, et exsilio damnati sunt. Cum hac enim lrice Israel fornicatus est, de quo dicitur : rnicatus est Israel post deos gentium (*Judic. 27*). » Positi igitur sancti in carcere, ibi quoque i adjutorem invenerunt, qui nunquam deserit ntes in se. Quamvis enim Joseph, qui venditus, C atus missusque in carcerem, omnes martyres icare posset, eos tamen principaliter significat, mporibus Diocletiani et Maximiani exstiterunt. nim adeo idololatriam persecuti sunt ut quicumque icare noluisset, mox carceri vel exsilio tradere- nt diversis suppliciis puniretur. Post hos autem us est Constantinus Maximus imperator, cui per visionem piscinam pietatis revelare dis- is est, **41** in qua et ipse, et totus mundus a um lepra mundatus est. Quæritur igitur Jo- quæritur Silvester, qui *regis somnia* inter- tur. Trahitur igitur Joseph de carcere, ducitur ster de latibulis in quibus jam ex multo tem- latitaverat; interpretatur somnia, exponit eria, fit amicus imperatoris, magis quam ille onis. Joseph enim a Pharaone secundus in) declaratur et annulum, et stolam, et torquem um circa collum suscepit: Silvester vero a lantino primus omnia Romani imperii insignia pere meruit, quibus usque hodie Romani pon- s in magnis festivitibus utuntur: inde est, pontifices clamyde, quodque purpura vestiun-

2) Ex Hebræorum fabulis hoc commentum se desumpsit auctor.

3) Vigeat adhuc Brunonis ævo hujusmodi) ex canone 14, distinct. 96, posteriori tem- inter apocriphos relato; quem affert clar. Se- Berardi tom. I, diss. 1, 5 *de archiep. insigni-* umque valde antiquum ait. Nihil tamen hoc

A tur (173). Si ergo Joseph salvator mundi, quia solum Ægyptum a fame liberavit, cur et Silvester salvator mundi non dicatur, qui pane verbi Dei, et spiritua- libus alimoniis totum mundum refecit? Illi filia Putipharis: huic sancta et universalis Ecclesia traditur; multoque plura Silvester quam Joseph fecisse narratur. Ille horrea, iste Ecclesias ape- ruisse legitur. Ille Ægyptiis servitatem; iste chris- tianis tribuit libertatem. Quod autem Jacob cum filiis et nepotibus, totaque domo ac familia sua læ- tus ad Joseph super plaustra ducitur in Ægyptum, nonne tibi significasse videtur quod ex voluntate Silvestri, jubente Constantino, ex carcere et exsi- lio, ubi detinebantur, cum gloria et honore omnes sancti ad propria remearunt? Si enim, quod verum est, ubicunque sunt duo vel tres in Christi nomine congregati, ibi et ipse est in medio eorum, quis ne- gare audeat quod noster quoque Joseph simul cum sanctis suis de carcere et exsilio non duceretur? Longum autem est singula singulis comparare. Illud tantum nos dixisse sufficiat, quia non magis tunc Pharaon, amore Joseph, profuit Israelitis, quam postea Constantinus, Silvestri gratia, profuit Chris- tianis.

Prætermittens S. Bruno expositionem in sequentia septem capita, devenit ad caput XLVII, quod cum reli- quis illustrat, præsertim extremum, ubi singulæ præ- dictiones a Jacob mortem filiis suis factæ eleganter, copioseque explicantur.

CAPUT XLVII.

C Venit igitur Israel in Ægyptum, benedixitque Pharaoni, et habitavit in terra Gessen, auctusque est, et multiplicatus nimis, factique sunt omnes dies vitæ illius centum quadraginta et septem annorum. Cumque appropinquare cerneret mortis diem, vocavit filium suum Joseph, et dixit ad eum: Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo, et jura mihi, quod de hac terra auferas me, et sepelias in sepulcro patrum meorum. Juravit igitur Joseph; quo jurante, ado- ravit Israel Deum, conversus ad lectuli caput. Venit, inquit, Israel in Ægypto, quia et Dominus nos- ter Jesus Christus in hunc mundum veniens bene- dixit Pharaoni, cunctisque mundi hujus principibus, qui sanctorum meritis obedire non renuunt; tan- tumque in eo auctus est, ut a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari ejus imperium dilatetur.

CAPUT XLVIII.

Quid autem significet quod Joseph sub patris femore juravit, jam superius expositum est, ubi sub femore quoque Abraham servus ejus jurasse narratur. Quod autem dicitur: et adoravit Israel Dominum, con- versus ad lectuli caput, versus orientem caput le-

officit supremæ Rom. pontificis dignitati in Ecclesia; cum jam antea, ut inquit Spondanus ad an. 324, n. 28, pontifices corona, vel lamina aurea, aliisque summi sacerdotii sui insignibus uterentur. Vid. Anast. Bibl. in Vita S. Silvestri, edit. Rom. 1731, tom. I, p. 27.

otuli fuisse significat, in qua parte Deum adorare solitus erat, cum jam ex eo tempore solem justitiæ Christum Dominum ipse veneraretur. De hoc autem Apostolus, aliam sequens translationem, sic ait : « Fide Jacob benedixit duobus filiis Joseph, et adoravit fastigium virgæ ejus (*Hebr.* xi, 21); » ut sit sensus quod Jacob senio confectus, fastigio virgæ ejus innixus Deum adoravit, non quod ipsam virgam, vel sceptrum Joseph filii sui Jacob adorasse intelligatur (174).

CAPUT XLIX.

His ita peractis, nuntiatum est Joseph, quod ægrotaret pater ejus, qui, assumptis duobus filiis suis Manasse et Ephraim, ivit ad eum, quos Jacob sibi hæredes esse constituit, ut pariter cum filiis suis dividerent possessionem. Cumque eos Joseph applicuisset ad patrem, commutatis manibus, benedixit eis, posuitque manum dexteram super caput Ephraim, qui ei sinister erat : sinistram vero super caput Manasse, qui erat ei a dextris. Hoc autem Joseph graviter ferens, nitebatur patris dexteram super caput Manasse transferre, qui major natu erat. Ille vero renuens ait : « Scio, fili mi, scio; et iste quidem erit in populos, et multiplicabitur; sed frater ejus junior major illo erit, et semen ejus crescit in gentes. Benedixitque eis in ipso tempore, dicens : in te benedicetur Israel, atque dicetur : Faciat tibi Deus sicut Ephraim, et sicut Manasse; constituitque Ephraim ante Manassen. » Joseph enim filios suos sic ad patrem applicuerat, ut Manasses, qui major erat, esset a dextris, Ephraim vero a sinistris. Vir ergo sanctus, et Spiritu Dei plenus, manibus commutatis, et quodammodo ipsis suis brachiis crucis signum super eos faciens, eis benedixit, deprecans Deum patrum suorum, et angelum qui eruit eum de cunctis malis, in quo et Patrem, et Filium intelligebat, ut eis benediceret, ut nomen suum, et nomen patrum suorum Abraham et Isaac super eos invocari faceret, ut videlicet tales existerent, qui talium patrum filii digne vocarentur. Hæ autem duæ tribus valde multiplicatæ sunt; si quidem Ephraim decem tribubus imperavit, quia proverbium erat in Israel, ut cuicumque bona quis optaret, ei in prædicando diceret : « Faciat tibi Deus sicut Ephraim, et sicut Manasse. » Quod autem dicitur : « Quia constituit Ephraim ante Manassen, » tale est ac si diceret : Constituit, firmavit, et præcepit ut ex inde Ephraim major esset quam Manasses. Sic enim et Joannes Baptista in Evangelio dicit : « Qui post me veniet, ante me factus est (*Joan.* i, 27). » Dixitque Jacob Joseph filio suo : « En ego morior, eritque Deus vobiscum, reducatque vos in terram patrum vestrorum; do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, et arcu meo. » Quod enim Jacob Amorrhæis violenter terram abstulerit, nusquam superius legitur; sed quia hic dicitur, factum quo-

(174) Vide Cornel. a Lap. Comment. in cap. xi. Ep. ad Heb.

que fuisse intelligi potest : aut si ita non intelligitur, prophetia est de futuro, ut se jam fecisse dicat, qui filios Joseph facturos esse cognoscit. Fortasse autem hoc est illud prædium, de quo in Evangelio dicitur : « Venit Jesus in civitatem Samariæ, » quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo (*Joan.* iv, 5). »

CAPUT L.

« Vocavit autem Jacob filios suos, et ait eis : » Congregamini (175) et audite, filii Jacob, audite Israel patrem vestrum; congregamini, ut annuntiem vobis quæ ventura sunt novissimis diebus. » Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, et principium doloris mei, prior in donis, major in imperio : effusus es sicut aqua, non cresces, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus. » Ruben namque filius Liæ primogenitus fuit; ipse autem, et Gad, et dimidia tribus Manasse possedit omnem terram quam ceperunt filii Israel, priusquam transirent Jordanem. Relictis igitur uxoribus, liberis, et gregibus, cunctaque supellectile expediti, et armati incedebant ante fratres suos. Ideoque modo Jacob dicit Ruben : « Tu fortitudo mea, » quo præcedente et præliante vincam : « et principium doloris mei, » quia concubuit cum Bala concubina patris sui. Unde in sequentibus dicit : « Quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus. » Principium igitur doloris sic est, ac si diceret, maximus dolor. « Prior in donis, » vel quia prior benedicitur, sive quia prius hæreditatem suscepit. « Major in imperio; » major quippe in imperio fuisset, nisi propter peccatum supradictum primogenita perdidisset. « Effusus es sicut aqua, » non considerans ubi te præcipitares, libidinis furore devictus, ideoque non cresces; si enim non crescet, quomodo in imperio major erit? Major enim esse debuerat, sed quia inconsiderate ruit sueque effusionis impetum non retinuit, neque crescet, neque major erit. Unde et Moyses ei benedicens ait : « Vivat Ruben, et non moriatur, et sit parvus in numero. » Potest autem et sic intelligi, non cresces in peccatis, videlicet ut peccatis peccata adjicias; sed peccasti : quiesce. Quoniam autem superius dicitur : « Congregamini, filii Israel, ut annuntiem quæ ventura sunt vobis diebus novissimis; » juxta litteram quidem ad Ruben, allegorice vero ad totum populum Judaicum pertinere videtur, ut sit vox loquentis Domini : « Ruben primogenitus meus. » Sic enim scriptum est : « Filius meus primogenitus Israel. » Hunc enim populum quasi filium primogenitum præ cunctis gentibus quodam tempore Deus dilexit; principium doloris mei, id est, tu mihi principalis es, maximusque dolor, tum propter alia, tum quia filium meum charissimum occidisti. « Prior in donis, » quia tibi legem, tibi manna, tibi spiritualia dona mandavi. « Major in imperio, » quia quoadiu fidelis fuisti, nulla gens te

(175) Vulgata ita habet : *Ut annuntiem quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis. Congregamini, etc.*

are, imo tibi resistere potuit. « Effusus es sicut A cunctos submergens, et destruens inimicos, tiam supra numerum multiplicatus. Non credes sicut timebas, venient Romani, qui tibi tollant, et gentem. Quare hoc? « Quia ascensibile patris tui, et maculasti stratum ejus, » rum videlicet; animas Domino desponsatas ina, et exemplis, et violentia maculasti et cor- ti. Et quoniam Pater est in Filio, et Filius in , quasi alter alterius cubile dicitur.

imeon et Levi fratres, vasa iniquitatis bellan- in consilio eorum ne veniat anima mea, et in u eorum non sit gloria mea; quia in furore occiderunt virum, et in voluntate sua suffode- t murum, maledictus furor eorum, quia per- B x, et indignatio eorum, quia dura : 43 dividam in Jacob, et disperdam eos in Israel. » Nam superius legimus, Simeon et Levi fratres, pro- Dinam sororem suam, Sichem et Emor dolo cecerunt, ideo vasa iniquitatis bellantia appel- r, quorum conventus atque consilia, furore, t indignatione plena, nec ab ipsis satisfaciendi- st indulgentiam quærentibus placari potuerunt; ue precatur Jacob ne in eorum consilium, et tatem ejus vita et gloria aliquando veniat; stiam, ut eorum nunquam credat consiliis, qui et simulatione tantum facinus perpetrare pon- nt; de quo et subditur : « Quia in furore suo erunt virum, » Sichem videlicet et Emor. « Et luntate sua suffoderunt murum, » et totam ci- C um illorum destruentes, vel aditum sibi ad ndum præparantes. « Maledictus furor eorum, pertinax, » id est implacabilis, « et indignatio n, quia dura, » quæ mitigari non potest. No- im autem, quia non ipsis, sed eorum furori et nationi maledicit, ut videlicet post maledictio- jam hæc in eis ulterius esse non valeant. « Di- n eos in Jacob, et disperdam in Israel. » Si- namque infra sortem Judæ suscepit hæredi-), habitavitque in medio filiorum Judæ. Levi n de cunctis tribubus datæ sunt civitates ad pitandum. Spiritualiter vero per Simeon et Judæos omnes, maximeque sacerdotes et le- D intelligimus, qui vasa iniquitatis bellantis, tota onstituiebant prælia, qui pravo consilio inito, rore suo occiderunt virum, Christum scilicet: in voluntate sua suffoderunt murum, » ipsum lem, qui muniebat, et defendebat Jerusalem. que divisi sunt in Jacob, et dispersi sunt in l; id est ubique terrarum, ut per Jacob Eccle- intelligamus, quæ per totum mundum diffusa

Juda, te laudabunt fratres tui. Manus tua in vicibus inimicorum tuorum, et adorabunt te i patris tui. Catulus leonis Juda, ad prædam, mi, ascendisti, requiescens accubuisti ut leo, quasi læna, quis suscitabit eum? Non auferet- sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, do-

6) Valgata legit. Et dux de femore ejus.

« nec veniat qui mittendus est, et ipse erit excep- « tatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, « et ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lavabit in « vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium « suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes « ejus lacte candidiores. » Tribus namque Juda, quia templum habebat, et legem, et prophetas, a cæteris semper laudari meruit. Qualiter autem super cervices inimicorum manus tenuerit, libri Regum testantur. Quomodo vero et David, et alios reges ab eo, totus populus adoraverit, et veneratus fuerit ibi quoque reperitur. Dictus est autem catulus leonis Juda propter fortitudinem, quam ille populus habuit. Ascendit autem ad prædam, omnes in circuitu civitates devastans. Requievit ut leo, et quasi læna, quia quandiu legem sibi datam custodi- vit, omnes ejus quietem et pacem perturbare, sibi- que bellum movere timebant. Unde et subditur : « Quis suscitabit eum? » ad bellum scilicet provo- cando. « Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de « femoribus ejus (176), donec veniat, qui mittendus « est, et ipse erit exspectatio gentium; » manifesta est de Christo prophetia. Ipse est enim, quem omnes gentes exspectabant, et a quo de morte perpetua sunt liberatæ. Ex quo autem tribus Juda regnare cœpit, id est a temporibus David, de nulla alia, nisi de propria tribu regem habuit. Quod autem dicitur : « Non auferetur sceptrum de Juda, » sic est acci- piendum, non quod omnino non auferetur (ducta enim in captivitatem non semper regem habuit) sed quia hæc dignitas ab hac tribu non auferetur, ut de- tur alteri tribui, quæ huic imperare debebat. Nam- que unoquoque rege moriente, sceptrum quidem auferebatur; dignitas tamen, et honor regius, quasi quiddam naturale et hæreditarium in hac tribu permanebat. Unde et post regis cujuslibet obitum, et post reditum de captivitate, sine ulla contentione de hac tribu Juda rex eligebatur. Hoc autem sicut Jacob prædixerat, usque ad Christi adventum perse- veravit; tunc enim Herodes, quamvis fraudulenter in Judæa regnabat, qui tamen uxorem de tribu Juda habebat, cum qua et regnum, et sceptrum posside- bat quod autem sequitur : « Quia ligabit pullum et asinam ad vitem, et quia lavabit stolam, et pallium in vino, » quantum ad litteram, pacem, et quietem habiturum esse significare videtur, ut secure dormiat sub vite sua, tantamque vini abundantiam habere, ut in eo, si necesse fuerit, etiam pannos la- vare sufficiat. Spiritualiter autem per Judam Chri- stum intelligimus, quem non solum fratres, verum etiam omnis creatura laudat, et benedicit, cujus quidem manus in cervicibus est inimicorum suorum, quoniam nemo est qui ei resistere valeat. Hunc autem et filii patris sui adorant, angeli videlicet atque homines. Ipse autem est et catulus leonis, qui omnium fortissimus bestiarum, ad nullius timebit occursum. Dicitur autem quod catulus leonis quando nascitur, usque ad tertium diem, quasi mortuus

dormiens, non movetur; die vero tertia rugitu quodam, et voce parentis a somno excitatur. Christus autem de se loquens ait: « Ego dormivi, et somnum cœpi, et resurrexi, quoniam Dominus suscepit me (Psal. III, 6). » Dormivi in sepulcro, die tertia resurrexi, 44 scilicet voce Patris a somno excitatus. Unde et subditur: « Requiescens accubisti ut leo, et quasi læna, quis suscitabit eum? » pater utique, qui non derelinquet animam ejus in inferno, sive ipse seipsum, quoniam potestatem habet ponendi animam suam, et iterum sumendi eam. Quod autem ait: Ad prædam, filii mi, ascendisti; » hoc est, quod alibi dicitur: « Ascendens Christus in altum captivam duxit captivitatem (Ephes. IV, 8): » ascendens enim crucem, prædam de manu diaboli rapuit, id est totum mundum. Sed quid est, quod ait: « Ligans ad vineam pullum suum? » Quid per vineam, quid per pullum? « Vineam enim Domini Sabaoth, domus Israel est (Isa. V, 7): » pullus autem, populus gentilis lascivius et indomitus. Ligavit igitur pullum ad vineam, Judæos et gentiles in unam fidem conjungens, ut fiat unum ovile et unus pastor. « Et ad vitem, filii mi, asinam suam. » Ego, inquit Dominus, sum vitis vera, et vos palmites (Joan. XV, 5). Asina autem est Synagoga, quam secundum eam quidem partem, quæ credidit, insolubili vinculo sibi Dominus conjunxit, atque ligavit. Unde Paulus hujus asinæ filios, huic viti indissolubiler ligatos dicebat. « Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia? Certus sum enim, quia neque mors, neque vita separabit nos a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu (Rom. VIII, 35). » Si ergo pullus ligatur ad vineam, id est ad Synagogam, asina autem, id est Synagoga, ligatur ad vitem, ergo et pullus ligatur ad vitem. « Lavabit in vino stolam suam, et sanguine uvæ pallium suum. » Stola et pallium Christi caro est, quam militis lancea perforavit, et continuo exivit sanguis, et aqua. Unde et dicitur: « Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? iste formosus in stola sua (Isa. LXIII, 1). » Notandum vero, quod vinum sanguis vocetur, quis in sanguinem vinum convertitur. Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores: oculi Christi prophetæ intelliguntur, qui superspicaci mentis acumine, usque ad sæculi consummationem Ecclesiæ sacramenta videre meruerunt. Hi autem sunt pulchriores vino, quia Spiritu ferventes omnia superflua et nociva a se mundantes expulerunt; sic enim et vinum fervendo et bulliendo purgatur. Dentes autem apostoli sunt, qui nobis Scripturarum difficilia, et duriora ruminando et exponendo, quasi infantes nos nutriunt. Et isti quidem sunt lacte candidiores, quia super nivem dealbati, nulla in eis apparet macula peccati.

« Zabulon [in littore maris habitabit, et in statione navium pertingens usque ad Sidonem. » Hæc autem magis sortis hæreditatisque descriptio quam benedictio esse videtur, quamvis et ipsa sors ei pro benedictione data sit, de qua scriptum est: « Primo

A tempore alleviata est terra Zabulon et terra thali (Is. IX, 1). » Istæ namque duæ tribus mare Galilææ habitaverunt. Unde et Matthæus « Cum autem audisset Jesus, quod Joannes trasset, secessit in Galilæam; et, relicta civitate zareth, venit et habitavit in Capharnaum maris in finibus Zabulon et Nephtalim (Matth. IV, 13). » Multum enim Christus in Galilæa conversatus quæ sanctorum apostolorum Petri, et Andreæ Jacobi, et Joannis habitatio quondam fuit, prout videlicet Nephtalim merito dicitur cervus sus, et dans eloquia pulchritudinis. Cervi namque sunt apostoli, quibus cum a Domino mittere dictum est: « Ite in universum mundum, prædicare Evangelium omni creature (Marc. XVI, 13). » B autem pulchritudinis eloquia isti dederint, loquuntur vide. Magna est igitur benedictio Zabulon et Nephtalim, quia tantos, talesque viros habere merentur.

« Issachar, asinus fortis, habitans in terra, quæ vidit requiem, quod esset bona, et terram, quæ optima, et supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tribubus serviens. » Hic autem Issachar in terminis, quia sicut in libro scribitur, ab Austro est Ephraim, ab Aquilonate nasse, et conjunguntur ab Oriente in tribu Issachar, ita ut Issachar sit terminus utriusque. Hic autem quia parum quid secundum litteram dicere valent ad allegoriam nos transferamus. Issachar enim C asinus fortis, Ecclesiæ doctores sunt, quia totius Ecclesiæ pondus ferunt. Hi autem habitant in terra inter activam vitam videlicet, et contemplativam nunc orationibus vacant, nunc fidelibus necesse subministrant. Isti vero, quia cognoscunt requiem celestis beatitudinis, quod bona sit, quia etiam hanc terram, id est sanctam Ecclesiam, suam esse, supponunt humeros ad portandum, quæ viribus elaborant, ut hanc terram ad hanc quietem transferre valeant, unde et facti sunt tributarii. Quoniam, sicut Apostolus ait, omnia facti sunt, ut omnes lucrifaciant, et omnia tributarii omnibusque debitores, a se serviendo, increpando, arguendo omnibus serviendo. Cum enim Apostolus dicat: « Græcis ac barbaris sapientibus et insipientibus debitor sum (Rom. XIII, 8), » nonne tibi omnibus tributa solvere videtur? Sequitur:

« Dan judicabit populum suum, sicut alia terra. » « Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in serpente, mordens ungulas equi, et cadat assessor ejus in agro. Salutare tuum exspectabo, Domine. » De namque Dan fuit Samson, qui viriliter strenue populum judicavit, et Philisthæos afflicto. De hac quoque tribu, ut fertur, Antichristum nasciturus, de quo cætera, quæ sequuntur, intelligenda debent. « Fiat, inquit, Dan, » id est Antichristus « coluber in via, » quatenus, ad antiqui serpentis similitudinem, 45 populum in viam mandatorum gradientem, suæ fallaciæ veneno perdat et deci-

ualis serpens? « Cerastes in semita. » Cerastes A *cornutus* interpretatur. Lege Danielelem, et inve-
quomodo Antichristus per cornua significetur.
et in Apocalypsi cornua duo,agni similia habere
bitur; per quæ ejus hypocrisis et falsa humi-
ntelligitur. Erit autem serpens iste cornutus,
am regiam præferet dignitatem, pluresque cor-
, et violenta fortitudine quam opere, vel ser-
ad se convertet. « Sedebit, » enim « in insidiis
divitibus in oculis, ut interficiat innocentem
(, 8). » — « Mordens ungulas equi (177). » Quid
er ejus ungulas, nisi mundi finem significat? Est
in ungulas ultima pars corporis; mordet igitur
ns iste unguam equi, quia in mundi fine An-
stus apparens mundi amatores mordendo de-
it. « Ut cadat ascensor ejus retro. » Quia hu-
qui ascensores, reges, et principes, cunctique
li hujus potentes intelligi possunt, quibus mun-
ste subicitur, et quasi a quibusdam equitanti-
egitur, et gubernatur. Hi autem retro cadent;
ulem retro cadit, non videt quo cadit : merito
: retro cadere isti dicuntur, quia non intelli-
quæ tormenta post casum mortis expectant.
iam autem non diu post hæc finis sequetur,
minus in majestate sua ad judicandum veniet;
subdidit dicens : « Salutare tuum expectabo,
ine, » nequaquam ad Antichristum respiciens,
t ipse cum cæteris retrorsum cadet.

Gad accinctus præliabitur ante eum. » Ante
eum? Uti que ante Israël. Tribus namque Gad
Jordanem, accepta possessione, omnibus ex-
lus, armatus præcedebat fratres suos. Hoc enim
es præceperat. Sequitur : « Et ipse accingetur
rsum; id est ipse quoque Israël accinctus, et
ella paratus, sequetur post eum. Si autem spi-
liter intelligatur, Gad accinctus præliabitur
stum significat; de quo modo dixerat : « Salu-
tuum exspectabo, Domine. » Et per Gad apos-
s intelligamus, qui nihil timentes et ad bella
ti, etiam inter ipsos adversarios Christi nomen
licabant. Ipse vero quasi bonus imperator se-
atur post eos, signis et miraculis eis auxiliando.
e scriptum est : « Illi autem profecti prædica-
nt ubique, Domino cooperante et sermonem D
firmante sequeantibus signis (Marc. xvi, 20). »
quoque Salvator, ait : « Sine me nihil potestis
re (Joan. xv, 5). » Hoc est ergo, quod dicitur :
ipse accingetur retrorsum. »

Aser, pinguis panis ejus, et præbebit delicias
bus, » Hoc autem ad litteram non procedit,
forte terræ fecunditatem significet. Spiritualiter
m Aser, qui *beatus* interpretatur, Ecclesiam
ificat. Panis vero ipsius Christus est, qui ait :
go sum panis vivus, qui de cælo descendi, (Joan.
i2). » De quo pane scriptum est : « Memor sit
ninus omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum
ue fiat (Ps. xix, 4). » Hoc enim pane non corpora,

sed mentes saginantur. Præbebit autem delicias re-
gibus, id est episcopis et sacerdotibus, qui cœlesti
benedictione super mensa altaris hunc panem con-
ficiunt. His autem panis iste præbet delicias, qui
ipsi ejus saporem gustant, et intelligunt. « Gustate,
inquit, et videte, quoniam suavis est Dominus (Psal.
xxxiii, 9). »

« Nephtalim, cervus emissus, et dans eloquia
pulchritudinis. » Hoc autem ibi expositum est, ubi
Zabulon benedicitur. Hæ enim duæ tribus juxta
mare Galilææ habitabant, ubi apostoli nostri piscari
consueverant. Omnis igitur benedictio ad illos re-
feratur.

« Filius accrescens Joseph, filius accrescens, et
decorus aspectu. Merito enim Joseph accrescens
filius dicitur, qui in tantum crevit, ut mundi Salvator,
et dominus Ægypti, et pater Pharaonis vocaretur,
Filius quoque ejus Ephraim decem tribubus impera-
vit, sola Juda et Benjamin sequentibus domum Da-
vid. Fuit autem et decorus aspectu, in cujus pulchri-
tudinem et Putiphar, et uxor ejus vehementer exar-
sit. Unde et Ægyptiæ mulieres, filiæque nobilium, s
quando transibant ad eum intuendum, super murum
ascendebant. Hoc est enim quod ait : » Filii discurs-
rerant super murum, » ut ejus pulchritudinem mi-
rarentur, « et jurgati sunt, invideruntque illi habentes
jacula. » Quid autem per habentes jacula, nisi mi-
lites, cæterosque potentes Ægypti intelligamus? Hi
autem cum hominem externum, et captivum super
se cornerent exaltatum, inter se (ut moris est) quod
talia paterentur, et fortasse contra ipsum regem,
propter invidiam jurgati sunt. Hoc autem eos fecisse
parum profuit, quoniam vigilantique fortique consilio,
et dispositione, Joseph cuncta agebat. Unde et sub-
ditur : « Sedet in forti arcus ejus. » Fortis erat
manu, fortis erat et arcu, ideoque insurgentes adver-
sarios non metuebat. Sequitur : « Et soluta vincula
» brachiorum et manuum ejus, per manus potentis
» Jacob : » — « Humiliaverunt » enim dicit Psalmista,
» in compedibus pedes ejus; postea vero misit rex,
et solvit eum princeps populorum, et dimisit eum
(Psal. civ, 18). » Hoc autem solius Dei voluntate,
suisque intercedentibus meritis factum esse mani-
festat, cum dicit : « per manus potentis Jacob; »
id est ut Joseph solveretur, utriusque Jacob meri-
tum, vel potentia fecit. « Inde pastor egressus est
Israel lapis, » inde, inquam, id est ex Jacob pastor
egressus est, pastor utique bonus. Sic enim ipse ait :
« Ego sum pastor bonus (Joan. xi, 14); » hic enim,
secundum carnem, de semine Jacob natus est. Di-
catur ergo : inde pastor egressus est. Quis pastor?
46 israel? Quis Israel? Lapis. Ergo non primus
Israel egressus est de Jacob (alioquin de Jacob
egressus esset Jacob), sed ille Israel egressus est de
Jacob, qui vocatur lapis, per quem Christum intel-
ligimus, de quo scriptum est : « Lapis quem repro-
baverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli
(I Petr. iii, 7). » Hinc autem ad Joseph loquitur di-

77) Cod. Casin. : *Quid enim per equum, nisi mundum? Quid per ejus ungulas, etc.*

cens : « Deus patris tui erit adiutor tuus, et omnipotens benedicet tibi. » Hoc autem nullo pacto de Christo intelligi potest; nullum enim dominum pater ejus habet, imo ipse est ei Deus deorum, et Dominus dominantium. Hoc igitur, et cætera quæ sequuntur, super Joseph intelligantur. Sequitur : « Benedictionibus cæli desuper, et benedictionibus abyssi » jacentis deorsum, Omnipotens, » inquit, « benedicat » tibi; sed quibus benedictionibus? » Benedictio nibus cæli, inquit, desuper. » Similiter enim et Isaac eum benedixerat, dicens : « Det tibi Deus de rore cæli, et benedictionibus abyssi jacentis deorsum, » id est de pinguedine terræ abundantiam. Terra enim cælo comparata, abyssus vocatur. Possumus autem per benedictiones cæli, Dei, et Angelorum benedictiones intelligere; at vero per benedictiones abyssi, prophetarum et patriarcharum. Abyssus enim dicuntur prophetæ, propter spiritualis intelligentiæ profunditatem. Unde scriptum est : « Abyssus abyssum invocat (Psal. xli, 8), » id est apostoli prophetas in testimonium vocant. « Benedictionibus uberum, et vulvæ, » subauditur, benedicat tibi Omnipotens. Hæc autem benedictiones, si ad litteram intelligantur, et dicere, et audire satis absurdum, et turpe esse videtur. Secundum litteram tamen et filiorum multitudinem, et vietus abundantiam, ei sic benedicendo, optasse intelligi potest. Sed quid per ubera, nisi duo Testamenta intelliguntur? Unde per Salomonem Ecclesiæ dicitur : « Duo ubera tua sicut duo hinnuli capræ gemellæ (Cant. iv, 5). » Hæc autem ubera cunctis fidelibus sufficienter lac subministrant : iis uberibus Ecclesiæ filii nutriuntur : in iis benedictionibus illæ continentur, quibus omnes populi benedicuntur. Quid vero per vulvam, nisi baptismum intelligamus? Omnes enim Ecclesiæ hac vulva regenerantur et nascuntur, neque inter ejus filios computantur qui per hanc vulvam non regenerantur. « Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei (Joan. iii, 5). » Hic autem illæ benedictiones recipiuntur, quibus et anima et corpus mundantur a peccatis. Et nusquam majores benedictiones, quam in hac vulva, suscipit homo. Magnæ igitur sunt uberum et vulvæ benedictiones, quibus et nascimur et alimur. Sed quare non prius vulvæ, et deinde ubera? Nisi quia uberibus concipimur, vulva vero nascimur? Præcedit enim conceptio nativitatem, præcedit prædicatio baptismum : mirabilis generatio, in qua homo prius lactatur quam nascatur. Quis enim in primitiva Ecclesia prius ad baptismum venit, quam fidei sacramentis instrueretur? Sequitur : « Benedictiones patris tui confortatæ sunt, » id est fortes, et efficaces factæ sunt. Hæc autem, benedictionibus patrum ejus adjunctæ, in vanum cadere non possunt, donec veniat desiderium collium æternorum; ac si dicat : Hæc benedictiones, filii mi, ad præsens tibi sufficiant; his interim contentus vivas,

(178-9) Eadem habet S. Augustinus, serm. de Sanctis.

donec veniat desideratus cunctis gentibus, cujus benedictionibus nullæ unquam benedictiones comparari poterunt. Ipse est enim semen, in quo benedicentur omnes gentes; ipse est desiderium collium æternorum; id est patriarcharum et prophetarum, de quibus dicitur : « Montes exsultaverunt ut arietes (Psal. cxliii, 4); » itemque : « Montes et colles cantabunt coram Domino laudes. » Et iterum : « Fundamenta ejus in montibus sanctis (Psal. lxxvii, 1); ipse est enim, in quem desiderant angeli prospicere. » Hæc autem benedictiones fiant in capite Joseph, et eorum qui imitantur Joseph; et in vertice Nazaræi inter fratres suos. Nazareus erat Joseph, utpote qui primogenitus fuit Rachel, et Deo ab infantia consecratus. « Omne enim masculinum, adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur (Luc. ii, 23). »

« Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, » et vespere dividet spolia. » Jerusalem namque in tribu Benjamin sita est; ibi et templum et altare constructum. Dicitur ego Benjamin lupus rapax, propter altare, super quod quotidie sine intermissione immolabatur, et tamen quasi rapax lupus cunctis sacrificiis saturari non poterat. Tanta enim erat sacerdotum et levitarum multitudo, ut vix in sumptu quotidiano multa animalia eis sufficerent. Unde et tale sacrificium præda vocatur. Hanc autem prædam mane post immolationem comedebant; vespere autem spolia, id est animalium pelles sacerdotes et levitæ inter se dividebant. Allegorice autem Benjamin Paulum apostolum significat, qui de ea tribu originem duxit. Unde ipse ait : « Nam et ego Israelita sum, et ex tribu Benjamin (Rom. xi, 1). » Hic autem quasi lupus rapax, magno furore sanctam Ecclesiam persequendo, tantam stragem ubique faciebat, ut ab ipsis quoque apostolis ejus sævitia timeretur. Ideoque et ipse dicit : « Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. xv, 9). » Mane autem et vespere, tale est ac si diceret : Primum, et postea. Primum enim comedebat prædam, persequendo, vastando et dilaniando Ecclesiam; sic enim dicitur : « Qui comederunt Jacob. » Postea vero dividebat spolia Christi, prædicando, » sacros ordines distribuendo, per episcopatus et Ecclesias episcopos et presbyteros ordinando (178-9).

47 « Hæc autem locutus est Jacob, benedixitque » filios suos benedictionibus propriis; finisque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos » super lectulum, et obiit. » O quam pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus! Ecce enim Jacob vir sanctus et Deo charus, quandiu voluit locutus est, et quasi mors et vita in illius esset potestate, quando voluit, obiit. Vixit autem centum quadraginta septem annis, et conditum aromatibus sepelierunt eum, sicut ipse jusserat filio suo, in spelunca

i. Ibi autem Abraham et Sara, Isaac et Re- A conditi sunt; ibi etiam ossa Joseph a filiis Israel (119)
Jacob et Lia, et (ut fertur) maximus Adam delata ex Ægypto, locata sunt.

Explicit expositio Venerabilis Brunonis episcopi in Genesim; ita Codex Laurentianus.

INCIPIT EXPOSITIO IN EXODUM.

rum Exodi (180) expositurus omnipotentem
adjutorem invoco, cujus digito non solum
abulas, quæ in hoc volumine continentur, ve-
tiam totum librum scriptum, et editum credo. B

CAPUT PRIMUM.

æc sunt, inquit, nomina filiorum Israel, qui
nati sunt in Ægyptum cum Jacob; singuli cum
fratribus suis introierunt. Ruben, Simeon, Levi,
Iuda, Zabulon et Benjamin, Dan et Nephtha-
li, Gad et Asser. Erant igitur omnes animæ eo-
rum, qui egressi sunt de femore Jacob septuagin-
quinque (181). Joseph autem erat in Ægypto;
mortuo, et universis fratribus ejus, (182) om-
ne cognatione sua, filii Israel creverunt, et
si herba germinantes multiplicati sunt, ac ro-
tati nimis impleverunt terram. » Hæc autem
remissa sunt, ut intelligatur ex quorum pan-
asi seminibus tanta hominum creverit multi-
Soli enim illi, qui ad bella procedere poterant a
no anno, et supra numerati fuerunt sexcenta tria
viro, et quingenti sexaginta sex: cæteros
qui numerati non sunt, multo plures fuisse non
amus. Semper enim bonorum numerus crescit et
multiplicatur. Quod autem ait: « Quia erant omnes
e, quæ egressæ sunt de femore Jacob, septua-
quinque, » per eas filios et nepotes in utroque
significat, nisi et eos, qui jam defuncti fuerunt,
qui nondum nati erant intelligamus, stare
testatur. Nam in Genesi dicitur, quod omnes ani-
mas Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum,
septuaginta, quod utique verum non est, nisi
filii Judæ, qui jam mortui fuerant, Her videlicet
Ruben, et duo filii Joseph, qui in Ægypto nati D
cum cæteris annumerentur. Hinc autem qui-
særeticorum suum confirmare errorem viden-
tibus ex traduce animas descendere opinantur,
nam de femore Jacob exisse dicuntur; ponitur
pars pro toto, et a privilegio majoris partis
homo anima vocatur; et tale est ac si dice-
retur: Omnes homines qui egressi sunt de femore
Jacob, fuerunt septuaginta animæ.

Inter hæc rex novus super Ægyptum, qui
nominatus est Pharaon, ait ad populum suum: Ecce
1) Exodus vox Græca, voce ἔξοδος, quæ valet
ac Latina *exitus*: ut in psal. cxiii: *In exitu
de Ægypto*. Hic igitur liber continet narratio-
nem ingressus Israelitarum de Ægypto, duce Moyse.
2) Vulgata habet *septuaginta*; unde videtur

» populus filiorum Israel multus, et fortior nobis est,
» venite, sapienter opprimamus eum. » Rex enim iste
diabolus est, rex utique tenebrarum, quoniam Ægyptus
» *tenebræ* interpretatur; et iste quidem ignorat, id
est non diligit Joseph. Hac enim significatione dici-
tur: « Amen dico vobis, nescio vos (*Matth. xxv, 12*). »
Joseph autem Christus est, qui vere mundi Salva-
tor, non solum Ægyptum, verum etiam totum mun-
dum a fame liberavit. Unde et ipse dicebat: « Veni-
te ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et
ego reficiam vos (*Matth. xi, 28*). » Hujus autem
populum rex niger, et tenebrarum ideo persequi-
tur, et opprimere nititur, quia multus et fortis esse
videtur: « Venite, inquit, et sapienter opprimamus
» eum. » Quid est sapienter, nisi astute et callide?
Hoc autem cur facere debeant, subiungit: « Ne forte
» multiplicetur, et si ingruerit contra nos bellum,
» addatur inimicis nostris; » per quos Deum ipsum
et angelos intelligimus. Sequitur: « Expugnatisque
» nobis, egredietur de terra. » Tunc enim revera
diabolus se expugnatum et victum esse intelligit,
quando viri sancti egrediuntur de terra, quando
» Ægyptum fugiunt, 48 quando terrena spernentes,
cælestia appetunt, quando de terrenis ad cælestia
transeunt. « Præposuit itaque magistros operum, ut
» affligeret eos oneribus. » Qualis rex, tales et præ-
positi. Talibus namque oneribus Propheta afflictus
dicebat: « Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt
caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super
me (*Psal. xxxvii, 5*). » — « Ædificaveruntque urbes
» tabernaculorum Pharaoni, Phiton et Ramesses. »
Phiton namque *os abyssi*, Ramesses vero *tinea* inter-
pretatur. Quid enim *os abyssi*, nisi porta inferni?
Quid vero *tinea*, nisi vermis ille, qui non moritur,
intelligitur? Qui igitur diabolo serviunt, tales et
sibi, et diabolo urbes ædificant: lacum aperiunt,
et cadunt in eum, quorum vermis non morietur, et
ignis non exstinguetur.

« Præcepit autem rex Ægypti obstetricibus He-
» bræorum, quarum una vocabatur Siphora, altera
» Phua, ut masculos occiderent, et feminas reserva-
» rent. Timuerunt autem obstetrices Deum, et non
» fecerunt juxta præceptum regis Ægypti, sed con-
S. Bruno usus alia versione, cui suam aptavit in-
terpretationem.

(182) Cod. Bibl. M. A. *Omni cognatione illa,
filii Israel creverunt, et quasi germinantes multipli-
cati sunt.*

» servabant mares, et quia timuerunt obstetrices
 » Deum, ædificavit eis domos. Præcepit igitur Pha-
 » rao, ut flumine masculos projicerent, et femi-
 » nas reservarent. » Semper enim rex iste iniquus
 eos, qui fortes sunt, et ejus iniquitati resistere
 possunt, perdere quærit : diligit autem feminas,
 quas quidem facile decipere potest, per quas sibi a
 principio mundum subjecit et quia primum homi-
 nem per feminam perdidit, idcirco, et modo per
 obstetrices, quæ Deum timent, masculos occidere
 nititur. Sed quid per obstetrices, quæ Deum timent,
 et Pharaoni non obediunt, nisi Ecclesiæ ministros
 intelligimus? Hi enim statim in Christo renatos
 suscipiant, alunt et conservant, et ad vitam introdu-
 cunt. Ideoque ædificatur eis domus ab illo, qui ait :
 « In domo Patris mei mansiones multæ sunt (*Joan.*
xiv, 2). » Unde et Apostolus : « Scimus, inquit, si
 terrestris domus nostra hujus habitationis dissol-
 vatur, quod domum habemus non manufactam in
 cælo (*II Cor. v, 1*). » Neque enim juxta litteram in-
 telligi potest, quod Deus obstetricibus domos ædifi-
 caverit : nisi fortasse per hoc intelligatur, quod
 earum familias Deus amplificaverit. Ecce autem
 novo iterum invento consilio, masculos omnes in
 flumen projicere jubet ; hoc est flumen utique, quod
 in sanguinem versum est, in quo nec ipsi pisces
 vivere potuerunt. Per quod nimirum philosopho-
 rum et hæreticorum falsam doctrinam intelligimus,
 in quam qui ceciderit, iniquitatis et deceptionis
 sanguine suffocabitur.

CAPUT II.

Et tempore natus est Moyses, quem cum pater
 ejus diutius celare non posset, posuit eum in fiscel-
 lam scirpeam, et misit in flumen ; cujus miserta
 filia Pharaonis suscepit eum, et adoptavit eum in
 filium. Narrat autem Josephus de Moysæ, cum adhuc
 puer esset, et filia Pharaonis lætabunda eum ad pa-
 trem detulisset, sacerdotem quemdam idolorum
 exclamasse : hic est qui destruet Ægyptum, et
 insurgens volebat occidere eum ; sed mox puella
 accipiens puerum, aufugit. Qui tantæ pulchritudinis
 fuisse dicitur, ut si quando per civitatem egredere-
 tur, certatim viri cum mulieribus, relictis necessa-
 riis, ad eum speculandum occurrerent. Crevit igitur
 Moyses, cumque omnes sapientiæ et fortitudine
 præiret, magister militum factus est. Inde prospere
 cuncta gerens, omnes circumquaque inimicos su-
 peravit. Cumque dominus Ægypti, si vellet, esse
 potuisset, maluit tamen cum fratribus suis humiliter
 vivere. Unde Apostolus : « Fide Moyses grandis
 factus, negavit se esse filium filia Pharaonis (*Hebr.*
xi, 24). » Quid autem Moyses, nisi Christum signi-
 ficat? De quo ipse ait : « Prophetam vobis suscitabit
 Dominus de fratribus vestris, tanquam me ipsum
 audietis (*Deut. xviii, 15*), » quia et ipse propter
 Herodis timorem in Ægyptum a parentibus delatus
 est, ibique terra Ægypti (quam filiam Pharaonis
 intelligimus) aliquanto tempore eum cum parentibus
 suis quasi proprium defendit, et aluit. Inde vero

A postea reversus est in terram Juda, completa pro-
 phetia quæ ait : « Ex Ægypto vocavi filium meum
 (*Osee xi, 2; Matth. ii, 15*). »

In diebus illis egressus est Moyses ad fratres suos,
 viditque afflictionem eorum. Vidit autem et virum
 Ægyptium percutientem quemdam Hebræum, quem
 ipse occidens, absconuit sabulo. Similiter et Chri-
 stus Dominus noster veniens in hunc mundum
 visitare fratres suos, totum videlicet genus huma-
 num, multos Ægyptios, id est malignos spiritus in-
 terfecit, virtute privavit, atque de obsessis corporibus
 ejecit. Qui merito sabulo absconduntur, ut per hoc
 detur intelligi, quod maligni spiritus in terra are-
 nosa, sterili et infructuosa nec latere, nec habitare
 queunt. Egressus autem altera die, cum duos He-
 bræos rixantes vidisset, et eum, qui injuriam fa-
 ciebat, redarguisset, indignatus ille respondit : « Quis
 » te constituit principem et judicem super nos? Num
 » occidere me tu vis sicut occidisti heri Ægyptium? »
 Hic sermo nuntiatus est Pharaoni, et quærebat
 occidere eum. Fugiens ergo Moyses venit in terram
 Madian. Sic autem Christus cum frequenter pro
 suis iniquitatibus Judæos redarguisset, et ad salutis
 viam provocasset, illi e contra insidiabantur, obser-
 vabant, et accusabant, et occidere cogitabant. Unde
 et ipse dicebat : « Qui ex Deo est, verba Dei audit,
 propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis
 (*Joan. viii, 47*). » Reliquit propterea Judæos,
 secundum quod ipse ait : « Ecce relinquetur vobis
 domus vestra deserta (*Luc. xiii, 35*). » Et venit
 in terram Madian, id est ad gentes. Erant autem
 sacerdoti Madian septem filia, per quas omnes
 mundi hujus Ecclesias intelligimus. Hic autem
 numerus in divina pagina frequenter universita-
 tem 49 significat. Hæ autem venerant ad pu-
 tem adquare greges ; sed pastores superve-
 nientes ejecerunt eas. Surrexit igitur Moyses, sur-
 rexit et Christus, et de manu pastorum, id est de
 violentia philosophorum et hæreticorum Ecclesias
 liberavit. Insuper et greges adquavit, dicens disci-
 pulis suis : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes
 eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti
 (*Matth. xxviii, 19*). » Quoniam autem, et si ob di-
 versitatem locorum, multæ in hoc mundo sint Ec-
 clesiæ, in fidei tamen veritate, non nisi una catholica,
 et universalis Ecclesia esse creditur, de qua dicitur :
 « Una est columba mea, perfecta mea, immaculata
 mea (*Cant. vi, 8*). » Ideo Moyses non omnes has puel-
 las, sed unam tantum accepit uxorem, quæ bene Sep-
 phora nuncupatur, quoniam Sephora pulchritudo in-
 terpretatur. Ipsa est enim, de qua Apostolus ait : « Ut
 exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem mac-
 ulam, neque rugam (*Ephes. v, 17*). » Ipsa est cuiciditur :
 « Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, abi,
 etc. (*Cant. i, 8*). » Post multum vero temporis mor-
 tuus est rex Ægypti, ille videlicet, qui quærebat
 occidere Moysen. Quo mortuo, clamaverunt filii
 Israel ad Dominum, et exaudivit eos.

CAPUT III.

Moyses enim pascebat oves Jethro cognati sui sacerdotis Madian. Cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Oreb; aruitque ei Dominus in flamma ignis de medio montis, et videbat quod rubus arderet, et non combureretur. » Jam incipiunt mysteria, jam revelantur sacramenta. Hæc est autem prima visio Moysi, cum cum Deo loqui incipit. Sed quid per hanc, nisi beatam Virginem Mariam, quæ sic de deserto spinosa et peccatrice gente exorta est, de rubi asperitate pulchra et odorifera nascitur? Hæc autem visa est ardens, sed non arsit, quia carnalis concupiscentia, sine libidinis aestu, sancto spiritu obumbrata concepit. Hoc est enim, quod Dominus ait: « Spiritus sanctus superveniet in te, et eris altissimi obumbrabit tibi (Luc. 1, 35). » Igitur ignis in rubo, splendor in virgine, lux in monte, lux illa, quæ ait: « Ego sum lux mundi (Joan. 1, 9). » Volebat Dominus propius accedere Moyses, ut videret quare non combureretur, sed quia nondum aptus tanta cognoscere sacramenta, dictum est ei: « appropies huc; » id est non quæras ea quæ tibi late sunt; noli Virginis castitatem, noli Christianitatem investigare: « solve calceamenta de pedibus tuis. » Quare hoc? Locus enim in quo stas, sancta est; in terra sancta non licet habere animalia, non licet indui pelles mortuorum; non enim Adam in paradiso nudus exiens zona animalia indutus est. Et ait Dominus: « Ego sum Deus patris tui Deus Abraham, et Deus Jacob: illi afflictionem populi mei in Ægypto, et clamorem ejus audivi, et descendi liberare eum. Veni tunc, et mittam te ad Pharaonem; ne timeas, ego ero tecum, et hoc habebis signum quod misero te. » Id est, in hoc te a Deo missum esse nosce, quia Deus semper tecum erit, et signa, et cuncta quæcumque facere volueris, per te, et in semper operabitur. Cumque eduxeris populum de Ægypto, immolabis Domino super montem Oreb, id est super montem Dei Oreb, qui corvus interpretatur, per quem populum gentium intelligis, a quo, et in quo magnum et singulare sacrificium quotidie Domino immolatur. Huic enim corvus stultus ait: « Fuistis aliquando tenebræ, nunc in lux in Domino (Ephes. 5, 10). »

Dixitque Moyses: Ego vadam ad filios Israel, et dicam eis: Deus patrum nostrorum misit me ad vos, si dixerint mihi: Quod est nomen ejus, quid dicam eis? Dixitque Dominus ad Moysen: Ego sum mihi sum. Sic dices, filiis Israel: Qui est, misit me ad vos. » Mirabile nomen! Nunquid enim cælum est? Nunquid terra, mare, angeli, et homines sunt? An quia scriptum est: « Omnes gentes si non sunt, sic sunt coram eo? » Quid est quod dicitur: « qui est, misit me ad vos? » Dicat ergo, semper est, qui idem semper est, qui nunquam

A cœpit esse, qui nunquam desinit esse, qui omnibus dat esse, qui de proprio esse non mutatur in esse, vel non esse. Ille qui sic vocatur, misit me ad vos: hoc enim nomen nulli alii convenit, hoc nomen solius Dei est.

« Dixitque Dominus ad Moysen: Hæc dices filiis Israel: Dominus Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, misit me ad vos; hoc nomen mihi in æternum, et hoc memoriale meum in generationem et generationem. » Ecce jam familiarius nomen, et quod ipsum non intelligant Hebræi, dicere non possunt. Hoc nomen et vetus et nova generatio cognoscit, hoc Synagoga, hoc Ecclesia intelligit. « Vade igitur, et dic filiis Israel, quia ego vidi afflictionem illorum, et eduxi eos de terra Ægypti, ingredierisque tu, et eris senior Israel ad regem Ægypti, et dices ad eum: « Dominus Deus Hebræorum vocavit nos: ibimus in viam trium dierum per solitudinem; ut immolemus Domino Deo nostro. « Quid est enim viam trium dierum? Quid est solitudo? » Ecce, inquit David, elongavi fugiens, et mansi in solitudine. (Psal. LIV, 8) » Est ergo solitudo gentium Ecclesia; hic immolatur, hic sacrificatur; extra hanc non est locus veri sacrificii. Via vero trium dierum Trinitatis demonstrat; uno siquidem die venit ad Patrem, secundo ad Filium, tertio ad Spiritum sanctum. Sufficit hæc venientibus 50 ad immolandum, nec infra stare, nec ultra procedere libet; qui enim aliter egerit, C ejus sacrificium non suscipietur. Veniunt Judæi usque ad Patrem; fuerunt hæretici, qui crediderunt in Patrem, et in Filium, et non suscipiebant Spiritum sanctum; fuerant autem qui multos crederent deos, sicut gentiles, qui idola colebant. Nulli ergo horum ad præfixum fidei terminum veniebant; abominabile igitur est eorum sacrificium. Sequitur:

« Sed ego scio, quod non dimittet vos rex Ægypti, ut eatis, nisi per manum validam; extendam enim manum meam, et percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus sum in medio eorum. » Vere judicia Dei abyssus multa. Scit quia non dimittet, mandat tamen, ut dimittat, in quo Dei justitia, et Pharaonis iniquitas manifestatur. Non vult violenter auferre, quod ab alio, quamvis injuste, possideatur: exercet suum jus, ne forte injuste fecisse dicatur quæ contra Ægyptios facturus est. Denique et suos cautiores reddit, dum ea, quæ ventura sunt, eis manifestat. « Post hæc, inquit, exhibitis, daboque gratiam populo huic coram Ægyptiis: postulabit mulier a vicina sua vasa argentea, et aurea, ac vestes, et spoliabitis Ægyptum. » Hoc autem alicui injustum videtur, ut populus Dei fraudulenter rapiat; sed quia hoc fieri Deus ipse præcepit, non potest injustum esse, quod justitia fieri jubet; nondum enim dictum fuerat: « Diligite inimicos vestros (Matth. 5, 44), » imo lex erat, quæ postea promulgata est: « Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum (Ibid., 43). » Si igitur inimici erant, qui eos

affligebant, qui gravi jugo servitatis eos opprimebant, qui non solum sua, sed seipsos injuste detinebant, cur injustum esse dicatur, quod juste fieri videatur? Justitia enim est, quæ jus suum unicuique tribuit. Ubi enim neque iudex est, neque justitia, ibi vindicta est necessaria. Hæc tamen specialiter intellecta magnum videtur habere sacramentum. Quamvis enim Ægyptum, id est mundum istum violentum et tenebrosam fugiamus, si quæ tamen bona, si quæ utilia et honesta in eo esse judicemus, amplectenda, rapienda, et tenenda sunt. Habent enim multoties et sæculi amatores scientiam litterarum, mores honestos, multarum artium peritiam. Multa enim a poetis et philosophis accepimus, quæ valde amplectenda, et diligenda sunt: hæc rapere, hæc possidere, et habere, his Ægyptum expoliare non est peccatum.

CAPUT IV.

« Dixit autem Moyses: Non credent mihi, neque audient vocem meam; sed dicent: Non apparuit tibi Dominus. » Incredulitas Moysi ad totum populum refertur. In se enim ipse ostendit quam durus et semper incredulus ille populus fuerit. Non credent sine signis, quoniam Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt. « Generatio enim prava et perversa signum quærit (Matth. xvi, 4). » Unde et subditur:

« Dixit ergo Dominus ad Moysen: Quid est hoc quod tenes in manu tua? Respondit: Virga; dixitque Dominus: Projice illam in terram; projecit, et versa est in colubrum, ita ut fugeret Moyses. » Interrogatur enim Moyses, non propter aliud, nisi ut de suæ responsionis vinculo teneatur. Ipse enim confessus est se tenere virgam, quam mox in serpentem conversam expavit. Signum est hoc, et mirabile signum. Credat ergo signo, qui non vult credere verbis. Sed quid per virgam, nisi Dei correctio signatur? Unde scriptum est: « Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt (Psal. xxii, 4). » Itemque: « Virga directionis, virga regni tui (Psal. xlii, 7). » Et Salomon: « Qui parcat baculo, odit filium (Prov. xiii, 24). » Et Apostolus: « Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in misericordia, et mansuetudine? (I Cor. iv, 21). » Hæc autem virga illis vertitur in draconem, qui sæpius correcti se emendare nolunt, quia incorrigibiles existunt, tandem divinæ ultionis iram et indignationem super se sævientem sentiunt. Unde et Psalmista: « Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos (Psal. ii, 9). » Sic igitur divina correctio, aliis est virga, aliis est draco: alios misericorditer castigat, alios insanabiliter percutit. Hujus autem caudam Moyses tenet, et in virgam serpens convertitur; quoniam aliquis vir justus est, qui vindictam peccatoribus imminentem suis orationibus avertit. Cum enim Deus ultionis ab ira placatur, tunc draco sæviens in virgam vertitur. Hujus serpentis caudam David tenebat quando videns angelum percutientem, cla-

mabat: « Ego sum, Domine, qui peccavi, ego ini egi, isti, qui oves sunt, quid fecerunt? (183) A tatur, obsecro, furor tuus a populo (II Reg. x 17). » Similiter et Phinees, de quo scriptum: « Stetit Phinees, et cessavit quassatio (Psal. cv, 3) Sic et Moyses iste, cui a Domino dicitur: « Dix me, ut deleam populum istum. »

« Dixitque dominus rursum: Mitte manum tuam in sinum tuum, quam cum misisset in sinum suum, protulit leprosam tanquam nivis. Retrahit, ait, manum in sinum tuum; retraxit, et protulit iterum, et erat similis carni reliquæ. Si non crederint tibi, nec audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis. » Manus namque Moysi Hebræorum populus intelligitur. Sinus terra promissionis. « Mitte, inquit, manum tuam in sinum tuum, » id est, duc populum in terram promissionis. Traxit autem Moyses manum de sinu suo, significans populum propter peccata sua ducendum esse in captivitatem; unde et manus leprosa apparuit, quia, nisi leprosa fuisset, de sinu non haberetur; nisi populus peccasset in captivitatem duceretur. Sed quid ait Psalmista: « Ut quid, mine, avertis manum tuam, et dexteram tuam medio sinu tuo in finem? (Psal. lxxiii, 11.) » Hoc enim quod sequitur. Retrahe, ait, manum in sinum tuum, id est, reduc populum de captivitate iterum in terram suam. Ductus namque in captivitatem quoties se peccasse confitebatur, et poenitentiam agens Dei misericordiam implorabat, mox a misericordiosissimo Domino exaudiebatur, et qui leprosus de patria ejectus fuerat, mundus per poenitentiam redibat. Unde et subditur: « Retrahit, et protulit iterum, et erat similis carni reliquæ. » Sic igitur qui neque per virgam, neque per serpentem, neque per duram correctionem corripiebantur, saltem patria expulsi ad poenitentiam redire cogebantur. Quod si neque sic convertiebantur, sed adhuc in malitia persistebant, ejectos quoque divinæ ultionis gladius persequiebatur, quo semper cadentes in proprio sanguine volutabantur. Et hoc est, quod dicitur: « Si non crediderint tibi, neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis. » Quod si nec duobus quidem signis crediderint, neque audierint vocem tuam, sume aquam fluvii, et funde eam super aridam, et quidquid ibi fuerit de seris de fluvio, vertetur in sanguinem. » Quod enim dicitur: Si non audierint sermonem signi prioris, hoc est, quod in Evangelio Dominus dicit: « Si verbis non vultis credere, operibus credite (Joan. x, 38). » Nam et signa suo modo loquuntur et non minus signis, quam verbis creditur. Sed et per aquam fluminis, quid per aridam intelligitur? « Aquæ enim multæ populi multi (Apoc. xvi) Aqua sumitur de flumine, quando de toto pars aqua separatur. Funditur autem super terram, quæ a suæ habitationis loco, ad alias ducitur natio. Quæ quidem in sanguinem vertitur, si inimico-

(183) Vulgata habet: *Vertatur: obsecro, manus tua contra me, et contra domum patris mei.*

is percussa cadet. Hoc est enim, quod Eze- A
 i dicitur (*cap. v, 1*), ut caput et barbam radat,
 cepta statera, in tres partes pilos dividat ;
 a partem igni comburat in medio civitatis :
 am gladio concidat : tertiam in ventum disper-
 postquam se Dominus gladium missurum esse
 Barba namque prophetæ populus est Judæo-
 cujus una pars in medio Jerusalem igne et
 perit ; altera in eodem loco gladiis est truci-
 ; tertia vero super terram effusa, et ubique
 iam dispersa, divinæ ultionis nusquam gladium
 ere potuit. « Dixitque Moyses : Obsecro, Domine,
 n sum eloquens ab heri, et nudius tertius ; et ex
 o locutus es ad servum tuum, impeditoris et
 rdioris linguæ sum (184). » Non sum eloquens
 eri, et nudius tertius, per quod totum tempus
 ligitur præteritum. Deficit enim omnis sapien-
 t eloquentia, summæ illi et incomparabili sa-
 iæ, et eloquentiæ comparata. Nam et in homi-
 hoc sæpe contingit, ut aliquis, qui se sapien-
 esse putabat, cum aliquo sapientiore rationem
 ns, mox quid minus habeat, et quam multis ad
 ndum indigeat, colloquendo intelligat. « Dixit-
 Dominus ad eum : Quis fecit os hominis ? aut
 is fabricatus est mutum et surdum, videntem et
 um ? nonne ego ? » Ego, inquit, omnes feci, ego
 ria dona unicuique largitus sum, ego eloquen-
 et mutum, sapientem et insipientem creavi :
 amisi potestatem, facio quod volo ; perge igi-
 et ego ero in ore tuo, et cui nec sapientia, nec
 entia deerit, doceboque te quid loquaris. At
 « Obsecro, inquit, Domine, mitte quem mis-
 us es, » tantumque negotium alii agendum com-
 .

ratus Dominus in Moysen ait : Aaron frater
 is levites, scio quod sapiens et eloquens sit
 vites autem erat, quia primogenitus) ; loquere,
 quit, ad eum omnia verba mea, et ego ero in
 tuo, et in ore illius, ipse loquetur pro te ad
 pulam, » et quia eloquens est, adimplebit offi-
 oris tui. Sacerdotum est ergo loqui ad popu-
 Tu autem eris in his, quæ ad Deum pertinent,
 internuncius et mediator. Abiit autem Moyses
 thro cognatum suum, dixitque ei : « Vadam in
 yptum videre fratres meos. Dixitque Jethro : D
 de in pace.

Dixit ergo Dominus ad Moysen : Revertere in
 yptum : mortui enim sunt, qui quærebant ani-
 am tuam. » Manifestum est igitur, quia non so-
 Pharao quærebat occidere Moysen. Omnes au-
 reges Ægypti Pharaones dicebantur. Alius igitur

14) Hic locus valde corruptus in editione a Cod.
 ent. emendatur.

15) Cod. Bib. Mont. Amiatæ : *Vide ut omnia
 sa, quæ posui in manu tua facias coram Pha-
 : Ego indurabo cor ejus, et non dimittet popu-*

16) Libertas arbitrii stabilitur. Deus auctor mali
 non potest ; deficientem hominem a bono, hoc
 a justitia, si placet, in prava ejus voluntate re-
 uit, et a pravitate, et justitia non retrahit.

Pharao Ægyptiis modo præerat, qui illi quidem suc-
 cesserat, quem fugerat Moyses. « Tulit ergo Moyses
 « uxorem et filios, et imposuit eos super asinum,
 « reversusque est in Ægyptum. Dixitque ei Domi-
 « nus : (185) Vide ut cuncta signa facias coram
 « Pharaone, quæ tibi facere præcepi, ego indurabo
 « cor ejus, et non dimittet populum. » Quid est hoc,
 Domine ? Tu indurabis cor ejus ? « Tu enim, ut Apo-
 stolus ait, cui vis miseris, et quem vis induras
 (*Rom. xi, 18*). » Quod si induras, cui nemo resistere
 valet, quid ad Pharaonem ? Cur qui populum dimit-
 tere non potest, ideo punitur, quia non dimittit ? Non
 potest quidem, quia induratur : a quo ? a te. Tu
 enim dicis : « Ego 52 indurabo cor ejus. » Aliter
 ergo est intelligendum (186). Quod ergo dicitur :
 « Ego indurabo cor ejus ; » tale est ac si diceret :
 « Ego cor ejus indurari permittam, nullam vim ei fa-
 ciam, totum se sibi dimittat, faciat quod velit, ut
 sive bene, sive male egerit, totum sibi, et non mihi
 imputetur. Miser ille, qui sic suæ voluntati relin-
 quitur. Hinc ergo colligitur, quia (187) quod boni
 salvantur, Dei gratia est, qui eos suæ misericordiæ
 freno ad se trahens, etiam cum peccare velint, pec-
 care eos non patitur ; hoc autem non vim faciendo,
 sed cor molliendo, et in melius immutando. Quod
 vero mali pereunt, justitia est ; « quæ enim semina-
 verit homo, hæc et metet (*Galat. vi, 2*). » Nunquam
 enim humana natura ad malum proclivis est, ut nisi
 coacta bene agere queat (188). Ex hoc igitur apparet
 C quam iniquus Pharao iste fuerit, qui toties flagella-
 tus, qui tot miraculorum signis, nullo in signo, et
 naturali bono ad misericordiam flectebatur. Noluit
 ergo eum Dominus emollire, ne fortasse bonus puta-
 retur, qui sua sponte tam malus et iniquus erat.

« Vade, dic Pharaoni : Filius meus primogenitus
 « est Israel ; dixi tibi : Dimitte filium meum, et no-
 « luisti : ecce ego interficiam filium tuum primoge-
 « nitum. » Primogenitus est namque Dei filius Israel,
 non natura, sed gratia. Hæc enim gens, prima om-
 nium a Deo electa, præ cunctis dilecta fuit. Quando
 autem omnia primogenita Ægypti interfecta sunt,
 tunc et primogenitum Pharaonis interfecit Dominus ;
 non enim est personarum acceptor Deus. Cumque
 esset Moyses in itinere in diversorio, occurrit ei
 Dominus, et volebat occidere eum. « Tulit illico Se-
 « phora acutissimam petram, et circumcidit carnem
 « præputii filii sui, tetigitque pedes ejus et ait :
 « Sponsus sanguinum tu mihi es. » Ex hoc datur
 intelligi, quia Moyses de filio circumcidendo jam ad-
 monitus fuerat, sed quia mater ejus alia lege vive-
 bat, ea fortasse resistente, aut non potuit, aut ne-

(187) Doctrina gratiæ efficacis non cogentis, sed
 admirabiliter allicientis traditur ; homines enim, quos
 peccare non sinit, misericordia sua excipit ; aufert
 eis cor lapideum, et dat cor carneum, hoc est flexi-
 bile ab bonum.

(188) Natura humana etsi per peccatum originale
 vulnerata, ejus tamen bonitas absumpta non est, ut
 nisi coacta bene agere valeat. Bonæ enim operationis
 potentiam habet. Vide Natal. Alexand. Dissert. 26,
 sect. 3, adversus Manichæos.

glexit. Non igitur jam mater ejus, quæ alia lege A vivebat, nunc admonetur, sed quodammodo cogitur, ut eum circumcidat. Si enim ad fratres suos, qui omnes circumcisi erant, filium suum incircumcisum detulisset, quasi Dei pacti prævaricator, scandalum eis movere poterat. Tulit ergo Sephora acutissimam petram (*petra autem erat Christus*) et circumcidit præputium filii sui. Hac enim petra et Judæi circumciduntur, et baptizantur. « Quicumque, inquit Apostolus, baptizati estis in Christo, Christum induistis (*Galat. III, 27*). » De circumcisione autem, in libro Geneseos plenissime exposuimus. Sequitur :

« Tetigitque pedes ejus, et ait : Sponsus sanguinum tu mihi es. » Cur enim pedes ejus petra tetigit, nisi quia circumcisio, et baptismus inutilis est, si post baptismum, vel circumcisionem pedes supra petram non stabiliantur ? Unde Psalmista : « Eduxit me de lacu miseræ, et de luto fæcis, et statuit super petram pedes meos (*Psal. xxxix, 3*). » Quæ cum ait : « Sponsus sanguinum tu mihi es, » feminea pietate videtur loqui, ac si dicat : Hoc ex tua conjunctione beneficium capio, ut filiorum meorum sanguinem fundam. Quod si hoc ad Dominum Sephora dixisse intelligatur, sic exponetur, ac si diceret : Novum genus conjugii, in quo ex sanguine filii generantur mirabilis sponsus, cui vel ex aqua, vel ex sanguine filii generantur. « Et dimisit eum, postquam dixit ; « Sponsus sanguinum tu mihi es, » non quia hoc dixit, sed « ob circumcisionem. » Ad hoc enim venerat, ut non mulieris verba attenderet, sed ut puer C circumcideretur.

CAPUT V.

Venit ergo Moyses, et narravit fratri suo quæcunque audierat. Veneratque simul ad seniores Israel, locutusque est Aaron, quæ Dominus jusserat, et fecit signa, et credidit populus, omnesque gavisi sunt, et proni adoraverunt. Ad majora tendimus, ideo in exponendis historiis laborare nolumus, ne forte, sicut quorundam moris est, quæ per se plana sunt, difficilia reddamus. Inde autem venerunt ad Pharaonem, dixeruntque ei ut dimitteret populum ; quod audire noluit, sed vehementius quam prius eos afflixit. Hoc autem Dei providentia fiebat, quo et Pharaonis malitia, et Dei potentia innotesceret.

CAPUT VI.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens : « Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, et Jacob, in Deo omnipotente, et nomen meum Adonai « non indicavi eis. » Quid est hoc, quod dicitur : apparuit Dominus patriarchis, seque et Deum omnipotentem illis esse ostendit, et tamen nomen suum, quod est Adonai, non indicavit eis ? Per hos enim tres patriarchas, ex quibus omnes Judæi originem ducunt, omnem Judæorum populum intelligere debemus. Dei vero nomen Jesus 53 Christus est (189). Ipse enim et Verbum vocatur. « Ecce, inquit propheta, nomen Domini venit de longinquo (*Isai. xxx, 27*). » Hunc autem non cognoverunt Judæi, « quia

si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (*I Cor. II, 8*). « Excæcavit enim eos malitia eorum, secundum illud : « Excæca cor populi hujus, ut videntes non videant, et audientes non intelligant (*Isai. vi, 10*) » Interpretatur autem Adonai Dominus Deus. Salvator autem discipulis suis loquitur dicens : « Vos vocatis me Magister, et Domine, et bene dicitis ; sum etenim (*Joan. XIII, 13*). » Itemque : « Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet (*Matth. XXI, 3*). » Ignorantia igitur ista patriarcharum, non est patriarcharum, sed seminis patriarcharum. Indicavit eis Dominus nomen suum, et non indicavit. Indicavit secundum se, non indicavit secundum membra. Indicavit primis, non indicavit novissimis. Sic enim terram promissionis illis promittit, et illis non datur. » Tibi, inquit Dominus, dabo terram hanc, » tibi, et non tibi. Tibi in semine, tibi non personaliter. Potest autem et sic intelligi : nomen meum Adonai non indicavi eis, quia non quasi Dominum, sed quasi Patrem me eis exhibui. Nunc autem vos liberando, et Ægyptios affligendo, qualiter et rex et Dominus esse noverim, cunctis gentibus innotescet. Unde et frequenter dicitur : « Ego Dominus Deus vester. » Itemque : « Et sciatis, quia ego Dominus. »

CAPUT VII.

« Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens : Ego « Dominus. » Hoc est, quod modo superius dixit, Adonai. Hoc est illud nomen, quod patriarchis non indicavit, id est filiis patriarcharum. Sequitur : « Loquere ad Pharaonem : quæ loquar tibi. Et ait « Moyses : En incircumcisis labiis ego sum, quomodo audiet me Pharaos ? » Incircumcisis enim labiis est, qui superflua, vana et inutilia loquitur : circumcisis vero, qui et interrogare, et respondere rationaliter novit. Quod hic Judæi dicant, cum labiorum inusitatum circumcisionem audiant ; et ut ego quoque incircumcisis labiis eloquar, utinam et nares sibi circumcidant, ut jam nunc ab inutili circumcisione quiescant.

» Dixitque Dominus ad Moysen : Ecce constitui te « Deum Pharaonis ; » eam videlicet potestatem tibi tradendo, ut juxta voluntatem tuam eum affligas, et in signis, et miraculis, quæ feceris, obstupescat, tibi que in nullo nocere valeat. Et Aaron frater tuus erit propheta tuus, ut quia facundus, et cloquens est ipse, pro te loquatur ad Pharaonem. « Sed ego indurabo cor ejus. » Hoc autem superius expositum est. Huic autem simile est, quod dicitur. « Et ne nos inducas in tentationem (*Matth. VI, 13*). » Similiter et Pharaos dicere poterat : Ne indures cor meum Domine. Deus enim neque indurat, neque in tentationem aliquem inducit : sed quia in ejus est potestate et induratum mollire, et in tentationem euntem retinere, ideo et indurare, et in tentationem ducere dicitur.

« Fecit itaque Moyses, et Aaron, sicut præceperat « Dominus ; talitque Aaron virgæ coram Pharaone,

ris suis, quæ versa est in colubrum. » De A
 quidem ejusque commutatione satis superius
 n est. Bene autem principium signorum virga
 quoniam correctionem Dei significare diximus.
 igitur Moyses ad Pharaonem, non cum gladio,
 im virga : unde si pœnitere voluisset, facilem
 ioscendum Dominum, per hoc cognoscere pote-
 ied quia pœnitere noluit, in colubrum virga
 rtitur, ut majoribus dignus suppliciis, majoris
 tionis tormenta se exspectare intelligat. Et
 qui virga non corrigitur, draconi, id est dia-
 puniendus traditur. « Vocavit autem Pharao-
 entes, et maleficos, et fecerunt ipsi per in-
 lationes Ægyptiacas, et arcana quædam simi-
 , projeceruntque singuli virgas suas, quæ
 æ sunt in dracones, sed devoravit virga Aaron
 as eorum. » Infelix Pharao, cum humiliare se
 sset, ad suæ deceptionis figmenta confugit, ut
 ilsa, quæ ipse operatur, probet non esse ve-
 quod Dominus ait. Hoc enim tyranni sæpe fe-
 leguntur, qui videntes signa et miracula, quæ
 artynes suos Deus faciebat, maleficos eos et
 tatores esse putabant. Ipsi quoque Salvatori
 Judæos dixisse legimus : « In Beelzebub prin-
 læmoniorum ejicit dæmonia (Luc. xi, 15). » Nec
 n si suis incantationibus et arte diabolica hoc
 ici facere potuerunt; cum ipse Satanus, ut
 olus ait, transfiguret se in Angelum lucis (II Cor.
). Quod autem virga Aaron virgas eorum devo-
 nihil divinæ ultioni resistere posse significat. C
 ixit autem Dominus ad Moysen : Ingravatum
 cor Pharaonis, non vult dimittere populum.
 e ad eum mane, ecce egredietur ad aquas, et
 ei ut dimittat populum. Quod si audire con-
 pserit, tolle virgam, et extolle super aquas
 rpti, et super rivos, et paludes, et lacus, ut
 antur in sanguinem, et pisces moriantur. »
 st enim prima plaga, qua Ægyptus a Domino
 titur. Decem enim plagis flagellavit Dominus
 tum, quibus significavit quibus modis, et propter
 causam mundum affligat universum. Quoniam
 a denarius numerus omnes in se numeros conti-
 deo frequenter decem pro omnibus 54 accipiun-
 Unde in Apocalypsi de sanctis dicitur : « Quia
 unt tribulationem diebus decem (Apoc. ii, 10), »
 t cunctis diebus. Decem namque et centum, et
 , nisi per se, et in se resolvantur, nihil habent
 ius ubi crescant; unde cum sint finiti, sæpe pro
 tis accipiuntur. Decem ergo plagæ omnes pla-
 gnificant, quibus ob duritiam cordis nostrî in
 nundo a Domino flagellamur. Omnis enim homo
 ao dici potest, qui Dei præcepta per Ecclesiæ
 res audiens parvipendit, eisque indurato corde
 imo resistit. Detinet autem Dei populum in
 lute, quando homo quinque corporis sensus,
 æque virtutes Deo servire non permittit. Hic
 nim populus Dei, qui gravi corporis servitute

deprimitur. Hic dum in populosa Ægypto habitat,
 vitiorum et malignorum spirituum multitudine val-
 latus Deo sacrificare non potest. Vult igitur ire in
 desertum, quærere locum secretum, iniquorum eva-
 dere conversationem, hoc autem non corpore, sed
 mente. Qui enim a vitiis et malignis spiritibus se-
 paratur, ubicunque sit, in deserto est, quoniam
 desertus est, derelictus est, et a malo populo mente
 et spiritu sequestratus, jam solitarius cum Deo est.
 Cætera videamus.

« Vade, inquit Dominus Moysi, ad Pharaonem,
 » ecce egredietur ad aquas. » Quid enim hoc in loco
 per aquas, nisi stultam hujus mundi et philosopho-
 rum et poetarum sapientiam designat? Quæ quoniam
 voluptatem summum bonum prædicat, quoniam
 mundi gloriam, et honores, et delicias laudat, quo-
 niam vitia, carnisque concupiscentias non reprehendit,
 ideo Pharao omnesque mundi amatores ad eam
 currunt, eam sitiunt, eam bibere cupiunt. Ideo-
 que Moyses correctionis virgam ferens, fortemque
 manum potenter extendens, eam in sanguinem
 convertit. In sanguinem quidem eam convertit,
 quia quam sit venenosa, quam periculosa, quam
 fetida, quam peccatorum sordibus plena, Christus
 Dominus noster, ejusque discipuli vera ratione pro-
 baverunt. Qui ergo non vult mori, qui timet perire,
 fugiat has aquas, neque suscipiat hanc doctrinam :
 moriuntur enim, qui eam bibunt, quod quidem illi
 pisces significabant, qui in Ægypti flumine mortui
 sunt. Malefici autem, qui sicut Moyses signa faciunt,
 hypocritæ intelliguntur, quoniam et ipsi, sicut Ec-
 clesiæ doctores, philosophorum et poetarum scien-
 tiam damnant; de quibus Dominus ait : « Super ca-
 thedras Moysi sederunt Scribæ et Pharisei (Matth.
 xxiii, 2). » Hi autem omnia opera sua faciunt, non
 ad laudem Dei, sed turpis lucri gratia, et ut videan-
 tur ab hominibus. Foderunt autem aquam Ægypti
 per circuitum fluminis, quoniam cognita veritate,
 hanc ulterius bibere noluerunt. Aquam quippe fo-
 dere, est pure et sincere sapientiæ fontem investi-
 gare. Quæ bene quidem circa flumen foditur, quo-
 niam non nisi in divinis Scripturis invenitur. Fuit
 autem sanguis iste per septem dies, quoniam prædi-
 cta philosophorum scientia in sanguinem et peccata
 conversa, amplius in æternum a viris catholicis
 non suscipietur; non enim sunt dies nisi septem.
 Hoc est ergo diebus septem, quod est diebus omni-
 bus. Noluit autem Pharao dimittere populum.

CAPUT VIII.

« Dixitque Dominus ad Moysen : Dic ad Aaron :
 » Extende manum tuam super fluvios, et super rivos,
 » et paludes, et educ rana super terram Ægypti.
 » Extendit Aaron manus super aquas Ægypti, et
 » ascenderunt ranae, operueruntque terram Ægy-
 » pti (190). » In prima namque plaga philosophi, et
 poetæ perierunt, omnisque eorum scientia, et paga-
 norum ritus destructus est. Ecce autem in hac se-

10) Omnes plagas a Deo Pharaoni, et Ægyptiis inflictas. S. August. perstringit lib. xvi De civit. cap. 43.

cunda ranæ ebulliunt : hæretici insurgunt, qui et loquacitate omnes inquietant, et sua immunditia euncta commaculant ; non aliunde veniunt, sed Je aquis ascendunt, quoniam male Scripturas intelligendo, perverseque exponendo, ibi errores concipiunt, et ibi hæretici fiunt. Prius enim philosophi et poætæ, deinde vero hæretici erronea sapientia mundum deceperunt. Eo ergo ordine ponuntur, quo et temporaliter sese sequuntur. Merito autem hæreticos ranæ significant, quoniam non in ratione, sed in loquacitate hæretici confidunt. Fecerunt autem et malefici per incantationes similiter, jam tunc significantes, quoniam et hypocritæ sanctorum exempla (191) quadam similitudine imitaturi erant. « Dixit » Pharao : Orate Dominum, ut auferat ranas a me, » et a populo meo, et dimittam populum, ut sacrificet » Domino. Oravitque Moyses, et mortuæ sunt ranæ. » Hoc enim usque hodie peccatores agunt, et in arcto positi Dominum orant, cujus mox liberalitatis obliviscuntur. Mors vero ranarum hæreticorum monstrat interitum. Videns autem Pharao, quod data » esset requies, induravit cor suum, et non dimisit » eos, sicut præceperat Dominus. Dixitque Dominus » ad Moysen : Loquere ad Aaron : Extende manum » tuam, et percute pulverem terræ, et sint sciniphes » in universa terra Ægypti. Feceruntque ita, et » facti sunt sciniphes in hominibus, et in jumentis, » omnisque pulvis terræ versus est in sciniphes. » Sciniphes autem culices, alii muscas minutissimas vocant, ad quarum differentiam musca canina dicatur. Sed quid per sciniphes, qui et homines, et jumenta nimis angustiis inquietabant, nisi cura, et sollicitudo rerum temporalium intelligitur? Cum enim aliquem pro hac substantia transitoria et fugitiva tam anxio animo laborare, discurrere, sudare, et festinare videas, nonne sciniphes eum stimulent, et sequantur, tibi videtur? Qui merito de terræ pulvere oriuntur, quoniam hæc talis cura, et sollicitudo ad terrena et fugitiva bona homines invitat. Et isti quidem in hominibus sunt, et in jumentis, quoniam et sapientes, et insipientes fatigant. Ipsa quoque juxta litteram, jumenta non fatigarentur, nisi hæc talis sollicitudo fuisset. Hæc enim et boves arare, et equos in bella ruere, cæteraque jumenta oneribus deprimi cogit. Ab hac autem sollicitudine liberare nos volens Dominus, dicebat : « Nolite solliciti esse dicentes : Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? » (Matth. vi, 31). Hæc autem tertia plaga, qua mundus percutitur, nulla magis quam ista eum vexat. Voluerunt autem et maleficis sciniphes facere, et non potuerunt, non quod difficilius sit facere ranas, vel colubros; sed quia ibi tantum possunt, ubi eos Deus posse permittit. Unde ipsi quoque dicunt : « Digitus Dei est hic; » intelligentes Dei manus hanc esse potentiam, quæ a solita operatione tam subito eos coercere valeat.

« Dixitque Dominus ad Moysen : Dic Pharaoni : » Dimitte populum, alioquin immittam in te, et in

(191) Cod. S. Cr. in Laurent., quadam simulatione.

» servos tuos et populum tuum, et in domum tuam » omne genus muscarum. Factumque est ita. Venen- » runtque muscæ gravissimæ in domum Pharaonis, » et in omnem terram Ægypti, corruptaque est » terra ab hujusmodi muscis. » Quid enim per muscas, nisi spiritum fornicationis, ipsamque omnium vitiorum turpissimam libidinem intelligimus? De qua Apostolus : « Omne, inquit, peccatum, quod fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicator, in corpus suum peccat (I Cor. vi, 18). » Unde et hic dicitur, quod ab hujusmodi muscis terra corrupta fuerit. Quid est enim, quod libidinis æstus terram, id est carnem nostram corrumpit? Hujus autem multæ sunt species; idcirco et muscæ diversorum generum fuisse referuntur; quas quia gravissimas dicit, quantum hoc vitium in hominibus grassetur, innotuit. His etenim muscis adulter, his fornicator, his sodomita, his cujuscunque libidinis operator stimulator, vexatur, incenditur, persequitur, corrumpitur. Hæc tamen muscæ non erant in terra Gessen, ubi filii Israel habitabant, quoniam sancti viri jejuniis, vigiliis, orationibus, carni que maceratione omnem libidinis impetum a se repellunt. « Vocavitque Pharao Moysen, et Aaron, et ait illis : Ite, sacrificate Deo » vestro in terra hac. » Et ait Moyses : Non potest ita » fieri; abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? quod si mactaverimus » ea, quæ colunt Ægyptii coram eis, nos lapidibus » obruent. » Abominationes Ægyptiorum dicit. Et est mirabilis viri prudentia, qui coram ipso rege suos deos abominationes appellat; Ægyptii enim non solum hircos, et oves, et vaccas, sed alia multa portenta adorabant. « Viam trium dierum pergemus » in solitudine, et sacrificabimus Deo nostro, sicut » præcepit nobis. » Quid vero via trium dierum significet, supra exposuimus. « Dixitque Pharao : » Ego dimittam vos; verumtamen ne longe abeat, » orate pro me. » Considera, Pharao, quid possit virtus, et potentia tua : rogas Prophetam, ut ipse pro te Dominum roget, quatenus a te, et a populo tuo muscas repellat : adhuc te virga percutit, et ferre non potes : quid si ignem de cælo pluatur? Noli ulterius indurare cor tuum, noli amplius fallere servos Dei, ne si forte pro te orare desierint, pereas et tu, et populus tuus. Egressusque Moyses a Pharaone oravit Dominum, et perierunt muscæ. Ingratum est autem cor Pharaonis, et noluit dimittere populum. Qui autem Pharao sæpius induratur, ideo sæpius flagellatur. Sequitur :

CAPUT IX.

« Dixit autem Dominus ad Moysen : Vade dic Pharaoni : Hæc dicit Dominus : Dimitte populum » meum, alioquin ecce manus mea erit super agros » tuos, et super equos, et asinos, et camelos, et » boves, et oves, pestis valde gravis. Fecit ergo » Dominus verbum altera die, mortuæque sunt omnia animalia Ægyptiorum; de animalibus vero » filiorum Israel nihil omnino periit. » Quid autem

per hæc, quæ modo numerata sunt, nisi exteriorem substantiam intelligimus, quam cum Dominus repente peccatoribus aufert, aut probatio est, aut vindicta. Sic enim et beato Job fecisse legitur, qui patiens, tamen patienter gratias agens dicebat: « Dominus dedit, Dominus abstulit (*Job. 1, 21*). » Vir etenim sanctus in hoc quoque Dei misericordiam agnoscebat, quod non se, sed sua feriebat. Cum ergo in exterioribus homo flagellatur, gratias agat, convertatur et pœniteat. Denique misericordiam recognoscat, qui eum tam misericorditer ad pœnitentiam vocat. Corripit enim Dominus omnem filium, quem recipit (*Hebr. xii, 7*). Et beatus homo, qui corripitur a Domino. Non induretur ut Pharao, sed confessus se peccasse, veniam postulet, ne forte usque ad animam vindicta desæviat. Unde scriptum est: « Dominus custodiat te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus (*Psal. cxx, 7*). » Hæc autem quinta plaga est per quam in his quæ possidet, et non in se homo percutitur. « Et induratum est cor Pharaonis, et non dimisit populum: et dixit Dominus ad Moysen, et Aaron: Tollite plenas manus cineris de camino, spargat illum Moyses in cælum coram Pharaone, sitque pulvis super universam terram Ægypti. Erunt enim in hominibus, et in jumentis vulnera, et vesicæ turgentes in universa terra Ægypti. Factumque est ita. Nec poterant malefici stare coram Moysse propter vulnera, quæ in illis erant. » Ecce non animantia tantum, sed ipsi homines percutiuntur, ut qui virgam non sentiunt, saltem tormentis corrigantur. Quid enim per caminum nisi afflictionem? Quid vero per cinerem, nisi populum diuturno jam afflictionis igne crematum? Cinis ergo de camino tollitur, et in cælum spargitur, quoniam afflicti populi preces in cælo exaudiuntur. Et bene quidem per manus Moysi cinis in cælum spargitur, quia Christi, et sanctorum manibus omnis populus Domino præsentatur. Vulnera vero, et vesicæ turgentes, quas et videre horribile, et pati intolerabile est, futura illa tormenta significantur, quibus nulla tormenta comparari possunt. Hæc autem tormenta illos exspectant, qui obstinato corde usque ad finem in sua malitia perseverant. Fit autem hæc plaga et in hominibus et in jumentis, quia et sapientes et insipientes, nobiles et ignobiles, divites et pauperes æqualiter divina ultione affliguntur. Hoc enim sunt stulti ad sapientes, quod jumenta ad homines. Malefici vero propter vulnera coram Moysse stare non poterant, quia sicut leprosi, et Christi visione indigni, extra castra expulsi, in sanctorum civitate non habitabunt. « Induravitque Dominus cor Pharaonis, et non dimisit eos. » Sequitur autem sexta plaga, in qua sicut et in cæteris monetur Pharao dimittere populum; quod si facere contempserit, minatur Dominus se immittere omnes plagas super eum, et super populum ejus, et pluere grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto a die, qua fundata est, usque in præsens. Unde præcipit Moyses, ut homines, et ea, quæ

A foris sunt, intus congregentur, ne moriantur. Quid est autem, quod Moyses prius admonet Pharaonem dimittere populum, deinde omnem plagam, priusquam fiat, ei denuntiat? Nisi quia et Christus, qui per Moysen intelligitur, ejusque discipuli, quos Aaron significabat, prius populum ad pœnitentiam vocabant, deinde mala futuri sæculi, et inferno cruciatus eis denuntiabant? Quasi enim grandinem suaver eos pluebant, quando tormenta diabolo, et angelis ejus in inferno præparata exponebant. Fulgura autem discurrentia tunc mittebant, quando quasi ignitis jaculis, sententiis Scripturarum vitia, et malignos spiritus in humanis pectoribus interficiebant. Cum quibus et ignis mistus ferebatur, quis signorum et miraculorum fulgor eorum prædicationem sequebatur, ut qui verbis credere volebant, saltem miraculorum igne et splendore illuminati, territi, et corde compuncti ad Dominum converterentur. Pereunt autem omnia, quæ foris sunt, quis quicunque a sanctorum fide, et consortio separati, extra Ecclesiam inventi fuerint, iudicio peribunt. Unde et Moyses congregari omnia præcipit, ne forte doctorum incuria et negligentia foris manentia pereant. Quod autem ait: « Idcirco posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, et narretur nomen meum in omni terra; » sic est accipiendum, ac si diceret: Idcirco tuam duritiam patior, ideo toties tibi parco, ut per te mea fortitudo monstretur, et quoties volo, te supero et superatum viderem iterum sumere permitto, ut narretur nomen meum in omni terra, cui obediens est omnis creatura, cujus miraculorum non est numerus, cui nemo impune resistere valet, qui per ranas et muscas non minus quam per fulgura, qui ad reges et principes superandos non armatos milites, sed locustas et culices mando. « Misitque Pharao, et vocavit Moysen et Aaron, et dixit eis: Peccavi etiam nunc: Dominus justus, reddens mihi secundum opera, et juxta peccata puniens; ego et populus meus impij quibus toties Dominus miseretur, et non cognoscimus: orate Dominum, ut desinant tonitrua, et grando, et dimittam vos, et nequaquam ultra hic maneatis. » Felix esses Pharao, si hanc sententiam terminasses, si sicut dicis ita fecisses, si ceterius non indurasses. Oravitque Moyses Dominum, et cessavit grando.

« Induratum est ergo cor Pharaonis, et servorum ejus, et non dimisit populum. » Quod autem serotini non sint læsa, posterioris et christiani populi salutem significare potest.

CAPUT X.

Post hæc autem, cum Pharao admonitus, sicut prius, nolisset dimittere populum; cum Moyses locustas denunciasset esse venturas, et ille contempserit, « extendit Moyses virgam super terram Ægypti, et Dominus induxit ventum urentem tota illa die, et nocte, et mane factus ventus urens levavit locustas, quæ ascenderunt super universam terram Ægypti, operueruntque eam, vastante

« omnia. Devorata est igitur herba terræ, et quid- A
 « quid pomorum grando reliquerat. » Quid enim
 per locustas, quæ quasi imperatorum agmina, facto
 exercitu, cuncta vastantes incidunt, nisi vitiorum et
 malignorum spirituum multitudinem intelligamus? Has
 autem ventus urens elevat, et portat, quoniam
 violento et impetuoso spiritu superbiam vitia
 quæque et maligni spiritus deferunt. Initium enim
 omnis peccati superbia: hæc vitia portat, hæc
 demones elevat, hæc peccatores exaltat. Hac
 enim superbus ille inflatione, hoc superbiam
 vento ☉ inflatus dicebat (192): « Super cælum
 ascendam, et super sidera cæli exaltabo solium
 meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus
 aquilonis et ero similis Altissimo. » Sic ergo locustæ
 volant, sic vitia, et maligni spiritus feruntur. Omnis B
 enim inobedientia superbia est. Quicumque autem
 peccat, inobediens est. Sic ergo vento superbiam un-
 versa peccata feruntur. Hæ sunt illæ locustæ, quæ
 omnia devorant, corrodunt, cuncta dissipant, nihil
 pulchrum, nihil viride in arboribus relinquunt, ideo
 steriles et infructuosæ fiunt, ad nihil aliud utiles,
 nisi ut excidantur et in ignem mittantur. Hoc autem
 fit tantum in terra Ægypti, in regno Pharaonis, in
 terra tenebrosa, quæ solis justitiæ radiis non illustra-
 tur. Sequitur:

« Quam ob rem Pharaon festinus vocavit Moysen
 « et Aaron, et dixit eis: Peccavi in Dominum Deum
 « vestrum, et in vos; sed nunc dimittite peccatum
 « etiam hac vice, et rogate Dominum Deum vestrum C
 « ut auferat a me mortem istam. » Sic igitur est tu
 homo quicumque es, si senseris locustarum exerci-
 tum devorare terram tuam: si senseris luxuriam,
 avaritiam, discordiam, concupiscentiam, fornicationem,
 ingluviem, ebrietatem, vanam gloriam, iram, et cætera
 his similia, quæ per locustas intelliguntur, vastare,
 et disperdere carnem tuam; curre festinus, curre ad
 Moysen, deprecare Christum, ut tibi parcat, ut tibi
 peccatum dimittat. Sed noli cor tuum postea indurare
 cum Pharaone, ne et tu pereas ad similitudinem
 Pharaonis. Audi Prophetam dicentem: « Hodie, si
 vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra
 (Psal. xciv, 8). » Quod autem, orante Moysen,
 omnes locustæ a vento elevatæ, et in mare Rubrum
 projectæ perierunt, hoc est intelligendum, quod vitia,
 et maligni spiritus, qui populum jam penitentem,
 et se peccasse confitentem prius persequabantur,
 Christo jubente, in baptismo omnino delentur. « Et
 induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios
 Israel. »

« Dixit autem Dominus ad Moysen: Extende manum
 « tuam in cælum, et sint tenebræ super terram Ægypti,
 « tam densæ, ut palpari queant. Extendit Moyses,
 « manum in cælum, et factæ sunt tenebræ horribiles
 « in universa terra Ægypti tribus

(192) Vulgata habet: *In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis; ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.* (Isai, xiv, 13.)

« debus, Nemo vidit fratrem suum, et movit se de
 « loco in quo erat. Ubicumque autem habitabant
 « filii Israel, lux erat. » Ecce qui regem sequuntur
 tenebrarum, qui toties admoniti et flagellati, qui
 tot signa et miracula videntes, adhuc indurato
 corde in malitia perseverant, tenebris involuti, nihil
 vident, et quasi lapides immobiles permanent, ut sal-
 tem per tenebras exteriores cordis sui cæcitatem
 intelligant (193). De his enim tenebris Apostolus ait:
 « Fuitis aliquando tenebræ, nunc autem lux in
 Domino (Ephes., v, 10); » et Joannes: « Omnis, qui
 odit fratrem suum, homicida est, et in tenebris
 manet (I Joan. iii, 15). » Qui igitur non vult ma-
 nere in tenebris, vitiiis expulsis, sequatur lucem,
 lucem videlicet, quæ ait: « Ego sum lux mundi
 (Joan. viii, 12). » Sed quia Moyses significat Christum,
 manus ejus, quam in cælum extendit, Christi
 manus in cælo extensas significare potest, nam et
 in Christi passione tribus horis tenebræ factæ sunt,
 ut merito in his tribus diebus tres illas horas signifi-
 catas fuisse intelligamus. Has autem tenebras non
 patitur populus Dei, illum sequens, qui ait: « Qui
 sequitur me, non ambulat in tenebris (ibid.). » Vocavit
 autem Pharaon Moysen et Aaron, dixitque eis, ut
 cætera relinquentes cum filiis irent sacrificare Do-
 mino, noluitque Moyses sine gregibus ire, ne quid
 sibi forte in sacrificio deesset. « Dixitque Pharaon:
 « Recede a me, et cave ne ultra faciem meam vi-
 « deas: quocumque die apparueris mihi, morieris:
 « At ille ait: Ita fiet, ut locutus es: non videbo ul-
 « tra faciem tuam. » Quid est hoc, quod dicit Moyses:
 « Non videbo ultra faciem tuam? postea eum
 vidit, et locutus est cum eo. Sed quia frequenter in
 sacro eloquio videre, misereri significat, sic accipi
 potest, ac si diceret: Non ultra videbo faciem
 tuam, non ultra miserebor tui, non te ulterius populum
 dimittere admonebo, neque amplius pro te
 Deum rogabo.

CAPUT XI.

« Et dixit Dominus ad Moysen: Adhuc una plaga
 « tangam Pharaonem et Ægyptum, et post hæc
 « dimittet vos, et exire compellet. Dices ergo omni
 « populo, ut postulet vir ab amico suo, et mulier a
 « vicina sua vasa argentea et aurea; dabit autem D
 « Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis. »
 Hoc autem quid significet superius expositum est;
 facilius est autem illuc reverti, quam iterum eadem
 replicare. Fuitque Moyses vir magnus valde in terra
 Ægypti coram Pharaone et omni populo. Magnus
 quidem fuit in verbis, magnus in miraculis, magnus
 in constantia, et ideo magnus, quia Christi figuram
 gerebat. Et ait ad Pharaonem: « Media nocte ingre-
 « diar in Ægyptum, et morietur omne primogeni-
 « tum, a primogenito Pharaonis, qui sedet in solio
 « ejus usque ad primogenitum ancillæ, quæ est ad

(193) Videtur Bruno illis Patribus adherere, qui induratos peccatores in penam suæ obstinationis omni prorsus gratiæ lumine, et auxilio privatos asserunt.

« molam, et omnia primogenita jumentorum.... A
 « Descendentque omnes servi tui isti ad me, et ado-
 « rabunt me dicentes : Egredere tu, et omnis popu-
 « lus, qui subjectus est tibi. » Hæc autem in se-
 quentibus exponemus, eo videlicet loco, 58 ubi
 complebuntur. « Post hæc egrediemur. Et exivit a
 Pharaone iratus nimis. » Bona ira, qua superbia
 vincitur, stultitia superatur, cor impœnitentis ad pœ-
 nitentiam, quamvis inutilem revocatur, et Dei popu-
 lus de servitute gravissima liberatur.

CAPUT XII.

« Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron in terra
 « Ægypti : Mensis iste vobis principium mensium
 « primus erit in mensibus anni. » Mensis, inquit,
 iste aliorum mensium principium est, qui apud nos B
 Martius vocatur. Hic autem sit vobis primus, id est
 maximus et principalis in mensibus anni, quoniam
 majora in hoc mense, quam in cæteris, fiunt sacra-
 menta. « Loquimini ad universum cœtum filiorum
 « Israel, et dicite eis : Decima die mensis hujus,
 « tollat unusquisque agnum per familias et domos
 « suas. Sin autem minor est numerus, ut sufficere
 « possit ad vescendum agnum assumet vicinum
 « suum, qui junctus est domui ejus, juxta numerum
 « animarum, quæ sufficere possunt ad esum agni.
 « Erit autem agnus absque macula, masculus, anni-
 « culus; juxta quem ritum tolletis et hœdum, et ser-
 « vabitis eum usque ad quartamdecimam mensis
 « hujus, immolabitque eum universa multitudo
 « filiorum Israel ad vesperam. » Decima namque C
 die tolluntur agnus et hœdus, et servantur usque ad
 diem quartamdecimam ejusdem mensis, et tunc
 immolantur. Nam quia tabulæ Testamenti decem
 verba, id est decem præcepta principalia scripta ha-
 buerunt, in quibus tota lex quodammodo contineba-
 tur, ideo frequenter per decem totum Vetus Testa-
 mentum intelligitur. Quia vero quatuor sunt Evan-
 gelia, in quibus Novum Testamentum clauditur, ideo
 per quatuor Novum Testamentum designatur. Decima
 igitur dies Vetus Testamentum, quarta vero post de-
 cimam Novum designat. Decima autem die tollitur
 agnus, sed usque ad quartamdecimam immolandus
 servatur; quoniam Christi passio in Veteri Testa-
 mento per figuras et ænigmata significata, tandem in
 Novo veraciter est adimpleta. Ibi Christus monstra-
 tur; hic immolatur. Ibi significatur; hic sacrificatur.
 Ibi denique agni immolatio narratur; hic vero
 Christi passio prædicatur. Vetus enim Testamentum
 eo tempore finem fecit, quo Christus Dominus noster
 suis discipulis ait: « Amen dico vobis, non bibam
 amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum,
 cum illud bibam vobiscum novum in regno meo
 (Matth. xxvi, 29). » Vetus igitur vinum spernitur,
 novum promittitur, non quod lex vetus omnino de-
 struatur, sed quod novo et spirituali sensu intelliga-

(194) Quia Christus sanctus et innocens pro no-
 bis victima in cruce fieri voluit, in agno sine ma-
 cula sacrificandus et edendus repræsentatur; quia
 idem Dominus tanquam impius a Judæis morti tra-
 dendus erat; ideo hœdi figuram sumpsit in eadem

tur; hoc autem in regno Dei, quod est Ecclesia.
 Christus autem et agnus est propter innocentiam, et
 hœdus dicitur propter similitudinem carnis peccati.
 De hoc enim dicitur: « Ecce agnus Dei, ecce qui
 tollit peccatum mundi (Joan. I, 29). » Et de hoc si-
 militer dicitur: « Ne coquas hœdum in lacte matris
 suæ (Exod. xxiii, 19). » Ad hunc autem vescendum
 propinquos et vicinos invitare debemus, ut qua cha-
 ritate omnium salutem desideramus, innotescat. Vi-
 cinus enim noster omnis Christianus est, et quicun-
 que ab Ecclesia longe non est. Est autem agnus iste
 absque macula; quoniam sic scriptum est: « Qui
 peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore
 ejus (I Petr. II, 22). » Est autem et masculus, ani-
 culus, quia nihil habet molle, nihil femineum;
 nihil corruptioni obnoxium, nihil carnalis sentiens
 titillationis. Et agnus quidem per domos comeditur,
 hœdus vero ab omni multitudine immolatur, per
 quod apertissime designatur, et hoc sacrificium,
 quod modo in Ecclesia assidue sumitur, et illud,
 quod a Judæis insanientibus in ara crucis est obli-
 tum. Quamvis enim et hoc et illud unum idemque
 sit; tamen aliter et aliter fit: unde illi hœdum
 occidunt, inter iniquos et peccatores mundi Salva-
 torem deputantes, sicut scriptum est: « Et inter
 iniquos deputatus est (Luc xxii, 37). » Itemque:
 « Nisi hic esset malefactor, non tibi tradidissemus
 eum (Joan. xviii, 30). » Nos autem, quia innocen-
 tem, sanctum et justum, et sine ulla contagione pec-
 cati Dei Filium esse credimus, agnum absque macu-
 la, et immolamus, et sumimus (194). Ideoque quam-
 vis agnus et hœdus immolatur, solus tamen agnus
 a populo manducatur; illud enim sacrificium in isto
 sumitur, quia hoc in illud verissime convertitur.
 Nunquam enim illud comederetur; nisi hoc in illud
 converteretur. Est enim hæc mutatio dexteræ Ex-
 celsi. Omnis autem multitudo filiorum Israel
 hœdum immolavit, sed quando? Ad vesperam, quo-
 niam proditor Judas circa hanc cum Judæis loqui-
 tur, Christum vendidit, nummos accepit, atque altera
 die circa horam vespertinam, id est post nonam
 Salvator noster spiritum emisit. Unde Psalmista ait:
 « Elevatio manuum mearum sacrificium vesperti-
 num (Psal. cxi, 2). » Sed quia Dominus noster VIII
 Kalendas Aprilis est crucifixus, et pridie quam cru-
 cifigeretur, hæc agni immolatio facta fuerat, quo-
 modo verum est quod quarta decima die prædicti
 mensis agnus dicitur immolatus? Judæi namque
 non sicut nos menses computant, sed secundum lunæ
 innovationem, mensium quoque principia su-
 munt (195). Sequitur:

59 « Et sument de sanguine agni, et ponent super
 « utrumque postem, et in superliminibus domo-
 « rum, in quibus comedent illum. » Super utrum-
 que enim postem agni sanguinem ponunt, qui ore

Paenitentis solemnitate immolandus; sed diversimode
 ob diversam repræsentationem.

(195) Judæi a lunæ innovatione menses compu-
 tant, nos autem a cursu solis.

et corde illum suscipiunt. Qui vero vel indigne illum A suscipiunt, vel susipientes, Christi sanguinem esse non credunt, isti in unum tantummodo postem sanguinem ponunt, de quibus Apostolus ait : « Qui enim manducat, et bibit indigne, iudicium sibi manducat, et bibit (I Cor. xi, 29). » Nos igitur et ore sumentes, et corde Christi sanguinem esse credentes, in utrumque postem eum ponamus, et corpore, et mente eum suscipiamus. Cum autem crucis signum in nostris frontibus facimus, tunc in superliminibus domorum Christi sanguinem ponimus. Sequitur :

« Et edent carnes nocte assas igni, et azymos « panes cum lactucis sgestibus. » Idem enim hoc in loco, et per carnes, et per panes azymos intelligimus, et bene utrumque posuit, quoniam de panibus hæ carnes fiunt. Has autem cum lactuicis agrestibus comedunt, qui corde compuncto et humiliato eas suscipiunt, et crucis amaritudinem compatientes, in cordis palato quodammodo sentiunt. « Non « comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, « sed assum tantum igni. » Agni enim carnes, si vel crudæ, vel aqua coctæ edantur, facile stomachum pervertere solent, si vero assæ fuerint, et confortant, et avidius sumuntur. Qui ergo eas a cæteris carnibus non discernit, et omni cibo suavioris esse non intelligit, et quasi fastidians, digne eas sumentibus salutem et vitam præstare non credit, ille vel crudas, vel aqua coctas has carnes comedit. Ille vero assas igni eas manducat, qui vitam C in eis credens, avidissime suscipit, et suscipiendo Christi passioni communicat (196). Ipse enim Dominus dicit : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam (Joan. vi, 55). » Non sunt præterea hæ carnes crudæ, quia passus est Christus, neque in aqua coctæ, quia non occulte, sed palam, et cunctis videntibus, est crucifixus. Redolet caro, cum assatur, redolet et passio Christi.

« Caput cum pedibus ejus, et intestinis vorabit, « nec remanebit ex eo quidquam usque mane. » Caput enim Christi, sicut ait Apostolus, Deus est; pedes vero, qui terram tangant, ejus carnem significant, quæ de terra sumpta est. Quid vero ejus intestina, nisi occulta omnia, et profunda mysteria designant? D Caput ergo illius cum pedibus et intestina vorant, qui et Deum et hominem esse credunt, et quæcunque de eo scripta sunt digne fideliterque suscipiunt. Non enim sufficit, si et Deum et hominem esse credamus, nisi intestina quoque susipientes, et de virgine natum, et circumcisum, et veraciter passum, et die tertia resurrexisse, et cætera, quæ de eo scripta sunt, indubitanter crediderimus. Unde et subditur : « Nec remanebit ex eo quidquam usque mane ; » omnia sumantur, omnia credantur, nihil de

(196) Sumentes eucharistiæ sacramentum passioni Christi communicamus.

(197) Hic adnotandum: quanta de ritu edendi agni paschalis præscripserit Moyses, quæ omnia signifi-

hoc agno remaneat, quod in fidei pectore non claudatur. Mane autem vitæ hujus finis intelligitur, quoniam Christus sol justitiæ apparebit, et fugatis tenebris, nox ulterius non erit; tunc autem non erit tempus convertendi, nec agni carnes comedendi, quia qui tunc credere incipient, cum fatuis virginibus audient : « Amen dico vobis : Nescio vos (Matth. xxv, 12). » — « Si quod residuum fuerit, igne « comburetis. » Residua sunt, quæ comedi nequeunt, ut est pellis et ossa. Pellis etenim agni caro Christi est, quæ quidem qualiter Deo unita, qualiter Verbum caro factum est, neque dici neque intelligi potest. Sed quis illa ossa comedere, vel, ut ita dixerim, corrodere valeat, ut qualiter ante omnia tempora sit a Patre genitus, diutissime, si licuerit, B semperque investigando intelligat? Sunt autem et alia multa, quæ quoniam comedi et intelligi non possunt, charitatem fideique ardore comburantur (197). Sufficit enim credere, si non datur intelligere. Plures enim credendo quam intelligendo has carnes comedunt. Comedunt ergo qui possunt; qui vero non possunt, credant, et charitatis igne comburantur. Sequitur :

« Sic autem comedetis illum. Renes vestros ac « cingetis, et calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinanter. Est enim phase, id est transitus Domini. » Renes quidem accingere est castitatis et continentie cingulo luxuriam refrenare. Unde ipse Dominus ait : « Sint lumbi vestri præcincti (Luc. xii, 35). » Calceamenta vero in pedibus habent, qui quasi alio pergere parati, peregrinos in hoc mundo se esse cognoscunt : et isti quidem viam mandatorum Dei C currentes, secure, et sine timore, utpote bene calceati, super serpentes et scorpiones incedunt. Baculos autem in manibus teneant, ut se ab incurrentibus adversariis defendere valeant. Habes humilitatem, baculus est tibi, hoc enim superbiam vincis. Habes castitatem, et hic baculus est quo luxuria superatur. Sed quid multa? Quot virtutes, tot et baculos habes. Sic igitur præparetur, sic munatur, sic armetur qui has carnes comedere venit. Cito autem et festinanter comedetis ea, ut cum Dominus venerit, jam pleni et saturi sitis, ne tunc credere incipiat, quando per fidem liberari debetis. In fide namque suscipienda, nulla mora debet esse : « Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam (Matth. xxv, 12). »

« Et pertransibo per terram Ægypti nocte illa, « percutiamque omne primogenitum in terra Ægypti, ab homine usque ad pecus, et in cunctis diebus « Ægypti faciam judicia, ego Dominus. » Agno etenim immolato, Christo Domino crucifixo, post quam Jesus, inclinato capite, tradidit spiritum, mortua sunt omnia primogenita in terra Ægypti, quoniam cativa erant spiritualis puritatis, et dispositionis, quibus novæ legis fideles ad edendas carnes veri Agni cujus sacrificium quotidie mystice in Ecclesia innovatur, accedere debent.

originale peccatum, per universum mundum in omnibus illis perit, qui crediderunt, et baptizati sunt, ut peccatum, quod per lignum concupiscentiæ cepit, per lignum crucis destrueretur. Quot enim sunt homines, tot sunt et originalia peccata; omnis enim horum cum eo nascitur, quod, nisi Christi sanguine, et aqua baptismatis deleri non potuit. Merito autem ab homine usque ad pecus omnia primogenita feriuntur, quoniam sine personarum acceptione, in omni gente, et in omni sexu, et in omni ætate omnia peccata originalia destruantur. « Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit (Rom. x, 13). » Fecit autem Dominus judicia sua in cunctis diis Ægypti, quoniam ejus morte interveniente, infernus expoliatur, templa abominatur.

« Erit autem vobis sanguis in signum in ædibus in quibus eritis, et videbo sanguinem, et transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens, quando percussero terram Ægypti. » De hoc enim signo Joannes apostolus ait: « Vidi supra Sion Agnum stantem, et cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, et nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis (Apoc. xiv, 1). » Vidit etiam duodecim millia signatos ex omni tribu filiorum Israel. In his autem non est quod percussatur, quoniam in utroque poste Agni sanguinem suscipientes, et ore et corde ipsius carnes comedentes, totos se intus et foris se Domino dedicaverunt. Sequitur:

« Habebitis autem hanc diem in monumentum, et celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. » Sic enim Dominus ispe præcepit, dicens suis: « Hoc facite in meam commemorationem (I Cor. xi, 24), » cum de hoc sacrificio loqueretur. Unde et Apostolus ait: « Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat (ibid., 26). »

« Septem diebus azyma comedetis (198); in die primo non erit fermentum in domibus vestris: quicumque comederit fermentum, peribit anima illius de Israel, a primo die usque ad septimum. » Hoc est enim quod Apostolus dicit: « Modicum fermentum totam massam corrumpit. Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi; etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis (I Cor. v, 7). » Et Dominus in Evangelio: « Cavete, inquit, a fermento

Pharisæorum, quod est hypocrisis (Luc. xii, 1). Non solum enim vetus et prava intelligentia legis verum etiam omnis corruptela, omnisque depravationis fermentum dici potest (199). Azyma autem e contra sinceritatem et veritatem appellat. Jube mur ergo septem diebus azyma comedere, quatenus omni tempore, quo vivimus, et in hoc mundo sumus sinceritatis et veritatis alimentis nutriamur, ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore neque carnis concupiscentiis serviamus. Nam qui septem diebus factus est mundus, et septem volvitur, atque consistit, ideo frequenter omne tempus in septem diebus intelligitur. In die, inquit, primo non erit fermentum (200) in domibus vestris. Prima namque hujus solemnitas dies est, quoties participandam (201) Christi carnem, et sanguinem accedimus. Cum ergo omni tempore in sinceritate et veritate vivere debeamus, eo maxime die omnino fermentum malitiæ et nequitiae in domibus nostri esse non debet, quo Christi carnem et sanguinem sumimus. Mundemur ergo hac die ab omni peccato ne indigne Christi carnem suscipiamus. « Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit (I Cor. xi, 29). » Hoc est enim quod ait:

« Quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die usque ad diem septimum, » id est toto tempore solemnitas istius. « Dies prima erit sancta atque solemnitas, et die septima eadem festivitate venerabilis; nihil operi facietis in eis, exceptis iis quæ ad vescendum pertinent, et observabitis azyma. » Quæ sit autem prima dies, dictum est. Septimam vero illam esse putamus, de qua Apostolus ait: « Relinquitur ergo sabbatismus populo Dei (Hebr. iv, 9). » Hæc autem quam sit venerabilis, illi sciunt, qui in cælesti Jerusalem sine omni cura et sollicitudine cum Domino gloriantur. In utraque autem solemnitate nihil operis fieri debet, exceptis iis, quæ ad vescendum pertinent (202), de quibus ipse Salvator ait: « Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cælis est (Joan. iv, 34). » Hoc autem in nulla festivitate fieri prohibetur: « Non facere elemosynam voluntas Dei est; vestire nudos, voluntas Dei est; et quidquid ad misericordiam et pietatem respici semper operari, voluntas Dei, et cibus animæ est. Si ergo his et similibus nutritur et vescitur anima et sola ea quibus anima vescitur in festis diebus operari licet, ergo in festis diebus bene facere non prohibemur. Sic igitur in his solemnitatibus nihil operis agere debemus, exceptis quæ ad vescendum pertinent, ut nullo scilicet die suo cibus anima careat. Quod autem ait: « Et observabitis

(198) Animadvertit eruditissimus Mazochius Spicilium in cap. xii Exod. divinum præceptum Hebræis traditum de abstinencia a pane fermentato septem diebus Paschatis, tale esse, ut non illo solum tempore, vel illa præcipue celebritate vim habuerit, sed ut in perpetuum, hoc est quotis annis eodem ritu Pascha celebrarent.

(199) Cod. S. Crucis. in Laur. *Christus enim hy-*

pacrisim, Apostolus vero malitiam et nequitiam fermentum vocat.

(200) Id. *Non erit fermentatum.*

(201) Id. cod. *Ad percipiendum.*

(202) Ab Hebræis ritum habendorum dierum festorum gentiles accepisse docet idem Mazochius Spicilium in Exod., p. 37, et cessationem ab operibus famulis præcipue observatam.

« azyma ; » quam sincere et caste nos vivere velit, A
patenter insinuat.

« In eadem ipsa die educam exercitum vestrum
« de terra Ægypti, et custodietis diem istum in
« generationes vestras ritu perpetuo. » Ipsa enim
eademque die qua Agnus noster est immolatus.
infernus exspoliatus est, et universus mundus de
diaboli servitute liberatus. Quo circa omni tempore,
ritu perpetuo hunc diem solemnem habet Ecclesia.
« Primo mense quartadecima die mensis ad vespere
« ram comedetis azyma usque ad diem vigesimam
« primam ejusdem mensis ad vesperam. » Hæc autem
computatio, nisi secundum Hebræos accipiatur,
stare non potest. Sæpe enim hæc solemnitas sic
totum primum mensem transit ut penitus infra B
mensem Aprilis contineatur, cum tamen secundum
Hebræos, nunquam nisi quartadecima die mensis
primi celebretur ; post quam celebrationem, mox
proximo Dominico nostra quoque celebratio est.
Sequitur : « Septem diebus fermentatum non inve-
« niatur in domibus vestris. » Confirmatio est eorum,
quæ dicta sunt. Quæ quidem idcirco repetit, ut fir-
missime memoriæ commendentur.

« Vocavit autem Moyses omnes seniores filiorum
« Israel, et dixit ad eos : Ite tollentes animal per
« familias vestras, et immolate Phœ : fasciculumque
« hyssopi tingite in sanguine, qui est in limine,
« et aspergite ex eo superliminare, et utrumque
« postem. Nullus vestrum egrediatur ostium domus
« suæ usque mane. » De hoc animali quando tollat
« tur, superius dictum est. Restat igitur ut de hyssopo
dicamus. Dicit enim Psalmista : « Asperges me hyssopo,
et mundabor (Psal. l, 9). » Hyssopus enim naturaliter
in petris nascitur ; « Petra autem, dicit Apostolus,
erat Christus (I Cor. x, 4). » Nascitur igitur hyssopus
in Christo, bona herba hyssopus, quæ in Christo nascitur,
et merito, quia nulla herba tangit sanguinem Christi,
nisi ea quæ nascitur in Christo ; sola enim Ecclesia
in Christo nascitur, et renascitur, sola Ecclesia in
Christo fundatur. Hæc est ergo hyssopus, quæ tangit
et spargit sanguinem Christi, unde non immerito fasci-
culus dicitur, quoniam multos in se et ligat, et colligit.
Hic ergo fasciculus Christi sanguine tingitur, Christi
sanguine inebriatur, Christi sanguine superliminare,
et utrumque postem aspergit, quoniam sancta Ecclesia
interius et exterius hoc sanguine munitur. Est enim
in limine, id est in introitu domus, in ore videlicet,
unde super utrumque postem aspersus et animam et
corpus sanctificat. Quod autem præcipit, ut nullus
usque mane ostium domus egrediatur, ut fideliter
usque in finem in sancta Ecclesia habitemus, signifi-
care videtur, extra quam qui in-

(203) Aliter habet Vulgata : *Surrexitque Phærao nocte, et omnes servi ejus, cunctaque Ægyptus, et ortus est clamor magnus in Ægypto ; neque non erat domus, in qua non jaceret mortuus. Vocatisque Phærao Moysen, et Aaron nocte ait : Surgite, et egredimini a populo meo vos, et filii Israel ; ite, immolate Domino, sicut*

peribit.

« Factum est autem in noctis medio, percussit
« Dominus omne primogenitum in terra Ægypti a
« primogenito Phæraonis, qui sedebat in solio ejus,
« usque ad primogenitum captivæ, quæ erat in
« carcere, et omne primogenitum jumentorum.
« Unde clamor magnus ortus est in Ægypto, voca-
« vitque Phærao Moysen, et Aaron nocte, et ait : Ite,
« sacrificate Domino, sicut scitis, et euntes bene-
« dicite mihi (203). » Quid enim per primogenitum
Phæraonis, nisi illud primum, et maximum peccatum
; quo in paradiso primus homo deceptus est,
intelligamus ? Quod quia maximam stragem dedit
mundo, ideo magno suscepto triumpho, quasi rex
in solio Phæraonis, sedere describitur. Captivam
vero, quæ in carne erat, multitudinem animarum,
quæ in inferno propter originale peccatum tenebantur,
intelligere debemus. At vero per ancillam, quæ est
ad molam (204), omnem hominum multitudinem
huic laboriosæ vitæ servientem, et quasi molam
dierum, mensium et annorum rotam volventem
intelligere voluit. Horum autem primogenita
Christus interemit, quia non solum viventium,
verum et mortuorum, et nondum natorum originalia
peccata suo sanguine interficiens, omnia Deo Patri
reconciliavit. Ideoque maximus clamor fit in
Ægypto, diabolo cum omni malitia sua lugente,
atque de tanta sibi erepta præda dolente, jamque
in sanctorum animabus nullam spem habente.
Quod autem Phærao ait : « Euntes benedicite mihi, »
hoc est intelligendum, euntes, ab hoc periculo me
liberate. « Urgebant Ægyptii populum Israel de terra
« Ægypti exire velociter, dicentes : Omnes mori-
« riemur. »

« Tulit ergo populus conspersam farinam ante-
« quam fermentaretur, et ligans in palliis posuit
« super humeros suos, et petierunt ab Ægyptiis
« vasa argentea, et aurea, et vestem plurimam.
« Dedit autem Dominus illis gratiam coram Ægyptiis,
« ut commodarent eis, et spoliaverunt Ægyptum
« (205). » Populus enim egrediens ex Ægypto
farinam incorruptam, et sine fermento portat,
quoniam Pascha celebraturi novis sincerisque
cibus uti debemus. Nam quia in hac festivitate
de Veteri Testamento in Novum transferimur,
omnia nobis sincera, nova et incorrupta esse debent,
ut aqua baptismatis, et nova lege immutati, ex-
spoliemus nos veterem hominem, cum actibus suis,
et induamus novum, qui secundum Deum in justitia,
et sanctitate veritatis creatus est (Col. ix, 3).
Quid autem exspoliatio Ægypti significet, jam
superius dictum est.

scitis. Oves vestras, et armenta assumite, ut petieratis, et abeuntes benedicite mihi,

(204) Errata editio a cod. s. Cr. in Laurent. emendatur.

(205) Id. cod. M. A. *Ægyptios* : ita et Vulgata.

profectique sunt filii Israel de Ramesse in So- A
 tit. » Ramesse namque interpretatur *tinea*, vel
 uuit *lætus*. Populus igitur egrediens de Ra-
 e, id est de diaboli servitute, ubi omnium cor-
 onum tinea vastabatur, lætus intonuit, utpote
 n Sohot veniebat, quod *tabernacula* interpre-
 , dicens cum Psalmista : « Quam dilecta ta-
 acula tua, Domine virtutum! Concupiscit, et
 it anima mea in atria Domini (*Psal.* LXXXIII,

Statim enim, ut de Ægypto, id est, de hujus
 di conversatione homo exit, in Sohot, id est in
 siæ tabernacula lætus venit. Hic autem sibi
 s azymos facit, hic nova pulmenta sibi præpa-
 ut relicto fermento malitiæ et nequitiae, vivat
 ymis sinceritatis et veritatis. « Habitatio autem
 orum Israel, qui manserant in Ægypto, fuit
 adringentorum triginta annorum. Quibus ex-
 tis, eadem die egressus est omnis exercitus
 terra Ægypti. Nox ista est observabilis, hanc
 servare debent filii Israel in generationibus
 s. » Hæc namque nox est observabilis quam
 læta dies subsequitur, in qua Christus de se-
 ro procedens sua resurrectione mundum illu-
 it.

Dixit Dominus ad Moysen, et Aaron : Hæc est
 igio Phase: omnis alienigena non comedet ex eo. »
 e enim hoc in loco agnum qui immolabatur signi-
 . De hoc autem nulli alienigenæ comedere licet;
 hæretico, non gentili, non falso Christiano; solis
 i Ecclesiæ filiis comedendus traditur; cæteri
 alienigenæ. « Omnis autem servus emptiti-
 umcidetur, et sic comedet. » Quis est iste
 is emptiti-? dicat Apostolus : « Empti enim
 pretio magno, glorificate, et portate Deum
 orpore vestro (*I Cor.* vi, 20). » Nos ergo su-
 servi emptitii, quoniam nobis ista dicuntur.
 s igitur hunc Agnum comedere licet, sic tamen,
 rius circumcidamur : nostra autem circumcisio
 in solo præputio, sed in cunctis membris exigi-
 nam et Moyses incircumcisum labiis se esse,
 rius conquestus est. Qualiter autem omnia
 bra circumcidantur, in Genesi exposuimus,
 de Abraham circumcissione tractaremus.

Advena, et mercenarius non comedet ex eo. »
 ena enim est omnis homo, quem Ecclesia non
 nit; mercenarius autem, qui non sincero affectu,
 re pro salute animæ, sed pro mercede, et lucro
 ino servit, de quibus Dominus ait : « Mercena-
 autem fugit, quia mercenarius est (*Joan.* x,
 » Si ergo mali pastores mercenarii sunt, mer-
 rio autem de hoc Agno edere non licet, quo-
 o malis pastoribus edere licebit, quod edere
 licet? In una domo comedetis, nec deferetis
 carnibus ejus foras; nec os illius confringetis.
 nim per domos, et familias, ut superius dixit,
 tur Agnus, quomodo in una domo comeditur?
 enim domus Ecclesia est, extra quam non est
 sacrificii locus. Et quoniam scriptum est :
 olite dare sanctum canibus (*Matth.* vii, 6); » ideo

hic dicitur : « Non deferetis de carnibus ejus foras. »
 Quod autem sequitur : « Nec os illius confringetis, »
 beatus Joannes evangelista exposuit, dicens : « Et
 primi quidem fregerunt crura, et alterius, qui cum
 eo crucifixus est. Ad Jesum autem cum venissent,
 ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus
 crura, ut Scriptura impleteret : Os non comminuetis
 ex eo (*Joan.* xix, 32 et 33). »

« Omnis cœtus filiorum Israel faciet istud. Quod
 » si quid peregrinorum in vestram voluerit transire
 » coloniam, et facere Phase Domini, circumcidetur
 » prius omne masculinum ejus, et tunc rite cele-
 » brabit, eritque sicut indigena terræ. Si quis
 » autem circumcisus non fuerit, non vescetur ex eo.
 » Eadem lex erit indigenæ, et colono qui peregri-
 » natur apud vos. » Constat ergo, quia non digni-
 » tate gentis, sed merito sanctitatis homo vel abji-
 » citur, vel eligitur; non enim Judæorum Deus tantum,
 sed et gentium. Quicumque ergo in sanctorum colo-
 niam et societatem transire, et nova circumcissione
 circumcidi, et baptizari volunt, accedant ad carnes
 agni, et comedant. Notandum est autem quia ipsa
 die, qua agnus comeditur, exit populus de Ægypto,
 quoniam nulla est participatio luci ad tenebras
 neque Christo ad Belial (*II Cor.* vi, 15).

CAPUT XIII.

« Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : San-
 » ctifica mihi omne primogenitum, quod aperit
 » vulvam in filiis Israel tam de hominibus quam
 » de jumentis; mea sunt enim omnia. » Nam quia
 noviter omnia primogenita Ægyptiorum Dominus
 occiderat, idcirco omnia primogenita filiorum Israel
 sibi dedicavit, ut nunquam de eorum memoria la-
 beretur, primogenita Ægypti fuisse deleta. Et ait
 Moyses ad populum : « Hodie egredimini mense
 » novarum frugum; quoniam primum terra gelu
 soluta novam herbarum incipit producere. « Venietis
 » in terram fluentem lacte et melle; » quæ propter
 hoc quod terram viventium **63** significat, omni
 terra fertilior est. « Ibi celebrabitis hunc morem
 » sacrorum mense isto; septem diebus comedetis
 » azyma, nec erit aliquid fermentatum in domibus
 » vestris. » Hoc autem quid significet, sufficienter
 dictum est. Sequitur :

« Et narrabit hæc filio suo in die illa, dicens :
 » Hoc est, quod fecit mihi Dominus, cum egressus
 » sum de Ægypto, et erit quasi signum in manu tua,
 » et quasi monumentum appensum ante oculos
 » tuos. » Quod enim manu tenemus, et ante oculos
 habemus, non facile obliviscimur. « Cumque intro-
 » duxerit te Dominus in terram, de qua juravit
 » tibi, separabis omne primogenitum Domino,
 » quidquid fuerit sexus masculini. Primogenitum
 » agni mutabis ove; quod si non redemeris, inter-
 » ficietur. » Primogenitum namque agni ove muta-
 mus, quando stultum aliquem, et indisciplinatum
 arguendo, increpando, observando, et admonendo
 ad ovinam simplicitatem convertimus. Hic vero si
 non redimitur, interficietur, qui si poenitentiam non

egerit, et Ecclesiæ doctoribus non crediderit, morte morietur. « Omne autem primogenitum hominis de filiis tuis pretio redimes. » Homini enim primogenitum fides est, sine qua impossibile est placere Deo. Hæc autem omnium virtutum prima in mentibus fidelium nascitur : hæc prima a sacerdotibus in Christianorum cordibus gignitur ; sed quia fides sine operibus mortua est, ut pretio redimatur, necesse est. Baptizatus es? fidem habes : cessas a bono opere? moritur fides tua. Si ergo in iis, qui a bonis operibus cessant, fides otiosa et mortua est, quanto magis in homicidis, adulteris, sacrilegis et in ipsis perjuris fides mortua credenda est? Apostolos enim dicit : « Qui enim suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior (1 Tim. v, 8). » Non ergo semel, sed multoties fides redimenda est, quæ nisi redimeretur, cum toties mori videamus, perpauca essent, quibus eam semel emisse sufficeret. Inde autem maximas gratias Deo agere debemus, qui nobis hanc legem de redimendo charissimo primogenito nostro instituit, quem si non habeamus, ei placere non possumus. Redimat ergo ; sed quando? Post unum mensem ; post unum namque mensem offerebantur primogeniti Domino ; post unum ergo mensem redimi debent. Quæ enim redimus, nostra fuisse monstramus. Postquam ergo offerimus fidem nostram, si propter peccata a nobis alienata fuerit, tunc redimenda est. Sed quanto pretio? Quinque utique siclis argenti. Ego quinque siclos argenti, quinque corporis sensus intelligo, qui tunc quidem argentei sunt, quando pro sua pietate digni fiunt ut in Dei thesauros reponantur. Quinque igitur siclis fides redimitur, quia et si peccator fuerit homo, postquam tamen omnibus viribus mentis et corporis, postquam interioribus et exterioribus sensibus Deo servire cœperit, jam non infidelis vocabitur. Vivant ergo Deo, et nunquam moriantur primogenita nostra ei, qui primogenita Ægyptiorum propter nos interfecit.

Noluit autem Dominus ducere populum per terram Philistinorum, quæ vicina est, ne forte si bellum insurgeret contra eum, cito reverterentur in Ægyptum, sed circumduxit eos per desertum longo itinere. Per hoc enim significare voluit, quia non brevis, neque facilis via est, quæ ad patriam ducit, sed per multas tribulationes oportet nos intrare in regna cœlorum. Denique quanto plus in Dei servitio excitati longius ab hoc mundo recedimus, tanto minus vitiorum insurgentium bella timemus. Si vero in terram Philistinum venientes, quæ Ægyptiis vicina est, ebrietati et voluptati operam damus (Philistinum namque *cadentes poculo* interpretantur), facile quidem in prælio victi revertimur in Ægyptum. Quod autem filii Israel armati ascenderunt de Ægypto significatio est, quia ex quo mundum relinquimus, semper contra vitia et malignos spiritus a dextris et a sinistris armati pugnare debemus. Sequitur :

« Nunquam defuit columna nubis per diem, neque columna ignis coram populo per noctem. » Altera

enim eos a solis ardore, altera vero a tenebris defendebat. Hæc autem columna sancti Spiritus gratia est, quæ nos et a vitiorum æstu defendit, et ne errorum tenebris involvamus, illuminat. De hac enim columna dicitur ad beatam Mariam : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (Luc. i, 35). » Profectique de Sohot, castrametati sunt in Ethan in extremis finibus solitudinis. Ethan namque *incipiens navigationem* interpretatur. Merito igitur de Sohot, id est de tabernaculis venit in Ethan, quia postquam ad Ecclesiam homo veniens baptizatus est, non otiosus sedere, sed per hujus maris pericula cum apostolis navigare debet ; positusque adhuc in extremis finibus solitudinis, quoniam ad deserti loca periculosa nondum pervenit, præparare incipiat animam suam ad tentationem.

CAPUT XIV.

Profectique filii Israel venerunt e regione Atharoth, quæ est inter Magdalum et mare, contra Beel-sephon. Atharoth interpretatur *corona*, Magdalus *turris*, Beel-sephon *habens speculam*. Venit igitur populus de Ethan in Atharoth, quia jam cœpta navigatione, quibusdam virtutum gradibus proficiens, venit ad coronam, sperans, si necesse fuerit, mori posse pro nomine Christi. Est autem hæc corona inter Magdalum et mare, id est **64** inter fidem et baptismum, quoniam per fidei fortitudinem et per baptismi gratiam pervenitur in coronam. Respicit contra Beel-sephon, quia Dei populus speculatorum Ecclesiæ recordatus, nunquam sanctæ prædicationis obliviscitur, ideoque non timet eos, qui occidunt corpus, quia animam non possunt occidere.

Nuntiatum est autem Pharaoni quod fugisset populus Israel, immutatumque est cor ejus ; persecutusque est Israel cum omni exercitu Ægyptiorum. Quos cum vidissent Hebræi, timuerunt valde. Dixitque Dominus ad Moysen : Quid clamas ad me? Eleva virgam, et extende manum tuam super mare, et divide illud. Quod cum fecisset Moyses, divisum atque siccatum est mare, et ingressi sunt filii Israel per medium maris sicci. Erat autem aqua quasi murus a dextris et a sinistris. Persequentesque Ægyptii ingressi sunt post eos. Angelus autem Domini, qui præcedebat castra filiorum Israel, posuit se medium simul cum nube inter Ægyptios et Hebræos, ita ut ad se invicem toto noctis tempore accedere non valerent. Jamque advenerat vigilia matutina, et jubente Domino, Moyses supra mare manum extendit, reversæque sunt aquæ ad priorem locum, omnesque Ægyptii mortui sunt. Quid enim Pharaon cum omni exercitu Ægyptiorum ; nisi diabolus cum omni militia dæmoniorum? Quid autem Hebræi, nisi Christianorum populus? Quid vero mare Rubrum nisi baptismatis aqua intelligitur? Persequuntur ergo Ægyptii Hebræos, ibique moriuntur, quoniam vitia, et maligni spiritus usque ad baptismum Christianos persequentes, viribus amissis, pereunt et deficient.

Tunc cecinit Moyses, et filii Israel carmen hoc Domino, et dixerunt.

CAPUT XV.

« Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est (206), » tam potenter destruens inimicos. « Equum et ascensorem projecit in mare. » Equus superbia est, ascensor diabolus; hoc enim equo elevatus, furibundus in bellum ruit, omni-que ejus exercitus hoc equo in omnia facinora præcipitur. « Fortitudo mea, et laus mea Dominus, » per quem fortis et laudabilis sum. « Et factus est mihi in salutem, » suo sanguine me salvans et liberans. « Iste Deus meus, et glorificabo (207). Dominus quasi vir pugnator. » Ubique pro nobis certat (208) et vincit. Omnipotens nomen ejus, cui nihil impossibile est. « Corrus Pharaonis, » de quo modo diximus, « et exercitum ejus, » omnium vitiorum scilicet multitudinem, « projecit in mare, » id est perdidit in baptismo. Quot enim sunt vitia, tot sunt et currus, quibus diabolus fertur. « Electi principes ejus submersi sunt in mari Rubro, » quoniam originale peccatum, et idololatria in baptismo perierunt. « Abysso operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis, » ut ultra non appareant. Cætera vero transcurramus, quia expositione non indigent. « Ascenderunt populi, et irati sunt. » Prophetia est de futuro: ascenderunt enim populi, de quibus in sequentibus dicitur, contra eos ad pugnandum. « Et irati sunt: » quia, quamvis fortiori exercitu et majori apparatu, eis tamen resistere non valebant, « Dolores obtinuerunt habitatores Philistiim; » videntes gentem insuperabilem insurgentem adversum se. « Tunc conturbati sunt principes Edom, » hujus populi fortitudinem audientes: « robustos Moab obtinuit tremor; » prope jam de salute desperantes, « Obruerunt omnes habitatores Chanaan, » plusquam febrium terrore percussi. Unde Moyses lætabundus et jubilans ait: « Sic, Domine, sic fiat semper; Irruat super eos formido, et pavor in magnitudine brachii tui. Fiant immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus, Domine, donec pertranseat populus tuus iste, quem possedisti. Introduces eos, et plantabis in monte hæreditatis tuæ, » de qua jurasti patribus nostris. « Firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine. » Hoc autem magis ad supernam Jerusalem quam ad hanc pertinere videtur, in quam Dei populus est introducendus. De qua adhuc subditur: « Sanctuarium tuum, Domine, quod firmaverunt manus tuæ, » per quod cælum intelligitur, ubi sunt Sancta sanctorum. Dominus regnabit in æternum et ultra; » hoc quomodo vel dici vel cogitari possit? « Dominus regnabit in æternum, et ultra: » quid dicam? In æternum dixi, quid ultra dicere non habeo: si quid ultra æternum scissem, ultra æternum aliquid dixissem. Dixi ergo: « Dominus regnabit in æternum. » Quid

(206) Cod. Mont. Amiat. *gloriose enim honorificatus est.*

(207) Cod. S. Cr. Laurent. *Et glorificabo eum.*

est in æternum? semper, et sine fine. Ingressus est « enim eques Pharaon cum curribus, et equitibus ejus in mare; » insultatio est, « et reduxit super eos Dominus aquas maris. Filii autem Israel ambulaverunt per siccum in medio ejus. » Sumpsit ergo Maria prophetissa soror Aaron tympanum in manu, egressæque omnes mulieres post eum cum tympanis et choris, quibus pertinebat, dicens: « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est; equum et ascensorem projecit in mare. » Quid enim Maria nisi S. Ecclesia intelligitur? Hæc autem in tympano cantat, quia in carnis maceratione Deum laudat. Nam quia ex mortuorum animalium pellibus tympana fiunt, ideo pro carnis mortificatione sæpe ponuntur. Hanc autem cæteræ mulieres cum tympanis et choris sequuntur, quoniam et ipsæ carnem domant, pulchroque et regulari ordine vitæ Domino servantur; in choro enim et ordinate statur, et consonanter cantatur. De his autem mulieribus Psalmista dicit: « Adducentur regi virgines post eam (Psal. xiv, 15); » id est post Mariam; ab hac namque nostræ virginis nomen deductum est; quæ, quoniam post filium suum, totius Ecclesie caput est, non immerito cæteræ tympanistæ eam tympanizantem sequuntur.

Tulit autem Moyses et Aaron Israel de medio mari Rubro, et ingressi sunt in desertum Sur. Quid est autem, quod Israel mox ut de mari exivit, in desertum venit, nisi quia Christianorum populus statim ut baptizatus est, arctam et periculosam viam ingreditur, et ad sui Salvatoris similitudinem a diabolo tentatur? Sic enim et Christus de baptismo ducitur in desertum, ut a diabolo tentaretur. Quod autem mare Rubrum baptismum significat, Apostolus manifestat, dicens: « Et omnes baptizati sunt in nube, et in mari (I Cor. x, 1). » Quid est in nube et in mari, nisi in aqua et spiritu? « Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum (Joan. iii, 5). »

« Ambulaveruntque tribus diebus per solitudinem, » et non invenerunt aquam, et venerunt in Marath, « nec poterant bibere aquas de Marath, eo quod essent amaræ, et ostendit Dominus Moysi lignum, » quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. Tres namque ætates ab Abraham usque ad Christum, quas per hos tres dies intelligimus, in quibus populus per solitudinem, per terram inviam et inaquosam gradiens, aquas invenire non potuit. Nondum enim venerat ille, qui ait: « Si quis sitit, veniat, et bibat, et de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 37). » Habebant enim Hebræi aquas, sed non inveniebant: quia tenentes legem non intelligebant. Tandem ergo tertia die transacta, id est tertia ætate venerunt in Marath, venerunt ad montem Myrrhæ, et ad collem Thuris, venerunt ad locum, et ad tempus amaritudinis, quando Dominus est cruce

Deus patris mei, et exaltabo eum.

(208) Cod. Casin. *pro nobis certat, et pugnat vincens.*

cifixus: ibi invenerunt aquas; quia « de latere ejus A
 exivit sanguis, et aqua (Joan. xviii, 34). » Tunc
 velum templi scissum est, et Scripturæ apertæ sunt.
 Et istæ quidem sunt aquæ, quæ quoniam prius
 amaræ erant, ideo populus libere non poterat. Misit
 ergo Moyses lignum in eas, et in dulcedinem versæ
 sunt. Lignum hoc, lignum crucis est, hoc enim
 omnis aqua (209), omnis Scripturarum amaritudo
 in dulcedinem vertitur. Cum enim Scriptura dicat:
 « Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui ode-
 runt vos (Luc. vi, 27); » cui hæc aqua non videtur
 esse amara? quis eam potare et suscipere velit?
 Memores tamen crucis Christi, memores Christi
 passionis, qui pro impiis mortuus est, et pro iniquis
 et peccatoribus exoravit, magistri exemplum sequi-
 mur, dulcescunt aquæ, inimicos diligimus, et pro
 pers.ctoribus oramus. Ideo enim semper crucem
 portare præcipimur ut ipsius semper memores, nihil
 amarum et impossibile divinæ Scripturæ nobis præ-
 cipere videantur; nihil enim nobis præcipiunt quod
 sit amarum cruce Christi legis enim amaritudo vin-
 catur amaritudine crucis, et Christi tormenta consi-
 derantes, tormenta hæc transitoria non sentiamus.
 Sic igitur omnes aquæ dulcescunt, quæ cum ligno
 potatæ fuerint. Merito autem, transfretato mari,
 populus venit in Marath, quia statim baptizatus
 Christi compungitur passione, et quæ prius amara
 videbantur, desiderio bibendi, dulcia reputat. Ibi
 constituit ei præcepta atque judicia, et ibi tentavit
 eum. Ubi? In Marath, id est in aquis amaris, quæ
 ligno crucis dulces factæ sunt. Ubi enim, nisi in
 sacris voluminibus constituuntur præcepta atque ju-
 dicia? Ibi enim et instruimur et judicamur ibique a
 Deo tentamur, inde tentationis præcepta ferimus qui-
 bus obedientes coronamur, inobedientes damnamur.

« Venerunt autem in Elim, ubi erant duodecim
 « fontes aquarum, et septuaginta palmæ, et castra-
 « metati sunt juxta aquas. » De Marath namque ve-
 niunt in Elim, quod interpretatur *aries*, quia post
 Christi passionem, apostolos Ecclesia suscepit
 doctores. Duodecim autem fontes aquarum et
 septuaginta palmæ, duodecim apostoli et septua-
 ginta Christi discipuli intelliguntur; de his enim
 fontibus aqua manavit, quibus totus mundus refici-
 tur, et irrigatur (210). Quoniam autem palmæ victo-
 riam significant, merito palmæ illi vocantur, qui per
 fidem vicerunt regna. Christi autem discipuli
 duodecim, et septuaginta duo fuerunt, quatenus
 duodenarius numerus septies completeretur, ut ipso
 quoque numero, omni gratia Spiritus sancti eos re-
 pletos fuisse intelligamus.

(209) Apud S. August., q. 56, in Exod., aqua illa
 vocatur *Merra*, eo quod amara, et inquit ex injecto
 in eam ligno, dulcis facta, quod lignum gloriam, et
 gratiam crucis Christi præfigurabat. Eandem in-
 terpretationem habet S. Maximus homil. 3. De Qua-
 drag., pag. 116, de qua hæc pauca feram: *Austeri-
 tatem, quam noxia unda gestabat, ligni abstulit
 sacramentum.*

CAPUT XVI.

« Profectique sunt de Eli, et venit omnis multi-
 « tudo filiorum Israel in desertum Sin, quod est
 « inter Elim et Sinai. » Sin etenim *amphora* inter-
 pretatur, per quam mensura intelligitur. Merito
 igitur de Eli venit populus in desertum Sin, quoniam
 postquam ad apostolos Ecclesia venit, qua mensura
 viveret, **CC** invenit; audivit enim Evangelium, ubi
 dicitur: « Qua mensura mensi fueritis, remetietur
 vobis (Matth. vii, 2). »

Sequitur autem de eo, quod populus murmuravit,
 dicens: « Utinam mortui essemus per manum Do-
 « mini in terra Ægypti, quando sedebamus super
 « ollas carniū, et comedebamus panem in satura-
 « tate. Et dixit Dominus ad Moysen: Ecce ego
 « pluam panes de celo; colligat ex eo unusquisque
 « quantum sufficiat ad vescendum gomor per sin-
 « gula capita: die autem sexto colligant duplum,
 « quam colligere solebant per singulos dies. » Mur-
 muravit populus exasperans et incredulus, et
 quamvis multa armenta bovum et greges ovium
 habeat, tamen sibi propter carnes mortem exoptat,
 desiderabat enim avium carnes, quibus in Ægypto
 uti solebat. Aves enim in Ægypto, et circa Nilum
 multum abundant. Unde lautiores cibos (211) appe-
 tere, nemo dubitet esse peccatum. Datur autem
 unum gomor per singula capita, ut et natura se
 pares intelligant, et his tantum, quæ sibi sufficiant,
 contenti vivant, neque de crastino cogitantes plus
 colligant; quia neque qui plus collegerat habebat
 amplius, neque qui minus, habuit minus. Et melius
 quidem est minus colligere, et abundare, quam
 plus, et inutiliter fatigari. Die enim sexta duplum
 colligitur, quia die septima non invenitur. Nam et
 nos modo parare debemus, unde post hanc vitam
 in sabbatismo vivere valeamus (212).

« Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere filiis
 « Israel: Vespere comedetis carnes, et mane satu-
 « rabimini panibus, scietisque quod sim Dominus
 « Deus vester. Factum est ergo vespere, et ascendens
 « coturnix operuit castra: mane quoque ros jacuit
 « per circuitum castrorum, cumque operuisset su-
 « perficiem terræ, apparuit in solitudine minutum,
 « et quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super
 « terram. Quod cum vidissent filii Israel, dixerunt
 « ad invicem: Manhu? quod significat, quid est
 « hoc? ignorabant enim quid esset. » Carnes enim
 hoc in loco, et panes idem significant. Divina nam-
 que Scriptura, et caro, et panis est; caro quidem
 quantum ad litteram; panis vero secundum spiri-
 tualem intelligentiam. Unde et Elias vespere carnes,

(210) Consonat Bruno S. Maximo Taurin. qui,
 hom. 5 De Quadrag., hunc eundem locum eloquen-
 tissime illustrat et exponit.

(211) Cod. S. crucis in Laurent. *lautiores
 escas.*

(212) Idem codex addit. *Quæ enim seminaverit
 homo, hæc et metet.* Galat. vi, 7.

mane vero panes suscepit, quia prius juxta litteram, A postea vero secundum spiritum Scripturæ intelliguntur. Nam et panis de cælo descendit; aves vero de terra ascenderunt: et quia non est difficilis, altæque scientiæ juxta litteram Scripturas intelligere, inde prope terram aves volasse referuntur. Illud quoque attendendum, quod usque hodie dum Scripturas legimus, *manhu* dicere non cessamus: nam per unamquamque sententiam interrogantes, dicimus: Quid est hoc? Quid hoc significat? Quid hoc vel illud interpretatur? Fertur autem et hic panis pro utentium voluntate omnis saporis fuisse, per quod dabatur intelligi, quia divina Scriptura multis diversisque modis intelligenda esset. Nam et ipsi quoque hæretici ad suum sensum eam convertunt. Principalis tamen ejus gustus quasi similæ cum melle erat. Quid enim melle dulcius? Quid tritico pane robustius? Sanus ergo intellectus Scripturarum, et dulcis ad gustandum, et fortis ad alendum et roborandum esse debet: infirmus enim cibus, infirmos nutrit humores. Quod vero ad mensuram gomor manna colligebatur, hoc est quod Apostolus ait: « Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (Rom. xii, 3). » Sanus namque sensus mensuram non excedit, hæreticus autem in mensura non continetur. Semper enim alta hæretici dicunt, et fidei mensuram excedentes, terminos a patribus constitutos transgrediuntur. Tantum enim unicuique de hoc pane colligere licet, quantum ei in cibo quotidiano sufficere possit. Hoc enim et nos Dominus orare jussit: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (Matth. vi, 11), » quod quidem nihil aliud significat, nisi ut fides nostra catholica, sola veritate contenta, cuncta superflua a se repellat. Verbum enim abbreviatum posuit Deus super terram. Quod vero superfluum erat, id est quod in diem alteram servabatur, scatebat vermibus et putrefiebat, et sole incalescente liquefiebat; quoniam omnis hæreticorum superflua scientia, veritatis lumine illustrata evanescit et deficit. Præcipitur ergo ut nihil ex eo relinquat usque mane, quia quod relinquitur superfluum est. Et melius quidem est ut in campis liquefiat, quam ut collectum putrefiat; quoniam melius est divinam Scripturam in sacris voluminibus otiosam manere, quam in hæreticorum cordibus collectam prava intelligentia sordere. Quid est autem quod in sexta die colligitur, unde in septimana vivitur, nisi quia hac in vita præparare debemus, unde in futura vivamus? Præcipitur autem Moysi, ut ex eo impleat gomor, et reponat coram Domino, servetque illud in memoriam in omnes generationes, per quod nimirum intelligere possumus, quia sana et spiritualis intelligentia Scripturarum nulla unquam generatione sit evacuanda. « Cælum et terra trans bunt, Dei autem verba non præteribunt (Matth. xxiv, 35). »

Fillii autem Israel comederunt manna quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem.

(213) Ex cod. Casin, corrigitur editio.

Quid enim per quadraginta annos, nisi utriusque testamenti opera intelligimus? Hic enim numerus ex decem et quatuor constat, decem namque quatuor, vel quatuor decem quadraginta fiunt; 67 per decem omne illud tempus intelligitur, in quo Vetus Testamentum ad litteram observabatur; per quatuor vero hoc, in quo quatuor Evangeliorum fides tenetur. Comederunt ergo filii Israel manna quadraginta annis, quia sancti et spirituales viri, spiritualiter et in Novo et in Veteri Testamento Scripturas intellexerunt. Hic autem cibus non deficit, donec in terram habitabilem et in terram viventium veniamus, quia postquam illic venerimus, jam nobis Scripturæ amplius non erunt necessariæ. B Erit enim Deus omnia in omnibus. Unde Apostolus: « Sive liguæ cessabunt, sive scientia destruetur. (I Cor. xiii, 8). »

CAPUT XVII.

« Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israel » de deserto Sin per mansiones suas, juxta sermonem » Domini castrametata est in Raphidim, ubi non » erat aqua ad bibendum populo, qui jurgatus contra Moysen petivit aquam. » Raphidim namque interpretatur *sanitas judicii*. Sanum autem iudicium est: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum, sicut te ipsum (Matth. xxii, 37). » — « Et quod tibi non vis, alteri ne feceris (Tob. iv, 16), » et similia. De deserto ergo Sin venit populus in Raphidim, quia postquam ab apostolis vivendi mensuram accepit, et eadem mensura, qua mensus fuerit, sibi quoque remetiendum esse cognovit, mox ad sanum iudicium conversus, Deum et proximum diligere nullique hominum nocere disposuit (213). Cibi autem potusque penuria, quam tunc corporaliter populus patiebatur, eam quam nunc spiritualiter homines patiuntur significabat, de qua Dominus quibusdam comminatur, dicens: « Immitam vobis famem et sitim, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini (Amos viii, 11). » Unde in Ezechiele dicitur: « Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, nec poteris loqui, quia domus exasperans est (Ezech. ii, 6). » Propter peccata namque populi sæpe silet lingua doctorum. De plebe quoque Judaica sub vineæ specie a Domino dicitur: « Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem ((Isai. v, 6). »

» Et ait Dominus ad Moysen: Antecede populum » et sime virgam in manu tua, et vade; en ego » stabo coram te ibi supra petram Oreb, percuties » que petram, et exibat ex ea aqua, ut bibat populus. Fecitque Moyses ita coram senioribus Israel. » Quod autem et hæc, et ea, quæ superioribus dicta sunt, spiritualiter intelligi debeant, Apostolus manifestat, dicens: « Quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube, et in mari, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt; bibebant au-

tem de spirituali consequente eos petra; petra autem erat Christus (*I Cor. x, 1*). » Quis autem igitur ad litteram ea intelliget, quæ Apostolus spiritualia esse dicit? Venit ergo Moyses cum omni multitudine filiorum Israel ad petram, quoniam principes sacerdotum cum tota populi multitudine tenuerunt Christum. Stabat autem Dominus ibi coram populo super petram, nec videbatur, quoniam Deus manens in homine non cognoscebatur. Sed quid per virgam, qua petra bis percutitur, nisi arundinem et lanceam intelligimus? Semel autem petra nostra arundine percussa non dedit aquas; iterum autem lancea percussa est, et exivit sanguis et aqua. Sunt autem, qui per duplicem virgæ hujus percussione duo crucis ligna intelligere velint. Et vocavit nomen loci illius tentatio, propter jurgium filiorum Israel, et quia tentaverunt Dominum dicentes: « Estne Deus » in nobis, an non? » sic et Judæi tentantes Christum dicebant: « si tu es Christus, dic nobis palam (*Joan. x, 25*). » Item: « Si Filius Dei est, descendat nunc de cruce, et credimus ei (*Matth. xxvii, 43*). » Et rursum: « Si tu es rex Judæorum, salvum te fac. (*Luc. xxiii, 37*). » His enim verbis quid aliud significebant, nisi: « Est Deus in vobis, quia Deum repellitis a vobis. Et sicut ipse ait: « Relinquitur vobis domus vestra deserta (*Matth. xxiii, 38*). » Erat tamen Deus in vobis, quia Deus erat, qui inter vos manens loquebatur vobis.

« Venit autem Amalec, et pugnabat contra Israel » in Raphidim Dixitque ad Josue: Elige viros, et » egressus pugna contra Amalec. Moyses autem, et » Aaron, et Hur ascenderunt super verticem collis, » cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel, si » autem paululum remisisset, superabat Amalec. » Quid enim Amalec, qui *populus brutus* interpretatur, nisi vitiorum multitudinem significat? Contra hæc autem Josue minister Moysi cum viris electis pugnat, quia sancti et catholici viri semper contra vitia bellum gerunt. Stat autem Moyses in vertice collis, virgam Dei in manu tenens, quia episcopi, populi que rectores in altioribus Ecclesiæ solii constituti; virgam correctionis et directionis manibus ferunt. Levat autem Moyses manus, et vincit Israel; levant sacerdotes et episcopi puras manus cum precibus ad Deum, et victoria datur fidelibus; remittit Moyses manus, et superat Amalec; cessant ab orationibus sancti, et regnant in populo vitia et peccata (214). His autem facile intelligitur quam necessarium sit, Ecclesiæ rectores semper pro populo Dominum exorare. Unde Apostolus ait: « Obedite præpositis vestris, et subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem » pro animabus vestris reddituri (*Heb. xiii, 17*). » Manus autem Moysi erant graves. « Su- » mentes ergo lapidem posuerunt subter eum, quo » sedit. Aaron autem et Hur sustentabant manus » ejus ex utraque parte, et factum est ut manus » illius non lassarentur usque ad occasum solis. »

(214) S. Maximus Taurinen. hom. 2 De cruce, eundem Scripturæ locum similiter interpretatur.

A Manus, inquit, Moysi erant graves, quoniam et sacerdotum manus peccatorum pondere sæpe gravantur. Multum enim maligni spiritus in hoc laborant ut sanctorum orationes et manus impediunt. Hoc autem Aaron et Hur sentientes lapidem posuerunt subter eum, quo sedit Moyses, quatenus supra firmam petram firmatus, stabilis et inconcussus permaneat. Sed quid per Aaron, qui *mons fortis* interpretatur, nisi illum intelligimus, de quo dicitur: « Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio? » (*Psal. xxiii, 8*). Quid vero per Hur, qui *ignis* dicitur, nisi Spiritus sanctus, qui in igne discipulis apparuit? Merito igitur Aaron, et Hur Moysi manus sustentant, ne lassentur, quoniam quod sanctorum manus, virtutes et opera stant, neque ruunt, hoc Christus, Dominus noster, et sancti Spiritus gratia operatur. Factum est igitur ut manus Moysi non lassarentur usque ad occasum solis, quoniam quem Christus, et Spiritus sancti gratia sustentat, sine omni lassitudine usque ad mortem in bonis operibus perseverat. Per solis occasum diei et vitæ terminum intelligimus. Beatus ille, cujus manus talibus adjutoribus sustentantur. Fugavitque Josue Amalec, et populum ejus in ore gladii. Quod tamen Josue vincit, quod vitia, et maligni spiritus superantur, non Josue, sed Moysi, non populo, sed sanctorum orationibus ascribendum est. Unde et subditur: « Scribe hoc ad monumentum in libro, et trade in » auribus Josue; delebo enim memoriam Amalec » sub cælo. » Ideo enim hoc in libro scribi, et memoriæ commendari, et in auribus Josue tradi præcipitur, ut quicumque ad similitudinem Josue spirituales vincat inimicos, non sibi, sed sanctorum meritis et orationibus, et Deo miseranti et adjuvanti victoriam imputet; ipse enim pugnat, et vincit; ipse memoriam Amalec sub cælo delet; ipse vitiorum multitudinem destruit. « *Ædificavitque* » Moyses altare, et vocavit nomen ejus Dominus » exauditio mea, dicens: Quia manus solii Do- » mini, et bellum Dei erit contra Amalec a genera- » tione in generationem. » Merito enim Moyses post victoriæ Domino altare constituit, ut ei gratias agat, qui eum exaudiens victoriæ tribuit facultatem; inde autem et altari nomen imposuit: « Dominus » exauditio mea, » id est Dominus exaudivit me; atque addit protinus: « Quia manus solii Domini, » id est virtus, et fortitudo sanctorum, in quibus, quasi in propria sede Dominus sedet, et habitat: » et bellum Dei erit contra Amalec, » id est contra vitia et malignos spiritus a generatione in generationem, quia pacem et concordiam nunquam inter se habebunt.

CAPUT XVIII.

« Cumque audisset Jethro sacerdos Madian cognatus Moysi omnia, quæ fecerat Dominus Moysi, et » Israel populo suo, talit Sephoram uxorem Moysi, » quam remiserat, et duos filios ejus, et duxit eos » ad Moysen, qui mutuo se salutantes lætati sunt. »

tulit autem Jethro holocausta, et hostias Do-
 , deditque consilium Moysi, ut constitueret
 nos, et centuriones, et quinquagenarios, et
 nos, qui iudicaret populum, tales videlicet,
 potentes essent et timerent Dominum, in quibus
 veritas, et odissent avaritiam; ipse vero ma-
 nus negotiis operam daret. Fecitque Moyses, ut
 suggesserat. Quod enim Moyses, qui assidue

Domino loquebatur, utile consilium Jethro
 ati, quamvis gentilis, non respuerit, viris eccle-
 cis, et in sublimitate constitutis exemplum
 nit, ut minoribus, quamvis peccatoribus, bona
 ilia suadentibus credere non dedignentur. Unde
 apostolus ait: « Non alta sapientes, sed humili-
 consentientes (Rom. xii, 16). » Quales autem
 es esse debeant, satis compendioso sermone
 reprehendit, dum eos potentes, dominumque ti-
 es, veraces et sine avaritia eligi admonet. Impe-
 enim multumque turbatur rectum iudicium,
 x his unum aliquid defuerit. Quod vero Chri-
 i non passim, nec temere omnibus communicare
 ant, ex hoc facile intelligitur, quia non prius
 o cum senioribus filiorum Israel cibum sumpsit
 i holocausta et hostias Domino obtulerit. Unde
 atus Joannes ait: « Si quis venit ad vos, et hanc
 inam non affert, nolite recipere eum in domum,
 ve ei dixeritis; qui enim dicit illi: Ave, commu-
 operibus illius malignis (II Joan. i, 10-12). »

CAPUT XIX.

Mense tertio egressionis Israel de Ægypto (215)
 die hac venerunt in solitudinem Sinai. Nam
 secti de Raphidim, et pervenientes usque in
 tertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco.
 que Israel fixit tentoria e regione montis. »
 m, inquit, die qua Jethro recessit ab eis, filii
 l profecti de Raphidim, castrametati sunt in
 rto Sinai. Raphidim namque, ut diximus, *santi-*
judicii interpretatur. Venit ergo populus de
 idim in desertum Sinai, quia, postquam viri
 siastici, sanum iudicium suscipientes, Dei man-
 custodire promittunt, ad majora deducuntur,
 : Deum loquentem audiant, et Spiritus sancti
 as 69 plenius suscipiant. In Sinai enim filii
 l legem susceperunt, et Deum in nube et cali-
 loquentem audierunt. « Moyses autem ascendit
 montem. Vocavitque eum Dominus de monte,
 ait: Hæc dices filiis Israel: Vos ipsi vidistis
 æ fecerim Ægyptiis, quomodo portaverim vos
 per alas aquilarum, et assumpserim mihi. »
 iod enim super alas aquilarum filios Israel
 s portaverit, verum non est, nisi fortasse me-
 orice intelligatur. Nam quoniam aquilæ præ-
 ris avibus altius volant, inde super alas aquila-
 m elevati fuisse dicuntur, quod eos terrena
 cula lædere non potuerunt. « Si ergo audieritis
 ocem meam, et custodieritis pactum meum,

15) Vulgata habet *de terra Ægypti*.

16) Hæc ad dicta Apostoli, Rom. xv, referun-
Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam

« eritis mihi in peculium de cunctis populis; mea
 « est enim omnis terra, » quoniam quasi proprios,
 et peculiare præ cæteris gentibus vos magis dili-
 gam. Et quamvis mea sit omnis terra, attamen vos-
 soli eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens san-
 cta, quia non diabolus, non vitia, neque tyranni,
 sed Spiritus sanctus, sacerdotes, et virtutes super
 vos, et in vobis regnabunt.

« Venit Moyses, et convocatis majoribus natu
 « populi, exposuit eis omnes sermones, quos man-
 « daverat Dominus. Responditque universus populus
 « simul: Cuncta, quæ locutus est Dominus, facie-
 « mus. » Omnia enim, quæ illi populo dicebantur,
 nobis dicta esse intelligere debemus (216). Nos
 enim, si volumus ipso adjuvante gens sancta sumus
 et regnum sacerdotale, diabolo et operibus ejus
 abrenuntiantes, Deo fideliter servire promissimus.
 Teneamus ergo fidem, servemus promissa, qui pro-
 pitium et veracem Dominum habemus, cui nos
 servisse non pœnitebit. « Cumque retulisset Moyses
 « verba populi ad Dominum, ait ei, dicens: Jam
 « nunc veniam ad te in caligine nubis ut audiat me
 « populus loquentem ad te, et credat tibi in pepe-
 « tuum. » Quod enim in caligine nubis cum Moysæ
 Dominus loquebatur, jam tunc suæ incarnationis
 mysterium significabat. Sicut enim tunc Moysi lo-
 quebatur, sed nubis caligine tectus non videbatur,
 ita et postea cum Judæis loquens carnis velamine
 tectus videri non potuit. De hac enim nube scriptum
 est: « Ecce Dominus ascendet super nubem levem,
 et ingredietur Ægyptum (Isai. xix, 1). »

« Et dixit Dominus ad Moysen: Vade ad populum,
 « et sanctifica illos hodie, et cras laventque vesti-
 « menta sua. Et sint parati ad diem tertium, die
 « autem tertia descendet Dominus coram omni plebe
 « super montem Sinai. Constitueque terminos per
 « circuitum, et dices ad eos: Cavete ne ascendatis
 « in montem, nec tangatis fines illius. » Quid enim
 per hodie et cras, nisi præsens et tempus futurum
 intelligimus? Qui igitur hodie et cras sanctificatur,
 omni tempore sanctificatur. Vestimenta vero lavare,
 est a peccatorum sordibus carnem mundare. Nam
 quia carne anima vestitur, ideo vestimenta carnem
 significant. De his enim vestimentis dicitur: « Omni
 tempore sint vestimenta tua candida (Eccle. ix, 8). »
 Tertius vero dies, tertius post agni immolationem
 mensis intelligitur, quo et tunc Dominus super
 montem Sinai, et postea Spiritus sanctus super
 Christi discipulos descendens, omnis scientiæ pleni-
 tudine fecit eos esse perfectos. Constituuntur autem
 termini supra montem Sinai, quoniam et mons Sion
 suos terminos habet, ultra quos eos qui vocati sunt
 accedere non licet. Quod enim Sinai hoc in loco
 Sion significet, audi Apostolum dicentem: « Non
 enim accessistis ad tractabilem montem et accensibi-
 lem ignem, et turbinem, ac caliginem; sed accessistis
 scripta sunt. Multo enim majoribus, donis quam
 Hebræi a Deo cumulati omnem fidem et obedientiam
 ei prestare studeamus.

Sion montem, et civitatem Dei viventis (217) A sicut beatus Lucas evangelista scribit : « Factus est repente de cœlo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis (Act. II, 2). » Ecce enim in utroque et sonus auditur, et ignis videtur. Sed in illo nubes caliginosa, in hoc autem clarissimi luminis splendor apparet, quoniam illa umbra erat, atque figura, hoc autem veritas; quod enim ibi tonitrua, hic apostolorum voces intelliguntur, quod ibi micantia fulgura, hic miracula ubique fulgentia; nubes vero densissima, quæ montem operiebat, apostoli sunt, salutaribus pluviis Ecclesiam irrigantes. Clangor vero buccinæ perstrepens vehementer, doctorum omnium prædicationem longe lateque intonantem significabat.

« Timuit populus, qui erat in castris. Cumque « eduxisset eos Moyses in occursum Dei de loco « castrorum, steterunt ad radicem montis; totus « autem mons fumabat, eo quod descendisset Dominus super eum in igne, et ascendit fumus ex « eo, quasi de fornace. » Hic autem timor admirationis et reverentiæ erat. Quod autem dicitur quia « venerunt de loco castrorum in occursum Dei ad radicem montis Sion, » id est quod in Actibus apostolorum dicitur : « Facta autem hæc voce convenit multitudo, et mente confusa est (ibid. II, 6); » convenit populus de tota Jerusalem ad radices montis-Sion, id est ad eum locum, ubi Sion, id est S. Ecclesia, jactis quodammodo fundamentis ædificabatur. Ibi enim erant apostoli, ibi erat mater Jesu, ibi in semine, atque principis erat totus mons Sion, et mente confusa est, præ timore videlicet, et admiratione. Unde et hic dicitur quia « timuit omnis populus, qui erat in castris; » hic enim timor illum timorem significabat. Totus autem mons fumabat, eo quod descendisset Dominus super eum in igne, et ascendit fumus ex eo, quasi de fornace. Hoc enim prædixerat Joel propheta, dicens : « In diebus illis effundam Spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiæ vestræ, etc., et dabo prodigia in cœlo sursum, et signa in terra deorsum, sanguinem, et iguem, et vaporem fumi (Joel II, 28). » Non enim poterant non ardere, et non fumare, quos tantus ignis Spiritus sancti succenderat. Sicut enim per fumum ignis adesse monstratur, ita per verborum constantiam, per linguarum diversitatem, Spiritus sanctus in apostolorum cordibus ardere monstrabatur, Beata illa corda, quæ hoc igne replentur! beati illi, qui sic ardere merentur! Stupebant autem omnes, et mirabantur dicentes : « Nonne isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audivimus unusquisque linguam non

(218) Id. cod. S. Cr. Laurent. : *Non enim accessistis ad tractabilem, et accessibilem ignem et turbinem, et caliginem et procellam, et tubæ sonum, etc.*

« Amice, ascende superius (Luc. XIV, 10). »
 « Descenditque Moyses de monte ad populum, et « sanctificavit eum. Cumque lavissent vestimenta « sua, ait ad eos : Estote parati in diem tertium, et « ne appropinquetis uxoribus vestris. » O quantum ab illicitis abstinere debent, quibus ipsa quoque licita interdiciuntur. De his enim Apostolus ait : « Qui habent uxores, tanquam non habentes sint (I. Cor. VII, 29). » « Jam advenerat tertia dies, mane « inclaruerat, et ecce cœperunt audiri tonitrua, « ac micare fulgura, et nubes densissima operire « montem, clangorque buccinæ vehementer obstrepbat. » Vide quam bene utrumque testamentum sibi respondeat, et quam convenienter Pentecostes in utroque celebretur. In Actibus apostolorum scriptum est : « Tunc reversi sunt Jerosolimam a monte, qui vocatur Oliveti, et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus, et Joannes, et Andreas, et Thomas, Bartholomæus, et Matthæus, Philippus, Jacobus Alphæi, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus (Act. I, 12). » Hæc tam sancta coadunatio vocatur Ecclesia; hæc dicitur mons Sion. In hunc montem descendit Dominus, servata quodammodo similitudine, et tempore quo descendit in montem Sinai. Jam enim, inquit Moyses, advenerat dies tertius, et mane inclaruerat, et cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, etc. Dicamus ergo et nos : jam advenerat tertius mensis et Pentecostes, id est quinquagesimus dies inclaruerat, et

sed econtra accessistis ad Sion montem, etc. Consonat cod. Casinensis.

stram illos loquentes? » (Act. 14, 8.) Hic ergo fumus monstrabat exterius, quantus qualisque ignis arderet interius. Sequitur : « Eratque mons omnibus terribilis, et sonus buccinæ paulatim crescebat in majus, et prolixius tendebatur. Moyses loquebatur, et Dominus respondebat ei. » Cui enim mons iste, id est cætus apostolicus non videbatur esse terribilis, qui homines prius inscios, et vix unius linguæ peritos, nunc omnibus linguis loqui audiebat? Crescebat autem paulatim sonitus buccinæ, et prolixius tendebatur, quoniam apostolorum vox, et prædicatio paulatim proficiens crescebat, et longius audiebatur donec « in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 5). » Hæc est enim illa buccina cui dicitur : « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (Isai. lvi), » — « Moyses autem loquebatur, et Dominus respondebat ei ; » quoniam prædicantibus apostolis, eorum corda Dominus respondendo docebat. Siquidem non ipsi, sed Dominus loquebatur in eis.

« Descenditque Dominus super montem Sinai, » in ipso montis vertice, et vocavit Moysen in cacumen ejus. » Stat autem Dominus super verticem montis Sinai, per quem Sion intelligitur de quo ait : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus (Psal. 11, 6) ; » ibique in ipsum ejus cacumen Moysen vocat, per quem apostoli intelliguntur, qui super universam Ecclesiam principes constituti, altiores præ cæteris possident sedes. « Dixitque ad eum : Descende, et contestare populum, ne forte velit transcendere terminos ad videndum Dominum, et pereat ex eis plurima multitudo. » Terminos namque transcendere est ecclesiasticas dignitates contra Dei voluntatem usurpare. Stet igitur unusquisque in suo ordine, neque priusquam vocetur, interdictum sibi terminum transcendere velit. ¶ Sacerdotes quoque et populi, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur ne percutiat eos. Hoc est enim, quod Apostolus ait : « Ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi. Si enim nosmetipsos judicaremur, non utique judicaremur (II Cor. xi, 30). » Timeat ergo ne percutiatur, qui non sanctificatus ad Dominum accedere præsumit. Accessit enim rex Ozias, et lepra percussus est; accesserunt filii Aaron, et mortui ceciderunt; accessit Datham et Abiron, et devoravit eos terra; accessit Oza ad arcam, et percussus a Domino interiit. Sequitur :

« Vade et descende, ascendesque tu, et Aaron tecum : sacerdotes autem et populus, ne trans-eant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos. » Hoc audiant sacerdotes, et suis terminis contenti illuc ascendere non præsumant, quo soli Moyses et Aaron jubentur ascendere ;

(218) Castus Innocens Ansaldus O. P. in libro inscripto : *De sacro et publico apud ethnicos pictarum tabularum cultu, adversus Græcos schismaticos*, eruditissime demonstrat, locum illum Exodi ita intelli-

altius enim episcopis quam sacerdotibus ascendere conceditur, et quædam Dei secretorum agunt episcopi, quæ cæteris sacerdotibus agere non licet. Descenditque Moyses ad populum, et omnia narravit eis. Sic enim et apostoli, quæcumque audierunt a Domino narraverunt nobis.

CAPUT XX.

« Locutusque est Dominus cunctos sermones hos : » Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra » Ægypti, et de domo servitutis. » Hos autem sermones cum Dominus loqueretur, cunctus populus audiebat. Hæc sunt decem verba legis, in quibus tota lex continetur, quæ quidem, cunctis audientibus, prius in monte locutus est; postea vero bis in tabulis lapideis scripsit, quoniam primas tabulas Moyses iratus confregerat. In principio autem locutionis docet eos, quis sit, dicens : « Ego sum Dominus Deus tuus, » cui non immerito obtemperare, et credere debes; quoniam ego « eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis. »

« Non habebis deos alienos coram me. » Hoc est mandatum, quo omnes dii abjiciuntur, et unus ac verus Deus adorari præcipitur, qui ubique est, in cujus conspectu stat omnis creatura. Et ideo dicit, coram me, quia qui coram eo non sit, nusquam sit. Pro hoc autem mandato et SS. apostoli et cæteri martyres sunt interfecti. Merito igitur ponitur primum, quod prius defendere necesse erat. Secundum autem mandatum est : « Non facies tibi sculptile, » in quo idolorum et simulacrorum omnium religio evacuatur (218). Neque omnem similitudinem, quæ est in cælo desuper, ut solis, lunæ et stellarum, et quæ in terra deorsum, ut Saturni, Jovis et Mercurii, nec eorum quæ sunt in aquis, ut Neptuni, et Nympharum, et quæ sub terra, ut Plutonis, Charontis Cerberi et similibus. Hæc enim omnia gentilitas, decepta colebat, et quia eos videre non poterat, eorum simulacra adorabat. « Ego enim sum Dominus » Deus tuus, fortis, et zelotes; et quia fortis sum, vindicare me possum; quia vero zelotes, utrobique merita reddam. Zelotes enim, qui diligit, et qui odit, intelligi potest. « Visitans iniquitatem patrum » in filiis in tertiam et quartam generationem » eorum, qui oderunt me, et faciens misericordiam » in millia his, qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea. » Filius enim, si bonus fuerit, non portabit iniquitatem patris; si vero malus fuerit, et suam, et patris iniquitatem luendo sustinebit. Quod si et pater bonus fuerit, et a patris bonitate filius non recesserit, multo majoribus bonis pro patris bonitate ditabitur. Inde enim est, quod semen Abraham a Domino diligebatur; inde et de tribu Juda propter David, regnum penitus non aufertur. « Non assumes nomen Dei tui in vanum : nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen

gendam, ut non vetentur modo alta sculptilia, sed nec etiam picturæ et levia sculptilia, quæ anaglyphica dicuntur.

» Dei sui frustra. » Hic enim et omne mendacium tollitur, et gratia Dei, ne in vanum recipiatur, indicitur. Nam uterque reus est, et ille, qui in Christi nomine jurat, et non custodit, et ille qui in Christi nomine vocatur Christianus, et fidem Christi non observat. Et quidem nomen Domini in vanum assumit, et quasi parvipendens pro nihilo reputat, quicunque ea, quæ vel affirmat vel negat, non custodit. Cum vero quasi pignus nomen Domini tibi creditur, recordare pignoris, et noli abjurare promissum. « Memento ut diem Sabbati sanctifices. » Sic enim dicitur : « Sanctificate jejunium. » Sabbatum sanctificare est, a bonis operibus non cessare. Cum enim Sabbatum per se sanctum sit, bene operando fit sanctus. « Sex diebus operaberis, et facies omnia » opera tua; » id est opera tuæ utilitatis. Cum enim male agis, non tua, sed diaboli opera facis. « Septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est : » non facies in eo omne opus. » Reprehenditur Christus quasi male agens, quoniam multa in Sabbatis operabatur. Sabbato enim homini, quem sanaverat, præcepit, dicens : « Tolle grabatum tuum, et ambula (Joan. v, 8). » Aliter ergo Christus, aliter Judæi de Sabbato intelligebant. Nam quia dicitur : « Nihil operis facietis in eo, » etiam bonum opus si in eo fieret, putabant esse peccatum. Quorum stultitiam Dei sapientia irridens, dicebat : « Si licet Sabbato curare? » (Luc. xiv, 3.) Et nullo quidem die tot homines, quot in Sabbato Salvator noster sanasse legitur; unde datur intelligi, quia ille melius Sabbatum colit, qui plus bonitatis, misericordie et pietatis in eo operatur. Sed nunquid uno tantum die in hebdomada, bona agere, et sabbatizare debemus? Omni namque die Sabbatum est illis, qui omni die declinant a malo, et faciunt bona. Quiescere enim ab operibus, quid risi a peccatis debere quiescere significabat? Dicatur ergo : « Sabbatum est, non facies in eo omne opus tu, et filius tuus, et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, » jumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas; » hæc enim omnia nocere possunt, atque in his omnibus peccamus. Non enim solum si filius, et servus meus, et advena, qui in mea custodia est, per meam negligentiam furantur et occidunt, et aliis modis delinquant, peccatum mihi est; verum etiam si jumentum meum aliis damnum inferat, mihi imputari debet. Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo; idcirco benedixit Dominus die septimo, sive Sabbato, et sanctificavit eum. Requiescamus igitur et nos omni die, nihilque mali operemur, quatenus, et dies nostri omnes benedicantur. « Dies enim illi, ut Apostolus ait, mali sunt, in quibus mala opera fiunt (Ephes. v, 16). » Omnes igitur dies nostri vertuntur in Sabbatum, si in omnibus quiescamus et cessamus a malo. Nec hoc

(219) Alludit S. Bruno ad SS. canones quibusdam temporibus et festivis diebus vetantes solemnitatem nuptiarum, choreas et venationes, quæ alias licite

dico, quod in festivis diebus, etiam a licitis vacare non debeamus, quoniam quidquid contra sanctorum constitutiones, fit, peccatum est (219).

« Honora patrem tuum, et matrem tuam, ut sis » longævus super terram, quam Dominus Deus tuus » dabit tibi. » Magnum est hoc mandatum, quod qui observaverit, et terra habitationis, et longa vita eis promittitur. Quamvis enim juxta litteram intellectum mentem ædificet, plenumque sit pietatis; majus tamen aliquid significare videtur. Pater enim noster ille est, cui quotidie dicimus : « Pater noster qui es in cælis (Matth. vi, 10); » mater vero nostra, sancta Ecclesia, quæ nos ex aqua et Spiritu sancto Domino genuit. Hos autem si honoramus, omnia legis mandata adimplemus. Qui enim peccat, Dominum inhonorat, qui peccare omnibus interdicit : qui vero proximum in aliquo lædit, contra Ecclesiam facit, cujus membrum et filius ipse est. Id ipsum igitur est : honora patrem tuum, et matrem, quod est : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum, sicut teipsum. (Matth. xxii, 57). »

« Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non loqueris contra proximum tuum falsum » testimonium : non concupisces domum proximi » tui : non desiderabis uxorem ejus, non servum, » non ancillam, non ovem, non bovem, non asinum; » nec omnia quæ illius sunt. » Hæc enim quinque mandata ad proximum, quinque vero superiora ad Deum spectant. Et quamvis hæc in illis contineantur, satisque in illis intelligi possent, voluit tamen Deus nominatim et speciatim ponere, quoniam in his homines frequentius peccant. Cum enim præ cæteris hæc interdici audiunt, curiosius hæc evitare et fugere debent. De concupiscentia vero dicit Apostolus : « Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret : Non concupisces (Rom. vii, 8). » Quomodo enim non potest esse peccatum, quod pene in omnibus est causa peccati? Fornicatores enim, adulteros, fures et raptos concupiscentia facit, et alia quidem multa ex hac radice oriuntur, quæ si succisa fuerint, pariter cum ea cessabunt.

« Cunctus autem populus audiebat voces, et lam- » pades, et sonitum buccinæ (220), montemque fu- » mantem, et perterriti, ac pavore concussi steterunt » procul, dicentes : Loquere tu nobis, et audiemus, » non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. » Mons enim iste apostolos designat, per quem igne Spiritus sancti interius ardent; ideo exterius fumare videntur. De his enim dicitur : « Tange montes, et fumigabunt (Psal. cxliii, 5); » non enim fumarent, nisi arderent; fumus igitur pro incendio ponitur. Per voces autem et sonitum buccinæ, qui in monte audiuntur, verbum prædicationis intelligitur, per apostolorum ora ubique resonans. « Non enim, ut ipsa Veritas ait, ipsi loquebantur, sed Spiritus san- » sunt.

(220) Ita Vulgata, et cod. Libl. M. A.

n eis (*Act. vi, 10*). » Lampades autem splendor miraculorum. Perterriti autem, et pavore con- Judæi fuerunt, quoniam ad apostolos venientes unt : « Quid faciemus viri fratres? » Quod s Petrus ait : « Pœnitentiam agite, et baptizetur quisque vestrum (*Act. ii, 38*). » Quid enim dicere erat : « Quid faciemus, viri fratres? » quod populus dicebat Moysi : « Loquere tu nos et audiemus? » Utrumque enim ex timore dit. Quid faciemus, inquirunt, loquimini, date lium : « non loquatur nobis Dominus, ne forte mur. » Qui enim apostolis loquentibus cre- noluerunt, quandoque ipsum Dominum loquen- et mortis sententiam inferentem, audituri sunt. igitur timentes dicunt : « Loquere tu nobis, d faciemus? » Date consilium, monstrate viam, loquatur nobis Dominus, non irascatur nobis, vimus, veniam petimus. « Et ait Moyses ad vultum : Nolite timere; ut enim probaret vos, it Deus, et terror illius esset in vobis, et non caretis. » Hoc enim et Petrus dicebat : « Pœ- niam agite, et baptizetur unusquisque ve- » Nolite timere : non ad perdendum, sed rrandum vos, venit Deus. Si enim non ve- t, et locutus fuisset, peccatum non habere- B amodo excusationem non habebitis de pecca- stris : probati enim estis, vocati estis, signa et ula vidistis; nolite ergo peccare, convertimini, neta Dominum. Sequitur.

itetique populus de longe : Moyses autem acces- ad caliginem, in qua erat Dominus. » Quid enim alignem, nisi Scripturarum obscuram, et pro- am scientiam intelligimus? secundum illud : rebrosa aqua in nubibus aeris (*Psal. xvii, 12*). » ac autem populus longe stat, solus Moyses eam ditur, quoniam soli sancti, et spirituales viri ta Scripturarum sacramenta intelligunt, ibi- Deum inveniunt. Neque enim credendum est a illum populum hæc intellexisse, quæ tunc in aligne Moysi revelata fuerunt.

Dixitque præterea Dominus ad Moysen : Hæc es filiis Israel : vos vidistis, quod de cælo locu- sum vobis. » Non enim de cælo, sed de monte nus loquebatur. Nisi forte per cælum, aerem igamus, qui frequenter pro cælo accipitur. D est illud : « Volucres cæli (*Psal. viii, 8*), » utique volucres in cælum non ascendant. n facietis deos argenteos, nec deos aureos ietis vobis. » Hoc audiant avari, qui aurum et itum quasi deos colunt et venerantur. Unde tia idolorum servitus dicitur (*Gal. v, 20*). are de terra facietis; » altare namque de homo est, quia de terra factus est homo. oc enim altari Christi carnem et sanguinem pit; in hoc altari fit illud sacrificium, de quo nista loquitur, dicens : « Sacrificium Deo spi- contribulatus (*Psal. l, 19*). » Unde et subdi- « Et offeretis super eum holocausta, et paci- vestra. » In hoc altari, Deum quidem nobis

A placabilem et propitium facimus, oves videlicet et boves offerendo. Oves enim offerimus, cum patien- tiam et simplicitatem Deo vovemus. Boves autem, quando nos sub jugo Christi humiliamus. Hoc au- tem non in sola Jerusalem, sed in omni loco fieri jubet, in quo fuerit memoria nominis ejus; quo- niam et altare ubique habemus; siquidem nos ipsi altaria sumus, et hostiæ, quas offerimus, quia non aliunde eas accipimus, sed in nobis eas portamus. « Quod si altare lapidum feceris mihi, non ædifi- » cabis illud de sectis lapidibus. » Fit enim altare de lapidibus, quando ex infructuosis et peccatori- bus hominibus Ecclesia ædificatur. Unde scriptum est : « Potens est Deus de lapidibus suscitare filios Abraham (*Matth. ix, 9*). » Non autem de sectis lapidi- bus hoc altare ædificatur, quia non est personarum acceptator Deus, sed in omni gente, qui timet Deum et operatur justitiam, acceptus est illi. Unde et Apostolus ait : « Videte, fratres, quia non multi nobiles secundum carnem, non multi potentes, vel sapientes sunt inter vos. Sed quæ stulta sunt, ele- git Deus, ut perdat sapientiam, et infirma elegit Deus, ut confundat fortia (*I Cor. i, 26*). » Si ergo solos sapientes, divites, nobiles et potentes admo- nuissent apostoli et prædicassent, tunc de sectis lapidibus altare construere conarentur; sed quia hi tales magis terrena, quam cælestia appetebant, apostolorum prædicationem et Christi passionem stultitiam reputabant. Unde Apostolus ait : « Nos prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam (*ibid, 23*). » Ideo autem subditur : « Si enim levaveris cultrum » tuum super eo, polluetur. » Quid enim per cultrum, nisi gladium spiritus, quod est verbum Dei, intelli- gamus? Hic autem culter ad mactandam hostiam super altare levatur, quando in populo Christi pas- sionem, et qualiter agnus in cruce immolatus fue- rit, doctores prædicant. Polluitur autem culter, id est sanctorum prædicatio super tali altari elevata, quando contemptui et derisioni ab eis habetur. Unde ipse Dominus ait : « Nolite dare sanctum canibus, neque mittere margaritas ante porcos (*Matth. vii, 6*). » Sequitur : « Non ascendes per gradus ad altare » meum, ne reveletur turpitude tua. » Ecce jam aliud altare, cæterisque excellentius, ad quod per gradus tamen ascendere interdicitur. Hoc enim altare fides est Trinitatis, ad quam ille per gradus ascen- dit, qui majus et minus in Trinitate credit, et intelli- git. Plane gitor, et non per gradus ad hoc altare ascendamus, et Patrem, et filium, et Spiritum san- ctum æquales esse credamus. Per gradus enim Arius ad altare ascendit; ideoque ejus turpitude, ejus stulta et nefanda hæresis cunctis gentibus est reve- lata : ascendens enim cecidit, fuisque visceribus turpiter, et inaudita morte interiit.

CAPUT XXI.

« Hæc sunt judicia, quæ propones filiis Israel. » Si emeris servum Hebræum, sex annis serviet tibi, in septimo egredietur liber gratis. Cum quali

» veste intraverat, cum tali exeat; si habens uxore
 » rem, et uxor egrediatur, simul. » Quid enim per
 Hebræum, qui *transiens* interpretatur, nisi eos, qui
 ad Ecclesiam et ad fidem catholicam transeunt,
 intelligamus? Hos autem Christus Dominus noster
 (qui per Moysen, cui ista dicuntur, significatur)
 suo pretioso sanguine emit. Sed quia sex diebus
 factus est mundus, et sex ætatibus consistit, fre-
 quenter per sex annos, vel dies omne vitæ hujus
 tempus intelligitur. Sex ergo annis servit, qui omni
 vitæ suæ tempore servit. Sunt autem qui fideliter
 serviunt, et a Domini sui servitio, et servitute nun-
 quam recedere volunt. Sunt autem alii, qui, quam-
 vis servire videantur, et in domo Domini sui, quæ
 est Ecclesia, omni vitæ suæ tempore conversentur,
 graviter tamen ferunt *71* servitum. De talibus
 igitur dicitur: « In septimo anno egrediatur liber
 gratis. » Bonus et clemens Dominus qui, quamvis
 servum suum infidelem et nequam esse sciat, de
 domo tamen eum non expellit; expectat septimum
 annum, expectat finem hebdomadæ, et terminum
 vitæ; si vel tunc conversus pœnituerit, et nocivam
 libertatem non dilexerit, adhuc cum Domino suo
 poterit habitare; alioquin egrediatur liber, sed
 mala libertate. Soli enim illi liberi sunt, qui Domino
 serviunt. Et gratis quidem liber egreditur, quia
 nihil apud Dominum de ejus pecunia, vel substantia
 retinetur. Unde et subditur: « Cum quali veste intra-
 » verit, cum tali exeat: » male quidem indutus ve-
 nit, et male indutus recedit; quoniam illam vestem
 candidam perdidit, quam in baptisate suscepit. In-
 duitur autem prima veste, primæque conversationis
 indumento. De hac enim veste Ecclesia dicit: « Exspo-
 liavi me tunica mea, quomodo induar illa? » (*Cant.*
v, 3). Qui enim sic loquitur, non vult a Dei recedere
 servitute. « Si habet uxorem, et uxor egredia-
 » tur simul; » malum maritum mala uxor sequatur:
 hæc enim vana religio est, et stulta mundi hujus sapientia
 intelligitur; hæc uxor malos, et vitiorum
 filios gignit et nutrit: de hac enim avari, superbi et
 raptores oriuntur. Hæc ergo tam impla pellatur de
 Ecclesiæ penetralibus.

» Sin autem dominus suus dederit illi uxorem, et
 » peperit filios, et filias, mulier, et liberi ejus erunt
 » domini tui, ipse vero exhibit cum vestitu suo. »
 Nulli servorum fit violentia, nullus retinetur invitus,
 vult recedere, relinquat domesticas vestes, recipiat
 proprias, eas videlicet, de quibus modo superius
 diximus. Huic enim servo dominus suus dedit uxorem,
 sanam scientiam et ecclesiasticam religionem,
 quæ peperit et filios et filias, per quos mores honestos
 et virtutes intelligimus; tales enim filios et filias
 generat Christiana religio. Hæc igitur mulier cum
 liberis suis ingratum et fugitivum servum non
 sequitur, sed, ea recedente, cum eo remanet, a quo,
 servo tunc fidem promittenti tradita fuerat. « Quod
 » si dixerit servus: Diligo dominum meum, et uxore
 » rem, et liberos, non egrediar liber: offerat eum
 » dominus diis, et applicabitur ad ostium et postes,
 » perforabitque aurem ejus subula, et erit servus in
 » perpetuum. » Bonus servus, qui dominam diligit,
 tanque religiosam uxorem, et tam præclaros filios
 et filias, magisque vult cum his servus manere,
 quam, his relictis, egredi cum libertate. Non enim
 omnes servi mali. Bonus enim servus ille est, cui dicitur:
 « Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium
 Domini tui (*Matth. xxv, 21*). » Hunc ergo
 servum offert dominus diis: ille utique dominus, qui
 super jumentum suum hominem a latronibus vulneratum
 imponens, duxit in stabulum, et curam ejus egit.
 Sed quibus diis, nisi episcopis et Ecclesiæ rectoribus?
 Si enim regum filii reges dicuntur, cur Dei filii
 dii non dicantur? Dicit enim Psalmista: « Ego dixi:
 Dii estis et filii Excelsi omnes (*Psal. lxxxv, 6*). »
 Isti autem dii, et ostium dicuntur et postes; quoniam
 in introitu ecclesiæ stantes, omnes venientes in
 ecclesiam introducunt. Merito ergo bonus servus diis
 offerri, atque ad ostium et postes applicari dicitur,
 quoniam omnis qui Christum et Christianam religionem
 diligit, his semper adhærere desiderat, et verba vitæ
 ab eis defluentia, vigilantiter semperque aperta aure
 cordis incessanter suscipit; « qui enim ex Deo est,
 verba Dei audit (*Joan. viii, 47*). » Unde et subditur:
 « Et perforabit aurem ejus subula, et erit servus in
 » perpetuum. » Illæ enim aures sunt apertæ et perforatæ,
 quæ semper verbum Dei audire cupiunt; sic e contrario
 illæ sunt clausæ, de quibus dicitur: « Sicut aspidis
 surdæ, et obturantis aures suas, quæ non exaudiet
 vocem incantantium (*Psal. xvii, 6*). » Stemus igitur
 et nos ad ostium, et postes, et aures perforatas et
 apertas altius erigentes, Dominum dicentem audiamus:
 « Qui habet aures audiendi, audiat (*Marc. iv, 23*); »
 et beatum Joannem: « Qui habet aures, audiat,
 quid Spiritus dicat ecclesiis (*Apoc. ii, 29*). »
 Subula autem, qua aures perforantur, Spiritus sancti
 afflatio intelligitur.

« Si quis vendiderit filiam suam in famulam, non
 » egrediatur; sicut ancillæ exire consueverunt. »
 Quæ enim superius exstitit uxor, nunc filia vocatur.
 Christiana namque religio et uxor est, cum filios
 generat; et filia est, cum ipsa ab aliis generatur.
 Generatur enim a prædicatoribus in cordibus auditorum.
 Unde hic dicitur: « Si quis vendiderit filiam; »
 vendit enim prædicator filiam suam, id est Christianam
 religionem, quando pretio fidei quodammodo generat.
 Bene autem famula vocatur, quoniam nulli sine fidei
 pretio datur: nemo enim baptizatur, nisi prius fidem
 promittat. Hæc autem non egreditur, sicut ancillæ
 exire consueverunt, sed caste traditur, honeste
 ducitur, et religiose suscipitur: bene induta,
 bene composita, et bene ornata, ut merito placeat
 emptori. Si displicuerit oculis domini sui, cui tradita
 fuerit, dimittat eam; populo autem alieno vendendi
 non habeat potestatem (221), si spreverit eam. Multi
 enim baptizati sunt, et Christianam re-

(221) Cod. Casin. non habebit potestatem.

um cum amore susceperunt, qui male vivendo, flagitia ruendo, quantum eis ea displiceat, er ostendunt. Irascuntur enim et fugiunt, si bene admoneantur: hi autem dimittunt eam, quia vivere et habitare cum ea. Populo autem vendendi non habent potestatem, quoniam eam spernit, aliis eam tradere, et prædicationem licet; secundum illud: « Peccatori autem Deus: Quare tu enarras justitiam meam, et is testamentum meum per os tuum? » (Psal. 16.) Unde et Apostolus: « Qui prædicam irandem, furaris; qui dicis non mochandum, iris; qui abominaris idola, sacrificium facis II, 22). » Soli igitur illi fidem Christi alii it, et tradant, qui eam diligunt, et ab ea renolunt.

1) autem filio suo desponderit eam, juxta mo- filiorum faciet illi. » Iste enim filius animus i de cordis utero procedit et gignitur. Si ergo derit eam filio suo, et eam diligens, casto et) amore colligaverit animo suo, juxta morem n faciet illi, bene dotando, bene ornando, ractando matrem familias, et dominam totius constituendo. « Quod si alteram ei acceperit, idebit puellæ nuptias, et vestimenta, et pre- pudicitia non negabit; si tria ista non fe- egredietur gratis absque pecunia. » His i verbis illi apertissime denotantur, qui a sin- t: vera religione in hypocrisim et amorem postea delabuntur. Isti enim prioris amoris C et a prioris uxoris complexibus longius dis- aliam uxorem filio suo, id est animo, et rio suo accipiunt, atque conjungunt; sequun- aritiam, congregant divitias, et sæculi volu- us traditi, caduca, et transitoria diligunt et am prioris uxoris religione multa conquirunt, e adhuc habere et tenere simulantes, illam it, illam extollunt, illam prædicant, illam ver- i compositione ornant et vestiunt. Illoc est et nuptias puellæ providere, et vestimenta, et m pudicitia non negare. Nuptias quidem ei lent, dum eam laudantes, dignam esse dicunt, b hominibus suscipiatur, cum neque legitimos ex alia nasci, neque legitimum matrimonium ilia fieri posse testantur. Dant autem ei et)enta, dum verborum compositione eam exor- Dant et pretium pudicitia, dum ejus castita- erecundiam, et mores laudant, et hæc agentes ypocritæ et simulatores, sed veri et religiosi

) A Christo Domino mortis, ac diaboli trium- e ad paternam sedem remeante, apertas paradisi portas; divinis adhærentes oraculis fassi sunt a primis usque sæculis Ecclesiæ, nec ante hujusmodi divini Servatoris trium- et ingressam in cælum, ulli justorum datum ernam illam mansionem introire, sed detenti puncti justis in sinu Abrahamæ, donec veniret us eos ab illo carcere liberare, et secum ad em beatitudinem adducere. Unum pro omni- feram S. Maximum Taurin. qui serm. 44,

A Christiani esse creduntur. Si vero tria ista non fecerit, et ea, quæ modo diximus, simulare nescierit, illa egredietur gratis, et absque pecunia, quia et ille religionem perdet, et pecuniam non acquireret. Et multos quidem tales videmus, qui a prima suæ conversationis religione separati nescientes decipere, quales sunt interius, tales exterius apparent.

« Qui percusserit hominem, volens occidere, » morte moriatur. » Omnia enim, quæ vel in Veteri, vel in Novo Testamento scripta sunt, si juxta litteram intelligi non possunt, spiritualiter intelligere necesse est: Homicidæ autem alii corporis, alii animæ. Hæretici enim, et adulescentes animas occidunt, quod quia sponte faciunt, nisi penitentiam egerint, morte æterna moriuntur. Ad quorum similitudinem de corporis quoque homicidæ intelligendum est. « Qui autem non est insidiatus, sed Deus tradidit » illum in manus ejus, constituam tibi locum, quo » fugere debeat. » Hoc autem de illis dicitur qui non sponte, sed casu hominem occidunt. His enim ad civitates fugitivorum fugere conceditur, in quibus manere debent, donec maximus pontifex moriatur. Sex enim civitates æquali spatio inter se divisæ fuerant, in quibus hi tales homicidæ salvi erant. Sed quid per sex civitates, nisi sex dies, in quibus operari licet? Quid vero per maximum pontificem, nisi Christum intelligimus? Fugiebant ergo homicidæ ad has civitates, ut quandiu in hac vita consisterent, non otiose in his civitatibus, id est in his sex diebus vitam ducerent, sed dura penitentia carnem domantes, mortis periculum evadere desudarent. Unde etiam extra eas inventi impune occidebantur; quoniam et peccatores sine penitentia reperti damnabuntur. Manebat autem in civitate, donec summus pontifex moreretur; quoniam ante Christi passionem, etiam peracta penitentia, nulli in cœlestem patriam redire concedebatur (222).

« Si quis de industria occiderit proximum suum » et per insidias, ab altari meo avellas eum, ut moriatur. » Ubique autem subaudiendum est, nisi satisfecerit et dignam penitentiam egerit. Mors quoque, sicut supra, dupliciter intelligi debet.

« Qui percusserit patrem suum, aut matrem suam, » moriatur. » Quamvis enim patrem et matrem percutere magnum sit peccatum, ego tamen majus aliquid hic intelligo. Patrem enim et matrem, Deum et Ecclesiæ dici puto. His autem qui derogaverit, vel lingue jaculo eos blasphemando percusserit, mortis sententiæ subjacebit. Id ipsum autem ei con-

primo De Ascens. Domini pag. 514, edit. Rom. 1784, hæc habet: « Lætetur itaque, fratres, et exultemus in Domino, quia hodie cœli alta transcendens ad paternæ sedis incogitabilem majestatem Christus ascendit, et hominem quem invidia malignantis inimici prima illa paradisi habitatione depulsum, projectumque, angelica in patria collocavit, et paradisi exulem, civem cœlestium fecit. » SS. ergo Patribus hanc catholicam veritatem assentibus accensus est S. Bruno, qui idem aliis in locis confirmat.

tingit, qui patri, vel matri maledixerit; quod nisi a Deo et Ecclesia 76 intelligatur, valde severa sententia esse videtur. Maledicere autem Ecclesiae, male loqui intelligi potest.

« Qui furatus fuerit hominem, et vendiderit eum, convictus noxæ, morte moriatur. » Hoc enim et Romanis legibus cavetur, et hi tales plagiarum vocantur. Hominem enim furari et vendere, est Christianum aliquem diabolica versutia a Christi fide, et religione separare et diaboli subjicere servi ute.

« Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide, vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lecto; si surrexerit, et ambulaverit foras super baculum suum, innocens erit, qui percusserit; ita tamen, ut opera ejus, et impensas in medicos restituat. » Quod enim ait, innocens erit, qui percusserit, tale est ac si diceret: Non moriatur; quamvis enim peccaverit, non tamen usque ad mortem. Possunt per eos, qui rixantur inter se, illi qui de lege divina arroganter disputant, intelligi; quorum si alter alterum superavit, et sophisticè in errorem duxerit, si tamen de fide non agatur, et tale quid non fuerit, ubi anima non periclitetur, innocens erit; id est, non morietur qui percusserit, ille videlicet qui sic proximum suum errare fecerit; debet enim eum tamen et verbis placare, et vel per se, vel per aliquem sapientem ad veritatis scientiam revocare.

« Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga, et mortui fuerint in manibus suis, criminis reus erit. » Hoc autem de Ecclesiae doctoribus dici videtur. Fit enim multoties, ut pastor Ecclesiae peccantem servum, vel ancillam, id est masculum, vel feminam sibi subjectos, eorum facinora exagerrando, et futura tormenta minando, duramque canonum poenitentiam nuntiando, nimis aspere virga correctionis percutiat. Quod si in ejus manibus mortui fuerint, si eos propter immanitatem sceleris et importabile onus poenitentiae, veniam desperare senserit, eosque verbis mitioribus, et antidoto pietatis non confortaverit, quasi qui male medendo agrum occiderit, reus erit. « Sin autem uno die supervixerit, vel duobus, non subiacebit poenae, qui a pecunia illius est. » Si, inquam, uno die, vel duobus supervixerit, id est si in ejus praesentia nulla impossibilitatis, vel desperationis signa monstraverit, et correctionis, et poenitentiae flagella susceperit, postea vero ita discedens, eodem vel secundo die poenitentiam agere veniamque se posse consequi diffiderit, non subiacebit poenae. Quare hoc? Quia pecunia illius est, quia subjectus est, quia ad eum illum arguere, admonere, increpare opportune et importune pertinebat. Ille enim in sua iniquitate morietur, qui uno vel duobus diebus superveniens, cum poenitentiam ferre non posset, ad eum non rediit, et misericordiam non petiit.

« Si rixati fuerint viri, et percusserit quis mulierem praegnantem, et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subiacebit damno quantum mari-

« tus mulieris expetierit, et arbitri judicaverint. » Viri enim rixantes, legis periti intelliguntur, de Scriptura divina inter se disputantes. Praegrans vero mulier, anima est, quae jam verbi, et praedicationis semen in cordis utero suscepit, sed nondum perfecte intelligendo formavit, neque memoriae commendavit. Dum ergo viri rixantur, et inter se de legibus disputant, praegrans mulier percussit, et abortivum facit, quia in eorum disceptatione, dum cui credere debeat anima ignorat, verbum Dei, quod conceperat, imperfectum informatumque amittit. Percussor igitur, secundum mariti et arbitratorum existimationem subiacet damno, quoniam, secundum Dei, qui animae maritus est, et apostolorum sententia hic talis judicabitur. Ait enim Dominus: « Vae illi, per quem scandalum venit (Matth. xviii, 7). » Ait et Apostolus: « Utinam abscondantur qui vos conturbant (Gal. v, 12). » Sin autem mors ejus fuerit subsecuta, ut videlicet amisso semine, in errore anima moriatur, reddet animam pro anima, ut, qui animam occidit, in anima moriatur. Hic autem aperte demonstrat quod de anima in mulieris figura loqueretur. « Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. » Hoc autem breviter Dominus exponens, ait: « Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis (Matth. vii, 2); » non quod ibi oculum perdat, qui hic oculum excæcaverit, sed quia pro hoc, et similibus digna poena ei recompensabitur.

« Si percusserit quispiam oculum servi sui, aut ancillae, et luscus eos fecerit, dimittet liberos pro oculo, quem eruit. » Oculum enim servi, vel ancillae Dominus percutit, quando praelatus aliquis errorem docendo subjectum aliquem suorum in animae oculo ferit, quem quidem luscum facit, si sua prava doctrina a veritatis lumine deviando separat. Huic autem servus nullam debet subjectionem, sed liber egreditur, ne diutius morando penitus caecus fiat. Dentem quoque si excusserit servo, vel ancillae suae, similiter eos dimittet liberos. Idem enim et per dentem, et per oculum intelligitur. Dentem namque extruere, est sanum intellectum, quo panis divini eloquii ruminatur, et violenter et fraudulenter ab ore cordis evellere.

« Si bos percusserit virum, et mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur, et non comedentur carnes ejus, dominusque bovis innocens erit. » Boves enim sacerdotes intelliguntur, qui Christi jugum ferunt, et ejus agrum colunt, et sanctam Ecclesiam arando, et praedicando fertilem reddunt, de quibus dicitur: « Non alligabis os bovi trituranti (I Cor. ix, 9). » Quot ergo 77 sacerdotes, tot boves habet episcopus, et quidem ipse quoque bos est. Bos igitur virum aut mulierem cornu percutit, quando sacerdos aliquis maledicendo, superbiae cornu et haeretica doctrina interiorum hominum, loquendo, imo vulnerando et feriendo, occidit. Hic autem lapidibus obruitur, quando multorum sanctorum concilio congregato, plurimorum

tis, quasi multis lapidibus percutitur atque A
itur. Quot enim linguis damatur, tot lapidi-
ruitur. Ejus vero carnes non comeduntur, quia
rualis et hæretica sententia non suscipitur. Talis
it Arius, Montanus, Manichæus, Novatus, Jo-
us, qui superbis cornibus multos intereme-
Dominus autem bovis tandiu innocens est
iu bovis malitiam non cognoscit. Si vero sciens
serit, ipse quoque occidetur; quia non solum
ciunt, sed qui consentiunt facientibus, digni
orte. Hoc est enim, quod ait: « Quod si bos
upeta fuerit ab heri, et nudius tertius, et
estati sunt dominum ejus (potest enim fieri,
omino, nesciente bos cornupeta sit) nec re-
erit eum, occideritque virum aut mulierem,
os lapidibus obruetur, et dominus illius occi-
r. » Hic enim per prophetam dicitur: « Si non
liaveris ei (id est impio) neque locutus fueris,
rtatur a via sua impia, et vivat, ipse impius
uitate sua morietur, sanguinem autem ejus
nu tua requiram (Ezech. iii, 18). » Multum
ab episcopis est providendum, ne suis in ec-
hæresis aliqua prædicetur.

Quod si pretium ei fuerit impositum, dabit pro
na sua quidquid fuerat postulat. » Pretium
episcopo imponitur, quando ei de negligentia,
in subjectis habet, pœnitentia injungitur. Unde
quid postulat fuerit, pro anima sua dare
r, quia non aliter valet pœnitentia, nisi pœ-
se totum illius arbitrio, qui sibi dat pœniten-
tradat. « Filium quoque aut filiam si cornu
asserit, simili sententiæ subiacebit. » Unde
estum est quia, quantum ad tutelam fidei,
m curam de omnibus sibi subjectis, quam de
iis filiis prælatum habere oportet. « Si servum,
illamque invaserit, triginta siclos argenti dabit
nino. » Servum enim hoc in loco gentiles, et
s alterius religionis homines intelligimus, qui
vis inter Dei servos, non tamen inter Dei filios
stantur; soli enim filii Dei sunt, de quibus di-

« Quotquot autem receperunt eum dedit eis
atem filios Dei fieri (Joan. i, 12). » Per tri-
vero siclos Decalogi scientiam triplicatam ac-
ns. Dat igitur Dominus bovis triginta siclos
ti, pro servi, vel ancillæ redemptione, quo-
episcopus totam legis plenitudinem ad Trinita-
em convertit, et eos, quos prius bos vulnera-
ipse rationabili medicina jungendo sanat.
ii quis aperuerit cisternam et foderit, et non
ruerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam,
inus cisternæ reddet pretium jumentorum;
d autem mortuum est, ipsius erit. » Quis enim
unc alius significari videtur, nisi ille, qui in-
to odio fratri suo insidiatur, et in odio perse-
s tandiu insidiarum foveam apertam tenet,
proximum suum in ea capiat et occidat, qui
am pravam voluntatem ad effectum usque per-
jumentorum pretium reddit, quoniam vel dura
}) Hic locus ex cod. S. Crucis in Laur. suppletur.

pœnitentia peccatum solvit, vel ipse pro eo occide-
tur. Unde et subditur: « Quod autem mortuum est,
» ipsius erit, » quia quasi ad collum ejus pendens, ut
dici solet, mors illius sibi, et non alii imputabitur.
Ille quoque cisternam fodit, et aperit, qui de profun-
dis fidei quæstionibus coram simplicibus disputat.
Qui enim cisternam aperuit, videlicet, vel a tali dis-
putatione subito cessando, vel in tantum auditoribus
satisfaciens, ut omnia plana, et nihil ibi profundum
esse videatur, quidquid illic errans perierit, domino
cisternæ persolvat.

« Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, et
» ille mortuus fuerit, vendent bovem vivum, et di-
» vident pretium; cadaver autem mortui inter se
» dispertient. »

« Si, inquit, bos meus bovem tuum vulneraverit;
id est si aliquis de populo meo hæreticæ pravitatis
veneno infectus vulneraverit, et seducendo occide-
rit aliquem de populo tuo, vendamus bovem vivum,
et dividamus pretium, id est conveniamus, et tra-
dentes hæreticum hominem Satanæ, æternæ morti
eum damnemus; pretium autem ejus damnationis, et
retributionem a Domino suscipientes pariter divida-
mus, ut qui pares fuimus in ejus damnatione, pares
simus in ea, quam pro ipso suscipiemus, retribu-
tione (223). » Cadaver vero mortuum inter nos di-
vidamus; quia ambo peccavimus, ambo negligentes
fuimus, ambo de bovis cadavere, et peccato partem
habemus. Nam et ego meum, et tu tuum diligentibus
custodire debuisti. « Si autem sciebat quod bos
» cornupeta esset ab heri et nudius tertius, et non
» custodivit eum dominus suus, reddat bovem pro
» bove, et cadaver integrum accipiat. » Quoniam si
episcopus illum hominem de plebe sua hæretica
dogmata prædicare prius cognoverat, eumque non
redarguit, neque ab ea perversitate compescuit,
reddet bovem pro bove, quia pro anima illius, qui
seductus, et deceptus fuerat, erit, anima ejus. Unde
et subditur: « Et cadaver integrum accipiet, » quia
totum peccatum mortis illius in episcopum redundabit.

78 CAPUT XXII.

« Si quis furatus fuerit ovem, aut bovem, et oc-
» ciderit, vel vendiderit, quinque boves pro uno
» bove restituet, et quatuor oves pro una ove. » Nam
» quia boves majorem præstant utilitatem quam oves
merito quantum ad litteram majori pœna digni sunt,
quamvis alii converso modo hoc capitulum legere
velint; sicut enim per boves sacerdotes, ita per
oves cæteram hominum multitudinem intelligimus.
Nam et secundum canones, majori pœnæ subjicitur
qui sacerdotem occidit, vel ei injuriam facit, quam
ille qui cæteris hominibus vel injuriam, vel mortem
infert. Ovem enim, et bovem furari, occidere, et
vendere est, qualicumque occasione Christianum
hominem a Christi fide, et a Deo separare. Sed quid
per quinque boves, nisi quinque corporis sensus?
Quid vero per quatuor oves, nisi quatuor corporis
elementa intelligendum? Idem igitur et per oves, et

per oves intelligitur, quoniam in utrisque solum A corpus hominis figuratur. Qui ergo corde compunctus pro anima quam occidit, et a Deo separavit, quinque sui corporis sensus Christi jugo subjiciens, totum se lamentis, et pœnitentiæ tradit, ille procul dubio quinque boves pro uno bove restituit. Qui vero quatuor sui corporis elementa in omnem simplicitatem convertens, pro reatu, quem patravit, soli Deo servire compellit, ille nimirum pro una ove, quatuor oves Domino reddit.

« Si effringens fur domum, aut suffodiens inventus » fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis; quod si, orto sole, » hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. » Inter manifestum namque, et non manifestum furtum et furem differentiam facere videtur. Est autem manifestus fur, qui die, non manifestus autem, qui nocte furatur, et secundum humanas quidem leges major pœna est furti manifesti; hic autem econtra, qui furem in die occidit, reus est; qui autem in nocte, innocens est. Et ego quidem hunc furem, qui nocte domum confringit et fodit, diabolum intelligo, qui semper occulte per insidias domum corporis nostri, quod et templum Dei vocatur, corrumpere et dissipare nititur, quatenus virtutum et honorum operum thesaurum nobis furetur et rapiat. Hunc autem si quis invenerit, et domum suam depopulari senserit, occideritque, non solum innocens, sed insuper munere dignus erit; facile autem ab his invenitur, quia ejus insidias cognoscunt. Homo autem, quia visibilis est creatura, orto sole, id est in die, et in manifesto furari dicitur; quem si quis pro vindicta suarum rerum occiderit, et non magis carnem suam, et proximum suum, quam pecuniam suam dilexerit, ipse quoque in anima morietur. Hac autem lege iudices non tenentur, qui totum quod agunt, amore justitiæ faciunt. Unde et Apostolus ait: « Non enim sine causa gladium portat; vindex enim Dei est (Rom. xiv, 4). » Sequitur: « Si non habuerit, quod pro furto reddat, ipse venundabitur. » Ille enim non habet, quod pro furto reddat, qui tam nequam et impius est ut pœnitere nesciat; pœnitentia namque et furtum, et cætera peccata redimuntur, et sine pœnitentia nullum peccatum reamini potest. Hic igitur venditur, diabolo traditur, in carcerem mittitur; inde non exiit, donec solvat universum debitum. Si inventum fuerit apud eum, quod furatus est, vivens, sive bos, sive asinus, sive ovis, duplum restituet. Duplum quidem restituit quia et quæ furatus est reddidit, et super hoc si conversus fuerit, duram pœnitentiam pro peccato agit; vel si inconvertibilis fuerit, duplici contritione conteretur.

« Si læserit quispiam agrum, vel vineam, et dimiserit jumentum suum, ut depascatur aliena, » quidquid optimum habuerit in agro suo, vel vinea, » pro damni æstimatione restituet. » Hoc autem de hæreticis intelligi potest, qui superbum, indomitum, luxuriosum, et insatiabile jumentum, id est animum

suum in Dei agrum, et vineam, quod est Ecclesiam mittunt, ut eam vastet et depascatur. « Sepes enim patens est guttur eorum (Psal. xiii, 3) » autem pro damni æstimatione quidquid merent in agro suo restituunt, quia ipsam a qua cunctis quæ possidet melior est, pro honore amittunt. Quod autem ipse homo agatur, audi Apostolum dicentem: « Dei enim cultura estis (I Cor. iii, 9). » Homo enim et vinea vocatur, quoniam et frumentum boris, et vinum sacri eloquii generat.

« Si egressus ignis invenerit spicas, et » henderit acervos frugum, sive stantes segetes agris, reddet damnum, qui ignem succendit. Dominus in Evangelio loquitur, dicens: « Ager est mundus (Matth. xiii, 38). » Si ergo ager est, quid spicæ, et acervi frugum, et segetes, nisi homines intelliguntur? Ignis egrediens, spicas, et acervos frugum, et stantes in agris comprehendit, quando furor pœnitentis, et odii totum populum conturbat, et præliandi æstuat, et ardere compellit. Hinc incendii damnum ille restituet, qui primitiam succendens principalis dissidii causa exstitit.

« Si quis commendaverit amico pecuniam, a » custodiam, et ab eo qui susceperat, furto abripit, si invenitur fur, duplum reddet. » Furtum enim, qui pecuniam amico commodat, ne minus quam Christus intelligi potest, qui amici mei estis, si feceritis quæ ego præcibus (Joan. xv, 14). » Pecunia autem fides, scientia intelligitur; vasa vero, hominum in quibus Dei thesauri reconduntur. Unde electionis Apostolus dicitur. Amicus vero, pecunia commodatur, prælatos ecclesiæ, doctores significat, quoniam pecuniam suam, fidem et nam, et populum suum istis ad custodiendum tradidit. Et bene prius pecuniam, deinde commendat, quia sine fide et doctrina nemo amicus esse debet. Hæc autem furto auferuntur, quoniam hæreticorum, vel malorum spirituum erroribus, insidiisque decepti in fide homines separantur. Quoniam vero furto inveniuntur, alii vero omnino latent, subdit invenitur fur, duplum reddet; » hæretici enim niri possunt; maligni vero spiritus, quia non visibiles sunt, inveniri, et ad rationem cognoscere non possunt. Duplum autem hæretici reddunt, quia ad fidem conversi, eos quoque quos errant, converti faciunt; insuper et pro pœnitentiam agunt. Si vero in malitia per duplum tamen nihilominus reddunt, quoniam contritione conteret eos Dominus. Sequitur

« Si latet fur, dominus domus applicabitur » et jurabit quod non extendit manum » proximi sui, ad perpetrandam fraudem » bove, quam in asino, et ove, ac vestibus » quidquid damni inferri potest, ad eos » causa perveniet, et si illi judicaverint,

tuet proximo suo. » Usque hodie namque vi-
 , si aliquis de populo male, et in gravi facinore
 ur, totum crimen in episcopum converti
 homicidam esse illius culpa, et negligentia ;
 animam periisse, et Deo furatam clamant.
 piscopus currat ad deos, festinet ad canones,
 ibi apostolos doctores, et sanctos Patres lo-
 s et judicia ponentes, ipsorumque iudicio si
 endere nequiverit, damnum persolvat. Sed
 do se defendet, nisi juramento? Juramentum
 propria conscientia est. Unusquisque enim sua
 ntia, quasi juramento defenditur. Unde Apo-
 ait : « Mihi autem pro minimo est, ut a vobis
 r; mihi nihil conscius sum, sed non in hoc
 atus sum (I Cor. iv, 3). » Si ergo tua con-
 a tibi dixerit, si hoc juraverit (jurat enim, si
 entitur) quod hominem illum sæpe admonue-
 pe rogaveris, sæpe docueris, ut a malo decli-
 et ille tibi credere noluerit, conscientia tua
 a defenderis, quod in re proximi fraudem non
 seris ; sed nunquid idcirco liberatus es ? Apo-
 nim dicit : « Sed non in hoc justificatus sum
 4). » Potest autem fieri ut per negligentiam
 erit, qui fraudem non commisit. Expecta igitur
 licium, et quamvis conscientia te defendat ;
 si iudices judicaverint, duplum restitue : du-
 nim restituere est, et de peccato pœnitentiam
 st in futuro, ne quid tale contingat, magnam
 tiam et curam habere. In bove autem et
 et ove, ac vestimento, potest aliquid proprie
 reuter intelligi, ut per bovem, sacerdotes ; per
 a, stultos ; per oves, simplices ; per vestimen-
 dei ornamenta intelligamus.

quis commendaverit proximo suo asinum,
 em, ovem, et omne jumentum ad custodiam,
 ortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum
 ostibus, nullusque hoc viderit, jusjurandum
 n medio, quod non extenderit manum ad rem
 mi sui. » Facile hoc capitulum intelligit, qui
 eriori non dormivit. Hoc tantum notandum,
 his, qui per se moriuntur, aut debilitantur,
 plenter ab hostibus auferantur, non tenentur
 es, quoniam neque illi ab episcopis requirun-
 ti sine eorum culpa et negligentia pereunt.
 ar tamen jusjurandum, si nullus hoc viderit,
 nditione spirituales custodes solvi videntur.
 nim audeat dicere, quod nullus hoc viderit ;
 use Deus et Dominus, qui eis res suas ad cu-
 rdum tradidit, quod factum est, viderit? Ipsa
 veritas illis testis est, quia illi in hoc damno
 erunt, et quoniam conscientia defenduntur,
 entia illorum testimonium suscipitur, et illi
 e non coguntur. Hoc est enim, quod ait :
 ipietque Dominus juramentum, et ille reddere
 cogatur. Quod si furto ablatum fuerit, red-
 damnum domino. Furto enim ablatum ideo
 itur, quia negligentiam ibi fuisse aperte digno-

) S. Petrus Romam veniens eam quasi virgi-
 acantem sibi in uxorem duxit, et ex ea verbi

A scitur ; non enim furantur quæ diligenter custodiun-
 tur. Si comestum a bestia perferet ad eum, quod
 occisum est, et non restituet ; et hoc quod non ne-
 gligentia, sed violentia perit : inimicus enim noster
 diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem
 devoret. Occisum autem ideo ad dominum perfertur,
 ut videns cadaver, credat animal a bestia comestum.
 Hoc autem si spiritualiter intelligatur, sola episcopi
 conscientia probatur, et soli conscientia creditur.

« Quod si a proximo suo quidquam horum mu-
 « tuum postulaverit, et debilitatum, aut mortuum
 « fuerit, domino suo non præsentem, reddere com-
 « pelletur. Quod si in præsentiarum fuerit dominus,
 « non restituet, maxime si conductum fuerit pro
 B « mercede operis sui. » Ideo, enim, non præsentem
 domino, animal debilitatum aut mortuum a susci-
 piente restituitur, quia sine ejus culpa debilitatum
 aut mortuum esse non creditur ; si vero dominus
 præsens est, animal non redditur, quia ipse cogno-
 vit quod sine culpa suscipientis debilitatum aut
 mortuum fuerit ; quod quidem ex eo probari potest,
 quoniam si ille qui animal mutuum accepit, præ-
 sente domino, illud occidisset, nihilominus quidem
 reddere compelleretur 80 quasi, absente Domino,
 hoc fecisset. Unde manifestum est quod animalis re-
 stitutio pro sola culpa et mala custodia jubetur : ubi
 ergo non est culpa, ibi nec restitutio. Hæc autem
 ideo dixi, quia hic Dominus noster, a quo hæc ani-
 malia, quæ custodimus, mutua et conducta accepim-
 us, quamvis semper in præsentiarum sit, tamen
 sine nostra culpa, si aliqua ex eis debilitata aut mor-
 tua fuerint, nos tamen reddere non compellet. « Si
 « seduxerit quis virginem nondum desponsatam,
 « dormieritque cum ea, dotabit eam, et habebit eam
 « uxorem Si pater virginis dare noluerit, reddet
 « pecuniam juxta modum dotis, quam virgines acci-
 « pere consueverunt. » Sunt seductores boni, et
 seductores mali. De bonis enim seductoribus Apo-
 stolus ait : « Ut seductores et veraces (II Cor. vi,
 8). » Talis seductor Christus fuit, de quo Judæi di-
 cebant : « Scimus quia seductor ille dixit adhuc vi-
 vens (Matth. xxvii, 63). » Et : « Alii quidem dice-
 bant, quia bonus est : alii vero non, sed seducit tur-
 bas (Joan. vii, 12). » De malis vero non, quid attinet
 dicere? Manifesti enim sunt. Bonus ergo seductor
 beatus Petrus exstitit, qui ad fidei justitiæque amo-
 rem Romanorum multitudinem convertit (224). In-
 venit enim hanc quasi virginem vacantem, necdum
 desponsatam, neque viro traditam, dormivitque cum
 ea, et multos ex ea filios genuit. Cum ea namque
 tunc dormiebat, quando prædicationi instabat, et
 verbi semine filios generabat ; postea vero dotavit
 eam fide, scientia, virtutibus et sancti Spiritus gra-
 tia eam roborando ; et habuit eam uxorem, quia et
 gener, et dotes patri virginis placuerunt. Sequitur :
 « Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam
 « juxta modum, quem virgines accipere consue-
 « verunt. » Si, inquam, talis seductor fuerit, qui
 Dei prædicatione, et Spiritus sancti gratia plurimos
 fidei filios generavit.

patri virginis non placeat, quamvis eam seduxerit, corruerit, et dotaverit; uxorem tamen eam habere non poterit. Simon Magus namque Romanam plebem seduxit, violavit, corripit, multisque magicis illusionibus, quasi quibusdam magnis dotibus suo amori copulavit; attamen quia non solum patri hujus virginis, sed et cunctorum omnipotenti Deo displicuit, eam utique uxorem habere non potuit. Pro dotibus tamen illicite maleque compositis, pecuniam et pretium integrum reddidit, quia pro iniqua sua præsumptione æternis incendiis traditus est.

« Maleficos non patieris vivere. Qui coierit cum jumento, morte moriatur. Qui immolat diis, occidatur, præter Domino soli. » Quibus enim lex mortem corporis irrogat, eos, nisi pœniteat, morte perpetua, damnatos esse significat. Coire vero cum jumento, hæreticis, et immundis commisceri potest intelligi. « Advenam non contristabis, neque affliges eum; advenæ, enim, et ipsi fuistis in terra Ægypti. » Hoc est enim, quod dicitur: « Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris. » Advenæ enim illi sunt, qui aliam patriam se habere intelligunt; sicut Psalmista ait: « Quoniam advena ego sum apud te in terra, et peregrinus, sicut omnes patres mei (Psal. xxxviii, 13). » Tales qui affligit, damnationem sibi acquirit. « Viduæ, et pupillo non nocebis; si læseris eos, vociferabuntur ad me, et ego audiam clamorem eorum, et indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, et erunt uxores vestræ viduæ, et filii vestri pupilli. » Quamvis enim super omnibus viduis, et pupillis valde pium sit hoc intelligere, ergo tamen hanc viduam, Ecclesiam esse puto, de qua scriptum est: « Viduam ejus benedicens, benedicam (Psal. cxxxi, 13). » Pupilli autem sunt, quibus diabolus pater antiquus mortuus est, aqua et Spiritu sancto regenerati, facti sunt filii Dei; hos autem qui lædit, Deum vindicantem expectet (225).

« Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgeas eum quasi exactor, nec usuris opprimes. » Hoc autem avari feneratoris intelligant, quia hoc propter eos scriptum est: « Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum redde ei: ipsum est enim solum, a quo operietur indumentum carnis ejus, nec habebit aliud, in quo dormiat. Si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. » Illis ergo præcipitur vestimentum reddi, qui tam panperes sunt, ut aliud, quo operiantur, non habeant. Et in vestimento quidem cætera quoque intelligere possumus, quibus miseri homines vitam sustentant, quæ si eis auferantur, magnum est peccatum. Penuria namque constricti, non solum vestimentum, sed seipsos tradunt servituti; et quod adhuc durius est, ipsam quoque candidissimam fidei vestem, quam in baptisate acceperunt, et qua sola anima induitur, et sine qua unde nuditatem et turpitudinem tegant, non habent, necessitate compulsi, loco

pignoris dare coguntur. Quam qui accipiunt, nisi ante solis occasum, id est antequam ad diei vitæque finem miser homo perveniat, ei reddant, et a tali obligatione eum absolvant, fraternam charitatem non habere prodantur. Cum enim ille reddere pretium nequeat, et tu propter avaritiam dimittere nolis, subito ille de hac vita subtrahitur, et tu pro illo exactori traderis. Hoc illi audiant, qui eos, quos injuste in carcerem clauserant, tandem ad pecuniam deferendam in fide susceptos abire permittunt; cumque illi pecuniam habere non possint, et iterum ad carcerem reverti timeant, utique æternæ damnationis periculum incurrunt. « Duis non detrahes, et principum non maledices. » Dii apostoli, Ecclesiæque doctores sunt, quibus illi quidem detrahunt, qui de eis male loquuntur, sicut Judæi et hæretici. Princeps autem populi nostri Christus est, cui qui maledixerit, maledictus erit.

« Decimas tuas, et primitias non tardabis offerre. » Decimas enim dare jubemur, quoniam ipsi decimæ sumus. Nos enim sumus drachma decima, pro qua inventa mulier gratulatur; his enim decimis electorum numerus adimplebitur. Primitias vero damus, quoniam primogenita Ægypti, et peccata originalia Dominus percussit. « Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi. » Primogenitus enim iste Christus est, de quo dicitur: « Qui est primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ (Apoc, i, 5). » Hunc autem Israel dono dedit, quoniam eum B. Maria, de ipsius stirpe nata, in templo Domino obtulit. « De bobus quoque et ovibus similiter facies. » Si enim per boves prælatos, per oves vero subjectos intelligimus, manifestum est quia tota Ecclesia in bobus et ovibus consistit; horum autem primogenita soli illi intelliguntur qui sanctorum fidem et exemplar sequuntur, quoniam inter omnes fratres soli primogeniti obtinent principatum. « Septem diebus sit cum matre sua, die octava reddes illum mihi. » Per septem namque, ut sæpe jam diximus, omnis hæc præsens vita intelligitur; dies vero octavus, quo Christus resurrexit, dies iudicii est, in quo et nos omnes resurgemus. Unde et pro octavo quidam psalmi titulatur. Septem ergo diebus est primogenitus cum matre sua, quia sancti viri, quoadusque vivunt, ab Ecclesiæ uberibus non recedunt. Octavo vero die redduntur Domino, quia, hac vita finita, statim post carnis resurrectionem Domino præsentantur. « Viri sancti eritis mihi, carnem, quæ a bestiis fuerit prægustata non comedetis, sed projicietis canibus. » Quid enim per bestias, nisi hæreticos? Quid vero per carnem a bestiis prægustatam, nisi vel Scripturas ab eis depravatas, vel peccatores ab eis corruptos intelligimus? Talem igitur carnem comedere non debemus, quia neque eorum dogmata recipere, neque his qui ab eis violati sunt communicare, sed canibus et latronibus, quales ipsi sunt, projicere debemus.

CAPUT XXIII

n suscipies vocem mendacii, non junges matuam ut pro impio dicas falsum testimonium. » Prope enim simili modo peccat, et qui r, et qui mentientes libenter audiens, non it. Manum autem jungit impio, qui eum se et falsum testimonium pro eo dicat. Quantum peccatum sit falsum testimonium dicere, ex eo quod inter decem mandata hoc in tabulis a Domino scribatur.

1 sequeris turbam ad faciendum malum. » a multi sunt, et eos retinere non vales, salum iniquitatibus auxilium et consensum præli. « Nec in judicio pessimorum acquiesces itæ, ut a vero devies. » Non enim quia a alsitatis sententia datur, ideo non peccat, acquiescens, a veritate deviat. « Pauperis e misereberis in negotio. » In omni enim illis maxime misericordia faciendâ est, qui m misericordia indigere videntur.

ocurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, ad eum. » Inimicus enim noster est sermo diui semper nobis, id est carni nostræ, contrahit; et quamvis hic bonus noster inimicis nostram semper affligat et persequatur, si ejus bovem, aut asinum, id est doctum, ctum aliquem errare viderimus, ad eum relebemus, quatenus ejus salutifera mandata ; et ab illius plenâ præsepibus non recedat. quoque nostram quæ prius ejus jugo subat, aut quasi ejus asinus onus subinde por. si jam fatigatam fugere et errare senseriem reducere debemus, et quidquid nobis rit, sive jejunare, sive vigilare, sive aliud igere jusserit, adimplere.

deris asinum odientis te jacere sub onere, rtransibis, sed sublevabis cum eo. » Hoc quod Apostolus ait : « Alter alterius onera Gal. vi, 2. » Asinus sub onere jacet, quando pondere peccatorum premitur. Unde Psalmi : Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt um, et sicut onus grave gravatæ sunt super . xxxvii, 5. » Est ergo asinus corpus huquare si tibi odientes et inimici fuerint, si onere jacere videris, noli pertransire, sub et adjuva ; da ei consilium et auxilium D um onus deponere valeat. Recordare illius ni, qui hominem a latronibus vulneratum into superposuit. Et quidem in salvatione n, nemo inimicitias et odium attendere

Non declinabis in judicium pauperis, sed sine personarum acceptione judicabis. cium fugies, insontem et justum non occi- quia adversus impium Deus est (226).

accipias munera, quæ excæcant etiam pru- et subvertunt verba justorum. » Deus est

itur, et qui mentiri non potest. Quicumque

A igitur excæcari, et subverti non vult, libenter munera non accipiat.

§ § « Peregrino molestus non eris ; scitis enim « advenarum animas, quia et ipsi peregrini fuistis « in terra Ægypti. » Hoc autem superius dictum est, sed ideo hic repetit, ut firmiter teneatur.

« Sex annis seminabis terram tuam, et congregabis fruges ejus ; anno autem septimo dimittes eam, et requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui ; et quidquid reliquum fuerit, comedent bestię agri. Ita facies in vinea et in oliveto tuo. Sex diebus operaberis, septima die cessabis, ut requiescat bos, et asinus tuus, et refrigeretur filius ancillæ tuæ. et advena. » Sæpe namque jam diximus quod sex anni, et sex dies, et

B sex ætates nostræ operationis tempus significant, quoniam sex diebus totum suum opus Deus peregit, et quia septimo requievit ; ideo septimus annus, et septimus dies pro requie ponitur, in quo et bos, et asinus, et servus, et ancilla, et advena in cœlesti Jerusalem requiem habebunt ; non quod hi, sed quod horum significata ibi habitabunt. Quod autem ista significant, prudens lector intelligit. Tunc enim adimplebitur quod scriptum est : « Euntes ibant, et flebant mittentes semina tua ; venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos (Psal. cxxv, 6). » Quod autem hic dicitur « ut comedant pauperes populi tui, et quidquid reliquum fuerit comedant bestię agri, » ad litteram tantum intelligendum est. Sex ergo annis terra nostra, vinea et C olivetum exercetur, quoniam in hac præsentia vita carnem nosiram exercere debemus ; quatenus et frumentum boni operis, et vinum, quod lætificet cor hominis, et oleum misericordiæ et pietatis Deo fructificemus. Septimo autem anno requiescit, quia post hanc vitam beatitudo et requies sequitur. « Omnia quæ dixi vobis custodite, et per nomen exterorum deorum non jurabitis, neque audietur ex ore vestro ; » homines enim per ea jurare solent. Ut ergo tales deos nec colant, nec venerentur, per eorum nomen jurare prohibetur.

« Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. » Tribus enim vicibus in uno anno festa celebrat, qui in unitate et trinitate Deum adorat. Hoc autem Judæus non intelligit, quia, quamvis ter in anno festa celebret, tamen Trinitatis mysterium non agnoscit. « Solemnitatem azymorum custodies, septem diebus comedes azyma, sicut præcepi tibi tempore mensis novorum, quando egressus es de Ægypto. » Hæc est autem prima festivitas, quæ quando, vel qualiter celebrari debeat, satis diligenter superius exposuimus.

« Non apparebit in conspectu meo vacuum. » Illi enim ter in anno cum muneribus Domino præsentabantur ; nos autem ante conspectum et in præsentia Dei sumus. Nunquam vacuum et sine muneribus esse oportet. Unde Apostolus ait : « Sine intermissione

Hæc addit cod. S. Crucis in Laurent.

orâte, in omnibus gratias agite (*I Thessal. v, 17*). » Qui enim sic agit, neque vacuus est, neque sine munere. « Et solemnitate primitiarum operis tui, quæcunque severis in agro. » Hæc autem secunda solemnitas tunc agebatur, quando primum metere incipientes, primitias Domino offerebant.

« Solemnitatem quoque in exitu anni, quando congregaveris omnes fruges tuas de agro. » Et hæc quidem tertia solemnitas, prima die mensis Septembris fiebat, de qua scriptum est : « Canite initio mensis tuba, in insigni die solemnitate vestræ (*Psal. lxxx, 4*). » Hic autem mensis ideo in exitu anni esse videtur, quoniam, totius anni tunc fructibus collectis, iterum a principio homines seminare, et annum quodammodo renovare incipiunt. De his autem solemnitatibus, vita comite, in Levitico plura dicere speramus. « Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo. » Soli masculi Deo præsentari jubentur, quoniam nihil femineum nihil molle, nihil voluptati et luxuriæ deditum recipit vel intuetur Omnipotens.

« Non immolabis super fermento sanguinem victimæ meæ. » Fermentum enim corruptionem, et peccatum ac malitiam, Apostolo teste, significat. Sanguinem vero victimæ, Christi sanguinem intelligimus. Præcepit ergo sanguinem victimæ super fermento non immolari, id est Christi sanguinem ab iniquis non recipi, nec sacrificari. Super fermento namque victimæ sanguis immolatur, quoniam Christi sanguis vel ab iniquis sacerdotibus conficitur, vel ab iniquis ad bibendum traditur. « Non remanebit adeps solemnitate meæ usque mane. » Omnis enim adeps Domini erat, semperque in odore suavitate super altare incendebatur. De hoc enim adipe dicit psalmus : « Sicut adipe, et pinguedine repleatur anima mea (*Psal. lxxii, 6*). » Itemque : « Memor sit Dominus omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat (*Psal. xix, 4*). » Ut autem holocaustum pingue fiat, ut et gustu et odore Deum delectet, nunquam sine adipe victima offeratur, nunquam ille qui immolat adipis obliviscatur. Noli eum servare in alteram diem, quia ignoras si veneris ad alteram diem; hodie illum incende, hodie odorem suavitate Domino redde; non sit macra solemnitas, non sit sine adipe victima; hoc est enim victima sine adipe, quod servitium sine fide. Apostolus enim dicit : « Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (*Rom. xii, 1*). » Quando ergo sic immolas, quando carnem maceras, non obliviscaris adipis, pinguescat et redoleat sacrificium tuum. « Frange esurienti panem tuum, et egenos, vagosque induc in domum tuam; cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris (*Isa. lviii, 7*). » Hic est enim adeps, hæc est pinguedo tuæ solemnitate; sic pinguescat sacrificium, et sic igne charitatis accendatur in odore suavitate.

83 « Primitias frugum terræ tuæ deferens in do-

» Terra namque homo est, quia de terra factus est, cujus primitiæ, fides, spes, charitas dici possunt, quoniam de baptismo natus, has ante omnia fructificavit; sine his autem in domo Domini offerre non potest. Si autem per terram Ecclesiam intelligamus, primitiæ quidem apostoli erunt, quos Christus in domum Patris deferens ait : « Pater, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum (*Joan. xvii, 24*). »

« Non coques hædum in lacte matris suæ. » Salvator enim noster, per similitudinem carnis peccati, hædus erat. Hunc autem, cum adhuc ad Virginis Matris ubera penderet, Herodes iniquus occidere voluit; cui nunc dicitur : « Non coques hædum in lacte matris suæ, » id est, non occides Christum, cum adhuc lactens et parvulus est; cessa a stultitia tua, quia sic a Domino præfinitum est.

« Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, et custodiat in via, et introducat ad locum quem paravi; observa eum, et audi vocem ejus, nec contemnendum putes : quia non dimittet, cum peccaveris, et est nomen meum in illo. » Ipsum enim, quem modo hædum dixerat, nunc angelum appellat, de quo alibi scriptum est : « Et statim veniet ad templum sanctum suum Dominator quem vos quæritis, et Angelus testamenti quem vos vultis (*Malac. iii, 1*) ; » ideoque ait : « et est nomen meum in illo. » Patris enim nomen in Filio est, quoniam et Filius, sicut et Pater Deus est. Hic ergo Angelus a Patre missus, nos præcedit, et custodit, et in æterna tabernacula introducit. De nobis enim ista dicuntur, ut Apostolus ait : « Omnia hæc in figura contingebant illis (*I Cor. x, 11*). » Hunc observare, hunc audire, huic obedire debemus, quia non dimittet ei qui peccaverit, id est qui in peccato obduraverit.

« Quod si audieris vocem ejus, et feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, et affligam affligentes te, præcedetque te angelus meus, et introducam te ad Amorrhæum, et Hetæum, et Pherezæum, Chananæumque, Hevæum, et Jebusæum quos ego conteram. » Per has enim gentes, vitia et maligni spiritus intelliguntur, quos Dominus contrivit, et de terra lacte et melle manante ejecit, et de Ecclesia spiritualium gratiarum dulcedine abundante expulit.

« Non adorabis deos eorum, nec coles; non facies opera eorum, sed destrues, et confringes statuas eorum. » Si quis sanctorum martyrum passiones legerit, hoc eos fecisse inveniet; quapropter et diversis tormentis ab impiis interfecti sunt. « Servietisque Domino Deo vestro, ut benedicam panibus tuis et aquis, et auferam infirmitatem de medio tui. » Ideo enim de medio nostri, ideo de anima, et corde nostro, peccata et iniquitates auferuntur, quia panes verbi Dei quos edimus, et aquæ baptismatis quibus abluimur, efficaci benedictione a Domino benedicuntur.

« Non erit infecunda nec sterilis terra tua. » Primo namque homini dictum est : Cum operatus fueris

terram, non dabit fructum suum, sed spinas et tribulos germinabit tibi (*Genes. III, 18*). » Nunc autem econtra terræ nostræ fecunditas promittitur, quatenus et nos, qui terra sumus, spiritualibus donis semper abundantes, et de spiritu metamus vitam æternam. Illa enim terra non est sterilis, in qua virtutum segetes oriuntur et crescunt. « Numerum « dierum tuorum implebo. » Scriptum est enim quia : « Viri sanguinum, et dolosi non dimidiabunt dies suos (*Psal. LIV, 24*), » quoniam neque hic tantum vivunt quantum se vivere sperant, et ad æternæ beatitudinis dies non perveniunt. Sanctorum vero dies implebuntur, quoniam per prædestinationem qua ante sæcula prædestinati sunt vivent in æternum (227).

« Terrorem meum mittam in præcursum tuum, « et occidam omnem populum ad quem ingredieris. » Populi enim illi, quos illi vincebant, vitia et peccata, quæ et nos vincimus significabant. Et quidem tanto hæc pugna fortior est, quanto et inimici sunt fortiores, fortiores quidem quia invisibiles. « Cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam, « emittens crabrones prius, qui fugabunt Hevæum, « Chananeum, et Hethæum, antequam introeas. » Quamvis enim per crabrones et vespas aliqua pars illius terræ a suis habitatoribus derelicta fuisse intelligi possit, tamen major pars magnis et duris superata est.

« Non ejiciam eos a facie tua anno uno, ne terra « in solitudinem redigatur, et crescant contra te « bestię ; paulatim expellam eos de conspectu tuo, « donec augearis et possideas terram. » Hæc autem nos juxta litteram intelligimus ; quæ si otiosus aliquis allegorice exposuerit, non contradicimus.

« Ponam terminos tuos a mari Rubro, usque ad « mare Palæstinorum, et a deserto usque ad fluvium : « tradam in manibus vestris habitatores terræ, et « ejiciam eos de conspectu vestro. » Per hos enim quatuor terminos, quatuor mundi partes intelligi possunt, ex quibus, gentium diis et malignis spiritibus expulsis, S. Ecclesia jam nunc ad eas in pace sub Christo duce tenet ac possidet. Unde scriptum est : « Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ (*Psal. LXXI, 8*). » — « Non inibis cum eis fœdus, nec cum diis eorum. » Hoc autem Judæi non audierunt. Nos autem nec gentium ritus, nec gentium deos colentes unum Deum colimus et adoramus, qui ait : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (*Matth. IV, 10*). « — » Non habitent in terra tua, ne forte « peccare te faciant in me, si servieritis diis eorum « qui certe tibi erant in scandalum. » Propter hoc enim Judæi, sæpe in captivitatem ducti, quantum scandali sustinuerint, ipsi noverint. Nos quoque, quia has gentes, vitia intelligimus, quorum utique dii sunt maligni spiritus, non permittamus ea habi-

tare in terra nostra ; ejiciamus ea de carne nostra, ne et nos diis suis servire compellant, et in magnæ tentationis scandalum inducant. Donec enim in terra nostra vitia inhabitant, eorum insidias evitare non possumus, ideoque Apostolus ait : « Non igitur regnet peccatum in vestro mortali corpore (*Rom. VI, 12*). »

CAPUT XXIV.

« Moysi quoque dixit : Ascende ad Dominum, tu « et Aaron, Nadab et Abiu, et septuaginta senes ex « Israel, et adorabitis procul ; solumque Moyses « ascendet ad Dominum, et illi non appropinquabunt, « nec populus ascendet cum eo. » Moyses enim legislator, et Dei populi mediator, mediatorem Dei et hominum Jesum Christum significat, utriusque Testamenti datorem. Aaron vero, qui *mons fortis* interpretatur, apostoli sunt, de quibus dicitur : « Fundamenta ejus in montibus sanctis (*Psal. LXXVI, 1*). » Nadab vero interpretatur *spontaneus*, per quem martyres figurantur, qui sua sponte morti se pro Christo tradiderunt. At vero Abiu, qui interpretatur *pater meus est*, significat episcopos et sacerdotes, qui quasi patres, cæteros in baptisate generant. Unde Apostolus Corinthiis ait : « In Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui (*I Cor. IV, 16*). » Septuaginta vero senes, septuaginta Christo discipuli accipiuntur, Omnes enim isti ad Dominum ascendere, et procul adorare jubentur. Solus tamen Moyses ad Dominum ascendens ei appropinquat, quoniam « nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis, qui est in cœlo (*Joan. III, 13*). » Solus enim Filius appropinquat Patri, solus sedet ad dexteram Patris. « Nemo enim novit Patrem nisi Filius, et cui Filius voluerit revelare (*Luc. X, 22*). » Ascendit ergo unus, ascendunt et omnes ; solus tamen ascendit, quia nemo cum eo vel ad illius similitudinem, unquam ascendit. « Venit ergo Moyses, » postquam cum Domino locutus est, « et narravit plebi « omnia verba Domini, atque judicia. Responditque « cunctus populus una voce : Omnia verba Domini « quæ locutus est, faciemus. » Nunquam enim Dominus qualis fuit, vel erit, sed qualis est, hominem judicat. Videbat enim hos quales futuri erant ; recipiebat tamen eos, quales tunc erant apud Deum, non quales postea futuri (228).

« Scripsit autem Moyses universos sermones Domini, et mane consurgens ædificavit altare ad radicem montis, et duodecim titulos per duodecim « tribus Israel. Misitque juvenes de filiis Israel, et « obtulerunt holocausta, immolaveruntque victimas « pacificas Domino, vitulos duodecim. » Ideo enim Moyses sermones Domini scripsit, ut temporis longitudine oblivioni non traderentur. Et quoniam in morte testatoris testamentum confirmatur hic autem testator mori non poterat, aliquid fieri necesse erat, quo testamentum illud confirmaretur. Confir-

(227) Ita emendatio Cod. S. Cr. in Laurentiana.

(228) Alia lectio in cod. S. Cr. in Laurent. : *Sciabat enim quia postmodum vitulum aureum erant ado-**raturi ; non tamen tales tunc erant apud Deum, quales postea erant futuri.*

matum est ergo sanguine vitulorum, donec veniret A ille, qui per vitulos significabatur. Unde Apostolus ait : « Ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris ; testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum vivit, qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguinis effusione dedicatum est (*Heb. ix, 16*). » Mane ergo consurgens Moyses ædificavit altare ad radices montis, quoniam et Judæi, qui per Moysen significantur, primo mane super montem Calvariæ ad radices Jerusalem, et montis Sion Christo Domino crucem præpararunt ; altare enim crucem significat. In hoc enim altari Christus Dominus immolatus est. Sed quia nulla duodecim tribuum de Christi morte se excusare valet, ideo duodecim vituli per duodecim tribus immolantur. Et quamvis unus fuerit vitulus, quoniam unus immolatus est Christus, tamen quia unaquæque tribus, imo unusquisque homo tenetur in integrum, ideo duodecim vitulos Moyses immolari præcepit. Et quidem unus Christus crucifixus est, immolatus est ; unusquisque tamen, qui ejus morti consentiens, interfecit, totius Christi homicida est, et quamvis non omnes manus in Christum injecerint, omnes tamen Judæi per consensum occiderunt. Possumus etiam et per duodecim vitulos, duodecim apostolos intelligere, qui in Christi passione contristati, et scandalizati et quodammodo immolati sunt. Unde Apostolus ait : « Si Christus pro omnibus mortuus est, et omnes mortui sunt. Sed pro omnibus mortuus est Christus, ut qui vivunt, non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit (*II Cor. v, 15*). » Et unus ergo vitulus fuit, quantum ad immolatum, et duodecim fuerunt, imo multo plures quam duodecim, quantum ad compatientes et occidentes. Missi sunt autem « juvenes de filiis Israel, » per quos omnes Judæos intelligimus, Christi morti consentientes. « Et obtulerunt holocausta, immolaveruntque victimas pacificas Domino ; » quibus et Deus mundo, et inter se totus pacatus est mundus. Sed quas victimas ? vitulos duodecim ; unusquisque enim unum vitulum immolavit, quia quicumque Christi morti auxilium præbuit, Christi mortis in integrum reus habetur.

« Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis, et misit in craterem ; partem autem residuam fudit super altare. » Hunc enim sanguinem Ecclesia bibit, hic ad totius populi emundationem ubique gentium effusus est. Partem vero, quam super altare fudit, illam sanguinis Christi partem intelligimus, quæ de ipsius manibus et pedibus manans crucis lignum cruentavit. « Assumensque volumen fœderis, » legit audiente populo. Qui dixerunt : Omnia quæ locutus est Dominus faciemus, et erimus obedientes. Ille vero sumptum sanguinem respersit in populum, et ait : Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. » Postquam enim populus legem sibi datam audivit, et fœdus quod cum eo pepigerat in-

tellexit promisit que se legem tenere et fœdus servare, confestim Moyses, assumens sanguinem et spargens in populum, confirmavit testamentum, dicens : « Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus suis. » Hoc enim et Christus fecit, qui Novum Testamentum confirmans, calicem accipiens, ait : « Hic est calix Novi Testamenti in meo sanguine, qui pro vobis, et pro multis effundetur in remissionem peccatorum (*Luc. xxii, 24*). » Totum enim quod Moyses aiebat hoc quod Christus postea peregit significabat.

« Ascenderunt Moyses, et Aaron, Nadab et Abiu, » et septuaginta de senioribus Israel, et viderunt « Deum Israel, et sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphirini, et quasi cœlum, cum serenum est. » B Quod enim Moyses, confirmato testamento, simul cum senioribus Israel ad videndum Deum ascendit, significatio erat quod immolato agno, et Christi sanguine fuso Novoque Testamento confirmato, cœli porta aperitur, et Jesus Sacerdos magnus, Sancta sanctorum ingreditur, et in cœlesti palatio ab hominibus Deus videtur. « Ubi enim fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ (*Luc. xvii, 37*). » Erat autem « sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphirini » Sapphirinus enim cœli sereni habet colorem ; unde et subditur : « Et quasi cœlum, cum serenum est. » Qui igitur ad Deum accedere, Deum videre, Dei pedibus propinquare desiderat, fugiat tenebras, pellat nubes, ejiciat animi perturbationes, totus tranquillus, totus serenus, cœlo similis, terræ dissimilis, quatenus totus clarus et purus angelorum consortia mereatur. Sequitur : « Nec super eos, qui procul recesserant, misit manum suam. » — « Longe enim a peccatoribus salus (*Psal. cxviii, 155*), » et qui Deum fugiunt et funibus peccatorum distracti procul ab eo recedunt, ejus protectione indigni sunt. » Viderunt « que Deum, et comederunt ac biberunt. » Deus enim, qui natura invisibilis est, se quodammodo videri permittit, dum qualicunque similitudine potentiam suam demonstrat. Unde superius in rubo ardente se Moyses eum vidisse testatur. Quod autem isti comederint ac biberint, nisi de supradicto sacrificio intelligatur, scire non possum. Sanctorum vero et Deum videntium cibi et potus, summi boni contemplatio est.

« Dixit autem Dominus ad Moysen : Ascende ad me in montem, et esto ibi, daboque tibi duas tabulas lapideas, et legem, ac mandata, quæ scripsi, ut doceas filios Israel. » Quicumque Dominum videre, alloqui et audire desiderat, ascendat in montem, propinquet cœlo, et totus a terrenis voluptatibus elevetur. Hoc enim Moyses toties in montem ascendens significabat. Quod vero filii Israel legem et mandata in lapidibus scripta suscipiunt, eorum duritiam et incredulitatem demonstrat ; lapides enim erant, ideo dura mandata in lapidibus efformata suscipere meruerunt.

« Surrexeruntque Moyses et Josue, minister ejus, ascendensque montem, senioribus ait : Expectate

» hic, donec revertamur ad vos. Habetis Aaron, et A
 » Hor vobiscum. Si quid natum fuerit quæstionis,
 » referetis ad eos. » Ascendens enim Moyses in
 montem, reliquit pro se vicarios, qui lites, quæstio-
 nes et discordias vice sua in populo definirent.

« Cumque ascendisset Moyses, operuit nubes
 » montem, et habitavit gloria Domini super Sinai,
 » tegens illum sex diebus. Septimo autem die vo-
 » cavit eum de medio caliginis. » Moyses enim hoc
 in loco, apostolos et doctores; mons vero Sinai, mon-
 tem Sion, id est sanctam Ecclesiam, significat. Ut
 enim Moyses in monte Sinai, ita apostoli et doctores
 in monte Sion legem susceperunt. Nubes vero,
 quæ montem operuit, est omnis scientiæ et sapien-
 tiæ plenitudo, quæ super Ecclesiam descendit et
 pluit. « Habitavit autem gloria Domini super Sinai, B
 tegens illum nube sex diebus; » quoniam virtus mi-
 raculorum et gratia Spiritus sancti usque ad sæculi
 consummationem Ecclesiam non relinquit, secun-
 dum illud quod Dominus ait: « Ecce ego vobiscum
 sum omnibus diebus usque ad consummationem sæ-
 culi (Matth. xxviii, 20). » Sex enim dies, ut jam
 sæpe diximus, totam hanc laboriosam vitam signifi-
 cant. « Septimo autem die vocavit Dominus Moysen
 de medio caliginis; » quia, finitis hujus vitæ labori-
 bus, et diebus, de hoc mundo, tenebris et caligine
 pleno, fideles suos ad se Dominus vocabit.

« Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis
 » ardens super verticem montis in conspectu filio-
 » rum Israel. » Illud enim est gloria Domini: in quocun-
 que glorificatur Dominus. Si enim videns ignem, C
 glorifices Dominum, gloria Domini est ignis. Simi-
 liter autem sol, luna, et stellæ gloria Domini sunt,
 quoniam in eis glorificatur Dominus, et ad hunc-
 modum, cætera. « Ingressusque Moyses medium
 » nebulae, ascendit in montem, et fuit ibi quadra-
 » ginta diebus et quadraginta noctibus. » Non im-
 merito quidem Vetus Testamentum obscurum et
 profundum est, siquidem in nebula et caligine da-
 tum est; illa enim nebula prætendebat hanc obscu-
 ritate quam nos modo sentimus. Et quia nos quo-
 quomodo nebulam et profundiorum hujus libri
 caliginem intrare incipimus, omnipotentem Dominum
 deprecemur, qui lucem habitat inaccessibilem, ut
 ea quæ Moysi in caligine dedit, nobis in luce reve-
 lare dignetur. Illud quoque non vacat a mysterio D
 quod in quadraginta diebus lex data est; quadragenarius
 enim numerus ex quatuor et decem constat;
 quatuor enim decem, et decies quater quadraginta
 sunt. In decem ergo Vetus, in quatuor vero Novum
 Testamentum accipias, quoniam illud in decem
 mandatis, hoc in quatuor Evangeliiis continetur; dies
 ergo quadraginta significant, quoniam ambo Testa-
 menta unum sunt, et alterum in altero datum, et
 sine altero alterum esse non potest, sicut in quadra-
 ginta, quatuor et decem sine se esse non possunt:
 utrumque enim Testamentum novum fit, si spiritua-
 liter intelligamus.

CAPUT XXV.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:
 » Loquere filiis Israel, ut tollant mihi primitias ab
 » omni homine qui offeret ultroens, accipietis eas.
 » Hæc sunt autem quæ accipere debetis: aurum,
 » et argentum, et æs, hyacinthum, et purpuram,
 » coccumque bis tinctum, et byssum, pilos caprarum,
 » et pelles arietum rubricatas, pelles hyacinthinas,
 » et ligna Setim, et oleum ad luminaria concinnan-
 » da, aromata in unguentum, et thymiamata boni
 » odoris, lapides onychinos, et gemmas ad ornan-
 » dum ephod et rationale. » Præcipit enim Dominus
 Moysi, ut eorum primitias et oblationes, ad taber-
 naculi usum, suscipiat qui eas sponte et voluntarie
 Domini offerant. Nullam enim oblationem diligit
 Deus, nisi eam, quæ cum affectu animi, et desiderio
 offertur. Hæc sunt autem prima munera, quæ filii
 Israel Domino obtulerunt, unde et primitiæ non
 immerito vocantur. « Hæc sunt, inquit, quæ accipere
 » debetis; aurum, et argentum, et æs. » Aurum pro
 sapientia ponitur, unde scriptum est: « Desiderabilis
 thesaurus requiescit in ore sapientis (Prov. xiv,
 33). » Et Apostolus: « Habetis, inquit, thesaurum
 istum in vasis fictilibus (II Cor. iv, 7). » Argentum
 autem eloquii puritatem designat; unde Psalmista
 ait: « Eloquia Dei, eloquia casta, argentum igne
 examinatum (Psal. xi, 7). » Æs vero quia præ cæteris
 metallis clarius sonat, facundiam et eloquentiam
 significat. Unde Apostolus: « Si linguis, ait, homi-
 num loquar, et angelorum, charitatem autem non
 habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum
 tinniens (I Cor. xiii, 1). » Aurem igitur, argentum
 et æs simul ad tabernaculi ædificium deferuntur,
 quoniam sapientia sine veritate, et eloquentia, mala
 et inutilis est; ideoque de sapientibus sine veritate
 scriptum est: « Sapientes sunt, ut faciant mala;
 bene autem facere nesciunt (Jer. iv, 21). » De mul-
 tis quoque et infacundis sapientibus dicitur: « Canes
 multi, non valentes latrare (Isa. lvi, 10). » Et il-
 lud: « Qui abscondit frumentum, maledicetur in
 populis (Prov. xi, 26). » Itemque: « Sapientia oc-
 culta, et thesaurus absconditus, quæ utilitas in
 utrisque? (Eccli. xx, 32). » Habet igitur Dei taber-
 naculum aurum, id est sapientiam; habet et argentum,
 id est eloquii puritatem; habet et æs, id est eloquen-
 tiæ fecunditatem. Tale ego ædificium, talem docet
 habere materiam. Sequitur: « Hyacinthum, et pur-
 puram, coccumque bis tinctum, et byssum. » Hæc
 autem et Josephus exponens, quatuor elementa si-
 gnificare dixit, volens per hyacinthum, qui aerei
 coloris est, aerem significari; per purpuram vero,
 aquam, quia ex piscium sanguine tingitur, qui de
 aqua oriuntur et in aqua versantur. Coccum vero,
 quoniam penitus ardentis, et sanguinei coloris est,
 ignem significare voluit. Byssum vero terram, quo-
 niam de terra oritur. Per hoc nimirum significare
 volens, quoniam Dei tabernaculi homines ipsi ma-
 teria sunt, et sicut ex his quatuor elementis con-
 stituitur homo, ita ex hominibus Dei tabernaculum

constituitur. Aliter autem per has quatuor res nobilissimas, quatuor virtutes principales intelliguntur, in quibus cæteræ omnes virtutes continentur, et sine quibus vanæ et inutiles esse probantur; sunt autem hæc, prudentia, justitia, fortitudo, temperantia. Hyacinthus igitur, qui cœlestem, et divinum colorem habet, prudentiam significat, quæ de cœlestibus a Deo descendit, secundum illud: « Omnis sapientia a Domino Deo est (Eccli. 1, 1). » Purpura vero, qua reges et principes induuntur, justitiam designat. Unde et his qui purpura induti sunt dicitur: « Diligite justitiam, qui iudicatis terram (Sap. 1, 1). » Per coccum vero, qui sanguinei coloris est, fortitudo signatur, qua SS. martyres, usque ad sanguinem pugnantes, in Christi fide fortissimi existerunt. At vero per byssum, qui de terra oritur, temperantia intelligitur, quoniam sicut terra omnium elementorum media est, et in se omnia recipit elementa, ita et temperantia inter omnes virtutes media discurrit, omnesque conciliat, atque conjungit. Hæc autem in Dei ædificio posita sese respiciunt, et sibi vicissim decorem et pulchritudinem subministrant; aurum ad argentum inspiciat, et sapiens sine puritate eloquii non loquatur; argentum respiciat aurum, et sine sapientia ipsum quoque, quod purum et verum est, non dicatur. ¶ Non enim quod verum est, dicere idoneum, et utile est, et non magis mentiri, dicere verum dicere, aliquando nocet. Aurum quoque, et argentum æs intueatur, ut nec sapientia, nec veritas sit otiosa. Otiosa quidem est, si non dicatur, si non proferatur, si æris, vocisque sono non audiatur. Æs quoque aurum et argentum attendat, et qui facundus et eloquens est, sine sapientia, et veritate, silentium habeat. Similiter autem prudentia, justitia, fortitudo, temperantia, quæ per hyacinthum, purpuram, coccum, et byssum intelliguntur, sic consentiant sequæ vicissim sequantur, quoniam unaquælibet earum sine cæteris inutilis est. Sapiens enim erat Salomon, sed quia fortitudine carebat, a mulieribus victus est. Ozias rex justus, quia temperantiam non habuit, ab hostibus interfectus est. Fortissimus inter omnes fuit Samson, sed sapientiæ pauper, oculos amisit. Sed quid de temperantia dicam? quæ nisi aliarum auxilio virtutum muniatur, facile Deum et veritatem negare compellit; ipsa tamen cæterarum est condimentum, atque sine ea omnes aliæ vanæ et stultæ esse videntur. Cætera videamus.

« Pelles caprarum, et pelles arietum rubricatas, pelles hyacinthinæ et lignum Setim. » Hæc quoque ad tabernaculi constructionem offerri jubentur. Offerunt ergo pilos caprarum, ut peccatoribus ad pœnitentiam venientibus non desint cilicia quibus induantur. Offerunt autem et pelles arietum rubricatas, ut et martyres inveniant indumentum; offerunt et pelles hyacinthinæ, quibus prælati quique induti sola cœlestia contemplantur. Sed quid per ligna Setim, quæ fortia et impuitribilia esse perhibentur, nisi viros

sanctos intelligimus, qui quoniam per fidem vice-runt regna, æternas adepti sunt repromissiones? Bene autem Setim spinas interpretatur; siquidem viri sancti per multas tribulationes intrant in regna cœlorum. Setim autem locus est, de quo in libro Numeri dicitur: « Morabatur autem eo tempore Israel in Setim (Num. xxv, 1). » Cætera autem, quæ sequuntur, suo loco exponenda reliquimus. Nunc autem quod instat, dicamus.

« Facientque mihi sanctuarium, et habitabo in medio eorum. Juxta omnem similitudinem tabernaculi, quod ostendam tibi, et omnium vasorum in cultum ejus; sicque facietis illud. » Sanctuarium, totum tabernaculum dicit, quod ad eam similitudinem fieri jubet, quæ Moysi in monte monstratur. Non solum enim verbis narrata, sed spirituali quadam visione hæc Moysi a Domino fuisse revelata, non incongrue dici potest. Totum autem tabernaculum in duo dividitur, in Sancta videlicet, et Sancta sanctorum. Unde Apostolus: « Tabernaculum, inquit, factum est primum, in quo erat candelabrum, et mensa et propositio panum, quod dicitur Sancta (Heb. ix, 12). » Post velamentum autem, secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, aureum habens thuribulum, et aream testamenti, circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea, habens manna, et virgam Aaron quæ fronderat, et tabulas testamenti. Hæc autem ideo præmisi, ut de arca locuturi facilius quid significant intelligamus.

« Arcam de lignis Setim compingite, cujus longitudo habeat duos et semis cubitos; latitudo cubitum et dimidium; altitudo similiter cubitum, et semissem, » et deaurabis eam auro purissimo intus et foris. » Quid enim per hanc arcam, nisi Ecclesiam catholicam intelligamus? Non autem hanc, quæ in hoc mundo adhuc degens, multas injurias patitur; imo illam, quæ cœli velamentum transgressa jam habitat et moratur in Sancta sanctorum. De qua Apostolus ait: « Illa autem Jerusalem, quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra (Gal. iv, 16). » De hac autem arca et Joannes apostolus ait: « Et apertum est templum Domini in cœlo, et visa est arca testamenti ejus in templo ejus (Apoc. xi, 19). » Hæc autem arca compingitur atque construitur de lignis Setim, id est de lignis fortibus, et impuitribilibus, de lignis spinarum, de quibus Christus coronatur. Christi namque corona, sancti sunt, quoniam pro ipsis et certavit, et vicit, et coronatus est. Omnis autem hujus arcæ dimensio aliquid imperfectionis habere videtur, quoniam et in longitudine et in latitudine dimidium posuit; in altitudine vero semissem. Hoc autem ideo fit, quia illa nobilis et cœlestis arca nondum perfecta est, neque ad sæculi consummationem perficietur; quotidie enim aliqui ædificantur in ea; quotidie, deferentibus angelis, lapides, id est sanctorum animæ, illuc ascendunt, ex quibus ejus muri ædificantur (229). Unde Psalmista ait: « Benigne fac, Domine, in bona voluntate

(229) Cod. S. Cr. in Laurent. aliquid ædificatur in ea.

tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem (*Psal.* l, 20). » Unde et sanctorum animabus a Domino dicitur : « Adhuc sustinete modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum vestrorum (*Apoc.* vi, 11). » Non enim perfectam beatitudinem habebunt sancti, donec animabus, corporibus conjunctis, tota simul sanctorum multitudo super cælos elevetur. Et tunc quidem, omnibus perfectis, nihil erit in quo hæc arca crescat, nihil erit in quo minui timeat; nihil tunc habebit dimidium, quia « cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est (*I Cor.* xiii, 10). » Deauratur autem auro purissimo intus et foris, quia sapientiæ nitorem, quem interius habet, foris quoque prædicando monstrabit. Qui enim sibi datam sapientiam celant, illi intus, et non foris sunt deaurati. Cum enim Apostolus dicit : « Sapientiam **SS** loquitur inter perfectos (*I Cor.* ii, 6), » tunc intus et foris se deauratos esse significat.

« Faciesque super coronam auream per circuitum. » Quid est enim quod hæc arca per circuitum coronatur, nisi quia sanctorum multitudo, quæ per hanc arcam significatur, jam bello peracto et superatis inimicis, pro victoria et triumpho a Deo est coronata? « Nemo enim, ait Apostolus, coronabitur, nisi qui legitime certaverit (*II Tim.* ii, 3). » Itemque : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de reliquo reposita est mihi corona justitiæ (*II Tim.* iv, 7). » Coronatur ergo tota arca, coronatur et unusquisque, qui est in arca, quoniam et singuli proprias, et omnes simul unam habent coronam. « Facies et quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor angulos arcæ : duo circuli sint in latere uno, et duo in altero. » Quatuor enim circuli, quatuor sunt virtutes principales, sine quibus hæc arca nec moveri, nec portari potest. Ponuntur autem per quatuor arcæ angulos, ut hinc habeat prudentiam, inde justitiam, hinc fortitudinem, inde temperantiam. Quatuor quoque Evangelia, per quatuor circulos intelliguntur, quæ quoniam sapientiæ fulgore rutilant, non immerito auro comparantur; horum autem prædicatione hæc arca construitur, levatur et portatur. « Facies quoque vectes de lignis Setim, et operies eos auro, inducesque per circulos, qui sint in arcæ lateribus, ut portentur in eis. Qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis. » Quid enim per vectes, nisi doctores? Hi autem sunt de lignis Setim, utpote fortes, æterni, indeficientes. Qui ideo auro operiti dicuntur, quoniam sapientiæ luce præfulgent. Inducuntur autem per circulos aureos, ut arca portetur in eis, quoniam Evangeliorum sententiis involuti ad arcam sublevandam debent esse parati. Unde et in circulis semper esse, et nunquam ab eis extrahi recte jubentur, ut quoties arcam elevare necesse fuerit, nulla in eis mora inveniatur. Arcam enim elevare, est sanctorum virtutes, triumphos, gloriam, et honorem, et beatitudinem verbis extollere, et prædicare. Arcam enim Apostolus levabat, cum diceret : « Quæ

A oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (*I Cor.* ii, 9). » Christus quoque non solum eam levabat, sed etiam super cælos exaltabat, quando dicebat : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (*Matth.* v, 3), » etc. Non ergo separentur vectes a circulis, non recedant doctores ab Evangeliiis, semper præsto sint, semper ad arcam ferendam, et Evangelium prædicandum sint parati, ut valeant reddere rationem de quibuscumque fuerint interrogati; ne forte tunc circulos quærant, et non invenient, quando eis respondere, et arcam elevare necesse fuerit.

B « Ponesque in arcam testificationem, quam ego dabo tibi. » Hanc autem testificationem legem intellige, quam in duabus tabulis lapideis Dominus scripsit. Hæc autem in arca posita est, quoniam sanctorum cordibus tradita est. Et bene lex in arca clauditur; Evangelium autem circa eam per quatuor angulos ponitur, quoniam legis ritus, et cæremoniæ absconsæ jacent; Evangeliorum vero præcepta per quatuor mundi partes diffunduntur et prædicantur. Erat autem in hac arca, ut Apostolus ait, « urna aurea habens manna (*Hebr.* ix, 4), » per quod Christum intelligimus, omnis sapientiæ et scientiæ dulcedine plenum. Erat ibi et virga Aaron, quæ fronderat, id est Virgo Maria, quæ arida et sine semine peperit filium.

C « Facies et propitiatorium de auro mundissimo : » duos cubitos et dimidium habebit ætudo ejus, » semissem et cubitum latitudo. » Propitiatorium, oraculum vocat, quo arca tegebatur (230). Merito autem arca Dei sanctarum animarum et beatorum spirituum collectio est, et propitiatorium appellatur : quoniam Dei clementiam, et propitiationem super se semper intuentes, non solum quæ petunt et orant, verum et quæcumque desiderant, adipiscuntur : nihil enim aliud velle possunt, nisi quod Dominum velle cognoscunt. Et si igitur aliquid desiderant, sic illud desiderant ut a Dei voluntate non recedant. Est et propitiatorium de auro mundissimo, quoniam tam sapienter propitiatur Deus, ut sua propitiatione nunquam fallatur, quoniam nisi penitenti nulli unquam propitiatur. At vero homines illis multoties propitii sunt, quibus propitii esse non deberent. Et quoniam nec semper, nec omnibus propitiatur Deus, ideo in propitiatorii quoque dimensione imperfectum aliquid, semissem videlicet et dimidium posuit.

D « Duos quoque cherubim aureos et productiles » facies ex utraque parte oraculi, et cherubim unus » sit in latere uno oraculi, et alter in altero, utrumque » que latus propitiatorii tegant, expandentes alas, » et operientes oraculum. » Quid enim per duos cherubim nisi duo Testamenta intelligere debemus? Interpretatur enim cherubim scientiæ plenitudo; at vero scientiæ plenitudo in his duobus continetur. Qui bene aurei et productiles esse dicuntur, quo-

niam et sapientia fulgent, et non sine magno labore A in cordis incude formari possunt. Est autem cherubim unus in latere uno oraculi, et alter in altero, quoniam nisi per eos, nemo ad oraculum venire potest. Nemo enim Deum propitium inveniet, nisi prius ab his fidei documenta suscipiat; hæc enim, prius etiam quam **SS** scriberentur, Abraham et cæteri patriarchæ docuerunt; omnis enim divina sapientia hinc manavit. Tegunt autem utrumque latus propitiatorii, quatenus ipsum propitiatorium, et quæcunque sub eo sunt, id est arca et vectes, Ecclesia et doctores, sapientia et scientia repleantur: et videntes eorum alas, volare discant, quoniam in pennis eorum sanitas est, omnesque eorum sententiæ homines ad cælestia ferunt: his enim alis volant, his ad corda hominum dilabuntur.

« Respiciantque se mutuo versis vultibus in Propitiatorium, quo operienda est arca; in qua ponetur testimonium, quod dabo tibi. Inde præcipiam, et loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum cherubim, qui erunt super arcam testimonii, cuncta quæ mandabo per te filiis Israel. » Quod cherubim se mutuo respiciant, amborum testamentorum amicitiam et concordiam significat; idem enim ambo testantur et dicunt. Habent autem vultus versos in propitiatorium, quo tegitur arca, quatenus ab omnibus videantur et cognoscantur, nullusque in arca et sanctorum congregatione sit, qui eorum faciem extraneam et incognitam habeat. Hoc autem illi audiant, qui sacras Scripturas meditari negligunt. In hac autem arca, ut superius dixerat, testimonium ponere jubetur, per quod tabulæ testamenti intelliguntur; quatenus S. Ecclesia nunquam legis sibi datæ obliviscatur; et quoniam duo sunt Testamenta, Vetus videlicet et Novum; ideo bis in arca Testamentum ponere jussit. Sequitur: « Inde præcipiam, et loquar ad te, id est, si quando tibi loquar, si qua filii Israel per te mandavero, ibi me quæras, ibi me invenies, inde tibi loquar; unde? super propitiatorium et de medio duorum cherubim. Qui ergo vult loqui cum Deo, veniat ad cherubim, currat ad Scripturam testamenta, ibique Dominum et loquentem, et propitiantem inveniet. Vis enim in cherubim Dominum loquentem audire? » Ego, inquit, sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: non habebis Deos alienos absque me (*Levit. xi, 45*). » Et in Novo: « Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur (*Joan. x, 9*). » Sic igitur loquitur Deus de medio cherubim.

« Facies et mensam de lignis Setim, habentem duos cubitos longitudinis, et in latitudine cubitum, et in altitudine cubitum ac semissem, et inaurabis eam auro mundissimo. » Post arcæ fabricationem, mensam Moyses facere jubetur, quæ quidem idipsum significat, quod modo cherubim significare diximus. Mensa enim hoc in loco divina sapientia intelligitur, de qua mensa scriptum est: « Parasti in conspectu meo mensam (*Psal. xxii, 5*). » Itemque:

« Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum (*Psal. lxxviii, 22*). » Divina namque Scriptura et cherubim dicitur, quoniam omnis scientiæ est plenitudo, et quibusdam velocibus alis subito volans omnia replet; et mensa vocatur, quia multis diversisque deliciis animam pascit. Fit autem hæc mensa de lignis Setim, quæ fortia quidem et imputribilia sunt, per quod divinam Scripturam æternam et indeficientem demonstrat. Est autem mensa ista et in longitudine, et in latitudine perfecta, et sine diminutione, quoniam neque in longitudine, neque in latitudine semissem habet; in altitudine vero semissem habet, unde et imperfecta in altitudine esse videtur; ad semissem namque ut cubitus perficiatur, semper addere aliquid necesse est; cubitus autem nihil indiget. Et bene quidem in longitudine et latitudine diminutionis nihil habet hæc mensa; quoniam usque ad sæculi consummationem, quæ est ejus longitudo, cunctis ad eam venientibus, spirituales cibum sufficienter ministrabit. In latitudine quoque, qua per universos mundi terminos dilatatur, nihil habens diminutionis, abundanter reficit omnes; at vero cum in altum se extendit, ut de superioribus loquatur, quoniam de Deo, et de unitate, et Trinitate, qualiter etiam Spiritus sanctus a Patre et Filio procedat, nos ad plenum instruere et satiari non valet, magnam in altitudine diminutionem hæc mensa habere videtur. Beatus enim Paulus in altitudinem captus, quædam se audisse dicit, quæ super hanc mensam ponere non audeat. « Audivi, inquit, enim arcana verba, quæ non licet homini loqui (*II Cor. xii, 4*). » Quæ enim loqui non licet, nec scribere licet; quæ vero scribere non licet, super hanc mensam non ponuntur. Est enim hæc mensa divina Scriptura. Patet igitur, quantum diminutionis hæc mensa in altitudine habeat; est autem auro mundissimo inaurata, quoniam sincerissimo sapientiæ et scientiæ nitore tota refulget, Sequitur:

« Faciesque illi labium aureum per circuitum, et ipsi labio coronam interrasilem, altam quatuor digitis, et super illam alteram coronam aureo-lam. » Quid est enim, quod huic mensæ labium fieri jubetur? nunquid ipsa locutura est, et dictura: « Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam? » (*Psal. l, 17*). Ipsa certe hoc dicit, quoniam quicumque hoc dicit, per eam dicit: imo ipsa non per se, sed per alios hoc dicit: illi ergo sunt hujus labia, per quos hæc dicit. Vos quidem vos, apostoli, hujus mensæ labia estis; vos labia aurea in circuitu ejus omnes ejus delicias devoratis. Tu labium aureum beate Paule, quid dicis? Vis audire quid? « Sapientiam loquimur inter perfectos (*I Cor. ii, 6*). » Vere utique hoc labium aureum est. Et illud quidem labium aureum est, a quo dicitur: « In principio erat Verbum (*Joan. i, 1*). » Quid est hoc, quod dicere volui? Omnes enim apostoli labia aurea sunt. Indulge mihi, Deus, indulge, qui pollutis labiis, de labiis aureis loqui præsumo. Et ipsi quoque labio fecit coronam interrasilem,

altam ☉ quatuor digitis. Non ergo mensa, sed labium coronatur. Quis enim regum, sicut apostoli, dignus unquam fuit corona? Quis tot hostes vicit? Quis tot regna superavit? Quis toties de suis adversariis triumphavit? De hac enim corona certus Apostolus dicebat: « De reliquo reposita est mihi corona justitiæ (II Tim. iv, 8). » Habet igitur labium coronam interrasilem, sculptam et variatam, multoque artificio compositam, quoniam per multos labores victoriæ palmas et coronas apostoli suscepereunt. Hæc autem corona quatuor digitis alta esse dicitur, quia quatuor mundi partibus superatis, hanc sui sanguinis pretio apostoli mercati sunt. Ergo juxta regnorum mensuram crevit et quantitas coronæ. Nam et mundi principes quot regna vincebant, tot sibi diademata antiquitus imponere solebant. Fecit autem et alteram coronam aureolam super illam. Primam ergo coronam habent, quia mundum vicerunt; secundam vero, quia vitia superaverunt. Sic ergo apostoli Ecclesiæque doctores duas merentur habere coronas; unum pro eis, quos ad fidem convertunt, de qua Apostolus ait: « Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino, charissimi. (Phil. iv, 1). » Alteram vero pro vitiis et malignis spiritibus superatis, qua quidem Christi confessores coronantur.

« Quatuor quoque circulos aureos præparabis, et « pones eos in quatuor angulis ejusdem mensæ per « singulos pedes. Subter corona erunt circuli aurei. « ut mittantur vectes per eos, et possit mensa por- « tari. » Quid vero quatuor circuli aurei, et quid vectes significant in arcæ constructione, superius dictum est. Quatuor enim circuli, quatuor sunt virtutes principales; vectes vero, episcopi et doctores. Sunt autem isti circuli in quatuor angulis, ut omnibus ad mensam venientibus primi occurrant. Hujus etenim mensæ cibus ille indignus est, qui per hos circulos intrare non vult. Hæc est enim illa angusta porta, de qua dicitur: « Intrate per angustam portam, quæ ducit ad vitam (Luc. xiii, 24). » Qui ergo his circulis non tenetur; scilicet qui prudentiam, justitiam, fortitudinem et temperantiam non custodit, hujus se mensæ facit indignum. Per hos ergo circulos transeant vectes, his virtutibus catenati et connexi teneantur episcopi et doctores; nunquam ab eis recedant, nunquam prudentiæ, nunquam fortitudinis, nunquam temperantiæ obliviscantur. His enim vectibus portatur mensa, quoniam ab episcopis spiritualis alimonie cibaria deferentibus nutritur populus. Quod autem circuli subter coronam ponantur, hoc est intelligere, quod omnes quicumque circulis adhærent, digni sunt, qui coronari debeant. Sequitur: « Ipsos quoque vectes « facies de lignis Setim, et circumdabis auro, ad « subvehendam mensam. » Beati episcopi si hoc intelligant, si se ligna Setim, ligna fortia et impetribilia, esse cognoscant, si auro circumdati, et

A virtutum nitore, et sapientiæ, et scientiæ luce præfulgeant.

« Parabis et acetabula, ac phialas, thuribula, et « cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex « auro purissimo. » Quid nos peccatores faciemus ad libamina offerenda vocati, cum de auro purissimo Deus omnia hæc fieri præcipiat? Per hoc enim minores gradus Ecclesiæ intelligimus. Omnia enim hæc vasa ministerii sunt, in quibus sacrificium offerebatur. Vult igitur Deus noster, qui ait: « Sancti estote, quoniam ego sanctus sum (Levit. [xi, 44]). » ut non solum episcopi, verum et diacones, [et subdiacones, et cæteri Ecclesiæ et altaris ministri, et doctrina et vita refulgeant.

B « Et pones super mensam panes propositionis, in « conspectu meo semper. » Ego panes istos puto omnia sanctarum Scripturarum volumina. Quinque enim panes Moyses in hac mensa posuit, et quidem ineffabilis saporis et pulchritudinis. Christus autem quamvis omnes posuerit « ipse est panis vivus, qui de celo descendit (Joan. vi, 59), » tamen quatuor principales obtulit, quibus nullæ deliciae comparari possunt. Posuit autem et Isaias, et Jeremias, omnesque prophetæ. Posuit et beatus Paulus panes suos, quos quales sint non est necesse laudare. Sed quis omnes enumerare valeat, qui ad hanc mensam panes detulerunt? Et adhuc quidem super hanc mensam panes ponuntur. Idem enim ait: « Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper. » Non enim sine causa additum est, « semper »; quod enim semper fit, omni tempore fit. Ego autem quia super hanc mensam panes ponere dignus non sum, precor te, Domine Jesu, ut saltem de his, qui positi sunt, ventrem mihi adimplere concedas. Hæc autem de mensa dicta sufficiant; nunc de candelabro videamus.

D « Facies et candelabrum ductile de auro mun- « dissimo, hastile ejus, et calamos, scyphos, et « sphæras, ac lilia ex ipso procedentia. Sex ca- « lami egredientur de lateribus, tres ex uno latere, « et tres ex altero. Tres scyphi quasi in modum « nucis per calamos singulos, sphærelæque similiter « et lilium, et tres similiter scyphi instar [nucis in « calamo altero, sphærelæque et lilium. Hoc erit « opus sex calamorum, qui producendi sunt de « hastili. In ipso autem candelabro erunt quatuor « scyphi in nucis modum, sphærelæque per singulos, « et lilia. Sphærelæ sub duobus calamis per tria « loca, qui simul sex fiunt, procedentes de hastili « uno. Et sphærelæ igitur, et calami ex ipso erunt, « universa ductilia de auro purissimo. Facies et lu- « cernas septem. et pones eas super candelabrum, « ut luceant ex adverso. » Totum candelabrum posuimus, ut prius ad litteram ejus forma dignoscatur, et qualiter factum fuerit intelligatur. ☉ Hastile enim ejus usque ad summum continuum erat, in quo per quatuor loca, quatuor scyphi in modum nucis erant, quos fortasse nos modo dicere

possumus. Super quos sphaerulae, id est rotulae A quaedam erant, atque super ipsas rotulas erant lilia per quatuor loca. Erantque tres calami ex uno latere hastilis et tres ex altero, qui simul sex fiunt. Sub calamis autem erant sphaerulae, per tria loca tres scyphos in modum nucis habebant, et super scyphos spherulas, et super sphaerulas lilia. Septem autem lucernae desuper erant, una in hastili, et sex in calamis. Non enim putandum est, quod ad inanem usum pascendum, sed ad magnum sacramentum insinuandum tam artificiosum, et mirabile candelabrum Dominus per Moysen fieri jussit. Hoc enim candelabrum Christus est, qui ait: « Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum ut luceat omnibus, qui in domo sunt (Luc. ix, 33). » Quod quidem merito fit de auro purissimo, quia Christus Dominus noster, Dei virtus et Dei sapientia, totus mundus, et purus sine ulla vitiorum contagione, peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Hastile autem hujus candelabri, corpus Dominicum intelligimus; calami vero de hoc hastili procedentes, et septem lucernae super eos ardentes, septem sunt gratiae Spiritus sancti, quibus Salvator noster repletus est. Unde per prophetam dicitur: « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiae, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis. spiritus scientiae, et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini (Isa, xi, 1). » Haec sunt ergo septem lucernae, quae super candelabrum positae lucent; ex adverso quidem, quia sicut in sequentibus dicitur, contra mensam ex alia parte candelabrum positum erat; tota enim mensa his lucernis illuminatur, omnisque locus tenebrosus est, quem istae lucernae non illustrant. Quatuor vero scyphi erant in hastili, per quos quatuor Evangelia intelligimus, quorum tota integra et perfecta scientia continetur in pectore Salvatoris; siquidem et inde emanaverunt. Bene autem Evangelia scyphis comparantur, quoniam ipsis propinantibus et fidei vinum ubique fundentibus, totus mundus ex eis repletus et inebriatus est. Posuit autem et quatuor sphaerulas super scyphos, quoniam unumquodque Evangelium, totum portat et sustinet mundum: sphaerula enim totius mundi rotunditatem et ambitum significant. Et quamvis unus tantummodo sit mundus; tamen, quia quatuor sunt Evangelia, quibus tenetur et regitur, unicuique Evangelio totus in integrum mundus ascribitur. Et quidem non immerito, quia unumquodque Evangelium per se universo mundo sufficeret ad fidem, doctrinam, et salutem. Quamvis per quatuor sphaerulas, quatuor mundi partes, Oriens videlicet et Occidens, Septentrio et Meridies non incongrue intelligi possint, ut unicuique Evangelio una pars mundi ascribatur; et ita fiet ut singuli scyphi suas proprias sphaeras habeant. Restat autem ut de liliis dicamus: sicut enim singuli scyphi singulas sphaeras, ita et singulae sphaerae singula lilia super se ha-

bent. Sed quid per lilia nisi virtutum flores, et honorum operum odores, et candidatum sanctorum exercitum intelligimus? Haec autem lilia tunc primum super sphaeras apparuerunt, quando scyphi Evangelicae praedicationis mundum irrorare et infundere coeperunt. Et ego quidem superiorem sphaeram episcoporum chorum esse puto, quae sphaera, quoniam lucernis propior erat, majoribus sacramentis episcopos illustrari, et plus luminis et intelligentiae eos suscipere significabat. Secunda vero sphaera, chorus sacerdotum et aliorum graduum intelligatur, qui quidem et sub episcopis est, et non tantum ad luminis claritatem accedit. Tertia vero laicorum omnium, qui non solum episcopis, verum etiam cunctis ordinibus ecclesiasticis superpositis adhaerebant, omnes Ecclesiae ordines aliquid gratiarum sancti Spiritus participare demonstrat.

Descriptis ergo omnibus, quae ad candelabri hastile pertinebant, nunc de ejus calamis videamus. Habebat enim unusquisque calamus tres scyphos, totidemque sphaerulas et lilia. Tres enim scyphi tres species sapientiae sunt: physica, id est naturalis, ethica, id est moralis, logica, id est rationalis. Ex his enim tribus sapientiae partibus, quasi ex tribus scyphis, imo quasi ex tribus fluminibus omnis sapientia decurrit; his totus mundus potatur et inebriatur. Hos ergo tres scyphos unusquisque calamus, id est unaquaeque gratia Spiritus sancti habet, quoniam quaecumque Spiritus sancti gratia tetigerit, omnis scientiae plenitudine replere valet; portat enim hos scyphos, quibus omnes satiat sitientes. Unde ipsa Veritas ait: « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquae vitae (Joan. vii, 38). » Quod evangelista continuo exponens ait: « Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum (ibid., 39). » Tres ergo scyphi calamis adhaerent, quoniam sapientia a Domino Deo est, et sine gratia Spiritus sancti haberi non potest. Ipse etiam iniquis dat sapientiam, qui « solem suum oriri facit super honos, et malos (Matth. v, 45). » De sphaerulis autem et liliis id ipsum, quod supra, intelligatur. Ut ergo breviter intelligatur, candelabrum est corpus Christi, quatuor scyphi quatuor Evangelia. Sphaerula vero vel mundus, vel ejus potestas, quae circumvenit totum mundum; lilius autem ejus divinitas, vel virtutum odores. Septem vero lucernae, septem gratiae Spiritus sancti. Sequitur:

« Emunctoria quoque, et ubi quae emuncta sunt « extinguantur, fiant de auro mundissimo. » Nisi enim haec lucernae in quibusdam pigre et tarde arderent, emunctoriis utique non indigerent. Ad hoc enim emunctoria lucernis adhibentur ut melius luceant. Est enim aliquis in Ecclesia, cui spiritus sapientiae datus est, qui si forte in praedicatione et doctrina piger est, ejus lucerna emunctoria indiget ut clarius luceat. Emunctorium autem charitas est: qui enim hanc habent, otiosi esse non possunt, secundum illud: « Charitas Dei urget nos (II. Cor.

» Hæc autem emundat et emungit lucernas A
t tarde ardentes, et ipsa pigritiam et tardita-
nam ab eis tollit, in vasis ad hoc præparatis
uit et interimit, quatenus vel sic omnis lu-
obscuritas penitus diluatur. Ego quidem hæc
tamen vasa dici debent; non enim eis no-
npositum est,) curam et sollicitudinem esse
quam qui habet, pigritiam et tarditatem in
itus exstinxit, qui quoniam semper sollicitus
nquam ejus lucerna obscuratur. Talis enim
ostolus, qui ait: » Præter ea, quæ extrinse-
t, instantia mea quotidiana, sollicitudo om-
Ecclesiarum (II Cor. xi, 28). » Iste enim sic
debat, ut emunctorio non indigeret.

ne pondus candelabri, cum universis vasis
habebit talentum auri mundissimi. » Septies B
decem vel decies septem, septuaginta sunt.
autem gratias Spiritus sancti non solum in
s, verum etiam in ipso pondere possidet hoc
brum. Unde et corpus Domini quod, ope-
Spiritu sancto, credimus fabricatum, ipsum-
ilvatorem nostrum et Spiritum sanctum ejus-
onfitemur esse ponderis et æqualitatis. Se-
: « Suscipe, et fac secundum exemplar, quod
n monte monstratum est: » attentum eum
et ut diligenter inspiciat, admonet, quoniam
sunt quæ hic apparent, multo majora quæ
His autem ita compositis, ad tabernaculum
ndum cum ferramentis Spiritus sancti acce-

CAPUT XXVI.

tabernaculum vero ita fiet: Decem cortinas de
retortas, et hyacintho, et purpura, coc-
e bis tincto variatas opere plumario fa-

» Quid ista significant jam superius dixi-
per hæc enim quatuor elementa, et qua-
rtates principales significantur. Byssus enim,
le terra oritur, terram designat; hyacin-
ero, quia coloris aerei est, pro aere po-
purpura autem, quia piscium sanguine tin-
quam demonstrat, quoniam et pisces de aqua
tur. Coccus vero, quia igniti et rubei coloris
o igne accipitur. Quoniam igitur ex his qua-
lementis homines constant, tota harum corti-
materies homines sunt. Si enim Ecclesie pa-
x hominibus constituuntur, quare et cortinæ D
aculi ex hominibus non texuntur? Idem enim
lesia et tabernaculum. Sint ergo fila in cor-
pæ in Ecclesie parietibus lapides vocantur.
tem sunt hæc cortinæ, ex quibus hoc taberna-
id est sancta Ecclesia, construitur, quod sunt
m nationes: quæ quidem ideo decem esse di-
quoniam denarius numerus omnes in se
et numeros; idem ergo est decem, quod om-
las autem cortinas apostoli texuerunt. Unde
gentium beatus Paulus de arte scenofactoria
t. Tot enim cortinas texuerunt apostoli, quot
vel civitates ad Dominum convertuntur. Po-
igitur apostoli byssum retortam in cortinis,

quando terram, id est terrenos et peccatores, a
mundi voluptatibus ad Christi amorem et fidem re-
torquebant. Ponebant et hyacinthum, quando sola
cœlestia contemplari et diligere hominibus suade-
bant. Ponebant et purpuram, quando ad baptismi
gratiam eos vocabant. Ponebant ad coccum, quando
ut igne spiritus flagrarent, et Deum et proximum
diligent, eos admonebant. Ideo enim coccus bis
tingitur, quia charitas et ignis amoris et ad Deum
et ad proximum accensus extenditur. Si enim solum
Deum diligas, semel tinctus es; si solum proximum,
semel tinctus es; si vero Deum et proximum dili-
gas, et coccus es, et bis tinctus es; coccus quidem,
quia igne amoris ardes; bis tinctus vero, quia du-
plici amore rubescis. Fiunt autem hæc cortinæ opere
plumario, quatenus et ipsæ volare valeant, et om-
nes eas intuentes volare doceant. Hic enim hæc
cortinæ fiunt, sed hic diutius manere non debent.
Sument enim pennas, ut aquilæ, volabunt et non
deficient.

« Longitudo unius cortinæ habebit viginti octo cu-
« bitos; latitudo quatuor cubitorum erit. Unius men-
« suræ fient universa tentoria. » Cur enim viginti
octo cubitorum est cortinarum longitudo, nisi quia
in viginti octo utrumque testamentum duplica-
tur? Bis namque decem, et bis quatuor viginti octo
fiunt. Duplicatur autem utrumque testamentum,
quando prius secundum litteram, deinde vero spi-
ritualiter intelligitur. Merito igitur cortinarum lon-
gitudo est viginti et octo cubitorum, quatenus
unaquæque pars Ecclesie tantum extendatur, donec
et secundum litteram, et spiritualiter utrumque
testamentum intelligere valeat. Qui utrumque te-
stamentum non suscipit, cortina esse non potest;
omnes enim cortinæ unius mensuræ sunt. Omnis
igitur gens, omnis secta, omnis anima, quæ utrum-
que testamentum non recipit, ad utrumque am-
plexandum se non extendit, et utrumque dupliciter
intelligendum esse non credit, in Ecclesie cortinis
nequaquam ☩ intextetur. Latitudo autem cortina-
rum est quatuor cubitorum, quoniam et lex et pro-
phetæ in quatuor Evangeliiis coarctantur. Verbum
enim abbreviatum fecit Deus super terram. Quia
igitur omnia intelligere non valet, saltem quatuor
cubitibus se extendant, et Evangelii breviter intelli-
gat.

« Quinque cortinæ sibi jungentur motuo, et alia
« quinque simili nexu cohærebunt. » Quod in duas
partes cortinæ dividuntur, duos Ecclesie parietes
significat; unum ex circumcisione, alterum ex præ-
putio venientem. Unde et lapis angularis Christus
vocatur, duos in se conjungens parietes, Judæos
scilicet et gentiles. Conjunguntur autem cortinæ ad
invicem, per quod sanctorum pacem, concordiam et
charitatem intelligimus.

« Anselas quoque hyacinthinas in lateribus a
« summitatibus facies cortinarum, ut possint invi-
« cem complicari. Quinquagenas ansulas cortina
« habebit in utraque parte ita insertas, ut ansa

« contra ansam veniat, et altera alteri possit aptari. » A Dixit enim, ut quinque cortinæ sibi mutuo jungerentur, quomodo autem jungi debeant, insinuat. Habebat enim unaquæque cortina per longum quinquaginta ansulas ex utraque parte, quibus alteri cortinæ juxta positæ conjungeretur. Erant autem hæc ansulæ hyacinthinæ, id est cælestis et aeri coloris, per quas, virtutes intelligimus, quæ utique non terrenam, sed cælestem habent originem; nullam enim virtutem, nisi inde venientem habemus. His ansulis junguntur cortinæ, his sibi invicem copulantur. Si ergo, o homo, quicumque es, cortina esse cupis, suscipe has ansulas ut alteri cortinæ tibi simili copuleris. Si quis hujus tabernaculi non desideret esse cortina, aut si cortina esse non valet, sit saltem unaquælibet ejus particula. Quidquid autem B in una cortina est, ansultam habeat, et si non omnes, vel unam, vel duas. Optima ansula fides est, sine qua nullæ cortinæ junguntur. Hanc enim, quia Judæus non habet, mihi non conjungitur; non est enim Judæo ansula, cui mea ansula copuletur. Similiter autem et hæreticus, quia hac ansula caret, Christiano non jungitur. « Quæ enim, ut Apostolus ait, pars fidei cum infideli, quæ societas luci ad tenebras, quæ conventio Christi ad Belial? » (II Cor. vi, 15.) Nam et charitas ansula est, et talis ansula, ut ex ea cortinæ copulatæ ex integro separari nequeant. Sunt autem et aliæ multæ ansulæ, et justitia, prudentia, fortitudo, temperantia, pax, patientia, humilitas, benignitas, mansuetudo, largitas, continentia, castitas, concordia. Sed quis eas omnes enumerare valeat? Hæ autem ansulæ contra se veniunt, se osculantur, se complexantur, se tenent, quando justus justum, prudens prudentem, fortis fortem, modestus modestum, patiens patientem, misericors misericordem diligit, et charitatis ulnis amplectitur. Has enim ansulas si mundi amatores habuissent, se utique non odissent, non persequerentur, non occiderent, non flagellarent; neque tantis injuriis alter alterum provocaret; unde eos, aut in Ecclesiæ cortinis non esse, aut sine ansulis esse manifestum est. Cum enim in una sanctorum congregatione plures homines ita sibi consentientes, et charitatis vinculo colligatos videas, ut non plures, sed unus homo esse putetur, nonne consideras D quomodo hæc ansulæ sibi occurrant, seque vicissim teneant? Inde in Actibus apostolorum dicitur: Quia « multitudinis credentium erat cor unum, et anima una (Act. II, 32). »

« Facies et quinquaginta circulos aureos, quibus « cortinarum vela jungenda sunt, ut unum tabernaculum fiat. » Quomodo enim quinque cortinæ in una parte, et quinque aliæ in altera jungerentur dictum est. Restat ergo dicere quomodo hæc duæ partes sibi invicem jungantur ut unum ex eis tabernaculum fiat, sitque unum ovile et unus pastor. Itaque, inquit, « circulos aureos facies, quibus cortinarum vela, » id est ambæ partes, mutuo conjungantur. Superius enim ansas hyacinthias, hic autem

circulos aureos fieri præcipit, quoniam et vicissim inter se, et Christiani vicissim inter se tutum vinculis teneri possunt. Circuli enim utriusque Testamenti libri intelliguntur, qui aurei dicuntur, sæpe dictum est; his autem et Christiani junguntur, quoniam unam fidem dicant, unum Deum confitentur, et ab uno dato omnes: non enim crederem Judæis, nisi Evox lex conveniret; non nobis crederent Judæi, nisi Evangelia concordarent. Quia ergo et Novis Testamenti omnes inter se libri concoideo hæc duo vela, id est circumcisio et præpsibi junguntur. Dum enim libri utriusque menti, quasi quidam circuli concordia quad convenientia sibi occurrunt, Judæos et Christianos in una fide ligant et sociant: nam ipse quoque merus circolorum, numero convenit librorum enim quadraginta duo libri Veteris Testamenti Novi vero sex, quibus si Epistolæ Pauli et Ep canonice, quæ in duobus voluminibus continjuntur, omnes libri quinquaginta fiunt. enim Ruth, sicut Hyeronimus dicit, in libro cum computatur; et Esdras et Nehemias in un lumine coarctantur. Merito igitur quinquagintacirculi, siquidem et libri sunt quinquaginta. E quidem de cortinis dicta sufficiant. Nunc de videamus.

« Facies et saga cilicina undecim ad operie « tectum tabernaculi. Longitudo sagi unius h. « triginta cubitos, latitudo quatuor. Equæ « mensura sagorum omnium. » Sicut enim petinas viros doctos et religiosos, ita per sagacitæ sæculares et peccatores intelligimus; ir enim hyacinthus, purpura, coccus et byssus gent: in his autem asperi, hirsuti et pungent caprarum horrent, quoniam illi virtutibus detur, isti vero vitiis et peccatis deturpantur. Et quidem sunt saga quam cortinæ, insuper et longiora, quoniam peccatores et plures sunt, justii, et magis divitiis, et honoribus sub. Unde ipsa Veritas ait: Quoniam « multi sunt v pauci vero electi (Matth. xxii, 14). » Hæc tectum operiunt, hæc a grandinis et pluviaru juriis tabernaculum defendunt, quoniam si m et sacerdotes omnes essemus, facile a Saracatronibus Ecclesia conculcicaretur. Unde pro re et cæteris qui in sublimitate positi sunt, orare stulus jubet, et membra contemptibilia magi cessaria esse dicit. Quod vero cortinæ et salitudine æqualia sunt, id est quatuor cubito omnes justos et injustos eandem Evangeliorum tenere demonstrat. Sequitur:

« E quibus quinque junges seorsum, et sex « mutuo copulabis; ita ut sextum sagum in t « tecti duplices. Facies et quinquaginta ans « ora sagi alterius, ut cum altero copuletur. » enim cortinæ, ita et saga copulantur: earum expositio hic quoque sufficiat. Sextum autem sag quod cortinis superabundat, medium duplicat

tecti, et medium operit posteriora tabernaculi quod unum sagum ita dividatur, alioquin tabernaculum uno sago tegetur; sed quia sagum ideo additum est, ut cortinæ omnes veriantur. Ansæ autem et in sagis, et in cortina significant. Duæ vero sagorum partes, duæ parietes sunt, de quibus jam diximus. Committuntur autem hæ duæ partes quinquaginta fibulis, sicut et duæ partes cortinarum quinquaginta aureis; idem enim sunt circuli aurei, bulæ æneæ: significat enim, ut diximus, quinquaginta libros utriusque Testamenti. Sed in coniungendis aurei sunt, quia doctores ibi sanctos viros coniungunt; hic autem ænei, doctos et peccatores uniant, qui non tantum scientiam et sapientiam, quæ in eis fulget, quantum et sonantem litteram, et simplicem historiam continent; de quibus subditur: « Quinquaginta sunt æneæ facies, quibus jungantur ansæ, ut ex omnibus operimentum fiat; » sitque in medio ovile, et unus pastor.

Ad autem superfluerit in sagis, quæ parantur id est unum sagum, quod amplius est, ex state ejus operies posteriora tabernaculi; et ut ex una parte pendeat, et alter ex altera, unus est in sagorum longitudine utrumque latus iaculi protegens. » Quod saga et in fronte tabernaculi, et in posterioribus, et in utraque parte sagis sic abundant, significatio est, quod et in principio Ecclesiæ, et in ejus ultima consummatione modo quandiu in hoc mundo versantur, mali plures sunt quam boni; tamen quia in fronte tabernaculi duplicatur, posteriora maiori in principio, et fine sanctam Ecclesiam operione indigere significat, quoniam et in principio tribulationem passa est, et maiorem passura est. De prima namque ejus persecutione ait: « Venit hora, ut omnis, qui in vos, arbitretur se obsequium præstare Deo (xvi, 2). » De ultima autem sic: Erit tunc io talis, qualis non fuit ab initio sæculi usque neque fiet (Math. xxiii, 24). « Hæc autem de acta sint.

ies et operimentum aliud tecto de pellibus unum rubricatis, et super hoc aliud operimentum de hyacinthinis pellibus. » Tria enim operimenta habuit tabernaculum, id est sancta Ecclesia: unum cilicium, secundum pelles rubras, tertium hyacinthinas. Quoniam enim peccatoribus poenitentiam conversis cilicium convenit, ideo unum poenitentes significat. Quia vero proprio nomine martyres rubricantur, ideo pelles rubricatas martyres indicant. At vero hyacinthus, quia colorem habet, ideo quidem pro cælo ponitur, quoniam igitur peccatoribus ad fidem conversis in ipso fidei initio poenitentia injungebatur, merito primum eorum operimentum cilicium deditur, cum quidam eorum statim suscepta poenitentia, prius etiam quam baptizari potuissent, ad

supplicium tracti decollabantur, quid aliud isti quam pelles rubricatas post cilicium induebant? At vero quia mox in rubricatis pellibus corpus involutum relinquens, cæli secreta anima penetrabat, tertium quidem operimentum pelles hyacinthinas suscipiebat. Sit igitur primum indumentum poenitentia et cilicium, secundum martyrium, tertium cælum. His autem breviter expositis, de tabulis videamus.

« Facies et tabulas stantes ante tabernaculum de lignis Setim, quæ singula denos cubitos in longitudine habeant, et in latitudine singulos ac semissem. » Par tabulas, sicut in sequentibus aperissime ostendetur, omnes Novi et Veteris Testamenti libri significantur; quot enim sunt tabulæ tot sunt et libri. Stant autem ante tabernaculum, ut semper ab his, qui in tabernaculo sunt, videantur; quoniam sacræ legis volumina semper ante oculos habere debemus. Fiunt autem hæ tabulæ de lignis Setim, quod *spina* interpretatur, quoniam sanctorum librorum sententiæ semper pungunt et redarguunt peccatores. Habent autem denos cubitos in longitudine; quia decem præcepta legis nos docent et observare admonent. Neque enim plus longitudinis habere potuerunt, quoniam in illius decem præceptis totius legis plenitudo continetur; quæ qui observaverint nihil eis deerit ad perfectionem. Habent autem cubitum et dimidium in latitudine, quoniam unus quisque liber imperfectus est, quantum ad se, et ut ejus dimidius cubitus compleri valeat, alterius indiget supplemento: unde et se vicissim in testimonium vocant. Nam ipsa quoque Evangelia multis in locis lege et prophetis confirmantur. O quoties beatus Paulus in hujus tabulæ, quam nunc deoramus, expositione necessarius est! Tabulis ergo tabulæ jungantur, omnesque medii et imperfecti cubiti aliorum conjunctione compleantur; unde et subditur: « In lateribus tabulæ, duæ incastraturæ fiant, quibus tabula alteri tabulæ connectetur. » Quasi enim per incastraturam inter se tabulæ connectuntur, quoniam sacra volumina tam concorditer quibusdam in locis sibi conveniunt, ut idem penitus dicere videantur.

« Quarum viginti erunt in latere meridiano, qui vergit ad austrum, quibus quadraginta bases argenteas fundes, ut binæ bases singulis tabulis per duos angulos subjiciantur. » Quadraginta namque et duo sunt omnes libri Veteris Testamenti; siquidem Ruth in Judicum, et Nehemias in Esdræ libris computantur. Novi vero Testamenti sunt libri sex: quatuor videlicet Evangelia, Actus apostolorum et Apocalypsis; cæteri vero non libri, sed Epistolæ vocantur. Omnes ergo libri utriusque Testamenti sunt quadraginta et octo; totidem autem sunt et tabulæ, quibus clauditur tabernaculum. Vide igitur quam convenienter libri per tabulas intelliguntur. Viginti ergo tabulæ ponuntur in latere meridiano; quatenus denario numero duplicato, totam legem dupliciter intelligendam esse sciamus, ut prius se-

cundum litteram, deinde vero spiritualiter totam A legem exponamus. Si enim hoc solum Judæi intellexissent, hodie non Judæi, sed Christiani essent. Nos ergo et secundum litteram, et spiritualiter et legem et prophetas intelligamus, et has duas bases unicuique tabulæ subjiciamus, quibus teneatur et sustineatur. Hoc est enim, quod ait, ut binæ bases singulis tabulis per duos angulos subjiciantur; duæ enim bases, duæ intelligentiæ sunt, littera videlicet et spiritus; hæc autem singulas tabulas tenent et sustinent, quoniam sine his duabus intelligentiis sacræ legis libros nec tenere, nec portare valeamus. Hæ autem bases argenteæ sunt, quoniam et mundæ, et veræ sunt. Quod enim argentum eloquii puritatem et veritatem significet, audi Psalmistam: « Eloquia Domini casta, argentum igne examinatum (Psal. B XI, 7). » Ideo enim in angulis hæc bases positæ sunt, ut unaqualibet sublata, tabula stare non valeat; cedit igitur tabula, nisi utraque teneatur. Hoc autem illi audiant, qui vel tantum ad litteram, vel tantum spiritualiter Scripturas intelligere volunt, et dum tantum in unam basem tabulam ponunt, caveant ne et ipsi cum tabula cadant.

« In latere quoque secundo tabernaculi quod ver-
« git ad aquilonem, viginti tabulæ erunt, quadraginta
« habentes bases argenteas: binæ bases singulis
« tabulis supponentur. » Hoc autem qui non intelli-
git, supradictam expositionem iterum legat.

« Ad occidentalem vero plagam tabernaculi facies
« sex tabulas. » Hæc tabulæ sex libri sunt Novi Testa-
mentii. Qui bene quidem ad occidentalem plagam C ponuntur, quoniam, jam sole vergente ad occasum, post omnes alios et in ultima ætate editi sunt. « Nos enim sumus, ait Apostolus, in quos fines sæculorum devenerunt (I Cor. x. 11). » Beati illi oculi, qui has tabulas videre, et eorum artificiosam compositionem cognoscere merentur.

« Et rursum alias duas facies, quæ in angulis
« erigantur post tergum tabernaculi. » Si enim hæc
duæ post tergum tabernaculi eriguntur, illas utique
sex in fronte tabernaculi esse oportet. Unde mani-
festum est quod sex tabulæ Novi Testamenti in ipso
introitu tabernaculi stabant. Et merito quidem, quia
nisi per has, nemo tabernaculum nisi fur et latro ingreditur. In his enim tabulis Salvator noster depic-
tus clamat: « Qui non intrat per me in ovile ovium, D
sed ascendit aliunde, ille fur est et latro (Jon. x, 1). »
Itemque: « Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur (Ibid., 9). » Duas vero tabulas, quæ
post tergum tabernaculi eriguntur, duos libros Machabæorum esse puto: ipsi enim in toto Veteri Testamento ultimum locum tenent. Qui merito post
tergum tabernaculi ponuntur, quoniam illis temporibus lex conculcata et abscondita latuit, nullique fas
erat tabulas inspicere, et lectioni operam dare, omnesque Judæi, legibus propriis relictis, ad gentium ritus converti cogeantur.

« Eruntque conjunctæ a deorsum usque sursum,
« et una omnes compago retinebit. Duabus quoque

« tabulis, quæ in angulis ponendæ sunt, similis jun-
« ctura servabitur, et erunt simul tabulæ octo:
« bases earum sedecim argenteæ, duabus basibus
« per unam tabulam supputatis. » Quid earum jun-
ctura, et compago significet, jam dictum est: si-
gnificat enim concordiam et virtutem, quam omnia
divina divinæ legis volumina inter se habent: omnia
enim unum dicunt, omnia unam fidem prædicant,
omnia unum Deum et laudant et magnificant. Et
hæc quidem est eorum compago, omnia a deorsum
usque sursum, ab ultimo usque ad primum. Ab
Apocalypsi usque ad Genesim unam fidem et unum
Deum prædicando concordant. Quod autem ait, ut
duabus quoque tabulis similis junctura servetur,
duobus Machabæorum libris auctoritatem tribuit,
et simul cum cæteris in canonem ponit. Et quidem
juste satis; siquidem in eis magis Dei virtus et po-
tentia narratur.

« 96 Facies et vectes de lignis Setim quinque ad
« continendas tabulas in uno latere tabernaculi, et
« quinque alios in altero, et ejusdem numeri ad
« occidentalem plagam, qui mittentur per medias
« tabulas a summo usque ad summum. ipsasque ta-
« bulas deaurabis, et fundes in eis annulos aureos,
» per quos vectes contineant, quos operient laminis
« aureis. » Quid enim per quinque vectes nisi quin-
que corporis sensus intelligimus? Qui tunc quidem
de lignis Setim fiunt, et laminis aureis operiuntur,
quando non carnalia, sed spiritualia sentire incipiunt;
hoc enim modo et imputribiles efficiuntur, et tanquam
aurum, imo plus auro refulgent. Sunt enim quinque
corporis sensus, visus, auditus, gustus, odoratus et
tactus, sine quibus tabulæ tabernaculi, id est
divinæ legis volumina, stare non possunt. Jam enim
omnia cecidissent et defecissent, nisi mentis et
corporis oculis viderentur, nisi cordis et capitis
auribus audirentur, nisi interiori et exteriori palato
et gustu dulcia sentirentur, nisi eorum intelligentiæ
odor delectaret; nisi eorum tactus corda feriendo
pulsarent, et ad superni luminis amorem inflammarent.
Hi ergo sunt quinque vectes, qui per annulos aureos
inseruntur, quando prædicti sensus sacrorum librorum
præclaris sententiis involuti divinam legem neque
cadere, neque oblivioni tradi permittunt. Quot enim
sunt sententiæ, tot sunt et aurei circuli, tantisque
circulis vectes inseruntur, quantis sententiis intellectus
involvitur, qui a summo usque ad summum per omnes
tabulas inseruntur. Quod autem omnes tabulæ sunt
deauratæ, omnes libros divinos sapientiæ et scientiæ
luce præfulgere significat. Hæc autem de tabulis dicta
sint.

« Et eriges tabernaculum juxta exemplum, quod
« tibi in monte monstratum est. » Vidit enim Moyses
exemplum erigendi tabernaculum; qualiter tamen
erigatur, non dicitur. Tunc enim tabernaculum
erigetur, quando, perfectis omnibus, S. Ecclesia
super cælos exaltabitur. Dicamus tamen, qualiter
secundum litteram, hoc tabernaculum erectum fuisse

15. Erant enim quadraginta octo tabulæ, A tabernaculum claudebatur, super quos erant : habentes longitudine viginti octo cubitos. erat latitudo tabernaculi, quanta longitudo rum. Omnes autem cortinæ decem erant. it autem unaquæque in latitudine quatuor, quæ simul junctæ faciunt cubitos quadraginta enim decem quadraginta faciunt. Aut quadraginta cubitorum erat longitudo tabernaculi, aut decem cortinarum cubitis in posteriora partibus ad triginta cubitos ejus longitudo constituitur. Ideo enim decem cubitos cortinarum argum tabernaculi pependisse puto, quoniam cubitorum erat longitudo tabularum, super cortinæ tendebantur. Super cortinas autem et posita erant, quorum unus cubitus pendeat ex altero tabernaculi, et alter ex altero. Quod ideo fiebat, quia saga duobus quidem cubitis longior, quam cortinæ. Præterea, si tabernaculi duo plus triginta cubitis erat, tabulis utique non poterat : erant enim tabulæ viginti ex altero tabernaculi, et viginti ex altero, quæ habebant in latitudine cubitum, et dimidii simul juncti non faciunt nisi cubitos tri-

bus et velum de hyacintho et purpura, cocco bis tincto, et bysso retorta opere plumario, alba varietate contextum, quod appendens quatuor columnas de lignis Setim, quæ ipsæ deauratæ erunt, et habebunt capita aurea, bases argenteas. Insetur autem velum per los, inter quos pones arcam testimonii, ex sanctuarium, et sanctuarii sanctuarium divideret. » Hoc velum, quod positum erat inter sanctorum, testante Apostolo, cælum significat enim ipse : « Christus assistens pontifex am honorum per amplius, et perfectius tabernaculum, non manu factum, id est non hujusmodi, neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit sancta, æterna redemptione inventa (Hebr. ix, quod adhuc manifestius declarans, ait : « Non manufacta Sanctæ Jesus introivit, exemplaria autem : sed in ipsum cælum, ut appareat nunc Dei pro nobis (Ibid., 24). » De hyacintho. us est herba seu flos, hyacinthus est et lapis ; lapis et lapis est cærulei coloris, quem colorem bus sole irradiatis sæpe videmus. Et hyacinthum in cælo conspicimus, quoniam hyacinthi colorem cælum ostendit. Purpuram etiam in stellarum fulgore quodammodo monstruemur ; byssi quoque candor aliquando in parte. Quam pulchra varietate cælum sit, ipsi nobis oculi manifestant. Ipsum autem, quod tabernaculum dividebat, non sine sacramento tanta varietate contextum fuerat.

Hyacinthus enim velo intextus mundana despiciere, cælestia amare, et si non voce, colore tamen prædicabat ; purpuram vero qui videbant (si tamen quod videbant, intelligebant) per eam ad amorem justitiæ accendebantur ; purpura enim justitiæ designat, quam solis regibus induere licebat. Unde et illis per Sapientiam dicitur : « Diligite justitiam, qui iudicatis terram (Sap. 1, 1) ; » propter quam causam et Romani pontifices ea utuntur. His ergo datur purpura, quibus est jus in populo facere justitiam. Coccus vero totus sanguineus, et charitatis flammæ colore bis tinctus ad martyrium homines provocabat, tantaque fortitudine roborabat, ut non solum pro Deo et fide tuenda, verum etiam alter pro altero mori non dubitaret. Bysso vero retorta, carnem affligere, et corporis candorem et castitatem diligere admonebat. Erat ergo hoc velum opere plumario factum, quatenus terrena relinquere, et ad cælestia animas volare, doceret. Hoc ergo velum, quod sic prædicat, sic admonet, sic docet, sic suadet, Evangelii prædicatio est. Unde et ante, quatuor columnas pendere dicitur, per quas quatuor evangelistas intelligimus ; Mathæum videlicet, Marcum, Lucam et Joannem. Ante hos autem hoc velum pendet, quoniam ab ipsis pingitur, ab ipsis variatur, ab ipsis prædicatur, ab ipsis sustinetur et portatur. Isti sunt autem columnæ Ecclesiæ, non de alio nisi de ligno Setim, et de ligno forti et imputribili, quoniam isti sunt, de quibus dicitur : « Justi autem in perpetuum vivent (Sap. v, 16). » Sunt autem hæc columnæ deauratæ quoniam evangelistarum prædicationi nulla sapientia vel scientia comparari potest. Habent autem capita aurea, in quibus desiderabilis thesaurus requiescit. Et revera capita aurea sunt, de quibus tam aurea, tam fulgida, tam clara et pretiosa verba manarunt. Unde per Psalmistam dicitur : « Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos (Psal. xviii, 9) ; » itemque : « Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis (Psal. cxviii, 103). Et quoniam argentum veritatem sermonis, et eloquii puritatem significat, secundum illud : « Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum (Psal. xi, 7) ; » ideo super bases argenteas hæc columnæ stare dicuntur. Nunquam enim evangelistæ a veritate deviant, nunquam falsa loquuntur ; quæcunque dicunt, vera sunt, justa sunt, sancta sunt, munda et nimis credibilia sunt. Infelices Judæi, qui his columnis contradicunt, qui bases argenteas, super quas positæ sunt, non attendunt. Insetur ergo velum per circulos, quoniam evangelica prædicatio Christi sententiis illigata tenetur. Hoc autem velum dividit tabernaculum, et Novum, et Vetus separat Testamentum : hoc autem quid cælum a terra, quid justis a peccatoribus differant (231), ostendit. Sequitur ;

« Pones et propitiatorium super arcam testimonii in Sancta sanctorum, mensamque extra velum,

Cod. Cassin : Hoc autem quod cælum a terra, quod justis a peccatoribus differant.

» et contra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano. » Mensa enim stabat in parte aquilonis. De his enim omnibus superius expositum est. Propitiatorium enim ponitur super arcam, quando respectus divinæ miserationis subveniendo respicit Ecclesiam. Mensa autem ponitur extra velum, quia scientia sacri eloquii nulli invidiose absconditur, sed cunctos satiat, qui ad eam cum gratiarum actione accedere desiderant. Ponitur autem contra mensam candelabrum, ut fercula imposita videantur; quoniam, nisi Christo illustrante, divina Scriptura intelligi non valet; ipse enim est « lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9). » Et quia Deus ab austro venit, idcirco in latere meridiano candelabrum ponitur. Quia vero ab aquilone pendentur mala super omnem terram; ideo in parte aquilonis ponitur mensa. Illum enim locum maxime munire debemus, per quem hostes in nos irrumpere timemus.

« Facies et tentorium in introitu tabernaculi de » hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et » bysso retorta opere plumario. Et quinque columnas deaurabis lignorum Setim, ante quas ducetur » tentorium, quarum erunt capita aurea, et bases » æneæ. » Hoc enim tentorium, quod fit in introitu tabernaculi, gloriosum apostolorum chorum intelligimus, quibus cæli et Ecclesiæ claves, quibus et solvendi potestas, quibus paradisi januas aperire et claudere concessum est. Fit ergo hoc tabernaculum de hyacintho, quoniam, ut jam sæpe dictum est, hyacinthus pro cælo ponitur; apostoli vero cæli sunt, de quibus dicitur: « Cæli enarrant gloriam Dei (Psal. xviii, 1). » Sunt autem et purpura, quoniam purpura reges designat. Reges apostoli sunt ipsi duodecim tribus Israel, inducti purpura judicabunt. De ipsis enim dicitur: « Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham (Psal. xlvi, 10). » Sunt autem et coccus bis tinctus, quoniam Deum confitendo, et proximum docendo, proprii sanguinis effusione cruentari meruerunt. Coccus enim tingitur, quando pro Deo, et proximo martyrium sumitur (232). Sunt vero et bysso retorta, utpote virtutibus candidati, et super nivem dealbati, magna- que, in præliis fortitudine roborati: bysso enim ad hoc retorquetur, ut fortior fiat. Apostolorum autem fortitudo, et virtus, quo magis a tyrannis torquebantur, tanto major esse manifestabatur. Et isti quidem, sunt illi cherubim oculati et plumati, qui totam Ecclesiam ferunt. Quinque vero columnæ, quas deaurari præcepit, quinque libri Moysi intelliguntur (233), qui tunc quidem deaurantur, quando spiritualiter intelliguntur. Per hos enim quinque libros, omnia utriusque Testamenti mandata intelligimus. Si enim per decem verba tota lex significatur; cur per quinque libros, in quibus ipsa eadem verba continentur, tota lex significari non debet? Ante has autem quinque columnas ducebatur, et tendebatur tentorium,

(232) Cod. Cassin.: *Coccus enim bis tinctus est, quando quis pro Deo et proximo martyrium sumit.*

A quoniam sancti apostoli ubicumque erant, legem et prophetas ante se semper et in mente habebant. Ante columnas quidem tentorium tendebatur, quia semper ad columnas intuebatur. Sunt autem columnarum capita aurea, quia eorum vox, et prædicatio sapientiæ et scientiæ splendore refulget. Bases autem æneæ sunt, quia clarum et bene sonantem tintum reboant; æs enim præ cunctis metallis clarior sonat. Sicut igitur per aurum sapientia, ita per æs vocis sonus intelligitur. Merito igitur columnæ aurea capita, et bases argenteas habent, quoniam evangelica prædicatio, et divinæ legis volumina et sapientia quidem fulgent, et fama atque sonitu ubique resonant.

CAPUT XXVII.

B « Facies et altare de lignis Setim, quod habebit » quinque cubitos in longitudine, et totidem in latitudine, id est quadrum, et tres cubitos in altitudine. Cornua autem per quatuor angulos ex ipso » erunt, et operies illud ære. » Finito enim tabernaculo, de altari loqui incipit, et pene idipsum per altare significat, quod per tabernaculum significavit. Mos enim est prophetarum unam eandemque rem diversis modis significare. Quod quidem in libro Apocalypsis aperte dignoscitur, ubi una eademque visio septies diversis figuris replicatur. Altare enim hoc in loco Ecclesiam designat: quod quare dicatur fieri de lignis Setim, qui superiora legit, non ignorat. Hoc autem altare quadrum est, quoniam in quatuor mundi partes sancta Ecclesia extenditur et dilatatur. C Quas quidem Psalmista breviter enumerans, ait: « A solis ortu, et occasu, ab aquilone, et mari (Psal. cvi, 3). » Habet autem quinque cubitos per unamquamque partem; uniuscuique Ecclesiæ parti horum quinque librorum fides et mandata sufficiunt. Si enim spiritualiter intelliguntur, totum et Vetus, et Novum Testamentum in eis continetur; quos quidem ideo Moyses præ omnibus aliis voluminibus ponit quoniam et omnes alios in se complectuntur, et quasi primogeniti inter omnes habentur. Merito igitur inter alios obtinent principatum, qui priores sunt ipsa natiuitate. Non tamen illos Evangelii præfero, quoniam ab uno eodemque fonte fluxerunt; atque ipso quoque numero utraque volumina convenirent, sed Deuteronomium replicatur, quia *secunda lex* interpretatur. Et *secunda* quidem lex est Novum Testamentum; siquidem prima lex Vetus Testamentum dicitur; non enim sunt Testamenta nisi duo. Hic ergo liber, qui dicitur Deuteronomii, medius est inter utrumque, siquidem illa replicat, et ista significat. Si autem ista significat, ubicumque hic liber est, qui *secunda lex* dicitur, ibi et Evangelia sunt. Aut igitur libri Moysi non sunt quatuor, aut eorum quintus *secunda lex*, id est Evangelium intelligitur. Habet autem hoc altare et tres cubitos in altitudine, quia quando Ecclesia sursum erigitur, tres ei cubitos sufficit mensurare, id est Patrem et Filium, et

(233) Editio hoc in loco corrupta ex cod. Laurentiano emendatur.

Spiritum sanctum credere et adorare. Noli plus men-
surare, quia ulterius egredi non licet; si enim ulterius
progrediaris, vel si tantum non progrediaris, jam de hoc altari non eris. Sequitur: « Cornua autem per quatuor angulos, ex ipso erunt. » Quatuor enim cornua, quatuor mundi partes intelliguntur; Oriens videlicet, Occidens, Septentrio et Meridies: hæc autem quatuor cornua ex ipso sunt, quia quatuor mundi partes, non aliunde, sed de ipsa Ecclesia sunt. Operitur autem totum altare ære, quia tota Ecclesia voce clara et consona in Dei laudibus cantare et jubulare non cessat. Ipsa est enim, cui dicitur: « Clama, non cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (Isa. LVIII, 1). » Sæpe enim jam diximus, quod æs præ cæteris metallis clarius et altius resonat; unde et pro sono vocis sanctaque prædicatione æs frequenter accipitur.

« Faciesque in usus ejus lebetes ad suscipiendos » cineres, et forcipes, atque fuscinulas, et ignium » receptacula. » Malus lebes ille, de quo dicitur: « Moab lebes spei meæ (Psal. CVII, 10). » Hi autem lebetes boni sunt, qui altari deserviunt, qui altare mundant, qui altaris cineres suscipiunt: per hos sacerdotes intelliguntur, qui Dei altare, quod est Ecclesia, ab omni sorditate tergentes, aliorum cineres, et peccata in se suscipiunt, et suscipiendo longe ab Ecclesia projiciunt; suscipiunt enim, ut deleant, non ut teneant, de quibus dicitur: « Peccata populi mei comedent (Ose IV, 8). » Hi autem et forcipes tenent, quibus carbones de igne trahunt. Carbones enim de igne trahere, est eos, qui tribulationis et angustiarum igne exuruntur, fraterna charitate adjuvare et consolari. Consolatio namque et auxilium forcipes sunt, quibus afflicti, de igne et angustis liberantur. Unde Apostolus ait: « Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra (II Cor. I, 5). » Et Psalmista: « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam (Psal. XCII, 19). » Id ipsum autem per fuscinulas, et per forcipes intelligimus; idem enim est cum fuscinula carnes ferventes de olla trahere, quod carbones ardentis de igne eripere. Carnes enim in olla, et carbones in igne, fideles qui intelliguntur tribulationibus constricti. Vis esse fuscinula? bonum quidem est in hac fuscinula esse; consolari moerentes, succurre miseris, auxiliare egenis, aperi carceres, libera captivos. Hæc sunt enim carnes, quas nostra fuscinula trahit. Sed quid per ignium receptacula? nisi eos qui charitate ferventes hospitalitatem sequuntur, et omnes quos pro Christi nomine affligi, vel ejus amore flagrare cognoscunt, omnemque eis humanitatem exhibentes libenter recipiunt. Si enim carbones Christi, fideles afflicti et charitate fervidi intelliguntur, quicumque eos recipit, ignium receptaculum est.

« Omnia vasa ex ære fabricabis, craticulamque » in modum retis æneam, per cujus quatuor angu-

A » los erunt quatuor annuli ænei, quos pones super » arulam altaris, eritque craticula usque ad altaris » medium. » Omnia enim vasa altaris ex ære fiunt, quatenus omnes Ecclesie filii, qui per vasa intelliguntur, clara et consona voce Deum laudent, et prædicent, et benedicant. Nisi enim vasa sanctos significarent, vas electionis Apostolus non diceretur. Quid vero craticula ænea, nisi evangelicam prædicationem designat? Cur autem ænea dicatur, sæpe jam diximus; hujus enim campanæ clarissimus sonus universum mundum replevit (234). Quæ bene in modum crucis fieri jubetur, quoniam a piscatoribus trahitur. De hac enim Dominus apostolis ait: « Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis: miserunt ergo, et concluserunt piscium multitudinem copiosam (Joan. XXI, 6). » Quia enim evangelica prædicatione omnia genera hominum, quasi quodam rete capit, et tenet, ideo in Evangelio dicitur: « Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mari, et ex omni genere piscium congreganti (Matth. XIII, 47). » Quatuor autem annuli æneos, qui per quatuor angulos craticulæ positi erant, vel quatuor evangelistas, vel quatuor virtutes principales intelligimus; his enim craticula, id est evangelica prædicatione, non omnes qui in Ecclesia sunt, in se colligere et retinere valet; eam enim Ecclesie partem craticula tenet, quæ evangelicæ prædicationi obedire non renuit. Medium autem altaris sola pars honorum intelligitur.

« Facies, et vectes altaris de lignis setim duos, » quos operies laminis æneis, et induces per circum » los, eruntque ex utroque latere altaris ad portan- » dum. » Hoc autem quid significet, satis superius expositum est. Dictum est enim quid vectes, quid ligna setim, quid laminæ æneæ, et quid circuli designent, atque idem sæpius dicere supervacaneum esse putamus. Sequitur: « Non solidum, sed inane » et vacuum intrinsecus facies illud, sicut tibi in » monte monstratum est. » Quantum enim ad litteram, ideo non solidum, sed inane et vacuum hoc altare factum est, ut facilius portari potuisset. Quantum autem ad significationem, ideo vacuum et concavum, ut Dei thesauros in se recipere et continere valeat. Quid autem est quod totum tabernaculum cum tabulis et columnis de argento fit, altare D autem, quod dignius et excellentius esse videtur, ex ære construitur? nisi quia divina Scriptura non secundum materiam (235), sed secundum Dei significationem charum vel vile unumquodque dijudicat. Unde et æs secundum se quidem auro vilis est, secundum vero significationem charius. Sapientia enim, si in corde occulta teneatur, aurum quidem est; si vero ad audientium aures de corde profertur, æs est. Quanto igitur sancta prædicatione est melior occulta sapientia, tanto secundum significationem æs auro melius. Unde est illud: « Sapientia abscondita, et thesaurus occultus, quæ utilitas in utrisque? » (Eccli. XX, 32.) Merito igitur ex ære

(234) Ex utroque codice Laurentiano et Casinensi erratis editio expurgatur.

(235) Ex cod. Laurent. textus editionis hic emendatior et perfectior redditur.

fit hoc altare quoniam solis altaris ministris principaliter convenit prædicare; et aurum quidem, et sapientiam habere omnibus licet, altare vero tangere et in Ecclesia prædicare non omnibus licet. Hæc autem de altari dicta sufficiant: nunc ad atrium tabernaculi veniamus.

« Facies et atrium tabernaculi, in cujus plaga » australi contra meridiem erunt tentoria de bysso » retorta: centum cubitos unum latus tenebit in » longitudine, et columnæ viginti cum basibus totidem, æneæ, quæ capita cum cælaturis suis habebunt argentea. » Multum enim distat inter atrium et tabernaculum: tabernaculum enim ex hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et bysso contextum est. Atrii vero tentoria ex sola bysso retorta composita sunt. Præterea in tabernaculo et columnæ, et tabulæ, et cætera ex auro et argento fuerunt; in altero vero pene omnia ex ære facta sunt. Quid ergo per atrium intelligimus? Aliud enim quodammodo tabernaculum, et aliud atrium significat: tabernaculum enim, ut puto, primitivam Ecclesiam principaliter designat, quæ a Christi passione usque ad tempora Constantini imperatoris, maxima ex parte de sanctis martyribus constructa est; inde vero usque ad tempora Antichristi tota Ecclesia hujus tabernaculi atrium vocatur. Unde insolito modo multo majus est atrium tabernaculi, quam ipsum tabernaculum. Est igitur atrium tabernaculi Ecclesia confessorum, quæ a tempore præfati principis, ubique gentium dilatata est. Hujus autem tentoria flunt de bysso retorta, quoniam sufficit nobis carnem torquere et macerare, mentisque et corporis candorem et munditiam conservare. Nemo enim cocco vestitur, nemo modo sanguine cruentatur. Sufficit modo baptismate lavari, bysso vestiri, et candidis uti vestimentis, secundum illud: « Omni tempore vestimenta tua sint candida (*Eccle. ix, 8*). » Erant autem a parte australi tentoria, centum cubitorum in longitudine; similiter autem, et ab aquilone erant tentoria totidem cubitorum; tanta enim erat tota atrii longitudo. Sed quare centum cubitorum fuisse dicitur? Decem namque, et centum et mille perfecti numeri sunt, qui replicari quidem possunt, crescere 1000 vero non possunt; si enim usque ad decem numeraveris, nisi a capite rursum incipias, quid dicas, non habes; similiter et centum, et mille similiter. Idem igitur est dicere, centum cubitorum, quod multorum cubitorum, et est finitum pro infinito. Centum enim cubitis in longitudine tenditur atrium, quoniam tanta erit ejus longitudo, quanta erit hujus vitæ dimensio; unum enim terminum et atrium, et mundus habebit. Sunt autem viginti columnæ ex una parte atrii, et viginti ex altera, quatenus et hinc et inde omnes, qui in atrio sunt, videant, et legant, et intelligant legem veterem duplicatam. Duplicatur enim lex, quando et ad litteram, et spiritualiter intelligitur. Nam quia decem sunt verba legis, sæpissime tota lex per decem significatur. Ergo quia decem, et decem viginti fa-

ciunt, legem duplicatam in viginti invenimus. ergo Judæi bis decem, ut semel totum decem intelligant, alioquin quid viginti columnæ signi-
 gnorabunt. Quod autem significant viginti columnæ ex una parte, hoc significant viginti ex altera. Credat ergo austro qui non vult credere aequo imo credat utrique, quia idem dicit uterque medio duorum, vel trium testium stet omne verum. Erant autem columnæ cum basibus æneæ, quo significat, sæpius jam dictum est. Habebant capita cum cælaturis suis argentea, quia non loquebantur, sed vera et pura loquebantur tantum ad sonum litteræ, quantum ad spiritum intelligentiam et eloquii puritatem attendebat. ære namque sonus, in argento vero eloquii puritas intelligitur. Nemo miretur si columnæ loqui diximus enim per columnas legem significari qualiter loquitur, incipe legere, et cognosces.

« In latitudine vero atrii, quod respicit ad » dentem erunt tentoria per quinquaginta cubitos » et columnæ decem, basesque totidem. » Met usque ad quinquaginta, neque ultra progredi ibi stemus, ibi moremur, si et libertatem habere perditam hæreditatem recuperare volumus. quagesimus namque annus jubilæus vocatur, in quo et servis libertas, et amissa hæreditas ex legibus proprio dominis restituatur; totusque annus in lætitia, et in jubilo festivus ab omnibus agebatur. Merito ergo S. Ecclesia ad hunc numerum se dilatando pervenit, ibique dilatata morata de libertate gaudens, et de hæreditate exultans ab omni servili et malo opere vacans, diem suum constituit in condensis usque ad cornu ad Decem vero columnæ cum basibus suis decem legis intelliguntur. Habet ergo atrium ex omni legem atque mandata, ut sapientiam discat, et care timeat, et quid credere debeat cognoscatur. tum enim atrium, quasi quibusdam columnarum decem legis mandatis sustinetur, quæ mandata quidem, quod aliquando columnæ duplicantur, simpliciter intelligi debere significant, nihilque aliud significant decem quam viginti, nisi quia viginti quo modo decem exponunt; quoties enim Decalogum duplicamus, toties duplicem intellectum significamus.

« In ea quoque latitudine atrii, quæ respicit » Orientem, quinquaginta cubiti erunt; in quibus » quindecim cubitorum tentoria lateri uno deorsum » hntur, columnæque tres, et bases totidem. » etum est enim, quid significant cubiti quinquaginta. Restat ergo ut dicamus quid duo tentoria ista significant, quæ ex utroque latere ponuntur in introitu tabernaculi. Hæc enim duo tentoria duo populi: Judæorum scilicet et gentium; ex his enim duobus impletur atrium tabernaculi. Isti sunt duo pariter quos unus lapis angularis in Ecclesiæ edificio jungit. Unde Apostolus ait: « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum (*Ephes. ii, 14*). » autem unumquodque tentorium quindecim cubitorum; tot enim sunt psalmi graduum; hic enim

merus ex pari et impari constat, cujus partes sunt A septem et octo; unde scriptum est: Da partem septem, nec non et octo. Septem enim hanc vitam, quæ in septem diebus volvitur, designat: octo vero, illam aliam vitam beatam et immortalem, quæ die octava cunctis resurgentibus incipiet. Ea enim die fiet omnium resurrectio, quo Christus Dominus surrexit. Das ergo partem septem, quando hujus vitæ debita solvis; das partem et octo, quando alteri quoque vitæ propria debita largiris. Dum enim manducas et bibis, das partem septem; si vero jejunas et vigilas, das partem octo. Si laboras unde vivas, das partem septem; si vero de propriis justisque laboribus eleemosynas facis, das partem octavam. Merito igitur quindecim cubitorum ante atrium tabernaculi fiunt tentoria, quatenus omnes illuc venientes, et septem, et octo intuentes, in ipso cubitorum numero, et in ipsa tentoriorum quantitate intelligant, qualiter in hac vita conversari debeant. Dent partem septem, dent partem et octo, et sic per bona temporalia transeant, ut æterna non amittant. Tres autem columnæ, quæ ponuntur hinc et inde, id est sex columnæ, quæ in utroque tentorio erant, id ipsum significant, quod sex tabulas in introitu tabernaculi, cum de eo loqueremur, significare diximus; significant enim sex libros Novi Testamenti. Et merito quidem et in tabernaculo, et in atrio tabernaculi Novum Testamentum in fronte ponitur, quoniam per ipsum in Ecclesia intratur. Sicut enim omnes columnæ supradictæ Vetus Testamentum C significant, ita omnes quæ hic ponuntur, sive in lateribus atrii, sive in ipso introitu, Novum Testamentum designant, de quibus adhuc subditur.

101 « In introitu vero atrii fiet tentorium cubi- torum viginti, ex hyacintho, et purpura, coccoque » bis tincto, et bysso retorta opere plumario. Co- lumnas habebit quatuor cum basibus totidem. » Ipsa materia indicat quid per hoc tentorium intel- ligere debeamus; nusquam enim alibi in toto atrio ponitur hyacinthus vel purpura, vel coccus. Hoc igitur tentorium, quod in introitu atrii ponitur, et illud quod positum est in introitu tabernaculi, idem significant; illius igitur expositio huic sufficere potest. Significatur enim apostolorum chorus, qui Ecclesiæ portas custodiunt, claves tenent, aperiunt et claudunt, ligant et solvunt, et prius ad fidem, D deinde vero in regna cælorum fidelium animas inducunt. Habet autem tentorium quatuor columnas, et bases totidem, per quas quatuor Evangelia cum suis scriptoribus intelliguntur. Quid enim aliud apostoli, nisi quatuor Evangelia? (Magistri sui videlicet doctri- nam prædicabant.) Nam et ipsæ eorum bases, id est ipsi Evangeliorum scriptores cum ipsis, et ex ipsis erant, et intra ipsos conversabantur. Quod autem viginti cubitorum hoc tentorium fuisse dicitur, hoc est intelligere, quod sancti apostoli totum Vetus Testamentum dupliciter, id est ad litteram, et spiritualiter exponentes quatuor Evangelii convenire et concordare faciebant. Non enim aliter hoc tentorium

quatuor Evangeliorum columnæ sustinent, nisi utrorum- que Testamentorum significatio conveniret. Omnes co- lumnæ atrii per circuitum vestitæ erant laminis, capitibus argenteis et basibus æneis. In laminis enim et basi- bus æneis, prædicationis vox et sonitus; in capitibus vero argenteis eloquii puritas et sermonis veritas ostenditur. Quod quidem in superioribus sufficienter expositum est. Per bases tamen columnarum, sanctos prædi- catores intelligere possumus, qui utriusque Testa- menti libros, et præcepta quasi quasdam columnas ferentes, claro prædicationis sono et eloquio mun- dum impleverunt. Sequitur: « In longitudine occu- » pabit atrium cubitos centum, in latitudine quin- » quaginta, altitudo quinque cubitorum erit. » Et hoc quidem expositum est. Quod enim toties bases ex ære fieri præcepit; campanas Ecclesiæ fabricare videtur, campanas utique non tinnientes, sed ratio- nabiliter loquentes, et ad Christi fidem populos in- vitantes. Erat autem hujus atrii altitudo quinque cubitorum, per quos quinque libri Moysis significari possunt, qui si bene intelligantur totam Ecclesiam sursum, et ad cœlestia elevant.

« Cuncta vasa tabernaculi in omnes usus et cære- » monias, tam clavos ejus quam atrii ex ære fa- » cies. » Omnia ex ære fiunt, quatenus omnes simul alta et consona voce Deum laudent, prædicent et benedicant. Sequitur:

« Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de » arboribus olivarum purissimum, piloque contusum. » ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimo- » nii extra velum, quod appensum est testimonio. » Et collocabunt eam Aaron, et filii ejus, et usque » mane luceat coram Domino: perpetuus erit cultus » per successiones eorum a filiis Israel. » Oleum enim a filiis Israel affertur, quando aliquis vir gratia Spiritus sancti, et pietate et misericordia plenus a toto populo eligitur. Suscipitur autem de arboribus olivarum, id est de doctrina et congregatione san- ctorum, quatenus et pacem diligit, et SS. Patrum dulcedinem et saporem imitetur. Sit autem et vita et moribus purus, imo purissimus et, sicut ait Apo- stolus, irreprehensibilis. Sit quoque pilo contusus, non delicatus, non otiosus, sed in tribulationibus et injuriis per patientiam probatus. Et iste quidem ad hoc eligitur, ut ardeat lucerna semper in taberna- culo testimonii, ut nunquam tabernaculum sit sine lucerna, ut nunquam sit sine lumine, ut nunquam populus sit sine episcopo et doctore; ipse enim est lucerna, ipse sit et oleo plenus, ipse sit misericordia et pietate repletus. Debet autem ardere hæc lucerna extra velum, ut ab hominibus videatur, ut omnes illuminet et, secundum Evangelium, luceat omnibus qui in domo sunt. Sed extra quod velum? Extra illud velum, quod appensum est testimonio, quod claudit testimonium, quod celat nobis et abscondit divina mysteria. Hoc autem velo illi clauduntur, qui lucere, velamine obumbrati, non possunt. Hanc au- tem lucernam collocant Aaron et filii ejus; hanc illi ordinant, consecrant et constituunt, qui et primi

sacerdotis, ejusque successorum vicem gerunt. A populo quidem lucerna eligitur, et pontificibus offertur; ab episcopis autem consecratur, et ordinatur, et in sede collocatur. Luceat autem usque mane coram Domino, et donec de hac misera et tenebrosa vita exeat, Dei populum prædicare et illuminare non cesset, ut hac nocte finita, oriatur ei sol justitiæ, et ingrediatur illum diem, de quo Psalmista ait: « Quia melior est dies una in atriis tuis super millia. (Psal. LXXXIII, 10). » Hic autem cultus per omnes successiones perpetuus erit a filiis Israel, semperque hæc regula in lucerna tabernaculi, et in episcopo eligendo conservetur.

CAPUT XXVIII.

« Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, ut sacerdotio fungantur mihi Aaron, Nadab et Abiu, Eleazar et Ithamar. Faciesque vestes sanctas Aaron fratri tuo in gloriam et decorem. Et loqueris cunctis sapientibus corde, quos replevi spiritu prudentiæ, ut faciant vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministret mihi. » Facies, inquit, vestem sanctam virtutibus et sanctitate contextam, sapientia et sanctitate fabricatam in gloriam et decorem. Qui enim hac veste induitur, gloria et decore vestitur. Unde de Salvatore dicitur: « Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, et præcinxit se virtute (Psal. XCII, 1). » Hanc enim vestem illi viri cordati, et sapientes faciunt, quibus ipse Dominus ait: « Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri (Luc. XXI, 15). Hanc enim vestem sancti apostoli fecerunt, qui nos suis sermonibus docuerunt, qualiter vestiri et ornari debeamus (236), ut Deo ministrare digni apparere valeamus. Hos autem non humana sapientia, sed sanctus Spiritus, qui eos repleverat, docuit. In his autem Aaron sanctificatus ministret Domino, et nisi his indutus, et nisi prius sanctificatus, non ministret Domino. Vobis, o pontifices, vobis, o Ecclesiæ ministri, ista dicuntur: vos estis Aaron, vos estis sanctificati, vobis has vestes induere, et in Sancta sanctorum ingredi licet.

« Hæc autem erunt vestimenta, quæ facient: Rationale, et superhumerales, et lineam strictam cidarim et baltheum. Facientque vestimenta sancta Aaron fratri tuo et filiis ejus, ut sacerdotio fungantur mihi. » Hæc autem singulariter in sequentibus exponemus. Notandum autem quod non solum Aaron, sed et filii ejus sancta Dominus vestimenta facere jubet. Non enim solum pontifices, verum etiam eorum filii, minoris videlicet ordinis sacerdotes sanctis vestibus indui debent. Ministrant enim Domino et ipsi, et ad altare accedunt, sacramenta tangunt, et sacerdotio funguntur.

« Accipientque aurum, et hyacinthum, et purpuram, coccumque bis tinctum, et byssum. » Hæc

autem vel quatuor elementa secundum Josephum id est terram, aquam, ignem et aerem, vel quæ principales virtutes, prudentiam scilicet, justitiam fortitudinem et temperantiam superius signifi- diximus. De auro vero sæpe dictum est quod sapientia ponatur. Quare autem ista significent unumquodque reddidimus rationem. Aurum namque in vestibus gestare debet episcopus, quatenus sapientia et scientia totus refulgeat. Ferat et hyacinthum, et semper cælestia meditetur et contemplatur, et purpuram, ut justitiæ observator; ferrum, ut nunquam charitatis obliviscatur; et byssum, ut castitate sit candidus, et in omni temperamento habeat et discretionem. Portat et aliter episcopus hyacinthum, pro aeris cœlestis temperie Deum rogans; portat et purpuram aquarum inundatione supplicans; portat et coccum pro nimia siccitate, solisque ardoribus exortat; portat et byssum, quando terræ sterilitatem orationibus ad fecunditatem convertit. Sequitur

« Facient autem et superhumerales de auro et hyacintho ac purpura, coccoque bis tincto et bysso retorta opere polymito. » De hoc superhumerali discipulis suis Salvator ait: « Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis et humilis corde. Jugum enim meum suave est, et meum leve (Matth. XI, 30). » Ubi enim, nisi humeros, jugum et onus portatur? Superhumerales ergo nobis imponamus, quo ad onera deferenda humeros habeamus. Ille enim episcopus non habet superhumerales, qui suscepta onera libenter non per se contra vero ille habet superhumerales, de quo dicitur: « Sicut pastor gregem suum pascet, et in chio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit et fetus ipse portabit (Isa. XL, 11). » Habeat episcopus superhumerales, et nunquam suscepta obliviscatur; languidas oves, et fatigatas leve per humeros imponat, et ad pascua redire confidenter dicere possit: « Ut jumentum factum apud te, et ego semper tecum (Psal. LXXII, 23). » Hæc autem, hoc superhumerales de auro, hyacintho, purpura, coccoque bis tincto et bysso retorta, nisi per sapientiam, quæ in auro, nisi per cœlestem contemplationem, quæ in hyacintho, nisi per regiam et regiam potestatem, quæ in purpura, nisi per tem Dei et proximi dilectionem, quæ in cocco tincto figuratur, nisi per mentis et corporis castitatem, quæ in bysso significatur, officii sibi impositi episcopus ferre non valet. Hæc autem his coloribus atque virtutibus episcopus rescit, cum Dei adjutorio onus portare valebit; enim majus onus portat episcopus, quanto plus sunt illi, de quibus redditurus est rationem. Apostolus: « Obedite, inquit, præpositis vestris subiacete eis; ipsi enim pro vobis vigilant, ut pre animabus vestris rationem reddaturi (Hebr. 17). » Respice ergo, episcope, ad onus quod p

ce ad superhumeralis, vides ibi aurum, da opem et studium sapientiæ; vides ibi hyacinthum, re cælum, et contemplare cælum; vides ibi uram, serva justitiam: vides ibi coccum bisum, pingat te, si necesse fuerit, sanguis marpro Dei et proximi dilectione; vides ibi byssum tam, carnem doma, macera et afflige, ut et ui serviat, semperque candidior et mundior. Fit autem superhumeralis opere polymito, isque coloribus variato, quatenus in pulchrituexteriori, qualis interior esse debeat, facilius opus intelligere valeat; omnis enim gloria ejus itus.

« Duas oras junctas habebit in utroque late summitatum, ut in unum redeant. » Erat superhumeralis tam longum, ut super utrumque pontificis humerum extenderetur; latitudinem brevem et modicam habebat, et superior quiet inferior ora ita sibi in utroque latere summitatum jungebantur, ut una ora secundum suuauationem ex duabus conficeretur. Dum enim ue limbis in utroque latere summitatum sibi rarent, tam artificiose sibi jungebantur, ut ex duobus fieri videretur. In qua re quid aliud ficari putamus? nisi ut tota vita nostra sic in operibus continuetur, ut et principio finis const, et bonum, quod cœpimus, usque in finem relinquamus: duæ namque oræ in unum reit, dum prima et ultima vita nostra in boni verantia conveniunt. Sequitur: *psa* quoque textura, et cuncta operis varietas t ex auro, et hyacintho, et purpura, coccoque tincto, et bysso retorta. » Exterior enim hainteriorem gloriam demonstrat, ipsumque summerale ostendit, quales sint humeri, quos it. In auro namque sapientiam, in hyacintho item et angelicam vitam, in purpura regiam tatem, in cocco his tincto Dei et proximi dileem in bysso vero retorta corporis castitatem acerationem significat. Hæc ergo ferat episcophis ornatur, his clarescat, sine horum varietate tare Dei non accedat.

Sumesque duos lapides onychinos, et sculpes in nomina filiorum Israel, sex nomina in lapide o, et sex reliqua in altero, juxta ordinem naitatis eorum opere sculptoris, et cœlatura gemrii sculpes eos nominibus filiorum Israel inclus auro, atque circumdatos, et pones in utroque ere superhumeralis memoriale filiorum Israel. rtabitque Aaron nomen eorum coram Domino per utrumque humerum propter recordatiom. » Sume, inquit, duos lapides onychinos, qui pectu pulchri, et ad scripturam retinendam fortes sint, quorumque magnitudinis alii non niuntur, et sculpes in eis nomina filiorum Israel. hoc enim nomina scribuntur, ne oblivioni traur, ut et legentes instruantur. Semper ergo anrum Patrum sit memor antistes, semper qualixerint et Deo servierint, recordetur: imitetur

A eorum vitam, sequatur doctrinam, teneat operationem. Duodecim namque filii Israel duodecim sunt filii Christi, quorum mores, doctrinam et vitam imitari, quorum nomina, et memoriam semper debent episcopi mente tenere; ideoque hic dicitur, ut Aaron portet ea ob recordationem. Quomodo portabit ea coram Domino? At quid? Ut vel eorum intercessione ad misericordiam flectatur Dominus: non sine his vadat episcopus, hos secum deferat, hos intercessores habeat, et dicat: miserere Deus, miserere populo tuo, ut qui in suis meritis non confidit, apostolorum tuorum intercessionibus liberetur. Et hi quidem lapides, in quibus sanctorum nomina continentur, auro sunt circumdati et inclusi, quoniam sancti Dei omnis sapientiæ et scientiæ luce clarescunt.

B « Rationale quoque judicii facies opere polymito, » juxta texturam superhumeralis ex auro, hyacintho, » et purpura, coccoque bis torto, et bysso retorta. Quadrangulum erit et duplex, mensuram palmi habebit, tam in longitudine quam in latitudine. » Quid rationale significet ex nomine ipso et loco, super quem ponitur, intelligi potest. Ponitur enim super pectus pontificis ad cordis thesaurum et sapientiæ secretarium custodiendum. Nisi enim hoc rationale super pectus Psalmista haberet, nequaquam diceret: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (*Psal.* cxviii, 11). » Ubi est rationale, ibi est et ratio, et sapientia, et scientia; hoc enim rationale significat; in quo igitur pectore et corde ista non fuerint, ibi rationale poni non debet; si enim ponatur, inutile est, et quasi sigillum nihil custodiens est. Dicitur autem rationale judicii, ut qui eo utitur rationabiliter judicet nihil temere, vel incaute, nihil inordinate judicet. Fit autem hoc rationale opere polymito, pulchraque varietate distincto, ut multis virtutibus pectus ornatur, omnesque uno temperamento et concordia regantur. Eadem autem textura est in rationali, quam supra diximus esse in superhumerali. Fit igitur et rationale ex auro, hyacintho, purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta, quatenus et in corde per scientiam, et in humeris per operationem, unus atque idem virtutum splendor refulgeat. Debet enim episcopus et operari quod intelligit, et intelligere quod operatur; unde sicut in sequentibus declarabitur, rationale et superhumeralis sibi junguntur. Tunc enim una eademque textura fit utrumque, quando doctrina, et operatio concordant. Est autem rationale quadrangulum, quoniam quatuor virtutibus, quasi quatuor angulis perficitur: hinc enim prudentia, inde justitia, hinc fortitudo, inde temperantia et rationale, et pontificis pectus exornant. Has enim quatuor virtutes hyacinthus et purpura, coccus et byssus significant. Est autem et duplex propter activam vitam et contemplativam, sive propter duplicem sanctarum Scripturarum intelligentiam. Qui enim episcopus hanc dupliciter non habet, populum sibi commissum, sicut oportet, regere non valet. Habet autem et mensuram palmi tam in longitudine quam in latitu-

dine, ut et pectoris contineat quantitatem, et in Dei palma et manu claudatur, secundum illud : « Cor regis in manu Dei (*Prov. xxi, 1*). » Et psalmus : « In manus tuas commendo spiritum meum (*Psal. xxx, 6*). »

104 « Ponesque in eo quatuor ordines lapidum. » In primo versa erit lapis sardius, et topazius, et smaragdus; in secundo carbunculus, sapphirus et jaspis; in tertio ligurius, achates, et amatistes; in quarto chrysolithus, onychinus, et berillus : » inclusi auro erunt per ordines suos, habebuntque nomina filiorum Israel. Duodecim nominibus cœlebuntur singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus. » Duodecim enim sunt lapides, quoniam duodecim sunt patriarchæ totidemque apostoli, ex quibus cætera multitudo fidei et religionis originem ducunt. Qui merito quidem lapides pretiosi dicuntur, quoniam in Ecclesiæ ædificiis et sapientia et sanctitate præ omnibus rutilant. Hi autem lapides ponuntur in rationali pontificis, ut patriarcharum et apostolorum doctrina, fide, moribus, virtutibus et exemplis, semper ejus cor et pectus illuminetur, semperque eorum nomina pontifex cernens et legens, ipsorum conversationem appetat, vitam teneat, et fidem sequatur. Ponuntur autem terni lapides per quatuor ordines, quoniam Trinitatis fides in quatuor Evangeliiis apostolorum officio divulgata est. Et quamvis singula nomina singulis lapidibus imprimantur, unusquisque tamen non singulis, sed omnibus lapidibus decoratur; unusquisque enim omnium colorem, omnium splendorem et pulchritudinem imitatur; omnes enim et martyrio rubei, et fide virides, et charitate igniti, et cœlesti contemplatione clari, et pudicitia candidi, et pœnitentia nigri esse videntur. Nihil denique est in coloribus, nihil in moribus, nihil in splendoribus, nihil in virtute, nihil in sapientia vel in decore, quod in sanctis apostolis non inveniatur.

« Facies in rationali catenas sibi invicem cohærentes ex auro purissimo, et duos annulos aureos, quos pones in utraque rationalis summitate, catenasque aureas junges annulis, qui sunt in marginibus ejus, et ipsarum catenarum extrema duobus copulabis uncinis in utroque latere superhumerali, quod rationale respicit. Facies, et duos annulos aureos, quos pones in summitatibus rationalis, et in oris, quæ e regione sunt superhumeralis, et posteriora ejus aspiciunt, nec non et alios duos annulos aureos, qui ponendi sunt in utroque latere superhumeralis deorsum, quod respicit contra faciem juncturæ inferioris, ut aptari possit cum rationali, et stringatur rationale annulis suis cum annulis superhumeralis vitta hyacinthina, ut maneat junctura fabrefacta, ut a se invicem rationale et superhumeralis nequeant separari. » Hoc totum qualiter ad litteram intelligi debeat, sic collige. Rationale duos annulos in duabus extremitatibus superius habebat, quibus duo annuli superhumeralis appositii erant : duobus autem annulis rationalis duæ catenulæ junctæ erant. Erant præterea duo

alii annuli deorsum in utroque latere superhumerali, per quos vitta hyacinthina trahebatur, quæ duos quoque rationalis annulos continens, sic rationale et superhumeralis vicissim ad se constringebant ut a se separari non possent. Quid autem rationale et superhumeralis significet dictum est. Dicamus quid significet, quod sic alterutrum junguntur, ut a se separari non valeant. Tunc enim rationale et superhumeralis sibi junguntur, quando pontificis prædicatio et operatio bene simul conveniunt. Sicut enim per rationale doctrina et prædicatio, ita per superhumeralis onus et operatio designantur. Si enim episcopus bene docet, et male operatur; aut si econtra bene operatur, et male docet, ejus superhumeralis et rationale non junguntur. De his enim, qui bene docent, et male agunt, ipsa per se Veritas ait : « Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei, quæcunque dixerint vobis, servate, et facite; secundum opera eorum nolite facere; dicunt enim, et non faciunt, alligant enim onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere (*Matth. xxiii, 2*). » Isti autem rationale habebant, sed superhumeralis non habebant; si enim superhumeralis habuissent, non solum digito aliena opera tangerent, verum etiam super humeros ea portarent. Hæreticorum quamplurimos fuisse legimus, qui bene quidem operabantur, sed male docebant. Jejuna namque, vigilare, eleemosynas dare, et similia, bonum opus est. Hæc autem Manichæorum, Arianorum et Donatistarum episcopos fecisse audivimus; sed quoniam male docebant, et errorem prædicabant, quamvis hæc et similia agendo superhumeralis facere viderentur, rationale tamen penitus non habebant; si enim rationale habuissent, irrationalia, id est falsa et erronea non prædicassent. Ille igitur et superhumeralis et rationale sibi mutuo conjuncta et ligata portat, qui et bene agit, et bene docet. Sed qui per annulos, et catenulas, vittamque hyacinthinam, quibus rationale sibi jungunt, nisi spem et charitatem, sapientiam et alias virtutes intelligamus? Qui enim has habent, a veritatis doctrina et operatione cessare non possunt: his enim quasi quibusdam retinaculis prædicatio, et operatio sibi junguntur, sequæ sequuntur, et concorditer sibi mutuo obsequuntur. Sequitur :

« Portabitque Aaron nomina filiorum Israel in rationali judicii super pectus suum, quando ingreditur sanctuarium, memoriale coram Domino in æternum. » In pectore enim et corde pontificis sanctorum nomina, conversatio, vita et memoria semper esse debet, ut eorum judicio, et doctrina, et exemplo omnia doceat et operetur. Habeat etiam totius populi nomina in corde scripta, ut omnium memor semper pro omnibus ad Deum intercedat.

105 « Pones autem in rationali judicii doctrinam, et veritatem, quæ erat in pectore Aaron, quando ingreditur coram Domino, et gestabit judicium filiorum Israel in pectore suo in conspectu Domini semper. » Hoc autem episcopi audiant, hoc dili-

issime attendant; considerent quid significet supra pectus Aaron doctrina et veritas ponitur. Nam episcopus rationale in pectore non habet, neque cor neque pectus habet, in cujus corde est doctrina et veritas. Quid enim sine doctrina est? Quid sine veritate iudicabit? Ideo enim rationale iudicii dicitur, ut in rationali sit doctrina, in o sit veritas. Semper igitur rationale, semper suum intueatur episcopus; sufficit ibi liber tota lex utriusque Testamenti; scientiam in re habet, si tamen intelligit quod in pectore habet. Sed quomodo non intelligat pectus in pectore est? Quomodo cor illud non videat pondere premitur? Ideo enim tam prope et ipsam cor rationale ponitur, ut quid velit et significet facile intelligat. Stat rationale super nasi magister super discipulum; clamat voce abili, si tamen sit qui audiat; admonet cordis, rogat ut ad se dirigantur, inspiciant et legant et intelligant quid aurum, hyacinthus, cor, coccus et byssus, quid duodecim lapides, nomina in eis relata, quid doctrina et veritas est. Hoc enim si episcopus intelligit, nihil est iudicii, quod non intelligat, quod quidem Sapiens significaverat, qui ait: « In veste enim potestatem habebat, totus erat orbis terrarum; et tunc magna in quatuor ordinibus lapidum sculpta (*Sap. xviii, 24*). » Sequitur:

acies et tunicam superhumeralis totam hyacintham, in cujus medio supra erit capitium, et per gyrum ejus textilis, sicut fieri solet in emis vestium partibus, ne facile rumpatur. » Nam super humerale super hanc tunicam ponitur, ideo superhumeralis tunica vocatur. Hac totus pontifex tegebatur, et ideo juxta colapitium habebat, quo caput etiam tegeretur. Hinc autem, sanctam et mundam episcopi conditionem intelligimus, ut sic sancta vita et conversatione totus operiatur, quatenus nihil inde, vel indecens, vel non ornatam in eo appareat, et tota tunica hyacinthina fuisse dicitur, delictis pontifex indutus non terra, sed cœlum; homo, sed Deus esse putaretur. Hyacinthus ut jam sæpe diximus, quoniam aerei coloris plum significat. Hac autem veste indutus erat ille, qui dicebat: « Nostra conversatio in cœlesti (*Philip. iii, 20*). » In terra adhuc degens vivebat; sed quia cœlicam et angelicam vitam, quia hyacinthinis vestibus indutus jam se in cœleste gaudebat; inde enim et cœli apostoli dicitur, quoniam talibus vestibus induuntur. Habet hæc tunica capitium, quo totum caput operisum et auditum, gustum et odoratum, quæ sunt, per illicita et nociva vagari non patiantur, abet autem et oram, et textilem per gyrum circumdantem, sicut in extremis vestium partibus fieri ut non facile rumpatur; per quam perseverantia in bonis intelligitur; de qua scriptum est: perseveraverit usque in finem, hic salvus

erit (*Matth. x, 22*). » Tunc enim tunica, id est sancta conversatio interruptitur, quando ab incepto opere qualibet occasione separatur.

« Deorsum vero ad pedes ejusdem tunicæ per circuitum quasi mala punica facies ex hyacintho, et et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta, et mistis in medio tintinnabulis, ita ut tintinnabulum sit aureum, et malum punicum, rursumque tintinnabulum aliud sit aureum, et malum punicum. » Mala namque punica clarissimis et dulcibus granis regulariter ordinatis plena sunt, per quæ sanctorum Ecclesia, et congregationes ubique per totum mundum positas, intelligere possumus, in quibus Christifideles concordia, pace et dilectione conjuncti continentur. At vero per tintinnabulum evangelica prædicatio intelligitur; unde et aurea dicuntur. Evangelica prædicatio sapientiæ luce præfulget. Mala vero punica ex hyacintho, purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta fiunt; quoniam sanctorum cœtus ex solis hominibus et virtutibus ædificantur. Sæpe enim jam diximus, quia per hos quatuor colores, quatuor elementa, ex quibus homo constat, vel quatuor virtutes principales intelliguntur. Sunt autem inter mala punica, juxta tintinnabula, ut nulli Ecclesiæ, vel prædicator, vel prædicatio desit: tunc enim inter mala granata tintinnabula sonant, quando in conventu fidelium, et in medio ecclesiarum, prædicatorum et doctorum voces audiuntur. Sequitur:

« Et vestietur ea Aaron in officio ministerii, ut audiat sonitus, quando ingrediatur et egredietur sanctuarium in conspectu Domini. » Necessè est ergo pontifices sine intermissione clamare; necessè est semper prædicare; et vocis tintinnabula sonare, et ad fidem, et ad baptismum, et ad poenitentiam populum vocare. Sive enim ingrediatur sanctuarium, sive egredietur de sanctuario, hoc agere debet, quia quandiu in ecclesia est, quandiu circa se populum cernit (populus enim sanctuarium est) semper ædificationis verba eorum auribus insonare et instillare convenit. Hoc enim cum ubique agere bonum sit, ibi tamen præcipue fieri debet, ubi ad sacramenta sumenda Dei populus venire consuevit. Quod quidem si episcopus fecerit, non morietur, si vero non fecerit, morietur. Quid est morietur? Non enim hoc de communi morte dici videtur; **106** omnes enim moriemur: de alia igitur morte hoc est intelligendum, a quo omnipotens Deus nos eripere et liberare dignetur. Sequitur:

« Facies et laminam de auro purissimo, in qua sculpsit opere cœlatoris, Sanctum Domino. Ligabisque eam vitta hyacinthina, et erit super thioram imminens fronti pontificis. » Vis cognoscere pontificem? inspicere in fronte, et lege titulum, lege « Sanctum Domino. » Sic enim titulatur frons pontificis. Magna quidem reverentia digna est domus illa, quæ sic titulatur. Hic autem titulus non scribitur, nisi in auro, et in auro purissimo. Quid est aurum? Sapientia: hoc enim jam supra dictum est.

Sed quia non omnis sapientia munda est; siquidem A sapientia mundi stultitia est apud Deum, ideo in auro purissimo scribitur. « Sanctum Domino. » Luceat ergo sapientia in fronte pontificis, illa sapientia, quam discipulis suis ille, qui est vera sapientia, promittit, dicens: « Ego dabo vobis os, et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri (Luc. xxi, 15) », Qui enim hanc laminam auream non habent, magno quidem ornamento carent. Ligatur autem hæc lamina vitta hyacinthina, per quam sanctam et cœlicam vitam, et Dei contemplationem intelligimus. Divina namque sapientia sine hac vitta hyacinthina teneri non potest, quoniam sic scriptum est: « In malevolam animam non intrabit sapientia (Sap. i, 18). » Erat autem hæc lamina super thiam, quoniam omnibus ornamentis sapientia in pontifice superior est, et clarius lucet: hæc prima quærenda est, hæc inspicienda. Et quamvis cætera ornamenta habeat, si tamen sapientiam non habet non est in eo ubi scribatur « Sanctum Domino; » hoc est enim nomen pontificis, quo qui non titulatur, pontifex non est. Imminet autem hæc stella fronti pontificis, ut nunquam abscondatur, ut ab omnibus videatur, ut omnes illuminet, et luceat omnibus qui in domo sunt.

« Portabitque Aaron iniquitates eorum, quæ ob- » tulerint, et sacrificaverunt filii Israel in cunctis » muneribus, et donariis suis. » Si enim de Salva- » tore nostro scriptum est: « Vere peccata nostra C ipse tulit, et iniquitates nostras ipse portavit (237). » Cum populus ad delenda peccata sacerdotibus muna- nera offerat, quid aliud sacerdotes, nisi peccata populi in muneribus portant? In muneribus ergo peccatorum onera populus deponit; sacerdotes vero econtra peccatis onerantur. Hoc autem onus officii sacerdotibus sit, ut pro peccatoribus exorantes, et suum officium digne adimplentes Dei indignationem, et iram semper placare studeant.

« Erat semper lamina in fronte ejus: ut placatus » sit eis Dominus. » Semper laminam auream pontifex gestare debet, ut ejus aspectu, et præsentia populus illuminetur; portet laminam in fronte, portet lucernam in vultu, portet semper sapientiam in manifesto doceat et prædicet, instet semper oportune et importune, ut ei placatus sit Deus.

« Stringesque tunicam bysso, et thiam byssi- » nam facies. » Bysso namque tunica, et thia stringitur, quia carnis munditie et maceratione, sanctæ vitæ conversatio, et gloria et corona capitis retinetur. Quamvis enim tunica bonæ conversationis episcopus sit indutus, quamvis vitiis superatis, thia byssina sit coronatus, attamen nisi carnem domando et castitate utrumque constrinxerit, facile et thiam et tunicam perdere poterit. Unde et de se Apostolus ait: « Sic pugno, non quasi aerem

verberans, sed castigo corpus meum, et in serv- » tem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, reprobos efficiar (I Cor. ix, 26). » Sequitur:

« Facies et balteum opere plumario. » Dom- » enim in Evangelio dicit: « Sint lumbi vestri » cincti (Luc. xii, 35). » Qui enim præcingitur, teo præcingitur. Balteus autem castitas est. teo præcingitur, qui castitatis cingulo car stringit, ne luxuriando per illicita fluxa vegetur autem balteus opere plumario, quoniam castitatem levem hominem reddit, et ad volandum ag facit.

« Porro et filiis Aaron tunicas lineas parabi » balteos, ac tiaras in gloriam et honorem, » stiesque his omnibus Aaron fratrem tuum, et » ejus cum eo, et cunctorum consecrabis me » sanctificabisque eos, ut sacerdotio fungi » mihi. » Tunica namque lineæ, quæ multo la- » multaque et frequenti aquarum ablutione ad can- » nitorem perducuntur, carnis macerationem, u- » supra diximus, et castitatis munditiam desig- » Igitur et per tunicas, et per balteos, et per ti- » quæ et ipsæ byssinæ erant, pene idem signi- » videtur; in quo apertissime intelligi potest, » tum castitas et continentia carnis Domino pla- » hæc est enim gloria et decor pontificis; his Ecc- » ministri et indui, et decorari, et gloriari de- » Manus autem eorum consecrantur, ut homo- » insistant, ut malum et immundum neque tar- » neque agant.

« Facies et feminalia linea, ut operiant ea » turpitudinis suæ a renibus usque ad femina » utentur eis Aaron, et filii ejus, quando ingre- » tur tabernaculum testimonii, vel quando a » pinquabunt ad altare, ut ministrent in sanct » ne iniquitatis rei moriantur. Legitimum sem- » num erit Aaron, et semini ejus post eum. » hoc facies, ut mihi in sacerdotio consecren- » Ecce iterum in feminalibus virtus castitatis con- » datur, unde et linea fieri jubentur, quoniam » linum 107 castitas designatur. Illi enim sace- » non habent feminalia, qui carnem turpitudini- » non operiunt, qui carnis pudenda non restri- » nec refrenant, ne feminea membra aliquatenus » tiant. Ideoque et renes, et totum femur fen- » operiunt, quia major ibi carnis titillatio sen- » etenim si illa pars corporis diligenter custo- » non est unde carnis pudicitia corrumpatur. S- » igitur Ecclesiæ ministri habeant feminalia, qu- » non per intervalla tabernaculum ingrediuntur » semper in templo Dei sunt: siquidem, et ip- » plum Dei sunt, nunquam se carnis voluptati- » ciant, semper lumbos præinctos habeant, » riantur; hoc autem sit eis legitimum non tem- » sed sempiternum; hanc legem custodiant, nu- » feminaliam et pudicitiam obliviscantur.

(237) Isa. LIII, 4. Vulgata habet: Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.

CAPUT XXIX.

« Tolle vitulum de armento (238), et arietes duos « immaculatos, panesque azymos, et crustulam « absque fermento, quæ conspersa sint oleo : lagana « quoque azyma, quæ sint oleo lita, de simila triticea cuncta facies, et posita in canistro offeres : « vitulum autem, et duos arietes. » Hic autem vitulus Christus Dominus noster intelligitur, quia de armento sanctorum patriarcharum et prophetarum secundum carnem originem ducens, pro peccatis nostris immolatus est. Hic est enim ille vitulus saginatus, quem pro lætitia redeuntis filii benignissimus ille pater occidere jussit. Notum valde est quod dicimus. De hoc autem vitulo, et de duobus arietibus plenissime in sequentibus tractabitur. Per panes autem azymos, et crustulam absque fermento, et laganam azymam, incorruptam vitam et sanctam conversationem, et utriusque hominis integritatem intelligimus. Ideo enim et omnia azyma intelliguntur ut non sint in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Sunt autem et oleo lita, gratia videlicet sancti Spiritus, cujus unctione omnia bona crescunt et perficiuntur. Sed quia de his omnibus plenius postmodum locuturi sumus, interim de eis taceamus.

« Et Aaron, et filios ejus applicabis ad ostium « tabernaculi testimonii. Cumque laveris patrem « cum filiis aqua, et baptizati mudentur ab omnibus delictis (239), indues Aaron vestimentis « suis, » ut exutus « veterem hominem cum actibus suis, novum induat, qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate, veritatis (Ephes. iv, 22). » Quæ sint autem vestimenta, quibus indui debeat, subsequitur enumerans, et ait : « Id est linea, « et tunica, et superhumerali et rationali, quod constringes balteo, et pones tiaram, in capite ejus, et « laminam sanctam super tiaram, et oleum unctionis « fundes super caput ejus, atque hoc ritu consecrabitur. » Vesties, inquit, eum linea castitatis, et tunica sanctæ conversationis, et superhumerali bonæ operationis : cui rationale quoque doctrinæ et veritatis, omnisque sapientiæ indissolubiler conjungatur. Unde et balteo utrumque stringi jubetur. « Et pones tiaram, » id est coronam victoriæ in capite ejus, per quam ejus sit fortitudinis dignoscatur. « Et laminam sanctam super tiaram, » ut in ejus fronte luceat fulgur sapientiæ. « Et oleum unctionis fundes super caput ejus, » ut gratia sancti Spiritus totus delibutus, et mente, et corpore sanctificatus, dignus ante Deum apparere valeat. Hæc autem, quia jam superius exposita sunt, sub brevitate transcurramus.

« Filios quoque illius applicabis, et indues tunicis » lineis, cingesque balteo, Aaron scilicet, et iherosolymitanos ejus, et impones eis mitras, eruntque sacerdotes mei religione perpetua. » Sæpe jam diximus,

(238) Ex eod. cod. Laurent. corrigitur editio, quæ incipit hoc caput verbis, quæ finis sunt præcedentis capituli.

A quia per linum pudicitia et carnis munditia designatur, quia nihil est in vestimentis, quod toties lavetur, toties in aquam mergatur et ad candorem siquæ munditiam deducatur. Unde non solum Aaron, verum etiam filii ejus lineis tunicis indui jubentur, quoniam quicumque Deo ministrant, et virtute debent esse ornati, et balteo castitatis constricti. Idcirco in Evangelio Dominus ait : « Sint lumbi vestri præcincti (Luc. xii, 35). » Ad cujus quoque significationis sacramentum etiam mitras eis imponere jubet, quoniam et mitræ de lino fiunt ; idem igitur per tunicas lineas, et per balteos, et per mitras significatur. Qui enim castitatis veste induitur, merito quidem vir præcingitur, et ut victor coronatur. Isti igitur sunt sacerdotes Dei, perpetua religione conservata.

« Postquam initiaveris manus eorum, applicabis « et vitulum coram tabernaculo testimonii. » Tabernaculo enim facto, altari ædificato, vestimentis sacerdotalibus compositis, indutis sacerdotibus, hoc nunc ex ordine restat, ut de sacrificio loquamur. Dicatur ergo : Postquam initiaveris, et consecraveris manus eorum, ut mundæ dignæque fiant Dei tangere sacrificium, applicabis et vitulum coram tabernaculo testimonii. Vitulus enim iste, ut superius diximus, Christus est : Moyses autem aliquando Christum significat ; aliquando vero pro omnium Judæorum populo ponitur, quoniam omnium dux, et princeps, omnium in se consilia gerebat. Applicuit IESUS ergo Moyses, id est populus Judæorum vitulum coram tabernaculo testimonii, quando, datis triginta argenteis, Christum Judæi tenuerunt, et ad pontifices deduxerunt quorum judicio, quia judicatus et damnatus est, ideo subditur :

« Imponentque Aaron, et filii ejus manus super « caput illius, et mactabis eum in conspectu Domini « juxta ostium tabernaculi testimonii. » Quid enim per Aaron et filios ejus, nisi Anna et Caiphas, et sacerdotes, et levitæ, et Scribæ, et Pharisei intelliguntur ? Hi autem imposuerunt manus super caput vituli, quia in Christum Dominum manum mittere non timuerunt, clamantes et dicentes : « Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (Joan. xix, 7). » Unde etiam Apostolus ait : « Christi caput Deus est (I Cor. xi, 4). » Illi ergo imponunt manus super caput Christi, qui et Deum illum esse negant, et divinitatem in illo opprimere conantur. Mactaverunt autem eum in conspectu Domini, quoniam ejus morti semper præsentialiter Dominus adfuit. Et hoc quidem juxta ostium tabernaculi testimonii, quoniam et si extra portam passus est civitatis in civitate tamen, et juxta templum judicatus et damnatus est.

« Sumptamque de sanguine vituli pones super « cornu altaris digito tuo. » Quid enim per altare, nisi crucem ? Quid vero per cornua altaris, nisi

(239) In cod. Bibl. Montis Amiatae et in Vulgata desunt illa verba : *Et baptizati mudentur ab omnibus delictis.*

crucis cornua intelligimus? Sanguis igitur vituli A super altaris cornua positus est, quia Christi sanguis de ejus digitis manibusque profluens, crucis cornua cruentavit. Reliquum autem sanguinem fundes juxta basim ejus; basis autem hujus altaris illa crucis pars intelligitur, quæ terræ affixa erat. Funditur igitur sanguis reliquus ad basim altaris, quoniam totus ille Christi sanguis, qui de ipsius pedibus distillavit, et de ejus latere manavit, ad crucis basim fluendo pervenit. Sequitur :

« Sumes et adipem totum, qui operit intestina, et » reticulum jecoris, ac duos renes, et adipem, qui » est super eos, et offeres incensum super altare. » Quid enim per intestina, et adipem, et ea quæ cordi adhærent, quæ quidem quasi invisibilia in occulto latent, nisi Christi dilectionem, quam erga nos habuit, et ejus misericordiam et pietatem intelligere debemus? Hæc enim super crucis altare Christus Dominus noster in odorem suavitatis incendens offerebat, quando pro suis persecutoribus orans dicebat: « Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34). » De hoc etiam Psalmista loquitur, dicens: « Sicut adipe, et pinguedine repleatur anima mea (Psal. lxi, 6). » Itemque: « Memor sit Dominus sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat (Psal. xix, 4). » Itemque tres pueri in Daniele: « Sicut in holocausto arietum, et taurorum, et sicut in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum (Dan. iii, 40). » Quid est enim quod omnis adeps offerri jubetur, et holocaustum pingue laudatur? Caro enim macra et sine pinguedine, neque quando assatur, reddit odorem, neque quando comeditur præstat saporem. Hæc autem pinguedo non corporis sed spiritus, non carnis sed mentis intelligi debet. Animæ namque pinguedo fides est, spes et charitas, et omnium collectio virtutum. Hæc suave redolent, hæc in omni sacrificio Domino placent, et sine his nullum sacrificium est acceptabile. Hoc enim adipe pingues erant illi, de quibus dicitur: « Manducaverunt omnes pingues terræ (Psal. xxi, 30). » Offert ergo Christus adipem suum, offert et holocaustum lætum et pingue, offert et odorem et saporem suavitatis. Ipse enim est mons Dei, mons coagulatus et pinguis. Hujus enim adipis odore, et cælum repletur, et terra. Sequitur :

« Carnes vero vituli, et corium ejus, et fimum » combures foris extra castra, eo quod pro peccato » sit. » Hoc enim Apostolus exponens, quod totum hoc de Christo intelligi debeat, manifestat, dicens: « Quorum enim animalium inferitur sanguinis in Sancta pro peccato, horum corpora cremantur extra castra; ita et Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est (Hebr. xiii, 11). » Tunc enim extra castra vituli carnes, corium et fimum comburebantur, quando extra portam in

(240) Bene corrigit cod. Casin. editionem, ubi pro ignorantia legitur ignominia.

(241) Vulgata habet: Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum

cruce pendens, pro peccatis nostris Christus Dominus noster duram mortem patiebatur. Nemo autem cum vituli fimum legerit, fimum quoque Christum significare abhorreat; hoc enim fimo pinguescit terra nostra; hoc fimo fertilis fit et caro, et anima nostra. Id ipsum enim per fimum vituli, et per Noe patriarchæ discooperta verenda significari arbitror. Fimus ergo vituli crucis ignominiam significat. In hoc enim Apostolus gloriatur, dicens: « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi (Galat. vi, 14). » Vitulus igitur noster, id est Verbum Dei, habet carnes, quibus reficimur. Unde ipse ait: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam (Joan. vi, 55). » Habet et corium, quod nisi de litteræ superficie tractum fuerit, ad carnes et ad spirituales intelligentiam accedere non valeamus. Nos enim ipsi quando ista dicimus, vitulum, id est Verbum Dei, quodammodo decoriamus; quod enim corium super carnes (240), hoc ignorantia super litteram. Et hæc de vitulo dicta sufficiant.

« Unum quoque arietem sumes, super cujus caput » ponet Aaron, et filii ejus manus, quem cum macta- » veris, tolles de sanguine ejus, et fundes circa altare: » ipsum autem arietem secabis in frusta, lotaque in- » testina ejus, ac pedes pones super concisas carnes, » et super caput illius, et offeres totum ICS arietem » in incensum super altare. » Quamvis enim unum, idemque et per vitulum, et per arietem intelligatur, siquidem utrumque Christi passionem significat, differt tamen; quoniam vitulus illam ejus mortem designat, de qua Apostolus ait: « Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (241) (Rom. vi, 9). » Aries autem hanc illius hostiam demonstrat, quæ nunc quotidie in ejus memoriam in sancta Ecclesia pie a sacerdotibus immolatur. Unde et ibi super altaris cornu sanguis ponitur: hic autem solummodo circa altare funditur. Ait ergo: « Unum quoque arietem sumes, super cujus caput ponent Aaron, et filii ejus manus. » Hoc autem in loco Aaron et filii ejus, sanctæ Ecclesiæ episcopos et sacerdotes designant: Superius enim Synagogæ significaverunt ministros. Ponunt igitur Aaron et filii ejus manus super caput arietis, quando pontifices et sacerdotes puras manus elevant ad Christi corpus conficiendum. Pro toto quidem corpore caput posuit, quoniam caput principalior pars corporis est. Quem cum mactaveris, inquit, tolles de sanguine ejus, et fundes circa altare, quatenus et ore, et corde a fidelibus suscipiatur. Hoc enim altare non convenientius, quam hominis mens, et cor intelligi potest. Funditur igitur sanguis circa altare, quoniam mentes et corda semper tangens, nunquam Christi sanguis et passio a fidelium memoria delebitur. Semper enim in ejus

Christo: scientes quod Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo.

e natant corda nostra, semperque ejus passio versatur circa mentem nostram. Unde Dominus ait : « Hoc facite in meam commemorem (Luc. xxi, 19). » Sequitur :

« Im autem arietem secabis in frustra. » Ariem in frustra secamus, quando omnia, quæ de e scripta sunt, particulariter et per sententias exponimus, nunc de ejus ineffabile, nunc de ejus prædicatione, nunc de miræ solo verbo operabatur, nunc de passione, resurrectione, nunc de ejus ascensione facientes.

« Intestina, ac pedes ponas super concinas, et super caput illius, et offeres totum in super altare. » Quid enim per ejus pedes, nisi ejus finem et passionem intelligimus enim corporis pedes sunt; intestina vero horribile est. Quod ergo significatur per intuli, hoc significatur per intestina et pedes. Pedes ergo arietis et intestina lavamus, Christum Dominum non imbecillitate, sed passum esse probamus; quando spata, spineam coronam et totam crucis ignominie sunt enim ejus intestina) propria voluntate sustinuisse, ex ipsius testimonio ostendimus.

Oblatus est enim, quia ipse voluit (Isai. xlii, 1). » potestatem enim habuit ponendi animam iterum sumendi eam. Unde et dicebat : « Annum frumenti cadens in terram mortuum solum manet; si autem mortuum fuerit fructum affert (Joan. xii, 24). » Hoc dicimus, ejus pedes et intestina lavamus, in eo infirma, imbecillia et despicienda sunt, nobilia, fortia et admiranda esse monstramus. Hæc autem, id est, intestina et pedes arietis super concisas carnes et super caput ponimus postquam Christum Deum esse demonstratum, inter homines conversatum, cæcos sanasse, leprosos mundasse, mortuos suscitasse, quæ fecit, singulariter ostendimus; tunc et his omnibus illud quoque superponere debemus, quia pro nobis passus est et eccata nostra mortem turpissimam et crucis sustinuit. Hic est enim rectus ordo, si arietem nostrum, id est Verbum identes in frustra secantes, a capite incipsumque caput prius ponentes dicamus : capio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum erat Verbum (Joan. i, 1). » Hoc est ut arietis. Deinde autem cætera quoque per ordinem exponentes; postquam eum factum, de virgine natum, cum hominibus sim, et similia, quæ de eo scripta sunt, tandem ad ejus passionem veniamus, ignominiam post omnia et super omnia et hoc quidem est pedes arietis et intestina concisas carnes et super caput ponere. Item Joannes evangelista fecisse dignoscimus quæ enim dixerat : « In principio erat

Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; » consequitur, et particulatim Christi doctrina, et miraculis positis, tandem ejus passionem et crucis ignominiam per omnia superaddidit. Quod autem addit : « Et offeres totum arietem super altare : » tale est, ac si diceret : Non solum Christi divinitatem et humanitatem, verum etiam passionem, resurrectionem et ascensionem, et quæcunque de eo scripta sunt, semper in memoria, in corde et in mente habebis. Diximus enim, quia hoc altare mens et cor hominis intelligatur. Quoties ergo spiritu contribulato, corde contrito et humiliato Salvatoris nostri benigne memores sumus, eumque aliis prædicamus, toties super cordis altare totum arietem immolamus : oblatio enim Domini est odor suavitatis; nulla enim nostra oblatio est Deo suavior quam amor, pietas, et dilectio, qua circa ejus memoriam afficimur, et in ejus dulcedine suspiramus. Hac enim dulcedine Psalmista plenus dicebat : « Sitivit anima mea ad Deum vivum : quando veniam, et apparebo ante faciem Dei? fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (Psal. xli, 3). »

« Tolles et arietem alterum, super cujus caput Aaron, et filii ejus ponent manus. Quem cum immolaveris, sumes de sanguine ejus, et ponas super extremum dextræ auriculæ Aaron et filiorum ejus, et super pollices manus eorum, et pedis dextri. Fundesque sanguinem super altare per circuitum. » Hæc autem tertia oblatio illa est, de qua Psalmista loquitur dicens : « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. cxv, 16). » Vitulus igitur, ut diximus, Christi passionem; primum autem aries ipsius corporis et sanguinis sacramentum, quod quotidie ubique in Ecclesia immolatur; hic autem secundus aries apostolorum et martyrum passiones et tormenta significat. De hoc enim ariete scriptum est : « Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios arietum (Psal. xxviii, 1). » Itemque : « Montes exsultaverunt ut arietes (Psal. cxliii, 4). » De hac quoque oblatione et Apostolus dicit : « Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat (I Tim. iv, 6). » Itemque : « Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (Rom. xii, 1). » Ipse quoque Dominus filiis Zebedæi : « Potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibiturus sum? » (Matth. xx, 22.) Qui cum se posse responderent, ait : « Calicem quidem meum bibetis (ibid.); » id est vos quoque pro me patientes, Dei holocaustum et oblatio eritis. Super caput ergo hujus arietis Aaron et filii ejus manus posuerunt, quoniam incitamento pontificum et sacerdotum (qui per Aaron et filios ejus intelliguntur) statim post Christi passionem in apostolos manum injecerunt. Primum enim Stephanum et Jacobum interfecerunt, demum vero nimis crudeliter ubique Ecclesiam persecuti sunt. Et isti quidem super caput arietis ma-

nus posuerunt, quando primitivam Ecclesiam diversis multisque tormentis afflixerunt. Diximus enim superius, quod Aaron et filii ejus, aliquando Judæorum pontifices et sacerdotes, aliquando episcopos et sacerdotes nostros significet: illos enim significant, cum male agunt; hos autem significant, cum bonum aliquid operantur. Illos cum sanctos persequantur; istos cum a Domino consecrantur. Unde et subditur: « Quem cum immolaveris, sumes de sanguine ejus, et pones super extremum dextræ auriculæ Aaron, et filiorum ejus. » Ecce enim Aaron et filii ejus, qui modo Judæorum pontifices et sacerdotes significabant, nunc nostros episcopos et sacerdotes significant. Qui quoniam nil sinistrum habent, ideo super eorum dextram aurem, et manum, et pedem, sanguis arietis poni jubetur. Judæi vero dextram aurem non habent, quam servo Malcho beatus Petrus abscidit. Nihil enim sinistrum habent sancti; et ideo in Evangelio Dominus ait: « Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua (Matth. vi, 23). » Sanguis enim arietis nobis aures tangit, quando martyrum passiones nos audire delectat. Sed quia perparum audire prodest, nisi et eorum actus imitemur, ideo etiam manus sanguine tinguntur, quatenus eos et in operatione, et si necesse fuerit, in passione sequamur. Tangit autem et pedes, ut bonum exemplum, quod ex eis capimus, aliis etiam nos prædicare non pigeat secundum illud Apostoli: « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! » (Rom. x, 15.) Quod autem extremum auriculæ sanguis tangit, hoc est intelligere, quod aures sanctorum usque ad extremam sæculi consummationem verbo Dei nunquam claudentur. Et quoniam Judæorum quoque populus circa mundi finem ad Dei verbum audiendum aures aperiet, non immerito extremum auriculæ Aaron tetigisse dicitur: extremum enim auriculæ tangere, est ultimos et extremos ad penitentiam vocare. Funditur autem sanguis arietis super altare per circuitum, quoniam omnium mentes et corda in sanctorum martyrum passionibus, constantia et sanguine delectantur. Sive enim totam Ecclesiam, sive uniuscujusque mentem intelligamus; sanguis tamen martyrum super altare funditur, quoniam fidelium mentibus martyrum passiones narrantur. Sequitur:

« Cumque tuleris de sanguine, qui est super altare, et de oleo unctionis, asperges Aaron, et vestes ejus, filios, et vestimenta eorum. » Sanguis enim de altari, et oleum unctionis super Aaron, et vestes ejus aspergitur, quoniam SS. martyrum passiones et gratia Spiritus sancti, qua peruncti erant, omnibus episcopis et sacerdotibus ad prædicandum et imitandum traduntur. Imitari autem ad Aaron, prædicare autem ad vestes ejus pertinet. Dum enim martyrum sanguis in vestibis videtur, ipsæ etiam vestes quodammodo prædicant martyrum passiones. Dum vero Aaron et sanguine tingitur, et oleo ungitur, tunc quidem sacerdos et martyrium imitatur, et gratia roboratur. Ille enim sacerdos martyrum

A sanguine non tingitur, qui martyrum spernit imitari passiones; si vero eorum martyria etiam prædicare negligit, procul dubio nec in vestes eorum sanguinem suscepit. Vestis enim nostra caro est; hac enim veste induitur anima; cum ergo lingua carnis, martyria martyrum prædicamus, eorum sanguinem in vestimento quodammodo ferimus. Hic autem sanguis tollitur de altari cordis nostri, quia quod in corde habemus, hoc agimus, et docemus.

« Consecratisque et ipsis, et vestibus eorum, tolles adipem de ariete, et caudam, et arvinam, quæ operit vitalia, ac reticulum jecoris, et duos renes, atque adipem, qui super eos est, armumque dextrum, eo quod sit aries consecrationis, tortam panis unius, crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu Domini. » Consecratis, inquit, et ipsis, et vestibus eorum, quatenus eorum vitam imitentur, quorum et ipsi et eorum vestimenta sanguine asperguntur, tolles adipem de ariete, et cætera quæ sequuntur. Non enim sufficit, nos solo arietis sanguine aspergi, nisi ejus adipem, et caudam, et arvinam, et cætera quæ hic posita sunt, de ariete suscipiamus, quoniam non solum martyrum passiones, verum et eorum vitam, mores et sapientiam amplecti et imitari debemus. Tolle igitur adipem, dico non carnis, sed mentis; mentis enim adeps justitia est, prudentia, temperantia et fortitudo: hoc enim adipe incrassatur anima. Tolle et caudam, ut sunt illi, de quibus loquitur; ita ut usque in finem in bono opere perseveres. « Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. xxiv, 13); » cauda enim pro fine ponitur, quoniam finis corporis cauda est. Tolle et arvinam, quæ operit vitalia: vitalia enim corda sunt, quoniam ibi est vita. Arvina igitur cordis sapientia et scientia intelliguntur. Macrum est illud cor, quod hac arvina non impinguatur. Tolle et reticulum jecoris, ut nihil de pinguedine relinquant. Omnis enim arietis hujus pinguedo bona est, ad jecur enim, secundum physicos, digestio pertinet, unde et patrem familias illud vocant, quoniam ejus officio cætera nutriuntur. Macrum autem, infirmum et debile jecur digerere cibos non valet. Reticulum igitur jecoris quid erit? nisi illa intelligentia, qua sanctarum Scripturarum intelligentias ruminando digerimus. Cibum enim, qui non digeritur inutilis est. Scriptura enim, quæ non intelligitur, infructuosa est. Ut ergo nostrum jecur pinguescat, tollamus hujus reticulum jecoris: tolle similiter et duos renes, et adipem, qui super eos est, ut tales sint renes tui, quales et sanctorum renes fuerunt. « Sint lumbi tui præcincti (Luc. xii, 35); » ubi dominatur libido, dic Domino cum Psalmista: « Proba, me Deus, et tenta me, ure renes meos, et cor meum (Psal. xxv, 2). Sed quia castitas carnis inutilis est, nisi et castitas mentis habeatur, adipem quoque, qui super renes est, tollere jubetur. Tunc enim castitas pinguis est, quando neque caro a fornicatione, neque anima ab hæretica pravitate, vel

vitiorum amore corrumpitur. Tolle et armum A dextrum. Audi Apostolum dicentem : « Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi (*Galat. vi, 2*); » ut quomodo Christum te, ita te proximum ferre non pigeat. Ille enim episcopus non habet armos, qui aliorum onera portare non vult. Est autem hic aries consecrationis, quoniam hoc ariete, et Aaron, et filii ejus consecrantur. Tolles et tortam panis unius, et crustulam conspersam oleo, et laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu Domini. Per tortam enim panis unius, et crustulam, et laganum, fidem, spem et charitatem intelligimus. Sicut enim panis inter omnes cibos, ita fides omnium virtutum prima et maxima est : « Sine fide, impossibile est placere Deo (*Hebr. i, 6*) : » hæc prima datur, hæc in baptismo suscipitur, quam qui non habet, nihil habet. Est autem torta panis unius, quoniam et fides una est. Sic enim Apostolus ait : « Unus Dominus, una fides, unum baptismum (*Ephes. iv, 5*). » Sed quare torta? Torta enim similitudinem coronæ exprimit; per fidem autem venit ad coronam, unde cum Apostolus dixisset : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi (*II Tim. iv, 7*), » mox addidit, dicens : « De reliquo mihi reposita est corona justitiæ (*ibid.*). » Crustula vero spem significat : quod enim in sartagine frigimur, quod in craticula assamur, quod in diversis tribulationibus affligimur, hoc totum spes futuræ beatitudinis operatur. Unde et Apostolus ait : « Si enim quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus (*Rom. viii, 25*). » Quid vero laganæ latitudo, nisi charitatem designat, de qua scriptum est : « Latum mandatum tuum nimis (*Psal. cxvi, 96*) : » in hoc enim mandato » universa lex pendet et prophetæ (*Matth. xxiv, 40*). » Hæc enim omnia et azyma sunt, et oleo lita, quoniam sincera et incorrupta sunt, et Spiritus sancti gratia perfusa. Fides enim, quæ catholica non est, et quæ sine operibus mortua est, illa quidem neque azyma est, neque oleo lita. Sunt autem omnia hæc in canistro azymorum posita et collecta, per quod librum istum, librum, inquam, Exodi intelligimus. In hoc enim libro cuncta Dominus Moysi et colligere, et scribere jussit, et ita Aaron et filiis ejus tradere præcepit. Quia ergo Aaron, et filii ejus episcopos et sacerdotes designant, cui hoc canistrum, id est liber iste, nisi episcopis et sacerdotibus traditus intelligitur? Nobis enim ad legendum, ad meditando, ad docendum et observandum, omnia ista tradita sunt. Unde et subditur :

« Ponesque omnia super manus Aaron, et filiorum » ejus, et sanctificabis eos, elevans coram Domino. » Tunc enim episcopus sanctificatur, quando sacram legem, et divina volumina ad meditando, et docendum suscipit, et se non labiis tantum, sed toto corde servare promittit. Elevat autem ea coram Domino, quoniam et in vita ei, et in doctrina talem se exhibet, cujus obsequia sursum ferri, et a Deo videri, et recipi mereantur. Ille enim sursum non elevat neque

se, neque munera sua, qui vitiorum contagio deturpat, et deprimit vitam, et animam suam, Sequitur :

« Suscipiesque munera de manibus eorum, et » infundes super altare in holocaustum odorem » suavissimum in conspectu Domini, quia » oblatio ejus est. » Nisi enim Domino ista placuissent, nequaquam Moysi, suo mediatori, et quodammodo vicario ea Dominus suscipere præcepisset : quod enim Moyes suscipit, hoc et a Deo suscipitur. Incenduntur autem super altare, ut suavem reddant odorem, et Domino placeant. Ait enim Apostolus : « Christi bonus odor sumus Deo : aliis sumus odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem (*II Cor. ii, 15*). » Cum enim ea, quæ superius dicta sunt, fidelium mentibus prædicando infundimus, tunc super cordis altare canistrum evacuamus, et ea, quæ in eo reposita fuerant, in odorem suavitatis incendimus. Hoc enim odore et Deus placatur, et ad quoscunque odor iste pervenerit, in eo delectantur. Hæc enim oblatio Domino est. Unde Psalmista : « Immola Deo sacrificium laudis (*Psal. xlix, 14*). » Cum enim prædictum canistrum super altare, id est super fidelium mentes effunditur, cum liber exponitur, cum sacra Scriptura prædicatur tunc sacrificium laudis Deo immolatur. Cum ergo sacerdotes Dei tale sacrificium offerunt, cum populo prædicant, cum fidelium mentes accendunt et incendunt; tunc cum oblationibus suis fit Domino suavissimus odor.

C Sequitur :

« Sumes quoque pectusculum de ariete, quo ini- » tiatus est Aaron, et sanctificabis illud elevatum » coram Domino, et cedet in partem suam. Sancti- » ficabis et pectusculum consecratum, et armum, » quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron, » et filii ejus, cedentque in partem Aaron, et filiorum » ejus jure perpetuo a filiis Israel, quia primitiva » sunt et initia de victimis eorum pacificis, quæ » offerunt Domino. » Arius enim, quo initiatus et consecratus est Aaron, hic est de quo usque modo locuti sumus, cujus pectusculum et armum Aaron suscipit; quoniam episcopi et sacerdotes omnium consilia in pectore, et omnium pondera super humeros ferre debent. Qui enim tot animalium pectora, armosque comedunt, eos, et sapientes, et fortes, et ut ita dixerim, pectorosos et armosos esse oportet. Ideo enim vobis, episcopi et sacerdotes, pectora dantur, ne locus vobis desit, in quem Dei thesaurum reponatis. Habetis autem et armos, ut totius Ecclesiæ pondera potenter ferre valeatis. Sed videant sacerdotes, qui et armos, et pectora sanctificata comedunt, ut et armos, et pectora sancta, et justa habeant. Sanctum enim pectus sancta eructat, et super sanctos humeros non ascendit iniquitas. Hæc autem et inter primitias computantur, et ideo sacerdotum sunt, quia omnes primitiæ sacerdotibus a populo dantur.

« Vestem autem sanctam, qua utitur Aaron, habe- » bunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, et

» consecrentur manus eorum. Septem diebus utitur
 » ea, qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis
 » suis, et qui ingreditur tabernaculum testimonii,
 » ut ministret Domino in Sanctuario. » Vos enim,
 episcopi et sacerdotes, filii estis Aaron; si tamen
 Aaron imitamini, et Moysi fratres estis: illius utique
 Moysi, qui ait: « Narrabo nomen tuum fratribus
 meis (Psal. xxi, 23). » Vos ergo habetis vestem
 Aaron, vos gloria et decore, omniumque virtutum
 ornamento induti estis. Vos rationale et superhume-
 rale habetis, vos sancti Spiritus gratia inuncti estis;
 vestrae quoque manus ad Christi corpus, et sangui-
 nem conficiendum, omneque bonum et honestum
 agendum sunt consecratae: vos enim septem diebus
 hac veste utimini, quoniam omnibus diebus ea uti-
 mini, et nunquam ea exspoliimini. Non enim sunt
 dies, nisi septem; quod autem septem diebus fit,
 omni tempore fit.

« Arietem autem consecrationis tolles, et coques
 » carnes ejus in loco sancto, quibus vescetur Aaron,
 » et filii ejus. » Diximus enim per hunc arietem,
 apostolorum omniumque martyrum multitudinem
 intelligi. Horum autem carnes comedunt episcopi et
 sacerdotes, eorumque filii, non sicut illi, de quibus
 dicitur: « Quia comederunt Jacob (Psal. lxxviii,
 7). » Apostolorum enim et martyrum nos carnes
 comedimus, quoniam ipsi sunt panis noster, ipsi
 sunt cibus noster, ipsi sunt refectio nostra; eorum
 exemplis vivimus, eorum doctrina nutrimur, eorum
 sermonibus et operationibus saturamur. Horum
 autem carnes coquimus in loco sancto, quia eorum
 scripta, doctrinam, et exempla in corde fideli me-
 ditamur, et sana intelligentia ruminamus. At vero
 haeretici non coquunt has carnes in loco sancto,
 quoniam in sterquilinio haeretici cordis cuncta male
 intelligendo depravant. Eorum igitur exempla se-
 quamur, quorum pane saturamur.

« Panes quoque qui sunt in canistro, in vestibulo
 » tabernaculi testimonii comedent, ut sit placabile
 » sacrificium, et sanctificent offerentium manus. »
 Comedimus jam carnes arietis, comedamus et panes,
 qui sunt in canistro uterque enim cibus bonus est,
 et ad comedendum suavis: audivimus enim aposto-
 lorum et martyrum vitam et doctrinam; audiamus
 et ea, quae in hoc canistro, id est in hoc libro con-
 tinentur: audivimus nova, audiamus et vetera. Bo-
 nus enim ille est, qui profert de thesauro suo nova
 et vetera. Hos autem panes in vestibulo tabernaculi
 et in loco sancto comedere debemus, quatenus non
 demus sanctum canibus, nec spargamus margaritas
 ante porcos. In loco sancto comedamus illos, in con-
 ventu fidelium eos expendamus, comedamus et expo-
 namus. Quare hoc? ut sit placabile sacrificium, ut
 nomen Domini non blasphemetur, utrumque mi-
 nisterium non vituperetur, et sanctificentur offeren-
 tium manus. Si enim recte offeras, non recte divides,
 113 peccasti (242) (Gen. iv, 7): sicut enim viden-

(242) Vulgata sic habet: *Nonne si bene egeris*

recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum

dum est, quid offeras, et cui offeras, ita et viden-
 dum est, ubi offeras. Unde et subditur: « Alienigena
 » non vescetur ex eis, quia sanctificata sunt. »
 Majora enim Scripturarum sacramenta solis fidelibus
 tradenda sunt: quae enim conventio fidelis cum
 infideli? Infidelibus ergo fides praedicetur; quod si
 quis convertatur, accedat, et edat: « Alienigena
 » enim non vescetur ex eis. Quod si remanserit de
 » carnibus consecratis, sive de panibus usque mane,
 » combures reliquias igni: non comedentur, quia
 » sanctificata sunt. » Hoc enim puto esse illud, quod
 superius de agno phase dictum est: « Si quid resi-
 duum fuerit, igne comboretur (Exod. xii, 10). »
 Non enim omnia comedi possunt, quoniam non
 omnia intelligi possibile est, multa relinquuntur
 usque mane, et prius haec nox, haec vita tenebris et
 ignorantia plena finietur; prius sol justitiae orietur,
 quam omnia sanctarum Scripturarum sacramenta
 intelligantur. Quae ergo intelligi non possunt, igne
 fidei comburantur, sanctoque spiritui committantur,
 et firmo charitatis amore credantur. Non enim pro-
 pter aliud reliquias comedere interdictum fuerat,
 nisi ut ea, quae intellectui non patent, quae Dei sa-
 pientia occulta esse voluit, nos perscrutari et inve-
 stigare omittamus. Qualiter enim Verbum caro
 factum est, qualiter vel a Patre, vel a matre Dei
 Filius genitus est; qualiter Spiritus sanctus a Patre
 procedat et Filio, multaque alia his similia, nulli
 unquam hominum in hac vita revelata sunt.

« Omnia, quae praecipi tibi, facies super Aaron,
 » et filii ejus. Septem diebus consecrabis manus
 » eorum, et vitulum pro peccato offeres per singulos
 » dies ad expiandum. » Quid est enim: septem
 diebus consecrabis manus eorum? Audite, episcopi,
 audite, sacerdotes: nullus dies praetermittatur,
 omni die consecrari debent manus vestrae, non
 enim sunt dies nisi septem: qui ergo septem
 diebus consecratur, omnibus diebus consecratur.
 Omnibus autem diebus illius manus consecrantur,
 qui semper manus et opera sua custodit, ut munda
 sint, ut nihil mali operentur, et ut cunctis
 bonis operationibus insistant. Offerunt autem et vitu-
 lum ad expiandum per singulos dies, qui nunquam
 unigeniti Filii Dei obliviscitur passionis. Vitulus
 enim iste Christus est, cujus dum nativitatem,
 doctrinam, operationem, miracula, crucem, flagella,
 passionem, spineam coronam et caetera, quae pro
 nobis sustinuit, in mente habemus, magnum ad
 peccata expianda sacrificium Deo offerimus. Offerunt
 etiam et vitulus iste ad expiandum per singulos
 dies, quoniam usque ad saeculi consummationem
 Christi corporis et sanguinis sacramentum sancta
 Ecclesia quotidie offerre non cessabit.

« Mundabisque altare, cum immolaveris expiatio-
 » nis hostiam et unges illud in sanctificationem. »
 Quod enim hac altare Ecclesiam significet, superius,
 cum de eo loquebamur, ostendimus. Cum enim

aniscujusque fidelium mens altare, vocetur, multo magis altare, tota Ecclesia et intelligi, et dici debet. Hoc autem altare toties mundari oportet, quoties expiationis hostia immolatur in eo. « Qui enim » hanc hostiam « indigne manducat et bibit, iudicium sibi manducat et bibit (I Cor. xi, 29). » Apostoli enim verba sunt hæc. Mundatur enim altare istud penitentia, lacrymis, eleemosyna, et misericordiae operationibus. Ungitur autem in sanctificationem oleo pietatis, et gratia Spiritus sancti; hoc enim oleo sanctificatur Ecclesia. Sequitur.

« Septem diebus expiabis altare, et sanctificabis, » et erit Sanctum sanctorum: omnis qui tetigerit » illud, sanctificabitur. » Quod enim septem dies omne tempus significant, sæpe jam dictum est. Quod vero omni tempore sanctificatur et in melius proficit, sanctum est; imo Sanctum sanctorum. Sanctificatur autem omnis qui hoc altare tangit, quoniam quicunque ecclesiasticam religionem suscipit, et sanctorum exemplis corde tangitur et compingitur, ille procul dubio sanctus efficitur.

« Hoc est, quod facies in altari: Agnos anniculos » duos per singulos dies jugiter, unum agnum mane, » et alterum vespere: decimam similæ conspersæ » oleo contuso, mensuram quartam partem hin, et » vinum ad libandum ejusdem mensuræ in agno » uno. » Quamvis enim duo agni unum idemque significant (siquidem illum agnum significant, qui tollit peccata mundi), aliter tamen quotidie in Ecclesia, aliter in cruce immolatus est Christus. Hic enim a fidelibus cum pietate, ibi vero a Judæis cum crudelitate immolatus est. Et quidem mane et vespere noster quoque agnus immolatus est; quoniam Christus Dominus noster mane a Judæis iudicatus, damnatus, flagellatus et consputus, ligatus, alapis cæsus, multisque injuriis affectus est; vespere autem in cruce pendens spiritum emisit. Unde Psalmista inquit: « Dirigitur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum (Psal. cxi, 2). » Nos quoque duos agnos immolemus et mane, et vespere crucis Christi et passionis memores simus; ut per memoriæ compunctionisque sacrificium, quod mane immolamus, ab omnibus adversis per totum diem securi esse possimus. Illud vero, quod vespere agimus ab omni vitiorum infestatione per totam noctem reddat esse securos. Hoc est enim mane et vespere, quod die ac nocte, quod omni tempore. Offeramus autem et decimam partem similæ; offeramus et vinum ejusdem mensuræ. O admirabile sacramentum! hoc est enim sacrificium Melchisedech, hoc est sacrificium pontificis nostri; pontificis quidem, cui dictum est: **III-4** « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix, 5). » Similam enim et vinum obtulit Christus; similam et vinum et nos quotidie immolamus: panis enim cor roborat, et vinum lætificat cor hominis. Conspargitur autem hæc simila, hæc medulla framenti, hic panis vivus, qui de cælo descendit, oleo contuso, quoniam ejusdem Spiritus

sancti operatione panis iste mutatur in Christi carnem, cujus obumbratione et inspiratione et virgine natus est Christus. Quia vero decimam, et quartam afferri jubet, illud apertissime significare videtur, quod nullius a Deo suscipiatur oblatio, qui novum et Vetus non recipit Testamentum. Igitur fide utriusque Testamenti, et oleo Spiritus sancti panem, et vinum offeramus; quibus et agnus quidem ideo adhibetur, quoniam in agni carnem et sanguinem ista mutantur.

« Alterum vero agnum offeres ad vesperam, juxta » ritum matutinæ oblationis, et juxta ea, quæ diximus in odorem suavitatis, sacrificium est Domino » oblatione perpetua in generationes vestras. » Quia enim unum, idemque uterque agnus significat, ideo uno eodemque ritu et vespere offertur, et mane. Fit autem hoc sacrificium oblatione perpetua, quoniam usque ad sæculi consummationem in sancta Ecclesia hæc oblatio non finietur. Sed nbi fit, sequitur:

« Ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino, ubi constituam, ut loquar ad te, ibique præcipiam filiis Israel, et sanctificabitur altare in gloria » mea. Sanctificabitur et tabernaculum testimonii » cum altari, et Aaron cum filiis ejus, ut sacerdotio » fungantur mihi, et habitabo in medio filiorum » Israel, eroque eis Deus, ut sciant quia ego Dominus Deus eorum, qui eduxi eos de terra Ægypti, » ut manerem inter illos ego Dominus Deus eorum. » Ad ostium namque tabernaculi fit sacrificium, quia ibi sunt sacerdotes, imo ipsi sunt ostium, cæteraque fidelium multitudo per eos ingreditur tabernaculum. Ad ostium quippe fit sacrificium, ut statim in ipso fidei introitu, et baptismate suscepto, Christi corporis et sanguinis in Christo regenerati participes fiant. Unde et juxta altare labium ponitur, in quo lavantur sacerdotes. De hoc enim in sequentibus dicitur.

CAPUT XXX.

« Facies quoque altare ad adolendum thymiamam » de lignis setim, habens cubitum longitudinis, id » est quadratum, et duos cubitos in altitudine, » cornua ex ipso procedent vestiesque illud auro » purissimo, tam craticulam ejus, quam parietes per » circuitum, et cornua. » Superius enim altare totam Ecclesiam, hoc autem Christi humanitatem significat, unde propter suavitatis odorem, qui super eo offerebatur, altare thymiamatis appellatur. Ad hoc autem soli pontifici ad immolandum accedere licebat, quoniam unius summique pontificis humanitatem significabat. Hujus enim altaris fragrantiam senserat Ecclesia, cum dicebat: « Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum (Cant. 1, 4). » Hujus odorem et Isaac sentiens, ait: « Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Deus (Gen. xxvii, 27). Hic est ille flos campi et lilium convallium, in quo septem Spiritus sancti gratiæ requiescunt. Est autem hoc altare de lignis setim, de lignis fortibus et imputribilibus. Unde et Psalmista de eo loquens, ait: « Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xv, 10). » Setim namque spina interpretatur; spinis autem hoc altare coro-

natum legimus. Est autem quadrangulum, utpote A firmum, stabile et immobile. Hæc est autem illa firma petra, super quam fundatur Ecclesia. Elevatur autem duobus cubitis in altitudine, quia quasi duobus cubitis, Deo et homine conficitur. Habet autem unum cubitum in latitudine, quia Deus et homo unus est Christus. Denique quia Filius in Patre, et Pater in Filio, et Spiritus sanctus ab utroque procedit, non immerito tribus cubitis hoc altare metitur. Cornua vero ex Christo procedunt, quoniam omnis ejus virtus, et fortitudo, non per accidens, non aliunde venit, sed semper naturaliter et substantialiter eam in se habet, possidet Salvator noster. Vestitur autem auro purissimo, quia non solum sapientiæ et scientiæ luce refulget; verum et ipse est, a quo est omnis sapientia, et cum quo fuit semper. et est ante ævum. Hæc B est enim illa domus, quam sapientia ædificasse dicitur: « Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem (Prov. ix, 1). » Quia ergo tota hæc domus a sapientia ædificatur, merito totum altare auro purissimo vestitur. Quoniam autem per craticulam, quæ in modum retis facta fuerat, ejus prædicatio intelligitur, quis digne dicere valeat, quanta sapientiæ et scientiæ luce hæc craticula refulgeat? Hoc enim est illud rete, quod Dominus in dextram nevigiî apostolis mittere jubet. Sequitur:

« Faciesque ei coronam aureolam per gyrum, » annulos aureos sub corona per singula latera, ut » mittantur in eos vectes, et altare portetur. Ipsos » quoque vectes facies de lignis setim, et inaurabis C » eos. » Coronatur enim hoc altare, sicut Psalmista de homine Deo testatur, dicens: Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria, et honore coronasti eum (Psal. vi, 8). » Itemque: « Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso (Psal. xx, 4). Hæc autem corona, aureola est, quoniam sapienter acquisita est. Quid autem per quatuor annulos aureos (tot enim sunt annuli, quot et altaris anguli) nisi quatuor Evangelia intelliguntur? His enim altare et levatur, et portatur, quoniam evangelica prædicatione Christi nomen, et gloria ubique D terrarum delata est. Sed a quibus? a santis utique apostolis et evangelistis, episcopis Ecclesiæque doctoribus. Isti enim sunt illi vectes, quibus altare portatur; isti circulos aureos, id est Evangelia penetrant, eorumque sententiis involuti ab eis non separantur. De his enim scriptum est: « Qui ascendis super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (Habac. iii, 8). » Isti enim et vectes dicuntur, et equi, qui beue dicuntur esse de lignis setim, utpote fortes, incorruptibiles et æterni. Sunt autem deaurati, quia multa sapientiæ luce refulgent.

« Ponesque altare contra velum, quod ante arcam » pendet testimonii coram propitiatorio, quo tegitur » testimonium, ubi loquar tibi. » Contra velum namque ponitur altare, et non inter velum, quatenus et ab omnibus videatur, et thymiamatis odore, quod in eo adoletur, omnes perfundat et repleat. Hoc est enim quod Dominus ait: « Ego palam locutus sum

A mundo semperque docui in synagoga, ubi omnes Judæi conveniunt (Joan. xviii, 20). » Stat autem altare coram propitiatorio, quoniam Christus Dominus noster propitiationis misericordiæ nunquam obliviscitur, semperque ad propitiatorium respicit, semperque ad se venientibus miseretur. Ibi autem loquitur Dominus, in eo loquitur Dominus, quia ipse est Deus et Dominus. Sequitur:

« Et adolebit incensum super eo Aaron, suave » fragrans mane, quando componet lucernas, incen- » det illud, et quando collocabit eas ad vesperum, » uret thymiana sempiternum coram Domino in » generationes vestras. » Aaron namque ipse est Jesus pontifex et sacerdos noster, qui super altare carnis assumptæ omnium thymiamatum fragrans odore, cunctos per circuitum suæ famæ notitia delectabat: hoc faciebat mane et vespere. Quid est mane, et vespere? omni tempore: mane enim diei, vespere autem noctis est initium; mane autem pro die, vespere autem pro nocte ponitur; dies vero et nox omne tempus significant. Mane ergo, et vespere lucernas Aaron componebat et collocabat, quoniam Christus Dominus noster, verbi doctrina, virtutum admiratione, gratiarum diversitate fideles suos omni tempore illuminabat talibus enim lucernis illuminantur fidelium corda.

« Non offeretis super eo thymiana compositionis » alterius, nec oblationem, nec victimam, nec liba- » bitis libamina. » Nihil enim extraneum, vel corruptum, vel vitiatum, nihil deterioris dogmatis offeretur in hoc altari; quoniam Christus Dominus noster « peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (I Petr. ii, 22): nihil nisi justitiam, pietatem, mansuetudinem, charitatem, sapientiam, concordiam, pacem, et similia hoc altare redolet; talis hinc odor funditur, talia thymiamata fragrant. Cum enim Apostolus dicat: « Christi bonus odor sumus Deo in omni loco (II Cor. ii, 15); » qualem ipsum Christum odorem esse putamus?

« Et deprecabitur Aaron super cornua ejus semel » per annum in sanguine, quod oblatum est pro » peccato, et placabitur super eo in generationibus » vestris, Sanctum sanctorum erit Domino. » Semel enim pontifex noster Jesus Christus super hujus altaris cornua, id est in humanitate, quam de virgine matre susceperat, pro peccatis Judæorum deprecatus est Patrem, quando dixit: « Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34). » Ipse enim sacerdos, ipse hostia, ipse altare in proprio sanguine « introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa (Hebr. ix, 12): » hoc enim sacrificio, hujus pontificis precibus, cunctis generationibus placatus est Dominus, Quod autem sequitur: Sanctum sanctorum erit Domino, » de altari intelligi debet: corpus enim Christi Sanctum sanctorum est, quoniam ab eo cætera sanctificantur. Hucusque de altari.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: » Quando tuleris summam filiorum Israel, juxta » numerum, dabunt singuli pretium pro animabus

Domino, et non erit plaga in eis, cum fuerint A
 siti. Hoc autem dabit omnis, qui transit ad
 in dimidium sicli, juxta mensuram templi.
 s viginti obolos habet. Quod habetur in nu-
 a viginti annis et supra dabit pretium (243). »
 inquit, qui numeratur, id est, qui transit ad
 qui re et nomine ascribitur in populo Dei,
 etium, non sit vacuus, nec sine munere, quia
 otio animæ propriæ divitiæ. Sed quid dabit?
 um sicli. Siclus enim viginti obolos habet;
 ergo decem obolos. Sed quare decem? Vis au-
 rare? Quia decem sunt verba legis; tanto enim
 unusquisque redimit animam suam. Non oc-
 unum siclum dedisti; non es mœchatus,
 iclos dedisti; non fecisti furtum, tres siclos
 , et sic in cæteris. Tot enim das siclos quot
 ta custodis. Unde et secundum mensuram
 dari jubentur. In templo enim lex est. In tem-
 calogus reperitur et metitur. Dant autem pre-
 viginti annis et supra, quia ejus pretium non re-
 , quia decem non duplicat, quia Testamentum
 iter non intelligit, quia secundum litteram, et
 m utriusque Testamenti non laudat expositio-
 line enim Judæi, hinc et Manichæi reprobantur.
 ves non addet ad dimidium sicli, et pauper
 minuet; susceptamque pecuniam, quæ col-
 lecta a filiis Israel, trades in usus tabernaculi
 nonii, ut sit monumentum eorum coram Do-
 , et propitiatur animabus illorum. » Dives
 d medium sicli nihil addit, quoniam qui de-
 rba legis observat, nihil est, quod 116 ulte-
 rat. Pauper vero nihil minuere debet, quoniam
 n uno offendit, factus est omnium reus (Jac. 11,
 Omnis autem hæc pecunia tradatur in usus
 aculi testimonii, ut quicumque legis mandata
 it, non ad favorem vulgi, sed ad animæ utili-
 hoc faciat, semperque illud in mente has-
 s : « Amen dico vobis, receperunt mercedem
 (Matth. vi, 40). » Tales enim tabernaculo
 onii inutiles sunt; quoniam muri Jerusalem
 non ædificantur.

cutusque est Dominus ad Moysen, dicens : Facies
 bium æneum cum basibus suis ad lavandum,
 s illud in tabernaculum testimonii, et altare,
 issa aqua, lavabunt in eo Aaron, et filii ejus
 us suas ac pedes, quando ingressuri sunt ta-
 aculum testimonii, et quando accessuri ad
 e, ut offerant in eo thymiana Domino, ne
 moriantur, legitimum sempiternum erit ipsi,
 imini ejus per successiones. » Quid enim per-
 , nisi baptismum? Quid per basim ejus, nisi
 intelligamus? Est autem labium æneum,
 am sine sono, confessionisque voce non datur
 mus : « Corde enim creditur ad justitiam, ore
 confessio fit ad salutem (Rom. x, 10). » Unde
 rualis, qui loqui non possunt, alii fidem pro-

) Cod. Casin. Omnis, inquit, qui habetur in numero, qui et re, et nomine ascribitur in parte Domini,
 etc.

mittentes intercedunt. Ponitur autem labium inter
 tabernaculum et altare, ut quicumque tabernaculum
 ingredi, vel ad altare accedere desiderat, prius aqua
 lavetur, et baptismi sacramento regeneretur. Et
 prius quidem Aaron cum filiis suis, nunc autem sa-
 cerdotes nostri cum omnium fidelium multitudine in
 hoc labio lavantur : omnes enim aut sacerdotes sum-
 mus, aut filii sacerdotum. Et illi quidem manus et
 pedes, nos autem totum corpus lavantes, ab omni
 vitiis sorde mundamus, quamvis non indigeat,
 nisi ut pedes lavet. Lavamus tamen et nos quotidie
 pœnitentia peccatorum, compunctionis lacrymis et
 pietatis, misericordiæque operationibus. Nam et hoc
 labium est, in quo sacerdotes ad altare accessuri,
 quotidie lavari et mundari debent, ne forte morian-
 tur. Si ergo timent mori, laventur ne moriantur;
 non accedant ad altare nisi loti : prope est aqua,
 prope sunt lacrymæ et pœnitentia. Sic enim David,
 sic et Petrus mundatus est, aliter enim ulterius
 baptizari non licet.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens :
 » sume tibi aromata primæ myrrhæ et electæ, quin-
 » genlos siclos, et cinnamomi aromatici medium,
 » id est ducentos quinquaginta siclos, calami simili-
 » ter ducentos quinquaginta siclos, casia autem
 » quingentos siclos in pondere sanctuarii, oleum de
 » olivæ mensuram hin. » Per has enim quatuor
 species aromaticas, quatuor jam sæpe dictæ virtutes
 principales intelliguntur; id est prudentia, justitia,
 fortitudo et temperantia. Ex his enim si oleum
 S. Spiritus eis admisceatur, fit unguentum mira-
 bilis compositionis, quo quicumque perunctus fuerit,
 absque omni dubitatione sanctificatur. Hoc enim
 unguentum Salvatori nostro nomen dedit, ut Christus
 a chrismate diceretur : unde et ipse ait : « Spiritus
 Domini super me, eo quod unxit me, evangelizare
 pauperibus misit me (Luc. iv, 18). » Sequitur :

« Faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum
 » compositum opere unguentarii, et unges ex eo
 » tabernaculum testimonii, et arcam testamenti,
 » mensamque cum vasis suis, candelabrum, et uten-
 » silia ejus, altare thymiamatis et holocausti, et
 » universam supellectilem, quæ ad cultum eorum
 » pertinet, sanctificabisque omnia, et erunt sancta
 » sanctorum; qui tetigerit ea sanctificabitur. Aaron,
 » et filios ejus unges, sanctificabisque eos, ut sa-
 » cerdotio fungantur mihi. » Ipsum, inquit, taber-
 naculum, et quæcunque in tabernaculo sunt, ex su-
 pra dicto unges unguento, quoniam quidquid ex eo
 ungitur, sanctum sanctorum efficitur. Quidquid enim
 per tabernaculum, et ea, quæ in tabernaculo sunt,
 intelligi debeat, superius dictum est.

« Caro hominis non ungetur ex eo, et juxta com-
 » positionem ejus non facies aliud, quia sanctifica-
 » tum est, et sanctum erit vobis. Homo quicumque
 » tale composuerit, et dederit ex eo alieno, exter-

» minabitur de populo suo. » Caro, inquit, hominis A non ungetur ex eo; non enim carnis est hoc unguentum, sed mentis. Sed quid est hominis? Aaron, et filii ejus homines non erant? Homines enim in divina Scriptura pro iniquis et peccatoribus sæpe accipiuntur, secundum illud: « Vos autem sicut homines moriemini (*Psal.* lxxxii, 7). » Et Apostolus: « Cum enim, inquit, aliud dicat: Ego sum Pauli, ego Apollo, Cephæ, nonne homines estis? » (*I Cor.* i, 12.) Hoc ergo unguentum non peccatorum, sed sanctorum; non carnalium, sed spiritualium est: hoc solis sacerdotibus, solis sanctis et spiritualibus viris attribuitur. Unde et subditur: « Et juxta compositionem ejus non facietis aliud. » Hæretici enim, et maxime Simoniaci juxta compositionem ejus aliquid facere nituntur, B quoniam ex eisdem speciebus, eisdem sacramentorum verbis, suos episcopos et sacerdotes ordinant, sacros ordines tribuunt, et cætera sacramenta Ecclesiæ pretio vendunt, hoc autem alienis, sicut et ipsi sunt, et a fide catholica extraneis. Ideoque exterminantur de populo Dei, et a sanctorum consortio separantur. Hi enim sunt, quos Salvator noster de templo ejecit. Hactenus de unguento.

« Dixitque Dominus ad Moysen: Sume tibi aromata, stacten, et onycham, galbanum boni odoris, » et thus lucidissimum; æqualis ponderis erunt omnia: faciesque thymiama compositum opere unguentarii, mistum diligenter, et purum, sanctificatione dignissimum. » Quid enim per has quatuor species odoriferas, quarum naturali virtute vulnera curantur, et sanantur, nisi quatuor Evangelia intelligimus? Omnia autem æqualis ponderis sunt, quoniam unius ejusdemque sunt veritatis et auctoritatis. Miscentur autem omnia simul, ut quod in uno Evangelio non habetur, in alio reperiat; atque, dum in quibusdam inter se vicissim concordant, in nullo autem discordant, suaviorem satis reddunt odorem. Onycha autem, quæ *ungula* interpretatur, non bene a nostris cognoscitur. Hæc autem quanto ordine, ratione, et secundum eam veritatem, quæ scripta sunt, populis exponuntur; tunc nimirum fit ex eis thymiama compositum opere unguentarii, mistum diligenter, et purum, et sanctificatione dignissimum. Hujus autem compositionis peritissimus unguentarius Apostolus fuit, qui sicut sapiens architectus fundamentum posuit, et inter perfectos sapientiam loquens, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrificeret. Hoc enim thymiamate redolens, dicebat: « Gratias autem Deo, qui dedit pignus in cordibus nostris (*II Cor.* v, 5), » et « odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, in his, qui salvi fiunt, et in his, qui pœreunt: aliis enim sumus odor vitæ in vitam: aliis odor mortis in morte (*II Cor.* ii, 14). »

(244) Quod hic dicit commentator de Evangeliorum auctoritate comparative ad Cantica canticorum, non est intelligendum de fundamento fidei, quod æquale est in omnibus sacris libris; sed quoad res, de quibus agitur in Evangeliiis; quæ cum perspicuæ sint, generatim loquendo, morumque regulas sæpissime

« Camque in tenuissimum pulverem cuncta » tuderis, pones ex eo coram testimonio tab » culi, in quo apparebo tibi; sanctum sanct » erit vobis thymiama. » Tunc enim in tenuiss: pulverem univ ersa contundimus, quando Ev » liorum sententias subtiliter indagantes, et frequ » ruminatione frangentes, ad spiritualem intelliger » redigimus. Sicut enim aromata, quando tertu » suavius redolent, ita et sancta Scriptura q » plus ruminatur et frangitur, tanto suaviorem pr » odorem. Ponimus autem ex hoc thymiamate c » testimonio tabernaculi, quando Novum Testame » Veteris Testamenti testimonio comprobamus. » autem Novum Testamentum quodammodo c » Vetere, dum ad se defendendum ejas testimo » expectat: sicut enim Evangelium testimoniu » Ecclesiæ, ita et lex testimonium est tabernac » ibi quidem, id est in testimonio, in sacris vol » nibus apparet Dominus Moysi, quia sanct » Scriptorarum documentis Deum cognoscimus. » videre Deum, vis eum cognoscere, vis audire loq » tem? Lege Evangelia, lege Exodum, lege l » Moysi, lege apostolos et prophetas: hic enim » rebit tibi Dominus, hic hujus potentiam et virt » cognosces. Unde Psalmista: « Quærite Dominu » confirmamini, quærite faciem ejus semper (*Psal* » 4). » Est autem hoc thymiama sanctum sancto » quia multo magis sunt auctoritatis Evangelia, c » Cantica canticorum (244).

« Talem compositionem non facietis in » vestros, quia sanctum est Domino. Homo qu » que fecerit simile, ut odore illius perfratur, » bit de populis suis. » Audite hoc, hypocritæ, a » hoc avari, quia non ad laudem Dei, non ad an » rum ædificationem, sed ad usus mortiferos, ut » tiis abundetis, ut marsupia impleatis, Scripl » exponitis, Evangelia prædicatis, et sanctam » sancte compositionem in proprio facitis. Vobis » per Psalmistam a Domino dicitur: « Peccatori » tem dixit Deus: Quare tu enarras justitiam m » et assumis testamentum meum per os tuum » (*Psal.* xlix, 16). Vos ergo peribitis, vos de po » Dei ejiciemini, qui odore sanctæ compositionis » cite perfruemini, vobis enim talem compositioner » cere, hunc odorem spargere, hoc thymiama co » nere interdictum est. Et hæc de thymiamate suffic

CAPUT XXXI.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dic » » Ecce vocavi ex nomine Bæeleel filiorum Huri, » Hur, de tribu Juda, et implevi eum Spiritu » » sapientia, et intelligentia, et scientia in omni o » » ad excogitandum quidquid fieri potest in aur » » argento, et ære, marmore, et gemmis, et div » » late lignorum, dedique ei socium Ooliab fi

præbeant; quæ vero in Canticis canticorum ha » tur, mysterio sint admodum plena; proinde qu » praxim, ut ita dicamus, multo utilius, et commu » est id, quod suppeditant Evangelia, quam qua » Canticis continentur.

isamech de tribu Dan, et in corde omnis eru-
 A » posni sapientiam, ut faciant cuncta, quæ præ-
 tibi, tabernaculum fœderis, et arcam testi-
 ii, et quæ superius dicta sunt. » Beseleel
 retatur *umbra Dei*, per quam apostolos intelli-
 , qui sub umbra et protectione omnipotentis
 nem spem habentes, nullum tribulationum et
 itatum æstum timuerunt. Hos autem ex no-
 vocavit Dominus, quoniam ex millibus eos
 simos elegit, sicut ipse ait : « Non vos me
 is; sed ego elegi vos (*Joan. xv, 16.*) » Quod
 nomine vocatur, non casu, sed providentia
 r. Hi autem filii Huri, filii Hur. Hur enim, et
 ynis, vel *lumen* interpretatur. Sunt ergo apo-
 llii Christi, Christus autem Filius Dei, quoniam
 le igne, lumen de lumine Christus est. Qui
 le tribu Juda esse dicuntur, quoniam de eis
 im est : « Principes Juda duces eorum
 LXVII, 28). » Judas enim *confessio* 118 inter-
 ur. In Christi autem, et pro Christi confes-
 apostoli mortui sunt. Huic ergo, id est Beseleel
 socius Ooliab, qui interpretatur *protectio mea*.
 autem significat episcopos et doctores, quorum
 tio Deus est omnium pater atque Creator. Est

Ooliab filius Achisamech, qui fratrem suum
 as interpretari dicitur. Ille vero, qui fratrem
 roborat, Christus est, qui fratri suo proprio,
 et Christiano, robur, virtutem et constantiam
 r ubique tribuit. Unde et discipulis suis ait :

vos deseram, neque derelinquam (*Joan. xiv, C*
 Itemque : « Ecce ego vobiscum sum om-
 diebus usque ad consummationem sæculi
 . xxviii, 20). » Et alibi : « Estote ergo pru-
 sicut serpentes, et simplices sicut columbæ
 . x, 15.) » Hæc enim, et similia Dominus di-
 fratres suos roborat. Est ergo Ooliab filius
 mech, id est filius Christi, qui, sicut diximus,
 suos roborat. Qui merito de tribu Dan esse
 etur, siquidem Dan *judicans* interpretatur;
 autem ad judicandum universum mundum Do-
 tribuit. Vos ergo episcopi, doctores, vos filii
 qui fratres suos roborat, vos filii Achisamech,
 erate, qui socii estis Beseleel, quem Dominus
 t ex nomine, socii estis apostolorum, quos
 us ad fidem prius vocavit, quibus nomina im-
 , quos omnium principes elegit ex omnibus.
 nim Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ et intel-
 , omnisque scientiæ replevit, ut tabernaculum
 uod est Ecclesia, admirabili artificio, et inef-
 magisterio componerent. Quibus vos episcopi,
 tores, omnesque viri eruditi, socii, adjutores,
 operadores dati estis; ædificate ergo domum
 nstate, laborate, orate, et dicite : « Benigne
 eus in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur
 Jerusalem (*Psal. l, 19.*) » Quoniam autem de
 aculo, et arca, et mensa, et candelabro, et de
 us, quæ hic enumerantur, sufficienter superius
 uimus, ista nos prælibasse sufficiat.
 ocutusque est Dominus ad Moysen, dicens :

» Loquere filiis Israel, et dices ad eos : Videte, ut
 » Sabbatum meum custodiatis. » Satis enim Moyses
 jam superius de Sabbato locutus est, satisque
 nos de Sabbato exposuimus. Non enim sine
 causa Sabbati observantia toties replicatur, non
 sine causa Dominus dicit : « Videte, ut sabbatum
 meum custodiatis. » Custodite, inquit Sabbatum
 meum; custodite requiem meam; sic requiescite, ut
 ego; requiescite, inquam, a malo, cessate ab iniqui-
 tate : hoc enim significat requies Sabbati; male
 enim celebrat Sabbatum, qui a bonis operibus vacat.
 Nam et Christus in Sabbato operabatur, scilicet ea
 quæ in Sabbato operari licebat, quod quidem male
 Judæi intelligentes, dicebant : « Hic homo non est a
 Deo, qui Sabbatum non custodit (*Joan. ix, 16.*) »
 B Bonum ergo in Sabbato facere licet. Quoties ergo
 peccamus, Sabbatum violamus, quandiu vero bonum
 agentes a malo cessamus, Sabbatum custodimus,
 cum Deo quiescimus, et festivum diem legitime cele-
 bramus. Non igitur uno die cum Judæo, sed omni
 tempore sabbatizandum Deo.

« Deditque Dominus Moysi, completis hujusmodi
 » sermonibus in monte Sinai, duas tabulas testimonii
 » lapideas scriptas digito Dei. » Quia enim duri, la-
 pidei et increduli semper Judæi fuerunt, ideo legem
 in lapidibus scriptam suscipere meruerunt, ut saltem
 per duritiam lapidum, cordis sui duritiam intelligerent.

CAPUT XXXII.

« Videns autem populus, quod moram faceret
 C » descendendi de monte Moyses, congregatus ad-
 » versus Aaron ait : Surge, fac nobis deos, qui nos
 » præcedant : Moysi enim huic viro, qui nos eduxit
 » de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit. » Di-
 cis, popule stulte et insipiens ad Aaron : Fac nobis
 deos. Nunquid Aaron scit facere deos? Cur potius
 non dicis Aaron : Sis nobis deus? Si enim Aaron
 creat deos, diis melior est Aaron. Expectato pau-
 lisper donec veniat Moyses, et ipse te edoceat quid
 sit Deus. Venit enim Moyses, descendit Christus, et
 docuit quid sit Deus; nesciebat enim adhuc quid
 esset Deus.

« Dixitque ad eos Aaron : Tollite inaures aureas
 » de uxorum, filiorumque, et filiarum vestrarum
 » auribus, et afferte ad me. Fecitque populus quæ
 » jusserat, deferens inaures ad Aaron; quas cum
 » ille accepisset, formavit ex opere fusorio, et fecit
 » ex eis vitulum conflatilem. Dixitque : Hi sunt dii
 » tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. »
 Quid autem sunt inaures, nisi aurium ornamenta?
 Quid vero aurium ornamenta, nisi auditus? Aures
 enim, quæ non audiunt, nequaquam ornate sunt.
 Fabricantes ergo vitulum perdunt Hebræi auditum,
 quoniam, si bene audirent, vitulum non prædicarent.
 Unde ipse Dominus ait : « Israel si me audieris, non
 erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum
 (*Psal. lxxx, 10.*) » Hoc enim Jacob significavit, qui
 ad radicem Sichem prope Terabinthum inaures li-
 liorum simul cum idolis terræ suffodit. Sed quid
 dicis Israel? Isti sunt dii tui, qui te eduxerunt de

terra *Ægypti*? Boves tibi mare rubrum speruerunt? A boves tibi manna dederunt? Mutasti enim gloriam in similitudinem vituli comedentis fenum. Quid est fenum? dicit propheta: « Vere fenum est populus (*Isai. xl, 8*). » Populum ergo comedit vitulus iste. Fuge ergo vitulum, ne devoret te.

« Quod cum vidisset Aaron, ædificavit altare coram Domino, et præconis voce clamavit, dicens: Cras solemnitas Dei est. Super gentesque mane obtulerunt holocausta, et hostias pacificas. Et sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. » *Ædificavit enim Aaron altare coram Domino, sed non Domino. Cuncta enim respicit Dominus. Exaggeratio mali est. Unde Psalmista: « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci (*Psal. l, 4*). » Te præsentem, teque videntem, malum facere non timui, nec erubui. Multum ergo peccavit Aaron, qui in tanto facinore consensum præbuit. Multum peccant et illi episcopi, et sacerdotes (qui tunc quidem per Aaron significabantur) si delinquenti populo favent, et eorum stultitiam non redarguunt.*

« Locutus est autem Dominus ad Moysen: Vade, descende: peccavit populus tuus, quem eduxisti de terra *Ægypti*. Recesserunt cito de via quam ostendisti eis. » Peccavit, inquit, populus jam non meus, quoniam alium deum sibi elegit: peccavit, inquit, populus tuus, quem diligis, pro quo semper intercedis; imo nec meus, nec tuus, quoniam me sprevit et te. Ironice igitur accipiatur « populus tuus. »

« Rursumque ait Dominus ad Moysen: Cerno quod populus iste duræ cervicis sit, dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam. » Duræ, inquit, superbæ et indomabilis cervicis est populus iste, neque legis et justitiæ frenis coerceri et retineri valet: dimitte ergo me, noli pro eo intercedere, cesset jam nunc deprecatio tua; ipsa enim me tenet, ipsa indignationem meam avertit, ipsa interposita me illos flagellare et delere non permittit. Notandum ergo quantum sanctorum valeant preces, quæ solæ Deum retinent, ejusque indignationem, et iram placant. Moyses autem non suam gloriam quærens, sed pro populo sollicitus deprecabatur Dominum dicens: « Cur, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum? quiescat ira tua, recordare Abraham, Isaac, et Jacob, ex quibus isti originem ducunt. Placatusque est Dominus, et non delevit populum suum. »

« Et reversus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonii manu Dei scriptas ex utraque parte, et factas opere Dei. » Scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis: inde enim dicuntur tabulæ testimonii, quia quid Deus velit, quidque nolit, testantur ejusque voluntatis dant nobis testimonium. Dicit enim Apostolus: « Concupiscentiam nesciebam, » subauditur, esse peccatum (243), nisi lex diceret, non concupisces rem proximi

tui (*Rom. vii, 8*), » lex igitur dat testimonium, concupiscentiam esse peccatum. Credamus ergo testimonio legis, quæ, quia semper verum dicit et nunquam mentitur, non immerito testimonium appellatur: huic enim testimonio nemo contradicere audeat; ultima probatio est legis auctoritas. Hæc autem scripta est manu Dei, opera Dei, et scriptura Dei; nihil humanum est in ea, tota divina est; tota, Deo dictante et scribente, composita est; unde veritate et auctoritate plena est. Cur autem ex utraque parte tabulæ scribuntur, nisi, ut legis testimonia dupliciter legantur et intelligantur? Duplex enim est intelligentia legis. Sequitur:

« Cum appropinquasset ad castra, vidit et vitulum, et choros. » Iratusque projecit de manu tabulas, et confregit eas ad radicem montis. Irascitur Moyses, et frangit tabulas; populus peccat, et tabulæ franguntur; populus peccat, et lex destruitur. Ut quid hoc? Si enim Moyses tabulas non fregisset, populo non pepercisset. Et quid proderat, quod orando Deum placaverat, si ipse eos ex legis imperio non occidisset? lex enim: « Qui immolat diis, occidetur, præterquam Domino soli (*Exod. xxii, 20*). » Noluit ergo cum tabulis, noluit cum legis rigore ad populum delinquentem venire, sed tabulas fregit, legem evacuavit, et populo delinquenti pepercit. Quoties enim respectu pietatis episcopus peccatori alicui miseretur, et timet, ne in pejus ruat, tunc tabulas quodammodo frangit, et legis austeritatem relinquit. Et quidem sic tabulas frangere, legisque rigorem aliquando pro pietate deserere, non magnum puto esse peccatum. Unde et Moyses pro fractis tabulis nusquam a Domino reprehenditur. Sed audi quod sequitur: « Arripiensque vitulum, quem fecerant, combussit, et contrivit usque ad pulverem, quem sparsit in aqua, et dedit ex eo potum filiis Israel. » Hinc enim cui Moyses irascebatur, ostenditur; vitulo enim irascebatur, et peccatum destruere conabatur. Contrivit ergo vitulum usque ad pulverem, misitque in aquam, potum dedit filiis Israel. Sed quare misit in aquam, quare ex eo potum dedit filiis Israel? Fortasse ut fenum biberunt vitulum, quia vitulus comedit fenum. Bibunt autem Judæi, quia cupidi sunt, et avari: bibunt aurum idoli, quia idololatricæ et sacrilegi. Sic enim hæc mortifera potio, hæc doctrina idololatriæ eorum viscera penetravit, ut vix aliquando ab idolorum cultura avelli et separari potuerint. Hic enim vitulus, et hic potus vituli, vitulos Samariæ, et decem tribuum idololatriam significabant. Decem enim tribus pulvere vituli, id est idololatriæ doctrina Jeroboam in Samaria inebriabat, quando vix duæ tribus in Judæa legi attenderent et prophetis.

« Videns autem Moyses, quod populus esset nudus (spoliaverat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, et inter hostes nudum constituerat) et stans in porta castrorum ait: Si quis est de minimi, jungatur mihi. » Postquam enim Moyses,

(243) Vitulus hic editionis locus ex codice Laurentiano suppletur.

portuit, redarguit Aaron de peccato suo, notum scelus penitus inultum esse, 1200 præ- quia, sicut Apostolus ait : « Hæc omnia in contingebant illis; scripta sunt autem ad coram nostram (I Cor. x, 11), » præcepit ut unus- que fratrem, et amicum, et proximum suum- ceret. Cecideruntque in die illo viginti et tria hominum. Erat enim populus Dei protectione, ne nudatus, et propter ignominiam sordis, idelicet, quem adoraverat, inter hostes nudus stus. Undique enim, per circuitum hostes ha- bant, qui si scirent populum illum sic peccasse, non minus offendisse, sic sine viribus esse, sic- que potuissent. Et Aaron quidem Dei protectione- nisque eum nudaverat, quia in idolo fabri- ca consenserat. Præcipit ergo Moyses his, qui erant, qui idolum non adoraverant, qui arma non habuerant, ut gladiis accincti, fratres et proximi- fierent. Quibus mox iussa complentibus ait : « Consecratis manus vestras hodie Do- minus in filio, et fratre suo, ut detur benedictio. » Merito enim eis benedictio eorumque manus, et opera Domino; et a- que consecrantur, quia et Moysi obediunt, et iurias vindicant, et in perimendis idololatris, i ducti, nec filiis, nec fratribus parcunt. Hoc fecerunt filii Levi, qui sororis Dinæ stuprum si vindicasse leguntur. Reversusque Moyses inquit ait : « Obsecro, Domine, peccavit po- tiste peccatum magnum, feceruntque sibi iureos; aut dimitte eis hanc noxam, aut, si egeris, dele me de libro quem scripsisti. Cui dicit Dominus : Qui peccaverit mihi, delebo de libro meo. » Sic enim loquitur Moyses, homo, ex nimia dilectionis affectione hoc dicit : inquit, parce eis, aut me simul perde cum il- lo quidem et Apostolus ait : « Optabam et thema esse a Christo pro fratribus meis (Rom. » Unde et usque hodie Ezechias rex a Judæis- itur, quod pro se tantum, et pro omni po- avit, dicens : « Bonus sermo Domini, fiat pax as in diebus meis (IV Reg. xx, 19). » Quod- uit : « Dele me de libro quem scripsisti; » intelligere de memoria tua. Si enim in Dei, quasi in libro, sanctorum omnium no- cripta sunt; de quo quidem, nisi ad mortem- rint, deleri non possunt. Hic est enim liber quo qui scribitur, in æternum et sine fine- nde et Dominus ait : « Qui peccaverit mihi, eum de libro meo (Exod. xxxii, 33). » Con- ergo dicebat Moyses : « Dele me de libro quia se nihil peccasse sciebat, et Deum in- hil facere posse non ignorabat. Sequitur:

autem vade, et duc populum istum quo lo- sum tibi, angelus meus præcedet te; ego in die ultionis visitabo et hoc peccatum. Percussit ergo Dominus populum pro reatu- tili, quem fecit Aaron. » Quando enim pro

reatu vituli populum Dominus percussit (nisi forte illud intelligatur, quod superius legitur, viginti tria millia uno die cecidisse) nusquam hic dicitur. Dies au- tem ultionis aut in hac vita, aut in alia intelligi potest.

CAPUT XXXIII.

« Locutusque est Dominus ad Moysen : Vade, » ascende de loco isto tu et populus tuus, quem » eduxisti de terra Ægypti, in terram quam juravi » Abraham, Isaac et Jacob, dicens : Semini tuo » dabo eam, et mittam præcursorem tui angelum » meum. Non enim ascendam tecum, quia populus » duræ cervicis est, ne forte disperdam te in via. » Angelum, inquit, meum mittam ante te : mei autem præsentiam tantum, ut hactenus, ulterius non ha- bebis. Corruptus es enim, me negando, et vitulum adorando : peccasti enim peccatum maximum. Hoc autem in persona totius populi dicitur Moysi. Quare autem eos præcedere nolit, reddit causam : « Quia populus, inquit, duræ cervicis est, » ego autem cer- vicatos et superbos ferre non possum : unde facile accidere potest, ut si tibi præsens fuero, disperdam te in via. Quid est autem, quod sic Veritas loquitur? quid est, quod modo non se facturum esse promit- tit? Conditionalia enim sunt verba Dei; dum sanc- clorum precibus aliquando flectitur, contra hoc quod dixerat, facere videtur. Unde quamvis modo populo, dicat : non ascendam tecum; postea tamen ascendit secum. Ascendit ergo secum, et non ascen- dit secum : secum quidem, quia substantia non mu- tatur; non secum autem, quia per pœnitentiam al- ter efficitur. Unde et subditur. « Audiens populus » sermonem hunc pessimum, luxit, et nullus ex » more indutus est cultu suo. » Alter enim erat quo- dammodo populus iste, qui pœnitens lugebat : alter ille, qui vitulum adorabat; cum hoc igitur, et non cum illo ascendit Dominus. Verum igitur est, quod cum eo et ascendit, et non ascendit.

« Dixitque Dominus ad Moysen : Loquere filiis » Israel : Populus duræ cervicis es, semel ascendam » in medio tui, et delebo te; jam nunc depone or- » natum tuum, ut sciam quid faciam tibi. Deposue- » runt ergo filii Israel ornatum suum ad montem » Oreb. » Sæpe enim Dominus vindictam sumpsit de populo illo, sæpe illum multis tribulationibus af- flixit : nunc Philistæis, nunc Assyriis, nunc Chal- dæis, nunc aliis nationibus eos tradens; cito tamen eorum misertus, non eos delebat, sed in patriam re- ducebat. Quod ergo hic dicitur : « Semel ascendam in medio tui, et delebo te, » de utroque Salvatoris nostri adventu intelligi potest. In primo namque ad- ventu suo eos delevit, quia virtute, regno, sacerdo- tio et prophetarum oraculo eos privavit; insuper et Romano exercitui tradens, cunctis gentibus subjugavit. At vero in secundo, qualiter eos debeat expositione non indiget. Deposuerunt autem filii Israel ornatum suum, et pœnitentiæ induti sunt indumentis, quatenus Dei indignationem mitigarent. Hoc autem fecerunt ad montem Dei Oreb. Oreb *corvus* interpretatur, cujus color satis est pœnitenti- bus familiaris. Quod autem ait : « Ut sciam, quid

faciam tibi, » tale est, ac si diceret : Ut scire te A faciam voluntatem meam, et quid tibi pœnitenti facturus sum.

« Moyses quoque tollens tabernaculum, tetendit » extra castra procul, vocavitque nomen ejus, ta- » bernaculum fœderis. » Si enim hoc de illo taber- » naculo intelligitur, quod Beseleel, et Ooliab fecerunt, anticipatio est, alioquin prius Moyses tetendit tabernaculum, quam tabernaculum factum fuisset; quod fieri nequit. Tetendit autem extra castra, quia longe a peccatoribus salus. Vocatur autem tabernaculum fœderis, quia ibi Deus cum populo posuit fœdus : ibi et lex posita est in qua totum fœdus continebatur; ibi judicia dantur, ibi quæstiones solvuntur, ibi cum Moysse Dominus loquitur, ibi columna nubis ab omnibus ceruitur. Sed quid columna nubis, nisi Verbum incarnatum? Ut enim Dominus in nube, sic Deus in homine loquebatur et cernebatur : videbant enim nubem, videbant humanitatem, audiebant vocem, nec tamen agnoscebant Deum; si enim agnovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. De hac enim nube per prophetam dicitur : « Ecce ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum (Isai. xix, 1); » per quam carnem illam intelligimus, quam de virgine Maria Christus suscepit.

« Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie » ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum » suum. » Facie namque ad faciem, et præsens præsenti loquebatur : interrogabatur et respondebat, seque vicissim audiebant et intelligebant; sic enim loquitur homo ad amicum suum. Non enim Moyses aliter videbat faciem Dei, qui utique invisibilis est, et qui carnis oculis videri non potest. Cum ille reverteretur in castra, minister ejus Josue : filius Nun, puer, non decebat de tabernaculo. Nec Josue de tabernaculo, nec Jesus de Ecclesia recedit : « Ecce ego, inquit, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Hic est puer, hic est filius unius anni; hic est ille parvulus, qui major est in regno cœlorum, hic est minister Moysi, hic est qui venit ministrare, non ministrari, et ponere animam suam redemptionem pro multis. Unde ipse Moysi, id est suis discipulis, qui nunc per Moysen significantur, ait : « Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat (Luc. xxii, 27). »

« Dixit autem Moyses ad Dominum : Præcipis, » ut educam populum istum, et non indicas mihi » quem missurus es mecum, præsertim cum dixe- » ris : Novi te ex nomine, et invenisti gratiam co- » ram me. » Quia enim superius dixerat : « angelus meus præcedet te, » ipsum sibi angelum nominatim, et expressius indicari postulat. Est enim unicuique genti unus angelus a Deo præpositus. Unde et Michael archangelus proprie gentis Judæorum esse perhibetur, sicut in Daniele scriptum est : « Et nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael archangelus princeps vester (Dan. x, 21). » Judæis

enim loquitur; sed quid est quod ait : « Præsertim » cum dixeris, novi te ex nomine. » Non enim magnum est, aliquem cognoscere ex nomine : quis enim est, quem Deus non cognoscat ex nomine? Si ergo omnes cognoscit ex nomine, quare dixit Moysi : « Novi te ex nomine. » Quid est novi te? Quid est ex nomine? Novi enim te, aliquando significat, diligo te. Unde et quibusdam in judicio dicturus est Dominus « Amen dico vobis, nescio vos (Matth. xxv, 12), » id est, non vos diligo. Sic igitur in hoc loco, novi te, id est diligo te. Unde hoc probari potest? ex nomine. Considera nomen tuum, quare enim, diceris Moyses? utique, quia de aqua assumptus es (246). Sed quare, cunctis Hebræorum infantibus in Ægyptiis aquis pereuntibus, »u solus ne perires assumptus es? Quis hoc fecit, nonne ego? Interpretare ergo nomen tuum, et ex ipso nomine intelliges, quia novi te, quia dilexi te, quia a principio invenisti gratiam coram me.

« Si ergo inveni gratiam in conspectu tuo, ostende » mihi faciem tuam, ut sciam te et inveniam gratiam » ante oculos tuos. Respice populum tuum, gentem » hanc. » Ostende, inquit, mihi faciem tuam, ut per hoc me intelligam invenisse gratiam ante oculos tuos : ostende, ut sciam te, ut videam, et intelligam te. Quid est hoc? Si enim Dominus loquebatur cum Moysse facie ad faciem, cur Dei faciem sibi Moyses ostendi desiderat? Aliud est enim loqui facie ad faciem, aliud videre faciem. Potest enim fieri, ut facie ad faciem cum aliquo loquaris, et eum nec videas, nec videaris, quod quidem in nocte sæpe contingit. Facie ergo ad faciem, et præsentialiter Moyses cum Domino loquebatur; tamen erat aliquid, et quidem multum aliquid, quod de Deo cognoscere et videre desiderabat; ejus enim proprium esse, nec videri in hac vita, nec intelligi potest. « Dixitque Dominus : Præcedet te facies mea, » et requiem dabo tibi. » Illum enim præcedit facies Domini, quem facies Domini sequitur : « Querite, inquit Psalmista, faciem ejus semper (Psal. cii, 4). » Si ergo semper sequitur, si semper præcedit, nunquam invenitur, nunquam ad plenum videtur. Et ait Moyses : « Si non tu ipse præcedas, non edu- » cas nos de loco isto. In quo enim scire poterimus » ego, et populus tuus, invenisse nos gratiam in con- » spectu tuo, nisi ambulaveris nobiscum, ut » glorificemur ab omnibus populis, qui habitant su- » per terram? » Ac si dicat : Non per angelum, non per ministrum, non per internuntium, sed per teipsum nos præcede, nobiscum auxiliare. Mirum valde quod loquitur Moyses, ac si ubique si præsentialiter Deus non sit, Dei præsentialiam exorat. Quamvis enim præsentialiter Deus ubique sit, eis tamen præsens esse non videtur, quos orantes et clamantes non exaudit. Rogat ergo Moyses, ut sic populum præcedat, sic semper præsentialiter adsit, ut semper in omnibus suis necessitatibus eis subveniat.

« Dixit autem Dominus ad Moysen : Et verbum

(246) Ex cod. Laurent. hæc quæ adduntur desumpta sunt, eademque præstat codex Casinen.

, quod locutus es, faciam. Invenisti enim gratiam me, et teipsum novi ex nomine. » Item superius exposuimus, et quomodo per se edat eos, et non præcedat, ostendimus. « Et Ostende mihi gloriam tuam. Respondit: ostendam omne bonum tibi, et in nomine ini vocabor coram te, et miserebor cui ro, et clemens ero in quem mihi placuerit, im ait: Non poteris videre faciem meam; enim videbit me homo, et vivet. » igitur est quid quæreret; quod si impedire non posset. Melius igitur Dominus quam Moyses sibi ipsi consulebat: « Ego Dominus ostendam tibi omne honum. » Ego si non modo, aliquando tamen meipsum m. Scriptum est enim in Evangelio, quia Dominus in monte transfiguratus est, Moyses cum eo loquentes apparuerunt, et tunc quine bonum Moysi Dominus ostendit: tunc et ine Domini vocatus est coram eo. Hoc autem is a principe apostolorum beato Petro: ait « Domine, bonum est nos hic esse (Matth. xvii, lic, inquit, est esse bonum, ubi ostendisti eipsum, qui es omne bonum. Quod autem r: « Miserebor cui voluero, et clemens ero n mihi placuerit (Exod. xxxiii, 19), » tale si diceret: Tu pro populo tuo rogas, tu pro orum corda et cogitationes non cognoscis, « Ego scio quos elegerim: ego miserebor iero (Joan. xiiii, 18), » qui nihil volo, nisi

iterum: Ecce, inquit, est locus apud me, supra petram. Cumque transibit gloria ponam te in foramine petræ, et protegam a mea, donec transeam: tollamque manum, et videbis posteriora mea, faciem autem i videre non poteris. » Potest enim hoc forlitteram intelligi, ut Moyses alicubi positus ini majestate aliquid subtilius cognoverit. ait: « Videbis posteriora mea, » incarnanysterium fortasse ei ostendit. Vidit autem et tunc posteriora Dei, quando Domino in transfigurato, Verbum videre meruit incarQuod quidem ejus posteriora dicitur, quia riori tempore, et in ultima ætate actum est. ce autem per Moysen apostolos intelligimus, um Domino loquebantur, et amici Dei ab mino appellati sunt. Stat autem Moyses sum: petra autem erat Christus; quoniam in risti SS. apostoli et stabiliti, et fundati sunt. tem positi non solum supra petram, verum i foramine petræ, quoniam in ingressu fidei, troitu Ecclesiæ stantes, cæteros in Ecclesiam risti fidem introducunt. Vocatur enim fides Jude cum Domino Petrus diceret: « Tu es s, Filius Dei vivi (Matth. xvi, 16), » mox em Dominus confirmans ait: » Et ego dico ia tu es Petrus (Ibid., 18), » id est super lem tuam, qua me dicis Filium Dei vivi,

A « ædificabo Ecclesiam meam (Ibid.). » Erat igitur Petrus, et simul cæteri apostoli cum Petro in foramine petræ, id est in porta et in ingressu fidei; si quidem fidei sententia ab eis promulgata est, super quam tota Ecclesia fundata est. Hos autem protexit Dominus dextera sua, hos munivit virtute et potentia sua, quia, sicut ipse ait, non perdidit ex eis quemquam (Joan. xvii, 12). Cumque Dominus pertransiret, et desuper montem Oliveti cælos ascenderet, extollens manus suas (sic enim in Evangelio scriptum est) quia elevatis manibus ferebatur in cælum (Luc. xxiv, 50), ostendit posteriora sua: ostendit eis glorificatam humanitatem et carnem suam; hæc enim fuerunt ejus posteriora, qui postea non est cum eis corporaliter conversatus. Ipsi ejus posteriora viderunt, quia quandiu videri potuit, illum euntem visu secuti sunt. Unde et ab angelis eis dicitur: « Viri Galilæi, quid statis aspicientes iu cælum? Hic Jesus, qui a vobis assumptus est in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum (Act. ii, 14). » Faciem autem ejus non viderunt, quia qualiter: « In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 2), » non est eis revelatum. Hæc est enim facies Dei.

CAPUT XXXIV.

« Ac deinceps: Præcide, ait, tibi duas tabulas » lapideas instar priorum, et scribam super eas » verba quæ habuerunt tabulæ quas fregisti. » Quod enim tabulæ franguntur, legis secundum litteram evacuatio fuit: quod vero iterum scribuntur, Novi Testamenti significatio est. Si enim spiritualiter intelligatur, sancte scribitur in utroque Testamento. » Esto paratus mane, ut ascendas statim supra montem Sinai, stabisque tecum, super verticem montis. Nullus ascendat tecum, videatur quisque per » totum montem. Boves quoque et oves pascantur » econtra. Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales ante fuerant, et de nocte consurgens ascendit » montem Sinai, sicut præceperat Dominus, portans » secum 123 duas tabulas. » Quod enim Moyses apostolos significet manifestum est. Solus igitur Moyses legem accepturus, montem ascendit, nullusque per totum montem videtur, quia a principio nascentis Ecclesiæ, soli apostoli a Domino vocati, cum nemo adhuc ejus fidem suscepisset, super montem Sion, super montem fidei ascenderunt, et non in tabulis lapideis, sed in fideli pectore Christi fidem susceperunt. Tamen, et hoc quod solus in monte erat Moyses, quod nemo per totum montem videbatur, quod nec boves, nec oves econtra pascebantur, significatio erat, quod lex, quæ ibi dabatur, litteræ ad tempus velamine tecta, aut a nullis, aut a paucis intelligeretur.

« Cumque descendisset Dominus per nubem, stetit » Moyses cum eo, invocans nomen Domini. Quo » transeunte coram eo, ait: Dominator Domine » Deus, misericors et clemens, patiens et multa » miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam

» in millia: qui auferas iniquitatem, et scelera atque
 » peccata, nullusque apud te per se innocens est.
 » Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus
 » in tertiam, et quartam progeniem. Festinusque
 » Moyses curvatus est pronus in terram, et adorans
 » ait: Si inveni gratiam in conspectu tuo, Domine,
 » obsecro ut gradiaris nobiscum (populus enim duræ
 » cervicis est) et auferas iniquitates nostras atque
 » peccata, nosque possideas. » Nullus, inquit, apud
 te per se innocens est; quia nec unius diei infans
 sine peccato est: Unde Psalmista: « Quoniam in
 iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit
 me mater mea (Psal. I, 6). » Fit ergo innocens per
 te, qui non est innocens per se, quoniam tu solus
 potes facere mundum de immundo semine concep-
 tum. Reddit autem Dominus iniquitatem patrum
 filiis, si ab iniquitate patrum filii non recedunt.
 Alioquin: « Filius non portabit iniquitatem patris
 (Ezech. xviii, 20). » Rogat autem Dominum Moyses,
 ut cum populo gradiatur, eumque possideat, qui
 quoniam duræ cervicis est, indiget possessore, et
 dominatore.

« Respondit Dominus: Ego inibo pactum, et vi-
 » dentibus cunctis signa faciam, quæ nunquam visa
 » sunt super terram, nec in ullis gentibus, ut cernat
 » populus, in cuius es medio, opus terribile quod
 » factorus sum. Observa cuncta quæ hodie mando
 » tibi. « Per pactum enim, quod se inire promittit,
 hæc mandata, sive præcepta intelligere debemus,
 quæ in sequentibus posita sunt. Legat autem alios
 libros Moysi, qui vult cognoscere signa, et opera
 Domini terribilia.

« Ego ejiciam ante faciem tuam Amorrhæum, et
 » Chananæum, et Hethæum, Pherezæum quoque et
 » Hevæum, et Jebusæum. Cave ne unquam cum
 » habitatoribus terræ illius jungas amicitias, quæ
 » tibi sunt in ruinam, sed aras eorum destrue, con-
 » fringe statuas, lucosque succide. Nolite adorare
 » deum alienum. Dominus zelotes nomen ejus, Deus
 » est æmulator. » Dominus enim zelotes, et æmula-
 tor vocatur diabolus, qui et invidus est, et Dei popu-
 lum persequi non cessat; diligit enim, ut perdat;
 æmulatur, ut occidat. Unde et quibusdam Apostolus
 ait: « Æmulantur vos non bene, sed decipere vos
 volunt, ut gloriantur in carne vestra (Galat. iv, 17). »
 Hæc autem quæ sequuntur, quia superius exposita
 sunt, expositione non indigent.

« Cumque descenderet Moyses de monte Sinai te-
 » nebat duas tabulas lapideas testimonii, et ignora-
 » bat quod cornuta esset facies sua ex consortio
 » sermonis Domini. Videntes autem Aaron, et filii
 » Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt prope
 » accedere. Vocatique ab eo, reversi sunt tam
 » Aaron quam principes Synagogæ, et postquam
 » locutus est, venerunt ad eum etiam omnes filii
 » Israel, quibus præcepit cuncta, quæ audierat a
 » Domino in monte Sinai. » Erat, inquit, Moyses
 cornutus, et ignorabat; fulgebat ejus facies, et ne-

(247) Vulgata habet; velamen positum est super cor eorum.

sciebat. Unde tibi hæc cornua, Moyses? Unde hic
 tantus splendor, quem populus ferre non valet, nisi
 ex consortio sermonis Dei? Splendor enim iste lit-
 teræ est, sola litteræ intelligentia fulget adhuc in
 facie tua. Si ergo litteræ intelligentia tantum rutilat,
 quid faciet intelligentia spiritus? Hoc est enim, quod
 Apostolus ait: « Quod si ministratio mortis litteris
 deformata in lapideis fuit in gloria, ita ut filii Israel
 non possent intendere in faciem Moysi, propter glo-
 riam vultus, quæ evacuatur; quomodo non magis
 ministratio spiritus erit in gloria? (II Cor. iii, 7.) »
 Nam nec clarificatum est, quod claruit in hac parte
 propter excellentem gloriam: tanta est enim gloria
 Novi Testamenti? tantus est illorum splendor, qui
 Scripturas spiritualiter intelligunt (qui enim docti
 fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti) ut quod
 in Veteri Testamento est clarificatum, penitus non
 clarificatum appareat! Quid est enim, quod Judæi
 clare intelligunt? « Cæcitas enim ex parte contigit
 in Israel (Rom. xi, 15). » Vocat enim Moyses popu-
 lum, et ad se accedere timentes cognoscunt vocem,
 quoniam sola littera sonat in voce; faciem timent,
 quia ubi sunt oculi, ibi est splendor, ibi est spiritua-
 lis intellectus, ad instar solis radiis rutilans. Rever-
 tuntur ergo ad Moysen: revertuntur ad litteram
 quæ occidit; revertuntur ad sonum vocis, quia ru-
 tilantem faciem et spiritualem intelligentiam timen-
 tes, prius accedere volebant. Unde et subditur:

« Impletisque sermonibus, posuit velamen super
 » faciem suam. » Ideo enim super faciem velamen
 ponebat, quia ejus faciem videre timebant. Hoc est
 enim, quod Apostolus ait: « Usque hodie enim dum
 legitur 124 Moyses, positum est velamen ante
 oculos Judæorum (247) (II Cor. iii, 15). » Dum enim
 Moyses, id est lex Moysi legitur ante Judæorum
 oculos litteræ velamen positum est, solumque vela-
 men intuentes, et solam litteram attendentes, illud,
 quod sub velamine est, videre non possunt: infirmos
 enim oculos habent, et splendorem videre metuunt.
 Nos autem revelata facie gloriam Domini contem-
 plantes, non tantum velamen, quantum illud, quod
 sub velamine est, semper inspicere desideramus.

CAPUT XXXVI.

« Igitur, congregata omni turba filiorum Israel,
 » dixit ad eos: Hæc sunt quæ jussit fieri Dominus:
 » sex diebus facietis opus, septimus dies erit vobis
 » sanctus. Sabbatum est requies Domini; qui fecerit
 » in eo opus, occidetur; non succendetis ignem in
 » omnibus habitationibus vestris per diem Sabbati. »
 Multa enim jam superius de Sabbato diximus, semper-
 que idem dicere superfluum est: novam vero in
 eodem semper querere expositionem, superstitiosum
 esse videtur. Nemo autem in Sabbato ignem succen-
 dat, nemo lites et discordias seminet, unde in iram
 et furorem populus fidelis accendatur. Ego autem
 omnipotenti Deo gratias ago, qui me per hanc sil-
 vam obscuram sætis et densam, recto, ut opinor,
 itinere, hucusque perduxit: quæ enim sequuntur

usque ad finem libri, superius omnia et narrata, et A gloria, virtus et imperium, et nunc et semper, et in exposita sunt. Deo autem omnipotenti sit honor et omnia sæcula sæculorum. Amen.

Hic claudit sanctus Bruno Commentarium suum in Exodum, et omittit quinque reliqua capita.

INCIPIT

EXPOSITIO IN LEVITICUM.

ADMONITIO.

Cum expositio in sequentem librum Levitici, quam edidit D. Maurus Marchesius pluribus in locis valde mendosa sit, multoque inferior latinitate, et doctrina commentario, quem ex cod. Casinensi optimæ notæ nobis communicavit reverendissimus D. Thomas Capomatius, modernus abbas Montis Casini, eo collectionem nostram adornare duximus; quare ex integro sex priora capita ab illo desumpsimus, ac reliqua partim supplevimus, partim emendavimus.

PŒFATIO

Post Geneseos et Exodi expositionem, secundum ordinem quo scripti sunt, duce Jesu, ad Leviticum transeamus. Ad cujus operis explanationem Deum Patrem omnipotentem, et Filium ejus Jesum Christum, una cum Spiritu sancto invoco, suppliciterque deosco ut eodem Spiritu, quo Moysi mentem ad scribendum replevit, meam quoque ad hunc librum exponendum replere dignetur. Hoc autem volumine Moyses, imo Spiritus sanctus per Moysen de sacrificiis plenissime disputat, quibus utique, si spiritualiter intelligantur, procul dubio et peccata tolluntur, et Deus placatur, et peccatoribus venia datur. Quamvis enim omnia Judæorum sacrificia Christi quodammodo passionem et mortem denuntiant, quædam tamen illud maximum et singulare sacrificium, quod in ara crucis Jesus ipse, hostia et sacerdos, Deo Patri obtulit, proprie spiritualiterque significant, quædam vero hoc, quod in ejus memoriam quotidie in Ecclesia fit a sacerdotibus; quædam vero SS. martyrum passiones, alia vero ipsam carnis nostræ macerationem, alia nihilominus cordis et spiritus contritionem designant. Eorum enim animalium holocausta, quorum sanguis infertur in Sancta per pontificem, quorum carnes non comeduntur, sed cremantur extra castra, proprie Christi passionem, testante Apostolo, denuntiant. Ait enim: « Quorum enim animalium infertur sanguis in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra (*Hebr. XIII, 11*). » Hoc autem exponens mox subdidit, dicens: « Ita et Jesus ut sanctificaret populum, extra portam passus est (*ibid., 12*). » De his autem, quoniam Deo propitio, multa in sequentibus dicturi sumus, plura ad præsens dicere, non videtur esse necesse. Nunc ergo ad ipsius libri verba veniamus.

CAPUT PRIMUM.

« Vocavit autem Moysen, et locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonii, dicens: Loquere

(248) Alter cod. Casin. *Ecclesiam*.

B » filiis Israel, et dices ad eos: homo quicumque ob-
 » tulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id
 » est de bobus et ovibus offerens victimas, si holo-
 » caustum fuerit ejus oblatio, ac de armento, ma-
 » sculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi
 » testimonii ad placandum sibi Dominum. » Homo
 iste, qui ad placandum sibi Dominum victimas offert,
 Christianorum populus mihi videtur, qui non solum
 super (248) altare visibile, verum etiam in mentis
 altari invisibili, vitulum de armento patriarcharum,
 in Christi commemorationem, quotidie immolare
 non cessat. Vitulum ergo masculum et immacula-
 tum sumptum de armento Moysi offerri præcipitur,
 quia Judæorum populus Christum Dominum no-
 strum, « qui peccatum non fecit, nec dolus inventus
 est in ore ejus (*I Petr. II, 22*), » de patriarcharum
 et prophetarum grege, scilicet carne venientem, pro
 totius mundi delictis Domino immolavit. Unum ergo
 eundemque vitulum, et Moyses, et Judæorum popu-
 lus, et Ecclesia immolat: Moyses quidem signifi-
 cando, Judæi peccando, Ecclesia commemorando.
 Sed, quia non omnis oblatio est holocaustum, ideo
 ait: « Si holocaustum fuerit ejus oblatio. » Quando
 enim oblatio tota incendebatur, holocaustum dice-
 batur. Ducitur autem vitulus ad ostium tabernaculi
 testimonii, quoniam et Christus Dominus noster a
 Judæis captus, deinde ad pontificem ductus
 est, qui ante ostium, et in ipsius templi atriis habi-
 tabat. Sed, quoniam nos quoque hunc vitulum im-
 molamus, quomodo etiam a nobis ad ostium taber-
 naculi testimonii ducatur, dicendum esse videtur.
 Nos enim Dei tabernaculum esse Apostolus signifi-
 cans, ait: « Templum enim Dei sanctum est, quod
 estis vos (*I Cor. III, 17*). » Si ergo templum et ta-
 bernaculum Dei sumus, quod erit ostium hujus ta-
 bernaculi? Ego quidem ostium hujus tabernaculi
 fidem intelligo, per quam velut per ostium, nostri
 pectoris tabernaculum Christus ingreditur. Unde
 ipse Dominus ait: « Ego sto ad ostium et pulso, si

quis aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et A cœnabo cum ipso, et ipse mecum (Apoc. III, 20). » Offerimus ergo vitulum ad ostium tabernaculi, quando Christi passionem mente legimus, et fide credimus. Sic enim ipse Dominus ait : « Hoc facite in meam commemorationem (I Cor. XI, 24). » Unde adhuc subditur :

Ponetque manus super caput hostiæ, et accepta- » bilis erit, atque in expiationem ejus proficiens. » Hoc autem de Judæis intelligere difficile est, quibus mors Christi non proficiens, sed officiens fuit. Nos autem (249) ducamus vitulum nostrum ad ostium tabernaculi, imo credendo, manducando atque bibendo introducamus eum in ipsum pectoris nostri tabernaculum. Ponamus manus super caput ejus, tangamus eum manibus fidei, tangendo credamus, credendo dicamus : « Dominus meus, et Deus meus (Joan. XX, 28). » Sic enim fides tangit; sic et Apostolus Thomas tetigisse legitur. Tangere enim credere est. Ejus namque caput beatus Joannes tangens dicebat : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. I, 1). » Crede Christum Deum esse, et tangis caput ejus : « Christi enim caput, ait Apostolus, Deus est (I Cor. XI, 4). » Credis hominem esse, et tangis pedes ejus. Si ergo sic tetigeris, si omnium creaturarum caput atque principium Christum esse credideris, acceptabilis erit hostia tua, in expiationem tibi proficiet et oblatio tua. Prius itaque tange caput vituli; deinde immola, ne dum quasi vitulum Christum immola- » veris, eum Deum et hominem esse obliviscaris. Vides puerum Jesum, vides vitulum unius anni, noli respicere ætatem, noli dicere cum Judæo : Quadraginta annos nondum habes. Tange caput vituli, crede Di- » vinitatem. Dic cum evangelista : « In principio erat Verbum. » Divinitas enim ipsius vituli caput est Christi. Quia ergo quid sit tabernaculum, quid ostium tabernaculi, quid vitulus, quid sit etiam manus po- » nere super caput vituli, dictum est; restat nunc ut veniant sacerdotes et fundant sanguinem ejus, ipsum- » que excoriant, membra concidunt, in altari componant, ignem supponant, et totum perficiant holocaustum in commodum, et utilitatem offerentium. Hæc omnia ad solum sacerdotem pertinebant. Hoc est D enim, quod ait : « Et offerent filii Aaron sacerdotes » sanguinem ejus, fundentque per altaris circuitum, » quod est ante ostium tabernaculi, detractaque » pelle hostiæ, artus in frusta concident, et subji- » cient in altari ignem, strue lignorum ante compo- » sita, et membra, quæ cæsa sunt desuper ordinan- » tes, caput videlicet, et cuncta quæ adhærent je- » cori, intestinis, et pedibus lotis aqua; adolebit ea » sacerdos super altare in holocaustum et suavem » odorem. »

Qui sunt enim isti filii Aaron, quibus hæc specialia munera deputantur? Credere namque, vitulum tan- » gere, ad tabernaculi hostiam ducere; super utrum-

(249) Alter cod. Casin. : *ducamus et offeramus.*

(250) Idem cod. Casin. habet : *Et Dei amor ibi ardere non potest.*

que postem de ejus sanguine ponere, Christi carnem comedere, ejus sanguinem bibere, cunctis fidelibus datum est. At vero pellem hostiæ detrahere, artus in frusta concidere, et cætera quæ sequuntur episcopis et sacerdotibus specialiter concessum est. Sunt ergo episcopi et sacerdotes, filii Aaron, illius videlicet Aaron, qui rectissime *mons fortis* interpretatur. « Mons coagulatus, mons pinguis, mons, in quo beneplacitum est Deo inhabitare (Psal. LXVII, 16). » Hujus autem Aaron, vos, o episcopi et sacerdotes, filii estis : accedite ergo, et immolate; effundite sanguinem vituli per circuitum altaris. Quid aliud namque facitis, quotiescunque sanguinem vestro ministerio confectum nobis ad bibendum tribuitis? nisi ad instar filiorum Aaron circa altare cordis nostri sanguinem funditis. Pellem vero hostiæ detrahitis, quando, litteræ velamine semoto, ea, quæ in occulto manebant, spiritualiter exponitis. Artus autem in frusta conciditis, quando totius hostiæ sacramenta particulatim, et per sententias explicatis. Ignem vero in altari subjicitis, quia hæc omnia exponendo, ad amorem Dei corda nostra succenditis. Tali enim igne illorum corda succensa erant, qui ipsum Dominum per se exponentem audientes dixerunt : « Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via, et aperiret Scripturas? » (Luc. XXIV, 32.) Ut autem hic ignis ardeat, prius struem lignorum super altare componere necesse est; hæc autem ligna, fidem, spem, patientiam, humilitatem, cæteramque virtutum congeriem intelligimus : nisi hæc ligna prius in cordis altari composita fuerint, ignis charitatis, et amor Dei ardere non potest (250). Postquam autem igne charitatis altare, id est audientium corda incaluerint, tunc sacerdotes membra, quæ cæsa sunt, desuper ordinent, caput videlicet, et cuncta, quæ adhærent jecori. Illis enim divina sacramenta revelanda sunt, 127 quorum corda audiendi, et agendi desiderio jam videntur accensa. Prius enim vituli caput super altare ordinare debent episcopi, quia suis in sermonibus Christum hominem, et Deum, caput omnium creaturarum et principium esse, ante omnia audientes edoceant. Quin etiam ejus passionem, resurrectionem et ascensionem per ordinem narrantes, in Christianorum mentibus, tanquam in altari componant. Hunc prædicandi ordinem beatus Joannes secutus, a capite incipiens, de divinitate prius egit. « In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum (Joan. I, 1). » Postea ad humanitatem, ejusque opera, tanquam ad pedes devenit. Hæc sunt autem membra vituli, sic concidantur, sic ordinentur, sic exponantur, sic super cordis et mentis altare ponantur. Sed quid pro his, quæ jecori adhærent, adipe videlicet et pinguedine, nisi illam nimiam misericordiam et pietatem Salvatoris nostri intelligamus, qua pro suis etiam inimicis orans, dicebat : « Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt? (Luc.

34.) » Hic enim adeps, hæc pinguedo vultu vestra curavit, et sanavit, de qua Psalmista : « Tor sit Dominus omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat (Psal. xix, 4). » Hæc nobis annuntiantur quatenus ad amorem Dei accendamus, et ad Christi pietatem, et misericordiam implorandam amplius incitemur. Quid est id, quod sequitur in contextu : pedibus vestris lotis aqua ? Nunquid nos pedes Christi, et intestina lavare debemus, qui jam nunc in mundicia ? Cui nihil unquam sordidum, nihil immundum adhuc, qui peccatum non fecit, nec inventus est in ore ejus ; et qui omnis munditiæ auctor et summator existit. Vera certe, infallibilia hæc omnia. Judæi tamen hæc non credunt, sed peccatorem, quasi blasphemum eum judicaverunt. Unde nobis oportet eum lavare, et modo mundare ; id est sanctum, innocentem eum prædicare. Sed quomodo hæc omnia recte prædicare poterimus, Judæisque veritatem istam ostendere valebimus ? Ipse nos docet : « Quis ex vobis inquit, arguet me de peccato ? Venit enim spiritus mundi hujus, et in me non habet quidquam (I Cor. viii, 46). » Hæc autem et similia dum sic dicunt et componunt sancti prædicatores, dum dicuntur credituri boni auditores, fit Deo holocaustum in odorem, et suavitatem. Sequitur : Quid si de peccatoribus oblatio est, de ovibus, et de capris holocaustum, anniculum, et absque macula offerent, immolabitque ad latus altaris, sed respicit ad aquilonem coram Domino ; sanctam vero illius fundent super altare filii Aaron circuitum, » et cætera, ut superius. Id ipsum per vitulum, et per agnum, et per hædum immolamus. Christus enim et vitulus est, quia major, et agnus, quia mitis, et innocens, et mansuetus : et hædus propter similitudinem carnalis. Est autem anniculum et absque macula, et sine pudicitia, et sine peccato. Quod autem altare ad aquilonem respicit, corda nostra contra illius insidias semper attendenda debere esse signum. Ab aquilone enim pendunt mala super habitatores terræ (Jerem. i, 14). » Deus auro austro veniet, diabolus autem ad aquilonem suam posuit (251). Cætera vero, quæ sequuntur deo non exposuimus, quoniam modo superius ali holocausto exposita sunt.

in autem de avibus holocausti oblatio fuerit nino de turturibus, et pullis columbæ, offeret sacerdos ad altare, et retorto ad collum capite, upto vulneris loco decurrere faciat sanguinem ex crepidinem altaris. » Merito enim post ista sacramenta, qualiter etiam nos ipsos immolant offerre Domino debeamus, ostendit hic loquitur. Per turturem enim et columbam, animæ et castitatem, et patientiam intelligimus. Turtur castissimum animal est, et vivo, et mortuo indissolubilem fidem servans ; columba vero

A felle et amaritudine caret. Unde non immerito turtur castitatem, columba vero patientiam significat. Offert igitur sacerdos ad altare cordis nostri turturem, et columbam ; quando castitatem, et patientiam nos et habere, et observare admonet. Turturem enim sacerdos magnus Jesus offerebat, cum diceret : « Sint lumbi vestri præcincti (Luc. xii, 35) ; » columbam autem cum de patientia loqueretur, dicens : « In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xxi, 19). » Habemus ergo turturem, habemus columbam, imo nos ipsi jam turtures et columbæ facti sumus, sic tamen si et castitatem, et patientiam teneamus. Quod autem ad collum caput retorquetur, eum, qui castus et patiens factus est, verecundum etiam et humilem debere esse significat ; talium non est erecta cervix, sed capite humiliter inclinato incedere. Deinde autem rupto vulneris loco decurrere facit sanguinem super crepidinem altaris, quia sanctus homo, et Deo devotus, non celat peccatum suum, sed foras mittit, et tunc circa altare sanguinem decurrere facit, quando peccatorum suorum memoriam a proprio corde non separat ; sed quasi turtur, et columba pro ipsis peccatis gemere, et flere non cessat. Sic enim Psalmista circa sui cordis altare decurrere sanguinem faciebat, cum diceret : « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et delictum meum contra me est semper (Psal. l, 4). » Quod autem sanguis peccatum significet, tam usitatum est, ut C exemplis non indigeat. Sequitur :

« **¶** Vesciculam vero gutturis, et plumas « projiciet prope altare ad orientalem plagam in « loco, in quo cineres effundi solent. » Quid enim per vesciculam gutturis, nisi ventris ingluvies significatur ? Quid per plumas, nisi morum levitas innuitur, elatio et mentis instabilitas ? Hæc autem homini projicere, et a se repellere bonum est. Sed ubi projicere ? Prope altare : altare enim cor est, sicut jam sæpe dictum est ; quod autem a corde separatur, oblivioni quidem datur. Merito igitur non in altari, sed prope altare ista projiciuntur, ut eorum homo immemor ad ea ulterius non revertatur. Unde etiam ad orientalem plagam projici jubentur, ut præteritorum cum Apostolo obliviscentes, ad ea, quæ ante sunt, nos extendamus. Semper enim ab ortu ad occasum tendimus. Quæcumque igitur ad occasum nobiscum non ducimus, ea ad orientalem projicientes plagam, post dorsum relinquimus. Occasus autem finis est vitæ. Effundantur hæc in loco, in quo cineres effundi solent, id est ubi superflua projiciuntur, quia superflua et inutilia sunt.

« Confringetque ascellas ejus, et non secabit, « neque ferro dividet eas. » Ascellas enim turturis, et columbæ confringere jubet, ne castitas et patientia a nobis avolando separari queat. Attende diligenter quod dicitur. Turtur et columba factus es, noli volare, noli vagus et instabilis esse, frange

1) Sequentia habentur in alio cod. Casin.

ascellas, quia nocivæ sunt, sed noli secare, quia naturales sunt. Quamvis enim non volas, volandi tamen naturam non amittis: quamvis non peccas, peccandi tamen potentiam habes. Sed propter Deum volare, id est peccare desistis juxta illud Ecclesiastici: « Qui potuit transgredi, et non est transgressus, facere malum, et non fecit (Eccl. xxxi, 10). » Sequitur:

« Et adolebit super altare lignis, igne supposito: » holocaustum est, et oblatio suavissimi odoris » Domino. » Ignis enim iste quo omnia cremanda sunt, fervor charitatis est. Hic est ille ignis, de quo Dominus ait; « Ignem veni mittere in terram (Luc. xii, 49). » At vero bonus animus, sincerus affectus, sanus intellectus, spiritus contribulatus, ligna sunt, quæ hoc igne succenduntur. Sed ubi? Super cordis utique altare. Illud enim cor, in quo hæc ligna composita fuerint, et hoc igne succensum exarserit, holocaustum est, et oblatio suavissimi odoris Domino. Et maxime quidem, si sacerdos turturem, et columbam, et cætera, quæ superius dicta sunt, castitatem et patientiam, docendo, prædicando et admonendo desuper ordinaverit. Tale enim altare semper ardet, sed tunc præcipue cum sacerdotis voce et spiritu inflammatur. Unde per prophetam Dominus dicit: « Ego, inquit, creavi fabrum, et sufflantem in igne prunas (Isai. liv, 16). » Sequitur iterum de eo sacrificio, quod in memoriam Christi passionis sancta Ecclesia ubique sacrificat, ideoque et de similia fit et memoriale appellatur.

CAPUT II.

« Anima, cum obtulerit oblationem sacrificii Domino, et similia ejus erit oblatio, fundetque super eam oleum, et ponet thus, et deferet ad filios » Aaron sacerdotis, quorum unus tollet pugillum » plenum similæ et olei, ac totum thus, ponet » memoriale super altare in odorem suavissimum » Domino. »

In hoc capite de eo sacrificio figurative agitur quod in memoriam Christi passionis sancta Ecclesia ubique sanctificat; ideoque de similia fit oblatio præsens. Hæc autem similia de illo frumento facta est, de quo Salvator ait: « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet (Joan. xii, 24). » Fuit autem similia hæc Judæorum nobis contrita, de quibus ait Psalmista: « Molas leonum confringet Dominus (Psal. lvii, 7). » Hanc autem anima offert, id est aliquis homo bonus et spiritualis, et qui magis animæ quam corporis sequitur voluntates, quoniam corde contrito, et spiritu contribulato Christi passionis recordatur. Fundit autem oleum desuper, Christi pietatem, et misericordiam admirans, qui, dum quasi frumentum ab impiis moleretur, dum a Judæis crucifigeretur, oleum tamen pietatis et mansuetudinis effundens a misericordia non cessabat. Cum enim servi Malchi aurem sanabat, cum Patrem, ut Judæis ignosceret, orabat, nonne tunc misericordiæ oleo Christus

abundabat? Jungit autem ad similam thus, dum secum recogitat, quare de Filii sui passione Pater tantum fuerit delectatus. De quo thure Psalmista ait: « Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo (Psal. cxl, 2). » Hæc autem dum anima supradicta secum considerat, et per se rationem invenire non valet, defert simul omnia, similam scilicet, oleum, et thus ad filios Aaron sacerdotis; unde et subditur: « Quorum unus tollet pugillum » plenum similæ, et oleum, ac totum thus; » id est ad prælatos, ad episcopos suos, et ad Ecclesiæ doctores, ut ab illis de eorum intelligentia instruantur; unde subditur in contextu: « Quorum unus » tollet pugillum plenum similæ, et ponet memoriale » super altare in odorem suavissimum Domino. » Audite hoc, o episcopi, et videte quod nulla hic episcoporum exceptio fiat. Venit aliquis cum oblatione sua, interrogare vult episcopum de dubitatione sua: ille igitur episcopus, qui ejus interrogationi satisfacere nequiverit, et qui ejus oblationem ad immolandum, id est ad exponendum non suscepit, ille, inquam, non erit ille unus, de quibus hic dicitur: « Quorum unus est. » Quod autem non totam similam, sed pugillum plenum similæ accipit: hoc datur intelligi, quia non omnia, sed ea tantum episcopus exponere debet, quæ ad animarum salutem pertinent, et quæ auditores intelligere et capere possunt. Hæc igitur omnia pontifex accipiens, ponit memoriale, id est ad memorandum et intelligendum, super cor illius. Nam, si hæc omnia, quæ ad animarum salutem pertinent, super cordis altare non apponuntur, et memoriale, non erit hujusmodi holocaustum. Nisi enim super cordis altare hoc sacrificium poneretur, oblivioni tradi posset, et memoriale non esset. Fit autem talis oblatio in odorem suavissimum Domino. Sequitur:

« Quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit » Aaron, et filiorum ejus, Sanctum sanctorum de » oblationibus Domini. » Quod autem horum quidquid superest, in sacerdotis partem relinqui præcipitur, clare ostendit, quod mysteria illa, quæ auditores capere, et intelligere non valent, in sacerdotum pectore atque sacrario reponi, et celari debent, secundum illud: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (Psal. xviii, 11). » Sanctissimæ enim sunt istæ reliquiæ de oblationibus Domini. Quæ autem de similia dicta sunt, de panibus quoque, et laganis, et crustula intelligantur; si quidem ista et de frumento, et de similia fiunt. Quorum ergo est una materia, una sit et significatio: significant enim carnes agni, illius utique agni, qui tollit peccata mundi. Sive enim in clibano coquantur, sive in sartagine frignantur, sive etiam in craticula assentur, semper tamen Christi significant passionem: crux enim Christi, et clibanus, et sartago, et craticula fuit. Omnes igitur sustinent passiones, qui crucis patiuntur afflictionem, quod ipse Dominus significans ait: « Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me

v, 13); » omnes passiones in sola cruce ins. Quod autem omnibus additur oleum, nec sua passione Christum a misericordia cessificat. Semper Christus oleum fundit, quo eretur, et sanat. Manibus autem sacerdotum aduntur, quæ ab eis exponenda exiguntur. tim vero crustula dividitur, quando diligenter sententias particulatim totum Christi satum exponitur. Ponitur autem memoriale altare, quando in audientium corda idem ium immittitur. Omnia autem hæc azyma, et rmento sunt, quia Agnus noster immaculatus, ns et sine peccato est; et quia nihil corrumpit aut maculatum Dominus suscipit. Sequitur : nis oblatio, quæ offertur Domino, absque B ento fiet, nec quidquam fermenti, ac mellis bitur in sacrificio Domini. » Fermentum a io removetur, quia corruptum est, et totam n corrumpit, ut ait Apostolus. Mel vero, quia ist; non enim cum dulcedine mellis, sed cum udine lactucarum agrestium agni carnes co- benthur.

Quidquid obtuleris sacrificii sale condies, nec res sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In i oblatione tua offeres sal. » Sal pro sapientia r. Unde et Dominus discipulis ait : « Vos estis ræ ((*Matth.* v, 13). » Ut enim sale cibus, ita tia sacrificium conditur. Qui enim Domino at, et quod agit, non intelligit, quasi sine acrificium facit. Interior autem sacerdos, in- is, est, qui in altari cordis sacrificando Domi- placat. Hic autem sal, qui in sacrificio adhi- est, ideo sal fœderis dicitur, quoniam et oc fieri iussit, et id populus sæpius se obser- m promisit. Hæc de sacrificio similæ dixisse it; nunc autem ad primitiarum oblationem e explicandam transeamus.

Quod autem obtuleris munus primarum frugum am Domino de spicis adhuc virentibus, torregni, et confringes in morem farris, et sic res primitias tuas Domino, fundens supra m, et thus imponens, quia oblatio Domini est, ua adolebit sacerdos in memoriam muneris, am farris fracti, et olei, ac totum thus. » iste de catechumenis videtur intelligendus, D ad Ecclesiam venientes interrogare oportet de ito, constantia et fide. Sic enim ait Propheta : credideritis, non permanebitis (*Isai.* vii, 9). » . quidem primitias frugum suarum, id est fidei rudimenta, non quidem de frumento et cibo, sed de spicis adhuc virentibus Domino at, quando ea, quæ a sacerdotibus illis dicun- si non intelligant, credere tamen se promit- Quid autem sit spicas igne torrere, novasque in morem farris frangere, attendamus; nihil aliud significare existimo, nisi quod isti jam atis ardore fidei sacramenta credunt, et non- enitus discutiunt; qui enim ea diligenter di- non in morem utique farris, sed in similæ

tenuitatem conterit. Fundunt autem oleum desuper simul cum fide, misericordiam et benignitatem spondentes. Thus autem imponunt, quando diabolo abrenuntiantes, virtutibus et bonis operibus adhæ- rere promittunt. Hæc enim, quia Domino redolent, thuris similitudinem habent. Postquam autem hanc suæ fidei oblationem Domino catechumeni obtulerint, restat ut sacerdos eos doceat, et majora intelligere faciat. Accipiat ergo partem farris fracti, et olei, ac totum thus, et sacrificare incipiat; id est, in eorum instructione incipiat laborare. Ubi advertendum est, quod tantum partem farris fracti sacerdotem accipere jubet lex, ut non omnes partes simul clare demonstraret. Quod si sacerdos non omnia Christianæ fidei sacramenta eos edocere valeat, sufficit quod aliquam eorum partem exponat; omnia enim nostræ fidei arcana explicare ~~est~~ aut impossibile est, aut certe difficile esse videtur. Ideo autem olei, et thuris nihil minui jubet lex, quia in misericordiæ exercitio, et ad dandum bonum exem- plum totaliter instrui possunt. Quod autem catechumenos instruere, et illis sacra dogmata expli- care, notitiamque Scripturarum tradere, hic sacrifi- care nominetur, mirum non est, cum hoc agere, Deus tanquam sacrificium sibi charum accipiat; unde per Psalmistam ait : « Sacrificium laudis hono- rificabit me (*Psal.* xlix, 23). » Et Apostolus : « Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, id est vitulos laborum confitentium nomini ejus. (*Hebr.* xiii, 15). »

CAPUT III.

« Quod si hostia pacificorum fuerit ejus oblatio, » et de bobus voluerit offerre, marem, sive feminam » immaculata offeret coram Domino, ponetque ma- » nus super caput victimæ suæ, quæ immolabitur » in introitu tabernaculi. » Hic obiter notandum est, quod in primo sacrificio sub specie vituli, et agni fuit Christus immaculatus; deinde vero in turture et columba fuimus nos ipsi in sacrificium oblati; postea vero in similia et panibus figurative immolatus est Christus; modo denique nos ipsi im- molari jubemur, ut scilicet intelligamus, necessarium esse multoties pati pro Christo, qui pro nobis multoties passus est. Bene autem præsens hæc hostia pacificorum dicitur, quia illa mediante cum Deo purificamur, iterumque conjungimus. Si quis ergo de bobus pacificorum hostiam offerre voluerit in ordine sacerdotali, vel regulari, sive masculus, sive femina sit, se ab omni vitio immaculatum custodiat, ut digne offeratur. Quid enim per bovem nisi sacerdotalis, vel regularis ordo intelligitur. secundum illud Apostoli : « Non alligabis os bovi trituranti? » (*I Cor.* ix, 7.) In quo certe ordine tam sancti viri quam etiam devotæ virgines intelligitur. Ipsæ enim Deo dicatæ in ejus agro utique laborant. Audite ergo hoc, qui ad sacros ordines acceditis. Audite qui vos ipsos ad serviendum Deo offertis. Si enim immaculati estis, secure accedite; sin autem, accedere non præsumatis. Ponite manus

super caput victimæ vestræ, id est reprimite superbiam carnis vestræ. Videte Apostolum manum super hostiam suam apponentem; dicit enim: « Castigo corpus meum, et in servitute redigo (I Cor. ix, 27). » Immolat eam in introitu tabernaculi, ut scilicet videant vos, qui in tabernaculo sunt, « et videntes opera vestra bona, glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est (Matth. v, 16). » Videant cæteri jejunia vestra; videant quomodo immolando maceratis et affligitis carnem vestram, quatenus exemplum accipiant de sancta conversatione vestra. Accedite, juvenes devoti, accedite, virgines castæ, ad sanctum Dei tabernaculum; ibi enim vos expectant filii Aaron, ibi vos expectant prælati et sacerdotes in suum collegium vos recipere cupientes, vos purificare, vos consecrare, vos offerre volentes.

« Fundentque filii Aaron sacerdotis sanguinem » super altare per circuitum, et offerent de hostia » pacificorum in oblationem Domini, » etc. Sanguinem peccata significare manifestum est, secundum illud Ezechielis: « Si non annuntiaveris ei iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (Ezech. iii, 18). » Altare vero mens, et cor designat. Fundunt igitur sacerdotes sanguinem ejus, qui ad sacerdotalem, vel regularem ordinem accedere, et inter boves computari exoptant, per circuitum altaris, quando eos admonent ut peccatorum suorum memores sint, et habeant ea in circuitu cordis sui, ut possint dicere semper: « Peccatum meum contra me est semper (Psal. l, 5). » Deinde hostiæ adipem, omnemque pinguedinem jubet Dominus offerre et adolere; quia scilicet pinguedine caro superbit, et in luxuriam, et omnem turpitudinem ruit; unde alibi dicitur: « Pinguis factus est dilectus, et recalcitravit (Deut. xxxiii, 15); » ideoque Apostolus in commensationibus, et ebrietatibus nos prohibet inveniri. Idemque alibi ait: « Carnis curam ne feceritis in desideris. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Ephes. v, 18). » Hæc igitur est causa, cur maxime necessarium est, ut corporis nostri pinguedo minuatur, incendatur et destruat. Dum enim jejuniis caro atteritur, pinguescit anima, sedes ejus conspicitur, fitque sacrificium Deo acceptabile. Accendatur ergo spiritus, ut et caro vitiorum ignibus frigescat. Ad oblationem autem istam accendendam ligna colligamus; id est exempla justorum sectemur; perpendendo qualiter vixerint, qualiter jejuniis et vigiliis omnem corporis pinguedinem attenuaverint. Hæc autem ligna, si in cordis nostri altari accensa fuerint, omnem nocivam pinguedinem adolere facient. Sequitur:

« Si agnum obtulerint coram Domino, ponent » manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi testimonii. Fundentque filii Aaron sanguinem ejus per altaris circuitum, et offerent adipem, et caudam totam cum » renibus, et cætera, ut supra. » Ritus autem in immolatione agni idem significat, quod superius adnotavimus, et solum in hostiæ differentia aliquod

A discrimen reperitur; nam per bovem, doctorem et sacerdotem; per agnum, hominem mansuetum et simplicem; per capram vero peccatorem intelligimus. Sive igitur bovem, sive agnum, sive capram aliquis offerat, ponat manum suam super caput victimæ suæ, coarctat superbiam suam, eam castiget et imolet. Hoc autem juxta tabernaculum tantum, id est juxta Ecclesiæ statuta et leges. Qui enim ab Ecclesia discedet, nullum ei sacrificium, **131** nulla abstinentia, nulla carnis maceratio produbetur: ideoque, omnis hostia ad tabernaculum duci jubetur. Ergo filii Aaron nos occidunt, nostrum sanguinem fundunt; namque solum sacerdotes Ecclesiæ a peccatis nos abluunt, et pro nobis hostias offerunt. Filius enim Aaron, et sacerdos Ecclesiæ ille fuit, qui ait: « Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram (Coloss. iii, 5); » itemque: « Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (ibid.). » Sed quare peccata nostra super altare fundunt, nisi ut igne consumantur, semperque in memoria habeantur? quomodo autem adipem, renes omnemque pinguedinem sacerdotes offerant, superius dictum est. Cur denique caudam Dominus jubet offerri, idem ipse in Evangelio docet, dicens: « Qui perseveravit usque in finem, hic salvus erit (Matth. xxiv, 13). »

« Omnis adeps Domini erit jure perpetuo, et in » generationibus, et cunctis habitaculis vestris. Nec » adipem, nec sanguinem omnino comedetis. » Cum enim sit adeps bonus, et adeps malus, quomodo omnis adeps Domini erit? Bonus enim adeps quo anima pinguescit, et vires suscipit, de quo Psalmista: « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea (Psal. lxi, 6): » malus adeps quo anima incrassata superbit, de quo idem Psalmista: « Prodiit ex adipe iniquitas eorum (Psal. lxxii, 2). » Omnis igitur adeps est Domino offerendus; bonus animæ adeps, ut sancto desiderio inflammetur; corporis vero malus, ut pœnitentia destruat; sicque tunc in cordis sartagine adeps animæ Deo offertur, cum peccatorum conscientia superna dilectione incendatur. Tunc vero adeps corporis Deo mactatur, cum caro pœnitentiæ rigore deprimitur, atque ita fit ut omnis adeps Domini sit. Adeps deinde cremari, et sanguis effundi jubetur, ne uterque comedatur. Ad rationem tamen advertite. Non comedatur sanguis, quia in ipso peccati causa intelligitur. Super altare autem offeratur adeps, id est omnis nociva pinguedo in corde contrito concremetur, et destruat. Hoc est enim, quod ait: Adipes, quibus pectus advolvitur, et pinnulæ jecoris offerentur super altare. Sed quare pinnulæ jecoris? Jecoris namque, id est hepatis pinnulæ sanguinis coagulati, et mortui similitudinem habere videntur. Sanguis igitur et forma sanguinis super altare ponantur, ut non solum peccatum, sed peccati species omnino destruat.

CAPUT IV.

« Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere » filiis Israel. Anima quæ peccaverit per ignorantiam

ostia, et de universis mandatis Domini, quæ cepit, ut non fierent, quidpiam fecerit: si sacerdos, qui est unctus, peccaverit, delinquere pro populo, offeret pro peccato suo vitulum maculatum Domino, et adducet illum ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino, ponetque manum super caput ejus, et immolabit eum Domino. Hauret quoque de sanguine vituli, inferens in tabernaculum testimonii (252). » Sicut distinctione loquitur lex, sic et nos cum distingo loqui debemus; ita ut prius de sacerdote per ignorantiam peccante, et de ejus expiatione agamus, deinde de populo, quem sacerdotis ignorantia in peccatum induxit, sermocinemur. Anima igitur ista, sacerdos, qui per ignorantiam peccavit, populum peccatum inducens. Caipham vel quempiam aliorum sacerdotum significat: nam contextus Caiphæ maxime adaptantur. Non solum enim peccavit, sed peccare fecit, et populum in seditionem illum et in Christi interfectionem inducens, dicitur: « Expedi vobis, ut unus moriatur homo pro populo, ne tota gens pereat (Joan. xi, 50). » Joannes mox addit: « Ab illo ergo die cogitavit interficere eum (ibid.); » sicque apparet, quod peccavit sacerdos, qui et peccavit, et populum delinquebat. In eo autem, quod evangelista subdit, autem a semetipso non dixit (ibid.); » clare intelligi quod per ignorantiam peccavit. Pro peccato autem sacerdotis, per ignorantiam delinquentis offertur vitulus, cujus sanguis per pontificem in tabernaculum, de quo ait Apostolus: « Sanguis enim animalium inferitur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora mittuntur extra castra; propter quod et Jesus, ut sciret per suum sanguinem populum, extra castra passus est (Hebr. xiii, 11). » Juxta hanc igitur interpretationem, totam hujus oblationis rationem de Christo in ara crucis immolando intelligere debemus, et ipsius apostoli verbis materiam suscipimus; quod ipse reliquit, vel breviter dixit, latius dicemus.

Quia ista, quæ per ignorantiam peccavit, Caiphæ dicitur. Primo igitur, inquirendum est quomodo peccatum intelligitur, ubi dicitur, quod offerat pro peccato suo vitulum immaculatum Domino. Hæc verba videntur illi aptari non posse: non enim pro peccato suo, sed ad peccatum suum, ipsius perne Christus occisus est; neque Caiphæ tunc immolatum vitulum, sed hominem dignum morte peccato occidi. Sed, cum Christus Dominus pro peccato suo solvendo mortuus sit, adæquate peccatum ad peccatum, et ad omnes homines pertinet. Quod pro peccato Caiphæ immolatus sit Christus, quod Christus mortem Caiphæ peccatum abstulit, et pro peccato intulit (253); abstulit originale, et non actuale. Immolatur ergo Christum Caiphæ

) Alia lectio habet: in tabernaculum sanctum.
) Alius cod. Casinen. habet, Constat, quia

pro peccato suo originali; sed impie hoc agens, incurrit in actuale. Adducit autem illum ad ostium, tabernaculi testimonii; quia, secundum ejus consilium, ad judicium mortis adductus est Christus. Ponit manum super caput ejus dum divinitatem Christi, in quo Deus caput est, impugnare, et celare contendit. Ille utique eum immolat, affligens cruci, dum persuasione et consilio eum occidendum tradit. Per hoc autem, quod sanguis ad tabernaculum inferitur, arbitrator intelligi quod, mortuo Christo, ejus sanguis effusus ipsum etiam cælum penetravit, ibique vultui Dei Patris pro nobis astiterit; secundum quod Paulus ait: « Non enim in manu facta sancta Jesus introivit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis (Hebr. ix, 12). » Introivit ergo, non ut vitulorum, aut hircorum sanguinem spargat, sed ut per proprium sanguinem veniam nobis de peccatis obtineat.

« Cumque intinxerit digitum in sanguine, asperget eum septies coram Domino contra faciem sanctuarii. » Quod autem sacerdos, intincto sanguine digito, septies sanguinem contra sanctuarium fundat, illud proprie docet, quod usque ad finem mundi in peccatorum ablutione Christi sanguis spargatur: quod enim septies fit, omni omnino tempore fit, cum septem tantum diebus totus temporis decursus terminetur; convenienter ergo septies Christi sanguis spargitur, quia usque ad sæculi consummationem a sacerdotibus immolatur. Hoc autem contra velum sanctuarii, id est coram æterni Patris presentia et majestate.

« Ponetque de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi Domino, quod est in tabernaculo testimonii, omnem autem reliquum sanguinem fundet in basim altaris holocausti in introitu tabernaculi. » Duo hæc certe stitaria duos populos representant; non enim solum populum gentiles, qui tunc credere incipiebat, Christi sanguine redemptus est, sed priorem etiam populum, id est Judaicum, ab hostili servitute liberavit, ut utriusque populi animæ redemptæ testificentur, cum sic gratias solvendo decantant: « Redemisti nos Deus in sanguine tuo ex omni tribu, populo et natione (Apoc. v, 9). » Duo igitur altaria sanguis hostiæ tangit, quia duos populos sanguis Christi redemit.

« Adipem jecoris cum renunculis, sicut aufertur de vitulo hostiæ pacificorum, adolebit super altare holocausti, etc. » Quid hac vituli pinguedine, nisi Christi misericordia innuitur? Quid altari holocausti, nisi cor hominis adumbratur? Tunc igitur vituli adeps super altare ponitur, quando cor hominis Dei misericordia et pietate imbuitur, et ad ipsius Christi exemplum, in proximis efficitur misericors, secundum quod Petrus ait: « Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini

etiam pro peccato Caiphæ immolatus est Christus. Offert igitur Caiphæ Christum pro peccato suo, sed quia impie hoc egit, etc.

vestigia ejus (*II Petr.* II, 21); » unde sicut in illius A visceribus pietas, et misericordia in homines abundavit, ita corda nostra isto adipe misericordiae delibuta in proximos necesse est abundare.

« Pellem vero, et omnes carnes cum capite, et » pedibus, et intestinis, et fimo, et reliquo corpore » efferet extra castra, incendetque super lignorum » struem, etc., quæ in loco effusorum cinerum cre- » mabuntur. » Sola hic certe Apostoli verba pro explicatione sufficiant, cum de animalibus agit, quæ extra castra cremantur; et « Jesus, inquit, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra improprium ejus portantes (*Hebr.* XII, 12). » Ap- B posite Paulus hic loquitur: strues enim lignorum, et Christi improprium crux fuit, in qua corpus ejus crematum fuit. Totus igitur vitulus extra castra crematur, quia totum Christi corpus extra portam patitur. Hucusque de sacerdote per ignorantiam peccante dixisse sufficiat. Ad populum autem ignorantia seductum, et ad ejus expiationis modum transeamus.

« Quod si omnis turba Israel ignoraverit, et impe- » ritiam fecerit quod contra Domini mandatum est, » et postea intellexerit peccatum suum, offeret vitu- » lum pro peccato, adducetque eum ad ostium » tabernaculi testimonii. Et ponent seniores populi » manum super caput ejus coram Domino. » In quo populus, et turba peccaverit, superius dictum est: C nam eundem vitulum, eadem intentione, atque sacerdos mactavit, unde quidquid illic de sacerdotis victima dicitur, hic de populi victima intelligitur. Quod autem populus, sicut sacerdos, per ignorantiam peccaverit, Petrus testatur, dicens: « Et nunc scio, fratres, quod per ignorantiam fecistis, sicut et patres vestri (*Act.* III, 17). » Item Paulus ait: « Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (*I Cor.* II, 8). » Quod item Christi testimonio probari potest, qui pro eis Patrem orando, ait: « Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt (*Luc.* XXIII, 34). » (254) In eo autem quod seniores populi super caput vituli manum quoque imponant, clare monstratur, quod ipsi simul cum sacerdotibus Christi divinitatem voluerunt abscondere; unde in ejus occisione una cum sacerdotibus D numerantur, Scriptura dicente: « Principes sacerdotum, et seniores populi consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent (*Matth.* XXVI, 4). » Circa vero in quod 133 dicitur, quod orante sacerdote pro eis, et aspergente vituli sanguinem contra velum templi coram Domino, eorum dilectum mundetur; advertendum est non de illo sacerdote esse intelligendum, de quo supra dictum est, qui per ignorantiam peccaverit, sed de illo, de quo Psalmista ait: « Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo læti-

(254) « Etiam in ipso infideli populo et sunt, et fuerunt multi, pro quibus, ut a suo errore convertantur et salventur, Dominus misericorditer oravit, et quod oravit, efficaciter obtinuit, et perfecit. » S.

liæ præ consortibus tuis (*Psal.* XLIV, 8). » Hic enim intincto digito cum sanguine proprio intulit illum in ipsius cæli tabernaculum, quia ut Apostolus ait: « Per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa (*Hebr.* IX, 12). »

« Si autem peccaverit princeps, et fecerit unum » e pluribus per ignorantiam, quod Domini lege » prohibetur, et postea intellexerit peccatum suum, » offeret hostiam Domino, hircum de capris imma- » culatum. » Postquam de Judæorum pontifice, et de eorum populo egimus, de Ecclesiæ principibus, id est episcopis, et de eorum subditis exponemus aliqua. Quod enim isti etiam ex ignorantia aliquando delinquant, in semetipso Paulus testificatur, dum se prius blasphemum dixit. Sed, quia per ignorantiam fecit, se misericordiam consecutum ostendit. Quia et de Petro Ecclesiæ principe per ignorantiam peccasse, non incongrue affirmatur; nescire enim is dicitur, qui rem, quam facere debet, totaliter obliviscitur. Atqui si Petrus verbi magistri sui, cum negavit, non esset oblitus, frustra scriptum esset quod postea recordatus est; ait enim evangelista: « Et recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat (*Luc.* XXII, 61), » etc. Quot insuper Ecclesiæ principes qui non solum ignoranter, sed etiam scienter delinquant? Hi autem, si se peccasse intelligunt, hostiam Domino offerre tenentur. Tunc autem id intelligere dicuntur, quando a peccatis, quæ ante commiserant, per pœnitentiam refrenantur. Offerunt autem hi hostiam Domino, id est hostiam, sive hircum pro peccato immaculatum hoc est unusquisque seipsum jam emendatum offerat Domino. De capris quidem, quia de stirpe Adam, de stirpe peccatrice, de stirpe, quæ in omni sobole sua dicit: » In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (*Psal.* L, 6). » Offert ergo se unusquisque hircum Domino, dum peccare desinit, et digne incipit pœnitere (255). Qui igitur hircus propter peccatum nominatur, ipse jam per pœnitentiam immaculatus exhibetur.

« Ponetque manum suam super caput ejus. Cum- » que mactaverit eum in loco, ubi mactari solet » holocaustum coram Domino, quia pro peccato est, » tinget sacerdos digitum in sanguine hostiæ pro » peccato, tangens cornua altaris holocausti, et » reliquum fundens ad basim ejus. » Manus autem impositio, et sanguinis linitio super cornua altaris quid demonstrent, jam superius dictum est. Puto itaque, quod offerre hircum mactando, idem significet, ac seipsum affligere pœnitendo: qui enim in corde affligitur, bene se coram Deo mactare dicitur; « homo » si quidem, ut ait Scriptura, « videt in facie, Deus autem intuetur cor (*I Reg.* XVI, 7). » Vocat hic Dominus sacerdotem, quem superius principem dixerat, ut de quo principe loquatur, osten-

Remig. Lugdun. de tribus epist. lib. XIX.

(255) Lectio alterius cod. Casinen. *Offert vero se ipsum Domino, qui peccare desinit, et digne incipit pœnitere.*

1. Quod autem sanguinem fundit, et cum A altare intingit, illud datur intelligi, quod um expellit et peccati memoriam in corde secundum id quod legimus : « Et peccatum ontra me est semper (Psal. 1, 3). » De pin-

autem crematione jam superius explica-
bitque pro eo sacerdos, et dimittetur ei. »
icerdos pro principe, rogat sacerdos pro se-
ontrarium certe videtur, quod idem sit
et princeps, cum princeps regimen faciat
ore, sacerdos vero cum clementia exerceat
rdiam. Unde unus quodammodo violenter
alius vero misericorditer interpellat; et
n uno principe, eodemque sacerdote recte
int, quandoquidem de eo, in quo foris per
excessit, intus per dolorem ingemiscit. Tunc
cipe orat sacerdos; cum pro his, in quibus
æcipiendo deliquit, intus sacrificando inge-

nd si peccaverit anima per ignorantiam de
o terræ, ut faciat quiddam ex iis, quæ lege
ii prohibentur, atque delinquat, et ignora-
peccatum suum, offerat capram immacula-
donatque manum super caput hostiæ, » etc.
ma de populo terræ, quæ per ignorantiam
unumquemque subditorum representat,
um clare ostenditur quam rectus ordo in
is tradendis observetur. Nam cum de veteri
, id est de Judæorum populo egit, prius de
e, et postea de populo traclavit; quando vero
e Ecclesiæ ministris agitur, idem rectus ordo
observatur. Postquam enim de principe, seu
o sanctificando agitur, ad subditorum expia-
convenienter transitur. Hæc igitur anima de
terræ, sive subditus quisque frequenter per
itiam peccat; quia facile bonum ab homine
ur, et pro bono malum eligitur. Capram vero
o peccato suo offerre jubetur, quod tunc fit,
propriam carnem per rigidam pœnitentiam
t, cui ideo fortassis pœnitendi modus clare
tur; determinatum autem ejus tempus non
r, ut tandiu pœnitere intelligat, quandiu
iem a corde 134 non separat. Qui autem,
grave sit per ignorantiam delinquere, scire
at, canones supra positos attente consideret,
pœna, quam sibi in illis inflictam invenerit,
gravitatem statim percipiet. Cui enim manus
hostiam tenere, id est carnis superbiam pœ-
a reprimere, et circa cordis altare sanguinem
e, id est cor suum continua peccatorum me-
informare, omnemque pinguedinem cremare
itur, non mediocris quidem pœnitentia injun-

» testisque fuerit, quod aut ipse vidit, aut conscius
» est : nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam. »
Contra hoc legis mandatum Judæos peccasse, notum
est, qui jurantis vocem toties audiendo occultarunt.
Quam enim hic jurantis vocem intelligimus? nisi
illam, quam ipsi et nos de Christo Domino sæpius
audivimus : « Juravit Dominus, et non pœnitebit
eum : tu es sacerdos in æternum secundum ordinem
Melchisedech (Psal. cix, 5). » Hanc vocem sæpius
auditam ab eis, non solum non propalarunt, sed
occultare curaverunt. Quia ergo Christi regnum et
sacerdotium non prædicarunt, ipsi iniquitatem por-
tabunt. Nec autem solum hoc in Judæos putemus
dictum, sed et dixisse de omnibus verbis Domini,
hoc præceptum necesse est, intelligatur. Nam omne
quod ipse dixit juramentum esse conspicitur; siqui-
dem firmum semper et stabile reperitur, secundum
quod ipse dixit : « Cœlum et terra transibunt, verba
autem mea non transibunt (Matth. xxiv, 35). » Qui-
cunque igitur Dei voluntatem scit vel audit, et non
facit, vapulabit multis. Nemo enim melius judicat
et prædicat (quod scit aut audit, quam qui illud
exercet quod Dominus affirmando mandavit. Melius
enim aliquid agendo suadet, quam prædicando
judicatur. « Si non dimiseritis, dicit Dominus, pec-
cata hominibus adversum vos, nec Pater vester
cœlestis dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi,
15). » Hoc certe juramentum est quod illi soli bene
intelligere prædicant, qui in se peccantibus peccata
condonant.

« Anima, quæ tetigerit aliquid immundum, sive
quod occisum a bestia est, aut per se mortuum,
» vel quodlibet aliud reptile, et oblita fuerit im-
» munditiæ suæ, rea est, et deliquit. » A tribus
immunditiam provenire docet hic locus; a bestia
scilicet occisi, aut per se mortui, et a reptilium
contactu. Ex quo certe exemplo animæ nostræ mun-
ditæ necesse est ut sumamus documentum. Per
illum igitur, qui a bestiis occiditur, quisquis ab hæ-
reticis deceptus est, jure optimo intelligitur. Unde
fideles ab hæreticis liberari Psalmista exposcit, cum
ait : « Ne tradas bestiis animas confitentes tibi
(Psal. lxxix, 19). » Ille vero per seipsum necatur,
qui in aliquam hæresim vel grande peccatum pro-
pria voluntate præcipitatur. Per reptile vero, quod
toto pectore terra prosternitur, et ad superna nun-
quam erigitur, ille procul dubio significatur, qui
toto animi conatu terrena desiderat, neque cœlestia
aliquando considerat. Toties igitur anima in mortis
periculum injicitur, quoties hæreticorum consortio
copulatur; toties in immunditiam incurrit, quoties
se cum istis peccatoribus conjungit; nam qui tangit
picem inquinabitur ab illa. Hic tales homines tan-
gere, nihil aliud innuit, quam ut eis credere, cum
eis communicare eorumque facta imitari significet.

« Et si tetigerit quidpiam de immunditia hominis,

CAPUT V.

peccaverit anima, et audierit vocem jurantis,

) Idem cod. Casin. supracit. *Quem enim superius principem dixerat, nunc sacerdotem appellat, ut de quo
pe loquatur, apertius intelligatur.*

» juxta omnem impuritatem qua pollui solet, obli-
» taque cognoverit postea, subjacebit delicto. » Post-
quam de hæreticorum consortio actum est, de eorum
dogmatibus sermo inseritur. Homo enim per im-
munditiam pollutus illum certe significat qui jam
est hæreticus constitutus. Hujus igitur doctrina
immunditia est, et pollutio, quæ tunc quasi semen
male infunditur, quando ex ejus communicatione
alius hæreticus constituitur.

« Anima, quæ juraverit et protulerit labiis suis,
» ut vel male quid faceret vel bene, et idipsum
» juramento et sermone firmaverit, oblitaque intel-
» legerit delictum suum, agat pœnitentiam pro pec-
» to suo, et offerat de gregibus agnam sive capram,
» orabitque pro ea sacerdos et pro peccato ejus. »
Quid hoc loco significat jurare, quod male faciet,
nisi quod quis carnem suam pœnitentia affligere et
jejniis macerare Deo promittat? Quis autem bene
facere jurat, nisi qui Dei mandata observare se
obligat, juxta illud Psalmistæ: « Juravi et statui
custodire judicia justitiæ tuæ (Psal. cxviii, 106), »
Unde ille juramenti quod fecit oblivisci dicitur, qui
id quod Deo promisit non operatur. Iste igitur, qui
non exercendo quod vovit, se ostendit oblitum,
agendo pœnitentiam se præbeat recordatum. Quam
autem pœnitentiam faciet, littera textus insinuat,
cum ait: « Offerat agnam, » etc. Nam agnam immaculatam
Domino offert, qui se ab omni peccatorum
malitia illæsum custodit. Ut igitur anima se agnam
simplicem reddat, ab omni peccaminosa occasione
prorsus se absteineat, non modicam faciet pœnitentiam.

« Sin autem non potuerit offerre pecns, offerat
» duas turtures, vel duos pullos columbarum Do-
» mino, unum pro peccato, et alterum in holo-
» caustum, dabitque eas sacerdoti, qui primum
» offerens pro peccato retorquet caput ejus,
» etc. » Ecce ex legis tenore pauperibus pro-
videtur, et spiritualis intelligentia non mu-
tatur. Ideo enim secundum litteram, pro
agna, vel capra, turtur, et columba apponitur, ut in
pauperibus immolationis decretum omnimode ob-
servetur. Ita tamen secundum spiritualem intelli-
gentiam eadem commutatio agitur, ut idem per
turturem et columbam, atque per agnam et capram
intelligatur. Quid enim per turturem continuo ge-
mentem, nisi caro afflicta intelligatur? Quid enim
per simplicem columbam, nisi agnæ innocentia
designatur? Pro capra igitur turturem, et pro agna
columbam offert, qui pœnitentia carnem affligit,
et spiritum ab omni dolo immaculatum custodit.
Unde jam patet quod in hac commutatione paupe-
rum inopiæ subvenitur, et ritus sacrificii non mu-
tatur. Ideo autem hæ aves, per quas caro et spiritus
designantur, sacerdoti tradi jubentur, ut inde pœni-
tens addiscat, quod se totum arbitrio sacerdotis
committat. Tunc autem sacerdos turturem pro pec-
cato offert, quando carnis afflictionem ante Dei con-
spectum orando proponit.

« Retorquebit caput ejus ad pennulas; ita ut collo
» hæreat, et non penitus abrumptur. Et asperget
» de sanguine ejus parietem altaris. » Tunc sacer-
dos caput avis ad pennulas retorquet, quando pœni-
tentem demisso capite incedere, de peccatis eru-
bescere, et nequaquam superbiere suadet. In eo
vero, quod caput vi a cælo non abstrahi, sed ibi
inherere præcipitur; illud, ut puto, significatur
quod animi scilicet submissio, quam unusquisque
deinceps habere debet, potius voluntaria quam
violenta videatur. Hujus denique primæ avis san-
guine tunc altare imbuitur, cum pœnitentis cor
peccatorum memoria tribulatur. « Alteram vero
» adolebit in holocaustum. » Tunc alteram avem sacer-
dos in holocaustum adolet, cum suis verbis et
monitis pœnitentis animum in Dei amorem totum
incendit.

« Quod si non quiverit manus ejus duos offerre
» turtures, aut duos pullos columbarum, offeret
» pro peccato suo similæ partem ephi decimam,
» nec mittet in eam oleum, nec thuris aliquid im-
» ponet, quia pro peccato est, tradetque eam sacer-
» doti, qui plenum ex ea pugillum hauriens, cre-
» mabit super altare in monumentum ejus, qui ob-
» tulerit, rogans pro illo, et expians; reliquam vero
» partem ipse habebit in munere. » Ecce iterum
pauperum inopiæ impensius intenditur, et ritus sa-
crificii non mutatur. Idem enim per similam, quod
per capram et turturem significatur. Illud autem,
quod similæ ephi pars decima offerri præcipitur ad
locum Evangelii spectare videtur, in quo unius ex
decem drachmis deperditæ inventione mulier illa
lætatur, per quam mater Ecclesia intelligitur. Tunc
enim unam ex decem drachmis Ecclesia perdit,
quando aliquis ex fidelibus peccatum committit,
tunc autem se invenisse lætatur, quando qui pecca-
vit coram sacerdote contrito corde præsentatur.
Qui igitur per peccatum vas perditum, secundum
Psalmistam, ex drachma efficitur, in drachmam in-
ventam per cordis contritionem ex vase deperdito
instauratur. « Non mittet in eam oleum, neque
» thuris aliquid imponet, quia pro peccato est, » etc.
Ille sine oleo similam pro peccato offert, qui carnem
suam, quam pœnitentia macerat, ab omni prorsus
oblectamento alienat. Thus item non imponit, qui
eam ab omni suavitate sejungit; ita potius videatur
ex verberibus putrida, quam unguentis optimis deli-
bata; sine oleo namque, sine thure similam pro
peccato obtulit, qui de propria pœnitentia dixit:
« Patruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a
facie insipientiæ meæ (Psal. xxxvii, 6). » — « Tradat-
que eam sacerdoti, » etc. Tunc pœnitens sacerdoti
similam tradit, cum se totum ejus ditioni committit,
cujus similæ partem tunc super altare sacerdos in-
cendit, quando pœnitentis afflictionem Deo suis
precibus offert. Tunc autem sibi partem reservat,
quando pro eo maceratur et affligitur jejniis. Bene
autem sacerdos pro munere maximo habere debet,
quod propria pœnitentia peccatorem sublevet, ne

Pharisæus illud de se audiat, quod onera A illis super humeros imponat; ipse vero illa non moveat; cum enim peccata populi comestitur, ad illorum solutionis partem saltem gatur.

na, si prævaricans cæremonias per errorem, quæ sunt Domino sanctificata, peccaverit, pro delicto suo arietem immaculatum deus, qui emi potest duobus sictis, juxta sanctuarii : ipsumque quod intulit damni, et, et quintam partem ponet supra, sacerdoti, qui rogabit pro eo, offerens arietem dimittetur ei. » De sacrilegis hominibus agere videtur, cujus crimen pro capitalibus reputatur; quibus si restitutio pro pœna B ur, et pars quinta insuper persolvi jubetur, sicut ut decet, puniri videntur. Inter sacrilegos ille gravius peccat, qui divina mysteria irreverentia evacuat; unde capitale hoc crimen fugere eis admonet, cum sic nos exhortando persuasumortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recedatis (II Cor. vi, 1). » Hinc illa anima, in iis, quæ sunt consecrata, peccare videtur, per quam egra sacramentis non adhibetur; dum enim, in quod potest, gratiam non acquirit ab illis, in certe sacrilegium committit. Hic autem immaculatum offerre præcipitur, ut non nunque, sed qui duobus sictis comparetur. Item sane intelligitur ille ipse, qui ante sacerditur, qui, ubi primum per pœnitentiam C re recedit, immaculati arietis personam statuit. Emitur autem sictis duobus; dum duolamentorum præceptis informatus 136 effunditur enim adhuc utrique Testamento, et eorum plenam fidem non adhibet, immaculati arietis non accipit. Ille quidem duobus tantum sanctuarii ponderis emitur, qui a duorum Testamentum verbis instruitur, et ab errore suo vindicatur. Tunc autem quod intulit damni persolvit, cum pro commissis peccatis pœnitensubit. Quintam denique partem insuper ad nullum ex quinque sensibus peccat.

CAPUT VI.

ritusque est Dominus ad Moysen, dicens : D ipse Aaron, et filiis ejus. Hæc est lex holocausti cremabitur in altari tota nocte usque mane; ex eodem altari erit. Vestietur tunica sacerdotalis et feminalibus lineis : tolletque cineres, vorax ignis excussit, et ponens juxta altare, abitur prioribus vestimentis, indutusque aliis vestibus extra castra, et in loco mundissimo ad favillam consumi faciet. Ignis autem in semper ardebit, quem nutrit sacerdos, dicens ligna mane per singulos dies, et impholocausto desuper adolebit adipem pacificum. » Ut quæ de holocausti ritu hic proponuntur unoquoque nostrum spiritualiter intelligantur, id Apostoli necesse est recordemur, dicentis :

« Templum Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. III, 17). » Si igitur nos ipsi templum Dei sumus, intra nosmetipsos ad holocaustum inflammandum idoneum altare et sacerdotem quæramus. Altare ergo cor humanum esse, et intellectum sacerdotem non incongrue intelligimus; unde ille intellectus tanquam sacerdos tunica hyacinthina induitur, qui totum quod intelligit, desursum accepisse fatetur, secundum illud : « Omnis sapientia a Deo est (Eccl. i, 1). » Qui si sincerus et castus reperitur, tunc feminalibus lineis indui perhibetur, in quibus castitatis observantia innuitur et legis custodia designatur. Altare continuo existit, amoris et charitatis ignem in eo semper accendit, quo igne divinas Scripturas investigando et in illis divina mandata cognoscendo, gratiarum et confessionis gratissimum illi holocaustum inflammat, per quod illum valde mitigat et delectatur. Hoc autem holocaustum ideo tota nocte inflammarî præcipitur, ut per totum vitæ tempus id faciendum esse intelligatur. Ignis autem iste ex eodem altari esse ideo dicitur, ut amor iste, quo cor nostrum incenditur, in corde generari et ab eo procedere intelligatur.

« Tolletque sacerdos cineres, quos vorax ignis excussit, et ponet juxta altare, » etc. Audis quod vorax ignis holocaustum incendit et in cineres totum convertit. Amor discendi Dei mirabilia et veritatem investigandi, profunda Scripturarum mysteria quodammodo vincit et ad intelligentiæ facilitatem perducit. Hoc est enim holocaustum incendere, quod sanctarum Scripturarum mysteria penetrare. Hoc igitur cineres tollit sacerdos et juxta altare ponit, quando quidquid intellectus investigando discernere et intelligere valet, hoc totum cordi et memoriæ tradit. Postea vero spoliatus prioribus vestimentis, aliisque indutus, effert cineres extra castra et in loco mundissimo usque ad favillam consumi facit. Diligenter attende quod dicitur : Vult sacerdotem egredi extra castra; vult cineres holocausti foras efferi : sed ad quid, nisi ut eos iterum possit incendere? Aliis igitur vestimentis induitur, cum ad hoc agendum præparatur. Sed quæ sunt hæc vestimenta, sine quibus intellectualis sacerdos cineres foras non potest ferre? Ego quidem has vestes litteras, sermones et voces esse puto, quibus nisi induatur, nec foras egredi, nec quidquam intelligere posse videtur. Quis enim unquam intelligeret, quid intellectus intus ageret, nisi ipse voce indutus, extra per linguam et colloquutionem se duceret? Sic ergo sacerdos indutus fert cineres extra castra, cineres, inquam, quia si adhuc intactam et nondum meditatam Scripturam foras efferret, fortassis quid diceret non haberet. Iterum autem delatos cineres foras incendit, dum mysteria Dei, quæ intus penetravit, verbis exponit, hoc autem in loco mundissimo, id est in justorum hominum congregatione. Scriptum est enim : « Nolite sanctum dare canibus, neque spargere margaritas ante porcos (Matth. vii, 6). » Usque ad favillam

autem sacerdos iste holocausti cineres consumit, quando usque ad plenam intelligentiam sanctarum Scripturarum difficultates explanat. Ignis vero iste, qui nunquam deficit in altari, sed perpetuo ardere convenit, intermissæ dilectionis in corde fidelium ardorem imponit : si enim hic ignis ab intellectu abfuerit, omne prorsus sacerdotis officium inutile erit. In hoc ergo sacerdos diligenter studeat ut amoris ignem continuo nutriat, et per singulos dies ligna subjiciat; recordetur scilicet Dei misericordiæ, recordetur quid fecerit et quid diligentibus se præbere promiserit. His enim et similibus lignis de sanctarum Scripturarum silva collectis ignis iste succenditur, et in Dei dilectionem maxime inflammatur. Super hunc igitur ignem, o sacerdos, pone holocaustum, ut immoles Deo sacrificium laudis; hic est enim adeps pacificorum, cujus pinguedine Deum demulces. Iste est ignis perpetuus, qui nunquam deficiet in altare, quia « aquæ multæ non possunt extinguere charitatem (*Cant. VIII, 7*). »

« Hæc est lex sacrificii, et libamentorum, quæ offerent filii Aaron coram Domino, et coram altari. » Tolle sacerdos pugillum similæ, quæ conspersa est oleo, et totum thus, quod super similam positum est, adolebit illud in altari, in monumentum odoris suavissimi Domino. Reliquam partem similæ comedet Aaron cum filiis suis, absque fermento, et comedet eam in loco sancto tabernaculi. Inter sacrificium et libamen nulla quærenda est distinctio, cum una utrique eademque sit significatio. Nam, cum antiquitus sacrificia fierent ex simila, statim libamina erant Deo gratissima. Per filios autem Aaron, quibus hæc de libaminibus injunguntur, bene Ecclesiæ episcopi et sacerdotes designantur, qui ideo coram Domino libamina hæc offerre dicuntur, quia in Dei præsentia semper existunt, et interna ejus illustratione illuminantur. Quid autem sit per similam, per thus et per oleum significatum, jam capite superiore manet expositum. Ideo autem non totam similam, sed plenum pugillum sacerdos immolare jubetur, ut divinorum secretorum ea tantummodo populo prædicando revelet, quæ ejus intelligentiæ sufficere posse cognoscet: reliquam vero Aaron, et filii ejus comedere præcipiuntur; id est illi soli, qui in sacris voluminibus semper studendo exercitantur. Absque fermento autem illam comedere, quid aliud est, nisi mysteria hæc sine pravitate errore et percipere et docere. Hoc autem non ubicunque, sed in loco sanctuarii tabernaculi comedere jubentur, id est in loco secreto, ubi ab incapacibus non audiantur; quod quidem tunc sacerdotes faciunt, quando inter se solos de legis doctrina et præceptis disputant. Ipsi enim sunt sanctuaria et Dei tabernacula, in quibus hæc omnia bene manent occulta; et quia etiam pars hujus similæ ad fidei sacramentum pertinere videtur, ideo tota sine fermento et corruptione comedi præcipitur, ne forte cum quis incaute comedit, in locum aliquem incidat, quem si anima prave intelligat, erroris periculo se

exponat; unde bene subditur in contextu : « Mares tantum stirpis Aaron comedent illud : » nam mares hic sapientiores et fortiores intelliguntur, a quibus Dei mandata melius percipiuntur, et religiosius observantur, istis enim tantum discutere et scire licet, quæ reliquis audire non permittitur. Deinde sequitur : « Omnis qui tetigerit illa, sanctificabitur. » Firmiter namque tangit, qui quæ fideliter credit, opere exercet; credere enim tantum videre est; agere vero quod creditur, tangere est. Sequitur :

« Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : Hæc est oblatio Aaron et filiorum ejus, quam offerre debent Domino in die unctionis suæ. Decimam partem ephi offerent similæ in sacrificio sempiterno, medium ejus mane, et medium vespere, quæ in sartagine oleo conspersa friget. » Si enim per Aaron et filios ejus, episcopos et sacerdotes intelligimus, utique ad episcopos et sacerdotes hæc oblatio pertinere videtur. Hanc autem offerre debent in die unctionis suæ, id est omni tempore vitæ suæ; unde et in sacrificio sempiterno offerri præcipitur. Non enim in sempiternum offertur, quod uno tantum die offertur, nisi ipse unus dies sempiternus intelligatur. Non igitur uno, sed omni die episcopus et sacerdos inungi et sanctificari, et seipso melior fieri debet. Offerunt similæ decimam partem ephi. Quid enim per similam, nisi sacerdotis carnem intelligimus? Quæ dum compunctionis mola teritur, et affligitur, suo bono exemplo, quasi quodam cibo cæteros nutrit. Qui autem partem decimam offert, se ipsum penitus offert, quia omnis homo decima est. Unde et drachma decima in Evangelio appellatur. De Levi quoque Apostolus ait : « Qui decimas accipit, decimatus est (*Hebr. VII, 9*). » Merito igitur filii Aaron decimæ vocantur. Sed quia mane et vespere diem et noctem significant, medium suæ oblationis mane et medium vespere sacerdos offerre debet; ut die ac nocte et omni tempore ab hac immolatione non desistat. De qua adhuc subditur : « Quæ in sartagine oleo conspersa frigitur. » Qualiter autem in cordis sartagine hæc oblatio supernæ unctionis oleo conspersa frigitur, illi soli intelligunt, qui eam offerre consueverunt. Postquam autem hæc frixura igne spiritus ferventius incallescere incipit, jam quasi extra se, et quodam modo altius homo elevatus, suæ ditionis non esse videtur. Offert autem eam calidam in odorem suavissimum Domino sacerdos, qui patri jure successerit. Et tota oblatio cremabitur in altari; omne enim sacrificium sacerdotum igne consumatur, nec quisquam comedet ex eo, et hoc quidem melius sentiendo, quam exponendo intelligimus. Non enim potest calida non esse, quæ igne spiritus undique circumdata, tota crematur, tota frigitur et tota oleo peruncta igne consumitur. Quod autem ait : « Nec quisquam comedet ex eo, » ad hoc valere puto, ut non ob sui ostentationem, quod hypocritæ faciunt, sed in secreto et in cordis secretario tam sanctam oblationem sacerdos Domino

t. Hanc ergo offerre debet, cum et tempore
co mens ejus supernæ vacat contemplationi.
tur :

sta est lex hostiæ pro peccato. In loco ubi
rtur holocaustum immolabitur coram Domino.
ctum sanctorum est. Sacerdos qui offert, co-
det eum in loco sancto, in atrio tabernaculi.
dquid tetigerit carnes ejus, sanctificabitur. Si
sanguine illius vestis fuerit aspersa, lavabitur
loco sancto: vas autem fictile in quo cocta
, confringetur: quod si æneum fuerit, de-
abitur et lavabitur aqua. Omnis enim mas-
us de genere sacerdotali vescetur carnibus
s, quia Sanctum sanctorum est. » 138 Hanc
hostiam, qua peccata solvuntur, quam
sacerdoti et masculis de genere ejus come- B
licet, illam esse intelligo, quæ quotidie in
a Ecclesia a sacerdotibus immolatur. Masculus
iste non sexu, sed fide, sapientia, fortitudine
stantia indicatur, qui non serpenti facile cre-
ut hæreticis succumbat. « Qui tetigerit carnes
sanctificabitur; » hoc est enim, ut ipse Do-
is ait: « Qui manducat meam carnem, et bibit
m sanguinem, habet vitam æternam (Joan. vi,
» — « Si de sanguine illius fuerit conspersa, lava-
aqua. » Ut quid enim vestis aqua lavatur, quæ
sanguinis sanctificata est? nisi quia sola Chri-
anguinis aspersione mundatur qui in S. Ec-
a aqua baptismatis regenerantur. Ideoque de
toris nostri latere sanguis simul cum aqua ma-
t. Vas autem fictile, in quo cocta est frangitur: C
im autem fricatur et lavatur aqua: nos enim
sumus, in quibus Christi caro coquitur, si tamen
is passionis memores sumus. Unde ipse ait:
e facite in meam commemorationem (I Cor. xi,
» Quod Apostolus exposuit, dicens: « Quoties-
que enim manducabitis panem hunc, et calicem
is, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat
, 26). » Nos ergo frangi, nos fricari, nos la-
debemus: unum enim idemque hæc tria signi-
t. Qui enim poenitentia et compunctione affli-
et maceratur, ille utique et frangitur, et fri-
r, et lavatur. Idem autem ipsi secundum aliud
iud, et fictilia vasa sumus et ænea; fictilia qui-
D, quia de terra; unde Apostolus: « Habemus
urum istum in vasis fictilibus (II Cor. iv, 7); »
i vero, quia in Dei laudibus clare personamus;
enim ære clarius sonat. Et de hac quidem
a, quæ in Christi commemorationem mirabiliter
omedere licet; de illa vero quam ipse Jesus in
crucis obtulit, nulli secundum se comedere
. Quod septuaginta discipuli male intelligentes
Christus carnem suam eis offerret ad mandu-
um scandalizati abiire retrorsum; corporaliter
carnem Christi, quam videbant, non in sacra-
to, sed in frusta concisam se comedere debere
rabantur; de quo et subditur: « Hostia enim
æ cæditur pro peccato, cujus sanguis infertur
tabernaculum testimonii ad expiandum, in san-

» tuario non comedetur, sed comburetur igni: »
igni utique passionis. Hoc autem Apostoli testimonio
sufficienter superius expositum est. Sequitur :

CAPUT VII.

« Hæc quoque est lex hostiæ pro delicto, Sancta
» sanctorum est: idcirco ubi mactabitur holocau-
» stum, mactabitur et victima pro delicto: sanguis
» ejus per gyrum altaris fundetur. Offerent ex ea
» caudam et adipem, qui operit vitalia, duos re-
» nunculos et pinguedinem, quæ juxta illa est,
» reticulumque jecoris cum renunculis, et ado-
» lebit ea sacerdos super altare: incensum est
» Domino pro delicto. Omnis masculus de sacerdo-
» tali genere in loco sancto vescetur his carnibus,
» quia Sanctum sanctorum est. Sicut pro peccato
» offertur hostia, ita et pro delicto, utriusque hostiæ
» lex una erit. » Quamvis enim peccatum atque
delictum sæpe indifferenter pro eodem ponantur,
differt tamen peccatum a delicto. Facere enim con-
tra mandatum peccatum est; non facere vero quod
mandatum præcepit, delictum. Qui enim occidit,
contra mandatum facit, quo dicitur: « Non occides
(Exod. xx, 13). » Qui vero patrem, et matrem non hono-
rat, mandatum negligit, et derelinquit, quo jubetur:
« Honora patrem et matrem (ibid., 12). » Unde delictum
quasi derelictum dici videtur, ab eo quod mandatum
derelinquatur. Et quia utriusque hostiæ est lex una,
utriusque hostiæ sit expositio una. Cujus videlicet
hostiæ sanguis funditur per gyrum altaris, ut semper
corda nostra in Christi sanguine natent et nunquam
passionis ejus obliviscamur. Unde etiam et caudam
ejus offerre jubemur; ultima enim corporis pars
cauda est, quam ipse quoque Salvator offerens, ait:
« Consummatum est: » et statim, inquit evangelista,
« inclinato capite emisit spiritum (Joan. xix, 30). »
Hujus ergo finis, hujus extremitatis, hujus caudæ
semper memores simus, in qua Christus pro nobis
spiritum emisit: offeramus adipem, pinguedinem
et renes ejus; dicamus, prædicemus et laudemus
pietatem, misericordiam, castitatem et continentiam
ejus. Hoc est enim sacrificium laudis. « Et sacrifi-
cium laudis, inquit, honorificabit me (Psal. xlix,
23). » Breviter ista transcurramus, quoniam facile
per supradicta intelligi possunt. Sequitur :

« Sacerdos, qui offert victimam holocausti, ha-
» hebit pellem ejus, et omne sacrificium similæ,
» quod coquitur in clibano, et quidquid in craticula,
» vel in sartagine præparatur, ejus erit sacerdotis a
» quo offertur, sive oleo conspersa sit, sive arida
» fuerit, cunctis filiis Aaron æqua mensura per sin-
» gulos dividetur. » Hoc audiant importuni et insa-
tiabiles sacerdotes, qui expensas ecclesiasticas cum
cæteris partiri refugiunt. Sed quia per victimam
Christi Dei verbum et Dei sapientiam intelligimus,
quid per pellem, nisi litteram, qua spiritualis intel-
ligentia tegitur, significamus? Sicut enim quondam
verbum et sapientia Dei latebat in carne, sic et
modo nisi subtracta pelle, et litteræ velamine, non

apparet. Sacerdos ergo, qui offert victimam, habet pellem ejus. Quod si de Caïpha, qui Christum morti tradidit, intelligatur, perspicuum est; nam et ipse sicut et cæteri Judæi, nihil nisi pellem et litteram in divina Scriptura considerabat. Nobis quoque pellis ista valde necessaria est, 139 quoniam nisi pelle cognita, carnes difficiliter comeduntur. In promptu ergo et in potestate pellem, litteram et historiam semper habemus. Sequitur:

« Hæc est lex hostiæ pacificorum, quæ offertur Domino; si pro gratiarum actione fuerit oblatio, offerent panes absque fermento conspersos oleo, et lagana azyma uncta oleo, coctamque similam, et collyridas olei admistione conspersas. » Quia enim omnibus hostiis pacificatur Deus, pene omnes hostiæ pacificorum dici possunt. Si autem pro gratiarum actione fiunt oblationes (257), ut pro tantis ab eo susceptis beneficiis Domino gratias agere velimus, offeramus panes et lagana similamque coctam atque collyridas; omnia autem azyma et sine fermento, omnia insuper oleo peruncta. Nos enim ipsi hæc omnia sumus. De nobis enim Apostolus dicit: « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi (I Cor. v, 7). » Si ergo azymi sumus, si incorrupti et sinceri sumus, offeramus Deo nos ipsos, ut Dei imago reddatur Deo; tali enim cibo delectatur Deus, sicut esca diaboli sunt peccatores, ita et sancti sunt cibus Dei, omnes oleo peruncti, omnes Spiritus sancti gratia delibuti, omnes Dei misericordia perfusi. Sequitur:

« Panes quoque fermentatos, cum hostia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis ex quibus unus pro primitiis offeretur Domino, et erit sacerdotis, qui fundet hostiæ sanguinem: cujus carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam usque mane. » Qui sunt isti panes fermentati, qui cum hostia gratiarum offeruntur? mirum si non sunt duo illi latrones, qui simul cum Domino sunt crucifixi: « Ex quibus unus pro primitiis offeretur Domino: pro primitiis quidem, quis in Christi passione ipse prius credit; unde et a Domino audire meruit: « Hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiii, 43). » Hoc est enim quod ait: « Et erit sacerdotis, qui fundet hostiæ sanguinem. » Illius enim sacerdotis est iste panis, qui non alium, nisi proprium pro nobis sanguinem fudit, cujus carnes comedentur eadem die. Qua die? Ea utique qua hostia offeretur. Omni ergo die comedentur, siquidem omni die hostia offertur. Quid est ergo quod sequitur: « Nec remanebit ex eis quidquam usque mane? » Quid est hoc mane? hujus utique noctis, hujus vitæ finis, et illius diei initium quo sol justitiæ orietur: tunc non erit tempus has carnes comedendi; tunc non erit tempus ad fidem convertendi. Credere enim comedere est. Vis has carnes comedere? crede et manducasti. Sequitur.

(256) Cod. Casin. fuerit oblatio.

(258) Cod. bibl. Mont. Amiat. peribit de populo ejus, ita et infra.

« Si voto vel sponte quisquam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die. Sed et si quid in crastinum remanserit, vesci licitum est: quidquid autem tertius invenerit dies, ignis absumet. Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertia comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti; quin potius quæcumque anima tali se edulio contaminaverit, prævaricationis rea erit. » Hæc etenim hostia, sicut et superior Christum significat: Christus enim et voto, et sponte seipsum obtulit: voto quidem, quia sic disposuerat, sic ordinaverat, sic ipse de se ante tempora prædestinaverat; sponte vero, quia omnipotens est. Sed qui sunt hi duo dies, in quibus has carnes ederelicet? Et qui est dies tertius in quo comedere non licet? Ego quidem duos dies, duo Testamenta intelligo, in quibus nimirum hæc carnes comeduntur, quia eorum revelatione, illuminatione atque doctrina creduntur et intelliguntur. Primus enim dies liber iste est, qui nos modo ista docet, quo docente Moyses et Aaron, et multi alii Christi carnem comederunt. Secundus vero dies Evangelium est, in quo multo manifestius Christus immolatur et creditur, manducatur et bibitur. Veniamus nunc ad tertium diem; sed non comedamus in eo, ut non credamus ei, quia tenebrosus est; sine sole et lumine est, cæcus totus et erroneus est. Per hunc enim pravam hæreticorum doctrinam intelligimus, in qua multæ de Christo sonant blasphemæ. Si quis ergo secundum hanc doctrinam Christum immolaverit, crediderit et comederit, nihil ei proderit: quin potius quæcumque anima tali se edulio contaminaverit; et his credendo, erraverit, prævaricationis rea erit. Talis enim dies Berengarius quidem extitit, qui de corpore et sanguine Christi philosophice disputando ad impossibilia nos ducebat. Nos tamen, quod ratione non comprehendimus, igne spiritus et charitatis absumimus, et non tantum argumentis, quam sanctorum fidei et auctoritatibus credimus. Unde et hic dicitur: « Quidquid autem tertius invenerit dies, ignis absumet. » In quibus enim hæreticis ratione et argumentis resistere non possumus, fide, et auctoritate, et charitatis igne resistimus. Sequitur:

« Caro, quæ aliquid tetigerit immundum non comedetur, sed comburetur igni: qui fuerit mundus vescetur ex ea. » Qui enim hæreticis crediderit, non in Ecclesiæ corpus trajicietur; sed igni æterno comburetur. Quid enim sit immundum tangere, jam superius expositum est:

« Anima polluta, quæ ederet de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est Domino, peribit de populo suis (258). Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel jumenti, sive omnis rei, quæ polluere potest, et comederit de hujusmodi carnibus interibit de populo suis. » Hoc enim breviter Apostolus exposuit, dicens: « Qui enim manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit,

dijudicans corpus Domini (I Cor. xi, 29). » A
r exposuimus, quia vigilantibus loquimur, et
iascalis de genere Aaron tradere disposui-

cutusque est Dominus ad Moysen, dicens :
ere filiis Israel : Adipem bovis, et ovis, et can-
non comedetis. Adipem cadaveris morticiui,
is animalis quod a bestia captum est, habei-
in usus varios. Si quis adipem, qui offerri
in incensum Domini, comederit, peribit de
lo suo. Sanguinem quoque omnis animalis
umetis (259) in cibum, tam de avibus, quam
ecoribus. Omnis enim anima, quæ ederit
uinem, peribit de populis suis. » Hæc autem
is superius sufficienter exposita sint, pauca
de his dicamus. Hic enim non de adipe carnis,
adipem animæ dicere videtur. Animæ autem
atque pinguedo, sapientia, fides, charitas,
que virtutes sunt; pinguis enim est illa ani-
mæ his abundat, sicut e contrario macra est,
la non habet. Sanguis enim pro anima poni-
oniam sedes animæ sanguis est. Unde in hoc
libro in sequentibus dicitur : Anima omnis
in sanguine (260) est. Interdicit igitur Domi-
lipem, et sanguinem comedere, secundum
ignificationem, qua dicitur : « Quia come-
Jacob (Psal. LXXVIII, 7). » Sic enim
re, quid aliud est, nisi persequi, perdere et
e? Magnum ergo peccatum est adipem et
iem comedere. Adipem autem morticini, et a
capti animalis in varios usus habere licet;
æreticorum et philosophorum scientia sæpe
n multis utilis est. Sæpe enim nobis Aristoteli-
risciani et Origenis scientia necessaria est.
r :

i offert victimam pacificorum Domino, offerat
l et sacrificium, id est libamenta ejus. Tenebit
bus adipem hostiæ et pectusculum. Cumque
oblata Domino consecraverit, tradat sacer-
qui adolebit adipem super altare. Pectuscu-
autem erit Aaron et filiorum ejus. » Pacifi-
enim omnis victima, quia Deum nobis paci-
; libamenta vero omne azymum intelligimus.
go sine libamentis pacificorum victima offe-
quia non proderit hostia, quæ oblata non fue-
azymis sinceritatis et veritatis. Sed quid est
adipem atque pectusculum, quod homo Deo
avit et devovit, sacerdoti Dominus tradere
Vult enim Dominus ut pectora nostra sacer-
demus atque aperiamus, quatenus eorum
s, et doctrina repleantur. Demus eis adipem
n, confiteamur eis peccata nostra; dicamus
l male pinguis lascivendo fecerit caro nostra.
n est adolere adipem, ipsorum est incendere
re peccata.

mus quoque dexter de pacificorum hostiis
in primitias sacerdoti. Qui obtulerit adipem,

Idem cod. M. A. non sumatis.

Juxta veterem opinionem sanguis sedes

» et sanguinem filiorum Aaron, ipse habebit et
» armum dextrum in portione sua. Pectusculum
» enim elationis et armum separationis tuli a filiis
» Israel de hostiis eorum pacificis, et dedi Aaron
» ac filiis ejus lege perpetua ab omni populo Is-
» rael. » Ideo enim armus dexter sacerdotibus
datur, quoniam fortes esse debent ad aliorum
ferenda peccata. Datur eis et pectusculum, quo-
niam qui aliorum pectora replent, sine pectore
esse non debent. Quasi igitur ad pectus suum, quasi
ad sapientiæ secretarium, totus ad eos populus cur-
rat, et inde sitiens bibat. Hoc enim rationale, quo-
que et superhumeralis significant. Pectusculum enim
elationis et armum separationis sic dicit, quasi pe-
ctusculum elatum, et armum separatum. Quod au-
tem sequitur : « Hæc est unctio Aaron et filiorum
» ejus in cæremoniis Domini die, qua obtulit eos
» Moyses, etc. Titulus est eorum, quæ sequun-
tur.

CAPUT VIII.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens :
» Tolle Aaron cum filiis suis, vestes eorum, et un-
» ctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes,
» canistrum cum azymis, et congregabis omnem
» cœtum ad ostium tabernaculi. Fecit Moyses, ut
» Dominus imperavit. Congregataque omni turba
» ante fores, ait : Iste est sermo, quem jussit Do-
» minus fieri. Statimque obtulit Aaron et duos filios
» ejus. Cumque lavisset eos, vestivit pontificem su-
» bucula linea, accingens eum balteo, et induens
» tunica hyacinthina, et desuper humerale imposuit,
» quod astringens cingulo aptavit rationali, in quo
» erat doctrina et veritas : cidari quoque texit ca-
» put, et super eam contra frontem posuit laminam
» auream consecratam in sanctificationem, sicut
» præceperat ei Dominus. Tulit et unctionis oleum
» quo linivit tabernaculum cum omni supellectili
» sua. » Quid enim Aaron cum filiis, quid vitu-
lus, et duo arietes, quid unctionis oleum, et ve-
stes, et cætera, quæ hic enumerantur, significet,
diligenter satis, et ample in Exodo exposuimus. De
vitulo, et duobus arietibus breviter hic aliquid dica-
mus. « Obtulit, inquit, vitulum pro peccato; cumque
» possissent Aaron, et filii ejus manus suas, immo-
» lavit eum hauriens sanguinem, et tincto digito te-
» tigit cornua altaris per gyrum. Quo expiato, ~~111~~
» et sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fun-
» damenta ejus. Adipem autem, qui erat super vita-
» lia, et reticulum jecoris, duosque renunculos cum
» arvinulis suis, adolebit super altare, vitulum cum
» pelle, carnibus, et fimo cremans extra castra,
» sicut præceperat Dominus. » Vitulus enim iste,
qui pro peccato offertur, Christus Dominus noster
est, pro nostris iniquitatibus immolatus, super caput
ejus Aaron et filii ejus manus posuerunt, quia ponti-
fices et sacerdotes scribæ et Phærisæi in eum manus
mittere, et Deum negare non timuerunt. Cujus san-
animæ dicebatur : modo de sede animæ varie dispu-
tatur. Plures conveniunt, quod sit in cerebro.

guinis pars altaris cornua tangit, pars ad fundamentum ejus funditur, quoniam et Christi sanguinis pars crucis cornua cruentavit, pars ad ima decurrendo defluxit. Adeps vero omnisque ejus pinguedo adoleatur super altare, quatenus illud propheticum adimpleatur : « Memor sit Dominus omnis sacrificii, et holocaustum suum pingue fiat (*Psal. xix, 4*). » O pingue sacrificium, cujus odore mundus repletur, et omnis ægritudo sanatur! Vitulus autem cum pelle, et carnibus et fimo crematur extra castra, quia Jesus, ut Apostolus ait : « Ut sanctificaret per suum sanguinem populus extra castra passus est (*Hebr. xiii, 12*). » Hæc de vitulo. Nunc de ariete videamus :

« Obtulit et arietem in holocaustum, super cujus caput cum imposuissent Aaron et filii ejus manus, immolavit eum, et fudit sanguinem ejus super altaris circuitum, ipsumque arietem in frusta concidens, caput ejus et artas, et adipem adolevit igni, lotis prius intestinis, et pedibus, totumque simul arietem incendit super altare, eo quod esset holocaustum suavissimi odoris Domino, sicut præceperat ei. Hoc autem est illud holocaustum, quod quotidie in sancta Ecclesia fit. Offert enim Moyses, id est Christus, arietem in holocaustum, quoniam et si sacerdotum ministerio fiat, ipse tamen carnem et sanguinem suum immolat et sacrificat. Non enim sacerdotis, sed ipsius vox est, quæ dicit : « Hoc est corpus meum, et : Hic est calix Novi Testamenti in meo sanguine, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum (*Luc. xxii, 19, 20*). » Hac enim voce totum sacrificium immolatur, et sanctificatur. Unde et subditur : « Super caput ejus cum imposuisset Aaron et filii ejus manus, immolavit eum. » Aaron et filii ejus manum imponunt, et Moyses immolat, quoniam et si pontifices, et sacerdotes super Christi corpus et sanguinem manus expansas et elevatas habeant, unus tamen est pontifex Jesus, qui sanctificat et benedicit, cujus virtute ineffabili in sui corporis sanguinisque substantiam, panis et viuum convertitur. Fudit autem sanguinem ejus per altaris circuitum, quoniam et Christus suum sanguinem nobis obtulit ad bibendum : altare enim Ecclesia est, quæ Christi sanguine tota aspergitur et inebriatur. Arietem autem ipsum in frusta concidens, artus ejus, adipem et pedes, lotis prius intestinis, Christus Dominus adolebat, et super altare incendebat, quando incipiens a Moyse et cæteris prophetis interpretabatur duobus discipulis suis Scripturas, quæ de ipso erant, unde ipsi quoque sui cordis altare, holocausto supraposito, ardere sentientes, dicebant : « Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? » (*Luc. xxiv, 32*.) Incipiens enim a Moyse, fortasse hæc eadem sacrificia eis exponere, in quibus mors et passio ejus tam manifeste significabantur. Intestina vero lavare, est ea quæ turpia et inhonesta putabantur, datis rationibus, necessaria et honesta ostendere. Quod ipse

quidem faciebat, cum diceret : « O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ : nonne sic oportuit Christum pati? » (*Luc. xxiv, 25*.) Turpe enim, et inhonestum, et valde horribile videbatur eis, Dei Filium pati et mori potuisse. Sequitur autem tertium sacrificium, in quo instrumur, qualiter episcopi et sacerdotes consecrari debeant.

« Obtulit, inquit, et arietem secundum in consecratione sacerdotum; posuerunt super caput illius Aaron et filii ejus manus suas. Quem cum immolasset Moyses, sumens de sanguine tetigit extremum auriculæ dexteræ Aaron, et pollicem manus ejus similiter et pedis, obtulit et filios Aaron. Cumque de sanguine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dexteræ, et pollicem manus, et pedis dexteri reliquum super altare per circuitum fudit. » Moyses enim hoc in loco, qui sacerdotes consecrat, aliquid pontificem significare potest, cujus ministerio episcopi et sacerdotes consecrantur. Hic autem in principio consecrationis offert arietem, si eos qui consecrandi sunt, de fide Christi plenissime instruat. Unde et iidem ipsi super caput arietis manus ponunt, quia omnia, de quibus interrogantur, se credere quodammodo jurant et contententur. Tangit autem pontifex de arietis sanguine aures, manus et pedes dexteris singulorum, ut Christi sanguine eorum auditus operatio et prædicatio mundetur et sanctificetur, ut habeant aures audiendi, et sanctificatas ad bene agendum et Christi corpus conficiendum, ut sint eorum pedes speciosi ad evangelizandum pacem, et ad evangelizandum bona. Tanguntur autem in extremitatibus, quoniam non qui cæpit, sed « qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x, 22*). » Reliquum autem sanguinem fundit super altare cordis eorum per circuitum, ut semper Christi passionis memores tollant crucem suam, et sequantur eum. Sequitur :

« Adipem vero, et caudam omnemque pinguedinem, quæ operit intestina, reticulumque jecoris, et duos renes cum adipibus suis, et armum dextro separavit. Tollens autem de canistro azymorum, quod erat coram Domino, panes absque fermento, et collyridam conspersam oleo, lagana quoque posuit super adipem, et armum dexterum, tradens simul omnia Aaron et filiis ejus. » Quid enim per canistrum, in quo sunt panes azymi, nisi hunc librum, et cætera sacrarum Scripturarum volumina intelligimus? In quibus utique singulæ, sententiæ, et panes, et collyridæ de lagana sunt, quibus nutriuntur; quæ quoniam misericordiam prædicant, et nihil erroris in se habent, merito et oleo conspersæ, et azymæ esse dicuntur. Hæc autem super adipem et armum dextrum ponuntur, quoniam quid adipem et armum dexter significant sanctarum Scripturarum sententiis exponitur et intelligitur. Quod autem hæc omnia simul composita Moyses sacerdotibus tradidit, hoc significat; quia

uam sacerdotes consecrati sunt, de manu pon-
librum accipere debent, ut verbi Dei exponendi,
dicandi habeant potestatem (261).

ui postquam levaverunt ea coram Domino,
sum suscepta de manibus eorum, adolevit su-
altare holocausti, eo quod consecrationis esset
atio in odorem suavitatis sacrificii Domino (262).
illi qui consecrantur, elevant jam dicta coram
no, quando et ore, et corde custodire promit-
Inde vero Moyses Domini vicarius de eorum
us iterum omnia suscipit, et in odorem suavi-
super altare incendit, significans hoc totum,
factum est, Domino placere, et ipsi suaviter
re. Sequitur :

ulit et pectusculum, elevans illud coram Do-
io de ariete consecrationis in partem suam,
t præceperat ei Dominus; assumensque un-
ntum, et sanguinem, qui erat super altare,
ersit super Aaron et vestimenta ejus; et super
s illius, et vestes eorum. » Ideo enim Moyses
ectusculum vindicat, quoniam valentes animo,
ientes pontifices esse debent. Magnum enim
eum habere oportet, qui hæc tanta servare
et reponere sacramenta. Sed quare Moyses
Domino pectusculum elevat; nisi ut corda et
ra nostra semper sint elevata ad cœlestia con-
anda? Aspergitur unguentum, et sanguis super
lotes et vestes eorum, ut interius et exterius
entur et sanctificentur; ut quales sunt interius,
us appareant, ut provideant bona non tantum
Deo, sed etiam coram omnibus hominibus,
ntum enim est gratia Spiritus sancti. De san-
vero Joannes Apostolus ait: « Qui dilexit nos,
it nos a peccatis nostris in sanguine suo (Apoc.
Sequitur :

umque sanctificasset eos in vestitu suo præce-
eis, dicens: Coquite carnes ante fores taber-
ali, et ibi comedite eas: panes quoque conse-
ionis edite, qui positi sunt in canistro, sicut
cepit mihi Dominus, dicens: Aaron et filii
comedent eos; quidquid autem reliquum
rit de carne et panibus ignis absumet. » Ante
enim tabernaculi carnes sacerdotes coquunt et
lunt, quia in conventu, in pœnitentia et in an-
fidelium divinas Scripturas legentes et expo-
s, cæteros eas coquere et comedere, et intelli-
locent. Id ipsum autem et de panibus intelli-
e quibus modo superius diximus. Quod autem

Quondam per solam manus impositionem
sacerdotum ordinatio; posteriori tempore
fuit unctio chrismatis, et serius tactus libri
riorum; quem Eugenius IV statuit in decreto
rmenis.

Ex cod. Casin. suppletur editio.

Hic locus, ubi S. Bruno ait: « Sacerdotes
de Ecclesia dum peccant, non eodem modo
gendus est, ac cum de hæreticis postea loqui-
eque ignotum esse Brunoni poterat, peccato-
am esse membra Ecclesiæ, cum sæpe in supe-
ris dixerit Christianos peccatores mundandos
sacerdotibus, et pœnitentiam ab iis sumendam

reliquum est, ignis absumit, ignis utique Spiritus
sancti, ignis fidei et charitatis, qui nos hoc sæpe
credere facit, quod intelligere non valemus.

« De ostio quoque tabernaculi non exhibitis septem
diebus, usque ad diem, quo complebitur tempus
consecrationis vestræ. Septem enim diebus finitur
consecratio, sicut et impræsentiarum factum est,
ut ritus sacrificii compleretur. Die ac nocte mane-
bitis in tabernaculo, observantes custodias Domini,
ne moriamini. » Quibus enim per septem dies ju-
betur non exire de tabernaculo (siquidem non sunt
dies, nisi septem) nunquam de tabernaculo exire
debent. Hoc enim tabernaculum Ecclesia est, de
qua, nisi peccando, nunquam exeunt sacerdotes;
de hac autem omnes hæretici peccando, et
superbiendo exierunt (263). Septem autem die-
bus finitur consecratio, quia, quandiu in hac
vita sumus, semper consecrari, et sanctificari,
et in melius proficere debemus. Maneamus ergo
die ac nocte, id est omni tempore in tabernaculo,
observemus, custodiamus quod ipse præcepit,
ne moriamur. Non enim moriuntur, sed potius
de morte ad vitam transeunt, quicumque hoc taber-
naculum bene custodiunt.

143 CAPUT IX.

« Dixit Dominus ad Aaron: Accede ad altare, et
immola pro peccato tuo, offer holocaustum, et
deprecare pro te, et pro populo. Cumque macta-
veris hostiam populi, ora pro eo, sicut præcepit
Dominus. Statimque Aaron accedens ad altare
immolavit vitulum pro peccato suo: cujus san-
guinem obtulerunt ei filii sui, in quo tingens digi-
tum tetigit cornua altaris, et fudit residuum ad
basim ejus. » Hæc enim omnia superius dicta et
exposita sunt. Voluit tamen Moyses post sacerdotum
consecrationem de eis dicere. Aaron autem hoc in
loco Judæorum pontifices significare videtur, qui
pro peccato suo, suo quidem, quia originali, Chri-
stum Dominum nostrum crucifixerunt. Sed ne po-
pulus quoque eis subjectus de Christi morte inno-
cens putaretur, ideo subdidit: « Cujus sanguinem
obtulerunt ei filii sui: » Christi quoque sanguinem
pontificibus populus offerebat, quando eum accusa-
bat, et reum mortis esse dicebat, et crucifige, cru-
cifige, clamabat, Quoniam autem sacerdotum machi-
natione Christi sanguis fusus est, ideo digitum in
sanguine sacerdos tinxisse narratur. Quid autem
cornua altaris et basis ejus, quid adeps omnisque

de peccatis. Ergo dum ait sacerdotes peccando exire
de Ecclesia, intelligit tantummodo eosdem exire de
tabernaculo, ut eodem in loco dicit; nimirum eos
amittere eam sanctitatem, quæ sacerdoti in taber-
naculo operanti necessaria est. Hæc satis abunde
confirmantur ex his quæ in seq. 12 cap. docet
idem commentator de triplici peccatorum separa-
tione; et in cap. 18 comment. in Numer., et tandem
in exposit. v. 29 psal. xvii. « In corpore, inquit,
ecclesiastico et boni et mali, et justi et peccatores,
et perfecti et imperfecti, et sapientes et insipientes
continentur. »

pinguedo, quid pellis et carnes, quæ cremantur extra castra, significant, satis superius expositum est. Sequitur :

« Immolavit, et holocausti victimam, obtulerunt-que ei filii sui sanguinem ejus, quem fudit per altaris circuitum. Ipsam enim hostiam in frusta concisam cum capite, et membris singulis obtulerunt, quæ omnia super altare cremavit igni, lotis prius aqua intestinis et pedibus. » Hæc autem victima holocausti eadem est, quæ superior; sacerdos tamen non idem et hanc, et illam offerre videtur; ille enim cum crudelitate; hic vero cum pietate immolat. Differt enim Aaren a seipso; aliquando enim Judæorum pontifices, aliquando vero quemlibet Ecclesiæ ministrum significat. Significat autem ipsum quoque Jesum, sacerdotum omnium maximum. Volo autem, exempli gratia, hanc holocausti victimam ego immolare : offerant ergo mihi filii mei hujus victimæ sanguinem; offerant etiam ipsam hostiam in frusta concisam, simul cum capite, et singulis membris. Sed quomodo offerent? Vis audire quomodo? Veniant ad me, interrogent quid sanguis iste significet : hoc est enim sanguinem offerre. Interrogent etiam quid significet hostia, quid frusta, quid caput et cætera membra? Quæ omnia si ego singulariter eis exposuero, tunc super eorum cordis altare hostiam immolo, atque in amorem Christi, fide et dilectione eos accendo. Hæc quoque jam superius exposita sunt. Sequitur :

« Et pro peccato populi offerens mactavit hircum, expiatoque altari fecit holocaustum, addens in sacrificio libamenta, quæ pariter offeruntur, et adolens ea super altare absque cæremoniis matutini holocausti. » Hircum enim pro peccato populi offerre, est ipsum populum docere et admonere ut carnem luxuriantem et peccatricem pœnitentia coerceat et affligat, neque per illicita vagari permittat; altare vero expiatur, si a pravis cogitationibus cor mundetur, quod quidem nisi mundatum fuerit, holocaustum in eo acceptabile fieri non potest. Unde Psalmista ait : « Cor mundum crea in me, Deus (Psal. 1, 12). » Libamenta vero, quæ pariter offeruntur, panes et cætera azyma intelliguntur. Quibus ergo pœnitentiæ medicamentum damus, ut vivant in azymis sinceritatis et veritatis admonere debemus. Hæc autem omnia custodire jubemur, præter cæremonias matutini holocausti, quæ per se quidem inviolabiliter conservari debent; matutini autem holocausti cæremonias dicit eas, quas in principio fidei nostræ Domino promisimus; quando diabolo, et omnibus pompis, et operibus ejus abrenuntiavimus. Vera ergo pœnitentia est cum has matutini holocausti cæremonias observamus, et pro præteritis peccatis carnem affligimus, et maceramus, si tamen postea in azymis sinceritatis et veritatis vivamus. Sequitur :

« Immolavit et bovem atque arietem, hostias pacificas populi. Obtuleruntque ei filii sui sanguinem, quem fudit super altare in circuitum. Adipem

autem bovis, et arietis, caudam, renunculosque cum adipibus suis, et reticulum jecoris posuerunt supra pectora eorum. » Per bovem enim et arietem, vel Christum Dominum nostrum, vel sanctos apostolos intelligere possumus; hos autem immolamus, quando eorum tormenta et passiones prædicamus : horum autem sanguinem offerunt nobis filii nostri, quando de eorum passionibus nos interrogant; quem nos quidem super altare cordis eorum fundimus in circuitum, omnia eis exponentes, et ut pro Christo, secundum eorum exempla, mortem non timeant, incitantes. Et quia doctorum pectora quanto magis quæstionibus premuntur, tanto plus divina mysteria pandunt, ideo super pectora bovis et arietis, adipem, caudam, renunculos omnemque pinguedinem posuerunt. Quodam enim modo mihi super pectus bovis caudam, et adipem ponit ille, qui me de cauda bovis et adipe interrogat; donec enim ei satisfaciam, pectus et cor meum non parvo pondere premitur et fatigatur. Quid autem ista significant, jam super dictum est. Sequitur :

« Et armos dexteros separavit Aaron, elevans coram Domino, sicut præceperat Moyses. » Separat quidem, quia sui sunt. Illi enim armus est necessarius, qui totum pondus et totius populi peccata ferre debet. Elevat autem coram Domino, ut non sua quærat, sed quæ Jesu Christi, ut cum Apostolo dicat : « Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus (Galat. II, 20). » Quod enim sic ait, membra sua jam non sua sunt, sed ejus, cui serviunt. Sequitur autem : « Quod, completis holocaustis, Moyses et Aaron benedixerint populo, apparuitque gloria Domini omni multitudini; et ecce ignis egressus est a Domino, devoravit holocaustum et adipem, qui erant super altare; quod cum vidissent turbæ, laudaverunt Dominum, ruentes in facies suas. » Hunc autem ignem fortasse gloriam Domini appellat.

CAPUT X.

« Arreptisque Nadab et Abiu filii Aaron thuribus posuerunt ignem, et incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Egressusque ignis a Domino devoravit eos, et mortui sunt coram Domino. » Hoc est enim, quod Apostolus ait : « Si quis aliter evangelizaverit vobis, præter quod audistis et accepistis, anathema sit (Galat. I, 9). » Ignem enim et incensum alienum coram Domino offerunt, qui ea, quæ contra fidem sunt, et in Dei lege non continentur Ecclesiæ prædicant. Talem enim ignem talemque incensum Arius obtulit, ideoque mortuus est et æternis incendiis damnatus.

« Locutus est autem Moyses ad Aaron, et Eleazarum, et Ithamar filios ejus; capita vestra nolite nudare, et vestimenta vestra nolite scindere, ne forte moriamini. » Hoc autem signum doloris est atque tristitiæ. De iniquorum vero damnatione lætandum potius est quam dolendum. Unde scriptum

«*Ababitur justus, cum viderit vindictam im-* A
(Psal. LVII, 11). »

it quoque Dominus ad Aaron, vinum, et
 quod inebriare poterit, non bibetis tu, et
 ii, quando intrabitis in tabernaculum testimo-
 moriamini, quia præceptum est sempiternum
 nationes vestras. Et ut habeatis scientiam
 nendi inter sanctum et profanum, inter
 am et mundum, doceatisque filios Israel
 a legitima mea, quæ locutus est Dominus ad
 er manum Moysi. » Hæc etiam ad litteram
 a mentem ædificant. Magnum enim pecca-
 ebrietas; præter hoc enim quod sensum
 etiam luxuriam provocat. Unde Apostolus:
 inebriari vino, in quo est luxuria (*Hebr. v,*
 æc autem ebrietas corporis est; sed multo
 st ebrietas mentis. Mens enim nostra ira,
 sione, odio, superbia, impletur et inebriatur
 utique inebriata facile decipitur, et inter
 et profanum, inter pollutum et mundum
 re nequit. Nos ergo, quia semper in Dei
 culo sumus, omnem ebrietatem fugere oportet
 noriamur.

utusque est Moyses ad Aaron, et filios ejus,
 esidui erant. Tollite sacrificium, quod reman-
 oblatione Domini, et comedite illud absque
 into juxta, altare, quia Sanctum sanctorum
 omedetis autem in loco sancto: quod datum
 bi, et filiis tuis de oblationibus Domini, sicut
 ptum est mihi. Pectusculum quoque, quod
 m est, et armum, qui separatus est, edetis
 o mundissimo tu, et filii tui, et filiae tuæ
 a. Tibi enim, et liberis tuis reposita sunt de
 s salutaribus filiorum Israel. » Sacrificium,
 mansit de oblatione Domini, omnis sancta-
 ripturarum series intelligitur. Et hoc quidem
 um laudis evocatur. Remansit autem nobis
 rificium de oblatione Domini, quoniam, etsi
 m ejusque discipulos iniqui interfecerint,
 tamen memoriam, et tanta in eorum laudi-
 pta volumina delere non potuerunt (264).
 em sacrificium comedunt sacerdotes absque
 o, id est absque ulla hæretica pravitate,
 e corruptione juxta altare, id est in S. Eccle-
 conventu fidelium, in concilio justorum et
 ratione. Ibi enim secreta Dei revelantur; ibi
 l Veteris Testamenti mysteria exponuntur.
 m scriptum est: «*Nolite sanctum dare ca-*
neque mittere margaritas ante porcos (Matth.
 »*Comedunt et pectusculum et armum, qua-*
apientes fiant, et alterius onera portent. In
 enim est cor, mens et sapientia; super
 utem onera portamus. De hoc autem sacri-
 aron, et filiis ejus, et filiabus comedere licet,
 n Deum laudare, sapientię operam dare et
 i onera portare nullus fidelium prohibetur.
 item sequitur, quod Moyses cum quæreret

Julianus Apostata hoc inter alia egit contra
 nam religionem, ut omnia divinarum Scri-

hircum, qui oblatum fuerat, exustum reperit, et inde
 irascitur contra sacerdotes, quia eum non comede-
 rant; per hoc enim nescio quid aliud significare
 voluerit, nisi quia poenitentes pro suis peccatis se
 diutius affligentes, non despectui et negligentię ha-
 bere, sed humiliter et cum lætitia recipere et Eccle-
 siæ corpori reconciliare debemus. Quid est enim
 hircum comedere, nisi peccatores Ecclesiæ recon-
 ciliare? Sic enim Petrus Apostolus eos comedebat,
 cui dicitur: «*Macta, et manduca (Act. x, 13).* » Hir-
 cus autem exuritur, si medicina modum excedat, et
 peccatorem desperare faciat. Non ergo exuratur, sed
 145 temperate hircus iste coquatur. Huc usque
 de sacrificiis.

CAPUT XI.

«*Locutusque est Dominus ad Moysen, et Aaron,*
 »*dicens: Dicitis filiis Israel: Hæc sunt animalia,*
 »*quæ comedere debetis de cunctis animantibus*
 »*terræ. Omne, quod habet divisam unguam, et*
 »*ruminat quidem, et habet unguam sed non dividit*
 »*eam, sicut camelus et cætera, non comedetis*
 »*illud, et inter immunda reputabitis: similiter chæ-*
 »*rogrillus et lepus immundus est, quoniam, etsi*
 »*ruminet, unguam tamen non dividit. Sic et sus*
 »*qui unguam dividit et ruminat.* » Dicendum ergo
 nobis est quid sit unguam dividere, quid ruminare,
 quid comedere. Ungula enim est divina Scriptura,
 qua pedes animæ muniuntur ad ambulandum: hæc
 autem unguam in litteram et spiritum, sive etiam in
 C Novum et Vetus Testamentum dividitur. Ruminare
 quid est, nisi sanctam Scripturam diligenter inve-
 stigare et cordis sensu minutissime frangere, et ad
 spiritualem intelligentiam diutissimevolvendo per-
 ducere? Judæi ergo neque unguam dividunt, neque
 ruminant, quoniam neque utrumque Testamentum
 recipiunt, neque quod suscipiant ruminando spiri-
 tualiter intelligunt: litteram enim solam et integram
 deglutientes, nihil aliud quam litteram sapiunt.
 Manichæi autem, etsi ruminando quædam spiritua-
 liter intelligant, unguam tamen non dividunt, quia
 Vetus Testamentum non suscipiunt. Ebionitæ vero
 econtra utrumque suscipiunt; sed simul cum bap-
 tismo circumcisionem, omnesque legis cæremonias
 observare volentes, ruminare aut nolunt, aut ne-
 sciunt. Omnes ergo isti immundi sunt, ideoque eos
 comedere, et ecclesiastico corpori eos infundere, et
 promiscere prohibemur. Et quamvis beato Petro
 dictum sit: «*Macta, et manduca (Act. xi, 7),* » hos
 tamen manducare non debet; qui enim sanctificari
 cupit, ab immunditia qualibet animæ præcavere
 debet. Sic enim ibi scriptum est: «*Quod Deus*
 sanctificavit, tu ne commune dixeris (*Act. x, 15).* »
 «*Hæc sunt, quæ gignuntur in aquis, et vesci*
 »*licitum est. Omne quod habet pennulas et squa-*
 »*mas, tam in mari quam in fluminibus et stagnis*
 »*comedetis; cætera vero vobis polluta erunt.* » Soli
 enim illi pisces super aquam saltus dare perhiben-
 pturarum monumenta perquireret, flammisque dam-
 naret.

tur, qui pennulas et squamas habent, per quos illos A intelligimus, qui semper superiora appetunt, et caelestia desiderant (265), et quamvis multis adversitatum procellis feriantur, cum Apostolo tamen dicunt: « Nostra conversatio in caelis est (*Philipp.* III, 20). » Cæteri vero, qui sub undis latent, semperque inferiora et profunda petunt, nullisque desiderii in superna, et caelestia eriguntur, non immerito immundi dicuntur, et ab Ecclesiae corpore separantur. « Nulla pars est fideli cum infideli, nulla societas luci ad tenebras (*II Cor.* VI, 15). »

« Hæc sunt quæ de avibus comedere non debetis, » et vitanda sunt vobis; aquilam, et gryphem, et » halietum, et milvum, ac vulturem juxta genus » suum, et omne corvini generis in similitudinem » suam, struthionem, et noctuam, et larum, et acci- B » pitrem juxta genus suum: bubonem, et mergu- » lam, et ibin, et cynum, et onocrotalum, et por- » phyrionem, herodionem, et charadion juxta genus » suum, upupam quoque, et vespertilionem. » Hæc enim pene omnia de præda et rapina vivunt, aliisque animalibus importune insidiantur, in quibus fures, latrones, sacrilegi omnesque raptores ab Ecclesiae corpore repelluntur. Corvinum autem genus ideo abjicitur, quia ab insita et naturali nigredine nunquam lavatur; significat autem peccatores in malitia perseverantes, et pœnitentia nescientes. Sed quid per struthionem, qui alas quidem habet, volare tamen non potest, nisi hypocritas intelligimus? Qui quamvis boni similitudinem ferant, bonum tamen C facere recusant. Quid vero per noctuam, quæ lucem fugit, noctem diligit, nisi eos qui regem tenebrarum sequuntur, et Christum solem justitiæ fugiunt? « Omnis enim qui male agit odit lucem (*Joan.* III, 10); » hæc tamen, sicut bubo, de præda et rapina vivit. Upupa vero turpissimum animal in stercore nidificat, per quam meretrices et adulteros intelligimus. Quæ autem de noctua dicta sunt, de vespertilione quoque intelligantur.

« Omne de volucris, quod graditur super qua- » tuor pedes, abominabile erit vobis: quidquid » autem ambulat quidem super quatuor pedes, et » habet longiora retro crura super quæ salit super » terram comedere debetis, ut est bruchus in genere » suo, et altacus, atque ophiomachus, ac locusta, D » singula juxta genus suum. Quidquid autem ex » volucris quatuor tantum habet pedes, execra- » bile erit vobis. » Quid enim per volucres nisi sapientes? Quid vero per quatuor pedes, nisi quatuor elementa, ex quibus sceundum corpus homo conficitur, et sine quibus moveri non potest? Illi ergo quatuor pedibus gradiuntur, qui soli corpori obediunt, quod ex quatuor, ut diximus, constat elementis. Tales enim Epicurei fuerunt, imo et sunt qui corporis voluptatem summum bonum prædicant His autem si duo crura retro longiora addantur,

(265) Alter cod. Casin. *caelestiaque intuentur.*

(266) Ex cod. Casin. *Per eos autem, qui ferebant animalium cadavera, illos puto significari, qui, quam-*

quibus super terram saliant, et ab inferioribus ad superiora se erigant et exaltent, jam non ulterius inter immunda animalia computabuntur. 146 Duo enim crura, duo sunt Testamenta, cunctis utique cruribus longiora; siquidem eorum fide atque doctrina super ipsos caelos et usque ad thronum Dei spiritus hominis elevatur. Quidquid ergo ex volucris quatuor pedes habet, et corporali necessitate ad terram descendens super eos graditur, si iterum his cruribus saliens, et se ad superiora elevans volare cœperit, non erit abominabile atque immundum. Quoties enim corpori servimus, toties super terram quatuor pedibus imus. Quatuor enim nos ferunt elementa, quibus non ad voluptatem, sed ad necessitatem obedire debemus. Semper igitur salientes, semperque fugientes, nec in uno loco moremur, nec cibo transitorio occupemur. Hoc enim et locustæ faciunt: hoc et admonet Apostolus, dicens: « Et carnis curam ne feceritis in desideriiis (*Rom.* XIII, 14). » Sequitur:

« Et quicumque morticina eorum tetigerit, polluetur, et erit immundus usque ad vesperam. Et si » necesse fuerit, ut portet quispiam horum mortuum, lavabit vestimenta sua, et immundus erit » usque ad solis occasum. » Quid enim horum morticina, nisi eorum mortua opera, mortaliaque peccata significant? De quibus Apostolus: « Non iterum, inquit, faciamus fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis (*Hebr.* VI, 1). » Eorum ergo morticina tangit quicumque eorum opera mortua imitatur et agit; polluitur et erit immundus usque ad vesperam. Quid est enim usque ad vesperam? Vesperam enim hoc loco magis peccati, quam diei finem significare videtur. Habet enim peccatum ortum suum atque occasum, habet peccatum mane et vesperam. Beatus ille, cujus peccatum jam pervenit usque ad vesperum; beatus ille, cujus peccatum pervenit ad finem et ad occasum; hic enim, quia peccare cessat, quia totum peccatum in eo periit, et occidit, jam mundus est. Per hos autem, qui immundarum animalium morticina ferebant, illas significari puto, qui quamvis ad pœnitentiam accedentes, se de præteritis peccatis vehementer accusent, eorum tamen onera, etiam inviti ferunt (266), quoniam pravam consuetudinem, et ipsius peccati titillationem nondum penitus abjicere et extirpare possunt. Hos autem oportet lavare vestimenta sua, quoniam jejuniis et vigiliis, elemosynis, lacrymis, et orationibus convenit mundare carnem et opera sua. Sic tamen immundi erunt usque ad solis occasum, id est donec tota illa titillatio, omnisque fervor pravæ concupiscentiæ, et totum peccandi desiderium in eis occidat et moriatur. Idem autem per solis occasum et vesperam significatur. Sequitur:

« Quod autem ambulant super manus, ex cunctis » animantibus, quæ incedunt quadrupedia, immundus de peccatis suis pœniteant, eorum tamen pondus adhuc portant, dum pravæ consuetudinis titillationes non abjectas inviti coguntur sustinere.

erit. Qui tetigerit morticina eorum, polluetur A
 e ad vesperum.» De urso enim hæc, et simia,
 ilibus, quantum ad litteram dicere videtur;
 im et quadrupedia sunt, et super manus
 ant. Moyses autem de quadrupedibus loquitur
 nim animalia super manus ambulant, manus
 illos, et totam faciem ad terram deprimunt.
 cant autem illos homines, qui bona superna
 æterna despicientes omni studio et operatione,
 mentis intuitu et tota cordis intentione sola
 a et transitoria diligunt. Quibus Apostolus
 ar, dicens: « Si consurrexistis cum Christo,
 arsum sunt quærite, non quæ super terram.
 . III, 1). » Quos et immundos esse signifi-
 ait: « Si quis frater nominatur, et est forni-
 aut avarus, aut idolis serviens, aut male-
 aut ebriosus, cum ejusmodi nec cibum sumere.
 v, 1). » Quid sit autem eorum morticina tan-
 at cadavera portare, modo superius diximus.
 ur:

super quod ceciderit quidquam de morticinis
 m, polluetur, tam vas ligneum et vestimen-
 , quam pelles et cilicia, et in quocunque fit
 s, tingentur aqua, et polluta erunt usque ad
 erum; et sic postea mundabuntur. Vas autem
 le, et in quo horum quidquam intro ceciderit,
 uestur, et idcirco frangendum est. » Non solum
 homines, qui immundorum animalium morti-
 angunt, verum etiam vasa, vestimenta et
 a super quæ illa cadunt, polluuntur, quoniam C
 olum sponte, sed et ignoranter peccamus. Quid
 im morticinum manu tangere, nisi scienter et
 peccare? Quid est vero super aliquod morti-
 cadere, nisi vel nescienter, vel non sponte
 e? Et homines ut rationales morticina tan-
 super vasa vero et vestimenta, quasi super
 nabilia cadunt. Per illos igitur, doctores et
 ites, per hæc autem indoctos et insipientes
 gere possumus. Ut enim homo a vestimento,
 piens distat ab insipiente. Sed quia stultitia et
 antia neminem excusat, isti quoque lavent
 ienta sua, et polluti erunt usque ad vesperum.
 est usque ad vesperum? id est usque ad finem
 summationem peccati. Vas autem fictile, vel
 entia frangitur et salvatur, vel virga ferrea D
 tur et damnatur. Sequitur:

mnis cibus, quem comedetis, si fusa fuerit
 r eum aqua, immundus erit, et quidquid de
 ticinis istiusmodi ceciderit super illud, immun-
 i erit, sive clibani, 147 sive chytropedes
 ruentur, et immundi erunt. Fontes vero, et
 rnae, et omnis aquarum congregatio munda
 . Qui morticinum eorum tetigerit, polluetur.»
 ibum enim, et omne liquens, fontes, cisternas
 uarum congregationes, nihil melius quam san-
 n Scripturarum volumina intelligimus. Hæc
 et cibus et potus nobis sunt. Super hæc au-
 di pollutorum vasorum aqua ceciderit, et im-
 orum hominum depravatione hæc corrupta

si fuerint, qui non tantum homines, quantum equi et
 mali, in quibus non est intellectus, dici debent,
 polluentur, et immunda erunt. Quid enim per hæc
 vasa, quorum aqua nostris cibis et potibus super-
 fusa eos corrumpit et polluit, nisi hæreticos, Judæos
 et paganos intelligimus? quorum nefanda supersti-
 tio si fidei nostræ et doctrinæ evangelicæ admiscea-
 tur, immundam et pollutam facit. Hoc est enim
 quod dicit: « Omnis cibus, quem comedetis, et
 » omne liquens, quod bibitur, si fusa fuerit super
 » eum aqua de universo vase immundo, immundum
 » erit.» Per clibanos vero et chytropedes, in quibus
 et super quos panis et alii cibi coquantur, Ecclesiæ
 doctores intelligi possunt, in quorum pectore cibi
 spiritalia decocti, intelligibiles et comestibiles
 fiunt. Et hi quidem merito destruuntur, et a suis
 dignitatibus abjiciuntur, si in se immundum aliquid
 et pollutum cadere permiserint. Sequitur:

« Si ceciderit super sementem, non polluet eam.
 » Sin autem quispiam sementem aqua perfuderit,
 « et postea morticinis tacta fuerit, illico polluetur.»
 Illos enim hoc in loco sementem dicere videtur, qui,
 quamvis ad fidem vocati, nondum tamen baptizati,
 neque in Ecclesiæ agro seminati sunt. Super quos si
 pollutum ceciderit non polluetur, nisi quod mundum
 erat; non enim stercore sterco polluitur. Sin autem
 quispiam sementem aqua perfuderit, per immundum
 illico polluetur; quoniam postquam homo baptizatus
 est (siquidem ab omni pollutione mundatus est) si
 immundum tetigerit, pollui potest.

« Si mortuum fuerit animal, quod licet vobis come-
 » dere, qui cadaver ejus tetigerit, immundus erit
 » usque ad vesperam, et qui comederit ex eo quid-
 » piam, sive portaverit, lavabit vestimenta sua, et
 » immundus erit usque ad vesperam. Moritur au-
 tem animal mundum, quando Christianus aliquis pro
 suis facinoribus excommunicatur, vel propter hære-
 sim ab Ecclesia separatur. Qui ergo cum eo partici-
 paverit, vel ejus mortalem, sive mortuam doctrinam
 susceperit, tandiu immundus erit, donec suscepta
 pœnitentia satisfecerit. Hoc est enim usque ad ve-
 sperum. Vesper enim finis est peccati.

« Omne quod reptat super terram, abominabile
 » erit vobis, nec assumetur in cibum. Quidquid su-
 » per pectus quadrupes graditur, et multos habet
 » pedes, sive super humum trahitur, non comedetis,
 » quia abominabile est.» Quid enim reptilia signifi-
 ficent, jam superius dictum est. Reptilia enim plus
 cæteris animantibus toto corpore terræ adhærent,
 per quæ cupidos et avaros, omnibusque luxuriæ et
 carnis voluptatibus deditos non incongrue intelli-
 gimus. Hi autem tantis pedibus gradiuntur, quantis
 vitiis super terram trahuntur. Et quoniam omnia
 sua consilia dissipant, et nihil nisi transitoria et ter-
 rena cogitant, super pectus gradientes, terram corde
 et pectore premunt. Præcipit autem Apostolus, cum
 ejusmodi nec cibum sumere. Unde eos immundos
 esse nemo dubitare debet. Hæc autem de mundis et
 immundis animalibus dicta sufficiant.

CAPUT XII.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens :
 » Loquere filiis Israel, et dices ad eos : Mulier, si
 » suscepto semine, peperit masculum, immunda
 » erit septem diebus juxta dies separationis men-
 » struæ, et die octava circumcidetur infantulus :
 » ipsa vero triginta tribus diebus manebit in san-
 » guine purificationis suæ, omne sanctum non tan-
 » get, nec ingredietur sanctuarium, donec implean-
 » tur dies purgationis ejus. » Hæc juxta litteram
 Judæi observabant; quid tamen littera significet non
 intelligunt. Quid enim mulier pariens peccat, ut
 immunda dici debeat? Ut enim quidam Ecclesiæ do-
 ctiores scripserunt, si statim mulier post partum ad
 agendum Deo gratias Ecclesiam ingrederetur, non
 peccaret. Quod autem non simpliciter dixerit : Mu-
 lier si pepererit masculum, sed satis vigilanter addidit,
 si suscepto semine, masculum pepererit, non est dubium,
 hoc ad distinctionem B. Mariæ virginis dictum esse,
 quæ sine viri semine peperit Salvatorem (267).
 Spiritualiter autem mulier ista Synagoga esse videtur,
 quæ divinæ legis semine suscepto, toties masculum
 pariebat, quoties bonum aliquid agebat : masculus enim
 filius bonum opus est. Et quamvis masculum peperisset,
 et boni operis filios multos genuisset, tamen ad similitudinem
 menstruatae mulieris, septem diebus immunda erat. Septem enim
 isti dies omne illud temporis spatium significant, quod
 fuit a Moyse usque ad Christi incarnationem; illa enim
 hebdomada finita, natus est agnus, qui tollit peccata
 mundi, de quo scriptum est : « Qui dilexit nos, et lavit nos
 a peccatis nostris in sanguine suo (Apoc. 1, 5). »
 Verumtamen quamvis septimana finita sit, 148 et
 quamvis Christus sit natus, nondum tamen Synagoga
 penitus mundata est, quia Christi sanguis nondum
 fusus est. Maneat ergo adhuc 33 diebus in sanguine
 purificationis suæ; expectet diem, imo annum tricesimum
 tertium : ipso enim anno immolatus est Christus, sine
 cujus sanguine mundus mundari et lavari non potuit
 (268). Quod autem dies pro anno ponatur, in Ezechiele
 invenies, ubi dicitur diem pro anno, « diem, inquam,
 pro anno, fili hominis, dedi tibi. (Ezech. 1v, 6). »
 Septem autem dies et omne tempus significant, et partem
 aliquam temporis definitam. Cur autem omne tempus
 significant, sæpe jam diximus. Quia vero et menses, et
 anni partes sunt, pro aliqua temporis parte sæpe ponuntur.
 Quare autem infantulus circumcidatur valde notum est.
 Sed quare octavo die dicendum est. Octava enim dies
 ipsa est, quæ et prima. In hac enim mundus cœpit,
 Christus resurrexit; in hac et universalis

(267) Non sine maxima significatione et prophetica hac in lege de mulieribus post partus suos purificandis dictum est; si ex suscepto viri semine peperissent; quod sine eo sola B. Maria virgo Christum Salvatorem paritura erat.

(268) Sententia Brunonis de anno emortuali Christi Domini, scilicet quod anni 33 ætatis suæ mortem cruci affixum subierit a doctissimo Jo-

A resurrectio fiet, tunc autem non solum circumcisi, sed omnibus peccatis abstersi, mundi et immaculati, æternum nomen sancti suscipient et hæreditatem.

« Sin autem feminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, juxta ritum fluxus menstrui, » et sexaginta et sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. » Toties enim Synagoga feminam parit, quoties iniquitatem operatur. Pro hac autem filia duabus hebdomadibus est immunda Synagoga : una videlicet ante Christi incarnationem, altera vero post ejus prædicationem, mortem et resurrectionem, donec in sua permanserit incredulitate. Per has enim duas hebdomadas totum et hoc et illud tempus significatur. Nisi ergo immundam (269) filiam parere desistat, et ad Christi fidem se totam convertat, non minus immunda reputabitur, quam si mulier esset menstruata. De menstrua vero in sequentibus locuturi sumus. Dantur autem eis 66 dies ad purificationem, per quos omnes dies usque ad sæculi consummationem intelligere possumus : hic enim numerus ex senariis constat; senarius autem numerus boni operis perfectionem in sacro eloquio sæpe designat, quoniam sex diebus Dominus opus suum operatur : « Vidit cuncta, quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. 1, 31). » Omnibus ergo his diebus Synagoga purificari potest; quoniam in his omnibus bonum opus facere licet. Et ne forte dicat : Non licet Sabbato curare, nullum in his diebus Sabbatum ponitur, non enim in sex diebus Sabbatum continetur. Hic autem totus numerus ex senariis solis conficitur.

« Cumque expleti fuerint dies purgationis ejus, » pro filio et filia deferat agnum anniculum in holocaustum, et pullum columbæ, sive turturem pro peccato ad ostium tabernaculi testimonii, et tradat sacerdoti, qui offeret illa coram Domino, et rogabit pro ea, et sic mundabitur a profluvio sanguinis sui. » Defert enim Synagoga, vel aliquis filius Synagogæ agnum anniculum in holocaustum, si intelligens se peccasse, Christi passionem prædicat, vel veneratur non jam agnum occidendo, sed comedendo; non damnando, sed adorando; non persecutando, sed credendo. Defert autem et pullum columbæ, sive turturem pro peccato. Ubi? ad ostium tabernaculi. Ad quid? Ut tradat sacerdoti. Quare hoc? Qui offeret illa coram Domino, et rogabit pro ea, et sic mundabitur a profluvio sanguinis sui. Quid enim per pullum columbæ, nisi animæ et corporis patientiam et innocentiam? Quid vero per turturem, nisi utriusque hominis castitatem? Hæc autem ille pro peccato offert, qui de peccatis pœnitentiam

Laurent. Berti tom. I Hist. eccl., Breviar., cap. 13, p. 67 vocatur antiquior, communior et verior; cui conformantur etiam August. Calmet, Muratorius, Gordonus et alii. Passus est enim Christus an. ær. Vulg. 29, Olympiadis 202 an. 1, correct. Jul. Cæsar. 74, P. J. 47 42, cons. Rubellio Gemino et C. Fusio Gemino.

(269) Cod. Casin. iniquam.

innocenter et caste se vivere promittit: hoc A fiat per consilium sacerdotum (270), qui semostium tabernaculi stantes, pietatis et fidei cæteris aperuerunt, suisque orationibus sancta bona desiderio Deo præsentant. Quod autem Et sic mundabitur a profluvio sanguinis sui, » nia peperit, sed quia peccavit, mundatione em indigere significat (271).

Modo si non poterit offerre agnum, offerat duos Aves, vel duos pullos columbæ, alterum in holocaustum, et alterum pro peccato. » In hoc autem pauperibus cavetur, et significatio non mutatur: turtus enim et turtur est, imo turturis, id est æ caput, et pullus columbæ, quia Ecclesiæ: Ecclesiæ namque filia virgo Maria est, cujus Christus est filius. Offert ergo homo duos turtullos et duos pullos columbæ, Christum scilicet et seipsum: Christum in holocaustum, et seipsum pro peccato; illius passionem meditando, et seipsum in agno, et affligendo. Si quis autem et in agnovit, vibus solum hominem intelligere velit, manet non laboriosa est allegoria.

CAPUT XIII.

Contusus est Dominus ad Moysen, et Aaron, dicitur: Homo in cuius cute et carne ortus fuerit virus color, sive pustula, aut quasi lucens quidam, id est plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad unum quemlibet filiorum Aaron, qui viderit lepram in cute, et pilos in albumatos colorem, ipsamque speciem lepræ humilioris in cute et carne reliqua, plaga lepræ est, et arbitrium ejus separabitur. » Sicut lepræ corruptionem habentur signa, ita et lepræ spiritalis manifesta sunt indicia. Moyses autem per leprocorum nobis lepram animæ invisibilem esse voluit, utriusque lepræ manifesta ponens signa. Homo igitur, qui in anima sua plagam esse cognoverit, ducat eam ad Aaron et ad filios; ducat eam ad episcopos et sacerdotes:

« enim est ut ipse se ducat, quam ut ab aliis ducatur; melius est ut ipse se accuset, quam ut ab aliis accusetur. Sed sive a se, sive ab alio prius ad seipsum anima ducatur, prius ab eo judicetur aliorum judicio condemnatur. Solis enim episcopi et sacerdotibus secundum animam condempnari atque solvendi potestas a Domino data est.

ergo, qui leprosum aliquem et peccatorem in communionem suam separandum putat, priusquam ab eis et sacerdotibus judicetur. Ducatur ergo leprosus ad sacerdotem. Sic enim Dominus ait: « Ostendos sacerdotibus (Luc. c. xvii, 14). » Consideret sacerdos, diligenter perquirat si lepra est. Hanc lepra sua signa, neque celari potest, facile cognoscitur. Quis enim adulterum, homicidam, sacrilegum, furem et raptorem ducere leprosum? Talem ergo cum sacerdos invenit, nec timore, nec amore mutet judicium; dicat

eum esse leprosum, et secundum ejus arbitrium separatur; secundum ejus quidem, non secundum alterius: ipsius est eum judicare, ipsius est separare. Quomodo separare? Multis enim modis fit ista separatio: alii enim a corpore et sanguine Christi: alii ab Ecclesiæ introitu; alii a communione fidelium separantur. Separantur etiam a quibusdam cibis et potibus, aliisque carnis voluptatibus, ut jam nunc licite non utantur his rebus, quibus prius licite utebantur. Sequitur:

« Sin autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, et pili coloris pristini; recludat eum sacerdos septem diebus, et considerabit die septimo, et si quidem lepra non creverit, nec transierit in cute priores terminos, rursus includet eum septem diebus aliis: et die septimo contemplabitur. Si obscurior fuerit lepra, et non creverit in cute, mundabit eum; quia scabies est, lavabitque homo vestimenta sua; et mundus erit. »

Hæc enim de illo intelligi debent, de quo mala fama qualibet occasione divulgatur. Quasi enim lucens candor in cute apparet, cum ad alicujus ruborem et verecundiam turpis ejus fama ab aliis declaratur. Quod si verum non est, et probari non potest, macula, quæ putatur, non est humilior carne, quoniam nihilominus sanus est homo in his, quibus accusatur. Si enim humilior macula esset, et quasi fossam quamdam in carne fecisset, manifestum lepræ signum et indubitabile dedisset. Pili quoque coloris pristini sunt; quia quantum ad se, suæ pulchritudinis speciem anima non amisit, quamvis aliorum detractionibus decoloretur. Hanc ergo recludat sacerdos septem diebus, et consideret die septimo. Per septem enim dies quodlibet temporis spatium intelligitur, in quo ei qui accusatur, ad se purificandum induciæ dantur, cujus causa, quia adhuc pendet et nondum definita est, quasi reclusus et non penitus suæ libertatis esse videtur. Septimus autem dies ille intelligitur, in quo, finitis induciis, tota causa debet terminari et innocens declarari qui accusatus est, si nullus tunc appareat accusator, et manifestis aliquibus indicibus accusatio probari non poterit. Hoc est enim, quod dicit: « Siquidem lepra ultra non creverit, nec transierit priores terminos: » crescere enim lepra, et priores terminos transire apparet, si id, quod prius dicebatur, verum fuisse postea probaretur. Si, inquam, ita fuerit, rursus includet eum aliis septem diebus, datis videlicet induciis, sicut et prius. Hoc autem ideo fieri puto, ne vel causa indiscussa remaneat; vel accusatores ad terminum præfinitum occurrere non potuisse se fingant. Si vero neque accusatores adfuerint, et contemplante sacerdote obscurior lepra videbitur, et in cute non creverit, id est si fama, quæ prius clare divulgabatur, accusatoribus et iudicibus, deficientibus, conquieverit, mundabit eum, quia scabies est. Quid est, mundabit eum, nisi mundum esse iudicabit eum? Non

Cod. Cas., consilio sacerdotum.

Idem cod. Non quia peperit mulier, sed quia peccavit, emundari sic debere indicat.

enim lepra, sed scabies, non crimen sed criminis A similitudo fuit. Lavet autem homo vestimenta sua, vel juramento vel alio modo se mundificet, ut qualis est, talis etiam esse credatur. Hoc autem Dei sacerdotibus sæpe contingere videmus. Unde non immerito sancti Patres sacerdotum accusationes difficiles esse voluerunt. Sequitur: Quod si postquam a sacerdote visus est, et redditus est munditiæ, iterum lepra creverit, adducetur ad eum et immunditiæ condemnabitur. Quod quidem tale est ac si diceret: Si post iudicium sacerdotis se non custodierit, certisque indiciis perpetrati criminis lepra apparuerit, iterum ad sacerdotem adducetur, et tunc immunditiæ condemnatus, ipsum quoque nomen, quod prius mundus esse videbatur, amittat.

« Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad B » sacerdotem, et videbit eum. Cumque color albus » in cute fuerit, et capillorum mutaverit aspectum, » ipsa quoque caro viva in tumore apparuerit, lepra » vetustissima iudicabitur, atque inolita cuti; con- » taminabit itaque eum sacerdos, et non recludet, » quia perspicuæ immunditiæ est. » Hoc autem de illius criminis lepra intelligitur, 150 quæ usu et consuetudine mala, tam manifesta est ut celari nulloatenus possit. Hic autem accusetur, et adducatur ad sacerdotem. Accusatione enim adducitur; unde accusatores, quasi qui alios adducant et ferant, delatores appellantur. Et videbit et considerabit eum sacerdos, cumque in colore, in capillis et in ipsa carne viva certissima signa conspexerit, non recludet eum, C nec ullas ei inducias dabit; sed contaminabit eum, id est contaminatum iudicabit, quia perspicua immunditia est, nec eget ulla probatione: viva enim caro in leproso indicat, quia scienter et sponte peccavit. Coloris vero et capillorum immutatio vetustissimam lepram ostendit. « Sin autem effloruerit » discurrens lepra in cute, et operuerit omnem » carnem a capite usque ad pedes quidquid sub » aspectu oculorum cadit, considerabit eum sacer- » dos, et teneri lepra mundissima iudicabit, eo quod » omnis in candorem versa sit, et idcirco homo mundus erit. » Ecce iterum alia species lepræ, per quam insaniam et phrenesim intelligimus. Sæpe enim et insanos, et phreneticos in scelera ruere videmus, et dum se aliquid boni, perdita ratione, facere arbitrantur, homicidia quoque et multa alia committunt. Hac ergo ægritudinis lepra, cum totum hominem in integrum sacerdos teneri viderit, nihilque scientiæ et rationis in eo conspexerit, mundissima lepra eum teneri iudicabit, et idcirco homo mundus erit. Quomodo enim a peccato mundus non erit, qui quod facit non intelligit? Non enim talibus de peccatis suis, imo non suis, pœnitentia datur, quia ubi non est voluntas peccandi, non debet esse pœna peccati. Ideoque quamvis Judæi rationem et intellectum non amiserint, tamen quasi de insanis et phreneticis Dominus de eis loquitur, dicens: « Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34). » Et illi quidem nesciebant, quia nescire volebant; his au-

tem non voluntas, sed ægritudo scientiam abstulit. Unde et subditur: « Quando vero caro vivens in eo » apparuerit, tunc sacerdotis iudicio polluetur, et » inter immundos reputabitur. Caro enim viva si le- » pra respersa fuerit, immunda est. » Non enim vivens, sed mortuus reputari debet, qui viventis hominis ratione et scientia caret, cui si viva caro, et sensus irrationabilis redditus fuerit, et postea in aliquod crimen incidit, iudicio sacerdotis, ut pollutus et immundus condemnatur. Caro enim viva, id est homo sui sensus et rationis expertus, si malum aliquod commisit, ei imputari non debet; non enim voluntarie agit, neque consentiens peccato iudicandus est.

« Quod si rursus versa fuerit in alborem, et to- B tum hominem operuerit, considerabit eum sacer- » dos, et mundum esse decernet. » Si enim pristina ægritudine, et solita insaniam homo iterum occupetur, leprosus quidem est; sed quia non discernit, etsi peccet, mundus tamen et sine peccato est.

« Caro, et cutis in qua ulcus natum est, et sana- » tum, et in loco ulceris cicatrix apparuerit alba, » sive rufa, adducetur homo ad sacerdotem, qui » cum viderit locum lepræ humiliorem carne reli- » qua, et pilos versos in candorem contaminabit » eum, plaga enim lepræ orta est in ulcere. » Hoc autem de illis peccatoribus intelligitur, qui, peracta pœnitentia, et peccati vulnere sanato, iterum ad peccatum, quasi canis ad vomitum relabuntur. Quid enim ulcus sanatum, nisi peccatum pœnitentia deletum: in cutis cicatrice tunc signa lepræ manifesta apparent, quando ipsa sanctificatio reversione peccati aboletur. Hic ergo homo ad sacerdotem adductus, quoniam et lepra manifesta est, et ipse nullo modo se defendere valet, nihil aliud restat, nisi ut damnatur, quia reus est. Non autem est necesse singulariter ubique cuncta exponere, quoniam per ea, quæ superius dicta sunt, facile intelligi possunt. Sequitur: « Quod si pilus coloris est pristini, et cica- » trix subobscura, et vicina caro non est humilior, » recludet eum septem diebus, et si quidem creverit, » adjudicabit eum lepræ; sin autem steterit in loco » suo, ulceris est cicatrix, et homo mundus erit. » Per hæc autem intelligimus, quod si contra accusatum hominem nulla adhuc certa et manifesta peccati signa apparent, et post datas inducias, accusatoribus non apparentibus, mala fama obscurior fit, et quodammodo conquiescens, non jam sicut prius clare resonat, neque crescit, homo mundus et innocens iudicetur.

« Caro, et cutis, quam exusserit, et sanata al- » bam sive rufam habuerit cicatricem, considera- » bit eam sacerdos, et ecce versa est in alborem, » et locus ejus reliqua cute est humilior, contami- » nabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta est. » Hæc quoque sicut et superiora de illo intelliguntur, qui peracta pœnitentia revertitur ad peccata: quamvis enim omnia peccata quodam concupiscentiæ igne hominem incendant, proprium tamen libidinis est

per concupiscentiam. Si ergo libidinis ignis animam et cutem exusserit, id est corpus et animi sibi consentientem vulneraverit, et postea per tentiam homine sanato, iterum homo ad peccatum rediens eadem perpetraverit, considerabit sacerdos, in quo si lepræ certissima signa conerit, id est si caro in alborem versa sit, et locus et reliqua carne humilior (hæc enim signa cerena sunt), condemnabit eum, quia iterum post tentiam lepra secuta est.

Quod si pilorum color non fuerit mutatus, nec millior plaga carne reliqua, et ipsa species lepræ erit subobscura, recludet eum septem diebus, die septimo contemplabitur: si creverit in cute, et in loco, contaminabit eum; si autem in loco candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est, et idcirco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ. » Qui enim superiora diligenter audivit, hæc quoque facile intelligere potest: et hic, sicut et ibi, plene eadem septem diebus induciæ dantur. Septenarius numerus nihil nutritionis habet. Septem igitur dierum induciæ, et integras inducias accusatis dari debere significant, post quas si species lepræ in loco suerit, et induciis deficientibus, mala turpisque consequiverit, mundus et innocens homo iudicatur; quoniam non lepra, sed species lepræ: non combustio, sed combustionis similitudo et plaga. Quantum enim inter esse et dicere, tantum inter lepram et speciem lepræ, et combustionem et combustionis interesse videtur.

Vir, sive mulier, in cujus capite, vel barba germinaverit lepra, videbit eos sacerdos, et siquidem millior fuerit locus carne reliqua, et capillus vus, solitoque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis et barbæ est. » Videtur autem species ad fidem pertinere. Quid enim perit, nisi mentem? Quid vero per barbam, nisi mentem? Locus enim barbæ facies est. Nisi enim pro facie accipiatur, stare non potest: siquidem mulieres barbam non habent. Lepra igitur in te, error est in mente; lepra vero in facie peccatum est in manifesto, non enim absconditur quod latet. Quicumque ergo de ipso Deo, et de fide christiana male credit et intelligit, lepram in mente in capite habet; qui vero id aliis manifestat, ipse ipse male credit, ille in capite habens lepram, faciem etiam portat. Hos autem cum sacerdos videt et signa lepræ in eis certa et manifesta intellegit, condemnabit eos, quia rei sunt. Si vero manifesta signa non apparuerint, recludet eum, ut erius. Deinde si post inducias concessas nihil intellexerit, radetur homo, et iterum includetur.

Raditur enim, et mundatur homo absque loculo, cum in cæteris absolutus, in eo solummodo, de quo accusatus fuerat, tenetur. Sin autem secundas inducias, et fama conquieverit, et detractores non adfuerint, et nulla indicia apparuerint, mundabit eum sacerdos, id est mundum esse

A iudicabit, lotisque vestibus, mundus erit, vel iuramento vel alio quodlibet modo se purificando. Sin autem post emendationem, hæresim suam aperte prædicare et defendere cœperit, nulla ulterius signa quaerenda sunt, quia reus et immundus habeatur,

« Vir, sive mulier, in cujus cute candor apparuerit, intuebitur eos sacerdos: si deprehenderit » subobscurum alborem lucere in cute, sciat non » esse lepram, sed maculam candidi coloris, et hominem mundum. » Unum tantummodo signum posuit, quod non solum in leprosis, verum etiam in sanis reperitur, per quod turpem famam intelligimus, quæ si sola obscura fuerit, ei temere credi non debet: siquidem et viros justos, et innocentes sæpius injuste infamatos audivimus.

B « Vir, de cujus capite capilli fluunt, et calvus ac » mundus erit, et si a fronte ceciderint pili, recalcavaster et mundus est. » Hic quoque sicut et superius mundus iudicatur, quoniam uno solo signo, et ipso ambiguo, nemo damnatur. Capillorum enim fluxus, non tantum leprosis, sed et sanis sæpe contingit.

C « Sin autem in calvitio, vel in recalvatione albus » vel rubus color fuerit exortus, et hoc sacerdos » viderit, condemnabit eum haud dubiæ lepræ, quæ » orta est in calvitio. » Duo enim signa hic ponuntur, quorum alterum est ambiguum, id est calvitium: alterum manifestum, id est color in calvitio. Merito igitur iste damnatur, utpote qui manifesto iudicio condemnatur. Hæc autem et aliter exponi possunt, ad præsens tamen ista sufficiunt. Sequitur:

« Quicumque ergo maculatus fuerit lepra, et separatus ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenta » dissuta, et caput nudum, os veste contactum, continentatum, et sordidum se clamabit omni tempore » quia leprosus est, et immundus, solus habitabit » extra castra. » Hæc enim leprosis poenitentia datur, ut postquam ad sacerdotis arbitrium separati fuerint (aliter enim non separantur) habeant vestimenta dissuta, quod quidem doloris et tristitiæ indicium est. Unde et Jacob, et multos alios vestimenta scidisse legimus. Habeant etiam et caput nudum, quatenus sui cordis secreta manifestent. Caput enim pro mente et corde sæpe accipitur. Unde Psalmista: « Sperate in eo, omnis congregatio populi, et effundite coram illo corda vestra (Psal. lxi, 9). » Itemque: « Dixi: Confitebor adversum me iniustias meas Domino (Psal. xxxi, 3). » Hæc enim verba nudi capitis sunt. Habeant autem et os contactum veste: « non est speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xxi, 9). » Sileant igitur, neque prædicent, quia « peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? » (Psal. xlvi, 16). Cui enim hoc dicitur, ut contegat, jubetur. Clament autem se contaminatos, et sordidos omni tempore; quanto magis enim se peccator accusat, et sua crimina Domino confitetur, tanto citius a misericordiosissimo Domino veniam meretur. « Si enim, ut Apostolus ait, nosmetipsos iudicaremus, non utique iudicaremur (I Cor. vi, 31). » Habitent autem extra castra, duram et

agrestem vitam ducant, jocum et lætitiā fugiant, A solitariam et inusitatam conversationem suscipiant. Sequitur.

« Vestis lanea, sive linea, quæ lepram habuerit » in stamine, atque sub tegmine, aut certe pellis, » vel quidquid ex pelle confectum est, si alba, aut » rufa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, » ostendeturque **152** sacerdoti, qui consideratum » recludet septem diebus, et die septimo rursum « aspiciens, si crevisse deprehenderit, lepra perse- » verans est, pollutum judicabit vestimentum, et » omne in [quo fuerit inventum, et idcirco combu- » retur flammis. » Vestem (272) hanc recte dicimus esse carnem, qua omnis anima induitur. De hac enim veste Apostolus ait : « Exuite veterem hominem (Eph. iv, 24). » Et Ecclesia in Canticis canticorum : « Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa ? » (Cant. v, 5.) Et propheta : » Vestimentum, inquit, mistum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis (Isa. ix, 5). » Est autem in conjugatis lanea, in virginibus autem et continentibus linea, in cæteris omnibus pellicea est. Lana enim de carne oritur, et carni adhæret; limum vero extra carnem, et a carne alienum est; pellis autem caro mortua est. Et quidem de conjugato dicitur : quia « adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una (Ephes. v, 31); » virgines vero quasi longe a carne, carnis non sequuntur voluptates. Cæteri vero quasi mortua caro, ipsam suam corruptionem sentiunt, nec intelligunt. Hujus autem vestimenti lepra, quamvis multiplex sit, maxima et principalis fornicatio intelligitur, de qua Apostolus : « Omne, inquit, peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat (I Cor. vi, 18). » Tantum enim omnibus corporeis vitiis hoc vitium majus est, ut ei cætera comparata quasi non esse videantur. Hæc ergo lepra, quia non solum fornicatores et adulteros, sed virgines, et continentes, et conjugatos sæpe corrumpit, in lanea, et linea, et pellicea veste invenitur. Hujus autem signa sunt, macula alba, vel rufa; sæpe enim fornicatores pallore et rubore deprehenduntur, quoniam et timore et amoris igne inficiuntur. Talem ergo vestem, et sic pollutam cum sacerdos viderit, recludet eum septem diebus, septem videlicet annis ei in pœnitentiæ D emundatione supputatis. Non enim sine causa SS. Patres hunc annorum numerum pœnitentibus constituerunt. Nam et de Cain ipse Dominus ait : « Omnis, qui occiderit Cain, septuplum punietur (Gen. iv, 15). » His autem peractis, si dignus fuerit, absolvatur homo, lavetur et reconcilietur. Ut quid enim peracta pœnitentia absolvitur homo, et reconciliatur, nisi quia sacerdotis absolutione lavatur atque mundatur. Si vero post septem dies, de quibus et nunc superius locuti sumus, lepram sacerdos crevisse deprehenderit, pollutam judicabit vestimentum, quia lepra perseverans est, et ideo flammis comburetur. Hoc audiant pœnitentes, in quibus

(272) Ita ex alio cod. Casin.

peccata non delentur, si quotidie crescant, quia in peccatis perseverantes, semper peccata peccatis adjiciunt; audiant quod dicitur, et ideo vestimentum comburetur flammis, et recordentur illud Evangelii : « Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv, 41), » et illud prophetæ : « Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non comburetur (Isa. lxvi, 24). »

« Quod si eam viderit non crevisse, præcipiat, et » lavabunt id in quo lepra est, recludetque illud » septem diebus aliis. Et cum viderit faciem quidem » pristinam non reversam, nec tamen crevisse » lepram, immundum judicabit, et igne comburet, » eo quod infusa sit in superficie vestimenti, vel per » totum lepra. » Si, inquit, post acceptam pœnitentiam, peccatum, quod deleri debuerat, crevit, nihil aliud nisi condemnatio restat. Si vero non crevit quidem, nec tamen deletum est (quoniam, et si a peccato cessavit, non tamen pœnitentiam egit), lavetur lepra, injungatur iterum eadem pœnitentia, recludatur aliis septem diebus, ut quod in primis septem deliquit, saltem in his septem diebus septem diebus emendet. Si vero etiam post hos septem dies sacerdos viderit faciem pristinam quidem non reversam, nec tamen crevisse lepram, immundum judicabit, utpote canonum contemptorem, qui, quamvis a peccato cessaverit, digne tamen pœnitentia satisfacere vel neglexit, vel non curavit. Qui enim peccatum delere contemnit, aut peccatorem se esse non intelligit, aut nullam pro peccato pœnam se timere ostendit. Non enim sufficit homini abstinere a malo, nisi et bonum operetur. Unde scriptum est . « Declina a malo, et fac bonum (Psal. xxxvi, 27). » Qui ergo cessat a peccato, agat et pœnitentiam pro peccato : aliter enim, etsi macula non crescat, prima tamen species vestimento non revertitur. Talem autem vestem sacerdos igne comburit, quia peccatorem pœnitentiam agere nolentem æterno igne dignum esse decernit. Sed quid est quod ait quod infusa sit in superficie vestimenti, vel per totum lepra, cum superius dixerit, lepram non crevisse? Non crevit quidem, quia ad peccatum homo non rediit; tamen per totam vestimenti superficiem infusa est, quia in eo quod non est deletum, totum adhuc operit vestimentum.

« Sin autem obscurior fuerit locus lepræ, post- » quam vestis est lota, abrumpet eum, et a solido » dividet. Quod si ultra apparuerit in his locis, quæ » prius maculata erant, lepra volatilis et vaga, » debet igne comburi; si cessaverit, lavabit ea, » quæ pura sunt, secundo, et munda erunt. » Locus enim lepræ obscurior est; postquam vestis est lota, si post acceptam pœnitentiam, quid egerit, et qualiter vixerit, peccator confiteri dissimulat. Abrumpatur igitur locus, et a solido dividatur, manifeste appareat, si quid est quod interius latet : rumpatur ergo, si confitetur. Quod si ultra in his locis lepra apparuerit, et homo inconvertibilis, nec a peccato cessaverit, neque pœnitentiam egerit, debet

edargui et damnari, debet ut igne et sulphure dignus judicari. Si vero cessaverit, lavabit ea et mundabitur. Quare enim lavantur quæ pura sunt, nisi quia, quamvis mundus sit homo mundus, attamen nisi a sacerdote reconciliatus, et absolutus, adhuc a sacramento abstinetur immundus: quamvis enim mundus tamen non videtur, nisi cum cæteris sacerdotibus ecclesiasticis communicet sacramentis. Ergo lavatur pœnitentia; secundo vero reconciliatur et absolute. Huc usque de lepra; nunc de emundatione videamus.

CAPUT XIV.

Intusque est Dominus ad Moysen, dicens: « Ritus leprosi, quando mundandus est. Adur ad sacerdotem: qui egressus e castris invenerit lepram esse mundatam, præcipiet ut purificatur, ut offerat pro se duos passeris, quibus vesci licitum est, et lignum cedri-
vermiculumque, et hyssopum; et unum de fructibus immolari jubebit in vase fictili super sivas viventes: alium autem vivum cum ligno no, et cocco, et hyssopo tinget in sanguine ris immolati, quo asperget illum, qui mundus est septies, ut jure purgetur, et dimittet rem vivum, ut in agrum avolet. » Egreditur sacerdos e castris ad leprosum reconciliandum, et usque hodie episcopos nostros ad peccato-reconciliandos ecclesiæ januas egredi videmus. Incipitur autem leprosus, nec mundatur, quia sacerdos reconciliari debet, qui pœnitentiam præstiterit pro peccato; est enim pœnitentia com-
plere, flenda non committere. Flevit enim Petrus mundatus est, flevit et David, et mundatus est Paulus Corinthios, qui peccaverunt, et erunt pœnitentiam. Sic et pro Saul lugebat. Brevis est et facilis ista satisfactio. « De malo, et fac bonum (Psal. xxxvi, 27). » Incipit ed ex corde: dic flendo: « Pater, peccavi in te, et coram te; jam non sum dignus vocari filius, fac me sicut unum de mercenariis tuis (Matth. xv, 8). » Hæc est vera reconciliatio; sic mundatur leprosus, sic peccator veniam meretur. Quid Dominus dicat: « Cito proferte stolam vestram, et induite illum (ibid.); » cito, inquit, sit mora: « Peccator enim quacunque hora mortuus fuerit et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (Ezech. xxxiii, 11). » Offerat autem pro se i purificatur duos passeris, non qualescunque vivos, et quibus vesci licitum est. Quid duo passeris, nisi corpus et animam? de quo propheta: « Anima nostra sicut passer erepta laqueo venantium (Psal. cxxiii, 7). » Merito offerat nos passeris offert, ut non ex parte, sed totipsum Domino reddat, non jam mortuum, non is obnoxium, et quia prius immundus erat, passeribus vesci non licebat, nunc vero quia mundus est, tales passeris offert, quibus vesci et is corpori induci licitum est. Sed quare li-

gnum cedrinum, vermiculumque et hyssopum cum passeribus offert? Lignum enim cedrinum impubescens et odoriferæ naturæ est: vermiculus autem igneus et rubeus est: hyssopus autem naturaliter in petra nascitur. Offerat ergo lignum cedrinum, qui reconciliatur, ut incorruptam amodo vitam et odoriferam agat: offerat et vermiculum, ut sancti Spiritus et charitatis igne succendatur: offerat et hyssopum, ut firmis radicibus illi petræ inhæreat, de qua Apostolus dicit: « Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4). » Immolatur autem unus de passeribus in vase fictili, per quem corpus intelligimus, quod quia de terra factum est, non immerito in vase fictili immolari jubetur. Vas enim terreum, et fictile posuit, ut manifeste intelligamus, quia in hoc passere corpus significatur. Hoc autem super aquas viventes dicitur, littera enim occidit; spiritus autem vivificat. Ita et nos corpus nostrum affligere debemus, ut efficiamur carne mortificati, sed spiritu vivificati. Alium autem vivum cum ligno cedrino, et cocco, et hyssopo tinget in sanguine passeris immolati: vivus enim passer anima est, quæ sicut immortalis mori non potest. Hæc autem tingitur in sanguine passeris immolati, ut eorum peccatorum, quæ corpus commisit, nunquam anima obliviscatur; sanguis enim pro peccato ponitur. Sed quia peccatorum commemoratio aliquando prodest, aliquando nocet (prodest siquidem si ad hoc fiat, ut peccata deleantur: nocet vero, si in eis animus delectatus iterum ad ea redire desideret), ideo sine ligno cedrino, et cocco, et hyssopo anima in sanguine non tingitur, unde, dum intingitur, incorrupta maneat, in amore ardeat, et petræ inhæreat. Quo sanguine ille qui mundatus est septies aspergitur, quod enim septies fit, semper fit; septies ergo suo sanguine homo aspergitur, ut suorum peccatorum semper sit memor. Quod autem ait: « Et dimittet passerem vivum, ut in agrum avolet: » hoc est intelligere, ut nunquam anima ulterius in carcere claudatur, nec a carne vincatur, nec a sola voluntate cohibeatur: ipsa sit domina, ipsa sit libera, avolet in agrum, scrutetur Scripturas; ibi enim sunt flores, ibi sunt odores, dicat cum Isaac: « Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Gen. xxvii, 27). » Sequitur:

« Cumque laverit homo vestimenta sua, radet et omnes pilos corporis, et lavabitur aqua, purificatusque ingredietur castra; ita duntaxat, ut maneat extra tabernaculum septem diebus, et die septimo radat omnes capillos capitis, barbamque et supercilia, ac totius corporis pilos. » Ecce enim homo qui reconciliatur vestimenta lavat, ut nemo eum ulterius abhorreat, et cunctis se cernentibus non jam leprosus, sed mundus appareat. Radit et omnes corporis sui pilos, ut non jam in eo superfluum et inutile inveniatur. Lavatur autem et aqua confessionis boni voti, et sacerdotalis benedictionis, totusque purificatus ingreditur castra, reconciliatur Ecclesiæ, ut gaudium et exultatio, convocat sancta mater nostra amicas et vicinas, dicens: « Congratu-

lamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram (*Luc. xv, 9*). » Ecce in castra ingressus est; manet tamen extra tabernaculum suum septem diebus, ut vivat scilicet extra omne desiderium hujus sæculi, usque ad vitæ suæ finem, donec in septima die, quæ ultima est, raso iterum capite, et pilis omnibus corporis sui, totus purificatus inveniat.

« Et lotis rursus vestibus, et corpore, die octavo » assumet duos agnos immaculatos, et ovem anniculam, absque macula, et tres decimas similæ in » sacrificium, quæ conspersa sit oleo, et seorsum » olei sextarium. » Prima enim finita, secunda iterum hebdomada incipit, siquidem octava dies alterius septimanæ principium est. In hac igitur, sicut et in prima, homo lavatur aliudque offert hic sacrificium quo purificatur. In hoc autem sacrificio, jam non passeret, sed agnus immolatur, qui tollit peccata mundi. Primus enim agnus Christus est, secundus apostolorum chorus, uterque utique immolatus. Ovis vero annicula, et immaculata Ecclesia est, non habens maculam, neque rugam, quæ quoniam in tribus partibus tota consistit, in Asia videlicet, Africa et Europa, tres similæ decimæ ei junguntur. De his enim in Evangelio dicitur: « Simile est regnum cœlorum fermento, quod abscondit mulier in farinæ satis tribus (*Luc. xiii, 21*). » Hæc autem simila oleo conspergitur, quia S. Spiritus gratia Ecclesia inungitur. Olei vero sextarius, qui superadditur cum primo agno in sequentibus offerri jubetur. Tres autem, quantum ad litteram decimæ fiunt, si de triginta sextariis tres sextarios tollas. Sequitur:

« Cumque sacerdos purificans hominem statuerit » eum, et hæc omnia coram Domino in ostio tabernaculi testimonium, tollet agnum et offeret eum pro » delicto oleique sextarium, et oblati ante Dominum » num omnibus, immolabit agnum, ubi immolari » solet hostia pro peccato et holocaustum in loco » sancto. » Notandum autem quia superius sacrificium non solum sacerdos, verum etiam homo qui mundandus est, offert. Hic autem non homo qui mundandus est, sed solus sacerdos offert sacrificium. Neque enim conveniens erat ut hoc sacrificium homo qui mundabatur offerret. Statuit autem sacerdos hominem qui purificatur ante ostium tabernaculi, quatenus et audire et videre facile possit ea quæ in tabernaculo fiunt. Deinde vero offert agnum olei que sextarium, laudans, prædicans, commemorans et exponens Christi passionem: qualiter justus pro impiis, dominus pro servis, ne morerentur illi, mortuus est ille; quanto oleo affluebat, quanta pietate, et misericordia inundabat, cum pro suis etiam crucifixoribus orabat, dicens: « Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt (*Luc. xxiii, 34*). » Hoc est enim sacrificium laudis, quo peccata delentur, quo ille qui mundatur ad amorem Dei accenditur, et ad pietatem et misericordiam provocatur.

(273) Ex cod. Casin. editio emendatur. Sed neque de ipsis criminibus, quamlibet magnis remittendis in sancta Ecclesia, Dei misericordia desperanda est, agentibus penitentiam secundum modum cujusque peccati. (*Aug. Enchirid. cap. 22.*)

« Assumensque sacerdos de sanguine hostiæ, quæ » immolata est pro delicto, ponet super extremum » auriculæ dextræ illius qui mundatur, et super pollices manus dextræ et pedis » In aure enim auditus, in manu et pede operatio intelligitur. Tangit ergo aurem sanguis Christi, ut munda sit, semperque aperta ad audiendum verbum Dei, secundum illud: « Qui habet aures audiendi audiat (*Luc. viii, 8*). » Et quia sicut Apostolus ait: « Non auditores legis justificati sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (*Rom. ii, 13*). » Tangit quoque manum et pedem, ut et bene operetur, et currat in via mandatorum Dei. Quoniam autem sinistra et adversa pars nescire debet quid faciat dextera, in sola dextera parte tangitur, quasi qui sinistram non habeat. Tangitur autem in extremitatibus, ut usque in finem perseveret.

« Et de olei sextario mittet in manum suam sinistram, tingetque digitum dextrum in eo, et » asperget septies contra Dominum. Quod autem » reliquum est olei, in læva manu fundet super » extremum dextræ auriculæ ejus, qui mundatur, » et super pollices manus, et pedis dextri, et super » sanguinem, qui fusus est pro delicto, et super » caput ejus, rogabitque pro eo coram Domino. » Sacerdos enim utraque manu operatur, quia per arma justitiæ a dextris et a sinistris, nec adversis frangitur, nec prosperis elevatur. Portat oleum in sinistra, spargit eum dextra: hoc autem septies, et contra Dominum. Septies enim sacerdos contra Dominum oleum spargit, quia semper et omni tempore pro peccatoribus interpellat. Quid enim oleum, nisi sanctorum sunt orationes? Hoc enim oleo superni iudicis indignatio mollitur, et mitigatur. Et in sinistra quidem oleum portat, qui, quando in hac vita est, nunquam a misericordia cessat. Qui bene contra Dominum manu dextera spargit, quia quasi potenti et valida manu omnem suam operationem ad Deum dirigit. Reliquum autem super aurem dexteram, et manum et pedem ejus qui mundatur, effundit, ut audiat et intelligat quid significet: « Misericordiam volo, et non sacrificium (*Osee vi, 7*): » Et illud: « Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est (*Luc. vi, 36*). » Hoc aures audiat, in hoc et manus et pes delectetur, ut pietatem et misericordiam operetur. In his autem duobus membris pene omnis operatio nostra consistit. Fundit autem sacerdos oleum et super sanguinem hostiæ, et super caput illius qui mundatur: super sanguinem quidem, quoniam totus ille sanguis pietate et misericordia pinguis, pro sola pietate et misericordia fusus est: super caput vero, ut mens hominis hoc unguento pinguescat, secundum illud: « Tu vero cum jejunas, unge caput tuum (*Matth. vi, 17*). » Cui contrarium est: « Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (*Psal. cxl, 5*). » (273) Sic igitur homo inunctus sciat

alligat quia misericordiae oleo est salvatus, A
cordia liberatus, misericordia reconciliatus;
e dicat: « Misericordias Domini in aeternum
o. (*Psal. LXXXVIII, 2*). » Dicamus et nos: « Quis
s, et custodiet haec, et intelliget misericordias
i? » (*Psal. cvi, 45*).

faciet sacrificium pro peccato. Tunc immo-
holocaustum, et ponet illud in altari cum
nentis suis, et homo rite mundabitur. » In hoc
holocausto agnus, et ovis, et tres decimae
immolantur, quoniam SS. apostolorum, et
Ecclesiae fides, spes, charitas et misericordia,
ia et humilitas, pietas, sapientia et sancta
satio laudatur, praedicatur, et narratur, et in
et jubilationis sacrificio immolatur: his enim
imbuitur et docetur, ut sciat quid agat, quid B
quid sequatur, quid fugiat et quomodo ulte-
conventu fidelium conversari debeat. Qui
s intellexerit, et fideliter egerit, mundus

od si pauper est, et non potest manus ejus
ire quae dicta sunt, sumet agnum pro delicto
bilationem, et roget pro eo sacerdos, deci-
que similes conspersae oleo in sacrificium, ei
sextarium, duosque turtures, sive duos pullos
nbas, quorum sit unus pro peccato, et alter
locaustum, offeretque ea die octavo purifica-
suae sacerdoti. » Quantum autem ad signi-
em, non minus pauper, quam dives offerre
ir: offert quidem, non etiam immolat, im-
sacerdotis est. Hic autem est ille agnus, de C
perius diximus, qui tollit peccata mundi. Haec
pars similis in tres decimas supra dividi-
olei sextarius qui, cum agno immolatur,
sericordia est: duae vero turtures, ve^l duo
lumbae, duo passeris sunt, de quibus supe-
rimus. Quia enim haec et caetera, de hoc
lo sequuntur, modo supra exposuimus, bre-
ae dixisse sufficit.

itur autem de domo leprosa, de qua ille,
st, nuntiat sacerdoti quod quasi plaga leprae
r in domo sua; at ille praecipiat ut omnia
ferantur, et claudatur domus septem diebus;
die septimo lepram crevisse viderit, tunc
in quibus lepra est, eruat, aliosque pro eis
domum autem intrinsecus radat, et extra D
in locum immundum pulverem projiciat,
etiam post haec, sacerdos ingressus reversam
esse cognoverit, lepra perseverans est et
immunda, quam statim destruent, et lapi-
ligna et pulverem universum projicient
stra in locum immundum. Haec autem bre-
ponamus, quoniam per ea quae dicta sunt
telligi possunt. Si igitur, o homo, quicum-
videris quasi plagam leprae in domo tua, si
ris doctrinam haereticam pravitate in po-
et in familia, et in grege tuo, nuntia hoc sa-
nuntia hoc sanctorum coetui et congrega-
ihil enim temere iudicandum est; omnia

ordo sanctorum, ut omnia efferantur foras, totusque
populus se ab eis separet, quorum scientia, et do-
ctrina videtur esse leprosa: claudatur domus septem
diebus, oppilentur eorum ora qui male loqui vi-
dentur, interdicatur eis ne hanc doctrinam in po-
pulo seminent, donec diligentissime discussa, utrum
sana, an leprosa sit, a sacerdotibus iudicetur. Quod
si forte die septimo, die ad hoc negotium defini-
endum constituto, lepram et haeresim crevisse vider-
int, crescit enim, quando apertissime manifesta-
tur, eruant lapides, in quibus lepra est, damnent
sententias, in quibus haeresis est, ponant alios lapi-
des pro eis, id est catholicae fidei doctrinam, et sen-
tentias eos doceant, omni haeretica pravitate eva-
cuata; radant domum intrinsecus, omnemque erro-
rem ab eorum cordibus et mentibus evellant, totum
pulverem, totamque illius leprae caliginem et im-
munditiam extra urbem et extra Ecclesiae terminos
projiciant. Se vero post haec omnia, quod absit!
lepra revertatur, et eos qui modo mundati fuerant
iterum haeretica pravitate sacerdos viderit esse
contaminatos, lepra perseverans est, et domus im-
munda. Unde Apostolus ait: « Haereticum hominem
post secundam correctionem devota, sciens quia sub-
versus est huiusmodi (*Tit. III, 10*). » Destruatur igitur
talis domus, et lapides, et ligna, et pulvis universus
extra oppidum projiciatur; damnentur, excommu-
nicentur, anathematizentur haeretici, et cum doctrina
et haeresibus suis extra catholicam Ecclesiam expel-
lantur. Hoc autem in locum immundum fiat; omnis
156 enim locus immundus est, qui extra Eccle-
siam est.

« Qui intraverit domum, quando clausa est, im-
mundus erit usque ad vesperum; et qui dormierit
» in ea, et comederit quidpiam, lavabit vestimenta
» sua. » Tanto enim tempore domus clausa est,
quanto haereticus ab Ecclesia separatus, et excommu-
nicatus est. Intrare autem in eam, quid est, nisi
participare et communicare illi? Hoc autem qui fe-
cerit, immundus erit usque ad vesperum, vesperum
autem non diei, sed peccati, cum enim per poenit-
entiam finitur, tunc ad vesperum peccatum, et ad
finem pervenit. Sed quid est dormire in ea, nisi in
ejus doctrina quodammodo quiescere et delectari?
Nam et ille in ea dormit, qui in ea decipitur, et
sensem amittit. Unde non immerito tales insensati
dicuntur, quibus Apostolus ait: « Surge, qui dormis,
et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus
(*Epht. v, 14*). » In ea vero comedit quicumque ejus insa-
nia repletur et saturatur. Lavet ergo vestimenta
sua, agat poenitentiam, audiat quod scriptum est:
« Omni tempore sint vestimenta tua candida (*Eccl.*
iv, 8). »

« Quod si introiens sacerdos viderit lepram non
» crevisse in domo, postquam demolita est, purifi-
» cabit eam, reddita sanitate, et purificatione ejus,
» sumet duos passeris, lignumque cedrinum, et
» vermiculum, atque hyssopum, et immelato uno

» passere in vase fictili super aquas viventes, » etc. A Hoc autem totum in prima leprosi mundatione et scriptum et expositum est.

CAPUT XV.

« Locutus est Dominus ad Moysen et Aaron, » dicens: Loquimini filiis Israel, et dicite eis: Vir » qui patitur fluxum seminis, immundus erit, et » tunc judicabitur huic vitio subiacere, cum per » momenta singula adhæserit carni ejus, atque » creverit fœdus humor. Omne stratum, in qua dor- » mierit, immundum erit, et ubicumque sederit. » Hoc quoque sub eadem intelligentia, quæ habetur de domo leprosa. Nam vir iste hæreticus est, cujus turpis doctrina, per eum in multorum ruribus seminata, quasi immundum semen, tendit ad generandum plurimos in eadem hæresi. Cum ergo semen illud iniquæ prædicationis per singula momenta carni ejus, ori ejus adhæserit: dum non cessat hæreticam doctrinam suam divulgare, judicabitur huic vitio subiacere. Tunc quidquid tetigerit, immundum erit; quisquis enim fuerit ab eo seductus, immundus erit. Quicumque igitur ei crediderit, eumque fuerit imitatus, lavet vestimenta sua: pœnitentiam agat; sicque per confessionem et pœnitentiam solus immundus erit usque ad vesperum: quia non post tempus longum, sed breve post spatium, tanquam unius diei, de mane scilicet, usque ad vesperum, remittetur ei peccatum hujusmodi a populo. Sedere autem super lectum, stratum, et sagma ejus, est hæresim ipsam acceptare, laudare et servare.

« Si autem sanatus fuerit qui hujusmodi sustinet » passionem, numerabit septem dies post emunda- » tionem sui, et lotis vestibus, et toto corpore in » aquis viventibus, erit mundus. Die autem octavo » sumet duos turtures, aut duos pullos columbæ et » veniet in conspectum Domini ad ostium taberna- » culi testimonii, dabitque eos sacerdoti qui faciet » unum pro peccato, et alterum in holocaustum. » Si sanatus fuerit qui hujusmodi sustinet passionem, numerabit septem dies post emendationem. Septem dies ponuntur pro toto pœnitentiæ tempore, in quo debet pœnitens peccata sua lavare in aquis viventibus; in operibus scilicet spiritualibus, eleemosynis, jejuniis, orationibus, lacrymis, quæ viva opera vitam obtinere valeat, et salutem. Die vero octava, id est post expletam pœnitentiam dierum septem, sumet duos turtures, vel duos pullos columbæ: rogabitque pro eo sacerdos, et mundabitur. Duobus enim modis mundatus prius, scilicet pœnitentia contritionis, et satisfactionis, quasi pullis duobus oblati, post modum absolvitur. Debet autem duos illos turtures, vel pullos columbæ manibus tenere, ad offerendum Domino postquam Deo reconciliatus est et mundatus, debet ei perpetuo adhærere, et in bene vivendo perseverare, prout jam dictum est supra.

« Mulier quæ, redeunte mense, patitur fluxum » sanguinis, septem diebus separabitur. Omnis qui » tetigerit eam immundus erit usque ad vesperum, » et in quo dormierit, vel sederit diebus separationis

» suæ, polluetur. » Hoc enim de una anima, et de tota Ecclesia malignantium intelligi potest. Fluxum namque sanguinis patitur qui in peccatis perseverat. Quæ enim anima redeunte mense hoc patitur (siquidem menses semper redeunt), peccatum reiterare non timet. Semper ergo sanguinem fluit, qui semper peccatum operatur. Sanguinem enim peccatum significare manifestum est. Septem autem diebus separatur, quia nisi pœniteat, et peccare desistat, Ecclesiæ nunquam reconciliari debet. Hanc autem qui tetigerit (tangere autem imitari est) immundus erit. Sufficit autem una expositio et in viro qui patitur fluxum seminis, et in muliere quæ patitur fluxum sanguinis; utrumque enim pene idem significat, atque de eodem intelligi potest, unde una oblatio et purificatio est utriusque.

157 CAPUT XVI.

« Locutus est Dominus ad Moysen: Loquere ad » Aaron fratrem tuum; ne omne tempore ingrediatur » sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, ut non moriatur: quia » in nube apparebo super oraculum. Nisi hoc ante » fecerit, vitulum offeret pro peccato, et arietem in » holocaustum. Tunica linea vestiatur, feminalibus » lineis verenda celabit. Accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti. Hæc vestimenta sunt » sancta, quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. » In nube enim Dominus et caligine prius apparebat, quia postea carnis velamine tectus apparere debebat: nubes enim illa Christi carnem significabat. Apparet autem et nunc Dominus in nube super oraculum, quoniam in sacramento sub aliena specie cernitur super altare. Ad hoc autem oraculum, ad hoc altare, sacramentum accedere, neque semper, neque omnibus licet; prius enim offerre necesse est vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum, id est prius credere necesse est Christum Dominum pro peccatis nostris immolatum, et totum in ara crucis corporaliter passum. Hoc enim quia Judæi, et infideles non credunt, ad hoc propitiatorium non accedunt: credunt enim passum, sed non pro peccato in holocaustum. Nos autem, quamvis ista credamus, non tamen adhuc sufficit, nisi et sequentia superaddamus. Vestiamur ergo lineis vestimentis, ut toti candidi, et super nivem dealbati, interioris et exterioris hominis munditiam, et castitatem, per omnia custodiamus. Hæc enim vestimenta sancta sunt, ideoque omnia de lino fiunt, de quibus in Exodo sufficienter diximus. Cidarim autem lineam imponit capiti, qui avertit oculos suos ne videant vanitatem; quinque enim corporis sensus in capite vigent, qui si hanc cidarim super se habuerint, casti et immaculati erunt. His ergo vestibus non solum sacerdos, verum etiam totus populus vestiatur, si ad Christi corporis et sanguinis sacramentum accedere velit. Castitatem non solum virgines, sed continentibus quoque, et conjugati habere possunt. Sequitur:

« Suscipietque ab universa multitudine filiorum

l duos hircos pro peccato, et unum arietem A
 holocaustum. Cumque obtulerit vitulum, et
 erit pro se et domo sua, duos hircos stare
 t coram Domino in ostio tabernaculi testimo-
 mittensque super utrumque sortem, unam
 ino, et alteram capro emissario; cujus sors
 rit Domino, offeret illum pro peccato; cūjus
 m in caprum emissarium, statuet eum vivum
 m Domino, ut fundat preces pro eo, et emittat
 i in solitudinem. » De Christo tam hircus,
 aries est significatio. Hircus enim ponitur de
 udine carnis peccati; aries autem, qui ovi-
 ist genus, dicitur de eo, qui tanquam ovis ad
 am ductus est. Primus ergo hircus de Christo
 rsterium; alter autem est Antichristus; ille B
 orte exiit in holocaustum Domino pro peccato :
 us hircus post multas preces, imo maledi-
 s, mittitur in solitudinem. Judæi enim per orbem
 si, videntur hunc hircum secum deferre, quia
 e secundum eos, est Messias, quem expecta-
 et adhuc expectantes eum, per diversas
 as, in quibus divisi sunt, secum trahunt hir-
 um.
 s rite celebratis, offeret vitulum, et rogans
 e et pro domo sua, immolabit illum, assum-
 ae thuribulo quod de prunis altaris impleverit,
 auriens manu compositum thymiam in in-
 um, ultra velum intrabit in sancta : ut, positis
 r ignem aromatibus, nebula eorum, et vapor
 at oraculum, quod est super testimonium, et C
 moriatur. Tollens quoque de sanguine vituli,
 perget digito septies coram Domino contra
 itiatorium ad orientem. » Postquam, inquit,
 s prædictis vestibus indutus fuerit; post-
 duos hircos sorte diviserit (sic enim se habet
 offerat vitulum, et rogans pro se, quia et pec-
 pæ est, et pro domo sua, id est pro populo
 bjecto, immolabit eum, Superius enim offer-
 est ad tabernaculum ducitur : hic autem non
 offertur, sed et immolatur; hoc autem non
 thymiamate, et bono odore; qui enim Christi
 i sacramentum, quid ad ejus carnem, et san-
 i sumendum accedit, morum honestate, et
 m suavitate redolere debet. Sacerdos ergo,
 to thuribulo, thuribulum enim pectus est, D
 t illud de prunis altaris, ut sancti Spiritus et
 tis igne succendatur; deinde vero aromati-
 per ignem positus, transeat velum, ingrediatur
 totusque super ipsum cælum mente, et
 elevatus, virtutum vapore, et sanctarum
 i odore et sibi, et populo Deum repropitiatur.
 t subditur : « Tollensque de sanguine vituli,
 rget septies coram Domino propitiatorium
 ntem. » Septies enim vituli sanguis contra
 atorium spargitur, quia usque ad sæculi
 mationem cunctis diebus Christi sanguis pro
 d Patrem interpellat. Sequitur :
 mque mactaverit hircum pro peccato populi,
 et sanguinem intra velum; sicut præceptum

» est de sanguine vituli. » Quia enim et hircus, e^t
 vitulus idem significant, idcirco uno, eodemque ritu
 immolantur. Sequitur :

« Nullus hominum sit in tabernaculo, quando
 » pontifex ingreditur sanctuarium, ut roget pro se,
 » et pro domo sua, et universo **158** cœtu Israel, do-
 » nec egrediatur. » Hoc autem ideo jubere videtur, ut in
 illa sancta contemplatione silentium ab omnibus fiat,
 ac si solus pontifex adesset; quatenus sine strépitu,
 et tumultu omnique inquietudine, mundas preces ad
 Deum fundere valeat.

» Cum autem exierit ad altare, quod coram Do-
 » mino est, oret pro se, et pro domo sua, et sum-
 » ptum sanguinem vituli, atque hirci fundat super
 » cornua ejus per girum, aspergensque digito
 » septies, expiet illud, et sanctificet ab immunditiis
 » filiorum Israel. » Hoc enim altare Ecclesia est per
 cujus quatuor cornua quatuor mundi partes intelli-
 guntur. Hoc autem altare septies sanguine spargi-
 tur, quia usque ad sæculi consummationem tota
 Ecclesia Christi sanguine expiatur, et sanctificatur.
 Sive ergo intus, sive extra pontifex fuerit, sive acti-
 vam, et contemplativam vitam agat, semper et pro
 se, et pro populo orare debet.

» Postquam emundaverit sanctuarium, et taber-
 » naculum, et altare, tunc offerat hircum viventem,
 » et posita utraque manu super caput ejus, confitea-
 » tur omnes iniquitates filiorum Israel, et universa
 » delicta, et peccata eorum; quæ imprecans capiti
 » ejus, emittet illum per hominem paratum in deser-
 » tum. » Mundatis enim omnibus, et expleto sacri-
 ficio, utramque manum super caput viventis hirci
 pontifex ponit, ut omnium iniquitatum reum simul
 cum capite suo diabolo, quibuscunque viribus potest,
 eum damnat, et maledicit. Non solum enim nostri,
 verum etiam et Judæorum pontifices in sacris volumi-
 nibus, quamvis non intelligentes, Antichristum
 quotidie damnant: de ipso enim in psalmis legentes, sed
 non intelligentes assidue dicunt (*Psal. ix et seqq.*) :
 « Cujus os maledictione plenum est, et amaritudine,
 et dolo, sub lingua ejus labor, et dolor; sedet in in-
 sidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat inno-
 centem. » Et paulo post : « Contere brachium peccato-
 ris, et maligni; » de quo et Apostolus ait : « Quia
 nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit
 homo peccati filius perditionis, qui adversatur, et
 extollitur super omne quod dicitur Deus, aut
 colitur; ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se
 tanquam sit Deus (*II Thess. II, 3*). » Homo ad hoc ser-
 vitium paratus, per quem Antichristus in desertum
 mittitur, Judæorum populus est, qui pro suis iniqui-
 tatibus ubique gentium dispersus, eum colit, et præ-
 dicat, sequitur et veneratur.

« Cumque portaverit omnes iniquitates eorum in
 » terram solitariam, et dimissus fuerit in deserto,
 » revertetur Aaron in tabernaculum testimonii, et
 » depositis vestibus quibus prius indutus erat, cum
 » intraret sanctuarium, relictisque ibi, lavabit car-
 » nem suam in loco sancto, indueturque vestimentis

» suis. » Portat enim Antichristus omnes iniquitates filiorum Israel in infernum, in desertum, in terram solitariam, quia propter eos, quos decepit, æternis incendiis mancipabitur, dignam iniquitatis suæ pœnam sustinebit; ibi dimittetur et deseretur, cruciabitur et flagellabitur. Deinde Aaron revertetur in tabernaculum testimonii, quia cognita veritate Judæorum pontifices ad fidem et Ecclesiam convertentur; ibique depositis atque relictis primis vestibus et significativis, lavabunt carnem suam aqua baptismatis, et induentur suis vestimentis, ut litteræ velamine exspoliati et veritate, quæ Christus est, adornati, non in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus in sancta Ecclesia conversentur. Similiter autem de illo, « qui dimiserit caprum emissarium, » lavabit vestimenta sua et corpus aqua, et sic egredietur in castra. » Diximus enim superius quod homo ille Judæorum populus est: unde manifestum est quia non solum pontifices et legisperiti, verum etiam totus Judaicus populus juxta mundi hujus consummationem Antichristum relinquet, et ad fidem conversus aqua baptismatis regeneratus Ecclesiæ castris sociabitur. Unde Apostolus ait: « Cum plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiet (Rom. xi, 25).

« Vitulum autem et hircum, qui pro peccato fuerant immolati, et quorum sanguis illatus est in sanctuarium, ut expiatio compleretur, asportabunt foras extra castra, et comburent igni tam pelles quam carnes eorum et fimum (274). » Semper enim ubicunque hæc fuerint, sola expositio Apostoli sufficere debet, qui ait: « Quorum enim animalium inferitur sanguis in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra: ita et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est (Hebr. xiii, 11). » Quibus Apostoli verbis apertissime demonstratur, quoniam per vitulum, et hircum Christi passionem intelligere debemus. Et quicumque combusserit ea, lavabit vestimenta sua, et carnem aqua, et sic ingrediatur in castra. Magna enim Dei misericordia in hac sententia prædicatur, quia ipsis quoque, qui eum occiderunt, si ex aqua, et Spiritu sancto regenerati fuerint, venia et indulgentia Ecclesiæque introitus repromittitur.

« Mense septimo, decima die mensis, affligetis animas vestras, nullumque facietis opus, sive indigena, sive advena, qui peregrinatur inter vos. In hac die expiatio erit vestri atque mundatio: ab omnibus iniquitatibus vestris coram Domino mundamini. Sabbatum enim requietionis est, et affligetis animas vestras religione perpetua. » Quid est enim septimo mense, et decima die mensis, nisi ultima die omnium mensium? Septimus enim in diebus, et decimus in numero ultimus est. Sicut enim omnes dies in septem, ita omnes numeri in decem continentur. Quod igitur Judæi in

in hac die se affligebant, nullumque opus faciebant, et quod se expiantes ab omnibus suis iniquitatibus mundabantur, illius ultimi diei significatio erat, in quo qui modo se affligit, non affligetur, in quo omnis mundana operatio cessabit, in quo ab omni corruptione et iniquitatibus sanati, expiati, et innovati æternam suscipient beatitudinem. Sabbatum enim requietionis erit, de quo Apostolus ait: « Relinquitur sabbatismus populo Dei (Hebr. iv, 9). » Non enim hoc juxta litteram fieri potest, ut decima dies septimi mensis in Sabbato semper occurrat.

« Expiabit autem sacerdos, qui unctus fuerit, et cujus initiata est manus, et sacerdotio fungatur pro patre suo, indueturque stola linea et vestibus sanctis, et expiabit sanctuarium Testamenti atque altare; sacerdotes quoque et universum populum: eritque vobis hoc legitimum sempiternum, ut oratis pro filiis Israel, et pro cunctis peccatis eorum semel in anno. » Semel enim hoc in anno in figura fiebat, quia semel in veritate fieri debebat. Semel enim Sacerdos magnus Jesus (qui unctus est oleo lætitiæ præ participibus suis, qui patri suo Melchisedech in sacerdotio successit, sicut scriptum est: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix, 5), » omnia expiabit et sanctificabit; tunc videlicet, quando faciet celum novum et terram novam; quando illa creatura, quæ vanitati subjecta est non volens, liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei (Rom. vii, 21). » Tunc induetur stola linea et vestibus sanctis, quia apparebit in gloria et majestate (275). Talibus enim vestibus in monte transfiguratus tribus discipulis quondam apparuit.

CAPUT XVII.

Hinc autem præcipit Dominus ut nullum sacrificium offeratur, nisi ad ostium tabernaculi testimonii: volens omnem occasionem populo auferre ne idolis immolaret. Hoc est enim quod ait: « Et nequaquam ultra immolabunt hostias suas demonibus, cum quibus fornicati sunt. » Quamvis et per hoc significari possit quod nusquam veri sacrificii locus sit extra Ecclesiam. Sanguinem quoque omnium animalium comedere interdicit, eo quod anima in sanguine sit, ad cujus piaculum super altare sanguis offerri debet. Quod autem ait: « Anima carnis in sanguine est; » tale est ac si diceret: Vita carnis in sanguine est, ut anima pro vita intelligatur: non enim caro sine sanguine vivere potest. Quid est igitur sanguinem comedere, nisi carni vitam auferre? Hoc homicidæ audiant, et sanguinem comedere et bibere timeant, quoniam « virum sanguinem et dolosum abominabitur Dominus (Psal. v, 7). » Sequitur:

« Homo quicumque de filiis Israel et de advenis qui peregrinantur apud vos, si venatione atque aucupio feram, vel avem capiunt, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem ejus, et operiat illum terra. » Qui enim intelligit quid sint duo

(274) Id. Cod. Casin. *Ubicumque hæc nominantur, sola Apostoli expositione declarantur, qui ait.*
 (275) Cod. Casin. : *et majestate Patris.*

vinum, et quid sit unum ovile, et unus pastor, et qui sint filii Israel, et qui sint advenæ, peregrinantur apud eos. Hi autem venatione, vel feram, vel avem capiunt, quando hæreticos, osophos evangelica prædicatione ad fidem unt. Quoniam quidem sanguinem fundunt, im operiunt, quoniam eorum peccata aqua tatis abluunt, ut quasi mortua, et sepulta ulion appareant. Unde Psalmista ait: « Beati remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta cæca (Psal. xxx). »
 ima, quæ comederit morticinum, vel captum tia, lavabit vestes suas, et semetipsum aqua, ntaminatus erit usque ad vesperum; quod si averit, portabit iniquitatem suam. » Morticinum est, quicumque eam vitam non habet, quæ agelio loquitur, dicens: « Ego sum via, verivita (Joan. xiv, 6). » Captum vero a bestia i ab hæreticis seductus est. Hos autem comest eos suscipere, eis communicare, et eos; quod qui fecerit, lavet se interius, et exteua, agat pœnitentiam, et immundus erit usvesperum. Quid sit autem usque ad vesperum, im diximus.

CAPUT XVIII.

itur autem de turpitudine et incestu. Quæ m tota Ecclesia secundum litteram intelligit et at, aliam in eis querere expositionem, aut inuit superfluum esse videtur. De quibus quidem e rationem valde difficile est, nisi fortasse ta- njunctiones ideo Deus fieri interdixit, ut dilevinculum etiam in extraneos extenderetur. im necesse habet aliquis propinquis suis alio), ut plus eos diligat, colligari, quam mater sanguinis propinquitate multum eos diligere. Coniungatur aliis, quos nondum diligit, ut n affinitate eos diligere, et amare incipiat (276). rgo propter hoc, sive propter aliud, si tales l conjunctiones fieri prohibuit, timendæ t fugiendæ sunt, quia ipse prohibuit. Unde dicit: « Custodite leges atque iudicia, quæ ns homo, vivet in eis: Ego Dominus. » Quod est ac si diceret: Homo, qui ea non fecerit, ur. Quæcunque præterimus, ideo præterimus, ut superius exposita, aut intellectu facilia sunt, odo hic de hostia pacificorum, de qua in subibus satis dictum est. Sequitur:

CAPUT XIX.

im messueris segetes terræ tuæ, non tondebis re ad solum superficiem terræ, nec remanenspicas colliges, neque in via tua racemos et ia decidentia congregabis, sed pauperibus et grinis decarpenda dimittes. » Hæc autem

) Aliæ rationes hujus divinæ legis vetantis maia inter conjunctos sanguine et affines afferri it, quarum potissima eruitur ex ipsi mandati sæpe repetentis *non revelandam turpitudinem, patris sui, sororis, matris patris, etc.*, quibus itur servandus debitus honor erga parentes, et

verba, quamvis ad litteram intellecta, pietatis et misericordiæ plena sint, aliud tamen significare possunt. Ubi enim peregrini et pauperes non sunt, diligentissime messem colligere, et usque ad solum tondere, nullum videtur esse peccatum; pauperes enim istos, non substantia pauperes sed scientia esse putamus. Peregrinos vero, qui noviter ad fidem conversi sunt. Terra autem est Ecclesia, cujus quidem segetes sunt sanctarum volumina Scripturarum. Has autem segetes usque ad solum tondet, qui sacras Scripturas profundissime exponit. Remanentes vero spicas, et grana decidentia colligit, qui iterum atque iterum reiterando ea, quæ minus caute præterisse videbatur, diligentius perscrutatur, et investigat, hoc autem inter sapientes et intelligentia divites fieri debet. Inter pauperes vero et indoctos, solam litteram et superficiem metere et exponere sufficit, quos quidem non messe et solito cibo onerare debemus, sed ad fidei instructionem pauca verba, quasi paucas spicas debemus relinquere; de quibus Apostolus: « Lac, inquit, vobis potum dedi, non escam (I Cor. iii, 2). » De sapientibus vero sic ait: « Sapientiam loquimur inter perfectos (I Cor. ii, 6). » Alibi ergo usque ad solum, alibi vero in sola superficie messes istæ tondendæ sunt.

« Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum. » Surdi enim et cæci non solum Judæi et gentiles, sed quicumque veritatem audire et intelligere nolunt; hos autem non maledicere, sed humiliter admonendo ad fidem vacare debemus. Coram quibus offendiculum ponere, est aliquid in eorum præsentia agere, unde rationabiliter scandalizari possunt. Hoc autem qui non intelligit, legat Epistolam Apostoli ad Romanos, ubi ait: « Non ergo amplius invicem judicemus: sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratribus (Rom. xiv, 13). »

« Jumenta tua non facies coire cum alterius generis animantibus. Agrum non seres diverso semine. « Veste, quæ ex duobus texta est, non indueris. » Hæc enim pene idem significare videntur. Jumenta enim sua cum alterius generis animantibus coire facit, qui stultos quosque et imperitos, quos regere debet, ab hæreticis corrumpi qualibet occasione permittit. Dei vero agrum diverso semine serit, qui in Ecclesia prædicando catholicæ fidei erroreræ admiscet. Veste autem ex quibus texta induitur, qui ex parte catholica et ex parte hæretica fide vestitur. Quod enim Apostolus ait: « Induite vos Dominum Jesum Christum (Galat. iii, 27); » quid est, nisi induite fidem Domini nostri Jesu Christi? Vestis ergo fides est.

« Homo si dormierit cum muliere coitu seminis, » quæ sit ancilla etiam nubilis, et tamen pretio non proxime ab illis descendentes, ut qui sunt in tertio, et quarto gradu consanguinitatis; altera ratio reddi poterit: ne scilicet, si propinquorum, qui eadem sæpe in domo vivunt, simul concedatur conjugii permissio, detur ante initum matrimonium non casti amoris occasio.

» redempta, nec libertate donata, vapulabunt ambo, A et non morientur, quia non fuit libera. » Quia enim, sicut scriptum est : « Omnis qui facit peccatum servus est peccati (Joan. viii, 34); » quæcunque anima in crimine est, ancilla est : etsi etiam nubilus, et Ecclesie filia, et aqua baptismatis sit regenerata. Nisi ergo poenitentiae pretio redimatur, et a peccato liberetur, ut jam non sit ancilla, sed libera, cum ea dormiendum non est ; quia talis conjunctio illicita est. « Quæ enim societas luci ad tenebras, quæ participatio Christi ad Belial ? (I Cor. vi, 15.) » Sæpe tamen contingit talis conjunctio ; nam et viri religiosi sceleratis hominibus communicant, dum videntur eis adhærere et blandiri. Sed quid « vapulabunt ambo, et non morientur ? » Vapulent igitur poenitentia voluntaria, ut non moriantur ; nisi enim sic vapulaverint, morientur. Non solum enim qui peccat vapulare debet ; sed is quoque qui particeps fit peccati ejus per communicationem cum eo, quemadmodum contingit per participationem quæ habetur cum excommunicatis. Hoc autem audiant illi qui excommunicatis communicant. « Pro delicto » autem suo offeret Domino ad ostium tabernaculi » testimonii arietem, orabitque pro eo sacerdos, et » dimittetur ei peccatum. » Arietem enim offert, qui stultam simplicitatem mactat et immolat ; nisi enim stultus fuisset, nequaquam cum anima cubasset, quam sciebat ancillam esse iniquitatis. Sequitur :

« Quando ingressi fueritis terram, et plantaveritis » in ea ligna pomifera, et auferetis præputia eorum, C » poma quæ germinant immunda erunt vobis, nec » edetis ex eis usque quarto anno : omnis fructus » eorum sanctificabitur laudabiliter Domino : quin- » to autem anno comedetis fructus, congregantes » poma ICI quæ proferunt. » Talia enim ligna Apostolus plantaverat, qui ait : « Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit (I Cor. iii, 6). » Quorum quidem præputia auferebat, cum diceret : « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis : qui enim diligit proximum, legem implevit. Non adulterabis, non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces rem proximi tui (Rom. xiii, 8), » et similia : hæc enim præputia tollenda sunt. Quæ enim prius sublata fuerint omnia poma quæ germinaverint, immunda erunt ; ideoque non comedentur usque in quartum annum. Quatuor enim anni, quatuor Evangelia sunt, quorum aqua, atque doctrina quæcunque ligna irrorata non fuerint, immunda erunt, neque eorum poma comedi, neque eorum fides et verba suscipi debent. Quarto autem anno transacto, id est quatuor Evangeliorum doctrina plenissime suscepta, omnis prædictarum arborum fructus sanctificabitur laudabiliter Domino ; et ideo quinto anno fructus comedere, et poma colligere licet ; quia quatuor annis expletis, et ligna et poma sanctificata sunt.

« Non comedetis carnem cum sanguine. » Carnem enim comedere cum sanguine est sine poenitentia

et sanctificatione peccatorem Ecclesie reconciliare. « Non augurabimini, nec observabitis somnia. » Non enim auguriis et divinationibus, sed divinæ legis præceptis, et prophetarum, et apostolorum verbis credere fidelium Ecclesia debet. Sommia autem multos errare fecerunt, ideoque somniatores et falsa fingentes non facile audiendi sunt. « Neque « in rotundum tondebitis comam, nec radetis barbam. » Si enim, ut sæpe diximus, mens caput est anime, quæ erunt hujus capitis comæ, nisi cogitationes ? harum autem aliæ bonæ, aliæ malæ. Non igitur in rotundam comam tondeamus, ne forte simul cum malis bonas quoque cogitationes succidamus ; sed solis malis radicibus succisis, bonæ extendantur, et crescant. De malis enim cogitationibus, ut succidamus, Psalmista loquitur, dicens : « Beatus qui tenebit et allidet parvulos suos ad petram (Psal. cxxvi, 9) : » de bonis vero, ut crescere permittantur, sic ait : « Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquæ cogitationum diem festum agent tibi (Psal. lxxv, 11). » Barbam vero rudere non debemus, ut viri potius quam femine videamur, magisque virorum fortitudinem, quam mulierum molliem imitemur. Unde et sanctas mulieres, quæ plerumque animi fortitudine viros superant, rectissime barbata dicere solemus. Quod enim nostri ordinis homines barbata radunt, alia significatio est : qui et hæc et similia magis spiritualiter, quam ad litteram intelligere, magisque viri fortes esse, quam videri volunt. Crescat ergo nobis barba interior, radatur exterius ; illa enim sine impedimento crescit : hæc autem, nisi radatur multa generat incommoda, et non nisi a valde otiosis, et vanis hominibus cum pulchritudine nutritur. Multa prætermittimus quæ facilia esse videntur.

CAPUT XX.

Hinc autem præcipit ut occidatur quicumque de semine suo dederit idolo Moloch. Moloch enim rex noster interpretatur, in quo omnia idolorum portenta significari possunt, quorum regimine infelices homines se tutos esse arbitrabantur. Unum autem idolum posuit, ut quod in uno præcipitur, in omnibus observetur. Quod quidem si non fecisset, nequaquam Psalmista dixisset : « Et immolaverunt filios suos, et filias dæmoniis (Psal. cv, 37). »

« Anima, quæ declinaverit ad magos et hariolos ; » et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam » contra eam, et interficiam illiam de medio populi » sui. » Fornicatur enim anima quæ Deo per fidem conjuncta est, si, ad dæmoniorum ministros se convertens, vanis eorum credat superstitionibus. Quomodo enim non fornicatur, cujus fides tota corumpitur ? His autem et cæteris peccatis, pro quibus homo occidi jubetur, nisi digna poenitentia deleta fuerint, secundum majorem intelligentiam animi perimitur. Unde quicumque ex his aliquid commiserit, eum ad sacros ordines accedere canones interdiciunt.

CAPUT XXI.

Et itaque Dominus ad Moysen : Loquere ad sanctos filios Aaron, et dices ad eos : Ne contactur sacerdos in mortibus civium suorum, nisi in in consanguineis et propinquis, id est patre, et filio, fratre quoque, et sorore, quæ non est nupta, sed nec in principio sui contaminabitur. » Non est enim omnivium una mors, sed multæ sunt mortes, in sacerdos se contaminare non debet. Alium raritia occidit; alium superbia necat; alium perimit; atque alium discordia interficit. Ergo mortis sacerdos fugiat. Est etiam aliam quam sacerdos utique Judæorum evitare non; illa videlicet qua pater ejus et mater, filius totaque cognatio moritur. Hoc est enim ori-peccatum, quo ante Christi incarnationem inquam mundari potuit. Præter hanc solam, qua necessario contaminantur omnes, in alia morte, et majori peccato Dei sacerdos inatur. Quamvis enim sine crimine, non tamen peccato homo vivere potest. Quia vero quæ viro nupta est, præter peccatum originis quoque per carnis voluptatem contraxisse idetur, hac quoque morte et peccato sacerdotum contaminari vetat, et hoc est quod dicit : » quoque et sorore virgine. » Accedit ergo ad propinquorum mortem, quia sub eadem et ipse est. Quod autem ait : « Sed nec in e populi sui contaminabitur; » ego de illo hoc intelligo, de quo ipse Dominus ait : » enim princeps hujus mundi, et in me non quidquam (Joan. xix, 34); » cujus quidem superbia est, desperatio et mala voluntas. Sed radent caput, nec barbam, neque in carnis facient incisuras; sancti erunt Deo suo, et olluent nomen ejus : incensum enim Domini, nes Dei offerunt, et ideo sancti erunt. Scortet vile postribalium non ducet uxorem, nec quæ repudiata est a marito, quia consecratio suo, et panes propositionis offert; sit ergo as, quia et ego sanctus sum, qui sanctifico » Caput enim et barbam radere, et in carnisuram facere, doloris et tristitiæ indicium d et idolorum sacerdotes hoc ritu diis suis molare solebant. Unde Jeremias : « Sacerdotum sedent, habentes tunicas scissas, et et barbas rasas, quorum capita nudata sunt . vi, 30. » De carnis vero incisione in libris invenies. Quid autem per scortum, et vile alium, et eam quæ repudiata est a marito, m animam intelligimus, quæ ab hæreticis a, et dæmonibus vitiata, et a Deo repudiata ic autem sacerdos se jungere non debet, quia i ex ea generantur, non legitimi, sed spurii nde ipse Dominus ait : « A fructibus eorum

A cognoscetis eos (Matth. vii, 16). » Talium igitur consortia fugiant sacerdotes, qui consecrati sunt, et pollui non debent. Panes quoque propositionis offerunt, quos canibus dare ipse Dominus prohibet.

« Sacerdotis filia, si deprehensa fuerit in stupro, » et violaverit nomen patris sui, flammis exuretur (276). » Omnis anima vere est filia sacerdotis, ejus sacerdotium manet in æternum, secundum ordinem Melchisedech, in cujus nomine et regenerati, et baptizati sumus. Hæc ergo filia in stupro, seu in fidei violatione, deprehensa, est anima ab hæreticis seducta, quæ Christi fidem patris sui negavit, sicque nomen ejus violavit, de quo scriptum est : « Non accipies nomen Dei tui in vanum (Exod. xx, 7), » ideoque flammis exuretur, flammis utique æterni ignis.

« Pontifex, id est sacerdos maximus inter fratres » suos, super cujus caput fustum est unctionis oleum, » et cujus manus in sacerdotium consecratæ sunt, » vestitusque est sanctis vestibus, caput suum non » discooperiet, vestimenta non scindet, et ad omnem » mortuum non ingredietur omnino; super patre » et matre non contaminabitur. Nec egredietur de » sanctis, ne polluat sanctuarium Domini : quia » oleum sanctæ unctionis Dei sui super eam est; » Ego Dominus. » Cæteri enim sacerdotes a propinquorum suorum morte non prohibebantur : summo vero pontifici ad nullum omnino mortuum accedere licebat. Quare hoc? Quia Jesus sacerdotum omnium maximus (277), solus sine peccato natus, solus impeccabilis in mundo conversatus est : ipse enim patris, et matris mortem per se non sensit, patris videlicet David, cujus sæpissime filius appellatur; matris vero Synagogæ, de qua secundum carnem natus est. Horum, inquam, mortem, et peccatum ipse non sensit. Et ipse quidem maximus est inter fratres suos, de quibus ipse ait : « Nuntiabo nomen tuum fratribus meis (Psal. xxi, 23). » Ipse quoque se oleo lætitiæ unctum significat, dicens : « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me (Luc. iv, 18). » Est autem indutus sanctis vestibus, decore videlicet et fortitudine; unde Psalmista ait : « Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, et præcinxit se (Psal. xcii, 4). » Cujus quidem caput discooperitum non est, quia ejus divinitas ab hominibus visa non est; ut enim ait Apostolus : « Christi caput Deus (I Cor. xi, 3), » vestimenta quoque ejus non sunt scissa, quia ejus fides non est divisa. Nam et secundum litteram de ejus veste milites dixisse leguntur : « Non scindas illam (278), sed sortiamur de illa, cujus sit. » Infelix Caiphas, qui vestimenta sua scidit (Matth. xxvi); hujus præcepti immemor erat. Sequitur :

« Virginem ducet uxorem; viduam, et repudiata tam, et sordidam, et meretricem non accipiet, sed » puellam de populo suo, ne commisceat stirpem

(278) Cod. Casin. : Sed mittamus sortem cujus sit.

Ex eod. Cod. editio emendatur.

Ex eod. Cod. expurgatur erratis editio

» generis sui, vulgo gentis suæ; quia ego Dominus A
 » qui sanctifico eum. » Hæc est enim illa virgo, de
 qua Apostolus ait : « Despondi enim vos uni viro,
 virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2). »
 Itemque : « Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam,
 non habentem maculam, neque rugam, vel aliquid
 hujusmodi (Ephes. v, 27). » Vidua vero repudiata,
 sordida, et meretrix Synagoga est, quæ tanto, tali-
 que sponso derelicto, toties post deos gentium for-
 nicata est. Ducit igitur puellam de populo suo, de
 populo sibi obediente (omnis enim populus ejus est),
 ne forte commisceat stirpem, et genus suum meret-
 ricibus, hoc est infidelibus.

« Locutusque est Dominus ad Moysen dicens : Lo-
 » quere ad Aaron. Hemo per familias de semine suo, B
 » qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec
 » accedet ad misericordiam ejus. » Docet nos Dominus
 quales ad altaris ministerium sacerdotes eligi debeant :
 sint, inquit, sine macula : nisi enim per maculam cri-
 men intelligamus, impossibile quodammodo jubere
 videtur, **¶** siquidem nemo est sine peccato. « Si cæ-
 » cus fuerit, si claudus, si parvo, vel grandi, vel torto
 » naso, si fracto pede, sive manu, si gibbus, si lip-
 » pus, si albuginem habens in oculo, si jugem sca-
 » biem, si impetiginem in corpore, si herniosus. »
 Cæcus enim est, qui (279) sacras Scripturas prave
 intelligit, quales sunt Judæi et hæretici. Claudus
 vero, qui in via mandatorum Dei non recto gradu
 incedit, de quibus dicitur : « Et claudicaverunt a se-
 mitis tuis (Psal. xvii, 46). » Ideoque Apostolus ait : C
 « Sicut in die honeste ambulemus (Rom. xiii, 13). »
 Nasus quidem odores discernit; quod si parvus
 fuerit, non sensit ad plenum, si vero grandis modum
 excedit. Parvum enim nasum habebant, quibus
 Apostolus ait : « Nolite pueri effici sensibus, sed
 malitia parvuli estote (I Cor. xiv, 20); » grandem
 vero quibus ait : « Non plus sapere quam oportet
 sapere, sed sapere ad sobrietatem (Rom. xii, 3). »
 Tortus vero nasus et bonum malum, et malum bo-
 num dijudicat odorem esse : tortus autem turpior,
 et peior est. Pedem vero et manum fractam habet,
 qui sola inertia languens bonum aliquid neque dicit,
 neque agit; jacet ergo et corpori serviens, nihil nisi
 otium et delicias diligit; jure a sacerdotio remove-
 D » tur. Gibbus vero, cæli nescius, terram solam in-
 tuetur, per quem possumus avarum et cupidum
 intelligere, cujus omnis spes et desiderium circa
 terrena et transitoria versatur. Oculus autem lippus,
 et si videat, deformis tamen exterius est; et vere-
 cundiam habet de seipso, quales videmus in Ecclesia,
 qui ingenii quidem acumen habent, sed turpis vitæ
 ægritudine tabescunt. Econtra vero oculus, qui al-
 buginem habet, ipse se nihil videre, certo judicio
 manifestat, per quem illi intelliguntur, qui peccare
 non erubescunt, quorum opera quicumque videt,
 cæcos eos esse non dubitat. Qui autem jugem habet
 scabiem, semper inquietus est; laborat et fatigatur,
 crescit scabies et non sanatur. Tales autem sunt

(279) Id. cod. Casin. Qui pravas interpretationes applicat sanctis Scripturis.

A secularium dignitatum amatores, qui quanto plus
 huic vitio insistunt, tanto amplius inardescunt, la-
 borant, festinant, fatigantur; nihil eis satis est,
 quod propter jugem habentes scabiem hac nunquam
 sanantur. Unde ipse Dominus ait : « Quam difficile
 est divitem intrare in regna cælorum (Matth. xix,
 24). » Sed quid per impetiginem, quæ latenter, et
 quasi insensibiliter crescens, subito circumstantia
 loca invadit et occupat, unde etiam et nomen accep-
 pit, nisi luxuriam intelligimus, quæ, si saltem per
 cogitationem corde insederit, semper crescens totum
 hominem corrumpit. Quid vero per herniosos, nisi
 hypocritas et inanis gloriæ amatores, qui steriles
 sunt in filiorum procreatione. Hi enim opera sua
 faciunt, ut videantur ab hominibus, æstimari cupi-
 unt boni, nec volunt esse tales; sed seipsos fecun-
 dissimos jactant. Quod autem sequitur : « Vescetur
 » tamen panibus, qui offeruntur in sanctuario, » sic
 est intelligendum, ut quamvis ille qui maculas habet,
 episcopus esse non possit, de panibus tamen, et cibis
 spiritualibus ei comedere permittitur. Multi Christi
 carnem et sanguinem accipiunt, qui sacerdotes fieri
 non possunt. Nemo enim qui maculam habuit, id est
 qui crimen commisit, etiam post peractam pœnitentiam
 sacerdos fieri debet. quanquam post pœnitentiam
 sacramentis Ecclesiæ licite vescatur. Unde et
 subditur :

CAPUT XXII.

« Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad
 » ea quæ consecrata sunt, et quæ obtulerunt filii
 » Israel Domino, in quo est immunditia, peribit co-
 » ram Domino » In quo est immunditia, dixit, non
 in quo fuit. Si enim pœnitentia mundatus est, con-
 ficere quidem sacramenta ei non licet, ad sacramenta
 tamen accedere licet. Hoc autem adhuc manifestius
 exponit, dicens : « Homo de semine Aaron, qui
 » fuerit leprosus, aut patiens fluxum sanguinis, non
 » vescetur de his quæ sanctificata sunt mihi, donec
 » sanetur. » Nota quod dicitur : « Donec sanetur. »
 Hoc autem dicit non de qualibet immunditia, sed de
 crimine, jam commisso, a quo sanetur per pœnitentiam.
 « Omnis alienigena non comedit de sancti-
 » ficatis, inquit inus sacerdotis et mercenarius non
 D » vescetur ex eis. Quem autem sacerdos emerit, et
 » qui vernaculus domus ejus fuerit, hi comedent ex
 » eis. » Quia alienigena Ecclesiæ filius non est :
 inquit inus vero ac mercenarius non amore, sed pro
 lucro temporali Domino serviunt, merito a sancti-
 ficatis repelluntur. « Qui enim indigne manducat et
 bibit, judicium sibi manducat et bibit (I Cor. xi,
 29). » Illi autem, quos sacerdos emit, de quibus
 Apostolus ait : « Empti estis pretio magno (I Cor. vi,
 20), » et qui ejus domum fideliter custodiunt, ac-
 cedant et comedant.

« Si filia sacerdotis cuilibet de populo nupta fue-
 » rit, de his quæ sanctificata sunt, et de primitiis
 » non vescetur. Sive autem vidua, vel repudiata, et
 » absque liberis, reversa fuerit ad domum patris

sicut puella consueverat, aletur cibus patris. Quis autem sit iste sacerdos, manifestum jus utique filia est omnis anima, aqua bapti-regenerata, quæ si alicui de populo nupserit si hæretico et infideli se conjunxerit, statim a alibus cibus, et a Christi sacramentis aliena autem hæreticorum spreverit contubernia, to errore ad Ecclesiam redierit, omnesque æ pravitatis filios, et opera reliquerit, iterum s patris sui, qui nullum ad se venientem jicit foras, cibus aletur. Magna hic Dei mise-a prædicatur, nulli desperandi occasio datur. ator quacunq̄ue hora conversus fuerit, vita et non morietur (*Ezech. xxxiii, 14*). »

si comederit de sanctificatis per ignorantiam, t quintam partem cum eo quod comedit, et : sacerdoti in sanctuario. » Hoc idem est cum ri. Si prævaricans cæremonias per errorem quæ Domino sunt sanctificata, peccaverit, quod intulerit damnum restituet, et quintam ponet supra tradens sacerdoti. Quod hic au-cit per ignorantiam, ibi dicitur per errorem. ere autem hoc loco, disperdere et dissipare cat, secundum illud : « Quia comederunt Ja-

locum ejus desolaverunt (*Psal. lxxviii, 7*). »

iam Apostolus : « Si vos mordetis, et comedete ne ad invicem consumamini (*Galat. v, 15*). »

norantiam sive per errorem sanctificata come-icunq̄ue divinæ legis oblitus sacrilegium facit,

ia Ecclesiæ dispergit et dissipat ; hoc autem C

erit, damnum restituat, et quintam partem ddat. Quid est quintam partem superaddere,

ipsum sacerdotis judicio et Ecclesiæ satisfac-

humiliare ? Quinta enim pars vocatur homo,

uinque sunt corporis sensus, sine quibus nec

æ nec pœnitere potest. Sive etiam quia in

r partes bona Ecclesiæ dividuntur ; quicunq̄ue

imis, et primitiis, aliisque Domino sanctifica-

caverit, in integrum restituat (cujus, ut dixi-

quatuor partes sunt) et quintam superaddat, id

psum sacerdoti, tradat, cujus judicio per om-

obedire paratus ; nihil enim majus se ipso

quod pro damni restitutione sacerdoti tradere

sicque fit ut quinque partes reddat, qui in D

ccavit.

itur autem de eo, ut quicunq̄ue holocaustum,

ificorum victimam Domino offert, sive sponte,

o voto offerat, masculinum offerat, et immacu-

omnisque macula non sit in eo. Si cæcum

si fractum, si cicatricem habens, si papulas,

thien, aut impetiginem, non offerat Domino.

1). » Non enim cæcum offerunt, qui mentis oculos volunt habere lumine fidei illuminatos ; nec fractum offerunt, qui volunt interioris hominis ossa firma et solida esse, ne in via Dei currentes deficiant. Ossa enim animæ virtutes sunt. At vero neque ea offeramus, quæ vel cicatricem, vel papulas vel scabiem, aut impetiginem habent. Sed offeramus nos mundos et sinceros absque ulla peccati macula, quemadmodum supra jubetur. Nihil fermentatum offerri Domino ; per quod omnis animæ morumque corruptio prohibetur. Cicatricem vero pro vulnere posuit, secundum illud : « Putrnerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ (*Psal. xxxvii, 6*). » Alioquin si vulnere jam sanato, cicatricem habent, non placet Domino ; est pœnitentia, nondum perfecta. Sequitur :

« Bovem et ovem, aure et cauda amputatis, vo-

luntarie offerre potes, votum autem ex his solvi

» non potest. » Non enim quasi ex debito exigitur, quod voluntarie datur. Unde Apostolus : « Unus-

quisque prout destinavit in corde suo, non quasi ex tristitia aut ex necessitate (*II Cor. viii, 7*). » Vota

autem etiam nolentes, solvere debemus : « Vovets et reddite Domino Deo vestro (*Psal. lxxv, 12*). » Ani-

malia ergo, quæ diminuta sunt, voluntarie offerri possunt, quoniam ea quæ voluntarie facimus, quam-

vis perfecte ac plene non faciamus, a Deo tamen suscipiuntur. Votum autem ex eis solvi non potest,

quia quæcunq̄ue vovemus, in integrum et sine ulla diminutione solvere debemus. Melius est ergo non

vovere quam de voto aliquid auferre, et quasi ali-

quid amputare.

« De manu alienigenæ non offeretis panem Deo

» vestro, et quidquid aliud dare voluerit : quia

» corrupta et maculata sunt omnia, non suscipietis

» ea. » Est autem alienigena, qui de Ecclesia non est, et quorum munera impiorum odit Deus, talium oblationes non sunt recipiendæ.

« Bos, ovis et capra cum genitæ fuerint, septem

» diebus erunt sub ubere matris, die autem octavo,

» et deinceps offerri poterunt Domino. » Cujuscun-

que enim conditionis homo sit, si septem diebus sub

ubere matris Ecclesiæ fuerit, et ab ejus fide et do-

ctrina non recesserit, octavo die et deinceps Domino offerri poterit, non enim sunt dies nisi septem. Qui ergo septem diebus sub ubere est, quandiu vivit, ab ubere non recedit. Talis ergo vel octavo die ; id est statim post hanc vitam, Domino offerri, et in sanctorum concilium recipi potest, vel deinceps si forte purgatorio indigerit. Non enim omnes qui salvantur, mox ut obierint, in beatitudinem recipiuntur. Quod autem ait : « Non immolabuntur una die matres cum

» fetibus suis ; » tale est ac si diceret : Quamvis Ecclesiæ filii quotidie immolentur et transeant, mater tamen vivit et durat, et filios parere non cessat. Sequitur :

« Si immolaveritis hostiam pro gratiarum actione

» Domino, ut possit esse placabilis, eodem die come-

» detis eam ; non remanebit quidquam in mane

» alterius diei.» Quamvis Apostolus dicat: « Grati-
 as ago Deo semper pro vobis (*Philip.* 1, 3), » hostia
 tamen pro gratiarum actione immolatur, tota una
 die comeditur, quod una dies totum hoc spatium
 temporis **105** intelligitur. In hac ergo die gratias
 agere, Deo servire, nos ipsos immolare, calicem sa-
 lutaris accipere debemus, quia post hanc vitam non
 est penitentiae locus. Ille enim pro gratiarum actione
 hostiam immolat, qui Dei beneficiorum memor cum
 Psalmista dicit: « Quid retribuam Domino pro omni-
 bus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam,
 et nomen Domini invocabo (*Psal.* cxv, 3). » Sequi-
 tur:

CAPUT XXIII.

« Hæ sunt feriæ Domini, quas vocabitis sanctas. **B**
 » Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia Sab-
 » bati requies est, vocabitur sanctus, omne opus
 » non facietis in eo. Sabbatum Domini est in cunctis
 » habitationibus vestris. » De Sabbato in Exodo suf-
 ficienter diximus, quod quidem tunc bene celebra-
 mus, quando a malo declinamus et in bono persevera-
 mus. Sunt autem et aliæ festivitates quas Judæi
 habebant celeberrimas, quæ, quamvis non semper
 in Sabbato fierent, Sabbatum tamen vocabantur.
 Unde in Evangelio dicitur: « Factum est in Sabbato
 secundo, primo (*Luc.* vi, 1), » id est in secundo prin-
 cipali Sabbato. Primum enim principale Sabbatum
 in Martio erat, secundum vero quando spicarum ma-
 nipulos offerebant; tertium autem in mense septimo
 colebatur. Erant autem tria prima, id est principa-
 lia, Sabbata, in quibus omne masculinum apparebat
 coram Domino. Et de primo quidem, in quo pascha
 celebratur, et in azymis agnus comeditur, satis in
 Exodo dictum est. Dicamus ergo nunc de Sabbato
 nostro primo, id est de secunda principali festivi-
 tate.

« Cum ingressi, inquit, fueritis terram, quam ego
 » dabo vobis, et messueritis segetem, feretis mani-
 » pulos spicarum primitias messis vestræ ad sacer-
 » dotem, qui elevabit fasciculum coram Domino, ut
 » acceptabilis sit pro vobis altero die Sabbati, et
 » sanctificabit illum. Atque eodem die, quo mani-
 » pulus consecratur, cædetur agnus immaculatus
 » anniculus in holocaustum Domino; et libamenta
 » spersæ oleo in incensum Domini odoremque sua-
 » vissimum, libatio quoque vini quarta pars hin. »
 Dominus enim in Evangelio loquitur, dicens: « Mes-
 sis quidem multa, operarii autem pauci, rogare ergo
 dominum messis, ut mittat operarios in messem
 suam (*Matth.* ix, 37). » Messes ergo, populi; operarii
 vero, apostoli intelliguntur. Hos autem misit Domi-
 nus metere ubi ipsi non seminarunt. Dicatur ergo:
 Cum messueritis segetem, et in Dei arca, quæ est
 Ecclesia, fidelium manipulos congregaveritis, feretis
 primitias messis vestræ ad sacerdotem. Primitiæ
 enim illi fuerunt, qui in primitiva Ecclesia credide-
 runt: hos autem ipsi apostoli per se sacerdoti obtu-
 lerant, id est Domino reddiderant qui elevavit

A fasciculum coram Domino; sic enim ipse ait: « Cum
 exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum
 (*Joan.* xii, 32). » Nemo enim elevatur, nisi ab ipso
 et per ipsum. Bene autem fasciculum posuit, quia
 « Multi sunt vocati, pauci vero electi (*Matth.* xxii,
 14). » Hoc autem fiebat altero die Sabbati, qui nunc
 ab ipso Domino dies Dominicus appellatur; ut jam
 tunc ipsi Sabbato quodammodo dies ista videretur
 auferre principatum. Atque ipso eodem die cædeba-
 tur agnus in holocaustum, quoniam uno eodemque
 tempore et populus salvatur, et Christus immolatur.
 Unde et adhuc subditur: « Et libamenta offerentur
 cum eo, duæ scilicet decimæ similæ conspersæ
 oleo; » per quas duos populos intelligimus, Judæos
 et gentiles, qui nimirum oleo conspersi sunt, quo-
 niam Dei misericordiam, et Spiritus sancti gratias
 suscipere meruerunt. Et ne tantum sacrificium uno
 die finiretur, liba quoque et vinum quotidie offere-
 bantur, quæ significabant panem et vinum, quæ
 quotidie sacerdotis ministerio in Christi carnem et
 sanguinem commutantur.

« Panem, et polentem, et pultes non comedetis ex
 » segete, usque ad diem qua offeretis ex eo Deo
 » vestro. » Nisi enim infidelis prius convertatur, ut
 Domino offeratur, neminem in Ecclesiæ corpus tra-
 jicere possumus. Hoc enim significat comedere in
 hoc loco, quod beato Petro dictum est: « Occide et
 manduca (*Act.* x, 11). » Sunt ergo etiam segetes
 immundæ, neque comedi debent, nisi prius Domino
 offerantur et baptismate laventur.

« Numerabitis ergo ab altero die Sabbati, in quo
 » obtulistis manipulos, septem hebdomadas plenas,
 » usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ
 » septimæ, id est quinquaginta dies, et sic offeretis
 » sacrificium novum Domino ex omnibus habitacu-
 » lis vestris, panes primitiarum duos de duabus
 » decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in pri-
 » mitias Domini, offeretisque cum panibus septem
 » agnos immaculatos anniculos, et vitulum de ar-
 » mento unum, et arietes duos, et erunt holocau-
 » stum cum libamentis suis in odorem suavissimum
 » Domino. » Omnes enim istæ festivitates pene idem
 significare videntur. Unde quamvis non uno modo
 dicatur, unum tamen sacrificium omnibus offertur:
 sive agnus, sive vitulus, sive hircus pro peccato
 immoletur, Christi tamen passionem significat. Si-
 militer autem et segetes, et panes primitiarum, et
 duo arietes, homines sunt qui Deo offeruntur. Mos
 enim est prophetarum sæpius non eisdem verbis
 idem repetere: omnes enim Judæorum festivitates
 hanc nostram solemnitatem significabant, de qua
 dicitur: « Constituite diem solemnem in condensis
 usque ad cornu altaris (*Psal.* cxxvii, 7). » Nos enim
 non ter in anno, sed toto anno festivitatem agimus,
 si a servili et iniquo opere cessamus, et in bono
 opere perseveramus. Septem autem **106** hebdo-
 madæ hanc nostram festivitatem præcedunt, quia
 « nos sumus, in quos fines sæculorum devenerunt
 I) *Cor.* x, 11). » A Christi namque passione quin-

imus dies, et annus Jubilæus in Ecclesia agi-
 quidem et a servitute liberati sumus, et cœ-
 atriæ hæreditas restituta est. In hac ergo
 solemnitate offeramus sacrificium novum Do-
 x omnibus habitaculis nostris, vetera enim
 runt. Sed quid offeremus? Panes primitiarum
 n his enim duobus panibus Ecclesia tota con-
 Duo enim panes duo populi sunt, Judæorum
 et gentium. Hos autem ex omnibus, quos
 at, in primitias et decimas sibi Dominus ele-
 i bene de simila fermentata esse dicuntur,
 ut mali, ita et boni de massa peccata origi-
 nantur. Offeruntur autem cum his panibus
 agni immaculati, per quos nihil melius quam
 gratias sancti Spiritus intelligere possumus,
 quibus Deo nemo offertur. Quæ merito agni
 aculati dicuntur, quoniam innocentes et im-
 tos homines faciunt. Offerantur autem et
 1, ut Christi passionis semper memores si-
 fferamus et duos arietes, et ad honorem Dei,
 us Ecclesiæ ædificationem laudemus duos
 orum principes; delectatur enim Dominus
 rificiis, et suas, suorumque laudes et trium-
 im audire delectat. Sequitur :
 ietis et agnum et hircum pro peccato, duos-
 ignos anniculos hostiam pacificorum, cumque
 verit ea sacerdos cum panibus primitiarum
 a Domino, cedent in usus ejus. » Hic sacri-
 quidem duplicatur; sed significatio non mu-
 quod enim per vitulum, hoc etiam per agnum
 im intelligitur, et quod per duos arietes, hoc
 » agnos significatur.
 ise septimo, prima die mensis erit vobis
 atum memoriale clangentibus tubis, et voca-
 sanctum. Omne opus servile non facietis in
 t offeretis in eo holocaustum Domino. » Pri-
 nim hujus mensis diem, Sabbatum dicit, non
 mper Sabbatum esset, sed quia ut Sabbatum
 servabant. in qua et tubis clangebant, et ho-
 um offerebant, nullumque opus servile in ea
 nt, quoniam hanc nostram festivitatem signi-
 t, in qua a malo cessamus, et voce, et corde
 laudamus, semperque laudis et jubilationis
 us holocaustum.
 utusque est Dominus ad Moysen dicens :
 no die mensis hujus septimi, dies expiationum
 eleberrimus, et vocabitur sanctus, affligetis-
 nimas vestras in eo, et offeretis holocaustum
 no. Omnis anima, quæ afflicta non fuerit die
 peribit de populo suo; et quæ operis quidpiam
 t, delebo eam de populo suo, Sabbatum enim
 etionis est, et affligetis animas vestras die
 mensis, etc. Similiter autem a quinto decimo
 mensis hujus septimi erunt feriæ tabernaculo-
 septem diebus Domino. » Diximus enim per
 mensem hanc ultimam ætatem significari, quæ
 ultima in ætatibus, sicut dies septimas ulti-
 hebdomada. Merito ergo mense isto totus
 agitur, in quo festivum Ecclesiæ tempus

A significatur. Totus quidem, quia in principio lætus,
 in medio et in fine; decimus namque pro fine poni-
 tur, quoniam decimus in omni numero finis et ter-
 minus est, dies vero decimus quintus in mensis
 medio est. Quia ergo prima et decima, et quinta
 decima hujus mensis celebris est, a privilegio majo-
 rum partium totum mensem festivum esse demon-
 strat. Non solum enim diem septimum, verum ut
 septimum mensem, et septimum annum Sabbatum
 vocat, quoniam in his omnibus requies et solemnitas
 agebatur. Hæc est autem illa solemnitas, in qua se-
 mel in anno pontifex ingrediebatur in Sancta sanc-
 tiorum, quæ quoniam hoc tempus acceptabile, et
 hos dies salutis significabat, nunc expiare, nunc
 animas affligere, nunc holocaustum immolare debe-
 mus: peribit enim qui modo non affligitur, peribit
 qui modo penitentia non expiatur, et qui laudis sa-
 crificia non immolat. Nunc enim est Sabbatum re-
 quietionis, in quo ab omni iniquitate requiescere et
 cessare debemus. Hoc igitur Sabbatum a vespere
 usque ad vesperum celebramus, et usque in finem,
 usque in ultimum diem ab omni malo in quiete per-
 severemus. A vespere usque ad vesperum intelli-
 gendum est a primo Christi adventu usque ad secun-
 dum Christi adventum. Christi namque nativitas
 sextæ ætatis finis et vesperum, et septimæ mane,
 et principium fuit. Hæc autem ætas simul cum
 hoc mundo vesperum et finem habebit. Hucus-
 que de die decimo, nunc de quintodecimo videam-
 us:

C
 « A quinto decimo die mensis hujus septimi erunt
 » feriæ tabernaculorum septem diebus Domino. Dies
 » primus vocabitur celeberrimus atque sanctissi-
 » mus; omne opus servile non facietis in eo,
 » et septem diebus offeretis holocausta Domino.
 » Dies quoque octavus erit celeberrimus atque san-
 » ctissimus, et offeretis holocaustum Domino; est
 » enim cœtus atque collectæ, omne opus servile non
 » facietis in eo. » Quæ dicta sunt, et hæc eadem
 verba ad idem pertinent. Prima namque die mensis
 hujus tubis clangebant, quia in principio hujus ætatis
 major vox prædicatorum ubique terrarum insonuit.
 De hac enim die scriptum est: « Canite in initio
 mensis tuba in insigni die solemnitatis vestræ (Psal.
 x, 4). » Decima vero die, illa magna festivitas ageba-
 tur, in qua solus pontifex non sine sanguine
 ad expiandum populum ingrediebatur Sancta sanc-
 tiorum: at vero quintadecima die ejusdem mensis
 167 erat festivitas tabernaculorum, in qua filii
 Israel habitabant in tabernaculis septem diebus
 Hæc autem omnia quid aliud significabant, nisi quia
 nos in hoc septimo mense, in hac ultima ætate, oris
 et cordis tuba Deum laudare, corpus et animam a
 peccatis omnibus expiare, et in Ecclesiæ taberna-
 culis septem diebus, id est quanto tempore vivimus,
 quiete habitare, et Deo servire debeamus? Hæc
 sunt illa tabernacula, de quibus Psalmista dicit:
 « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtu-
 tum; concupiscit et deficit anima mea in atria Do-

mini (*Psal.* *lxxxiii*, 2). » Hujus autem solemnitatis A primus dies, et octavus celeberrimi sunt, in quibus ut in aliis ab opere servili cessare debemus, et sacrificium laudis, vitulos laborum offerre Deo. Unde Apostolus ait : « Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est vitulos laborum confitentium nomini ejus (*Hebr.* *xiii*, 13). » Sunt autem celeberrimi dies, quia in principio fidei apostoli et martyres claruerunt, et in ultimis diebus Judæi pariter et gentiles, cognita veritate, ad fidem convertentur. Unde octavus dies, cœtus, et collectionis dies vocatur, quoniam maximus cœtus sanctorum tunc in Ecclesiam colligetur. Sequitur :

« Sometisque vobis die primo fructus arboris pul- » cherrimæ, spatulasque palmarum, et ramos ligni » densarum frondium, et salices de torrente, et læta- » bimini coram Domino Deo vestro, et celebrabitis » solemnitatem septem diebus per annum. » Arbor pulcherrima est illa, de qua scriptum est : « Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo (*Psal.* *i*, 3). » Et revera pulcherrima arbor Christus Dominus noster, cujus fructus dulcissimos, et ca- » vissimos primo die, et statim in ipso nascentis Eccle- » siæ principio sancti apostoli collegerunt. De quibus Psalmista : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel, et favum ori meo (*Psal.* *cxxiii*, 103). » Per spatulas autem palmarum, et ramos ligni densarum frondium, et salices de torrente, ex quibus fie- » bant umbracula adversus solis ardores, recte intelli- » gimus sanctorum exempla atque adhortationes, et C » consolatoria verba. Unde ait Apostolus : « Quæcun- » que scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt ut per patientiam, et consolationem scripturarum spem habeamus (*Rom.* *xv*, 4). » Hæc autem de festi- » vitatibus breviter dicta sunt.

CAPUT XXIV.

Sequitur autem de oleo purissimo, quod in lucer- » nis super candelabrum Aaron ponebat a vespere usque ad mane coram Domino. De hoc enim satis in Exodo diximus. Candelabrum enim Christus est, cujus lucernæ cum oleo, septem gratiæ Spiritus sancti intelliguntur, quibus totius Ecclesiæ tabernacu- lum illuminatur. Sequitur :

« Accipies quoque similam, et coques ex ea duo- » decim panes, qui singuli habebunt duas decimas D » quorum senos altrinsecus super mensam purissi- » mam statues coram Domino, et pones super eos » thus lucidissimum, ut sit panis in monumentum » oblationis Domini. Per singula sabbata mutabun- » tur coram Domino suscepti a filiis Israel federe » sempiterno, erunt Aaron, et filiorum ejus, ut co- » medant eos in loco sancto. » Hæc enim similia sac- » ræ legis scriptura et scientia est, de qua duodecim panes, id est duodecim apostolorum prædicationes, et sermones cocti, et compositi sunt. Quos illi duo- » decim cophini bene significant, qui de quinque pa- » num fragmentis in Evangelio implentur. Habent enim

(280) Ex eod. cod. Casin. emendatur, et suppletur editio.

singuli duas decimas, quæ totum legis decalogum dupliciter, id est secundum litteram et secundum scientiam spiritualem, exponunt. Si enim ad litte- » ram tantum decem verba legis intelligerentur, ex una decima panes suos apostoli composuissent. Sunt autem hi panes positi super mensam purissimam, quia super utriusque Testamenti doctrinam, quæ per mensam significatur, quasi quædam expositiones, superadditi sunt, super quos et thus lucidissimum non immerito ponitur, quia doctrina apostolica, et gustu suavis, et odore delectabilis est. Unde Aposto- » lus : « Christi bonus odor sumus Deo in omni loco, in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt; aliis enim sumus odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem (*II Cor.* *ii*, 15). » Mutantur autem per sin- » gula sabbata, quoniam omni festivitate, et quo- » tiescunq; » populus convenit in unum, semper apo- » stolorum doctrina exponi et recitari et quodammodo innovari debet. Hos autem comedit Aaron, et filii ejus in loco sancto, quia episcopi et sacerdotes hos semper meditari, et in conventu fidelium exponere debent. Sequitur :

« Ecce autem filius mulieris Israelitidis, quem » pepererat de viro Ægyptio inter filios Israel, jur- » gatus est in castris cum viro Israelita. Cumque » blasphemasset nomen Domini, et maledixisset ei, » adductus est ad Moysen, miseruntque eum in » carcerem, donec nossent quid juberet Dominus. » Deinde vero jubente Domino, omnes qui audie- » runt posuerunt manus super caput ejus, et lapi- » davit eum omnis populus. » Ego hunc virum, qui de » fidei matre et infidei patre natus, contra Israeli- » tam et catholicum jurgatur, hæreticorum aliquem intelligo, cujus mater Ecclesia, cujus pater diabolus est; in Ecclesia enim natus, a diabolo seductus, ejus filius factus est, cujus opera operatur. Sic enim ipse Dominus ait : « Vos ex patre diabolo estis (*Joan.* *viii*, 44). » Hic autem jurgatur in castris contra Israelitam, quoniam hæreticus contra catholicum disputans in Ecclesia Deum blasphemare, et male- » dicere non timet. Ideoque mittitur in carcerem, » separatur a communionem fidelium, conveniunt episcopi, fit concilium, adsunt accusatores, ponunt manus super caput ejus, convincunt eum, lapidatur ab omni populo, maledicitur, et damnatur, et a toto concilio dignus morte judicatur, omnes in eum lapi- » des projiciunt, quicumque damnationis sententiam super eum confirmant.

CAPUT XXV.

(280) Sequitur autem de septimo anno, qui simi- » liter ut septimus dies, et septimus mensis totus cele- » berrimus habebatur, agrum non serebant, vineam non putabant, sed omnia quæ sua sponte terra fere- » bat communia erant. Non quasi propria colligebantur a quoquam, sed quasi communis benedictio in cibum solummodo suscipiebant ab omnibus. Id ipsum au- » tem per septimum annum intelligimus, quod per septimum diem et septimum mensem significari

Significat autem septimus annus hanc se- A
 :tatem atque ultimam in qua Ecclesia in
 us sabbatizat, in qua a servili et iniquo
 scens, mundana et transitoria despiciens,
 o non cogitans, uno et communi utitur
 abore præparato. Hoc autem etiam de fu-
 atelligitur, pro cuius quiete promissa nobis
 oriosa vita, quasi in sex annis fatigamur.
 im seminaverit homo, ut Apostolus ait, hæc
 Galat. vi, 7). » Sequitur :
 rabis quoque tibi septem hebdomadas an-
 id est septem septies, quæ simul faciunt
 quadraginta novem. Et clanges buccina
 septimo, die decima mensis, propitiationis
 in universa terra vestra. » Quæ autem de B
 nno, et septimo mense, et septimo die dicta
 nno quinquagesimo intelligendasunt. Clan-
 item buccina in septimo mense decima die
 quo videlicet mense annus quadragesimus
 iebatur, et collectis omnibus terræ fructi-
 is quinquagesimus, qui et jubilæus, inci-
 uccinæ vero sonus jubilæi denuntiatio erat.
 n anno terra quiescebat, festum et lætitia
 us agebatur, servitus solvebatur, libertas
 omnisque homo ad pristinam suam posses-
 ertebatur. Hic autem annus tunc spiritua-
 t, quando Christus Dominus noster de dia-
 itute, suo sanguine mundum redemit, et
 vobis possessionem restituit, paradisi januas
 suis apparuit, cujus beatitudo post septimam C
 hebdomadam expectatur, quando scilicet
 ilæi et laudis, annus quietis et beatitudinis
 anctis,
 tenuatus frater tuus vendiderit tibi posses-
 am suam, et voluerit propinquus ejus, po-
 limere quod ille vendiderat. Sin autem non
 it proximum, et ipse pretium ad redimen-
 tuerit invenire, computabuntur fructus ex
 pore, quo vendidit, et quod reliquum est,
 emptori, sicque recipiet possessionem suam.
 i non invenerit manus ejus, ut reddat pre-
 habebit emptor quod emerat usque ad an-
 nibilæum; in ipso enim omnis venditio redibit
 ninum, et possessorem pristinum. » Quanta D
 t honestate, quanta misericordia et pietate
 a plena sunt. Non enim possessio, sed tem-
 um, non terra, sed fructus terræ venditur. Sic
 que emptor pretium, neque venditor amittit
 nem, utrique cavetur; hujus abundantia
 piam supplet, et e contra illius inopia hujus
 tiam abundare amplius facit: nemo in tali
 ne decipitur, in qua et terminus est, et con-
 bilæus enim terminus est, conditio vero,
 um ipse ususfructus omni tempore redimi
 lic ergo neque usura crescit, neque avarus
 r aliena diripit, quoniam et tempus compu-
 fructus. In his autem, in quibus misericor-
 dem cod. Casin. corrigit edit.

dia et pietas Dei manifeste commendatur, allego-
 riam aliam quærere superfluum est.

« Qui vendiderit domum intra urbis muros, habebit
 » licentiam redimendi, donec unus impleatur annus.
 » Si non redemerit, et anni circulus fuerit evolutus,
 » emptor possidebit eam, et posteri ejus in perpe-
 » tuum, et redimi non poterit, etiam in jubilæo. Sin
 » autem in villa fuerit, domus quæ muros non habet,
 » agrorum jure vendetur. Si autem redempta non
 » fuerit, in jubilæo restituetur ad Dominum. » Civi-
 tatem muratam, possumus intelligere Ecclesiam,
 villam autem quæ muros non habet, eam dicimus
 esse quæ extra Ecclesiam est. De Ecclesiæ namque
 muro scriptum est: « Urbs fortitudinis nostræ Sion
 Salvator, ponetur in ea murus et antemurale (Isa.
 xxvi, 1). » In hac autem civitate domum suam ven-
 dit, quicumque in Ecclesia positus crimen committit.
 Unde in persona quorundam Apostolus ait: « Lex
 enim spiritualis est, ego autem carnalis sum venun-
 datus sub peccato (Rom. vii, 14). » Unus autem
 annus tota hæc præsens vita intelligitur. Qui ergo
 domum suam, carnem suam, et seipsum diabolo
 peccando vendidit, nisi priusquam hujus vitæ annus
 ei terminetur, eam penitentia redimat, nec in ipso
 quidem jubilæo eam redimere poterit. Jubilæum au-
 tem hoc loco ultimum diem vocat, quando sancti
 liberati a servitute corruptionis in primam pos-
 sessionem, et in gloriam filiorum Dei transferen-
 tur. 100 At vero qui in villa, et extra ecclesiam
 peccant, quoniam Dei protectionis muro non defen-
 duntur, et si prius domum, et carnem suam quæ
 diabolo multis modis vendita est, redimere non
 possunt, in jubilæo tamen eam recipiunt. Jubilæum
 autem infideles non habent. Quocumque autem die
 de servitute aliquis liberatur, jubilæus est illi. Habet
 ergo homo jubilæum quocumque die baptizatur. Hoc
 ergo jubilæo domus illa, quæ in villa et extra ec-
 clesiam vendita est, ad dominum suum revertitur,
 quia tunc homo de diaboli servitute liberatur. Sed
 iste quidem jubilæus, nisi semel haberi non potest:
 alii vero jubilæi toties habentur, quoties per pœni-
 tentiam, reddita libertate, peccata solvuntur. Quod
 autem ait: « Quia ædes Levitarum, quæ in urbibus
 sunt, semper possunt redimi, suburbana vero eorum
 nunquam debeant vendi, » ad litteram tantum in-
 telligere sufficit; ædificia enim ecclesiastica pro
 ipsius Ecclesiæ utilitate, ad pensionem quidem lo-
 cari possunt, penitus autem alienari non possunt.
 Et hoc quidem, quia in urbibus sunt, et non facile
 celantur; vel oblivioni traduntur; suburbana vero,
 quia ab hominum conspectu longe sunt, ad tempus
 etiam, et conditionaliter sine periculo vendi non pos-
 sunt. Habent ergo sempiternam possessionem, et
 nullatenus alienari debent.

Illi vero, qui seipsos alicui vendiderunt, per
 seipsos, vel ab aliis redimi possunt (281). Non enim
 ut servi, sed quasi coloni habentur, aut mercenarii

in quo satis misericorditer provisum est a Deo, dum qui venditus fuit, ad pretii tantum restitutionem tenetur, et qui emerat, accepto pretio, in nullo damnificatur. Utinam hæc a Christianis observentur, dum pauperibus divites subvenirent absque fenore importuno, et pauperes divitibus servitia præstarent absque rerum suarum jactura! Sæpe enim vidimus parva pecunia mutuata totam subito pauperum substantiam devorari.

CAPUT XXVI.

Hinc autem sequitur sermo valde prolixus, in quo multa beneficia pollicetur Dominus filiis Israel, si ei obedientes fuerint et ejus mandata custodierint. Econtra vero, si inobedientes fuerint, comminatur eis multa mala. Hæc autem omnia juxta litteram eis accidisse intelligere poterit quicumque eorum historias diligenter legerit: « Scripta sunt autem, ut Apostolus, ait ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt (*I Cor. x, 11*). » In his autem, quia satis per se facilia sunt, diutius immorari non est necesse. De his qui semetipsos voverunt Deo, ut in sequenti capite.

CAPUT XXVII.

« Homo qui votum fecerit et sponderit Deo animam suam sub æstimatione dabit pretium. Si masculus fuerit, a vigesimo anno usque ad sexagesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti, ad mensuram sanctuarii: si mulier triginta. A quinto autem anno usque ad vigesimum, masculus dabit viginti siclos, femina decem, » etc. Dicit quidem Dominus: « Vovete, et reddite Deo vestro (*Psal. lxxv, 12*). » attamen hic vota redimi permittit. Ego quidem non de omni voto hoc intelligo, præsertim cum dicatur de anima ipsa. Qui ergo peccat in voto, redimat votum, et det pretium sub æstimatione. Sub æstimatione quidem, quia et sexus, et ætas, et facultas in solvendo pretio considerari debet; aliter enim viri, aliter feminae, aliter infantes et pueri, aliter adolescentes et juvenes, et aliter senes et pauperes, aliter divites et sapientes, et aliter insipientes judicandi sunt. Et quamvis in pretio sit majus et minus, attamen in satisfactione æqualitas est. Non enim minus satisfacit qui quinque siclos solvit quam ille qui solvit quinquaginta. Inde etiam mulierem, quæ duo minuta in gazophylacium posuit, plus omnibus posuisse Dominus ipse testatur (*Luc. xxi, 4*), non enim habuit amplius quid poneret. Sic ergo in dandis pœnitentiis ætas, fortitudo, scientia, facultas, conditio, voluntas, et similia consideranda sunt. Multi enim sunt qui neque vinum bibunt, neque carnes edunt, qui non tantum satisfaciunt quantum illi qui his in sobrietate pro corporis qualitate et necessitate utuntur. Sic enim Apostolus eos laudat qui comedunt omnia, sicut et illos qui comedunt olera, et sicut illos qui judicant omnem diem, et illos qui judicant diem ante diem (*Rom. xiv, 21*). Ille ergo qui masculus est, et fortis a vigesimo anno usque ad sexagesimum (in his enim viget ætas) dabit quinquaginta siclos, id est majori

A et perfectiori pœnitentia satisfaciat. Hoc autem ad mensuram sanctuarii, id est secundum judicium sacerdotum. Mulier autem, quæ mollior est, et cui de virili fortitudine, et scientia aliquid deest, dabit triginta. Qui numerus quamvis in quantitate differat a superiori, in redemptione tamen animæ inferior non est. Sic enim triginta siclis redimitur anima, sicut et quinquaginta. Trigesimo namque anno aquas sanctificans baptizatus est Christus; die vero quinquagesimo in Spiritu sancto, et igne apostoli baptizantur. Unde ipse Dominus ait: « Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto, non post multos hos dies (*Act. 1, 5*). » Tantis ergo siclis redimitur anima, quæ ita vel ita mundata solvitur a peccatis. Sufficit enim animæ, **170** si tanto pretio redimatur, quanto ipse Salvator venditus est. Similiter autem et viginti siclis perfectissime redimitur et votum et anima, quoniam qui legis Decalogum intelligentia et observantia duplicat, nihil est quod ultra satisfacere valeat. Quindecim quoque siclorum redemptionem Salomon perfectam esse significans, ait: « Da partem septem, nec non et octo (*Eccle. xi, 2*). » his enim partibus constat iste numerus, per quas præsens vita et futura significantur. Utrique autem vitæ dat partem, qui sic per istam transit ut alteram non amittat. Cur autem utramque vitam unum significet, notissimum est. Veniamus nunc per ordinem ad decem siclos, per quos, quia decem verba legis intelliguntur, nullo alio pretio melius quam hoc anima redimitur. Perfecte etiam ille animam suam redimit qui pro ejus redemptione quinque siclos persolvit, id est qui quinque sui corporis sensus ad serviendum Domino tradit. Restat nunc ut de tribus siclis dicamus, et perfectam in eis quoque redemptionem esse ostendamus. Duo enim sicli anima et corpus, tertius autem omnis nostra possessio intelligitur. Qui enim seipsum et omnia Domino reddit, perfecte satisfacit, de quo Dominus ait: « Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus (*Matth. xix, 12*). » Constat ergo quoniam animæ redemptio, quamvis in quantitate differat, in solutionis tamen perfectione non differt.

« Si pauper fuerit, et æstimationem reddere non valebit, stabit coram sacerdote, et quantum ille æstimaverit, et viderit eum posse reddere, tantum dabit. » Hæc enim paupertas non temporalium divitiarum, sed scientiæ et virtutum esse videtur, quæ secundum providi sacerdotis arbitrium judicari debet. Hoc est enim quod Dominus ait: « Quia servus nesciens voluntatem domini sui, et non faciens digna, plagis vapulabit paucis (*Luc. xii, 48*). » Inde phreneticis et insanis peccata quæ committunt non imputantur.

« Animal autem quod immolari potest Deo, si quis voverit, sanctum erit, et mutari non poterit (id nec melius malo, nec pejus bono). Quod si mutaverit et ipsum quod mutatum est, et illud pro quo mutatum est, consecratum est Domino. » Nullum enim animal nisi mundum immolatur Do-

2). Sed quid est anima! mundum, nisi
um omnique malitia mundum? Hoc autem
it, reddere oportebit, et mutare non pote-
re enim, et jurare proxima sibi, et valde
unt. Si quis autem pro voto aliquid aliud
it, pro quo a voto se solvi arbitretur, errat;
quod pro voti redemptione fit, Domini est
Domino recipietur, et ipsum insuper vo-
npleri oportebit. Sancta ergo vota red-
niqua vero redimenda sunt. Unde et sub-

nal immundum, quod immolari Domino non
si quis voverit, adducetur ante sacerdo-
qui iudicans utrum bonum, vel malum sit,
pretium, quod si dare valuerit, addet præ-
timationem quintam partem. » Quid enim
mundum, nisi opus malum? quod quia
non recipit, ei immolari nequit. Hoc autem
ere, ita et facere malum est. Verumtamen
ale aliquid voverit, veniat ad sacerdotem,
stum suum manifestet, qui si cognoverit
esse, statuet pretium, quo redimatur; me-
enim ut redimatur quam ut agatur. Hoc
retium pœnitentiæ satisfactio est; quod pre-
lare voluerit ille qui offert, addet super æsti-
n quintam partem, agens pœnitentiam,
quinque corporis sensibus consistit. Tale
lum illi fecerunt qui se non prius mandu-
bibere voverunt quam Apostolum interfice-

io si voverit domum suam, et sanctificaverit
o, considerabit eam sacerdos, utrum bona,
la sit, et juxta pretium quod ab eo fuerit
utum, venundabitur; sin autem ille qui
t voluerit redimere illam, dabit quintam
æstimationis supra, et habebit domum. »
n quamvis ad litteram sit dictum, spiritua-
ten aliquid significare potest. Sæpe enim in
loquio et domus, et templum, et tabernacu-
atur. Unde manifestum est quia nemo fide-
, qui domum suam Deo non voverit et sau-
rit, siquidem seipsum per fidem et bapti-
Domino tradidit. Considerat autem sacerdos
mum, utrum bona, an mala sit, constituitque
quo venundatur (283); quia aliter bona, et
nditur mala. Bona enim domus virtutum
enditur Deo. De mala vero dicitur id quod
us ait: « Ego, inquit, carnalis sum, venun-
ub peccato (Rom. VII, 14). » Altera ergo
ur, ut splendeat, altera vero vastatur, ut
iam si ille, qui voverat redimere voluerit,
intam partem æstimationis supra, et habe-
um. Qui igitur peccando perdidit domum,
i pœnitendo et satisfaciendo, eam iterum
potest; talis enim domus peccando perditur;
m bene vovet, id reddat quod vovit. Non enim
hoc votum redemptione; indigeret autem,

Ex cod. Casin. supletur editio.

A si redditum non esset, vel si redditum violatum
esset.

« Quod si agrum possessionis suæ voverit, et
» consecraverit Domino juxta mensuram sementis,
» æstimabitur pretium. Si triginta modiis hordei
» seritur terra, quinquaginta siclis vendetur argenti.
» Si statim ab anno incipientis jubilæi voverit agrum,
» quantum valere potest, tantum æstimabitur.
» Sin autem post aliquantum temporis supputabit
» 171 sacerdos pecuniam, juxta annorum, qui
» reliqui sunt, numerum, usque ad jubilæum, et
» detrahent ex pretio. Quod si voluerit agrum ille
» qui voverit, addet quintam partem æstimatæ pe-
» cuniæ, et possidebit eum. » Hæc autem, et cætera,
quæ subsequuntur de agrorum possessione, ad lit-
teram intelligantur, quæ quidem ut scriberentur,
multis de causis necessarium fuit. In eo enim quod
pretium, error, fraus, lites et preces tolluntur, sa-
cerdotum avaritia refrenatur. Hæc enim omnia inter
ementes et vendentes accidere solent; quæ quidem
ideo hic esse non possunt, quia pretium, et tempus
et venditionis modus determinatur; ita ut neque
charius emi possit, neque vilius vendi. Denique quin-
tam partem super æstimationem addere præcipit,
quatenus ille, qui possessionem suam Domino vovit,
non magnum desiderium redimendi habeat, dum
sibi ad redimendum chariorem esse cognoscit. Pote-
rat enim homo a principio, et priusquam Domino
consecraretur, eam quam voverat possessionem red-
dimere, quæ ideo ei charius quam aliis vendebatur,
quoniam alii non possessionem ipsam, sed usumfru-
ctus solummodo emebant; ipse vero ipsam posses-
sionem jure hæreditario redimebat. Semel enim
Domino aliquid consecratum, nec vendi, nec redimi,
ulterius poterat: aliæ possessiones in jubilæo ad
propriis dominos revertebantur. Poterat ergo qui-
libet suam possessionem Domino dare, aliis vero
vendere, et penitus alienare non poterat. Valde
ergo hæc scribere necessarium fuit ut cum de aliis
possessionibus supra dixerat, de domini quoque pos-
sessionibus non taceret, ne forte inter has et illas
nullam putaret esse distantiam. Sequitur:

« Sin autem voluerit redimere, sed alteri cuilibet
» fuerit venundatus, ultra eum qui voverat, redi-
» mere non poterit, qui cum quoque jubilæi venerit
» dies, sanctificatus erit Domino, et possessio con-
» secrata ad jus pertinebit sacerdotum. » Hoc est
enim quod modo diximus, quia ille qui vendiderat
statim a principio agrum suum redimere posset. Si
vero alteri cuilibet prius venderetur (vendebatur
autem non possessione, sed usu) jam alter ille, qui
voverat, eum redimere non poterat; sed veniente
jubilæo, quasi Deo consecratus ad jus sacerdotum
pertinebat.

« Si ager emptus est, et non de possessione ma-
» jorum sanctificatus fuerit Domino; supputabit
» sacerdos juxta annorum numerum, usque ad jubi-

(283) Id. cod. Casin. supplet et corrigit editionem.

» læum, pretium, et dabit ille qui voverat eum Domino. In jubilæo autem revertetur ad dominum » qui vendiderat eum, et habuerat in sortem possessionis suæ. » Quia enim jure hæreditario alterius agrum nemo emere poterat, si quis agrum, cujus usum exuerat, et quem de possessione antiquorum parentum suorum non possidebat, Domino vovisset, non ideo quidem Domino erat, sed veniente jubilæo ad priorem dominum qui eum vendiderat, et cujus hæreditas fuerat, revertebatur; ille vero, A qui eum emerat, aet Domino voverat, ad jubilæum scilicet eum redimendi licentiam habebat. **Expositis** autem omnibus quæ in hoc profundissimo volumine expositione indigere videbantur, Domino nostro Jesu Christo gratias agamus, quem quicumque sequitur non ambulat in tenebris, sed veri luminis splendore illustratur; cui cum Patre coæterno, et Spiritu sancto est honor et gloria, regnum et imperium, virtus et potestas, et nunc, et semper, et per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Explicit liber Levitici.

INCIPIT

EXPOSITIO IN NUMEROS

173 CAPUT PRIMUM.

« Locutus est Dominus ad Moysen in deserto Sinai, in tabernaculo fœderis, primo die mensis » secundi, anno altero egressionis eorum ex Ægypto, » dicens: Tollite summam universæ congregationis » filiorum Israel per cognationes et domos suas, et » nomina singulorum qui sexus est masculini, a vigesimo » anno et supra, omnium virorum fortium » ex Israel, et numerabitis eos per turmas suas, tu » et Aaron. Eruntque vobis principes tribuum ac » domorum in cognationibus suis illi quorum nomina hæc sunt. » Quicumque enim in Evangelio Dominum nostrum Jesum Christum dicentem audivit: « Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt (Matth. x, 30), » intelligere debet quid significet quod Dei populus numeratur. Novit enim Dominus et nomina et numerum electorum suorum, et revera beati, qui in Dei exercitu numerati, et quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. De his enim perire aliquem impossibile est, ideoque soli masculi et viri fortes a vigesimo anno et supra non immerito hoc in loco numerantur; tales enim pugnare, et in hostem ciere decet, quos et sexus, et ætas, et fortitudo commendat. Sed quare a vigesimo anno et supra, nisi quia bis decem viginti sunt? decem enim sunt verba legis, in quibus omnis scientiæ plenitudo continetur, quæ quicumque duplicaverit, et secundum litteram et spiritualiter ea intelligat, secure contra Judæos et hæreticos et disputare et pugnare valebit. Qui vero hoc numero aliquid minus habent, in tali certamine facile superantur. Viginti quoque annos habere, est divini legis scientiam dupliciter intelligere: qui vero ea quæ intelligit operatur, etiam supra viginti aliquid habere videtur. Sed quid per Moysen et Aaron, qui et pugnatore numerant, et duodecim super eos principes eligunt, nisi Christus Dominus noster significatur? Ipse enim et legislator est sicut Moyses, et sacerdos sicut Aaron. Ipse quoque duodecim suæ militiæ prin-

B cipes elegit quos et apostolos nominavit, quibus in Evangelio loquitur dicens: « Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (Joan. xv, 16). » De hoc autem capitulo ista sufficiant.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: » Tribum Levi noli numerare, neque pones summam » eorum cum filiis Israel; sed constitue eos super » tabernaculum testimonii, et cuncta vasa ejus, et » quidquid ad cæremonias pertinet, ipsi portabunt » et tabernaculum et omnia utensilia ejus, et erunt » in ministerio, et per gyrum tabernaculi mutabuntur. » Numeratur quidem tribus Levi, sicut postea declarabitur; ejus tamen numeri summa cum cæteris non ponitur, majoribus enim hæc tribus vacat mysteriis. Multam enim differentiam habet a reliquo populo clericorum ordo, qui per hanc tribum significatur. Ipse enim constitutus est super tabernaculum testimonii, ipse super totam Ecclesiam obtinet principatum, ipse ejus vasa et cæremonias, ipsum quoque tabernaculum, et cuncta ejus utensilia portat, quoniam totam Ecclesiam, ejusque sacramenta regit, ordinat et disponit. Unde non immerito, quoniam isti totius tabernaculi sunt ministri et custodes, circa ipsum tabernaculum proxima sua tentoria figunt. Post eos autem cætera multitudo, unusquisque secundum ordinem sibi dispositum castrametatur. Nemo vero præter illos ad tabernaculum deponendum, vel erigendum, aut aliquo modo disponendum, accedere audebat, quoniam quicumque externorum accesserat, occidebatur. Hoc autem si nostri reges et principes intelligerent, ecclesiastica sibi officia non usurparent.

CAPUT II.

Ipse quoque castrorum ordo, tam bene dispositus, magnum aliquid significare videtur. In medio enim tabernaculum figebatur, cui proximi per gyrum Levitæ castrametabantur, deinde vero ad orientalem plagam Judas figebat tentoria, in cujus exercitu Issachar et Zabulon adnumerati, per turmas suas

semper priui egrediebantur; ad meridiem autem ponebant castra filii Ruben, in quibus Simeon et Gad connumerati sunt; ad occidentalem vero plagam erant castra filiorum Ephraim, et simul cum eis Manasses et Benjamin. At vero ad aquilonem castrametati sunt Dan, atque juxta Aser et Nephtholim, et isti quidem semper novissimi proficiscebantur. Merito igitur de Ecclesia dicitur: « Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata (*Cant.* vi, 9). » Nihil in ea inordinate, indecenter, terrene, et incomposite fieri debet, unusquisque in suo ordine maneat, priori inferior non se præferat.

173 CAPUT III.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: »
 » Applica tribum Levi, et fac stare in conspectu
 » Aaron sacerdotis, ut ministrent ei, et excubent;
 » et observent quidquid ad cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonii, et custodiant
 » vasa tabernaculi, servientes in ministerio ejus.
 » Dabisque dono Levitas Aaron et filiis ejus, quibus traditi sunt a filiis Israel: Aaron autem et filios
 » ejus constitues super cultum sacerdotii. Externus
 » qui ad ministrandum accesserit morietur. »
 Intelligite hæc, Levitæ, aperite oculos, videte, non vos superbia inflat, scitote quia ministri estis episcoporum et sacerdotum, et non solum ministri, sed dono dati ad serviendum, ab obediendum, eorumque monitis et jussionibus obsequendum. Si enim vos aliter feceritis, moriemini, sicut et externus, qui ad ministrandum accesserit, morietur.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: »
 » Ego tuli Levitas a filiis Israel pro omni primogenito, qui aperit vulvam in Israel, eruntque Levitæ mei. Meum est enim omne primogenitum,
 » ex quo percussi primogenitos in terra Ægypti,
 » sanctificavi mihi quidquid primum nascitur in Israel; ab homine usque ad pecus mei sunt: ego
 » Dominus. » In primogenitis enim Ægyptiorum, quos Dominus percussit, primum et originale peccatum in cunctis fidelibus se suo sanguine, et aqua baptismatis delere significavit. Pro his autem omnia primogenita filiorum Israel sibi vindicavit, quia, destructo originali peccato, fidem (quæ Christianæ religionis prima et maxima est, et ex qua anima quæ mortua erat vivificatur) se diligere, sibi que placere ostendit: sicut enim illo peccato moriuntur omnes, ita hac virtute vivificantur omnes, secundum illud: « Justus ex fide vivit (*Gal.* iii, 11). » Sed quia non omnes, qui fidem habent, Ecclesiæ sacramentis digni, et idonei sunt, ideo sola Levitica tribus ad serviendum in tabernaculo pro primogenitis a Deo eligitur, ut sicut hæc tribus una erat in genere, ita omnis clericorum ordo, unus idemque sit in religione. Hoc enim Apostolus significans, episcopos, et presbyteros et diaconos sine crimine esse jubet.

Hinc autem præcipit Dominus Moysi ut numeret omnes masculos de tribu Levi, ab uno mense et su-

pra, numeret et omnes primogenitos masculini generis similiter ab uno mense et supra de cæteris tribubus filiorum Israel. Sed quia plures fuerunt primogeniti totius Israel, quam soli masculi tribus Levi, omnes eos qui superfuerunt ex tunc et postea pretio quinque siclorum post unum mensem redimi præcepit. Siclus viginti obolos habet. Quid est autem, quod soli masculi numerantur, nisi quia illi in Dei militia computantur, qui neque femineæ sint fragilitatis, neque, sicut Eva, facile decipiuntur? Numerantur ab uno mense et supra, quia in re totam hanc militiam ex solis fidelibus constare significatur. Post unum etenim mensem omnes primogeniti ad templum ferebantur, et Domino a parentibus offerebantur; quia ergo ante unum mensem Deo non dantur, merito ante unum mensem in Dei exercitu non computantur. Numerantur ergo per unum mensem, id est postquam Ecclesiæ conjuncti et Deo redditi sunt, et jam per fidem ei adhærent. Unde etiam post unum mensem redimuntur, quia ante unum mensem nullius pretii sunt, si quidem neque ad templum allati, nec in templo Deo oblati, nec Ecclesiæ sociati sunt. Redimuntur autem primogeniti quinque siclis argenti, per quos isti quinque libri Moysi significantur. Qui bene argentei esse dicuntur, quoniam puri sunt et veraces, nullaque falsitate corrupti, secundum illud: « Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum (*Psal.* xi, 7). » Hi autem sicli ad mensuram sanctuarii a sacerdotibus suscipiuntur, si dupliciter, id est ad litteram et spiritualiter, intelligantur. Inde enim et viginti obolos habere dicuntur, quoniam in hoc numero legis verba duplicantur; decem enim sunt quæ, si dupliciter intelligantur, omnem divinæ legis in se continent plenitudinem; si vero duplicata non fuerint, tales sicli non erunt ad mensuram sanctuarii. Qui autem redimuntur, non se continuo a servitio tabernaculi liberos esse putent, liberi quidem ab altaris officio, non tamen liberi sunt a servitio; in eo enim quod quinque siclos dederunt, horum quinque librorum fidem, scientiam et doctrinam se recipere, tenere et observare promiserunt. Redimamus ergo primogenita nostra, redimamus fidem nostram. indiget enim redemptione, quia sine operibus mortua est; demus pro ea quinque siclos, reddamus Domino hos quinque libros; reddamus, inquam, non solum legendo, verum etiam et credendo et agendo, quoque doctrinam et fidem tenendo.

CAPUT IV.

Sequitur autem de eo quod præceperat Dominus Moysi, ut numeraret filios Levi, eos scilicet qui erant a triginta annis et supra, usque ad annum quinquagesimum, et constitueret unicuique ejus servitium in templo esse deberet. Præcepit ergo ut filii Caath portarent arcam testimonii, et mensam propositionis in qua semper panes erant, et simul cum ea thuribula, mortariola, cyathos, et crateres ferrent et candelabrum cum lucernis, forcipibus, emunctoriis, et cunctis vasis olei, quæ ad concin-

nandas 174 lucernas necessaria sunt, similiter autem et altare aureum, nec non et aliud altare cum omnibus vasis suis; et ista quidem sunt onera filiorum Caath. Filii vero Gerson portabant omnes cortinas tabernaculi et atrii tabernaculi, et tectum, et tentorium et funiculos. At vero filii Merari tabulas, et vectes, et columnas et bases ferebant. Hæc autem omnia fiebant juxta præceptum, et dispositionem Aaron et filiorum ejus; ipsi enim tabernaculum erigebant, ipsi, quando castra movenda erant, tabernaculum et sancta sanctorum ingredientes, ipsumque tabernaculum deponentes, arcam, et mensam, et candelabrum, cæteraque onera filiorum Caath pallio hyacinthino involventes, eos sic involuta portare jubebant. Quia in re manifestum est quoniam ad episcopos contemplationi vacare, et majora Ecclesie sacramenta tractare et agere pertinet; ita Levitæ cæterique ordines minores in exterioribus officiis fideliter laborare, desudare debent, ut nemo inutilis, nemo otiosus inveniatur, sed majorum justificationem, et dispositionem confestim minorum obedientia consequatur. Quid autem arca Testamenti, quid mensa et candelabrum, quid cortinæ et tabulæ, quid columnæ cæteraque significant, diligentissime in Exodo exposuimus. Quod autem hæc omnia pallio hyacinthino exterius involuta feruntur, hoc significare puto quod omnis fidelis anima, sive in prosperis, sive in adversis, sanctam, cœlicam et angelicam vitam et agere et ostendere debeat. Tali enim pallio involutus erat ille qui, in terris adhuc positus, dicebat: « Nostra autem conversatio in cœlis est (Philip. III, 20); » hyacinthus enim cœli colorem imitatur. Sed quare isti a trigesimo usque ad quinquagesimum annum numerantur, nisi quia Ecclesie ministros ætate et sapientia fortes et prudentes esse oportet? Maxime enim hisce annis viget ætas, utpote juvenus, quæ aliarum ætatum præcipua est; viginti enim anni sunt a trigesimo ad quinquagesimum, quo numero quid significetur, satis jam diximus. Et trigesimo quidem anno Salvator noster baptizatus est, doctrina et opere suæ majestatis potentiam ostendere cœpit.

CAPUT V.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: » Præcipe filiis Israel, ut ejiciant de castris omnem » leprosum, et qui semine fluit, pollutusque est super mortuo, tam masculos quam feminas ejicite » de castris, ne contaminent ea, cum habitaverint » vobiscum. » Leprosa est enim omnis anima infidelis, et criminosa, præcipue autem Simoniaca et hæretica pravitate infecta. Semine autem fluere, est errorem in populo seminare. Pollutus vero super mortuo dicitur qui mortui hominis cadaver tetigit, per quem nemo melius quam corporis et animæ homicida intelligi potest. Tales enim de Ecclesia ejiciantur, ne sua cohabitatione eam polluant: « Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea (Eccli. XIII, 1); » et: « Corrumponi bonos mores colloquia prava (I Cor. xv, 35). »

» Vir, sive mulier, cum transgressi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, confitebuntur » peccatum suum, et reddent ipsum caput, quintamque partem desuper ei in quem peccaverint. Sin » autem non fuerit qui recipiat, dabitur Domino, » et erit sacerdotis, excepto ariete qui offertur pro » expiatione, ut sit placabilis hostia. » Hoc autem capitulo manifeste ostenditur, quoniam illi qui aliena rapiunt, nisi ea in integrum restituant, et de injuria satisfaciant, quod eorum confessio sit inutilis et pœnitentia infructuosa. Quintus enim in sensibus tactus est, per quem furta et rapinæ fiunt. Hanc ergo quintam partem raptos reddunt, quando se non ulterius fraudulenter aliena tangere promittunt. Bene autem, si non fuerit qui recipiat hæc, Domino dantur, quoniam ipsius sunt omnia, et ei cuncta jure debentur; ipse enim pœnitentis affectum recipit, ipse nulli pœnitenti, et satisfacere volenti indulgentiæ januam claudit. Sunt autem hæc sacerdotis, quia ad ipsum pertinet, et pœnitentes suscipere et suis intercessionibus peccata delere. Quid per arietem qui offertur pro expiatione, significatur, nisi quia omnis qui sic peccat, post satisfactionem innocenter vivere debet, ut jam non lupus sit rapiens, sed aries, nulli nocendo? aliter nec hostia placabilis, nec pœnitentia erit fructuosa.

» Si spiritus zelotypiæ concitaverit virum contra » uxorem suam, quæ polluta est, vel falsa suspicionem appetitur, adducet eam ad sacerdotem et » offeret oblationem pro illa, decimam partem sati » farinæ hordeaceæ. Non fundet super eam oleum, » nec imponet thus, quia sacrificium zelotypiæ est, » et oblatio investigans adulterium. » Vir enim iste zelotypus Christus Jesus intelligi potest, cujus uxor non solum Ecclesia, verum etiam unaquæque anima intelligitur. Dicitur enim zelotypus, id est suspiciosus, non secundum se, qui omnia novit, sed secundum nos qui ejus membra sumus; taliter enim se esurire, et sitire, et nudum, et infirmum esse dicit, non utique, quod ejus omnipotens natura horum aliquid patiatur. Sic ergo in nobis zelotypus est, sicut esuriens, et sitiens, nudus, et infirmus. Spiritu ergo zelotypiæ ipse Jesus incitatur in nobis, quando nos pro ejus amore contra aliquem incitatur, quem in fide catholica suspiciosum habemus. Talem enim ducere debemus ad sacerdotem, id est ad concilium episcoporum et sacerdotum. et offerre oblationem pro illo; quam oblationem; decimam partem sati farinæ hordeaceæ. Decem enim sunt verba legis, quorum quidem decimam partem, hanc farinam 175 esse puto; satum ergo farinæ, totum librum legis, unumquodque vero mandatorum, decimam partem sati intelligimus. Ut, v. g., « non mechaberis (Exod. xx, 14); » hoc ergo mandatum hic offertur, hoc in concilio recitatur, hoc adversum mulierem adducitur, quæ de adulterio accusatur. Unde et bene talis farina hordeacea dicitur, quia mestis faucibus cordis ab utraque parte suscipitur. Quis est enim qui de hæresibus libenter vel tractet,

ctare audiat? Super hanc autem farinam A oleum funditur, neque thus imponitur, quod ali accusatiōni nemo misericordiam, nemo is assensum præbere debet; debet autem is horribilis et fetida apparere. Hoc autem illi qui adulando hæreticos unguunt, et um verbis quasi suavis aliquo odore dele-

eret ergo eam sacerdos, et statuet coram no, assumetque aquam sanctam in vase, et pauxillum terræ de pavimento tabernaculi in eam (284). » Quid enim per aquam, nisi sanctarum Scripturarum exempla? ero per vas fictile, nisi humanum corpus inus? Unde Apostolus tali aqua plenus dicebat: nus thesaurum istum in vasis fictilibus (II B 7). » Pauxillum vero terræ, corpus Christi de pavimento tabernaculi, id est de carne suscipitur, in qua quasi in tabernaculo ad habitavit. Offert ergo sacerdos, id est aliquis us et sapiens, et statuit coram Domino suam farinam, id est zelotypiæ oblationem, usationem, quoniam omnia de quibus mutatur in consilio manifestat. Deinde vero aquam sanctam in vase fictili, quoniam ideī catholicæ documenta colligit in sacrario sui. Quibus pauxillum terræ de pavimento culi admiscet, per quam de Virgine Christi tionem intelligimus. His autem ita compositat sacerdos et mulieris accusatiōnem, hoc symbolum catholicæ fidei; et hoc est C t:

aque steterit mulier coram Domino, disriat sacerdos caput ejus, et ponat super malius sacrificium recordationis et oblationem piæ. » Stat enim mulier coram Domino, a ille qui accusatur consistit in præsentia tum. Caput vero illi discooperitur, quando mente habeat, et quam fidem teneat sacerterrogationibus manifestatur. Tunc vero san recordationis, id est fides catholica et zelotypiæ, id est accusatio criminis ponuner manus ejus, id est palam et manifeste antur; deinde vero sequitur excommunicat si aliter credit, vel pro aliis alia fingit, D sequuntur maledictionibus subjiciatur. Et quod sequitur:

autem tenebit aquas amarissimas, in quibus xsecratione maledicta congressit, adjurabitque et dicet quæ sequuntur. » Ipse, inquit, id rdo (qui et mulieris accusatiōnem, et fidei im in concilio recitavit), tenebit aquas amara, per quas libellum examinationis intelli- qui totus maledictionibus, et anathemate est. Dabitque has aquas bibere mulieri, a totam hanc maledictionem, ea audiente et nte, leget: qua recitata, respondebit mulier,

Vulgata habet: *offert igitur eam sacerdos etc.*

id est anima, quæ de fide accusatur: *Amen, amen.* id est fiat quod dicitis, si ego aliam quam vos tenetis fidem teneo. Prius tamen sacerdos tollet pugillum de eo quod offertur, et incendet super altare. Quod enim hoc sacrificium fidei symbolum significet, jam superius diximus. De quo quidem pugillo tollimus, quando partem aliquam, et illam præcipue de qua anima accusabatur, a toto separamus. Hanc autem super cordis accusati hominis altare incendimus, postquam hanc fidei partem ei et tenere, et credere, et diligere rationibus suademus. Deinde vero tollat sacerdos de manu ejus sacrificium zelotypiæ, et elevabit illud coram Domino, imponetque super altare. Sacrificium enim zelotypiæ, decimam partem sati farinæ diximus superius, quando decimum quidem legis mandatum exposuimus, illud scilicet quod dicitur: « Non mœchaberis (*Exod.* xx, 14). » Decimum autem, non secundum ordinem, sed secundum numerum dicimus. Hoc autem tollit sacerdos de manu ejus, quando eam non mœchatam fuisse ostendit. Elevat autem coram Domino, et ponit super altare, et hoc omnes qui præsto sunt auribus audire, et corde intelligere et credere facit. Quod autem post aquarum bibitionem, mulieris venter, si rea fuerit, tumescit, femurque putrescit, hoc significare puto, quod postquam hæreticus excommunicatus et damnatus est, omnis ejus doctrina, et prædicatio gignendi et pariendi vires amittit, omnibusque inutilis, ventosa et fetida esse videtur. Sicut enim ventre et femore mulieres, ita doctrina et prædicatione adulterinos suos hæretici gignunt et pariunt.

CAPUT VI.

« Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: » Loquere ad filios Israel, et dices ad eos: Vir sive » mulier cum fecerint volem, ut sanctificentur, et » se voluerint Domino consecrare, a vino et ab » omni quod inebriare potest, abstinebunt; acetum » ex vino, et ex qualibet alia potione, et quidquid » de uva exprimitur, non bibent, uvæ recentes, et » siccas non comedent cunctis diebus, quibus ex » voto Domino 176 consecrantur, quidquid ex » vinea esse potest, ab uva passa usque ad acimum » non comedent. » Hoc enim votum, priusquam sanctificentur et baptizentur, omnes Christiani faciunt, quoniam ad fidem venientes, diabolo et omnibus operibus, ejus omnibusque pompis ejus abrenuntiant. Quid est enim aliud vinum, et omne quod inebriare potest, non bibere, nisi a vitii et peccatis abstinere, quibus anima inebriata sensum et rationem, omnemque virtutem et fortitudinem amittit? Unde bene non solum vinum, verum etiam et uvæ, quidquid ex vinea, usque ad acimum esse potest, abjicere præcepit, ut non solum agendo, verum etiam neque cogitando peccemus.

« Omni tempore consecrationis suæ novacula non » transibit super caput ejus, usque ad completum

» diem quo Domino consecratur. Sanctus erit cre-
 » scente cesarie capitis ejus. » Caput etenim animæ
 mentem dicimus, cujus quidem capilli sanctæ cogi-
 tationes intelliguntur. Hic autem Nazaræus semper
 ornatus, et nunquam privatus esse debet. Qui enim
 semper bene cogitat, non facile peccat; malæ enim
 cogitationes sunt causa peccandi, secundum illud:
 « Ex corde enim exeunt cogitationes malæ, adulte-
 ria, furta, homicidia (*Matth. XIII, 19*). » Crescant
 ergo mentis capilli, crescant bonæ cogitationes,
 quibus Nazaræus semper ornatur et tueatur. Se-
 quitur:

« Omni tempore consecrationis suæ super mor-
 » tuum non ingreditur, nec super patris quidem, et
 » matris, sororisque funere contaminabitur. » Su-
 per mortuum enim ingredi, est mortale et criminale
 peccatum committere. Patris autem et matris, fra-
 tris et sororis funere contaminatur quiconque mala
 parentum exempla imitatur. Hac autem figura, om-
 nia membra, quæ nos scandalizant, a corpore nostro
 separare jubemur. Hinc autem et Dominus patris
 funere cuidam se contaminare volenti ait: « Dimitte
 mortuos sepelire mortuos suos, tu autem vade, et
 prædica regnum Dei (*Matth. VIII, 22*). » Mortem
 ergo fugiamus, et vitam sequamur: « Ego, inquit
 Dominus, sum via, veritas, et vita (*Joan. XIV, 6*). »
 Sequitur:

« Sin autem mortuus fuerit subito quispiam co-
 » ram eo, polluetur caput consecrationis ejus, ra-
 » detque caput suum in die purgationis suæ: in die
 » septimo radet illud. » Tunc enim subito quispiam
 morietur coram eo, quando suggerente diabolo pec-
 catum aliquod agit, quo anxius moriatur, quæ coram
 eo et in eo est. Et tunc quidem caput consecrationis
 ejus polluitur, quando ejus mens, ejusque sancta
 conversatio abominabilis et sordida efficitur. Quod
 radet illico, ut in ipsa capillorum tonsione insinuet,
 quo dolore et qua pœnitentia interius constringatur.
 Neque enim decet ut exteriori capillatione pulcher
 appareat, qui mentem interius peccando decalvavit;
 neque erubescat pœnitere, qui non erubuit peccare.
 In hoc enim, qui caput radit, crimen se egisse
 ostendit, quoniam aliter Nazaræo caput radere non
 licebat. Quid ergo aliud est caput radere quam per
 pœnitentiam peccatum ostendere? Ille autem raditur
 illico, et in eadem die, qui statim pœnitentia ductus
 non tardat converti ad Dominum, neque differt de
 die in diem. Raditur autem rursus et die septima,
 ut quemadmodum cœpit, sic usque in finem in pœ-
 nitentia perseveret. « Qui enim perseveraverit usque
 in finem, hic salvus erit (*Matth. XXIV, 13*). » Unde
 et David: « Et peccatam meum contra me est sem-
 per (*Psal. I, 4*). » Septima enim dies ultima est.
 Prima ergo die, et septima raditur qui, ex quo pec-
 cat, pœnitere non cessat. Semper ergo rarus, sem-
 per pœnitens et dolens appareat, qui crimen committit,
 neque se Nazaræum et justum fingat qui pec-
 cando justitiam amisit.

« In octavo autem die offeret duos turtures et

A » duos pullos columbæ sacerdoti in introitu taber-
 » naculi testimonii; facietque sacerdos unum pro
 » peccato et alterum in holocaustum, et deprecabi-
 » tur pro eo, quia peccavit super mortuo; sanctifi-
 » ficabitque caput ejus in die illo, et consecrabit Do-
 » mino dies separationis illius, offerens agnum an-
 » niculum pro peccato; ita tamen, ut dies priores
 » irriti fiant, quoniam polluta est sanctificatio
 » ejus.. » Quamvis enim dies judicii octava dica-
 » tur (unde et quidem psalmi pro octava intitulatur)
 » tamen omnis dies octava esse potest, quia hujus
 vitæ hebdomada finita, anima a corpore separatur.
 Hac autem die ille Nazaræus (qui, quamvis peccaverit,
 digna tamen pœnitentia peccata sua delevit) offert Jesu
 sacerdoti magno duos turtures, vel duos pullos columbæ,
 id est corporis et animæ castitatem et innocentiam.
 Hoc autem in introitu tabernaculi testimonii, id est in
 ingressu regni cœlestis. Faciet quoque sacerdos alterum
 pro peccato, et alterum in holocaustum, quoniam per hanc
 et peccata ei dimittet, et Deo Patri reconciliabit, et
 deprecabitur pro eo. Semper enim, ut Apostolus ait, pro
 nobis apud Patrem interpellat (*Rom. VIII, 34*). Et tunc
 quidem reconciliabit eum, et sanctificabit et consecrabit
 Domino, offerens agnum anniculum, quia enim post
 peccatum humiliter pœnitens, quasi agnus innocenter
 vixit, agni innocentia a peccato solvi promeruit,
 vivat ergo ut agnus, vivat ut humilis, et innocens,
 qui suam pœnitentiam vult sibi esse fructuosam.
 C Quod autem ait: « Ita tamen dies priores irriti
 » fiant, » illud esse videtur, quod per Ezechielem
 Dominus ait: « Si autem averterit se justus a justitia
 sua, et fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus
 quas fecerat, non recordabuntur (*Ezech. XVIII, 24*). »
 Si ergo peccaverit justus et pœnitentiam egerit, salvabitur
 quidem, non quia justus fuit, sed quia pœnitentiam egit,
 unde et priores justitiæ dies non immerito periisse
 videntur. Ea vero quæ sequuntur de illo Nazaræo
 intelligantur, qui omni tempore vitæ suæ sine crimine
 vixit, et usque in finem in bonis operibus perseveravit.
 Talis enim Apostolus existit, qui ait: « Nihil mihi
 conscius sum (*I Cor. IV, 4*). » Tales et episcopos, et
 sacerdotes eligi præcipit. Sequitur:

D « Ista est lex consecrationis, cum dies quos ex
 » voto decreverat complebuntur, adducit eum ad
 » ostium tabernaculi fœderis, et offert oblationem
 » ejus Domino, agnum anniculum immaculatum in
 » holocaustum et ovem anniculam immaculatam
 » pro peccato, et arietem immaculatum, hostiam
 » pacificam. » Nostrorum autem Nazaræorum vota
 non ad tempus fiunt, sed simul cum vita complentur.
 Cum enim sancti ex hac vita transeunt, tunc cœlestis
 palatii januas ingrediuntur, tunc sacerdos magnus
 Jesus Christus offert oblationes eorum Domino,
 quoniam sanctam vitam et bonam illorum conversationem
 commendat, eos Patri reconciliat. Per agnum autem,
 et ovem, et arietem, in quibus totum genus ovium
 continetur, perfectam innocen-

tiam, humilitatem et simplicitatem intelligimus. Merito igitur cum his offertur qui in his vixit, et ab his virtutibus non recessit. Quoniam autem tali sacrificio delectatur et pacificatur Deus, et peccata dimittit, ideo recte holocaustum, et pro peccato, et hostia pacifica dicitur. Canistrum ergo panum azymorum, qui conspersi sunt oleo, et lagana absque fermento, uncta oleo, ac libamina singulorum offerret sacerdos coram Domino, et faciet tam pro peccato, quam in holocaustum. Arietem vero immolabit hostiam pacificam, offerens simul canistrum azymorum, ac libamina, quæ ex more debentur. In his enim omnibus quæ azyma sunt et sine fermento, sancta, et sincera et incorrupta vita Nazaræi designatur, qui vixit non in fermento malitiæ et nequitiae (I Cor. v, 8), sed in azymis sinceritatis et veritatis, cujus omnia opera, quia nunquam misericordia et pietate caruerunt, merito hæc non solum azyma, sed et oleo uncta referuntur. Hæc ergo offert Christus sacerdos magnus pro Nazaræo, quia in talibus illum commendans, Dominum ei per omnia placabilem reddit. Ipse enim dixit : « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo (Matth. x, 32). » Sive ergo arietem, sive azymum aliquis pro nobis offerat, innocentis et sinceræ vitæ nostræ commendatio intelligatur. Sequitur :

« Tunc radetur Nazaræus ante ostium tabernaculi » fœderis cæsarie consecrationis suæ, tolletque capillos ejus sacerdos, et ponet super ignem, qui est » suppositus sacrificio pacificorum, et azymum coctum arietis, tortamque absque fermento, uvam » de canistro, et laganum azymorum unum, et tradet in manibus Nazaræi, priusquam rasum fuerit » caput ejus, susceptaque rursus ab eo, elevabit » coram Domino, et sacrificata sacerdoti erunt, sicut ut pectusculum, quod separari jussum est. » Quomodo voto completo Nazaræus raditur, non doloris vel penitentiae, ut supra, indicium et ostentatio est, sed ut ejus capilli in pacificorum sacrificio ponantur, quatenus non solum operibus, verum et cogitationibus Deum placet. Diximus enim per capillos bonas cogitationes significari, quæ nimirum totius sacrificii sunt condimentum, quoniam ad cor respicit Deus. Quod vero sacerdos tollit armum arietis, et tortam et laganum, et tradit in manibus Nazaræi; susceptaque rursus ab eo elevat coram Domino, hoc significare videtur quia quidquid boni habemus, a Christo accepimus, per quem et nos ipsos, et bona nostra Deo tandem reddituri sumus. Unde Apostolus ait : « Quid enim habes, quod non accepisti? Quod si accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti? » (I Cor. iv, 7.) Armum habes, quo aliena opera feras, tortam azymam et laganum habes, fidem videlicet et scientiam incorruptam, quæ te pascunt et nutriunt. Noli quasi de tuo gloriari, quoniam aliunde ea suscepisti, ideoque quasi non tua, ea sacerdoti te reddere oportet, cujus et sunt, sicut et pectusculum, quod separari jussum est. De Christi namque

pectore evangelica prædicatio, fides nostra illius sunt. Et quamquam omnibus bene agere licet, evangelizare tamen non omnibus licet, ideo de pectusculo dicitur, quod separari jussum est. Quid est autem quod sequitur : Post hæc Nazaræus potest bibere vinum? Si quidem per vinum vitia et peccata superius significavimus; aliud ergo est hoc vinum. illud videlicet quo anima inebriata omnium ærumnarum omniumque quas hic passa est tribulationum obliviscitur. De quo Psalmista : « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos (Psal. xxxv, 9). » Hæc autem de Nazaræo dicta sint.

CAPUT VII.

Sequitur autem de duodecim principibus qui sex plaustra et duodecim boves Domino obtulerunt, quibus tabernaculum et cuncta ejus onera portarentur. Quæ quidem valde necessaria erant, et Levitæ ejus tabernaculi onera cunctamque suppellectilem difficile ferre poterant. In his allegoriam quærere non videtur necessarium. Ibi allegoria necessario quærenda est, ubi littera aliquid jubet, vel quod inutile sit, vel quod omnino careat ratione.

« Dixitque Dominus ad Moysen : Singuli duces » per singulos dies offerant munera in dedicationem altaris. Primo die obtulit oblationem suam » Nahason filius Aminadab de tribu Juda, feceruntque in ea acetabulum 178 argenteum pondus » centum viginti siclorum; phiala argentea habens » septuaginta siclos, juxta pondus sanctuarii, utrumque » que plenum simila conspersa oleo in sacrificium; » mortariolum ex decem siclis aureis, plenum incenso : bovem de armento, et arietem in holocaustum, hircumque pro peccato, et in sacrificium » pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos » quinque, agnos anniculos quinque. Hæc est oblatio Nahason filii Aminadab. » Unusquisque fidelis tabernaculum dici potest, secundum quod Apostolus ait : « Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. iii, 17), » et altare, quod in eo fit sacrificium Deo acceptabile. Hoc autem altare tunc dedicatur, quando homo ad fidem convertitur, et per baptismum Domino consecratur. Ad cujus dedicationem Ecclesiæ duces, episcopi videlicet et sacerdotes, munera offerunt, quoniam legis præcepta, fidei documenta, sanctorum exempla, et vivendi regulam eum instruunt qui noviter conversus [in Christi militia incipit. Quid enim per acetabulum, et mortariolum, quæ ex solis denis numeris conficiuntur, nisi hunc librum legis intelligimus, qui ex decem præceptis constituitur? Computa singulorum numerum, et denarium numerum ubique invenies. Quæ quidem bene simila oleo conspersa et incensa esse dicuntur, quoniam liber iste, et ea doctrina quæ oleo sancti Spiritus, et misericordiæ et pietatis unctione abundat, et odore suavissimæ intelligentiæ plenus est. Et quoniam totus sapientiæ et scientiæ luce præfulget, non immerito aurea et argentea

prædicta vasa esse dicuntur. Sicli vero ad mensuram sanctuarii computantur, quoniam omnia legis præcepta veritatis justitiæque libra sunt ponderata. Offerunt præterea prædicti duces in hujus altaris dedicationem bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum, quoniam Christi passionem, labores et innocentiam Domini noviter converso annuntiant. Hic enim bos de armento patriarcharum et prophetarum assumptus agrum Ecclesiæ coluit, et verbi semine seminavit. Hic aries ad victimam ductus non aperuit os suum. Hic est agnus, qui tollit peccata mundi. Hujus ergo exempla laborando, patiando, et innocenter vivendo sequimur. Nulli autem absurdum videatur, quod etiam hircus dicitur pro peccato, quia propter peccata nostra inter iniquos deputatus est. Obtulerunt autem, et boves duos in sacrificio pacificorum, arietes quinque, hircos quinque, quinque agnos anniculos, quatenus novus miles in his et laborare, et sui corporis sensus regere discat : duos enim boves habemus, animam scilicet et corpus, quibus et jugum Christi, quod suave est, ferimus, et in agro ejus desudamus; quæ duo si in nobis consenserint, quidquid petierimus, ut ait evangelista, impetrabimus. Habemus autem et quinque sensus, per quos Deum nobis pacificamus; si tamen innocentes, et mundi fuerint. Omnia enim animalia munda sunt. Hircos tamen immolare, est carnis maceratione libidinosum sensum excidere et superare. Similia autem dona, et sacrificia cæteri quoque duces obtulerunt. Omnibus ergo hæc una expositio sufficiat.

CAPUT VIII.

Sequitur autem de candelabro, quod ab australi parte poni præcipitur, ut luceat super mensam, quæ ab aquilone posita erat. Hoc enim candelabrum Christus est, de quo in Exodo sufficienter diximus. Quod bene austro ponitur, quoniam « Deus de austro venit, et sanctus de monte Pharan (*Habac. iii, 3*). » De mensa quoque in eodem libro tractavimus, per quam utriusque Testamenti doctrina significatur; quæ quidem, nisi hujus candelabri lumine, nec intelligitur, nec illuminatur. Est autem posita ab aquilone, ubi septem diabolos esse Scriptura commemorat. Prius ergo ad hanc mensam accedat, ejusque dapibus reficiatur, quicumque diabolo pugnaturus occurrat.

Hinc autem præcepit Dominus Moysi, ut tollat levitas de medio filiorum Israel, et purificet eos, atque aspergat aqua lustrationis, radantque omnes pilos corporis sui, deinde tollant duos boves, et congregata omni multitudine filiorum Israel, ponent filii Israel manus suas super levitas, et offeret eos Aaron coram Domino, ut serviant in ministerio ejus. Levitæ quoque ponent manus super capita bouum, ex quibus Moyses unum offert pro peccato, et alterum in holocaustum, et orat pro eis; sicque purificati levitæ postea tabernaculum ingrediuntur. Quod autem tunc levitæ purificabantur, et aqua sanctificata aspergebantur, et totius carnis pilos radabant, hoc

A significabat quod nostri quoque levitæ, omnisque clericorum ordo ab omni vitiorum sorde purificari, ab omni crimine lavari, et ab omni superflua, et prava cogitatione mundari debent. Ponunt quoque filii Israel manus suas super eos, ut levitæ intelligant quanto oneri quantoque labori subjiciantur : pro omnibus enim eos laborare oportet qui manus omnium ferunt, et quod omnium manus in tabernaculo agere debuerant, hoc illi soli faciant qui omnium manus in se susceperunt. Et Aaron quidem offert eos Deo, quoniam episcoporum est reliquos ordines et consecrare et Deo offerre. Sed quid per duos boves, super quos levitæ manus suas ponunt, nisi corpus, et animam intelligimus? qui enim corpus et animam suam sapienter domant, et ab omni prava concupiscentia **179** compescunt, illi nimirum his bobus super capita manus suas tenent. Horum enim sapiens domitor Apostolus erat, qui ait : « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo (*I Cor. ix, 27*). » Si autem sic domiti fuerint, tunc Moyses, id est Salvator noster alterum offert pro peccato, et alterum in holocaustum, quatenus eorum sacrificio et peccata solvantur, et Dei gratia suscipiatur. Breviter autem in hoc libro de sacrificiis dicere disposuimus, quoniam in Levitico plenissime disputavimus. Neque difficilia hæc illis fore putamus, qui per illum librum transeuntes ad istum perveniunt. Ingressi autem levitæ, post hanc purificationem in tabernaculum, quoniam qui sic purificantur, et Ecclesiæ, et cæli tabernaculo digni sunt. Tandem in fine hujus capitis præcepit Dominus, ut levitæ a vigesimo anno usque ad quinquagesimum in tabernaculo serviant; deinde vero custodes vasorum fiant. Quinquagesimo enim anno, id est jubilæo, omnis servus redditur libertati, in qua et levitæ incipiunt quiescere a labore; necesse enim fuit ut juventute laborarent, et carnem domarent, quatenus carnis voluptates facilius superarent. Hac autem ætate, quoniam jam et vires deficiunt, et calor minuitur, quiescere jubentur : custodiunt tamen tabernaculum, et ea quæ in illo sunt; quia sæpe contingit, ut virtutes, quæ per laborem acquiruntur, per otium perdantur. Nostri corporis tabernaculum, et si quæ virtutes in eo sunt, nos custodire oportet, quoniam in qualibet ætate peccare possumus, nobisque diabolus, callidus latro, semper insidiatur.

CAPUT IX.

Præcepit autem Dominus filiis Israel ut faciant Phase in tempore suo, id est quarta decima die mensis primi. Qui autem immundi sunt super anima hominis, aut in via procul, quoniam suo tempore hoc agere nequeunt, faciant illud quarta decima die secundi mensis ad vesperam cum azymis, et lactucis agrestibus. Quid est enim, quod Phas, id est agni immolatio, non fit nisi quarta decima die? Nisi quia ad Christi carnem, et sanguinem nero accedere debet, qui lumine decem dierum Veteris Testamenti, et quatuor Novi nondum est illustratus. Decem enim sunt verba legis : Evangelia vero quatuor, quorum

quorumque fide mundus illuminatur. Ad ergo faciendum dignus non est qui hoc luit his diebus illuminatus non est. Id ipsum est pollui super anima hominis, quod est super mortuo, quod quidem superius jam dicitur expositum est. Procul autem in via sunt, opter peccata, in quibus perseverant, longe lesiæ religione et a Deo facti sunt, de quibus sta ait: « Longe a peccatoribus salus (Psal. 133). » Hi autem Phase cum cæteris facere sunt, quoniam « qui hoc indigne manducant, iudicium sibi manducat et bibit, non solum corpus Domini (I Cor. xi, 29). » Mundenso prius, et ad Deum, et ad Ecclesiam revertuntur et sic comedant. Et hæc quidem transcurriunt in Exodo plenissime dicta sunt (284*). Hoc autem sacrificio peregrino et advenæ comedit, per quos gentiles ad fidem conversos inuenit. Sequitur autem de nube qua semper aculum tegebatur. Quæ et in nocte quidem ababat, et in die a solis calore defendebat. Per autem sancti Spiritus gratiæ figurantur, quistræ ignorantiae tenebræ illuminantur, et a mæstu et a luxuriæ ardore defendimur. Nos unus tabernaculum Dei, de quibus ipse ait: « habitabo in illis, et ambulabo in eis (II Cor. 13). » Sed quid est quod ad hujus nubis impeatabernaculum et figitur et movetur? nisi cum bene agimus, non nostræ potestatis sumus, virtus, qui in nobis est; ipso enim regimur, locemur, ipso recto itinere ad patriam diri-

CAPUT X.

cutus est Dominus ad Moysen, dicens: Fac duas tubas argenteas ductiles, ad quarum vocastra moveantur, populus congregetur, exercitus ad prælium præparetur, et in Kalendis huius festiuitatibus, super holocaustis cum eis celebratur. » Per duas tubas, duo Testamenta inire possumus, quæ quare argentiæ dicantur istum est: argentum enim eloquii puritatem habet. Sunt autem et ductiles, quia super incude nostri sancti Spiritus malleo quotidie fabricantur; ductile enim sine malleo et incude fieri non potest. Cum enim Testamentorum præcepta discipulorum linguas, quasi malleum corda nostra percussas, sentimus. His autem tubis apostoli et nos de cunctis mundi partibus populos ad Ecclesiam convocaverunt; his nos ad bella parare; contra hostes dimicare; his nos, et vitia, et manspiritus superare docent. Harum quoque soliscimus qualiter vivamus, qualiter in via

*) Nihil corruptius hoc editionis loco, quem Laurentiani lumine supplementis, et emendationi codex Casinensis concordat.

) Cum paulo supra S. Bruno dixerit, Moysen habere hominem vano, et superbo laudibus, et tibi usum fuisse, ut ad indulgendum sibi fleret; hic ubi ait potentes homines et superbos

mandatorum Dei curramus, qualiter quoque Deo laudis et jubilationis hostias immolare debeamus: sic enim eorum sonus secundum audientium capacitatem distinguitur, ut unusquisque quid agere debeat facile in eis cognoscere valeat. Hic autem Moyses hortatur Obab filium Raguelis cognatum suum, ut secum proficiscatur, cui ille ait: « Non vadam, sed revertar ad terram, in qua natus sum. » Et ille: « Noli, inquit, nos relinquere; tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, et eris ductor noster. » Quid est enim, quod Moyses gentilem hominem ductorem exercitus ponere vult, cujus ipse Dominus ductor erat? Sciebat, quod homo vanus et superbus, nisi quibusdam laudibus et blanditiis, suæ salutis consiliis non acquiesceret. Unde et nobis regula datur, potentes homines et superbos, etiam adulationibus, ad justitiam et veritatem convertere, non esse peccatum (285).

« Profectique sunt de monte Domini viam trium dierum, arcaque fœderis Domini præcedebat eos, » per tres dies providens castrorum locum. Nubes quoque super eos erat, dum incederent. » Quid enim trium dierum via, nisi fides Trinitatis? Primo siquidem die venit ad Patrem, secundo ad Filium, tertio ad Spiritum sanctum: tanta est via, nec infra stare, nec ultra præcedere licet; alioquin præcedens arca relinquitur, et fides Ecclesiæ non tenetur. Qui vero sic ambulant semper nube, et gratia Spiritus sancti obumbrantur.

CAPUT XI.

« Interea ortum est murmur populi, quasi dolentium, pro labore, contra Dominum. Quod cum audiret, iratus est, et accensus ignis Domini in eos devoravit extremam castrorum partem. Cum clamasset populus ad Moysen, oravit Moyses ad Dominum, et absorptus est ignis. » De hoc enim Apostolus ait: « Neque murmuraveritis, sicut quidam illorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore (I Cor. x, 10). Hæc autem omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad nostram correctionem. Corrigamur ergo ne et nos similiter pereamus. Ignis enim iste ignem æternum significat, qui impie murmurantes et Deo detrahentes exuret, præter eos duntaxat qui poenitentia ducti ad Christum, qui per Moysen significatur, confugientes, ejus auxilio tueri merebuntur.

Sequitur autem de eo quod populus carnis desiderio flevit, cupiens esse in Ægypto, quoniam in mentem ei venerunt cucumeres, porrique, cæpe et allia. Unde et Dominus iratus est valde, sed et Moysi res intoleranda visa est. Dedit ergo eis Do-

adulationibus ad justitiam convertere, non esse peccatum: intelligendus est pro blandimentis, adulationes usurpasse. Differunt enim hujusmodi vocabula inter se. Adulatio solet juxta veteres scriptores sermones blandientem cum mendacio conjunctum significare: blandimentum econtra sine veritatis præjudicio fieri potest.

minus carnes mandans illis multitudinem coturni-
cum in mensam, qui volabant in circuito castrorum,
allitudine duorum cubitorum super terram. Quid
est hoc, popule stulte et insipiens, pane cœlesti
abundas, et cæpas et allia concupiscis? Manna re-
spuis, et carnes affectas? Manifesta est igitur hæc
allegoria. Usque hodie namque Judæorum populus
litteram sequitur quæ occidit, non spiritum qui vi-
vificat, carnalem in lege, non spiritualem intelli-
gentiam quærit. Venit Christus, venit panis vivus,
qui de cœlo descendit; dedit manna, dedit cibum,
qui non perit, sed qui permanet in æternum, habentem
omne delectamentum et omnem saporem sua-
vitat. Dedit evangelicam prædicationem; aperuit
sensus discipulis suis ut Scripturas intelligerent.
Hoc est igitur manna, quo interior homo noster et
reficitur, et pinguescit. Qui legis præcepta nonnisi
ad litteram intelligi volunt, quid aliud, quam cucu-
meres, et pepones, porrosque, et cæpas, et allia com-
edunt? In his autem etiam hæreticorum, philosophorum,
et poetarum scripturæ significantur. Unde non solum
Judæos, sed promiscuum quoque vulgus, qui cum eis de
Ægypto ascenderat, eodem desiderio, hæc historia
flevisse commemorat. Nos ergo non coturnices juxta
terram volantes quæramus, neque carnalem sequamur
intellectum, qui altius a terra non separatur; sed
post illam aquilam volare discamus, quæ ait: « In
principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et
Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). » Et merito quidem
tunc Dominus iratus est valde; merito quoque Moysi
res intoleranda visa est. Quis enim tolerare potest,
quod manna respuitur, et cæpe, et allia eliguntur?
Quis facile ferat, quod populus tanto labore de tam
dura servitute ereptus, pro comedendis alliis in
Ægyptum redire desiderat? Sed videamus quid sequitur:
« Adhuc » carnes, inquit, erant in dentibus eorum,
nec defecerat hujuscemodi cibus; et ecce furor
Domini concitatur in populam, percussitque eum
plaga magna nimis. » Apparet ergo eos per omnia
esse infelices, quorum prava desideria Deus exaudit:
fortasse hos non occidisset nisi ejus carnes male
quæsitæ dedisset. Rogemus ergo Dominum, ne nos
exaudiat, cum male aliquid postulamus, « Hæc enim
omnia, ait Apostolus, in figura contingebant illis
(I Cor. x, 11). »

Nunc autem præcipit Dominus Moysi, tantis malis
increduli populi affecto ut eligat septuaginta duos
viros de senioribus Israel, qui simul cum eo onus
populi ferant, et non ipse solus gravetur. Quod cum
factum esset, « descendit Dominus per nubem, et
auferebat de spiritu, qui erat in Moysen, dedit
illis. Cumque requievisset in eis spiritus, prophetaverunt,
nec ultra cessaverunt. » Manifestissime namque isti
septuaginta duo viri septuaginta

(286) Pluribus rationibus probat S. Thom. hominem,
dum vivit, naturali intellectus lumine Dei essentiam
videre non posse. Prima, quia aliqua similitudo ex
parte intuitionis potentie esse debet,

et duos Christi discipulos designant, quos non, de
alio, sed de illo Spiritu, qui in Christo erat (quem
tunc Moyses significabat) Deus implevit, quo repleti
Christi magnalia prædicaverunt, nec ulterius a præ-
dicatione cessarunt.

CAPUT XII.

Locutaque est Maria et Aaron contra Moysen
propter uxorem ejus Æthiopissam, dicentes: Do-
minum non solum Moysi, sed sibi quoque esse locu-
tum. Unde et Dominus iratus est valde, erat enim
Moyses vir mitissimus super omnes homines. Dixit-
que Dominus ad Aaron et Mariam: « Quare non ti-
muistis detrahere servo meo Moysi, qui in omni
domo mea fidelissimus est? cui ego ore ad os loquor,
et palam, et non per ænigmata, et figuras Deum
videt; cæteris autem prophetis per somnium et
visionem apparebo. Iratusque contra eos abiit; nu-
bes quoque recessit, quæ erat super tabernaculum.
Et ecce in Maria apparuit candens lepra, quasi nix.
Oravitque pro ea Moyses, dicens: Domine Deus,
obsecro, sana eam. Cui Dominus: Si pater ejus
exspuisset in faciem illius, nonne debuerat saltem
septem dierum rubore suffundi? Separetur septem
diebus extra castra, et postea revertatur. » Signi-
ficationem videamus: Moyses enim Christum, uxor
ejus Æthiopissa Ecclesiam de peccatoribus colle-
ctam, Maria plebem Judaicam, Aaron vero Judæo-
rum pontifices et sacerdotes designat. Sæpe enim
Judæorum plebs atque pontifices contra Christum
locuti sunt, dicentes, sibi quoque in scripturis pro-
phetarum Deum esse locutum, quibus magis creden-
dum esset quam Christo: qui quasi uxorem
Æthiopissam diligens et complectens, cum publi-
canis et peccatoribus manducabat. Unde et eis Do-
minus, quasi Moysi credentibus, in Moyse credere
figentibus dicebat: « Si crederetis Moysi, crede-
retis utique et mihi; de me enim ipse scripsit (Joan.
7, 46). » Quod autem super omnes homines Christus
mitissimus fuit, ex eo intelligi potest, quia sicut
agnus ad victimam ductus non aperuit os suum, et
pro suis quoque crucifixoribus oravit. Et fidelissimus
quidem in domo Dei, quæ est Ecclesia, exstitit,
quia se pro ea morti tradere non dubitavit. In hoc
autem quod dicit, quia palam et non per ænigmata;
et figuras Deum videt, manifestissime docet quod
non de Moyse, sed de Christo in figura Moysi lo-
quebatur, Moysi enim Dominum videre cupienti,
Dominus ipse in Exodo loquitur, dicens: « Non vi-
debit me homo, et vivet (Exod. xxxiii, 20). » Et
Joannes apostolus: « Deum nemo vidit unquam
(Joan. 1, 18). » Noster quoque Moyses sic ait:
« Nemo vidit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit
Filius revelare (Matth. xi, 27). » Constat ergo pri-
mum Moysen, nonnisi per ænigmata, et figuras
Deum vidisse (286). Quod autem sequitur: quod

qua scilicet intellectus sit efficax ad videndum Deum;
caret autem hac homo viator. Secunda, quia cum
homo, in statu de quo loquimur, non intelligat, aut
aliquid percipiat nisi per species et imagines crea-

nus contra eos iratus abiit et nubes recessit a faculo, quid aliud significare putamus, nisi Judæos Salvatori nostro detrahentes, eique non volentes, simul cum ipso Pater, et Spiritus sanctus dereliquit? Et tunc quidem in Maria apparuit lepra quasi nix, quia impia Judæorum ex tunc suæ infelicitatis maculis est polluta, quia, sicut pro Maria Moyses Christus oravit, ait: « Pater, ignosce illis; non enim sciunt quid faciunt » (Luc. xxiii, 34). » Manet tamen adhuc Syria extra castra, quoniam nondum septem dies leti sunt, ut redeat ad Ecclesiam: « Cum enim iudicio gentium introierit tunc Israel salvus fiet » (xi, 25). » Tunc ergo septem dies isti computantur, quoniam non sunt dies nisi septem. Pater autem in faciem spuere, est aliquem Ecclesiam contemnere, qui aliquem subjectorum in malum pro suis facinoribus palam, et manifeste arguit, et excommunicavit. Qui quidem septem in rubore perfunditur, si usque ad perfectam aeternitatem, vel etiam quandiu vivit, pro suis peccatis rubescit.

CAPUT XIII.

capitulum autem narratur quod Moyses ex præcepto Domini miserit duodecim viros ex principibus Israel in deserto Pharan, ubi tunc populus morabatur, ad explorandam terram promissionis; erat autem terra, quando præcoquæ uvæ vesci possunt. Per viros igitur exploraverunt terram, abscideruntque fructum cum uva sua, quem portaverunt in vesicis, reversique sunt post quadraginta dies, ostendentes quoque de malis herbis granatis et de ostiis. Ostendentes autem fructus terræ dixerunt filiis Israel: « Venimus ad terram, quæ revera fluit lacte et melle, ut ex his fructibus cognosci possit. Sed cultores fortissimos habet, et urbes munitas et muratas, unde nequaquam ad hunc locum valemus ascendere, quia fortior nobis Caleph vero et Josue dicebant: Ascendamus, et possideamus terram. Flevit ergo turba tota illa die, volens sibi ducem constituere et reverti in Egyptum. »

CAPUT XIV.

capitulum quoque Caleph et Josue, scissis vestibus præcedentes, eos confortarent, ipsique eos jam lapidibus obruere vellent, apparuit gloria Domini in tabernaculo tectum fœderis, cunctis videntibus. » Ego enim hos duodecim principes, duodecim apostolos gerem, nisi quia timuerunt, et ad terram promissionis populum ascendere dissuaserunt, eisque mortisque causa fuerunt. Alia ergo interpretatio est quæ naturam immaterialem, et simplex quod est Deus, representare nequeunt et ad substantiæ visionem minime conducunt. Tertia, divina essentia cum sit aliquid incircumscriptum in se continens supereminens quidquid potest cari aut intelligi ab intellectu creato, carere hic proportionato Dei videndi. Aliter tamen res divinis beatitudine cœlesti fruendis, ubi a lu-

minatio quærenda est. Sed intelligamus modo per istos omnes Ecclesie principes, id est episcopos, ut per Caleph et Josue, solos bonos; per cæteros autem, omnes alios significemus. Denarius enim numerus, quoniam omnes in se numeros continet, aliquando plures, aliquando omnes significat. Et hic quidem decem remanent, duobus tantum de duodecim subtractis. Per hos ergo decem malos principes, omnes malos Ecclesie principes intelligamus: omnes enim boni et mali terram viventium laudant, omnes ejus gloriam et benedictionem extollunt, ejusque felicitatis fructus ante audientium aures et oculos prædicando ponunt; sed quoniam male vivunt, et male de se exemplo pravæ actionis ab ea repellunt. De his enim Dominus ait: « Quoniam habentes clavem scientiæ, ipsi intrare non possunt, et eos qui volunt intrare, non permittunt » (Luc. xi, 52). » Malis ergo pereuntibus, soli boni principes terram viventium ingrediuntur.

« Et dixit Dominus ad Moysen: Usquequo detrahet mihi populus iste? Quousque non credet mihi? » Voluitque eos interficere; sed oravit pro eis Moyses, dicens: Deus patiens, et multæ misericordie, auferens iniquitatem, et scelera, nullumque innoxium derelinquens, qui visitas peccatorum in filiis, in tertiam et quartam generationem; dimitte, obsecro, peccatum populi hujus. » Dixitque Dominus: Dimisi juxta verbum tuum. » Vivo ego, et implebitur gloria Domini universa terra. Attamen omnes qui viderunt majestatem meam, et signa quæ feci, et tentaverunt me jam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, non intrabunt terram promissionis. » Quia enim patiens est Dominus, diu peccatores expectans, non statim punit; quia misericors est, eorum iniquitates et scelera aufert qui per poenitentiam convertuntur. Nullum tamen innoxium derelinquit, quia non justificabitur in conspectu ejus omnis homo. Visitat autem peccata patrum in filiis in tertiam et quartam generationem, in illis, duntaxat qui patres suos iniquitate et scelera imitantur; alioquin filius non portabit iniquitatem patris. Dimisit autem Dominus propter Moysen servum suum populi peccatum, sed non dimisit poenam peccati: omnes enim propter peccatum hoc per annos quadraginta in deserto mortui sunt, quicumque a viginti annis, et supra numerati fuerant. Et in hoc quidem verum esse probatur quod dicitur: « Quia non vindicat Dominus bis in idipsum. » Quod autem ait, « qui tentaverunt me jam per decem vices, » finitum pro infinito posuit, idemque est per decem vices quod est per multas vices, quoniam hic numerus omnes in se numeros continet.

mine divinæ gloriæ confortatus intellectus Deum videbit, sicuti est, secundum illud Psal. xxxv: *In lumine tuo videbimus lumen* Ita S. doctor p. 1, q. 12, art. 2 et seq. Quod spectat ad Moysen, de quo S. Bruno, dici poterit, quod secundum providentiam ordinariam Dei essentiam non viderit, non autem per extraordinarium divini luminis munus, quod Deus et impertiri potuit.

CAPUT XV.

« Lotusque est Dominus ad Moysen, dicens :
 » Loquere ad filios Israel, et dices ad eos : Cum
 » ingressi fueritis in terram habitationis vestræ,
 » quam ego dabo vobis, et feceritis oblationem Do-
 » mino in holocaustum, aut victimam pacificam (287),
 » vota solventes, vel sponte offerentes munera, aut
 » in solemnitatibus vestris adolentes odorem sua-
 » vitatis Domino, de bobus sive de ovibus : offeret,
 » quicumque immolaverit victimam, sacrificium simi-
 » lare, decimam partem ephi, consperse oleo,
 » quod mensuram habebit quartam partem hin, et
 » vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ dabit
 » in holocaustum, sive in victimam per singulos
 » agnos, et per arietes erit sacrificium simile dua-
 » rum decimarum, quæ conspersa sit oleo tertie
 » partis hin : et vinum ad libamentum tertie partis
 » ejusdem mensuræ offeret in odorem suavitatis
 » Domino. Quando vero de bobus feceris holocau-
 » stum, aut hostiam, impleas votum, vel pacificas
 » hostias Domino dabis per singulos boves, simile
 » tres decimas consperse oleo, quod habet modium
 » mensuræ hin et vinum ad liba fundenda ejusdem
 » mensuræ, in oblationem suavissimi odoris Do-
 » mino. Sic facies per singulos boves, et arietes, et
 » agnos, et hædos. Tam indigenæ quam pere-
 » grini eodem ritu offerent sacrificia : unum præ-
 » ceptum, atque iudicium erit tam vobis quam
 » advenis terræ. » Significationem videamus. Quare
 » enim filiis Israel modo dicitur, ut priusquam ad
 » terram promissionis venerint, in omni holocausto
 » similem, et oleum, et vinum offerant, nisi
 » quia in deserto hæc non habebant? præcipitur
 » ergo eis ut priusquam his abundaverint, quicumque
 » immolaverit agnum, offerat et sacrificium simile
 » decimam partem ephi, et olei et vini quartam par-
 » tem hin. Qui vero immolaverit arietem, offerat cum eo
 » duas decimas similem, decimam partem hin. At vero
 » qui bovem Domino obtulerit, offeret simul cum eo
 » duas decimas similem, et vini et olei totum hin. Hic
 » autem holocaustum, et hæc sacrificia non quaeramus
 » extra nos. Omnia hæc si volumus, in nobis invenire
 » possamus. Nos sumus agni, et arietes et boves, nos
 » et simila et decimæ sumus, nos et oleo et vino
 » sumus perfusi. Omnia ergo hæc offerimus, si tantum
 » nos ipsos Domino offeramus. Si vis esse aries et
 » agnus, sis innocens, patiens et mansuetus; si vis
 » esse bos, subjicere et humiliare sub jugo Christi, et
 » labora firmiter et confidenter in agro Ecclesie; si
 » vis esse simila, sis totus candidus et sine fermento,
 » et quanto plus contereris et affligeris, tanto candi-
 » dior et pulcher fiet. Decima vero dicitur homo, quia

(287) In Vulgata deest *pacificam*.

(288) Jam supra in exposit. cap. xiv Levit. vidimus
 eandem mundi partitionem factam a S. Brunone,
 quia America quarta pars orbis terrarum non de-
 lecta fuit nisi sub finem sæculi xv, et dominio regum
 Hispaniarum adjecta. Hujusmodi autem principes
 maxime catholici per viros apostolicos, populos illos

A ipse est drachma decima, ipse est et ovis centesima.
 Hæc autem decima similem, id est homo, azymus
 sincerus, et incorruptus oleo Spiritus sancti, et vino
 evangelicæ prædicationis, totus et intus et extra per-
 fusus est. Hoc enim oleo sanati, et hoc vino ine-
 briati sumus. Quamvis autem plures decimæ hic
 enumerentur, omnes tamen idem significant. Nihil
 enim plus duæ decimæ hic significant quam una,
 nihil plus tres quam duæ; una enim totam fidelium
 multitudinem designat; duæ vero Judæorum popu-
 lum, et gentilium: tres vero totidem mundi partes,
 Asiam videlicet, Africam et Europam (288).

Hic autem præcipit Dominus filiis Israel ut sicut
 de areis, ita etiam de cibis et pulmentis Domino
 primitias offerant, per quod misericordiam in pau-
 peres, et eleemosynarum largitatem facile intellex-
 erim. Sequitur autem ut, si per ignorantiam omnis
 multitudo peccaverit, offerat vitulum de armento,
 holocaustum in odorem suavissimum Domino, et sac-
 rificium ejus ac libamina, ut cæremoniæ postulant,
 hircumque pro peccato, rogabitque pro eis sacerdos,
 et dimittetur eis. Hoc autem peccatum illud esse
 puto, quo filii Israel Christum occiderunt, quod
 quidem per ignorantiam factum esse, ipse quoque
 ostendit, dicens: « Non enim sciunt quid faciunt
 (Luc. xxiii, 34). » Et Petrus apostolus: « Et nunc,
 fratres, scimus, quia per ignorantiam fecistis, sicut
 et principes vestri (Act. iii, 17). » Agant ergo
 poenitentiam, et offerant vitulum, eundem ipsum,
 quem occiderunt, lavando, et prædicando, credendo,
 bibendo et manducando: ut tali sacrificio delectatus
 Dominus dicat: « Sacrificium laudis honorificabit
 me (Psal. xlix, 2). » Quid vero per sacrificium, et
 liba, et cæremonias intelligi debeat, modo superius
 diximus, cum de simila, et oleo, et vino loquere-
 mur.

Hircum autem pro peccato offerre, est carnem
 peccatricem poenitentiae igne comburere, ut a pec-
 cato solvatur. Sacerdos autem animus est qui in
 ara cordis geminatus et compunctionis hostiam
 offerens, et pro se, et pro aliis exaudiri meretur;
 animi enim præcipue culpa fit, quod per ignorantiam
 peccamus; ejusdem ergo interventu fiat ut exaudiamur.
 Quod si anima una nesciens peccavit, offeret
 capram anniculam pro peccato suo, et deprecabitur
 pro ea sacerdos (289,) ut supra. Hoc autem ad
 unumquemlibet pertinet, qui nescienter errat, et
 aliter quam se veritas habeat intelligit et credit.
 Hic ergo, cognito peccato suo, offerat capram quæ,
 quoniam ejusdem generis est, id ipsum significat
 quod modo diximus hircum significare. Anima vero,
 quæ per superbiam aliquid commiserit, sive civis
 adhuc barbaros, et idololatrias ad fidem Christianam
 conversos S. Romanæ Ecclesie addixerunt. Quare
 modo dicitur mundus dividi in Asiam, Africam, Eu-
 ropam et Americam.

(289) Ex cod. Laurentiano errata editionis corri-
 guntur.

it, sive peregrinus, quoniam adversus Dominum A
 lis fuit, peribit de populo suo. Hoc autem per-
 e de hæretico intelligitur, unde et merito re-
 vocatur. Magna enim superbia est, ut tota Ec-
 reclamante et fidei catholicæ dogmata osten-
 », aliquis contra rebellare, suamque sententiam
 ntiose defendere velit. Talis ergo peribit, cu-
 nque gentis sit, cujuscumque ordinis, cujuscon-
 ditionis et religionis.

quitur autem de homine, quem filii Israel extra
 a ducentes (quoniam in Sabbato ligna college-
 apidibus obruerunt. Per hoc autem datur in-
 i quod illi qui pactum Dei violant et Ecclesiæ
 nstituta cum cæteris fidelibus custodire et ob-
 re recusant, ab Ecclesia pelli, et ab omnibus
 rari et excommunicari debeant : tot enim lapi-
 : obruitur, quot assentientibus excommunicatio
 ratur.

Dixit quoque Dominus ad Moysen : Loquere
 is Israel, et dices ad eos, ut faciant sibi fimbrias
 angulos palliorum, ponentes in eis vittas
 icinthinas, quas cum viderint, recordabuntur
 nium mandatorum Domini, nec sequantur
 itationes suas, et oculos per res varias fornites,
 sed magis memores præceptorum Domini
 iant ea. » Hoc autem capitulum non multa
 itione indiget; si quidem ipse qui scripsit, ex-
 t. Ad hoc autem 134 vittas hyacinthinas in
 iis ponere jussit, ut signum quoddam eis esset
 ælestium mandatorum memores, vana et inu-
 ion cogitarent, hyacinthus enim cœli colorem
 . Sint ergo vittæ hyacinthinæ, sanctæ, cælibes-
 cogitationes, quæ fimbriis, id est sententiis
 atorum Dei innexæ, ab omni fornicatione ocu-
 stros tueantur. De fornicatione oculorum Do-
 s ait : « Qui viderit mulierem ad concupiscen-
 eam, jam mœchatus est in corde suo (*Matth.*
) »

CAPUT XVI.

nitur autem de seditione, quam Core, Dathan
 iron fecerunt contra Moysen et Aaron, volen-
 bi sacerdotium vindicare, consentientibus eis
 tis quinquaginta viris de majoribus Synagogæ,
 s quidem se terra aperiens deglutivit, cæteros
 a thuribula tenentes, et incensum offerentes
 consumpsit. Deinde præcepit Dominus ut Elea-
 ilius Aaron, tolleret thuribula quæ in igne ja-
 t, eaque in laminas produceret, et altari eas
 ret, ut videntes eas filii Israel, semper hujus
 nemores essent et ad sacerdotium solis filii
 i constitutum, accedere non præsumerent. Quo-
 nim Dominum filios Israel pro suis iniquitati-
 uniisse legimus, semper illud Apostoli memi-
 debemus : « Hæc omnia in figura contingebant
 scripta sunt autem ad correctionem nostram
 . x, 14). » Timeat ergo omnis homo contra epis-
 s, Ecclesiæque principes seditionem facere, et
 uæ ad se non pertinent, injuste sibi timeat
 are : qui enim hoc agit, Deo blasphemat.

Unde hic dicitur : « Si descenderint in infernum vi-
 » ventes, scietis quia blasphemaverunt Domino. »
 Quare autem thuribula in laminas producta altari
 affigantur, ipse qui scripsit, exposuit. « Quod enim
 » sunt litteræ legentibus, hoc sunt hæc laminæ legem
 » nescientibus. » Has ergo circa cordis altare affixas
 habet, qui earum non obliviscitur. Utinam nostri
 reges et principes, utinam Simoniaci, Ecclesiæque
 invasores has in cordis altari affixas habuissent,
 et mortis Chore, Dathan et Abiron non obliviscerentur!
 Qui vero hæc thuribula in mortibus persecutorum
 sanctificata esse dicit, sanctam Ecclesiam ex
 cohabitatione Simoniacorum, et invasorum, pollui,
 eorumque separatione significari significat.

CAPUT XVII.

Hic autem præcepit Dominus Moysi ut tollat sin-
 gulas virgas per singulas tribus, et unusquisque
 perscribat nomen. Aaron autem scribat nomen suum
 in virga Levi, ponatque eas in tabernaculum fœderis.
 Cujus autem virga germinaverit, ipsius sit sacerdotium.
 Rogemus et nos Dominum nostrum Jesum Christum
 ut virgas et regimen nostrum germinare faciat,
 ne sicci et sine fructu in domo ejus inveniamur.
 Non est enim pontifex, cujus virga non germinat.
 Hoc autem miraculum contra eos objici potest,
 qui virginem parere potuisse negant : non enim
 mirabilis est virginem parere, quam virgam siccam
 ab una nocte flores, et fructus germinare.

CAPUT XVIII.

« Dixitque Dominus ad Aaron : Tu et filii tui, et
 » domus patris tui tecum portabitis iniquitatem
 » sanctuarii, et tu, et filii tui simul sustinebitis pec-
 » cata sacerdotii vestri. Sed et fratres tuos de tribu
 » Levi, et sceptrum patris tui sume tecum, præstoque
 » sint, et ministrent tibi; ad vasa tamen sanctuarii,
 » et ad altare non accedant. » Hæc ad sacerdotes
 pertinent, et quæcunque intra velum sunt. Non enim
 episcopi et sacerdotes, verum etiam cæteri ordines
 clericorum iniquitatem sanctuarii totiusque Eccle-
 siæ peccata sustinent et portant. Magnum utique
 onus et grave ad ferendum; multumque necessarium
 esset ut propriis iniquitatibus carerent, qui aliorum
 portant iniquitates, cæterosque a peccatorum pon-
 dere sublevare præcipiuntur. Valde enim nos semper
 sollicitos esse oportet, qui et proprias et aliorum
 iniquitates flere jubemur. Interdicitur autem levitis
 ad vasa sanctuarii, et ad altare accedere, ne forte
 ea, quæ episcoporum sunt, temere usurpare præsumant.

« Locutusque est Dominus ad Aaron : Omnis
 » oblatio, et sacrificium, et quidquid pro peccato
 » atque delicto redditur mihi, et sedit in Sancta
 » sanctorum tuum erit, et filiorum tuorum, in san-
 » ctuario comedes illud. Mares tantum comedent
 » ex eo, quia consecratum est tibi. » Sicut enim
 omnes decimæ levitarum erant, ita omnes primitiæ,
 omnesque oblationes, et omnia sacrificia erant sa-
 cerdotum : in quo sicut et in cæteris omnia majora
 sacramenta ad ipsos pertinere significatur. Comede-

hant autem illud in sanctuario, quia occultiora divina mysteria in conventu fidelium exponere debemus, in quo non sint nisi mares, qui et fide et intellectu sint fortiores. Hoc enim soli ordini sacerdotali consecratum et dedicatum est. « Primitias autem, quas voverint, et obtulerint filii Israel, tibi dedi et filiis, et » filiabus tuis jure perpetuo; qui mundus est in domo » tua vescetur ex eis. » Primitiæ namque, non tantum prima, sed et meliora quoque intelligi possunt. Unde in Exodo auri, et argenti, et gemmarum primitiæ leguntur. Omnes ergo primitiæ sacerdotum sunt, 185 eorumque filiorum et filiarum, quoniam quæcunque fidelia sunt, quæcunque sancta, quæcunque religiosa, quæcunque in virtutibus roribusque præcipua, sacerdotum sunt, et illorum qui ab eis per aquam baptismatis generantur et regenerantur. Sive masculi sint, sive feminae, id est sive perfecti, sive minus perfecti, omnes unam fidem unamque doctrinam participant. Ab hac autem participatione soli hæretici separantur, quia immundi sunt, quamvis et ipsi sacerdotum filii sint. Præcipit autem Dominus ut omnia primogenita, et omne animal (290) immundum redimatur, munda vero non redimantur. Quorum sanguinem fundet sacerdos super altare, et adipem adolebit, carnes vero illius erunt, sicut pectusculum consecratum et armus. Quid enim per primogenita nisi fidem et animam intelligimus, quæ nimirum prima, præcipua, et chariora sunt? Hæc autem sacerdotum esse dicuntur quoniam eorum ministerio et fides et animæ Deo offeruntur. Aliter enim nemo baptizatur, nisi prius fidem et animam suam sacerdotibus offerat. Animal autem immundum redimitur, quia fides et anima violata penitentiae pretio restauratur (291). Munda vero non redimuntur, sed offeruntur, quia non indiget redemptione quod liberum est, nullique obnoxium servituti. Sanguis autem illorum super altare funditur, quoniam illorum vita et anima Deo redditur. Delectatur autem Deus in illorum adipe, per quem animæ virtus et fortitudo significatur. Carnes vero eorum sunt sacerdotum, sicut et pectusculum consecratum et armus, quia sic pertinet ad sacerdotes sanctorum vitas prædicare, sicut et consilia dare, et onera portare. De hominis autem primogenitis jam superius diximus, quæ quidem post unum mensem, quinque siclis redimuntur; quatenus postquam baptizantur, et Deo offeruntur, quinque sui corporis sensus sic sacerdotibus tradant, ut jam non voluptatibus, sed Deo serviant, Præcipitur autem levitis ut ipsi quoque primitias offerant, decimam videlicet partem decimarum, quæ eis a populo offerebantur. Unde manifestum est non semper primum aliquid primitias significare. Decimas autem ideo damus, quoniam ipsi decimæ sumus: nos enim sumus drachma decima, nos sumus et ovis centesima, quod enim centesimum est, decimum est: nos sumus et decimus ordo, quoniam

(290) Cod. Casin: « Ut omnia primogenita sint sacerdotum; hominis vero primogenita, et omne ani-

mal, » etc. (291) Ex cod. Laurent. editio hic emendatur.

CAPUT XIX.

« Locutusque Dominus ad Moysen et Aaron, » dicens: Ista est religio victimæ quam constituit » Dominus: præcipe filiis Israël ut adducant ad te » vaccam rufam ætatis integræ, in qua non sit macula, nec portaverit jugum, tradetisque eam Eleazaro sacerdoti, qui eductam extra castra, immolabit in conspectu omnium; et tingens digitum in » sanguine ejus asperget contra fores tabernaculi » septem vicibus, comburetque eam cunctis videntibus; tam pelle et carnibus ejus, quam sanguine, » et fimo flammæ traditis. » Quid enim per hanc vaccam, nisi Christi carnem intelligimus? Quæ bene quidem rufa dicitur, utpote proprio sanguine cruentata. Est autem et ætatis integræ, quia in juventute passus est Dominus. Nulla autem macula in ea est; quia sicut de Salvatore nostro scriptum est: « Peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. (1 Petr. II, 22), » Unde et hæc jugum non portasse dicitur, in quo vitiorum servitus designatur. Et quoniam Dominus noster sacerdotibus, eorumque principibus a populo traditus est; ideo et hæc Eleazaro tradi jubetur. Quod extra castra ducitur, et in conspectu omnium immolatur, totaque simul cum pelle, carnibus, et sanguine, et fimo flammis traditur, Apostolus exposuit, dicens: « Quorum enim animalium inferitur, sanguis in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra: ita et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est (Hebr. XIII, 11). » Sed quid illud significasse putabimus, quod sacerdos tingens digitum in sanguine ejus contra fores tabernaculi septies aspergebat? nisi forte hoc, quod Judæi clamantes dixerunt: « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. XXV, 27). » Bene autem septies fiebat, quia parentes et filii, et nepotes, et quicumque ex eis fuerint, usque ad sæculi consummationem, hac maledictione tenentur obnoxii. Quia enim non sunt dies, nisi septem quod septies sit, cunctis diebus fieri intelligitur. Lignum quoque cedrinum, et hyssopum, coccum his tinctum sacerdos mittet in flammam, quæ vaccam vorat, et tunc lotis vestibibus, et corpore suo ingredietur in castra, commaculatusque erit usque ad vesperam. Lignum autem cedrinum, quod imputribile est, redolentisque naturæ, sanctos significat: hyssopus quoque, qui in petra naturaliter nascitur, eos designat, quorum Christus est fundamentum. Similiter autem et coccus bis tinctus eos demonstrat, qui Dei et proximi dilectione inflammantur. Merito ergo hæc simul cum vacca in flamma 186 ponuntur, eamque legendo, et memal, » etc.

(291) Ex cod. Laurent. editio hic emendatur.

), magno igne interius succendantur. Toties A
num cedrinum, et hyssopus, et coccus cum
turitur, quoties illi, qui per hæc significan-
isti passionis memores, doloris, tristitiæque
quentur. Hoc autem de apostolis, cæteris
s convenienter intelligi potest, qui ejus pas-
terferunt. Per sacerdotem autem, qui vac-
molat, et per hominem, qui eam comburit,
im Caiphæ, et ille impius populus, qui tunc
s erat, verum et totus populus Judæorum
ue eorum sacerdotes, qui eis et in genere,
alitia succederent, rectissime significantur.
quidem immundi erunt usque ad vesperam,
am hujus mundi finem intelligimus; tunc
vabunt vestimenta sua, tunc aqua baptismar-
rius et exterius purificabunt faciem suam;
stra ingredientur, et per fidem ad Ecclesiam
entur, secundum illud: « Convertentur ad
m (Psal. LVIII, 15); »—« In diebus illis salva-
da (Jerem. XXIII, 6); »—« Cum plenitudo gen-
troierit, tunc Israel salvus fiet (Rom. XI, 25). »
liget autem vir mundus cineres vaccæ, et ef-
st eos extra castra in loco purissimo, ut sint
itudini filiorum Israel in custodiam, et in
m aspersionis, quia pro peccato vacca com-
a est. Cumque laverit, qui vaccæ portaverit
es, vestimenta sua, immundus erit usque ad
ram. » Quid enim per cineres vaccæ, nisi
reliquiæ designantur? Quæ sint autem ejus
æ, dicit evangelista: « Postquam, inquit, C
cavit, sumens reliquias, dedit eis, et dixit:
int verba, quæ locutus sum apud vos ma-
292) (Luc. XXIV, 43). » Has ergo reliquias,
erba Christi, et prædicationem evangelicam,
se cælos ascendens discipulis dereliquit, col-
ir mundus, cætus videlicet apostolicus. No-
n autem, quia neque sacerdos, neque ille, qui
a comburit, seu solus ille, qui cineres colli-
mundus dicitur. Ducunt ergo apostoli cineres
id est apostolicam prædicationem extra
Judæorum, et effundunt eos in loco purissi-
l est in Ecclesia gentium, nolentes jam dare
m canibus, et mittere margaritas ante porcos.
gis quidem Christi verba sunt nobis in custo-
et in aquam aspersionis, et emundationis,
illi cineres essent filiis Israel. Sed quare vir
ui mundus eligitur, postquam cineres, qui et
undi sunt, portat, et aqua abluitur, immun-
citur? Nisi fortasse, quia quantum ad aliorum
rationem mundus est; quantum autem ad per-
nem, quandiu vivit, mundus non est? Quis
gloriabitur mundum se habere cor? Astra
non sunt munda in conspectu Dei. Qui enim
us est, adhuc indiget, ut pedes lavet (Joan.
0). Hoc enim Dominus dicit.

ui tetigerit cadaver hominis, et propter hoc
rem diebus fuerit immundus, aspergetur ex

!) Vulgata habet: *Et cum manducasset coram
mens reliquias dedit eis. Et dixit ad eos: Hæc*

» hac aqua die tertio, et septimo, sic mundabi-
» tur; si die tertio aspersus non fuerit, septimo
» non poterit emundare. » Quicumque ex Adam
nascitur, cadaver hominis tetigit, quia priusquam
cadaver, et mortis legibus subditus esset, neminem
generasse legitur. Propter hoc igitur, quantum ad
se, omnis homo septem diebus est immundus, quia
nisi aqua baptismatis regeneretur, nunquam est
mundus. Unde hic dicitur, ut hujusmodi homo asper-
gatur hac aqua die tertio, quatenus sub trina im-
mersione baptizatus illuminari a Domino mereatur.
Aspergatur autem et septimo die, ut per manuum
impositionem septem gratis Spiritus sancti confir-
metur. Quare autem die septimo emundari non po-
test, qui in die tertio hac aqua aspersus non fuerit,
nisi quia nemo ab episcopo confirmatur qui prius
in Trinitate non sit baptizatus?

« Omnis, qui tetigerit humanæ animæ mortici-
» num, et aspersus hac commistione non fuerit,
» polluet tabernaculum Domini, et peribit ex Israel,
» quia aqua expiationis non est aspersus, immun-
» dus erit, et manebit spurcitia ejus super eum. »
Quid enim per animæ morticinum, nisi hæreticos
intelligimus? qui non secundum corpus, sed secun-
dum animam mortui sunt. Horum autem mortici-
num tangere, est eorum impietatibus acquiescere.
Qui autem hoc egerit, nisi prædicta aqua, id est
evangelica doctrina aspersus et mundatus fuerit,
polluet tabernaculum Domini, cæteros videlicet
in errorem inducens, et ipse peribit, et immundus
erit, et spurcitia ejus manebit super eum, sicut ipsa
Veritas ait; « Qui crediderit, et baptizatus fuerit,
salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur
(Marc. XVI, 16). » Sequitur:

« Ista est lex hominis qui moritur in taberna-
» culo. Omnes, qui ingrediuntur tentorium illius,
» et universa vasa, quæ ibi sunt, polluta erunt
» septem diebus. Vas, quod non habuerit opercu-
» lum, et ligaturam desuper, immundum erit. »
Tabernaculum enim Ecclesia est, in qua nemo
moritur, nisi Christianus; moritur autem, si a fide
catholica separetur. In hujus autem tentorio qui-
cunque fuerint, ejusque fidei, et collegio se socia-
verint, immundi erunt. Unde et merito illa vasa
hoc in loco immunda esse dicuntur, quia non oper-
culum habent, nec ligaturam: quoniam illi omnes
imundi sunt, cujus aures ad hujus mortui fidem et
doctrinam clausæ non sint. Quid autem per septem
dies significetur, sæpe jam diximus.

187 « Si quis in agro tetigerit cadaver occisi
» hominis, aut per se mortui, sive os illius, vel se-
» pulcrum, immundus erit septem diebus. » Sicut
enim per tabernaculum Ecclesia, ita et per agrum
ea quæ extra Ecclesiam sunt significantur. Septem
ergo, id est omnibus diebus sunt immundi, qui
extra Ecclesiam sunt, sive quia cadaver primi homi-
nis, quem diabolus occidit, nascendo tetigerunt,

sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc es-
sem vobiscum.

sive quia ipsi in multis peccatoribus adhærendo, se ipsos peremerunt. Os autem mortui tangere, est de doctrina hæretici hominis unamquamlibet partem suscipere. Sepulcrum vero mortui tangit, qui totum ejus librum fetore et putredine plenum veneratur et suscipit. Qualiter autem et isti mundari debeant, audiamus.

« Tollent de cineribus combustionis, atque peccati, et mittent aquas vivas super eos in vas, in quibus cum homo mundus tinxerit hyssopum, asperget ex eo omne tentorium, et cunctam suppellectilem, et homines hujuscemodi contagione pollutos, atque hoc modo mundus lustrabit immundum tertio, et septimo die: expiatusque die septimo lavabit et se, et vestimenta, et immundus erit usque ad vesperum. » Hoc enim, quod Apostolus ait: « Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit (II Cor. v, 21), » eum ex hoc loco sumpsisse arbitramur. Sicut enim hic cineres peccati intelliguntur cineres vaccæ combustæ pro peccato; ita et ibi peccatum intelligitur hostia pro peccato. Et in eo quidem vivas aquas super cineres ponebant, hanc doctrinam vivificatricem per illos cineres quodammodo innuebat. Hæc autem aqua ab homine mundo cum hyssopo spargitur, quoniam quicumque hanc doctrinam prædicant, et mundus esse debet, et super illam petram radicans, et fundatus, de qua dicitur: « Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4). » In petra naturaliter nascitur hyssopus. Sic ergo homo mundus purificat hominem immundum, et quæcunque illius sunt, fidem videlicet intellectum, scientiam, et doctrinam, ejusque animæ tentorium, id est corpus. Quid autem per diem tertium et septimum intelligendum sit, jam superius diximus. Quare etiam qui sic expiatus iterum lavetur, et sit immundus usque ad vesperam, jam dictam est: eadem autem sæpe repetere non est opus.

CAPUT XX.

Sequitur autem de eo quod populus veniens in desertum Sin, deficiente aqua, versus est in seditionem contra Moysen et Aaron. Qui, ex præcepto Domini, congregata omni multitudine ante petram, dixerunt: « Num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere? Percussitque virga his silicem, et egressæ sunt aquæ largissimæ. Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron: quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram quam dedi eis. » Quantum enim fides possit, quantumque incredulitas noceat, hoc in loco apertissime monstratur. Hoc autem in Exodo exposuimus. Quamvis enim hoc et illud miraculum non idem sit, utriusque tamen expositio eadem est; magisque ad hunc locum illa expositio, quam ad illum pertinere videtur. Valde autem nobis timendum est, ne et nos increduli simus; dum hos tantos viros propter unius rei incredulitatem in tantum discrimen venisse videmus. Hoc tamen et illis ad utilitatem, et nobis accidit ad

exemplum. Utilis est enim illa mors, quæ hominem a labore solvit, et in gaudium, et in quietem inducit. Ascendit igitur Aaron supra montem Hor, ibique, jubente Domino, mortuus est. Hor enim lumen interpretatur; merito ergo in monte luminis moritur, qui tenebras fugiens ad gloriæ claritatem festinat.

CAPUT XXI.

Audivit autem Chananæus venisse Israel, pugnavitque contra eum, et vicit, duxitque prædam ex eo. At Israel voto se Domino obligans, ait: si dederis populum istum in manu mea, delebo urbes ejus. Tradidit ei Dominus Chananæum, quem ille interfecit, subversis urbibus ejus. Chananæus iste diabolus est, qui contra nos in primo homine pugnavit, et vicit, et non parvam a nobis prædam tulit, dum ipsa nos immortalitate privavit. Contra hunc autem voto obligati sumus, quicumque ad fidem venientes, eique abrenuntiantes, adversus eum arma suscepimus. Toties ergo eum interficimus, ejusque urbes subvertimus, quoties ad fidem incredulos, et ad penitentiam peccatores convertimus.

Hinc autem narratur quod populus jam itinere et labore fatigatus murmuravit contra Moysen. Unde et Dominus misit in eos ignitos serpentes, qui eos occidebant. Oravitque Moyses pro eis. Cui præcepit Dominus ut serpentem æneum faceret, quem percussis aspicientes sanarentur. De hoc enim serpente Dominus ait: « Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam (Joan. III, 14). » Aspice ergo serpentem, id est crede in Christum. Igniti autem serpentes maligni spiritus intelliguntur, qui cunctis viventibus nequiores, igne et furore credulitatis omnia superant, et isti quidem eorum animas perdunt, et contra eos maxime possunt, qui contra Christum murmurare eique male vivendo detrudere non cessant. Qui ergo ab his serpentibus percussus fuerint, currant non ad serpentem, sed ad similitudinem serpentis, currant ad eum, qui iniquitatem non fecit, et tamen inter iniquos deputatus est: « Qui in similitudinem carnis peccati apparuit, ut de peccato damnaret peccatum in carne (Rom. VIII, 3): » qui nunc exaltatus est in lignum salutis, ut illum dejiceret qui prius in lignum concupiscentiæ ascenderat.

Venit deinde populus contra Arnon, in fines Amorrhæi; « siquidem Arnon, terminus est dividens Moabitæ, et Amorrhæos. Unde dicitur in libro bellorum Domini. Sicut fecit in mari Rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, ut requiescerent in Ar et recumberent in finibus Moabitarum. » Hoc, inquit, scriptum erat in libro bellorum Domini, quem nos quidem non habemus, quoniam filii Israel, sicut in mari Rubro, Domino pro eis dimicante, victores exstiterunt, sic et vincerent in torrentibus Arnon. Amorrhæos autem, quia duri erant et fortes, metaphorice scopulos vocat. His tamen victis et humiliatis, in eorum finibus

verunt filii Israel, id est infra ipsos fines A
hæorum et Moabitarum. Præceperat enim
us filiis Israel, ne tangerent filios Moab et
qui fuerant filii Loth. Similiter autem nec
Esaan, qui habitabant in Seir et Edom.

x eo autem loco apparuit puteus, super quo
tus est Dominus ad Moysen : Congrega popu-
, et dabo ei aquam. Tunc cecinit Israel car-
istud : Ascendat puteus; canite ei. Puteus
n foderunt principes, et paraverunt duces
titudinis in datore legis, et in baculis suis. »
uteus Novum Testamentum est, quem Ecclesiæ
pes, apostoli videlicet et doctores in datione
paraverunt (293), foderunt et exposuerunt.
autem ait, in bacillis suis; hoc audiant, qui
s habent, et vel baculos abjiciant, vel puteos B
t. In eo enim, quod isti principes cum baculis
puteum fodiebant, eos, qui baculos habent, id
clesiæ regimina, sanctarum Scripturarum pro-
scrutari, et cunctis sitientibus vivam aquam
nare jubebant. Quod autem superius significari
us per Chananæos, quos delevit Israel, idipsum
icatur per Sehon regem Amorrhæorum, et Og
i Basan. Illa ergo expositio hic quoque suffi-

CAPUT XXII.

ultur autem de Balaam, qui cupiditate ductus
d Balac filium Sefhor, ut malediceret filiis
. Cum enim Dominus et prius ne illuc iret,
liceret, cernens eum nimirum eundi cupidum,
a abire permisit, tamen ne populo maledice-
nterdixit. Infelices ergo, qui in malis desideriis
mino exaudiuntur; et quoniam avari facile
litate decipiuntur, et miraculo asinæ loquentis, et
li voce, idipsum quod prius jubentis admonetur,
rgo Balaam, et quia maledicere ausus non fuit,
viam invenit, ne promissa pecunia privaretur.
autem diximus, ut quantum sit avaritiæ malum,
igatur. Verba autem Balac, et sacrificia Balaam,
exponat; ego enim in eis laborare non curo.
ergo exponamus, quæ prophetiæ spiritu Balaam
se videtur.

CAPUT XXIII.

de summis silicibus videbo eum, de collibus
siderabo illum. Populus solus habitabit, et D
er gentes non reputabitur. Quis dinumerare
isit pulverem Jacob, et nosse numerum stirpis
ael? Moriatur anima mea morte justorum, et
nt novissima mea horum similia. » In illo
populo Balaam non suo, sed spiritu Dei, jam
n Ecclesiam videbat; unde et se justi morte
, et ei similis fieri optabat : « Beati enim mor-

13) Cod. Casin. *In doctore legis, id est, sicut
stus eos docuit, qui doctor est legis. Parave-*
etc.

14) *Assumere parabolam, est spiritu extimu-*
sententias fundere. Et quidem vox Hebraica
al valebat maxime in genere sententioso. Ba-
am hunc Spiritu superiore actum, protulisse
benedictiones, aut maledicta, vel ex eo intelli-

tui, qui in Domino moriuntur (*Apoc. xiv, 13*). »
Quid autem per summos silices et colles, nisi utrius-
que testamenti altos, difficiles et figuratos sermones
intelligamus? Ad hos ergo accedat, hos videat et
legat, quicumque Dei populi vitam, conversationem,
gloriam, felicitatem, cæteraque videre et conside-
rare desiderat. In hoc enim speculo Ecclesiæ pul-
chritudo videtur. Et iste quidem populus solus ha-
bitabit. Ubi? Uti que in terra viventium. Non re-
putabitur inter gentes, sine baptismate morientes;
qui quoniam innumerabilis est, pulvis vocatur.

« Iterum Balaam assumpta parabola (294) ait :
» Sta, Balac, et ausculta; audi, filii Sefhor. Non est
» Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut Filius
» hominis, ut mutetur. Dixit ergo, et non faciet?
» Locutus est, et non implebit? Ad benedicendum
» adductus sum, benedictionem prohibere non valeo.
» Non est idolum in Jacob, nec videtur simulacrum
» in Israel. Dominus Deus ejus cum eo est, et clan-
» gor victoriæ regis in illo. Deus eduxit eum de
» Ægypto; cujus fortitudo similis est rhinocerotis.
» Non est augurium in Jacob, nec divinatio in
» Israel. Temporibus suis dicetur, Jacob, et Israeli
» quid operatus sit Deus. Ecce populus, ut læna
» consurget, et quasi leo erigetur. Non accubabit
» donec devoret prædam, et occisorum sanguinem
» bibat. » Quare, o insipiens 133 Balaam, toties
Deum tentas, quem tu ipse nec mentiri, nec mutari,
ut Deum posse, testaris? Sufficere tibi debuerat,
quod semel dixit, cujus voluntas nec sacrificii, nec
C locorum mutatione mutatur; unde manifestum est,
quia non sponte Dei populo benedicis, sed quia
benedictionem prohibere non vales. Doles, quia
non est idolum in Jacob; ideoque nefando tuo con-
silio factum est ut postea sacrificarent Beelphegor.
Dominus adduxit eum de Ægypto, cujus fortitudo
similis est rhinocerotis, quoniam singulari omni-
potentia omnia superat, sicut et hoc animal uno
cornu quidquid invadit, prosternit. Et quamvis
modo non sit idolum in Jacob, suo tamen tempore
dicetur de illo, quod aureos, argenteos, ligneosque
deos operatus sit. Lege prophetas, et hoc de Israel
dixisse invenies. Leoni autem hic populus compa-
ratur, et prædam devorasse, sanguinemque bibisse
refertur, quod qui non intelligit, et hos, et regum,
et Machabæorum libros legat, in quibus quam mul-
tum sanguinis fuderit, inveniet.

CAPUT XXIV.

« Iterum autem Balaam assumpta parabola ait :
» Dixit Balaam filius Beor: Dixit homo, cujus ob-
» turatus est oculus (295); dixit auditor sermonum
» Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est, qui,

gitur, quod ad maledicendum Israelitis missus, iis
benedicebat; neque enim nisi quo Spiritus urgeret,
conari poterat. Mazoc. in Spicil, ad num., c. 23.

(295) In vulgata legitur *obturatus est oculus*, sicut
in editione S. Brunonis; sed in Biblia Venet. edita
1542, ab Isidoro Clario habetur hic, et infra *apertus
est oculus*.

» cadit, et sic aperientur oculi ejus : quam pulchra
 » tabernacula tua Jacob, et tentoria tua Israel, sicut
 » valles nemorosæ, ut horti juxta fluvios irrigui,
 » ut tabernacula, quæ fixit Dominus, quasi cedri
 » prope aquas. Fluet aqua de situla ejus, et semen
 » illius erit in aquas multas. Tolleitur propter Agag
 » rex ejus, et auferetur regnum illius. Deus eduxit
 » illum de Ægypto, cujus fortitudo similis est rhi-
 » noceroti. Devorabunt gentes hostes illius, ossaque
 » eorum confringent, et perforabunt sagittis. Ac
 » cubans dormivit ut leo, et quasi læna, quam su-
 » scitare nullus audebit. Qui benedixerit tibi, erit
 » ipse benedictus; qui maledixerit tibi, in maledi-
 » ctione reputabitur. » Ecce enim Balaam se ipsum
 obturatum, et excæcatum dicit, cujus oculi non
 aperiantur, nec in ejus ruina et damnatione. Nemo
 enim est, cujus oculi ad veritatem cognoscendam
 vel post mortem non aperiantur. Tabernacula autem
 hominum collectiones, singulares Ecclesias dicit,
 quæ quoniam virtutibus, et sapientia, et sanctitate
 abundant, valli umbrosæ, et horto irriguo, et cedris
 comparatur. De situla autem illius fluit aqua, de
 cujus pectore semper manat indeficiens sapientia.
 Semen autem illius erit in aquas multas, per quas
 ex illo populo in multas gentes fieri designat; extol-
 letur propter Agag rex ejus. Primus enim hujus populi
 rex fuit Saul qui, sicut legitur in libris Regum,
 pugnavit contra Agag regem Amalec, pro quo in
 superbia elatus, quasi ad gloriam sui triumphi eum
 reservavit, et Deo inobediens fuit, qui ab homine
 usque ad pecus totum Amalec delere præcepit, unde
 et regnum amisit, ut de ejus stirpe rex ulterius
 non nasceretur. Longa est historia, quam, qui legerit,
 clarius hæc intelliget.

« Sumpta iterum parabola ait : Dixit Balaam filius
 » Beor : Dixit homo, cujus obturatus est oculus
 » qui cadens apertos habet oculos : videbo eum,
 » sed non modo, intuebor illum, sed non prope.
 » Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de
 » Israel, et percutiet duces Moab, vastabitque
 » omnes filios Setæ, et erit Idumæa possessio ejus,
 » hæreditas Seir cedet inimicis suis : Israel vero
 » fortiter aget. De Jacob erit, qui dominetur, et
 » perdat reliquias civitatis. » Balaam enim, quia
 scienter peccat, ideo de se rectissime dicit : Quod
 cadens apertos oculos habeat, sicut econtra ille
 clausis oculis cadit, qui nesciens et ignoranter pec-
 cat. Quod autem ait : « Videbo eum sed non modo,
 » intuebor illum, sed non prope, » de ultimo judicio
 intelligi potest, quando et boni, et mali omnes astabi-
 mus ante tribunal Christi, de quo statim subinfe-
 rens ait : « Orietur stella ex Jacob, » quia totus mun-
 dus illuminabitur; « et consurget virga de Israel, »
 quia stultorum imperitia corrigetur. Hoc autem
 de Christo totum intelligatur, qui de Israel secundum
 carnem originem ducens, cunctis mundi nationibus
 dominatur. Et ipse quidem perdet reliquias

(296) Mazochius habet *Cettim* eod. loc. cit., ubi docet qua in regione fuerint populi isti Cettæ, qui in Italiam commigrarunt ante Mosaica tempora, etc.

A civitatis, nempe Jerusalem, cujus reliquæ sunt
 omnes iniqui, solis bonis in ejus ædificia introdu-
 ctis. Potest autem et juxta litteram intelligi de Da-
 vid hoc, quod dicitur : « Orietur stella ex Jacob, et
 » consurget virga de Israel, » etc. Ipse enim in illo
 populo cunctis regibus, et fortitudine, et sanctitate
 clarior fuit. Ipse percussit Moab, et mensus est cum
 funiculo, coæquans terræ. Quære hoc in libris Regum.
 « Ipse quoque vastavit filios Heth, » per quos
 Chananæos, et cæteros, qui prius in terra promissionis
 habitaverant, intelligere debemus. De quo et Rebecca
 in Genesi loquitur, dicens : « Tædet me vitæ propter
 filias Heth, et si acceperit Jacob uxorem de stirpe
 hujus terræ, nolo vivere (Gen. xxvii, 46). » — « Facta
 est autem Idumæa possessio ejus, » sicut scriptum est :
 « Et posuit in Idumæa custodes, statuitque præsidium,
 et facta est universa Idumæa David serviens (II Reg. viii, 14). »
 Est autem et Seir in Idumæa.

« Cumque vidisset Amelec, assumpta parabola
 » ait : Principium gentium Amelec, cujus extrema
 » perdentur. » Et hos enim, sicut et illos superavit
 David. « Vidit quoque Cinæum, assumpta parabola,
 » ait : Robustum quidem est habitaculum tuum,
 » sedet si in petra posueris nidum tuum, » et fueris
 electus de stirpe Cin, quandiu poteris permanere?
 Assur enim capiet te. » Quid enim hic aliud quæramus,
 cum hos ab Assyriis captos esse sciamus? « Assumpta
 parabola iterum locutus est. Heu quis victurus est,
 quando ista faciet Deus? Venient in triremibus de
 Italia, superabunt Assyrios, vastabuntque Hebræos,
 et ad extremum etiam ipsi peribunt. » Et hoc quidem
 completum esse videmus. Scimus enim Romanos trans
 mare navibus advectos, et has, et multas alias gentes
 suo imperio subjugasse, quos quidem jam periisse
 dicerem, si non adhuc deterius perituros esse putarem.

CAPUT XXV.

« Morabatur autem eo tempore Israel in Setim (296).
 Et fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ
 vocaverunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt,
 et adoraverunt deos earum. Ininitatusque est Beelphegor
 et iratus Dominus ait ad Moysen : Tolle cunctos
 principes populi, et suspende eos contra solem in patibulis
 ut advertatur furor meus ab Israel. Dixitque Moyses
 ad Judices Israel : Occidat unusquisque proximos
 suos, qui initiati sunt Beelphegor. » Aliud enim
 Dominus jubet, aliudque Moyses facere videtur.
 Præcepit enim Dominus Moysi, ut cunctos populi
 principes contra solem suspendat in patibulis. Et
 fortasse id ipsum significat, et quod Dominus jubet,
 et quod Moyses agit. Magnum enim patibulum, et
 penam prope intolerabilem mihi ille sustinere videtur,
 qui fratrem et filium palam scienterque interficit.
 Quid enim est aliud contra solem, nisi

et manifeste? Non enim tanto dolore affice-
si hoc in nocte, vel nescienter agerent.
s autem hoc aliter intelligat, non contendo.
est autem ibi hominum multitudo, viginti
llia. Et tunc quidem « stetit Phinees, et pla-
et cessavit quassatio (*Psal.* cv, 30), » inter-
fornicatores, scilicet Zarin filium Salu, et
iliam Sar. Interficiamus et nos fornicationis
m, et in nobis caste vivendo, et in aliis bene
do, quatenus iram Dei placare valeamus.
im, si sacerdotes egerint, reputabitur eis ad
m usque in sempiternum.

CAPUT XXVI.

hæc autem Moyses, jubente Domino, posuit
super caput Josue coram Eleazaro sacerdote
i multitudine. Et replicans omnia, quæ man-
Dominus, dedit ei partem gloriæ suæ, con-
sum pro se duce[m] populi. Hoc enim et Chri-
minus fecisse legitur, qui priusquam cælos
ret, vicarios sibi, totiusque Ecclesiæ duces
os constituit. Quibus et partem gloriæ suæ
s, signa et virtutes in suo nomine facere
it (*Marc.* xvi, 17); qui quasi manus Christi
capita habentes, ab omni potestatis incursu,
ne adversitatis impetu securi exstiterunt.

CAPUT XXVII.

sitio hujus capituli in quo Josue assumitur,
t populi constituitur, deest in editione, nec
cibus mss. reperitur.

CAPUT XXVIII.

itque Dominus ad Moysen: Hæc sunt sacri-
quæ offerre debetis; agnos anniculos im-
latos duos quotidie in holocaustum sempit-
m; unum offeretis mane, et alterum ad
ram: decimam partem ephi similæ, quæ
versa sit oleo purissimo, et habeat quartam
m hin, et libabitis quartam partem vini per
los agnos in sanctuario, alterumque agnum
ter offeretis ad vespem. » Quid enim per
gnos, nisi duo testamenta intelligimus? in
omne sacrificium laudis, et jubilationis ple-
continentur. Hos autem mane et vespere,
ties in die offert Ecclesia, secundum illud:
» in die laudem dixi tibi (*Psal.* cxviii, 164). »
s per mane et vespem, quæ sunt diei
tates, totus dies rectissime intelligi possit.
am duobus agnis additur decima similæ, et
olei, quarta quoniam illud decem verbis, hoc
quatuor Evangeliiis continetur. Idem ergo per
ignificatur, quod per decimam, et per quar-
elligitur: hæc enim testamenta, et agni sunt
lli nocent, omnesque innocentes vivere do-
simila qua anima nutritur, et oleum quo sa-
t vinum quo inebriatur. Merito ergo tale sacri-
mane et vespere, id est tota die fieri jubetur
s sine intermissione Deus laudetur, populus
innocentiam provocetur, anima celesti pane
tietur, mens oleo Spiritus sancti inuncta sa-
t calice Evangelii potata inebrietur. Et quo-

niam non est pretiosa laus in ore peccatoris, tale
sacrificium in sanctuario, id est in conventu fide-
lium fieri præcipitur. Sequitur:

« Die autem Sabbati offeretis duos agnos annicu-
» los, immaculatos, et duas decimas similæ oleo
» conspersæ in sacrificio, » et cætera, ut supra. Et
hoc sacrificium idem est, quod superius. Duas de-
cimas offerre, est legem intelligere. Quæ oleo qui-
dem aspergitur, si misericordia temperetur; tem-
peratur autem, si spiritualiter intelligatur: littera
enim occidit.

« In Kalendis autem, id est in mensium exordiis,
» offeretis holocaustum Domino: vitulos de ar-
» mento duos, arietem unum, agnos anniculos se-
» ptem immaculatos, et tres decimas similæ, oleo
» conspersæ, per singulos vitulos, et duas decimas
» similæ oleo conspersæ per singulos arietes: et
» decimam decimæ similæ, etc.... Hircus quoque
» offeretur Domino pro peccato in holocaustum sem-
» piternum cum libamentis suis. » De hoc enim sa-
cificio, et de his vitulis Apostolus ait: « Per ipsum
ergo offeramus hostiam laudis, semper Deo, id est
vitulos labiorum confitentium nomini ejus (*Hebr.*
xv, 15). » Hæc igitur hostia laudis, et duo vitali
labiorum, duo testamenta intelligantur, sine quibus
ad laudem proferendam labia movere nescimus. Of-
feramus autem et arietem unum, prædicemus
Christi passionem, qui sicut ovis ad victimam ductus
non aperuit os suum.

C Huic autem arieti jungamus septem agnos, id est
septem S. Spiritus gratias; in eo esse, semperque
manere debemus. Sæpe autem jam diximus quid
per decimam intelligitur; siquidem ipse est drachma
decima, ipse est ovis centesima, unde etiam non
solum decima, sed et decima decimæ dici potest:
si enim centum ovibus decimam dare volueris, de-
cem dabis: decies enim decem centum fiunt; hujus
autem decimæ ovis centesima decima est: est ergo
homo decima decimæ. Quod autem similia dicatur
homo, audi Apostolum: « Expurgate vetus fermentum,
ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi (*I
Cor.* v, 7). » Consersio enim pro farina ponitur.
Denique cui nisi farinæ additur fermentum? Quid
nisi panis dicitur azymus? Sed unde panis, nonne
de similia? Similia ergo homo. Hæc autem similia
oleo spargitur, quia Dei misericordia, et S. Spi-
ritus gratia homo perunctus et sanatur, et re-
novatur. De hac ergo similia, id est de hominibus
demus tres decimas per singulos vitulos; duas per
arietem, et decimam decimæ per unumquemque
agnum. Unum ergo idemque significant omnes.
Hoc est enim omnis homo, quod duo populi, quod
tres mundi partes. Quia ergo per duo testamenta
convertuntur omnes, et per Christi passionem redi-
muntur, omnes, merito tres decimæ sequuntur vitu-
lum, duæ arietem, et decima decimæ agnum. Sed
quare hæc omnia vino perfunduntur, nisi ut spiri-
tualis intelligentiæ sapore dulcescant, insipida enim,
et irrationabilia hæc esse videntur ut ergo saporem

habeant, hoc spiritualis expositionis odore perfundantur. Sed quoniam ipsa quoque expositio secundum mensuram fieri debet, plus vini ponitur in vitulis, plus in ariete, quam in singulis agnis. Cur autem in hirco Christus imoletur, hæc est maxima et principalis causa, quia ut impius damnatus est, et quasi sceleratus cum latronibus crucifixus est. Quem nos ergo veneramus in agno, hunc Judæi abominantur in hirco. Similiter autem et in Pascha, et in Pentecoste, et prima, et decima die mensis septimi sacrificare jubet. Hæc igitur una sit omnium expositio.

CAPUT XXIX.

« Quintadecima vero die mensis septimi, quæ vobis erit sancta atque venerabilis, omne opus servile non facietis in ea, sed celebrabitis solennitatem Domini septem diebus, offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino : vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos quatuordecim immaculatos, et in libamentis eorum similæ oleo conspersæ; tres decimas per vitulos singulos, qui sunt simul vituli tredecim, et duas decimas arieti uno, id est, simul arietibus duobus, et decimam decimæ agnis singulis, qui sunt simul agni quatuordecim, et hircum pro peccato. » Qui per septimum mensem, ejusque primam, et decimam, et quintam diem significet, et quare opus servile in eo non fiat, cur etiam septem diebus hæc sollemnitas celebretur in Levitico exposuimus. Nunc ergo de sacrificiis videamus, quæ in hac sollemnitate sine differentia, uno eodemque modo, per septem dies fiebat; præter hoc tantum, quod de vitulis per singulos dies unus minuebatur. Prima enim die offerebantur tredecim, secunda duodecim, tertia undecim, et sic de reliquis, usque ad septimam, in qua nonnisi septem offerebantur. Sed quid per vitulos, nisi apostolos? Qui nisi tredecim essent, aut Paulus, aut Mathias inter eos locum non haberet. His autem vitulis tota Ecclesia et arata, et seminata est. Duo vero arietes, et agni quatuordecim id ipsum significant. Significant enim duo Testamenta, quæ in quatuor Evangeliiis, et in decem verbis continentur. Sunt ergo et duo, et quatuordecim, quoniam ex quatuor et decem fiunt. Similiter autem ei tres decimæ, et duæ decimæ, et decima decimæ id ipsum significant. In his enim omnis homo significatur; de quo duæ quidem, et tres decimæ fiunt, quoniam in duos populos, et in tres mundi partes homo dividitur. Merito ergo hæc decimæ vitulis, **197** et arietibus, et agnis junguntur, quatenus omnis homo cujuscunque gentis sit, et in quacunque mundi parte habitet, sanctorum apostolorum, duorumque Testamentorum fidem et doctrinam sequatur et teneat. Offerebant itaque pontifices apostolos in vitulis, testamenta in arietibus, et agnis, totamque Ecclesiam, ubique diffusam

(297) Cum adeo perspicuum sit divinum præceptum de obligatione voti Deo facti, detestanda est quorundam adulantium scriptorum impudentia, qui

in decimis offerebant. Et de his quidem modo superius diximus. Quod autem unus vitulus de numero per singulos dies subtrahatur, fortasse apostolorum obitum designat; quorum numerus, dum alter post alterum de hoc mundo exiret, quotidie quodammodo minuebantur. Arietes autem, et agni, et decimæ neque crescunt, neque minuuntur, quoniam semper et Testamenta duo sunt, et Evangelia quatuor, et verba legis decem, et Ecclesia una, ex Asia, Africa et Europa, ex Judæis et gentibus constituta.

« Die octavo, qui est celeberrimus, omne opus servile non facietis in eo, offeretis holocaustum in eo in odorem suavissimum Domino : vitulum unum, et arietem unum, et agnos anniculos immaculatos septem, sacrificiaque ejus, et libamina singulorum per vitulum, et arietem, et agnos rite celebrabitis, et hircum pro peccato. » Dies enim octavus idem est, ac primus, etiam Dominicus appellatur, et ab omni Christiano celeberrime colitur et veneratur. Hac die mundus cœpit; hac die Christus a mortuis resurrexit, hac etiam die ultima resurrectio fiet. Unde et quidam psalmi pro octava titulantur. Hac ergo die omnis Ecclesia, instantius quam in cæteris, offert Domino holocaustum et hostiam laudis; Christum videlicet laudando et prædicando; hoc enim per vitulum, et arietem, et septem agnos significatur. Quæ sequuntur, cum persæpe recantata sint, præterimus.

CAPUT XXX.

« Narravit Moyses filiis Israel omnia, quæ ei Dominus imperaverat. Et locutus est ad principes tribuum filiorum Israel. Iste est sermo, quem præcepit Dominus : Si quis vestrum votum Domino mino voverit, aut se constrinxerit juramento, non faciet irritum verbum suum, sed omne, quod promisit, adimplebit. » Omnia enim vota juramento, quæ bona sunt, et contra justitiam non fiunt, reddi debent. Idemque Ecclesiæ principes, quibus ista dicuntur, quidquid voverint aut juraverint, reddere oportet, quoniam tam cauti debent esse et in vovendo, et in jurando, ut nihil contra justitiam jurent vel voveant. Unde et subditur : Quod puella, quæ est in domo patris, vel uxor alicujus, si aliquid voverit aut juraverit, et hoc pater vel maritus audiens non contradixerit, rea erit, et quidquid promiserit eam reddere oportebit, si vero audiens contradixerit, non tenebitur juramento. Isti enim patres et mariti, Ecclesiæ principes esse videntur, quorum singulæ et uxores, et filia: sunt. Uxores quidem, quia de eorum semine pariunt; filia: vero, quia eorum ministerio regenerantur. Horum ergo est vota discernere, et juramenta judicare. Nemo ergo agere præsumat, quæcunque Ecclesiæ doctores interdiciunt, etiam si ea noverit aliquis (297). Injusta enim vota irrita esse debent

hiscæ nostris diebus docere non sunt veriti, sæculares principes vota etiam sollemnia religionis solvere posse; ac proinde, dicta horrendum, sacris virgi-

Quæ autem vota, vel juramenta isti vel consensu approbant, vel dictis confirmant, ea reddere necessarium est. Quare hoc? Quia quidquid dicunt, justum est. Sic ergo fit ut justa vota, et sancta promissa omnis homo persolvere debeat; quia nemo est qui ea persolvere et reddere interdicat; injusta vero omnia irrita fiant. Verumtamen qui scienter contra justitiam jurat, quamvis hoc eo juramento quod a sanctis interdicitur, non teneatur, non tamen putare debet se confestim liberum esse a peccato: non jurare debuerat, quod peccatum esse sciebat. Pœniteat ergo, non quia juramentum non agit, sed quia scienter contra justitiam juravit. « Vidua et repudiata quidquid voverint, reddent. » Quid enim si male voverint? mala enim vota reddi non debent; dicatur ergo, quidquid bene voverint. Quia enim suæ libertatis sunt, et nullius potestate premuntur, libere possunt vovere, quod volunt. Per has tamen eas animas intelligere possumus, quæ a mundi hujus complexibus et voluptatibus separatæ a stultis hominibus repudiantur, et despectui habentur. Tales autem, quia sapientes sunt, et bona tantum agere desiderant, quidquid vovere voluerint, earum judicio relinquatur. Si vero uxor vel voto vel juramento se obligaverit, ut jejuniis vel abstinencia alia affligat animam suam, nisi maritus hoc audiens confestim interdixerit, reddere oportebit. Hoc autem nihil significare videtur, nisi quia præpositorum judicio subjectorum vita temperari debeant: quibus si bonum aliquid voverint, assensum præbuerint, eos jam ulterius sine periculo revocare non possunt.

CAPUT XXXI.

Sequitur autem de Madianitis, contra quos filii Israel ex præcepto Domini pugnantes, eos vicerunt, omnesque interfecerunt, inter quos et Balaam et quinque principes illorum occisi sunt, nullusque ex eis remansit, præter virgines tantum, quas filii Israel reservantes, manserunt cum eis extra castra septem diebus, secundum hoc, quod eis jusserat Moyses. Per has enim, sicut et per alias gentes, Dei populo adversantes, dæmonum exercitum, et vitiorum multitudinem intelligere debemus. Sed quid per quinque principes, nisi quinque nostri corporis sensus intelligamus? Cum his enim prædicti hostes contra nos veniunt: cum his nobis bella civilia movent, nostrisque armis nos impugnant, et nos contra nos pugnare compellunt. Si ergo hos primum vicerimus, et secundum priorem statum interfecerimus, subito in nobis omnium vitiorum corrueat multitudo. Per virgines autem, quas filii Israel sibi reservant, eas animas intelligimus, quæ diaboli corruptionem fugientes ad Christi fidem, et Ecclesiæ societatem se transferunt, et pro sua pulchritudine Dei populo placent. Cum quibus nimirum manent septem diebus extra castra, niam et illi, qui a gentilitate ad Deum convertuntur, et illi per quos convertuntur, nibus ad incestuosas et sacrilegas nuptias januam aperuisse.

A omni tempore manent extra Synagogam; u que hic dicitur, quod ut prius, post septem castra revertantur: septem enim dies omne significant.

« Qui occiderit hominem, vel occisum t » lustrabitur die tertio, et septimo. Et de om » da, sive vestimentum fuerit, sive vas, et » in utensilia præparatum de caprarum pell » pilis, et ligno, expiabitur. » Judæi enim hi » sunt. Etiam tetigit occisum quicumque d » natus est, cui dictum fuerat: Quocunque » hoc ligno comederis, morte morieris. Isti e » salvari possint, tertio, et septimo die expec » sicut et cætera quæ de omni præda venerunt » bolo rapta sunt; sive vas fuerit, sive vestix » sive quidlibet aliud de caprarum pellibus, v » vel ligno, in aliqua utensilia præparatum, p » non solum homines, verum etiam eorum » scientiam, vitam, mores, omnemque conv » nem, et cunctam interioris hominis supell » intelligere possumus. Omnia enim cum ipso » purificantur.

« Aurum, et argentum, et æs, et ferr » stannum, et plumbum, et omne quod pote » ire per flammam, igne purgabitur. Quidqt » tem ignem non potest sustinere, aqua exp » sanctificabitur, et lavabitis vestimenta ve » septimo, et purificati postea castra intrate. » Per aurum enim, et argentum, et cætera, quæ » sustinere possunt, eos intelligimus, quibus » fortitudinem tribuit, ut igne passionis, et n » expientur, quamvis aqua baptismatis sanctific » sint. Et isti quidem die septimo, id est in hac » ætate, lavantes in sacro fonte vestimenta, » suam, non solum Ecclesiæ, verum etiam » castra purificati ingrediuntur.

CAPUT XXXII.

Omittitur in quo, juxta Vulgatam, filii ad pugnam apti promittunt Moysi, relictis ribus, parvulis, et armentis, contra hostes ram promissionis obtinendam proficisci.

CAPUT XXXIII.

Hic autem Moyses describit quadraginta siones, quas populus fecit donec veniret ad promissionis. De quibus, si secundum homin interpretationem, et secundum res in eis ges quis tractare vellet, in longum sermonem eas dere posset (298). Nos autem de numero pa camus. Quadragenarius enim numerus ex q constat, et decem (quater enim decem, vel quatuor quadraginta faciunt) decem autem e tuor, ut jam sæpe diximus, Vetus et Novum mentum designant, quoniam illud in decem et hoc in quatuor concluditur Evangeliiis. Sic illi per quadraginta mansiones ad terram prom nis transierunt, ita et nos per decem legis me et quatuor Evangelia transeuntes, duce Jesu,

(298) S. Maximus Taurin. de his agit hoc De Quadrag. V, p. 122. edit. Rom. 1784.

ram viventium intraturi sumus. Beati autem illi qui in his mansionibus morantur et habitant. Beati qui in sacris voluminibus utriusque Testamenti delectantur; semper manna abundant, nunquam pane cœlesti carent, nunquam eis deficit panis vivus qui de cœlo descendit. Illi cibo spirituali nutriuntur, illi aqua de petra reficiuntur; illos sancti Spiritus gratiæ in die obumbrant, in nocte illuminant; illi revera dicere possunt: « Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit (Psal. xxii, 1). » Beati ergo sunt, si non murmuraverint, si Deum non tentaverint, si in fide non hæsitaverint, si carnes non quæsierint, id est si legem carnaliter non intellexerint, et cæpas, et allia non concupierint. Verumtamen quia Rameses interpretatur *tinea*, quotiescunque penitentia, vel alio quolibet modo vitiorum tineas a nobis excutimus, de Ramesse nos exire intelligamus, et tunc quidem vitiis superatis, diisque Ægyptiorum contritis, Phase confidenter facere possumus. Quoniam autem Sochet *tabernacula* interpretatur, quando in concilio justorum et congregatione religiose vivimus, in Sochet nos esse sciamus. Quia vero Ethan dicitur *consummatus*; quando aliquod bonum perficimus, in Ethan nos esse gaudeamus. At vero quia Athairot interpretatur *corona*, quoties de aliquo vitio triumphamus, toties in Athairot castrametamur. Ante Magdalum tentoria figimus, quando *turres* et *munitiones diaboli* expugnamus, sic enim interpretatur Magdalum. Sumus autem in Mara, si peccatorum recordatione, vel sæculi adversitatibus amaricamur, quoniam Mara *amarum* interpretatur. Quia vero Elim dicitur aries, tunc in Elim habitamus quando apostolorum innocentiam et simplicitatem imitamur. Unde et merito in Elim duodecim fontes et septuaginta palmæ esse dicuntur, per quæ duodecim apostoli, et septuaginta duo Christi discipuli figurantur. Quando vero populum ad baptismum et ad fidem invitamus, super mare Rubrum tentoria figimus; siquidem et illi et in nube, et in mari sunt baptizati. Sed veniamus in desertum Sin, accedamus ad servitutem Dei, et præparemus animas nostras ad tentationem. Sin enim *tentatio* interpretatur. Per hoc enim postea transire poterimus in Detheca, quod interpretatur *remissio*: illis enim remittuntur peccata, qui diabolicas superant tentationes. Quoties aliquid fermentamus, et manus, et opera ad corruptionem laxamus, toties in Alis, et in Raphidim nos esse doleamus. Alis enim *fermentare*, Raphidim vero *manus laxare* dicitur. Unde et merito ibi aqua populo defuisse legitur: facile enim populus corrumpitur, et peccat, si ei evangelicæ doctrinæ aqua defuerit. Et tunc quidem quodammodo in Sinai legem recipimus, quando nos in sacris voluminibus exercemus. Quando vero illicita concupiscimus, tunc ad Aseroth, *angustiarum domum* festinamus, sic interpretatur. Hoc ergo modo cognita historia, et nominum interpretatione, facile singulorum significationes prudens lector inveniet. Quæ nos quidem per

singula diceremus, nisi quia facilia sunt, et brevitati operam damus.

CAPUT XXXIV.

In quo termini, et dimensiones terræ promissionis describuntur, omittitur.

CAPUT XXXV.

« Dixitque Dominus ad Moysen: Præcipe filiis » Israel, ut dent levitis de possessionibus suis, urbes » ad habitandum, et suburbana earum per circuitum, ut ipsi in oppidis maneant; et suburbana » sint pecoribus, et jumentis, quæ a muris civitatum » forinsecus per circuitum mille passuum tendentur » contra Orientem, et contra Meridiem similiter erunt » duo. » Per hæc enim apertissime datur intelligi, quod clericorum ordo sublimiorem locum in Ecclesia tenere debeat, aliisque omnibus quasi propriis jumentis et pecoribus imperitare; unde et pastores non immerito vocantur. Quod vero suburbana mille passuum spatio tenduntur, omnem mundi ambitum eorum regimini, et ditioni subditum esse ostendit; idem enim significat mille, quod omnes, quoniam hic numerus perfectus est, omnesque in se numeros continet, qui in se quidem replicari possunt, crescere vero non possunt. Notandum autem, quod duo millia cubiti in mille passibus concluduntur; unde et constat, quod duo cubiti unum passum faciunt.

« Dixitque Dominus ad Moysen: Quando transieritis Jordanem, intrantes terram Chanaan, disperdite cunctos habitatores illius, et eorum simulacra » confringite, mundantes terram. » Qui ergo per baptismum ad Ecclesiam venimus, terram, id est carnem nostram ab omni vitiorum sorde mundemus, unumque et verum Deum colamus, et adoremus.

« Ait autem Dominus ad Moysen: Loquere filiis » Israel, et dices ad eos: Quando transgressi fueritis Jordanem in terra Chanaan, decernite quæ » urbes esse debeant in præsidia fugitivorum, qui » nolentes sanguinem fuderint: in quibus cum profugus fuerit, cognatus occisi eum non poterit interficere, donec stet in conspectu multitudinis, et » causa illius judicetur. De ipsis autem urbibus, » quæ ad fugitivorum subsidia separantur, tres » erunt trans Jordanem, et tres in terra Chanaan, » tam filiis Israel quam advenis atque peregrinis, ut » confugiat ad eas, qui nolens sanguinem fuderit. » Si quis autem vel ferro, vel lapide, vel ligno, vel » manu per odium, aut insidias hominem occiderit, » cognatus occisi, statim, ut invenerit, jugulabit. » Si vero fortuito, et absque odio, et inimicitiiis hoc » egerit, priusquam sic esse probatum fuerit, innocens liberabitur, et non occidetur, sed ad civitatem, ad quam confugerat, reducetur, manebitque » ibi, donec sacerdos magnus, qui oleo sancto » unctus est, moriatur. » Tres enim civitates trans Jordanem, et tres in terra Chanaan, idem significant; per quas, fides, spes, charitas intelligi possunt: nunquam enim poterit esse securus, qui domum suam in his civitatibus non fundaverit. Ad

autem quicumque fugerit, non occidetur. Si secundum litteram absolute intelligamus, ut si sponte, sive quod majus est per odium, vel insidias hominem occidunt, in his civitatibus adi subsidium non habeant (quod nefas est di-pœnitentiæ januas claudimus. Aliter ergo igendum est. Plerumque enim per homici-
 arum vero homicidæ, maxime Judæi et hæ-
 intelliguntur, qui falsa persuasione animas a
 i fide separantes, interficiunt. Horum autem
 volentes et per odium, et per insidias pec-
 intelligamus, qui sic peccant, ut nunquam
 se peccasse pœniteat, et malum, quod velle
 unt, nunquam voluisse desistant. Nemo enim
 t volens, sicut ille, cujus voluntas non muta-
 alios autem, et si peccaverunt volentes; at-
 quia jam sunt nolentes et pœnitentes, dicamus
 inguinem fudisse nolentes. Ille ergo fudit san-
 um volens, qui voluntate in fundendo sanguine
 erseverans. Si quis ergo fuderit sanguinem
 s, id est qui a voluntate fundendi sanguinem
 ecesserit, moriatur. Qui vero fuderit sangui-
 nolens, id est jam pœnitens, et non fudisse
 s, fugiat ad has civitates, et salvabitur. Si
 fidem Ecclesiæ receperit, si spem Ecclesiæ
 rit, si charitatem Ecclesiæ tenuerit, non mo-

rietur. Quod si extra has civitates eum invenerit
 propinquus occisi, confestim eum jugulabit. Quis sit
 iste propinquus, lege in Evangelio de Samaritano, et
 invenies Christum esse, qui eos quidem, quos extra
 has civitates invenerit, occidet, et æternæ morti
 damnabit. Quod autem iste homicida non revertitur
 ad propria, donec sacerdos magnus moriatur, hoc
 Moyses significasse videtur, quia ante Christi pas-
 sionem nemo post peractam pœnitentiam ad cœ-
 lestem patriam revertebatur. Judæi quoque et hære-
 tici quicumque Jesum sacerdotem magnum nondum
 venisse, vel mortuum esse, vel resurrexisse credunt,
 in patriam reverti non possunt, sic enim nondum
 istis Christus mortuus est; sicut Mariæ nondum (ad
 Patrem ascenderat, cum ait : « Noli me tangere :
 nondum enim ascendi ad Patrem meum (Joan. xx,
 17). » Nobis autem Christus jam mortuus est : nos
 jam ejus morte et sanguine redempti sumus. Nobis
 ergo ad propria redire, et de hujus mundi exsilio in
 civitatem sanctam Jerusalem ipse nos introire con-
 cedat, cui cum Patre, et Spiritu sancto gloria, et
 honor in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT XXXVI.

Hoc postremum libri Numerorum caput, in quo
 filiis Israel præcipitur, ut quilibet de tribu sua sibi
 sumat uxorem, et ad aliam non transeat, ne con-
 fundantur tribus, omittitur a sancto Brunone.

Explicit liber Numerorum.

INCIPIT

EXPOSITIO IN DEUTERONOMIUM.

PRÆFATIO.

● Quia in aliis libris Moysi, quod Dominus
 locuti sumus; restat nunc quoque in hoc
 libro, quod ipse donaverit, dicamus. Dicitur
 liber iste, Deuteronomium, quod *secunda lex*
 retatur; quoniam et Novum significat Testam-
 um, et ea, quæ in aliis dicta sunt, in isto quo-
 modo innovantur et replicantur. Nos autem,
 in superioribus libris exposita sunt, præter-
 ates, cætera, non omnia tamen, sed difficiliora
 ne cum Dei adjutorio exponere aggrediamur.
 c capitulo loquendi exordium sumamus.

CAPUT XIII.

audieris in una urbium tuarum, quas Domi-
 Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes
 vos : Egressi sunt filii Belial de medio tui, et
 terint habitatores urbis terræ tuæ, atque di-
 nt : Eamus, et serviamus diis alienis; quære
 icite, et diligenter rei veritate perspecta; si
 neris, certum esse, quod dicitur, et abomina-
 em hanc opere perpetratam, statim percuties
 itatores urbis illius in ore gladii, et delebis

C » eam. Omnia quoque, quæ in illa sunt, congregabis
 » in medio platearum ejus, et cum ipsa civitate suc-
 » cendes, ita ut universa consumas Domino Deo tuo,
 » ut sit tumultus sempiternus; non ædificabitur am-
 » plius, et non adhærebit de illo anathemate quid-
 » quam in manu tua. » Si audieris, inquit, ubicun-
 » que fueris, ab aliquo nuntiante tibi filios Belial, id
 est hæreticos, qui jugo fidei non tenentur (Belial
 enim *absque jugo* interpretatur), si, inquit, audieris
 eos de medio tui exiisse, fidemque Ecclesiæ reli-
 quisse, aliosque secum a justitia avertisse, et deos
 alienos, id est malignos spiritus secutos esse, quære
 rem diligenter, quam cum veram esse cognoveris,
 gladio spiritus, quod est verbum Dei, omnem ne-
 fandam illam congregationem percuties et delebis :
 insuper et omnia, quæ illius sunt, simul cum ipsa in
 medio ejus succendes, id est æternis suppliciiis con-
 demnabis. Simul enim cum hæreticis, omnis eorum
 perversa scientia et doctrina (quæ per eorum scien-
 tiam intelligitur) abominari et damnari debet, qua-
 tenus sic destruat ut ulterius in memoria non ha-
 beat. Hoc est enim, quod ait : « Non ædificabitur

» amplius, et non adhærebit de illo anathemate in manu tua, » per quod intelligere debes, ut nihil de illa hæresi adhæreat menti et fidei tuæ. Sequitur :

CAPUT XIV.

» Filii estote Domini Dei vestri. Non vos incidetis, » nec facietis calvitium super mortuo, quoniam populus sanctus est Domino tuo, et te elegit, ut sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus, » quæ sunt super terram. » Imitetur Deum, qui ejus esse vult. Decet enim ut parentum imaginem in se filii repræsentent. Se autem incidere, et calvitium super mortuo facere magni doloris indicium est. De mortuo vero non dolere, sed gaudere debet Christianus. Qui enim bene moritur, ad Deum tendit. Doles ergo, o mulier, quod vir tuus ad Deum tendit? B Doles, o homo, quod frater, vel filius tuus ad Deum vadit, non bene doles. Videamus etiam quid Apostolus dicat : « Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (*Coloss. III, 3*). » Isti enim adhuc viventes huic mundo mortui erant. Et sæpe quidem videmus super his, qui mortui sunt, vel etiam qui sic mori desiderant, fratres, et propinquos dolere, et isti ergo non bene super mortuo dolent. Ille quoque non bene dolet, qui super iniquo mortuo dolet; de mali namque perditione non dolendum, sed gaudendum est : dolendum potius erat de vita ipsius, quæ justitiæ et bonitati contraria erat. De talibus temen quandiu vivunt et dolere, et flere debent sancti, si forte eorum orationibus convertantur. Sic enim et Samuel flebat Saulem. Post mortem vero pro eis flere infructuosum est. Denique cum Dominus dicat : « Ego quoque in interitu vestro ridebo (*Prov. I, 27*), » quis de illo dolere audeat, de quo Dominus ridet et gaudet? De nullo igitur mortuo dolendum est, nisi de illo, qui fidei moritur, et a Deo separatur. Sequitur autem de animalibus mundis et immundis, de quibus in Levitico sufficienter diximus.

107 « Omne quod mundum est, comedite, quid- » quid autem morticinum est, ne vescamini ex eo. » Peregrino, qui inter portas tuas est, da, ut comedat, aut vende ei, quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. » Hoc autem juxta litteram illi observantes salvabantur, et sic per illam umbiam Dei populus erant, sicut et nos modo per veritatem. D Nos enim secundum apostolicam doctrinam, nihil immundum et commune judicamus (*I Cor. x, 15*). Quidquid in macello venit, comedimus, interrogantes propter conscientiam. Scientes etiam, quia non est personarum acceptator Deus (*Act. x, 34*). Neminem ad fidem venientem ab Ecclesiæ corpore separamus. Omnem cibum Ecclesia suscipit, id est omnem hominem suo corpori inducit. Nos ergo sumus peregrini, nos immunda a Judæis emimus, et comedimus. Judæi enim fuerunt apostoli, qui nos ista docuerunt, ut nihil commune, et immundum esse credamus; modo fidem ipsi nobis vendiderunt, hanc animæ pretio emimus, pro hac Christi servi facti sumus. Et quidem sicut nos modo nisi omnia come-

damus, perimus; sic et illi tunc si comedissent, periissent. Omnia enim comedit, qui omnia comedenda fatetur.

« Non coques hædum in lacte matris suæ. » Illis hoc dicitur, qui Christum adhuc lactantem, et puerum occidere voluerunt. Et hoc quidem in Exodo exposuimus.

» Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus, quæ nascuntur tibi eo tempore, et repones inter januas tuas, venietque levites, qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, et peregrinus, et pupillus, et vidua, quia intra tuas portas sunt, et comedent, et saturabuntur, ut bene dicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuorum tuarum quæ feceris. » Multa enim Moyses in superioribus libris de decimis locutus est; nunc autem aliam decimam introducit, quæ valde diguior cæteris esse videtur. Per hanc enim spirituales legis intelligentiam significari puto; decem enim sunt verba legis, quæ prius quidem Judæi ad litteram intelligentes, observantes, unam decimam dabant. Veniente autem tertio anno, id est tertio sæculorum tempore, jam alia decima datur, quo eadem decem verba spiritualiter intelliguntur. Tria enim sunt tempora : Primum ante legem; secundum sub lege, tertium sub gratia. Hoc autem tertium, quod nunc agitur a Christi nativitate cæpit. Hoc ergo tertio anno, sive tertio tempore, Ecclesiæ doctores cordis sui cellario condiderunt. Bene autem dicitur ex omnibus, quæ nascuntur eo tempore, quia et si prius littera nata fuisset, litteræ tamen intelligentia spiritualis hoc tempore nata est. De hac autem decima vivunt levitæ, de hac decima vixit clericorum ordo, de hac comedunt et saturantur quicumque cibis spiritualibus delectantur. Hanc peregrini, id est gentiles ad fidem venientes; hanc pupilli et viduæ, nequissimum patrem et maritum diabolum deserentes, suscipiunt. Sint ergo duæ decimæ, duæ mandatorum intelligentiæ.

CAPUT XV.

« Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur. Cui debetur aliquid ab amico, » vel proximo, aut fratre suo, repetere non poterit; quia annus remissionis est Domini. A peregrino, » et advena exiges : civem, et propinquum repetendi » non habes potestatem, et omnino indigens, et mendicus non erit inter vos. » Septimus enim dies, et septimus annus, sicut jam in aliis libris exposuimus, hæc ultima ætas intelligitur, de qua Apostolus ait : « Nos sumus, in quos fines sæculorum venerunt (*I Cor. x, 14*). » In hac ultima autem ætate remissionem facere debemus, sicut Dominus ait : « Dimittite, et dimittetur vobis (*Luc. vi, 37*). » Itemque : « Nisi remiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra (*Matth. xviii, 35*). » Hæc sunt ergo debita, quæ a proximo, vel ab Ecclesiæ civibus non repetere, sed dimittere debemus. Quod autem ab advena, et peregrino hæc repetere concedit, dam-

natis, et infidelibus hanc remissionem non valere significat, sive etiam dimittas, sive non dimittas, ille tamen nihilominus periturus est. Quid enim Judæis in infidelitate persistentibus profuit, quod Dominus ait: « Pater, ignosce illis, non enim sciunt, quid faciunt (Luc. xxiii, 34). » Debitum ergo ab his exigitur, siquidem non dimittitur. In eo vero, quod ait: « Et omnino indigens, et mendicus non erit inter vos, » ad eleemosynarum largitatem nos provocare videtur. Sequitur:

« Fenerabis gentibus nullis, et ipse a nullo accipies mutuum: dominaberis nationibus plurimis, » et tui nemo dominabitur. » De divitiis spiritualibus Ecclesia non feneravit: nulla enim gens est, cui ipsa fidem suam non prædicaverit, et cum omnes gentes fidem ejus suscepissent, ipsa nullius gentis fidem suscepit, et ipsa quidem tandem dominabitur omnibus, cui præter Deum nemo dominabitur.

« Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus, » aut Hebræa, et sex annis servierit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum; et quem libertate donaveris, nequaquam vacuum abire patieris, sed dabis viaticum de gregibus, et de area, et de torculari, quibus Dominus Deus benedixerit tibi. Sin autem dixerit: Nolo egredi, eo quod diligat te, et domum tuam, et bene sibi apud te sentiat esse, assumes fibulam, et perforabis aurem ejus in januam domus tuæ, et serviat tibi usque in æternam. Ancillæ quoque similiter facies. Non avertas ab eis oculos tuos, quando dimiserit eos liberos, quoniam juxta mercedem mercenarii per sex annos servivit tibi. » Quoniam enim Hebræus *transiens* interpretatur, omnis homo Hebræus intelligi potest, qui ab infidelitate ad Ecclesiam transit. Hos autem doctores Ecclesiæ pretio Domino emunt. Idem vero per sex annos, quod per sex dies significatur; non enim sunt dies nisi sex, in quibus servile opus fieri liceat. Qui igitur sex annis servit, a servitute non recedit. Sed sciendum est, quia servorum Dei alii sponte serviunt, et gratam habent servitutem, alii vero non sponte, et onerosam serviunt servitutem. Et multos quidem tales in Ecclesia videmus, qui nihil boni servitii sua sponte faciunt; serviunt tamen aut verecundia, aut timore. Hos autem in septimo anno, id est vitæ termino completo, liberos abire Ecclesia permittit, qui nulla ulterius servitute serviunt, sed melius eis fuerat adhuc servisse, quam tali libertate liberos abuisse. Et vide quam bonus Dominus, qui nec etiam ipsos malos servos et ingratos vacuos abire permittit, sed dat eis viaticum, de gregibus, et de area, et torculari. Intelligit enim hoc sacramentum, intelligit et hoc nomen, nec ignorat quid viaticum significet. Unde et ultima hora pœnitentibus hoc viaticum recipere persuadet, qui per totam vitam usque ad sedem judicis securi perferantur. Hoc enim viaticum Christi corpus et sanguis est, quod prius quidem de gregibus accipiebatur, nunc autem de area et de torculari suscipitur. Quis enim hoc non intel-

ligat, quis nesciat, quid agnus significet, Pascha immolabatur: « etenim Pascha non immolatus est Christus (I Cor. v, 7). » Dominus namque suscipitur panis, et vinum de torcularibus quæ ineffabiliter in Christi carnem et sanguinem convertuntur. Sequitur autem de bono servitissimo serviens, nunquam a Domini servitute recedere servitute. Quare hoc? Quia eum dilectum domum ejus, quæ est Ecclesia, semperque sibi eum bene esse sentit. Hunc ergo ducit Dominus in januam domus suæ, et perforat aurem ejus servitute in perpetuum. Qui enim ad januam domus ab omnibus, qui in domo sunt, videtur; ergo bonus servus ducitur ad januam, ut qualis et obediens sit omnibus innotescat, ceterum bonum exemplum de eo capiant, et qui naves perforatas habent, sibi ad ejus exemplum perforari faciant. Tales enim aures Dominus habet, cum diceret: « Qui habet aures audivit (Marc. iv, 23). » Iste ergo, quia per nos, id est toto tempore vitæ suæ, quasi meritis serviens, sui laboris mercedem semper exivit, bene remuneratus ad supernæ patriæ libertatem: servivit ergo, non ut servus, mercenarius; quoniam servo pro labore non datur merces. Sequitur autem de primogenito quæ si masculini generis et sine macula et cuncta Deo sacrificare jubentur. Et de his in superioribus libris satis locuti sumus. Ceterum autem hic dicitur, ut primogenita, quæ non habent, non immolentur Domino, sed comedantur ab his qui mundi sunt, et ab his qui mundani sunt, hoc significat quod criminosi ad officium quidem sacerdotalem subvehi non possunt, aliam tamen corpore et communione separari debent. Sed hoc solum in eis observandum Judæorum sanguis non comedatur, sed quas super terram fundatur. Quia in re manifeste dicitur, quoniam et si iniquis communicamus quorum tamen peccatis non acquiescere, vehementer abjicere et abominari debemus.

CAPUT XVI.

Quod autem sequitur de tribus festivitatum Judæi celeberrimas habebant, ideo hic non commemoramus, quia in aliis libris, et maxime in I sufficienter exposuimus.

« Non plantabis lucum, et omnem arborem altare Domini Dei, nec facies tibi, atque columnam statuam, quæ odit Dominus Deus tuus. » In verbis omnis idolorum cultura, omnisque infidelis superstitio interdicitur.

CAPUT XVII.

Hoc autem capitulo præcipit ut omne amentesque majores causæ sacerdotum judicio tur: cujus sententiæ quicumque superbierint noluerit, moriatur. Quia in re sacerdotum et justitia, populique ergo eos obedientia, quæ quanta esse debeat breviter insinuat.

« Dum ingressus fueris terram, quam I

» Deus tuus dabit tibi, voluerisque tibi regem con-
 » stituere; de gente tua, et de fratribus tuis eum
 » constitues: qui cum fuerit constitutus, non multi-
 » plicet sibi equos, nec reducat populum in Ægyptum;
 » præsertim cum Dominus vobis præceperit, ut per
 » eandem viam non revertamini; nec habeat uxo-
 » res plurimas, quæ ejus animum alliciant: neque
 » habeat in mensa pondera auri, et argenti. Post-
 » quam sederit in solio regni scribat sibi Deute-
 » ronomium legis hujus, accipiens exemplar a
 » sacerdotibus, et legat illud cunctis diebus, faciens
 » ea, quæ in eo scripta sunt; neque declinet ad
 » dexteram, vel ad sinistram, ut longo tempore
 » regnet ipse, et filii ejus (299). » Utinam hoc
 » capitulum reges nostri intelligant, intellemus
 » tumque custodiant, neque tantis malis Ecclesiam
 » Dei afficiant. Hoc autem non solum de sæcularibus,
 » verum etiam de spiritualibus Ecclesiæ regibus in-
 » telligi potest. Verum eum de gente nostra, de gente
 » utique Christiana et religiosa, et de nostris fratri-
 » bus, id est de melioribus Ecclesiæ filiis eligere, et
 » constituere debemus. Qui ergo rex constitutus fue-
 » rit, non multiplicet sibi equos, quorum superbo
 » apparatu in bellum ruat, hamilemque populum pro-
 » sternat. Per hoc enim intelligere possumus, ut su-
 » periorum famulatu atque consiliis non eleuetur. Hoc
 » autem rex David intelligens, ait: « Hi in curribus,
 » et in equis, nos autem in nomine Dei nostri magni-
 » ficabimur (Psal. xix, 8). » Nec reducat populum in
 » Ægyptum, sermone videlicet et exemplo eum ad
 » peccata convertens. Per eandem autem viam rever-
 » titur, qui ad peccatum, quod pœnitendo reliquerat,
 » iterum redit. Nec habeat uxores plurimas, quæ ejus
 » animum alliciant. Hoc autem Salomon surda aure
 » præteriens, non solum plurimas, sed alienigenas
 » duxit uxores, a quibus miserabiliter illectus, idola
 » adorasse legitur. Spiritualiter autem multæ uxores
 » multæ religionum sectæ intelligi possunt. In mensa
 » vero pondera auri et argenti prohibentur, quoniam
 » his facillime in contemptum Dei, et in superbiam
 » elevatur. Hunc autem librum, qui inter nova et
 » vetera medius discurrit, scribere sibi, et observare
 » præcipitur, ut secundum Evangelium de thesauro
 » suo nova, et vetera proferre possit. Cujus fidei
 » exemplar a sacerdotibus suscipitur, si secundum
 » eorum doctrinam custoditur. Ille vero nec ad dexte-
 » ram, nec ad sinistram declinat, qui a veritate, et
 » recto itinere non recedit.

CAPUT XVIII.

« Non habebunt sacerdotes et levitæ, et omnes,
 » qui de eadem tribu sunt, partem et hæreditatem
 » cum reliquo Israel, quia sacrificia Domini, et obla-
 » tiones ejus comedent, et nihil aliud accipient de
 » possessione fratrum suorum; Dominus enim ipse
 » est hæreditas eorum, sicut locutus est illi. » Hac
 » sententia mundum relinquere, et soli Deo adhærere
 » jubemur, et qui Deum in partem suscepimus, nul-

(299) Partim sensu, partim verbis ex Vulgata hic locus concinnatus est.

lam aliam partem quæramus, ne forte dum aliam
 partem quærimus, hanc, quæ omnino melior est,
 amittamus. Magna enim est hæreditas, si illum hæ-
 reditamus, qui omnia possidet. Hoc autem illi custo-
 diunt, qui solis necessariis contenti, omnia commu-
 nia habent. Sequitur:

« Hoc erit judicium sacerdotum a populo, et ab
 » his, qui offerunt victimas, sive bovem, sive ovem
 » immolaverint, dabunt sacerdoti armum ac ventri-
 » culum, primitias frumenti, vini, et olei, et lana-
 » rum partem ex ovium tonsione. Ipsum enim elegit
 » Dominus Deus tuus de cunctis fratribus tuis, ut
 » stet et ministret nomini Domini, ipse et filius ejus
 » in sempiternum. » Armum enim omnium victima-
 » rum sacerdotes suscipiunt, ut per hoc omnium onera
 » se portare intelligant, secundum quod ad Aaron
 » Dominus ait: « Tu, et filii tui, et domus patris tui
 » portabitis iniquitatem sanctuarii. » Eum ergo, qui
 » multis oneribus premitur, multos armos habere oportet.
 » Sed quare ventriculum sacerdotes suscipiunt,
 » nisi ut sanctarum Scripturarum cibum coquant et
 » digerant, atque ex eo cuncta ecclesiastici corporis
 » membra pascant et nutriant? In ventriculo enim, id
 » est stomacho omnis cibus digeritur, quo omnia
 » corporis membra nutriuntur. Suscipiunt præterea
 » sacerdotes vini, et olei, et lanarum primitias, ut
 » habentes victum et amictum, his contenti sint. Sed
 » quales eos esse putamus. quibus omnes primitiæ
 » dantur? Sed quare dantur? Vis audire quare? Quia
 » primi sunt, quia majores sunt: quia in omnibus
 » obtinent principatum, et omnia eis debent esse sub-
 » jecta. Isti ergo primi sedeant, primi ambulent, istos
 » reliqua turba sequatur. Qui enim eos sequitur, non
 » ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

« Dixitque Dominus ad Moysen: Prophetam susci-
 » pto eis de medio fratrum tuorum similem tui, et
 » ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos
 » omnia, quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus,
 » quæ in nomine meo loquetur, audire noluerit ego
 » ultor existam. » Multos enim prophetas huic po-
 » pulo Deus dedit, qui quamvis Dei mandata, et viam
 » vitæ eis nuntiarent, et Moysi in sermone et mira-
 » culis similes essent; non solum eis non crediderunt;
 » verum etiam sicut Dominus ait, alios lapidaverunt,
 » alios occiderunt, alios contumeliis affecerunt. Potest
 » autem hoc specialiter de illo propheta intelligi, qui
 » de se ipso loquitur, dicens: « Non est propheta
 » sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua
 » (Marc. vi, 5), » etc., quem Deus Pater non solum
 » suscitavit, sed a mortuis resuscitavit. His autem
 » et similis est Moysi, qui propheta, et major tamen,
 » et Dominus Moysi, qui et Patris sui verba loqui
 » significans, aiebat: « Mea doctrina non est mea, sed
 » ejus qui misit me, Patris (Joan. viii, 16). »

CAPUT XIX.

Sequitur autem de tribus civitatibus fugitivorum,
 » quas inter se æquali spatio dividi præcipit, ut ha-

cino, qui propter homicidium fugerit, quo A possit.

erit lex homicidæ fugientis, cujus vita da est. Qui percusserit proximum suum as, et qui heri et nudus 200 tertius nullo contra eum habuisse odium comprobatur : iisse cum eo simpliciter in silvam ad ligna da, et incisione lignorum securis fugerit de ferrumque lapsus de manubrio amicum ejus serit, et occiderit, hic ad unam supradicta- rbum confugiet, et vivet, ne forsitan prox- us, cujus effusus est sanguis, dolore stimulatus uatur, et apprehendat eum, si longior fuerit percutiat animam ejus, qui non est reus mor- nia nullum contra eum odium prius habuisse ratur (299), » Tres enim istæ civitates, ut Numeri exposuimus, fides, spes, charitas in- ur ; quæ quidem æquali spatio inter se divi- quia his, qui salvandi sunt, æqualiter, simul- rrununt. Per silvam, in qua ligna cædun- talis Scripturæ divinæ legis intelligi possunt. Item silva simpliciter ligna cædimus, quan- intentione singulas sententias disposuimus. tem aliquando, ut dum de his loquimur, minus idoneum ad intelligendum, ferro de o delapso, percuntiamus et occidamus. Tunc uris manum fugit, et ferrum de manubrio quando gladius spiritus, quod est verbum ute profertur. Tales ergo in hac silva fra- cumstantibus ligna incidere debent, qui et C periti sint, et ferrum verbum Dei retinere ne fortasse aliquid contra fidem proferant,

pro sui obscuritate scandalum faciat. Ipsi qui hæc ligna cædendi peritiam habent, non ram omnibus cædere debent ; quædam enim e non nisi in conventu sapientum exponi Quid ergo hoc modo fratrem percussit, si in rædictarum civitatum refugium habuerit, letur ; refugium enim habet in civitate fidei, ia conscientia defendatur, se contra fidem r esse locutum, et quod dixit, non ideo at aliquem pro odio a fide catholica aver- c enim Judæi et hæretici faciunt) ideoque empore in hoc odio permanent ad has ci- nullum refugium habent. Similiter autem D et charitate intelligatur. Proximus autem occisi Christus est, qui per Samaritanum in o significatur. Et ipse quidem eos homicidas , quos longe a prædictis civitatibus reperit. apitulo locuti sumus in fine libri superioris.

assumes, et transferes terminos proximi 205 fixerunt priores in possessione sua. » am possessionem melius hic queamus in- am fidem nostram et doctrinam evan- am terminos qui transferre cona- am Patribus constituti sunt, am nationis reus efficitur.

Quia nullum habuisse odium contra eum comprobatur, et in succi

CAPUT XX.

Hinc autem Moyses hortatur populum, ut si quando contra adversarios suos ad bellum exierint, et eorum exercitum majorem viderint, non timeat, quia Deus secum est : et jam prælio appropinquante sacerdotes populum commoveant et confortent ; duces quoque per singulas turmas, exercitu audiente proclamant : « Quis est homo, qui ædificavit domum » novam, et non dedicavit eam, vadat, et revertatur » in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius » homo ejus fungatur officio. Quis est homo, qui de- » sponsavit uxorem, et non accepit eam, vadat, et » revertatur in domum suam, ne forte moriatur in » bello, et alius homo accipiat eam. His dictis, » addent reliqua, et loquentur ad populum : Quis » est homo formidolosus, et corde pavido ? rever- » tatur in domum suam, ne pavere faciat corda » fratrum suorum ; sicut ipse timore perterritus est. » Cumque siluerint duces exercitus, et finem lo- » quendi fecerint, unusquisque suos cunctos ad bel- » landum præparabit. » Hæc enim Ecclesiæ princi- pio et fini conveniunt ; hæc ad tyrannorum tem- pora rectissime referuntur, in quibus exiguus Chri- stianorum populus contra innumerum persequentium exercitum dimicabat et dimicabit. Docet ergo Moyses, qualiter Ecclesiæ duces milites suos eo tem- pore instruere debeant. Fortes quoque hortatur ne timeant et, ut confidenter in hostem ruant, non in suis sed in Dei virtute confidant, qui in eis remanens, pugnat et vincit. Ipse enim non solum viros, sed virgines et mulieres tanta fortitudine corroboravit, ut impios imperatores vincerent, et Romano- rum inexpugnabilem exercitum superarent. Sed quid per hominem, qui et novam domum ædificavit, et nondum eam dedicavit, nisi Christianum aliquem intelligimus, qui quamvis in baptismo veterem hominem exuerit, et jam in novum factus, Deum in domo sua, id est in seipso, qui templum Dei ab Apostolo vocatur, habitorem suscepit, nondum tamen ad illam perfectionem pervenit, ut sicut se, alium diligat, et mundum penitus contemnat ? Qui enim ad hoc pervenit, totum se ab integro Domino dedi- cavit. Qui vero hoc non habet, nondum idoneus est, ut tyrannorum gladios contra se provocans, ad martyrium tendat. Revertatur ergo in domum suam, maneat in se, teneat fidem in occulto, et sit vel bonus confessor, qui martyr esse non meruit ; melius est enim ei, ut sic maneat, quam in bello moriatur ; moriatur, inquam, non corpore, 201 sed anima ; si enim corpore moreretur, martyr esset. Qui ergo præ timore Deum negat, ille secundum animam in bello moritur. Id ipsum autem et de illo intelligatur, qui uxorem desponsavit, et nondum eam accepit. Uxorem quidem desponsavit qui fide Christianam religionem promisit, cum hac enim uxore proles bonorum operum generatur. Hanc autem et si desponsaverit, nondum

tamen accepit, quia ad fidei et religionis perfectionem nondum pervenit. Hujus autem perfectionis est mundum contemnere, et Deum et proximum toto corde diligere. Revertatur ergo in domum suam et hic et ille ne forte in bello moriatur, et alius homo, et illius domum, et hujus uxorem accipiat, id est tollat. Hac enim significatione Apostolus ait: « Sustinetis enim, si quis vos in servitute redigit, et si quis accipit (II Cor. xi, 20); » id est si quis vobis vestra bona tollit. Hominem autem ipsum diabolum vocari, ipse nos Dominus docuit dicens: « Inimicus homo hoc fecit (Matt. xiii, 28). » Hic igitur homo Deum negantibus et domum, et uxorem tollit.

« Si quando accesseris ad expugnandum civitatem, offeres ei primum pacem. Si acceperit, et aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur, et serviet tibi sub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit, et cœperint contra te bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percutes omne, quod in ea masculini generis est, in ore gladii, absque mulieribus, et infantibus, jumentis, et cæteris, quæ in ea civitate sunt. Omnem prædam exercitui divides, et comedes de spoliis hostium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dedit tibi. » Hoc autem non solum de una civitate, vel tota gente, sed de uno quolibet intelligi potest. Civitas enim omnis homo est, habitatque in ea non parva civium multitudo, virtutum quidem, si bonus est, vitiorum vero, si malus. Ad hanc autem expugnandam accedimus, quando primi infidelem hominem ad Christi fidem convertere tentamus. Et primum quidem ei offerimus pacem, Christum videlicet Dei filium prædicantes. « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. ii, 14). » Quam si acceperit, et portas ad audiendum et credendum aperuit, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur. Bonus enim est populus ille, qui Evangelio portas aperit, et Christum ad se venientem suscipit. Unde benedicuntur, « ut cunctus populus salvetur, » non qui in ea fuerat, sed qui in ea est. Audito enim verbo fidei, statim omnis erronea multitudo recedit, et sola ibi cum populo suo fides remansit. Hæc autem civitas servit Ecclesiæ sub tributo, quia fidelis homo semper tributa bonorum operum persolvit. Utinam et nos secundum hunc modum omni tempore tributarii simus. Per eos autem, qui fœdus accipere nolunt, et contra prædicatores pugnare incipiunt, illos intelligimus, qui non facile convertuntur, sed vana philosophia, et dialecticis syllogismis contra fidem, et Evangelium disputant. A talibus tamen sancti prædicatores non statim recedant; sed quasi inimicissimam civitatem, eos oppugnant, nunc Scripturarum exemplis, nunc miraculorum signis, nunc aliis rationibus eos aggrediantur, donec victi succumbant, et ab infidelitate ad fidem convertantur qui cum veritati acquieverint, confestim Christi bellatores, omnes eorum masculos, omnes eorum syllogismos, omnia eorum argumenta, omnia fal-

larum Scripturarum exempla, quibus prius se defendebant, et in quibus confidebant, in eis perimerent, et destruerent, ut quidam eorum etiam suos codices exurerent, et se errasse confiterentur. Feminas autem, et pueros, et jumenta reservabant, id est eas sententias, et rationes, quæ, aut sicut feminæ bonum aliquid parerent, aut sicut pueri nihil nocerent, aut sicut jumenta aliquid prodessent. Multas enim scientias habent gentiles, quas nemo prohibet habere Christianos. Prædam autem exercitus distribuere, et hostium spolia dividere, quid aliud est, nisi eos, qui noviter diabolo erepti sunt viris catholicis tradere, qui eos plenissime Christianam doceant religionem, et corpori ecclesiastico per omnia introducant? Sequitur: « Sic facies cunctis civitatibus, quæ a te procul valde sunt; » et non sunt de his urbibus, quas in possessione accepturus es. De his autem civibus, qui dabuntur tibi, nullum omnino permittas vivere. Per hos enim, quos filii Israel vivere non permittunt, vitiorum exercitum, et Judæorum, et hæreticorum, et omnium in infidelitate permanentium intelligimus. Hæc enim omnia æternæ morti destinata sunt.

« Quando obsederis civitatem multo tempore, et munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem, quoniam lignum est, et non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si quæ autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, et in cæteros apta usus, succide, et extrue machinas, donec capias civitatem, quæ contra te dimicat. » Id ipsum per hanc civitatem et per illam, de qua modo superius diximus, intelligi potest. Quod enim in illa cives boni, hoc est in ista arbores fructiferæ; et quod in illa cives mali, hoc est in ista ligna agrestia, ex quibus machinas fieri præcipit; hoc datur intelligi, quia pagani et hæretici plerumque a nobis suis scriptis superantur.

✠ CAPUT XXI.

« Quando inventum fuerit in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, hominis cadaver occisi, et ignoratur cædis reus, egredientur majores natu, et judices tui, et metientur loco cadaveris singularum per circuitum spatia civitatum, et quam viciniorem cæteris esse perspexerint, seniores civitatis ejus tollent vitulam de armento, quæ non traxit jugum, nec terram scidit vomere, et ducent eam ad vallem asperam, atque saxosam, quæ nunquam arata est, nec sementem recepit; et cædent in ea cervices vitulæ; accedentque sacerdotes filii Levi, quos elegerit Dominus Deus tuus, ut ministrent ei: et venientes majores natu civitatis illius ad interfectum, lavabuntque manus super vitulam, quæ in valle percussa est, et dicent: Manus nostræ non effuderunt hunc sanguinem, nec oculi viderunt; propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, et non reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel.

aferetur ab eis reatus sanguinis; tu autem
 us eris ab innocentis cruore, qui fusus est,
 feceris, quod præcepit Dominus. » Valde hic
 difficultis est ad exponendum. Incipiamus
 et sequamur eum, qui ait : « Aperi os
 et ego adimplebo illud (*Psal. LXXX, 11*). »
 daver ergo hominis occisi, Christi corpus
 amus, cujus utique cædis reus, secundum
 in modum ignoratur : quod enim eum Judæi
 nunt, non ignoratur; causa tamen, qua eum
 int, ignoratur. Hoc enim Pilatus ipse testa-
 mens : « Nullam causam invenio in homine
in. xviii, 38). » Et Petrus apostolus : « Nul-
 quit, causam mortis inventes in eo, petie-
 Pilato ut interficerent eum (*Act. xiiii, 28*). »
 enim locutio est, ut cum de aliquo, qui pro
 tu occisus est, interrogamus qui eum occi-
 respondeamus peccatum suum. Hoc ergo
 gnoratur, quis Christum occiderit, quoniam
 peccatum in eo fuit, pro quo occidi debuis-
 id ergo super hoc fieri debet? « Egre-
 diantur, t, majores natu, et iudices populi, et men-
 ir a loco cadaveris singularum per circuitum
 a civitatum, et quam viciniorem esse per-
 rint, inde seniores civitatis illius egredientes
 it, quod sequitur. » Per majores enim natu
 es populi, apostoli intelliguntur : ipsi enim
 sia primi fuerunt, ipsi a Deo iudices consti-
 odecim tribus Israel iudicabunt. Civitas vero
 a cadaveri est Jerusalem, cujus seniores qui-
 nt patriarchæ et prophetæ, mortem hominis
 tis cunctis gentibus nuntiare jubentur. Et
 quidem plano facilitate sermone Christi
 annuntiant. Prophetæ vero suo more per
 ta et figuras. Hoc autem sequentia mani-
 it. Mensi sunt enim apostoli a loco cadaveris,
 civitate Jerusalem omnes hujus mundi civi-
 tia in omnem terram exivit sonus eorum,
 Christi mortem prædicantes, ubique eum
 isa crucifixum esse dicentes. Hoc autem, ut
 crederetur, non fuit sufficiens solos aposto-
 dixisse, sed ejusdem civitatis seniores ad
 testificandum egrediuntur : et isti quidem
 non possunt, quia seniores sunt, tum quia
 imi fuerunt. Nulla enim nunc pars mundi
 qua prophetarum libri non inveniantur; nus-
 venit locus, in quo Christi passionem pro-
 scripturis suis non prædicaverunt. Prædicant
 er allegorias, quemadmodum hic in figura vi-
 scure satis de Christo loquuntur. Etenim non
 loquuntur verbis, sed etiam factis; tollunt si-
 vitulam de armento, id est Christum Dominum
 de grege patriarcharum, quæ non traxit
 nec terram scidit vomere, quia Salvator
 mni libertate præditus, nulli vitiorum fait
 s servituti, magisque nos de cælestibus,
 e terra cibum quærere docuit. Ait enim :
 mini cibum, non qui perit, sed qui permanet
 num (*Joan. vi, 27*). » Et ducunt illam ad

A vallem asperam, atque saxosam id est ad gentilem
 populum, qui vitiorum asperitate, et incredulitatis
 duritia horruerat : quæ vallis nunquam arata est,
 nec sementem recipit, quæ ante id temporis, neque
 Ecclesiæ cultores, neque verbi Dei semen gentilitas
 cognoverat. « Et cædent in ea cervices vitulæ. »
 Quid est hoc? In Judæa occisus est Christus, et in
 gentibus vitula jugulatur. Quid est ergo, quod Apo-
 stolus ait : « Christus semel mortuus est (*I Petr. iii,
 18*). » Semel enim mortuus est, et jam non moritur;
 toties tamen moridicitur, quoties ejus mors in Ecclesia
 nuntiatur et memoratur. Sic enim dicere solemus :
 Cras erit Nativitas Domini, cras erit Pascha, cras erit
 Ascensio Domini; cum cras tamen nisi sola commem-
 oratione non fiant. Sic igitur et prophetæ toties
 vitulam inter nos occidunt, quoties per eorum
 scripta Christi passionis memores sumus. Adducunt
 etiam ad hujus vitulæ occisionem sacerdotes filios
 Levi, ut per hoc manifeste intelligamus, sacerdotum
 hoc factum fuisse consilio, ut Christus crucifigere-
 tur. Sed ne aliquis dicat : Vos seniores, vos pro-
 phetæ, vos Christum occidistis, quia, sicut hic
 dicitur, vos vitulam jugulastis, et vestra prophetia
 exstitit causa, ut Christus occideretur. Propter hoc
 ergo veniunt majores natu ad interfectum, levantque
 manus per vitulam, et dicunt : « Manus nostræ non
 effunderunt hunc sanguinem, nec oculi viderunt. »
 Quid enim non viderunt? peccatum utique vel causam
 pro qua occideretur (quod enim non est, videri
 non potest). Ignoratur ergo cædis reus, siqui-
 dem ab ipsis prophetis non cognoscitur. « Et
 veniunt, inquit, ad interfectum; » cum enim de
 Christi passione prophetæ loquantur, tunc ad inter-
 fectum veniunt; cum vero de nativitate ad natum,
 cum de resurrectione ad resurgentem, et sic de aliis.
 Sed quid est quod ad interfectum venientes super
 vitulam munus imponunt, nisi quia idem sunt, et
 vitula et interfectus? Manus autem opera significant,
 quoniam manibus opera fiunt, et est causa pro
 effectu. Manus ergo supra vitulam ponunt qui omnia
 sua opera omnemque scripturam manuum suarum
 Christo Domino convenire demonstrant. Tunc deinde
 orant pro populo, sed pro omni populo : orant enim
 pro eis, quos suo sanguine Christus redemit. Lege
 prophetas, et hoc eos pluribus in locis orare inve-
 nies. Quos enim redemit Christus, nisi eos, qui per
 fidem ad ejus gratiam revertuntur? Quod autem se-
 quitur : « Tu autem alienus eris ab innocentis
 cruore, qui fusus est, cum feceris quod præcepit
 Dominus, » Judæis quidem specialiter dicitur.
 Unde post Christi passionem quidam pœnitentia
 ducti ad apostolos venientes dixerunt : « Quid facie-
 mus, viri fratres; » quibus beatus Petrus ait :
 « pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque
 vestrum (*Act. ii, 38*). » Hoc est ergo quod Dominus
 præcipit. quod qui fecerit, innocens erit a sanguine
 Christi. « Si egressus fueris ad pugnam contra ini-
 micos tuos, et tradiderit eos Dominus Deus tuus in
 manu tua, captivosque duxeris, et videris in numero

» captivorum mulierem pulchram, et adamaveris
 » eam, voluerisque habere uxorem; introduces in
 » domum tuam, quæ radet cæsariem, et circumcidet
 » unguis, et deponet vestem, in qua capta est,
 » sedensque in domo tua, flebit patrem et matrem
 » suam uno mense, et postea intrabis ad eam, dor-
 » miesque cum illa, et erit uxor tua. » Hoc autem
 ad litteram non est intelligendum. Per hanc enim
 mulierem quidam expositores philosophorum doctri-
 nam intellexerunt; ego vero animum hominis esse
 puto, qui secundum suam naturam cunctis mulieribus
 pulchrior est. Qui autem contra inimicos ad
 pugnam exeunt, doctores Ecclesiæ sunt; hostes vero,
 quicumque nostræ religionis non sunt. Contra hos
 autem pugnare, est eorum eis errorem ostendere,
 et ad Christi fidem eos invitare. Et revera quidem se
 Apostolus Ephesi ad bestias pugnasse dicit. Vincuntur
 autem isti, et captivi ducuntur, quando derelicto
 errore ad fidem convertuntur. Tunc ergo Christi
 milites quicumque ibi animam pulchram conspiciunt,
 eam amant, et uxorem ducere concupiscunt (pulchra
 enim est omnis anima, quæ Christi fidem pollicetur).
 Hanc autem ducunt in domum suam, id est in Eccle-
 siam sibi commissam, quæ cæsariem quidem radit,
 et unguis circumcidit, quia quod inutile, et super-
 fluum habet, spernit, et abjicit. Quid enim tam
 superfluum est homini, ut vitia et peccata? Quibus
 nisi caruerit, salvari non poterit. Deponit insuper
 vestem, in qua capta est, veterem scilicet hominem
 exuens cum actibus suis. Quod autem ait: « Sedens-
 » que in domo sua flebit patrem, et matrem suam
 » uno mense; » hoc est intelligere, quia priusquam
 ad Ecclesiam venerit, priusquam baptismi sacra-
 menta suscipiat, flebit, et penitentiam agat, eo
 quod parentum suorum sit malitiam imitata. Pater
 enim ejus diabolus fuit, secundum quod quibusdam
 Dominus ait: « Vos ex patre diabolo estis (Joan.
 VIII, 44), » mater vero ejus gentilitas. Uno vero
 mense flere, est secundum tempus ab episcopo dis-
 positum penitentiam agere; quia mensis mensura
 dierumque numerus dicitur. Idem quoque est flere
 uno mense, quod est una dierum mensura et dispo-
 sitione. Postea vero ingreditur ad eam, jam baptiza-
 tam, et dormit cum illa, et fit uxor ejus, quia jam
 familiariter ei adhæret, Ecclesiæque sacramenta
 pandit, et verbi Dei semine imprægnans, bona opera,
 quasi filios, parere facit. Sequitur:

« Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam,
 » et alteram odiosam, genueritque ex eis liberos, et
 » fuerit filius odiosæ primogenitus, volueritque sub-
 » stantiam inter filios suos dividere, non poterit
 » filium dilectæ facere primogenitum, et præferre
 » filio odiosæ, sed filium odiosæ agnoscat primo-
 » genitum, dabitque ei de his, quæ habuerit cuncta
 » duplicia; iste est enim principium liberorum ejus,
 » et huic debentur primogenita. » Per hunc homi-
 nem episcoporum aliquem intelligere possumus, qui
 quamvis Ecclesiam regat, tamen quia in duas partes
 Ecclesia dividitur, in bonos scilicet et malos, duas

A uxores habere videtur. Ambæ istæ uxores de episco-
 po generant, quia utriusque filios ipse per baptismatis
 aquam regeneravit. Quasi enim de episcopo gene-
 rare, est secundum ejus doctrinam filium baptizare.
 Sed quis episcoporum eam uxorem, id est eam
 partem suæ plebis non diligat, quæ Deo fideliter
 servit, et a christiana religione non recedit? Quis
 vero eam odiosam non habeat, quæ luxuriæ et
 voluptatibus, perjuriis et homicidiis, furtis et adul-
 teriis, aliisque iniquitatibus dedita est? Verumtamen,
 sicut scriptum est, « Filius non portabit iniquitatem
 patris (Ezech. XVIII, 20); » si bonus filius ex matre
 tamen scelerata nascatur, non propter hoc perdet
 primogenita sua: similiter autem econtra, si ex
 optima matre filius iniquus oriat, non ideo primo-
 genitus erit. Solus ergo ille primogenitus, et sacer-
 dotalis dignitatis dignus judicetur, qui bonus est,
 cujuscunque sit filius, sive homicidæ, sive adulteri,
 sive pro alio crimine infamis. Dictum est enim:
 « Quia filius non portabit iniquitatem patris. » Quod
 autem servorum filii ad sacros ordines non admit-
 tuntur, ideo fit, quia non est Ecclesiæ Dei,
 aliena violenter rapere: si enim eorum Domini con-
 cesserint, nemo eos propter servitutem a sacris
 ordinibus repellit. Servitus enim non est peccatum;
 ipsi quoque mox ut ordinantur liberi fiunt. Quod
 enim Ecclesiæ, est, in nullius bonis est. Suscipiunt
 autem duplicia; quia secundum Apostolum, « du-
 plici honore presbyteri digni habentur (I Tim. v,
 47). »

« Si genuerit homo filium contumacem, et pro-
 » tertivum, qui non audiat patris, aut matris impe-
 » rium, et coercitus obedire contempserit, appre-
 » hendent eum, et ducent ad seniores civitatis, et
 » ad portas judicii, dicentque ad eos: Filius noster
 » iste protervus, et contumax est, monita nostra
 » audire contemnit, commensationibus vacat, et
 » luxuriæ atque conviviis, lapidibus eum obruet
 » populus civitatis, et morietur, et auferetis malum
 » de medio vestri, universus Israel audiens perti-
 » mescat. » In hoc capitulo nihil significari puto,
 nisi quia sacerdotes, et episcopi, qui omnium alio-
 rum spirituales patres et matres sunt, eos filios, qui
 eorum monitis et evangelicis institutis non obediunt,
 sed potius errores sequentes omni luxuriæ, omnique
 iniquitati se subjiciunt, excommunicare et æternæ
 mortis damnare debeant. Ille excommunicatur, qui a
 toto populo, ut jam sæpe diximus, lapidibus obruitur.
 Hoc autem non sine ordine fiat: ducatur prius ad
 seniores, et ad portam judicii, inducatur ad concilium,
 et quid sanctorum Patrum decreta de eo jubeant
 audiatur.

« Quando peccaverit homo, quod morte plecten-
 » dum est, et adjudicatus morti appensus fuerit in
 » patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno,
 » et nequaquam contaminabis terram tuam, quam
 » Dominus Deus tuus dederit tibi in possessionem. »
 Constat ergo secundum hæc verba, quia non omnis
 homo maledictus est, qui pendet in ligno, sed ille

rui peccatis suis juste iudicatus, et damnatus, ensus est; hic maledictus erat, etiamsi in ion suspenderetur. Cur ergo et cæteri pro iquitatibus juste damnati, quacunq̄ pœna iantur, non similiter a Deo maledicti dicuntur, quia primus homo tunc in ligno it, quando pomum vetitum ex arbore rapuit, ipse, et humanum genus morti est adjudi-

In hoc ergo quicumq̄ pendet et adhuc li peccato tenetur, maledictus est. Ideoque t ut hujus maledicti cadaver in ligno non eat, sed eadem die, qua suæ mortis peccatum erunt, in aqua baptismatis sepeliatur. Sed dum nobis est quare Apostolus hanc sententia d Christum referens, ait: « Christus nos t de maledicto legis; factus pro nobis male- quia scriptum est: Maledictus omnis, qui in ligno (*Galat. i, 13*); » sed maledictus a , qui pendet in ligno, præmisso tamen, si rit, quod morte plectendum est. Christus nihil peccavit, nihil ergo hoc ad eum. Sed o beate Paule, dixisti: « Maledictus omnis, det in ligno (*ibid.*), » et non dixisti male- Deo est omnis, qui pendet in ligno; cur didisti a Deo? imo, cur subripuisti, quod in ebas? Ideo utique, quia a maledicto populo tus est Christus: a Deo tamen non male- sed super omnia benedictus est. Unde et ta in ejus persona dicit: « Maledicent illi, et dices (*Psal. cviii, 18*). »

CAPUT XXII.

n videbis bovem fratris tui, aut ovem erran- et præteribis, sed reduces fratri tuo, etiam n est propinquus tuus, nec nosti eum; duces mum tuam, et erunt apud te, quandiu quærat ater tuus, et recipiat. Similiter autem de , et de vestimento, et de omni re fratris tui, perierat, si inveneris ea, non negligas quasi a. » Hoc autem specialiter episcopis et presby- cere videtur; ut non solum ovium suarum. etiam et aliorum, si eas errare conspexerint, habeant. Sæpe enim videmus sub specie nationis non tantum laicos, sed monachos et eros vagabundos errare, quorum episcopos, gnoscimus, et alios ignoramus. Hos autem, mus, prædicatione et admonitione ad fratres reducere debemus; aut si non possumus, u apud nos sunt, quasi nostrorum debemus, agere, ne nostra negligentia pereant.

videris asinum fratris tui, aut bovem ceci- in via, non despicias, sed sublevabis cum Sumus enim in via mandatorum Dei, in qua sta nequaquam fatigatus dicebat: « Viam torum tuorum cucurri (*Psal. cxviii, 32*). » noster Christus est, qui nos secum dicit: « Pater noster, qui es in caelis (*Matth.*

» Fratres enim sunt, qui unius patris filii Iujus asinus est stultus aliquis, piger, luxurio- jus bos est, quicumq̄ in ejus agro laborare

PATROL. CLXIV,

A consuevit. Tales ergo, si in hac via cecidisse vide- mus (multis enim modis cadunt peccatores), secun- dum quod possumus eos sublevare debemus: bonum enim habemus adiutorem qui etiam sine nobis asinum suum et bovem sublevare non est invalidus; adjuvemus ergo ut nos adjuvemur.

« Non induetur veste mulier virili, nec vir » tutetur veste feminea; abominabilis enim apud » Deum est qui facit hæc. » Non ut hæc littera sonare videtur, vestis mutatio, sed virtutis æmulatio abominabilem facit. Hypocrita enim se fingens, cum sit viribus, et voluptatibus femina, veste induitur virili; ~~205~~ similiter autem et vir sanctus, si eam mollitiem, quæ interius non est, exterius ostendit, femineo utitur vestimento. His autem Apostolus consentiens ait: « Providemus bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus (*II Cor. viii, 31*). »

« Si ambulans per viam in arbore, vel in terra » nidum avis inveneris, et matrem pulli vel ovis » desuper incubantem, non tenebis eam cum filiis » suis, sed abire patieris, captos tenens filios ut » bene sit tibi, et longo vivas tempore. » Si enim propter hoc bene mihi esse, et longo tempore vivere scirem, nidos avium qualicunq̄ labore per silvas investigarem. Sed errant Judæi, si per misericordiam, quam habent in avibus, sibi bene esse et longo tempore vivere sperant. Sit ergo hæc avis apostolus Paulus. Nam et ipse Dominus, se avem esse signifi-

C cans ad Jerusalem loquitur, dicens: « Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos, et noluisti (*Matth. xxiii, 37*). » Hæc autem avis et in arbore, et in terra ædificavit, quia in altis civitatibus, et in locis humilibus populum ad fidem collegit. Hæc et avis, et pullis desuper incubat, charitate, fide et prædicatione baptizatos et non baptizatos fovens et nutriens (adhuc enim quasi ova sunt, qui nondum baptizati sunt). Quicumq̄ ergo per viam ambulans, ad patriam et ad Deum tendis, tene pullos hujus avis, disce ab eis quod ipsi a matre didicerunt. Non teneas ipsam avem, permitte eam volare ut aliis in locis nidificet, et aliis civitatibus prædicet. Hoc enim apostoli faciebant, et in civitatibus, quæ fidem susceperant, episcopis ordinatis, mox ad alias convolabant.

D « Cum ædificaveris domum novam, facies murum » tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo » tua, et sis reus, labente aliquo et in præceps » ruente. » Novam enim domum ædificat, qui veterem hominem exuere, novum imitari, et in novitate vitæ ambulare, Ecclesiam sibi commissam admonet et docet. Ille murum per circuitum facit, quando fidem, spem et charitatem, patientiam et humilitatem totis viribus tenere et custodire suadet. Nisi enim hoc fecerit, et hoc in muro fabricando studiosus fuerit, ipse sanguinis effusi reus erit, alio in præceps ruente et Dei Ecclesiam suo sanguine maculante. Hoc est enim, quod per Ezechielem Dominus ait: « Nisi annuntiaveris iniquitatem suam, ipse quidem morietur,

sanguinem autem ejus de manu tua requiram (*Ezech. III, 18*). » De tecto quidem cadere, est de fidei sublimitate et animi puritate in criminalia quædam peccata corruiere. Semper ergo episcopus verbo Dei insistere et murum sanctæ prædicationis opponere jam cadentibus, et peccato appropinquantibus oportet.

« Ne seres vineam tuam altero semine, ne et » sementis, quam sevisisti, et quæ nascuntur ex » vinea, pariter sanctificantur. — « Vineam enim Dei » Sabaoth, ait propheta, domus Israel est (*Isai. v, 7*), » cujus semen est evangelica prædicationis; non ergo seminetur altero semine. Quod enim alterum est, bonum non est. Quomodo ergo simul cum his, quæ ex vinea nascuntur, sanctificari potest? Hæresis enim catholicæ doctrinæ fraudulentè interposita, quomodo pariter sanctificatur, et non sanctificatur: eis enim, qui eam non intelligunt, non sanctificatur; eis vero, qui eam intelligunt, sanctificatur, quoniam quasi sancta ab eis recipitur. Unde valde sanctis prædicatoribus cavendum est, qualiter hæreticorum et philosophorum exempla suis sermonibus interponant.

« Non arabis in bove simul, et asino. » In bove enim simul et in asino arare, est mundum et immundum, sapientem et stultum, justum et peccatorem in prædicatione pares facere, et simul mittere ad evangelizandum: non enim minus destruit alter, quam alter ædificet.

« Non indueris vestimento, quod ex lana linoque » contextum est. » Animæ namque vestimentum caro est, quæ si casta fuerit lino textitur, lana vero, si luxuriosa. Lino enim propter candorem et castitatem, lana vero, quia de carne oritur luxuriam significat, quæ de carnis petulantia nascitur. Qui ergo lino vestiri non potest, lana induatur, id est, qui non potest se continere, cui vult, nubat, tantum in Domino (*I Cor. 7, 9*): hoc enim Apostolus ait. Nemo autem lana simul induatur, et lino, ne vel fornicator castitatem simulet, vel castitatem simulans, fornicetur.

« Funiculos in fimbriis facies per quatuor angulos » pallii tui, quo operieris. » Hoc in libro Numeri exposuimus.

Sequitur autem de viro, qui diffamat uxorem suam. Dicit se non invenisse eam virginem: unde eam dimittere volens, a parentibus puella ducitur ad seniores urbis, et ad portam judicii, ibique eum accusant, quod filiam suam dimittere velit, simulque signa virginitatis illius ostendentes, coram senioribus vestimentum expandunt, quod apprehendentes, verberant eum, insuper et centum sicli argenti eum condemnant, quos ille dat patri puellæ, quia diffamavit virginem Israel, neque eam ulterius dimittere poterit. Quod si verum est, quod ei objecit, ejiciatur puella extra domum, et lapidibus obruatur. Hæc puella religio Christiana mihi esse videtur. Hanc autem uxorem ducit, quicumque casto ei amore jungitur. Cujus pater episcopus, cujus mater Ecclesia

est. Hæc autem jam a pluribus diffamata est, qui primum ejus castitatem cognoscentes, vehementissime eam dilexerunt. Hoc autem fit, quando aliquis in fide dubitans, contra veritatem et religionem, quam susceperat, loquitur. Talis ergo a parentibus puellæ ad seniores urbis et ad concilium universale ducatur, ubi non unus, sed plures seniores et episcopi inveniantur, ibique condemnentur, qui fidem in qua baptizatus est, et quam ab initio suscepit, injuste diffamavit, et dixerit esse violatam. Simulque parentes puellæ, id est illi, qui eam fidem et religionem ipsum docuerant, signa virginitatis et incorruptionis ostendentes, vestimentum expandant, et librum aperiant, in quo manifesta documenta Christianæ fidei continentur. Quæ postquam Ecclesiæ seniores cognoverint, nihilque in puella ejusque parentibus reprehensibile invenerint, verberent illum, diris linguæ verberibus eum redarguentes. Insuper et centum sicli argenti eum condemnent, per quos omnia utriusque Testamenti mandata intelligimus; centenarius autem numerus perfectus est, ideoque omnia significat, quia omnes in se numeros continet. Argentei autem isti sicli dicuntur, propter eloquii puritatem; quos bene patri puellæ homo iste dare præcipitur, quatenus eum, vel juramento, vel quolibet alio modo certissimum faciat, se deinde fideliter tenere et credere quæcunque utriusque Testamenti mandata præcipiunt. Quod postquam fecerit, jam ulterius uxorem suam dimittere non poterit. Quod si verum est, quod ei objecit, ejiciatur puella extra domum patris, et lapidibus obruatur; hoc est autem ac si diceret: Si illa fides, atque religio corrupta et violata inventa fuerit, ejiciatur de pectore episcopi, qui eam genuit et ab omnibus lapidibus obruta excommunicata intereat.

« Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque » morietur, id est adulter et adultera, et auferes » malum de medio Israel. » Mors autem carnis, animæ mortem significat, quam illi quidem patiuntur, qui tale nefas committunt.

« Si puellam virginem desponsaverit vir, et invenit eam aliquis in civitate, et concubuerit cum » illa, educentur uterque ad portam civitatis illius, » et lapidibus obruentur; puella, quia non clamavit, » cum esset in civitate; vir, quia humiliavit uxorem » proximi sui; et auferes malum de medio tui. » Quid enim per puellam virginem, nisi in fide catholica baptizatam? Quid vero per virum, qui eam desponsavit, nisi Christum intelligimus; unde et Apostolus ait: « Despondi enim vos uni viro, virginem castram exhibere Christo (*II Cor. xi, 2*). » Hæc autem puella in civitate corrumpitur, quando ab aliquo in Ecclesia hæretica pravitate seducitur. Uterque ducitur ad portam civitatis, id est ante præsentiam episcoporum, per quos quasi per portam cætera multitudo ingreditur, ibique lapidibus obruuntur, id est damnantur, et excommunicantur. Sæpe enim jam diximus, quid lapides isti significant. Et puella quidem merito excommunicatur, quia cum

1 civitate, clamare debuit, et ea, quæ sibi ab
20 dicebantur, viris catholicis debuit propa-
hæreticus vero, quia humiliavit et violavit
1 proximi sui, doctrinam nempe catholicam,
ipse integram profiteri debuerat, et ipse
1 proximus Christi dicitur, quia et si malus,
æ tamen filius est.

autem in agro reperit vir puellam quæ de-
sata est, et apprehendens concubuerit cum
ipse morietur solus, puella nihil patietur,
est rea mortis; quoniam sicut latro consurgit
ra fratrem suum, et occidit animam ejus, ita
vella perpressa est; sola erat in agro, clamavit,
illud adfuit qui liberaret eam. » Si enim per civi-
Ecclesia intelligitur, quicumque in Ecclesia
st, in agro est. Puella ergo desponsata, et per
Deo conjuncta, si forte ignoranter ad hæreti-
turbam venerit, ibique de fide aliquem male
antem audierit, et id ipsum interrogans, et
catholicum et verum sit intelligere volens,
nemo ibi nisi hæreticus sit, quamvis multum
t, nullus tamen adest qui ei veritatem respon-

Hoc igitur cum ad episcoporum judicium
it, talis anima innocens judicabitur, quæ non
vont, sed nescienter, furtim et per latrocinium
a est; hæreticus autem contumax moriatur,
æterna morte condemnetur.

si invenerit vir puellam virginem quæ non
et sponsum, et apprehendens concubuerit cum
et res ad judicium venerit, dabit, qui dormivit
1 ea patri puellæ centum siclos argenti, et ha-
it eam uxorem; quia humiliavit illam, non
erit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ. »
ur enim mihi, quod per hanc puellam, gram-
a, dialectica, rhetorica, et cæteræ artes liberales
licentur, quæ quidem, quantum ad se, virgines
incorruptæ. Dicitur autem hæc puella non
e sponsum, quia quamvis pluribus conjuncta
amen sic uniuscujusque propria fit, ut quæ in
est, in altero esse non possit. Unde dicitur
matica Aristarchi, eo quod illius propria fuerit.
rgo et tu cum aliquam artem discere incipis,
vis de altera generetur, eam tamen, quæ animo
conjungitur tua est, et alterius non est. Hoc
n facile intelligunt, qui dialecticam sponsam
suscipere meruerunt. Hæ enim puellæ Augusti-
Hieronymo, Ambrosio, Cypriano, cæterisque
ribus conjunctæ multos eis filios, multa scilicet
rum volumina pepererunt. Verumtamen illi, qui
onjunguntur, patri illarum centum siclos argenti
jubentur. Quis est enim pater illarum, nisi ille,
10 dicitur: « Omnis sapientia a Domino Deo est, et
cum eo fuit semper, et est ante ævum (Ecl.
1. » Huic autem centum siclos dare, est omnia,
in his, et in aliis Scripturis istarum magisterio,
positis continentur, fideliter, et sine errore ex-
re et intelligere: aliter enim sicli non erunt
ntei nisi ab omni corruptione fuerint alieni.
liter autem centum omnia significant, modo su-

perius diximus. Si ergo hæc res ad judicium venerit,
hoc est ad episcopos, qui ut sapientes, et bene pe-
riti Ecclesiæ filii, semper sapientiæ et lectioni ope-
ram dantes, cuncta fideliter intelligant et exponant,
tamque nobilium puellarum conjugia non abjiciant.

« Non accipiet homo uxorem patris sui, nec re-
velabit operimentum ejus. » De hoc enim Aposto-
lus Corinthios redarguens, ait: « Auditur inter vos
talis fornicatio, qualis nec inter gentes; ita ut
uxorem patris sui quis habeat (I Cor. v, 1). » Præ-
terea quia unaquæque fidelis anima uxor est Dei,
qui omnium pater est, qui aliquam animam in pec-
catum et errorem inducit patris uxorem corrup-
pere intelligi potest.

CAPUT XXIII.

« Non intrabit eunuchus attritis, vel amputatis
» testiculis, et abscisso veretro Ecclesiam Dei. »
Per hoc enim significatur, quod in cœlestem patriam
nullus intrabit, qui bonorum operum sterilis, spiri-
tualis generationis et fecunditatis instrumenta non
habuit.

« Non ingreditur manser, hoc est de scorto natus
» in Ecclesiam Domini, usque in decimam genera-
tionem. » Quid est enim usque ad decimam genera-
tionem, nisi ad ultimam generationem? Decima
enim generatio ultima est, quia et decimus numerus
ultimus est. Qui ergo de scorto, id est de hæreti-
corum adulterio natus est, nunquam sanctorum
Ecclesiæ sociabitur. « Ammonites, et Moabites etiam
» post decimam generationem non intrabunt in Ec-
clesiam Domini in æternum, quia noluerunt vobis
» occurrere cum pane, et aqua in via, quando
» egressi estis de Ægypto. » Quid per hos intelli-
gere debemus, nisi vitia et malignos spiritus, qui nos
fame et siti spiritualis cibi et potus necare cupien-
tes, quibuscumque modis possunt, adversum nos
bella concitant, omnique calliditate et fraudulentia
nos decipere conantur? Cum his ergo nunquam pa-
cem habeamus, nunquam eis bona quæramus, sed
semper eos delere, et a nobis repellere satagamus.
« Non abominaberis Idumæum, quia frater est, nec
» Ægyptium, quia advena fuisti in terra ejus. Qui
» nati fuerint ex ejus tertia generatione intrabunt
» in Ecclesiam Domini. » Idumæi de genere Esau
sunt, et terreni interpretantur. At vero Ægyptii
tenebræ dicuntur, per quos gentilis populus signifi-
catur; primum quidem terrenus et peccator, totus-
que niger tenebrosus. Ex his autem, qui tertia
et generatione nascuntur, id est tertia mersione in
baptismo regenerati intrant in Ecclesiam Dei. Potest
autem per tertiam generationem hoc ultimum tem-
pus intelligi; siquidem in tria tempora hæc sæcula
dividuntur; id est ante legem sub lege, et sub gra-
tia. Hac igitur ultima ætate, quæ tertia est, nulli
Ecclesia clauditur: Idumæis et Ægyptiis, terrenis et
peccatoribus, cunctisque gentibus aperitur. « Quando
» egressus fueris adversus hostes tuos in pugnam,
» custodies te ab omni re mala. » Hostes nostri

maligni spiritus sunt, a quibus facile superamur, nisi nos a vitiis custodiamur.

« Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus » sit somnio, egreditur extra castra, et non rever- » tetur, priusquam ad vesperam lavetur aqua; et » post solis occasum regredietur in castra. » Judæi nocturno somnio polluuntur, quia in tenebris legis præcepta somniantes, et quasi per somnium exponentes, semper sordidiores fiunt, ideoque extra castra egressi et a Deo separati, non prius ad Ecclesiæ castra revertantur, quam ad vesperam et solis occasum, id est ad sæculi consummationem venientes aqua baptismatis laventur et mundentur. « Convertentur ad vesperam (Psal. LVIII, 15), » ut ait Psalmista.

« Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris » ad requisita naturæ, gerens paxillum in balteo. » Cumque sederis, fodies per circuitum, et egesta » humo operies. quo relevatus es (Dominus enim Deus » tuus ambulat in medio castrorum, ut eruat te, et » tradat tibi inimicos tuos); et sint castra tua san- » cta. » Stercora et egestionis vitia sunt, et peccata. Hæc autem in castris fidelium fieri non licet. Quidquid igitur sordidum, quidquid fetidum, quidquid nefarium et vitiosum est a fidelium domibus et a sanctorum castris procul pellatur. Dominus enim ambulans, et habitans talium fetorem abhorrens commorari illic dedignabitur. Cætera vero, quæ hic dicuntur, magis ad narrationem, quam ad significationem pertinere videntur.

« Non trades servum domino suo, qui ad te con- » fugerit, habitabitque tecum in loco, qui ei placue- » rit, et in una urbium tuarum requiescet, ne con- » tristes eum. » — « Omnis qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. VIII, 34). » Hujus autem Dominus diabolus est. Si igitur talis servus penitentia ductus ad nos confugerit, non abiciamuseum, neque a nostra communione repellamus; sed habitet nobiscum, et in sanctorum cœtu conversetur; nemo eum contristet, nemo eum de peccatis turpiter deprehendat. Hoc enim agere quid aliud est, nisi eum iterum diabolo tradere, et in desperationem adducere?

« Non erit meretrix de filiabus Israel, neque » scortator de filiis Israel. » Hoc juxta **ROS** litte- ram in corpore, et secundum spiritualem intelligentiam in anima, omnes Christiani diligentissime observare debent. De animæ namque fornicatione adversum Israel dicitur: fornicatus est Israel per deos gentium. « Non offeres mercedem postribuli, » nec pretium, canis in domum Domini Dei tui; » quidquid illud est, quod voverint, quia abomina- » tio est utrumque apud Dominum Deum tuum. » His verbis sacerdotes Dei ea munera suscipere interdiciuntur, quæ injuste, et cum peccato acqui-

(300) Quidquid supra solutam auri quantitatem exigitur, nec ex soluto debitum exstinguitur, usura est. Idem habet S. Max. hom. 105, p. 349.

(301) Non enim ad dimissionem (quæ tolerabatur,

runtur; unde scriptum est: « Victimæ impiorum abominabiles Deo (Prov. XXI, 27); » itemque: « Qui offert sacrificium de rapina, quasi qui immolat filium in conspectu patris (Eccli. XXXIV, 24). »

« Non feneraberis fratri tuo ad usuram pecuniam, » nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. » Fratri autem tuo absque usura id, quod indiget, » commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus » tuus. » Hæc verba pietate et dilectione plena sunt, quibus admonemur, ut sine usura iis subveniamus, quos ut idem genus nostrum, et ejusdem religionis diligere debemus. Unde non minus in Novo, quam in Veteri Testamento feneratores damnantur. Non vacat tamen a mysterio, quod alieno populo, Judæis fenerare ad usuram licet. Nos enim ad usuram et legem, et prophetas ab eis accepimus: in usura enim non solum id quod datur, sed etiam id quod non datum est, per se laitur (300). Unde manifestum est, nos ad usuram legem et prophetas suscepisse, qui in eorum solutione præter litteram, spiritualem quoque intelligentiam solvimus. Sacra enim Scriptura et pecunia nobis est, et aurum, et argentum, et cibus, et potus, et frumentum, et vinum, et oleum, et similia.

« Ingressus vineam proximi tui, comede uvas, » quantum tibi placuerit, foras autem ne efferas » tecum. » Mirum, nisi per hoc intelligere volueris quod in Evangelio Dominus ait: « Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos (Matth. VII, 6); » ut quæ hic dicuntur uvæ, ibi vocentur margaritæ. Vineam igitur proximi nostri, vineam Christi Domini nostri, hæc est quam modo vindemiamus, cujusque uvas exponendo comedimus. Manifestum ergo est, majora sacramenta foras offerenda, et omnibus exponenda non esse. » Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas, » et manu tua conteres, falce autem non metes id- » ipsum. » Per segetem, et per vineam sacra Scriptura significatur. Ingressus igitur in hanc segetem amici mei, ingressus in hunc librum Domini mei, spicas frango, et cum labore sententias evello, quas manu animæ, hoc est intelligentia conterens, granum ab aristis, et spiritum a littera secerno; falce autem non meto, quia nec facile, nec cito multa exponendo transcurro. Judæi enim falce metunt, qui totum subito librum legentem, et colligentes, nihil intelligunt. Utinam et ipsi pauca legentes intelligere curarent.

CAPUT XXIV.

« Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et » non invenerit gratiam ante oculos ejus propter » aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, et » dabit in manu illius, et dimittet eam de domo » sua (301). Cumque egressa alterum maritum » duxerit, et ille quoque oderit, et dederit libellum

et non præcipiebatur sed ad libellum vis legis ferebatur. Id Pharisei non animadvertentes mandata sibi repudia somniarunt. Vid. Matth., c. XIX, et Mazoc. Spicil. in Deuter. cap. XXIV.

idii, et dimiserit eam de domo sua, vel certe, A que anima consistit. Tene ergo quod babes, proprium tibi sit quod accepisti, quia nihil tibi melius in hac vita dari potuit. « Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filiis Israel, et vendito eo, accipiet pretium, interficietur, et auferes malum de medio tui. » Hac et si ad litteram de plagiariis intelligatur, de malis etiam iudiciis intelligi potest, qui avaritia obcæcati, pretio iustitiam pervertunt, et innocentes homines damnant, et vendunt. In morte vero corporis pœna animæ significatur.

« Observa diligenter, ne incurras in plagam lepro præ; sed facies quæcunque docuerint te sacerdotis Levitici generis juxta id quod præcepi eis, et imple sollicite. Memento, quæso, quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ in via, cum egredere remini de Ægypto. » Non de corporis, sed animæ lepra ista dicuntur. Animæ namque lepra peccatum est; illa anima leprosa, quæ peccati maculis est vulnerata. Hanc lepram incurrunt, qui Dei sacerdotibus credere nolunt. Hac et Maria percussa est, quia contra Moysem locuta est. Hac et Judæi percutiuntur, quoniam de Christo male loquuntur.

Cætera vero, quæ hic sequuntur, quoniam honestate, misericordia et pietate plena sunt, ad litteram sufficit intelligere, neque aliam significationem videntur exquirere. « Memento quod et tu servieris in Ægypto, et eruerit te Dominus Deus tuus. Idcirco præcipio tibi, ut facias hanc rem. Quando messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris, ne revertaris, ut tollas eum; sed advenam, et pupillum, et viduam auferre patieris, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. » Ac si dicat: Ne despicias advenas et peregrinos, quia et tu advena fuisti in terra Ægypti. Sufficiebat autem Judæis omnia hæc ad litteram observasse, quamvis essent alterius rei significativa. Hæc enim quoniam hic narrantur, quamvis tunc temporis eis ad iustitiam contingebant, modo tamen eis mortem ministrant. Unde Apostolus ait: « Littera occidit, spiritus autem vivificat (II Cor. iii, 6). » Quid enim per hunc agrum, quem Judæi metunt, in quo et obliviosi manipulos relinquunt, nisi hunc librum legis intelligimus? Hunc quotidie metunt, et colligunt, multoque plura post se per oblivionem relinquunt, quam apertis oculis ante se congregant, atque intelligentiam spiritualem advenis, pupillis et viduis relinquunt. Si enim consideremus quanta in paucis verbis sint sacramenta, valde obliviosos, stultos et metendi nescios hos messores invenerimus, qui quæque meliora relinquentes, paleis se onerant, et vacuis aristis. Quantum autem ad spiritualem intelligentiam, non præcipiendo eis dicitur ad tollendos manipulos non revertantur, sed prophetizando, quia sic futurum esse sciebat. Sic enim dicitur: « Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava (Isa. vi, 10). » Illi enim ad tollendos manipulos revertuntur, qui sacras Scri-

Ita etiam S. Maximus hom. I de Adventu Domini.

idii, et dimiserit eam de domo sua, vel certe, A que anima consistit. Tene ergo quod babes, proprium tibi sit quod accepisti, quia nihil tibi melius in hac vita dari potuit. « Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filiis Israel, et vendito eo, accipiet pretium, interficietur, et auferes malum de medio tui. » Hac et si ad litteram de plagiariis intelligatur, de malis etiam iudiciis intelligi potest, qui avaritia obcæcati, pretio iustitiam pervertunt, et innocentes homines damnant, et vendunt. In morte vero corporis pœna animæ significatur.

« Observa diligenter, ne incurras in plagam lepro præ; sed facies quæcunque docuerint te sacerdotis Levitici generis juxta id quod præcepi eis, et imple sollicite. Memento, quæso, quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ in via, cum egredere remini de Ægypto. » Non de corporis, sed animæ lepra ista dicuntur. Animæ namque lepra peccatum est; illa anima leprosa, quæ peccati maculis est vulnerata. Hanc lepram incurrunt, qui Dei sacerdotibus credere nolunt. Hac et Maria percussa est, quia contra Moysem locuta est. Hac et Judæi percutiuntur, quoniam de Christo male loquuntur.

Cætera vero, quæ hic sequuntur, quoniam honestate, misericordia et pietate plena sunt, ad litteram sufficit intelligere, neque aliam significationem videntur exquirere. « Memento quod et tu servieris in Ægypto, et eruerit te Dominus Deus tuus. Idcirco præcipio tibi, ut facias hanc rem. Quando messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris, ne revertaris, ut tollas eum; sed advenam, et pupillum, et viduam auferre patieris, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. » Ac si dicat: Ne despicias advenas et peregrinos, quia et tu advena fuisti in terra Ægypti. Sufficiebat autem Judæis omnia hæc ad litteram observasse, quamvis essent alterius rei significativa. Hæc enim quoniam hic narrantur, quamvis tunc temporis eis ad iustitiam contingebant, modo tamen eis mortem ministrant. Unde Apostolus ait: « Littera occidit, spiritus autem vivificat (II Cor. iii, 6). » Quid enim per hunc agrum, quem Judæi metunt, in quo et obliviosi manipulos relinquunt, nisi hunc librum legis intelligimus? Hunc quotidie metunt, et colligunt, multoque plura post se per oblivionem relinquunt, quam apertis oculis ante se congregant, atque intelligentiam spiritualem advenis, pupillis et viduis relinquunt. Si enim consideremus quanta in paucis verbis sint sacramenta, valde obliviosos, stultos et metendi nescios hos messores invenerimus, qui quæque meliora relinquentes, paleis se onerant, et vacuis aristis. Quantum autem ad spiritualem intelligentiam, non præcipiendo eis dicitur ad tollendos manipulos non revertantur, sed prophetizando, quia sic futurum esse sciebat. Sic enim dicitur: « Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava (Isa. vi, 10). » Illi enim ad tollendos manipulos revertuntur, qui sacras Scri-

Ita etiam S. Maximus hom. I de Adventu Domini.

pturas legentes, iterum, atque iterum eadem repetunt, quia, ut quidam ait: Verba decies repetita placebunt. Unde etiam animalia, quæ non ruminant, immunda esse dicuntur. Quid est enim ruminare, nisi eundem cibum sæpius volvere? Advena autem, pupillus, et vidua Ecclesia gentium est, quæ de longe et ex omnibus mundi partibus ad Christum et ad fidem venit. Hæc est enim regina Austri, « quæ venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis (Luc. xi, 31). » De qua vidua et Psalmista loquitur: « Viduam ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo panibus (Psal. cxxxi, 15). »

« Si fruges collegeris olivarum, quidquid remaneret in arboribus, non reverteris ut colligas: sed relinques advenæ, pupillo ac viduæ. Si vindemiaveris vineam tuam, non colliges remanentes ramos, sed cedent in usus advenæ pupilli et viduæ. » Idipsum per olivam, et vineam intelligitur, quod modo per agrum significari diximus. Divina enim Scriptura et frumentum nobis, et oleum ministrat et vinum. In quibusdam enim locis quasi panis difficile editur: in quibusdam, ut vinum facile sorbetur; ubique autem quasi medicamentum et oleum animæ medetur.

310 CAPUT XXV.

« Si fuerit causa inter aliquos, et interpellaverint judices, quem justum esse perspexerint, illi justitiæ palmam dabunt: quem impium, condemnabunt impietatis. Si autem eum, qui peccaverit, dignum viderint plagis, prosternent, et coram se facient verberari. Pro menstra peccati erit et plagarum modus (303). » In hoc judicio justitia comprobatur, si illis, justitiam habent, justitiæ palmam tribuant, injustos autem dissimili retributione afficiant. Merito autem in quadragenario plagarum numero correctionis modus constituitur, quoniam illa disciplina perfecta et integra est, quæ utriusque Testamenti auctoritate munitur. Quia enim quadragenarius numerus ex quater decies constat, utrumque significat Testamentum: quatuor enim decem, vel decies quatuor, quadraginta fiunt. Cur autem in decem Vetus, et in quatuor Novum Testamentum significetur, manifestum est. Hanc autem disciplinam se Apostolus sustinuisse significat, dicens: « A Judæis quinquies quadragenas una minus accipere (II Cor. xi, 24). » Una ei adimebatur, ne feda laceratus abiret. Et rectius eis videbatur, ut unam subtraherent, ne numerum a lege constitutum excederent. « Non ligabis os bovi trituranti in area fruges tuas (304). » De hoc Apostolus dicit: « Nunquid de bobus cura est Deo? (I Cor. ix, 9). » Significans hoc ad litteram non debere intelligi. Isti enim boves apostoli sunt, et doctores, qui in area Ecclesiæ sanctarum Scripturarum frumenta terentes, triticum a paleis, et spiritualem intelligentiam

separant a litteris. His autem os ligari non debet, quia dignus est operarius mercede sua. Unde idem Apostolus ait: « Si nos vobis spiritualia seminavimus, non magnum est, si carnalia vestra metamus (II Cor. ix, 11). » Decet enim ut carnali cibo eum reficias, qui te spiritualibus deliciis pavit.

« Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis mortuus fuerit absque liberis, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui, et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus ex Israel. » Isti sunt illi fratres, de quibus dicitur: « Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum (Psal. cxxxii, 1). » Isti enim, et si non corpore, mente tamen et spiritu, omnes simul habitant. Ex his autem unusquisque absque liberis moritur, quando aliquis episcopus ex hac vita transiens, nullum ex suis subjectis in Ecclesia sua talem relinquit, qui ejus cathedra dignus habeatur. Quæritur ergo ex alia ecclesia, cui uxor defuncti jungatur. Et ipse quidem defuncti frater erit, non natura, sed officio. Et ut ejusdem bonitatis sit, et humanitatis, ejusdem fidei, et charitatis, et quasi frater fratri consimilis. Iste autem suscitabit semen fratris sui, ut quos in peccatis mortuos, vel malo somno gravatos invenerit, ad bonum opus evangelizare faciat; et primogenitum nomine illius appellabit. Primogenitum quidem, non quod primus genitus sit, sed qui merito sanctitatis inter omnes ejus genitos primus, et maximus habeatur. Et iste quidem vocabitur episcopus; hoc est enim nomen defuncti, ut non deleatur nomen ejus ex Israel, ut nunquam Ecclesia episcopo careat, et nunquam hoc nomen in ea deficiat. Si autem noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis, et interpellabit majores natu, dicetque: « Non vult frater viri mei suscitare semen fratris sui in Israel, nec me in conjugem accipere, statimque accersiri eum facient, et introterrogabunt. Si responderit: Nolo eam uxorem accipere accedet ad eum coram senioribus, et tollet calceamentum de pede ejus, spuetque in faciem illius, et dicit: Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel domus discalceati. » Quare ante portam civitatis judicium quæritur, nisi quia ibi judices sedent? Dominus de se ipso loquitur, dicens: « Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur (Joan. x, 9). » Et ante hanc portam sedent episcopi, ut ejus lumine illustrati, nusquam deviant a veritate recedentes. Ad hos omnes causas deferri, eorumque judicio definiri opus est. His ergo presentibus accedit ad fratrem viri sui, et quia eam in conjugium accipere noluit, tollet calceamentum de pede ejus. Quid est calceamentum de pede tollere,

(303) Cod. S. Crucis Minor. in Laurent. addit: Ita tamen ut quadragenarium numerum non excedat, ne feda laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus.

(304) Mazochius ex Æliano lib. xiv var. Hist.

refert antiquos consuevisse bovino stercore bobus ora inungere, ne quid ex frugibus delibarent spicil. ad cap. xxv Deuter.

angelizandi licentiam auferre? Unde ait Apostolus: « Calceati pedes in præparatione Evangelii Ephes. vi, 18. » Sicut insuper in faciem ejus, aliam et manifeste eum contemptibilem, et honoris indignum esse ostendit. Hoc autem de verissime intelligi potest, qui majores ambien- noribus Ecclesiis præfici contemnunt; quos timarum salutem, sed honoris gloriam quæ- rere non est dubium. Justum autem esset, ut semel calceati, et expulsi potius, quam talis in illi digni judicarentur. Hoc est enim, quod ait: « Calceabitur nomen ejus in Israel domus discal- ceata. » Quis enim calceare eum audeat, quis cal- ficium illi tribuat, qui ipsa nominis appella- tione excalceatum esse demonstrat?

habuerint inter se jurgium duo viri, et unus cum alterum rixari cœperit, volensque alterius eruere virum suum de manu for- sis, miserique manum, et apprehenderit ve- ra ejus, abscindes manum illius, nec flecteris in eam ulla misericordia. » Viri isti, qui inter- videntur, episcopi sunt, qui pro rebus ecclesia- ricis inter se contendunt. Horum autem hor- rorior est, cujus causa pro sua justitia majores abere videtur. Uxor vero alterius non solum in Ecclesia, verum etiam aliquis de plebe il- lligi potest. Hic autem volens eruere episco- um de manu fortioris, mittit manum, et ap- dit verenda ejus, si illum, cui rationibus re non valet, conviciis lacessit, et aliquid ei, rubescere debeat, in faciem apponit. Super- rem nulla misericordia habenda est, sed ma- a procacissima statim est abscindenda, et illa in frenis fortiter cohibenda. Quod autem ia manum habeat, Scriptura testatur: « Mors, in manu linguæ (Prov. xix, 21). » (303) Hæc mihi nuper accidisse memini; qui dum pro- i Sipontina cum Beneventano episcopo litiga- ox archidiaconus ejus per verenda me arri- natus, injuste me diffamare cœpit; sed ejus superba manus confestim abscissa est; et reprehensus veniam satisfaciens petiit, et vit.

habebis in sacculo diversa pondera, majus, D nus, nec erit in domo tua modius major, et r. Pondus habebis justum et verum, et mo- æqualis, et verus erit tibi, ut multo tempore super terram, quam Dominus Deus tuus de- tibi. Abominabitur enim Dominus eum, qui hæc, et adversatur omnem injustitiam. » Si æculi negotiatores hæc secundum litteram in- vident et custodirent, non tantum lucrarentur accipiendo, quantum lucrarentur custodiendo. rem non habeamus diversa pondera in sac- toris nostri, sed sint æqua omnia et justa. ne ordine, nihil sine libra et vera mensura s. Et quia: « Non est personarum acceptio

Memorat S. Bruno litem quam pro tuenda Sipontina Ecclesia movit contra episcopum Beneven- tum dictum est in ejus Vita.

A apud Deum (Rom. ii, 11), » nos quoque in judicio personam non accipiamus.

Sequitur autem de eo quod Moyses præcepit filiis Israel, ut postquam in terra promissionis quiete habitarent, delerent totum Amalec de sub cœlo, quoniam occurrit eis in via, et extremos agminis ejus interfecit, quando exercitus erat fame et la- bore confectus. Quid enim per Amalec, qui po- pulus brutus, sive populus lingens interpretatur, nisi hæreticos intelligimus? Qui et quasi bruta animalia Deum non timent et eos, quos possunt, lingendo et adulando decipiunt. Et isti quidem populo Dei ad supernam patriam festinanti in via occurrunt: isti ejus iter impedire nituntur: isti, quia primos et for- tiores non valent, extremos quosque et imperfectio- res decipiunt et occidunt. Sed notandum nobis est quod tunc maxime hæreticorum persuasio vires habet, quando populus fame et labore consumitur. Fame utique audiendi verbi Dei: qui enim hoc cibo sunt refecti, hæreticorum non timent insidias. Illi quoque facile ab eis vincuntur, quos in via manda- torum Dei jam labore fatigatos currere tædet. Hunc ergo populum delevit Ecclesia, et post tyrannorum bella, cum jam videretur esse quæta, superavit.

CAPUT XXVII.

Præcepit autem Moyses, ut postquam populus transierit Jordanem, erigat ingentes lapides, quos postquam calce levigaverint, scribant in eis lucide et aperte omnia verba legis hujus, ut possit intrare terram lacte et melle manentem. Faciat quoque altare super montem Nabal de lapidibus, quos fer- rum non tetigit, et de saxis informibus et impolitiss. et offerat super eo holocaustum Domino Deo suo. De his lapidibus scriptum est: « Lapidibus sancti eleva- buntur super terram (Zach. ix, 16). » Hos ergo la- pides illi erigunt, qui jam per Jordanem transierunt. Jordanem enim Josue, Jordanem aperuit Jesus. Ipse nos docuit, quid Jordanis aqua significet, quoniam ibi baptizatus discipulis suis præcepit, dicens: « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Pa- tris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 9). » Illi ergo sunt, qui erigunt ingentes lapides: isti sunt, qui ubique terrarum ædificant Ecclesias: isti totius mundi reges, et principes ad fidem convertunt. Isti quidem hos lapides levigantes, isti eos et chari- tatis glutino solidantes scribunt in eis dilucide et aperte, non autem in nube et caligine, omnia verba quæ in hoc libro novæ legis continentur. Hæc enim, ut Apostolus ait, « Non atramento, sed spiritu Dei in cordibus nostris scripta sunt (II Cor. iii, 3). » Scripta sunt quoque verba in corde Judæorum, sed neque lucide, neque aperte, ideoque de eis dicitur: « Cæcitas ex parte contigit in Israel (Rom. xi, 15). » Quod autem ait, « ut possit intrare in terram lacte et melle manentem, » ex hoc significare videtur, quod nemo terram viventium intrabit, qui prius per baptismum non transierit, et novæ legis fidem

atque doctrinam non susceperit. Sed quid per altare A significatur, quod de lapidibus impolitis et saxis informibus supra montem Nabal construitur? Ecclesia utique, in qua omnia sacrificia Christianæ religionis quotidie fiunt. ❶❷❸ Fit autem hoc altare super montem Nabal, quoniam sancta Ecclesia in gentili populo maxima ex parte constituta est. Nabal enim *vetus vorago* interpretatur. Vetus autem vorago in hoc populo erat, quoniam ibi, ab antiquis temporibus, major inferni perditionisque porta patebat. Constituitur autem hoc altare ex lapidibus et saxis informibus, quæ ferrum non tetigit, quoniam et sancta Ecclesia præter justos ex impiis etiam, et peccatoribus, et insensatis, constituta est. Qui autem lapides colabant, et duri, increduli, infructuosique Dei formam, et pulchritudinem, ad cujus imaginem facti fuerant, non habebant, non immerito ideo lapides vocantur. Hos autem ferrum non tetigit, quoniam nondum sanctæ prædicationis ferramentis dolati, et formati erant. Nondum enim ad eos dolandos venerat ille, qui ait: « Ut sapiens architectus fundamentum posui (*I Cor. III, 10*). » Super hoc autem altare holocaustum Domino offertur, et victima pacifica immolatur, quia multis modis ei in sancta Ecclesia sacrificatur. Non est autem necessarium nos hic aliud de sacrificiis dicere, de quibus in superioribus libris multa locuti sumus. Quod autem ait: « Come- » desque ibi, et epulaberis coram Domino Deo tuo, » non de carnali, sed de spirituali cibo intelligi debet. Hic enim cibus in Ecclesia sumitur, hic cibus coram C Deo comeditur: « Non enim in solo pane vivit homo, sed de omni verbo, quod procedit de ore Dei (*Matth. IV, 4*). » Verbum ergo Dei cibus, hoc autem cibo nutritur, et pinguescit anima. Quæ vero sequuntur, ideo non exponimus, quia facilia sunt, et maxima ex parte secundum litteram intelliguntur. His igitur prætermis ad canticum accedamus.

CAPUT XXXII.

« Audite, cœli, quæ loquor, audiat terra verba » oris mei. » Quantum ad litteram, cœli et terra audire non possunt, quia insensibiles sunt, et aures, quæ audiant, non habent. ❶❷❸ Allegorice autem per cœlos justus, per terram peccatores designantur. Magna ergo dicturus est, qui bonos et malos, et angelos atque homines, justos et peccatores ad audiendum invitat. Et merito quidem cœli dicuntur, quorum conversatio in cœlis est (*Philipp. III, 20*). Merito etiam terra vocantur, quia de terra facti, sola terrena et transitoria diligunt. (306) « Concresecat pluvie instar » doctrina mea: fluat ut ros eloquium meum. » Pluvia enim et rore fecundatur terra, quibus parturiens germinans et germinans conservatur. Talem igitur doctrinam suam fieri optat, qua campus animæ madafactus in honorum operum fructus prorumpat. « Quasi imber super terram, et quasi stillæ super » gramina, quia nomen Domini invocabo. » Talis, inquit, sit doctrina mea, et sic mentes, quas irrigat, vivificet, nutriat et fecundet, sicut imber, et plu-

viarum stillæ super herbam, et germina, crescere ea faciat. Hoc autem ideo, « quia nomen Domini invo- » cabo; » cujus invocatione sanctificantur et gubernantur omnia. « Date magnificentiam Deo nostro, » Dei perfecta sunt opera, et omnes viæ ejus judi- » cia. » Date, inquit, o cœli et terra, magnificentiam Deo nostro, id est, magnificate. Dominum enim magnificare, est Dei magnificentiam prædicare. Neque aliter magnificatur, qui neque crescere, neque minui potest. « Dei perfecta sunt opera. » Nihil imperfectum fecit Deus; multa tamen imperfecta videmus, quæ Dei opera esse non dubitamus. De prima igitur creatione hoc intelligatur, in qua nihil fuit diminutum: nihil aliqua parte vitiatum. Magnificemus ergo illum, qui omnium primordia perfecta creavit. « Et omnes viæ ejus judicia. » Via ejus est fides. Hac enim venit ad eum, sed hac judicat infidelem. Hæc ergo judicium est. Similiter autem et patientia judicantur impatientes, justitia injusti, et impietate impii, sic et in aliis. Omnes ergo viæ ejus judicia. « Deus » fidelis, et absque ulla iniquitate, justus et rectus. » Unde manifestum est, quia viæ ejus non solum judicia sunt, verum etiam justa judicia. Lætentur ergo boni, timeant et mali. Sed quæ timeant? Quia « pec- » caverunt ei. » Boni vero lætentur, quia « filii ejus » sunt, « et in sordibus non » sunt. Si enim adhuc in sordibus essent, ejus filii non essent. Nunc autem ad posteriora mentem dirigens, et Judæos idola colentes, et contra Christum insurgentes, in spiritu contem- C templatus, exclamat, dicens: « Generatio prava, » atque perversa, hæccine reddis Domino, popule » stulte, et insipiens? » Hoc, inquit, de te ipso promeruit, quia hæc tanta bona, quæ in sequentibus enumerantur, tibi largitus est? « Nunquid non ipse, » est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit » te? » Ipse, inquit, quem tu derelinquis, quem in diis alienis provocas, et ad iracundiam concitas, ipse, non alius, est pater tuus, qui te ab initio possedit, et fecit, et creavit. Hoc autem nescis, fac quod sequitur, et verum hoc esse probabis. « Memento dierum » antiquorum, cogita generationes singulas: inter- » roga patrem tuum, et annuntiabit tibi majores » tuos, et dicent tibi. » Quid dicent tibi? Hoc videlicet: Iste, quem tu insipiens relinquis et despicias, pater tuus est, et possessor, et creator. Hoc enim majores tui testantur. Hoc Isaias, Jeremias, et cæteri prophetæ confitentur. Et ipse quidem, cum omnium Dominus esset, cum omnes gentes in potestate habuisset, te solum tamen in partem elegit; ❶❷❸ te solum suæ hæreditatis funiculum esse voluit. Hoc est enim quod dicit: « Quando dividebat Altissimus » gentes, quando separabat filios Adam, constituit » numerum populorum juxta numerum filiorum » Israel. Pars autem Domini populus ejus; Jacob » funiculus hæreditatis ejus. » Vide igitur, quantum eum diligere, et quam fidelis esse debeas, qui ex omnibus mundi nationibus te solum in hæreditatem suscepit. Hæc autem divisio gentium, et hæc sepa-

filiorum Adam, illa esse videtur, quæ in turris A
 ratione facta est, sive potius, quæ in ejus dispo-
 erant ante sæcula. Tunc enim constituit Domi-
 erminos populorum, juxta numerum filiorum
 . Quoniam tot mundi partes fore constituit,
 et filios Israel præcivit. Duodecim enim sunt
 li partes, totidem venti inde spirantes. Cum
 quatuor sint venti principales, unusquisque
 a duos collimitaneos habeat, unum videlicet a
 is, et alterum a sinistris, duodecim esse non
 im est. Si autem per filios Israel apostolos si-
 emus, hoc sic erit intelligendum, quia quod
 n prædicatione mundum in duodecim partes
 runt, sic esse futurum prius a Domino consti-
 a fuerat. Alia vero translatio sic habet: « Con-
 t terminos gentium, secundum numerum an-
 um Dei; » ut tot ex electis cælos ascendere
 igamus, quot malis in ruentibus ibi remanse-
 « Invenit eum in terra deserta, in loco horro-
 et vastæ solitudinis. » Quid est enim « inve-
 eum, » nisi cognovit, atque probavit? Tunc ali-
 ex toto invenimus, quando eum, qualis sit,
 feste cognoscimus. Et quia in adversis homo
 oscitur, merito eum in deserto invenisse Domi-
 licitur. Quamvis enim Dominus huic populo
 ma bona præstiterit, multoties tamen, sicut
 rius legitur, eum tentavit, et ad iracundiam pro-
 it. Ipse autem econtra semper ei miserebitur.
 subditur: « Circumduxit eum, et docuit, et
 todivit quasi pupillam oculi sui. » Hoc est,
 superius dicitur. Sufficit vobis circumire montem
 1. « Et circumimus, » inquit Moyses, « montem
 longo tempore. » Per quadraginta namque
 s circumduxit eos Dominus per desertum, donec
 mnes introirent, qui prius a viginti annis, et
 numerati fuerunt. Semper autem docuit, quæ
 habere debuissent, et quasi pupillam oculi
 custodivit. Qua in re, maxima perfectaque
 dia significatur. Usitata namque locutio est, ut
 quos multum diligimus, quasi oculos nostros di-
 e dicamus. « Sicut aquila provocans ad volan-
 m pullos suos, et super eos volitans, expandit
 s suas, et assumpsit eum, et portavit in hume-
 suis. » Sic, inquit, Dominus semper filios
 l custodivit, et docuit ad justitiam, et ad bonum
 provocavit, ac super eos in columna nubis et
 volitavit, sicut aquila super pullos suos facere
 revit. Metaphorice loquitur, ut per hoc ei atten-
 na cura in illum populum fuisse demonstratur.
 minus solus dux ejus fuit, et non erat cum eo
 is alienus. » Stulte igitur loquebantur filii
 l, quando vitulum aureum adorantes dicebant:
 unt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra
 pti. « Constituit eum super excelsam terram, ut
 nederet fructus agrorum. » Jam nunc de futu-
 quasi de præteritis loquitur. Vocat autem terram
 issionis terram excelsam, sive quia montuosa
 sive quia aliis terris fecunditate excellentior et
 ior est; sive etiam quia terram viventium si-

gnificat. Ibi autem potius comedebat fructus agro-
 rum; quibus fructibus et corpus et anima replebatur.
 Agri enim sunt isti libri, quorum fructum nunc expo-
 nendo comedimus. Hunc autem qui bene comedit
 super excelsam terram constitutus est. « Ut sugeret
 » mel de petra, oleumque de saxo durissimo. » Hoc
 videtur exponere Psalmista, ubi ait: « Dedit eis re-
 giones gentium, et labores populorum possederunt..
 Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus
 exquirant (Psal. civ, 44, 45). » Hoc est enim: « Con-
 stituit eum super excelsam terram; » quod est,
 » dedit eis regiones gentium. » Et hoc est: « come-
 dere fructus agrorum, » et « sugere mel de petra,
 oleumque de saxo durissimo, » quod est, « custo-
 dire justificationes ejus, et legem ejus exquirere. »
 Qui enim sacras Scripturas bene vult meditari, ab
 omni perturbatione oportet eum esse quietum.
 Ideoque filii Israel super excelsam terram consti-
 tuti, ut, neminem timentes, quiete viverent et popu-
 lorum labores possiderent, quatenus, omni cura se-
 mota, Dei justificationes et legem ejus exquirant.
 Quid enim aliud per petram, et saxum durissimum,
 nisi hanc legem intelligamus, quæ in tabulis lapi-
 deis scripta fuerit? De hac tamen petra, et de hoc
 saxo durissimo exsugimus, cujus dulcedine anima
 satiatur. Divina namque Scriptura et cibus nobis
 est, et medicamentum. « Butyrum de armento, et
 » lac de ovibus, cum adipe agnorum, et arietum
 » filiorum Basan. Et hircos cum medulla tritici, et
 » sanguinem uvæ hiberent meracissimum. » Hæc
 secundum litteram vera sunt. Percusserunt filii
 Israel Og regem Basan, et non solum armenta ejus,
 oves, et agnos, et arietes, verum etiam omnem ter-
 ram ejus possederunt. Possumus autem spiritualiter
 per armenta, et oves, et agnos, et arietes omnem
 patriarcharum et prophetarum multitudinem intel-
 ligere; qui, quoniam de spiritualibus parentibus
 nati sunt, non immerito filii Basan dicuntur. Basan
 enim *pinguedo* interpretatur. Dicuntur autem ar-
 menta propter multitudinem, oves propter
 simplicitatem, propter innocentiam agni et propter
 ducatum arietes. De his autem et butyrum, et lac, et
 adipem sumimus, quoniam eorum verbis et exemplis
 reficimur. Talis enim cibus dulcis est, et suavis. Sed
 quid per hircos, qui in omni sacrificio pro peccatis
 immolantur, nisi Christus intelligitur, pro peccatis
 nostris immolatus, sicut Apostolus ait: « De peccato
 damnavit peccatum in carne (Rom. viii, 3). » Judæi
 ergo immolando, quodammodo Christum manduca-
 bant in hircis, quem nos modo comedimus in me-
 dulla tritici. Bene igitur utrumque posuit, ut et
 nostrum, et illorum sacrificium demonstraret. Quod
 vero per sanguinem uvæ meracissimum, Christi
 sanguis significetur, ex eo maxime intelligi potest,
 quod eum non vinum, sed sanguinem vocat. Jam
 tunc ergo ille populus Christi carnem, et sanguinem
 in figura comedebant: quem nos modo in veritate
 comedimus. Ita unde ille populus circa se tantam
 Dei largitatem, et benignitatem sentiens, melior, et

Deo fidelior suo esse debuerat, inde in superbiam A elatus, iniquior factus est; unde et subditur. « In-
 « crassatus est dilectus, et recalcitavit, incrassa-
 » tus, impinguatus, dilatatus. » O mala pinguedo,
 quæ contra Deum recalcitare facit. « Prodiit quasi
 ex adipe iniquitas eorum (Psal. LXXI, 7). » Ipsa enim
 verborum inculcatio nimiam illorum, et superabun-
 dantem iniquitatem ostendit. « Dereliquit Deum
 » factorem suum, et recessit a Deo salutari suo.
 » Provocaverunt eum in diis alienis, et in abomina-
 » tionibus ad iracundiam concitaverunt. » Hoc autem
 exponit. « Immolaverunt dæmoniis, et non Deo; diis
 « quos ignorabant. Novi recentesque venerunt, quos
 « non coluerunt patres eorum. » Plana sunt hæc,
 quæ quidem illum populum idololatriæ deditum B
 fuisse significant, qui et unum Deum factorem suum
 dereliquit, et novos deos coluit, quos ejus parentes
 non coluerunt. « Deum, qui te genuit, dereliquisti,
 » et oblitus es Domini creatoris tui (Isa. LI, 13.) » Hoc
 vidit Dominus, et ad iracundiam provocatus, concita-
 tus est, quia provocaverunt eum filii sui et filiæ.
 Huic autem simile in psalmis dicitur: « Si inimicus
 meus maledixisset mihi, sustinuissem utique
 (Psal. XIV, 13). » Quanto enim nobis aliquis fami-
 liarior est, tanto magis si in aliquo offendat, dole-
 mus. Et ait: « Abscondam faciem meam ab eis, et
 » considerabo novissima eorum. » Quod servis suis
 Dominus faciem suam abscondit atque ab eis videri
 non patitur, iræ et indignationis indicium est.
 Ideoque David Dominum rogat, dicens: « Ostende C
 nobis faciem tuam, et salvi erimus (Psal. LXXIX, 4). »
 Considerat autem novissima eorum, quia quanto
 tempore in malis persistunt, et quando ad bonum
 convertuntur, quæ pœna eos in futurum exspectet,
 intelligit.

« Generatio enim perversa est, et infideles filii.
 » Ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus,
 » et irritaverunt in vanitatibus suis. Et ego provo-
 » cabo eos, in eo qui non est populus, et in gente
 » stulta irritabo eos. » Hoc autem tale est ac si
 diceret: Ipsi me provocaverunt, irritaverunt, et
 spreverunt. Et ego illos provocabo, et irritabo, et
 spernam. Ipsi adoraverunt pro Deo illum, qui non
 est Deus, et provocabo eos, recipiamque pro ipsis D
 eum, qui non est populus, ut vel sic dolore tabescat,
 dum locum suum alios tenere, et bona sua alios pos-
 sidere conspexerint. Sed quomodo populus gentium
 non est populus? Quare autem si non est populus, a
 prophetis populus dicitur? Apostolus dicit: « Quæ
 stulta sunt mundi elegit Deus, ut perdat sapientes, et
 infirma elegit Deus, ut confundat fortia, et ea quæ
 non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret (I Cor. I, 27). »
 Sicut enim ea intelligimus, quæ non sunt, ita eum
 intelligamus, qui non erat populus. Ea enim apud
 homines quasi non esse dicuntur, quæ tam parva,
 et humilia sunt, ut quodammodo non esse videantur.
 Unde etiam usitata locutione illud, quod parvi pen-
 dimus, nihil esse dicere solemus. « Ignis succensus

est in furore meo, et ardebit usque ad infernⁱ
 » novissima. Devorabitque terram cum germine suo,
 » et montium fundamenta comburet. » In hoc igne
 omnia pœnarum genera significari possunt, quibus,
 vel in hoc sæculo, vel in futuro peccatores crucian-
 tur; quoniam illis iratus est Dominus. Ardet autem
 hic ignis usque ad inferni novissima, quoniam, ut
 Scriptura testatur, inextinguibilis est. Devorat au-
 tem terram cum germine suo; sive hic juxta litte-
 ram, civitates et homines, sive etiam in inferno
 peccatores eorumque filios et sequaces. Montium
 autem fundamenta divitiæ sunt, et honores, in qui-
 bus potentes hujus sæculi confidunt, quibusque ele-
 vati superbiunt, et has quidem ultimus ignis, simul
 cum suis possessoribus comburet. « Congregabo su-
 » per eos mala, et sagittas meas complebo in eis. »
 Nam et in hac vita super Judæos multa mala, multas-
 que tribulationes congregavit Dominus: et in
 futuro quanta super omnes iniquos congregaturus
 sit, quid attimet dicere? Sagittæ autem complentur
 in eis, quia nulla restat omnium sagittarum, nulla
 restat omnium pœnarum, quæ non sæviant super
 eos. « Consumerunt fame. » Sive hic ab hostibus
 obsessi, sive etiam ut dives ille, qui guttam aquæ a
 Lazaro petebat. « Et devorabunt eos aves morsu
 amarissimo (Luc. XVI, 23). » Hoc secundum litteram
 completum est; quoniam multoties eorum morticina,
 et aves, et bestiæ, et serpentes devoraverunt; secun-
 dum illud: « Posuerunt morticina servorum tuorum
 escas volatilibus cœli, et carnes sanctorum tuorum
 bestiis terræ (Psal. LXXVIII, 2). » Allegoricæ autem aves,
 serpentes, bestiæ, maligni spiritus intelliguntur, qui
 præ nimia immanitate iniquorum pœnis saturari
 non possunt. « Dentes bestiarum immittam in eos,
 » cum furore trahentium super terram, atque ser-
 » pentium. Foris vastabit eos gladius, et intus pa-
 » vor, juvenem simul, ac virginem, lactentem cum
 » homine sene. » Qui hoc non intelligit, legat Re-
 gum, Josue, et Machabæorum libros. Si quis autem
 de Judæis, qui modo sunt, intelligere velit, sciat
 omnes a majori, usque ad minorem morti et per-
 ditioni designatos esse (307). « Et dixi: Ubinam
 » sunt? cessare faciam ex hominibus memoriam
 » eorum. » Ac si dicat: Qui modo læti, et exul-
 tantes omnes Judææ civitates repleverant, ubi nunc
 sunt, utique in captivitate, et ubique terrarum di-
 spersi. Hoc modo superius dixerat: « Et considerabo
 » novissima eorum. » Dicendo, « ubinam sunt: »
 eorum memoriam considerat. Cessavit autem ex
 hominibus memoria eorum; quoniam qui prius
 inter homines nominatissimi fuerant, jam nunc
 nulla memoria, et nulla bona fama digni habentur.

« Sed propter iram inimicorum distuli, ne forte
 » superbirent hostes eorum. Et dicerent: manus
 » nostra excelsa, et non Dominus fecit hæc omnia. »
 Prius hoc illis accidisset; sed distulit Deus, ut
 eorum inimici intelligerent, quod insuperabile,

, si a Deo non recessissent : at per hoc, quantum inimici eos superarent, non in sua fortitudine hoc fieri intelligerent; sed Dei indignatione, eis iratus recesserat. Hucusque Dominus : autem loquitur Moyses. « Gens absque consilio et sine prudentia. Utinam saperent, et intelligerent, et novissima providerent. » Non enim peti, si in legis, et prophetarum consilium sar credidissent. Denique si novissima provi-
t, et quæ et quanta pro suis iniquitatibus pas-
ant præscivissent et intellexissent, ea forsitan
sissent. « Quomodo persequeretur unus mille,
uo fugaret decem millia? Nonne ideo, quia
s suos vendidit eos, et Dominus conclusit
? » Cognosce, inquit, popule stulte, et insi-
qui non tua, sed Dei fortitudine, quanto
re in eo fuisti, infinitam hominum multitudi-
um paucis superasti. Hoc autem ideo fiebat,
udæorum Deus omnes eorum inimicos in ser-
s vendebat. Qui enim Deo fideliter serviunt,
modo ejus beneficia sub servitio emunt. Si
Deus suus, Deus gentium dicatur, hoc erit
gendum, quod maligni spiritus suos fideles
ant, et vendant, in magnum sibi pretium
tantes, si eos in æternum cruciandi potesta-
Deo suscipiant. « Non enim est Deus noster,
lii eorum, et inimici nostri sunt iudices. »
inquit, inimici nostri testantur, quia Deus
major omnibus est. Hucusque Moyses : nunc
Dominus, quod cepit exsequitur. « De vinea
omorum vinea eorum, et de suburbanis Go-
rhæ. Uva eorum uva fellis, et botri amarissi-
Fel draconum vinum eorum, et venenum
dum insanabile. » Merito, inquit, cessare fa-
x hominibus memoriam eorum, sicut cessa-
moria Sodomorum, ex quibus isti iniqua ini-
e originem ducunt. Vineam enim, id est Ju-
m gens et propago, Sodomorum et Gomor-
um vineam, et gentem malis moribus et ini-
onversatione incitabatur, quasi alterius vineæ
m vinea sequitur, et ab ea pastinata. Hujus
uvæ et botri fellei et amarissimi sunt : hujus
fel draconum et venenum aspidum est ; quo-
omnis Judæorum doctrina amara, mortifera,
anabilis est. Nonne hæc condita sunt apud te,
ata in thesauris meis? Non sum, inquit, obli-
rmiter in thesauris memoriæ teneo ea quæ
sta contra me semper operata est. « Mea est
. Et ego retribuam eis in tempore, » huic
prædestinato, « ut labatur pes eorum, » ne
are, vel fugere, vel resistere valeant. Hoc
cito; « juxta est dies perditionis, et adesse
nant tempora. » Iterum autem Moyses loqui-
« Judicabit Dominus populum suum, et in
is suis miserabitur. » Ac si dicat : Vere prope
is perditionis, sed non timeant boni, qui Do-
justus iudex judicabit populum suum, et judi-
miserabitur servorum suorum. Quid est ju-

A dicabit, nisi a malis separabit? Hac enim significa-
tione, dicitur : « Judica me, Deus, et discerne cau-
sam meam. » — « Videbit, quod infirmata sit manus. »
Quid est videbit? Nunquid et modo non videt? Vi-
debit igitur, id est videri faciet, quod manus et
virtus illorum infirmata sit, qui prius alios potenter
affligebant; et sicut duo ex illis ante fugabant de-
cem millia, ita modo decem millia fugabantur a
duobus. « Et c'ausi quoque defecerunt, residuique
« consumpti sunt. » Quia capta civitate, aut truci-
dati, aut venditi sunt. Et tunc tandem se peccasse,
et frustra deos coluisse, et dæmonia adorasse, et
de eorum victimis in vanum se comedisse discent :
Hoc est enim, quod ait : « Ubi sunt dii eorum in
» quibus fiduciam habebant? De quorum victimis
B « comedeabant adipem, et bibeabant vinum libami-
» num. » Hoc autem illi dixerunt; illos autem Do-
minus irridens, ait : « Surgant » modo, si possunt,
dii vestri, « et opitulentur vobis, et in » hac tanta
« necessitate vos protegant : » qui quia non possunt,
videte, cognoscite, et tunc tandem intelligite, « quod
» solus ego sum Deus, et non est alius Deus præter
» me. Ego occidam, et ego vivere faciam. « Ipso
enim vivente, non moriuntur omnes, ipso vocante
resurgunt omnes. « Percutiam et ego sanabo. »
Responsio est; 216 « et non est qui de manu mea
» possit eruere. Levabo ad cælum manum meam,
» et dicam : Vivo ego in æternum. » Quando Salva-
tor noster elevatis manibus sublatus est in cælum,
C ostendit se vivere in æternum. Nemo enim ibi mori-
ritur, quo ipse vivens ascendit. « Si acuerit ut ful-
« gur gladium meum, » per quem æternam dam-
nationem intelligimus, « et arripuerint iudicium ma-
» nus meæ, » faciam quod sequitur : « reddam ul-
» tionem hostibus meis, et his qui oderunt me,
» retribuam. » Hoc autem erit in iudicio, quando
reddet unicuique secundum opera sua. « Inebriabo
» sagittas meas sanguine, et gladius meus devorabit
» carnes. » In hoc omnium tormentorum genere
non solum venire, sed etiam semper manere super
iniquos designat. « De cruore occisorum inebriabi-
« tur, » subauditur gladius meus. Inebriabitur quo-
que « de captivitate nudati inimicorum capitis. »
D Omnium iniquorum caput diabolus est; qui tunc
nudus erit, quoniam omnis ejus fraus, et iniquitas
omnibus revelabitur. Hujus autem captivitatis illi
sunt, quicumque ab eo capti et decepti sunt. De his
ergo inebriabitur gladius Dei. « Laudate, gentes,
» populum ejus. » Sed dicet aliquis : Quomodo tu
illum populum laudare præcipis, quem Dominus
despectui habens, occidi permisit? Ad quod ipse :
« Quia sanguinem, » inquit, « servorum suorum ulci-
» scetur, et vindictam retribuet in hostes eorum,
» et propitius erit terræ populi sui. » Quod quidem
non faceret, si eos despectui habuisset. Terram
autem carnem dicit, quæ post resurrectionem glori-
ficata, (308) æternæ beatitudini sociabitur.

) Cod. S. Crucis Minor. in Laurent. *Æterna beatitudine perfruetur.*

CAPUT XXXIII.

« Hæc est benedictio, qua benedixit Moyses homo » Dei filiis Israel ante mortem suam. Et ait: Domi-
 » nus de Sina venit, et de Seir ortus est nobis,
 » apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum
 » millia. In dextera ejus ignea lex. » Hæc ad litteram
 non procedunt. Recordemur ergo illius capituli, ubi
 dicitur: « Si ambulans per viam, nidum in arbore,
 vel in terra inveneris, et avem pullis vel ovis desu-
 per incumbentem, dimitte avem, captos tenens
 filios, ut bonum sit tibi, et longo vivas tempore
 (Deut. xxii, 6). » Et nos ergo dimittamus avem
 istam, et filios teneamus. Hæc avis littera est, quæ
 sub alarum velamine pullos et ova, id est spiri-
 tualem sensum claudit; quæ quidem per loca diffi-
 cilia in arbore, per planiora vero in terra nidificat.
 Per hujus igitur voluminis viam ambulantes, hujus
 avis nidum in arbore, id est in loco difficili, et alto
 invenimus. Dimittamus ergo avem, imo hinc eam
 evolare cogamus, ut pullos ejus, id est spiritualem
 intelligentiam teneamus. Quod si fecerimus, bene
 nobis erit, et longo vivemus tempore. Times mori?
 dimitte litteram, quæ occidit. Vis vivere? tene lit-
 teræ filios, id est spiritualem intellectum. Spiritus
 enim vivificat. Expulsa igitur littera, videamus quid
 per istos tres montes, id est Sina, Seir, et Pharan
 significetur. Ego enim per hos, legem, et prophetas,
 et Evangelia significari puto, ut per Sina, ubi lex
 data est, significantur hi quinque libri Moysis; per
 Seir vero qui *hispidus* interpretatur, intelliguntur
 prophetæ, ad exponendum difficiles, Evangelia au-
 tem significantur per Pharan, qui *frugifer* dicitur,
 quoniam nullum semen, sicut semen Evangelii fruc-
 tificavit. Venit ergo Dominus de Sina, quia ejus
 adventus primum in lege invenitur. Oritur in Seir,
 quia ejus nativitas a prophetis manifestatur. Appa-
 ret in monte Pharan, quia in Evangeliiis auditur, et
 per miracula manifestatur. Venit ergo non solus,
 sed cum eo sanctorum millia. « In dextera ejus
 » ignea lex. » qua et peccata uruntur, et mentes
 illuminantur. « Dilexit populos, » secundum illud:
 « Qui dilexit, et lavit nos a peccatis nostris in san-
 guine suo. Omnes sancti in manu illius sunt (Apoc.
 i, 5). » Quare in manu? Quia ipse eos regit, ipse
 eos tenet, et vagari non permittit. « Et qui appro-
 » pinquant pedibus ejus, accipient de doctrina il-
 » lius. » Hoc bene Maria soror Lazari intellexit. Et
 etiam per pedes ejus apostoli intelliguntur, qui ejus
 doctrinam ubique seminaverunt. « Legem præcepit
 » nobis Moyses; » non utique aliam, nisi eam, quam
 accepit de doctrina ejus, quoniam et ipse appropin-
 quavit. Sic autem de se, quasi de alio loquitur:
 « Hæreditatem multitudinis Jacob. » Hæc enim
 omni hæreditate melior eis fuerat, si tamen eam
 intellexissent, quam nulli hostes ejus extorquere
 potuerunt. « Erit apud rectissimum rex, congrega-
 » tis principibus populi cum tribubus Israel. » Ac si
 dicat: Hoc Dominus, et rex veniens de Sina, in
 terris quidem cum hominibus conversabitur, sed a

A Patre non separabitur. Erit semper rectissimus
 apud rectissimum, de quo alibi dicitur: « Et Ver-
 bum erat apud Deum (Joan. i). » Principes autem
 populi cum tribubus Israel congregati erunt, quan-
 do simul cum discipulis suis in Judæa prædicabat.

« Vivat Ruden, et non moriatur, et sit parvus in
 » numero. » Quid per Ruben, qui primogenitus
 fuerat, nisi eos intelligimus, qui primi in illo populo
 vitam secuti, Christo crediderunt? Isti vivent in æter-
 num, et non sicut cæteri morientur. Sed parvi sunt
 numero, quamvis magni sint virtutibus, et sanctitate,
 semper enim: « Multi sunt vocati, pauci vero electi
 (Matth. xx, 14). » — « Hæc est Judæ benedictio. Audi,
 » Domine vocem Judæ, et ad populum suum in-
 » troduc eum. [Manus ejus pugnabunt pro eo,
 » et auditor illius contra adversarios ejus erit. » Per
 Judam Christum intelligamus, qui secundum carnem
 de stirpe illius natus est. Cujus vocem semper Do-
 minus exaudit, secundum quod ipse ait: « Ego autem
 sciebam quod semper me audis (Joan. xi, 42). »
 Introduxit autem eum Dominus ad populum suum,
 quia prius in hunc mundum, ut nos vocaret, deinde
 in infernum, ut nos liberaret, postea vero in cœ-
 lum, ut exaltaret nos, introivit. Pugnabit autem
 Dominus pro eo, cujus manibus et fortitudini nemo
 resistere valet. Et ipse auditor illius fuit contra
 adversarios ejus, per quos et Judæi, et maligni spi-
 ritus intelliguntur.

C « Levi quoque ait: Perfectio tua, et doctrina tua
 » a viro sancto tuo, quem probasti in tentationem,
 » et judicasti ad aquas contradictionis. » Perfectio,
 tua, inquit, o Deus, et doctrina tua detur, et con-
 firmetur vero sancto tuo, id est huic ordini sacerdo-
 tali, ne forte iterum tentatus succumbat, sed per-
 fectus et sapiens in omnibus perseveret. Hoc autem
 dicit propter se et Aaron, qui minus perfecti ad
 aquas contradictionis inventi sunt, quando filii
 Israel murmurantes tentaverunt Deum. Nota, quod
 in principio accusator est sui (Prov. xviii 17). »
 « Qui dixit patri suo, et matri suæ, nescio vos, et
 » fratribus suis, ignoro illos, et nescierunt filios
 » suos. Hi custodierunt eloquium tuum, et pactum
 » tuum servaverunt. Judicia tua, o Jacob, et legem
 » tuam, o Israel, ponent thymiama in furore tuo, et
 » holocaustum super altare tuum. » Hoc est, quod
 in Exodo legitur: quia præcepit Moyses filiis, et
 transeuntes nemini pepercerunt. Horum igitur exem-
 plo, Domini sacerdotes gladium spiritus, quod est
 verbum Dei, evaginantes, nulli delinquenti parcere
 discant, Dei amorem omni amori anteponant. Et
 isti quidem eloquium et pactum Dei, et judicia et
 legem Israel custodierunt, eos occidentes, qui vitu-
 lum aureum adoraverunt. Sic enim in hac lege Dei
 et nostra judicatum est, ut quicumque alium Deum
 adoraverit, vel ei immolaverit, moriatur. Ponunt
 autem thymiama in furore Dei, quia suis orationibus
 iram Dei placant, tanquam suavissimo thymiama-
 tum odore. Hoc et Aaron fecisse legitur, qui arrepto

ulo, flammæ se opposuit, quæ jam extrema Afectum desursum est (*Jac. 1, 17*). » Sed quis est
um devoraverat. Ponunt quoque holocaustum ille, qui in rubo apparuit? cujus benedictio super
altare, sacrificium laudis et oblationis in caput, et verticem hujus venire imprecatur. Si enim
a prædicantes. « Benedic fortitudini ejus (309) rubus ille virginem Mariam significabit, profecto
opera manuum illius suscipe. Percute dorsa Christus est, qui in rubo apparuit. Bene autem popu-
licorum ejus, et qui oderunt eum, non consur- lus iste Nazareus dicitur, utpote Domino 218 ab
» O si hæc intelligerent illi, qui Dei sacer- infantia consecratus inter fratres suos. « Quasi pri-
s tantum adversantur! Quia quantum sacer- » mogeniti tauri pulchritudo ejus, cornua rhinoce-
enedicuntur, tantum eorum inimici maledi- » rotis cornua illius. In ipsis ventilabit gentes usque
» ad terminos terræ. Hæ sunt multitudines Ephraim,
» et hæc millia Manasse. Omnes enim secundum
Benjamin ait: Amantissimus Domini habi- creationem fratres sumus, quoniam ex eisdem paren-
» confidenter in eo, quasi in thalamo tota die tibus nati sumus. Christianus tamen populus inter
» abitur, et inter humeros illius requiescet. » omnes fratres suos pulcherrimus est, quia ipse solus
» et iste amantissimus Domini? Beatus utique aqua baptismatis regeneratus, et super nivem deal-
» de tribu Benjamin originem ducens. Sed quan- batus est. Qui bene tauro primogenito comparatur
» tunc esse putemus, qui amantissimus Domini B utpote major et fortior, cæterisque omnibus ad labo-
» r? Videamus modo qualiter Deum amat, cujus randam aptior. Sunt enim cornua illius insupera-
» amantissimus. Ipse dicit: « Si quis non amat bilia, quasi cornua rhinocerotis, quoniam nihil eis
» um Jesum Christum, anathema sit (*I Cor. resistere potest. Non autem sine causa pluraliter
.)* » Vis etiam videre quam confidenter in hoc cornua posuit, cum nonnisi unum cornu habeat
» habitat? « Certus sum, inquit, quia neque rhinoceros, unde et Latine unicornis dicitur. Duo
» neque vita, neque principatus, neque pote- namque cornua duo sunt Testamenta, quæ populus
» neque aliqua creatura poterit nos separare iste dupliciter intelligens, omnium gentium errores
» tate Dei, quæ est in Christo Jesu (*Rom. VIII, superat et vanitates. In ipsis enim ventilat gentes,
Et in eo quidem quasi in suavissimo thalamo in ipsis concludit philosophos, in ipsis vincit Ju-
» scit Christus, de quo ipse ait: « An experi- dæos, in ipsis prædicat, et convertit omnes mundi
» m ejus quæritis, qui in me loquitur Christus terminos. Dividitur autem populus iste in Ephraim
» XIII, 3).* » — « Et inter humeros ejus requie- et Manasse, per quos et Judæos, et gentiles signifi-
» » Talem equum, talem sessorem. care possumus, quorum alter *fructificans*, alter
» siph quoque ait. De benedictione Domini C *oblivio* interpretatur. Quæ utraque satis convenienter
» ejus, de pomis cæli, et rore, atque abysso conveniunt sanctis, qui et bona fructificant, et inju-
» acente. De pomis fructuum solis ac lunæ, de riarum suarum omnium obliviscuntur.
» ce antiquorum montium, de pomis collium » Et Zabulon ait: Lætare Zabulon in exitu tuo,
» norum, et de frugibus terræ, et plenitudine » et Issachar in tabernaculis tuis. Populos ad mon-
» benedictio illius. Qui apparuit in rubo veniat tem vocabunt. Ibi immolabunt victimas justitiæ.
» r caput Joseph, et super verticem Naza- » Qui inundationem maris, quasi lac sugent, et
» 10). » Quid per Joseph, qui *accrescens* in- » thesauros absconditos arenarum. » Quid per Zabu-
» atur, nisi populum Christianum intelligimus lon, qui *habitaculum* interpretatur *fortitudinis*, et
» rvo tempore crescens, et multiplicans, mun- per Issachar, qui *asinus fortis* alibi vocatur, nisi
» eplevit? Hujus autem terra benedictione Do- sancti Ecclesiæ doctores significantur? Isti enim,
» erfunditur, quia statim a principio, ejus caro, quasi turres, inexpugnabile sunt habitaculum. Isti,
» et terra sumpta, primi hominis maledictione quasi fortes asini, aliorum onera ferunt. Lætatur
» tur, in baptismo benedicitur, et sanctificatur. igitur Zabulon in exitu suo, quia sentiens se Dei
» vero populus iste fecundatur, et satiatur de fortitudine munitum, securus ad pugnam exit contra
» cæli et rore, id est apostolorum verbis et D hostes, ex quibus magnis spoliis onustus redit. Læ-
» ia, atque de abysso subjacente, id est de alta tatur et Issachar in tabernaculis suis, nullo præ-
» funda sanctarum Scripturarum intelligentia, lætitiæ pondere gravatus, cum tot quotidie animas
» pomis fructuum solis et lunæ, per quos dulcis offerat Deo. Vocant autem populum ad montem,
» Christi et Ecclesiæ sermones intelligimus, dicentes cum propheta: « Venite, ascendamus ad
» interior homo noster reficitur. Et « de ver- montem Domini, et ad domum Dei Jacob, (*Isai. II, 3*). »
» tiquorum montium, » id est de sublimi et Hoc enim faciunt, quando ad fidem, et ad Ecclesiam
» ali intelligentiâ prophetarum. Et « de pomis gentes invitant. Et ibi quidem immolant victimas
» æternorum, » per quæ significantur dulcissima justitiæ, id est sacrificium laudis et oblationis. Su-
» apostolorum. « Et de frugibus terræ, et de gunt autem inundationes maris, quasi lac, sive quia
» dine ejus. » Quæ si de terra viventium intel- mundi injurias et adversitates pro Deo libenter
» r, magnæ et immensæ divitiæ ei promittuntur. ferunt, sive quia legis hujus doctrinam, quæ aliis

Alia lectio habet: *Benedic primitiis ejus.*

Cod. Bibl. Cist. olim Montis Amiat. addit. *super verticem Nazareus inter fratres suos.*

amara et impotabilis esse videtur, spirituali intelligentia, quasi lac bibere gaudent. De qua subditur : « Et thesauros absconditos arenarum. » Sicut aurum in arena, ita et spiritualis intelligentia in littera invenitur.

« Et ad Gad ait : Benedicens in latitudine Gad. » Quasi leo requievit, cepitque brachium, et verticem. Et vidit principatum tuum, quod in parte sua doctor est, et repositus, qui fuit cum principibus populi, et fecit justitias Domini, iudicium suum cum Israel. » Hunc et Jacob benedicens ait : « Gad accinctus præliabitur ante eum. » Quid per Gad nisi apostolos intelligimus ? Qui gladio accincti spiritus, prima acie bella gesserunt. Isti autem in latitudine benedicuntur, sive quia in mundi latitudinem prædicare mittuntur. « In omnem terram exivit sonus eorum (Psal. xviii, 5.) Et isti quidem quamvis a pluribus inimicis undique invadantur, securi tamen ut leo requiescunt, de quo scriptum est : » Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum (Prov. xxx, 30). » Ceperunt autem brachium et verticem, omnem videlicet mundi fortitudinem et sublimitatem sibi subjugantes. Ipsi enim Romam, quæ mundi caput est, superaverunt, ipsi ejus brachia, id est imperatores et principes ad fidem converterunt. In istorum autem parte et principatu doctor est repositus, quia in eorum cordibus lex, et Christus, id est legis et Evangeliorum reposita est doctrina. Doctorem igitur habent in corde, sicut Dominus ait : « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus sanctus, qui loquitur in vobis. » Et iste quidem doctor cum principibus populi fuit, quia ipsa quoque præsentia corporis ad tempus cum apostolis conversatus est, et justitiam ac iudicia in Judæa operatus est.

« Dan quoque ait : Dan catulus Leonis fluet largiter de Basan. » De hujus namque stirpe fuit Samson; de hac erit et Antichristus. Uterque catulus leonis, quia uterque fortis, alter debellando malos, alter persequendo bonos. Unde et largiter fluere dicuntur, quia cum magna fortitudine in bella ruunt. Basan autem, qui *pinguedo* interpretatur, terram Juda significat, quæ omni terra pinguior et fertilior esse perhibetur. Ex hac autem uterque eorum procedit.

« Et Nephtali dixit. Nephtali abundantia perfruetur, et plenus erit benedictionibus Domini mane, » et meridiem possidebit. » Interpretatur Nephtali *latitudo*, per quem eos intelligimus, qui charitatis amore dilatati, nemini manus claudunt, sed in faciendis eleemosynis semper eas apertas habent. Merito igitur abundantia perfruuntur, quia bona sua aliis libenter largiuntur. Talibus autem in iudicio dicturus est Dominus : « Venite, benedicti Patris mei; quia esurivi, et dedistis mihi manducare, sitiivi, et dedistis mihi bibere, etc. (Matth. xxv, 35). » Isti autem mane, et meridiem possidebunt, quia nunquam ad occasum mortis declinabunt. Mane, et meridiem possidere est lucem æternam hæreditare.

A 219 « Aser quoque ait : Benedictus in filiis Aser. » Sit placens fratribus suis, et tinget in oleo pedem suum. Ferrum, et æs calceamentum ejus. Sicut dies juventutis tuæ, ita et senectus tua. Non est Deus alius, ut Deus rectissimi, ascensor cæli, auxiliator tuus. » Quid per Aser, qui *beatus* interpretatur, nisi Christianorum populus figuratur, qui solus æterna beatitudine perfruetur? Hic autem in filiis benedicatur, quoniam infideles, et si filii sunt, quia boni a Deo calceati sunt, benedictione tamen paterna digni non sunt. Placet autem fratribus suis, per quos angelos intelligimus. Tingit in oleo pedem suum, quia per viam graditur misericordiæ. Et ferro, et ære calceatur, quia potestatem a Deo accipit calcandi super serpentes, et scorpiones. Talis potestas calceamentum ferreum et æneum est. Quod autem ejus juvenus et senectus similis dicitur, ejus gloria et beatitudo immutabilis demonstratur. « Non

« est Deus alius, ut Deus rectissimi. » Admiratio est in laudem Creatoris, qui ex tam iniquis parentibus, et ex adeo fragili materia, ad tantam rectitudinem populum istum, secundum suam voluntatem convertit. Hujus auxiliator ascensor cæli est, Christus videlicet Dominus noster, qui ascendit super omnes cælos. Ipse enim ait : « Non vos deseram, neque derelinquam (Joan. xiv, 18). » Itemque : « Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Math. xxviii, 20). » — « Magnificentia ejus discurrunt nubes, habitaculum ejus sursum, et subter

C » brachia sempiterna. Ejiciet a facie tua inimicum, » et dicet : Conterere. » Hoc secundum litteram mirabile est quod nubes pluviis oneratas discurrere, aquas ferre, easque ordinate nunc effundere, et nunc tenere videmus. Nostræ quoque nubes, apostoli videlicet et doctores, aquis spiritualibus et doctrina Evangelii pleni, ejus virtute et magnitudine discurrunt, et nostræ mentis agrum inebriant, variisque virtutum fructibus fertilem faciunt. Est autem ejus habitaculum sursum, quoniam in cælo sedes ejus. Subter autem sunt et brachia sempiterna; quoniam ejus virtus et fortitudo suos fideles hic defendere et tenere nos constat. Ideoque ejicit a facie nostra inimicum, diabolus videlicet, de quo dicitur : » Inimicus vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret (Petr. iii, 8). » — « Cui

D » dicit : Conterere. » Dicere autem Dei, facere est, » Ipse enim dixit, et facta sunt (Psal. cxiv, 5). » Hoc est, quod Apostolus ait : « Dominus conterat Satanam sub pedibus vestris velociter (Rom. xvi, 20). »

« Habitavit Israel confidenter et solus. Oculos » Jacob in terra frumenti, et vini, cœlique caligantibus hunc rorem. » Hoc et propheta dicit : « Salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter (Jer. xxxiii, 16). » Interpretatur enim Israel *vir videns Dominum*. Hic autem est populus fidelis, qui et nunc mentis intuitu eum videt, et postea facie ad faciem videbit. Sed quomodo fidenter habitat Israel cum Domino? satis ex hoc patet, quia semper in Dei protectione confidit; ideoque ait : « Dominus mihi adju-

n timebo quid faciat mihi homo (*Psal. cxvii*, A rit solus oculus Jacob in terra frumenti, et dem est Jacob qui Israel: dictum est alibi israel significet. Jacob hoc in loco carnalem in Judæorum designat. Docet ergo Moyses, dios populos cælum, et spiritualia intueri vidæos autem sola transitoria appetere cernit, e aliud desiderare nisi frumentum et vinum, us omnia carnalia et corpus foventia intelli- . Hoc autem vitium, quamvis in multis aliis atur, solis tamen Judæis tribuitur, quoniam æteris dominatur in eis. « Cœlique caligare. » Et hoc ipsum ad eorum iniquitatis et e cumulum dici videtur, qui quamvis cælum ligare videant, sola tamen terrena aspiciunt. ominus ait: « Nisi ego venissem, et locutus B sem, peccatum non haberent. Nunc autem tionem non habent de peccatis suis (*Joan. .* » Cœlos rore caligare, et nubibus operiri vi- cum apostolos prædicare, et spiritualis doplurias effundere senserunt. Verumtamen ad oculos deprimentes, sursum eos erigere non nt. Nulla ergo eis excusatio restat.

atus es tu Israel, quis similis tui, popule, qui ris in Domino? Scutum auxilii tui, et gla- gloriæ tuæ. Negabunt te inimici tui, et tu m colla calcabis. » Miser, inquit, Jacob, cujus solam terram respicit. Tu vero Israel beatus undum tui nominis interpretationem oculos Deum contemplaris. Quis similis tui, o po- hristianorum, quem Israel significat, qui sal- a Domino? in eo utique, qui ait: « Vos voca- magister, et Domine. Et bene dicitis; sum (*Joan. xiii*, 13). » Sicut autem hujus populi n dominus non habet, ita et populus ipse n dominum non habebit. « Scutum auxilii tui, adius gloriæ tuæ Christus est. » Ipse, inquit, te it; ipse te defendit; ipse pro te pugnat; ipse rosternit inimicos; ipse et scutum tibi, et est, cujus fortitudine gloriaris, omnes supe- nimicos. Nunc autem ad ipsum convertitur, sic loquitur, dicens: « Negabunt te, o Christe, ici tui, et tui eorum colla calcabis. » Quam- m sis fortis et potens, quamvis sis Dominus m et rex gloriæ, tamen Judæi negare non nt dicentes: « Nolumus hunc regnare super *Juc. xix*, 14). » Et: « Non habemus regem, esarem. » Et: « Non hunc, sed Barabbam *xix*, 15). » Sed tu, o Christe, eorum colla s, et eorum superbiam humiliabis.

220 CAPUT XXXIV.

cendit ergo Moyses de campestribus Moab r montem Nebo in verticem Phasga, contra ho, et ostendit ei omnem terram promissio- dicens: Hæc est terra, pro qua juravi Abra-

ham, Isaac et Jacob, dicens: Semini tuo dabo » eam. Vidisti eam oculis tuis, et non transibis ad » illam, Mortuusque est ibi Moyses servus Dei in » terra Moab, jubente Domino, et sepelivit eum Do- » minus in valle terræ Moab contra Phogor. Et non » cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsen- » tem diem. » Quid est quod Moyses servus Dei, qui in omni domo sua fidelissimus fuit, qui facie ad faciem cum Deo loquebatur, et quem Dominus noverat ex nomine, propter unum peccatum, ter- ram promissionis intrare non permittitur? Moyses legislator, cui in nebula et caligine lex data est hoc in loco eos significat, qui tantum secundum litteram legem intelligant. Caligine enim obvoluti id ip- sum, quod legunt, videre non possunt. « Usque hodie namque, dicit Apostolus, dum legitur Moyses, ve- lamen positum est ante faciem illorum (*311*) (*II Cor. iii*, 15). » Unde et merito ibi Moyses tantummodo incredulus invenitur, ubi incredulum populum signi- ficavit. Venit enim ad petram, et dubitavit, quoniam ipse non ibi erat, sed populus incredulus, qui tunc in eo significabatur. Hæc autem significatio fuit causa ut dubitaret. Quid hæc petra, nisi legem signifi- cat, in petr a scriptam, in lapidibus datam, duro et incredulo populo attributam? Venit et tunc Moyses ad petram: venit usque hodie incredulus populus ad legem. Putat esse siccam, putat esse sine aqua, quia non videt ibi intelligentiam spiritualem. Percutit eam semel, non egreditur aqua. Semel percutit, quia solam litteram pronuntiat et intelligit. Percute iterum, o Judæe, et habebis aquam. Intellige spiritualiter, ne siti moriaris; nam et Moyses in prima percussione nihil habuit. Quare hoc? Quia adhuc incredulus erat, et hanc unam increduli populi percussione significabat. Redit fides. Percutit iterum et egrediuntur aquæ largissimæ. Crede et tu, et habebis aquas. Et non tantum hoc, sed quod melius est, non terram promissionis, quæ toties capti- vatur, verum terram viventium intrabis, quæ in omni securitate lætatur. Hoc enim accidit Moysi qui illius terræ habitationem pro nihilo ducens, ad gloriam melioris terræ translatus est. Monitio ergo est non indignatio, quod ei a Domino dicitur: « Vi- » disti eam oculis tuis, et non transibis ad illam, » quia ad meliorem transiturus es. Per hoc autem significabitur, quod quicumque ad litteram hanc le- gem intelligunt, vident quidem ibi cœlestis patriæ delicias, et gloriam, et jucunditatem, ad eam tamen transire non poterunt. Voluit autem Dominus se- pulcrum Moysi esse occultum, ne ad litteræ vetusta- tem, revertamur, quæ per Moysen significatur: sed spiritum vivificantem sequamur, ut in æternum vi- vamus. Quod nobis præstare dignetur ipse, qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

) Vulgata habet. *Usque in hodiernum diem; cum legitur Moyses, velamen positum est super cor*

ADMONITIO IN EXPOSITIONEM SUPER LIBRUM JOB.

❧ Polemicis relinquimus disceptationes de ætate, patria, et scriptore libri Job. Sufficit nobis post ea, quæ in præfatione generali monuimus, cum S. Gregorio M. (312) statuere, et fideliter, credere hujusce libri auctorem fuisse Spiritum sanctum; vel cum S. Augustino dicere (313) S. Job gestasse personam magnam prophetiæ. Ut autem S. Brunonis mentem in eo interpretando assequamur, animadvertere oportet, duo eum sibi proposuisse; unum, quo depromit, atque explanat prophetice dicta de Christo, et de Ecclesia, ac perfecte adimpleta ostendit; in altero præcepta moralia cælesti sapientia referla tradit, quibus lectores ad spem futuræ retributionis mirifice incendit. In his prosequendis veteres Jobi expositores commentator noster consuluisse dignoscitur, Origenem nempe, S. Hieronymum, et S. Gregorium M., pluraque ex iis suam in expositionem traduxisse. Nos multis in locis mentem S. doctoris Angelici exposuimus, qui et ipse librum Job commentatus est, ut de rectu interpretatione in eorum concordia argumentum habeatur. Nihil in hunc librum, ut in reliquos præfatur S. episcopus; sed e vestigio expositionem ejus aggreditur. Perfecte cum Vulgato concordat textus, quo usus est S. Bruno, cujus versio, paucis exceptis, ab Hebraica lectione, ut interpretes omnes biblici fatentur, non discrepat. Qui codices mss. quique auctores hoc de episcopi Signiensis commentario testimonium præbeant, jam satis dictum est, quare ab his repetendis abstinemus. Unum annotandum remanet; nempe cum ferias autumnales anno 1785. Florentiæ ageremus, diligenter comparavimus marchesianam Jobi editionem cum codice biblico monasterii Cisterciensis Mont. Amiata in præf. prædicta commendato, atque nonnullas variantes lectiones excepimus, quas suis locis apposuimus.

(312) Lib. 1, cap. 1, in lib. Job.

(313) Enarrat. in psal. civ, serm. 4.

INCIPIT

EXPOSITIO IN JOB.

CAPUT PRIMUM.

« Vir erat in terra Hus (314), nomine Job. Et erat vir ille simplex, et rectus, et timens Dominum, recedens a malo. »

Qualis beatus Job fuerit, paucis verbis ostenditur. Simplex enim erat, secundum illud: « Estote simplices sicut columbæ (Matth. x, 10). » Erat autem et rectus, utpote qui via regia incedens, neque ad dextram, neque ad sinistram declinabat. Hoc autem ideo, quia timens Dominum: scriptum est enim: « Qui Dominum timet, nihil negligit (Eccle. vii, 19), » unde et subditur: « Et recedens a malo. » Non enim timet Dominum, qui a malo non recedit. Hoc autem ad ejus laudum cumulum additur, quia in terra Hus, id est inter impios et peccatores habitasse dicitur. Unde in sequentibus ipse quoque ait: « Frater fui draconum, et socius struthionum (Job I, 29). » Valde enim laudabile est inter malos innocenter vivere. Allegorice autem per Job, quamvis omnium perfectorum Ecclesia intelligi possit, hoc tamen in loco Christus Dominus specialiter figuratur, qui pro nobis dolens crucem subire, et mori non dubitavit. Job enim dolens interpretatur. Quam simplex autem Christus fuerit, ex eo ostenditur, quia « sicut ovis ad victimam ductus est, et non apernit os suum (Isaï. LIII, 7). » Cujus rectitudinem ipsi quoque ejus inimici commendantes dicebant: « Magister scimus quia verax es, et viam Dei in

A veritate doces, et non est tibi cura de aliquo (Matth. xxii, 16). Ipse denique timens Dominum; in eo enim requievit spiritus timoris Domini, factus est obediens Patri usque ad mortem. Ipse quoque recedens a malo, peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus; de quo et dicitur: Non « habitabit juxta te malignus (Psal. v, 6). » habitavit autem in terra Hus, id est in Judæa. Hus enim consiliatrix interpretatur. De Judæis autem scriptum est. « Principes sacerdotum concilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent (Joan. xi, 47). » Sequitur:

« Natiq̄e sunt ei septem filii, et tres filiæ. Et fuit possessio ejus tria millia ovium, et tria millia camelorum, quinquaginta quoque juga boum, et quingentæ asinæ, ac familia multa nimis. » Eratque vir ille magnus inter omnes orientales, » Beatus etenim Job non solum justitia et sanctitate, verum etiam prolis fecunditate, et omnium divitiarum plenitudine felix exstitit; siquidem inter omnes orientales maximus erat. Qua in re satis convenienter Christum significat. Cujus septem filii, non solum apostoli septiformi Spiritus sancti gratia pleni, sed etiam omnium perfectorum multitudo intelligi potest. Unde et beatus Joannes, quasi septem filiis, septem tantum Ecclesiis scribit, per quas omnes alias significavit. Similiter autem in hoc loco hoc est septem, quod multi. Sed quid tres filiæ, nisi

(314) Admonet cardinalis Cajetanus in comment. super Job, proprie scribendum esse Hus non Hus,

quia nomen regni est Hus Jerem. xxv, et terra Hus sita dicitur in Arabia Petræa in confinio Idumææ.

mundi partes intelliguntur, in quibus Ecclesia consistit, Asia videlicet, Africa et Europa (315)? utem inter filios, et filias distat, quod illi peres, istæ vero minus perfectos quoscumque cant. Quamvis, autem per ejus possessionem iam, quod per filios, et filias significari possit, incongrue tamen per oves, simplices; per camelos majores homines et potentes; per boves Ecclesiæ doctores; per asinos autem, eos qui opera libenter ferunt. At vero per multam am, omnium fidelium multitudinem intelligi Deo ovibus enim scriptum est: « Nos autem ovibus ejus, et oves pascuæ ejus (*Psal.* xciv, 7). » ovibus autem: « Inundatio camelorum operiet terram (*I. Cor.* ix, 2). » De bobus vero: « Non alligabis boves cum asinis (*I. Cor.* ix, 9). » At vero asinus parum honoratur, cum super eum ipse quoque dominus noster sedere non dedignatur. Asinos etiam asini optabat, cum diceret: « Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi (*Galat.* vi, 2). » Numerus quoque ipse ovium, camelorum, et asinarum non vacat a mysterio. Septem et tria, id ipsum hic significare possunt, quod in filiabus significarunt. Quingenta vero, am numerus iste ex quinque, et centum connotat, et in scientia, et in opere perfectionem denotant. Quinque enim sunt libri Moysi, in quibus integra perfecta que scientia continetur. Centum vero numerus in se quidem replicari potest, re autem non potest, unde et perfectus esse debet. Merito igitur per boves, et asinos tiores in Ecclesia figurantur.

rat autem vir ille magnus inter omnes orientis, quoniam et de Christo scriptum est: « Tu es similis tui in diis, Domine (*Psal.* lxxxv, 7). » Quis enim in nubibus æquabitur Deo? Aut quis similis erit Deo inter filios Dei? (*Matth.* xviii, 7). » Sequitur:

« Invocabant filii ejus, et faciebant convivium per dies suos, unusquisque in die suo. Et mittentes vocaverunt tres sorores suas ut comederent et biberent cum eis. » Ibant enim apostoli et doctores, et faciebant convivium per domos, quia in omnibus mundi us divisi, evangelica prædicatione, et se, et se satiabant. Hoc autem unusquisque in die suo, non omnes uno tempore prædicaverunt. Adhuc aliis recedentibus alii succedunt, qui esurientia convivium præparant. Mittebant autem vocare sorores suas ut comederent et biberent cum eis, am et Ecclesiæ doctores suavi persuasione ad convivium, atque ad audiendum verbum Dei, mundi partes invitant. Comeditur autem elica prædicatio, quando pro sui difficultate

;) Alibi auctor mundum in quatuor partes juxta cardinales ventos divisum asserit. Hic ut interpretationem accommodet, tres tantum divisa America quarta pars terrestris orbis non detecta erat. Jam id in cap. xv Numer., pag. 10 notavimus.

) Cod. Ghis. In cordibus autem Deo maledi-

vix ab auditoribus intelligitur. Bibitur autem in locis planioribus, et quasi aqua facile glutitur.

« Cumque in orbem transissent dies convivii, mittebat ad eos Job, et sanctificabat illos, consurgensque diluculo, offerebat holocausta per singulos. Dicebat enim: Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Job cunctis diebus. » O sanctissimum patrem, qui sic filios instruxerat, ut hoc solum de eis timeret, ne forte cogitatione peccarent. Sed hoc quoque in Christo videamus. Semper convivii nostri dies transeunt, semperque sibi vicissim succedunt. Unde etiam quotidie dicimus: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (*Matth.* vi, 11). » Semper igitur sanctissimus Job, id est Christus Dominus noster ad nos mittit; sed quid mittit? Ubique gratiam suam, Spiritum sanctificationis, qui nos sanctificet, et liberet a peccatis. Offerebat autem Job holocausta per singulos; quia et Salvator noster et pro omnibus, et pro singulis quibusque fidelibus se ipsum obtulit, et quotidie per suos ministros ad salutem nostram offerre non cessat. Quod autem ait: « Consurgensque diluculo, » quanta sollicitudine hoc fiat demonstrat; unde scriptum est: « Quoniam ipsi est cura de vobis (*I. Petr.* v, 7); » ideoque subditur: « Dicebat enim: Ne forte peccaverint filii mei. » Hoc enim et Christus dicit; quia, ut ait Apostolus: « Vultui Dei apparens pro nobis quotidie interpellat (*Hebr.* ix, 24; *Rom.* viii, 34). » In cordibus autem Deo benedicere, est nihil prævum de Deo cogitare (316). « Sic autem faciebat Job cunctis diebus. » Quia et de Deo Salvatore nostro dicitur: « Tu es sacerdos in æternum (*Psal.* cix, 5). » Offert igitur et Christus holocaustam cunctis diebus; siquidem in æternum.

« Quadam autem die, cum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino, adfuit inter eos et Satan, cui dixit Dominus: Unde venis? qui respondens ait: Circumivi totam terram, et perambulavi eam. »

¶ Quomodo veniunt filii Dei, ut assistant coram Domino, qui ab ejus aspectu nunquam recedunt (317)? Si enim Dominus ait quia: « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est (*Matth.* xviii, 10). » Sed quia eum semper videre desiderant, quamvis coram eo semper assistant, venire tamen ut absentes coram eo dicuntur. Similiter et Satan (318), quamvis de superioribus præcipitatus Dei gloriam videre non possit, attamen quia inter angelos bonos adesse optabat, inter eos adfuisse narratur. Sic autem et Apostolus ait: « Nostra conversatio in cælis est (*Philipp.* iii, 20): » enim utique nisi affectu quodam et desiderio adhuc in cælis non esset. Loquitur autem Deus ad Satan,

cere est prævum aliud de eo cogitare.

(317) Dicuntur angeli filii Dei, in quantum Deo per participationem gloriæ simulantur. D. Thom. in lect. 11, comment. in Job.

(318) Nomen autem Satan Hebraicum est, Latine adversarius. Dicitur etiam diabolus quasi deorsum cadens. Card. CAJET.

quando suam voluntatem intelligere facit : loquitur vero et Satan ad Dominum (319), quoniam ejus iniqua desideria Dominum latere non possunt : nihil enim Deo minus corda, quam linguæ loquuntur. Unde et Moyses ait : « Quid clamas ad me ? » (*Exod.* xiv, 14) cum utique non lingua Moyses, sed corde loqueretur. Sed quid respondit Satan ? « Circuivi terram, inquit et perambulavi eam. » Inimicus enim noster « diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret (*I Petr.* v, 9). » Quanta autem sollicitudine semper fraudi, et deceptioni insistat, in eo cognoscitur, quod terram perambulasse narratur.

« Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, homo simplex, et rectus et timens Dominum, ac recedens a malo ? » Hæc superius exposita sunt. Christus vero pro parte carnis servus vocatur.

« Cui respondens Satan, ait : nunquid frustra timet Job Deum ? nonne tu vallasti eum, ac domum ejus, universamque substantiam ejus per circuitum, operibusque manuum ejus benedixisti, et possessio ejus crevit in terra ? Sed extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi. » Ecce quomodo Satan adest inter filios Dei, ecce quomodo coram Domino esse desiderat, ad hoc videlicet, ut sanctos accuset, ad hoc ut super eos potestatem accipiat, quoniam nisi Dei jussione et permissione nihil potest. Cum enim iniquam ejus voluntatem Deus intuetur, eique occulta sua inspiratione aliquid agere, vel non agere præcipit, tunc quasi serviens ad obediendum paratus, coram Deo, et inter filios Dei Satan assistit. Quantum enim ad Deum, semper Satan assistit coram Deo, quoniam ejus iniqua voluntas nunquam Deo occultari potest (320). Quantum vero ad Satan, tunc tantum est coram Deo, quando Dei voluntatem Dei nutu cognoscere potest. Sed quid dicit Satan ? Nunquid frustra timet Job Dominum, quem tu sic munis, sic defendis, sic exaltas, sic benedicis, sicque omnibus bonis multiplicare facis ? Ac si dicat : Non enim ex amore te timet, sed ne hæc omnia amittat, si te timere desistat ; unde et subinferens ait : « Sed extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, et tunc videbis, quod non in corde, sed in faciem benedixerit tibi ; » id est non amore, sed favore, non vere, sed simulate, non ut te diligeret, sed ut te diligere videretur. Extende igitur manum tuam, incipe flagellare, et qualis sit, flagella probabunt. Quia enim hæc talia diabolus de Job sentiebat, cujus utique cogitatio Dei auribus insonabat, ideo de eo talia respondisse judicatur.

« Dixit ergo Dominus ad Satan : Ecce universa,

(319) Docet idem card. Cajet. Deum locutum esse Satan per species in intellectum ejus immissas, quibus voluntatem suam manifestavit.

(320) « Considerandum est etiam, quod ad Dei judicium aliter referuntur ea, quæ per bonos angelos aguntur ; aliter ea, quæ per malos ; nam boni angeli hoc intendunt, ut ea quæ agunt, referant in Deum ;

quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum non extendas manum tuam. Egressusque est Satan a facie Domini. » Omnia, inquit Dominus, in manu et potestate tua sunt, quæcunque ad Job pertinere noscuntur, ipsum tamen tangere noli. Accepta igitur potestate egressus Satan a facie Domini, non quod semper a Deo non videatur, sed quia jam non ad accusandum, imo vero ad persequendum tota ejus intentio inhiabat. Hæc autem si ad Christum referantur, intelligendum erit, quod aliquando Dei Filium aliquando purum hominem Satan esse crediderit. Unde in Evangelio : « Scimus, inquit, quia tu es Christus (*Joan.* iii, 2). » Itemque : « Quid nobis et tibi, filii Dei ? Venisti ante tempus torquere nos (*Matth.* viii, 29). » Cum autem esurientem, sitientem et fatigatum eum esse conspiceret, quamvis magnum et admirabilem, nihil tamen nisi hominem eum esse putabat. Unde si ei ad tentandum a Domino toleraretur, secum ad peccandum commovere posse existimabat. Sequitur :

« Cum autem quadam die filii et filiæ ejus comederent et biberent vinum in domo fratris sui primogeniti, nuntius venit ad Job, qui diceret : Boves arabant, et asinæ pascebantur juxta eos, et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, et evasi ego solus, ut nuntiarem tibi. » Eo enim tempore, quo Christus Dominus noster secundum carnem in Judæa conversabatur, filii et filiæ ejus aposteli videlicet, cæterique qui ei familiarius in illo populo adhærebant, cibum et potum divinæ legis in domo fratris sui primogeniti comedebant et bibebant. Domus enim primogeniti fratris, Judæa est, quoniam primogenitus frater Israel est, de quo Dominus ait : « Filius meus primogenitus Israel (*Exod.* iv, 22). » Cum autem hoc fieret, et Salvator noster cum discipulis suis quietus adhuc in Judæa moraretur, repente diabolus, accepta potestate, adversus eum arma commovit, ejusque substantia adeo vastare cœpit, ut edictum divulgaretur, ut si quis eum confiteretur Christum, extra Synagogam fieret. Et tunc quidem primum irruerunt Sabæi, qui boves et asinas Christi abstulerunt. Sabæi namque *captivantes* interpretantur, per quos malignos spiritus intelligimus, qui ubique miseros homines a regno Dei captivant. Boves autem et asinæ, sacerdotes sunt et levitæ. Illi enim agrum colunt, isti vero onera ferunt. Levitas enim Moyses, quasi asinos esse jussit, quando tabernaculum, et quæcunque in eo erant solos portare præcepit. Unde non immerito juxta boves asinæ pascebantur, quoniam simul eum sacerdotibus decimis, et sacrificiis levitæ vivebant. Hos autem diabolus primum abstulit, quia cæteros per istos se facile vincere sciebat. Pueros autem, qui gladio

et ideo dicitur, quod filii Dei venerunt, ut assisterent coram Domino, quasi primo motu, et intentione omnia divino judicio subdentes. Mali vero angeli non intendunt ea quæ agunt referre in Deum : sed eis nolentibus hoc accidit, ut quidquid agunt subdatur divino judicio, vel divinæ providentiæ. » D. TH. in Job c. 1, lect. 2.

iuntur, angelos eis in custodia datos a Domino A
 uto, qui, quoniam eos prævaricatores Christo
 ri videbant, doloris gladio percussi, illos
 runt. De hoc enim gladio scriptum est.
 um pertransiit animam ejus (Psal. civ, 18). »
 ie ad Virginem: « Et tuam ipsius animam
 nsibit gladius (Luc. ii, 35). » Per nuntium,
 lus semper evadit et nuntiat, quid melius
 Spiritum sanctum intelligere possumus? Quo
 or noster repletus, non solum inimicorum su-
 acta, verum etiam cogitationes non ignorabat.
 et ipse frequenter ait: « Ut quid cogitatis
 n cordibus vestris? (Matth. ix, 4). »
 umque adhuc ille loqueretur, venit alter, et
 t: Ignis de cælo descendit, et tactas oves, B
 rosque consumpsit. Et effugi ego solus, ut
 tiarem tibi. » Ut enim Satan bestum Job ad
 ientiam facilius commoveret, crebris eum et
 termissione ictibus flagellabat. Ignis vero de
 lescendisse dicitur, quatenus Dei permissione
 ieri non dubitatur (321). Allegorice autem
 de cælo descendit, et tactas oves puerosque
 mpsit, quoniam indignationis, et odii flamma
 dictis sacerdotibus et levitis in populum sim-
 a et indisciplinatum cecidit, quæ flamma eos
 mpsit, quoniam a justitia et æquitate sepa-
 et contra Deum et Dominum suum eos irri-
 Pueros quoque hæc flamma consumpsit, non
 essent, sed ut in eis, et cum eis ulterius non
 . Unde et in templo, ut Josephus refert, ange- C
 voces auditæ sunt dicentium (322): « Relin-
 us has sedes. » Neminem enim moveat, quod
 e nuntio dicitur: « Venit alter, » quoniam
 us sanctus et unus est, et alter: unus quidem
 dum se, alter vero secundum gratias et ope-
 es. Hoc enim et Apostolus ait: « Divisiones
 rum sunt, idem vero Spiritus (I Cor. xii, 4). »
 , cum unus idemque sit, septiformis tamen
 ir, et Spiritus sapientiæ, et Spiritus intellectus,
 iritus consilii et fortitudinis dicitur. Sequitur:
 sed adhuc illo loquente, venit alius, et dixit:
 lldæi fecerunt tres turmas, et invaserunt came-
 , et tulerunt eos, nec non et pueros percusse-
 it gladio, et fugi ego solus, ut nuntiarem tibi. »
 enim per Chaldæos, qui quasi *dæmones*, vel D
 s interpretantur, nisi malignos spiritus, aut
 ctos sacerdotes et levitas intelligamus, quibus
 tate et crudelitate vix aliquid comparari po-
 Illi autem fecerunt tres turmas, populum vide-
 et Pilatum, et Judam contra Christum conci-
 s. Invaserunt autem camelos, quia illos solos
 ere potuerunt, quibus impossibile erat intrare
 gnium cælorum: Solus autem semper nuntius
 quia, sicut scriptum est: Spiritus sanctus
 iet factum, nec habitabit in corpore subdito
 itis (Sap. i, 4). » Sequitur:

1) « Deo permittente, dæmones possunt turbam
 aeris inducere, ventos concitare, et facere,
 nis de cælo cadat. » D. Thom. in cod. loc. cit.

« Adhuc loquebatur ille, ecce alius intravit, et
 » dixit: Filiis tuis, et filiabus vescentibus et biben-
 » tibus in domo fratris tui primogeniti, repente ven-
 » tus vehemens irruit a regione deserti, et con-
 » cussit quatuor angulos domus, quæ corruens
 » oppressit liberos tuos, et mortui sunt, et effugi
 » ego solus, ut nuntiarem tibi. » Quid enim filii et
 filiæ, et quid frater primogenitus significet, jam
 superius dictum est. Ventus autem vehemens, gravis
 et intolerabilis tentatio Satanæ intelligitur, quæ in
 Christi passione facta fuit. Ideoque a regione deserti,
 id est ex corde diaboli omni bonitate et justitia
 destituto venisse dicitur. Domus autem Synagoga
 est; cujus quatuor anguli sacerdotes sunt et levitæ,
 principes et populus, quos per boves et asinas, oves
 et camelos superius significavit. Hos autem quatuor
 angulos ventus concussit, et domus corruit: quia
 cum isti supradictæ tentationi resistere non pos-
 sent, tota cecidit Synagoga, cujus ruina non so-
 lum Judæos, verum etiam ipsos filios Christi
 id est apostolos oppressit, quia ipsi quoque
 graviter tentati in passione Domini dubi-
 taverunt; unde etiam quidam eorum dicebant: « Nos
 autem sperabamus, quod ipse esset redempturus
 Israel (Luc. xxiv, 21). » Et Thomas: « Nisi videro,
 inquit, in manibus fixuram clavorum, et mittam
 manum meam in latus ejus, non credam (Joan. xx,
 24). » Hanc etiam tentationem ipse Dominus eis
 prænuntians, ait: « Ecce Satanas expetivit vos, ut
 cribraret sicut triticum (Luc. xxii, 31). » Sic igitur
 ad horam et oppressi, et mortui sunt, qui quolibet
 modo a Deo separati recesserunt, qua major mors
 esse non potest.

« Tunc surrexit Job, et scidit tunicam suam, et
 » tonso capite corruens in terram, adoravit, et di-
 » xit: Nudus egressus sum de utero matris meæ, et
 » nudus revertar illuc. » Quo enim dolore beatus
 Job stringeretur interius, ea quæ ipse exterius agit,
 manifestant. Nisi enim hoc fecisset, vel non curasse
 putaretur. Scidit igitur tunicam suam, et caput to-
 tondit, quod quidem magni doloris indicium erat.
 Dolore tamen superatus non est, ut contra Deum ali-
 quid loqueretur, in quo, quam perfectus fuerit aper-
 te monstratur. Sed quid fecit? Corruens in terram,
 adoravit, qua in re diabolus superatus est, dixitque:
 « Nudus egressus sum de utero matris meæ nudus
 revertar illuc. » Id est nihil in hunc mundum attuli,
 nihil de his quæ hujus mundi sunt, mecum moriens
 feram; Domini erat, ipse quando voluit, dedit,
 quando voluit, abstulit, nihil ad me. « Sit nomen
 » Domini benedictum. »

« In omnibus his non peccavit Job labiis suis, ne-
 » que stultum quid contra Deum locutus est. » Sed
 quia Job significat Christum, quando hæc quoque
 convenient Christo videamus. « Tunc, inquit, sur-
 rexit Job. » Quando? Vis audire quando? quando

(322) Ex Josepho refert auctor auditas in templo
 angelorum voces conclamantes proximam ab illis
 sedibus eorum discessionem.

domus corrui, quando Synagoga cecidit. Tunc enim revera Christus surrexit; tunc ejus regnum et imperium crevit, quia relictis Judæis, totum mundum in hæreditatem suscepit, secundum illud: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (Psal. II, 8). » Scidit autem tunicam suam, ut gentilis populus, ad quem veniebat, nudum eum palam et in manifesto videret. Hæc autem tunica divina Scriptura est, hæc nondum Judæis scissa est, ideoque sub velamine litteræ Christum latentem videre non possunt. Totondit autem caput suum, cum infideles et impios Judæos, qui quasi capilli rasi semper et instabiles existerunt, a se et a corpore suo, quod est Ecclesia, abrasit et separavit. Corruens autem in terram adoravit, quasi ex improviso ad gentiles veniens, qui terra et peccatores erant, eos jam non idola, sed unum et verum Deum adorare docuit. Sic enim de Spiritu sancto Apostolus ait: « Qui orat pro nobis gemitibus inenarrabilibus (Rom. VII, 26): » orat, inquit, id est orare nos docet. Et dixit: « Nudus exivi de utero matris meæ; » id est Synagogæ relinquens latebram, palam et manifestus gentibus apparui. « Et nudus revertar illuc, » quia juxta mundi finem, jam non in caligine, sed in manifesto Judæorum populo me manifestabo. « Cum enim plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israel salvus fiet (Rom. XI, 25). » Sequitur:

CAPUT II.

« Factum est autem cum quadam die venissent filii Dei, et starent coram Domino, venisset quoque Satan inter eos et staret in conspectu ejus, ut diceret Dominus ad Satan; Unde venis? Qui respondens ait: Circuivi terram, perambulavi eam. » Et dixit Dominus ad Satan. Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit similis in terra? Vir simplex, et rectus, et timens Deum, et recedens a malo, et adhuc retinens innocentiam. Tu vero commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra. » Hæc superius exposita sunt. Frustra autem percussit Dominus Job, quantum ad diabolum accusatorem, quia neque innocentiam amisit, neque peccatum fecerat, pro quo talia pati debuisset. Non frustra autem, quantum ad Deum, quoniam ex hoc ejus meritum et corona crevit, nullisque suæ patientiæ exemplum reliquit. Christus quoque frustra et non frustra occisus est; frustra quidem his, qui eum non resurgere putabant; non frustra autem nobis, qui ejus sanguine redempti sumus. Quando autem primum hominem diabolus decepit pro quo peccato Christus passus est, tunc quidem adversus Christum Deum commovit: tunc enim Pater filio quodammodo dixit: Tu quidem pro hoc peccato morieris. Sequitur.

« Cui respondens Satan ait: Pelle pro pelle, et cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua. » Alioquin mitte manum tuam, et tange os ejus, et

(323) « Id est, vitam ne ei auferas. Non enim totaliter Deus servos suos voluntati Satan exponit, sed secundum mensuram convenientem, secundum illud

A » carnem, et tunc videbis, quod in facie benedixerit tibi. » Ac si dicat: Usitatissimum est et rationale, ut pro his quæ chariora sunt, minus chara et vilia negligantur; unde fit ut homo pellem pro pelle opponat, et dum oculum percuti timet, brachium objiciat. Dat quoque cætera pro vita et anima sua, quia ne occidatur omnem suam substantiam perdere parvipendit. Sic igitur et Job, quia sanus et incolumis est, quidquid ei accidat pro nihilo ducit. Tange igitur eum in se, et carnem, quæ plus dolet, affligere incipe. Hæc autem et de Job et de Christo diabolus dixit, quia de utroque talia cogitavit.

« Dixit ergo Dominus ad Satan: ecce in manu tua est, verumtamen animam illus serva. » Quid est animam illius serva, nisi animam illus tentare non potes (323)?

« Egressus igitur Satan a facie Domini percussit Job ulcere pessimo, a planta pedis usque ad verticem ejus. Qui testa saniem radebat, sedens in sterquilinio. » Percussus enim Job ulcere non tantum malo, sed et pessimo, neque in una corporis parte; verum a planta pedis usque ad verticem, quantum carnem suam viliperderet ostendit, dum et testa saniem radit et et in sterquilinio sedet. Durus enim lectus duraque fomentatio est ista, etiam illis, qui nihil patiuntur. Erubescat igitur Satan, qui ait: « Tange os ejus, et carnem, et tunc videbis, quod in facie benedixerit tibi. » Christus quoque vulnere pessimo percussus, id est morte turpissima condemnatus; a planta pedis usque ad verticem, cum pendens in cruce toto corpore pateretur, testa saniem radebat; id est, carne sua prius de terra assumpta, nunc autem in cruce passionis igne decocta nostrorum peccatorum putredinem debebat. Sedebat autem in sterquilinio, quia adhuc in Judæa erat, quam quidem non immerito sterquilinum vocat. Huc usque de capite: cætera quæ sequuntur, ad membra referenda sunt.

« Dixit autem illi uxor sua: Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Benedic Deo et morere. » Ac si dicat: Quid valet, inquit, tibi simplicitas tua? Satius est ut benedicas Domino et moriaris. Dic aliquid in Deum, unde offendatur et te iratus de hac vita tollat, in qua ipsa morte multo pateris deteriora.

« Qui ait ad illam: Quasi una de stultis mulieribus locuta es; si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus? In omnibus his non peccavit Job labiis suis. » Job enim aliquando Christum, aliquando aliquem perfectorum, aliquando vero totam Ecclesiam significat. Hoc autem loco perfectum aliquem significare potest, qui cum magna in persecutione fuisset, uxor sua, id est caro, quæ uxor est spiritus sui, mortis timore superata, Christum negare ei persuasit, eique dixit: « Benedic Deo et morere. » Morere, inquit, in æternum, ne modo moriaris. Quam ille quasi stultam mulierem redar-

Apost. I Cor. x: *Fidelis Deus, qui non patitur vos tentari supra id quod potestis.* » D. ТРОМ. in eod. loc.

ejusque consiliis acquiescere noluit. Sequitur : A Igitur audientes tres amici Job omne malum, od accidisset ei, venerunt singuli de loco suo, iphaz Themanites, Baldath Suhites, et Sophar amathites. Condixerant enim, ut pariter venientes visitarent eum, et consolarentur. » Tres i Job hæreticorum speciem tenent, qui facta iratione inter se, dum aliter Ecclesiam decipere eunt, visitare eam et consolari, et de ejus mis condoleri fingunt. Veniunt igitur singuli de suo, quasi quædam sagittæ electæ et venosæ arena diaboli, quod in ipsis nominibus declar; si quidem Eliphaz interpretatur *Dei contemptus*. unde venit iste superbus, qui Deum contemnit? re de Theman, qui *auster* interpretatur : auster ventus pluvialis est. Eliphaz igitur pluviarum B datione ad Ecclesiam plenus venit, quibus ea satietur, sed submergatur. Interpretatur autem Baldath *vetustas sola*. Sed unde venit iste Baldath, olam litteræ sequitur vetustatem, nisi de Sin? utem interpretatur *loquens* : venit igitur iste de quoniam non in veritate, sed in loquacitate dit. At vero Sophar, *speculæ dissipatio* dicitur; utem, qui speculam, id est Sion, et S. Eccle- dissipare nititur, de Naama venire perhibetur. Na enim *decor* interpretatur : — venit igitur iste Naama, cum nequaquam tribulationes vult susti- cum sanctis, sed mundi gloriam et decorem sæculi amatoribus habere desiderat.

Numque elevassent procul oculos suos non co- C vererunt eum, et exclamantes ploraverunt, scis- que vestibus, sparserunt pulverem super caput um in caelo, et sederunt cum eo in terra septem bus, et septem noctibus, et nemo loquebatur verbum, videbant enim dolorem esse vehement- 1. » Hæretici enim Ecclesiam intuentes, eam cognoscunt, quia neque diligunt eam, neque ejus imitari volunt. Exclamant autem, et plorant ea, quia ei se condolere simulant. Ideoque et scindunt, et super capita pulverem spargunt, quidem doloris indicium est. Fingunt enim oties hæretici se Ecclesiæ compati ejusque mi- i, quasi in fide ægrotantis, et a veritate devian- inde, quasi sanare eam volentes, sui erroris ei icant deceptiones. Septem autem dies et septem D s, in quibus amici Job cum eo sedentes non locuti, omne illud tempus esse puto, quod fuit iristi passione usque ad tempora Constantini ratoris. In hoc enim tempore in maxima per- sione Ecclesia fuit. Unde hic recte dicitur : « Vi- nit enim dolorem esse vehementem. » Hoc enim ore hæretici tacuerunt. Et quamvis cum Ec-

14) « Generationis suæ carnalis diem perire de- at, ut dies ejus in regeneratione numeretur; at inquit dies sæcularis, ut dies spiritualis oria- » S. AMBROS., lib. De bono mortis, cap. 2.

15) In sensu fortasse ejusdem S. Ambrosii hæc nentatus est Bruno : ille enim in Evang. Lucæ IV: tentatione, ait, sanctus Job mysteria loquitur ; » 1. 11 De interpretatione Job, cap. 2, ait : « In

clesia sederent, loqui tamen non audebant : erant enim et ipsi Christiani, et timebant ne forte cogniti interficerentur. Postquam autem data pace confi- denter Ecclesia loqui cœpit, tunc hæretici insurrexe- runt ; tunc ubique gentium contra eos concilia cele- brata sunt. Unde et sequitur :

CAPUT III.

« Post hæc aperuit Job os suum, et maledixit diei » suo, et locutus est : Pereat dies, in qua natus » sum et nox, in qua dictum est : Conceptus est » homo. » Dies et nox hoc in loco diabolum signi- ficat. Dies enim est quando, ut Apostolus ait, trans- figurat se in angelum lucis (II Cor. II, 14); nox autem, quia princeps est tenebrarum, et quia mentis oculos eorum, qui eum sequuntur excæcat et cali- gare facit. Et prius quidem secundum naturam dies exstitit, qui inter omnes angelos clarus et splendi- dissimus est creatus. In hoc autem die, id est in origi- nali peccato, quod hujus diei suggestionem et machi- namento factum est, omnes homines nascuntur. Unde et David : « Quoniam in iniquitatibus concep- tus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. I, 6). » Pereat igitur dies iste, id est hujus diei peccatum (324). Et est causa pro effectu. Stul- tissimum enim est hoc ad litteram intelligere ; cum neque dies aliquid peccaverit, neque quod jam non est aliquo modo perire valeat (325). Pereat igitur dies, imo jam non dies, sed nox ; amisit enim clari- tatem. Unde et sequitur :

« Dies ille vertatur in tenebras. » Ut jam non dies, sed nox vocetur. « Non requirat eam Deus de- » super, » ut ejus aliquando misereatur: « et non sit in » recordatione, » nisi flagelletur et æternis ignibus crucietur. Et non illustretur lumine suæ videlicet claritatis ; sed semper se illi iratum ostendat. De hoc enim lumine dicitur : « Deus misereatur nostri, et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos (Psal. LXVI, 1). » Obscurent eum tenebræ et umbræ mortis, ne amissam gloriam recordando in- tateatur, ut pœnitentiam agens salvari vel vivificari mereatur. Unde adhuc dicitur : « Occupet eum » caligo, æternæ videlicet oblivionis et obstinationis, » involvatur amaritudine, » tormentorum omnium et angustiarum. Unde et peccatoribus Dominus ait : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus (Matth. xxv, 41). » Sequitur :

« Noctem illam tenebrosus turbo possideat. » Merito enim jam non diem, sed noctem appellat, quem tantis tenebris tantaque caligine involutum videt. Quod enim ipse imprecando dicit, affirmative sic esse intelligi debet. Tenebrosus autem turbo, qui hanc noctem possidet, ille est, de quo Psalmista

stercore sedens, in tantis vibicibus, et sævi doloris vulneribus totum corpus diris perfusum ulceribus mysteria loquebatur, nec acquirendi propriæ reme- dii ægritudinis, sed sacris vacabat sermonibus. Fortiores itaque sermones ægri hominis, quam illo- rum, qui non ægrotabant; ideo ergo non carnis ge- mitus, et corporis infirmitates, sed voces spiritus loquebatur, quibus urgeret, non quibus cedaret. »

dicit : « Pluet super eos laqueos; ignis, sulphur, et A spiritus procellarum pars calicis eorum (Psal. x, 9). »

« Non computetur in diebus anni, nec numeretur » in mensibus. » Hic autem annus æternitatis est, cujus dies, menses et horæ, soli sancti sunt cujus sol et luna, omnisque splendor et illuminatio Christus est. De hoc enim Psalmista dicit : « Et in libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, et nemo in eis (Psal. xliii, 16). » Nemo quidem computabitur, vel annuntiabitur in eis, quia diabolica caligine sit involutus. « Fulgebunt enim sancti sicut sol in regno Dei (Matth. xiii, 43). »

« Sit nox illa solitaria, nec laude digna. » Solitaria quidem erit, quia nox alia nulla erit. Annus enim prædictus, non noctes, sed solos dies habebit, quoniam nullus ibi æterna luce carebit.

« Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati » sunt suscitare Leviathan. » Illi, inquit, nunc ei tenebrosus, et caligine involutus maledicant, qui ei a principio, cum adhuc dies et clarus esset, maledixerunt, quoniam superbiendo super omnes cælos ascendere voluit. Sed illi, qui sunt, nisi angeli Dei, qui eum tunc temporis ligatum tenebant, quoniam omnem suam nequitiam eum adimplere non permittebant? Erant tamen parati suo tempore eum suscitare (326), quod jam quidem impletum esse putamus; sic enim scriptum est : « Quia post mille annos solvetur Satanas (Apoc. xx, 7). » Leviathan autem *additamentum eorum* interpretatur; sed quorum eorum? Utique primorum parentum nostrorum, quibus dum diei ipsius honorem, et dignitatem addere promisit, beatitudinem et immortalitatem eis ademittit. Sequitur :

« Obscurentur stellæ caligine ejus. » De his stellis Judas apostolus ait : « Væ illis, qui in viam Cain abierunt, et exempla Balaam secuti sunt (Jud. 11). » Et paulo post : « Hi sunt sidera errantia, quibus tenebrarum procellæ in æternum conservatæ sunt (Ibid., 13). » Iniqui enim homines, qui fortitudine, et sapientia clarescere foris videntur, diaboli caligine intus obscurantur.

« Exspectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ. » Quamvis enim invitus, ipse quoque malignus spiritus iudicii diem exspectat, quando in propria claritate ad iudicandum Dominus veniet. » Et quoniam tunc dicetur : « Tollatur impius, ne videat gloriam Dei (Isai. xxvi, 10); » lucem diu exspectatam non videbit, Aurora vero procellæ est, de qua Salomon ait : « Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens? (Cant. vi, 9). » Hæc autem in iudicio surget, imo resurget. Sed sicut nec gloriam Dei, ita nec ortum surgentis Ecclesiæ diabolus videre merebitur. Quare hoc? « Quia non conclusit ostia ventris, qui portavit me. » Venter iste paradus est, in quo, et non in alio ventre prius homo natus est. Hunc autem diabolus, quia aperuit, non occlusisse narratur : « Nec abstulit mala ab

oculis meis. » Quia offerens mihi in primo homine concupiscentiæ lignum, dum mihi oculos aperire promittit, excæcat. Sequitur :

« Quare non in vulva mortuus sum? » Beatus enim Job primi hominis in se personam suscipiens, totius humani generis calamitatem deplorat. Vulva enim, per quam Adam de paradiso exivit, ipsa prima diaboli suggestio fuit, quam si non recepisset, de paradiso ejectus non fuisset. Ait ergo : « Quare non in vulva mortuus sum? » id est, quare in ipsa suggestione, mortem mihi, si assentirem, imminere non intellexi? In vulva enim mortuus fuisset, si mox ut audivit, ab ipsa suggestione se separasset. Quid est enim mors, nisi separatio? Moritur enim homo, cum anima separatur a corpore; moritur etiam Deo, qui ab eo separatur. Similiter autem mundo moritur et peccato, qui a mundo separatur et a peccato. Inde Apostolus ait : « Mortuus sum mundo (Rom. vii, 10.) » De hac autem morte hic dicitur : « Quare non in vulva mortuus sum; » id est quare statim audita suggestione non refugii? Omnis enim homo illi rei moritur quodammodo, a qua separatur. Hoc, inquit, ego non feci; sed, quod multo deterius est, per suggestionem audiendo transiens, ad delectationem usque perveni, et cum vel hic prædicta morte mori debuissem, non tamen hoc mihi sufficiens fuit; sed genibus exceptus et uberibus appropinquans, lac mortis degustavi et pomum interdictum comedi; hoc enim est quod dicitur.

« Egressus ex utero non statim perii? Quare exceptus genibus? Cur lactatus uberibus? » Quasi enim super genua peccatorem diabolus tenet, quando miser homo jam nefando operi proximus assistit. Sequitur :

« Nunc enim dormiens silerem, et somno meo requiescerem. » Si, inquit, diabolus suggerentem non audissem, et si audiens in ejus suggestione delectatus non fuissem, et si delectatus in tactum interdictæ arboris non appropinquassem, et si appropinquans saltem de pomo concupiscentiæ non comedissem, nunc dormiens silerem, et somno meo requiescerem, id est cælestem beatitudinem et quietem possiderem. Cum quibus? « Cum regibus, et consubilibus terræ, qui ædificant sibi solitudines. » His verbis beatus Job dicere videtur. Quod si primus homo non peccasset, jam in suo tempore electorum numero completo, simul cum omnibus, qui ad æternam vitam prædestinati fuerant, summa beatitudine frueretur. Nisi forte tempus pro tempore, aut ipse pro aliis accipiatur : nunc enim præsens tempus significat. Si enim primus homo non peccasset, nemo unquam, nisi æternæ beatitudini prædestinatus nasceretur. Reges autem et consules, vel angeli, vel Ecclesiæ doctores intelliguntur, qui se et alios bene regunt, et omnibus hominibus optime consulunt. Hi autem ædificant sibi solitudines, quia vitam solitariam, et quæ multum a cæterorum hominum

(326) Hæc interpretatio est secundum Septuaginta. quia verbum *suscitare* in verbum *subjugare* verterunt. Ita Pineda in hunc locum.

fert, in hoc sæculo vivunt. « Aut cum prin-
us, qui possident aurum, et replent domos
argento; » per quos ipsos eosdem Ecclesie
es intelligimus, qui et sapientie thesaurum
ant, et domos sui pectoris eloquentie argento
runt. Aurum enim sapientiam, argentum
loquii puritatem in divina pagina frequenter
at. Sequitur :

t sicut abortivum absconditum non subsi-
m, vel qui concepti non viderunt lucem. »
item in persona primi hominis dicuntur, qui
n se, et justos continet, et peccatores. Dica-
o : Si primus homo non peccasset, aut quidem
homines, jam nunc simul cum Domino
aut qui ibi non essent, neque subsisterent,
essent ad comparationem videlicet abortivi :
ia suo tempore non nascitur, statim ut nasci-
sconditur, et quasi nunquam fuerit, in me-
hominum nullatenus subsistit (327). Id ipsum
significant et qui concepti non viderunt lu-
iam et ipsi abortivi sunt. Sequitur :

impii cessaverunt a tumultu. » Ubi? Ibi
ubi nunc dormiens silerem, et somno meo
cerem. Inde enim impii, id est, maligni spi-
ræcipitati, a tumultu et discordia, quam ibi
conabantur, cessaverunt. « Et ibi requieve-
fessi robore. » Ibi enim nunc sanctorum
requiescunt, qui multam se virtute et robore
hoc sæculo contra impios fatigarunt. « Et
iam vincti pariter sine molestia; » subaudi-
i requiescunt. Ibi enim modo sine molestia
cunt illi, qui in hac vita fide et dilectione
ati, quoniam a fide et dilectione dividi non
it, multas molestias pertulerunt, de quibus
subditur : « Non audierunt vocem exactoris. »
is enim multas molestias sustinuisent,
is voci tamen non assenserunt. Hic enim
; vel tyrannus aliquis, vel diabolus intelli-
Pecunia enim diaboli vitia sunt, quam qui
seipsum subjicit servituti. « Parvus et ma-
ibi sunt, et servus liber a domino suo. »
n et prælati, et subditi, et servi, et domini
fferentia sunt, quoniam omnes uni regi et
mino subjiciuntur. Sequitur :

are data est misero lux, et vita his, qui in
itudine anime sunt? » Considerata enim
a beatitudine, considerata et hujus mundi
, hanc vitam beatus Job tædio habens, pro-
que similibus loquitur, dicens : « Quare data
ero lux? » Lucem enim pro hac vita posuit :
inquit, tantum hic vivunt, qui se hic miseros
gnoscent? Qui, etsi eis mundus arideat, et

De abortivis fetibus ob nimiam immaturi-
ondum anima præditis intelligendus est hic
i. Bruno ; quoniam abortivi animati per ani-
ubsistent, et cum generatione culpam origina-
ntraxerint, in æterna sunt damnatione. Ita
laris. Hyacinthus Ceruti :

*Or non vedrei qual mascoso aborto
Or qual feto immaturo, etc.*

A his divitiis fugitivis sint locupletes, sola tamen cœ-
lestia contemplantes, semper hic in tristitia et ama-
ritudine anime sunt; quia semper hinc transire, et
mori concupiscunt. Unde et subditur : « Qui expectant
mortem, et non venit. » Sed quo desiderio? Vis
audire quo? « Quasi effodientes thesaurum. » Tunc
enim revera thesaurum, et æternam felicitatem in-
veniunt sancti, quando mortificato corpore de hac
vita transeunt. Unde Apostolus : « Cupio dissolvi
et esse cum Christo (Philip. 1, 23). » Gaudetque
vehementer cum invenerint sepulcrum; » id est,
cum ejus prædestinatum tempus advenerit, quo et
caro in sepulcrum, et anima in cœlum suscipiatur.
Nam et secundum litteram, thesaurum effodientes,
quando sepulcrum inveniunt, gaudent, quoniam sæpe
ibi thesaurum inveniunt. Sequitur :

« Viro cujus abscondita est via, et circumdedit
» eum Deus tenebris. » Dixi, inquit, « Quare data
est misero lux? » Sed cui misero? utique viro, cui
abscondita est via. Via enim nostra abscondita
est, et in tantis ignorantie tenebris involuti sumus,
ut quid nobis futurum sit, penitus ignoremus.
Quem igitur conscientia defendit, multum ut hinc
transeat concupiscere debet, ne forte aliqua occa-
sione in pejus ruat. Hoc autem beatus Job deside-
rans ait.

« Antequam comedam, suspiro, et quasi inun-
» dantis aque, sic rugitus meus, quia timor, quem
» timebam, evenit mihi, et quod verebar, accidit.
» Nonne dissimulavi? nonne silui? nonne quievi,
» et venit super me indignatio? » Ante, inquit, quam
comedam, antequam illius, de qua nunc loquor, ju-
cunditatis dulcedinem degustem, antequam summi
boni suavitate reficiar, qui hic aliud ago, nisi quia
suspiro, et illius magni convivii desiderio affligor?
« Et quasi inundantis aque sic rugitus meus, » quia
non sine multarum lacrymarum inundatione fit ge-
mitus cordis mei; quare hoc? « Quia timor, quem ti-
» mebam, evenit mihi. » Quia enim vir sanctus
tantis flagellis affligebatur, se Deum in aliquo offen-
disse putabat, quamvis in quo offendisset, ignorabat
unde in sequentibus ait : « Peccavi, quid faciam
tibi? Verumtamen, vitam suam considerans, et quid
mali fecisset, ut sic affligi debuisset, ignorans,
subjungit : « Nonne dissimulavi, » id est, cum mun-
dus mihi arrideret, et omnia possiderem, sic me
habui, sic in eis omnibus delectatus sum, ac si nihil
haberem. Unde et subditur : « Nonne silui? nonne
» quievi? » Ac si dicat : Si enim in talibus divitiis
delectarer, neque silerem, neque quiescerem; quo-
niam neque in silentio, neque in quiete; imo multis
litigiis et fatigationibus tales divitie conquiruntur-

Ita sensit etiam D. Thom : « Ab hujusmodi enim;
ait abortivis fetibus nihil perpetuum remanet; aliqui
vero moriuntur, post infusionem anime rationalis;
qui quidem post mortem subsistunt secundum ani-
mam, sed lucem hujusmodi non vident. » D. Thom.
eod. in loco.

« Venit tamen super me indignatio: » quæ quare A
 venerit incertum habeo. Deum enim sibi indigna-
 tum credebat, cujus in se flagella sentiebat.

CAPUT IV.

« Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit :
 » Si cœperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies,
 » sed conceptum sermonem tenere quis post ? » Ecce
 enim Eliphaz, qui *Dei contemptus* interpretatur, qui
 etiam hæreticorum speciem tenens ab austro venit,
 sic enim interpretatur Theman, tantarum eloquentiæ
 pluviarum inflatus est, ut conceptum sermonem,
 quin foras erumpat, retinere non possit. Loquitur
 autem hæreticorum more, qui cum humiliter loqui
 incipiant, ad injurias usque prorumpunt. Sed quid
 dicit? « Ecce docuisti multos et manus lassas ro-
 » borasti. » Hoc enim verum est : « Vacillantes con-
 » firmaverunt sermones tui, et genua tremantia
 » confortasti. » Et hoc item verum est : « Nunc au-
 » tem venit super te plaga; » et hoc quidem negari
 non potest. « Et defecisti. » Hoc autem falsum est;
 non enim defecit, sed viriliter pugnavit, et vicit.
 « Tætigit te, et conturbatus es. » Si enim turbatus
 esset, nequaquam tam quiete dixisset : « Si bona
 » suscepimus de manu Domini, mala autem quare
 » non sustineamus? » Sequitur :

« Ubi est timor tuus, fortitudo tua et perfectio
 » viarum tuarum? » Omnia enim hæc eum amisisse
 putabat, quia sic humiliatum eum videbat. « Recor-
 » dare, quæso te, quis unquam innocens periit, au-
 » quando recti deleti sunt? » Hæreticorum est, ve-
 » ris sæpe falsa admiscere : sæpe enim in hæc vita
 innocentes pereunt et recti. « Quin potius vidi eos,
 » qui operantur iniquitatem, et seminant dolores, et
 » metunt eos, flante Deo, periisse et spiritu
 » iræ ejus esse consumptos. » Et hoc quidem sæpe,
 sed non semper contigit. Dolores autem seminant,
 et metuunt, qui male agunt, et mala recipiunt; Deum
 autem flare est se in vindicta peccatoribus iratum
 ostendere. Homo enim quando irascitur majorem ex
 se flatum emittit, unde et pro ira flatus accipitur.

« Rugitus leonis, et vox lænæ, et dentes catulo-
 » rum leonum contriti sunt. » Per leonem namque bea-
 tum Job, per lænam vero, uxorem ejus; per catu-
 los autem leonum filios ejus metaphorice designat.
 In rugita vero crudelitatem, in voce loquacitatem, in
 dentibus edacitatem redarguit; edacitatem quidem,
 quoniam edentes et bibentes oppressi sunt.

« Tigris periit, eo quod non haberet prædam. »
 Ecce item tigridem Job appellat. Tigris enim sæ-
 vissimum animal est. Dicit igitur beatum Job pe-
 riisse, quoniam, viribus amissis, jam predandi non
 habet facultatem. Sequitur :

« Porro ad me dictum est verbum absconditum,
 » et quasi furtive suscepit auris mea venam susurri
 » ejus. » Hæretici enim semper magna promittunt
 et, ut majoris sit auctoritatis, suam scientiam ex-
 tollunt, quod iste modo facere videtur. Dicit enim,
 verbum absconditum et secretum aliisque homini-

bus incognitum, sibi esse revelatum, ejus verbi
 venam, id est principium et perfectionem, quasi
 furtive, latenter et ingeniose ipse suscepit. Et, ut
 suum ingenium magis commendent, non aperte,
 sed quasi susurrando se audivisse fatetur. Quid au-
 tem sit hoc verbum audiamus.

« In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor
 » occupare homines, pavor tenuit me et omnia
 » ossa mea perterrita sunt. Et cum spiritus, me
 » præsentē, transiret, inhorruerunt pili carnis meæ.
 » Stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum,
 » imago coram oculis meis, et vocem quasi auræ le-
 » nis audiui. » Hæc autem Eliphaz ideo dixisse
 videtur, ut ea, quæ dicturus erat, majorem
 auctoritatem haberent; siquidem non ipsum ea
 excogitasse, sed divina revelatione didicisse crede-
 retur : multa enim in somnis per visionem homini-
 bus revelantur. Quod autem ait : « Cum spiritus,
 me presente, transiret; » tale est ac si diceret :
 Cum illa visio spiritualis, me præsentē et attentissime
 considerante, transiret; quia enim non tota simul
 videbatur, quodammodo transibat, quoniam trans-
 eundo fiebat. Quis autem fuerit iste quidam, cujus
 vultum non agnoscebat, consequenter exponit, dum
 dicit : « Imago coram oculis meis. » Non enim rei
 veritatem, sed rei imaginem vidit. Sic enim amicu-
 rum nostrorum, quamvis longe positorum imagines
 in somnis sæpe videmus. Audivit autem vocem,
 quasi lenis auræ, quia quæ in somnis apparent, tam
 leniter mentis acumine audiuntur, ut nisi subito a
 vigilante pertractata fuerint, facillime a memoria
 dilabantur. Quid autem pavor et tremor? Quid ossa
 perterrita, et pili inhorrentes significant, alii perscru-
 tentur, nobis autem ista sufficiant, et talia in somnis
 sæpe contingere non dubitamus. Nunc autem quid
 Eliphaz in illa levis auræ voce audierit, videamus.
 Sequitur :

« Nunquid homo Dei comparatione justificabi-
 » tur, aut factori suo purior erit vir? » Hæc
 autem ita esse, non solum somniantes, sed et
 cogitantes intelligunt. Nemo enim Deo justior,
 aut purior est. Sed hæreticorum est, ea etiam, quæ
 facillima sunt ad difficultatem perducere, cum ipsi
 soli, aut pene soli nihil intelligant, nullos nisi se
 intelligere putant. Unde et Eliphaz verbum abscon-
 ditum dicit, quod pene omnibus est manifestum. In
 his enim verbis se beatum Job vincere putat : si
 enim Job injuste affligitur, justior et purior Deo
 affligente, esse videtur; sed quia hoc fieri nequit, ut
 juste Job affligatur necessario concluditur. Hæc au-
 tem cavillatio ibi solvitur, ubi superius Dominus ait :
 « Tu autem commovisti me adversus eum, ut affli-
 gerem eum frustra. » Quod enim est frustra, et
 non frustra, hoc est juste, et non injuste : injuste
 enim quantum ad se affligitur Job, quia peccatum
 non fecit, ut sic affligi debuisset; juste autem, quan-
 tum ad Deum, qui ideo eum affligit, ut illum clario-
 rem, sanctiorem et ditiores faciat. Sequitur :

« Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in

lis suis reperit pravitatem (328); quanto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum. » Hoc quoque adversum Job dicitur. Et impossibile probat non peccare, cum quoque angelos peccasse manifestum sit. Sed a malignis spiritibus intelligitur. Domos autem habitant homines et terrenum fundamentum habent quoniam de luto et de terra plasmati sunt, sed adhuc subditur :

« Insupermentur velut a tineis, de mane usque ad vesperam succidentur, et quia nullus intelligit, innumerabiles enim vermes, qui ipsam consumunt; sicut ex veste oritur ipsamque de qua oritur vestem destruit. Consumuntur quoque peccatores velut a tineis quia ut propheta ait : « Vermis eorum non destruetur (Isai. LXVI, 24). » **¶** Succidantur autem homines usque ad vesperam, id est a principio suavis vitae usque ad finem vitae, quia, quandiu in vita sunt, semper male agendo, se ipsos occidunt quoties enim peccant, toties se feriendo succidunt. Et quia nullus eorum, neque mala quae accidunt, poenitentiae medelam intelligit; ideo non evadunt in aeternum peribunt. Unde et subditur : « Succidentur et non in sapientia. — » Sic enim seorsum moriuntur, et non in sapientia. Non in sapientia moriuntur, qui in peccatis et in iniquitate vitam finiunt. « Qui autem reliqui fuerint, succidentur ex eis. » Malorum namque reliquiae, quae sunt, qui ideo a diaboli dentibus relinquuntur, am eos diabolus superare non potest. Unde solae reliquiae ex Israel salvari dicuntur. Hi succidentur ex eis quando dicitur : « Venite, et percipite regnum (Matth. xxv, 13). » Sequitur :

CAPUT V.

« Loca ergo, si est qui tibi respondeat, et ad locum sanctorum convertere. » Quam malam opinionem de beato Job Eliphaz habuerit, sapienter, contra quem omnia haec proverbia jacunt. Quia enim sic afflictum eum esse videbat, quod a Domino abjectum esse putabat; ideoque, clamans multum ad Deum clamaret, attamen non iri arbitrabatur. Et hoc est, quod dicitur : « Dicitur ergo, si est qui tibi respondeat. » Quod antequam dicitur : « Et ad aliquem sanctorum convertere; » tale est ac si diceret : Quoniam tuis peccatis tibi Deus non audit, saltem aliquem sanctorum deprecari, ut pro te ad Deum intercedat. Sequitur :

« Insupermentur velut a tineis, et parvulum destruit invidia. » Stultus et parvulus idem significat quoniam omnis stultus sensu et moderatione caret et inscius est. Hunc autem iracundia et

« Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles, et gelis suis reperit pravitatem. » Quae quidem sententia secundum doctrinam catholicam fidei plana et evidens est enim fides catholica, omnes angelos bonos creatos : quorum quidam per propriam culpam

A invidia occidit; quia, dum invidendo aliena cum furrore appetit, in diaboli laqueum cadit. Sed hoc quidem de beato Job dici non debuit. Sequitur :

« Ego vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim. » Cum enim in mundi divitiis et dignitatibus stultus prosperatur, firma radice stare videtur, sed sapiens aliquis hujus pulchritudini maledicit, dum, cui maledictioni sit obnoxius, et quam cito hanc gloriam amissurus, secum dijudicat. Unde et Apostolus. « Animalis homo non percipit ea, quae Dei sunt, spiritualis autem omnia dijudicat (I Cor. II, 14). »

« Longe fient filii ejus a salute, et conterentur in porta, et non erit qui eruat. » Filii enim hujus stulti sunt, quicunque ejus stultitiam imitantur. Hi autem longe fient a salute, quia longe est a peccatoribus salus (Psal. cxviii, 155). » Conterentur autem in porta quoniam in ipso regni introitu, quando paradisi portae aperientur, dicitur eis : « Ite, maledicti, in ignem aeternum (Matth. xxv, 41). » « Et non erit qui eruat, » nullo pro eis intercedente.

« Cujus messem famelici comedent, et ipsum rapiet armatus et bibent sitientes divitias ejus. » Hujus, inquit, stulti messem, et laborem famelici comedent : per quos malignos intelligimus, quorum cibus iniquitas et mala operatio; hoc enim delectantur et reficiuntur. Ipsum autem rapiet armatus; ille videlicet, de quo in Evangelio Dominus ait : « Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quae possidet (Luc. xi, 21). » — « Et bibent sitientes divitias ejus; » hoc est, quod modo dicitur : « Cujus messem famelici comedent. » Sequitur :

« Nihil in terra fit sine causa, et de humo non orietur dolor. » Ac si dicat : Tu tibi, et non alius hanc afflictionem peperisti. Justus enim est Deus, et nihil sine causa et ratione facit. Non enim humus et terra, sed quia, inquit, peccatores sumus, ideo affligimur.

« Homo ad laborem nascitur, et avis ad volatum » (329); ac si dicat : Hoc saltem te peccasse cognoscas, quod voluptati solummodo, et deliciis deditus, ipsos filios tuos commessionibus et ebrietati operam dantes non redarguisti. Non enim ad quietem et voluptatem, sed ad laborem nascitur homo; unde et primo homini dictum est : « In sudore vultus tui vesceris pane tuo (Gen. III, 19). » Similiter et avis nascitur ad volatum, ideoque ei alae datae sunt, sicut et homini manus. Sed, quia homo utrumque est, et homo videlicet et avis; altera enim pars gravis et de terra est, altera vero coelestis et agilis; secundum hanc partem, animam dico, natus est ad volatum. Non ergo in imis jaceat, sed volando coelestia contempletur. Unde et subditur : « Quamobrem ego » deprecabor Dominum, et ad Deum ponam elo-

« ceciderunt a statu rectitudinis, quidam vero ad majorem gloriam pervenerunt. D. TH. in eodem comment. c. 4. »

(329) Cod. bibl. Montis Amiatæ : ad volandum.

» quum meum: id est volabo, et mente et spiritu A
super cœlos exaltabor; ibi deprecabor Dominum,
ibique cum eo loquar. Sancti enim, quando in ora-
tionibus suis Deum exorant, quamvis corpore in
terra sint, spiritu tamen ipsum cœlum volando tran-
scendunt.

« Qui facit magna, et inscrutabilia, et mirabilia
» absque numero. » Nemo enim mirabilia Dei per-
scrutari, vel dinumerare potest.

« Qui dat pluviam super faciem terræ, et irrigat
» aquis universa. » Hoc enim tam mirabile est, ut a
nullo perscrutari valeat. Quis enim intelligat,
quid sint nubes, quando aquam ferant, quando nunc
teneant, et nunc tam mirabiliter guttatim spargant?
Si autem allegorice intelligantur, dat etiam Domi-
nus pluviã, id est evangelicam prædicationem super
faciem terræ, et spiritualibus aquis irrigat uni-
versa.

« Qui ponit humiles in sublimi, et mœrentes eri-
» git sospitate. » Ipse enim humiliat superbos, et
exaltat humiles.

« Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint
» implere manus eorum, quod cœperant. Qui ap-
» prehendit sapientes in astutia eorum. » Stultam
enim, ut Apostolus ait, fecit Deus sapientiam hujus
mundi (I Cor. I, 20). Dum enim rationem sapientes
quærent, Dei mirabilia non credunt; ideo nec Deum
carnem assumpsisse, nec virginem peperisse, nec
mortuum resurrexisse contendunt. « Et concilium
» pravorum dissipat; » id est Judæorum et tyranno-
rum, qui multis consiliis et machinationibus Christi
nomen et Ecclesiam delere conati sunt.

« Per diem incurrent tenebras, et quasi in nocte
» sic palpabant in meridie. » In Christi namque pas-
sione, etiam juxta litteram tenebræ factæ sunt. De-
nique per diem tenebras incurrebant, dum Christum
apertissime se signis et miraculis manifestantem
non agnoscebant. Et cum omnia nuda et aperta es-
sent, quasi cæci in nocte palpantes nihil videbant.
In meridie autem tunc quasi in nocte palpabant,
quando signa et miracula videntes, an Christus es-
set eum interrogabant, quibus ipse dicebat: « Si
mihi non creditis, operibus credite (Joan. x, 38). »
« Porro salvum faciet egenum a gladio oris eorum,
» et de manu violenti pauperem. » Hic est ille egenus
et pauper, de quo Apostolus: « Tanquam nihil
habentes et omnia possidentes (II Cor. vi, 10). »
Hi autem nec ferri, nec oris gladio vinci potuerunt,
quia neque blanditiis, vel minis, neque tormentis sunt
superati. Quare hoc? Sequitur:

« Et erit egeno spes. » — « Spe enim, ait Aposto-
lus, salvi facti sumus (Rom. ix, 28). » Propter spem
si quidem æternorum honorum superari non poterant.
« Iniquitas autem contrahet os suum, » videns
eos insuperabiles esse. « Beatus homo qui corripit-
» tur a Deo (330); » quoniam vel sic ab iniquitate,

(330) Salomon etiam ait. *Quem diligit Dominus corripit, et quasi pater in illo complacet sibi (Prov. iii, 12).*

quam agit, separatur: qui enim non corripitur, se-
curius peccat. « Increpationem ergo Domini ne re-
» probes; » quia ipse vulnerat, et medetur; percutiet,
et manus ejus sanabunt. Dei enim increpationem
reprobare, est contra ejus flagella murmurare.

« In sex tribulationibus liberabit te, et in septima
» non tanget te malum. » Septem enim sunt tribu-
lationes, quia septem dies sunt in quibus tribula-
mur. Sed ideo septimam separatim posuit, quia
major erit et finem habebit. Quæ sint autem hæ
tribulationes, subinserens ait:

« In fame eruet te de morte, et in bello de manu
» gladii, a flagello linguæ absconderis, et non timebis
» calamitatem, cum venerit; in vastitate et fame
» ridebis, et bestiam terræ non formidabis. » De
hac enim fame per prophetam dicitur. « Immittam in
vobis non famem panis, neque sitim aquæ, sed fa-
mem audiendi verbum Dei (Ezech. v, 17). » Hac
autem fame non moriuntur sancti. Liberantur autem
et in bello de manu gladii, quando contra vitia dic-
micantes, diaboli tentationes superare valent. Ab-
sconduntur vero et a flagello linguæ, quia nec aliis
detrahunt, nec sibi detrahentibus respondent. Neque
vero timent calamitatem cum venit, quia sciunt
per multas tribulationes intraturos esse in regna cœ-
lorum. Ridebunt autem in vastitate et fame, quia
tunc jubilando gaudebunt, quando peccatores in
supplicii vastabuntur et fame perpetua cruciabun-
tur. Bestiam vero terræ, id est diabolium, qui terre-
nos et peccatores depascit et dissipat, non formida-
bunt; quia eis de hoc mundo exeuntibus nocere non
poterit. Sequitur:

« Sed cum lapidibus regionum pactum suum, et
» bestię terræ pacificæ erunt tibi. » Hi enim sunt
lapides, de quibus dicitur: « Lapidés vivi volvuntur
super terram (Zach. ix, 16); per quos sanctos in-
telligimus, de quibus muri cœlestis Jerusalem ædifi-
cabuntur. Cum his autem non solum Job, verum
etiam quilibet sanctorum pactum fecit, quia chari-
tatis vinculo eis adhæsit: bestię vero, impii homines
et crudeles intelliguntur, qui, dum sanctorum patien-
tiam et humilitatem considerant, pacifici eis fiunt,
quia divino nutu perterriti eos offendere pertimes-
cunt, unde et subditur:

« Et scies quod pacem habeat tabernaculum, [et
» visitans speciem tuam non peccabis. » Pacem enim
habet ejus tabernaculum, cum ab ipsis quoque ini-
micis veneratur. Species autem hominis Deus est, et
homo. Quoniam ad imaginem Dei, et hominis factus
est homo. Speciem igitur suam ille homo visitat,
qui charitate non ficta Deum, et hominem diligit.
Hic autem non peccat, quia in hoc solo tota lex
adimpletur. Et scies quoque quoniam multiplex erit
semen tuum, et progenies tua quasi herba terræ.
Semen enim, et progenies ejus, omnes illi sunt, qui
ejus vitam et mores imitantur. Multos igitur filios

uit, qui bene vivendi exempla docet. Unde et A
tur :

ingredieris in abundantia sepulcrum, sicut infer-
acervus in tempore suo. » Sepulcrum enim, in
ost mortem sancti requiescunt, cœlestis patria
gitor : quam iste quadam in abundantia ingre-
quia tot secum ducit, quot ejus verbis et
plo salvantur. Unde bene acervo comparatur,
ultorum granorum collectione conficitur.

ce hoc, ut investigavimus, ita est, 233 quod
itum mente pertracta. » Elationis, et jactantiæ
sunt hæc, quæ, quasi ille non intellexit,
eum pertractare admonet. Deinceps vero
ei sanctus responderit, audiamus.

CAPUT VI.

espondens autem Job dixit : Utinam appen-
ntur peccata mea, quibus iram merui, et
mitas, quam patior, in statera : quasi arena
is hæc gravior apparet. » Utinam, inquit,
calamitatem quam patior, videtis, ita etiam
ta, pro quibus affligor, vobis divinitus reve-
qua lance pensare possetis : jam utique co-
eretis quanto calamitas hæc major sit, et
arena maris gravis ; stateram suo pondere
are vobis apparet. Amici enim Job multum
peccasse putabant, quem tam subito contritum
: flagellatum videbant. Unde et maxime dole-
quia ipsis quoque bonis suis eorum æstima-
nudatus erat. Et hoc est quod ait : « Unde
erba mea dolore sunt plena ; » ac si dicat :
mihi dolor maximus crescit, quia cum nihil
verim, ut hæc pati debuisssem, propter peccata
me hoc ferre arbitramini. Sequitur :

quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indi-
tio ebibit spiritum meum, et terrores Domini
itant contra me. » Magna, inquit, calamitas
iam patior, quia sagittæ et flagella Domini
sunt, quibus secundum carnem affligor. Et
res ejus militant contra me, quibus anima
rbatur. Multo enim animæ plus quam corporis
nta graviora sunt : magis illa, quam ista pati
nesco. Spiritum autem ejus sagittarum indi-
o bibit, quia quanto magis caro affligitur,
magis naturalis spiritus deficit et minoratur.
etiam, spiritum ejus sagittarum indignatio
at, quia si quid elationis et superbix spiritus
erat, his quasi correctionis flagellis consume-
. Sequitur :

inquit rugiet onager cum habuerit herbam?
mugiet bos cum ante præsepe plenum stete-
? » Ac si dicat : Miramini quod me sic afflictum

videtis, et non consideratis quibus bonis
exspoliatus, quibus malis circumdatus, et ex
a copia, quanta inopia circumventus? « Quæ
n prius tangere volebat anima mea, nunc præ-
ustia cibi mei sunt. » Vel ipsa vos bruta ani-
doceant, quæ quando necessariis abundant,
rugiunt, neque mugiunt. Sed hæc ad litteram.
ualiter autem onager, id est asinus silvester

qui non solum indomitus, sed etiam secundum legem
immundus est, gentilis populus intelligitur. Per
bovem autem Judæorum populus figuratur, qui
solus, et mundus, et legis jugo domitus erat. Sed
neuter istorum vel rugire jam nunc, vel mugire
debet, quoniam uterque ad fidem conversus ; et
novis Evangeliorum herbis abundat, et ante præsepe
plenum astans, utriusque Testamenti deliciis satia-
tur. Hoc autem præsepe divina Scriptura est, quod
tunc quidem vacuum erat, quando ad litteram so-
lummodo intelligebatur. Non igitur B. Job isti
præferentur ; quoniam hoc quod nihil conquerun-
tur, plenum præsepe, et sanctarum Scripturarum
consolatio facit. Unde Apostolus : « Quæcunque
scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut
per patientiam et consolationem Scripturarum spem
habeamus (Rom. xv, 4). » Hanc autem consolatio-
nem beatus Job habebat, quia nondum sanctarum
Scripturarum volumina edita erant. Sequitur :

« An poterit comedi insulsum, quod non est sale
» conditum? aut potest aliquis gustare, quod gu-
» statum affert mortem? » Prius, inquit, quam
præsepe plenum esset, id est, spiritualiter sacra
Scriptura intelligeretur ; omnia insulsa erant, ni-
hilque spiritualis sapientiæ sale conditum, ideoque
non vitam, sed mortem comedentibus offerebant.
Unde Apostolus : « Littera occidit, spiritus autem
vivificat (II Cor. iii, 6). » Nunc ergo neque onager
rugiatur, neque bos mugiat, quoniam et præsepe ple-
num est, nihilque insulsum vel mortiferum est.
Sed dicet aliquis : Si ergo insulsa erant, quomodo
tunc ab illo populo suscipiebantur? Ad quod ipse :
« Animæ enim esurienti etiam amara dulcia esse
» videntur ; » ideoque ille populus, quia rei verita-
tem assequi non poterat, ipsius veritatis umbram
et figuram avidè suscipiebat. Unde idem populus lo-
quitur dicens :

« Quæ prius tangere volebat anima mea, nunc
» præ angustia cibi mei sunt. » In principio namque
nascentis Ecclesiæ, cum circumcisionem et legis
cæremonias Judæis apostoli spiritualiter exposuis-
sent, magis scandalizabantur, et ea recipere vole-
bant. Unde et Apostolus quamvis dixisset : « Si
circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Galat.
v, 2) ; » ipse tamen discipulum suum circumcidere
coactus est. Hanc igitur doctrinam, quam cibum
vocat, etsi prius populus ille recipere et tangere
noluisset ; postea tamen, quando eam recepit, ejus
cibus fuit ; recepit quidem, sed præ angustia, quo-
niam nisi angustiat, et constrictus, et rationibus
convictus, eam recipere noluit. Sequitur :

« Quis det ut veniat petitio mea, et quod exspe-
» cto tribuat mihi Deus? » Quæ sit autem ista
petitio subinferens ait : « Et qui cœpit, ipse me
» conterat, solvat manum suam, et succidat me,
» et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore
» non parcat, ne contradicam sermonibus sancti. »
Ac si dicat : Sagittæ enim Domini in me 234 sunt,
et terrores ejus militant contra me ; hoc ergo unum

est, quod vehementer opto, ut me conterat, et cito succidat, et doloribus me affligens non parcat, et hæc mihi sit consolatio. Consolatio quidem, quia tali modo et peccata dimittuntur, et de vitæ hujus miseriis citius exitur. Hoc autem ne forte sub indignatione dixisse putaretur, illico subjunxit: « Ne » contradicam sermonibus sancti. » Sancti enim sermonibus contradicit, qui contra flagella murmurat, quæ divinæ voluntatis jussione fiunt. Sequitur:

« Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam, aut quis finis meus, ut patienter agam? Nec fortitudo » lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est. » Ecce non est auxilium mihi in me, et necessarii » quoque mei recesserunt a me. » Quantum ad litteram, hoc dicere videtur. Tantis undique angustiis et incommoditatibus angor, ut non immerito cito succidi, et hinc transire desiderem, ne forte doloribus superabundantibus, aliquo modo ad impatientiam commotus, vel cogitatione Deum offendam; homo enim carnis sum, nec æris, nec lapidis naturam gerens; tu tamen, o Deus, me contudere et flagellare non cessas. Aut igitur, sicut opto, cito me hinc ad illam beatitudinem transfer, vel da mihi auxilium, ut patienter agam. « Non est enim » auxilium mihi in me: » Sit igitur mihi auxilium in te, quoniam non in viribus meis, sed in tua virtute confido. Insuper « et necessarii mei recesserunt a me. » Quid igitur faciet, qui et amissis viribus per se nihil potest, et alium a quo in rebus necessariis sustentetur, non habet? Sequitur:

« Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem » Domini derelinquit. » Si igitur Deum timuissent, necessarii et amici a me non recessissent. Nondum scriptum erat: « Diliges amicum tuum (*Levit. x, 18*). » Quod tamen in chartis scriptum non erat, in Dei utique voluntate beatus Job jam scriptum esse sciebat. Quanta autem agilitate necessarii ejus ab eo recesserunt, adnectit.

« Fratres mei præterierunt me, sicut torrens qui » raptim transit in convallibus. » Torrens enim pluvialis aqua est, quæ ex montibus collecta cito defluens non apparet. Cur autem hoc fecerint, subiungit:

« Qui timent pruina, veniet super eos nix. » Ac si dicat: Viderunt enim plagam meam, et timore perterriti ne ipsi quoque mecum affligerentur, quasi ad tutiora se conferentes, recesserunt. Sed quid eis profuit? « Qui enim timent pruina, veniet super eos nix. » Id est, qui hic timent tribulari cum sanctis in inferno tribulationem patientur cum impiis. Quantum enim distat inter nivem et pruina, tantum inter hæc et illa tormenta; de quibus adhuc subditur:

« Tempore, quo fuerint dissipati, peribunt, et ut » incaluerint, solventur de loco suo. » In judicio enim viri iniqui dissipati peribunt, et internis incendiis calefacti solventur de loco suo, secundum

illud: « Transivi, et ecce non erat, quæsi eum, et non est inventus locus ejus (*Psal. xxxvi, 36*). » Nullum enim in hoc mundo habitationis locum habebunt, quibus ipsa tormentorum loca incerta erunt. Si quidem ad calorem nimium transibunt ab aquis nivium. Hoc autem merito; quia nunquam recta et uniformi via incedunt. Et hoc est, quod dicit: « Involutæ sunt semitæ gressuum eorum; » involutæ quidem, quia tortuosæ; unde et subditur: « Ambulant in vacuum, et peribunt. » In vacuum enim ambulant, quia ex hujus itineris fatigatione nihil sibi nisi laborem et mortem acquirunt; ideoque ait: « Et peribunt. » Hujus autem rei hoc sit vobis exemplum.

« Considerate semitas Theman, itinera Saba, et » exspectate paulisper. Confusi sunt, quia speravi. » Theman, auster, Saba, rete vel captivitas interpretatur. Per hos autem hæreticos intelligimus, qui eloquentiæ pluvii, et syllogismorum retibus fideles quosque decipere et irretire conantur. Talis autem erat iste Eliphaz Themanites et duo socii ejus. Dicatur ergo: Considerate hæreticorum semitas, quæ semper erroneæ sunt et tortuosæ. Et exspectate paulisper: omnis enim hæc vita brevis est, et cito finiatur.

« Confusi sunt, quia speravi. » Spes enim sanctorum, iniquorum confusio est. Sancti enim non solum beatitudinem verum etiam vindictam se de inimicis suscipere sperant; et quia eorum spes frustra esse non potest, ut mali confundantur, necesse est. Insuper etiam, quia beatus Job speravit, et a tribus viris eloquentissimis a suæ spei firmitate moveri non potuit, confusi sunt, et nimia verecundia perturbati. Unde et subditur:

« Venerunt quoque usque ad me, et pudore cooperiti sunt. » Veniunt enim hæretici ad Ecclesiam, et vincuntur vinctique pudore operiuntur. Venerunt autem et amici Job usque ad eum; quia usque ad ejus cordis intima disputando persecuti sunt eum. Et pudore cooperiti sunt, quia unus a pluribus, et ipse æger a sanis vinci non potuit. Sequitur:

« Nunc venistis, et modo videntes plagam meam » timetis. » Quid timebant, aut quid ibi timidum videbant? Videbant enim hominem valde flagellatum; timebant ergo fortasse ne et sibi idipsum contingeret, aut quia dives et potens fuerat; nunc autem nimia inopia oppressus erat; ideo isti forsitan timebant, ne vir sanctus eos rogaret, ut illi de suis facultatibus sibi subvenirent. Hoc enim sequentia sonare videntur, quibus ait:

235 « Nunquid dixi: Afferte mihi, aut de substantia vestra donate mihi; vel liberate me de » manu hostis, et de manu robustorum eruite me? » In talibus enim angustiis et necessitatibus invicem sibi boni amici subvenire solent; avari autem quascunque possunt excusationes objiciunt, et cum indigentem amicum consolari debeant, potius eis sua culpa talia accidisse redarguunt. Quod quidem isti facere videntur. Hunc autem timorem beatus Job pruden-

ter ab eis removit, atque eorum stultitiam consequenter irridens, ait :

« Doce te me, et ego tacebo; et si quid forte ignoravi, instruite me. » Valdè enim irridendus est, qui et sapientio rem se docere vult, et sanctio rem se corrigere conatur. Quod autem isti neque docere, neque corrigere debeant, adjungit :

« Quare detraxistis sermonibus veritatis; cum ex vobis nullus sit, qui possit arguere me ad increpandum, tantum eloquia concinnatis, et in ventum verba profertis. » Quia enim omnium horum voluntas, et sententia una erat, quamvis solus Eliphaz superius sit locutus, omnes tamen sermonibus veritatis detraxisse et verba ad increpandum concinnasse commemorat. In ventum autem verba profertur, qui non ad utilitatem, sed se jactando loquuntur, quorum verba, quia otiosa sunt, non memoria hominum retinet, sed ventus tollit. Sequitur :

« Super pusillum irrucitis, et subvertere nitimini amicam vestram. » Quod se pusillum vocat, suam innocentiam, humilitatemque insinuat. Quod vero se amicam dicit, jam quasi Evangelii observator, inimicos etiam et persecutores se amare demonstrat. Sed, quia eorum versutias et subversiones non timet, subinferens ait : « Verumtamen quod cœpistis, præbete aurem, et videte an mentiar : responde te, obsecro, absque contentione, et loquentes id quod justum est, judicate et non inveniatis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia per sonabit. » Absque contentione respondere, est, audita veritate, statim acquiescere. Sequitur :

CAPUT VII.

« Militia est vita hominis super terram, et sicut dies mercenarii dies ejus. » Hinc beatus Job qualiter hac in vita militare debeamus, insinuat; quia in re se ipsum qualiter militaverit exemplum ponit. « Militia enim est vita hominis super terram; » quia quanto tempore in hac vita sumus per arma justitiæ a dextris et a sinistris semper contra vitia et malignos spiritus pugnare debemus; quatenus, finita militia, pro victoria coronemur. Sunt autem dies hominis quasi dies mercenarii; quia si bene in Dei vinea laboraverit, hac die, id est hac vita finita, vitam æternam pro denario et mercede suscipiet; unde et subditur :

« Sicut servus desiderat umbram, et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui; sic et ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi. » Cervus enim ut æstum repellat, umbram desiderat; mercenarius autem finem operis sui præstolatur, quia ante operis finem, mercedem non suscipit. Sic igitur et vir sanctus menses vacuos habuit, vacuos a mercede, vacuos et a quiete; quia enim eam, quam nondum susceperat mercedem expectabat; ideo mundi divitias pro nihilo ducens, se laborando fatigabat. Hoc autem tanto desiderio agebat, ut si quando quiesceret, et aliqua occupatione ab hoc opere cessaret, hoc non quietem, sed laborem computabat. Et hoc est quod ait : « Et noctem

A laboriosam enumeravi mihi. » Noctem enim pro quiete posuit. Unde et subditur :

« Si dormiero, dico, quando consurgam; et rursum expectabo vesperam, et replebor doloribus usque ad tenebras. » Quia, inquit, non quietem, sed laborem desidero, ideo si quando dormio, et a Dei servitio cesso (dormit enim, qui Deo non servit) statim ad me reversus dico in corde meo, quando consurgam? Consurgere enim, est ad opus et contemplationem assuetam reverti. Sed quamvis hoc faciam, quamvis consurgam, quamvis bono operi insistam, tamen usque ad vesperam, usque ad tenebras, usque ad hujus diei, et vitæ terminum, doloribus replebor; partim quia cœlestia concupisco, partim quia inter impios habitans, semper deterior fieri pertimesco. Et hoc est quod ait :

« Induta est caro mea putredine, et sordibus pulveris. » Nemo enim terram inhabitans se defendere potest, ut terræ pulvere non tangatur. Beatus igitur Job in se Ecclesiam totam significans, dicat : Induta est caro mea putredine vitiorum et sordibus pulveris; quia et si peccare nolim, aliena tamen me peccata coinquant; unde et Psalmista ait : « Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo (Psal. xviii, 13). » Nostris enim peccatis putrescimus, alienis autem quasi pulvere aspergimur. Sed nota, quia non de spiritu, sed de carne dicit, ut non spirituales, sed carnales Ecclesiæ filios intelligamus, de quibus adhuc subditur :

« Cutis mea aruit, et contracta est. » Cutis enim, quæ in toto corpore exterior est, sæpiusque fœdatur, eos significat, qui a cordis contemplatione, et ab Ecclesiæ secretis consiliis male vivendo longius fiunt. Et isti quidem aruerunt, quia sancti Spiritus gratia non unguuntur. Et contracti sunt, quia amisso humore se ad bene agendum extendere nequeunt. Manus enim contracta se ad pauperem non extendit. Sequitur :

« Dies mei velociter transierunt, quam a textente tela succiditur, et consumpti sunt absque ulla spe. » Pigro enim operario nullus dies velociter transit; hic autem, quia plus laborasse volebat, nimis velociter dies suos transisse conqueritur. Tela autem a textente succiditur, quando uniuscujusque vita finitur. Quasi enim quibusdam filis, ita horis, diebus et mensibus vitæ nostræ tela contextitur. Dolet igitur beatus Job, quod quando potuit, plus non laboravit; si tamen plus laborasse potuit; quoniam nondum ejus tela succisa est, et jam sicut prius laborare non potest. Dies autem præteriti absque ulla spe consumpti sunt, quia nihil ulterius in eis fieri possibile est. Ut ergo dies nostros non perdamus, dum præsentibus sunt, dum tempus est, operemur bonam ad omnes.

« Memento, quia ventus est vita mea, et non revertetur oculus meus, ut videat bona, nec aspiciet me visus hominis. » Dies, inquit, præteriti absque ulla spe consumpti sunt: quid autem in futurum habiturus sim, nescio. Memento igitur, Domine, quia

ventus est vita mea, quoniam ad ejus similitudinem cito transit et deficit. Nunc igitur afflige, nunc peccata dimitte: quia postquam hinc transiero, non revertar huc, ut bona videam, id est ut iterum bona agam. Ille enim videt bona, qui oculos a malis avergens, bonum agere non obliviscitur. « Nec aspiciet » me visus hominis; » illius videlicet hominis, qui est Deus et homo. Aspiceret autem Dei, misereri est. Cujus igitur hic peccata Deus non dimittit, eum in inferno non aspiciet; « quia in inferno nulla est redemptio. »

« Oculi tui in me (331), et non subsistam. » Dixit enim modo: « Nec aspiciet me visus hominis; » nunc autem dicit: « Oculi tui in me, et non subsistam: » quod utique contrarium esset, nisi duobus modis Deus super peccatores respiceret. Respicit etiam ad miserendum, secundum illud: « Respexit Deus Petrum (Luc. xii, 71). » Respicit etiam ad puniendum, ut hoc in loco; ideoque hic dicitur: « Et non subsistam. » Non enim in judicio peccatores subsistere poterunt, quia audita damnationis sententia, statim ad tormenta rapiuntur; unde et subditur:

« Sicut consumitur nubes, et pertransit, sic qui » descenderit ad inferos, non ascendet, nec revertetur ultra in domum suam, neque cognoscet eum » amplius locus ejus (332). » Sicut enim nubes ventis impulsiva consumitur et transit, ita peccatores demonum impulsu in tormenta præcipitati, ulterius in domum suam, id est in hunc mundum, in quo semper habitare optabant, non revertentur. Quod autem sequitur: « Neque cognoscet eum amplius locus » ejus; » quantum ad litteram repetitio est. Sequitur:

« Quapropter non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine » animæ meæ. » Quia, inquit, in infernum descendere timeo, quandiu in hac vita sum, non parcam ori meo. Ille namque suo ori parcat, qui neque peccata sua confitetur, neque pro eis Deum exorat. Loquitur autem vir sanctus in tribulatione spiritus, et amaritudine animæ, quia « cor contritum et spiritum humiliatum Deus non spernit (Psal. l, 17): » sive etiam, quia sic flagellatus. Deum laudare, et exorare non desistit. Sequitur:

« Nunquid mare sum ego, aut cetus, quia circumdediti me carcere? » Quia enim ad Deum venire desiderat, ideo se carcere inclusum dolet; et tale est ac si diceret: Illi carcere includi debuissent, qui et amaritudine pleni sunt, et quasi cetus alios devorant et glutunt; quos quidem nisi tuæ poten-

(331) « Oculi tui in me, scilicet erunt. Deo enim mortui conspicui sunt, qui spiritualia intuetur, quia mortui secundum spiritum vivunt, non secundum carnem, quem visus hominis aspiceret non potest. » D. TH. in hunc locum Job.

(332) Cod. bibl. Mont. Amiatæ: « Sicut consumitur nubes, et pertransit, sic qui descenderit in infernum, non ascendet, nec revertitur ultra, nec cognoscet eum locus ejus. »

tiæ carcere conclusisses, magnum ubique sanctorum stragem fecissent. At ego cur carcere claudor, cur carne retineor, qui nihil aliud, nisi ad te venire desidero (333). Sequitur:

« Si dixerō: Consolabitur me lectulus meus, et relebor loquens mecum in stratu meo; terrebis me » per somnia, et per visiones horrore concuties. » Ideo, inquit, ad te venire desidero, quia nullam hic invenio consolationem; si quidem neque ipsa mea mens me consolari valet; lectus enim, et stratus mentem significat, quoniam tota vis animæ in ea requiescit. Sed neque ibi beatus Job consolari valet; quoniam in extasi, et mentis excessu positus, dum et honorum præmia, et malorum tormenta considerat, quasi per somnia et visiones terretur, et horrore concutitur; dum tam dura, tamque horrenda malorum tormenta contemplatur; ideoque ibi esse desiderat, ubi sine aliqua commotione beatitudine profuerat. Unde et subditur:

« Quamobrem elegit suspendium anima mea, et mortem ossa mea. » Ut et anima scilicet feratur in cælum, et caro et ossa in terra requiescant; hoc autem exponit, ~~337~~ dicens: « Desperavi, nequaquam jam ultra vivam. » Alia enim bonorum, alia malorum est desperatio: malorum desperatio est, æternæ beatitudinis nullam habere spem; bonorum vero, hanc vitam præsentem penitus abjicere. Desperavit igitur beatus Job, quia hunc mundum despexit, cum omnibus concupiscentiis ejus; qui ideo jam non vivit, quoniam carnem suam affligendo quotidie occidit.

« Parce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei. » Quia, inquit, hujus vitæ dies pro nihilo duco, et mori cupiens spem mundi nullam habeo; jam nunc parce mihi. Quid est autem, quod supra dixit: « Ut me affligens dolore non parcas: » nunc autem dicit: « Parce mihi: » nisi etsi non parcas flagellando, parce mihi, vel post flagella peccata solvendo? Considerans autem quid homo, et quam fragilis sit, considerans etiam, quanta ei gloria, et beatitudo præparata sit, subjungens, ait: « Quid est homo, quia magnificas eum? » Quod enim homo magnificatur, non ejus meritum, sed gratia Dei est (334). « Ant quid apponis erga eum cor tuum? » Quoniam nunquam ejus oblivisceris: longe enim est a corde, quod traditur oblivioni. « Visitas eum diluculo. » Diluculo quidem, quia statim dum oritur, statim ut de ventris tenebris, et nocte in hujus diei lucem cadit, in eum visitas, tu nutris, tu custodis, tu cuncta sibi necessaria subministras. « Et subito probas » illum. » Nisi enim probaretur, cujus esset patientiæ nesciretur. Toties enim homo probatur, quoties tan-

(333) Ita D. Paulus suspirans aiebat: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (Philip. i, 3). Hoc est justorum desiderium.

(334) « Si non esset alia vita hominis, nisi quæ est super terram, non videretur condignus homo tanta Dei sollicitudine erga ipsum. Ipsa ergo sollicitudo, quam Deus specialiter habet de homine, demonstrat esse vitam hominis post corporis mortem. » D. TH. in Job.

adversitate. « Usquequo non parcis mihi? » A

ti enim me, notificasti patientiam meam. Jam dimitte me ut glutiam salivam meam. » Fit nultoties, ut in magna ægritudine, desiccato, e, arescente lingua, ardente palato, æger saglutire non possit. Tale est igitur, ac si dicat : st Deus, quod agis? Nec peccata dimittis, nec illis cessas. Scio enim, quia peccavi sed non ita, affligi debuissem. Quia vero flagellare non id ipsum quod peccavi, nondum esse dimiseritimesco. Dimitte igitur ut glutiam salivam, quatenus vel sic intelligam, dimissa esse peccata. « Quid faciam tibi, o custos hominum? »

satisfactionem me facere præcipis, qui nescis custodiens, in quibus peccaverim non ignoscere. Quare posuisti me contrarium tibi : » ac si indica mihi, Domine, quid commiserim pro te tibi contrarium et inimicum dijudicas, cujus noxam perterritus, « factus sum mihi metipsum. » Quia enim displiceo tibi, gravis mihi factus sum, quoniam ipse quoque displiceo mihi. Nescio enim, quid peccassem; sed, nisi peccassem, tibi displicuissem; quia igitur ignoranter feci, « cur tollis peccatum meum, et quare non auferis vitæ meam. » Hoc enim et Apostolus ait : « enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (1 Cor. xv, 9); » sed ideo misericordiam habere utus sum, quia ignoranter feci. « Ecce nunc in pulvere dormio. » In pulvere quidem dormit, qui in opere in hoc corpore torpescit. Omnis enim pulvis est, secundum illud : Quia « pulvis es, pulverem reverteris (Genes. iii, 19). » « Et si te me quæsieris non subsistam. » Mane enim tunc quando hac nocte finita, ad judicandum Dominus veniet; tunc autem quem ipse quæsierit, quem Dominus actibus interrogaverit, non subsistet; quoniam in illo districto iudicio nemo se defendere potest. Unde Psalmista ait : « Non intres in iudicium servo tuo Deus, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (Psal. cxlii, 2). »

CAPUT VIII.

Respondens autem Baldad Suites dixit : Usque loqueris talia, et spiritus multiplex sermo oris. » Usquequo dicit, quia jam eum audire tædet quia ejus verba non plene intellexit, multum dicit eum esse locutum. « Nunquid Deus plantat iudicium, aut omnipotens subvertit iudicium justum est? » Redarguit eum dixisse calamitatis suam non æquam suis esse peccatis; insuper justitiam commendans adjecit : « Etiam si filii peccaverunt ei, et dimisit eos in manu iniatorum tuorum; tu tamen si diluculo consurrexeris Deum, et omnipotentem fueris deprecatus, idus et rectus inaccesseris, statim evigilabit ad te, eecatum reddet habitaculum justitiæ tuæ, in eum ut priora tua fuerint parva, et novissima multiplicentur nimis. » Vera quidem dici

verumtamen contra beatum Job, et filios ejus dixisse talia non debuit non enim propter peccata quæ fecerint, vel illi oppressi, vel iste flagellatus est. Diluculo autem consurgere, est a vitiorum tenebris cito ad justitiæ lucem transire. Sequitur :

« Interroga enim generationem pristinam, et diligenter investiga patrum memoriam. » Ac si dicat : si præsentia non credis, reduc vel præterita ad memoriam, et cum hæc antiquis patribus contigisse cognoveris, tunc me intelligas non esse mentitam. « Hesterni quippe sumus, et ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram. » Interroga tu, inquit, priores nostros, quoniam et nos interrogabimur a posterioribus nostris. Hesterni enim sumus, et jam pene vitam finivimus, et ignoramus, quoniam sicut umbra, quæ cito transit, dies nostri sunt super terram, si qui cito transeunt, et pereundo finiunt. Huc usque interpositio. Nunc autem ad patres revertitur dicens : « Et ipsi docebunt te, loquentur tibi, et de corde suo proferent eloquia. » Quasi enim ipsi loquuntur nobis, dum quid egerint, quomodo vixerint, quid eis acciderit, nobiscum cogitando tractamus. Sequitur.

» Nunquid virescere potest scirpus absque humore, aut crescet carectum sine aqua? Cum adhuc sit in flore, ne carpatur manu, ante omnes herbas arescit : sic vitæ omnium, qui obliviscuntur Deum, et spes hypocritæ peribit. » His verbis de quibus loquatur apertissime demonstrat : sicut enim scirpus nec sine humore virescit, nec sine aqua crescit; ita hypocritæ, neque sanctitate virides, neque religione magni crederentur, nisi quia in aquis ecclesiasticis stare videntur : nam et recte prædicant, et eleemosynas faciunt, et orationibus et jejuniis insistunt. Hæ enim sunt illæ aquæ, sine quibus anima neque virescit, neque crescit. Cognoscitur autem hypocrita, quia, cum adhuc sit in flore, et pro pulchritudine, et religione, quamvis ficta, in honore a multis habeatur (hoc est enim in flore esse) ante omnes herbas arescit, etiamsi manu non carpatur, id est citissime a bono opere cessat, etiam si nulla adversitate feriatur. Quia enim ad ostentationem omnia facit, ut videatur, et laudetur, et honoretur, illico arescit. « Omnia enim, dicit Dominus, opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus (Matth. xxiii, 5). » — « Non placebit recordia sua, et sicut tela araneorum fiducia ejus. » Nam quia receperunt mercedem suam, cum ad iudicium venerint, sibi quoque stulte laborasse displicebit, omnisque fiducia, quam habere videbantur, vana et inutilis erit; de quibus adhuc subditur :

« Innitetur super domum suam, et non stabit, fulciet eam, et non consurget. » Multis enim argumentis domum suam, id est corpus et animam suam hypocritæ tunc defendere et fulcire nitentur; sed quia Deum nihil latet, non stabit. Non stabit quidem, quia in tenebras præcipitata ruet. Et quando non consurget, quia sursum inter sanctos non elevabitur. Fulciet autem, quando dicent : « Domine,

nonne in nomine tuo prophetavimus? (*Math.* vii, A 22.) » Et similia. Sequitur :

« Humectus videtur, antequam veniat sol, et in » ortu suo germen ejus egreditur. » Multi enim suam hypocrisim in tantum occultant, ut semper humecti et Spiritus sancti gratia perfusi credantur, quos tamen siccos fuisse, sol justitiæ revelabit. Egredietur autem germen ejus in ortu suo, quia sui laboris fructum recipere incipit, ab initio simulationis suæ, nullam enim aliam mercedem recipiet. « Super acervum petrarum radices ejus densabuntur, et inter » lapides commorabitur. » Per petras et lapides, sanctos intelligimus, de quibus cœlestis Jerusalem muri ædificantur. Inter hos commorantur hypocritæ et radices densant, quoniam cunctis viribus B his adhærere conantur; quatenus sanctorum societate laudabiliores appareant; si enim se ab eis dividerent, mox eorum hypocrisis manifesta fieret. Sequitur :

« Si absorberit eum de loco suo, negabit eum, » et dicit : Non novi te. » Hoc enim in judicio fiet, quando de loco suo, id est de hoc mundo hypocritas absorptos et sublato negabit Dominus, dicens : « Ite, operarii iniquitatis : amen dico vobis, nescio vos (*Luc.* xiii, 27), » Quare hoc Sequitur : « Hæc » enim est lætitia viæ ejus, ut rursus de terra alii » germinentur. » Mali enim semper desiderant, ut eorum numerus crescat. Merito igitur damnantur, qui aliorum damnationem concupiscunt. Hæc de hypocrita, qui per junctum figuratur; nunc vero ad simplicem convertitur, dicens :

« Deus non projiciet simplicem, nec porriget manum malignis, donec impleatur risu os tuum, et » labia tua júbilo. » Sicut enim omnis hypocrita simulator, ita omnis simplex sine simulatione. Hunc autem Deus suscipit; illi autem nunquam misericordiae manum porrigit. Risus autem et júbilo, gaudium designant : his ergo sanctorum os et labia implebuntur, quoniam æterna lætitia et gaudio perfuerunt. « Qui oderunt te, induentur confusione, » et tabernaculum impiorum non subsistet. » Quoniam hac, in qua nunc habitant, carne iterum induti, nunquam confusione, angustiis et tribulatione carebunt.

CAPUT IX.

« Et respondens Job, ait : Vere scio quod ita sit, » et non justificetur homo comparatus Deo. » Vere, inquit, narras, et Deo comparari nemo potest; qui ut dixisti, neque judicium supplantat, neque subvertit, quod justum est. « Si voluerit contendere cum eo, » non poterit respondere unum pro mille. » Cum Deo namque contendit, qui ejus judicia reprehendit. Sed non potest respondere unum pro mille, quia in ipso suæ locutionis principio, divinæ sapientiæ perfectione convincitur. « Magnus enim est Dominus, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus (*Psal.* cxlvi, 5); » unde et subditur : « Sapiens corde

(335) Hæc omnia paucis complexus est D. Petrus (I *Epist.* ii, 6),

est, et fortis robore (335). » Vincit igitur ut sapiens, pugnat ut fortis: ideoque subditur : « Quis restitit » ei, et pacem habuit? » De illa autem pace, loquitur, quæ exsuperat omnem sensum, quam qui non habet, revera punitur; siquidem a diabolo possidetur; unde et subditur : « Qui transtulit montes, et nescierunt hi, quos subvertit in furore suo. » Montes apostoli sunt, hos autem Dominus a Judæis ad gentes transtulit, quoniam Judæi Domino restiterunt. Subvertit eos in furore suo, et nescierunt, quoniam occulto Dei judicio ipsam suam damnationem et Dei super se indignationem non intelligunt; si enim intellexissent, jam olim ad Ecclesiam confugissent. Sequitur :

« Qui commovet terram de loco suo, et columnæ » ejus concutiuntur. » Commovit enim Dominus terram de loco suo, quia Judæorum populum ab hæreditate separavit : cujus columnæ concussæ sunt, quia Scribæ, Pharisei et cæteri majores, qui quasi columnæ inter eos erant, simul cum aliis ducti sunt in captivitatem. « Qui præcipit soli, et non oritur, » et stellas claudit, quasi sub signaculo. » Sol in hoc loco Evangelium significat, cujus illustratione totus mundus illuminatur. Stellæ autem doctores sunt, de quibus scriptum est :

« Et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ » erunt in perpetuas æternitates (*Dan.* xii, 3). » Hic autem sol, jubente Deo, modo non oritur. Quia neque Judæis, neque paganis Evangelium modo nuntiatur. Stellæ quoque quasi sub signaculo clausæ sunt, quia sancti prædicatores nunc inter infideles non apparent, inter quos tamen juxta sæculi finem clarissime lucebunt. « Qui extendit cœlos suos, et » graditur super undas maris. » Cœlos enim Deus extendit, quando suis discipulis ait : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ. » Graditur autem super fluctus maris, quia mundi hujus procellas, quando vult, conquiescere facit.

« Qui facit Arcturum, et Oriona, et Hyadas, interiora » Austri. » Singulis singula opposuit, id est contra Arcturum, Oriona, et Hyadas, et interiora Austri. Per Arcturum, qui in cœli sublimitate consistit, apostolos qui utique in Ecclesia sublimiores sunt; per Orionem vero, qui gladio accinctus apparet, tyrannos intelligimus : ut vero per Hyadas, quæ suo ortu pluvias concitant, cæteros Ecclesiæ doctores, qui verbi Dei pluvias spargunt et arentia corda infundunt. Per Austri vero interiora, hæreticos designamus; inde Eliphaz Themanites dicitur; inde superius legitur : « Considerate semitas Theman. » Theman enim *Auster* interpretatur. Idem igitur, qui fecit Arcturum, fecit Oriona, quia qui fecit apostolos, fecit et tyrannos; et qui fecit doctores, fecit hæreticos. Unus est enim Creator omnium, « qui » magna fecit, et incomprehensibilia, et mirabilia » quorum non est numerus. » Quia cuncta nume-

dicens : *Humiliamini sub potenti manu Dei* (I *Epist.*

potuit, incomprehensibilia et innumerabilia A
ait. Sequitur :

venerit ad me, non videbo, si abierit non
igam eum. » Deus enim secundum humanam
rem, quando nobis prospera tribuit, ad nos
quando vero adversa, a nobis abire videtur
sed ideo neque venientem, neque abeuntem
s, quia quare prospera, et quare adversa
non intelligimus; quoniam et bonis, et ma-
utraque in hac vita largitur. Quis enim in-
, quare affligantur boni, et prosperentur
iequitur :

repente interroget, quis respondebit ei? Vel
dicere potest, cur ita facis? » Cum enim
pente flagellare hominem incipit, tunc eum B
modo interrogat; quia quare flagelletur,
ogitare compellit (337). Homo tamen Deo
spondet, quia cur hoc fiat, rationem reddere

Dei namque flagella aliquando puniunt,
do corrigunt, aliquando merita augent, ali-
peccata solvunt, aliquando bonis exempla
iæ tribuunt, aliquando malis terrorem incu-
sed quis potest Deo dicere, cur ita facis, cum
nquam sine ratione et justitia faciat? « Deus
iræ nemo resistere potest. » Dei iræ pœni-
indulgentiam et misericordiam quærendo
e homo potest, superbiendo non potest;
e angeli in cœlis, et sancti ei subjiuntur in
unde et subditur: « Sub quo curvantur, qui
nt orbem. » Illi enim orbem portare dicuntur, C
indum regendo et consulendo sustinent, sive
ter sive spiritualiter agant. Et isti quidem
curvantur, quoniam sponte et non sponte
humiliantur. « Quantus ergo sum ego, qui
ideam ei, et loquar verbis meis cum eo? »
icat: Quomodo ego contra eum superbiens
itatione murmurabo, cui se et cœlestia si-
ria humiliant et inclinant? « Qui etiam et
vero quidpiam justum, non respondebo, sed
m judicem deprecabor. » Deprecandus enim
nodo est, qui neque viribus, neque ratione
potest. « Ut cum invocantem exaudierit me,
credo, quod audierit vocem meam. » Deus
per bonitatem suam, solem oriri facit super
et malos, et pluit super justos et injustos, D
men eum invocantes exaudiendo, sed secun-
dispositionem suam mundum regendo (338).
his igitur aliquando **240** fiat, quod oramus,
men id super orationibus impetramus, quo-
et si oratio non præcederet, id tamen nihilo-

) « In Scripturis Deus venire ad hominem
; quando ei sua beneficia largitur, sive in-
um ejus illuminando, sive affectum inflam-
, sive qualitercunque ei beneficando. » D.
in hunc locum.

) « Interrogat autem Deus hominem, quando
id considerandum suam conscientiam reducit,
terius inspirando, vel exterius provocando
ciis, aut flagellis; secundum illud » Psal. x.

minus fieret. Dubitari ergo potest, cum exaudimur,
an orationem nostram Deus audierit: « In turbine
» enim conteret me, et multiplicabit vulnera mea,
» etiam sine causa. {» Quia enim quare conteratur,
ignorat, ideo in turbine et caligine se flagellari dicit,
Quod autem ejus vulnera sine causa multiplicentur,
ipse Dominus ostendit, dicens :

« Tu autem commovisti me adversus eum, ut
» affligerem eum frustra. Non concedet requiescere
» spiritum, et implebit me amaritudinibus. » Hæc
omnia, quamvis cur fiant non intelligam, non tamen
resisto, non reprehendo, non me defendo, neque
contradico. Quare hoc? vis audire quare? « Si for-
» titudo quæritur robustissimus est, si æquitas
» judicii, nemo audet pro me testimonium dicere,
» si justificare me voluero, os meum condemnabit
» me, si innocentem ostendero, pravum comproba-
» bit. Qui ergo nihil habet, quo causam suam
defendere possit, non commoneat judicem, sed de-
precetur. Sed quomodo se Job defendere posset, ad
cujus condemnationem solum peccatum originale
sufficiebat? Sequitur :

« Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit
» anima mea, et tædebit me vitæ meæ. » Quem enim
vitæ suæ non tædet, cum homo tanta ignorantia sit
involutus, ut seipsum etiam non cognoscat? Denique
qua temeritate ante judicem cuncta scientem ad se
defendendum ire præsumat qui de seipso, qualis
sit non intelligit? Quis enim defendat, quod nescit?
Nemo enim tam simplex est, ut vel ignoranter
aliquando contra veritatem non agat. Sequitur :
« Unum [est, quod locutus sum; et innocentem,
» et impium ipse consumit. » Hoc non loquendo,
sed cogitando locutus est. Deus autem utrumque,
sed non uno modo consumit. Alterum enim consu-
mit, ut melior fiat; alterum vero, ut semper consu-
matur, et in pœnis sit.

« Si flagellat, occidat semel, et non de pœnis in-
» nocentium rideat. » Quia, inquit etiam innocen-
tem ipse consumit, et flagellat, nunc innocentes
flagellare desistat, et unum innocentem, qui non
moritur nisi semel, semel occidat. Hoc enim dice-
bat, quia nisi Christi passione mundum a tormentis
liberari non posse sciebat. Quasi vero de pœnis
innocentum Deus ridebat, quando in tormentis re-
linquens eos eripere non curabat. Quia vero de
Christi passione loqui cœperat, subinferens, ait :

« Terra data est in manu impii, vultum judicum
» ejus operuit. » Teria enim in manu impii data
est, quia Christi caro Judæis in potestate tradita

Dominus interrogat justum, et impium, etc. Idem D. Thom.

(338) Docet S. Thomas in hunc locum, Deum
aliquando hominem exaudire non ad votum, sed
ad profectum; quippe eo in tribulationibus consti-
tuto, tribulationes non subtrahit, quamvis depre-
cant, quia scit eas expedire ad finalem ejus salu-
tem.

est. Vultum autem iudicum ejus impietas et malitia operuit; quia sicut scriptum est: « Excæcavit eos malitia eorum (Sap. II, 21). » Judices autem, Scribæ et Pharisei, et ipsi principes sacerdotum fuerunt. « Quod si non ille est, quis ergo est? » Si, inquit, ille populus, qui Dominum suum interfecit, impius non est, quis alius impius est?

« Dies mei velociores fuerunt cursore, fugerunt » non viderunt bonum. » Hoc est quod in Evangelio Dominus ait: « Multi prophetae et reges voverunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt (Luc. X, 24). » Conqueritur enim B. Job quod dies ejus tam cito transierunt, et Christum in carne videre non meruit; ideoque subdidit: « Fugerunt » et non viderunt bonum. » Vere utique bonum, et sine quo nihil est bonum. Beati igitur apostoli qui eum viderunt cujus desiderio iste videre optabat, qui in tormentis positus, hoc excepto, solam mortem desiderabat.

« Pertransierunt quasi naves poma portantes, et » sicut aquila volans ad escam. » Pertransierunt, inquit, dies mei, sed non otiose et non inutiliter; imo quasi naves poma portantes, bonum utique odorem reddentes, multosque suavi et delectabili cibo reficientes. Non solum enim illi qui tunc erant, verum etiam nos ejus pomis, ejusque sententiarum dulcedine reficimur. Aquila autem, quamvis naturaliter agilis sit, escæ tamen cupiditate velocius volat, in quo dies suos quam celeriter transisse insinuat; quamvis per hoc eum non in vacuum volasse (siquidem post volatum, beatitudinis escam invenit) intelligere possumus. Sequitur:

« Cum dixero: Nequaquam ita loquar: commuto » faciem meam, et dolore torqueor. » Si, inquit, ut modo feci, præteritam vitam meam aliquando commendo, statim ad me reversus, in corde meo dico. Non ita loquar. Cum autem hoc dixero, illico commuto faciem meam, et mutando dolore torqueor, quoniam sicut hilaris esse videbar, in præteritorum meorum actuum commemoratione; ita mutato vultu dolore torqueor, in futurorum tormentorum recordatione. Melius enim est futura, quam præterita in mente habere, nisi forte peccatorum suorum homo recordetur; bonorum enim actuum recordatio, quid aliud est quam mentis elatio? Hanc autem elationem comprimens, ait:

« Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. » Ac si dicat: Cur mens mea de præteritis bene actis se extollat, cum ego a peccatis cessaverim, quia magistri, qui delinquenti non parcat, flagella metuebam (339)? Hoc autem non tantum in sua, quantum in aliorum persona dicit, qui sæpe in suis actionibus gloriantur. Et quasi ad hæc amici ejus responderent, dicens: Si ergo

(339) A peccatis multiplicandis abstinerent peccatores, et de præteritis pœnitentiam agerent, si hæc recogitarent, quibus consona sunt quæ habentur Eccli. cap. VII, 6. *Et ne dicas; Miseratio Domini*

A Deus non parcat delinquenti, cum et tibi modo non parcat, te deliquisse non dubium est; ad quod ipse:

« Si autem et sic impius sum (ut isti, subauditur, » me esse arlitrantur) quare frustra laboravi? » Frustra enim laborasse, si talis esset, qualem isti eum esse dicebant. Quod autem ait: sciens, « quod » non parceres delinquenti, » de eo intelligatur qui in peccatis perseverat, quoniam delinquens, præsens tempus significat.

« Si lotus fuero quasi aquis nivis, et fulserint » velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus » intinges me, et abominabuntur me vestimenta » mea. » Ac si dicat: Neque impius quidem sum, neque me non peccasse defendo; quoniam nemo tam lotus et mundus est, in quo Dei majestatis oculi maculam non inveniant. Niveis enim aquis lavari, est, ad nivis similitudinem candidum esse. Manus vero opera designant, quoniam manibus opera fiunt. Sordibus autem Deus hominem quodammodo intingit, dum sordibus intinctum esse ostendit. Quid vero vestimenta, nisi corpus quo anima vestitur, significant? Hoc autem vestimentum, quia facile corrumpitur, hominem abominatur, id est abominabilem hominem facit.

« Neque enim viro, qui similis est mei, respon- » debo: nec qui mecum in iudicio ex æquo possit » audiri. » Quantumlibet, inquit, lotus fuero, me tamen ante iudicem non defendam, quia neque mei similis est, ut aliquid ignoret et melius quam ego me ipse cognoscit. Hoc est enim quod superius ait: « Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima » mea. » Denique et si cum illo, quod absit! contendere voluero, non erit qui me et illum ex æquo audire valeat; ego enim multos, ipse vero nullum habet æqualem, vel superiorem: unde et subditur:

« Non est qui utrumque valeat arguere, et po- » nere manum suam in ambobus. » Omnis enim iudex talis esse debet, qui utrumque litigantem, ubi opportunum fuerit, arguere possit, et in ambobus manum ponens, rationabiliter eos et interrogare, et respondere compellat. Sequitur:

« Auferat a me virgam suam, et pavor ejus non » me terreat. » Ideo, inquit, ei non respondeo, quia ipsius virgam correctionis, et nunc in carne sentio, et postmodum deteriora minantem considero. Interim eam igitur auferat, et pavor ejus non me terreat. Sæpe enim sensus timore minuitur, quod quidem in pueris fieri videmus, qui cum sibi imminentem virgam aspiciant, ipsum quoque quod sciebant, timore amittunt; unde subditur:

« Loquar, et non timebo eum, neque enim me- » tuens possum respondere. » Hæc enim beatus Job dicit, quia pura conscientia defensus, nihil sibi conscius erat. Sed iterum se non sine causa flagel-

magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur. Misericordia enim, et ira ab illo cito proximant, et in peccatores respicit ira illius.

gens, quamvis in quo peccasset, ignoraret. A quit, factus, in terram subito rediturus, fragilis de fragili materia factus, si peccavi, indulgentiam consequi debeo (340). Et ita quidem in primo homine creati sumus, quomodo autem quotidie ab ipso cæteri oriantur, audiamus. Sequitur :

CAPUT X.

animam meam vitæ meæ. » Hoc autem proposuimus, cum diceret : « Etiam si sim ro, hoc ipsum ignorabit anima mea, et lebit me vitæ meæ. » Quia igitur me cognosco, non ulterius dicam : Loquar, et », neque contra meum iudicem loquar, a : « Dimittam adversum me eloquium

Ille enim contra se suum eloquium dis seipsum redarguere incipit, secundum il- stus principio est accusator sui (*Prov.*

— « Loquar in amaritudine animæ meæ. » B

dine animæ loquitur, qui peccata sua cum etu et vera pœnitentia confitetur. « Di-

noli me condemnare. » Hoc enim om- debet orare, dicens Deo : « Noli me con-

. Indica mihi cur me ita iudices? » Cur is Job quare affligeretur tantopere scire

isi ut cognita culpa, si qua tamen esset, et gi concupisceret, et majori se pœnitentiæ

? « Nunquid bonum tibi videtur, si calum- e, et opprimas me, opus manuum tuarum,

lium impiorum adjuves? » Placet, inquit, e opprimas, et per calumniam affligas?

impii volunt, hoc maligni spiritus deside- est illorum consilium, ut homo pereat, et

rum tuarum vanum et inutile appareat. C

l oculi carnei tibi sunt, aut sicut videt t tu videbis? » Tu, inquit, simul præsen-

. et præterita vides, tu qualis sim, qualis qualis futurus sim, non ignoras; quoniam

nei oculi tibi sunt, qui vix ante se posita t; neque sicut videt homo, ita et tu vide-

enim videt in facie, tu autem corda con- nde adhuc subditur :

id sicut dies hominis dies tui, et anni tui, rmana sunt tempora? » Te enim nihil lat,

quoniam semper fuisti, et es, et eris, et unquam deficient. Cur ergo peccata mea

lo scruteris, quæ, si quæ sunt, tu optime hoc est quod dicit : « Ut quæras iniqui-

neam, et peccatum meum scruteris, et ia nihil impium fecerim; eum sit nemo,

nanu tua possit eruere. » Quia, inquit, im- il feci, tu me misericorditer dimitte, quor-

er de manu tua liberari, et erui non pos-

s tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me in circuitu, et sic repente ~~242~~ præcipitas

. si dicat : Quare tam vilem et despectibilem quem in tanta dignitate tuis manibus con-

. Memento, quæso, quod sicut lutum feceris in pulverem reduces me. » De terra, in-

. David etiam hæc considerans, ait : Mi- t Dominus timentibus se : quoniam ipse

quit, factus, in terram subito rediturus, fragilis de fragili materia factus, si peccavi, indulgentiam consequi debeo (340). Et ita quidem in primo homine creati sumus, quomodo autem quotidie ab ipso cæteri oriantur, audiamus. Sequitur :

« Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum » me coagulasti? Pelle et carnibus vestisti me, os- » sibus et nervis compegisti me, vitam et misericor-

» diam tribuisti mihi, et visitatio tua custodivit spi- » ritum meum. » Vide ergo quam ordinata humanæ

creationis descriptio. Considera etiam a quanta mi- seria homo incœperit, et cognosce fragilitatem tuam,

et noli superbire pulvis et cinis. Qui vero vitam et misericordiam homini tribuit, ipse ejus spiritum

visitat et custodit. « Nisi enim Dominus custodierit civitatem; in vanum vigilant, qui custodiunt eam

(*Psal.* cxxvi, 2). »

« Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia » universorum memineris. » Licet, inquit, me hæc

celes, et tuam voluntatem plene non intelligam, scio tamen quia universorum memineris, et quia

« visitatio tua custodivit spiritum meum; » quem nisi tu quoque custodisses, huic tantæ tentationi resistere non potuisset.

« Si peccavi, et ad horam pepercisti mihi, cur » ab iniquitate mea mundum me esse non pa- » teris? »

. Valde enim beatus Job de peccato suo sollicitus erat, ideoque toties illud commemorat : si, inquit,

peccavi, quin peccavi; tunc me punire debuisses; sed quia hoc non fecisti, et ad horam mihi pepercisti,

utrum peccaverim et quid peccaverim incertus sum. Cur ergo ab iniquitate mea mundum me esse

non pateris? Si enim scienter peccassem et pœni- tentiam non egissem, merito immundus et iniquus

reputarer; nunc autem si peccavi, et, te parcente, non intellexi cur me iniquum esse dijudicas? Uti-

nam non pepercisset, ut statim ipsa correctione peccatum meum intellexissem. Quid ergo fa-

ciam?

« Si impius fuero, vœ mihi, et si justus, non » levabo caput, saturatus afflictione et miseria. » Vir enim sanctus in flagellis positus, quia se peccasse

metuebat, tantam in mente sua afflictionem et mi- seriam patiebatur, ut caput elevare timeret. Quid

est enim elevatio capitis, nisi exhilaratio mentis?

« Et propter superbiam quasi læenam capies me, » reversusque mirabiliter me crucias. » Si, inquit,

impius fuero, quod absit! vœ mihi est, et si superbus propter superbiam, quasi læenam capies me. Læena

enim cadens in foveam capitur; impius autem et superbus in foveam cadet; capietur igitur quasi

læena: de hac enim fovea scriptum est : « Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam quam

facit (*Psal.* vii, 16). » Revertetur autem Domi- nus, quia qui prius iudicandus venerat, secundo

iudicaturus adveniet, et tunc quidem mirabiliter im-

eognovit agmentum nostrum. Recordatus est quoniam pulvis sumus (*Psal.* cxi, 14).

plos et superbos cruciabit; tunc enim fiet, quod A » sequitur :

« Instauras testes tuos contra me, et multiplicas » iram tuam adversum me, et pœnæ militant in » me. » Si impius (subauditur) et superbus fuera, Dei namque testes, angeli et apostoli sunt, quorum testimonio damnabuntur iniqui. Et tunc quidem ira Dei multiplicabitur, et pœnæ contra impios militabunt, dicente Domino : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus (Matth. xv, 41). » Hæc autem vir sanctus considerans, sciens omne hoc malum propter peccatum primi hominis accidisse, illius transgressionem deploans, ait :

« Quare de vulva eduxisti me? Qui utinam con- » sumptus essem, ne oculus me videret, fuissem » quasi non essem, de utero translatus ad tumu- » lum. » Quoniam latius hæc superius exposita sunt, nunc iterum sub brevitate dicamus. Diximus enim : Per vulvam, diaboli suggestionem primam, per consumptionem vero et mortem separationem a peccato significari. Dicatur ergo : « Quare de vulva » eduxisti me? » id est, quare me diabolicæ suggestioni assensum præbere permisisti? « Quid utinam » consumptus essem; » id est, statim, ut audivi, ab ea » recessissem ne oculus me videret, » id est, ne me nudum esse cognoscerem. Prius enim quam peccasset, quasi a nemine videretur, suam nuditatem homo non erubescibat; tunc igitur eum prius oculus vidit, quando se videri erubuit. « Fuissem quasi non essem; id est, si per suggestionis vulvam audiendo transiens non consensissem, fuissem, ac si tentatus non essem, quoniam talis tentatio pro nihilo duceretur. De utero vero transfertur ad tumulum, qui statim de tentationis utero prodiens, quasi jam sepultus, et tumulatus ejus ulterius non recordatur. Sicut econtra ille in peccato vivit, qui peccato non recedit. Cui autem hæc videntur obscura, recurat ad superiora. Sequitur :

« Nunquid non paucitas dierum meorum finiatur » brevi? Dimitte ergo me, ut plangam paululum » dolorem meum. » Cum enim beatus Job se toto corpore contritum et flagellatum videret; cumque naturalem spiritum penitus in se diminutum esse sentiret, quæ utique mortis signa sunt, quid aliud nisi mortem expectare poterat? Ideoque 243 dicit : « Dimitte. » Non est autem contrarium, quod aliquando Deum rogat, ut eum affligens dolore non parcat, aliquando vero, ut ei parcat. Vult etiam, ut sibi parcat, quatenus remotis flagellis, et culpis dimissis, nihil in se remansisse intelligat, quod puniatur. Qui enim flagellis non eget, cur flagellari desiderat? Sed quia hic ait, « ut plangam » paululum dolorem meum, » cur se dimitti exoret satis manifestat. Neque enim potest mens orationi et contemplationi vacare, quando corpus immensis doloribus fatigatur. Sequitur :

« Antequam vadam, et non revertar, ad terram » tenebrosam, et opertam mortis caligine, terram

» miseriæ et tenebrarum, ubi umbra mortis, et » nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. » Postquam enim homo in infernum descendit, jam peccata sua flere non valet. Neque vero huc reverti licet, ut iterum pœnitentiam agat. Ibi autem non est nisi tenebræ et caligo, nisi miseria et umbra mortis, nisi horror et timor sempiternus. Quod autem nullum ordinem ibi esse dicit, tale est, ac si diceret : Nihil ibi est quod vel visu, vel auditu sit delectabile; siquidem ea magis delectant, quæ ratione et ordine fiunt.

CAPUT XI

« Respondens autem Sophar Naamathites, dixit : » Nunquid qui multa loquitur, nonne et audiet? » Aut vir verbosus justificabitur? » Ab increpatione incipit; et quasi qui non ratione, sed verbositate se defenderet, virum sanctum in principio suæ locutionis redarguit; unde adhuc dicit : « Tibi soli » tacebunt homines, et cum cæteros irriseris, a » nullo confutaberis? » Stulti enim videri se putant quando resistere sapientibus nesciunt, et quod ratione non possunt, vel injuriis vel mendacio facere conantur; unde et subditur : « Dixisti enim : purus » est sermo meus, et mundus sum in conspectu » tuo. » Hoc Job non dixit, quamvis si dixisset, verum quidem dixisset. Sequitur :

« Atque utinam Deus loqueretur tecum, et ape- » rirer labia sua tibi; ut ostenderet tibi secreta » sapientiæ, et quod multiplex esset lex ejus, et » intelligeres quod multo majora exigaris ab eo » quam meretur iniquitas tua. » Ac si dicat : Quia nobis credere non vis, utinam ipse Deus per se tibi loqueretur, et sapientiam suam, quæ tibi occulta est tibi ostenderet, ut vel sic a stultitia tua cessares. Legem autem Dei multiplicem dicit, ut eam ad intelligendum difficilem esse demonstraret. Et tale est ac si diceret : Tu quia legem pro sua difficultate non intelligis, magna te tormenta sustinere arbitraris, cum multa majora sustinere debuisses. Ei enim, qui legem non intelligit, quælibet res injusta esse videtur.

« Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque » ad perfectum omnipotentem reperies? » Hæc irridendo dicit. Vestigia namque Dei comprehendere, est ipsius voluntatis viam plenissime scire. Hoc est enim quod exponens ait : « Et usque ad perfectum » omnipotentem reperies. » Quis enim Dei voluntates et consilia ad perfectum et plenissime sciat, cum vicissim inter nos nostras voluntates non agnoscamus?

« Excelsior cælo est, et quid facies? profundior » inferno, et unde cognosces! Longior terra mensura » ejus, et latior mari. » Hæc est igitur causa cur Deus ad perfectum comprehendendi nequeat. Immensus enim est, et cum ubique sit, et diffusus per omnia, ipse tamen in se omnia continet. Est autem excelsior cælo, quia cunctis angelis major, profundior inferno, quia quos de cælis, ut excelsior ejecit, nusquam se ab ejus oculis abscondere queunt.

subverterit omnia, vel in unum coarctave- A quis contradicet ei? » Sicut, inquit, quando fecit nullum habuit adiutorem, ita si ei cun- ere placuerit, nullum habebit contradictorem. item propter Job dicit, qui suam deflens ca- em, Deo contradicere videbatur. « Ipse novit inum vanitatem, et videns iniquitatem, nonne iderat? » Ac si dicat: Cum ipse omnia, in erramus, cognoscat et sciat, nunquid iniqui- 10n considerabit, aut impunitam abire per- ? Quis enim hoc, nisi vanus et stultus credit? : est, quod ait: « Vir vanus in superbiam tur, et tanquam pullum onagri se liberum m putat. » Hoc verum est, quandiu in vani- mo persistit, superbire non cessat, et quasi B indomitum nullo freno retinetur, quin omnia quæcunque sibi voluntas suggerit, sed quare at, sequentia manifestant.

autem confirmasti cor tuum, et expandisti us tuas. » Cor autem confirmare, est in eo- roposito permanere. Et hoc idcirco dicere vi- quia eorum verbis mutari non poterat. Quod ait: « Et expandisti ad Deum manus tuas; » intelligere, nisi cor humiliaveris, frustra ad in oratione manus expandis. Hinc autem quasi sapientie compatiens, Dei gratie recuperandæ um subinfernens, ait: « Si iniquitatem, quæ n manu tua abstuleris a te, et non manserit bernaculo tuo injustitia, tunc levare poteris m tuam absque macula, et eris stabilis, et C timēbis. » Bonum est hoc consilium, sed Job, daretur, non indigebat. Non enim, ut Sophar ur, iniquitas erat in manibus, id est in ope- ejus, neque injustitia manebat in ipsius cor- tabernaculo. Facies autem levatur absque , 244 cum nihil est in conscientia, unde erubescat. Stabilis vero est, et non timet, ens in dilectione solidatur. Sequitur:

seriæ quoque oblivisceris, et quasi aquarum, præterierant, recordaberis, et quasi meri- us fulgor consurget tibi ad vesperam. » Mise- mque obliviscuntur sancti, dum considerant, . eis beatitudo post has miseras sit præparata, uando earum recordantur, quoniam jam non D is, sed solam beatitudinem expectant. Ful- tem meridianus eis ad vesperam consurgit, ujus vitæ die finito, dum sancti ad vesperam tem venire putantur, tunc oritur eis sol justi- tunc fulgent sicut sol in regno Dei; unde et ir: « Et cum te consumptum putaveris orie- t lucifer, et habebis fiduciam, proposita tibi et defossus securus dormies. Requiesces, et erit qui te exterreat, et deprecabuntur faciem i plurimi. » Sancti enim tunc oriuntur, quando i deponentes moriuntur, quia tunc primum talem vitam suscipiunt. Sed quomodo orian- It lucifer, id est clari et immortales. Tunc

) Cod. Ghis., sed non possunt.

habent fiduciam, proposita spe, quia indubitanter ea quæ speraverant consequuntur. Et usque ad illud tempus defessi et mundi laboribus fatigati jam inde securi dormiunt, et in æterna pace quie- scunt. Plurimi autem eorum faciem deprecabuntur, quia tales fieri desiderant, sicut de Ecclesia dicitur: « Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis (Psal. xlv, 13); » sive quia illuc venire concu- piscunt, ubi eos videant, et eis associantur. Se- quitur: « Oculi autem impiorum deficient, et ef- » fugium peribit ab eis, et spes eorum abominatio » animæ. » Tunc enim impiorum oculi deficient, quia dicetur eis: Tollantur impij, ne videant glo- riam Dei; sive etiam, quia misericordiam, quam expectabant, non invenient; unde et subditur. « Ef- » fugium peribit ab eis, et spes eorum abominatio » animæ, » id est abominatio vitæ. Vellent enim impii mori, sed non poterunt (341).

CAPUT XII.

« Respondens autem Job dixit: Ergo vos estis » soli homines, et vobiscum morietur sapientia? » Et mihi est cor, sicut et vobis, nec inferior vestri » sum. Quis enim hæc quæ nostis, ignorat? » Hoc est enim quod Salomon ait: « Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur (Prov. xxvi, 5). » Ergo vos, inquit, estis soli homi- nes et rationales; nos autem bruta animalia sumus, et vobiscum morietur sapientia? Si enim in vobis solummodo est, vobis morientibus, jam non erit; sed non est ita. Et mihi est cor et sapientia, sicut et vobis, nec inferior vestri sum. Nota quod non superiorem, sed æqualem se esse dicit, quamvis eos omni virtute superaret. « Quis enim hæc, quæ no- » stis, ignorat? » Vos, inquit, ea extollitis, vobisque solis revelata esse fingitis, quæ omnibus manifesta sunt. Hoc enim stultorum est, ut quod sciunt, nul- lum alium scire arbitrantur. Sequitur:

« Qui deridetur ab amico suo, sicut ego, invocabit » Dominum, et exaudiet eum. Deridetur enim justi » simplicitas, lampas, contempta apud cogitationes » divitum, parata ad tempus statutum. » De hoc enim in libro Sapientie dicitur: « Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improperii (Sap. v, 3). » Deridetur enim justi sim- plicitas, quoniam neque mentiri, neque simulare, neque decipere novit. Quæ tamen simplicitas lampas est, lumen est, et fidelium lux est et exemplum. Modo quidem contempta apud divitum cogitationes, quæ sola avaritia, deceptione et simulatione plenæ sunt. Sed parata ad tempus statutum, per quod judicii diem intelligimus; tunc enim hæc lampas ful- gebit, tunc ejus gloria apparebit. Sequitur:

« Abundant tabernacula prædonum, et audacter » provocant Deum; cum ipse dederit omnia in ma- » nibus eorum. » Ac si dicat: Si ergo, ut putatis quia affligor, et mundi divitiis sum expoliatus, ini- quus et impius sum restat ut prædones et tyranni, qui

his divitiis abundant, justi et sancti sint: abundant enim mundana felicitate tabernacula prædonum, et audacter ad indignationem, et iram provocant Deum; in rapinis videlicet, in furtis, in homicidiis, in perjuriis, aliisque iniquitatibus quas faciunt; hoc enim faciunt contra Deum, quamvis nihil habeant nisi a Deo. Hoc autem si non intelligitur, ipsa vos in mente docebunt; et hoc est, quod ait:

« Nimirum interroga jumenta, et docebunt te, et » volatilia cæli, et indicabunt tibi: loquere terræ, » et respondebit tibi, et narrabunt pisces maris. » Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit? In cujus manu anima omnis viventis, et spiritus universæ carnis hominis. » Si, inquit, nescitis, quia abundant tabernacula prædonum, jumenta, id est homines stulti, solisque voluptatibus dediti, et volatilia cæli, id est sapientes, qui alis virtutum altius volant; et ipsa terra, id est mundi amatores; et pisces maris, id est curiosi, vagi et instabiles vos docebunt. Et hic quidem omnibus fides est adhibenda, bona enim sunt. Unde hoc? Quia a Deo creata sunt. Et hoc est quod ait: « Quis ignorat, quod » omnia hæc manus Domini fecerit? » Est autem anima omnis viventis in manu Domini; quia omni creaturæ, et vivendi, et moriendi terminum posuit. Unde Dominus in Evangelio ait: « Nonne duo passeret asse veneunt, et unus ex illis non cecidit super terram sine Patre vestro? » (*Matth. x, 29.*) Et non solum aliorum viventium, sed ipse quoque spiritu, qui est in carne hominis, in manu Dei est; quoniam neque spiritum intelligentiæ, vel aliarum gratiarum, sine Dei voluntate vel habere vel retinere potest.

« Nonne auris verba dijudicat, et fauces comedentis saporem? » Ac si dicat: Quia nec aures audiendi, nec fauces comedendi habetis, ideo verba mea male judicantes, cujus saporis et dulcedinis sint, non intelligitis; nec mirum. Non enim antiquam, sed novam sapientiam diligitis; hoc est enim quod ait:

« In antiquis est sapientia, et in multo tempore » prudentia. » Per hos enim Deum ipsum et angelos ejus intelligere possumus. « Omnis enim sapientia a Domino Deo est (*Ecclesi. i, 1.*) » Hæreticorum autem sapientia, quia de hoc fonte non fluit, stultitia est. Quod autem de Deo hoc intelligi debeat, sequentia manifestant, « Apud ipsum est fortitudo, et sapientia, ipse habet consilium et intelligentiam. » Cum enim septem sint gratiæ Spiritus sancti, quatuor tantum hic enumeravit, quoniam, qui has habet, cæteris carere non potest. Qui enim fortis et patiens est, et consilio et intelligentia plenus, ille procul dubio sine pietate et scientia et Dei timore esse non potest. Sequitur:

« Si destruxerit, nemo est qui ædificet, si incluserit hominem, nullus est qui aperiat. Si contulerit aquas, omnia siccabuntur, et si emiserit eas, subvertent terram. » Quare hoc? « Quia apud ipsum est fortitudo et sapientia. » Solus enim

A Deus destruit et ædificat, quia in pectore fidelium eradicando vitia, virtutum semina plantat. Et ipse quidem homines includit et aperit, quia quos prius in inferno clauserat, eosdem liberos abire permisit. Sive etiam, quia iniquos et tyrannos aliquando frenat, aliquando contra sanctos sævire permittit. Qui si divini eloquii aquas continuerit, ne ubique fluant omnia siccabuntur. Ideo enim et Judæi, et pagani sicci sunt, quoniam his aquis non irrigantur. Et hæc quidem quando emittuntur, terram solvunt, quia terrenos et peccatores separant ab iniquitate. Talis enim subversio utilis est. De hac enim Apostolus ait: « Ut seductores, et veraces (*II Cor. vi, 8.*) » se nimirum, aliosque apostolos, seductores vocans: unde et subditur:

B « Ipse enim novit decipientem, et eum, qui decipitur. » Quoniam ille bene decipit, et iste bene decipitur. Bona enim deceptio est, quæ ab errore revocat hominem ad viam veritatis. Cognoscere autem Dei, diligere est. Hinc autem de Judæis loquitur:

« Adducit consiliarios in stultum finem et iudices » in stuporem. » Consiliarii enim isti et iudices Judæi sunt, qui Christi mortem consulentes eum iudicare non timuerunt, dicentes: « Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (*Joan. xix, 7.*) » Hos autem in stultum finem Deus adduxit, quia et locum et gentem ex eo perdidit, unde se tenere putabant, qui etiam signa et miracula Christi videntes, in stuporem versi dicebant: « Nihil proficimus, jam totus mundus post eum vadit. Si dimittimus eum sic, venient Romani, et tollent nobis locum et gentem (*Joan. xi, 48.*) »

« Balteum regum dissolvit, et præcingit fune renes eorum. » Hoc enim ad litteram sæpe contingit; ipse enim deponit potentes de sede, et exaltat humiles. Quod quidem de Judæis, qui et divites erant, et de semine regio originem ducebant convenienter intelligi potest.

« Ducit sacerdotes inglorios, et optimates supplantat: commutans labium veracium, et doctrinam nam senum auferens. » Deus enim Judæorum sacerdotes gloria et honore privavit, et eorum optimates supplantari et superari permisit. Et veracium, id est prophetarum labium ejus commutavit. Et doctrinam senum, eorumdem videlicet prophetarum eis abstulit, quoniam neque in veritate sermonis, neque in doctrina eos imitantur. De quibus adhuc subditur:

« Effundit despectionem super principes, eos qui » oppressi sunt relevans. » Effudit enim Dominus opprobrium et despectionem super Scribas, et Phariseos et principes sacerdotum; apostolos autem, qui multis tribulationibus oppressi fuerant, relevavit exaltavit et magnificavit.

« Qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbram mortis. » Umbra mortis, lex erat, quia ad litteram intellecta, non refrigerium sed mortem dabat. Hanc autem in lucem produxit, ejus-

ofunditatem de ignorantiae tenebris revelavit, A eam spiritualiter intelligere fecit.

multiplicat gentes, et perdit eas, et subver-
integrum restituit. » Ipse enim generis pro-
ne gentes multiplicavit, dicens : « Crescite
tiplicamini (*Gen. 1, 22*). » Et perdidit eas,
tempus errare permisit, et subversas in in-
restituit, qui postea ad fidem et justitiam,
it.

i immutat cor principum populi terrae et de-
eos, ut frustra incedant per invium. » Tale
de Pharaone Dominus ait : « Ego indurabo
s (*Exod. 14, 21*). » Immutat enim Dominus
um corda, et quodammodo decipit, quando a
» immutari et decipi permittit. Qui frustra B
i incedunt per invium, quia ex errore suo
isi poenam et mortem acquirunt. Hoc autem
um de Judaeis, sed etiam de haereticis intel-
est.

labunt quasi in tenebris, et non in luce, et
e eos faciet, quasi ebrios. » Qui enim mani-
eritati non credit quasi caecus in tene-
lpans, ad lucem, quae Christus est, nunquam
Hoc enim Judaei faciebant, qui, signa et mi-
cernentes, dicebant : « Si tu es Christus, dic
alam (*Joan. 1, 24*). » Errabant autem quasi
quia nunc eum laudabant, nunc eum iterum
abant.

CAPUT XIII.

» omnia haec vidit oculus meus, et audivit C
mea, et intellexi singula. » In hoc, quod se
vidisse, audisse et intellexisse dicit prophe-
ritum se habuisse ostendit : non enim videre
re sufficit, nisi etiam intelligere detur. Ta-
gitur, qui suas visiones non intellexisse la-

undum scientiam vestram et ego novi, nec
ior vestri sum. » His verbis ejus simul hu-
et scientia commendatur. Humilitas quidem,
um major esset, se tamen illis non praetulit.
a vero, quia nec ipse carnalis intellectus eum

l tamen ad omnipotentem loquar, et dispu-
cum eo cupio (342), prius vos ostendens fa-
lores mendacii et cultoreserversorum do-
um. » Ad Omnipotentem loquitur, qui ejus
ordiam deprecatur. Cum Deo vero disputare
s judicia subtiliter indagare. Merito autem
os isti designant, qui fabricatores mendacii
oreserversorum dogmatum dicuntur. Et
ium quidem fabricari dicitur, quia sine labore
acitatis confusione conficitur.

que utinam taceretis, ut putaremini esse sa-

Non inopportuna erit S. Thomae loci hujus
tio : *Disputare cum Deo cupio*; « Non quidem
judicia improbare velim; sed ut errores ve-
struam. Quibus suppositis sequeretur, quod
injustus apud Deum; unde subdit : » prius
ndens fabricatores mendacii, « qui hoc men-

» pientes. » Stultus enim si tacuerit, sapiens esse
reputabitur. Haeretici quidem si tacerent, minus qui-
dem nocerent.

« Audite ergo correctiones meas, et judicium la-
» biorum meorum attendite. » Quia vestrae, inquit,
correctiones erroneae sunt, vos correctiones meas au-
dite, quae a veritate non recedunt, ut vel correctum
judicium suscipiatis. « Nunquid Deus indiget vestro
» mendacio, ut pro illo loquamini dolos? » Hoc au-
tem ideo dicit quia quasi Dei justitiam defendentes
eum superius redarguebant. « Nunquid faciem ejus
» accipitis ut pro Deo judicare nitimini? » Dei enim
faciem, id est Dei visum et cognitionem se habere
simulant, qui aliorum occulta judicare praesumunt.
Hoc enim solius Dei est. « Aut placebit ei, quem ce-
» lare nemo potest? aut decipietur, ut homo, ve-
» stris fraudulentis? Ipse vos arguet, quoniam in
» abscondito faciem ejus accipitis. » Ac si dicat :
Cum Deus omnia noverit, cui fraus nunquam placet,
ipse vos arguet. Quare? quoniam in abscondito fa-
ciem ejus accipitis. In abscondito quidem, quoniam,
aliter in corde sentitis, aliter voce profertis. In quan-
tum enim Dei voluntatem homo intelligit, intantum
ejus faciem accipit. Merito igitur redarguuntur, qui
ea etiam quae bene intelligunt male loquuntur.

« Statim ut se commoverit, turbabit vos, et ter-
» ror ejus irruet super vos. » Quamvis enim Deus
immutabilis sit, commoveri tamen et irasci dicitur,
quando in peccatores dignam ultionem exercet. Hoc
autem erit in judicio, quando dignam pro suis factis
sententiam audient. « Memoria vestra comparabitur
» cineri, et redigentur in lutum cervices vestrae. »
Quia enim caro hominis pulvis et cinis est, recte
iniquorum memoria cineri comparatur, siquidem
cum carne simul perit et deficit. Non enim scribun-
tur in libro vitae, in lutum autem eorum cervices re-
diguntur, quia quomodocumque superbiant, terra
tamen sunt, et in terram revertuntur. « Tacete pau-
» lisper, ut loquar quodcumque mihi mens sugges-
» serit. » Ac si dicat : Nolite carnaliter impedire
quae spiritualiter profero, vos enim lingua, ego
mente loquor. « Quare lacerō carnes meas dentibus
» meis, et animam meam porto in manibus meis? »
Carnes enim suas dentibus suis lacerat, qui ea, quae
carnaliter egit, suis verbis aperte redarguit. Animam
vero suam in manibus portat, qui vitam suam osten-
dere et manifestare non erubescit. Hoc autem viri
sancti aliquando faciunt, ut caeteris bene vivendi,
et sua peccata confitendi exemplum tribuant.

« Etiam si occiderit me in ipso sperabo. » Valde,
inquit, me flagellavit, sed si forte super flagella
mortem quoque addere voluerit, ergo tamen nihilo-
minus in ipso sperabo. Desperavi enim de mundo,

dacium adinvenerant, quod Job iniquam vitam du-
xisset. In hoc autem mendacium devenerant, pro-
pter hoc, quod circa fidem, qua Deus colitur, erra-
bant, credentes, quod in hac vita tantum fieret
meritorum, et poenarum retributio. »

nullam spem habeo nisi in Deo; nemo mihi mea flagella impropere obijciat, quia neque mors, neque vita, neque tribulatio aliqua poterit me separare a charitate Dei.

« Verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam, et ipse erit Salvator meus. » Faciat, inquit, quod vult flagellet, quantum vult; verumtamen vias meas arguam, opera mea reprehendam, non me timore excusabo: ipse enim videt omnia, in conspectu ejus sunt omnia, et ipse erit Salvator meus. « Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita. » Unde manifestum est me hypocritam non esse. Venient enim aliquando, sed modo venire nolunt, quia peccata sua confiteri erubescunt. Sive etiam non venient in conspectu ejus, quia illis iratus Dominus oculos suos avertet ab eis. « Audite sermonem meum, et ænigmata percipite auribus vestris. » In eo quod ænigmata dicit, se figuraliter loqui insinuat, non tamen quod figuraliter omnia accipi debeant. « Si fuero judicatus, scio quod justus inveniar. Quis est, qui judicet me, veniat, quare tacens consumor? » Nihil enim, ut Apostolus ait: sibi conscius erat; unde in sequentibus ait: « In omni vita mea non reprehendit me cor meum. » Per quod datur intelligi quia quamvis sine peccato non esset (siquidem ipse aliquando peccatore se vocat) peccatum tamen non fecit, per quod injustus debeat judicari, ideoque libere judicem querit, et ut veniat, rogat, et quia non venit, tacens, et expectans, et judicium audire desiderans, dolore consumitur. Hoc autem ideo quia, si judicaretur, peccatum illud, pro quo flagellabatur, ei manifestari necesse est. Nihil enim aliud erat, pro quo judicium timisset. Unde et sequitur:

« Duo tantum ne facias mihi, et tunc a facie tua non abscondar. Manum tuam longe fac a me, et formido tua non me terreat. » Hoc autem tale est ac si diceret: Cessent flagella, cesset et formido. Quia enim flagellor, quamvis quid peccaverim ignorem, me tamen multum deliquisse timeo, cum te neminem injuste flagellare posse considero. Insuper etiam, quia nondum flagellare cessas, nondum peccatum hoc esse solutum vehementer formido. Si igitur his duobus solutus fuero, tunc a facie tua non abscondar, sed ultro me ante faciem tuam ad judicium presentabor. Voca me, et ego respondebo tibi, testimonium videlicet reddente mihi conscientia mea. « Aut certe ego loquar. Et omnem vitam, et conscientiam meam tibi confitebor. Et tu responde mihi; » id est si aliquid confiteri omisero vel si quid in me dignum poena et flagellis inveneris, ostende mihi. Et hoc est, quod ait: « Quantas habeo iniquitates et peccata, scelera mea et delicta ostende mihi. » Felix conscientia, quæ tam secure judicari postulat; ipsa enim peccati inculcatione, qua dicit puniendum iniquitate, peccata, scelera et delicta, nihil se puniendum peccasse ostendit, quamvis aliqua differentia in his esse possit. « Cur faciem tuam abscondis, et arbitraris me ini-

micum tuum? Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, et stipulam siccam persequeris. » Faciem suam illi Deus abscondere dicitur, cui se iratum esse ostendit. Non autem inimicum suum beatus Job Deum arbitratur, sed quia eum affligebat, inimicus ejus cum hominibus putabatur. Constat igitur, quia secundum opinionem hominum loquitur. Folio, et stipulæ vir sanctus se comparat, dicens, se Dei indignationi et iræ nullatenus resistere posse. Cui enim Deus irascitur, facile quidem dæmonum impetu in infernum rapitur, et quasi sicca stipula ibidem comburitur. « Scribis enim contra me amaritudines, et consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. » Quia enim quod scribitur permanet, sua flagella scripta esse dicit, quoniam a se nullo modo recedere sentit. Quia vero in quibus peccaverit, ignorabat, adolescentiæ peccata posuit quorum usquequaque securus non erat; siquidem illa ætas infirma et inscia facile peccat, in illis tamen peccatis consumi non debet, qui majori succedente ætate, quod ignoranter fecit, scienter emendat. « Posuisti in nervo pedem meum, et observasti omnes semitas meas, et vestigia pedum meorum considerasti. » In via enim sumus, et quanto tempore vivimus quasi soluti pedibus ad vitam terminum currimus, ad quem postquam venimus, quia ulterius currere non possumus, in nervo quodammodo pedem tenemus. Beatus igitur Job, dum pedem se in nervo tenere asserit, cursum suum jam ad finem venisse arbitratur. Semitas autem nostras et vestigia pedum nostrorum Deus considerat, quia quid agamus, vel quæ exempla cæteris relinquamus, intuetur. Quid enim sunt vestigia pedum, nisi exempla operum? « Qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum, quod comeditur a tineâ. » Caro enim hominis in putredinem resoluta, vermes ex se generat, a quibus consumitur, sicut ex vestimento tineâ oritur a qua vestimentum ipsum consumitur.

CAPUT XIV.

« Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, » repletur multis miseriis. » Homo enim mollis et fragilis est, quia de muliere natus est. Qui et brevi tempore vivit, et multis miseriis repletur: miser igitur homo. « Qui quasi flos egreditur, et conteritur, » et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. » In primæva namque ætate, tener, floridus et pulcher apparet; dein vero accessu temporis, jam ægritudine, multisque necessitatibus conteritur. « Et fugit velut umbra, » quia crescendo et senescendo deficit. « Et nunquam in eodem statu permanet; » quia nunc infans, nunc puer, nunc adolescens, nunc juvenis, nunc senex, nunc sanus, nunc æger, nunc lætus, nunc tristis, aliisque multis modis mutabilis, nunquam in eodem statu permanet. » Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in judicium. « Deus super hominem oculos aperit, quia ejus facta et cogitationes subtiliter investigat. » Quis potest fa-

» cere mundum de immundo conceptum semine? A
 » Nonne tu qui solus es? » Subauditur, mundus :
 quia enim in originali peccato omnis homo concipi-
 tur et nascitur, non immerito de immundo semine
 conceptus dicitur : **¶** quem tamen suo sanguine et
 aqua baptismatis ille mundavit, qui solus est. Quia
 enim Deus semper est, idem est, immutabilis est, et
 cunctis rebus, et temporibus semper præsens est,
 ideo ipse solus est, quia nulla alia res ita est. « Bre-
 » ves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud
 » te est. Constituisti terminos ejus qui præteriri non
 » poterunt. » In Dei namque providentia dierum, et
 mensium, et annorum nostrorum numerus positus
 est, et ipse quidem est terminus, ad quem usque
 venire possibile est, ultra vero impossibile. Nam et
 si Ezechie lacrymis donatum est ut quindecim an-
 nos superviveret, sic quoque a Deo constitutum erat
 ut hoc lacrymis et orationibus impetraret; ita enim
 scriptum est : « Audiavi orationem tuam et lacry-
 mas tuas : ecce adjiciam super dies tuos quindecim
 annos (IV Reg. xx, 5). » Sequitur : « Recede
 » paululum ab eo, ut quiescat, donec optata veniat
 » sicut mercenarii dies ejus (343). » Recede, inquit,
 modo paululum a flagellis, ut homini subito mori-
 turo quiescere liceat, donec dies ejus veniat, quem
 ipse non minus quam mercenarius diem suum venire
 desiderat. Cupiunt enim sancti mori et esse cum
 Christo, quatenus sui laboris mercedem suscipiant.
 Unde et sequitur :

« Lignum habet spem, si præcisum fuerit, rur-
 » sum virescit ; si senuerit in terra radix ejus, et in
 » pulvere emortuus fuerit truncus ejus, ad odorem
 » aquæ germinabit, et faciet comam, quasi cum
 » primum plantatum est. » Hoc autem de illo ligno
 intelligi debet, quod plantatum est secus decursus
 aquarum, fructum boni operis ferre non cessat.
 Præciditur autem hoc lignum, quando homo mori-
 tur. Senescit autem radix ejus in terra, et truncus
 in pulvere moritur, quando corpus hominis pro
 temporis longitudine solvitur, et in pulverem redi-
 gitur; sed sicut sperat iterum virescit, et ad odo-
 rem aquæ germinabit, quia fatione sancti Spiritus
 quandoque resurget. De hac enim aqua Dominus
 ait : « Qui credit in me, flumina de ventre ejus
 fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 38). » Quod mox
 evangelista exponit, dicens : « Hoc autem dicebat
 de Spiritu sancto, quem accepturi erant creden-
 tes in eum (ibid., 39). » Faciet autem comam
 quasi a principio, quia ad eam pulchritudinem redi-
 get, in qua ab initio creatus est.

« Homo vero cum mortuus fuerit, et nudatus,
 » atque consumptus, ubi quæso est? Quomodo si
 » recedat aquæ de mari, et fluvius vacuefactus
 » arescat : sic homo cum dormierit, non resurget,
 » donec atteratur cælum, non evigilabit, nec con-
 » surget de somno suo. » Sicut per lignum intelli-

(343) « Sicut sol est causa diei, ita Deus est auctor
 vitæ; recedente autem sole, dies finitur et nox ven-
 nit : per recessum ergo Dei intelligit terminationem

gis justum, ita et per hominem intellige peccatorem.
 De talibus enim dicitur : « Vos autem sicut homines
 moriemini (Psal. lxxxii, 7). » Hic ergo homo,
 postquam moritur, et carne nudatur, et vermis
 consumitur, non resurget, neque evigilabit, neque
 de mortis somno consurget, donec cælum altera-
 tur, ut fiat cælum novum et terra nova. Mari autem
 et fluvii comparatur homo, qui sicut recedentibus
 aquis, locus maris et fluviorum vacuus remanet, ita
 anima recedente, siccum et vacuum remanet corpus.

« Quis mihi tribuat, ut in inferno protegas me, et
 » abscondas me, donec pertranseat furor tuus; »
 id est donec Christi morte intercedente ira tua mi-
 tigetur; « et constituas mihi tempus, in quo recor-
 » deris mei? » Scio, inquit, quia in infernum de-
 scendam; sed quis ibi, nisi tu, a tormentorum pœ-
 nis me proteget et liberabit? Tempus autem eis ad
 misericordiam constitutum, Christi passio fuit, quo-
 niam tunc ad inferos descendens justorum animas
 eripuit et liberavit, secundum illud : « O mors ero
 mors tua; morsus tuus ero, inferne (Ose. xiii,
 14). » — « Putas ne mortuus homo rursus vivet? » Hæc
 in persona infidelium dicit, sicut sequentia mani-
 festant : « Cunctis diebus, quibus nunc milito, ex-
 » specto donec veniat immutatio mea. » Nisi enim
 resurrectionem crederet, frustra quidem militaret,
 et carnis hujus immutationem expectaret. « Om-
 nes enim, ut ait Apostolus, resurgemus, sed non
 omnes immutabimur (I Cor. xv, 51). » — « Vo-
 » cabis me, et ego respondebo tibi, operi manuum
 » tuarum porriges dexteram. » « Vocabis, inquit,
 » me, » quia de terræ pulvere me surgere præcipies.
 « Et ego respondebo tibi, » quia illico resurgam.
 Eis autem Dominus dexteram porriget, quos ad se
 miserando trahere dignabitur. « Tu quidem gressus
 » meos dinumerasti; » quia quid egerim, et qualiter
 vixerim, non ignoras. « Sed parce peccatis meis; »
 quia nisi in tua misericordia nemo salvabitur.

« Signasti quasi in sacco delicta mea, sed cu-
 » rasti iniquitatem meam. » Ea delicta in sacco
 sunt, quæ intus occultata foris non apparent; si-
 gnata autem sunt, quia divinis oculis notata suo
 tempore manifestabuntur. Quod autem ait : « Sed
 » curasti iniquitatem meam, » propter flagella dicere
 videtur. Sequitur :

« Mons cadens defluit; et saxum transfertur de
 » loco suo, lapides excavant aquæ, et alluvione pau-
 » latim terra consumitur, et hominem ergo simili-
 » ter perdes. » Ut enim quidam ait : Nemo repente
 fit turpissimus, sed paulatim sordibus screscit, et
 crescente tentatione semper seipso turpior fit, et ita
 paulatim per momenta cadit, donec ultimi casus
 sententiam suscipiat. Sicut et mons paulatim cadens,
 defluit et minuitur, et saxum paulatim movetur de
 loco suo, et aqua paulatim cavat lapides, et terra
 paulatim alluvione consumitur. Felix, qui hæc sem-
 vitæ præsentis, quæ est homini a Deo. » D. Thom. in
 eod. loco.

per in mente habet et tentationem latenter subin- A
trantem a se repellit.

259 « Roborasti eum paululum, ut in pepe-
» tuum transiret. » Roboravit enim Deus hominem,
ut in perpetuum transiret, quia ad suam similitu-
dinem fecit eum, ut viveret in æternum. Sed hoc
paululum, quia cito eum vinci, et peccare permisit,
unde et subditur :

« Immutabis faciem ejus, et emittes eum. » Quo-
niam similitudine Dei amissa mortuus est, et quoti-
die quidem immutatur et emittitur, quia paulatim
hominis pulchritudine deficiente tandem pulvis in
pulverem revertitur. Sequitur :

« Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non
» intelliget. Attamen caro ejus, dum vivet, dolebit, B
» et anima illius super semetipso lugebit. » Quamvis
enim peccator, quandiu vivit, pro filiis suis, quos
ditare vult, etiam peccando, laborare non cessat,
tamen postquam moritur, quales sint, et quomodo
se habeant, non intelligit. Dolet enim caro ejus dum
vivit, quia, ut modo diximus, se fatigando in hac
vita non quiescit. Et anima illius super seipso luge-
bit, quoniam hinc transiens, quamvis infructuose
peccata sua tamen pœnitendo deplorat.

CAPUT XV.

« Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit :
» Nunquid sapiens respondebit, quasi in ventum lo-
» quens, et implebit ardore stomachum suum? »
Ac si dicat : In hoc enim insipiens comprobaris, quia
verba inutilia, et vento et inflatione plena profers,
et quasi stomachatus, cum ardore, et ira et indig- C
natione respondes, vocans nos mendaces, dolosos
et fraudulentos. Sed quid mirum, cum Deum ipsum
arguere non timeas? Et hoc est, quod ait : « Arguis
» verbis eum qui non est æqualis tui, et loqueris
» quod tibi non expedit. » Hoc autem fortasse ideo
dicit, quia vir sanctus supra dixerat : « Si judicatus
» fuero, scio quod justus inveniar. » Impossibile
enim esse putat ut uterque justus sit, et qui flagel-
lat, et qui flagellatur. « Quantum in te est evacuasti
» timorem, et tulisti preces coram Domino. » Quan-
tum, inquit, in te est, quantum in tuis verbis, si bene
considerata fuerint, apparet, tu nequaquam Deum
times, cum judicas; quis est qui judicet me? et
similia, et tamen preces coram Domino fundis, ac si
bene promeruisse, dicens : « Sed parce peccatis
» meis, » et alia multa. « Docuit enim iniquitas tua
» os tuum, et imitatis linguam blasphemantium. »
Taliter, inquit, loqui non ab alio, quam ab iniquitate
tua didicisti. Tunc enim iniquitas os docet, cum
malum quod mente concipitur ore profertur. Lin-
guam autem blasphemantium imitantur, qui contra
Deum loqui præsument. « Condemnabit te os tuum, et
» non ego, labia tua respondebunt. » Hoc autem tale
est ac si diceret : Si teipsum bene consideras, nullam
nisi te in justitiæ tuæ probatorem quæres. Considera
enim quid hæc tua flagella significant. « Nunquid tu pri-

(344) « Sapientibus enim solis terra data esse di-
citur, quia bonorum terrenorum ipsi sunt Domini,

» mus homo natus es, et ante colles formatus es? Nun-
» quid consilium Dei audisti et inferior te erit ejus
» sapientia? » Tu, inquit, quasi dicat, disputare
cum Deo cupis, ac si ei cœternus esses, et ejus con-
siliium et sapientiam cognovisses; sed qua temeritate
adversus Deum contendere audes, qui nos quoque
sapientia et intelligentia non excellis? Hoc est enim
quod ait : « Quid nosti quod ignoremus? Quid intel-
» ligis quod nesciamus? Et senes et antiqui sunt in no-
» bis, multo vetustiores quam patres tui. » Hæc verba
ibi respondere videntur, ubi Job superius dixit :
« In antiquis est sapientia, et in multo tempore pru-
» dentia. » Unde manifestum est Eliphaz non bene
ejus verba intellexisse. Merito ergo ænigmata vocantur,
quæ ab ipsis quoque, quibus Job loquebatur, non
intelligebantur. Sequitur :

« Nunquid parum est, ut consoletur te Deus, sed
» verba tua prava hoc prohibent. » Ac si dicat Jam
tibi Deus pepercisset, si humiliatus ejus misericor-
dias quæsisse; sed quia superbus es et justum te
existimans corde elevaris, et quia contra Deum su-
perbiæ spiritu intumescis, et hujusmodi sermone
loqueris, ideo ejus misericordiam invenire non po-
tes; et hoc est quod dicit : « Quid te elevat cor
» tuum et quasi magna cogitans attonitus habes ocu-
» los! Quid tumet contra Deum spiritus tuus, ut
» proferas de ore tuo hujusmodi sermones? Quid est
» homo, ut immaculatus sit, et ut justus appareat
» natus de muliere? » Hic apertissime ejus verba
redarguit. « Ecce inter sanctos ejus nemo immuta- C
» bilis est, et cœli non sunt mundi in conspectu
» ejus, quanto magis abominabilis et inutilis homo,
» qui bibit quasi aquam iniquitatem? » Quidquid
enim Deus non est, quomodolibet mutabilis est. Pos-
sumus autem per sanctos et per cœlos eos intelli-
gere qui adhuc in terris positi cœlicam et angelicam
vitam ducunt. Unde et Apostolus taliter in mundo
vivens dicebat « Nostra autem conversatio in cœlis
est (Philip. III, 20). » Et isti quidem in conspectu
ejus, quem nihil latet, mundi non sunt, quia quandiu
hic vivunt, penitus sine peccato esse non possunt.
Quid igitur faciet homo, quid faciet peccator, et
abominabilis et inutilis, qui bibit quasi aquas ini-
quitatem, cui peccare nullus labor esse videtur, qui
tandiu peccat, donec iniquitate sit ebrius, et quasi
aquis totus repletus? Sequitur :

« Ostendam tibi, audi me : quod vidi, narrabo
» tibi. Sapientes confitentur, et non abscondunt pa-
» tres suos, quibus solis data est terra, et non trans-
» ibit alienus per eos. » Ne forte me, inquit, men-
tiri arbitraris, 260 non quæ audivi; sed quæ vidi
narrabo tibi. Quamvis sapientes libenter confitentur,
et non abscondunt patres suos, id est dicta patrum
suorum, ea in veneratione habent, et in auctoritate
suscipiunt. Quibus solis videlicet sapientibus data
est terra (344). Et non transibit alienus per eos,
sicut per te modo transisse, teque vastasse dubium
utentes eis ad suum bonum; insipientes autem utun-
tur eis ad suum damnatum. » D. Tom. in hunc locum,

. Hoc enim si ad litteram intelligatur, falsum A
que enim soli sapientes terram possident, et
, quam possident, sæpe eis violenter aufertur.
m per terram carnem intelligamus, verum
ia ipsi soli carnem suam bene regunt, et pos-
et alienos, vitia scilicet et malignos spiritus
rocul repellunt :

actis diebus suis impius superbit, et numerus
rum incertus est tyrannidis ejus. Sonitus ter-
semper in auribus illius, et cum pax sit,
er insidias suscipitur; non credit, quod res-
possit de tenebris ad lucem, circumspectans
que gladium. » Ac si dicat: Hæc sunt, quæ
i et quæ vera esse cognosco. Impius nunquam
bia cessat, quamvis incertus sit, quando tem-
ivat, et suam iniquitatem exerceat, et quia
B
onscientia semper eum sollicitat, omni sonitu
r, omnique rumore terretur; et ideo quamvis
, ipse tamen insidias timens, semper credit
adesse. Unde fit ut quasi desperatus, nun-
ad lucem et ad pacem se posse redire confi-
ortem, et gladium undique expectans, omnes
inet, quoniam omnes offendit; et dum secun-
æ alios metitur, nullum sibi parcere credit;
m nec ipse alicui pepercit.

se moverit ad quærendum panem, novit,
paratus sit in manu ejus tenebrarum dies.
ebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum,
regem, qui præparatur ad prælium. » Per
omne stipendium, quo vivimus et sustenta-
intelligimus. Impius ergo, quia de sola iniqui-
rapina vivit, quando se movet ad quæren-
anem, id est vitæ hujus quælibet necessaria,
ntelligit, quod paratus sit in manu ejus tene-
r dies, quia non dubitat, dum taliter agit,
a sibi, et tenebras, et æternam damnationem
ratam. Ideoque terret eum tribulatio et an-
quia non solum præsentia, sed etiam æterna
ia pertimescit. Rex autem, qui ad bella para-
n solum hostes timet, verum etiam suos, ne
radatur. Sic et iniquus, qui cunctis est odio-
n solum quos offendit, timet, sed etiam quos
endit. « Tetendit enim adversus Deum manum
a, et contra Omnipotentem roboratus est: D
rrit adversus eum erecto collo, et pingui cer-
armatus est. » Ille enim adversus Deum ma-
nam tendit, et contra Omnipotentem roborat-
adversus eum erecto collo, et pingui super-
cervice currit, et armatur, qui, de ejus mise-
a desperans, cunctis criminibus et facinoribus
ontra se provocare non timet. Qui enim ab
ate non cessat, quodammodo semper cum Deo
tur. « Operuit faciem ejus crassitudo, et de
ibus ejus a ruina dependet. » Quid per faciem
ra iniqui, nisi ejus propinquos et familiares
rimus, qui et coram eo semper assistunt, et ab
tere non recedunt? Hi autem a ruina et cras-
sitate onerati sunt, quoniam omni iniquitate super-
ant. Unde Psalmista ait: Prodiit quasi ex

adipe iniquitas eorum, et transierunt in dispositionem
cordis (Psal. LXXII, 7). » Qualis enim paterfamilias,
tales et domestici ejus. « Habitabit in civitatibus
» desolatis et in domibus desertis, quæ in tumulos
» sunt redactæ. » Civitates desolatæ et domus de-
sertæ peccatorum hominum conventicula sunt, quæ
omni bonitate, justitia et sanctitate sunt destituta,
in quibus etiam vitiis dominantibus totum divini
operis ædificium destructum est, id est, in tumulos
redactum. In talibus igitur civitatibus habitat impius,
quoniam omne animal sibi similia diligit. « Non du-
» bitatur, nec perseverabit substantia ejus, nec mit-
» tet in terram radicem suam. » Non enim ditari
potest, qui æternorum honorum nihil habet. Valde
enim dives ille pauper factus erat, qui guttam aquæ
a Lazaro petebat. Substantia vero ejus non perse-
verabit; « quia cum interierit, non sumet omnia,
neque descendet cum eo gloria domus ejus (Psal.
XLVIII, 18). » — « Nec mittet in terram radicem suam,
» quoniam eveniet eum Dominus de tabernaculo suo,
» et radicem ejus de terra viventium. Non recedet
» de tenebris, ramos ejus arefaciet flamma, et au-
» feretur spiritu oris ejus. » Semper mali in inferno
et in tenebris erunt. Quorum ramos flamma arefa-
ciet, quia eorum propinquos et familiares ignis æter-
nus et inexstinguibilis cruciabit. Et auferetur spiritu
oris sui, quoniam propter superbiam suam damna-
bitur, et propter blasphemiam, quam locutus est.
« Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo
» pretio redimendus sit. » Iniquus enim errore dece-
ptus desperavit, neque credit, quod aliquo pretio
redimi possit. Sed non frustra, quoniam secundum
fidem suam eveniet ei: nunquam enim redimetur;
nunquam redimi potest, qui desperat de redem-
ptione. « Antequam dies ejus impleantur, peribit
» et manus ejus arescent. » Cum ante diem dis-
positum homo non moriatur, quid est quod hic
dicitur: antequam dies ejus impleantur, peribit
» nisi quod dies ejus, non dies a Deo dispositos
intelligere debemus, sed quos ipse impius sibi dispo-
suit, dum stulte se tanto tempore vivere speravit?
Quia igitur non tantum vivit, quantum speravit, an-
te perit impius quam dies ejus impleantur. Manus
autem ejus arescent, quia qui modo non laborant
postea laborare non poterunt. « Lædetur quasi vinea
» in primo flore botrus ejus, et quasi oliva projici-
» ens florem suum. » Cum enim in judicio sancti
resurgent, et primum suæ pulchritudinis florem et
decorem recipient; tunc iniqui, audita sententia,
lædentur, quoniam eundem immortalitatis et vitæ
florem, quem suscepisse videbantur, amittent; siqui-
dem in morte semper erunt. « Congregatio enim
» hypocritæ sterilis, et ignis devorabit tabernacula
» eorum, qui munera libenter accipiunt. » Ideo enim
talis congregatio, quasi vinea in primo flore lædetur,
quoniam sterilis, et sine fructu boni operis appa-
rebit. Ignis vero devorabit tabernacula eorum qui
munera libenter accipiunt, quoniam eorum corpora
æternis tradentur incendiis qui vel justitiam ven-

dunt, vel pro munere laudis omnia faciunt, de quibus Dominus ait : « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (*Matth.* v, 16). » Conceptit dolorem, et peperit iniquitatem, et uterus ejus præparat dolos. » Hypocrita enim dolorem mente concipit, iniquitatem opere parit, quoniam ejus pectoris uterus dolos semper et insidias aliis præparat.

CAPUT XVI.

« Respondens autem Job dixit : audivi frequenter » talia, consolatores onerosi omnes vos estis. Nunquid habebunt finem verba ventosa ? Aut aliquid » tibi molestum est, si loquaris ? poteram et ego » similia vestri loqui. » Non est, inquit, mihi novum quod dicitis, et qua intentione dicatis non ignoro, qui sub specie consolationis, ipsa consolatione me privare nitimini (345). Sed nunquid habebunt finem hæc verba quæ superbiæ vento plena sunt, et si a veritate aliquando non deviant ? [Sed ideo fortasse loqueris, quia nihil molestum est tibi loquenti, quoniam ego omnia patienter audio. Poteram et ego similiter loqui, si verba ventosa et otiosa peccato carerent. « Atque utinam esset anima vestra pro anima mea ? » Ut in vobis cognoscere possitis qualiter afflictis compati debeatis. « Consolarer et ego vos sermonibus, et moverem caput meum super vos, roborarem » vos ore meo, et moverem labia mea, quasi parcens » vobis. » Si vos, inquit, in hac afflictione essetis, ego vos aliter sermonibus consolarem, et moverem caput meum super vos, quia mentem meam inclinarem et flecterem ad misericordiam. Roborarem vos ore meo, quoniam non simulate, sed veræ consolationis vos verbis firmarem. Et moverem labia, non quasi increpans et subvertere volens, sed quasi parcens vobis. Sic enim debemus consolari afflictos. Sequitur :

« Sed quid agam ? Si locutus fuero non quiescet » dolor meus, et si tacuero, non recedet a me. Nunc » autem oppressit me dolor meus, et in nihilum » redacti sunt omnes artus mei. » Hæc autem etiam si ad litteram de Job fortasse intelligi possint, allegorice tamen de Ecclesia intelliguntur. Dicat igitur Ecclesia : Si locuta fuero non quiescet dolor meus. Dolet enim Ecclesia, sive loquatur, sive taceat, quia et quando loquitur non corriguntur mali, et ejus silentio aliquando deteriores fiunt. Et si igitur doleat, quia mali non corriguntur, loqui tamen debet, ut et boni meliores fiant, et mali excusationem non habeant. « Nunc autem oppressit me dolor meus. » Nunc, inquam, quando adversum me loquitur Eliphaz id est quando hæretici me impugnant ; et in nihilum « redacti sunt omnes artus mei, » quoniam omnia membra Ecclesiæ eorum blasphemias scandalizantur. Aliquando enim in tantum hæreticorum crevit multitudo, ut Ecclesia catholica ad nihilum redacta et

(345) « Consolatoris officium est ea dicere quibus loquitur quæ magis animum exasperant. » D. Thom.

penitus putaretur esse destructa. Hoc enim sciunt qui Ariminense concilium noverunt.

« Rugæ meæ testimonium dicunt adversum me, et » suscitatur falsiloquus adversum faciem meam, et » contradicens mihi. » Ecclesia enim, quantum ad bonos, neque maculam habet, neque rugam. Sed quia hæretici et cæteri iniqui filii Ecclesiæ sunt, qui et in locutione sunt duplices, et mala vetustate senescentes, rugosa facie matris pulchritudinem amiserunt. Ideo sancta Ecclesia rugas habere prohibetur. Et hæc quidem rugæ adversum eam testimonium dicunt, quia duplicitate sermonis, et syllogismorum sophismatibus semper hæretici Ecclesiæ contradicunt. Hi autem sunt falsiloqui et mendaces, qui ut veritati resistent, a diabolo suscitantur ; unde adhuc subditur :

« Collegit furorem suum in me, et comminans » mihi infremuit contra me dentibus suis. » Colligebant enim hæretici furorem suum contra Ecclesiam, quando undique congregati, ut insani et furibundi adversum eam concilium faciebant. Comminabantur autem ei, et dentibus in eam fremebant, quia per principes quos subverterant exilia, mortem, et carcerem sanctis inferebant. Lege historias, ita invenies.

« Hostis meus terribilibus oculis me intuitus » est. » Per motum exteriorem, mentis affectionem designat. « Aperuerunt super me ora sua » exprobrantes, percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis. » Aperuerunt, inquit, ora sua super me, non solum contradicentes, verum etiam opprobria et convicia ingerentes. Percusserunt autem maxillam meam, palam, et in manifesto mihi insultantes. Sic enim Apostolus ait : « Sustinetis enim, si quis in faciem vos cædit (*I Cor.* xi, 20). » Saturati autem sunt pœnis meis, quia mea afflictio eorum refectio est.

« Conclusit me Deus apud iniquum, et manibus » impiorum me tradidit. » Temporaliter enim sanctos suos Deus affligi, et occidi permisit, ut et iniquorum pœna, et sanctorum gloria inde major cresceret. « Ego ille quondam opulentus repente contritus sum. » Hoc ideo dicit, quoniam et tyrannorum persecutione et hæreticorum deceptione, multos Ecclesia amisit, quibus recedentibus, cum prius plena videretur, postea vacua apparuit. « Tenuit » cervicem meam, et confregit me, et posuit me » sibi quasi signum. » Cervicem enim Ecclesiæ iniquorum multitudo aliquando tenuit, quia loquendi libertatem quibusdam ademit. Apostoli autem cervicem tenere non potuit, unde ipse quoque vinctus in Domino dicit : « Sed verbum Dei non est alligatum (*I Tim.* 29). » Signum autem ad hoc ponitur, ut sagittarum ictibus feriat. In signum igitur sancti positi erant, quia undique persecutionum telis tundeantur. « Circumdedit me lanceis suis, convulsus » dolor mitigetur, onerosus ergo consolator est, qui ea

ravit lumbos meos. » Hoc et ad litteram verum A » oculus meus. » Huc usque Christus. Hinc autem quamvis per lanceas vitia intelligere possimus, us Christifideles vulnerantur, dum quorumdam les ad luxuriam inclinant. Sed quia non paucos mbis ferit, ideo non vulneravit, sed convulne-, dixit; unde et subditur. « Non pepercit, et auit in terra viscera mea. » Non pepercit quia exterior affligendo, et interior mala erendo persecutus est eam. Viscera autem ejus erram effudit, quia etiam de sapientioribus ando ad terrena et sæcularia deflexit. Tales i viscera dicuntur, quia menti ei cordi sunt inquiores. « Concidit me vulnere super vulnus, uit in me quasi gigas. » Vulnere enim super as eam concidit, quia et interior et exterior a telorum varietate eam percussit. Bene autem B gnus spiritus propter sævitiam et fortitudinem ti comparatur.

Saccum consuit semper pellem meam, et operuit iere carnem meam. » Hoc Ecclesia secundum dicit; qui post peccata ad pœnitentiam sunt ersi. Sed quia diaboli suggestione peccaverunt, et sacco et cinere eos operuit; siquidem ipse i fuit ut isti ita pœnitere debuissent. « Facies a intumuit a fletu, et palpebræ meæ caligave- it. » Hoc juxta litteram ad eosdem pœnitentes peccata deflentes referri potest. Allegorice autem s et palpebræ Ecclesiæ doctores intelliguntur, uibus et major pulchritudo apparet, et eam C antes custodiunt. Hi autem aliorum peccata unt, et plangendo caligant, quia dum eos incor- iles cernunt, quasi jam fatigati a vigiliis tepe- t. Sequitur :

Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, n haberem mundas ad Deum preces. » Huc e Ecclesia. Nunc autem loquitur Christus, ac si : Quid mirum, o Ecclesia, si te inimicus afflixit, utique sine peccato, non es, cum et me, qui tum non feci, sit crudelissime persecutus? rra ne operias sanguinem meum, neque inveniat um in te latendi clamor meus. » Ecclesia enim, rmitate et stabilitate sua, terra vocatur. Hæc n non operuit sanguinem Christi, quia jam ue gentium ejus passionem, et mortem prædi-, et ejus sanguinem melius clamantem, ut ait D tolus (*Hebr.* xii, 24), quam sanguis Abel, cunctis bus revelabit. Hic autem clamor latendi locum clesia invenisset, si Christi mortem Ecclesia set. « Ecce enim in cœlo testis meus, et con- as meus in excelsis. » De hoc et in Evangelio « Ego testimonium perhibeo de meipso, et nonium perhibet de me, qui misit me Pater . viii, 18). » Ipse igitur mihi testis est, ipse mihi ius est, quod absque iniquitate manus meæ is sum. « Verbosi amici mei, ad Deum stillat

6) « Fuerunt autem aliqui, qui credebant homi- post mortem iterato ad præsentis vitæ cursum s : et sic videri posset, quod in spe terrenæ peritatis recuperandæ, saltem in illa futura vita

Ecclesia suæ locutionis ordinem tenet. Verbosi, in- quit, amici mei, id est hæretici, qui me diligere debuerant, verborum suorum affluentia mihi detra- here non cessant; ideoque stillat oculus meus, non solum meas deflens calamitates, sed etiam illorum errores. « Atque utinam 'sic judicetur vir cum Deo, » quomodo judicatur filius hominis cum collega suo. » In hominum namque judicio causa ventilatur, donec veritas innotescat. Tale igitur judicium optat, qua- tenus certissime intelligat, quare Deus hæreticorum insaniam patiat, et quare sanctorum innocentiam non liberet. Quantum enim ad humanum judicium spectat, valde justius esse videtur ut mali affligantur quam boni. Hujus autem tantæ miseræ hanc solam suscipit consolationem, quod hæc vita præsens bre- vis est, et omnis hæc tribulatio cito cum vita finitur. Et hoc est quod dicit : « Ecce enim breves anni trans- » eunt, et semitam per quam non revertar ambulo. » Hæc autem semita mors est, per quam non rever- titur, qui nisi semel non moritur (346). Sive 353 etiam ambulat Ecclesia per semitam, per quam non revertetur, quia post hanc vitam, nullum labo- rem, vel angustias patietur.

CAPUT XVII.

« Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviam » buntur, et solum mihi super est sepulcrum. » Ac si dicat : Quia hinc transire desidero, vitam finire, dies breviam, et solum sepulcrum et mortem exopto. Potest autem et de superbiam spiritu, hoc in- telligi, qui semper in sanctis attenuatur, quoniam humilitatis spiritus in eis assidue crescit. Qui quoniam huic mundo jam mortui sunt, dies suos bre- viatos, et solum sibi sepulcrum superesse dicunt. « Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus » meus. » Non peccavi, inquit, ut sic affligi debuissem. Non enim propter peccata sua, sed quia Christum confitebantur SS. Martyres affligebantur. Sive etiam, hoc secundum perfectiores dicit, qui non sua, sed aliorum fiebant peccata. Qua in re, quanto charitatis igne fererent apertissime declaratur :

« Libera me, et pone me juxta te, et cujusvis » manus pugnet contra me. » Libera me, inquit, de inimicorum insidiis, et pone me juxta te, et sicut promisisti, non me deseras, neque derelinquas, et quicumque velit pugnet contra me, quia te auxiliante neminem timeo. « Cor eorum longe fecisti a disci- » plina, [propterea non exaltabuntur. » Cor, inquit, eorum, subauditur, inimicorum et hæreticorum, longe fecisti, id est longe fieri permisisti a disciplina veritatis. Ideoque non exaltabuntur, sed usque ad inferiora humiliabuntur. Sequitur :

« Prædam pollicetur sociis, et oculi filiorum ejus » deficient, Posuit me quasi in proverbium vulgi,

posset Job consolationem habere; ideo ad hoc exclu- dendum subdit : *Et semitam, per quam non revertar, ambulo.* » D. Th.

« et exemplum suam coram eis. » Quis est iste qui prædam sociis pollicetur, qui et sic absolute hic ponitur, nisi malignus spiritus, qui tam iniquus est, ut in malis actis etiam sine nomine cognoscatur? Hic autem pollicetur sociis prædam, quia iniquorum mente, ad prædam et rapinas incitat et accendit. Qui utique et ejus socii sunt, quia simul cum eo mala operantur, et ejus filii, quia eum imitantur. Horum autem oculi deficient, quoniam eorum desiderium, et exspectatio nequaquam adimplebitur. Et quidem non sine Dei permissione Ecclesiam in proverbium vulgi, et in exemplum coram eis, id est coram sociis suis posuit, quia tanta calamitate sanctos oppressit, ut in proverbium et in exemplum calamitatis traherentur ab his qui aliis malum aliquod irrogabant. Unde in Psalmis dicitur: « Posuisti nos in similitudinem gentibus (Psal. XLIII, 15). » Non enim pejus inimico suo quilibet se dicere posse putabat, quam ut talem te videam, quales sunt Christiani:

« Nunc autem derident me juniores temporum, » quorum non dignabar patres ponere cum canibus » gregis mei. » Cum enim hæretici Ecclesiæ filii sint, non dubium est ea tempore esse juniores (347). Et horum quidem patres, hæresiarchæ intelliguntur, ut Simon magus, Arius, Sabellius, et Jovinianus. Hos autem Ecclesia cum canibus gregis sui ponere nolebat, quia sanctis prædicatoribus nunquam eos conjungere voluit. Tales enim canes oves Dei custodiunt, de quibus dicitur: « Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso (Psal. LXVII, 24). »

« Caligavit ad indignationem oculus meus, et » membra mea quasi in nihilum redacta sunt. » Quia inquit, isti me irrident, et tu quasi non curans me, non ulcisceris; ideo indignatus oculus meus caligavit. Oculi enim Ecclesiæ episcopi sunt, qui dum iniquos exaltari, et se deprimi et humiliari considerant, indignatione et stuporis admiratione aliquando caligant, quoniam gregem sibi commissum non tam diligenter custodiunt. Unde fit ut membra quasi in nihilum redigantur, quoniam, deficiente custodia subditorum, greges vitiorum morsibus laniantur.

« Stupebunt justii super hoc, et justus contra » hypocritam suscitabitur, et tenebit justus viam » suam, et mundis manibus addet fortitudinem. » Hoc est quod modo dixerat, quia mali exaltantur et boni humiliantur. Super hoc stupebunt, justii, cur hoc fiat nescientes. Sed tamen, ne membra penitus redigantur in nihilum: et innocens quidem contra hypocritam suscitabitur. Et justus tenebit viam suam,

(347) Tertullianus, cap. 32 Præscript., probat hæreticos Ecclesia catholica multo posteriores esse, quod ab apostolis desciverunt, et aliam doctrinam prædicaverunt. Novitas ergo doctrinæ posterioris originis argumentum est.

(348) « Et tenebit justus viam suam, quia scilicet non deseret eam propter iram zeli. Talis enim ira non præcedit rationem, sed sequitur, et ideo non potest hominem a justitia separare. Utilis tamen est ira per zelum, quia facit hominem cum majore

quam pro indignatione ad horam reliquisse videbatur; (348) viam enim suam justus tenet, quando assueti justitiæ operi constanter insistit. Et mundis manibus addet fortitudinem, quia in sanctis operationibus laborabit. Et dicet:

« Igitur vos omnes convertimini, et venite, et non » inveniam in vobis ullum sapientem. » Quia, inquit, deteresa oculorum caligine contra hypocritam insurgens viam meam teneo, ideo et vos Ecclesiæ membra, quæ jam pene ad nihilum redacta eratis, convertimini ad Dominum, et venite post me, id est imitatores mei estote, sicut et ego Christi. « Et non inveniam » in vobis ullum sapientem; quoniam » sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. » Unde et Apostolus: « Si quis, inquit, videtur sapiens inter vos, stultus fiat, ut sit sapiens (I Cor. III, 18). » Et alibi: « Non multi sapientes, fratres, et non multi nobiles inter vos, sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes (I Cor. I, 26). » Huc usque Ecclesia. Nunc autem Job, cujus verba hæc sunt, sicut hujus sermonis principium de se specialiter dixit; ita et finem, ut de se spiritualiter intelligamus, insinuat.

« Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissi- » patæ sunt, torquentes cor meum. Noctem verterunt » in diem, et rursum post tenebras spero lucem. » Dies, inquit, mei, quos ideo meos dico, quia non mihi in eis, sed Domino vixi, et quos in Dei contemplatione et servitio transegi, jam transierunt. Cogitationes meæ, quibus non secularia, sed æterna cogitabam, quæ et compunctionem, et lacrymis cor meum torquebant; siquidem « cor contritum, et humiliatum Deus non spernit (Psal. L, 19), quæ noctem mihi in diem sæpissime verterunt, quia non minus in nocte, quam in die me vigilare cogebant. Illæ, inquam, tales meæ cogitationes dissipatæ sunt. Tantis enim angustiis premor, ut nihil me aliud cogitare delectet. Dolet igitur vir sanctus, quia pro carnis doloribus tanta contemplatione privatur. Sed ecce « rursum post tenebras spero lucem, » quia post hujus afflictionis fatigationem, lucem et quietem exspectabo. Sed quid mihi prodest? Sequitur:

« Si sustinero infernum domus mea est, et in » tenebris stravi lectulum meum. » Ego, inquit, lucem exspecto, et sustineo; sed tenebræ mihi sunt præparatæ. Scio enim quia in infernum descendam (349), qui utique locus est tenebrarum. » In tenebris stravi lectulum meum. » Stravit enim non in se, sed in primo homine, quia ipse materialiter in eo erat, quando Adam Dei mandatum transgre-

animi fortitudine insurgere contra mala, et hoc est quod subdit: *et mundis manibus addet fortitudinem*; scilicet per zelum, unde et dicitur 3 Ethic. Quod ira fortitudinem juvat. » D. Thom.

(349) « Vocat autem infernum sepulcrum, secundum opinionem eorum, contra quos disputabat, qui non credebant animam hominis remanere post mortem, sed solum corpus in sepulcro, quod vocabant infernum, quia intra terram situatur. » D. Thom.

etsibi et humano generi in tenebris et in A
 lectum sternebat. « Putredini dixi pater
 es, mater mea et soror mea, vermibus. »
 enim nostri parentes, qui jam præcesserunt,
 iud sunt quam vermes et putredo; ex putre-
 igitur nati, in putredinem redituri sumus.
 est ergo nunc præstolatio mea, et patientiam
 n quis considerat? » Si, inquit, anima in in-
 i, caro vero in putredinem, et vermes ire
 llitur, ubi est ergo præstolatio mea? Quid ex-
 i? Quid invenio? Quid ex hac tanta patientia
 onsequor? Quis meam patientiam considerat?
 ique de quo scriptum est: « Quoniam tu labo-
 et dolorem consideras. » — « In profundissi-
 infernum descendent omnia mea: putres ne-
 em ibi erit requies mihi? » Quidquid enim B
 is est, suis superioribus comparatum, infernus
 test. Quia igitur locus ille pœnalis, et cœlo, et
 et terra inferior est, merito profundissimum
 um eum appellat. Ibi autem omnia sua descen-
 icit, cum solam animam ibi descendisse ma-
 um fit, quoniam nihil aliud suum computabat,
 lud quod secum ferebat. Quod autem ait:
 usne saltem ibi erit requies mihi? » non de-
 do dicit; sed quia talis requies, non requies,
 ena putatur.

CAPUT XVIII.

espondens autem Baldad Suhites, dixit: Usque
 quem finem verba jactabis? intellige prius, et
 loquamur: » Quod cum verba jactasse dicit, C
 le superbia et jactantia reprehendit. Quia vero
 gere admonet, quasi non intellexisset, eum
 st. « Quare putati sumus ut jumenta? Et sor-
 nus coram te, qui perdis animam tuam in
 re tuo? » Hæc ideo fortasse dicit, quia Job
 us dixerat. « Interroga jumenta, et docebunt
 » Itemque: « Utinam taceretis, ut pateremini
 » sapientes. » Quia vero illorum sententiam
 equebatur, contra animam suam eum agere co-
 ant; ideoque hic dicitur: « Qui perdis animam
 n in furore tuo. » Omnis enim ista contentio
 maxime flebat, quia beatus Job et juste et
 er peccata suase affligi non confitebatur. « Nun-
 d propter te derelinquitur terra, et transferen-
 rupes de loco suo. » Ac si dicat: Si tu solus
 intelligis, totus mundus errat. Quod si ita est,
 se est ut et terra relinquatur, et mundus pereat.
 s autem se et alios sapientes dicit, qui altitu-
 ingenii superexcellant. Hoc autem non poterit
 ransferre de loco suo, quia suæ intelligentiæ
 itate, quamvis mala sit, eos non poterit sepa-

onne lux impii exstinguetur? Nec splendebit
 ama ignis ejus? » Quamvis, inquit, prava in-
 entia impii aliquando luceat, et vera esse puta-
 xstinguetur tamen et dissipabitur. Neque enim
 er splendebit flamma ignis, id est ingenii ejus.
 enim et splendor mentis ingenium est.
 lux obtenebrescet in tabernaculo illius, et lucer-

na, quæ super eum est, exstinguetur. » Impii taberna-
 culum caro est. In hoc autem lux tenebrescet; quando
 omnis ejus intelligentia falsa fuisse probabitur. Insuper
 et lucerna, quæ super eum est, exstinguetur, quia non
 solum hoc quod mente concepit, verum etiam id quod
 ab antiquis et suis superioribus didicit destrue-
 tur. Omnis enim erronea scientia evacuabitur. Ver-
 um quidem dicit Baldad; sed hoc tamen contra Job
 dicere non debuerat. Sequitur: « Arctabuntur gres-
 » sus virtutis ejus, et præcipitabit eum consilium
 » suum. » Quandiu enim impius vivit, per latam et
 spatiosam mortis viam incedens, et in sua virtute
 confidens, quidquid ejus voluntas fert operator. Sed
 tunc quidem gressus ejus arctabuntur, quando liga-
 tis manibus, et pedibus in tenebras projicietur;
 unde et subditur: « Et præcipitabit eum consilium
 » suum. » Non enim præcipitaretur, si non suo, sed
 sanctorum consilio credidisset. « Immisit enim in
 » rete pedes suos, et in maculis ejus ambulat. » Pe-
 des enim suos in rete misit iniquus, quia diaboli
 laqueis et deceptionibus tenetur, ne recto itinere
 incedere valeat. Et in maculis ejus ambulat, quia de
 vitiis in vitia transit; nunc adulterium, nunc perju-
 rium, nunc homicidium exercens. Quot enim sunt
 vitia, tot sunt et maculæ hujus retis. « Tenebitur
 » planta ejus laqueo, et exardescet contra eum sitis. »
 Quanto enim desiderio peccat iniquus, ex hoc appa-
 ret, quia cum adhuc uno vitio teneatur, aliud jam
 facere ardescit; quasi pede ligatus a luxuria tene-
 tur, et aliena rapere concupiscit. « Abscondita est in
 » terra pedica ejus, et decipula illius super semitam. »
 Ibi enim diabolus pedicam et decipulam ponit, unde
 peccatorem frequentius transitum habere cognoscit.
 In quo enim vitio unusquisque persistit, illud et via
 est per quam currit ad perditionem. Scit igitur dia-
 bolus vias, scit deceptiones quibus unusquisque ca-
 pietur; aliud enim luxuriosus, aliud avaris, aliudque
 superbis opponit. « Undique terrebunt eum formidi-
 » nes, et involvent pedes ejus. » Qui enim male agit,
 nunquam potest esse securus, quia non solum Deum
 timet, sed et homines quos offendit, nusquam sine
 formidine vadit, ubicunque est timore concutitur.
 » Attenuetur fame robur ejus, et inedia invadat
 » costas illius. » Si enim fame attenuatur aliquis,
 inedia confestim in costas apparet. Robur igitur, et
 costæ iniqua fame et inedia attenuabuntur, et inva-
 dentur, quia in pœnis positus et fortitudinem amit-
 tet, et quam penuriam patiatur celare non potest.
 Sicut nec ille, qui dicebat: « Pater Abraham, mise-
 rere mei et mitte Lazarum, ut intingat extremum
 digiti sui in aqua et refrigeret linguam meam, quia
 crucior in hac flamma (Luc. xvi, 24). »

« Devoret pulchritudinem cutis ejus, consumat
 » brachia illius primogenita mors. » In cute exterior
 pulchritudo, in brachiis autem fortitudo continetur.
 Mors vero diabolus est, quia per eum facta est. De-
 voret igitur mors, id est diabolus, non solum pulchri-
 tudinem ejus cutis, id est carnem, sed etiam brachia
 illius consumat, id est animam, in qua tota virtus

hominis et fortitudo consistit. » Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus, et calcet super eum quasi « rex interitus. » Iniqui enim fiducia, hæc vita est, quia in nulla re tantum quantum in hac vita confidit. Hic autem avellitur de tabernaculo corporis sui, quia quando se multum vivere sperat, repente ejus vita succiditur. Et tunc interitus, quasi rex calcet super eum, quia diabolo penitus traditur in potestatem; qui quoniam princeps mortis est, non immerito interitus vocatur. « Habitent in tabernaculo » illius socii ejus qui non est, aspergatur in tabernaculo ejus sulphur. » Postquam enim de hac vita impius subtrahitur, nullum nisi infernum tabernaculum, sive habitaculum habet. Per illum autem qui non est, diabolus intelligitur, qui ideo non esse dicitur, quia bene destitit esse, et quia de Deo dicitur, qui est, merito de diabolo dicitur, qui non est. Sic enim Moyses ait : « Qui est, misit me ad vos (Exod. III, 14). » In tabernaculo igitur iniqui habitant socii ejus, qui non est, per quos omnium dæmonum multitudo figuratur, quibus iste sociatus, nunquam ulterius tribulatione carebit. Sulphur autem in ejus tabernaculo spargitur, quia semper in fetore versatur.

« Deorsum radices ejus siccantur, sursum autem » atteratur messis ejus. » Quid per deorsum et sursum, nisi præsens vita et æterna beatitudo signatur? Deorsum igitur impii radices siccantur, quia in hac vita bona opera in eo moriuntur, sine quibus, quasi sine radicibus vivere non datur. Sursum autem ejus messis atteritur, quia in alia vita unde vivat, non habebit. « Memoria illius pereat de terra, et non » celebretur nomen ejus in plateis. » Pereat, inquit, memoria ejus, nec audiatur in plateis cælestis Jerusalem. « Expellet eum de luce in tenebras, et de » orbe transferet eum. » De luce quidem in tenebras expellet eum Dominus, et de orbe transferet eum, quia de hac vita et de hoc mundo in tenebras et æterna supplicia eum impellet. « Non erit semen » ejus, neque progenies in populo suo, nec ullæ re » liquiæ in regionibus ejus. » Semen, et progenies, et reliquiæ istius, vel ejus imitatores, vel ejus opera intelligi possunt. Hæc autem post hanc vitam nec in populo Dei erunt, nec in regionibus ejus, id est in patria cælesti.

« In die ejus stupebunt novissimi, et primos in » vadet horror. » Quæ est dies ejus, nisi dies judicii, in qua iniquus damnabitur, et peribit? Novissimi nos sumus, de quibus Joannes ait : « Filii novissima hora est (I Joan. II, 18). » Et Apostolus : « Nos sumus, in quos fines sæculorum devenerunt (I Cor. X, 11). » Primi autem sunt patriarchæ, et prophætæ et cæteri qui ab Adam usque ad Christum fuerunt. Omnes autem isti stupebunt et horrore invadentur, quando iniquorum multitudinem judicari conspicient. Quomodo enim non stupebunt, qui tantum exercitum, et maxime hujus sæculi potentum, tam violenter ad mortem et ad tormenta trahi videbunt? « Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, et iste

A » locus ejus, qui ignorat Deum. » Quæ? videlicet, ut transferatur de luce ad tenebras. Miser ille per omnia, cui talia tabernacula sunt præparata.

CAPUT XIX.

« Respondens autem Job, dixit : usquequo affligi » tis animam meam et atteritis me sermonibus? Et » decies confunditis me, et non erubescitis oppri » mentes me. » Qui enim ad consolandum venerant, eum potius affligebant, et injuste redarguendo sermonibus atterebant. Quia vero quinquies illi locuti fuerant, et quinquies ipse responderat, decies se confusum dicit, quia non magis de illorum locutionibus dolebat, quam de suis, quos illi nec recipere, nec credere volebant. Et quod adhuc majus est, erubescibat ille qui opprimebatur, et non erubescabant illi qui eum injuste opprimebant. Sequitur :

B « Nempè et si ignoravi, mecum erit ignorantia » mea. At vos contra me erigimini, et arguitis me » opprobriis meis. » Et si ignoravi, inquit, id est ignorantè peccavi, mecum erit ignorantia mea, quoniam usque nunc intelligere non possum quid peccaverim, ut sic affligi debuissim. At vos contra me erigimini, ac si illa mea occulta sciretis, quæ ego ipse scire non possum. « Et arguitis me oppro » briis meis; » id est, mea opprobria et flagella mihi objicitis, et quia flagellor, inde me iniquum probare nitimini.

C « Saltem nunc intelligite quia Deus non æquo » judicio afflixerit me, et flagellis suis me cinxerit. » « Ecce clamabo vim patiens, et nemo exaudiet, voci » ferabor, et non est qui judicet. » Ipse enim Dominus ostendit quod non æquo judicio eum affligerit, dum dicit : « Tu autem commovisti me adversus » eum, ut affligerem eum frustra. » Hoc autem quomodo intelligi debeat, jam superius dictum est. Flagellis autem cingere, est graviter undique affligere. Et ex hoc, inquit, intelligite me non æquo judicio affligi, quia clamabo et vociferabor, et nemo erit qui audiat, vel qui judicet. Si enim juste me affligit, cur ad judicium non venit? Veniret enim si culpam suam eum intelligere faceret; quod quia non faciebat, nullam eam esse docebat. Sequitur :

D « Semitam meam circumsepsit, et transire non » possum : et in calle meo tenebras posuit. » Quo beatus Job ire volebat, quia dicit semitam suam circumseptam et tenebris involutam, ut transire non possit, nisi quia tota mente et intentione ad hoc tendebat, ut illam culpam intelligere potuisset, pro qua affligebatur? Erant igitur ignorantie tenebræ ei oppositæ, quæ mentem ejus, ne hujus rei veritatem discerneret, impediabant.

« Spoliavit me gloria mea, et abstulit coronam de » capite meo, destruxit me undique, et pereo, et » quasi evulsæ arbori abstulit spem meam. Iratus est » contra furor ejus, et sic me habuit quasi hostem » suum. » Valde enim gloriosus fuerat, quoniam justus et perfectus ab omnibus habebatur. Hac autem gloria spoliatus erat, quia propter flagellam quæ patiebatur, inter iniquos jam ab eis computabatur, in-

oronam, quam vitis superatis pro victoria A
erat, se amisisse conqueritur; quoniam jam
tor, sed victus potius videretur. Hoc autem
rei veritate, sed secundum hominum opinio-
restructus autem undique erat, quoniam oves,
is, et asinos, et camelos, omnemque substan-
miserat, et quasi truncus arboris, ramis
is evulsis, omnem futuræ posteritatis spem
at, quia filiis et filiabus orbatus erat. Unde
sibi iratum, et quasi hostis se haberi loco ab
aqueritur; non quod ita esset, sed quia ita
ur esse.

mul venerunt latrones ejus, et fecerunt sibi
per me, et obsederunt in gyro tabernaculum
m. » Simul, inquit, subito et cum furore ve-
latrones ejus, id est maligni spiritus. Et B
runt per me vastantes et dissipantes omnia.
derunt in gyro tabernaculum meum; quia
is perditis, et filiis et filiabus oppressis, me
a planta pedis usque ad verticem vulnere
o percusserunt, ut per tabernaculum corpus
telligamus. Huc usque Job; cætera vero lo-
Christus.

atres meos longe fecit a me, et noti mei,
i alieni, recesserunt a me. » Judæi enim Chri-
stres secundum carnem, quia ex semine Abra-
hæ noti, per conversationem et legis notitiam,
per infidelitatem longe facti sunt, et cum ne-
ab eo recesserunt; unde et subditur: « Dere-
erunt me propinqui mei, et qui me noverunt C
ti sunt mei. Inquilini domus meæ et ancillæ
sicut alienum habuerunt me, et quasi pere-
us fui in oculis eorum. » Inquilini enim et
domus ejus, id est Synagogæ sacerdotes et
intelliguntur, qui templi secreta colebant, et
vrius custodiebant. Hi autem quasi alienum et
innum habuerunt eum, dicentes: « Hunc unde
scimus (Joan. ix, 29). »

servum meum vocavi, et non respondit, ore
o deprecabar illum. Servum suum Judæorum
um dicit, de quo Isaias: « Quis cæcus nisi servus
? » (Isa. xviii, 42). Hunc autem non solum verbis,
miraculis ad fidem vocavi, secundum illud:
mihi non creditis, operibus credite (Joan. x, 38). »

Et jam non per prophetas, ut prius, sed ore D
io deprecabar eum, cum diceret: « Venite ad
ines, qui laboratis et onerati estis, et ego refi-
vos (Matth. xi, 28). »—« Et non respondit ei,
non obediunt. » Halitum meum exhorruit
r mea; et orabam filios uteri mei. » Uxor ejus
lam Synagoga fuit. Hæc autem ejus halitum, id
us verba exhorruit. Cum enim diceret: « An-
m Abraham fieret ego sum (Joan. vii, 58); »
Ego sum lux mundi (ibid., 12); » et: « Ego
pium sum, qui et loquor vobis (ibid., 26); » et:
sum Christus (Matth. xxiv, 5); » tunc ejus hali-
horrebat Synagoga; unde et dicebat: « Secun-
legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (Joan.
). » Orabat autem filios uteri sui, scilicet Judæos,

quos ut filios diligebat. « Stulti quoque despiciebant
» me, et cum ab eis recessissem, detrahebant mihi. »
Stulti enim Scribæ et Pharisei in verbis eum aliquan-
do despiciebant, signa, tamen videntes mirabantur. Et
cum ab eis paululum recessisset, et a miraculis ces-
sasset, detrahebant ei dicentes: « Nonne hic est fi-
lius fabri? » (Matth. xiii, 55). « Abominati sunt me
» quondam consilarii mei, et quem maxime dilige-
» bam. » Ejus namque consilarii legis periti intel-
liguntur, qui cum se in sacris voluminibus exerce-
rent, cum Deo quodammodo consiliabantur. Et hi
quidem prius Christi adventum prædicabant, quem
in carne videntes non receperunt. Prius igitur eos
maxime diligebat; tunc videlicet, quando veritatem
prædicabant. Potest autem et per eum quem ipse
maxime diligebat Judas intelligi, qui eum postea
tradidit.

« Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os
» meum, et derelicta sunt tantummodo labia circa
» dentes meos. » Pellis enim sanctæ mulieres, carnes
apostoli, os vero Chrisus intelligitur. Carnibus igitur
consumptis, id est apostolis fugientibus, os tan-
tummodo pelli adhæsit, quia sanctæ mulieres nec in
ipsa passione Christum reliquerunt, quibus ipse di-
cebat: « Filie Jerusalem, nolite flere super me.
(Luc. xxiii, 28). » Ipsæ quoque labia dici possunt
quoniam primæ locutæ sunt, Christi resurrectionem
annuntiantes. Labia igitur circa dentes relicta sunt,
quia, Christo visibiliter eis sublata, mulieres apo-
stolis adhæserunt. Dentes enim apostoli sunt, a quibus
totus Ecclesiæ cibus molitur. Huc usque Chri-
stus. Hinc autem Job suæ locutionis ordinem se-
quitur:

« Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos,
» amici mei, quia manus Domini tetigit me. Quare
» persequimini me sicut Deus, et carnibus meis sa-
» turamini? » Quia, inquit, manus Domini me fla-
gellat, cojus fortitudinem vix ferre valeo; saltem vos,
amici mei, parcite jam nunc et miseremini mei. Et
quare persequimini me sicut Deus? Nunquid sine
peccato estis? Solus enim Deus sine peccato. Quia
ergo sine peccato non estis, cur mea peccata redar-
guitis? Redarguite vestra. Aliorum vero carnibus
saturatur, qui in aliorum afflictionibus et detractio-
nibus delectatur.

« Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei?
» Quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo
» et plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice? »
Optat enim vir sanctus, ut sermones ejus scriban-
tur, quatenus illi qui post eum venturi erant, pa-
tientie exemplum ex eis caperent. Vult autem ut
scribantur stylo ferreo, id est stabili firmaque sen-
tentia, ne deleri de hominum memoria valeant. Sed
ubi? In plumbi lamina, vel celte in silice, id est in
Judæorum et gentilium pectore. Plumbum enim
omni metallo vilius est: Judæi autem cunctis gen-
tibus subditi sunt: gentiles vero, quia idola et lapi-
des adorabant, merito per silices significantur. Sed
quasi aliquis dicat: Quid tibi prodest, si sermones

tui scribantur, cum tu ipse quoque morte penitus A linariis? Ad quod ipse: « Scio enim quod Redemptor » meus vivit » (350) (quem Judæi se occidisse putabant) « et in novissimo die de terra surrecturus » sum, et rursum circumdabor pelle mea, et in » carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego » ipse, et oculi mei conspecturi sunt. » O quanta spes resurrectionis? Sola enim hæc verba sufficiunt contra omnes qui resurrectionem negant. « Quem visurus sum, inquit, ego ipse. » Quid est ego ipse? Id est in hac carne, in hac essentia, in hac persona. Et non alius, carnis mutatione, sed unus idemque, ejusdem ipsius receptione. « Reposita est » hæc spes mea in sinu meo. » Sic, inquit, credo, sic spero, sic rei certus sum, ut illius rei, quam in sinu B et pectore habeo.

« Quare ergo dicitis: Persequamur eum, et radicem verbi inveniamus contra eum? » Radicem verbi inveniunt, quando in ejus verbis aliquid notant, unde contra eum loquendi materiam sumant. Sed hoc frustra faciunt, quia ejus fides et spes moveri non potest. Insuper dum eum impugnant, se ipsos occidunt, unde et subditur: « Fugite ergo a » facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius » est, et scitote esse judicium. » Ac si dicat: Dum contra me injuste contenditis, gladium divinæ ultionis vestris cervicibus imminentem non consideratis. Cessate igitur ab iniquitate, et fugite ultionis gladium, quoniam ultor iniquitatum gladius est: et scitote esse judicium, in quo Deus omnia occulta manifestabit. « Nolite igitur » ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo (I Cor. iv, 5). »

CAPUT XX.

« Respondens autem Sophar Naamathites, dixit: » Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, et » mens in diversa rapitur. » Idcirco, inquit, quia tu quoque de futuro judicio non dubitas, et tamen quasi in tua justitia confidens, a superbix sermone non cessas; inde, inquam, cogitationes meæ variantur. Saltem enim illius judicii timor te ab hac tanta jactantia debuit cohibere. « Doctrinam, qua me ar- D » guis, audiam, et spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi. » Tu, inquit, loquere quodvis, argue me quantum vis, quia ego doctrinam tuam audire quidem possum; sed spiritus intelligentiæ meæ intus mihi respondens, tuæ doctrinæ non me patitur assentire. « Hoc scio a principio, in quo positus est homo super terram, quod laus impiorum » brevis est, et gaudium hypocritæ adinstar puncti. » His verbis beatum Job et et impiam et hypocritam in-

(350) Redemit autem nos Christus de peccato per mortem pro nobis moriendo; non autem sic mortuus est, quod cum mors absorberet: qui et si mortuus secundum humanitatem, mori tamen non potuit secundum divinitatem. Ex vita autem divinitatis etiam humanitas est reparata ad vitam resurgendo, secun-

juste reprehendit. Quæ tamen verba de imp hypocrita competenter intellecta, vera esse pos Brevis est enim laus hypocritæ, quia et cognit perit, et penitus in hac vita finitur. Est autem dium ejus adinstar puncti, qui tam brevis est, t fuisse videatur. « Si ascenderit usque ad cæ » superbia ejus, et caput ejus nubes tetigerit, » sterquilinum in fine perdetur. » Per cælu nubes Ecclesiæ doctores intelligimus. Usque a ascendit hypocrita, eosque tangit, dum per vivendi simulationem parem se eis esse oste perdetur tamen in fine velut sterquilinum, quoc etsi exterius sit dealbatus, tamen vitiorum ste sordescit.

« Et qui eum viderant, dicent: Ubi est? » somnium avolans non inveniatur, transiet » visio nocturna; oculus qui eum viderat, non » debet, neque ultra intuebitur eum locus ejus. Bene autem hypocrita somnio et nocturnæ vi comparatur; quoniam quidquid egit, phantasm deceptio fuit. Ideo non cum sanctis erit, ubi putabatur, sed cum iniquis in tenebras præci bitur. Unde et hi qui eum viderant et cognov præ nimia admiratione dicent: Ubi est? Ibi vid est, ubique neque locus et habitatio ejus eum tuetur et admiratur, neque talis oculus eum videt ejus deceptionibus falli possit. « Filii ejus attere » egestate, et manus ejus reddent ei dolorem suum. Filii, inquit, ejus, id est imitatores ejus, attere egestate et omnium bonorum penuria. Et m ejus, id est opera quæ operatus est, reddent e lorem suum, quoniam eadem mensura qua me fuerit remetietur ei. Et hoc merito. Quandiu vixit, a malo nunquam quievit. Et hoc est ait: « Ossa ejus implebuntur vitibus adolesce » ejus, et cum eo in pulvere dormient. » Quid per ossa, nisi robustiorem ætatem intelligit? Ossa igitur ejus implentur vitibus adolescentiæ, neque in senectute ab illis vitibus cessabit, qu adolescentia facere consueverat (351). Et cum e pulvere dormient, quoniam in nulla ætate a se v rum pulverem excutiet, ut vel seorsum ad opus bo evigilet. Semper enim dormiunt mali; unde et stolus ait: « Surge, qui dormis, surge a mortui illuminabit te Christus (Ephes. v, 14). »

« Cum enim dulce fuerit malum in ore ejus, » condet illud in lingua sua, parcat illi, et non » relinquet illud, et celabit in gutture suo. » Cum enim malum, et iniquitas in ore cordis illius det suave fuisset, non manifestavit, neque pœnitiam egit, sed abscondit illud lingua sua. Et percit illi, quia noluit confitendo delere. Et non reliquit illud, ut per linguæ confessionem exi dum illud ad Cor. ultim.: Nam et si crucifixus est infirmitate nostra, sed vivit ex virtute Dei. » D. T. (351) Idem habetur in Prov. xxii, 6: Adoles juxta viam suam, etiam cum senuerit, non rec ab ea.

avit in gutture suo, id est in secreto cordis A Panis ejus in utero illius vertetur in fel aspi-
interius. » Panis ejus in venenum, et in fel
interius vertitur (352), quando ipso cibo,
vivificari anima, occiditur. Hoc autem
tingit, qui bene intelligunt et male agunt.
Apostolus : « Aliis, inquit, sumus odor vitæ
um, aliis odor mortis in mortem (II Cor. II,
— « Divitias, quas devoravit, evomet, et de ven-
lius extrahet Deus. » Divitias enim sanctarum
urarum, quibus hypocritæ frequenter abun-
eo tempore penitus amittent. Quo e contra
quidquid minus habent, perfecte suscipient.
enim scientia bonis, sic ignorantia crescit
Caput aspidum surget, occidet eum lingua
B Diabolus enim et aspis et vipera vocatur :
quidem, propter veneni sævitiam, vipera ve-
uia pariens rumpitur. Tunc enim diabolus
tur dolore, quando ex ejus ventre illi, quos
verat, peccatores foras erumpunt, et ad pœ-
iam redeunt. Qui enim caput aspidum non
et malignorum spirituum venenum insa-
bibit, eum nimirum lingua viperæ occi-
dit : quia diaboli persuasione superatus, et de-
us, ex ejus ventre vix unquam exire, et eva-
353 poterit? « Non videat rivulos fluminis,
entes mellis et butyri. » Non videat, inquit,
et intelligat rivulos fluminis, id est sententias
testamenti, quæ et melle et butyro abundant,
int, quoniam Deum et hominem apertissime C
um esse ostendunt. Mel enim, quia ex aere
tur, divinitatem, butyrum vero, quod ex carne
umanitatem designat. Sive etiam, quia dulcis
illis est, mel et butyrum doctrina evangelica
otest. « Luet, quæ fecit omnia, nec tamen
sumetur. » Quia pro unoquoque peccato quod
punietur; sed quia immortalis erit, penitus
mi non poterit. Hoc autem exponit.

ixta multitudinem adinventionum suarum, sic
ustinebit. Quoniam confringens nudavit pau-
is domum, rapuit, et non ædificavit eam, non
satiatus venter ejus. » Pauperis enim domum,
iniquus per superbiam violenter confregit,
avaritiam nudavit et exspoliavit. Nec tamen
ejus satiatus est, quia ejus cupiditatis deside-
satiari non potest. « Et cum habuerit quæ
ierat, possidere non poterit. » Ut ille in Evan-
geliis cum haberet multa bona, dictum est ei :
ulte, hac nocte anima tua rapietur a te, quæ
parasti, cujus erunt? » (Luc. XII, 10).
non remansit de cibo ejus, et propter ea nihil
manebit de bonis ejus. » Hoc autem sic ad lit-

terram intelligi potest, ut quia neque de ciborum
suorum reliquiis eleemosynam fecit, ideo de bonis
suis nihil ei remansit. « Cum satiatus fuerit, arcta-
» bitur, æstuabit, et omnis dolor irruet in eum. »
Cum, inquit, satiatus et plenus fuerit, tunc multis
curis et sollicitudinibus arctatur; tunc fures et præ-
datores timet, dormire non audet, omnia formidat,
ne et ipse capiatur, tæpidat. Sic igitur omnis dolor
irruit in eum, cui melius fuerat divitem non esse,
quam propter divitias in timore et angustia semper
esse. Et quoniam iniqui tunc miseriam et perditioni
propinquoiores sunt, quando magis divitiis abundant,
ideo subdidit : « Utinam impleatur venter ejus, ut
» emittat in eum iram furoris sui, et pluat super
» illum bellum suum. » Utinam, inquit, impii desi-
derium compleatur, ut ejus nequitia consummata, ad
tormenta citius rapiatur, et vel ibi sentiat iram et
bellum furoris Dei, quod quasi pluvia semper iniquos
abundanter descendit. « Fugiet arma ferrea, et ir-
» ruet in arcum æreum, e ductus, et egrediens de
» vagina sua, et fulgurans in amaritudine sua. » Ut
enim modo supra dixit, quoad in hac vita impius
est, sine timore, et dolore, et tristitia, et sollicitu-
dine non est. Et hæc quidem sunt arma ferrea,
quæ ipse de sæculo transiens fugit; sed quod pejus
illi est, irruit in arcum æreum, id est tormenta im-
pia, et dura (353). Quia enim illa tormenta occulta
sunt, arcus vocantur : quia vero dura, ærea vocan-
tur. Sed quando hoc illis continget? tunc utique
quando educetur et egredietur de vagina sua; id est
quando ejus anima de carnis tabernaculo extrahe-
tur. Sed quomodo ibi, nisi fulgurans, id est ardens
et candens in amaritudine et angustia sua? Unde
autem sit hæc amaritudo, audi quod sequitur :
« Vadent et venient super eum horribiles. » Hi au-
tem horribiles maligni spiritus sunt, qui super eum
vadunt et veniunt; quoniam sine intermissione eum
conculcantes, quietem illum habere non patiuntur.
« Omnes tenebræ absconditæ sunt in oculis ejus. »
Quoniam ibi absconditus est, ubi umbra mortis, et
tenebræ sunt, et caligo. « Devorabit eum ignis, qui
» non succendetur. affligetur relictus in taberna-
» culo suo. » Ignis enim ille inextinguibilis est, et
semel succensus non indiget, ut ulterius succenda-
tur. Relictus autem in tabernaculo carnis suæ sem-
per affligetur; quia et caro, et anima in æternum
cruciabitur. « Revelabunt cæli iniquitatem ejus, et
» terra consurget adversum eum (354). » Cæli et
terra apostoli sunt et Ecclesia. Horum autem judi-
cio, quia mali damnabuntur, contra eos insurgere,
et eorum iniquitates revelare dicantur. « Apertum
» erit germen domus illius; detrahetur in die furo-

2) Quasi dicat, sicut quandoque cibus come-
-vertitur in humores venenosos, ita et bona,
peccator) habuit usque ad mortem, convertuntur
aritudinem mortis. D. THOM.

3) » Fugiet arma ferrea, id est poenas præsentis
impatiens eas sustinendo, quæ ad mortem
ferrei feriunt de propinquo : et irruet in ar-

cum æreum, id est in poenas futuræ vitæ, quæ quasi
feriunt a remotis ad modum arcus ærei, qui est in-
frangibilis, ut futurarum poenarum infrangibilitas
designetur. » D. THOM.

(354) « Id est cælesti virtute fiet, quod iniquitas
ejus reveletur post mortem, quæ latebat in vita. »
D. THOM.

» ris Domini. » Quidquid enim nunc latet, tunc A apertum erit, et manifestum (355). Et tunc omnia foras trahentur, quia omnibus aperientur. « Hæc » est pars impii a Deo, et hæreditas verborum ejus » a Domino. » Id est hanc partem et hanc hæreditatem recipiet impius a Deo non solum pro his quæ inique gessit, verum etiam pro his quæ stulte et indiscipline locutus est.

CAPUT XXI.

« Respondens autem Job dixit : Audite, quæso, » sermones meos, et agite pœnitentiam, sustinete » me, et ego loquar, et post mea, si videbitur, ver- » ba, ridete. » Quia enim contra veritatem locuti fuerant, et compatiens, ad pœnitentiam eos invitat. Quod vero non tantum verbis, sed etiam risu eum afflixerint, manifestatur, cum dixit : « Et post mea, » si videbitur, verba, ridete. » Stulti enim, cum aliter non possunt, ne victi videantur, risu se defendunt. « Nunquid contra hominem disputatio mea, ut » merito non debeam contristari? » Contra illum disputate, qui 260 justissimus est, et qui injusta nihil facere potest. Cum igitur et illius justitiam, et mea facta, et hæc flagella considero, quomodo contristari non debeam? Cur enim affligar ignoro, tamen non sine causa me affligi non ignoro. » At- » tendite me, et obstupescite, et superponite digi- » tum ori vestro. » Attendite, inquit, et considerate verba mea, et admirantes obstupescite de his quæ modo dixi, id est, quia et Deus justus est, et ego innocens, et tamen flagella non cessant. Quod autem sequitur « et superponite digitum ori vestro : » eos his verbis ad indignationem commotos fuisse, et respondere noluisse insinuat. « Et ego quando recor- » datus fuero, pertimesco, et concutit carnem meam » tremor. » Non solum vos, inquit, sed ego quoque dum hæc recordor, et mente pertracto, illico pertimesco et timore concutior. Sed illud magis mirandum est, quod vos, quia me affligi videtis, impium me esse putatis, ac si nemo nisi impius affligeretur, et nemo nisi justus gaudio, et lætitia frueretur. « Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt et » confortati divitiis. » Si, inquit, ut dicitis, solos Deus impios persequitur, et affligit, quare ergo vivunt? Quare divitiis sublevantur et confortantur? Et hoc probat. « Semen eorum permanet coram » eis, propinquorum turba, et nepotum in conspectu » eorum; domus eorum securæ sunt et pacatæ, et » non est virga Dei super illos. Bos eorum concepit, » et non abortivit, vacca peperit, et non est privata » fetu suo, egrediuntur quasi greges parvuli eo- » rum, et infantes eorum exsultant lusibus, tenent » tympanum, et citharam, et gaudent ad sonitum

(355) Hanc etiam veritatem docuit Dominus, cum dixit : « Nihil est opertum quod non revelabitur, et occultum quod non scietur. » Luc. x, 26.

(356) « Infernus accipitur etiam pro morte, sicut cum multis Patribus hic docet S. Thomas : *Et in puncto ad infernum descendunt*, id est in mortem. Omnes enim antiqui ante Redemptoris adventum, ad

» organi. » Quis igitur dicere audeat istos no sublevatos, et divitiis confortatos? Hæc aut litteram intelliguntur, et tam plana sunt, ut sitione non egeant. Sequitur : « Ducunt in » dies suos. et in puncto ad inferna descendo (356). » Ac si dicat : Quamvis in tanta fel hanc vitam agant, in puncto tamen cuncta tunt, et rapiuntur ad tormenta; quoniam mortem et pœnam nulla mora est. « Qui di » Deo : Recede a nobis, et scientiam viarum t » nolumus. » In hoc autem manifestatur, et merito ad inferna descenderint. Illi enim no tum voce, quam actionibus Deo dicunt : « Re nobis, qui male vivendo, omnem justitiam et tatem a se repellunt. Et isti quidem vias ejus nolunt, quoniam non per virtutum semitam, qua est, sed per amplas vitiorum vias ad mortem ter

« Quid est Omnipotens, ut serviamus ei? et » prodest, si adoraverimus illum? » Hoc et P dicebat « Nescio Dominum, et Israel non dix (Exod. v, 2). » Unde et David : « Dixit insipie corde suo : Non est Deus (Psal. xlii, 1). » Et prodest, inquit, nobis, si adoraverimus illum? eos qui illum adorant miseros, et qui illum adorant felices esse videamus? Hoc enim illi d. qui non futura, sed præsentia contemplantur.

» ramtamen quia non sunt in manu eorum » sua, consilium impiorum longe sit a me. » O enim in manu et potestate Dei sunt, quo jubente impiis remanebit. Sive etiam bona sua non su manu eorum, quia proprie æterna bona non ligunt. « Quoties lucerna impiorum exstinguet » superveniet eis inundatio, et dolores dividet » ris sui. » Quamvis, inquit, aliquando, non se tamen impii prosperantur; nam et lucerna e sæpe exstinguitur, et ea quæ quasi oculorum men amabant amittunt. Hoc enim unicuique cerna est, quod multum diligit, sive filii sunt, divitiæ, sive honores; inundatio autem st venit eis, quando repentina Dei indignatio eo: hementer affligit. Dividit autem eis dolores minus furoris sui, quia alios eis in hac tribuit, alios in futura reservat. Quid autem eis cum ad illos dolores venerint, audiamus. « I » sicut paleæ ante faciem venti, et sicut fa » quam turbo dispergit. » Prius enim quam su dantur, paleæ sunt, succensi vero, favillæ. Ve autem et turbo qui eos dispergit, malignorum s tuum impetus intelligitur. « Deus servabit fili » lius dolorem patris, et cum reddiderit, tunc sci Non solum etiam per alios iniquos, verum etiam illum, qui omnium iniquissimus erit, sermones

inferna descendebant : sed quidam adversitate pressi in via non subito, sed per multas amadines ad inferna descendebant; sicut Jacob . Genes. xxxvii : *Descendam ad filium meum, in infernum*, sed illi qui prosperitate vigent u ad mortem, quasi in puncto ad inferna descendu:

ictus confirmat, id est per Antichristum. Hu-
 em filii suut, quicunque ejus opera faciunt,
 tem servat Deus dolorem patris quia simul
 o damnati eadem patientur tormenta. Et cum
 d iudicium redierit, qui modo injuste judica-
 los ascendit; tunc sciet iste iniquus, quantus
 t sibi et filiis suis sit reservatus. « Videbunt
 i ejus interfectionem suam, et de furore Om-
 tentis bibet. » Hoc est enim quod Apostolus
 Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris
 destruet illustratione adventus sui (*II Thess.*
 » quod quia palam fiet, hoc ejus oculos visu-
 cit. « Quid enim ad eum pertinet de domo sua
 se, et si numerus mensium ejus dimidietur? »
 nim domus illi sunt quos deceperat. Hi autem
 ortem suam ad eum non pertinebunt; quia
 e cognita ad fidem convertentur, secundum
 « Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut
 maris, reliquæ salvæ fiunt (*Rom. ix, 27*). »
 iabitur autem numerus mensium ejus, quo-
 on tantum vivet, quantum se vivere sperabit.
 psa Veritas ait: « Nisi breviati fuissent dies
 n fuisset salva omnis caro; sed propter ele-
 reviabuntur dies illi (*Matth. xxiv, 22*). »
 inquit Deum quispiam docebit scientiam qui
 lsos judicat? » Ac si dicat: Cum ergo mani-
 i sit quia et boni et mali in hac vita indiffe-
 aliquando affliguntur, aliquando vero non,
 ocebunt Deum scientiam, ut dicat non esse ju-
 t boni affligantur, neque esse justum ut mali
 t in bonis dies suos? Qui enim excelsos judi-
) infimis nec doceri nec judicari debet. Sed
 roque sequitur, volo, ut respondeatis.
 te moritur robustus, et sanus, dives et felix;
 era ejus plena sunt adipe, et medullis ossa
 s irrigantur: alius vero moritur in amaritu-
 animæ, absque ullis opibus, et tamen simul
 ulvere dormient, et vermes operient eos. »
 e solis impiis se dixisse demonstrat. Non enim
 dormient boni et mali. In his igitur verbis
) demonstratur, quod neque ille damnatur,
 lives est, neque iste justificatur, quia pauper
 ed uterque ideo damnatur, quia impius est.
 igitur divitiæ vel paupertas, sanitas vel ægri-
 prosperitas vel adversitas, sed sola impietas
 em damnat. Hoc autem quare dixerit, adjun-
 Certe novi cogitationes vestras et sententias
 tra me iniquas. Dicitis enim: Ubi est domus
 icipis, et ubi tabernacula impiorum? » Quia
 omnia ejus bona dissipata, et ipsum tam gra-
 afflictum cernebant, impium et iniquum eum
 .bant, ac si nemo impius esset, qui in hac vita
 :retur. Nunc autem ad Antichristum, de quo
 loqui cæperat, verba convertit, qui quamvis
 im iniquissimus sit, in tantum tamen ad tempus
 erabitur, ut in templo Dei sedeat, ostendens se

7) « Quia enim testimonium viatorum invocavit
 ritatem de pœnis malorum post mortem pro-
 sub fabula quæ vulgariter ferebatur, quia sci-

tanquam sit Deus. Et hic quidem ex hoc impius fuisse
 probatur, quoniam etsi regnum, et mundi gloriam
 ante mortem non amittat, post mortem tamen ad
 tormenta mirabiliter trahitur, et hoc est quod dicit:

« Interrogate quemlibet de viatoribus, et hæc
 » eadem illum intelligere cognoscetis. Quia in diem
 » perditionis servabitur malus, et ad diem furoris
 » ducetur. » Servabitur enim ad tempus, et non af-
 fligetur, ut postea majori pœna condemnetur. Si
 igitur Job, quia affligitur, iniquus judicatur, conse-
 quitur ut Antichristus qui prosperabitur justus ju-
 dicetur. Viatores autem eos dicit qui, in hoc mundo
 peregrinantes, ad supernam patriam pergunt. Talis
 enim viator erat ille qui dicebat: Incola ego sum
 in terra, et peregrinus, sicut omnes patres mei. Et
 viam mandatorum tuorum cucurri (*Psal. cxviii, 19*). »
 Hic autem eadem quæ et Job de Antichristi interitu
 intellexit. Ait enim: « Inclinabit se et cadet cum
 dominatus fuerit pauperum (*Psal. ix, 10*). » Item-
 que: « Conteres brachium peccatoris et maligni
 (*ibid.*, 15). » Sequitur: « Quis arguet coram eo viam
 » ejus, et quæ fecit, quis reddet? » Nisi Christus?
 subauditur; qui eum interficiet spiritu oris sui. »
 Tantæ enim potentiæ, ut humana virtus ei resistere
 non possit. « Ipse ad sepulcra ducetur, et in con-
 » gerie mortuorum vigilabit. » De his sepulcris in
 Evangelio Dominus dicit: « Mortuus est autem di-
 ves, et sepultus est in inferno (*Luc. xvi, 22*). » Ibi
 autem iste iniquus in congerie mortuorum, id est
 in illa tanta multitudine damnatorum vigilabit;
 quoniam nunquam amplius quietem habebit, et hoc
 merito: « Dulcis fuit glareis Cocyti (357), et post se
 » omnem hominem trahet, et ante se innumerabi-
 » les. » Cocytus, ut poetæ fingunt, fluvius inferni
 est, qui *luctus* interpretatur, per quem ipsius inferni
 graviore pœnas intelligere possumus. Hujus autem
 fluvii glareæ sunt omnes, qui in eo submersi, luctum,
 et miseriam, et cætera inferni tormenta patiuntur.
 Talibus autem dulcis fuit Antichristus, quoniam
 ejus opera, et doctrina omnibus iniquis placuerunt.
 Trahet autem post se omnem hominem, quoniam
 quicumque ei crediderit, simul cum eo ad inferna
 ducetur. Homo enim hoc in loco peccatores signi-
 ficat, secundum illud: « Vos autem sicut homines
 moriemini (*Psal. lxxxi, 7*). » Et ante se trahet in-
 numerabiles, non solum enim illos, quos ipse hic
 inveniet, decipiet, sed etiam eos qui nunc ejus
 adventum expectant, secum trahet ad tormenta.
 « Quare ergo consolamini me frustra cum respon-
 » sio vestra repugnare ostensa sit veritati? » Con-
 solamini enim deridendo dicit. Responsio illorum
 repugnare veritati ostensa est, quoniam nec solos
 impios hoc in sæculo flagellari, nec solos justos
 prosperari probatum est.

CAPUT XXII.

« Respondens autem Eliphaz Themanites dixit:
 licet in inferno inter alios esset quidam flavius no-
 mine Cocytus, qui interpretatur *luctus*, quo animæ
 malorum perduntur. » D. Trow.

» Nunquid Deo comparari potest homo, etiam cum
 » perfectæ fuerit scientiæ? Quid prodest Deo si
 » justus fueris? aut quid ei confers, si immaculata
 » fuerit via tua? Nunquid timens arguet te, et ve-
 » niet tecum in iudicium? Et non propter malitiam
 » tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas? »
 Constat enim victum esse Eliphaz, nec jam
 habere quid respondeat; quoniam et ea replicat
 quæ dicta sunt, et omnibus nota, quasi novum ali-
 quid dicere erubescit insuper et valde iratus ad
 injurias et contumeliosa verba prorumpit. Quis enim
 hoc ignorat, quod nemo Deo comparari possit, et
 quod in nulla re augeri vel minui valeat, et quod
 non pro timore aliquid agat? Quod enim Job se ma-
 nifeste a Deo argui et iudicari postulavit, non minis
 provocando, sed deprecando et operando dixit. Sed
 audiamus, quid Eliphaz iratus contra virum sanctum
 mentiendo dicat: « Abstulisti enim pignus fratrum
 » tuorum sine causa, et nudos spoliasti vestibus.
 » Aquam lasso non dedisti, et esurienti subtraxisti
 » panem. In fortitudine brachii tui possidebas ter-
 » ram, et potentissimus obtinebas eam; viduas
 » dimisisti vacuas, et lacertos pupillorum commi-
 » nuisti. Propterea circumdatus es laqueis, et con-
 » turbat te fortitudo subita. Et putabas te tene-
 » bras non visurum, et impetu aquarum inun-
 » dantium non oppressum iri? » Per tenebras, et
 aquas inundantes, omnes ejus afflictiones, quæ re-
 pente et violenter super eum irruerunt, significat.
 In his autem allegoriam quærere superfluum est,
 quoniam ad litteram intelligi debent. Non enim mi-
 nus vitium est, in his quæ ad litteram intelligenda
 sunt, allegoriam quærere, quam ea quæ allegorice
 intelligenda sunt, ad litteram tantum velle inter-
 pretari. Unde cum in Evangelio Dominus dixisset:
 « Non lotis manibus manducare, non coinquinat
 hominem (*Matth.* xv, 11), » et apostoli parabo-
 lico dictum putantes, dicerent: « Edissere nobis
 parabolam istam (*ibid.*, 15); » illico eos Dominus
 redarguit, dicens: « Adhuc et vos sine intellectu
 estis? » (*ibid.*, 16.)

« An non cogitas quod Deus excelsior cælo sit,
 » et super stellarum vertices sublimetur? Et dicis:
 » Quid enim novit Deus? Et quasi per caliginem ju-
 » dicat. Nubes latibulum ejus, nec nostra consi-
 » derat et circa cardines cæli perambulat. » Quam-
 vis enim Deus cælo excelsior sit, mundi tamen gu-
 bernacula non relinquit. Nec longe quidem est, quia
 ubique est. Omnia novit, quia omnia fecit, cujus
 oculis nec nubes nec caligines obstant. Cuncta con-
 siderat, et quamvis immobilis manens, cuncta per-
 ambulat. « Nunquid semitam sæculorum custodire
 » cupis, quam calcaverunt viri iniqui, qui sublati
 » sunt ante tempus suum, et fluvius subvertit fun-
 » damentum eorum? » Semita enim sæculorum illa
 est, per quam non spirituales, sed sæculares homi-
 nes gradiuntur, quæ, quia longa et ampla est, sæ-
 culorum dicitur, Hanc autem semitam calcant, et
 custodiunt viri iniqui, quoniam sola presentia et

A sæcularia diligunt. Hanc autem et Job custodire cu-
 peret, si, ut ipse putabat, propter bona fugitiva do-
 lisset. Sunt vero sublati viri iniqui ante tempus
 suum, quia non tantum vivunt, quantum se vivere
 sperabant. Fluvius enim, et impetus mortis subver-
 tit fundamenta eorum, id est eorum viæ stabilita-
 tem. Fluvius enim mors dicitur, quia ex quo cœpit
 fluere, non destitit; de hoc enim fluvio bibunt, qui-
 cunque in hunc mundum venient: « Qui dicebant
 » Deo: Recede a nobis, et quasi nihil possit facere
 » Omnipotens existimabant eum, cum ipse imple-
 » set domos eorum bonis. » Deus enim iniquo-
 rum domos bonis implet, quia divitiis sæculari-
 bus, quæ utique quantum ad se bonæ sunt, eos
 multiplicari facit. « Quorum sententia longe sit
 » a me. » Hæc autem verba Eliphaz removel a se,
 qui propter se beatum Job ea superius dixisse pu-
 tavit.

« Videbunt justi, et lætabuntur, et innocens sub-
 » sannabit eos. » Hoc est enim quod Psalmista ait:
 « Lætabitur justus, cum viderit vindictam (*Psal.*
 lvii, 14). » Innocens autem, id est Christus, sub-
 sannabit eos, secundum illud: « Qui habitat in cæ-
 lis iridebit eos, et Dominus subsannabit eos (*Psal.*
 ii, 4), » et insultando dicit: « Nonne succisa est
 erectio eorum? » Quia se elevando superbiebant.
 « Et reliquias eorum devorabit ignis. » Ignis utique
 gehennæ, reliquias autem, carnem et animam vocat,
 quoniam ex omnibus quæ possidebant, nihil aliud
 eis relinquetur. « Acquiesce igitur ei, et habeto
 » pacem, et per hoc habebis fructus optimos. »
 Acquiesce, inquit, ei, et noli superbire; et habeto
 nunc jam quietem et pacem; et per hoc habebis
 optimos fructus et magnam remunerationem.
 « Suscipe ex ore illius legem et pone sermo-
 » nes illius in corde tuo. » Suscipe, inquit, hæc
 verba, suscipe hanc legem, non de ore meo, sed de
 ore illius; hæc enim verba et hi sermones illius
 sunt. Pone igitur eos in corde tuo, et noli eorum
 oblivisci. Vera quidem dicit Eliphaz, sed arroganter
 loquitur: « Si reversus fueris ad Omnipotentem,
 » ædificaberis, et longe facies iniquitatem a taberna-
 » culo tuo. » Destructus, inquit, es propter super-
 biam et iniquitatem tuam; sed si pœnitentiam agas
 et ad Deum revertaris, iterum ædificaberis, et omnis
 iniquitas fugiet a te. « Dabit pro terra silicem, et
 » pro silice torrentes aureos. » Si, inquit, ad Om-
 nipotentem reversus fueris, pro terræ mollitie et
 infirmitate quam habuisti, dabit tibi silicis robur et
 fortitudinem. Quam fortitudinem si bene tenueris,
 dabit tibi pro ea torrentes aureos, id est magnam
 sapientiæ et scientiæ plenitudinem. « Eritque Omni-
 » potens contra hostes tuos, et argentum coacerva-
 » bitur tibi. » Illi enim coacervatur argentum, qui
 et sapientiam in corde, et veritatem tenet in lo-
 cutione. Sapientia enim sine veritate inutilis est.
 « Tunc super Omnipotentem deliciis afflues, et
 » levabis ad Deum faciem tuam. » Deliciis enim super
 Omnipotentem affluit, qui in ejus contemplatione de-

ideoque subditur: « Et levabis ad Deum faciem, » quia jam non ima, non terrena, sed cælestia intueri delectaberis. « Rogabis eum, et liet te, et vota tua reddes. » Qui enim post ionem vota reddit, se ut exaudiretur, aliquid ostendit. Quod quidem et nautis, et aliis, periculo sunt, sæpe contingit. « Decernes et veniet tibi, et in viis tuis splendet lux: » id est, quod desiderabis consequeris, et in errationibus non errabis. « Qui enim humiliaverit, erit in gloria, et qui inclinaverit oculos, salvabitur. » Secundum illud: « Omnis qui humiliat, exaltabitur. (Luc. III, 5). » Facile enim is superbia deprehenditur. « Salvabitur inanis, salvabitur autem in munditia manuum inanis. » Et humilis quidem, et innocens salvabitur, quia humilis et innocens est, quantum n omni suo opere mundus est.

CAPUT XXIII.

spondens autem Job, ait: Nunc quoque in similitudine est sermo meus, et manus plagæ meæ avata est super gemitum meum. » Quia, inquit vos sub specie consolationis injustis incrementis me fatigatis, et manus Domini me flagellari cessat, sermo meus in amaritudine est, et vis meus amplius crescit.

Quid mihi tribuat, ut cognoscam et inveniam, et veniam usque ad solium ejus? Ponam in eo iudicium meum, et os meum implebo precationibus: ut sciam verba quæ mihi respondere et intelligam quid loquatur mihi. » Deum cognoscere, et invenire, et usque ad solium pervenire, est ejus voluntatem, ejusque occulta plenissime intelligere. Hoc autem B. Job deprecatur, quia cur affligeretur scire cupiebat. Vult enim coram eo iudicium ponere, et os suum incrementis implere, quia omnem vitam suam ei conset in quibuscumque deliquit, seipsum judicare et increpare paratus est. Sed hoc quare? ut quid illi Dominus respondeat, et quid loquatur. Tunc enim Dominus illi responderet et loquatur, si et suam voluntatem et illud quod scire at ei revelaret.

Quid multa fortitudine contendat mecum, nec similitudinis suæ mole me premat, Equitatem ponat contra me, et perveniat ad victoriam iudicium meum. » Nemo enim tam justus est, qui se esse valeat, si districto iudicio a Domino iudicetur. Unde Psalmista ait: « Non intres in iudicium servo tuo, quia non justificabitur in contumelio omnis vivens (Psal. CXLI, 2). » Quis non dicam de originali, sed de his quæ cogitatione vel ignorantia peccat, se posset defendere, iudicium iure a Domino iudicaretur. Vult igitur iudicium æquitate et misericordia, quod quidem sæculi leges dicitur, ex bono et æquo. Non est enim ut humilibus et bono animo servus, etsi ignoranter, et in his, sine quibus vita vix ducitur, peccatis aliquomodo labenti-

bus, et confestim ad penitentiam confugientibus, æquum, inquam, est ut illis Dominus parcat. Hanc autem æquitatem si Dominus proposuerit adversum Job, nihil timet quin ejus iudicium ad victoriam perveniat. Sed quare beato Job hæc æquitas denegatur, quæ nulli unquam peccatori denegatur?

« Si ad orientem iero, non apparet; et si ad occidentem, non intelligam eum; si ad sinistram, quid agam? Non apprehendam eum. Si me vertam ad dexteram, non videbo illum. Ipse vero scit viam meam, et probabit me quasi aurum, quod per ignem transit. » Ergo, inquit, et meipsum, et viam meam penitus agnoscit. Quæro enim, et diligenter mecum pertracto, si in oriente, id est in prima ætate aliquid egi, ut sic affligi debuissem, et non intelligo, neque peccatum, neque ibi iudicem pro peccato iudicantem. Item venio ad occidentem, id est ad hanc ultimam meam ætatem, et neque ibi video meum iudicem me iudicantem. Et non tantum in æquitatibus, verum etiam in dextra et sinistra, id est in prosperitatibus et adversitatibus meis, id ipsum quæro, et non invenio. Sic igitur ignorantie tenebris involutus, non cognosco meipsum. Ipse vero scit omnem viam meam, et ideo probabit me, quasi aurum quod per ignem transit, id est neque exurere, neque affligere me cessabit, donec omnium vitiorum rubigine decocta, nihil vitiosum, et immundum in me maneat.

« Vestigia ejus secutus est pes meus; viam ejus custodivi, et non declinavi ex ea; a mandatis labiorum ejus non recessi, et in sinu meo abscondi verba oris ejus. » Ideo, inquit, quid reprehendam, vel in quo damnari debeam non invenio, quoniam in quantum potui legem Dei custodivi. Vestigia ejus secutus est pes meus, quoniam recte incedens, virtutum gradibus eum imitatus sum. Verba autem in sinu cordis abscondit, qui ea firmissime memoriæ mandat. « Ipse enim solus est, et nemo avertere potest cogitationem ejus, et anima ejus, quodcumque voluerit, hoc fecit. » Bene ille solus esse dicitur, qui semper est, et nunquam mutatur. Nemo autem ejus cogitationem avertere potest, quia quod semel disposuit, firmum et stabile est. En anima ejus, id est virtus, et potentia ejus, quæcumque voluit fecit. Quia igitur talis est, merito eum secutus sum, quoniam talis non est alius quem sequi debuissem. « Cumque expleverit in me voluntatem suam, et alia similia multa præsto sunt ei. » Id est, postquam me nescio pro qua culpa, secundum voluntatem suam afflixerit, alia quoque si voluerit in me reperiet, pro quibus iterum affligar. « Et idcirco a facie ejus turbatus sum, et considerans eum cum timore sollicitor. » Quia nihil, inquit, eum latere potest, districtum ejus iudicium timeo, dum ipsius faciem et cognitionem considero. « Deus mollivit cor meum, et Omnipotens conturbavit me. » Ipse, inquit, bene cognoscit, eique in nullo me abscondere possum. Qui non solum me fecit, sed et cor meum mollivit, et quidquid boni

me egisse putabam, non ego egi, sed ipse : « Quoniam neque volentis, neque currentis, sed miserantis est Dei (Rom. ix, 16). » Et Omnipotens conturbavit me, qui quare conturbaverit, et si ego nesciam, ipse tamen non ignorat. « Non enim perii » propter imminentes tenebras, nec faciem meam » operuit caligo. » Patior, inquit, ignorantiae tenebras, sed non erroris. Erroris enim tenebras qui patiuntur, ut Judæi, pagani et hæretici, in ipsis et propter ipsas pereunt. Ego autem propter tales tenebras non perii, nec affligor; neque cordis mei oculos operuit caligo erroris.

CAPUT XXIV.

« Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora, » qui autem noverunt eum, ignorant dies illius (358). » Nos, inquit, sine aliqua ignorantia non sumus. Solus enim Deus omnia novit, qui præsentiâ simul, et præterita et futura videt. Qui autem noverunt eum, sive angeli, sive sancti, et si per fidem eum noverunt; ejus tamen dies ignorant, qui eorum ab æterno non recordantur. Quæ enim scientia infinitum comprehendere valeat? Hinc autem narrare incipit iniquorum vitam et operationem.

« Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, » et paverunt eos. Asinum pupillorum abegerunt, et » abstulerunt pro pignore bovem viduæ. Subvertunt pauperum viam, et oppresserunt pariter mansuetos terræ. » Hæc autem quoniam jâd litteram plana sunt, quid allegorice significant, videamus. Fidei namque terminos et Judæi, et hæretici transferunt, quando vel plus, vel minus, quam Ecclesia catholica habet, credere persuadent. Greges autem diripiunt et pascunt, quia quoscunque fideles Deo subripere et decipere possunt, sui erroris doctrina pascunt et nutriunt. Sed quid per asinum et bovem, nisi episcopos et sacerdotes, qui et Dei agrum colunt, et aliorum onera ferunt? Quid vero per viduam et pupillos, nisi Ecclesiam et ejus filios? Horum autem bovem et asinum hæretici furantur et tollunt, quando de sacerdotali ordine aliquem subvertunt. Bovem autem pro pignore tollunt, quia prælato aliquo decepto, sic de subditis securi sunt, quasi de quibus jam pignus tenent, unde et subditur, quia » subverterunt pauperum viam, et pariter oppresserunt mansuetos terræ. » Deceptis etenim illis, qui et fide et scientia divites videbantur, facile simplices et indocti subvertuntur et opprimuntur. Sequitur :

« Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus » suum, vigilantesque ad prædam præparant panem » liberis, agrum non suum demetunt, et vineam » ejus, quem vi oppresserunt, vindemiant. » Alii, inquit, quasi onagri, voluptati et luxuriæ dediti, per ejus mundi desertum, non Dei, sed suum opus faciunt Vigilant ad prædam, dant operam deceptioni, præparant panem, id est fallaciæ doctrinam liberis

(358) « Id est comprehendere non valent modum æternitatis ejus; et quia dixerat (Job) temporalium cursum Deo ignotum non esse, consequenter ostendit,

quod suis, illis videlicet qui eos imitantur. Agrum non suum demetunt, quia Dei Ecclesiam vastant. Et vineam ejus, quem vi oppresserunt, vindemiant. « Vineam enim Dei Sabaoth domus Israel est, in qua quot fideles hæretici decipiunt, tot quasi botros in ea vindemiant (Isa. v, 7). » Sed quia Christus veritas est, quicumque veritati resistunt, Christum violentè opprimunt.

« Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, » quibus non est operimentum in frigore, quos imbres montium rigant, et non habentes velamen » amplexantur lapides. » Hæretici enim fidei indumenta tollentes, eos quos decipiunt nudos dimittunt, illos videlicet quibus non est operimentum in frigore, in eo utique frigore, de quo dicitur : « Quia abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum (Matth. xxiv, 12). » Facile enim illis fidei indumenta tollantur, qui charitatis operimentum non habent, si quando iniquitatis frigus contra ignem charitatis ingruerit. Sed quia dixit, « dimittunt, » de illis intelligere debemus quos hæretici subvertentes retinere non valent, quoniam errore cognito ad Ecclesiam convertuntur; unde et subditur : « Quos imbres » montium rigant; » id est, quos sanctorum doctrina ab omni hæresi lavat et purgat. Hi autem qui nudi erant, et velamen non habebant (hæretici enim eos exspoliaverant) amplexantur lapides, dicentes montibus : « Cadite super nos; et collibus : Operite nos (Luc. xxiii, 30). » Rogant enim sanctos, deprecantur lapides vivos, ut eorum contegant nuditatem, et fidei indumentis eos iterum induant. « Vim fecerunt, deprædantes pupillos, et vulgum » pauperem spoliaverunt. » Quia enim fortiores, et thesauris sapientiæ divites, neque deprædari, neque aliqua via per eos transire possunt, ad pupillos et vulgum pauperem et indoctum se convertunt. « Nudis et incedentibus absque vestimento, et esurientibus tollunt » runt spicas. » Nudi et esurientes illi sunt quos plene fidei doctrina nec induit nec satiavit. Unde non granum, sed spicas perdunt, quia fidem quam gerunt nondum vident, neque cujus sit saporis intelligunt. « Inter acervos eorum meridiati sunt, qui » calcatis torcularibus sitiunt. » Per eos qui calcatis torcularibus sitiunt, eos intelligere possumus, qui sacros libros quotidie legunt et non intelligunt; quot enim libri, tot torcularia. Inter istorum enim acervos multi sunt, et meridiani hæretici, quoniam a doctoribus fatigati, inter tales delectantur et quiescunt, suæque pravæ expositionis mustum propinant. « De civitatibus fecerunt viros gemere, et » anima vulneratorum clamavit, et Deum inultum » abire non patitur. » Civitates istæ singulæ Ecclesiæ sunt. Viri autem, qui in eis gemunt, episcopi sunt et sacerdotes, quorum animæ doloris vulnere pro hæreticorum crudelitate ad Deum

dit, qualiter temporalia judicat, permittens diversas hominum culpas, quorum quidam fraudulenter aliis inferunt nocumenta. » D. THOM.

at. Quos quidem absque dubio Deus vindicavit. « Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt ejus, nec reversi sunt per semitas illius. » I, id est Christo, qui est lux vera, et lumen dei, semper hæretici rebelles fuerunt. Et nescias ejus, quia « universæ viæ Domini misericordiae et veritas (Psal. xxiv, 11); » ipsi vero impii iudices. Nec sunt reversi per semitas illius, ut iniquitatibus pœnitentiam agerent. Pœnitentia non via, sed semita est.

ne primo consurgit homicida, interficit egenam et pauperem, per noctem vero erit quasi » Inquit enim quod in die non possunt, in nocte, quibus nullum tempus vacat ab iniquitate. Oculus adulteri observat caliginem, dicens : » me videbit oculus, et operiet vultum suum. » Ipsi enim, sicut scriptum est, qui male agit, non cognoscit tenebras (Joan. iii, 30). » Hoc autem et de hæreticis intelligi potest, quoniam ipse ex Ecclesia adulter et imperperque caliginem observat, quia dubie et iniquè loquens, deprehendi pertimescit. Et hoc est iudicium : quia operiet vultum suum; non enim cognoscit, qui vultum operit. « Perfidit in tenebris, sicut in die condixerant sibi, et ignovunt lucem. » Hoc beatus Job specialiter de suis dicere videtur, de quibus superius ait. » Ipsi enim inter se, ut simul venientes viderent eum. Hi enim cum in die et in prosperis inter se condixerant, ut ad Job in tenebris conversitibus positum venirent, ejusque omni- scientiæ domos, et receptacula suis increpatis diligentissime perfoderant et aperirent. Et vident lucem, quia ignorantiam tenebris involvitatis lucem in verbis beati Job non agnosce- » Si subito apparuerit aurora, arbitrantur » vitam mortis : et sic in tenebris, quasi in luce » mori. » Tunc aurora hæreticis apparet, quando » moribus, vel sanctorum exemplis convicti, in » moribus veritatem agnoscunt. Hoc autem ipsi » moritur umbram mortis, quia unde lætari de- » bet, inde usque ad mortem contristantur; et » moribus, quasi in luce ambulant, quoniam non » moribus erroris delectantur, quam sancti » moribus viri in luce veritatis. « Levis est super » moritur aquæ. » Facies enim aquæ quolibet vento » moritur movetur, sic et iniquus omni vento doctrinæ » moritur fertur. « Maledicta pars ejus sit in terra, nec » moritur let per viam vinearum. » Quotidie enim hæ- » moritur Ecclesia damnat et maledicit. Vineæ autem » moritur sunt, quarum via fides est. Per hanc autem » moritur hæretici non ambulant; si enim per hanc am- » moritur nant, hæretici non essent. « Ad nimium calo- » moritur ranseat ab aquis nivium, et usque ad inferos » moritur tum illius. » Hoc enim impii in inferno habe- » moritur nia de tormentis ad tormenta translata, nunc » moritur nunc æstu cruciabantur. Et usque ad infe-

Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, scilicet » moritur pœnam, et hæc est ratio quare permissus est » moritur diu in prosperitate vivere, sed hoc quod Deus

ros peccatum illius; quoniam in peccato mortuus, et damnatus inferni tormenta patietur. « Obliviscatur » moritur ejus misericordia. » Ut nunquam misericordiam inveniat. « Dulcedo illius vermes, » id est quidquid in eo dulce fuerit a vermibus consumatur. Sive dulcedo illius, id est caro, quam sola dilexit, convertatur in vermes. « Non sit in recordatione. » Hoc est enim quod modo dixit : « Obliviscatur ejus misericordia. » Sed conteratur quasi lignum infructuosum. Secundum illud : « Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (Matth. iii, 10). » — « Pavit enim sterilem, » quæ non parit, et viduæ bene non fecit. » Carnem enim suam, quæ omni bono opere sterilis et infecunda fuerat, deliciose nimium pavit, animæ vero suæ viduatæ, et a Deo separatæ bene non fecit.

« Detrahit fortes in fortitudine sua : et cum steterit, non credet vitæ suæ. » Detrahit, inquit, fortes, id est decepit hujus sæculi potentes in suæ pravitate fortitudine; et interius excæcatus, quando in hoc mundo steterit, non credet vitæ suæ, id est Christo, qui ait : « Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). »

« (359) Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, et ille » moritur abutitur eo in superbiam. » Quia cum se pœnitentiæ humiliare debuisset, ipse contra superbire non cessat. « Oculi autem ejus sunt in vitiis illius, elevati sunt » moritur ad modicum et non subsistent. » Non enim in viis Dei, sed in viis suis oculi ejus, quoniam as- » moritur suetæ iniquitatis vias semper, et opera intuens, nunquam eorum obliviscetur. « Elevati sunt ad modicum » moritur in superbia. « Et non subsistent; » quia cito peribunt et deficient. « Et humiliantur sicut omnia, » moritur terrena scilicet et transitoria. « Et auferentur » moritur de vitæ hujus illecebris. « Et sicut summitates spica- » moritur rum » (minutatim subauditur, et facillime) « confe- » moritur rentur. Quod si non est ita, quis me potest ar- » moritur guere esse mentitum, et ponere ante Deum verba » moritur mea? » Sic, inquit, est, ut dixi : verumtamen si ita non esset, vos de mendacio arguere non possetis, neque ante Deum ponere verba mea, quoniam et mendaces probati estis, et quibus jam credatur, digni non estis.

CAPUT XXV.

« Respondens autem Baldad Suhites, dixit : Po- » moritur testas et terror apud eum, qui facit concordiam » moritur in sublimibus suis. » Si, inquit, alicujus rei timor est, ille solus timendus est qui suo terrore et potestate malignorum spirituum fugato exercitu, in sublimibus suis concordiam fecit, quoniam inter cæteros angelos pacem et concordiam confirmavit; qui non solum concordēs et fortes, verum etiam innumerabiles sunt, ut nihil eis resistere possit; unde et subditur : « Nunquid est numerus militum » moritur ejus? Et super quem non refulget lumen illius? » Ac si dicat : Stultitia quidem est cum eo contendere » moritur exhibuit et in bonum, ipse pervertit ad malum, etc. D. THOM.

velle, qui et sua, et suorum militum numero et fortitudine omnia superat; cujus oculorum lumen ubique refulget, cui non solum actiones, sed etiam cogitationes se abscondere nequeunt. » Nunquid iustificari potest homo, comparatus Deo? Aut apparere mundus, natus de muliere? » Sic, inquit, ut ceteri homines es, nec te de muliere natum esse negare debes, quæ utique fragilis est, et porta peccati (360). Non igitur mundus es, nec Deo comparatus justificari potes, quia dixisti: « Æquitatem ponat contra me, et perveniat ad victoriam iudicium meum. Ecce enim luna non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus; quanto magis putredo, et filius hominis, vermis. » (361) Quid enim per lunam, nisi Ecclesiam; quid vero per stellas, nisi sanctos? Ecce inquit, Ecclesiæ et stellæ Novi testamenti, id est sancti baptismatis unda renovati, et originali peccato soluti, ante Dei oculos omnino mundi non sunt; quanto magis homo putredo, et filius hominis, vermis, qui nondum in aliquo innovatus primi hominis maledictione tenetur; cui dictum est: « Maledicta terra in opere tuo (Gen. III, 17); » et paulo post: « Quia pulvis es, et in pulverem revertaris (ibid., 19). »

CAPUT XXVI.

« Respondens autem Job, dixit: Cujus adjutor es? » Nunquid imbecillis? et sustentas brachium ejus » qui non est fortis? cui dedisti consilium? Forsitan » illi qui non habet sapientiam, et prudentiam tuam » ostendisti plurimam? Aut quem docere voluisti? » Nonne eum qui fecit spiramentam? » Isti enim quasi Dei adjutores pro Deo loquentes, ejusque justitiam defendentes, et Deum iustum, et Job injustum probare conabantur, ac si Deus, ut imbecillis, imprudens et inscius causam suam defendere non posset, vel vir sanctus eum injustum probare voluisset. Hinc autem Dei fortitudinem, prudentiam et sapientiam describit, dicens:

« Ecce gigantes gemunt sub aquis (362), et qui » habitant cum eis. Nudus est infernus coram illo, » et nullum est operimentum perditioni. » Ecce, inquit, gigantes, id est reges et principes, cæterique potentes, et qui cum eis habitant, eorum scilicet consilarii et familiares, gemunt sub aquis, id est in regimine populorum. « Aquæ enim multæ, populi multi (Apoc. XVII, 27). » Non enim sine magno labore et sollicitudine eos quos regunt, vel habere, vel tenere possunt. Gemunt igitur sub eis, quia quasi graviter onerati, vix eos ferre et regere possunt. Deus autem solo nutu cuncta disponit et ordinat. Infernus autem et perditio, diabolus intelligitur, qui

(360) Quod signanter dicit, quia ex hoc ipso quod homo de muliere per carnis concupiscentiam nascitur, maculam contrahit. D. THOM.

(361) Scilicet non potest reputari resplendens splendore justitiæ, si divinæ justitiæ comparetur: neque mundus per innocentiam, si comparetur puritati divinæ. D. THOM.

(362) Ecce gigantes. Scilicet antiqui: gemunt scilicet in pœnis inferni: sub aquis, id est qui fuerunt

ipsis quoque quos perdidit, in pœnis inferior est. Hic autem, quia suam iniquitatem et malitiam Deo abscondere non potest, nudus et sine operimento coram eo esse perhibetur. « Qui extendit aquilonem » super vacuum, et appendit terram super nihilum. » Hoc cum ad litteram verum sit, magis mirari quam intelligere possumus. Per aquilonem ille significatur, qui ait: « Sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, et ero similis Altissimo (Isa. XIV, 13). » Hunc autem extendit Deus super vacuum, qui illis dominari permittit, qui fide, religione et bona operatione vacui sunt. Terram autem super nihilum appendit, quia sanctam Ecclesiam super gentes firmavit et stabilivit, quas prius pro nihilo computabat, secundum illud: « Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum, et inane reputatæ sunt ei (ibid., 40). » — « Qui ligat aquas in nubibus, ut non erumpant » pariter deorsum. » Nubes doctores sunt, in quibus Deus suæ doctrinæ aquam ligavit, et clausit, ne simul tota erumperet, potius auditorum vitam, quam sitim exstingeret. Ideoque Apostolus aliis lac potum dedit, non escam (I Cor. III, 2), qui tamen sapientiam loquitur inter perfectos. « Qui tenet » vultum solii sui, et expandit super illud nebulam » suam. » Solium enim, sedes judiciaria intelligitur. Faciem igitur sui solii Deus adhuc abscondit, et tenet, quia ejus occulta judicia, donec in hoc mundo sumus, scire non possumus. Unde non immerito obscuritatis nebulam super illud expansam esse dicit. « Terminum circumdedit aquis, donec finiantur » tur lex et tenebræ. » Per aquas, sanctarum Scripturarum scientiam significavit. Cui scientiæ Deus terminum posuit, ut non plene intelligatur, donec finiantur lux et tenebræ, id est dies et nox. Scriptum est enim: « quia vocavit Deus lucem diem, et tenebras noctem (Gen. I, 5). » Nemo igitur integram, perfectamque scientiam habebit, nisi prius hic mundus finiatur. « Columnæ cœli tremiscunt et pavent » ad nutum ejus. « Cœli namque columnæ, apostoli sunt Ecclesiæque doctores, qui nisi Deum timuissent, tanta pro eo non paterentur. » In fortitudine » illius repente maria congregata sunt, et prudentia » ejus percussit superbum. » Dei namque virtus et sapientia, Dei fortitudo et prudentia Christus est. Hic autem incarnatus diabolum percussit, et de regno, quod jamdiu possederat, ejecit. Et ita cuncta maria, id est omnes mundi hujus nationes, repente in unam fidem, et unam Ecclesiam congregavit. « Spiritus ejus ornavit cœlos, et obstetricante manu » eductus est coluber tortuosus (363). » Nondum enim

submersi aquis diluvii, et quia non solum ipsi perierunt, sed multi alii cum eis, scilicet similiter gemunt; scilicet a virtute potestatis ipsius. D. THOM.

(363) Coluber tortuosus, id est diabolus, qui colubro comparatur, propter malignitatis venenum, et tortuosus dicitur propter calliditatem. Signanter autem dicit eum eductum, obstetricante manu Dei. Sicut enim obstetrix sic educit infantem, quandoque mortuum, ut mater non lædatur; ita Deus sic eduxit

d est sancti apostoli, ornati erant; sed Spiritu A
adveniente, statim et scientia, et diversitate
rum, et virtutum efficacia ornati sunt. Et col-
le tortuosus, qui primum hominem decepit,
quam recta via incedit, de fidelium mentibus
s, et ejectus est, manu et virtute Dei in anima,
rprope fideles suos circumcidente.

ce hæc ex parte dicta sunt viarum ejus, et
vix parvam stillam sermonis ejus audierimus,
poterit tonitruum magnitudinis illius in-
? » Hanc, inquit, particulam, et quasi stillam
tanta plenitudine virtutum ejus audivimus, et
rimus. Sed cum in infirmitate assumptæ car-
modo diximus, tanta peregit, quis eum in
ate sua venientem, et damnationis sententiam B
niquos tonantem intueri poterit?

CAPUT XXVII.

didit quoque Job assumens parabolam suam,
xit. » In eo quod parabolam dicit, aliud præ-
eram quærendum insinuat. « Vivil Deus, qui
alut judicium meum, et omnipotens qui ad-
itudinem adduxit animam meam. Quia donec
rest halitus in me, et Spiritus Domini in na-
meis, non loquentur labia iniquitatem, nec
ia mea meditabitur mendacium. » Ejus enim,
m Deus abstulit, quia aliter se judicandum
.. Loqui autem, oris est; meditari vero cordis.
tur lingua oris mendacium, nec lingua cordis
ur iniquitatem. Cur autem dixerit hoc, mani-
: « Absit a me, ut justos vos esse judicem: C
c deficiam, non recedam ab innocentia mea. »
etur enim, si eos, qui justi non erant, justos
ret: si vero mentiretur, innocens non esset.
adhuc subditur: « Justificationem, quam
tenere, non deseram. Nec enim reprehendit
or meum in omni vita mea. » Desereret enim
ationem, si a veritate cessaret: veritas enim
ustificabat. Quod vero cor ejus in omni vita
n reprehendit, illum nisi ignoranter non pec-
stendit. Quis enim reprehendat, quod igno-
uia vero illicitis cogitationibus viriliter resi-
: si aliquando illicita cogitaverit, cor tamen
: hoc eum non reprehendit. « Sic agit, ut
us inimicus meus, et adversarius meus, quasi D
ius. » Sic igitur agit inimicus meus, id est
ut impius, quia quantumcunque potest, omni
remota me affligit. Et adversarius meus,
iniquus, quoniam æquitatis mensuram me-
ndo multum excedit. Hoc ille agit. Insuper et
: simulatorem, et hypocritam esse putatis.
st subditur: « Quæ enim est spes hypocritæ,
are rapiat, et non liberet Deus animam ejus?
quid clamorem ejus audiet Deus, cum venerit
r illum angustia? » Cum enim hypocrita se
simulat, justitiæ laudem, quæ solis justis de-
avare rapit. Hoc autem facit, quia æternæ
tionis spem non habet. Unde stultissimus

comprobatur, qui se Deo servire simulat, et ejus
animam Deus non liberat. Hujus autem clamorem
post hanc vitam Deus non audiet, quamvis multum
clamet: « Domine, Domine, aperi nobis (Matth.
xxv, 11). » Sequitur: « Aut poterit in Omnipotente,
« delectari? Aut invocare Deum in omni tempore? »
Non enim delectantur in Domino, qui solam mundi
laudem et gloriam quæerunt. Hi tamen non semper,
sed **SES** quando aliqua adversitate tanguntur,
tunc Deum invocant. « Docebo vos per manum Dei,
« quæ Omnipotens habet, nec abscondam: ecce vos
« omnes nostis, et quid sine causa vana loquimini? »
Docebo, inquit, vos, nec abscondam ea quæ Omni-
potens habet, id est veritatem; hæc enim semper
est doctrina Omnipotentis. Sed quomodo docebo?
Non utique per me, sed per manum Dei, quæ tam
fortis est, ut etiam lapidea corda mollire possit. Sed
dicite mihi: Quid sine causa contra me vana loqui-
mini, cum ipsi sciatis vera esse quæ dico: « Hæc
« est pars impii apud Deum, et hæreditas violento-
rum, quam ab Omnipotente suscipient. Si multi-
« plicati fuerint filii ejus, in gladio erunt, et nepotes
« ejus non saturabuntur pane. » Impii enim, et
violenti hæretici sunt, quia et crudeliter animas
perdunt, et violenta interpretatione Scripturas
exponunt. Hi autem quam partem et hæreditatem
a Deo suscipiant, audiamus. Si multiplicati fuerint,
inquit, filii ejus, id est imitatores ejus, et qui de
ejus doctrina generantur, divinæ ultionis gladio
ferientur. Et nepotes ejus, illi scilicet, qui de his
malis filiis nascuntur, non saturabuntur pane, pane
utique vivo qui de cælo descendit. Quoniam autem
hæreticorum alii ad Ecclesiam convertuntur,
alii vero in suis erroribus relinquuntur; ideo
subditur: « Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur
« in interitu, et viduæ illius non plorabunt. »
Qui, inquit, ad veritatem non redierint, et in
sua malitia perstiterint, in interitu æternæ dam-
nationis sepelientur. « Et viduæ, illius non plo-
« rabunt. » Cujus illius? Illius, cujus filii in gladio
erunt. Sed quæ sunt ejus viduæ, nisi animæ, quæ
cognita veritate ab eo sunt separatæ? Et istæ qui-
dem viduæ non plorabunt, imo gaudebunt, quoniam
cum sanctis in gaudio erunt. « Si comportaverit
« quasi terram argentum, et sicut lutum præparavit
« vestimenta, præparabit quidem, sed justus ve-
« stietur illis, et argentum innocens dividet. » Quid
enim per argentum et vestimenta, nisi sanctarum
Scripturarum testimonia intelligimus? Qui enim his
non abundat, pauper et nudus est; pauper quidem
in ratiocinando, nudus vero in se contegendo et de-
fendendo. Fit enim multoties, ut hæretici libros
componant, et in sua defensione sanctarum Scri-
pturarum testimonia colligant, quæ se ad defen-
dendum cum ad concilia comportaverint, eisdem
ipsis, quasi suis gladiis superantur. Et ita quidem
fit, ut justus eorum vestibus armetur et induatur,

um de medio angelorum, ut bonorum angelorum societas in nullo detrimentum sit passa. » D.

et eorum eloquiorum divitias, quæ per argentum A figurantur, vir innocens rationabiliter exponat et dividat. « Ædificavit sicut tinea domum suam, et » sicut custos fecit umbraculum. » Domum suam sicut tinea hæreticus ædificat, quia Ecclesia, quam regit, corrumpendo et dissipando construit. « Facit » autem sicut custos umbraculum, » quoniam ejus ædificium non habet fundamentum positum. Non enim ædificat super fundamentum apostolorum et prophetarum.

« Dives cum dormierit, nihil secum auferet, ape » riet oculos, et nihil inveniet. » Dives enim qui non in Deo, sed in hujus mundi divitiis spem habet, postquam dormierit, et mortis somno oculos clausserit, nihil secum auferet. Aperiet oculos in resur- B rectione, et nihil inveniet, quoniam tanta inopia opprimetur, ut guttam aquæ mendicare cogatur; unde et sequitur: « Apprehendet eum, quasi aqua, » inopia, et nocte opprimet eum tempestas. « In nocte enim, et in tenebris positus, omnium tribulationum impetu et tempestate opprimetur, et quasi abundantanti et repentina aqua, ita inopia apprehendetur. « Tollet eum ventus urens, et auferet, et ve- » lut turbo rapiet eum de loco suo. » Tollet eum, inquit, de hac vita ventus urens, id est malignus spiritus, et qui violenter animas tollit, et quas tollit æternis tormentis exurit. Et velut turbo, et impetus tempestatum rapiet eum de loco suo, id est de hoc mundo, in quo ad tempus habitavit. Et hoc merito. « Emittit super eum, et non parcat, de manu » ejus fugiens, fugiet. » Emittit, inquit, Dominus super eum, et extendit virgam correctionis suæ, et non parcat ad tempus, ut in æternum parcat: corripit enim omnem filium, quem recipit (Prov. III, 12). Ille vero cum se emendare, et de Dei correctionem gaudere debuisset, quasi malus discipulus, non recipiens disciplinam de manu ejus fugiens fugit. In hoc enim fugit, quod disciplinam non recipit. Sed quid Dominus ad hæc? Subditur: « Strin- » get super eum manus suas, et sibilabit super il- » lum, intuens locum ejus. » Hoc est enim, quod peccanti populo per prophetam Dominus dicit: « Jam non irascar tibi amplius (Ezech. XVI, 42); » id est, age quod vis, quia ego te ulterius non corrigam. Manum enim stringere est a flagellis et alapis D cessare. Intuens autem locum ejus super eum sibilat, quia considerans ad quam pœnam et mortem tendat, quasi admirando eum irridet.

CAPUT XXVIII.

« Habet argentum venarum suarum principia, et « auro locus est, in quo conflatur. » Quamvis, inquit, hæretici, de quibus supra multa locuti sumus, argentum habeant, ejus tamen venas et principium non habent. Vena enim et principium argenti, id est sanctorum eloquiorum, veritas est. Omnis enim divina Scriptura hoc ex fonte manat. De hoc autem fonte illi non bibunt, quoniam prave Scripturas interpretantur. Locus autem, in quo conflatur aurum, Ecclesia est, quoniam extra eam,

neque sapientiæ thesaurus bene exponitur, neque vasa digna ~~269~~ honore fabricantur. Hic enim vas electionis beatus Paulus fabricatus est. Hic igne martyrii et tribulationis omnes martyres conflati sunt. « Ferrum de terra tollitur, et lapis solutus » calore in æs convertitur. » Terra enim in ferrum, et lapis in æs, sancti Spiritus igne decocti, convertuntur, quoniam terreni et peccatores, duri et increduli, ferri fortitudinem et æris sonum suscipiunt, ut et fortes sint in opere, et clari in prædicatione. « Tempus posuit tenebris, et universorum finem » ipse considerat. » Tempus enim posuit tenebris, quia suæ incarnationis tempore Salvator noster Scripturas aperuit, et ignorantiae tenebras ab eis removit. Sive etiam: tenebris, id est peccatoribus, terminum posuit, quo et peccare desistant et pœnitentiam agant. Ipse etiam universorum finem considerat, quia ad quem finem omnia tendunt, non ignorat. Cum enim et Judas inter apostolos, et Paulus inter persecutores essent, utriusque finem ipse videbat.

« Lapidem quoque caliginis, et umbram mortis » dividit torrens a populo peregrinante. » Lapis enim caliginis, et umbra mortis Judæorum populus est. Lapis quidem, quia credulitate durus, caliginis autem, quia infidelitate cæcus. Sub quo, qui se humiliaverit, sic ejus umbra, quasi morte exstinguetur. Omnis enim, ad cujus doctrinam prosternimus, umbra nobis est. Sed qui torrens, nisi fluvius, et prædicationis novi testamenti? Quid vero populus peregrinus, nisi Ecclesia, quia in hoc mundo peregrinans, dicit: « Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (Heb. XIII, 14). » Torrens igitur, lapidem caliginis, et umbram mortis a peregrinante populo dividit, quia Novum Testamentum Judæos ab Ecclesia separat. In hoc enim a nobis differunt, quod Novum Testamentum non suscipiunt.

« Terra de qua oriebatur panis in loco suo igne » subversa est. » Cum enim totus mundus divini eloquii famem pateretur, tunc Judæa terra verbi Dei pane abundabat. Hæc autem in loco suo igne subversa est, quia zelo et igne invidiæ contra Christum exarsit. « Locus saphiri lapides ejus, et glebæ illius » aurum. » Hujus, inquit, terræ lapides pleni fuerunt saphiris, quia sancti, qui prius in ea habitaverunt, cœli faciem et angelorum pulchritudinem imitati sunt. Et glebæ illius aurum, quia sancti prophetæ, et per sapientiam aurum, et per fructum boni operis glebæ fuerunt. « Semitam ignoravit avis, » nec intuitus est eam oculus vulturis. » Avis enim Christus est, quia volando cœlos ascendit. Est autem et vultur, quoniam ad suscipiendum nostræ carnis morticinum descendit. Hujus autem avis semitam terra illa prædicta ignoravit, quia Judæorum populus, neque quod de cœlo Christus descenderet, neque quod in cœlos ascenderet, credere voluit. Hoc autem ideo, quia non est intuitus oculus vulturis, id est, quia non satis diligenter prophetarum verba

consideravit. Christi enim oculi prophetæ fuerunt, A quoniam prius per eos, postea per seipsum, sedentes in tenebris illuminavit.

« Non calcaverunt eam filii justorum, nec per- » transivit per eam læna. » Institores enim apostoli sunt, qui fidei pretio Evangelii doctrinam ubique vendentes instabant, quorum quidem filii fuerunt episcopi et doctores. Quamvis enim apostoli Judæam terram parvo tempore calcassent, eorum tamen filii eam non calcaverunt, quia, relictis Judæis, omnes se ad gentes contulerunt. Læna autem Ecclesia est, quæ et vitia et malignos spiritus ubique vincit et devorat. Hæc autem transivit quidem, sed non pertransivit per eam; exspectat enim donec plenitudo gentium intret, et sic omnis Israel salvus fiat. « Ad silicem extendit manum suam, subvertit a ra- » dicibus montes. » Terram inquit, læna reliquit, et ad silicem manum extendit, quia, relictis Judæis, ad duritiam gentium auxilii sui manum porrexit. Et subvertit a radicibus montes, quia hujus sæculi potentes a dæmonum cultura funditus eradicavit.

« In petris rivos excidit, et omne pretiosum vidit » oculus ejus. » In petris, inquit, id est in duris et lapideis cordibus, rivos scientiæ vel lacrymarum excidit, et abundare fecit. Et omne pretiosum vidit oculus ejus, quia sacramenta omnibus sæculis abscondita ei revelata sunt Unde et subditur :

« Profunda quoque fluviorum scrutatus est, et » abscondita produxit in lucem. » Sanctus enim prædicator fluviorum profunda scrutatus est, et abscondita in lucem produxit, quia utriusque Testamenti mysteria, diu abscondita, exponendo revelavit. « Sapientia vero ubi invenitur? Et quis est locus » intelligentiæ? » Hæc autem sapientia Christus est, qui Dei virtus et Dei sapientia dicitur. « Nescit homo » pretium ejus, nec invenitur in terra suaviter vi- » ventium. » Miser Judas, miseri et Judæi, a quibus tam vili pretio emptus et venditus est, cujus pretium sciri non potest. Si enim pretium ejus homo ille iniquus scivisset, eum tali pretio non vendidisset. Non invenitur autem sapientia in terra suaviter viventium, quia non in eis habitat Christus, qui carnis illecebris et voluptatibus traditi sunt. « Abyssus » dicit : Non est in me; et mare loquitur : Non est » mecum. » Abyssus enim illi sunt qui erroris et ignorantiae tenebris sunt involuti; in talibus autem non habitat Christus. Mare autem illos significat qui felle et amaritudine pleni, et superbiæ spiritu commoti, nunquam possunt esse quieti. « Non da- » bitur aurum obryzum pro ea, nec appendetur ar- » gentum in commutatione ejus. » Aurum obryzum, quod optimum est, sanctos apostolos designat; argentum vero, propter 270 eloquii puritatem, prophetas significat. Sed tamen nullus horum Christo comparari potest. Unde Psalmista ait : « Ut quid suspicamini montes coagulatos; mons, in quo beneplacitum est Deo habitare (Psal. LVII, 17). » — « Non » conferetur Indiæ tinctis coloribus, nec lapidi sardo- » nico pretiosissimo, vel saphiro. » Quid enim tincti

colores Indiæ, nisi philosophi hujus mundi? Hi enim quidquid pulchritudinis habent, exterius et in pelle ostendunt. At vero de Ecclesia dicitur : « Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus » (Ibid. XLIV, 14). » Lapis autem sardonius coloris sanguinei, martyres ostendit. Saphirus vero sanctos prædicatores, qui altius volant et cœlestia contemplantur. « Non adæ- » quabitur ei aurum, vel vitrum, nec mutabuntur » pro ea vasa auri excelsa et eminentia, nec comme- » morabuntur comparatione ejus. » Sancti enim et aurum sunt propter sapientiam, et vitrum propter vitæ puritatem; quales enim exterius, tales et interius sunt, nihil obscurum, nihil tenebrosum in eis est. Vasa autem excelsa et eminentia illa erant, de quibus cum Dominus diceret : « Quem dicunt homines esse Filium hominis? (Matth. XVI, 14.) » Apostoli respondentes dixerunt : « Alii Eliam, alii Jeremiam, alii Joannem Baptistam, aut unum ex prophetis. » Satis enim magni erant, qui Christus esse putabantur, et tamen nihil horum Christo comparatur. « Trahitur enim sapientia de occultis. Non » adæquabitur ei topazion de Æthiopia, nec tincturæ » mundissimæ componentur. » De occultis enim, id est de corde, Patris trahitur hæc sapientia. Sed quis eam trahit nisi pietas et misericordia? His enim trahentibus ad terram Christus descendit. Huic autem topazion non adæquatur, quamvis omnium colorum diversitate varietur. Similiter autem neque tincturæ mundissimæ; per hæc enim eos intelligimus, qui et sapientia, et scientia, et omnium virtutum varietate sunt adornati; quot enim virtutes, tot colores. Et hæc quidem tincturæ tunc mundissimæ sunt, quando nulla hypocrisis inficiuntur. Nihil autem horum æquabitur Christo. Quis enim in nubibus æquabitur Domino? Aut quis similis erit Domino inter filios Dei? » (Psal. LXXXVIII, 7.) « Unde ergo sapientia veniet? Et quis est locus intelligentiæ? » Abscondita est ab oculis omnium viventium. » Unde, inquit, veniet Sapientia, quis nobis eam revelabit? « Generationem ejus quis enarrabit? (Isa. LIII, 8). » Quis est locus ejus? Ubi habitat? Ipsa dicat : « Ego sum, inquit, in Patre, et Pater in me est (Joan. I, 38). » Abscondita igitur est ab oculis omnium viventium, quoniam nemo eam novit, sicut est. « Volucres cœli quoque latet. Perditio » et mors dixerunt : Audivimus auribus nostris » famam ejus. » Volucres namque cœli, apostolos, et doctores, qui et altius volant, et subtilius cœlestia contemplantur, significare possunt. Et his quidem quandiu in mundo fuerunt, non plene hæc sapientia revelata est. Perditio vero et mors diabolus est qui peccatores occidit, et perdit. Iste autem famam ejus audivit, quia Christi gloriam et virtutem, vel superatus intellexit.

» Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum » ejus. Ipse enim fines mundi intuetur, et omnia, » quæ sub cœlo sunt respicit » — Nemo enim novit Filium, nisi Pater (Matth. XI, 27). » Ipse enim ejus humanitatis et incarnationis viam ante tempora

cum eo simul disposuit. Et ipse quamvis non localis, est locus ejus. Unde et ipse ait : « Ego sum in Patre, et Pater in me est (Joan. x, 38). » Et quoniam Deum nihil latet, hæc sapientia mundi fines, et quæcunque sub cælo sunt, qualiter se humiliant, intuetur. « Qui fecit ventis pondus, et aquas appendit in mensura. » Venti hoc in loco vel animas, vel leves et vagos homines significant. His autem fecit Deus pondus, quia religionis maturitatem, et gravitatem eis dedit. Unde et illud : « In populo gravi laudabo te (Psal. xxxiv, 18). » Aquas autem in mensura appendit, quia, ut Apostolus ait, sancti Spiritus gratias secundum mensuram fidei, unicuique tribuit (Rom. xii, 7). « Quando ponebat pluviis » legem, et viam procellis sonantibus; tunc vidit » illam, et enarravit, et investigavit, et dixit homini : » Ecce timor Domini, ipsa est sapientia, et recedere » a malo, intelligentia. » Pluviis enim legem posuit, quando prædicandi ordinem docuit. Ordo autem hic est; ut doctor, quod prædicat, agat. Sed audiamus ipsam legem : « Sic luceat, inquit Dominus, lux vestra coram hominibus, ut videntes opera vestra bona, glorificent Patrem vestram, qui in cælis est (Matth. v, 16). » Quod autem per pluviam, hoc per procellas, et quod per legem, hoc per viam significavit. Per procellas tamen ea doctrina intelligitur, quæ de futuro judicio, et de æterna pœna, terrorem peccatoribus incutit. Quod vero ait : « Tunc vidit illam, et enarravit, et præparavit, et investigavit; » hoc est intelligere, tunc eam videri, et enarrari, præparari, et investigari permisit. Tunc enim Christus cognitus est, quando prædicatores plures cœperunt. Et tunc dixit homini : « Ecce timor Domini, ipsa est sapientia, et recedere a » malo, intelligentia (364). » Vere hæc est sapientia et intelligentia, quæ et sola sufficit, et sine qua Christus Dei virtus, et sapientia nec cognosci, nec haberi potest : qui enim Deum timet, nihil negligit, et qui a malo recedit nunquam peccat.

¶ 71 CAPUT XXIX.

« Addidit quoque Job assumens parabolam suam, » et dixit : Quis mihi tribuat ut sim juxta menses » pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat » me? » Hæc beatus Job de se et de Ecclesia dicit, ideoque parabolam vocat. Loquatur igitur Ecclesia, non illa prima et nobilis, sed ea quæ nunc est, et quæ usque ad sæculi consummationem futura est. Quis, inquit, mihi tribuat, ut talis nunc sim, qualis in principio fui? Quando Deus me custodiebat, quando neque ab ipsis tyrannis, neque a vitiis, neque a malignis spiritibus me superari permittebat. Hoc autem Ecclesia secundum meliores dicit, qui Christianam religionem multum diminutam considerantes, deplorant. « Quando splendebat lucerna ejus » super caput meum, et ad lumen ejus ambulabam » in tenebris. » De hac enim lucerna et de hoc lu-

(364) « Quia intelligentia præcipue ad hoc homini est necessaria, ut per intelligentiam discernat mala a bonis, quibus vitatis, per executionem bonorum

A mine scriptum est : « Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis (Psal. cxviii, 115). » Verbum enim caput, id est mentem illuminat, ut bene intelligat, et pedes, id est opera, ut sine offensione fiant. Hoc igitur lumine in tenebris, id est inter impios, et peccatores securâ Ecclesia ambulabat, quoniam et sermonum et virtutum luce fulgebat. Sequitur :

« Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando » secreto Deus erat in tabernaculo meo, quando erat » Omnipotens mecum, et in circuitu meo pueri mei. » Quando lavabam pedes meos butyro, et petra fundebat mihi rivus olei; quando procedebam ad portam civitatis, et in platea parabant mihi cathedram. » Jam enim magna ex parte Ecclesia senuit, neque eam speciem et pulchritudinem, nisi in paucissimis tenet, quam in diebus adolescentiæ, id est tempore apostolorum et martyrum habuit. Tunc enim Deus secreto erat in ejus pectoris tabernaculo, quia potius intus bene agendo, quam foris se ostendendo Deo placere conabatur. Et tunc erat Omnipotens secum, quod in miraculis declaratur, qui semper eum tam præsto exaudiebat. Tunc quoque pueri ejus erant in circuitu ejus, de quibus Apostolus ait : « Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote (I Cor. xiv, 20). » Pueri enim a puritate dicuntur. Tunc autem pedes suos, id est doctores qui eam ubique ferunt, butyro lavabat, quia majori et perfectiori scientia eos infundebat. Butyrum, lactis pinguedo est. Sicut igitur lac mediocrem scientiam, ita perfectam butyrum significat. Petra autem rivus olei ei fundebat, quia qui prius infideles, duri et lapidei erant, postea Spiritu sancto inuncti, pietatis et misericordiæ oleum fundebant. Ad portam vero civitatis procedebant, quia civitatem sanctam Jerusalem intrare volentibus fidei portas aperiebat. Ponebant autem ei cathedram in plateis, ut jam non in occulto, sed palam et manifeste cunctis gentibus prædicaret. Qui enim veritatem palam docet, in platea super cathedram sedet. Sequitur :

« Videbant me juvenes, et abscondebantur, et senes assurgentes stabant. » Juvenes hoc loco intelliguntur, qui diu in peccatis perseverando creverunt. Senes vero, qui morum gravitate et religione suam vitam commendaverunt. Isti igitur adstant ut religiosi: illi se abscondunt ut timidi. Adhuc videmus adulteros, et fornicatores et cæteros sceleratos ab episcoporum facie declinare. « Principes cessabant loqui, et supponebant digitum ori suo. Vocem suam cohibebant duces, et lingua eorum gutturi suo adhærebat. » Hi principes et duces hæresiarchæ sunt, qui sanctarum Scripturarum auctoritate et veris rationibus convicti, contra Ecclesiam loqui cessabant. Qui autem hoc non intelligit, legat tot concilia, in quibus hæreticorum ora sunt opilata. « Audiens auris beatificabat me, et operum ad sapientiæ divini participationem perveniat. » D. THOM.

lus videns testimonium reddebat mihi quod A
rassem pauperem vociferantem et pupillum,
is non esset adjutor. » Quid per pauperem vo-
ntem, nisi peccatorem misericordiam implo-
n? Quid vero per pupillum, cui non erat
r, nisi fidelem aliquem, ad fidem venientem,
o jam diabolus pater iniquus mortuus erat?
utem Ecclesia liberavit, testantibus eis qui
nt et audierunt. Spernit enim Ecclesia surdi et
estimonium.

enedictio perituri super me venietat, et cor
æ consolatus sum. » Peccator enim qui peri-
erat, eum benedicit per quem ad poenitentiam
rtitur. Cor autem viduæ consolatur, qui animæ
enti, et post multa peccata diaboli connubium
ti, veniam et indulgentiam pollicetur. « Justitia
tus sum, et vestivit me, sicut vestimento et
lemate iudicio meo. » Sic, inquit, justitia et
atis iudicio indutus sum, quomodo pulchris
us et diademate alii induuntur. quoniam non
in istis, quam illi gloriantur in illis. « Oculus
æco, et pes claudo, » quoniam sive interius,
sterius debilitati, non minorem a me quam a
iis membris consolationem habuerunt.

ater eram pauperum, et causam quam nescie-
, diligentissime investigabam. » Pauperes enim
ia quasi proprios filios nutrit. Quia vero nihil
e, nihil perperam, nihil injuste facere vult,
n quam nescit, diligentissime investigat. « Con-
bam molas iniqui, et de dentibus illius aufe-
m prædam, dicebamque in nidulo meo: Moriar,
cut palma multiplicabo dies. » Iniquorum mo-
aterere, est maligni spiritus, vel hæreticorum
namenta destruere: de dentibus ~~???~~ vero
n præda aufertur, cum aliquis ab eis jam pene
us ad veritatis viam revocatur. In nidulo au-
io moritur, qui in ea fide et religione, in qua
atur et quiescit usque ad mortem perseverat.
licat autem dies, ut palma quæ et si difficile
t, multum tamen vivit et viriditatem non amit-
c et Ecclesia ex difficili parvoque principio
m quidem crevit, et in æternum vivit, suæque
itndinis viriditatem non amittit.

idix mea aperta est secus aquas, et ros mora-
r in messione mea. » Sanctorum enim radices
is sunt, sine quibus anima non vivit. Hæ autem
s ideo in sanctis non moriuntur, quia ad aquas
ndunt, et sancti Spiritus gratia, et Scriptura-
uentis semper irrigantur. Ros vero in sancto-
essione moratur, quia quando eorum animæ
jussionis falce a corporibus separantur, non
, sed refrigerium sentiunt. « Gloria mea sem-
novabitur, et arcus meus in manu mea in-
rabitur. » Quod enim innovatur, vetustum est,
gitur Ecclesia, quod gloria sua in quibusdam
et veterascit; sed consolatur, quoniam in aliis

) Qui ecclesiasticam historiam callent, hoc non ignorant; nec oportet ut Simonem Magum, No-
m aut Tertullianum, etc., nominemus.

A proficit et innovatur. Similiter autem et arcus ejus in
manu illius instaurari non diceretur, nisi vires quo-
dammodo perdidisse videretur. Arcus etenim ejus
divina Scriptura est; sagittæ vero singulæ sententiæ
sunt. Hic igitur arcus tunc instauratur, quando Dei
verbum instanter prædicatur, et sanctorum auctori-
tate impius aliquis convincitur et damnatur. « Qui
» me audiebant et expectabant sententiam meam,
» et intenti tacebant ad consilium meum. » Quis
enim Ecclesiæ sententiam et consilium libenter non
suscipiat, nisi ille qui aures audiendi non habet?
« Verbis meis nihil addere audebant, et super illos
» stillabat eloquium meum. » Qui enim in ejus do-
ctrina stillicidio delectantur, ejus verbis nihil addere
præsument. Hæretici autem ejus verbis aliquid ad-
dunt, et addendo veritatem corrumpunt. « Expecta-
» bant me sicut pluviam, et os suum aperiebant,
» quasi ad imbrem serotinum. » Sicut enim terra
sitiens pluviam expectat, ita fideles animæ Ecclesiæ
doctrinam audire desiderant, ad quam velut ad im-
brem serotinum os cordis aperiunt, mentis aridita-
tem tali potu exstinguere cupientes.

« Si quando ridebam ad eos, non credebant, et
» lux vultus mei non cadebat in terram. » Diximus
enim quoniam secundum perfectiores Ecclesiæque
doctores ista dicantur, qui cujus severitatis et gra-
vitatibus esse debeant, ex eo ostenditur, quod tam
raro et ridere, et lætitiā in se ostendere debent;
ut si aliquando hoc faciant, vix credatur eis, quod
pro gaudio temporali hoc agant. Lux enim vultus
eorum in terram cadit, quando lætam faciem pec-
catoribus ostendunt. Unde scriptum est: « Filii
tibi sunt, ne ostendas lætam faciem tuam ad eas
(Eccli. vii, 27) » Peccatores enim non ut rideant,
sed ut fleant instruendi sunt. « Si voluissem ire ad
» eos, sedebam primus. Cumque sederem, quasi rex,
» circumstante exercitu, eram tamen mœrentium
» consolator. » Si enim reges et principes hoc in-
telligerent, Ecclesiæ prælatos sibi subdi debere non
putarent. In quanta autem reverentia aliquando
episcopi fuerint, his verbis ostenditur. Sedent tamen
adhuc hodi episcopi, quasi reges, fidelium exercitu
circumstante, et eorum doctrinam audiente. Qui
potius suaviter consolantur mœrentes, quam superbe
terreant delinquentes.

CAPUT XXX.

« Nunc autem derident me juniores tempore quo-
» rum non dignabar patres ponere cum canibus gre-
» gis mei. » Sic, inquit, ut dixi, olim mihi fuit,
nunc autem juniores tempore, majores superbia,
qui in me nati, ex me exierunt, hæretici scilicet,
mea verba derident. Quorum patres cum canibus
gregis mei ponere non dignabar, id est his qui gre-
ges meos custodient, eos sociare contempsi. Inde
enim plures hæreticorum de Ecclesia exierunt, quod
majores dignitates in ea habere non potuerunt (365),

) Qui ecclesiasticam historiam callent, hoc non ignorant; nec oportet ut Simonem Magum, No-
m aut Tertullianum, etc., nominemus.

His enim canibus sociatur, qui episcopus ordinatur, « Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo, et » vita ipsa putabantur indigni. » Habent enim hæretici virtutem manuum, quia plerumque bona operantur; sed hoc Ecclesia pro nihilo habet, quia fidem non habent sine qua impossibile est placere Deo.

« Egestate et fame steriles qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate et miseria, et mandebant herbas et arborum cortices, et radix juniperorum erat cibus eorum. » Hæretici enim bono opere steriles sunt, quoniam veræ doctrinæ egestatem et famem patiuntur. Rodunt autem in solitudine, quoniam in densa sylva sanctarum Scripturarum ea quæ intelligere non possunt, violenter rodunt et lacerant. Secundum interiorē quoque hominem calamitate et miseria squalidi sunt, quoniam et fide sunt vacui, et vitiorum contagione fœdati. Herbas autem et arborum cortices mandunt, quoniam et novitate delectantur, et omnia spirituali intelligentia, pene omnia ad litteram exponunt. Verbi namque Dei corium et cortex littera est. Sed quid per juniperum, quæ tota spinis repleta est, nisi vitiorum multitudinem intelligimus. Horum autem radix superbia est, et avaritia, quoniam ex his cætera vitia originem ducunt. Hac igitur radice hæretici incrassati Ecclesiæ humilitatem despiciunt. « Qui de convallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant. » Divinam enim Scripturam, quam modo solitudinem dixit, nunc convallem appellat, quia non rhetorum sublimitates, sed plani sermonis humilitatem imitatur. In hac autem hæretici se exercentes, dum aliquid novi, et quod eorum erroribus convenire videatur, inveniunt, mox undique cum clamore et lætitia ruunt, et suis libris et disputationibus illud inserunt (366). « In desertis habitabant torrentium, » et cavernis terræ, vel super glaream. » Hæretici enim inter eos, et cum eis habitant, qui a Deo deserti et derelicti sunt. Et isti quidem quoniam viva aqua et inefficienti doctrina non abundant, torrentes dicuntur. Appellantur autem et cavernæ terræ, quia in eis serpentes et maligni spiritus habitant. Glareæ quoque nominantur, quoniam et iniquitate graves sunt, et omnium voluptatum flumine trahuntur. « Qui inter hujusmodi lætabantur, et esse sub sentibus delictas computabant. Filii stultorum, et ignobilium, et in terra penitus non parentes. » Lactantur autem hæretici inter hujusmodi, quoniam et tales facile ab eis decipiuntur. Computant vero delicias sub sentibus esse, quia in peccatorum aculeis delectantur. Et hi quidem sunt filii stultorum et ignobilium, quia eorum magistri, nisi stulti essent, et a matris suæ nobilitate degenerarent, ad hanc tantam insaniam non pervenissent. Pro qua et modo Ecclesiam fugiunt, et penitus in

(366) Quanti facienda sit divinorum librorum auctoritas, ex hoc etiam erui potest, quod ipsi hæretici tutius suos errores tegi non putent quam a sacris Scripturis perperam ab ipsis intellectis. Ita Luthe-

terra viventium non apparebunt. « Nunc in eorum » canticum versus sum, et factus sum eis proverbium. » Hoc autem ideo dicit, quoniam stulta, vana et joculari irrisione Ecclesiæ adversantur.

« Abominantur me, et longe fugerunt a me, et » faciem meam conspuere non verentur. » Longe enim ab Ecclesia fugiunt, quia sanam doctrinam recipere nolunt. Faciem quoque ejus conspuere non verentur, quoniam verba turpia et inhonesta palam contra eam in faciem dicunt (367). Hoc autem non sine Dei permissione fieri manifestatur, cum dicitur: « Pharetram enim suam aperuit, et affixit » me, et frenum posuit in os meum. » Dei namque permissio pharetra est, ex qua velut sagittæ hæretici et tyranni prorumpentes, contra Ecclesiam insurgunt. Frenum autem illius illi sunt, qui ejus doctrinæ et verbis contradicunt. « Ad dexteram » Orientis calamitates meæ illico surrexerunt. » Hoc autem sic ad litteram dicere videtur, quod ex illa mundi parte prius contra eam hæretici venerint. Possumus vero per Orientem, Patrem; per dextram, Filium intelligere, secundum illud: « Psallite Domino, qui ascendit super cælos cælorum ad » Orientem (Psal. LXVII, 33). » Surrexerunt igitur calamitates Ecclesiæ illico contra dexteram Orientis, quia statim a principio hæretici Christo Dei Filio derogare cœperunt.

« Pedes meos subverterunt, et oppreserunt, » quasi fluctibus semitis meis. — » Qui enim lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet (Joan. XIII, 10). » Pedes igitur hæretici sunt, qui terræ propius adherentes, sola terrena et transitoria diligunt. Tales autem pedes hæretici subverterunt, et supplantaverunt, et suæ doctrinæ semitis quasi maris fluctibus oppreserunt. « Dissipaverunt itinera mea, insidiati sunt mihi, et prævaluerunt, et non fuit qui ferret auxilium. » Hoc enim et Dominus ait: « Qui non est mecum contra me est, et qui non colligit mecum, dispergit (Luc. XI, 23). » Ecclesiæ namque itinera hæretici dissipabant, quia aliam fidem, per quam ad supernam patriam tenderetur, prædicabant. Prævalebant etiam aliquando, et non erat qui ferret auxilium; quod quidem occulto Dei judicio fiebat: qui ait: « Necessè est enim ut veniant scandala (Matth. XVIII, 7); » et Apostolus: « Oportet hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant (I Cor. XI, 19). » — « Quasi rupto muro, et aperta janua irruerunt super me, et ad meas miseras devoluti sunt, » redactus sum in nihilum. » Ecclesiæ namque murus, et defensio Christus est, et fides, et scientia Scripturarum. Hic autem murus, quia rumpi non potest, frustra contra Ecclesiam hæretici pugnant. Quod autem ait: Redactus sum in nihilum, secundum eorum opinionem loquitur.

« Abstulisti quasi ventus desiderium meum, et rani, etc.

(367) Hoc olim fecere Lutherani contra Ecclesiam Romanam; et hoc idem agunt quidam moderni scriptores, qui eam conviciis insectantur.

i nubes pertransiit salus mea. » Abstulisti, **A** id est auferris permisisti desiderium meum, e omnium hominum salute habeo, et salus quam ubique medicando operabar, cessavit, siit. Sed quomodo? Quasi ventus aufert nune enim hæretici vento, et Ecclesia nubibus rantur, quoniam illi cum furore et impetu t, hæc autem misericordiæ doctrinam abundant. « Nunc autem in memetipso marcescens anima mea, et possident me dies afflictionis. » enim hæc ad illa tempora referri debent, in hæretici, et maxime Ariani sanctam Ecclesiam vehementissime perturbabant (368). Tunc rant 374 dies afflictionis, et Ecclesiæ vita in ipsa marcescebat, quoniam jam eam vivere it. Sic enim et Apostolus ait: « Quoniam sudum gravati sumus; ita ut tæderet nos etiam (II Cor. I, 8). »

« Os meum perforatur doloribus, et qui me dunt, non dormiunt: in multitudine eorum umitur vestimentum meum, et quasi capitio æ succinxerunt me. » Hæc autem de Job ram intelliguntur, quamvis de Ecclesia spiter interpretemur. In hac nocte, inquit, in starum tribulationum perturbatione, os meum a membra doloribus perforantur, quoniam vastitatis dolores sanctorum corda penetra- Et qui me comedunt, non dormiunt, quoniam ci et maligni spiritus, me persequendo, non unt. Hac etiam significatione dicitur: « Quia erunt Jacob (Psal. LXXVIII, 7). » Et quia multi **C** n multitudine eorum consumitur vestimentum, id est, imperfectiores exteriores decir. Tales enim Ecclesiæ vestimenta sunt: im et exterius eam exornant, et facile eis iatur. Succinxerunt autem eam, quasi capitio », quatenus eam penitus suffocarent, ne veriloqui potuisset. Tunicæ namque capitium, iter constringatur. vocem penitus intercludit. mparatus sum luto, et assimilatus sum fa: » et cineri. » Intantum, inquit, conculcata ieta sum, ut me tam vilem et despectabilem lutum et cinerem habeant. Sed quid mirum? nabo ad te, et non exaudies me; sto, et non icis me. » Ideo, inquit, isti superbiunt, quia **D** te clamantem non exaudis, et in fide perseem non respicis. Se quoque meliorem partem arbitrantur, dum pene in omnibus se vident periores.

« Utatus es mihi in crudelem, et in duritia us tuæ adversaris mihi. » Quia enim graviter re ad crudelem pertinet; quamvis Deus crunon sit; tamen quia crudelium opus egit, crurocatur. Manus enim dura est, quæ fortiter t. » Elevasti me, et quasi super ventum ponens ti me valide. » Multum, inquit, me elevasti, o honore et gloria me sublimasti. Jam non in

terra ambulare; sed super ventum et in aere ambulare videbar: quoniam qualis eram, talem me homines esse credebant. Nunc autem, quoniam sic elisa, sic afflicta, sic deleta sum, ipsi quoque familiares mihi credere pertimescunt. Et hoc quidem non ideo dico, quod temporaliter mori timeam, de hoc enim certa sum. Unde et sequitur:

« Scio, quia morti trades me, ubi constituta est » domus viventi; verumtamen non ad consummationem eorum emittes manum tuam, et si » corruerint, ipse salvabis. » Scio, inquit, quia illam mortem evadere non possum, in qua posita, et constituta est domus, id est caro omnis viventis. Hac enim morte sola caro, et non anima moritur. Verumtamen non ad consummationem eorum emittes manum tuam: quorum? nisi eorum qui affliguntur. Ex quibus nonnulli aliquando timore succumbunt et cadunt. Hoc autem non usque ad consummationem et perditionem Deus affligi permittit; quoniam alios fortitudine firmat, ne cadant, et eos qui cadunt compungit, ut per penitentiam redeuntes salvi fiant. Et hoc est quod dicit: « Si corruerint, ipse salvabis. »

« Flebam quondam super eo, qui afflicto erat, » et compatiebatur anima mea pauperi. » Novit enim et Ecclesia flere cum flentibus, ac misereri pauperibus. « Expectabam bona, et venerunt mihi » mala; præstolabar lucem, et eruperunt tenebræ. » Hoc enim in sanctis plerumque contingit, ut priusquam ad illa bona, quæ toto mentis desiderio expectant, pervenire valeant, mala præsentis vitæ superveniant, quæ eos vehementissime affligant, et dum de die in diem mori cupientes, æternæ beatitudinis lucem præstolantur, subito in hujus mundi procellas, et adversitatum tenebras cadunt.

« Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie, » prævenerunt me dies afflictionis. » Tunc enim Ecclesiæ interiora efferbuerunt, quando hæretici, qui in ea latentes erant, suam indignationem et odium propalantes adversus eam loquentes exarserunt. Et tunc quidem prævenerunt eam dies afflictionis, quoniam illa mala, quæ in Scripturis pronuntiata adhuc post multa tempora futura putabat, suo tempore cognovit esse completa. « Mœrens incedebam, sine furore consurgens in turba clamavi. » Mœrens incedit, qui et sua et aliorum peccata plorat. Sine furore consurgens in turba clamat, qui non suas ulcisci injurias, sed pacem et concordiam componere conatur. « Frater fui draconum, et socius struthionum. » Per dracones, tyrannos et superbos; per struthiones vero hypocritas intelligimus. Sicut enim alæ struthionum, ita hypocritarum opera inutilia sunt; cum neque illi alis, neque isti operibus ad cælestia eleventur. Inter tales autem et Job, et Ecclesia habitans, suæ tamen innocentie puritatem non amisit. « Cutis mea denique grata est super me, et ossa mea aruerunt præ

») Quid Athanasius, quid Eusebius Vercellensis, quid Hilarius pro tuenda eo tempore Ecclesiæ fide lerint, meminisse sufficiet.

» caumate. » In cute exterior pulchritudo, in ossibus vero interior fortitudo signatur. Hæc autem in persecutionis æstu et caumate, et si Ecclesia non amittat, amittere tamen videtur. Intelligentur igitur, et hæc secundum hominum opinionem. « Versa » est in luctum cithara mea, et organum meum in » vocem flentium. » Quoniam jam non jubilare et psallere mihi vacat, sed pro angustiis et tribulationibus meis me flere oportet. Cætera vero quæ sequuntur, non ad Ecclesiam, sed ad Job tantum referenda sunt.

375 CAPUT XXXI.

« Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem de » virgine (369). » A castitate namque incipiens, quam perfectus fuerit ostendit. Quia vero cogitare mentis est, de interioribus oculis hoc debet intelligi. Non enim peccat videndo exterius, qui non movetur cogitando interius. « Quam partem haberet Deus in » me desuper, et hæreditatem Omnipotens de ex » celsis. » Si, inquit, luxuriæ, et voluptati deditus essem, in Dei sorte et hæreditate connumerari non possem. « Nunquid non perditio est iniquo, et alie » natio operantibus iniquitatem? » Ideo, inquit, talia non egi, quoniam hæc agentes perdendos esse, et a Deo separandos non dubitabam. « Nonne et ipse » considerat vias meas, et cunctos gressus meos di » numerat? » Deo, inquit, mentiri non possum, cui omnia opera mea sunt manifesta.

« Si ambulavero in vanitate, et festinavit in do » lore pes meus, et appendat me in statera justa, et » sciet Deus simplicitatem meam. » Si, inquit, ambulavi, sicut me ambulasse putatis, in vanitate, et secundum opinionem vestram festinavit in dolo pes meus, appendat me Deus in statera justa, id est, justitiam meam vos intelligere faciat, et tunc scietis simplicitatem meam; sic enim resolvitur: « Et sciet Deus simplicitatem meam. » Non enim secundum se statera indiget Deus ad sciendum aliquid. « Si declinavit gressus meus de via, et si secutus est » oculus meus cor meum, et in manibus meis adhæsit macula, seram, et alius comedet, et progenies mea eradicetur. » Gressus de via declinare, est boni operis rectitudinem non tenere. Oculus autem sequitur cor, quando operatio sequitur cogitationem. Macula vero in manibus peccatum est in operibus. Quid est autem, « seram, et alius comedet, » nisi nullum de laboribus meis fructum suscipiam? « Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet (Galat. vi, 8). » Progenies vero eradicatur, quando virtutes et boni mores a diabolo evelluntur. Sequitur:

« Si deceptum est cor meum super mulierem, et » si ad ostium inimici mei insidiatus sum, scortum » sit alterius uxor mea, et super eam incurventur

(369) « Incipit autem innocentiam suam ostendere per immunitatem a peccato luxuriæ, quod plures involvit, quod quidem peccatum in lubrico positum est, et nisi aliquis principia vitet, vix a posterioribus possit pedem retrahere. Primum autem in hoc pec-

A » alii. » His etenim verbis a fornicationis et adulterii realu se defendit. « Hoc enim nefas est, et iniquitas » maxima; ignis est usque ad perditionem devorans, » et omnia eradicans genimina. » Maximum enim peccatum est fornicatio et adulterium, unde et ignis usque ad perditionem devorans non immerito definitur; ideoque Apostolus: « Omne, inquit, peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat (1 Cor. vi, 18). » Itemque: « Fornicatores et adulteros judicabit Deus (Hebr. xiii, 4). » Hoc enim vitium omnium virtutum genimina dissipat, eradicat et perdit. Hinc autem, quia de ejus castitate audivimus, de humilitate quoque audiamus.

B « Si contempsi subire judicium cum servo meo, » et ancilla mea, cum disceptarent adversum me, » quid enim faciam, cum surrexerit ad judicandum » Deus, et cum quæsierit, quid respondebo illi? » Nunquid non in utero fecit me, qui et illum operatus est, et formavit in vulva unus? » Ac si dicat: Omnes unum Domium habemus; omnes unius Domini servi sumus; ipse omnia fecit, ipse « unicuique reddet secundum opera sua (Matth. xvi, 27); » et: « Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis (Matth. vii, 2). » Et hæc quidem de humilitate. Nunc autem de ejus pietate et misericordia videamus.

C « Si negavi, quod volebant, pauperibus, et oculos » viduæ expectare feci. » Per hoc non solum largitatem, sed et benevolentiam celeritatem ostendit. « Si comedi buccellam meam solus, et non comedit » pupillus ex ea, quia ab infantia crevit mecum miseratio; et de utero matris meæ egressa est mecum. » In hoc enim non sibi largitori, sed Deo totam suam imputat bonitatem. Hoc enim et ille dicere potuit, de quo scriptum est: « Priusquam te formarem in utero novi te, et antequam exires de vulva sanctificavi te (Jerem. i, 5). » — « Si despexi » prætereuntem, eo, quod non habuit indumentum, » et absque operimento pauperem. » Non enim propter hominis nuditatem, naturæ despiciebat dignitatem. « Si non benedixerunt mihi latera ejus, et de » velleribus ovium mearum calcifactus est. » Lingua enim omnium membrorum est instrumentum, per quod suis benefactoribus benedicunt. « Si levavi su » per pupillum manum meam, etiam cum viderem in » porta me superiorem; » id est in judicio; portam enim pro judicio posuit, quoniam ante portas judicia faciebant. Si, inquit, hoc, vel illud feci. « Humerus » meus a junctura sua cadat, et brachium cum ossi » bus suis confringatur. » Ut non solum corporis, sed etiam animæ fortitudinem amittens, cunctis in operibus, quibus salvari debueram, inutilis fiam. « Sem » per enim quasi tomentes super me fluctus timui cato est aspectus oculorum, quo mulier pulchra aspicitur, et præcipue virgo; secundum autem est cogitatio; tertium, delectatio; quartum, consensus; quintum, opus. » D. Thom.

n, et pondus ejus ferre non potui. » Hoc enim, A iud est, nisi quod plus omnibus tormentis, iam quam ipsam mortem semper Deum timet: Fortis enim, ait Salomon, ut mors dilectio VIII, 6). » Nihil nautæ magis timent, quam luctus super se intumescens. Pondus auri 276 leviter ferunt, qui illius magnitudinis furerem parvipendunt. « Si putavi aurum meum, et obryzo dixi, fiducia mea. Si læsum super multas divitias meas, et quia ma reperit manus mea. » His enim paucis ab omni suspicione avaritiæ apertissime dicitur, quoniam neque dilexit, neque spem suam illis posuit. « Si vidi solem cum fulgeret, et non incendente clare, et lætatum est in absorto cor meum, et osculatus sum manum meam ore meo; quod est iniquitas maxima, et tibi contra Deum altissimum. » Et hæc quidem ab omni idololatria eum defendunt. Puto enim esse hanc antiquitus consuetudinem habuisse, ut solem et lunam deos esse credebant, eorumque et pulchritudinem admirantes, quasi pro veneratione manus sibi oscularentur, quæ diis sacrificium obtulissent. Lætabantur etiam condito mentis, et corde gaudebant, in tantæ deorum suorum claritate. Hoc autem maniquitas est, et negatio contra Deum altissima, quia non creaturæ sed Creatori serviendum non ipsum credere, ipsum colere et adorare debet. « Si gavisus sum ad ruinam ejus, qui me percutit, et exsultavi, quod invenisset eum malum; et iniquitatem enim dedi ad peccandum guttur meum, ut maledicentem maledicens animam ejus. » (Et in his non odium contra aliquem habuisse probatur). Non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det deus tibi tribus ejus, ut saturemur? » Hoc enim ideo dicunt, quoniam sub distincta disciplina ab omni tate eos coercebat. « Foris non remansit peccatum meum, ostium meum viatori patuit. » Hoc autem misericordiam spectat. « Si abscondi quasi latitatum meum, et celavi in sinu meo iniquitatem meam. » Ille enim peccatum suum abscondit, et qui nullam pro eo agit satisfactionem. Et am primus homo peccatum suum abscondit, hæreditarium in cæteros descendit, ut peccata contra omnes transferri nolint. « Si expavi ad multitudinem inimicorum meorum, et despectio propinquorum terruit me, non magis tacui, neque egressus sum ostium. » Sed dicat: Si aliquando propinqui et vicini mei repperunt contra me, ne forte responsionibus et scandala concitarem, potius tacui, neque in egressus sum; non quod eorum quamvis in multitudinem timuisssem, neque eorum deo, quia, quia plures erant, me despiciebant, et contempserunt me. « Quis mihi tribuat adiutorem, ut desitium meum Omnipotens audiat, et librum scripserit, qui iudicat, ut in humero meo portem eum, et circumdem illum, quasi coronam mihi? » Et non enim alium adiutorem beatus Job, nisi Christi-

stum quærit, quem ipse quantum cumque potest in omnibus imitatur? In Christo enim patriarcharum et prophetarum omnium desiderium completum est, quoniam omnes eum expectabant; unde ipse ait: « Multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt (Matth. XIII, 17). » Et ipse librum quidem scripsit, librum utique Novi Testamenti, librum legis. Quem ipse iudicat, qui et iudex est et legislator. « Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (Joan. V, 25). » Hujus igitur adventum Job expectabat, hujus librum scribi desiderabat, quem priusquam scriberetur, perfectissime observabat; unde et in humero suo se portare dicit. Evangelium namque in humero portat, qui ea quæ præcipit non æstimans onerosa, fideliter credit et operatur. Hic autem liber corona vocatur, quoniam sine ejus fide nemo coronatur.

« Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, et » quasi principi offerebam eum. » Quasi enim per singulos gradus suos Evangelium legit ille, qui et facta sua, et Evangeliorum verba diligenter considerans, timens aliquid se egisse, quod ibi reprehendatur. Offert autem quasi principi, quoniam ejus secreta non quibuscumque, sed Ecclesiæ principibus annuntiat, ne forte det sanctum canibus et mittat margaritas ante porcos. « Si adversum me terra mea clamavit, et cum ipsa sulci ejus deflent, si fructus » ejus comedi absque pecunia et animam agricolarum ejus afflixerim, pro frumento oriatur mihi tribulus et pro hordeo spina. » Quid per terram et sulcos, nisi terræ habitatores et cultores intelligimus? Hi enim adversus eum clamassent, si se ab eo injuste gravari et affligi sensissent. Ille autem absque pecunia fructus ejus comedit, qui cum nihil aut parum regiminis et consolationis suis subditis faciat, eorum tamen redditus et servitium non minuit. Pro frumento vero et hordeo tribulus et spina oritur, quando illi, qui gaudium et lætitiæ expectant, mœrorem et tristitiæ omnemque tribulationem incurrunt. Finita sunt verba Job.

CAPUT XXXII.

« Omiserunt tres viri isti respondere Job, eo quod » justus sibi videretur. Et iratus indignatusque est » Eliu filius Barachel Buzites de cognatione Ram. » Iratus est autem adversus Job, eo quod justum se esse diceret coram Deo. Eliu enim *Deus meus* interpretatur, per quem arrogantes intelligimus, qui quamvis cum arrogantia prædicent, a fidei tamen veritate non recedunt. Est autem Eliu filius Barachel, quia omnes qui recte credunt, Ecclesiæ benedictionem suscipiunt. Barachel enim *benedictio* interpretatur. Sed quamvis recte credat et benedictionem in Ecclesiæ sacramentis susceperit, tamen quia arroganter prædicat, Buzites, et contemptibilis 277 est. Buzites enim *contemptibilis* dicitur. Quis enim arrogantium verba non contemnat? Et iste fortasse arrogans non esset; si de cognatione Ram non fuisset. Ram enim interpretatur *excelsus*, quia igitur excelsus est, humiliter loqui nescit.

« Porro adversus amicos suos indignatus est, eo » quod non invenissent responsonem rationabilem; » sed tantummodo condemnassent Job. Igitur Eliu » expectavit Job loquentem; eo quod seniores es- » sent, qui loquebantur. Cum autem vidisset, quod » tres respondere non potuissent, iratus est vehe- » menter. » Aliquando enim arrogantes, quamvis contra Ecclesiam non sint; attamen contra eam loquuntur, quoniam in sapientiam confidentes, sanctorum, qui præsunt, simplicitatem, quasi fatuitatem redarguunt: sæpe enim contra episcopos, scholasticos arroganter loqui videmus. « Respondensque Eliu » filius Barachel Buzites, dixit. Junior sum tempore, vos autem antiquiores: idcirco, demisso capite veritus sum indicare vobis meam sententiam. » Prius enim hæreticos quam arrogantes Ecclesia sustinere debuit, quia propter hæreticos in plurimis arrogantia crevit. Cum enim hæretici Ecclesiam impugnarent, et viri bene litterati et ingenio ferventes, qui in ea erant, suis argumentationibus eos superasset; cumque se de scientia et ingenio ab omnibus laudare sensissent, repente in arrogantiam ceciderunt; unde non tantum pro defensione veritatis, quanto pro suæ sapientiæ ostentatione aliquando loquebantur. « Sperabam enim, quod ætas prolixior » loqueretur, et annorum multitudo duceret sapientiam; sed, ut video, spiritus est in hominibus, et » inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam; » id est cujuscunque ætatis homines sint: « Spiritus tamen ubi vult spirat (Joan. III, 8). » — « Non sunt longævii sapientes, nec senes intelligunt iudicium; » ideo dicam. Andite me, ostendam vobis etiam ego » sententiam meam. Expectavi enim sermones vestros, audivi prudentiam vestram, donec discepta- » remini sermonibus et donec putabam vos aliquid » dicere, considerabam; sed ut video, non est, qui » arguere possit Job, et respondere ex vobis sermonibus ejus. » In hoc enim, quod ait, ex vobis, suam sententiam extollit, quasi qui eum redarguere, eique respondere possit, cui illi respondere nequiverunt. Sequitur: « Ne forte dicatis, invenimus sapientiam: Deus projecit eum, et non homo. » Vos, inquit, cur affligitur nescitis, quoniam non ab homine sed a Deo flagellatur, cujus consilium impetrabile est. Hæc autem transcurrimus, quoniam asperitatem in plano querere nolumus, et vanam arrogantium verbositatem subtiliter indagare non curamus. « Nihil locutus est mihi, et ego non secundum vestros sermones respondebo illi. » Arrogantes enim ne doceri videantur, Ecclesiæ magistros sibi negant esse locutos; quasi qui eorum doctrina nihil egeant; non autem ut hæretici, arrogantes Ecclesiæ respondent; quoniam et si humiliter non loquantur, attamen contra fidem non disputant. « Extimuerunt, et non responderunt ultra, abstuleruntque a se eloquia. » Hoc non Eliu, sed ille qui hæc scribit, dicere videtur. Sæpe enim hæretici magis arrogantium syllogismos quam sanctorum eloquia timent. « Quoniam igitur expectavi,

A » et non sunt locuti: steterunt, et non responderunt » ultra; respondebo et ego partem meam, et ostendam scientiam meam. » Quia, inquit Eliu, isti contra Job ulterius non loquuntur, respondebo nunc ego, et quæ sit mea sententia manifestabo. « Plenus » sum sermonibus et coarctat me spiritus uteri » mei. » Arrogantes enim quandoque arrogantia spiritu concitati, etiamsi velint, tacere non possunt. « Et venter meus quasi mustum absque spiraculo, » quod lagunculas novas dirumpit. » Ac si apertius diceret: Non minus ego arrogantia impetu extendor, quam apostoli vel prophetæ Spiritu sancto tendebantur. Tali enim musto apostoli pleni erant, quando eis novis linguis loquentibus, Judæi dicebant: « Hi musto pleni sunt (Act. II, 18). » Novas autem lagunculas Spiritus sanctus dirumpit, quoniam in delicioso et fragili pectore, et nondum aquis fidei inebriato vix continetur. « Loquar, et » respirabo paululum, et aperiam labia mea, et respondebo. » Et in his quidem arrogantia sonat. In eo enim quod dicit, respondebo, et multa se dicturum, et sapientia se abundare insinuat. « Non accipiam personam viri, et Deum homini non » æquabo. » Quare hoc? « Nescio enim quandiu » subsistam, et si post modicum tollat me factor » meus. » Vita, inquit, hæc brevis est, quantum hie vivam nescio, ideoque dum hic fuero, sine personarum acceptione veritati obediam.

CAPUT XXXIII.

C « Audi igitur, Job, eloquia mea, et omnes sermones » meos ausculta. » Semper enim longis proceris utuntur arrogantes ut magis attentos faciant auditores. « Ecce aperui os meum, loquatur lingua mea » in faucibus meis. » Ecce, inquit, loquar, nec te diutius morabor, lingua mea loquatur tibi, non clamose, sed in faucibus; tu tantum attende et diligenter suscipe verba mea. « Simplici corde sermones mei, et sententiam puram labia mea loquantur. » Veri enim sermones ex simplicis corde procedunt, unde et mentientes duplici corde loqui dicuntur;

D « Spiritus Dei fecit me, et spiraculum Omnipotentis » vivificavit me. » Sic enim de primo homine dicitur: « Inspiravit Deus in faciem ejus spiraculum vitæ (Gen. II, 7). » Præmittit igitur fidem suam, ne quasi extraneus ab Ecclesia audiatur. « Si » potes, responde mihi, et adversum faciem meam » consistere. » Quanta arrogantia hæc clausula abundat. « Ecce et me, sicut et te fecit Deus, et de eodem luto ego quoque formatus sum, verumtamen » miraculum meum non te terreat, et eloquentia » mea non sit tibi gravis. » Ambo, inquit, ab uno creati, et de eadem materia formati sumus, non tamen similis sapientia et eloquentia est utrisque. Hoc enim miraculum est, quod de eodem luto vasa tam dissimilia creavit Deus. Verumtamen hoc tibi grave et invidiosum non sit, neque admiratione terrearis.

« Dixisti ergo in auribus meis, et vocem verborum

im audiui : Mundus sum ego, et absque de-
 immaculatus, et non est iniquitas in me.
 quærelas in me reperit, ideo arbitratus est
 inimicum sibi. Posuit in nervo pedes meos,
 divit omnes semitas meas. Hoc est ergo, in
 non es justificatus. » Horum quædam dixit
 uædam non dixit nec eadem ipsa secundum
 ntelligentiam dixit. Non enim absolute dixit,
 undum esse, et sine delicto, et immaculatum,
 iniquitate; sed dixit non peccasse, sic ut
 debuisset. « Respondebo tibi, quia major sit
 homine, adversum eum contendis, quod non
 ia verba responderit tibi. » Tu, inquit, cum
 on contenderes, si hoc solum considerasses,
 eus major est homine, major utique sapientia,
 ntia, et justitia, et æquitate, et cæteris om-
 B Crede igitur justum esse, quod agit, quamvis
 inor es, nequeas intelligere; et noli ulterius
 eum contendere, quod non omnia verba re-
 rit tibi; id est, quod te omnia intelligere
 rmisit. Neque enim datur homini in hac
 inium rerum perfecta cognitio, hoc enim
 ost hanc vitam servatur; et hoc est, quod
 Semel loquitur Deus, et secundo idipsum
 repetit. » Ac si dicat : Exspecta paululum,
 a est, ut Deus adhuc semel firmiterque lo-
 quia una locutione tam perfecte omnes suos
 instruet, ut secundo magisterio non egeant.
 em quomodo fiat exponit. « Per somnium in
 nocturna, quando irruit sopor super homi-
 st doctum in lectulo » (id est in requie a
 C s præparata), » tunc aperiet aures virorum, et
 iens eos, instruet disciplina. » Hoc est enim,
 apostolus ait : « Cum autem venerit, quod
 im est, evacuabitur, quod ex parte est : vi-
 nunc per speculum in ænigmate; tunc autem
 l faciem (II Cor. xiii, 10). » Sed quomodo
 truet disciplina? Vis audire quomodo? Quasi
 inium in visione nocturna. Facile enim, et
 scimus, quæ nobis per somnia revelantur.
 manifestum est quod in illa disciplina, quam-
 facta sit, non multum laborabimus. « Ut
 at hominem ab his, quæ fecit, et liberet eum
 perbia, eruens animam ejus a corruptione, et
 illius, ut non transeat in gladium. » Ideo, D
 sopor et somnus mortis repente cum non
 r multoties irruit super homines, ne forte,
 æpe contingit, deteriores fierent, si in hac
 utius permanerent. Unde in libro Sapientiæ
 justo dicitur : « Translatus est, ne malitia
 t cor ejus (Sap. iv, 11). » Sic igitur et hic,
 tat, inquit, hominem ab his quæ fecit, ne ea
 s faciat, et animam ejus de superbia et cor-
 re penitus eripiat. Hoc autem ideo fit, ne
 t in gladium æternæ ultionis. Sequitur :
 pat quoque per dolorem in lectulo, et omnia
 ejus marcescere facit. » Non solum, inquit,
 d hic quoque Deus hominem increpat in
 disciplina. Increpat enim per dolorem tempo-

ralis afflictionis in lectulo corporis hujus, quoniam
 quid sit utile unicuique ipse cognoscit. Et omnia
 ossa ejus marcescere facit, quia omnem ejus noci-
 vam fortitudinem debilitat, et ad defectionem per-
 ducit; unde et subditur : « Abominabilis ei fit in
 » vita sua panis, et animæ illius cibus ante desidera-
 « bilis. » Ad hoc enim carnis correctio et afflictio
 proficit, quoniam ab omnibus carnis desideriis et
 voluptatibus hominem separat, ut per panem et ci-
 bum ante desiderabilem, omnia carnis oblectamenta
 intelligamus. « Tabescet caro ejus, et ossa, quæ
 » tecta fuerant, nudabuntur; appropinquavit corru-
 » ptioni anima ejus, et vita illius mortiferis. » Ad
 hoc quoque proficit homini disciplinæ correctio,
 quod caro ejus, id est carnalis affectus, et concupi-
 scentia ex ea tabescit, et deficit, et ossa, quæ carnis
 affectionibus tecta fuerant, nudantur; quoniam vir-
 tutes animæ, quæ corporeis motibus superatæ late-
 bant, robur et fortitudinem suscipiunt. Carnis enim
 defectio, animæ fortitudo est. Et hoc quidem su-
 perba carnis pinguedo et abundantia facit, quod
 anima ejus corruptioni et mortiferis appropinquavit.
 Vitia enim, quia mortis damnationem ferunt, morti-
 fera dicuntur. « Si fuerit pro eo angelus loquens
 » unus de millibus, ut annuntiet homini : æquitatem
 » miserebitur ejus, et dicet : Libera eum, ut non
 » descendat in corruptionem; inveni, in quo ei pro-
 » pitier. » Difficile, inquit, modo veniam consequitur
 homo, donec veniat angelus ille magni consilii, qui
 pro eo loquens eum liberabit. Angelus enim iste
 C Christus est, de quo dicitur : « Et statim veniet ad
 templum sanctum suum dominator, quem vos quæ-
 ritis, et angelus testamenti, quem vos vultis (Malac.
 iii, 1). » Ipse autem pro nobis ad patrem inter-
 cedens unum de similibus loquitur, quia corpus
 suum, quod unum quidem est de similibus corpori-
 bus nostris, ei ostendit. Quid est enim loquens,
 nisi ostendens? Sic enim Filius loquitur Patri.
 Ipsa enim carnis præsentatio, in eo quod videtur,
 ad Deum loquitur et interpellat. Ipse igitur nuntiat
 hominis æquitatem, quia æquum non est, ut pereat
 homo, pro quo Dei Filius factus est homo. Iste ejus
 miseretur, et miserando dicit : « Libera eum, ut
 » non descendat in corruptionem. » Id est, nunc eum
 libera a peccatis, ut postea eum liberares a tormentis.
 » Inveni, in quo ei propitier; » inveni, inquit,
 mortem, reperi crucem, suscepi tormenta: hæc est
 hominis propitiatio. Sic enim sine verbo loquitur
 Verbum, et sine voce clamat, et ineffabiliter inter-
 pellat. Sequitur : « Consumpta est caro supplicii,
 » revertatur ad dies adolescentiæ suæ; » id est ad
 eam dignitatem, in qua creatus est; quia propter
 hoc caro supplicii consumpta est, supplicii quidem,
 non corruptione. Hoc autem et de carne nostra in-
 telligi potest. « Deprecabitur Deum, et placabilis ei
 » erit, et videbit faciem ejus in jubilo, et reddet
 » homini justitiam suam. » Postquam, inquit, ille
 angelus magni consilii venerit, jam confidenter homo
 deprecabitur Deum, et Deus illius intercessione ho-

mini placabilis erit. Et videbit faciem ejus in jubilo, quia de hac vita transiens, mox ante Dei faciem in gaudio et lætitia præsentabitur. Et reddet homini justitiam suam, non quod sua sit, sed quia sua esset, si non peccasset. « Respiciet homo, et dicet : » Peccavi, et vere deliqui, et ut eram dignus, non » recepi. » Tunc, inquit, prius homo respiciet, tunc prius videre incipiet, et mentis oculos tunc prius aperiet, et tunc quidem non superbe defendet, sed humiliter sua peccata confitebitur. Et hoc agens fiet ei, quod sequitur. « Liberabit animam suam ne » pergeret in interitum, sed vivens lucem videret. » Tali enim confessione liberatus a morte, ad vitam transfertur, ut lux perpetua luceat ei. « Ecce hæc » omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, » ut revocet animas eorum a corruptione, et illuminet in luce viventium. » Tribus enim vicibus liberat Deus hominem, et separat a peccatis, suæque gratiæ reconciliat; semel per baptismum; secundo per penitentiam; tertio per mortem. Sequitur : » Attende, Job, et audi me, et tace, dum ego loquor, » si autem habes quod loquaris, responde mihi, » loquere : volo enim te apparere justum; quod si » non habes, audi me, tace, et docebo te sapientiam. » Mirum valde est quod per hominem tam arrogantem tam profunda mysteria Spiritus sanctus revelare dignetur.

CAPUT XXXIV.

« Pronuntians itaque Eliu etiam hæc locutus est : » Audite, sapientes, verba mea, et eruditi, auscultate » me. Auris enim verba probat, et guttur escas gustus dijudicat. » Vos, inquit, qui sapientes estis; benevolos enim eos reddit, ut ejus sermonibus faveant. Attendite et considerate verba mea. Ut enim sola auris audit et guttur per gustum escæ saporem sentit, ita soli sapientes, quæ sapienter dicuntur, diligentius et melius intelligunt. « Judicium eligamus nobis, et inter nos videamus quid sit melius. » Nota, quod prius sapientes eos vocat, deinde ad discernendum judicium eos invitat. « Quia » dixit Job. Justus sum, et Deus subvertit judicium » meum. In judicando enim me, mendacium est, » et violenta sagitta mea est, absque ullo peccato. » Hoc Job non dixisse, quicumque superiora diligenter legit, intelligit. « Quis est vir, ut est Job, qui bibit » subsannationem quasi aquam : » Deus de beato Job eum laudando; Eliu vero vituperando dicit, » quod non sit similis ei in terra. » Subsannationem autem quasi aquam bibit, non sine aliquo pietatis obstaculo; Deum irridet et reprehendit. « Qui graditur cum operantibus iniquitatem, et ambulat » cum viris impiis? » Cum talibus enim graditur, qui similia operatur. Unde Psalmista : « Si videbas furem currebas cum eo (Psal. XLIX, 18). » — « Dixit » enim : Non placebit vir Deo etiamsi cucurrerit » eum eo. » Et hoc quidem in verbis Job nusquam invenitur; unde non solum arroganter, sed mentiendo multa Eliu dicere probatur. « Ideo, viri » cordati, audite me : » Vos, inquit, qui cor habe-

tis, qui veritatem intelligitis, audite me. Absit a Deo impietas, et ab Omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, et juxta vias singulorum restituet eis. Hoc est enim, quod Psalmista ait : Quia « Deus est justus judex (Psal. VII, 12), reddens unicuique secundum opera sua (Matth. XVI, 22). » — » Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec » Omnipotens subvertet judicium. Quem constituit » alium super terram? aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? » Ipse, inquit, mundum fecit, ipse et non alius eum regit et judicat, nullo in fabricando, nullo in regendo socio, vel adjutore indiget, quia tam justus in omnibus est ut nihil injuste facere possit. « Si direxerit ad eum cor » suum, spiritum illius, et flatum ad se trahet. » Si, inquit, cor suum ad Deum homo direxerit, et mundo, et recto corde servire cœperit, confestim spiritum et flatum illius ad se trahet, quoniam sancti Spiritus gratia replebitur. Spiritus autem et flatum idem significat, quamvis per flatum vita intelligi possit. In hoc autem magna Dei benevolentia commendatur, quod tam cito ad misericordiam flectitur. » Deficiet omnis caro simul, et homo in cinerem » revertetur. » Ac si dicat : Illi, qui cor suum ad Dominum dirigunt, spiritu et vita illius vivificati, mori non possunt; cæteri vero omnes peribunt; qui pulvis sunt, et in pulverem revertentur : « Si ergo » habes intellectum, audi quod dicitur, et auscultate » vocem eloquii mei. » Semper Eliu in arrogantiam crescit, unde virum justum et sapientissimum, an habeat intellectum sciscitatur; in quo, sicut in cæteris omnibus magna beati viri patientia demonstratur. « Nunquid qui non amat judicium » sanari potest? Et quomodo tu eum, qui justus » est, intactum condemnas? Qui dicit regi, apostata, » qui vocat duces impios. » Hoc enim contra Job diei non debuit, qui toties superius se judicari postulavit. Amat judicium, qui justam causam se habere sentit; quoniam ibi defenditur et sanatur, et ab injuria liberatur. Deum autem, qui justus est, intactum condemnat, qui priusquam intelligat, ejus judicium reprehendit. Tunc enim Deus tangitur, quando ad interrogata respondet. Et ipse quidem tam justus est ut nec regibus, nec ducibus blandiatur; sed secundum eorum merita illos et apostatas, et impios vocat. Vocare autem quid est, nisi ostendere et damnare? Dum enim eos damnat, quales fuerit, ostendit. « Qui non accepit personas » principum, nec cognovit tyrannum, cum disceptaret contra pauperem : opus enim manuum » ejus sunt universi. » Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam acceptus est illi. Omnes enim æqualiter judicat, qui omnes creavit. Et audiens afflictorum gemitus, affligentes perdit et damnat; unde et subditur:

« Subito morientur, et in media nocte turbabuntur populi, et pertransibunt, et auferent violentum absque manu. » Subito enim morientur,

ma sententia damnationis peribunt. Hoc autem media nocte, quia dies Domini, sicut fur in ita veniet; in nocte quidem, quando veniet, tunc est et ab omnibus ignoratur. Et pertransjam non amplius redituri. Et tunc quidem: siones atque judicia auferent populum imet violentum absque manu; non enim alicujus auxilio Dei indigent iussiones. « Oculi enim super vias hominum, et omnes gressus eorum siderat. Non sunt tenebræ, et non est umbra tis, ut abscondantur ibi, qui operantur iniatem; neque enim ultra in hominis est state, ut veniat ad Deum in iudicium. » Aur, inquit, impii, quoniam quales fuerint, ulos non latet; ipse enim omnium vias et considerans, reddet unicuique secundum sua. Non enim sunt ante Dei oculos tenebræ ntia, neque umbra mortis, id est caligo obli, in quibus abscondantur qui operantur inim. Prius igitur quam auferantur, pœnitentiam et convertantur, quia postquam hinc sublatis, jam non est in eorum potestate, ut iterum t ad iudicium; semel enim iudicat Deus, cuius im non retractatur (370). « Conteret multos merabiles, et stare faciet alios pro eis. Novit i opera eorum, et idcirco inducet noctem, et erentur. » Multos enim, imo innumerabiles ie Dominus occidit et conterit, iniqua eodera considerans æternæ damnationis noctem t super eos. Tamen, quia electorum numerus m completus est, stare facit alios pro eis. i impios percussit eos in loco videntium, quasi de industria recesserunt ab eo, et omnes ius intelligere noluerunt, ut pervenire facead eum clamorem egeni, et audiret vocem erum. » Locus videntium Ecclesia est; quonon cæci, sed videntes et intelligentes in ea nt, et hi quidem, quoniam per viam incedere t, vident; non ex ignorantia, sed sponte et lustria peccant. Quod enim non intelligunt, npotentia facit, sed voluntas; intelligerent si vellent. Isti autem contra Dei præceptum n et pauperem affligentes, eorum clamorem um venire faciunt. Quia igitur sine pietate ffligunt, non immerito quasi impii percutiunt. Iquitur: « Ipso enim concedente pacem, quis qui condemnet? Ex quo absconderit vultum a, qui est qui contempletur eum et super am et super omnes homines? Qui regnare critam facit propter peccata populi. » Ipse, percussit impios, ipse dat pacem afflictis, qualemcunque, sed perpetuam pacem, quam xipit, nullius iudicium vel condemnationem Sed quibus aliis vultum suum Deus abscondit, is, quibus irascitur? Quibus postquam diceTollantur impii ne videant gloriam Dei (Isa. 6). » Et in infernum præcipites dejicientur;

Recolendus est etiam Ecclesiastes, qui antequam tenebreseat sol, et tenebræ mortis super; multis adhortatur hominem, ut sibi consulat veniant.

impossibile erit ut eum ulterius videant. Hoc autem facit Deus et super omnes gentes, et super omnes homines, videlicet et justos liberat et impios damnat. Facit autem regnare hominem hypocritam, propter peccata populi, quod quidem de Antichristo specialiter et de cæteris generaliter intelligi potest. Plerumque enim propter populi peccata malis subditis mali præpositi præficiuntur. « Quia ergo locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo. Si erravi, tu doce me; si iniquitatem locutus sum ultra non addam. Nunquid a te Deus expetit eam, quia displicuit tibi. » Hæc autem et arroganter, et irridendo dicit, et ibi se reprehendi postulat, ubi certissime scit se reprehendi non posse. In his enim quæ modo dixit, neque erravit, neque iniquitatem locutus est, quam etiam si locutus fuisset, asserit, quod a se non ab alio requireretur, et ipse pro ea redditurus esset rationem. « Unusquisque enim, ait Apostolus, pro se rationem reddet (Rom. xiv, 12). » Hoc autem est, quod ait: « Nunquid a te Deus expectet eam, quia displicuit tibi? » Subauditur disputatio mea, quasi tu pro ea sis rationem redditurus. Arrogantes enim, cum verba sua laudari non audiunt, displicuisse putant. « Tu enim cœpisti loqui, et non ego; quod si melius nosti, loquere. Viri intelligentes loquantur mihi, et vir sapiens audiat me. » Job autem stulto locutus est, et verba illius non sonant disciplinam. » Ac si dicat: Quod te reprehendi, tibi et non mihi imputare debes; tu enim cœpisti loqui, et non ego; quod ego reprehendi, a te audi non ego finxi. Verumtamen si quid nosti melius, vel his quæ ego dixi, vel his quæ tu prius dixisti, loquere. Loquere quidem dicit, nec tamen ut loquatur expectat. Et quasi intelligentiam Job non haberet, a suo colloquio eum removet, dicens: Viri intelligentes loquantur mihi, et sapiens audiat me, non autem iste qui sapientia et intelligentia caret. Stulta autem beatum Job, et sine disciplina locutum dicit, quia justitiam suam eum defendere audivit. Unde et ad Deum conversus ait: « Pater mi, probetur Job usque in finem: ne desinas ab homine iniquitatis, quia addit super peccata sua blasphemiam. » Qualis, inquit, ante flagella fuerit, ostenditur, qui propter peccata sua flagellatus, inter ipsa flagella peccare non cessat. Probetur igitur usque in finem, ut vel sic aliquando respiscat. « Inter nos interim constringatur, et tunc ad iudicium provocet sermonibus suis Deum. » Prius, inquit modo constringatur et vincatur rationibus nostris, ut in his intelligat se Dei rationibus nullo modo resistere posse.

CAPUT XXXV.

« Igitur Eliu hoc rursum locutus est. Nunquid æqua tibi videtur hæc tua cogitatio, ut diceres: Justior Deo sum? Dixisti enim: Non tibi placet quod justum est, vel qui tibi proderit, si ego peccavero? » Hoc enim Job non dixit, neque quod Deo

justior esset, neque quod Deo rectum non placeat; sed quid dixit? « Æquitatem proponat contra me, » et perveniat ad victoriam iudicium meum. » Itemque : « Scio, si iudicatus fuero, quod justus inveniar. » Hæc igitur Eliu non bene intellexisse manifestum est. Nam et si Job justus probaretur, inde tamen Deum injustus non esset; non enim propter illius peccata ipsum affligebat; sed quia inde eum majorem, et clariorem, et meritis excellentiorem facere volebat. Uterque igitur justus est, et qui affligit, et qui affligitur. « Itaque respondebo ego sermonibus tuis, et amicis tuis tecum. » Non enim tibi soli respondere vult, quia se intelligentibus et sapientibus locuturum dixerat : « Suscipe cælum, et intuere; et » contemplare æthera, quod altior te sit. Si peccaveris, quid ei nocebis : et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porro si juste egeris, quid donabis ei? Aut quid de manu tua accipiet? » Non sicut promiserat, ejus sermonibus respondet; quia in sermonibus beati Job non invenitur; « Quid tibi proderit, si ego peccavero; » hinc enim argumentatio hæc trahitur. Hæc autem non contra Job, sed contra aliquem desperatum, et ad peccandum promptissimum eloqui debuerat. Suspice, inquit, cælum et æthera, vides quod altior te sit, nullis viribus illuc attingere potes, ibi quidem Deus est. Sive igitur peccaveris, sive bene egeris, securus est Deus, neque donis, neque minis movetur. « Homo mini, qui similis tui est, nocebit impietas tua : et » Filium hominis adjuvabit justitia tua. » Deo, inquit, in nullo neque prodesse, neque obesse vales; homini autem, si impius, vel justus fueris, multis modis obesse vel prodesse poteris. « Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, et ejulabunt » propter vim brachii tyrannorum. » Hominis, inquit, impietas, hominibus nocere potest, illi tamen qui affliguntur clamabunt et ejulabunt ad Dominum, ut eos de calumniatorum et tyrannorum violentia ulciscatur; non semper tamen clamantes exaudiuntur; quia non fideliter, sed dubitando clamant. Unde et subditur : « Et non dixit : Ubi est Deus qui fecit » me, qui dedit carmina in nocte? Qui docet nos » super jumenta terræ, et super volucres cæli exaudit nos. Ibi clamabunt, et non exaudiet propter » superbiam malorum. » Singulare pro plurali posuit, et in uno ostendit quantum omnibus dubitatio noceat. Ille, inquit, qui affligitur, fideliter dicat : Ubi est Deus, qui fecit me? Et non tantum ore, sed et corde clamet, firmiterque credat quoniam non derelinquet hominem, qui eum fecit. Qui dedit carmina in nocte, id est, qui gaudium, et lætilliam in magnis tribulationibus fidelibus suis sæpissime largitus est. Hic enim fortasse antiqui patres in orationibus suis Dei magnalia narrare didicerunt. Docet autem nos Dominus super juramenta terræ, et super volucres cæli, quoniam qui Dei sapientiam habent, omnibus mundi amatoribus, cunctisque philosophis sapientiores sunt. Ibi clamabunt, ubi? In tribulationibus, quas ab impiis patiuntur. Quare? Propter su-

perbiam malorum, qui eos affligunt. Et non exaudiet. Quod Deus non exaudit, aut ideo fit, quia non bene petitur, aut quia melius, non exaudiendo, quam exaudiendo fidelibus suis facere disposuit. Unde et Apostolo oranti dicitur : « Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur (II Cor. xii, 9). » Non igitur exauditur, ut ejus virtus perficiatur. « Non ergo frustra audiet Deus, et omnipotens » singulorum causas intuebitur. Etiam cum dixeris, » non considerat, judicare coram eo, et exspecta eum, » nunc enim non infert furorem suum, et » absque scientia verba multiplicat. » Frustra enim audiret Deus, si stultas, et iniquas, et fatuas petitiones exaudiret; sed quia singulorum causas intuetur, ea tantum audit, quæ audienda sunt; scit enim quid unicuique causæ conveniat. Etiam cum dixeris, non considerat Deus afflictiones meas, jam tunc judicaris coram eo, et te liberare, tuumque adversarium jam damnare disponit; ideoque exspecta eum, donec ad iudicium veniat. Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur scelus valde. Quicumque ergo perfecte vindicari desiderat, futurum iudicium exspectet. Unde constat quoniam Job frustra aperuit os suum, quoniam quæcumque dixit, vana et inutilia sunt. Aut enim futurum exspectare debuit iudicium, aut sic orare ut exaudiri mereretur.

CAPUT XXXVI.

« Addens quoque Eliu, hæc locutus est : Sustine » paululum, et indicabo tibi; adhuc enim habeo, » quod pro Deo loquar. » Multa enim Eliu jam locutus fuerat : sed superbix spiritu tumidus, loquendo satiari non potest; neque vero superari timet, quia Dei partem defendit; unde et subditur : « Repetam scientiam meam a principio, et operatorem meum probabo justum. Vere enim absque » mendacio sermones mei, et perfecta scientia probabitur tibi. » Ac si dicat : Ne forte me putes esse mentitum, scientiam meam repetam a principio; tu vero si quid habes, responde, quia ego operatorem meum probabo justum, et sicut a principio dixi, simplices et sine mendacio sunt sermones mei, et scientia mea probabitur tibi esse perfecta. Non solum enim arroganter loquitur; verum etiam quæ ei obijci poterant, anticipando removet, neque enim se de mendacio defendere posset. « Deus potentes non » abjicit, cum et ipse sit potens, sed non salvat impios, et iudicium pauperibus tribuit. » Cum, inquit, Deus potens sit, non propter potentiam, sed propter impietatem potentes, abjicit; salvat enim potentes, sed non salvat impios. Et iudicium pauperibus tribuit, ut illi juste eos damnent, a quibus injuste iudicati sunt. « Non auferet a justo » oculos ejus, et reges in solido collocat in perpetuum, et illi eriguntur. Et si fuerint in catenis, et » vinciantur funibus paupertatis. Judicabit eis opera » eorum, et scelera eorum, quia violenti fuerint. » Impios, inquis, non salvabit Deus; e contra a justo

uferet oculos misericordiæ suæ, nunquam ejus A scitur, quem semper respicit. Reges autem in collocat in perpetuum, quia Ecclesiæ principiepis-
episcopis videlicet et sacerdotibus æternas seræparavit. Et illic eriguntur; qui enim hic hatur, ibi eriguntur et exaltantur. Et his quidem us, quando carcere, et paupertate, aliisque iis in hoc sæculo affliguntur, occulta inspira-
Deus indicat; et ad memoriam reducit opera zera, quæ aliquando fecerunt, ut dum eorum dantur, patientius tormenta sustineant, quibus eccata solvi non dubitant. Hoc est enim, quod ius dixerat: « Respiciet homo, et dicet: Peci, et vere deliqui, et ut eram dignus, non re-
i.

levelabit quoque aurem eorum, ut corripiat, et B uetur, ut convertantur ab iniquitate; si audiet, et observaverint, complebunt dies suos in io, et annos suos in gloria; si autem non aurint transibunt per gladium, et consumerunt stultitia. » Deus, inquit, occulta inspiratione
ous suis peccata eorum indicat, et ad memo-
reducit. Aurem quoque mentis eorum revelat erit. Quare hoc? « Ut eos corripiat; » eisque
, et invisibiliter loquitur, admonens eos ut ab itate convertantur. Quod si fecerint, comple-
dies suos in bono, id est hanc præsentem vitam acta conversatione. « Et annos suos in gloria; »
iam post hæc in æterna gloria cum Domino . « Si autem non audierint, transibunt per gla-
» æternæ ultionis. Et consumerunt in stultitia; de stultitia sua nihil, nisi mortem et consum-
em invenient.

Simulatores, et callidi provocant iram Dei, que clamabunt, cum vincti fuerint. Morietur in pestate anima eorum, et vita eorum inter efinatos. » Merito enim in se iram Dei provocant, mulatione et caliditate omnia faciunt; sive ut decipiant, sive ut honorem et vanam gloriam
cquirant. Et hi quidem non clamabunt, cum vin-
rint, cum nec in ipsa morte penitentiam agent. us enim est, qui in sua potestate non est. Ideo-
anima eorum morietur in tempestate, id est in latione et angustia, omnium tormentorum
line super se irruente. Et vita eorum inter ef-
natos erit, id est inter otiosos, et molles, et iæ et voluptatibus deditos.

Arripit pauperem de angustia sua, et revelabit tribulatione aurem ejus. » Pauper enim est, qui jusmodi divitiis spem non habet. Unde David dives esset, egenum tamen et pauperem se volujus autem aurem in tribulatione Dominus re-
et aperit, quoniam tribulationis bonum eum igere facit; ut jam non doleat de tribulatio-
ui per multas tribulationes scit se intrare in
i cælorum.

igitur salvabit te de ore angusto latissime, et non pte
nente fundamentum subter se: requies autem
nsæ tuæ erit plena pinguedine. Causa tua, quasi

» impii judicata est, causam judiciumque recipies. »

De hoc enim Psalmista dicit: « Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os (Psal. Lxviii, 16). » Est igitur hæc inferni descriptio, cujus os et angustum, et latissimum est: angustum quidem, quia quos recipit strictissime tenet, neque inde exire permittit: latissimum autem, quia multos, et cum magna frequentia glutit. Infernus autem non habet fundamentum, quia ejus vorago vastissima impleri non potest. Requies autem mensæ tuæ impletur pinguedine, quando post hujus vitæ labores, et requies, et mensa, et æterni cibi refectio sanctis a Domino præparatur. Unde in Evangelio dicitur:

» Quia præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis (Luc. xviii, 38). » Quod autem ait: « Causa tua quasi impii judicata est; » ideo dicit, quia quasi impius severissime affligebatur. Sed causam, iudiciumque suscipiet, quoniam pro tali causa, atque iudicio, ipse quoque causidicus, et iudex constituetur, sive quia magnis honoribus et muneribus pro hoc remunerabitur. « Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas, nec »
» multitudo locorum inclinet te. » Non ira superatus aliquando beatus Job aliquem oppressit; quamvis rectitudine disciplinæ suos subjectos castigaverit; unde superius ait: « Si non dixerunt viri tabernaculi, quis det de carnibus ejus, ut saturemur? »
» Nec multitudo locorum inclinet te ad iniquitatem.

Sæpe enim divites et potentes, quia multa loca possident, a justitiæ sublimitate oculos avertunt, et iniquiores fiunt. « Depone magnitudinem tuam abs-
» que tribulatione, et omnes robustos fortitudine, » ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis. »
» Suam enim magnitudinem deponunt, quicunque se ex toto corde Deo humiliant, neque in suæ justitiæ magnitudine confidunt. Hoc autem alii sponte, et absque tribulatione faciunt, alii vero nisi multis tribulationibus afflicti facere nolunt. Depone etiam robustos fortitudine, id est cunctis impiis et superbis, qui tecum conversantur, male agendi licentiam et fortitudinem adime. « Ne protrahas noctem. »
» Noctem protrahere, est exaltare iniquos, et vitiorum tenebris obvolutos; tales enim non protrahendi, sed retrahendi sunt. Quare? Ut ascendant populi pro eis. Tunc enim bonorum populi, et multitudines crescunt, quando iniqui et superbi vires amittunt. Sequitur:

« Cave ne declines ad iniquitatem: hanc enim »
» cœpisti sequi, post miseriam. » Iniquitatem enim Eliu esse putabat, quod beatus Job plus quam meruisset, se affligi dicebat. Hæc autem verba quanta arrogancia plena sint, quis non videt? « Ecce Deus »
» excelsus in fortitudine sua, et nullus est similis in »
» legislatoribus. Quis poterit serutari ejus? Aut »
» quis poterit ei dicere, operatus es iniquitatem. »
» Memento, quod ignoras opus ejus, de quo cecinerunt viri. » Hæc manifesta de Christo prophetia est. Quod, autem Eliu prophetiæ spiritu loquatur,

mirum valde est. « Spiritus tamen ubi vult, spirat A » (Joan. III, 8). » Caiphas quoque prophetavit. Insuper et asina locuta est. Denique et Sibylla (371) Dei vatem se esse dixit : « Ecce, inquit, veniet Deus » excelsus in fortitudine divinitatis suæ ; qui humi- » lis valde apparebit in infirmitate humanitatis suæ. » Et nullus ei similis in legislatoribus. Quis enim » similis Deo inter filios Dei? » Legis namque la- tores, non solum Moyses, sed et cæteri prophætæ fuerunt. Sed et quis dicere poterit, operatus es ini- quitatem? Cujus operationes, et vias nemo scrutari potest. Hoc enim et ipse dicebat : « Quis ex vobis arguet me de peccato? » (Joan. III, 46.) De hoc autem cecinerunt viri, quia SS. prophætæ ejus ad- ventum et incarnationem, ejus mortem et resurre- ctionem, et cætera omnia de eo prædixerunt. Hujus B autem opus ignorare, est a justitia et æquitate recedere. « Omnes homines vident eum, et unusquisque » procul intuetur eum. » Omnes enim homines vi- dent eum, secundum quod scriptum est : « Videbit omnis caro salutare Dei (Isa. LI, 10). » Et unus- quisque procul intuetur eum, quoniam et si hominem videant, Deum tamen non videre, sed quodammodo quasi de longe intelligere possunt. « Ecce Deus ma- » gnus vincens scientiam nostram, numerus anno- » rum ejus inæstimabilis. » Vincit enim Deus scientiam nostram, quia, sicut est, scire non possumus; sive quia ejus scientiæ nulla scientia comparatur. Et quamvis inter homines juvenis appareat, numerus tamen annorum ejus est inæstimabilis. C Unde ipse quoque ait : « Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum (Joan. VIII, 58). »

« Qui aufert stillas pluviae, et effudit imbres adin- » star gurgitum, qui de nubibus pluunt, quæ præ- » fœxunt cuncta desuper. » Quid enim per stillas pluviae, nisi prædicatores Veteris Testamenti, qui Ecclesiæ doctoribus comparati, quædam pluviae guttæ esse videntur? Hos autem Christus suo adventu abstulit et cessare fecit, et per se suosque discipulos adinstar gurgitum, qui de nubibus pluunt, sacri elo- quii fluentia effundit. Hæc vero nubes cuncta desuper prætexunt, quia sanctarum Scripturarum volumina, ex quibus hæc pluviae manant, fidelium corda irrigant et obumbrant. « Si voluerint extendere nubes, quasi » tentorium suum : et fulgurare lumine suo desu- » per, cardines quoque maris operiet. » Si, inquit, nubes, id est evangelicam doctrinam, vel sanctos apostolos extendere voluerit, dicens : « Ite in uni- » versum mundum, prædicate Evangelium omni » creaturæ (Marc. XVI, 15). » Sicut enim in principio tentorium suum, id est cælum extendit, et si de- super lumine suo, id est miraculorum illustratione fulgurare voluerit, cardines quoque maris operiet : id est, omnes mundi terminos ad fidem convertet. Sicut enim cæli tentorium, ita et apostolorum doctrina, omnes mundi terminos in se continet et concludit. « Per hæc enim judicat populos, et

» dat escas multis mortalibus. » Quid est per hæc? Id est per apostolos et doctrinam evangelicam ; per hæc enim, quasi per legem et judices, judicantur omnes populi ; per hæc etiam, quasi per cibum ci- bique mysterium, nutrit Deus multos mortales. « Immanibus abscondit lucem, et præcipit ei, ut » iterum veniat. » Hoc est, quod sibi dicitur : « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gra- tiam (Jac. IV, 6). » Quod enim nunc immanes, et superbi lucem, et veritatem non vident, si se humiliaverint, protinus ad eos lux mundi Deus, et veritas revertetur. « Annuntiat de ea amico suo quod pos- » sessio ejus sit, et ad eam possit ascendere. » — « Vos amici mei estis, dicit Dominus, si feceritis quæ ego præcipio vobis (Joan. XV, 14). » His autem annun- tiavit Christus, id est, intelligere fecit quod hæc lux eorum possessio sit, secundum illud : « Dominus pars hæreditatis meæ (Psal. XV, 5). » Si enim san- ctorum hæreditas Christus est, ergo et possessio. Sed quis unquam ad hanc possessionem se ascendere posse speraret, nisi diceretur. « Et ad eam possit ascendere. » Hanc enim spem ipse Deus confir- mans, ait : « Pater, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum (Joan. XVII, 24). »

CAPUT XXXVII.

« Super hoc expavit cor meum, et emotum est » de loco suo. » Super hoc, inquit, quod Deus ex- celsus in fortitudine sua carnem sumere, et non tan- tum homo, sed hominum possessio dignatus est fieri, expavit cor meum, et præ nimia admiratione emo- tum est de loco suo. Cor enim de loco suo quodam- modo movetur, quando in mentis excessu homo ele- vatur. Inde Habacuc propheta : « Domine, inquit, audivi auditum tuum, et timui, consideravi opera tua, et expavi (Habac. III, 2). » Sequitur : « Audiet » auditionem in terrore, vocis ejus, et sonum de ore » illius procedentem. » Audiet, inquit, homo audi- tionem vocis ejus, et sonum procedentem de ore illius. Sed quomodo audiet? « In terrore. » Hæc igitur vox, quæ in terrore audietur, illa est qua Dominus peccatoribus dicit : « Ite, maledicti, in ignem æter- num (Matth. XXV, 41). »

« Subter omnes cælos ipse considerat, et lumen » illius super terminos terræ. » — « In altis enim habitat, dicit Psalmista, et humilia respicit in cælo et in terra (Psal. CXII, 6). » Quia igitur ubique est, et omnia videt, nemo se ab ejus judicio abscondere poterit. « Post eum rugiet sonitus, tonabit voce for- » titudinis suæ, et non investigabitur, cum audita » fuerit vox ejus. » Postquam, inquit, damnationis sententiam Dominus dederit, et fortitudinis voce intonuerit, sonitus eorum, qui post eum erunt, id est damnatorum omnium, quos in pœnis relinquet, præ dolore et tristitia rugiet. Dei tamen sententiam nemini tunc investigare licebit, quia non respon- dendi locus erit; sed mox audita sententia trahentur ad tormenta. « Tonabit Deus in voce sua mirabiliter,

» qui facit magna et inscrutabilia. » Quomodo enim non mirabiliter et terribiliter tunc voce sua, quasi iratus tonabit super impios, qui olim benevolus et pacatus terruit pios? Scriptum est enim, dixisse filios Israel : « Non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur (Exod. xx, 19) » Magna autem et inscrutabilia sunt judicia Dei, secundum quod Apostolus ait : « O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! » (Rom. xi, 33.)

« Qui præcipit nivi, ut descendat super terram, et hiemis pluviis, et imbri fortitudinis suæ. » Prius, inquit, quam judicare Dominus veniat, super omnem terram prædicatores mittet; per nivem enim sanctos prædicatores intelligimus, vita, et moribus, et sancta conversatione candidatos. Talem nivem fieri optabat, qui dicebat : « Lavabis me, et super nivem dealabor (Psal. L, 9). » Per hiemis autem pluvias et imbres fortitudinis, doctrina evangelica figuratur. Hæc enim hiemis pluvia fit quando libidinis æstum, et furoris, et odii ignem exstinguit, quoniam hiemales pluvie frigidiores sunt. Fit autem doctrina evangelica imber quoque fortitudinis, quando peccatoribus futuri judicii tormenta minatur. « Qui in manu » hominum signat, ut noverint singuli opera sua. » Quinque enim sunt corporis sensus, quibus bona et mala operamur, qui etiam in quinque talentis in Evangelio figurantur. Totidem autem, et sunt digiti manus, quos cum videmus, sensuum nostrorum recordari debemus; ut vel sic quid egerimus intelligamus, et si quid in aliquo deliquimus, pœnitentiam agamus. « Ingredietur bestia latibulum suum, et in » antro suo morabitur. » Hæc bestia diabolus est cujus antrum et latibulum sunt omnes iniqui, quoniam in eis latet, et inhabitat. « Ab interioribus egreditur tempestas, et ab Arcturo frigus. » Sicut enim per Arcturum, aquilonem, ita per interiora austrum intelligimus. Unde et supra dicitur : » Qui » facit Arcturum, et Oriona, et Hyades, et interiora » austri. » Quia igitur Judæi austro, Romani autem aquiloni propinquiore sunt, per illos quidem auster, per istos vero aquilo ponitur. Ab austro ergo tempestas egreditur, quia prima persecutio contra Ecclesiam in Judæa surrexit. Ab aquilone vero egreditur frigus, quia Romanorum vel gladiis, vel jussionibus SS. martyres ubique interfecti sunt. Et vide quam eleganter mortem per frigus significavit. Hoc autem sine voluntate Dei fieri ex eo ostenditur, quod subditur : « Flante Deo concrescit gelu, et rursum latissime funduntur aquæ. » Gelu enim tunc crescebat, quando sanctis martyribus ubique morientibus, mors in Ecclesia temporaliter regnabat. Unde Apostolus ait : « Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis (II Cor. iv, 12). » Rursum autem latissime fundebantur aquæ, quoniam pace cœlitus data, sancti prædicatores multiplicati, et confortati doctrinæ pluviam ubique gentium fundere cœperunt.

« Frumentum desiderat nubes, et nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant per circuitum, quocun-

A » que voluntas gubernantis deduxerit, ad omne » quod præceperit illis super faciem omnis terræ, » sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocun- » que loco misericordiæ suæ eas jusserit inveniri. » Hoc est enim, quod discipulis suis Dominus ait : « Levate capita vestra, et videte regiones, quæ albæ sunt jam ad messem (Joan. iv, 35). » Jam Christi frumentum, jam messem Dei, nubes Evangelii, Ecclesiæque doctores et videre et audire desiderat. Et nubes spargunt lumen suum, quia non solum doctrina, sed et miraculis refulgent. Quæ lustrant per circuitum, quia in omnem terram exiit sonus eorum. Verumtamen non alibi vadunt, nisi quo sui gubernatoris voluntas eas duxerit, neque aliud agunt, nisi quod illis præceperit. Sive in una tribu filiorum Israel eos esse voluerit; sive ut prius aliquanto tempore morati sunt in Jerusalem, et in tribu Juda; sive in terra sua, id est in tota terra Judæorum; sive in quocunque loco cui misereri voluerit, eas jusserit inveniri, id est ubique terrarum. « Ausculta hæc igitur Job, sta, et considera miracula Dei. » Quare stare præcipit qui nusquam ire poterat, nisi quia ad sui comparationem, quasi in imis jacere considerabat? Unde et subditur : « Nunquid scis, quando præceperit Deus » pluviis, ut ostenderent lucem nubium ejus? » Ac si dicat : Nunquid tibi, sicut mihi revelatum est, quando secundum Dei præceptum, et dispositionem prophetarum lux, atque virtus eorum in verbis, et doctrina manifestabitur? Tunc enim lucem nubium, id est prophetarum claritatem eorum pluvie, id est eorum prophetiæ, et libri ostendere cœperunt, quando spiritualiter intelligi potuerunt. Quotidie enim Judæi Isaiæ pluvias bibunt, nec tamen in eis intelligunt, quantum claritatem, videndo futura in mentis oculis Isaias habuerit. Nobis autem prophetarum pluvie eorum lucem et scientiam ostendunt, quia dum eas bibimus, quid viderint, intelligimus. « Nunquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias? » Has prophetarum magnas semitas, et perfectas scientias illas puto, quibus usque ad Christi incarnationem, passionem, resurrectionem, et ascensionem prophetando venerunt. Hoc autem de apostolis apertissime intelligi potest.

D « Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro? » Uniuscujusque vestimentum ejus caro est, auster vero ventus calidus est. Hoc in loco Spiritum sanctum significat, qui apostolis in igne apparuit. Calescunt igitur vestimenta, cum terra austro perflatur; quia quando homo sancti Spiritus afflatione tangitur, ipsa ejus caro compunctionis et amoris ignem in se quodammodo sentit; et tale est, ac si diceret: Si te sancti Spiritus ignis, et afflatio tetigisset, nequaquam contra Deum te tua superbia erexisset : « Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære sunt? » Ostende nobis, quid dicamus illi : nos quippe involvimur tenebris. » Hoc autem irridendo dicit, ac si dicat : Tu qui cum Deo contendis, fortasse simi-

lis ejus es, et cum eo fabricatus es cœlos; doce igitur nos, quid illi dicamus, et quomodo ei respondeamus. Tu enim solus sapiens es; nos quippe involvimur tenebris et ignorantia. Possumus autem per cœlos, angelos et sanctos intelligere, qui quoniam in Dei amore, et in fide fortes sunt, ærei, solidique dicuntur. « Quis narrabit ei quæ loquor? » Etiam si locutus fuerit homo, devorabitur. » Quis inquit, narrabit ei, quæ loquor, ut hac saltem mea locutione se defendat, qui quamvis ad majorum comparisonem loqui nesciam, tibi tamen me respondere posse non disſido? Sed quid de me, vel de te dico? Etiam si locutus fuerit homo, ejus scientia devorabitur, et quasi jam sepultus, quid ei respondeat, non habebit. Quid est enim homo? Nunquid et isti homines noverant? Homo enim hic pro sapientia ponitur. Hoc enim inter sapientes et cæteros homines, quod inter hominem et cætera animalia. Tales autem homines non in Veteri, sed in Novo Testamento abundant. Unde et subditur: « At nunc non vident lucem: subito aer cogetur nubes, et ventus transiens fugabit eas. » Nunc, inquit, homines ignorantia tenebris involuti, lucem et veritatem discernere non possunt. Nunc, inquam, aliter enim postea fiet. Sicut enim aer subito cogitur in nubes, quibus caligine et obscuritate cuncta obumbrantur; sed mox vento transeunte, nubibusque fugatis ad pristinam claritatem omnia redeunt; ita illi, qui post nos futuri sunt de ignorantia tenebris liberati, clare et manifeste veritatem conspicient. « Ab aquilone aurum venit, et ad Deum formidolosa laudatio. » Per aquilonem eos intelligimus, in quibus diabolus sedebat et habitabat; sicut ipse ait: « Sedebo in monte Testamenti, in lateribus aquilonis, et ero similis altissimo (Isa. xiv, 13). » Aurum autem justorum animæ sunt, baptismo pœnitentiæ, et martyrii igne purgatæ. Venit autem ad Deum et formidolosa laudatio, quoniam isti de quibus nunc diximus, considerantes peccata sua, considerantes etiam quod scriptum est: « Quia non est (372) pretiosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9), » non sine timore et formidine Deum laudant. Sequitur:

« Digne eum invenire non possumus, magnus fortitudine, et judicio, et justitia, et enarrari non potest. » In his, inquit, quæ fecit, Dei magnitudinem cognoscere secundum aliquid possumus (373). Nam neque ejus fortitudinis magnitudo, neque ejus judicium, neque ejus justitia enarrari possibile est. Quis enim intelligat qua fortitudine cœlum et terram fecerit? Quis ejus judicia narrabit? de quibus Psalmista ait: « Judicia tua abyssus multa (Psal. xxxv, 7). » Quis hanc justitiam investigabit, cur Jacob dilexerit, Esau autem odio habuerit? Sufficiat igitur nobis credere et timere quod intelligere non datur.

(372) Vulgata legit *speciosa*.

(573) Idem ab Apostolo docemur: *Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: semperpiterna quoque ejus virtus et divinitas*. Rom. i, 20

(374) « Quod quidem potest ad litteram intelligi, ut

A Unde et subjicitur: « Ideo timebunt eum viri, et non audebunt eum contemplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes. » Viri enim, et sapientes eum timebunt; quia « initium sapientiæ timor Domini (Eccl. i, 27). » Qui vero non sunt sapientes, et se sapientes esse putant, ut arrogantes Judæi, philosophi, et hæretici, eum contemplari non audebunt; quando dicetur eis: « Tollantur impii, ne videant gloriam Dei (Isa. xxvi, 10). » Miseri igitur sapientes, quia ipsam sapientiam intueri non audebunt.

CAPUT XXXVIII.

« Respondens autem Dominus Job de turbine dixit (374). » Quia enim flagellis turbatus Job affligebatur, de turbine ei Dominus respondisse narratur: « Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis? Accinge sicut vir lumbos tuos, » interrogabo te, et responde mihi. » Quamvis enim bene sententias dixerit, imperitis tamen sermonibus eas involvit, quoniam arroganter locutus fuit. Quoniam autem nescire Dei, reprobare est, illum se profecto reprobare ostendit, de quo ipse, quia omnia novit, interrogat quis sit. Accinge, inquit, sicut vir lumbos tuos, accinge tibi gladium spiritus, quod est verbum Dei, præpara te ad respondendum, major tibi pugna paratur; ego te interrogabo, jam non homini, sed Deo es responsurus.

« Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ? » Indica mihi, si habes intelligentiam Quis posuit mensuras ejus, si nosti? Vel quis tetendit super eam lineam? Super quo bases ejus solidatæ sunt? » Aut quis dimisit lapidem angularem ejus? » Hæc enim et ad litteram mira et stupenda sunt. Spiritualiter autem de Ecclesia intelligenda sunt; Ecclesiæ namque fundamenta, prophetæ et apostoli sunt; unde et Apostolus: « Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum (Ephes. ii, 20). » Hæc autem fundamenta Deus ante tempora posuit; quia quando, vel quomodo ponenda erant, tempora disposuit. Ecclesiæ vero mensuras tunc posuit Christus, quando præcepit discipulis suis, dicens: « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi, 19). » Eamdem igitur mensuram habet Ecclesia, quam habet mundus. Lineam vero super eam tetendit; sive quia per episcopatus eam divisit, sive quia ad rectitudinis formam, eam correxit. Ubi enim linea ponitur, tortitudo se celare non potest. Bases autem illius, quas modo fundamentum vocavit, super quo, nisi super Christo solidatæ sunt? Ipse enim non solum fundamentum, sed fundamentorum fundamentum est, secundum illud Apostoli: « Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, nisi id, quod positum est; id est Christus Jesus (I Cor. iii, 11). » Et ipse quidem est lapis an-

dicatur formatam esse vocem Dei miraculose in aere cum quadam aeris turbatione, sicut in monte Sinai factum legitur. Exod. xx, vel sicut ad Christum vox facta est, quando quidam dixerunt, tonitruum factum esse, ut legitur, » Joan. xx, D. Thom.

gularis, conjungens in unam fidem duos parietes; A alterum ex circumcissione, alterum ex præputio. De quo Psalmista: «Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli (Psal. cxvii, 21.)»

«Cum me laudarent simul astra matutina, et ju- » bilarent omnes filii Dei. » Astra enim matutina, vel angeli, qui in ipso mundi principio creati sunt, vel apostoli, qui in exordio nascentis Ecclesiæ primi claruerunt intelligi possunt. Omnes autem filii Dei, omnis angelorum fidelium multitudo significari potest. Isti autem omnes Deum laudant et ineffabiliter jubulant; nam priusquam flerent, in ipsa Dei dispositione, jam Deum laudabant, eique jubilabant. Ut enim de nobis sumamus exemplum, quando bonum aliquod facere disponimus, ipsa dispositio nostra nos nobis commendat. Quid igitur Job de sua justitia dicat, cum multos pares habeat, et antequam fieret, ut talis esset, non a se, sed a Deo dispositus est? «Quis conclusit ostiis mare, quando erumpet » bat quasi de vulva procedens? Cum ponerem nu- » bem vestimentum ejus, et caligine illud quasi » pannis infantiae obvolverem?» Quid enim per mare, nisi mundi hujus tyrannos et potentes? Hos non muro, sed ostiis sæpe Deus concludit, » quia contra sanctos sævire non possunt, nisi sæviendi portas ei Deus aperiat, et affligendi honos licentiam tribuat. Unde et Dominus discipulis ait: «Ecce Satanas expetivit vos, [ut cribraret sicut triticum (Luc. xii, 34).] » Hi autem quasi de vulva procedentes erumpunt, quando accepta potestate totis viribus contra sanctos insaniunt. Impetu enim, et non ratione de vulva exitur. Et hi quidem sic nube et caligine quasi pannis infantiae sunt involuti, quia errore et ignorantia excæcati, nihil nisi vana, inepta, et puerilia sapiunt; ideoque quasi infantiae pannis his constricti, nec ipsa sua membra in potestate habent. Hoc autem se Deus facere dicit, quoniam fieri permittit; sic enim de Pharaone ait: «Ego indurabo cor ejus (Exod. vii, 3).»

«Circumdedi illud terminis meis, et posui ve- » ctem, et ostia, et dixi: Huc usque venies, et non » procedes amplius, et hic confringes tumentes » fluctus tuos.» Suis enim terminis supradictum mare, id est tyrannos Deus circumdedit, quia et » sæviendi et vivendi eis terminum posuit, ad quem terminum postquam veniunt, quasi vecte opposito et ostiis clausis, jam ulterius progredi nequeunt. Ibi igitur tumentes fluctus suos confringunt; quoniam vel morte, vel conversione, vel potestatis amissione, vel alia qualibet occasione ab insania et iniquitate quiescunt.

«Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, » et ostendisti auroræ locum suum? Et tenuisti » concutiens extrema terræ, et excussisti impios ex » ea?» Subauditur, ut ego. Christus enim post ortum suum diluculo præcepit, et locum suum auroræ ostendit; quia postquam temporaliter de virgine natus est, Ecclesiam docuit, et ad quem locum venire, et in æternum debeat manere ostendit. Idem

enim per diluculum, et auroram intelligitur. Tenuit etiam extrema terræ, quia infirma mundi elegit Deus, concutiens vitiorum tineas ex ea, et non tantum hoc, sed etiam impios Judæos et hæreticos separans, et excutiens ab ea; de quibus subditur: «Restituetur ut lutum signaculum, et stabit sicut » vestimentum.» De hoc signaculo Apostolus dicit: «Et signum accepit circumcissionem, signaculum justitiæ fidei (Rom. iv, 11).» Per signaculum igitur eos qui signati sunt intelligamus. Hi autem restituantur, ut lutum, quia jam non cælo, sed terræ similitati, et ut lutum platearum deleti, a cunctis gentibus conculcantur. Stant [autem quasi vestimentum, quia prava intelligentia tumescentes Christi carni, et humanitati non appropinquant; appropinquarent enim si crederent. Illa enim vestimenta, quæ rigida stant, grossiora sunt, et quasi fugientia corpori aptari non possunt.

«Auferetur ab impiis lux sua, et brachium ex- » celsum confringetur.» Quia, inquit, Judæi quasi vestimentum rigidi et superbi Christo se conjungere nolunt, lux sua, lux mundi Deus, lux eis specialiter missa, auferetur ab eis. Et brachium excelsum confringetur; quia sicut prius unus persequeretur mille, et duo fugabant decem millia. «Nunquid ingressus » es profunda maris, et in novissimis abyssis deam- » bulasti? Nunquid apertæ tibi sunt portæ mortis, » et ostia tenebrosa vidisti? Nunquid considerasti » latitudinem terræ?» Subauditur, ut ego. Mare hoc in loco et abyssum, infernum vocat, quia et profundissimus et obscurus est. In hunc autem Christus descendit, quando eum expoliavit. Et quoniam, sicut scriptum est: «Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber (Psal. lxxxvii, 5),» in eo deambulasse se dicit. Et ibi quidem sunt portæ mortis, ibi sunt ostia tenebrosa, per quæ vel inferni pœnas, vel malignos spiritus intelligere possumus. Hæ autem portæ illi sunt apertæ, qui per eas securus et intrat et exit. Sed quia inde Salvator noster rediens, mundi principe devicto, discipulos suos in omnes terras prædicare misit, ideo subditur: «Nunquid [considerasti latitudinem terræ?] » Ipsum enim considerasse, convertere fuit. «Indica mihi, » si nosti omnia, in qua via habitat lux, et tene- » brarum quis sit locus: ut ducas unumquem que ad » terminos suos, et intelligas semitas domus ejus. » Sciebas tunc, quod nasciturus esses, aut numerum » dierum tuorum noveras?» Nisi enim sequeretur, ut ducas unumquemque ad terminos suos; fortasse lucis et tenebrarum locus sciri posset. Via enim lucis justitia est, et quæcumque nos ducunt ad Deum, et ad lucem. Locus autem tenebrarum non solum infernus, verum etiam omnium iniquorum animus intelligi potest. Sed quoniam et Judas periit, et Paulus salvus est, lucis nemo et tenebrarum terminum perfecte novit, nisi ille solus qui omnia novit. Quis enim Judam inter apostolos miracula facientem vidit, et non eum ad lucem venturum esse credidit? Quis Paulum sævientem, et sanctos occidentem co-

gnovit, et non ei tenebras. et infernum destinavit? Manifestum est igitur, quod nemo unumquemque ad terminum suum ducat, et ejus domus semitas nemo intelligat; si enim semitas sciret donum non ignoraret: domus autem aut infernus est, aut paradus. Sed quomodo terminum sciat, qui principium ignorat? In Dei namque dispositione uniuscujusque nativitas, dies, et anni, tota vita, et vitæ terminus disposita sunt. Quando autem ista disponebantur (si tamen quando vel dici, vel intelligi possit) nemo erat, neque nativitatem, neque dierum suorum numerum terminumque sciebat. Et hoc est, quod ait: « Sciebas tunc quod nasciturus esses? Et numerum » dierum tuorum noveras? Nunquid ingressus es » thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, » quæ præparavi in tempore hostis, in die pugnae et » belli? » Quia thesauros dicit, bonas nives, grandinesque significat. Quid enim per nives et grandines, nisi Ecclesiæ doctores? Qui quoniam mundi et candidi sunt, nix vocantur: quoniam vero in virtute et potentia prædicantes, et futuri judicii tormenta minantes, peccatores terrent, non immerito grando dicuntur. Hos autem præparavit Dominus in tempore hostis, et in die pugnae et belli; quoniam isti a Judæis, tyrannis, et hæreticis, et a malignis spiritibus semper Ecclesiam defendunt. « Per quam viam spargitur lux, dividitur æstus » super terram? » Ipse respondet: « Ego, inquit, » sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). » Per hanc autem spargitur lux, ut ipse ait: « Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (Joan. viii, 12). » Hæc igitur via lumen spargit, quia simul lux est et vita. Ab eo autem et æstus dividitur super terram; quoniam Salvator noster suæ fidei mensuram, et Spiritus sancti gratiam unicuique tribuit. Ipse enim ait: « Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos; cum assumptus fuero, mittam eum ad vos (Joan. xvi, 7). »

« Qui dedit vehementissimo imbri cursum, et » viam sonantis tonitruum; ut plueret super terram, » absque homine in deserto, ubi nullus mortalium » commoratur. Ut impleret inviam et desolatam, » et produceret herbas virentes. » Doctrinam enim evangelicam, vehementissimum imbrem et tonitruum dicit; quoniam subito et abundanter totum mundum irrigavit, et multorum vocem tonitruum insonuit. Huic autem doctrinæ cursum, et viam, et tantum efficaciam ipse; Dominus dedit, ut super terram et in deserto plueret, ubi non homines qui ratione uterentur, sed bestię et bruta animalia habitabant, quæ et ligna et lapides adorabant. Unde Apostolus ait quod ad bestias pugnaverit Ephesi. Ex his tamen bestiis, jam ad fidem conversis, invia et desolata, id est sancta Ecclesia, et peccatoribus collecta, plena est. Et in hac quidem Dominus quotidie producit, et abundare facit herbas virentes, id est doctrinam Novi Testamenti, quæ et nova est, semperque vivens et virens; de qua et subditur. « Quis est » pluvie pater, vel quis genuit stillas roris? » Quis enim alius est pluvie pater, nisi ille de quo dicitur: « Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum (Ezech. i, 1). » Ipse autem genuit, et stillas roris, id est mitem humilemque doctrinam, de qua Apostolus ait: « Lac vobis potum dedi, non escam (I Cor. iii, 2). » Doctrina enim evangelica, diverso respectu, grando, tempestas, vehementissimus imber, sonitus tonitruum, pluvia, stilla, gutta, et ros vocatur; vocatur etiam glacies et gelu. Unde et subditur: « De cujus utero » egressa est glacies, et gelu de cælo quis genuit? » Ipse enim qui genuit pluviam, genuit et gelu glaciem, quia ipse, qui dedit Novum, dedit et Vetus Testamentum. Vetus enim Testamentum, quia frigidum est (frigidum quidem, quia occidit) glacies et gelu vocatur; inde enim et mors frigida dicitur; sed audi Apostolum: « Littera occidit (II Cor. iii, 6); » itemque: « Quod si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus fuit in gloria, quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? » (Ibid., 7.) Quod vero ait: « Et gelu de cælo quis genuit? » Hoc est quod alibi dicitur: « Vos vidistis, quod de cælo locutus sim vobis (Exod. xx, 22). » — « In similitudinem lapidis aquæ durantur, et superficies » abyssi constringitur. » Aquæ enim sanctarum Scripturarum (quæ spiritualiter intellectæ facile sorbentur) Judæis non solum in glacies, sed etiam in lapides induratæ, nec radi, nec mundari possunt. Illis autem constringitur abyssi superficies, quibus ipsius Testamenti littera non aperitur. De hac enim abyssus dicitur: « Abyssus abyssum invocat (Psal. xli, 8). » Hujus autem superficies littera est.

« Nunquid conjungere valebis micantes stellas, » Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare? » Septem enim stellæ sunt, quæ Pleiades vocantur, valde sibi vicinæ, sed non penitus conjunctæ, per quas omnes mundi Ecclesias intelligimus. Hæ enim et fide conjunctæ et loco divisæ sunt; sed tunc plenius conjungentur, quando intra muros cælestis Jerusalem simul a Deo colligentur. Per Arcturum autem qui in ipsa cæli firmitate consistit, Ecclesiæ doctores, qui cæteris præsent, figurantur; hi enim prædicando mundum circumdant, et gyrant. Horum autem gyrum tunc Dominus dissipabit, quando eos ab hoc tanto labore quiescere faciet. « Nunquid » produces luciferum in tempore suo, et vesperum » super filios terræ consurgere facis? » Subauditur, ut ego. Ut enim per luciferum, Christum, ita per vesperum significat Antichristum, quoniam ille diem, et claritatem, iste vero tenebras, et noctem affert. Produxit igitur luciferum in tempore suo, quia: « Quando venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum (Gal. iv, 4). » Faciet autem consurgere vesperum super filios terræ, quia terrenis, et peccatoribus Antichristum dominari permittet. « Nunquid » quid nosti ordinem cæli, et pones rationem ejus » in terra? » Hoc est enim, quod semper oramus: » Fiat voluntas tua sicut in cælo, et in terra (Matth.

vi, 40). » Christus enim cœli ordinem, rationem. et concordiam in terra posuit, quia ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, ad illius enim ordinis exemplar regitur Ecclesia. « Nunquid elevabis in » nebula vocem tuam, impetus aquarum operiet te? » Christus enim vocem suam in nebula levabat, quia plerumque obscure, et in parabolis loquebatur. Impetus autem aquarum eum operiebat, quoniam affluentia Spiritus sancti, et omnis scientiæ plenitudo in ejus locutione abundabat: secundum illud: « Dif- » fusa est gratia in labiis tuis. Nunquid » mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi: » Adsumus? » Quid enim per fulgura, nisi apostolos miraculis coruscantes, et sententiarum ictibus, et fulgure vitia, et malignos spiritus ubique fugantes? Hos autem ad prædicandum Dominus misit. Qui semper ad eum revertebantur, quoniam in ejus nomine cuncta operabantur, et quia semper ad obediendum parati erant, semper ei, adsumus, responderunt. Qui enim obedire non vult, quamvis sæpe vocatus, vix aliquando respondet.

« Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? » Vel quis dedit gallo intelligentiam? Quis enarrabit » cœlorum rationem, et concentum cœli quis dormire » faciet? Quando fundebatur pulvis in terram, et » glebæ compingebantur. » Solus enim Deus et homini sapientiam, et gallo intelligentiam dedit: de hoc enim gallo scriptum est: « Gallus succinctus renibus, non est rex qui resistat ei (Prov. xix, 32). » Per hunc doctores intelligimus, quorum voce cæteri excitantur. Quantus gallus ille erat, qui dicebat: « Vigilate, justi, et nolite peccare (I Cor. xv, 34). » Narravit quoque Dominus cœlorum rationem, quia ad sanctorum exemplum cæteros informavit. Quoties enim in Evangelio invenitur: simile est regnum cœlorum illi, et illi. Ipse autem concentum cœli quandoque dormire facit, quis sanctorum prædicationem aliquando cessare et quiescere jubebit. Sed quando fiet hoc? Vis audire quando? Quando fundebatur pulvis super terram. Quid est enim, quod hic de futuro interrogatur et de præterito respondetur, nisi quia Deo et præterita et futura præsentia sunt? In sæculi namque consumnatione pulvis in terram fundetur, quoniam corpora in pulverem redacta, quasi a principio, solidabuntur. Et tunc glebæ compingentur, quia cœnosa illa terra simul collecta, et adunata resurget.

« Nunquid capies lænæ prædam, aut animam » catulorum ejus implebis, quando cubant in antris, » et in specubus insidiantur? » Læna propter fortitudinem Ecclesia dicitur; scriptum est enim: « Quia justus ut leo confidit (Prov. xxviii, 4). » Hujus maritus est leo ille magnus de tribu Juda, qui sæpe quidem lænæ prædam capit, quoniam et si prædicatores verbi Dei retia tendant, ipse tamen interius corda convertit. Unde ipse ait: « Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 6). » Et Apostolus: « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (I Cor. iii, 7). »

▲ Ipse quoque ejus catulorum animam implet, quia episcoporum et sacerdotum desideria complet, dum Ecclesiam suam multiplicat et exaltat. Et isti quidem cubant in antris, et in specubus insidiantur; quoniam ut seductores et veraces multis modis ad fidem infideles trahere conantur. Quid enim eorum blandimenta et persuasio, nisi specus et antra quædam sunt? « Quis præparat corvo escam suam, » quando pulli ejus ad Deum clamant vagantes, eo » quod non habeant cibos? » Quam modo lænam dixit, nunc corvum appellat. Hæc enim in Canticis canticorum corvum se intelligens, ait: « Nigra sum, sed formosa (Cant. i, 5). » Unde Apostolus: « Fulistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v, 10). » Huic autem et spiritualem, et corporalem escam Dominus præparat, quando pulli ejus clamantes dicunt: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (Matth. vi, 11). » Vagantur autem isti pulii propter cibum, quoniam ut spiritualibus deliciis animam satient, et Novi et Veteris Testamenti, et apostolorum et prophetarum mensas laboriose scrutantur.

CAPUT XXXIX.

« Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris, » vel parturientes cervas observasti? Dinumerasti » menses conceptus earum, et scisti tempus partus » earum? Incurvantur ad fetum, et pariunt, et rugitus emittunt. » Hoc est quod in Evangelio Dominus ait: « Mulier cum parit, tristitia habet, quia venit hora ejus; cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium (Joan. xvi, 21). » Ibices enim, parva quædam animalia sunt quæ in petris pariunt, quæ etiam de excelsis rupibus cadentes, se in suis cornibus sine læsione suscipiunt. Per has autem apostolos intelligimus, qui per aquam et spiritum in petris, id est in Ecclesiis generantes filios, et in fide cornibus, et fertitudine se suscipientes, nullius adversitatis causam timebant. « Sancti enim per fidem, ait Apostolus, vice-runt regna (Hebr. xi, 35). » Et Psalmista: « Exaltabuntur, inquit, cornua justi (Psal. lxxiv, 11). » Cervæ autem parturientes, omnes mundi hujus Ecclesiæ sunt. In multis enim cervarum naturam imitatur Ecclesia. Nam et agilis est, et serpentes necat, et incurvata parit, et pariens rugitus emittit. Incurvatus enim Apostolus pariebat, cum diceret: « Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem (I Cor. ix, 16); » multum enim in partu se curvaverat, qui ut omnes Deo pareret, omnibus se per omnia humiliaverat. Non autem sine rugitu Ecclesia parit; quia sine prædicationis et orationis voce filios non generat. Quæ quidem, quoniam et quotidie parit, et usque ad sæculi consummationem parere non cessabit, illius conceptionis et parturitionis menses nemo valet dinumerare.

« Quis dimisit onagram liberum, et vincula ejus » qui solvit? Cui dedit in solitudine domum, et tabernaculum ejus in terra salsuginis, contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit,

» circumpicit montes pascuæ suæ, et virentia quo-
 » que perquirit. » Hoc de perfectioribus intelligitur;
 290 qui ut liberius, et familiarius Deo servant,
 omnem mundi gloriam contemnentes, hominum
 conversationem fugiunt, et ad remotiora et solita-
 ria loca se conferunt. Paulus, et Antonius, et Hilario
 sint in exemplum. Isti enim, ut onogari, omni mun-
 dana servitute liberi, et cunctarum sollicitudinum
 vinculis absoluti, domos sibi et tabernacula in soli-
 tudine et in terra salsuginis elegerunt qui quoniam
 de solitudine non recedebant, non immerito onagri
 dicuntur. Contemnebant enim multitudinem civita-
 tis, quia nec honores, nec dignitates appetebant.
 Noster autem quotidianus exactor venter est, cui
 lege naturæ quotidie cibi potusque debitum solvere
 oportet. Circumspiciebant autem montes pascuæ
 suæ, magisque in spiritalibus cibis, quam in car-
 nalibus delectabantur, quos de sacris voluminibus
 et apostolorum, et prophetarum exemplis suscipie-
 bant. Et virentia quæque perquirebant, quia non
 cibum, qui perit, sed qui permanet, appetebant.

« Nunquid volet rhinoceros servire tibi, et mora-
 » bitur ad præsepe tuum? » Rhinoceros enim, qui et
 unicornis dicitur, ferocissimum animal est, per
 quem hujus sæculi potentes intelligimus. Dicatur
 ergo. Nunquid hujus sæculi potentes, reges, impe-
 ratores et principes, qui mihi serviunt, servient
 tibi? Et morabuntur ad præsepe tuum, sicut moran-
 tur ad meum; quos nunc fidei doctrinam, et evan-
 gelicam prædicationem audire delectat? Humiliare
 igitur mihi, qui tam potentes homines mihi se humi-
 liare cognoscis. « Nunquid alligabis rhinocerotem
 » ad arandum loro tuo? » Sicut ego? Ligavit enim
 Deus potentes ad arandum, quoniam et ipsi pec-
 care metuentes in Dei agro desudant et laborant.
 Huic enim aratro ligatus non est, qui neque bonum
 agit, neque peccare timet. Sic enim Constantinus
 imperator et Justinianus arabant, quando in Eccle-
 siæ defensionem leges constituiebant. « Aut confrin-
 » get glebas vallium post te? Sicut confringit post
 » me. » Glebæ enim vallium, quæ semen in planum
 cadere et crescere prohibent, iniqui homines sunt,
 qui evangelicæ prædicationi contradicunt. Hos au-
 tem imperatores et principes frangebant, quia
 isti eorum terrore verbi semen impedire metue-
 bant. « Nunquid fiduciam habes in magna fortitu-
 » dine ejus, et dereliques ei labores tuos? » Dei
 namque labor Ecclesia est, quam ipse non solum
 prædicando, sed moriendo acquisivit. Hanc autem
 hujus sæculi potentibus Dominus fiducialiter dereli-
 quit, quoniam eorum terrore, nec aliam fidem in
 ea alii prædicare audent, nec ipsa etiamsi prædica-
 retur, palam suscipere auderet. « Nunquid credes
 » ei, quoniam reddat sementem tibi, et arcam tuam
 » congreget? » Sementem enim potentes reddunt ei;
 postquam verbi semen audiunt et intelligunt, justiti-
 æ, pietatis et misericordiæ opera faciunt, alioquin
 semen in eis perit. Arcam autem, id est Ecclesiam
 congregant, quando suis edictis eam protegunt

A atque defendunt. Hæc nunc de beato apostolo Paulo
 interpretemur, de quo et specialiter dicta esse
 videntur. Ipse enim, ut fortissimus unicornis, æccle-
 siam persequens, ab omnibus timebatur; sed mox
 conversus, et Christi servus, et in ævangelii præ-
 sepio commoratus, et pastus, et fidei catena ligatus
 in agro Dei arare et triturare cœpit. Unde ipse ait:
 « Non alligabis os bovi trituranti (I Cor. ix, 9). »
 Mox igitur glebas vallium fregit, quia Scribas et
 Pharisæos ad fidem convertit. In cujus magna
 fortitudine Deus fiduciam habens, sanctam æccle-
 siam ei commisit et commendavit. Ipse vero et
 sementem multiplicatam reddidit, et Dei arcam
 fidelissime congregavit.

B « Penna struthionum similis est pennis herodii
 » et accipitris, quæ dereliquit in terra ova sua;
 » tu forsitan in pulvere calefacies ea. » Sicut enim
 per rhinocerotem viros catholicos et sanctos ita
 per struthionem hypocritam designat, qui quamvis
 in pennarum specie herodio et accipitri similis sit,
 differt tamen, quoniam volare et alis suis se ad
 superos levare non potest. Sic igitur et hypocrita,
 simulatione quidem sanctus et justus apparebit,
 virtutum tamen alis ad cœlestia non levatur. Dere-
 linquit struthio in terra ova sua, quoniam hypo-
 crita eos, quos Domino genuit, a terrena et car-
 nali conversatione liberare non curat: vult enim
 non esse, et apparere bonus. Hos autem in pulvere
 Deus calefaciens, paulatim ad sui amorem convertit.
 C Cum enim aliquis adhuc in fide infirmus, inter pec-
 catores, cum quibus, quasi in pulvere conver-
 satur, sancti Spiritus igne calefactus, totum se
 subito ad Deum convertit, tunc quidem struthionis
 ova in pulvere calefiunt. « Obliviscetur, quos pes
 » conculcet ea, aut bestię agri conterant. » Pes
 enim ova conculcat et bestia conterit, quia hypo-
 critarum proles dum in in pulvere jacet, et soli cor-
 pori servit, a diabolo conculcatur. Hoc autem, quia
 hypocrita parvipendit oblitus esse dicitur. « Du-
 » ratur ad filios suos, quasi non sint sui; frustra
 » laboravit, nullo timore cogente. » Durus enim
 ille est filiis suis, qui de illorum salute non curat.
 Frustra vero laborat, qui pro lucro temporali et
 pro vana gloria sanctitatem et justitiam simulat,
 D Hoc autem agit hypocrita, nullo timore cogente,
 quia hoc non ageret si Deum et judicium timuis-
 set. Sed non mirum. « Privavit autem eum Deus
 » sapientia, nec dedit illi intelligentiam. » Hæc
 est igitur causa, quod struthio, id est hypocrita
 frustra, et inutiliter laborat. « Cum tempus fue-
 » rit, alas in altum erigit, deridet equum, et ascen-
 » sorem ejus. » Alas enim tunc hypocrita eri-
 git 291 in altum, quando suæ simulationis virtutes
 ostendat. Hoc autem facit, cum tempus fuerit, id
 est cum a multis se videri et laudari senserit: « Om-
 nia enim opera sua faciunt, ut videantur ab homini-
 bus (Matth. xxiii: 5). » Sed quid per equum et
 ascensorem ejus, nisi virum justum, et ipsam qua
 regitur justitiam intelligamus? Hos autem hypocrita

et, qui gloriam et honorem, qui justo et ju- A
 : debetur, ipse sibi arrogat, suæque simulationi,
 » tantum ille pro vera, quantum iste pro
 le laudatur. « Nunquid præbebis equo fortitudi-
 n? aut circumdabis collo ejus hinnitum? nun-
 id suscitabis eum quasi locustas? gloria narium
 s terror. » Equus enim iste Ecclesiæ doctores
 licat, quibus et fortitudinem Dominus dedit, et
 tatis freno gubernat et regit. Quibus etiam circa
 m hinnitum posuit, quoniam non solum hinni-
 t Deum laudare eis sufficit, verum etiam lau-
 o et prædicando circumquaque audiri delectat.
 item suscitantur quasi locustæ, quia in majore
 persecutionis fortius moventur et volant. Lo-
 : enim mane pigræ, meridie concitæ moventur
 B
 lant. Sed quid est quod ait : « Gloria narium
 s terror? » Equus enim hinnitum narium sua-
 gloriam ostendit, quoniam majori impetu fla-
 emittit. Sic igitur Ecclesiæ doctores, quando
 tu intus ferveant, ostendunt quando minis et
 ribus quatiuntur.

Ferram ungula fodit, exsultat audacter. » Quid
 i per terram nisi peccatores? Quid per ungu-
 nisi fortitudo figuratur? Terram igitur equus
 ungula, quoniam sancti prædicatores tyranno-
 corda forti responsione fodiunt et penetrant.
 que subditur : « Et exsultat audacter. » Au-
 str enim exsultant sancti, quia non timent eos
 occidunt corpus, quibus Dominus ait : « Ego dabo
 : os et sapientiam, quibus non possunt resistere et
 radicere omnes adversarii vestri (Luc. xxi, 25). »
 In occursum pergit armatis, contemnit pavom,
 nec cedit gladio. » Qui non intelligit, sancto-
 passionem legat, et cognoscet eos pro defen-
 la justitia cunctis se opposuisse periculis. « Super
 sum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clypeus. »
 enim sanctorum prædicatio, pharetra eis, et
 a, et clypeus est; ex ea enim, quasi sagittæ,
 antiæ prodeunt, cum ipsæ, velut cum forti hasta
 rsarios feriunt, et veluti clypeo se cum illa
 ra Judæos, et hæreticos, et philosophos prote-
 t et defendunt. « Fervens et fremens sorbet
 rram, nec reputat tubæ sonare clangorem. »
 ti enim prædicatores, ut ait Apostolus, spi-
 ferventes et excelsa prædicationis voce fre-
 tes, terram, id est peccatores, sorbent, quoniam
 fidem eos vocantes Ecclesiæ corpori eos in-
 ucunt. Nec reputant tubæ sonare clangorem, quia
 ter iniquorum minas super se, et contra se into-
 les et frementes a prædicatione non cessant. « Ubi
 idierit buccinam, dicit, vah! procul odoratur
 illum, exhortationem ducum et ululatum exer-
 tus. » Sancti enim prædicatores audita buccina
 ant, vah! quia quando persecutorum tumultum
 saniam jam sibi appropinquare sentiunt, confisi
 victoria exsultant. Vah enim exsultationis vox
 Procul autem odorantur bellum, quia semper
 i parati, desiderio illud exspectant. Quoniam
 am non solum a tyrannia, sed etiam ab hæreti-

eis hoc bellum inferitur; ideo subdidit, dicens :
 « Exhortationem ducum et ululatum exercitus. »
 Duces enim, hæresiarchæ intelliguntur, quorum
 exercitus est omnis hæreticorum multitudo. Unde
 et duces quasi rationabiles se exhortantur; cæteri
 vero quasi irrationabiles sola feritate ululant et
 sine consideratione clamant.

« Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipi-
 » ter, et expandit alas suas ad austrum? » Accipiter
 enim, qui per singulos annos, austrinis flatibus,
 veteribus plumis exutus novis induitur, sanctos
 significat, qui afflatione sancti Spiritus quotidie in-
 novantur, et veterem hominem cum actibus suis
 exuentes novum induunt. « Hoc autem non tua, sed
 » mea sapientia fit. Aut ad præceptum tuum eleva-
 » bitur aquila, et in arduis ponet nidum suum? In
 » petris manet, et in præruptis silicibus commora-
 » bitur, atque inaccessis rupibus, inde contemplatur
 » escam, et de longe oculi ejus prospiciunt, pulli
 » ejus lambent sanguinem, et ubicunque cadaver
 » fuerit, statim adest. » Aquila enim illi intelligun-
 tur, qui et altius volant, et subtilius cælestia con-
 templantur. Talis aquila erat beatus Joannes, qui
 cælo appropinquans ait : « In principio erat Ver-
 bum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Ver-
 bum (Joan. 1, 1). » Hæc autem « in arduis ponet
 nidum suum; » quoniam in cælestibus regnis sancto-
 rum habitatio est. Ibi igitur elevabitur aquila ad
 præceptum Dei. Interim autem « in petris manet, »
 C
 id est in sanctorum dictis et exemplis quiescit.
 Singuli enim prophetarum libri, petrae quæ lam sunt,
 qui et prærupti silices et rupes inaccessæ vocantur.
 Hoc autem ideo, quia difficilis via per eos fit, et
 cum magno labore intelliguntur. Non enim omnibus
 per hanc viam transire datur. In his igitur rupibus
 aquila manens contemplatur escam, quoniam hinc
 nisi illum panem vivum, qui de cælo descendit, ne-
 que videt, neque intelligit. « Et de longe quidem oculi
 ejus conspiciunt, » quia nondum facie ad faciem, sed
 per speculum et in ænigmatibus vident. Fortasse au-
 tem ideo prophetarum libri, petrae, silices et rupes
 vocantur, quia primum lex in lapideis tabulis scripta
 fuit. Hujus vero aquilæ « pulli sanguinem » lambunt,
 D
 quoniam apostolorum et doctorum filii in Chri-
 sti passione delectantur. Adest autem hæc aquila
 ubicunque fuerit cadaver; quia sicut in Evangelio di-
 citur : « Ubicunque fuerit corpus, illuc congrega-
 buntur et aquilæ (Matth. xxiv, 28). » Brevia quidem
 sunt hæc, sed his quibus scribimus brevia non sunt.

« Et adjecit Dominus, et locutus est de Job.
 » Nunquid qui contendit cum Deo tam facile con-
 » quiescit? Ubique qui arguit Deum, debet respon-
 » dere? » Dixisti, inquit, superius, disputare cum
 Deo cupio; ecce Deus loquitur tibi, quare non re-
 spondes? Quia enim bestus Job. audita ratione, con-
 quievit, hæc ei a Domino ex magna dilectionis af-
 fectione dicuntur. Non enim Job ex illis erat qui
 veritatem defendere nolunt. Quod enim superius
 contendit, non malitia, sed ignorantia fecit. » Re-

» spondens autem Job Domino, dixit : « Quia leviter locutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum. Unum locutus sum, quod utinam non dixissem, et alterum, quibus ultra non addam. » Ideo, inquit, tibi non respondeo, quia ex tui sermonis gravitate leviter me locutum esse cognosco, magisque de levitate mea silendo pœnitere, quam eam defendere volo. Manum meam ponam super os meum, ut hoc opere restituam, quod ore deliqui. Unum et alterum locutus sum, quod utinam non dixissem; scio enim quia ulterius ea non dicam, unum enim et alterum dixit, quia cogitatione et locutione deliquit; quoniam et corde et ore de flagello murmuravit.

CAPUT XL.

« Respondens autem Dominus Job de turbine, » dixit : Accinge sicut vir lumbos tuos, interroga » bo te, et indica mihi. » Hæc autem superius exposita sunt. « Nunquid irritum facies iudicium » meum, et condemnabis me, ut justificeris? » Qui enim de flagellis murmurat, flagellantem condemnat, et qui inter flagella se justum dicit, flagellantis iudicium irritum facit. Nisi forte (ut in hoc loco) alia causa sit in flagellante, quam qui flagellatur, intelligit : nesciebat enim Job quæ de causa flagellaretur. « Si habes brachium, sic » ut Deus, et si voce simili tonas? Circumda tibi » decorem, et in sublime erigere, et esto gloriosus, » et speciosis induere vestibus. » Dei enim brachium Christus est, per quem omnia fecit, et cujus fortitudine diabolus superavit. Tale enim brachium nullus habet. Sed quis voce simili tonat, qui dicendo omnia facit? « Fiat, inquit, lux, et facta est lux. Ipse enim dixit, et facta sunt (Gen. 1, 3); » nullius igitur vox talis. Dicatur ergo : Si voce et fortitudine Deo similis es, circumda tibi decorem immortalitatis, et in sublime erigere, id est, super omnes cœlos ascende, et esto gloriosus sicut ille in sanctis suis. Et speciosis induere vestibus, ut ille, qui amictus lumine sicut vestimento lucem habitat inaccessibilem. Hoc autem dicens, eum ad impossibile ducit; unde adhuc subditur : « Disperge superbos » in furore suo (375), et respiciens omnem arrogantem humiliabit; » sicut ego, « qui depono potentes de sede et exalto humiles. » Hoc autem fiet in iudicio, quando illustratione adventus sui superbos et arrogantes humiliabit; de quibus subinfertur : « Respice cunctos superbos, et confunde eos, et » confunde impios in loco suo. » Locus impiorum est locus impiis præparatus, quis alius est, nisi locus tormentorum? Unde et subditur : « Absconde eos » in pulvere, et facies eorum demerge in foveam. » Simul enim et uniformiter in pulvere absconduntur, qui vita privati et carne resoluti in pulverem rever-

(375) Per furorem Dei intelligitur gravis vindicta. D. Thom.

(376) « Potest dupliciter hoc verbum intelligi : uno modo, ut sit sensus : *Quem feci tecum*, id est quem feci sicut te; et hoc dicit ad excludendum errorem illorum qui, considerantes malitiam dia-

» A tuntur. Facies autem eorum in foveam mergitur, quoniam in infernum præcipitantur, in quo sine fine conteruntur et affliguntur. « Et ego confitebor quod salvare te possit dextera tua; » si hæc, subauditur, quæ dicta sunt facere possis. Ille solus sua dextera et fortitudine salvare, quos voluerit, potest, qui hæc omnia facere potest. « Ecce bechemoth, quem feci » tecum, fenum quasi bos comedet. » Valde, inquit, fortior et gloriosior te fuit bechemoth; ipse tamen confidens propter superbiam periit. Qui quamvis magnam adhuc habeat fortitudinem, tamen contra dexteram et brachium meum nihil potest. Bechemoth namque, qui *bellua* interpretatur, diabolus significat, qui simplicitatem angelicam deserens, in belluinam feritatem declinavit. « Ecce, inquit, bechemoth, quem feci tecum (376); » tecum quidem, quia te et illum feci. « Fenum quasi bos comedet, » quoniam illos devorabit, qui in feni ariditatem conversi, fidei viriditatem et florem virtutum amiserunt. De hoc enim feno per prophetam dicitur. « Vere fenum est populus, exsiccatum est fenum et cecidit flos (Isa. xl, 8). »

« Fortitudo ejus in lumbis ejus, et virtus illius in » umbilico ejus. » Viri enim luxuria in lumbis, feminae vero in umbilico esse dicitur. Habet igitur diabolus vires et fortitudinem in lumbis et in umbilico, quoniam multos utriusque sexus per luxuriam vincit. Bene ejus dicit, quia illius sunt illa membra quibus dominatur. « Constringet caudam suam quasi » cedrum, nervi testicularum ejus perplexi sunt. »

Cauda 393 enim diaboli Antichristus erit, quoniam ultimus, et post omnes veniet : qui bene cedro comparatur, quia multum elevatus in magna fortitudine apparebit. Hunc autem diabolus constringet et amplexabitur, quia ex toto eum possidebit; unde et filius perditionis recte vocatur. Hujus autem testiculari illi sunt, per quos sibi filios generat, et suæ pravitatis et deceptionis semen effundit. Ossa enim diaboli, sapientiores et fortiores ejus ministri intelliguntur. Isti autem sunt velut fistulæ aeris, qui sua modulatione et dulci locutione homines decipiunt. Aeris namque fistulæ dulcem sonum reddunt, Sed quid de ossibus dicam, cum ipsa ejus cartilago, quæ utique ossibus satis mollior est, sit quasi laminæ ferreæ? Per quod et illos in diaboli corpore fortissimos esse significat qui vires et fortitudinem non habere putantur. Hæc autem ad Antichristi tempora rectissime referuntur, quia maxime tunc talia ossa, talemque cartilaginem diabolus habebit. « Ipse principium est viarum Dei, qui fecit » eum, applicavit gladium ejus. » Dei namque viarum, id est operationum diabolus principium est, quoniam inter omnes creaturas primus factus est. Applicavit autem Dominus gladium ejus, quia nisi plicatus esset, ne recta cuspe feriret, perpauci

boli, æstimaverunt eum non esse Dei boni creaturam : alio modo, ut sit sensus : *Quem feci tecum*, id est similitudinem tecum habentem, quantum ad naturam intellectualem, quæ est in homine. » D. Thom.

ejus deceptionis gladium effugere possent. Quasi igitur plicato gladio ferit, quia minus, quam desiderat, percutit. « Huic montes herbas ferunt, omnes » bestię agri ludent ei. » Montes enim, divites et potentes accipiuntur, qui difficulter intrant in regna cœlorum. Isti autem diabolo herbas ferunt quia de suis iniquis operationibus eum reficiunt. Cibi enim diaboli iniqua opera sunt. Omnes vero bestię agri ludunt ei, quia quicumque stulte, voluptuose et bestialiter vivunt, ejus ludus et delectatio sunt. Ager enim, ut in Evangelio dicitur, est mundus. « Sub » umbra dormit in secreto calami, et in locis humentibus (377). » Per hæc genitalia loca significat. Sed cur ergo exponere erubescam quod ipse Dominus dicere non erubuit? Umbra enim illa loca dicuntur, quæ ab omnibus occultantur et operiuntur; unde etiam verenda vocantur. In his igitur diabolus dormit, in his delectatur et quiescit. Sive etiam dormit sub umbra, id est in illis habitat, qui otiosam et voluptuosam vitam ducunt. Et in secreto calami, id est eorum cordibus, qui non solidi, sed ad similitudinem calami, fide omnique bonitate vacui sunt. Et in locis humentibus, id est in ebriosis, qui semper vino inundant. Unde Apostolus : — « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Ephes. v, 18). « Protegunt » umbræ umbram ejus, circumdabunt eum salices » torrentis. » Ejus enim umbræ sunt quicumque ejus imaginem et similitudinem imitantur. In umbra enim quodammodo regis imago exprimitur. Umbræ igitur ejus protegunt umbram ejus, quando multi iniqui unum iniquum protegunt et defendunt. Sæpe enim videmus ad unius alicujus iniqui defensionem magnam iniquorum multitudinem convenire. Salices autem torrentis eum circumdant, quoniam ei semper illi assistant et serviunt, qui et infructuosi sunt, et in aquis tumultuosis rapidisque morantur; id est cum populus seditiosis et impiis habitare delectantur. « Aquæ multæ populi multi (Apoc. xvii, 15); » de quibus aquis adhuc subditur : « Ecce absorbebit » fluvium, et non mirabitur, et habet fiduciam quod » influat Jordanis in os ejus (378). » Fluvium peccatorum, et maxime gentilium et Judæorum multitudinem vocat. Hos autem absorbet bechemoth, et non mirabitur, quia non pro magno ducit ut tales decipiat. Habet enim fiduciam quod Jordanis, id est Christianorum et baptizatorum populus, influat in os ejus. Jordanis enim baptizatos significat, quoniam ibi cœpit baptismus. « In oculis ejus quasi » homo capiet eum, in sudibus perforabit nares » ejus. Usque modo narravit fortitudinem bechemoth, nunc autem qualiter capiatur insinuat. Quando enim Christi divinitas carnem induit, tunc

(377) « Cum in bechomot magnam bestiam intelligat, id est elephantem in quo figuram diaboli ponit, ideo proprietates ejus enumerans ait : Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus; et quia hoc animal non qualemcumque habitat umbram, sed condensam, subdit : Protegunt umbræ umbram ejus, ut scilicet inferior umbra per superiorem umbram contra æstum defendatur. » D. T.

A Christum se ipsum quasi hamum fecit, ut per ferum divinitatem, per escam vero, carnem ejus intelligamus. Hunc autem hamum bechemoth videns concupivit, accessit et tentavit, et dum putat capere, captum est. Hoc autem in oculis suis, quia quem jam in miraculis cognoverat, et Dei Filium confessus fuerat, importuna voracitate invadere præsumpsit. « Et in sudibus perforabit nares ejus. » Quid enim per sudes, nisi Dei virtutem et potentiam intelligimus? His enim diaboli nares perforatæ, quamvis sagacissimi ingenii sit, nostri tamen secreta cordis, nisi per motus exteriores, ad plenum cognoscere et perscrutari non valet. Hoc autem a canibus trahitur, qui odore narium animalium vestigia sentiunt. B Nam et diabolus canis est, secundum illud : « Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam (Psal. xxi, 21). » — « An extrahere poteris leviathan hamo, et fune ligabis linguam ejus? » Ecce jam alio nomine vocatur diabolus. Leviathan enim, qui Latine draco dicitur, *additamentum eorum* interpretatur. Hoc autem per contrarium, quia dum oculorum lumen se primis parentibus addere promisit, immortalitatem ademittit. Hunc autem supradicto hamo, id est, per Verbum carnem factum, de suorum fidelium mentibus Dominus abstulit. Cujus quidem lingua fune ligato, quoniam Trinitatis fide, quæ triplex funiculus vocatur, ejus deceptionis persuasio et locutio valde refrenata est. Hoc igitur fune lingua ejus ligatur, quia non auditur, etiamsi loquatur, « Nunquid pones circulum in » naribus ejus, et armilla perforabis maxillam ejus? » Hoc enim loco circulus et armilla pene idem significant, quoniam et armilla circulus est. Nares autem et maxillæ quæ circulo constringuntur sui officii potentiam viresque amittunt. Merito igitur in naribus et in maxilla leviathan ligatus perhibetur, quoniam nec sagacitate decipere, nec maxillarum fortitudine confringere sanctos Dei valet, secundum sui desiderii aviditatem. Nunquid multiplicabit ad te preces aut loquetur tibi mollia? Quantum enim ad litteram preces leviathan Domino multiplicabat, quando maligni spiritus territi dicebant. « Quid nobis, et tibi, Fili Dei? Venisti ante tempus torquere nos, et ejicis nos hinc, mitte nos in porcos (Matth. viii, 29). » Quantum vero ad membra sua, et preces in judicio multiplicabit, et mollia ei loquetur, quia iniqui, qui ejus corpus, et membra sunt, veniam et misericordiam deprecabuntur. « Nunquid feriet te » cum pactum, et accipies eum servum sempiternum? » Subauditur, ut ego. Hoc enim pactum cum Domino diabolus facit, ut sine ejus permissione neminem tetet, neminem affligat, atque in ipsa

(378) « Hæc referuntur ad diabolium, in cujus figura dicuntur, significatur ejus præsumptio, qua se confidit de facili sibi incorporare per consensum omnes homines instabiles, etiamsi habeant aliquam Dei cognitionem : ad quod significandum inducitur specialiter de Jordane, qui est fluvius in terra, in qua vera Dei cognitio habebatur, » etc. D. Th.

tentatione vel afflictione modum a Deo positum custodiat. Et secundum hoc pactum non solum servus, verum etiam sempiternus servus dicitur, quia non solum nunc, sed etiam post hanc vitam sub hac ei conditione serviet. « Nunquid illudes ei quasi avi, » aut ligabis eum ancillis tuis? » Diabolus enim, et bechemoth, id est bellua dicitur propter feritatem, et leviathan, id est draco propter fortitudinem, et avis propter superbiam, quia super omnes cœlos volare voluit. Huic autem illusit Dominus quasi avi, quia Christi humanitatem, quasi escam ei opposuit, per quam eum cepit, ligavit et tenuit. Ligavit autem ancillis suis, de quibus Apostolus ait : « Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi nobiles, non multi sapientes, non multi potentes sunt inter vos; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientia; et ignobilia, ut confundat fortia; et ea, quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret (1 Cor. 1, 26). » Hæ sunt igitur ancillæ quibus ligatus est diabolus, ut vires et fortitudinem contra eas habere non possit, secundum illud : « Dominus contereat Satanam sub pedibus vestris velociter. Concident eum amici, dividunt illum negotiatores. » Hoc autem de toto ejus corpore intelligi debet, id est de tota iniquorum multitudine. Isti enim amici et negotiatores, doctores Ecclesiæ sunt. Negotiatores quidem, quia Evangelii merces pretio fidei commutant. Hi autem diaboli corpus concidunt et dividunt, quia quotidie inde aliquos separant et per fidem Ecclesiæ reconciliant. « Nunquid implebis sagenas » pelle ejus, et gurgustium piscium capite illius. » Quid enim per sagenas, pisciumque gurgustium, nisi S. Ecclesiam intelligimus? In hanc enim pisces capiuntur et habitant; qui in aquis baptismatis regenerantur et natant. Pellis autem prædicti corporis leviathan, illi sunt, qui quasi sine veneno exterius positi, facilius convertuntur. At vero per caput, principales, fortiores et majores figurantur. Hujus autem corporis caput beatus Paulus aliquando fuit, ex quo maxima ex parte Ecclesia impleta. Sic igitur Dominus ex pelle et capite leviathan sagenas, et gurgustium piscium implet, quando ex illa iniqua multitudine, et minores et majores in Ecclesiam introducit. » Pones super eum manum tuam? » Subauditur, sicut ego meam. Ego, inquit, sic eum mea manu et potestate comprimo, ut absque mea jussione vel permissione nihil facere audeat. Hoc autem se non posse ex eo apparet quod tam violenter ab eo flagellaris; et hoc est quod ait : « Memento » belli, nec ultra addas loqui. » Id est considera in quo prælio tu es, et age penitentiam de his quæ inconsiderate et minus caute locutus es, et cogita quid respondeas Domino, qui sic flagellaris a servo. « Ecce spes ejus frustrabitur eum, et videntibus » cunctis præcipitabitur. » Sæpe enim spe sua diabolus præcipitabitur, quoniam multos ex his subito amittit, quos secum ad tormenta trahere sperabat. Quod quidem in beato Job ei contigisse probatur. Cunctis autem videntibus præcipitabitur, quoniam

A ejus damnationis sententiam et boni et mali audient, quando dicitur : « Ite maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 42). »

CAPUT XLI.

Non quasi crudelis suscitabo eum : quis enim « resistere potest vultui meo? » Ac si ad superiora Job responderet, dicens : Cum tam fortis tamque iniquus sit iste leviathan, cur, Domine, contra fideles tuos sic eum suscitās? cur adversus eos sic eum sævire permittis? Ad quod ipse non quasi crudelis, inquit, suscitabo eum, id est, neque illorum obliviscar, neque hunc super illorum vires sævire permittam, neque patiar super id quod possunt; sed robor et fortitudinem illis dabo, quibus contra istius malitiam resistere valeant. Quis enim vultui meo resistere valeat? Cur igitur timeat, quem ego defendo? Ego in eis sum, ego in eis pugno, ego sum qui civitatem custodio. Et ille : Si tu, inquit, Domine, eos custodis, quid est quod hujus deceptione tot homines puniri videmus? Et Dominus ad eum : « Et quis ante dedit mihi, ut reddam ei? » « Omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt. » Ac si dicat : Quos defendo, misericordia est; quos non defendo justitia est. Cum enim omnia mea sint, non mihi quasi mea omnia serviunt, quæ etiam si servirent, non tamen de suo, sed de meo mihi servirent. Nihil igitur mihi quasi ex debito requirere debent, qui nihil mihi ante dederunt. De hac profundissima quæstione Apostolus ait : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei? (Rom. xi, 33.) — « Non » parcam ei, et verbis potentibus ad deprecandum » compositis. » Hoc autem de toto corpore leviathan intelligitur, id est de tota iniquorum multitudine, qui quamvis potentibus verbis et ad deprecandum compositis Deum exorent, non tamen parcat eis. Non enim verborum compositionem, sed cordis compunctionem, respicit Deus. Multa enim membra diaboli intra Ecclesiam sunt, quæ satis attente, constanter et compositè Deum orare videntur. Deus tamen non verbis sed opera, non preces sed corda intuetur. Unde et subditur : « Quis revelabit faciem indumenti ejus, et in » medium oris ejus quis intrabit? » Subaudi : nisi ego. Nostri enim oculi, quia infirmi sunt, non ea quæ interius latent, sed solum indumenti faciem vident; Deus autem indumenti faciem penetrans, ipsius cordis cogitationes considerat, secundum illud : « Homo videt in facie, Deus autem » in corde. » Intrat autem Dominus et in medio oris ejus, quia quidquid homo dicat, quidquid cogitet, Deus et in ore et in corde est, quia omnia perscrutatur. Non valet igitur homini composita deprecatio, quia « Spiritus sanctus disciplinæ effugit fictum (Sap. 1, 5). » — « Portas vultus ejus quis aperiet? » Quando enim inferni portas Christus confregit, et

sanctorum animas secum tulit, tunc quidem A
 as aperuit quibus leviathan vultum suum, ne
 retur, absconderat. Portæ quoque vultus ejus,
 etici dici possunt, quoniam per eos quasi portas
 atur ante faciem et præsentiam ejus. Has autem
 as Christus aperit, quando eorum hæreses
 ifestat. « Per gyrum dentium ejus formido. »
 solum enim portæ, sed et dentes diaboli dicun-
 hæretici, quia quos capiendi devorant, diabolo
 æsentant. Isti autem dentes per gyrum formidi-
 habent, quoniam ab eis capiuntur, a dia-
 devorantur. Possumus autem et per formidi-
 , tyrannorum gladios intelligere, quibus hære-
 sæpissime muniuntur. Quod quidem si ad Anti-
 sti tempora referatur, perspicuum est; tunc B
 verbis et gladiis hæretici pugnabunt. « Cor-
 s illius quasi scuta fusilia, et compactum squa-
 is se prementibus. » Membra namque diaboli
 i scuta fusilia sunt, quoniam dura valde et
 tia obstinata, verbi Dei jacula a se repellunt.
 unguntur autem quasi squamis se prementi-
 quoniam iniquitate sibi concordi sese vicissim
 malitiam impellunt et premunt. Sæpe enim
 nus iniquos homines sic se ad facinus invitant
 et alter alterum trahat, et ire nolentem violen-
 mpellat. « Una uni conjungitur, nec spiraculum
 idem incedit per eas, una alteri adhærebit, et
 dentes se nequaquam separabuntur. » Squamæ,
 it, leviathan, idem homines impii, ex quibus
 oli corpus conficitur, intantum sibi conjuncti C
 et in nequitia concordēs, ut ad invicem sepa-
 nequeant, et sanctæ prædicationis spiraculum
 eos transire non valeat; invident enim alter-
 n, et in luxuria, furto, rapina, homicidiis et
 imilibus alter altero non vult inferior esse.
 rnutatio ejus splendor ignis, et oculi ejus ut
 pebræ diluculi. » In sternutatione namque
 impetu moventur spiritus, ut et si velit homo,
 retinere non possit. Sternutatio igitur diaboli
 hristus erit, quem tanto inflationis et super-
 impetu contra Ecclesiam concitabit, quanto
 unquam in hunc mundum venit. Hunc autem
 itur splendor ignis, id est ira, et indignatio, et
 r miraculorum : dabit enim signa et prodigia D
 a. Oculi vero ejus illi erunt, per quos tunc suæ
 itatis vias peccatoribus revelabit. Qui quoniam
 ntia, et miraculis fulgebunt, palpebræ dilu-
 licuntur. Quid est enim palpebra diluculi, nisi
 festatio lucis et diei? At vero miraculorum
 itio quædam diei et lucis manifestatio est.
 ore ejus lampades procedunt, sicut tædæ igni
 cense. » De ore namque diaboli procedunt
 ades, quoniam ejus deceptionis verba ad vitio-
 delectationem homines succendunt. Quæ verba,

(9) « Cum sublatus fuerit virtute divina de
 suo, timebunt angeli admirando divinam vir-
 tem, in qua admiratione multi effectus divinæ
 tatis eis innotescunt, et ideo subdit : *et territi
 ibuntur* : Ut enim Dionysius dixit, cap. 5. De

quoniam suaviter peccatoribus redolent, eosque
 delectant, tædæ dicuntur. Sed quoniam prava con-
 cupiscentia eos inflamat, igne dicuntur esse suc-
 cense. « De naribus ejus procedit fumus, sicut
 » ollæ succense atque ferventes. » Quia enim per
 nares spiritus emittitur, per nares spiritus signi-
 ficatur. Procedit igitur fumus de naribus ejus,
 quoniam qui ejus iniquitatis spiritum suspiciunt,
 tenebrarum et caliginis fumo adumbrati veritatem
 reddere non possunt. Bene autem ollæ succense
 atque ferventi diabolus similatur, quoniam invidi-
 dia, atque odio, et 296 mala voluntate semper
 ardet. « Halitus prunas ardere facit, et flamma
 » de ore ejus egreditur. » Quid enim per prunas,
 nisi homines odio et ira succensos intelligamus?
 Hos enim diabolus ardere facit, quoniam sufflando
 sæpe ex minimis rebus magnas lites concitat.
 Sic igitur et flamma ex ejus ore egreditur, quia
 magna discordia ex ejus verbis generatur. « In
 » collo ejus morabitur fortitudo, et faciem ejus
 » præcedet egestas. » Fortitudo enim in ejus collo
 moratur, quoniam ex quo superbire cœpit, nun-
 quam se postea ad pœnitentiam humiliavit. Faciem
 autem ejus præcedet egestas quia, priusquam Anti-
 christus huic mundo appareat, magna divini eloquii
 egestas fiet; ut et per prophetam dicitur : « Ecce ego
 immittam in vos non famem panis, neque sitim
 aquæ, sed audiendi verbum Dei. Membra carni-
 um ejus cohærentia sibi. (Ezech. v, 17). » Hoc in ejus
 squamis supra exposuimus; membra namque car-
 ni-um ejus, omnium iniquorum multitudo est. Hæc
 autem membra sibi cohærent, quia perfidia et
 iniquitate junguntur. « Mittet contra eum fulmina
 » et ad locum alium non ferentur. » Omnium tormen-
 torum impetus, et fulmina contra eum et membra
 ejus Dominus mittet; neque ad locum alium
 ferentur, quoniam isti soli, et non alii, affligentur.
 « Cor ejus indurabitur quasi lapis, et stringetur
 » quasi malleatoris incus. » Semper enim diabolus
 induratur et nunquam ad pœnitentiam humiliatur.
 Ideoque constrictus et ligatus quasi malleatoris
 incus, æternis tormentorum ictibus contundetur.
 « Cum sublatus fuerit timebunt angeli, et territi
 » purgabuntur (379). » Angeli Ecclesiæ, doctores
 Lege Apocalypsim, et invenies. Isti autem quando
 leviathan damnatum et ad præcipitandum subla-
 tum viderint timebunt, ipsoque timore purgabu-
 ntur, si quid præteritæ corruptionis in eis fuerit
 (380). « Cum apprehenderit eum gladius subsistere
 » non poterit, neque hasta, neque thorax. » Ac
 si dicat. Quamvis semper superbus, impius, et
 crudelis diabolus fuerit; tamen sævissimus erit,
 quando gladius eum apprehenderit. Gladius iste
 divinis nominibus. Angeli purgari dicuntur non
 ab immunditia, sed a nescientia, » etc. D. Thom.
 (380) Si enim Deus, ut ait S. Petrus, II, II, 4, angelis
 peccantibus non pepercit, neque hominibus non pœni-
 tentibus parcit.

Antichristus erit, qui multa millia hominum interficiet et a Deo separabit. Hic autem postquam diabolus apprehenderit, et in sui pectoris habitaculo plenissime suscepit, jam non poterit subsistere, neque hasta, neque thorax, quoniam nemo erit qui vel contra eum pugnare, vel se regendo defendere possit. Scripturarum namque scientia, et hasta nobis est, cum alios impugnamus, et thorax cum ab aliis impugnamur. « Reputabit enim quasi paleas, » ferrum, et quasi lignum putridum, æs. » Et ferrum, inquit, id est gladium spiritus, quod est verbum Dei. Et æs, id est clarissimum sonum sanctæ prædicationis, quasi paleas, et lignum putridum reputabit; quoniam nulla ei sapientia et eloquentia resistere valebit. Possunt autem per ferrum et æs Enoch et Elias significari. « Non fugabit eum vir » sagittarius, in stipulam ei versi sunt lapides » fundæ. » Omnis enim Evangelii prædicator, vir sagittarius et fundibularius est. Ipsa vero prædicationis et arcus et funda est : inde enim quasi sagittæ et lapides sententiæ prodeunt ad feriendos inimicos. Sed his non fugabitur leviathan, quoniam per illum hominem invasum, perditionisque filium, cunctos sibi adversantes despiciet, et pro nihilo ducet. « Quasi stipulam æstimabit malleum, et deridebit » vibrantem hastam. » Quasi stipulam, inquit, æstimabit malleum, quia pœnam futuri iudicii parvipendet, cujus gravi pondere in æternum contundetur. Insuper et ipsum Deum deridebit, quem jam hastam vibrantem et pœnam præparantem intuetur; desperavit enim, et misericordiam quærere dedignatur; cuncta potius tormenta ferre paratus. « Sub ipso erunt radii solis, sternet sibi » aurum quasi lutum. » Solis namque radii quibus mundus illuminatur, sapientes significant, ex quibus multi, vel minis, vel blanditiis, vel promissionibus ab Antichristo subversi, diaboli se jugo subjiciunt. Hoc autem exponit, dicens : « sternit » sibi aurum quasi lutum; » id est eos, qui sapientia et virtutibus fulgere videbantur, non minus sibi subjiciet et prosternet, quam luteos terrenos et peccatores.

« Fervescere faciet, quasi ollam, profundum » mare, et ponet quasi cum urgenta bulliunt. » Quid enim profundum mare, nisi hujus sæculi majores et potentiores? Hos autem diabolus quasi ollam fervescere faciet, quia eos ad tantam insaniam concitabit, ut quicumque sanctorum diabolo parere et imaginem bestię, ut alibi legitur, adorare noluerit, confestim ab eis gladio feriat. Et ponet hoc, quasi cum unguenta bulliunt, quia horum insaniam in Dei zelum et fervorem convertet, et in sanguine, quem fundebunt, quasi in suavissimo odore ungenti Deum delectari docebit. « Post eum lucebit » semita, æstimabit abyssum, quasi senescentem. » Semita namque lucebit post eum, quia miraculorum fulgor et fama eum sequetur. Sive quia post mortem filii ejus, id est Antichristi, omnis error et caligo auferetur. Æstimat autem abyssum quasi

senescentem, quoniam infernum ejusque pœna quasi jam finitas et innocuas, et sine viribus reputat; quod enim veterascit et senescit, prope interitum est. Nescit enim superbus iste timere, unde et subditur : « Non est super terram potestas, » quæ comparatur ei, qui factus est ut nullum » timeret. » Non enim angelicæ naturæ aliquis homo comparari potest. Quamvis secundum ejus opinionem hoc intelligi valeat. Qui enim Deo similis esse voluit, cuilibet creaturæ par esse dedignatur. Factus est autem ut neminem timeret, non a Deo, sed a se; talem namque eum superbia fecit, ut nihil sit quod timere dignetur; cunctis enim se præfert, et in superbia elevatus, sub se quasi inferiora omnia conspiciet. Unde nec ipsi suo Creatori ut se adoreret dicere timuit; et hoc est quod ait : « Omne » sublime videt, ipse est rex super omnes filios » superbicæ. » Omne enim sublime videt qui nihil in se humile sentit; ideoque ipse est rex, qui omnes superbicæ filios regit. Merito autem in radice et in fine suæ locutionis superbiam posuit, quia ipsa radix est omnium malorum.

CAPUT XLII.

« Respondens autem Job Domino dixit : Scio » quia omnia potes, et nulla te latet cogitatio. » Scio, inquit, quia omnia potes, et, sicut dixisti, non est qui possit resistere vultui tuo. Et nulla te latet cogitatio, qui ipsius leviathan occultas calliditates tam diligenter exposuisti. « Sed quis est iste, qui » celat consilium absque scientia? » Quis, inquit, est iste, qui tam stultus est ut calliditates suas scienti omnia celare conetur? « ideo insipienter locutus » sum, et quæ ultra modum excederent scientiam » meam. » In hoc etiam insipienter locutus sum qui in iudicio tecum contendere volui. Si enim, quod verum est, nemo tibi resistere valet, frustra superius dixi, « et perveniat ad victoriam iudicium meum. » In hoc etiam insipienter locutus sum, quia contra eam sapientiam sum locutus, quæ ultra modum excedit scientiam meam. Insipiens enim est qui cum eo contendit a quo et potentia et sapientia superatur. « Audi, et ego loquar, interrogabo, et responde » mihi. » Quid est enim : « audi, et ego loquar, » nisi exaudi orationem et locutionem meam? Quid vero est : interrogabo, et responde mihi : nisi fac me intelligere desiderium meum, et ea quæ multum scire desidero manifesta. Sicut enim nos optando et deprecando Deum interrogamus, ita ipse nos exaudiendo et donando respondet. Unde etiam quasi jam exauditus beatus Job subinferens ait : « Auditum auris audivi » te, nunc autem oculus meus videt te, idcirco ipse » me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et » cinere. » Prius, inquit, et audivi, nunc autem video, quia tantum interest inter eam, quam prius habui, et eam, quam nunc de te habeo, cognitionem, quantum interest inter auditum et visum. Idcirco ipse me reprehendo, qui contra flagella tua vel cogitare, vel murmurare præsumpsi. « Et ago pœnitentiam in favilla et cinere. » Quid est in favilla et

e pœnitentiam agere, nisi favillam et cinerem ad se cognoscere? Qui enim hoc agit, in sua justitia confidit.

Postquam autem locutus est Dominus verba ad Job, dixit ad Eliphaz Themaniten: Iratus furor meus in te, et in duos amicos tuos; oniam non estis locuti coram me rectum sicut servus meus Job. » In eo quod dicit coram me, eodem animo, quo Job loquebatur, eos locutus, ostendit. Non enim quid dicatur considerat. Unde et Job superius contra eos queritur, is: « Ad increpandum tantum eloquia concinitis, et in ventum verba profertis, super pupillum utilis, et subvertere nitimini amicum vestrum. mite igitur vobis septem tauros et septem arietes, et ille ad servum meum Job, et offeret holocaustum pro vobis. » Bona ira Dei, qua remedia dantur, quibus et peccata solvantur, et peccata convertantur. Beatus enim Job, ut supra, Ecclesiam significat; amici vero illius viciorum speciem tenent. Orat igitur Job pro his suis, et offert holocausta pro eis; quoniam tunc, nisi ad Ecclesiam redierent, eique reconciliati fuerint, et nisi ipsa pro eis preces et sacrificia obtulerit, Dei indignationis furorem evadere poterunt. Offerunt autem hæretici tauros et arietes, quando superbiam ignorantiam in se significat. Taurus enim superbiam, aries autem ignorantiam et ducatum pravæ intelligentiæ desinit. Sed quoniam septenarius numerus perfectus ut perfecte in se hæc vitia destruant, septem arietes, totidemque arietes offerre præcepit. Sequitur: « Job autem servus meus orabit pro vobis; item ejus suscipiam, ut non vobis imputetur gloria; neque enim locuti estis ad me recta; ut servus meus Job. » Repetitio est eorum dicta sunt, quæ, quotiescunque fit, sermonis tatem stabilitatemque ostendit.

Abierunt ergo Eliphaz Themanites, et Baldadai et Sophar Naamahites, et fecerunt sicut utus eis fuerat Dominus, et suscepit Dominus iem Job. Dominus quoque conversus est ad nitentiam Job, cum ille oraret pro amicis suis. » Item igitur profecit Job, qui pro amicis suis solo, non solum illis, sed sibi quoque veniam meruit: in quo magnum aliquid esse ostenditur, pro aliis. « Et addidit Dominus quæcunque dicit Job duplicia. » Hoc et propheta dicit: « Gloria in terra sua possidebunt (Isai. lxi, 7). » His tamen his tantis miseriis, juxta sæculi finem, a quæcunque habuit, vel habere debuit Ecclesie multiplicabuntur, quoniam utrumque populorum et gentium in se tunc plenissime colliget; videtur illud: « Cum plenitudo gentium introierit, omnis Israel salvus fiet (Rom. xi, 25). »

Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, et universæ sorores suæ, et cuncti qui noverant eum prius, et comederunt cum eo panem in domo eius, et moverunt super eum caput, et consolati

sunt eum super omni malo quid intulerat Dominus super eum. » Venient enim ad Ecclesiam omnes qui, vel merito fidei fratres, vel carnis fragilitate sorores dicuntur; insuper et omnes qui eam noverunt ejusque famam audierant. Et comedent cum ea panem, panem utique vivum, qui de celo descendit, sive etiam scientiam sanctarum Scripturarum. Movebunt autem et caput super eam, ei congaudentes, ejusque constantiam, fidem et patientiam admirantes. Hoc enim loco capitis commotio mentis est exhilaratio. Et consolabuntur eam super omni malo quo Dominus eam affligi permisit; quoniam tunc perfecte Ecclesia consolabitur, omniumque suarum afflictionum obliviscetur quando tantam omnium gentium ad se utique confluentium viderit conversionem. « Et dederunt ei unusquisque ovem unam, et in auream auream unam. » Quid enim per ovem, nisi innocentiam? Quid vero per in auream, nisi utriusque auditus obedientiam? Unde etiam, et in auris aurea dicitur, ut auditus castus sit et purus. Sine his igitur nemo ad Ecclesiam veniat, qui vult eam consolari, hæc munera ferat. Offerat ovem ut sit innocens, offerat in auream ut sit obediens, et quia aurea est, sapienter intelligat.

« Dominus autem benedixit novissimis Job, magis quam principio ejus. » Benedicere hoc in loco, multiplicare significat. In fine enim Ecclesia multiplicabitur, quoniam omnium gentium plenitudine implebitur. Unde et subditur:

« Et facta sunt ei quatuordecim millia ovium, sex millia camelorum, et mille juga boum et mille asinæ, et fuerunt ei septem filii et tres filiæ. » Quid per oves et camelos, boves et asinas, filios et filias significetur, in libri hujus principio dictum est. Quid vero numerus duplicatus significet, modo exposuimus. Filiorum autem et filiarum numerus non est duplicatus, quoniam quantumlibet cresceret, nihil tamen amplius significaret. Septem enim filii, septem Ecclesiæ sunt, tres vero filiæ, tres mundi partes, in his autem tota fidelium multitudo continetur. Et hoc quidem in principio expositum est.

« Et vocavit nomen unius Diem, et nomen secundæ Cassiam, et nomen tertiæ Cornustibii. » Sancta enim Ecclesia, quæ tota ex his tribus mulieribus constat. Etenim dies est, quoniam soli justitiæ subdita est, secundum illud: « Et fecit Deus luminare majus, ut præesset diei (Gen. i, 16). » Et Cassia est, quoniam bonum circumquaque spargit odorem; unde Apostolus: « Christi bonus odor sumus Deo in omni loco (II Cor. ii, 15). » Et Cornustibii est, quia clara, et sublimi voce prædicationis ubique resonat, secundum illud. « Buccinate in Neomenia tuba (Psal. lxxx, 5). » Et: « Laudate eum in sono tubæ (Ibid.) » Componitur autem Cornustibii ex cornu, et tibia, quod utrumque prædicatorum voces designat. « Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ, sicut filiæ Job in universa terra; deditque eis hæreditatem pater suus inter fratres earum. » Nam neque Synagoga, neque idololatria, neque alia quelibet

secta pulchritudinē Ecclesiæ comparari potest. Ipsa enim est quæ non habet maculam, neque rugam. Et ipsa quidem inter fratres suos, id est inter angelorum choros, (qui ejusdem cujus et ipsa filii sunt) hæreditatem suscipit. Sive etiam cum fratribus sorores ad hæreditatem admittuntur, quoniam per-

fectis minus perfecti in beatitudine sociantur. « Vixit autem post hæc Job centum quadraginta annis, et » vidit filios suos et filios filiorum suorum, usque ad » quartam generationem, et mortuus est senex et » plenus dierum. » Finis.

INCIPIT 399

EXPOSITIO IN PSALMOS.

Ille bene et sapienter indicare potest qui prius diligenter causam examinat. Unde et Propheta iste nobilissimus cum dixisset : « Judica me, Deus, » confestim subdidit, dicens, « et discerne causam meam (Psal. xlii, 1). » Hoc autem tale est ac si diceret : Non fugio iudicium, si prius causa mea diligenter examinata fuerit. Qui vero aliter hoc agere præsumit, multoties ea laudat quæ jure laudanda non sunt, et ea reprehendit quæ jure reprehendenda non sunt. Hoc autem peccatum quam magnum sit, propheta ostendit, ubi ait : « Væ, qui dicunt bonum malum, et malum bonum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem, qui dicunt dulce amarum, et amarum dulce (Isai. v, 20). » Cum adhuc adolescentulus essem, exposui Psalterium secundum aliam translationem, quæ videlicet translatio pluribus in locis tantum differt ab hac translatione, qua Romana Ecclesia utitur, ut nullo modo secundum illius expositionem hæc translatio intelligi possit (381). Et illa quidem multos habet expositores : hanc autem, si aliquis exposuerit, nescio. Rogatus igitur ab amicis meis, et præcipue a Peregrino venerabili abbate, dedi operam ut hæc quoque, sicut et illa, propriam haberet expositionem. Quam qui totam ex ordine diligenter legerit, scio quia non iudicabit esse superfluum, facileque intelligere poterit quanta distantia sit inter primam et hanc secundam expositionem. Non enim dicere erubescio quod B. Paulus apostolus et magister gentium dicere non erubuit : « Cum essem parvulus loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli (I Cor. xiii, 1). » Nulli injuriam facit, qui sibi ipse se ipsum præfert. Et illa quidem expositio valde compendiosa est : sed hæc melior mihi

esse videtur. Non curavi unius rei multas ponere sententias; sed illa mihi sufficere visa est, quæ superioribus et inferioribus convenienter continuari possit. Habent enim hoc prophetarum dicta, ut multis modis separatim intelligi possint. Unde multa exempla dare potuissem, si hoc necessarium esse cognoscerem. Nullum titulum dereliqui, omnes posui et exposui, qui quidem ad psalmos intelligendos valde mihi necessarii esse videntur. Illud super omnia memoriæ commendandum esse confirmo, quoties nobis Propheta dicit, et quasi obliviosis et non obedientibus, toties præcipit canticum novum semper cantare, semper psallere, firmiterque sperare. Canticum vero novum cantare, est legis et prophetarum verba non secundum litteræ vetustatem annuntiare, sed secundum spiritualem intelligentiam exponere et prædicare. Unde Apostolus ait : « Littera occidit, spiritus autem vivificat (II Cor. iii, 6). » Hinc quoque in Apocalypsi Joannis dicitur : « Ecce nova facio omnia (Apoc. xxv, 5); » quoniam spiritualiter intellecta nova sunt omnia.

PSALMUS PRIMUS.

« Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. » Psalmus iste non habet titulum, sed ipse non solum psalmorem, sed omnium sanctarum Scripturarum titulus quodammodo esse videtur. Titulus enim ad hoc ponitur, ut breviter nobis insinuet quid in sequenti Scriptura quærere et intelligere debeamus (382). Et hoc quidem agit iste psalmus, qui statim in ipso suo principio docet nos beatitudinem quærere, ac per hoc declinare a malo et facere bonum. Hoc est enim ad quod tendit omnis homo, et ad quod pervenire desiderat, neque est aliquis qui beatus esse non cupiat, Perversi tamen homines dum in hac vita beatitudinem quærunt, neque in hæc neque

(381) Idem ait in expositione psal. xcix.

(382) De titulis sive inscriptionibus singulis psalmis appositis egregie disseruit S. Hilarius. « Mihi quidem, inquit, temeritas videtur invertere inscriptiones quæ a prima origine usque ad Ptolemæi tempora delatæ sunt, qui post Alexandrum in Ægypto regnavit : quas inscriptiones LXX interprets omnes seniores in Græcam linguam transtulere, sicut omnes alias sacras Scripturas. Supra 150 annos ante interpretationem Ptolemaicam, mirabilis ille Esdras

edidit in lucem libros cœlestis gratiæ plenos, qui quidem propter Judæorum incuriam, tunc vero propter impietatem Babyloniorum diutius depravati permansere. Si igitur Esdras divino nomine afflatus horum voluminum memoriam illis hominibus renovavit, etiam hi septuaginta viri non sine Spiritu sancto hæc opera in Græcum sermonem converterunt. Inter cætera vero sacra volumina etiam inscriptiones interpretati sunt. »

in alia eam habebunt. Quam utique habuissent, si hujus psalmi consilio credidissent, et declinare a malo et bona facere voluissent. Qui igitur beatus esse desiderat, non abeat in consilio impiorum, non stet in via peccatorum, neque in cathedra pestilentiae sedeat. Si consilium impiorum audisti, fuge illud, et noli ire in eo. Quid est enim ire in eo, nisi illud facere, et manere in eo? Si viam peccatorum jurasti, noli ibi stare, sed recede ab ea. Si cathedram pestilentiae ascendisti, descende cito, et nihil ibi judices, nihil doceas in ea. Non peccare enim impossibile est; in peccato vero perseverare (383) iniquissimum est. « Si enim dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. 1, 8). » Peccatores igitur sunt qui in hoc psalmo ad beatitudinem invitantur. Ad quam illi soli poterunt pervenire qui, quamvis peccabunt, in peccatis tamen non perseverabunt. Et hoc quidem significat non ire, non stare et non sedere. Sola igitur perseverantia in malo facit impedimentum ad beatitudinem, et hoc solum peccatum est quod non dimittitur hominibus, neque in hoc saeculo, neque in futuro. Ecce docuit nos Propheta quod vir justus et ad beatitudinem festinans fugere debeat. Nunc autem audiamus quid eum agere oporteat; non enim sufficit nobis declinare a malo, nisi et bona faciamus. Sed prius mala pellenda sunt, quia terra prius purganda est, quam plantanda vel seminanda.

« Sed in lege Domini voluntas ejus. » Quidquid utrumque testamentum facere, vel non facere jubet, lex Domini est. Non potest itaque vir justus manere in consilio impiorum, neque stare in via peccatorum, neque in cathedra pestilentiae sedere, cujus voluntas et desiderium est legem Domini adimplere. Quod autem ait « fuit, » non sic accipias, quasi jam cessaverit: audi quod sequitur:

« Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. » Quid est die ac nocte? Omni tempore in prosperis et adversis; et prospera enim, et adversa a lege Domini et a custodia mandatorum ejus maxime miseros homines separare solent. Venit quidam adolescens ad Dominum, qui in prosperis erat multasque pecunias possidebat. Qui cum eum interrogaret quomodo ad vitam aeternam pervenire posset: cumque ei Dominus diceret ut omnia venderet et pauperibus erogaret, sicut scriptum est: « Tristis abiit, quia multas habebat possessiones (Matth. xix, 22). » Sic igitur prospera separant homines a Deo et a lege Dei. De adversis autem facile intelligitur, cum Dominus dicat, etiam electos in errorem inducendos esse propter multas tribulationes, si fieri possit (Matth. xxiv, 24). Magna igitur laus justi est in lege Domini meditari die ac nocte. Unde magna retributio in sequenti versiculo ei promittitur.

Et erit tanquam lignum quod plantatum est

(383) Cod. Vallicellanus, *nequissimum est.*

(384) *Aquæ populi* interpretantur in Apocalypsi cap. xvii, 14, ita etiam Augustinus enar. in psalmum

« secus decursus aquarum. » Quid est majus quam Christo Domino comparari? « Scimus, inquit Joannes apostolus et evangelista, quoniam similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii, 2). » « Fulgebunt enim sancti sicut sol in regno Dei (Matth. xliii, 42). » Hoc enim lignum seipsum esse ipse Dominus ostendit, dicens: « Si in viridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet? (Luc. xxiii, 31). » Et Salomon de sapientia, quæ Christus est, loquens, sic ait: « Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, et qui tenuerit eam beatus (Prov. iii, 18). » Et illud in Apocalypsi: « Vincenti, inquit, dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei (Apoc. ii, 7). » Hoc igitur lignum plantatum est secus decursus aquarum. Quatuor sunt flumina paradisi, quatuor sunt Evangeliorum volumina, quæ illis fluminibus significantur. Vis videre lignum vitæ? Secus decursus aquarum invenies. Sic autem et Christum in quatuor Evangeliorum fluminibus reperies. Ibi enim et quis, et qualis, et quantus sit, facile dignoscitur. Ad hoc præterea lignum fit secus decursus aquarum, quia « ad ipsum, ut scriptum est fluent omnes gentes (Isa. ii, 2). » — « Aquæ enim multæ, dicit Scriptura, populi multi (384). »

« Quod fructum suum dabit in tempore suo. » Ex quo mundus iste factus est, fructum suum lignum hoc dare non destitit: « Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. i, 3). » Dedit tamen maxime et abundantius fructum suum in tempore suo, in tempore incarnationis et adventus sui. Quis autem eos fructus, ea dona, illas divitias et delicias enumerare valeat, quas ex tunc fidelibus suis Dominus tribuit? Unde et dicitur: « Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (Psal. lxxvii, 19). »

« Et folium ejus non decidet. » Hæc folia verba sunt; verba autem Christi non cadent. Sic enim ipse ait: « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Luc. xxi, 33). »

« Et omnia quæcunque faciet prosperabuntur. » Prosperantur autem omnia quæcunque Christus facit, sed non omnibus prosperantur. Unde Apostolus ait: « Scimus quoniam diligentibus Deum omni cooperantur in bonum (Rom. viii). »

« Non sic impii, non sic. » Non erunt, inquit, impii beati: non enim meditabuntur in lege Domini die ac nocte, et non erunt tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quid igitur erunt? Audi quod sequitur:

« Tanquam pulvis, quem projicis (385) a facie terræ. » Beati ligno vitæ assimilantur; impii vero pulveri comparantur, præsertim illi pulveri qui vento superbiæ circumfertur, et a terræ, id est sanctæ Ecclesiæ, stabilitate elevatus nusquam comparet. Et ideo quia tales sunt.

« Non resurgent impii in judicio. » Quid est igitur primum.

(385) Vulgata legit, *quem projicit ventus.*

quod Apostolus ait : **301** « Omnes quidem resurgetur, sed non omnes immutabimur (*I Cor. xv, 51*). » Qui sunt enim illi qui resurgent et non immutabuntur, nisi impii et peccatores? Resurgent igitur impii et peccatores, sed non in iudicio, jam enim iudicati sunt. Resurgent ergo, non ut iterum iudicentur, sed tantum ut damnentur. Damnabuntur autem non solum impii, verum etiam peccatores in peccatis perseverantes. Et tunc « iter impiorum peribit, » hoc est, in itinere et opere suo impii peribunt, via vero justorum laudabilis apparebit.

« Quoniam novit Dominus viam justorum. » Quæ eos perducit ad regna celorum.

PSALMUS II.

PSALMUS DAVID.

Huic psalmo, qui secundus est, primus titulus imponitur, quem ideo suum esse dicit; ut major ei auctoritas et fides adhibeatur. Quis enim ea non credat quæ tanti regis et Prophetæ auctoritate roborantur? Si autem ad illum David respiciamus, qui in isto loquitur, et de quo iste alibi ait : « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus (*Psal. LXXXIV, 8*), » jam nullus erit qui in aliquo contradicere audeat. Hæc autem brevis expositio nobis sufficiat in omnibus psalmis qui hoc titulo prænotantur; egregie autem ab ipsa passione Christi incipit, quam semper in memoria habere debemus, per quam liberati, et salvati sumus. Et merito quidem contra eos cum quædam indignatione loquitur, qui in Christum Dominum manus mittere non timuerunt.

« Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? » Audivimus modo superius de Christo, quod ipse sit lignum vitæ, cujus folia non cadent, cujus verba non præteribunt, cujus omnia opera, et quæcunque faciet, prosperabuntur. Quare ergo fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Quare « astiterunt reges terræ, » Herodes videlicet, et Pilatus et principes sacerdotum « convenerunt in unum adversus Dominum » Patrem, « et adversus Christum » Filium « ejus? » Quare vel hoc non attendebant quod tantum talemque fructum hæc arbor nobilissima tunc temporis dabat : mortuos suscitando, cæcos illuminando, leprosos mundando, omnes languores omnesque infirmitates sanando? Gentes et populi hoc in loco idem significant, quamvis per gentes Romanos, et populos Judæos intelligere possumus, qui adversus Christum Dominum pariter in unum convenerunt. Fremere autem non est hominum, sed ferarum, ut eorum sævitiam et crudelitatem in hoc verbo intelligamus. Convenerunt igitur omnes isti iniquitatis filii, atque dixerunt :

« Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. » Ligatos se esse et sub jugo esse conqueruntur, quoniam assueta peccata a

(386) Cod. Ghisianus, *eumdem ipsum*.

(387) Ira Dei quomodo sit intelligenda. « Iram, et urorem Domini Dei, non perturbationem mentis

A Christo Domino et a discipulis ejus facere prohibentur. Redargebat enim eos Dominus non solum de his quæ male agebant, verum etiam de iniquis cogitationibus, sicut in Evangelio invenimus. Quale est illud : « Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? (*Matth. ix, 4*). » Miseri qui eundem (386) non violenter trahentem, sed clementer ad se vocantem non audiebant, quando eis paterna pietate dicebat : « Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos : jugum enim meum suave est, et onus meum leve (*Matth. xi, 28*). » Merito fiet eis quod sequitur.

« Qui habitat in cælis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos. » Quia hoc, inquit, et illa fecerunt, et Christo Domino credere noluerunt, stultos et fatuos subsannatione, et irrisione dignos eos Dominus ostendet. Tales enim affectiones in eo non sunt, sed ejus voluntatem et operationem aliter nisi assuetis nostris locutionibus ostendere non possumus, Cum enim ea facit quæ irati et furentes homines facere solent, quamvis iratus non sit, in ira tamen et furore ea facere narratur (587), unde et subditur

« Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos. » Hoc autem erit in iudicio, quando impiis et peccatoribus dicet : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (*Matth. xxv, 41*). » Quia enim hoc dicendo irati et sævientis consuetudinem imitabitur, ideo in ira et furore hæc dicturus, et facturus esse narratur.

« Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. » Iste versus ibi continetur, ubi dicitur : « Quia convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus, » subauditur, dicentem : « Ego autem constitutus sum rex ab eo. » Quem Judæi Christum, nos regem vocamus. Christus Dominus noster et Deus est, et homo, qui secundum humanitatem quidem non solum a **302** Patre, verum etiam a se ipso, et a Spiritu sancto et rex et Dominus constitutus est. Ipse enim qui secundum divinitatem neque factus, neque creatus est, secundum humanitatem seipsum creavit, et fecit. Hanc igitur distinctionem in memoria habeamus, quæ pene in omnibus psalmis nobis necessaria erit. Omnia enim ad humanitatem referenda sunt, si quando contristatur, si quando aliquid patitur, si quando aliquid postulat, et similia. « Ego autem, inquit constitutus sum rex ab eo, » ubi? « super montem sanctum ejus. » Ad quid? « prædicans præceptum Domini. » Sion *specula* interpretatur; a qua videlicet specula omnes episcopi superintendentes et speculatores vocantur. Unde et Ezechiel dicitur : « Fili hominis, speculatorem posui te domus Israel (*Ezech. iii, 17*). » Quamvis Rex regum, et Dominus dominantium sit Salvator noster, ipse tamen solius oportet intelligi, sed vim qua justissime vindicatur. » August., enar. in psal. i.

montis Sion regem se dicere dignatur. Sed audiant A episcopi quare ordinati sunt, quare et a quo super Sion constituti sunt. Non utique ad tyrannicam et sæcularem potestatem exercendam, sed ad speculandum et prædicandum, et contra hæreticos et malignos spiritus pugnandum.

Dominus dixit ad me : « Filius meus es tu. » Hoc autem ad divinitatem spectat. Ego, inquit, qui secundum humanitatem rex a Deo constitutus sum, secundum divinitatem non adoptive, sed substantialiter ejus filius sum ; hoc enim ipse Pater testatus est, dicens : « Tu es Filius meus dilectus, in te mihi complacui. Ego hodie genui te (Luc. III, 23). » Non habet Deus nisi hodie, cum nihil præteritum, nihil futurum, sed omnia sibi præsentia sint. Quid igitur aliud dicere potuit, nisi hodie ? Nihil enim aliud est ; « ego hodie genui te : » tale est ac si simpliciter dixisset, ante tempora et sine initio genui te (388). Æternus est enim Pater, æternus est et Filius. Sed ante æternum nihil est. [Hodie igitur æternitas est. Quod itaque ait : « Ego hodie genui te, » tale est ac si dixisset : ante tempora, sine initio genui te. Potest autem et secundum humanitatem sic intelligi, ut a Patre ei dicatur : Ego qui ante tempora genui te, hodie, id est temporaliter ex Virgine genui te. Ipse est enim Pater omnium, ipse non solum humanitatem Filii sui, verum etiam nos omnes et genuit et creavit (389).

« Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem » tuam, et possessionem tuam terminos terræ. » C Diximus superius quia si Filius aliquid postulat, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem postulat. Postulat ergo non solum a Patre, sed a seipso, et a divinitate quæ in ipso est. « Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. » Judæi, inquit, spreverunt te, dicentes : « Non habemus regem nisi Cæsarem, et nolumus hunc regnare (390) super nos (Joan. XIX, 12) : » suscipe igitur omnes gentes in hæreditatem. Inde est enim quod alibi dicitur : « Omnes gentes servient ei ; et quia dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ (Psal. LXXI, 8). » Hoc est enim usque ad terminos orbis terræ quod et possessionem tuam terminos terræ.

« Reges eos in virga ferrea. » Quid est in virga D ferrea ? Imperio forti et insuperabili, et cui nemo resistere poterit. Omnia metalla ferro domantur ; omnia regna mundi Christi imperio subjugantur.

« Et tanquam vas figuli confringet eos. » Vasa figuli semel fracta redintegrari non possunt. Impii et peccatores semel in judicio damnati misericordiam ulterius non invenient.

(388) Idem brevius dixerat S. Maximus Taurin., serm. 36 de Paschat., edit. Rom. 1784, pag. 491. « Una plane dies est Christus, quia in eo una est divinitatis æternitas. Hodie autem vocatur, quod eum nec vetusta antiquitate subterfugiunt, nec futura ignoratione prætereunt. »

(389) « Quanquam etiam possit ille dies in prophetia dictus videri, quo Jesus Christus secundum hominem natus est, tamen hodie qui præsentiam

« Et nunc, reges, intelligite. » Ecce rex magnus justus et potens Deus constitutus est, cui et nos, et omnes gentes obedire oportet. Intelligite ergo, et regnandi doctrinam et disciplinam ab eo suscipite. Et hoc est quod ait :

« Erudimini qui judicatis terram : servite Domino » in timore. » In timore servire, et servitiam diligenter agere et in Dei servitio negligentiam non habere. Reges igitur, qui ad populum juste regendum et ad justitiam exercendam constituti sunt, sic justitiam exercent, ut misericordiæ non obliviscantur, non autem cordis impetu, sed divinæ legis moderamina sequantur.

« Et exsultate ei cum tremore. » Non vobis, inquit, sed Deo exsultate, non in honoribus et divitiis, sed in Domino gaudete. Hinc est enim quod Apostolus ait : « Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete (Philip. IV, 4). » Bene additur, cum tremore, ne timor Domini et æternæ felicitatis desiderium mundi hujus lætitia et prosperitate pellatur. Per reges non solum reges gentium, verum etiam episcopi omnesque Ecclesiæ prælati intelligi debent. Denique omnis homo rex dici potest, qui se ipsum bene regit, et domum suam bene disponit.

« Apprehendite disciplinam, nequando irascatur » Dominus, et pereatis de via justa. » Omnis doctrina et institutio religionis disciplina dici potest. Hanc autem qui non recipit, et tenet, non immerito Dei 303 iram et indignationem incurrit. Tales autem pereunt de via justa, quia in viam peccatorum declinantes per justorum viam ad beatitudinem non perveniunt. Hæc autem disciplina eum omnibus hominibus necessaria sit, illis tamen maxime necessaria est, qui alios regere, et docere debent. Beati illi, qui hanc disciplinam suscipiunt, et qui non in vanitatibus mundi, sed in Domino confidunt.

« Quoniam cum exarserit in brevi ira ejus, beati » omnes et soli qui confidunt in eo. » In brevi autem dixit, quia cito et post modicum ad judicium Dominus veniet. Unde et Joannes apostolus ait : « Filiioli, novissima hora est (Joan. II, 18). » Et Apostolus : « Nos sumus in quos fines sæculorum deveniunt (I Cor. X, 11). » Jam superius diximus quomodo Dei iram intelligere debeamus.

PSALMUS III

PSALMUS DAVID CUM FUGERET A FACIE FILII SUI
ABSALON

Quid significet psalmus David superius dictum est. Et David quidem fugam legimus, Christi autem fugam non legimus, quia contra de se ipso alibi

significat, atque in æternitate nec præteritum quidquam est, quasi esse desiderit, nec futurum, quasi nondum sit, sed præsens tantum, quia quidquid æternum est, semper est : divinitus accipitur secundum id dictum, *ego hodie genui te*, quo sempiternam generationem virtutis, et sapientiæ Dei, qui est Unigenitus Filius, fides sincerissima et catholica prædicat. » August. loc. cit.

(390) Cod. Ghis. *hunc regem regnare.*

dicit : « Periit fuga a me (391) (*Psal. cxli, 6*). » **A** Quem cum Judæi simul cum Juda traditore capere venissent, non fugit, sed obviam ivit. Et ut suæ divinitatis potentiam ostenderet, uno verbo prostravit. Ipse tamen est, in cujus Canticis canticorum Ecclesia dicit : « Fuge, dilecte mi (*Cant. viii, 14*). »
 • Et de discipulis quidem ejus dicitur, quia « relicto eo omnes fugerunt (*Matth. xxiii, 36*). » Non igitur in se ipso, sed tamen in discipulis suis fugit Jesus : sic autem dicitur (392) quia non ipse baptizabat, sed discipuli ejus. Uterque autem et Judas, et Absalon simili morte, id est suspendio (393) interierunt. Interpretatur autem David *manu fortis* (394), Absalon vero, *patris pax* interpretatur. Et videtur per contrarium esse dictum, sicut et Judæa a Domino dicitur : « Amice, ad quid venisti? » (*Matth. xxvi, 50*) cum amicus utique non esset.

« Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Secundum humanitatem Dominus loquitur, et conqueritur Patri de Judæorum conjuratione contra se facta quæ, non solum ex Romanis qui ibi erant, verum etiam ex numero discipulorum multiplicata erat. Unde et dicit quia « Multi insurgunt adversum » eum, et multi dicunt animæ ejus : quia non est salus illi in Deo ejus. » (395) Videbat enim jam tunc non solum Judæos, verum etiam per totum mundum reges et principes, omnesque homines iniquos, totumque malignantium spirituum exercitum contra fideles suos, contra membra sua, contra corpus suum, quod est Ecclesia, crudeliter insurgere. Quia, ut dicitur, in unoquoque suorum ipse affligitur, tribulatur, et persecutionem patitur, non immerito quod illis accidit sibi imputat, et illorum pœnas quasi proprias conqueritur.

« Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria » mea, et exaltans caput meum. » Mentiantur, inquit, qui dicunt, « Non est salus illi in Deo ejus; » quia ad salutem pertinent ea quæ hic enumerantur. Suscepit enim Pater Filium ad se, incarnatum et hominem factum revertentem (396) glorificavit, et in suæ majestatis sedem exaltavit. Secundum illud : « Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis (*Psal. cix, 1*). » Videtur autem mihi quod, si Ecclesia in hoc psalmo loquatur, convenientius accipi possit. **D** Dicat igitur Ecclesia, dicat populus Christianus,

(391) Non legitur Christus fugisse cum ab Judæis ad necem, quemadmodum David a Saulo, quæretur. *Fugit tamen in montem*, ut habetur Joan. vi, 15, *cum vellent turbæ eum regem facere*. Non dissonat ergo prophetia Evangelio habita diversa ratione fugæ Christi.

(392) Cod. Ghis. *quia baptizabat Jesus et statim dicitur*.

(393) Idem cod. *perierunt*.

(394) Hanc interpretationem sumpsisse videtur S. Bruno ex Ven. Beda, qui in expositione tituli secundi psalmi hæc habet : « David interpretatur *manu fortis*, sive *desiderabilis*, quod nihil aptius convenire potest quam omnipotenti Christo, qui est veraciter fortissimus, et summo desiderio requirendus, de cujus passione loquitur Propheta, et ipse

quem prius soli Judæi, postea vero totus mundus gravissimis pœnis affligere et perdere cœpit. « Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversus me. » Multi ex omnibus mundi hujus nationibus « dicunt animæ meæ, Non est salus illi in Deo ejus. » Hoc est quod infideles contra sanctos dicere solebant, quod Deus illorum eos liberare non posset. « Tu autem, Domine, susceptor meus et gloria mea, et exaltans caput meum. » Hæc est sanctorum non modica consolatio; quia statim post martyrium coronabuntur, glorificabuntur et in æternam beatitudinem a Deo suscipientur. Hoc enim Salvator noster illis promiserat, ut, ubi ipse esset, ibi esset **304** et minister ejus (*Joan. xii, 26*). Et ubi esset corpus, illic congregarentur et aquilæ (*Matth. xxvi, 28*), et cum exaltatus esset, omnia traheret ad se ipsum. Unde et modo Ecclesia dicit : « Et exaltans caput meum. » Caput nostrum Christus est, qui post resurrectionem suam die quadragesimo cœlos ascendit.

« Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit » me de monte sancto suo. » Cum, inquit, tribularer, et pœnis gravissimis ab impiis et infidelibus cruciarer, tunc ego voce mea, voce cordis mei, illa voce, quæ in silentio clamat, et cœli secreta penetrat, clamavi ad Dominum, et ipse exaudivit me de monte sancto suo, id est de illo altissimo et clarissimo secretario gloriæ suæ. Cum enim Deus ubique sit, est tamen aliquis locus, ubi gloriam suam clarius, et manifestius revelare dignatur. Possumus autem per hunc montem Christum Dominum intelligere, de quo et a quo sanctorum voces exaudiuntur. Et quid mirum si illos exaudit, pro quibus etiam mortuus est : unde et Apostolus dicit : « Qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis (*Ephes. v, 2*). » Cujus vox loquentis congrue satis modo introducitur.

« Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi, » quoniam Dominus suscepit me. » Brevissime satis in his verbis passionem suam, resurrectionem et ascensionem ostendit. Quomodo, inquit, eorum voces ad me clamantes non exaudirem, pro quibus mori quoque non dubitavi? Hoc est enim, quod ait : « ego dormivi. » Mors Christi dormitio fuit : unde et bene subdidit : « Et somnum cepi. » Cepit quidem ; sed non diu dormivit. Et idcirco subdidit,

Dominus sua verba dicturus est. » Hæc prænotavimus, quia in progressu psalmorum auctor noster persæpe in persona Davidis Christi fortitudinem commendat. Eamdem interpretationem habet Cassiodorus in expositione secundi Psalmi.

(395) Differt hæc lectio a Vulgata, quæ in prima parte eadem est in Augustino ; scilicet : *Multi insurgunt adversus me* : non in secunda : *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo ejus* ; ita vulgata. Augustinus autem quemadmodum Bruno : *Non est salus illi in Deo ejus*. Ita etiam legit Cassiodorus.

(396) *Susceptor* secundum formam dicitur servi : hominis enim susceptio est *Verbum caro factum*. Cassiodorus.

dicens: « Et resurrexi. » In eo vero quod addidit :
 « Quoniam Dominus suscepit, me, » post dies non
 multos, coelos se ascendisse ostendit. Nunc autem
 Ecclesiam, quæ loqui cœperat, audiamus.

« Non timebo, inquit, millia populi circumdantis
 me. » Multi quidem insurgunt adversum me, et
 valde multiplicati sunt inimici mei, sed ego jam
 ulterius non timebo, etiam si multa millia post istos
 me circumdantes insurgant adversum me. Sed
 dicam, sicut semper in omnibus tribulationibus
 meis dicere soleo (397).

« Exsurge, Domine, salvum me fac, Deus meus. »
 Talibus armis viri sancti et religiosi se defendunt,
 non gladiis, sed orationibus pugnant.

« Quoniam tu percussisti omnes adversantes (398),
 » mihi sine causa. » Non timebo, inquit, quia non
 est conveniens ut timere debeam. Unde hoc? Quo-
 niam tu percussisti, et quotidie percutis, et tandem
 in iudicio virga ferrea percuties omnes adversantes
 mihi. Et hoc merito, quia sine causa mihi adver-
 santur.

« Dentes peccatorum contrivisti. » Dentes pecca-
 torum intelligimus eorum potentiam, eorum scientiam,
 eorum fortitudinem, eorum argumentationes,
 et omnia alia quibus se defendere vel alios impu-
 gnare possunt. Hæc autem contrivit Dominus, quia
 dedit fidelibus suis os et sapientiam, cui omnes
 adversarii sui non resistere potuerunt.

« Domini est salus, et super populum tuum bene-
 dictio tua. » Insultatio est. Erubescant, inquit, ini-
 mici tui, qui mihi quondam dicere solebant : « Non
 est salus illi in Deo ejus; » sicut modo videre et
 cognoscere certissime possunt. « Domini est salus. »
 Hinc vero Ecclesia de inimicorum contritione et
 sua salute lætabunda ad Dominum convertitur,
 dicens : « Sit salus super populum tuum, » o Do-
 mine, quem sic honorasti, cui hanc salutem et
 victoriam dedisti. « Et benedictio tua » et nunc, et
 semper per infinita sæcula sæculorum. Amen.

306 PSALMUS IV.

PSALMUS DAVID IN FINEM IN CARMINIBUS.

Quid significet psalmus David, in secundo psalmo
 dictum est. Poterat aliquis intelligere hunc psalmum
 ad tempora David, et ad Synagogam pertinere, nisi
 Apostolus dixisset : « Finis enim legis Christus est
 (Rom. x, 4). » Qui de se ipso loquitur, dicens : « Ego
 sum alpha, et omega, primus et novissimus, initium,
 et finis (Apoc. i, 8). » In finem igitur, id est ad tem-
 pora Salvatoris nostri ista referantur, et in carmini-

(397) Etiam S. Aug. postquam [Prophetam hoc in
 psalmo de Christo locutum fuisse exposuerit, de
 Ecclesiæ simul, cujus Christus caput est, hostibus,
 et futuris persecutoribus vaticinium protulisse asse-
 rit, a quibus liberanda et salvanda erat.

(398) *Adversantes* autem, non solum ad mortem
 pertinet, sed etiam ad hæreticas quæstiones, qui
 sine veritatis studio catholicas regulas pravis dog-
 matibus insequantur. Et merito tales cæcitate men-
 tis percutiuntur, qui se perversis desideriis miscue-
 runt. CASSIODORUS,

bus et laudibus Ecclesiæ cantentur, ad quam pro-
 prie et specialiter pertinere videntur (399)

« Cum invocarem te, exaudisti me, Deus (400)
 » justitiæ meæ. » Psalmus iste valde disjunctus est
 et multa indiget continuatione. Ecclesia est quæ lo-
 quitur, quæ inde Deo gratias agit, quia in magnis
 suis tribulationibus eam exaudivit. Magnas autem
 tribulationes in tempore apostolorum et martyrum
 sustinuit, et in sæculi consummatione passura est.
 « Erit enim tunc tribulatio talis, qualis non fuit,
 neque fiet (Matth. xxiv, 21). » Exaudisti, inquit, me
 modo, non meis meritis, neque mea justitia, quia si
 qua justitia est in me, non mea, sed tua est. Tu au-
 tem es Deus, et Dominus, creator et dator justitiæ
 meæ.

« In tribulatione dilatasti me. » Plus enim in tri-
 bulationibus et adversitatibus quam in prosperita-
 tibus sancta Ecclesia dilatata est (401). Cujus qui-
 dem termini sunt a solis ortu et occasu, ab aquilone
 et mari. Modo tamen et in Africa, et in multis aliis
 mundi partibus defecisse videtur, in quibus quon-
 dam satis gloriosa erat.

« Miserere mihi, Domine, et exaudi orationem
 » meam. » Ecce docet nos mater nostra sancta Eccle-
 sia, quomodo ipsa Deum invocavit, et quomodo nos
 invocare debeamus. Sufficit nobis ista oratio in om-
 nibus petitionibus nostris. Si infirmitas, si terræ
 sterilitas, si sæviens adversarius, si persecutio aliena
 supervenerit, dicamus : « Miserere mihi, Domine, et
 exaudi orationem meam, » et sufficit nobis, cui
 etiam Dominus miseretur, et qui in suis petitionibus
 a Domino exauditur, quid amplius quærit.

« Filii hominum, usquequo gravi corde? » Non
 suam solummodo, sed aliorum quoque salutem quæ-
 rit Ecclesia. Ecce enim in suis tribulationibus exau-
 dita ad ipsos suos convertitur inimicos, ad fidem, et
 ad beatitudinem eos invitans. Filii hominum illi
 sunt, qui unam solummodo generationem habent, et
 qui nondum ex aqua et Spiritu sancto regenerati
 Deum Patrem habere meruerunt. Tales autem sunt
 graves corde, dura et lapidea corda habentes, in
 quibus veræ fidei et cœlestis disciplinæ scribi et
 contineri verba non possunt. Sicut autem levia sur-
 sum, ita et gravia deorsum trahunt. Timeant ergo
 graves corde, ne sua durtia et gravitate ad inferna
 trahantur.

« Ut quid diligitis vanitatem, (402) qui quæritis
 » mendacium? » Illi enim vanitatem diligunt et

(399) Hujusce tituli interpretatio ex Ven. Beda
 est, sicuti psalmi expositio, in quo alloquens Deo Ec-
 clesia inducitur. Idem sensit Cassiodorus, tam in
 expositione tituli quam psalmi.

(400) Eadem lectio est apud Cassiodorum.

(401) « Tribulatio est enim, quæ dilatât semper
 Ecclesiam, quando eodem tempore confessores fiunt,
 martyres coronantur, totaque turba justorum, con-
 tritionibus semper augetur. » CASSIOD.

(402) Cod. Ghs. et quæritis.

mendacium quærun, qui vel falsos deos adorant, vel in mundi hujus divitiis spem suam ponunt. Unde et Apostolus divites admonet (*I Tim. vi, 17*), non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum.

« Scitote quoniam magnificavit Dominus Sanctum » suum. » Hoc autem tale est ac si diceret : Filii hominum, relinquit deos falsos, relinquit idola et vanitates, credite in Christum Filium Dei, et salvi eritis. Et hoc scitote, et nullatenus dubitetis quia magnificavit Dominus sanctum suum, Christum videlicet, Filium suum, qui ideo quidem sua sponte mortuus est, ut a morte perpetua nos liberaret. Quomodo autem secundum humanitatem Christum Dominus magnificatus sit, ipsemet ostendit cum dicit. « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra » (*Matth. xxviii, 18*). » Et quasi illi jam creduli dicerent : Peccatores sumus, idola coluimus, sanctorum sanguinem fudimus, et multa millia peccata commisimus, non suscipiet nos; confortat eos piissima mater nostra sancta Ecclesia. Nolite, inquit, timere, ego clamabo, et orabo pro vobis.

« Et Dominus exaudiet me cum clamavero ad » eum. Irascimini ergo, et nolite peccare (403). » Hoc autem non diceretur nisi irasci aliquando bonum esset. Si enim odium aliquando bonum est, quare et ira aliquando bona non sit? Audi ergo quod Dominus ait : « Qui non odit patrem et matrem, et uxorem, et filios, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus (*Matth. xiv, 26*). » Et certe omnia hæc, quæ utique amanda sunt, si ad peccata nos trahere et a Deo separare voluerint, odienda sunt. Talibus igitur et taliter irasci non est peccatum, ideoque **306** subdit : « Et nolite peccare. » Irascimini, inquit, præteritæ vestræ conversationi, irascimini vitiiis et peccatis, Taliter illi irati erant, quibus Apostolus dicebat : « Quem ergo fructus habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis (*Rom. vi, 22*). » Et nolite amplius peccare, sicut prius peccare soliti fuistis. (404) Sed sunt quædam peccata, et ipsa quidem maxima, a quibus facile abstinere possumus. Quare est illud de quo Dominus ait : « Israel, si me audieris, non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum (*Psal. lxxx, 10*). »

« Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus » vestris compungimini. » Cubilia cogitationum corda nostra sunt, ibi oriuntur, ibi quiescunt, ibi fructificant fructum, si bonæ sunt, et malum si malæ sunt. Hinc est enim quod Dominus ait : « Ex corde exeunt cogitationes malæ, furta, homicidia, perjury et falsa testimonia, et similia, quæ coinquant hominem (*Matth. xv, 18*). » De his compungimini, de his pœnitentiam agant, has in ipso initio succidite, et eas ad effectum perducere nolite. Postea vero facite quod sequitur :

« Sacrificate sacrificium justitiæ. » Quod si feceri-

(403) Mazochius in Spicil. Bibl. I, II, p. 277, censet locum posse ita interpungi. « Irascimini? at nolite peccare. Si quando vos iratos senseritis, non ad injuriam sive re, sive verbis prorumpatis. »

tis confidenter. « Sperate in Domino. » Quid? ea bona suscipere, « quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus » et vobis, et omnibus « diligentibus se (*I Cor. ii; Isa. lxxiv, 4*). » Sacrificium justitiæ facit, qui seipsum pro peccatis suis judicat et affligit. Hinc est enim quod Apostolus ait : « Si nos ipsos judicaremus, non utique judicaremur (*I Cor. xi, 21*). » Quod autem carnis afflictio sacrificium sit, audi eundem Apostolum dicentem : « Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationale obsequium vestrum (*Rom. xii, 1*). »

« Multi dicunt : Quis ostendit nobis bona? » Ego, inquit, dixi vobis, sperate in Domino, et quid sperare debeatis ostendi; sed sunt multi qui spem non habent, et in suis cogitationibus dicunt, Quis ostendit nobis illa bona? Quis inde certus nuntius venit? (405) Quomodo sperare, vel credere possumus? Miseri, qui ista dicunt; quoniam hæc verba desperatione plena sunt. Sed tamen qui sunt isti, qui tam impie loquuntur? nisi illi, qui « a fructu frumenti, » vini et olei sui multiplicatisunt. » Per hanc autem tria quibus humana necessitas maxime sustentatur, omnia bona hujus mundi caduca et transitoria significantur. Qui vero in talibus spem suam poseunt, æterna bona sperare non possunt. Talis erat ille de quo in Evangelio dicitur, qui cellaria sua destruere et majora construere cogitabat, qui lætundus animæ suæ dicebat : « Habes multa bona tibi præparata in annos multos, gaude igitur et epulare (*Luc. xii, 19*); » cui a Domino responsum est. « Stulte, hac nocte anima tua rapietur a te; quæ autem parasti, cujus erunt? » (*Ibid.*, 20.) Et unde est, quod Apostolus præcipit non sperare in incerto divitiarum (*I Tim. vi, 17*). Inde est etiam quod dicit divites non posse intrare in regnum Dei. Nunc audiamus quid boni quoque dicant et sentiant.

« Signatum inquit, super nos lumen vultus » tui, Domine. » Hoc autem tale est ac si diceret : Signo Christi signati sumus, in ejus militia connumerati, ejus doctrina illuminati, in ipso speramus, et quæcunque nobis promisit firmissime expectamus. Hoc signo legimus in Apocalypsi (c. vii) de omni turba filiorum Israel duodecim millia esse signatos, per quos videlicet tota Ecclesia omnisque fidelium multitudo significatur : est illud signum, quod Propheta vocavit *thau* (*Ezech. ix, 4*), quo quicumque signatus non fuerit in judicio peribit. Bene autem hoc signum lumen vocatur, quoniam qui hoc signum non habet, cæcus est, et in tenebris ambulat; voluntas autem in vultu cognoscitur, unde et a vultu voluntas dicitur. Quid est igitur lumen vultus tui, nisi lumen voluntatis tuæ? Hoc enim lumen et hoc signum secundum voluntatem tuam, et tibi factum

(404) Cod. Ghisianus : Non peccare enim impossibile est; sed.

(405) Cod. Ghis. : Quomodo hæc sperare.

est patibulum mortis et nobis factum est causa salutis; sequitur:

« Dedisti lætitiā in corde meo. » Vox Ecclesiæ est quæ de hac sarctorum responsione lætitiā se habere significat.

« In pace in idipsum dormiam, et requiescam, quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me. » Illi, inquit, qui desperantes dicunt: « Quis ostendit nobis bona? » neque pacem, neque quietem habebunt: ego vero in idipsum, id est pariter, et simul cum omnibus filiis meis dormiam, et requiescam in æterna pace (406). Et hoc dico, quia tu, Domine, singulariter in spe constituisti me, id est me solum, et singularem hanc tam immensam tuæ beatitudinis spem habere donasti.

PSALMUS V.

307 IN FINEM PRO EA QUÆ HÆREDITATEM CONSEQUITUR PSALMUS DAVID.

Quid significet in finem, modo superius diximus: similiter autem quomodo intelligatur psalmus David, in secundo psalmo exposuimus. Ea vero, quæ hæreditatem consequitur sancta Ecclesia est; unde Apostolus: Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi (Rom. xvi, 17) nos esse dicit. Hanc hæreditatem perdidit Synagoga, quæ de Salvatore nostro ad se veniente, ait: « Hic est hæres, venite, occidamus eum, et nostra erit hæreditas (Marc. xii, 7). » Hujus autem hæreditatis testamentum in illo psalmo ei datum est, in quo dicitur: « Disposui testamentum electis meis (407). »

« Verba mea auribus percipe, Domine; intellige clamorem meum. Intende voci orationis meæ, rex meus et deus meus. » Ecclesia loquitur, quæ pro Synagoga in hæreditatem successit. Docet autem nos, quam instanter, perseveranter, quam violentè orare debeamus, in eo quod ipsum toties repetit. Unde in Evangelio dicitur, quia « Regnum cælorum vim patitur, et violenti diripiunt illud (Matth. xi, 12). » Hanc autem violentiam ipse Dominus nos facere jubet, dum ait: « Petite, et accipietis, quærite, et invenietis, pulsate, et aperietur vobis (Matth. vii, 6). » Dicit autem et similitudinem de illo, qui petebat ab amico suo tres panes, cum ille dare nolisset, et ipse per totam noctem petitionibus instaret, propter violentiam tandem illius et importunitatem surrexit, et dedit illi quotquot habebat necessarios. Bonæ autem petitiones, non tantum voce quantum affectu, et desiderio fiunt; secundum illud: « Desiderium pauperum exaudiet Dominus (Psal. x, 16). »

« Quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem meam. » Mane igitur oret qui exaudiri desiderat. Quid est igitur quod hic idem propheta alibi

(409) *Dormiam*, « finem vitæ vult intelligi *Requiescam*. futuram beatitudinem indicare monstratur, quando jam requies dabitur sanctis et gloriosa pausat. » CASSIOD.

(407) Eandem interpretationem habet D. Augusti-

ait: « Media nocte surgebam ad confitendum tibi (Psal. cxviii, 62); » et illud: « In noctibus extollite manus vestras in sancta (Psal. cxxxiii, 3).. » E certe nullo tempore attentius et quietius, quam in nocte viri religiosi orare possunt. Mane igitur orare tale est ac si diceret: Si vis a Domino exaudiri, mane ora, fuge noctem, fuge opera tenebrarum, pelle vitia et peccata. Audi Apostolum dicentem: « Filii lucis et diei sumus, non noctis et tenebrarum (Thess. x, 5). » Et alibi: « Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v, 10). » Talis igitur nox, talesque tenebræ prius relinquendæ sunt, et tunc orandum. De his autem tenebris exit homo, et ad mane venit, statim ut penitentiam agere incipit. Sicut enim mane finis est noctis, et initium diei; ita et pœnitentia finis est peccati, et initium sanctitatis et religionis.

« Mane astabo tibi. » Quia, inquit, nos exaudire non vis, nisi mane, quam citius potero noctis tenebras relinquam, et ad mane festinabo. Et tunc astabo tibi, quasi famulus ad serviendum paratus. « Et videbo, quoniam non volens Deus iniquitatem tu es. » Hæc igitur erat causa quare in nocte non exaudiebas, quoniam qui in nocte sunt, in iniquitate sunt.

« Non habitabit juxta te malignus, neque permanent injusti ante oculos tuos. » Tales enim in judicio audituri sunt; tollantur impii, ne videant gloriam Dei (Isa. xxvi, 19). Quotiescunque ista dicimus, de illis solummodo peccatoribus intelligimus qui in peccatis perseverantes ad pœnitentiam redire nolunt. De quibus et Apostolus ait: « Secundum duritiam tuam et cor impenitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. ii, 5). » Unde et subditur:

« Odisti, Domine, omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium. » Non dixit, qui operati sunt, vel qui locuti sunt, sed præsens tempus posuit, ut perseverantiam significaret: Qui enim in talibus perseverant, odio digni sunt et perditione. Et quamvis omne mendacium peccatum sit, de hæreticis tamen hoc maxime intelligere debemus, et de omnibus aliis qui, causa decipiendi alios, mentiuntur (408). Hoc etiam et sequentia significare videntur.

« Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus. » Vir sanguinarius omnis homicida dici potest. Sed quia subdidit, et dolosum, de hæreticis hoc intelligendum est, qui per dolos et deceptionem animas hominum interficiunt. Et certe multo periculosior est mors animæ quam hæretici interficiunt, quam sit mors corporis, quam cæteris homicidæ faciunt, quoniam illa æterna est, hæc autem temporalis; illa separat animam a Deo, ista solummodo a nus, qui Ecclesiæ promissam Dei hæreditatem probat. Eandem etiam Cassiod.

(408) Hanc, et sequentem interpretationem agit Cassiodorus; qui gravius ait peccare hæreticos alios fallentes, quam a mandatis solummodo deficientes.

corpore dividit. Merito igitur talis homo abominatur a Deo, qui omni fera crudelior est.

« Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo, Domine, in domum tuam. » Ecce modo consequitur Ecclesia hæreditatem, sicut in titulo hujus psalmi de ea scriptum 308 est. Domum namque Dei, quam se introire confidit, cœlestem patriam, et terram viventium intelligimus; in quam videlicet domum non ex suis meritis, sed in multa Dei misericordia se introire dicit: « Qui proprio Filio non pereperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32). »

« Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. » Templum Dei Christi humanitas est, in qua habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Col. ii, 9). Hanc autem adorare debemus, sicut in alio psalmo nobis præcipitur: « Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorare scabellum (409) pedum ejus, quoniam sanctum est (Psal. xciii, 5). » — « Cœlum mihi sedes est, dicit Dominus, terra autem scabellum pedum meorum (Isa. lxvi, 1). » Si enim terra scabellum Dei est, et scabellum Dei adorare debemus, ergo et terram adorare debemus. Nulla autem alia terra est, quæ adoranda sit, nisi hæc sola, quam Verbum Dei sibi conjunxit, id est Christi humanitas, quæ hoc in loco templum Dei vocatur. Hanc adorant sancti quanto tempore in hac vita sunt, et hanc adorant, quando ibi sunt. Et quidem in timore Dei, quia sic eam timent, et adorant, sicut ipsum Patrem et Deum.

« Deduc me, Domine, in tua justitia. » Ego, inquit Ecclesia, ad suscipiendam hæreditatem festino, sed dum in hac vita sum, tua maxime protectione indigeo. Unde multum te rogo ut in tua justitia me deducas, et ab ea justitia me declinare non permittas. Ecce enim inimici mei maligni spiritus, Judæi, hæretici, et tyranni omnibus modis iter meum impedire nituntur. « Tu vero propter inimicos meos, » ne a recto itinere me separare valeant, « dirige in conspectu tuo viam meam. »

« Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est. » Ideo, inquit, timendi sunt, quia cum mendacio et deceptione omnia faciunt, utpote in quibus veritas non est, et quorum cor omni bonitate vacuum est.

« Sepulcrum patens est guttur eorum. » Sepulcrum quando clausum est non fetet, apertum vero sui fetoris plenitudinem manifestat. Tales enim sunt hæretici, qui utinam semper tacuissent, et nunquam fetoribus suæ hæresis alios violassent. Sed sicut sequitur semper « linguis suis dolose agunt, » et simplicium animas occidunt, et glutiant. « Judica illos, » Deus. » Jam quasi stomachata loquitur, et quia eos sustinere non valet, iudicium, et damnationem eis imprecat.

« Decidant a cogitationibus suis. » Ecce iterum compatiendo loquitur, et magis illorum vitam quam mortem affectat. « Judica, » inquit, « illos Deus, » nisi

(409) Cod. Ghisian. *pedum meorum.*

« decidant a cogitationibus suis, » quibus fideles tuæ se subvertere posse confidunt. « Et secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. » Unde, et quo? Ab Ecclesia tua in ignem æternum: hæc enim sequitur post iudicium. Et hoc merito, « quoniam » niam exacerbaverunt te, Domine. » Nulli enim ita Dominum exacerbant, et ad iracundiam provocant, sicut hæretici, quia nulli tantum Ecclesiæ nocent. Tyranni enim in corpora, hæretici vero in animas sæviunt.

« Et lætentur omnes qui sperant in te. » Læti lætitia spiritali, et æterna; et hoc est illud quod sequitur. « In æternum exsultabunt, et habitabis in » eis. » Quæ enim lætitia tam magna quam desiderium, et amorem suum ante oculos semper habere? « Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen » tuum. » — « Qui gloriatur, » inquit Apostolus, « in Domino gloriatur (II Cor. x, 17). » Aliam gloriam nesciunt sancti, quia nihil se, nisi a Deo habere sciunt, in qua debeant gloriari. Unde et alibi dicunt: « In Domino faciemus virtutem (Psal. lxx, 14). » Nam et ipse Dominus de se ipso ait: « Si ego glorificor me ipsum, gloria mea nihil est (Joan. viii, 54). » Hoc videlicet significans, quia ipsa suæ humanitatis gloria ad divinitatem referenda erat.

« Quoniam tu, Domine, benedices justo, et scuto bonæ voluntatis coronasti nos. » Merito, inquit, Domine, sancti tui in te lætantur, qui tantam a te retributionem expectant. Sciunt enim, quoniam benedictione eos illa desiderabili et diu expectata benedictione, qua eos benedicturus es in iudicio, dicens: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34). » — « Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. » In te, inquiunt sancti, totaque Ecclesia lætari, Domine, et gloriari debemus, quoniam ecce sumus quod sumus, in te inimicos superamus, et a te modo coronati sumus. Tuæ bonæ voluntatis protectione, et defensione, quasi scuto forti, et insuperabili muniti semper, atque defensi.

309 PSALMUS VI.

IN FINEM IN CARMINIBUS PRO OCTAVA, PSALMUS DAVID.

Quid significet « in finem, » et « in carminibus, » et « Psalmus David, » jam superius exposuimus. Quia igitur in multis psalmis hic unus titulus est, una nobis expositio sufficiat. Quod autem ait « pro octava » ad diem ultimæ resurrectionis refertur. Illa enim dies, quæ prima est, ipsa est et octava, quæ dies Dominicus vocatur, in qua Christus Dominus a mortuis resurrexit. De qua die alibi dicitur: « Hæc est dies, quam fecit Dominus; exsultemus et lætemur in ea (Psal. cxvii, 14). » Hac enim die creavit Deus cœlum, et terram, et lucem a tenebris separavit; hac die, ut modo diximus, resurrexit; hac die Spiritum sanctum discipulis dedit; hac die mundum in justitia et æquitate iudicans, unicuique dabit secundum opera sua.

« Domine, ne in ira tua corripas me, neque in

re tuo corripias me. » Istæ affectiones in Deo A
 int, in eo tamen esse videntur, quando ea facit,
 li facere solent, in quibus sunt. Semper au-
 ncta Ecclesia memor est illius octavæ, sem-
 » hunc psalmum cantat in memoriam illius
 rogat igitur Dominum, ut paterna pietate, et
 cordia eam corripiat, et non ira, et furore,
 llos, quos in illa die octava tam dura, terribi-
 sententia judicaturus, et damnaturus est (410).
 serere mihi Domine quoniam infirmus sum. »
 mæ infirmitate loquitur, quæ major est, quam
 itas corporis. Hoc enim sequentia manifestant,
 dicit: « Et anima mea turbata est valde. »
 s enim homo peccat, toties anima infirmatur.
 ties ad pœnitentiam redit, toties ab infirmi-
 nvalescit. « Sans me Domine, quoniam con- B
 ata sunt omnia ossa mea. » Suis ossibus su-
 lur corpus, quæ si defecerint, stare non potest.
 ter autem et anima suis ossibus sustentatur,
 tatur, quæ si conturbata fuerint, miserabiliter
 Sed quæ sunt ossa animæ? Primum quidem
 spes, et charitas, deinde ratio, sapientia, me-
 et intellectus, postea vero cæteræ virtutes.
 ero infirmantur in anima, quando aliquod ma-
 peccatum homo committit. Pro his enim, qui
 a peccata commiserunt, modo quidem sancta
 ia orare videtur, dum non unum, vel duo, sed
 ossa, et totam animam valde conturbatam
 icit. Quamvis enim pro omnibus orandum sit,
 s tamen maxime hoc faciendum est, qui majori C
 ntur infirmitate.
 tu Domine usquequo? » Usquequo, inquit,
 ine, differs medicinam, et non subvenis ani-
 anta, et tam gravi infirmitate laboranti? « Con-
 ere, et eripe animam meam. » Quamdiu in
 is homo perseverat, iratus et adversus est ei
 Si autem ad pœnitentiam convertatur, statim
 ar, et pœnitentiam rescipere dignatur. « Sal-
 me fac, » non meis meritis, quia merita nulla
 sed « propter misericordiam tuam. » Salva me,
 , et sana animam meam, ne infirmitas ista me
 ortem, et ad inferos trahat, et mergat. Hoc
 illis contingit, qui usque ad mortem in pecca-
 rseverant, et pœnitentiam recipere negligunt. D
 nim nulla venia digni sunt, et nihil est, quod
 erius subvenire possit. Unde et subditur:
 oniam non est in morte qui memor sit tui;
 iferno autem quis confitebitur tibi? » Apparet
 eos per omnia esse damnatos, qui neque Dei
 riam habent, neque suorum peccatorum ve-
 quærun; et ne mihi quoque dicit Ecclesia,
 i contingerent, feci quod sequitur:
 laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas
 es lectum meum, lacrymis meis stratum meum
) « Petit ergo, ut ante iudicium, non in judi-
 rripiatur; quia qui ibi arguitur, sine dubita-
 damnatur. Et mente condendum est, quod dies
 pro timore magnitudinis suæ ira, et furor vo-
 » Cassiod.

» rigabo. » His autem verbis apertissime docet,
 quid illis agendum sit, qui magna peccata commi-
 serunt. Laboravi, inquit, et in omnibus modis ope-
 ram dedi, ut ea quæ commiseram peccata deleren-
 tur; neque vero adhuc cessabam; sed per singulas
 noctes lectum meum lavabo, et lacrymis stratum
 meum rigabo. Per lectum, et stratum corda nostra
 intelligere debemus, in quibus peccata et oriuntur,
 et continentur. Unde et Dominus in Evangelio ait:
 « Ex corde exeunt cogitationes malæ, furta, homi-
 cidia, perjuria, falsa testimonia, et similia, quæ co-
 inquinant hominem (Matth. xv, 19). » (411) Lavandus
 est igitur ille lectus, qui his sordibus coinquinatur.
 Quod nimirum faciebat ille, qui dicebat: « Cor mun-
 dum crea in me, Deus (Psal. L, 11). » Unde et Sa-
 lomon ait: « Omni custodia conserva cor tuum (Prov.
 xv, 23). » Hoc autem et publicanus ille intelligens
 pectus suum percutiebat, quoniam in illo loco sui
 pectoris peccata, quæ commiserat, esse sciebat. Sed
 quid est per singulas noctes lectum suum lavare,
 310 nisi pro unoquoque peccato jejuniis, et ora-
 tionibus, præcipuaque lacrymarum inundatione sa-
 tisfactioni, et pœnitentiæ operam dare? Noctes au-
 tem dicuntur peccata, quæ et in tenebris fiunt, et
 ad tenebras omnia trahunt. Unde et Dominus ait:
 « Omnis qui male agit lucem fugit (Joan. iii, 9). »
 Et Joannes apostolus. « Qui audit fratrem suum in
 tenebris manet, et nescit quo vadat, quia tenebræ
 escæcaverunt oculos ejus (I Joan. n, 11). » Per te-
 nebras videlicet peccata significans.

« Turbatus est præ ira oculus meus. » Iste est
 ille oculus, de quo in Evangelio Dominus ait: « Si
 oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum luci-
 dum erit; quod si nequam fuerit, etiam corpus
 tuum tenebrosum erit (Luc. xi, 34). » Quid est igitur
 iste oculus, nisi catholicus intellectus? Hunc
 igitur oculum sancta mater Ecclesia sibi propter
 iram turbatum esse dicit. Bona ira, qua talis oculus
 conturbatur, bona conturbatio, de qua sancta Eccle-
 sia gloriatur. De hac ira in alio psalmo dicitur:
 « Irascimini et nolite peccare (Psal. iv, 5). » Irascitur
 igitur, et turbatur Ecclesiæ oculus, id est catholicus
 intellectus contra inimicos suos, per quos Judæos,
 hæreticos, tyrannos, et malignos spiritus intelli-
 gimus, qui eam a veritate separare, et ad suæ pravi-
 tatis errorem trahere conantur. Et non mirum si
 irascantur; quoniam non paucis diebus, sed longo
 jam tempore scandalum deceptionis, et hanc malæ
 persuasionis persecutionem ab eis passa est. Unde
 et subditur: « Inveteravi inter omnes inimicos meos. »
 Jam quasi dicat, eos me audire tædet, et eorum er-
 rores audire fastidio. Unde et valde convenienter
 subdidit, dicens:

« Discedite a me omnes, qui operamini iniquita-

(411) « Lectus est hoc loco appellatus ubi requies-
 cit animus æger, et infirmus, id est in voluptate cor-
 poris, et in omni delectatione sæculari; quam delectationem lacrymis lavat, qui sese ab illa conatur
 extrahere. » AUGUST. *Enar. in Ps.*

» tem. » Quoniam nihil jam vobiscum habeo. « Nulla conventio Christi ad Bellial, nulla pars fidei, » dicit Apostolus, « cum infideli (II Cor. vi, 15). » « Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. » Hoc est enim quod superius ait : « Lacrymis meis stratum meum rigabo. » Sed nondum quod ait : « vocem fletus mei. » Altius enim sonat, et clarius a Domino auditur vox lacrymarum, quam linguæ et oris. Et inde est quod alibi dicitur. « Non taceat pupula oculi tui (Thren. II, 18). »

« Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus minus orationem meam suscepit. » Quando unum idem toties repetitur, ideo fit ut constantius, firmiterque credatur.

« Erubescant, et conturbentur omnes inimici mei, » avertantur retrorsum, et erubescant valde velociter. » Hæc verba et in bonam, et in malam partem accipi possunt. Et sicut in superiori, ita et in hoc versu idem sæpius repetitur. Videtur mihi tamen quod sancta Ecclesia magis conversionem inimicorum, quam eorum mortem desideret. Potest igitur ad bonam partem sic intelligi : « Erubescant, » quia contra veritatem pugnaverunt ; « et conturbentur, » contra seipsum, erroresque suos. « Avertantur retrorsum » a falsitate quam sequuntur, et ad veritatem redeant quam destruerent nituntur. « Et erubescant valde velociter. » Tempus enim breve est, iudicium instat ; qui dedit hodiernam diem, non promisit dubium cras, « novissima hora est (I Joan. II, 18). » « Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt (I Cor. x, 11). » — « Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam (Matth. IV, 42). »

PSALMUS VII.

PSALMUS DAVID QUEM CANTAVIT DOMINO PRO VERBIS CHUSI FILII JEMINI.

Semei, filius Jera, David regi maledixisse legitur (II Reg. xvi, 6), cum fugeret a facie filii sui Absalon, pro cuius verbis iste psalmus factus esse putatur. Mutato itaque nomine vocatur Chusi, ideo fortasse quia Semei bonam, Chusi vero malam habet interpretationem. Interpretatur autem Chusi *Æthiops* : Semei autem *audiens Dominum* ; Jemini autem *dextera* interpretatur. Et merito quidem Chusi vocatur, ut mente et corpore fedus fuisse credatur, qui tanto regi, et prophetæ maledicere non dubitavit. Dicitur autem fuisse filius Jemini, ut hoc ei oppositum fiat, quod tam nequam de bono patre genitus sit (412).

« Domine, Deus meus in te speravi, libera me ab omnibus persequentibus me, et libera me. » Hæc vox ipsius Prophetæ est, et aliorum omnium, qui

(412) Aliter interpretatur hunc titulum ; Isid. clarior.

(413) Supponit S. Bruno satis notam historiam Semei filii Jera de cognatione domus Saul, qui partes Absalonis secutus, rebellis et hostis factus est David. Hic autem impropere ipsi regi David, quod Absalonis sanguinem effuderit, regnumque, eo interfecto, invaserit. Falsum hoc ait commentator noster ex eadem sacra Scriptura II. Reg. xvi, ex qua

A ejusdem perfectionis sunt. Isti autem in solam spem habentes omnes suos persecutores ut invicerunt, et contempserunt. Quamvis enim aliqui occiderentur, victores tamen erant, quoniam fidei stabilitate nullo tormentorum genere poterant. Et hanc quidem fortitudinem non solum imputabant, sed soli Deo, qui nunquam desperantes in se.

« Nequando rapiat ut leo animam meam, dum est qui redimat, neque qui salvum faciat. » Iustus noster diabolus, sicut scriptum est, « tanquam rugiens, circuit quærens quem devoret (I Petr. 5) ; » cuius dentes, et insidias illi soli effugere poterunt, qui in Domino sperantes, ab ipso et liberati sunt. Unde iste prius dixit : « Domine meus, in te speravi. » Deinde vero suæ spei retributionem quærens subdidit, dicens : « Libera me, eteripsum. » Domine Deus meus, si feci istud ? » iste Chusi niger, et Æthiops, et veritatis inimicus mihi impropere, hoc est. « Si est hæc iniquitas manibus meis, » quam ipse dicit, et « si ego » didi retribuendis mihi mala, » sicut ipse mutatur, « deciam merito, » id est sicut dignum est, ab inimicis meis inanis. » Hæc autem sunt verba Semei, quem ipse David mutato nomine non immerito vocat Chusi. « Egredere, egredere vir sanguinum, et vir Belial ; reddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul, quoniam in istius regnum pro eo (II. Reg. xvi, 7). (413) Hoc autem falsum esse omnes cognoscunt quicumque Regum historias legunt, et intelligunt. Inanis autem interpretatur, qui virtute et fortitudine, omnique virtute vacuus est. Unde hæc talis imprecatio dura esse videtur, quam utique David non fecisset, veritatem dicere certissime sciret : sequitur autem ipsa eadem imprecatione :

« Persequatur inimicus animam meam, et »prehendat eam, et conculcet in terram » meam, et gloriam meam in pulverem deducat. In illum videlicet pulverem, de quo in Psalmo dicitur : « Quem projicit ventus a facie terræ (Psal. I, 1). » Per quem impii, et peccatores intelliguntur, quicumque associatus fuerit, nullam omnino gloriam habebit. Vita vero illius in terra a diabolo concutatur, qui, ejus iniquis persuasionibus superatus, terrena et transitoria quærit. Sequitur :

« Exsurge, Domine, in ira tua, et exaltare in »nibus inimicorum tuorum. » Ostende, inquit, iram et indignationem tuam, ostende patientiam, et fortitudinem tuam in terra inimicorum tuorum. » tunc videbat propheta, et per Spiritum sanctum

hujusmodi Semei vel Chusi impropere, aut ex improbitate habetur. Cum autem propheta Deum deprecans in sui adiutorium, de se loquatur, ait inimicus sibi infestis, et ad mortem persequentibus mala retribuisset ; ac proinde sperabat nunquam sibi deturum divinum auxilium. S. Augustinus hoc in libro docet, hæc a quacunque anima perfecta, quæ solum inimicis benefaciat, usurpari posse.

gebat, quando ista scribebat, quid illa maledictio significabat, quam contra ipsum Chusi faciebat. est enim illa maledictio, de qua ipse Dominus « Maledicent illi, et tu benedices (*Psal.* cviii, » Ergo Semei maledicendo David Judæorum alium significabat, qui hanc maledictionem con-Dominum, et Salvatorem nostrum facturus erat, si qui regnum Patris invasisset, et se falso Dei esse dixisset, contra quos Apostolus loquitur, ns : « Non rapinam arbitratus est esse se æquæ-Deo (*Phil.* ii, 6). » Isti sunt igitur illi inimici, quibus modo Propheta ait : « Exsurge, Domine, et exaltare in finibus inimicorum tuo- »

Exsurge, Domine Deus, in præcepto quod mansisti. » Præcepit Dominus filiis Israel, ut inimicos interficerent, et usque ad internecionem omnes rent. Rogat igitur, secundum hoc præceptum, quoque inimicis suis faciat, et populum illum atum, impium, et proditorem occidat, et disperdet gentium populum qui melior est in hæredibus sibi associet. Hoc est enim quod sequitur : synagoga populorum circumdabit te. » Synagoga populorum gentium populus est, qui prius qui in tenebris sedebat : nunc vero Christi lumine trãta eum sicut regem et Dominum circumdat, et veneratur.

Et propter hoc in altum regredere. » Propter enim Dominus, et Salvator noster et passus resurrexit, et celos ascendit : quia nihil horum set, nisi Ecclesiam dilexisset. Ascendit igitur, am traheret ad seipsum, sicut ipse alibi ait : in exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meum (*Joan.* xii, 32). » — « Domine judica populos. » ulterius habeant, inquit, illum judicem, et regem, non habere solebant ; sed tu prorsus judica, qui es is judex, qui omnia judicas in æquitate. » Judica me Domine. » Tu, inquit, me judica, qui mei is secreta cognoscis, et fac alios intelligere, quia sum talis, qualem Chusi me esse dicebat. Hoc enim fiet in judicio, quando hujus viri beatissimas, et innocentias, et ipsi Sauli, et cunctis aliis labitur. Judica igitur, sed quomodo?

Secundum justitiam meam et secundum innocentiam manuum mearum super me. » Felix contentia, quæ tale sibi de seipso testimonium reddit, quare dixit : « super me. » Si enim manus nostræ, per quas videlicet ossa manuum nostrarum colligimus innocentes sunt, super nos utique sunt. » est igitur innocentia nostra, quam nos ipsi, sine innocentia miseri sumus ; felices vero, si habeamus.

Consumetur nequitia peccatorum, et dirige jumentum, scrutans corda et renes Deus. » Hoc autem potest intelligi, ut ipse David specialiter de se loquatur, ut nequitia peccatorum, qui simul filio suo Absalon eum tunc temporis persequetur, consumetur, et cito finiatur. Et ipse qui ju-

stus est, et innocens est, ad regni sui gubernacula dirigatur. Quod autem ait : « scrutans corda, et renes Deus. » Tale est ac si diceret : tu omnia vides, te nihil latet, te ea quæ dico vera esse cognoscis ; et renes, et corda scrutatur Deus, quia quid in corde habeamus, et quid in renibus, ubi luxuria dominatur, ipse intelligit.

« Justum adjutorium a Domino, qui salvos facit » rectos corde. » Hæc autem dicit gratias agendo, quasi jam exauditus, et in regnum a Domino restitutus. Recti corde illi sunt, qui neque ad dexteram, neque ad sinistram declinantes, firmi stabilesque in veritate persistent : quibus illi contrarii esse videntur, de quibus dicitur : « In corde, et corde locuti sunt mala. »

« Deus justus fortis, et longanimis, numquid irascitur per singulos dies? Nisi convertamini, arcum suum vibrabit. » In se ipso probavit hoc propheta, quia Deus est justus judex, et ideo dixit : « Justum adjutorium meum a Domino. » Unde et alibi ait : quia « reddet unicuique secundum opera sua (*Psal.* lxi, 13). » Quod utique non fecisset, si justus judex non fuisset. Bene autem subditur, « et fortis, » ut data sententia, volentes nolentesque id quod judicatum est, teneant, et custodiant. Sed ne districtus nimium, et severus putaretur, addidit, « et longanimis ; » non enim statim punit, sed in multa patientia peccatores expectat quia « non vult mortem peccatoris ; » sicut Propheta ait, « sed magis ut convertatur et vivat (*Ezech.*

xxxiii, 11). » Unde et sequitur : « Numquid irascitur per singulos dies? » Si enim longanimis, et patiens non fuisset per singulos dies, imo per singulas horas atque momenta irasceret, dum tanta in nobis est frequentia peccandi. Verumtamen quamvis tam benignus et patiens sit, nisi convertamini, nulla (subauditur) ulterius excusatio erit. Quoniam sicut ipse ait : « Nisi venissem, et locutus eis fuissem, peccatum non haberent ; nunc autem excusationem non habent de peccatis suis (*Joan.* xv, 22). » Unde et subditur :

« Gladium suum vibrabit. » Iste gladius sermo divinus, et Evangelica prædicatio intelligitur, de quo videlicet ait : « Vivus est enim Dei sermo, et penetrabilior omni gladio ancipiti (*Hebr.* iv, 12) ; » de quo et alibi dicit : « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei (*Eph.* vi, 17). » Tali autem gladio sancti prædicatores armati sunt, de quibus dicitur : « Et gladii ancipites in manibus eorum (*Psal.* cxlix, 6). » Hunc igitur gladium vibrabit Dominus, quando suis discipulis ait : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* xxviii, 19). » Quæ igitur excusatio esse potest? « In omnem terram exivit sonus eorum, et in finem orbis terræ verba eorum (*Psal.* xviii, 5). »

« Arcum suum tetendit, et paravit illum, et in ipso paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus » effectit. » Idem autem et per gladium, et per ar-

cum significatur. Hunc autem arcum, id est utriusque Testamenti doctrinam, tunc temporis Salvator noster tetendit, et paravit, quando librum septem sigillis signatum aperuit, et suis discipulis sensum dedit, ut Scripturas intelligerent (415). Vasa vero mortis, quæ hunc arcum ferunt, apostoli, et doctores sunt, de quibus ipse vas electionis beatus Paulus apostolus ait: « Aliis sumus odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem (II Cor. II, 16). » Isti autem sagittarii vitia, et malignos spiritus interficiebant, et de his habitaculis igne sancti Spiritus sagittis inflammati pellebant. Et hoc est quod ait: « sagittas suas ardentibus effecit. » Istæ sagittæ, illæ sententiæ sunt, quas sancti apostoli, et doctores in suis sermonibus proferebant. Bene autem his, qui ardentes sunt has sagittas Dominus et fecit, et dedit, ut tali igne succensi alios inflammarent, et quoscunque tangerent, ad Dei amorem succenderent. Sequitur:

» Ecce parturiit iniquitiam, concepit dolorem, » et peperit iniquitatem. » Hic autem versus ibi continuatur, ubi dicitur: « Ne quando rapiat ut leo animam meam. » Quem enim alium fructum diabolus concipere, vel parere potuit, nisi iniquitiam, dolorem, et iniquitatem? Ipse enim hoc in hominibus operator, ut inusti, et iniqui sint, ac per hoc ad dolorem, et omnium pœnarum miserias simul secum eos perducat. Talis enim est operatio illius, talis doctrina, talis et fructus doctrinæ. Unde et subditur:

« Lacum operuit, et effodit eum, et incidit in » foveam quam fecit. » Lacus iste infernus est, quem ipse diabolus et fecit, et aperuit. Talis est enim oratio illius, malus artifex, qui in solis tormentis, et tormentorum locis construendis delectatur. Nec cessat quotidie effodere aliis majorem, aliis minorem, pro ut digni sunt, foveam parat. Sed ipse quoque cadet in foveam, quam fecit: quia ignis æternus et sibi paratus est, et angelis ejus. Et tunc fiet ei quod sequitur:

« Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in ver- » ticem ejus iniquitas ejus descendet. » Quanto enim omni creatura iniquior est, tanto ei major pœna parata est. « Ego vero, » inquit Propheta, « confitebor Domino, et laudabo Dominum secundum justitiam ejus; » quia tam justus est, ut nunquam a justitia separetur. « Et psallam nomini Domini altissimi. »

313 PSALMUS VIII.

IN FINEM PRO TORCULARIBUS PSALMUS DAVID

Quid significet in finem, et quod Psalmus David dictum est. Torcularia vero tot sunt, quot sunt Ecclesiæ, ubicunque sunt. In his torcularibus illud vinum conficitur, et propinatur, quo sancti omnes

(415) Tota est ex Augustino hujusmodi interpretatio. Ait enim: « Arcum ergo illum, Scripturas sanctas libenter acceperim, ubi fortitudine Novi Testamenti, quasi nervo quodam, duritia Veteris flexa et edomita est. Hinc tanquam sagittæ emittuntur

A inebriati, terrenorum omnium obliviscuntur. Unde in alio psalmo dicitur: « Inebriabuntur ab ubera domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabuntur (Psal. xxxv, 9). » Hoc vino ebrii erant illi, qui a linguis omnium loquerentur, insani esse putabantur (416).

« Domine Dominus noster, quam admirabile nomen tuum in universa terra. » Sic loquuntur ebrii, sic loquuntur illi, qui sanguinem Christi bere meruerunt. Lætantur quod nomen summi æterni Dei jam non solum in Judæa, ut quondam sed ubique gentium laudatur et prædicatur; et prius multa nomina falsorum deorum venerabantur, nunc unius solius, et veri Dei nomen laudantur et prædicant.

« Quoniam elevata est magnificentia tua super » celos: ex ore infantium, et lactentium perfectam » laudem. » Ex eo namque tempore cœpit hoc nomen admirabile esse in universa terra, ex quo magnificentia Dei super celos elevata est. Magnificentia Dei Christus est, vel quia Pater per Filium magnificatus est, vel quia ipse Filius tam magnus a Patre factus est, ut omnis creatura, et quæ in cælis et quæ in terra est, ei subiciatur: unde et in sequentibus dicitur:

« Omnia subjecisti sub pedibus ejus. » Hæc autem ad humanitatem subjienda sunt, et quod super celos elevatus, et quod magnus dicitur esse factus. C Divinitas enim quæ ubique est, quomodo vel ascendere, vel descendere potest? Infantes autem et lactentes illi sunt, de quibus beatus Petrus Apostolus ait: « Quasi modo geniti infantes sine dolo, rationabiles, lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem (I Petr. II, 2). » Per quos videlicet omnis Christiana multitudo intelligi debet. De talibus enim Dominus ait: « Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum (Matth. XVIII, 3). » Et Apostolus: « Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote (I Cor. XIV, 20). »

« Propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et » defensorem. » A talibus, inquit, tam puris, tam innocentibus et religiosis laudes tuas prædicare voluisti, ut qui olim per vilissima animalia Pharaonem superasti, nunc per simplices et infantes omnes tuos inimicos superares. Inimici autem et defensores illi sunt, qui errorem et falsitatem quibuscunque argumentationibus defendunt. Quod quidem, quamvis et aliis conveniat, de hæreticis tamen specialiter intelligi debet.

« Quoniam videbo celos tuos opera digitorum » tuorum, lunam, et stellas, quæ tu fundasti. Quia » elevata est, » inquit, « magnificentia tua super cœlos apostoli, vel divina præconia jaclantur. » Ita enim commentatus est Cassiodorus.

(416) Idem sentit D. August. de tituli hujus significatione.

testat nunc ut et nos illuc ascendamus, et opera digitorum, tuorum, lunam et stellas, undasti. Hoc enim ipse quoque Dominus « Pater volo, ut ubi ego sum, et ipsi sint Joan. xvii, 24. » Per lunam autem et stellam universaliter Ecclesiam, et unumquemque singulariter intelligimus. Hæ sunt illæ quibus Apostolus ait : « Stella enim diffla in claritate ; sic erit et resurrectio mor- quia alia erit claritas lunæ, et alia claritas (I Cor. xv, 42). » Opera autem digitorum

dicuntur, qui Spiritus sancti gratia in hac nitidine formati sunt, ut sicut sol fulgeant Dei. Quod autem per digitum Dei Spiritus intelligi debeat, ipse Dominus ostendit, dicens : « Si ego in digito Dei ejicio dæmonia ; filii quoque ejiciunt ? (Luc. xi, 28). » De quo digito oque in Ægypto dixisse legimus. « Digitus ic. » Hos autem fundavit Dominus, et sic et in fide sua, et in Ecclesia sua, ut inde lo divelli possint.

est homo, quia memor es ejus, aut filius eius (417), quoniam visitas eum ? Minuisti aulo minus ab angelis, gloria et honore coeum, et constituisti eum super opera manuarum. » De quo autem homine hic intelligeamus, docet nos in epistola ad Hebræos, ubi ait : « Eum qui paulo minus ab angelatus est, videmus Jesum propter tolerationis (Hebr. ii, 9). » Admirando igitur didid est homo, aut filius hominis ? » qui (418) usque est, ut humana lingua explicari non oronatum autem eum esse ostendit, quia ; et legitime certavit. « Et constituisti eum opera manuum tuarum ; » hoc autem expodicit :

Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves, s universas, insuper et pecora campi. Vocæli, et pisces maris, qui perambulant semaris. » Et de ovibus quidem in Evangelio ait : « Oves meæ vocem meam audiunt (419) 27). » Boves autem episcopi sunt et doctolibus ager Dei, qui est Ecclesia, colitur et pecora autem campi omnes illi, qui extra sunt, intelligi possunt, de quibus historus ait : « Qui sunt veluti pecora, quos prona (420), et obedientia ventri ? » Unde et egregre : « Insuper et pecora campi. » Quia non leles, verum etiam infideles, quamvis nolento Domino subjecti sunt. Sed quid per vo-

Non idem exprimi illis verbis : *homo, aut nini* docet Augustinus ; sed in primo homiterem et terrenum ; in secundo hominem t cælestem designari. De hoc secundo tanitur commentator noster, supponens aliterligi.

Id. cod. Ghisianus *quia*.

d. cod. Ghis. « Per quos videlicet tota fide- litudo intelligitur. »

Id. cod. Ghis. *Quos natura prona finxit*.

lucres cæli, nisi omnes angelos et bonos et malos intelligamus. Pisces vero maris potentiores hujus sæculi mihi esse videntur, qui ad prædam semper parati hoc mare magnum et spatiosum perambulant, circumdant, affligunt et possident. Omnia in his paucis verbis enumerata sunt, quæ memoriæ digna fuerunt. Constat igitur sibi omnia esse subjecta (421). Iste psalmus non finitur, quia tunc incipit, cum finiri videtur ; et ideo fortasse, quia laudes Dei semper cantari, et nunquam finiri debent (422).

PSALMUS IX.

IN FINEM PRO OCCULTIS FILII PSALMUS DAVID.

Occulta Filii Dei illa sunt, quæ nec ipsis suis discipulis in hac vita manifestare voluit. Cum enim apostoli eum quondam interrogarent, et dicerent : « Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel (Act. i, 6) : » respondit eis : « Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Patér posuit in sua potestate (ibid.). » Unde et alibi ait : « De die autem illa, et hora nemo scit, nisi Pater solus (Matth. xxiv, 36). » Bene autem in finem hic psalmus titulatur, quoniam ad sæculi consummationem, et ad tempora Antichristi ea quæ hic dicuntur, referenda sunt.

« Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, » narrabo omnia mirabilia tua. » Ecclesia loquitur, et non labiis tantum, sed toto corde, totaque mentis affectione Deum se laudare, et omnia mirabilia narrare promittit, ut et nos dicamus qualiter Deum laudare debeamus. Quod autem ait : « Narrabo » omnia mirabilia tua. » sic est determinandum, quæcunque ad meam notitiam pervenire poterunt.

« Lætabor, et exultabo in te, et psallam nomini tuo, Altissime. » Alii, inquit, in sæculi honoribus et dignitatibus lætentur et exultent ; mihi vero sufficit ut tibi soli placere, quem et tuum nomen laudare, et prædicare valeam.

« In convertendo inimicum meum retrorsum. » Quod enim ait, « in convertendo, » tale est ac si diceret : Dum convertam inimicum meum retrorsum, in te lætabor et exultabo. Neque enim humana virtute retrorsum converti, vel fugari diabolus potuisset, nisi divinum auxilium præsentialiter adesset. Unde et subditur : « Infirmabuntur, et pereant a » facie tua (423). » Non enim humana fortitudo, sed facies Dei, quam sustinere non potest, eum terret, ut retrorsum convertatur. Prius singulariter inimicum dixit ; sed ut multa millia in ejus exercitu esse

(421) Perfecte consonat interpretatio Brunonis cum August.

(422) In Psalterio tamen Basilicæ Vaticanæ repetitur primus versus : *Domine Dominus nosler, quam admirabile est nomen tuum in universa terra !*

(423) Tam vulgata, quam textus apud S. August. habent : *Infirmabuntur, et peribunt a facie tua*. Eodem modo legitur apud Cassiodorum, ut in Brunone.

ostenderet, pluralem numerum subdidit, dicens : A
» Infirmabuntur, et pereant. »

« Quoniam fecisti iudicium meum, et causam
» meam, sedes super thronum qui iudicas æquita-
» tem. » Ideo, inquit, inimicus meus vincitur; ideo
fugatur, infirmatur et perit, quia justam causam
habeo, et justum iudicium mihi iudicasti. Hoc est
enim, quod dicit : « Iudicium meum, et causam
» meam justam fecisti; » id est, justam esse iudi-
casti. In his verbis manifeste ostenditur, quia Domi-
nus noster justus iudex est, qui non personam sed
causam attendit, qui nec ipsam diabolum a sua
actione, vel accusatione, nisi justo iudicio repellit;
et hoc est, quod sequitur : « Sedes super thronum,
» qui iudicas æquitatem. » Indignum ergo est, ut in
sede iudiciaria sedeat, qui æquitatem neque iudicat, B
neque intelligit.

« Increpasti gentes, et periit impius. » Sic enim
in Evangelio Dominus ait : Quia veniens Spiritus
sanctus, « arguet mundum de peccato (Joan. xvi, 8). »
Increpavit igitur Dominus gentes apostolica prædi-
catione, in qua non ipsi, sed Spiritus sanctus lo-
quebatur, sicut dixerat ipse Dominus : « Non enim
vos estis, qui loquimini, sed Spiritus sanctus, qui lo-
quitur in vobis (Matth. x, 20). » — « Et periit impius; »
quia tunc prius et regnum et potestatem diabolus
amisit, qui usque ad id temporis omnes gentes in
sua potestate tenebat et possidebat. « Nomen eorum
» delesti in æternum, et in sæculum sæculi. » Om-
nia 315 nomina falsorum deorum, quæ in hoc uno
nomine continentur; siquidem omnes dii gentium
dæmonia, jam delecti sunt, quia nulla gens est, quæ
modo eos veneretur, et colat.

« Inimici defecerunt fraxæ in finem. » In finem,
inquit, et ex toto defecerunt fraxæ hujus nostri
inimici, per quas tyrannos et hæreticos intelligere
possumus. Et ideo quidem jam defecisse dicit, quia
sine dubio eos defectores esse cognoscit. Usitata lo-
cutio est, ut quod certissime futurum esse speramus,
jam factum esse dicamus.

« Et civitates eorum destruxisti. » Fuit aliquando
ipsa Roma, quæ aliarum civitatum caput est, civitas
deorum; sed illa quidem, quæ illorum erat, jam de-
structa est; jam simul cum illis in tormentis est.
Hæc vero, quæ nunc est, non illorum, sed sanctorum
apostolorum, et ipsius Dei civitas est.

« Periit memoria eorum cum sonitu. » Sic enim
periit Jericho, quorum muros non machinis, non
arietibus, nec aliquo impetu, sed solo tubarum clan-
gore cecidisse legimus. Cum sonitu igitur falsorum
deorum memoria periit, quia prædicantibus aposto-
lis idola contracta et templa destructa sunt. « Et
» Dominus in æternum permanet, cujus regni non
» erit finis. »

(424) Memoratus est autem, « nemo ita positum
putet, quasi oblivio cadat in Deum; sed quia post
longum tempus futurum est iudicium. » S. Aug.
enarr. in psal. ix.

(425) Eadem lectionem secutus est Cassiodo-

« Paravit in iudicio sedem suam. » Sedes
stoli sunt, sedes Dei episcopi sunt et sacer-
dotibus Deus sedet et iudicat; non enim ipsi
iudicium, sed Dei, quia non illorum est
iudicant, sed Dei. « Et ipse iudicabit orbem
in æquitate. Et modo quidem per istos, pos-
in illo iudicio universali, et per seipsum,
istos. « Iudicabit populos cum iustitia. »

« Et factus est Dominus refugium pau-
illorum videlicet pauperum, de quibus Apost.
« Tanquam nihil habentes, et omnia possid
Cor. vi, 10). »

« Adjutor in opportunitatibus, in tribula-
Quod enim dixit in opportunitatibus, hoc se
exposuit « in tribulatione; » quia tunc max
adjutorio indigemus, quando in aliqua tril
sumus.

« Et sperent in te omnes, qui noverunt
» tuum, » quia, inquit, adjutor es, et in tri-
nibus sanctos tuos non deseris; « Sperent
omnes, qui quærent nomen tuum; » — «
» non derelinquis quærentes te, Domine. »

« Psallite Domino, qui habitat in Sion
specula interpretatur, per quam Ecclesia int
cujus speculatores sunt episcopi et doctor
et Ezechieli dicitur : « Fili hominis, spec
posui te domus Israel (Ezech. iiii, 13) »

« Annuntiate inter gentes mirabilia ejus
quidem jam dictum est, « quia in omnes
exivit sonus » apostolorum, « et in fines orb
verba eorum (Psal. xviii, 5). »

« Quoniam requirens sanguinem eorum i
» tus est, et non est oblitus (424) orationes
» rum (425). » Annuntiate, inquit, et nolite
quia corpus quidem occidere possunt, anima
occidere non possunt. Neque illorum obl
Dominus, qui pro ejus nomine moriuntur, «
illorum sanguinem requirens, ipsorum qui
versarios punit, eos vero in æternam beati
inducit.

« Miserere mihi, Domine, et vide hurr
» meam de inimicis meis. » Non est, inqui
nus oblitus orationes pauperum; clamantiu
auditur, atque dicentium : « Miserere mihi,
et vide humilitatem meam de inimicis me
quibus, te jubente, tot et tanta sustineo.

« Qui exaltas me de portis mortis, ut an
» laudes tuas in portis filiæ Sion. » Porta
hæretici sunt, et quicumque ad mortem et
nem animas hominum trahunt (426). Talis p
Simon Magus, talis Arius et Sabellius, tales
alii, quorum doctrina et persuasione multæ
perierant. Tyranni quoque portæ mortis
qui terrore tormentorum multos negare f
rus.

(426) « Porta mortis est diabolus, vel om
cebra sæcularis; quoniam per hæc ad æteri
itium infelicitur introitur. » CASSIOD.

De his autem portis sancti liberati et exaltati laudes A Dei annuntiare non cessant « in portis filiae Sion, » id est in auditu et auribus animarum fidelium. Nam et aures portae sunt, per quas sanctae praedicationis verba ad corda fidelium (427) ingrediuntur.

« Et exultabo in salutari tuo. » Exultabo, inquit, tantum de salute mea, quae temporalis est, quantum de salute tua, quae aeterna est. Hoc autem dicit de salute animae, quae (428) de portis mortis liberata, jam secunda est, et ulterius mori non timet.

« Infixae sunt gentes in interitu, quem fecerunt. » In laqueo isto, quem occultaverunt mihi, comprehensus est pes eorum. » Hoc est enim, quod alibi dicitur : « Qui fratri suo foveam parat, ipse prius cadet in eam (Eccle. x, 8). » Qui (429) alios decipere nituntur, ipse absque dubio decipiuntur.

« Cognoscetur Dominus iudicia faciens; in operibus » manuum suarum comprehensus est peccator. » Modo, inquit, ab impiis et peccatoribus non cognoscitur Dominus, neque adhuc suae fortitudinis potentiam, et severitatem eis ostendit; sed potius super 316 eos solem suum oriri facit, et in multa patientia eos expectat. Cognoscetur tamen, cum ad iudicium venerit, et suae maiestatis gloriam ostenderit. Et tunc quidem laetabitur justus, cum viderit vindictam, « quia in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. » Tunc quoque super eos haec sententia dabitur quae in sequenti versiculo declaratur :

« Convertantur peccatores in infernum, omnes » gentes, quae obliviscuntur Dominum. » Si peccatores in inferno modo non essent, utique diceretur « convertantur peccatores in infernum. » Sed modo quidem ibi sunt, ubi, audita sententia, simul cum corporibus praecipitabuntur.

« Quoniam non in finem oblivio erit pauperum, » patientia pauperum non peribit in finem. » Nunquam enim fit, quod usque in finem non fit. Nunquam igitur patientia iusti peribit, siquidem usque in finem non peribit. Unde manifestum est, ideo peccatores praecipue esse damnatos, quia pauperes Christi afflixere (430), quorum oblivio nunquam erit. Cum autem haec Propheta diceret, et martyrum afflictiones, et tyrannorum atque haereticorum persecutiones describeret, datum sibi divinitus est, ut D maiora conspiceret, et ipsum Antichristum, perditionis filium, videret, de quo scriptum est. « Quia extollet se, et elevabitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur (Thess. II, 4). Erit autem tunc tribulatio talis, qualis, sicut ipse Dominus ait, « nunquam fuit, neque erit (Matth. xxiv, 20). » Hoc igitur in spiritu Propheta conspiciens de tanta sanctorum qui tunc temporis erunt afflictione perterritus, exclamat, dicens :

(427) Id. cod. *audientium*.

(428) Id. cod. *quia*.

(429) Id. cod. *qui enim*.

(430) Ex eod. cod. *Ghhsiano*.

(431) Id. cod. *tantusque eum iniquorum omnium*

« Exsurge, Domine, non praevalcat homo, iudican- » tur gentes in conspectu tuo. » Exurge, inquit, Domine, sanctis tuis in adiutorium, quia tam iniquus est homo iste (431), ut nemo ei resistere possit (432). De hoc enim perditionis filio scriptum est, quia post se multos homines trahet, et ante se innumerabiles. Quod igitur ait, « iudicentur gentes in conspectu tuo; tale est ac si diceret : Veni cito ad iudicium et brevientur dies ejus, quoniam si iste iniquus diu regnaverit, omnes sancti tui peribunt. Hoc est enim, quod Dominus ait : « Nisi abbreviati fuissent dies illi, non esset salva omnis caro (Matth. xxiv, 22). » Regnabit enim, sicut scriptum est, « per tempora, et tempora, et dimidium temporis (Dan. vii, 26); » id est non amplius quam tribus annis cum dimidio.

B « Constitue Domine legislatorem super eos ut » sciant gentes, quoniam homines sunt. » Exsurge, inquit, quasi dicat, in adiutorium fidelibus tuis, ne forte eis praevalere valeat. Super gentes autem, quae eum sequuntur, et eum colunt, et adorant, legislatorem illum constitue, ut tandem sciant et intelligant, quoniam homines sunt, qui te relinquentes, hoc monstrum venerantur. Erit enim et ipse legislator, quia sicut fecit Moyses et Salvator noster, ipse quoque suam legem dabit. Quod autem ait, « quia homines sunt. » Tale fuit ac si dixisset, quia stulti et fatui sunt. Secundum quam significationem et Apostolus ait : « Cum alius dicat : ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, nonne homines estis? (I Cor. I, 12.) »

C « Ut quia, Domine, recessisti longe, despicias in » opportunitatibus, in tribulatione? » Exsurge, ait, quid moraris? Cur a servis tuis longe recessisti. Quare in opportunitatibus, hoc est in tantis tribulationibus eis non subvenis? Neque enim (433) opportunius erit illis adiutorium tuum, quam modo, cum tanti hostis persecutionem patiuntur.

« Dum superbit impius, incenditur pauper. » Ille, inquit, superbit et saevit; pauper vero, id est S. Ecclesia, omni humano auxilio destituta, incenditur et cruciatur. Potest autem et sic intelligi, quia quanto amplius ille superbit et saevit, tanto amplius et illa in Dei amore succenditur et inflammat.

« Comprehenduntur in cogitationibus suis, quas » cogitant. » Non diu, inquit, celabitur, non diu cordis illius malitia occultabitur; sed cito et ipse, omnesque discipuli ejus, qui cum eo sunt, ejusdem iniquitatis et malitiae conscii comprehendentur et confundentur; de quibus in Evangelio Dominus ait : « Quia surgent multi pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa et prodigia multa; ita ut in errorem iudicentur, si fieri possit, etiam electi (Matth. xxiv, 24). » Hinc autem usque in finem psalmi ipsius Antichristi vitam et historiam scribit.

exercitus sequitur, ut.

(432) Vaticinium de adventu Antichristi, et de magna, quam inferet in Ecclesiam vastatione. Idem sensit Augustinus, et cum eo Cassiodorus.

(433) Id. cod. *Ghis. aliquando*.

« Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur. » Nihil est, quod homines impios et iniquos magis ad iniquitatem exercendam moveat et incitet, quam adulatores, qui eorum opera (434) laudant et extollunt (435). Et inde fit ut nunquam ad pœnitentiam redeant, et a sua pravitate quiescant.

« Irritavit Dominum peccator. » Quid est enim irritavit, nisi qui ad immensam iram et indignationem contra se eum commovit et incitavit? ut ipsum dura morte perderet, et sanctorum sanguinem, quem crudeliter effuderat, requireret et vindicaret. Unde subditur: « Secundum multitudinem iræ suæ non inquires? » Hoc autem 317 sub interrogatione legendum est, et tale ac si diceret: Ergo ne Dominus sic irritatus, et ad tantam iracundiam provocatus secundum multitudinem iræ suæ non inquires? Illius videlicet, ut modo diximus, perditionem et pauperum suorum ultionem. Unde et in sequentibus dicit: « Propter quod irritavit impius Deum? Dixit enim in corde suo, non est Deus. »

« Non est Deus in conspectu ejus, polluuntur viæ ejus in omni tempore. Auferuntur judicia tua a facie ejus. » Omnia judicia Dei vera et justa sunt; quæ ideo a facie ejus auferri dicuntur, quia neque juste judicabit, neque ejus justa judicia timebit. Si enim timuisset, in hanc tantam crudelitatem et superbiam non se elevasset.

« Omnium inimicorum suorum dominabitur. » Quos enim alios inimicos ejus nisi sanctos intelligere debemus? Horum autem secundum quemdam modum dominabitur Antichristus, et secundum quemdam modum non dominabitur. Dominabitur quidem, quia sic in sua potestate eos habebit, ut secundum voluntatem suam eos cruciet et affligat. Non dominabitur autem, quia ad consensum suæ pravæ voluntatis eos trahere non valebit.

« Dixit enim in corde suo: non movebor de generatione in generationem sine malo. » Quam iniquus et impius sit in eo facile quis cognoscere potest, quod tanto desiderio semper in malo delectatur. Qui de generatione in generationem, de loco ad locum sine malo et sine animarum perditione se non transire minatur.

« Cujus os maledictione, et amaritudine plenum est. et dolo. » Merito Antichristus iste vocatur, qui Christo per omnia contrarius est. De Christo enim hic ipse Propheta alibi ait: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine super mel et favum (Psal. cxviii, 103). » De hoc vero contrario dicit: « Quia ejus fetidum os maledictione et blasphemiiis, amaritudine et dolo plenum est.

« Sub lingua ejus labor et dolor: sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. » Verba, inquit, quæ sub ejus lingua sunt, ad

(434) Id. cod. *iniqua*.

(435) Malus dum prædicatur, extollitur, nec de correctione cogitat cui laudator blandiens invenitur. Cassiodorus.

A laborem, et dolorem, et ad summam infelicitatem ejus auditorum animas perducet. Sedere autem eum dicit in insidiis simul cum divitibus hujus sæculi, qui sola terrena et transitoria diligunt, quos suis muneribus decepit, et ditavit, « ut interficiat innocentem, » id est animam religiosam et sanctam suis iniquis persuasionibus supplantet et perdat (436). Bene autem addit in occultis, quia super omnes homines dolosus et callidus erit.

« Oculi ejus in pauperem rescipiunt, utique ad miserendum, sed ad perdendum, et decipiendum. Unde et subditur: « Insidiatur in occulto, sicut leo in cubilisuo. » Sed quid insidiatur? « Insidiatur, inquit, » ut rapiat pauperem. » Et rapere pauperem quid est? Rapere pauperem est, dum attrahit eum, dum suæ pravitatis errori eum associat. Hoc autem postquam faciet, « in laqueo suo humiliabit eum; » quia sic captum et subjugatum quasi proprium servum eum habebit. Miser, et per omnia infelix, qui ea mala non videt, quæ post modicum super eum ventura sunt, de quibus modo subditur: « Inclinabit se, et cadet, cum dominabitur pauperis. » Ipse est enim, quem sicut Apostolus ait: « Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et auferet illustratione adventus sui (II Thess. ii, 8). » Et quia supra modum exaltavit, inferius cæteris humiliabitur, et in pœnas præcipitabitur. « Omnis enim qui se exultat, dicit Dominus, humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur (Luc. xiv, 11). »

C « Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat usque in finem. » Cum, inquit, homo iste iniquus, et perditionis filius crudelissimus, et exquisitis tormentis sanctos Dei interficeret, hoc in corde suo stultissime cogitabat, quod ex toto, et usque in finem eorum Dominus oblitus fuisset; quoniam non statim eos vindicabat.

« Exsurge, Domine Deus meus, et exaltetur manus tua, ne obliviscaris pauperem in finem. » Exsurge, inquit, sanctis tuis in adjutorium, et exaltetur manus tua, exaltetur virtus et potentia tua super eos, et ne obliviscaris pauperem, sicut ipsi malitiose arbitrantur, usque in finem. Nunquam enim fit, quod usque in finem non fit; siquidem sanctorum finis nunquam erit.

D « Propter quid irritavit impius Deum. » Insultatio est adversus eum, quem jam per Spiritum sanctum ut illam altissimam tormentorum foveam tuam miserabiliter corruisse Propheta intuetur. Et quare hoc sibi contigerit, subdidit dicens: « Dixit enim in corde suo non requirit Deus. » Magnum igitur peccatum est, de justitia Dei perversum aliquid non solum dicere, verum etiam cogitare.

« Vides quoniam tu laborem, et dolorem consideras, ut tradas eos in manibus tuis. » Non obliviscaris, inquit, aliquando, sed semper vides, et

(436) Interficere innocentem, est de religioso sacrilegum facere, ejusque animam perpetua morte damnare. Cassiodor., cujus interpretationi Bruno plerumque se conformavit.

paterna pietate consideras laborem et dolorem, quem pro tuo nomine sancti tui patiuntur, ut ipsis tuis manibus Patri eos tradas, et repræsentas. De hac enim traditione Apostolus ait, quia tunc ei omnia subjecta erunt, cum tradiderit regnum Deo et Patri (I Cor. xv, 24).

« Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor. » Ex quo, inquit, pauper antiquum patrem diabolum dereliquit, et per aquam et Spiritum sanctum regeneratus **318**, filius tuus factus est, tibi soli semper adhæsit, tibi soli derelictus, nullum alium tutorem et defensorem habuit. Quod autem diabolus pater sit iniquorum omnium, et nondum baptizatorum, ipse Dominus ostendit, ubi ait : « Vos ex patre diabolo estis, et opera patris vestri facitis (Joan. viii, 44). » Talibus igitur Apostolus ait : « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate (Ephes. v, 10). » Et Joannes Apostolus : « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus (Joan. i, 12). » Sunt ergo modo filii Dei, qui prius erant filii diaboli. Pupilli autem, id est orphani (sicut alia translatio habet) ideo dicuntur, vel quia primus eorum pater eis mortuus est, vel quia adhuc in hac vita peregrinantes, nondum in illa beatitudine Deo Patri conjuncti sunt. Unde et suis discipulis Dominus dicebat : « Non vos relinquam orphanos, veniam ad vos (Joan. xiv, 18). » Qui utique ex sola ipsius absentia orphani essent, si ad eos Dominus non venisset.

« Conteres brachium peccatoris, et maligni. » Sicut brachium Patris Filius vocatur, de quo per prophetam dicitur : « Et brachium Domini cui revelatum est (Isa. liii, 1); » ita et brachium diaboli Antichristus dicitur, quia in eo, et per eum operatur, et præliatur; de cujus contritione et perditione satis jam superius dictum est :

« Requiretur delictum ejus, et non inveniatur. » Delictum diaboli superbia est, qui in corde suo dixisse legitur : Super cælum ascendam, et ero similis altissimo (Isa. xiv, 13). » Quia videlicet superbia Antichristus quoque supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, elevatur et exaltatur. Hoc autem si post mortem Antichristi, in regno Christi, quod est Ecclesia, requiratur, inveniri non poterit. Per quod datur intelligi, quia illi qui tunc temporis erunt, in timore et tremore, et maxime qui in humilitate Domino servant. Unde etiam scriptum est, quia « in diebus illius salvabitur Juda (Jer. xxxiii, 16); » et « cum plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiat (Rom. xi, 25). » Quis enim tunc superbire audeat, cum et Antichristum pro sua superbia damnatum, et judicii diem instare cognoscat ?

« Regnavit Dominus in æternum, et in sæculum

(437) « Finis semper ad Christum tendit : sed modo passionem illius, modo resurrectionem designat. Nunc autem sanctam fidem declarat, in qua hæretici digladiantur contra fidelissimos Christianos. Sciendum igitur hunc psalmum ad destruendos hæreticos esse prolatum. » Beda.

A sæculi; cujus regni, sicut scriptum est, [non erit finis (Luc. i, 34). » Vos autem gentes, quæ simul cum Antichristo damnatæ estis, peribitis de terra ejus; id est de terra viventium, quia in eam non intrabitis. « Desiderium pauperum exaudivit Dominus, desideria cordis eorum exaudivit auris tua. » Prophetarum est pro futuris præterita ponere, quoniam ea, quæ futura sunt, jam quasi præterita conspiciunt. Desiderium autem pauperum, id est sanctorum, qui tempore Antichristi futuri sunt, hoc erit, ut ipse sicut dignus est damnetur et judicetur, et sancti Dei, de ejus insidiis liberati, in æternam beatitudinem introducantur. Sciendum autem quod desiderium non in ore, sed in corde est. Ad cor igitur respicit Deus, et magis cordis desideria, quam oris orationes exaudit. Quando autem hoc sanctorum desiderium exauditur, sequentia manifestant :

« Judicare pupillo, et humili. » Cum venerit, inquit, judicare pupillo et humili, tunc secundum sua desideria sancti suscipient. Pupillo autem judicare, est pupilli causam justam ostendere et prædicare. Hæc autem, quæ de Antichristi justissima damnatione et perditione dicta sunt, ideo et dicta et scripta sunt, « ut non apponat ultra magnificare se homo » super terram; » ne sibi quoque similia contingant, quæ illi, quem imitari non timuit contigisse audivit.

PSALMUS X.

IN FINEM PSALMUS DAVID (437).

Iste titulus jam satis supra expositus est, qui ideo toties ponitur, ut omnes psalmi ejusdem auctoris esse credantur.

« In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montem sicut passer (438)? » Contra hæreticos Ecclesia loquitur, jam illorum persuasionibus et argumentationibus fatigata : in Domino, inquit, confido, et ideo vestra consilia parvipendo, quæ utique illi soli recipiunt, qui in Domino non confidunt. « Quomodo ergo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer? » Neque vos montes, neque nos secundum vestram intelligentiam passerem sumus : qui exaltando vos, montes; nos humiliando, passerem vocatis. Estis tamen et vos montes inflatione superbiæ inflati (439), montes videlicet Gelboe, quibus quondam maledixit David. Nos quoque passerem sumus, de laqueo venantium liberati, per quem videlicet **319** laqueum, vestræ insidiæ significantur. Unde et alibi dicitur : « Passer invenit sibi domum (Psal. cxiii, 4). » Hæretici igitur ad sui comparisonem viros catholicos passerem deputant : quos ipse quoque Salvator noster exigui pretii esse ostendit, dum dicit : « Nonne duo passerem asse veneunt? (Matth. x, 29).

(438) « Ad persuasores quippe hæreticos hic sermo dirigitur, qui volunt loqui quod impium est, ut contentionibus pravis seducant animas innocentes. » CASSIOD.

(439) Id. cod. *tumidi*.

« Quoniam ecce peccatores tetenderunt arcum, A » paraverunt sagittas suas in pharetra : ut sagittas » tent in obscuro rectos corde. » Ad ipsum Dominum S. Ecclesia suæ locutionis verba convertit, et de hæreticorum non modica persecutione conqueritur, dicens : Vides, Domine, et cognoscis quoniam isti, contra quos loquimur, hæretici et peccatores tetenderunt arcum. Omnis hæreticorum falsa et hæretica compositio, sive in scripto, sive sine scripto sit, arcus eis est, quo sanctorum animas interficiant. Pharetram vero ipsorum corda intelligimus, in quibus suæ deceptionis sententias, veluti sagittas collectas et paratas habent, quibus, cum opportunum fuerit, rectos corde subdole, et in obscuro sagittent et vulnerent.

« Quoniam quem perfecisti, destruxerunt. » Et hoc, inquit, te non latet; sed satis tibi manifestum est, quoniam sanctus et catholicus intellectus, quem tu nos docuisti, et in nobis perfecisti, jam pene destructus est. Unde et multos valde eorum prava doctrina significat esse deceptos (440). Quod quidem tempore Arii factum esse cognovimus, qui totum fere mundum subvertit, et in suum errorem transire coegit. « Justus autem quid fecit? » Sequitur :

« Pluit super peccatores laqueos. » Sic enim se habet ordo. Sed prius ea, quæ interposita sunt exponamus; postea vero et hæc, et cætera quæ sequuntur, videamus :

« Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo » sedes ejus. » Quando, inquit, sancti ista dicebant : « Dominus in templo sancto suo, » per quod videlicet eosdem ipsos intelligimus : « Dominus in cælo, ubi est sedes ejus. » Quod quidem hoc ipsum significat, hæc eadem in cordibus illorum tractabat et considerabat. Unde Apostolus ait : « Nos enim quid oremus, nescimus; sed Spiritus sanctus orat pro nobis gemitibus inenarrabilibus (Rom. viii, 26). » Quod autem et templum Dei, et sedes Dei sancti dicantur, certissimum est.

« Oculi ejus in pauperem respiciunt. » Non enim respiceret, si non diligeret. Sic enim scriptum est : « Quia respexit Dominus Petrum (Luc. xxii, 61). » Oculi igitur ejus in pauperem respiciunt, ut ejus » semper misereatur, semper eum custodiat, ejusque omnes cogitationes et actus dirigat et disponat.

« Palpebræ ejus interrogant filios hominum. » Solo igitur intuitu cuncta cognoscit, et aperiens oculos omnia videt, et nihil est, quod ejus interrogationi, id est perspicaci inquisitioni occultari valeat.

« Dominus interrogat justum, et impium. » Et justum, inquit, et impium interrogat Dominus, et cognoscitur, quia utriusque conscientia sibi respondet, et quacunquē intus latent ei interroganti et perscrutanti se manifestant.

« Qui autem diligit iniquitatem, odit animam

(440) Hæc hyperbolice dicta sunt ad significandam multorum subversionem.

» suam. » Hæc est definitio impii. Ille, quasi dicat, impius est qui diligit iniquitatem, et odit animam suam. Utrumque enim valde impium esse videtur, et iniquitatem diligere, et odio habere animam suam. Et pejus quidem est iniquitatem diligere, quam iniquitatem agere; sicut minus maium est aliquando peccare, quam in peccato perseverare.

« Pluit super peccatores laqueos. » Hic versus sicut superius diximus, ibi continuatur, ubi dicitur :

« Justus autem quid fecit? » In eo enim, quod pulchre dicit, magnam laqueorum superabundantiam ostendit. Quot sunt peccata, tot sunt et laquei, quibus peccatores capiuntur et illaqueantur. Funibus enim peccatorum suorum tenebitur impius. Pluribus igitur tenebitur et ligabitur laqueis qui plura et majora peccata commiserit. « Ignis, sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum (Psal. x, 6). » Hic est calix iræ et furoris Dei, quo peccatores inebriantur, et per quem ipsa mors et pœnarum omnium tormenta significantur. Sed si ea, quæ hic enumerantur non totus calix, sed pars calicis erit, multa alia, et fortasse graviora adhuc eos tormenta expectant. De igne autem in Evangelio scriptum est, qui etiam æternus et inextinguibilis vocatur. Eos vero in sulphure puniendos intelligere possumus, qui in luxuriis et carnis voluptatibus defecerunt. In spiritu vero procellarum illi peribunt, qui sanctam Ecclesiam perturbantes, nunquam quiescere, et pacem habere voluerunt. Et quia ipsi in hæc vita quasi procellæ tempestatis fuerunt, dignum est ut ipsi quoque spiritu procellarum semper cogantur et submergantur.

« Quoniam justus Dominus justitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus. » Et justum, et impium interrogavit Dominus, et quia justus est, et justitiam diligit, secundum hoc, quod æquitas postulat, juxta opera sua unicuique tribuit.

320 PSALMUS XI.

IN FINEM PRO OCTAVA PSALMUS DAVID.

Totus hic titulus jam superius expositus est, neque ut iterum exponatur necesse est.

« Salvum me fac, Domine, quoniam defecit » sanctus; quoniam diminutæ sunt veritates a filiis » hominum. » Vox justorum et ante Christi incarnationem ipsius adventum desiderantium. Fuit aliquando, ut non solum gentiles, verum etiam Judæi, qui populus Dei vocabantur, idola colerent, dæmonia adorarent, vanitatem quærerent, simulque omnes a veritate recederent. Sic igitur sanctitate, et veritate ubique deficiente, cum nusquam sit, unde auxilium a Deo sperare possit, vir justus non immerito exclamat, dicens : « Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus. »

« Vana locuti sunt unusquisque ad proximum » suum. » Vana, inquit, locuti sunt unusquisque, sive Judæus, sive gentilis ad proximum suum. Proximum autem non tantum consanguinitate

quantum malitia intelligere debemus. Qui enim hoc modo proximi sunt, se semper ad vanitatem et stultitiam vicissim hortantur, habentes « labia dolosa in corde, et corde locuti sunt mala. » Et de sanctis quid dicitur? « In omnibus erat cor unum, et anima una (Act. iv, 32). » Isti vero non unum, sed duplicia corda habere dicuntur. Duplicia quidem, quia mutabilia, et nulla veritatis constantia stabilita.

« Disperdet Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam; » eorum videlicet qui dixerunt: « Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster est Dominus? » Tales omni tempore fuerunt, qui linguam et scientiam suam magnificantes, errores seminare non timerunt. Hoc enim fecerunt gentiles philosophi, qui sapientiores in populo habebantur, qui quoniam in omnibus ad cultum Dei pertinentibus errabant, non omnes unum idemque, sed singuli singulas atque diversas sui erroris sententias dabant. Isti igitur dicere poterant: « Linguam » et scientiam « nostram magnificabimus: » sententiæ nostræ a nobis sunt, et non aliunde eas suscepimus. Quis enim noster magister est et dominus, cui ea quæ loquimur et scimus ascribere debeamus? Merito igitur Apostolus ait: quia « stultam fecit Dominus sapientiam hujus mundi (I Cor. i, 20). » Nam et inter Judæos hæreticos multos fuisse legimus, sicut Saducæos, qui negabant resurrectionem, quorum impiam hæresim ipse Salvator noster certissimis rationibus destruere dignatus est. Quam videlicet hæresim a philosophis descendisse non dubium est.

« Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus. » Responsio Domini est ad illos, qui in hujus psalmi initio dicunt: « Salvum me fac Domine. » Nunc, inquit, in adjutorium exurgam, inopes, et pauperes de potestate diaboli, et a tantis erroribus liberabo. Quomodo, et per quem hoc suæ benignitatis adjutorium faciat, subdendo manifestat:

« Ponam super salutare meum, fiducialiter agam » in eo (441). » Salutare Dei Christus est, per quem hanc tantam salutem Dominus operatus est. De quo nimirum salutare in alio psalmo dicitur: « Notum fecit Dominus salutare suum (Psal. xcvi, 2). » De quo et patriarcha Jacob sic ait: « Salutare tuum, expectabo, Domine (Gen. xlix, 18). » Bene autem ait: « Fiducialiter agam in eo, » quia tanto talique duce præliante, nihil periculi est, cum de ipso scriptum sit: « Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio (Psal. xxiii, 8). »

Eloquia Domini, eloquia casta. » Ecce audistis eloquia, et promissionem Dei, dicit Propheta: firmissime itaque credite, et nullatenus dubitetis, quia

(441) « Salutare suum dicit Pater Verbum suum; quod est caro factum, per quod vita mortalibus venit, dum omnis credens copiosa largitate consequitur. » CASSIOD.

quod promisit, sine dubio adimplebit. Unde hoc? Quia eloquia ejus casta, et vera sunt, et ipse nullo modo mentiri potest.

« Argentum igne examinatum, terræ purgatum » septulum. » Talia, inquit, sunt eloquia Domini, tam pura, tam casta, tam vera, et nulla falsitate corrupta quasi argentum igne examinatum: terræ purgatum septulum intelligitur, quod tantum excoquitur, donec omni terrena corruptione purgetur. Unde et numerus ponitur perfectionis, in quo omnes numeri continentur. Quod igitur septies purgatur, nulla indiget purgatione.

« Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum. » Vox illorum est, qui Christum in carne videre meruerunt. Et tale est, ac si diceret: Ecce venisti, completa est promissio Patris, et sermones prophetarum; jam nihil timeamus, quia tu servabis et custodies nos ab hoc præsentis tempore usque in æternum. Impiis autem quid fiet? Sequitur:

« In circuitu impii ambulat. » Non recto, inquit, itinere incedunt, sed in circuitu oberrantes, veritatis finem et terminum invenire non possunt.

Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. » Ac si dicat: Si isti in circuitu semper ambulat, et veritatis viam ignorant, quare sic multiplicati sunt? quare omnibus bonis vitæ hujus abundant? Ad quod ipse: altum est, inquit, hoc secretum, et investigabile, et majoris inquisitionis. Hæc autem quæstio de bonorum infortunio, et de iniquorum prosperitate multis in locis sanctarum Scripturarum invenitur (442). Potest autem et sic intelligi, ut sanctorum numerus multiplicandus sit, secundum numerum illorum qui cæli altitudinem inhabitant. Unde scriptum est, quia « Statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum (Deut. xxxii, 8) (443). »

PSALMUS XII.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

Iste titulus jam superius expositus est.

« Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? » Usquequo avertis faciem tuam a me? » Vox Prophetæ est, et aliorum Christi nativitatem suæque redemptionis diem cum magno desiderio expectantium. De quibus ipse Dominus ait: « Multi reges et prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, et audire quæ vos auditis, et non audierunt (Luc. x, 24). » Isti igitur conqueruntur, quod tanto tempore eorum Dominus oblitus, eisque iratus fuerit, et faciem suam ab eis averterit, et per Filium sui incarnationem eos jam tandem non visitaverit.

« Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem » in corde meo per diem? » Non sufficit mihi, inquit, consilium meum, non sufficit mihi consilium

(342) De hoc agit D. Aug., de civit. Dei, lib. v, c. 15 et 16.

(443) Vulgata ait: « Constituit terminos populorum, juxta numeram filiorum Israel. »

animæ meæ. Veniat jam nunc ille angelus magni A consilii, veniat, quæso « ille admirabilis consiliarius, pater futuri sæculi, princeps pacis (*Isa. ix, 7*), » et auferat hunc dolorem de corde meo, quem habeo per diem, id est per singulos dies, sive potius illius diei, lucisque desiderio, cujus adventus illustratione me illuminari confido.

« Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? » respice et exaudi me, Domine Deus meus. » Ne avertas, inquit, ulterius faciem tuam a me; sed jam nunc respice et exaudi me ut amplius non exaltetur inimicus meus super me.

« Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in » morte » Illumina, inquit, oculos meos, illumina oculos mentis meæ: mitte nobis illam tuam clarissimam lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; mitte nobis Filium tuum, cujus sanguine mors ipsa moriatur, et peccatum originale deleatur. Hoc est enim quod sancti maxime timebant, ne illius peccati morte deficerent.

« Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum. » Illi sunt, quibus prævalet inimicus, et de quorum interitu gloriatur, qui vel a peccato originali nondum liberati sunt, vel qui in gravioribus peccatis sine pœnitentiâ moriuntur.

« Qui tribulant me exsultabunt, si motus fuero. » Hoc est enim gaudium et exsultatio malignorum spirituum, ut viri justi moveantur; ut a Deo, a fide, a veritate, a justitia et ab omni bonitate separentur.

« Ego autem in tua misericordia sperabo. » Nihil enim aliud est, nisi sola Dei misericordia, quæ ab eorum insidiis nos liberare valeat.

« Exsultabit cor meum in salutari tuo. » Ecce, inquit, habeo quod desideravi, quod quæsivi et tanto tempore expectavi; videlicet salutare tuum, Jesum Christum Filium tuum. Amodo igitur gaudebit, exsultabit et lætabitur cor meum in salutari tuo.

« Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, et psal. » lam nomini Domini altissimi. » Quem per altissimum, nisi Deum Patrem intelligamus? cui non immerito cantare et psallere iste promittit; quoniam in adventu Filii sui omnia bona quæ desiderari vel sperari possunt, largitus est.

PSALMUS XIII.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

Sæpe jam diximus quid significet in finem, et quid significet Psalmus David (444).

« Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis. » Ecclesia loquitur, et Judæorum populum increpat, qui de Domino et Salvatore nostro, quoniam humilis et in forma Dei apparuit, sicut stultus,

(444) Ecclesia Christi vesaniam condemnat Judæorum; facies illa Domini, quæ in vii Psalmo quærebatur, hic jam advenisse narratur. Et ideo primo modo increpat Ecclesia Judæos, qui viso Christo minime crediderunt. « Dixit insipiens. » Secundo modo dicit inani eos trepidatione confundi, qui fructuosum timorem Domini cognoscere noluerunt:

et insipiens, et divinas Scripturas non intelligens, « dixit: non est Deus. » Unde et corrupti sunt patriarcharum et prophetarum fidem et veritatem non tenentes; et abominabiles facti sunt Deo, et hominibus in pravis suis voluntatibus.

« Non est qui faciat bonum, non est usque ad » unum. » Non est, inquit, in illo populo; at vero nec in alio populo, nec in omnibus aliis qui faciat bonum. Quia enim fidem non habent, nullum eorum opus in bonum illis imputatur (445), quoniam sine fide impossibile est placere Deo (*Hebr. xi, 6*). » Quod autem ait, usque ad unum, de illis intelligitur, quibus est unus Deus, una fides, unum baptisma, et sicut Apostolus ait, cor unum et anima una.

« Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens » Deum. » Et quales eos invenit? Sequitur: « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt. » Probatum est igitur a divina auctoritate, quia non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Simul autem declinaverunt, quia a veritate recedentes, omnes pariter ad errorem transierunt. Inutiles igitur facti sunt, quoniam neque Deo neque sibi ipsis utilia agunt.

« Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis » suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis » eorum. » Non sufficit, inquit, illis quod bona non faciunt, sed ad suæ damnationis cumulum quibuscunque modis possunt mala operantur. Est autem os eorum sepulcrum patens; quia sic sunt istis suis auditoribus fetor mortis ad mortem, sicut Apostoli odor vitæ ad vitam. Unde et bene subditur: « Linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub » labiis eorum. » Venenum aspidum insanabile est. Qui igitur eorum doctrinam credunt et tenent, sic vulnerantur ut sanari non possint.

« Quorum os maledictione et amaritudine plenum » est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam » pacis non cognoverunt. » In eo quod ait: « et viam pacis non cognoverunt, non de solis Judæis, sed de omnibus qui extra Ecclesiam sunt et fidem Christi non habent, omnia hæc intelligenda esse demonstrat. Quæ enim est via pacis, nisi Salvator noster, qui et pax et via vocatur? » Ipse enim pax nostra, qui fecit utraque unum (*Eph. ii, 14*); » ipse est: « et via, et veritas, et vita (*Joan. xiv, 6*). »

« Non est timor Domini ante oculos eorum. » Quia, inquit, omnes isti, de quibus modo superior locuti sumus, viam pacis non cognoverunt, ideo non est timor Dei ante oculos eorum, ac per hoc mala facere non erubescunt, et bona facere non curant. Sequitur: « Nonne cognoscent omnes qui

« Non cognoscent omnes qui operantur iniquitatem. » Ad postremum eorum in fine prædicitur evenire conversio: « cum averterit Dominus. » BEDA.

(445) Observandum S. Brunonem non docere, nihil boni fieri ab infidelibus, sed nihil eis imputari ad meritum, cum fide careant, quæ est principium meriti.

» operantur iniquitatem et qui devorant plebem A
» meam, sicut escam panis : » et illi qui « Deum
» non invocaverunt, illic trepidaverunt timore, ubi
» non erat timor. »

« Quoniam Deus in generatione justa est ; » quam
tantopere affligere et perdere conantur. Per eos qui
operantur iniquitatem, omnes iniquos homines in-
telligere possumus, sive Judæos, sive gentiles. Per
eos vero qui devorant plebem Dei, sicut escam panis,
tyranni et hæretici specialiter significantur. De qua-
libus scriptum est : « Quia comederunt Jacob, et locum
ejus desolaverunt (Ps. LXXVIII, 7). » Quanta autem avi-
ditate sanctos Dei et anima, et corpore perdant, in eo
manifeste ostendit, quod quasi escam panis plebem
Dei eos devorare dicit. At vero per illos qui « illic
» trepidaverunt timore, ubi non erat timor ; » Ju- B
dæos proprie intelligimus, qui contra Salvatorem
nostrum conspirantes dicebant : « Si dimittimus eum
sic, venient Romani, et tollent nobis locum et gen-
tem (Joan. XI, 48). » De quibus bene subditur :
« Consilium inopis confundistis ; quoniam Deus spes
» ejus est. » Hic autem est ille inops, de quo dicit
Apostolus : « Qui cum omnium dives esset, pro nobis
pauper factus est (II Cor. VIII, 9). » Hujus autem con-
siliium miseri Judæi spreverunt, damnarunt, et reci-
perenoluerunt : sed potius insultando dicebant : « Con-
fidit in Deo, liberet nunc eum si vult (Matth. XXVII,
43). » Et hoc est quod dicitur : « Quoniam Dominus spes
ejus est. »

« Quis dabit ex Sion salutare Israel, dum avertet C
» Dominus captivitatem plebis suæ. » Quis, inquit,
venit felices Judæi, cujus vester adjutor et defensor ve-
niens ex Sion, dabit salutem Israel, sicut vestri
prophetæ testantur ? Sic enim in prophetarum libris
scriptum est, quia, « Ex Sion veniet qui auferet
captivitatem Jacob (Rom. XI, 26, » per quem nullum
alium nisi Christum intelligimus. Decepti sunt igitur
Judæi Antichristum exspectantes, quem ipsi Messiam
appellant.

« Lætetur Jacob, et exsulet Israel. » Hoc autem
si ad litteram intelligatur, ironice dictum esse vide-
tur, quoniam non lætitia et exsultatio, sed magna
calamitas et tristitia eos exspectat. Si autem illa
pars populi, quæ in Christum credidit, vel si Jacob
et Israel specialiter accipiatur, manifesta intelligentia D
est (446).

PSALMUS XIV

323 PSALMUS DAVID.

Quia in hoc titulo non ponitur, in finem, ad ipsum
David, qui hæc scribit, hæc verba referuntur. Et

(446) « Lætabitur Jacob, qui non separatam accepit
medicinam. Exsultabit Israel, id est inenarrabili
gaudio consolabitur, quando viderit re quod arden-
tissime desiderabat in spe. » Cassiod.

(447) Cassiodorus tabernaculi etymologiam do-
cens, ait, veteres domos pauperum tabernas appel-
lasse, quod trabibus tantum, non tegulis tegebantur,
ideoque tabernas dici. Et quia ibi habitabant, et cæ

ipse in hoc psalmo Deum interrogat, atque ipsius
responsionem accipere meretur.

« Domine quis habitabit in tabernaculo tuo ? (447)
» aut quis requiescet in monte sancto tuo ? » Pro-
pheta est qui loquitur, imo ipse Dominus loquitur in
Propheta, sicut ipse alibi dicit : « Audiam quid lo-
quatur in me Dominus Deus (Psal. LXXXIV, 9). »
Hæc autem loquitur ad instructionem nostram, ut
Domino respondente, intelligamus quid agere et te-
nere, et quid fugere et respicere debeamus.

« Qui ingreditur sine macula, et operatur justi-
» tiam. » Quis enim sine macula, nisi ille solus
« Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est
in ore ejus (I Petr. II, 22). » Quomodo autem et
illud intelligemus, quia « Peccator quacunque hora
conversus fuerit, omnium iniquitatum ejus non re-
cordabor (Ezech. XXXIII, 16). » Tales igitur sine
macula ingredi, intelligere debemus, quoniam qua-
lescunque fuerint, tamen ad pœnitentiam conversi
nequaquam in peccatis perseverant. Bene autem
subditur : « Et operatur justitiam ; » quia non suffi-
cit abstinere a malo, nisi bona faciamus. Unde est
illud : « Declina a malo, et fac bonum (Psal. XXXVI,
27). »

« Qui loquitur veritatem in corde suo, et non
» egit dolum in lingua sua. » Quod est intelligere,
ut non aliud in corde, et aliud lingua loquamur,
sed quod lingua sonat in corde habeamus.

« Non fecit proximo suo malum. » Hoc est enim
quod in Evangelio Dominus ait : « Quod tibi non vis,
alteri ne faceris (Matth. VII, 11). » Quid si fecit, et
postea satisfecit, pœnitentiam egit ? Semper autem
illud Apostoli in mente habeamus, quod in malo
perseverantibus ait : « Secundum duritiam tuam, et
cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die revela-
tionis justi judicii Dei (Rom. II, 5). » Hac enim sen-
tentia multa determinari possunt, quæ valde diffici-
lia esse videntur.

« Et opprobrium non accepit adversus proximum
» suum. » Quid est non accepit ? Non sibi placuit,
non gratum, non acceptabile habuit ; sed si fecit
fecisse pœnituit. Sont enim quidam, sicut scriptum
est, « qui lætantur cum male fecerint, et exsultant
in rebus pessimis (Prov. II, 14). »

« Ad nihilum deductus est in conspectu ejus mali-
» gnus. » Præteritam secundum consuetudinem pro
futuro posuit. Ad nihilum, inquit, ad mortem, et per-
ditionem, Deo jubente, et contemplante, in die judi-
cii ducetur iniquus, diabolus videlicet, iniquorum
omnium caput, cum omni exercitu suo. Et tunc fiet,
quod sequitur : « Timentes autem Dominus magni-

nabant, sicut antiquis mos erat cibum semel su-
mere, ex duobus nominibus unum traditur factum
esse vocabulum. Hinc jam tabernacula consonanter
dicta sentimus expeditionales, et subitas habitatio-
nes. Sibi ergo Dominus fieri jussit tabernaculum,
quasi domus divina, quæ esset in castris Hebræo-
rum, et cum ipsis moveretur.

» ficat. » Tunc enim Dominus sanctos suos magnificabit, et glorificabit, et super cœlos exaltabit. Hoc versiculo interposito, ad illud redit, de quo loqui cœperat.

« Qui jurat proximo suo, et non decipit eum. » Omnis sanctorum promissio, si bona est, quasi juramentum firma et stabilis esse debet; et cum omne iudicium malum sit, illud tamen pessimum est, quod decipiendi causa fit.

« Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. » Hoc enim et juxta litteram magnum peccatum est, quia in tali facto charitas perit, et pauperes suis facultatibus expoliantur. Potest tamen, et de illis hoc intelligi, qui gratis non tribuunt, quod gratis acceperunt, et qui omnia opera sua faciunt, ut ab hominibus videantur. « Et mœnera super innocentem non » accepit. » Hoc audiant iudices, hoc audiant sæculi potentes, qui multoties, susceptis muneribus, innocentes affligunt.

« Qui facit hæc, non commovebitur in æternum. » Qui, inquit, facit hæc, quæ modo superius enumerata sunt, iste in tabernaculo Dei habitabit, et in monte sancto ejus requiescens in æternum non commovebitur.

PSALMUS XV.

TITULI INSCRIPTIO IPSI DAVID.

De illa tituli inscriptione loquitur, quæ Hebraicis, græcis, et latinis litteris facta est, et super caput Salvatoris nostri, in cruce pendens posita est. In qua videlicet inscriptione continebatur: « Jesus Nazarenus Rex Judæorum. » Quod autem ait, ipsi David, ad ipsum Christum Dominum, revera manu fortem, hæc omnia, quæ in hoc psalmo dicuntur referenda esse ostendit.

« ~~324~~ Conserva me Domine, quoniam in te speravi. » — « Sicut anima rationalis, et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus (*Symb. Athan.*). » Quoties igitur Salvator noster aliquid petit, quoties se conservari, se adjuvari, et liberari postulat, quoties se in Deo sperare, vel confidere, vel aliquid tale dicit, nihil ad divinitatem, sed omnia ad humanitatem referenda sunt. Divinitas enim Christi, qua Patri per omnia æqualis et similis est, nihilo indiget. Dicat igitur Christus Dominus, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem: « Conserva me, Domine, quoniam in te speravi. » Prope habebat, cui loquebatur, ibi erat, in quem sperabat, humanitas divinitatem rogat, non timore perterrita, quæ tanto adjutorio fulciebatur, sed ut verum hominem se ipsum ostenderet, talia loquebatur: « Dixi Dominus meus es tu. » Unde hoc probas? « Quoniam honorum meorum non indiges. » Quæ sunt igitur bona tua? « Omnia quæ habet Pater mea sunt (*Joan. xv, 16*). » Et Pater, quid habet? Omnia quæcunque sunt sibi bona, sunt et illius et mea sunt.

(448) Notant Maurini in aliquibus editis psalteriis haberi *mirificavi*, sed ipsi lectionem Augustini sequuntur, quam etiam nonnulli codices ms. præferunt. Vulgata legit *mirificavis*; quam lectionem sequitur *Cassiod.*

A Nihilo indiget Pater, nihilo indiget Filius, et Spiritus sanctus Deus est, et unus Deus, quia ipse solus est, qui suis bonis contentus est, et de alienis bonis nihil habet.

« Sanctis, qui in terra sunt ejus. mirificavi (448) » voluntates meas inter illos. » Mirificavit enim Dominus, multumque mirabiles fecit voluntates suas in omnibus sanctis, qui in terra ejus sunt. Quidquid enim in hoc mundo est, in terra illius est, qui cum omnium dives esset, egenus et pauper fieri, et tot et tanta pro nobis sustinere voluit. Cæteri vero præter sanctos, et eos, qui inter illos sunt, de his Salvatoris nostri voluntatibus non admirantur, quia nihil horum verum esse credunt.

« Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea » acceleraverunt. » Istæ autem infirmitates, quas sancti, et cæteri, qui inter illos erant, qui eorum doctrina, et prædicatione ad fidem Christi conversi sunt, prius quidem multiplicatæ erant; sed postea cum Christus Dominus prædicaret, et ad fidem eos vocaret, acceleraverunt, currerunt, crediderunt, et sanati sunt. Et multos quidem secundum carnem, plures vero secundum animam sanavit. Unde et has infirmitates, quas multiplicatas fuisse dicit, non corporum, sed animarum intelligere debemus.

« Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus (449). » Hoc in loco in bona significatione conventicula accipiuntur. Hæc sunt illa conventicula, de quibus Dominus ait: « In domo Patris mei mansiones multæ sunt (*Joan. xiv, 2*). » In hæc igitur conventicula, et in has domos congregabuntur sancti, qui quamvis infirmi, et peccatores prius fuissent (quod in sanguinibus significatur) omnes tamen, qui in illud convenient, puri et sancti ab omni vitiorum sorde mundati erunt. « Nec memor ero nominum illorum per labia mea. » Quales ipsi erant, talia prius nomina habebant. Vocabuntur enim fornicatores, adulteri, homicidæ, sacrilegi, et aliis nominibus, quibus mali homines vocari solent. Nunc autem et dii et filii Dei nominantur. « Ego, inquit, dixi: dii estis, et filii Excelsi omnes (*Psal. lxxxii, 6*). »

« Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei. » Isti, inquit, sunt hæreditas mea, quam videlicet hæreditatem calicem passionis bibendo acquisivi. De quibus Apostolus ait: « Empti enim estis pretio magno, glorificate, et portate Deum in corde vestro (*I Cor. vi, 20*). » Fuit autem Dominus pars calicis Christi, quia ejus passioni compassus est. Ostensum est igitur quæ sit hæreditas Christi, et quæ sit hæreditas sanctorum. Solum enim Dominus hæreditas sanctorum est; quia, spretis omnibus quæ in mundo sunt, solum Dominum in partem sibi elegerunt. Bona commutatio, ut et ipsi sint hæreditas Domini, et in hæreditatem habeant Dominum.

(449) Hoc autem nomen *de sanguinibus*, contra artem positum constat esse grammaticam, apud quam pluralis hujus verbi numerus non habetur: et ideo inter idiomata, id est propria Scripturæ divinæ numerandum est. *CASSIOD.*

« Tu es, qui restituisti hæreditatem meam mihi. » A » super et caro mea requiescet in spe. » In spe utique Humanitas loquitur, et divinitati gratias agit, cum is fortitudinem diaboli vicit, cujus munere hæreditatem suscepit.

« Funes ceciderunt mihi in præclaris. » Funibus, et perticis hæreditates suas homines dividunt, quos videlicet funes aliquando in bonam terram, aliquando in sterilem et lapidosam, aliquando etiam in vepres, et spinas cadere necesse est. Sed Dominus commendans hæreditatem suam, totam præclaram, et fecundam esse ostendit, dum sibi funes in præclaris cecidisse dicit (450) Et si fortasse, quod sæpe contingit, aliis præclara esse videatur, sibi tamen per omnia præclara esse videtur. Unde et subditur : « Etenim hæreditas mea præclara est mihi. »

« Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum. » B » ctum. Insuper est hoc quoque : benedicam Dominum, quod usque ad noctem increpaverunt me » renes mei. » Lætus Dominus 325 et Salvator noster de tam præclara hæreditate suo labore conquisita, de omnibus quæ fecit, et quæ a Judæis passus est, Deo patri benedicit, et gratias agit. Bonus intellectus, bona doctrina, et prædicatio Christi, per quam diabolus victus est, et mundus a morte liberatus. Hic est ille intellectus, et illa doctrina, de qua ipse alibi ait : « Mea doctrina non est mea (Joan. vii, 16). » Erat enim sua secundum divinitatem, sed non erat sua secundum humanitatem. Unde intellectum suum non suum esse, sed sibi a Deo tributum esse dicit. Renes autem ejus Judæi sunt, de quibus secundum carnem originem duxit. Isti autem eum increpare, blasphemare, maledicere, et crudeliter persequi usque ad mortem, quam per noctem intelligimus, non destiterunt. Ipse tamen eorum persecutiones non curabat, tanto talique ipsius divinitatis, quæ in ipso erat, munitus præsidio, et hoc est quod dicit.

« Providebam Domino in conspectu meo semper ; » quoniam a dextris est mihi ne commovear. » Non est commotus, id est iratus, ut in aliis fieri solet, Salvator noster in illa sua tam dura passione; sed e contrario pietate et misericordia fessus, pro ipsis suis crucifixoribus orabat, dicens : « Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34). » D Sic igitur divinitas a dextris ejus erat, quæ non ad iram, et vindictam, sed ad pietatem et misericordiam eum provocabat.

« Propter hoc delectatum est cor meum. » Propter hoc, inquit, delectatum est cor meum, quia divinitas semper mihi a dextris est, quæ me in omnibus dirigit, et custodit. « Et exsultavit lingua mea. » Lingua, videlicet interioris hominis, per quam intellectus, de quo modo diximus, significatur. « In-

(450) « Hæreditas autem Christi est prædestinata multitudo sanctorum. Ubi ideo additum est mihi, quia non in se secundum humanitatem, sed in Patre gloriatur. » CASSIOD.

(451) Opportune hic monet Cassiodorus. « Ubi sunt Apollinaristæ fallaciter opinantes, qui dicunt

» super et caro mea requiescet in spe. » In spe utique velocis et cito occurrentis; unde et subditur :

« Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptio- » nem (431). » Divinitas enim simul cum anima in inferno descendit, nec tamen corpus in sepulcro dereliquit. Anima a corpore separari potuit, divinitas autem non potuit, quia Deus ubique est, et omnia continet, Indignum valde esse, ut illa caro sanctissima corruptionem aliquam videret, quæ sine omni corruptione de Virgine nata, sine omni peccato in hoc mundo est conversata.

« Notas mihi fecisti vias vitæ. » — Exivi, inquit, a Patre, et veni in mundum; iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem (Joan. xvi, 28). » Omnes viæ mihi notæ sunt, et eundi, et redeundi itinera cognovi.

« Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. » Deum semper videre, et cum illo semper esse summa lætitia est. « Delectationes, » gaudium et exultatio erunt mihi sedenti « in dextera tua usque in finem. »

PSALMUS XVI

ORATIO DAVID.

Ipsius David, qui eam dictavit, hanc orationem esse intelligamus : qui si Salvatoris nostri eam esse voluisset, sicut solitus est, in finem addidisset.

« Exaudi, Domine, justitiam meam. » Vox prophætæ est et totius Ecclesiæ, omniumque fidelium utriusque Testamenti. « Exaudi, inquit, Domine, orationem meam. » Qui se justitiam habere cognoscit, confidenter eum orare potest. « Intende de- » precationi meæ. » Ejusdem deprecationis repetitio est, sicut et id, quod sequenti scribitur versu :

« Auribus percipe orationem meam, non in labiis » dolosis. » Non habent sancti labia dolosa, et ideo mundas, et puras faciunt orationes,

« De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui » videant æquitatem. » Facile in vultu, et in oculis voluntas deprehenditur. Unde et multoties antequam sententia contra reos a iudice proferatur, in facie, et oculis ipsius cognoscitur. Tale est igitur ac si diceret : ostende te iratum, averte faciem tuam ab inimicis meis, et in facie tua cognoscant justum esse iudicium tuum, et causam meam.

« Probasti cor meum, et visitasti nocte, igne me » examinasti, et non est inventa in me iniquitas. » Probavit Deus Abraham, probavit Job et Tobiam, probavit et multos alios, et visitavit in nocte angustiarum et tribulationis. Unde et subditur : « Igne me » examinasti, et non est inventa in me iniquitas. » Et certe quam multi probantur adhuc, qui tamen, utrum probentur, ignorant, et mala quæ patiuntur non ad

Dominum Christum animam rationalem non habuisse? » Ecce « ipse clamat, ipse Patri gratias agit : quia ejus anima non sit more communi in inferno derelicta; sed celeri resurrectione clarificata, ad caelorum regna pervenerit. »

probationem sibi esse intelligunt. Recordentur igitur istorum sanctorum, et in ipsis suis tribulationibus gratias agant, ut in ipsis quoque iniquitas non inveniantur.

« Ut non loquatur os meum opera hominum : » propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias » duras. » Quæ, inquit, dico, non ad inanem laudem et commendationem **326** dico; quia si hoc facerem, tunc loqueretur os meum opera hominum. Verba labiorum Dei utriusque Testamenti præcepta intelligimus. Quæ quicumque tenere, et observare desiderant, duras, et asperas vias eos incedere, et custodire necesse est.

« Perfice gressus meos in semitis tuis; ut non » moveantur vestigia mea. » Nemo suis viribus, sine Dei adiutorio ad perfectionem pervenire potest. Unde semper Dei misericordia quærenda est, qui in via mandatorum suorum pedes nostros confirmet, ut ab his, quæ sibi placita sunt, nulla diabolica persuasione moveantur vestigia nostra.

« Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus, in » clina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea. » Multoties, inquit, clamavi, et adhuc clamo, et tu multoties me exaudisti, et adhuc exaudis. Tu enim, quasi dicat, me semper exaudiendo hanc clamandi fiduciam mihi dedisti, ut ad te clamare et orare nunquam desistam.

« Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis spe- » rantes in te. » Quotidie misericordias suas mirificat Deus, quia et peccatores ad se convertit, et in se sperantes salvos faciens ab iniquorum hominum et insidiis spirituum malignorum liberat. Isti enim sunt, qui resistunt dexteræ Dei; isti sunt, qui punire non cessant contra Ecclesiam Dei.

« A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, Domine, » ut pupillam oculi, sub umbra alarum tuarum pro- » tege me a facie impiorum, qui me affixerunt. » Nihil est, quod majori custodia indigeat, quam pupilla oculi, quæ si violata fuerit, lumen amittitur. Huic igitur vir justus se ipsum comparat, ut sine Dei custodia fragilem se, et facile periturum se esse ostendat. Per alas vero Dei quid aliud, quam virtutes intelligamus, sine quibus ad cælestia volare non possumus? Quas si habuerimus, impiorum impetus, et insidias non timebimus; cum de fide Apostolus **D** dicat : « Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obtulerunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, etc. (Hebr. xi, 33.) » Fides igitur, et aliæ virtutes nos protegent, et defendunt, sine quorum munitione inimicorum insidias evadere non valemus.

« Inimici mei animam meam circumdederunt. » Ad quid? Ut eam caperent, et deciperent, et suis erroribus implicarent. Sed sicut alibi dicitur : « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium (Psal. cxxiii, 7). »

« Adipem suum concluserunt. » Quid per adipem?

nisi omnium iniquitatum et deceptionum crassitudinem, et superabundantiam intelligamus? De hoc quoque adipe alibi dicitur : « Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum (Psal. lxxii, 7). » Unde et tauri pingues vocantur, qui tali adipe impinguati sunt. Nunc autem adipem impii et peccatores, tyranni videlicet, Judæi, et hæretici mente conceperunt, in corde concluserunt memoriæ commendaverunt, ut suo tempore contra sanctos Dei dolose, et violenter effunderent. Unde et subditur : « Os eorum locutum » est superbiam. » Hoc autem faciebant, quando Christum blasphemabant, et sanctos deridebant, eisque imprecando, dicebant, quod hominem mortuum adorarent; qui de manibus illorum liberare non posset, sicut neque se ipsum de manibus Judæorum liberare potuit.

« Projicientes me nunc circumdederunt me. » Unde projicientes? vis audire? de domibus nostris, de honoribus nostris, de possessionibus nostris, de habitationibus nostris, de dignitatibus nostris. Sed quare circumdederunt? Ut eos caperent, tenerent, ligarent, flagellarent, et post multos cruciatus morti condemnarent. Hoc autem faciebant, quia Deum nesciebant, neque post hanc vitam aliam esse credebant. Unde et subditur : « Oculos suos statuerunt » declinare in terram. » Quia enim aliam vitam ignorabant, sola terrena, et transitoria cogitabant.

« Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, » et sicut catulus leonis habitans in abditis. » Quanta crudelitate sanctos Dei interficerent, his paucis verbis demonstratur.

« Exsurge, Domine, præveni eos. » Exsurge, inquit, Domine, sanctis tuis in adiutorium, præveni eos, qui illos prævenire et decipere conantur, ut cito pereant et eas quas diligunt divitias amittant. Hoc autem contra Judæos specialiter dicere videtur, qui primam persecutionem contra Ecclesiam moverunt, et in Jesum Christum Dominum nostrum impias manus mittere non timuerunt. Qui cum sanctos apostolos interficere, et Christi nomen et memoriam penitus de terra auferre conarentur a Romanis præventi, capti, subversi, et in servitatem deducti sunt.

« Eripe animam meam ab impio. » Eripe, inquit, animam meam ab impio Judæorum populo, qui legem et prophetas male interpretando, multos decepit, et in errorem cadere fecit. « Frameam inimicorum de manu tua. » Frameam inimicorum intelligere debemus omnia instrumenta, et materialia, et spiritualia, quibus et se defendere, et Christianos impugnare possunt. Plures enim suis rationibus, suis syllogismis et argumentationibus, quam materialibus armis Judæi, et hæretici de Christianis interfecerunt. Rogant igitur Dominum sancti, quatenus hanc frameam eis auferat, ne simplicem populum in ea interficere, et decipere valeat. Quod autem ait : « de » manus tua, » tale est ac si diceret, virtute, et fortitudine tua. Neque **327** enim tantum ad verba quantum ad loquentis voluntatem attendere debemus.

line, a paucis de terra dispertire eos. » Per A
 nim illos intelligimus, de quibus in Evan-
 gelio ait : « Multi enim sunt vocati, pauci
 tati (Matth. xxi, 14.) » Ab his autem in judi-
 cabuntur mali, quando agni ponentur a
 hædi autem a sinistris. « Et supplantat eos
 ipsorum. » Prius enim quam de hac vita
 ranseant, se supplantatos fuisse intelligent,
 em erit post mortem Antichristi, quando
 veritate, illi qui tunc erunt, ad fidem conver-
 de quibus etiam scriptum est : « Converten-
 esperam (Psal. LVIII, 7); » et alibi : « In die-
 abitur Juda (Jer. xxxiii, 16). » Potest et sic
 i quod ait : « Et supplantat eos, » ac si dixis-
 plantari eos permittit quod non tantum im-
 o, quantum prophetando dixit ; quoniam sic
 esse prævidit.

absconditis tuis adimpletus est venter eo-
 » Venter, inquit, illorum, id est paucorum, a
 isti separati sunt. De absconditis tuis, id est
 tuis adimpletus est. Per quem sapientiæ et
 » thesauros intelligimus, quos nulli alii ha-
 isi illi qui Christi fidem et evangelicæ præ-
 nis doctrinam suscipere meruerunt. « Isti
 ontra (452) saturati sunt porcina. » Quæcun-
 lege, et prophetis, et Evangeliorum libris a
 » prohibita sunt, per carnem porcina signi-
 . Quod igitur ait : « Saturati sunt porcina, »
 ac si diceret : Vitiis omnibus et peccatis
 nt. Et quæcunque in Scripturis sanctis Do-
 facere interdixit, ista facere non timuerunt.
 liquerunt quæ superfuerunt parvulis suis. »
 n enim doctrinam atque errorem, quem post
 passionem Judæi qui tunc erant, docuerunt
 erunt, tenent isti qui modo sunt : tenebunt et
 post eos futuri sunt, usque ad eos qui in fine
 salvandi sunt.

» autem cum justitia apparebo in conspectu
 satiabor, dum manifestabitur gloria tua. »
 nquit, propheta, et Ecclesia, et sanctorum
 n multitudo cum justitia, quam te jubente
 vi et tenui, apparebo in conspectu tuo, et sa-
 non porcina, ut isti, sed illis tuis deliciis
 ilibus, quibus angeli utuntur et reficiuntur,
 anifestabitur gloria tua.

PSALMUS XVII.

EM PUERO DOMINO DAVID, QUI LOCUTUS EST AD
 INUM VERBA CANTICI HUIUS, IN DIE QUA ERIPUIT
 DE MANU OMNIUM INIMICORUM EJUS, ET DE MANU
 . ; ET DIXIT :

finem, » inquit, hæc referenda sunt ad illum
 et finem, de quo Apostolus ait : « Finis legis
 us est (Rom. x, 4). » qui etiam de se ipso lo-
 , dicens : « Ego sum Alpha et Omega, primus
 rissimus, initium et finis (Apoc. i. 17). » In

) Ibi notant Maurini in quibusdam codicibus
 ἰών latine *filiis*, in aliis ὄων, *porcis*, aut ὄσιων
 is, sive *porcina* ; quæ dictiones inter se affines
 n præbuerunt, cur in Vulgata translatus fue-
 Saturati sunt filii, » et in vetustissima itala

finem igitur hæc transferantur, et puero Domino
 David, id est Salvatore nostro adscribantur. David
 enim manu fortis interpretatur. Sed quis tam fortis
 ut ille de quo dicitur : « Dominus fortis et potens,
 Dominus fortis in prælio (Psal. xliii, 8). » Hæc igitur
 Filius locutus est ad Patrem in die passionis
 suæ, quando ab omnibus inimicorum suorum insi-
 diis liberatus est, et diabolus superatus, qui per
 Saul significatur, eum jam ulterius persequi cessa-
 vit.

« Diligam te Domine, virtus mea, Domine firma-
 » mentum meum, et refugium meum. » Loquitur
 Filius ad Patrem, loquitur humanitas ad divinita-
 tem, suæque dilectionis, et affectum simul, et cau-
 sam ostendit ; dum suam virtutem, suum firmamen-
 tum, suum refugium, suum liberatorem, suum ad-
 jutorem et peccatorem suum esse dicit. Hæc au-
 tem eum dixisse puto, cum ad crucem duceretur,
 in qua se inimicos omnes superare, et de ipso hu-
 mani generis hoste triumphare non dubitabat. Me-
 rito, inquit, diligo, te, semperque diligam, quod
 quidem ipso tantæ obedientiæ experimento facile
 probari potest. « Domine virtus mea, Domine firma-
 » mentum meum, et refugium meum, et liberator
 » meus, Deus meus, adjutor meus, sperabo in eum. »
 Prophetarum est subito mutare personas.

« Protector meus, et cornu salutis meæ. » Cornu
 in divina pagina pro fortitudine ponitur, sicut in hoc
 loco, ubi dicitur : « Vineæ facta est dilecto in cornu
 C (453) olei (Isa. v ; 1). » Sequitur :

« Adjutor meus, laudans invocabo Dominum, et
 » ab inimicis meis salvus ero. » Hoc autem fecit in
 illa hora qua dixit : « Pater, in manus tuas com-
 mendo spiritum meum (Luc. xxiii, 46). » 328 Nunc
 autem ipsam suæ passionis breviter historiam narrat.

« Circumdederunt me gemitus mortis. » Hoc autem
 factum est, quando turba (ut in Evangelio legitur)
 et qui vocabatur Judas, venit cum gladiis et fustibus
 comprehendere eum ; quando injecerunt manus in
 Jesum, et tenuerunt eum, et vinctum duxerunt ad
 principes sacerdotum. In eo vero quod genitus mor-
 tis, et humanæ passionis affectus sibi accessisse
 dicit, verum se hominem esse ostendit, et non phan-
 D tasticum, ut quidam hæretici prædicaverunt, sed in
 veritate idem ipse et captus, et ligatus, et crucifixus,
 et mortuus est. « Et torrentes iniquitatis conturba-
 » verunt me. » Torrentes iniquitatis Judæos vocat,
 quia quasi torrens inundans eum, magno impetu et
 furore super eum in illa nocte venerunt, unde et
 discipuli perterriti, eo relicto, fugerunt.

« Dolores inferni circumdederunt me. » Per quod
 datur intelligi magnos et intolerabiles dolores eum
 in illa nocte et in illo die sustinisse. Quamvis enim
 in potestate illius erat, secundum voluntatem suam

ut legitur in Psalterio Eccl. Vaticanæ : « Saturati
 sunt porcina ; » quam translationem secutus est
 S. Bruno, eandemque habent interpretationem, et
 lectionem S. Augustinus et Cassiodorus.

(453) Cod. Ghs. ἰών : ita et in Vulgata.

illos dolores sustinere et mitigare, dignum tamen est quod eos tales fuisse dicit, quales cæteri homines sustinere solent. Quare fideles ejus cognoscant et intelligant, quantum nos dilexerit, qui talia tantaque pro nobis sua sponte sustinere voluit.

« Prævenere me laquei mortis. » Laquei mortis illi sunt, qui ea quæ capiunt et tenent, et ad mortem trahunt. Tales laquei fuerunt Judæi, qui eum prævenientes, et simul cum Juda proditore super eum irruentes, usque ad mortem eum non dimiserunt.

« Et in tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. » Et ipse quid fecit? Sequitur: « Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam et clamor meus in conspectu ejus, et introivit in aures ejus. » Audivimus in Evangelio quid clamaverit et quomodo Deum invocaverit. Audivimus, et nunc ipso dicente, quod exauditus fuerit, quod quidem firmissime credimus, et nullatenus dubitamus. Quod autem ait: « De templo sancto suo. » Quid convenientius quam de se ipso intelligi potest? Templum namque Dei ipse est, in quo, sicut Apostolus ait, inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Coloss. 11, 9*). Unde et ipse dicebat: « Solvite templum hoc, et ego in triduo resuscitabo illud (*Joan. 11, 19*). » Quod statim exponens Evangelista, ait, hoc autem dicebat « de templo corporis sui. » In se ipso igitur erat, et ille qui orabat, et ille qui exaudiebat, neque indigebant colloquutione, quorum una voluntas et conscientia erat. Unde et dicit: « Et clamor meus in conspectu ejus; » quia neque divinitas ab humanitate, neque humanitas a divinitate aliquando separatur. Huc usque Dominus suæ passionis historiam texit, cætera quæ sequuntur Ecclesia loquitur de his quæ post Christi passionem in ea facta sunt.

« Et commota est, et contremuit terra. » Postquam, inquit, Dominus cælos ascendit, et ubique gentium ad prædicandum discipulos misit, tota terra commota est, aliis defendentibus, aliis impugnantibus veritatem, et tunc quidem completum est, quod Dominus ait: « Nolite putare quia veni mittere pacem in terram; non veni mittere pacem, sed gladium. Ex hoc, inquit, erunt quinque in domo una, et duo in tres, et tres dividuntur in duos. Filius pugnabit contra patrem, et filia contra matrem, et nurus contra socrum suam (*Matth. x, 34*). » Sic igitur terra commota est, et sic contremuit. Timebat enim unusquisque suæ parti, ne in tanto conflictu vinceretur.

« Et fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis Deus. » Non solum, inquit, terra commota est, verum etiam ipsi montes, et ipsorum montium fundamenta conturbata et commota sunt. Quid enim per montes, nisi potentiores hujus mundi, prudentiores et sapientiores intelligimus? Hoc enim sunt illi ad homines inferiores, quod montes sunt ad loca planiora

A Fundamenta vero montium Romani principes mihi esse videntur, qui tunc temporis totum mundum portabant, regebant et sustinebant. Omnes autem isti contra sanctos Dei, et fidem Christianam commoti et conturbati sunt. Quare? « Quia iratus est Deus. » Nisi enim eis iratus fuisset, sicut alios ad se trahebat, ita quoque istos ad se traxisset. « Nemo enim venit ad me, » dicit Dominus, « nisi Pater, qui misit me, traxerit eum (*Joan. vi, 44*). » Unde ipse ait: « Ego scio quos elegerim (*Joan. XIII, 18*). » Et Apostolus: « Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi nobiles inter vos, non multi potentes, sed ignobilia mundi elegit Deus (*I Cor. 1, 26*). » Sciant igitur omnes homines iniqui, et qui veritatem impugnare et Ecclesiam affligere non cessant, quoniam iratus est eis Deus.

B « Ascendit fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exardescit. » Hoc est enim quod alibi dicit: « Dominus in ira sua conturbavit eos, et devorabit eos ignis (*Psal. xx, 10*). » Et illud: « Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima (*Deut. xxxii, 22*). » Hic igitur ille ignis, de quo Dominus in judicio dicturus est: « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (*Matth. xxv, 41*). » Si igitur ignis æternus est, utique et fumus æternus est. Uterque autem et ignis et fumus magnum tormentum est.

C « Carbones succensi sunt ab eo. » Et qui sunt isti carbones, nisi homines iniqui, quales sunt illi quos modo montes et montium fundamenta vocavit? Isti autem semel succensi nunquam amplius exstinguentur, sed semper et sine fine ardebunt.

379 « Et inclinavit cælos, et descendit, et caligo sub pedibus ejus. » Isti sunt illi cæli, de quibus dicitur: « Cæli enarrant gloriam Dei (*Psal. xviii, 1*), » per quos apostolos intelligimus, quos tunc Dominus inclinavit, quando eos in mundum universum ad prædicandum mittens, ait: « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth. xxviii, 19*). » Et magna quidem inclinatio est, quando cæli ad terram, justi ad peccatores, filii Dei ad idololatrias et dæmoniorum servos mittuntur. Tales erant illi, ad quos vocandos, sanandos, lavandos, illuminandos et resuscitandos apostoli missi sunt. Et non solum eos inclinavit, et misit, verum etiam cum illis abiit et descendit. Sic enim eis promiserat, dicens: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii, 20*). » Sed quid est, quod ait: « Et caligo sub pedibus ejus? » De peccatoribus namque Apostolus ait: « Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (*Ephes. v, 10*). » Si tenebræ, et caligo. Talis igitur caligo, talesque tenebræ doctrina apostolorum illuminata sub Christi pedibus se humiliare et jacere gaudent.

D « Et ascendit super Cherubin, et volavit super pennas ventorum. » Quos modo superius cælos dixerat, nunc ventos appellat (454). Interpretatur

(454) Id. cod. Ghis.: « Nunc Cherubim vocat, et eos quos montes vocaverat nunc ventos, » etc.

Cherubim scientiæ plenitudo. Et ubi tanta
iæ plenitudo, quanta in sanctis apostolis, quos
Dei Filius, deinde Spiritus sanctus instruxit et
? Et vide elegantiam locutionis in cœlis de-
ere, in Cherubim ascendere dicitur. Neque
aliter cœli terræ jungi possunt, nisi se inclina-
t descenderent. Super Cherubim vero ascendit
s volantibus, pennas ventorum supergrediatur.
sæ quidem sunt rationes, ut sancti apostoli
cœli, nunc Cherubim, nunc nubes, nunc bo-
nunc equi vocentur, et aliis nominibus, diver-
causis illis convenientibus. Ascendit igitur

Cherubim, id est super apostolos suos, qui
sicut ipse ait, dederat os et sapientiam, cui non
nt resistere omnes ejus adversarii. « Ascendit. »
t, « et volavit. » Ubi? « Supra pennas ventorum. »
B autem Apostolus volasse dixit, ut eorum cele-
m ostenderet, qui brevissimo tempore totum
lum sua prædicatione repleverunt. Sicut enim
dicitur : « In omnem terram exivit sonus eorum,
fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 4)
Per ventos enim, sicut diximus, reges et prin-
cæterique hujus sæculi potentes significantur,
oc mare magnum et spatiosum, id est mundum
i ventilant et perturbant, et vix aliquando
cere sinunt. Soli enim venti mari dominantur,
e maxime suam potestatem ostendunt. Super
igitur Dominus volasse dicitur, quia ejus virtus
potestas omnes mundi hujus potestates super-
tur, et nihil est quod ejus imperio non subjicia-
sive etiam super eos volavit, quia habitationis
n in eis non accipit, sed desuper volans ad alios
avit.

Et posuit tenebras latibulum suum (456). »
i aliquis diceret : Sic ita volavit, et super pen-
entorum volavit, ubi eum quæremus? Ubi re-
mus? Cui respondetur, « et posuit tenebras
alum suum. » Dico ergo : « Si Deus lux est, et
ræ in eo non sunt ullæ (Joan. 1, 5), » quomodo
nebris lucet? An fortasse, quia sicut scriptum
Deum nemo vidit unquam? (Ibid., 18.) » Satis in-
ris est id, quod videri non potest. Aliter tamen
nebris latet Dominus, ubi ab his, qui pio desi-
eum quærent, facile reperitur. Tenebræ enim
atur utriusque Testamenti scripturæ, quia
ræ sunt, et non ab aliis quam a fidelibus pene-
possunt. Qui igitur Deum quærit, et eum co-
cere et videre desiderat, has tenebras ingre-
ur, et ibi inveniet illam lucem quæ illuminat
em hominem venientem in hunc mundum. Hoc
significavit Moyses, qui in monte Sinai, ut
Domino loqueretur, nebulam et caliginem in-
e dicitur. Sequitur :

In circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa
ua in nubibus aeris. » In circuitu, inquit,

55) Id. cod. : « Sed quid est quod ait, *super pen-
entorum?* »

56) Brevior Augustinus : « Et posuit obscurita-
sacramentorum et occultam spem in corde cre-

A hujus latibuli, tabernaculum Dei, id est viri reli-
giosi, majorisque scientiæ quotidie morantur, ubi
suum ingenium exercent, ibi Dei voluntatem et
notitiam quærent, et quærendo inveniunt. Cum enim
Evangelium, vel alia qualibet divina Scriptura in
Ecclesia legitur, et totus populus, qui Dei tabernacu-
lum vocatur, intentis auribus circum assistit, tunc
quidem in circuitu prædicti latibuli tabernaculum Dei
stare videmus. De quo latibulo adhuc subditur :

« Tenebrosa aqua in nubibus aeris. » Tenebrosus
enim et tenebrosa a tenebris denominantur. Quia
igitur latibulum in tenebris est, aqua quoque quæ in
latibulo est, non immerito tenebrosa vocatur (457).
De quibus videlicet nubibus, quod in sequentibus
dicitur, audiamus :

« Præfulgore in conspectu ejus nubes transierunt. »
Præfulgore hoc in loco una pars est; tale est, ac si
diceret : Præfulgore, id est præclaræ et splendide
nubes, per quas apostolos significari diximus,
transierunt. In quorum transitu grando, et carbones
ignis facti sunt, undecunq; transierunt. In eo vero,
quod eos transisse dicit, quantum in prædicatione
sollicitudinem habuerint, apertissime manifestat.
Non diutius morabantur in uno loco, sed semper de
loco transibant ad alium locum. Quid vero per gran-
dinem et carbones ignis, nisi eorum verba et ser-
mones intelligimus, quibus peccatoribus, nisi con-
verterentur et pœnitentiam agerent, omnium tor-
mentorum grandinem, æterni ignis flammam et
incendium minabantur? Hanc enim grandinem et
hos carbones ignis beatus Joannes Baptista spar-
gebat, cum diceret : « Pœnitentiam agite : appropin-
quavit enim regnum cœlorum. Jam securis ad radi-
cem arboris posita est. Omnis arbor, quæ non facit
fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur
(Luc. x, 9.) » Bene autem dixit « in conspectu
ejus, » quia semper eos respicit Deus, et nunquam
eorum obliviscitur.

« Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus
» dedit vocem suam. » Hic versus superioris versus
expositio esse videtur. Sive enim cœli, sive nubes,
sive Cherubim apostoli dicantur, eadem significatio
est. « Intonuit igitur de cœlo Dominus, et Altissimus
D dedit vocem suam, » quando per ora apostolorum,
quos modo superius nubes vocavit, quis ignis, quæ
grando, qualis cruciatus et quanta tormenta pecca-
tores exspectant, manifestavit. Unde adhuc subdi-
tur :

« Misit sagittas suas, et dissipavit eos, fulgura
» multiplicavit, et conturbavit eos. » Ecce iterum,
quæ grandinem et carbones ignis dixerat, modo
sagittas et fulgura vocat. Tales sagittas et talia ful-
gura illi duo fratres mittere et jaculari solebant, qui
Boanerges, id est filii tonitruum in Evangelio vocan-

dentium, ubi lateret ipse, non eos deserens. »

(457) Id. cod. : « Istæ nubes, apostoli et prophetæ,
eorum Scripturæ intelliguntur, quæ cum obscuræ
sint, tenebræ esse dicuntur. »

tur, Jacobus (458) et Joannes. « Dissipavit autem A eos, et conturbavit, » contra quos has sagittas et fulgura mittebat, non secundum substantiam, sed secundum malitiam. Sic enim dissipare et conturbare suos Dominus volebat, quibus dicebat : « Qui vult venire post me, abneget semetipsum (Luc. ix, 15). » Sic Apostolus se ipsum dissipatum et conturbatum esse ostendit, ubi ait : « Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus (Galat. ii, 20). » O utinam et nos ita dissipari et conturbari mereamur! Et prius quidem pauci sagittarii et fulguratores fuerunt, sed boni; postea vero crescente numero electorum multiplicati sunt super numerum. Et tunc quidem factum est quod sequitur :

« Et apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunt B » fundamenta (459) terræ. Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. » Tot sunt fontes aquarum, quot sunt prophetae et apostoli, omnesque sancti prædicatores, eorumque librorum volumina. Illi quoque digne satis fundamenta orbis terræ dicuntur, quia super eos tota Ecclesia fundata est. Unde Apostolus ait : « Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum (Ephes. i, 20). » Isti autem fontes, ut hæc fundamenta tunc apparuerunt et revelata sunt, quando Ecclesiæ doctores jam super multiplicati, ubique gentium prædicare, peccatores increpare, Scripturas exponere, et in ipsis Scripturis ostendere iram Dei, et indignationem, et tormentorum omnium inundationem, eos expectare, qui in peccatis suis perseverant, et poenitentiam agere recusant. Huc usque S. Ecclesia C de apostolorum prædicatione et gentium conversione locuta est. Hinc vero tyrannorum persecutiones quas passa est, et magnas Dei misericordias, quas in ipsis persecutionibus et inter ipsa tormenta experta est, narrare incipit.

« Misit de summo, et accepit me et assumpsit » me de multitudine aquarum : eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his, qui oderunt me, » quoniam confortati sunt super me. » Dicit quia de summo ad se liberandam : sed quid miserit, hic quidem non dicit; alibi vero dicit, ubi ait : « Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, animam meam eripuit de medio catulorum leonum (Psal. lvi, 5). » Quos igitur ibi catulos D leonum dicit, hoc in loco aquas multas, et fortissimos inimicos vocat. De talibus autem sancta Ecclesia sæpe liberata est, sola Dei misericordia et veritate quam prædicabat opitulante. Misit autem de summo, de se ipso, quem summum bonum de suæ divinitatis altissimo secreto; unde veniunt omnia bona, sicut scriptum est : « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jacob. i, 17). » Sic legitur de talibus; a Deo liberata est, ac si de aquarum multa profunditate vel de leonum faucibus attraheretur.

(458) Id. cod., *videlicet.*

(459) Id. cod., *orbis.*

« Prævenierunt me in die afflictionis meæ. » Prævenierunt me, inquit, et quasi incaute præoccupaverunt cum magna ira, et furore super me irruentes, ad reges et præsides attrahentes, flagellantes, multisque modis insultantes. Sed quid fecit Dominus? Et « factus » est, inquit, Dominus protector meus, et eduxit » me in latitudinem, salvum me fecit quoniam » voluit. » Quia, inquit, me dilexit, et voluit, et amittere noluit, de magnis tribulationibus, et angustiis me traxit, et in latitudinem adduxit. Per latitudinem autem, gaudium, et exultationem, et securitatem significat.

« Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam » meam, et secundum innocentiam manuum mearum » retribuet ~~mihi~~ mihi. » Et de tribulationibus, inquit, me liberavit, et adhuc de servitio retributionem et mercedem exspecto : quia justus est, et reddet unicuique secundum opera sua. Unde et subditur :

« Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a » Deo meo. » Hoc est itaque, unde adhuc retributionem exspectat. Quid est autem vias Domini custodire, nisi ejus mandata observare? impie autem a Deo agit, qui aliquo casu ab eo separatur.

« Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo » sunt semper, et justitiam ejus non repuli a me. » Magnæ namque (460) causæ sunt istæ exspectandæ retributionis. Qui enim vias Domini custodit, et nullo casu ab eo recidit, judicia ejus observat, et tenet, et nunquam justitiam ejus a se repellit, quid amplius facere potest? Et quasi aliquis diceret : Ecce bene hodie (461) hæc omnia fecisti; sed te facturum esse nondum promisti. Ad quod ipsa.

« Et ero immaculatus coram eo, et observabo me » ab iniquitate mea. » Et feci, inquit, et faciam, et ad antiquæ conversationis pravitatem et iniquitatem nunquam revertar. Unde certa sum (dicit Ecclesia, vel quæcunque fidelis anima) « quia retribuet mihi » Dominus secundum justitiam meam, et secundum » innocentiam manuum mearum in conspectu oculorum ejus. » Quia manibus opera fiunt, omnia opera quocumque modo fiant per manus significari possunt, et est causa pro effectu. Quod autem dicit : « in conspectu oculorum ejus; talia sua opera ostendit, quæ Deo placeant, et ejus visionem mereantur. Nunc autem mutat personam, et ad ipsum Dominum suæ locutionis sermonem dirigit.

« Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente » innocens eris, et cum electo electus eris, et cum » perverso subverteris. » Hoc autem his verbis dicere videtur; quia Dominus sanctus est, sanctos nã deseret, et quia innocens est, innocens non nocebit, et quia populo suo electus est, et electum suum non derelinquet. Quod autem sequitur : « Et cum perverso subverteris, » sic est accipiendum, sicut et multa alia, quæ quamvis ipse non faciat, facere tamen dicitur, quia facientes quodammodo imitari videtur. Cum

(460) Id. cod., *et dignæ.*

(461) Id. cod., *usque hodie.*

Poenim nunquam pœnitest vel irascatur, et pœnitere
tamen et irasci, dicitur, cum pœnitentis et irascentis
affectum ostendit. Sic igitur cum idem semper, et
immutabilis sit, subverti tamen, et a propria volun-
tate mutari videtur, cum eum quem prius dilexerat,
postea propter suam perversitatem a se repellit.
Unde et sequitur :

« Quoniam tu populum humilem salvum facies, et
oculos superbiorum humiliabis. » In populo nam-
que humili, quem Dominus salvum faciet, omnes
quos modo superius dixit, et sancti, et innocentes,
et electi continentur. Per superbos vero, qui humi-
liandi sunt, soli perversi significantur.

« Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine
Deus, illumina tenebras meas. » Lucerna Ecclesiæ
episcopi sunt, et sacerdotes, omnesque alii quorum
verbis et exemplis cætera multitudo illuminatur. De
tenebris autem Apostolus dicit : « Fuistis aliquando
tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v, 10). »
In corpore autem ecclesiastico, et boni, et mali, et
justi, et peccatores, et perfecti, et imperfecti, et sap-
ientes, et insipientes continentur. Inter hos autem
multi sunt, qui tenebræ vocantur. Si enim boni ideo
lucerna dicuntur, quia alios illuminant; quare et
mali tenebræ non dicantur, qui verbis et exemplis
alios excæcant? Pro talibus igitur orat Ecclesia, ut
illuminentur, ne tenebrarum principem sequentes
in majores tenebras demergantur. Nam et ipse inde
tenebrarum princeps dicitur, qui iniquorum homi-
num princeps est, qui tenebræ dicuntur.

« Quoniam a te eripiar a tentatione, et in Deo
meo transgrediar murum. » Ideo, inquit, rogavi
te, ut illumines tenebras meas, qui magnam in illis
patior tentationem, a qua videlicet, nisi a te et per
te liberari non possum. Tu igitur et meis precibus,
et tua benignitate eos illuminabis, et a suis tenta-
tionibus liberabis; et ego in te Deo meo et protectore
meo transgrediar murum. Magnus inter nos, et Deum
murus positus est, quem nisi divino adiutorio
transire non possumus. Per hunc autem murum
malignorum spirituum incitamenta, et vitiorum
omnium impedimenta intelligimus. Nunc iterum
mutat personam, et laudes Domini, cui loquebatur,
quasi exaudita prædicat et extollit.

« Deus, meus, impolluta via ejus. » Qualis, inquit,
est hic Deus meus, quam clemens, quam benignus,
quam verax; qui nulli mentitur, et nunquam dese-
rit sperantes in se. « Impolluta via ejus. » Omnia
opera ejus pura et sancta, et omnes viæ ejus miseri-
cordia et veritas : « Eloquia Domini igne examinata
protector est omnium sperantium in se (Psal. xvii,
31). » Eloquia, inquit, Domini igne sunt examinata
et in tribulationibus, et angustiis, omnium torme-
ntorum incendiis a fidelibus probata, quia quæcunque
illis promisit, fideliter adimplevit. Et hoc est, quod
dicit : « Protector est omnium sperantium in se. »

« Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis

(462) Id. cod., *moriendo*.

» Deus præter Deum nostrum? » Unde et
alibi dicitur : « Omnes dii gentium dæmonia, Do-
minus autem cælos fecit (Psal. xcvi, 3). »

« Deus qui præcinxit me virtute, et posuit imma-
culatam viam meam. » Tanta virtute præcincta
est Ecclesia, ut tunc quoque vincat, quando vincata
esse putatur. Nulla sibi major victoria est, nullus
triumphus major, quam tormentis non succumbere,
et (462) patiendo patientiam non amittere. Unde et
viam suam immaculatam esse dicit, quia inter ipsa
tormenta fidem custodivit, et recto et inviolato iti-
nere ad Deum ivit.

« Qui perfecit pedes meos tanquam cervi, et su-
per excelsa statuit me. » Pedes animæ bona
opera sunt, virtutes et mores honesti, quibus in via
mandatorum currit, quibus sustinetur atque por-
tatur, et super excelsa cælorum statuitur et exalta-
tur. Ipsi autem pedes cervorum pedibus comparan-
tur, quia cito facillique cursu ad statutum locum eam
perducunt.

« Qui docet manus meas ad prælium, et posuit ut
arcum æreum brachia mea. » Per manus et bra-
chia bonus intellectus et bona intentio significan-
tur, qui sapienter a Domino edocti contra omnes
iniquorum insidias viriliter præliantur.

« Et dedisti (463) protectionem salutis tuæ, et
dextera tua suscepit me, et disciplina tua ipse me
docebit. » Securus ad prælium vadit, qui tali pro-
tectione salvatur, tali dextera suscipitur, et tali
disciplina docetur.

« Dilatasti gressus meos subter me, et non sunt
infirmata vestigia mea. » Sive, inquit, fugere, sive
hostes persequi volui, validos et veloces gressus, et
vestigia habui. Utrumque enim utile est et fugere et
pugnare, ubi necesse est. Fugiunt illi, qui peccandi
timore ubicunque se abscondunt, vel qui peccandi
instrumenta a se repellunt. Illi vero persequuntur, qui
dura pœnitentia vitia superant, et qui orationibus
et jejuniis ipsos malignos spiritus a se repellunt.
Sed qui hoc non intelligit, martyrum agones et
beatorum Benedicti, Antonii et Hilarionis historias
legat.

« Persequar inimicos meos, et comprehendam illos,
et non convertar, donec deficiant. Affligam illos,
nec poterunt stare. » Qui sic loquitur non timet
inimicos, nec fugere, sed pugnare desiderat. Beati
illi, qui sic pugnant, qui omnia vitia, omnesque vo-
luptates, carnisque concupiscentias in se interficiunt.
Hoc enim significavit Dominus per Moysen, ubi
omnes gentes, quæ terram promissionis posside-
bant, usque ad interuicium interficere jussit.

« Cadent subter pedes meos. » Quod per pedes
virtutes et bona opera significantur, modo superius
diximus, quibus videlicet omnis vitiorum exercitus
vincitur et conculcatur. Ecce iterum Ecclesia mu-
tat personam, et ad ipsum Dominum suæ locutionis
verba convertit.

(463) Id. cod., *michi*.

« Et præcinxisti me virtute ad bellum (464). » In hoc prælio, de quo Ecclesia modo loqui incipit, non solum contra vitia et malignos spiritus, verum etiam contra tyrannos, Judæos et hæreticos se pugnasse ostendit. « Et præcinxisti me virtute ad bellum. » Tanta enim virtute præcinxit Dominus sanctos suos atque munivit, ut nullo tormentorum genere, nulla philosophorum disputatione vinci potuissent.

« Supplantasti omnes insurgentes in me subtus me. » Quid est supplantasti, nisi cadere fecisti? Unde et modo dixit: « Cadent subtus pedes meos. » Hoc autem de Judæis specialiter dicere videtur, qui ubique Christianis subjecti sunt, et neque armis, neque rationibus eis resistere possunt. Unde et subditur. « Et inimicorum meorum dedisti mihi dorsum (465). » Nam et ubique gentium dispersi et perditii sunt (466), et non faciem ad resistendum habent, sed et solum dorsum ad flagella paratum. De quibus adhuc subditur.

« Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit eos. » Magnum argumentum est, eos a Deo, reprobatos esse, quia tempore suæ obsidionis, quando a Romanis capti sunt, jam per mille annos (467), et amplius ad Dominum clamare non cessant, nec tamen exauditi sunt, cum prius quidem in omnibus suis afflictionibus parvo tempore castigati semper a Deo exauditi et liberati fuerint.

« Et comminuam illos, ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos. » Hoc autem loco digne satis Domini personam introducitur ad verba Ecclesiam respondentis. Dixerat enim modo Ecclesia, quia clamaverunt Judæi ad Dominum, nec exaudivit eos. Cui ipse, nec exaudivi, inquit, nec exaudiam, sed « comminuam illos ut pulverem ante faciem venti, et ut lutum platearum delebo eos. » Et hoc quidem ex maxima parte jam factum est, et adhuc in judicio futurum est. Sed, quia de Judæis loqui cœperat, ad Patrem conversus de illorum conqueritur infidelitate. Et hoc est, quod dicit:

« Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus, quem non cognovi, servivit mihi, ab auditu auris obedivit mihi. Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveteraverunt, et claudicaverunt a semitis tuis. » Eripies me, inquit, o Pater, de contradictionibus hujus populi, qui semper mihi et contradixit et contradicit, et meam doctrinam suscipere noluit. « Et constitues me in caput gentium, » quas ego pro Judæis in hæreditatem suscepi. Quia quasi dicit; populus gentium, quem ego prius non cognovi, et meæ gratiæ, et benevolentiam alienum, et extraneum feci, audito meo nomine, protinus mihi et ser-

(464) Ex cod. Vallicellano, quo suppletur editio.

(465) Id cod., et odientes me disperdidisti. Alio modo interpretatur Augustinus: « Et inimicos meos convertisti, et dorsum mihi eos esse fecisti, id est ut sequerentur me. »

(466) Ejusdem codicis Vallicell. supplementum.

(467) Designatur ætas S. Brunonis, qua hæc com-

mentiti sunt mihi, » quos ego semper usque ad meæ passionis tempora, ut proprios et charissimos filios custodivi. « Filii alieni inveterati sunt » in peccato inobediendiæ suæ, sive etiam quia solius litteræ vetustatem sequentes novam doctrinam suscipere noluerunt. Quod autem ait: « Et claudicaverunt a semitis tuis, » ab intelligentia legis et prophetarum, per quam incedere debebant, eos declinasse et aberrasse significat. Huc usque Dominus. Hinc vero Ecclesia, sicut cœperat, suam continuat orationem.

« Vivit Dominus, et benedictus Deus meus, et exaltetur Deus salutis meæ. » Vivit, inquit, Dominus cujus resurrectioni Judæi contradicunt, et ipse sit per omnia benedictus, ipse exaltetur super omnes inimicos suos, qui sua morte me salvavit, et de cunctis periculis liberavit. Sequitur:

« Deus, qui das vindictam mihi, et subdidisti populos sub me. Liberator meus, Domine, de gentibus iracundis, et ab insurgentibus in me exaltabis me; a viro iniquo eripies me. » Deus, inquit, qui das vindictam mihi, et in hoc sæculo ex parte, et ex futuro ex toto, et subdidisti populos sub me, quosdam videlicet sua sponte ad obediendum, cæteros vero resistere non valentes; tu, inquam, qui liberator es meus de gentibus iracundis, per quas Judæos, hæreticos, et tyrannos intelligimus, spero, et confido, dicit Ecclesia, et certa sum, quia sicut semper fecisti, sic semper mihi facies! Quid?

« Et ab insurgentibus in me exaltabis me, et a viro iniquo eripies me. » Vir iste iniquus, et isti insurgentes, Antichristus cum omni suo exercitu convenienter intelligi potest. Dicit igitur, quia sicut a primis suis persecutoribus liberata est, ita et ab ultimis cum Dei adjutorio liberabitur.

« Propterea confitebor tibi in populis, Domine, et nomini tuo psallam dicam. » Promittit se omni tempore in populis, qui ubique gentium dispersi sunt, Deum laudare, ejusque nomini jubulare, qui sic semper et ubique ad eam exaudiendam, et liberandam præsto est.

« Magnificans salutare regis ipsius, et faciens misericordiam Christo suo David, et semini ejus usque in sæculum. » Tibi, inquit, confitebor, qui magnificans magnificasti salutare regis ipsius. Cur ipsius? Ipsius videlicet populi, de quo modo Dominus superius ait: « Populus, quem non cognovi, servivit mihi. » Hujus enim regis salutem ita magnificavit Deus, ut non solum ipsum, verum etiam omnes illos salvaret, qui credunt in ipso. Unde et subditur: « Et faciens fecisti misericordiam Christo suo David, et semini ejus usque in sæculum. » Hic mentaria scripsit.

(468) « Israelitæ, seu filii exteri, et spurii, mentiti sunt mihi, promissam fidem mihi negantes: qui filii exteri, et spurii inveterati remanserunt in veteri statu legis antiquæ, et claudicantes deviaverunt a semitis sibi præscriptis a lege et prophetis, per quas veniendum erat ad me. » Card. Thom.

modus locutionis in divina pagina sæpe re-
 ir : ut *expectans expectavi* : et *entes ibant* ; et
tes venient, et *gaudens gaudebo*, et *faciens fa-*
st similia.

PSALMUS XVIII.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

psalmus David ad finem, ad Christum, ad
 iam, et ad illos referatur, qui dicunt : « Nos
 ad quos fines devenerunt (I Cor. x, 11) . »
 eli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus
 auntiat firmamentum. » Multis ex causis SS.
 celi dici possunt, sive quia in tota Ecclesia
 entiores et majores sunt, sive quia in ambitu
 rincipatus universa concludunt; sive quia di-
 creta celant et continent; sive quia templum B
 unt, et Spiritus Dei visibiliter eis datus ple-
 re habitat in ipsis; sive quia ad celi similitu-
 cunctis virtutibus, quasi quibusdam clarissi-
 stellis cælati et variati sunt. Isti enarrant
 m Dei, isti annuntiant opera manuum ejus. Qui
 m merito firmamentum vocantur, quoniam in
 m fidem tota Ecclesia et firmata, et fundata est.
 et Apostolus dicit : « Superædificati super fun-
 tum apostolorum et prophetarum (Ephes. 1,
 Tales igitur digni fuerunt, qui ad gloriam
 ædicandam in totum mundum mitterentur.
 digniori nomine, propheta, qui in hoc psalmo
 ur, eos vocare potuit, quam cælum et firma-
 m.

diei eructat verbum, et nox nocti indicat
 tiam. » Hoc ipsum significat dies diei eructat
 m, quod significat : « Cæli enarrant gloriam
 Quos enim modo cælos dixerat nunc dies
 quos ipse Filius Dei in Evangelio lucem no-
 , dicens : « Vos estis lux mundi (Matth. v, 14). »
 t hoc nomen honoris est, et dignitatis 334.
 it igitur dies verbum diei, quando sancti apostoli
 o Christiano, qui et ipse dies est, vero lumine
 natis evangelicæ prædicationis verbum annun-
 Sed o scelus, et malum intolerabile? quia sicut
 t dies verbum Dei, ita et nox nocti scientiam
 t. Si enim apostoli et omnes fideles dies vo-
 : quare hæretici omnesque infideles nox non
 ur? Quando igitur isti suum errorem, suam
 recitatem suis auditoribus prædicant, tum pro-
 bio et nox nocti suam scientiam indicat.

on sunt loquelæ, neque sermones, quorum non
 antur voces eorum. » Hoc est enim, quod
 icitur : « Loquebantur variis linguis apostoli
 lia Dei (Act. 11, 11). » Omnibus linguis loque-
 ; et pleni Spiritu sancto totius sapientiæ et
 æ sermones resonare faciebant. Ubi?

omnem terram exivit sonus eorum, et in

) In præterito usurpavit S. Bruno illa verba :
bibit, propterea exaltavit caput, quæ in futuro
 antur in Vulgata : *bibet, exaltabit*; ex lectione
 issimorum codicum, ubi *i*, pro *e*, et *v*, pro *d*,
 im est. Sed fortasse ita intellexit, quia
 ique prophetae præterito verbo, pro futuro

» fines orbis terræ verba eorum. » Et quid dicebant?
 Sequitur :

« In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tan-
 » quam sponsus procedens de thalamo suo. Ex-
 » sultavit [ut gigas ad currendam viam : a summo
 » cælo egressio ejus. Et occursum ejus usque ad
 » summum ejus, nec est qui se abscondat a calore
 » ejus. » Hæc est prima prædicatio apostolorum, in
 qua Christi nativitas, ascensio, et ultimum judicium
 brevissime continentur. Tabernaculum Christi ipsa
 ejus humanitas est, in qua, ut Apostolus ait, inhabitat
 omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Col. 11, 9).
 Hoc autem posuit Dominus in sole, quia cunctis
 gentibus revelavit. Quod enim in sole non est, in
 tenebris est et videri non potest. Sola igitur illa in
 sole sunt, quæ videri possunt, et in tenebris non
 sunt. Unde et alibi dicit : « Notum fecit Dominus
 salutare suum, ante conspectum gentium revelavit
 justitiam suam (Psal. xcvi, 2). » Secundum huma-
 nitatem igitur Salvator noster in sole est, secundum
 divinitatem super solem; quia secundum humanita-
 tem videri potuit, secundum divinitatem videri non
 potuit. Procedens autem tanquam sponsus de tha-
 lamo suo, id est de utero virginali, ubi illud conjugium
 ineffabile factum est, ubi divinitas humanitati
 ineffabiliter conjuncta est. « Exultavit ut gigas ad
 currendam viam. » Hoc est autem illa via de qua
 alibi dicit : « De torrente in via bibit, propterea
 exaltavit caput (469) (Psal. cix, 8). » In quo mani-
 feste ostenditur, quia omnes, quæ de eo scribuntur,
 sua sponte sustinuit passiones. Via igitur illius fuit
 de virgine nasci, miracula facere, mori, resurgere
 et tandem post omnia cælos ascendere. Sed quare
 dicitur, « ut gigas? » Ut gigas enim factus est Domi-
 nus, quia fortis et insuperabilis. Insuper autem et gi-
 gantes geminæ naturæ esse putabantur. Sic enim
 in Genesi scriptum est, quia « videntes filii Dei
 filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt
 sibi uxores, ex omnibus quas elegerant (Gen. vi, 2); »
 de quibus postea gigantes nati esse narrantur. Et
 hoc dictum sit secundum opinionem hominum (470).
 Fuit autem « a summo cælo egressio ejus, et occur-
 » sus ejus usque ad summum ejus, » quia sicut ipse
 ait : « Exivi a Patre, et veni in mundum, iterum re-
 linquo mundum, et vado ad Patrem (Joan. xvi, 28). »
 Per summum itaque cælum Deum Patrem intelliga-
 mus, qui super omnia est, et supra quem nihil est.
 A summo ergo usque ad summum dicere nihil aliud
 est, quam dicere, per omnia Patri æqualis est. Quod
 autem dicit : « Non est qui se abscondat a calore
 ejus, » dupliciter intelligi potest, ut vel de calore
 Spiritus sancti, vel de calore æterni incendii intelli-
 gatur. Neque enim fieri potest, ut unum istorum

utantur.

(470) Fuit illa nonnullorum auctorum opinio ab
 usque remotiori antiquitate, eruta ex libro Henoch
 apocrypho, existimantium perperam sane, angelos
 prævaricatores conjugium cum filiabus hominum
 iniisse, et gigantes hinc genitos. Gen. c. vi.

homo non sentiat. Qui igitur in hac vita Spiritus A sancti calore inflammatur illius calor incendium non sustinebit. Finita autem hac prima apostolorum prædicatione, secundam videamus in qua de lege Domini et iustitia, de timore et iudiciis ejus plenissime disputat.

« Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas, testimonium Domine fidele, sapientiam præstans parvulis. » Audite, inquiunt apostoli, intelligite, percipite legem Domini quia lex Domini sancta et irreprehensibilis est, non subvertens, non decipiens, neque interficiens animas, sed potius convertens, et salvans, et ad beatitudinem perducens. Unde subditur: « testimonium Domini fidele. » Fidele quidem, quia neminem decipit, nulli mentitur, sed omnibus veritatem dicit, et ipsis « parvulis sapientiam præstat. » Per legem autem, et per testimonium unum atque idem significatur. Possumus autem per parvulos illos intelligere, de quibus Dominus ait: « Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum (Matth. XVIII. 3). » Sed qualiter parvuli esse debeamus, Apostolus docet: « Nolite, inquit, parvuli effici sensibus, sed malitia parvuli estote. (I Cor. XIV. 20). »

« Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. » Ecce iterum aliis nominibus eandem legem Domini vocat. Omnis enim scriptura quæ malum interdicit, et bonum ~~esse~~ agere præcipit, lex Domini est. Cui videlicet legi quicumque obedit, et credit, secundum interiore hominem, et lætificatur, et hilaratur. Sicut e contra qui aliter agit, cæcus est, et in tenebris ambulat, et magnus mœror, et tristitia eum expectat.

« Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi. » De hoc timore alibi dicitur: « Initium sapientiæ timor Domini (Ecclesi. I. 16). » Nemo igitur ad hujus legis notitiam pervenire, et eam, quæ in ipsa continetur, sapientiam habere potest, nisi prius in Deum credat, ipsum timeat et adoret. Est autem timor Domini sanctus et æternus, quia eos, in quibus est, sanctos et æternos facit. « Judicia Dei vera iustificata in semetipsa; » sive legem, sive præceptum, sive testimonium, sive justitias, sive iudicia dicas, D nulla differentia est. Sunt autem iudicia Dei vera et naturaliter vera, non aliunde, nisi in semetipsa justificata, neque indigent probatione, quia naturali veritate muniuntur.

« Desiderabilia super aurum, et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum. » Quid enim tam desiderabile, ut sapientia, ut iustitia, ut veritas, ut ipsa sui Creatoris agnitio. Omnia enim hæc, et quæcunque alia viri justus et timentis Deum desiderare possunt quæ in lege Domini continentur. Unde et primo psalmo de viro justo dicitur: quia « meditabitur in lege Domini die ac nocte. » Et inde apparet quia dulcior sibi est super mel et favum, qui ejus captus amore nullo tempore ab ea separatur.

« Nam et servus tuus custodit ea, in custodiendo illa retributio multa. » Ideo, inquit, servus tuus legem tuam et iudicia tua diligit et custodit, ideo super omnia quæcunque sunt, dulciora et desiderabiliora habet, quia in custodiendo illa multam se retributionem habere non dubitat.

« Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo. » Quicumque, inquit, intelligit delicta sua, quicumque cognoscit peccata sua, dicat mecum: « Ab occultis meis munda me, Domine. » Hoc enim ipse fecit, quando cum Bersabea peccavit, et Uriam interfecit. Multum enim valet, sicut scriptum est, deprecatio iusti assidua. De alienis autem peccatis Apostolus ait: « Nemini cito manum imposueris, neque communes peccatis alienis (I Tim. V. 22); » et stultum est aliena fovere peccata, cui non sufficit plangere sua.

« Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo. » Hoc est autem quod Apostolus dicit: « Non regnet peccatum in vestro mortali corpore (Rom. VI. 12). » In illis enim regnat peccatum et dominatur, qui non solum cogitant et faciunt; verum etiam in ipso perseverant. Qui si convertantur et ad pœnitentiam redeant, tunc immaculati erunt, sicut scriptum est: « Quacunque hora peccator conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (Ezech. XXXIII. 11). Et tunc quidem emundabitur a delicto maximo, per quod nullum aliud convenientius intelligitur, quam perseverantia in peccato. Hoc est enim illud peccatum quod non dimittetur hominibus neque in hoc sæculo, neque in futuro: de quo et Apostolus ait: « Secundum duritiam tuam, et cor impenitens thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis iusti iudicii Dei (Rom. II. 5). » Merito igitur hoc peccatum maximum dicitur, si quidem nunquam a Domino dimittitur, Si autem legatur (ut quidam codices habent) si mei non fuerint dominati, de malignis spiritibus intelligitur, qui tanto tempore hominibus dominantur, et non amplius, quanto tempore in peccato perseverant Sequitur:

« Et erunt, ut placeant eloquia oris mei, et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. » Si autem ab hoc maximo peccato mundatus fuero, tunc et verba mea et cogitationes meæ tibi placebunt, et tua visione digna in conspectu tuo semper erunt. Tanta est misericordia Creatoris nostri, ut una eademque hora fiat et pœnitentia, et remissio. « Domine adjuvor meus, et redemptor meus. » Ipse qui redemit, ipse adjuvat, ne in servitutem iterum redeamus. Quod nisi fecisset illa tanti pretii redemptio nihil profuisset.

PSALMUS XIX.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

In finem quidem hæc referuntur, id est ad Christum, et ad tempora Christi. Ipsius tamen Prophetæ vox est, qui ista scripsit. Unde et bene dicitur psalmus David (471).

(471) « Istum psalmum Propheta in persona Ecclesie canit de Christo. » S. Hieron.

« Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Jacob. » Christo Domino nostro Propheta loquitur, et ipsam illius divinitatem pro ejusdem ipsius humanitate interpellat. Exaudiat, inquit, Dominus, qui in te est, qui secundum humanitatem tuam tibi Dominus est. Quando? « In die tribulationis, » hoc est in tempore passionis » protegat te nomen Dei Jacob. » Qui modo indigne satis tantam persecutionem pateris a filiis Jacob. Non cognoscunt nomen tuum, **336** non credunt te illum esse, qui quondam Moysi interroganti, quod tibi nomen esset, respondit: « Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, hoc est nomen meum (Exod. III, 6). » Ille igitur te protegat, cujus nomen hoc est. Quod nihil aliud est dicere, nisi tu ipse protege te ipsum, quoniam tu ipse, qui secundum divinitatem es Deus Jacob, modo secundum humanitatem interficeris a filiis Jacob.

« Mittat tibi auxilium de sancto. » De quo sancto? De te ipso; tu enim es Sanctus sanctorum, in cujus adventu cessavit unctio. Unde non aliunde quæras auxilium, quia in te est, qui et tibi, et omnibus nobis auxilium præstat.

« Et de Sion tueatur te. » Potest autem per Sion ipse Salvator noster intelligi. Nam et ipse mons est, et non qualiscunque, sed omnibus aliis sublimior: « Mons Dei mons coagulatus, mons pinguis, in quo beneplacitum est Deo habitare (Psal. LXVII, 16). » Idem significat: « de Sion tueatur te, » quod significat: « mittat tibi auxilium de sancto. » Si autem et sic dicatur: « de Sion tueatur te, » id est ab his qui habitant in hac destruenda Sion, te protegat et de-feudat; non erit inconveniens, quia ipsi sunt qui eum occiderunt.

« Memor sit Dominus omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat. » Ipse est enim sacerdos magnus secundum ordinem Melchisedech, qui admirabili potentia panem et vinum in sui corporis et sanguinis substantiam vertit, suisque discipulis dedit, dicens eis: « Accipite, et comedite: hoc est corpus meum: et hic est calix novi testamenti in meo sanguine (Matth. XXVI, 26). » Altera vero die postquam hoc fecit, se ipsum in ara crucis pro nobis immolavit; et tunc quidem fecit illud pingue et suave, et Deo acceptabile holocaustum, quo primum, et originale peccatum deletum est, et humanum genus gratiæ Dei reconciliatum est. Hujus autem holocausti odore suavissimo et cælum, et terra repleta est, ut merito de ipso dicatur: « Odratus est Dominus odorem suavitatis (Gen. VIII, 21). » Et hoc quidem holocaustum omnia illa holocausta significabant, quæ a patriarchis et prophetis ab ipso mundo initio immolata sunt.

« Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet. » Desiderium namque cordis ejus, et consilium hoc fuit, ut pro salute nostra moreretur, et resurgeret, cælos ascenderet, et Spiritum Paraclitum suis discipulis mitteret, quo mundum illuminaret, et ad se converteret. Hoc autem

consilium et desiderium, sicut ante multum tempus Propheta oraverat, ipso Domino volente et disponente jam completum est.

« Lætabimur in salutari tuo, et in nomine Dei nostri » magnificabitur. » Ideo, inquit, hæc oramus et precamur, quia de salute tua lætabimur, sive tibi a Domino data, sive nobis a te concessa. Et in nomine Domini Dei nostri, id est in nomine sancto tuo, quo Christiani vocabimur, erit magnificatio, exaltatio, et gloriatio nostra. Unde adhuc id ipsum orantes, et deprecantes universaliter dicimus.

« Impleat Dominus omnes petitiones tuas. » Hoc autem cum Propheta dixisset, suasque orationes per Spiritum sanctum exauditas esse cognosceret, cogitabundus ait: « Nunc cognovi quoniam salvum faciet » Dominus Christum suum. » Quid apertius? Quid manifestius? Miseri Judæi vel nunc cognoscite de Christo hæc pronuntiata fuisse. « Et exaudiet illum » de cælo sancto suo. » Quod sicut superius exposuimus, de se ipso intelligamus: « In potentibus salus dexteræ ejus; » vere in potentibus, quia nullus alius unquam cum tanta gloria, tanto honore, talique triumpho inimicos superavit.

« Hi in curribus ethi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. » Cæteri, inquit, in curribus et equis gloriantur, præliantur et magnificentur, nobis autem hoc solum sufficit, ut in nostris necessitatibus nomen Domini invocemus; quoniam « omnis qui invocaverit nomen Domini salvus erit (II Tim. II, 19). »

« Ipsi obligati sunt et ceciderunt, nos vero sur- » reximus et erecti sumus. » Docet nos Propheta, quia illi, qui derelicto divino adjutorio, in sæcularibus adjutoriiis spem suam ponunt, inde obligati et impediti citius cadunt, unde victoriam expectant. Sancti vero in Deo solo spem habentes, nunquam ejus auxilio et consolatione destituentur.

« Domine, salvum fac regem, et exaudi nos in die » qua invocaverimus te. » Quantum rex et propheta David hunc nepotem, seu potius filium suum (sic in pluribus locis vocatur Dominus) semper dilexerit, in eo manifestissime ostendit, quod pro eo etiam exauditus orare non cessat. « Et exaudi nos, inquit, in die qua invocaverimus te » in nomine ipsius, quatenus adimpleatur id quod suis discipulis promisit, dicens: « Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (Joan. XVI, 23). »

337 PSALMUS XX.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

Hic titulus, et superior eandem habent expositio- nem, et sicut in illo, ita et in isto Propheta loquitur de Christo.

« Domine, in virtute tua lætabitur rex, et super sa- » lutare tuum exsultabit vehementer. » Ecce iterum amorem suum et sollicitudinem Propheta ostendit, quam de Salvatoris nostri humanitate corde gesta- bat. Atque a fine superioris psalmi incipere videtur. Dixerat enim: « Domine salvum fac regem; » nunc autem de eodem rege dicit: « Domine, in virtute tua

» lætabitur rex, et de salute tua exultabit vehementer. » In quibus verbis et suam orationem exauditam esse, et Christi salvationem, et victoriam apertissime ostendit. Neque enim aliter lætari et exaltari potuisset, nisi ejus voluntas et desiderium adimpletum fuisset. Unde et subditur :

« Desiderium animæ ejus tribuisti ei, et voluntate » labiorum ejus non fraudasti eum. » Quamvis enim voluntas non in labiis, sed in corde sit, labiorum tamen voluntas esse dicitur, quia quæ voluntas in corde sit, in labiis ostenditur.

« Quoniam prævenisti eum in benedictione dulcedinis. » Prius enim quam Salvator noster de virgine nasceretur, omnes patriarchæ et prophetæ eum benedictione dulcedinis benedixerunt.

« Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. » — « Nemo coronabitur (dicit Apostolus) nisi qui legitime certaverit (II Tim. II, 5). » Dignum ergo fuit, ut Salvator noster coronaretur, cujus prælium et victoria tam famosissima narratur. Corona Christi Ecclesia est, quæ tota de lapidibus pretiosis constructa et fabricata est. Sic enim et Apostolus illis, quos ad fidem converterat, ait : « Fratres mei, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino charissimi (Phil. IV, 1). » Hoc igitur modo locutionis illi, qui sunt causa coronæ, accipiuntur pro ipsa corona. Possumus autem per coronam ipsam victoriam intelligere, quæ videlicet ipsius coronæ, causa est, quæ, si justa et rationalis fuerit, tunc de lapide pretioso facta est. Unde e contrario dicitur : « Væ coronæ superbæ ebriis Ephraim (Isa. XXVIII, 1). »

« Vitam petiit a te. » Petiit quidem, quando dixit : « Pater, si possibile est, transeat a me calix iste (Matth. XXVI, 39). » Et tu quid fecisti? « Et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi. » Plus, inquit, fecisti, quam ipse rogabat, quoniam ipse paucorum dierum vitam postulabat; tu vero « tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi. »

« Magna est gloria ejus in salutari tuo, gloriam et » magnum decorem impones super eum. » Quomodo?

« Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi. » Et super hæc omnia, « lætificabis » eum in gaudio cum vultu tuo. » Hæc omnia valde potiora sunt, quam hæc vita præsens; quoniam hæc omnia æterna sunt; præsens vero vita cum omnibus bonis suis caduca est et cito transiens.

« Quoniam rex speravit in Domino, et in misericordia Altissimi non commovebitur. » Merito, inquit, Domine, omnia hæc sibi fecisti, et si necesse fuerit majora facies; quoniam in te semper speravit et non in se, sed in tua misericordia confidit. Unde et multum tibi sit commendatus, quia nihil est, vel erit, quod eum a te commovere et separare valeat in æternum. Sæpe jam diximus, quia quoties de Christo talia scribuntur, omnia ad humanitatem referenda sunt, quam modo tam diligenter et curiose

(472) Id. cod., coronatus cælos.

A ipsi divinitati Propheta commendat. Huc usque de Christi humanitatis commendatione; nunc autem contra illos invehitur, qui Salvatorem nostrum usque ad mortem persecuti sunt.

« Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis. » Hoc autem exponit : « Et dextera tua inveniat omnes qui te oderunt. » Sive enim inveniant, sive inveniantur, væ illis erit, quia hanc tantæ fortitudinis dexteram nec effugere nec sustinere valebunt, quia semel contracti, velut vasa figuli, jam ulterius reintegrari non poterunt.

« Pone eos ut clibanum ignis. » Quando? « In » tempore vultus tui, » Et Dominus quid faciet? « Dominus in ira sua conturbabit eos. » Et ignis quid? « Et devorabit eos ignis. » O dura comparatio! si clibanus erunt, interius succensi in se ipsi semper ardebunt, et extinguere non poterunt. Et hæc quidem tanta mala tunc temporis super eos venient, quando ante conspectum Domini sui venientes bona sperare debuerant.

« Fructum eorum de terra perdes et semen eorum a filiis hominum. » In hoc enim, et ipsos, et bona ipsorum, et opera, et filios eorum, per quos eorum imitatores intelligimus, simul omnia perire significat. Et hoc merito.

« Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt » consilium, quod non potuerunt stabilire. » destructum est consilium Judæorum, quo Christi nomen omnino delere conati sunt.

C « Quoniam pones eos dorsum. » Hoc in divina pagina multoties Dominus facere dicitur, quod prohibere potest et fieri permittit; sicut illud : « Quia induravit Dominus cor Pharaonis (Exod. IX, 11). » Similiter autem et hic : « Quoniam pones eos dorsum. » Dorsum ~~III~~ et non faciem Judæi ostendunt, quia usque hodie semper Christum fugiunt, et ejus misericordiam non requirunt. Et quoniam tales sunt, non isti, sed illi salvandi sunt, qui in fine sæculi futuri sunt, quos digne satis reliquias Domini vocat. De quibus scriptum est : « Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiæ convertentur (Rom. IX, 27). » Illi igitur sunt, quorum vultum Deus præparavit, quorum faciem illustravit et ad se videndum illuminavit.

« Exaltare, Domine, in virtute tua, cantabimus, » et psallemus virtutes tuas. » Exaltare, inquit, Domine; satis inter impios conversatus es, victi sunt inimici, coronatus es corona de lapide pretioso, exaltare igitur, et sic (472) cælos ascende. Nos autem cantabimus, et ubique gentium prædicabimus virtutes tuas. Hinc est enim, quod in Canticis canticorum dicitur : « Fuge, dilecte mi, assimilare capræ, hinnuloque cervorum super montes aromatum (Cant. VIII, 14). »

PSALMUS XXI.

IN FINEM PRO SUSCEPTIONE MATUNINA PSALMUS IPSI DAVID.

Quid significet in finem, satis dictum est. Susce-

ptio matutina Christi resurrectio est, qui die tertia A
 primo mane a mortalitate ad æternam immortalita-
 tem susceptus est. Bene autem in hoc psalmo resur-
 rectionem præmisit, qui de sola passione locuturus
 erat, ut illi, qui per totum psalmum de Christi pas-
 sione contristantur, ipsa tituli inscriptione conso-
 lentur, neque dubitent resurrecturum, cum mortuum
 esse cognoverint.

« Deus Deus meus, respice in me, quare me de-
 » reliquisti longe a salute mea ? » Sæpe jam dixi-
 mus quia Salvator noster Deus et homo est, et al-
 tera pars in eo clamat, altera vero clamantem
 exaudit. Humanitas quoque quando clamat non tan-
 tum pro se, quantum pro nobis clamat, quia divi-
 nitati ineffabiliter conjuncta, nihil est quando pro se
 timere debeat (473). Sic autem et lingua loquitur B
 pro omnibus membris, et cum in se nihil patiat, in
 unoquoque tamen membro se pati ostendit. Percu-
 titur oculus, manus, vel pes, et dicit lingua,
 cur me percutis ? non pro se, videlicet, sed pro aliis
 loquens et aliorum passiones suas esse ostendens.
 Hoc igitur modo locutionis Salvator noster secun-
 dum humanitatem sic loquitur, dicens : « Deus
 » Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti ? »
 Et quasi ipsa divinitas causam clamoris quæreret,
 qua præsentem, neque clamare neque timere debuisset,
 subdidit, dicens : « Longe a salute mea. » Non,
 inquit, pro me clamo, caput sum, lingua sum, pro
 membris meis clamo, quæ jam per totum mundum
 pro meo nomine tam dura tormenta pati conspicio ;
 Mea namque passio causa illis erit, ut illa omnia
 patiantur. Insuper autem, pro illis clamo, qui
 tanto mei sanguinis pretio redempti peccare non
 cessant, et in suis iniquitatibus perseverant, pro
 quibus nimirum et nunc, et semper me ad te cla-
 mare necesse erit. Et hoc est, quod ait :

« Verba delictorum meorum. » Hæc verba non
 sunt mea, non ad me pertinent, verba sunt delictorum,
 infirmitatum et passionum fidelium meorum.
 « Deus meus, clamabo per diem, nec exaudies, et
 » nocte, et non ad insipientiam mihi. » Per diem,
 et noctem omne tempus intelligamus, quia sicut
 Apostolus ait : « Quotidie interpellat pro nobis
 (Rom. viii, 34). » Possumus tamen per diem, et
 noctem, et prospera, et adversa intelligere. Dicat D
 igitur Salvator noster, dicat humanitas divinitati,
 omni tempore clamabo, nunquam te orare desi-
 stam, et non mihi imputetur ad insipientiam, quia
 etsi mihi clamor iste necessarius non est, illis ta-
 men, pro quibus clamo, semper necessarius est.

« Tu autem in sancto habitas, laus in Israel. »
 Pro me, inquit, clamare ideo necesse non habeo,
 quia tu in me habitas et mecum es, sine clamore

(473) S. Maximum Taurin. hac in expositione se-
 cutus videtur S. Bruno ; ille enim homil. 45, edit.
 Rom. 1784, p. 138, ait : « Hæc autem dicit, ut ma-
 nifestaret propter nos esse derelictum, quorum pec-
 cata portabat, ac videntes disceremus et nos pro
 ipso sancto, et justo mori, cum pro peccatoribus et
 ille moreretur.

me exaudis, quem laudat et prædicat Israel. Clamat
 tamen Dominus aliquando etiam pro se, non ut ei
 clamare necessarium sit, sed ut nos ipsius consilium
 et voluntatem in ejus clamore cognoscamus. Hoc
 autem sequentia manifestabunt.

« In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et
 » liberasti eos. Ad te clamaverunt, et salvi facti
 » sunt, in te speraverunt, et non sunt confusi. »
 Semper, inquit, clamandum est et nunquam a cla-
 more cessandum est, et si non illico exaudiamur, a
 clamore tamen cessare non debemus. Clamor iste
 non oris, sed cordis est, quamvis et oris clamor
 valde utilis est, si et corda, [et ora simul conve-
 niant. Hoc autem fecerunt patres nostri, hoc pa-
 triarchæ et prophetæ fecerunt. Hoc fecit et iste, qui
 hunc psalmum scribit. Et quia firmiter credide-
 derunt, 339 et speraverunt, ideo exauditi sunt,
 et non sunt confusi. Hinc autem totam suam passio-
 nem ex ordine narrat, et ea quæ post tantum tem-
 poris futura erant, quasi jam facta fuissent cunctis
 gentibus manifestat, ut qui apostolis credere nolunt,
 vel hunc psalmum legentes, et audientes credant,
 et vera esse cognoscant. « Ego autem sum vermis,
 » et non homo, opprobrium hominum, et abjectio
 » plebis (474). Omnes, qui videbant me, asperna-
 » bantur me, locuti sunt labiis, et moverunt caput.
 » Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat
 » eum, quoniam vult eum. Patres, inquit, nostri
 » speraverunt in te, et liberati sunt. Speraverunt, et
 » non sunt confusi. » Mihi autem hoc ipsum impro-
 peratur, quod in te spero, et quasi spes mea vana
 sit, et nihil mihi profutura sit. Sic enim et hic, et in
 Evangelio scriptum habemus, et quidem dicitur :
 « Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat
 eum, quoniam vult eum. » Ibi vero : « Filius Dei est,
 descendat nunc de cruce, et credimus ei, confidit in
 Domino, liberet eum, si vult (Matth. xxvii, 42). »
 Quod hic dicitur : « Speravit in Domino ; » ibi ;
 » confidit in Deo. » Et quod hic dicitur : « Salvum
 faciat eum, quoniam vult eum : » ibi dicitur : « libe-
 ret eum si vult. » Vide igitur quam bene sibi conve-
 niant verba Prophetæ et verba Evangelii. Nunc au-
 tem significationem videamus. « Ego, inquit, sum
 vermis, et non homo ; » ac si dicat : Sicut inter
 animalia vermis vilissimus est, sic me inter homines
 abjectum et peccatorem deputant. Unde et pro-
 pheta in persona illorum loquitur, dicens : « Nos au-
 tem reputavimus eum quasi leprosum, et abjectum
 a Deo, et humiliatum (Isa. li, 1). » Est autem Sal-
 vator noster aliquo modo vermis, quia de sola vir-
 gine sine aliqua virili commistione natus est. Sic
 enim nascuntur vermes, aut de solo ligno, aut de sola
 terra, nulla diversorum sexuum commistione (475).

(474) « Ego autem jam non ex persona Adam lo-
 quens, sed ego proprie Jesus Christus, sine semine
 in carne natus sum, ut essem in homine ultra homi-
 nes ; ut vel sic dignaretur imitari humana superbia
 humilitatem meam. » S. Acc. in hunc locum enarr.

(475) Hæc dicta sunt juxta obsoletam Peripateticorum
 opinionem, admittentium generationem ex putri.

Ego, inquit, quem ipsi inter impios et peccatores deputant, non sum genitus, neque natus ut cæteri homines qui in iniquitatibus concepti et in peccatis nati sunt. Factus sum tamen opprobrium, et abjectio plebis, qui me spernentes, latronem elegerunt, dicentes : « Nolumus hunc, sed Barabbam (*Joan.* xx, 40). »

» Quoniam tu es, qui abstraxisti me de ventre, » spes mea ab uberibus matris meæ, in te jactatus » sum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus » est tu. » Quod enim ait: « Abstraxisti me de ventre, » ad id res pondere videtur, quod modo dixerat: « Ego sum vermis, et non homo; » ut per hoc contra legem naturæ (476), et non sicut alios homines eum natum esse intelligamus. Quod vero sequitur: B « Spes mea ab uberibus matris meæ, in te jactatus sum ex utero, et de ventre matris meæ Deus meus es tu; » sic est intelligendum, ut antequam carnem susciperet, et de Virgine nasceretur, quoniam Patri per omnia æqualis erat, nec eum in aliquem sperasse, nec Deum, vel Dominum majorem habuisse firmissime credamus. Omnia igitur hæc, ut jam sæpe diximus, et cætera quæ sequuntur, ad humanitatem referenda sunt.

» Ne discesseris a me, quoniam tribulatio proxima » est, et non est, qui adjuvet. » Sic enim Christi divinitas humanitati conjuncta est ut nunquam ab ea discedere possit, et sic eam in omnibus adjuvare valeat ut nullius alterius adjutorio egeat; sed propter nos talia loquitur, ut nostram naturam in Christo esse sciamus, et verum hominem esse credamus, et qualiter omnia facta fuerint, cognoscamus.

« Circumdederunt me vituli multi: tauri pingues » obsederunt me. » Tauri pingues, principes sacerdotum, Scribæ et Pharisei omni malitia et nequitia incrassati et pleni intelliguntur. Vituli vero reliqua populi multitudo, quæ quasi ductores, et magistros eos sequebatur.

« Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens » et rugiens. » Aperuerunt, inquit, super me os suum, simul omnes una voce clamantes: « Crucifige: et, Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (*Joan.* xix, 7). » Quorum voces propter nimiam crudelitatem leoni rugienti comparantur.

« Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt omnia D » ossa mea. » Sicut aqua effusus est Dominus, aliis quidem ad salutem, et emundationem, aliis vero ad ruinam, et perditionem. Sic enim de se ipso scriptum est: « Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel (*Luc.* ii, 34). » Ubi enim funditur aqua, facile homines ruere solent Quod autem ait: « Et dispersa sunt omnia ossa mea, » discipulorum fugam significare videtur. Qui non immerito ossa vocantur, quoniam inter omnia mem-

(476) Sumit S. Bruno contra pro præter. Quidquid enim est præter naturam, id nobis videtur esse contra ipsius leges, cum Deus recte loquendo nihil agat, nec agere contra naturæ leges possit, sibi con-

tra ecclesiastici corporis firmiores et fortiores fuerunt. De quibus adhuc subditur:

« Et factum est cor meum tanquam cera lique- scens, in medio ventris mei. » Cor Christi, apostoli sunt, in quibus voluntas, 340 consilia et majora secreta Domini continentur. Per ventrem vero illos intelligere possumus, qui molliores et imperfectiores in Ecclesia sunt, quales illi erant, qui tunc temporis nondum perfecte credebant. Erat enim turba multa, quæ convenerat ad diem festum, credula quidem, sed non perfecte. Cujus etiam timore principes sacerdotum dicebant: « Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo (*Matth.* xxvi, 3). » In medio igitur talium sancti apostoli facti sunt, tanquam cera liquescens, quia nimio terrore perterriti, neque sibi ipsis, neque illis aliquam consolationem dederunt.

« Exaruit velut testa virtus mea. » Scimus quia testa fragilis est, et exiguæ firmitatis. Huic igitur virtutem suam Salvator noster comparat, quia tempore passionis suæ fragilem se et sine fortitudine ostendere voluit. Unde et Petro pugnare volenti, sic ait: « An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? Quomodo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri (*Matth.* xxvi, 53)? » Hæc est itaque causa, quare sicut testa virtus ejus exaruit. « Et lingua mea adhæsit faucibus meis. » Hoc est autem quod propheta ait: « Sicut agnus ad victimam ductus est, et non apernit os suum (*Isa.* liii, 7). » — « Et in pulverem mortis deduxerunt me. » Affectu videlicet, et desiderio suo, non quod caro ejus, ut in alio psalmo dicitur, videret corruptionem.

« Quoniam circumdederunt me canes multi, con- » cilium malignantium obsedit me. » Canes et concilium malignantium Judæos vocat, contra eum sine causa et ratione latrantes.

« Foderunt manus meas, et pedes meos. » Hoc autem tam planum est ut expositione non egeat. Quod quidem exemplum ad Judæos refellendos validissimum est, quia de nullo alio, nisi de Christo hoc intelligere possunt, cujus manus, et pedes crudelissimis clavis confixerunt.

« Dinumeraverunt omnia ossa mea. » Nullus est, cujus ossa sic numerari et separatim videri valeant, sicut illius, qui in cruce extenditur. Quod igitur ait, « dinumeraverunt, » tale est ac si dixisset: dinumerabilia fecerunt. Possumus autem per ossa, sicut jam supra diximus, ipsos apostolos intelligere; qui ideo fortasse numerati sunt, ne aliquis eorum evadere potuisset.

« Ipsi vero consideraverunt, et conspexerunt me; » diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem » meam miserunt sortem. » Hoc autem propheta in

tradiceret; quidquid enim ipse agit, debet esse naturæ consentaneum, ne auctori supremo repugnet; licet utpote extraordinarium nobis videatur naturæ legibus contrarium.

et evangelistæ suis oculis inspicientes, uno A
que modo dixerunt. Credat igitur prophetis qui
illt credere evangelistis. Una autem illa vestis,
ivisa non est, illa est, de qua milites dixerunt :
scindamus eam, sed mittamus sortem cujus
an. XIX, 24), » ut hæc Scriptura adimpleretur,
iannes apostolus ait.

I autem, Domine, ne longe facias auxilium
n a me, ad defensionem meam aspice. Erne a
lea animam meam, de manu canis unicam
m. » Quid enim per frameam, nisi diabolicam
ionem intelligimus, qua omnes pereuntium et
itorum animæ decollantur? Canis autem idem
iabolus est, qui cum omni exercitu suo contra
s latrare, et irrationabiliter loqui non cessat.
o subditur :

bera me de ore leonis, et a cornibus unicor-
n humilitatem meam. » Leo iste diabolus est,
o alibi dicitur : « Quia inimicus noster diabo-
nquam leo rugiens, circuit quærens quem de-
I Petr. v, 8). » At vero per unicornes Judæos
cat, qui soli inter omnes gentiles uno cornu
bantur, per quod videlicet cornu legem intelli-
per Moysen divinitus sibi datam, in qua sin-
ter gloriabantur. Finita historia suæ passionis,
de Ecclesia incipit loqui.

arrabo nomen tuum fratribus meis, in medio
esie laudabo te. » Fratres suos apostolos dicit,
s et per se ipsum post passionem suam, et Spi-
sanctum, quem eis misit, nomen et gloriam
æ majestatis ostendit, quorum officio Eccle-
regeret, et doceret, et ubique gentium Dei ma-
prædicaret. « Qui timetis Dominum laudate
i, universum semen Jacob magnificate eum.
eat eum omne semen Israel, quoniam non spre-
neque despexit preces pauperum, neque aver-
aciam suam a me, et dum clamarem ad eum
adivit me. » Quotidie in Ecclesia Dominus præ-

quia ejus verba quotidie in Ecclesia præ-
tur; ipsius enim verba sunt quæcunque in
ue Testamento scripta sunt. Ipse est igitur qui
, ipse est qui prædicat. Unde et discipulis ait :
t enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus
vestri, qui loquitur in vobis (Matth. x, 20). »
n vero Jacob et Israel nos sumus, qui Domi-
et Salvatorem nostrum Patrem habemus, qui
acob et Israel significatur. Et ipse quidem est
, quia diabolus vicit et supplantavit. Ipse est
, cui tota paternæ majestatis gloria revelatur;
et scriptum est : « Deum nemo vidit unquam;
nitus Filius, qui est in sinu Patris ipse narra-
oan. I, 18). »

apud te est laus mihi in Ecclesia magna. » Quod
n ait, « apud te; » tale est ac si diceret de se,
omnis laus Filii ad Patrem refertur. Ecclesia
magna, Ecclesia catholica, et universalis est,
n una mundi parte, sed in toto mundo diffusa.
a mea Domino reddam coram timentibus eum. »

Vota sua, sui corporis et sanguinis sacramenta dicere
videtur, propter id, quod sequitur :

« Edent pauperes, et saturabuntur. » Et hæc
quidem vota jure dicuntur, quia ante sæcula pro
salute nostra Deo Patri offerre 3-11 disposuit.
Ipsam namque disponere, vovere fuit. Hæc autem
vota quotidie redduntur, et offeruntur coram fide-
libus suis, et timentibus eum. « Edent pauperes, et
» saturabuntur, laudabunt Dominum qui requirunt
» eum. » Illi, inquit, pauperes, qui non mundi ho-
nones, divitias et dignitates, sed Dominum requi-
runt, quibus ipsa paupertas pro Domino placet,
edent cibum illum ineffabilem, et saturabuntur se-
cundum interiorem hominem, et laudabunt Domi-
num de tanto beneficio sibi attributo. « Qui enim
B manducat hunc panem, dicit Dominus, vivet in
æternam (Joan. vi, 57). » Unde et subditur :

« Vivet cor eorum in sæculum sæculi, reminiscen-
» tur, et convertentur ad Dominum universi fines
» terræ. » In eo enim, quod dicit, « reminiscetur, »
oblitos eos fuisse ostendit. Et revera antequam apo-
stoli prædicarent, in tantam et Dei, et sui oblivio-
nem venerant homines, ut perpauca invenirentur,
qui veritatem cognoscerent. Prædicantibus igitur
apostolis, recordati sunt illius beatitudinis, quam
in primo homine amiserunt, et conversi sunt ad Do-
minum universi fines terræ. Et hoc est, quod sub-
ditur :

« Et adorabunt in conspectu ejus omnes patriæ
C » gentium. » Et hoc merito : « Quoniam Domini est
» regnum, et ipse dominabitur gentium. » Prius dia-
bolus regnabat, et ubique gentium dominabatur;
sed in Christi passione et regnum, et potestatem
amisit.

« Manducaverunt, et adoraverunt omnes divites
» terræ. » Egregie modo divites dicit, quos paulo
ante pauperes vocaverat; quoniam et si caducis, et
transitoriis divitiis pauperes sint, æternis tamen et
spiritualibus bonis divites sunt. « In conspectu ejus
» procident universi, qui descendunt in terram. »
Sic videtur mihi esse dictum, « qui descendunt in
terram, » sicut illud in Evangelio : « Qui illuminat
omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan.
I, 8), » ut in terram descendere, et in mundum ve-
nire idem significet. Omnes igitur, qui in mundum
veniunt, omnes, qui in terram descendunt, procident
ante Deum, sicut scriptum est : « Vivo ego, dicit
Dominus, quia mihi curvabitur omne genu, et confi-
tebitur omnis lingua (Isa. XLIII, 23). »

« Et anima mea ipsi vivet, et semen meum ser-
» viet illi. » Non est itaque Christi illa anima, quæ
Deo non vivit, neque illud semen, quod Deo non
servit.

« Annuntiabitur Deo generatio ventura, et annun-
» tiabunt cœli justitiam ejus populo, qui nascetur,
» quem fecit Dominus. » Generatio ventura, et popu-
lus qui nascetur, unum mihi significare videntur.
Hæc autem generatio populus gentium est, qui, re-
pulsus Synagoga, illis diebus prædicandus et vocan-

duis erat. Unde et Apostolus Judæis verbum Dei audire nolentibus ait : « Vobis primum oportuit prædicari verbum Dei, sed quia repulistis illud, et indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. I. XIII, 46). » Bene igitur hic dicitur : « Populus qui nascetur, quem fecit Dominus, » quoniam ille populus tunc a Domino factus est, quando per aquam baptismatis regeneratus est.

PSALMUS XXII.

PSALMUS DAVID.

Quære superius.

« Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco » pascuæ ibi me collocavit. » Populus gentium noviter regeneratus, et ad fidem vocatus loquitur in hoc psalmo. Hic est ille populus, de quo modo in fine superioris psalmi dicitur : « Populus qui nascetur, quem fecit Dominus. » Qui ideo a Domino factus esse perhibetur, quoniam ab antiqua vetustate in novam creaturam per aquam baptismatis reformatus est. Dicat igitur populus iste : Dominus regit me, jam nihil timeo, bonum rectorem et pastorem habeo, qui me in loco pascuæ collocavit, et sanctorum suorum Ecclesiæ associavit. Ubiunque sunt Novi et Veteris Testamenti volumina, ibi est et pascuæ locus, ibi sunt illi cibi, quibus anima reficitur et sanatur. De quibus subditur :

« Super aquam refectionis educavit me, animam » meam convertit. » Omnis divina Scriptura, et evangelica prædicatio aqua refectionis est. Hæc est illa aqua, de qua dicitur : « Sitientes, venite ad aquas (Isa. LV, 1). » Dicitur autem aqua refectionis, quoniam qui ex ea saturatus fuerit, sicut dicit Dominus : « Non sitiet ultra (Joan. VI, 15). » Hæc est aqua totius sapientiæ, qua fidelium animæ educantur, lavantur et sanantur.

« Deduxit me super semitam justitiæ propter nomen suum. » Quam pulcher ordo locutionis! primum ad pascuæ locum, deinde ad aquas refectionis, demum ad semitam justitiæ narrat se esse deductum. Per semitam justitiæ incedit, qui ad errorem non declinat, et a veritate non recedit. Hanc semitam nesciunt Judæi, hæretici et pagani. Hæc solummodo Christianorum est; quia soli veritatem sequuntur et tenent, ipsi soli nomen Domini suscipere meruerunt, et tanto patronymico digni a Christo Christiani vocantur.

« Nam, si ambulavero in medio umbræ mortis, » non timebo mala, quoniam tu mecum es. » Cur enim timeat, quem Dominus deducit, et per talem semitam incedit? Umbra mortis hæretici sunt, omnesque illi seductores. In umbra enim illius figura et similitudo naturaliter exprimitur, cujus est ipsa umbra. Sunt igitur isti tales umbra mortis; quia, sicut mors occidit corpora, ita et isti animas interficiunt. Per medium autem istorum viri sancti ambulare non timeant, quoniam ipsum Deum protectorem habent, qui eos superari et decipi non permittit.

« Virga tua, et baculus tuus ipsa me consolata » sunt. » Scio, inquit, te virgam habere et baculum.

A Et contra eos quidem, qui minus delinquant, baculum portas. Sive etiam, quia in hac vita virga percutis, in futura vero non virga, sed baculo. Hæc est igitur consolatio mea, quia te ultorem esse cognosco, qui inimicos meos sine pena non patieris.

« Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, » qui tribulant me. » Ecce iterum alia consolatio, ut tuos inimicos timere non debeas. Mensam ante se paratam esse dicit, cujus cibi et potus immortales faciunt, et ab omni hæretica pravitate se ea utentes defendunt. Hæc mensa divina Scriptura, et utriusque Testamenti scientia intelligitur, qua viri ecclesiastici refecti hæreticorum non timent versutias.

« Impinguasti in oleo caput meum. » Quasi ei aliquis diceret : Quid tibi hæc mensa faciet, si intelligentia desit? Ad quod ipse et mensam, et intelligentiam se habere ostendit, dum caput suum in oleo impingatum esse dicit. Qui enim per caput nisi mentem? Quid per oleum nisi sancti Spiritus gratias intelligimus? Tali oleo Salvator noster inunctus dicebat : « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me (Isa. LXI, 1). » Unde et alibi dicitur : « Unxit te Deus tuus oleo lætitiæ pro participibus tuis (Psal. XLIV, 8). »

« Et poculum tuum inebrians quam præclarum » est! » Hoc poculum de hac mensa suscipitur, quo sancti inebriati terrenorum obliviscuntur, et ipsas suas injurias non cognoscunt. Præclarum est autem hoc poculum, quia nihil in se continet nebulosum, nihil nisi dulce, et suave, et veritatis fulgore illuminatum.

« Et misericordia tua subsequetur me omnibus » diebus vitæ meæ. » Hoc autem tale est ac si diceret : Ecce multa bona mihi fecisti; in loco pascuæ me collocasti; super aqua refectionis me educasti; in semitam justitiæ me deduxisti, in conspectu meo mensam posuisti; poculo tuo me inebriasti : unum solum mihi restat, quod si habuero sufficit mihi, si non habuero, nihil sum. Hoc est igitur, quod peto, ut misericordia tua quasi pedagogus et magister subsequatur me, quæ a recto itinere me deviare non patiarur omnibus diebus vitæ meæ, ut hac vita finita habitem in domo Domini, in illa videlicet cœlesti Jerusalem in longitudinem dierum. Nemo igitur ex operibus suis sine Dei misericordia salvi posse confidat.

PSALMUS XXIII.

PSALMUS DAVID PRIMA SABBATI.

Prima Sabbati dies Dominicus intelligitur. In ipso die fecit Deus cœlum et terram; in ipso die a mortuis resurrexit; in ipso die Spiritum sanctum apostolis dedit; et in ipso die ultima resurrectio fiet, quando ad judicandum vivos et mortuos Dominus veniet.

« Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi, qui habitant in eo. » Videns Propheta per Spiritum sanctum in illa ultima, et prima die, una enim est prima, et ultima. Omnes et bonos et malos, quicumque fuerunt, et sunt, et

erunt pariter astare ante tribunal Christi, nullo jam litigante, nullo jam sibi aliquid vindicante, sed unoquoque iudicium expectante dicit : « Domini est terra et plenitudo ejus. » Ubi tunc reges? Ubi principes? Ubi sæculi potentes? Ubi illi, qui nunc terram fraudulentè dividunt, et ipsis suis fratribus partes suas auferunt? Unusquisque se abscondet, nemo tamen se abscondere poterit : « Tunc dicent montibus : Cadite super nos; et collibus : Abscondite nos (*Luc. xxii, 30*). » Et tunc quidem manifestum erit, quia Domini, et solius Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in ea. Cujus enim esse debet, nisi illius, qui eam fecit? Et quando eam fecit? prima Sabbati. Et quando eam recuperabit? prima Sabbati.

« Ipse super maria fundavit eam, et super flumina » præparavit illam. » Disputent philosophi, et quærant inter se quomodo super liquidum elementum terra stare possit. Mihi tamen non videtur mirabilius ab aquis, quam ab aere sustineri; si tamen vel ab aquis, vel ab aere sustineatur. Ego autem ad faciliorem me transfero intelligentiam, quia super, pro juxta, frequenter dicere solemus. Veluti cum dicimus illa talis civitas super mare, vel super Tiberim sita est : quod utique non supra aquam, sed juxta intelligimus. Sic igitur omnis terra, vel supra maria vel super flumina posita est, ut ejus termini nusquam alibi, nisi super maria vel super flumina esse possint.

« Quis ascendet in montem Domini, aut quis » stabit in loco sancto ejus? » Video, inquit, ante Judicem astare omnes; video ibi divites et pauperes. Quis horum vocabitur? Quis horum ascendet in montem Domini? Nunquid soli divites? Nunquid soli potentes? Isti enim sunt qui vocari, **343** et honorari soliti erant. Per montem Domini, et per locum sanctum ejus, hoc in loco terra viventium significatur. Vis audire quis ascendet, et quis ibi stabit?

« Innocens manibus, et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo » proximo suo. » His paucis verbis docet Propheta, quis ibi ascendet, et quis ibi stabit. Perfectus mihi esse videtur, qui et manibus et mundo corde innocens est. Per quem videlicet illi significantur, qui neque facto, neque consilio aliis nocent, et tales quidem raro inveniuntur. Ego semper in his angustiis et difficultatibus ad illa verba Prophetæ recurro, quibus ipse dicit : « Peccator, quacunque hora conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (*Ezech. xxxiii, 14*). » Et post hanc talem conversionem inter innocentes peccatorem, jam non esse peccatorem confido. « Qui non accepit in vano animam suam. » Ille enim animam suam ab aquis baptismi purificatam et renovatam in vano accipit, qui postea peccare non timens, et in peccatis perse-

(477) « Ideo ergo potens, quia fortis. Et ita vera est prædicanda potentia, quæ non alienis fulta virtutibus : sed sua sibi per omnia potestate subsi-

verans, ad eandem, quam prius habuerat, deformitatem redire compellit. « Nec juravit in dolo proximo suo. » Non prohibet Propheta jurare, sed in dolo jurare prohibet. In dolo igitur jurat, qui id, quod jurat sua sponte, non observat. Sequitur :

« Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo. » Hic inquit, qui talis est, hic vocabitur, hic ascendet, hic modo benedictionem suscipiet; illam utique benedictionem, quam suis fidelibus se daturum Dominus esse promittit : Venite, inquit, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth. xv, 34*). » Et hoc quidem habebunt sancti non ex suis meritis, sed misericordia Salvatoris sui.

« Hæc generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Jacob. » Omnes, inquit, isti, qui cælos ascendunt, qui benedicuntur et salvantur, collecti sunt de illa, universorum hominum generatione, quæ Deum quærit, et ejus faciem videre desiderat.

« Tollite portas, principes vestras; et elevamini, » portæ æternales, et introibit rex gloriæ. » Habent maligni spiritus suas portas, per quas Judæos, hæreticos et tyrannos, omnesque seductores, insuper vitia et peccata, omnemque illorum doctrinam et seductionem intelligere possumus. Præcipit igitur Propheta malignis spiritibus, quos principes vocat, has suas portas tollere, et ipsis suis tormentis secum habere. Hoc est enim, quod in iudicio dicturus est Dominus : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. (*Matth. xxv, 41*). » Portæ vero æternales apostoli sunt et doctores, per quos, quasi per quasdam portas intrabitur in cœlestem Jerusalem. Dicit ergo Propheta, ut facto iudicio eleventur, et sperientur, et per eos omnes fideles in patriam introducantur. Quod autem ait : « Et introibit rex gloriæ. » Salvatoris nostri humanitatem ad iudicium venisse ostendit. Ipse enim iudicabit, quia « Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (*Joan. v, 22*). » Dignum enim est, ut ille iudicet, qui iudicatus est. Unde in alio psalmo dicitur : « Deus, iudicium tuum regi da (*Psal. lxxi, 1*). » Quia igitur humanitas Salvatoris localis est, peracto iudicio illuc revertetur, ubi nunc est, ideo modo dicitur : « Et introibit rex gloriæ. »

« Quis est iste rex gloriæ? » Tu ipse dic, de cuius progenie natus est, et tu qui melius eum cognoscis. « Dominus fortis, et potens Dominus potens in » prælio (477). » De hoc prælio ipse Dominus ait : « Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quæ possidet. Si autem fortior eo supervenerit, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet (*Luc. xi, 21*). »

« Tollite portas, principes vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ. Quis est stit. » S. MAXIM. TAURIN., serm. 46, ed. Rom. 1781, p. 518.

iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. » Non fuit ei sufficiens, semel dicere, ad quod multum videre desiderabat, et in quo plurimum delectabatur. Videbat enim jam tunc sanctorum omnium gloriam, inter quos se ipsum quoque stare videbat. Videbat et iniquorum omnium damnationem et perditionem. Videbat portas æternales apertas et elevatas et ad suscipiendum tantam fidelium multitudinem præparatas. Videbat et portas infernales clausas, et æternis incendiis destinatas. Et bonas quidem portas hortatur, ut sursum ad cœlestia ascendant; malis autem principibus dicit, ut suas portas tollant, et claudant, et in infernum descendant, et tunc quidem clausæ erunt portæ mortis, quia nemo per illas transit ad mortem.

314 PSALMUS XXIV.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

In hoc psalmo loquitur Ecclesia, et ideo in finem titulatur; quoniam ipsa est, sicut ait Apostolus, in quam fines sæculorum devenerunt (*I Cor. x, 41*).

« Ad te, Domine, levavi animam meam : Deus meus in te confido, non erubescam. » Ad te, inquit, Domine, levavi animam meam, quæ sub magno vitiorum pondere prius oppressa jacebat. De hoc autem pondere alibi dicitur : « Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum, et sicut onus, grave gravatæ sunt super me (*Psal. xxxvii, 5*). » Tali pondere oneratis Dominus ait : « Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis et ego reficiam vos (*Matth. xi, 8*). » — « Deus meus in te confido, non erubescam. » Quod tale est ac si diceret. Quia in te confido, non sit vana et inutilis fiducia mea : non prævaleant inimici mei, et « nequando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum. » Et hoc est, quod ait :

« Neque irrideant me inimici mei : » per quos hæreticos, et tyrannos, et ipsos malignos spiritus intelligimus.

« Etenim universi, qui te expectant, non confundentur. » Divinum utique, et non humanum auxilium in magnis nostris necessitatibus sperare et expectare debemus. Et si fortasse non, sicut volumus, tam cito veniat, expectandum est, et nullatenus desperandum.

« Confundantur iniqui facientes (478) mala. » Illi, inquit, qui te expectant non sunt digni confusione, sed potius iniqui confundantur, qui vana faciunt et operantur. Quamvis enim nomine vanitatis omne malum, omnisque stultitia intelligi possit; illi tamen tali nomine vocari videntur, qui idola faciebant et colebant.

« Vias tuas, Domine, notas fac mihi, et semitas tuas edoce me. » Hoc interest inter vias et semitas, quod interest inter amplas et angustas vias; et angusta quidem via ducit ad vitam, ampla vero ad

(478) Cod. Gis., *Vana* : ita etiam apud August. enarr. in hunc Psalmum xxiv. Lectio autem basilicæ vatic. est : *Confundantur iniqua facientes vane*. Apud Cassiodorum legitur : *Confundantur iniqui facientes*

A perditionem. Rogat itaque Ecclesia Dominum ut suas vias et semitas eam edoceat, ne forte in illam amplam viam declinet, quæ inde ampla dicitur, quia maxima et infinita multitudo per eam ingreditur. Unde et subditur :

« Dirige me in veritate tua, et doce me, quia tu es Deus salutaris meus, et te sustinui tota die. » — « Ego, inquit Dominus, sum via, veritas, et vita (*Joan. xiv, 6*); » — « Nemo venit ad Patrem nisi per me (*Ibid.*). » Hæc est igitur illa via ad quam orat ut dirigatur, quia per nullam aliam ad beatitudinem, quo festinat, pervenire potest. Errat itaque, et pravo itinere ad mortem tendit quicumque per viam veritatis non incedit.

B « Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiæ tuæ, quæ a sæculo sunt. » Non est, inquit, novum tibi, et inusitatum misericordias facere, et fideles tuos exaudire. Hoc enim jam ab illo sæculo facere cœpisti, quando illam maximam et ineffabilem misericordiam facere voluisti. Nam et si prius multas misericordias Dominus fecerit; tamen a tempore suæ passionis, nostræque redemptionis majorem suæ misericordiæ copiam ostendit : quia non unum populum, sed omnes gentes suo sanguine redemit. Unde est illud : « Laudate Dominum, omnes gentes, laudate eum, omnes populi. » Quare? « Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus (*Psal. cxvi, 4*). » De qua videlicet misericordia sequitur :

C « Delicta juventutis meæ, et ignorantia meæ (479), » ne memineris, secundum magnam misericordiam tuam memor esto mei, Deus. » Rogat igitur Ecclesia Dominum, ut tam magnæ misericordiæ suæ memor sit, quæ tam valido argumento super nos confirmata est. Delicta vero juventutis et ignorantia illa intelligere possumus, quæ ante conversionem fecerat, cum adhuc ignorantia tenebris teneretur.

« Propter bonitatem tuam, Domine. » Hoc inquit, quod postulo, ideo postulo, quod tanto tuo beneficio digna sim; sed propter bonitatem tuam, Domine, quam facere solitus es sperantibus in te. « Dulcis, » et rectus Dominus, propter hoc legem statuit delinquentibus in via. » Hæc est via mandatorum Dei, de qua dicitur : « Beati immaculati in via qui ambulat in lege Domini (*Psal. cxviii, 4*). » Et illud : « Viam mandatorum tuorum cucurri (*Ibid. xviii*). » In hac autem via multi delinquent, et non ea puritate et diligentia, qua debent, per eam incedunt. Sed quia dulcis est Dominus, et facilis ad miserendum, « qui non vult mortem peccatoris, sed potius ut convertatur, et vivat (*Ezech. xxxiii, 11*); » propter hoc « legem statuit delinquentibus in via. » Et quam legem? Et quia legitur : « Peccasti, quiesce, declina a malo, et fac bonum (*Isa. i, 16*) : » quacunque hora conversus fueris, omnium iniquitatum tua-

vana. In Vulgata autem, *confundantur omnes iniqua agentes usquequaque*.

(479) Eadem lectio est apud Augustinum et apud Cassiodorum.

n recordabor. Nusquam locus est desperationi, leissimus Dominus dulcissimam nobis statuit Et certe pauci vel nulli salvari potuissent, nisi anc dulcissimam legem Dominus statuisset. Item subditur : « Et rectus; » quia quamvis sit, nunquam tamen a rectitudine recedit. scriptum est : quia « reddet unicuique se- i opera sua (Matth. xvi, 27). » Dulcis igitur pœnitentibus; rectus vero in malitia perse- bus.

iget mites in iudicio, docebit mansuetos vias » Mites et mansueti idem significant. Graves : maturi homines mites vocantur. De quibus : « In populo gravi laudabo te (Psal. xxxiv, A Mansueti vero quasi manu assueti dicuntur. t contrario illa animalia prava vocamus, quæ refugiant, et tangi non patiuntur. Dirigit igitur in iudicio, et docet mansuetos vias suas, s tales homines a via iustitiæ, et æquitatis non permittit. Soli enim illi boni iudices sunt iudicant, qui mala repellunt et bona eligunt. æ sunt viæ Domini? « Universæ viæ Domini icordia, et veritas. » Et quibus hæ viæ præ- sunt? « Requirentibus testamentum ejus, et nonia ejus. » Per has ipse incedit, per has et edamus, ut et ipse ad nos, et nos ad ipsum ire valeamus. Per has autem illi incedunt, iusque Testamenti testimonia diligunt, requi- custodiunt.

opter nomen tuum, Domine, propitiaberis ato meo, copiosum est enim. » Sed quod est Domini? Nomen Domini est Jesus. Jesus au- lvator interpretatur. Sic enim ad B. Mariam : ait : « Ecce concipies, et paries filium, et : nomen ejus Jesum (Luc. i, 34). » Quare? ipse salvum faciet populum suum a peccatis (Matth. i, 21). » Salvat igitur Dominus, pro- : et miseretur fidelibus suis propter nomen id est secundum significationem nominis sui, m ideo Salvator vocatus est, ut salvaret, et se rtibus misericordiam præstaret. Copiosum peccatum suum esse improprie dixit, ut valde m esse ostenderet.

is est homo, qui timet Dominum? Legem it ei in via, quam elegit. » Quis est, inquit, qui timeat Dominum? Nihil timeat, si pec- pœniteat, lætetur et gaudeat quia legem tuit Dominus in via, quam elegit. Per viam, veritatis incedere elegit; si fortasse ab ea vit, recordetur quia lex sibi posita est, agat modo pœnitentiam, et dimittetur sibi.

ima ejus in bonis demorabitur; et semen possidebit terram. » Tantum potest lex, quæ a) peccatoribus constituta est, ut quicumque astodierit et de peccatis suis pœnitentiam , bonis æternis non inventur, sed ipsi, et eorum, per quod eorum imitatores intelli- rram viventium in hæreditatem possidebunt.

Id. cod. Ghis. cordis mei.

PATROL. CLXIV.

Magna omnipotentis Dei misericordia in hoc versi- culo prædicatur, et magna spes pœnitentibus datur.

« Firmamentum est Dominus timentibus eum, et » testamentum ipsius, ut manifestetur illis. » Et Dominus, inquit, et testamentum Domini firmamen- tum est omnibus timentibus eum. Hoc autem testa- mentum ad hoc nobis datum est, ut per ipsum, et in ipso ille nobis manifestetur, qui ipsius testa- menti auctor est. Magnum habemus firmamentum et consolationem, ut spes nostra firma sit, cum Dei notitiam habeamus. Firma enim et stabilis est illa domus, quæ super talem petram fundata est.

« Oculi mei semper ad Dominum. » Et quasi ali- quis diceret : Dum semper oculis ad eum intendis, cavendum tibi est, ne quasi incaute in laqueum pe- dem mittas; ad quod ipse : « Quoniam ipse evellat » de laqueo pedes meos. » Hoc autem sanctis mar- tyribus multoties accidisse legimus, qui dum solum Deum quærerent, et videre et habere desiderarent, in ipsis suis verbis et actionibus cogniti, quod Chri- stiani essent, mox capti, ligati et illequeati ad supplicia trahebantur. Sed Dominus, qui nunquam deserit sperantes in se, tantam illis constantiam da- bat, ut moriendo ipsos suos vincerent inimicos et nullis tormentis vinci potuissent.

« Respice in me, et miserere mei, quia unicus et » pauper sum ego. » Unicam et pauperem Ecclesia se esse dicit, quia ipsa sola est ex omnibus mundi hujus nationibus, quæ unum et verum Deum vene- ratur et colit. Est autem et pauper, illis videlicet divitiis quibus alii homines divites fiunt. Quando S. Ecclesia loquitur, aliquando perfectorum, ali- quando vero imperfectorum personam in loquendo suscipit, sicut in hoc loco, ubi ejus verba solis per- fectoribus convenire videntur.

« Tribulationes (480) meæ dilatatæ sunt; de ne- cessitatibus meis eripe me. » Tempora quoque distinguenda sunt, quia non omnia, quæ dicit, om- nibus temporibus aptari possunt, quoniam aliter loquitur in prosperis, et aliter in adversis. Ecce enim modo tribulationes cordis sui dilatatas esse dicit, cum a tyrannis et hæreticis persecutionem patiatur. Unde et subditur :

« Vide humilitatem meam et laborem meum, et » dimitte omnia peccata mea. Respice inimicos » meos, quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo » oderunt me. » Multum se ab a inimicis humiliatam et laboribus fatigatam esse ostendit, suosque inimi- cos multiplicatos et iniquo odio succensos esse con- queritur. Unde jam non præsentem vitam, sed solam suorum peccatorum remissionem et veniam postu- lat. Sic enim et Apostolus ait : « Nolo vos ignorare, 346 fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut læderet nos etiam vivere (I Cor. i, 8). »

« Custodi animam meam, et eripe me, Domine, » non confundar, quoniam invocavi te. » Hoc autem

tale est ac si diceret : Non pro corpore rogo, neque hanc vitam, quæ non est mihi nisi labori, (481) longam habere desidero; animam solam custodi et eripe; et sufficit mihi. « Domine, non confundar, quoniam invocavi te. » Sed intelligant isti tandem aliquando, quia te invocare non est confusio. Sic enim scriptum est, quia « Stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt (Sap. v, 1). » Et tunc quidem sanctos Dei sapientes esse cognoscunt, quos stultos et fatuos esse putabant.

« Innocentes, et recti adhæserunt mihi, quoniam » sustinui te, Domine. » Ecce quales sunt pro quibus nunc rogo, innocentes sunt, recti sunt, tales sunt, qui tua gratia et misericordia digni sunt. Qui mihi adhæserunt, non carnali amore neque carnali affectione; non adhæserunt mihi propter me, sed quoniam sustinui te.

« Redime, Deus Israel, ex omnibus angustiis » meis. » Tunc enim S. Ecclesia ex omnibus angustiis suis redimetur et liberabitur, quando tota plena et integra cum omnibus suis membris super cælos exaltabitur.

PSALMUS XXV.

PSALMUS DAVID.

In hoc psalmo loquitur ipse David, et simul cum eo omnes alii, qui ejusdem perfectionis sunt.

« Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia » mea ingressus sum, et in Domino sperans non » infirmabor. » Judicari se rogat propheta, quoniam justam causam se habere cognoscit, quod utique non fecisset, si injustam causam se habere cognovisset. Innocentem autem se dicit esse ingressum, quoniam et si peccavit, non tamen in malitia perseveravit. Scimus enim, quia neque innocenter ad Bersabeam ingressus est, neque innocenter Uriam interfecit. Sed quoniam digne pœnituit, et per prophetam a Domino audire meruit : « Dimissum est tibi peccatum tuum (II Reg. xii, 14), » ac si non peccasset, innocentem et justum se esse ostendit. Quia in re magna peccatoribus consolatio datur, ut post pœnitentiam ita se intelligant a peccatis esse salvatos, ac si ea nunquam commisissent. Et mihi videtur ideo prophetam ista dixisse et scripsisse, ut exemplo suo ad hanc tantam spem cæteros provocaret.

« Et in Domino sperans non infirmabor. » Quid est non infirmabor, nisi hanc, quam nunc habeo innocentiam, et animæ sanitatem non amittam? Hoc tamen non suis viribus, sed sola Dei misericordia se complere posse confidit. Dat autem etiam in hoc dicto cæteris exemplum, ut post pœnitentiam ad peccata non revertantur.

« Proba me, Domine, et tenta me, ure renes meos, » et cor meum. » Nam et si Propheta hoc non dixisset, Dei tamen est, et ad ipsum solum pertinet scrutari renes et corda. Unde non tantum rogando, quantum annuntiando hæc dixisse videtur. Ipse

(481) Id. cod. et dolori.

enim est, qui solo intuitu probat et tentat, interrogat et cognoscit quid in renibus et quid in corde habeamus, et intentionem nostram: bonam esse videt et pœnitentiam fructuosam; si vero quid rubiginis, et reliquiarum adhuc ibi est, urit et sanat. Unde ipse ait : « Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit (Luc. xi, 36). »

« Quoniam misericordia tua ante oculos meos est » et complacui in veritate tua. » Hoc autem tale est ac si diceret : Si misericordiam tuam ante oculos non habuissem et me pœnitentem per tuam misericordiam a peccatis absolutum esse non cognovissem, nunquam ut me judicares et probares, te rogassem. Bene autem ait : « Et complacui in veritate tua. » quia in hac quoque vita magnificatur, quia pœnitentibus misericordiam facit, sicut se facturum esse promiserat.

« Non sedi in concilio vanitatis, et cum iniqua » gerentibus non introibo. Odivi congregationes » malignorum, et cum impiis non sedebo. » Isti duo versus unum atque idem dicere videntur. Perfecti autem sunt quicumque sive ante pœnitentiam sive post pœnitentiam hæc veraciter dicere possunt. Quid enim perfectius quam vanitati non acquiescere et hoc ipsum in posterum se facturum esse promittere? De talibus enim Apostolus ait quia « ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia (Rom. v, 20). » Unde et in alio psalmo dicitur : « Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum » tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum (Psal. xxxi, 1, 2). »

« Lavabo inter innocentes manus meas, et cir- » cumdabo altare tuum, Domine. » Non possumus hoc ad litteram intelligere, ut rex et propheta David cum solis justis et innocentibus conversari potuisset; nisi forte sic intelligamus, quia mente et voluntate cum talibus conversabatur, cum cæteris autem solo corpore habitabat. Sic enim et absentes et præsentem simul esse possumus. Absentes videlicet ab his cum quibus sumus, et præsentem cum his cum quibus non sumus. Si enim non placet mihi consilium illius, qui mecum est, absens ab eo sum; si vero placet consilium illius, qui mecum non est, ubicunque est, præsentem illi sum. Sic enim et Apostolus : « Nostra conversatio in cælis est (Philip. iii, 20). » Sic et Corinthiis, et absentem, et præsentem se esse dicebat. Lavat igitur manus suas inter innocentes, quia ad similitudinem illorum, cum quibus et inter quos mente et animo conversatur, omnia opera sua, quæ per manus significantur, purificat et sanctificat. « Et circumdabo altare tuum, Domine. » Quare?

« Ut audiam vocem laudis tuæ, et enarrem » universa mirabilia tua. » Nondum templum fabricatum erat, sed tabernaculum, quod fecerat Moyses, et area testamenti, et altare aureum ibi erat. Hoc igitur altare se circumire, et ea quæ legabantur, se audire promittit. Solum enim Heptati-

Cum (482) tunc ibi legebatur, quoniam prophetarum A
libri nondum compositi erant. Audiebat itaque ibi
laudes Domini, et omnia mirabilia ejus, quæ in illis
libris plenissime continentur; quæ sicut modo se
facere promittit, postea in omnibus istis psalmis
enarravit et prædicavit. »

« Domine, dilexi decorem domus tuæ. » Hoc autem
exponit: « Et locum tabernaculi gloriæ tuæ. »
His autem verbis domum illam, et locum illum multum
se frequentasse ostendit, in quo supradictum
tabernaculum, et ea quæ in ipso erant, continebantur.
Et hoc quidem faciebat, sicut modo dixit, ut
audiret vocem laudis Domini et enarraret universa
mirabilia ejus. Quantum autem decorem domus Domini,
et locum tabernaculi ejus dilexerit, ex eo satis
intelligere possumus quia templum ejus magno
desiderio facere voluit; omnesque expensas ibi
necessarias præparavit quibus portea Salomon filius
ejus, vice illius templum Domini construxit.

« Ne perdas cum impiis animam meam, et cum
» viris sanguinum vitam meam, in quorum manibus
» iniquitates sunt. » Ne perdas, inquit, cum impiis
animam meam, neque me in pœnis illis associes,
quorum concilia et congregationes iniquas ego
semper odio habui, sed potius pone me cum innocentibus,
inter quos mente et animo conversatus sum.

« Dextera eorum repleta est muneribus. » Hoc
est enim, quod modo dixit: « In quorum manibus
iniquitates sunt. » Illorum namque manus muneribus,
et iniquitatibus plenas esse dicit, quia ad hoc
munera dant, vel suscipiunt, ut innocentes [et
simplices homines perdant et affligant.

« Ego autem in innocentia mea ingressus sum;
» redime me, et miserere mei. » Ego, inquit, in
innocentia mea ingressus sum, et idcirco in illa tua
beatitudine simul cum innocentibus me esse confido.
Quantæ puritatis et perfectionis vir iste fuerit,
ipsa ejus verba apertissime manifestant. Nam et ipse
Dominus hoc ipsum ostendit, qui pluribus in locis
valde eum commendat.

« Pes enim meus stetit in via recta, in ecclesiis
» benedicam Dominum. » Hoc autem videtur esse
expositio eorum, quæ modo dixit: « Ego autem in
» innocentia mea ingressus sum. » Neque enim dubi-
tandum est, eorum pedes stare in via recta, qui
innocenter ingrediuntur. Quod autem ait: « in ecclesiis
benedicam Dominum; » istorum omnium psal-
morum commendatio est, in quibus per omnes Ecclesias
ubique diffusas quotidie Deus laudatur et benedi-
citur.

PSALMUS XXVI.

PSALMUS DAVID PRIUSQUAM LINIRETUR.

De illa unctione dicit, quæ facta est sibi in Hebron
post mortem Saul, quando rex constitutus est. Unde
apparet illis diebus hunc psalmum factum fuisse,
quibus Saul interfectus est, qui eum iniquo odio
persequabatur.

« Dominus illuminatio mea, et salus mea. Quem
» timebo? » Videtur mihi quando Propheta hæc
scribebat, quia et Saulis mortem, et se in proximo
regem constituendum per Spiritum sanctum præ-
videbat. Unde et bene in titulo dicitur: « Psalmus
David, priusquam liniretur. » Dominus, inquit, il-
luminatio mea est, qui sic me illuminare, et sua
secreta, et futura mysteria revelare dignatur, qui
mihi per Spiritum suum in me loquentem, et salu-
tem et defensionem se daturum esse promittit; et
ego « quem timebo? » Neminem, quasi dicat, timebo,
tanto adjutore et defensore protectus; unde et sub-
ditur:

« Dominus defensor vitæ meæ: a quo trepidabo.
» Dum appropiant super me nocentes, ut edant
» carnes meas? » A quo, inquit, trepidabo, dum ap-
propiant nocentes, et super [me irruere meditantur,
ut edant carnes meas? In hoc enim, quod dicit:
« ut edant carnes meas, quanto » odio eum perse-
querentur, manifeste ostendit.

« Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt
» et ceciderunt. » His verbis Saulis mortem, et
aliorum, qui in prælio 348 ceciderunt, significasse
videtur.

« Si consistent adversum me castra, non timebit
» cor meum, si insurgat in me prælium, in hoc ego
» sperabo. » Talem, inquit, adjutorem et defen-
sorem habeo ut nulla adversantium castra, nullos
inimicorum exercitus, et nulla insurgentium prælia
timeam.

« Unam petii a Domino, hanc requiram. » Unam,
inquit, rem petii a Domino, hanc semper requiram,
hanc omnibus aliis præferam, quam si mihi dederit,
dives sum; si vero non dederit, omnia alia pro ni-
hilo duco. Et quæ est illa? « Ut inhabitem in
» domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. » Hoc
non dicunt hujus sæculi potentes, qui si honores,
dignitates et divitias habeant, et eorum inimici eis
resistere non valeant (totum enim hoc habebat Da-
vid), hanc talem petitionem facere non curant,
quia non æterna, sed transitoria diligunt. Domum
Domini cœlestem dicit Jerusalem, cujus habitatio-
em omnibus divitiis præferebat. Et quasi aliquis dice-
ret: Quare in illa domo tantopere habitare deside-
ras? Ait:

« Ut videam voluntatem Domini, et protegar a
» templo sancto ejus. » Nemo in hac vita Dei vo-
luntates et consilia plene cognoscere valet; unde
et multoties nobis displicet, cum iniquis prospera,
et bonis adversa contingere videmus. Desiderat ita-
que Propheta ibi esse, ubi omnem veritatem cogno-
scat et nullas inimicorum insidias timeat.

« Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in
» die malorum protexit me in abscondito taberna-
» culi sui, in petra exaltavit me. Nunc autem exal-
» tavit caput meum super inimicos meos, circuibō,
» et immolabo in tabernaculo ejus hostiam jubila-
» tionis, cantabo, et psalmum dicam Domino. »

(432) Volumen scilicet primos septem Veteris Testamenti libros complectens.

Ideo, inquit, circuibo, et immolabo, et psalmum dicam Domino, quoniam abscondit me in tabernaculo suo, et cætera quæ sequuntur. Nunc significationem videamus. Potuerunt, quasi dicat Saul et omnes alii inimici mei, ejicere me, et meos de domo mea et de tabernaculo meo; sed de amplissimo tabernaculo Dei me fugare et ejicere non potuerunt. Tabernaculum Dei mundum istum intelligit, qui ad tabernaculi similitudinem cœli velamine tectus est. In hoc autem tabernaculo ita Dominus eum abscondit et custodivit, ut omnes ejus inimici neque capere, neque invenire eum potuissent. Dies autem malorum illi sunt, in quibus mali dominantur et suas faciunt voluntates. Quod autem ait: « Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos; » tale fuit, ac si dixisset: Nunc autem quando Saul et cæteri inimici mortui sunt, et super populum suum regem me Dominus constituere voluit; nunc, inquam, exaltavit Dominus caput meum, id est virtutem et fortitudinem meam super omnes inimicos meos. Sicut enim in libris Regum legitur, nulli tunc temporis in illis partibus fuerunt, qui ejus virtuti et fortitudini resistere potuissent. Et pro tanto a Deo sibi collato beneficio nunc quidem non immerito dicit: « Circuibo, et immolabo in tabernaculo ejus hostiam jubilationis. » De hoc autem tabernaculo in superiori psalmo satis locutus est. Hoc est enim illud tabernaculum, quod fecerat Moyses, de quo et Apostolus dicit: « Tabernaculum factum est primum, in quo erat candelabrum, et arca testamenti, et mensa propositionis, quod dicitur sancta (Hebr. ix, 2). » Et hoc quidem illis diebus in illa terra erat, ad quod videlicet David toto tempore suæ persecutionis accedere non potuit. Nunc autem, pace sibi concessa, se illuc ire promittit, vota sua reddere, et laudis et jubilationis hostias immolare et in psalmis. Deo cantare. Sequitur:

« Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi ad te; miserere mei et exaudi me.

» Tibi dixit cor meum: Quæsi vultum tuum, » vultum tuum, Domine, requiram.

» Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines » in ira a servo tuo. »

Sic loquitur Propheta, ac si jam ad tabernaculum Domini venisset, ubi se cantare et jubilationis hostias immolare promiserat. Et tale est ac si diceret: Ecce, Domine, quod semper desideravi, ad tabernaculum tuum veni et ante conspectum tuum assisto. Nunc igitur exaudi orationem meam, qua clamavi ad te; nunc miserere mei et exaudi me? Unde? De hoc videlicet, quod superius dixit: « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ (Psal. xxii, 6). » Hoc est enim, quod ait: « Tibi dixit cor meum: Quæsi

A vultum tuum, vultum tuum, Domine, requiram. » Quid est enim vultum tuum, Domine, requiram, nisi unam petii a Domino, hanc requiram? Et quis potest videre vultum Domini, nisi ille qui habitat in domo Domini? (483) O rex sapientissimus et aliorum omnium religiosissimus, qui regnum, quod illis diebus acceperat, relinquere, et cœlestia gaudia toto corde desiderabat? « Ne avertas faciem tuam a me, ne » declines in ira a servo tuo. Adjutor meus esto, ne » derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus. » Sic loquitur Propheta, ac si faciem suam ab eo Dominus avertisset, eique se iratum ostendisset, atque dixisset: Impossibile petis; et quæ postulas, modo impetrare non potes: dabatur tibi in tempore suo, et noli timere quia te non deseram 349, neque derelinquam. Hoc autem sequentia significare videntur.

« Quoniam pater meus, et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. » Quis est iste pater, nisi mundus de quo Dominus ait: « Filii hujus mundi prudentiores filiis lucis sunt in generatione sua (Luc. xvi, 8): » de qua et Jeremias: « Maledictus vir, inquit, qui nuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi filius masculus (Jer. xx, 15); » mater vero iniquitas est, sicut idem Propheta testatur, ubi ait: « Quoniam in iniquitatibus conceptus sum (Psal. i, 7). » Dicitur autem et de diabolo, quia omne sublime videt, et quia ipse est rex super omnes filios superbiæ. Qua in re omnium iniquorum superbiæ mater esse ostenditur. Illi igitur soli a Domino suscipiuntur, quos iste pater, et hæc mater derelinquit.

« Legem mihi constitue, Domine, in via tua, et » dirige me in semitam rectam (484) propter inimicos meos. » Quia, inquit, petitio mea modo exaudiri non potest, et me adhuc in hoc mundo inter inimicorum meorum insidias habitare jubes, eandem mihi legem constitue in via tua, quam et aliis constituisti. De hac autem lege in alio psalmo dicitur: « Quis est homo, qui timet Dominum (485)? legem statuit ei in via quam elegit (Psal. xxvi, 12). » Et quare illam legem sibi constitui dicit, quam omnibus hominibus constitutam esse cognoscit, nisi quia plus cæteris se peccare timet, si forte a via justitiæ aliqua occasione declinaverit? Unde et Dominus ait: « Servus sciens voluntatem Domini sui, et non faciens, digna vapulabit multis; qui vero nescit, et non fecit, vapulabit paucis (Luc. xii, 47). »

« Ne tradideris me in animas persequentium » me. » (486) Per hos autem malignos spiritus intelligimus, quorum desiderium est maxime, ut viros justos a recto itinere declinare et in peccata ruere faciant. Sunt enim, sicut scriptum est, escæ ejus electæ, de quibus subditur: « Quoniam insurrexerunt p. 520.

(484) Cod. Vallicel. propter nomen tuum. Cod. Ghis. propter inimicos meos.

(485) Id. Cod. Vallicel. timens Dominum. Cod. Ghis. timet Deum.

(486) Secundum historiam potest intelligi de

(483) Addatur ex S. Maximo Taurin. Neque enim tota humanitatis Christi sanctissima dispensatio aliud intendit, aliud exigit, nisi ad superna nos dirigat, quatenus expleto mortalitatis nostræ tempore ad sui manifestam perducat visionem, atque æterna vultus sui gloria nos satiet. Serm. 48, edit. Rom.

» runt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas A
» sibi. » Isti enim sunt, qui beatum Job accusaverunt,
F et falsum testimonium contra eum reddiderunt, et
ante conspectum Dei sanctos ejus accusare non ces-
sant die ac nocte. Sed mentita est iniquitas sibi.
Unde et in alio psalmo legitur : « Convertetur dolor
ejus in caput ejus, et iniquitas ejus in verticem ejus
descendet (Psal. vii, 17). »

« Credo videre bona Domini in terra viventium. »
Quamvis, inquit, falsi testes insurgant contra me;
ego tamen credo et nullatenus dubito, quia petitio
mea exaudita est et video bona Domini in terra
viventium. Audio enim ipsum Dominum in me lo-
quentem; audio Spiritum sanctum me consolantem,
et dicentem : « Exspecta Dominum, et viriliter age, B
« et confortetur cor tuum, et sustine Dominum. »
Hinc est enim, quod alibi ait : « Audiam quid in me
loquatur Dominus Deus (Psal. lxxxiv, 9). »

PSALMUS XXVII.

PSALMUS IPSI DAVID.

Iste titulus hoc dicere videtur, quod ipse David
loquatur ea, quæ in hoc psalmo continentur. Ipsi
David, id est Christo Domino Salvatori nostro,

« Ad te, Domine, clamavi; Deus meus, ne sileas
» a me, et ero similis descendentibus in lacum. »
Hæc vox non est solummodo David, sed omnium
aliorum, qui eandem fidem habent, quam habet Da-
vid. « Ad te, inquit, Domine, clamavi; ne sileas a me. »
Quid est « ne sileas a me, » nisi responde mihi?
Et quid est responde mihi, nisi exaudi orationem C
meam? Si enim hoc non feceris, « ero similis de-
scendentibus in lacum. » De quo alibi dicit : « La-
cum aperuit, et effodit eum, incidit in foveam quam
fecit (Psal. vii, 6). »

« Exaudi vocem deprecationis meæ, dum oro ad
» te, et dum extollo manus meas ad templum san-
» ctum tuum. » Hinc est, quod alibi ait : « In nocti-
bus extollite manus vestras in sancta (Psal. cxxxiii,
1). » Idem enim significat « in sancta, » quod ad
templum sanctum tuum. Quotiescunque igitur in
orationibus nostris manus extollimus, ad templum
sanctum Dei eas extollimus, quoniam etsi idem
templum non videamus, cordis tamen intentione
diriguntur.

« Ne simul trahas me cum peccatoribus, et cum
» operantibus iniquitatem ne perdas me. » Pura
oratio est, nec indiget expositione, quoniam facilis
et ad intelligendum.

« Cum his, qui loquuntur pacem cum proximo
» suo; mala autem sunt in cordibus eorum. » Hoc
fecit Judas proditor, qui Salvatorem nostrum ver-
bis pacificis, et dolo (486) tradidit; cum quo se par-
tem habere non dubitent, quicumque quum in tali facto
imitati fuerint. Hoc est enim quod eis Propheta in
sequentibus imprecatur.

Saule, qui eum acerrimo odio persequabatur. Sed
quoniam rexerat, nec solus poterat agere quod ju-

« Da illis, Domine, secundum opera eorum, et
» secundum nequitiam studiorum ipsorum retribuere
» illis. Redde retributionem eorum 350 ipsis. »
Illam videlicet retributionem, qua digni sunt.

« Quoniam non intellexerunt opera Domini, et
» in opera manum ejus non consideraverunt. »
Omnia opera Domini bona; quia « vidit Deus cancta
quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. i, 31). »
Ad tanti igitur operatoris exemplum, omnia opera
nostra dirigere debemus, ut in nostris quoque ope-
ribus non nisi bonum inveniatur. Isti autem econtra
fecerunt, et nil nisi malum in suis operibus esse
voluerunt. Et ideo fiat illis quod sequitur :

« Destruere illos, nec ædificabis eos. » Utilis de-
structio est, quam bona ædificatio sequitur. Tali-
ter Apostolus destructus et reædificatus dicebat :
« Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus
(Gal. ii, 20). » Isti autem sic destruentur, sicut illi,
de quibus dicitur : « Et tanquam vas figuli confrin-
ges eos. Benedictus Dominus, quoniam exaudivit
vocem deprecationis meæ (Psal. ii, 9). » Gratias
agit Deo, quia videt completum totum id, quod su-
per iniquos et proditores imprecatus fuerat. Spiritus
enim, qui in eo loquebatur subito, et in momento
quod futurum erat, quasi jam factum esset, sibi
ostendebat.

« Dominus adjutor meus, et protector meus, et in
» ipso speravit cor meum, et adjutus sum. » Despi-
cit jam contra eos amplius loqui, quos tam mise-
rabiliter destructos videt, atque damnatos. Sed læ-
tatur, et sicut cœperat in agendo gratias perseve-
rat, de adjutorio et protectione sibi divinitus con-
cessa.

« Et reffloruit caro mea, et ex voluntate mea con-
» fitebor illi. » Hoc autem et de poenitentia, et de
baptismo intelligi potest, quibus totus homo juve-
nescit et renovatur. Quod autem ait : « Et ex vo-
luntate mea confitebor illi; » illam confessionem
laudabilem esse ostendit, quæ non coacta, sed spon-
tanea est, quam charitas, et amor, et dilectio facit.

« Dominus fortitudo plebis suæ. » Hoc est enim,
quod alibi ait : « Hi in curribus, et hi in equis, nos
autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur
D (Psal. xix, 8). » Ipse est fortitudo nostra, qui suis
discipulis ait : « Sine me nihil potestis facere (Joan.
xv, 5). Et : « Protector salvationum Christi sui est. »
Hoc autem tale est ac si diceret : Quos Filius
salvavit et suo sanguine redemit, eos Pater prote-
git et defendit, ut per salutaria eos, qui salvati
sunt, intelligamus. Nunc Propheta ad Deum con-
vertitur, ut populum et hæreditatem suam sal-
vet, benedicat, regat et extollat, et orat, dicens :
« Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic
» hæreditatem tuam, et extolle illos usque in æ-
» culum. »

bebat, apte numerus pluralis hic positus est.

(487) Cod. Ghs. et osculo.

PSALMUS XXVIII.

PSALMUS DAVID IN CONSUMMATIONE TABERNACULI.

Hoc tabernaculum sancta Ecclesia est. Quod quidem tunc et perfectum, et consummatum est, quando Salvator noster in cruce positus spiritum emisit. Cum autem dedissent ei acetum cum felle mistum, et ille gustasset, et bibere nolisset, ait : « Consummatum est, et inclinato capite tradidit spiritum (Joan. xix, 30). » Consummatum, inquit, et perfectum est tabernaculum, in quo tempore meæ incarnationis usque ad hanc horam laborare non destiti.

« Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios » arietum. » Filii Dei illi sunt, de quibus Evangelista ait : « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus (Joan. 1, 12). » Et in alio loco. « Charissimi filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus (I Joan. iii, 2). » Arietes vero apostoli, et doctores, qui in toto grege ecclesiastico majores sunt, et principatum tenent, et aqua et Spiritu sancto non hædos, sed agnos Domino generant. Dicat igitur Propheta, et simul cum eo quilibet fidelis : Ecce tabernaculum consummatum est, et valde dignum, ut in ejus consummatione Deo nostro munera offeramus. Sed quæ munera? « Filios arietum. » Quid vero per filios arietum, nisi agnos, id est innocentes, simplices et mansuetos intelligamus? Talia igitur munera filii Dei, id est episcopi et sacerdotes quotidie offerunt Deo. Hinc est enim, quod Dominus ait : « Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo (Luc. xx, 25). »

« Afferte Domino gloriam, et honorem : afferte » Domino gloriam nomini ejus. » Gloriam et honorem illi offerunt, qui verbis et operatione illum prædicant et laudant. Offerunt autem et illi gloriam nominis ejus, qui de salute, quam in nobis operatus est ei gratias agunt, eum magnificant et benedicunt : Nomen namque illius est Jesus, quod Salvator interpretatur.

« Adorate Dominum in aula sancta ejus. » Ecce, inquit, tabernaculum constructum est, et aula Dei, per quam Ecclesia intelligitur, consummata est; ibi eum adorate, ibi eum prædicate et magnificate. Cum autem hæc diceret Propheta, vidit in spiritu apostolos et prædicatores ubique gentium Deum laudare et prædicare, et infinitam multitudinem ad fidem Christi et ad Ecclesiam festinare. Unde nimia lætitia commotus ait : « Vox Domini super aquas, Deus » majestatis » (subauditur intonuit) « super aquas, et » Dominus intonuit super aquas multas. » Aquæ multæ sicut scriptum est, populi multi. (488) Super aquas igitur vox Domini sonat et intonat, quando sancti prædicatores verbum Dei in Ecclesia prædicant. Et quia non ipsi sunt, qui loquuntur, sed Spiritus sanctus loquitur in eis, bene hic dicitur, quia « Deus majestatis intonuit super aquas multas. » Possumus autem per aquas multas baptismatis quo-

(488) Cod. Ghis. *Super has igitur aquas.*

« A que aquas intelligere, super quas vox Dei centis per ora sacerdotum quotidie auditur. si aliquis diceret : Unde hoc probas, quod Domini sit, quæ intonuit super aquas multas didit, dicens :

« Vox Domini in virtute : vox Domini in » centia. » Nisi, inquit, vox Domini esset tantam virtutem et efficaciam non haberet enim mirabilius, quid gloriosius, quam cæminare, leprosos mundare, mortuos suscipere impios et peccatores tam subito aquis baptis sanctificare? Hæc vox destruxit templa et confregit idola, fugavit dæmones, et major mundi potestates ab altitudine suæ superbiat liavit, et ad Christi fidem convertit. Unde e » quantibus dicitur ; quia confregit cedros, divisit, solitudines concussit, cervos præcondensa revelavit. Probatum est igitur, quod vox Domini est, quæ tanta virtute, tantaque ficientia declaratur. Sed cujus Domini?

« Vox Domini confringentis cedros, et co » Dominus cedros Libani, et comminuet » quam vitulum Libani, et dilectus sicut filium » cornium. » Per cedros autem divites et hujus sæculi intelligere debemus, quarum alia sua sponte confringuntur et sub Christi humiliantur, sed talis contractio bona est ; a in nimiam altitudinem superbiæ elevatæ » tur, confringentur et in ignem mittentur scriptum est : « Omnis arbor, quæ non factum bonum, excidetur, et in ignem mitt » confringet Dominus cedros Libani (Matth. ii Per Libanum et cedros Libani Hierusalem » tates ejus significantur, quoniam illa civitas alias civitates aliquando nobilissima fuit, habitatores, et divites, et potentes, et s fuerunt. Hos autem jam ex maxima parte cios, et comminutos esse videmus, quos adhuc majorem in judicio pœnam habituros » tamus ; unde et in Zacharia propheta lo » « Aperi, Libane, portas tuas, et devoret i » dros tuas (Zach. xi, 1). » Et hoc quidem » Titi et Vespasiani completum est, quand » urbe, et simul cum illo templo nobilissimo » censa, ejus habitatores igne et fame, et ali » miserabiliter perierunt, præter illos, qui in » tatem et in servitatem ab hostibus ducti » De quibus adhuc subditur :

« Et comminuet eos tanquam vitulum I » De illo vitulo dicit, de quo in Exodo et in » scriptum est ; qui immolandus prius totus » concidebatur et super struem lignorum ce » batur. Et tunc demum, igne supposito, totu » debatur. Ad cujus videlicet similitudinem » dros superbissimas comminuendas esse minat »

« Et dilectus sicut filius unicornium. » » dilecto Dominus ait : « Hic est Filius meus » in quo mihi bene complacui (Matth. xii, 18)

quo in Canticis canticorum Ecclesia dicit: « Dilectus meus candidus et rubicundus, et electus ex millibus (*Cant.* v, 10). » Itemque: « Fuge, dilecte mi, assimilare capreae, hinnuloque cervorum super montes aromatum (*Ibid.*, viii, 14). » Hic igitur dilectus comminuet, confringet et dissipabit illum populum impium et ingratum, sicut filius unicornium, qui omnia sibi irato occurrentia prostrernit atque comminuit. Hoc autem animal rhinoceros graece vocatur, cui super nasum unum solummodo cornu est tantae valetudinis, ut nullum sibi animal resistere possit. Egregie igitur rhinoceroti Salvator noster comparatur, de quo scriptum est: « Dominus iudicabit fines terrae, et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui (*I Reg.* ii, 10). »

« Vox Domini intercidentis flammam ignis: vox » Domini concitantis solitudinem, et commovebit » Dominus desertum Cades. » Magna flamma erat inter Judaeos et gentiles, quia uterque populus saepe legis et religionis igne succensus, nullam ad invicem communionem habere volebant. Unde et beatus Petrus a Judaeis redarguitur, quod ad hominem praepotium habentem intraverit. Qui nimirum reddita ratione omnem illam flammam, et indignationem, quae in illorum cordibus versabatur, exstinxit. In quo videlicet exemplo manifeste apparet, quomodo vox Domini flammam ignis intercidit. Unde et subditur: quia « vox Domini concussit solitudinem » (id est gentiles), « et commovebit desertum Cades, » id est Judaeos. Nam isti et illi, audito verbo praedicationis, timore futuri iudicii concussi et commoti ad fidem Christi conversi sunt et penitentiam agere ceperunt. Quibus interrogantibus beatus Joannes praecursor Domini respondisse legitur: Ego sum vox clamantis in deserto, parate viam Domino (*Luc.* iii, 4). « Itemque: « Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum (*ibid.*). » Et Judaeis quidem dicebat: « Qui habet duas tunicas. det non habenti (*ibid.*, 11), » militibus vero, qui ex gentibus erant: « Neminem concutiatis, nemini calumniam faciatis. Estote contenti stipendiis vestris (*ibid.*, 14). » Sic itaque vox Domini et solitudinem concutiebat et desertum commovebat. Sed quod desertum? Desertum Cades. 353 Cades enim interpretatur *sancta*, per quod satis convenienter ille populus figuratur, qui ex cunctis gentibus a Deo electus et sanctificatus fuerat.

« Vox Domini praeparantis cervos, et revelabit » condensa, et in templo ejus omnes dicent gloriam. » Quid per cervos nisi apostolos intelligamus, ad currendum agiles, ad praedicandum veloces, serpentes interficientes, venenum non timentes et ad fontes aquarum desiderantes? Hos autem praeparavit Dominus ad Evangelium praedicandum, et ad Scripturas revelandas et exponendas. Unde et subditur.

(489) Vulgata legit: *Dominus diluvium inhabitare facit.* Quod egregie a S. Maximo Taurin. exponitur: *Consideremus totum orbem, respiciamus barbaras nationes, Romanum quoque lustremus imperium,*

A « Et revelavit condensa. » Per hos enim Dominus revelabit condensa, multumque obscura utriusque Testamenti sacramenta. Unde et Joannes apostolus cum haec condensa videret, et librum septem sigillis signatum conspiceret; multumque fleret, quod nullus ad librum aperiendum idoneus inveniretur, dictum sibi est, ut non fleret, quia « vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire illum, et solvere septem signacula ejus (*Apoc.* v, 5). » Sic igitur Dominus prius apostolis, et per apostolos nobis haec condensa revelare dignatus est. « Et in templo ejus omnes dicent gloriam; » quod utique non fecissent, nisi liber apertus, et condensa revelata fuissent.

B (489) « Dominus diluvium inhabitabit, et sedebit » Dominus rex in aeternum. » Et superius quidem aquas multas posuit, nunc autem non multas aquas, sed ipsum diluvium ponit, in quo nulla defuit aqua: ut per hoc intelligamus universum mundum ante saeculi consummationem ad fidem Christi convertendum esse; unde et subditur: quia « sedebit Dominus rex in aeternum. » Cum enim omnia ei subjecta fuerint, omnesque mundi hujus nationes ejus fidem susceperint; tunc omnibus manifestum erit, quia solus rex, et Dominus regnat in aeternum.

« Dominus virtutem populo suo dabit. » Dedit enim jam, sed majorem adhuc daturus est, quia totus mundus per ipsum, et ab ipso iudicabitur. Unde et Apostolus dicit: « An nescitis quia mundum iudicabitis? Si ergo per vos mundus iudicabitur, indigni estis, qui de minimis iudicetis (*I Cor.* vi, 1). » Et tunc quidem « benedicet populo suo in pace. » Quid, est in pace? In seipso. « Ipse enim est pax vestra qui fecit utraque unum (*Ephes.* ii, 14). » Qui igitur illam benedictionem suscipient, simul cum eo suscipient vitam aeternam.

PSALMUS XXIX.

PSALMUS CANTICI IN DEDICATIONE DOMUS DAVID.

Domus David Ecclesia est, quae quotidie aedificatur et sanctificatur. Quotidie igitur iste psalmus cantandus est; si quidem in dedicatione domus David cantari iubetur. Et consummatio quidem brevi tempore fuit; dedicatio vero longo tempore perseverat: quoniam et si brevi tempore baptizatur homo, et Christianus efficitur, quanto tamen tempore vivit dedicandus, (490) purificandus et sanctificandus est. Unde et de sacerdotibus per Moysen a Deo praecipitur, ut post consecrationem suam adhuc septem diebus manus ejus ungantur. Omni namque tempore fit, quod septem diebus fit, quia non sunt dies nisi septem.

« Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, » nec delectasti inimicos meos super me. » Ipsa Ecclesia loquitur haec verba in dedicatione sua et in dedicatione filiorum suorum. Exaltabo te, inquit,

ubique in nostrum Dominum baptizantur, et ita fit ut non una aqua, sed quodammodo fit diluvium baptizantium. Serm. 10. edit. Rom. p. 403.

(490) Id. Cod. Ghis. *lavandus.*

o Domine, laudabo, et magnificabo nomen tuum. Et certe Deus exaltari non potest, quia super omnia excelsus est. « et magnitudinis ejus non est finis (Psal. cxxiv, 3). » Exaltari tamen dicitur a nobis, quando ejus magnitudinem, potentiam et gloriam prædicamus, et his, qui eum igaorant, annuntiamus. Quod autem ait : « Quoniam suscepisti me ; » tale est ac si diceret : Multum te offendi, longe a te recessi : « longe » est enim « a peccatoribus salus (Psal. cxviii, 155). » Abii, quod non debui, in regionem longinquam, porcos pavi, egere cœpi, et in me tandem reversa, tuæque dulcedinis recordata, ad te per pœnitentiam redii. Tu vero quid fecisti? Suscepisti me, ornasti, decorasti, ad convivium tuum me vocasti, et tui corporis, et sanguinis deliciis satiasti, et idcirco tantis tuis beneficiis memor exaltabo te. « Nec delectasti inimicos meos super me. » Lætantur inimici nostri maligni spiritus, quando peccamus, delectantur vero et jucundantur, quando in peccatis perseveramus. Hoc igitur dicere et cantare potest illa anima, quam cito pœnitet et non diu in peccato perseverat. Unde et subditur :

« Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me ; Domine, abstraxisti ab inferis animam meam, sanasti me a descendentibus in lacum. » Multum, inquit anima mea ~~353~~ jam infirmabatur, et jam inter mortuos computabatur, et cum descendentibus in lacum a malignis spiritibus ad inferos trahebatur; quando ego et mei, et tui recordata clamavi ad te, et quod ego digna non eram, exaudisti me, sanasti, et ab inferis abstraxisti, et a descendentibus in lacum me tua sola pietate et misericordia salvasti. Nonne vides quam bene omnia hæc Ecclesiæ dedicationi conveniant?

« Psallite Domino, sancti ejus, et confitemini memoriam sanctitatis ejus. » Psallite, inquit Ecclesia, Domino, omnes sancti ejus, laudate, prædicate et magnificate eum in hac mea et vestra dedicatione, qui sic nos diligit, sic nos mundat, sic sanat, sic lavat, sic ab omni peccatorum nostrorum sorde purificat et sanctificat : « Et confitemini memoriam sanctitatis ejus ; » sicut et ipse nostri semper memoriam habet, et fidelium suorum nunquam obliviscitur. Et super hæc omnia ita facere valde necesse est. Unde hoc?

« Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ipsius. » Contendite, inquit, ut eum placare, et ejus bonam voluntatem habere valeatis, et nolite eum ad indignationem et iracundiam provocare, quoniam ira intolerabilis est in indignatione ejus, et vita æterna est in illius bona voluntate. Et quasi aliquis diceret : Tu nos psallere et prædicare jubes, et inimicorum insidias non consideras, qui ad rapiendum, et tenendum, et interficiendum parati sunt. Ad quod ipsa :

« Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia. » Hæc, inquit, persecutio cito transiet, cito hæc tristitia vertetur in gaudium; qui usque ad vesperum habebit tristitiam, in matutino

habebit lætitiã. « Nolite itaque timere eo occidunt corpus, quoniam animam non possunt necidere (Matth. x, 8). » Per vesperum ergo, diei finis est, mortem hanc temporalem inimus, quæ et ipsa vitæ nostræ terminus est, et cessat, et confestim ad matutinum, id est ad diei initium veniunt, de quo scriptum est : melior est dies una in atriis tuis super millia (Lxxxiii, 11). » Possumus autem per vesperum mundi finem, per matutinum vero alterius initium intelligere, quando sancti de hujus vnebris exeuntes in æternæ lucis beatitudinem bunt. Quam egregie sancta mater Ecclesia in sua, et filios suos consolatur in tempore denis suæ!

« Ego autem dixi in mea abundantia, non vobor in æternum. » Dives, inquit, sum, o bonis abundo : » Dominus regit me, et mihi deest (Psal. xxii, 1). » In hac autem mea abur et dixi, et dico, non movebor in æternum : « mors, neque vita, neque sublimitas, neque p dum, neque præsentia, neque futura, neque creatura poterit me separare a charitate De est in Christo Jesu (Rom. viii, 39). » Sæviamici quantum velint, minentur flammæ, et et omnia tormentorum genera, supra firmam firmata sum, non movebor in æternum.

« Domine, in bona voluntate præstitisti meo virtutem. » Et decorem, inquit, mihi sti, et super decorem, hanc quam habeo vi addidisti. Hoc autem nullis præcedentibus sed ex bona voluntate tua. Hinc est enim Apostolus ait : « Non est volentis, neque cui sed miserentis est Dei. Quid enim habes, qui accepisti? » (Rom. ix, 16.) Omnis igitur virtustantia et fortitudo sanctorum non ipsorum Dei est. Unde et subditur :

« Avertisti faciem tuam a me, et factus sum turbatus. » Et Dominus quidem a sanctis : ciem suam non avertit, sed ut probentur et r sti fiant, eos aliquando affligi permittit, et tu dem faciem suam avertisse videtur. Sed si bantur, et ipsa tormenta sustinere non valent, ad protegendum et consolandum præsto est, cile intelligant se suis viribus pugnare non unde et alibi dicunt : « In Deo faciemus vir et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros (Lix, 14). » Sed quid debent facere sancti, se inter ipsa tormenta conturbatos esse cognoscunt. Sequitur.

« At te, Domine, clamabo, et ad Deum deprecabor. » Ecce quomodo, et quibus armis mater ad pugnandum instruit filios suos. N Salvatore nostrum discipulos suos temporis suæ admonuisse legimus : « Orate, inquitretis in tentationem : spiritus enim pro est, caro autem infirma (Matth. xxvi, 39). » igitur sancti ut non mortem evadant, sed ne i

mentis contra Deum aliquid agant. Unde et subditur : « Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo » in corruptionem? » Hoc autem tale est ac si diceret : Quid prodest mihi sanguinem fudisse, et tot et tanta tormenta sustinuisse, si modo me inimici mei me corrumpere et decipere poterunt? Possumus autem et de Christi sanguine hoc intelligere, quem ideo Ecclesia suum esse dicit, quoniam pro ipsa solummodo effusus est.

« Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit » veritatem tuam? » Hic est ille pulvis, de quo alibi dicitur : « Quem projicit ventus a facie terræ (Psal. 1, 4). » Si igitur sancti peribunt, et tormentorum timere, et suæ fidei sinceritate corrupti fuerint, quis confitebitur Domino? Quis veritatem ejus amplius prædicabit et annuntiabit? Sequitur :

« Audivit Dominus, et misertus est mihi : Dominus factus est mihi adjutor. » Hæc autem verba, quæ Ecclesia, vel SS. martyres tempore suæ afflictionis dicebant, sive potius mente tractabant, audivit Dominus 354 afflictorum omnium consolator, et dignam eis, atque necessariam tribuit consolationem. Unde et subditur :

« Convertisti planctum meum in gaudium mihi. » Hoc autem faciebat Dominus, quando vel a tormentis liberabat sanctos suos, vel tolerandi fortitudinem et constantiam dabat.

« Conscidisti saccum meum, et præcinxisti me » lætitia. » Quid per saccum, nisi corpus mortale et corruptibile, in quo quasi in vilissimo sacco anima clauditur et continetur, intelligamus? Hoc autem nisi conscissum fuerit, et anima libera inde evolaverit, plenam lætitiā sancti Dei habere non possunt. « Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar. » Hæc, inquit, Domine, qui gloria mea es, mihi præstitisti, planctum meum in gaudium convertisti, saccum meum conscidisti, lætitiā me præcinxisti, ut amodo segura et sine omni sollicitudine tibi cantem canticum lætitiæ et exultationis, et non compungar. Ibi compunctio nulla est, ubi neque peccatum, neque peccati timor ullus est. « Domine Deus, confitebor tibi. » Confessio ista, sicut pluribus in locis pro laude ponitur, qua simul cum angelis in cœlesti Jerusalem sancti omnes ineffabili gaudio et lætitiā Domino jubilant.

PSALMUS XXX.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

Sæpe jam diximus quid significet in finem, et quid significet psalmus David. « Nos enim sumus, dicit Apostolus, in quos fines sæculorum deveniunt (I Cor. x, 11). » Ecclesia itaque loquitur in hoc psalmo, in qua quia omnes continentur, omnium suscipit personas. Nunc pro ipsis apostolis, cæterisque Ecclesiæ doctoribus, nunc pro martyribus, nunc pro confessoribus, nunc pro perfectis, nunc pro imperfectis, nunc pro quibusdam, nunc pro omnibus; quæ si etiam pro ipso capite aliquando

(491) Id. cod. Ghis., quia justus es.

(492) Cod. Vallic. Educes me de laqueo quem abs-

A loquatur, non erit inconveniens, quia et caput pars corporis est, et ipsa maxima et principalis. Unde et in superiori psalmo dicit : « Quæ utilitas in sanguine meo? » id est in sanguine, quem pro me fudisti.

« In te Domine, speravi, non confundar in æternum, in tua justitia libera me, et eripe me. Inclina ad me aurem tuam, accelera, ut eripias me. » Esto mihi in Deum protectorem, et in locum refugii, ut salvum me facias. » Docet nos mater nostra S. Ecclesia, quanta instantia orationi incumbere et insistere debeamus, ex eo quod id ipsum tam sæpe repetit. Nam et Apostolus hoc dicit : « Sine intermissione orate (I Thess. v, 17). » Et Dominus in Evangelio : « Petite, inquit, et accipietis, quærite, et invenietis, pulsate, et aperietur (Matth. vii, 7). » Dat etiam similitudinem de illo, qui ab amico suo tres panes petebat (Luc. xi, 5); cumque ille per totam noctem surgere nolisset, et ipse econtra tota nocte petitioni instaret; tandem illius improbitate fatigatus, surrexit, et dedit illi quotquot habebat necessarios. « In te, inquit, Domine, speravi, » etc., quia in te speravi, non confundar in æternum. Unde et Apostolus : « Spes, inquit, non confundit (Rom. v, 5). » Confunderet enim si semper speraret, et sperata nunquam reciperet. Sicut desperatione nihil est deterius, ita firma spe nihil est melius. Quod autem ait : « in tua justitia libera me, et eripe me; » tale est ac si diceret : (491) Ita fac, ut justitia tua dictat. Cætera vero, quæ sequuntur, idem significant.

« Quoniam firmamentum meum, et refugium » meum es tu. » Ideo, inquit, dixi : « Esto mihi in Deum protectorem, et in locum refugii, » quoniam alium protectorem, aliud firmamentum et aliud refugium præter te ego non habeo. Scio enim, quia maledictus est omnis, qui sperat in homine, et ponit spem suam in brachium suum, et a Deo recedit cor ejus. « Et propter nomen tuum dux mihi » eris, et enutries me. » Nomen Domini est Jesus : Jesus autem *Salvator* interpretatur. Magna igitur ratio est, ut propter nomen suum salvet, protegat, ducat et nutriat fideles suos, qui ideo sic vocatus est ut ista faceret, et nisi hæc facturus esset, sic D vocatus non fuisset.

« Et educes me de laqueo isto, quem occultaverunt (492) mihi; quoniam tu es protector meus, » Domine. » Quis enumerare valeat omnes laqueos, quos tyranni, hæretici et maligni spiritus occultaverunt sanctis et fidelibus Christi? Quid est igitur quod singulariter hic dicitur, de laqueo isto, nisi quia, cum deceptio in genere una sit, multæ tamen sunt species deceptionis? Unde et alibi dicitur : « Anima mea sicut passer erepta est de laqueo venantium (Psal. cxiii, 7). » Et illud : « Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero (Psal. xc, 3). » — « Quoniam tu es protector

conderunt, etc. Cod. Ghis. Educes me de laqueo isto, quem occultaverunt.

» meus, Domine, in manus tuas commendo spiritum meum. » Timeo, inquit, inimicorum laqueum, timeo eorum occultas et callidas deceptiones; faciant de corpore meo quidquid velint, spiritum vero tibi commendo. Hoc enim et de beato Job 355 legitur, quia Dominus cum dedisset potestatem Satan super eum, animam autem conservare præcepit (Job II, 6). Nam et ipse Salvator noster in cruce positus spiritum suum Domino commendavit (493); quatenus nos doceret, quid in tali eventu facere debeamus.

« Redemisti me, Domine Deus veritatis. » Tibi, inquit, spiritum meum commendo, qui supra modum me direxisti, dum tui sanguinis pretio me redemisti: et hoc quidem ne spiritus meus periret, fecisti. In eo vero quod Deum veritatis eum vocat, majorem se securitatem inde habere ostendit, quia non potest non facere, quod promisit. Dixerat enim: « Non vos deseram, neque derelinquam (Joan. XIV, 18). » Et: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. XXVIII, 20). » Itemque: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (Matth. X, 8) » — « Odisti observantes vanitatem supervacue. » De vanitate dicit Salomon: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas (Eccle. I, 1). » Et Apostolus: « Vanitati enim creatura subjecta est non volens (Rom. VIII, 20). » Et hic idem Propheta: » Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens (Psal. XXXVIII, 6). » Cum igitur nemo sit sine vanitate, bene hic additum est, « supervacue, » ut illos solos odio habere intelligamus, qui supervacue vanitatem faciunt, et observant, non autem eos, qui etiam nolentes, ut Apostolus docet, vanitati subjecti sunt (Rom. VIII, 20): Illi itaque supervacue subjecti sunt vanitati, quibus ipsa vanitas ita placet, ut nunquam cessent a vanitate. Per quos videlicet illos intelligimus, qui usque in finem in sua malitia perseverant.

« Ego autem in Domino sperabo, et exultabo, et lætabor in tua misericordia. » Qui ita loquitur aperte ostendit, se non esse de illis, qui supervacue vanitatem observant.

« Quia respexisti humilitatem meam, salvam fecisti de necessitatibus animam meam nec conclusisti me in manus inimici. Statuisti in loco spatioso pedes meos. » Ideo, inquit, exultabo et lætabor de tua misericordia, quia maximam et inestimabilem misericordiam tuam super me esse cognosco. De hoc videlicet, quod in tempore persecutionis respexisti humilitatem meam, et salvam fecisti de multis necessitatibus animam meam, et cum inimicus meus captam, et deceptam, et penitus superatam esse putaret, liberasti me et non conclusisti in manus inimici, sed statuisti in loco spatioso pedes meos, quia

(493) « Consideremus cur hic sermones ipsi sint positi, quos Evangelii textus eloquitur? Nam et ibi sic ait: *In manus tuas commendo spiritum meum: et inclinato capite reddidisti spiritum;* scilicet ut et

inde amplius dilatata sum, unde me aegustatam, et ad nihilum redactam esse credebant. Nullo namque tempore tantum crevit Ecclesia, tantumque dilatata est, quantum tempore persecutionis. Occidebatur unus, et ejus fide et constantia multi alii ad fidem convertebantur.

« Miserere mihi, Domine, quoniam tribulor. » Unde? « Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus. » Quod Ecclesia modo se lætam et exauditam, et de omnibus suis angustiis, et necessitatibus liberatam esse dicit, modo vere conturbatam, afflictam, contristatam et multis injuriis circumventam, conqueritur; ad diversa tempora referendum est. Quoniam (494) de pace sibi divinitus concessa gaudebant sancti, aliquando vero tantis angustiis afficiebantur ut tæderet eos etiam vivere (II Cor. I, 8), sicut Apostolus ait. Unde et modo dicit: « Miserere mihi, Domine, quoniam tribulor. » Et mox ipsius tribulationis causam ostendens, subjungit, dicens: « Conturbatus est in ira oculus meus anima mea, et venter meus. » Sed quid per oculum Ecclesiæ, nisi apostolos et doctores intelligamus? Isti sunt enim, qui cæteros illuminant, et viam veritatis ostendunt, et in viam mandatorum Dei dirigunt, et errare non permittunt. Per animam autem iidem ipsi significantur, qui et aliis vitam præstant. Et sic sunt in Ecclesia, ut anima in corpore. Venter autem illi sunt, qui omnibus aliis molliores et imperfectiores sunt. In his autem tota Ecclesia consistit. In ira autem et furore iniquorum hominum totam se Ecclesia conturbatam esse ostendit, dum et oculum, et animam, et ventrem conturbatum sibi esse dicit.

« Quoniam defecit in dolore vita mea, et anni mei » in gemitibus. » Hæc est igitur causa quare sic Ecclesia conturbata est, quoniam omnes dies [vitæ illius in dolore, et gemitibus fiunt, et finiunt. « Infirmata est in paupertate virtus mea, et ossa mea » conturbata sunt. » Major est paupertas hominum quam divitiarum. Unde et pauperem se Ecclesia dicit, quando aliqua occasione filios amittit. Tali igitur paupertate infirmatur, quia is deficientibus, non est, qui veritatem defendere valeat. Unde ipsa quocumque ossa sua conturbata esse dicit, per quæ fortiores quosque intelligimus, qui cætera membra portare et sustinere solebant.

« Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis nimium, et timor notis meis. » Fuit enim aliquando ut ipsi vicini, et propinqui plus sanctos affligerent et irriderent, quam cæteri eorum inimici. Quod quidem et beato Job amicos olim fecisse cognovimus. Erant autem et timor notis suis, illis videlicet, qui ejusdem erant religionis, sed non ejusdem perfectionis, quia ad ipsos multoties accedere timebant, ne forte cum illis caperentur et

hic cognosceres fuisse locutum, qui post tot sæcula eadem erat in cruce positus verba dicturus. Cassiod.

(494) Id. Cod. aliquando.

tenerentur. Hic enim faciebat et Nicodemus, qui A » quam abscondisti timentibus te, et perfecisti eam » sperantibus in te in conspectu filiorum hominum. » non in die, sed in nocte veniebat ad Jesum (Joan. » Eodem, inquit, tempore, quo impii erubescunt, et in » in III, 1). Unde et sequitur :

« Qui videbant me foras fugiebant a me, excidi » tanquam mortuus a corde (495). » Qui, inquit, videbant me, id est qui me videre desiderabant, illico ut me videbant, propter causam meam, modo superius dictam, fugiebant. Unde factum est ut mei penitus obliviscerentur. Et hoc est, quod dicit : « Excidi tanquam mortuus a corde, et a memoria eorum. Et factus sum sicut vas perditum; » quoniam sic me habuerunt quasi impium, et perditioni obnoxium. Unde in Evangelio Dominus ait : « Veniet hora, ut omnis, qui interficiet vos, arbitretur obsequium se præstare Deo (Joan. xvi, 2). » Usitatissimum est in divino eloquio per vasa hominem significari; unde et vas electionis Paulus apostolus vocatur. Hoc autem et in persona Salvatoris nostri mater Ecclesie dicere potest, qui sicut vas perditum factus est; quoniam « inter iniquos deputatus est (Luc. xii, 37). » Qui et ipse audivit vituperationem multorum circum habitantium, quando genuflexo illudebant ei, dicentes : « Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo reædificas illud (Matth. xxvii, 40), » et multa alia.

« In eo dum congregarentur omnes simul adver- » sum me, ut acciperent animam meam consiliati » sunt. » Hoc enim erat iniquorum consilium, et hac de causa congregabantur, ut mala morte sanctos perderent, et occiderent, et duris tormentis eorum C animas extorquerent. Illi autem quid faciebant? Dicit Ecclesia :

« Ego vero, inquit, in te speravi, Domine, dixi, tu » es Deus meus in manibus tuis tempora mea. Libera » me, et eripe me de manibus inimicorum meorum, » et a persequentibus me. Illumina faciem tuam su- » per servum tuum, et salvum me fac in tua miseri- » cordia. Domine, non confundar, quoniam invo- » cavi. » Hæc sunt arma sanctorum, sic se defendant, non gladiis, sed orationibus pugnent. Sunt autem in manibus Dei tempora nostra, quia secundum ejus arbitrium et vivere, et mori necesse habemus. Illuminat vero faciem suam super nos, quando se nobis placabilem ostendit, nostrasque orationes exaudit.

« Erubescant impii, et deducantur in infernum, D » muta efficiantur labia dolosa, quæ loquuntur ad- » versus justum iniquitatem in superbia, et con- » temptu. » Hoc autem erit in judicio, quando impii et peccatores se errasse cognoscent, et cognoscendo erubescunt, et ita confusi in infernum demergentur. Et tunc demum muta efficiantur labia dolosa, quæ modo loquuntur adversus justum et catholicum virum in superbia et contemptu.

« Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine,

(495) Vulgata habet *oblivioni datus sum, tanquam mortuus a corde.*

(496) Vulgata lectio est : *Ego autem dixi in excessu mentis meæ, etc.,* quam ita exponit card. Thomasius. « Cæterum, cum olim ego maximis malis

» sperantibus in te in conspectu filiorum hominum. » Eodem, inquit, tempore, quo impii erubescunt, et in infernum deducuntur, cognoscent sancti, et ipso experimento intelligent quanta sit multitudo dulcedinis Dei, quæ adhuc eis abscondita est. Quod autem ait : « Et perfecisti eam sperantibus in te in conspectu filiorum hominum; » hoc est, quod in Evangelio Dominus ait : « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est (Matth. x, 32). » Postquam autem hanc suæ dulcedinis multitudinem sanctis suis Dominus revelaverit, quid deinde illis faciat, audiamus.

« Abscondes eos, inquit, in abdito vultus tui a » conturbatione hominum; proteges eos in tabernacu- » culo tuo a contradictione linguarum. » Tabernaculum Dei, et illud abditum, in quo videri potest vultus et facies Dei, idem significat. Per quod videlicet, quid aliud quam cælestis regni palatium intelligamus? Ibi autem sancti Dei, qui sic in hoc sæculo conturbantur et fatigantur, sine aliqua conturbatione et contradictione simul cum Deo creatore suo sine fine gaudebunt. Unde et Ecclesia Dominum benedicit, qui in illa civitate munitissima misericordiam suam sanctis suis tam magnifice mirificavit. Et hoc est, quod dicit :

« Benedictus Dominus, qui mirificavit misericor- » diam suam in civitate circumstantiæ. » Quod autem hic dicitur in civitate circumstantiæ, in alia C transitione dicitur in civitate munita. Et bene quidem civitas circumstantiæ dicitur, quæ tantis sanctis et defensoribus munitur.

« Ego autem dixi in pavore meo (496). Projectus » sum a vultu oculorum tuorum. » Ego, inquit Ecclesia, in pavore meo, in tempore doloris et intolerabilis afflictionis meæ dixi, quod dicere debui. Quid? « Projectus sum a vultu oculorum tuorum. »

« Ideo exaudisti vocem deprecationis meæ, dum » clamarem ad te. » Ideo, inquit, ut ostenderes, et me certissime intelligere faceres, quia non eram projecta a vultu oculorum tuorum, illico dum clamarem ad te, exaudisti vocem deprecationis meæ. Hinc autem Ecclesia hortatur suos, ut Deum diligant, viriliter agant, et in Domino confortentur.

Hoc est enim quod ait :

« Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam » veritatem requiret Dominus, et 357 retribuet » his, qui abundantè faciunt superbiam. Viriliter » agite, et confortetur cor vestrum omnes, qui spe- » ratis in Domino. »

PSALMUS XXXI.

BUIC DAVID INTELLECTUS.

De seipso loquitur Propheta, et intellectum istius psalmi divinitus sibi datum esse dicit. Est enim de

perculsus, in pavore, ac stupore magno essem, et pene jam excessissem ex mente, dixi ita : Plane de favente oculorum tuorum conspectu projectus sum, o Domine. »

laude pœnitentiæ et confessionis peccatorum. Pœnitentia igitur, et confessione Deo se reconciliatum intelligit, qui peccato in Uriam, et Bersabee a Deo recessit.

« Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. » Vox Prophetæ est et aliorum, qui se peccasse intelligunt, et per confessionem et pœnitentiam peccatorum veniam se habere confidunt et gaudent. Quid enim prodest pœnitentiam agere, nisi post pœnitentiam peccatum sibi dimissum esse confidat? Quis non credat vel prophetæ dicenti: « Peccator quacunq̄ue hora conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet, et non morietur? » (*Ezech. xxxiii, 11*). Illos igitur Prophetæ beatos esse dicit, quorum iniquitates et peccata per confessionem et pœnitentiam dimissa et tecta sunt. « Charitas enim, sicut scriptum est, operit multitudinem peccatorum (*I Petr. iv, 8*). »

« Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in spiritu ejus dolus. Hoc est enim quod per prophetam Dominus ait: « Quacunq̄ue hora peccator pœnitentiam egerit, omnium iniquitatum ejus non recordabor (*Ezech. xviii, 22*). » Constat enim, quia non imputabit, si non recordabitur. Quod autem ait: « Non est in ore ejus dolus, » ad puram pœnitentiam et nudam confessionem spectare videtur; unde et alibi dicitur: « Effundite coram illo corda vestra (*Psal. lxi, 9*); » et illud: « Convertimini ad me in toto corde vestro (*Joel ii, 12*); » itemque: « Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra (*ibid.*) »

« Quoniam tacui inveteraverunt omnia ossa mea dum clamarem tota die. » Hoc silentium magis in corde quam in ore est; nam si cor taceat et os loquatur, nihil prodest. Non ad os, sed ad cor respicit Deus. In corde igitur est pœnitentia, in corde est vera confessio, secundum illud: « Cor contritum, et humiliatum Deus non spernit (*Psal. l, 19*). » Corde igitur clamat, qui de peccati perperatione intus affligitur, et ex toto corde peccatum, in quo prius delectabatur, a se repellit. Quoniam, inquit, tacui inveteraverunt omnia ossa mea. » Quod autem inveterascit et senescit, dicit Apostolus, prope interitum est. Omnis igitur virtus, omnisque animæ vigor et fortitudo, quæ per ossa significantur, deficiunt et pereunt, quando homo in peccatis delectatur, et cor silentium tenet, neque clamat, neque pœnitet, neque se peccasse confitetur. Sed quid est, quod ait: « Dum clamarem tota die? » Si enim tacebat, quomodo clamabat? Hoc est igitur, quod modo diximus, quia si cor taceat, clamor oris nihil valet. Clamet ore, clamet corde, et plus corde quam ore qui exaudiri desiderat.

« Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua, conversus sum in ærumna mea, dum conflagitur spina. » Beatus ille, super quem manus

(497) « Divinitas non manibus aliquid agit, sed voluntatis suæ virtute omnia disponit et perficit. » ASSIOD.

A Domini gravatur, et quem Dominus pro peccatis suis affligere, et visitare dignatur (497). » Flagellat enim, sicut scriptum est, omnem filium quem recipit (*Hebr. xii, 6*). » Econtra vero peccanti populo dicit: « Non irascar tibi amplius. Conversus sum in ærumna mea dum conflagitur spina (*Isa. liv, 9*). » Esse quantum sibi profuit quod super eum manus Domini gravata est, et quod spina correctionis compunctus, et vulneratus est, quia in hac ærumna, et afflictione ad pœnitentiam conversus est. Unde et subditur:

« Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitias meas non operui. » Nihil absconditur Deo, omnia videt, ipse est, qui scrutatur renes et corda. Ipsi tamen tunc delicta et injustitias nostras manifestamus, quando dura pœnitentia, lacrymis et cordis contritione peccasse ostendimus.

« Dixi pronuntiabo adversum me omnes injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei. » Hoc omnis homo debet dicere et statuere in corde suo quod peccata sua non abscondat, neque foveat; sed contra seipsum pronuntiet et manifestet; et hoc Domino (498). » Et tu remisisti impietatem cordis mei. » Hoc est enim quod alibi dicitur: « Dic tu prius peccata tua, ut justificeris. » Et: « Justus in principio accusator est sui (*Prov. xviii, 17*). » Et Apostolus: « Si, inquit, nosmetipsos judicaverimus, non utique judicemur (*I Cor. xi, 31*). » Qui enim seipsum judicat, ille injustitias suas adversus seipsum pronuntiat.

« Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. » Pro hac causa videlicet, ut remittas ei impietatem cordis sui, orabit ad te omnis sanctus. Nemo enim sanctorum est, qui quotidie Domino non dicat: « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (*Matth. vi, 12*). » Quod autem ait, « in tempore opportuno, » hanc præsentem vitam significat, quæ quidem pœnitentiæ, et orationi, et satisfactioni opportuna est, sicut Apostolus ait: « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (*II Cor. vi, 2*). » Hæc autem post hanc vitam locum non habebunt.

« Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt. » Orat quotidie vir sanctus pro peccatis suis, quamvis ad eum peccata appropinquare non valeant, utpote in diluvio aquarum multarum positum et constitutum. Unde enim quasi dicat, peccatorum sordes transire (499) valeant, qui tantarum aquarum diluvio undique muniuntur? Hinc Novum, hinc vetus Testamentum, hinc prophetarum libri, hinc apostolorum omniumque doctorum scripturæ, hinc lacrymarum affluentia, hinc confessio et pœnitentia. Denique quidquid est, quo peccata abluantur et extergantur inter aquas computari potest.

« Tu es mihi refugium a pressura, quæ circum-

(498) Id. cod., ipse autem quid faciet? sequitur, (499) Id. cod. transire.

^E » dedit me, exsultatio mea, redime me a circum-
^E » dantibus me. » Orat, inquit, sanctus, ut superius
^C dictum est. Sed quid orat? Hoc, quod modo dixi-
^E mus : Tu es mihi refugium, tu es mihi exsultatio, tu
^E redime me a circumdantibus me. Quam egregie dic-
 tum est, a circumdantibus me. » Stat vir sanctus
 in medio aquarum supradictarum, videt vitia et
 peccata, omnesque inimicos circumstantes, et ad
 eum (500) venire desiderantes, et orat, atque orando
 a se repellit. Si ergo vir sanctus orat, ne invadatur
 et capiatur, quanto magis ille qui jam captivus de-
 tinetur, orare debet ut liberetur?

« Intellectum tibi dabo et instruam te in via hac,
 » qua ingredieris, firmabo super te oculos meos. »
 Hic est ille intellectus, qui, sicut in titulo dicitur,
 datus est David. Et hic quidem modo promittitur
 viro sancto, solummodo praevideat et custodiat se,
 ne datum sibi intellectum amittat, et fiat sicut
 equus et mulus, in quibus non est intellectus. Quid
 per equum et mulum, nisi superbos homines, po-
 tentes et luxuriosos intelligamus? Hi autem si hunc
 intellectum, quo hic psalmus titulatur, et pœnitenti-
 bus datur, habuissent, non se tam facili cursu in
 tanta flagitia præcipitassent. Quid autem vir sanctus
 et religiosus contra tales facere debeat, audiamus.

« In camo, inquit, et freno maxillas eorum con-
 » fringes, qui non approximant ad te. » Si, inquit,
 isti equi, et muli a te fugerint, et tibi approximare,
 et ad pœnitentiam redire noluerunt, in freno et camo
 maxillas eorum confringes. Per frenum et camum
 nihil convenientius intelligere possumus, quam ma-
 ledictiones, interdictiones et excommunicationes, et
 quascunque a fidelibus separationes. Hæc sunt enim
 illa retinacula, quibus refrenati, et quamvis nolentes,
 et recalcitrantes ad intellectum, et pœnitentiam
 tales equi et muli reduci solent.

« Multa flagella peccatorum, sperantes autem in
 » Domino misericordia circumdabit. » Sciant pecca-
 tores, dicit Dominus, cujus verba hæc sunt, quia nisi
 respuerint et pœnitentiam egerint, multa flagella,
 multa tormenta, multi magnique cruciatus eos ex-
 spectant. Si vero conversi fuerint, et in Dei miseri-
 cordia speraverint, credant, et nullatenus dubitent,
 quia sperantes in Domino misericordia circumdabit.
 Ecce quantum valet pœnitentia, et vera confessio
 peccatorum (501). Nunc autem ad eos convertitur
 Dominus, qui confessione et pœnitentia justificati
 sunt, et hortatur eos ut lætentur, et exsultent, et
 gloriantur. Hoc autem in Domino, in quo, et per
 quem omnes suos vicerunt inimicos. Et hoc est, quod
 dicit : « Lætamini in Domino, et exsultate, justii, et
 » gloriamini omnes recti corde. »

PSALMUS XXXII.

PSALMUS DAVID.

Ipse David, qui hunc psalmum edidit, ipse in eo
 loquitur, et ejus esse dicitur. Non modicam igitur

(500) Id. cod. Ghis. *ad eum*.

(501) « O pœnitentia, inquit Cassiodorus, inesti-

malis medicina, quæ non solum a peccatis absol-
 vit, sed etiam sanctorum præmia beata concedit. »

habet auctoritatem qui tanti viri testimonio confir-
 matur.
 « Gaudete justii in Domino, rectos decet collauda-
 » tio. » Gaudeant, inquit, alii in mundi hujus hono-
 ribus et dignitatibus, in fallacibus divitiis et suavi-
 tatibus, quorum quidem gaudium cito finem habebit;
 vos autem justii gaudete in Domino, quia æternus
 est Dominus, et vestrum gaudium æternum erit.
 Unde in Evangelio Dominus discipulis ait : « Ite-
 rum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium
 vestrum nemo tollet a vobis (Joan. xvi, 22). » —
 « Rectos autem decet collaudatio, » quia non est
 pretiosa laus in ore peccatoris. « Peccatori enim
 dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? » (Psal.
 xlix, 16). Illi igitur laudent, qui eum diligunt, et
 qui recti sunt, qui sursum cor et oculos habent. Sed
 quomodo laudabunt? In cithara, inquit, et in psal-
 terio. Et hoc est, quod ait :

« Confitemini Domino in cithara, in psalterio de-
 » cem cordarum psallite ei. » In cithara cantabat
 David, et Saulis furorem placabat, 369 et dæmoni-
 um quo vexabatur, ab eo pellebat. Talis cithare-
 dus erat Apostolus in cujus verbis ipsi philosophi
 delectabantur. At vero in psalterio decem cordarum
 illi cantant, qui decem legis mandata custodiunt.
 Sed hoc ad Vetus Testamentum pertinet, nunc autem
 de Novo audiamus.

« Cantate, inquit, et canticum novum, bene psal-
 » lite ei in jubilatione. » Novum Testamentum non
 indiget ligneis instrumentis; vocem humanam
 quærit, et linguam rationabilem. Novum autem can-
 ticum est canticum Christi nativitatis, passionis, re-
 surrectionis, et ascensionis. Illi autem bene psal-
 lunt, et in jubilatione psallunt, qui corde et ore
 Deum laudant, et bona, quæ dicunt, opere com-
 plent. Unde et subditur :

« Quoniam rectus est sermo Domini, et omnia
 » opera ejus in fide. » Rectus sermo, rectum quærit
 prædicatorem, et quia omnia opera ejus fidelia sunt,
 bene et fideliter nuntiari debent.

« Diligit misericordiam, et judicium; misericordia
 » Domini plena est terra. » Hoc est igitur quod
 cantare debemus, hoc omnibus nuntiandum est, et
 quod Dominus diligit, hoc diligamus, et miseri-
 cordiam et justitiam faciamus, et præcipuè miseri-
 cordiæ intendamus, quia et ipse exaltat misericordiam
 judicio; siquidem misericordia Domini plena est
 terra. Misericordia utique est, et bonis, et malis
 miseretur Deus. Et quasi diceret : Considera si po-
 tes, qualis et quantus est iste Dominus, cujus mise-
 ricordia plena est terra, subdit, dicens :

« Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris
 » ejus omnis virtus eorum. » Unde, et statim in se-
 quentibus ait :

« Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse manda-
 » vit, et creata sunt. » Si enim dixit, Verbo dixit.
 Dicere autem, voluisse fuit. Verbum autem Dei, et

malis medicina, quæ non solum a peccatis absol-
 vit, sed etiam sanctorum præmia beata concedit. »

voluntas Dei ipse Filius est. Breviter in hoc versiculo Trinitatis mysterium declaratur. Quid est enim Dominus et Verbum ejus, et Spiritus ejus, nisi Pater, et Filius, et Spiritus sanctus? Unus igitur est Deus, cujus voluntate cœli facti sunt (502). Unde et alibi dicitur: « In voluntate tua universa sunt » posita, et non est, qui possit resistere voluntati tuæ; tu enim fecisti omnia, cœlum, et terram, » et universa, quæ cœli ambitu continentur. » Si autem per cœlos apostolos intelligamus, manifestum est, quia verbo Domini, per quod Salvatorem nostrum intelligimus, et facti et firmati, et redempti sunt, et Spiritus sancti, secundum ejusdem promissionem, virtutem et fortitudinem susceperunt.

« Congregans sicut in utre aquas maris, ponens » in thesauris abyssos. » De hoc modo locutionis jam in alio psalmo locuti sumus, ubi dicitur: « Magnificans salutem regis ejus (Psal. xvii, 51). » Sicut enim ibi dicitur: « Magnificans magnificat, sic in hoc loco: « Congregans congregat, et ponens ponit, inquit, Dominus congregans sicut in utre aquas maris. » Quid per aquas maris nisi omnes mundi hujus nationes intelligamus? Has autem quasi in utrem, sic in unam catholicam, et universalem Ecclesiam congregavit Deus. Magnus est hic uter, et multas in se continet aquas. Hunc SS. apostoli impleverunt et in thesauros Dei delati sunt. Unde et subditur: « Ponens in thesauris abyssos. » Id ipsum enim et per mare, et per abyssos significatur. Unde enim nisi de abyso tanta aquarum abundantia funditur? De thesauris autem in Evangelio Dominus ait: « Thesaurizate vobis thesauros in cœlis (Matth. vi, 20). » Et: « Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum (ibid., 21). » Et: « Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro (Matth. xiii, 44). » Et: « Vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo (Matth. xix, 21). » Inter hos igitur thesauros ponit Dominus et abyssos, et aquas maris. De quibus etiam beato Job a Domino dicitur: « Nunquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti? » (Job xxxviii, 24.)

« Timeat Dominum omnis terra; ab ipso autem » commoveantur universi, et omnes qui habitant

(502) Id. cod. Ghis. « et cujus inspiratione confirmati sunt. » — Eadem expositio est apud Cassiodorum. « Si diligenter perscrutemur, et sanctam hic significat Trinitatem. Dicendo enim *Verbo*, Filium declarat: adjungendo *Domini*, Patrem dicit: *Spiritus oris ejus*, utique et Spiritum sanctum vult intelligi, qui ante tempora de Patre processit. Et ut in tribus personis manifestam intelligeres unitatem, *ejus* dicitur, non eorum. »

(503) Quod hic S. Bruno dicat, quod Deus cognoscens omnes filios hominum, alios quidem prædestinavit ad gloriam, alios vero ad supplicium, » non est intelligendum nisi de voluntate salvandi merentes, et damnandi immerentes. Cum enim, ut ait Psalmista psal. cxviii, « justus sit Dominus, et rectum judicium ejus », non decrevit præmium, et gloriam nisi merentibus; quemadmodum non statuit damnationem, et supplicium nisi pro iis, qui suis culpis *ejus* indignationem sibi provocaverint. Divina ergo

» orbem. » Non est enim, ut ait Apostolus, personarum acceptor Deus (Act. x, 34); sed in omnibus gentibus, qui tenet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi, et mare, et abyssos, et grandines, et nives in thesauris suis reponit. Timeat igitur eum omnis terra, nullum alium timeat, quia nullus alius timendus et colendus est: ab ipso commoveantur, et ad ipsum fugiant omnes habitatores terræ, quis enim timendus est, nisi ille qui omnia fecit? Hoc est enim quod ait:

« Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt. Dominus dissipat consilia » gentium, reprobatur autem cogitationes populorum, » et reprobatur consilia principum. » Nullum, inquit Propheta, timeatis, quia Dominus vobiscum est, qui omnium consilia et cogitationes contra vos insurgentium reprobatur et dissipat. Consilium vero Domini manet in æternum, cogitationes cordis ejus in sæculum sæculi. Sicut ipse disposuit, et ante tempora præfinivit, sic et non aliter fieri oportet. Et malorum pœna, et vestra gloria sic disposita est, ut omnino immutari non possit. Beati igitur illi, qui in illum credunt, et qui ab ipso præelecti, et prædestinati sunt, quia nullo modo prædestinata sibi beatitudine carebunt. Et hoc est, quod ait:

« Beata gens, cujus est Dominus Deus eorum: » populus, quem elegit Dominus in hæreditatem » sibi. » Hic autem subdit, et ponit ordinem ipsius electionis.

« De cœlo prospexit Dominus, et vidit omnes » filios hominum. » De cœlo, inquit, de illo suæ majestatis profundissimo secreto prospexit, et vidit, et cognovit omnes filios hominum, et alios quidem prædestinavit ad gloriam; alios vero ad supplicium. Unde Apostolus ait: « Nunquid non habet potestatem figulus luti, facere aliud vas in honorem, et aliud in contumeliam? » (Rom. xix, 21.) Unde et Dominus in judicio dicturus est bonis quidem, ut suscipiant regnum, quod sibi paratum est ab origine mundi; malis vero, ut eant in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Nota quod ait: Et illis paratum esse regnum, et illis paratum esse supplicium (503). Unde manifestum est, quia nemo ad malum, vel ad peccatum agendum prædestinatur,

D providentia sicut ab æterno bonos destinavit hæredes, et consortes facere regni sui; ita ab æterno constituit malos perpetuo inferni igne afficiendos. Eadem est S. Fulgentii doctrina, qui lib. i ad Monimum, circa finem, inquit: « Tales ad interitum prædestinavit, quia talibus justæ punitionis supplicium præparavit. Quod utique manifesto Dominus ipse sermone perdocuit, in eo quod a se ostendit paratum non solum regnum, ubi lætentur boni, sed et ignem æternum, ubi crucientur mali. Bonis etenim dicturus est: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum vobis paratum a constitutione mundi*. Malis autem dicturus est: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus*. Ecce ad quid Dominus iniquos et impios prædestinavit, id est ad supplicium justum, non ad aliquod opus injustum, ad pœnam, non ad culpam. » In salvandis igitur relucet prædestinatio, ut in damnandis apparet reprobatio; sed utraque relative se habet ad me-

sed vel ad gloriam, vel ad supplicium prædestinati sunt omnes. Sequitur :

« De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant orbem. » Repetitio videtur eorum, quæ dicta sunt.

« Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit » in omnia opera eorum. » Sigillatim omnium corda fecit Deus, quia neque omnibus omnem, neque æqualem omnibus sapientiam et intelligentiam dedit. « Qui intelligit in omnia opera eorum, » et quia omnium opera intelligit, unicuique secundum sua merita retribuit. Ab eo loco, ubi dicitur : de cælo prospexit Dominus, usque ad hunc locum tenor sententiæ pendet; et hic tandem subaudiendum est id quod superius diximus.

« Non salvabitur rex per multam virtutem suam, » neque gigas salvus erit in multitudine fortitudinis » suæ. » Soli, inquit, illi salvabuntur, qui Deum timent, ejusque mandata custodiunt, et ad vitam æternam prædestinati sunt. Cæteri vero non confidunt in multitudine fortitudinis suæ, quia neque rex poterit salvari per virtutem suam, neque gigas per fortitudinem suam.

« Falsus equus ad salutem, in abundantia autem » virtutis suæ non erit salvus. » His autem verbis nihil aliud significare videtur, nisi quia sola Dei misericordia est, quæ hominem salvare et pœnis eripere potest. Nemo confidat in equi velocitate, quia sæpe mentitur, et subito cædens, neque seipsum, neque sessorem salvare valet. Quod autem de rege, de gigante et equo dicitur, de omnibus quoque aliis rebus intelligatur.

« Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes autem in misericordia ejus, ut eripiat » a morte animas eorum, et alat eos in fame. » Hoc autem tale est ac si diceret : Illi, qui in seipsis, et in sua fortitudine, et virtute confidunt, non salvabuntur; illi vero, qui Deum timent, et in sola ejus misericordia sperant et confidunt, securi

rita et demerita, ut prior scilicet prædestinatio effectivam connectat bonitatem, altera vero, id est reprobatio, supponat opere completam privitatem. Ita docet S. Th. q. 23. art. 3 : « Sicut prædestinatio, ait, est pars providentiæ respectu eorum qui divinitus ordinantur in æternam salutem, ita reprobatio est pars providentiæ respectu illorum qui ab hoc fine decidunt. Unde reprobatio non nominat præscientiam tantum, sed aliquid addit secundum rationem, sicut et providentia, ut supra dictum est. Sicut enim prædestinatio includit voluntatem conferendi gratiam, et gloriam, ita reprobatio includit voluntatem permittendi alicum cadere in culpam, et inferendi damnationis pœnam pro culpa. » Quod hæc fuerit S. Brunonis mens, et non alia, ex sequentibus etiam luculentius patet.

(504) Titulus Psalmo huic a Brunone præfixus idem est apud S. Augustinum. In Vulgata autem dicitur, Davidem vultum immutasse coram Achimelech. Sed in libro I Reg., cap. xxi, v. 13 legimus hoc factum esse coram Achis regem Geth et servis ejus. Hanc tantam diversitatem longa dissertatione conciliat S. Augustinus. Sed breviorē Bedæ præferimus, quam etiam affert Card. Thom. : « Cum Saul persequeretur David, tunc fugit ad Achis regem; ubi

sunt, quia semper eos Dominus respicit, et eos errare, et perire non permittit; alit enim eos cibis spiritualibus in fame, quam iniqui homines in hoc sæculo patiuntur; de qua videlicet per prophetam dicitur : « Immittam in eos non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei (Amos viii, 11). » Potest tamen de illa fame hoc intelligi, qua in inferno mali cruciantur. Unde et dives ille dicebat Abraham : « Pater Abraham, mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigret linguam meam, quia crucior in hac flamma (Luc. xvi, 24). »

« Anima autem nostra sustinet Dominum, quia » adjutor, et protector noster est. Et in ipso lætatur cor nostrum, et in nomine sancto ejus speravimus. » Hortatur seipsum et animam suam, et in seipso omnes alios, ut securi sint et patienter expectent, quia et bonum habent præceptorem, et ea, quæ sperant et expectant sine ulla dubitatione suscipient. Et hoc est, quod dicit :

« Fiat, Domine, misericordia tua super nos, sicut » speravimus in te. » Magna est virtus spei, quæ per omnes psalmos tantum commendatur. Hanc autem maligni spiritus amiserunt, et summo studio laborant, ut eos quos decipiunt ad desperationem perducant. Hoc est illud peccatum, quod non dimittetur hominibus neque in hoc sæculo, neque in futuro. Bene autem pluraliter posuit, « anima nostra, » quia sicut in Actibus apostolorum legitur : « Omnibus est cor unum, et anima una (Act. iv, 32); » unde, et alibi dicitur : « Anima nostra sicut » passer erepta est de laqueo venantium. »

361 PSALMUS XXXIII.

PSALMUS DAVID CUM IMMUTARET CORAM ABIMELECH VULTUM SUUM, ET DIMISIT EUM, ET ABIIT (504).

Non legitur quod David immutasset vultum suum coram Abimelech, sed potius coram Achis rege Geth, quando se furiosum esse simulavit; timens ne ab eo occideretur, de cujus regno multos interfece-

dum esset invidia faciente suspectus, industrie mutavit vultum suum, ita ut salivæ ora compleret; quatenus ænergumenus æstimatus, miseratione faciente dimitteretur illæsus. David ergo Christus est, Achis populus Judæorum : in quo ille incarnatus, sed invidentibus non agnoscendus apparuit; unde et Achis interpretari dicitur, quomodo est ! Quod est verbum mirantis, et non agnoscentis : quia Judæi virtutes Christi admirantes, ipsum Deum minime esse agnoverunt. Et bene David vultu mutatus salivæ dimisit in barbam; saliva quippe infirmitatem, barba autem virtutem designat; quia Christus, cum in forma Dei esset, seipsum exinanivit; formam servi accipiens (Philipp. ii). Nec in nomine regis error est; cum ex patre rege natus potuerit etiam Abimelech dici, qui interpretatur pater meus rex, sive patris mei regnum : sed et mysterii sensus arridet; quia Judæi patrem regem habuerunt, de quibus dicitur : filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. Dimisit autem eum, et abiit : dimisit Judæos, et abiit credendus a gentilibus. Potest et ita dici, quia coram Abimelech sacerdote mutaverit vultum, quando, ut arma, panesque sibi, et sociis perciperet, a Saule se missum simulavit. » Iisdem pene verbis eadem interpretatio legitur in Cassiodoro.

rat. Vocat igitur Achis Abimelech, quia in salvatione sua qualis fuit Achis, talis fuit et Abimelech, quoniam uterque illæsum eum abire permisit. Et sicut Achis, ita et Abimelech vultum, id est animum et voluntatem, David eo tempore non cognovit. Inde enim Abimelech postea cum omnibus suis a Saule interfectus est, quia non tenuit David, et eum abire permisit. Sic igitur verum est, quia David immutavit vultum suum, et coram Achis et coram Abimelech. Et coram Achis quidem, qui se furiosum esse simulavit; coram Abimelech vero, quia cum ab eo interrogaretur cur solus venisset, respondit: Rex præcepit mihi sermonem, et non vult ut aliquis sciat. In qua re manifeste significat se in domo Abimelech securum non fuisse. Unde in hoc psalmo Deum laudat, et benedicit, qui et in domo Abimelech, et in domo Achis eum custodivit.

« Benedicam Dominum in omni tempore, semper » laus ejus in ore meo. » Docet nos Propheta qualiter nos Deum benedicere et laudare debeamus; non ad horam sed omni tempore, et in prosperis, et in adversis.

« In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti, et lætentur. » Ideo, inquit, omni tempore laudabo Dominum, quia quidquid sum ab eo sum, nihil in me laudabile invenitur, quod mecum sit. Ad ipsum igitur referatur virtus, et fortitudo mea, humilitas, sapientia et patientia mea, et quidquid boni inveniri potest in anima mea. Hoc audiant humiles et mansueti, et lætentur mecum, neque pœniteat eos humiles semper fuisse, et mansuetos. Sic et alibi dicit: « Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus (Psal. cxxxi, 1). »

« Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nos eum in invicem. » Benevolus est Propheta, socios quærit, hortatur alios ad laudem Dei, et quicumque secum fuerint in laudibus et in magnificatione, sint quoque participes in remuneratione.

« Inquisivi Dominum, et exaudivit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. » In hoc quoque suæ benevolentiae affectum satis nobis manifeste ostendit, dum ad exemplum sui nos docet, quid in nostris tribulationibus nos agere debeamus; ideo in suis tribulationibus se Dominum inquisivisse et exauditum esse dicit, ut et nos similiter faciamus et similiter exaudiamur. Hoc est enim quod dicit.

« Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus » vestri non erubescunt. » Unde hoc? « Quia iste » pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et » ex omnibus tribulationibus liberavit eum. » Seipsum pauperem dicit, quia quamvis dives esset, in divitiis tamen spem non habebat, et mundi hujus divitias pro nihilo ducebat. « Accedite, » inquit, per pœnitentiam, qui ab eo recessistis per inobedientiam, « et illuminamini. » 363 Ipse enim « est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9). » De quo et Moyses dicit: « Qui

A appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina illius (Deut. xxxiii, 3). » Et certe doctrina illius interioris hominis illustratio est. Qui autem sic illuminati fuerint, in judicio non confundentur; unde et hic dicitur: « Et vultus vestri non erubescunt. »

« Immittet angelum Dominum in circuitu timentium eum, et eripiet eos. » Unde et Apostolus ait: quia « Angeli sunt administratores spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis (Hebr. 1, 14). »

« Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus; » beatus vir, qui sperat in eo. » Iste qui hoc dicit, jam ejus degustaverat suavitatem. Et fortasse in eo loco, ubi ait: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo (Psal. cxviii, 103). » Sed quæ sunt illa eloquia, quæ tantam sanctis dulcedinem præstant? Lege in Evangelio, et invenies: « Cum exaltatus [fuer]o a terris, omnia traham ad meipsum (Joan. xii, 32). » — « Qui credit in me habet vitam æternam (ibid. vi, 47). » — « Ubi ego sum, ibi et minister meus erit (ibid. xii, 26). » — « Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui venit ad me, non ejectionem foras (Marc. xvi, 16). » — « Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis (Matth. v, 12). » Hæc sunt et similia, quæ nos gustare persuadet; quatenus in his videamus, et cognoscamus quam dulcis est Dominus, et quam suavis. « Beatus vir, qui sperat in eo. » Unde et alibi dicit: « Sperate in eo, omnis conventus plebis, et effundite coram illo corda vestra; quia Deus adjutor est in æternum (Psal. lxi, 9). » Beatus enim ille est, cujus Deus in æternum adjutor est.

« Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam » nihil deest timentibus eum. » Hinc est quod Salomon ait: « Time Deum, et mandata ejus custodi (Eccle. xii, 13). » Propter hoc factus est omnis homo, ut Deum timeat et mandata ejus custodiat. Qui Deum timet, nihil negligit. Hoc est enim quod dicit: « Timete Dominum, omnes sancti ejus. » Universa legis et prophetarum mandata comprehendit, et nihil fait quod amplius dicere potuisset. Qui enim ex amore Dei timet, omnia facere desiderat quæ ipsi præcipit, et omnia fugere, quæ interdicit; nihilque illi deest ad perfectionem, qui ad hanc pervenire potuit dilectionem. Unde et subditur: « Quoniam nihil deest timentibus eum. » — « Initium sapientiae timor Domini (Eccli. 1, 16). »

« Divites egerunt, et esurierunt; inquirentes » autem Dominum non minuentur omni bono » Quanta sunt, quibus divites egent, et quam multa unde penuriam patiuntur? Sancti vero omnia habent, quæcunque habere concupiscunt. Nam et si nondum habeant in re, omnia tamen habent in spe. Neque enim beati esse potuissent, si eis aliquid defuisset. Unde et Apostolus dicit: « Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (II Cor. vi, 10). » Quomodo aliquid minus poterunt habere, qui simul in Deo omnia possidebant?

ite, filii, audite me, timorem Domini docebo
Dixit superius ut Deum timeant, nunc
quomodo timere debeant ostendit. Venite,
et redite ad me, quia peccando recessistis a
me autem collectis et in unum congregatis

est homo qui vult vitam, et cupit videre
filios? Et quasi aliquis respondeat: Ego;
dicens: « Cohibe linguam tuam a malo, et
tua ne loquantur dolum. Diverte a malo, et
num; inquire pacem, et persequere eam. »
auctis verbis plena instructio est timoris Do-
minæ doctrina Christianæ religionis (505).
hic dicitur, et quid effugere, et quid agere
us. « Qui » enim « in verbo non offēdit, hic
est vir (Jac. III, 1); » et: « Qui custodit
linguam suam, custodit animam suam (Prov. XIII,
10). » Quem vero quærit et sequitur qui omnes di-
vites odit. Unde et Apostolus dicit:
« Qui potest, quod ex vobis est, cum omnibus
in pacem habentes (Rom. XII, 18). » Et alibi:
« Quis qui oderunt pacem eram pacificus; cum
erant illis, impugnabant me gratis (Psal. CXIX,

li Domini super justos, et aures ejus ad
iniquos eorum. Vultus autem Domini super facien-
tiala, ut perdat de terra memoriam eorum. »
quid facere, et quid non facere debeamus;
quid scit inspectorem Deum desuper esse, qui
jusque facta considerat; et justos quidem
respicit, ut exaudiat; injustos vero, ut de
venturum perdat. Unde et sequitur:
« maverunt justus, et Dominus exaudivit eos, et
in tribulationibus eorum liberavit eos. »
id mirum, si eos audivit, et de tribulationi-
bus liberavit, qui semper cum illis est, et nunquam
separatur? Et hoc est quod dixit:

« ta est Dominus qui tribulato sunt corde, et hu-
militate spiritu salvabit. » Cor contritum et humili-
us non spernit (Psal. L): humiles autem spiritu
injectionem illam mihi dicere videtur, qui
humiles sunt, id est, qui humilitatem foris
habent, quam interius non habent. Et tales qui-
scit hypocrisis: humiles vero spiritu sola
spiritus gratia facit. Tales autem humiles
sunt Dominus; de aliis vero dicit: « Longe a
vobis salus (Psal. CXVIII, 155). »

« In tribulationibus justorum, et de his tribu-
tionibus liberavit eos Dominus. » Jam liberatos eos
scit, quos certissime liberandos esse co-

« minus custodit omnia ossa eorum; unum ex
ossibus non conteretur. » Ossa sanctorum multoties
scit fuisse legimus, et non solum confracta, sed
scit, et in pulverem redacta. Sed sicut alibi

Vid. S. Maximum Taurin. hom. 106, edit.
p. 351, quanta de custodia linguæ copiose
ante doceat.

Persepe, ut auctor noster, S. Augustinus
PATROL. CLXIV.

dicitur (Psal. CXX, 7): « Dominus custodit te ab omni
malo; » et statim quomodo intelligi debeat osten-
dit, dicens: « Custodiet animam tuam Dominus; » sic
et in hoc loco non ossa corporis, sed ossa animæ
intelligere debemus. Ossa animæ fides, spes, charitas,
humilitas et misericordia, cæteræque virtutes in-
telliguntur, sine quibus debilis est, et in via manda-
torum Dei currere non potest. Hæc sunt illa ossa,
quæ Dominus custodit, et ex quibus nec unum frangi
permittit: « Qui enim offendit in uno, factus est
omnium reus (Jac. II, 10). »

« Mors peccatorum pessima, et qui oderunt ju-
stos delinquent. » Pessima quidem est illa mors,
quæ et corpus et animam perdit. « Et qui oderunt
justos delinquent. » Si in alio non delinquerent
mali, nisi in eo quod justos sine causa odio habent,
sufficeret illis ad perditionem. Possumus autem per
justum Salvatorem nostrum intelligere, qui de se-
ipso, suisque adversariis in Evangelio dicit: « Quia
odio habuerunt me gratis (Joan. XV, 25). » De qui-
bus bene dicitur, quia delinquent, quia usque hodie
contra Christum peccare non cessant neque cessa-
bunt usque ad consummationem sæculi.

« Redimet Dominus animas servorum suorum, et
non derelinquet omnes qui sperant in eo. » De
illa redemptione satis convenienter intelligere pos-
sumus, quam sui sanguinis effusione Dominus fecit,
neque credibile est ut eos derelinquat, quos tanto
pretio redemit.

PSALMUS XXXIV.

IPSI DAVID.

Dicit rex et propheta David ut iste psalmus ad-
scribatur ipsi David, id est Salvatore nostro, qui re-
vera manu fortis vocatur. Loquitur autem in hoc
psalmo Salvator noster, sed, sicut sæpe diximus, se-
cundum humanitatem (506).

« Judica, Domine, nocentes me, expugna impu-
gnantes me. » Judica, inquit, Domine, nocentes
me, et redde illis, sicut digni sunt; et expugna im-
pugnantes me, ut suis non valeant resistere inimicis.
Hoc autem contra illos dictum esse intelligere debe-
mus, qui inconvertibiles fuerint, et usque in finem
in sua malitia perstiterunt. Namque pro aliis in
cruce positus oravit Dominus, et dixit: « Pater, igno-
sce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. XXIII,
34). » Non est igitur inconveniens si nunc pro eis,
nunc contra eos orare videatur; quia alii sunt pro
quibus orat, et alii contra quos orat.

« Apprehende arma, et scutum, et exsurge in ad-
jutorium mihi. » His armaturis non eget Dominus,
qui solo natu omnes suos potest destruere inimicos.
Rogat tamen ut armis gens illa disperdatur, quo-
niam ita dispositum erat. Et hoc suum adjutorium
esse dicit, quia ad Judæos expugnandos his armis
uti voluit. Unde et subditur:

ait: David, scilicet Christus, interpretatur fortis manu,
vel desiderabilis; quod hic explicat: « In hoc enim,
inquit, manu fortis, qui mortem nostram vicit; in
hoc desiderabilis, quod vitam æternam promittit. »

« Effunde frameam, et concludere adversus eos qui me persequuntur : dic animæ meæ : Salus tua ego sum. » Per frameam Titum, et Vespasianum, et Romanum exercitum intelligimus, a quibus Judæorum populus multis modis interemptus et perditus est. « Effunde, inquit, frameam adversus eos qui me persequuntur, et concludere » eos in civitate Jerusalem (507). Sic enim legitur, quod in Paschali festivitate, cum secundum consuetudinem totus populus in unum convenisset, repente exercitus superveniens eos conclusit, ut nullus evadere potuisset ; et justo iudicio Dei factum est ut illis diebus obsiderentur, in quibus in Christum Dominum nostrum manus mittere non timuerunt. Sed mira Dei potentia, qui per quadraginta duos annos expectaverat, ut eis parceret, si pœnitere voluissent (508). Quia vero in sua malitia perstiterunt, plurimis fame et sibi, gladiis et incendiis interemptis, cæteri in opprobrium et servitute cunctis gentibus traditi sunt. « Dic animæ meæ : Salus tua ego sum ; » de qua ipsi mentientes dicebant : « Non est salus illi in Deo ejus (Psal. III, 3). »

« Confundantur, et revereantur inimici mei, » qui quærent animam meam. Avertantur retrorsum et erubescant, qui cogitant mihi mala. » Hæc si ad litteram intelligantur, plana sunt ; tamen ut ad litteram intelligantur ipsa ratio cogit, quoniam secundum litteram completa esse videntur. Si enim in tempore passionis Christi Judæi pœnituisent, et de hoc quod facere volebant erubuisent, et ab illa sua prava intentione retro conversi fuissent, et Salvatorem nostrum non crucifixissent, isti duo versus in bonam partem exponi potuissent. Eorum autem, quæ in hoc Psalmo dicuntur, quædam ante passionem, quædam in ipsa passione, quædam vero post passionem dicta esse videntur. Quod quidem nulli inconveniens videri debet ; quia ille, qui loquebatur, et ille cui loquebantur, præterita et futura præsentia habet, neque aliter videns ea quæ sunt, quam ea quæ futura sunt.

« Fiant tanquam pulvis ante faciem venti ; et angelus Domini affligens eos. » Sicut enim pulvis vento resistere non potest, sed ubique spargitur, raptatur et ventilatur ; sic et populus ille inimicorum impetum sustinere non valens, ubique gentium dispersus est. Possumus autem per angelum Domini, qui eos affligit, vel omnes eorum inimicos intelligere, qui in hoc Domino serviunt, vel aliquem angelum ad eorum afflictionem esse constitutum. De talibus

(507) Jerusalem per Titum et Vespasianum funditus eversa, totusque Hebræorum populus ab ensibus Romanis aut cæsus, aut in captivitatem ductus est ; quemadmodum etiam enarrat Josephus De bello Judaico l. VI et VII.

(508) Cum constet Jerosolymam captam, atque eversam anno vulg. ær. 70, hinc retrocedendo per annos 42, præveniemus ad annum 28, qui ex maxime recepta Chronologorum sententia præcessit annum Christi mortis, quando Dominum hæc pronuntiasse, constituere facile possumus, ut mira sit

A enim angelis alibi dicitur : « Immisit in eam indignationis suæ, indignationem et iram, sionem per angelos malos (Psal. LXXVII, 49). »

« Fiant viæ eorum tenebræ, et lubricum, » gelus Domini persequens eos. » Tales vias cabat eis Dominus, cum diceret : « Videte vestra fiat in hieme, vel Sabbato (Matth. XXIV). Si autem allegorice interrogamus, quid alii Judæi, nisi pulvis, qui omnium pedibus conciet et quem projicit ventus a facie terræ ? Omnes illorum viæ tenebræ et lubricæ sunt, quæ malitia excæcati semper in errore sunt, et a bras et perditionem festinant, semperque ca et in omnibus delinquentes, ad bonum aliquid surgere non valent. Sed quid mirum est gelus Domini malus eos persequatur, qui nisi ad malum eos hortatur !

« Quoniam gratis absconderunt mihi interitus qui sui, vane exprobraverunt animam meam. Gratis, inquit, et sine causa absconderunt niteritum laquei et deceptionis suæ, per quem viqueum Judam proditorem intelligere potest qui simulatæ pacis osculo eum illaqueavit et Vane autem exprobraverunt illam sanctissimam (509), inter impios et peccatores eam rictes ; sicut de eo scriptum est : « Inter iniquitatus est (Luc. XXII, 37) ; » unde et ei expro dicebant : « Reus est mortis, et nisi malefactor non tibi tradidissemus eum : et secundum debet mori, quia Filium Dei se fecit (Joan. 30). »

« Veniat illis laqueus, quem ignorant : et » quam occultaverunt, apprehendat eos, et » quem suum incidat in idipsum. » Sicut scriptum est : « Qui fratri suo foveam parat, ipse prior in eam (Eccli. XXVII, 29) ; » et : « Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis (Matth. III). Sic enim Judæis factum est, et laqueus, quærabant, venit super eos. Sic enim in Evangelio legitur : « Quia cum appropinquaret Dominus Ierusalem, videns civitatem, flevit super illam. » Quia si cognovisses (subauditur, feres) ; nunc abscondita sunt ab oculis tuis (Luc. XXI, 4). abscondita quidem, quia, sicut hic dicitur : « Latentes quem ignorabant, venit super eos, et captio occultaverunt, apprehendit eos. Et in laqueum suum inciderunt in idipsum. » Id est simul, et muniter omnes. His verbis satis manifeste ostendit

auctoris nostri in annorum computatione accurate Idem sentit clar. Lazzeri in not. ad Comm. Brunonis in Matth. pag. 386, et in Comment. i p. 265. Eiusdem sententiæ fuit sanctus Petrus Nolanus, ut adnotat celebris Muratorius in de ad Carmina ejusdem S. Patris, alique plurimum (509) Vane exprobraverunt animam meam. significat false accusaverunt, quando Judaicus populus Domino Salvatore dicta veracia quasi crimen a imputabant. Clamabant enim vesani mendaciter est qui dicebat : Destruam templum Dei, » etc. C.

passio Christi causa fuit ruinæ et perditio- A
n.

na autem mea exsultabit in Domino, et de-
r super salutare ejus. » Suxæ resurrectio-
am prænuntiat, quæ statim die tertia facta
rno ab ipsa Salvatoris anima exspoliato, et
le sepulcro resuscitato.

ia ossa mea dicent : Domine, quis similis
ripiet inopem de manu fortioris ejus, ege-
t pauperem a rapientibus eum. » Per ossa
postolos intelligimus, omnesque alios qui
ia fortiores sunt, et a quibus totum corpus
ticum portatur et sustinetur. Isti autem
udant et magnificent Deum, qui Salvatorem
cum tanto triumpho de manibus inimico- B
: liberavit, qui fortiores illo et potentiores
bantur. Qui ideo inops, egenus, et pauper
quia in tempore suæ passionis, quando amici
res magis necessarii videbantur, nemo fuit
adjuvaret.

argentes testes iniqui quæ ignorabam inter-
unt me, et retribuiebant mala pro bonis, et
latem animæ meæ. » 365 (510) Venerunt
cut in Evangelio legitur, multi falsi testes
um, quorum testimonia convenientia non
t novissime venerunt quidam, qui interro-
um, dicebant : Nonne tu dixisti, quia de-
hoc templum manufactum, et in tribus die-
d reedificares? Hoc enim evangelista in
rsona narrat, quod etiam in tertia et in
C et delectabar in illo populo, sicut in proximo, et
fratre meo. Ita enim grammaticè resolvitur, quæ
aliter non procedit. E contra vero « tanquam
lugens, et contristatus ab eo humiliabar. » Hoc est
enim quod alibi dicitur : « Qui retribuiebant mihi
mala pro bonis, detrahebant mihi (Psal. xxxvii, 21). »
« Adversus me lætati sunt, et convenerunt, con-
gregaverunt in me flagella, et ignoraverunt. »
Totum hoc ad litteram completum est. Quod autem
ait : « et ignoraverunt ; » Apostolus exponens ait :
« Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ
crucifixissent (1 Cor., ii, 2) ; » ignoraverunt præter-
ea causam et rationem cur hoc facere debuissent.

« Dissoluti sunt, nec compuncti sunt ; tantaverunt
» me, et deriserunt me, striderunt in me dentibus
» suis. » Dissoluti, inquit, sunt, nullo legis vinculo
tenentur ; quod volunt, hoc faciunt, et sui cordis
desideria sequuntur ; nec compuncti sunt de hoc
tanto scelere, quod in mea morte commiserunt, me
tentantes, me irridentes, super me dentibus striden-

Vulgata hæc habet : « Quærebant falsum
nium contra Jesum, ut eum morti trade-
t non invenerunt, cum multi falsi testes ac-
nt. Novissime autem venerunt duo falsi te-
: dixerunt : Hic dixit : Possum destruere
m Dei, et post triduum reedificare illud. »
xxv, 60). Christus Dominus noster profecto
pud Joannem cap. ii, v. 19 : « Solvite tem-
oc, et in tribus diebus excitabo illud. » Hæc
Jesus pronuntiavit non de templo materiali

cator et cilicio dignus æstimabatur. Solum igitur
cilicium in tempore suæ passionis ostendere voluit,
quia divinitatis potentiam, quæ sub illo cilicio la-
tebat, non manifestavit. Humiliavit autem in jejunio
animam suam, quia, quamvis pro illis orasset, suo-
que corpori ingerere voluisset, paucos tamen illis
diebus sibi conjunxit et incorporavit (512). Tale
autem jejunium patiebatur beatus Petrus, quando ei
a Domino dictum est : « Macta, et manduca (Act.
x, 18). » Quod enim manducamus, sic in nostram
substantiam transfertur, ut unum idemque nobiscum
sit. Unde et Dominus ait : « Qui manducat carnem
carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet,
et ego in ipso (Joan. vi, 56). » Oremus igitur ut
ipse nos comedat, et in sui corporis substantiam
convertat, ut nunquam ab eo separari valeamus. Quod
autem ait : « Et oratio mea in sinu meo converteba-
tur, » aperte insinuat, quia pro ipsis suis inimicis,
ut non perirent, in corde suo orabat. Et certe hæc
oratio omnes illos salvavit, quicumque de illo populo
salvati sunt. Ego autem illam orationem, quæ in
Christi pectore convertebatur, sic modificatam fuisse
puto, ut illis omnibus ejus mors non imputaretur,
quicumque ex illo populo converterentur ; qui vero
in sua malitia perseverarent, et in hac vita, et in
alia puniuntur.

« Sicut proximum, et sicut fratrem nostrum ita
» complacebam, tanquam lugens, et contristatus
» ita humiliabar. » Sic, inquit, complacebam mihi,
et delectabar in illo populo, sicut in proximo, et
fratre meo. Ita enim grammaticè resolvitur, quæ
aliter non procedit. E contra vero « tanquam
lugens, et contristatus ab eo humiliabar. » Hoc est
enim quod alibi dicitur : « Qui retribuiebant mihi
mala pro bonis, detrahebant mihi (Psal. xxxvii, 21). »

« Adversus me lætati sunt, et convenerunt, con-
gregaverunt in me flagella, et ignoraverunt. »
Totum hoc ad litteram completum est. Quod autem
ait : « et ignoraverunt ; » Apostolus exponens ait :
« Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ
crucifixissent (1 Cor., ii, 2) ; » ignoraverunt præter-
ea causam et rationem cur hoc facere debuissent.

« Dissoluti sunt, nec compuncti sunt ; tantaverunt
» me, et deriserunt me, striderunt in me dentibus
» suis. » Dissoluti, inquit, sunt, nullo legis vinculo
tenentur ; quod volunt, hoc faciunt, et sui cordis
desideria sequuntur ; nec compuncti sunt de hoc
tanto scelere, quod in mea morte commiserunt, me
tentantes, me irridentes, super me dentibus striden-

Jerosolymitano, sed de humano corpore suo, ut ipse
S. Joannes in eodem secundo capite v. 21 declarat :
« Ille autem dicebat de templo corporis sui. »

(511) « Dum Judæi per contumelias et insidias
essent molesti, ille divinitatem suam carnis velamine
tenebrosis mentibus occultabat, quia non mereban-
tur agnoscere quem tali impietate tractabant. »
CASSIOD.

(512) « Jejunavit ergo Dominus, quia se ei incredula
turba subtraxerat. » CASSIOD.

tes. Omnia enim hæc, et alia mala Judæos contra Christum fecisse non dubium est.

« Domine, quando respicies? restitues animam meam a malefactis eorum, et a leonibus unicam meam? » Domine, inquit, quando respicies? Quando me vindicare venies, quando a malefactis eorum restitues animam meam, et ab his leonibus, tam creduliter sævientibus, unicam meam? Adhuc me, quasi dicat, persequi non cessant; adhuc me blasphemis et injuriis persequuntur, adhuc quantum in ipsis est animam meam interficiunt, quoniam me resurrexisse negant. Nondum enim credunt Judæi Christo Domino nostro animam suam restitutam esse.

« Confitebor tibi, Domine, in Ecclesia magna; in populo gravi laudabo te. » Ecce, inquit, reliqui Synagogam, reliqui Judæorum stultitiam et levitatem; amodo confitebor tibi, et laudabo te per fideles meos in Ecclesia magna, in Ecclesia catholica, et per universum mundum diffusa. Et in populo gravi laudabo te, quem ventus superbiæ et vanitatis non extollit.

« Ut non exsultent in me qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, et annuebant oculis. » Quia enim jam totus mundus credit in Christum, ideo Judæi neque possunt, neque audent insultare Christo. Illi autem annunt oculis, malitiam celant in corde, et in vultu, et in oculis benevolentiam ostendunt. Hoc enim faciebant Judæi, qui Salvatoris nostri doctrinam multoties laudabant, et oculis, et tota facies ejus verbis annuebant, et quomodo in sermonibus ejus caperent, cogitabant. Et subditur:

« Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et super iram dolose cogitabant. » Iram, quam in corde habebant, sed ostendere timebant. Nec tamen ira sufficiebat eis; sed super iram dolos quoque cogitabant, quibus eum interficerent (513).

« Dilataverunt in me os suum; dixerunt: Euge, euge, viderunt oculi nostri. Vidisti, Domine, ne sileas; Domine, ne discedas a me. » Dilataverunt enim Judæi os suum, nimiumque superbe contra Dominum locuti sunt, postquam eum spiritum emisisse cognoverunt; et ad Pilatum accedentes dixerunt: « Domine, scimus quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum, ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi quia surrexit, et erit novissimus error pejor priore (Matth. xxvii, 63). » Sic igitur dilataverunt Judæi os suum, seductorem eum vocantes, et quod nunquam resurgeret prædicantes. Et tunc quidem dixerunt: « Euge, euge, » quod unaquæque gens, secundum suæ linguæ proprietatem, post victoriam dicere solet. Quod autem ait:

(513) « Prædicatur Judæorum nefanda dolositas, quæ non nostris, sed verbis evangelicis indicitur. Pacifice loqui videbantur, quando dicebant: *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces licet tributum dare Cæsari, an non?* (Matth. xxii, 46.) » CASSIODOR.

(514) « Nunquid non valuit ad confundendos vivos

» viderunt oculi nostri: » tale fuit ac si di Tandem vidimus, et cognovimus, qualis illi qui suis illusionibus populum suum decipie Dei Filium se esse dicebat: ecce mortuus est, ipsum a morte liberare non potuit (514). Et dixerunt. Tu vero, Domine, qui hanc illorum biam audisti, et vidisti, ne sileas, sed restultis secundum stultitiam suam. « Domine, cedas a me; » sed esto mihi in adjutorium, sperge illos in virtute tua, et destrue eos, pr meus Domine.

« Exsurge, Domine, et intende judicium: » Deus meus, et Dominus meus in causam me Intende, inquit, jam nunc, et intra in judicium et in causam meam, et incipe judicare (515), injuste judicatus, et condemnatus sum, et pri a populo meo, quem ego tantum dilexi, cui bona præstiti, quem de Ægyptiaca servitute li cui mare Rubrum aperui, quem per quadri annos manna pavi, in terram promissionis intr et tandem pro eis in mundum veni, et carn sumpsi. Sic enim ipse dixit: « Non sum miss ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv

« Judica me secundum magnam misericordiam, Domine Deus meus, ut non insultent inimici mei; nec dicant in cordibus suis: » euge, animæ nostræ; nec dicant: Absort eum. » Judica me, inquit, secundum magnam cordiam tuam, quæ tantum dilatata est, ut m universum impleret, nullumque relinqueret cordia dignum, cui de adversario suo justiticeret. Judica me, inquit, retractetur judicium ipsa illorum destructione et perdizione cognos eos merito esse damnatos. Non insultent in que dicant, quod dicere soliti sunt: Euge beatæ animæ nostræ, cum gladios tuæ ultior cervicibus imminere prospererint.

« Erubescant, et reveantur simul qui gratur malis meis, induantur pudore et reve qui maligna loquuntur adversus me. » Et h dem jam totum completum est, totumque in j complendum est.

« Exsultent, et lætentur qui volunt justitiam: » et dicant semper: Magnificetur Dominu volunt pacem servi ejus. » Egregie satis p quorum destructionem, et confusionem eos tare, et lætari præcipit, quos de sua justitia esse cognoscit. Et illi semper magnificent Dom qui Christi pacem habere, et tenere desideran sine pace impossibile est placere Deo.

« Sed et lingua mea » (dicit humanitas Sal nostri) « meditabitur justitiam tuam, tota di dem tuam. » Meditari autem Dei justitia

descendere de crucis patibulo, qui mortuus d tia resurgere potuit de sepulcro? Sed non con bat divinæ virtuti ad verba insultantium comm ut amplius erubescerent, dum omnia prædict starent. » CASSIODOR.

(515) Cod. Ghis., et cunctis gentibus revelare.

dicat, quia semper in memoria eas habet, A
am obliviscitur:

PSALMUS XXXV.

IN FINEM PUERO DOMINI

PSALMUS DAVID (515*).

ille puer, de quo scriptum est : « Puer na-
bis, filius datus est nobis » (Isa. ix, 6).
ir puero Domini David dicit in hoc psalmo
pheta David: « Homines et jumenta salvabis,
» Quid significet « in finem, » et quid signifi-
cans David, » sæpe jam diximus.

: Dixit injustus, ut delinquat in semet-
ipso non est timor Dei ante oculos ejus. » Hoc,
dixit injustus in semetipso, hoc cogitavit in
se, hoc disposuit in mente sua, ut delinquat.
« ut delinquat? » Ut furetur, ut occidat, et
C
ut perjurium et perditionem faciat; ut
hunc decipiat, et alia opera iniquitatis exer-
cet ideo, quia « non est timor Dei ante
oculos eius. » Si enim Deum timuisset, talia facere
non legeret.

iniquitatem dolose egit in conspectu ejus, ut inve-
nit iniquitatem suam et odium. » Inde, inquit,
timor, quod non est timor Dei ante oculos
ejus, dolose egit in conspectu ejus, et non
timor in corde, verum etiam in opere. Et
ignum est ut inveniat iniquitatem suam et
ad eam mensura, qua mensus est, re-
spondet sibi.

a oris ejus iniquitas et dolus; noluit intel-
ligere bene ageret. Iniquitatem meditatus est
in corde suo, astitit omni viæ non bonæ, malitiam
non odit. » Vero nomine injustus vocatur,
operatur. Plana sunt hæc, nec indigent ex-
plicatione.

Domine, in cælo misericordia tua, et veritas
tua ad nubes. » Miratur propheta de tam
diversis voluntatibus hominum; cum alii
in siderio sequantur vitia; alii vero tanto stu-
dent virtutes; et neminem nisi per super-
bia; et neminem, nisi per misericordiam sal-
vandi. Domine, inquit, non in terra ad ple-
bem in cælo perfecte, et ex toto cognoscitur
misericordia tua. Omnes enim, qui ibi sunt, sola
misericordia Dei salvati sunt: « Cum enim, » ut Apo-
C
stolus, « omnes peccatores essemus, Christus pro
nobis mortuus est (Rom. v, 11). » Et hoc quidem sola
misericordia fecit. Unde et bene dicitur: « Suavis
est misericordia tua universis, et miserationes ejus super omnia
creatura (Psal. cxiv, 9). » Si enim unusquisque
suum, qui jam in cælis est, vel post judicium
est, singulariter interrogetur, Quomodo huc
venisti? Quomodo huc intrasti? quid respondere

De hoc titulo nihil habet S. Augustinus. In
titulo est: *In finem: Servo Domini, ipsi Da-
vid Isidorium Clarium legitur titulus: Vincenti
mini David. Cur puerum pro servo dixerit,
men aliquando pro eodem usurpatur, S Bruno
dit rationem. Cassiodorus juxta Vulgatam ti-*

aliud poterit, nisi Misericordia me adduxit. Bene
igitur hic dicitur: « Domine, in cælo misericordia
tua. » Sequitur, « et veritas tua usque ad nubes. »
Si, inquit, misericordia in cælo est, in cælo inveni-
tur, et cognoscitur, veritas ubi est? Vis audire ubi?
In nubibus. Per nubes enim prophetæ et apostoli,
episcopi et sacerdotes, omnesque Ecclesiæ docto-
res significantur. Isti enim sunt, qui super Ecce-
lesiam pluunt, et pluviis doctrinæ spiritualis totam
terram irrigant. Usque ad hoc igitur pervenit veritas
Dei, quia isti sunt, qui sanctorum Scripturarum
intelligentiam percipere meruerunt.

« Justitia tua sicut montes Dei (516), et judicia
» tua abyssus multa. » Si dixisset: Justitia tua sic-
ut montes tui, planius esset. Sed hic modus locu-
tionis in divina pagina frequenter invenitur. In aliis
vero scripturis aut raro, aut nunquam. Tale autem
est et illud: « Deus, judicium tuum regi da, et justiti-
am tuam filio regis (Psal. lxxi, 2). » Debuerat
enim dixisse: Filio tuo, quia ipse erat ille rex, cui lo-
quebatur. Dixerat superius quia « veritas Dei usque
ad nubes, » nunc autem reddit causam quare
usque ad nubes, et non amplius venit. Ideo quasi
dicat: Veritas Dei ad inferiora non descendit, quia
justitia Dei, et judicia Dei, quæ veritate muniuntur,
et consistunt, altissima sunt (516*), ad quæ accedere
difficile est; et altissima quidem sunt, sicut montes
Dei, profundissima vero, ut abyssus multa. Idem
autem et per montes Dei, et per abyssum significa-
tur. Isti sunt illi montes, de quibus dicitur: « Levavi
oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi
(Psal. cxx, 1). »

« Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum
» tuarum. » Per montes igitur, et per abyssum
utriusque Testamenti volumina intelligimus. Quæ
quidem tam alta et profunda sunt, ut ad eorum no-
titiam valde pauci valeant pervenire. In quibus vide-
licet voluminibus, quia justitia et judicia Dei conti-
nentur, ejusdem altitudinis et profunditatis esse
dicuntur. Apparet igitur quia veritas Dei, et justiti-
a, et judicia Dei, et utriusque Testamenti volumina
inscrutabilia sunt, et humano ingenio investigari
non possunt. Unde Apostolus ait: « O altitudo divi-
tiarum sapientiæ, et scientiæ Dei, quam incompre-
hensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ
ejus! » (Rom. i, 33.) Gaudeamus, quod veritas Dei
usque ad nubes descendit, quia de his, quæ in nu-
bibus sunt, ad nos quoque aliquid distillabit. Miseri
Judæi a quibus nubes istæ, ne super eos pluant,
prohibitæ sunt: « Mandabo, inquit Dominus, nubi-
bus meis, ne pluant super eos imbrem (Isa. v, 6). »

« Homines et jumenta salvos facies, Domine,
» quemadmodum multiplicasti misericordias tuas

tulum inscripsit.

(516) « Quamvis usus habeat: *Justitia tua sicut
montes Dei; multo absolutior est Hieronymi fide
translatio, quæ Domini magis quam Dei posuit. »*
CASSIOD.

(516*) Id. Cod. Ghis., et profundissima.

» Deus. » Quid enim per homines, nisi sapientes, A rationabiles et viros justos intelligamus? Quid vero per jumenta, nisi stultos, fatuos, libidinosos, et carnis voluptatibus deditos? Quantum homines a jumentis, tantum isti inter se differre videntur. Tamen hos et illos salvat Dominus, qui non venit **368** vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam (*Luc. v, 12*). Multos enim vidimus sanctam et religiosam vitam in monasteriis ducere, qui prius fuerunt sicut equus, et mulus, quibus non est intellectus. De hac autem tanta Dei misericordia propheta admiratur, et dicit : Quemadmodum ad quam mensuram, ad quantam superabundantiam multiplicasti misericordias tuas, Deus?

« Filii autem hominum in protectione alarum » tuarum sperabunt. » Alæ Dei misericordia et veritas, fides, spes et charitas, cœteræque virtutes, sine quibus neque ipse venit ad nos, neque nos ad ipsum volare possumus. Quis enim eum adduxit ad nos, nisi charitas et misericordia? In istarum igitur protectione sperent Christiani, quibus nihil aliud est, quo se a vitiiis et malignis spiritibus defendere valeant. Hos autem vocat filios hominum, ad illorum fortasse distinctionem, quos jumenta vocaverat. « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente » voluptatis tuæ potabis eos. » Et hic modo in Ecclesia, et postmodum in illa cœlesti Jerusalem inebriabuntur sancti ab ubertate tantarum deliciarum, quæ et hic et ibi abundant. Sic enim sancti apostoli ebrii erant, qui quia linguis omnibus loquebantur, C non Spiritu sancto, sed vino potius a Judæis ebrii putabantur.

« Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo » videbimus lumen. » Non solum, inquit, inebriabuntur, verum etiam illuminabuntur, quia apud te est fons vitæ, et lumen vitæ. Lumen namque vitæ, et fons vitæ Christus est, qui fideles suos illuminat, et reficit. De hoc fonte, qui biberit, non sitiet ultra. Et hoc est illud lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. 1*). Est autem et Pater lumen, non duo tamen, sed unum lumen. Unde et hic dicitur : « Et in lumine tuo videbimus lumen ; » quia nisi per te ad illud lumen venire non possumus. Sic enim ipse Dominus ait : « Ego sum via, veritas, et vita : nemo venit ad Patrem nisi per me (*Joan. xiv, 6*). »

» Præterde misericordiam tuam scientibus te, et » justitiam tuam his qui recto sunt corde. » Hoc autem tale est ac si diceret : Ut ad illud lumen venire valeamus, mitte misericordiam tuam scientibus te, quæ nos regat, et ducat, et ad illius luminis claritatem introducat. Mitte etiam justitiam tuam his qui recto sunt corde, quia justum est ut a justitia ducantur, qui justitiæ mandata custodierunt.

« Non veniat mihi pes superbiæ, et manus pecca-

(517) « Totus Psalmus ad mores pertinet corrigendos. Instruit quippe Ecclesia, quæ nunc introducit ad loquendum ; præceptis salutaribus genus humanum, ne mortiferis erroribus misceatur :

torum non moveat me. » Misericordia, inquit, et justitia tua ipsa me ducat, et pes super portet, neque manus peccatorum me tra superbia sit mihi pes, quia in hoc pede c omnes qui operantur iniquitatem. Hoc peccatur diabolus, quando dicebat : « In cœlum super astra Dei, et ædificabo solium sedebam in monte testamenti, et similis ero. » (*Isa. xiv, 13*). » Merito igitur de illa cœlestudine expulsi sunt, nec potuerunt stam iniquas manus habebant, et tali peccantur.

PSALMUS XXXVI.

PSALMUS IPSI DAVID.

Ipsi David, qui eum scripsit hic psalmus B tur, et ipse in eo loquatur (517).

« Noli æmulari inter malignantes, neque » tus fueris facientes iniquitatem. » Non : inquit, non imiteris, non tibi placeat habi malignantes, neque æmulatus fueris facie quitates, ut similia doceas (517*), et simil piscas.

« Quoniam tanquam fenum velociter ar » sicut olera herbarum cito cadent. » quasi dicat, isti tales ad tempus florere, « iniquitatibus prosperari. Sed tanquam fen hodie est, et cras in clibanum mittitur, arescent, et sicut olera, et viriditas herbi cadent, et ita cadent, ut ulterius sur valeant; quia non erit eis post hæc p locus.

« Spera in Deo et fac bonitatem, et inh » ram, et pascaris in divitiis ejus. » — « S quit, « in Domino, » non in viribus tuis, i certo divitiarum, et « fac bonitatem, » fa synas, fac misericordiam et pietatem, ut i ricordiam invenias, « et inhabita terram : nare carni tuæ, Ecclesiam Dei non dereli mane, ibi discas, ibi mores tuos institue, vitam tuam ad illius exemplum informa. » ris in divitiis ejus ; » per quas utriusque ? legem, sive etiam Christi corpus et sang telligimus. Et istæ quidem divitiæ omnib hujus divitiis præferendæ sunt.

« Delectare in Domino, et dabit » tiones cordis tui. » Non delecteris in mundo, neque in vanitatibus et conc mundi; **369** quoniam mundus transit piscencia ejus, sed potius delectare in ipse sit omne bonum tuum, omnisque dele et dabit tibi quidquid desiderat anima tua. in Domino delectatur, semper cum Domin habitare desiderat. Hoc autem dabitur sai simul cum eo sine fine manebunt.

« Revela Domino viam tuam, et spera

malos pœna deterrens bonis præmia compr Cassiod.

(517*) Cod. Ghis., *similia facias*.

sciet. » Quomodo revelabo quod ipse scit, A
 me intelligit? Ipse enim scit cogitationes
 , et scrutatur renes et corda. Revelamus
 vias nostras, si non abscondimus peccata
 tunc quidem non abscondimus, quando
 et poenitentia delemus. Sive etiam « revela
 riam tuam : » Si est aliquid boni desiderii in
 , noli tardare, et bonum quod desideras
 ipe; sperare tantummodo in eo, et ipse fa
 , ipse ad bonum effectum perducet quod
 re times et dubitas.

ducet tanquam lumen justitiam tuam, et
 m tuum sicut meridiem. » Spera, inquit, in
 re eum; ipse diriget viam tuam, et suo cla
 mine illuminabit, neque te errare permit
 B stitiam, quem agere cupis, iudicium tuum,
 am iudicare disponis, et angelis, et homi
 relabit, et tanquam lumen, et sicut meri
 ddescere faciet.

itus esto Domino, et obsecra eum. » Hoc
 uasi dicat: Tibi est necessarium ut soli
 itus sis, et si quid adversi tibi acciderit,
 e non obliviscaris. Quam egregie et per
 xhortatur nos ad servitium Dei, et melio
 onversationem. « Ne æmulatus fueris eum
 speratur in via sua: » hoc autem exponit
 ine faciente iniquitatem. » Illum, inquit,
 eratur in via Dei, qui sedulus est in servi
 on autem illum qui prosperatur in via sua,
 quitate sua. Siquidem iniquorum via ipsa C
 est. Et certe multos tales videmus qui,
 do in hac vita, ad tempus multum crescunt,
 tuos esse non dubitamus.

te ab ira, et derelinque furorem, ne æmu
 t nequiter facias. » Est autem ira brevis
 animi, furor vero ira inveterata. Utraque
 ienda sunt, quid frequenter irasci peccatum
 sine scandalo fratrum fieri non potest. De
 ro quid dicam, cum nihil vel parum ab
 at? « Ne æmuleris, ut nequiter facias. »
 inquit, alios in bonum, in malum autem
 æmuleris.

iam qui nequiter agunt exterminabuntur. »
 tri autem quid aliud est, quam extra ter
 ri? Qui autem extra terminos erunt, in pro
 D nantis hereditatem non intrabunt. De qua
 e subditur :

vero exspectant Dominum, ipsi hereditate
 bunt terram. » Illam videlicet terram, de
 dicitur: « Credo videre bona Domini in
 entium (Psal. xxxvii, 20). » Quomodo
 ominom exspectare debeamus, ipse nos
 Vigilare, inquit, quia nescitis qua hora
 vester venturus est (Matth. xxv, 12). » Vi
 ur eum oportet, qui Dominum exspectat;
 tem qui in bonis operibus perseverat.

um quæ supra exposuit S. Bruno, ampliori
 erit Cassiodorus, hæc ab eo addi possunt:
 et ipse faciet; ipse, qui omnipotens est,

« Pusillum adhuc, et non erit peccator, et quæres
 » locum ejus, et non invenies. » Brevis est vita homi
 nis, et cito de hac vita transeunt ipsi quoque qui
 eam diligunt, et transeundo simul cum ea cuncta
 amittunt. Postea vero si locus eorum quæretur, quia
 in hoc sæculo locum habent, inveniri non poterit.

« Mansueti autem possidebunt terram, et delecta
 » buntur in multitudine pacis. » Hoc enim in Evan
 gelio Dominus ait: « Beati mites, quoniam ipsi pos
 sidebunt terram (Matth. V, 5). » Et tunc quidem
 delectabuntur in multitudine pacis, quam quidem in
 hoc mundo plenam et perfectam vix aliquis habere
 potest; cum spiritus concupiscat adversus carnem,
 et caro adversus spiritum (Gal. v).

« Observabit peccator justum, et fremet super
 » eum dentibus suis: Dominus autem irridebit eum,
 » quoniam prospicit quod veniet dies ejus. » Hoc
 autem de martyribus intelligitur, quos iniqui homi
 nes insidiando observabant, et rapientes ad supplicia
 trahebant, et super eos dentibus frementes, duris
 et exquisitis tormentis eos interficiebant. Sed Domi
 nus irridebat eos, id est irrisione dignos iudicabat;
 qui tempus, et diem sanctorum, et illorum perditio
 nis prævidebat.

« Gladium evaginarunt peccatores, tetenderunt
 » arcum suum, ut decipiant inopem, et trucident
 » rectos corde. » Et hæc quidem de tyrannis et mar
 tyribus manifestissima propheta est; quamvis hoc
 etiam de hæreticis intelligi possit. Nam et illi mate
 rialibus armis, et isti suarum deceptionum gladiis
 C multos sanctorum interfecerunt. Possumus autem
 per gladios manifestam persecutionem, et per arcus
 occultam deceptionem intelligere. Unde adhuc sub
 dicitur :

« Gladius eorum intret in cor ipsorum, et arcus
 » eorum confringatur. » Intran enim gladii tyran
 norum in corda eorum, quia ipsi sui gladii, quibus
 sanctos interfecerunt, sunt eis causa mortis et per
 ditionis. Arcus vero hæreticorum jam 370 contri
 tus est, quia omnis eorum hæresis, et deceptio in
 multis conciliis damnata est.

« Melius est modicum justo super divitias peccato
 » rum multas. » Hoc autem tale est ac si diceret:
 Pauperes sunt sancti, et suis divitiis et honoribus
 pro Christi nomine exspoliati; sed melius modicum,
 quod habent, super multas divitias, quas possident
 peccatores. Isti enim parva habent, et sufficit eis.
 Illi vero multa, et habendi cupiditate, et avaritia tor
 quentur.

« Quoniam brachia peccatorum conterentur; con
 » firmat autem justos Dominus. » Per brachia pec
 catorum omnium illorum fortitudinem intelligimus,
 quam quidem in divitiis maxime constare videmus,
 quas si aliquo casu amiserint, protinus eos omnem
 fortitudinem simul cum eis amisisse videmus. Con
 firmat autem justos Dominus, quoniam temporalium

ipse qui manu fortis est: ipse revera cujus jussio
 nibus omnia subsecundant. »

psalmo multas modo audivimus, et in Evangeliiis A « Et non est sanitas in carne mea, » vel jejuni-
cæterisque Scripturis divinis multas reperimus. rum, vel afflictionum causa infirmatam, vel luxuriis,
Qualis est illa : « Jam securis ad radicem arborum et voluptatibus, aliisque corruptionibus violatam
posita est. Omnis arbor, quæ non facit fructum esse ostendit.

» Et Apostolus : « Secundum duritiam tuam, B » quaque. » Multipœnitentes incurvantur et humiliantur,
inquit, et impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi sed non usquequaque : quia, etsi duram pœnitentiam
iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei, agent, in aliquibus tamen peccare non cessant. « Rugiebam a gemitu cordis mei. » Nihil
qui reddet unicuique secundum opera sua. (Rom. est pœnitenti homini fructuosius, quam hic talis
II, 5). » Has autem sagittas sibi infixas esse dicit, compunctionis gemitus atque rugitus. Unde et alibi
quia his et similibus ejus animus vulneratus nimio dicitur : « Cor contritum et humiliatum, Deus, non
terrore concutitur. Hoc est enim quod ait : « Et despicias (Psal. L, 50). » — « Et ante te est omne desi-
» confirmasti super me manum tuam. » Beati illi, derium meum, et gemitus meus a te non est
qui hanc manum sentiunt, et his sagittis se vulneratos » absconditus. » Qualiscunque, quasi dicat, ali-
esse cognoscunt. Qui enim de peccatis non dolent, quando fuerim, et in quibuscunque rebus deside-
manum Dei super se imminentem, et ad feriendum rium meum occupatum fuerit, tu tamen vides quale
præparatam non intelligunt. Unde adhuc subditur : nunc sit desiderium meum. Et hæc pœnitentia mea,
» Quoniam iniquitates meæ posuerunt se super caput istæ lacrymæ, et hic gemitus meus a te abscondi
» meum, sicut onus grave gravatæ sunt super me. » non potest.

» Ecce causa totius afflictionis in hoc versu revelatur. C « Cor meum conturbatum est in me, et deseruit
Ideo, inquit, sic infirmatus sum, quoniam iniquitates » me fortitudo mea. » Non potest dubitari valde
meæ posuerunt se et quodammodo sedem sibi interius esse conturbatum, qui tam dura pœnitentia
fecerunt super caput meum, per quod mentem exterius satisfacit. Talis autem conturbatio bona
intelligimus, quo videlicet capite subjugato, nihil est, quia tali conturbatione omnes mali humores
erit quod eis resistere valeat. « Et sicut onus grave rejiciuntur, et anima infirma sanatur. « Et deseruit
» gravatæ sunt super me : » et jam ulterius earum » me virtus mea. » Si autem fortitudo, quæ proprie
pondus sustinere non valeo. Hoc nulli alii dicere et naturaliter hominis est, eum non descriisset,
possunt, nisi illi soli qui dignam pœnitentiam agunt, nequaquam a vitiis superatus fuisset. Tandiu igitur
quoniam cæteris omnibus non gravia, sed valde lacrymis et orationibus insistendem est, donec
levia, et delectabilia sua peccata videntur. Ad hoc amissa fortitudo redeat, et mens a sui feroris
enim Propheta hunc unum pœnitentem posuit, ut conturbatione quiescat. « Et lumen oculorum non est
in ejus verbis omnes alii discant qualiter pœnitentiam agere debeant. » mecum. » Lumen oculorum suorum Deum ipsum
esse dicit, quem propter peccata, quæ commiserat,
» Computruerunt, et deterioraverunt (519) omnes digne satis a se recessisse conqueritur et dolet. Huc
» cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. » Ubi- usque clamorem pœnitentis audivimus; hinc autem
cunque sunt cicatrices, ibi vulnera, vel ulcera fuisse Salvatorem nostrum de sua passione loquentum au-
non dubium est. Quod igitur sua incuria, et insi- diamus. Et certe Salvator noster pro peccatoribus
pientia cicatrices suas deteriorasse et computruisse passus est, quid idcirco hoc in loco passionem suam
dicit, se jam pridem ab infirmitate sanatum, et iterum narrare videtur, quatenus huic tam digne pœnitenti
infirmatum se esse ostendit. Hoc autem illis contigit consolatio detur.

qui, peracta pœnitentia, ad peccata iterum redeunt. D « Amici mei, et proximi mei adversum me appro-
Sanantur autem misericordia etiam isti, sed tales » pinquaverunt, et steterunt. » Nihil est, inquit, o
cicatrices difficiliius ad salutem perveniunt (520). homo, quod quereris; nihil est quod de tuis miseriis
lameris; vide me afflictum, vide me crucifixum,
» Miseriis afflictus sum usque in finem, tota die vide me peccata tua portantem, vide me mundi
» constrictatus ingrediebar. » Pro talibus, inquit, miseras ferentem et auferentem. Consolare igitur,
tantisque delictis usque in finem, id est penitus, et spem habeto, non frangaris adversis. Non tibi notum
et ex toto afflictus, turbatus et contristatus sum. est quomodo « Amici mei, » Judæi (ironia est) sic
enim et Judam amicum vocavit : « Amice, ad quid
» Quoniam anima mea completa est illusionibus venisti? » (Matth. xxvi, 50) cum utique amicus
non esset), « et proximi mei (secundum carnem)

» et non est sanitas in carne mea. » Multas illu- aliquando vix orare permittimur. De corporibus
siones patitur anima (521), cui peccata dominantur cogitare non novimus nisi imagines, et sæpe irruunt
quoniam post multas et iniquas cogitationes ad de- quas non quærimus, et volumus ex hac in hanc ire,
sperationem aliquando perducitur. Quod vero ait : et ab illa in illam transire, et aliquando vis redire
ad id quod cogitabas, et dimittere unde cogitas, et
aliud ubi occurrit, vis recordari, quod oblitus eras,
et non venit in mentem, et venit potius aliud quod
nolebamus. »

(519) Est idem ac *deteriores factæ sunt*. Vulgata legit : *Putruerunt, et corruptæ sunt cicatrices meæ*. Ex Hebræo Mazochius vertit : *Rubuerunt, et tabuerunt livores mei*. Spiccl. in psal. xxxvii. Eadem lectio est in Augustino enarr. in hunc psal. xxxvii.

(520) Vide Ambros. enarr. psal. xxxvii, n. 30.

(521) Non sunt omittenda quæ in hunc locum affert Augustinus : « A facie ipsarum illusionum

convenientius de illa terra intelligitur, quæ nullo modo auferri potest, quam et in æternum possidebunt.

« Os justi meditabitur sapientiam et lingua ejus loquetur iudicium. » Justum enim est ut æternam possideat hæreditatem, qui in hoc sæculo positus soli sapientiæ operam dedit, et non recessit a veritate. Quid est enim iudicium loqui, nisi veritatem dicere et tenere? Unde et subditur :

« Lex Dei ejus in corde ipsius. » Quomodo enim a veritate recedere potest, qui secundum legem Dei iudicat, et aliam legem ignorat? « Et ideo non supplantantur gressus ejus. » Illi supplantantur, qui ad errorem trahuntur, et a voluntate separantur. Hoc autem illi non timent, qui legem Domini in memoria et in corde habent, et in ea assidue meditantur.

« Considerat peccator justum, et quærit perdere eum. » Considerat, inquit, observat, et insidiatur ei, et quærit quomodo eum perdere et decipere possit. Dominus autem, qui nunquam deserit sperantes in se, non derelinquet eum in manibus suis. Iste peccator diabolus est, peccatorum omnium maximus, qui semper sanctis insidiatur, eosque accusare non cessat. Sequitur : « Nec damnabit eum, cum iudicabitur illi. » Non dixit, cum iudicabit illum ; sed cum iudicabitur illi, quoniam illud districtum iudicium ad malorum damnationem, et ad bonorum vindictam et gloriam fecit.

« Exspecta Dominum, et custodi vias ejus, et exaltabit te, ut inhabites terram. » Exspecta, inquit, Dominum, securus esto et nihil timeas, qui non te, sed tibi iudicaturus veniet, et custodi vias ejus, de quibus te inimicus trahere, et in vias suas inducere conatur. Et exaltabit te ad illam supernam beatitudinem, ut inhabites illam terram, in qua nec mortem nec inimicorum insidias timeas. « Cum perierint peccatores, videbis. » Magna consolatio est inimicorum pœnas et perditionem videre.

« Vidi impium superaxaltatum, et elevatum supra cedros Libani. Transivi, et ecce non erat; quæsi eum, et non est inventus locus ejus. » Libanus, qui *candidatio* interpretatur, sanctam Ecclesiam significat, quæ baptismatis aqua mundata et lavata, et super nivem dealbata est. Per cedros autem illos intelligimus, qui sapientia, sanctitate et virtutibus altiores et fortiores in Ecclesia sunt. Super hos autem exaltatos et elevatos multoties impios videmus, et quasi humillima fruteta eos conculcant et despiciunt. Quod autem dicit : « Transivi, et ecce non erat; » tale est ac si diceret : Postquam vidi impium sic exaltatum et elevatum ad ea quæ sibi post modicum tempus futura erant, mente et cogitatione transevi, et ecce non erat; ibi videlicet, ubi prius esse solebat; quæsi eum inter illa suarum domorum superstitiosa fastigia, et non est inventus locus

(518*) *Quomodo sunt reliquæ homini pacifico.* « Intendamus quemadmodum hunc sermonem intelligere debeamus; *Reliquæ homini pacifico*, quando spes

ejus, quoniam omnia occupaverunt, qui nulla inde sibi gratias agebant.

« Custodi veritatem, et vide æquitatem, quoniam sunt reliquæ homini pacifico (518*). » Vide locutionis elegantiam, quomodo alternatim justorum præmia, et iniquorum perditionem describit, quatenus hinc auditores provocet ad bonum, inde veritatem retrahat a malo. Custodi, inquit, veritatem, et vide æquitatem, et noli æmulari inter malignantes; neque imiteris illos, qui sic exaltati et elevati tam cito cadunt et deficiunt, quoniam sunt reliquæ homini pacifico. Illi, quasi dicat, et seipso, et quæcunque habent subito amittunt; sancti vero de hoc sæculo exeuntes ditiores fiunt; nihilque fuit, quod in hac vita habuisse visi sunt, ad comparisonem reliquiarum, quæ illis in alia vita reservantur.

« Injusti autem disperibunt, simul reliquæ impiorum peribunt. » Contrariis suo more contrarium ponit, qui ea, quæ boni habebunt, mali habere non poterunt.

« Salus autem justorum a Domino est; » qui nihil de suis viribus præsumperunt, et protectionem est in tempore tribulationis; et ideo ab inimicis superari non potuerunt.

« Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos, et eripiet eos a peccatoribus, et salvos faciet eos, quoniam speraverunt in eum. » Talis autem ejusdem rei repetitio, et inculcatio firmiorem facere debet promissionem; semperque notandum quantum sit virtus spei, quæ sic ubique commendatur.

PSALMUS XXXVII.

PSALMUS DAVID COMMEMORATIONE DE SABBA TO.

Sabbatum *requies* interpretatur, per quam videlicet requiem, æternæ beatitudinis quietem intelligimus, unde Apostolus dicit : « Quia relinquit Sabbatum populo Dei (*Hebr.* iv, 9). » Hujus igitur quietis Ecclesiæ filii memores duram de peccati suis in hoc psalmo pœnitentiam agunt.

« Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. » Istæ affectiones, sicut jam in alio psalmo diximus, in Deo non sunt. In eam esse videntur, quando ea facit quæ irati homines facere solent. Vox pœnitentis est, iudicium Dei timentis, et misericordiam Dei implorantis. Et tale est ac si dicat : « Multum peccavi; et dum iudicium et tormenta, malis præparata lego et considero nimio terrore et timore conficior. Sed tu, Domine in illo tremendi iudicii die fac misericordiam cum servo tuo, et ne in furore arguas me, neque in ira corripas me : « Si enim iniquitates observaveris Domine, quis sustinebit? (*Psal.* cxxix). » — Non ergo intres in iudicium cum servo tuo (*Psal.* cxlii, 2).

« Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confrasti super me manum tuam. » Sagittæ Dei illæ sententiæ sunt, quæ in utroque Testamento contra peccatores mittantur. Tales autem in superior

ejus Domini remuneratione peragitur. Reliquum est enim ut, post hanc vitam, æternæ beatitudinis præmi consequatur. » *CASSIOD.*

est necesse, quoniam subsecuti sunt justitiam.

« Non derelinquas {me, Domine Deus meus, ne
» discesseris a me, intende in adiutorium meum,
» Domine Deus salutis meæ. » Docet nos Salvator
noster, quod illi qui justitiam habent, confidenter
Dei adiutorium quærere possunt, in eo quod se ipsum
in exemplum ponit, et quia justitiam subsecutus est,
a Domino non relinquitur.

PSALMUS XXXVIII.

PRO IDITHUM CANTICUM DAVID.

Idithum (524) *transiliens eos* interpretatur. Hunc
itaque psalmum cantat David in laudibus illorum
qui eos transiliunt, et quasi non audientes præter-
eunt, qui contra eos vanitates loquuntur, et qualibet
fatuitate ad indignationem provocare nituntur. Per
hos autem perfectiores quosque intelligere possumus,
qui silentium elegerunt, ne vel verbi levitate peccarent.
De talibus enim Jeremias ait : « Bonum est homini,
cum portaverit jugum ab adolescentia sua : sedebit
solitarius, et tacebit (*Thren.* III, 27). »

« Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in
» lingua mea. » Dixi, inquit, mente proposui, et
corde stabilivi, firmiterque firmavi in tantum custo-
dire vias meas et opera mea, ut non delinquam in
lingua mea. Hoc enim valde difficile est ut lingua
homo non peccet. Qui enim in verbo non offendit,
dicit Scriptura, hic perfectus est vir (*Jae.* III, 2). »
Et : « Qui custodit linguam suam, custodit animam
» suam (*Prov.* XIII, 3). » Et : « Mors et vita in ma-
» nus linguæ (*Prov.* XVIII, 21). » — « Qui enim putat se
» religiosum esse, non refrenans linguam suam sed
» seducens cor suum, hujus vana est religio (*Jae.* I, 26). »

« Posui ori meo custodiam, cum consisteret pec-
» cator adversum me. » Hoc est enim quod alibi
dicitur : « Sepi aures tuas spinis (525), et fac ori
» tuo ostium et spinas. » Et hoc quidem debent fa-
cere viri sancti, quando eorum verba magis gene-
rant scandalum quam utilitatem. Unde et Dominus
ait : « Nolite sanctum dare canibus, neque spargere
» margaritas ante porcos (*Matth.* VII, 6). » Fugiamus
igitur habere sermonem cum illis, qui verbis nostris
non ædificantur; sed potius ad blasphemias et op-
probria concitantur. Unde et subditur :

« Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis, et
» dolor meus renovatus est. » Quia, inquit, peccator
ad resistendum, et veritatem impugnandam stabat
contra me, et ego intelligebam neque sibi tunc, ne-
que aliis verba mea proficere posse, obmutui, et sic
humilitatus sum, ac si illius insipientiæ respondere

(524) Per hujus Hebraici nominis, nempe Idithum,
seu Idithum translatione in linguam latinam S.
August. psalmum hunc exponens, ita inquit : « Sicut
inquirentes reperire potuimus in eis nominibus, quæ
nobis a studiosis divinarum litterarum ex Hebræo
eloquio in Latinum interpretata sunt, Idithum inter-
pretatur *transiliens eos*. Nunc vero hanc vocem alii
aliter, nempe *lex ejus*, aut *laudem dans* interpre-
tantur. » Quod videre licet in versione litterali nomi-
num Hebraicorum, etc., ad calcem dictionarii Biblici
a doctissimo Calmetio concinnati. Cæterum audiendus
est sanctus Ambrosius in hunc psalmum ita scribens :

A non possem. Et silui a bonis, quia ipsa verba sancta
et catholica inter porcos seminare et spargere ces-
savi. Hoc enim fecit et Apostolus, cui, cum Judæi
acquiescere noluissent, ait : « Vobis primum oportuerat
prædicari verbum Dei, sed quia repulistis illud,
et indignos vos fecistis æternæ vitæ, sanguis vester
super caput vestrum, ecce convertimur ad gentes
(*Act.* XIII, 46). » — « Et dolor meus renovatus est. »
Super illorum videlicet perditione, qui tam obstinati
veritati resistebant, et suæ salutis medicinam reci-
pere volebant.

« Concaluit cor meum intra me, et in meditatione
» mea exardescet ignis. » Concaluit, inquit, cor
meum intra me, sancti Spiritus inflammatione, et
in ipsa mea meditatione ignis charitatis et amoris
ardere cœpit, et adhuc pro illis orarem, quatenus
eorum corda Deus molliret, et ad sui notitiam et
veritatis viam eos revocaret.

« Locutus sum in lingua mea; notum fac mihi,
» Domine, finem meum, et numerum dierum meo-
» rum, quis est, ut sciam quid desit mihi. » Non
pro se, sed pro aliis viri sancti et perfecti, qui in
hoc psalmo loquuntur, in hac vita esse cupiunt. Unde
quia aliis proficere non possunt, pro seipsis orant,
ut tandem in illam beatitudinem suscipiantur. « Lo-
» cutus sum, inquit, in lingua mea : » in lingua in-
terioris hominis te rogavi ut finem meum mihi
notum faceres. Quanto tempore in hac vita sumus,
ad quem finem perveniamus certi non sumus. Qui-
cunque igitur, ut Apostolus, ait : « Cupio dissolvi,
» et esse cum Christo (*Philip.* I, 23); » ille procul
dubio suum finem videre desiderat. Cupit præterea
videre et numerum dierum suorum, illum videlicet
numerum, qui est, et semper est, et finem non habet.
Isti enim dies non habent numerum, quia quando
unus est, alter jam transiit, et alter nondum est.
Quando autem non est, quomodo numerari potest?
Potest enim dici, quia fuit vel futurum est; sed non
potest dici, quoniam est. « Ut sciam quid desit mihi. »
Quicumque ad illam beatitudinem pervenerit, pro
certo cognoscet quantum in hac vita sibi defuerit.
Erit enim Deus omnia in omnibus, et nullus aliquo
indigebit.

« Ecce veteres posuisti dies meos, et substantia
» mea tanquam nihil ante te est. » — « Quod enim
inveterascit, dicit Apostolus, et senescit, prope in-
teritum est (*Hebr.* VIII, 13). » Unde et dies suos
jam ad finem venisse ostendit, dum eos inveteratos
esse dicit. Substantia vero ista nostra temporalis,

« Quem psalmum David scripsit, et Idithum viro
disciplinis leviticis et sacerdotalibus erudito can-
endum dedit, qui ante arcam Domini psalmorum
seriem pangendi solertissimus præcinebat. Ergo quia
non Idithum scripsit hunc psalmum, sed propheta
David, et Idithum viro canenti perito psallendum
dedit; ideo sic inscriptus est titulus. » Ambros. enarr.
in psalm. xxxviii. Vid. Calmet. Dict. v *Idithum*.

(525) Vulgata, Eccli. cap. xxviii, 28, ita habet :
*Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire,
et ori tuo facito ostia et seras.*

tanquam nihil est ante Deum, quia non solum hoc, A
verum: etiam sicut propheta ait: « Omnes gentes,
» quasi non sint, sic sunt coram eo (Isa. XL, 17). »
Quia enim Deus æternus est, et omnia ante eum
æterna sunt, temporalia et transitoria ante eum pro
nihilò computantur.

« Verumtamen universa vanitas omnis homo vi-
» vens. Quamquam in imagine Dei ambulat homo,
» tamen vane conturbabitur. » Quamvis, inquit, hæc
nostra substantia nihil sit, homo tamen fatuus et
vanus in ea laborat et conturbatur. Universa nam-
que vanitas est homo quanto tempore vivit; quia
nisi prius mundo, carnisque concupiscentiis moria-
tur, a vanitatibus non recedit. Bonum est homini
sic mori, quoniam qui sic moritur, melius vivit. Et
valde quidem inconveniens est, ut homo ad imaginem
Dei factus, circa hæc tam vana et inutilia occupa-
tur et conturbetur. Debet (526-27) enim ad illum re-
spicere, ad cuius imaginem factus est; quam quidem
imaginem tenere et custodire si potuisset, nihil un-
quam sibi deesset.

« Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea. »
Laborat, inquit, fatigatur (528), ut has cito secum
perituras divitias congregare valeat, et ignorat cui
congregat eas, quia quas filiis et nepotibus se re-
linquere sperat, suis potius adversariis et inimicis
derelinquit.

« Et nunc quæ est expectatio mea? Nonne Do-
» minus? et substantia mea tanquam nihilum ante te
» est. » Illi, inquit, faciant quod velint; habeant has
divitias, quæ sibi placent: mihi vero non placent;
quoniam omnis substantia mea, omnes divitiæ et ex-
spectatio mea Dominus est; quem si habuero, satis
mihi est, omnemque 376 meam substantiam pro
nihilò duco, quoniam substantia mea, ut modo dixi-
mus, tanquam nihilum ante te est. Quod autem tan-
quam nihilum ante te est, ante me quoque tanquam
nihilum est.

« Ab omnibus iniquitatibus eripe me, opprobrium
» insipienti dedisti me. » Aliis, inquit, sicut tibi placet,
has tales divitias tribue; mihi vero hoc solum
præsta ut ab omnibus meis iniquitatibus me eripias,
et ad fatuos et insipientes me ulterius non mittas.
Et hoc est quod dicit: « Opprobrium insipienti de-
disti me. » Unde et ego submutui, et non aperui
os meum. Cur enim eis loquerer, qui me audire no-
lebant, qui te blasphemabant, et me verberabant,
mihi illudebant, et te maledicebant.

« Obmutui, et non aperui os meum; quoniam tu
» fecisti me; amove a me plagas tuas; a fortitudine
» enim manus tuæ ego defeci in increpationibus. »
Pulchre autem dixit: « Quoniam tu fecisti me, » ut
hoc facilius in adiutorium moveatur, quod factor et
Creator memoratur. Si enim homines et cuncta ani-
malia inde filios suos in tantum diligunt, quia eos
genuerunt; quanto magis eum, qui omnia creavit et

(526-27) Cod. Ghis., *Deberet.*

(528) *Id. cod., et conturbatur.*

(529) « Merito ergo David remitti sibi postulat,

A fecit, quod omnem suam diligat creaturam credere
debemus? Et si omnem diligit, præcipue illam diligit,
quæ cæteris melior esse videtur. « Amove a me, in-
quit, plagas tuas. » Istæ, quasi dicat, plagæ tuæ
sunt; tu mihi eas facis, tu, inquam, qui facis immis-
siones per angelos malos: qui Job ad flagellandum
Satanæ tradidisti, et malignos spiritus in porcos
misisti: cui non immerito quotidie dicimus: « Ne
nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo
(Luc. XI, 4). » A fortitudine manus tuæ, quæ me
tam graviter affligi permittit, ego defeci in increpa-
tionibus et castigationibus tuis. Scio enim quia cor-
rigis et castigas omnem filium quem recipis, et quia
sine causa nihil facis. Et hoc est quod dicit:

B « Propter iniquitatem corripuisti hominem, et ta-
» bescere fecisti sicut araneam animam meam. » Sic
est humana natura in primo homine violata, ut nul-
lus hominum sit, qui quantum in se est, flagellis
dignus non sit. Qui igitur non flagellatur, non suis
meritis, sed soli Dei misericordiæ imputare debet.
Aranea vero in hoc loco bonam videtur habere signi-
ficationem. Illa itaque anima sicut aranea tabescit,
quæ in instantia operis divinitus sibi inuncti se quo-
tidie affligere non cessat. Hoc autem de illis conven-
ienter intelligere possumus, qui vigiliis, jejuniis et
orationibus dediti in lege Domini meditantur die ac
nocte.

« Verumtamen universa vanitas omnis homo vi-
» vens. » Hoc autem in alia translatione non habetur;
C et tale videtur esse ac si diceret: Quamvis in Dei
servitio boni quotidie laborantes seipsos macerent
et affligant; mali autem nullum inde bonum exem-
plum capientes in sua nihilominus vanitate persis-
tunt.

« Exaudi, Deus, orationem meam, et deprecatio-
» nem meam, auribus percipe lacrymas meas, ne si-
» leas a me. » Quatuor orationes in hoc uno verbo
continentur, quibus pene unum et idem significatur,
in quibus nimirum docemur quanta instantia Deum
orare debeamus.

« Quoniam incola ego sum in terra, et peregrinus
» sicut omnes patres mei. » Dignus est ut exaudia-
tur qui in terra incola est, et mente et spiritu apud
Deum est. Incola autem dicitur, qui non propriam,
sed alienam terram colit. Tales erant illi, qui dice-
bant: « Non habemus hic permanentem civitatem,
sed futuram inquirimus (Hebr. XIII, 14). » Est autem
et peregrinus, quoniam a patria longe est, et ad pa-
triam redire festinat. Hinc autem est quod patriar-
chæ et prophetæ peregrinos se esse dicebant, quo-
niam ad hæreditatem sibi promissam properabant,
per quam nostram quoque hæreditatem significa-
bant.

« Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et
» amplius non ero (529). » In illam hæreditatem sive
civitatem, sicut scriptum est (Apoc. XXI), non intrabit
quod sciebat non esse iis, qui secundum Aaron erant,
sacerdotibus attributum; sed Evangelio reservatum. »
D. AMBROS. IN HUNC LOCUM.

aliquis coinquatus et immundus. Unde priusquam illuc eat, omnia vitia et peccata, quibus anima uritur, sibi a Domino remitti exorat. Illa vero anima refrigerium sentit, quæ se a vitiorum æstu carnisque concupiscentiis liberatam esse cognoscit. Quod autem ait : « Et amplius non ero, » hoc est intelligere : Nisi priusquam eam, id est de corpore exeam, peccata mea mihi remiserit, amplius ibi cum electis tuis esse non potero. In hac igitur vita his qui salvandi sunt omne peccatum remittitur ; sed non omnibus remittitur pœna peccati.

PSALMUS XXXIX.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

Iste titulus superius expositus est.

« Expectans expectavi Dominum, et respexit me, » et exaudivit deprecationem meam, et eduxit me » de lacu miseræ, et de luto fæcis. » Ecclesia loquitur in hoc Psalmo, cujus membra sunt omnes qui ad vitam prædestinati sunt, a primo homine 377 usque ad finem sæculi. « Expectans, inquit, expectavi Dominum. » Omnes enim patriarchæ et prophetæ, alique omnes, quos S. Spiritus illuminavit, Christi adventum cum magno desiderio expectabant. Unde et ipse Dominus ait : « Multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt (Matth. xiii, 17). » Sciebant enim quia, nisi ipse veniret, a peccato primi hominis liberari non poterant. De his erat vir ille justus Simeon, « qui responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi videret Christum Domini (Luc. ii, 26). » Hunc autem illi expectabant, et Dominus respexit eos, et exaudivit deprecationem illorum, mittens eis in tempore præfinito, quem tanto tempore expectaverunt. Unde et Apostolus ait : « Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum de muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret (Galat. iv, 4). » Et eduxit eos de lacu miseræ ; per quem infernum intelligimus, in quo omnes sanctorum animæ usque ad id temporis captivæ tenebantur. Et de luto fæcis ; per quod pravam et erroneam Judæorum doctrinam significat. Quid enim est lutum fæcis, nisi vini purgamentum ? Non est igitur vinum hæc doctrina, quam Judæi habent ; sed vini potius fæx et purgamentum vini, videlicet legis et prophetarum, quod quidem illi soli bibunt, qui non ad litteram, sed spiritualiter Scripturas intelligunt. De hoc igitur luto educti sunt, qui illorum intelligentiam et errorem non sequuntur.

« Et statuit supra petram pedes meos, et direxit » gressus meos, et immisit in os meum canticum » novum, hymnum Deo nostro. » Ecclesiæ pedes, oculi, manus, et lingua SS. apostoli sunt, eorumque successores. Hos autem statuit Dominus super illam petram, de qua Apostolus ait : « Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4). » Unde et alibi dicitur :

(530) « Nomen Domini inter cætera Salvator æternus est : et ille spem suam ponit in ejus nomine,

A « Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. iii, 11). » Ecce super petram pedes tuos posuit, et quid postea fecit ? « Et direxit gressus meos ; » fecit tibi aliud ? « Et immisit in os meum canticum novum. » Ad quid ? « Hymnum Deo nostro. » Pulcher ordo locutionis : pedes firmavit, gressus direxit, canticum docuit, et soli Deo cantare præcepit. Canticum novum, canticum prius inauditum, evangelica prædicatio est, in qua Christi nativitas, passio, resurrectio, ei ascensio declaratur. De quo et alibi dicitur : « Dominus præcepit cantare canticum novum, » et Judæi infelices nolunt cantare nisi canticum vetus. Canticum vetus cantare est in vetustate litteræ, et non in novitate spiritus ambulare. Vetus igitur canticum cantant, qui juxta litteram legem intelligunt.

« Videbunt multi, et timebunt, et sperabunt in » Domino. » Multi enim cæci erant, et in erroris tenebris sedebant, qui, audita prædicatione, et in nomine Domini baptizati, illuminati sunt. Et Deum timere et in ipso solo spem habere cœperunt, qui prius falsos deos offendere timebant, et in incerto divitiarum spem habebant. De talibus ad Timotheum Apostolus ait : « Præcipe divitibus hujus sæculi, non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum (I Tim. vi, 17). »

« Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, » et non respexit in vanitatem et insanias falsas. » C Sit igitur nomen Domini spes nostra, et in cunctis nostris necessitatibus ipsum invocemus (530) ; quia, sicut Apostolus ait : « Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit (Act. ii, 21). » Illi autem respiciebant in vanitatem et insanias falsas, qui idola vana, muta et surda colebant, et falsos deos adorabant. Possumus autem per insanias falsas etiam arreptitias intelligere, a quibus miseri homines responsa poscebant. « Multa fecisti tu, Domine Deus » meus, mirabilia tua, et cogitationibus tuis non » est qui similis sit tibi. » Quis mirabilia Dei enumerare valebit ? Nihil fecit Deus quod mirabile non sit. Sed illud mirabilius, quod tantum se humiliavit, quod carnem nostram suscepit, quod miseras nostras sustinere voluit. Sed et illud valde mirabile est, quod taliter et per tales mundum convertit, et ab antiqua sua superstitione separavit. Quis talia unquam cogitare potuit ? Quis tantam misericordiam mente concepit ? Quis, non dicam pro malis servis, sed pro filiis charissimis, sic se humiliavit ? Dicat ergo Ecclesia, dicant apostoli : « Multa fecisti, tu Domine Deus meus, mirabilia tua, » qui nobis ad evangelizandum tantam efficaciam virtutemque dedisti, et tam fragili ministerio tibi omnia subjugasti, et hoc est quod dicit :

« Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt » super numerum. » Annuntiantibus apostolis et fidem Christi prædicantibus, multiplicati sunt fidei qui se non suis meritis, sed ab eo per ejus gratiam credit esse salvandum. CASSIOD.

les, tantaque fuit credentium multitudo ut, sicut A stellæ, numerari non possit. Sunt etiam in hoc multiplicati super numerum, quia valde major est numerus baptizatorum, quem sit numerus electorum; unde et Dominus in Evangelio ait: Quia « multi sunt vocati, pauci vero electi (*Matth. xx, 16*). » — « Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi. » — « Finis autem legis, ut Apostolus ait, Christus est, ad justitiam omni credenti (*Rom. x, 4*). » In Evangelio quoque dicit: **III** « Lex et prophetæ usque ad Joannem (*Luc. xvi, 16*). » Sacrificia itaque et oblationes usque ad Christum suum tempus habuerunt, quia Christi passionem significabant. Deinde vero necessaria non fuerunt, quia debuit cessare umbra, veniente veritate. Bene igitur hic dicitur: « Sacrificium et oblationem noluisti, » quia quod prius in significatione erat, in veritate agere cepit. Et hoc est quod ait: « Corpus autem perfecisti mihi. » Quod tale est ac si diceret: Pro illis omnibus sacrificiis, quæ usque ad id temporis fiebant, corpus tuum et sanguinem tuum mihi dedisti.

« Holocausta etiam pro peccato non postulasti. » Ut quid enim postularet holocausta ulterius pro peccato, qui suo sanguine omnia peccata delevit? Dicit autem holocaustum totum incensum, quia hæc talis hostia tota Domino incendebatur. « Tunc dixi: » Ecce venio. » Huc usque Ecclesia locuta est, nunc autem loquitur Salvator noster, et ad primum hujus psalmi versum respondet; et tale est ac si dicat: Tu exspectans exspectasti me, et meum adventum C desiderasti, et ego tunc dixi: Ecce venio, carnem suscipio, et ad te liberandum festino.

« In capite libri scriptum est de me, ut faciam » voluntatem tuam, Deus meus, volui, et legem tuam » in medio cordis mei. » Dixit modo Salvator noster secundum divinitatem: Ecce venio (531); nunc autem humanitas divinitati conjuncta obsequium sibi, et obedientiam promittit dicens: « In capite libri hujus scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam; ego autem Deus meus, » summo quasi dicat desiderio: « Hoc volui, » et volo, et quod mihi præceperis per omnia et in omnibus facere parata sum. Quod autem in capite hujus libri dicitur: Sed in lege Domini fuit voluntas ejus; hoc est quod hic dicit, « ut faciam voluntatem tuam. » D Et hoc quod dicitur: In lege ejus meditabitur die ac nocte; hoc est quod hic dicit: « legem tuam in medio cordis mei. » Et hæc quidem satis convenientia sunt. Hæc pauca verba ad nostram consolationem Salvatoris nostri divinitas et humanitas inter se dixerunt; et illa veniendo quod promiserat implevit; et hæc obediendo, ejus voluntatem faciendo, nos moriendo redemit. Nunc autem ad verba apostolorum redeamus, et quid amodo velint audiemus.

« Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia ma-

(531) « Scriptum profecto de Christo est in principio Veteris Testamenti, quod venturus esset, ut

» gna. Ecce labia mea non prohibebo. » Dixerat modo superius Ecclesia sive apostolorum cætus: « Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum; » nunc autem non solum nuntiasset, sed bene nuntiasset dicit. « Bene, inquit, nuntiavi, » quia quæ verbo dixi, opere complevi: « bene nuntiavi, » quia personam hominis non accepi. Hoc autem in Ecclesia magna, in Ecclesia catholica, et per totum mundum diffusa. « Ecce labia mea non prohibebo. » Ego, quasi dicat, in prædicatione nihil habeo, nisi labia sola, cætera tua sunt; tu mihi dixisti: « Aperi os tuum, et ego adimplebo illud (*Psal. lxxx, 11*). » Tu mihi præcepisti ut quod dicerem non cogitarem: non enim nos sumus, qui loquimur, sed Spiritus tuus, qui loquitur in nobis (*Matth. x, 20*). Tu igitur loquere, quia ego ad loquendum labia mea non prohibebo, et quæcunque mihi inspiraveris, dicere non timebo.

« Domine, tu cognovisti; justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam, et salutare tuum dixi. Non celavi misericordiam tuam, et veritatem tuam a Synagoga multa. » Ecce satis probatum est, quia bene nuntiavit justitiam Dei in Ecclesia magna; et inde Deum testem invocat, quia justitiam non abscondit, veritatis et salutis verba dixit, misericordiam et veritatem non celavit. Qui enim sic annuntiat, bene annuntiat, et melius annuntiare non potest.

« Tu autem, Domine, ne longe facias misericordias tuas a me. » Sed, sicut solitus es, semper in loquendo adjuva me, et ab insurgentibus adversariis protege me. Promiserat enim quod labia ad loquendum non prohiberet, et quia non dubitat post verba, verbera sibi esse parata, rogat ut misericordia præsto sit et non longius recedat. Quod autem ait: « Misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me: » inde se hanc loquendi audaciam, sive potius fiduciam habuisse ostendit, quod Dei misericordia et veritas nunquam eum dereliquit. Sic enim ipse Dominus eis promiserat: « Non vos deseram, neque derelinquam (*Joan. xiv, 18*): » — « Et ecce vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (*Matth. xviii, 20*). » — « Quoniam circumdederunt » me mala, quorum non est numerus. » Hoc est enim quod Apostolus ait: « Nolo vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia. Quoniam supra modum gravati sumus, supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere (*II Cor. i, 8*). »

« Comprehenderunt me iniquitates meæ. » Justus in principio accusator est sui. Hoc sanctorum proprium est, ut mala quæ sibi accidunt, sibi, et non aliis imputent, et pro suis peccatis sibi accidisse dicant. « Et non potui, ut viderem. » Non potui, inquit, circumspicere, ut viderem aliquem adesse, nisi hostem et inimicum. Unde adhuc subditur:

« Multiplicati sunt super capillos capitis mei, et in redemptione hominum Dei Patris faceret voluntatem. » D. Ambros. in hunc locum,

» cor meum dereliquit me. » Hic modus locutionis A a grammaticis hyperbole dicitur, et non solum in paganorum libris, 379 sed in divina quoque pagina frequenter invenitur. « Et cor meum dereliquit me. » Cor nostrum tunc nos dereliquisse dicimus, quando timoris immensitate extra nos sumus, et soliti vigoris diminutionem patimur. Possumus tamen per cor nostrum amicos et propinquos nostros intelligere. De talibus enim dicitur : Quia « in omnibus erat cor unum, et anima una (Act. iv, 32). » Quando isti tales ab invicem separantur, unusquisque dicere potest : « Cor meum dereliquit me. »

« Complaceat tibi, Domine, ut eripias me : Domine, in auxilium meum respice. » Complaceat, inquit, tibi, quia jam et mihi placuit, ut eripias me, quia sine tuo adiutorio liberari non valeo.

« Confundantur et reveantur inimici mei, qui » quærunt animam meam, ut auferant eam. » Hæc faciunt maligni spiritus, hoc faciunt hæretici et tyranni, qui magis animam quam corpus occidere et perimere (532) cupiunt. Potest autem hoc et ad bonam partem intelligi, ut de peccatis erubescant, et ad Dominum convertantur. Unde et subditur :

« Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogi- » tant mihi mala. » Avertantur a prava sua intentione, qua ad malum currere festinant; sicut Apostolus ait : « Quem ergo fructum habuistis in his, in quibus modo erubescitis? » (Rom. vi, 21). Sic enim erubescere, laudabile est. « Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge. » Hæc vox insultantium est, et de victoria gloriantium. Sed hoc quoque, sicut et superiora, et ad bonam et ad malam partem accipi potest.

« Exsultent et lætentur, qui quærunt te, Domine, » et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. » Sicut enim mœror et tristitia exspectat malos, ita gaudium et æterna lætitia exspectat bonos, qui Christum Dominum nostrum diligunt, et quantum possunt extollunt et magnificant.

« Ego vero egenus, et pauper, sum, Dominus curam habet mei. » Egeni et pauperes erant sancti, quia non solum rebus necessariis, sed omni quoque humano auxilio et fortitudine destituti sunt. Et hoc quidem propter Christum, quia cum ipse omnium « dives esset, pro nobis pauper factus est (II Cor. viii, 9). » Sed Dominus eorum curam habet, qui « dives » est in omnibus, qui invocant eum. »

« Adjutor meus, et liberator meus esto, Domine, » ne tardaveris. » Orat Dominum, ne tardet venire, et ne moras faciat, sed cito ad iudicium veniat, et sanctos suos adjuvet et liberet, ne tantas mundi hujus calamitates alterius patiantur.

(532) Cod. Ghis., et perdere.

(533) Totus hic psalmus est vaticinium de passione Christi, ut relata evangelistarum testimonia ostendunt; unde Ambrosius dixit : « Aperi aures tuas,

PSALMUS XL.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

In finem psalmus iste referendus est, qui de Christo loquitur, qui initium et finis est.

« Beatus qui intelligit super egenum, et pauperem. » Ego, inquit Propheta, psalmos compono, de me tamen intelligendi non sunt. Beatus autem ille est, qui super egenum et pauperem, et psalmos, et alias Scripturas intelligit. Sic enim ipse Dominus ait : « Oportet impleri omnia quæcunque scripta sunt in lege, et prophetis, et psalmis de me (Luc. xxiv, 44). » Saltem hoc Judæi attendere debuissent, quod psalmi in finem titulantur (533). Si enim de se Propheta intelligere voluisset, in finem nequaquam dixisset. Egenum et pauperem Salvatorem nostrum dicit, qui ideo pauper factus est, ut fideles suos divites faceret. Nam et discipulos suos ad exemplum sui pauperes esse voluit, quibus ipse ait : « Qui non reliquerit omnia quæ possidet, non potest meus esse discipulus (Luc. xii, 44). » Ideoque « relictis omnibus, secuti sunt eum (Matth. iv, 24). » Sequitur : « In die mala liberabit eum Dominus. » Dies iudicii dicitur dies malus, quia in ipso puniendi sunt mali. In illa die illi securi erunt, qui fidem Christi susceperunt, et prophetis, et apostolis crediderunt, et de Christo (534) Scripturas sanctas intellexerunt. De quo et subditur :

« Dominus conservet eum, et vivificet eum, et » beatum faciat eum, et emundet in terra animam » ejus, et non tradat eum in manus inimici ejus. » Videns Propheta per Spiritum sanctum Salvatorem nostrum passioni appropinquantem, et Judæos adversus eum undique confluentes, istam, quam nunc audimus, facit pro eo orationem : « Dominus, » inquit, « conservet eum » ab omnibus periculis, atque insidiis inimicorum suorum, « et vivificet eum » die tertia. Hoc autem non dixisset, nisi eum prævidisset et moriturum, quia nihil vivificatur, nisi prius moriatur. « Et beatum faciat, » super sedem suam, ad dexteram suam collocando, sicut Apostolus ait : « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, sedet ad dexteram majestatis in excelso (Hebr. i, 3). » — « Et emundet in terra animam ejus. » Hoc in alia translatione non habetur. Sed unde emundari potest anima Christi, nisi forte a falsa suspitione Judæorum qui eum 380 seductorem esse dicebant? « Et non tradat eum in manus inimici ejus. » Iste autem inimicus diabolus intelligitur, de quo ipse Dominus ait : « Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (Matth. xiv, 30). » In cujus manus si Dominus traditus fuisset, nequaquam eum alligare potuisset.

« Dominus opem ferat illi super lectum doloris » ejus, universum stratum ejus versasti in infirmi-

qui incipit sacramenta Dominicæ cognoscere passionis. Ideo tibi dicitur : Qui habet aures audiendi, audiat. »

(534) Id. cod., super Christum.

jus. » Iste lectus, et hoc stratum Salvatoris A carnem significat, in qua velut in lecto nobis eius sanctissima anima simul cum divinitate cat. Hanc igitur modo dicit lectum doloris, » nobis doluit, et omnes illas in sola carne it passiones. Quod autem universum stratum infirmitate versatum esse dicit, totum corpus blanta pedis usque ad verticem afflictum et atum esse ostendit. Unde et crucis passio ias passiones durissima esse monstratur.

» dixi : Domine, miserere mei, sana animam B, quia peccavi tibi. » Tibi, inquit, sic affli- morte turpissima condemnato, dixi ego, et Domine, miserere mei, sana animam meam, illo alio medicamine, nisi ista quam nunc passione sanari potuit. Sana, inquam quia tibi, hoc est enim quod alibi ait : « Tibi soli (Psal. I, 6). » Et hoc fuit illud peccatum misit in Uria et Bersabee, pro quo videlip- sit illum psalmum, cujus initium est (535) : » ere mei, Deus (ibid., 1), » unde et hic dicit : dixi : Domine, miserere mei. » Ego, inquit, t tunc dixi : Domine, miserere mei. Huc Propheta, nunc autem loquitur Dominus. » iei mei dixerunt mala mihi : Quando morietur » ribit nomen ejus? » Similiter dicitur et in almo, ubi Salvatoris nostri persona introdu- » Amici mei, et proximi mei adversum me inquaverunt (Psal. xxxvii, 12). » Qui hic omine vocantur inimici, ibi dicuntur amici, C : contrarium : inimici, inquit, mei dixerunt mihi inter se tractantes quomodo me occide- sic enim scriptum est : Quia « collegerunt ces et Pharisei concilium, quomodo Jesum nerent et occiderent (Joan. xi, 47). » Unde is illorum Caiphas nomine dicebat : « Vos s quidquam, nec cogitatis quia expedit vobis s moriatur homo pro populo, et non tota gens (ibid., 50). » Et hoc est quod hic dicitur : » do morietur, et peribit nomen ejus? » — illa namque die, dicit evangelista, cogitave- » terficere eum (ibid., 53). » Quod enim eum » e cogitabant, hoc erat dicere : « Quando mo- » e peribit nomen ejus. »

» ingrediebantur ut viderent; vana locutum D or eorum, congregaverunt iniquitatem sibi. » bit Salvator noster qualiter facta fuerit pro- ua. Neque dubitandum est eo ordine factam quo hic narratur. Et ingrediebantur, inquit, viderent quid principes sacerdotum et ceteri es ordinassent, et constituissent, et qua morte

) Cod. Ghis., quando illum psalmum edidit, initium est Miserere mei.

) « Adjectionem accepit caro, quasi sumpta nine, suscepta de Virgine : sed quasi Deus ad- rem ipsam operatus est; qui virtute propria exit, ut esset suæ resurrectionis operator. » s.

) S. August. autem egregie hunc locum il- PATROL., CLXIV,

eum occidere voluissent, et quid invenerunt? « Vana locutum est cor eorum; » vana quidem, quia et ip- sum occidere, et ejus nomen penitus delere cogita- bant. Unde « congregaverunt iniquitatem sibi, » quia iniquitas illorum in capita eorum conversa est. « Et ingrediebantur foras, et loquebantur. » Sic, inquit, instructi, totoque malorum consilio cognito, ingrediebantur foras, et ceteri, qui ejusdem proditio- nis et iniquitatis participes erant, et quæ intus cognoverant loquebantur. Et illi quid faciebant? Si- mul in unum susurrabant. Satis hic manifeste ostendit, quam concordēs omnes fuerint in nece Salva- toris; unde et subditur : « Omnes inimici mei adver- sum me cogitabant mala mihi. » Nullus erat qui contradiceret, omnibus placebat, una voluntas erat omnium, ut salus mundi occideretur. Hoc igitur ordine Salvator noster captus, ligatus, flagellatus, judicatus, damnatus, spinis coronatus, ad crucis patibulum ductus est. « Verbum iniquum man- » daverunt adversum me. » Verbum iniquum illud fuit, quo omnes una et consona voce crucifige clamaverunt.

« Sed nunquid qui dormit, non adjiciet, ut resur- » gat? » Hoc est enim quod alibi ait (536) : « Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi (Psal. iii, 6). » Mors Christi dormitio fuit : dormivit quantum voluit, surrexit quando voluit; qui si noluiisset, nunquam obdormisset (537). « Etenim homo pacis meæ, » in quo sperabam, qui edebat panes meos, amplia- » vit adversum me supplantationem. » Væ tibi, Judas, contra quem ista dicuntur, qui Dominum et Magi- strum pacis osculo tradidisti, qui de te bonam spem prius habebat, et te sicut alios diligebat, suis panibus et spiritualibus et corporalibus nutriebat, et per te quoque baptizabat et miracula faciebat. Tu miser ampliasti adversum eum supplantationem; tu sponte tua te obtulisti ad traditionem; tu dixisti : « Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam (Matth. xxvi, 15)? » cum nemo ad tradendum nisi diabolus, et avaritia tua te sollicitaret.

« Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita » » me, et retribuam illis. » Hæc oratio Christi humanitatis intus fuit, in corde fuit, in sola volun- tate fuit, cui ad precandum verba necessaria non erant, qui secundum voluntatem suam omnia habebat. Propter nos igitur hæc scripta sunt; quæ si scripta non fuissent, ad nostram notitiam non per- venissent. Valde autem necessarium fuit, ut hæc, et alia multa, et his similia a prophetis prædice- rentur, ut cum facta et adimpleta essent, facilius crederentur, et Judæi, et hæretici inde vincerentur. Credant Judæi, vel ex hoc Christi resurrectionem,

lustrat : « Ut, inquit, quid dormivit? Quia Adam forma erat futuri : et Adam dormivit, quando de latere ejus Eva facta est. Adam in figura Christi, Eva in figura Ecclesiæ; unde est appellata mater vivorum. Quando fabricata est Eva? Dum dormiret Adam. Quando de latere Christi sacramenta Eccle- siæ profluxerunt? Cum dormiret in cruce. »

quod vident se jam suscepisse suam retributionem. A
 « In hoc cognovi quoniam voluisti me, quia non
 » gaudebit inimicus meus super me. » Quid est, in
 hoc cognovi, nisi in hoc eos qui hæc lecturi et au-
 ditori sunt, cognoscere feci? Tale est autem et il-
 lud quod dicitur Abrahæ: « Nunc cognovi, quod
 timeas Deum (*Genes. xxii, 12*). » Iste autem inimi-
 cus, vel diabolus, vel Judæorum populus intelligitur,
 qui de Christi morte gaudere non potuerant, quia
 eam, quam habebant, vitritutem et potestatem, ambo
 amiserunt.

« Propter innocentiam autem meam suscepi-
 » sti me, et confirmasti me in conspectu tuo in
 » æternum. » Magna est virtus innocentie, quam
 ipse Dominus tantum commendat, ut ipsam suam
 humanitatem per innocentiam Deo placuisse ostendat. B
 Talis enim illa humanitas facta est, in qua
 nullum locum habere potuisset macula peccati. Si
 enim talis non fuisset, cur præ cæteris Deo placuis-
 set? His igitur verbis nos quoque ad innocentiam
 Dominus provocat, et illis aliis, quibus in Evange-
 lio discipulis ait: « Nisi conversi fueritis, et effici-
 mini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælo-
 rum (*Matth. xviii, 3*). »

« Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, et
 » usque in sæculum: fiat, fiat. » Dignum fuit ut Sal-
 vator noster Deus benediceret propter suæ humani-
 tatis resurrectionem, et in cælis susceptionem, et
 ad Patris dexteram confirmationem. Israel autem,
 qui *vir videns* interpretatur (538), non Judæos
 sed Christianos significat, quoniam illi excæcati,
 isti vero ad videndum et cognoscendum illuminati
 sunt. Unde et Dominus ait: « In iudicium ego veni
 in hunc mundum, ut qui non vident videant, et qui
 vident cæci fiant (*Joan. ix, 39*). »

PSALMUS XLI.

IN FINEM INTELLECTUS FILIIS CORE (539).

Core *Calvarie* interpretatur. In Calvarie autem
 loco Dominus noster crucifixus est: ibique Eccle-
 siam sibi genuit et redemit. Hujus igitur psalmi
 intelligentia filiis Core attribuitur (540); in est po-
 pulo Christiano, qui in hoc psalmo dicit: « Quoniam
 ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad
 domum Dei. »

« Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum: ita
 » desiderat anima mea ad te, Deus. » Desiderant
 cervi ad fontes aquarum, sed non semper. Quando
 enim suo more serpentes devorant, et crassantis in
 se veneni æstuationem nimiam patiuntur, tunc ad
 fontes aquarum venire desiderant; ut aquæ refrige-

(538) *Vir videns* Israel juxta Hebræos, et littera-
 rum fidem, teste S. Hieronymo in cap. xliv Isaie, ex-
 ponitur *rectus Dei*: quam interpretationem ipse S. do-
 ctor etiam in cap. ii Malach. præfert ei juxta quam,
 secundum aliquos *Israel*, idem valet quod *vir videns*
Deum. Præterea alii interpretantur *dominans*, vel
prævalens Deo, id est angelo luctanti cum patriarcha
 Jacob: atque hæc sententia facile non est rejicien-
 da, cum divinæ Scripturæ, (*Gen. xxxii, 28*), inni-

rio sitim, caloremque extinguant. Venenum
 animæ est omne vitium et peccatum. His
 carere non valemus, nisi ad Deum accedamus,
 ipsum confugiamus, et ejus aquas bibamus, de
 bus Dominus ait: « Qui biberit ex aqua quar
 dabo ei, non sitiet unquam (*Joan. ix, 14*). »

« Sitivit anima mea ad Deum vivum. » Ha-
 tim patiebatur ille qui dicebat: « Cupio disso-
 esse cum Christo (*Philip. i, 23*). » Similiter
 et Isaias, qui ait: « Utinam dirumperes cæli
 descenderes (*Isa. lxiv, 1*). » Hanc et multi
 quibus hæc vita oneri erat, et ad illam totis
 anhelabant. « Sitivit anima mea ad Deum vivi-
 et sitiendo dixit: « Quando veniam, et app-
 » ante faciem Dei? » Merito Deus vivens d
 Dominus, quoniam in ipso est omnis vita, et in
 vivunt omnia, et sine quo nihil vivere potest.

« Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes dies ac n-
 » dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tu-
 Solebant pagani insultando dicere Christianis
 est Deus vester? Exurgat nunc si potest, et ac-
 vos; et si Deus est, liberet vos de manibus n-
 Sic et Nabuchodonosor tribus illis pueris dic-
 « Et quis est Deus qui eripiat vos de manibus m-
 (*Dan. iii, 15*). Cui illi sapientissime respon-
 dixerunt: « Potens est Deus, si vult, de ma-
 tuis nos liberare; quod si noluerit, scias (541)
 deos tuos non colimus, et statuam auream
 erexisti non adoramus (*ibid., 18*). » Sed quid
 C bant sancti, quando eis talia dicebantur? Fleb-
 orabant, et ipsis suis lacrymis pascebantur.
 Non est omnium hujus talis refectionis decla-
 perfectorum est quibus sola Dei contemplatio p-

« Hæc recordatus sum, et effudi in me an-
 » meam. » Cum mihi, inquit, ab infidelibus
 dicerentur, recordatus sum « quoniam ingred-
 locum tabernaculi admirabilis, et perveniam
 ad domum Dei; » et tunc quidem videbo
 meum Salvatorem meum, de quo isti mihi
 dicunt: « Ubi est Deus tuus? » Videbunt na-
 sancti, cum ad illam beatitudinem perveneri-
 corporeis oculis Christi humanitatem, et spiri-
 bus oculis ejus divinitatem; ut uterque visus
 D sit, et non maneat otiosus. Unde et Joannes ap-
 lus de Domino ait: « Scimus quoniam cum
 ruerit, similes ei erimus, quia videbimus eum
 uti est (*Joan. iii, 2*). » Hæc, inquit, recor-
 sum, et effudi in me animam meam, et qua-
 gientem retinui et ad pristini vigoris fortitud-
 revocavi.

tatur.

(539) Præclare disserit S. Aug. de tituli
 expositione, in quam convenit S. Bruno; at
 ctore multo brevior.

(540) Nimirum levitis cantoribus de pro-
 Core, de quo in libro I Paralipomenon pluri-
 alibi mentio occurrit.

(541) Vulgata legit: *notum sit tibi, rex.*

« In voce exsultationis et confessionis sonus epulantis. » Ingre-
diar, inquit, in locum tabernaculi admirabilis. Sed quomodo ingrediar? « In voce exsultationis et confessionis. » Docet nos Propheta cum quanto gaudio et lætitia sanctorum animæ in illa beatitudine suscipiantur. Unde et subditur: « sonus epulantis » Illa, inquit, vox exsultationis et confessionis sic erit, ut sonus epulantis, nihilo indigentis, plaudentis, et gaudentis, et deliciis ineffabilibus se reficientis. Non potuit invenire aptiorem similitudinem, qua suæ receptionis dulcedinem et jucunditatem ostenderet.

« Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam confitebor illi. » In eo quod seipsum hortatur et consolatur, [magnum B] suis auditoribus præstat exemplum, qualiter se habere debeant, quando magnis iniquorum opprobriis et injuriis fatigantur. « Quare tristis es, anima mea? » Sustine patienter, et non conturberis, quoniam hæc omnia cito transibunt; sed potius spera in Deo, qui nunquam deserit sperantes in se: sæviant adversarii quantum velint, minentur et inferant mortem, et supplicia quæ velint, quoniam ego confitebor illi et nunquam timore mortis negabo Deum meum. Dicunt illi: « Ubi est Deus tuus? » Dico ego quia præsto est, et statim exeuntem animam meam (542) ad se suscipiet. Nunc autem ad ipsum Dominum convertitur, sibi que loquitur, et eas, quas in se ipso fluctuationes patitur, confitetur. O « salutare vultus mei, et Deus meus, ad me ipsum » anima mea conturbata est; propterea, » ut eam consoleris, « memor ero tui, Domine, de terra Jordanis et Hermonis a monte modico. » Salvatorem vultus sui eum esse dicit, quia vultum et imaginem Dei ad quam facti sumus, nemo est qui retinere valeat, nisi ipse eam custodiat et salvet. Unde et ipsam animam suam, in qua præcipue Dei similitudo et imago exprimitur, conturbatam et a sua pulchritudine deformatam esse fatetur. Perdit enim homo vultum et imaginem Dei, quando aliquo peccato separatur a Deo, atque ejus vultum et imaginem suscipit, cui se peccando conjungit. Tale est igitur ac si dicat: Conserva in me, Domine, imaginem tuam, quam mei tuique inimici auferre conantur. Quid significat terra Jordanis et Hermonis, ipse exponit dum dicit: « A monte modico. » Terra enim Jordanis plana est. Hermon quoque, sicut hic dicitur, mons modicus est. Per terram igitur Jordanis et Hermonis humiles et mansuetos intelligimus. In tali igitur terra et in tali monte est qui hic loquitur sedens, et habitans in humilitate et mansuetudine Deo se servire promittit. Tales enim diligit Deus, de quo scriptum est: quia deponit potentes de sede, et exaltat humiles (Luc. 1, 52).

« Abyssum abyssum invocat in voce cataractarum

(542) Cod. Ghis., de corpore.

(543) Ita cod. Vatic. quemadmodum adnotavit card. Thomassius, et apud S. August. In Vulgata habetur: *Et nocte canticum ejus.*

» tuarum. Omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt. » Ecclesia loquitur in persona martyrum, et tale est ac si dicat: Omnia excelsa sapientiæ et scientiæ tuæ super me transierunt, quoniam abyssus invocat abyssum in voce cataractarum tuarum. Hæc est igitur causa, quod neque tormentis, neque ipsa morte ab amore Dei separari potest, quoniam utriusque Testamenti doctrina, quæ sibi per apostolos nuntiata est, et eam confirmat atque corroborat; abyssum enim vocat utrumque Testamentum propter sapientiæ et scientiæ profunditatem. Dei vero cataractæ, sive fenestræ, apostoli sunt, a quibus tota domus totaque Ecclesia illuminatur. In voce itaque cataractarum Dei abyssus invocat abyssum, quia voce et prædicatione apostolorum utrumque sibi respondet et concordat Testamentum.

« In die mandavit Dominus misericordiam suam, » et nocte declarabit (543). » Non absconditur quod in die fit, neque quod in nocte sine lumine declaratur. Mandavit igitur Dominus in die misericordiam suam, quia cunctis gentibus eam revelavit; dum « proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32). » Declaravit autem et manifestam fecit eandem suam misericordiam in nocte, et quotidie declarat et manifestat, dum de magnis periculis et tribulationibus fideles suos liberat et eripit. Tanti ergo beneficii memor vir sanctus dicit animæ suæ: « Spera in Deo, quoniam confitebor illi. »

« Apud me oratio (544) vitæ meæ, dicam Deo. » Susceptor meus es. » Apud me, inquit, et in corde meo est oratio, quam dicere volo Deo vitæ meæ. Deus vitæ meæ ille est, qui nobis vitam dedit et datam custodit, qui inspiravit in faciem primi hominis et dedit ei spiraculum vitæ. Sed quæ est illa oratio? Sequitur: « Dicam Deo: Susceptor meus es, » quare mei oblitus es, et quare me repulisti, et » quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Dum » confringuntur ossa mea, exprobraverunt me qui » tribulant me, dum dicitur mihi per singulos dies: » Ubi est Deus tuus? » Huc usque illa oratio extenditur, quam apud se habere, et Deo se dicere promisit. In principio orationis hujus benevolentiam captat et susceptorem suum Deum esse dicit. Susceptor noster non sine causa dicitur Deus, qui nos suscipit nascentes, suscipit ad Ecclesiam et ad fidem venientes, suscipit ad se per pœnitentiam revertentes, suscipit de hac vita exeuntes, et tandem in promissam patriam redeuntes. « Quare mei oblitus es, et quare me repulisti? » Contraria his quæ modo dicta sunt, dicere videtur. Si enim suscepit, quomodo oblitus est vel quomodo repulit? Ipsam audiamus. Et « quare, » inquit, si me non repulit, « tristis incedo, dum affligit me inimicus? » Si me, inquit, non repulisset, in afflictioni-

(544) Id. cod., Deo; ita cum Vulgata versione alii quoque codices Psalterium juxta Italiam præferentes.

bus meis gavisa fuisset et patienter cuncta sustinuissem. Multos sanctorum legimus, qui inter ipsa sua tormenta gaudebant et majora sibi inferri desiderabant. Dolet igitur mater Ecclesia pro illis, qui ad hanc tantam perfectionem pertingere non meruerunt. Sequitur de eadem oratione: « Et quare tristis incedo, dum confringuntur omnia ossa mea? » Non dolet de omnibus, quia contracta sunt, sed hoc potius dolet, quia tristis erat, cum frangerentur. Per hanc igitur ossium confractionem, quæ utique gravissima afflictio est, alias omnes sanctorum passiones intelligamus, quas quamvis sancti cum dolore sustinebant, se tamen pro Christi nomine sustinuisse gaudebant. Sequitur adhuc: « Et quare tristis incedo, quia exprobraverunt me qui tribulant me, dum ab eis dicitur mihi per singulos dies: Ubi est Deus tuus? » Docet nos ut illatas nobis injurias in corde non habeamus, sed quidquid pro Christi fide sustinuissemus, nos sustinuisse gaudeamus. Unde et subditur:

« Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? » Cesset, inquit, omnis tristitia: cuncta cum gaudio perferamus, quia « non sunt condignæ passiones hujus vitæ ad futuram gloriæ, quæ revelabitur in nobis (Rom. VIII, 18). » — « Spera in Deo, quoniam confitebor illi: salutare vultus mei, et Deus meus. » Spera, inquit, in Deo, dicit sibi ipsi et animæ suæ, et quia ea quæ egimus minus perfecte egimus, doleamus; spem tamen bonam in hoc habeamus, quia semper confitebimur illi, et « neque mors, neque vita poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu (ibid., 39), » qui est Salutare vultus nostri et Deus noster.

PSALMUS XLII.

IM FINEM PSALMUS DAVID.

Quid significet *in finem* et *psalmus David*, sæpe jam diximus.

« Judica me, Deus, et discerne causam meam. » Vox alicujus fidelis est, Dei adjutorium implorantis. « Judica, inquit, me, Deus; » hoc autem exponit, « et discerne causam meam. » Non videtur hic aliud iudicium querere, nisi ut inter se et adversarios suos causa discernatur. Scit enim quia nihil contra eos fecit, ut sic eum affligere debuissent. Unde qui iustitiam se habere confidit, ut causa sua discernatur exorat. Hoc autem etiam nunc multoties fieri videmus, ut ab ipsis qui Christiani esse putantur, viri catholici tantas injurias patientur, ut contra eos Dei adjutorium implorent, et cum pro eis orare debuissent, adversus eos orare cogantur. Sic enim ipse Dominus ait: « Orate prosequentibus, et calumniantibus vos (Matth. III, 44). » Sequitur: « De gente non sancta, ab homine iniquo et doloso eripe me. » Et iste quidem non contra nos, sed pro se tantum orare videtur, sibi que hoc solum sufficere ostendit, si ipse solummodo liberetur, etiam si de illis vindicta non capiatur. « Quia tu es Deus meus, et fortitudo mea. » Tu, inquit, eripe me, qui solus

es Deus et fortitudo mea, quia alia arma mihi non sunt, et alium adiutorem non habeo, et ideo si me reliqueris, nemo erit qui me subveniat. Sed « quare me repulisti? » Et quasi diceret: Non te repulsi, subdidit, dicens: « Quare ergo tristis incedo dum affligit me inimicus? » In hoc enim sancti se esse repulsos et gratiam Dei amisisse timent, quod plenam patientiam in suis injuriis non habuerunt, et contristati se vindicari optaverunt. Unde et subditur:

« Emitte lucem tuam, et veritatem tuam: ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula tua. » Ut tale aliquid, quasi dicat, ulterius non contingat, et de iniuriis meis me vindicare non cupiam; et pro injuriis mihi illatis contristatus non incedam, emitte mihi lucem tuam (545). Quia enim eam quam debuit patientiam non habuit, et lucem et veritatem se amisisse pertimescit, Sic sibi ad invicem lex et veritas conjunctæ sunt, ut sine se esse non possint. Nam et qui videt, non errat, et qui errat, non videt. « Emitte mihi, inquit, lucem tuam, et veritatem tuam, » et sic meæ mentis oculos illumina et me totum in tua veritate confirma, ut nihil quod tibi displiceat agere valeam. « Ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula tua. » Quid per montem sanctum Dei et per tabernacula Dei, nisi Ecclesiam Dei intelligamus, unam videlicet per fidem, multas vero secundum locorum diversitates? In hanc autem, sive in has omnes introducti sumus per lucem et veritatem, et qui nondum in sanctam Ecclesiam intraverunt, adhuc in tenebris, et in errore sunt et nondum ad lucem et veritatem pervenerunt.

« Introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam. » Hac, inquit, luce et veritate, qua in Ecclesiam introductus sum, eadem ipsa me regente et ducente, introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam. Hoc altare in cœlis est, hoc altare Salvatoris nostri humanitas est. Altare enim ab altitudine dicitur; Christi vero humanitas omni creatura sublimior et altior est. Unde et non immerito altare vocatur. Bene autem dixit: « ad Deum qui lætificat juventutem meam, » quia omnes homines in hac ætate resurgere habent. Unde et Apostolus ait: Quia « omnes occurremus Deo in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. IV, 13). » In hac enim ætate Christus Dominus a mortuis resurrexit.

« Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus. » Interim, inquit, et priusquam ad illud altare perveniam, confitebor tibi et laudabo te in hac Ecclesia tua et in monte sancto tuo. Quomodo? In cithara et in suavi modulatione, in evangelica prædicatione, qua et phrenetici placantur et dæmonia fugantur. Nam citharæ a furiis mentem placarunt Saulis. Hinc autem ad seipsum, et ad aurem suam convertitur, multumque animam suam reprehendit, quod

(545) Cod. Ghis., et veritatem tuam.

liqua mundi hujus adversitate se contristavit, A et conturbavit. Et hoc est quod dicit :
 » are tristis es, anima mea, et quare conturbas
 » Non est unde contristari debeat, qui tanta in
 » stibus bona expectat. « Spera in Deo, quoniam
 » tebor illi, » qui est « salutare vultus mei, et Deus
 » . »

PSALMUS XLIII.

IN FINEM FILII CORE AD INTELLECTUM.

re, ut jam diximus, *Calvariæ* interpretatur.
 riæ autem mons parvulus est, extra portas
 ialem, ubi Judæi crucifixerunt Jesum. Et cæteri
 em Judæi vocantur filii Sion et filii Jerusalem,
 utem Calvariæ filii vocari elegerunt, majorisque
 ris et dignitatis visus est illis Calvariæ monti-
 », quam tota altitudo et fortitudo montis Sion et
 », B » salem. Bene autem dictum est « ad intellectum, »
 » quantum ad usum non magnum est, ut illius
 » tis filius aliquis vocetur.

Deus, auribus nostris audivimus, et patres nostri
 nuntiaverunt nobis opus quod operatus es in
 » bus eorum, et in diebus antiquis. » In hoc
 » no loquuntur filii Core per quos sanctos mar-
 » intelligimus, et non sua nobis narrant, sed ea
 » a patribus suis audierunt, et quæ Dominus
 » atus est in diebus antiquis (546). Loquitur
 » es in libris suis, quomodo Dominus Pharaonem
 » gyptum flagellavit, quomodo de ejus impia ser-
 » e Hebræos liberavit, quomodo mare Rubrum
 » perit et per medium ejus siccis pedibus eos
 » ire fecit, quomodo eos quadraginta annis in
 » rto manna pavit, et quomodo eis in monte Sina
 » n dedit et tabernaculum testimonii fieri præ-
 » t. Deinde autem Josue et cæteri post ipsum mira-
 » penda narrant, quæ pro illo populo Dominus
 » atus est. « Deus, » inquit filii Core, « auribus
 » ris audivimus; » a quibus « patres nostri annun-
 » runt nobis. » Quid annuntiaverunt nobis? « Opus,
 » l operatus es in diebus eorum, et in diebus
 » quis. » Et fuit illud?

Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos,
 » lixisti populos et expulisti eos. » Evæi namque,
 » sæi, Ethæi, Jerezæi, et aliæ gentes, quæ fortis-
 » e memorantur, illam terram tenebant et possi-
 » ant, quando filii Israel ex præcepto Domini eam
 » D » essi sunt. Sed quia manus Domini pugnabat pro
 » contra eos, non potuerunt illis resistere, sed
 » ersi et deleti sunt omnes. Istæ autem gentes
 » sunt et maligni spiritus, quos nostris viribus
 » Dei adjutorio superare non possumus. Supe-
 » autem necesse est, si terram et carnem nostram
 » tam habere et tenere volumus. Semper igitur
 » nandum est, et nunquam pax cum eis habenda
 » donec vincantur et expellantur.

Non enim in gladio suo possederunt terram, et
 » achium eorum non salvavit eos. » Manus, inquit,

46) Cassiodorus etiam totum hunc psalmum
 » sanctos martyres, qui gloriosa pro fide Christi
 » inuerunt certamina, traducit.

et fortitudo tua gentes disperdidit, et plantasti, et
 » habitare fecisti » patres nostros in promissa
 » sibi hæreditate. Afflixisti populos et expulisti
 » eos » qui eam prius possidebant. Tu utique hoc
 » fecisti, quia illi hoc facere non potuissent; non
 » enim in gladio suo possederunt terram, et bra-
 » chium, et fortitudo illorum non salvavit eos. Quis
 » igitur?

« Sed dextera tua, et brachium tuum, et illumina-
 » tio vultus tui, quoniam complacuit tibi in illis. » De
 » hac dextera scriptum est : « Dextera Domini fecit
 » virtutem (Psal. cxviii, 16). » De hoc brachio dicitur :
 » « Et brachium Domini cui revelatum est (Joan. xii,
 » 38). » De hac Patris illuminatione Apostolus dicit :
 » B » Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ
 » ejus (Hebr. i, 12). » Christus igitur Dominus noster
 » eos salvavit, et ab hostibus liberavit, quem si ad-
 » huc coluissent et in eum credidissent, nec terram
 » nec gentem amisissent. Quid est autem quoniam
 » complacuit tibi in illis, nisi quia illi placuerunt tibi?

« Tu es ipse rex meus, et Deus meus, qui mandas
 » salutem Jacob. » Tu, inquit, qui illos salvasti, ab
 » hostibus liberasti et omnes eorum inimicos eis sub-
 » jugasti : « Tu ipse es rex meus, et Deus meus, qui
 » mandas salutem Jacob; » per quem Christianum popu-
 » lum intelligimus, qui de peccatis suis pœnitentiam
 » agendo malignos spiritus quotidie supplantat; Jacob
 » enim *supplantator* interpretatur.

« In te inimicos nostros ventilabimus cornu (547),
 » C » et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. »
 » Quia te, inquit, coadjutorem habemus, cujus forti-
 » tudini nemo resistere valet, securi sumus; quia in
 » te et in fortitudine tua ventilabimus, et quasi magno
 » ventorum turbine pellemus et fugabimus inimicos nos-
 » tros, in nomine tuo quod invocabimus, spernemus
 » omnes insurgentes in nos. « Omnis enim quicumque
 » invocaverit nomen Domini, salvus erit (Act. ii, 21). »

« Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus
 » non salvabit me. » Omnis, inquit, spes mea et omnis
 » fortitudo mea tu es, neque in arcu, neque in gladio
 » confido, quia neque arcus, neque gladius sine tuo
 » adjutorio me salvare potest. Per arcum et gladium
 » omnem humanam fortitudinem et defensionem in-
 » telligimus.

« Liberasti enim nos ex affligentibus nos, et eos
 » » qui nos oderunt confundisti. » Jam, inquit, experti
 » sumus adjutorium tuum, nihil dubitamus de potentia
 » tua, quia jam sæpe « liberasti nos ex affligentibus
 » nos, et eos qui nos oderunt confundisti, » ut te au-
 » xiliante nobis resistere non valerent.

« In Deo laudabimur tota die, et in nomine tuo
 » » confitebimur in sæcula. » Laus, inquit, nostra Dei
 » est, non nostra, quia quod vincimus, quod hostes
 » superamus, Deus hoc facit, qui per nos et in nobis
 » pugnat et vincit, et in nomine tuo quo Christiani

(547). Vocabulum *cornu* legitur quidem in ver-
 » sione Vulgata, sed abest ab Italæ exemplaribus.

vocamur et sumus, confitebimur (548) et laudabimur per omnia sæcula. Quæ enim tanta laus, tantaque gloria nobis esse potest, quanta ut Christiani vocemur et simus? Huc usque illi filii Ecclesiæ locuti sunt, qui in prosperitate fuerant; unde et Deo gratias egerunt, quia ad similitudinem antiquorum patrum, semper a Deo protecti, nullas inimicorum insidias timuerunt. Nunc autem sancti martyres loquuntur, et illi præcipue qui majora tormenta, majoresque passiones sustinuerunt, quales tempore Decii, et Diocletiani, et Maximiani fuisse legimus.

« Nunc autem repulisti et confudisti nos, et non egredieris Deus in virtutibus nostris. » Superioribus respondet, ubi dicitur. « Liberasti enim nos ex affligentibus nos, et eos qui nos oderunt confudisti. » Nunc autem « repulisti et confudisti nos. » Ecclesia una est, quæ pro temporum diversitate nunc loquitur pro illis qui fuerunt in prosperis, et nunc loquitur pro illis qui fuerunt in adversis. « Nunc, » inquit, hoc tempore tantæ persecutionis « repulisti et confudisti nos. » Deus nunquam repellit sanctos suos, et nunquam eos confudit : repellere tantum et confundere videtur, quando eos orantes non exaudivit, et quando in magnis afflictionibus eis non subvenit. Sed ne aliquis ex impotentia hæc contingere arbitretur, legat superiora, et Dei omnipotentiam cognoscere poterit. Et fortasse ideo illa præmissa sunt, ut aliquis hæc audiens non conturbetur. Quod autem ait : « Et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris, » non affirmative, sed suspensive legendum est. Egreditur autem Deus in virtutibus sanctorum suorum, quando eos adjuvat et inimicos vincere facit. Vincuntur enim, si eorum voluntatibus etiam moriendo non acquiescunt.

« Avertisti nos retrorsum propter inimicos nostros, » et eos qui nos oderunt diripiebant sibi. » Hoc autem in alia translatione ita legitur : « Avertisti nos retrorsum præ inimicis nostris, et qui oderunt nos diripiebant sibi. » Et hoc quidem planum est ad intelligendum; « avertisti, inquit, nos retrorsum præ inimicis nostris; » id est plus quam inimicos nostros, in quo se quidem fugisse, illos vero campum tenuisse ostendit. Hos autem inimicos malignos spiritus intelligamus, propter ea quæ sequuntur : « Et eos qui nos oderunt diripiebant sibi. » Isti autem sunt Judæi, hæretici et pagani. Tale est igitur ac si diceret : Cum inimici nostri maligni spiritus nos tenere, et sibi penitus subjugare non potuissent, eos qui nos oderunt, Judæos videlicet, hæreticos, paganos sibi diripere cœperunt, ut, quia nos habere non poterant, saltem illos non amitterent.

« Dedisti nos tanquam oves escarum, et in gentibus perdidisti nos. » Sic enim erant aliquando martyres, ut oves escarum, et soli morti destinati, quia non ad hoc in carcere servabantur ut dimitte-

(548) Cod. Ghis. « Passive autem dictum est confitebimur, quod raro quidem invenitur. »

(549) « Tunc autem quasi sine pretio vendit Deus, quando alienigenis affligendum tradit populum Chri-

rentur, sed ut majori et exquisito supplicio punirentur. In gentibus autem dispergebantur, quia longe a patria in exilium mittebantur.

« Vendidisti populum tuum sine pretio, et non fuit multitudo in commutationibus eorum. » Vendidisti, improprie dictum est, quia emptio et venditio sine pretio esse non potest. Idem igitur est, vendidisti, ac si diceret tradidisti. Multoties sancti sine pretio dati sunt, et nulla pretii multitudo fuit in commutationibus eorum (549). Aliquando autem non sine pretio dabantur, quia multi videntes eorum constantiam, et miracula quæ per ipsos fiebant, ad Christi fidem convertebantur.

« Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris, in derisum et contemptum his qui in circuitu nostro sunt. » Hoc autem, sicut dicitur, factum fuisse nemo dubitare potest, qui sanctorum passiones et vitas audit.

« Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in plebibus. » Fuit aliquando, ut qui inimico suo maledicere voluisset, de Christianis similitudinem traheret atque diceret : Utinam talem te videam, qualem illum vel illum Christianum vidi. Erant autem et in commotionem capitis in plebibus, quia quando nudi, catenati, undique verberibus circumventi ad supplicia trahebantur, quicumque eos videbant, capita sua super eos agitates, vanos et fatuos eos esse dicebant. Idipsum autem legimus et de Judæis, quia super Salvatorem nostrum moventes capita sua, illudentes dicebant : « Vah! qui destruis templum Dei (Matth. xxvii, 40).

« Tota die verecundia mea contra me est, et confusio vultus mei operuit me. » Unde? « A voce » exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis. » Hæc plana sunt, ut expositione non egeant, et facile alienam quoque verecundiam unusquisque in seipso perpendere potest.

« Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, et inique non egimus in Testamento tuo; et non recessit retro cor nostrum. » Hæc talis sermocinatio, non ostentatio est, sed magis gratiarum actio esse videtur. Quamvis, inquit, hæc omnia quæ superius dicta sunt venissent super nos, tamen nos te obliti non sumus, sed potius nosipsum propter te obliti sumus. « Et inique non egimus in Testamento tuo, » quia omnia præcepta tua fideliter custodivimus. « Et non recessit retro cor nostrum; » sed semper ad ea quæ sunt ante nos extendimus, ad promissum bravium festinantes.

« Et declinasti semitas nostras a via tua. » Hoc autem tale est ac si diceret : Quia semitæ nostræ prius bonæ non erant, a via tua eas separasti et nos per viam tuam solummodo incedere docuisti, et ideo errare non possumus, quia non per semitas nostras, sed per viam tuam ambulavimus et ambula-

stianum. Quod fit frequenter occulto iudicio, aut ad probationis meritum, aut ad correctionis effectum. »

mus. « Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, A » et operuit nos umbra mortis.

« Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expan- » dimus manus nostras ad deum alienum, nonne » Deus requiret ista? » Non sumus, inquit, obliti nomen Dei nostri, neque extendimus manus nostras ad deum alienum, scientes quod Deus ipse requirit, neque nobis aliquid prodesset, quod humiliati fuimus in loco afflictionis, et operuit nos umbra mortis; « Nemo enim mittens manus suas ad aratrum, si respiciat retro, aptus erit regno Dei (Luc. ix, 62). » Umbræ mortis, et impii homines, et ipsa tormenta intelligi possunt. Sicut enim per umbram corpus adesse cognovimus, ita ubi ista sunt, mortem adesse intelligimus. Sequitur: « Ipse enim novit abscondita » cordis. » Ideo, inquit, ista requiret, quia nihil eum latet et omnia videt, quidquid in corde est, quidquid ubicunque est, ejus oculis occultari non potest.

« Quoniam propter te morte afficimur tota die, » æstimati sumus sicut oves occisionis (550). » Nondum mortuus est, qui morte afficitur; mortis affectio, ipsa passio est, et tandiu afficitur homo, quandiu tormentis exagitur. Oves autem occisionis illæ sunt quæ ad nihil aliud, nisi ad mortem reservantur. Similiter autem et sancti longo tempore in carcere tenebantur, non ad remissionem, sed potius ad interneconem.

« Exsurge, quare obdormis, Domine? Exsurge, » et non repellas in finem. Non enim dormitabit, » neque dormiet, qui custodit Israel. » Dormire au- C tem dicitur, quando sanctos suos quasi non sentiens affligi permittit. In finem ille repellitur, qui ex toto a Deo separatur.

« Quare faciem tuam avertis? » Qui faciem avertit, non vult videre illum, a quo faciem avertit. Faciem igitur Dominum avertere, est fideles suos in afflictionibus non videre. Unde subditur: « Oblivisceris inopiam nostram et tribulationem no- » stram? » Neque dormitatio, neque oblivio, neque ira, neque indignatio, neque aliquid tale potest esse in Deo; in eo 387 tamen esse dicuntur; et quare esse dicuntur, sæpe jam diximus.

« Quoniam humiliata est in pulvere anima no- » stra: adhæsit in terra venter noster. Exsurge, » Domine, adjuva nos, et libera nos propter nomen D » tuum. » Exsurge, inquit, Domine, nobis in adiutorium, et libera nos ab his tantis tribulationibus, propter nomen tuum, quod invocamus et quo Christiani vocamur, quoniam « humiliata est in pulvere anima nostra. » Caro enim quæ corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix, 16). » Sive etiam in pulvere humiliata est, quia iniquorum hominum conversatione deterior facta est. Iste est ille pulvis,

(550) Hoc psalmi loco usus est D. Paulus ad Rom. vii, 36, ut exprimeret in quantis tribulationibus propter Christum versaretur.

(551) « Non quia forma ejus decore lactei coloris » luxit, aut flavo crine lampavit, aut insigni statura

quem projicit ventus a facie terræ. Humiliatur quo- » que in pulvere anima, quando venter in orationibus adhæret terræ, et talis humiliatio bona est. Possu- » mus autem per ventrem eos intelligere, qui in Ec- »lesia molliores et imperfectiores sunt, et qui magis terrenis, quam cœlestibus adhærent. Pro talibus autem orandum est, quia persecutionis tempore facile decipiuntur, quia terrena et transitoria amittere timent. « Exsurge igitur, Domine, in auxilium nostrum, quoniam humiliata est in pulvere anima nostra. »

PSALMUS XLIV.

IN FINEM: PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR. FILIIS CORE AD INTELLECTUM CANTICUM PRO DILECTO.

Hic, inquit, psalmus factus est pro filiis Core, non tamen pro omnibus, sed pro his tantum qui commutabuntur ad intellectum. Qua in re manifeste ostendit etiam inter filios Core fuisse aliquos qui ad spiritualem intelligentiam mutati sunt: Cantant hoc canticum pro dilecto, pro illo videlicet dilecto, de quo Dominus ait: « Hic est Filius meus dilectus (Matth. iii, 17); » cui etiam in hoc psalmo dicitur: « Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. »

« Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego » opera mea regi. » Dicit Propheta, dicit aliquis filiorum Core: « Eructavit cor meum verbum bonum. » Verbum bonum, hanc per psalmum dicit, quem non ore cantasse, sed de cordis secretario se eructasse fatetur. Ut per hoc intelligamus quam firmum et stabile, et quantæ auctoritatis sit totum hoc quod in hoc psalmo continetur. « Dico ego opera mea regi. » Iste est ille rex qui alibi dicit: « Ego autem constitutus sum rex ab eo (Psal. ii, 6). » Huic autem regi dicit Propheta opera sua, quæ modo eructavit de arcano cordis sui.

« Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. » Sic est, inquit, lingua mea, sicut calamus scriptorius qui velociter scribit; qua in re subito et sub brevissimo tempore multa se vidisse et prophetasse ostendit.

« Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa » est gratia in labiis tuis. » Ecce nunc incipit dicere opera sua regi, quem super omnes filios hominum forma speciosum esse dicit (551). Quis enim ita speciosus, sicut ille, « qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus? » (Petr. ii, 22.) Ipse enim solus sine peccato natus est, et in ipso solo humana natura formam suam et pulchritudinem non amisit. Tanta autem gratia erat in labiis ejus, ut facile et sine ullo impedimento diceret, quæcunque voluisset. Unde in Evangelio dicitur: Quia « mirabantur omnes de his quæ procedebant de ore ejus

præminuit: sed veraciter humano genere pulchrior fuit, quia peccata non habuit. Illud enim recte speciosum dicitur, quod gratia mundissimæ puritatis ornatur: quamvis Pater Augustinus speciem corporis ejus dicat fuisse laudabilem. » CASSTOD.

(*Luc. iv, 22*). » Et alibi dicitur : Quia « mirabantur A omnes in doctrina ejus (*Matth. xxii, 33*). » Hæc labia loquentia erudierant Moysen, quando se impeditioris et tardioris linguæ esse dixerat.

« Propterea benedixit te Deus in æternum. » Propterea, inquit, quia præ cunctis speciosior et eloquentior es, benedixit te Deus in æternum. Omnes homines quando baptizantur benedicuntur : multi tamen postea peccando benedictiones amittunt, quorum quidem benedictio non manet in æternum.

« Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. » Tu, inquit, potentissime, qui talis es, accingere circa femur gladio tuo et præpara te ad præliandum, quia multa et durissima prælia acturus es, et de diabolo omnique exercitu ejus triumphaturus. Nos quoque gladio castitatis semper circa femur accincti esse debemus, quo et contra hostes pugnare, et carnales motus qui in lumbis et femore dominantur et superare valeamus. Unde et Dominus ait : « Sint lumbi vestri præcincti (*Luc. xii, 35*). » — « Specie tua, et pulchritudine tua intende, et prope sere procede, et regna. » Quia, inquit, speciosissimus es, in specie tua et pulchritudine tua intende et ad hoc exemplar fideles tuos et Ecclesiam tuam reforma, ut ipsa quoque speciosa sit, non habens maculam neque rugam, unde et Apostolus ait : « Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (*Galat. iv, 19*). » In illis enim formatur Christus, qui ad ejus pulchritudinem reformantur. Prospero autem procedit Dominus, et ubique regnat, quia sicut de eo alibi dicitur : « Omnia quæcunque faciet prosperabuntur (*Psal. i, 3*) ; » et : « Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus, quod non corrumpetur (*Dan. vii, 4*). »

« Propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua. » Tu, inquit, procede, et dextera tua, virtus et fortitudo tua, mirabiliter te deducet, quia nullo alieno eges auxilio, cujus fortitudini nemo resistere valet. Bene autem dixit, mirabiliter, quia miraculis mundum convertit, patientia vicit, et per simplices homines, et illitteratos omnem mundanam et philosophicam sapientiam destruxit. Et hoc quidem « propter veritatem, et mansuetudinem et justitiam. » Decet enim multumque convenit regem veracem esse, et mansuetum et justum, et qui hæc non habuerit, non rex, sed tyrannus vocari debet.

(552) In templi Vaticani tabulario exstat clariss. Lucæ Holstenii lucubratiō mss. titulo hoc prænotata : *Collationes quædam Psalterii Romani, quo sacrosancta basilica Vaticana utitur, cum duobus manuscriptis ejusdem basilicæ, et aliis duobus, altero Florentino, et altero Casinensi, uti etiam cum versione Græca LXX editionis Sixtinæ, et Complutensi ; item cum Breviario Ambrosiano, et Cajetano.* In hac lucubratione Holstenius disserens, qui juxta Breviarium Romanum in feriali officium matutinali recitari debent ad psalm. XLIV, 6, ita animadvertit. *In corde* ms. melior noster (id est Vaticanæ basilicæ), sed Cajetanus in corde, sicut Vulgata, et S. Bruno. At LXX, ἐν καρδίᾳ,

« Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, populi sub te » cadent in corda inimicorum regis. » Quia enim populus collectivum nomen est, sic potest dici potentissimus populi, sicut potentissimus populorum. Sunt autem sagittæ Domini acutæ, quia sicut Apostolus ait : « Vivus est sermo Dei efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti (*Hebr. iv, 12*). » Sagittæ igitur Christi omnes illæ sententiæ sunt, quæcunque ad convincendos inimicos de utriusque Testamenti pharetra educuntur. Dicatur ergo : « Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, populi sub te cadent? » Ubi? « in corde inimicorum regis (552). » Si dixisset in corde inimicorum tuorum, planius esset. Hic autem modus in Veteri Testamento, sicut jam alibi diximus, frequenter invenitur, in aliis autem scripturis, si invenitur, nescio. Egregie autem dixit : « sub te cadent, » quia super eum nihil cadere potest, quia enim omnia sub ipso sunt, neminem nisi sub se ferire potest. Hæ autem sagittæ ubicunque cadant, modo quidem utiliter cadere possunt, quia eorum terrore fugantur inimici, et totus vitiorum exercitus dissipatur. In judicio vero in quoscunque ceciderint, miseri erunt, quia semel vulnerati jam ulterius sanari non poterunt, ex his satis intelligimus quæ erunt illæ sagittæ, quæ malos in judicio sagittabunt.

« Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi, virga recta » est, virga regni tui. » Quem in titulo dilectum, et nunc in hoc psalmo regem dixit, modo apertius et manifestius Deum vocat, quatenus Judæi Scripturarum depravatores, neque de Salomone, neque de alio quolibet præter Christum exponere valent. Est autem sedes Christi in sæculum sæculi, quia regni ejus non erit finis. « Virga recta est, virga regni tui (553). Virga, inquit, et sceptrum regni tui rectum est, et a justitia et æquitate non recedit. Neminem sine causa virga percutis, neminem qui flagellis dignus sit impunitum abire permittis. Unde et subditur :

« Dillexisti justitiam, et odisti iniquitatem. » Inde enim virgæ correctionis illius rectæ esse probantur, quia justitiam diligit, et odit iniquitatem. « Propter » ea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ » consortibus tuis (554). Hoc est enim, quod per Prophetam ipse Dominus ait : « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me (*Luc. iv, 18*). » Aliis ad mensuram datur Spiritus (*Ephes. iv*), in ipso vero requiescit omnis

in corde, quod et Faber agnoscit, et Vatic., nempe celeberrimus bibliothecæ Vatic. codex Græcam versionem Septuaginta interpretum referens, et anno 1587 Romæ typis vulgatus.

(553) Virga directionis est in Vulgata, et in textu Augustini, super quam lectionem ait : « Directionis virga est, quæ dirigit homines. »

(554) « Unxit me. Videte quod ad Deum loquens dicebat et : Unxit te Deus, Deus tuus, id est, te Filium unxit Pater tuus illo unguento æternæ lætitiæ, æterni sacramenti, celestis mysterii, » etc. S. MAX. TAURIN. tract. contra Judæos, p. 737.

plenitudo divinitatis corporaliter (Col. 11). Consortes eius apostoli sunt, omnesque alii, qui non suis meritis, sed ejus adoptione ad hereditatem participandam electi sunt. Bene autem hoc oleum, latitiæ oleum dicitur, quia omnibus qui unguuntur, si tamen unctionem non amittant, gaudium et lætitiæ præstat. De hac unctione scriptum est : « Et unctio ejus docebit vos de omnibus (I Joan. 11, 27). »

« Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis ejus. » Per has tres species omnes alias intelligimus, et myrrha quidem inter alias amarissima est : casia vero, quæ et fistula dicitur, dulcissima est. At vero gutta, quæ amomacum nominatur, multis et magnis infirmitatibus medetur. Fluebant igitur hæc et alia omnia remedia infirmitatum a vestimentis Christi, quia « quicumque, » sicut in Evangelio legitur, eum tangebant, sani fiebant a quacunque infirmitate detinebantur (Matth. xiv, 36). » Vestimentum Christi, ipsa ejus humanitas est; qua videlicet veste pretiosa divinitas induta ab hominibus videri non poterat. Nam et ipsæ fimbriæ vestimenti ejus multos infirmos sanasse leguntur. Non erat igitur illis necessarium medicamina suscipere, qui ad Christi vestimenta accedere poterant, siquidem non solum species apta sanitati, sed ipsa quoque sanitas ab ejus vestibus defluebat. Sequitur : « A gradibus « eburneis. » Similiter, inquit, et a gradibus eburneis, myrrha, et gutta, et casia defluebant, per quos videlicet gradus illos intelligimus, de quibus Dominus dixerat : « Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet; quia ego ad Patrem vado (Joan. xiv, 2). » Non solum enim tactu vestium, sed ipsa corporis umbra multos apostoli sanasse leguntur. Unde scriptum est quia « in plateis ponebantur infirmi, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum (Act. v, 15). » Sed quare eburnei isti dicuntur, nisi quia candidi, fortes et castissimi erant. Ebur namque os elephantis est : elephantæ vero castissima animalia sunt, et non coeunt nisi semel. Merito autem gradus dicuntur apostoli, quia per ipsos ascenditur ad sedem Dei; unde et subditur : « Ex quibus te delectaverunt « filia regum in honore tuo. » Ex quibus, » inquit, id est per quos filia regum ascendentes delectaverunt te, cantantes, subauditur, et psallentes in honore tuo. Filia regum, singulae Ecclesiae sunt, ubicunque sunt, quas sancti apostoli Domino genuerunt. Isti sunt illi reges de quibus dicitur : « A templo tuo in Jerusalem tibi offerent reges munera (Psal. lxxvii, 30). »

« Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, » circumamicta varietate. » Multæ sunt filia regum, sed regina [una est, per quam catholicam Ecclesiam, vel beatam Virginem Mariam intelligimus, quæ ipsius quoque Ecclesiae et regina et domina est. Hæc autem stetit a dextris Dei, quia ipsa plus quam omne creatum honoratur a Deo (553). Sed quomodo stat? « In vestitu deaurato, circumdata varietate. »

(553) Cod. Vallic., « quia ipsa est, quæ plus omni creatura honoratur a Deo. » Item cod. Ghis.

A Hanc vestem amisit primus homo, quando peccavit, carnis videlicet immortalitatem. Unde se nudum intelligens, ait : « Audivi, Domine, vocem tuam, et abscondi me, eo quod nudus essem (Gen. 111, 10). » Hæc autem vestis variata dicitur, quia omnibus est intexta virtutibus. Est autem et deaurata, quia sapienter composita est : aurum enim pro sapientis ponitur, quia sic est sapientia inter alias virtutes, sicut est aurum inter alia metalla. Omnis namque virtus fatua est, quæ auro sapientiæ non deauratur. Habent et alii homines virtutes, sed solæ virtutes Christianorum deauratæ sunt. Quid prodest Judæo castitas? quid prodest pagano humilitas? cum et ille pereat cum sua castitate, et iste pereat cum sua humilitate.

B « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam. » Quamvis hoc de tota catholica et universali Ecclesia convenienter intelligi possit, ego tamen de beata Virgine Maria singulariter exponam, quæ totius Ecclesiae, sicut jam dixi, domina est. Videns igitur Propheta per Spiritum sanctum Gabrielem archangelum cum ea loquentem, et Christi incarnationem sibi annuntiantem, loquitur ei, et dicit : « Audi, filia, et vide : » audi, inquit, filia mea, de genere meo, de progenie mea, nobilitas et gloria generis mei, audi quæ angelus loquitur, quæ cælestis nuntius tibi promittit : esto casta, esto sollicita, diligenter ausculta, quia magna valde sunt quæ tibi nuntiantur. Vide ergo et intellige, inclina aurem tuam, et suscipe verbum in corde et in utero tuo : virgo concipies, et virgo paries. Inclina aurem, quia per aurem ingreditur in te qui nascetur ex te. Verbum enim est, et via verbi auris est. Non aliter concepit beata Maria nisi audiendo et credendo, si non audivisset, non credidisset; audivit et credidit, et credendo concepit. « Et obliviscere populum tuum, et domum patris » tui. » Necesse habuit Maria illum populum oblivisci, qui filium suum interfecit, et eundem ipsum valde et super omnia odio habet.

C « Quoniam concupivit rex speciem tuam. » Valde enim pulchra erat, quæ una et sola ex omnibus mulieribus electa ad amorem sui Dominum ipsum provocare potuit. De qua pulchritudine quid intelligi debeat, jam superius audivimus, et adhuc in sequentibus dicturi sumus. « Quia ipse est Dominus Deus » tuus, » quem tibi de te nasciturum esse promittit.

D « Et adorabunt eum filia Tyri in muneribus. » Vide, inquit, quantus erit hic filius tuus, quem filia Tyri, inter alias mulieres nobilissimæ, cum muneribus adorabunt. Sed quia Tyrus angustia interpretatur, per filias Tyri, eas animas intelligimus quæ se in hoc mundo, in carcere et angustiis esse cognoscunt, et ad cœli amplitudinem totis desideriis transire desiderant. Munera vero, quæ sancti Deo offerunt, virtutes et bona opera intelligimus.

« Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. » Non solum, inquit, filium tuum adorabunt filia Tyri,

sed te quoque deprecabuntur, tibi que vota persolvent. **A** Nam et si ejus vultum et imaginem intelligamus, non erit inconueniens, cum sic eam ubicunque depingitur, ab omnibus venerari videamus (556). Deprecantur autem et alio modo vultum et pulchritudinem beatæ Virginis Mariæ omnes divites plebis, quia nemo est qui ejus pulchritudinem et sanctitatem habere non **390** desiderat. Divites autem plebis illæ animæ sunt quæ non temporalibus, sed spiritualibus divitiis abundant. « Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus. » Nolite inquit, ad exteriorem pulchritudinem attendere, illam quæ interior est considerate, quia omnis gloria ejus ab intus est. Nam et si virginitas carnis foris luceat, ea tamen quæ intus est simul cum aliis omnibus virtutibus magis commendatur. **B** Sed vis audire ipsam Virginem beatam magis de humilitate, quam de virginitate gloriantem. « Exultavit, inquit, spiritus meus in Deo salutari meo, quia respexit humilitatem ancillæ suæ (Luc. 1, 48). »

« In fimbriis aureis circumamicta varietate. » Varietas ista non colorum, sed virtutum est quæ in se omnium virtutum abundantiam habuisse significat. Fimbriæ vero, quæ terram contingunt, ejus in hoc mundo conversationem præclaram, sanctam et sapientiæ plenam ostendunt. Unde et merito aureæ dicuntur, quia aurum in divino eloquio sapientiam designat, secundum illud : « Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis (Prov. xxi, 27). »

« Adducuntur regi virgines post eam. » Ista, inquit, sicut regina et domina, anteibit et præcedet, aliæ **C** vero omnes eam sequuntur, et post eam regi Christo Domino adducuntur. « Proximæ ejus afferentur tibi » in lætitia et exultatione. » Proximæ autem illæ dicuntur, quæ mente et spiritu eam imitantur, et bene vivendo ei similes sunt. Omnes autem istæ simul cum ea lætitia et exultatione Domino offeruntur, et in templum regis adducuntur.

« Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. » Duodecim filios quos patriarchas vocamus habuit Jacob, ex quibus omnis Judæorum multitudo originem duxit, qui ideo Salvatoris nostri patres dicuntur, quia secundum carnem de illorum progenie natus est (557). Similiter et Christus duodecim discipulos habuit, ex quibus omnis ecclesiastica multitudo **D** genita est. Habuit igitur Dominus pro patribus filios quos, secundum numerum prædictorum patrum, filios sibi, id est sanctos apostolos eligere voluit. De quibus subditur : « Constitues eos principes super omnem terram (Psal. xlii, 17). » Isti enim sunt de quibus Dominus ait : « Cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). »

« Memores erunt nominis tui, Domine, in omni

(556) Pictæ B. M. Virginis imagines in veneratione habendæ, earumque cultus valde antiquus est in Ecclesia.

(557) Ex Juda Jacobi filio Christus Dominus secundum carnem recta linea prognatus apud Mat-

» progenie et generatione. » Nam et ipsi in suis scripturis memores sunt, et per omnes quicunque illorum doctrina et prædicatione crediderunt, æternam Christi nominis memoriam faciunt. Unde et subditur :

« Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, » et in sæculum sæculi. » Hoc igitur fecit apostolica prædicatione, ut omnes populi omni tempore Domino confiteantur.

PSALMUS XLV.

IN FINEM FILIIS CORE : PRO ARCANIS, PSALMUS.

Psalmus iste, quem cantant filii Core, ideo pro arcanis titulatur, quia Christi incarnatio in eo continetur, quam Judæi credere nolunt; et usque hodie illis arcana et occulta est. De Christi namque incarnatione dicitur hic : « Dominus virtutum nobiscum; » ipse est enim Emmanuel, qui *nobiscum Deus* interpretatur.

« Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. » Vox Prophætæ est, et aliorum ejusdem fidei ante Christi incarnationem. Deus noster, dicunt isti, refugium nostrum est, et virtus et adjutorium in tribulationibus multis, quæ passi sumus, et nunquam deseruit nos, quamvis inimici nostri multo plures et fortiores nobis fuissent. Quare igitur timeamus tanti adjutoris muniti præsidio? Et hoc est quod dicit :

« Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, » et transferentur montes in cor maris. » Propterea, **C** inquit, neque nos timebimus, neque illi qui tunc temporis erunt, dum tota terra contra Ecclesiam conturbabitur, et in sanctorum mortem omnes homines iniqui conspirabunt. Sed quid est, quod ait : « et transferentur montes in cor maris? » Montes apostoli sunt et doctores, at vero cor maris Romani principes sunt, et alii hujus sæculi potentiores, quorum consilium et voluntatem omnes alii sequuntur. Tunc igitur montes transferebantur in cor maris, quando apostoli et doctores ante reges et principes ducebantur. Sed quid postea?

« Sonuerunt, et turbatæ sunt aquæ ejus. » Sonuerunt quidem aquæ maris et turbatæ sunt, quia omnes populi et nationes, quæ per aquas significantur, nimia ira commoti, et contra sanctos ut interficerentur clamare cœperunt. Sancti vero quid fecerunt? « Conturbati sunt montes in fortitudine ejus. » Conturbati enim sunt, cum in carcere concludebantur, cum catenis ligati traherentur, cum flagellis et scorpionibus cæderentur, cum igne supposito urerentur (558). Sed quis omnia tormentorum **391** genera enumerare potest, quibus sancti Dei ab impiis affligebantur? Hanc enim conturbationem Salvator noster significabat, cum suæ passionis tempore, usque ad mortem se conturbatum

thæum. cap. 1, v, 2, et Lucam cap. 111, v, 43, narratur.

(558) Cod. Ghis., « cum unguibus raderentur, cum in catasta exardescerent. »

icebat. Et illæ guttæ sanguinis, quæ de toto corpore sudabant, has diversas sanctorum mar-
passiones significabant.

uminis impetus lætificat civitatem Dei. » Ex-
tequit, in corpore, et ad tempus conturbatur
ia de sanctorum afflictione; interius vero con-
r et lætificatur de sancti Spiritus inunda-
(539). Sic enim Spiritus sanctus, quasi quod-
agnum flumen, de quo septem gratiæ, quasi
a rivi procedentes totam civitatem Dei, quæ
clesia, irrigant, satiant, lætificant et fecundant.
tificavit tabernaculum suum Altissimus. » Hu-
quit, fluminis aquis sanctificavit Altissimus,
avit et purificavit tabernaculum suum, ut, quia
inctus est, sanctum sit et tabernaculum ejus.
im ipse ait: Sancti estote, quia et ego san-
um Dominus Deus vester (*Levit. xi, 44*). » —
in medio ejus non commovebitur. » Secura
i domus quæ talem habet habitatorem, qui,
um nunquam ab ea commovetur et separatur,
nunquam ab inimicis penitus superatur. De
im dictum esi: Quia « portæ inferi non præ-
nt adversus eam (*Matth. xvi, 18*). » Unde et
ur:

« Ljuvabit eam Deus vultu suo. » Quid est autem,
vabit eam vultu suo, » nisi illustratione et
faciei suæ? Hinc enim est quod alibi dicitur:
inet Dominus vultum suum super nos, et
atur nostri (*Psal. lxxvi, 1*). » Quando enim
us nos adjuvat, lætam faciem, et quando non
t, iratam faciem habere describitur.

nturbatæ sunt gentes, et inclinata sunt regna,
t vocem suam Altissimus, et mota est terra.
nturbatio bona est; ecce gentes, quæ superius
sanctos et contra Ecclesiam conturbatæ erant,
contra seipsas conturbatæ esse dicuntur. Item
nt abominari ea quæ diligebant, et ea diligere
dio habebant. « Et inclinata sunt regna. »
psi quoque imperatores sub jugo Christi se
averunt, et fidem, quam impugnabant, cum
susceperunt. Hoc autem sub tempore Con-
i imperatoris convertemter intelligi potest,
, sanctis omnibus a vinculis absolutis, ec-
apertæ sunt, et nemo fuit qui contra Christia-
dem insurgere auderet. Et nunc quidem omni-
ere prædicantibus, totus mundus pene ad
versus est. Unde et subditur: « Dedit vo-
suam Altissimus, et mota est terra. » Dedit
Altissimus vocem suam per ora episcoporum
rum, et mota est terra ab infidelitate ad fi-
tenebris ad lucem, a diabolo ad Deum. Sed
licebat terra in tanta illa sua commotione?

ur:
minus virtutum nobiscum, susceptor noster
Jacob. » Hoc tale est ac si diceret: Victi
i nostri, quia falsi, miseri et sine viribus erant.

« Lætificatur enim civitas Christi, cum in
trinæ evangelicæ cursu populus purificatur,
ur, et quodam prædicationis impetu repletur.

A Nunc autem « Dominum virtutum nobiscum » est,
Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio,
cui nulla creatura resistere potest, qui tam subito,
tamque mirabiliter totum ad se mundum convertit.
« Susceptor noster Deus Jacob. » Quia expulsis Ju-
dæis, non gentiles in hæreditatem suscepit.

« Venite, et videte opera Domini, quæ posuit pro-
digia super terram, auferens bella usque ad fines
terræ. » Lætantur sancti, et admirantur de tanta
pace, tam subito sibi divinitus concessa. « Venite,
inquiunt, et videte opera Domini. » Et revera, et spe-
cialiter opera Domini, et quæ nullus alius nisi ipse
solus facere potuisset, ac per hoc eo quæ modo facta
sunt prodigia et magna miracula esse dicuntur. Sed
quæ sunt illa? « Auferens bella usque ad fines terræ. »
B Cum enim paulo ante pacem Ecclesia nusquam ha-
buisset, subito per Dei misericordiam factum est,
ut usque ad fines terræ nemo contra eam loqui aude-
ret. De qua videlicet pace adhuc subditur: « Arcum
conteret, et confringet arma, et scuta comburet
igni. » Hoc autem contra Arianos dicere videtur,
quorum impia hæresis in Nicæno concilio simul cum
principe suo eodem tempore damnata est. Et quam-
vis omnis illorum armatura dissipata sit, adhuc
tam et arma, et bellatores ignis perpetuus exspe-
ctat.

« Vacate et videte, quoniam ego sum Deus, ex-
altabor in gentibus, et exaltabor in terra. » Venite,
inquit, et videte opera Domini, et agamus ei gratias,
qui data pace nos hortatur, dicens: « Vacate, et
videte. » Vacate, inquit, lectioni, et orationi et
omni spirituali operationi. Et videte, cognoscite et
intelligite quoniam ego sum Deus, cujus virtutem et
potentiam nunc tanto opere admiramini. Et exalta-
bor, quasi dicat, in cunctis gentibus et in omni terra,
quæ usque ad hæc tempora mihi adversari videba-
tur.

« Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster
Deus Jacob. » Idipsum repetunt quod superius
dixerat, et gratulabundi verum per omnia esse con-
firmant, quia Dominus virtutum nobiscum est, quon-
iam nisi fortis et potens esset ea quæ superius
dicta sunt, nullatenus facere potuisset.

399 PSALMUS XLVI.

IN FINEM PRO FILIIS CORE. PSALMUS.

Psalmus iste factus est pro filiis Core, id est pro
apostolis, qui in sola Christi passione et cruce glo-
riantur. Unde Apostolus ait: « Mihi absit gloriari,
nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi! » (*Galat.*
vi, 14.) De his autem in hoc psalmo dicitur: « Prin-
cipes populorum convenerunt cum Deo Abraham,
quoniam dii fortes terræ nimium elevati sunt. »

« Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in
voce exsultationis. » Hanc consuetudinem habue-
runt antiqui, ut præ lætitia manibus plauderent. Unde
est illud: « Plaudite, Romani, ego Caliopius recensui. »

aula ejus commercio sanctitatis. » S. MAX. TAURIN.,
serm. 14, edit. Rom., p. 434.

Hortatur igitur Ecclesia omnes gentes ut ineffabiliter gaudeant et lætentur, quoniam Salvator noster cœlos ascendit : manibus namque plaudere, majorem lætitiã significat, quam verbis explicari vacat. Et illi quidem bene manibus plaudunt, qui eam lætitiã, quam de Domino habent, bene operando ostendunt, siquidem manibus opera fiunt. Jubilatio vero in voce exultationis ineffabile gaudium est, quod magis in corde quam in ore modulatur.

« Quoniam Deus summus, terribilis, et rex magnus super omnes deos, subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris : elegit nos in hæreditatem sibi, speciem Jacob, quam dilexit. » Duplicem causam reddit, quare manibus plaudere et jubulare debemus : alteram quidem nostram, et alteram Salvatoris nostri. Nostram autem, pro tanto beneficio, quia nobis populos subjecti, et nos sibi in hæreditatem elegit. Plaudite, inquit. Quare? Quoniam Dominus, qui modo pauper et humilis apparuit, nunc summus et terribilis, et rex magnus super omnes deos esse probatur. Summus quidem, quia omnia ei subjecta sunt, quæcunque in cœlo vel in terra sunt. Terribilis vero, quia reddet unicuique secundum opera sua. Et ipse quidem est rex magnus super omnes deos, « Quoniam omnes dii gentium dæmonia : Dominus autem cœlos fecit (Psal. xcvi, 5). » Subjecti populos nobis, et gentes sub pedibus nostris. » Nulla namque gens, vel populus est, de quibus aliqui sanctorum pedibus se non humiliassent. Quod autem ait : « Elegit nos in hæreditatem sibi, » hoc est quod Dominus alibi dicit : « Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi (Psal. xv, 6). » Vocat autem eandem hæreditatem, id est sanctam Ecclesiam, speciem Jacob, quia ipsa est de qua Apostolus ait : « Elegit sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam (Ephes. v, 17). » Quod vero sequitur : » quam dilexit; hoc est quod alibi Dominus ait : » Jacob dilexi. Esau autem odio habui (Rom. ix, 13). »

« Ascendit Deus in jubilatione, et Dominus in voce » tubæ. » Iterum, inquit, plaudite, et amplius plaudite, quia « ascendit Deus in jubilatione, et Dominus in voce tubæ. » In jubilatione ascendit Dominus, id est in maximo gaudio et lætitiã apostolorum, qui eum in tanta gloria tantaque virtute ascendere videbant. Sive enim in jubilatione angelorum, quos ornans cum summa exultatione obviam ei venisse dubitare non debemus, quorum voces et laudes, quæ excellentissimæ erant, quamvis nesciamus quales erant, per vocem tubæ intelligere possumus. Et quis unquam dicere vel cogitare valeat quanta tunc lætitiã in cœlis fuerit, quando Christus Dominus cœlos ascendit? Videor videre omnes angelos et archangelos illam Salvatoris nostri gloriosissimam humanitatem humiliter adorantes, et pro tantaliique victoria de hoste superbissimo sic superato gratias agentes. Et hoc totam in his verbis signifi-

catum esse puto quod hic dicitur : « In jubilatione et in voce tubæ. »

« Psallite Deo nostro, psallite, psallite, regi nostro psallite. » Quanto jubilo cor istius hominã, plenum erat, qui toties et cum tanta frequentatione nos psallere præcipit; videtur mihi his verbis dicere psallite, psallite, et incessanter psallite, ne vos angeli psallendo vincant; sed quod ipsi in cœlis faciunt, et vos in terra faciatis. Et ne fortasse aliquis sic admonitus et exhortatus præ nimia lætitiã, ut quondam ad motus corporis et ad salutationes surgere voluisse putet, subdidit dicens : « Psallite sapienter. » Et hoc quare? « quoniam rex omnis terræ » Deus. » Non est iste qualiscunque rex, cui psallitis; magnus et potens est, et omnis terræ rex et dominus est. Et unde hoc probat, vis audire?

« Regnabit Dominus super omnes gentes. » Victi, inquit, sunt inimici, et regnum, et potestatem diabolus amisit, non Judæorum tantum, imo et gentium. Non regnet amplius peccatum in vestro mortali corpore, quia solus Christus rex est et ubique regnat. Et ubi est? « Deus sedet super sedem sanctam » suam; » sicut scriptum est : « Dixit Dominus Domino meo : sede a dextris meis (Psal. cix, 1). » Et alibi : « Dominus, in cœlo sedes ejus (Psal. x, 4). » Sed ne longe esse videamur, audi Apostolum dicentem : « Nescitis quia templum Dei estis vos, et Spiritus sanctus habitat in vobis (I Cor. iii, 16). » Anima namque justi sedes est sapientiæ, nam super C asellum sedere non est Dominus dedignatus.

« Principes populorum convenerunt cum Deo » Abraham, quoniam dii fortes terræ nimium » elevati sunt. » Interrogavit Moyses Dominum quod esset nomen ejus? cui Dominus respondens ait : « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob (Exod. iii, 6). » Hic est itaque ille Deus et Dominus, cum quo in die Ascensionis convenerunt principes populi, sancti videlicet apostoli, atque in ipsa die mandatum acceperunt ut irent in universum mundum et prædicarent Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi, 15); et tunc quidem tot dii fortes terræ a Domino constituti sunt, sicut et Moyses, cum ad Pharaonem mitteretur, dictum est ei a Domino : D « Ecce posui te Deum Pharaonis (Exod. vii, 7). » Fortes autem dii fuerunt isti, et aliis omnibus fortiores, quoniam non solum in terra, sed in cœlo quoque potestatem acceperunt, et claudere et aperire quibuscunque voluerint; unde et beato Petro Dominus ait : « Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cœlis (Matth. xvi, 19). » Ideoque hic dicitur : « Nimium elevati sunt. » Nimium quidem quantum ad humanam opinionem. In alia autem translatione non dicitur *nimium*, sed *valde* elevati sunt, quod satis convenientius sonare videtur (560).

(560) S. Augustinus, et Psalterium quod supra laudavimus, a Josepho Blanchino editum habent

valde, plura vero Italæ versionis exemplaria legunt *nimium*.

PSALMUS XLVII.

PSALMUS CANTICI : FILIIS CORE. SECUNDA SABBATI.

Filii Core illi sunt qui in Calvarie loco Christum crucifixum, diabolum victum, originale peccatum deletum, et humanum genus Christi sanguine redemptum esse non dubitant. Quod vero ait : Secunda Sabbati, sic est intelligere. Prima namque Sabbati resurrexit Dominus, suisque discipulis se manifestavit. Secunda vero de ejus resurrectione certissimi facti, inter se tractare ceperunt, quod ejus resurrectionem manifestarent, et ejus gloriam predicarent. At vero apostolorum predicatio, quid aliud est quam Ecclesie constructio? De Ecclesie autem constructione totus hic psalmus compositus est.

« Magnus Dominus, et laudabilis nimis in civitate » Dei nostri in monte sancto ejus. » Magnus quidem, quia omnia continet et ubique est. Est autem et laudabilis nimis, quia quantum laudari debet, laudari non potest. Sed ubi laudabilis est, nisi in civitate sua et monte sancto suo? Civitas ejus et mons sanctus ejus Ecclesia est, quæ per Sion et Jerusalem significantur. Alibi Dominus laudari non dignatur, nisi in civitate sua et in monte sancto suo, id est in monte Sion, de quo sequitur :

« Dilatans exultationes universæ terræ mons » Sion, altera aquilonis civitas regis magni (561). » Quoniam ex Judæis et gentilibus facta est Ecclesia, ut per Sion Judæos, per latera vero aquilonis gentiles intelligamus. Hinc est enim quod Dominus dicitur lapis angularis, conjungens duos parietes, unum ex præputio, alterum ex circumcisione. Ex his duobus parietibus Ecclesia tota consistit. Unde et in Evangelio Dominus ait : « Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile et unus pastor (Joan. x, 16). » Latera autem aquilonis, omnes illi intelliguntur quos diabolus perflat et ventilat; ibi enim fuit sedes ejus, sicut ipse ait : « Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo (Isa. xiv, 14). » Unde et alibi dicitur : « Ab aquilone pandetur malum super omnes qui habitant terram (Jer. i, 14). » De talibus igitur sancta Ecclesia fabricata est, quia non venit Dominus vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam (Matth. ix, 13). Quod autem ait, « dilatans exultationes universæ terræ, » tale est ac si diceret : Mons Sion civitas est regis magni dilatans exultationes universæ terræ. « De Sion » enim, sicut scriptum est, « exhibit lex et verbum Domini de Je-

(561) In Vulgata legitur : *Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion*, etc. Textus autem Augustini ita se habet : *Dilatans exultationes universæ terræ, montes Sion*, etc. Concordat lectio Brunonis usque ad verba, *universæ terræ*, sed in reliquo est cum Vulgata, *mons Sion, latera aquilonis*, etc. Exponit vero S. Aug. cur montes, et non mons legatur, quam illustrationem omittimus, hic non necessariam tanto magis, quod in eam convenit commentator noster. Conformatur versio, qua usus est Cassiodorus, textui Brunonis in omnibus.

(562) « Tunc enim Deus dignoscetur, id est potentia ipsius virtusque declarabitur, quando Ecclesia

A rusalem (Isa. ii, 3). » Inde enim venerunt apostoli, inde fides et doctrina Christi, inde isti psalmi : inde omnis lætitia et exultatio, quibus Ecclesia gratulatur, et per universum mundum dilatata est.

« Deus in gradibus ejus dignoscetur, dum suscipiet » eam. » Venit, inquit, Dominus ad hanc civitatem suam, sed nondum suam, quia nondum sanguine redemptam, et neque cognitus, neque susceptus est : « In propria venit, et sui eum non receperunt (Joan. i, 11). » Sed dum suscipiet eam, in gradibus ejus dignoscetur. Hoc autem erit in judicio, quando et boni et mali astabunt ante tribunal Christi (562). Isti autem sunt illi gradus, de quibus superius dicitur : « a gradibus eburneis. » Gradus Ecclesie apostoli sunt, quia ipsi nos portant et sustinent, et per illos omnes ascendimus. In aliis autem cognoscitur Dominus, qui in illis et per ipsos omnia judicabit. Et bene quidem in discipulis cognoscetur magister, quia si ipsi sapientes sunt, jam de magistro non dubitetur.

« Quia ecce reges terræ congregati sunt et convenerunt in unum. » Hoc est autem quod in titulo dicitur : « Secunda Sabbati ; » secunda namque Sabbati postquam Dominus a mortuis resurrexit, congregati sunt discipuli et convenerunt in unum, simulque, ut in Evangelio legitur, clausi manebant propter metum Judæorum, inter quos et semel et iterum Christus apparuit, et dixit eis. « Pax vobis : ego sum, nolite timere. Gavisissimi sunt ergo discipuli, viso Domino (Joan. xx, 21). » Et hoc est quod ait :

« Ipsi videntes tunc admirati sunt. » Bene autem dixit, tunc, quia in ipso principio non miram, si admirabuntur de tanti miraculi novitate. Non tamen mirari debuerant quod ille a mortuis resurrexit qui ipsis presentibus et videntibus alios resuscitavit, et adhuc omnes resuscitare habet (563). Nunc autem Propheta ad ea visum attendit, quæ apostoli passi sunt postquam ad invicem divisi ubique gentium predicare ceperunt. Neque enim alia dicere poterat, nisi ea quæ sibi intus ostendebantur. Unde et ipse alibi ait : « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus (Psal. lxxxiv, 8). » Et inde fit ut prophetæ materiæ continuationem et ordinem non teneant, sed modo ad hæc, modo ad illa subito transferantur, et sæpissime prius ea dicunt, quæ postea facta sunt.

« Conturbati sunt montes, et commoti sunt, tremor

illi beatos viros afferre ipso largiente monstrabitur : dum secundum gradus meritum sancta plebs ad dexteram collocatur. » Cassiod.

(563) S. Bruno qui omnia Veteris Testamenti facta figuras et prophetias ad Novi significationem Testamenti traducere conatus est, versus hujus ac superioris verba quæ plane de regibus terræ loquuntur ad Christi discipulos ab obvio sensu nimis alienos nos convertit, ut eorum stuporem et admirationem, audita Christi resurrectione, exponeret. Nil id officit Scripturæ veritati, neque a mystica interpretatione absonum habendum est.

» apprehendit eos; ibi dolores, ut parturientis, in A
 » spiritu vehementi conteres naves Tharsis. » Postquam, inquit, apostoli prædicare cœperunt, et deorum cultum falsum esse certissima ratione ostenderunt, et terrorem futuri iudicii nuntiaverunt, et signis multis atque miraculis suam doctrinam confirmaverunt, conturbati sunt omnes qui eos audiebant, et commoti sunt, tremor apprehendit eos. Conturbati quidem sunt, alii bene, alii non bene. Sed nos modo de his qui bene conturbati et commoti sunt, dicere volumus. Bene autem conturbatur qui contra seipsum, si male vixit, credidit, et contra pristinam suam conversationem conturbatur. Commoti sunt autem ab infidelitate ad fidem, a tenebris ad lucem, a falsitate ad veritatem transeuntes. Et hoc ideo, quia tremor futuri iudicii et pœnarum quæ incredulos expectant, apprehendit eos. « Ibi dolores sicut parturientis. » Boni isti dolores sunt, quia cito in gaudium convertuntur; unde et Dominus ait: « Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus: cum autem peperit filium, jam non meminit pressuræ, propter gaudium, quia natus est homo in mundo (Joan. xvi, 21). » Tales igitur dolores habebant illi qui ad fidem veniebant, et pro peccatis suis dolebant et flebant.

« In spiritu vehementi conteres naves Tharsis. » Nonne vides quam subito hic mutatur persona? Quære a principio psalmi huc usque. et non invenies prophetam, nisi hic ad secundam loqui personam. Hoc autem ideo dixi, ut non quæramus omnia in prophetis, quæ in aliis Scripturis quærere solemus. « In spiritu, » inquit, « vehementi, » o Domine, » conteres naves Tharsis. » Hic est ille spiritus de quo in Actibus apostolorum legitur: « Factus est repente de cœlo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes (Act. ii, 2). » Hic igitur spiritus contrivit naves Tharsis, quia innumerabiles hujus mundi civitates, oppida, castella et villas quæ per naves significantur, secundum priorem stetum contrivit, et in melius commutavit. Bene autem Tharsis mundum significat, quæ in mari posita, solis navigiis, negotiationibus et deceptionibus dedita fuit.

« Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri; Deus fundavit eam in æternum. » Ponit se Propheta cum omnibus aliis qui admirantur de tam subita omnium gentium conversione. Sicut audivimus, inquit, a patriarchis et prophetis; ita et vidimus in civitate Domini virtutum, per quam Ecclesia significatur. Dominus virtutum dicitur Salvator noster, quia ipse est, qui per se et per suos tantas ubique virtutes operatur. Pulchre autem dixit: « Deus fundavit eam in æternum; » quia fundamentum ejus moveri non potest; unde et Dominus ait: « Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam (Matth. xvi, 18). »

(564) « Hoc est Verbum quod caro factum est, et habitavit in nobis. Sicut enim redemptio Christus, ita et misericordia. » S. AMBROS.

« Suscepimus misericordiam tuam in medio templi tui (564). » Quicumque misericordiam invenire et a peccatis liberari desiderat, veniat ad templum Dei, veniat ad Ecclesiam Dei, quia nusquam alibi est remissio peccatorum.

« Secundum nomen tuum, Deus, ita et laus tua in » fines terræ. » Sicut, inquit, nomen tuum ubique auditum est, neque est aliqua gens, quæ nomen tuum ignoret; ita fac ut laus quoque tua ubique dilatetur, 395 et extendatur, et nulla gens sit usque ad fines terræ, quæ te non laudet atque magnificet. Et beati illi, qui te laudabunt, miseri vero, qui te non laudabunt. Unde hoc? Quia « justitia plena est dextera tua, » quæ « reddet unicuique secundum opera sua (Matth. xvi, 27). »

« Lætetur igitur mons Sion, » qui te quotidie laudare non cessat, « et exsultent filiæ Judæ, » id est animæ confessorum, quæ et ipsæ in tuis laudibus perseverant. Judas enim *confessor* interpretatur, seu *laudans Dominum*. « Propter judicia tua, » Domine. » Talia enim sunt judicia tua, quæ beatos facient, et lætificabuntur omnes fideles tuos. Nunc autem apostrophem ad ipsos apostolos facit, eosque hortatur ut hujus montis solliciti sint, et omni diligentia eum muniant et custodiant. Et hoc est quod dicit:

« Circumdate Sion, et complectimini eam, et nar- » rate in turribus ejus: ponite corda vestra in vir- » tute ejus, et distribuite gradus ejus, ut enarretis » in progenie altera. » Circumdate, inquit, Sion, vos qui custodes et speculatores estis, vestrisque eam undique munite præsiidiis. Et complectimini eam ulnis amoris et charitatis, ne forte ab aliis amatoribus diripiatur. « Narrate, » et prædicate « in turribus ejus, » per quas singulas Ecclesias, non mente, sed locis a se diversis intelligimus. « Ponite corda vestra in virtute ejus; » id est toto corde, totaque intentione intendite in virtute et fortitudine ejus. « Et distribuite gradus ejus ecclesiasticos per singulas civitates; » ut enarretis in progenie altera. » Hoc est enim quod Apostolus ait: « Plures facti sunt sacerdotes secundum legem (565), eo quod morte prohiberentur permanere (Hebr. vii, 23). » Si enim semper viverent, ipsi soli sufficerent, et alii ordinandi non essent; nunc autem aliis obeuntibus, alios succedere necesse est, per quos doctrina apostolica enarretur in progenie altera. Sed quid narrabitur in progenie altera?

« Quoniam hic est Deus noster in æternum, et in » sæculum sæculi, et ipse reget nos in sæcula. » Sufficit igitur nobis hoc in Ecclesia prædicare; quia Christus Deus, et rex noster est in æternum, et quia ipse nos regit et diligit, nunquam de ejus regimine recedamus, neque unquam ad aliam doctrinam transeamus, et quæcunque præcipit humiliter faciamus, et nullum

(565) Verba *secundum legem* non habet textus Græcus, habebat autem Vulgata Latina antequam recognosceretur.

alium rectorem suscipiamus, et sufficit nobis.

PSALMUS XLVIII.

IN FINEM : FILIIS CORE PSALMUS.

Iste titulus satis jam expositus est.

« Audite hæc, omnes gentes, auribus percipite, » qui habitatis orbem, quique terrigenæ, et filii » hominum, simul in unum dives et pauper. » Magna se in hoc psalmo Propheta locuturum esse ostendit, cum tantam omnium gentium faciat vocationem, neminem dimittit, omnes vocat, et divites et pauperes audire jubet.

« Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam. » Simul nos et attentos et benevolos facit, dum se sapientiam et prudentiam locuturum esse promittit. Et revera summa sapientia hæc est, ut homo in virtute sua non confidat, neque in divitiis suis gloriatur, ut misericordiam diligat, seipsum cognoscat, et carnem suam luxuriis et voluptatibus non subjiciat.

« Inclinabo ad similitudinem aurem meam. » In eo quod ad similitudinem aurem suam inclinare se dicit, et per similitudinem se loqui, et non sua, sed aliena se dicere ostendit. Et hoc est quod alibi ait : « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus (Psal. LXXXIV, 9). » — « Aperiam in psalterio propositionem meam. Psalterium instrumentum est musicæ artis, quod decem chordas, et non amplius habet. Decem autem sunt verba legis, in quibus præcepta omnia continentur. Ille igitur in Psalterio cantat, qui legis mandata custodit et operatur.

« Ut quid timebo in die mala? » Nunc in similitudine loqui incipit, et seipsum aliis in similitudinem ponit, ut quod ipse dicit de se, hoc unusquisque intelligat in se. Dies autem mala, dies iudicii est, quæ ad sola mala suscipienda malis hominibus præparata est. Ut quid timebo, inquit, in die mala? « Iniquitas calcanei mei circumdabit me. » Iniquus est ille calcaneus, qui firmus non stat, et totum hominem ruere facit. Multos calcaneos habemus et plures intus, quam foris habemus. Omnia opera nostra calcanei nobis sunt; boni quidem calcanei, si bona sunt; mali vero, si mala sunt; in his enim aut cadimus aut stamus. Ille igitur non timebit in die mala, qui bonum, dum vixit, calcaneum habuit :

« Qui confidunt in virtute sua, quique in abundantia divitiarum suarum gloriantur. » Illi, inquit, timeant in die malo, qui confidunt in virtute sua et qui gloriantur in multis divitiis suis. Et ideo timeant, qui calcaneos iniquos habent; tales enim **396** calcanei iniqui, quia cito deficient, et eos

(566) « Per hominem Dominum Jesum intelligamus qui suscepit hominis conditionem, ut in carne sua peccatum omnium crucifigeret, et chirographum universorum suo cruore deleteret. » S. AMBROS.

(567) Tam in Vulgata versione, quam edidit et illustravit Isidorus Clarius juxta Venet. editionem, anno 1542, quam in Psalterio a Ven. cardin. Thomasio cum notis publicato Romæ an. 1741, legitur : « Non dabit Deo placationem suam. » Ubi card.

A quos portant sustinere non poterunt. Et unde hoc probat?

« Frater non redimit, redimet homo. » Quis est iste frater cujus redemptio tam necessaria est (566)? Hic est ille, qui alibi ait : « Narrabo nomen tuum fratribus meis (Psal. XXI, 23). » Ipse est igitur Salvator noster, qui eos utique non redimit, « qui confidunt in virtute sua, et qui gloriantur in divitiis suis. » Et si ille eos non redimit, qui et Deus est, et homo nunquid aliquis eos redimet homo? Poterit ne sacerdos vel levita sanare quos non sanavit Samaritanus? « Non dabit Deo » petitionem suam (567), nec pretium redemptionis » animæ suæ. » Ideo, inquit, non redimetur, quia ejus petitiones Deus non audit, et quia pretium redemptionis animæ suæ non reddit. Illorum petitiones et orationes suscipit Deus, qui bonam intentionem habent et mundo corde eum deprecantur. Illi vero redimunt animas suas qui elemosynis et aliis pietatis et misericordiæ operibus peccatis suis satisfaciunt. « Laborabit in æternum, et vivet in finem. » Quia, inquit, mali, tales et tales sunt, ideo in æternum laborabunt, et ad quietem nunquam pervenient. Et vivent usque in finem, sed nunquam pervenient ad finem, vellent enim mori, et ad finem pervenire si possent.

« Quoniam non videbit interitum, cum viderit » sapientes morientes. » Ideo, inquit, homines iniqui in tormentis et doloribus vivent usque in finem, quia non intelligunt neque considerant quam iuste et quam sancte sapientes moriuntur : « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. CXV, 5). » Isti vero cogitant, et in cordibus suis dicunt : una conditio est omnium, et boni et mali, et justi et peccatores, et sapientes et insipientes, et omnes pariter moriuntur et in pulverem resolvuntur, nulla differentia est; gaudeamus in hac vita, quia nescimus quid futurum sit in alia vita. Talis autem cogitatio iniqua est et desperatione plena; quapropter « simul insipiens et stultus peribunt. » Hic est ille insipiens, « qui dixit in cordo suo : Non est Deus (Psal. XIII, 1); » per quem infideles homines intelligimus. Stultus vero est, qui sola terrena et transitoria diligit, quæ tam cito et tam facile amittuntur. Uno igitur et simili modo isti peribunt, quia talis fidelis aut parum, aut nihil differt ab infideli. Talis autem stultus erat ille, cui Dominus ait : « Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te (568) : quæ autem parasti, cujus erunt? » (Luc. XII, 10.) Unde et subditur :

« Et relinquent alienis divitias suas. » Hoc est

Thom. adnotat : « Nec quisquam illorum sive fortium, sive divitum dabit pro se quidquam, quo Deum sibi ipse placatum reddat. » Similia habet Clarius. Cassiodorus vero, qui pariter habet, *Non dabit Deo placationem suam, ita exponit* : Non dabit, negantis est, quia nulla oblatio, nulla placatio potest compensare, quod nos Divinitas est dignata redimere.

(568) Cod. Ghis., *anima tua rapietur*

quod in alio psalmo dicitur : « Thesaurizant, et ignorant cui congregent ea (Psal. xxxviii, 7). » — « Et » sepulcra eorum domus eorum in æternum. » Postquam in sepulcris habitare cœperunt, nunquam alias domos ulterius habebunt, nam et infernus sepulcrum est, et ipsa eorum corpora sepulcra sunt, fetida quidem et putredine plena.

« Tabernacula eorum in omni generatione, et pro-
genie : invocabunt nomina eorum in terris ipso-
rum (559). » Sicut enim in caelesti Jerusalem mansiones multæ sunt; ita et in inferno multa tabernacula, et pœnarum receptacula sunt. Et sicut ibi alii ab aliis differunt in gloria; ita et ibi alii ab aliis differunt in tormentis. « Tabernacula » igitur « eorum, » id est maligni spiritus, qui simul cum eis in ipsis tabernaculis habitabunt, « in omni generatione et progenie, » per quod infinitum tempus designatur. Inter ipsa tormenta quibus eos cruciabunt, nomina eorum turpissima invocabunt, ut hoc ipsum sit eis ad majorem pœnam atque tristitiam, quod talibus nominibus vocabuntur. Intelligendum est itaque quod inter ipsa flagella, adulteros, fornicatores, sacrilegos, fures, latrones, perjuros, homicidas, sodomitas, prædatores, et aliis nominibus, quæ ipsi melius in memoria habent maligni spiritus, eos in perpetuum vocabunt. Et ille quidem terræ populus erunt terræ ipsorum, in quibus in æternum habitabunt.

« Et homo cum in honore esset, non intellexit, » comparatus est jumentis insipientibus, et similis » factus est illis. » Hæc est causa quare homines iniqui quæ superius dicta sunt patiantur, quia cum in honore essent et ad Dei imaginem et similitudinem facti essent, non intellexerunt ad cujus imaginem facti erant; sed potius luxuriose turpiterque viventes, jumentis insipientibus similes esse voluerunt. Bruta igitur facti sunt; qui si voluissent, dii esse poterant. Sic enim scriptum est : « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. lxxxi, 6). » « Hæc via illorum scandalum ipsis. » Quis dicere valeat quanta hæc via iniquorum, et in hac vita et in alia scandala illis et pericula pariat? Hæc via facit, ut nunquam pacem habeant, et se vicissim interficiant, et ut alter alterum iniquo odio prosequatur. « Et postea in ore suo benedicent. » Potest autem hoc intelligi, ut post scandala et contentiones, isti tales, se invicem, non in corde, sed in ore suo se benedicant; quod ad fictam pacem pertinere videtur. Si autem post hanc vitam hoc intelligimus, quid erit aliud : « postea in ore suo benedicent, » nisi postea benedixisse desiderabunt?

(569) « Quia opera eorum corruptibilia atque terrena, et ideo scribuntur eorum nomina, ubi vivere maluerunt. Quia autem elevaverunt opera sua, iis dicitur : *Nolite gaudere, quia dæmonia vobis subjecta sunt; sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in celo* (Luc. x, 20). » S. AMBROS.

(570) Lectio Vulgatæ est : « Et dominabuntur eorum justi in matutino, et auxilium eorum veterescet in inferno a gloria eorum. » Super quæ ita S. Ambrosius : « Qui noluerant, ut pasceret eos Christus, de-

A Et hoc in ore suo, per quod cogitationem convenientius, quam verba intelligere possumus.

« Sicut oves in inferno positi sunt. » Oribus modo assimilantur, non propter aliud, nisi quia nulla ratione se defendent, sed omni virtute et fortitudine privati, quasi vilissima animalia ad mortem trahentur. Et mors quid faciet? « Et mors depascet eos : » non dixit devorabit, sed depascet eos, ut post hoc, mortem ipsam indeficientem semperque redivivam intelligamus.

« Et obtinebunt eos justi in matutino (570). » Unde obtinebunt eos, quia justi jacebant, et nihil poterunt contra eos. Hoc autem erit in matutino, quando hac nocte longissima transacta, orietur justis sol justitiæ. « Et auxilium eorum veterascet in inferno; » ubi ipsi erunt, ibi erit auxilium eorum; per quod videlicet omnes eorum amicos et propinquos, qui eis auxiliari solebant, intelligere debemus. Isti autem veterascent in inferno, quia non modico tempore ibi habitabunt, « et a gloria sua expulsi sunt. » Hoc si initio dixisset, convenientius videretur, quia quando mortui sunt, tunc quidem a gloria sua expulsi sunt. Sed hæc in prophetis quærenda non sunt, quia quocumque vadit spiritus, illic et rotæ sequuntur.

« Verumtamen Deus liberabit animam meam de manu inferi, dum acceperit me. » Quasi ei aliquis diceret : Sic loqueris tu de aliis, quasi tu quoque in infernum descendere et ibi habitare non debeas? Ad quod ipse : Scio quia descendam, verumtamen Deus liberabit animam meam de manu inferi. Quando? dum acceperit me. Felix illa dies, et nimum felix, qua Salvator noster illuc descendit, et sanctorum animas, quæ ibi captivæ tenebantur, eripuit. Hinc est quod hic ipse alibi ait : « Auditui meo dabis gaudium et lætitiã, et exsultabunt ossa humiliata (Psal. l., 10). »

« Ne timueris, cum dives factus fuerit homo, et » multiplicata fuerit gloria domus ejus. » Non timueris, inquit, neque divitem, neque pauperem, quia et divites cito pauperes fiunt, et sanctorum paupertas cito in divitias commutatur. Timent multoties viri religiosi, quando viros impios et superbos, qui eos odio habent in potentia et divitiis crescere vident; quos modo Propheta consolatur et hortatur ne timeant quoniam hi tales cito deficient.

« Quoniam cum morietur, non accipiet omnia, » neque simul cum eo descendet gloria domus ejus. » De talibus quidem dolendum est, quia pereunt, sed

pasceat eos mors.... Quibus licet in hac vita studium potentiæ fuerit, et divitiarum, ut aliis dominarentur; sed in resurrectione erit servitus, cum justis matutinus splendor illuxerit : quorum figura est, quod Jacob Dominus præponitur fratri. Miserabilis itaque servitus, ut eos tempore, quo alii vocantur in gloriam splendoris et luminis; horum gloria veterascat, et consumatur in tenebris inferorum. » Lectionem Vulgatæ hic sequitur etiam Cassiodorus; cujus interpretationi consentit S. Ambrosius.

indur. est, quia suæ iniquitates merita reci- A
 quoniam anima ejus in vita ipsius benedicetur. »
 a sua tantum benedicetur impius, sed ab adu-
 bus sibi que similibus. Postquam autem mor-
 fuerit, æternam exspectat maledictionem. « Et
 fitebitur tibi cum bene feceris ei. » Videmus
 tales, quando eis secundum suam voluntatem
 vera accidunt, dum multoties benedicere et lau-
 nec tamen ab iniquitate discedunt, sed ipsi
 prosperitatibus deteriores fiunt.
 Et introibit usque in progeniem patrum suorum
 l). » Hoc enim ipsi quasi ludentes dicere so-
 quia ibi esse et habitare volunt, ubi sunt pa-
 s eorum. Parentes autem illorum illi sunt,
 am opera imitantur. Cum illis igitur erunt in B
 a quibus non differunt in operibus. Unde et
 tur : « Et usque in æternum non videbit lu-
 1 ; » quia de tenebris cæcitatibus et erroris ibunt
 nebras exteriores ; ibi erit fletus et stridor
 um.

t homo cum in honore esset, non intellexit,
 apparatus est jumentis insipientibus, et similis
 us est illis. » Hoc autem jam superius dixerat,
 eo, quod iterum repetit, eos in sua malitia
 verasse ostendit.

398 PSALMUS XLIX.

PSALMUS ASAPH (572).

iph *Synagoga*, id est congregatio, interpretatur,
 igitur in hoc psalmo et dicit se a Domino hoc C
 latum accepisse, ut cesset a sacrificiis quæ
 e consueverat, et offerat Deo sacrificium laudis
 dilationis.
 deus deorum Dominus locutus est, et vocavit
 ram, a solis ortu et occasu ex Sion species de-
 is ejus. » Dicit Evangelista de his, qui Chri-
 receperunt, quia « dedit eis potestatem filios
 leri, his qui credunt in nomine ejus (*Joan.* 1,
 Omnes igitur fideles et dñi sunt, et filii Dei,
 ibus et Dominus ait : « Ego dixi : Dii estis
 , et filii Excelsi omnes (*Psal.* LXXXI, 6). » Deus
 e, qui deorum, id est sanctorum omnium spe-
 er Dominus est (ipsi enim sunt, qui ei serviunt
 ediunt) locutus est, et per se ipsum et per apo-
 suos. « Et vocavit terram. » Quam terram? D
 olis ortu usque ad occasum ; » — « non enim

Judæorum Deus tantum, imo et gentium ; quoniam
 unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide,
 et præputium per fidem (*Rom.* III, 29). » Hinc est
 enim quod alibi dicitur : « In omnem terram exivit
 sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum
 (*Psal.* XVIII, 4). » — « Ex Sion species decoris
 » ejus. » Omnes, inquit, ab oriente usque in occi-
 dentem vocati sunt ; Sion vero, et Jerusalem in me-
 dio est, secundum illud : « Deus autem rex noster
 ante sæcula operatus est salutem in medio terræ
 (*Psal.* LXXIII, 12). » Egregie itaque dictum est quod
 illa civitas in medio sita est, ex qua omnia in cir-
 cuitu, fidem et doctrinam, speciem et pulchritudi-
 nem suscipere debebant. In Sion namque sanguis ille
 fusus est, quo totus mundus purificatus antiquam
 pulchritudinem decoremque recepit. Et hæc quidem
 de primo Christi adventu dicta sunt : nunc de se-
 cundo audiamus.

« Deus manifestus veniet, Deus noster, et non si-
 » lebit. » Veniet enim in primo adventu suo occul-
 tus, et in forma servi, et ideo cognitus non est. « Si
 enim, » ut Apostolus ait, « cognovissent, nunquam
 Dominum gloriæ crucifixissent (*I Cor.* II, 8). » Veniet
 autem manifestus, non judicandus ; sed judicaturus.
 Unde et ipse ait : « Cum venerit Filius hominis in
 majestate sua tunc congregabuntur ante eum omnes
 gentes (*Matth.* XXV, 32). » Unde hoc dicitur : « Con-
 » gregate illi sanctos ejus. » Et quidem non silebit,
 qui prius quidem « tanquam ovis ad occisionem
 ductus est, et non aperuit os suum (*Isai.* LIII, 7). »
 Tacuit enim, sicut scriptum est, sed non semper
 tacebit ; tacere et judicare inconvenientia sunt.

« Ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu
 » ejus tempestas valida. » Ideo prophetiæ graves
 sunt, quia pluribus in locis, neque tempus, neque
 ordinem servant. Iste enim versus postea dicendus
 esset, quia ea quæ sequuntur prius fient quam ea quæ
 hoc versu narrantur. Prius enim vocabitur et cælum,
 et terra sursum, et populus a populo discernetur,
 et omnes sancti ante judicem congregabuntur,
 et prius cæli sententiam dabunt, et justitiam
 annuntiabunt ; et sic tandem in conspectu ejus ar-
 debit, « et in circuitu ejus tempestas valida. » Sic
 enim se habet ordo, et hoc est quod ait :

« Advocavit cælum (574) sursum, ut terram dis-
 » cerneret populum suum. » Prophetarum est pro

credidit, et venientem libentissime suscepit. Scien-
 dum plane, quod hic psalmus utrumque Domini
 adventum prophetet. » ΒΕΡΑ.

(573) « Dii dicuntur homines qui bonis conver-
 sationibus gratiam supernæ majestatis accipiunt ;
 sicut in alio psalmo LXXXI, 6, ait *ego dixi*, etc. Ita
 ergo filii dicuntur, sicut et dñi : quia utrumque
 gratia præstat, utique non natura. Deus autem
 deorum est Dominus Christus ; ipse enim cum Patre
 et Spiritu sancto vere dicitur Deus deorum ; quod
 nomen non omnino divinitatis est proprium ; sed
 humana lingua, sicut jam diximus, summitatem ejus
 ultra hoc non potest indicare. » Cassiod.

(574) *Advocavit cælum*. Quod hic ait S. Bruno,
 prophetas sæpe pro futuris præterita ponere verum
 quidem est. Sed hujusmodi ratio hic non videtur

1) Ita cod. Ghis. et Vallic. *Introibit in proge-*
Plures sunt codices, qui habent in progenies,
neque lectio est in textu quo usi sunt Clarius
rommasius supra citati. Sed in progeniem, ut
l. S. Bruno, legunt Cassiodorus, codd. Casin.
or., quemadmodum notat etiam in hunc locum
Holstenius.

2) « Asaph fuit filius Baruchie de familia
 in filii Levi, qui in lib. I Paralip. c. vi, legitur
 is inter quatuor cantorum magistros, ut instru-
 is musicis Domino psalmos resonaret, qui non
 r psalmi hujus, sicut de aliis dictum est, sed
 cus egregius existens, in hoc tamen titulo me-
 ob significationem sui nominis adhiberi ; inter-
 tar enim *Synagoga*. Sed hic illa *Synagoga* fide-
 qui intelligenda est quæ et venturum Christum

futuris præterita ponere, quia sic vident ea quæ futura sunt, ac si jam facta fuissent. Per cælum et terram omnis honorum et malorum multitudo significatur. Et merito boni cæli vocantur, quia illuc ituri sunt, et quia semper cælestia dilexerunt. Mali vero non immerito terra dicuntur, quia sola terrena et transitoria diligunt, et ad inferiora terræ trahendi sunt. Advocabit igitur Dominus et cælum et terram sursum, quoniam et bonos et malos, ut Apostolus ait: « Omnes astare oportet ante tribunal Christi, ut reddat unusquisque rationem de peccatis suis (II Cor. v, 19). » Quod autem ait sursum aperte ostendit, non in terra, sed sursum in aere iudicium esse futurum. Sed quare advocavit? « Ut discernere ret populum suum. » Sic enim in Evangelio scriptum est, quia « Separabit bonos a malis, sicut pastor separat agnos ab hædis, et statuet agnos quidem a dextris, hædos autem a sinistris (Matth. xxiv, 33). » Satis autem in ipsa sua positione intelligere poterunt, quibus gloria, et quibus pœna sit præparata.

« Congregate illi sanctos ejus, qui ordinaverunt Testamentum ejus super sacrificia. » Vos, inquit, angeli, quorum officium est, congregate illi sanctos ejus, per quos episcopos et sacerdotes, omnesque ecclesiastici ordinis. Et digne quidem non simul cum aliis, sed separatim per se isti congregantur. Post hæc autem veniunt apostoli, de quibus subditur: « Annuntiabunt cæli justitiam ejus. » Deinde vero ponitur ipse Dominus et Salvator noster, de quo hic dicitur: « Quoniam Deus iudex est. » Ordinaverunt autem episcopi et sacerdotes Testamentum Dei super sacrificia; quia in ipsis Judæorum sacrificiis exposuerunt et ostenderunt Novum Testamentum significatum esse. Cum enim utrumque Testamentum Dei sit, illud tantummodo ejus esse dicitur, quod spiritualiter intelligitur. Quod enim in utroque Testamento ad litteram intelligitur, Vetus est: et quod spiritualiter intelligitur, Novum est. Inter nos igitur et Judæos sola littera differentiam facit, quam si illi non sequerentur, hodie nobiscum omnes Christiani essent; sed littera occidit, sicut spiritualis intelligentia Ecclesiam vivificat. Novum itaque Testamentum expositio est Veteris Testamenti. Immo lat Judæus agnum, et hædum, et taurum; et ego dico Christam in his esse significatum: hoc quid aliud est, nisi Testamentum super sacrificia ordinare?

« Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, quoniam Deus iudex est. » Annuntiabunt, inquit, non suam justitiam, sed iudicium Dei, « quoniam Deus iudex est, » cujus justitiam et iudicium cæteri nuntiabunt. Non enim solummodo apostoli, sed regina quoque Austri, et Ninivite in illo iudicio iudicabunt; sed omnes isti iudicabunt sicut discipuli, Christus autem sicut Dominus et magister. Data enim sententia, et

habere locum, cum versio Vulgata legat *advocabit*, et consonet textui Hebraico, nec non Græco LXX interpretum. S. Gregorius quemadmodum S. Bruno quinque citat hunc locum, scilicet *advocavit cælum*,

A iudicio hoc ordine completo, tunc sequetur quod superius dixit: « Ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida. » Hæc autem magis timenda quam exponenda, et magis cum timore cogitanda quam lingua proferenda sunt. Huc usque Asaph (per quem omnes patriarchas et prophetas intelligimus) de utroque Christi adventu locutus est. Nunc autem ad ea quæ locutus est respondere incipit.

« Audi, populus meus, et loquar Israel, et testificabor tibi, quoniam Deus Deus tuus ego sum. » Satis, quasi dicat, locutus es, audi nunc, et ego loquar, et sub testificatione dicam tibi, ut ea quæ dicam firmissime teneas, et nullatenus mutare præsumas: « Quoniam ego sum Deus Deus tuus, » qui te, nisi mihi obediens fueris, impunitum abire non patiar. Quem enim sic audire, et cui sic obedire debemus, sicut Deo nostro et Domino nostro? Longe hoc inferius positum est, quod attentissime audire jubet, et se locuturum esse promittit, ibi videlicet ubi dicitur: « Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota. » Et in fine Psalmi: « Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter est in quo ostendam illi salutare Dei. » Et tale est ac si diceret: Tu ipse superius laudasti, et socios vocasti, qui ordinaverunt Testamentum Dei super sacrificia; vide ergo ut non secundum litteram, sed secundum spirituales sensum Scripturas intelligas. Quod si feceris, tunc mihi placebunt sacrificia tua, quæ quidem aliter intellecta vanissima sunt. Et hoc est quod dicit:

« Non super sacrificia arguam te, holocausta tantem tua in conspectu meo sunt semper. » Non, inquit, super sacrificia tua arguam te, quia sic facta et sic intellecta non redarguenda, sed laudanda sunt. Talia enim holocausta placent Deo, semperque sunt in conspectu ejus. Sic enim legitur de sacrificio Abel: « Quia respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus; ad Cain vero, et ad munera ejus non respexit (Gen. iv, 4). » Unde manifestum est quia sancti patriarchæ et prophetæ, et alii omnes in quibus erat Spiritus sanctus, ipsa sacrificia quæ faciebant, spiritualiter intelligebant. Quod in hoc Psalmo manifestissime probatur, in quo David propheta taliter et talia de sacrificiis loquitur:

« Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. » Hæc verba superioribus contraria esse videntur; sed non sunt. Sunt hirci et vituli quos suscipit Dominus, et sunt hirci et vituli quos Dominus non suscipit. Hircus est homo luxuriosus, vitulus vir superbus; qui si ad penitentiam redeant, et carnem suam immolare et affligere incipiant, talis hircus et talis vitulus suscipiuntur a Domino. Hinc est enim quod Apostolus ait: « Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora

et Clarius, qui his verbis notam apponit. « Tam cælestes mentes, quam mortales in hoc sæculo servire fecit ad auferendam Satanæ tyrannidem. »

vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, A
rationabile obsequium vestrum (Rom. xii 1.). » Alios
autem vitulos et hircos Deus non curat. Susciplebat
tamen illos aliquando propter significationem, non
propter sui sanguinis effusionem.

« Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, ju-
» menta in montibus, et boves. » Ut quid enim vitu-
los et hircos repellit, qui boves suscipit et jumenta?
Non animalia, sed sacrificia repellit, quia et hæc
bona sunt, sicut illa; nam et illa sacrificia pro sua
significatione aliquando Domino placuerunt, quæ si
modo fierent, pro sacrilegio haberentur. Sed quid
per feras silvarum, nisi feroces homines et rapinæ
deditos intelligimus? Et isti quidem Domini sunt,
quia multoties in melius commutati Domino servant. B
Jumenta vero, 400 et boves, quia in montibus sunt,
bonam significationem habere videntur. Sunt igitur
jumenta, sed bona, quia aliena opera ferunt. De
quibus Apostolus ait: « Alter alterius onera portate,
et sic adimplebitis legem Christi (Galat. vi, 2). »
Boves vero episcopi sunt et sacerdotes, qui vomere
linguæ agrum Dei assidue colunt; et isti quidem in
montibus sunt, per quos Ecclesias intelligimus.

« Cognovi omnia volatilia cæli, et species agri
» mecum est. » Per volatilia cæli omnes illos signi-
ficat, qui sapientiores in Ecclesia sunt et altius vol-
lant. Talis fuit beatus Joannes, qui speciem aquilæ
habere describitur. Talis et beatus Paulus, qui ad
tertium cælum raptum se esse dicit. Tales sunt et
omnes alii, qui in Scripturis intelligendis et expo- C
nendis die ac nocte meditantur. Speciem vero agri
virginum choros utriusque sexus intelligimus, quos
secum se Dominus habere dicit, quia in talibus de-
lectatur; unde et ipse in Canticis canticorum dicit:
« Ego flos campi, et lilium convallium (Cant. ii,
1). »

« Si esuriero; non dicam tibi. » Hoc autem tale
est ac si diceret: Si tale sacrificium ulterius mihi
offerre volueris, et me tali cibo delectari arbitratus
fueris, nolo te habere coquum, nolo te habere mi-
nistrum, nolo te habere meorum ciborum consilia-
rium et infertorem. Quare hoc? « Meus est enim or-
» bis terræ, et plenitudo ejus. » Sufficiant isti mihi,
si me Judæi audire nolunt, et litteram quæ eos occi- D
dit tenere volunt.

« Nunquid manducabo carnes taurorum, aut san-
» guinem hircorum potabo? » Irridendo hæc dicit,
et Judæorum sacrificia se per omnia abominari
ostendit. In Christi namque passione omnia illa sa-
crificia completa sunt. Unum sacrificium habemus,
et ipsum æternum secundum ordinem Melchisedech.
« Finis legis Christus est ad justitiam omni cre-
denti (Rom. x, 4). » Habemus autem et alia sacri-
ficia, laudis videlicet et jubilationis; unde et sub-
ditur:

« Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altis-
» simo vota tua. » Hoc est illud sacrificium de quo
dicitur: « Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis
semper Deo, id est vitulos labiorum confitentium

nomini ejus (Rom. xiii, 15). Talia sacrificia diu
noctuque facit Ecclesia, quæ cantando, et psallendo,
et prædicando totum tempus expendit. Debemus
ergo Altissimo reddere vota nostra, ut bona deside-
ria, quæ in corde habemus, reddere non differa-
mus.

« Invoca me in die tribulationis, eripiam te, et
» magnificabis me. » Dixit nobis quid facere debea-
mus, promittit et remunerationis præmium, si ea
faciamus. Sed sicut in faciendo, ita etiam in petendo
desides sumus.

« Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras
» justitias meas? » Non est pretiosa laus in ore pec-
catoris. Sed quis est sine peccato? « Si enim dixerim
quia peccatum non habemus, ipsi nos seducim-
us, et veritas in nobis non est (I Joan. i, 8). » De
quo ergo peccatore hoc intelligimus, nisi de illo qui
in peccato perseverat et ad pœnitentiam redire
contemnit? Quid enim pertinet ad illum justitias Dei
prædicare, qui ipsi justitiæ contrarius est? De talibus
enim Apostolus ait: « Qui prædicas non furandum,
furaris, qui doces non mœchandum, mœcharis, qui
abominaris idola, sacrificium facis (Rom. ii, 21). »
— « Et assumis Testamentum meum per os tuum. »
Repetitio est eorum quæ dicta sunt, quia Testamen-
tum, quod sanctum est tam polluto ore prædicari
non debet. Possumus autem et per Testamentum
Christi corpus et sanguinem intelligere; unde et
Dominus ait: « Hic est calix Novi Testamenti; qui
pro vobis et pro multis effundetur in remissionem
peccatorum (Marc. xiv, 24). »

« Tu vero odisti disciplinam. » Et prædicas illam?
« Et projecisti sermones meos post te; » et annun-
tias illos? Ille projicit sermones Dei post se, qui sua
sponte contra eos facit, et ad eos respicere dedi-
gnatur.

« Si videbas furem, simul currebas cum eo. » Cum
fure currit, qui faciendo vel consentiendo talia ope-
ratur. « Et cum adulteris portionem tuam ponebas. »
Hoc est enim quod Apostolus ait: « Qui adhæret
meretrici, unum corpus efficitur (I Cor. vi, 16). »

« Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua con-
» cinnavit dolum. » In hoc versu hæretici, et præ-
dicatores dolosi et fallaces, et omnes deceptores, et
adulatores notantur.

« Sedens adversum fratrem tuum detrahebas, et
» adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. »
Fratr noster et filius matris nostræ omnis Christia-
nus est. Sedere autem perseverare est: de illo lo-
quitur, qui usque in finem in sua malitia perseverat.
Tales autem quomodo prædicare non erubescunt?
Hinc est quod Moyses hominem leprosum, os semper
clausum et coopertum habere præcipit.

« Hæc autem fecisti, et tacui; existimasti inique,
» quod eo tui similis. » Hæc, inquit, omnia quæ
superius dicta sunt fecisti: vidi, cognovi et tacui.
Non autem semper tacebo, sed dignis correctionibus
tibi respondebo, alioquin tibi similis essem. Parum
enim in scelere differunt et facientes et consentien-

ea. Si hoc existimasti, magnam fecisti iniquitatem, **A** immensa et inestimabilis esse. Illud autem peccatum magnum peccatum suam esse dicit, qui communis fuit omnium, unde et pariter interfecit et afflixit omnes. Nunc autem de proprio suo peccato loquitur, et super communem omnium remissionem hanc sibi amplius, et specialiter fieri postulat. Et hoc est quod dicit :

« Arguam te, et statuum illa contra faciem tuam. » Non, inquit, tacebo, sed sicut dignus es, arguam te, et omnia illa mala quæ commisisti, et quæ me putas esse oblitum, statuam contra faciem tuam, ut de singulis respondeas, et dignam pro unoquoque retributionem suscipias. « Intelligite hæc omnes qui » obliviscimini Dominum, ne quando rapiat et non sit » qui **401** eripiat. » Non unius hominis, sed communis et universalis comminatio est, et quod uni peccatori videtur esse dictum, et omnes, et singuli sibi dictum intelligere debent. Quare? « Ne quando rapiat, » ille videlicet qui rapere solet. « Et non sit qui eripiat. » Quis enim illum eripiat, cui ipse **B** Deus iratus esse cognoscitur?

« Sacrificium laudis honorificabit me. » Hic versus, sicut jam diximus, superioribus continuatur, et ideo ad ista quæ modo dicuntur pertinere non videtur. « Et illic iter est, in quo ostendam illi salutare » Dei. » Illic, inquit, hoc est in sacrificio laudis est iter, in quo qui ambulaverit et in eo perseveraverit, ostendam illi salutare Dei. Salutare, sive salus quam Deus dabit, non temporalis, sed æterna erit, quam qui susceperit, neque infirmitatem neque mortem ulterius timebit.

PSALMUS L.

IN FINEM : PSALMUS DAVID. CUM VENIT AD EUM NATHAN
PROPHETA QUANDO INTRAVIT AD BERSABEE.

Hunc psalmum scripsit David pro illo peccato quod **C** commisit in Uriam et Bersabee, dans exemplum aliis peccatoribus qualiter pœnitere debeant, et ut peccata sua manifestare non erubescant. Satis digna pœnitentia fuit, quæ tam cito Dominum ad misericordiam commovit. Scriptum est enim, quia « venit ad eum Nathan propheta, et dixit ei : Dimissum est tibi peccatum tuum (*II Reg. XII, 13*). » Sed quare dixit, in finem, cum ad ipsum Psalmus iste pertinet, nisi quia Salvatoris nostro loquitur, per quem se a peccato liberari sperat?

« Miserere mei, Deus secundum magnam misericordiam tuam. » Multas misericordias fecit Deus semper, et faciet; sed illa misericordia super omnes alias magna fuit, qua mundum redemit, et proprio sanguine peccatum originale delevit. Hæc est **D** illa misericordia, de qua et sibi dicit : « Quoniam confirmata est super me misericordia ejus (*Psal. CXVI, 2*). » Confirmata quidem, quia ibi probatum est quantam misericordiam habuerit. Hanc itaque misericordiam primum sibi fieri postulat, quia illud peccatum super omnia peccata esse cognoverat. Et magnam spem habet, quod minora peccata dimittat, qui tam spontaneus est ad tam magnum solvendum peccatum.

« Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. » Quam singulariter magnam misericordiam dixerat, nunc pluraliter miserationum multitudinem dicit, ut per hoc quoque intelligatur illa misericordia non solum magna, sed **E**

« Amplius lava me ab injustitia mea, et a delicto » meo munda me. » Multi enim ab originali peccato liberati sunt, quia, nisi amplius laventur, non sufficit eis. Et illud quidem non potuit dimitti, nisi per illam magnam misericordiam, de qua modo diximus, per quam videlicet Christi passionem intelligimus. Cætera vero omnia et antea et postea sine Christi sanguine dimitti non potuerunt. Tale est igitur ac si diceret : Scio et certus sum quia.

« Asperges me hyssopo, et mundabor, lavabis » me, et super nivem dealabor, » Sed et modo » amplius lava me ab hac injustitia mea, et ab hoc » delicto munda me. » Et illa quidem ablutio et remissio communis erit omnium, hanc autem amplius super illam mihi ex toto corde pœnitenti specialiter tribue. Et hoc est quod ait :

« Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et » delictum meum contra me est semper. » Dignam se pœnitentiam agere ostendit, dum se iniquitatem suam cognoscere, et delictum suum semper se ante oculos habere dicit. Et taliter quidem pœnitentibus multis in locis veniam se Dominus daturum esse promittit. Dat propterea nobis exemplum, qualiter nos quoque pœnitere debeamus.

« Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. » Rex erat David, et in suo tempore potentissimus, et præter Deum neminem timebat, ideoque dicit : « Tibi soli peccavi; » tibi soli rationem redditurus, quia nemo alius est qui me peccato modo reprehendere audeat. Neque me tibi abscondere possum, quia quod feci, coram te feci, qui omnia vides et quem nullum latet secretum. « Ut justificeris in » sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris. » Ecce cogitat Dominus dimittere peccatum, si sermones suos justos defendere velit. Sciebat David sermones Domini, utpote ille, sicut ipse dicit, in quo Dominus loquebatur, et tantam in Deo et in sermonibus **E** ejus constantiam et firmitatem esse cognoverat, ut quod promiserat penitus negare non posset. Dum igitur attenderet, et pœnitentiam cordis sui et **402** sermones Domini, quibus digne pœnitentibus venia promittitur nulla ratione de misericordia, et venia sibi concedenda dubitare poterat. Judicabat igitur et se ipsum in pœnitentia sua, et Deum in sermonibus ejus, et utraque sibi convenire videbat. Dicebat enim in corde suo : Dimitte mihi peccatum meum, « ut justificeris in sermonibus tuis, » id est, ut justus et sine reprehensione inveniantur sermones tui. « Et vincas cum judicaris. » Si enim sermones Dei veri non essent, non vinceret Deus, sed potius vinceretur. Vincitur enim in judicio, cujus sermones reprehensibiles inveniuntur. Vicit igitur Deus, di-

mittendo peccatum, quia sicut promiserat, ita factum est, et sermones illius veri facti sunt. His verbis instruuntur omnes qui digne poenitentiam agunt, ut nullo modo diffidant de misericordia Dei quia quod promisit, firmum et stabile est. Sequitur :

« Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in » delictis peperit me mater mea. » Reddit aliam causam, quare Dominus ad misericordiam faciendam sibi se inclinare deberet, quoniam in iniquitatibus conceptus et natus sit, et ab ipsa radice hoc habebat, ut carnis voluptatibus subjaceret.

« Ecce enim veritatem dilexisti. » Tu, inquit, veritatem diligis, et ea quæ dico vera esse cognoscis, et ideo confidenter talia loquor, quia me veritatem dicere scio. Unde et subditur :

« Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti » mihi. » Multa enim per Spiritum sanctum et de præsentibus et de futuris Propheta cognoverat, quæ aliis hominibus incerta et occulta erant, et quæ nisi per Spiritum sanctum sciri non poterant. Tale autem et illud quod subinfertur.

« Asperges me hyssopo, et mundabor, lavabis » me, et super nivem dealabor. » Hyssopus modo pro sanguine ponitur, quoniam hyssopo sanguis agni qui immolatus fuerat aspergebatur. Quid est igitur : « Asperges me hyssopo, nisi asperges me sanguine Filii tui? Cum enim dicat : asperges me, et ponat hyssopum, cum quo aspersio fiat, nec tamen dicat quid sit illud quod aspergatur, quid aliud intelligere possumus, nisi quod cum hyssopo ex præcepto Domini olim aspergebatur? Hoc autem erat sanguis illius agni, qui illum agnum significabat, qui tollit peccata mundi, ejus sanguine aspersi a peccato originali mandati sumus. « Qui dilexit nos, » ut Apostolus ait, « et lavit nos a peccatis nostris in » sanguine suo (Apoc. 1, 5). » Nihil nive candidius invenitur, nive tamen candidiorem se futurum esse dicit, per quod videlicet sanctorum clarificationem inæstimabilem significat.

« Auditui meo dabis gaudium et lætitiā. » Hoc autem gaudium tunc completum est, quando Salvator noster in infernum descendit, et istum cum omnibus aliis sanctis, de locis illis tenebrosis eripuit. Unde scriptum est : « O mors, ero mors tua, morsus tuus ero, inferne (Ose. xiii, 14). — « Et exultabunt » ossa humiliata. » Creditur enim quod David unus de illis fuerit qui simul cum Domino surrexerunt; unde et ossa sua non immerito exsultare dicit, quæ tanto tempore in pulvere humiliata fuerunt.

« Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. » Averte, inquit, jam nunc faciem tuam a peccatis meis, et obliviscere eorum, et ulterius ea non aspicias, et miserere mei, quem in tanta gloria suscepturus, et ante alios vocaturus es. Neque enim decet ut maculatum hic esse permittas, cui tantam in alia vita gloriam paras.

« Cor mundum crea in me, Deus, » et expelle omnem vanitatem, omnem stultitiam, et malam cogitationem de corde meo; ibi est enim fons, et origo

A boni et mali, ibi vitia oriuntur, ibi radices figunt, quæ nisi cito evulsa fuerint, supra modum in immensum crescunt. « Ex corde enim exeunt cogitationes malæ, furta, adulteria, perjuria, homicidia, falsa testimonia, et similia, quæ coinquinant hominem (Matth. xv, 19). » Unde scriptum est : « Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit (Prov. iv, 23). »

« Et spiritum rectum innova in visceribus meis. » Spiritus sanctus, qui rectus est, et rectos facit, innovari non potest : innovari tamen dicitur, quando domum, quam pro suis offensis reliquerat, noviter iterum habitare incipit.

« Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum » tuum ne auferas a me. » His enim verbis, antequam poenitentiam egisset, Deum sibi fuisse indignatum, et Spiritum sanctum a se recessisse ostendit. Orat igitur ut Spiritus sanctus sibi reddatur, cujus sicut prius illustratione consolatur.

« Redde mihi lætitiā salutaris tui, et Spiritu » principali confirma me. » Spiritus rectus, et Spiritus sanctus, et Spiritus principalis, unus idemque est, et nulla differentia in eo est. Vocatur autem et aliis nominibus Spiritus sanctus secundum differentiam gratiarum. Quando igitur rectos facit Spiritus rectus, et quando sanctos facit Spiritus sanctus, et quando ad principatum, aut honorem suum aliquem revocat, Spiritus principalis ab hominibus dici potest. Sicut dicitur Spiritus sapientiæ, Spiritus intellectus, Spiritus consilii, et Spiritus fortitudinis. Quod autem dicit :

« Redde mihi lætitiā salutaris tui, » videtur mihi quod illud magnum gaudium, quod de incarnatione Salvatoris nostri habere solebat, tunc amiserat, et sicut prius videre non poterat.

« Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te conver- » tentur. » Fac, inquit, quod te facere rogo, ut doceam iniquos vias tuas, ~~403~~ ut in eo exemplo instruantur, et per illas vias, per quas me ad te venire, et gratiæ tuæ reconciliatum esse cognoscunt, ipsi quoque per easdem vias veniant ad te, et gratiæ tuæ reconcilientur. Et non solum iniqui, sed impii quoque meo exemplo ad te convertantur.

« Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis » meæ, et exultabit lingua mea justitiā tuam. » « Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (Matth. xvi, 17). » Quamvis enim in sanguinibus omnia peccata intelligi possunt, de carnis tamen voluptatibus, et ejus concupiscentiis specialiter dicere videtur. De quibus et Apostolus ait : « Non in cubiculis et impudiciis, sed induimini Dominum Jesum Christum (Rom. xiii, 13); » totius videlicet pudicitie amatorem, « et carnis curam ne feceritis in desideriis vestris (ibid., 14). » — « Et exultabit lingua mea justitiā tuam. » Lingua interioris hominis, lingua quæ loquitur tibi in corde meo de justitia tua, quæ valde justus es, ut tibi vindices creaturam tuam, et hancam tuam ei dominari non permittas.

« Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam. » Domine, inquit, labia mea aperies, quæ usque hodie clausa fuerunt, et conscientia peccati in tuis laudibus aperire timui. Sed quia peccatum meum per gratiam et misericordiam tuam mihi dimissum est, amodo non tacebo, sed os meum annuntiabit laudem tuam.

« Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem » utique. » Neque erubescerem hircum offerre pro peccato, sicut famulus tuus Moyses, et mihi, et mei similibus offerre præcepit. Utique « holocaustis » non delectaberis. » Satis, inquit, mihi notum est quia huiusmodi sacrificia tibi non placent, nisi pro sola significatione ea recipias. Et quasi aliquis dicat: Si hoc sacrificium Deus non suscipit, quod aliud sacrificium suscipere habet? Ad quod ipse:

« Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non spernit. » Et hoc quidem sacrificium illorum est, qui de peccatis suis poenitentiam agunt. Quod quidem omnibus illis sacrificiis significabatur, quæ Moyses pro peccato offerri præcepit. Valde namque convenientius est, ut homo seipsum immolet, et affligat, et offerat Deo, quam ut vice sua hircum, vel capram, vel animalia interficiat; illa enim interfectio hanc contritionem, afflictionem, et humiliationem significabat.

« Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua, » Sion, ut ædificentur muri Jerusalem. » Sion speculatio interpretatur, cujus fortitudine Jerusalem custodiebatur et defendebatur, per quam nimirum Ecclesiæ custodes et speculatores, id est apostolos, et episcopos, et sacerdotes intelligimus. Propheta itaque qui usque nunc oravit, nunc exauditus, more solito de Ecclesia loqui, et pro ea orare incipit. Orat igitur pro illis qui muros ejus construunt et ædificant, per quos, sicut diximus, episcopi et sacerdotes significantur, sine quibus neque muri ædificari, neque lapides dolari possunt. Quot sunt Christiani, tot sunt lapides hujus civitatis, qui bitumine charitatis conjuncti, firmi et stabiles perseverant.

« Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta, tunc imponent super altare tuum vitulos. » Tunc, inquit, quando Jerusalem, id est sancta Ecclesia ædificabitur, et muri ejus construuntur, acceptabis, id est gratum et acceptabile habebis sacrificium justitiæ, non taurosum, aut hircorum, ut quondam; sed oblationes et holocausta, subauditur ejusdem justitiæ. Inde enim

(575) Juxta LXX Interpretes ita hoc nomen usurpatur quibus consonant multa Latina Psalteria, Cassiodorus et editio Romana. Verum: textus Hebraicus legit Achimelech, quem sequitur Vulgata tum in hujus psalmi titulo, tum lib. I Reg. cap. xxi et xxii, ubi narratur historia occisionis Abimelech. Idem sacerdos erga Davidem benignus, apud S. Marcum cap. 11, 26, Abiathar appellatur, non Achimelech, seu Abimelech, fortassis quia tam Achimelech pater, quam hujus filius Abiathar erant

omnes sancti justii dicuntur, quia justitiam faciunt, prædicant et custodiunt. Ideo enim usque hodie persecutiones patiuntur sancti, quia justitiam prædicant et defendunt, quorum videlicet afflictio et persecutio, quid aliud est quam sacrificium gratum Deo et acceptabile? De tali enim sacrificio veraciter dicitur, quia odoratus est Dominus odorem suavitatis (*Genes. viii, 21*). « Tunc imponent super altare tuum vitulos. » Vitulos utique labiorum confitentium nomini ejus. Sed qui sunt vituli labiorum, nisi sacrificium laudis et jubilationis? Tales vitulos offerunt episcopi et sacerdotes, quando laudes Dei in Ecclesia prædicant, quando utriusque Testamenti sententias exponunt, et super altare cordium nostrorum offerunt et ponunt; nam et corda nostra altaria sunt, in quibus laudis et jubilationis vera quotidie sacrificia fiunt.

PSALMUS LI.

IN FINEM, INTELLECTUS DAVID, CUM VENIT DOECH IDUMÆUS, ET ANNUNTIAVIT SAULI, ET DIXIT EI: VENIT DAVID IN DOMUM ABIMELECH (575).

In finem, inquit, hujus sæculi psalmus iste referendus est, secundum intellectum David, qui in eo conqueritur de his quæ tunc temporis facta sunt, cum Doeck Idumæus venit ad Saul, eique nuntiavit quod David venisset in domum Abimelech. Tunc enim, sicut scriptum est, idem Doeck ex præcepto Saulis interfecit Abimelech sacerdotem, omnesque alios sacerdotes de familia ejus. Bene autem Doeck Idumæus *motus sanguineus* interpretatur, qui tam facile moveri potuit ad Domini sacerdotes interficiendum, tantumque sanguinem effundendum. Significat autem Antichristum (576), qui et ipse ad sanctorum sanguinem effundendum paratissimus erit. Abimelech autem *pateris mei regnum* interpretatur, per quod Ecclesiam intelligimus, quæ gens sancta, et regula sacerdotum vocatur, cujus sacerdes ideo Antichristus interficiet, quia Christum Dominum nostrum susceperunt.

« Quid gloriaris in malitia, qui potens es in ini- » quitate? » Tanta erit malitia et potentia Antichristi, quod nisi, ut in Evangelio legitur (*Matth. xxiv, 22*), Dominus abbreviasset dies ejus, non esset salva omnis caro; sed propter electos breviabuntur dies illi. « Regnabit enim, sicut scriptum est, per tempus, et tempora, et dimidium temporis (*Apoc. xii, 13*), » id est per tres annos, et dimidium, et non amplius, in quibus mundum pene totum, et per se et per discipulos suos ad se convertet. Unde scriptum est quia omnes homines ad se trahet, et

binomii, vel quia David profugus ab utroque sanctos panes accepit. Idem titulus in hunc psalmum est apud S. Aug. qui putat propter similitudinem nominis, et unius syllabæ differentiam variatos esse titulos; unde in aliquibus mss. legitur Achimelech, in aliis Abimelech.

(576) Huiusmodi interpretationem prosecutus est cardinalis Thommasius, et ante ipsum Cassiodorius.

se innumerabiles. Hic igitur in sola malitia A
abitur, qui dixit in corde suo : « Non movebor
eneratione in generationem sine malo (*Psal.* x,
— «cujus os maledictione et amaritudine
m est, et dolo (*Psal.* xiii, 3). «Cui nunc Pro-
non absque indignatione dicit : » Quid glo-
in malitia? » Quæ est ista, o omnium hominum
ssime et nequissime, gloria tua? Quæ est ista
tia tua, quæ nihil aliud nisi malitiam et ini-
ntem operatur? Non sufficit tibi male agere,
insuper in scelere gloriaris, qui lætaris cum
feceris, et exultas in rebus pessimis (*Prov.*
7).

Tota die injustitiam cogitavit lingua tua. »
inquit, die, toto tempore vitæ suæ hoc cogi- B
et mente tractabit, quomodo injustitiam et
itatem operetur, quomodo sanctos interficiat
cipiat, quomodo miseros homines ad se con-
t et secum ad perditionem trahat.

Sicut novacula acuta fecisti dolum. » Sape
novacula acuta, dum pilos radere debet, car-
vulnerat; sic ille nequissimus, dum se justi-
defendere, et malos homines perdere simula-
contra sanctos arma convertet, et eos digne
interficiendos esse prædicabit. « Et tunc qui-
erit tribulatio talis, qualis non fuit ab initio
li, usque nunc, neque fiet (*Matth.* xxiv, 21). »
uci quidem erunt, qui ejus dolis et deceptio-
non seducentur, cum eum potentissimum,
ntissimum, et miraculis coruscasse viderint. C

Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquita-
magis quam loqui æquitatem. » De ejus ma-
et iniquitate Apostolus loquitur, dicens : « Quia
venerit discessio primus, et revelatus fuerit
iniquus, filius perditionis, qui elevabitur et
let se supra omne quod dicitur Deus, aut
colitur, ita ut in templo Dei sedeat, et osten-
e tanquam sit Deus (*II Thes.* ii, 3) : « Unde
bditur :

Dilexisti omnia verba præcipationis in lingua
losa (577). » Et quis est cui hæc verba quæ
dicta sunt præcipationis et dolosa non
ntur? Et quis unquam tanta præcipatione
que barathri submersione dignus est, quanta
ujus lingua dolosa tantas blasphemias loqui D

pertimescit? De eo namque dicit Apostolus,
« Dominus Jesus interficiet eum spiritu oris
t auferet illustratione adventus sui (*ibid.*, 8). »
lamen dubium est quin major cum adhuc in
io præcipitatio exspectet; unde subditur :

Propterea destruet te Deus in finem, evellet te,
emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem
am de terra viventium. » 405 Propterea,
t, quia tam nequam es, tam superbus, tam
us et dolosus, destruet te Deus in finem. Quid
finem? penitus et ex toto, non sic tantum, ut

7) Apud S. Aug. legitur : « Dilexisti omnia
submersiois, linguam dolosam. » Super quæ
ait. « Quid est lingua dolosa? Ministra fallacie

non sit, sed ut in honore nullo sit, et in miseriis,
et in angustiis omnibus sit. Et evellet te de hujus
mundi habitatione, in quo tantam hominum multi-
tudinem decepisti et perdidisti. Et emigrare te
faciet de tabernaculo tuo, id est de corpore illo
nefandissimo, in quo omnis plenitudo iniquitatis,
plusquam in aliquo alio homine habitavit. « Et ra-
dicem tuam de terra viventium; » ut omnis vita
tua semper sit in terra morientium, et nunquam
in malo deficientium.

« Videbunt justi, et timebunt, et super eum ride-
» bunt, et dicent. » Videbunt, inquit, justi. Sed quid
videbunt? Interitum, et perditionem, et illam ter-
ribilem præcipationem hominis hujus nefandis-
simi. Et quid timebunt? Dominum et Creatorem
suum, cujus omnipotentiam et super hunc in hoc
sæculo potentissimum, et super omnes alios esse
videbunt. Et super hunc ridebunt. Ridere enim
gaudere est, quia risus gaudium est.

« Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem
» suum, sed speravit in multitudine divitiarum
» suarum, et prævaluit in vanitate sua. Appa-
ret quam iniquus erit homo ille, de cujus interitu
omnes justi videbunt, et gaudebunt, et contra quem
tale testimonium perhibebunt. Ecce, inquit, homo,
omnium hominum perditissimus qui Dei adiutorium
nunquam quæsit, qui totum se ad serviendum dia-
bolo tradidit, et a sua iniquitate nomen accepit, ut
quia Christo Domino per omnia contrarius futurus
erat, Antichristus diceretur. « Qui speravit in multi-
» tudine divitiarum suarum, » quia cum omnibus
mundi hujus divitiis superabundaret, et omnibus,
quæ ad lætitiâ et jucunditatem pertinet, affluen-
tissime frueretur, Deum se esse dixit, et sicut Deum
se adorari præcepit. « Et prævaluit in vanitate sua. »
Quia sicut voluit, ita factum est. Hæc est enim illa
bestia, de qua in Apocalypsi legitur : « Quia data
est ei potestas in omnem tribum, et populum, et
linguam, et gentem, et adoraverunt eam omnes qui
habitant terram, quorum nomina non sunt scripta
in libro vitæ, et agni (*Apoc.* xiii, 8). » Sic igitur
homo iste prævaluit in vanitate sua, faciens omnia
secundum desideria iniqua cordis sui.

« Ego autem sicut oliva fructifera in domo Do-
» mini speravi in misericordia Dei mei in æternum,
» et in sæculum sæculi. » Ille, inquit, de quo usque
nunc locuti sumus speravit in multitudine divitia-
rum suarum; ego autem speravi in sola misericor-
dia Dei mei, et sperabo in æternum et in sæcu-
lum sæculi. Fuit autem David sicut oliva fructifera
in domo Domini, quia Spiritus sancti oleo inunctus,
et plenus multos alios illuminavit, et sanavit, et
misericordiæ pinguedine lætificavit. Hæc est illa
oliva de radice Jesse, de qua illa virga egressa est,
in cujus flore « requiescit Spiritus sapientiæ et
intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus

est lingua dolosa, aliud in corde gestantium, aliud
ore promentium. Sed in his subversio, in his sub-
mersio. »

scientiæ et pietatis, et Spiritus timoris Domini *Isa. xi, A* 2), » de quo alibi dicitur : « Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis (*Psal. xlv, 8*). »

« Confitebor tibi, Domine, in sæcula, quia fecisti. » Dixit quia fecisti, et non dixit quid fecerit, ut per hoc eum omnia fecisse intelligamus. Et quis alius laudandus est, nisi ille qui omnia fecit? « Et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum est, ante conspectum sanctorum tuorum. » Hoc est illud nomen, de quo propheta ait : « Ecce nomen Domini » venit de longinquo, ardens furor ejus, et gravis ad portandum (*Isai. xxx, 27*). » Nomen Domini, verbum Domini, sermo Domini, et sapientia Domini Christus est, qui in adventu suo, et jucundus bonis, et iratus malis apparebit. Unde et bene dicitur :

« Ante conspectum sanctorum tuorum. » Bonum, inquit, suave et ad videndum delectabile est nomen tuum. Sed ubi? ante conspectum sanctorum tuorum. Ille quidem quale est, tale apparebit, cæteris vero quale modo superius dictum est, ardens furor ejus, et gravis ad portandum.

PSALMUS LII.

IN FINEM PRO AMELECH INTELLIGENTIA DAVID (578).

Amelech *populus brutus* interpretatur, de quo initio hujus psalmi dicitur : « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. » Et revera stultus, brutus, et insipiens est, qui hoc dicit. Et hæc quidem est intelligentia David, et aliorum omnium qui Deum esse credunt.

« 406 Dixit insipiens in corde suo : Non est » Deus. » Quamvis generaliter de cunctis gentibus quæ Deum ignorant hoc intelligi possit, specialiter tamen de Judæis intelligitur, qui videntes Salvatorum nostrum humana carne vestitum, hominem tantum, et non Deum esse crediderunt, unde etiam dicebant : « Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (*Joan. xix, 7*). » E contra vero Apostolus : « Non rapinam, inquit, arbitratus est esse se æqualem Deo (*Philip. ii, 6*). » Similiter autem et ipse Dominus : « Si mihi, inquit, non creditis, operibus credite (*Joan. x, 38*). » Et alibi : « Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo (*Joan. xv, 22*). »

« Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in » voluntatibus suis. » Corrupti, inquit, sunt a fide patriarcharum et prophetarum, quia quem ipsi Deum esse negant, hunc patriarchæ et prophetæ adoraverunt et colerunt, et ideo digne satis, et Deo et hominibus abominabiles facti sunt in pravis voluntatibus. « Non est qui faciat bonum, non

« est usque ad unum. » Quia, inquit, tales sunt a sanctorum Patrum fide recesserunt, non est eos aliquis qui faciat bonum, quia quod ex fide est, malum est. Nam ipse quoque orationes e sicut scriptum est (*Psal. cviii, 7*), fiunt eis incatum. Non est igitur in eis qui faciat bonum vero nec in aliis omnibus usque ad unum. igitur populus, et ipse solus, qui faciat bonum quem populus Christianus significatur. Nulla alia fides est quæ salvare possit, nisi sola Christianorum. Et hoc quidem sequentia festant.

» Dominus de cælo prospexit super filios » num, ut videat si est intelligens, aut req » Deum. » Ecce quales eos venit. Sequitur :

» Omnes declinaverunt, simul inutiles facti » non est qui faciat bonum, non est usque ad unum » Probatum est igitur a divina auctoritate qui est qui faciat bonum, non est usque ad unum illum videlicet unum, per quem, ut modo dicitur populus Christianus significatur. Ipse enim est, qui eam intelligentiam habet, de quo in hujus psalmi dicitur : Intelligentia David solus requirit Deum, quia ipse solus habet fidem quæ ducit ad Deum. Cæteri vero declinaverunt. Unde, et quo? a veritate ad errorem a luce ad tenebras, a bono ad malum. Et horum simul et æqualiter omnes, ideoque inutiles facti sunt omnes. Inutiles quidem, quia sibi ipsi, neque aliis prodesse possunt.

« Nonne cognoscent omnes, qui operantur » quitatem, qui devorant plebem meam, » escam panis? Deum non invocaverunt, illi » pidaverunt timore, [ubi non erat timor. Quia » Deus dissipat ossa hominum sibi placentium » fusi sunt, quoniam Deus sprevit eos. »] inquit, aliquando cognoscent et intelligent qui hæc et illa operantur quoniam Deus ossa eorum, qui sibi ipsis, et non Deo place tendunt? Quid enim per ossa, nisi omnem in virtutem et fortunam intelligamus? Hæc maxima ex parte jam dissipata sunt, et tunc omnino dissipabuntur. Per hoc autem non Judæos, sed tyrannos quoque et hæreticos agere debemus. Omnes enim isti et iniquitate riter operantur, et plebem Dei devorant escam panis. De talibus namque dicitur : comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt (*Lxxviii, 7*). » Per quod nimirum apertissime significatur, cum quanta aviditate sanctos Dei hii isti flagitiosi interfecerunt. Isti autem sunt,

(578) In editione Psalterii card. Thommasii titulus psalmi hujus ita inscribitur : *In finem pro Amelech, intelligentia David*. In edit. Rom. *Pro Amelech, intellectus David*. Aliter habet editio Isidori, Clarii. *Vincenti in Machalack, intelligentia David*. Historia Amelech refertur I Reg. cap. xxx, de qua scribit Beda in hoc titulo. Varia etiam est nominis Amelech interpretatio. Amelech interpretatur *populus lambens*, quia qui terrena nimium desiderant, ea

jam ambiendo quasi *lambere* videntur; pro ergo conversione vel punitione psalmus iste tur. Ita Beda : ubi vero pro Amelech habet *lech*, ut in S. Augustino et Vulgata, nomen interpretatur *parturiens*, sive *dolens*. Secundo Hieronymum hic psalmus vocem continet *Pro peccatores atque impios increpantis*; eum cutus est S. Bruno in ejus expositione. Juc perfidiam depingens.

bus Apostolus ait : « Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum adoraverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis : et dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis, volucrum [et serpentium (Rom. 1, 24). » Unde et subditur ; « illic trepidaverunt ubi non erat timor ; » neque enim hæc talia timenda erant, quæ ipsi sua malitia excæcati, quasi Deum timebant et venerabantur, qui Christum non interfecissent, nisi et locum, et gentem amittere timuissent ; dicentes : « Si dimittimus eum sic, venient Romani, et tolerant nobis et locum, et gentem. Confusi sunt quoniam Deus sprevit eos (Joan. xi, 48). » Et merito quidem sprevit illos Deus, et in eorum locum gentes elegit, quoniam et ipsi spreverunt Deum, dicentes ; « Non habemus regem, nisi Cæsarem : et nolumus hunc regnare super nos (Joan. xix, 15) ; » et Christo Domino latronem prætulērunt.

« Quis dabit ex Sion salutare Israel, dum avertet Dominus captivitatem plebis suæ ? » Legitur in Prophetarum libris, quia « de Sion veniet, qui auferet, et avertet captivitatem a Jacob (Sophon. ii, 7). » Ipse est Salvator noster, qui in medio terræ, id est in civitate Jerusalem salutem operatus, omnes suos fideles de diaboli captivitate liberavit. Frustra igitur Judæi alium expectant, qui eos de captivitate eripiat. « Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel. » In hoc, inquit, et non in alio exsultabit Jacob, ille videlicet qui malignos spiritus et vitia supplantat. Et lætabitur Israel, quando facie ad faciem Deum videbit. Cum enim idem sit Jacob et Israel, secundum aliud tamen dicitur Jacob, et secundum aliud dicitur Israel ; et Jacob quidem dicitur in hac vita, Israel vero in alia vita, quia in hac vita supplantator est, in alia vero Deum videbit, sicut Joannes apostolus ait : « Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus ; scimus enim quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est (II Joan. iii, 2). »

PSALMUS LIII.

IN FINEM IN CARMINIBUS INTELLECTUS DAVID, CUM VENISSENT ZIPHÆI, ET DIXISSENT AD SAUL : NONNE DAVID ABSCONDITUS EST APUD NOS (579) ?

Ubique David intellectum suum ponit, non ad litteram, sed spiritualiter intelligenda esse ostendit quædicit. Quis enim hæc ad litteram intelligere non poterat, quæ in hoc titulo narratur ? Sed aliter ipse, et aliter alii intelligebant. Neque simplex hic narratur historia, quod Ziphæi, qui *germinantes* interpretantur, venisse dicuntur ad Saul, quatenus ei traderent David. Per Ziphæos itaque Judæi intelligantur, qui divitiarum et filiorum germine abunda-

(579) Psalmi hujus titulus apud omnes Psalterii expositores eodem modo describitur. Complectitur autem historiam conditionis Davidis a Ziphæis actæ, ut habetur I Reg. cap. xxvi. Canit ergo per totum psalmum suam Prophetæ liberationem, atque pro ea gratias Deo agit. Apud Bedam Ziphæi interpretantur

baant. Et isti quidem sunt, qui terræ principibus Salvatorem nostrum ad mortem tradiderunt.

« Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua libera me. » Deus, inquit, in nomine tuo, id est per invocationem nominis tui salvum me fac. Invocavit enim Filius Patrem ex nomine, quando ait : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum (Luc. xxiii, 46). » Hoc enim nomen proprium illius est, qui omnium rerum pater est ; sed [Filius quidem naturaliter Pater est ; aliorum vero vel adoptione, vel creatione. Et in virtute tua libera me, » quæ tanta est, ut ei nemo (580) resistere possit. Hæc sola virtus retinet malignos spiritus, ut suam ubique voluntatem facere non valeant ; quæ si eis opposita non fuisset, nihil aliud est, quod eis resistere potuisset. Unde et de principe eorum scriptum est : « quia non est potestas super terram (581) quæ ei comparari possit, qui factus est ut neminem timeat. » Verumtamen sic Dei virtute ligantur, ut nec in porcos habeant potestatem.

« Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe » verba oris mei. » Non ei orare necessarium erat, cui voluntas sola sufficiebat. Orat igitur, non pro se, sed pro nobis, ut ejus exemplo, et magisterio doceamur, quid in tali eventu agere debeamus.

« Quoniam alieni insurrexerunt in me, et fortes » quæsierunt animam meam, et non proposuerunt Deum ante conspectum suum. » Ut superius quidem Ziphæi, modo autem alieni dicuntur Judæi, quoniam et si carne propinqui erant, mente tamen et mala voluntate alienos se faciebant, dum tanto odio in eum insurgebant. Isti sunt, de quibus alibi dicitur : « Filii alieni mentiti sunt mihi (Psal. xvii, 46). » Fortes autem erant, non viribus, sed iniquitatis et malitiæ superabundantia. Talem fortitudinem illi habent. « Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum. » Si enim ante mentis oculos Deum habuissent, tam impie et tam crudeliter agere nequaquam potuissent ; sed excæcavit illos malitia eorum, et quid facerent, non consideraverunt.

« Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ. » Tantum adjuvit Pater Filium, quantum ipse Filius voluit, ad hoc enim venerat ut moreretur ; qui si mori nolisset, nullatenus occidi potuisset. Sed quid nasci profuisset, si mortuus non fuisset ? In hoc igitur eum Pater adjuvit, in quo omne ejus desiderium adimplevit, mortem destruendo, diabolum vincendo et hominem liberando. Unde et illud dicitur : « Desiderium animæ » ejus tribuisti ei. Et Dominus susceptor est animæ » suæ (582). » Quis enim alius eam suscipere debuit, nisi divinitas ipsa, quæ ei ineffabiliter conjuncta erat ? Statim enim ut Salvator noster spiritum emisit, simul cum divinitate illa sanctissima anima inferni

florentes, apud Brunonem nostrum *germinantes*. Ipse autem a sensu litterali mysticum sensum eruit et explanat.

(580) Cod. Ghis., *nihil*.

(581) Id. cod. Ghis., *subcaelo*.

(582) Cod. Ghis., *meæ*.

claustra penetravit, et inferno expoliato, sanctorum A animas, quæ ibi captivæ tenebantur secum eduxit. Fortior igitur ille fuit, qui suscepit animam Christi, quam illi, qui malitiose quærebant animam Christi. De quibus subditur :

« Averte [mala inimicis meis. » Illa, inquit, mala averte inimicis meis, quæ ipse mihi facere voluerunt. Voluerunt enim si potuissent auferre memoriam ejus de terra, quorum nomina merito deleta sunt de libro vitæ.

« Et in veritate tua disperde illos. » Tale est hoc quod modo dicitur : « in veritate tua disperde illos : » quale illud, quod alibi ait : « ut justificeris in sermonibus tuis (Psal. I, 6). » Multis enim in locis minatur Dominus mortem, et perditionem populo B Judæorum, 403 si ab ejus fide et cultura recedat. Necessè est igitur ut disperdantur et confundantur, quatenus Deus verax sit, et ejus sermones adimpleantur.

« Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini » tuo, Domine, quoniam bonum est. » Ipsi, inquit, insurgunt adversum me, et quærunt perdere animam meam, et quod ego mea sponte facturus sum, ad hoc quasi invitum me cogere volunt. Ego tamen voluntarie sacrificabo tibi, et meipsum offeram, ut eos qui in me credituri sunt hac mea morte ab æterna morte eripiam. « Et confitebor nomini tuo. » Et per discipulos, fidelesque meos, ubique gentium laudabo nomen tuum. Quoniam hoc bonum est, hoc sanctum et justum est, ut nomen tuum ubique C laudetur et prædicetur.

« Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. » In potestate illius erat, et inimicos compescere, et tribulationes mitigare, et quidquid erat in voluntate, totum erat et in potestate. Unde et ipse ait : « Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam (Joan. x, 18). » — « Et super inimicos » meos respexit oculus tuus. » Respexit utique, vidit et cognovit, et ponentes misericorditer suscepit, in malitia vero perseverantes perdidit, et nunquam eorum amplius miserebitur.

PSALMUS LIV.

IN FINEM IN CARMINIBUS INTELLECTUS DAVID.

Ubi intellectus ponitur, littera excluditur, et major intelligentia quæritur.

« Exaudi, Deus orationem meam, et ne despexeris » deprecationem meam, intende in me, et exaudi me. » Docet nos Salvator noster quanta instantia orare debeamus, dum unum atque idem toties repetit. Sæpe jam diximus, quia istæ orationes illi necessariae non sunt, in cujus voluntate et potestate universa posita sunt. Sed si Christi humanitas hoc in corde dicebat, præsto erat divinitas quæ exaudiebat.

« Contristatus sum in exercitatione mea, et con- » turbatus sum a voce inimici, et a tribulatione » peccatoris. » Istæ afflictiones omnium hominum communes et naturales sunt, quas nisi Salvator

noster habuisset, verus homo fuisse non crederetur. Necessè igitur fuit, ut eas se habuisse ostenderet, et hæreticos aliter credentes et prædicantes convinceret. Habuit igitur Dominus has affectiones, sed sicut voluit ita eas habuit, quantum voluit contristatus est, et quantum voluit conturbatus est. Sic in Evangelio legitur (Joan. xi, 33) : quia morte Lazari infremuit spiritu, et conturbavit seipsum. Sed quid est [quod ait; « in exercitatione mea? » Quæ est ista exercitatio Christi? Non erat otiosus Salvator noster; quotidie prædicationi instabat, et miraculis, et sermonibus suis auditores ad viam veritatis provocabat. Sed in hac sua exercitatione nonnunquam contristatus est, magis quidem de illorum infidelitate, quam de illatis sibi injuriis ab illorum perversitate.

« Quoniam declinaverunt in me iniquitates. » Ideo, inquit, « conturbatus sum a voce inimici, et a » tribulatione peccatoris, quoniam declinaverunt in » me iniquitates; » id est quas iniqui et impij in mea passione ostenderunt, easque in me convertentes et declinantes manifestarunt (583). Dicendo autem inimicum et peccatorem, singularem numerum pro plurali posuit, quod quidem et in divinis, et in sæcularibus litteris usitatissimum est. « Et in ira » molesti erant mihi. » Valet (584) dicere, quantas molestias homines illi super omnes scelestissimi flagellando, conspuendo, alapis cædendo, et similia faciend) Salvatori nostro intulerunt.

C « Cor meum conturbatum est in me, et formido » mortis cecidit super me. » Cito transiit illa conturbatio; et illa formido super eum cadere quidem potuit, monere non potuit. Si enim in illa tanta tempestate aliquo modo non conturbaretur, nostræ naturæ particeps fuisse non putaretur (585). Unde et subditur :

« Timor et tremor venerunt super me, et con- » texerunt me tenebræ. » Venerunt quidem timor et tremor super eum, sed nihi potuerunt in eum. Cum enim Judæis ad se capiendum venientibus, obviam perrexisset, omnesque uno verbo in terram stravisset, satis manifeste ostendit, et se non timere, et quidquid volebat in potestate habere. Ubi enim tanta potentia est, ibi timor locum habere non potest. Per tenebras autem, quæ eum contexerunt, illam iniquorum sævientium multitudinem intelligimus, de qua Joannes apostolus ait : quia lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt (Joan. 1, 5). » Quod enim peccatores tenebræ dicantur, audi Apostolum dicentem : « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v, 10). »

« Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut colombarum, et » volabo et requiescam? » Hoc autem tale est ac si diceret : Jam tædet me horum conversatio, jam tædet me 400 hujus loci habitatio, alias trausendum est, et alius populus, qui me obediatur, quærendus est. Hoc est

(583) Cod. Ghis., omnesque suas iniquitates.

(584) Id. cod., pudet.

(585) Ex cod. Ghis., editio emendatur.

quod alibi ait « relinquetur vobis domus vestra » (Matth. cxiii, 38). » Et angelorum voces, ut is refert, in templo auditæ sunt. « Relinquitur has ædes. » Assumpsit igitur Dominus, sicut columbæ, et relicta Judæorum terra ad gentes, ibique requievit, qui in Judæa non invenit. Unde ipse ait : « Super quem ceter Spiritus meus, nisi super humilem, et non, et trementem sermones meos? » (Isa. lxvi, ne autem columbæ pennas Dominus assumpsit; illius videlicet columbæ, quæ super eum missæ legitur, quando vox Patris audita est : « Filius meus dilectus, in quo mihi bene cui » (Matth. xvii, 5). »

« Me elongavi fugiens, et mansi in solitudine. » Invenit pennas, et invenit; ipse enim eas habebat, et in solitudine quievit. Solitudo dicitur ubi habitatio non est. Talis autem prius erat gentium, quia quasi bruta animalia vobis deditus erat, et Dei cognitionem non habebat, quasi aliquis diceret : Utinam hoc a principibus, neque tanto tempore cum illa gente in ingrata permansisset ! Ait : « Expectabam qui me salvum faceret a pusillo animo, et estote. » Sic, inquit, docebat, ut omnia suo fierent, et ego divinitatis dispositionem arem, quæ (586) in omnibus regebat, et a pusillo animo, et tempestate salvum faciebat. Natum Judæos pusillos animo esse facile intelligere quicumque eorum historias legerit. Unde et

et increduli sæpe dicuntur. « Precipite, Domine, et divide linguas eorum, iam vidi iniquitatem et contradictionem in te die ac nocte. » Precipitati sunt Judæi, bique gentium violenter tracti et servituti traditi sunt. Divisæ autem sunt linguæ eorum, non una lingua loquuntur, ut prius, sed alii alii Latine, alii vero barbarice loquuntur, in provinciis, et loca in quibus habitant. re eos dividendos et in omnes mundi partes vendendos jam ex tunc significabat. Et merito sic dividuntur et ab invicem separantur, ipsa paucitate deficient et quiescant, qui die ad litigandum et ad contradicendum parati sunt hodie namque Judæi, ubicunque sunt, veritatem loqui et pugnare non cessant. Hanc illorum iniquitatem et contradictionem per civitates, et præcipue in civitate Jerusalem esse Dominus hoc in loco testatur, dicens : iam vidi iniquitatem et contradictionem in die ac nocte. »

cum dabit eam super muros ejus iniquitas, et labor in medio ejus, et injustitia. » Iniquitas, et labor, et injustitia, radicata et fundata in ejus, circumdabit eam super muros ejus. Sic eam habet ordo : misera illa civitas, quæ in medio ejus talibus munitur præsidis. Quid per muros ejus, nisi Scribas et sacerdotes

Cod. Ghis., quæ me ubique, etc.

et cæterosque alios qui munimentum populi esse videbantur, intelligere debeamus ? Qui quanto sapientiores erant, tanto amplius omni iniquitate et malitia abundabant.

« Et non defecit de plateis ejus usura et dolus. » Si in plateis erat usura et dolus, quid in locis abditis et occultis fuisse putamus ? Si palam talia fiebant, multo deteriora in abscondito fieri non dubitamus.

« Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique, et si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me utique ab eo : tu vero homo unanimis, dux meus, et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Domini ambulavimus cum consensu, » illorum subauditur, malis consiliis acquiescens, me ad mortem tradidisti. « Veniat mors super illos, » qui te in hoc facinus induxerunt. Nunc autem significationem videamus. Vulgare est ut inimicus inimicum maledicat et persequatur, et de eo mala loquatur. Sed ut amicum dominum et magistrum aliquis tradat, persequatur et maledicat, omnino absurdum, inconveniens, extraneum et importabile est. Quis enim a tali homine se abscondere, talisque hominis insidias effugere valeat ? Erat autem Judas usque ad id temporis unanimis cum Domino, sibi que familiaris, ejusque secretorum et consilii particeps, quem sicut cæteros Dominus diligebat, quamvis talem aliquando futuram esse sciebat. Sola præsentia judicat Dominus, nec præterita, nec futura intuetur; qualiscunque fueris, si bonus es, securus esto : « Peccator quacunque hora conversus fuerit, dicit Dominus, omnium iniquitatum ejus non recordabor (Ezech. xxxiii, 13); » sed vigilandum est semper, quia nescimus diem, neque horam. « Tu vero, inquit, homo unanimis, dux meus, » id est dux et apostolus, sicut cæteri omnium aliorum a me constituti. « Et notus meus, » quem inter primos magisque familiares discipulos habebam.

« Qui simul mecum dulces capiebas cibos, » et spirituales videlicet et corporales, secundum illud : « Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet (Matth. xxvi, 23). » Nam et ipse de illis unus erat, quibus Dominus dixerat : « Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis (Marc. iv, 11). » Et isti quidem erant illi cibi dulcissimi, quos simul cum Domino capiebat; « in domo Domini ambulavimus cum consensu. » Sæpe enim in templum Salomonis cum consensu et reverentia Dominum secutus, se ei coram omni populo et amicum, et discipulum esse ostendit. Unde si Deum non timebat, vel faciem hominum erubescere debuerat.

« Veniet mors super illos. » Super illos qui tui consilii participes fuerunt, qui tibi pecuniam dederunt, et tanti sceleris conscii fuerunt. « Et descendent in infernum viventes. » Ecce isti jam judi-

cati et damnati sunt, et sententia mortis jam veniet A
super eos : nihil aliud restat, nisi ut facta resurre-
ctione, descendant in infernum viventes, qui modo
in anima ibi sunt tormenta patientes.

« Quoniam nequitia in hospitiiis eorum, in medio
» eorum. » Nisi enim nequitia in cordibus eorum
esset, quæ per hospitia intelligimus, nunquam tan-
tum scelus agere potuissent.

« Ego autem ad Deum clamavi, et Dominus exau-
» divit me. » Iste clamor non oris, sed solius vo-
luntatis fuit. Magnus est clamor voluntatis ejus, et
clarissime resonet in auribus divinitatis, et nulla
moræ distantia est inter orationem et exauditionem.
Nam et Moyses longe Christo inferior in corde cla-
mabat, et tamen dictum est a Domino (587) : « Quid B
clamas ad me ? » (*Exod. xiv, 15.*)

« Vespere, et mane et meridie narrabo, et annun-
» tiabo, et exaudiet vocem meam. » Notandum quia
ordine commutato, prius vespere, deinde mane,
postmodum vero meridie posuit. Promittit igitur
Salvator noster se narrare et annuntiare per disci-
pulos et fideles suos ea quæ vespere, ea quæ mane
et ea quæ meridie sibi facta sunt ; quoniam memoria
dignissima sunt, et eo quo ponuntur ordine facta
sunt. Vespere namque in cruce positus spiritum
emisit. Unde est illud : « Elevatio manuum mearum
sacrificium vespertinum (*Psal. cxl, 2*). » Mane vero
die tertia resurrexit : meridie cælos ascendit. Narrat
igitur Ecclesia ea quæ facta sunt vespere et mane,
et meridie, quia Christi passionem, et resurrectio- C
nem, et ascensionem quotidie cantare et prædicare
non cessat. Et hanc quidem vocem exaudit Deus,
quia nulla laus et jubilatio est in qua magis de-
lectetur.

« Liberabit in pace animam meam ab his qui
» appropiant (588) mihi, quoniam inter multos erant
» mecum. » Qui sunt isti qui appropinquant Domino.
et quos inter multos alios secum fuisse dicit, a
quibus, ut tamen pacem habeat animam suam liberari
petiit ? Quomodo enim secum erant, si ab eis
animam suam liberari desiderat ? Ego puto aliquos
fuisse, qui ipso tempore passionis ei ad custodiam
dati fuerant, ne effugere potuissent. Unde et alibi di-
cit : « Periiit fuga a me, et non est qui requirat ani-
mam meam (*Psal. cxli, 6*). » Ut enim exemplo D
facilius hoc intelligamus, mihi quoque hoc accidisse
scio, qui cum aliquando captus fuissem, mihi qui-
dam ad custodiam dati sunt, qui præ cæteris me odio
habebant, et ipsi quidem semper erant mecum,
juxta me sedebant, sine quibus nihil agere poteram.
Erant igitur mecum, sed non pro bono, neque meæ
voluntatis mecum erant. Puto quod exemplo facile
intelliguntur, qualiter cum Domino illi fuerint, quos
secum inter multos fuisse dicit. Hucusque Salvator
noster locutus est, cætera quæ sequuntur Propheta
loquitur (589).

(587) Id. cod., et labia non movebat.

(288) In Vulgata legitur *appropinquant* : ita in
Cassiodoro.

« Exaudiet Deus, et humiliabit eos qui e-
» sæcula et manet in æternum. » Exaudiet,
Deus, et absque dubio audiet ea quæ Judæi
eum male et indecenter loquuntur, et humi-
eos, ut, sicut aliquando excelsiores fuerunt
gentibus, ita econtra pro suis iniquitatibus
ciantur omnibus gentibus.

« Qui est ante sæcula, et manet in æternum
Cui illi insultando dicebant (*Joan. viii, 56*) : «
cognovimus quia dæmonium habes ; quinqu-
annos nondum habes, et Abraham vidisti ? » (C
ipse : « Ante, inquit, quam Abraham fieri
sum. »

« Non est illis commutatio, et non timi-
» Deum. » Non est, inquit, illis commutatio,
illis qui Deum non timent, ut a malitia su-
pœnitentiam commutentur et sanentur. Ur
per prophetam Dominus ait : « Excæca cor
hujus, ne forte convertantur, et sanem eos (*I
10*). » Et ideo non immerito « extendit Domin-
» num suam in retribuendo illis. »

« Contaminaverunt testamentum ejus. »
mentum Dei Judæi commaculant, quia perv-
contra fidem illud exponunt, et ea quæ de
dicta sunt, illi de Antichristo dicta esse præ-
Quo circa digne satis divisi et dispersi su-
universum mundum. « Ab ira vultus ejus. »
gie autem dixit : « ab ira vultus ejus, » q-
tissime in vultu ira cognoscitur. Et appri-
cor ejus. » Longe erat prius a Judæis cor et
tas Dei ; quia ejus voluntatem cognoscere no-
terant, nunc autem de patria ejecti, et tanto te-
exsiliati cognoscere (590), et Deum sibi iratur
intelligere possunt. Appropinnavit autem e-
Judæis cor et sapientia Dei, quando inter eos
tor noster prædicare cœpit.

« Mollierunt sermones suos super oleum,
» sunt jacula. » Hoc autem faciebant Judæi
dicerent : « Magister, scimus quia verax es, e-
Dei in veritate doces, et non est tibi c-
aliquo : non enim respicis personam hominis
xu, 14). » Nonne tibi isti sermones satis me-
dulces esse videntur ? Ipsi tamen sunt jacul-
bus eum ferire et vulnerare nitebantur. Ho-
ideo dicebant, sicut in Evangelio legitur, ut
rent eum in sermonibus. Sed Jesus cognita
tia eorum ait : « Quid me tentatis, hypocritæ ? » (C
xxiv, 18).

« Jacta in Deum cogitatum tuum, et ipse t-
« triet. » Tu, inquit, vir Christiane et fideli
Judæorum consortium, quia sicut Apostolus
« Sermo illorum ut cancer serpiti (*II Tim. xi,*
et facile suos decipiunt auditores. « Jacta in
num cogitatum tuum, » et ipse te docebit.
entriet doctrina catholica et spirituali. H-
enim quod Jacobus apostolus ait : « Si quis i

(589) Cod. Ghis., suppletur editio.

(590) Cod. Ghis., *aliisque calamitatibus o-
facile Dei voluntatem cognoscere.*

ntia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter A
itur ei (Jac. 1, 5). »

on dabit in æternum fluctuationem justo. » Ille
actuationem, quando ponit hominem in his
tentationem; « Deus autem neminem tentat
12). » Quando igitur homo tentatur in his
contra fidem esse videntur, cito ad se redeat,
ic talem cogitationem, sive potius tentationem
non esse cognoscat. « Tu vero, Deus, deduces
in puteum interitus. » Illi, inquit, fideles tuos
eum erroris præcipitare nituntur, sed quod
felicis erit, in puteum interitus et perditio-
s deducet.

iri sanguinum, et dolosi non dimidiabunt dies
i. » Universalis comminatio est contra homici-
dæos, hæreticos, omnesque dolosos, et dece-
B
et animarum interfectores. Isti autem non
labunt dies suos, quia non tantum vivent quan-
vivere sperant. Unde et bene subditur :

ego vero in te sperabo, Domine, » neque mihi
hujus vitæ dies constituam, sed quacunque
ibi placuerit, et me vocare volueris, paratus
bene autem dixit dies suos, quia aliter Deus,
ipsi dies suos ordinant atque disponunt, ne-
tendunt quod alibi dicitur : « Constituisti ter-
ejus, qui præteriri non poterunt (Job xiv,

PSALMUS LV.

EM PRO POPULO, QUI A SANCTIS LONGE FACTUS
DAVID IN TITULI INSCRIPTIONEM, CUM TENUE-
EUM ALLOPHYLI IN GETH.

ulus ille, qui a sanctis et fidelibus David longe
est, Judæi sunt. Sed quando factum est hoc ?
ali inscriptione, quando Christum suum regem
regaverunt, dicentes Pilato : « Noli scribere
Judæorum, sed quia ipse dixit : Rex sum Ju-
m (Joan. xix, 21), » Et tunc quidem tenuerunt
um allophyli in Geth (591). Allophyli sine ca-
terpretantur; per quos eosdem ipsos Judæos
gimus qui decollati sunt, et sine capite, nullum
te sua regem habentes, nec sacerdotem. Geth
ircular dicitur. Significat autem civitatem Jen-
n, in qua velut uvæ in torculari, sic totus po-
ille compressus, totam terram illam proprio
ne perfudit, et cruentavit. Sic itaque Jerusa-
n solum, sanctorum, qui in ea interfecti sunt,
æ quoque gentis torcular facta est.

serere mihi, Domine, quoniam conculcavit
homo, tota die bellans contribulavit me. »
a loquitur contra illos qui a sanctis longe
unt. Multis modis mali homines, Judæi vide-
hæretici et tyranni sanctam Ecclesiam olim
caverunt et afflixerunt et adhuc etiam falsi
ani eam affligere et conculcare non cessant.
t valde convenienter dixit, tota die; quia hæc
» et conculcatio non cessabit, nisi cum die.

Allophyli est græca vox ex ἀλλόφυλος quæ
at virum alterius tribus vel generis, vel na-
quam obrem ex eo nomine extraneos intelli-

« Conculcaverunt me inimici mei tota die. » Non
solum, inquit, homo, non solum ille populus, qui
cum prope esset, longe a sanctis factus est in tituli
inscriptione, verum etiam omnes alii inimici mei
conculcaverunt me, et adhuc quidem conculcare non
cessant, quia nondum conculcationis finitus est dies.
Sed dic mihi quando ista tua conculcatio cœpit :
« ab altitudine diei. » Dies iste Christus est, qui de
se ipso ait : « Ego sum lux mundi, qui sequitur me,
non ambulat in tenebris (Joan. viii, 12). » Ex quo
autem dies iste super cœlos exaltatus et elevatus est,
ex tunc sancta Ecclesia et affligi et conculcari cœpit.
Hoc enim ipse Dominus discipulis suis prædixerat.
« Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos
arbitretur obsequium se præstare Deo (Joan. xvi,
2). »

« Quoniam multi, qui debellant me, timebant,
» ego vero in te sperabo, Domine. » Seipsam conso-
latur Ecclesia, considerans quæ pœna sit præparata
adversariis suis, et quæ gloria sit præparata pro
afflictionibus suis. Illi, inquit, qui me debellant in
judicio timebunt, ego vero, quia in te sperabo, nihil
timebo. Mea igitur tristitia vertetur in gaudium; ho-
rum vero gaudium in tristitiam convertetur.

« In Deo laudabo sermones meos, tota die in Deo
» sperabo, non timebo quid faciat mihi homo. »
Laudet igitur unusquisque sermones suos, sed non
ideo quia sui sunt, sed potius quia de Deo loquun-
tur, et de Deo sunt. Laudabiles sunt sermones
nostri, si a veritate non recedant, si temporis loco-
que convenient. Tales enim conscientia nostra lau-
dare potest, aliter vero laudare non potest, « Tota
die, » omni tempore vitæ meæ, quidquid mihi
contingat, sive prospera sint sive adversa, « in Do-
mino sperabo, » et ideo « non timebo quid faciat
mihi homo. »

« Tota die verba mea exsecrabantur adversum me. »
Ego, inquit, in Deo laudabam sermones meos, et fi-
deles, et catholicos esse dicebam; illi e contra ad-
versum me disputantes exercebantur, et blasphema-
bant omnia verba mea, et suis rationibus ea infir-
mare et destruere conabantur. Unde et subditur :
« Omnia consilia eorum in malum. » In malum nam-
que sunt omnia Judæorum et hæreticorum consi-
lia, quæ et animas interficiunt, et simplices quos-
que a via veritatis deviare faciunt.

« Inhabitabunt et abscondent, ipsi calcaneum
» meum observabunt. » Tales erant illi de quibus
in Evangelio dicitur: quia « cum intrasset Jesus in
domum cujusdam principis Phariseorum Sabbato
manducare panem, et ipsi observabant eum (Luc.
xiv, 1). » Unde et Apostolus conqueritur de qui-
busdam falsis fratribus qui subintroierunt, ut ex-
plorarent conscientias eorum, de quibus ipse quoque
Dominus ait : « Attendite a falsis prophetis, qui ve-
niunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus au-
gimus; ac propterea sese sustinere potest interpre-
tatio S. Brunonis, ut paululum attendenti perspicuum
fiet.

tem sunt lupi rapaces (*Matth.* vii, 15). » Et isti A quidem inter sanctos dolose habitantes, et cordis malitiam abscondentes Christianos se esse fingebant, et quoscunque poterant vel accusabant, vel decipiebant; observabant autem calcaneos eorum, qui si in aliquo eos offendere, vel cadere, vel contra legem facere cognovissent, hoc memoriæ commendabant, et opportuno tempore eos accusando objiciebant. Calcaneus enim pro casu ponitur, quia qui cadit, calcaneo cadit. Sequitur :

« Expectavit anima mea, pro nihilo salvos facies » eos. » Desiderium sanctorum est, et hoc expectant ut, sicut digni sunt, impii puniantur, nisi ab impietate sua ad Deum convertantur. Quod autem ait : « pro nihilo salvos facies eos, » tale est ac si diceret: Nihil in eis est, pro quo salvari debeant. Unde et subditur : « in ira populos confringes. » Hoc erit in iudicio, quando Deum iratum sibi esse intelligentes in ignem mittentur æternam.

« Deus vitam meam nuntiavi tibi, posui lacrymas » meas in conspectu tuo. » Felix illius hominis conscientia qui de vita sua tantum confidit, et lacrymas suas ante Deum ponit. Omnia videt Deus, et ipsa corda nostra illi loquuntur, et quidquid in eis est sibi annuntiant.

« Sicut in repromissione tua convertantur inimici » mei retrorsum, in quacunque die invocavero te. » Sicut inquit, tu promisisti, in quacunque die te invocavero, convertantur retrorsum, ut mihi resistere non valeant inimici mei. Promissio namque illius hæc est : « Non vos deseram, neque derelinquam (*Joan.* xiv, 18). » Et : « Ecce vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth.* xxiv, 20). » Itemque : « Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri (*Luc.* xxi, 15). » — « Ecce » cognovi quoniam Deus meus es tu, qui nunquam deseris sperantes in te, et ecce quæ mihi futura sunt, mihi tam subito intus revelare dignaris. Subito enim dum loquerentur sancti, plerumque spiritu prophetiæ de his quæ illis futura erant instruebantur.

« In Deo laudabo verbum, et in Domino laudabo » sermonem, in Deo sperabo, non timebo quid faciat mihi homo (592). » Quoniam, inquit, Deus meus tu es, in te laudabo verbum, et in te laudabo sermonem, et fidem tuam quam prædicavi, et doctrinam tuam quam annuntiavi; nullo modo negabo, sed usque ad mortem confirmabo. Et quoniam in te sperabo, non timebo quid faciat mihi homo. Nihil enim potest humana fortitudo contra Dei potentiam et voluntatem.

« In me sunt, Deus, vota, quæ reddam, laudationes » tibi. » Nemo se excusare potest, sive dives sive

(592) Ab Ecclesia orthodoxa hæc dicta intelligit Cassiodorus : « In Patre enim se promittit Filium laudaturam; ut quidquid de illo dicitur, de isto pariliter sentiatur. Nam cum prædicamus æternum atque omnipotentem Patrem, æternum atque om-

pauper sit, unusquisque in se ipso et in corde su habet quod Deo voverit et reddere potest. Non habes aurum, non habes argentum, non habes pecuniam quam Deo offeras, neque ipse hoc exigit a te: audi ipsum dicentem : « Reddite quæ sunt Cæsari Cæsari, et quæ sunt Dei Deo (*Matth.* xxii, 21). » Hoc sit semper in voto tuo et in desiderio tuo, ut eum semper laudes et benedicas, et ab omni iniquitate quiescas; et sufficit tibi. Hinc est enim quod toties in his psalmis dicitur : *Laudate Dominum, benedicite Dominum, confitemini Domino, psallite Domino*, etc. Hæc etiam tacendo solvere potes, si cor mundum habeas, et in eo qui te fecit delecteris et gaudeas. Unde et alibi dicitur : « Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui (*Psal.* xxxvi, 4). » Et Apostolus : « Gaudete, inquit, in Domino semper, iterum dico gaudete (*Pilip.* iv, 4). » Et hoc quidem est illud sacrificium laudis, quod Deo quotidie immolare debemus.

« Quoniam eripuisti animam meam de morte; » non qualicunque pretio, sed proprio sanguine tuo. Unde Apostolus ait ; « Empti enim estis pretio magno, glorificate, et portate Deum in corpore vestro (*I Cor.* vi, 20). » — « Oculos meos a lacrymis, » quas vel fumus, vel dolus, vel aliqua molestia excutere solet, Qui enim in igne erunt, sine fumo et molestia esse non poterunt. Hanc autem molestiam illi non sentient de quibus dicitur : « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et mors non erit ultra, neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor, quia prima abierunt, et facta sunt omnia nova (*Apoc.* xxi, 4). » — « Pedes meos a lapsu. » Quid igitur illis profuit de quibus superius dicitur : « Ipsi calceamentum observabunt (*Psal.* lv, 7). » « Væ soli, quia cum ceciderit, non est qui sublevet eum (*Eccle.* iv, 10). » Sancti vero soli non sunt, quia semper cum Domino sunt, et dicunt : « Tenuisti » manum dexteram meam, ut placeam coram Domino » in lumine viventium. » Ideo, inquit : « Eripuisti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu, ut placeam Domino in lumine viventium, » quia aliter ibi neque esse, neque placere Domino potuissem. Et bene quidem dixit « in lumine viventium, » quia illi soli in lumine erunt, illi soli vitam habebunt. Ita enim vita quæ semper in tormentis est potius mors quam vita dicenda est.

PSALMUS LVI.

IN FINEM : NE DISPERDAS DAVID, IN TITULI INSCRIPTIONE, CUM FUGERET A FACIE SAUL IN SPELUNCAM.

Quando dictum est, « ne disperdas? » In tituli inscriptione. Quando fuit illa inscriptio? Cum David fugeret a facie Saul, in speluncam. Hoc autem secundum litteram nunquam factum est, et ideo in finem referendum est. In tituli namque inscriptione, de

nipotentem Filium sine dubio confitemur. Unum est in utroque præconium; quoniam una virtus amborum, individua gloria, quando indivisibilis est natura, » etc.

qua jam superius diximus, cum Judæi dixissent Pilato : « Noli scribere regem Judæorum; » respondit illis : « Quod scripsi scripsi (*Joan.* xix, 22). » Hoc autem tantum valuit quantum si dixisset : ne disperdas. Servata est itaque Scriptura, et, velint nolint Judæi, rex Judæorum est Christus. Et tunc quidem fugit David, id est Salvator noster, in speluncam sepulcri, a facie Saul, per quem Judæorum principes intelligimus. Bene autem dixit, fugit, quia quasi furtive et sub celeritate ejus corpus sepulturæ traditum est (593).

« Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in » te confidit anima mea. » Confidenter hoc Ecclesia dicere potest, quia adhuc mortuus est, ut ejus misereretur. In te, inquit, confidit anima mea, qui tantum me dilexisti, ut animam tuam poneres pro anima mea. « Majorem enim hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (*Joan.* xv, 13). »

« Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec » transeat iniquitas. » Vidi te, inquit, quasi dicat, in cruce modo pendentem, manus, et brachia, velut alas extendentem; sub umbra istarum alarum protege me, quia ego in umbra alarum tuarum spero. Omnis enim spes Christianorum, crux et passio Domini est. Hanc autem spem habet Ecclesia, donec mundus transeat cum iniquitatibus suis; deinde vero jam spes non erit, susceptis omnibus quæ sperari possunt. Unde Apostolus ait : « Nunc autem manent fides, spes, charitas, major autem horum est charitas (*I. Cor.* xiii, 13); » quia semper erit.

« Clamabo ad Deum altissimum, et ad Dominum » qui benefecit mihi. » Clamabo, inquit, donec transeat iniquitas, postea vero clamare necesse non erit. Sed ad quem clamabo? ad Dominum altissimum, et ad summum bonum; ad illum clamabo, a quo bona cuncta procedunt; ad Dominum, qui benefecit mihi. Computa nunc, si vales, quanta bona fecerit tibi Deus. Cum non esses te creavit et fecit, et non solum fecit, sed ad imaginem et similitudinem suam te fecit, vitam et misericordiam tribuit tibi : « Proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (*Rom.* viii, 32). » Sed audiamus adhuc quomodo Dominus nobis benefecerit.

« Misit de cælo, et liberavit me, dedit in opprobrium » conculcantes me. » Misit, inquit, de cælo, de seipso, de sinu suo, et de corde suo, et liberavit me. « Dedit in opprobrium conculcantes me. » Malignos nempe spiritus, Judæos, hæreticos et tyrannos. Omnes isti in opprobrium dati sunt, quia statim de hac vita exeunt, in tenebras demerguntur. Misit igitur de cælo, sed quid misit?

« Misit Deus misericordiam suam et veritatem » suam; » id est Jesum Christum, Filium suum. Egrege, cum non misericordem neque veracem, sed

(593) Aliter exponit Cassiodorus illa tituli verba : *Cum fugeret a facie Saul in speluncam.* « Actus iste, inquit, et Davidi, et Domino multum videtur esse consimilis. Nam sicut David Saullem fugiens in speluncam se abscondit, ita et Domini Salvatoris deitas

A potius propter excellentiæ magnitudinem, misericordiam et veritatem eum vocavit.

« Animam meam eripuit de medio catulorum leonum, » per quos inimicos homines et malignos spiritus intelligimus : qui jam ad devorandum parati erant; inter quos dormivi longo tempore, sed conturbatus dormivi; non erat ille somnus quietis et pacis, sed conturbationis et oblivionis. Sic phrenetici dormire solent, et qui horribilia in somnis vident. Sæpe enim somniis perterriti et conturbati iterum dormire timent, ne his similia videre contingat.

« Filii hominum, dentes eorum arma, et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta est. » Non mirum, inquit, si inter tales conturbatus dormivi, meique obliuam pacem inter eos, et quietem habere non potui, quorum dentes arma et sagittæ sunt, quorum linguæ machære acutæ semper ad disputandum, ad litigandum, ad blasphemandum, ad maledicendum, ad decipiendum et contradicendum paratæ sunt.

« Exaltare super cælos Deus, et super omnem » terram gloria tua. » Dixit modo superius, misit Deus misericordiam suam, et veritatem suam, id est Salvatorem nostrum, de quo in titulo dicitur quod in spelunca sepulcri latuerit; nunc autem eum rogat ut super cælos ascendat, et cunctis gentibus suam gloriam manifestet. Quo expleto ad narrationem reddit, et ea quæ cœpit ex ordine narrat.

« Laqueum paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam. » Multi sunt laquei, et multæ sunt deceptiones, quas homines iniqui sanctis opponunt, quibus eos capiunt, et cadere faciunt. Anima autem, quæ erecta stat, cœlestia contempletur; quæ vero incurvata est, sola terrena et transitoria intuetur. Qui igitur sola terrena et transitoria quærit, animam suam incurvatam esse dubitare non debet.

« Foderunt ante faciem meam foveam, et ipsi » inciderunt in eam. » Sic enim alibi scriptum est : « Qui fratri suo foveam parat, ipse prius cadit in eam (*Eccle.* x, 8). » Fovea itaque dolus et deceptio est, quam quicumque facit, sibi ipsi foveam parat, non tantum deceptionis, sed mortis quoque et perditionis. De qua videlicet fovea Dominus ait : « Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foveam cadunt (*Matth.* xv, 14). »

« Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; » cantabo, et psallam Domino (594). » Faciant illi quidquid velint, dicant quod velint, laudent dogmata sua, vituperent nostra, cor meum tamen semper paratum est ad cantandum, ad jubilandum, ad laudandum et prædicandum verbum vitæ et salutis, cunctis gentibus nuntiandum. Et hoc est quod dicit : « Cantabo, et psallam dicam Domino. » Sed

intra templum corporis sui Judæis perfidis fuisse probatur abscondita. Sic singula, quæ de David et Christo provenerunt facta, illi sunt sub hæc allusione communia, » etc.

(594) Cod. Ghis., et psallam dicam Domino.

ubi? In psalterio et cithara. Hoc est enim quod sequitur:

« Exsurge gloria mea, exsurge psalterium et cithara, exurgam diluculo. » Quid per psalterium et citharam, nisi Vetus et Novum Testamentum intelligamus? Decem chordas habet psalterium, quia decem sunt verba legis. In cithara vero tres, vel quatuor sufficiunt. Et tres quidem mysterium Trinitatis, quatuor vero totidem Evangeliorum libros designant. Cantant igitur sancti, vel in psalterio, vel in cithara, qui alium cantum et citharam non habent, nisi Vetus et Novum Testamentum. Si igitur psalterium et cithara ab Ecclesia tollantur, quid dicat, quid cantet, et quid prædicet non habebit. Est igitur omnis gloria ejus in psalterio et cithara, quia sine cantu, sine doctrina et scientia nullam gloriam habere potest. Et quamvis omnis modulatio psalterii et citharæ suavis sit et dulcis ad audiendum, illa tamen dulcissima est, quæ tribus chordis in cithara modulatur. Et talis quidem est ille cantus quem, sicut Isaias propheta, et Joannes evangelista dicit: « Seraphim et quatuor animalia cantare non cessant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, plena est omnis terra gloria ejus (Apoc. iv, 8). » Merito igitur dicit Ecclesia: « Exsurge gloria mea, exsurge psalterium et cithara; » et ego quidem exurgam diluculo. Tu, inquit, psalterium et cithara semper esto perfecta (595), ut nullum mihi impedimentum vel moras facias, quia ego quidem ad cantandum exurgam valde diluculo. In hoc autem se per totum diem a mane usque ad vesperrum, id est omni tempore vitæ suæ, se cantare et jubulare promittit, quod se diluculo exurgere dicit.

« Confitebor tibi in populis, Domine, et psalmum » dicam tibi inter gentes. » Paratus, inquit, sum, psalterium habeo, citharam habeo, et in psalterio et in cithara confitebor tibi, et laudabo te in populis, Domine, et psalmum dicam tibi inter gentes. Quia enim Judæi nolunt, psalmos se inter gentes cantare promittit. Psalmos cantare est verbis et actione legis mandata adimplere.

« Quoniam magnificata est usque ad cælos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua. » Misericordia Dei et veritas Dei Salvator noster est, quia omni misericordia et veritate plenus est, et in ipso et per ipsum Patris misericordia et veritas cunctis gentibus revelata est. Hoc, inquit, confitebor, hoc prædicabo, hoc in omnibus gentibus nuntiabo: quoniam usque ad cælos et usque ad nubes, imo super omnes cælos et super omnes nubes misericordia tua et veritas tua magnificata et exaltata est. Sed ut vera sit hæc prædicatio mea, jam nunc exi de spelunca, egredere de sepulcro; et exaltare Deus super cælos et super omnem terram gloria tua manifestetur. « Exaltare super cælos Deus et super omnem terram gloria tua. »

(595) Cod. Ghis., *parata*.

(596) Matth. c. xxvii, v, 37, habet: *Hic est Jesus,*

PSALMUS LVII.

IN FINEM: NE DISPERDAS DAVID: IN TITULI INSCRIPTIONE.

Hoc præcipit David, ut neque Pilatus, neque Judæi disperdere audeant, quæ posita sunt in tituli inscriptione. Erat enim ibi positum Hebraice, Græce, et Latine: « Hic est Jesus Nazarenus Rex Judæorum (596), » Ergo et Hebræi, et Græci, et Latini testes sunt quod infelices Judæi regem suum et dominum suum crucifixerunt.

« Si vere utique justitiam loquimini, juste judicate filii hominum. » Ipse Propheta loquitur, et Judæos redarguit de iniquitate sua. Si vere, inquit, quod utique facitis, justitiam loquimini, quare non juste judicatis, nisi quia filii hominum estis? « Est enim omnis homo mendax, Deum autem verax (Rom. iii, 4). » Sicut legitur, filii hominum mendaces sunt; ita et filii Dei veraces sunt. « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus (Joan. 1, 12). » Soli namque Christiani veraces sunt; siquidem soli Christiani filii Dei sunt. Vocatis, inquit, Christum magistrum bonum: dicitis quia viam Dei in veritate docet: dicitis quia sibi non est cura de aliquo, et quia non respicit personam hominis; verum dicitis, justitiam loquimini, quia ita est ut dicitis. Quare ergo non juste judicatis? Quare eum morte condemnatis? Quare adversus eum crucifige clamatis? Et quasi malefactorem accusatis?

« Etenim in corde iniquitates operamini in terra, » iniquitates manus vestræ concinnant. »— « Ex corde, dicit Dominus, exeunt cogitationes malæ, furta, homicidia, perjuria, falsa testimonia, et similia (Matth. vii, 21). » Hæc sunt igitur, quæ mali et iniqui homines operantur in corde suo, id est in terra, quia tale cor terra est, fatuum est, grave et ad inferiora trahens. Illorum autem manus iniquitate concinnant, quorum opera in malitia et iniquitate concordant.

« Alienati sunt peccatores ab utero, erraverunt a ventre, locuti sunt falsa. » Isti sunt illi peccatores, de quibus alibi dicitur: « Filii alieni mentiti sunt mihi (Psal. xvii, 46). » Itemque « quoniam alieni insurrexerunt in me (Psal. lxxv, 5). » Alieni facti sunt qui proximi erant, et econtra proximi facti sunt qui alieni erant. Unde et Scriptum est: « Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam (Rom. ix, 25). » Illis autem dicitur: non populus meus vos. Isti autem erraverunt ab utero, quia ex quo nati sunt, veritatem recipere noluerunt, ideo a ventre locuti sunt falsa. Quid enim ille qui errat, nisi falsitatem dicere potest?

« Ira illis secundum similitudinem serpentis. » Sed cujus serpentis? « Sicut aspidis surdæ et obtu-

rez Judæorum. Joannes autem c. xix, 19: *Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus rex Judæorum.*

s aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantem, et veneficia quæ incantantur a sale (597). » Crudelissimum genus serpentis est de qua scriptum est quia « venenum aspidum bile (Deut. xxxii, 33), » contra quam nullatio potest, nisi suas ipsa audiat incantatio-
 bturat enim aures cauda quando incantatur, omnes incantationes pro nihilo ducit. Tales idæi, qui indurato corde Christianæ religioni r adversantur, evangelicam prædicationem audire, neque recipere volunt. Incantatores prædicatores sunt, qui, quamvis sapienter eos ent, ipsi tamen eorum sermones et incantau-
 audire despiciunt, magisque se præparant ad dicendum et maledicendum, quam ad audient credendum. Sed eorum disputationes et argu-
 tiones facile vincuntur et dissipantur. Unde et ur :

eus conteret dentes eorum in ore ipsorum, as leonem confringet Dominus. » Quid enim ntes et molas eorum intelligamus, nisi eorum tenta, syllogismos, et Scripturarum difficulta-
 nibus nos vulnerare et decipere conantur? enim dum loquimur cum illis, ita subito om-
 orum rationes contritas et confractas esse vi-
 s, ut penitus nihil habeant quod respondere it. Unde et subditur :

l nihilum devenient, velut aqua decurrens. » im multoties ut ille qui quasi torrens inun-
 paulo ante exemplis et rationibus abundare vi-
 r, mox desiccatus et rationibus destitutus, om-
 quid dicat invenire non valeat. Quod qui non
 git, illam disputationem legat, quam simul cum
 s beatus Silvester habuisse narratur (598). Et
 videm ideo fit, quia Dominus « intendit arcum
 m donec infirmentur. » Arcus Dei, apostoli sunt
 tores, per quos sagittas suas et Scripturarum
 simas rationes contra eos Dominus immittit,
 infirmati et victi conquiescant. Hinc est enim
 suis discipulis 410 Dominus ait : « Ego dabo
 os et sapientiam, cui non poterunt resistere
 tradicere omnes adversarii vestri (Luc. xxi,

icut cera liquefacta auferentur. » Hoc autem D
 i iudicio, et post iudicium, quando simul cum
 ipe suo mittentur in ignem. Unde et subditur :
 er eos cecidit ignis, et non viderunt solem. »
 ritum pro futuro suo more posuit. In iudicio,
 t, mox ut illa sententia terribilis data fuerit,
 cera liquefacta auferentur, quia tantæ violen-
 sistere non valebunt. Et tunc quidem ignis ille
 otus mundus succendetur cadet super illos,
 ita de igne transibit in ignem. « Et non vide-
 solem; quia sicut scriptum est : Tollentur impii,
 leant gloriam Dei (Isa, xxvi, 10). Nam et si ad

7) Vulgata legit : *et venefici incantantes sapien-*

8) Ex actis S. Silvestri, quæ vulgo ferebantur, lesumpit S. Bruno; apocÿpha autem demon-

momentum eum videbunt, propter illud quod scrip-
 tum est, quia « videbit eum omnis oculus (Apoc. i) : »
 subito tamen inde auferentur, et hoc ipsum erit eis
 ad tormentum, quod cum videre desiderabunt,
 et videre non poterunt. « Priusquam producat spi-
 » nas vester rhamnus (599), sicut viventes, sic
 » in ira absorbet eos. » Rhamnus quidem genus
 spinarum est, quod et florem gratissimum et spinas
 acutissimas habet. Significat autem Salvatorem
 nostrum, florem pulcherrimum de radice Jesse, qui
 de seipso loquitur, dicens : « Ego flos campi, et
 liliu convallium (Cant. ii, 1). » Hic autem rhamnus
 modo quidem flores dat, quorum odore et suavitate
 mentes nostræ reficiuntur et delectantur. Per quos
 videlicet flores, ejus verba odorifera et suavissima
 intelligimus. Spinæ autem nondum ostendit, sed
 cum magna patientia peccatores exspectat : « Non
 enim vult mortem peccatoris, sed ut convertatur,
 et vivat (Ezech, xxxiii, 11). » Spinosa et terribilis
 in iudicio apparebit, sed peccatoribus, qui ejus
 vulnera et aculeos sustinere non poterunt. Sed
 priusquam rhamnus iste vester, o sancti et fideles
 Dei, spinas producat, et suæ severitatis aculeos
 ostendat, sicut viventes, sic in ira absorbebit eos ignis.
 Nondum enim ad iudicium Dominus venit, jam ta-
 men omnium iniquorum et damnatorum animæ igne
 sorbentur et cruciantur. Ante iudicium igitur solæ
 animæ, post iudicium vero et corpora simul
 cruciabuntur et animæ. Et tunc quidem « lætabitur
 » justus, cum viderit vindictam impiorum. » Inte-
 rim autem « lavabit manus suas in sanguine pecca-
 » torum. » Et peccata quidem sanguinem non ha-
 bent, sed per sanguinem mortem intelligimus, quia
 in sanguinis effusione mortem esse cognoscimus.
 Nunquam melius manus suas et opera sua (quæ per
 manus significantur) sancti Dei lavare possunt, quam
 peccata interficiendo, quorum contagione fuerunt
 maculatæ.

« Et dicet homo : Si utique est fructus justo, uti-
 » que est Deus judicans eos in terra. » Contraria
 contrariis conveniunt, et tale est ac si diceret : Di-
 cat, sciat et intelligat omnis homo, quia si boni
 habebunt fructum et retributionem de bonitate sua :
 mali quoque sustinebunt iudicium, et pœnam de
 malitia sua. Sed ubi est Deus? Ubique. Est igitur
 in terra, videt itaque et iudicat omnia quæ sunt in
 terra.

PSALMUS LVIII.

IM FINEM : NE DISPERDAS, DAVID IN TILULI INSCRIP-
 TIONE, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIVIT DOMUM
 EJUS, UT EUM INTERFICERET.

Nemo disperdere poterit quæ Spritus sanctus
 disperdere interdixit. Hoc autem principes sacer-
 dotum, cæterique Judæi, qui per Saul significatur,

strat Natalis Alexander Histor. Eccl. sæc. iv, diss. 23.
 De baptismo Constantini imperatoris.

(599) Alia lectio Vulgatæ : *Priusquam intelligerent
 spinas vestras rhamnum.*

facere voluerunt; sed quia hoc non potuerunt, miserunt custodes ut ejus sepulcrum custodirent et eum interficerent. Sed quomodo eum iterum interficere poterant, qui adhuc in sepulcro mortuus quiescebat? In hoc enim eum interficere volebant, in quo ejus resurrectionem impedire conabantur. Sunt enim usque hodie qui, quantum in eis est, eum interficiunt, dum ejus resurrectioni contradicunt.

« Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me. » Sæpe jam diximus quia, quoties Christus aliquid petit, aliquid orat, et aliqua re se indigere ostendit, quod non ad divinitatem, sed ad solam humanitatem omnia spectant. Ipsa quoque humanitas nec locutione, nec deprecatione indigebat, quæ in sola voluntate omnia habebat et possidebat. Omnia autem completa sunt, quæ in Christi voluntate erant, quæ et Propheta ideo scribit, ut nos quoque ea sciamus quæ quidem, nisi scripta fuissent, ad nostram notitiam non pervenissent. Hoc igitur sola voluntate impetrabat humanitas Christi, quod precibus et orationibus alii homines impetrare solent. Orat autem etiam (600) voce Salvator noster non pro se, sed pro nobis, ut nos orando doceat, instruat et suam voluntatem et nostram utilitatem cognoscere faciat. Quod igitur hic dicitur: Eripe me, et libera me, et salva me; tale est ac si diceret Volo ut eripias me: « de operantibus iniquitatem et de viris sanguinum » salves me. Sic enim loquitur, et sic orat voluntas Christi, non rogando, sed volendo loquitur. Sic et nos dicere solemus de omnibus rebus quas in nostra voluntate et potestate certissime constare cognoscimus.

« Quia ecce occupaverunt animam meam irruerunt in me fortes; neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine. » Salvator noster non habuit necesse ista dicere; sed nos habuimus necesse ista audire; attamen si dixit, intus dixit, et in corde dixit: hoc Propheta, Spiritu sancto eum docente, audivit et scripsit. Occupaverunt autem Judæi animam Christi non tantum in re, sed desiderio et spe. Usitatissimus est iste locutionis modus, ut id nos habere dicamus quod certissime nos habituros esse speramus. « Irruerunt in me fortes. » Fortes enim ideo dicuntur, quia id quod de Christi morte voluerunt ad affectum usque perduxerunt. Unusquisque enim in ea re fortis est, in qua suam intentionem adimplere valet. « Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine. »

« Sine iniquitate cucurri, et dirigebar (601). » Et quis ignorat? Quæ est ista excusatio? Quæ est ista defensio? Nunquid hoc divinitas ignorabat? Quæ

(600) Id cod., aliquando.

(601) Vulgata habet *dirigere*.

(602) Id. cod. Ghis., *dispensat quomodo vult, repellit a se quos vult*. Hæc S. Bruno juxta mentem Apostoli, docentis liberam absolutamque Dei electionem ad gloriam, et qui indurationem in peccato permittit: « Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Ergo cujus vult miseretur, et

A humanitati ineffabiliter conjuncta, omnino eam mundissimam et irreprehensibilem esse sciebat. Non est tamen inconveniens, si hoc quod dixit de conscientia Christi, ad iniquos homines convincendos scribere voluit propheta Christi. Multa enim intus dicit Deo conscientia nostra quæ foris non loquitur lingua nostra. « Exsurge in occursum mihi, et vide. » Volo, inquit, ut in occursum mihi et in adjutorium venias et istorum voluntatibus resistas, ut contra permissionem meæ voluntatis nullam in me habeant potestatem, Hoc est enim quod Pilato Dominus dixerat: « Non haberes in me potestatem ullam, nisi desuper tibi datum fuisset (Joan. xix, 11.) » — « Et vide. » Quid? illorum impiam voluntatem et pravam intentionem, quod non solum me interficere volunt (quod et mihi placet et tibi), verum etiam nomen meum et memoriam nominis mei omnino de terra auferre conantur.

« Et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes. » Ille est Deus virtutum, in cujus manu et potestate sunt omnes virtutes, qui eas tribuit cui vult et ad se trahit quoscunque vult (602). Ipse est Deus Israel, per quem eos omnes intelligamus, qui in eum credunt, cum diligunt et cognoscunt. « Tu, inquit, Domine Deus virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes, » quia illi ad quos missus sum me recipere noluerunt. Hoc autem jam completum est, quia omnes gentes per discipulos suos Dominus visitavit, et ad fidem vocavit, dicens eis: « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xv, 11). » — « Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. » Omnes quidem vocati sunt, non omnes autem electi sunt. Qui enim iniquitatem operantur, et indurato corde in malitia usque in finem perseverant, etiam si baptizati sunt et fidem Christi susceperunt, non tamen illorum miserebitur Deus.

« Convertentur ad vesperam, et famem patientur » ut canes, et circuibunt civitatem. » Isti, inquit, Judæi, qui modo sunt, inconvertibiles sunt; illi vero qui futuri sunt, ad te tandem convertentur (603), sicut scriptum est: « In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter (Jerem. xxiii, 6). » Et alibi: « Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, convertentur (Isa. x, 21.) » — « Et famem patientur ut canes. » Modo, inquit, stomachati, et sui erroris et malitiæ pleni, verbum vitæ credere fastidiunt, sed tunc quidem quasi canes valde famelici, ad cibos ecclesiasticos et spirituales suscipiendos importune se ingerent, et longam famem se sustinuisse ostendent (604). Unde et subditur:

quem vult indurat. » Rom. ix, 15.

(603) Id. cod.: « Sed quando? ad vesperam. Finita hæc vitia erunt. Tunc mundus iste veniet ad vesperum, et nunc quidem Judæi convertentur. »

(604) Eamdem loci hujus interpretationem reddit Cassiodorus, qui postquam attulerit Beatum Paulum dicentem ad Romanos c. xi, 25: *Nolo enim vos ignorare fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sa-*

circuibunt civitatem, » sanctæ videlicet Eccle-
t ejus cibus spiritualibus alantur, quos prius
ere nolebant, et canum sollicitudine fideliter
ustodiunt.

« Ecce ipsi loquuntur in ore suo, et gladius est in
is eorum. » Inquit, ipsi Judæi, qui
sunt et qui fidem recipere nolunt, loquuntur
apostolos Ecclesiæque doctores. « In ore suo, »
perverso, et ad litigandum et contradicendum
». Hoc est enim quod dicit: « Et gladius in
eorum. » Sicut enim gladius spiritus est
m Dei, ita gladius mortis et perditionis sunt
Judæorum.

« Quoniam quis audivit? » Hoc dicebant Judæi
apostolos, et hoc usque hodie dicunt contra
iæ doctores. **418** « Quoniam quis audivit? »
prophetarum hanc novam, quam vos prædicatis,
nam annuntiavit? Et hoc quidem dicunt, quia
eos occidit, et ad spiritualem intelligentiam
ere nequeunt; quoniam excæcavit eos malitia
i. Et non solum ipsi, sed aliæ quoque gentes
a sentiebant. Unde et subditur: « Et tu, Do-
re, deridebis eos, et Dominus subsannabit eos. »
ihilo vero habet Dominus omnes gentes, quia,
propheta ait: « Omnes gentes, quasi non sint,
nt coram eo, et quasi nihilum et inane repu-
unt ei (Isa. XL, 17). »

« Fortitudinem meam ad te custodiam, quia tu,
is, susceptor meus es. » Tu, inquit, pro nihilo
omnes gentes quas et ego similiter haberem,
luissem; sed fortitudinem meam ostendere
quam videlicet fortitudinem totam ad te re-
, et ad te custodiam, et quasi propriis viribus
utus, a te semper defensionem et auxilium
tabo. « Quia tu, Deus, susceptor meus es, » qui
meæ voluntatis arbitrium mihi omnia submi-
s.

« Deus meus, misericordia ejus præveniet me. »
dum hominem loquitur, et ideo Deum se ha-
dicit, et misericordiam aliunde expectat, quæ
icordia tam præsto est, ut eum semper præ-
t si vocanda est.

« Deus meus, ostende mihi bona inter inimicos
os. » Quæ bona? « Ne occidas eos. » Quare?
quando obliviscantur legis tuæ. » Hoc enim
de Judæis, sed de Christianis dicit, ne obli-
tur legis suæ. Unde et in alia translatione,
legis tuæ, » sed « populi, mei » habetur. Hæc
misericordia, ideo Judæis facta est, ne pe-
occiderentur, ne forte simul cum eis lex quo-

« quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec
udo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus
etc. » Vides, inquit, et ibi promissum esse,
iamvis sera, tamen aliquando salutifera con-
ne salventur; et ideo ad similitudinem diei,
mundi? vespera competenter edicitur, » etc.
« **419** *Commentationi ejusdem Cassiodori
onsentanea.*
b) « Dispersi ergo sunt Judæi, sive ut ad con-

que periret et oblivioni traderetur, cum nemo
esset qui eam doceret (605).

« Disperge illos in virtute tua, et destrue eos, pro-
» tector meus. » Domine, ne, inquit, occidas eos
in hac arctissima qua simul clauduntur obsidione;
sed disperge illos in omnes gentes, et populos, et
nationes in virtute tua, cui nemo resistere valet. Et
destrue eos, non ut occidantur, sed potius ut a
pristina dignitate, honore et gloria deponantur
(606). Ecce dispersi sunt iudices, et nos legem ha-
bemus, et ipsi mortui non sunt; sine lege tamen,
et sacerdotio, et sine honore sunt ubique.

« Delicta oris eorum sermo labiorum ipsorum,
» et comprehendantur in superbia sua. » Delicta,
inquit, oris eorum est sermo labiorum ipsorum,
quibus nimium superbe contra Deum locuti sunt.
Fecerunt illi omnia hæc mala quæ superius enun-
tiata sunt, et ideo dignum est ut comprehendantur
in superbia sua, ut tandem aliquando cognoscant
et intelligant stultitiam suam. Hæc autem de illis
Judæis intelliguntur qui usque hodie sunt; cætera
quæ sequuntur de illis intelliguntur qui in fine sæ-
culi futuri sunt. De quibus nunc subditur: « Et de
» execratione et mendacio compellantur in ira
» consummationis, et non erunt. » Illi, inquit, di-
spersi et destructi sunt, et in superbia sua et
phrenesi sunt. Illi vero qui in ira consummationis
faturi sunt compellantur et cogantur a sanctis de
execratione et mendacio respondere et pœnitentiam
habere. « Et non erunt, » subauditur, in ira
consummationis; sed erunt simul cum sanctis in
domo cœlestis habitationis. Ira consummationis a
morte Antichristi incipit, quoniam certissima signa
futuri iudicii apparebunt, et Judæi cognita veritate
ad Ecclesiam confugientes de blasphemis et de
mendaciis pœnitentiam agent.

« Et scient quia Deus dominabitur Jacob et finium
» terræ. » Isti, inquit, hoc ignorant, sed illi scient
et intelligent; quis ille Deus et Dominus, quem pa-
rentes illorum crucifixerunt, dominabitur Jacob, id
est populi Judæorum, qui inde originem ducit.
« Et finium terræ; » hoc est omnium gentium.

« Convertentur ad vesperam, et famem patientur,
» ut canes. » Iste versus jam superius expositus
est.

« Ecce ipsi dispergentur ad manducandum, et si
» non fuerint saturati murmurabunt. » Dispergen-
tur quidem per singulas Ecclesias, et ubicunque
Christianæ religionis suscipientem aliquem esse
cognoverint, tantus erit amor discendi et divini spi-
ritualisque cibi percipiendi; « et si non fuerint sa-

versationis provocarentur studia (seu, sicut quidam
volunt), ut inter contentiones hæreticorum ab ini-
micis suis, veteris legis paratum haberet Ecclesia
testimonium, dum illud indubitanter creditur quod
adversario suffragante firmatur. » **CASSIOD.**

(606) *Sequentia psalmi hujus in editione Marche-
sii desunt et supplentur ex codice Vallicellano supra
adnotato. Etiam in codice Ghisiano eadem de-
siderantur.*

turati, murmurabunt. » Proprium est illius gentis A murmurare, et vix aliquando sine murmuratione fuit. Murmurabunt itaque, si saturati non fuerint, et si episcopi, et sacerdotes, cæterique Christianæ legis prædicatores, qui tunc temporis erunt, ad omnia unde interrogati sunt eis non satisfecerint. Utinam hæc scripta nostra inveniantur, quatenus velut sic erubescant, et a sua murmuratione quiescant! Quis enim de omnibus ad plenum sensum valeat reddere quod in sacris voluminibus continetur?

« Ego autem cantabo virtutem tuam, et exaltabo » mane misericordiam tuam. » Illis igitur interrogantibus, et omnia scire volentibus, et omnibus quæstionem facientibus, per fideles meos, per episcopos et sacerdotes meos, cantabo et prædicabo 419 virtutem tuam, et exaltabo mane misericordiam tuam. Quando quibus erit vespers, sed ad fidem venientibus erit mane; quia tunc de nocte exhibunt, et aquis baptismatis renovati ad verum lucis et claritatis diem perveniunt; et tunc tandem Dei virtutem et misericordiam recognoscent.

« Quia factus es susceptor meus et refugium meum » in die tribulationis meæ. Adjutor meus tibi psal- » lam, quia Deus susceptor meus es : Deus meus » misericordia mea. » Quanto affectu Christi humanitas ejus divinitati se humiliat, eique se psallere et obedire promittit, quia tam præsto illi fuit, omnesque ejus voluntates tam efficaciter adimplevit. Et merito nunc susceptorem suum et semel et iterum refugium suum, et misericordiam suam esse dicit, quoniam simul cum membris suis ab ea suscipitur, et ad æternæ beatitudinis gloriam sublevatur. Tunc igitur complebuntur omnia quæ in hoc psalmo continentur, quando, parato iudicio, Salvator noster simul cum sanctis omnibus cælos ascendet.

PSALMUS LIX.

(607) IN FINEM, PRO HIS QUI IMMUTABUNTUR, IN TITULI INSCRIPTIONEM IPSI DAVID IN DOCTRINAM, CUM SUCCENDIT MESOPOTAMIAM SYRIÆ, ET SOBAL, ET CONVERTIT JOAB, ET PERCUSSIT EDMAM IN VALLE SALINARUM DUODECIM MILLIA (608).

In finem, inquit, ista referuntur, et secundum litteram non intelligantur; sed potius intelligantur de his qui audita tituli inscriptione in novum hominem immutabuntur, et suam regem, et dominum D Christum esse cognoscent. Hanc immutationem fecit David, id est Salvator noster, veniens manu fortis in doctrina sua; quoniam per milites, seu discipulos suos, omnem elevationem, et sublimitatem, et vanam hujus sæculi vetustatem succendit et destruxit. Sic enim ipse ait : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur? » (Luc. XII, 49.) Inter-

(607) Deest in Marchesio, et in cod. Ghisiano hic psalmus cum quinque sequentibus, quos ex cod. Vallicel. supplevimus.

(608) Hujusmodi titulus idem est in Romana editione; in Psalterio a cardinali Thommasio edito differunt aliqua. Inquit enim, « succendit Mesopotamiam Syriæ, et Sobal, et convertit Joab, percussit Idumæam in valle Salinarum, duodecim millia. »

pretatur enim Mesopotamia *elevatio* Syria *sublimitas*, Sobal *vana vetustas*; scilicet convertit se Joab dux, et princeps exercitus David super eos qui sibi adversabantur; et percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia. Joab interpretatur *inimicus*. Ipse est de quo Dominus in Evangelio ait : « Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo (Matth. v, 23). » Adversarius noster est sermo divinus, et ipse quidem est maximus princeps, majorque hostium debellator in toto exercitu David, cui quicumque non consenserit peribit. Iste igitur percussit de Edom, qui *strenuus* interpretatur, duodecim millia. Omnes homines terra sunt, quia de terra facti, sed illi soli beati qui gladio Joab interficiuntur. Bonus gladius, et bona mors, quæ interficiendo vivificat. Sed quid per vallem Salinarum, nisi sanctam Ecclesiam intelligimus? Ibi est ille sal de quo suis discipulis Dominus ait : « Vos estis sal terræ (Matth. v, 13). » In hac igitur valle gladius Joab principatum tenet; quia nemo est, qui ei contradicere audeat. Sic itaque in præliis et victoriis David Salvatoris nostri prælia et victoriæ significatæ sunt.

« Deus, repulisti nos, et destruxisti nos, et misertus es nostri. » Repulit Dominus, et a se separavit omne humanum genus, quando primos parentes nostros de paradiso ejecit. Destruixisti autem, quoniam de tanta gloria, de tanta sublimitate, de tanta fortitudine et incolumitate et de ipsa qua præditi erant immortalitate mortis legibus subjecit. Iratus nobis est, quando dixit : « Maledicta terra in opere tuo; cum operatus fueris eam, non dabit fructum suum, sed spinas et tribulos germinabit tibi (Genes. III, 17). » Sed misertus est nobis, quia non penitus nos abjecit et interfecit. Sic enim iudices illorum misereri solent, quos, postquam ad mortem damnati sunt, graviter verberantes, vel aliquo membro diminutos vitæ reservant, et abire permittunt.

« Commovisti terram, et conturbasti eam, sana » contritiones ejus, quia commota est. » Tempus enim stabilitum erat, et conturbari non poterat terra nostra, quia nullas molestias, nullas infirmitates, vel incommoditates timebat, et illam terram habitabat quæ omnibus aliis melior et suavior erat. Nunc autem omnibus modis commota et conturbata, infirmata et dissipata multa indiget consolatione, quia innumerabiles patitur afflictiones. Et hoc est quod ait : « Sana contritiones ejus, quia commota est. »

420 « Ostendisti populo tua dura, potasti nos » vino compunctionis. » Hic est ille populus de quo alibi dicitur. « Nos autem populus ejus et oves pascuæ ejus (Psal. xciv, 7). » Quamvis enim omnes populi ipsius sint, ille tamen specialiter proprius ejus

Apud Clarium ita se habet titulus psalmi : « Vincenti pro iis qui immutabuntur insignia David in doctrinam, cum succendit Syriam Mesopotamiæ, et Syriam Soba, et convertit Joab, et percussit Idumæam in valle Salinarum duodecim millia. » II Reg. VIII et X; I Paralip. XVIII. Etiam Ven. Beda in persona David Christum hic cognoscendum esse docuit; totumque psalmum de eo loqui.

, qui in utroque Testamento in eum credidit, suos ornatos habent, ut alios omnes sapienter et fortiter portent. Ipsi enim sunt, quibus Dominus ait : « Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde (*Matth. xi, 29*). » Hos igitur dimisit Dominus, et totam vallem tabernaculorum inter eos partitus est. Convallis tabernaculorum totus iste mundus intelligitur, in quo tabernacula Dei posita sunt, per quæ omnes Ecclesiæ significantur, de quibus subditur :

« Meus est Galaad, et meus est Manasses, et Ephraim im fortitudo capitis mei. Juda rex meus, Moab olla spei meæ; in Idumæam extendam calceamentum meum : mihi alienigenæ subditi facti sunt. » Ecce omnia sua sunt. Omnia hæc ad Ecclesiam pertinent, et ita sancta mater Ecclesia ubique gentium magnificata et dilatata est. Sed quid per Galaad, quod per *acervum testimonii* interpretatur, nisi Ecclesiæ doctores et magistros intelligamus? Ipsi enim sunt, in quibus utriusque Testamenti testimonia concervata sunt, quibus et seipsos, et omnes alios defendere debent. Et merito primi ponuntur, qui inter omnes alios obtinent principatum. Manasses vero interpretatur *oblivio*, per quam nimirum illi significantur, qui sancti Spiritus calice inebriati terrenorum omnium obliviscuntur, et sola cælestia concupiscunt. Tales erant illi de quibus in Actibus apostolorum dicitur, quia « omnibus erat cor unum, et anima una, et nemo dicebat aliquid esse suum, sed erant illis omnia communia (*Act. iv, 32*). » Inter hos autem monachi quoque et eremitæ convenient.

At vero per Ephraim, qui *frugifer* dicitur, omnes illos intelligere debemus, qui boni operis fructum Domino reddunt. In his autem et clerici, et laici, et masculi, et feminae, et divites, et pauperes, et liberi, et servi, et omnes alii, qui otiosi non sunt, sed in vinea Dei fideliter laborant, intelliguntur. Quod autem ait, « fortitudo capitis mei, » tale est ac si diceret fortitudo mea. Ad hanc autem significationem boves nostros et operarios fortitudinem nostram dicere solemus, « Juda rex meus. » Juda *confessio* interpretatur. Isti autem sunt, qui pro aliis pugnant, et Deum assidue laudant, et benedicunt, inter ipsa tormenta sua Dominum, et Creatorem suum Christum esse confitentur. Et tales quidem digni sunt, ut reges a Domino confiteantur. « Moab olla spei meæ. » Bene post confessionem ollam posuit, quia sola confessio sanctorum carnibus ollam implebat, et ad ignem et ad alia tormenta ducebat. Per ollam enim hoc in loco tormentorum omnium genera significantur. Interpretatur autem Moab *ex patre*, per quem illos intelligimus, quibus Dominus in Evangelio ait : « Vos ex patre diabolo estis (*Joan. viii, 44*). » Demum vero fidelibus suis ollam se Dominus habere sperabat. Sperabat quidem quia libenter et sua sponte sustinuit passionem. « In Idumæam extendam calceamentum meum, » id est calcaneos

mundi Salvator apparuit. Locutus est autem, significat evangelicam veritatem, per quam venit redemptio fidelium et beatitudo sanctorum. » *CASSIOD.*

locutus est in sancto suo, et divi-
spolia (609), et convallē tabernaculo-
metibor. » Propheta loquitur modo, et Ec-
consolatur, quæ de humani generis cala-
us ab ipsa origine incipiens lamentabatur,
amen de significatione gaudebat, quod fu-
oterat a facie arcus. « Deus locutus est in
suo, » id est in dilecto Filio suo, et ea locu-
t quæ lætitiā tibi dabunt et exultationem
quoniam usque ad finem terræ te dilatabit, et
terram, quam dimensus est et per suas par-
isit, tibi dabit. « Lætabor, inquit, et dividam
» Egregie Dominus a lætitiā incipit, quia ejus
omnibus fidelibus suis gaudium portat. Unde
jus nativitate gaudium annuntians pastoribus,
s ait : « Ecce annuntio vobis gaudium mag-
quod erit omni populo, quia natus est vobis
Salvator, qui est Christus Jesus, in Bethlehem
e David (*Luc. ii, 10*). » Sichimam *humeri* inter-
ur, et significat super humerale, quod in Exo-
ntifer ferre jubetur. Ipsi autem sunt sancti
li, episcopi et sacerdotes, qui illo humeros

) Lectiō Vaticana habet *dividam Sichimam*.
) « Deus Pater locutus est in sancto suo, id
Christo quando Verbum caro factum est, et

meos, per quos apostolos significat, qui sicut scri- A
ptum est, calceati erant in præparationem Evangelii
pacis (*Ephes. vi, 18*). Hos autem extendit Dominus,
et nisi in Idumæam, quæ sanguinea interpretatur;
quidem significat manifestissimam esse. « Mihi Allo-
» phyli subditi sunt. » Per Allophylos, qui sine capite
interpretantur, universales omnes infideles, et qui
cogitationem non habent, intelligere debemus. Quo-
modo enim caput habebant, qui cæci et surdi: et au-
res et oculos non habebant? Si enim oculos habuis-
sent, nequaquam ligna et lapides deos esse dixis-
sent. Isti enim apostolica prædicatione Salvatori no-
stro subditi sunt, quia de talibus Ecclesiæ muri fa-
bricati sunt. Isti enim sunt illi lapides impoliti et
incircumcisi, quos ferrum non tetigit, quia de tali-
bus altare sibi Dominus instituit. Huc usque Do-
minus locutus est, nunc autem Ecclesia suæ narra-
tionis ordinem servat.

« Quis deducet me in civitatem munitam? quis
» deducet me usque in Idumæam? » Quis igitur dedu-
cet me in civitatem munitam, id est cœlestem Jeru-
salem, ubi neque ollas Moab, de quibus modo locu-
tus est, neque sanctorum sanguine cruentatos Idu-
mæorum gladios timeam? Aut si in Idumæam ex-
tendere vis, quis est qui me deducat, et itineris
viam ostendat, et eantem et redeuntem custodiat?

« Nonne tu, Deus, qui repulisti nos et destruxisti
» nos, iratus es et misertus es nobis, et non egre-
» dieris, Deus, in virtutibus nostris? » Egre dieris uti-
que, quia sic promisisti nobis, et sic te facturum
speramus. Hoc est enim quod Dominus in Evange-
lio ait: « Qui credit in me, opera quæ ego facio et
ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Pa-
trem vado (*Joan. xiv, 12*). » Itemque: « Signa au-
tem eos qui crediderint hæc sequentur: In nomine
meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, ser-
pentes tollent, super ægros manus imponent, et bene
habebunt (*Marc. xvi, 17*). » Da nobis auxilium de
tribulatione, quia nos aliunde non speramus: et
vana est salus hominis: siquidem « universa vanitas
est ipse omnis homo (*Psal. xxxviii, 6*). »

« In Deo faciemus virtutem, et ipse ab nihilum
» deducet tribulantes nos. » In Deo, inquit, faciemus
virtutem, et ipse ingrediatur in virtutibus nostris; D
quia, sicut ipse dixit, nihil sine eo facere possumus.
« Et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. » Tale
est illud quod alibi dicitur: « Ad nihilum deveniet,
sicut aqua decurrens (*Psal. lvi, 8*). » Ad nihilum
deducitur, cujus intentio non adimpletur. Est enim
usitatissimus modus iste locutionis, ut nihil eum fe-
cisse dicamus, qui id quod cœpit facere non potuit.
Sic igitur ad nihilum devenerunt qui voluntates
tuas ad effectum perducere non potuerunt (611).

(611) Suam expositionem, a qua non longe distat
Bruno noster, ita concludit Cassiodorius. « Quid tibi,
fidelissime, opus sunt arma, qui habere talia pro-
baris auxilia? Ipse enim pro te pugnat, cui nullus
resistit; ipse insequitur, quem nullus declinat. Ad
nihilum quippe perducit inimicos fidelium suorum:

PSALMUS LX.

IN FINEM, IN HYMNIS DAVID.

Præcipit David in hymnis et laudibus hæc cantare,
ubi læta et prospera nuntiantur.

« Exaudi, Deus, deprecationem meam, intende
» orationi meæ. A finibus terræ ad te clamavi. » Catho-
licæ et universalis Ecclesiæ vox est, quæ a finibus
terræ, id est ex omnibus mundi partibus se clamare
dicit. Clamat autem et ille a finibus terræ, qui carnis
voluptatibus et concupiscentiis in se finitis et supe-
ratis, lætus ad Dominum clamat, et gratias agit.

« Dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti
» me. » Cor Ecclesiæ apostoli sunt, episcopi et
doctores, quoniam in illis et sapientia, et voluntas,
et consilium Ecclesiæ continetur. Quando isti anxia-
bantur, affligebantur, et duris suppliciis torqueban-
tur et occidebantur, attamen a Christi fide separari
non poterant; tunc tota Ecclesia, omnisque fidelium
multitudo in petra exaltabantur et altis fidei radici-
bus firmabatur. « Petra autem, » ut dicit Apostolus,
« erat Christus (*I Cor. x, 4*), » in cujus fide qui firmiter
fundati sunt, ventorum impetus vincunt. Et multum
quidem S. Ecclesia in Christi fide firmaba-
tur, quoniam suorum prædicatorum tantam constan-
tiam intuebatur.

« Deduxisti me, quia factus es spes mea: turris
» fortitudinis a facie inimici. » Quotidie Ecclesia deducitur;
quotidie enim justi, qui de hac vita exeunt,
ad cœlestia transferuntur. Sic sunt populi in Eccle-
sia, quasi in flumine; unde alii præcedunt, alii se-
quuntur, nullique diutius in ea permanere possunt,
et meliorem suæ habitationis locum inveniunt; quo-
niam Dominus ipse sit fons unde procedunt. Habent
ibi turrem munitam et fortem, ad quam nulli hostes
accedere possunt (612); unde et subditur:

« Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula: prote-
» gar in velamento alarum tuarum. » Hic quasi dicat:
Longo tempore esse non possum; et super hoc, quo-
niam hic securus non sum, ibi habitabo per omnia
sæcula, et alarum tuarum protectione nihil erit
quod me timere oporteat. Deus alas non habet, sed
per ejus alas omnis illius protectio metaphoricè signi-
ficatur.

« Quoniam tu, Deus meus, exaudisti orationem
» meam: dedisti hæreditatem timentibus nomen
» tuum. » Hoc erat, inquit, quod ego orabam, hoc
erat unde exaudiri desiderabam, ut ad illa taberna-
cula pervenirem, et illam hæreditatem susciperem.
Ecce, Deo gratias, exaudita sum, quia dedisti hære-
ditatem timentibus nomen tuum. Idem igitur et per
tabernacula et per hæreditatem significatur.

« Dies super dies regis adjicies: annos ejus usque
» in diem generationis et generationis. » Rex no-
ster Christus est, qui secundum divinitatem æternus

quoniam delet eos de libro viventium ubi scripti
videbantur elati. »

(612) « Ipse enim Christus est turris, inquit Au-
gustinus; ipse nobis factus est turris, a facie inimici,
qui est ex petra, super quam ædificata est Eccle-
sia. » S. Aug. Enar. in Ps. lx, v. 5.

est; secundum humanitatem vero temporalis, et paucorum annorum. Sed quia humanitas quando suos dies et suos annos habet, dies sibi super dies, et anni super annos additi sunt, id est temporales additi sunt super æternos, ut simul sint temporales et æterni. Sed secundum aliud temporales, et secundum aliud æterni. Æterni quidem neque initium, neque finem habent; temporales vero initium quidem habent, sed non finem. Hæc, ut opinor, ad evincendos hæreticos Propheta dicere voluit, qui Christi divinitatem et humanitatem male distinguere noverunt: quales Nestorius et Eutyches fuisse dicuntur. Dies igitur super dies regis, et annos super annos ejus adjicies, usque in diem sæculi, et usque in æterna sæcula.

« Et ipse permanebit in conspectu ejus, et sedebit » a dextris ejus. » Non Deus tantum, nec homo tantum, sed simul Deus et homo, et æternus, et temporalis, per omnia sæcula.

« Misericordiam et veritatem quis requiret eorum (613)? » Dixit modo superius quia dedit hæreditatem timentibus nomen suum. Modo ostendit, quia cum hæreditate dedit eis felicitatem. Et hoc est quod dicitur, « misericordiam et veritatem quis requiret eorum? » Nemo est in hac vita qui his duabus non indigeat, et has semper non requirat. Cui enim misericordia necessaria non est, ut quis de omnibus veritatem cognoscere possit? cum Apostolus dicat: « Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12). »

« Sic psallam nomini tuo, ut reddam vota mea de die in diem. » In hymnis titulatur psalmus iste, in hymnis finitur. Sic psallam, inquit, nomini tuo, Deus, omni tempore; sic cantabo, et sic te laudabo, ut per singulos dies reddam vota mea, et quotidie in hymnis, et psalmis et canticis spiritualibus compleam desideria cordis mei.

PSALMUS LXI.

IN FINEM PRO IDITHUM PSALMUS DAVID.

Quid per Idithum, quod *transiliens eos* interpretatur, nisi perfectiores quoque in Ecclesia intelligere debeamus, qui sapientia, constantia, et fortitudine et religione alios transcendunt? Isti sunt, qui se Deo subjectos affirmant, qui non sunt parietes inclinati, sed quasi turris fortissima contra omnes adversitates.

« Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso » enim salutare meum. » Contra Judæos, hæreticos et tyrannos loquitur Ecclesia in persona perfectorum, qui eam blanditiis et persuasionibus, syllogismis et argumentationibus, minis et terroribus a Deo separare nituntur. Ipsa vero seipsam consolatur, et in secreto cordis loquitur, dicens: « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » quia isti malitiosi suis eam erroribus subdere volunt. Ab ipso enim est omnis

(613) Alia lectio est apud Augustinum loc. cit. *Misericordiam, ait, et veritatem ejus, quis requiret ei?* ubi hæc habent: « Quid est ei? sufficere quis requiret: quare addidit ei, nisi quia multi quærent

salus mea, qui me suo sanguine salvavit, et a morte perpetua liberavit. Illi soli me obedire oportet, qui nobis quotidie in Evangelio dicit: « Nolite timere eos qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere; sed potius eum timeate qui potest corpus et animam perdere in gehennam (Matth. x, 28). » Hunc igitur timebo, huic per omnia subdita ero, et amplius ab eo non movebor cui fide et charitatis vinculis incessabiliter devincta sum. Et hoc est quod dicit.

« Etenim ipse est Deus meus, et salutaris meus, » adjutor meus, non movebor amplius. » Semel, inquit, mota sum et bene mota, quia de tenebris transivi ad lucem, et de erroribus ad veritatem. Diabolum dereliqui, veni ad Christum: ipse enim est Deus meus, qui suo sanguine me salvavit. « Adjutor meus » in tempore tribulationis, « non movebor amplius. » Cessate igitur, quoniam in vanum laboratis, qui me ab illo divellere et separare putatis.

« Quousque irrucitis in homines? » Homines, inquit, sunt in quos irrucitis, rationem habent, veritatem agnoscunt, Vos autem cæci estis, qui ligna et lapides pro Deo adoratis. Quousque irrucitis in eos « tanquam parieti inclinato et maceræ depulsæ? » Non sunt isti quales esse putatis; firmi sunt, stabiles sunt; occidi quidem possunt, sed moveri non possunt, et ideo interficitis universos; quia neminem illorum a Christi fide et dilectione separare valetis. De istis erat ille qui dicebat: « Certus sum autem, quia neque mors, neque vita, neque altitudo, neque profundum, neque creatura aliqua poterit me separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu (Rom. viii, 39). »

« Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere; cucurri in siti. » Quamvis, inquit, tales essent, illi tamen eos tentare non cessabant, et eos se posse decipere stultissime cogitabant. Honor sanctorum martyrum erat ipsa victoria, quia, si victi fuissent, omnem honorem amisissent. Sed illi tunc tanto desiderio currebant ad mortem, quanto aliquis valde sitiens currit ad aquarum fontem. Et hoc est quod dicitur « cucurri in siti. » Mori sitiebant, quia se per mortem ad æternam vitam venire sciebant. « Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. » Adulatorum et deceptorum hominum proprium est aliud in re, et aliud in corde habere. Unde et quidam ait: aliud in corde, aliud in lingua promptum habebant.

« Verumtamen Deo subjecta erit anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. » Dicant quidquid velint, cogitent et faciant quod velint; maledicant et benedicant; quia eorum maledictiones et benedictiones pro nihilo duco; quoniam nullo ingenio, nulla calliditate animam meam a Deo separare va-

misericordiam ejus et veritatem discere in libris ejus, et cum didicerint, sibi vivunt, et non illi, sua quærent, et non quæ Jesu Christi. » In Vulgata deest tam ei quam eorum.

lebunt. Et hoc ideo, quoniam « ab ipso est patientia mea. » Neque enim aliter sancti tot tantaque tormenta pati potuissent, nisi eis tolerandi fortitudinem et patientiam Deus dedisset.

« Etenim ipse est Deus meus, et salutaris meus, » adjutor meus, non emigrabo. » Hoc autem jam superius expositum est, quod ideo quoque repetitur, ut firmissime credatur.

« In Deo salutare meum et gloria mea : Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est. » Ideo, inquit, salus mea, quia ipse me liberat, et salvat de omnibus angustiis meis. Unde et alibi ait : « In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros (*Psal. LIV, 13*). » — « Deus auxilii mei et spes mea in Deo est. » Ipse, inquit, et Dominus, et auctor est auxilii mei, quia ego aliunde auxilium non exspecto. « Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram (*Psal. cxx, 2*), et omnis spes mea in Deo est. » — « Spes autem non confundit (*Rom. v, 5*). » — « Beati omnes qui sperant in eo (*Psal. xxxiii, 9*). » — « Sperate itaque in eo, » omnia conventus plebis; effundite coram illo » corda vestra : Deus adjutor noster in æternum. » Omnis fidelium multitudo, et quicumque in centro divitiarum spem non habetis, effundite coram illo corda vestra id est quidquid in corde habetis, illi revelate et manifestate. Et sicut scriptum est : « Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini (*Jac. v, 16*). » Deo enim confiteris, quod ejus vicariis, id est episcopis et sacerdotibus, confiteris. Celat autem Deo peccatum suum ille qui nullum pœnitentiæ signum ostendit. Maximum autem signum pœnitentiæ dolor et lacrymæ sunt, et cordis compunctio, quia cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Effundamus igitur coram eo corda nostra, quia Deus adjutor noster est. Quia jacentes eriguntur; vulnera ligat et sanat, et ovem perditam et inventam super humeros ipse ponit et reducit ad pascua.

« Verumtamen vani filii hominum mendaces filii » hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate » sua in idipsum. » Quamvis itaque Deus sua pietate et bonitate omnium in se sperantium adjutor sit; tamen filii hominum hoc non considerant, et de tanti adjutoris misericordia diffidunt; qui nunquam deserit sperantes in se, et in sua vanitate persistunt, mendaciis et deceptionibus furtim, et per latrocinia sola terrena et transitoria quærunt. Et hoc est quod ait : « Mendaces filii hominum in stateris. » Et mensura, pondus et statera eorum dolosa dicitur a Scriptura. Abominabilis est dolus. Illi quoque in stateris mendaces sunt qui injuste judicantes personam attendunt. Sive etiam in deceptionibus idem sunt, et ipsi qui in deceptionis magisterio non diffe-

runt. Unde et subditur, « de vanitate sua in idipsum. »

« Nolite sperare in iniquitate. Et rapinas nolite concupiscere. » Hoc autem exponit : « Divitiæ si affluent, nolite cor apponere. » Nam et Apostolus hoc dicit : « Præcipe divitibus hujus sæculi non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum (*I Tim. vi, 17*). » Unde et Dominus ait : « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis (*Luc. xvi, 9*); » ostende tales divitias iniquas esse, præsertim si de rapinis et deceptionibus coinquentur.

« Semel locutus est Deus. Duo hæc audivi : quia » potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia, » quia tu reddes unicuique secundum opera sua (614). » Semel locutus est Deus, et secundo id ipsum non repetit. Ille semel loquitur, cujus verbum firmum, stabile et immutabile est. Scilicet contra fallaces homines est qui semper suos variant sermones, ut quod potissimum quis dixerit, non facile interpretari valeat. Semel igitur locutus est Deus, quia sic ut ipse ait : « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (*Luc. xxi, 33*). » Illo igitur loquente, dicit Propheta, sive Ecclesia : ego quidem duo hæc audivi quia potestas et misericordia Dei est. Quæ potestas? dicat ipse. « Potestatem, inquit, habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam (*Joan. x, 18*). » Hanc potestatem nullus alius habuit, ut poneret animam suam quando vellet, et susciperet quando vellet. De misericordia vero quod attinet dicere? Si nimirum misericordiam non habuisset, pro nobis mortuus non fuisset. Cum enim aliquando dixisset discipulis suis quia opereretur eum tradi et crucifigi; et beatus Petrus responderet : « Absit a te, Domine, non fiet istud! » ut hanc misericordiam se habere ostenderet respondit, dicens : « Vade post me, Satanas, quia non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis (*Matth. xvi, 23*). » Hæc sunt illa duo excellentissima quæ, Domino loquente, Propheta se audivisse dicit. Quod autem sequitur, quia tu reddes singulis secundum opera eorum, ad potestatem refertur, ut qui bene tantam misericordiam habuit, potestatem illam quoque habuisse dubitari non possit. Nullus enim alius est qui reddere possit unicuique secundum opera sua, nisi solus Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Habuit igitur potestatem sicut voluit et ponendi et sumendi animam suam, qui habet potestatem reddere singulis secundum opera sua.

PSALMUS LXII.

PSALMUS DAVID, CUM ESSET IN DESERTO IDUMÆE (*I Reg. xxii, 25*).

Idumæa terrena et sanguinea interpretatur. Significat autem mundum istum, qui maxima ex parte a terrenis et sanguineis habitatur. Ex eo igitur tem-

(614) Lectio Vaticana : « Quia tu reddes singulis secundum opera eorum. » Hunc locum D. Augustinus de generatione Verbi interpretatur. « Et vidit quia semel locutus est Deus, vidit Verbum, per quod

facta sunt omnia, et in quo simul sunt omnia, etc. Prolioxior est Cassiodorus de æterna generatione Verbi hic disserens.

psalmus iste cantatur, et clare resonat in Ec-
 ex quo Salvator noster cœpit esse in deserto
 æ, id est in hoc mundo, vel in Judæa. De hoc
 dicit Joannes Baptista : « Ego sum vox cla-
 in deserto (*Joan.* i, 23). »

us, Deus meus, ad te de luce vigilo (615). »
 inquit, præcessit, dies autem appropinqua-
 m. viii, 12). » — « Venit lux vera, quæ illu-
 omnem hominem venientem in hunc mundum
 i, 8). » — « Surge itaque, illuminare, Jerusa-
 quia venit. lumen tuum, et gloria Domini su-
 orta est (*Isa.* lx, 1). » — « Populus enim,
 lebat in tenebris vidit lucem magnam (*Isa.* ix,
 tempore itaque hujus lucis et hujus diei vi-
 cclesia, secundum hoc quod Apostolus vigilare
 dit. « Vigilate, inquit, et orate, state in fide,
 r agite, confortamini in Domino; omnia ven-
 n charitate fiant (*I Cor.* xvi, 13). » Hic est
 vigiliarum. Sic et Dominus nos vigilare jubet,
 escimus diem neque horam.

livit in te anima mea, quam multipliciter tibi
 mea. » — « Beati qui esuriunt et sitiunt
 im, quoniam ipsi saturabuntur (*Matth.* v, 6). »
 in te anima mea, id est amore et desiderio
 videre, ad te venire, tecum esse desiderans.
 ne sitim patitur anima mea, caro vero multo
 im, utpote quæ majoribus angustiis et tribu-
 bus premitur. Et hoc est quod ait : « Quam
 liciter tibi caro mea. » Hinc est enim quod
 lus ait : « Vanitati enim creatura subjecta
 n volens, sed propter eum qui subjecit eam
 ; quia ipsa creatura liberabitur a servi-
 orruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei
 viii, 10). »

deserto, et in via, et in aquoso, sic in sancto
 arui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam
 a. » Hæc est igitur causa tantæ sitis tantique
 rii. Quia sicut Apostolus ait : « Cum adhuc
 ores essemus, Christus pro impiis mortuus
 lom. v, 8). » Si enim pro impiis mortuus
 ver eum item justificati esse putamus. Sic
 apparui tibi in deserto, et tale me tibi ma-
 vi inter impios et peccatores, ut, virtutem
 et gloriam tuam videre merear. Hanc virtu-
 t hanc gloriam soli Christiani adhuc in hoc
 mundo positi in speculo, id est per speculum
 ere et cognoscere possunt, Cæteri vero non
 it. Istum speculum, imo speculum speculorum
 or noster est, qui tales nos fecit, et sic mentis
 : oculos illuminavit et purificavit, ut ejus vir-
 et gloriam intelligere valeamus. Hanc autem
 am et gloriam Petrus, Jacobus et Joannes præ-
 s videre meruerant, qui eum in monte trans-
 im viderunt (*Matth.* xvii). Erat autem mundus

) « Bonus somnus corporis, inquit Augustinus,
 eparatur valetudo corporis. Somnus autem
 est oblivisci Deum suum. Quæcunque anima
 fuerit Deum suum, dormit, » etc. Enar. in
 xlii.

iste, priusquam Dominus veniret, desertus et adeo
 derelictus, et sine via quæ ad patriam duceret, et sine
 aqua sapientiæ, quæ nos lavaret et sanaret. Omnia
 autem hæc, ut non ex suis meritis, sed ex sola Dei
 misericordia se habuisse ostenderet, subdidit, dicens :

» Quia melior est misericordia tua super vitas,
 » labia mea laudabunt te. » Melior est misericordia
 Dei quam vita, quia et vitam dat, et multa alia super
 ipsam vitam, sine quibus misera est omnis humana
 vita. Unde et merito ab omnibus fidelibus suis lau-
 dandus est semper et glorificandus.

« Sic benedicam te in vita mea, et in nomine meo
 » lavabo manus meas; sicut adipe et pinguedine re-
 » pleatur anima mea. » Bonus adeps et bona pin-
 guedo quibus anima impinguatur, per quæ videlicet
 fides, spes, et charitas, et cæteræ virtutes significan-
 tur, sine quibus omnis anima tenuis et debilis misera
 est, et a suis adversariis se defendere non potest.
 Ut igitur tali adipe et tali pinguedine repleatur anima
 nostra, benedicamus et glorificemus Deum in tota
 vita nostra, et ad bonum opus faciendum levemus
 manus nostras, et quidquid facimus, in nomine Do-
 mini faciamus. « Et labia exsultationis laudabunt
 nomen tuum. » Sola labia sanctorum sunt labia ex-
 sultationis; quia quidquid dicunt, quidquid cantant
 et prædicant, et sibi ipsis, et credentibus et obedien-
 tibus gaudium pariunt, et exsultationem. Cætera vero
 labia non sunt exsultationis, sed potius tristitiæ et
 mœroris, quæ non docent nisi vanitatem, immunditiam
 et iniquitatem.

« Sic memor fui tui super stratum meum, in ma-
 » tulinis meditabor in te. » Sic itaque memor fui tui
 usque nunc super stratum in matutinis, in omni
 tempore meditabor in te, ut adipe et pinguedine re-
 pleatur anima mea. Impli homines [et peccatores in
 nocte et in tenebris sunt. Sancti vero in matutinis,
 utpote qui veritatis lumen vident et soli justitiæ ap-
 propinquant, « Quia factus es adjutor meus (615). »
 Merito itaque tui semper memor fui, et memor ero,
 quia ubique et in omnibus necessitatibus meis factus
 es semper adjutor meus.

« Et in velamento alarum tuarum exsultabo, ad-
 » hæsit anima mea post te : me suscepit dextera
 D » tua. » Quid per alas Dei, nisi perfectiones intelli-
 gamus? Tot sunt alæ, quot sunt angeli et virtutes,
 sacrarum Scripturarum testimonia, quibus fideles
 suos protegit [atque defendit. Inter has autem alas
 charitas, pietas et misericordia mihi præcipue esse
 videntur. « Adhæsit anima mea post te, me susce-
 pit dextera tua. » Non despexisti quid dicat anima
 mea, quæ per fidem et dilectionem tibi adhærebat,
 et post te tui amoris desiderio capta currebat; sed
 extendisti dexteram tuam, et suscepisti me, et de
 luto profundo extraxisti me.

(615) » Nisi Deus adjuvet bona opera nostra im-
 pleri a nobis non possunt : et digne debemus, ope-
 rari, id est tanquam in luce, quando Christo demon-
 strante operamur. » Idem August. Enar. eadem.

« Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, » introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus » gladii, partes vulpium erunt. In vanum quidem, quia tu eam dextera tenebas, et defendebas et sub velamento alarum tuarum protegebas. Ipsi, inquit, quos melius tu nosti, inimici mei « in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ : tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt. » Inferiora terræ loca pœnarum sunt, ubi impii cruciantur. Sed per manus gladii quid, nisi omnia tormentorum genera significantur? Vulpes vero maligni spiritus sunt, fraudulentissimi semper, et deceptores, qui istos quidem in partes suscipient; quoniam agni ab hædis, et justis a peccatoribus dividuntur.

« Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes » qui jurant; in eo, quia obstructum est os loquen- » tium iniqua. » Judicatus est Christus et damnatus, et crucifixus, sed secundum humanitatem. Judicabit igitur Christus, sed secundum humanitatem judicabit. « Pater enim non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (Joan. v, 22). » Ille judicabit, quibus potitur, quia « in nomine Jesu omne genu flectetur cœlestium, terrestrium et infernorum (Philipp. ii, 10). » Ille judicabit de quo dicitur : « Et videbit eum omnis oculus, et qui eum confixerunt (Zac. xii, 10; (Joan. xix, 37). » Neque enim divinitatem ipsam impii videre poterunt, qui vix ipsam humanitatem super solis radio glorificatam videbunt; quibus et dicitur : « Tollantur impii, ne videant gloriam Dei (Isa. xxvi, 10). » Sedebit igitur Christus in iudicio cum senatoribus terræ, et cum principibus populi sui, et tunc quidem lætabitur in Domino de tanta gloria divinitatis sibi concessa; quia, sicut alibi dicitur : « Magna est gloria ejus in sæculum sæculi, » tecum quoque laudabuntur omnes, qui jurant in eo. Quomodo laudabuntur? « Esurivi, inquit Dominus, et dedistis mihi manducare; sitiivi et dedistis mihi bibere; hospes fui, et collegistis me; infirmus, et visitastis me (Matth. xxv, 35). » Et istæ quidem sanctorum laudes in Evangelio scriptæ sunt; sed alias 436 futuras non dubitamus. Omnes autem Christiani in Domino jurant, et sine juramento ad fidem nemo suscipitur. Quomodo autem jurant, et quid jurent, notissimum et expositione non eget. « Quia obstructum est os loquentium iniqua. » Boni, inquit, laudabuntur a Domino; mali vero a nullo laudabuntur; quia nemo erit qui ad laudandum, vel excusandum vel defendendum os aperire audeat.

PSALMUS LXIII.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

Hic, inquit, psalmus referatur in finem, id est ad Christum, in quo ipsius passionis mysterium continetur.

« Exaudi, Deus, orationem meam, cum tribulor, a » timore inimici eripe animam meam. » Sæpe jam diximus quia, quando Salvator noster aliquid orat, aliquid petit et aliqua re indigere videtur, totum ad humanitatem referendum esse. Ipsa quoque humanitas non pro se orat, sed pro nobis; quia quidquid

est in ejus voluntate, hoc est et in ejus potestate. Ipsum igitur orasse, voluisse fuit. Sed nos ejus voluntatem scire non possumus, nisi per orationem, quia neque nostras vicissim cognoscere possumus, nisi per allocutionem. Necesse itaque habuimus ut ejus voluntas diceretur nobis, quia aliter eam intelligere non poteramus. Est igitur Propheta internuntius inter nos et voluntatem Christi, quia quod ibi videt nobis annuntiat, atque ipsam voluntatem orantem introducit. Clamet igitur, et iterum clamet voluntas Christi, et Propheta nobis annuntiet hoc, quod vidit et audierit in voluntate Christi. « Exaudi, inquit, Deus, orationem meam, » et modo exaudi, quia modo tribulor, et a timore inimici eripe animam meam. Inimicus iste diabolus, et populus Judaicus intelligitur, qui Christi animam auferre conabatur.

« Protexisti me a conventu malignantium, et a » multitudine operantium iniquitatem. » Non habebat necesse diu orare, cujus voluntas tam subito exaudiebatur. Similiter enim in ipso erant et voluntas et voluntatis effectus; neque prius velle aliquid poterat, quam habere quod vellet. Quid enim est inter petitionem et exauditionem, nisi quia utrumque simul dici non potest? Statim enim, ut dixit, « a timore inimici eripe animam meam; » illico se exauditus ostendens, subdidit, dicens : « Protexisti me a conventu malignantium. » Poterat itaque Christi voluntas præcedere orationem, sed non præcedere exauditionem. Ille igitur qui antequam peteret exauditus erat, quid ei petere vel orare necesse erat? « Protexisti me, inquit, a conventu malignantium, et a multitudine operantium iniquitatem; » quia nisi ego voluissem, nullam in me potestatem habere potuissem. Et ego quidem nihil passus sum, nisi quod volebam; quamvis illi multa fecerunt in me, quæ facere non debeissent. Quæ sint autem illa, Propheta narrante, audiamus.

« Quia exacerunt ut gladium linguas suas, inten- » derunt arcum, rem amaram, ut sagittent in occul- » tis immaculatum. » Propheta loquitur, et Christi passionem per ordinem narrat. « Exacerunt, inquit, Judæi, ut gladium linguas suas, » quoniam communicato consilio ad Salvatoris nostri accusationem pariter se præparaverunt. Intenderunt vero arcum, ut sagittent in occultis immaculatum; quoniam inter se constituerunt, ut simul omnes una voce clamarent. De doloso arcu dolosæ et iniquæ sagittæ jaculantur. De corde impio et iniquo, impia et amara sententia procedit. Maledictæ linguæ, maledictæ manus, maledictæ sagittæ, quæ tantum scelus facere non timuerunt. Quare quidem tentus est, quia consilium illud iniquum perditionis et depravationis in secreto inventum est. Sagittæ vero in manifesto missæ sunt, quia palam, et cunctis audientibus et semel et iterum *Crucifige* acclamatum est. Quot fuerint voces clamantium, tot fuerunt et sagittarii sagittas illas mortiferas jaculantes. Sed melius sequentia manifestabunt.

« Subito sagittabunt eum, et non timebunt : fir-

averunt sibi sermonem nequam. » Subito sagittaverunt eum, et quidem subito. Cum enim Pilatus videret, « quem vultis vobis de duobus dimitti, Barabam an Jesum, qui dicitur Christus? » respondit Judæi dicentes, « Barabam. » Cumque ille diceret: « Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? » Illi subito sine consilio, sine ratione, sine criminatione, sine iudicio, et legis sententia, et sententia, quasi phrenetici et insani clamaverunt, dicentes, « Crucifigatur (Matth. xxvii). Hoc est igitur quod ait, subito sagittabant eum, quia non solo sagittaverunt; sed sicut modo diximus, subito sagittaverunt eum. » Et non timebant. » Miratur Propheta, non tantum quia hoc fecerunt, verum etiam quia facere non timuerunt. Eius quidem est peccare cum audacia, quam timore. Et mirum valde, quod isti non timebant, qui talem tantumque hominem morti condemnatum, quem immaculatum, sanctum et justum dubitabant. Quem illis ipsis diebus viderant Lamiam jam quatrimum a morte resurrexisse. Qui, videntibus, cæcos illuminavit, leprosos curavit, paralyticos curavit, dæmonia fugavit, et alia multa et stupenda inter eos operatus, quæ sicut ipse nemo alius fecit. Quomodo ergo timebant; quia firmaverunt sibi verbum magnum. » Multa viderat Propheta de Christi passione, et Judæorum impia machinatione, quæ ipsi quoque evangelistæ non narrant. Ostendit enim in his, quæ quia Judæi hoc verbum malum inter se firmanter et juraverant, quod Dominum et Salvatorem nostrum sine ulla retractatione interfecissent. Et ideo fortasse non timebant, quia si vicissim hoc perficere hortabantur, unde et simul considerant.

Disputaverunt ut absconderent laqueos: dixerunt: Quis videbit eos? » Disputaverunt, inquit, et se diutius tractaverunt quod eum dolo et falsis assertionibus convincere possent. Conjurati omnibus modis prevalere nitentur contra quem in causa causam se habere sciebant. Quid enim nisi si erant omnes illæ deceptiones, quas contra Salvatorem nostrum in abscondito machinabantur? Quod quidem tam sapienter, tam callide et astute se arbitrabantur, ut nemo præter se cognoscere intelligere posset. Et hoc est quod sequitur: » Quis videbit eos? » Et ego e contra dico: » ibi erat tam insipiens qui eos non cognosceret, non videret quod omnia quæcumque faciebant se fraudulenterque agebant? »

Scrutati sunt iniquitatem, et defecerunt scrutantes scrutinio. » Scrutati, inquit, sunt, multum in hoc laboraverunt, ut aliquam iniquitatem inire potuissent quæ deceptioni et accusationi esse videretur. Et scrutantes defecerunt, quia tale in illo suo scrutinio invenire potuerunt.

6) Locus ita se habet in Vulgata: « Cuncta tenentur in sapientia. Dixi: Sapiens efficiar, et lon-
garecessit a me. »

A Sic enim dicit evangelista, quia cum multi falsi testes accessissent adversus eum, novissime venerunt duo falsi testes, dicentes: Hic dixit: Possum destruere hoc templum manufactum, et in triduo excitabo aliud non manufactum (Matth. xxvi, 61). « Et non erat, inquit, conveniens testimonium illorum; » et sic quidem deficiebant omnes scrutantes scrutinio. Prævaluerunt tamen, et fallendo, mentiendo, decipiendo, damnando, Crucifige clamando, tandem ad mortem et ad crucem eum traxerunt. Et hoc est quod dicitur: Accedet, inquit, « homo ad cor altum, et exaltabitur Deus. » Accedit, inquit, homo ad crucem, et optime diximus: accedet homo, quia, cum simul Deus esset et homo, solus tamen homo crucifixus est. Accessit igitur homo, sed non qualiscunque homo, sed cor altum, sublime et profundum, omnisque sapientiæ et scientiæ plenum, de quo Apostolus ait, quia in ipso requiescit omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. ii, 9). Hic est ille flos de quo Isaias ait; quia « in ipso requiescet spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini (Isa. xi, 2). » — Et exaltabitur Deus. » Hoc est enim quod ipse Dominus ait: « Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filius hominis (Joan. iii, 14). » Quod Judæi intelligentes, dixerunt: « Quis est iste Filius hominis? nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Quomodo ergo tu dicis quia oportet exaltari Filium hominis? » (Joan. xii, 34.) Exaltatus est igitur in cruce Dominus, ut, sicut ipse ait, omnia traheret ad seipsum. Quidam codices habent: « Accessit homo ad cor altum, » per quod intelligimus quia post Christi passionem liber apertus est qui septem sigillis signatus erat (Apoc. v, 3). Accessit homo ad cor altum, id est ad majorem et spiritualem intelligentiam. Et Deus exaltatus est in cordibus illorum, qui ad cor accedere meruerunt. In illorum corde exaltatur Deus qui altitudinem et magnificentiam bene et catholice intelligentes, eum sicut dignum magnificent et exaltant. Exaltatur autem et aliter Deus, quia tanto sublimius mentis nostræ intuitum fugit, quanto de eo subtilius cogitamus, et interioribus oculis eum videre desideramus. Unde et in Canticis canticorum Ecclesiæ dicitur: « Averte oculos tuos, quia ipsi me avolare facerant (Cant. vi, 4). » Et Salomon dicit: « Tentavi sapientiam (616), et ipsa longius recedet a me (Eccle. vii, 24). » Moysesque cum Dei faciem et majestatem videre optaret, dictum est: « Non videbit me homo, et vivet (Exod. xxxiii, 20). »

« Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, » et pro nihilo habuerunt. » Sagittæ parvulorum, quia levi impetu feriunt, aut nullas, aut parvissimas plagas facere possunt (617). Talia autem com-

(617) Cassiodorus, qui per totum hunc psalmum de passione Christi Domini a Propheta prænuntiata disseruit, ut S. Bruno, hæc de inanibus Judæorum

putantur a Domino omnia illa verba et insidiæ Judæorum, quia quantum ipse voluit et ipse permisit, tantum et non amplius adversus eum potuerunt. Pro nihilo igitur inutiliter et sine causa tales sagittas Judæi habuerunt, quibus contra Dei voluntatem nihil facere valuerunt; sed potius semetipsos suis sagittis vulnerarunt. Et hoc est quod ait: « Contra eos » linguæ ipsorum. »

« Conturbati sunt omnes, qui videbant eos, et » timuit omnis homo. » Isti sunt de 429 quibus in Evangelio dicitur quia « Omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant ea quæ fiebant, percutientes pectora sua revertentur (Luc. xxiii, 48). » Inter quos et centurio glorificabat Deum, dicens: « Vere justus erat homo iste (Ibid., 47). » — « Stabant autem iusti et noti ejus a longe, et mulieres quæ secutæ erant eum a Galilæa hæc videntes (ibid., 49). » — « Omnes igitur conturbati sunt, » videntes eos tam crudeliter et impie agere. « Et timuit omnis homo; » et qui non timuit et de tanta crudelitate non doluit, diabolus fuit, et non homo. Et hæc quidem de Salvatoris nostri passione dicta sint. Hic autem quid apostoli demum fecerint audiamus.

« Annuntiaverunt opera Dei, et facta ejus intellexerunt. » Hoc est enim quod in Evangelio dicitur: quia « profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis (Marc. xvi, 20). » Ipsi, inquit, annuntiaverunt opera Dei et mirabilia ejus, quæ per seipsum et fideles suos operatus est. Et omnes populi, tribus et linguæ ea audientes facta ejus intellexerunt, et a sua infidelitate ad fidem conversi in Christum Dominum crediderunt.

« Lætabitur justus in Domino et sperabit in eo, » et gloriabuntur omnes recti corde. » Amodo ergo lætabitur justus in Domino, qui prius in mundi hujus voluntatibus et voluptatibus lætatur. Et sperabit in eo, qui antea sperabat in incerto divitiarum. « Et laudabuntur omnes recti corde. » Sicut omnes recti corde laudandi sunt; ita subdoli et fallaces reprobandi. Rectum cor ille habet qui a veritate et rectitudine non recedit; sicut e contra

conatibus perdendi Christum habet: « Parvulorum sagittæ inania tela sunt, qui ludendi studio fragiles cannas in sagittarum consuetudinem jacere consueverunt. Sic Judæorum voto inefficaci malignitate ævissima non intulerunt flendam mortem, sed potius gloriosissimam passionem, talesque plagas dederunt quibus mors ipsa moreretur, et promissa mundi sospitas velociter impleretur. »

(618) In paucis differt hic titulus, ut legitur in Psalterio a cardinali Thomasio exposito. Ita est: « In finem psalmus David: Canticum Jeremiæ et Ezechielis, populo transmirationis, cum inciperent exire. » Ven. Bedæ illustrationem in hunc titulum subjiciam: « Quia principia tituli jam nota sunt, sequentia paucis exponemus verbis. Transmigrato in Chaldæam populo Israel, prophætæ memorati prædixerunt eos post septuaginta annos ad patriam redituros, eversamque ab hostibus Jerusalem meliori statu reparaturos. Non ergo Jeremias et Ezechiel psalmum fecerunt: sed quorum tempore juxta

illi pravum cer habent, qui illum sequuntur, de quo scriptum est: « Quia ab initio mendax fuit, et in veritate non stetit. »

PSALMUS. LXIV.

(618) IN FINEM, PSALMUS DAVID. CANTICUM JEREMIÆ ET EZECHIEL DE VERBO PEREGRINATIONIS QUANDO INCIPIEBANT PROFICISCI (IV Reg. xxiv, 14).

Hunc psalmum scripsit David de Babylonis captivitate, et dicit hunc esse canticum Jeremiæ et Ezechiel, quoniam et ipsi de eadem captivitate scripserunt, et in ea fuerunt. Quod autem David propheta vit et scripsit, hoc Jeremias simul cum Ezechiele, sustinuit et vidit. Isti enim duo prophætæ simul cum aliis in captivitatem ducti sunt, eosque consolabantur, et æquo animo esse admonebant, et dicebant, post annos septuaginta duos in patriam eos redituros esse, et interim civitatem restaurandam, et templum reædificandum, et hymnos et psalmos ibi canendos esse prædicabant. Hoc autem faciunt quotidie episcopi et sacerdotes in Ecclesia, qui per duos illos prophetas significantur, et post annos septuaginta, omnes sanctos, qui in hujusmodi captivitate tenentur, ad patriam cœlestis Jerusalem redituros esse confirmant. Quid enim per annos septuaginta, nisi totam hanc vitam præsentem intelligamus? Septies namque decem, vel decies septem, septuaginta faciunt; quoniam et in decem omnes numeri, et id septem omnes dies continentur.

« Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur » votum in Jerusalem. » Uterque populus loquitur de captivitate liberatus: alter Babyloniorum, alter dæmoniorum. Quanto tempore (quasi dicat populus ille) in captivitate fui, non potui te laudare, quia et dura captivitate comprimebar, neque conveniens mihi videbatur ut cantarem canticum Domini in terra aliena. Nuncautem quia liberati sumus, multum decet ut laudes tuas et hymnos tuos cantemus, et clarissime resonemus tibi in Sion, et vota nostra, quæ tibi vivimus in captivitate, nunc reversi, reddamus tibi in Jerusalem. Hoc ipsum dicere possunt illi quoque

historiam congruit, eorum nomine prætitulatur, quod ab Esdra factum plures auctores asseverant; dicentes eum Psalmis omnibus titulos indicasse; eosque eatenus in compositos, et pro auctoritate ac temporis diversitate dispersos, in volumen unum collegisse. Spiritualiter autem populus, qui Babyloniam deserens, post captivitatem, ad Jerusalem festinabat, illos respicit qui post peccata priora mundi hujus confusione damnata, ad Ecclesiam Christi venire contendunt, quibus auctoritate Patrum totus iste psalmus aptandus est. » Aliter pridem concinnavit hunc titulum Cassiodorus animadvertens quod Jeremias et Ezechiel ante reditum Judæorum in Jerusalem obierant. Eum ergo ita disponit: « In finem, psalmus David, canticum de populo transmirationis, per prophetiam Jeremiæ et Ezechiel, cum inciperent proficisci. » Sic recte intelligitur, ut verba magis ad populum, quam ad Jeremiam et Ezechiel pertinere videantur.

re poenitentiam **430** sunt liberati, et sacra-
 Ecclesie reconciliati.

Exaudi orationem meam, ad te omnis caro ve-

» Exaudi, inquit, orationem meam, ut totus

is, et purificatus veniam ad te, qui ex hoc mul-

dis me maculatum esse confiteor, et cognosco,

quanto tempore inter homines iniquos, et inter

peccata conversatus sum. Scio enim et cer-

m quia omnis caro ad te veniet. Hoc est enim

per prophetam Dominus ait: « Vivo ego, dicit

us, quia mihi curvabitur omne genu et con-

cur omnis lingua (*Isa. XLV, 23*). » Unde et

plus ait: « Omnes enim sive boni, sive mali

erba ante tribunal Christi (*Rom. XIV, 10*). »

Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et

metatibus nostris tu propitiaberis. » Ideo enim

indiget purificatione multaue misericordia.

Verba iniquorum prævaluerunt super eum, et

averunt eum. Sed bonam spem habe, quia

us miseribitur ejus.

status quem elegisti et assumpsisti (619), inha-

bit in atriis tuis. » — « Multi sunt vocati, pauci

lecti (*Joan. XIV, 2*). » Sed beatus ille, quem

us sua pietate elegit, et de tanta hominum

udine sibi assumpsit: iste enim perire non

t, sed absque ulla dubitatione bona sibi præ-

ata percipiet. Et iste quidem habitabit in ta-

culis ejus, et de quibus ipse Dominus ait: « In

Patris mei mansiones multe sunt (*Joan. XIV, 2*). »

lebimur in bonis domus tuæ, sanctum est

plum tuum, mirabile in æquitate. » Prius, in-

quam veniam ad illa tabernacula tua, ad

tinam aliquando pervenire valeamus! replebi-

dic in bonis domus tuæ, per quam S. Ecclesia

catur. Sed quis enumerare valeat quæ et

a bona sunt in Ecclesia Dei, quibus quotidie

satiantur et implentur? Hic habemus omnes

utriusque Testamenti: hic habemus, et mul-

os, quos SS. Patres ediderunt nobis: hic ha-

Christi corporis et sanguinis divitias et deli-

nearrabiles. Hæc sunt igitur illa bona de

s hic dicit: « Replebimur in bonis domus

de qua videlicet domo subditur: « Sanctum

mplum tuum, mirabile in æquitate. » Non se-

inquit, illa superna tabernacula sancta sunt,

s utique nulla alia tabernacula comparari pos-

Sed etiam hoc templum Dei, quod in terris est

um et venerabile est. « Et mirabile in æqui-

Vides, quia de æquitate laudatur Ecclesia; sed

sunt illi, ad quos laus ista pervenire videtur.

um de ea dicitur, quia « non habet maculam

rugam (*Ephes. V, 27*), » quod quidem si ad

rsitatem referatur, stare non potest.

Exaudi nos, Deus salutaris noster, spes omnium

um terræ, et in mari longe. » Exaudi, inquit, nos

)) De humanitate a Verbo Dei assumpta inter-
nar hunc psalmi locum S. Augustinus, Enarrat.
al.

)) « Præparatos mentes, apostolos per allego-

A Deus salutaris noster, cujus sanguine salvati et re-
dempti sumus, in quo sperant, et per quem se ab
omni malo liberari confidunt omnes fines terræ, per
quos tota universalis et catholica Ecclesia signifi-
catur. Per eos vero, qui sunt in mari longe Scotos
et Britannos, et alias maris insulas intelligere pos-
sumus.

« Præparans montes in virtute tua, accinctus po-
» tentia, qui conturbas fundum maris, sonum autem
» fluctuum ejus quis sustinebit? » Tu, inquit, exaudi
nos, qui præparas montes in virtute tua, per quos
apostolos et doctores intelligimus, qui sapientiæ
sermone et religione omnibus aliis sublimiores
sunt (620). Hos autem præparavit Dominus ad pun-
gendum et ad prædicandum, ad hæreticos convin-
cendum et totum populum gubernandum et regen-
dum. Est autem Dominus accinctus potentia, et
tanta talique potentia, ut nemo sibi resistere valeat.
Unde et alibi dicitur: « Accingere gladio tuo super
femur tuum (*Psal. XLIV, 4*). » De talibus autem gli-
diis scriptum est: « Et gladii ancipites in manibus
eorum (*Psal. CXLIX, 6*). » Unde et Apostolus ait:
« Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior
omni gladio ancipiti (*Hebr. IV, 12*): » Ille igitur est
accinctus potentia, qui tali gladio armatus est. Con-
turbat quoque Dominus fundum maris, sicut ipse
per Isaiam dicit: « Ego Dominus qui conturbo mare,
et intumescunt fluctus ejus (*Isa. LI, 15*). » Quid per
mare nisi mundus iste significatur? De quo alibi di-
citur: « Hoc mare magnum et spatiosum, illic re-
ptilia, quorum non est numerus (*Psal. CIII, 25*). »
Audiamus ergo quomodo hoc mare conturbatur a
Domino: « Veni, inquit, ignem mittere in terram;
et quid volo, nisi ut accendatur? » (*Luc. XII, 49*.)
« Non veni pacem mittere, sed gladium (*Matth. X,
34*). » — « Ex hoc erunt quinque in domo una, duo in
tres, et tres dividuntur in duos (*Luc. XII, 52*). » Sic
igitur conturbat Dominus fundum maris quando
bonos separat a malis, et alios contra alios insur-
gere facit: dum alii justitiam impugnant, et alii us-
que ad mortem pro justitia pugnant. « Sonitum flu-
ctuum ejus quis sustinebit? » Habet hoc mare et
bonos et malos fluctus. Boni fluctus boni homi-
nes sunt, mali autem fluctus mali homines. Clamant
isti et illi, et tantum sonum multoties reddunt, ut
se vicissim sustinere non valeant, nec isti, nec illi.
Nam neque boni audire volunt fatuitates malorum,
neque mali sustinere et recipere volunt salutiferas
voces bonorum. **430** Fit autem multoties, ut illi
qui sanctorum voces audire dedignantur, visis si-
gnis et miraculis, convertantur. Unde et subditur:

« Turbabuntur gentes, et timebunt omnes qui
» habitant fines terræ a signis tuis. » Videntes enim
signa quæ sancti apostoli faciebant, iidem ipsi qui
prius eorum prædicationem deriserunt, mox contur-

riam decenter accepimus, qui ad verbum prædica-
tionis electi sunt, fortitudinem habentes fidei et
altitudinem sanctitatis, humiles conversatione, sed
merito celsiores. » CASSIODORUS.

bati et in admirationem conversi, Christum timere incipiebant; in cuius nomine tam mira et stupenda fieri videbant.

« Exitus matutini, et vespere delectabis. » Bonus exitus, in quo Dominus delectatur. Et alius quidem fuit exitus Israel de Ægypto, et domus Jacob de populo barbaro. Delectatur itaque Dominus exitus illorum qui exeunt et fugiunt de costu malorum. Matutinus est ille exitus qui cito vel in primæva ætate fit: vespere autem qui sero vel ultima ætate fit. Omnes tamen recipit Deus, et primis et novissimis denarium tribuit. Recordare illius Evangelii, in quo paterfamilias conducit operarios in vineam suam (*Matth. xx, 1*). »

« Visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. » Miratur Propheta de tam subita omnium gentium conversione, et de tanto populo undique ad Ecclesiam confluente. Atque in hoc non immerito terram a Deo visitatam esse dicit. Unde est etiam illud: « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ (*Luc. i, 68*). » Inebriavit autem Deus terram ab ubertate domus suæ, et torrente voluptatis suæ potavit eam, per quod nimirum S. Spiritus gratias intelligimus, quibus Ecclesia inebriata omnibus linguis loquitur, et omnes Scripturas exponit, et terrenorum omnium oblita a stultis hominibus, non ebria tantum, sed etiam insana esse putatur. Bona ebrietas quæ sic homines convertere potest. Sed quid est: « Multiplicasti locupletare eam », nisi multipliciter locupletasti eam? Multipliciter quidem; quia sapientia et scientia, fortitudine et pietate, virtutibus et honestate, gloria et honore, et omnibus bonis quæ a viro justo desiderari possunt.

« Flumen Dei repletum est aqua; parasti cibum illorum, quia ita est præparatio ejus. » Quid mirum, inquit, si terra inebriata est, quæ tanto flumine irrigatur? Hoc est illud flumen de quo alibi dicitur: « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (*Psal. xlv, 4*). » Et hoc quidem flumen repletum est aqua, quia septem sunt gratiæ Spiritus sancti, de hoc uno flumine procedentes, quibus omnes habitantes in terra reficiuntur et satiantur. Unde et subditur: « Parasti cibum illorum, quia ita est præparatio ejus. » Hæc aqua, et cibus, et fota refectio est. Et hunc præparavit Dominus cibum sanctorum suorum, quia sine hoc cibo ad tantum laborem tolerandum præparari non possent.

« Rivos ejus inebrians, multiplicans generationes ejus, in stillicidiis suis lætabitur, dum exoritur (621). » Habet et hæc aqua suos rivos per quos assidue currit et fluit. Isti autem sunt episcopi et sacerdotes qui omnibus aliis necessaria subministrant, et ad quos, quasi ad rivos, sua vascula deferentes, alii plus, alii minus, pro sensus capacitate, inde suscipiunt. Dicatur ergo: Tu, Domine,

(621) Textus Vulgatæ: « Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus in stillicidiis suis lætabitur germinans. » Alter apud Clarium: « Sulcos

parasti hanc aquam cibum illorum, rivos ejus inebrians, et multiplicans generationes ejus, quod utique non fecisses, nisi ejus rivos inebriasses, et ejus generationes multiplicasses. Si enim in ravis non inveniretur, ubi hæc aqua quæretur? Sed quia rivi ebrii sunt, quicumque eam quærent, paratam inveniunt. Multiplicat autem Dominus hujus aquæ generationes, quia multi et innumerabiles sunt, qui quotidie ex ea renascuntur, nullus enim in Ecclesia est qui inter ejus generationes non computetur. Et divites, et pauperes, et quicumque in Ecclesia sunt, omnes ejus filii sunt. « Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei (*Joan. iiii, 5*). » Aqua igitur est quæ foris, et aqua quæ intus homines lavat: sed altera videri potest, altera vero videri non potest. « In stillicidiis suis lætabitur, dum exoritur. » Statim, inquit, ut hæc aqua a flumine suboritur et derivatur, in stillicidiis suis lætatur. Eos quos rivos superius dixerat, nunc stillicidia vocat. Quamvis per stillicidia illi qui ravis inferiores et minoris meriti sunt convenienter intelligi possunt. Quicumque igitur ille est in quem defluit aqua Spiritus sancti, statim in ipso exortu spiritali lætitia lætificatur.

« Benedicens coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate. » Et hoc quidem superioribus jungitur, et tale est ac si diceret: Tu quidem rivos ejus inebrians, et generationes multiplicans, et coronam benedicens, facis ea quæ superius dicta sunt. Annus autem benignitatis Dei ex eo tempore cœpit, ex quo Salvator noster in hunc mundum venit. De quo anno ipse Dominus ait: « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captivis remissionem, cæcis visum, et annum acceptabilem Domino (*Luc. iv, 18*). » De quo et Apostolus dicit: « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (*I Cor. vi, 2*). » Totus autem hic annus coronatus est, quia quotidie fideles contra vitia et malignos spiritus præliantur, vincunt et coronantur. « Nemo autem, dicit Apostolus, coronabitur, nisi legitime certaverit (*I Tim. ii, 5*). » Omnes autem anni usque ad hunc annum sub maledictione fuerunt; sed iste annus, et coronæ hujus anni Christi benedictionem suscipere meruit. Notandum tamen quod non annum, sed anni coronam Dominus hic benedicere dicitur, per hoc solos pugnatore et victores hanc benedictionem habere intelligamus. « Et campi tui replebuntur ubertate. » Campi Dei, singulæ Ecclesiæ sunt utriusque Testamenti fecunditate, et sancti Spiritus ubertate omniumque virtutum abundantia repletæ. Sterilis erat omnis terra quæ in primo homine maledicta fuerat; sed in Salvatore nostro benedictionem simul et fecunditatem accepit.

« Pinguescent fines deserti, ex exultatione colles ejus inebrians, comprimis glebas ejus, stillicidiis liquifacis eam et germini ejus benedicis. »

gentur. » Per fines deserti illos intelligimus
iamvis deserto propinqui sint, in deserto tamen
unt; quoniam et si inter alios conversantur,
tamen non imitantur. Isti autem pinguescent,
licet pinguedine de qua in alio psalmo dicitur:
t adipe et pinguedine repleatur anima mea
LXII, 6). » Et illi quidem fines, qui sic pingues
omnis boni operis fructificatione uberes sunt.
rsultatione colles accingentur, » per quos om-
os intelligere debemus, quos religione, virtute
ctitate excellentiores in Ecclesia esse videmus]
em accincti sunt exsultatione, quia optimos gla-
rabent, quibus suos jugulant inimicos. Beati
libus gladiis sunt accincti, taliterque ad præ-
m parati.

aduti sunt arietes ovium (622), et convalles
adabunt frumento; etenim hynnnum dicent. »
r hoc in loco illos arietes excludere, qui ste-
unt, et ovibus ad filiorum progeniem utiles non
illi igitur arietes, illi totius gregis doctores, et
pes gloria et honore, veste nuptiali et stola im-
litalis induti sunt, qui verbo prædicationis in-
t, multosque filios Domino generant.

convalles abundabunt frumento. » Quid enim
nvalles, nisi humiles, mites, simplices, man-
et totam fidelium multitudinem intelligamus?
liunde, id est ab Ecclesiæ cultoribus, episcopis
et et sacerdotibus, verbi Dei sementem susci-
s, frumentum boni operis, laudis et jubilatio-
undanter Domino reddunt. Unde et subditur:
nim clamabunt, et hynnnum dicent. » Hoc est
rumentum quod convalles Domino reddunt, et
fructus laborum confitentium nomini ejus.
nim est in quo Deus amplius delectetur, quam
ificio laudis et jubilationis.

PSALMUS LXV.

EM : PSALMUS DAVID. CANTICUM RESURRECTIONIS.
illa resurrectione loquitur de qua Apostolus

« Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum
querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens
III, 1). » Qui vult resurgere, ut prius mo-
neesse est. Unde et Apostolus ait : « Mor-
mundo (Rom. VII, 10). » Ipse autem seip-
surrexisset, ait : « Vivo ego, jam non ego, vivit
a me Christus (Galat. II, 20). » Et alibi : « In-
3, inquit, tu quod seminas non vivificatur, nisi
moriatur (I Cor. XV, 36). » Bene igitur resur-
ri vivus moritur, et Deo vivit, quales isti sunt
hoc psalmo jubulant et psallunt.

« Jubilate Deo, omnis terra, psalmum dicite no-
i ejus, date gloriam laudi ejus. » Ecclesia lo-
, et hortatur omnem terram ad laudem Dei et ju-
nem. Jubilatio ineffabile gaudium est quod de
Dei in mente habetur. Psalmum dicere est in

) « Subaudiendum, exsultatione. Qua enim
atione colles accingentur, hac inducuntur
ovium. » August.

) « Hic jam sacramenta illorum operum festi-
endere; quia in eorum præfiguratione veraci-
st lætatus est populus Christianus. Nam quod

A psalterio cantare. In psalterio vero ille cantat, qui
decem cordas sonat et tangit, id est, decem legis
mandata custodit : « Jubilate, inquit, Deo, omnis
terra; » ipse sit gaudium vestrum, et vita vestra :
« Psalmum dicite nomini ejus, » ut quæcunque fa-
citis, in ejus nomine faciatis. Date gloriam nomini
ejus, ut jubilatio vestra, et cantatio vestra gloriosa
et laudabilis fiat. Deum laudare quilibet potest, sed
laudi gloriam dare perfectorum est, qui ea quæ can-
tant opere compleant. Et, tales quidem bene psalmos
dicunt, et bene in psalterio cantant, dulcemque et
bene convenientem omnium chordarum sonitum red-
dunt.

« Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua : in
» multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici
B » tui. » Hoc est enim quod Apostolus ait : « Nun-
quid dicit figmentum ei, qui se finxit, cur me fecisti
sic? An non habet potestatem figulus luti aliud fa-
cere vas in honorem, et aliud in contumeliam? »
(Rom. IX, 20.) « O altitudo divitiarum sapientiæ
et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia
ejus, et investigabiles viæ ejus! » (Rom. XI, 33.) Hoc
nobis sufficiat, admiremur opera et judicia Dei,
non ea discutiamus quæ supra nos sunt nostram-
que scientiam excedunt. « In multitudine virtutis
tuæ mentientur tibi inimici tui. » Hoc autem tale
ac si diceret : Propter multitudinem virtutis et for-
titudinis tuæ, non dimittent, quin tibi mentiantur
inimici tui.

C « Omnis terra adoret te, et psallat tibi, psalmum
» dicat nomini tuo, Altissime. » Dignum est ut om-
nis creatura eum adoret a quo facta est. « Scrip-
tum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et illi
soli servies (Matth. IV, 9). » Quid sit autem psallere,
et psalmum dicere, superius diximus.

« Venite, et videte opera Domini, quam terribilis
» in consiliis supra filios hominum. » Venite, inquit,
et videte opera Domini, quæ inferius in hoc psalmo
continentur, et considerate quam terribilis et quam
metuendus est in consiliis et voluntatibus suis, de
omnibus quæ agit supra filios hominum. Et quia ea
comprehendere non valemus, sint tantum nobis in
admiratione et gratiarum actione.

« Qui convertit mare in aridam, et flumina pede
D » pertransibunt, ibi lætabimur in idipsum (623). »
Per mare mundum, per aridam vero Ecclesiam in-
telligamus. Illud procellis et tempestatibus erigitur;
hæc firma semper et stabilis manet. Convertit autem
mare in aridam, quando gentiles et idololatræ ad Ec-
clesiam transeunt et Christianorum fidem suscipiunt.
Per flumina vero, quia aquæ multæ, populi multi,
diversæ hujus mundi gentes et nationes significan-
tur. Quæ autem flumina pede transire possumus, ea
ingredi non timemus. Quando igitur sancti prædica-

gens Judæa per maria transivit, [sequens Christi ba-
ptisma nuntiabat. Quod flumina sine altitudinis peri-
culo siccis pedibus transmeavit, mundi hujus signi-
ficabat fluentia secure transire, et ad penitenti-
æ tutissima pervenire, » etc. Cassiod.

tores, episcopi et sacerdotes secure et sine timore in populis prædicant, tunc dicere possumus quia per flumina pede transeunt. « Ibi lætabimur in idipsum. » Ubi prius erat timor, ibi lætitia nuntiatur. Ibi ergo, id est in populis qui per flumina significantur, lætantur modo sancti in idipsum, id est simul et communiter omnes. Omnium communia lætitia est, quia una fides omnium est, nullus nulli contradicit, sed omnes pariter Christum laudant et benedicunt. De quo subditur.

« Quia dominatur in virtute sua in æternum; oculi » ejus super gentes respiciunt: qui in ira provocant, » non exaltentur in semetipsis. » Solus Deus propria virtute dominatur, quia omnipotens est et nullius eget auxilio. Unde et alibi dicitur: « Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egēs (Psal. xv, 2). » Dominatur autem in æternum, quia « regni ejus non erit finis (Luc. i, 34). » « Oculi ejus super gentes respiciunt, » ut eas custodiat, et ab omnium inimicorum defendat insidiis. De Judæis autem quid dicit? « Qui in ira provocant, non exaltantur in semetipsis. » Hæc est illa domus exasperans, pro qua Propheta orare prohibetur. Videant igitur isti furibundi provocatores et prævaricatores, ut non exaltentur in semetipsis, id est in virtute et fortitudine sua, quia sublata est illis omnis fortitudo eorum et gloria. Vidimus itaque quia Judæi abjiciuntur, et gentes eliguntur, ut adimpleatur quod scriptum est: « Vocabo non plebem meam plebem meam, et non dilectam dilectam, et non misericordiam consecutam misericordiam consecutam (Rom. ix, 25); » et quibus dictum fuerat, « non populus meus vos, » illi vocantur filii Dei vivi. Et hoc est quod superius dixerat: « Venite, et videte opera Domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum. »

« Benedicite, gentes, Deum nostrum, et obaudite » vocem laudis ejus. » Vos, inquit, gentes, quæ a Domino electæ et in hæreditatem vocatæ estis, « benedicite Dominum Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus. » Sic enim in alia translatione habetur. Quid est autem auditam facite vocem laudis ejus, nisi ea prædicare, et annuntiare ea quæ pertinent ad gloriam ejus? Quod autem hic dicitur: « obaudite vocem laudis ejus, » sic videtur esse dictum, ac si dixisset: Quando laus ejus annuntiatur, vos e contra ad audiendum et obediendum estote parati. Unde obedire, quasi obaudire dicitur.

« Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit commoveri pedes meos (624). » Ecclesia una est, et ipsa pro omnibus loquitur. Vivunt igitur omnium fidelium animæ, si Ecclesiæ anima vitam habet. Pedes quoque omnium fidelium firmi stant, si Ecclesiæ pedes non moventur. Pedes autem ejus sunt fides, constantia, et bona intentio.

« Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti (624) » Ipse (Dominus) posuit animam in vitam, ipse regit pedes, ne mutant, ne moveantur et dentur in motum; ipse nos facit vivere, ipse perseverare us-

» nasti, sicut igne examinatur argentum. » Et in hac quidem examinatione quales isti pedes fuerint, satis probatum est; nisi enim firmi fuissent, in tanto discrimine stare non potuissent. In igne igitur quasi argentum examinati sunt sancti, per quem videlicet ignem omnia tormentorum genera significantur.

« Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. » Hoc facere dicitur Dominus, quod cum prohibere possit, fieri permittit. Unde, et quotidie dicimus: « Et ne nos inducas in tentationem (Matth. vi, 13): » non quod ipse inducat, sed quia induci non prohibet. Laqueus iniquorum, omnis illorum fraudulenta deceptio et violentia est quibus viros justos capiunt et tenent suæque subjiciunt potestati. Imposuit autem tribulationes super dorsa illorum, quia et verberibus eos et multis modis affligi permittit. Unde et Apostolus de seipso dicit: « Ter virgis cæsus sum, et a Judæis quinquies quadragenas una minus accepi (II Cor. ii, 25). » Super capita vero eorum homines imposuit, vel spiculatores ad decollandum, vel qui quolibet alio modo eorum capitum haberent potestatem.

« Transivimus per ignem et aquam, et induxisti » nos in refrigerium. » Omnia, sicut diximus, tormentorum genera per ignem et aquam significantur. Sed inducti sunt in refrigerium, quia statim ut eorum animæ, quæ de corpore exibant, in supernæ beatitudinis gloriam introducebantur.

« Introibo in domum tuam, in holocaustis; reddam » tibi vota, quæ distinxerunt labia mea. » Holocausta, inquit, offeram, atque per ipsa in domum tuam introibo. Holocaustum autem *totum incensum* interpretatur. Ille igitur offert holocaustum qui seipsum totum Domino immolat paratus per omnia ejus facere voluntatem.

« Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia » mea. » Quæcunque, inquit, in corde meo facere disposui de tuo servitio, omnia reddam, et nihil prætermittam.

« Hæc locutum est os meum in tribulatione mea. » Holocausta medullata offeram tibi cum incenso et » arietibus offeram tibi boves cum hircis. » Solent homines in angustiis et tribulationibus positi et plura et majora vota vovere. Hæc, inquit, vota tibi persolvam, quæ locutus est os meum. Os interioris hominis, illud os est quod tibi soli loquitur, et a te solo sub silentio auditur. Holocausta medullata, inquit, holocausta plena, integra, læta et pingua, et in nullo diminuta offeram tibi. Talis est illa hostia de qua Apostolus ait: « Obsecro vos per misericordiam Dei ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (Rom. xii, 1). » Offeritur autem holocaustum cum incenso in odorem suavitatis, ut Domino pla-

que in finem, ut in æternum vivamus. » August. Enarr. in hunc psalm.

nostra dedit et quem virgo Maria genuit, ipse miseretur nobis et benedicat nos, ut eundem ipsum cognoscere valeamus, qui vita nostra est et salutare nostrum. Hunc enim soli Christiani cognoscunt, et quantæ bonitatis et misericordiæ sit, soli Christiani intelligunt. Est autem Christus via Patris, quia per ipsum venit ad Patrem. Unde ipse ait : « Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me (Joan. XIV, 6). » Est autem, et salutare, quia per ipsum ubique gentium salutem operatur. Hoc est enim salutare de quo alibi dicitur : « Notum fecit Dominus salutare suum (Psal. xcvi, 2). » Et Jacob patriarcha : « Salutare, inquit, tuum expectabo, Domine (Gen. xlix, 18). » De quo modo hic dicitur : « In omnibus gentibus cognoscatur, et manifestetur nomen tuum (627*). » Sed quare dicitur « in terra, » nisi quia in terra et in carne cognitus est, qui in suæ divinitatis potentia videri non poterat? Et Judæi quidem eum videntes non cognoverunt, quia solam terram viderunt.

« Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi » populi omnes. » Quia, inquit, in omnibus populis et in cunctis gentibus apostolica prædicatione et miraculorum admiratione salutare tuum, Domine, manifestatum est; amodo confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes, quem soli Judæi usque nunc confiteri et laudare solebant; siquidem « notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus (Psal. lxxv, 2). » Nunc autem illis solis a laude et confessione cessantibus, omnes gentes et omnes populi te confitentur.

« Lætentur et exsultent gentes, quoniam judicas » populos in æquitate, et gentes in terra dirigis. » Lætentur, inquit, et exsultent gentes, quia bonum judicem habent, qui non quærit occasiones, ut eas damnet et perdat (hoc enim judex illorum humani generis inimicus facere solebat), sed potius hoc quærit ut eis misereatur et ut ea dirigat in via veritatis.

« Confiteantur tibi populi, Deus, confitentur tibi » populi omnes. » Pauci sunt, inquit, quos amisisti, et innumerabiles sunt quos filii tui sanguine acquisisti et redemisti. Pauci sunt Judæi ad omnium gentium comparationem; multi sunt qui ubique se præparant ad laudes tuas et ad gratiarum actionem, Taceant igitur Judæi, quia et pauci et indigni sunt qui laudes tibi dicere debeant, et » confiteantur tibi » populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes (628). »

(Reliqua psalmi hujus desunt tum in editione cum in mss.)

PSALMUS LXVIII.

IN FINEM PSALMUS CANTICI DAVID.

In hoc psalmo cantat ipse propheta David; sed quoniam de Christo et de Ecclesia loquitur, ideo « in finem » præposuit.

(627*) Cod. Ghis, *Salutare tuum.*

(628) Vide quanta proferat S. August. Enarrat in hunc psalmum.

(629) « Jam factum est, exsurrexit Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula : et

« Exsurgat Deus, et dissipentur inimici eius » fugiant a facie ejus qui oderunt eum. » Ex inquit, Deus in ajutorium fidelibus suis, et et Christus a mortuis, quem Judæi stulti e quasi eum retinere valeant, clausum in se custodiunt (629). Et dissipentur inimici ejus quos Judæos et malignos spiritus intelligimus sunt de quibus alibi dicitur : « Dissipati sunt compuncti (Psal. xxxiv, 16). » — « Et fugiant ejus, qui oderunt eum. » Quis dubitat magis spiritus tunc fugisse (si tamen fugere potest) quando Christus Dominus ad inferos descendit sanctorum animas, quæ ibi captivæ detinere eripuit? Fugiunt Judæi usque hodie a facie quia a sua malitia excæcati, neque videre neque cognoscere volunt. Sed hæc in judicio manifestentur, quando a facie ejus cum dedecore emittentur in ignem æternum.

« Sicut deficit fumus, deficient : sicut fluit » a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Deficit fumus, dum a terra exaltatur et altius vatur; sic Judæi et omnes superbi in sua tione deficient et pereunt. « Sicut fluit cera ignis, » etc. Sic pereant, ut semper ardeant, ipsius illi æterno et inextinguibili igni nutrim præbeant.

« Et justii epulentur, et exsultent in conspectu » Dei, et delectentur in lælitiâ. » Epulentur, inquit, justii nunc quidem in azymis sinceritatis et veritatis; postea vero deliciis ineffabilis satietatis et leticiæ. Ipsa contemplatio divinæ majestatis, et ratio illis est inestimabilis, et lælitiâ inenarrabilis.

« Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus » facite ei, qui ascendit super occasum, Domine » nomen est ei. » Cantare ad vocem, psalmum dicere ad operationem spectat. Et cantare ad gloriam et psalmum dicere debemus ut ea quæ canuntur opere compleamus. Hoc enim est psalmum dicere nomini ejus, quia Dominus nomen est ei. Qui Dominum, et se servum esse intelligit, et ea diligens et reverentia ei servit, qua bonum servum Domino servire oportet, iste bene cantat, et psallit et bene ejus nomini psalmum dicit, quod eum dicit, sicut bonus servus suo domino debet. Iter vero illi faciunt, qui ad se veniendi sibi parant, secundum quod scriptum est : « Via Domini, rectas facite semitas Dei nostri (Psal. li, 2). » Si habes humilitatem, viam præparat per quam ad te veniat. Si habes patientiam et caritatem, et hæc viæ sunt per quas ambulare debent. Quot virtutes habes et quot opera bonorum, tot vias quibus ad te veniat Dominus præparasti. Et ipse quidem est qui ascendit super occasum, quia mortem ipsam moriendo calcavit, de qua superavit. Ascendit autem etiam in hoc superius, ubi dispersi sunt inimici ejus per omnes gentes, et in eo ipso loco, ubi inimicitias exercuerunt, inde per cuncta dispersi, etc. August. Enarrat hunc psalmum.

sum, quia unde cecidisse putabantur, inde excelsus A et maximus triumphator apparuit.

« Gaudete in conspectu ejus. » Vos, inquit, qui et cantatis et in conspectu ejus adstatis gaudete et exsultate, quia digna vos vestri servitii retributio exspectat. « Quoniam oculi ejus super justos, et » aures ejus ad sancto. » De aliis autem quid dicis? « Turbabuntur a facie ejus; » qui enim modo ei non cantant, non psallunt, non obediunt et ejus nomen non cognoscunt, illi quidem turbabuntur a facie ejus, quia in judicio tollentur et in ignem mittentur ut non videant gloriam ejus. Sed vis audire cujus ejus? « Patris orphanorum et ju- » dicis viduarum. » Isti illi orphani, quorum pater aliquando diabolus fuit: isti sunt illæ viduæ, quæ aliquando turpi matrimonio conjunctæ fuerunt; modo autem quia maritus mortuus est et invitæ ab eis separatus, Salvatoris nostri tutelam et defensionem se habere gaudent. Sicut enim boni gaudebunt in conspectu ejus, ita et mali turbabuntur ante faciem ejus, qui pater orphanorum et iudex viduarum est.

« Deus in loco sancto suo, Deus, qui inhabitare » facit unanimes in domo (630). » Hic, inquit, est ille Deus qui unanimes in una domo habitare facit, id est in loco sancto. Per quem videlicet locum sancta Ecclesia significatur. Isti sunt de quibus in Actibus apostolorum scribitur: quia « Multitudinis credentium erat cor unum et anima una, et nemo dicebat aliquid 436 esse suum, sed erant illis omnia communia (Act. iv, 32). » Tales sunt usque C hodie, qui in locis religiosis et regularibus habitant, de quibus non immerito dicitur: « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! » (Psal. cxxxi, 1.)

« Qui educit vinctos in fortitudine, similiter et » eos qui in ira provocant, qui habitant in sepul- » cris. » Per hos autem patriarchas, et prophetas omnesque sanctorum animas, quæ captivæ in inferno tenebantur, intelligere possumus (631). De quibus alibi dicitur: « Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum dirupit (Psal. cvi, 14). » Hos autem in eorum fortitudine Dominus eduxerit, quid attinet dicere, cum tantum pro eis educendis et liberandis laborem susceperit? Quæ D enim alia causa fuit, quod in mundum venit, quod carnem assumpsit, quod crucis passionem sustinere voluit, nisi ut omne genus humanum de diaboli laqueis et vinculis liberaret? « Similiter et eos qui in ira provocant, qui habitant in sepulcris. » Non

(638) Secundum aliam lectionem: « Qui habitare facis unius moris in domo, » Augustinus ait: « Quis est locus iste? Ipse Deus eum sibi facit. Deus enim habitare facit unius moris in domo: hic est locus sanctus ejus. » Cassiodorus etiam legit, « qui habitare facit unanimes in domo. »

(631) Eadem de triumphante Christo per mortem suam expressit clarius apostolus Paulus ad Coloss. ii, 15. *Exspoliatis*, ait, *principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.*

(632) Non pigeat audire Augustinum. « Pluviam

fuit potentius illas animas de inferno eripere, quam istas, quæ in hoc mundo sunt, de sepulcris, in quibus mortuæ jacent, resuscitare. Et illæ quidem subito et in una hora liberatæ sunt; istæ autem quotidie liberantur et resuscitantur. Sepulcra dicuntur peccatores, foris dealbata, intus fetore et putredine plena. Sed qui sunt illi qui in ira provocant, nisi illi qui quotidie peccant et ad penitentiam redire contemnunt? Isti autem « secundum duritiam cordis sui, sicut Apostolus ait, thesaurizant sibi iram in die iræ (Rom. ii, 5); » quibus si hoc modo de vita exierint, nunquam eis amplius placabitur Deus.

« Deus dum egredieris coram populo tuo, » sum » pertransieris in deserto, terra mota est. » Hæc autem non secundum litteram de monte Sina, sed spiritualiter de sancta Ecclesia intelligenda sunt. Quando enim SS. apostoli per totum mundum ad prædicandum missi sunt, tunc quidem coram populo suo Dominus egrediebatur, et per terras invias et desertas transgrediebatur. Et tunc nimirum terra mota est, quia infinita omnium gentium multitudo ad fidem conversa est. In hoc deserto clamabat beatus Joannes Baptista, quando dicebat: « Ego vox clamantis in deserto (Joan. i, 32). »

« Etenim cæli distillaverunt a facie Dei, a facie » Dei Israel. » Cæli apostoli sunt, de quibus dicitur: » Cæli enarrant gloriam Dei (Psal. xviii, 1). » Isti autem distillaverunt a facie Dei, quia illa pluvia et illa doctrina, quam prædicabant et effundebant, non illorum sed Dei erat. Unde et Dominus ait: « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris qui loquitur in vobis (Matth. x, 20). » Distillaverunt igitur a facie Dei. Sed cujus Dei? « A facie Dei Israel. » Unus est igitur Deus utriusque Testamenti, et una doctrina est, quam et Moyses et apostoli prædicaverunt. In hoc autem Manichæi reprobantur qui alium Deum Veteris Testamenti, et alium Novi dicebant. Similiter autem et mons Sina distillavit a facie Dei; non solum enim cæli, id est apostoli, verum etiam tota Ecclesia, quæ per montem Sina significatur, hanc eandem pluviam effundit et hanc eandem doctrinam annuntiat. In monte Sina data est lex, et in monte Sion Evangelium datum est. « Ego, inquit Dominus, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus prædicans præceptum Domini (Psal. ii, 6). »

« Pluviam voluntariam segregabis Deus hæreditati » tuæ, etenim infirmata est, tu vero perfecisti » eam (632). » Non, inquit, coeli, non Ecclesia, sed

voluntariam segregans Deus hæreditati suæ: quia non fecit ulli genti, et judicia sua non manifestavit eis. Segregavit itaque pluviam hanc voluntariam Deus hæreditati suæ, quod legem dedit. Et infirmata est vel ipsa lex, vel ipsa hæreditas. Lex infirmata sic accipi potest, eo quod non impleteretur, non quod ipsa infirma sit, sed quod infirmos facit, minando poenam, non adjuvando per gratiam, etc. Tu vero perfecisti eam, quia plenitudo legis est charitas; et charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non per nosipos, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis. »

tu Deus fecisti omnia hæc, segregans pluviam voluntariam tuæ hæreditati. Non est hæc pluvia coacta, sed voluntaria, quia et sponte datur et sponte suscipitur. Hanc autem quia Judæi suscipere noluerunt, segregavit Dominus hæreditati suæ. Unde et de illa vinea, quæ in amaritudinem conversa est, a Domino dicitur. « Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem (*Isa. v, 6*). » Et alibi: « Pluam super unam civitatem, et super alteram non pluam (*Amos, iv, 7*). » — « (633) Hæc pluvia segregata est hæreditati Dei, quæ eam integraret, fecundaret et sanaret. Etenim infirmata est, sed statim ut hanc pluviam suscepit, sanata est; et hoc est quod dicit: « tu vero perfecisti eam: » qui igitur infirmus est, perfectus non est. Sanatus itaque continuo perfectus est. »

« Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi, Deus. » Animalia Dei omnes fideles intelliguntur, cujuscunque sexus, cujuscunque ætatis, ordinis et conditionis. Multa et diversa sunt hæc animalia, quæ in hac Domini hæreditate nutriuntur et manent. Hæc autem significata sunt in arca Noe, quæ omnia animalia munda et immunda suscepit. Sed qui sunt isti pauperes quos in dulcedine sua Dominus paravit. Isti sunt de quibus in Evangelio ait: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum (*Matth. v, 4*). » De quibus et Apostolus dicit: « Sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (*II Cor. vi, 10*). » Hos autem præparavit Dominus in dulcedine sua, quando ait: « Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est (*Luc. vi, 36*): » — « Nolite judicare, et non judicabimini, nolite condemnare, et non condemnabimini. (*Matth. vii, 1*). » Ad suam dulcedinem eos informavit, ut omnes diligerent et sanarent, et ad beatitudinem invitarent. Pauper Dominus pauperes discipulos elegit, quia « cum omnium dives esset pro nobis pauper factus est (*II Cor. viii, 7*). »

« Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » Dominus, inquit, dabit verbum pauperibus suis evangelizantibus virtute multa. Sic enim ipse in Evangelio ait: « Ponite in cordibus vestris, non præmeditari qualiter respondeatis; ego enim dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri (*Luc. xxi, 15*). » Quodd igitur hic « verbum, » ibi « os et sapientia » dicuntur. Evangelizabant autem apostoli virtute multa, sicut scriptum est: « Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis (*Marc. xvi, 20*). » Et in Actibus apostolorum dicitur: « Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, et gratia magna erat in omnibus illis (*Act. iv, 33*). » Si autem legamus virtutem multam, sicut quidam codices

A habent; hoc erit intelligere, qui prædicabant Christum, Dei virtutem et Dei sapientiam. Potest autem per conversionem sic intelligi. Dominus dabit virtutem multam evangelizantibus et prædicantibus verbum.

« Rex virtutum dilecti (634) et speciei domus » dividere spolia. » Supplendæ sunt Scripturæ, nisi ad intelligendum aliquid deest. Rex virtutum Deus Pater est qui, volens apostolos dividere spolia dilecti filii sui, et domus speciei, occulta inspiratione eis præcepit ut inter medios cleros dormirent et quiescerent. Et hoc quidem secundum litteram hæc verba significant. Nunc autem significationem videamus. Per virtutes hoc in loco non solum virtutes, sed et angelos quoque, archangelos, principatus, B et potestates et ceteros ordines intelligere debemus, quia nullus ordo sine virtute esse potest. Spolia dilecti et domus speciei idem significat. Significat autem omnes Ecclesias per totum mundum constitutas, quæ tamen unius, et universalis et catholicæ Ecclesiæ membra sunt. Et hæc quidem sunt spolia dilecti, illius videlicet de quo Dominus ait: « Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui: ipsum audite (*Matth. xvii, 5*). » Hæc autem sunt illa spolia, de quibus per prophetam dicitur: « Sicut exsultant victores capta præda quando dividunt spolia (*Isa. ix, 3*). » De quibus spoliis ipse quoque Salvator noster ait: « Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet; si autem fortior illo supervenerit (635), vincit eum, universa arma ejus auferet in quibus confidebat et spolia ejus distribuet (*Luc. xi, 21*). » Hæc autem spolia, et has domos speciei et pulchritudinis tunc Dominus divisit, quando per singulas provincias, per singulas gentes et nationes apostolos ad prædicandum ire disposuit. De quibus dicitur: « Quia in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal. xviii, 4*). »

« Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ » deargentatæ (636). » Et hæc quidem oratio imperfecta est, nisi ei aliquid addatur. Si dormiatis, inquit, inter medios cleros, eritis pennæ columbæ deargentatæ. Et posteriora dorsi ejus sequentur vos in specie auri. His autem sic positis, facilis est D intelligentia. Per duos cleros, duo Testamenta, sive activa et contemplativa vita significantur. Clerus autem *sors* vel *hæreditas* interpretatur. Dormiant igitur inter duos cleros sancti apostoli, ibi dormiant omnes Ecclesiæ doctores, ibi dormiant episcopi et sacerdotes, ibi quiescant, ibi delectentur, ibi die ac nocte meditentur, sicut de viro justo in primo psalmo dicitur: quia « in lege ejus meditabitur die, ac nocte (*Psal. i, 2*); » sic dormire delectabile est; qui ita quiescit, non est otiosus. Dormiant itaque inter duos cleros, hinc Novum, inde Vetus habeant

(633) Additio ex cod. Ghis.

(634) « Pater ergo est rex virtutum filii. Dilectus enim, quando non ponitur quis dilectus, per antonomasiam Filius unicus intelligitur. » AUGUST.

(635) Cod. Ghis., *superveniens vicerit*.

(636) Vide Augustinum, quam copiosus est in hac interpretatione, de qua certe Bruno suam hausisse videtur expositionem.

Testamentum, inde suscipiant quod aliis prædicent; A inde cibum sumant quo alios nutriant. Non sit eorum prædicatio nova et peregrina, sed firma sit et auctoritate plena. Audiant Apostolum dicentem: « Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci (*Hebr.* XIII, 9). » Si autem hoc fecerint, erunt pennæ columbæ deargentatæ, quibus elevatæ, levi ac celeri, facillique cursu ad cœlestia transvolabunt. Hæc est illa columba, de qua in Canticis canticorum Dominus dicit: « Una est columba mea, perfecta mea, immaculata mea (*Cantic.* VI, 8). » Tota sancta Ecclesia columba vocatur, quia simplex et innocens est. Unde in Evangelio Dominus ait: « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (*Matth.* X, 10). » Sed quare deargentatæ dicitur? nisi quia ejus eloquia vera sunt, et pura, et quasi argentum igne examinata, et nulla erroris falsitate corrupta? Talia sunt ejus eloquia, quia talia sunt eloquia Domini, sicut scriptum est: « Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum terræ, probatum septulum (*Psal.* XI, 7). » — « Et » posteriora dorsi ejus in pallore auri. » Si non haberet **438** ista columba anteriora, non haberet posteriora. Sed quia anteriora habet, posteriora quoque habere necesse est. Caput Ecclesiæ Christus est; primi vero, post caput, apostoli sunt, episcopi et sacerdotes; isti præcedunt, isti in tota Ecclesia principes a Domino constituti sunt, omnes vero alii istos sequuntur et imitantur. Et isti quidem C sunt illi posteriores qui eos sequuntur in specie auri. Sed quare in specie auri? Nisi quia omnes splendidi, omnes mundi et puri, omnes baptizati et super nivem dealbati, omnes spiritualis sapientiæ luce fulgentes, et in vestitu deaurato Domino placentes. Sequitur:

« Dum discernit cœlestis reges super eam (637), » nive dealbabuntur in Selmon. » Tunc, inquit, rex virtutum, rex cœlestis præcepit apostolis Ecclesiæque doctoribus, ut dormirent inter medios clericos, quando eos super Ecclesiam reges constituit et ordinavit; « nive dealbabuntur in Selmon » omnes isti reges, et quicumque eos imitati fuerint, nive dealbabuntur in Selmon. Selmon *umbra* interpretatur; significat autem illam cœlestem Jerusalem, ad quam quicumque pervenerit, in umbra et refrigerio erit. Hanc autem umbram desiderabat qui dicebat: « Sub umbra alarum tuarum protege me a facie impiorum, qui me afflixerunt (*Psal.* XVI, 8). » Et nive quidem dealbabuntur sancti in Selmon, quia ibi suscipient vestes candidas, vestes splendidas et nuptiales, et tales vestes ibi omnes habebunt, quales Dominus tribus discipulis manifestavit, quando se coram eis in monte transfiguravit. Sic enim scriptum est: « Apparuit facies ejus splendida sicut

sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix (*Matth.* XVII, 2). » Et quasi aliquis interrogaret Prophetam, quid diceret esse Selmon? Respondit:

« Montes Dei, montes uberes (638). » Selmon iste, de quo interrogas, « mons coagulatus, mons pinguis » est. » Vere montes Dei, et montes uberes, quia et solus Deus ibi regnat, et tanta bonorum omnium est ibi ubertas, quantam neque cogitare, neque dicere lingua sufficiat; sicut Apostolus ait: « Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (*I Cor.* II, 6). » Est autem mons ille coagulatus, quia nemo ibi indiget lacte, nullus ibi habet imperfectam scientiam quæ in lacte significatur. Unde et quibusdam Apostolus ait: « Facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo (*Hebr.* V, 12). » Omnis enim qui lactis est particeps, expertus est sermonis justitiæ, parvulus enim est. Ibi vero perfecti sunt omnes, et non lacte, sed solido cibo utuntur omnes, quoniam non per speculum et ænigmate, sed facie ad faciem omnia vident omnes. Pinguis quoque est ille mons, imo pinguisissimus, quia totus in Spiritu sancti oleo natat, et nemo ibi est qui omnes Spiritu sancti gratias non habeat.

« Utquid suspicamini montes uberes (639)? Mons » in quo beneplacitum est Deo habitare, in eo enim » Dominus habitabit usque in finem. » Huc usque de illo monte cœlesti locutus est. Nunc autem de aliis montibus dicere incipit, de Christo videlicet et de Joanne Baptista. Sicut enim in Evangelio legitur: « Omnes putabant Joannem esse Christum; erat enim lucerna lucens et ardens, sed non erat ipse lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine (*Joan.* V, 33). » Cum enim venissent ad eum sacerdotes et levitæ, et interrogarent eum, si ipse esset Christus respondit: « Non sum ego Christus (*Joan.* I, 21): » — « fortior me ille est, cujus ego non sum dignus solvere corrigiam calceamenti (*Marc.* I, 7). » Magnus igitur mons, et valde uber et plenus erat beatus Joannes, sed major et altior erat ille cui ipse testimonium perhibebat. Utquid, inquit, suspicatis montes uberes? Quare Joannem admiramini? Quare Christum esse putatis? Contra eos loquitur, eosque redarguit, qui ad Joannem veniebant et Christum eum esse putabant. Unde et subditus: An putatis quod Joannes sit ille mons in quo beneplacitum est Deo habitare? Magnus quidem mons Joannes, cui ipse Dominus testimonium perhibet, dicens: « Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista (*Matth.* XI, 11). » Sed altioris dignitatis est ille in quo beneplacitum est Deo habitare. Ipsum Joannem interrogate, et ipse dicet vobis quanta sit differentia inter se et illum. Sed dicat ipse Christus quomodo beneplacitum sit

pinguis.

(639) Id. cod. *suspicitis*; ita lectio Vatic. quæ etiam habet *montem uberem*. S. Brunonis contextus hic cum Vulgata concordat; Cassiodorius habet, *ut quid suscepisti montes uberes?*

(637) Lectio Brunonis est juxta Vulgatam; differt autem Cassiodorius, qui habet *super terram*; convenit tamen in expositione.

(638) Lectio Vatic., *montem Dei montem uberem*; ita Cassiodorius. Vulgata habet *mons Dei, mons*

Deo habitare in eo. « Ego, inquit, sum in Patre, et A Pater in me est, qui videt me, videt et Patrem. Et ego et Pater unum sumus (Joan. xiv, 9). » Hoc neque Joannes, neque ullus alius dicere potest. Habitat enim Deus in Joanne, sed ut in alio: habitat Pater in Filio. ut idem in eodem. Quamvis enim alius sit Pater, et alius Filius, non est tamen aliud Pater, et aliud Filius. « Etenim Dominus habitabit in eo usque in finem. » Quid est usque in finem, nisi penitus et ex toto? Sic enim dicitur et illud: » Patientia pauperum non peribit in finem (Psal. ix, 19). » Habitat igitur Pater in Filio usque in finem, et quia neque Pater, neque Filius habebit, finem, ideo neque ista habitatio habebit finem. Semper igitur in Filio Pater, et semper in Patre Filius, et in utroque Spiritus sanctus.

« Currus Dei decem millium multiplex, millia lætantium. » Ecce, dicit aliquis, audivimus de Christo quis sit et quomodo Pater habitet in eo; de aliis autem quid dicit? quid sunt? et quomodo Deus est in eis? Currus, inquit, Dei sunt, et sicut in curru suo sedet in eis, quando vult ascendit, quando vult descendit, quando vult currere facit, et quando vult quiescere facit. Sed non quæras de numero, quia infinitus est, et quia decem millium multiplex est, et quia infinita millia lætantium sunt in hoc curru. Tantum significat decem millia, quantum si dixisset infinita millia, quoniam omnis numerus in eo numero continetur. Sic enim et in Apocalypsi dicitur de sanctis quia habebunt tribulationem diebus decem (Apoc. ii, 10), quod tale est ac si dixisset diebus omnibus. In hoc quoque manifestum est eum finitum numerum pro infinito posuisse, quia cum prius dixisset « decem millia, » postea simpliciter et indeterminate posuit « millia. » Sunt igitur currus isti infiniti, et omnes lætantes et in Domino gloriantes.

« Dominus in illis in Sina in Sancto. » Et hoc quidem ad ipsius gloriam spectat, quod cum currus isti innumerabiles sint, omnesque per se divisi, simul tamen et in singulis et in omnibus Dominus est. Et hoc ideo, quia ubique est, quod sibi proprium esse videtur. Dominus, inquit, est in illis, sed in Sina, hoc est, per Sina in illis. Sed quid est in Sina, nisi in sancto, id est per sanctum? Sina enim *mandatum* interpretatur. De mandato vero dicit Apostolus: « Scimus quia lex quidem sancta est, et *mandatum sanctum, et justum, et bonum* (Rom. vii, 12). » In nullo igitur alio habitat Deus, nisi in

(640) Opportune hunc locum illustrat Augustinus. « Sed quid prodesset, ait, *mandatum?* nisi Dominus ibi esset, de quo dicitur: Deus enim est qui operatur in nobis et velle et operari pro bona voluntate? Nam *mandatum sine Dei ajutorio littera est occidens.* »

(641) Alia lectio in Psalterio a card. Thomasio illustrato. *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus;* quæ ita exponit: « Tu, Domine, ascendisti in excelsum; captivam tibi duxisti captivitatem, hostesque tuos tibi subiecisti et captivasti: accepisti dona tua ut ea dares hominibus. »

his qui suscipiunt et custodiunt *mandatum ejus.* Est itaque Dominus in illis, in Sina sancto, id est per *mandatum sanctum* (640).

« Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (641). » Hic, inquit, Deus et Dominus noster ascendens in altum, prius quidem in crucem, deinde in cælum, captivam duxit captivitatem, sicut scriptum est: « Cum exaltatus fuero a terris, omnia traham ad meipsum (Joan. xii, 32). » Captivi diaboli erant omnes, sed captivi Christi facti sunt plures, non omnes; multi enim adhuc in captivitate detinentur qui, si voluissent, in captivitate non essent. Dedit autem dona hominibus et maxima dona, quando Spiritum sanctum apostolis misit, et tantam gratiam illis dedit, ut linguis omnium loquerentur, et omnes languores et infirmitates sanarent.

« Etenim qui non credunt inhabitare (641*), Dominus Deus benedictus: benedictus Dominus de die in diem. » Alia vero translatio habet. « Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum, benedictus Dominus de die in diem. » Hoc autem tale est ac si diceret: Illi qui prius non credebant Dominum Deum carnem suscepisse, et cum hominibus habitasse et conversatum fuisse, modo per Spiritum sanctum ad fidem conversi, clamant et dicunt: Benedictus sit Dominus per singulos dies. In hac autem translatione sic ipsa grammatica confusa esse videtur, ut vix eam intelligere valeamus; tamen, quia utraque translatio idem significare debet, per eam quæ manifestior est obscuriorem exponere debemus. Sic igitur distinguamus. Etenim qui prius non credunt inhabitare; postea per Spiritum sanctum illuminati dicunt, Dominus Deus sit benedictus, benedictus sit Dominus Deus; et hoc de die in diem, id est per omnes et singulos dies.

« Prosperum iter faciet nobis Deus Salutaris noster, Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini exitus mortis. » Hoc dixerunt apostoli suscepto Spiritu sancto, quando per universum mundum ad prædicandum ire cæperunt. Et revera prosperum iter habuerunt, quia et omnes gentes ad finem converterunt, et coronas victoriæ suscipere meruerunt. « Prosperum, inquit, iter faciet nobis Deus Salutaris noster, » per quem specialiter Dei Filium intelligere possumus, qui nos sua morte salvavit. Et ipse est Deus noster, quia quamvis sit Deus omnium, proprie tamen Christianorum Deus est. Ipse

(641 *) Hunc locum ita illustrat Cassiodorius. « Etenim qui non credunt inhabitare, Dominus Deus. Hic subaudiendum est, eos convertit, ut nobis possit verbis integris constare sententia. Nam qui non credunt inhabitare, id est, qui ad Domini penetralia negligunt pervenire, ut in domo ejus cum fidelibus habitare prævaleant, Dominus Deus eos convertit, qui fidem suam humano generi miseratus indulget. » Et ad majorem intelligentiam possumus addere cum Augustino. « Nam fides eos inde liberavit, ut jam credentes inhabitent in domo Dei, facti et ipsi domus Dei, et currus Dei millium lætantium. »

quoque est « Deus salvos faciendi, » quia ad hoc A et ego respondi: exspecta paulisper, donec intin-
venit ut mundum redimeret et salvaret. Et ipse est
« Deus Domini exitus mortis. » Per quod intelligitur
quia est Deus etiam suiipsius. Quia enim simul est
Deus et homo; secundum humanitatem quidem ser-
vus est, et creatus est, et suiipsius creatura, et
servus est. Sed iste servus Dominus noster 440
est. Et ipse quidem est exitus mortis, quia sicut in
Adam omnes mortui sunt, ita et in Christo omnes
vivificati sunt, ipse est introitus vitæ, ipse est et
exitus mortis, quia per ipsum mors recessit, et per
ipsum vita accessit (642).

« Verumtamen Deus conquassabit capita inimi-
» corum suorum verticem capilli perambulantium
» in dilectis suis. » Quamvis, inquit, ipse sit
exitus mortis, multos tamen interficiet, qui digni
sunt morte. Inimici autem ejus, et in delictis suis
perambulantes, Judæi sunt, qui in sua malitia per-
severantes, a via iniquitatis non recedunt. Horum
autem capita, et verticem capilli, horum super-
biam, altitudinem et sublimitatem Dominus con-
quassabit, quando eos in ignem æternum præ-
cipitabit. De ista autem conquassatione in alio
psalmo dicitur: « Judicabit in nationibus, implebit
ruinas, conquassabit capita multa in terra copiosa
(Psal. cix, 6).

« Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam in
» profundum maris (643). » Quando Dominus hoc dixe-
rit, Propheta sciebat quod eum in seipso loquentem
audiebat, sicut ipse dicit: « Audiam quid loquatur in
me Dominus Deus (Psal. lxxiv, 8). » « Basan confu-
» sionem interpretatur; significat autem Judæorum ter-
ram, quæ propter peccata eorum in confusionem
venit et dispersionem. Mare vero mundus iste est,
cujus profundum, majores potestates et nequiores
homines intelliguntur. Ex Basan igitur in profun-
dum maris conversus est Dominus, quia ex Judæa
transivit ad gentes, et ubi erat maris profunditas,
ibi constitutum est Ecclesiæ caput atque subli-
mitas. Hinc est enim quod alibi ait: « Ecce elon-
gavi fugiens, et mansi in solitudine (Psal. lvi, 8). »
Et Apostolus: « Vobis, inquit, primum oportuerat
prædicare verbum Dei, sed quia repulistis illud, et
indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur
ad gentes (Act. xiii, 46). » — « Donec intingatur pes
» tuus in sanguine; ac si dicat: Dominus dixit
quod ex Basan se converteret in profundum maris,

(642) Non prætereunda est Cassiodori expositio.
« Exitus mortis et Domini, hoc est resurrectio vo-
tiva fidelium. Revera exitus ille singularis ac mira-
bilis fuit; quia et ipse ab inferis egressus est, et
nos inde præstitit suo munere exire. » Hæc in
expositione tum sacræ doctrinæ profunditas, cum
mentis interpretantis perspicacitas elucet.

(643) Sensum litteralem ita exponit Clarius.
« Ex Basan convertam, etc. Hoc est liberabo popu-
lum meum, sicut olim liberavi de manu Og
regis Basan, atque de manu regis Ægypti in mari
Rubro, quos sic contrivi cum populis suis, ut pes
Israelis potuerint tingi in sanguine eorum,
et lingua canum sanguinem inimicorum lambere a

et ego respondi: exspecta paulisper, donec intin-
gatur pes tuus in sanguine. Neque enim convenie-
bat ut ante passionem Judæam relinqueret qui a
Judæis crucifigendus erat. In sanguine autem pedes
Christi tincti sunt, quia cruci clavis affixi, proprio
sanguine cruentati sunt.

« Lingua canum tuorum ex inimicis. » Boni sunt
isti canes qui Dei esse dicuntur, qui ex inimicis
amici facti sunt. Ex illis videlicet inimicis de qui-
bus modo superius dixerat: « Verumtamen con-
quassabit capita inimicorum suorum (Psal. cix, 6). »
Istorum autem canum sola lingua nobis necessaria
fuit, quæ nos doceret, et prædicaret, atque lingendo
vulnera nostra sanaret. Boni canes qui oves Dei
custodiunt et a luporum insidiis et rapacitate custo-
diunt. « Ab ipso visi sunt gressus tui Deus; ingres-
» sus Dei mei, qui est in sancto ipsius. » Ab ipso,
inquit, pede, qui in sanguine tinctus est, ab ipso
visi et cogniti sunt gressus tui, Deus, quia ipse pes
docuit nos per vias tuas incedere et a via pietatis
et misericordiæ non declinare. « Ingressus Dei mei,
et regis mei, qui est in sancto ipsius; » id est qui
habitat in humanitate, quam ipse suscepit et fecit,
visi sunt in illo sanctissimo pede.

« Prævenere principes conjuncti psallentibus
» in medio juvenum tympanistiarum (644). » Eos-
dem ipsos, quos canes dixerat, nunc principes vo-
cat. Et isti quidem conjuncti psallentibus, toti vide-
licet Ecclesiæ multitudini, sicut principes et magi-
stri in psallendo, in cantando, in prædicando, in mi-
racula operando, omnes alios prævenere. Cantan-
tes et prædicantes in medio juvenum tympanistia-
rum. Istæ juvenes tympanistriæ Ecclesiæ primitivæ
fuerunt, quas sancti apostoli per seipsos docuerunt
et prædicaverunt. Bene autem tympanistriæ dicun-
tur, quia omnes sancti tunc temporis tympana fe-
rebant et ad verbera suscipienda parati erant. Tym-
pana enim ex corio sicco et extenso fiunt, quæ ver-
beribus percussa longius resonant. Tympana tunc
ferebant apostoli, quando, ut in Actibus apostolo-
rum legitur, gravissime verberati, « ibant gaudentes
a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro
nomine Jesu contumeliam pati (Act. v, 41). »

« In Ecclesiis benedicite Dominum, Deum de fon-
» tibus Israel. Ibi Benjamin adolescentior in pavore.
» Principes Judæ duces eorum, principes Zabulon,
» principes Nephtalim. » Præcipit Propheta prædi-

Domino interfectorum. Secundum aliam translatio-
nem pro convertam legitur convertar in profundum
maris, sive de profundis, ubi ait Augustinus hoc
dixisse Dominum nostrum, quod sua misericordia
converteretur etiam in profundum maris, ad eos quo-
que liberandos qui essent etiam desperatissimi pec-
catores. » Ead. enarr. in ps lxxvii.

(644) « Juvenum tympanistiarum, id est juvenula-
rum prima ætate florentium, quæ tympana sua, hoc
est corporis tensionem ad Domini laudes gloriam-
que verterunt, macerantes se jejuniis, carnisque
magis maceratione gaudentes: quod hodieque in
multis virginibus divina virtus operatur. » Cassio-
dorus.

ctis principibus, qui venerunt de fontibus Israel, et A benedicant Salvatorem nostrum qui et ipse secundum carnem de eisdem fontibus originem ducit. Ibi, inquit, inter illos principes excellentissime et sapientissime cantat Benjamin adolescentior, id est beatus 441 Paulus apostolus, qui de seipso ait: « Nam et ego Israelita sum de semine Abraham, et de tribu Benjamin (Rom. xi, 1). » De quo in Actibus apostolorum dicitur; quod « testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis (645), qui vocabatur Saulus (Act. vii, 38). » Quod autem hic dicitur in pavore, in alia versione dicitur, « in mentis excessu; » atque utrumque idem significat: raro enim mentis excessus sine pavore fieri solet. Unde et Daniel post mentis excessum, multis diebus se B ægrotasse dicit (Dan. vii, 27). Sed parvus non fuit hic mentis excessus, qui longe antea fuerat prophetatus; audivit enim verba, quæ non licet homini loqui. Per « principes autem Judæ, Zabulon, et Nephtholim, » qui aliorum duces memorantur, Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes specialiter intelliguntur. Unde scriptum est: « Primo tempore alleviata est terra Zabulon, et terra Nephtholim (Isa. ix, 1), » inde enim apostoli vocati sunt, unde et viri Galilæi dicuntur.

« Manda Deus virtutem tuam. » Rogat Propheta Dominum, ut virtutem suam mandet principibus suis, quia corroborati neminem tumeant, ut opus sibi injunctum fideliter sapienterque perficiant. Unde et subditur: « Confirma hoc, Deus, quod operatus es in C » nobis. » Merito se inter illos enumerat, qui eodem spiritu simul cum illis instructus et plenus erat. Et hoc illis confirmatis orat, sine quo nihil eos posse non dubitat. « A templo sancto tuo, quod est in Jerusalem, tibi offerent reges munera. » Non dicit quod in templo offerent munera; sed potius hoc dicere videtur, quod de templo suscipient munera quæ offerent. Jerusalem igitur Ecclesia est. Templum

(645) Eadem interpretatio est apud Cassiodorum, qui ad illa verba *adolescentior in pavore* ait: *Adolescentior existit in pavore, quando ad vocem Domini corruit, qui ei miseratus intonuit, Saule, Saule, quid me persequeris? (Act. ix, 5.)*

(646) Longa est concilii Ariminensis historia, in quo omnia per fraudem et vim Arianorum acta sunt, ut plures episcopi catholici a fide Nicæna defecisse viderentur. Tres fuere eo in concilio exhibitæ formulæ fidei; quarum prima et tertia nullum errorem continebant, et in hoc solum peccabant, quod vox con substantialis *ὁμοούσιος* a Nicænis Patribus de Filii Dei stabilia, ut identitas naturæ cum Patre declararetur, deerat, et pro ea Filius Patri per omnia similis dicebatur, hoc est *ὁμοούσιος*. His formulis subscribere episcopi catholici, pacis amore: sed ab Arianis decepti, qui iisdem vocibus abutebantur, alium sensum intendentes, omnimodam scilicet similitudinem inter Patrem et Filium admittebant, consubstantialitatem tamen negabant. Omni exceptione majus est testimonium S. Hieronymi in Dialog. adversus Lucifer. n. 18 edit. Vallars. « Non erat, inquit, curæ episcopis de vocabulo, cum sensus esset in tuto... In hoc vero cuncti episcopi, et tota simul Ecclesia plausu quodam, et tripudio Valentis vocem exceperunt. Quod si quis a nobis fictum

vero sanctum, quod in ea est, Salvatoris humanitas intelligitur, in quo videlicet templo requiescit omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Reges vero apostoli sunt, et omnes alii qui seipos et alios sapienter regunt. Isti vero reges de hoc templo suscipiunt omnia munera, quæ Domino offerunt, et ea munera quæ de hoc templo non suscipiuntur, Domino offerri non possunt. Quod autem hoc templum sit Ecclesia, ipse Dominus ostendit, dicens: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). »

« Increpa feras sylvarum, concilium taurorum inter vacas populorum, ut excludantur hi qui probati sunt argento. » Ferae silvarum, hæretici sunt; ferae quidem, quia crudeles, immites, et animas hominum occidere et devorare cupientes. Silvarum vero, quia ecclesiasticam fugiunt conversationem, et solitario extraneoque cibo delectantur. Tales autem increpet Dominus et a sua feritate comescat, ne simplices animas decipiant et perdant. « Concilium taurorum inter vacas populorum. » Mali tauri, malæ vacæ, malum concilium faciunt, qui ad hoc conveniunt, ut sancti ab Ecclesia excludantur (646). Tale fuit concilium Ariminense; tale concilium Arianorum, tale et Ephesinum, in quibus omnes catholici episcopi damnati sunt et exsilio destinati. Misera illæ vacæ, misera illæ animæ, quæ de talibus tauris impregnantur et de talibus filios pariunt. Quod autem ait: « qui probati sunt argento, » hoc est intelligere quod ad similitudinem argenti multarum afflictionum igne examinati sunt.

« Dissipa gentes quæ bella volunt. Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus Deo. » Hoc autem quamvis de omnibus gentibus, quæ contra sanctam Ecclesiam pugnant, intelligatur de supradictis hæreticis, quos tauros vocaverat, specialiter intelligi debet. Ægyptus *tenebræ* interpretatur, Æthiopes vero naturaliter nigri sunt. Per hos ergo

putat, scrinia publica scrutetur. Plenæ sunt certe Ecclesiarum arcæ, et recens adhuc rei memoria est. Supersunt homines, qui illi synodo interfuerunt: et quod veritatem firmet, ipsi Ariani hæc ita, ut diximus, gesta non denegant. » Hic est idem Hieronymus, qui hyperbolice dixit, loquens de deceptione Arianorum eadem in synodo, ingemuisse totum orbem, et se Arianum factum miratum esse. Hac cum declaratione accipienda sunt, quæ S. Bruno protulit de concilio Ariminensi. At jure meritoque alterum concilium Arianorum vocavit, quod fuit Seleuciæ congregatum anno 269, cujus episcopi juxta S. Athanasium fere omnes Ariani fuere. In majorem adhuc pravitatem lapsus est concilium Ephesinum, vel potius Latrocinium, in quo a Dioscoro patriarcha Alexandrino, et episcopis ejus asseclis asserta et propugnata est Nestoriana hæresis, damnatusque S. Flavianus archiep. Constantinopolitanus, catholice veritatis acerrimus vindex. De concil. Arimin. vid. Theodor. lib. ii, cap. 17, qui refert Epistolam Rom. synod. habitæ sub Damaso Rom. pontifice. De eodem copiosissime egit eruditissimus Jo. Vincentius Bolgenius in dissert. de factis dogmaticis Brixia, pag. 109 edit. anno proxime elapso 1788. Vid. etiam vol. I, observ. in Histor. Fleury, pag. 229 et seqq.

illos intelligere possumus, qui a catholicæ A fide et unitate se dividentes, in erroris te- et caliginem demersi sunt; sed postea co- eritate, de fide et unitate legatos miserunt, 1 412 quæsierunt et obedientiam promise- ege concilia, et hoc modo reconciliatos inve- Arianos, et Nestorianos et Donatistas, quorum pi et presbyteri, præter hæresiarchas pro- rdinibus reservatis, misericorditer ab Ecclesia ti sunt. Nam et juxta litteram, et de Ægypto Ethiopia multos venisse non dubium est. Spi- ler autem, undecunque venerunt, de Ægypto Ethiopia venisse Propheta significat. Sic enim nvenienter dicere possumus, quando aliquem em Ecclesiæ reconciliari videmus; de Ægypto B Ethiopia venit iste. Veniunt igitur legati de o, quando peccatores pacem quarunt et obe- um promittunt. Quod autem ait Æthiopia præ- reconciliationis celeritatem et desiderium it. *Manus ejus Deo*, subauditur, ad obedi- ad subscribendum, ad jurandum et ad ser- m præparata est.

igna terræ cantate Deo, psallite Domino. » inquit, tota Ecclesia unita est, et de tot et tan- que diversis sententiis in unam fidem catho- et apostolicam convenerunt omnes. Cantate, e et psallite de tanta lætitia concessa. « Psal- Deo, qui ascendit super cælos cælorum ad ntem. » Hoc autem de Salvatore nostro dicitur, dentibus discipulis et admirantibus, super om- C elos ascendit, et omnes angelorum ordines endit, et pervenit ad orientem, per quem Pater catur, ex quo omnia oriuntur.

ce dabit vocem suam, vocem virtutis suæ, date rem Deo. » Dat quotidie Dominus vocem suam, virtutis suæ, per Evangelia, per legem, per etas, per clericos, per laicos et per totam si- cclesiam, qui cum die ac nocte laudare, ho- s, benedicere non cessant. Et non dubito hanc ionem et laudationem, quæ nunc ubique gen- in tota Ecclesia fit, tunc temporis Prophetam lisse, quando ista scribebat et cantare ju-

per Israel magnificentia ejus, et virtus ejus ubibus. » Quid per Israel nisi Ecclesiam et D um Christianum intelligamus? Iste enim solus ctis gentibus Deum videre et cognoscere me- nterpretatur Israel *vir videns Deum*. Est igitur hunc magnificentia ejus, quia iste solus est qui magnificatur, glorificatur et honoratur. « Et ejus in nubibus. » Nubes apostoli sunt Eccle- e doctores, in quibus nisi virtus Dei esset, ne- am ea quæ faciebant facere potuissent. De his

) « Ne quis de humana fragilitate diffideret, crederet ad tanta præmia pervenire, veraci- sione firmatur, quia Dominus dabit fide- suis virtutem patientiæ et fidei fortitudi- ut possint ad æterna præmia pervenire. »

D.
1) Apposite hic S. Augustinus. » Unde autem

nubibus scriptum est : « Qui sunt isti qui ut nubes volant? » (Isa. lx, 8.) His nubibus tota terra irri- gata et fecundata est, quæ prius sicca et arida erat.

« Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipse » dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ, bene- » dictus Deus. » Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis, per quos talia et tam magna operatur Deus Israel. Illius videlicet Israel, de quo modo superius dixi. « Super Israel magnificentia ejus. » Ipse dabit virtutem quam in nubibus nunc esse dicit. Et forti- tudinem plebi suæ quæ omnes suos superet inimi- cos (647); unde et nos omnes gratias agentes dica- mus : Benedictus Deus.

PSALMUS LXVIII.

IN FINEM : PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR : PSALMUS DAVID.

Pro his enim qui commutabuntur, et qui ab infide- litate ad fidem transient, orat Dominus in hoc psalmo, dicens : « Non erubescant in me, qui te expectant, Domine Deus virtutum (648). »

« Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt » aquæ usque ad animam meam. » Sæpe jam diximus, et sæpe dicendum est quia, quoties Salvator noster aliquid postulat et aliqua re indigere videtur, nihil ad divinitatem, sed omnia ad humanitatem referenda sunt. Sed neque ipsa humanitas oratione indigebat, cui omnia quæ volebat in potestate erant. Quæ au- tem Christi humanitas vel voluit, vel noluit, ita Propheta ea scribit, ac si ea locuta fuisset, atque eandem ipsam loquentem introducit. Valde pauca suæ passionis tempore locutus est Dominus, quæ nobis evangelistæ diligenter narrant. Multa au- tem et in hoc psalmo et in aliis dicit Propheta Dominum locutum fuisse, quæ in Evangeliiis non inveniuntur (649). Unde manifestum est quia similiter scribit Propheta ea quæ Dominus locu- tus est corde, sicut ea locutus est ore. Utraque enim simili modo et audiebat, et videbat, 443 et quæ Dominus loquebatur, et quæ Dominus volebat vel cogitabat. Sed dicit aliquis : Si Domi- nus ea voluit quæ in hoc psalmo et in aliis quibus- dam continentur, et quæ ipse petere videtur, quare secundum ejus voluntatem factum est, cum om- nia in ejus voluntate posita essent? Lege in Evan- gelio, et invenes eum idem voluisse et noluisse. Cum enim dixisset : Pater, si possibile est, transeat a me calix iste (Matth. xxvi, 39); » illico subjunxit : « Verumtamen non mea, sed tua voluntas fiat (ibid.). » Volebat enim procul dubio, quod petebat; sed sic volebat, si Pater quoque idipsum voluisset. Si igitur aliquid petat, et quod petit non accipiat, nemo pro-

ista commutatio facta est, nisi ex passione Chri- sti? »

(649) Optime animadvertit S. Bruno Christum Dominum in sua passione pauca locutum fuisse ore suo, quæ diligenter ab evangelistis scripto tradita sunt; sed multa in corde David posuisse, per quem verba ipsius Domini accipere debemus.

pter hoc ejus voluntatem non esse completam dicere audeat. Neque est inconveniens, si natura mutabilis mutabilem habeat voluntatem. Omnia enim quæ nostra sunt, præter peccatum, eum suscepisse dubitare non debemus. Quod autem ait : « Salvum me fac, » Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam » meam, » et multa alia quæ sequuntur, non ore, sed cordis intentione locutus est Dominus : « Aquæ multæ, dicit Scriptura, populi multi (Apoc. xvii, 15). » Iste aquæ undique inundantes, et super eum impetuose influentes, Judæi sunt, qui usque ad ejus animam intrasse dicuntur, quia usque ad mortem eum persequi non cessarunt.

« Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. » In prædictas profundissimas aquas cadens, ad limum usque pervenit, per quem videlicet limum, Judæorum nequissimam voluntatem intelligimus. Dedit enim eis potestatem ut illis tribus diebus suam adversus eum complerent voluntatem. Unde et ipse in Evangelio ait : « Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; ita erit Filius hominis in corde terræ (Matth. xii, 40). » Non erat igitur substantia quæ de illo limo eam extrahere voluisset, quoniam hoc erat in voluntate ipsius, ut sic teneri potuisset; unde et Pilato dicebat : « Non haberes in me potestatem, nisi datum tibi esset desuper (Joan. xix, 11). »

« Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Hoc significatur per altitudinem maris, quod significatur per limum profundi. Tempestas autem quæ eum demersit, Judæorum sæviens multitudo fuit, quæ eum cepit, ligavit, tenuit.

« Laboravi clamans, rauce factæ sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum. » Hoc autem tale est ac si diceret : Nil profuit quod tantum in eis laboravi, quod tantum prædicando clamavi; unde sic rauce factæ sunt fauces meæ, ut quasi mutus et loqui non valens, non responderem eis. Hinc est enim quod dicitur : « Sicut agnus ad victimam ductus est, non aperiens os suum (Isa. liii, 7). » Oculi autem ejus, qui defecerunt, apostoli mihi esse videntur, qui tunc quidem defecerunt, quando eo relicto fugerunt. Et hoc ideo, quia non in eorum, sed in solo Dei adjutorio spem habebant. Unde et Petro pugnare volenti ait : « Mitte gladium tuum in locum suum. An putas quia non possum rogare Patrem, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri (Matth. xxvi, 52). » Oculi autem ejus, ideo apostoli, dicuntur, quia per illos alios illuminat, et per illos omnes alios recto itinere ad patriam ducit.

« Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis. » Gratias enim, et sine causa oderunt Judæi Dominum, sicut ipse quoque in Evangelio ait : Quia odio habuerunt me gratis (Joan. xv, 25). » Quod autem super capillos capitis sui multiplicatos eos esse dicit, infinitos eos et innumerabiles esse ostendit. Non solum enim illi qui tunc

temporis erant, sed isti quoque qui nunc sunt, et cæteri qui futuri sunt, in eodem odio sunt. Et hoc fortasse fecit illa maledictio eorum, quam super se ipsos et super filios suos imprecati sunt, dicentes : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii, 25). »

« Confortati sunt super me qui me persequuntur » inimici mei injuste. » Confortati quidem, quia tantum fortiores apparuerunt, ut in eum facerent quod facere optaverunt. « Quæ non rapui, tunc exsolvebam. » Hæc enim, ut ipsi ostendebant, maxima causa fuit interfectionis illius, quia filium Dei se esse dixit. Unde et clamantes dicebant : « Secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit (Joan. xix, 7). » Quæ quidem magna rapina fuisset, si Salvator veritatem non dixisset. Sed audi quid apostolus dicat : « Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo (Philip. ii, 6). » Exsolvit igitur quæ non rapuit, quia inde penas persolvit, quod illud quod erat se esse dixit. Exsolvit et aliter quod non rapuit, quia rapina primi hominis fecit ut ipse pro nobis moreretur.

« Deus tu scis insipientiam meam, et delicta mea » a te non sunt abscondita. » Magna insipientia stultis et infidelibus hæc esse videtur, ut Deus tantum se humiliaret et pro hominibus moreretur. Judæi quoque magnum hoc peccatum ei imputabant, quod in Sabbato curaret et Dei Filium se esse testabatur. Sed peccatum et hanc insipientiam ille sciebat, in cujus obedientiam Salvator noster hæc omnia sustinuit.

« Non erubescant in me qui te expectant, Domine Deus virtutum, non revereantur super me » qui requirunt te, Deus Israel. » Erubescerent enim si non resurrexisset, et si hoc quod se facturum esse promiserat non fecisset. Et sancti quidem expectant et requirunt Dominum, quia in ejus adventu se beatos fore non dubitant.

444 « Quoniam propter te sustinui improperium. » Magnum improperium fuit quod filius Patris obediendo sustinuit. Unde et subditur. « Operuit reverentia faciem meam. »

« Extraneus factus sum fratribus meis et hospes » filiis matris meæ. » Per hos autem Judæos intelligimus, qui ejusdem Synagogæ cujus et ipse filius erat. His autem extraneus Dominus, et peregrinus factus est, quia eum spernentes dixerunt : « Nolumus hunc regnare super nos. Et nolumus hunc, sed Barrabam. Et non habemus regem nisi Cæsarem (Luc. xix, 14). »

« Quoniam zelus domus tuæ comedit me, et operobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. » Domus Dei Ecclesia est, cujus amor Christum comedit, et inseparabiliter sibi conjunxit. Quæ enim comedimus sic secundum aliquam partem sui in nostram substantiam transferuntur, ut ab ea separari non valeant. Ceciderunt autem super filium opprobria exprobrantium Patrem, quia Pater op-

ria tantum, Filius vero et opprobria sustinuit et A
ionem.

Et operui in jejuniis animam meam, et factum
est mihi in opprobrium. » Volebam, inquit, Judæos
conjugere, et meo corpori, quod est Ecclesia,
ornare et sociare, sed jejunus sum, neque hunc
ornamentum suscipere valui. Talis erat ille cibus, qui beato
propheta in linteis ostensus est, quando ei a Domino di-
ctum est: « Macta, et manduca (Act. x, 13). » Ope-
rui autem Dominus in hoc jejuniis animam suam,
et desiderium suum eis celavit, et virtutem,
quod in eis intus erat, non manifestavit. Et hoc quidem ei
in opprobrium factum est, quia inde majorum au-
dientiam habuerunt, unde eum humiliatum, et quasi
viribus esse viderunt.

Et posui vestimentum meum cilicium, et factus
sum illis in parabolam. » Animam quidem, id est
mentem et fortitudinem, quæ in anima est, operuit
cilicium atque celavit. Cilicium vero eorum oculis
posuit, per quod caro significatur; talem se
ostendit, qualem eum esse putabant. Unde et
propheta in eorum persona dicit: « Et nos putavi-
mus eum quasi leprosum, percussus a Deo, et
humiliatus (Isa. LI, 4). » Cilicium ergo viderunt,
in similitudinem humiliatum in similitudinem car-
peccati, nullam virtutem et fortitudinem osten-
dem. Unde et Pilato dicebant: « Nisi esset hic
factor, non tibi tradissemus eum (Joan. XVIII,
30). » Si enim animæ et divinitatis similitudinem
ostendisset, quis ei resistere potuisset? C
igitur posuit et ostendit vestimentum suum
cilicium, ideo factus est illis in parabolam, ut deri-
sunt et parabolice de eo loquerentur.

Adversum me exercebantur qui sedebant in
porta, et in me psallebant qui bibebant vinum. »
Ista illa nox, quia Salvator noster captus est, luden-
sium exercitium, saltatio et ebrietas fuit. Sedebant
autem in porta templi, sive potius in porta mortis,
talibus conventicula fieri solent.

Ego vero orationem meam ad te, Domine. » Illi,
inquit, hoc faciebant; ego vero orabam in corde
meo, et orationem meam ad te, Domine, dirigebam.
quid orabat Dominus? Audi quid sequitur:
« Tempus beneplaciti Deus; » subauditur: « ecce
adventus venit. » Et quia est iste beneplacitus? dicat ipse
propheta: « Hic est filius meus dilectus, in quo mihi
est complacuit (Matth. XII, 18). » Tempus autem
istud, quamvis omne tempus sue incarnationis in-
gressi possit, illud tamen præcipue intelligitur, in
quo majorem misericordiam operatus est, tempus
scilicet sue passionis. Unde et subditur:

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me in
veritate salutis meæ. » Multa, quasi dicat, sit ista
misericordia tua, et vera sit iste salus tua, quam per
modum operaris, quatenus et multi salvi fiant, et
per te salute salvi fiant. Vera enim salus illa est cui ne-
quitas infirmitas neque mors succedere potest; maxima
licina est qua mortis aculeus fractus est.

Eripe me de luto, ut non inhæream, libera me

ex odientibus me et de profundo aquarum, non me
demergat tempestas aquarum. » Dictum est superius
quid per lutum sive limum, et quid per profundum
maris et aquarum tempestatem intelligere debeamus.
Et superius quidem in limo profundi infixum
et tempestate submersum se esse dicit. Hic autem ut
eripiatur exorat; quia, ut diximus, usque in tertium
diem potestatem in eo habuerunt; postea [vero de
eorum potestate ereptus, nihil ulterius adversus eum
facere potuerunt. Sed quare hic dicit: « Non me
demergat tempestas aquarum; » cum superius dicat:
» et tempestas demersit me? » nisi ut intelligamus
eum pro sola anima orare, ut nullam in eam habeant
potestatem. Sic enim et de beato Job, cum Satan ei
detraxerit, a Domino dictum esse legitur: « Ecce
in manu tua est; verumtamen animam illius
serva (Job. II, 6). »

Neque absorbeat me profundum, neque urgeat
super me puteus os suum. » Hic autem manifeste
ostenditur quia hæc oratio, non ad corpus, sed ad
animam pertinet: sola enim Salvatoris nostri anima
in infernum descendit, qui per hunc puteum pro-
fundum significatur. Et ipse quidem ibi teneri non
potuit, sed ligato diabolo et inferno exspoliato, cum
magna victoria inde ascendit.

« Exaudi me, Domine, quoniam benigna est mise-
ricordia tua: secundum multitudinem miserationum
tuarum respice me; ne avertas faciem tuam
a puero tuo; quoniam tribulor, velociter exaudi
me. » Satis velociter exauditus est, quia ipsa hora
qua voluit, et sicut ipse cum Patre disposuit, a mor-
tuis resurrexit.

« Intende animæ meæ in adjutorium, et li-
bera eam propter inimicos meos, eripe me ut non
gaudeant de me inimici mei. » Hæc autem plana
sunt, et expositionem non indigent. Diximus superius
qualiter has Salvatoris nostri orationes intelli-
gere debeamus.

Tu enim scis improprium meum, confusionem
et verecundiam meam. » Omnia hæc idem signifi-
cant: quæ ideo Patrem scire dicit, quia inde cum
magnam ultionem accepturum esse non dubitat.
« In conspectu tuo sunt semper qui tribulant me. »
Tu eos vides, tu eos cognoscis, te fugere non pote-
runt; tibi de his omnibus rationem eos reddere
oportet. Miseri, et per omnia infelices, quibus tam
dura accusatio et tam terribile iudicium imminet!

Improprium expectavit cor meum et miseriam. »
Sciebat Salvator noster, quando Judæis prædicabat,
et eorum infirmos sanabat et mortuos resuscitabat,
omnia hæc sibi esse ventura, et de tali vinea aliam
vindemiam expectare non debuit.

Sustinui, qui simul mecum contristaretur, et
non fuit, consolantem me quæsi, et non inveni. »
Et mirum certe cum tot millia ibi essent, qui eum
cognoverant, prædicantem audiverant, et tam multa
ejus miracula viderant, quod nemo ad eum accessit
ut compateretur, et qui eum consolaretur; tantus
terror invaserat omnes bonos, et sic diabolus adver-

sus eum concitaverat; et inflammaverat omnes malos, ut et illi essent extra se, et quod facerent, ignorarent. Nam et ipsi discipuli, relicto eo, fugerunt omnes; et ipse, qui inter eos maximus erat, et qui alios, sicut et mandatum fuerat, confirmare debebat, timore perterritus, ter eum negavit. Et hic est quod Dominus dixerat: « Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum (*Luc. xxii, 33*). »

« Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto. » Hoc autem et Evangelista similiter narrat: « Quia dederunt ei acetum cum felle mistum (*Matth. xxvii, 34*). »

« Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem et in scandalum. » Hanc autem maledictionem et alias omnes quæ sequuntur quotidie Judæi legentes et non intelligentes seipos excommunicant et maledicant; quod utique non fecissent, nisi eas Propheta scripsisset. Eandem escam spiritualem habent Judæi, quam et nos habemus, legem videlicet, et prophetas et alias Scripturas quibus animæ nutriuntur, sed non est inter eos qui panem frangat et Scripturas eis exponat; sicut scriptum est: « Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis (*Thren. iv, 4*). » Sequuntur igitur litteram, et, sicut Apostolus ait, ipsa littera eos occidit, atque eo modo fit eis in laqueum quo decipiantur et occidantur. Et hanc retributionem et hoc scandalum inde habebunt, quod solam litteram sequuntur et spiritualem intelligentiam non quærunt. Unde et subditur:

« Obscurentur oculi eorum ne videant. » Hoc est enim quod per prophetam dicitur: « Excæca cor populi hujus, ut videntes, non videant, et audientes non intelligant (*Isa. vi, 10*). »

« Et dorsum eorum semper incurva. » Incurvatum est dorsum Judæorum, et non ad ea respiciunt quæ sursum sunt, sed ad ea quæ inferius latent; temporalia quærunt, et non æterna; non homines, sed bestię facti sunt.

« Effunde super eos iram tuam, et indignatio irę tuę apprehendat eos. » Hoc jam ex parte factum est; sed abundantius in judicio expectatur.

« Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. » Habitat quidem usque hodie Judæa, sed non a Judæis, quoniam ab eis derelicta et deserta est, et nullus est ex eis qui quasi in hæreditate sua habitet in ea. Sed quare hoc?

« Quoniam quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt me, et dolorem vulnerum meorum addiderunt. » Hoc est enim quod alibi scriptum est: « Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. (*Zach. xiii, 7*). » Addiderunt autem et alium dolorem vulnerum ejus, quia non fuit ei sufficiens, quod Dominum occiderent, nisi et servos interficerent. Hæc quidem adhuc futura erant; sic de eis loquitur, ac si jam transacta fuissent.

« Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum. » Dominus iniquitatem facere non potest, sed pro

A iniquitate, meritum iniquitatis intelligere debemus. Ponit igitur Dominus iniquitatem super iniquitatem, quia omnes illorum enumerat iniquitates, ut nulla prætermittatur, pro qua pœnam non suscipiant.

« Et non intrent in tuam justitiam. » Quid est enim in tuam justitiam, nisi in locum in quo justitia habitat? per quem utique illa habitatio supernæ felicitatis significatur.

« Deleantur de libro viventium. » Hoc autem exponit « et cum justis non scribantur. » Mali autem in illo libro scripti non sunt; sed ideo ex eo deleantur, quod in eo scribi non permittuntur. Liber autem ille, quid aliud est, nisi memoria omnipotentis Dei, in qua simul omnia, et prima et novissima continentur?

B « Pauper et dolens ego sum, et salus vultus tui Deus suscepit me. » Hæc sunt, quasi dicat illæ gratiæ quas ab illo populo suscipio, quia cum omnium dives essem, pauper et dolens pro eo factus sum. Unde et alibi dicitur: « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit (*Isa. liii, 4*). » — « Et salus bonæ voluntatis tuę Deus suscepit me, » qui, ut alios sanarem, infirmari volui. Vultus pro voluntate ponitur, quia in vultu voluntas cognoscitur.

« Laudabo nomen Dei mei cum cantico, et magnificabo eum in laude. » Hoc est enim illud nomen, de quo ipse Dominus per 446 Prophetam dicit: « Ego Dominus, hoc est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo (*Isa. xlii, 8*). » Hoc autem nomen ille laudat, et cum cantico laudat, qui et se servum, et ipsum Dominum esse cognoscens, sic ei servit, et sic ei obedit, sicut bonum servum bono Domino servire oportet.

« Et placebit Deo super vitulum novellum cornua producentem et ungulas. » Hic est ille vitulus saginatus, de quo in Evangelio dicitur: « Occidite mihi vitulum saginatum, ut epulemur et satiemur (*Luc. ix, 23*). » Novellus est ipse vitulus, quia nunquam amplius talis vitulus immolatus fuit. Ac per hoc bene placuit Deo super vitulum istum, neque in aliquo alio sic aliquando delectatus est, ut merito de eo dicitur: Quia « odoratus est Dominus odorem suavitatis (*Genes. viii, 21*). » Produxit autem iste vitulus et sibi et nobis cornua et ungulas quibus inimicos superare et sub pedibus conculcare valemus. Unde Apostolus ait: « Dominus conteret Satanam sub pedibus vestris velociter (*Rom. xvi, 20*). » Omnia mandata utriusque Testamenti et arma nobis et cornua sunt ad superandos inimicos.

D « Videant pauperes et lætentur, quærите Dominum » et vivet anima vestra. » Isti sunt illi pauperes, qui magistri exempla secuti, sua sponte pauperes facti sunt. Et de Judæis quidem dicitur superius, « obscurentur oculi eorum ne videant: » de his autem dicitur, « videant pauperes, et lætentur. » Ut adimpleatur illud quod in Evangelio Dominus ait: « In judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant; et videntes cæci fiant (*Matth. xiii, 13*). » Lætentur itaque pauperes, quorum oculi aperti

et ad videnda et intelligenda omnia divina my-
 illuminati. « Quærite Dominum, » quia ad hoc
 rati estis, ut eum quæeratis et inveniatis; quem
 idæi invenire non possunt, quia cæci sunt et
 sbris ambulat. Vivunt autem qui Dominum
 nt, quis in ipso vitam invenerunt.

ioniam exaudivit pauperes Dominus, et vinctos
 non sprexit. » Dignum, inquit, est, ut Domi-
 auperes quærant, qui eorum justa desideria
 r exaudit. Vincti autem Domini illi sunt qui
 vinculis colligati seipsos compescunt, ut ad il-
 non accedant. Omnia divina mandata vincula
 m sunt, quibus retineri debemus.

udent illum cæli et terra, mare et omnia quæ
 s sunt. » Sic hæc omnia Dominum laudant, ni-
 inquitur quod ejus laudibus idoneum sit. Quo-
 sicut scriptum est: « In inferno autem quis
 bitur tibi? » (Psal. vi, 6.) — « Quoniam Deus
 am faciet Sion, et ædificabuntur civitates Juda. »
 . Ecclesia est, cujus speculatores prædicti pau-
 sunt, quibus ideo dictum est ut videant, quo-
 ad hoc super speculum positi sunt, ut civitatem
 iant, et a longe videant. Tanta est autem læ-
 e salute Sion, ut ex hoc omnis creatura Deum
 e et benedicere debeat. Civitates vero Juda,
 æ Ecclesiæ sunt quæ, per totum mundum ab
 illis ædificatæ, non Judæos, sed Christianos
 tores habent.

hæreditate acquirerent eam, et semen servo-
 ejus possidebit eam, et qui diligunt nomen
 habitabunt in ea. » Hanc, inquit, hæredita-
 semen, et filii apostolorum possidebunt. Et
 qui diligunt nomen ejus, et qui se gerunt ut
 ejus, habitabunt in ea.

PSALMUS LXIX.

FINEM PSALMUS DAVID : IN REMEMORATIONEM;

IDEO QUIA SALVUM EUM FECIT DOMINUS.

lnem, inquit, hæc referantur, et ad Christum
 ntur, et ab ipso adjutorium quærat et ex-
 tur, quæ ego quasi dicat in rememorationem
 i, ideo quod Dominus salvum me fecit. Hæc
 in cunctis nostris necessitatibus dicamus et
 us nostris actionibus præponamus, quæ ad sui
 lum Propheta nos dicere voluit.

omine Deus, in adjutorium meum intende, Do-
 è, ad adjuvandum me festina. » Hæc oratio
 t nobis in omnibus quæ postulamus, præsertim
 inimicis et adversariis affligimur. Ubique et in
 bus Dei adjutorium quærendum est, quia ubi-
 t in omnibus necessarium est; quoniam sine
 djutorio nihil facere possumus. Si bona agere
 us, bene et utiliter oremus; et si quod non
 nus, male agere volumus, bene et utiliter ora-

magnum Dei adjutorium est, si malis deside-
 assistat et fieri non permittat. Qui igitur malum
 ad facere cupit, dicat prius: « Deus in adjuto-

D) « Jeremias propheta refert Jonadab fuisse
 sacerdotem: qui filiis suis præceperat non bi-
 vinum, neque in domibus, sed in tentoriis ha-

riam meum intende, » et non poterit facere quod
 facere cupit. Festinet igitur Dominus in adjutorium
 bonis, ut faciant quod volunt; festinet et malis in
 adjutorium, ne faciant quod volunt.

« Confundatur et reveareantur inimici mei, qui
 » quæerunt animam meam. » Hæc oratio et contra
 inimicos fit et pro inimicis. Pro inimicis quidem si
 resipiscunt: contra eos autem, si in malitia perse-
 verant. Bene autem confunditur et erubescit qui
 peccata sua recognoscens, ab iniquitate quiescit et
 eum diligere incipit, quem occidere desiderabit. Unde
 et sequitur:

547 « Avertantur retrorsum et erubescant qui
 » cogitant mihi mala. » Avertantur, inquit, retror-
 sum ab iniqua sua intentione, et ad penitentiam
 redeant cum satisfactione. Et erubescant ea erube-
 scentia, de qua Apostolus loquitur, dicens: « Quem
 ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus modo
 erubescitis? » (Rom. vi, 21.)

« Avertantur statim et erubescant qui dicunt
 » mihi euge, euge, » Cito, inquit, avertantur, et non
 tardent converti ad Dominum, neque differant de
 die in diem: et erubescens convertantur, ne et
 ipsi audiant quod per prophetam dicitur: « Facies
 meret tuis facta est tibi: nescis erubescere (Jer. III,
 3). » Quod autem ait euge, euge, insultatio est, quam
 iniqui homines contra sanctos, quasi jam ab eis su-
 peratos, facere solebant.

« Exsultent et lætentur qui quæerunt te, Domine. »
 C) Qualescunque fuerint, dicunt martyres, et quomo-
 docunque nos afflixerint, si te quæsierint et ad te
 conversi fuerint, rogamus ut eandem nobiscum læti-
 tiam et exultationem habeant. Boni discipuli qui,
 magistri exempla secuti, pro persequentibus et ca-
 lumniantibus orant. Sic enim ipse Dominus pro suis
 crucifixoribus oravit, dicens: « Pater ignosce illis,
 quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34). » — « Et
 » dicant semper, magnificetur Dominus, qui dili-
 » gunt salutare tuum. » Qui Filium diligunt,
 diligunt et Patrem, et simul cum Filio glorificant
 Patrem.

« Ego vero egenus et pauper sum, Deus, adjuva
 » me. » Egeni et pauperes erant sancti et humano
 auxilio destituti, quia præter Deum, nemo erat qui
 eis auxilium præstare auderet. Unde et unusquisque
 illorum Domino dicit: « Deus, adjuva me, » et illud
 quod sequitur: « adjutor meus et liberator meus
 » es tu. » In magna afflictione se esse significant,
 dum tanta instantia adjutorium postulant: Unde et
 subditur: « ne tardaveris; » cito, inquiunt,
 succurre: jam vires deficiunt et resistere non va-
 lemus.

PSALMUS LXX.

PSALMUS DAVID FILIORUM JONADAB (650), ET PRIORUM
CAPTIVORUM (Jerem. xxxv, 6).

Iste est ille Jonadab qui præcepit filiis suis ut vi-
 bitare, eosque magnam obedientiæ hujus apud Do-
 minum gratiam comperisse; qui nunc pro fidelibus
 ac devotis ponantur: unde et Jonadab interpretatur

num non biberent et in hoc mundo hæreditatem non haberent, quibus Jeremias vinum ante posuit et bibere præcepit. Illi vero bibere noluerunt, dicentes sibi hoc a patre suo interdictum fuisse. Unde et per eundem prophetam Dominus ait : « Prævaluit sermo Jonadab sermonibus meis, et magis filii Jonadab obediunt patri, quam filii Israel obediunt mihi (Jerem. xxxv, 18). » Isti itaque et omnes alii qui in illa captivitate majores melioresque fuerunt, et cæteri omnes qui per illos significati sunt, in hoc psalmo modo loquuntur et Dei adjutorium implorant. Non est igitur iste Psalmus totius captivitatis, sed illorum solummodo qui meliores sunt et in ista et in illa captivitate.

« Deus in te speravi, Domine, non confundar in æternum, in tua justitia libera me, et eripe me. » Dicunt se in Domino sperasse. Dicit Apostolus : quia « spes non confundit (Rom. v, 5). » Deus autem justus est, ideoque liberantur et eripiuntur de omnibus angustiis suis.

« Inclina ad me aurem tuam, et libera me. » Auram ad aliquem Dominum inclinare, quid aliud est, quam exaudire? Sicut et converso a voce alicujus aurem avertere, nihil aliud est quam audire nolle.

« Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum ut salvum me facias. » Et protector et locus munitissimus est Deus fidelibus suis, quia contra eum quem ipse vult defendere nullæ inimicorum valebunt insidiæ. Unde et subditur :

« Quoniam firmamentum et refugium meum es tu. » Firmamentum quidem, quia sine te nulla est fortitudo; refugium vero, quia ad te confugientibus præsidium est et beatitudo.

« Deus meus eripe de manu peccatoris, et de manu contra legem agentis et iniqui. » Peccatores iniqui, et contra legem agentes, judæi, hæretici et tyranni sunt, a quibus omnes sancti, ut eripiantur, Dominum orant.

« Quoniam tu es patientia mea, Domine, spes mea a juventute mea. » Tu scis, inquit, quia tantas eorum injurias sustineo, quod nisi patientiam dedisses, jam penitus succubuissem. Sed tu es patientia mea et spes mea a juventute mea; ab illa videlicet ætate, qua contra diabolum arma suscepi. In hac autem ætate sunt et pueri, et adolescentes et senes et quicumque ad pugnandum idonei sunt : est autem juvenus flos ætatis, in qua nimirum ætate omnes mortui resurgent, in qua et Salvator noster resurrexit. Quicumque igitur viriliter se habet et viriliter pugnat, cujuscunque ætatis sit, inter juvenes computari debet.

Domini spontaneus; qui dicere potest, *voluntarie sacrificabo tibi*. Cum quibus et priores captivari, postea redimi meruerunt: qui peccando captivi, sed pœnitendo redempti, aiunt: *et de abyssis terræ iterum reduxisti me.* » BEDA.

(634) Vossius in Etymolog. ait *prodigere* esse a *pro seu porra agere*; est enim, addit, *prodigere* præter

« In te confirmatus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es protector meus; in te cantatio mea semper. Dixi, inquit, quia tu es patientia mea, et spes mea a juventute mea; » qui utique ad ipsam juventutem pervenire non potuissem, nisi tu me confirmasses, educasses, docuisses et provexisses. Totum igitur quod sum, gratia tua sum. Et in te erit decantatio mea semper, quia omni tempore tibi cantabo et jubilabo.

« Tanquam prodigium factus sum multis : et tu adjutor fortis. » Est autem prodigium novum aliud quod et inusitatum. Et dicitur prodigium, quasi prodigio; eo quod longe ostendatur digito (654). Erant igitur sancti prodigium multis, qui cernentes durissima tormenta quæ pro fide Christi patiebantur, digito eos ostendentes, stupebant et admirabantur. Et tunc quidem Dominus aderat adjutor fortis in opportunitatibus, in tribulatione.

« Repleatur os meum laude tua, ut possim cantare laudem tuam, tota die magnificentiam tuam. » Quia, inquit, factus es mihi adjutor fortis, dignum est ut os meum impleatur laude tua, et abundanter impleatur, ut tota die omni tempore possim cantare gloriam tuam et magnificentiam tuam, qui tam mirabilis es in sanctis tuis, et tam fortes et potentes eos facis ad pugnandum contra inimicos tuos.

« Ne projicias me in tempore senectutis. « Quid est in tempore senectutis? « Cum defecerit virtus mea, Deus, ne derelinquas me. » Cujuscunque ætatis sit homo, virtute et constantia in eo deficiente, inter senes reputatur; sicut econtra superius de juventute diximus, quæ magis pugnandi robore, quam ætatis tempore consideratur. Rogat itaque ut, si quando virtus in eo defecerit, more solito Deus adsit et nunquam ab eo derelinquatur (652).

« Quia dixerunt inimici mei mihi mala, et qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in unum, dicentes : Deus dereliquit eum, perse- quimini et comprehendite eum : quia non est qui eripiat eum. » Non mirum si adjutorium postulat, contra quem tam pravum et tam iniquum consilium inimici iniverunt. Hæc autem et alia quedam quæ in hoc psalmo dicuntur etiam de Salvatore nostro convenienter intelligi possunt. Multoties enim homines iniqui inde sanctos Dei gravius affligebant, et a Deo derelictos esse putabant, et quasi impios et sacrilegos judicabant, quia Deus auxilium differbat et eis tam cito non subveniebat. Unde subditur :

« Deus ne elongeris a me, Deus meus in auxilium meum respice. » Ut eorum consilium vanum et

modum erogare. Quamobrem dici etiam potest *prodigere* esse præter modum communem agere, in quo miraculi natura indicatur.

(652) Egregie Augustinus in hunc locum. « Respondet hic tibi Deus : imo vero deficiat virtus tua, ut in te maneat mea; ut dicas cum Apostolo : quando infirmor, tunc potens sum. »

ne inveniatur; cum te et præsentialiter adesse autorem esse cognoverint.

Confundantur et deficiant detrahentes animæ, operiantur confusione et pudore qui quærit mala mihi. » Constat enim quia si confunduntur et erubescerent, et ab iniquitate sua deficiunt et quiescerent, quia sanctorum orationibus, interficiunt, adhuc veniam impetrare possent, si in malitia perseveraverint, æterna confundentur, deficient et peribunt. Facilius misericordiam flectitur iudex, si ille qui iniunctus est pro reo orare incipiat.

Ego autem semper in te sperabo, Domine, et preciam super omnem laudem tuam. » Faciant autem, quod volunt, et quod homines iniqui faciant, quia spem meam nunquam mihi auferunt, sed semper et in prosperis et in adversis sperabo, Domine, et super omnem laudem adjiciam laudem tuam. Quid est enim super omnem laudare laudem, nisi semper laudare, et a laudatione nunquam cessare? Unde et subditur:

« Dominus meus pronuntiabit justitiam tuam, tota die et nocte tuam. » Et certe ad maximam laudem pertinet ejus justitiam nuntiare. Salutare Dei tuus est, quem tota die et omni tempore laudare edicare debemus.

« Quia non cognovi negotiationes, introibo in potentias Domini (653). » Non est conventus negotiatores nuntiant justitiam Domini laudare Domini, neque conveniens est ut in potentias Domini. Et hoc quidem de iacis specialiter intelligi debet qui, quod templo ab ipso Domino ejecti sunt, uti et prædicare et in potentias Domini in-
419 prohibiti sunt (654). Quid autem per potestatem Domini, nisi ecclesiasticas dignitates intellegendas debemus? Illi igitur intrent in potentias Domini illi dignitates Ecclesiæ suscipiant, qui tales negotiationes non cognoverunt. Omnes autem negotiationes malæ sunt, quæ cum fraude et deceptione

Domine, memorabor justitiæ tuæ solius. » Nullam, tamen, aliam justitiam pronuntiabo, nullam aliam laudem prædicabo, nisi justitiam tuam; illam videlicet justitiam, quam tu Deus docuisti me a juvene. Hæc est domestica illa justitia, quæ in veteri Testamento invenitur, qua homines justificantur, et misericorditer judicantur. Juvenum et puerorum justitia est, secundum legem judicare, mandatis Domini non declinare. « Et usque

3) In Vulgata habetur: Quoniam non cognovi negotia, quod explicat Augustinus. « Quæram ergo litteraturam, quam non cognovit iste, in ore tota die laus Dei est. Est quædam litteraturarum: ad illos enim et hoc referamus, ibi invenimus quod dictum est; quomodo eum de negotiis quereremus, propter actus et opera, videmus illam dici negotiationem, detestandam, et notavit Apostolus Rom. x, 3, dicens: Ignorantiam Dei justitiam, et suam volentes constitutere,

« nunc pronuntiabo mirabilia tua. » Non videtur sufficiens usque nunc, et simpliciter intelligatur nunc, sed quia nunc præsens tempus significat, ille quidem videtur pronuntiare justitiam Dei usque nunc, qui omni tempore eam pronuntiat. « Et usque in senectam et senium, Deus, ne derelinquas me (655). » Quid per senectam et senium, nisi ultimam senectutem et vitæ terminum intelligimus? Tale est igitur ac si dicat: Ego quidem omni tempore pronuntiabo mirabilia tua; et tu omni tempore mihi adesto adversus eos qui audire nolunt mirabilia tua.

« Donec annuntiem brachium tuum generationi » omni, quæ ventura est. Potentiam tuam, et justitiam tuam Deus usque in altissima quæ fecisti » magnalia. » Hoc est illud brachium de quo dicitur: « Et brachium Domini cui revelatum est (Isa. LIII, 1). » Per quod Salvator noster intelligitur, per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil. Hoc autem brachium nuntiant sancti, qui Patrem omnia per Filium dicunt esse operatum. Et hæc quidem illorum prædicatio extenditur in omnem generationem quæ ventura est. Nuntiant autem et potentiam et justitiam Dei, et eum omnipotentem et justissimum esse annuntiant. Nuntiant præterea et altissima magnalia quæ Dominus fecit, per quæ, non mundi creationem, non diluvii inundationem, non maris Rubri divisiones, non Pharaonis interitum, non multa alia quæ altissima esse videntur intelligimus; sed illa quæ super omnia altissima sunt, Christi videlicet incarnationem, passionem, resurrectionem et ascensionem. Unde nimia admiratione commotus exclamat: « Deus, quis similis tibi? »

« Quantas ostendisti mihi tribulationes? » Vis audire quantas? « multas; » et quales? « malas. » Quis enim enumerare valeat quantas et quam malas tribulationes pro Christi nomine sancti sustinuerunt? Vix enim beati Pauli tribulationes enumerare sufficimus.

« Et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ iterum reduxisti me. » Nisi prius aversus fuisset, non diceretur quia conversus, vivificasti me. Aversus nobis et iratus, et nos mortui eramus, quia mortis princeps nobis dominabatur. Conversus est ad nos, et ipse, qui vita est, vivificavit nos et de abyssis terræ iterum reduxisti nos. Reduxisti, quando infernum exspoliavit; reduxisti, quando de mundi hujus conversatione et vana superstitione eripuit. Reducet in iudicio, quando omnes fideles suos ad se vocabit; quod, quia sine dubio futurum est, non inconvenienter factum esse dicit.

justitiæ Dei non sunt subjecti. Contra quam dicit Apostolus: non ex operibus, ne forte quis extollatur. Quomodo ergo? nunquid non operabimur? Operabimur, sed ipso in nobis operante. Ipsius enim fragmentum sumus creati in operibus bonis, etc. Eph. II, 9. »

(654) Vide quæ supra in ps. LVII dixit de episcopis hæreticis ad Ecclesiam redeuntibus, etc.

(655) Ad Ecclesiam cum hæc accommodet Cassiodorus non injucundum erit eum audire. « Inventus

« Multiplicasti justitiam tuam. » Multiplicavit quidem justitiam suam Dominus, quoniam, quibus multas et malas tribulationes ostendit, eos et vivificavit, et de abyssis terræ iterum iterumque reduxit. « Et conversus exhortatus es me. » Exhortatus est Dominus fideles suos per leges, per prophetas, per evangelistas, per apostolos, et quotidie hortatur nos et docet quid agere debeamus. « Et ego confitebor tibi in vasis psalmodum. » Vasa psalmodum instrumenta sunt musicæ artis, quæ decem chordas et non amplius habent, in quibus ille bene et suaviter Domino cantat, qui legis decem mandata observat.

« Veritatem tuam psallam tibi in cithara, Deus » sanctus Israel. » Cithara, ut jam alibi diximus, ad Novum pertinet Testamentum; cui vel tres vel quatuor cordæ sufficiunt, quoniam Novum Testamentum in quatuor evangeliiis continetur, in quibus clarissime et suaviter resonat mysterium Trinitatis. Maxime autem veritas Dei in cithara canitur, per quam Christum intelligimus, qui de seipso loquitur, dicens: « Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). »

« Gaudebunt labia mea, dum cantavero tibi, et » anima mea quam redemisti. » Gaudebunt, inquit, labia mea, labia interioris hominis, labia quæ tibi in silentio loquuntur, et a te solo audiuntur: illa labia gaudebunt, dum cantavero tibi, quia non modicum de cantatione sua mercedem expectabunt. Et anima mea, quam redemisti, similiter faciet.

« Sed et lingua mea meditabitur justitiam tuam. » Idipsum per linguam et per labia significatur, quia meditatio non oris, 450 sed cordis est; unde totus ille cantus, non oris tantum, sed cordis potius esse monstratur.

« Dum confusi, et reveriti fuerint qui quærunt » mala mihi. » Meditantur sancti justitiam Dei, et tunc præcipue meditantur, et laudant, quando inimicos suos confusos esse vident: sive bona confusione, ut de peccatis erubescant, sive ut in sua malitia perseverantes in æternum confundantur et pereant. Et tunc quidem magnam sibi justitiam factam esse gaudent, quando eos erubescences, et de his quæ contra justitiam fecerunt, poenitentes esse intelligunt.

PSALMUS LXXI.

PSALMUS: IN SALOMONEM.

Salomon interpretatur *pacificum*. Significat autem Salvatorem nostrum, de quo Apostolus ait: « Ipse

fuit Ecclesiæ, quando Dominus crucifixus est Christus, quando martyrum turba dimicavit, et morientibus fidelibus Ecclesiæ virtus apparuit. Senectam vero dicimus ætatem, quæ nunc agitur proxima fini, quando proficit fides, et per universas Ecclesias populus augetur, cum mundi istius tempora fugitiva decrescant. Senium autem tempus illud occiduum intelligendum puto, quando et sævus ille tyrannus adveniet, et turba martyrum hanc vitam optato fine concludet. »

(656) « In Salomonem quidem psalmi hujus titulus prænotatur; sed hæc in eo dicuntur, quæ non

est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. ii, 14). » Hic est ille rex pacificus, cujus vultum desiderat universa terra (III Reg. x, 24). Et ipse quidem dominatur a mari usque ad mare: et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei: Quod quidem si de primo Salomone intelligatur, non est verum (656).

« Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam » filio regis. » Hoc autem de Salvatore nostro dicit Propheta qui de seipso loquitur, dicens: « Pater non judicat quemquam; sed omne judicium dedit filio (Joan. v, 22). » Ipse enim et rex est, et filius regis, qui judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in justitia. Ipse igitur judicium teneat, ipse justitiam faciat, qui non respicit personam hominis, et potens est unicuique reddere secundum opera sua.

« Judicare populum tuum in justitia, et pauperes » tuos in judicio. » Da, inquit, Domine, judicium tuum filio regis, id est filio tuo. Hic enim locutionis modus in libris Veteris Testamenti frequentissimus est. Judicare, hoc est ad judicandum populum tuum in tua justitia, et pauperes tuos in tuo judicio. Iste, quasi dicat, a tua justitia et a tuo judicio nunquam recedet, quia non differt a te in justitia, qui a te non differt in substantia. Pauperes Dei illi sunt, qui sua sponte pauperes sunt, et non terrena, sed cælestia quærunt.

« Suscipiant montes pacem populo, et colles ju- » stitiam. » Suscipiant, inquit, et montes et colles hanc pacem et hanc justitiam, quam tu modo das populo tuo, quod nihil aliud est dicere vel intelligere, nisi suscipiant filium tuum: « Ipse enim est pax nostra (Ephes. ii, 14), » sicut Apostolus ait, ipse est justitia, sine qua nemo justificatur. Sed quid per montes et colles, nisi apostolos et doctores, vel Ecclesias et civitates intelligamus (657)? Isti enim inter alios altiores sunt, et quasi montes aliis præ eminent.

« In sua justitia judicabit pauperes hujus populi, » et salvos faciet filios pauperum. » Hic inquit, filius regis in sua justitia, quam naturaliter et substantialiter habet, et quam aliunde non recepit, judicabit populos hujus sæculi (658); de quo modo dixit: « judicare populum tuum. » Pauperes quidem ipse judicabit, quia divites a diabolo judicantur. « Et salvos faciet filios pauperum. » Pauperes et filii pauperum apostoli sunt, et eorum imitatores. Isti sunt illi pauperes qui « relictis omnibus secuti

possunt illi Salomoni regi Israel secundum carnem, juxta ea quæ de illo S. Scriptura loquitur, convenire: Domino autem Christo aptissime tribui possunt. Unde intelligitur etiam ipsum vocabulum Salomonis ad figuratam significationem adhibitum, ut in eo Christus accipiatur. » D. August. in hunc titulum.

(657) « Per montes significari frequenter diximus apostolos et prophetas, qui ad superna firmiter elevati cælesti gratiæ proximantur. » Cassiod.

(658) Cod. Ghis. *pauperes hujus populi.*

minum (*Luc. iv, 11*) » Hos autem salvabit A
is, et in sua justitia judicabit.

humiliabit calumniatorem. » Per quem dia-
ignificatur, qui populum Dei calumniari et
e non cessat. Hic autem, quia supra modum
avit, omni pœna comprimetur et humiliabi-
t permanebit cum sole, et ante lunam in sæcu-
æculi : » Permanebit, inquit, in sæculum sæculi
le, qui ante lunam fuit et ante solem; siqui-
se fecit solem et lunam. Ante lunam fuisse,
est, sed cum sole manere, quid est? Dicitur
de eo alio in loco : « Et sedes ejus sicut sol in
tu meo, et sicut luna perfecta in æternum
.xxxviii, 18). » Possumus igitur per solem
em intelligere, ut sicut dicitur lumen de lu- B
sic etiam dicatur sol de sole, et claritas de
e. Permanet itaque cum sole in sæculum
quia nunquam recedit a Patre, semperque
em gloria et claritate manet cum Patre.
autem et ante lunam, quia sicut suo Do-
ota sibi servit Ecclesia (659). In eo autem,
uod ante eam manet, dilectionis affectio de-
ir.

descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stil-
ia stillantia super terram. » Nota est historia
is, qui aliquando ad prælium iturus, et cum
is pugnaturus, hoc signum victoriæ a Domino
, ut vellus in area poneret. Posuit itaque et
st iterum, et prius quidem vellus madidum,
ero sicca apparuit; deinde autem vellus sic- C
terra vero madida apparuit (*Judic. vi, 36*).
militudo in Christi incarnatione servata est.
in medio areæ, Judæa est in medio terræ.
pluvia prius in vellus; ita et Christus prius
eam descendit. Sed postea siccat vellere,
ia super terram stillarunt; quia, relicta Ju-
dominus, et doctrina Domini in omnes terras
omnes gentes pertransiit. Hoc autem tunc fa-
st, quando « in omnem terram exivit sonus
lorum, et in fines orbis terræ verba eorum
xviii, 4). » Isti fuerunt illæ nubes, quibus
rrigatus est mundus.

rietur in diebus ejus justitia, et abundantia pa-
donec extollatur luna (660). » Hæc pax, et hæc
a inter sanctos, et in Ecclesia a diebus Salva-
nostri orta est, quia ipsi sunt, qui justitiam

) De Ecclesiæ duratione exponit hunc locum
gustinus. « Quid autem magnum est permanere
ole ei *per quem facta sum omnia, et sine quo
n est nihil*, nisi quia hæc prophetia propter eos
issa est, qui putant religionem Christiani no-
usque ad certum tempus in hoc sæculo vi-
m, et postea non futuram? Permanebit ergo
sole, quandiu sol oritur, et occidit; hoc est,
jii tempora ista, voluntur, non deerit Ecclesia
d est corpus Christi in terris. »

) In aliquibus exemplaribus legitur *tollatur*,
is *aufferatur*. Cuilibet verbo occurrit Augustini
itio. Sed Bruno eam qua de Ecclesia loquitur,
legit : « *Donec extollatur luna*, id est inquit san-
Doctor, elevetur Ecclesia per gloriam resurre-

pacemque custodiunt. Nam et secundum litteram,
quando Dominus natus est, maxima pax ubique erat;
toto mundo sub Romano imperio constituto. Unde
et digne satis in ejus nativitate angelorum voces au-
ditæ sunt, clamantium et dicentium : « Gloria in
excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ volun-
tatis (*Luc. ii, 14*). » Et hæc quidem pax et justitia
non auferetur a sanctis et ab Ecclesia Christi, do-
nec ipsa elevetur et super colos extollatur; quæ
modo hoc in loco per lunam significatur. Et luna a
sole, et Ecclesia a Christo, suæ claritatis lumen
suscipiunt.

« Et dominabitur a mari usque ad mare, et a
» flumine usque ad terminos orbis terræ. » Ubique
dominatur Christus; nulla gens est, quæ ejus non sit
subdita potestati. Ipse enim est, « qui solem suum
oriri facit super bonos et malos, et pluit super jus-
tos et injustos (*Matth. v, 45*). » Quod autem signi-
ficat a mari usque ad mare, hoc significat a flumine
magno Euphratis usque ad terminos orbis terræ.

« Coram illo procident Æthiopes, et inimici ejus
» terram lingent. » Per Æthiopes, qui naturaliter ni-
gri sunt, omnes peccatores significantur. Procidunt
igitur Æthiopes coram illo, quia peccatores homi-
nes, qui antiquitus suam pulchritudinem amiserunt,
ad fidem conversi, eum colunt, adorant et veneran-
tur. Inimici vero ejus Judæi sunt, qui usque ad mor-
tem iniquo eum odio persecuti sunt (661). Isti au-
tem terram lingunt, qui sola terrena et transitoria
quærent. Et quanto amore terram diligunt, in eo
ostenditur, quod eam lingere dicuntur. Possumus
autem per istos inimicos etiam prædictos Æthiopes
intelligere, qui quamvis prius inimici fuissent, nunc
autem cognita veritate, eum suppliciter colunt, ve-
nerantur, et cum magna humilitate pro ejus amore
ipsam terram osculantur.

« Reges Tharsis, et insulæ munera offerent, reges
» Arabum, et Saba dona adducent. » Tharsis, *explora-
tio lætitiæ*; Arabia, *insidiæ*; Saba vero *captivas*
interpretatur. Et illi igitur, qui solam lætitiâ explo-
rantes voluptati dediti erant, et illi qui aliis insidia-
bantur, et perdere et decipere conabantur, et illi
qui quasi servi captivi a diabolo tenebantur; postea
baptizati, et Christifidem suscipientes, et munera
sua, et seipsos Domino offerunt (662). Hoc ipsum
faciunt et insulæ, quæ in mari positæ singulas quas-

tionis cum illo regnatura, qui eam in hac gloria
primogenitus a mortuis antecessit, ut sederet ad
dexteram Patris : ita cum sole permanens ante lu-
nam, qui postea extolleretur ut luna. »

(661) Eadem est Cassiodori expositio.

(662) Non omittenda videtur S. Augustini super
illa verba, *dona adducent*, expositio. « Nunquid nam
de immolandis victimis dici potuit? Absit, ut talis
oriatur in diebus ejus justitia. Sed ista dona, quæ
adducenda prædicta sunt, homines mihi videntur si-
gnificare, quos in societatem Ecclesiæ regum adducit
auctoritas : quamvis etiam reges persecutores dona
adduxerint, non scientes, quid facerent, SS. mar-
tyres immolando. »

que Ecclesias significant, quæ in hujus mundi procella amplitudine continentur.

« Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei. » Hoc est enim quod Apostolus ait : « In nomine Jesu omne genu flectatur celestium, terrestrium, et inferorum (*Phil. II, 10*). » Unde et alibi : « Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu, et confitebitur omnis lingua (*Isa. XLV, 23*). »

« Quia liberabit pauperem a potente, et inopem cui non erat adjutor. » Quotidie Dominus liberat pauperem a potente, quotidie deponit potentes de sede, et exaltat humiles. Quamvis per potentes diabolus intelligi possit; per pauperem vero et inopem, quilibet peccator ad penitentiam conversus. Valde namque pauper est, qui diabolo servit : sicut contra illi soli divites sunt, qui Domino serviunt.

« Parcet pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet. » Hoc est enim, quod alibi dicitur : « Peccator quacunque hora conversus fuerit, et ingemuerit, vivet, et non morietur (*Ezech. CXXXIII, 14*). » Diximus enim per pauperem peccatorem significari; qui ideo quidem pauper erat, qui veras divitias non habebat.

« Ex usuris et iniquitate liberabit animas eorum » Non poterant divites esse, qui quotidie usuras persolvebant; sed cui, nisi diabolo, usuras dabant? crudeli videlicet, ~~et~~ et avarissimo feneratori. Dat enim et ipse pecuniam suam ad mensam, ut veniens cum usuris eam recipiat. Pecunia diaboli omne malum est : pecunia ejus peccatum est, cujus usura ipsa anima est. Quicunque hanc pecuniam suscipit et tenet, animam sibi pro usura reddere oportet. Reddatur igitur sibi pecunia sua, ut ab ejus usuris anima liberari valeat. Hoc autem, quia sine Dei adjutorio fieri non potest; ideo hic dicitur : « Ex usuris, et iniquitate liberabit animas eorum. Et præclarum nomen coram ipso. » Præclarum nomen est, quod Dominus ait : « Jam non dicam vos servos, sed amicos : et vos estis lux mundi; vos estis sal terræ (*Joan. XV, 14*). » Vocantur autem et aliis nominibus præclaris valde, sibi que convenientibus.

« Et vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ. » Vivet, inquit, non ad tempus, ut cæteri reges, sed in æternum et in sæculum sæculi. « Et dabitur ei de auro Arabiæ. » Hoc in magis completum est, qui inde venientes aurum, thus et myrrham Domino attulerunt. Aurum Arabiæ optimum est, quod illi quidem dare videntur, qui pure et sapienter Deo serviunt; siquidem aurum pro sapientia ponitur. « Et orabunt de ipso semper (663). » Ipse docuit nos orare; ab ipso habemus illam optimam et plenissimam orationem, quam quotidie facimus : « Pater noster, qui es in cælis (*Matth. VI, 9*), » etc. Quando Salvator noster hanc orationem discipulos suos docebat, credo quia

(663) S. Augustinus hunc locum habet, et adorabunt de ipso semper, ut in Vulgata legitur, et orabunt de ipso semper. Quod habet Græcus *πρὸ αὐτοῦ* aliqui interpretati sunt de ipso, aliqui pro ipso, vel pro

A jam extunc in spiritu ibi erat Propheta, et tam pulchra et compendiosa oratione delectatus. « Tota die benedicent eum. » Sicut enim tu oramus; ita etiam tota die Dominum benedicent. Hoc enim Apostolus dicit : « Sine intermissione orate (*Thess. V, 17*). » Quod si ore facere non possumus, desiderio tamen, et bona intentione possumus. Si enim desiderium non orat, nequid diceretur : « Desideria cordis eorum audivit autem (*Psal. XX, 3*). »

« Et erit firmamentum in terra. » Quid est firmamentum erit in terra, nisi cælum erit in terra. Hoc enim dicit Moyses : quia « vocavit Dominus firmamentum cælum (*Gen. I, 8*). » Bene autem mentum vocatur Dominus, quia in ipso est et luna, et stellarum omnium pulchritudo. Quidem est firmamentum in terra, quia in ipsa mata et fundata est Ecclesia; sicut Apostolus « Fundamentum aliud nemo potest ponere, id quod positum est, quod est Christus Jesus (*III, 11*). » — « In summis montium superextollit. Nullus mons tam altus, nulla potestas tam elevata quæ ei non subjiciatur, et inferior non sit. Ubi in alio psalmo dicit : « Ut quid suspicitis super montes? mons in quo beneplacitum est Deo habitare (*Psal. LXVII, 17*). » — « Super Libanum fluctus. Per Libanum, qui *candidatio* interpretatur, cælum intelligitur, quæ inter alias civitates prima et nobilissima fuit. De qua Zacharias prædixit : « Aperi, Libane, portas tuas, et devora cedros tuas (*Zach. XI, 1*). Quia igitur iste mons superbia sua stetit, et sicut cæteri montes Sa nostro humiliare se noluit, ideo super Libanum ventus, tempestates, inundationes, ira et indignatio Dei descendit, et descendet. « Et florebit de terra sicut fenum terræ. » Ipse Propheta sua exponit; et quem montem dixerat, civitatem. Et florebit, inquit, de civitate turpiter expulsi violenter extracti, sicut fenum terræ, quod est, et cras mittitur in clibanum.

« Et erit nomen ejus benedictum in sæcula. » Et audiamus benedictio matris et Filii, « Benedicta tu, inquit, inter omnes mulieres, et benedictus fructus ventris tui (*Luc. II, 11*). Hæc benedictio non habebit finem, sed permanet in æterna sæcula. « Et ante solem permanet nomen ejus, et ante lunam sedes ejus (664). » Hoc in loco tempus significat, non magnus dies, quod dicitur; cum arbores et herbas ante solem fuisse legamus. Sic igitur intelligatur, ut super dicitur. « Et permanebit cum sole, et ante lunam in sæculum sæculi. » Ubi Christus, ibi et nomen Christi. Est igitur nomen ejus cum sole, et ante solem id est cum Patre et ante Patrem, hoc est in conspectu Patris; quia Pater et Filius relativa sunt, et

eo. Quid est autem de ipso, nisi forte quod orantes dicentes, *adveniat regnum tuum*, etc.

(664) Lectio Vatic. « Ante solem permanet nomen ejus et ante lunam sedes ejus. »

e non possunt. Est autem et ante lunam sedes per quam Christi humanitas significatur, quem sancti semper videre, et ante oculos habere rant. De hac autem sede dicitur : « Cœlum sedes est, terra autem scabellum pedum meo-
Isa. LXVI, 1). »

t benedicentur in eo omnes tribus terræ. » Ipse est de quo ad Abraham Dominus ait : « In se-
tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxvi, Quod Apostolus exponit. « Non in seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini ui est Christus (Galat. III, 16). » — « Omnes ites magnificabunt eum; » secundum illud : date Dominum, omnes gentes, laudate eum, » populi (Psal. CXVI, 1). » Sed quomodo ma-
abunt?

enedictus Dominus Deus, qui facit mirabilia ;na solus. » Ab omnibus igitur magnificatur us, a quibus psalmus iste cantatur; ipse solus mirabilia, quia et Pater, et ipse, et Spiritus is, unus et solus Deus est, qui omnia operatur : enedictum nomen majestatis ejus in æternum, n sæculum sæculi. » Quid est enim nomen ma- s ejus, nisi laus et fama, gloria et potentia per quam videlicet laudem evangelica prædi-
intelligi potest. « Et replebitur 463 maje- e ejus omnis terra. » Hic est ille lapis abscis- e monte sine manibus, quem Daniel tantum se dicit (Dan. II, 35), ut impleret universam n. Hoc autem quia Propheta futurum adhuc C idebat, rogat ut cito fiat, et præ nimia lætitia cit, « fiat, fiat. »

PSALMUS LXXII.

DEFECERUNT LAUDES DAVID FILII JESSE. PSALMUS
ASAPH (665).

: quod dicit : « Defecerunt laudes David filii » ad superiorem psalmum pertinet. Quod au-
equitur; « Psalmus Asaph, » sequentis psalmi s est. Sufficiat vobis (quasi dicat), usque nunc sse David filium Jesse; amodo autem laudate filium Dei. Ecce natus est; nativitatem ejus dum carnem, et laudes ejus magnas et præcla-
superiori psalmo prophetavimus, et prædica-
Restat nunc, ut omni tempore dicamus : edictus Dominus Deus Israel, qui facit mira-
magna solus, et benedictum nomen majestatis ærnum, et in sæculum sæculi. Psalmus Asaph. »
1 congregatio interpretatur, per quem Ecclesia igitur, de omnibus mundi hujus gentibus con-
ta (666), de qua hoc in psalmo dicitur : » Do-
in civitate tua imagines eorum ad nihilum re-
»

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt de. » Vox Prophetæ est, vel Ecclesiæ Dei boni-
i et potentiam admirantis. Quam bonus, inquit,

5) Hic erat levita ex tribus primariis cantori-
onstitutus a David in domo Domini.

6) Haud aliter interpretatus est Cassiodorus
titulum, cujus mentem etiam in expositione

A est Deus Israel; sed illis præcipue, qui recta et ca-
tholica cogitant, et ad falsas cogitationes et pericu-
losas disputationes non transeunt. Torquentur nam-
que corda hominum, quando aliter quam debent,
vel de ipso Deo, vel de ejus dispositione, vel de re-
rum veritate sentiunt. Unde et subditur :

« Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi » sunt gressus mei, quia zelavi in peccatoribus,
» pacem peccatorum videns. » De cordis, et animæ pedibus, et gressibus loquitur, qui tunc quidem mo-
ventur et cadunt, quando homo contra Deum pro aliqua re murmurat, vel scandalizatur. Vidit iste, qui hæc loquitur, homines iniquos et peccatores, pacem et prosperitatem habere, et mundi hujus gloria et divitiis abundare; seipsum autem et alios Domino servientes penuriam pati, multisque adversitatibus torqueri; et cepit illis invidere et similia deside-
rere. Neque hoc sibi justum esse videbatur, quod malis prospera, bonis vero adversa contingerent, atque ex hoc in eam, quam hic narrat, corrui ten-
tationem (667). Sed in se reversus, considerans quæ bonis præmia sint præparata, et quæ pœna sit præparata malis, seipsum consolatus est, et pedes suos jam motos, et cadentes firmavit et stabilivit. Unde et subditur :

« Quia non est declinatio morti eorum, nec firma- » mentum in plaga eorum. » Inde ergo pacem et prosperitatem, quasi dicat, abominatus est, et suæ sibi indigentiae placuit, quia nulla via illis est, qua mortem æternam declinare et effugere valeant, et sic plagati et vulnerati sunt, ut nulla eis medicina subveniat. Firmamentum pro medicamine posuit, quia qui infirmi sunt, inde firmantur et sanantur.

« In laboribus hominum non sunt, et cum homi- » nibus non flagellabuntur. » Ideo, inquit, non est declinatio morti eorum, quia in laboribus hominum non sunt. Boni labores, qui immortales homines faciunt; et boni homines, qui sic laborant ut immor-
tales fiant. Hoc ipsum et de flagellis intelligamus, quibus apostoli « flagellati ibant gaudentes a con-
spectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro no-
mine Jesu contumeliam pati (Act. v, 41). » Nam et illa flagella bona sunt, quibus Dominus flagellat om-
nem filium, quem recipit.

D « Ideo tenuit eos superbia eorum. » Simul enim cum divitiis, pace et prosperitate crescit superbia. « Operti sunt iniquitate et impietate sua. » Miseri, qui tales vestes et talia ornamenta habent; isti in convivio Dei esse non possunt, et quales sunt, tales in judicio apparebunt, et ipsa sua vestimenta eos abominabiles facient.

« Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. » — » Ex abundantia cordis os loquitur (Luc. vi, 45); » non est vacuum cor illud, unde tanta iniquitas pro-
cedit : diabolus ibi habitat, fons, et origo totius ini-

psalmi secutus est Bruno.

(667) Querimonias refert eorum, qui de Dei pro-
videntia lamentantur.

quitatis. Unde et subditur : « Transierunt in dispositionem cordis. » Ad ea, inquit, facere transierunt, quæ in corde a diabolo disposita fuerunt. Et hoc exponit.

« Cogitaverunt, et locuti sunt nequitas. » Illud peccatum majus est, quod meditatione et consilio fit. « Iniquitatem in excelso locuti sunt. » Isti sunt de quibus dicitur : « Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt (Isa. III, 9). » In excelso autem illi præcipue loquuntur, qui Deum blasphemant, eisque detrudere non timent. Sicut ille insipiens, « qui dixit in corde suo : Non est Deus (Psal. XIII, 1); » et ut omnes illi, qui idola colebant, falsosque deos adorabant, de quibus adhuc subditur :

« Posuerunt in cælum os suum. » Os suum ponere in cælum, est contra ipsam divinitatem loqui. Quod gentiles quidem faciebant, qui non in cælo, sed in stultis aureis et argenteis divinitatem quærebant. Hæretici quoque et Ariani in cælum os suum posuerunt, qui de ipsa divinitate male disputantes, Filium a Patre dividere conati sunt. « Et lingua eorum transiit super terram. » Si super terram transiit, quod ivit, nisi quia in cælos ascendit? Unum igitur idemque significat : « Et posuerunt in cælum os suum, et lingua eorum transiit super terram (668). »

« Ideo revertetur huc populus meus. » Iverant isti quo non debuerant, et cogitaverunt quæ cogitanda non erant, quando zelantes in peccatoribus, eorum pedes moti sunt; sed quia non est declinatio morti eorum, ideo revertetur populus meus huc. Quid est huc? Ad sanam intelligentiam de qua modo loquimur. Magis eligemus nobis labores et indigentiam bonorum, quam pacem et affluentiam malorum. « Et dies pleni invenientur in eis. » Dies pleni illi sunt, qui bonis omnibus abundant. Et tales post hanc vitam habebunt sancti, quando bonis omnibus in illa beatitudine superabundabunt.

« Et dixerunt : Quomodo scit Deus, et si est scientia in excelso? Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias. » Hoc est enim, quod modo dicebat : « Ideo revertetur populus meus huc. » Multum enim alienati erant, quando hæc cogitabant et dicebant. Nonne audis, quia hoc dicebant : « Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo, » quomodo obtinuerunt tantas divitias? Si Deus hoc scivit, et si hujus rei scientia apud Deum est? Hoc enim tale erat ac si dicerent : Nescit Deus quæ in hoc mundo fiunt : quoniam si sciret, hoc tam magnum malum fieri non permetteret. Talis autem

(668) Videna est Augustini interpretatio, quam bene homines de se jactantes et superbe minantes contundat. « Non se cogitat, inquit, hominem subito mori posse, cum loquitur : quasi semper victurus, minatur; transcendit cogitatio illius terrenam fragilitatem : nescit quali vase coopertus est, » etc.

(669) Deum esse creaturæ omnes, quæ secundum dispositionem universi ordinis bonæ sunt, conclamant. Nulla autem ex sua natura mala est; nam Deus, inquit Moyses, vidit cuncta, quæ fecerat, et erant valde bona. Neque efficit, quod aliqua creata patiantur defectum, hoc est privationem boni; ex

disputatio, et cogitatio mala est, et Christiani gioni multum contraria. Unde et subditur :

« Et dixi : ergo sine causa justificavi cor » et lavi inter innocentes manus meas, et sin » fui flagellatus tota die, et iudex meus in mat » Dolet mater Ecclesia de illis qui ea in cogitat » disputatione fuerunt. Si, inquit, illa disputat » esset, et si in excelso scientia non fuisset, qu » prodesset tot et tanta pro Domino sustinuisse » sine causa justificavi cor meum, quod non solum » sed ipsa quoque cogitatione offendere timel » sine causa peccatorum consortia fugi, et inte » centes manus meas et opera mea purificare » et sine causa ab impiis hominibus tot et tar » gella sustinui, et sine causa iudex meus, et c » nus atque nequissimus magister meus in m » incipiens tota die quasi malum discipulum r » berabat, et ad suum errorem me trahere con »

« Si dicebam, narrabo sic. » Ordo est : Dic si narrabo sic, sicut isti, de quibus superius est : ecce, subauditur, periit natio filiorum tui quibus ista dicere disposui.

« Existimabam ut cognoscerem hoc, labor » me. » Ecce populus ejus, qui deviaverat, ad » siam reversus est, de quo modo superius d » « Ideo convertetur populus meus huc. » Nunc » contra eos loquitur, a quibus revertitur, et q » persuasionibus in illam disputationem popul » inductus fuerat. Et certe hæc talis disputat » modicum ipsos quoque philosophos sollicitavit » et quidam inter eos sapiens ait : Si Deus n » unde bona? Si vero est, unde mala (669)? « » maham, inquit, ut cognoscerem. » Quid? « Qu » est declinatio morti eorum, nec firmament » plaga eorum. » Hoc autem ipsum cognoscere » est ante me, et nisi ad novissima eorum ment » lum intenderem, nullatenus hoc cognoscere va » Et hoc est, quod dicit : « Donec intrem in sa » rium Dei, et intelligam novissima eorum. » I » sanctuario Dominus ait : « Intra in cubiculum tu » clauso ostio, ora Patrem tuum (Matth. VI); » pe » videlicet cordis secretum intelligimus. Quis eni » deat potentes hujus sæculi bonis omnibus abu » eosque non judicet esse felices? Solent enim ho » dicere, 455 quod tales a Domino diligantur, » modo illa tanta bona habere et possidere non » sent. Ac per hoc sola eorum novissima conside » sunt. Unde et sequitur :

« Verumtamen propter dolos disposuisti eis m

ipsa enim natura procedit, quæ non est summe ut essentia divina per se indefectibilis et immutabilis. Sed infinita Dei sapientia per suam omniam malum convertit in bonum. « Neque » inquit Augustinus, Deus omnipotens, quod infideles fatentur, rerum cui summa potestas, summe bonus sit, ullo modo sineret mali aliquid in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens et bonus, ut bene faceret et de malo. » Enchiridion cap. 4. Vid. etiam De Civitate Dei lib. XII, c. et 4.

nala? « deiecisti eos dum allevarentur. » Sub-
im dum in majoribus prosperitatibus isti fales
identur, cadunt et moriuntur, et sine ullo mi-
rdiæ respectu ad pœnas trahuntur. « Mortuus
res, et sepultus est in inferno (*Luc. xvi 23*). »

igitur ante finem hæc talia cognoscere potest,
se finis omnia manifestat.

uomodo facti sunt in desolationem, subito de-
runt; perierunt propter iniquitates suas, velut
nium exsurgentis. » Cito transeunt omnia, quæ
: sæculo sunt, et si longe esse videantur; et
nt quasi somnium exsurgentis, qui antequam
no evigilaret, magnas divitias se in somno ha-
debat; exsurgens autem nihil invenit. Sic
et divites, mortis somno dormientes, quando
veriat, et resurrexerint, de illis suis tantis
: nihil reperient.

omine, in civitate tua imagines eorum ad nihi-
rediges. » Civitas Dei Ecclesia est, in qua hæ
: imaginariæ pro nihilo reputantur, quoniam
as divitias festinat. « Quia delectatum est cor
m. » Delectatum quidem, non in divitiis supra-
sed in te, in amore tuo, in divitiis spirituali-

Et renes mei resoluti sunt. » Renes, inquit,
ne tuo, quasi cera resoluti sunt, et nullam in
imicus virtutem habet et potestatem. De quo
licitur: « Virtus ejus in lumbis ejus, et forti-
illius in umbilico ventris ejus (*Joan. xl, 11*). »

ego ad nihilum redactus sum, » secundum
m hominum opinionem, qui me quasi mor-
et hinc mundo inutilem per omnia esse judi-
« Et nescivi. » Quid est nescivi? stultum et
ntem me ostendi, secundum hoc quod Apo-
ait: « Si quis videtur sapiens inter vos, stultus
t sit sapiens (*I Cor. iii, 18*). » Pro stulto ab
ntibus habetur, qui mundi honores et divitias
t, et carnis voluptatibus non obedit.

jumentum factus sum apud te. » Qui me ad
lcium constituisti, ut aliis servirem, et alio-
nera ferrem. Unde Apostolus ait: « Alter alio-
nera portate, et sic adimplebitis legem Chri-
stiat. vi, 2): » Nam et Salvator noster, ut
tum fieri dignatus est, qui ovem perditam su-
meros posuit, et ad pascua reportavit. « Et
imper tecum. » Semper cum Deo est, et si in
ndo sit, qui ab ejus fide et dilectione non re-

nuiisti manum dexteram meam, et in volun-
tuâ deduxisti me, et cum gloria suscepisti
» Quæ est ista dextera, qua Ecclesia tenetur,
itur, et cum gloria assumitur? Dextera nostra
intentio est; sinistra vero intentio mala.
et in Evangelio Dominus ait: « Nesciat sini-
a quid faciat dextera tua (*Matth. v., 5*). » Qui
synam facit, et dextera, et sinistra eam facere

Mire Augustinus, ejusque commentatio hisce
opportuna. In atrii filie Sion; « quia præ-
Dei, inquit, præter Ecclesiam inanis est.
est laudare Deum, et annuntiare omnes lau-

A potest, vel dare: dextera ille dat, qui bona inten-
tione et in abscondito dat, ut a Deo videatur; sini-
stra dat, qui mala intentione et pro vana gloria dat,
ut videatur ab hominibus; de quibus Dominus ait:
quia « receperunt mercedem suam (*ibid., 16*). » Dex-
tera igitur, et non sinistra operatur Ecclesia, et ideo
non immerito per dexteram a Domino tenetur, de-
ducitur et cum gloria assumitur. Prophetarum est
sic de futuris loqui, ac si jam facta sint, quia quæ-
cunque vident, sine dubio ventura esse cognoscunt.

« Quid enim mihi restat in cœlo, et a te quid vo-
» lui super terram? » Seipsum reprehendit, quia
aliquid in terra habere voluit, cui tanta in cœlo
gloria parabatur. Nulla sunt quæ in terra habentur,
B ad comparationem illorum quæ in cœlo possidentur.

« Defecit cor meum, et caro mea. » Eorum, quasi
dicat, desiderio, quæ mihi in cœlo parantur. Jam
cor meum et caro mea secundum priorem statum
defecerunt, et non terrena, sed cœlestia quæerunt.
Unde et subditur: « Deus cordis mei, et pars mea
Deus insæcula. » Nullam inquit, aliam partem volo,
nullam aliam de omnibus quæcunque sunt, partem
requiro; Deus sit pars mea, et pars cordis, et to-
tius desiderii mei per omnia sæcula.

« Quia ecce qui elongant se a te, peribunt. » Soli,
inquit, illi vident, qui te partem habent et tibi ad-
hærent; qui vero te fugiunt, sine dubio peribunt.
« Perdes omnes, qui fornicantur abs te. » Qui sunt
enim, qui fornicantur abs te, nisi illi qui se elon-
gant a te? Isti enim alios amatores quæerunt, quibus
se illicite conjungunt. Unde scriptum est: « Forni-
catus est Israel post deos gentium (*Judic. viii, 27*). »
Magna fornicatio est, diabolo consentire, et de ipso
filios habere. Omnia vitia et omnia peccata, diaboli
progenies et semina sunt.

« Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere
» in Deo meo spem meam. » Ego, quasi dicat, non
me elongabo a Deo, non eum fugiam, non alium
amatorem suscipiam, ei soli adhærebo, eique ser-
viam, et omnem spem, et amorem meum in Domino
ponam.

« Ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filie
» Sion. » Ecclesia est quæ loquitur (670), et sic de
ipsa Ecclesia, quasi de alio loquitur. Ipsa est enim
filia Sion, de qua ~~156~~ alibi dicitur: « Exsulta sa-
tis, filia Sion, jubila filia Jerusalem (*Zach. ix, 9*). »
Si enim dixisset ut annuntiem omnes laudationes
tuas in portis meis, planius esset. Sed, sicut jam
sæpe diximus, iste modus locutionis apud veteres
frequentissimus est. Tale est enim et illud: « Deus,
judicium tuum regi da (*Psal. lxxi, 1*), » ubi cum di-
cere debuisset; « et justitiam tuam filio tuo; » non
tamen filio tuo dixit, sed « filio regis. » Sed quid
per portas, nisi aures intelligamus? Ipsæ enim sunt,

des ejus. In atrii filie Sion annuntia. Ad unitatem
tende, noli dividere populum; sed rape ad unum, et
fac unum. »

quæ laudes Dei suscipiunt et audiunt, et quibus laudes Dei annuntiantur.

PSALMUS LXXIII.

INTELLECTUS ASAPH.

Asaph (671), ut supra dictum est, *Synagoga* interpretatur, et ipsa quidem est, quæ loquitur in hoc psalmo, et conqueritur, et plangit destructionem Jerusalem, quæ tempore Nabuchodonosor regis facta est (672).

« Ut quid repulisti nos Deus in finem. » Multoties quasi dicant, repulisti et afflixisti nos propter peccata nostra; sed nunquam sicut modo repulisti nos. Quid est enim repellere in finem, nisi ex toto repellere, et usque in finem? « Iratus est furor tuus » super oves gregis tui. » Quibus irasceris? Quibus tantam iram et indignationem ostendis? De grege tuo sumus oves et simplices, et imbelles, et sine fortitudine sumus, et sine tuo adiutorio tantæ potentie resistere non valeamus.

« Memento congregationis tuæ, quam creasti ab initio. » Ab initio enim simul cum aliis hominibus etiam hos creavit Dominus. Quamvis ab initio, a temporibus Abraham convenienter intelligi possit. Ab eo enim Judæorum populus et fides, et circumcisionem accepit, ut Dei populus specialiter vocaretur.

« Liberasti virgam hæreditatis tuæ. » Quid per virgam, nisi sceptrum et correctionem? Quid vero per hæreditatem, nisi eundem Judæorum populum intelligamus? Inde est quod per prophetam dicitur: « Ne læteris Philisthæa omnis tu, quia comminata est virga percussoris tui (*Isa. xiv, 29*). » Et alibi: « Væ Assur virga furoris mei (*Joan. x, 5*). Fuit aliquando ille populus quasi virga in manu Dei, quia per ipsum omnes gentes in circuitu flagellavit et castigavit. Hunc autem multoties liberavit Dominus, prius quidem de Ægyptia servitute, postea vero de multis angustiis. « Mons Sion, in quo habitas. » Hæc inquirunt, hæreditas tua est, mons Sion, in quo te habitare promisisti, secundum illud. « Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion (*Psal. lxxv, 3*). » Quod autem ait: « in idipsum, » sic potest intelligi, ut simul et communiter in eo habitet cum aliis omnibus, qui cum eo sunt, ut per hoc et locum, et gentem quadam ratione defendere cogatur.

« Eleva manum tuam in superbiam eorum in finem. » Sic in hoc intelligitur in finem, sicut et superius, « ut quid repulisti nos Deus in finem. »

« Quanta malignatus est inimicus in Sanctis tuis (673), et gloriati sunt, qui te oderunt in me-

(671) « Asaph Latine *congregatio*, Græce *Synagoga* dicitur. » Aug. in hunc titulum.

(672) Varia est, ut admonet Ven. Beda super hunc psalmum interpretum opinio. « Hieronymus contra Chaldæos cantatum putat; Cassiodorus contra Romanos, Arnobius contra Philisthim, quando Ophni et Phinees sacerdotibus interfectis, arca Dei capta est. » Alii putant psalmum vaticinium esse eversiois Jerusalem in pœnam necis Christi Do-

» dio atrio tuo. » Multi sancti et boni tunc tuis ducti sunt in captivitatem, quamvis valde essent ad malorum comparationem. Quomodo contra sanctos malignati sunt, et quomodo in atriis gloriati, sequentia manifestant.

« Posuerunt signa sua, signa: et non cogunt sicut in via super summum. » Quod bis dicunt signa sua signa, magni doloris inc est. Posuerunt, inquirunt, signa sua, signa. Se posuerunt? supra summum. Hoc enim et hostes faciunt, et captis urbibus, supra summum id est in turribus et locis sublimioribus signa: nere videmus. Qua in re et illorum gloria, et lamitas apertissime demonstratur.

« Et non cognoverunt, sicut in via (674). » est illa via quam Dominus fecit in mari Rubrum qua periit Pharaon cum omni exercitu suo, et pulum Dei per talem viam stultissime persequere Et ipsi quidem cognoverunt. Quid cognoverunt omnipotentiam, et suam fatuitatem. Sed C nihil tale cognoverunt, nullum signum viderunt audacter et secure fecerunt quæcunque facerunt.

« Quasi in silva lignorum securibus exciderunt » nuas ejus in idipsum, bipenni, et ascia dejerunt eas. » In hoc ostendit secure eos sine revocata circa sanctuarium se habuisse, dum ipsius valvas, quasi alia ligna securibus et aliis ferris exciderunt. Quod autem dicit, in idipsum, eandemque voluntatem in hoc opere tario habuisse ostendit.

« Incenderunt igni sanctuarium tuum, in » polluerunt tabernaculum nominis tui. » hæc secundum litteram facta sunt, quæ tamen spiritualiter intelligi possunt.

« Dixerunt in corde suo cognatio eorum int » Venite, comprimamus omnes dies festos Domini » terra. » Hæc una cogitatio, et voluntas ostendit, ut sic omnia destruerentur (675), ut nulli solemnitates ibi amplius fierent, nec dies festarentur.

« Signa nostra non vidimus. » Sicut ab antiquis temporibus in tali eventu videre soliti sumus. » non est propheta » inter nos, qui veritatem audeat. Ibi enim erat Jeremias, qui ideo inmissus est, quia veritatem eis nuntiabat, « non cognoscet amplius. » Sic miseri homines solent, quando in magnas veniunt calamitates quasi desperantes, penitus derelictos se esse dicunt.

« Usquequo Deus improperabit inimicus? »

mini. (673) Etiam contextus apud S. Aug. habet, « *ctis tuis*. Vulgata autem, in *sancto*. Conformis sunt in his: « Et gloriati sunt, qui oderunt medio solemnitate tuæ. »

(674) Cod. Ghs. « Hæc via semper, et mobilis est. »

(675) Id cod. *Et ad nihilum deducerentur.*

arsarius nomen tuum in finem ? » Quando in A dicunt, magnas et multas blasphemias eos Dominum locutos fuisse ostendunt. Neque idum est verbis pepercisse, qui manibus talia bantur.

« Quid avertis faciem tuam. » Et tantas populi ones non respicis ? « Et dexteram tuam de io sinu tuo in finem ? » Sinus Dei illa civitas n qua priusquam Deum offenderet, totius saæ et scientiæ thesauri reconditi in lege et etis continebantur. Ibi erant, et dextera Dei, que ejus virtus et fortitudo, ut omnes in cirvinceret inimicos.

Deus autem rex noster ante sæcula operatus est em in medio terræ. » Huc usque Synagoga et B us Judæorum locutus est, suas deflens miset calamitates. Hinc Ecclesia loquitur, et de xultat felicitate. Deus, inquit, rex noster quidem noster, et specialiter noster, sed Deus m ante sæcula operatus est salutem in diebus s in medio terræ. Quid est in medio terræ ? In e Jerusalem, quæ in medio gentium sita est, i medio terræ, in utero virginis; sive in medio in assumpta humanitate; sive in medio terræ m operatus est, quia non unius gentis, sed im gentium hanc salutem voluit esse commu- Nunc ad ipsum Salvatorem convertitur, eique ur cætera quæ sequuntur.

« Confirmasti in virtute tua mare. » Hoc est C nare de quo dicitur : « Hoc mare magnum, et sum (Psal. ciii, 25), » per quod mundas iste catur. Hoc autem confirmavit Dominus in » sua, ut jam non fluctuet, sicut prius, et quie- ianeat, et super se Domino gaudenti, Domino nti se palpabile et calcabile præbeat. Mare ab udine dicitur; sed Spiritus sancti gratia con- um et inunctum est, omnem amaritudinem cedinem convertit.

« Contribulasti capita draconum super aquas. » draconum vitia sunt et peccata, quæ si succisa t, maligni spiritus, qui per dracones signifi- ; quasi mortui et decollati nihil possunt. Hæc capita contribulavit Dominus super aquas, D nia vitia et peccata in baptisate delevit.

« Confregisti capita draconis magni. » Hic est magnus draco, qui in paradiso cum muliere s, eam seduxit, et de ligno vetito comedere ic per hoc peccatum intravit in mundum, et cecatum mors, quia « invidia diaboli mors it in orbem terrarum (Sap. ii, 24). » Sed magni draconis caput, per quod originale um significator, Christi morte confractum est, ie sanguine deletum. Magnus draco, magnum

) Post hanc expositionem, quæ eadem est anctum Augustinum hæc opportune admonet tor. « Fratres, obsecro, intendite : cum magna ate audiuntur, quæ auditæ etiam in orbe ter- cognoscuntur. Hæc quando dicebantur, non

habuit caput, quod magno malleo conterendum fuit. « Dedisti eum in escam populo Æthiopum, » ut vice versa ab illis devoretur, quos ipse prius devorare solebat. Devorare autem superare est. Per Æthiopes naturaliter nigros, peccatores significantur, qui aquis baptismatis regenerati et super nivem dealbati sunt (676).

« Tu dirupisti fontes, et torrentes. » Fontes et torrentes, legis et prophetarum, et utriusque Testamenti volumina intelliguntur; qui videlicet fontes prius clausi et obturati erant. Sed eorum venas Dominus aperuit, et arctissima vincula quibus claudabantur dirupit et aquarum ex eis affluentiam emanare jussit. Hinc est enim, quod Joannes apostolus, cum videret librum septem sigillis signatum, multumque fletet, eo quod nullus dignus ad librum aperiendum invenitur, dictum est ei : « Ne fleveris, quia ecce venit leo de tribu Juda, radix David aperire librum, et solvere septem signacula ejus (Apoc. vi, 5). » Aperire igitur librum, quid aliud fuit, nisi id quod hic dicitur. « Tu dirupisti fontes et torrentes. Tu siccasti fluvios Ethan. » Ethan fortis interpretatur, per quem diabolus intelligitur, de quo in Evangelio Dominus ait : « Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet (Luc. xi, 21). » Sed quid per fluvios ejus, nisi omnes hæreticorum libros, et omnia dogmata impietatis intelliguntur ? Hos autem desiccavit Dominus, qui in multis conciliis, per Ecclesiæ doctores, omnes hæreses destruxit. Et bene quidem conveniens fuit, ut fluvios Ethan desiccaret, qui Ecclesiæ fontes et torrentes aperuit.

« Tuus est dies, et tua est nox. » Legitur in Genesi, quia « divisit Deus lucem a tenebris, vocavitque lucem diem, et tenebras noctem (Gen. i, 5). » — « Et fecit tunc duo magna luminaria, solem scilicet et lunam; luminare majus, ut præset diei, et luminare minus, ut præset nocti (ibid., 16). » Dies igitur Christianos, et nox Judæos significat. Et quidem diei præset luminare majus, nocti vero minus. Luminare autem majus Novum Testamentum est, cujus claritas et doctrina, ad solis similitudinem, totum mundum illuminavit. Minus vero luminare, Vetus Testamentum est, quod quasi in nocte sic super Judæos palleat et tenebrescit. Unde et Apostolus ait : « Nam neque clarificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam (II Cor. iii, 10). » Tanta est enim claritas Novi Testamenti, ut Veteris Testamenti claritas pro tenebris habeatur. Utrumque tamen Testamentum unum est, et utrumque clarum et splendidum est, si spiritualiter intelligatur : Quod igitur ait : « tuus est dies, et tua est nox; » tale est, ac si diceret, et Christiani et Judæi, et illuminati et cæci, et boni et fuerunt; quia tunc promittebantur, non reddebantur : nunc vero qua voluptate afficimur, cum ea, quæ prædicta legimus in libro, compleri videmus in mundo ? »

mali tui sunt, quia tu fecisti omnes; et uno rectoque **A** iudicio iudicabis omnes.

« Tu fecisti solem et lunam. » Dictum est modo quid per solem et quid per lunam significetur. Miseri Manichæi, qui alium Deum Novi Testamenti, et alium Veteris esse dicebant. Ecce enim Salvator noster utrumque Testamentum hoc in loco fecisse dicitur.

« Tu fecisti omnes terminos terræ, ætatem et » ver, tu fecisti ea. » Nihil est enim quod Christus non fecerit, quia ipse est per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil. Placuit tamen Ecclesiæ sive Prophetæ hæc singulariter enumerare, ut in his ita expositis, ejus omnipotentiam exaltaret. Possumus tamen per ætatem et ver perfectos et imperfectos intelligere, quorum alteri fer-

ventissimo Spiritus sancti igne succensi sunt; alteri vero eidem igni appropinquant, et jam proximi sunt.

« Memor esto hujus creaturæ tuæ. » Divinitati loqui videtur, et eam quam assumpsit humanitatem ei commendat, quam ideo creaturam vocat, ut verus Deus et verus homo Salvator noster esse credatur. Et valde conveniens erat, ut qui tanta de potentia divinitatis ejus usque nunc locutus fuerat, de humanitate quoque aliquid diceret, atque illis hæreticis occasionem tolleret, qui eum non hominem, sed Deum tantum esse credebant (677). « Inimicus improperavit Domino, et populus insipiens » exacerbavit nomen tuum. » Ideo, inquit, hujus creaturæ tuæ memor esto, quia humani generis inimicus diabolus, et simul cum eo Judæorum populus insipiens multum ei adversabitur. Prophetarum autem est, pro futuris præterita ponere, multa enim impropria Domino isti in Evangelium intulisse opponunt. Nam et ipse diabolus ad hoc usque tentando pervenit, ut ad se adorandum eum invitaret.

« Ne tradas bestiis animas confitentes tibi; et » animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. » Nunc autem pro illis omnibus orat, contra quos post Christi passionem omnes bestias insurgere conspicit. Per bestias autem malignos spiritus, hæreticos, et tyrannos intelligere debemus. De quibus Apostolus ait: « Quid mihi prodest quod ad bestias pugnavi Ephesi, si mortui non resurgunt? » (I Cor. xv, 32). Et revera crudelissimæ bestię omnes isti sunt, qui non solum corpora, sed animas quoque perdere nituntur. Quid significet « in finem » sæpe jam diximus.

« Respice in Testamento tuo, quia repleti sunt, » qui obscurati sunt terræ domorum iniquitatum. » Respice, inquit, in Testamento tuo, per quod Ecce-

(677) Hæretici asserentes Verbum divinum specie tenus assumpsisse naturam humanam fuerunt Marcionitæ, Manichæi, Priscillianistæ, et ante eos Simon Magus, et ejus discipuli, quos perstringit S. Jo. 1, Ep. c. 4, eosque solventes Christum, id est separantes naturam humanam a divina, antichristos vocat.

(678) « Asaph, ut sæpe diximus, interpretatur

siam intelligimus, quæ ipsum Testamentum pere meruit, et propter ipsum multas patitur lationes. Et valde quidem necessarium est ut respicias. Quare? « Quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domorum iniquitatum. » Non fuit sufficiens, ut iniquitatum pleni essent, nisi iniquitatum domos in se suscepissent. Domus iniquitatum maligni spiritus sunt, quia omnes domus et iniquitate pleni sunt. Repleti sunt igitur domus iniquitatum illi, qui obscurati sunt caligine per quos Judæi et hæretici, omnes homines significatur, qui terreni erroris caligine obscurati et excæcati sunt, ut veritatis lumen videre valeant. Respice itaque in Testamento tuo omnes isti ad hoc intendunt, ut illud deleant destruunt.

« Ne avertatur humilis factus confusus. » humilis unusquisque fidelis est, qui tunc confugaretur et averteretur, si Testamentum sibi defendere non valeret; quod nimirum, quod ad magnam confusionem sibi contingeret. « et inops laudabunt nomen tuum. » Per pauperem et inopem, eundem ipsum humilem significat pauper quidem est, **458** qui nihil habet, vero qui quamvis sine opibus sit, pro natura necessitate aliquid habet.

« Exsurge Deus, judica causam tuam. » **E** inquit, Deus in adjutorium servis tuis, et defende, et judica causam tuam, quam isti tuis argumentationibus destruere conantur. « mor esto impropriorum tuorum, eorum » quæ ab insipiente sunt tota die. » Quanta inquam nefanda Judæi et hæretici dicunt contumeliosum, si tamen est locus, ubi dicere audeant.

« Ne obliviscaris vocem quærentium te. » **N** viscaris, inquit, voces eorum qui te quærent exaudi et libera eos de omnibus angustiis sicut digni sunt. Similiter autem et superbia ascendat semper ad te, ut eam semper videas per de eis vindictam suscipias, et nunquam mali obliviscaris.

PSALMUS LXXIV.

IN FINEM NE CORRUMPAS. PSALMUS CANTICI ASAPH

Ad finem referatur iste psalmus, id est ad finem; quod autem dicitur ne corrumpas, modis intelligi potest. Veluti ne corrumpas descriptionem; vel ne corrumpas aliquam Scripturam quod Judæi facere solent. Vel ne corrumpas aliquam sive nefacias aliquam illicitam corruptionem autem *Synagoga* interpretatur. Bona *Synagoga* ista quæ Deum laudat, ejusque mirabilia narrat. « Confitebimur tibi, Deus, confitebimur

Synagoga: illa, quæ utique credit, non quæ nata permansit: nam post resurrectionem confessa legimus multa millia Judæorum, quæ iste nunc admonet, ne fidem suam corrumpant in finem, id est in Dominum Salvatorem. » Beda aliter sensit de tituli hujus interpretatione Cæcilius, cujus etiam verba usurpavit Beda.

» invocabimus nomen tuum. » Promittit Synagoga A et universaliter in omnibus, et singulariter in unoquoque Salvatorem nostrum se laudare, ejusque nomen invocare, ac omnia ejus mirabilia percensere. Sic enim et Moysi quondam populum dixisse legitur : « Omnia quæcunque præcepit nobis Dominus, faciemus (*Exod. xix, 8*); » et tamen non fecerunt. Sed non videntur offendere, qui ista promittunt, quoniam secundum suam intentionem alios judicant, et hoc est in eorum voluntate, ut omnes alii similiter faciant. Bonam enim voluntatem habebant illi, qui dicebant : « Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel, hosanna in excelsis (*Matth. xxi, 9*). » Et hoc erat in desiderio illorum, ut alii quoque eum laudarent et benedicerent. Nunc autem sequentia videamus.

« Cum accepero tempus, ego justitiam judicabo. » Hæc autem loquitur Salvator noster, et ad superiora respondet. Ego, inquit, cum accepero tempus justitiam judicabo, et unicuique secundum merita dabo, et eos qui me confitentur, et meum nomen invocant, et mirabilia mea prædicant, dignis muneribus remunerabo. Hoc autem erit in iudicio, quando et boni, et mali omnes astabunt ante tribunal Christi. Et ibi quidem erit Asaph, ibi erit tota Synagoga, ibique a se dividuntur, et qui Christum confessi sunt et laudaverunt, et qui eum negaverunt.

« Liquefacta est terra, et omnes inhabitantes in » ea. » In eo quod terra, ejusque habitatores liquefacti esse dicuntur, sine viribus, sine fortitudine, sine propria figura et pulchritudine esse monstrantur. « Ego confirmavi columnas ejus. » Columnæ totius terræ apostoli sunt et doctores : Hæc autem columnas confirmabat Dominus quando dicebat : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (*Matth. x, 28*). » Et : « Estote fortes in bello, et pugnae cum antiquo serpente (*II Reg. x, 12*). » Et « Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri (*Luc. xxi, 15*). » Bene confirmatæ sunt istæ columnæ, totam terram portare, et sustinere valent; multi tamen sunt qui super eas ascendere nolunt.

« Dixi iniquis : Nolite inique agere, et delinquentibus : Nolite exaltare cornu. » Hoc enim dixit Dominus per legem, per prophetas, Isaiam nempe, Jeremiam et Ezechielem, per ipsos psalmos, et per utriusque Testamenti Scripturas. Hoc et per apostolos dixit, et per episcopos, et sacerdotes quotidie dicit; attamen impii inique agere non cessant, et delinquentes suæ potestatis et iniquitatis cornua exaltant. Per cornua iniquorum omnis eorum virtus et fortitudo figuratur.

« Nolite extollere in altum cornu vestrum. » Hoc autem exponit : « Et nolite loqui adversus Deum iniquitatem. » Adversus Deum iniquitatem illi loquuntur, qui de ipsa divinitate disputantes perversa dogmata introducunt. Hoc fecit Arius, hoc Manichæi, multique alii perditionis filii. Nam et Judæi

adversus Deum iniquitatem locuti sunt, quando contra Salvatorem « Crucifige » clamaverunt.

160 « Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus, » est vobis, subauditur, via evadendi. Omnes mundi terminos posuit, quia per montes desertos et inhabitabiles, australis et septentrionalis plaga designatur; nemo enim effugere poterit iudicium Dei. De quo et subditur : « Quoniam Deus iudex est. » Sed quomodo iudicat. « Hunc humiliat, et hunc exaltat. » Deponit potentes de sede et exaltat humiles : eos humiliat, qui juste humiliandi sunt; eos exaltat, qui merito exaltandi sunt. In potestate illius est, et humiliare et exaltare quos vult; hanc autem potestatem nullus alius habet. Et hoc ideo, quia :

« Calix in manu Domini vini meri plenus est misto, et inclinavit ex hoc in hoc, verumtamen fæx » ejus non est exinanita. » Calix iste in manu Domini mensura retributionis est. Et bene in manu Domini esse dicitur, quia in manu et potestate illius est, reddere unicuique secundum opera sua. In hoc autem calice merum et purum vinum, et mistum vinum simul cum fæce continetur. Et alii quidem merum vinum, alii mistum, alii vero fæcem de hoc calice bibunt. Dicendum est igitur, qui sunt illi qui merum, et qui mistum, et qui fæcem bibunt. Merum autem illi bibunt, qui de hac vita exeuntes, nihil in se habent quod puniatur. Mistum vero illi peccatores, qui poenitentiam ex corde suscipiunt. Unde scriptum est :

C « Peccator quacunque hora conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (*Ezech. xxxiii, 11*). » Isti enim, ut Apostolus ait, salvabuntur quidem, sic tamen « quasi per ignem. » Salvati autem per ignem, quid est, nisi bibere vinum mistum? Fæcem autem illi peccatores bibunt, qui usque in finem in sua malitia perseverant. De quibus Apostolus ait : « Secundum duritiam autem tuam, et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (*Rom. ii, 5*). » Quod autem ait : « Et inclinavit ex hoc in hoc; » ad magnam Dei misericordiam spectat, qui de vino mero in mistum vinum tantum inclinatur, ut bibentes non pereant, et poenitentiae remedium et poenam tolerare valeant. Fæx autem non minuitur, quia valde plures sunt illi qui fæcem bibunt, quam sint omnes illi, qui merum vinum bibunt et mistum. Unde et subditur :

« Bibent omnes peccatores teeræ. » Fæcem videlicet, quæ semper sic abundat, ut non minuat, per quod intelligitur quia poena malorum nullum finem habebit. Sic enim in alia translatione legitur. Quod vero in ista dicitur, « ex eo, » de calice intelligitur. De calice vero peccatores in sua malitia perseverantes, sicut superius diximus, nihil aliud, nisi fæcem bibent.

« Ego autem in sæcula gaudebo, cantabo Deo Jacob. » Illi, quasi dicat, neque gaudere, neque cantare poterunt, qui omnium tormentorum fæcem indeficienter, quotidie et sine fine bibent. Ego au-

tem et fideles mei in sæcula gaudebo, et cantabo Deo Jacob, et ineffabilis suavitatis dulcedine eos inebriabo. Hinc est enim, quod alibi dicitur : « Inebriantur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos (*Psal. xxxv, 7*). »

« Et omnia cornua peccatorum confringam, et exsultabuntur cornua justi. » Dicimus per cornua potentiam et fortitudinem significari; quoniam boni tunc fortes erunt atque potentes, mali vero miseri erunt, et per omnia infelices.

PSALMUS LXXV.

IN FINEM IN LAUDIBUS PSALMUS ASAPH, CANTICUM AD ASSYRIOS (*IV Reg. xix*).

Legitur de Sennacherib rege Assyriorum, cum venisset ad obsidendam Jerusalem, quod angelus Domini una nocte percussit de Assyriis centum octoginta quinque millia. In laudibus igitur tantæ victoriæ cantat Asaph canticum istud ad Assyrios, id est contra Assyrios. Sed quia dixit in finem, ea quæ secundum litteram facta sunt, ad Ecclesiam spiritualiter referenda esse ostendit.

« Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus. » Totus enim mundus erat in errore, et idolis serviebat, quando sola Judæa veri Dei cognitionem habebat. Unde et merito hic dicitur : « Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus. » Sed quia Judæa *confessio*, Israel vero *vir videns Deum* interpretatur; per Judæam Ecclesia significatur, quæ sola ex cunctis gentibus Deum confitetur et laudat. Per Israel vero, populus Christianus, qui solum verum Deum cognoscit et adorat.

« Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion. » Jerusalem *visio pacis* interpretatur, et est ille locus de quo modo dicitur : « Factus est in pace locus ejus, quoniam ibi a Salomone ædificatum est templum. Differunt autem Sion et Jerusalem, quod Jerusalem tota civitas, Sion vero sola arx et fortitudo vocata est. De qua dicitur : « Cepit David arcem Sion (*I Par. xi, 5*). » Utraque autem sanctam Ecclesiam significat, in qua Salvator noster rex et pontifex a Domino constitutus ait : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini (*Psal. xi, 6*). »

« Ibi confregit cornu, arcum (679), scutum, gladium, et bellum. » Hoc autem secundum litteram illud est quod modo diximus, quia percussit angelus Domini de Sennacherib centum octoginta quinque millia. Et tunc quidem totum illorum bellum confectum et dissipatum est. Hoc quoque in Ecclesia quotidie fit, et omnia arma diabolicæ artis, totumque ejusque bellum quotidie a pluribus franguntur et dissipantur. Cornua diaboli illa sunt quæ alios vocant, et ad prælia concitant. Arcus autem, hæretici et fraudulenti, qui bonos in occultis sagittant et vulnerant. Scuta vero omnes illorum argumentationes, vel

(679) In Vulgata legitur « potentias, arcuum, » apud Augustinum « fortitudines arcuum. »

(688) Lectio Vulgatæ : « De cælo auditum fecisti

quæcunque alia sunt, quibus se contra veritatem defendunt. Per gladium autem illos intelligimus, qui manifesta persecutione contra Ecclesiam sæviunt.

« Illuminans tu mirabiliter. » Tu, inquit, mirabiliter illuminans Ecclesiam tuam, confregisti in ea omnia illa quæ superius dicta sunt. Mirabilis illuminatio est, quam Spiritus sanctus operatur. Hoc autem apostoli probaverunt, qui tam subito tales facti sunt, quibus ipsi philosophi resistere non valent. Unde ipse Dominus ait : « Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri (*Luc. xxi, 15*). » — « A montibus æternis turbati sunt omnes insipientes corde. » Æterni montes apostoli sunt et doctores. Ab his autem conturbati sunt philosophi, hæretici, omnesque alii ore et garrulitate sapientes; corde vero insipientes, cum eorum sapientiæ et rationibus respondere non possent.

« Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt » omnes viri divitiarum in manibus suis. » Sed unde iste tam validus somnus? « Ab increpatione » tua, Deus Jacob, dormitaverunt, qui ascenderunt » equos. » Si de Assyriis intelligatur, manifestum est quia et seipsos et omnia sua subito amiserunt, gravissimo somno dormientes, et nunquam postea evigilantes. Illi quoque qui per eos significati sunt, et qui similiter populum Dei et sanctam Ecclesiam persequuntur, quotidie dormientes et morientes, et seipsos et sua omnia perdunt, et nihil suarum divitiarum invenient. Hoc autem fit ab increpatione Dei qui unicuique illorum assidue in Evangelio dicit : « Stulte, hac nocte anima tua rapietur a te, quæ autem parasti cujus erunt? » (*Luc. xii, 10*). Per equos autem omnia illa significantur, quibus potentiores et fortiores homines fiunt. Sic dicere solemus, super bonum equum aliquem sedere, quem vel divitiis, vel honore, vel aliqua magna re præditum videmus.

« Tu terribilis es, et quis resistet tibi, extunc ab » ira tua? » Ideo, inquit, ab increpatione tua dormierunt, qui ascenderunt equos, quia tu terribilis es, et nemo tuæ voluntati resistere valet extunc ab ira tua. Quod ipse dixit extunc, hoc exposuit dicendo ab ira tua. Statim enim ut irascitur, necesse est, ut omnes illi superentur et cadant, contra quos ipse irascitur. Unde et subditur : »

« De cælo iudicium jaculatum est, et confestim » terra tremuit, et quievit (680). » Statim, inquit, ut iudicium de cælo jaculatum est, et sententia a sede tua processit, statim factum est quod fieri iussisti. Securi, inquit, Assyrii erant, et nihil timebant, et subito in cælis data est sententia, et statim omnes ab angelo interfecti sunt. Et hoc est quod dicit : « Terra tremuit et quievit. » Terram vero eos vocat, qui sub una hora et tremuerunt et quieverunt. Qua in re tam repentinam cladem illam fuisse ostendit, ut vix eis timere et dolere licuisset. Sic factum est

iudicium : terra tremuit, et quievit. » Alia est apud Augustinum, « De cælo jaculatus est iudicium : terra tremuit, » etc.

et in Pharaone, qui cum secure per medium maris Rubri Dei populum persequeretur, iudicium de cœlo jaculatum est, et statim cum omni exercitu suo in profundum demersus est. Et multa alia in divinis Scripturis reperire poterit, qui ea quærere voluerit. « Dum exurgeret in iudicium Deus, ut salvos faceret omnes quietos terræ (681). » Tunc, inquit, contra Assyrios fecit ea Deus quæ modo dicta sunt, dum exurgeret in iudicium adversus eos, qui longo tempore superbiam eorum sustinuerat. Surrexit tandem, ut salvos faceret omnes quietos terræ, per quos omnes illos intelligimus, qui in Jerusalem clausi tenebantur. Ibi enim tunc erat Isaias propheta, et rex Ezechias, et multi alii viri religiosi. Audiamus itaque Apostolum dicentem : « Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram (I Cor. x, 11). » Redeant peccatores ad pœnitentiam, et ne tardent converti ad Dominum, ne iudicium de cœlo jaculetur, quia jam securis ad radicem arborum posita est. Gaudeant et quieti terræ, quia ad hoc surgit Dominus quotidie in iudicio, ut salvos faciat omnes quietos terræ. De quibus subditur : « Quia cogitatio hominis consistit tibi. » Ideo, inquit, salvat Dominus quietos terræ, quia cogitatio quieti hominis eum laudat et confitetur. Unde ipse ait : « Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos (Isa. LXVI, 2). » — « Et reliquæ cogitationum diem festum agent tibi. » Reliquæ cogitationum, bonæ cogitationes intelligi possunt, quæ aliis bonis cogitationibus sine intermissione succedunt. Et hæc quidem agunt Domino diem festum, quia sine his nulla festivitatis Deo acceptabilis est. De bonis namque cogitationibus bona opera originem habent; sicut econtra de malis mala opera oriuntur.

« Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus offertis munera. » Vos, inquit, qui in civitate clausi estis, et circa templum habitatis; in quo eum esse non dubitatis, et qui quotidie ei sacrificia et munera offertis, ut vobis eum propitium et placabilem faciatis, vovete vota vestra, et reddite ea Domino Deo vestro. Qui in aliquo peccato est, dimittat illud, et voveat esse bene facturum. Vobiscum est prophetarum maximus Isaias, audite eum dicentem : « Quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, et defendite viduam (Isa. i, 17). »

« Terribili et ei, qui aufert spiritum principum, » terribili apud reges terræ. » Vovete, inquit, Domino Deo vestro, Domino forti, atque terribili, qui tam subito aufert spiritum principum, et qui tam terribilis est apud reges terræ. Neque dubium est in illo exercitu multos reges, ac principes fuisse, simulque cum aliis periisse. Hæc autem omnia se-

(681) Alia lectio in Vulgata *omnes mansuetos terræ*; alia apud Augustinum *omnes mites corde*.

(682) « Asaph interpretatur *congregatio*. Loquitur hic ergo congregatio transiliens, ut perveniat ad fi-

condum litteram vera sunt, quæ ad spirituales intelligentiam facillime et convenienter trahi possunt. Sed non titulum secuti sumus, qui ad Assyrios scriptus est.

PSALMUS LXXVI.

IN FINEM : PRO IDITHUN PSALMUS ASAPH (682).

Perfectorum sunt illi psalmi, quorum titulus ponitur Idithun, qui *transiliens cæteros* interpretatur. Et hoc quidem jam in aliis psalmis expositum est.

« Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi. » Voce, inquit, mea, per me ipsum voce interioris hominis, tota mentis intentione clamavi ad Dominum, vox mea ad Dominum ivit, et in aures ejus introivit, sicut alibi dicitur : « Et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus (Psal. XVII, 7). » Et Dominus intendit mihi. Quid est autem et intendit mihi, nisi exaudivit me? Sic igitur oret, qui exaudiri desiderat.

« In die tribulationis meæ, Deum exquisivi manibus meis. » In die, inquit, tribulationis meæ, exquisivi Dominum, qui adiutor est in opportunitatibus, in tribulatione. Sed quomodo quæsivi? « manibus meis. » Plus est manibus Dominum quærere, quam ore. Illi manibus Dominum quærunt, qui bene operando ad eum venire contendunt.

« Nocte coram eo, et non sum deceptus. » Non decipiuntur qui nocte Dominum quærunt, et in tribulationibus quærunt : « Quia juxta est Dominus his qui tribulatio sunt corde (Psal. XXXIII, 19). » — « Multæ tribulationes justorum, et de his omnibus liberabit eos Dominus (Psal. VII, 20). » Nam et Propheta nocte se Deum quæsivisse ostendit : « Media nocte surgebam ad confitendum tibi (Psal. CXVIII, 62.) » Itemque : « In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum (Psal. CXXXIII, 1). »

« Noluit consolari anima mea. » Cum, inquit, in tribulationibus essem, multos habui consolatores, quorum consolationem noluit recipere anima mea. Sic beatus Job suis consolatoribus ait : « Consolatores onerosi omnes vos (Job. XII, 2). » Sic et « Rachel plorans filios suos noluit consolari, quia non sunt (Matth. II, 18). » Carnalis igitur erat ista consolatio, quam vir iste sanctus recipere noluit : « Memor fui Dei, et delectatus sum (Psal. LXXVI, 1). » Memor, inquit, fui Dei, qui « seipsum exinanivit formam servi accipiens (Philipp. II, 7), » et tantas pro nobis omnibus sustinuit tribulationes; et delectatus sum in tribulationibus meis : « Non enim sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. VIII, 18). »

« Exercitatus sum, et defecit paulisper spiritus meus. » In tali exercitio fuerat Apostolus, qui ait : « Nolo vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia, quia supra modum gravati sumus, supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam

nem, qui est Christus Jesus. Quæ sint igitur transilienda, ut ad illum finem pervenire possimus, psalmi textus ipse demonstrat. » S. Aug.

vivere (I Cor. 1, 8). » Defecerat utique paulisper spiritus ejus, quem tædebat etiam vivere. Sic igitur sancti martyres in agone suo multoties exercitabantur, ut spiritu paulisper deficiente, de hac vita exire optarent.

« Anticipaverunt vigiliis oculi mei. » Mirum non erat, si dormire non poterat, qui in tali exercitio erat, præsertim cum Dominus dicat: « Vigilate, quia nescitis diem, neque horam (Matth. xxv, 13). » Vigilabat utique et mortem potius quam vitam optabat, quia satis ipsa morte duriora erant tormenta, quæ sustinebat. Unde et subditur: 463 « Turbatus sum, et non sum locutus. » Quomodo enim turbari non poterat, tot tantisque angustiis undique circumseptus? Sed in hoc ejus perfectio comprobatur, quia locutus non est, et patienter omnia sustinuit, Salvatoris nostri exempla secutus, qui « sicut agnus ad victimam ductus non operuit os suum (Isa. LIII, 7). »

« Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui. » — « Cogitavi, inquit, dies antiquos, » et inveni quod omnes, qui pie volunt vivere in Christo, necesse est ut persecutionem patiantur (II Tim. III, 12) ab impiis et his similibus. Sic Abel, sic Abraham, sic Moyses, sic David et sic alii sancti sustinuerunt. « Et annos æternos in mente habui (683). » Et cognovi, et vidi quia sanctorum gloria erit in æternum. et malorum tormenta finem non habebunt. Hanc considerationem debent habere omnes boni, et hanc in suis angustiis suscipere consolationem. Unde adhuc subditur:

« Et meditatus sum nocte cum corde meo, exercitabar, et ventilabam in me spiritum meum. » Hæc, inquit, in nocte cogitabam, hæc in corde meo tractabam, hoc erat exercitium, et studium meum, et in hac tam nobili meditatione ventilabam spiritum meum. Egregie dictum est, ventilabam, ut spiritus ejus, qui ex indignatione succensus fuerat, ex hac meditatione tam delectabilii refrigerium caperet.

Et dixi: « Nunquid in æternum projiciet Deus? aut non apponet, ut beneplacitum sit ei adhuc? aut in finem misericordiam suam abscondet a sæculo et generatione? Nunquid obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira misericordiam suam? » Ecce qui ab aliis noluit consolari, modo seipsum ipse consolatur, et sub interrogatione ea confirmat quæ quasi negative dicere videtur. Et tale est ac si diceret: Putant stulti quod nos Dominus projecerit, et quod nimirum iratus ulterius nobis non miserebitur. Sed non est ita. Cito se placabilem ostendet, qui nunc implacabilis esse videtur; neque ut ipsi putant, abscondet misericordiam suam usque in finem, et ab hoc sæculo, usque ad futuram generationem. Unde et subditur:

« Et dixi: Nunc coepi. » Quid est nunc coepi? Nunc cognovi et intellexi, quia nunquam Deus deseret

(683) « Qui sunt anni æterni? inquit Augustinus, magna cogitatio. Videte, si vult ista cogitatio nisi magnum silentium! Ab omni forinsecus strepitu, ab

sanctos suos. In præteritis, quasi dicat, cognoscitur, quid in his quæ futura sunt facturus est Dominus. Et hoc est quod ait: « Hæc est mutatio dexteræ excelsi. » Quæ? « Quia memor fui operum Domini, » et quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, » et quia meditatus sum in omnibus operibus tuis, » et quia in observationibus tuis me exercebo. » Totum hoc, inquit, est immutatio dexteræ excelsi; et totum hoc operatur dextera Domini, ut homo sic mutetur de primis in novissima, et de novissimis in prima, et sic memor fiat et recordetur operum Domini et mirabilium ejus. In hac enim tali commutatione et meditatione cognoscunt sancti et honorum præmia et malorum supplicia; et hoc quidem tribuit eis non modicam consolationem. Nota hic, quomodo inter se commutat præterita et futura. Memor fui, inquit, et memor ero: et meditatus sum et meditabor. Semper mirabilia Dei in memoria habenda sunt, semper ejus opera meditanda sunt et semper in ejus mandatis et observationibus nos exercere debemus.

« Deus in sancto via tua, quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus, qui facis mirabilia solus. » Nunc Dei mirabilia narrare incipit, sicut modo superius se facturum esse promisit, dicens: « Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. » Omnis via Dei est in sancto, quia nunquam a sanctitate et justitia recedit. Possumus autem per sanctum ipsum Dei Filium intelligere, qui de seipso ait: « Ego sum via, veritas, et vita (Joan. XIV, 6). » Et in ipso quidem est via Dei, quia « omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. I, 3). »

« Quis Deus magnus sicut Deus noster? omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. » Et ipse solus facit mirabilia, quæcunque omnes alii faciunt, si tamen bona sunt, quæ faciunt, non a se, sed ab ipso faciunt.

« Notam fecisti in populis virtutem tuam. » Quam virtutem? « Liberasti in brachio tuo populum tuum filios Israel, et Joseph. » Hæc est virtus qua de Ægyptia servitute populum suum Dominus liberavit; cunctis populis et nationibus nota facta est, quia valde gloriosa et sine fine memorabilis est. Sed non minus illa quoque laudabilis, qua in brachio suo, id est per filium suum omne hominum genus de diaboli servitute Dominus liberavit; hæc enim in illa significata est, et uno eodemque brachio hæc et illa facta est. Quod autem dicit « filios Israel, et filios Joseph, » sic videtur esse dictum, sicut illud in Evangelio: « Ite, dicite discipulis ejus, et Petro (Marc. XVI, 7). » Nam et Petrus unus de discipulis erat, sicut et Joseph unus fuit de filiis Israel. De Petro quidem manifesta ratio est, quare nomine vocatus fuerit. De Joseph vero quid aliud intelligere debemus, nisi quia omnes alii gratia Patris liberati sunt, Joseph vero quia sui-

omni humanarum rerum tumultu intus requiescat, qui cogitare vult annos istos æternos. »

ipsius merito liberatus est? Per hos autem, omnes A Christianos intelligere debemus, unum Deum videntes et cognoscentes, et in fide et in bonitate cordis crescentes. Interpretatur enim Israel vir videns Deum; Joseph vero augmentum, sive accrescens.

« Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, et » timuerunt, turbatæ sunt abyssi. » Potest hoc intelligi juxta litteram, quando filii Israel per mare Rubrum siccis pedibus transierunt, aquis utrinque recedentibus, quod quidem inter maxima et præclara Dei miracula connumerandum erat. Secundum spirituales intelligentiam, « aquæ multæ, populi multi, » qui postquam Dominus populum suum liberavit in brachio suo, ab infidelitate ad fidem conversi, in eum crediderunt, eum viderunt, et timuerunt. Abyssi vero turbatæ sunt; per quas hujus sæculi potentiores intelligimus, qui sic sunt in hoc mundo, sicut abyssi in medio maris. Unde Apostolus ait: « Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi potentes inter vos, non multi nobiles, non multi sapientes, sed quæ sunt stulta mundi elegit Deus, ut perdat sapientiam, et quæ infirma sunt, ut ea quæ sunt destrueret (I Cor. 1, 26). » Isti autem conturbati sunt, et cum magno furore contra sanctos insurrexerunt. Hos autem secuta est infinita iniquorum hominum, et procellosa multitudo. De qua et subditur: « Multitudo sonitus aquarum. » Quid mirum si de abyssi perturbatione multarum aquarum sonitus exiit? Quid mirum, si de sævitia divitum et potentum populi stulti, et indisciplinati contra sanctos clamor erupit? Quis enim contra Salvatorem nostrum omnem illam multitudinem concitavit, ut omnes una voce « crucifige » clamarent, nisi principes et sacerdotes? Sic igitur ex abyssi conturbatione factus est sonitus aquarum multarum. Sed non idcirco apostoli et doctores tacuerunt, et a Christi prædicatione cessarunt. Unde et subditur:

« Vocem dederunt nubes, etenim sagittæ tuæ » transierunt, vox tonitruum tui in rota. » Valde majores et terribiliores sunt voces nubium, quam voces aquarum et valde magnum timorem et terrorem faciunt illæ sagittæ, quæ de nubibus exeunt; præsertim cum vox tanti tonitruum sit in rota, et apostolica prædicatio non unam partem teneat, sed universum mundum (684). Nubes enim, et apostoli et doctores sunt, quorum doctrina tota Ecclesia irrigatur et fecundatur. Sagittæ vero, eorum sententiæ intelliguntur, quibus vitiorum et spirituum iniquorum fugatur exercitus.

« Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, et » commota est terra. » Coruscationes istæ, quæ de nubibus et tonitruis exeunt, signa et miracula sunt,

(684) Cod. Ghis., in circuitu compleat.

(685) « Verba ista intellectus sunt; id est intelligentiæ sunt, quæ data est ipsi Asaph: quod non uni homini, sed melius accepimus congregationi

quæ per apostolos ubique fiebant. Hæc autem vidit terra et commota est, quia maxime propter signa et miracula, quæ fiebant, omnes infideles et increduli ad fidem convertebantur. Unde et in Evangelio de apostolis dicitur: quia « profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis (Marc. xvi, 20). »

« In mari via tua, et semitæ in aquis multis, » et vestigia tua non cognoscentur. » Hoc de Salvatore nostro ad litteram intelligi potest, qui super aquas maris siccis pedibus ambulavit, ubi humana vestigia inveniri non possunt. Spiritualiter autem mare mundum significat, sicut jam sæpe in aliis psalmis dictum est. « Aquæ vero multæ, populi multi » sunt, et hoc quidem jam sæpe diximus. Fecit igitur Dominus viam sibi in mari, et semitas in aquis multis, quoniam ex quo mundus iste ad fidem ejus conversus est, per eum invisibiliter ambulare, et Ecclesias suas ubique visitare non cessat. Sicut ipse suis discipulis ait: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Vestigia vero ejus non cognoscuntur, vel quia hoc invisibiliter agit, vel quia pauci sunt, ad malorum comparisonem, qui ejus vestigia imitantur. Sic enim et de Spiritu sancto, qui similiter invisibilis est, ipse Dominus ait: « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, aut quo vadat (Joan. iii, 8). » Unde ejus quoque vestigia invisibilia esse monstrantur. Si autem et secundum litteram de filiis Israel hæc intelligantur, non erit inconveniens, qui et in mari Rubro, et in Jordane vias et semitas habuerunt, sicut sacra narrat historia. Unde et subditur:

« Deduxisti sicut oves populum tuum in manu » Moysi et Aaron. » Intelliguntur aut per Moysen et Aaron episcopi et sacerdotes, qui populum Christianum (ipse est enim populus Dei) regunt, et ducunt, et in terram viventium, quæ per terram promissionis significatur, recto itinere introducunt.

465 PSALMUS LXXVII.

INTELLECTUS ASAPH.

Vult Asaph ut iste psalmus secundum suam intelligentiam exponatur, et ideo ait: « Aperiam in parabolis os meum, » ut non secundum litteram, sed parabolice intelligatur (685).

« Attendite, popule meus, legem meam, inclinate » aurem vestram in verba oris mei. » In hoc psalmo loquitur Propheta, et apostoli, Ecclesiæque doctores, quibus totus populus a Domino commissus est. Dicat igitur cætus apostolicus: Attendite popule meus, mihi ad regendum commissus, legem meam, legem quam ego prædico et custodio, legem qua vivo et pro qua, si necesse fuerit, mori non timeo. « Inclinate aurem vestram, » aurem videlicet cordis vestri, ut qui habet aures audiendi audiat; » in

populi Dei, unde nequaquam nos alienare debemus, » etc. S. Augustinus. Hæc ostendunt Brannonem nostrum, S. doctoris mentem, sicut in aliis interpretationibus, secutum fuisse.

verba oris mei, » quoniam ea quæ dicturus sum, A altioris quam putantur intelligentiæ sunt. Unde et subditur :

« Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio sæculi. » Est autem parabola alicujus rei similitudo, cum aliud dicitur et aliud intelligitur. Quales sunt, quæ dicuntur parabolæ Salomonis, quales et illæ, quibus frequentissime in Evangelii Dominus loquitur. Idem autem hoc in loco et parabolæ et propositiones significant.

« Quanta audivimus, et cognovimus ea, et patres » nostri narraverunt nobis. » Multa sunt, quasi dicat, quæ audivimus et audiendo cognovimus, et quæ patres nostri narraverunt nobis, quæ nos quoque modo vobis in parabolis nuntiamus.

« Non sunt occultata a filiis eorum in generatione » ne altera. » Nos, inquit, eorum filii non occultamus, quæ a patribus audivimus, sed in altera generatione ea prædicamus, per quam videlicet gentilem populum intelligimus, quoniam « qui abscondit frumentum maledicetur in populis (Prov. xi, 26). »

« Narrantes laudes Domini, et virtutes Domini, » et mirabilia ejus quæ fecit. » Patres, inquit, nostri omnia narraverunt nobis, et laudes Domini, et virtutes, et mirabilia Domini. Lege in libris Moysi, et in aliis libris Veteris Testamenti, et omnia hæc invenire poteris.

« Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem » posuit in Israel. » Israel, et Jacob, et testimonium, idem significant. Hæc est illa lex quæ per Moysen in monte Sinai filiis Israel a Domino data est. De qua et subditur :

« Quanta mandavit patribus nostris? » Ad quid? ut nota facerent ea filiis suis. Et hoc quare? « Ut » cognoscat generatio altera. » Non debet itaque neque lex, neque aliqua scientia occultari, quæ ad hoc data est, ut ab aliis in alios transiret, et transeundo pluribus proficiat. Sic enim lex, quæ Judæis data fuerat, ad gentiles usque pervenit, et magis in hoc populo, quam in illo operata est, et quotidie operatur.

« Filii qui nascentur, exsurgent, et narrabunt eam » filiis suis. » Filii, inquit, qui nascentur, et nova generatione, per aquam et spiritum renascentur, non erunt otiosi, non erunt pigri, vel fastidiosi, sed exsurgent, et ad prædicandum se viriliter præparabunt, et narrabunt eam filiis suis. Hoc autem adimpletum est in apostolis apostolorumque successoribus.

« Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur » tur operum Dei sui, et mandata ejus exquirant. » Hoc, inquit, filii, qui nascentur, hortabuntur filios suos ut ponant in Deo spem suam, et non in incerto divitiarum, non in cultura, vel responsis falsorum deorum, neque in aliqua alia superstitione. « Et non obliviscantur operum Dei sui, » qui tam mirabiliter de tantis periculis eos liberavit, « et mandata ejus exquirant, » et die ac nocte meditentur in eis.

« Ne fiant sicut patres eorum. » Et quales fuerunt

patres eorum? Audi quod sequitur. Genus pravum et peramarum, de quibus ipse Dominus ait : « Generatio prava atque perversa signum quærit (Matth. xii, 39). » — « Genus, quod non direxit cor suum. » Non direxit ad bonum, non direxit ad justitiam vel sanam intelligentiam, sed potius retorsit et reflexit ad omnem iniquitatem. « Et non est creditus cum Deo » spiritus ejus. » Si Deo se non credidit, et cum Deo esse noluit, cui se credidit, et cum quo fuit? Cum illis utique quibus filios et filias immolavit, sicut scriptum est : « Et immolaverunt filios, et filias suas dæmoniis (Psal. cv, 34). » Et hoc quidem probat per filios Ephraim, quia spiritus et voluntas eorum non fuit cum Deo.

B « Filii Ephrem intendentes arcum, et mittentes » sagittas suas, conversi sunt in die belli. » Hoc autem, sicut in Isaia legitur, 400 factum est in diebus Achaz regis Juda, quando Ephraim, qui fratres suos adjuvare debuerat, se conjunxit gentibus ad expugnandam Jerusalem (Isa. ix, 9). Sed quia in parabolis ista dicuntur, hæc ad Christianorum tempora referenda sunt. Sæpe enim hoc in Ecclesia fieri videmus, ut illi, de quibus maxima spes habetur; et qui paratiores ad præliandum esse videntur, tempore necessitatis arma deponant, et turpiter se in deditionem hostibus tradant. De quibus bene subditur :

C « Non custodierunt Testamentum Dei sui, et in » lege ejus noluerunt ambulare. » Hoc autem de filiis Ephraim manifestum est, quia in diebus Jero-boam legem Domini abicientes, vitulos aureos adoraverunt, et penitus se ad idololatriam transtulerunt. Similiter autem et Christiani multoties hæretici fiunt, et legem Dei violare non timent.

« Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium » ejus, qui ostendit eis. » Ingrati filii sunt et merito exhæredandi, qui patris benefactorum obliti, ejus inimicis ad ipsum patrem suum expugnandum se sociare non metuunt; præsertim illius patris, cujus fidem et doctrinam signis, et miraculis probatam esse cognoscunt. Sed nos, dicit aliquis, mirabilia non vidimus. Ad quod ipse : « Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Ta-neos. » Si tu, inquit, non vidisti, at patres tui viderunt, quibus non minus, quam tibi ipsi credere debes. Et testes tibi dedit, qui mirabilia viderunt, et regnum, in quo facti sunt, et ipsum locum, ubi facti sunt, ut nullatenus inde dubitare debeas. Nec vero minora miracula postea per apostolos aliosque sanctos per totum mundum facta sunt, quæ fuerunt illa quæ tunc temporis per Moysen in Ægypto facta leguntur. Et illa quidem miracula nihil Ægyptiis profuerunt : hæc autem mundum pene totum ad fidem converterunt. Hæc autem contra illos dicta sunt, qui Testamentum Dei non custodierunt, et in lege ejus ambulare noluerunt.

« Interruptit mare, et perduxit eos, et statuit aquas » quasi in utre. » Et hæc parabola est, et allegoricam quærit expositionem. Sæpe jam diximus, quia

mare mundum significat : aquæ vero multæ, populi multi sunt. Quæ vero aquæ in utre clauduntur, nisi permissione erumpere non valent. Modo igitur omnes aquæ in utre clausæ sunt, et quocumque volunt, secure vadunt Christiani, neque timent ulla maris inundationes et tyrannorum persecutiones.

« Et eduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis. » Hoc est enim quod apostolus ait : « Qui omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube, et in mari (*I Cor. x, 2*). » Nubes autem, quæ eos præibat, duplex beneficium præstabat ; in die obumbrando, et in nocte illuminando. Hæc igitur nubes Spiritus sanctus est : hæc nubes obumbrat populum Dei, ne carnis concupiscentia, et vitiorum æstum sentiat. Unde et B. Mariæ ab angelo dicitur : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (*Luc. 1, 35*). » Hæc eum illuminat, et in via mandatorum Dei errore non sinit.

« Interrupit in eremo petram, et adaquavit eos vel » ut abyssus multa. » Hæc est illa petra de qua Apostolus ait : « Petra autem erat Christus (*I Cor. x, 4*). » Hæc petra prius arundine, deinde lancea percussa et vulnerata est, « et continuo exivit sanguis, et aqua (*Joan. xix, 34*). » Nam et de illa alia dicitur, quod percussa bis fuerit. Tanta autem aquarum affluentia ex hac petra profluxit, ut mundum totum lavaret, et satiaret, et peccatorum contagione munderet. Unde et subditur :

« Et eduxit aquam de petra, et eduxit tanquam » flumina aquas. » Quatuor magna flumina de hac petra exierant, quibus sancta Ecclesia irrigatur.

« Et apposuerunt adhuc peccare ei, in ira conciliaverunt excelsum in siccitate. » Non fuit eis sufficiens in aqua peccasse, nisi in esca quoque similiter deliquissent. Apposuerunt itaque peccatum supra peccatum : utpote qui omni bonitate sicci erant, et in terra sicca tunc temporis morabantur.

« Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent » escas animabus suis. » Valde amplius peccabant, in cordibus diffidendo, quam ore clamando, et escas petendo. Nam ipsi quoque eorum duces Moyses, et Aaron ad aquas contradictionis similiter peccasse leguntur. Unde etiam prohibiti sunt, ne in terram promissionis intrarent. Magnum igitur peccatum est diffidentia, et in his quæ petuntur a Domino, spem non habere.

« Et male locuti sunt de Deo, et dixerunt : Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? » Hæc sunt illa verba, quæ intus dicebant, et quibus in cordibus suis Deum tentabant, et ore quidem quærebant escas, in cordibus vero dicebant : nunquid in deserto dare nobis poterit escas? Et hoc est, quod ait :

« Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, » et torrentes inundaverunt. Nunquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? » Stultissimi et insipientes, nonne convenientius erat dicere : quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ,

et torrentes inundaverunt, certi sumus et nullatenus dubitamus quia ille, qui aquas tam affluenter dedit, etiam panes nobis abundantissime ministrabit? Neque enim difficilius est Deo, de cælo dare panes, quam de petra producere aquas. In his autem et similibus admonendi sumus, ne similia faciamus. Et talis expositio sufficit nobis.

« Ideo audivit Dominus, et distulit, et » perposuit. » Quid distulit Dominus, et quid facere superposuit? Hoc videlicet, quod in sequentibus legitur. « Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, » et ira Dei ascendit super eos. » Distulit iram, et complevit petitionem, ut prius Dei omnipotentiam, deinde suam infidelitatem et malitiam agnoscerent. Unde et subditur : « Et ignis accensus est in Jacob, » et ira ascendit in Israel. »

« Qui non crediderunt in Deum suum, nec speraverunt in salutare ejus. » Ideo, inquit, ignis iræ et indignationis Dei accensus est contra Jacob, et ascendit super filios Israel, quia neque crediderunt : neque speraverunt, sicut credere et sperare debuerunt. Cum enim tot tantæque signa et mirabilia viderent, nullatenus de Dei omnipotentia dubitare debuissent. Hæc autem per anticipationem dicta sunt, quia ea quæ sequuntur priusquam ista facta sunt.

« Et mandavit nubibus desuper, et januas cæli » aperuit, et pluit illis manna manducare. » Habuerunt illi suas nubes, suos cælos et suum manna : habemus et nos nostras nubes, nostros cælos et nostrum manna ; valde quidem majoris digniorisque naturæ. Nostræ nubes et nostri cæli, apostoli sunt et doctores ; nostrum manna, utriusque Testamenti doctrina et spiritualis intelligentia est. Et talis quidem cibus descendit a nubibus nostris, talemque panem pluunt nobis cæli nostri. Possumus et per hunc panem Christi corpus intelligere, de quo nimirum quotidie dicimus : « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (*Matth. vi, 11*). » De quo pane subditur adhuc :

« Panem cæli dedit eis, panem angelorum » ducavit homo, frumentationem misit eis in abundantia. » Panis cælestis est corpus Christi ; panis cælestis est intelligentia et scientia spiritualis. Tali cibo reficiuntur angeli, et tali pane omnia supercælestia vivunt. Talem et modo homines manducant, et talem frumentationem in Ecclesia suscipiunt. Hæc autem frumentatio de illo frumento fit, de quo in Evangelio Dominus ait : « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, nullum fructum affert ; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (*Joan. xii, 24*). »

« Et excitavit Austrum de cælo, et induxit in virtuti sua Africum. » Auster et Africus idem sunt. De quo videlicet Austro alibi dicitur : « Deus ab Austro veniet (*Habac. iii, 3*). » Hunc autem commovit Dominus, et secundum suæ virtutis potentiam excitavit. Et ille quid fecit ?

« Et pluit super eos sicut pulverem carnes, et

» sicut arenam maris volatilia pennata. » Prius A per Prophetam Dominus ait : « Populus hic labis aquas, deinde panes, postea vero carnes quæsierunt, nihil est negatum eis; sed omnia abundanter eis concessit. » qui dives est in omnibus, qui invocant eum (Rom. x, 12). » Super nos quoque excitatur Auster, qui Aquilonis frigus, et desidiâ pellat, et corda nostra calefaciat, et nimii frigoris immensitate jam pene emortua reviviscere faciat. Sed quid per carnes, nisi carnalis intelligentia? Et quis per volatilia pennata, nisi spiritualis intelligentia designatur Utramque Dominus nobis abundanter dedit, quia utroque modo Scripturas intelligimus et exponimus. Unde et subditur :

« Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa » tabernacula eorum. » Cadunt autem hæc et in medio et circa castra Christianorum, quia sapientes B et insipientes hic quotidie satiantur. Et hoc est, quod dicit :

« Et manducaverunt, et saturati sunt nimis, et » desiderium eorum attulit eis, et non sunt fraudati » a desiderio suo. » Non majori appetitu quæsierunt illi tunc temporis illas escas carnales, quam Christiani modo quærunt escas spirituales; aliter illi quæsierunt, et aliter isti modo quærunt, et ideo non eadem, neque æqualia merita recipiunt. Et de illis propter infidelitatem dictum est, quod sequitur :

« Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, et ira » Dei ascendit super eos, et occidit plurimos eorum, » et electos Israel impedivit. » Non qualescunque, sed majores et fortiores murmurasse ostendit, dum electos Israel impeditos dicit.

« In omnibus his peccaverunt adhuc, et non cre- » diderunt in mirabilibus ejus. » Quam stulti, quam increduli et iniqui fuerint, in eo ostenditur, quod neque miracula, neque flagella eos corrigere et dirigere potuerunt. Unde et subditur :

« Et defecerunt in vanitate dies eorum, et anni » eorum cum festinatione. » Quid sit autem cum festinatione deficere, sequentia manifestant.

« Cum occideret eos, tunc inquirebant eum, et » convertebantur ante lucem, et veniebant ad eum, » Qui enim sic occiduntur, utique cum festinatione deficiunt et moriuntur. Quia vero ante lucem stabant, et sui cordis malitiam abscondere non poterant, ideo convertebantur, sed non ex corde convertebantur. Et veniebant ad eum, non corde tamen, D sed facie et simulatione veniebant.

« Et memorati sunt, quia Deus adjutor eorum est, » et Deus excelsus liberator eorum est. » Si obliti non fuissent, non dicerentur, « et memorati sunt. » Tale est illud quod alibi dicitur : « Confitetur tibi, cum benefeceris ei (Psal. XLIX, 19). »

« Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua » mentiti sunt ei; cor autem eorum non erat re- » ctum cum eo, nec fides habita est illis in Testa- » mento ejus. » Hoc est enim quod in Evangelio et

per Prophetam Dominus ait : « Populus hic labis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Marc. VII, 6). » Quid est autem, « nec fides habita est illis in testamento ejus? » Nisi quia non crediderunt, nec fidem habuerunt in Testamento ejus. Omnia autem hæc in parabolis 468 dicuntur, ut nemo eos imitetur, qui similia pati formidat. Qui enim similia agunt, dignum est ut similia patientur. In his autem Dei quoque misericordia considerari debet, qui, sicut difficilis est in peccatis perseverantibus, ita facilis et misericors est conversis et pœnitentibus. Unde et subditur :

« Ipse autem est misericors, est propitius fiet pec- » catis eorum, et non disperdet eos. » Peccator enim quacunque hora conversus fuerit et ingemuerit, vita vivet, et non morietur.

« Et multiplicavit, ut averteret iramsuam ab eis. » Quid multiplicavit Dominus, nisi misericordiam, indulgentiam et pietatem? Quia enim his abundabat, et plenus erat, ideo « non accendit omnem iram suam, » ut eos confestim occideret pro tantis offensis et necessitatibus suis.

« Et memoratus est quia caro sunt; » quæ semper spiritui resistit, et sicut Apostolus ait, adversus spiritum concupiscit : « Spiritus vadens, et non rediens (Psal. LXXVII, 34). » Quasi aliquis diceret : Et si caro interficeretur, spiritus quid faceret? Ad quod ipse : Vadens, inquit, vaderet, neque rediens, rediret. Postquam enim a corpore separatur anima, nisi divino oraculo, usque ad tempus omnibus constitutum, nunquam ad illud revertetur amplius.

« Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram » concitaverunt eum in terra sine aqua. » Usque hodie qui in deserto sunt, et ab Ecclesia longe sunt, et aquis spiritualibus non irrigantur, eum exacerbare et concitare non cessant.

« Et conversi sunt. » Unde, et quo? A bono ad malum. « Et tentaverunt Deum, et sanctum Israel » exacerbaverunt. » Decies tunc Judæi Dominum tentasse leguntur. Prima tentatio fuit in mari Rubro, de qua scriptum est : « Et irritaverunt ascendentes in mare, mare Rubrum (Psal. CV, 7). » Secunda, de vituli creatione. Tertia, quando murmurantes dixerunt : « Quare eduxisti nos de terra Ægypti? anima nostra nauseat super cibo isto levissimo (Num. XXI, 5); » et misit in eos ignitos serpentes. Quarta, et quinta, ad aquas contradictionis; una ante mortem Mariæ, altera post mortem ejus. Sexta, quando manna computruit. Septima et octava de coturnicibus. Nona de Core. Decima de exploratoribus (686).

« Non sunt recordati manus ejus, qua die libera- » vit eos de manu tribulationis. » Hæc omnia in parabolis dicuntur nobis, qui multoties tantæ Dei omnipotentis obliti, eam fidem non habemus, quam habere debemus.

(686) Quæ desunt de hoc psalmo in editione Marchesii supplentur ex cod. C. XII. Vallicell. : desunt etiam in cod. Ghis.

« Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneo. » Hic autem enarrare incipit. « Converterit in sanguinem flumina eorum, et pluviales aquas, ne biberent. » Istæ plagæ, quibus tunc Ægyptii percussi sunt, illas plagas significabant, quibus ubique gentium omnes illi flagellantur, qui Ægyptios imitantur. Bibebant Ægyptii non aquas, sed sanguinem, quas tamen non sanguinem, sed aquas esse putabant. Sed Moyses aperuit eis oculos, et quod bibebant intelligere fecit. Ægyptus enim, quæ *tenebræ* interpretatur, mundum significat, qui ante adventum Salvatoris nostri, qui per Moysen signatus est, in tenebris sedebat et umbra mortis. Unde scriptum est : « Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam (Isa. ix, 2). » Aquæ vero Ægypti omnem scientiam et doctrinam philosophorum, poetarum, et hæreticorum significabant, quæ videlicet aquæ in sanguinem versæ sunt, quia « stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi (I Cor. i, 10), » et quasi sanguis, et peccatum a Christi fidelibus abhorreatur, quæ prius sana et utilis esse putabatur.

« Immisit in eos muscam caninam, et comedit eos. » Per muscam caninam, quæ Ægyptios comedit, luxuriam et carnis voluptates intelligimus, quæ adultos et fornicatores persequitur, qui per Ægyptios significantur. « Ranam, et exterminavit eos (687). » Quid per ranam, nisi hæreticos sola voce, et garrulitate fortes (688). Isti sunt, qui omnes illos exterminant, et ab unitate Ecclesiæ separant, quicumque eorum cantu, et doctrina delectantur.

« Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ. » De ærugine in Evangelio Dominus ait : « Thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur (Matth. vi, 20.) Per æruginem itaque, quæ totum illud cui inhæserit corrumpit et dissipat, odium, invidiam et vanam gloriam intelligimus, quæ omnes fructus animæ dissipant et perdunt. Tales igitur æruginis a se excutiat, qui animæ fructus diligit, ac bonas operationes amittere timet. At vero per locustam superbia significatur, quæ quoniam vitiorum mater et domina est, semper cum exercitu et multitudine graditur, quod proprium locustarum esse videtur. Altius tamen locusta se elevare non valet; quia desuper est Dominus, qui superbos humiliat, et diu regnare non patitur. Hanc igitur locustam a nobis repellamus, ne labores nostros amittamus.

« Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruinâ. » — « Qui timent pruina, » sicut scriptum est, « veniet super eos nix (Job. vi,

- (687) Nimirum S. Bruno hic loquitur juxta hæbraicam phrasim, qua dicitur Deus illud facere, quod ipse ex Providentiæ legibus permittit. Sic in oratione Dominica ita orare Christus nos docuit : *Et ne nos inducas in tentationem.*

(688) Ita et S. Vincentius Lirinensis in Commonitorio § 14, *runas et cynthia, et muscas mortiferas appellat hæreticos.*

PATROL. CLXIV.

16). » Per grandinem igitur et pruina omni-
nium tormentorum genera significantur, quibus illi occidendi, et flagellandi sunt, qui Dei voluntati resistunt, et populum ejus affligunt. Unde et subditur :

« Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum igni. » Per jumenta et possessiones, corpora eorum intelligere possumus, qui quasi jumenta habuerunt, et in stercore suo se computruerunt, quia iniquos possessores habuerunt. Hæc autem grandini tradentur et igni, quia tormentis cruciabantur æternis. Unde et convenienter subditur :

« Immisit in eos iram indignationis suæ, indignationem, iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos (689). Totus iste versus magis ad judicii diem quam ad tempora Ægyptiorum pertinere videtur, quia tunc majores erunt indignationes, majores iræ, et tribulationes, pluresque immissiones per angelos malos.

« Viam fecit semitæ suæ. » Hoc autem exponit. « Et non pepercit a morte animabus eorum. » Quantum hæc est amplæ via, et aperta semita, tantum ista et novissima. Janua Dei, quæ prius parva erat, et quasi per semitam gradiebatur, postea in immensum crevit, et per amplam viam currere cœpit. Unde et subditur :

« Et non pepercit a morte animabus eorum, et jumenta eorum in morte conclusit. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti : primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. » Primogenita nostra originalia peccata fuerunt. Hæc autem in passione sua percussit Dominus non solum in Ægypto, sed per totum mundum, et ubicunque erant tabernacula Cham, per quem diabolus intelligimus; qui per Cham *calliditas* interpretatur (690).

« Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem in deserto. » Mortuus primogenitis, et destructo originali peccato, abstulit Dominus populum de diaboli potestate, et elongavit a civitatibus Pharaonis, et in loco pascuæ eum collocavit. In terra enim, quæ prius deserta fuerat, ibi oves Dei nunc præcipue nutriuntur.

« Deduxit eos in spe, et non timuerunt. » Non enim in mare introissent, nisi maximam spem in Deo habuissent; cum aquas maris murum ex utraque parte stare conspexissent. « Et inimicos eorum operuit mare. » Hos autem non spes, sed diabolus ducebat, qui eorum oculos excæcaverat, ut quid facerent ignorarent. Similiter autem et nunc Pharaon, per quem diabolus significatur, cum omni exercitu suo, usque ad baptismatis aquas, persequitur populum Dei, ibique in abyssum præcipitat et perdit.

« Et induxit eos in montem sanctificationis suæ,

(689) Utiliter ergo Deus angelis malis, non solum ad puniendos malos, sicut in istis omnibus, de quibus loquitur psalmus, sicut in rege Achab, quem fallaciæ spiritus ex Dei voluntate seduxit, ut caderet in bello, verum etiam ad probandos et manifestandos bonos, sicut fecit in Job. » August.

(690) *Διάβολος* enim *calumniatorem, criminosum* significat.

» montem hunc, quem acquisivit dextera ejus. » Hic est mons Sion, et civitas Jerusalem, per quem S. Ecclesia intelligitur. Unde et alibi dicitur : « Venite, ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Israel (Isa. II, 3). » Hujus autem montis rex, et Dominus ait : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini (Psal. II, 6). »

« Et ejecit a facie eorum gentes, et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis. » Similiter autem a facie hæreticorum, schismaticorum, et vitiorum gentes Dominus ejecit, et totam terram per partes divisit.

« Et habitavit in tabernaculis eorum tribus Israel. » Ubique habitavit modo filii Israel, non carnalis tantum, sed spiritualis Israel, quia facta est omnis terra possessio ejus.

« Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt. » Debuerant jam tunc cessare a tentatione, postquam ingressi sunt terram repositionis. Sed hæc ideo narratur nobis, ne et nos similia faciamus, et legem Domini custodiamus.

« Et averterunt se, et non observaverunt pactum. » Et averterunt se, inquit, a Deo, et non observaverunt mandata et testimonia ejus. Sed « quemadmodum patres eorum, » illi videlicet patres, quorum ipsi sunt imitatores, « conversi sunt in arcum perversum. » Perversus arcus ille est, qui contra amicos sagittas dirigit, et ea impugnat quæ defendere debuisset.

« In iram concitaverunt eum in collibus suis. » In collibus videlicet, ubi dæmoniis immolabant. Unde alibi dicitur : « Immolaverunt dæmoniis, et non Deo, dum quærebant illum (Psal. CIII, 37). » Hoc est autem quod ait : « Et in sculptilibus æmulati sunt eum. » Quid est autem « æmulati sunt eum, nisi quia ad indignationem provocaverunt eum? »

« Audivit Dominus et sprevit, et ad nihilum rediit nimis Israel. » Nihil se Deo occultare poterunt, cum ipsæ cogitationes loquantur, et valde eos ad nihilum redigit, quia ad ipsius injuriam suo serviunt inimico.

« Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, in quo habitavit inter homines. » Lege in libris Regum, et invenies arcam Dei captam fuisse propter insolentiam filiorum Heli, qui suo sacerdotio abutebantur, et quia ipse Heli eos, sicut debuit, corrigere neglexit (I Reg. IV). Non parvum peccatum fuit, pro quo ipsum tabernaculum suum Dominus repulisse narratur. 470 Hoc audiant Domini sacerdotes, et viriliter se habeant, neque populum sibi commissum corrigere negligant.

« Et tradidit eos in captivitatem, virtutem eorum et pulchritudinem eorum in manus inimici. » Si-

A militer cum arca Dei capti sunt qui fortiores, pelchiores et nobiliores in illo populo esse videbantur. Nam et filii Heli, Ophni, et Phyneas sacerdotes in illo prælio cecidisse leguntur. Quamvis per fortitudines et pulchritudines eorum ipsam arcam convenienter intelligere possumus; in qua omnis virtus eorum et pulchritudo continebatur.

« Et conclusit in gladio populum suum, et hæreditatem suam sprevit. » Patiens quidem est Dominus, et misericors, et diu peccatores, ut convertantur, expectat. Sed postquam irascitur, sicut Apostolus ait : « Horribile est incidere in manus Dei viventis (Hebr. x, 31). » Unde adhuc subditur :

« Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatæ. » Tanta erat hostium crudelitas, tantus erat timor miserorum, ut juvenum suorum mortem durissimam flere et lamentari non auderent.

« Sacerdotes eorum in gladio cecinerunt, et viduæ eorum non plorabantur. » Hoc autem non solum de filiis Heli, qui in prælio ceciderunt; sed de aliis quoque ejusdem populi sacerdotibus intelligi potest. Ilinc est autem quod per similitudinem Apostolus ait : Quia non parcat oleastro, qui olivæ non perperit (Rom. XI).

« Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, » quasi potens crapulatus a vino. » Quasi dormiens videtur Dominus, cum suos non adjuvat, et affligi permittit. Unde et alibi dicitur : « Exurgere, quare obdormis, Domine, et ne repellas in finem (Psal. XLIII, 23). » Lege librum judicum, et videbis Judæos, nunc propter peccata sua miserabiliter hostibus traditos; nunc ad pœnitentiam conversos, mirabiliter a Domino liberatos. Sic enim quando arca capta est, qui prius dormire videbatur, quia nullam eis præstaret auxilium, protinus quasi ebrius, et vinolentus a somno excitatus contra Philisthæos sævire, et durissime eos affligere cœpit. Unde et subditur :

« Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit eis. » Nota est historia, qua dicitur quia percussit eos Dominus in secretiore parte natium, et computruerunt proeminentes extales eorum (691). Possunt autem hæc spiritualia significare, quia eo tempore, quo Salvator noster repulit tabernaculum suum, et Synagogam reprobavit, quasi potens a vino crapulatus, a somno mortis excitatus exurgens inimicos suos Judæos percusserit, et in opprobrium sempiternum eos tradiderit. Nam et ipsi in posteriora percussi sunt, non tamen corporis, sed ætatis. In ultima namque ætate tam valide eos percussit, ut toto subsequenti tempore usque in finem sanari non possint.

« Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit. » Undecim tribus secutæ Je-

(691) « Circumduxerunt arcam Dei Israel. Illis autem circumducentibus eam, fiebat manus Domini super singulas civitates interfectionis magnæ nimis, et

percutiebat viros unuscujusque urbis a parvo usque ad majorem, et computrescebant proeminentes extales eorum. » I Reg. 9.

n, qui fuit de tribu Joseph et Ephraim, qui A
idolelatræ dediti vitulos aureos adoraverunt.
itur repulit Dominus, et a suis fidelibus sepa-

d elegit tribum Juda montem Sion, quem di-
. » Judas *confessio* interpretatur, et significat
ui inter ipsa tormenta Deum confitentes, po-
cidi possunt, quam vinci. De quibus in Evan-
golinus ait : « Qui me confessus fuerit coram
ibus, confitebor et ego eum coram Patre meo
x, 32). » Id ipsum significat et mons Sion,
eculatio interpretatur. Boni speculatores, qui
vigilant, ne quasi incauti ab hostibus ca-

ædificavit sicut unicornium sanctificationem
rra, fundavit eam in sæcula (692). » Sancti-
B
Dei Ecclesia est de solis unicornibus ædi-
Sed ubi ædificata est, nisi in terra, quæ firma
: et immobilis manet? Firmum habet Ecclesia
neutrum; ideoque nec pluvias timet, nec flui-
nec ventum. Omnes Christiani sunt unicor-
ria os unum et unam fidem habent, cui non
t resistere et contrahere omnes adversarii
. Unde et subditur : « Fundavit eam in sæ-
In omnia sæcula fundata est Ecclesia, quia
ndamentum Christus est; de quo Apostolus
Fundamentum aliud nemo potest ponere,
id quod positum est, quod est Christus Jesus
m, 11). »

elegit David servum suum, et sustulit eum
regibus ovium, et de post fetantes accepit C
pascere Jacob servum suum, et Israel hæ-
ritatem suam. » Ædificavit, inquit, sanctifi-
em, ad quam regendam et gubernandam
qualemcumque hominem elegit, sed ipsum
servum suum. Et sustulit eum non de pa-
regum, non de schola philosophorum, sed
regibus ovium, et de post fetantes accepit
Bonas oves habebat David, non steriles
nes, sed fetantes erant. Tales sunt illæ de
quibus dicitur : « Dentis tui sicut greges ton-
ovium, quæ ascenderant de lavacro omnes
lis fetibus, et sterilis non erat in eis (*Cant.*
. » Tales et illæ de quibus Dominus ait :

) Apud S. August. legitur : « *Et ædificavit sicut
nuorum sanctificationem suam*; vel sicut aliqui
retes verbum novum fecerunt, *sanctificium*
» Quæ concinne exponit card. Thommasius :
n eo monte ædificavit sanctuarium suum, ex-
n, forte, ac unicum, in similitudine unici cornu
nium. »

b) *In intellectibus* habet Vulgata. In versione
qua usus est S. Augustinus hic legitur : *in
ctu manuum suarum*. Expositio tamen eadem

i) Triplicem interpretationem suscipere posse
psalmum docet S. Augustinus. Prima scilicet
eratur vaticinium ad Assyrios, qui Hebræos,
opulum captivum Babylonem duxerunt, et san-
templum profanarunt et everterunt; secunda
inspicitur in ultima Romanorum obsidione,

« Oves meæ vocem meam audiant, et sequantur
me; et ego Dominus agnosco eas (*Joan. x, 27*). »

« Et pavit eos in innocentia cordis sui. « Cujus
sui? Populi supradicti, de quo modo dixit : « Pasce-
re Jacob populum suum. » Populum quidem pavit,
et cibis spiritualibus educavit, malitiam cordis il-
lius non nutrit, sed viriliter sapienterque extir-
pavit. Unde Apostolus ad Timotheum : « Testificor,
inquit, coram Deo, et Christo Jesu, qui judicaturus
est vivos et mortuos, prædica verbum, insta oppor-
tune, importune, increpa in omni patientia, et do-
ctrina (*II Tim. iv, 1*). » — « Et in sensu manuum
» suarum deduxit eos (693). » Sensus manuum opti-
mus est, quem non cogitando, vel loquendo, sed
operando perficiunt. Nec est ullus sensus, quo faci-
lius ad illam supernam beatitudinem homines du-
cuntur atque trahantur, quam sensus manuum, qui
de quinque sensibus unus est.

(694) PSALMUS LXXVIII.

PSALMUS ASAPH.

Quid significat psalmus Asaph, sæpe jam dictum
est. In hoc autem Psalmo Synagoga fidelium, quæ
per Asaph significatur, suas efflet calamitates, in
quibus Ecclesiæ quoque persecutiones multæ et
innumerabiles significantur (695).

« Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam,
» coinquinaverunt templum sanctum tuum (696). »
Multas persecutiones passa est Synagoga, et multo-
ties captivata est : prius quidem ab Assyriis et Chal-
dæis, deinde a Græcis et Romanis. Sed illæ tantæ
persecutiones multo majores Ecclesiæ afflictiones
significabant. Hæreditas namque Dei, templum Dei,
et civitas Dei S. Ecclesia est, cujus persecutiones,
qui scire desiderant, SS. martyrum passiones le-
gant. Possumus autem et per Græcos vitia et ma-
lignos spiritus intelligere, a quibus hæreditas et po-
pulus Dei multis modis polluitur et violatur.

« Posuerunt Jerusalem velut pomorum custodia-
» riam (697), » in quo illi manere solebant qui
poma custodiebant. Sic et muri et ruinæ Jerusalem,
habitoribus omnibus in captivitatem deductis.
Nam et in Ecclesia multoties, in quibusdam locis,
tanta Christianorum strages facta fuisse legitur, ut
vix aliqui inveniri potuissent.

D

quando Titus vi urbem et templum Jerusalem ce-
pit, populo omni partim ensibus cæso, partim capti-
vo facto, sacrisque ædibus dirutis penitus, so-
loque æquatis; tertiam reperire licebit in Ecclesia
sub tot tantisque hostibus a primis usque temporibus
vastata, et afflicta. In hac præcipue versatur
S. Bruno, et quæ de Jerusalem et Synagoga per-
ditione prædicta sunt, ad Ecclesiæ labores et perse-
cutiones traducit.

(695) Sequuntur Psalmi ex eodem Cod. Vallicel.
c. XII.

(696) De rege Antiocho habetur lib. I Machab. 1,
*Jussit coinquinari sancta, et sanctum populum Israel:
jussit ædificari aras et templa, et idola, et immolave-
runt carnes suillas.*

(697) Tam Vulgata, quam textus apud S. Augu-
stinum, habent, *custodiam*.

« Posuerunt mortalia (698) servorum tuorum escas » bestiis terræ. » Hoc autem et in Synagoga, et in Ecclesia juxta litteram accidisse non ignovamus; quoniam sanctorum corpora, quæ sola in eis mortalia erant, multoties bestiis et volucris cœli tradita sunt, pro quibus maligni spiritus intelligi possunt, quibus ad devorandum tradebantur, qui duris tormentis Christi fidem negare cogebantur.

« Effuderunt sanguinem eorum in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret. » Et hoc quidem in circuitu Jerusalem, et in circuitu Ecclesiæ secundum litteram factum fuisse non dubium est. Nam etsi erant, qui eos sepelire voluissent, sepelire tamen eos non audebant.

« Facti sumus in opprobrium vicinis nostris, derisio et contumelia iis qui in circuitu nostro » sunt. » Hinc est enim quod in Evangelio dicitur; quia « insurgent parentes in filios, et filii in parentes, et eritis odio omnibus propter nomen meum (Matth. x, 22). » Itemque: « Veniet hora, ut omnis, qui interlicet vos, arbitretur obsequium se præstare Deo (Joan. xvi, 2). » In utroque itaque Testamento opprobrio et derisioni boni a malis habiti sunt.

« Usquequo, Domine, irasceris in finem? » Hoc autem exponit: « Accenditur velut ignis zelus tuus. » In finem enim ex toto servis suis Dominus iratus esse videbatur, quando eos sic affligi permittebat, et nullatenus eis subveniebat.

« Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt. » Ne effundas, inquit, iram tuam et indignationem tuam contra servos tuos, sed potius, sicut dignum est, contra gentes, quæ te non noverunt, et nomen tuum non invocaverunt; sed sicut fatui et stulti falsa numina venerati sunt. » Quia comederunt Jacob. » Quomodo autem comederunt? subsequenter exponit dicens: « Et locum » ejus devoraverunt. » Usitata locutio est, ut vastatores, devoratores dicamus.

« Ne memineris iniquitates nostras antiquas. » Quæ sunt iniquitates nostræ antiquæ, nisi illæ quas patres nostri fecerunt, vel quas nos ipsi a pueritia fecimus? Vindicat enim Dominus, sicut scriptum est, peccata patrum in filios usque in tertiam et quartam generationem. Si tamen filii tales sunt, qui patres imitentur, et ab eorum malitia non recedant: alioquin « filius non portabit iniquitatem patris, et anima quæ peccaverit ipsa morietur (Ezech. xviii, 20). »

« Cito anticipet nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis. » Pauperes erant isti, non tantum penuria rerum, sed humano auxilio destituti, in sola Dei misericordia spem habentes. Quæ

(698) Vulgata habet *morticina*. Ubi hæc docet S. August: « Melius sane interpretati sunt, qui *morticina* posuerunt, quam sicut quidam, *mortalia*. *Morticina* enim non dicuntur mortuorum, *mortalia* vero etiam vivorum corporum nomen est. »

A videlicet misericordia tunc eos anticipat, « non solum a periculis eripit, verum etiam iugula sentire non permittit.

« Adjuva nos, Deus salutaris noster; » quia præter te adiutorem non habemus. « Et propter honorem nominis tui, Domine, libera nos. » gnus honor est nomini ejus, quando dicitur homines servi sunt illius Dei, qui nunquam sperantes in se, sed in omnibus suis necessariis potenter et mirabiliter eos exaudit.

« Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum; » ut omnes intelligant non esse causa, quod Jesus dicaris, et salutaris. Nam et stolus hoc dicit, quia « omnis quicumque invocat nomen Domini salvus erit (Rom. x, 13). »

« Ne quando dicant gentes: Ubi est Deus eorum? » Hoc enim et contra Judæos, et contra Christianos gentiles aliquando dicere solebant, cum eorum Dei adiutorio miserabiliter perire videbant, prius a cunctis adversitatibus Dominus tam libenter defendere consueverat.

« Et innotescat in nationibus coram oculis » stris; » subauditur, quod mox dicturi sunt: Quædam nobis consolatio est, si eos miseros nos, qui miseros nos esse fecerunt (699).

« Vindica sanguinem servorum tuorum, quod » sus est. Intret in conspectu tuo gemitus eorum, » et cætera, quæ sequuntur. Vindica, Domine, nobis videntibus et præsentibus sanguinem servorum tuorum, qui pro tuo sanguine effusus est. Hanc autem vindictam sanguinis » si non modo, in iudicio tamen omnes sancti sunt. Intret in conspectu tuo gemitus illorum propter te durissimis vinculis compediti et ligati obscuris carceribus concluduntur.

« Secundum magnitudinem brachii tui pro » filios mortificatorum. » Hoc autem tale est diceret: Rogamus ne filios interficiant, qui de crudeli morte parentes occiderunt. Posside vel in magnitudine brachii tui, qui inimicorum meorum parentes tradi permisisti. Neque possides filios, qui parentes possederunt, et tanto te captivos tenuerunt.

« Redde vicinis nostris septuplum. » Non: Judæi, sed vicini quoque eorum, qui in circuitu habitabant in captivitate ducti sunt; qui quæ majori pœna digni fuerunt, quia de Judæorum conditione gavisii sunt; de quibus sicuti sociis et dolere debuissent. Septuplum autem plenam et gram pœnam significat; quia hic numerus perfectus est, omnesque in se numeros continet. Unde dicitur: « Septuplum ultio dabitur de Cain: de mech vero, septuagies septies (Genes. iv, 24). »

« Improperium ipsorum, quod exprobravimus »

(699) Quod quidem malum est, si de hoc letetur homo tantum ex proprio amore; virtus si ex amore divinæ justitiæ. Ex hoc in Apocalypsi animæ interfectorum clamabant: *Vindica, Deus sanguinem nostrum*, c, xvi, 10.

Domine. » His autem verbis manifeste ostendit non solum gavisos fuisse, verum etiam in blasphemasse, quasi qui populum suum deus non potuisset. Hoc autem improprium sit et in corde ipsorum, quatenus in illius mevel affligantur vel corrigantur, ut ipsi quoque possint : « Et peccatum meum contra me est » (Psal. 1, 5). »

n autem populus tuus, et oves gregis tui, conimur tibi, Deus, in sæcula, et in sæculum sænarrabimus laudem tuam. » Hoc dicit Asaph, cit Synagoga, quia quocumque modo res so, sive adversa sive prospera eis contingant, am tamen a Deo recedent. Semper populus t oves gregis ejus erunt, semper eum confite- et laudabunt, semper ejus mirabilia laudes- rrabunt. Omnia autem non solum de Judæis, martyribus quoque intelligi debent, qui non et leviora, imo vero majora et graviora torpassi sunt a persecutoribus suis, quam illi erunt ab Assyriis.

PSALMUS LXXIX.

FINEM : PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR TESTI-
MONIUM ASAPH. PSALMUS.

do ponitur in finem, ea quæ dicuntur, et si lteram ad Synagogam pertinere videantur, sto tamen et de Ecclesia spiritualiter intelli- sunt. Dat autem Asaph in Synagoga fidelium timonium pro iis qui ab infidelitate mutabun- fidem, et a littera ad spirituales intelligen- insibunt. Isti enim sunt illa vinea, quæ hoc in de Ægypto in terram promissionis translata nutata refertur.

regis Israel, intende (700), qui deducis velut Joseph. » Dominus et Salvator noster ipse regit Israel, per quem omnes illos intelligi- ni eum cognoscunt et in eum credunt. Ipse deducit velut ovem Joseph, per quem illi antur qui humilitate et patientia præditi ho- operum fetu fructificant. Joseph, namque tum sive accrescens interpretatur. Et cæteri frares patris nomine vocantur Israel ; Joseph optio nomine designatur, quoniam non suo, ris nomine a Domino reguntur et ducuntur. o sua propria bonitate regitur, ducitur et di-

sedes super Cherubim, appare coram Ephraim, min et Manasse. » Quia Dominus et Salvator fons et origo est totius sapientiæ; siquidem sapientia ab ipso est, et cum eo fuit semper, nte ævum (Eccli. 1, 1); ideo super Cherubim describitur, quod scientiæ plenitudo interpre- ibi ergo loquitur Propheta, et Christum ro- de illa suæ majestatis excellentissima sede

Apud S. August. legitur : « Qui pascis Israel, » Et continuo ait : Quid est : « Qui pascis Israel, », qui deducis velut oves Joseph ? » Invocatur at, expectatur ut veniat, desideratur ut ve-

A descendat, et humanitate assumpta huic mundo visi- bilis appareat coram Ephraim, Benjamain et Manasse. Isti tres pertinent ad Joseph, et in medio filiorum ponitur, qui ejus frater exstitit. De tribu Ephraim fuit Jeroboam, qui peccare fecit Isael ; et de tribu Benjamin fuit Saulus, qui vehementer Ecclesiam in suo principio persecutus est. Per hos igitur quos- cunque nequissimos homines intelligamus ; ipsum Dominum dicentem audiamus : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam (Matth, ix. 13). » — « Non enim indigent qui sani sunt medico, sed male habentes (Luc. v, 31). » Saulus suscipio persecutorem, neque abjicio Ephraim, qui ad meam injuriam vitulos aureos fabricatus est, de quo per Isaiam dicitur : « Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim » (Isa. xxviii, 1). » Apparet in hoc psalmo, quia de bonis parentibus mali filii oriuntur. Vaide bonus fuit Jacob sive Israel, valde bonus fuit et Joseph ; sed valde mali fuerunt, qui de illo orti sunt. Notandum quia de malis filiis locuturus, bonos parentes Pro- pheta præmisit, ut eorum gratia facilius Dominus ad misericordiam flecteretur.

« Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos nos » facias. » Videtur Dominus in primo adventu non excitasse, sed posuisse potentiam suam, quia humi- liter venit, et in forma servi. In secundo vero po- tentiam suam excitabit, quia in majestate divinitatis veniens, qualis est, talis apparebit. Salvavit nos in primo, quia de diaboli potestate eripuit. Salvabit et in secundo, quia de omnibus miseriis liberabit, ac æterna beatitudine lætificabit.

« Domine, Deus virtutum, converte nos. » Orat Propheta pro Judæis, ut quia in primo adventu in- convertibiles exstiterunt, saltem in secundo ad fidem convertantur : « Convertantur ad vesperam (Psal. LVIII, 7) ; » et : « In diebus illis salvabitur Juda (Jer. xxiii, 6) ; » et : « Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiæ convertentur (Rom. ix, 27). » Et : « Ostende faciem tuam, et salvi erimus. » Et prius quidem ostendit, sed non omni- bus, quia « in propria venit, et sui eum non recepe- runt (Joan. 1, 11). » Unde et ipse dicebat : « Multi pro- phetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt (Matth. xiii, 17). » Unde et Apostolus dicit quia « si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. ii, 8). » Soli autem illi vident faciem et gloriam Dei, qui in eum catholice credunt.

« Domine, Deus virtutum, quousque irascersis in » ortaionem servi tui (701) ? » Irasci quidem videtur Dominus contra orationes nostras, quando post multas preces et supplicationes nos non exaudit. Bene autem sibi convenit hoc nomen, ut dicatur Dominus Deus virtutum, quia non solum terrestrium

nat. »

(701) « Ita plane irascersis, ut pater corrigens, non ut iudex damnans. » AUGUST.

omnium ipse solus fortis et potens est, cunctisque A virtutibus præclarus et admirabilis est.

« Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis » nobis in lacrymis in mensura? » Panis et potus lacrymarum omnis carnalis afflictio et tribulatio intelligitur. Tali autem 474 cibo et potu longo tempore satiati sunt omnes fideles utriusque Testamenti in mensura; secundum hoc quod Apostolus ait: « Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere (I Cor. x, 13). » Unde et alibi in pondere, et numero, et mensura Deus omnia fecisse narratur. Et ipse quidem hoc facere dicit, quia fieri permittit quod si nolisset fieri non posset.

« Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, » et inimici nostri deriserunt nos. » Quantum, quibusque modis inimici et vicini eorum eis contradixerint, eosque opprobrio et derisioni habuerint, quid attinet dicere? Unde, sicut scriptum est, in iudicio dolentes et pœnitentes dicturi sunt: « Isti sunt quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improperii (Sap. v, 3). »

« Domine, Deus virtutum, converte nos. » Bene iterum repetit, quod valde difficile esse videbat, Judæorum scilicet conversionem. Ad hoc enim venit Dominus, ut eos converteret, si ei obedire voluissent. Unde ipse ait: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierant domus Israel (Matth. xv, 14). » Et alibi ad Jerusalem: « Quotiescunque volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? » (Matth. xxiii, 37). Et Apostolus: Vobis itaque primum oportuerat prædicari verbum et regnum Domini sancti; sed quia repulistis illud, indignos vos fecistis ejus verbi et agnitionis gratiæ (Act. xiii, 46). « Ostende faciem tuam, et salvi » erimus. » Hoc autem jam superius expositum est.

« Vineam ex Ægypto transtulisti. » Hæc itaque est illa vinea quam tu de Ægypto transtulisti, de qua et propheta loquitur, dicens: « Vineam factam dilecto meo in capite filiorum olei (Isa. v, 1). » Vineam enim domus Dei Sabaoth dicitur.

« Ejecisti gentes, et projecisti eas. » Ejecit enim Dominus gentes de terra promissionis quam prius habitabant, et in earum civitatibus filios Israel habitare fecit.

« Viam fecisti in conspectu ejus; » quia mare Rubrum et aquam Jordanis eis aperuit, et per medium eorum siccis pedibus transvexit. Talem autem viam nullus alius facere potuisset; et ideo non immerito semper memorabile est.

« Et plantasti radices ejus, et repleta est terra. » Sic de populo, quasi de vinea loquitur, quia metaphoram vineæ sequitur. Hac autem vinea sancta Ecclesia significabatur; quæ tunc quidem in montibus Israel, postea vero nobiliorem habuit plantationem. Unde et subditur:

« Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei. » Quid per montes et cedros Dei, nisi

apostolos et prophetas intelligamus? Hos autem operuit vinea et arbusta ejus, quia super eos tota Ecclesia fundata est. Sicut Apostolus ait: « Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso angulari lapide Christo Jesu (Ephes. 11, 20). » — « Fundamenta ejus in montibus sanctis. (Psal. lxxxvi, 1). » Cedrenim dicuntur apostoli propter vitæ excellentiam et puritatem. Siquidem cedrus pro-cera arbor est et imputribilis, redolentisque naturæ.

« Extendisti palmites ejus usque ad mare, et usque » ad flumen propagines ejus. » Isti sunt illi palmites et illæ propagines, de quibus in Evangelio Dominus ait: « Ego sum vitis, et vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fructum multum facit, quia sine me nihil potestis facere: sicut palmes non potest facere fructum a semetipso nisi manserit in vite ita et vos, nisi in me manseritis (Joan. xv, 1, 4, 5). » Hos autem extendit Dominus usque ad mare: quia « in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 5). » De Synagoga vero non dicitur, quia usque ad mare occidentale, et usque ad flumen magnum Euphratem erunt termini ejus.

« Ut quid deposuisti maceriam ejus, et vindemiant » eam omnes qui transeunt viam? » Maceria Ecclesiæ apostoli sunt et doctores, omnesque episcopi et sacerdotes. His autem depositis et interfectis, nemo est qui eam defendat, et latronum et hæreticorum insidias ab ea repellat. Vindemiantur itaque et conculcatur ab iis qui viam transeunt, et per viam rectitudinis non ambulant; unde et subditur:

« Exterminavit eam aper de silva, et singularis » ferus depastus est eam. » Iste aper, et ferus singularis quilibet hæreticus est, veluti Arius et Simon Magus, per quem et tyrannos nihilominus intelligere possumus. Qui bene de silva venire dicuntur; quoniam silvestres et extranei sunt, neque domesticam ferunt doctrinam. Domestici vero illi sunt, de quibus dicitur: « Jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei (Ephes. 11, 19). » Et isti quidem depascunt vineam Dei, quia et corporaliter et spiritualiter Ecclesiam Dei dissipare non cessant.

« Domine Deus virtutum, convertere » nunc; quoniam vinea tua vindemiat, exterminatur et conculcatur. Nunc convertere; quia « ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi, 2). » Et quia Judæi inconvertibiles sunt, vel gentiles convertantur ad fidem.

« Respice de cælo; » de illo tuæ divinitatis excellentissimo clarissimoque secreto, « et vide » misericorditer, « et visita » potentialiter « vineam istam: et dirige eam ad te, neque errare permittas post greges hæreticorum. » Quam plantavit dextera tua. » Et ubi plantavit? « Super filium hominis, quem con-firmasti tibi. » Salvator noster est, qui de se ipso ait: « Videbitis angelos ascendentes et descendentes super Filium hominis (Joan. 1, 51). » 475 Super hunc autem plantata est Ecclesia, quia sicut Apostolus ait: « Fundamentum aliud nemo

« potest ponere, præter id quod est Christus Jesus (I Cor. III, 11). » Quod autem ait : « quem confirmasti tibi, » hoc est quod alibi dicitur : « Ponam in » salutari, fiducialiter agam in eo (Psal. XI, 6). » Ipsum enim digne satis confirmavit Dominus principem militiæ suæ ad laudem et gloriam nominis sui.

« Incensa igni, et effossa manu, ab increpatione » vultus tui peribunt. » Vide, inquit, et visita vineam istam, ne forte ab impiis incendatur, et effodiat; quia omnia quæ incensa fuerint igni, et effossa manu, ab increpatione vultus tui peribunt. Hæc increpatione erit in judicio, quando dicetur, tollantur impii, ne videant gloriam Dei, et convertantur peccatores in infernum (Isa. xxvi). Et : « Ite maledicti in ignem æternum (Matth. xxv, 41). » Ignis est omne peccatum quo anima incenditur, effoditur, et a suæ stabilitatis fundamento avulsa separatur.

« Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et » super filium hominis, quem confirmasti tibi, et » non discedimus a te. » Rogat Propheta in persona omnium fidelium, ut hunc virum dexteræ suæ, hunc Filium Virginis, Salvatorem nostrum, manu potentiæ suæ Dominus protegat et defendat, qui nos regat et post se trahat, et, eo duce et prævio, non discedamus ab eo. Bene autem eum vocat virum dexteræ suæ, quia in spiritu elevatum sedere videt ad dexteram suam.

« Vivificasti nos, et nomen tuum invocabimus. » Mortui, inquit, sumus, quia in primo homine immortalitatem et vitam amisimus; sed tu, o Christe, tua morte vivificasti nos, et nomen tuum semper et ubique in omnibus nostris necessitatibus invocabimus : « Omnis enim, dicit Apostolus, quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit (Rom. x, 13). »

« Domine, Deus virtutum, converte nos, et ostende » faciem tuam, et salvi erimus. » Videt Propheta quia nemo potest salvari nisi per Christum; nemo salvari potest, nisi qui credat in Christum, et ideo toties repetit ut veniat, et faciem ostendat, et mundum ad se convertat, et salvi erimus.

PSALMUS LXXX.

IN FINEM, PRO TORCULARIBUS ASAPH, QUINTA SABBATI (702).

Psalmus iste pro torcularibus referatur in finem. Finis autem fuit in quinta Sabbati; quando vetera transierunt, et facta sunt omnia nova. Ille namque dies finis fuit Veteris, et initium Novi Testamenti, qua die reprobatum est sacrificium Aaron, et confirmatum est sacrificium secundum ordinem Melchisedech. Torcularia vero tot sunt, quot sunt Ecclesiæ,

(702) Ad clariorem tituli hujus intelligentiam, quomodo exponatur a Venerabili Beda, ejus verba subjiciam : « Quinta Sabbati est quinta dies a Sabbato, quæ a gentilibus dies Jovis, a nobis quinta feria vocatur, in qua Deus dixit : Producant aquæ reptilium animarum vivarum, et voluntia super firmamentum cæli; mystice significans diversæ virtutis ex aquis baptismatis esse nascituros. Tituli ergo hujus intentio talis est, ut in finem designet Dominum Christum;

A in quibus vinum novum suscipitur, omnesque utriusque Testamenti racemi exprimuntur et exponuntur, quibus architrachelinus et apostoli inebriantur, et nova et vetera mirabiliter interpretantur.

« Exsultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob. » Vos, inquit Propheta, qui in torcularibus estis, et novum et admirabile vinum novo magisterio conficitis et propinatis, exsultate Deo adjutori nostro, quia hæc sola exsultatio utilis est, laudabilis, et æterna est. « Jubilate Deo Jacob. » Iste, quasi dicat, qui modo venit in adjutorium nostrum, et de diaboli potestate nos liberavit, ipse Deus Jacob, ipse est Deus utriusque Testamenti. Illi igitur jubilate et cantate; illum solum colite et adorare. Quomodo?

« Sumite psalmum, et date tympanum, psalterium » jucundum cum cithara. » Qui sunt illi, qui psalmum sumunt, nisi illi qui corde et voce Deum laudant et benedicunt? Tales autem persecutionis tempore tympana dabant, quia statim post prædicationem verbera sustinebant. Tympana enim nisi verberata non sonant (703). Pretiosum tympanum beatus Paulus, qui a Judæis quinquies quadragenas, una minus accepit (II Cor. x.). Datum autem est illis tympanum, qui cum vitiiis et concupiscentiis carnem affligunt. « Psalterium jucundum cum cithara. » Sumite, inquit, psalmum, cantate, et prædicare. Hoc autem in psalterio et cithara. Psalterium ad Vetus, cithara ad Novum pertinet Testamentum. Quia psalterium decem chordas habet, et Vetus Testamentum in decem mandatis continetur. Citharæ vero quatuor, vel tres chordæ sufficiunt, et Novum Testamentum in quatuor Evangeliiis concluditur, in quibus mysterium Trinitatis clarissime prædicatur. 476 Hoc autem mysterium Judæi ignorant, et ideo in cithara cantare nesciunt. Christiani vero et in cithara, et in psalterio cantant, quia utrumque Testamentum suscipiunt et prædicant. Est autem psalterium jucundum cum cithara, quoniam in sermonibus nostris alterum Testamentum altero confirmatur.

« Canite in initio mensis tuba, in die insignis » solemnitatis vestræ. » Hoc autem initium mensis, et hic dies insignis solemnitatis cœpit a quinta Sabbati, de qua in titulo locuti sumus, et perseverabit usque ad primam Sabbati, quando ad judicandum Dominus veniet. Et Judæi quidem per singulos menses hoc faciebant; item, quoties luna nova apparebat. Unde et in alia translatione non initium mensis, sed neomenia habetur, per quod nova luna significatur. Tunc igitur cantare et prædicare instantissime oportebat, quando luna adhuc nova erat. Quod autem luna Ecclesiam significet, manifestissi-

pro torcularibus, Ecclesiam persecutionibus examinatam; Asaph, congregationem; Quinta Sabbati, baptismum; unde colligitur Psalmum in Ecclesia Domini de regenerata congregatione esse locuturum. Hinc enim et Asaph juxta historiam quidem loquitur Judæis, sed melius intelligitur a populo Christiano. » (703) Ex Cassiodoro videtur Bruno hanc interpretationem hausisse, quem etiam in reliquis secutus est.

mum est. Tuba autem cantare, est clara et alta voce **A** Deum laudare et prædicare.

« Quia præceptum in Israel est, et iudicium Deo » Jacob. » Hoc igitur præceptum in Israel est, et hoc iudicium datum est Deo Jacob; ut sic in nova luna, et in hac prima festivitate cantare debeatis, in qua vetera transierunt, et facta sunt omnia nova.

« Testimonium in Joseph posuit illud, dum exiret » de terra Ægypti. » Et hoc testimonium non solum in Israel, sed et in Joseph quoque posuit Dominus. Quare autem per se Israel, et per se ponatur Joseph, jam in aliis psalmis dictum est.

Qui dum exiret de terra Ægypti, « linguam, » quam non noverat, audivit. » Quod autem in hac translatione dicitur, « posuit eum, » nihil est cui hoc pronomen referre valeamus, nisi forte ad diem **B** insignis solemnitatis. Posuit igitur Dominus illum diem testimonium Joseph; quia ille dies dat eis testimonium, quanta dilligentia et sollicitudine Domino serviat, et ejus celebret festivitates. Joseph enim hoc in loco omnes illos significat, qui ad similitudinem novæ lunæ, usque ad perfectionis plenitudinem quotidie crescunt, et in melius proficiunt. Siquidem Joseph *accrescens* interpretatur. Isti autem dum exirent de terra Ægypti, et de ignorantie tenebris ad fidem transirent, linguam, quam prius non noverat, audierunt, et utriusque Testamenti scientiam didicerunt, atque in neomenia, hoc est in principio nascentis Ecclesie, constantissime prædicaverunt. Hoc autem testatur ipse dies, hoc confirmat **C** ipsa insignis solemnitas, quoniam ipsi interfecti sunt propter Christi fidem, et nomen quod annuntiabant. Primus autem Joseph, non quando exivit, sed quando intravit in terram Ægypti, linguam quam non noverat audivit.

« Divertit ab oneribus dorsum ejus, manus ejus » in cophino servierunt. » Quia de Joseph loqui cœperat, ejus metaphoram sequitur, qui cum prius suis humeris onera ferret, postea princeps populi a Pharaone constitutus in cophinis servivit, quibus granum mensuratur et fertur. Similiter autem et sanctorum dorsum ab oneribus Dominus divertit; quando ait: « Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos (*Matth. xi. 28*). » In cophinis vero servierunt, postquam annonam **D** verbi Dei populis ministrare, et prædicare cœperunt. Hoc autem significaverunt illi cophini, quos de reliquiis panum apostoli repleverunt (*Matth. xiv*). In cophino igitur serviunt qui panem evangelicæ doctrinæ aliis ministrant.

« In tribulatione invocasti me, et liberavi te. » Hoc autem et de Joseph. et de sanctis qui per eum significantur, convenienter intelligitur; quia et ille et illi in suis tribulationibus invocantes Dominum, exauditi et liberati sunt. Unde et subditur:

« Et exaudivi te in abscondito tempestatis; » id est in repentina et improvisa superveniente calamitate. Talis autem tempesta venit super beatum Job, qui

(704) Lectio Vulgatæ, in *ad inventionibus suis*.

quare affigeretur, omnino ignorabat. Talem et **S** martyres passi sunt, et moriendo exauditi sunt; quia hoc erat in desiderio eorum, ut inter ipsa tormenta deficerent; unde et contra ipsos duris verbis tyrannos provocabant, neque eos propitios habere volebant.

Probavi te apud aquam contradictionis. » Qui per aquam contradictionis, nisi evangelicam prædicationem intelligamus? His enim aquis et Judæi, et hæretici omnesque infideles constantissime contradicunt. Et hic quidem probantur sancti: quia occidi quidem posunt, sed a prædicatione comprimi non possunt.

« Audi et tu, populus meus, et loquar Israel, et » testificabor tibi. » Nunc Salvator noster specialiter **B** Judæis loquitur, qui eum præcipue persequebantur, quod se Filium Dei esse dicebat. Docet itaque illos et sub testificatione præcipit, ut eum audiant, et intelligant, et ejus doctrinæ acquiescant. Et hoc est quod ait:

« Israel, si me audieris, non erit in te deus recens, » neque adorabis deum alienum. Ego enim sum » Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. » Ego itaque sum Dominus Deus tuus. Non sum ego alius, et alius ille, qui eduxit te de terra Ægypti; sed ego ipse, qui loquebar, ecce adsum (*Isa. lii. 6*): » et propter te homo factus sum, ad te docendum, liberandum et salvandum veni. Si me audieris, si in me credideris, non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum: « Ego sum in Patre, et Pater in me est; et ego, et Pater unum sumus (*Joan. x. 30*). »

« Dilata os tuum, et ego adimplebo illud. » Voluit Dominus Judæos docere, fovere, **A** et cibis spiritualibus adimplere; sed noluerunt. Et hoc est quod ait:

« Et non audivit populus meus vocem meam, et » Israel non intendit mihi. » Unde ipse quoque Dominus ait: « Loquebar et non credidistis (*Joan. x*); » itemque: « Qui ex Deo est, verba Dei audit; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis (*Joan. vi. 47*). » Et alibi: « Si non venissem, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo (*Joan. xv. 22*). »

« Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum. » Miser ille qui a Domino dimittitur, ut cordis sui desideria faciat. Sic enim Pharaonem dimiserat Dominus, ut usque ad mortem cordis sui desideria sequeretur.

« Et ibunt in voluntatibus suis (704). » Qui enim ibunt in voluntatibus suis, nisi quia eos nunquam penitebit, sed usque in finem suis in malitiis perseverabunt?

« Si plebs mea audisset me, Israel si in viis meis » ambulasset ad nihilum inimicos eorum humiliasset, » et super tribulantes eos extendissem manum meam. » Magnam consolationem dant hæc verba omnibus illis, qui verba Dei audiunt et custodiunt, ac per vias

datorum incedunt; sicut enim sunt, et nullatenus a Deo, qui Sabbatum non custodit (*Joan. ix, 1, 6*). » Dicebat autem illis : « Cujus vestrum asinus, aut bos, in puteum cadet, et non continuo extrahet eum in die Sabbati? » (*Luc. xiv, 5*). » « Quousque judicatis iniquitatem? » « Quare transgredimini præceptum Dei propter traditionem vestram? Nam dixit : Honora patrem, et matrem; et vos dicitis : Munus quodcumque ex me est, tibi proderit (*Matth. xv, 3-5*). » Hoc autem iniquitas est, et contra mandatum Dei est. Facies autem peccantium sumunt, qui in judicio personam respiciunt, sive etiam qui judicando peccatores similes fiunt. Facies enim a faciendo dicitur. Eandem igitur faciem habet cum peccatoribus, qui idem facit quod peccatores faciunt.

Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus in æternum. » Nunc Propheta loquitur, ternam pœnam Judæis minatur; dum tempus in, tempus videlicet mortis et perditionis, in num esse dicit. Ipsi sunt inimici Domini, ipsi, de quibus ipse Dominus dicit : Quia « odio ierunt me gratis (*Joan. xv, 25*). » Et ipsi quidem titi sunt ei, quia « in propria venit, et sui eum receperunt (*Joan. i, 10*); » cum olim Moysi visissent : « Quidquid præcepit nobis Dominus mus (*Exod. xix, 8*). »

Cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle turavit eos. » Improperatio est adversus eos, mala pro bonis reddere non erubuerunt. « Cibavit, inquit, eos Dominus ex adipe frumenti » temporalibus, et spiritualibus epulis eos sat. De hoc autem adipe alibi dicitur : Sicut » et pinguedine repleatur anima mea (*Psal. lxxii,*

Divina Scriptura frumentum est, quod videfrumentum aliis asperum, aliis delicium panem strat. Mel vero de petra susceperunt, qui de ore Salvatoris verba vitæ audire meruerunt. De us dicitur : « Quam dulcia faucibus meis eloquia super mel et favum ori meo ! » (*Psal. cxviii, 103*.)

PSALMUS LXXXI.

PSALMUS ASAPH.

pe jam diximus quid significet psalmus Asaph. Asaph, qui *synagoga* interpretatur, per quem rum omnium congregatio intelligitur. De yoga loquitur malignantium, eamque repræit, quia Salvatori nostro per se ipsam sibi anti credere noluit.

Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem os discernit. » Ubicumque sunt viri fortes, viri ntes, et vitæ merito cæteris præeminentes, ibi ynagoga deorum. Sic autem de futuris quidem æsentibus loquitur Propheta; et id, quod post am temporis futurum erat, id factum esse d) dit. Stetit enim Dominus et Salvator noster in yoga deorum, seu potius Judæorum et impiiorem, n solum de factis, verum etiam de perversis ationibus suis ea qua docebat auctoritate eos hendit et judicavit. Unde et in Evangelio dicitur, non loquebatur sicut Pharisei, sed quasi potes. habens. Hoc enim ipsi quoque testantur, tes : « Magister, scimus quia verax es, et viam n veritate doces, et tibi non est cura de aliquo; enim respicis personam hominis (*Matth. xxii,* Sed quomodo discernit et judicat eos? Sequitur : uousque judicatis iniquitatem, et facies peccatim sumitis? » Dicebant illi : « Hic homo non est

a Deo, qui Sabbatum non custodit (*Joan. ix, 1, 6*). » Dicebat autem illis : « Cujus vestrum asinus, aut bos, in puteum cadet, et non continuo extrahet eum in die Sabbati? » (*Luc. xiv, 5*). » « Quousque judicatis iniquitatem? » « Quare transgredimini præceptum Dei propter traditionem vestram? Nam dixit : Honora patrem, et matrem; et vos dicitis : Munus quodcumque ex me est, tibi proderit (*Matth. xv, 3-5*). » Hoc autem iniquitas est, et contra mandatum Dei est. Facies autem peccantium sumunt, qui in judicio personam respiciunt, sive etiam qui judicando peccatores similes fiunt. Facies enim a faciendo dicitur. Eandem igitur faciem habet cum peccatoribus, qui idem facit quod peccatores faciunt.

B « Judicate pupillo et egeno, humilem et pauperem » justifyate. » Si, inquit, pupillus et egenus, humilis et pauper justam causam habuerit, illos judicate; illis justitiam et victoriam date, neque ad personam, sed ad causam respiciatis; unde et subditur :

178 « Eripite pauperem, et egenum de manu » peccatoris liberate. » Non terreamini divitis et peccatoris potentia; sed constanter causam pauperis, si justa fuerit, justam esse ostendatis.

« Nescierunt, neque intellexerunt. » Nescierunt; inquit, Propheta, et verba tam salutaria, quæ eis Dominus loquebatur, neque intelligere voluerunt, ideoque « in tenebris ambulant. » In tenebris utique cæcitatibus et erroribus, quia cæci sunt et duces cæcorum. « Movebuntur omnia fundamenta terræ. » Contra hos, inquit, iudices iniquos movebuntur omnia fundamenta terræ, per quæ apostolos intelligimus, ut eos juste judicent et damnent, qui alios injuste judicare et damnare non timuerunt. Hoc autem erit in judicio; quoniam, sicut scriptum est, apostoli « sedebunt super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (*Matth. xx, 28*). » Hunc autem versum interposuit Propheta. Hinc vero suæ orationis Salvator noster ordinem tenet.

Ego dixi : « Dii estis, et filii Excelsi omnes. » Hoc est enim quod in Evangelio dicitur : « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus (*Joan. i, 12*). » Sunt siquidem dii, sunt filii Dei. Hoc Dominus dixit, hoc constituit. Hanc potestatem hominibus dedit; sed illis hominibus, qui receperunt eum, qui crediderunt in eum, et qui mandata ejus custodierunt. Cæteris autem quid? « Vos autem sicut homines » moriemini, et sicut unus de principibus cadetis. » Noluistis, inquit, esse dii, noluistis immortales fieri, noluistis rursus ad cœlestia conscendere; ideoque sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis. Moriuntur ut homines, qui et corpore et anima moriantur; cadent vero sicut unus de principibus, per quem diabolus significatur. Similiter cadent et isti, et ille, qui uno modo et una hora simul mittentur in ignem. Huc usque Dominus, cætera vero loquitur Propheta.

5) Videntur in codice aliqua deesse, unde sensus imperfectus est.

(706) « Exsurge, Deus, judica terram. » Exsurge, inquit, Deus, quem ad Patris dexteram sedere conspicio; veni ad iudicium, et judica terram: damna impios et peccatores, et sicut unus de principibus cadant qui non sursum aspiciunt, sed sola terrena et transitoria quærunt. Sufficiant tibi tui, illos honora, et glorifica; quoniam in hæreditatis in omnibus gentibus. » Nulla enim gens est in qua Dominus non hæreditaverit, et in sorte sibi aliquos elegerit; quia, sicut scriptum est, « omnes gentes servient ei (Psal. LI, 11). »

PSALMUS LXXXII.

CANTICUM PSALMI ASAPH.

Vult Asaph ut iste psalmus cum cantico, et laudibus dicatur, in quo Dei virtus et magnificentia, et iniquorum exterminium et perditio prædicatur.

« Deus, quis similis erit tibi? (707) Ne taceas, neque compeccaris, Deus. » Cum veneris, inquit, o Deus, judicare terram, sicut in fine superioris psalmi legitur, quis erit similis tibi? Venisti quondam, sed humilis, et in forma servi; vidimus te non habentem speciem, neque decorem; venies autem clarissimus, et potentissimus in sede majestatis tuæ, et quis similis tibi? Quis te non timebit, Domine? Quis similis Deo inter filios Dei? « Ne taceas, neque compeccaris, Deus. » Tacuisti, et sicut agnus sine voce ad victimam ductus, os non aperuisti; redde eis vicem, Domine. Locuti sunt illi, et nimis superbe locuti sunt in tempore suo, loquere et tu tempore tuo; cognoscant te excelsum, qui humilem agnoscere noluerunt.

« Quoniam ecce inimici tui sonuerunt. » Sonuerunt quidem, et stulte, crudeliter, et sine tentatione, *Crucifige* clamaverunt (Luc. XXIII). « Et qui oderunt te » extulerunt caput. » Sic enim in Evangelio dicitur: quia » illudebant ei moventes capita sua (Matth. XXVII, 39). » Caput autem levare contra Dominum, superbire est. « In plebem tuam astute cogitaverunt consilium, » (708), et cogitaverunt adversus sanctos tuos. » Non solum, inquit, contra te, sed et contra plebem tuam, et contra Ecclesiam tuam, et Judæi, et omnes alii, de quibus modo dicturi sumus, cogitaverunt malum consilium. Et hoc astute, dolose et fraudulenter. « Et cogitaverunt adversus sanctos tuos; » et quid cogitaverunt, audiamus:

« Dixerunt: Venite, et disperdamus eos de gente, et non memorabitur nomen Israel amplius. » Notandum quia ubicunque loquitur Asaph, semper de veteri historia parabolas ponit, ut ea quæ antiquis patribus

(706) Omnes superiores psalmi desunt in cod. Chisiano, et in Marchesio: hic autem prosequitur editio, et codex Ghisianus.

(707) De Christo Domino hic loqui Prophetam etiam Augustinus exponit: « Quid enim magnum dicitur, cum Deo dicitur: *Quis similis erit tibi?* nisi illi dicatur, qui similis esse hominibus voluit, *formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo,* » etc. Philipp. 11, 7.

(708) Hæc altera lectio apud Augustinum et Cassiodorum invenitur.

(709) Perfecte convenit cum Augustino hujusmodi

interpretatio. A acciderunt, parabolice ad Ecclesiam transferamus. Sicut in hoc loco, ubi Israel pro Ecclesiæ persecutoribus accipiuntur. Hoc enim Ecclesiæ adversarii non solum

479 cogitaverunt et dixerunt; verum etiam facere conati sunt, ut Christianorum nomen omnino de memoria hominum tolleretur. Unde et subditur: « Quoniam cogitaverunt consensum in unum. » Cogitaverunt, inquit, et convenerunt in unum consensum; malum utique atque perversum, ut Ecclesiam destruerent, et sanctos Dei interficerent, et fidem catholicam omnino delerent.

« Adversum te testamentum disposuerunt. » Qui? « Tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ, Moab et » Agareni, Gebal et Ammon, et Amalech, et alieni- » genæ cum habitantibus Tyrum, » et cætera quæ sequuntur. Per hos autem qui Judæorum populum quondam graviter persecuti sunt, eos intelligimus qui Ecclesiam Dei usque hodie persequuntur. Nam et Judæi male legem interpretantes, et hæretici, et pagani adversus Dominum suum testamentum disposuerunt, omnesque alii qui novam doctrinam introducunt, adversus Dominum aliud testamentum facere disponunt. Sed videamus modo qui sunt isti qui sanctam Ecclesiam persequuntur. Primum quidem « tabernacula Idumæorum, » qui *terreni* interpretantur (709); per quos omnes illos intelligimus, qui non animæ, sed corpori serviunt, et sola terrena ac transitoria diligunt; a quibus non differunt « Ismaelitæ, » qui *sibi obedientes* interpretantur. Sibi autem obedientes sunt, qui cordis sui desideria sequuntur, et quocunque voluntas eos duxerit ire non erubescunt. « Moab » vero, qui *ex parte* interpretatur, furtiva et illicita conjunctione in ebrietate conceptus eos significat qui Ecclesiæ sacramentis ab hæreticis generantur; tales enim bonos parentes habere videntur, sed ex patre diabolo esse probantur (710). Sed quid per « Agarenos, » qui *extranei* dicuntur, nisi eos intelligamus qui ab Ecclesia longe sunt, et sanctorum fidem et doctrinam recipere nolunt? « Gebal » vero *vallis vana* dicitur, per quam steriles et infructuosi, falsamque humilitatem simulantes, significantur. At vero « Ammon, » qui *populus turbidus* interpretatur, hæreticos designat, sicut et frater ejus « Moab, » de quo superius diximus. Sunt autem D et ebrietatis et fornicationis filii, utpote insani et in errore generati. Per « Amalech » autem, qui *populus brutus* dicitur, homines stultos et indiscipulatos intelligimus, qui voluptatem summum bonum putantes, simul animam cum corpore mori arbitrantur. « Alie-

interpretatio.

(710) Hic innuere videtur S. Bruno quod supra in expositione psalm. LXVII, pag. 442, dixerat, nempe ordinaros ab Arianis, Nestorianis et Donatistis episcopis ad Ecclesiam catholicam revertentes, servatis propriis ordinibus misericorditer fuisse receptos, quod factum referens, validas admittit eorum ordinationes non tamen licitas, quibus benigne indulsit Ecclesia. Quoties vero suis erroribus non revertuntur, etsi vere sacramenta receperint, diabolus tamen parentem habent. Quid vero sentiat S. Bruno de Simoniacis suo loco dicemus.

nigenæ » vero illi sunt qui idola colentes nullam Dei A cognitionem habent. « Tyri » autem habitatores navigiis et negotiationibus dediti fuerunt, quos Propheta, quam divites fuisse describit, ut aliarum civitatum principes esse potuissent. Scribit etiam de rege Tyri, quem omni lapide pretioso decoratum esse dicit; sed ideo cecidit, quia in magnam superbiam se erexit. « Tyrus » igitur mundum significat; ejus vero habitatores, divites et potentes hujus mundi intelliguntur. Quod itaque adversus Testamentum Dei supradictas gentes, simul « cum habitantibus Tyrum, » venisse dicit, hoc est intelligere, quia non solum multæ provinciæ et nationes, sed totus mundus generaliter contra Ecclesiam conjuravit. Sed quid mirum? cum ipse diabolus eorum princeps eos regeret, et secundum suam voluntatem B dirigeret. Hoc est enim quod sequitur :

« Etenim Assur simul venit cum illis. » Assur quippe *dirigens* interpretatur. Nullos autem alios diabolus ad se dirigit, nisi eos quos a via veritatis retorquet et aberrare facit. « Facti sunt in susceptionem filii Loth. » Omnes, inquit, isti, de quibus superius locuti sumus, facti sunt in susceptionem et in adiutorium filii Loth, per quos hæreticos significari diximus. Ecclesiæ inimici maximi et principales hæretici sunt, et ideo quicunque Ecclesiam persequuntur, hæreticorum adiutores sunt; nunc autem eos excommunicat, et magnis imprecationibus eis maledicit.

« Fac illis sicut Madian et Sisaræ, et sicut Jabin » in torrente Cisson. Omnes isti desperierunt in En- C dor, facti sunt sicut stercus terræ. » — « Madian » interpretatur *judicio*; « Sisara » *gaudii exclusio*; « Jabin » *sapiens*, sed iste *mundanus*; « Cisson, » *duritia eorum*; « Endor » vero *generationis* (714). « Madian » itaque eos significat qui de iudicio miseri exhibent. « Sisara » vero eos significat quibus omne gaudium excludetur, et semper in doloribus erunt. At vero « Jabin » sapientes hujus sæculi ostendit, qui apud Deum stulti esse dicuntur. Omnes isti peribunt in « Cisson et in Endor, » id est in duritia sua. Et in ipso fonte suæ generationis, per quod peccatum originale intelligimus, a quo qui Christi sanguine liberatus non fuerit, procul dubio in æternum peribit. Hoc bellum sub Barach et Pebora D uxore ejus factum est.

« Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et » Zebee, et Salmana : omnes principes eorum, qui » dixerunt : Hæreditate possideamus sanctuarium Dei. » Hi quatuor reges sub Gedeone mirabili prælio superati sunt. 480 Interpretatur autem « Oreb, » *foramen*; « Zeb, » *lupus*; « Zebee, » *victima*; « Salmana, » *umbra prohibendi*. Per « Oreb » eos intelligimus qui undique perforati, nullum vitii et malignis spiritibus ingrediendi obstaculum opponunt. « Zeb » autem rapaces et prædatores significat. « Zebee » vero diaboli martyres sunt, qui se vicissim inter-

faciendo, quotidie ei ubique immolantur. At vero « Salmana » hypocritas designat, qui nihil aliud sunt nisi umbra, et simulatio, et multoties ea quæ prohibere videntur vehementer fieri optant. Ad horum igitur similitudinem omnes illos perituros esse dubium non est, quicumque sanctuarium Dei, Dei hæreditatem aggredi non timent, et id quod divini juris est sibi vindicare non formidant. Et merito horum talium principes hoc in loco specialiter maledicuntur; sive quia suo malo exemplo ad hoc scelus cæteros impellunt, sive quia in eos per potentiam non repellunt.

« Deus meus, pone illos ut rotam; » ut celerrimo et præcipiti cursu subito ad inferiora terræ devolvantur.

« Et sicut stipulam ante faciem venti; » quatenus violento malignorum spirituum turbine, ad perditionem mortemque trahantur. « Et sicut ignis qui » comburit silvas, velut si flamma incendat montes : » ita persequeris eos in tempestate tua, et in ira » tua conturbabis eos. » Bene autem silvis comparantur quia multi sunt, et montibus, quia superbiæ spiritu tumidi sunt, quibus, ut in Evangelio legitur, ignis æternus, et flamma inexstinguibilis præparata est.

« Imple faciem eorum ignominia. Et revera ignominia et talibus maledictionibus digni sunt, qui sanctuarium Dei ejusque ministros ita conculcant, sibi que subjiciunt, et tantis contumeliis afficiunt. Lege omnes divinas Scripturas, et nullos alios invenies ita excommunicatos et maledictos, sicut illos qui Ecclesias affligunt, et qui cogitare et dicere non metuunt : « Hæreditate possideamus sanctuarium Dei. » Omnes enim isti sacrilegi sunt; et nos scimus quia omnes sacrilegi excommunicati, et maledicti, et damnati sunt. Hoc enim quod hic dicitur : « Imple facies eorum ignominia; » et quando isti quærent nomen tuum, dicentes: Domine, Domine, tunc confundantur æterna confusione, et conturbentur, non ad horam, sed in sæculum sæculi. « Et re » vereantur, et pereant; et » tunc tandem « cognos » scant, quoniam nomen tibi Dominus, » quem sub tantis interdictis, tantis prohibitionibus, tantis excommunicationibus et maledictionibus offendere non timuerunt.

« Tu solus Altissimus super omnem terram. » Tunc, inquit, quando ad iudicium venies Dominus, omnes amici et inimici cognoscant, quoniam tibi nomen Dominus, » quoniam « tu solus Altissimus super omnem terram. » Et tunc, o Deus, « quis similis erit tibi? Ne taceas, neque compescaris, Deus, quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui te oderunt extulerunt caput. » Tui quidem Altissimus es, ipsi tamen malo suo caput extollere non timuerunt.

(611) In hisce interpretationibus S. Bruno ducem habuit Cassiodorum.

PSALMUS LXXXIII.

IN FINEM PRO TORCULARIBUS FILIIS CORE (712):

In finem referatur iste psalmus, ad Christum videlicet, de quo hic dicitur: « Et respice in faciem Christi tui. » Est autem pro torcularibus, quorum suavi novoque vino sancti inebriati omnium terrenorum obliviscuntur, solaque Dei tabernacula videre et intrare concupiscunt. Detur autem ad cantandum filiis Core, id est populo Christiano, qui magis gloriatur de Calvarie loco, quam de tota Jerusalem. Core nempe *Calvaria* interpretatur. Alii autem dicuntur filii Sion: nos autem filii Calvarie nominamur et sumus.

« Quam amabilia sunt tabernacula tua, Domine » virtutum (713): concupiscit et deficit anima mea in » atria Domini. » Hæc sunt illa tabernacula, de quibus Dominus ait: « In domo Patris mei mansiones sunt multæ (*Johan. xiv, 2*). » Unde Apostolus dicit: « Christus assistens pontifex futurorum bonorum per amplius et perfectius tabernaculum, non manufactum, etc. (*Hebr. ix, 11*). » Sunt igitur tabernacula ei multa, et unum, quia et multæ mansiones in una domo continentur. Ad hæc autem tabernacula, et horum tabernaculorum atria sancti Dei venire cupientes, nimio desiderio deficiunt. Sed quibus deficiunt? ~~¶~~ Omnibus mundi hujus voluptatibus, et quæcunque in hoc mundo haberi et desiderari possunt.

« Cor meum, et caro mea exsultaverunt in Deum » vivum. » Optima spes resurrectionis, quod animam suam, quæ per cor significatur, et carnem suam in Deum vivum exsultasse dicit; quoniam ad ipsum, et ad ejus tabernacula se venire confidunt. Sed quid mirum si viri sancti, et Deo amabiles ad illa tabernacula festinant, cum passer et turtur, parva animalia, domos et nidos sibi quærant et inveniant? Hoc est enim, quod dicit:

« Etenim passer invenit sibi domum, et turtur » nidum, ubi reponat pullos suos (714). Altitia tua, » Domine virtutum, rex meus, et Deus meus, » non invenient sibi, subauditur domum et tabernaculum, ubi ponantur et stabiliantur? Altitia Dei dicuntur sancti, quia Deo consecrati sunt, et in eis habitat Deus, in eis quotidie fiunt holocausta et sacrificia Dei. Unde Apostolus ait: « Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (*Rom. xii, 1*). »

« Beati qui habitant in domo tua, Domine. » Ideo, inquit, tanto desiderio in domum tuam sancti venire

(712) « Filios Core interpretatos habemus filios Calvi, sive aliquid aliud quod non forsitan latet: interim quod occurrit, videte, quia plenum est sacramento. Filii Core, filii Christi. Nam et filios suos dicit sponsus, cum ait, *Matth. ix, 13*: *Non possunt alii sponsi jejunare, quamdiu cum illis est sponsus*. Christianorum ergo sunt illa torcularia. » S. AUGUST. in hunc titulum.

(713) Alia lectio apud August.: *Quam dilectissima sunt tabernacula tua, Domine virtutum*. In tractatu

A et habitare cupiunt, quia sciunt eos esse beatos, qui habitant in domo tua. Unde et hic idem Propheta alibi dicit: « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (*Psal. xxvi, 6*). » Unde autem sit illa beatitudo audiamus « in sæculum sæculi laudabunt te. » Ab omnibus itaque occupationibus, et fatigationibus expediti, solis Dei laudibus et jubilationibus vacabunt. Et hoc est quod ipsi desiderant, ut Deum omni tempore et sine intermissione laudare et benedicere valeant. Qui autem habet quod desiderat, beatus est. Et hoc quidem in hac vita nullus hominum habere potest.

« Beatus vir cujus est auxilium abste, Domine; » beatus, inquit, est ille vir, cui in hac vita sic auxiliarius, ut ad illam domum tuo adjutorio conscendere possit. Nemo enim venit ad te, nisi tu traxeris eum. « Ascensus in corde ejus deposuit. » Ubi? « In valle » lacrymarum, et in loco quem disposuisti eis (715). » Convallis lacrymarum, et locus laboris et certaminis a Deo nobis dispositus, hic mundus est. Hic igitur pro peccatis plorandum est, quia « beati qui lugent, quoniam ipsi consoabuntur (*Matth. v, 5*). » « Hic in vinea Dei laborandum est; quia qui laboraverit, mercedem recipiet. Hic contra vitia et malignos spiritus totis viribus certandum est; quia » nemo coronabitur, nisi qui legitime certaverit (*II Tim. ii, 5*). » Disponamus et ordinemus ascensiones in corde nostro, et quosdam gradus nobis faciamus, per quos de hac valle in illum montem ubi est illa domus ascendere valeamus. Si disposuisti jejunare, unum gradum fecisti; si disposuisti eleemosynam dare, alterum fecisti; si disposuisti debitoribus tuis debita dimittere, et omnibus in te peccantibus indulgere, et hic gradus est. Isto igitur modo illa scala conficitur, qua de hac valle profundissima in cælum ascenditur. Qui autem hoc fecerit, beatus erit. Unde hoc? Sequitur:

« Ecce enim benedictionem dabit, qui legem de- » dit; ambulabunt de virtute in virtutem, videbitur » Deus deorum in Sion. » Qui, inquit, hanc legem dedit, et hunc ad sibi serviendum locum disposuit, ipse dabit et benedictionem, qua ad beatitudinem perducamur. « Venite, inquit, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth. xxv, 34*). » « Et tunc quidem » videbitur Deus deorum in Sion; » in illa videlicet Sion, quæ digne satis *speculatio* interpretatur. Sed a quibus videbitur? Ab illis qui ambulabunt de virtute in virtutem, et qui per illam scalam ascendent, de qua modo superius diximus. Pulchra via est, de virtute

S. Maxim. Taurin. contra Judæos, p. 744, edit. Rom., lectio conformis est textui Brunonis: *Quam amabilia sunt tabernacula*, etc.

(714) Hujusce similitudinis docta et copiosa habetur apud Augustinum expositio.

(715) Eadem versione usus est Augustinus, qui ait: « Unde ploramus? Nisi inde se miserum exclamabat Apostolus, *Rom. vii, 23*, quia videbat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ. Et unde hoc nobis? Ex pœna peccati »

in virtutem ambulare, de fide in spem, de spe in charitatem, de charitate in humilitatem, de humilitate in patientiam, de patientia in obedientiam, de obedientia in continentiam, et sic transire de virtute in virtutem, donec veniatur ad summam virtutem, id est ad Salvatorem nostram, qui est Dei virtus et Dei sapientia.

« Domine, Deus virtutum, exaudi precem meam, » auribus percipe, Deus Jacob. » Hoc autem tale est ac si diceret: Ut quolibet modo ad te conscendere valeam, exaudi orationem meam, qui aliter ad te venire non possum. Per Jacob illi intelliguntur qui vi superant, malignos spiritus supplantant, et tales quidem in Dei militia non immerito computantur,

« Protector noster aspice, Deus, » et porrige manum ad te venientibus; quia nisi tu traxeris nos in hoc itinere tam arduo, sine dubio deficiemus. « Et » respice in faciem Christi tui; » qui ideo homo factus est, ideo nostræ humanitatis formam suscepit, ut ubi ipse est, et nos simus, et regem nostrum, nostræque humanitatis participem semper videamus, et videndo gaudeamus.

« Quia meliorest dies una in atriis tuis super millia. » Ideo, inquit, in illam domum, vel arcam illius domus tanto desiderio intrare festino, quia melior est dies una, una quidem, qui finem non habet; « Nox enim, » sicut scriptum est, « non erit illic (Apo. xxi, 23). » Melior, inquit, est dies una, non dicam in domo tua, sed foris in atriis domus tuæ, super millia, ubicunque fuerunt. Nihil igitur sunt omnia, quæcunque sunt, et ubicunque sunt, ad illius beatitudinis comparisonem.

« Elegi abjectus esse in domo Domini magis quam » habitare in tabernaculis peccatorum. » Quamvis stella ibi differat a stella in claritate, nemo tamen ibi abjectus erit; sed magis iste ibi desiderat minimus esse, quam in hoc mundo potentissimus esse, ubi non sunt nisi tabernacula peccatorum: siquidem sanctorum conversatio in cælis est (Philipp. iii).

« Quoniam misericordiam et veritatem diligit Dominus, gratiam et gloriam dabit Deus. » Et gratiam quidem peccatoribus dabit, quia misericors est, gloriam vero pœnitentibus sibi que servantibus, quia verax est. Illi sola misericordia salvantur, isti pro victoria coronantur; aliter autem neque misericors, neque verax dici potuisset.

« Dominus non privabit bonis ambulantes in innocentia. » Illi ambulantes sunt in innocentia, quibus Apostolus dicit: « Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ (Rom. xii, 19). » Et quidem Dominus ait: « Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam (Matth. x, 23). » Et: « Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos (Matt. v, 44). » Cui enim nocebit, qui ipsos suos diligit inimicos? » Non privabit bonis ambu-

A » lantes in innocentia. Domine, Deus virtutum « beatus homo, qui sperat in te. » Tales autem non privabuntur bonis sed æternis cum Domino deliciis perfuerunt. Et ideo beatus, qui in domo tua habitabit. Ipse est enim, cui dicitur: « Spera in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui (Psal. xxxvi, 4). »

PSALMUS LXXXIV.

IN FINEM FILIIS CORE, PSALMUS.

Multa bona in hoc psalmo promittuntur et dantur filiis Core, quia ipsi soli sunt quibus Christi incarnatio et passio fructuosa fuit. Ipse David loquitur in hoc psalmo, et sic de futuris, quas de præteritis loquitur, et dicit Dominum in adventu Filii sui terram suam benedixisse, et de diaboli potestate liberasse.

B « Benedixisti, Domine, terram tuam. » In adventu, inquit, Filii tui benedixisti, Domine, terram tuam, quæ adhuc sub maledictione illa jacebat, qua primo homini dictum fuerat: « Maledicta terra in opere tuo (Genes. iii, 17). » Tuam, inquit, terram benedixisti, illam videlicet quæ in te credit, tibi que servit: alia vero adhuc sub antiqua maledictione manet.

« Avertisti captivitatem Jacob. » Illius utique Jacob, qui patris benedictionem accipere meruit, per quem populus Christianus significatur, qui Christi sanguine et aqua baptismatis de diaboli potestate liberatus est.

C « Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. » De populo Christiano loquitur, cui simul cum originali peccato omnia peccata in baptismo remittuntur (716). Unde et alibi dicitur: « Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi, 1). »

« Mitigasti omnem iram tuam. » Tanta erat ira et indignatio Dei, usque ad id temporis, ut ipsi quoque patriarchæ et prophetæ necessario in infernum descenderent.

« Avertisti ab ira indignationis tuæ. » Avertisti, inquit, te ab ira indignationis tuæ, et quos prius videre nolebas, nunc quasi filios charissimos amplexaris.

D « Convertite nos, Deus salutaris noster. » Quoniam quidem, inquit, tu gratuita bonitate tua conversus es ad nos et eos, qui multum te offenderunt, respicere dignaris, convertite nos quoque ad te, quia viæ nostræ pravæ sunt, per quos incidere soliti sumus. Tu enim es Deus Salvator noster, et in te solo consistit tota salus nostra. « Et averte iram tuam a nobis, ut non » in æternum irascaris nobis. » Sic, inquit, convertite nos ad te, et sic avertas iram tuam a nobis, ut nunquam amplius irascaris nobis. Nunquam enim fit quod in æternum non fit. Unde et subditur:

« Neque extendas iram tuam a progenie in progenies. » Fuisti, quasi dicat, iratus primis, rogamus te ne irascaris novissimis Satis tibi sit quod præcedens progenies sensit iram tuam, amodo ea

(716) « Remittere, est debitum relaxare non causæ alicujus interventu, sed pietatis intuitu. Sic Domi-

nus remisit culpam, dum reos pervenire fecit ad veniam, » etc. Cassiod.

progenies, quæ secutura est, inveniatur misericordiam A populi Dei Filium recipere noluit; « verumtamen tuam (717).

463 « Deus, tu conversus vivificabis nos, » qui nequaquam, nisi converteres, vivificares nos. Nemo enim vivificabitur, nisi qui a prima conversatione conversus fuerit. « Et plebs tua lætabitur in te, » tota penitus a via mala conversa ad te. Et quia hæc tanta conversio, et immutatio nisi per adventum Filii tui fieri non potest, veniat jam diu desideratus, tantoque tempore expectatus. Et hoc est quod ait :

« Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, » et salutare tuum da nobis (718). » In eo enim ostendit Dominus misericordiam suam, quia dedit nobis salutare suum. Hæc misericordia omnes alias superavit, quia « proprio Filio non pepercit, et pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. VIII, 32). » B Ostendit quam misericors esset, dum modum misericordiæ superascendit. Cum autem hæc Propheta tractaret, subito sensit Dominum in se loquentem, suæque petitioni respondentem, et ait :

« Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. » Dominus ergo est qui loquitur in prophetis, et ea quæ prophetæ dicunt, non sunt prophetarum, sed Dei (719). Ude et discipulis Dominus ait : « Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris mei, qui loquitur in vobis (Matth. x, 20). »

« Quoniam loquetur pacem in plebem suam, et » super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad » ipsum. » Quid est autem, « loquetur pacem in plebem suam, » nisi, quia dabit pacem populo suo, et sanctis suis? Inde enim in Christi nativitate voces angelorum auditæ sunt, dicentium : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. II, 14). » Quod enim dicitur, « hominibus bonæ voluntatis, » hoc est quod dicitur, « et in eos, qui convertuntur ad ipsum. » Aliis enim non datur hæc pax, nisi his qui bonam voluntatem habent, et qui ad ipsum convertuntur, per quos videlicet soli Christiani significantur. Quid ergo de Judæis fiet, qui ad ipsum converti noluerunt? Audi Apostolum dicentem : « Cæcitas ex parte contigit in Israel (Rom. XI, 23). » — « Non enim repulit Deus plebem suam, quam præcivit (ibid. 2). » Ex parte populus illi inconvertibilis fuit; multi tamen ex eis in Christum crediderunt, quorum gratia et inter eos nasci, et D prius ad eos venire, et eis prius prædicare Dominus voluit. De quibus subditur :

« Verumtamen prope est timentibus eum salutare » ipsius. » Quamvis, inquit, maxima pars illius

(717) Quæ compendiose divit Bruno, per ampliorum Cassiodori expositionem declarantur : « Persecutandum est autem quod duas progenies posuit : prima est enim (ut quibusdam placet) ab Adam usque ad Christum : secunda, quæ per gratiam baptismatis usque ad finem sæculi perducta concluditur. Petiit ergo ut, quia priori generationi pro pertinaciæ suæ qualitate juste iratus est Dominus, ne secundæ generationi velit irasci : quæ et si a peccato immunitas esse non potest, tamen per gratiam baptismatis, et satisfactionem culparum suarum sor-

prope est timentibus eum salutare ipsius. » Neque enim justum esset ut propter malos bonos abjecerit, et propter inimicos, amici et timentes eum perirent. Propter igitur istos paucos eum timentes et in eum credentes factum est, « ut inhabitet gloria in terra » nostra. » Inde enim beatissima Virgo Maria, inde et apostoli fuerunt, de quorum maxima et principali gloria tota lætatur Ecclesia. Hinc est enim quod per prophetam dicitur. « Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, velut Sodoma essemus, et velut Gomorrha similes fuisset (Isa. I, 9). »

« Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia » et pax complexæ sunt se. » In Christi namque nativitate, et in ejus gloriosissima humanitate evenerunt, seseque vicissim complectentes, quia nihil fuit bonitatis, nihil fuit virtutis et honestatis, quod in ipso non fuerit. Quoniam, sicut Apostolus ait : « In ipso requievit omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. II, 9). » Ipse denique est misericordia, ipse est veritas et justitia, ipse est pax nostra, quæ fecit utraque unum (Ephes. II). Et hæc quidem :

« Veritas de terra orta est, et justitia de cælo » prospexit. » Beata Virgo Maria et terra vocatur et cælum : terra per naturam, cælum per gratiam ; terra, quia de terra facta est, cælum, quia Dei habitatio est. « Veritas igitur de terra orta est, » quia Salvator noster de Virgine natus est ; ipse enim et via est, et veritas, et vita (Joan. XIV). « Et justitia de cælo prospexit, » quia idem Dominus Salvator noster, qui de ea natus est, quæ et cælum vocatur et terra, mundum istum misericorditer respicere, et impios, et peccatores justificare dignatus est. Bene autem cælum dixit, quam terram vocaverat, ne tantæ personæ injuriam tali nomine fecisse videretur.

« Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra » nostra dabit fructum suum. » Certissime, inquit, credite, et nullatenus dubitare velitis, quia revera Dominus dabit benignitatem, et sicut per me ipsum, et per alios prophetas promisit, in tempore præfinito mittet nobis Filium suum, et terra nostra, sicut modo dixi, dabit fructum suum. Felix terra, quæ talem fructum dedit : felicissima Virgo, quæ talem Filium genuit !

« Justitia ante eum ambulabit. » Justitia, inquit, ante eum ambulabit : quia in omnibus justitiam sequetur, et in nullo a justitia deviabit. « Et ponet » in via gressus suos. » In via namque justitiæ gressus suos ponunt, qui per viam justitiæ incedunt. De

dibus desiderat expiari. »

(718) « Da nobis, » id est concede salutare tuum, » quasi amplectendum, quasi possidendum, quasi munere æternæ gloriæ perfruendum. Perfidiis tantum apparuit, non etiam datus. » CASSIOD.

(719) Ex quo ipse Spiritus sanctus, qui loquitur in prophetis, de se dicit esse Deum, hinc arguit Cassiodorus, ejus cum Patre, et Filio, a quibus procedit, æqualitatem, eandemque naturam, atque substantiam.

quibus Dominus ait : « Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (*Matth.* v, 6). »

PSALMUS LXXXV.

ORATIO IPSI DAVID (720).

David propheta in persona totius Ecclesiae loquitur ipsi David, qui veraciter David vocatur, id est manu fortis. De quo alibi dicitur : « Dominus fortis et potens, Dominus potens in praelio (*Psal.* xxxiii, 8). »

Inclina, Domine, aurem tuam ad me, et exaudi me, quoniam egenus et pauper sum ego. » Iste psalmus planus est, et totus deprecationibus plenus, neque eget multa expositione. Sed « beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum caelorum (*Matth.* v, 3). » Divitibus autem quid dicitur? « Vae vobis, divites, qui habetis consolationem vestram (*Luc.* vi, 24). » Ecce enim iste, qui hic loquitur, quoniam egenus et pauper est, inde praecipue se exaudiri sperat. Hinc est enim quod Apostolus ait : « Praecipue divitibus hujus saeculi, non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum (*I Tim.* vi, 17). » Quam enim spem in Deo habere possunt, qui in incerto divitiarum spem suam ponunt? Pauperes sunt, qui nihil habent. De quibus Apostolus ait : « Tanquam nihil habent et omnes possidentes (*II Cor.* vi, 10). » Egeni vero illidicuntur, qui et multis egent, et paucis et minimis contenti sunt. De illis itaque haec intelligamus, qui sua sponte egeni et pauperes sunt.

« Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. » Qui sanctus est, dignus est, qui a Domino custodiatur. Sed ego omnes illos sanctos intelligo, qui sacramentis Ecclesiae sanctificati fidem tenent, et ab Ecclesia non recedunt, quamvis peccatores esse videantur. Sic enim et in legibus habetur, de locis Domino dedicatis, si destruantur, sacer tamen permanet locus. « Salvum fac servum tuum, Deus meus. » sperantem in te. » Et hic similiter ratio redditur, cur eum Dominus salvare debeat, dum dicit : « sperantem in te. » Certum est enim, quia « spes non confundit (*Rom.* v, 5). » et quia nunquam deserit Dominus sperantes in se.

« Miserere mihi, Domine, quoniam ad te clamavi » tota die. » Longo tempore se clamasse ostendit, in eo quod tota die se clamasse dicit. Hinc est enim quod Apostolus ait : « Sine intermissione orate (*I Tim.* v, 17) » Et Dominus in Evangelio : « Petite, inquit, et dabitur vobis, quaerite, et invenientis, pulsate, et aperietur vobis; omnis qui petit, accipit, et qui quaerit, invenit, et pulsanti aperietur (*Matth.* vii, 7, 8). » Et alibi dicitur, quia « Regnum caelorum vim patitur, et violenti diripiunt illud (*Matth.* xi, 12). » Apparet igitur in his verbis quantum potest violenta et diuturna oratio.

(720) Oratio David. « Quia Dominus noster secundum carnem filius David, secundum vero divinitatem Dominus David et creator David; et non solum ante David, sed et ante Abraham ex quo David, sed

A « Laetifica animam servi tui, quia ad te, Domine, levavi animam meam. » Digna est illa anima laetificari, quae Domino offertur et praesentatur. Bonis actionibus levatur anima ad Deum, sicut malis mergitur in infernum.

« Quoniam tu, Domine, suavis et mitis es, et » copiosus in misericordia omnibus invocantibus te. » Auribus percipe, Domine, orationem meam, et » intende voci deprecationis meae. » Jam non quaerit ut ex suis factis, sed ex sola Dei bonitate exaudiatur Exaudi, inquit, orationem meam, et deprecationem meam. Quare? Quia suavis es, quia mitis es, et peccatoribus ad te conversis benignus es; insuper et copiosus es in misericordia omnibus invocantibus te. Multi sunt invocantes et misericordiam postulant, sed misericordia tua copiosior est, quam dici et cogitari possit.

« In die tribulationis meae clamavi ad te, quoniam » exaudisti me. » In multis, inquit, tribulationibus meis expertus sum benignitatem tuam, quia in die tribulationis meae semper clamavi ad te, et confidenter clamavi, quoniam semper exaudisti me. Hoc autem dii gentium facere non possunt, neque in suis tribulationibus ad se clamantes exaudire valent. Et hoc est quod ait :

« Non est similis tibi in diis, Domine, et non est » qui facere possit secundum opera tua. Quoniam » dii gentium daemonia, Dominus autem caelos fecit. » Ideoque « omnes gentes, quascunque fecisti, » relictis diis suis, et qui eos adjuvare, et de tribulationibus liberare non possunt, « venient ad te, et » adorabunt coram te, Domine, et honorificabunt » nomen tuum. » Hoc autem maxima ex parte jam factum est, et adhuc circa finem saeculi futurum est, quando plenitudo gentium intrabit, et quando Israel salvus fiet (*Rom.* xi). Et hoc merito.

« Quoniam magnus es tu et faciens mirabilia, tu » es Deus solus. » Si illi, inquit, dii essent, adorandi et honorandi essent; sed quia tu solus Deus es, tu solus honorandus et adorandus es.

« Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo » in veritate tua. » In via Dei sunt omnes fideles, sicut in via diaboli sunt omnes infideles. Indigent tamen ut a Domino deducantur, et ejus auxilio sustineantur, quatenus in veritate ambulare valeant, et nullatenus in errorem trahantur.

« Laetatur cor meum ut timeat nomen tuum. » — « Initium sapientiae timor Domini (*Psal.* cx, 10). » Unde et alibi dicitur : « Time Deum, et observa mandata ejus, hoc est enim omnis homo (*Eccle.* xii, 13). » Illa corda timeant Deum, quae spirituali sunt laetitia perfusa : quae vero spirituali laetitia perfusa sunt, jam non terrena, sed caelestia diligunt, et sperant. Quid est igitur, « laetatur cor meum, ut timeat nomen tuum? » nisi da mihi cor perfectum,

et ante Adam ex quo omnes homines, sed et ante caelum, et terram in quo omnis creatura est. » S. AUGUST.

et tui amoris lætitia plenum? Hoc autem si feceris, A qui me oderant et confundantur, et inde confundantur, « quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et conso- » latus es me. »

PSALMUS I. XXXVI.

FILIIS CORE PSALMUS CANTICI

« Quia misericordia tua magna est super me, et » eripuisti animam meam ex inferno inferiori (721). » Magna quidem est misericordia, quæ ex inferno inferiori animam liberat. Sicut in illa superna beatitudine alii ab aliis differunt in gloria; ita in inferno alii ab aliis differunt in tormentis. Illæ igitur animæ liberantur ex inferno inferiori, quæ ex majoribus et gravioribus tormentis liberantur, non quod ibi aliquando fuerint, sed quia ibi futuræ essent, nisi gratia Dei liberatæ fuissent.

« Deus, iniusti insurrexerunt in me, et synagoga » potentium quæsierunt animam meam, et non » posuerunt te ante conspectum suum. » Sive David sive Ecclesia conqueritur hic de adversariis suis. Verum est quod dicunt, quia et iniusti insurrexerunt adversus eos, et sine Dei respectu et timore animas eorum perdere quæsierunt. Nam et David a Saule, et aliis iniquis, qui cum eo erant, et Ecclesia a tyrannis et hæreticis multas persecutiones passa est.

« Et tu, Domine Deus meus, miserator et mise- » ricors, patiens et multum misericors, et verax, » respice in me, et miserere mei; da potestatem » puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ. » Hæc tanta verborum inculcatio magnæ subjectionis magique amoris significatio est; multumque ei placere desiderat, quem tam laudabili, ut ita dixerim, alloquitur adulatione. Dedit autem potestatem puero suo David, etiam in hac vita, quia regem valde potentem eum constituit, et ab omnibus inimicis suis eum salvavit. Similiter etiam et Ecclesiæ filiis, quæ in hoc loco ejus ancillæ vocantur, magnam super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, potestatem Dominus tribuit.

« Fac mecum, Domine, signum in bonum, ut » v deant qui me oderant, et confundantur. » Multa signa fecit Dominus cum sanctis suis, et omnia in bonum, quia maxime propter signa quæ fiebant, ad fidem gentiles convertebantur. Quæ quidem maligni spiritus, et alii eorum inimici videntes, confundebantur, magnoque dolore et invidia torquebantur. D Facit autem Dominus cum peccatoribus signum in bonum, quando eos divina inspiratione ad se convertit, et duram pœnitentiam agere facit. Et fit multoties alicujus impii et scelerati hominis tam subita commutatio in bonum, ut pro signo et miraculo habeatur. Unde bene per prophetam dicitur: « Convertetur Libanus in Carmel (Isa. xxix, 17). » Dicat itaque quilibet peccator: Fac mecum, Domine, signum in bonum, quatenus omnes boni admirentur, et gratias tibi agant de mea conversione; et videant

(721) De duplici inferno, superiore et inferiore, multis disserit hac in enarratione Augustinus. Probat autem dari superius infernum pro animabus justis, in quo impius dives Abraham et Lazarus suspexit.

Hunc psalmus cantant filii Core, læti, quia prius in Calvariæ loco Ecclesia ædificatur, de qua hic dicitur: « Fundamenta ejus in montibus sanctis. » Quia vero hic Psalmus Cantici est, non legendus, sed cantandus est, ut in eo majori lætitia plenum esse intelligamus, quia non legi, sed cantari jubetur.

« Fundamenta ejus in montibus sanctis. » Fundamenta, inquit, ejus in montibus sanctis; « diligit » Dominus portas Sion super omnia tabernacula » Jacob. » Jam superius de fundamentis dictum est. « Fundamentum aliud, ait Apostolus, nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. iii, 11). » De quo et beato Petro Dominus ait: « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xvi, 18). » Fundamentum igitur fundamentorum Christus est; siquidem et apostoli et prophetæ fundamenta sunt. Quæ igitur civitas super tales montes fundata est, merito de ea dicitur: « Fundamenta ejus in montibus sanctis. Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. » Si solas portas tantum diligit, dic mihi, quæso, quantum totam diligit civitatem? Tabernacula Jacob, isti Judæi intelliguntur, qui a Domino recedentes ubique gentium dispersi sunt.

« Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. » Sed quæ gloriosa dicta sunt? Forsitan illa, quod tota ex auro, et margaritis, et lapidibus pretiosis ædificari dicitur. Hæc utique gloriosa sunt. Alia tamen illa quæ de ea dicta sunt. Sed vis audire quæ? « Memor ero Raab » et Babylonis scientium me. » Et revera gloriosa, et plusquam gloriosa sunt hæc. Considera modo quid viri justi de Dei misericordia sperare et præsumere valeant, si etiam Raab et Babylonis Dominus memor erit? Altera meretrix fuit; altera Dei populum captivatum sustinuit. Et illa quidem exploratores, ne occiderentur? abscondit; hæc vero populum prævaricantem aliquanto tempore ex Dei præcepto in servitute detinuit. Talium igitur Dominus memor erit, qui memor est omnium scientium eum; neque enim aliter istarum memor esset, nisi quia eum scirent, et quamvis post multa flagitia, in eum tandem credere meruerunt? Valde enim notandum est quod ait: « scientium me. » Qualiscunque igitur prius fuerit, sive meretrix, sive sanctorum persecutor, si tandem conversus fuerit, et Dominum cognoverit, salvus erit. Unde et ipse Dominus ait: « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum.

et alterum in quo ille infelix cruciabatur. « Eruisse Deum animam suam ab inferiore dixit. (David), quia liberavit se a talibus peccatis, per quæ posset deduci ad tormenta inferni inferioris. »

audiamus nunc et alia gloriosa, quæ dicuntur A civitate ista; sed hoc quod modo dicitur, omni itate Dei.

« Inquit, alienigenæ, et Tyrus, et populus Bopum, hi fuerunt in ea. » Hoc est enim quod plus ait: « Nunquid Judæorum Deus tantum? t gentium (Rom. II, 19). » Similiter autem et plus Petrus: « In veritate, inquit, comperi, non est personarum acceptor Deus, sed in omni, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus i (Act. x, 34). » Quicumque igitur Deum timet, ititiam operatur, undecunque veniat, ab hac ma civitate suscipitur, et non quasi alienigena, uasi civis et indigena habetur. Ita Cornelius rio susceptus est, qui primus de gentibus Ec- : filius factus est. Hoc et illud vas significabat, B immundis animalibus plenum erat, quando olo dictum est, « macta et manduca (Act. x,) Hoc et illæ simiæ significantur, quæ simul pavonibus Salomoni afferuntur. Quid simia as? Quid pavone pulchrius? In tabernaculo ni erant et cilicia, et pili caprarum; neque m in holocaustum Dominus respuit, cui tauri ni offerebantur, aurum, et lapides, et ligna, aque, quibus templum Domini constructum est, bi nata, sed aliunde allata sunt. Sic igitur et sia Dei ex omnibus gentibus ædificata omnes is recipit, neminem ad se venientem repellit. « Et i, et populus Æthiopum, hi fuerunt in ea. » osa sunt hæc quæ et justis et peccatoribus magnam dare possunt, et immensam afferre iam. Vis in Ecclesiam suscipi? Tyrios imitare, umopera et auxilio templum Domini ædificatum mitare et centurionem, qui Synagogam Judæis cavit. Moyses, sicut legitur, Æthiopissam duxit em, pro qua Maria soror ejus, quia murmuravit, a Domino percussa extra castra ejecta est. s Æthiopissæ filii sunt Æthiopes isti, de quibus dicitur: « Et populus Æthiopum, hi fuerunt in Hæc est illa Æthiopissa, quæ in Canticis canum loquitur, dicens: « Nigra sum, sed formosa, Jerusalem (Cant. I, 4). Hanc autem, quia goga odio habet, ideo lepra percussa est, et e ad sæculi consummationem intra Ecclesiæ a non suscipietur. Hæc igitur gloriosa, imo osissima sunt, quæ dicuntur de civitate Dei, in D servi liberi fiunt, ignobiles gloriosi; et ibi, non est illa aqua, quæ Æthiopum possit immutare rem. Et hæc quidem tantam omnium hominum m et diligentiam habet, ut non immerito omnium r esse dicatur. Unde et subditur:

Mater Sion dicet homo. » Ac si dicat: Hæc est r et revera mater, quæ pietatis sinum omnibus it, nullis materna viscera claudit, omnes susci- omnes ex affectu fovet et nutrit. Sequitur: « Et mo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altis- mus. » Multa superius gloriosa dicta sunt de

civitate ista; sed hoc quod modo dicitur, omni gloria gloriosus est, nulla gloria huic gloriæ com- parari potest. Ipse Altissimus, qui fundavit et fecit eam, ipse homo factus est, et natus est in ea. Et unde hoc probas? Vis audire unde?

« Dominus narravit in scripturis populorum suo- rum, et principum eorum, qui fuerunt in ea. » In- terroga patres tuos, et annuntiabunt tibi, majores tuos, et dicent tibi (Deut. xxxii, 7; Psal. xliii, 2). Lege scripturas omnium populorum, prophetarum scilicet et apostolorum, quæ omnes communes sunt, quæ ad nostram et omnium doctrinam scripta sunt, et docebunt te. Lege Moysen, Isaiam et Jeremiam, et invenies. Lege Evangelia, quæ non sunt minoris auctoritatis, quam illa. Lege Paulum servum Jesu Christi « qui vocatus est apostolus, et segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per pro- phetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem (Rom. I, 1). Probatum est igitur quia homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. Restat unum gloriosum adhuc, quod de 457 hac civitate dictum est, et ipsum audiamus:

« Sicut lætantium omnium nostrum habitatio est » in te. » Nam et hoc valde gloriosum est, quod hujus civitatis habitatores perpetuam lætitiā habe- bunt, et miseriam nullam sentient: ubi enim mi- seria est, ibi lætitiā locum non habet. Hæc autem lætitiā spiritualis est, hoc gaudium, non festum tem- poraneum, sed æternæ felicitatis est. De qua Apo- stolus ait: « Non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18). » — « Lætamini ergo in Do- mino, et exsultate justī, et gloriamini omnes recti corde (Psal. xxxi, 11). » — « Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete (Philip. iv, 4). »

PSALMUS LXXXVII.

CANTICUM PSALMI FILII CORE IN FINEM PRO MACHELETH AD RESPONDENDUM, INTELLECTUS EMAN EZRAHITÆ (722).

Si canticum psalmi est, et cantandum pariter, et legendum est. In hoc enim psalmo Christi passio prædicatur, quæ nobis et lætitiā simul et tristitiā facit. Quis enim de salute sua non lætetur? Quis de passione Christi non contristetur? Cantemus igitur hunc psalmum de redemptione nostra gau- dendo: nos enim sumus filii Core, a quibus cantari jubetur. Et eundem psalmum legamus, Christi passi- oni compatiendo. Referatur autem in finem, id est ad Christum, quia « finis legis Christus est (Rom. x, 4). » — « Ipse est alpha et omega, initium et finis (Apoc. I, 17). » Iste autem intellectus Eman Ezrahitæ est, quia Eman Ezrahitæ isto modo hunc titulum intellexit. Interpretatur autem Eman fortitudo eorum: Ezrahitæ vero, semen Dei. Per hunc igitur apostolos intelligamus; qui Judæorum for-

22) « Macheleth, vel Amalech, interpretatur cho- divina verba decantans, et quod additur ad re- dendum, significat organa musica prævenisse, et

chorum respondiisse solemniter: mystice innuens Domini passionem, quæ hoc psalmo cantatur. » BEDA.

mido sunt, quoniam ipsi eos judicabunt et damnabunt. Qui et ipsi sunt semen Dei, de quibus per prophetam dicitur: « Omnes, qui vident eos, dicent quia isti sunt semen, qui benedixit Dominus (Isa. Lxi, 9). » De hoc autem parvo semine per uniuersum mundum a Domino seminato, tota Ecclesie multitudo pullulavit. Cui enim duodecim grana frumenti paruum semen non videatur?

« Domine Deus salutis meae. » Filius secundum humanitatem loquitur ad Patrem, et de Judaeorum perfidia conqueritur, qui tam inhoneste et tam crudeliter eum tractaverunt. Mentiuntur Judaei, qui dicunt: « Non est salus ipsi in Deo ejus (Psal. iiii, 3), » quem ipse suae salutis Deum et Dominum esse dicit. « In die clamavi et nocte coram te. » In die namque et in nocte, in prosperis et in adversis clamavit Dominus, et palam praedicavit in Synagogis Judaeorum, ut eos ab errore converteret, et veritatem cognoscere faceret. Unde et Patrem suum testem invocat, dum hoc coram eo se fecisse dicit. Hinc est enim quod ipse in Evangelio dicit: « Ego palam locutus sum mundo, et in abscondito locutus sum nihil, et semper docui in Synagogis Judaeorum, ubi omnes Judaei convenerant (Joan. xviii, 20). » Qui « si non venissem et locutus eis fuisset, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo (Joan. xv, 22). »

« Intret oratio in conspectu tuo, inclina aurem tuam ad precem meam, Domine. » Usque nunc quasi dicat, clamavi et praedicavi, sed parum me clamasse et praedicasse profuit; quia meis verbis deterioris facti sunt, qui mihi credere et obedire debuissent. Nunc itaque non illos praedico, sed te potius oro, ut ab eorum impietate me defendas. Quare hoc?

« Quia repleta est malis anima mea. » Si enim sponte sua passus est Dominus, utique et sponte sua repleta est malis anima sua, neque potuit contra voluntatem suam aliquid mali accidere animae suae, unde et alibi dicitur: « Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum (Isa. Liii, 7). » — « Et vita mea inferno appropinquavit. » Bene dicit animam suam inferno appropinquasse, quia, quamvis ibi fuisset, nullas tamen ejus incommoditates sustinuit, quando eum expoliavit. Sic igitur et longe fuit a tormentis, et tormentis appropinquavit. Secundum Judaeorum aestimationem loquitur, qui nihil eum in perferendis tormentis ab aliis hominibus differre putabant. Unde et subditur:

« Estimatus sum cum descendentibus in lacum,

(723) « Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber: » Ita Vulgata, eademque lectio est apud S. Augustinum; quem locum sic illustrat: « In his verbis maxime persona Domini apparet. Quis enim alius inter mortuos liber, nisi in similitudine carnis peccati inter peccatores solus sine peccato? Hic ergo inter mortuos liber, qui in potestate habebat ponere animam suam, et iterum sumere eam: a quo eam nemo tollebat, sed eam ipse voluntate ponebat. » Consentiant Origenes, Ambrosius, Hieronymus, aliique Patres; ut mirum sit aliquem esse

A » factus sum sicut homo sine adjutorio (723). autem liber inter mortuos fui. 488 neque tibi impedimentum inveni. Factus est igitur Deo homo sine adjutorio, et sicut alii homines, infernum descenderunt, non autem secundu veritatem, sed secundum stultam Judaeorum nem. Secundum eandem aestimationem, es superius dicta sunt, intelligi possunt.

« Sicut vulnerati dormientes projecti in mortis, quorum non meministi amplius; et ipsi de manu tua repulsi sunt; posuerunt lacu inferiori, in tenebris et in umbra mortis. Sic, inquit, secundum aestimationem et jus suum posuerunt me Judaei in tenebris et in mortis, sicut ibi ponuntur vulnerati dormientes projecti in monumentis. Per hos autem homines iniqui significantur, diabolicis sagittis vulnerati, et infernalibus monumentis demeriti projecti. Qui longe a memoria Dei facti sunt poenis dormientes, semperque et sine fine mortis. Et hoc ideo quia propter scelera sua in loca poenalia de manu Dei expulsi sunt. Inter hos stultissima Judaeorum aestimatio, et opinio Salutaris nostrum ponere non timuit.

« In me confirmata est ira tua, et omnes elationes tuas super me induxisti. » Ubique subaudie est, secundum eorum judicium, et aestimationem. Putabant enim Deum sibi iratum fuisse, et illa mala, quae sibi inferebant, merito accidisse. C autem poenae illae elationes vocantur, et saepe maris tempestatibus comparantur (724).

« Longe fecisti notos meos a me. » Notos apostolos dicit, qui timore perterriti eo relicto runt omnes; de quibus in Evangelio legitur, « stabant noti ejus a longe, ut viderent finem mundi (Matth. xxiii, 49). » — « Posuerunt me in abominati sibi. » Illi qui in lacu inferiori, ut supra diximus, posuerunt, etiam abominabilem habere numerum.

« Traditus sum, et non egrediebar. » Quid nefuit ut prodicione caperetur, qui inter eos concusabatur, et nusquam egrediebatur? Non fugit Dominus, sed econtra illis venientibus sua sponte obivit, et in se irruentibus ait: « Quem quaeritis? » autem respondentibus, « Jesum Nazarenum, » dicitur. « Si me quaeritis, sinite hos abire (Joan. xviii, 7, de discipulis suis loquens, de quibus subditur:

« Oculi mei infirmati sunt praepropter inopiam. » Oculos suos apostolos vocat (725), ob nimiam dilectionem qua eos diligebat. Unde et ipse ait: « Sicut di-

negantem hanc eos docuisse sententiam.

(724) « Et omnes elationes tuas super me induxisti. » Hoc adhuc dicitur quantum ad deliberationem tenuit nefariam Judaeorum. Credebatur Deus duxisse super Christum elationes, id est amplissimas indignationes, quando eum pertulit crucifigi; nunc illam putantes poenalem, cum dispensatione ejus gloriam non viderent. » CASSIOD.

(725) Pro oculis, apostolos intelligit etiam Cassiodorus, qui ait infirmatos praepropter inopiam; « quia necdum acceperant Spiritum sanctum, quo confortati pos-

me Pater, et ego dilexi vos (*Joan. xv, 9*). » Hac autem significatione idem ipse alibi ait : « Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te (*Matth. xviii, 9*). » Per oculum eos videlicet significans quos charissimos habemus, et quasi oculos amamus. Isti autem passionis tempore, mortis timore adeo infirmati sunt, ut ipse qui inter eos fortior habebatur, ter eum negaret. Et hoc quidem pro inopia; copia et inopia contraria sunt. Copia apostolorum Christus erat, quia virtutem, constantiam et fortitudinem, et quæcunque eis necessaria erant in ipso habebant et possidebant. Quia igitur copiam fugerunt omnium honorum inopiam habuerunt.

« Clamavi ad te, Domine, tota die expandi manus meas ad te. » Clamavit autem, sicut in Evangelio legitur, voce magna, dicens : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, et inclinato capite emisit spiritum (*Joan. xviii, 30*). » Expandit vero in cruce positus manus suas tota die, sicut per prophetam dicitur : « Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem mihi (*Rom. x, 21; Isa. lxxv, 2*). » Hac benigna manuum suarum extensione totum mundum Dominus complexatus est, omnesque credentes ad se traxit.

« Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici resuscitabunt, et confitebuntur tibi? » Clamavit Dominus in cruce, et quid clamaverit Propheta manifestat. Sed hæc verba solus Pater audivit, cui soli Filius loquebatur. Cætera vero, quæ non corde tantum, sed ore locutus est, omnes qui aderant audire potuerunt. Veluti quando dixit : « Pater, ignosce illis, qui nesciunt quid faciunt (*Luc. xxiii, 34*). » Clamavit igitur Salvator noster, et pro illis qui tunc temporis in eum credebant, et pro omnibus aliis, qui in toto mundo credituri erant. Alios vero omnes mortuos et tenebras vocat, quos neque verbis, neque miraculis credituros esse cognoverat. Et hoc est quod dicit : « Nunquid mortuis facies mirabilia? » Multa mirabilia fecit Dominus per sanctos suos coram impiis et peccatoribus, quos mortuos dicit, quæ ipsi non divina virtute, sed magicis artibus facta esse dicebant : « Aut medici resuscitabunt, et confitebuntur tibi, » et laudabunt te? Sic, inquit, mortui sunt, et insensibiles facti, ut neque verbis, neque miraculis, neque medicinis resuscitari valeant. Medici Dei, apostoli et doctores sunt, qui et mortuos resuscitabant, et omnes languores et infirmitates sanabant.

« Nunquid enarrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, aut veritatem tuam in perditione? » Tales, quasi dicat, non solum mortui sunt, verum etiam jam fetidi et perditioni traditi in sepulcris dealbatis putrescunt : qui igitur eis Dei misericordiam et veritatem prædicare valeat? (726).

« Nunquid cognoscuntur in tenebris mirabilia tua,

nullatenus humana tormenta timuerunt. »

(726) « Illos vult intelligi, qui non sunt Domino credituri : quia nullus eis misericordiam Domini videtur narrasse, quem non voluerunt devota mente

» et justitia tua in terra oblivionis? » Isti, inquit, tenebræ sunt, terra oblivionis, in quorum memoria nihil boni est, cum omnino sint erroris tenebris involuti. Talibus itaque mirabilia Dei facere, et ejus Justitiam prædicare superfluum et inutile est.

« Et ego, ad te, Domine, clamavi. » Sed non pro his clamavi ad te : « Ego enim scio quos elegerim (*Joan. xiii, 18*). » Pro quibus igitur clamavit Dominus? Utique pro discipulis suis, et pro omnibus aliis, qui per verba illorum credituri erant in eum. Lege in Evangelio, et sic eum fecisse invenies. Et pro talibus quidem illico a Patre exauditus est. Hoc est enim quod ait : « Et mane oratio mea præveniet te. » Mane autem fieri dicitur, quod subito fit et sine ulla dilatione; sicut econtra quod tarde fit sero fieri dicitur.

« Ut quid, Domine, repellis orationem meam, » avertis faciem tuam a me? » Hæc sententia superiori videtur esse contraria; dum dicit se exauditus, et statim dicit orationem suam esse repulsam. Quomodo enim exauditus est, si ejus oratio repulsa est? Determinandum est itaque, ut secundum diversa tempora, vel secundum diversas personas hoc intelligatur. Nunquam enim Pater ejus repulit orationem, nunquam faciem suam ab eo avertit; repulisse tamen et avertisse dicitur, quod sanctos in magnis afflictionibus positos non tam subito liberat et exaudit, sed aliquandiu affligi permittit (727). Non repellitur igitur oratio Christi, quamvis in aliis mane, et in aliis sero exaudiat; ostendit autem quantam compassivem in servis suis habeat, cum eos diutius affligi non patiatur.

« Egenus sum ego, et in laboribus a juventute mea. » Pro istis, inquit, de quorum intolerandis dolo passionibus, cum omnium dives essem, egenus et pauper factus sum, pro his quoque in laboribus et fatigationibus sum a juventute mea. Ex quo in Judæa prædicare cœpi, pro his exaltatus sum in cruce, humiliatus in sepulcro, et confusus sum, ignominia crucis et morte turpissima ab impiis condemnatus.

« In me pertransierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me. » Hoc est enim quod alibi dicitur : « Quod non rapui, tunc exsolvebam (*Psal. lxxvii, 5*). » Omnes iræ Dei, quæ peccatoribus debebantur, in Christum transierunt, quia pro omnibus moriens, omnes Dei iras et indignationes mitigavit. Terrores quoque Dei conturbaverunt eum, quia, sicut ipse ait, nullam in eum potestatem haberent, nisi desuper datum eis fuisset.

« Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul. » His autem verbis et a multis, et cum magna instantia et diligentia ne evadere potuisset, se a Judæis circumventum et custoditum fuisse ostendit.

percipere. » CASSIOD.

(727) Eandem expositionem affert D. Augustinus.

Elongasti a me amicam et proximum, et notos meos a miseria. » Per hos autem apostolos intelligimus, qui eo relicto omnes fugerunt, et ipso volente et jubente teneri non potuerunt; sic enim ipse ait: « Si me queritis, sinite hos abire (Joan. xviii, 8), » ut adimpleatur sermo qui dixerat: « Pater, quos dedisti mihi, non perdi ex eis quemquam (Joan. xiii, 9). »

PSALMUS LXXXVIII.

INTELLECTUS ETHAN EZRAHITÆ (728).

(729) Ethan robustus, et Ezerahites semen Dei interpretatur. Robustior igitur et filiorum Dei intelligentiam, per quos apostoli et martyres significantur in hoc psalmo sequi et tenere debemus. Est autem hic psalmus Ecclesie Testamentum, ut firmissime credat, ut nullatenus dubitet de omnibus quæ per hanc chartulam donationis sibi promittuntur.

« Misericordias (730) tuas, Domine, in æternum cantabo, in generationem et generationem pronuntiabo veritatem tuam in ore meo. » Promittit Propheta se in æternum cantare misericordias Dei, et in omnes generationes se pronuntiare veritatem ejus. Et reddit rationem, quare hoc faciat.

« Quoniam dixisti: In æternum misericordia edificabitur in cœlo, quoniam dixisti quia in æternum præparabitur veritas tua in eis (731). » Cœli dicuntur omnes sancti, sicut econtra terra omnes peccatores vocantur. Unde et primo homini dictum est; « Terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 19). » Quoniam autem sancti æterni sunt, æterna misericordia est, et veritas, qua salvati sunt (732). Si vero æterna est, et ut Deum laudent in æternum, necesse est, quoniam omne optimum opus semper suum laudat factorem. Semper igitur laudabunt misericordias Domini, quicumque salvati sunt per misericordias Domini.

« Disposui Testamentum electis meis. » Alia causa, quare in æternum cantet misericordias Domini: « quia dixisti, inquit, disposui Testamentum electis meis, » et cætera quæ sequuntur, fidelibus tuis dare promisisti ideo et per meipsum, et per eos, qui hæc verba mea suscipient, misericordias tuas in æternum cantabo.

« Juravi David servo meo: Usque in æternum præparabo semen tuum, et edificabo in sæculum sæculi sedem tuam. » Hoc est itaque illud Testamentum, quod se Dominus electis suis dare disposuit. Quod autem se Dominus jurasse dicit, sui sermonis firmitatem ostendit, quia omne quod promittit, quasi juramentum et plus quam juramentum est; si-

(728) Hic titulus est juxta Vulgatam. Apud Augustinum legitur: *Intellectus Æthan Israelitæ*. Æthan, et Eman filii Zaræ ut Paralip. ii, 6. Ex quo forsitan Zaritæ, vel Ezerahitæ.

(729) Tituli hujus interpretatio, quam S. Bruno tradidit ex Beda desumpta est, quemadmodum fere omnes aliæ, ut legentibus animadversiones cardinalis Thommasii constabit, eundemque Bedam, secutus est in sensus mystici expositione.

A quidem nullo modo immutari potest. « Usque in æternum, inquit, præparabo semen tuum, » quia nunquam deficient verba tua, nunquam filii tui deficient. Et in sæculum sæculi edificabitur sedes tua, quia de te nascetur, cujus sedes et cujus regnum in æternum manebit. Cantat igitur David, sicut jam diximus, misericordias Domini in æternum; siquidem semen ejus et doctrina ejus manet in æternum.

« Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. » Illi, inquit, cœli, in quibus misericordia tua et veritas tua in æternum præparata est, confitebuntur et laudabunt mirabilia tua, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Rationabiles sunt isti cœli, qui Deum laudant et prædicare didicerunt. Quicumque autem evangelium prædicant, multa quidem mirabilia, et veritatem sine dubio prædicant.

B « Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? « Aut quis similis erit Deo inter filios Dei? » Et hoc quidem prædicant cœli, et quod prædicant verum est, quoniam nulla creatura, quamvis magni meriti sit, Filio Dei comparari potest. Et ipse quidem solus Dei Filius est per naturam, alii vero omnes per gratiam et adoptionem. Quando autem homines videntes mirabilia, quæ per apostolos fiebant, eos quasi deos adorare volebant, tunc nimirum hæc apostoli dicere cogebantur: « Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? Aut quis similis erit Deo inter filios Dei? » Nos, quasi dicant, homines sumus, et illius servi sumus quem vos insipienter non esse putatis. Isti sunt illæ nubes de quibus dicitur: « Qui sunt isti, qui ut nubes volant? » (Isa. lx, 8.) Dabant autem pluvias istæ nubes, non tamen a se, sed quas de illo fonte clarissimo suscipiebant.

C « Deus qui gloriatur in consilio sanctorum. » Hic est, inquit, ille Deus qui ab omnibus sanctis glorificatur et magnificatur. « Magnus, et metuentus super omnes, qui in circuitu ejus sunt. » Illi sunt in circuitu ejus et appropinquant sedi ejus, qui magis familiares sibi sunt et amplius ab eo diliguntur. Unde in Apocalypsi Joannes apostolus dicit se vidisse sedentem in sede, et in circuitu sedis viginti quatuor seniores (Apoc. v, 8). Omnes isti et magni et metuendi sunt, sed ille major est et magis metuendus est. Unde et subditur:

D « Domine Deus virtutum, quis similis tibi? Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. » Modo nos docet Propheta, qui sunt illi qui in circuitu ejus sunt, et quibus omnibus ipse fortior et potentior est, utpote Deus virtutum, et cui nemo similis

(730) Ita etiam apud S. August. legitur. « Misericordias tuas, Domine. » In Vulgata tuas omittitur.

(731) Lectio Vatic. : « Quoniam dixisti: In æternum misericordia edificabitur, in cœlis præparabitur veritas tua. »

(732) Super quos egregie S. Aug. : « Neque enim exhiberetur veritas in impletione promissorum, nisi præcederet misericordia in remissione peccatorum. »

« Veritas enim tua in circuitu tuo. » Illi, quasi A
, sunt in circuitu tuo et familiariter tibi adhæ-
qui prædicaverunt et docuerunt veritatem
, per quos patriarchas, apostolos et doctores
ligimus. Merito autem vocantur isti veritas Dei,
in verbis istorum multis assertionibus proba-
est, quam verax est Deus.

Tu dominaris potestati maris. » Hoc est illud
de quo dicitur : « Hoc mare magnum et spa-
m (Psal. ciii, 25), » per quod mundus iste si-
catur, cujus princeps et potestas diabolus exstis-
le quo Dominus ait : « Venit enim princeps
s mundi, et in me non habet quidquam (Joan.
11). » Unde et Apostolus : « Non est, inquit,
s colluctatio adversus carnem et sanguinem, B
adversus principes et potestates, adversus mundi-
res tenebrarum harum, contra spiritualia ne-
æ in cœlestibus (Ephes. vi, 12). » Huic autem
stati, sive potius potestatibus (multi enim sunt)
inatur Dominus, et secundum suam voluntatem
coercet, ut non quantum volunt, mare istud per-
are valeant. Et hoc est quod dicit : « motum
tem fluctuum ejus tu mitigas. » Tanta est enim
oli sufflatio, ejusque malignitatis inspiratio, nisi
hominum qui ejus veneno assidue inficiuntur
inus mitigasset; omnes se vicissim homines
ficerent.

Tu humiliasti sicut vulneratum superbum. »
enim non solum superbus est, sed rex super
es superbiæ filios alibi dicitur. 491 Hunc autem
i vulneratum humiliavit Dominus, quia potenter
ligavit, et domum ejus exspoliavit. Qui autem
mille annos solvendus esse narratur. « Et in
tate brachii tui dispersisti inimicos tuos. » Per
inimicos, Judæos intelligere possumus, qui de
a ejecti in universum mundum dispersi sunt
ilvatoris nostri virtute atque potentia.

Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terrarum
plenitudinem ejus tu fundasti. » Tu, inquit,
n Judæi crucifixerunt, et cœli et terræ Dominus
u ipse fundasti orbem terrarum, et omnia quæ
sunt, tu fecisti, cujus fundamentum, quale sit,
tua revelatione, nullus hominum scire potest.

Aquilonem et mare tu creasti. » Magna laus, D
agna gloria est Salvatoris nostri, dum omnium
ni creator esse describitur. Possumus autem per
lonem, illum intelligere de quo dicitur : « Ab
lone pendentur mala super omnes habitatores
e (Jer. 1, 14). Per mare vero ejus ministros
que obedientes, siquidem soli venti mari do-
antur. Dei igitur creatura est diabolus, quamvis
ia superbia elevatus dicere ausus fuerit, quod
simo similis fieret. Unde et beato Job Dominus

33) Hoc ex loco testimonium habemus adhuc
lo XI, in quo sanctus Bruno floruit servari in
esia vetustissimam consuetudinem faciendi scru-
de his, qui in Sabbato sancto solemniter bapti-
li erant, quæ scrutinia, probationes scilicet, an-
bolum, orationem Dominicalem etc., memoriter

ait : « Ecce Behemoth, quem feci tecum (Job. xl,
10), » ostendens quia sicut fecit Job, sic fecit et
Behemoth.

« Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt. »
Interpretatur autem « Thabor » *lumen veniens*;
« Hermon » vero *anathema ejus*. Isti duo montes
apostolos et Ecclesiam significant, qui et ipsi multis
in locis montes vocantur. Sunt enim apostoli lumen
veniens, qui non otio dediti, sed sollicitè ubique
discurrentes totum mundum sua doctrina illumina-
verunt. Ecclesia vero anathema ejus, quem nomi-
nare fastidiosum et turpe est, semper in ore habet,
quia eum excommunicare, exsufflare et maledicere
non cessat. Hoc autem probare poteris, si sacerdotes
audieris, quando scrutinia faciunt (733). Et isti qui-
dem in nomine ejus semper exsultant, quia et dici
et ecce Christiani vehementissime gaudent. « Tuum
» brachium cum potentia. » Brachium patris filius
est, et brachium filii apostoli sunt. Tanta autem in
apostolis potentia fuit, ut dæmonia fugarent, omnes
suos inimicos superarent, omnesque languores et in-
firmitates sanarent.

« Firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua. »
Et brachium, et manus, et dextera idem significant.
Hæc autem manus, et hæc dextera tam firmata et
exaltata est, quando Spiritus sanctum apostoli
susceperunt, quoniam tunc et sacerdotes, et excel-
lentes omnibus hominibus facti sunt, unde et
eisdem ipse Dominus ait : « Ego dabo vobis os et
sapientiam, cui non poterunt resistere, et contra-
dicere omnes adversarii vestri (Luc. xxi, 15). »
« Firmetur, inquit, manus tua, et exaltetur dextera
tua. » Ad quid? ad construendam et præparandam
sedem tuam. Quibus instrumentis? « Justitia et ju-
» dicium præparatio sedis tuæ. » Sedes Dei Ecclesia
est, in qua Salvator noster maximus Pontifex ordi-
natus est. Hinc est enim quod omnes episcopi
Ecclesias, in quibus ordinati sunt, sedes suas vocent.
Præparatur autem in justitia et judicio sedes Dei,
quia nulla pulchritudo ibi est, ubi justitia et judi-
cium non est. Quid igitur misericordia? Numquid et
ipsa huic præparationi necessaria non est? Ad quod
ipse :

« Misericordia et veritas præbunt ante faciem
» tuam. » Hoc est enim quod alibi dicit : « Misi-
ericordia et veritas complexæ sunt se (Psal. lxxxiv,
11); » junctæ sibi in Christo sunt misericordia, et
veritas, quæ et justitia vocatur, et naturaliter junctæ,
quia et justitiam faciendo misericors est, et miseri-
cordiam faciendo justus est. Præcedunt igitur hæc
duæ virtutes ante faciem Christi, quia in omnibus
suis actionibus eas sequitur, et a misericordia et
justitia nunquam recedit. Unde et merito alibi di-

tenerent in Dominicis 4 et 5 Quadragesimæ ab epi-
scopis, vel pastoribus habebantur; quo tempore fle-
bant etiam super baptizandos exorcismi ad expel-
lendum dæmones; et novi fideles ad Baptismi sacra-
mentum præparabantur. Vid. Chardon De sacram.
lib. 1, cap. 7. Trombellium De sacram. Baptismi, etc.

citur : « Universæ viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10). » — « Beatus populus » Christianorum, « qui solus scit jubilationem. » Jubilatio gaudium ineffabile est, quod intus in secreto cordis de Deo habetur, quod quidem neque verbis, neque litteris exponi potest. Hoc autem ideo dixit Propheta quia hæc verba, quæ modo loquitur, gaudium et jubilationem in omnibus fidelibus excitare debent (734).

« Domine, in lumine vultus tui ambulabunt. » Domine, inquit, in lumine vultus tui ambulabunt Christiani tui, quia eris oculus illorum, et ad tuorum luminum similitudinem eorum oculos illuminabis. Soli igitur Christiani illuminati sunt, alii vero omnes cæci sunt, et in tenebris ambulant. « Et in nomine tuo exsultabunt tota die ; » de tanto videlicet patronimico gloriantur, quia a Christo Christiani vocantur. « Et in tua justitia exaltabuntur. » Si Salvator noster tantam justitiam non haberet, non exaltarentur, qui pro eo moriuntur, sed potius illi qui de eo male loquuntur.

« Quoniam gloria virtutis eorum tu es. » Tu, inquit, es gloria, tu es præmium et corona virtutis eorum. Unde non tantum tota die, sed omni tempore et gaudere, et exsultare possunt. Magnam gloriam suscipit de virtute sua, qui Deum ipsum habere meretur pro victoria virtutis suæ. « Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. » Si quæretur a te de cornu Christianorum, quomodo scilicet virtus et potestas eorum tantum exaltata sit? Responde, quia sic placuit Deo, et in beneplacito ejus, nullis præcedentibus meritis sic exaltati et sublimati sunt.

« Quoniam Domini est assumptio (755) et sancti » Israel regis nostri. » De assumptione carnis nostræ loquitur, quam non angelus, non archangelus, sed ipse per seipsum Filius Dei, ut nos redimeret et exaltaret assumere dignatus est. In hac igitur assumptione est omnis virtus et fortitudo, gloria et potestas, et omnis beatitudo nostra. Apostrophe ad Patrem.

« Tunc locutus es in aspectu filiis tuis, et dixisti » (736) : Posui adiutorem super potentem, et exaltavi electum de plebe mea. » Sic de futuris, quasi de præteritis loquitur, secundum prophetarum consuetudinem. Tunc, inquit, quando Salvator noster carnem assumpsit, locutus est Dominus filiis suis, per quos omnes mundi nationes intelligimus, omnesque suos fideles intelligere fecit ea quæ de Christi passione, resurrectione et ascensione

(734) Cod. Ghis., omnibus fidelibus facere debent.

(735) Quia in textu Augustini lectio est : « Quoniam Domini est susceptio ; » ideo hæc apposite subjicit. « Ipse susceptio, ipse te illuminat : in ejus lumine tutus es, in ejus lumine ambulas, justitia ejus exaltaris. Ipse te suscepit, infirmitatem tuam ipse custodit, ipse facit robustum de se, non de te. »

(736) Eadem lectio est apud Augustinum. Tunc locutus es in aspectu filiis tuis, et dixisti. « Locutus es in aspectu tuo, revelasti hoc prophetis tuis, ideo

scripta sunt, sive in his psalmis, sive in lege et prophetis, sive in aliis scripturis. Unde et in aspectu locutum esse dicit, hoc est palam et manifeste, quæ prius in occulto et obscure loqui consueverat. Nunc igitur ea audiamus quæ de unigenito Filio suo locutus est Dominus filiis suis sive per prophetas sive per apostolos, sive per alios quoscunque prædicatores. « Posui, inquit, adiutorium super potentem, et exaltavi electum de plebe mea. » Quando ista dicuntur, non ad divinitatem, sed ad solam humanitatem respicere debemus. Posuit enim Dominus adiutorium redemptionis et salutis nostræ super potentem, imo vero super omnipotentem, de quo alibi ait : « Ponam in salutare, fidei agam in eo (Psal. ii, 6). » — « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini (Psal. ii, 6). »

« Inveni David servum meum. » Inveni, inquit, David servum meum, hominem fortem, sapientem, sine peccato, et sine carnis concupiscentia natum. Servus autem pro parte carnis, Christus vocatur.

« Oleo sancto meo unxi eum ; » de quo videlicet alibi dicitur : « Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis (Psal. xlii, 8). » — « In ipso enim, sicut scriptum est, requiescit omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. ii, 9). » Qui de seipso alibi dicit : « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me (Luc. iv, 18). »

« Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium » meum confortabit eum. » Manus, et brachium Patris virtus, et fortitudo est, quæ, quantum Christus voluit, auxiliata est.

« Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non nocebit ei. » Hic est ille inimicus, filius iniquitatis, de quo ipse Dominus in Evangelio ait : « Venit enim princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam (Joan. xvi, 11). » Nullus alius in hoc mundo præter Christum, natus est, in quo aliquid de suo diabolus non invenerit, ipse enim solus sine peccato natus est ; ipse est, « qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (I Petr. ii, 22). » Non quærit itaque diabolus in homine, nisi ea quæ sua sunt, et in quo aliquid de suo non invenerit, nihil ei suis accusationibus nocere poterit. Quomodo igitur Salvatori nostro nocere potuit, ad quem, si voluisset, nunquam accedere valuisset. Unde et subditur :

« Et concidam inimicos ejus a facie ipsius, et » odientes eum in fugam convertam. » Hoc autem

locutus es eis in aspectu, id est in revelatione, unde prophetæ videntes dicebantur. » Hæc subjicit S. doctor. Etiam Cassiodorus habet in aspectu ; in Vulgata autem legitur : in visione. Ejusdem Cassiodori hujus loci egregiam expositionem subjiciam. « Per hoc verbum, ait, illud ostenditur ; quia quidquid prophetæ dixerunt, non ignorantur locuti sunt : sed in contemplatione certissima constituti, viderunt quod ore prædicaverunt. »

lignis spiritibus et de omnibus aliis inimicis A
gi potest. Quod tamen si ad iudicium refera-
on erit inconueniens.

veritas mea, et misericordia mea cum ipso. »
eritatem et misericordiam Patris, quæ cum
t in ipso erat, ipsam ejus divinitatem intelli-
ossumus quæ semper eum in omnibus et re-
et fovebat. Unde et subditur : « Et in nomine
exaltabitur cornu ejus. » Unum nomen est
ris et Filii, quia sicut Pater, et Filius Deus
r. Exaltatus est igitur Salvator in nomine
, quia humanitas neque in nomine suo, neque
tute sua exaltata est, sed in nomine divini-

ponam in mari manum ejus, et in fluminibus B
eram ejus. » Per mare et flumina mundus
ificator ; siquidem « aquæ multæ populi
» Est igitur manus 498 Domini in mari, et
nibus, quia ejus virtus et potentia ubique
m narratur (737).

se invocabit me, Pater meus es tu, Deus
s, et susceptor salutis meæ. » Pater meus es
divinitatem spectat, cætera vero ad humani-
Lege in Evangelio, et invenies eum multis in
Patrem suum Deum vocasse. Unde et Judæi
dicebant : « Secundum legem debet mori,
ilium Dei se fecit (Joan. xix, 7). »

ego primogenitum ponam illum, excelsum
regibus terræ. » Ipse enim secundum divini-
et primogenitus et unigenitus est Patris, et
lum humanitatem et primogenitus et unigeni-
C
matris. Posuit tamen eum Pater secundum
nitatem, quomodo primogenitum omnium, quia
uit eum habere primogeniti honorem et di-
em inter omnes. Hunc honorem perdidit Esau,
o lentis edulio vendidit primogenita sua. Et
lum primogenitum, sed etiam præ cunctis re-
excelsum fecit eum.

æternum servabo illi misericordiam meam. »
ei aliquando, secundum humanitatem, ne-
ia misericordia Patris, quia et ipse, sicut
homines indigentiam patiebatur. Hoc autem
ur ; cum fatigatus sitiret, a muliere Samari-
ibere petiit. Sed modo ei necessaria non est ;
vero semper necessaria est. Propter nos igitur
D
« in æternum, » quia sola Dei misericordia
sumus. « Et Testamentum meum fidele
» Fidele utique Testamentum est, quia firmum
ile est, et nihil ex his quæ promittit evacuari

ponam in sæculum sæculi sedem ejus. » Hoc
od beatissimæ Mariæ ab angelo dicitur :
it illi Dominus sedem David Patris ejus, et
it in domo Jacob in æternum (Luc. i, 32). »
bi : « Potestas ejus, potestas æterna, quæ non
tur, et regnum ejus, quod non corrumpetur

(Dan. vii, 14); » unde et subditur : « et thronus
» ejus sicut dies cæli. » Dies terræ corporales sunt,
et aliquando finem habebunt ; dies vero cæli æterni
sunt, et nunquam finem habebunt. Erit igitur thro-
nus ejus sicut dies cæli, quia æternus erit, et finem
non habebit. Cætera quæ sequuntur ad Ecclesiam
pertinent, et ineffabilem Dei misericordiam super
eam ostendunt.

« Si, inquit, dereliquerint filii mei legem meam,
» et in iudiciis meis non ambulaverint, si justifi-
» cationes meas profanaverint, et mandata mea
» non custodierint. » Quid faciam illis? Vis audire
quid?

» Visitabo in virga iniquitates eorum, et in ver-
B
beribus peccata eorum. » Et quid amplius? « Mi-
» sericordiam autem meam non dispergam ab eo,
» neque nocebo ei in veritate mea, neque profanabo
» Testamentum meum, et quæ procedunt de labiis
» meis non faciam irrita. » Quid majus, vel quid
æquale Dominus servis suis promittere potuit? Nullus
locus desperationi relinquitur, quoniam omnibus
misericordiam facit, omnibus quidem, qui ad pœni-
tentiam convertuntur; aliis autem non fit ista pro-
missio; sicut enim ipse Dominus ait: « Peccator,
quacunque hora conversus fuerit, et ingemuerit,
omnium iniquitatum ejus non recordabor (Ezech.
xxxiii). » Quid est omnium iniquitatum? Hoc vi-
delicet quod hic dicitur.

« Si dereliquerint filii mei legem meam, si in viis
C
meis non ambulaverint, si justificationes meas
» profanaverint, et mandata mea non custodierint. »
Per justificationes Dei, omnia ecclesiastica sacra-
menta intelligere debemus. « Visitabo in virga ini-
» quitates eorum, et in verberibus peccata eo-
» rum (738). » Visitat autem Dominus in virga ini-
quitates nostras, et in verberibus peccata nostra,
quando pro peccatis nostris, quæ gravissimis pœ-
nis, vel etiam ipsa morte mulctanda essent, facili nos
correctione castigat, sive in hac vita, sive in alia
nos misericorditer affligere et castigare dignatur.

« Misericordiam autem meam non dispergam ab
» eo, neque nocebo ei in veritate mea, neque profa-
» nabo Testamentum meum, et quæ procedunt de la-
» biis meis non faciam irrita (739). » Et hoc quidem
promittit Dominus in veritate sua, ut firmissime ei
credatur, in quo semper veritas est, et qui mentiri
nunquam potest. Profanaret autem Dominus Testa-
mentum suum et irrita faceret verba sua, si ea quæ
dicit non adimpleret, et contra ea aliquid faceret.
Quod autem singulariter ait: « Non dispergam ab
eo, neque nocebo ei; » tantumdem valet, ac si plu-
raliter dixisset eis, quoniam ipse caput nostrum
est, et nos membra ejus sumus; de quibus ipse ad
Patrem ait: « Pater, volo, ut sicut tu, et ego unum
sumus, ita et ipsi in nobis unum sint (Joan. xvii, 24). »

« Semel juravi in sancto meo, si David mentiar. »

} Cod. Ghis., *dominatur*.
}) Hic versus deest in edit.

(739) Hæc iterum desunt, et textus mutilatus re-
peritur.

Sic enim et alibi dicitur, quia semel loquitur Dominus, et secundo idipsum non repetit (740), quoniam omne quod dicit, firmum et stabile est, nullaque indiget reiteratione. Firmiter igitur juravit Dominus in sancto suo, id est in dilecto filio suo, quod nunquam ei mentiatur. Per ipsum Filium sibiipsi juravit, quia non habuit majus, per quod jurare potuisset.

Sed quid juravit? « Semen ejus in æternum manebit, et sedes ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis (741). » Semen igitur ejus, doctrina ejus, et filii ejus manebunt in æternum. Sedes autem ejus Ecclesia est, sive unaquæque anima fidelis, quoniam anima justis sedes est sapientiæ. Hæc autem erit sicut sol in conspectu ejus, quia, sicut ipse Dominus ait: « Fulgebunt sancti sicut sol in regno Dei, et sicut luna perfecta in æternum (Matth. XIII, 43); » quia nunquam amplius decrescet, sed in sua perfectione et plenitudine manebit in æternum. Et ex omnibus his quæ juravi et promisi, testis est vobis in cœlo fidelis Salvator noster, qui pro nobis loquitur, qui causam nostram agit, et pro nobis quotidie interpellat. Huc usque. Dominus locutus est, nunc Propheta loquitur et conqueritur de Testamento suo a Domino reprobo. Et hoc est quod ait.

« Tu vero repulisti, et sprevisi, et distulisti » Christum tuum, avertisti testamentum servi tui, » profanasti in terra sanctuarium ejus (742). » Tu vero, inquit, testamentum filii tui David in æternum confirmasti, et testamentum servi tui David repulisti, sprevisi et avertisti. Et hoc ideo quia distulisti Christum tuum. Si enim nobis eum misisses, non diceretur de nobis, quod de illis dicitur, ad quos missus est: « In propria venit, et sui eum non receperunt (Joan. I, 11). » In hoc enim dierum spatio, quod fuit a David usque ad Christum, multas et magnas persecutiones passa est Synagoga. Primum quidem ab Assiriis tempore Isaiæ; deinde a Chaldæis tempore Jeremiæ; postea vero a Græcis tempore Machabæorum. Nam et templum destructum est, et civitas desolata, multique Judæorum ad gentilem ritum a patriis legibus translati sunt. Hoc igitur est quod Propheta plangit, et testamentum sibi datum profanatum esse sibi conqueritur. Quod vero

(740) « Unam jurationem pro vita nostra habuit, qui pro nobis ad mortem unicum Filium suum misit. » AUGUSTINUS.

(741) Hoc testimonio S. Augustinus invictè probat, et confirmat dogma catholicum de carnis resurrectione, cui apertissime contradicebant etiam illi philosophi gentiles, qui animæ immortalitatem admittebant; dicentes, « fieri non posse, ut caro ista terrena possit in cœlum ascendere. »

(742) Ne quæ hic loquitur Propheta, superioribus laudibus contraria videantur, juxta S. Augustinum et Cassiodorum, distinguendæ sunt personæ. « Celebratur ante Christi regnum, cujus gloria et stabilitas in æternum duratura promittitur; hic autem de Davide sermo est, qui multis calamitatibus pro-

sanctitatem in terra profanatam esse dicit, per carnes super altare immolatas esse significat.

(743) « Destruxisti omnes macerias ejus, et munitiones ejus in formidinem. » Nulla, dicat, fuit fortitudo, quæ eos defendere potuerunt, muri fortissimi quasi maceriæ destructi sunt. quoque illorum, et qui prius eos timere solent nunc hostibus juncti, in opprobrium eos habent.

« Diripuerunt eum omnes transeuntes viam » est in opprobrium vicinis suis. » Quidquid illum populum fuit, sibi David dicit, esse facti illi quidem diripiunt populum Dei, qui viam eunt, et per viam rectitudinis incedere non solent (744). Vicini quoque illorum, et qui prius eos habebant, nunc hostibus juncti, in opprobrium habebunt.

« Exaltasti dexteram inimicorum ejus, et omnes inimicos ejus. Avertisti adjutorium ejus, et non es auxiliatus ei in bello. » litteræ vera sunt, si ad Chaldæorum tempus ferantur. Nam et cætera quæ sequuntur sensum litteræ intelligenda sunt.

« Dissolvisti eum ab emundatione, et sedem » in terram collisisti. » Hæc autem complectitur quando sacrificia perdiderunt, quibus se legem emundari solebant. Non enim licet extra patriam sacrificare.

« Minorasti dies temporum ejus, perfudisti » confusione. » Minorati sunt dies illi, quia populus se regnare, et terram illam possidebat. Unde etiam dicere solebant, « templum mihi, templum Domini est. » In illo videlicet spem habentes, et illam civitatem insuper esse credentes. Huc usque Propheta. Amara Ecclesia loquitur, cujus immensas afflictionum et tribulationum istæ persecutiones significabant nunc usque Judæorum populum sustinuisse Ieremias narravit. Bene itaque post illas, istas ponit quia et in pluribus consimiles sunt, et sicut in istis significatæ sunt. Dicat igitur Ecclesia inter ipsa tormenta, quæ patitur, miserere sibi promissas, ad memoriam Domini reducere miserat enim Dominus, quod in virga quidam visitaret. Sed fortasse apud Deum virga est, quæ putat esse tormenta.

hatur afflicto. Ipse etiam Christus appellatus unctus fuit; repulsus vero David apparet a regia ex sententia Dei per Nathan prophetam peccatum cum Bersabea commissum. »

(743) Vuig. legit. *Destruxisti omnes sepulchra firmamentum ejus formidinem.*

(744) « Status ille, inquit Cassiodorus, reprobatus et fide noscitur directus, et opibus. Ipsi eum transeuntes sublati facultatibus ejus reprobos ad se violentissime transtulerunt; illi credentes ad quos Dominus corporaliter non commondenos; sicut ipse dixit ps. XVII, 45. quem non cognovi servivit mihi: in auditu audivit mihi. »

« Usquequo, inquit, Domine, irasceris? » An in A
finem? Cesset jam nunc indignatio tua, et miserere
populo tuo. « Usquequo exardescet sicut ignis ira
» tua? » Quæ sic loquitur, non virgam, sed scorpio-
nes se sentire significat.

« Memorare, Domine, quæ mea est substantia. »
« Non enim fortitudo lapidum, fortitudo mea, nec
caro mea ænea est (Job. vi, 12): » terra sum, fra-
gilis sum, et hæc tam dura tormenta, 495 quæ tu
pro virga habes, sustinere non possum. « Non enim
» vane constituisti filios hominum; » quos utique
in vanum constituisses, si supra id, quod possunt,
eos tentari permisisses, et de tantis afflictionibus
non eripisses.

« Quis est homo, qui vivit, et non videbit mortem,
» aut eruet manum suam de manu inferi? » Hoc B
autem tale est ac si diceret: Quia nisi sanctis suis in
tormentis positus Dominus subvenisset, omnes timore
mortis eum negarent, et mortem, fugientes tem-
poralem, mortem æternam viderent, et sustinerent,
et animas suas ab inferi cruciatibus eripere non va-
lerent.

« Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine,
» sicut jurasti David in veritate tua? » Tu, inquit,
promisisti David, non prophetæ David, sed filio tuo
David, quod misericordias tuas non auferres ab eo,
et non solum promisisti, verum etiam in veritate tua
jurasti, quia omnis promissio tua juramentum est.
Ubi igitur modo sunt illæ tantæ misericordiæ tuæ.

« Memor esto opprobrii servorum tuorum, quod C
» continui in sinu meo, multarum gentium. » Memor
esto, inquit, illius opprobrii, quod non solum a Ju-
dæis, sed ab aliis quoque multis gentibus servi tui
lacerati sunt, cujus ego, dicit Ecclesia, oblita non
sum, et quod in sinu meo, et in corde meo firmiter
continui, et memoriæ commendavi. Et quid est il-
lud? Sequitur:

« Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod
» exprobraverunt commutationem Christi tui. »
Hoc est enim quod Judæi et alii infideles contra nos
ad magnam injuriam nostram dicere solent: quia
hominem crucifixum et morte turpissima condem-
natum adoramus. Ecclesia tamen honeste commuta-
tionem dicere voluit, quam ipsi mortem turpissimam
dixerunt. Et revera magis commutatio, quam mors D
dici debet, per quam a tenebris transitur ad lucem,
et a miseris ad gloriam summamque felicitatem.

« Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat. » Puto
quod Dei misericordias subito Ecclesia advenisse
sensit, quando inter suas querelas hanc benedi-
ctionem et gratiarum actionem tam celeriter inseruit.
Nam et Job gravissime afflicto simile quid dixisse
videtur. « Dominus, inquit, dedit Dominus abstu-

lit, sicut Domino placuit, factum est, sit nomen Do-
mini benedictum (Job. i, 21). »

PSALMUS LXXXIX.

ORATIO MOYSI HOMINIS DEI (745).

In libris Moyses iste psalmus non invenitur: quod
tamen Moyses dicit esse principium, in quo Deus
creavit cælum et terram, ipse est, de quo hic dici-
tur: « Priusquam fierent montes, aut formaretur
orbis terræ, a sæculo et usque in sæculum tu es
Deus. » Hominis quoque defectio in hoc psalmo
narratur, cujus creatio in illis libris continetur. Et
conveniens fuit ut idem ipse, qui scripsit creatio-
nem, scriberet quoque hominis defectionem.

« Domine, refugium factus es nobis a generatione
» et progenie. » Ecclesia loquitur de adventu Sal-
vatoris nostri, quia optimum se cognoscit nunc ha-
bere refugium, quæ ante hoc tempus nullum habuit
adjutorem; Domine, inquit, refugium factus es no-
bis ab hac generatione et progenie tuæ incarnatio-
nis. Ad te fugientes securi sumus, qui nullum re-
fugium prius habuimus. Neque dicant tibi Judæi:
« Quinquaginta annos nondum habes (Joan. viii,
57), » quia non solum ante Abraham, verum etiam
ante cælum et terram tu es. Et hoc est quod
dicit:

« Priusquam fierent montes, et formaretur orbis
» terræ, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus. »
Et Deus, inquit, es et æternus es, et neque initium,
neque finem habes, qui modo propter nos, et ad re-
fugium nostrum, homo factus es.

« Ne avertas hominem in humilitatem. » Quid est
in humilitatem? Est enim humilitas bona, quam
utinam omnes habeamus, et humilitas mala, qua
vitiis et malignis spiritibus homo subjugatur. Hanc
igitur humilitatem timet iste, et hanc venire formi-
dat. « Et dixisti: Convertimini, filii hominum, »
Et refugium, inquit, nobis factus es, et per prophe-
tas, et per apostolos tuos, aliosque prædicatores
nobis dixisti: « Convertimini, filii hominum. »
Et hoc quidem consilium tuum bonum est, et cum
magno desiderio facere debemus. Quare?

« Quoniam mille anni ante oculos tuos sicut dies
» hesternæ, quæ præterit, et sicut custodia in no-
cte, quæ pro nihilo habetur. » Sic, subauditur,
sunt anni eorum: 496 « Mane sicut herba, trans-
» eat, floreat, et pertranseat, vespere decadat,
» induret, et arescat. » Tota, quasi dicat, hæc præ-
sens vita nihil est, etiamsi mille annis viveret homo;
quoniam mille anni ante oculos tuos sic sunt, sicut
dies præterita, quæ fuit, et non est. « Et sicut custo-
dia in nocte, » quæ sua brevitate pro nihilo habetur,
sic sunt anni omnium hominum, cum homo infelix
« mane sicut herba transeat. » Mane et sero oppo-

(745) Ad psalmi hujus dilucidationem docet Ven.
Beda titulum hunc illi appositum fuisse; quippe vel
cecinit David quæ de universa rerum creatione
scripsit Moyses, vel eum apud Deum pro suo populo
deprecantem imitari voluit, eique orationem hanc
tribuit. Moyses non tam Veteris Testamenti minister

fuit, quam Novi propheta Testamenti? Quod etiam
asserit S. August. referens illud Apostoli: *Omnia
in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad
correctionem nostram, in quos finis sæculorum. ob-
venit.*

sita sunt, et sicut sero tarde, ita et mane cito significat. Mane itaque sicut herba transit homo, quia cito suæ pulchritudinis florem amittit et hoc est quod ait: « Mane floreat et pertranseat. » Mane est hominis, quando in juventute est; unde et flos ætatis dicitur esse juvenus. « Vespere decidat. » Quid est vespere decidat, nisi in senectute moriatur, et cadat? est enim senectus occasus: » induret et arescat, » quod est intelligere, pulvis in pulverem revertatur, et sola ossa arida et sicca de illo flore, et illa pulchritudine remaneant. Apparet his in verbis, quod Moyses in hac sua oratione, non diligentius creationem, quam defectionem hominis descripsit. Sequitur:

« Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo conturbati sumus. » Et quia? « Posuistui iniquitates nostras in conspectu tuo, et sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. Et quoniam omnes dies nostri defecerunt, et nos in ira tua defecimus. » Ideo, anni nostri sicut aranea meditabuntur. » Ideo, inquit, anni nostri mutabiles, fragiles, breves et vani, sicut aranea meditabuntur et computabuntur, quia sicut superius dictum est, defecimus in ira tua, et in furore tuo conturbati sumus. Et hoc quidem propter peccatum primi parentis. Posuit autem Dominus iniquitates nostras in conspectu suo, quia non est oblitus earum, neque sine vindicta eas abire permittit; et hoc est quod dicit « sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. » Sæculum nostrum, vitam nostram, et pravam conversationem significat. Ecce audivimus causam, cur anni nostri sicut aranea meditabuntur. Sequitur:

« Dies annorum nostrorum pauci sunt, in ipsis aliquando septuaginta anni cum bona valetudine sunt; et hoc in pluribus contingit; pauci vero etiam usque ad octoginta aliquando perveniunt; sed hoc est in potentibus. Est autem homo in bona valetudine quando omnibus membris sua officia sana et integra reservantur. Sicuti illi qui sanativi dicuntur, et rarissime infirmantur; et isti quidem in potentatibus sunt, quia sani et incolomes potenter se habent. Videmus autem alios in minori ætate visum, et auditum, et aliorum membrorum officia maxima ex parte amisisse; et in hac ætate, quæ pene ultima est, quosdam potenter se habere, sed plurimorum labor est, et dolor (746). Usque ad hanc, inquit, ætatem bene valentes aliqui pervenire possunt, ulterius vero transire labor et dolor est; tussis, et anxietas, angustia et miseria; præsertim cum ipsa senectus infirmitas sit. Quæ autem suavitas, vel vitæ hujus delectatio illi esse potest, qui neque videt, neque audit, qui amissis dentibus cibum molere non valet, et quasi lapis toto die quasi uno in loco fixus, parum quid a mortuo differre videtur? Possumus autem per annos septuaginta et octoginta, activam et contemplativam vitam intelligere, ut per septem activam intelligamus, quia hæc tota præsens vita in septem diebus continetur; per octo vero, contem-

plativam, quia octava dies alterius hebdomadæ initium est, per quam videlicet hebdomadam illa altera vita significatur. Illi autem ad bonam senectutem perveniunt, qui vel activæ vel contemplativæ vitæ deserviunt. Unde et alibi dicitur: « Da partem septem, necnon et octo (Eccle. xi, 2). » Id est, da partem activæ, et partem contemplativæ, quatenus sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus æterna. Quod autem ultra est, et ab hac utraque vita recedit, et labor et dolor est.

« Quoniam supervenit super nos mansuetudo, et » corripiemur. » Illis, inquit, senibus, qui ad bonam senectutem perveniunt, supervenit mansuetudo, omni superbia et pravitate fugata et superata. Et corripuntur, quia tota eorum vita in melius commutata, jam in ultima hora in vinea Dei laborare incipiunt.

« Quis novit potestatem iræ tuæ. » Ille utique, qui eum offendere timet. Ille vero, qui eum offendere non timet, nondum cognovit quam horribile sit incidere in manus Dei viventis (Hebr. x, 31). « Aut præ timore iram tuam dinumerare? » Subauditur, quis novit? Ille præ timore iram Dei dinumerat, qui digna poenitentia conversus secum in corde reputat, quoties, et quibus modis offenderit Deum.

« Dexteram tuam, Domine, notam fac mihi. » Postest autem hoc intelligi, ut suæ correctionis dexteram nos in hac vita sentire faciat, ne in altera vita nos durius affligat. Possumus autem per dexteram Dei, Salvatorem nostrum intelligere, pro eo quod subditur:

« Eteruditos corde in sapientia. » Et tale est ac si diceret: Ut iram tuam cognoscere valeamus, notifica nobis Filium tuum, et prophetas, et apostolos tuos, qui sapienter eruditi sunt. et quorum verba obscura valde et difficilia sunt, Qui enim istos cognoscit, nihilei deest ad veræ scientiæ plenitudinem. Et iste quidem cognoscit dexteram viam, quæ ducit ad vitam, ut sinistram respuit, quæ ducit ad mortem.

« Convertere, Domine, aliquantulum. » Convertere, inquit, aliquantulum ab indignatione tua: « et deprecabilis et exorabilis esto super servos tuos, » quos tantum dilexisti, ut eis mitteres Filium tuum.

« Repleti sumus mane misericordia tua, et exultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris. » Nato Domino, nox præcessit et finita est, et factum est mane hujus ultimæ ætatis. Ab hac igitur mane repleti sumus misericordia tua, Domine, et exultavimus et delectati sumus omnibus diebus nostris. Quid ergo de illis dicis, in quibus tantis tormentis afflicti et humiliati estis? Sequitur:

« Delectati sumus pro diebus, in quibus nos humiliasti, et pro annis, in quibus vidimus mala. » Magis, quasi dicat, in illis delectati sumus et delectamur, quia majorem pro illis honorem et gloriam expectamus.

« Respice in servos tuos, et in opera tua, Domine, et dirige filios eorum. » Servi ejus opera ejus sunt, quia ipse eos creavit et fecit, super quos nunc quidem respicit, quando eos errare et peccare non permittit. Filii vero eorum sunt, qui in fide, opere et doctrina eos imitantur. « Et sit splendor Domini Dei super nos; » ut ad cujus imaginem facti sumus, ad ejusdem imaginem reformemur. Fulgebunt enim sancti sicut sol in regno Dei. Unde et Joannes apostolus ait: « Charissimi, filii Dei sumus, et mundum apparuit quod erimus. Scimus enim quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum, sicuti est (Joan. III, 2). » — « Et opera manuum nostrarum dirige super nos, » ut nihil in operibus nostris pravum, et perversum, et distortum inveniatur, sicut in operibus illorum de quibus dicitur: « Non enim cogitationes vestre cogitationes meae, neque viae vestre viae meae, dicit Dominus; quia sicut exaltati sunt caeli a terra, sic exaltatae sunt viae meae a viis vestris, et cogitationes meae a cogitationibus vestris (Isa. LV, 8). »

PSALMUS XC.

LAUS CANTICI DAVID.

Laus cantici David continetur in hoc psalmo; illius videlicet David, de quo dicitur: « Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, tibi autem non appropinquabunt. Et super aspidem, et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. »

« Qui habitat in adjutorio Altissimi in protectione Dei caeli commorabitur. » Contra Judaeos et malignos spiritus loquitur Propheta, adversum Salvatorem nostrum insidias ponentes, et nefaria de eo cogitantes. Qui habitat, inquit, ubicunque habitat, etiamsi inter inimicos suos, et adversarios, habitat in adjutorio Altissimi, « non timebit a timore nocturno, neque a sagitta volante per diem, neque a negotio perambulante in tenebris, neque a ruina, et daemone meridiano. » Et ideo non timebit, quia in protectione Dei caeli commorabitur. Quid enim timeret, quem omnipotens Pater, et ipsa divinitas, quae in eo est, semper et ubique protegit et defendit?

« Dicit Domino: Susceptor meus es tu, et refugium meum, Deus meus. » Hoc dixit Salvator noster secundum humanitatem, quia nihil horum habet secundum divinitatem. Ipse, inquit, si quando ei necesse fuerit, hoc dicet. Et hoc ipso dicente, sive potius cogitante et volente, statim voluntas ejus adimplebitur. Quid igitur facient contra eum, qui insipienter insurgunt in eum? Et ego quidem, dicit Propheta, « sperabo in eum. » Si seipsum Christus Dominus defendere non potuisset, sperare in eum, vanum et inutile fuisset. Probatum est utique eum neminem timuisse, qui aliorum omnium unica spes et defensio est.

« Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, » et a verbo aspero. » Ideo, inquit, sperabo in eum, quia ipse me liberabit de omnibus angustiis meis.

A Venatores isti maligni spiritus sunt, in quorum retibus peccatores capiuntur. Quot sunt vitia, tot sunt et laquei quibus miseros homines ligant et tenent. Verbum asperum illud est quod Dominus in judicio dicturus est: « Ite, maledicti, in ignem aeternum (Matth. xxv, 41). » Nunc ad ipsum Christum verba sua Propheta convertit.

« Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis. » Deus enim neque scapulas, neque pennas habet; sed metaphoricè loquitur, ut per scapulas et pennas omnem ejus protectionem et defensionem intelligamus.

« Scuto circumdabit te veritas ejus. » Magnum et insuperabile scutum est veritas, ad fallaces et iniquos homines convincendos. Hoc scuto superati sunt Judaei, quia nihil in verbis Christi digne reprehendere potuerunt: « Non timebis a timore nocturno. » Timorem nocturnum illum dicit, quando ipsa nocte, qua traditus est, Judaei simul cum Juda traditore, cum gladiis et fustibus irruerunt in eum; qui si timuisset, potius fugisset, quam eis obviam esset: « A sagitta volante per diem. » In nocte comprehensus est Dominus, et in die sagittatus. Tunc enim Judaei eum sagittarunt, quando Crucifige clamaverunt. Sed sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum. « A negotio perambulante in tenebris. (Psal. LXXIII, 9). » 498 Negotium illud, quod in tenebris ambulabat, illud consilium intelligitur, quod de morte Salvatoris in cordibus Scribarum et Phariseorum versabatur. Ipsi enim digne satis hoc in loco tenebrae vocantur, quia caeci sunt et duces caecorum.

« A ruina et daemone meridiano. » Postquam Pilatus eum defendere non potuit, et lotis manibus in Judaeorum potestatem crucifigendum eum tradidit; tunc ista ruina facta est, tunc bestiarum saevitia, et crudelitate in eum irruentes ad crucem eum traxerunt: « Erat autem hora sexta, et crucifixerunt eum (Marc. xix, 33; Joan. xix, 18). » Unde et hic dicitur: « daemone meridiano: » nisi enim ille populus iniquissimus a daemone duceretur et vexaretur, hoc malum tam magnum facere non potuisset. « Cadent » a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis. » Per mille et decem millia omnia malignorum spirituum millia intelligere debemus, quae quidem in Christi passione omnia ceciderunt, omnemque potestatem et fortitudinem amiserunt. Tunc enim diabolus ligatus est, et qui post mille annos solvendus esse dicitur. Poterat hoc intelligi de futuro judicio, nisi a dextris posuisset; tunc nullus ex eis a dextris erit, sed a sinistris ferientur et cadent. « Tibi autem » non appropinquabunt. » Cadent quidem, et potestatem amittent, et quamvis ad nocendum omnes in unum consilium et pravam voluntatem conveniant; tamen ad Salvatorem nostrum appropinquare non audent.

« Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. » Omnia, quasi dicat, patienter sustinebis, et cum te statim vindicare possis, non tamen te protinus vindicabis. Verumtamen

men qualiter puniendi sint, considerabis, et retributionem peccatorum videbis, ut suo tempore de eis vindictam suscipias, et facias ultionem.

« Quoniam tu es, Domine, spes mea, altissimum » posuisti refugium tuum. Non accedent ad te mala, » et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. » Singula singulis respondent, quod enim hic dicitur : « Quoniam tu es, Domine, spes mea; » hoc est, quod superius ait : « Sperabo in eum. » Et quod hic dicitur : « Altissimum posuisti refugium tuum; » hoc est, quod superius dixit : « Qui habitat in adjutorio Altissimi. » Dicatur ergo, quoniam tu es, Domine, spes mea, ideo certus sum quia flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, id est mihi, quoniam ego sum tabernaculum tuum. Unde alibi dicitur : « Tu autem in sanctis habitas, rex Israel (Psal. xxi, 4); » et quoniam altissimum posuisti refugium tuum, ideo non accedent ad te mala; non enim possibile est in tantam altitudinem malum ascendere.

« Quoniam angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne unquam offendas ad lapidem pedem » tuum. » Ideo, inquit, ab angelis portaberis, ne in lapidem pedem offendas, quia sic eis a Domino mandatum est. Non enim dubitandum est angelos et ad serviendum et obediendum semper præsto fuisse, cum de aliis quoque dicatur : quia « angeli eorum semper vident faciem Patris (Matth. xviii, 10). » Unde et alibi dicitur quia « angeli accesserunt, et ministrabant ei (Matth. iv, 11). » Angeli itaque eum custodiebant, ne forte lapides lædere potuissent, per quod Judæos et alios iniquos intelligere possumus. Omnia autem hæc ad humanitatem referenda sunt.

« Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. » Per aspidem et basiliscum, leonem et draconem, diabolum intelligimus. Et aspis quidem est, quia ejus venenum insanabile est; basiliscus autem, quia rex est totius iniquitatis; leo vero, quia semper circuit quærens quem devoret; draco, quia tortuosus, et nunquam recta incedens via. Super hunc autem ambulat Dominus, pedibusque conculcat, quia omnes ejus virtutias destruit et superat. Huc usque Propheta. Nunc autem ipse Pater de Filio loquitur, et hoc quidem secundum humanitatem.

« Quoniam in me sperabit, liberabo eum. » Hinc est quod ipse ait : « Conserva me, Domine, quoniam in te speravi (Psal. xv, 1). » — « Protegam eum, » quoniam cognovit nomen meum. » Et hoc est quod ibi dicitur : « Dixi Domino : Deus meus es tu (ibid., 2). » Ubique Filius secundum humanitatem, et Deum suum, Dominum et regem suum Patrem vocat : « Invocabit me, et ego exaudiam eum. » Hoc enim ipse Dominus ait : « Pater, gratias ago tibi, quoniam exaudisti me; ego enim sciebam, quia semper me audis (Joan. xi, 41). » — « Cum ipso sum in tribulatione. » Non enim Pater Filium derelinquit. Unde et cum alibi dixisset : « Quare me

(747) Hæc in editione desunt.

» dereliquisti? » Subdidit mox dicens : « Longe salute mea (Psal. xxi, 2). »

« Eripiam eum, et glorificabo eum; longitudine » dierum adimplebo eum, et ostendam illi salutarem meum. » Ego, inquit, eripiam eum de omnibus angustiis et necessitatibus suis; « et glorificabo eum, » collocando ad dexteram meam. « Longitudine dierum adimplebo eum, » quia regnabit in æternum, et in sæculum sæculi, et regni ejus non erit finis. « Et ostendam illi salutarem meum, » per quod salutem æternam et incommutabilem intelligimus.

PSALMUS XCI.

499 PSALMUS CANTICI IN DIE SABBATI.

Hic psalmus in die Sabbati cantari debet. Prima festivitas Sabbatum est, quæ colitur divino præcepto. Unde et bene requies interpretatur. Hanc diem benedixit Deus, et omne opus servile in ea fieri interdixit. Est autem opus servile, non quod servi faciant, sed quod etiam homines liberos servos facit. Omne igitur peccatum est opus servile, quia quicumque facit peccatum, servus est peccati. Bene itaque celebrant Sabbatum, qui mala fugiunt, et bona agunt. Tales igitur in psalterio decachordo cum cantico, et cithara hunc psalmum cantent.

« Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini » tuo, Altissime. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem. In decachordo psalterio cum cantico, et cithara : quia delectasti me, Domine, in factura tua (747), » ideo bonum mihi est confiteri Domino. Ecclesia loquitur, in factura Domini, et in cunctis suis operibus nimium delectata, quæ per dies sex usque ad Sabbatum Deus operatus est. Vult itaque in ipso Sabbato Dominum laudare, benedicere et prædicare, quatenus nec ipsum Sabbatum sine gloria sit, cum omnes alii de suis actionibus sint gloriosi. Magna laus est, et in immensum crescit, si singula, quæ illis diebus facta sunt enarrare velimus. Neque in tantis laudibus Sabbatum nobis sufficere potest, nisi aliter, quam Judæi Sabbatum intelligamus. « Bonum est, inquit, confiteri Domino, » et psallere, et laudare nomen tuum, Altissime, ut ab omnibus audiatur. Unde et alibi dicitur : « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (Isa. lviii, 1). » Itemque : « Exalta in altitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem (Isa. xl, 9). » Et non solum de his, sed de misericordia quoque et veritate tua, te omni tempore et laudare et prædicare debemus. Et hoc est quod dicit : « Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem. » Hoc est enim mane et nocte, quod est omni tempore, ut per mane, quod initium diei est, totum diem intelligamus. Non enim majus fuit mundum facere quam redimere, neque magis Deum laudare debemus de creatione, quam de redemptione, quæ sola Dei misericordia et veritate nobis facta est. Bonum est itaque laudare, prædicare et annuntiare. Sed quomodo?

« In decachordo psalterio, cum cantico et cithara. »

chordas habet psalterium, per quas decem A legis significantur. In cithara vero vel tres atque chordae sufficiunt, et hoc quidem jam videmus. Per psalterium igitur Vetus Testamentum Novum vero per citharam intelligamus. Hæc duo instrumenta nobis sufficiunt ad Dei magnificandam. Sed, quia cum cantico fieri lætitiæ in tali sermone adesse significat. « Delectasti me, Domine, in factura tua. » Hoc superius expositum est, et huc usque sermonis ratio descendit: « Et in operibus manuum tuarum exsultabo. » Et hoc merito; « non enim spernit, sed qui perseveraverit usque in finem, servus erit (Matth. x, 14). »

« Magnificata sunt opera tua, Domine! » B exclamatio, et non modici miraculi nobilitatio! Hinc est enim, quod alibi dicitur. « Mirata est scientia tua ex me, confortata non potero ad eam (Psal. cxxxviii, 6). » — « In profundis sunt cogitationes tuæ. » Cur aliud honorem fiat, et aliud in contumeliam; cur, tam nascantur, Jacob eligatur, et Esau reietur, solvat, qui potest. Unde et digne satis ille exclamans ait: « O altitudo divitiarum tuarum et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus! » (xi, 33.) Investigabiles quidem, quia nimis obscuræ.

« Insipiens non cognoscit, et stultus non intelligit ea. » C Vir, inquit, insipiens, et stultus cognoscit, neque intelligit opera Dei, illa vero opera quæ modo magnificata esse dixit. Sed quid illa? ut peccatores intereant in sæculum. Et hoc est, quod dicit.

« Exorientur peccatores sicut fenum, et ruerint omnes, qui operantur iniquitatem, ut moriantur in sæculum sæculi. » Exorientur peccatores sicut fenum, quod hodie est, sicut Dominus cras mittitur in clibanum. Apparent autem peccatores inter alios incedunt, nec tamen ab iniuriis recedunt, non ad aliud nisi ut moriantur et tunc. Hoc autem si vir insipiens et stultus intellexit, ab illa sua iniquitate fortasse quiescisset.

« autem altissimus in æternum, Domine, » D « dicitur, eos punies, et ipsas eorum iniquitates cere facies, unde et viro stulto alibi dicitur: « Convertam te, et statuam contra faciem tuam (Psal. 1). » Et hoc est quod ait:

« Quoniam ecce inimici tui, Domine, peribunt, dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. » « Altabitur sicut unicornis cornu meum: » « Ecclesiæ, virtus, et potestas, et fides, et dominus exaltata est, ut nullus ei resistere valeat. » « Et ipse Dominus ait: « Ego dabo vobis os, et viam, cui non poterunt resistere, et contradicentes adversarii vestri (Luc. xxi, 15). » Sic dicitur de unicornu, quod nullum animal ejus sustinere valeat.

« Et senectus mea in misericordia uberi. » Hinc est enim quod dicitur: « Et ingredieris in abundantiam sepulcrum (Job. ii, 26). » Senectus Ecclesiæ, hujus sæculi consummatio est, in qua tam uberem misericordiam suscipiet, ut nulla ulterius misericordia indigeat. Satis magna misericordia, quæ omnes misericordias excludit: « Et respexit oculus tuus in inimicos meos, et insurgentes in me malignantes » audivit auris tua. » Non est, quasi dicat, mihi necesse ostendere tibi, nec accusare inimicos meos; tu eos vidisti et audisti, tu eos optime agnoscis, quam vindictam de eis suscipere debeas.

« Justus ut palma florebit. » Egregie vir justus palmæ comparatus, quoniam in divina Scriptura palma victoriam significat. Unde Moyses ait: « Si fuerit causa inter aliquos, et iudices interpellaverint, quem justum esse prospexerint, illius justitiæ palmam dabunt: quem impium condemnabunt impietatis (Deut. xxv, 1). » Et nota quod ipsi victoriæ justum comparavit, ut ejus laudem amplius extolleret. Floret igitur, clarescit, et gloriatur quasi palma justus, quia de omnibus suis triumphat inimicis. « Nemo enim coronatur, nisi qui legitime certaverit (II Tim. ii, 3). » — « Et sicut cedrus Libani multiplicabitur, » quæ super alias arbores pulchrior, major et excellentior est. Quales igitur sunt cedri inter alias arbores, tales sunt viri justi inter alios homines. Sed quibus rebus hi tales multiplicantur, nisi scientia, misericordia, pietate, omnibusque divitiis spiritualibus? De quibus adhuc subditur:

« Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei » nostri florebit. » Domus Dei Ecclesia est, in cujus atriis viri justi plantati, et fundati sunt, ut semper ab omnibus videantur. Ibi doctrina et justitia florent, et sui odoris suavitate alios satiant. Unde Apostolus ait: « Christi bonus odor sumus in omni loco (II Cor. ii, 15). » Nam et cedrus odoriferæ naturæ esse perhibetur.

« Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi. » Adhuc, inquit, et quanto tempore mundus iste erit, multiplicabuntur multorum propagine filiorum et virtutum omnium abundantia. In senectute uberi senes sunt sancti, cujuscunque ætatis esse videantur; matura est eorum vita. et ab omni levitate et vanitate aliena. « Et bene patientes erunt. » Nam et latrones, et adulteri, et multi alii multoties patientes sunt, et multis et variis tormentis præ suis iniquitatibus cruciantur, sed non bene patientes sunt, quia nullam de hac sua patientia mercedem recipiunt. Sancti vere patientes erunt, ut annuntient. Quid?

« Quoniam justus Dominus Deus noster, et non » est iniquitas in eo. » Hæc fuit maxima et principalis causa ut sancti interficerentur, quoniam omnes Deos gentium dæmonia esse dicebant, et solum Dominum nostrum justum, et verum Deum esse fatebantur, qui redderet unicuique secundum opera sua.

PSALMUS XCII.

LAUS CANTICI IPSI DAVID IN DIE ANTE SABBATUM, QUANDO
FUNDATA EST TERRA (748).

Laus, inquit, hujus cantici cantetur, et jubetur ipsi David. Cui ipsi, nisi Salvatori nostro, qui revera est ipse David, id est manu fortis? cantetur autem in die ante Sabbatum, quia de his quæ in illa die operatus est, a cunctis gentibus laudandus et glorificandus est. In illa enim die, quæ ante Sabbatum est, Salvator noster crucifixus est, et diabolus superatus est, et de ejus impia potestate humanum genus liberatum est, et originale peccatum deletum est, et ipsa die fundata est terra. De qua dicitur: « Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. » Ipsa enim die fundata est Ecclesia, qua ipse nos lavit a peccatis nostris in sanguine suo.

« Dominus regnavit, decorem induit. » Lætatur Propheta de his, quæ in die ante Sabbatum facta sunt. Quia ipsa die princeps hujus mundi judicatus et damnatus est, et Salvator noster victor et triumphator regnum suscepit, atque ~~et~~ de ejus violenta dominatione genus humanum liberavit. Sed qualem decorem in sua resurrectione induisse putamus, cum in faciem ipsius transfigurati, præ nimio splendore, discipuli intendere non potuissent?

« Induit Dominus fortitudinem, et præcinxit se » virtute. » Tantam virtutem et fortitudinem habebunt sancti post resurrectionem, ut nulla creatura eos in aliquo lædere possit. Quid igitur de Salvatore nostri fortitudine et virtute dicere attinet?

« Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. » Ibi continuatur, ubi in titulo dicitur, quando terra fundata est. Per terram enim Ecclesia significatur, quæ tunc quidem fundata est et firmata, quando pro ejus redemptione Salvator noster crucem subire et mori dignatus est; et ipsa quidem non commovebitur, tantique beneficii memor nunquam ab ejus fide et dilectione separabitur. De qua et subditur:

« Parata sedes tua, Deus, extunc: a sæculo tu » es. » Eadem ipsa est sedes Dei, quia in ipsa sedet, et judicat Deus, et sicut scriptum est, anima justi sedes est sapientiæ. Sed extunc ista sedes parata est, et tanti sessoris digna facta est, ex quo ejus sanguine lota et mundata est. Et sedes quidem ejus D extunc parata est; ipse autem non extunc, sed a sæculo est, idem autem significat a sæculo est ac si diceretur, semper est.

« Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam a vocibus aquarum multarum. »

(748) Non inopportunum erit hic etiam Bedæ interpretationem addere. « Canticum ad laudem divinitatis: ipsi David et Christum convenienter aptatur. Queritur autem, quomodo in die ante Sabbatum, id est sexta feria *terram* dicat fundatam; cum legatur in Genesi tertio die aridam apparuisse? Sed hic *terram*, hominem debemus accipere, cui dicitur *terra es, et tu terram tibi*. Qui sicut a Creatore Deo sexta die factus est, ita et sexta ætate sæculi ab eodem Deo ex semine David a Creatore for-

A Postquam hæc sedes parata fuit, et præc quos Christus suos vicarios et episcopos su ordinavit, prædicare cœperunt, tunc ele flumina voces suas Domino, cum laudante nedicentes, de sua conversione et justificati tias agentes. Per flumina enim populi fig quia, ut scriptum est, « aquæ multæ, populi Et bene flumina populos significant, quia fluminibus undæ sibi succedunt ad inferior tes, ita et in populis alii aliis succedunt ad festinantes.

« Mirabiles elationes maris, mirabilis in » Dominus. » A vocibus, inquit, aquarum m mirabiles elationes maris factæ sunt, qui voces sanctorum [prædicantium et fidelium rum Deum laudantium totus mundus contu commotus est. Ecce mare contra flumina contra pauperes divites, contra humiles su potentes hujus mundi contra eos qui se d nolunt. Nemo igitur tanti maris elationes tus ferre potuisset, nisi virtus Dei adesset, furoris iras mitigasset. Sed audiamus quod « Mirabilis in excelsis Dominus. » Et cert niens erat, ut contra mirabiles mirabilis po et mirabilior est ille, qui contra mirabiles quam sint maris elationes, quæ sanctos im Et vere mirabilis in excelsis est, tam stupen ctisque admiranda mirabilia faciens. Unde tur:

« Testimonia tua, Domine, credibilia fi » nimis. » Testimonia hoc in loco omnes « missiones dicit. Promiserat enim Dominus « suis, quod eos non desereret, neque derel et quia opera, quæ ipse faciebat, ipsi simil rent. Quia igitur sicut promiserat, ita fa ejus testimonia nimis credibilia facta testati « Domum tuam decent sancta, Domine, » tudinem dierum. » Hoc est enim quod ait: « Sancti estote, quoniam sanctus sum Deus vester (Levit. xi, 44. » Omnia igitu et bona omnia religione et veneratione præ cent Ecclesiam Dei, quæ per domum signif hoc quidem non ad tempus, sed in longitud rum, per quod intelligitur in æternum, et lum sæculi.

PSALMUS XCIII.

PSALMUS IPSI DAVID QUARTA SABBATI (7

Dictum est quid significet ipsi David. Qu bati illuminatus est mundus; illa namque Deus solem, lunam et stellas, quibus totus illuminatur. Hujus diei immemores sunt, «

matus est: tunc enim terra fundata est, c eo humani generis firmata est credulitas laus sanctæ incarnationis ejus, psalmi istit tione cantatur. »

(749) Quarta Sabbati est a Sabbato quar « Qua die Deus luminaria cœli creavit. H dum est sanctis viris, cœlesti in terra tione lucentibus, de quibus est psalmus is rus. » BEDA.

cœli nescire, et omnia non videre, dicere audent; sicut illi, qui in hoc psalmo dicunt: « Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Jacob. » Et qui hujus mundi clarissima lumina extinguere conantur, quæ in illis significata sunt, quæ quarta Sabbati Dominus fecit: quibus ipse Dominus ait: « Vos estis lux mundi (Matth. v, 11). » Fit igitur iste psalmus contra Ecclesiæ persecutores, qui, quoniam in tenebris sunt, lucem videre non possunt. « Omnis enim qui male agit, fugit lucem (Joan. III, 20). »

« Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere » egit. » Ecclesia loquitur, et tyrannos, hæreticos, aliosque homines iniquos redarguit, qui tantopere veritatem impugnant, et errorem defendere nituntur. Et quasi dicat: Deus, qui ultionum Dominus est, et qui nihil inultum relinquit, sed omnibus injuriam patientibus justitiam facit, libere egit, libertatem fecit, de diaboli servitute mundum redemit; et vos econtra populum Dei in errorem, et diaboli servitute trahere conamini? Cessate jam nunc, cessate, et ad ultorem et liberatorem oculos erigite. Si non cessaveritis, ultor est: si cessaveritis, liberator est.

« Exaltare, qui judicas terram, redde retributionem » nem superbis. » Inconvertibiles eos esse cognoscit, ideoque ad Dominum conversus eum rogat, ut in sua superbia persistentibus retributionem reddat, quatenus ultorem cognoscant, quia liberatorem habere noluerunt. Exaltatur autem Dominus, et contra superbos elevatur, quando se eis iratum ostendit.

« Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? » Expectat Dominus peccatores, et non statim punit, si forte convertantur et sanentur. Illi autem non solum peccare non cessant, sed, quod nequius est, in ipsis iniquitatibus gloriantur.

« Usquequo pronuntiabant, et loquentur iniquitatem? Loquentur omnes, qui operantur iniquitatem? » Non sufficit eis malum agere, nisi et alios agere doceant. Tales enim sunt, qui in cathedra pestilentiæ sedent, quia pronuntiare et loqui ad doctrinam pertinet.

« Populum tuum, Domine, humiliaverunt. » Humiliaverunt enim alios quidem tormentis, alios blanditiis et promissionibus, alios vero falsæ doctrinæ persuasionibus. Quid est enim humiliaverunt, nisi suæ voluntati subdiderunt? « Et hæreditatem tuam » vexaverunt. » Tales homines dæmonia sunt, et ideo quos invadunt, vexare dicuntur. Magna vexatio est ista, de qua modo superius diximus.

« Viduam et advenam interfecerunt, et pupillos » occiderunt. » Hoc autem secundum litteram verum esse non dubium est. Allegorice autem per viduam illa anima significatur, quæ a Deo divisa est, et eorum erroribus sociata. Dicitur enim vidua, quasi a viro divisa. Advenæ vero illi sunt, qui Ecclesiam relinquentes, ad eos venerunt, et eum eis esse et habitare elegerunt. Per pupillos autem illi signifi-

A cantur, qui simpliciores sunt, et quasi infantes facile decipiuntur. Et isti quidem sunt, quos Ecclesiæ persecutores interfecisse dicuntur.

« Et dixerunt: Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Jacob. » Hanc tantam blasphemiam illi dicere potuerunt, qui Deum Jacob non esse credebant. Si enim Deus est, et videre eum, et intelligere omnia necesse est. Unde et deos gentium Propheta deridens, ait: « Dicite mihi quæ prima fuerunt, et » ultima quæ futura sunt, et dicam quia dii estis vos. »

« Intelligite nunc, qui insipientes estis in populo, » et stulti aliquando sapite. » Vel nunc, quasi dicat, intelligite, quando tot signa et miracula in ejus nomine fieri videtis, et Deum esse credite, et omnia videre et intelligere cognoscite. Quis enim nisi Deus hominem fecit? Quis ei aures et oculos dedit? Quod si ipse omnia fecit, qua præsumptione hæc dicere audetis? Et hoc est, quod ait:

« Qui plantavit aurem, non audiet? Qui finxit » oculum, non considerat? » Qui enim potuit quod majus est, et illud potest quod minus est. Non enim sine visu, et auditu esse potest, qui omnibus aliis et visum et auditum tribuit. Sed quia dixit non considerat, potius de sensibus interioribus significare videtur.

« Qui corripit gentes, non arguet? Qui docet ho- » minem scientiam. » Ille, inquit, qui corripit omnes gentes, et de suis pravitatibus castigat, vos solos de vestra insipientia et stultitia non arguet? Et ille, qui docet omnem hominem scientiam, ita suam scientiam amisit, ut vestras iniquitates non videat, neque intelligat?

« Dominus novit cogitationes hominum, quoniam » vanæ sunt. » Omnia igitur videt, cui neque ipsæ cogitationes abscondi possunt. Taceant itaque insipientes in populo, et stulti aliquando quiescant, et hæc ulterius nec cogitare nec dicere audeant.

« Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de » lege tua docueris eum. » Illi soli beati sunt, qui a Deo et de lege Dei eruditi sunt: sicut econtra illi miseri sunt, qui sapientiam hujus mundi, quæ apud Deum stultitia est, a philosophis, et hæreticis, aliisque magistris perversorum dogmatum didicerunt.

« Ut mitiges eum a diebus malis, donec fodiat » peccatori fovea. » Illos mitigat Deus a diebus malis, quos in sua misericordia custodit, ut etiam inter iniquos fideliter vivere et conservari possint. Unde Apostolus ait: « Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt (Ephes. v, 16). » — « Donec fodiat peccatori fovea. » Quotidie foditur peccatori fovea, quia quanto plus peccat, tanto sibi profundior fovea paratur.

« Quia non repellet Dominus plebem suam, et » hæreditatem suam non derelinquet, quoadusque » justitia convertatur in iudicium: et qui tenent » eam omnes, qui recto sunt corde. » Mitigabit enim Dominus sanctos suos a diebus malis, sive in hac vita, sive in alia; ne hic, neque ibi dies malos habeant. Et inde manifestum est quia non repellat

Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet; sicut ipse ait: « Non vos deseram, neque derelinquam (Joan. xiv, 18). » Et: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Et tunc quidem justitia convertetur in iudicium, quia tunc de singulis, et de omnibus tractabitur et iudicabitur, utrum justitiam vel injustitiam habeant. Et qui sunt illi, qui vel nunc eam tenent, vel tunc eam habebunt? Omnes, qui recto sunt corde. Hoc est enim quod alibi dicitur: « Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde! » (Psal. lxxii, 1.) Rectum cor illi habent, qui via recta incedentes, ad falsitatem et iniquitatem non flectuntur.

« Quis exsurget mihi adversus malignantes? Aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem? » Hinc probatur quod hæreditatem suam, et Ecclesiam suam Dominus non derelinquet quia ipse est, qui exsurgit ei in adiutorium adversus malignantes, et qui stat secum ad pugnandum contra eos, qui operantur iniquitatem.

« Nisi quia Dominus adjuvasset me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. » Nisi, inquit, hoc fuisset, quia Dominus adjuvasset me, tantis multoties calamitatibus oppressa fui, ut paulo minus succubissem; ac per hoc habitasset in inferno anima mea, sed tu semper præsto mihi aderas optimus auxiliator. Hoc est enim quod ait:

« Si dicebam: Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, abjuvabat me (750). » Pes autem movetur, quando mens a sua stabilitate flectitur, et præ timore quid ei agendum sit, dubitare incipit.

« Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ, Domine, lætificaverunt animam meam. » Hoc est enim quod Apostolus ait: « Sicut abundant passiones Christi in nobis; ita et per Christum abundat consolatio nostra (II Cor. i, 5). » Neque enim aliter mundi hujus adversitates Ecclesia Dei sustinere posset, nisi ei in suis magnis necessitatibus tam misericorditer Dominus subvenisset. Sed probatum est quia, quando humano auxilio penitus destituitur, tunc in proximo ei divinum adest auxilium.

« Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui finis laborem in præcepto? » Hoc est enim quod alibi dicitur: « Quia non habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos (Psal. v, 6). » Bene autem hic dicitur. Quia non adhærebit ei sedes iniquitatis, de quo supra dixit: « quia hæreditatem suam non derelinquet. » Conveniens enim est ut qui bonos sibi associat, malos quoque a se repellat. Sedes autem iniquitatis homines dicuntur iniqui, quia in eis iniquitas sedet et habitat. Fingit autem Dominus dolorem in præcepto, quia sine labore et dolore ejus præcepta servari non possunt. Unde ipse ait: « Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et se-

(750) « Mirum est quomodo probat Deus homines; ipsa pericula nostra dulciorem nobis faciunt rantem. » Auctorem, Enarrat. in hunc psalmum.

quatur me (Matth. xvi, 24). » Non placet igitur iniquitas, qui tantam justitiam diligit et æquum. « Captabunt in animam justii, et sanguinem » centem condemnabunt. » Docet nos quod per dem iniquitatis homines iniquos intelligere mus: ipsi enim sunt qui captant in animam justii sanguinem innocentem morti condemnant. Sed est in animam justii captare, nisi magno desiderio ejus perditionem inhiare?

« Et factus est mihi Dominus in refugium, et » meus in auxilium spei meæ. » Non multum mere necesse est iniquorum hominum insidie persecutiones, qui ipsum Dominum in refugio adiutorium firmissime habere sperat; sicut illi: « Fiat misericordia tua, Domine, super nos, » » admodum speravimus in te. » Hoc enim illi dixisset, nisi firmam spem in Deum habuisset.

« Et reddet illis Dominus iniquitates ipsorum » in malitiam eorum disperdet illos Dominus » noster. » Hoc autem erit in iudicio, quando suis iniquitatibus, et maxime quia Ecclesia tanto odio persecuti sunt, in ignem mittentur. Reddere autem iniquitates, nihil aliud quam reddere mercedem de iniquitatibus.

PSALMUS XCIV.

LAUS CANTICI IPSI DAVID.

Non omne canticum laudabile est, sed illud cum est dignum laude, quod non solum vocis mentis quoque intentione Christo cantatur; hinc enim, ipsi David.

« Venite, exultemus Domino, jubilemus » lutari nostro. » Invitat nos Propheta ut convenire et Domino exultemus, jubilemus, cantemus, » mus, adoremus, et ipsum benedicamus, et an » ciem ejus prociadamus.

« Ipse enim est Dominus Deus noster, nos » » populus ejus, et oves pascuæ ejus; » et id » gnus est ut ei serviamus, et per omnia, et in » nibus ei obediamus. Deo autem exultare et » lare, est ei immenso amore intus et extra, in » et in ore dignis laudibus personare. Quod aut » titulo dicitur: « Laus cantici 504 ipsi » hoc est quod hic dicitur: « Jubilemus Deo » » nostro, » quia salutare nostrum Christus est » per David significatur.

« Præoccupemus faciem ejus in confessio » Venturus est Dominus ad iudicium, et videbi » omnis oculus, sicut scriptum est, quia « v » omnis caro salutare Dei (Luc. iii, 6). » Præoc » mus igitur faciem ejus in confessione, ut, cu » nerit, non quasi extraneos et ignotos nos resp » sed læta facie nobis occurrat, et illuminet vi » suum super nos, et misereatur nostri. « Et in » » mis jubilemus ei. » Hinc fortasse Ecclesia » gentium consuetudinem accepit, ut die ac no » psalmis Deo jubulare non cesset. In psalmis » cantare, est decem legis præcepta servare quo »

a psalterio dicuntur, cujus decem chordæ A legis mandata significant.

ioniam Deus magnus Dominus, et rex magnus r omnes deos. » Ideo, inquit, et cantare et e debemus, quoniam ipse est et magnus Deus, gnus Dominus, et rex magnus super omnes Hoc est enim quod alibi ait : « Magnus Domi- laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est (Psal. xcv, 4). » Relinquantur igitur cæteri : ipse solus adoretur, qui maximus et poten- us est in universa terra.

oniam non repellat Dominus plebem suam. in manu ejus sunt omnes fines terræ, et alti- nes montium ipse conspiciat. » Plebs illius nos , et ideo eum laudare debemus, quia non re- nos, neque a se ipso, neque a laudibus suis : B in manu ejus sunt omnes fines terræ. » Hoc ad illud respondet quod ait : « Quoniam mgnus Dominus. » Magnus enim est, in manu omnia concluduntur. Manus autem Dei irtus, et potentia intelligitur. « Et altitudines um ipse conspiciat. » In quo nihilominus et is et excelsus super omnes esse monstratur. utem loco convenire videtur quod dicitur : usus Dominus, et humilia respicit, et alta a cognoscit (Psal. cxxxvii, 6). » Quid igitur ontes, nisi hujus sæculi altiores et potentiores gamus ? Horum autem altitudines, quia Deo olacent, eum a longe cognoscere dicit. Sunt C et alii montes, per quos apostoli significantur, m altitudines, quia bonæ sunt, eas Dominum : delectat. Sanctorum altitudines, virtutes et mores honesti. Alius enim humilitate, aliis ntia, alius continentia, alius alia qualibet vir- levatur, et aliis præeminet.

oniam ipsius est mare, et ipse fecit illud, et lam fundaverunt manus ejus. » Et in hoc si- r magnus Dominus esse ostenditur, quod mare dam fecisse dicitur. Per mare mundum istum, aridam Ecclesiam intelligere possumus, quæ medio hujus maris a Domino fundata est, ut procellis et tempestatibus moveri non possit. utem fecit utrumque, quia et bonos et malos ecit, et nihil est quod ipse non fecerit.

enite, adoremus, et procidamus ante Deum, D remus coram Domino qui fecit nos, quia ipse Dominus Deus noster, nos autem populus ejus, oves pascuæ ejus. » Iterum nos invitat ut ven- us, adoremus et ploremus, atque ex toto nos liemus ante Deum, omnium rerum factorem atorem, qui nos fecit et refecit, et ad antiquam inem reformavit. Quod quidem justissime fa- lebamus, « quia ipse est Dominus Deus noster. » eo, et Domino nostro non servimus, omnino ti et abominabiles sumus. « Nos autem populus et oves pascuæ ejus. » Magna gloria, et ma- honor nobis est, ut ejus populus et ejus oves

1) Ipse etiam S. Augustinus titulum hunc, et sum in sensu allegorico explanavit; quippe non

PATROL. CLXIV

dicamur. Nos sumus ille populus de quo dicitur : « Populus, quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi (Psal. xvii, 44). » Oves autem ejus sumus, si humilitatem et patientiam ha- beamus, et si in ejus pascuis delectemur, per quæ utriusque Testamenti volumina significantur, si ejus vocem audiamus. Sicut ipse ait : « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego Dominus agnosco eas, et vi- tam æternam do eis; et sequuntur me (Joan. x, 27). » Et ipse quidem est, qui nos quotidie admonet, dicens :

« Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare » corda vestra, sicut in exacerbatione secundum » diem tentationis in deserto. » Hodie, inquit, si vocem ejus audieritis, cujus oves et populus estis, nolite facere sicut fecerunt patres vestri, quorum utique filii estis, si eos in eadem perfidia imitamini. Hoc autem de illis dicit qui, quoties eum in deserto tentaverunt, ad iracundiam provocaverunt, inobedientes exstiterunt, et ideo in terram sibi promissam non intraverunt. De quibus alibi dicitur : « Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram concitave- runt eum in terra sine aqua (Psal. lxxvii, 40). » Dicitur igitur nobis ne eos imitemur, et ne ad Dei præcepta audienda et suscipienda corda nostra in- duremus, ne forte et nobis similia contingant. Et illi quidem probaverunt et viderunt opera Dei, et in mari diviso, et in Pharaone submerso, et in aqua de petra, et in manna de colo, et in multis aliis, quæ enumerare longum est, et tamen non credide- runt verbis ejus, nec vocem Domini audierunt.

« Quadraginta annis proximus fuit generatio- » ni huic, et dixi : Semper hi errant corde. » Proximus eis fuit Dominus per annos quadra- ginta ad regendum et custodiendum, aliquando etiam ad puniendum, et neque beneficiis, neque flagellis 505 cordis sui duritiam amiserunt. Unde et sub- ditur : « Et dixi : Semper hi errant corde. » Dicere Dei, vidisse et cognovisse fuit, et tale est ac si dice- ret : Et vidi eos semper errantes, et in malitia per- severantes. Et hoc est quod dicit :

« Ipsi vero non cognoverunt vias meas. » Quid est vias meas non cognoverunt, nisi per vias meas am- bulare noluerunt ? « Quibus juravi in ira mea, si in- » troibunt in requiem meam. » In eo quod se jurasse dicit, firmum hoc et incommutabile esse ostendit, Quod autem ait : « si introibunt in requiem meam, » comminatio est. Vocatur enim ellipsis hic modus locutionis, ubi semper aliquid deest ad plenitudinem orationis; potest enim subaudiri, non mihi credatur, vel non amplius potero, vel aliquid aliud, quod con- venire videatur.

PSALMUS XCV.

QUANDO DOMUS ÆDIFICABATUR POST CAPTIVITATEM. CAN- TICUM HUIC DAVID (751).

Vidit David propheta quando domus ædificabatur post captivitatem, et præcepit hoc canticum cantari

de templo materiali a Salomone extracto intelligen- dum esse docet; sed de novo templo spirituali, id

huic David, id est Salvatori nostro, a quo illa domus A
 ædificata est. Hæc domus S. Ecclesia est, quam
 Salvator noster in ligno crucis ædificavit, post lon-
 gam captivitatem, in qua totum humanum genus
 diabolus possedit, et tenuit. Similiter autem, et sub
 Jesu sacerdote magno templum Domini reædificatum
 est, post Babyionis captivitatem a qua ista, de qua
 nunc loquimur, captivitas significabatur.

« Cantate Domino canticum novum, cantate Do-
 » mino, omnis terra. » Quod modo Propheta in titulo
 præcepit, hoc canticum cantari huic David, hoc est,
 quod modo dicit: « Cantate Domino canticum no-
 vum; » quoniam per David ipse Dominus et Salva-
 tor noster significatur. Invitantur enim ad cantan-
 dum non solum Judæi, sed omnis terra, quia « non
 Judæorum tantum, ut ait Apostolus, imo et gentium B
 (752) unus est Deus (Rom. III, 29). » Debent autem
 cantare canticum novum, canticum nativitatis, pas-
 sionis, resurrectionis, et ascensionis. Hæc enim
 nova sunt, et a prioribus inaudita. Cantant præte-
 rea et illi canticum novum, qui non litteræ vetusta-
 tem, sed spiritualis intelligentiæ novitatem sequun-
 tur.

« Cantate Domino, et benedicite nomini ejus. »
 Dignum est ut semel, et iterum, et multoties ad can-
 tandum invitet, quos non uni genti, sed cunctis gen-
 tibus, populis et nationibus cantare oportet. Cantate
 inquit, et cantando benedicite nomen ejus; id est
 sic vivite, sic agite, sic prædicare, ut in vobis nomen
 ejus benedicatur. Benedicite in Patre Filium, in Filio
 Patrem, et in utroque Spiritum sanctum; hoc est
 nomen ejus, quia hi tres unus Deus. Quis enim Apo-
 stolos Christi virtutes et miracula narrare, et ejus
 misericordias prædicare audiat, et non continuo dicat:
 Sit nomen Domini benedictum? « Bene nun-
 » tiate de die in diem salutare ejus. » Bene, inquit,
 constanter et sapienter nuntiate de die in diem,
 omni tempore, et per singulos dies eam salutem,
 quam ubique gentium Dominus operatus est. De qua
 alibi dicitur: « Deus autem rex noster ante sæ-
 cula operatus est salutem in medio terræ (Psal.
 LXXIII, 12). »

« Annuntiate inter gentes opera ejus, in omnibus
 » populis mirabilia ejus. » Hoc enim fecerunt apo-
 stoli, quia sicut scriptum est: « Profecti prædica-
 verunt ubique, Domino cooperante et sermonem
 confirmante, sequentibus signis (Marc. XVI, 20). »
 Et alibi: « In omnem terram exivit sonus eorum, et
 in finem orbis terræ verba eorum (Psal. XVIII, 5). »

« Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis,
 » terribilis est super omnes deos. » Et ideo terribilis
 super omnes deos, quoniam omnes dii gentium dæ-
 monia. Ideo vero laudabilis, quoniam ipse cælos fecit.

est Ecclesia, cujus lapides, ut inquit Apostolus, sunt
 fideles, et ædificator Christus Dominus.

(752) In edition. hæc desunt.

(753) Quamvis hic in sanctificatione pro loco sancto
 proprie intelligi debeat, atamen auctor noster mysticam
 S. Augustini interpretationem secutus pro

Quis enim sic magnus, sic laudabilis et sic ter-
 est, sicut ille qui omnia fecit? A privilegio
 partis omnium rerum creatorem esse ostendi
 eum cælos fecisse dicit.

« Confessio, et pulchritudo in conspectu
 Confessio martyrium, pulchritudo vero bapt
 significare videtur. Et de confessoribus quide-
 minus ait: » qui me confessus fuerit coram
 nibus, confitebor et ego eum coram Patre meo (x,
 32). » De baptismo vero: « Qui credide
 baptizatus fuerit, salvus erit (Marc. XVI, 16).
 de et alibi dicitur: « Lavabis me, et super
 dealbabor (Psal. L, 9). » Tales igitur eri
 conspectu Dei, qui vel martyrio, vel baptis
 sanctificati fuerint. Qui vero vel hoc, vel illo
 ab eo sanctificantur, 506 et sancti et magu
 ciuntur. Et hoc est quod ait: « Sanctitas, et r
 » sicientia in sanctificatione ejus (753). » Pos
 autem per confessionem et pœnitentiam intel
 quia et ipsa sanctificat et liberat a peccatis.

« Afferte Domino, patriæ gentium, afferte D
 » gloriam et honorem, afferte Domino gloriam
 ejus. » Afferte, inquit, Domino patriæ gentiu
 quid afferre debeatis, audite: « Afferte Domir
 riam et honorem. » Et quam gloriam? Affer
 mino gloriam nomini ejus. Quid est nomini ej
 honorem nominis ejus, vel quæ conveniat
 ejus. Magnum est nomen, magna fiet gloria. I
 ejus omnia continet, gloria ejus omnia repleat

« Tollite hostias, et introite in atria ejus, a
 » Dominum in aula sancta ejus. » Aula sanc
 Ecclesia est et fidelium multitudo. Vult ig
 hostias nostras ibi offeramus, ubi a pluribus
 tur, ut fides nostra non sit occulta, sed ma
 Qui aliud non habet quod Domino offerat, se
 obsequium suum, fidem suam offerat, quia
 majus quod offerre possit. Si promisisti cast
 humilitatem, patientiam, obedientiam, et his
 bonam hostiam Domino obtulisti. Non er
 coram multis adorare Dominum, ut multi te v
 et bonum exemplum de te suscipiant, quaten
 illud adimpleatur quod scriptum est: « Sic
 lux vestra eorum hominibus, ut videant bon
 vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui ir
 est (Matth. V, 16). »

« Commoveatur a facie ejus universa terra.
 quasi dicat, ejus facies, ejus imago et sim
 estis, quia ad ejus imaginem et similitudine
 estis. Commoveatur igitur a vobis universa
 nihil terrenæ corruptionis in vobis perman
 penitus ad ejus faciem et pulchritudinem re
 mini, ad cujus imaginem facti estis. « Dicite

peculari hominis sanctitate accepit. Ait enim i
 locum: « Tu jam quærebas magnificentiam,
 dilige sanctitatem, cum sanctificatus fueris,
 magnificus. Nam si præpostere prius esse v
 magnificus, ante cadis quam surgas: non eni
 gis, sed extolleris, » etc.

» tionibus, quia Dominus regnavit a ligno (754). » A Qui tales sunt, talia dicere digni sunt. A ligno Dominus regnare cœpit, quia per lignum regnum redemit. Non cognoscebant prius homines regnum suum; sed postquam factus est principatus super humerum ejus, cognitus est Dominus, et regni gubernacula suscepit. « Etenim correxit orbem terræ, » qui non commovebitur. » Ab hoc enim dicitur rex ut regat, et corrigat et inde eum esse regem probat, quia rexit et correxit orbem terræ, non totum mundum, sed meliorem mundi partem intelligere debemus, populum videlicet Christianum, qui sic a rege suo correctus et instructus est, ut nunquam ab eo separetur et commoveatur. « Judicabit populos in æquitate. » Hoc autem erit in judicio, quando reddet singulis secundum opera sua. « Et gentes in ira » sua, » quia non fecerunt voluntatem suam. Unde et alibi dicitur: « Dominus in ira sua conturbavit eos, et devorabit eos ignis (Psal. xx, 10). »

« Lætentur cœli, et exsultet terra, moveatur mare, » et plenitudo ejus. » Hæc verba tantam lætitiā sonant, quanta in hac vita haberi potest. Tunc igitur ista lætitia erit sanctis, quando Dominus judicabit populos in æquitate. Cœli, apostoli; terra, Ecclesia; mare, et plenitudo ejus, omnes baptismatis aquis regenerati intelliguntur. Tales pisces promittebat Dominus apostolis, quando dicebat: « Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum (Marc. ii, 17). »

« Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt. » Quod per mare et plenitudinem ejus significatum est, hoc per campos et quæ in eis sunt, intelligi potest. « Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum. » Et hæc similiter significant, quæ superiora. Diversis namque ex causis, et pisces maris, animalia terræ, et ligna silvarum homines dici possunt. Sed quare omnia hæc tunc gaudebunt et exsultabunt? Sequitur: « Ante faciem Domini, quia venit, quoniam » veniet judicare terram. » Duplex gaudium erit: unum, quia prius venit redimere et docere; alterum, quia veniet judicare terram. Nisi enim prius redimere venisset, nullum de secundo adventu gaudium esset. Illi igitur de secundo adventu gaudebunt, qui se in primo redemptos et electos esse intelligent; sive pisces maris, sive bruta camporum D animalia, sive dura et infructuosa silvarum ligna fuerint. Venit igitur Dominus judicare terram. Sed quomodo judicabit?

« Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos » in veritate sua. » Iste versus bonis gaudium, et malis tristitiam parit.

507 PSALMUS XCVI.

PSALMUS IPSI DAVID CUM TERRA EJUS RESTITUTA EST.

Tunc factum est quod dicit iste Psalmus, cum terra restituta est ipsi David. Tunc enim Salvatori nostro terra sua restituta est, quando diabolo supe-

(754) In Vulgata tantum habetur: *Dominus regnavit*. Hæc additio a ligno etiam legitur apud S. Augustinum, ubi ait: « Christum Dominum a ligno

rato, mundus ei servire, et in eum credere cœpit. Possumus autem per terram suam, suam quoque carnem intelligere, quam cum in cruce mortuam reliquisset, die tertia viva sibi restituta est.

« Dominus regnavit, exsultet terra, lætentur in- » sulæ multæ. » Exsultet, inquit, terra, gaudeat Ecclesia, lætentur insulæ multæ, per quas singulæ Ecclesiæ significantur; quæ, quamvis spatio locorum divisæ sint, in fide tamen et dilectione unum sunt et unam Ecclesiam faciunt. Sed unde lætentur? Quia Dominus regnavit, quia terra sua, et regnum suum sibi restitutum est. Gaudeant, quia bonum habent imperatorem, quæ tanto tempore sub diaboli durissima servitute oppressæ doluerunt. Qui ideo, quasi dicat, in adventu suo cognitus non est, quia humilis apparuit, et in forma servi et majestatem suam in primo adventu revelare noluit. Et est hoc quod ait.

« Nubes et caligo in circuitu ejus. » Nubem et caliginem, carnem vocat, qua divinitas induta, et circumamicta videri non potuit. « Si eum cognovissent, ut ait Apostolus, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. ii, 8). » De hac nube scriptum est: « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et corruent omnia simulacra ejus (Isa. xix, 1). » De hac nube istæ pluvie exeunt quibus tota Ecclesia irrigatur. Cum autem venerit Dominus in sede majestatis suæ, tunc hæc nubes non erit caliginosa; sed in tanta claritate apparebit, ut ejus splendore obscuretur sol et luna perdat lumen suum. Cujus autem sedis correctio, justitia et judicium erit; et hoc est quod dicit. « In circuitu ejus justitia, et judicium correctio » dis ejus. » Totus mundus ab hac sede judiciaria judicabitur et corrigetur. Sed quomodo? Non injuste, non temere, sed in justitia et judicio.

« Et tunc quidem ignis ante eum præbit, et in- » flammabit in circuitu inimicos ejus. » Postquam, inquit, hæc sedes suæ correctionis sententiam dederit, illico ignis præbit ante eum, « et inflammabit in circuitu inimicos ejus, » ut de igne temporali, quo mundus ardebit, in ignem æternum transeant impii, qui finem non habebit.

« Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ, vidit, et com- » mota est terra. » Nunc ad primum adventum, de quo in principio psalmi loqui cœperat, revertitur, et ea per ordinem narrat, quæ tunc temporis facta sunt. Ipse, quasi dicat, suæ divinitatis potentiam celavit, sed fulgura ejus, per quæ apostolos et doctores intelligimus, manifeste cunctis illuxerunt et claruerunt. Hæc autem fulgura, et vocis magnitudine, et miraculorum splendore terribilia, totam terram commoverunt. Hoc est enim quod ait: « Vidit, et commota est terra. » Alii bene et alii male commoti sunt. De hac autem commotione Dominus ait: « Nolite putare quia veni pacem mittere in terram, non

crucis cœpisse regnum suum, victoriam nempe diaboli et peccati destructionem. »

veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare filium adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam, et inimici hominis domestici ejus (*Matth. x, 34*). »

« Montes sicut cera fluxerunt ante faciem Domini, » a facie Domini tremuit omnis terra. » Quos modo fulgura dixit, nunc montes vocat. Et merito montes vocantur apostoli, quia et sanctitate et scientia omnibus aliis altiores sunt. Ipsi autem sicut cera fluxerunt, quia multos alios illuminarunt. Bene autem dixit : « ante faciem Domini, » quia dignum est ut talia candelabra, talesque cerei ante faciem Domini semper assistant. « A facie Domini tremuit omnis terra. » Quid est a facie Domini, nisi a cognitione veritatis? Illa igitur terra tremuit, quæ Dominum cognoscere meruit, est enim « initium sapientiæ timor Domini (*Ecccl. i, 17*); » unde et subditur :

« Annuntiaverunt cœli justitiam ejus, et viderunt » omne populi gloriam ejus. » Ecce iterum cœli vocantur apostoli, ut montibus sublimiores esse credantur. Et isti sunt illi cœli, qui prædicant et narrant justitiam et gloriam Dei. Gloriam videlicet resurrectionis et ascensionis, quam soli et omnes illi populi vident, qui in Christum credunt, et Christianorum fidem recipiunt.

« Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et » qui gloriantur in simulacris suis. » Omni confusione digni sunt, qui post apostolorum prædicationem, et tantam miraculorum virtutem et ostensionem, adhuc idola adorare non erubescunt, et in simulacris suis gloriantur. « Adorate eum omnes angeli ejus. » Possumus per angelos qui Salvatorem nostrum adorare jubentur, non solum virtutes angelicas sed apostolos quoque **SOS** et doctores intelligere, quoniam angeli nuntii interpretantur.

« Audivit, et lætata est Sion. » Hoc est enim quod superius ait : « Exsultet terra, et lætentur insulæ multæ. » Idem igitur per Sion, et per terram, et insulas significatur. De quibus adhuc subditur : « Et exsultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, » Domine. » Filiæ Judæ singulæ Ecclesiæ, vel civitates intelliguntur, quæ inde lætantur, quia judicia vera esse cognoscunt, in quibus de suis inimicis vindicandas esse non dubitant.

« Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem » terram, nimis exaltatus es super omnes deos. » Omnes, inquit, te adorare debent, quia tu solus altissimus super omnem terram, cui omnis creatura subjecta est, secundum illud : « Omnia subjecisti sub pedibus ejus (*Psal. viii, 8*). » Nimis autem super omnes deos exaltatus est Dominus, quia non solum dæmonia, sed ipsi quoque angeli omnes ei subjecti surt.

« Qui diligistis Dominum, odite malum. » Nihil aliud odio habendum est, nisi malum, quia et Deus noster omnem suam diligit creaturam, et solum ma-

lum odio habet. Qui igitur diligit Deum, omnem creaturam Dei diligit, non autem malum; quia creatura Dei non est. Sunt igitur et mali homines diligendi; sed vitia quæ in eis sunt, quia mala sunt, diligenda non sunt. « Custodit Dominus animas servorum suorum, et de manu peccatoris liberavit eos. » Odite, inquit, malum, et ne timeatis hominem malum. » Nolite timere eos qui occidunt corpus quia animam non possunt occidere (*Matth. x, 28*); » et hoc est quod dicit : « Custodit Dominus animas servorum suorum; de manu peccatoris liberavit eos (755). » Non in anima, sed in solo corpore habent potestatem. Unde et alibi dicitur : « Dominus custodit te ab omni malo (*Psal. cxx, 7*). » Et ne forte de corporis afflictionibus hoc intelligeres, subdidit, dicens : « Custodiat animam tuam Dominus. »

« Lux orta est justo, et rectis corde lætitia. » Hæc, inquit, lux de qua huc usque locuti sumus, hic Deus noster, qui est altissimus super omnem terram : hæc lætitia de qua Sion lætata est, et exsultaverunt filiæ Judæ, non omnibus orta est; quia non ab omnibus recepta est. Hæc enim lux « in propria venit, et sui non receperunt (*Joan. i, 11*). » Quibus igitur orta est? Justis et rectis corde, per quos Christianorum populos intelligimus. Unde et bene subditur : « Lætamini, justi, in Domino, » quoniam vobis natus est Dominus; « et confitemini memoriæ sanctitatis ejus; » quia non est oblitus promissionis suæ, sed quæcumque per legem et prophetas promiserat, veniens, et carnem suscipiens adimplevit.

PSALMUS XCVII.

PSALMUS IPSI DAVID.

Quid significet ipsi David, satis manifestum est. Hoc in isto Psalmo significat, ipsi David, quod in prioribus significat, in finem.

« Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit Dominus. » Hoc Judæi non intelligunt, et ideo in vetustate litteræ permanentes, se ipsos occidunt. Hoc enim et Apostolus dicit : « Littera occidit, spiritus autem vivificat: finis legis Christus est (*II Cor. iii, 6*), » quia in ipso littera finita est, et post ipsum secundum litteram legem intelligere magnum peccatum est. Nos igitur castemus Domino canticum novum, canticum nativitatis, passionis, resurrectionis et ascensionis. Hæc sunt enim mirabilia, quæ Dominus hic fecisse dicitur. Quid mirabilius Christi nativitate? Quid mirabilius ejus resurrectione et ascensione? Et quid mirabilius ejus passione? In qua ipsa ejus dextera eum salvavit, et moriendo omnes suos inimicos superavit? Et hoc est quod dicit :

« Salvavit eum dextera ejus, et brachium sanctum » ejus. » Non necesse habuit aliunde auxilium quærere; sufficiebat sibi dextera sua, et fortitudo brachii sui. Mors Christi voluntatis fuit, non imbecillitatis. Mortuus est, quia voluit, qui, si nolisset, nunquam occidi potuisset. Hinc autem narrare incipit,

subverti : sed ita illæsas eripit, quemadmodum sibi bene placitas esse cognoscit. »

(755) De liberatione a peccato exponit hunc locum Cassiodorus. « Liberat, inquit, de manu peccatorum animas, quando eas non sinit aliqua pravitate

quomodo hæc mirabilia facta fuerunt; et dicit Deum Patrem hoc fecisse, qui proprio Filio non perpercit, sed pro nobis omnibus et incarnari, et mori constituit. Et hoc est quod ait :

« Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum gentium revelavit justitiam suam. » Salutare Dei Christus est, qui de Virgine natus in multis argumentis notissimus nobis factus est. Unde Apostolus dicit : « Nihil me judicavi scire inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (1 Cor. II, 2). » Inde et beatus apostolus Petrus ait : « Tu es Christus filius Dei vivi (Matth. XVI, 17). Quod autem ait : « Ante conspectum gentium revelavit justitiam suam; » 509 vel eundem ipsum intelligere debemus, vel evangelicam prædicationem, quæ et per ipsum, et per discipulos suos ubique gentium manifestata est. Unde Apostolus ait : « Non erubesco Evangelium; virtus enim Dei est ad justitiam omni credenti (Rom. I, 16). »

« Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, et veritatis suæ domus Israel. » Si dicatur quod Jacob memor fuit misericordiæ Dei, et domus Israel, planum est; sed multum ab alia translatione differt. Alia enim translatio hoc significat : Quod « Deus memor fuit misericordiæ suæ quam promisit Jacob, et veritatis suæ quam promisit domui Israel. » Ut itaque utraque translatio conveniat, sic dicatur : Memor fuit misericordiæ suæ, quam promisit filiis Jacob, et veritatis suæ, sicut promisit filiis domus Israel (756). Jacob et Israel idem significat, per quem populum Christianum intelligimus, qui et vitia supplantat, et mentis intuitu Deum videt. Potest tamen in hac vita Jacob, et in alia Israel recte vocari. Iste autem memor fuit semper, et erit misericordiæ et veritatis Dei. Deus quoque illius non immemor fuit, sed quod promisit, fideliter adimplevit.

« Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. » Hoc est enim quod alibi dicitur : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. XVIII, 4). » Videre autem, cognoscere est. In iudicio tamen etiam oculis corporeis, et boni et mali eum videbunt, Unde scriptum est : Quia » videbit omnis caro salutare Dei (Luc III, 6). »

« Jubilate Deo omnis terra, cantate, et exultate, » et psallite. » Magni gaudii hæc verba indicativa sunt, quia et jubilaré, et exultare, et cantare, et psallere, nihil aliud quam gaudium et lætitiám significare videntur. Jubilatio tamen intus, cætera vero exterioris fiunt. Quo modo autem psallere debeatis; attendite.

« Psallite Deo nostro in cithara, et cithara. » Duas citharas posuit, quarum alteram Novi Testamenti,

(756) Utramque translationem ita conciliat Cassiodorius : « Et ne intellectum nostrum diversâ nominum dissimilitudo confundat, perscrutemur, quare additum sit : *Et veritatis suæ domus Israel*; ut non solum hoc datam intelligeremus populo, qui post adventum Domini dictus est Christianus : sed etiam illis, qui eum de Virgine nasciturum esse crediderunt. »

A alteram Veteris esse puto. Vult igitur ut sancti prædicatores utriusque Testamenti auctoritate confirment et prædicent mysterium Trinitatis. Sæpe enim jam diximus, quia tres, vel quatuor chordæ in Ecclesia sufficiunt; quod, quid significet, jam sæpe dictum est. In voce vero psalmi, quia die, nocteque tota ubique Ecclesia concrepat, quid aliam expositionem quaeramus?

« In tubis ductilibus et voce tubæ cornæ, jubilate in conspectu regis Domini. » Et corneas, et argenteas tubas habebant Judæi, quibus populum nunc ad prælia, nunc vero ad castra redire et quiescere suadebant. Per has autem sanctorum sermones longos et extensos, lucidos et claros intelligere possumus, quibus populum Dei docent et prædicant et in conspectu regis sui Domino jubilant. Valde honeste, suaviter, et sapienter eos jubilaré oportet; nihil est enim quod in conspectu ejus non sit; omnia videt et nihil se sibi abscondere valet.

« Moveatur terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in eo. » Nihil fuit quod ad hunc sonitum tam clarum et magnificum tubarum et cithararum non moveretur; aliis contradicentibus, aliis Deum laudantibus et benedicentibus.

« Flumina plaudent manibus in idipsum. » Non possent flumina manibus plaudere, nisi populos designarent. Sed, sicut scriptum est, « aquæ multæ, populi multi. » Plaudunt igitur flumina in idipsum, quia una et consona voce multi populi in Dei laudibus perseverant. « Montes exultaverunt ante faciem » Domini. » Hoc autem jam in aliis psalmis expositum est, et quod montes, apostolos significant, sæpe dictum est. Qui inde exultare dicuntur, quoniam Dominus et venit et venturus est, primum quidem redimere, secundum vero judicare terram. Quomodo judicaturus sit, sequentia manifestabunt.

« Judicavit orbem terræ in justitia, et populos » in æquitate. » Hoc est enim quod alibi dicitur : Quia « reddet unicuique secundum opera sua (Matth. XVI, 27). »

510 PSALMUS XCVIII

PSALMUS DAVID.

Quid significet psalmus David, cum multoties dictum sit, non indiget expositione.

« Dominus regnavit, irascantur populi, qui sedent » super Cherubin, moveatur terra. » Dixi semel, dixi iterum; nunc autem tertio dico : « Dominus regnavit. » Et ideo dixi, ut populi irascantur et confundantur, quia velint, nolint, Dominus regnavit (757). Irascantur et boni populi adversus eos qui usque nunc eos affligebant, et captivos detinebant.

(757) Satis compendiose complexus est S. Augustinus, quæ hoc in psalmo continentur : « Intendat ergo nobiscum charitas vestra, ait, ad istum psalmum, et quaeramus hic Christum : utique apparebit quaerentibus, qui primo apparuit non quaerentibus : et non deseret desiderantes se, qui redemit negligentes se. »

Audiant Apostolum dicentem : « Jam non regnet A facta est, quia ubique gentium dispersus peccatum in vestro corpore mortali (Rom. vi, 12). » Neque decet, ut regnante Domino, alium super se regnare patiantur. Sed quis Dominus regnavit? Ille utique, qui sedet super Cherubim. Interpretatur autem Cherubim *scientiæ plenitudo*, per quos apostolos intelligere possumus, quos Spiritus sanctus totius scientiæ plenitudine replevit. Ad laudem vero Salvatoris nostri pertinet, sive super istos, sive super illos alios Cherubim sedere dicatur. Nam et isti, et illi, et omnis creatura sibi subjecta est, et super omnes ordines angelorum et hominum ipse sedet, et imperium tenet. Quod autem nunc dicitur. « Moveatur terra, » hoc est quod supra dixit, « irascantur populi. »

« Dominus in Sion magnus, et excelsus super omnes populos. » Hic, inquit, Dominus noster, qui a tempore suæ passionis regnare cœpit in cœlo, et in terra, et super angelos, et super omnes homines, major et sublimior est. Sed si vis scire quam magnus est Dominus, vade ad Sion, perge ad Ecclesiam, et ibi cognoscere poteris quam magnus est Dominus. Ibi enim ejus magnitudo, ejus virtus et fortitudo, ejus honor et gloria sine intermissione ab omnibus prædicatur. Unde et subditur :

« Confiteantur nomini tuo magno et terribili, quoniam sanctum est. » Magnum quidem est nomen Christi, et terribile, et sanctum, ad cujus invocationem mortui suscitantur, dæmonia fugantur, leprosi mundantur, et omnes languores et infirmitates sanantur; quod nimirum semper et laudare et prædicare debemus. Et hoc quare? « Quia honor regis judicium diligit (Psal. cxviii, 4). » Honor autem regis laus est et prædicatio. Qui igitur regem (sic enim interpretatur Christus) sincero affectu in hac vita laudant et prædicant, illi in judicio non timebunt: non enim diligerent, si timerent. Sed quia dictum est quia « honor regis judicium diligit, » confessio igitur facit, ut judicium non timeamus, sed potius diligamus.

« Tu parasti æquitatem, judicium et justitiam in Jacob tu fecisti (758), » Tu, inquit, parasti et fecisti tale judicium tuum, ut non solum æquum, verum etiam ipsa æquitas jure dici debeat. Quis igitur non diligit judicium tuum, si tamen honoravit nomen tuum? Timeant illi qui tibi contrarii fuerunt, et nomen tuum blasphemaverunt. « Et justitiam in Jacob tu fecisti. » Si de carnali Jacob intelligamus, qui Christi nomen sanctum et terribile quotidie blasphemare non cessat, ex parte in eum justitia

758 Vulgata legit : *Tu parasti directiones.*

(759) Moyses equidem proprie sacerdos non fuit, bene tamen Aaron, ut habetur Exod. cap. xxviii, ubi legitur Deum præcepisse, quibus vestibus uti deberet in sacerdotii ministerio. « Et loqueris (ita Deus Moysi,) cunctis sapientibus corde, quos replevi spiritu prudentiæ, et faciant vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministret mihi. » Ita intellexit Augustinus hunc locum, qui tamen psalmi auctoritate innixus, Moysen sacerdotem dixit, quod vota po-

« Exaltate Dominum Deum nostrum. » Ex inquit, prædicate, et honorate eum, quia, ut diximus, honor regis judicium diligit, et quæ eum digne prædicant, et honorant in j mercedem et honorem suscipient. « Et adorat » bellum pedum ejus, quoniam sanctum est. » vator noster et Deus, et homo est. Omnis homo, terra est. Terra vero scabellum Dei es enim ipse Dominus ait : « Cœlum mihi sede terra autem scabellum pedum meorum (Ac 49). Debemus igitur adorare scabellum » ejus, id est Salvatoris nostri humanitatem, quæ sancta est, sicut ad Virginem angelus ait : « tus sanctus superveniet in te, et virtus Al obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex t etum, vocabitur Filius Dei (Luc. i), 25). » I enim quem adoravit Abraham, qui cum st ilicem Mambre, vidit tres viros venientes ad unum adoravit (Gen. xviii, 1-3). Ipse est, cu ses, et Aaron servierunt, et cujus nomen verunt. Unde subditur :

« Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, » muel inter eos, qui invocant nomen « Moyses et Aaron, quantum ad litteram sac non fuerunt (759); tales tamen regale sacer vocantur gens sancta, et populus acquisitioni » igitur sacerdotes, etsi sacerdotis offic fugantur, quicumque sacerdotalem et reli vitam agunt.

« Invocabant Dominum, et ipse exaudieb » et in columna nubis loquebatur ad eos. inquit, et cæteri omnes hunc Regem et Salv nostrum, et non alium invocabant, et ipse, alius exaudiebat eos. « Et in columna nubis batur ad eos. » Tunc toquebatur in columna qui postea locuturus erat in columna carnis nube, postea carne involutus (760). Audiri potuit, sed videri non potuit. Miseri Judæi » vobis sufficere possent, nisi littera vos decipi accideret. Adhuc vobis nubes opposita est, illam eum videre valeatis. « Cæcitas enim e contigit in Israel, ut videntes non videant, et tes non intelligant (Rom. xi, 25). »

« Custodiebant testimonia ejus, et præcep » quæ dederat illis. » Ipse est igitur, qui legem ipse est qui tabulas scripsit, et unus atque utriusque Testamenti auctor, et Dominus, e lator esse credatur. Domine Deus noster, qui factus es, qui de Virgine natus es, qui crucifi-

pulorum coram Deo semper exhibuit, quod s tis officium esse monstratur. Quapropter, ut Cassiodorus, et hic sacerdos dicitur, qui : precibus, irascente Domino, pro populo supp (760) « In columna nubis. In hac ergo spe quebatur illis Dominus, quæ venturam fa Ecclesiæ nuntiabat : Sed quia illis tunc per verba fecit, nobis per sanctum, scabellum su est per Incarnationem et loqui evidentius et rere dignatus est. » CASSIOD.

nortnis resurrexisti, cœlum ascendisti, et sca-
 1 fieri voluisti; tu, et non alius exaudiebas
 Deus, tu propitiu fuisti illis. » Quis omnes illas
 iatioqes enumerare valeat, quas illi populo
 us fecit? Vindicavit tamen peccata illorum
 us in hac vita, ne eos perderet in alia. Et hoc
 od ait: « Et vindicans omnia studia eorum. »
 itaque maxime illis propitiu erat, quando
 um prævocationibus vindictam sumebat.
 caltate Dominum Deum nostrum, et adorate
 onte sancto ejus, quoniam sanctus est Dominus
 s noster. » Audistis, quasi dicat, quis, qualis,
 us est Dominus Deus, noster vos eum exaltate,
 um adorate, qui in monte sancto ejus estis,
 m cognoscitis et in Ecclesia habitatis. Quoniam
 is est Dominus Deus noster, qui propter vos et
 r peccata vestra inter iniquos reputari voluit.

PSALMUS XCIX.

PSALMUS IN CONFESSIOE.

is iste psalmus ad lætitiã pertinet, et nihil
 eta et jucunda sonare videtur. Unde in con-
 re, in hymnis semper, et laudibus, et gratia-
 ctione cantari debet (761).

ibilate Deo, omnis terra. » Sæpe jam diximus
 ubilatio ineffabile gaudium est, quod de super-
 icitatis contemplatione in mente habetur. Vult

Propheta, ut omnis terra Domino jubilet, et
 isitis omnibus quæ in mundo sunt, solius
 nore et desiderio teneatur servire Deo in læti-
 ulti serviunt Deo, sed non in lætitiã, quia non
 ), sed coacte id faciunt. Servire autem in læti-
 cet nos Apostolus, ubi ait: « Gaudete in Do-
 semper; iterum dico, gaudete: modestia vestra
 it omnibus hominibus. Dominus enim prope
 hilip. iv, 4). » Similiter et Propheta Eccle-
 hortatur dicens: « Lætare, sterilis, quæ non
 erumpe, et clama, quæ non parturis; quia
 filii desertæ, magis quam ejus, quæ habet vi-
 (Isa. liv, 1; Galat. iv, 27). »

itrate in conspectu ejus in exultatione. » Si
 omnia quæcunque sunt, in conspectu ejus sunt,
 il se ab ejus oculis abscondere potest, ubi erant
 si in conspectu ejus intrare jubentur? Secun-
 quædam modum et sunt, et non sunt in con-
 e ejus. Non sunt illi, de quibus Dominus dictu-
 t: « Amen dico vobis, nescio vos (Matth. xxv,
 Illi autem sunt in conspectu ejus, qui digni
 visionis illius. Intrare itaque in conspectu ejus,
 aliud est, nisi hominem se præparare, super
 Dominus respicere dignetur. Omnia autem in
 atione, in gaudio, et lætitiã spiritali fieri debent.

1) S. Hieronymus pro titulo habet: *Canticum
 itiarum actione*. Revera juxta Cassiodorium da-
 n confessionem agimus. « Una est quando pec-
 nostra deplorantes, culpabiles nos, reosque
 emur, et misericordiam Domini concedendam
 piis fletibus exoramus. Altero cum sive nobis
 icia collata laudamus, sive aliis præstita cum
 a exultatione veneramus. »

2) Audiant Augustinum, qui raro confitentur:

« Scitote quod Dominus ipse est Deus. » Et unde
 hoc probas? « Quia ipse fecit nos, et non ipsi nos. »
 Solus igitur est Deus, qui omnia fecit, non autem
 illi qui ab hominibus facti sunt. De quibus scriptum
 est: « Simulacra gentium argentum, et aurum, ope-
 » ra manuum hominum. » Neque tu fecisti filium
 tuum, neque te fecit pater tuus, sed solus Deus fecit
 nos, et non ipsi fecimus nos. Quid ergo sumus?

« Nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus. »
 Ipse, inquit, est Deus, et Dominus, et Creator noster;
 nos autem populus ejus sumus, ab ipso creati et fa-
 cti, et de potestate diabolica liberati. Sumus 512 au-
 tem et oves pascuæ ejus, quicumque audimus vocem
 ejus. Sic enim ipse ait: « Oves meæ vocem meam
 audiunt, et cognosco eas (Joan. x, 27). » Hæc est
 illa pascua, de qua alibi ait: « In loco pascuæ ibi
 me collocavit (Psal. xxii, 1), » per quam utriusque
 Testamenti volumina significantur.

« Intrate portas ejus in confessione, atria ejus in
 » hymnis confessionum. » De portis cœlestis Jerusa-
 lem dicere videtur, quoniam eos invitat, qui in Ec-
 clesia sunt. Et quoniam in istas jam intravimus,
 ut in illas quoque intremus hortatur. In illas autem
 nisi in hymnis et confessionibus intrare non possu-
 mus. Primum itaque necesse est ut peccata nostra
 confiteamur (762), et sic in hymnis confessionum
 ad ejus atria perveniamus. Unde scriptum est:
 « Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate
 pro invicem, at salvemini (Jac. v, 16). » Et quo-
 niam non est pretiosa laus in ore peccatoris, pecca-
 torum confessio illam confessionem præcedere de-
 bet, quæ ad laudem pertinet et jubilationem. Et at-
 tera quidem confessio, et hic et ibi erit; altera vero
 ibi non erit; nullus enim ibi peccatum confitebitur,
 ubi peccatum nullum erit.

« Laudate nomen ejus, quoniam suavis est Domi-
 » nus, in æternum misericordia ejus, et usque in
 » sæculum sæculi veritas ejus. » Ista laus nullum
 finem habebit, quia et in Ecclesia, quanto tempore
 hic erit, postea in cœlesti Jerusalem de suavitate
 sua, de misericordia et veritate sua in æternum, et
 in sæculum sæculi laudabitur Dominus. Unum idem-
 que et laudare Dominum, et laudare nomen Domini.

PSALMUS C.

PSALMUS IPSI DAVID.

Quando dicitur ipsi David, de Salvatore nostro
 intelligi debet, cui in hoc psalmo Ecclesia loquitur,
 et de misericordia et veritate eum laudat (763).
 « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domi-
 » ne. » Quinquagesimus psalmus totius misericor-
 diæ plenus est; iste autem, qui centesimus est ad

« Difficile est in hac vita, ut sic homo mutetur, ut
 nihil inveniatur in eo quod reprehendatur. Opus
 est ut te reprehendas, ne ille reprehendat, qui
 damnaturus est. » Enarrat. in hunc psal.

(763) Psalmus *sanctam significat operationem*. « Ipsi
 David ubi ponitur, totum Christi virtutibus applica-
 tur; ut mihi de isto terreno rege intelligas; sed
 omnia de illo cœlesti dicta fuisse intelligas. »
 Cassiod.

judicium exaltat, et in matutino omnes peccatores interficiendos esse dicit. Merito igitur Ecclesia et de misericordia eum laudat, atque iudicium ei prædicat, in quo peccatores puniendos esse cognoscit. « Psallam, et intelligam in via immaculata, quando venies ad me. » — « Beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini (*Psal.* cxviii, 1). » Et isti quidem bene psallunt, et voce et opere psallunt; siquidem ambulando psallant. Et quod majus est, sic se psallere dicunt, ut intelligant quando Dominus veniet ad eos. Illi enim qui dormiunt, non possunt cognoscere et intelligere quando ad eos Dominus veniet. Qui ergo vigilant et solliciti sunt, quasi incauti præveniri nequeunt. Hinc est enim quod Dominus ait: « Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit (*Marc.* xiii, 35). » Ideo enim vigilare debent, ut iudicem venientem a longe videant et cognoscant. Et hoc est quod modo dicit Ecclesia: psallam, et ita psallam ut intelligam et cognoscam quando venies ad me. Non dormitabo, neque dormiam, sed vigilabo et cantabo, et sollicita ero ut te adhuc de longe venientem sentiam et aspiciam. Hinc autem vitam suam et conversationem suam in hoc mundo Ecclesia narrat, quatenus ejus exemplo instruamur, qualiter nos quoque vivere debeamus.

« Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ (764). » Perambulabam, inquit, mandatorum tuorum semitam, currendo, et custodiendo; de qua videlicet semita Apostolus ait: « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servari (*II Tim.* iv, 7). Sed quomodo ambulabam? « In innocentia cordis mei. » Si innocentia fuerit in corde, non erit malitia in opere. « Ex corde enim exeunt, dicit Dominus, cogitationes malæ, homicidia, perjuria, falsa testimonia, et cætera quæ coinquinant, hominem. (*Matth.* xv, 19). » Ubi autem ambulaverit, audiamus. « In medio domus meæ. » Domus Dei, vel totus Christianorum populus, vel mundus iste intelligi potest. Ecclesia vero, quæ hic loquitur, perfectiores quique intelligi debent. Hæc autem ambulat in innocentia cordis sui, in medio domus Dei, quia bonis et malis, fidelibus et infidelibus bonum exemplum tribuit suæ sanctæ et honestæ conversationis. Unde et Dominus ait: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est (*Matth.* v, 16). »

« Non proponebam ante oculos meos rem malam. » Proposuisset utique si vel ipsa faceret, vel facientibus consentiret. Sed hoc ipsa non fecit. Quid igitur fecit? 513 « Facientes, inquit, prævaricatores odivi. » Et non adhæsit mihi cor pravum. » Prævaricatores sunt, qui legem sibi impositam transeunt. Nobis autem hæc lex imposita est, declinare a malo, et facere bonum. Sed quis est, qui in hoc mandato aliquando non offendet? Facientes igitur prævaricato-

res eos intelligimus, qui nunquam ad poenitentiam redeunt, sed omni tempore in malo opere perant. Tales autem odio digni sunt, quia apud damnati sunt. Et isti quidem cor pravum habent cor perversum et indomabile, quod sic induratum est, ut verba vitæ recipere nequeant.

« Declinantes a me malignos non cognoscunt. Maligni namque sunt, quicumque ab Ecclesia declinant, et qui ejus verba salutifera recipere non volunt. Hos autem non cognoscit Ecclesia; sed quasi les, et penitus alienos, et extraneos habet, ne vina sacramenta cum eis participat.

« Detrahentem adversus proximum suum » hunc persequer. » Magnum peccatum detractio, pro quo Ecclesia tantum commove ipsi detractoribus faciat persecutionem. Ipsi autem persecutio, interdictis et excommunicatis fit. Qui vero occulte detrahunt, non sunt, et tales quidem homicidis adnumerantur. Proximus autem noster omnis Christianus interitur, quia et frater noster est, et ejusdem Patri Detrahere autem est de alicujus propria boni minuere velle.

« Superbo oculo, et insatiabili corde, cum simul non edebam. » Bene autem superbo oculo notavit, quia nusquam sic superbia depotest, sicut in oculis et superciliis elevatis. Superbia autem omnis peccati superbia est. De qua altur: « Non veniat mihi pes superbiæ (*Psal.* 12); » ipsa enim est, quæ angelos ipsos ruetur In corde vero insatiabili, avari designantur, qui definitionem pro definito posuisse. Avarus est, qui corde insatiabilis est. Præcepit autem stolus cum ejusmodi nec cibum sumere. Tale a Christi corpore justissime separantur.

« Oculi mei super fideles terræ, ut sedeant cum. » Illos, quasi dicat, a me repellebam; fideles vero misericorditer respiciam mihi sociabam. Fideles terræ, illi sunt, que in Ecclesia fidem catholicam tenent, et Deo serviunt. Tales igitur vult Ecclesia ut et secum habitent, et judicent secum. « Ambula via immaculata, hic mihi ministrabat. » Ecclesiæ episcopi sunt et sacerdotes. Ipsi Dominus se ministrum esse ostendens, ait veni ministrari, sed ministrare (*Matth.* xx). Tales ergo ad ministrandum elegit Ecclesia, maculati et sine crimine sunt. Unde et vasa de auro purissimo esse jubentur, et nullius vas ministrat altari, nisi illa quæ sunt de puro auro.

« Non habitabit in medio domus meæ, qui superbiat. » In nomine superbiæ omnia peccata continentur. Sed hoc de illa superbiat ligitur, quæ ad tantam contumaciam pervenit, ut se humiliare, et ad poenitentiam redire

(764) Suppletur editio quæ caret hoc versu, et corrigitur.

t. Hæc autem malignorum spirituum propria A
ide Apostolus ait : « Tentatio vos non appre-
t, nisi humana (I Cor. x, 13). » — « Qui lo-
ur iniqua, non direxit in conspectu oculorum
rua. » Hæc autem specialiter de hæreticis di-
idetur, qui neque se ipsos, neque alios in Ec-
n dirigunt; sed quoscunque possunt, ab ea
unt.

matutino interficiebam omnes peccatores ter-
765). » Ideo Ecclesia, ut superius ostensum
rævaricatores superbos, avaros, malignos, de-
res et fallaces a se repellebat, eorumque con-
fugiebat, quia omnes tales apud Deum con-
atos esse videbat. Unde etiam omnes peccato-
in matutino interfecisse dicit, quia eos in B
o damnandos et interficiendos esse iudicavit.
itur sua sententia jam Ecclesia damnavit et
ecit omnes illos, quos in iudicio damnandos
ognovit. Iste locutionis modus in divina pagina
invenitur. Unde et Moyses de leprosis scribens,
pit sacerdoti ut recludat eos septem diebus
viderit lepram crevisse, contaminabit eos
. XIII, 6). Quid est contaminabit eos, nisi con-
atos esse iudicabit? Matutinum autem vocatur
ille, quia hujus sæculi finis et alterius initium
loc, inquit Ecclesia, ideo faciebam, « ut disper-
i de civitate Domini, » id est de cœlesti Jeru-
, » omnes operantes iniquitatem, » per quos
atelligimus, qui in malitia perseverant. Quid
item, ut disperdam, nisi ut disperdendos esse C
dam?

514 PSALMUS CI.

PAUPERIS CUM ANXIATUS FUERIT, ET CORAM
DOMINO EFFUDERIT PRECEM SUAM.

titulus planus est, nec indiget expositione.
s autem homo in eo pauper est, in quo alieno
et servitio. Est igitur hæc oratio omnium illo-
qui in suis necessitatibus divinum auxilium im-
nt.

Domine, exaudi orationem meam, et clamor
is ad te perveniat. Ne avertas faciem tuam a
. In quacunque die tribulor, inclina ad me au-
tuam; in quacunque die invocavero te, velo-
r exaudi me. » Pauperes isti, qui hic loquun-
lli sunt qui sua sponse pauperes fiunt, et qui
is omnibus secuti sunt Dominum. De quibus
olus ait : « Tanquam nihil habentes, et omnia
entes (II Cor. vi, 10). » Quanta autem instan-
uo mentis affectu, qua animi devotione Deum

5) Satis prolixa est loci hujus expositio Au-
ri, ejusque conclusionis partem afferemus.
d est, inquit, in matutinis? Cum dies venerit,
s scilicet, nocte transacta vitæ, in matutinis
ciebam omnes peccatores terræ. Quare eis parci-
t ad matutinum? Quia nox erat. Quid est, nox
Quia tempus erat parcendi : parcebat, cum
hominum essent occulta. Nox est enim, et
s tolerat Deus, quia longanimis est. Tolerat,
nvertantur ad illum peccatores; sed qui non se-
rerint in isto tempore misericordiæ, interfi-
ur. » Aliter Cassiodorus hunc locum exponit :

orare debeamus, ipsi nos docent; dum eadem ite-
rantes et replicantes, unum idemque toties dicunt.
Tale esse videtur, quando iterum, iterumque et
multoties dicimus « Kyrie eleison. » Orationes au-
tem non tantum compositione, quantum mentis af-
fectu Domino placent.

« Quia defecerunt, sicut fumus, dies mei, et ossa
» mea sicut in frixorio confrixæ sunt (766). » Immor-
tales facti sumus, sed propter peccatum primi pa-
rentis ad tantam dierum brevitatem devenimus, ut
dies nostri non immerito fumo comparentur, quoniam
lacrymis, et caligine, omnique amaritudine cito de-
ficiunt. « Et ossa mea sicut in frixorio confrixæ
sunt. » Hoc enim et secundum litteram plerumque
sanctis contingit; quia et spontanea afflictione et ca-
lamitate aliunde superveniente, supra modum ex-
uruntur et cruciantur. Possumus autem per ossa
Ecclesiæ, ipsos apostolos aliosque fortiores intelli-
gere, qui non minores cruciatus passi sunt, quam si
in frixorio confixi fuissent.

« Percussus sum sicut fenum, et aruit cor
» meum. » Vere fenum est populus, « exsiccatum
est fenum, et cecidit flos (Isa. xl, 8). » Omnes ho-
mines quasi fenum percutiuntur, et percussi moriun-
tur, et mox omni viriditate, omni flore et lætitia
destituti deficiunt, et arescunt, et in pulverem pulvis
convertitur. Cum enim ipsum eor, in quo tota vita
erat, arescere dicat, satis aliorum membrorum mi-
seriam innotescit. Hoc autem cur sibi contingat, au-
diamus.

« Quia oblitus sum, inquit; comedere panem
» meum. » Adhuc omnes homines primi parentis
exempla sequuntur, qui, cum omnibus divitiis abun-
daret, illius panis qui sibi ad edendum fuerat con-
cessus oblitus, ad lignum vetitum accessit, et cibum
sibi interdictum comedit. Sic et nos ea quæ nobis
interdicta sunt libentius audimus et agimus, quam
ea quibus animæ vivunt, et sine quibus vivere ne-
queunt. Tunc enim panem suum anima come-
dit, quando ea facit, quibus ad vitam ducatur
æternam.

« A voce gemitus mei adhæserunt ossa mea carni
» meæ. » Quid enim homo sic percussus et vulnera-
tus, nisi dolere et gemere potuit? A voce autem
D tanti gemitus, et ossa et caro sibi conjuncta sunt,
quia communem dolorem utraque senserunt. Quid
enim ossa Ecclesiæ, nisi fortiores quosque signifi-
cant? Caro vero molliores et imperfectiores designat.
Omnes ergo et perfecti et imperfecti in hoc sibi con-

« In matutinis, in ipsis videlicet initiis dicit, quando
in nobis suggestiones diabolicæ velut dubia crepu-
scula cæperint apparere, tunc oratione debent ejici :
tunc abominabili exsecratione detruendi, ne paulatim
noxia crescentes, velut dies nobis nebulosissima com-
prehendat. »

(766) Vulgata legit : *Et ossa mea sicut cremium
aruerunt*; quæ a Cardinali Thommasio ita expo-
nuntur. « Et ossa ac membra mea aruerunt veluti
confrixæ in frixorio, ac tanquam aridum lignum fa-
cile crematur. »

juncti sunt, quia in carnis passionibus, in gemitu et dolore, et in ipsa morte non differunt, ac per hoc alii pelicano, alii nycticoraci, alii vero passeri similes sunt, ut vix tantæ infirmitati succurrere possint. Et hoc est quod ait :

« Similis factus sum pelicano in solitudine et » factus sum sicut nycticorax in domicilio, vigilavi, » et factus sum sicut passer solitarius in tecto. » Elias et Joannes Baptista, Antonius, Hilarion et beatus Benedictus sint nobis in exemplum, qui, ad pelicani similitudinem, hominum conversationem fugientes solitariam vitam elegerunt. Pelicanus quædam avis est ad ciconiæ quantitatem, quæ solitudine nimium delectata, tantam cibi penuriam patitur, ut vix ossibus hæreat (767). Tales igitur fuerunt isti viri religiosi, de quibus modo diximus, quos tanta millia hominum usque hodie imitantur, ut muri cœlestis Jerusalem ex his maxime construi videantur. De talibus autem Jeremias loquitur dicens : « Bonum erit homini cum portaverit jugum ab adolescentia sua ; **515** » sedebit solitarius, et tacebit (*Thren.* III, 17). » Potest etiam homo in civitate solitarius esse, si non implicat se negotiis sæcularibus, si vigiliis, jejuniis, lectionibus et orationibus vacat. Nycticorax vero, quæ et noctua vocatur, satis nobis nota est, quæ non in die, sed in nocte apparet, totamque noctem cantu qualicumque et vigiliis agit. Huic autem vir justus assimilatur, qui factus velut nycticorax in domicilio, sui videlicet corporis sublimitate se vigilasse dicit. Et tale est ac diceret : « Factus sum veluti nycticorax in domicilio ; » in eo videlicet, quia vigilavi. Solæ igitur vigiliæ hanc inter eos similitudinem faciunt ; illius quidem vigiliæ sunt in supercilio domorum, hujus vigiliæ sunt in supercilio oculorum. De talibus autem vigiliis Dominus ait : « Vigilate, quia nescitis diem, neque horam (*Matth.* xxv, 13). » Itemque : « Vigilate et orate, ne intretis in tentationem (*Matth.* xxvi, 41). » Et Apostolus : « Vigilate, inquit, et orate, state in fide, viriliter agite, et confortamini in Domino, omnia vestra in charitate fiant (*I Cor.* xvi, 15). » Bene igitur vigilat, qui in bono opere perseverat. Utinam omnes sic vigilemus, et sic noctuis similes simus, ut in hujus vitæ caliginosa nocte non dormiamus, sed bonis operibus insistamus. D « Et factus sum sicut passer unicus in ædificio. » Ad magnam humilitatem spectat, quod se passeri comparari voluit. Passer enim, et corpore et pretio parva avis est ; sicut in Evangelio Dominus ait : « Nonne duo passeris veneunt dipondio ? » (*Matth.* x, 75.) Legerat iste qui tantum se humiliat quia « omnis qui se exultat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur (*Matth.* xxiii, 12). » Deponit enim

(767) Pelicanus, ut habent Hieronymus et Casiodorus, est avis Ægyptia ciconiis corporis granditate consimilis, quæ naturali macie semper affecta est ; atque duplicis generis volunt, aquatilem nempe, et volatilem. Sed S. Augustinus dubitat an vere hoc animal existat, de quo ait : « Habet ergo hæc avis, si

A Dominus potentes de sede, et exultat humil non tantum passerem se esse dicit, sed unicun que ac singularem, cui familia nulla sit, nullitæ, et qui cibo egeat quotidiano. Est aut ædificio, qui ab Ecclesia non separatur (768). autem hæc exposita sunt in illa expositione, super aliam psalmoreum translationem feci, quæ audire voluerit, ibi legere et cognoscere poter.

« Tota die exprobrabant me inimici mei, » me laudabant, adversus me jurabant. » S viri sancti inimicos et adversarios habent ; nur desunt qui eis insidientur, et de eis male loqu Et plerumque fit ut qui prius eos laudaverant, ea invidia ducti contra eos conspirantes, et sequantur. Hoc enim ipsi Salvatori nostro, e stolis accidisse legimus. Neque nobis deessent pla, si plura ponere placuisset.

« Quia cinerem sicut panem manducaba » potum meum cum fletu temperabam. » inquit, exprobrabant me inimici mei, mihiq trahebant, quia omnes suscipiebam et ipsos i tras ad pœnitentiam conversos mihi sociabam enim interest inter cinerem et panem, hoc i inter peccatores et sanctos. Tunc enim bea trus apostolus cinerem sicut panem manduca sus est, quando linteam immundis animalib num sibi ostensum est : atque desuper Do dicentem audivit : « Macta, et manduca (*Act.*) Potum autem cum fletu temperabant, qui C homines lugentes et flentes sibi in convivio bant. Hinc est enim quod Salvatori nostro detrahentes dicebant : « Quare cum public peccatoribus manducat et bibit magister ves (*Marc.* II, 6.) Hinc est quod Pharisei pro i murmurabant, quod ad hominem peccator vertisset (*Luc.* xix, 7). Similiter autem et i dicebat : « Hic si esset propheta, sciret utique esset hæc mulier quæ tangit eum, quia pe est (*Luc.* vii, 39). »

« A facie iræ indignationis tuæ, quia elev » lisisti me. » Propter iram tuam, quasi dicat, dignationem tuam, omnia quæ superius dici mihi accidisse non dubito. Quia in ipso pri meæ creationis multum exaltans et elevans tui imaginem et similitudinem me formans, i inobedientiam meam merito allisisti me, et mortali mortis legibus me subjecisti, qui i creatus fueram, ut nisi peccassem, neque m neque carnis miserias et passiones aliquandi sissem.

« Dies mei sicut umbra declinaverunt, et egi » fenum arui. » Ab eo, inquit, tempore, e elevans, allisisti me, dies mei sicut umbra d

vere ita est, magnam similitudinem carnis i cujus sanguine vivificati sumus. »

(768) Altera psalmoreum expositio a S. B facta enuntiatur, quæ cum aliis ejus scripti deratur.

verunt, et sub omni celeritate transierunt, et ego sicut fenum, viriditate et floris pulchritudine amissa, et arui, et factus de pulvere in pulverem redii. Transeunt præterea dies nostri sicut umbra, si opera nostra veritatis tantum similitudinem imitentur, et non ipsam teneant veritatem.

« Tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in sæculum sæculi. » Dies, inquit, nostri cito deficiunt; sed tu, Domine, manes in æternum, in quo vivunt et permanent omnia, etiam si defecisse videantur. In te igitur firma est spes nostra, et non ex toto deficiamus, quamvis deficere videamur. Manet itaque memoriale tuum in sæculum sæculi, quia memoria tua nunquam deficiet in sanctis tuis.

« Tu exurgens misereberis Sion, quia venit tempus miserendi ejus, » Sion ipsa est quæ hæc omnia loquitur Ecclesia Dei. Quotidie autem exurgit Dominus in adiutorium, et quotidie miseretur Ecclesiæ suæ. « Quia venit tempus miserendi ejus. Ex quo pro ea passus est Salvator ejus. Unde et Apostolus ait: « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi, 2). »

« Quia bene placitum habuerunt servi tui lapides ejus, et terræ ejus miserebuntur. » Isti servi apostoli sunt, et cæteri, qui ejus civitatis muros ædificant. Dignum est ergo ut hanc civitatem Dominus diligat ejusque misereatur, cujus muri ex tam pretiosis lapidibus facti sunt, ut ipsius ejus opificibus placent, non solum murorum lapides, sed tota terra cum suis pertinentiis eis placere monstrantur. Isti sunt illi lapides, de quibus dicitur: « Lapidibus vivi voluntur super terram (769), » per quos viri sancti et catholici significantur.

« Quoniam ædificavit Dominus Sion, et videbitur in majestate sua. » Unde ædificavit, nisi ex lapidibus, quos ex gentibus collegerunt? Sed ubi videbitur in majestate sua, nisi in hac Sion civitate sua? Hic enim cognoscitur Dominus, et excelsus ab omnibus prædicatur.

« Et respexit in orationes pauperum, et non sprevit preces eorum. » Bene autem hic dicitur, quia respexit Dominus in orationes pauperum, quoniam iste Psalmus titulatur *Oratio pauperum*. Pauperes autem sunt omnes sancti, quia nullam spem habent in incerto futurarum, sunt autem divites divitiis spiritualibus, quas nemo illis subripere valet.

« Scribantur hæc. » Et quare scribantur? « In generatione altera. » Et hoc quare? « Et populus qui creabitur laudabit Dominum. » Si enim scripta non fuissent, ad nos usque non venissent, sed jam longe tempore oblita fuissent. Profuerunt igitur quæ scripta sunt, quia in ipsis, et per ipsa laudatur, et prædicatur Dominus in hac altera generatione,

(769) Habet Vulgata: *Et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui, quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus. Zach. ix, 16.*

(770) « Dicendo in unum, virtus catholicæ veritatis

et in hoc altero populo, qui postea creatus et baptizatus est.

« Quoniam prospexit de excelso sancto suo, Dominus minus de cælo in terram prospexit. » Ad quid? « Ut audiret gemitus vinculatorum, et solvat filios interemptorum. » Digna causa, quare Dominum laudare debemus, « quia prospexit de excelso sancto suo, » de illo eminentissimo secretario majestatis suæ, et eorum gemitus audiret, qui pro ejus nomine ligati in carcere tenebantur, et eosdem ipsos solveret, illorum videlicet filios, qui pro eo interempti sunt. Et revera dignum erat ut tantorum parentum filii eorum gratia solverentur, qui si soluti non essent, quomodo nomen ejus et laus ejus in Sion et in Jerusalem nuntiari potuissent? Et hoc est quod ait.

« Ut annuntietur in Sion nomen Domini, et laus ejus in Jerusalem. » Sion et Jerusalem sancta est Ecclesia, in qua ab iis qui soluti sunt, et de laqueis diaboli liberati nomen Domini, et laus ejus quotidie prædicatur.

« In conveniendo populos in unum (770), et regna, ut serviant Domino. » Tunc, quasi dicat, nomen Domini, et laus ejus instantius prædicanda est, quando multus populus convenit in unum ad audiendum verbum, et Domino serviendum. Hæc igitur et nos admonendi sumus: ut in magnis festivitibus, quando multus populus ad ecclesiam convenit, Deum laudemus, et ejus magnalia prædicemus.

« Respondit ei in via virtutis suæ; paucitatem dierum meorum nuntia mihi. » Legitur in evangelio, quia egressus de templo dixit Jesus discipulis suis: « Videtis has estructuras, et hos magnos lapides? Amen dico vobis, non remanebit hic lapis super lapidem, qui non destruatur (Marc. xiii, 1). » Et cum sederet in monte Oliveti, responderunt discipuli ejus: « Dic nobis, quando hæc erunt, et quod signum adventus tui (Matth. xxiv, 3). » Hoc est igitur quod hæc sequens Ecclesia jam in generatione altera loquitur de primitiva Ecclesia: cum, inquit, Dominus esset in via virtutis suæ, et signis multis, atque miraculis suam potentiam et virtutem populis revelaret; tunc respondit ei primitiva Ecclesia, cætus videlicet apostolicus: « paucitatem dierum meorum, Domine, nuntia mihi: » — « et si in tempore hoc restitues regnum Israel (Act. i, 6), » ne celaveris nobis. Putabant enim in illis verbis Dominicis significari mundi finem proxime adfuturam. Unde et Dominus ait: « Cum audieritis prælia et seditiones, nolite terreri, oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis (Luc. xxi, 9). »

« Et ne revoces me in dimidio dierum meorum, » in sæculum sæculi anni tui. » Hæc quoque vel

ostenditur, nam quemvis populus iste de diversis mundi partibus aggregetur, ad unum tamen conveniunt, dum una fidei regula continetur. » Cassiod.

dicere, vel cogitare tunc temporis apostoli potuerunt, A
quamvis in Evangelio non inveniuntur. Scribit enim
multoties Propheta non minus cogitationes homi-
num, quam locutiones. Rogabant igitur sive pro se
ipsis, sive pro civitate Jerusalem, sive pro mundo
universo, ut non revocarentur in dimidio dierum
suorum, quia nondum tantum vixerant, quantum
vivere sperabant. Illi enim sunt dies nostri, quos
non divina providentia, sed nos ipsi nobis promitti-
mus, 517 et constituimus. Unde est illud: « Viri
sanguinum et dolosi non dimidiabant dies suos
(Psal. LVI, 14). » Dicat igitur: « Et ne revoces me
in dimidio dierum meorum; » quia in potestate tua
est, quemcunque volueris, terminum constituere
quoniam omnes anni tui sunt, omnesque tuæ obedi-
unt voluntati. Et hoc probat, quoniam omnes anni B
sui sunt, et terra, et cœli sui sunt quia, ipse omnia
fecit. Hoc est enim quod ait:

» Initio terram tu fundasti. Domine, et opera
» manuum tuarum sunt cœli. » Sive dicatur: « In
principio fecit Deus cœlum et terram; » sive dica-
tur: « In principio fecit Deus terram, et cœlum, »
nulla differentia est. Non enim quia prius dicitur,
ideo prius vel posterius aliquid est; quoniam sicut
scriptum est: « qui manet in æternum creavit
omnia simul (771) (Eccli. XVIII, 1). »

« Ipsi peribunt, tu autem permanebis, et omnes
» ut vestimentum veterascent. » Sic enim in Evan-
gelio Dominus ait: « Cœlum et terra transibunt,
verba autem mea non transibunt (Matth. XXIII, 35). »
Transibunt autem, quia de hac specie, in qua modo
sunt, in aliam mutabuntur. Erit enim, sicut scri-
ptum est: « Cœlum novum, et terra nova (Apoc.
XXI, 1); » et illi cœli, qui superiores sunt, muta-
buntur in melius.

« Tu autem idem ipse es, et anni tui non defi-
» cient. » Omnis, quasi dicat, creatura aliquo modo
mutabilis est, et in eo quod mutabilis est, id quod
fuerat quodammodo periisse videtur. Sed tu om-
nino immutabilis es, et semper idem ipse es, nihil-
que aliud esse potes, nisi id quod es. « Et anni tui
non deficiunt. » Non ergo fient illi anni solari cir-
cuntione, sed alio quodam modo nobis nondum re-
velato.

« Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi. » D
Ubi? In cœlis in melius commutatis.

« Et semen eorum in sæculum sæculi dirigetur.
Semen et filii idem significant, per quos omnes
illos intelligimus, qui sanctos imitantur. Et isti
quidem ideo habitabunt ibi, quia quando tempore
ib hac vita sunt, per omnia sæcula diriguntur, et
semper in melius proficientes, et a via veritatis
nunquam aberrantes, eos per omnia imitantur,
quorum filii esse dicuntur.

(771) Non contradici Psalmistam et Moysen pu-
tandum est, quod ille initio Deum terram [creasse
dixerit; hic cœlum primo loco posuerit creatum,
cum omnia simul a Deo creata Salomon asseruerit,
id est quod Deus omnium rerum materiam ex nihilo

PSALMUS CII.

LAUS DAVID.

Quid significet *Psalmus David*. sæpe dictum est.

« Benedic, anima mea, Dominum, et omnia inte-
» riora mea nomen sanctum ejus. » In illis psalmis
hortatur David omnes alios homines ut Deum la-
dent et benedicant, nunc vero seipsum hortatur, et
animam suam et omnia interiora sua. Qua in re
quantum Dominum diligat, quantum ei adherere,
servire et obedire desideret, apertissime ostendit.
« Benedic, inquit, anima mea, Dominum, » quia tu
es quæ facta fuisti ad imaginem et similitudinem
ejus, quam videlicet imaginem et pulchritudinem,
nisi per ipsum recuperare vales. « Et omnia inte-
» riora mea » benedicant « nomen sanctum ejus (772). »
Nomen ejus Filius est, quia per ipsum et Patrem
agnoscimus et eumdem ipsum. Tolle nomen, et rei
cognitio perit. Merito igitur Filius et nomen, et co-
gnitio Patris dicitur, quia per ipsum cognoscitur
Pater. « Nemo enim novit Patrem nisi Filius, et qui
voluerit Filius revelare (Luc. x, 22). » Quando vis
cognoscere aliquem, nomen quæris, similiter si vis
cognoscere Patrem, Filium respice. Audi ipsum di-
centem: « Qui videt me, videt et Patrem (Joan. XIV,
9). » Nos hoc facimus ut Deus habeat nomen; quia
aliter eum cognoscere et invocare non possumus.
Quod si aliter eum cognoscere non possumus, ipse
est nomen ejus, per quem eum cognoscimus. Sed
per quem cognoscimus eum, nisi per verbum, per
sermonem per sapientiam et veritatem? Nihil co-
gnoscitur nisi per hæc et hæc omnia Filius est. Per
Filius igitur cognoscimus Patrem. Et ergo Filius
nomen Patris. De hoc autem nomine dicit modo
Propheta, ut omnia interiora ejus benedicant nomen
sanctum ejus.

« Benedic, anima mea, Dominum, et noli oblivisci
» omnes retributiones ejus. » Quænam istæ retri-
butiones sint, audiamus: « Qui propitius fuit omni-
» bus iniquitatibus tuis; qui sanat omnes languores
» tuos, qui redimit de interitu vitam tuam; qui sa-
» tiat in bonis desiderium tuum; qui coronat te in
» miseratione et miserationibus, renovabitur sicut
» aquilæ juvenus tua. » Magnæ sunt istæ retribu-
tiones et tam magnæ, ut eas nunquam oblivisci de-
beamus. Factus est enim Dominus propitius omni-
bus iniquitatibus nostris. Quia non solum originale
peccatum, sed simul cum eo omnia alia suo san-
guine delevit. Et hoc est quod dicit: « Qui sanat
518 omnes languores nostros; » omnes quidem,
quia nullum ad sanandum relinquit. Animæ loqui-
tur, et de ejus languoribus dicit. Redemit autem de
interitu vitam ejus: quod fieri non posset, nisi prius
ejus peccata dimisisset. Satiavit quoque in bonis
desiderium ejus, quia firmissimam spem sibi tribuit

eodem tempore condiderit.

(772) Etiam virtutibus, juxta Augustinum, bene-
dicimus Dominum non tam vigilantes, quam dor-
mientes. « Innocentia tua etiam in dormiente vox est
animæ tuæ. »

» felicitatis. Unde Apostolus ait : « Spe enim A
victi sumus (Rom. ix, 24). » Coronat autem
miseratione et misericordia; quia ipse qui
ronam, idem ipse dedit victoriam; neque
» potuisset, nisi ejus auxilium adfuisset (773).
novabitur sicut aquilæ juvenus tua. » De
ctione dicere videtur; quando ad antiquam
tem homo ex toto renovabitur. Dicitur autem
ila, quia ad ultimam veniens senectutem, ite-
venescit et renovatur. Cui assertioni locus
ximam tribuit auctoritatem. Quod si semel
iltoties fiat, dubitari potest.

vens misericordiam Dominus, et iudicium
bus injuriam patientibus. Notas fecit vias
Moysi, filiis Israel voluntates suas. » Cum
ominus, et misericordiam, et iudicium faciat B
as qui pro ejus nomine injuriam patiuntur,
e tamen hoc in Moyse, et filiis Israel manife-
pparuit. Loquebatur Dominus cum eis quasi
a amico suo, et tam mira et stupenda inter-
ratus est, ut incredibilia esse videantur his
» omnia possibilia esse non credunt.

sericors et miserator Dominus, patiens et
um misericors: non in finem irascetur, neque
ternum indignabitur. » Magnam spem, ma-
ue consolationem omnes peccatores ex his
percipere possunt, quibus tam immensa
ntentis Dei misericordia prædicatur. Irasce-
yasi dicat, sed non in finem; indignabitur,
n in perpetuum: quacunque hora peccator C
us fuerit, salvus erit.

n secundum peccata nostra fecit nobis, neque
dam iniquitates nostras retribuit nobis. »
» meritis, quasi dicat, futura cognoscimus.
es eum offendimus, multoties ad iracundiam
ovocavimus, ipse autem non secundum pec-
stra fecit nobis; quod si fecisset, diu est ex
s funditus perdidisset.

a secundum altitudinem cæli a terra confir-
: Dominus misericordiam suam super timen-
um. » Iniquitates vero quantum elongave-
: Quantum distat oriens ab occasu, elonga-
obis iniquitates nostras. » Videmus itaque,
misericordia immensa est, et iniquitates in
sum a nobis separatæ sunt. Demus igitur ope- D
misericordia ulterius a nobis non recedat,
itates ulterius ad nos non accedant. Tanta
ericordia, ut hominem de terra trahat in
sic elongatæ sunt iniquitates, ut ex toto
, et omnino non esse credantur. Valde igi-
ndum est, ne forte pro eis aliæ orientur.

it miseretur pater filii, ita misericors est
aus timentibus se (774). » Nobilis comparatio

« Qui in nobis victi sumus, in illo vicimus.
ronat te, quia dona sua coronat, non merita
AUGUST.

« Aliter legitur in Vulgata: *Quomodo pater
r filiorum, misertus est Dominus timentibus
iam ipse cognovit flagitium nostrum.*

ad immensæ misericordiæ declarationem. Sed au-
diamus modo compatientis affectum, quem tanta
misericordia consequitur. « Quia ipse, inquit, scit
» flagitium nostrum. » Ipse scit de qua fragilli ma-
teria facti sumus; quia « ipse fecit nos, et non ipsi
nos (Psal. xcix, 3). » Et ideo parit piissimus pater
tantæ natorum fragilitati. Unde et subditur:

« Memento, Domine, quod pulvis sumus; homo
» sicut fenum dies ejus, et sicut flos agri, ita efflo-
» rebit (775). » Ecce de qua materia homo factus
est; ecce quam labilis et fragilis est. Quid pulvere
vilius? Quid flore debilius? Sic homo est, et sic
sunt dies ejus, sicut fenum, quod sub una hora et
flore et viriditatem amittit. Et hoc probatur.

« Quia spiritus pertransit ab eo, et non erit, et
» non cognoscat amplius locum suum. » Videmus
enim quia sub uno momento et est homo, et non
est homo, quoniam quando spiritus in eo est, homo
est; statim autem ut ab eo recedit, homo non est.
« Et non cognoscat amplius locum suum; » imo jam
non suum, quia cum spiritu et locum et cætera
perdit. Postquam homo moritur, nihil habet in hoc
mundo, in alio vero (de malis loquor) sola illis tor-
menta restant.

« Misericordia autem Domini a sæculo est, et
» usque in sæculum sæculi super timentes eum. »
Hæc est igitur quæ neque post mortem deserit;
hæc est quam homo, sed bonus homo, semper ha-
bebit.

« Et justitia ejus super filios filiorum, custodien-
» tibus testamentum ejus, et memoria retinentibus
» mandata ejus, ut faciant ea. » Et similiter post
mortem manet omnibus illis, qui Dei testamentum
et mandata custodiunt. Quid enim prodeat memoria
retinere, nisi et opere ea faciamus? Alii igitur sola
misericordia, alii justitia et misericordia: sine mi-
sericordia nemo salvatur.

519 « Dominus in cælo paravit sedem suam, et
» regnum ejus omnibus dominabitur. » Post multas
misericordias, quas servis suis Dominus fecit, osten-
dit etiam quo in loco simul cum eis habitare debeat.
Ibi enim paravit sedem suam, ubi videntibus disci-
pulis gloriosus ascendit post passionem suam. Om-
nium dominabitur regnum ejus, quia nulla gens est,
nulla potestas, vel altitudo, quæ ab Ecclesia non ju-
dicetur.

« Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, poten-
» tes virtute, qui facitis verbum ejus ad audiendam
» vocem sermonum ejus. » Prius animam suam in-
vitavit, nunc autem ipsos angelos, et omnem creaturam
invitat ad laudandum et benedicendum Domi-
num. Possumus autem per angelos, qui nuntii inter-
pretantur, omnes illos intelligere qui evangelizandi

(775) In Vulgata etiam tum versus hujus, cum se-
quentis alia lectio: *Recordatus est, quoniam pulvis
sumus. Homo sicut fenum, dies ejus: tanquam flos
agri sic effloret. Quoniam spiritus pertransibit in
illo, et non subsistet. In reliquis fere omnibus hujusce
psalmi versiculis differt Vulgata.*

officium habent, inter quos apostoli obtinent principatum: nam et isti potentes sunt in virtute, et verbum ejus audiunt, et prædicant et faciunt.

« Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus. » Et hoc quidem sanctis convenire potest, per quos tantas virtutes operatus est Dominus, ut non immerito ejus virtutes dicantur.

« Benedicite Dominum, omnia opera ejus. » Omnia opera ejus benedicunt Dominum, quæ tam sapienter et mirabiliter facta sunt, ut in omnibus benedicatur Dominus. « In omni loco dominationis ejus benedic, » anima mea, Dominum. » Sed nullus locus est, qui non sit dominationis. In omni igitur loco benedic, anima mea, Dominum. Et sicut iste psalmus non finitur, ita et benedictio non finiatur.

PSALMUS CIII.

PSALMUS IPSI DAVID.

Hunc psalmum facit David ipsi David, id est Salvatore nostro. Ipsi videlicet qui omnia fecit, qui mundum redemit, qui a mortuis resurrexit et celos ascendit: « qui ponit nubem ascensum suum, et ambulat super pennas ventorum. (776). »

« Benedic, anima mea, Dominum. » Seipsum hortatur ad benedicendum, ut omnes alii eum sequantur, et sicut ipse facit, similiter faciant. Optimus magister, qui non solum verbis, sed ipsa quoque actione discipulos instruit, « Domine Deus meus, » magnificatus es vehementer. » Deus, qui naturaliter magnus est, apostolica prædicatione vehementer magnificatus est, quia tantus in Ecclesia prædicatur et creditur, quantus est.

« Confessionem et decorem induisti. » Induit Dominus confessionem, quia non solum laudatur ab omnibus, verum etiam sic ipse laude vestitus et circumdatus est, ut ab eo separari non possit. Pulchra vestis et bene composita, sine qua cætera ornamenta non placent. Quid enim placeret, nisi quod laudabile est? Sed quis dicere valeat quantum, qualemque decorem in sua resurrectione induerit Dominus, cum de sanctis ejus dicatur; quia « fulgebunt sicut sol in regno Dei (Sap. III, 7). » Unde subditur, « amictus lumen, sicut vestimentum. » Hæc sunt igitur ornamenta Salvatoris nostri, confessio, decor, lumen, charitas, pulchritudo. His adde immortalitatem, potentiam, fortitudinem, cæterasque virtutes. Et hoc quidem est indumentum confessionis, quo nunc in hoc psalmo induitur Dominus.

« Extendens cælum sicut pellem, qui tegis in aquis superiora ejus. » In hoc autem docet nos

(776) David in hoc psalmo persona tantum loquentis adhibetur. « Cæterum omnia constat de Domino salvatore narranda, qui in principio fecit cælum et terram. Est autem psalmus iste tanta dispositione perfectus, ut aliqua hic dicta intelligas, quæ in libro Geneseos tacita fuisse cognoscas. Quapropter quæ sunt apta exponemus ad litteram, quæ vero fidei nostræ indicare notitiam videntur (sicut a majoribus nostris accepimus) spirituali intellectu

A Propheta, quod facile sine ulla difficultate cælos fecerit Deus, et ad magnam illius laudem gloriam spectat, quod ipsum opus maximum et principale sine labore fecisse narratur. De aquis quibus cælum tegitur, sic in alio loco scriptum habemus. « Et aquæ, quæ super cælos sunt, in nomen Domini (Psal. cxlviii, 4). » Item quæ divisit aquas, quæ erant super firmamentum quæ erant sub firmamento (Gen. i, 7). » Possunt autem per cælos apostolos intelligere, quos pelles Dominus extendit, quia vinarios utres isti sunt illi utres novi, de quibus in Evangelio minus ait: « Nemo ponit vinum novum in utres, sed in utres novos ponit vinum (Matth. III, 17). » Hoc vino multi inebriati terrarum omnium obliviscuntur. Horum vero sanctorum prophetæ sunt, qui non vino, sed aquis teguntur. Bene autem tegi dicuntur, ut non intus istæ sed foris esse monstrentur; quia multoties per nec ab ipsis prophetis intelliguntur.

« Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulat super pennas ventorum. » Hoc est enim quod in Evangelio de Domino dicitur. Quia, « videtur discipulis elevatus est, et nubes suscepit e oculis eorum (Act. i, 9). » Ambulavit autem super pennas ventorum, quia nulli venti in illam a nem ascendere possunt. Hic autem nullam expositionem querere debemus, ne forte tam verissimæ et clarissimæ expositioni in facere videamur (777).

« Qui facis angelos tuos spiritus, et mittis tuos ignem urentem. » Quia enim angeli interpretantur, illi qui naturaliter spiritus sunt, fiunt quando mittuntur. Tanta est igitur potentia Christi, ut quando vult, de spiritibus angelos et ipsos Seraphim, qui ardentes vel incenduntur interpretantur, ad id quod voluerit ministrum mittat. Hoc est enim quod dicit, « et ministrum ignem urentem. » Sic enim dicit Isaias pro quia « misit Dominus unum de Seraphim, qui carbone tetigit labia ejus (Isa. vi, 6). » Si per conversationem dicamus, quod angelos, spiritus suos spiritus, et ignem urentem Dominus faciat, non erit inconveniens. Angeli vero et ministri et rectores Ecclesiæ sunt, qui et spiritus et igitur inconvenienter dici possunt.

« Qui fundasti terram super stabilitatem. » Si ad litteram intelligatur, manifestum est tamen sit ejus stabilitas, nisi sola virtus et potentia Dei sciri non potest. « Non inclinabitur in sæculum sæculi. » Hæc verba verissima sunt, quia in

explanabimus. » Cassiod.

(777) D. August. tamen hunc locum aliter explanavit. « Ascendit super pennas ventorum. Diximus bene accipi figurate ventos a Pennæ ventorum, pennæ animarum, quæ sunt quibus sursum attolluntur? Pennæ ergo animarum virtutes, bona opera, recta facta. In duabus habent pennas omnes, omnia enim præcepta in eis sunt. »

tur mentiri non potest. Per terram autem, Ec-
m intelligimus, cujus fundamentum et stabilitas
tus est; et quia supra firmam petram, sicut
nus ait, fundata est, non inclinabitur in sæcu-
sæculi. Et de hoc quidem fundamento dicit
olus: « Fundamentum aliud nemo potest pone-
ræter id quod positum est, quod est Christus
(I Cor. III, 11). »

byssus sicut pallium amictus ejus. » Est autem
us aquarum immensa profunditas: aquæ vero
æ, sicut scriptum est, populi multi. Terra vero
siam significat. Sic igitur aliquando abyssus,
sæviens populorum multitudo totam Ecclesiam
æbat, sicut pallium totum illud operit cui sun-
nitur. Unde et subditur: « Super montes sta-
aquæ. » Quid per montes, nisi apostolos Ec-
que doctores intelligamus? Super hos autem
æ aquæ, quia tam prælatos quam subditos
æbant. Videmus enim usque hodie non solum
siam, verum etiam ipsos episcopos hanc abys-
siam sustinere.

b increpatione tua fugient, a voce tonitruï tui
nidabunt. » Fugiebant autem multoties aquæ
de quibus loquimur, ab increpatione Dei, quia
æ, et miraculis et apostolorum prædicatione
i perterriti ad fidem Christi convertebantur.
æce namque tonitruï, apostolorum prædicatio
icatur.

scendant montes, et descendunt campi in lo-
1 quem fundasti eis. » Isti sunt illi montes de
is modo diximus: « Super montes stabunt
æ. » Aquis autem fugientibus, isti ascendunt,
cessante persecutione, Ecclesiæ prædicatores
atur, honorantur, et a populis venerantur.
æi vero descendunt, quia omnis ecclesiastica
tudo sub eorum pedibus se humiliat. Sicut enim
i subjacent montibus, ita episcopis et sacerdo-
omnes Christiani subjacere debent. Hinc est
, quod illi prælati, et isti subjecti vocantur.

æ suum locum ascendunt, et isti in suum locum
ndunt; quia illi primum, et isti secundum lo-
in Ecclesia tenent. » Terminum posuisti eis,
m non transgredientur, nec convertentur
rire terram. « Terminum posuit Dominus su-
ctis aquis quæ et terram et montes occupave-
quem transgredi non licet, quia non amplius
nt mali contra Ecclesiam, nisi quantum Domi-
is facere permittit. Hinc est enim quod alibi
r: « Quis conclusit ostiis mare? » (Job.
11, 8.) « Circumdedit illud terminis meis, et po-
torem et ostia, et dixi: Usque huc venies, et
rocedes amplius: et hic confringes tumentes
æ tuos (ibid., 10, 11). »

æni emittis fontes in convallibus, inter medium
ntium pertransibunt aquæ. » Istæ sunt illæ
lles de quibus alibi dicitur: « Et convalles
labunt frumento (Psal. LXIV, 14); » per quas
las Ecclesias intelligimus, quæ in humilitate et
icitate fructum boni operis abundanter Domino

A reddunt. Hæc autem irrigantur fontibus sanctarum
Scripturarum, quos inter eas Dominus mittit, et
affluenter currere facit. Et hoc est quod dicit: « In-
ter medium montium pertransibunt aquæ. » Idem
enim hoc in loco montes, et convalles, et fontes et
aquæ significant.

« Potabunt eas omnes bestię silvarum. » Bestię
silvarum illi intelliguntur, qui de gentium feritate
ad fidem Christi conversi sunt. Et isti quidem hæc
aquas modo bibunt, et in ejus potu suavissimo de-
lectantur. « Expectabunt onagri in siti sua. » De
istis onagris alibi sic a Domino dicitur. « Quis dimi-
sit onagrum liberum, et vincula ejus quis solvit?
Cui dedi in solitudine domum, et tabernaculo in
terra salsuginis (Job. xxxix, 5). » Per hos ergo illos
intelligimus, qui ab omnibus mundi hujus impedi-
mentis liberi, et soluti, vel in monasteriis, vel in lo-
cis solitariis Domino famulantur. Et isti similiter hæc
aquas expectant in siti sua, quia his quotidie refl-
ciuntur in magno desiderio suo.

« Super eas volucres cœli habitabunt, de
» medio petrarum dabunt voces suas. » Per
æ volucres cœli, Ecclesiæ prædicatores, per
petras vero, ipsæ Ecclesiæ significantur. Dant igitur
volucres cœli voces suas de medio petrarum, quando
episcopi et sacerdotes verbum Dei prædicant in me-
dio ecclesiarum. Qui bene super aquas habitare di-
cuntur, quia a divinis voluminibus non recedunt, et
die ac nocte in lege Domini meditantur.

C « Rigans montes de superioribus suis. » Tu, in-
quit, Domine, hæc omnia operaris, rigans montes
de superioribus suis. Habent, enim montes isti supe-
riora, quibus a Domino irrigantur. Per superiora
montium, utriusque Testamenti scientiam, et sancti
Spiritus gratias intelligimus, quibus Ecclesiæ doctores
irrigantur et satiantur. Unde et subditur: « De
» fructu operum tuorum satiabitur terra. » Terra
enim Ecclesia est, quæ de fructu operum Dei quoti-
die satiatur, sive spiritualementem, sive corporalem satie-
tatem intelligamus. Ipse enim et spiritualis, et cor-
poralis cibi et creator, et operator est. « Omnis enim
sapientia ab ipso est, et cum eo fuit semper, et est
ante ævum (Eccli. 1, 1). »

D « Producens fenum jumentis, et herbam servituti
» hominum. » A te, inquit, terra tua satiatur; ipsa
vero non quasi ingrata, et tuorum beneficiorum ob-
lita, jumentis tuis fenum tribuit, et hominum servi-
tuti herbam producit. Jumenta Dei, episcopi sunt et
sacerdotes; jumenta quidem, quia aliorum onera
ferunt. Unde est illud: « Ut jumentum factus sum
apud te, et ego semper tecum (Psal. LXXII, 23). » His
autem Ecclesia ministrare debet cibum corporis a
quibus nihilominus ipsa suscipit cibum cordis. Unde
Apostolus ait: « Si nos vobis spiritualia seminavi-
mus, non magnum est, si carnalia vestra metemus
(I Cor. IX, 11). » Et Dominus in Evangelio: « Di-
gnus est, inquit, operarius mercede sua (Luc. x, 7). »
Et hoc est quod ait:

« Ut educas panem de terra, et vinum letificet

« cor hominis. » Terra est illa, terra sunt et illi dat illa fructum suum, et illi similiter suum. Bonum fructum dat, sed meliorem suscipit; fenum dat, sed panem recipit. Et qualem panem? Panem utique vivum, qui de cœlo descendit. Suscipit similiter et vinum, calicem videlicet Novi Testamenti. Hoc autem lætificat cor hominis, quia vitam præstat æternam.

« Ut exhilaret faciem in oleo, et panis cor hominis » confirmet. » Non solum panem et vinum, sed oleum quoque suscipit Ecclesia ab apostolis, per quod S. Spiritus gratiæ significantur. Sine hoc oleo nulla spiritualis lætitia est. Bene autem faciem posuit, quia et lætitia et tristitia in facie cognoscitur; et qui dixerat, « quod vinum lætificat cor hominis, » convenienter addit: « Et panis cor hominis confirmat. » Hinc est, quod Dominus ait: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 54). » Ubi autem vita non est, neque vita, neque fortitudo esse potest.

« Satiabuntur omnia ligna silvarum, et cedri Libani quos plantasti. » Bona ligna, et bonæ cedri, quæ tali pane satiantur. Per hæc enim gentium populus significatur, ex quibus domus Dei constituitur, Judæorum populo reprobato. Has autem cedros plantavit Dominus, et ideo in tantam altitudinem crescere possunt. Inde est enim, quod alibi ait: « Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur (Matth. xv, 13). » — « Illic passeret nidificabunt. » In his arboribus nidificant passeret, quia in istorum tutela et potestate servi Dei monasteria construunt, in quibus nocte dieque Domino serviunt.

« Fulicæ domus, dux est eorum (778). » Fulicæ domus aqua est, quoniam hæc avis in aquis vivit et manet. Fulicæ igitur domus passeret dicit, quia sine aquarum ducatu sancti Dei ad cœlestia volare non possunt. Unde et Dominus ait: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei (Joan. iii, 5). » Soli igitur Christiani hanc ducem habent, quia ipsi soli ex aqua et spiritu regenerantur. « Montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis. » Duos montes excelsos habemus, Novum videlicet et Vetus Testamentum. Ad hoc autem cervi Ecclesiæ refugium habent, per quos apostoli et doctores significantur. De his enim est ille qui dicit: « Ievavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi (Psal. cxx, 1). » Ad hoc igitur semper recurrere debemus, ubi consilium et consolationem semper invenimus. Petra vero est refugium herinaciis, per quos peccatores intelligimus, vitiorum aculeis undique plenos et circumseptos: « Petra autem, dicit Apostolus, erat Christus (II Cor. x, 4); » — « qui, sicut ipse ait, non venit vocare justos,

(778) Ἐρωδιός Græce, Latine *fulica*, avis aquatica.

(779) Vulgata habet, *repleta est terra possessione tua*.

(780) *Omnia in sapientia fecisti*. Ista igitur sapien-

tia sed peccatores ad penitentiam (Marc. ii, 17). »

« Fecit lunam in tempore, sol cognovit occasum » suum. » Uno eodemque tempore et Ecclesia, quæ per lunam significatur, initium habuit; et Christus sol justitiæ venit ad occasum. Sicut enim de latere Adam dormientis Eva facta est, ita de latere Christi in cruce pendens Ecclesia fabricata est.

« Posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa » transibunt omnes bestię silvarum. » Eo, inquit, tempore, quo Salvator noster occubuit, tenebræ factæ sunt, quibus et intus et extra miseri Judæi sunt excæcati, et facta est nox super eos et caligine tenebrarum. Et in ipsa nocte transierunt omnes bestię silvarum, per quas omnes maligni spiritus significantur, qui nimiam super illos decipiendi et apud se trahendi habuerunt potestatem. De quibus adhuc subditur:

« Catuli leonum rugientes ut rapiant, et quærant » a Deo escam sibi. » Hinc est enim quod alibi dicitur: « Quia inimicus noster diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret (I Petr. v, 8). » Isti autem sine Dei permissione (neque rapere, neque escam habere possunt. Habet tamen fiduciam diabolus, quod influat Jordanis in os ejus: « Sunt » enim, » sicut scriptum est, « escæ ejus electæ. » Iste voluit Job devorare, sed non potuit, Judam vero cum multis aliis devoravit.

« Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubili- » bus suis collocabuntur. » Ortus est enim sol, quia Salvator noster die tertia a mortuis resurrexit. Et tunc catuli leonum congregati sunt; et in suis cubilibus collocati, Salvatorem nostrum terrore nimio perterriti, dolentes expectabant, quem illuc venturum non dubitabant.

« Exiet homo ad opus suum, et ad operationem » suam usque ad vesperam. » Hoc autem tunc completum est, quando post resurrectionem suam Salvator noster discipulis ait: « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi, 15). » Tunc enim apostoli, qui per hunc hominem significantur ad opus suum exierunt, et Evangelicam prædicationem cunctis gentibus nuntiare cœperunt; et usque ad vesperam, id est finem vitæ suæ constanter et fideliter operationem sibi injunctam operati sunt.

« Quam magnificata sunt opera tua, Domine, » omnia in sapientia fecisti, repleta est terra creatura tua (779). » Non est hæc admiratio de cœli terræque creatione, sed de mundi hujus tam subita conversione. Heri, quasi dicat, apostoli prædicare cœperunt, et hodie nova creatura, novoque populo repleta est terra. Unde omnia in sapientia Deum fecisse dicit, quia nisi per Christum, hæc nullo modo fieri potuissent. Ipse est enim virtus et sapientia Patris (780.)

tia Filius est, sicut dicit Apostolus: *Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam, per quam omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil*. Et ut cooperationem ejus virtutis ostenderet, Patris dicit operante Filio,

mare magnum et spatiosum, illic reptilia, A minus Spiritum suum mitteret qui homines recrearet et renovaret (781). Rogat itaque Propheta ut Spiritum suum Dominus mittere dignetur, quo facies terræ 523 recreetur et renovetur. Bene autem faciem dixit, quia substantia eadem erit, sola facie et pulchritudine renovata.

« Sit gloria Domini in sæculum, lætabitur Dominus in operibus suis. » Sit, inquit, gloria Domini in operibus suis, ut tam gloriosa maneant in sæculum sæculi, sicut ab eo pulchra et gloriosa creata sunt. Aliter enim non lætabitur Dominus in operibus suis.

« Qui respicit terram, et facit eam tremere; qui » tangit montes, et fumigabunt. » Respicit Dominus terram, et eam tremere facit, quando sua inspiratione peccatorem visitat, et ad pœnitentiam convertit, ut in timore et tremore sibi deserviat. Per montes autem divites et potentes significantur, qui quanquam difficile intrent in regnum Dei, tacti tamen Spiritu sancto, fumigare foris et intus ardere incipiunt. Foris autem fumigare est per lacrymas et compunctionem quotidie pœnitentiam demonstrare. Nisi enim ignis intus arderet, fumus exterius non appareret.

est quod dicit :

« Iste, quem formasti ad illudendum ei. » Nam draco iste per suam superbiam cecidit, cum Dominus formavit, et ad talem suæ minoris formam redegit, ut non solum viri, sed ipsæ mulieres ei illudere eumque decipere possent. Omnia a te exspectant, Domine, et tu das escam in tempore. » Omnia, inquit, animalia, bona et mala, et quæ te offendunt et quæ tibi nocent, non abunde habent escam, nisi a te; tu autem qui solem tuum oriri facis super bonos et super plures super justos et injustos.

« Ante te illis colligent, aperiente te manum » omnia replebuntur ubertate. » Ipse igitur tibi bonis omnibus abundemus, ipse facit ut in malis rerum penuriam patiamur. Unde et sub-

vertente autem te faciem tuam turbabuntur, et res spiritum eorum, et deficient et in pulverisuum revertentur. » Non omnibus qui contur iratus est Dominus, sed omnibus quibus est, et perire et conturbari necesse est. De alibi dicitur : « Erubescant et conturbentur alium sæculi, confundantur et pereant (Psal. 104). » Quod autem ait : « Auferes spiritum eorum et deficient et in pulverem suum revertentur, » his et malis commune esse videtur. Sed aliter auferetur spiritus, et aliter malis. Bonis autem D

« auferetur spiritus, ut in pace quiescant, malis vero, » descendendo deficient, crucientur et pereant. Et idem ex toto convertentur in pulverem suum; sicut autem corruptibiles fuerunt, ita et post reversionem, et corruptibiles et passibiles erunt.

« Ante spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ. » Nullus hominum esset qui crearet talem pulverem non reverteretur, et qui non in tempore miser et corruptibilis esset, nisi Do-

mus. Hoc etiam de Spiritu sancto idem ait Dominus : « Omnia cooperatur unus atque idem spiritus, et singulis prout vult. » CASSIOD.

« Toties nos Dominus creat, quoties de veniente peccati in novum hominem instaurare digna-

PATROL. CLXIV.

« Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo » quandiu ero. » Quasi diceretur sibi : Satis cantasti, et satis jubilasti; jam quiescendum esset, et cantus terminandus esset. Ad quod ipse : Et cantavi, inquit, et cantabo, non ad horam, sed omnibus diebus vitæ meæ. Et psallam Deo meo, non modo tantum, sed quandiu ero; et hoc solum deprecor, ut placeat tibi laudatio mea, quia ego semper delectabor in eo. Hoc est enim quod ait :

« Suavis sit ei laudatio mea (782); ego vero delectabor in Domino. Deficient peccatores a terra, » et iniqui; ita ut non sint. » Multi in Ecclesia sunt, quos et cantus, et lectiones, et prædicationes audire lædet, et non solum corde, sed ore quoque multoties murmurant, quod laudes Dei non citius finiuntur, quia magis in fabulis et vanitatibus, quam in Dei laudibus delectantur. Quibus tunc Propheta loquitur, dicens : « Deficient peccatores a terra. » Exeant fastidiosi de Ecclesia, et iniqui ita deficient, ut in ea « non sint; » cum sibi ipsi nihil proficiant, et aliis impedimentum faciant. « Tu vero benedic, » anima mea, Dominum, » et nunquam eorum persuasionibus acquiescas; sed sicut cœpisti, in Dei laudibus omni tempore persevera.

PSALMUS CIV.

ALLELUIA

Interpretatur Alleluia *laudate Deum*; et certe nisi Deo valde acceptabile, et nobis utilissimum esset laudare Dominum, nunquam toties Propheta Dominum laudare juberet (783).

tur, sicut in psalmo L legitur : *Cor mundum crea in me, Deus.* » CASSIOD.

(782) Vulgata habet : *Jucundum sit ei eloquium meum.*

(783) « Iste psalmus maxime Patrum replicat hi-

« Confitemini Domino et invocate nomen ejus, » annuntiate inter gentes opera ejus. » Illis loquitur Propheta qui ex gentibus ad fidem conversi sunt, et antiquorum narrat historiam, quomodo Ægyptios multis plagis Dominus percusserit, et de eorum durissima servitute populum suum gloriosissime liberaverit. Qua in re, Ecclesiæ quoque liberatio et persecutorum perditio significatur. Vos, quasi dicat, qui falsos deos laudare soliti fuistis, nunc confitemini et laudate Dominum, quia ipse solus, et Deus, et Dominus est. « Et invocate nomen ejus, » quia nullus alius invocandus est. Annuntiate inter gentes opera ejus, quatenus ea quæ vos didicistis omnes alios doceatis, et intelligere faciatis.

« Cantate ei, et psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus. » Ei, inquit, cantate, et psallite, non vestram, sed ejus gloriam quærite, virtutes et mirabilia ejus narrate. Hinc est enim quod Apostolus ait: « Non nosmetipsos prædicamus, sed Dominum Jesum (II Cor. iv, 5). » Unde et subditur:

« Laudamini in nomine sancto ejus. » Laus vestra non sit vestra, sed omnis laus et gloria ad eum referatur, qui est mirabilis in sanctis suis. Dolebant sancti multoties, quando eis post miracula magnus honor a populis exhibebatur. « Lætetur cor quærentium Dominum. » Lætetur, inquit, et non in miraculorum operatione » sed in solo Domino, cor quærentium Dominum. Sic enim in Evangelio discipulis suis Dominus ait: « Nolite gaudere, quia dæmonia subjiciuntur vobis in nomine meo. Sed in hoc potius gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis (Luc. x, 17). »

« Quærite Dominum, et confirmamini, quærite » faciem ejus semper. » Quærite Dominum in Scripturis, quærite Dominum in miraculis, et cum eum cognoveritis, confirmamini in amore ejus. « Quærite faciem ejus semper. » (784) Hanc autem faciem quærebat Moyses, cum diceret: « Si inveni gratiam in oculis tuis, ostende faciem tuam, ut videam te (Exod. xxxiii, 13). » Semper enim hoc quærere debemus, quomodo ante faciem ejus securi et læti veniamus.

« Mementote mirabilium ejus quæ fecit, » prodigia et judicia oris ejus. » In his bene satis cognoscitur Dominus, quia nisi Deus esset, ea nullatenus facere potuisset. Vult igitur Propheta ut ejus signa et miracula, ejus verba et judicia ubique gentium prædicentur, ut qui aliter eum cognoscere non possunt, saltem in virtutibus eum cognoscant. Sed qui sunt illi qui eum cognoscere et prædicare jubentur?

« Semen Abraham servi ejus, filii Jacob electi » ejus. » Dicunt Judæi in Evangelio: « Semen Abraham sumus (Joan. viii, 33). » E contra Dominus respondens ait: « Si semen Abraham essetis, opera » Abraham faceretis. » Non sunt igitur semen Abraham,

storiæ, sed spiritualiter intelligi debet; omnia enim quæ contingebant antiquitus, in figura contingebant, ut nos erudiremur. » S. HIERONYMUS.

neque filii Jacob, nisi illi qui Abraham et imitantur. Ambo autem isti in Christo credide quoniam, sicut scriptum est, et Abraham eum ravit, et Jacob dixisse legitur: « Salutare » expectabo, Domine (Gen. xlix, 18). » — « » Dominus Deus noster, in universa terra ju » ejus. » Nos, inquit, sumus semen ejus, et ipse Dominus Deus noster, cujus judicia non Judæi universa terra suscepit.

« Memor fuit in sæculum testamenti sui: » quod mandavit in mille generationes. » De » testamento in sequentibus legitur, quod pro Dominus terram Chanaan Abraham in hæreditate Mandavit autem hoc verbum in mille generati » quando dixit: « Sic erit semen tuum sicut » cœli, et sicut arena quæ est in littore maris » xxii, 17). » Posuit autem finitum pro infinito, ad stellas cœli et arenam maris comparatæ, » paucae sunt mille generationes. Sed quia scrip » est: « In Isaac vocabitur tibi semen (Gen. xxi, 1 » magis Christianis quam Judæis hoc testame » factum esse videtur. Unde Apostolus ait: « » dixit ex seminibus, quasi in multis, sed qua » uno, et semini tuo, quod est Christus (Galat. » 16). »

« Quod disposuit ad Abraham, et jurament » ad Isaac; et statuit illud Jacob in præceptu » Israel in testamentum æternum, dicens: » dabo terram Chanaan, funiculum hæreditati » stræ. » Statuit, inquit, Dominus, et præ » non Esau, sed Jacob, ut ad illam hæreditatem » naret, quæ æterni testamenti conscriptione si » betur, dicens eis: « Tibi dabo terram Chana » et simul cum ea totam mensuram, atque » hæreditatis vestræ. Qua in re Pherezæi, Jebi » Ethæi et cæteræ gentes significantur. Hoc » dixit illis Dominus, cum adhuc paucissimi esse » quasi incolæ et peregrini in illa terra habita » Sed quia firmam spem habuerunt, et verbis D » nicis firmiter crediderunt, omnia eis adimpleta » quæcunque illis promiserat Deus. Hæc nobis » recitantur, ut nos quoque firmam spem habe » fideliterque credamus, quia non privabimur » missa nobis hæreditate, si patres nostros in » fuerimus, et eorum fidem et doctrinam tenuerim » scientes quia per multas tribulationes oportet » intrare in regnum caelorum, quæ valde mel » sunt quam terra Chanaanorum. Unde et subdi »

« Cum essent in numero brevi, paucissimi, et » colæ in ea, et pertransierunt de gente in genti » et de regno ad populum alterum. » Si ergo » cum tanto labore ad illam hæreditatem, quæ t » poralis est, pervenerunt, quanto magis ad ill » quæ æterna est, cum summo studio festinare » bemus!

« Non permisit hominem nocere eis, et corripi »

(784) « Ut non huic inquisitioni, qua significat amor, finem præstet inventio; sed amore crescit inquisitio crescat inventi. » AUGUST.

» pro eis reges. » Nam Pharaonem et Abimelech propter eos correptos fuisse Scriptura commemorat. Quibus Dominus præcepit, dicens : « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis non lite malignari. » Christos suos eos dicit, non quod oleo visibili, sed quia sancti Spiritus gratia divinitus injuncti fuerunt.

« Et vocavit famem super terram, et omne firmamentum panis contrivit. » Quare Dominus hanc famem super terram esse voluerit (785), sequentia manifestant. Hæc fames fuit causa ut Joseph, qui in Ægypto venditus fuerat, dominus terræ constitueretur, atque ejus providentia a famis periculo liberaretur. Hæc fuit causa ut Jacob cum filiis suis in Ægyptum descenderet, et filium, quem mortuum esse putabat, incolumem inveniret. Et hoc est quod dicit :

« Misit ante eos virum, in servum venundatus » est Joseph. » Dei igitur dispositione et malitia fratrum suorum venditus est Joseph, ut nos intelligamus multa in hoc mundo Dei dispositione fieri, quæ malum initium habere videntur. Nam et Salvatoris nostri passio, venditio et transitio, Dei dispositione ad nostram salutem facta est, quam tamen injustam fuisse non dubitamus.

« Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum » pertransiit animam ejus, donec veniret verbum » ejus; eloquium ejus inflammavit eum. » In eo quod animam ejus ferrum pertransisse dicit, magnos dolores et angustias eum sustinuisse ostendit. Sed postquam venit verbum ejus, et eloquium Domini inflammavit et illuminavit eum, ut somnium regis interpretari potuisset, illico ab his tantis angustis liberatus est. Et hoc est, quod ait :

« Misit rex, et solvit eum, princeps populorum, » et dimisit eum, et constituit eum dominum domus » suæ, et principem omnis possessionis suæ, ut » erudiret principes suos sicut seipsum, et principes suos prudentiam doceret. » Magnam sapientiam in Joseph Pharaeo cognovisse ostenditur, quem totius terræ principem et dominum constituit, et ad docendos majores et seniores ordinavit. Putabant enim illam somniorum interpretationem, non divino beneficio, sed artis magisterio, et ingenii sublimitate eum habuisse. Unde et alios, sicut se ipsum hanc doctrinam docere posse putabant. Multa sunt hoc in facto quæ Salvatori nostro convenire possunt. Quoniam sicut Joseph venditus est a Juda fratre suo, ita et ipse venditus est a Juda discipulo suo. Et omnium gentium rex et dominus a Patre constitutus, non solum Ægyptum, sed universum mundum a fame perpetua liberavit. De qua videlicet fame

(785) « Vocavit famem : intelligendum est, dixit ut fames esset, ut hoc sit vocare quod appellare, hoc appellare quod dicere, hoc dicere quod jubere. Nam ille vocavit famem qui vocat ea quæ non sunt, tanquam quæ sunt. » AUGUSTIN.

(786) Ad majorem intelligentiam afferamus Augustinum. « Nunquid ergo istorum tam gravium peccatorum auctor est Deus, qui nullius vel levissimi pec-

per prophetam dicitur : « Immitam in vos non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei (Amos. VIII, 11). » Et ipse quidem peritissimus est, non solum ad somnia interpretanda, verum etiam ad omnia Scripturarum profundissima mysteria revelanda.

« Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob habitavit in terra Cham. » De genere Cham natus est Chanaan, a quo Ægyptii originem ducunt. Si Jacob non timuit intrare in Ægyptum, cur nostri timeant ad prædicandum invadere mundum? cum audiant : quia « auxit Dominus populum suum nimis, et confirmavit eum super inimicos ejus. » Nam et isti et illi valde multiplicati et super omnes inimicos suos confirmati sunt.

« Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, » et dolos facerent in servos ejus. » Quare Ægyptii de facto reprehendantur, si eorum corda Deus convertit, et hoc facere voluissent? Usitatus est in divina pagina iste locutionis modus, ut hoc Dominus facere dicatur, quod cum prohibere posset, facere permittit (786). Dat enim Dominus malis occasionem; ut eorum iniqua desideria foris manifestentur, et malum, quod in corde habent, celari non possit. Cum igitur Ægyptii populum Dei vehementer affligerent, ad eorum consolationem Moysen et Aaron venire præcepit. Et hoc est quod dicit : « Misit Moysen » servum suum, et Aaron quem elegit ipsum. Posuit » in eis verba signorum suorum et prodigiorum » suorum in terra Cham. » Quæ autem fuerunt illa prodigia audiamus.

« Misit tenebras, et obscuravit eos qui excerbaverunt sermones ejus. » Illæ tenebræ, quæ tunc Ægyptios obscurabant, illas quas Judæi, hæretici, ac pagani et tunc et semper passuri sunt, significabant. Isti enim sunt qui exacerbant sermones ejus, et doctrinæ catholicæ et apostolicæ contradicunt.

« Convertit aquam eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum. » Aquæ Ægyptiorum, quæ in sanguinem conversæ sunt, philosophorum et hæreticorum doctrinam designabant; quæ nihil aliud est, nisi venenum, sanguis et peccatum. Pereunt igitur qui hunc sanguinem bibunt, et hanc doctrinam suscipere non metuunt.

« Misit in terra eorum ranas, et in cubilibus regum ipsorum. » Iste ranæ, poetæ et philosophi, et Judæi et hæretici intelliguntur, qui, de sola loquacitate gloriantes, contra veritatem loqui non cessant. Et tales quidem regibus et potentibus familiares sunt, qui in eorum vanitatibus et erroribus delectantur.

« Dixit, et venit cœnomia, et ciniphes in omnibus

cati auctor credendus est? Quis sapiens, et intelliget hæc? Nam ipse est illa mirabilis Dei bonitas, qua bene utitur etiam malis, vel angelis, vel hominibus. Cum enim ipsi vitio suo mali sint, ille de malo eorum bene facit. Non enim antequam odissent populum ejus boni erant, sed maligni et impii tales erant, qui facile incolis suis felicibus inviderent, » etc.

» finibus eorum. » Cœnomia genus muscarum est A superioribus et ab aquis originem habet. Quomodo
turpissimum et importunissimum. At vero ciniphes omnia hæc spiritualiter intelligenda sint. Ap-
culices dicuntur, qui quanto cæteris sunt minutio- nos instruit dicens : « Omnes eandem escam
res, tanto sunt aculeis graviore. Quid igitur per tualem bibebant : bibebant autem de spir-
muscam caninam et ciniphes, nisi luxuria designa- tuale consequente eos petra; petra autem erat Cl
tur, quæ inter alia vitia turpissima et molestissima (I Cor. 3, 4). » Unde et subditur : « Et pan-
esse probantur. Hoc vitium, quia de carne est, et nat- » saturavit eos. » Panis enim ille, qui de cœ-
naturaliter carni adhæret, nonsine labore et Dei adju- scendit, vel Christi caro, vel spiritualis intel-
torio vinci et fugari potest. tia est.

« Posuit pluvias eorum in grandinem, et ignem » comburentem in terra ipsorum. Et percussit vi-
» neas eorum, et ficulneas eorum, et contrivit omne » lignum finium eorum. » Per grandinem et ignem
comburentem, et immensam Dei iram et furorem intelligere possumus, quibus homines iniqui cum
omnibus quæ possident flagellandi et perdendi sunt.

« Dixit, et venit locusta, et bruchus, cujus non » erat numerus, et comedit omne fenum in terra
» eorum. » Locusta et bruchus, qui quasi cum exercitu et multitudine semper incedunt, omnia vi-
tiorum genera significant : quibus omne fenum illius terre comeditur et dissipatur, per quod ipso
homines intelligimus, siquidem per fenum populus si-
gnificatur.

526 « Et percussit omne primogenitum in terra » Ægypti, primitias omnis laboris eorum. » Hæc
plaga plus omnibus aliis terruit Ægyptios, ita ut Hebræos ire rogarent et exire compellerent, quæ
sola inter alias bonam videtur habere significatio- nem. Significat enim originale peccatum in omnibus
hominibus Christi sanguine esse deletum. Huc usque Ægyptiorum plagas, hinc vero Judæorum beneficia
divinitus eis a Deo collata scribere incipit.

« Et eduxit eos in argento et auro, et non erat » in tribubus eorum infirmus. » Non solum Chri-
stiani, sed aliæ quoque gentes aurum habent et arg- entum, virtutes et mores honestos, et multarum
artium peritiam, quæ omnia ab illis suscipere et mutuare non est peccatum. Et notandum quia qui
Deum sequuntur non infirmantur, si tamen via regia incedant et ab ea non recedant.

« Lætata est Ægyptus in protectione eorum, quia » cecidit timor eorum super eos; et expandit nubem
» in protectionem eorum, et ignem, ut luceret eis » per noctem. » De hac nube dicit Apostolus : D
» Quia omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari (I Cor. x, 2); » id est ex aquæ et Spiritu san-
cto, ut per mare aquam, per nubem Spiritum san- ctum intelligamus. Ipse est igitur, qui nos a calore
et cunctis tribulationibus protegit, qui tenebras nos- tras illuminat, viamque veritatis ostendit.

« Petierunt carnes et venit coturnix. » Per co-
turnices spiritualis intelligentia significatur, quæ de

(787) « Justificationes autem ejus sunt, ut Deum toto corde diligamus, proximos tanquam nos habeamus patrem veneremur, filium charum habeamus, et cæteræ justitiæ, quæ in diverso rerum genere sunt præceptæ. » CASSIOD.

(788) « Ecce breviter præcipitur ut Domino totius

« Dirupit petram, et fluxerunt aquæ, et ab » in sicco flumina. » Similiter de pectore
quatuor magna flumina eruperunt, quibus tota quæ prius sicca et arida erat, abundanter ir-
et satiata est. Et hæc omnia quæ superius sumus ideo fecit Dominus populo suo, quia
» mor fuit verbi sancti sui, quod locutus e » Abraham puerum suum. » Promiserat enim
minus Abraham quod in semine ejus omnes benedicerentur, et quia sic esset semen ejus,
stellæ cæli, et sicut arena quæ est in littore ma-

« Et eduxit populum suum in exultatione » electos suos in lætitia. » Quomodo enim sine
tia et exultatione esse poterant qui sic a Deo fovebantur, defendebantur et tantis beneficiis
bantur? « Et dedit eis regiones gentium, et la » populorum possederunt. » Ad quid? « Ut
» diant justificationes ejus, et legem ejus exqu (787). » Nisi enim victis hostibus pacem habui-
et terram quiete possedissent, neque justificat legitime custodire, neque legem diligenter exqu-
potuissent.

PSALMUS.

ALLELUIA, ALLELUIA.

*Primum Alleluia præcedentis psalmi est, sequen-
quentis.*

Docet nos Propheta quanta instantia Deum per laudare debeamus, qui in laudibus desinit laudibus incipit : quando Psalmus finit, laudare
cipit, et quando incipit laudare præcipit, ut : per laus Dei continua sit, et nulla in Dei laudibus
terpositio fiat (788).

« Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam » in sæculum misericordia ejus. » Nobilis
quare Deum laudare debeamus, et quia bonus misericors est. Si enim omne bonum laudabile
et nihil laudari debet nisi quod bonum est, quod tum ille laudandum est qui solus est bonus, et
sunt omnia bona! Legitur in Evangelio quia, « quidam dixisset Domino « Magister bone, » res-
pondens ait : « Quare me dicis bonum, cum nemo bonus, nisi solus Deus? Si Deum me esse cre-
bene dicis; si autem non credis, quare hoc dici-

psalmi jubilatione cantetur. Sed inspiciamus, quia a superioribus dictis nec titulum nobis cognosci
mutasse, nec causam. Titulus est enim alleluia causa confessio, quæ miro modo ad laudes Domini
omnino fecunda est. » CASSIOD.

h. XIX, 17.) Deus enim a se ipso et substantia- bonus est; cætera vero non a seipsis, neque neque bona sunt, sed a Deo sunt quidquid sunt.

Laudemus igitur Dominum, quoniam bonus substantialiter bonus, et qui nunquam potest nisi bonus. « Et quoniam in sæculum misericordias ejus. Quod autem ait in sæculum, tantum si dixisset in æternum. Unde et alibi dicitur: misericordias Domini in æternum cantabo (Psal. III, 4). »

Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet laudes ejus? » Ecce quasi aliquis dicat, laudari sumus, sed laudare non sufficimus. Quis plene loquetur potentias Domini? Et qui lolo semperque clamando audiri faciet omnes laudes ejus? Innumerabiles sunt, modum excedunt: unus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudo ejus non est finis (Psal. XLVII, 8). » — « Beati, custodiunt iudicium, et faciunt iustitiam in omni tempore. » Si illud, quasi dicat, facere non saltem hoc facias, et beatus eris. Beati enim qui custodiunt iudicium ejus, sed quod est iudicium ejus? « Declina a malo, et fac bonum (Psal. 27). » Verum quidem est, quia omnes Dei laudes dicere non potes; at vero a malo declinare iudicium facere quis non potest? Omni autem temeritiam faciunt, qui secundum hoc quod postmandatum custodiunt, quia declinare a malo a est, et bonum facere iustitia est.

Memoriam nostri, Domine in beneplacito populi et visita nos in salutari tuo. » Bene autem « in beneplacito populi tui, » quia et honorum memoria recordatur Dominus; honorum quidem recordandum, malorum vero ad puniendum. Sed recordatio bonis quidem placet, malis vero non. Rogavit autem Propheta ut eos Dominus et in salutari suo. Quod si de Christi incarnatione intelligitur, factum quidem est, sed non in re suo; ipse tamen etiam ante incarnationem eos et visitabat, et regebat, et gubernabat.

Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad iudicium in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum editate tua. » Sic visita, inquit, in salutari tuo, eamus nosmetipsos, et participes simus in illa iudicium quam facturus es electis tuis. Et lætemur in iudicium gentis tuæ, per quam videlicet gentem populus iudicium significatur. Hoc est enim quod Judæis iudicium Dominus ait: « Multi reges et provoluerunt videre quæ vos videtis, et non vident et audire quæ auditis, et non audierunt (Luc. 10). » Omnes enim desiderabant adventum Christum omnes desiderabant connumerari et sociari iudicium Christi. « Ut lauderis in hæreditate tua. » Quod, quasi dicat, esse in lætitia gentis tuæ, ut a quoque simul lauderis cum hæreditate tua, et iudicium ovile et unus pastor (789). Hinc narrare

incipit prævaricationes illius populi, qui semper incredulus exstitit, multisque modis Deum tentavit, et ad iracundiam provocavit. Similiter autem facit et Daniel, qui confitetur peccata sua et peccata populi sui, ut ejus orationibus et supplicationibus tandem Dominus ad misericordiam moveatur. « Peccavimus » cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, et non fuerunt memores misericordiarum tuarum. » Isti sunt illi patres de quibus Apostolus ait: « Quoniam increduli fuerunt, eorum cadavera prostrata sunt in deserto (I Cor. v.) » De quibus et Dominus dicit: « Non introibunt in requiem meam (Hebr. iv, 6). » Isti enim, si mirabilia Dei, quæ in Ægypto viderant, intellexissent, et tantæ misericordiarum quam eis Dominus fecerat memores fuissent, nunquam contra hostes ire timuissent. Et qui prius non timuerant mare Rubrum intrare, postea contra Chanaanæos pugnare veriti sunt. Et fortasse nec mare Rubrum tunc introissent, nisi Ægyptios super se irruentes formidassent.

« Et irritaverunt ascendentes in Rubrum mare. » Hinc est enim quod Moyses illis timentibus et desperantibus ait: « Ne timueritis Ægyptios, quia Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis (Exod. xiv, 15). » Hæc est itaque prima tentatio qua Dominum irritaverunt, postquam de Ægypto exire cœperunt. « Et liberavit eos, » non eorum meritis, sed propter nomen suum, quia nisi eos liberasset, magnam jacturam fecisset nomini suo; omnes enim dicerent, quod eos liberare non potuisset. Hæc autem ideo fecit, « ut notam faceret eis potentiam suam. » Sed quid profuit, cum ipsi eam cognoscere noluerint?

« Et increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est, » et eduxit eos in aquis multis, sicut in deserto, et liberavit eos de manu odientium, et redemit eos » de manu inimicorum, et operuit aqua tribulantes » eos, unus ex eis non remansit. » Quid per mare Rubrum, nisi baptismum? Quid vero per Pharaonem et exercitum ejus, nisi diabolum et vitiorum multitudinem intelligamus? Isti vero usque ad baptismum populam Dei persequuntur; sed ibi pereunt, et destruntur.

« Et crediderunt in verbis ejus, et cantaverunt » laudes ejus, cito fecerunt, et oblii sunt operum » ejus, et non sustinuerunt consilium ejus. » Videntes, inquit, mirabilia Dei quæ fecerat, verbis ejus crediderunt, et laudes ejus cantaverunt; cito hoc fecerunt, et subito defecerunt, et oblii operum ejus non sustinuerunt consilium ejus. Si enim consilium ejus sustinuissent et fecissent, non perissent.

« Et concupierunt concupiscentias in deserto, et tentaverunt Deum in siccitate. » Quid istæ tentationes significant, Apostolus docet, ubi ait: « Neque tentemus Deum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt (I Cor. x, 9). — « Et hæc,

) Ex his plane noscitur quantam fidem et spem S. David et justi Veteris Testamenti haberent in futu- redemptorem.

inquit, omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram (I Cor. x, 11). »

« Et dedit eis petitiones eorum, et misit saturitatem in animas eorum. » Dabat eis Dominus quod petebant, ut vel sic a murmuratione cessarent, et de ejus omnipotentia non dubitarent.

« Et irritaverunt Moysen in castris, et Aaron sanctum Domini. Aperta est terra, et deglutivit Dathan; et operuit super Synagogam Abiron; et ignis exarsit in Synagoga eorum, et flamma combussit peccatores. » Tali morte digni sunt, qui Dei sacerdotibus detrahunt, et violenter sibi sacerdotium vindicare conantur.

« Et fecerunt vitulum in Oreb, et adoraverunt sculptile, et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli manducantis fenum. » Gloria nostra Deus est. Hanc autem gloriam Judæi in vitulum commutaverunt, quando pro Deo vitulum adoraverunt. Hic autem vitulus eos devoravit, quia fenum sunt, sicut scriptum est: « Vere fenum est populus (Isa. xl, 7), » fenum autem vitulus manducat.

« Et oblitus sunt Deum qui liberavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, » terribilia in mari Rubro. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in fractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus, » ne disperderet eos. » Hoc autem factum est, quando considerata terra promissionis, Josue, et Caleb et cæteri qui cum eo erant reversi sunt: qui cum nuntiassent ea quæ viderant, territus est populus, et se illuc transire negavit, oblitus tot et tantorum miraculorum quæ jam coram eis, et in Ægypto et in mari Rubro, Dominus fecerat. Unde et Dominus iratus occidere voluit, sed Moyses iram suam confregit et avertit, ne eos occideret et disperderet. Unde et subditur:

« Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. » Pro nihilo quidem, quia se periculis pro ea tradere noluerunt, et ideo in eam non intraverunt, quam tam immenso desiderio et videre et habere cupierunt. « Et non crediderunt in verbis ejus, » quibus Moyses, Josue et Caleb eos hortabantur, et ne timerent confortabant.

» Et murmuraverunt in tabernaculis suis, nec exaudierunt vocem Domini; et elevavit manum suam super eos in deserto, et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et disperderet eos in regionibus. » Dicens Moysi: « Dimitte me, ut deleam populum istum, et faciam te in gentem magnam (Deut. ix, 14), » Historia quidem narratur nobis, sed quæ valde consideranda est et memoriæ commendanda, ne et non miraculorum Christi, et virtutum ejus quæ nobis quotidie leguntur obliviscamur, et promissam nobis hæreditatem parvi pendamus, sed viriliter contra omnes adversarios nostros dimicemus, ut ad eam transire valeamus.

« Et consecrati sunt Beelphegor, et manducave-

(790) « Ea tamen qua dubitavit Moyses, sanctitate servata, hac tantum meruit ultione percelli ne in

runt sacrificia mortuorum. » Nescio quid nefandius unquam isti facere potuissent, qui se ipsos diabolo consecrarunt, eique sacrificarunt, et de ipsis scelestis sacrificiis manducaverunt. Unde iratus Dominus Moysi dixit: « Tolle cunctos principes populi, et suspende eos contra solem in patibulis, ut auferatur furor meus ab Israel (Num. xxv, 4). »

« Et irritaverunt eum in studiis suis, et multiplicata est in eis ruina. » Hoc autem totum descendit ex consilio Balaam, qui docuit Balac ut virgines suas Judæis opponeret, quarum amore miseri homines superati, earum diis immolarent, et ad hoc tam immensum scelus devenirent. Cum magno igitur studio atque frequentia ad eas intrantes, magnam iram contra se concitaverunt, donec Phinees superveniens cum gladio fornicatores interfecit. Et jam viginti tria millia hominum ceciderant, quando Phinees pro eis oravit et exauditus est. Et hoc est quod ait:

« Stetit Phinees, et exoravit, et cessavit quassatio, et reputatum est illi ad justitiam a generatione usque in generationem, usque in sæculum. » Hunc igitur et nos imitari debemus, ut fornicationis spiritum, ubicunque est, verbi Dei gladio confodiamus.

« Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, » et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus, et distinxit in labiis suis. » Istæ sunt aquæ contradictionis, ubi jurgati sunt filii Israel contra Dominum, quando Moyses dixit eis: « Audite, rebelles et increduli, num de petra hac poterimus nobis producere aquas? » (Num. xx, 10.) Et tunc quidem Moyses distinxit in labiis suis, per quod significatur, quia cum magna supplicatione deprecatus est Dominum pro eis in secreto pectoris sui (790). Illæ autem aquæ hæc quatuor Evangeliorum flumina significabant, quæ, de Christi corpore emanantia, omnibus ad bibendum abundanter sufficient. Quæ non immerito aquæ contradictionis dicuntur, quia valde multi sunt qui eis contradicunt. Hinc autem ea enarrare incipit quæ facta sunt, postquam Jordanem transierunt, et terram promissionis intraverunt. Præceperat autem illis Dominus ut omnes gentes disperderent quarum terram possessuri erant, quod quia non fecerunt, multa mala ab eis postea passi sunt. Sed quia omnia in figura contingebant illis et ad correptionem nostram scripta sunt, nos demus operam ut totam vitiorum gentem, quæ in nostra carne habitat et dominatur, usque ad internecionem interficiamus et disperdamus, ut nunquam amplius contra nos insurgere valeant, ne forte de nobis quoque dicatur, quod sequitur:

« Non disperdiderunt gentes, quas dixerat Dominus illis; et commisti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum, et im-

terram introiret promissionis, qui de Domino magno promittere non præsumpsit. » Cassiod.

» molaverunt filios suos et filias suas dæmoniis, et A
 » effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum
 » suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt
 » sculpsitilibus Chanaan; et infecta est terra in sanguinibus,
 » et contaminata est in operibus eorum. » Simplex hic narratur
 » historia, et quam stulti et iniqui isti fuerint, quantumque a
 » primis suis parentibus, quibus terra promissa fuerat,
 » degeneraverint, apertissime ostendit. Ut omnes intelligant,
 » justo Dei iudicio, eis omnia mala accidisse, quæ super
 » eos venisse narrantur. Sic enim tota terra eorum iniquitatibus
 » violata et contaminata est, ut eam merito Deus abominari
 » debuisset.

« Et fornicati sunt in adinventionibus suis, et B
 » iratus est Dominus in populum suum, et abominatus est
 » hæreditatem suam, et tradidit eos in manus gentium,
 » et dominati sunt eorum qui oderunt eos, et tribulaverunt
 » eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum,
 » sæpe liberavit eos. » Et in hoc quidem magna Dei clementia
 » declaratur, quia, quamvis Deum sic offendissent, quoties
 » tamen humiliati ad eum clamabant, toties eos exaudiebat,
 » et de inimicorum suorum manibus liberabat. Et hoc quidem
 » præcipue tempore iudicium factum fuisse, qui leget, inveniet.

« Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo, » et humiliati
 » sunt in suis iniquitatibus. » Si enim ejus consilio credidissent,
 » ab ejus imperio non recessissent; sic in suis iniquitatibus
 » ab adversariis suis humiliati non fuissent.

« Et respexit eos cum tribularentur. » Si tamen pœnitentes
 » eum orabant et invocabant. Hoc est enim, quod dicit; « cam
 » exaudiret orationes eorum. » Quomodo enim eorum orationes
 » exaudire posset, nisi eum invocassent et orassent?

« Et memor fuit testamenti sui, et pœnituit eum » secundam
 » multitudinem misericordiæ suæ. » Deum non pœnitentis imitatur
 » affectum; si eum quem affligebat subito aliquis amplecti et
 » honorare incipiat, pœnitentia videtur.

« Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant
 » eos. » Non enim interficiebant eos, neque a patriis legibus
 » recedere cogebant, semperque secum prophetas habebant qui
 » eos consolabantur et Dei misericordias eis promittebant.

« Salvos nos fac, Domine Deus noster, et congrega » nos de
 » nationibus, ut consteamus nomini sancto tuo, et gloriemur in
 » laude tua. » De illis nunc Propheta specialiter loquitur qui
 » in fine sæculi futuri sunt, de quibus alibi dicitur: « In diebus
 » illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter (Jer.
 » xxxiii, 16). » Itemque: « Si fuerit numerus filiorum Israel
 » sicut arena maris, reliquæ convertentur (Isa. x, 21). » Pro
 » istis orat Propheta quos ubique gentium videt esse dispersos,
 » ut in unam fidem congregentur, et Christum consteantur et in

eo gloriantur, quod eum laudare tantum digni facti sunt.

« Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo usque » in sæculum;
 » fiat, fiat. » Nunc, inquit, quia Judæi et gentiles ex omnibus
 » mundi partibus in unum congregati sunt omnesque in unam
 » fidem convenerunt, omnes eum benedicunt et ejus benedictiones
 » confirmantes dicunt, « fiat, fiat. »

530 PSALMUS CVI.

ALLELUIA.

Quid significet Alleluia, satis quidem dictum est, sed satis factum non est. Et ideo toties nos Propheta hortatur laudare Dominum, quia nunquam satis laudare possumus.

« Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam » in sæculum
 » misericordia ejus. » Hos nunc hortatur Propheta ad laudes Domini
 » qui Christi sanguine redempti sunt et ex omnibus mundi partibus
 » in unam catholicam Ecclesiam congregati.

« Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, quos » redemit de manu
 » inimici, et de regionibus congregavit eos. » Nunc, inquit, in hoc
 » tempore suæ redemptionis consteantur Domino, et nunc laudes
 » ejus dicant, et prædicent omnes qui redempti sunt a Domino;
 » illi videlicet quos Dominus redemit de manu inimici, et de
 » potestate diaboli liberavit, et de omnibus nationibus in unam
 » fidem congregavit. Et hoc est quod ait:

« A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. » Mare, quod totum
 » circumit mundum, nunc pro sola parte australi ponitur.

« Erraverunt in solitudine in siccitate, et viam » civitatis
 » habitationis non invenerunt. » Omnes, inquit, isti erraverunt;
 » sed Christi gratia illuminati sunt. Sed ubi erraverunt? In
 » solitudine, et non solum in solitudine, sed in sicca solitudine.
 » Hæc est illa solitudo, de qua Propheta dicit: « Ego vox clamantis
 » in deserto (Joan. i, 25). » Totus mundus erat solitudo, quando
 » Dominus venit, omnis terra arida et sterilis erat; nondum
 » homines illam viam invenerant quæ ducit ad civitatem
 » habitationis: « Ego, inquit Dominus, sum via, veritas et vita;
 » nemo venit ad Patrem, nisi per me (Joan. xiv, 6). » Hæc est
 » igitur illa via quæ ducit ad Patrem et ad civitatem habitationis.
 » Illa sola civitas habitationis, in quam quicumque intrant,
 » æternam habent et felicem habitationem.

« Esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis » defecit. »
 » Omnes, inquit, adhuc esurientes et sitientes erant, quia
 » veritatis et sapientiæ cibum et potum nondum gustaverunt,
 » et ideo anima eorum fame et siti in ipsis defecerat: « Non
 » autem fame panis, ut Propheta ait, neque siti aquæ, sed
 » audiendi verbum Dei (Amos. viii, 11). »

« Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, » et de
 » necessitatibus eorum liberavit eos. » Hoc autem tunc factum
 » est, quando audita evangelica prædicatione, se in errore et
 » diaboli laqueis esse cognoverunt. Sed mox clamantes et pœnitentiam

agentes salvati et liberati sunt. Et tunc quidem A prædicatione illuminati sunt, et clamantes ad
 « eduxit eos Dominus in viam rectam, ut irent in ci-
 » vitatem habitationis. »

« Confiteantur Domino misericordiae ejus et mira-
 » bilia ejus filiis hominum. » Egregie autem dicitur,
 ut misericordiae et mirabilia laudent Dominum, quia
 per misericordias quas fecit, et per mirabilia quae
 filiis hominum ostendit, laudatur et magnificatur
 Dominus. Et dignum quidem est ut eum laudent
 qui ea bona suscipere meruerunt quae superius ex-
 posita sunt.

« Quia satiavit animam inanem, et animam esu-
 » rientem satiavit bonis. » Hoc est enim, quod su-
 perius dixit, quia « de necessitatibus eorum libera-
 » vit eos, » qui esurientes et sitiennes erant. Inanes B
 erant illae animae, quae Christi fide et cogitatione va-
 cuae erant. Has autem satiavit Deus omnibus bonis,
 quia utriusque Testamenti dulcedinem et veritatem
 intelligere fecit.

« Sedentes in tenebris et in umbra mortis, vincu-
 » lis ligatos in mendicitate et ferro. » Subauditur,
 liberavit eos Dominus. Hoc enim inferius conti-
 nuatur, ubi dicitur, « de necessitatibus eorum libe-
 » ravit eos. » Hic est ille populus, de quo Propheta
 ait : « Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem
 magnam, ambulantibus in regione umbræ mortis,
 lux orta est eis (Isa. ix, 2). » Sedebant isti in tene-
 bris erroris et cæcitatibus, et sub illius arboris umbra
 quae non refrigerium, sed mortem dabat. Erant au-
 tem in vinculis ferreis, in mendicitate, quia spiri- C
 tualibus divitiis pauperes dura diaboli catena
 stringebantur. Hoc autem cur eis acciderit sequen-
 tia manifestant.

« Quia exacerbaverunt eloquium Domini, et con-
 » siliium Altissimi irritaverunt. » Neque ipsi per se,
 vel a doctoribus suis cognoscere poterant veritatem,
 neque his qui divino oraculo eum prædicabant,
 credere volebant, sed potius contra divinæ legis
 prædicatores, errorem suum omnibus modis defen-
 dere nitebantur. Et hoc quidem erat eloquium Do-
 mini exacerbare, ejusque consilium irritare. Unde
 et subditur :

« Et humiliatum est in laboribus cor eorum, et
 » infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret. » Magnus
 labor est veritatem investigare, quam quidem nemo
 suo ingenio, sine divino auxilio invenire poterit. Et
 ideo omnes sæculi sapientes stulti facti sunt, et ad
 veritatis agnitionem pertingere non potuerunt. Cor
 autem cum vincit exaltatur, cum vincitur humiliatur.
 Quod itaque hic dicitur : « Humiliatum est in labo-
 ribus cor eorum, » tale est ac si diceret : 531
 Quamvis multum die nocteque cogitando et medi-
 ando laborassent, victum tamen et humiliatum est
 cor et ingenium eorum, quoniam ad veritatis noti-
 tiam suo ingenio pervenire non potuerunt, sed om-
 nino infirmati sunt, nec fuit inter eos neque scriptu-
 ra nec sapiens aliquis, qui eis hoc in labore auxilium
 præstare valuisset. Cum igitur sic meditando tribu-
 larentur et affligerentur, audita subito evangelica

num de istis tantis necessitatibus liberati su-
 hoc est quod dicit :

« Et clamaverunt ad Dominum cum tribula-
 » et de necessitatibus eorum liberavit eos. »
 autem fuerint istæ necessitates, audiamus :

« Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis
 » vincula eorum dirupit. » Et hoc quidem
 superius exposuimus, quia erroris et cæ-
 tenebras patiebantur.

« Confiteantur Domino misericordiae ejus et
 » bilia ejus filiis hominum. » Et hoc sim-
 plicitate expositum est. Quod tamen dignum est ut
 repetatur, quia magna Dei misericordia est, mag-
 miracula quae nobis in hoc Psalmo narrantur
 quae miracula ?

« Quia contrivit portas aereas, et vectes :
 » confregit. » Valde dura et fortia esse oster-
 eo quod aerea et ferrea ea esse dicit. Omnia
 namque diaboli tam fortia sunt, ut merito
 ferrea esse dicantur. Non est ergo mirum si
 vitæ corda iniquorum penetrare nequeunt, quia
 fortiter clausa et obscurata sunt. Omnia
 peccata machinamenta diaboli sunt, quae ver-
 obsistunt, ne ad cor hominis penetrare valeat
 tamen virtus et potentia Dei, et quamvis
 homo in via iniquitatis clausus et ligatus si-
 tamen eum trahit, et ad viam veritatis revoc-
 hoc est quod dicit :

« Suscepit eos de via iniquitatis eorum
 quasi aliquis diceret : Quid causæ est quod
 homines a diabolo et vinci et humiliari po-
 ait propter injustitias enim suas humiliati
 quasi dicat : Hoc faciunt qui falsitatem et inju-
 diligunt, et eam quam diligere debent ve-
 odio habent. Et hoc est quod ait :

« Omnem escam abominata est anima eorum
 » idcirco appropinquaverunt usque ad portas
 Omnem, inquit, escam salutiferam et vivifi-
 perquam utriusque Testamenti doctrina signi-
 abominata est anima eorum, et ideo ad
 mortis appropinquaverunt, quia hæreticis et
 smaticis aliisque deceptoribus se sociaverunt
 enim sunt portæ mortis quia per istos intr-
 D mortem.

« Et clamaverunt ad Dominum cum tribula-
 » et de necessitatibus eorum liberavit eos.
 autem jam superius expositum est. Sed quia
 de necessitatibus eorum liberavit eos, sequitur :

« Misit verbum suum, et sanavit eos et
 » de interitu eorum. » Hoc autem de Sa-
 nostro intelligitur, qui ad sanandas et lib-
 omnes gentes a Deo missus est.

« Confiteantur Domino misericordiae ejus et
 » bilia ejus filiis hominum. » Nunc, quasi
 Misericordiae et mirabilia necessaria sunt
 sancti prædicatores ad prædicandum et sacri-
 laudis immolandum mittuntur. Hoc est enim quod
 « Ut sacrificent sacrificium laudis, et anu-

- 3 » opera ejus in exultatione. » De hoc sacrificio dicit A
 2 Apostolus : « Per ipsum ergo offeramus hostiam
 2 laudis semper Deo, id est vitulos labiorum confi-
 2 tentium nomini ejus (*Heb.* xiii, 15). » Vituli namque
 1 labiorum, laudes, sermones et verba sunt quæ
 1 apostoli prædicare et nuntiare mittuntur. Sed ut
 1 hoc in exultatione facere valeant, necesse est ut
 1 misericordiæ et mirabilia Dei cum eis vadant.
 1 « Qui descendunt mare in navibus, facientes opera-
 1 tiones in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini
 1 » et mirabilia ejus in profundo. » Isti qui descendunt
 1 mare in navibus apostoli sunt et doctores. Et ipsi
 1 quidem fecerunt operationes in aquis multis, quia
 1 prædicaverunt, et virtutes multas fecerunt in populis
 1 multis. Et hoc est quod ait : « Ipsi viderunt opera B
 1 Domini, et mirabilia ejus in profundo. » Tunc enim
 1 in profundo maris apostoli mirabilia viderunt, quando
 1 inter impios et peccatores mortuos suscitabant,
 1 cæcos illuminabant, aliaque miracula faciebant.
 1 Descendit autem unusquisque in navicula corporis
 1 sui, quæ quidem fragiles erant et naufragio destinatæ ;
 1 sed spiritus, qui præsidebat, fortis erat, et navigandi
 1 peritus. Unde et Dominus ait : « Spiritus quidem
 1 promptus est, caro autem infirma (*Matth.* xxvi, 41). »
 1 « Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati
 1 » sunt fluctus ejus. » Hoc est enim quod per Prophetam
 1 Dominus ait : « Ego Dominus, qui conturbo mare, et
 1 intumescunt fluctus ejus (*Isa.* li, 15). » Tantum
 1 enim et non amplius poterant mali contra bonos,
 1 quantum eis Dominus facere permittebat. « Dixit C
 1 igitur Dominus (dicere autem, voluisse fuit) et stetit
 1 spiritus procellæ. » Et quia Dominus hoc voluit ut
 1 spiritus procellæ staret et mare in suo fervore et
 1 tempestate perseveraret, ideo exaltati sunt fluctus
 1 ejus. Et quid fecerunt tunc illi, de quibus modo
 1 diximus, qui descendunt mare in navibus?
 1 « Ascendunt usque ad coelos et descendunt usque
 1 » ad abyssos. » Et ascendere malum est et descendere
 1 pejus; in utroque 523 enim periculum est. Unde
 1 et dicit quia « anima eorum in malis tabescebat; »
 1 id est in calamitatum et dolorum vehementia con-
 1 stituti, vix a virtute non deficere valebant. Possumus
 1 autem intelligere quod tunc ascendebant, quando
 1 ante tyrannos ad tribunal iudicii trahebantur; tunc
 1 vero descendebant, cum in ima carceris trudebantur. D
 1 « Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius, et omnis
 1 » sapientia eorum deglutita est. » Hæc verba quid
 1 aliud significant nisi timoris et perturbationis
 1 intolerabilem immensitatem? Hinc est enim quod
 1 Apostolus dicit : « Nolo vos ignorare, fratres, de
 1 tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia,
 1 quoniam supra modum gravati sumus, supra virtu-
 1 tem, ita ut tæderet nos etiam vivere (*II Cor.* i, 8). »
 1 « Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur,
 1 » et de necessitatibus eorum liberavit eos. » Quo-
 1 modo autem liberavit, audiamus. « Statuit procellam
 1 » ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus, et lætati sunt
 1 » quod siluerunt, et eduxit eos in portum voluntatis
 1 » eorum : » et ita quidem de necessitatibus eorum
 1 liberavit eos. Plana sunt hæc et jucunda ad intelli-
 1 gendum.
 1 « Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et
 1 » mirabilia ejus filiis hominum. » Et hoc quare?
 1 » Ut exaltent eum in Ecclesia plebis, et in cathedra
 1 » seniorum laudent eum. » Constat igitur quia
 1 aliter eum exaltare non possunt, nisi Dei misericordiæ
 1 et mirabilia adsint. Inde est enim quod alibi dicitur :
 1 « Quia profecti prædicaverunt ubique, Domino
 1 cooperante et sermonem confirmante, sequentibus
 1 signis (*Marc.* xvi, 20). » Quid est autem in Ecclesia
 1 plebis, nisi in populo gentium? Et quid est in cathedra
 1 seniorum, nisi in Synagoga Judæorum? De hæc
 1 autem cathedra Dominus ait : « Super cathedram
 1 Moysi sederunt Scribæ et Pharisei (*Matth.* xxiii, 2). »
 1 « Quia posuit flumina in desertum, et exitus
 1 » aquarum in sitim; terram frugiferam in salsu-
 1 » ginem, a malitia inhabitantium in ea. » E contra
 1 vero, « qui posuit desertum in stagna aquarum, et
 1 » collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem
 1 » habitationis. » Hoc est igitur, unde apostoli et
 1 prædicatores et in Ecclesia plebis et in cathedra
 1 seniorum Dominum exaltare et laudare debent,
 1 quia deponit superbos, et exaltat humiles, quia con-
 1 vertit in Libanum Chermel, et Chermel in saltum
 1 reputatur. Quia convertit desertum in terram fructi-
 1 feram, et terram fructiferam in desertum; et, ut
 1 planius dicatur, quia malitiam Judæorum repulit,
 1 et gentium simplicitatem elegit. Quid enim aliud
 1 erat gentilitas, nisi desertum et terra sitiens et sine
 1 aqua? Et ibi quidem posuit Dominus flumina, et
 1 exitus aquarum, quoniam illis apostolos dedit, et
 1 sanctarum volumina scripturarum. Judæa vero terra
 1 fructifera quondam fuit, sed a malitia inhabitantium
 1 in ea, in salsuginem et sterilitatem conversa est.
 1 Quod autem sequitur : « Posuit desertum in stagnum
 1 aquæ, et terram sine aqua in exitus aquarum, »
 1 repetitio est. Ibi autem, id est in terra sine aqua,
 1 per quam Ecclesia significatur, collocavit Dominus
 1 esurientes, illos videlicet de quibus dicitur : « Et
 1 famelici saturati sunt (*I Reg.* ii, 5). » Et isti quidem
 1 constituerunt, compleverunt, edificaverunt, et
 1 cunctis bonis abundare fecerunt civitatem habita-
 1 tionis, per quam vel Ecclesia, vel cælestis Jerusalem
 1 intelligi potest.
 1 « Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas,
 1 » et fecerunt fructum nativitatis. » Quotidie seminat
 1 ager Dei, et plantatur vinea Dei, et quotidie reddunt
 1 fructum novum, fructum nativitatis novæque nati-
 1 vitatis. « Plures enim, ut Apostolus ait, facti sunt
 1 sacerdotes secundum legem, idcirco quod morte
 1 prohiberentur permanere (*Hebr.* vii, 23), » ut semper
 1 aliis alii succedant qui in agro Dei et in vinea Dei
 1 laborare non desinant.
 1 « Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis, et
 1 » jumenta eorum non minoravit. » Jumenta hoc in
 1 loco episcopi sunt et sacerdotes. Hæc autem minorata
 1 non sunt, quia, sicut modo diximus, alii pro aliis
 1 ordinantur. Dicuntur autem jumenta, quasi juva-

menta, quod nomen, quantum huic ordini conveniat, A quis non intelligat?

« Pauci facti sunt, et vexati a tribulatione malorum » et dolorum. » Modo, quasi dicat, jumenta minorata non sunt quamvis persecutionis tempore in Ecclesia prædicatores valde pauci aliquando facti sunt, multumque ab iniquis hominibus vexati et afflicti.

« Effusa est contemptio super principes eorum, et » seduxerunt eos in invio, et non in via (791). » Inde, quasi dicat, vexati sunt sancti a malorum hominum tribulatione: quia super principes eorum contemptio effusa est, qui eos seduxerunt in invio, et non in via. Isti principes hæretici sunt, qui semper contendere parati, et suos decipiunt, et sanctos quiescere non patiuntur. Decipiunt autem eos in invio, et non in via, quia nemo est qui in omnibus B decipiatur. Ubi seducitur homo, in invio est; et ubi non seducitur, in via est.

« Et adjuvit pauperem de inopia, et posuit » sicut oves familias. » De quibus modo superius dixit, « pauci facti sunt, » eosdem ipsos propter ipsam paucitatem pauperes vocat. Vicina sibi sunt paucitas et paupertas, et pene idem significare videntur. Quomodo adjuverit pauperem de inopia, id est de supradicta paucitate, exponit dicens: « Et posuit sicut oves familias, » quoniam sicut greges ovium, sic eos multiplicavit. Singulas autem Ecclesias intelligere possumus.

« Videbunt recti, et lætabuntur, et omnis iniquitas » oppilabit os suum. » Viderunt, inquit, recti ea quæ in hoc psalmo scripta sunt et lætabuntur, quoniam totus iste psalmus misericordia plenus est. Iniqui vero taceant, et contra Deum ulterius non loquantur. Nullam excusationem habere poterit, qui post tantam misericordiarum plenitudinem ab iniquitate non recedit.

« Quis sapiens, et custodiet hæc, et tunc intelliget » misericordias Domini? » Ille, inquit, sapiens est, qui ista custodit. Et qui ista custodierit, ille sine dubio intelliget misericordias Domini. Intelligere autem hoc in loco suscipere est. Nemo enim sic eas intelliget, sicut ille qui eas suscipiet.

PSALMUS CVII.

CANTICUM PSALMI DAVID.

Quid est autem canticum psalmi, nisi laus bonæ D operationis? Laudantur igitur in hoc psalmo opera bona, et qui ea operantur. Eloquitur contra philosophos et hæreticos, qui suam scientiam extollentes, sanctorum irrident doctrinam et simplicitatem. Sed vir justus ea non curat, neque propter hoc divinæ legis scientiam et prædicare cessat.

« Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum: » cantabo, et psalmum dicam Domino. » Faciant illi quidquid velint, dicant quod velint, laudent dogmata sua, vituperent nostra; cor meum semper est paratum ad cantandum, ab jubilandum, ad lau-

(791) *Effusus est contemptus super principes. Et seduxit eos in invio, et non in via.* Ita lectio apud S. Aug. Ad quæ subjicit: « Quid est, ergo seduxit eos,

dandum et prædicandum, et verbum vitæ et salutis cunctis gentibus nuntiandum. Et hoc est quod dicit: « Cantabo, et psalmum dicam Domino. » Sed ubi? in psalterio et cithara. Hoc est enim quod sequitur:

« Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et » cithara, » exurgam diluculo. Quid per psalterium et citharam, nisi Vetus et Novum Testamentum intelligamus? Decem chordas habet psalterium, quia decem sunt verba legis. In cithara vero vel tres, vel quatuor chordæ sufficiunt; et tres quidem mysterium Trinitatis, quatuor vero totidem Evangeliorum libros designant. Cantant igitur sancti vel in psalterio, vel in cithara, quia alium cantum et doctrinam non habent nisi Veteris et Novi Testamenti.

Si igitur psalterium et cithara ab Ecclesia tollatur, quid dicat, quid cantet, quid prædicet non habebit. Est igitur omnis gloria ejus in psalterio et cithara, quia sine cantu, sine doctrina et scientia, nullam gloiam habere potest. Et quamvis omnis modulatio psalterii et citharæ suavis sit, et dulcis ad audiendum; illa tamen dulcissima est quæ a tribus chordis in cithara modulatur. Et talis quidem est ille cantus, quem sicut Isaias propheta, et Joannes apostolus dicitur: « Seraphim et quatuor animalia cantare non cessant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, plena est omnis terra gloria ejus (Apoc. iv, 9). » Merito igitur dicit Ecclesia: « Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara; » et ego quidem exurgam diluculo. Tu, inquit, psalterium, et tu, cithara, semper esto parata, ut nullum mihi impedimentum et moram faciat, quia ego quidem ad cantandum exurgam valde diluculo. In hoc autem se per totum diem a mane usque ad vesperum, id est omni tempore vitæ suæ se cantare et jubulare promittit, quod se diluculo exurgere dicit.

« Confitebor tibi in populis, Domine, et psalmum » dicam tibi inter gentes. » Parata, inquit, sum, psalterium et citharam habeo, et in psalterio et cithara cantabo tibi, et laudabo te in populis, Domine, et psalmum dicam inter gentes. Quia enim Judæi audire nolunt, psalmos se inter gentes cantare promittit. Psalmos autem cantare, est verbis et actione legis mandata adimplere.

« Quoniam magnificata est super cælos miseri- » cordia tua, et usque ad nubes veritas tua. » Misericordia Dei, et veritas Dei Salvator noster est, qui omni misericordia et veritate plenus est, in ipso et per ipsum, Patris misericordia et veritas cunctis gentibus revelata est. Hoc inquit, confitebor, hoc prædicabo, in omnibus gentibus nuntiabo, quoniam usque ad cælos et usque ad nubes misericordia tua et veritas tua magnificata et exaltata est. Sed ut vera sit prædicatio mea, jam nunc exi de spelunca, egredere de sepulcro, et exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua manifestetur. « Exaltare super cælos, Deus, et super om-

dimisit eos in invio, et non in via? Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum. Hoc est enim, seduxit: donavit illos sibi. »

terram gloria tua, ut liberentur electi tui. » **34** « Salvum me fac dextera tua, et exaudi e. » Dicit Ecclesia : ut liberentur electi tui, um me fac dextera et fortitudine tua, et exaudi Salus hujus piissimæ matris, omnium filiorum ratio est.

Deus locutus est in Sancto suo : Lætabor, et vidam Sichimam, et convallem tabernaculorum etibor. » Propheta loquitur modo, et Ecclesia solatur, quæ de humani generis calamitatibus, psa origine incipiens lamentabatur, quæ tamen sola significatione gaudebat, qua fugere poterat : arcus. « Deus, inquit, locutus est in Sancto » id est in dilecto Filio suo, et ea locutus est lætitiâ tibi dabunt et exultationem, quoniam te ad fines terræ te dilatabit, et totam terram, n dimensus est et per suas partes divisit, tibi t. « Lætabor, inquit, et dividam Sichimam. » gie Dominus a lætitiâ incipit, quia ejus lætitiâ ibus fidelibus gaudium præstat. Unde et in ejus ritate gaudium pastoribus promittens angelus, « Ecce annuntio vobis gaudium magnum quod omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, est Christus Dominus in civitate David (Luc. II, » Sichima *humeri* interpretatur, et significat humeros qui superhumeralia in Exodo ferrentur. Ipsi autem sunt. SS. apostoli, episcopi et rdotés, qui ideo humeros ornatos habent, ut omnes sapienter et fortiter portent. Ipsi enim quibus Dominus ait : « Tollite jugum meum super et discite a me quia mitis sum et humilis corde h. XI, 29). » Hoc igitur divisit Dominus, et n convallem tabernaculorum inter eos partitus Convallis tabernaculorum totus iste mundus ligitur, quo tabernacula Dei posita sunt, per omnes Ecclesiæ significantur, de quibus sub-

Meus est Galaad, et meus est Manasses, et phraim fortitudo capitis mei. Juda rex meus, ab olla spei meæ. In Idumæam extendam calamentum meum, mihi allophyli (792) subditi nt. » Ecce omnia sua sunt; omnia hæc ad siam pertinent, et ita sancta mater Ecclesia ne gentium magnificata et dilatata est. Sed quid : Galaad, » quæ *acervus testimonii* interpretatur, Ecclesiæ doctores et magistros intelligamus? enim sunt, in quibus utriusque Testamenti testia coacervata sunt, quibus et seipsos omnesque defendere debent. Et merito primi ponuntur, inter omnes alios obtinent principatum. nasses » vero interpretatur *oblivio*, per quem ram illi significantur qui, S. Spiritus calice iati, terrenorum omnium obliviscuntur et sola stia concupiscunt. Tales erant illi de quibus ctibus apostolorum dicitur : « Quia omnibus

2) Cod. Ghis., *alienigenæ*.

3) Allophylus, ut alibi superius diximus, signihominem alterius tribus, sive alterius gentis et nis; atque in hoc etiam sensu sese sustinet S.

A erat cor unum et anima una, et nemo dicebat aliquid esse suum, sed erant illis omnia communia (Act. IV, 32). » Inter hos autem monachi quoque et eremitæ connumerantur. At vero per « Ephraim, » qui *frugifer* dicitur, omnes illos intelligere debemus qui boni operis fructum Domino reddunt. In his autem et clerici et laici, et masculi et feminæ, et divites et pauperes, et liberi et servi, et omnes alii qui otiosi non sunt, sed in vinea Domini fideliter laborant, intelliguntur. Quod autem ait, « fortitudo capitis mei; » tales est ac si diceret, fortitudo mea. Ad hanc autem significationem, et boves nostros, et operarios nostros, fortitudinem nostram dicere solemus. » Juda rex meus. « *Juda confessio* interpretatur. Isti autem sunt qui pro aliis pgnant, et Deum assidue laudant et benedicunt, et inter ipsa tormenta Deum suum et Creatorem suum Christam esse confitentur. Et tales quidem digni sunt qui reges a Domino constituantur. « Moab olla spei meæ. » Bene post confessionem ollam posuit, quia sola confessio sanctorum carnibus ollam implebat, et eos ad ignem et ad alia tormenta ducebat. Per ollam enim hoc in loco omnia tormentorum genera significantur. Interpretatur autem « Moab » *ex patre*, per quem eos intelligimus quibus in Evangelio Dominus ait : « Vos ex patre diabolo estis (Joan. VIII, 54). » Isti igitur sunt quos prius sibi ipsi, deinde vero fidelibus suis ollam se Dominus habere sperabat. Sperabat quidem, quia libenter et sua sponte sustinuit passionem. « In Idumæam extendam calamentum meum, » id est calceatos meos, per quos apostolos significat, qui, sicut scriptum est, « calceati erant in præparationem Evangelii pacis (Ephes. VI, 18). » Hos autem extendit Dominus, et misit in Idumæam, quæ *sanguinea* interpretatur, quod quid significet manifestum est. « Mihi allophyli subditi sunt. » Per allophylos (793), qui *sine capite* interpretantur, universaliter omnes infideles, et quicumque Dei cognitionem non habent, intelligere debemus. Quomodo enim caput habebant qui, cæci et surdi, aures et oculos non habebant? Si enim oculos habuissent, nequaquam ligna et lapides deos esse dixissent. Isti tamen apostolica prædicatione Salvatori nostro subditi sunt quia de talibus Ecclesiæ muri fabricati sunt. Isti enim sunt illi lapides impoliti et incircumcisi, **535** quos ferrum non tetigit, quia de talibus altare sibi Dominus fieri jussit. Huc usque Dominus locutus est. Hinc autem Ecclesia suæ narrationis ordinem servat.

« Quis deducet me in civitatem munitam? Aut » quis deducet me usque in Idumæam? » Quis, inquit, deducet me in civitatem munitam, id est in cœlestem Jerusalem; ubi neque ollas Moab, de quibus modo locutus es, neque sanctorum sanguine cruentatos Idumæorum gladiostimeam? Aut si pedes

Brunonis interpretatio; si nimirum intelligimus homines idololatriæ deditos, adeoque gentis diversæ admodum a Judæorum natione et religione.

meos in Idumæam extendere vis, quis erit qui me deducat, et itineris viam ostendat, et euntem et redeuntem custodiat?

« Nonne tu Deus, qui repulisti nos et destruxisti » nos, iratus es et misertus es nobis? Et non » egredieris Deus in virtutibus nostris? » Egredieris utique, quia sic promisisti nobis, et sic te facturum esse speramus. Hoc est enim quod Dominus in Evangelio dicit: « Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado. (Joan. xiv, 12). » Itemque: « Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, super ægros manus inponent, et bene habebunt. (Marc. xvi, 17). »

« Da nobis auxilium de tribulatione: » quia nos aliunde auxilium non exspectamus. « Et vana est » salus hominis; » siquidem universa vanitas est ipse homo.

« In Deo faciemus virtutem. » In Deo, inquit, faciemus virtutem, et ipse egredietur in virtutibus nostris; quia sicut ipse dixit, sine ipso nihil facere possumus, « Et ipse ad nihilum deducet tribulantes » nos. » Tale est et illud quod alibi dicitur: « Ad nihilum devenient, sicut aqua decurrens (Psal. lvi, 8). » Ad nihilum deducitur, cujus intentio non adimpletur. Est enim usitatissimus iste locutionis modus, ut nihil eum fecisse dicamus, qui id quod cepit facere non potuit. Sic igitur ad nihilum devenerunt, qui suas voluntates ad effectum perducere non poterant.

PSALMUS CVIII.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

Iste titulus jam multoties expositus est. Quando Propheta ponit in finem, non vult ut de se, sed de Christo, intelligatur. Et ipse quidem loquitur in hoc psalmo, et de Judæis conqueritur, qui tantis ejus beneficiis ingrati fuerunt et pro bonis mala reddiderunt.

« Deus, laudem meam ne tacueris. Vult Salvator noster ut totus mundus cognoscat et prædicet misericordiam, fortitudinem et patientiam ipsius, qui cum solo verbo omnes suos inimicos perdere potuisset, quod ad fortitudinem spectat; noluit tamen, sed nimia misericordia plenus, pro eis orabat dicens » Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34). » Et sicut ovis ad occisionem ductus, cum eum irriderent, maledicerent, ligarent, flagellarent, damnarent, spinis coronarent et (quod dicere contremisco) conspuerent, et colaphizarent, crucifigerent et aceto potarent. Sed quis omnia dicere valeat? Ipse tamen patienter omnia sustinuit. Sed melius est ut ipsum audiamus, et ipse nobis dicat quid ille populus stultus et insipiens, impius et ingratus, contra eum fecerit. « Quia os, inquit, peccatoris, qui illud peccatum facere non timuit cui nullum peccatum unquam comparari potest. Vere dolosi, qui laudando, extollendo, magistrum bonum

vocando, in omnibus insidiando, cum falsis testibus accusando, legis injurias objiciendo, ipsum legis conditorem contra legem fecisse mentiebantur:

« Nos, inquit, legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (Joan. xix, 7). » Et cum nullam causam mortis Pilatus in eum invenire potuisset, ac per hoc eum dimittere voluisset, illi omnes e contra una voce clamaverunt: « Crucifige, crucifige! » dicentes. Cumque ille diceret: « Quid enim mali facit? » (Ibid.) illi, nihil habentes quod ei respondere potuissent, non ad interrogata responderunt, sed iterum « Crucifige! » clamaverunt. Et tunc quidem completam est quod modo Dominus ait: « Quia os dolosi et peccatoris super me apertum est. » Dicitis, Judæi, quia legem habetis; quare ergo secundum legem non judicatis? Quare justum et innocentem condemnatis? Quare contra eum qui neque victus, neque confessus est, « Crucifige, crucifige! » clamatis? Sed audiamus quid Dominus dicat:

« Locuti sunt adversus me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. » Quid dicitis ad hæc? Nonne Propheta vester istud prædixit? Non potuit mentiri Spiritus sanctus, qui in eo loquebatur; ipse vestra iniqua consilia, ipse vestros dolos, ipse vestros sermones odii et mendacii plenos, antea pertam multos annos revelavit, et hoc malum tam immanens, quod ad perditionem vestra facturi eratis, manifestavit.

Verum est igitur, et negare non potestis, quia locuti estis adversum eum lingua dolosa, lingua fallaci, lingua merito damnanda et flammis perpetuis crucianda. Verum, inquam, est, et negare non potestis, quia sermonibus eum circumdedistis; et sicut ipse ait, gratis eum odio habuistis, et nullam justam causam contra eum invenire potuistis. Scio quia causam vestram, quamvis iniquam, defenderetis, ~~536~~ et sicut semper soliti estis contra veritatem contenderetis et pugnaretis, nisi Propheta vester et Rex vester ista prædixisset, cui contradicere non audetis. Sed iterum quid Dominus dicat, audiamus:

« Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi. » Et tu, Domine, quid faciebas? « Ego autem orabam: » posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium » pro dilectione mea. » Hoc est enim, quod per prophetam Dominus ait: « Vineam meam electam, ego te plantavi, quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ? » (Jer. ii, 21). Et alibi: « Popule meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te? responde mihi? » (Mich. vi, 3). Longum esset si enarrare velimus quæ et quanta beneficia illi populo iniquo et ingrato Dominus fecerit: « Non sum missus, dicit Dominus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israël (Matth. x, 6). » Magna causa dilectionis est hæc, multum hac pro causa eum diligere debuissent, quod ipsemet pro illis se venisse testatur. Suscitabat mortuos illorum, illuminabat cæcos, curabat paralyticos, mundabat leprosos, sanabat hydropicos. Illi vero e contra quid detrahentes dicebant? « Hic

homo non est a Deo, qui Sabbatum non custodit A
(Joan. ix, 16. » In his igitur et multis aliis illi de-
trahebant, cum eum potius plurimum diligere et
honorare debuissent. Ipse vero orabat, et pro ipsis
suis inimicis atque pro omnibus aliis, ut ejus passio
omnibus proficeret ad vitam æternam.

« Constitue super eum peccatorem, et diabolus
» stet a dextris ejus. » Dignum est ut peccatores
peccatorem suscipiant, et qui noluerunt suscipere
Christum Salvatorem, Antichristum suscipiant de-
ceptorem. Stat autem diabolus a dextris hujus po-
puli, quia ipse post se eos trahit, ad sinistram im-
pellit, et ab itinere recto divellit : ostendit eis viam
sinistram, dexteram claudit, eos per illam transi-
re non patitur.

« Cum judicatur, exeat condemnatus. » Hoc erit B
in judicio, quando simul cum eo quem nunc sequi-
tur mittetur in ignem æternum. « Et ratio ejus fiat
» in peccatum. » Quotidie orant Judæi, et psalmos et
prophetas legunt, sed omnis eorum oratio in peccat-
um vertitur eis, quia in hoc ipso Dominum offend-
dunt, quod ejus verba ore impio et polluto dicere
presumunt (794).

« Fiat habitatio eorum deserta, et non sit qui
» inhabitet in ea. » Iste versus in hoc loco super-
fluous est; et in alia translatione non habetur. Sed
fortasse additus est, ut numerus maledictionum con-
veniret numero denariorum quibus Dominus ven-
ditus est (795).

« Fiant dies ejus pauci. » Pauci quidem fuerunt
dies, quia post quadraginta duos annos, capta urbe C
et templo destructo, omnes in captivitatem ducti
sunt. Quod si de Juda intelligatur, neque multi, ne-
que pauci fuerunt, quia statim abiens laqueo se
suspendit.

« Et episcopatum ejus accipiat alter. » Et Judæ
quidem episcopatum accepit Mathias; Synagogam
vero suscepit Ecclesia.

« Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. »
Quot in illa misera captivitate miseri illius populi
orphanus, et quot viduæ factæ fuerunt, quis dicere
valeat? De Juda autem non legitur quod vel uxorem,
vel filios habuisset; sed quia Propheta hoc dicit,
dubitari non debet.

« Commoti amoveantur filii ejus, et mendicent,
» et ejiciantur de habitationibus suis. » Et hoc ad
litteram factum est, quia et commoti, et amoti, et
mendici, et pauperes facti, et de suis habitationibus
ejecti sunt.

« Scrutetur fenerator omnem substantiam ejus,
» et diripiant alieni omnes labores ejus. » Iste fene-
rator diabolus est, qui pecuniam suam dedit eis ad
mensam, quam sine usura nunquam suscipiet. Usura
autem animæ fuerunt; pecunia vero, vitia et

(794) Quia nimirum nolunt intelligere, atque in
sensu alieno per vim interpretatur quæ de Christo
Messia præclarissima in Scripturis habentur.

(795) Quamvis maledictio hæc ab aliis interpre-
tibus omittatur, attamen inutilis non est habenda.

peccata. Diripiant autem alieni labores ejus, quia
quæcunque operati sunt malignorum spirituum
erunt.

« Non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pu-
» pillis ejus. » Jam per mille annos, et amplius in
captivitate est populus iste, et nullum neque Dei,
neque hominis auxilium meruit, ut ad propria re-
mearet, nullusque fuit qui vel ipsis, vel eorum filiis,
misericordiam præstaret.

« Fiant nati ejus in interitum, in una generatione
» delatur nomen ejus. » Hoc autem in illa obsidione
completum fuit, de qua jam supra diximus. In una
vero generatione deletum nomen ejus, quia trans-
actis quadraginta duobus annis, in quibus una ge-
neratio completur, nulla terra postea nominata est
regnum Judæorum.

« In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in
» conspectu Domini, et peccatum matris ejus non
» deleatur. » Hoc est enim quod in Evangelio Do-
minus ait : « Et veniat super vos omnis sanguis
justus qui effusus est super terram (Matth. xxiii,
35); » quatenus in eos vindicetur quidquid vel ipsi,
vel eorum parentes commiserunt.

« Peccatum matris ejus, » vel peccatum Jerusa-
lem, vel originale peccatum mihi esse videtur quod
Eva commisit, omnium viventium mater, quod qui-
dem in nullis aliis deletur, nisi in illis qui Christi
sanguine redempti sunt.

537 « Fiant contra Dominum semper, set dispe-
» reat de terra memoria eorum. » Quid est quod
huc usque singulariter locutus, nunc vero pluraliter
loquitur, nisi ut intelligamus unum idemque signifi-
cari, sive singulariter, sive pluraliter ista dicuntur?
De illis loquitur qui in malitia perseverantes,
nunquam ad penitentiam redire volunt. Vult igitur
ut isti tales semper Domino contraria operentur,
semperque se ipsis deteriores fiant; et sicut scrip-
tum est (Apoc. xxii, 11), sordidi sordescant, qua-
tenus majora tormenta patiantur. Disperat igitur
de terra viventium memoria eorum, et in libro vitæ
non scribantur. Et hoc, quare?

« Pro eo quod populus iste (796) non est recor-
» datus facere misericordiam; » qui tot et tantas
misericordias a Domino suscepit.

« Et persecutus est hominem pauperem et men-
» dicum; » seipsum dicit, « qui cum omnino dives-
» esset, pro nobis pauper factus est (II Cor. viii,
» 9); » — « et compunctum corde morti tradidit. »
Magnæ crudelitatis est inopi et pauperi, et corde
compuncto non parcere. Compunctus corde fuisse
Dominus in eo ostenditur quod et pro Lazaro la-
crymatum est, et pro civitate Jerusalem, jam ad-
versus eum conspirante, flevisse legitur.

« Et dilexit maledictionem, et venit, et noluit

Hoc enim pertinet ad indolem Hebraicæ poseos, ut
eadem res diversa phrasi ad quamdam efficaciorum
significationem exprimitur.

(796) In Psalt. Vatic. desunt hæc verba *populus
iste*.

benedictionem, et elongabitur ab eo. » Illum dilexit, cujus os maledictione et amaritudine plenum est et dolo; et illum habere noluit, in quo omnes gentes benedicuntur. Qui igitur benedictionem cum Christo habere noluit, maledictionem habebit cum Antichristo.

« Et induit maledictionem sicut vestimentum, et intravit sicut aqua interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus. » In his verbis ostenditur, quia sic maledictio et intus et extra ei adhæret et conjuncta est, ut ab eo sperari non possit. Qua in re cor impenitens et mentis induratio designatur. Unde et subditur:

« Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, et sicut zona qua semper præcingitur. » In eo enim quod « semper » dicit, conjunctionem inseparabilem ostendit.

« Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Deum minum, et qui loquuntur mala adversus animam meam. » Quotidie Judæi male de Christo loquuntur, et nunquam ei detrudere cessant. Unde manifestum est, quia sicut hic dicitur, hoc opus componitur eis, ut omnes hujus psalmi maledictiones veniant super eos.

« Et tu Domine, Domine, fac mecum misericordiam propter nomen tuum, quoniam suavis est misericordia tua. » Sæpe jam diximus, quia quoties Salvator aliquid petit, et aliqua re indigere videtur, nihil ad divinitatem, sed omnia ad humanitatem referenda sunt. Neque vero ipsa humanitas aliquo indigebat, nisi quantum indigere volebat. Postulat igitur, sed pro nobis, qui membra illius sumus; postulat, ut nos postulare doceat in necessitatibus nostris, qui non armis, sed orationibus pugnare debemus. Fecit igitur Pater misericordiam propter nomen suum, quod invocavit: cujus misericordia suavis est, quia tunc adest quando necessaria est.

« Libera me, quoniam egenus et pauper sum ego. » Egenus quidem et pauper est qui se a suis inimicis defendere non potest. Talis, quantum ad se, erat humanitas Christi; sed quia divinitas sibi conjuncta erat, nihil erat quod ipsa non posset. Simul itaque et pauper et dives erat, et egebat et non egebat.

« Et cor meum conturbatum est in me. » Et hoc quidem ad humanitatem spectat. Quis enim nisi homo, sicut de eo scriptum est, « cœpit tædere et mœstus esse? » (Marc. xiv, 33). Fecit humanitas quod suum est, et divinitas quod suum; quia nisi hoc faceret, quis eum hominem esse crederet? Si enim solius divinitatis naturam et potentiam ostendisset, nemo eum hominem esse credidisset (797). Valde ergo nobis necessarium fuit ut has affectiones in se esse Salvator noster ostenderet.

« Sicut umbra, cum declinat, ablatum sum. »

(797) » Cor ejus, nempe Christi, potuit conturbari, cujus caro pro nobis cognoscebatur extingui, sicut ipse vicina passione professus est: *Tristis est anima mea usque ad mortem*, Matth. xxii, 38. Quæ omnia

A Declinante umbra, subito solis splendor aufertur a nobis; ita cæcitatæ errorisque tenebris crescentibus, solem justitiæ et veritatis lumen Judæi videre non possunt. « Et excussus sum sicut locusta. » Quasi vastatorem ac deprædatorem, eum a se repellere conati sunt quia nisi hoc fecissent, et locum et gentem se amittere timebant.

« Genua mea infirmata sunt præ jejuniis, et caro mea immutata est propter oleum. » Genua et caro hoc in loco dicuntur apostoli, qui alibi oculi, pedes, et ossa et fortia quæque vocantur. Et hoc ideo, quia molles et timidi, facile labentes et ad fugiendum parati in Christi passione apparuerunt. Sed non mirum, quia adhuc jejuni erant, et Spiritus sancti plenariam unctionem nondum acceperant; et ideo infirmati sunt et eo relicto fugerunt. Suscepto autem postea Spiritu sancto, quam fortes fuerint, eorum actus testantur. « Et ego factus sum opprobrium illis; » et apostoli, inquit, infirmati sunt, et ego ipse factus sum opprobrium illis. « Viderunt me, et moverunt capita sua. » **SSS** Viderunt me flagellatum, crucifixum, spinis coronatum, dicentes: » Vah qui destruis templum Dei, et in triduo illud reedificas, salva te ipsum (Matth. xxvii, 40). »

« Adjuva me, Domine Deus meus, et salvum me fac propter misericordiam tuam, ut sciant quia manus tua hæc, et tu, Domine, fecisti eam. » Hoc est enim quod alibi ait (Joan. xix, 11): Qui non haberet in eum potestatem, nisi desuper datum sibi fuisset. Et Judæi hoc fecerunt, et Dominus hoc fecit; sed Judæi hoc facere non potuissent, nisi Dominus voluisset. Et Dominus quidem hoc propter nos fecit, et propter salutem nostram; Judæi vero propter odium et invidiam suam. Dominus autem hoc fecit, quia, sicut scriptum est: « Proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32). »

« Maledicent illi, et tu benedices. » Quotidie Judæi maledicunt; sed eorum maledictiones super eorum capita convertuntur. Non possunt celare malitiam suam, quia omnia ipsorum sacrilegia idem propheta manifestat. Hoc est enim quod Isaac benedicens filium, ait: « Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus, et qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur (Gen. xxvii, 29). » Hinc et alibi scriptum est: « Maledicam benedictionibus vestris, et benedicam maledictionibus vestris. Qui insurgunt in me, confundantur (Malac. ii, 2). » Confusi sunt enim, quoniam Deus sprevit eos. Sed major eos confusio exspectat, de qua et subditur:

« Induantur qui detrahunt mihi pudore et reverentia, et operiantur sicut diploide confusione sua. » Qui sunt illi qui detrahunt Salvatori nostro, nisi qui hominem tantum, vel Patre minorem esse dicunt? Isti induuntur non solum confusione,

salutari dispositione narrantur; ut propter hæreticos et perfectam naturam hominis in Christo Domino valeat ostendi, et nos quemadmodum supplicemus, possimus edoceri. » CASSIOD.

sed duplici confusione, temporali scilicet et æterna. Unde et propheta alibi ait : « Induc super eos diem afflictionis, et duplici contritione contere eos, Domine Deus noster (*Jerem. xvii, 18*). » Hoc enim significatur in diploide, per quam duplex genus vestis intelligitur.

« Confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum. » Magnus est enim Dominus, et laudabilis nimis. Sed solus Filius nimis eum laudare potest, cæteri vero neque satis eum laudare possunt. Nimis ergo eum laudat ad aliorum comparisonem, quia nemo est qui ad hanc mensuram laudationis contingere valeat. Sed ubi eum laudat? In medio multorum. Quid est in medio multorum? In Ecclesia catholica et per universum mundum diffusa.

« Qui astitit a dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam. » Stabat divinitas humanitati Christi a dextris, quia ad consolandum stabat, ad dirigendum, ad fovendum, et in omnibus defendendum. Stat præterea Pater Filio a dextris, et Filius Patri sedet a dextris, ut per hoc secundum divinitatem in omnibus similes esse credamus.

PSALMUS CIX.

PSALMUS DAVID.

In hoc psalmo minor David loquitur de majori David, quem Dominum suum esse dicit et Patri æqualem esse ostendit (798).

« Dicit (799) Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » Prius continuationem ponamus, et sic postea ad expositionem veniamus. Loquitur autem Pater Filio, ut Propheta testatur in his tribus verbis : « Dicit Dominus Domino meo, Donec ponam, etc., Tecum principium. » Loquitur vero Propheta ad Christum in his duobus versibus : « Virgam virtutis tuæ, » etc., et « Juravit Dominus, et non poenitebit eum, » etc. Loquitur denique Propheta ad Patrem, « Dominus a dextris tuis, » usque ad finem psalmi. Eodem ergo ordine quo posita sunt nunc exponere incipiamus. Memores esse debemus quod legisperitis in Evangelio Dominus ait : « Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei : David. Ait illis : Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : Dicit Dominus Domino meo, sede a dextris meis? Quomodo enim Dominum vocat, si filius ejus est? Et non potuerunt, » dicit Evangelista, « respondere ei verbum (*Matth. xxii, 42, 43*). » Hæc quæstio usque

(798) Videtur Cassiodoro « hic psalmus quidam sol fidei nostræ, speculum cœlestis arcani, armarium sanctarum Scripturarum; ubi totum summam dicitur quod utriusque Testamenti prædicatione narratur. »

(799) In Psalt. Vat. sicut in Vulgata habetur *dixit*, ita apud S. Aug.

(800) Profundius disserit in hunc locum S. August. « Cum sit principium et Pater, de quo unigenitus Filius, in quo principio erat verbum, quia Verbum erat apud Deum. Quid ergo si et Pater

hodie apud Judæos indissolubilis manet; neque enim hoc intelligere potest, nisi qui Deum et hominem esse Christum credit. Unde nobis hæc quæstio facillima est, qui Salvatorem nostrum, et secundum divinitatem Dominum David, et secundum humanitatem filium esse David non dubitamus. Et hoc est quod ait : Dicit Dominus Pater Domino meo Filio suo, sede a dextris meis. Sedere autem cum Deo in una sede, et a dextris sedere, æqualitatem significat. Judæi vero neque Deum esse, neque Deo æqualem, neque in cælum ascendisse, neque simul in eadem sede a dextris ejus eum sedere credunt. Et ab hac quidem infidelitate sua non prius recedent, donec ponantur scabellum pedum ejus. Hoc autem erit in judicio, quando, in sua majestate eum videntes, et Deum et hominem certissime esse cognoscent. Probat ergo Propheta ab auctoritate ipsiusque Patris quia Filius æqualis est Patri, et quia sedet et sedebit ad dexteram Patris, donec inimici ejus fiant scabellum pedum ejus. Postquam autem hoc fuerit, jam ulterius hoc Prophetæ testimonium non erit necessarium, quia ita esse omnes videbunt.

« Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum. » Et hoc, inquit Propheta, dicit Dominus Domino meo, quia ipse simul cum eo omnium creaturarum principium est (800). Qua in re nihilominus Patri æqualis esse ostenditur. Quod autem ipse principium sit, et ad Patris dexteram sedeat, in die virtutis suæ, et in splendoribus sanctorum, cunctis gentibus revelabitur. Dies virtutis suæ ille erit, quando simul cum sanctis suis in splendore majestatis suæ mundum judicaturus se revelabit. Tunc enim illum splendorem suscipient sancti, de quo dicitur : « Fulgebunt justi sicut sol in regno Dei (*Sap. iii, 7*). »

« Ex utero ante luciferum genui te. » Et hoc similiter, ait Propheta, dicit Dominus Domino meo, quia genui te. Unde? « Ex utero. » Quando? « Ante luciferum. » Nullum tempus ostenditur, quando ante luciferum dicitur, quia in infinitum ascenditur. Sed quid est ante luciferum, nisi antequam dici, vel intelligi, vel cogitari possit? Luciferum namque mihi est quidquid mihi obscurum aliquid ostendit et intelligere facit. Inde enim dicitur luciferum, eo quod lucem ferat. Est igitur Dominus ante luciferum genitus, id est antequam mente recipere valeamus. Quod enim tempore non concluditur, humana mente concipi non potest (801). Sed quid est quod ait : « Ex utero? » Deus enim neque

principium, et Filius principium, duo principia? Absit. Sicut enim Pater Deus, et Filius Deus, Pater autem et Filius non sunt duo dii, sed unus Deus : sic Pater principium, et Filius principium, Pater autem et Filius non duo, sed unum principium. »

(801) « Ut ostenderet incomprehensibile nescio quid, dicit prius esse genitum, antequam illud existeret quod solet venturam diem sæculo nuntiare. Non enim potest principium ejus comprehendere a quo cuncta creata sunt. » Cassiod.

cor, neque uterum habet, neque ulla partium divisio in illo est, qui semper et totus est hoc quod est. Quod igitur ait : « Ex utero ante luciferum genui te, » tale est ac si diceret : Ex meipso ante omnem creaturam, et antequam dici et excogitari valeat, genui te (802). Hac usque Pater ad Filium; nunc autem Propheta similiter ad ipsum Filium.

« Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. » — « Ex Sion, dicit Scriptura, exibat lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isa. 11, 3). » Virga igitur virtutis Domini, lex, et verbum ejus, et evangelica prædicatio est, qua omnes gentes reguntur et corriguntur. Hoc autem de Jerusalem tunc exivit, quando suis discipulis Dominus ait : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi, 15). » — « Dominaberis in medio inimicorum tuorum. » Omnes Judæi et gentiles usque ad id temporis, ejus inimici erant, inter quos modo Dominus dominatur, et virgam sceptrum et imperium tenet.

« Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » Quid est enim juravit, nisi statuit firmum, atque firmavit? Omnis sermo Dei et omnis dispositio ejus testamentum est. Non autem pœnitebit eum, quia ipse est in quo sibi plene complacuit. « Tu es, inquit, sacerdos in æternum, » secundum hoc quod Apostolus ait : « Hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium (Hebr. vii, 24) : » non secundum ordinem Aaron, qui jam destructus est, sed secundum ordinem Melchisedech, cujus generatio, sicut scriptum est, neque initium dierum, neque finem habet. Sacrificium Melchisedech panis et vinum fuit, in quibus Christi corpus et sanguis significabatur (803). Magnus sacerdos magnum sacrificium fecit, in quo universum mundum Deo Patri reconciliavit. Huc usque Propheta ad Filium, nunc vero ad Patrem loquitur dicens :

« Dominus a dextris tuis (804), confringet in die iræ suæ reges. » Filius, inquit, tuus, Dominus meus, quem superius a dextris tuis sedere dixisti, confringet in die iræ suæ reges. Hic est enim ille lapis abscissus de monte sine manibus, qui in Daniele illam statuum comminuit, per quam omnia

(802) Ex utero. « Et secreto, ex occulto, de meipso, de substantia mea; hoc est *ex utero*; quia generationem ejus quis enarrabit? » S. Aug. Inferius autem docet idem S. doctor hoc prophetice dictum intelligi posse de utero virginali Mariæ. Inquit : « Si enim illa Virgo ducens propaginem de carne David, ex illo utero natus Christus, tanquam ex utero genitus a David. *Ex utero*, quo masculus non accessit. *Ex utero* prorsus, proprie *ex utero*, quia solus ex solo utero. Ergo *ex utero*, inquit ille, qui eum Dominum suum dixerat. *Ex utero ante luciferum genui te*, et hoc ipsum *ante luciferum* signate dictum, et proprie dictum, et sic impletum. Noctu enim natus est Dominus de utero Virginis Mariæ, » etc.

(803) S. Augustini præclaram illustrationem non præteribo. « Nam secundum id quod natus est de Patre Deus, coæternus genenti, non sacerdos; sed

regna mundi significabantur (Daniel. 11, 34). Hæc autem magna confractio erit in judicio, quando dicetur adversariis potestatibus : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41). » Unde et subditur :

« Judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum (805). » 540 Tunc enim judicabit Dominus omnes gentes, tunc adimplebit ruinas; quia post illam ruinam nulla unquam amplius ruina flet. Tunc multa capita conquassabit, multos elatos divites et superbos humiliabit. Et hoc in terra copiosa, imo copiosissima. Ibi enim erunt omnes angeli, et boni et mali; ibi erunt omnes homines, quicumque fuerunt, et sunt, et erunt; ibi erit et ipse judex omnium Dominus, et Salvator noster, qui judicabit populos in æquitate, et gentes in ira sua. Qui quoniam « de torrente in viam bibit, propterea exaltavit caput. » Per triginta et amplius annos Salvator noster, sicut cæteri homines, in via fuit, ad mortem festinavit, de torrente bibit, humanas miseras et passiones sustinuit, et propterea exaltavit caput. Neque enim aliter exaltari potuisset, qui secundum divinitatem altissimus est, et ubi amplius exaltari possit, nihil est.

PSALMUS CX.

ALLELUIA.

Laudate, inquit, Dominum. Hoc solum nobis sufficit, laudare, prædicare et benedicere Dominum.

« Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in consilio justorum et congregatione. Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus. Confessio, et magnificentia opus ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi. » Docet nos Propheta qualiter Deus laudare et prædicare debeamus, dum dicit : « in toto corde meo. » Sic enim ipse Dominus ait : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex omnibus viribus tuis (Matth. xxi, 37). » Qui enim ita eum diligit, ille eum laudat in toto corde suo, tametsi taceat, et lingua non moveatur. Sed ubi eum laudare debemus? « In consilio justorum et congregatione. » In Ecclesia itaque laudandus est Dominus, quia ibi solummodo est consilium et congregatio sanctorum (806). Noli simul laudare cum illis qui extra Ecclesiam sunt, quia multa communicatio Christi ad

sacerdos propter carnem assumptam, propter viciniam, quam nobis offerret, pro nobis acceptam. »

(804) « Quod Pater dicitur fecisse, hoc et Filium et Spiritum constat operatum. Illud autem movere potest, cum in Psalmi hujus initio Pater dixerit Filio : *Sede a dextris meis*; nunc iterum Propheta dicit a dextris Filii, Patris operatam esse virtutem. Quod ideo dictum est, ut, cum hæc vicissitudo æqualis ponitur, majus hic aut minus aliquid nullo modo sentiat. » Cassiod.

(805) Cassiodorus legit *conquassabit capita in terra copiosa*. Super quæ ait : « Terram vero copiosam dicit, quæ peccatores abundantes enutrit, quasi messem germinque vitiorum. »

(806) Non intelligendus hic S. Bruno, ut dicit Ecclesiam solum ex justis constare, cum alibi in ea peccatores esse fateatur, sed eam congregationem

II Cor. vi, 15). nulla pars fideli cum infideli
et propheta ait : « Exite de medio eorum, et
dum ne tetigeritis (*Isa. LII, 11*). »

« Magna opera Domini, exquisita. » Præcepit lau-
dixit quomodo ; dixit ubi : nunc autem dat
am, qua eum laudare debeamus. Opera illius
a sunt, in quibus ejus laudes inveniuntur,
n bene exquisita fuerunt. Non solum in ma-
operibus suis, sed in minoribus quoque ma-
t laudabilis est Dominus Deus noster. Non
etiam exempla, dicamus cum eodem Pro-
« Mirabilis facta est scientia tua ex me (*Psal.*
i, 6). » Sed et Apostolus ait : « O altitudo di-
n sapientiæ et scientiæ Dei, quam incom-
sibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ
tom. xi, 33 ! » Magna igitur sunt opera Do-
sed exquisita.

omnes voluntates ejus confessio, et magnifi-
a. » Si quæris, quasi dicat, voluntatem ejus,
s scire quid Dominus requirat a nobis, scias
i omnes voluntates ejus conveniunt simul
io et magnificentia : hoc enim significat
hujus psalmi, id est, « laudate Dominum. »
us ejus, et justitia ejus manet in sæculum
li (807) : « Nunquam igitur etiam in malis ex-
ribit creatura Dei ; justitia vero non esset
si vel electi præmiis, vel damuati carerent
iis. Dixerat superius : « Magna opera Domini,
ta ; » nunc autem magna esse ostendit in eo
n sæculum sæculi mansura ostendit. Neque
uod prius pluraliter opera, postea vero sin-
er opus dicat, quia omnia in eo unum sunt:
ona sunt.

memoriam fecit mirabilia suorum misericors
iseriator Dominus, escam dedit timentibus
Quæ superius opera dixerat, nunc mirabilia
Et hoc merito, quia nihil fecit Deus,
mirabile non sit. Horum igitur, sive operum,
irabilem placuit Deo memoriam facere, ne
vetustate oblivioni traderentur. Memoriam
itteras, et scientiam dicit, quæ in Novo vel
Testamento continentur. Voluit igitur Deus,
pluræ fierent, ut sacra volumina scriberentur,
um operum recordationem. Hanc autem me-
a et hunc cibum spirituales dedit escam ti-

um vocat, vel quod ipsa per se sancta est,
ia facit sanctos. Aut eum Cassiodorio dici po-
itura Ecclesia consilium justorum, quando
um Domino resurrectionis tempore judica-
ied prior interpretatio magis consona est con-
S. Brunonis, qui hanc justorum congregatio-
atim opponit illis qui sunt (extra Ecclesiam,
is nempe et infidelibus. Noverat autem san-
uno Christianos omnes ex eo quod Christiani
inctos appellari a scriptoribus N. T., nempe
ones initio a nobis indicatas.

) His in expositionibus aliter connectit san-
runo verba Prophetæ ac sese exhibent, et il-
tur a S. Augustin. Ita S. Doctor : « Magna
Domini exquisita in omnes voluntates ejus ;
as nullum confitentem deserat misericordia,
sit iniquitas impunita ; quando flagellat etiam

mentibus se. Dominus ait : « Non in solo pane vivit
homo, sed in omni verbo Dei (*Matth. iv, 4*). » Esca
igitur sunt verba Dei (808), siquidem de illis ho-
mines vivunt.

« Memor erit in sæculum Testamenti sui, virtu-
tem operum suorum annuntiabit populo suo, ut
» det illis hæreditatem gentium. » Memor erit Do-
minus in sæculum Testamenti sui, quia, sicut promi-
sit et Testamento confirmavit, ita fecit populo suo.
Cui videlicet populo virtutem operum suorum an-
nuntiavit, et quanta virtus sit in operibus suis in-
telligere fecit. Hanc enim virtutem habent opera
Dei, ut ea facientibus vitam possint præstare æter-
nam ; unde et subditur : « Ut det illis hæreditatem,
gentium (809). » Gentium autem hæreditatem, cœ-
lestem Jerusalem intelligimus de qua ille superbus
cum tota gente sua expulsus est.

« Opera manuum ejus veritas et judicium. » Ipsum
igitur imitari debemus, ut nostra quoque opera
vera et justa sint, quibus, ut modo audivimus, vir-
tutem operum suorum annuntiare et revelare di-
gnatus est. « Fidelia omnia mandata ejus, confirmata
» in sæculum sæculi. » Et fidelia quidem sunt, et ab
omnibus, qui nos præcesserunt, confirmata et cor-
roborata, et quicumque ea custodierint, beati erunt.
« Facta in veritate et æquitate ; » quia nihil fal-
sum, nihil iniquum, vel impossibile in eis invenitur,
« Jugum enim ejus suave est, et onus ejus leve
Matth. xi, 30). »

« Redemptionem misit populo suo. » Et quam re-
demptionem, nisi sanguinem Filii sui ? Unde et
Apostolus ait : « Empti enim estis pretio magno,
glorificate, et portate Deum in corpore vestro (*I*
Cor. vi, 20). » — « Mandavit in æternum Testa-
mentum suum. » Mandavit, inquit, Dominus, fir-
miterque præcepit, ut Testamentum suum, Testa-
mentum confirmatum sanguine Filii sui maneat in
æternum. Unde et superiori psalmo dicitur : « Jura-
vit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos
in æternum secundum ordinem Melchisedech. » —
« Sanctum et terribile nomen ejus. » Sanctum bo-
nis, terribile malis ; imo sanctum et terribile bonis
et malis, quia et boni et mali venerari illud ea ti-
mere debent. Hoc nomine sanctificantur omnia ; in
hoc nomine pelluntur dæmonia ; hoc nomen non

omnem filium, quem recipit. Sed si justus vix sal-
vatur, peccator et impius ubi parebunt ? *Confessio,*
et magnificentia opus ejus. Quid magnificentius,
quam justificare impium ? Sed opus fortasse hominis
prævenit istam magnificentiam Dei, ut cum fuerit
peccata confessus, justificari mereatur. Hæc ma-
gnificentia Domini, justificatio peccatoris.

(808) « Quod dixit : *escam dedit timentibus se,* si-
gnificat utique spirituales cibum. Quis enim escam
communem putet fidelibus ad præmium datam,
quæ et peccatoribus passim cognoscitur attributa ? »
CASSIOD.

(809) « Aperuit enim causam quare virtutem ope-
rum suorum annuntiavit populo suo : scilicet ut da-
ret eis hæreditatem gentium ipsa enim intentio fuit
miraculorum, ut crederent, et præmia compromissa
credentes acciperent. » CASSIOD.

timet, stultus et fatuus est; qui vero hoc timet, sapiens est. Unde et subditur.

« Initium sapientiæ timor Domini. » Recte dicitur quia stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi (I Cor. 1, 20). « Intellectus bonus. » Sed quibus est bonus? « Omnibus facientibus eum. » Bene dicit, et bene intelligit, qui dicit: « Initium sapientiæ timor Domini; » si tamen facit quod intelligit, ut timeat Dominum. Hinc est enim quod alibi dicitur: « Time Deum, et observa mandata ejus, hoc est omnis homo (Eccli. xii, 14). »

« Laudatio ejus manet in sæculum sæculi. » Laudatio, inquit, ejus qui ita intelligit et ita timet Dominum manet in sæculum sæculi, quia illi soli laudandi sunt qui bene intelligunt et bene agunt. B

512 PSALMUS CXI.

ALLELUIA CONVERSIONIS AGGÆI ET ZACHARIÆ (810).

Præcipit Propheta ut laudamus Dominum de conversione Aggæi et Zachariæ, qui post longam captivitatem in patriam reversi sunt. Aggæus *festivus*, Zacharias *memoria Domini* interpretatur. Significant autem illos qui, festive et solemniter viventes, opus servile facere fugiunt, semperque Deum in memoria habentes, eum laudare et benedicere non cessant, donec de hujus mundi captivitate ad supernam patriam transferantur. Et de talibus quidem in hoc psalmo loquitur Propheta.

« Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis » ejus cupit nimis. » Verum est itaque quia initium sapientiæ est timor Domini, siquidem beatus est qui Dominum timet. De timore dilectionis loquitur, quia alius timor non valet ad beatitudinem. Nam et dæmones eum timent, sed talis timor non beatitudinem, sed pœnam habet. Qui vero casto amore timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis. Bene autem dixit, nimis, quia non tantum potest in mandatis ejus servire et obedire, sed quantum ei servire et obedire desiderat.

« Potens in terra erit semen ejus. » Et hoc quidem ad beatitudinem spectat. Semen ejus illi sunt qui eum imitantur. Terra vero, qui alia, nisi terra viventium intelligitur? Ibi igitur potentes erunt, qui viri hujus imitatione filii erunt. Unde et subditur:

« Generatio rectorum benedicetur (811); » illa videlicet benedictione qua Dominus in judicio dicturus est: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34). »

« Gloria et divitiæ in domo ejus. » — « In domo Patris mei, dicit Dominus, mansiones multæ sunt

(810) Titulus huic psalmo appositus convenit cum eo qui legitur apud Augustinum: « *Conversio*, inquit, *Aggæi et Zachariæ*; sed alia est expositio quæ ita se habet. Nondum erant hi prophetæ, cum ista cantata sunt. Namque inter tempus David et transmigrationem populi Israel in Babyloniam, quatuordecim generationes numerantur, sicut divina Scriptura, maximeque Matthæus evangelista testatur: eversi autem templi renovatio, secundum S. Jeremiæ prophetiam, ex illa transmigatione post septuaginta annos sperabatur: qui cum com-

(Joan xiv, 2). » — « Stella ibi differt a stella in claritate (I Cor. xv, 41). » Sed in quacunque illarum domo beatus vir et justus fuerit, gloriam et divitias habebit. « Et justitia ejus manet in sæculum sæculi. » Si justus æternus est, et justitia æterna erit, neque, manente justo, poterit perire justitia.

« Exortum est in tenebris lumen rectis corde. » Et quod lumen? « Misericors, et miserator, et justus » Dominus. » Ex hoc igitur lumine omnia quæ dicta sunt, et quare dicenda sunt, habent illi qui recto sunt corde, quia Christi nativitas aliis non profuit nisi illis qui recto corde eum sequuntur et in eum credunt.

« Jucundus homo qui miseretur et commodat. » Homo, inquit, qui miseretur et commodat, sive spirituales sive temporales substantiam largitur, festivus, jucundus et hilaris esse debet. Quia, ut Apostolus ait: « Hilarum datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7). » Itemque: « Qui miseretur in hilaritate (Rom. xii, 8). » Et iste quidem versus specialiter Aggæo pertinere videtur, qui *festivus* interpretatur, cæterisque omnibus qui per eum significantur.

« Disponet sermones suos in judicio, quia in » æternum non commovebitur. » Iste, inquit, vir disponet sermones suos in judicio, quia, priusquam loquitur, omnia verba sua judicabit; et cum tanta gravitate loquetur, ut putes eum in judicio sententiam dare. Et hoc est quod ait: « Quia in æternum non commovebitur; » neque in aliam partem a veritate flectetur. Tales fuerunt sancti apostoli, tales esse debent Ecclesiæ rectores.

« In memoria æterna erit justus. » Similiter autem et iste versus ad Zachariam pertinet, qui *memoria Domini* interpretatur, et ad alios qui per eum significantur; qui, quoniam semper Domini memores fuerunt, ipsi quoque in Domini memoria semper erunt. « Et isti quidem ab auditu malo non timebunt, » quem illi audituri sunt, quibus in judicio dicitur: « Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv, 33). »

« Paratum est cor ejus sperare in Domino, » confirmatum est cor ejus; non commovebitur, » donec videat inimicos suos. » Ideo, inquit, non timebit justus, quia paratum est cor ejus sperare in Domino. « Spes autem, ut ait Apostolus, non confundit (Rom. v, 5). » Unde vir justus alibi dicit: « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum (812). Ille autem habet cor paratum ad spem qui sic Domino servit, ut merito sperare debeat

plerentur sub Dario, rege Babylonis, impleti sunt Spiritu sancto hi duo prophetæ, Aggæus et Zacharias, et ambo post invicem intra unum annum prophetare cœperunt, quod ad renovationem templi, sicut tanto ante prædictum est, pertinere videtur. »

(811) « *Generatio autem rectorum benedicetur*, non ista carnis, sed illa quæ imitatione justorum per similitudinem operum noscitur esse propagata. » CASSIOD.

(812) Hym. Ambros. in fine

t subditur : « Confirmatum est cor ejus ; » in elicit et dilectione. Et inde non commovebunt nec videat inimicos suos. Quid est donec inimicos suos ? Donec ad iudicium veniat, ubi suos ab auditu malo timere conspiciat. » persit, dedit pauperibus. » Hæc est summationis, sicut in Evangelio Dominus ait : « Si factus esse, vade, vende omnia quæ habes, pauperibus, et sequere me, et habebis thesaurum in cælo (Matth. xix, 21). » Quod qui ita fecit, securus est ; unde et subditur ; « Justitia ejus est in sæculum sæculi, cornu ejus exaltabitur in omnia. » Et ipse quidem, et justitia ejus, et potentia ejus, quæ per cornu significantur, imper erunt, et non solum semper erunt, sed cælos exaltata semper in gloria erunt. » Deo videbit, et irascetur. » Hanc, inquit, exaltationem videbit peccator, per quem diabolus intelligitur et irascetur. « Dentibus suis fretus et tabescet. » Per motum exteriorem interior designatur, et quantum de sanctorum salute is doleat, in eo ostenditur quod irasci et is fremere describitur. Et tunc quidem « deum peccatorum peribit ; » sive quod maligni habebunt de honorum perditione, sive quod homines habebunt de illorum liberatione. » rit ulterius locus, neque bonis ut timeant neque malis, ut sperent bona.

PSALMUS CXII.

ALLELUIA.

l significet Alleluia, sæpe jam diximus. Neque propheta, ut a Dei laudibus cessemus, qui totum laudare præcepit. » udate, pueri, Dominum, laudate nomen Domini. » Pueri a puritate dicuntur. Isti sunt ille quibus dicitur : « Quasi modo geniti infantes, concupiscite, ut in salutem (II Petr. ii, 2). » Non est pretiosa laus in ore peccatoris. « Peccatori dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas ? » (Psalm. lix, 16). Vos igitur puri et pueri, laudate eum, laudate nomen Domini. Quid est laudare Dominum ? aut quod est nomen Domini ? Audi ser prophetam Dominus dicat : « Ego Dominus est nomen meum ? gloriam meam alteri dabo (Isa. xlii, 8). » Hoc nomen totius Trinitatis, quia et Pater Dominus, et Filius Dominus, et Spiritus sanctus Dominus, non tres tamen deus, sed unus est Dominus. Hoc nomen proprium

) Videtur hic S. Bruno respexisse ad vulgationem : *qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo, et in terra*. Qui quidem versus si explicata indolem Hebraicæ syntaxeos, pulcherrime apparebit. Est ergo observandum quod, syntaxim Hebraicæ linguæ, quando de duabus indicantur proprietatibus, solent exponi decus ut aiunt. Sic ubi dicitur : *Nigra sum sed formosa sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis* (I, 4) ; Hoc ita accipiendum est : *Nigra sum sicut tabernacula Cedar, sed formosa sicut pelles Salomonis* de re consulendi sunt eruditiores inter-

illius est, qui omnium Dominus est, et qui nullum habet Dominum. Nullus enim alius est qui omnium Dominus sit, et qui Dominum non habeat. Hoc autem nomen illi laudant, qui se servos esse cognoscunt. Quid est igitur laudate nomen Domini, nisi cognoscite et confitemini vos esse servos ? Qui enim aliter agit, nomen Domini negat et damnat. Confiteri autem non tantum voce, quantum opere debemus, ut ei sicut pio Domino fideliter serviamus.

« Sit nomen Domini benedictum. » Laudate, inquit, et dicite : « Sit nomen Domini benedictum. » Ex quo et usque quo ? « Ex hoc nunc, et usque in » sæculum. » Quid est « ex hoc nunc ? » Ex hoc præsentis tempore, quia nunc præsens tempus significat. « Et usque in sæculum, » quid est ? Usque in principium et usque in finem ; quia ante principium nullum sæculum est, et post finem, nullum. Ecce, quasi dicat, audivimus ex quo et usque quo : sed a quo loco et usque ad quem laudare debemus.

« A solis ortu usque ad occasum laudate nomen » Domini. » Nam et isti termini boni sunt, quia ultra procedere non valemus. Ite igitur, prædicatores, et laudate Dominum a solis ortu et occasu et de omnibus eum laudate, quæcunque facta sunt a mundi initio, et quæcunque fient usque in finem. Et altissime eum laudate, quoniam Altissimus est. Hoc est enim, quod ait :

« Excelsus super omnes gentes Dominus, et super » cælos gloria ejus. » Super omnes gentes excelsus est Dominus, sive quæ in cælo, sive quæ in terra sunt ; in cælo angeli, in terra homines, sed ipse super omnes est, et omnium Dominus. « Et super cælos gloria ejus. » Magna, quasi dicat, gloria sibi in hoc mundo est, sed, ad comparisonem illius gloriæ quæ super cælos est, ista gloria nulla est.

» Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis » habitat, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit ? » Ex quanto mentis affectu et ex quanto cordis amore et desiderio hæc verba procedunt ! Quantum enim diligit, tantum in ejus laudibus delectatur. Sed notandum quia in altis habitat Dominus, quamvis sola humilia diligit, humilia respicit in cælo, et humilia in terra respicit (813) ; quia hic et ibi sola humilia diligit. Superbos inde dejecit, qui quotidie superbos humiliat, et exaltat humiles. Sed quid est in altis ? In cælis, in angelis, in apostolis, in Christianis. Nam et Christiani satis alti sunt, quia, quicumque Christiani non sunt, sub eis sunt.

pretes. Ergo et versiculus ille : *Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra*, ita dispertiendus est : *Quis sicut Dominus, qui in altis habitat, in cælo ; quis, sicut Deus noster, qui humilia respicit in terra ;* ex quo intelligimus Deum respicere humilia non in cælo, sed in terra : quod sane magis rationi consentaneum est, cum præsertim verbum *respicere* in sacris litteris in partem favorabilem accipiat, pro *diligere*. Quod quidem ex sequentibus psalmi versiculis mirifice confirmatur ; dicitur enim : *suscitans a terra inopem*, etc.

« Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens » gens pauperem, ut collocet eum cum principibus » populi sui. » Ecce quomodo respicit Dominus humilia in cœlo et in terra: solos humiles respicit in cœlos, quia alii ibi non sunt: solos humiles trahit in cœlum, quia alii ibi esse non possunt. Et considera quanta sit Dei omnipotentis misericordia; inopes et pauperes sunt isti, quos de terra suscipit, et de stercore et putredine suscitatur et resuscitat, et cum principibus populi sui in cœlestibus collocat.

« Qui habitare facit sterilem in domo. » Non jam sterilem, sed matrem, et fecundissimam matrem multorumque filiorum lætantem. Hæc est illa sterilis de qua scriptum est: « Lætare, sterilis, quæ non parit; erumpe et clama, quæ non parturit, quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum (Galat. iv, 27). » Filii hujus sterilis sunt isti pueri qui in hoc psalmo Dominum laudant. Hæc autem habitat in illa domo, imo ipsa est modo domina et regina illius domus, in qua Synagoga et gentilitas habitabat. Possumus autem per hanc domum cœlestem patriam intelligere, in qua cum tota sua progenie mater Ecclesia habitabit.

PSALMUS CXIII.

ALLELUIA, ALLELUIA.

Quid significet Alleluia, et sæpe dictum est et sæpe dicendum. Significat enim *laudate Dominum*. Quod quidem Propheta non toties dixisset, nisi valde necessarium esse cognovisset. Hoc sit igitur opus Ecclesiæ, in hoc opere delectetur, et die nocteque jucundetur.

« In exitu Israel ex Ægypto, domus Jacob de populo barbaro. Facta est Judæa sanctificatio ejus, » Israel potestas ejus, Israel regnavit in ea (814). » Sub figura Israelitici populi Christianum populum Propheta describit de diaboli potestate et hujus mundi tenebris liberatum (815). Israel vero et Jacob idem significant. Quando, inquit, Israel, id est Christianus populus, qui Deum cognoscit et videt, exivit de terra Ægypti, id est de hujus mundi tenebris et erroribus. Et quando domus Jacob; per quam idem ipse populus significatur, exivit de populo barbaro, per quem malignorum spirituum et vitiorum exercitus intelligitur, tunc facta est sanctificatio ejus. Cujus ejus? illius quem in titulo psalmi laudare jubemur, ubi dicitur: « Laudate Dominum. » Judæa, quæ *confessio* interpretatur, Ecclesia est, quæ etiam inter ipsa tormenta Dominum confiteri et laudare non cessat. Hæc autem facta est confessio ejus, quia hanc solam ipse sanctificavit, et ab omni vitiorum contagione mundavit. Similiter autem et Israel factus est potestas ejus, quia ipse in populo Christiano regnum tenet, imperium et pote-

(814) Hæc verba in Vulgata desunt.

(815) « Hic exitum illum debemus accipere, quando non a peccatorum vinculis contigit exire. Tunc enim ab Ægyptiorum, id est a dæmonum turba liberamur, quando barbaricæ severitatis illius jura non patimur; et vero reddimur Israelitæ, cum pompæ hujus

statem. Quod autem sequitur: « Israel regnabit in ea, » in alia translatione non habetur. Possumus autem per Israel, Salvatorem nostrum intelligere, qui de seipso ait: « Nemo novit Patrem, nisi Filius, et cni voluerit Filius revelare (Luc. x, 22). » Interpretatur enim Israel *vir videns Deum*. Per istos autem qui prius de Ægypto exisse dicuntur, apostolos intelligimus cæterosque qui in primitiva Ecclesia fuerunt, per quos postea totus mundus ad fidem Christi conversus est. Unde et subditur:

515 « Mare vidit, et fugit; Jordanis conversus » est retrorsum. » De hoc mari alibi dicitur: Hoc mare magnum et spatiosum, per quod mundus iste significatur. Hoc igitur mare vidit apostolos, aliosque prædicatores ad se venientes, et fugit. Quid est fugit, nisi locum eis concessit, et ad transeundum viam aperuit? Talis fuga bona est, quæ non odio, sed obsequio fit. Qui ita fugiunt, non resistere, sed obedire parati sunt. Per Jordanem vero populus baptizatus designatur, qui prius quidem præceptis ad inferiora ruebat, sed, Christi fide suscepta, ad superiora redire et ad cœlos conscendere cœpit.

« Montes exsultaverunt ut arietes, et colles sicut » agni ovium, » Montes et colles divites et potentes designant. Et isti quidem, videntes signa et mirabilia quæ per apostolos fiebant, protinus ad fidem conversi tanto gaudio exsultaverunt, ut arietes et agnos esse non dubitares, per quos omnes et prælati et subjecti Ecclesiæ significantur, ac per hoc de ovibus Christi esse monstrantur, quia simul cum aliis eadem spiritali lætitia gratulantur. Et bene quidem prius mare, postea vero montes et colles posuit: quia prius minores, postea vero majores credere cœperunt. Unde Apostolus ait: « Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi potentes, non multi nobiles inter vos, sed quæ stulta sunt mundi, eligit Deus, ut confunderet fortia (II Cor. i, 26). »

« Quid est tibi, mare, quod fugisti: et tu Jordanis, » quia reversus es retrorsum? » Montes, quare exsultastis sicut arietes, et colles, velut agni ovium? Hæc tanta admiratio ex magna lætitia procedit. Lætatur enim Propheta quod undique totum mundum convertere videt. « Quid est, inquit, tibi, mare quod fugisti, et vos, montes, quare exsultastis? » Non est hoc ex vobis. Ex Deo est hæc fuga, et hæc exsultatio. Hoc est enim quod ait:

« A facie Domini commota est terra, a facie Dei » Jacob. » Quid est enim a facie Domini? A cognitione veritatis. Nisi enim Deum vidissent, et cognovissent veritatem, hanc commotionem tam magnam homines non fecissent (816). Hinc est Deus Jacob,

mundi a nostra cœperint mente discedere. » *CASSIOD.*

(816) « Audite, conversi, audite, fidelissimi Christiani, commotionem istam; id est permutationem, quæ humanæ terræ feliciter evenit, non factam tremore montium, sed prospera conversione populorum. » *CASSIOD.*

qui populum suum tam subito docuit diabolum fugere, et vitia supplantare.

« Qui convertit solidam petram in stagnum aquæ et rupes in fontes aquarum. » Hic est, inquit, verus Deus, qui de sola petra aquam producit, et de siccis rupibus fontes manare facit. Et de petra quidem dicit Apostolus : « Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4). » Rupes vero apostolos, et doctores designant. De quibus sitienti populo fontes producit salientes in vitam æternam.

« Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. » Se [inter alios prophetas connumerat, quia et ipse rupes est, de qua non modici fontes erumpunt. Hæc, inquit, gloria tua est; isti fontes aquarum tui sunt, non est nostrum quod facimus, quia non a nobis facimus (817). « Non nobis, igitur, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. » Labor noster sit gloria tua; sciant omnes quia sine te nihil facere valemus. Hoc autem rogamus, ut facias ex sola misericordia et veritate tua, quia sic te facere promisisti. Et hoc est quod ait :

« Super misericordia et veritate tua, ne quando dicant gentes : Ubi est Deus eorum ? » Nunquam hoc gentes dicere præsumant; quod si dixerint sciant quia Deus noster ubique est, et in cælo et in terra est, et quidquid vult ubique operatur (818). Hoc est quod sequitur :

« Deus autem noster in cælo, sursum in cælo, et in terra omnia quæcunque voluit, fecit. » Cæteri vero dii quid faciunt? vel quid sunt? Nihil faciunt, et nihil sunt. Si tamen vis audire quod sunt, ut per hoc intelligas quia qui hoc sunt, dii non sunt; audi quod sequitur :

« Simulacra gentium, argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent, et non loquentur; oculos habent, et non videbunt: aures habent et non audient; nares habent, et non odorabunt; manus habent, et non palpabunt: pedes habent, et non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo; neque enim est spiritus in ore ipsorum. » Satis probatum est quoniam, qui tales sunt, dii non sunt. « Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. » Non contra illos, sed pro illis orare videtur, quia et aurum bonum est, et argentum bonum est, et nihil faciunt, vel facere possunt.

« Domus Israel speravit in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. » Per hos autem patriarchas, et prophetas et apostolos intelligamus, qui pleni Spiritu sancto præ cæteris Deum videre et intelligere meruerunt. Isti autem in Domino speraverunt et sperata susceperunt.

« Domus Aaron speravit in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. » Isti sunt episcopi, sa-

(817) « Cum bona largiatur immeritis, ipsius gloriæ probatur esse quod concedit. » CASSIOD.

(818) « Ipsa vox est tyrannorum, ipsa gentilium: Ubi est Deus eorum? Quasi non possit eripere quos ut coronet, tormenta patitur sustinere. » CASSIOD.

(819) « Adjiciat duplici modo videtur intelligi; sive benedictionem, quam in hoc sæculo sanctis suis

cardotes cæterique omnes qui in clericali ordine Domino serviunt.

« Qui timent Dominum sperent in Domino, » adjutor eorum et protector eorum est. » Tota Ecclesia in his tribus versibus continetur, et omnibus, qui in ea sunt adjutor et protector factus est Dominus. Unde et subditur :

« Dominus memor fuit nostri, et benedixit nos. » Si nostri memor non fuisset, Filium suum ad nos redimendum et benedicendum non misisset. Ipse est enim de quo scriptum est : « In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxii, 18). » Dominus igitur benedixit nos. Sed quæris fortasse quos? Benedixit domum Israel, benedixit domum Aaron, benedixit omnes timentes se Dominus, pusillos cum majoribus; nullus relictus est; omnes benedicti sunt, si tamen de domo Israel, vel de domo Aaron, Deum timentibus, sunt.

« Adjiciat Dominus super vos et super filios vestros. » Adjiciat, inquit, Dominus Pater ea quæ dicta sunt, super vos, et super filios et imitatores vestros omnem benedictionem et honorum operum sanctificationem (819).

« Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram. » Et cælum fecit Dominus et terram, et bonos et malos, et justos et peccatores ipse fecit, et nihil est quod ipse non fecerit.

« Cælum cæli Domino; terram autem dedit filiis hominum. » Cælum dedit Domino cæli, quia Salvatori nostro ad salvandum et regendum Ecclesiam dedit; terram vero dedit filiis hominum, qui super peccatores alios peccatores dominari permisit.

« Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos qui vivimus benedicimus Dominum, ex hoc nunc et usque in sæculum. » Super nos, inquit, qui vivimus, qui jam non in terra, sed in cælo sumus (cælum enim vocatur Ecclesia), super nos, inquam, effunde benedictionem tuam, « quia non mortui laudabunt te, Domine; » mortui enim sunt, qui a te separati sunt. « Neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus et benedicimus Dominum ex hoc nunc, » id est ex hoc tempore quod nunc instat, « et usque in sæculum. »

PSALMUS CXIV.

ALLELUIA.

Satis scitis quid significet Alleluia. Laudate igitur Dominum, quia hoc significat Alleluia.

« Dilexi, quoniam exaudivit Dominus vocem orationis meæ. » Dilexi, inquit, Dominum, de quo in hoc titulo dicitur, laudate Dominum. Et merito dilexi, quoniam exaudivit Dominus vocem orationis meæ. Quid amplius mihi facere debuit?

Dominus pro parte concedit; sive adjiciat numero vestro populos fideles. Quod et nostris temporibus facit, et usque ad finem sæculi non desinit operari; ut de gentibus Ecclesia prædestinata in unam regem redacta congaudeat, et unius pastoris glorioso regimine perfruatur. » CASSIOD.

« Quia inclinavit aurem suam mihi. » Non solum A exaudivit, sed aurem quoque mihi inclinavit. Excelsus est ipse, humilis ego; sed « ipse humilia respicit (Psal. cxii, 6); » et ideo « in diebus meis invocabo » eum; » expertus sum bonitatem, non timeo adversitatem; quæ si acciderit, invocabo eum omnibus diebus vitæ meæ.

« Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni invenerunt me. » Et ipse, sicut in sequentibus legitur, liberavit me. Magnos dolores et magna pericula fuisse ostendit, quæ mortis et infirmi fuisse dicit. Magni enim sunt illi dolores, qui mortis doloribus comparantur et magna sunt illa pericula, quæ inferni periculis assimilantur.

« Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi, dicens: O Domine, libera animam meam, misericors Dominus et justus, et Deus noster miserebitur. » Non ille, qui quæritur, sed ille qui quærit, invenire aliquid dicitur. Quærebat iste igitur tribulationem et dolorem, quæ se invenisse ostendit. In hoc autem aperte monstratur, quanto desiderio pro Christi nomine mori sancti optabant. « Et nomen Domini invocavi, dicens: O Domine, libera animam meam. » Non pro corpore rogat, nullam corporis mentionem fecit, sed solius animæ liberationem postulat. « Misericors Dominus et justus, et Deus noster miserebitur. » Quomodo?

« Custodiens parvulos Dominus. » Unde hoc scis? Quia jam sæpe « humiliatus sum, et liberavit me. » Quia sæpe eum liberavit, inde certus est, quod adhuc eum liberabit. « Misericors et justus. » Hæc enim duo sunt, quæ bonis omnibus maximam spem dare possunt, quia misericors et justus est Dominus, qui nunquam deserit sperantes in se. Humiliatio hoc in loco pro afflictione et tribulatione ponitur.

« Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. » Quia animam suam Dei misericordia liberatam esse intelligit; nunc eam hortatur, ut in requiem suam convertatur, et terrenorum omnium obliviscatur, et in sola Dei contemplatione amodo delectetur. Bene autem fecit Dominus, et valde bene, qui de tantis periculis eum liberavit.

547 « Quia eripuit animam meam de morte, » oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu; D » placebo Domino in regione vivorum. » Ex hoc, inquit, credo, et nullatenus dubito, quia placebo Domino in regione viventium; quia jam eripuit animam meam de morte, et omnibus diaboli laqueis et deceptionibus liberavit. Liberavit insuper et oculos meos a lacrymis, quibus per singulas noctes lectum meum rigare solebam, et pedes meos a lapsu, quia victus est ille, qui calcaneo meo insidiabatur.

PSALMUS CXV.

ALLELUIA, ALLELUIA.

Laudate, inquit, Dominum, laudate, et præcipue in hoc psalmo, quo omnis qui credit laudare jubetur.

« Credidi propter quod locutus sum: ego autem

humiliatus sum nimis. Ego dixi, in excessu mentis meæ: Omnis homo mendax. » Loquitur Propheta in persona martyrum, et hortatur eos ad passionis calicem. Ego, inquit, in excessu mentis meæ elevatus, a primo homine usque ad ultimum, humanam naturam diligentissime consideravi, et sic in omnibus eam corruptam et vitiatam inveni, ut mens mea me dicere compelleret, omnis homo mendax. » Est autem mendacium non in verbis tantum, sed etiam in rebus. Unde et denarios falsos vocamus, et aurum, et argentum falsum esse dicimus, et quidquid a puritate suæ naturæ degenerat, mentiri non dubitamus. Cum igitur sic omnes homines corruptos viderem, et ab hac corruptione, Nisi Christi sanguine liberari non posse cognoscerem, credidi in Christum, et quia credidi, locutus sum, et quia locutus sum, humiliatus sum nimis. Hoc enim ipse Dominus in Evangelio ait: « Nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro (Joan. viii, 25). » Nisi, inquit, credideritis quia ego sum Jesus, qui Salvator interpretatur, sine quo salvari nemo potest, moriemini in peccato vestro. Hæc est igitur causa quare unusquisque SS. martyrum dicat, credidi, et quia credidi, locutus sum, prædicavi, et palam cunctisque audientibus Christi fidem annuntiavi. Et quia hoc feci, humiliatus, afflictus sum, et multis tormentis cruciatus sum; et in hoc nimis quidem, quantum ad carnis fragilitatem, non quantum ad bonitatem divinæ retributionis. Unde et subditur:

« Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? » Hinc est enim quod beatus Job Domino ait: « Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti, pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegisti me, vitam et misericordiam tribuisti mihi, et visitatio tua custodivit spiritum meum (Job. x, 11). » Hinc et Apostolus ait: « Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18). »

« Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. » Quia, inquit, majus non habeo, quod ei retribuere possim, ecce meipsum offero; calicem salutaris accipiam, et accipiendo nomen Domini invocabo, et in ipsa morte eum confitebor et laudabo. Scio enim, quia « pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus. » Vere pretiosa, quæ vitam meretur æternam, quæ animam de corpore egredientem confestim in æternam beatitudinem introducit.

« O Domine, quia ego servus tuus, ego servus tuus et filius ancillæ tuæ. » Justum est inquit, ut moriar pro te, quia servus tuus ego sum, servus, inquam, tuus et naturalis servus, utpote ancillæ tuæ filius. Ancilla tua est Ecclesia, cujus filius iste est, qui se Dei servum esse gloriatur.

« Dirupisti, Domine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. » Ligatus, inquit, eram, dura me catena diaboli stringebat et trahabat; sed tu dirupisti vincula mea, tu solvisti originale peccatum,

l nisi tuo sanguine solvi non poterat. Tibi ego sacrificabo hostiam laudis; tibi reddam vitulos laum meorum; si jusseris, calicem quoque salu- accipiam.

Vota mea Domino reddam. » Ubi? « In atriiis mus Domini. » Et ubi est hoc? « In conspectu nis populi ejus. » Planius hoc ostende. « In medio i, Jerusalem. » Vovi, inquit, firmiterque promisi sacrificarem Domino hostiam laudis et jubila- s. Et hæc quidem Domino reddam, non in oc- », non in qualicumque loco, sed in loco celebri anifesto. In ipsis atriiis domus Domini, et in con- tu omnis populi ejus in medio tui Jerusalem, ubi es undique confluentes, me videant, et me vi- o nomen Domini laudent et glorificent. Hoc est quod Dominus ait: « Sic luceat lux vestra co- hominibus, ut videant opera vestra bona, et ficient Patrem vestrum, qui in cælis est (*Matth.*). »

548 PSALMUS CXV.

ALLELUIA, ALLELUIA.

id iste titulus significet, psalmi hujus initium rat.

audate Dominum, omnes gentes, et collaudate n, omnes populi; quoniam confirmata est super misericordia ejus, et veritas Domini manet in rnum. » Invitat Propheta non solum Judæos, imul cum eis omnes gentes ad laudandum Dom- m, quia non Judæorum tantum, sed omnium um Dominus est. Notus enim erat prius in Ju- deus, et in Israel magnum nomen ejus; nunc i quia pro omnibus passus est, et omnes gen- o sanguine redemit, omnes eum laudare et be- ere debent. Nunc enim « confirmata est super isericordia ejus, » et nunc certissima ratione tum est, quantum clemens sit et misericors; dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in ine suo (*Apoc.* 1, 5). » — « Et veritas Domini ma- æternum; » quia completum est quod promi- per prophetas suos in Scripturis sanctis de- tione nostra, et de restauratione populi sui, dum illud: « Et liberavit nos de inimicis no- et de manu omnium qui nos oderunt (*II Reg.*); » — « sicut locutus est per os sanctorum suo- rophetarum, qui a sæculo sunt (*Luc.* 11, 70). » D

PSALMUS CXVII.

ALLELUIA.

titulus tantum huic psalmo convenire videtur, ejus proprius esset, et non aliorum. Unde in ntibus dicit: « Constituite diem solemnem in quentationibus usque ad cornu altaris. » onfitemini Domino, quoniam bonus, quoniam æculum misericordia ejus. » Nulla ratio con- tior inveniri potuit, ut eum laudemus, quam onus et misericors est. Si enim bonus et mi- rs non esset; quid in eo poterat esse unde ndus esset? Tolle bonitatem, et nihil laudabile . Sed aliter Deus bonus est, et aliter omnis reatura bona. Ipse enim a seipso bonus est;

A cætera vero non a seipsis, sed ab ipso. Laudemus igitur bonitatem et misericordiam Domini, et nunc præcipue laudemus, quando confirmata est miseri- cordia ejus, et tam manifesta facta est bonitas ejus. Unde et subditur:

« Dicat nunc Israel quoniam bonus, quoniam in » sæculum sæculi misericordia ejus. » Nunc, inquit, hoc dicat, quia nunc maxime dicendum est quando dextera Domini fecit virtutem dextera Domini exal- tavit me.

« Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus, quo- » niam in sæculum misericordia ejus. » Dicant nunc omnes, qui timent Dominum, quoniam bonus, quo- niam in sæculum misericordia ejus. Omnes hoc di- cant, quia omnes hanc misericordiam experti sunt. B Et qui hoc dicere noluerit, hujus bonitatis et mise- ricordiæ particeps non erit. Sed illi soli dicant, qui Dominum timent; qui vero non timent, etiamsi di- cant, nihil eis dixisse profuerit. Sed quid per Israel, qui *videns Deum* interpretatur, nisi patriarchas et prophetas, et apostolos, cæterosque magis Deo fa- miliares intelligamus? Quid vero per domum Aaron, nisi episcopi, et sacerdotes, cæterique ejusdem or- dinis significantur? At vero per eos, qui Deum ti- ment, omnis multitudo ecclesiastica designatur.

« In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit » me in latitudinem. » Et hoc ad bonitatem et mi- sericordiam, quia quoties Ecclesia in tribulationibus fuit, toties clamans ad Dominum exaudita est, et non solum exaudita, sed ample, et magnifice et in latitudinem exaudita est.

« Et Dominus mihi adjutor est, non timebo quid » faciat mihi homo. » Non est timenda hominis for- titudo, ubi Dominus auxilium præstat. Nam etsi faciat quod homines facere solent, sua tamen beati- tudine non privatur. » Dominus mihi adjutor, et » ego videbo inimicos meos. » Ego, inquit, videbo inimicos meos, Dominus autem pugnabit pro me, cui nemo resistere valet.

« Bonum est confidere in Domino, quam confi- » dere in homine. Bonum est sperare in Domino, » quam sperare in principibus. » Hinc est enim quod alibi dicitur: « Maledictus homo qui confidit in ho- mine, et ponit carnem brachium suum, et a Deo re- cedit cor ejus (*Jer.* xvii, 5). » Non est autem pec- catum auxilium hominum quærere, sed ita quærere, ut totam spem in eorum auxilio ponat, et sine eo- rum auxiliis de suis necessitatibus se homo liberari posse diffidat, magnum peccatum est. Tunc enim suum auxilium fidelibus suis præstare Dominus solet, quando de hominum auxilio desperant. .

« Omnes gentes circumdederunt me, et in 549 » nomine Domini ultus sum eos. » In hoc loco in præpositio subaudienda est, ut dicatur *in eos*, sicut in alia translatione habetur. In Hebræo nihil horum est, sed tantum dicitur: « in nomine Domini ultus sum. » Nulla gens est, quæ Ecclesiam non circum- dedisset, et quæ persecutionem ei non fecisset; sed de omnibus liberavit eam Dominus, et non solum

liberavit, sed etiam ultionem fecit, quia omnes ejus A » persecutores statim ad tormenta ducuntur, ut de hac vita exeant.

« Circumdantes circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum eos. » Hoc autem nihil aliud significabat, nisi magnam instantiam afflictionis et persecutionis. Unde et subditur :

« Circumdederunt me sicut apes. » Sicut apes quidem, quoniam et multi erant, et nimio furore et indignatione succensi, eos vulnerare et affligere non cessabant. De apibus enim dicit poeta (VIRG. *Georgic.*, lib. IV, v. 236).

Illis ira modum supra est, læsæque venenum.

Morsibus inspirant et vulnera cæca relinquunt.

Affixæ venis animasque in vulnere ponunt.

« Et exarserunt sicut ignis in spinis. » Vere B » ignis, et ira illorum in spinis ardebat, et ardendo spinas ipsas consumebat. Quid enim sunt iniqui homines, nisi spinæ aculeis et punctionibus pleni. « Et in nomine Domini vindicabor in eis. » Quamvis enim de his talibus quotidie vindicetur Ecclesia; majorem tamen de illis adhuc vindictam exspectat.

« Impulsus versatus sum, ut caderem, et Dominus suscepit me. » Multis modis impellebantur, versabantur et tentabantur sancti, ut a statu suæ rectitudinis caderent; cadere autem penitus non poterant, quos Dominus suscipiebat, et aliquando casui proximos firmabat et stabiliebat. Unde adhuc subditur :

« Fortitudo mea, et laudatio mea Dominus, et factus est mihi in salutem. » Quod ego, inquit, contra steti, quod pugnavi, quod vici et fortis fui, non mea fortitudo, nec mea laus est, sed tota fortitudo mea, et laus mea Dominus est, qui factus est mihi in salutem. Unde et alibi dicunt viri sancti : « In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos (*Psal.* LIX, 14). »

« Vox lætitiæ et salutis in tabernaculis justorum. » Inde, inquit, est vox lætitiæ et salutis in tabernaculis justorum, quia Dominus eos defendit, et factus est eis in salutem. Et nisi Dominus hoc fecisset, nulla inter eos lætitia esse posset quoniam nullo modo suis adversariis resistere potuisset.

« Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me (820). » Dextera Patris Filius est, quia per ipsum omnia operatur. Hæc autem dextera fecit omnem hanc sanctorum virtutem, quando Salvator noster morte sua diabolium superavit; ibi enim omnes sancti constantia et fortitudine super suos inimicos omnes exaltati sunt et ab æternæ mortis periculo liberati. Unde et subditur :

« Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. » Castigans, castigavit me Dominus, et morti non

(820) « Dextera Domini exaltat, cum terrenis hominibus cælorum regna concedit. Quid enim potentius, quam mortales induere immortalitatem, corruptibiles, incorruptionem, peccatoribus beatitudinem, de hoste fortissimo infirmis dare victoriam? » CASSIOD.

» tradidit me. » Non loquitur de morte corporis quæ inevitabilis est; sed potius de morte animæ, quæ solummodo moritur, cum a Deo separatur. Et hinc est quod Dominus ait : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, quoniam animam non possunt occidere (*Matth.* x, 28). » Sic igitur sancti castigari quidem possunt, occidi vero non possunt.

« Aperite mihi portas justitiæ. » Quare? « Ingressus » in eas confitebor Domino. » Quia, inquit, mortem jam non timeo, aperite mihi portas justitiæ, docete me quid facere debeam. Doctoribus Ecclesiæ loquitur ista, qui, habentes clavem scientiæ, cæteris justitiæ viam osterdunt. Et vide cum quanta fiducia loquitur : « ingressus, inquit, in eas confitebor Domino, » nihil erit quod meterrere possit, ut justitiam non prædicem, et Dominum non confitear. At illi non multas, sed unam portam ostendentes, dixerunt : « Hæc est porta Domini, justi intrabunt in eam. » Non quæras, inquit, multas portas, quia una est per quam justi ingrediuntur. Si quis de te aliqua interrogaverit, dic solummodo, Christianus sum, et sufficit tibi. Hæc est porta Domini, justi ingrediuntur per eam et qui ascenderit aliunde fur est et latro.

« Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, » et factus es mihi in salutem. » Portam quam quærebat invenit, et ipsam portam, Christum esse intelligit, cui etiam loquitur, dicens : « Confitebor tibi, Domine; » te quæram, te laudabo, « quoniam exaudisti me, » et ab omnibus periculis me liberaas, « factus es mihi in salutem. »

« Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic » factus est in caput anguli. » Venite, inquit Ecclesia, et videte lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic injuste abjectus et reprobatus in caput anguli factus est, duos in se conjungens parietes, unum ex circumcisione, et alterum ex præputio venientem, ut fiat unum ovile et unus pastor (821). Mali ædificatores, qui meliorem lapidem reprobant et vilissimos lapides in constructione domus Dei ponere nituntur. Isti sunt illi ædificatores qui Synagogam male constituentes, sive potius destruentes de Salvatore nostro dixerunt : « Nolumus hunc regnare super nos (*Luc.* XIX, 14). » Et : « Nolumus hunc, sed Barabbam (*Luc.* XXIII, 18). » Hoc lapide reprobato, tota corrui Synagoga; sed a Domino factum est istud et est mirabile in oculis nostris. Quis non miretur quod super hunc lapidem Ecclesia tota construitur quem Judæa insipienter reprobavit? Hinc est, quod alibi dicitur : « Populum quem non cognovi servivit mihi (*Psal.* XVII, 15). » Et : « Filii alieni mentiti sunt mihi (*Ibid.*, 46). » Quid igitur mirum si obedientes, et mendaces et impii reprobantur.

(821) Eodem loco usus est S. Petrus in concione quam habuit Hierosolymis ad populum Judæorum Act. IV, 11, et in ep. I, c. II, S., quo ostendit prædictum fuisse Christum ex Judæis, atque gentibus congregaturum in unum corpus Ecclesiam.

» Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus et A
 » lætemur in ea. » Hæc, inquit, dies, in qua lapis
 iste reprobatus est, et Ecclesia Christi sanguine redempta est. Hæc est illa dies quam ad lætitiã et exultationem nostram fecit Dominus. Exultemus et lætemur in ea, et dicat unusquisque nostrum:
 » O Domine, salvum me fac, o Domine, bene pro-
 » sperare. » Nulla dies opportunior est ad postulandam salutem et prosperitatem, quam illa quæ salutis et prosperitatis initium est, et ad salutem et prosperitatem nobis dedicata est. Dicamus etiam simul omnes: « Benedictus qui venit in nomine Do-
 » mini; » ut simul ab hominibus benedicatur, a quo omnia benedicuntur. Venit Dominus in nomine Domini, sicut ipse Judæis loquens, ait: « Ego veni
 in nomine Patris mei, et non recepistis me; alius B
 autem veniet in nomine suo, et illum recipietis (Joan. v, 43). » Quid est autem in nomine suo veniet, nisi a seipso et seipsum glorificare veniet?

» Benediximus vos de domo Domini: Deus noster,
 » et illuxit nobis. » Vos, inquit, benedicite Dominum, quia nos quoque jam in alio psalmo vos benediximus, dicentes: « Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram (Psal. cxiii, 15), » Et hanc benedictionem non a vobis habuimus, sed de domo Domini, et ab ipso Domino eam accepimus, qui revera est Deus et Dominus, et illuxit nobis. Illuxit quidem, quia cum adhuc in tenebris ignorantie et cæcitatibus essemus, ipse nos illuminavit, et justitie et veritatis portas aperuit, in cujus commemoratione semper hanc diem lætam et solemnem agere C
 debemus. Unde et subditur:

» Constituite diem solemnem in confrequentatione
 » nibus usque ad cornu altaris. » Omnes, inquit, converte, nemo se absentare audeat, tantaque sit multitudo, et frequentia populi, ut ipsius altaris cornua premant. Et unusquisque in hac tanta solemnitate fiducialiter dicat. Deus meus es tu, et confitebor tibi, Deus meus es tu, et exaltabo te. »

» Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me,
 » et factus es mihi in salutem. Confitemini Domino » quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia » ejus. » Iste ultimus versus superioribus non continuatur, quia psalmi hujus initium est; et in fine ponitur, ne laus finiatur, sed quasi rota in circuitu sine fine volvatur.

(822) In editione Marchesii omissus est *Alleluia* titulus hujusce psalmi, qui in Vulgata et in Cassiodorio reperitur. De Psalmo hæc præloquitur idem commentator. « Festivo psalmo et divinarum rerum virtute plenissimo desiderabile alleluia præmittitur, ut meritum divini carminis honore tituli possit agnosci. Est enim altissimus profunditate sensuum, et contextus quasi similitum repetitione verborum: modo profitendo quod accepit: modo iterum eadem sperando quæ meruit. »

(823) Satis notam arbitror Dallæi censuram lib. De usu Patrum pag. 244 in D. Ambrosium, quod Hebraicarum litterarum interpretationem non feliciter

PSALMUS CXVIII

551 ALLELUIA (822).

» Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. » Iste psalmus secundum ordinem Hebraicarum litterarum scriptus est, ab unaquaque littera octo versus incipiunt, quarum prima est Aleph, quæ doctrina interpretatur; ultima vero Thau, quæ signum, vel consummatio dicitur. Hujus igitur psalmi doctrinam sequatur, et teneat quicumque ad consummationem, perfectionem, et ad summum bonum venire desiderat. Signetur autem signo erucis, et de Christi militia esse dignoscatur. Paucæ quidem sunt litteræ, id est viginti duæ, in quibus tamen omnis et divina, et humana scientia continetur. Qua in re quantæ perfectionis psalmus iste sit, apertissime declaratur. Quod enim unaquæque littera in octo versibus ostenditur quid aliud significat, nisi quia omnis doctrina, divina et spiritualis, temporalia nos relinquere et æterna quærere docet? Dies enim octava, et hujus vitæ finis est, quæ in septem diebus agitur, et alterius initium, quæ finem non habebit. Unde et quidem psalmi pro octava titulatur. Ad octavam itaque diem istæ litteræ et isti versus nos festinare docent, quatenus hanc postponentes ad aliam festinamus (823).

ALEPH. « Beati immaculati in via qui ambulant in » lege Domini. » Beati, inquit, qui ambulant in lege Domini, sic tamen, si immaculati in hac vita fuerint. et vitam immaculatam duxerint. Hoc est enim ambulare in lege Domini, quia hoc lex Domini præcepit ut immaculati simus et viam immaculati incedamus. Unde et subditur:

» Beati qui scrutantur testimonia ejus. » Sic tamen si « in toto corde exquirunt eum. » Et illi quidem in toto corde eum exquirunt qui se a macula custodiunt. Ambulare autem in lege Domini et scrutari testimonia ejus idem significant. Nullus versus est in hoc psalmo in quo non inveniatur vel verbum, vel eloquium, vel sermo, vel justificatio, vel testimonium, vel iudicium, vel aliud quod legem significare videatur. Sequitur:

» Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus
 « ambulaverunt. » Dixit illos esse beatos qui scrutantur testimonia ejus, a quibus tamen omnes illi separandi sunt qui operantur iniquitatem, quoniam hi D
 tales neque ambulant in viis ejus, neque in toto corde exquirunt eum.

» Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. »

assecutus fuerit. S. doctorem excusant (PP. Maurini quod pauci essent tunc temporis interpretes, et ipse nimis se fiderit Philonis ethymologiis multis et erroribus scatentibus. De eodem lapsu aliquis rigidus censor nostrum Brunonem fortasse insimulabit: sed in eundem cecidisse Bedam reperiet, quem ducem hisce in interpretationibus, quemadmodum in aliis secutus est. Sed antiquior in earumdem Hebraicarum vocum interpretatione S. Hieronymus, et in illa lingua peritissimus primus omnium sua in epistola ad Paulam olim 153, modo 30, eas habet interpretationes, quibus S. Bruno usus est.

Nimis quidem quantum ad humanam fragilitatem et negligentiam, quia vix invenitur aliquis qui sicuti debet ea custodiat. Et qui nimis custodienda sunt mandata ejus: « Utinam dirigantur viæ meæ et » opera mea ad custodiendas justificationes tuas, » quæ per mandata significantur. Quia tunc non confundar, dum respiciam in omnia mandata tuæ; quæ sicut modo diximus, nimis custodienda esse mandasti. Respicere autem custodire est. Ac per hoc, ut non confundar et ut servitium meum tibi acceptabile sit, « confitebor tibi. Domine, in directione cordis. » Quid est autem in directione cordis, nisi in directo et mundo corde? In eo quod didici judicia justitiæ tuæ. Sic, inquit, in directo corde te laudabo, sicuti judicia justitiæ tuæ recta esse didici et cognovi.

» Justificationes tuas custodiam, » quas tu mandasti custodiri nimis, et ideo « ne me derelinquas usquequaque, » quod est intelligere, nunquam me penitus derelinquas.

553 **BERA.** Quod interpretatur *domus*. Domus Dei Ecclesia est, cujus habitatores hanc doctrinam tenent et custodiunt; atque per eam hoc septenario finito, ad diem octavam se venire sperant, et sic deinde ad summum bonum, quod per ultimam litteram significatur, se conscendere confident.

» In quo corrigit juvenior viam suam? in custodiendo sermones tuos » Per primam litteram, quæ *doctrina* interpretatur, sermones, mandata, eloquia, justificationes, et cætera quæ jam superius dicta sunt, significantur. Illi itaque juvenes corrigunt vias suas qui hanc doctrinam et hos sermones custodiunt qui in hoc psalmo continentur. Necessesse habent adolescentuli et juvenes corrigere vias suas, quia ipsi sunt qui facilius et sæpius peccant.

» In toto corde exquisivi te, ne repellas me a mandatis tuis. » Repellere videtur Dominus a mandatis suis illum hominem cui auxilium non præstat, ut ejus mandata custodire velit et valeat. Rogat igitur iste adjutorium, ut custodire possit, quia maximum desiderium habet custodiendi. Et hoc quidem significat dicens: « In toto corde meo exquisivi te. » Qui enim in toto corde Deum quærit, multum desiderat ejus facere voluntatem.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. » Difficile peccant, qui verba Dei in corde reponunt, et memoriæ commendant. Sunt autem aliter abscondenda eloquia Dei, neque omnibus revelanda, sicut ipse Dominus ait: « Nolite sanctum dare canibus, et nolite margaritas spargere ante porcos (*Matth. vii, 6*). » Talibus igitur eloquia tua manifestare renui, ne forte audiendo te blasphemarent, ut soliti sunt, et maledicerent; ac ego per hoc peccarem tibi. Tu autem benedictus es, et tales maledictiones non curas: ego autem audire non possum. » Doce me justificationes tuas. » Hoc est enim quod superius ait: « Ne repellas me a mandatis tuis. »

» In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris

» tui. » Doce me, inquit, justificationes tuas, quoniam et si aliis eas celavi, aliis tamen eas manifestavi, et illis quibus prædicare debui, prædicavi.

» In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus divitiis. » Non solum, inquit, pronuntiavi judicia oris tui, sed pronuntiando sic delectatus sum, sicut in omnibus divitiis. Sunt quidam qui prædicant, et per mandatorum viam non incedunt, sed alia quidem via pergunt, longe a testimoniis Dei. Unde Apostolus ait: « Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci (*Hebr. xiii, 9*). »

» In mandatis tuis me exercebo. » Non vult iste recedere ab illa doctrina quæ in hoc psalmo continetur et prædicare jubetur, neque obliviscitur quomodo prima littera interpretatur. Meminit insuper illius versus, in quo superius dicitur: « Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum. » Unde subinferens dicit.

» In tuis justificationibus meditabor, non obliviscar sermones tuos. » Beatus enim ille est qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Hic autem psalmus nihil aliud jubet, nisi in lege Domini meditari mandata ejus, et testimonia perscrutari.

GHIMEL. Quod *retributio*, vel *plenitudo* interpretatur. Hoc autem in hac littera significatur quod illi qui hanc doctrinam, quæ in hoc psalmo continetur, fideliter tenuerint et custodierint, plenam retributionem a Domino suscipient. Prima namque littera, quæ doctrina interpretatur, per omnes alias currit, donec ultimæ jungatur. Ad quid enim aliud nisi ad solam doctrinam omnes litteræ inventæ sunt? Totum autem ad doctrinam pertinet, et quod nuntiando et quod jubendo, vel operando dicitur.

» Retribue servo tuo, et custodiam sermones tuos. » Non est parva doctrina, quando ab aliis docemur quomodo Deum orare debeamus. Retribue, inquit, servo tuo quod eis retribuere promisisti qui tua mandata custodiunt. Hoc enim in Evangelio Dominus ait: « Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum (*Joan. viii, 52*). » Hoc igitur, quasi dicat, mihi retribue, ut in æternum vivam et custodiam sermones tuos.

» Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. » Nonne vides quomodo retributionem quærit de his, quæ se facturum esse promittit? Si, inquit, aperueris oculos mentis meæ, ego considerabo mirabilia de lege tua, et docebo et custodiam legem tuam. Aliter enim considerare quid valet?

» Incola ego sum in terra, non abscondas a me mandata tua. » Hoc est enim, quod Apostolus ait: « Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (*Hebr. xiii, 14*). » Aperi, inquit, oculos meos, quia **553** non terrena, sed cælestia videre et habere desidero, et ideo non abscondas a me mandata tua. Doce me, quasi dicat, doctrinam tuam, quam carnales oculi videre et intelligere non valent. Sic enim discipulis suis Dominus ait: « Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis (*Marc. iv, 11*). »

concupivit anima mea desiderare justificationes in omni tempore. » Non solum, quasi dicat, ravi facere mandata tua, quibus fideles tui videntur, sed etiam hoc concupivi, ut semper ea desiderarem, et ut mens mea ab hoc tam desiderio nunquam recederet. « Increpasti superbos, maledicti qui declinant a mandatis tuis. enim superbius quam Domini sui mandata tenere? Increpat Dominus superbos, ubi ait : ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos videtis, quia ex Deo non estis (Joan. vi, 47). » Quia ergo ex Deo non sunt, utique maledicti sunt. De superbis loquitur, et qui ad poenitentiam revertentem. In unoquoque versu doctrina huius psalmi se manifestat quam utilis omnibus et varia sit.

Uterque referat a me opprobrium et contemptum, quia in omnia tua exquisivi. » Exquirere mandata non solum legere et intelligere sufficit, sed et libere necesse est. Qui autem hoc faciunt, ab opprobrio et contemptu iniquorum hominum videntur, et simul cum sanctis a Domino honorantur. Quae autem fuerint haec opprobria, sequentibus manifestant.

Non enim sederunt principes, et adversum me loquebantur. » Ea videlicet loquebantur, quae ad usum opprobrium et contemptum intolerabilem videbantur. Ille vero quid faciebat? « Servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus. » Exercebatur autem meditando, legendo, custodiendo et carum custodia dura tormenta patiendo. Unde dicitur.

Testimonia tua meditatio mea est, et solatio mea justificationes tuae sunt. » Quia significant mandata, justificationes, eloquia, sermones, et caetera, quae superius diximus, ideo ubique alterum pro altero ponitur. Exercebar, meditabar, et meditabar in mandatis tuis, et hoc solum solatio mea. Unde Apostolus ait : « Quae verba scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus (Rom. xv, 4). »

LITTERA. Hoc autem *tabulae* vel *januae* interpretatur. Non solum omnes litterae, sed unaquaeque se tantam doctrinae palchritudinem habet, ut videre videatur. Haec littera nos docet cordis januae doctrinae tam sacrae aperire, ut in mentis januae tabulis inscribatur et imprimatur. De his litteris Apostolus ait : « Epistola nostra vos estis, non atramento in tabulis lapideis, sed Spiritus Dei vivi in tabulis carnis (II Cor. iii, 3). »

Adhaesit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum : vias meas annuntiavi, et audivisti me, doce me justificationes tuas. » Hoc illud verbum quod per prophetam Dominus ait : peccator quaecumque hora conversus fuerit, et inveniit, vita vivet, et non morietur (Ezech. xxxiii, 9). — « Vivifica me, inquit, secundum verbum tuum, » quia ego conversus sum, et vias meas et

peccata mea tibi nuntiavi, dicens : « Adhaesit pavimento anima mea. » Sordidata erat pulvere pavimenti anima mea, cui nimium adhaeserat, ejusque voluptates secuta fuerat. Hoc pavimento caro est, cui anima conjuncta ejus pulvere peccatorum nimium sordidatur. Hoc est enim quod dicit : « et exaudivisti me. » Amodo vero, doce me justificationes tuas, quatenus non pavimento et carnis voluptatibus, sed tuis mandatis obediam. Unde et subditur.

« Viam justificationum tuarum insinua mihi, et exercebor in virtutibus tuis. » Hoc est igitur quod homo post conversionem et poenitentiam agere debet, ut semper in bonis perseveret, et peccatorum suorum recordetur. Hoc est enim quod sequitur.

« Dormitavit anima mea pro tædio. » De tædio alibi dicitur : « Tædet animam meam vitæ meae (Job. x, 11). » Pro tædio itaque anima dormitavit, quia peccatorum recordatione aliquando a bono opere cessat, et se omnia corrigere posse quodammodo diffidit. Ex hoc autem non immerito se accusat, et ab hac non immodica tentatione liberari postulat. Et hoc est quod ait : « Confirma me in verbis tuis ; » ut firmissime credam praedictae promissioni tuae, in qua peccatori converso veniam polliceris.

« Viam iniquitatis amove a me. » Sic enim dormitare, vias iniquitatis est, quia desperationi proxima est.

« Et de lege tua miserere mei. » Haec est enim illa lex benignissima, quam peccatoribus Dominus posuit : « Si dimiseritis, inquit, hominibus peccata vestra, et Pater vester dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi, 15). » Tu peccasti in Deum, homo in te, dimitte tu illi, ut et tibi dimittatur, et ut pro centum denariis, decem millia talenta reddere non cogaris, et in carcerem mittaris.

« Viam veritatis elegi, judicia tua non sum oblitus. » Audita, quasi dicat, tanta Dei miseratione, omnes diabolicæ fraudis tentationes a me removi, et solam veritatis viam elegi, per quam, qui ambulat, errare non potest. Ac per hoc judicia tua non sum oblitus, sed firmissime memoriae commendavi. Qui enim eorum obliviscitur, per viam veritatis incedere nescit.

« Adhaesi testimoniis tuis, Domine, noli me confundere. » Quid est autem adhaesit testimoniis tuis Domine, nisi hoc, quod modo dixit : « Judicia tua non sum oblitus? » Et talis quidem non habet, unde confundi et erubescere debeat.

« Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. » Hic versus superioris expositioni est. Multum enim delectari potest in via mandatorum Dei, qui, finito cursu, tam magnam retributionem expectat.

Hæc *Ipsa* interpretatur, ipsa, inquit, doctrina, quae per primam huius psalmi litteram significatur, dat nobis intellectum et deducit nos in semitam mandatorum Dei, et ipsa inclinatur cor nostrum in testimonia ejus, et avertit oculos nostros, ne vi-

deant vanitatem, et cætera quæ sequuntur; et tandem ducit nos ad Thau, id est consummationem et æternam felicitatem.

« Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper. » Hanc, inquit, doctrinam et hanc legem pone mihi, Domine, viam, quæ me ducit ad tuas justificationes, et exquiram eam semper. Quid enim sic quærendum, sic diligendum et custodiendum est, sicut id quo justificari et sanctificari speramus?

« Da mihi intellectum. » Ad quid? « Et scrutabor » legem tuam et custodiam illam in toto corde » meo. » Ille habet bonum intellectum qui hoc facit: qui vero hoc non facit, et legem Domini non custodit, non habet bonum intellectum, quoniam « intellectus bonus omnibus facientibus eum. »

« Deduc me in semitam mandatorum tuorum, » quia ipsam volui. » Jam non viam quærit, quæ amplior est, sed semitam postulat, quia « angusta via est, quæ ducit ad vitam (Matth. VII, 14); » scit enim quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regna cælorum. Multi enim viam incedunt, qui per majorum semitam mandatorum incedere nequeunt. Sed, sicut Apostolus ait: Unusquisque proprium donum habet ex Deo (I Cor. VII, 7). »

« Inclina cor meum, Deus, in testimonia tua, et non » in avariciam. » Non est solummodo avaritia pecuniæ, sed honoris quoque et dignitatis. Sic igitur cor suum in legis testimonia declinare desiderat, ut contra legem nihil faciat, et omnes mundi concupiscentias a se repellat. Hoc enim sequentia manifestant.

« Averte oculos meos ne videant vanitatem, in via » tua vivifica me. » Multæ sunt mundi vanitates, quæ neque interioribus, neque exterioribus oculis videre debemus. Ille autem in via Dei vivificatur, qui in bono opere assiduus est, et ea quæ agit, non negligenter, sed diligenter agit.

« Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo. » Quid prodest nobis scire, et intelligere eloquia Dei, si Deum offendere, et eloquia non facere non timeamus? (824) Et certe non sunt pauci, qui hoc vitio laborant.

« Amputa opprobrium meum, quod suspicatus » sum; judicia enim tua jucunda. » Amputa, inquit, hoc opprobrium, et vitium meum, quod in me esse homines suspicantur, sive verum sit, sive non sit. Et si verum est quod dicunt, amputa, ut non sit. Si verum non est, et hoc ipsum amputa ut in eorum opinione non sit amplius, quoniam hæc talis opinio et me affligit et illos occidit; judicia enim tua jucunda. Quia a justitia recedunt, qui bonum malum, et malum bonum dicunt.

« Ecce concupivi mandata tua. » Ecce, inquit,

(824) Cod. Ghis., et contra eloquia facere, etc.

(825) Potentiam bonum agendi, V. G., servandi Dei mandata per gratiam sufficientem quilibet habet, sed ut velit et ea perficiat, hoc ab efficacia gratiæ cælestis obtinebit, juxta illud Apostoli ad Philip. II,

A satis in his quæ dicta sunt superius ostendi quia mandata tua non solum feci, sed facere concupivi. Facere enim quilibet potest, sed cum desiderio facere, cælestis gratiæ est (825). « In æquitate tua vivifica me. » Quid est in æquitate tua vivifica me, nisi quia æquus et justus es, redde mercedem meam?

555 Vau interpretatur et ipse; ipse, inquit, dedit nobis hanc doctrinam, a quo est omnis sapientia, et cum eo fuit semper, et est ante ævum Christus Dominus noster, qui est Aleph et Thau, Alpha et Omega, id est initium et finis.

« Et veniat super nos misericordia tua, Domine, » salutare tuum, secundum eloquium tuum. » Lege in Evangelio, et pluribus in locis invenies Salvatorem nostrum et misericordiam, et salutem, et regnum cælorum, et vitam æternam fidelibus suis promississe. Hoc igitur iste postulat, ut secundum eloquium suum donet ei misericordiam et salutem.

« Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, » quia speravi in sermonibus tuis. » Hoc, inquit, verbum respondebo exprobrantibus et maledicentibus mihi, quia speravi in sermonibus tuis, et ita non timebo quid faciat mihi homo. Tu enim dixisti nobis: « Non vos deseram, neque derelinquam (Joan. XIV, 18), » et multa his similia, et in his quidem sermonibus tuis multam spem habemus.

« Et ne auferas de ore meo verbum veritatis » usquequaque, quia in judiciis tuis speravi. » Quid autem in judiciis tuis speravi, nisi quod modo dixit: « quia speravi in sermonibus tuis? » Rogat autem ut nunquam mortis timore a verbo veritatis eum recedere patiatur.

« Et custodiam legem tuam semper. » Quid est semper? « In æternum et in sæculum sæculi. » Satis legem Dei bene custodit quia verbo veritatis nunquam recedit. Hinc autem quomodo prius se habuerit et quam fidelis Domino fuerit ostendit.

« Et ambulabam in latitudine quia mandata tua » exquisivi. » In latitudine ambulat qui charitatem custodit, et Deum et proximum diligit. Hoc est enim maximum et primum mandatum, de quo alibi dicitur: « latum mandatum, tuum nimis. » Unde et Apostolus. « Plenitudo, inquit, legis est dilectio (Rom. XIII, 14). » Et quia omnia mandata in hoc uno mandato continentur, bene hic dicitur: « quia mandata tua exquisivi. »

« Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu » regum, et non confundebar. » Breviter in hoc versu sapientia martyrum et patientia declaratur. Sapientes namque erant, qui de testimoniis Domini loquebantur. Fortes vero, qui ante ipsos reges loqui non timebant. Patientia vero in eo ostenditur quod de ipsis suis injuriis non erubescabant.

« Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi nimis.

13. Deus est qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate. Et hæc est mens S. Brunonis, qui hanc eandem D. Pauli sententiam refert, p. 633, ex qua concludit nihil boni sine Dei adjutorio nos facere posse.

Nunquam, ac si dicat, mandatorum tuorum obli-
scar; sed die ac nocte meditabor in eis quæ valde
semper dilexi, ut in eorum observatione morti me
tradere non dubitarem. Nimis enim hoc aliquis dili-
gere videtur quod plus diligit quam seipsum. Hoc
autem secundum humanam opinionem dicit, quia
amori Dei nec ipsa vita præferenda est.

« Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ
» dilexi, et vehementer exercebar in tuis justifica-
» tionibus. » Quantum ea dilexerit, in eo quoque
ostendit quod se manus suas ad ea elevasse dicit.
Ille quippe ad Dei mandata elevat et dirigit qui non
solum audire et intelligere, sed etiam quantum po-
test, facere conatur. Unde et vehementer se in eis
exercere promittit. Quid est enim vehementer nisi
intellectu omni et operatione agere?

ZAIN. Interpretatur autem Zain *oliva*, vel *fornica-
tio*. Hæc igitur littera docet nos pacificos et fructi-
feros esse, ut simul cum vero justo dicamus: « Ego
autem sicut oliva fructifera in domo Domini (Psal.
LI, 10), » semperque misericordiam diligamus, quæ
oliva nomine significatur. Audiamus præterea Apo-
stolum quoque dicentem: « Fugite fornicationem (I
Cor. VI, 18); » quare mentis et corporis fornicationem
fugiamus.

« Memento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem
» dedisti. » Dicit enim Dominus in Evangelio: « Beati
misericordes, et beati pacifici (Matth. V, 7), » qui
modo per Zaim litteram significantur. Memento, in-
quit, verbi et promissionis tuæ, in quo dedisti
maximam spem mihi servo tuo et aliis omnibus qui
pacem diligunt et misericordiam.

« Hæc me consolata est in humilitate mea, quia
» eloquium tuum vivificavit me. » Hæc, inquit, spes
consolata est me in humilitate et afflictione mea, quia
eloquium tuum et promissio tua vivificabit me.
Unde et alibi dicit: « Humiliatus sum usquequaque,
Domine, vivifica me secundum verbum tuum. » Unde
humiliatus sit, ostendit.

« Superbi inique agebant usquequaque. » Quam
impie, et inique adversus eum egerint superbi, in
eo ostenditur, quod eos usquequaque inique egisse
dicit: « A lege autem tua non declinavi. » Et ideo
quidem non declinavi, quia semper eam **556** in
memoria habui. Et hoc est quod dicit:

« Memor fui iudiciorum tuorum a sæculo, Domi-
» ne. » Quid est enim a sæculo, nisi semper? « Et
» consolatus sum. » Consolatus, inquit, sum a judi-
ciis tuis, quibus multa bona promittis fidelibus tuis.

« Defectio animi tenuit me pro peccatoribus de-
» relinquentibus legem tuam. » Quantum zelum in
lege Dei custodienda habuerit, in eo monstratur
quod sic de peccatoribus et transgressoribus dole-
bat, ut animi incurreret defectionem.

(826) Aliter exponit Cassiodorius: « Hæc facta est
mihi, subaudi consolatio. » Quod magis de nocte,
quam de lege debet intelligi; ut quæ peccatoribus
est cæcitas, ipsa viris sanctis illuminatio esse vi-
deatur. Sic enim credentes non patiuntur tenebras,
quamvis in hujus mundi cæcitate versentur. Sequitur

« Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco
» incolatus mei. » In hoc quoque non modicus zelus
ostenditur in quo Dei justificationes sibi (cantabiles
fuisse dicit: Non enim sibi cantabiles essent, nisi
magno cum amore et lætitia eas fecisset, unde et
subditur:

« Memor fui nominis tui, Domine. » Valde bene
Dei mandata custodiebat, qui in nocte, et inter ipsa
tormenta ejus nomen confiteri non metuebat. « Et
» custodivi legem tuam; » illam videlicet legem,
qua dicitur. « Nolite timere eos, qui occidunt cor-
pus, animam autem non possunt occidere (Matth.
X, 23). »

« Hæc mihi facta est, quia justificationes tuas ex-
» quisivi. » Sola custodia mandatorum Dei, illius
noctis et tribulationis causa fuit, quia, si a mandatis
Dei recedere voluisset, illam noctem et illa tor-
menta passus non fuisset (826).

НѢТН. Hæc octava littera (quæ merito *vita* inter-
pretatur, siquidem octava die fiet resurrectio mor-
tuorum) docet nos de omnibus quæ in mundo sunt
solum Deum et vitam æternam esse querendam.

« Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam. »
Alii, quasi dicat, de his quæ in modo sunt sibi
eligant quod illis placuerit; mihi autem sufficit ut
Dominus sit portio mea, possessio mea et omnes
divitiæ meæ. Et ut hoc obtinere valeam, me legem
Domini custodire promitto.

« Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo,
» miserere mei secundum eloquium tuum. » Ille Dei
faciem in toto corde deprecatur qui summo studio
nititur ad ejus imaginem reformari; vel qui ante
ejus faciem venire desiderat: sicut ille, qui ait:
« Ostende nobis faciem tuam, et salvi erimus
(Psal. LXXIX, 8). »

« Quia cogitavi vias meas, et converti pedes meos
» in testimonia tua. » Tu, inquit, peccatori converso
et pœnitenti veniam promisisti. Miserere itaque mei
secundum eloquium tuum, quia ego quidem conver-
sus sum, et vias meas cogitavi, et correxi, et pedes
meos et vestigia mea ad testimonia tua diraxi. Et
hoc quidem sponte et bona voluntate feci (827), quia
non diligis coacta servitia. Hoc est enim quod ait:

« Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam
» mandata tua: funes peccatorum circumplexi sunt
» me, legem autem tuam non sum oblitus. » Funes
peccatorum tyranni et hæretici sunt, qui viros, ca-
tholicos ad peccata trahere conantur. Sed qui legem
Dei non obliviscuntur, talibus funibus trahi non
possunt.

« Media autem nocte surgebam ad confitendum
» tibi super judicia justitiæ tuæ. » Si enim legem
Dei oblitus esset, nequaquam ad confitendum media
nocte surrexisset. Possumus autem per mediam

causa quare illi nox facta sit consolatio. *Quia justi-
ficationes tuas exquisivi.* Si enim dixisset meas, susti-
nuisset adhuc densissimam cæcitatem; sed quia dixit,
tuas, mundi tenebris non potuit obcæcari. »

(827) Cod. Ghis., *facio*.

noctem, sævissimæ persecutionis tempus intelligere, sed vir justus neque sic perterritus a Dei confessione cessabat, sed inter ipsa tormenta Christianum se esse clamabat. Confitetur autem super iudicia justitiæ Dei, qui legem Dei justitiam esse contendit. Nulla legis expositio tali confessione planior est.

« Particeps ego sum timentium omnium te, et » custodientium mandata tua. » Sola lætitia, quam habet de bona operatione omnium, et de servitio Dei, quod faciunt omnes, facit cum participem omnium.

« Misericordia tua, Domine, plena est terra, justificationes tuas doce me. » Qui omnibus, quasi dicat, misericordiam facis, mihi quoque hanc misericordiam facias, ut legem et justificationes tuas me doceas. Plena est autem omnis terra misericordia Domini, qui super justos et injustos pluit, et solem suum super omnes oriri facit (828).

557 *TEXA*, bonum interpretatur, et Dei bonitatem, scientiam, disciplinam et justificationes nos querere hortatur. In his autem tota doctrina Ecclesiæ continetur.

« Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum. » Omnes bonitates, quas fidelibus suis Dominus se facturum esse promiserat, in Christi passione completæ sunt. Singulariter autem, sicut promisit, unicuique propriam bonitatem facit, aliam humilibus, aliam persecutionem patientibus (829), et similia.

« Bonitatem, et disciplinam et scientiam doce » me, quia mandatis tuis credidit. » Doce me, inquit, bonitatem facere, disciplinam ecclesiasticam tenere, et scientiam catholicam defendere. Quia non hæreticorum persuasionibus, non poetarum fabulis, non philosophorum superstitionibus, sed solis tuis mandatis obedivi et credidi.

« Priusquam humiliarer ego deliqui. » Prius inquit, quam sub jugo tuo, quod suave est, humiliarer, et diaboli superbiam et inflationem a me repellerem, ego multis modis deliqui, et in pluribus te offendi; propterea eloquium tuum ego custodivi, » ut in me adimplerem quod scriptum est : « Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia (Rom. v, 20). »

« Bonus es tu, Domine. » Et naturaliter bonus, et sine quo nihil est bonum. « Et in bonitate tua doce » me justificationes tuas; » quatenus bona sit, tibi que placeat intelligentia mea. Ideo enim hæreticorum doctrina parva est, quia non in Dei bonitate, sed in eorum malitia est.

« Multiplicata est super me iniquitas superborum. » Satis quidem iniqui erant qui me affligendo iniquiores facti sunt. « Ego autem in toto corde meo scrutabor » mandata tua. » Faciant quidquid possunt, et adhuc (830) iniquiores fiant, quia neque mors, neque vita

poterit me separare a charitate tua, et a tuorum custodia mandatorum.

« Coagulatum est sicut lac cor eorum; » qui mollibus, quasi dicat, verbis et blanditiis nos decipere non potuerunt; nunc cor illorum contra me induratum est ut in nullo ulterius parcant. Ego vero legem tuam meditatus sum, et quod lex tua me facere juberet, non sum oblitus.

« Bonum mihi quod sic humiliasti me; vel tantis flagellis me affligi permisisti, ut discerem justificationes tuas, quas audiendo vel legendo discere non potui, eas patiendo plenissime intellexi.

« Bonum mihi lex oris tui, super millia auri, et » argenti. » Mansura fugitivis, et æterna temporibus non sine injuria comparari possunt. »

Job scientia, vel *principium* interpretatur. Hæc littera ad veram scientiam nos invitat, ut non secundum litteram, sicut Judæi, sed spiritualiter legem et prophetas intelligamus, et illud omnium rerum principium esse sciamus, cujus manus nos fecerunt et plasmaverunt.

« Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me. » Quid per manus, nisi virtus et potentia ipsius significatur? Nihil corporeum in his verbis intelligatur, quia non manibus operatur Deus, sed voluntate. « Ipse enim dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt (Psal. xxxii, 9). » Respice ad primam litteram, quæ *scientia* interpretatur, ne littera te decipiat, ut hæc verba secundum litteram intelligere velis. Unde et sequitur : « Da mihi intellectum, ut » discam mandata tua. » Nonne audis quia et iste spirituales querit intellectum? Quoniam sicut Apostolus ait : « Littera occidit, spiritus autem vivificat (II Cor. iii, 6). »

« Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur, quia » in verbo tuo speravi. » Hoc erit in iudicio, quando omnes qui Deum timent, sive angeli, sive homines, videntes sanctam Ecclesiam, gloriosam et quasi solis radios fulgentem, de illius gloria et honore lætabuntur. Sed hoc habebit, quia in verbo Dei, in promissionibus ejus spem firmissimam posuit, et nulla ratione ab eo separari potuit.

« Cognovi, Domine, quia æquitas iudicia tua. » Omnia iudicia Dei vera et æqua sunt, sive malis prospera, sive bonis adversa contingant; quamvis super hoc etiam viri justi aliquando scandalizari soleant. Hoc autem Ecclesia se cognovisse dicit, et ideo Je suis calamitatibus et afflictionibus lætatur. Unde et subditur : « Et in veritate tua humiliasti me. » Verax est Dominus et quando exultat et quando humiliat sanctos suos, quia non minus eos adjuvat humiliando, quam exaltando. Hoc autem ideo dicere videtur, quia Dominus 558 ait : « Non vos deseram, neque derelinquam (Joan. xiv, 18). » Non est

(828) « Cum dicit : *Misericordia, tua, Domine, plena est terra*, ostendit utique dilatationem fidei Christianæ, quam sic misericorditer implevit, ut undique nomen vanissimæ superstitionis evacuasse doceatur. »

CASSIOD.

(829) Cod. Ghisianus, *aliam misericordiam facientibus*.

(830) Cod. Ghis., *et adhuc, si volent*.

erere, sed probare, et ad majorem gloriam A
are.

nunc misericordia tua ut consoletur me. »
quasi dicat, de his quæ pertuli, sed amodo
ari consolationis misericordiam peto : « Se-
m eloquium tuum servo tuo. »

iant mihi miserationes tuæ, et vivam. » Ve-
quit, nunc mihi servo tuo miserationes tuæ,
secundum eloquium tuum, et secundum
iones tuas. Sic se habet ordo. Bene autem
ecundum eloquium tuum; quia in multis
riusque Testamenti promittit Dominus mise-
m et adjutorium fidelibus suis. « Quia lex
editatio mea est. » Bona ratio cur ejus Do-
misereatur. Quorum enim miserebitur Do-
si illos non audit qui ejus mandata custo-

fundantur superbi, quia injuste iniquitatem
nt in me. » De hoc, inquit, confundantur
, et erubescant, quia iniquitatem fecerunt in
hoc injuste, quia ego ad viam veritatis eos
um. Bona confusio, quia non contra eos, sed
orat. « Ego autem exercebar in mandatis
» Hoc est sanctorum studium et exercitium,
ata Dei semper custodiant.

vertantur ad me, qui timent te, et qui no-
t testimonia tua. » Omnes enim qui Deum
et qui ejus testimonia intelligunt, quocun-
lant, semper ad Ecclesiam convertuntur et
cepta sequuntur. Multi enim quotidie pec-
b ea separantur, sed pœnitendo ad eam
tur.

cor meum immaculatum in tuis justifica-
is, ut non confundar. » Confundantur igitur
Dei justificationes corde sordio et maculato
præsumunt. Quod quidem hæreticorum
est, qui divinas Scripturas corde perverso
antur.

Hoc elementum, quod *manus* interpretatur,
undum et ad laborandum nos invitat. Tales
nus habet ille qui dicit : « Benedictus Do-
us meus qui docet manus meas ad prælium
» meos ad bellum (*Psal.* cXLIII, 4). » Et
» : « Unusquisque laboret manibus suis ope-
d bonum est (*Ephes.* iv, 28). » Et alibi :
» manuum tuarum manducabis (*Psal.* cxvii,
agno namque prælio hoc in loco se (831)
sse ostendit, dum dicit : « Quia factus sum
in pruina (*Psal.* cxviii, 83). » Et (232) : « Paulo
summmaverunt me in terra (*ibid.*, 87). »

it in salutari tuo anima mea, et in verba
ravi. » Tantum, quasi dicat, fuit deside-
is tuæ, quæ æterna est, ut ex toto in ani-
eliceret desiderium salutis meæ, quæ tem-
t. Et ideo in verbo tuo et in promissione
i quæ mihi salutem præstat æternam.

Cod. Ghis.
d. Ghis.

Bona illa defectio, quæ ad tantam refectionem ani-
mam perducit.

« Defecerunt oculi mei in eloquium tuum. » Isti
oculi non carnis, sed mentis sunt, qui mundi vani-
tates videre deficiunt et despiciunt, ut sola divina
eloquia contemplentur : « dicentes : Quando couso-
» laberis me ? » Tales oculi tui (*Thren.* ii, 18). »
Omnia membra nostra loquuntur Deo, et non minus
oculos quam linguam audit. Per singula membra
corporis nostri videt Deus, et intelligit intentionem
cordis nostri.

« Quia factus sum sicut uter in pruina. » Hoc est
igitur unde quærit consolationem. Nulla res fuit, in
qua sanctorum calamitas convenientius ostendi po-
tuisset, quam in utre, in pruina contractio, et con-
gelatio.

« Justificationes tuas non sum oblitus. » Non ideo,
inquit, justificationes tuas oblitus sum, quia tantis
miseriis circumventus, quasi uter in pruina factus
sum.

« Quot sunt dies servi tui ? » quos videlicet in his
calamitatibus sustinere habeo ? « Quando facies de
» persequentibus me iudicium ? » Jam, quasi dicat,
manus deficiunt, et contra eos pugnare non valeo.
« Narraverunt iniqui fabulationes, » quibus men-
tem meam decipere nituntur. « Sed non » ita illes
sunt, « ut lex tua, Domine. » Unde hoc ? « Omnia
» mandata tua veritas : » illorum vero fabulationes
omni falsitate et errore plenæ sunt.

« Iniqui persecuti sunt me, succurre mihi, et
» adjuva me. » Nimis duram et intolerabilem perse-
cutionem in his verbis esse ostendit. Unde et sub-
ditur :

« Paulo minus consummaverunt me in terra. »
Mala consummatio, qua humana vita in terra finitur.
Qui enim sic finitur, ad æternam beatitudinem non
extenditur. « Ego vero non dereliqui mandata tua. »
Quod si fecissem, penitus in terra (832) consumma-
tus essem.

« Secundum misericordiam tuam vivifica me. »
Ut sicut cœpi, semper « custodiam testimonia oris
» tui. » Non sine causa vivificari se postulat, qui
quasi utrem in pruina se esse dicit.

D **559** LAMED. Interpretatur autem Lamed *discipli-
na*. Hujus disciplinæ discipuli sunt omnes Christiani;
hanc tenent et prædicant, hanc defendunt, et per
hanc salvari confidunt.

« In æternum, Domine, permanet verbum tuum
» in cælo. » Cælum vocari Ecclesiam omnes Scriptu-
ræ divinæ, et præcipue Evangelia nos docent. In
Ecclesia igitur verbum Dei, et doctrina utriusque
Testamenti permanet in æternum. Unde et Domi-
nus ait : « Cælum et terra transibunt, verba autem
mea non transibunt (*Marc.* xiii, 31) » (833).

« Et in sæculum sæculi veritas tua. » Idipsum

(833) In Vulgata legitur : *In generationem et ge-
nerationem veritas tua.*

autem et per verbum Dei et per veritatem Dei significatur. Omnis namque doctrina Dei veritas est, et nihil reprehensibile in ea est

« Fundasti terram, et permanet. » Hæc terra Ecclesia est, quam et cælum modo vocavit, cujus fundamentum Christus est, sicut Apostolus ait : « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (1 Cor. III, 11). » Hoc autem similiter in æternum permanet, sed non in hoc mundo permanet in æternum.

« Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia » serviunt tibi. » Præter angelum et hominem, omnia alia tenent ordinem sibi a Domino constitutum. Sed boni sunt isti dies qui in Domini ordinatione perseverant, per quos apostolos eorumque successores intelligere possumus. Servat terra stabilitatem suam, tenent et dies ordinem suum. « Omnia » autem « serviunt tibi. » Merito, inquit, et terram fundasti et dies ordinasti, quoniam per hæc et in his omnia alia serviunt tibi.

« Nisi quod lex tua meditatio mea est tunc forsitan perissem in humilitate mea. » Tunc, inquit, quando humiliabar, quando me impii flagellabant et cruciabant, tunc forsitan perissem in ipsa mea humilitate et afflictione ; « nisi quod lex tue meditatio mea est, » quæ me confortat et consolatur. Unde Apostolus ait : « Ut per patientiam, et consolationem Scripturarum spem habeamus (Rom. xv, 4). » — « In æternum non obliviscar » justificationes tuas. » Et hoc ideo, « quia in ipsis » vivificasti me, » quoniam, ut modo dixi, forsitan sine ipsis perissem in humilitate mea.

« Tuus sum ego, salvum me fac. » De salute animæ loquitur ; quoniam nullos alios secundum animam salvat Dominus, nisi illos qui ejus sunt. Cum enim omnia sua sint, soli tamen illi sui esse dicuntur qui ei serviunt et in eum credunt. « Quia justificationes tuas exquisivi. » Multis ex causis hanc suæ salutis rationem reddit, quia Domini mandata custodit.

« Me expectaverunt peccatores, ut perderent » me. » Et tu quid fecisti ? « Testimonia tua intellexi, » et ideo perdere me non potuerunt. Neque timui eos qui corpus occidunt, quia animam non possunt occidere, et hoc quidem testimonium tuum est.

« Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. » Vidi, inquit, probavi et certissime cognovi, latum mandatum tuum nimis, finem esse omnis consummationis et perfectionis ; et qui illud observat, securus est, et ab inimicis superari non potest. Qui enim Deum et proximum diligit, Deum et proximum offendere timet : latum, et nimis latum est hoc mandatum quoniam omnia alia in eo continentur.

MEM. Interpretatur autem Mem *ex quo*, vel *ex ipsis*. Superioribus continuatur, et de eodem mandato primo et maximo loquitur adhuc. Et bene hic dicitur, *ex quo*, vel *ex ipsis*, quia de illo mandato lo-

quitur, quod et unum est, et multa. Audiamus igitur quid sequentia dicant, et ex ipso, et ex ipsis.

« Quomodo dilexi legem tuam, Domine ? tota die » meditatio mea est. » Et hoc quidem non fecisset, nisi multum eum dilexisset. « Est autem maximum, et primum mandatum : Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, et ex omnibus viribus tuis (Matth. xxii, 37), » etc.

« Super omnes inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est. » Hoc, inquit, mandatum omnibus inimicis meis prudentiorem et sapientiorem me fecit, quia vitam mihi præstat æternam. Et hoc est quod dicit : « Quia in æternum mihi est, » in quo qui offendit, factus est omnium reus. Cætera vero quæ sequuntur aliorum mandatorum 560 sunt. Ac per hoc intelligere possumus quid significet ex quo, vel ex ipsis.

« Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. » Satis discipuli melius intelligunt, quam ipsi sui magistri, si eam custodiunt ; quia ille bene meditatur in legem, qui eam observat. Unde Apostolus ait : « Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (Rom. ii, 13). »

« Super seniores intellexi, quia mandata tua » quæsi. » Quæsi autem plus agendo quam legendo. Neque magistri, neque seniores legem intelligunt, nisi faciant quod intelligunt.

« Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verbum tuum. » Neque enim aliter verbum Dei custodire potuisset, nisi a malo declinasset, cum Dominus a malo declinare præcipiat.

« A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem posuisti mihi ; » ut a judiciis tuis non declinarem. Si « vis, » inquit Dominus, « perfectus esse, serva mandata (Matth. xix, 21). » Itemque : « Qui diligit me, mandata mea custodit (Job. xiv, 15). »

« Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ; super » mel, et favum ori meo. » Hoc illi soli dicere possunt qui verba Dei et audire et facere concupiscunt. Multi enim sunt (ex quibus ego quoque unus sum) quibus audire dulce est, facere autem valde amarum esse videtur.

« A mandatis tuis intellexi. » Non solum quasi dicat, mandata tua intellexi, sed ab ipsis intelligendi formam, et ipsum, quem prius non habebam, intellectum suscepit. « Propterea omnem viam iniuitatis odio habui ; » quam videlicet viam illi multum diligunt qui mandata tua non intelligunt. Hoc autem quod sequitur ; « quoniam tu legem posuisti mihi, » in alia translatione non habetur. Sed magna ratio est ut iniquitatem odio habeamus, quia lex justitiæ et æquitatis nobis posita est.

NUN. Hoc elementum, quod *sempiternum*, vel *piscis* interpretatur, hanc doctrinam sempiternam esse significat et omnibus eam custodientibus vitam promittit æternam. Sed necesse est ut pisces flant, et in aquis baptismatis natent qui per eam ad beatitudinem venire desiderant. Unde et Dominus ait :

quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto **A** mittere, quia in æternum hæreditatem eam acquisivit. potest intrare in regnum Dei (*Joan. III, 5*). »
 lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, umen semitis meis. » Hoc, inquit, verbum est, et hæc doctrina tua, lucerna, et lumen mihi in recto itinere incedere valeam, quoniam qui lumine non ducuntur, cæci sunt, et in tenebris latent. Ideoque « juravi, et statui custodire jura justitiæ tuæ. » Hoc juramentum omnes illi quicumque Christi fidem suscipiunt. Propter etiam « humiliatus sum usquequaque, Domine. » Illi revera humiliantur, et ex toto humiliantur, qui tanto lumine et tali lucerna illuminantur. Vivifica me secundum verbum tuum. » Hoc im illud verbum quod Dominus ait : « Omnis se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat **B** humiliabitur (*Luc. XVIII, 14*). »

Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine. » sunt ista voluntaria, quæ sic placere Domino, nisi illa juramenta quæ se vovisse et statim modo superius dixit : « Et judicia tua doce me, » quia aliter ea etiam cum juramento custodire non valeo.

Anima mea in manibus meis semper (834). » Sicut autem et beatus Job ait : « Quare laceros meos dentibus meis, et animam porto in manibus meis ? » (*Job. XIII, 14*). Ille animam suam in manibus portat, qui bonis operibus eam Domino presentat. Semper sit anima nostra in manibus tuis, ut nunquam ejus obliviscamur, et nunquam eam cadere patiamur ; « et legem tuam non oblivisceris. » Non habent animam suam secum, legem Dei obliviscuntur. Qui vero eam præ se habent, legis Dei oblivisci non possunt.

Posuerunt peccatores laqueos mihi, et a manibus tuis non erravi. » Si legem Dei oblivisceris, non poteris peccatorum laqueos, mandata Dei custodire non potuisset.

Hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum. » Si quasi aliena, sibi que accommodata Dei testimonia habuisset, nequamquam ea in sempiternum habere potuisset, sed quia jure hæreditario ista sunt, ideo ea mittere non timet. Hinc est nomen, quod hæc littera, a qua isti versus incipiunt, *iternum* interpretatur. « Quia exultatio cordis **D** istius sunt. » Illis igitur testimonia Dei hæreditaria sunt, qui ea cum exultatione custodiunt, ab aliis facile dilabuntur.

Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum. » Et hoc quare ? propter retributionem, quam me pro hoc facto habere non dubitavi in æternum Dei justificationes se facere pro-

mittit, quia in æternum hæreditatem eam acquisivit. **561** SAMECH *adjutorium* interpretatur ; unde et hic dicitur : « Adjutor et susceptor meus es tu. Adjuva me, et salvus ero. » Et illi quidem hoc adjutorium habebunt qui hanc doctrinam et hanc legem custodiunt.

« Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi. » Ille diligit legem qui legis mandata observat. Præcipit autem lex, sicut Dominus ait : « Ut diligas amicum tuum, et odio habeas inimicum tuum (*Matth. v, 43*). » Sed alia lex econtra dicit : « Diligite inimicos vestros (*ibid.*). » Diligamus ergo homines iniquos secundum naturam, sed non diligamus secundum vitium quod operantur, et sic utrumque facere poterimus, et legem diligere et iniquos odio habere.

« Adjutor et susceptor meus es tu, et in verbo tuo speravi. » Igitur significat littera « Samech, » quia illorum adjutor est Dominus qui in verbo ejus sperant, et promissiones firmissime expectant.

« Declinate a me, maligni. » Quare ? « Et scrutabor mandata Dei mei. » Quia illa diligo, vos autem odio habeo. Isti sunt illi iniqui de quibus modo dixit : « Iniquos odio habui ; » qui, nisi ab eo recesserint et declinaverint, legem Dei scrutari non valent : « Corruptunt enim bonos mores colloquia prava (*I Cor. xv, 33*). »

« Suscipe me secundum eloquium tuum et vivificam. » — « Omnis, qui venit ad me, dicit Dominus, non ejectionem foras (*Joan. vi, 37*). » Soli autem illi vivunt qui a Domino suscipiuntur. « Et ne confundas me ab expectatione mea. » Illi confundentur ab expectatione sua quibus in judicio janua claudetur, et a Domino dicitur : « Amen dico vobis, nescio vos (*Matth. xxv, 12*). »

« Adjuva me, et salvus ero, et meditabor in tuis justificationibus semper. » Deus est, qui operatur in nobis et velle et posse (*Philip. II, 13*), et sine ejus adjutorio nihil boni facere possumus (835).

« Sprevisisti omnes discedentes a justificationibus tuis, quia injusta cogitatio eorum. » Injusta et omnino iniqua est cogitatio illorum, qui ita recedunt a mandatis Domini, quibus homines justificantur, ut ulterius ad ea per poenitentiam non revertantur.

« Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ. » Omnes homines in Adam prævaricatores facti sunt (836) ; qui, legem sibi impositam transgrediens, ad arborem sibi interdictam accessit. In illa utique prævaricatione pereunt quicumque Christi sanguine non sunt redempti (837). Qui vero redempti sunt, nisi legem sibi datam custodiant, prævaricatores fiunt. Omnes igitur peccatores, prævaricatores esse

D. Augustini mentem docetur.

(836) Cod. Vallicell. *prævaricati sunt*.

(837) Infantes sine baptismo pereunt ; sicut enim et ipsi prævaricatores legis a Deo Adamo datæ in paradiso, ideoque egent gratia Dei, nempe regeneratione baptismatis ut salventur. Hæc est Augustini sententia.

14) Notat Augustinus : « Non nulli codices habent in manibus meis, sed plures in tuis, et hoc enim planum est. Justorum enim anima in manu sunt. In cujus manu sunt et nos et sermones tui. »

15) Necessitas gratiæ Dei etiam ad initium cubet actionis bonæ contra semipelagianos, et juxta

non dubium est. « Ideo dilexi testimonia tua. » Ipsa enim sunt in quibus homines prævaricatores fiunt, et per quæ a peccato prævaricationis liberantur.

« Infige amore tuo carnes meas. » Ut tui timoris gladio vulneratæ carnis concupiscentiis non moveantur.

« A mandatis enim tuis timui. » Tua mandata me docuerunt et intelligere fecerunt quam magnum peccatum sit carnis voluptatibus agitari.

Ain fons, sive *oculus* interpretatur. Est igitur hæc doctrina et fons vivus, quo animæ satiantur, et clarissimus oculus, quo illuminantur. Qui de hoc fonte non bibunt, semper sitiunt, et qui hoc oculo non illuminantur, nunquam de erroris tenebris liberantur.

« Feci iudicium et justitiam, ne tradas me persecutoribus me. » — « Eadem mensura, qua mensi fueritis, dicit Dominus, remetietur vobis (*Matth. vii, 2*). » Qui igitur rectum iudicium et justitiam fecit, non est ei timendum, ut persecutoribus suis in iudicio tradatur. Isti persecutores maligni spiritus sunt, quibus qui traditus fuerit, non dimittetur usque ad novissimum quadrantem.

« Elige servum tuum in bonum, ut non calumnientur me superbi (838). » De illa electione loquitur quæ in iudicio fiet, quando agni ponentur a dextris, hædi vero a sinistris. Elige, inquit, servum tuum, et pone me in partem bonam, ut non calumnientur me illi superbi, qui nec tibiipsi aliquando humiliari voluerunt.

« Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et iustificationes tuas doce me. » Hæc verba ineffabilis desiderii indicia sunt. Sed deficiunt oculi nostri in utraque contemplatione, 562 quia neque Salvatorem nostrum, neque ejus eloquia perfecte in hac vita comprehendere valemus.

« Fac cum servo tuo misericordiam tuam, et iustificationes tuas doce me. » Haec, inquit, misericordiam mihi facias, ut illo fonte et illo oculo, de quibus modo superius dixi, me reficere et illuminare digneris.

« Servus sum ego, da mihi intellectum et sciam » testimonia tua. » Illi soli debet dari intellectus, qui se servum esse cognoscit et Domini sui mandata offendere timet. Si non servaverit, damnabilis erit, quæ sine intellectu servare non poterit.

« Tempus faciendi, Domine, dissipaverunt legem tuam. » Nunc, inquit, est tempus faciendi quod postulo, quia nunc maxime intellectus necessarius est, quando contra veritatem hæretici pugnant. Hoc est enim quod dicit: « dissipaverunt legem tuam. »

« Ideo dilexi mandata tua super aurum et topazion. » In metallis aurum, et in gemmis topazion pretiosius est. Ideo, inquit, dilexi mandata tua super omnia, quæ hoc in mundo desiderari possunt; quia servus tuus ego sum, et tibi per omnia placere, et

(838) Vulgata habet: *Suscipe servum tuum in bonum. Apud Augustinum legitur: Excipe servum tuum in bonum, non calumnientur mihi superbi: ad quæ*

voluntatem tuam facere concupisco. « Propterea similiter ad omnia mandata tua facienda dirigebar, » et propterea « omnem viam iniquitatis odio habui. » Bonus servus, qui Domini sui voluntati concordans, hoc diligit quod ipse: hoc odit quod ipsum odisse cognoscit.

Pnæ interpretatur os, de quo in sequentibus dicitur. « Os meum aperui, et atraxi spiritum. » Docet nos ista littera ut os aperiamus, et hanc doctrinam tam sanctam et perfectam suscipiamus, memoriæ commendemus et in cordis habitaculo reponamus.

« Mirabilia testimonia tua, Domine, ideo scrutata est ea anima mea. » Magnum et perfectum os habet iste qui ita loquitur. Mirabilia quidem sunt testimonia Dei, quia tam alta sunt, ut humano ingenio intelligi non valeant; tam vera ut nemo eis resistere possit; tantæ efficacitæ, ut a morte animam liberent, et ad vitam perducant æternam. « Ideo scrutata est ea anima mea. » Quæ enim scientia tam perfecto est ut cum magno desiderio perscrutanda sit.

« Declaratio sermonum tuorum illuminat me, et intellectum dat parvulis. » Et me, inquit Ecclesia, illuminat declaratio, et expositio sermonum tuorum, et parvulis, qui in me sunt, tribuit intellectum. Talis est igitur hæc doctrina, ut pro capacitate utentium, et majoribus, et minoribus idonea sit.

*« Os meum aperui, et atraxi spiritum. » Os videlicet interioris hominis aperuit, et spiritum sapientiæ et intellectus Domino largiente susceperit. « Quia mandata tua desiderabam. » Illis igitur datur sapientia qui mundo corde eam desiderant. Unde et Jacobus apostolus ait: « Si quis indiget sapientia, postulet a Domino, qui dat omnibus affluenter, et non impropere, et dabitur ei (*Jac. i, 5*). »*

« Aspice in me, et miserere mei secundum iudicium diligentium nomen tuum. » Secundum iudicium, inquit, et testimonium apostolorum et prophetarum diligentium te. Aspice in me, et miserere mei, et illam misericordiam mihi facias quam per eos mihi facere promisisti.

*« Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, » et non dominetur mei omnis injustitia. » Hoc est enim quod alibi dicitur: « A Domino gressus hominis diriguntur, et viam ejus cupit nimis (*Psal. xxxvi, 23*). » Et alibi: Illuminare his qui in tenebris sedent: ad dirigendos pedes nostros in viam pacis (*Luc i, 79*). » Ubi autem gressus mentis directi sunt, ibi injustitia dominari non potest.*

« Redime me a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua. » Multæ sunt calumniæ hominum quibus injuste sanctis calumnantur et quiescere non permittunt, et ideo ea diligentia, qua debent, Dei mandata custodire non possunt.

« Faciem tuam illumina super servum tuum. » Tunc faciem suam super nos Dominus illuminat,

addit S. Doctor illi impellunt, ut cadam in malum; tu excipe in bonum.

ætam faciem nobis ostendit, pellendo ad ver- A
spera tribuendo. « Et doce me justificatio-
as. » Nunquam legis et mandatorum obli-
sed pene in unoquoque versu legis scien-
dari exoptat.

us aquarum transierunt oculi mei, quia non
ierunt legem tuam. » Quanta viri perfectio,
ymarum inundatione aquarum exitus se
dicit, quia legem Domini, sicut voluit,
e non potuit!

SADÉ *justitia* interpretatur, de qua dicitur :
a tua, justitia in æternum, et lex tua veri-
læc igitur littera ad justitiam nos invitat,
rtus non modica in hujus psalmi doctrina
ur.

us es, Domine, et rectum iudicium tuum. » B
minus justitiam diligit, et ideo nos hæc lit-
justitiam provocat, quia justus est, et omne
icium rectum est, quem sicut Dominum, et
um per omnia et in omnibus imitari debe-

dasti justitiam testimonia tua, et veritatem
nimis. » Quia enim justus est Dominus, ideo
n, et testimonia sua, et veritatem suam ni-
todiri præcepit. Nimis quidem, quia in eo-
servatione ipsa vita postponenda est. Dicitur
non ad justitiæ contemplationem, sed ad ho-
opinionem.

escere me fecit zelus domus tuæ (839), quia
sunt verba tua inimici tui. » Tale est et illud, C
libi dicitur : « Zelus domus tuæ comedit me
LXVIII, 10). » Nimio dolore se defecisse
t, quia domum Dei ab hæreticis destrui et
i conspexit. Ipse enim sunt inimici ejus, qui
dei et sanum intellectum obliti sunt, et aliter
ras exponunt, quam ab antiquis Patribus di-
it (840).

itum eloquium tuum vehementer, et servus
dilexit illud. » Vehementer ignitum est elo-
Dei, quo mentis oculi illuminantur, peccata
tur, et ad Dei amorem corda fidelium accen-
t. « Et servus tuus dilexit illud. » Nisi enim
set, pro eo defendendo ad mortem usque non
isset.

olescentior sum ego, et contemptus. » Ado- D
iorem, quasi dicat, inimici mei me reputant,
rilem intelligentiam me habere dicunt, et
stultus et insipiens contemptus sum ab eis.
autem justificationes tuas non sum oblitus, »
lli quorum me oblivio tabescere fecit.

justitia tua, justitia in æternum. » Non est ta-
quit, justitia tua, quæ oblivioni tradenda sit,
a esse debet, et superari non potest. Unde et

) Vulgata habet : *Tabescere me fecit zelus meus.*
quæ ita animadvertit S. Aug. *Tabescit me ze-*
lus, vel sicut alii codices habent : *zelus tuus.*
it nonnulli etiam *domus tuæ,* et non *tabescit*
id comedit me. Quod ex alio psalmo quantum
esse videtur putatum est emendandum, ubi
um est, *zelus domus tuæ comedit me.* Unam-

« Et lex tua veritas. » Veritas autem a
mendacio superari non potest. Pro hac autem justi-
tia tua, quam tanta instantia tenere et defendere
statui, « tribulatio et angustiae invenerunt me. » Et
tu quid fecisti? « Mandata autem tua meditatio mea
» est. » Si enim a sola justitia, quam prædicabant
sancti Dei cessare voluissent, illas tantas tribulatio-
nes et angustias passi non fuissent.

« Æquitas testimonia tua in æternum. » Egregie
testimonia Dei non æqua esse, et ipsam potius æqui-
tatem esse dicit, ut se justissime, et non sine causa
pro eis pugnasse ostendat.

« Intellectum da mihi, et vivam. » Solum intelle-
ctum postulat, et in ipso vitam suam esse confirmat;
quo videlicet intellectu, et testimonia Dei contra ini-
micos defendere, et ipsos inimicos expugnare va-
leat.

CORP interpretatur *vocatio*. Hæc littera monet
nos semper vocare, et sine intermissione clamare ad
Dominum, sicut sequentia manifestant, ut in omni-
bus necessitatibus nostris nobis subveniat, et a no-
stris persecutoribus nos eripiat.

« Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domi-
» ne. » Sic igitur clamet qui exaudiri desiderat;
non voce, sed corde clamet, quia non ad vocem, sed
ad cor respicit Deus. In vanum extolletur vox, nisi
ex corde procedat oratio. « Justificationes tuas re-
» quiram. » Et hæc quidem causa non minima est
exaudiendæ orationis.

« Clamavi ad te, et salvum me fac, ut custodiam
» mandata tua. » Neque enim aliter ejus mandata
custodire valemus, nisi ipse nos protegat, et salvos
faciat, et a vitiorum et dæmoniorum infestatione
defendat.

« Præveni in maturitate, et clamavi, et in verbo
» tuo speravi. » Maturitas pro congruo ponitur et
opportuno. « Omnia tempus habent (Eccle. III, 1). »
Et de arbore illa nobilissima dicitur : quia « dabit
fructum suum in tempore suo (Psal. I, 3). » Clamat
igitur in maturitate, quia tunc clamare oportet, et sic
clamat, sicut oportet. Et quia ita clamare in verbo et
promissione Dei firmissime sperare potest. Unde et sequitur : 564 « Et in
verbo tuo speravi. »

« Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut medi-
» tarer eloquia tua. » Diluculo, inquit, summo
mane, nocte transacta, erroris et tenebrarum obscu-
ritate fugata, veni ad meditandum eloquia tua, ut
sic ad te et ad tui cognitionem pertingere possem.
Qui lucem videre vult, de tenebris eum exire oportet.

« Vocem meam, exaudi, Domine, secundum mi-
» sericordiam tuam, et secundum iudicium tuum

quamque lectionem optimum sensum continere de-
monstrat, ut quilibet videre poterit.

(840) Proprie Novatorum est sacras Scripturas in
pravum sensum detorquere, et ab interpretationibus
SS. Patrum suis erroribus adversantibus longe
abire.

» vivifica me. » Non ex meritis, sed ex misericordia exaudiri se postulat, et secundum ejus iudicium justificari quærit, qui solis pœnitentibus misericordiam facit.

« Appropinquantur persequentes me iniquitati : » a lege autem tua longe facti sunt. » Mihi, inquit, appropinquantur iniqui, ut me perderent et deciperent, sed a lege tua longe facti sunt, cui per omnia contradicunt.

« Prope es tu, Domine. » Illi, inquit, a lege tua longe sunt, quia in errore et falsitate sunt; sed tu, Domine, prope es, quia ibi es, qui veritas es. Unde et subditur : « Et omnia mandata tua veritas. » Omnia mandata Dei vera sunt, quia ab ipsa veritate composita sunt.

« Initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea. » Initium Christus est, qui de seipso ait : « Ego principium, qui loquor vobis (Joan. VIII, 25). » Sed Christus hoc dicit de testimoniis suis, et de verbis suis : quia « cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (Luc. XXI, 33). » Ab ipso ergo initio cognovimus et edocti sumus, quia testimonia ejus in æternum fundata sunt. Stulti igitur sunt, qui ea dissipare et destruere conantur.

Res caput interpretatur. Hoc est illud caput sive principium de quo alibi dicitur : « In capite libri scriptum est de me (Psal. XXXIX, 9). » De hoc et in sequentibus dicitur : « Principium verborum tuorum veritas. » Hoc igitur principium Christus est, a quo hæc omnia mandata suscepimus. Hæc itaque littera jubet semper ad caput respicere, et capitis reverentia omnia hæc mandata fideliter custodire.

« Vide humilitatem meam, et eripe me, quia legem meam non sum oblitus. » Vide, inquit, hanc humilitatem et afflictionem meam, et eripe me, quia multi sunt persequentes me et tribulantes me. Ego lamen legem tuam non sum oblitus, pro qua omnes istas sustineo passiones et humiliações.

« Judica iudicium meum, et redime me. » Iudicium suum, quo injuste ab iniquis iudicatus et damnatus est, iudicari et vindicari rogat, et se de illorum impia servitute redimi et liberari postulat. « Propter eloquium tuum vivifica me. » Hoc est illud eloquium, quod Dominus ait : « Si quis sermonem meum servabit, mortem non videbit in æternum (Joan. VIII, 51). »

« Longe est a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt. » Boni, inquit, ideo salvantur et vivificantur, quia eloquia Domini exquirunt et custodiunt; quod quia mali facere negligunt, ideo longe est a peccatoribus salus.

« Misericordiæ tuæ multæ nimis, Domine, secundum iudicium tuum vivifica me. » Hoc est illud iudicium misericordiæ plenum, quo Dominus ait : « Si dimiseritis hominibus peccata eorum, et Pater vester dimittet vobis peccata vestra (Matth. VI, 14). »

(841) Vide August. quid in hunc locum proferat.

A Itemque : « Dimitte, et dimittetur vobis (Luc. VI, 37). »

« Multi persequentes me, et tribulantes me. » Ego autem, sicut ipse scis, « a testimoniis tuis non declinavi, » neque inter ipsa tormenta te confiteri et laudare cessavi.

« Vidi non servantes pactum, et tabescebam, » quia eloquia tua non custodierunt. » Hoc de Judæis, vel de Christianis timore mortis Dominum negantibus dicit, quia inde multum dolebat et tabescebat, quod pactum non observabant, et eloquia Domini non custodiebant. Quibus Dominus ait : « Nolite timere eos qui occidunt corpus (Matth. X, 28); » quia « post hæc non habent ultra quid faciant (Luc. XII, 5). »

B « Vide quia mandata tua dilexi, Domine, in tua » misericordia vivifica me. » Notandum est quod homo tantæ perfectionis, quasi de futuris pertimescens, semper misericordiam petit.

« Principium verborum tuorum veritas. » Omnia, inquit, mandata tua dilexi, quorum principium veritas est, ex quo fonte ejusdem puritatis omnia deducuntur. Et ideo « in æternum manent omnia iudicia » justitiæ tuæ. » Si vera non essent, in æternum manere non possent; cum omnia falsa cito deficiant et pereant, nihilque diu durabile sit, quod a veritate recedit.

565 Sicut dentes interpretatur. Tyranni, et hæretici dentes diaboli sunt, qui sanctos decipere et devorare nituntur, de quibus alibi dicitur : « Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt (Psal. LXXXVIII, 7). » Et de quibus similiter hoc Ecclesia dicit :

« Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis » tuis formidavit cor meum (841). » Gratias quidem hoc faciebant, quia nulla justa causa erat, quod hoc facere debuissent. Unde et Dominus Judæis in Evangelio dicit : « Quia odio habuerunt me gratias (Joan. XV, 25). » — « Et a verbis tuis formidavit cor meum. » Non illos tantum, inquit, timebam, quantum ne te offenderem, et timore perterritus in verba tua peccarem.

Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa. » Pro spoliis computat eloquia Dei, quæ hostibus devictis retinere et defendere potuit.

« Iniquitatem odio habui, et abominatus sum, legem autem tuam dilexi. » Non iniquos, qui me crudeliter persequabantur, sed eorum iniquitatem odio habui, et abominatus sum, ut gratis, et sine causa hoc fecisse intelligantur. « Legem autem tuam dilexi, » pro qua meipsum tradere non dubitavi.

« Septies in die laudem dixi tibi. » Finitum pro infinito posuit, et tale est ac si diceret : Quoties me in die tentaverunt, toties me paratum ad laudes tuas prædicandas et confitendas invenerunt. Et hoc est quod dicit : « Super iudicia justitiæ tuæ. » Ad quid enim hæc laudes pertinebant, nisi ad iudicia

justitiæ Dei? Hinc autem consuetudo inolevit ut A septies in die Ecclesia laudes Domino cantet.

« Pax multa diligentibus nomen tuum, Domine. » Multam pacem habet, qui ipsos suos diligit inimicos. Unde Apostolus ait : « Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (Rom. XII, 18). » — « Et non est illis scandalum. » — « Beatus est, inquit Dominus, qui non fuerit scandalizatus in me (Luc. VII, 23). » Scandalum esset eis si murmurassent, et patienter omnia non sustinuis- sent (842).

« Expectabam salutare tuum, Domine. » Ideo, inquit, inter ipsa tormenta non scandalizabar, quia salutem tuam expectabam, quam mihi futuram esse non dubitabam. Et idcirco « mandata tua dilexi; » quæ nunquam mihi mentita sunt, et in omnibus vera esse probavi. Unde adhuc subditur :

« Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit » ea-vehementer. » Et hoc ipsum repetit adhuc : « Servavi mandata tua, et testimonia tua. » Quod tu ipse melius nosti. Unde hoc ? « Quia omnes viæ meæ » in conspectu tuo. »

TAU signum vel consummatio, sicut in principio hujus psalmi dictum est, interpretatur. Et quia ibi expositum est ut iterum exponatur necesse non videtur. « Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine, secundum eloquium tuum da mihi intellectum. » Hoc est illud eloquium, quod alibi dicit : « Intellectum tibi dabo, et instruam te (Psal. XXXI, 8). » Rogat igitur, ut intellectum sibi det, sicut ei se daturum esse promisit.

« Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine, secundum eloquium tuum eripe me. » Et hoc est similiter quod Dominus ait : « Non vos deseram, neque derelinquam (Joan. XIV, 18). » Et : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. XXVIII, 20). » Itemque : » Invoca me, inquit, in die tribulationis tuæ, eripiam te, et magnificabis me (Psal. XLIX, 15). »

« Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris » me justificationes tuas. » Ideo rogavit ut intellectum sibi daret, quia ejus justificationes plenissime eructare et prædicare desiderat.

« Pronuntiabit lingua mea eloquia tua. » Et hoc omnibus nuntiabo, quia omnia eloquia tua et omnia mandata tua justa, et sancta, et æqua sunt, et nihil erit quod ab eorum laudibus me terrere possit.

(842) Nemo scandalizari debet, juxta S. Augustinum, si aliquos sanctæ cujusque professionis a lege deficere videat; sed legem diligat, ut ex ea pacem consequatur.

(843) D. Augustinus Hebraicarum litterarum interpretationem cur omiserit, rationem reddit. « Quod autem, inquit, de alphabeto Hebræo, ubi octoni versus singulis subjacent litteris, atque ita totus psalmus contextitur, nihil dixi; non sit mirum, quoniam nihil quod ad istum proprie pertineret inveni, » etc.

(844) Multam lucem pro horum psalmorum intelligentia affert Theodoretus : « Theodotion, inquit, Carmen ascensuum, sed Symmachus et Aquila in ascensu verterunt. Indicant ascensum sive gradus captivi populi a Babylone reditum, quandoquidem

« Fiat manus tua, ut salvum me faciat, quia man- » data tua elegi. « Ego, inquit, mandata tua omni- bus nuntiare et prædicare elegi; tu solummodo mihi adjutorium præsta, ne mihi prævaleant inimici. Nemo enim est qui dexteræ tuæ resistere possit.

« Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua » meditatio mea est. » Non corporis, sed animæ sal- lutem quærit, quam Dominus suis fidelibus se præ- cipue daturum esse promisit, dicens eis : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam au- tem non possunt occidere (Matth. X, 28). » Unde et alibi dicitur : « Dominus custodit te ab omni malo (Psal. CXX, 7). » Et hoc determinat quomodo custo- dit. « Custodiet animam tuam Dominus (ibid., 8). » Et hoc est quod ait : « Vivet anima mea, et lauda- » bit te, et judicia tua adjuvabunt me. » Judicia, in- quit, tua, quæ ego prædico, et lex tua, quæ medita- tio mea est, ipsa me adjuvabunt, et a cunctis peri- culis liberabunt,

« Erravi, sicut ovis quæ perierat, quære servum » tuum, Domine, quia mandata tua non sum obli- » tus. » Loquitur Dominus in Evangelio (Luc. XV). de homine, qui habebat centum oves, et relictis no- naginta novem, unam venit quærere, quæ perierat. Inventam autem super humeros imposuit, et ad pascua reportavit; de cujus inventionem maximam lætitiæ factam fuisse narrat. Hæc autem ovis hu- mana natura est, pro qua Dominus in mundum ve- nit, quæsivit, invenit, et adhuc quotidie quærit et inventam ad cælestia vehit (843).

PSALMUS CXIX.

CANTICUM GRADUUM.

Quindecim psalmi sunt, qui *Canticum Graduum* ti- tulantur (844). Prius itaque de ipso numero tractan- dum est, quare quindecim tantummodo sint. Quin- que sunt libri Moysi qui, per triplicem intelligentiam ducti, in quindecim surgunt. Est autem prima in- telligentia litteralis, secunda spiritualis, tertia actualis. Prima occidit, secunda vivificat, tertia ad beatitudinem hominem perducit. De tertia namque scriptum est : « Intellectus bonus omnibus facienti- bus eum (Psal. CX, 10). » Itemque : « Non audito- res legis justi sunt, sed factores (Rom. II, 13). » Le- gere igitur, et audire bonum est : spiritualiter vero intelligere melius est, agere autem quod intelligitur optimum est. Sed quis agat, quod non intelligit ? Quis intelligit quod non audivit, nec legit ? Sic igi-

gratia Spiritus sancti servitatem et futuram liberta- tem prænoscebat, et hanc et illam prædixit, illorum utilitatem procurans, et nobis hinc lucrum afferens. Verum non eadem quilibet a Psalmis graduum vaticinatur, sed unus quidem calamitates, quæ Babylone ipsis acciderunt, et hic reditus lætium nuntium, alius autem in itinere lætitiæ, et alius bella, quæ post reversionem gesta fuere, alius templi restaura- tionem, et varietas vaticinationis satietatem hymno- rum cantilena exigit. Cæterum unusquisque psalmo- rum formatus est in sanctorum chorum, qui ea tempestate jerat, quandoquidem propheticus sermo illos, quæ hic proposita sunt, dicentes inducit : at qui est primus graduum et calamitates, et divinam benevolentiam narrat. »

tur de littera spiritualis intelligentia oritur, de spiri- A
rituali vero intelligentia, operatio procedit. In illis
enim quinque libris, si isto modo intelligantur, om-
nis divina et spiritualis intelligentia plenissime con-
tinetur. Quindecim igitur psalmi triplicatam, per-
fectamque scientiam ostendunt. Sed notandum quod
non dicitur primus gradus, secundus gradus, vel
tertius gradus, sed unusquisque vocatur Canticum
Graduum, quasi unusquisque tanti sit, ut per se ad
id quo tenditur, ascendentem perducere possit (843).
Horum autem quindecim psalmorum (846), ille qui
penultimus est, sanctorum Ecclesiam continet
psallentium et dicentium: « Ecce quam bonum,
et quam jucundum habitare fratres in unum! » (Psal.
cxxxii, 1). Tales autem erant illi de quibus dicitur B
« Multitudinis credentium erat cor unum et
anima una; et nemo dicebat aliquid esse suum, sed
erant illis omnia communia (Act. iv, 32). » Inde
autem uno gradu venientes ad ultimum, seipsos hor-
tantur dicentes: « Ecce nunc benedicite Dominum
omnes servi Domini, qui statis in domo Domini,
(Psal. cxxxiii, 1). » Narrat autem Propheta, et eos-
dem ipsos per singulos psalmos loquentes introdu-
cit, quomodo mundi conversationem reliquerint,
quæ impedimenta habuerint, et quid eis veniendo
contigerit.

« Ad Dominum cum tribularet clamavi, et exau-
» divit me. « Aliquis de illa sancta congregatione hoc
dicit quod, dum in mundi hujus sæculari conversa-
tione multas tribulationes sustineret, et Deo fani-
liarius adhærere cupiens, sui desiderii 567 vota
compleri non posset; tandem intimo corde clamavit
ad Dominum, et exauditus est. Quomodo autem cla-
maverit, audiamus.

« Domine, libera animam meam a labiis iniquis,
» et a lingua dolosa. » Non solum hæretici, qui eum
decipere et ad se trahere conabantur, sed ipsi sui
propinqui et amici magnum sibi impedimentum fa-
ciebant, qui, ad sæculi voluptates et vanitates eum
trahentes, sæcularibus implicari volebant. Unde non
immerito eorum labia iniqua et linguam dolosam
esse dicit, qui suæ mentis propositum tam sanctum
et utile mutare, et ad mortis præcipitium trahere
nitebantur. Ipse vero dum hæc scandala sustineret,
sibiipsi et animæ suæ talia loquebatur. « Quid de-
» tur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam do-
» losam? » Quod consilium invenire poteris ad isto-
rum dolos et deceptiones evitandum et repellendum.

« Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desola-
» toriis. » Sagittæ, inquit, potentis dabuntur tibi;
illis te defende, illas eis oppone: dic eis quod Do-

(845) S. Hilarius in Prologo in Cantica de quin-
decim gradibus, quibus inscripti sunt sequentes
psalmi, hæc habet: « Sed meminisse nos oportet
hos eosdem psalmos non idcirco omnes corporaliter
intelligendos, quia his corporalium negotiorum si-
gnificatio antefertur: quin potius oportet nos spiri-
tualem intelligentiam sub hac quadam generali re-
rum gestarum commemoratione sectari. »

(846) « Cum gradus audimus in psalmis, non ter-

minus ait: « Qui amat patrem, aut matrem, plus
quam me, non est me dignus (Matth. x, 37). » Et:

« Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non
est me dignus (Luc. xiv, 27). » Et: « Nisi quis reli-
querit omnia quæ possidet, non potest meus esse
discipulus (ibid, 33). » Et: « Si vis perfectus esse,
vade, vende omnia quæ habes, et sequere me, et
habebis thesaurum in cælo (Matth. xix, 21). » Istæ
sunt illæ sagittæ potentis, imo omnipotentis; acutæ
cum carbonibus S. Spiritus, quibus omnes insidiæ,
et omnia machinamenta diaboli desolantur.

« Heu me (847)! quia incolatus meus prolongatus
» est: habitavi cum habitantibus Cedar, multum
» incola fuit anima mea (848). » Sic, inquit, liberatus
sum ab eis: ego tamen multum doleo, quia tardius
feci, et qui tanto tempore cum eis conversatus sum.
Quoniam revera habitavi cum habitantibus Cedar, et
multum incola, etisque consentiens fuit anima mea.
Cedar tenebræ interpretantur. Habitat igitur cum ha-
bitantibus Cedar, qui cum talibus commoratur; tene-
bræ enim sunt isti tales, et tenebrosorum principem
iniantur.

« Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus. »
Non tamen, quod vitis eorum et iniquitatibus con-
sentirem, etisque prout poteram, multoties non con-
trairem. Sed dum loquebar illis, et verba salutis nun-
tiabam, « Impugnabant me gratis. »

PSALMUS CXX.

CANTICUM GRADUUM.

« Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxi-
» lium mihi. » Idem ipse, qui supra, loquitur adhuc.
Cum me, inquit, cum aliter a labiis iniquis, et a lin-
gua dolosa defendere possem, levavi oculos meos in
montes, respexi ad apostolos, et adeorum imitatores
ut eorum sentirem auxilium quorum exemplum imi-
tari cupiebam. Et confestim illorum, et Domini auxi-
lium suscipere merui. Et hoc est quod dicit:

« Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum et
» terram. Non det in commotionem pedem tuum,
» neque obdormiet qui custodit te. » Sibiipsi loqui-
tur, sicut et superius, ubi ait: « Quid detur tibi, aut
» quid apponatur tibi ad linguam dolosam. » Reci-
tat enim ea quæ sibi contigerant, antequam sancto-
rum jungeretur congregationi. Sic igitur prius se-
ipsum consolabatur, et confortabat, et pedem mentis
D suæ firmum stare optabat, ut ab illo suo voto, san-
ctoque proposito moveri non posset.

« Ecce non dormitabit, neque obdormiet qui cu-
» stodit Israel. » Securus, inquit, esto, quia custos
tuus semper vigilat, et nunquam suorum obliviscitur
quia nunquam dormiet ille qui custodit Israel: per

renum, aut corporeis gressibus subeundam nobis
aliquid suspicemus, sed mentis accipiamus ascen-
sum. Ideo enim præmissum est *Canticum*, ut hoc
potius ad animæ profectum applicare debeamus.

CASSIOD.

(847) Ita etiam apud S. Aug.

(848) Apud S. Aug. *Longinqua facta est peregrina-
tio mea.*

quem eos intelligamus qui ejus contemplatione delectantur, semperque eum desiderant.

« Dominus custodit te, Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ (849). » Satis ostendit, quia quibuscumque nobis poterat, confortabat seipsum, ut votum et desiderium suum complere non timeret, cum talem tantumque haberet custodem, protectorem et defensorem.

« Per diem sol non uret te, neque luna pernoctem. » Nam et secundum litteram hoc plerumque habent sancti, qui locum secretum et solitarium, solique contemplationi idoneum sibi eligunt, ubi neque solis, neque lunæ, neque alicujus rei patiuntur injuriam. Sed per solem Christum intelligimus, qui est justitiæ sed a quo omnia illuminantur. Per lunam vero illi significantur qui in tota Ecclesia post solem virtute et miraculis sunt clariore. Et isti quidem judicaturi sunt, quorum præcepto omnes mittentur in ignem, quicumque in judicio damnabuntur. Per diem et per noctem omne tempus **568** significatur. Nunquam igitur neque sol, neque luna eos exuret, qui Domini faciunt voluntatem, quia nunquam fit, quod per diem et per noctem non fit.

« Dominus custodit te ab omni malo. » Sed ne corporis afflictionibus hoc intelligere velis, audi quid sequitur : « Custodiet animam tuam Dominus. »

« Dominus custodiat introitum tuum, » in sanctorum congregationem. « Et exitum tuum » de hoc mundo ad cœlestia festinantem. « Ex hoc nunc, et usque in sæculum. » Quid est, ex hoc nunc? Ex hoc præsentis tempore, in quo hæc facere disponis, si in hac bona voluntate perseveraveris.

PSALMUS CXXI.

CANTICUM GRADUUM.

Iste quoque psalmus illorum graduum est, per quos ad summum perfectionis conscenditur.

« Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. » Legeram, quasi dicat, in Scripturis utriusque Testamenti, et videram ibi sagittas potentis acutas, cum carbonibus desolatoriis, per quas divinæ legis sermones et testimonia significantur. Et valde lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, et dixi : Amodo nihil dubito, et certus sum quia in domum Domini ibimus, et sicut optavimus, in sanctorum congregatione habitabimus.

« Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem. » Nondum, inquit, veneram in Jerusalem, id est in illam sanctorum congregationem, et jam pedes mei spe certa et desiderio ibi stabant et firmati erant. Tale est illud quod Apostolus adhuc in

(849) Lectio apud S. Aug. *Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ.*

(850) Augustinus audiatur interpret. « Quid est id ipsum? Quod semper eodem modo est; quod non modo aliud, et modo aliud est. Quid est ergo id ipsum, nisi quod est? quid est quod est? Quod æternum est. » Illic consonat Cassiodorii interpretatio. *Cujus participatio ejus in id ipsum;* « id est civitatis istius participatio est in Domino Salvatore, qui est proprie in id ipsum. In id ipsum quippe significat æternitatem

A terris positus dicit : « Nostra conversatio in cœlis est (Philip. III, 20). »

« Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in id ipsum. » Non loquor inquit, de illa Jerusalem, quæ occidit prophetas : sed de illa « quæ sic ædificatur, ut civitas, cujus participatio est in id ipsum (850); » cujus habitatores et volunt et nolunt idem atque ipsum; quibus omnibus est cor unum, et anima una; de quibus non immerito dicitur : « Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum. »

« Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, » testimonium Israel, ad confitendum nomini tuo, » Domine. » Quasi aliquis dicat : Qui sunt illi qui habitant in hac Jerusalem, in qua tantam concordiam esse dicis? Cui ipse : Omnes tribus Domini, omnes viri catholici et religiosi, omnes martyres et confessores, et quicumque Deo fideliter serviunt, hujus civitatis sunt habitatores. Illuc ascendit et testimonium Israel. Ad quid? « Ad confitendum nomini tuo, Domine. » Hoc est illud testimonium, quod filiis Israel in monte Sinai a Domino datum est. Hoc igitur testimonium non Judæi, sed Christiani habent. Illi hoc habent, qui non ad litteram, sed spiritualiter illud intelligunt, et in eo Dominum confitentur, et laudant.

« Quia illic sederunt sedes in judicio, super domum David. » Merito, inquit, illuc ascenderunt tribus Domini, et testimonium Domini, quia illic sederunt et sedent, sedes in judicio præparatæ, sedes illæ, quæ distributæ sunt super domum David, de quibus sedibus ipse Dominus suis discipulis loquitur, dicens : « Vos, qui reliquistis omnia, et secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (Matth. XIX, 27). » Sic igitur divisæ sunt istæ sedes, et sic tota domus David, id est tota Ecclesia, in eas dividitur, ut unusquisque apostolus ibi suam habeat sedem. Usque hodie unusquisque episcopus sedem suam vocat Ecclesiam illam in qua ordinatus est.

« Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem (851). » Omnes, inquit, qui in Jerusalem habitatis, et quicumque hæc verba auditis, rogate pro his quæ pertinent ad pacem Jerusalem; quia sine pace impossibile est placere Deo. Et dicite : sit « abundantia diligentibus te, » sit abundantia totius felicitatis, ut qui de tua pace lætantur ipsi quoque perpeua pace perfuantur. Unde et subditur :

« Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis. » Fiat, inquit, pax in virtute tua, ut quod

quæ nunquam desinit esse quod est, sed semper uno atque eodem modo est : virtus indefecta, potestas incommutabilis, substantia per se manens, omnia quæ vult efficaciter potens. »

(851) *Interrogate quæ ad pacem sunt Jerusalem* legitur in Augustino, qui ea refert ad iudices sedentes super duodecim sedes, et interrogabunt iudicandos; « et quos invenerint fecisse misericordiam, ipsos vocabunt ad Jerusalem, quia ipsa sunt ad pacem Jerusalem. »

a nobis habere non possumus, tuis meritis obtineamus. Et 569 sit abundantia in turribus tuis; per quas pastores et rectores Ecclesie significantur, quibus tota civitas defenditur et custoditur. Tanta abundantia est istis necessaria, quæ aliis omnibus sufficere valeat.

« Propter fratres meos, et proximos meos, loquebar » pacem de te. » Isti sunt illi fratres qui dicunt : « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare » fratres in unum! » Pro quibus semper orandum est, ut in illa pace et concordia perpetua perseverent.

« Et propter domum Domini Dei mei, » quæ ex tuis lapidibus ædificatur, « quæsi bona tibi. » Unde et alibi dicitur : « Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem (Psal. L, 20). »

PSALMUS CXXII.

CANTICUM GRADUUM.

« Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis. » Habitatio Dei, et in conventu angelorum, et in Ecclesia est, quæ per cælum significatur. Unde et alibi dicitur : « Tu autem in sancto habitas, laus Israel (Psal. xxi, 4). » Ad te, inquit, levavi oculos mentis meæ, ad te venire et te videre desiderans : qui in cælo habitas, qui turpia et inhonesta fugis, cui pulchra et nitida placent.

« Ecce sicut oculi servorum in manibus domino- » rum suorum, et sicut oculi ancillæ in manibus do- » minæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum » nostrum donec misereatur nobis. » Respiciunt servi et ancillæ ad manus domiuorum dominarum-que suarum, ut vel necessaria suscipiant ab eis, vel si flagellantur liberentur ab eis. Ita et nos ad Dominum semper respicere debemus, ut et necessaria nobis subministret, et a cunctis periculis et adversitatibus liberet.

« Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia » multum repleti sumus contemptione. » Non solum ab aliis, sed ab ipsis quoque Christianis perversis et superbis, servi Dei multoties contemptui habentur, quia illorum vita a vita illorum dissimilis est, et quia mundi sapientiam fugiunt, quæ apud Deum stultitia est.

« Et multum repleta est anima nostra. » Unde? » Opprobriis divitum, et superbiorum despectionibus (852). » Isti enim sunt qui eos præcipue despiciunt et irident, quoniam et divitias fugiunt, et nimia humilitate se cunctis subjiciunt. Sed hæc despectio, et hoc opprobrium retorquetur in illos, quia prope est ut divites pauperes fiant, et superbiorum colla humiles premant, quia sicut scriptum est : « Deponit Dominus potentes de sede, et exaltat humiles (Luc. 1, 52). »

(852) Psalt. Vatic., opprobrium abundantibus, et despectio superbis.

(853) Cod. Ghis., nisi quod Deus.

(854) Aliter apud S. August. Torrentem pertransiit anima nostra : fortasse pertransiit anima nostra

PSALMUS CXXIII.

CANTICUM GRADUUM.

« Nisi quia Deus (853) erat in nobis, dicat nunc Israel, » nisi quia Dominus erat in nobis, dum insurgerent » homines in nos, forsitan vivos deglutissent nos. » Nunc, inquit, sancti in unum congregati, quibus est cor unum et anima una, recordentur pristinae suæ conversationis, et de quantis periculis eos Dominus liberaverit, et dicant : Nisi quia Dominus liberavit nos, proximi fuimus morti et perditioni. Bene autem Israel isti vocantur qui in Dei visione et contemplatione tanto affectu et desiderio delectantur. Vivi autem deglutiuntur qui, nisi temporaliter moriantur, a Deo separati in æternum moriuntur. Unde adhuc subditur :

« Dum irasceret animus eorum adversus nos, » forsitan velut aqua absorbuissent nos. » Qui ita absorbentur, non anima, sed corpore pereunt. Sic enim absorpti sunt omnes martyres, qui, si veritatem negare voluissent, absorpti utique non fuissent. Sed quia Dominus præsens aderat, sic isti liberati sunt, ut neque corporis, neque animæ jacturam sustinerent.

« Torrentem pertransiit anima nostra, forsitan » pertransisset anima nostra aquam intolerabili- » lem (854). » Nota quod dicit, anima nostra, quasi multorum una sit anima, quia de illis est quibus est cor unum, et anima una. Torrentem se pertransisse dicit, per quem duram et repentinam passionem, sed tolerabilem ostendit. Quæ si etiam intolerabilis fuisset, ipsi tamen cum adjutorio Dei, viriliter eam pertransissent.

« Benedictus Dominus qui non dedit nos in » captionem dentibus eorum. » Et hoc ostendit. » Anima nostra sicut passerepta 570 est de laqueo venantium. » Et hoc quomodo? « Laqueus » contritus est, et nos liberati sumus. » Cujus adjutorio? « Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui » fecit cælum et terram. » His verbis aperte demonstrat, et deceptionum retia circumposita fuisse, et se in ipsa retia incidisse, et vel signis, vel rationibus retia rupisse, et ita se cum Dei adjutorio evasisse. Sed notandum quod apostoli in mari, maligni vero spiritus in aere retia ponunt. Ipsi enim sunt de quibus Apostolus ait : « Quia non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae, in cælestibus (Ephes. vi, 12). »

PSALMUS CXXIV.

CANTICUM GRADUUM.

« Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non » commovebitur in æternum qui habitat in Jerusa- » lem. » Mons Sion munitissimus fuit locus in Jeru-

quam sine substantia. Ubi inquit : « Quæ est aqua sine substantia, nisi aqua peccatorum sine substantia. Peccata enim non habent substantiam, inopiam habent, » etc.

salem ad totius civitatis custodiam ædificatus; per quem apostoli et cæteri Ecclesiæ custodes et defensores significantur. Sicut, inquit, mons Sion, ille videlicet mons Sion, qui habitat in Jerusalem, per quem modo aliquem sanctorum cœtum significari diximus; non commovebitur, neque ab ea separabitur in æternum: ita et omnes illi qui confidunt in Domino, non commovebuntur in æternum, neque ab ea sanctorum congregatione dividuntur, ubi est cor unum et anima una. Sive enim in terra, sive in cœlo sint, omnes simul erunt, omnes ejusdem civitatis cives et habitatores erunt, et omnes sine fine gaudebunt (855).

« Montes in circuitu ejus. » Non timeat, inquit, Jerusalem, non timeat sanctorum et pacificorum congregatio, quia montes sunt in circuita ejus, ubi eam protegent atque defendunt. Et non solum montes, sed ipse « Dominus vigilat in circuitu populi sui, » ex hoc nunc et usque in sæculum, » secundum promissionem suam, qua suis discipulis ait: « Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Securi igitur maneant, qui non solum angelorum et apostolorum, sed ipsius quoque Domini custodia maniantur. Et unde hoc probas?

« Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum. » Et hoc ideo, « ut non extendant justis ad iniquitatem manus suas. » Sic Dominus defendit sanctos suos, et ea custodia confirmat, ut quamvis multoties peccatores in corpore sæviant, animam tamen superare non possunt. Virgam quoque ipsam Dominus avertit, et non quantum volunt, sanctos suos, eos flagellare permittit. Sors enim justorum Ecclesia dicitur, quia ipsa est, quam sibi in partem elegit.

« Benefac, Domine, bonis et rectis corde. » Quid est benefac, nisi libera, protege, custodi, virgam peccatorum averte, et retine manus eorum, ne ad iniquitatem eam extendant.

« Declinantes autem ad obligationem adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. » — « Nemo militans Deo, dicit Apostolus, implicat se negotiis sæcularibus, ut placeat ei, qui se probavit (II Tim. ii, 4). » Multæ sunt obligationes diaboli quibus homines ligat et trahit. Et valde timendum est quod hic dicitur, quoniam qui ad tales obligationes declinant simul cum operantibus iniquitatem ad supplicia ducentur æterna. Et tunc quidem ducentur, quando pax æterna et indeficiens veniet supra Israel. Hoc audiant monachi et qui sæculum reliquerunt, et quam bonum et quam jucundum sit fratres habitare in unum didicerunt, iterum ad sæculi negotia declinare non optent.

571 PSALMUS CXXV.

CANTICUM GRADUUM.

« In convertendo Dominus captivitatem Sion,

(855) « Sed hic quoque Jerusalem, cœlestem patriam debemus advertere, quæ significat visionem

« facti sumus sicut consolati. » Prædicat Propheta in hoc psalmo, quod dixerunt Judæi revertentes de captivitate sua; et hoc similiter, quod dixerunt Christiani, quando ipsi quoque de sua captivitate reversi sunt. Dicunt Judæi: Dum converteret Dominus captivitatem Sion, et de Babylonis captivitate nos in patriam revocaret, « facti sumus sicut consolati. » Et tunc quidem « repletum est gaudio » os nostrum, et lingua nostra exultatione. » Non ex toto consolati, sed quasi consolati facti sunt, quia quamvis in patria habitarent, nondum tamen libertati redditi erant, sed adhuc sub Babylonis tenebantur potestate. Magno tamen gaudio et exultatione repleti sunt, cum et templum reædificari, et civitatem restaurari viderent, et unusquisque, quod multum optaverat, maneret sub vite sua et sub ficu sua. Nunc autem quid de Christianorum quoque captivitate Propheta dicat, audiamus.

« Tunc, inquit, dicent inter gentes: Magnificavit Dominus facere cum illis: magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. Convertete, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro. » Usque ad tempora Constantini imperatoris ubicunque inter gentes Christiani erant, sub dura paganorum servitute premebantur. Et tunc quidem dicebant hoc, quod Propheta eos dicturos esse prædixerat. Et hoc est quod sequitur: « Magnificavit Dominus facere cum illis, » cum Judæis videlicet, quos inter inimicos custodivit, et tandem de captivitate liberavit. « Magnificavit Dominus » similiter « facere nobiscum; » unde nos quoque « facti sumus lætantes, » et non minus quam illi gaudio et exultatione repleti sumus. Adhuc tantum unum restat, quod rogamus; et velociter fiat. Et quod est illud? Ut nostra quoque captivitas convertatur. Et majora quidem fecit Dominus cum Christianis in captivitate sua, quam cum Judæis in sua; quia multa signa et miracula per eos tunc operatus est, quod per illos fecisse non legitur. Auster autem ventus est pluvialis, et torrentes desiccatos aquis implet et currere facit. Sic igitur factum est in captivitate, quando magno agmine, quasi pleno flumine, omnes captivi ad propria remeabant. Legimus quod tempore prædicti principis omnes sancti cum magno honore de exilio reversi sunt.

« Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent: » euntes ibant et flebant mittentes semina sua. » — « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v, 5). » Seminabant et flebant, prædicabant et lugebant, et non solum pro bonis, sed pro ipsis quoque persecutoribus suis plorabant et orabant. Et idcirco cum gaudio metent, quia omnes illos, quos flendo et patiendo converterunt, cum gaudio in judicio Domino præsentabunt. Unde et subditur:

« Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. » Bene autem dicit, ve-

pacis: de qua nullus potest ullo modo commoveri qui meruerit in ejus soliditate constitui. » Cassiod.

nient, quis in cœlis sunt, et inde venturi sunt, et quot animas unusquisque convertit, tot manipulos Domino offert.

PSALMUS CXXVI.

CANTICUM GRADUUM.

« Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant, qui custodiunt eam. » Hinc est enim, quod discipulis suis Dominus ait: quia « sine me nihil potestis facere (Joan. xx, 5). » Unde ei Apostolus dicit: « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus (I Cor. iii, 7). » Nihil enim proficit prædicatio, nisi Spiritus sanctus interius operetur (856).

« Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. » Contra hæreticos loquitur omnesque falsos prædicatores de quibus in Evangelio Dominus ait: « Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces (Matth. vii, 15). » Et Apostolus: « Multi, inquit ambulant, de quibus dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum, Deus venter est (Philip. iii, 18). » Isti sunt, qui surgunt ante lucem et manducant panem doloris. Sed vanum est illis ante lucem surgere, quia cæci sunt duces cæcorum. Ante lucem quidem surgunt, qui antequam illuminentur et doceantur, prædicare et docere incipiunt. Unde subditur:

« Surgite postquam sederitis. » Prius, inquit, sedete, prius discipuli estote, prius divinæ legis magistros audite, et non panem doloris et erroris, sed cibum spiritualem, et catholicum ab eis suscipite.

857 « Cum dederit dilectis suis somnum, hæc est hæreditas Domini, filii merces fructus ventris. » Modo, quasi dicat, difficile boni discernantur a malis, quia et illi et isti prædicant, et illi et isti altaris sacramenta suscipiunt, utriusque Deum laudant et benedicunt. Sed tunc hæreditas Domini et merces filii, et fructus ventris cognoscetur, quando somnum dilectis suis Dominus dabit. Somnus hoc in loco quietem significat. Hoc igitur erit in iudicio, quando a vigiliis et laboribus, quibus, servos suos Dominus vigilare præcepit, ad somnum et quietem, et ad perpetuam felicitatem vocabit. Et isti quidem sunt merces filii, quia hanc mercedem de labore suo Christus suscepit. Isti sunt fructus ventris, quos simul omnes in uno Filio suo unigenito et primogenito beatissima Virgo Maria Domino peperit (857).

« Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excusso-

(856) Præclare addit Augustinus: « Nemo habet aliquid boni, nisi ab illo acceperit, qui solus bonus est. »

(857) Ecce hæreditas Domini, filii, merces fructus ventris; sic legit Cassiodorus, et exponit: « Ecce hæreditas Domini, filii scilicet Ecclesiæ, ex aqua et Spiritu sancto generati, qui hæreditas Domini esse

rum. » Isti excussi, electi et expulsi, apostoli sunt. Quibus ipse Dominus ait: « Si vos persecuti fuerunt in una civitate, fugite in aliam (Matth. x, 23). » Horum autem filii sunt, quicumque eos imitantur: qui vero eos imitantur, tales sunt, quales sagittæ in manu potentis, His enim sagittis vitiorum exercitus fugatur, his multitudo dæmonum superatur, his vincitur omnis turba hæreticorum.

« Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis. » Et qui sunt illi qui implent desiderium suum ex ipsis, nisi illi qui libenter eos audiunt, et eorum doctrinam et mandata custodiunt? Tales autem « non confundantur, quando loquentur inimicis suis in porta. » Inimici nostri maligni spiritus sunt, qui in iudicio ad accusandum præparati erunt; quando porta vitæ aperietur bonis, et porta mortis aperietur malis. Illi autem tunc confundentur, qui eis resistere non valebunt, per quos illos intelligimus, qui in peccatis perseverantes, ad pœnitentiam non redierunt.

PSALMUS CXXVII.

CANTICUM GRADUUM.

« Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulat in viis ejus. » Illi, inquit, sunt beati, qui non mortem, non rerum temporalium amissionem, non mundi miserias, sed Dominum timent. Hinc est enim quod Dominus ait: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, sed potius eum timeat qui corpus et animam potest perdere in gehennam (Luc. x, 28). » — « Beati qui ambulant in viis ejus, » et custodiunt mandata ejus, quia mandata ejus vitæ sunt, per quas ad eum venire debemus.

« Labores fructuum tuorum manducabis, beatus es, et bene tibi erit. » In alia translatione non fructuum tuorum, sed manuum tuarum habetur. Unde et Apostolus ait: « Laboret unusquisque manibus suis, quod bonum est (Ephes. iv, 28). » Sed non ideo est homo beatus, quia de tali labore vivit. De animæ igitur labore intelligi debet, quæ pro bona operatione quam in hac vita operatur, in alia vita cœlestibus deliciis perfueretur. Hæc autem figura hypallage Græcæ vocatur, quando per contrarium aliquid dicitur: Non enim labores fructuum, sed fructus laborum suorum homines manducant. Tale esset, si diceretur, hic homo detur illi equo, cum dici debuisset, ille equus detur huic homini. Tale est illud in Virgilio:

... dare classibus austrum;

cum dici debuisset: dare classes austro.

« Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. » Quid hic facient, qui uxores non habent, si ad litteram hoc intelligitur? Omnis virtus,

noscuntur. Et qui sint isti filii consequenter exponitur: merces fructus ventris. Hujus fructus ventris, id est uteri virginalis partus, merces est omnis ejus hæreditas, quæ resurgens in cœlorum possessionem mittitur, et æterna cum Domino felicitate gaudebit. »

quam multum diligis et in qua multum delectaris, A uxor tibi est, sive sapientia, sive humilitas, sive misericordia, sive obedientia, sive quælibet alia sit. Hæc autem quasi vitis abundans erit tibi, semper fructifera, suavis et jucunda ubicumque fueris in hac amplissima domo, quam tibi et cunctis viventibus Dominus præparavit. Bona uxor quæ virum suum non derelinquit, et ubicumque est, semper illis præstat lætitiâ et honorem: ubique honorabilis est qui secum talem ducit uxorem.

« Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu » mensæ tuæ. » Filii tibi sunt qui te imitantur, tuamque doctrinam tenent et custodiunt. Isti autem si Deum timueris, et in viis ejus ambulaveris, tales erunt in circuitu mensæ tuæ et circa doctrinam pectoris tui, quasi olivæ novellæ fructu pacis et misericordiæ plenæ. « Ecce sic benedicetur omnis » homo, qui timet Dominum. » Ecce, inquit, audisti, quam benedictionem suscipiunt omnes qui Deum timent, quam bene vivant, quales uxores et filios habeant. Insuper et hæc alia benedictio veniat super te et maneat semper.

573 « Benedicat te Dominus ex Sion, et videas » quæ bona sunt in Jerusalem, omnibus diebus vitæ » tuæ, et videas filios filiorum tuorum. » Et sit pax æterna et indeficiens super Israel, illum videlicet Israel qui Deum cognoscit et diligit. Hæc est illa Sion de qua Dominus alibi ait: « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus (Psal, II, 6), » per quem Ecclesia significatur, ad prædicandum et docendum præceptum ejus. Prædicare autem magis pontificum, quam regum esse videtur. Iude igitur, id est de Sion rex et pontifex maximus Jesus benedicit fideles suos, ut videant quæ bona sunt in cœlesti Jerusalem, omnibus diebus vitæ suæ, qui nunquam finem habebunt. Et videant filios imitatores suos, et filiorum suorum, non usque in tertiam et quartam generationem, sed usque in æternum et in sæculum sæculi.

PSALMUS CXXVIII.

CANTICUM GRADUUM.

« Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, di- » cat nunc Israel. Sæpe expugnaverunt me a ju- » ventute mea, etenim non potuerunt mihi (858). » D Sicut in præcedenti psalmo omnes boni æterna benedictione benedicuntur; ita et in hoc omnes iniqui et peccatores æterna maledictione maledicuntur. Quod autem ait: « dicat nunc Israel, » insultatio est adversus eos qui populum Dei se vicisse gloria- bantur. Nunc, inquit, post victoriam securus et felix dicat Israel, dicat populus, qui Deum cognoscit et videt: sæpe expugnaverunt inimici mei, sicut ipsi dicant, a juventute mea, sæpe expugnaverunt

(858) Ecclesiam hic loqui ex Propheta intelligit Augustinus, « et ab exordio, nempe ab ejus juven- tute cœpta est ejus expugnatio: Jam modo Ecclesiæ senectus expugnatur; sed non timeat: dicat: Sæpe expugnaverunt me a juventute mea. Nunquid ideo

me. Non equidem expugnaverunt, neque prævalere mihi potuerunt.

« Super dorsum meum fabricaverunt peccatores, » prolongaverunt iniquitates suas. » Pugnaverunt quidem, quasi dicat, peccatores multum contra me; sed mentiuntur si dicant quod expugnaverunt me; fabricam et incudem me fecerunt, et durus magnis- que malleis supra dorsum meum fabricaverunt, et me quidem in vas pulcherrimum et pretiosum con- verterunt; sibi autem iniquitates prolongaverunt. Unde in Apocalypsi Joannes apostolus ait: « Tem- pus enim prope est, qui nocet noceat adhuc, et qui in sordibus est sordescat adhuc, et justus justifice- tur adhuc (Apoc. XII, 11). »

« Dominus justus concidet cervices peccatorum. » B Merito illæ cervices concidentur, quæ in nimiam superbiam elatæ, contra ipsum Deum blasphemias jaculare non timuerunt. Hinc autem eos maledicere incipit, quia inconvertibiles et mortis obnoxios eos esse cognoscit. « Confundantur, inquit, et reverean- » tur omnes qui oderunt Sion. »

« Fiant sicut fenum ædificiorum, quod, priusquam » evellatur, arescit. » Sic sunt iniqui homines, sic- ut fenum ædificiorum, qui, quoniam fidei et boni- tatis humorem non habent, facile siccantur, et igni æterno et inextinguibili præparantur.

« De quo non implebit manum suam qui metet, » et sinum suum qui manipulos colliget. » Messo- res isti, angeli sunt, qui non in manum neque in sinum, fenum illud fetidum colligent, sed sicut in C Evangelio legitur, in fasciculos ligabunt, et mit- tent illud in caminum ignis, ibi erit fletus et stridor dentium (Matth. XIII, 42).

« Et non dixerunt, qui præteribant: Benedictio » Domini super vos, benediximus vos in nomine » Domini. » Ego, inquit, non immerito istos male- dico, quia sanctos apostolos et prædicatores per se transeuntes et prædicantes viderunt et audie- runt, et eorum benedictiones suscipere non me- ruerunt, quoniam eorum verbis credere nolue- runt. Unde non dubium est omnes illos æternæ morti esse destinatos, quicumque evangelicam et apostolicam prædicationem non receperunt:

PSALMUS CXXIX.

CANTICUM GRADUUM.

« De profundis clamavi ad te, Domine, Domine, » exaudi orationem meam. » In eo quod de profun- dis clamasse dicit, in magnis angustiis se fuisse ostendit, et spiritualium et carnalium passionum. Ille quoque de profundis clamat, qui ex intimo corde Deum exorat.

« Fiant aures tuæ intendentes in orationem servi » tui. » Sufficere poterat quod dixit: « Exaudi ora-

non pervenit ad senectutem, quia non cessaverunt illi expugnando? Nunquid delere potuerunt? Dicat nunc Israel: et consoletur te Israel Ecclesia de præ- teritis exemplis et dicat: Sæpe expugnaverunt me a juventute mea. »

tionem meam; » sed aures **574** ejus ad snam ora- A
tionem intentas esse postulat, per quas ejus benigni-
tatis velocissimam exauditionem intelligere possumus. Servum quoque se confitetur, ut Domini clem-
entiam facilius impetrare valeat.

« Si iniquitates observaveris, Domine, Domine,
» quis sustinebit? » Si enim, non dicam ad alias,
sed ad solas primi hominis iniquitates Dominus re-
spexisset, nullus hominum salvari potuisset.

« Quia apud Dominum propitiatio est, et propter
» legem tuam sustinui te, Domine. » Non observa-
bit Dominus, quasi dicat, iniquitates nostras, quia
magna propitiatio et misericordia apud eum natu-
raliter est; qui non vult mortem peccatoris, sed
magis ut convertatur et vivat. Unde et subditur: B
« Et propter legem tuam sustinui te, Domine. » hæc
est illa lex a Domino data: « Peccator quacunque
hora conversus fuerit, vita vivet, et non morietur
(*Ezech. xxxiii, 11*). » De qua adhuc subditur:

« Sustinuit anima mea verbum tuum, speravit
» anima mea in Domino. » Et revera magnam spem
tribuit peccatoribus lex ista benignissima, pietate et
misericordia plena.

« A custodia matutina usque ad noctem speret
» Israel in Domino. » Speret, inquit, Israel in Do-
mino, non carnalis, sed spiritualis Israel; non ille
qui eum interfecit, sed ille qui in eum credit et fir-
missime sperat. « A custodia matutina, » qua ipse
Dominus a mortuis resurrexit, « usque ad noctem, »
qua ista dies, et hæc ætas ultima finiatur. Quis enim
tantam spem habere potest, quantam ille populus,
pro quo Dominus mortuus est et resurrexit? C

« Quia apud Dominum misericordia est, et co-
» pioza apud eum redemptio. » Hæc est maxima, et
probabilis ratio, quare Israel in Domino speret (859),
quia, quamvis multum peccaverit, misericordia tamen,
et redemptio vincit. Magna redemptio, et ni-
mis copiosa, ut pro uno peccato Christi sanguis pre-
tiosissimus funderetur. Unde Apostolus ait: « Em-
pti enim estis pretio magno, glorificate et portate
Deum in corpore vestro (*I Cor. vi, 20*). »

« Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus
» ejus. » Agamus gratias Salvatori nostro, quia hæc
redemptio jam facta est, quam Propheta futuram
esse prædixit. D

PSALMUS CXXX.

CANTICUM GRADUUM.

« Domine, non est exaltatum cor meum, neque
» elati sunt oculi mei. » Hæc vox perfectorum est,
neque ad jactantiam suam ista loquuntur, sed ut

(859) « Reddita est causa mirabilis quare Israel
debuisset sperare in Domino: quia in ejus manu mi-
sericordia est, quæ potest ex perverso justum facere,
ex imbecillo immortalem, ex carneo angelis similem.
Hoc enim ille de nobis consuevit ostendere, ad
quod humana natura per se non potest pervenire. »
Cassiod.

(860) Quid hoc in psalmo contineatur, paucis ex-
plicat Cassiodorus. « Psalmus hic, inquit, humili-
tatem quidem prædicat, temperantiam docet, pa-

eos alii imitantur, et talia facere pertimescant.
« Domine, inquit, non est exaltatum cor meum, »
ut de scientia, vel aliis virtutibus, quas mihi tri-
buisti, me extollerem et superbirem. « Neque elati
sunt oculi mei, » in quibus superbia maxime notari
et deprehendi solet (860).

« Neque ambulavi in magnis. » Ut in illis dele-
ctarer quæ ab omnibus magna et pretiosa esse vi-
dentur. « Neque in mirabilibus super me. » Multi
enim ideo erraverunt, quia ad ea se extendere co-
nati sunt, quæ supra nos sunt, et humanam intelli-
gentiam excedunt. Talia itaque miranda, veneranda
et credenda sunt, et non argumentis dialecticis
pertractanda (861). Inde enim Arius infelix cecidit,
quia de trinitate inseparabili dialectice disputare
non timuit. Unde et subditur:

« Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi ani-
» mam meam; sicut ablactatus (subauditur si pecca-
» verit) super matre sua, ita retribues in animam
» meam. » Hoc est enim quod Apostolus dicit:
« Non alta sapientes, sed humilibus consentientes
(*Rom. xii, 16*), » quia sicut scriptum est: « Deus
superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*I
Petr. v, 5*). » Fidem autem catholicam non superbi,
sed humiles docuerunt. Quam magnum autem pec-
catum sit non humiliter sentire, super alios se exal-
tare, et aliam fidem et doctrinam prædicare, ac per
hoc sanctam Ecclesiam omnium Christianorum mat-
rem scandalizare, in eo ostenditur, quod vir iste
catholicus dicit: « Sicut ablactatus, » si peccaverit,
« super matre sua, » non ejus, sed aliam doctrinam
prædicando, merito damnandus et excommunicandus
est; « ita retribues in animam meam. » Iste est ille abla-
ctatus, de quo Propheta dicit: « Quem docebit scien-
tiam? Quem intelligere faciet auditum? » (*Isa. xxviii, 9*).
— « Ablactatos **575** a lacte, avulsos ab ubèribus, »
per quos illi intelliguntur, qui doctrinam ecclesiasti-
cam didicerunt, et ad tantam scientiam pervenerunt,
ut jam non lacte egeant, ut Apostolus ait, sed so-
lido cibo. Talibus igitur parcendum non est, si ex-
traneam doctrinam prædicare voluerint.

« Speret Israel in Domino ex hoc nunc et usque
» in sæculum. » Ex quo enim Israel se humiliavit,
et fidem catholicam suscepit, et matrem Ecclesiam
offendere timuit, firmissime sperare in Domino potuit;
qui si aliter fecisset, nullam spem habere potuisset.

PSALMUS CXXXI.

CANTICUM GRADUUM.

« Memento, Domine, David, et omnis mansuetudi-
» dinis ejus. » De Salvatore nostro loquitur, qui

tientiam monet. »

(861) Cogitandum est S. Brunonem, virum do-
ctissimum, reprobasse non absolute Dialecticæ usum
quoad sacra mysteria, sed ejus scientiæ excessum,
et abusum, sicut Apostolus non scientiam damnat,
sed vanam scientiam. Et sane idem S. Bruno expla-
nando psalmum reprehendit in hæreticis *dialecticas
ambages, ambages deceptionum et sophismata*; non
autem rectam ratiocinandi methodum. Ita infra in
expositione psal. cxxxix.

mansuetus ad victimam ductus, non aperuit A um. Rogat igitur Patrem ut Filii sui humili- mansuetudinis, patientiæ et obedientiæ nun- obliviscatur (862).

icut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob. » c similiter orat ut sit memor illius juramenti lius voti, quod Domino juravit et vovit (863). itas Christi de Ecclesia ædificanda, quia immuta- est, pro juramento et voto accipitur. Et hoc od dicit :

i introiero tabernaculum domus meæ, si endero in lectum strati mei, si dederò somnum ilis meis, aut palpebris meis dormitationem, requiem temporibus meis, donec conveniam lon Domino, tabernaculum Deo Jacob. » Tota verborum repetitio idem significat, quæ ideo B fit, ut firmius credatur. Et tale est ac si di-

: Non prius introibo in tabernaculum domus cœlestis videlicet Jerusalem, neque ascendam

atum strati mei, per quem illa habitatio ineffa- quietis significatur, donec locum inveniam Do- , et tabernaculum dignum suæ habitationis. Et ipse mihi domum in cœlis præparavit ; ita et ibi in terris domum præparabo. Per somnum et dormitionem et requiem idipsum signifi- quod per domum et lectum significari dixi- Et tale est ac si Salvatoris nostri humanitas et : Non prius in illam domum æternæ quietis atitudinis intrabo, quam Ecclesiam catholicam ris ædificavero.

ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus a in campis silvæ (864). » In Ephrata, quæ alio ne vocatur Bethlehem, natus est Dominus ; ibi

visus et auditus est, ibi primos suæ infantiae as emisit, quibus angeli organizantes cantave- : « Gloria in excelsis Do, et in terra pax ho- jus bonæ voluntatis (Luc. II, 14). » Campi silvæ a est, quam Dominus per seipsum excoluit, et ravit et prædicavit, malas arbores extirpavit um et malignorum spirituum spineta eradica- t fortasse illa terra inde etiam campi silvæ vo- , quia silvæ gentium, quæ in ea habitabant, a Israel inde succisæ et extirpatæ sunt. Ibi igitur sia cœpit, qua postea per universum mundum ita, tabernaculum Dei hoc in loco vocatur. De t subditur :

troivimus in tabernaculum ejus, adoravimus loco ubi steterunt pedes ejus. » Ostendit jam

2) Amplior est super hunc locum Cassiodorii tentatio, qua ostendit propheticum sermonem risto Domino omnino esse intelligendum.

3) « Nemo præsumat viribus suis reddere quod it. Qui hortatur ut voveas, ipse adjuvat, ut as. » S. Aug. enarr. in Ps.

4) Singularis est Bruno hac in lectione. Omnes vidi SS. Patres et expositores habent cum ita : *Audivimus eam, id est arcam Domini, esse hrata, invenimus eam in campis silvæ; sed onis interpretatio convenit cum S. Hilario. In- nim Ephrata requiem significare. Auditur ita- in Ephrata. « Ephrata eadem est quæ Beth-*

tabernaculum esse constructum, quod se Dominum construere sub juramento promiserat : in quod se quoque cum aliis intrasse et adorasse ostendit. Pe- des ejus apostoli sunt, qui ejus fidem et doctrinam ubique gentium portaverunt. De quibus dicitur : « Beati pedes evangelizantium pacem, evangelizan- tium bona (Rom. x, 13)? » Hoc autem ad litteram intelligi potest, quia in illo loco adorant Christiani ubi Salvator noster suis pedibus ambulavit.

« Exsurge Domine, in requiem tuam, et arca » sanctificationis tuæ. » Ecce, quasi dicat, comple- tum est votum ; fecisti quod promisisti : exsurge in requiem tuam, et duc tecum ipsam arcam, quam modo fecisti sanctificationis tuæ. Merito autem Ecclesia arca vocatur, in qua quæque arcana et meliora reposita sunt. Non potest hæc arca tota modo simul ascendere, 576 ascendit tamen quoti- die, et in judicio tota simul ascendit.

« Sacerdotes tui induantur justitiam, et sancti tui » exsultent. » Tu, inquit, exsurge : sacerdotes vero tui, apostoli tui, eorumque successores induantur justitiam, ut arcam et Ecclesiam tuam juste et sapienter regere valeant, et omnes sancti tui sub ro- rum regimine et custodia exsultent.

« Propter David servum tuum non avertas faciem » Christi tui. » Hic versus primo hujus psalmi versu jungitur, ubi dicitur : « Memento, Domine, David. » Rogat itaque Dominum ut non avertat faciem Christi Filii sui, sed ubique et in omnibus eum exau- diat, ejusque per omnia compleat voluntates. Et quia non est alius major, vel charior, per quem eum rogare possit, per eundem ipsum eum deprecatur, dicens : « Propter David servum tuum, » te exoro, » ut non avertas faciem Christi tui. » Hinc est enim quod Dominus ait : « Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (Joan. xvi, 23). » Nunc au- tem ostendit subito sibi revelatum esse, quantum Pater eum diligat, ejusque faciat voluntatem dum dicit :

« Juravit Dominus David veritatem, et non fru- » strabitur eam, de fructu ventris tui ponam super » sedem meam. » Sicut Filius Patri, ita et Pater Filio juravit, ut per hoc ejusdem potentiæ et æqua- litatis (865) intelligamus. Salvatoris nostri filii, et illius ventris fructus sunt apostoli qui de semine et doctrina pectoris ejus creati et generati sunt. Sedes autem ejus Ecclesia est, super quam isti reges et pontifices ordinati sunt. « Si custodierint filii tui

lehem, in qua natus Dominus ex Maria est. Testis est nobis Propheta dicens : *Et tu Bethlehem domus Ephrata non es minima, ut sis in millibus Juda ; ex te exiet qui erit rex Israel. Illic enim primum Dei requies auditur, ubi primus Unigenitus Deus corpus humanæ carnis habitavit ; et quod in Ephrata audi- tur, in campis silvæ invenitur. Initium itaque Eccle- siæ in Bethlehem auditur ; esse non cœpit a Christo, sed in gentibus reperitur, quæ sunt in campis silvæ ex horrentibus nitidæ, ex sterilibus fructuosæ, ex ignis pabulo vitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus Dei requies, domus, templum atque possessio. »*

(865) Cod. Ghis., et æquales.

testamentum meum et testimonia mea hæc, quæ A
 » docebo eos, et filii eorum usque in sæculum sæ-
 » culi sedebunt super sedem meam. » Non solum,
 inquit, filios suos ponam ego super sedem meam,
 sed ipsi et filii eorum, per quos eorum imitatores
 significantur, sedebunt super sedem meam in sæcu-
 lum sæculi. « Si tamen custodierunt (866) filii tui
 testamentum meum et testimonia mea hæc, quæ
 docebo eos ; » per quæ utriusque Testamenti testi-
 monia spiritualiter intellecta significantur.

« Quoniam elegit Dominus Sion, prælegit eam in
 » habitationem sibi. » Ideo subauditur, de ea dixit :
 » hac requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo,
 » quoniam elegi eam. » Non est alia causa, quod in
 ea habitare debuisset, nisi quia ipse sibi eam elegit
 in habitationem. « Ipse enim cujus vult mise- B
 retur, quem vult indurat (Rom. ix, 18). » — « Non
 est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei
 (ibid., 16), » qui secundum voluntatem suam « Jacob
 dilexit. Esau autem odio habuit (Malac. i. 3). »

« Viduam ejus benedicens benedicam, pauperes
 » ejus saturabo panibus. » Vidua Christi ecclesia
 est, quam modo vocavit Sion. Sed quare viduam,
 nisi quia virum suum videre desiderat, et videre
 non potest. Dicitur enim vidua, quasi a viro divisa.
 Et virum igitur habet, et vidua est, quia nondum per
 immortalitatem viro suo conjuncta est. « Pauperes
 ejus saturabo panibus. » Pauperes Christi illi sunt,
 de quibus dicitur : « Beati pauperes spiritu, quon-
 iam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v, 3). » C
 Hi autem panibus saturati sunt, quia spiritualibus
 divitiis abundant.

« Sacerdotes ejus induam salutari. » Per quos
 episcopi et sacerdotes significantur. Hi autem salu-
 tari induti sunt, quia veritatis et sapientiæ orna-
 mento vestiti sunt. Unde his Apostolus ait : « Exuite
 veterem hominem cum actibus suis, et induite no-
 vum, qui secundum Deum creatus est in justitia
 sanctitate veritatis (Ephes. iv, 22). » — « Et sancti
 » ejus exultatione exultabunt. » Et modo quidem
 exultant in spe, postea autem exultabunt in re.

« Illuc producam cornu David, paravi lucernam
 » Christo meo. » Illuc enim, id est ad Sion et ad
 Ecclesiam produxit Dominus, et ante alios prædica-
 tores præmisit cornu David, id est Joannem Bapti- D
 stam præcursorem Filii sui, qui seipsum cornu esse
 ostendens, ait : « Ego vox clamantis in deserto, pa-
 rate viam Domino (Joan. i. 23). » Et ipse quidem est
 quem Dominus paravit lucernam Christo suo, sicut
 scriptum est : « Erat enim Joannes lucerna lucens
 et ardens, sed non erat ille lux, sed ut testimonium
 perhiberet de lumine (Joan. v, 33). »

« Inimicos ejus induam confusione, super ipsum
 » autem efflorescit sanctificatio mea. » Et Christi, et
 Joannis inimici æterna confusione induantur. Super
 ipsos autem jam effloruit sanctificatio ; quia quales
 sunt, tales ab omnibus fidelibus esse creduntur.

577 PSALMUS CXXXII.

CANTICUM GRADUUM.

« Ecce quam bonum et quam jucundum habitare
 » fratres in unum ? Quoniam illic mandavit Dominus
 » benedictionem et vitam usque in sæculum. Sicut
 » unguentum in capite, quod descendit in barbam, bar-
 » bam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus,
 » sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. »
 Sic enim se habet ordo, nunc autem significationem
 videamus. Beati isti fratres super quos Dei bene-
 dictio et tanta gratiarum abundantia descendit : isti
 sunt illi fratres, de quibus Dominus ait : « Nuntiabo
 nomen meum fratribus meis (Hebr. ii, 12). » Et alibi :
 « Omnes vos fratres estis. » Et : « Patrem nolite vocare
 vobis super terram ; unus est enim pater vester qui
 in cælis est (Matth. xxiii, 8, 9). » Ipse est autem, cui
 quotidie dicimus : « Pater noster, qui es in cælis
 (Matth. vi, 9). » Et dives et pauper, nobilis et igno-
 bilis, dominus et servus, imperator et mendicus,
 omnes una voce dicunt : « Pater noster, qui
 es in cælis, » ut se unius patris filios et se fratres
 esse ostendant. Ille nobilior qui melior. Multi sunt
 hic servi qui in alia vita Domini erunt, et econtra,
 multi hic domini, qui ibi dura servitute comprimuntur.
 Boni fratres Sergius et Bachus, qui tanta pro
 Christo tormenta passi sunt ; boni Cosmas et Damia-
 nus ; boni Joannes et Paulus ; boni Mauritius et socii
 ejus ; bonus Dionysius cum sociis suis ; boni et multi
 alii qui pro Christi fide morti se tradiderunt. Et
 « istorum quidem est regnum cælorum, qui contem-
 pserunt vitam mundi, et pervenerunt ad præmia regni
 et laverunt stolas suas in sanguine agni (Apoc. vii,
 14). » Tales autem fratres habitant in unum ; talibus
 est cor unum et anima una : nemo dicit aliquid esse
 suum, sed sunt illis omnia communia. Mali fratres,
 qui corpore simul sunt, sed per odium a se invicem
 longi sunt. « Bonum est, » inquit, « et jucundum
 habitare fratres in unum. » Unde hoc ? quoniam
 illuc, id est, inter tales fratres mandavit Dominus
 benedictionem suam, et vitam quæ finem non habet.
 Quomodo mandat ? « Sicut unguentum in capite,
 quod » de capite « descendit in barbam, » de barba
 vero usque « in oram vestimenti ejus. » Et sicut ros
 Hermon, qui descendit in montem Sion. Caput Ec-
 clesiæ Christus est, cujus membra omnes nos sumus.
 De hoc autem corpore Apostolus ait : « Sicut enim
 in uno corpore multa membra habemus, omnia au-
 tem membra non eundem actum habent ; ita multi
 unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter
 alterius membra (Rom. xii, 5). » Habet igitur bar-
 bam Christus in corpore suo, habet oculos et aures,
 habet manus et pedes, et cætera membra. Barba
 Christi apostoli sunt. Barba quidem, quia in corpore
 sunt primi, et ipsi capiti uniti ; barba, quia nihil
 molle, nihil femineum in se habentes, viriles, et
 fortes et masculi sunt. Unde et merito non barbati,
 sed ipsa potius barba vocantur (867). Præcipit autem

(866) Cod. Ghis. Sic tamen, si custodierint.

(867) Ex Augustino desumpta est hujusmodi Brunonis expositio.

inus sacerdotibus ut barbam non radant, et am non nutriant. Nutrire comas et barbam non re mulierum est. Sacerdotes autem non mulie-, sed viriles facies habere debent. Non solum r apostoli, sed et sancti martyres Christi barba ri possunt, quia et viriliter pugnaverunt et es potentissimos vicerunt. Unguentum igitur de te in barbam descendit, quia sancti Spiritus ia de Salvatoris nostri divinitate prius in apo- st et martyres venit. De hoc enim unguento ipse inus ait : « Spiritus Domini super me, propter d unxit me, evangelizare pauperibus misit me . iv, 18). » De hoc et Psalmista : « Dilexisti, it, justitiam, et odisti iniquitatem; propterea it te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus (Psal. XLIV, 8). » Hoc et Ecclesia sentiens dicit : B ahe me post te, et curremus in odore unguen- m tuorum (Cant. VII. 4). » Hoc unguento sanan- infirmi, hoc omnes languores et omnes infirmi- s sanabat Jesus, hoc et sacerdotes, et ecclesiæ ecrantur, hoc chrismate et Christus ipse, et stiani omnes vocantur. Hoc igitur de capite endit in barbam, de Christo in apostolos; nihil a virtutum et gratiarum habuerunt apostoli, quod pso non accepissent. Unde et Apostolus ait : iid habes, quod non accepisti? Si autem acce- i, quid gloriaris, quasi non acceperis? » (I iv, 7.) « Alii enim datur per Spiritum sermo entis, alii sermo scientiæ, alii prophetia, alii etio spirituum, alii fides in eodem spiritu, alii ia sanitatum, alii genera linguarum, alii inter- atio sermonum. Hæc autem omnia operatur C s atque idem spiritus, dividens singulis prout (I Cor. XII, 8-12). » De apostolis autem hæc a gratiarum abundantia per totum corpus eccle- icum in cætera membra decurrens, usque ad menti oram pervenit. Vestimenti ora, extremi intelliguntur, qui omnium ultimi in fine sæculi ri sunt. Vide ergo quanta sit unguenti hujus idantia, quæ tam longo cursu defluat, et tantam em ungat et sanet. Hoc unguentum Simon Magus postolis emere voluit, unde et merito cum omni nia sua damnatus est. Vocatur autem Salvator r Aaron, omnium 578 videlicet sacerdotum us, et maximus, cujus filii sacerdotes sunt, et D us filii non sunt, sacerdotes esse non possunt. pretatur autem Aaron *mons fortitudinis*, quæ pretatio illi maxime convenire videtur; qui Do- us fortis vocatur et potens, Dominus potens in io. Sequitur : « Sicut ros Hermon, qui descendit montem Sion. » — « Hermon, *anathema* (868), st divisio; « Sion, » *speculatio* interpretatur. Et rmon » quidem apostolos, « Sion » vero Eccle- significat. Merito autem « Hermon » vocatur toli, quia ipsi primi omnium a Synagoga divisi

18) Aliud reddit hoc nomen apud Augustinum; it enim : « Hermon nomen Hebræum est, et mus interpretationem ab eis, qui illam linguam runt. Hermon interpretari dicitur *lumen exal-*

et separati, Christum Dominum secuti sunt. Unde Apostolus ait : « Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gra- tiam suam (Galat. I, 15), » etc. Non solum autem apostoli, verum etiam omnes Christiani hoc nomine vocari possunt. Omnes enim hoc nomen in baptismo suscipiunt, quia ibi diabolo et omnibus pompis ejus abrenuntiantes a peccatis omnibus, et a vitiis sepa- rantur, et a sinistra in dexteram transeunt, ab hædis divisi, agnis et ovibus sociantur. Unde et in alio psalmo dicitur : « Ad meipsum anima mea turbata est, propterea memor ero tui, Domine, de terra Jordanis et Hermonii (869) a monte modico (Psal. XLI, 7). » Terra JorJanis et Hermonii illi sunt qui per baptismum a vitiis separati sunt, quoniam per Jordanem baptismus, et per Hermon divisio et sepa- ratio significatur. Solæ igitur baptizatorum animæ de terra Jordanis et Hermonii Dominum laudant. De quibus et alibi dicitur : « Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt (Psal. LXXXVII, 13). » De monte igitur Hermon descendit ros in montem Sion, per quem fides, doctrina et evangelica prædicatio intelligitur, quæ ab apostolis in Ecclesiam venit. Hoc enim rore et hac pluvia tota Ecclesia irrigatur, fecundatur, lavatur atque mundatur. Mali autem montes Gelboe, quibus David maledicentis ait : « Montes Gelboe nec ros, nec pluvia cadat super vos, ubi ceciderunt fortes Israel Saul et Jonathas (II Reg. I, 21). » Per hos enim hæretici designantur, qui non rore apostolico, sed turbine diabolico perfunduntur. C Beati illi fratres, qui tali rore, tali pluvia, tali un- guento et tali gratia perfusi audire meruerunt : « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare » fratres in unum ! Quoniam illæ mandavit Dominus » benedictionem et vitam usque in sæculum. »

PSALMUS CXXXIII.

CANTICUM GRADUUM.

« Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi » Domini. » Nunc, inquit, quando in unum congre- gati estis, quando scitis et intelligitis quam bonum sit et quam jucundum habitare fratres in unum, nunc benedicite Dominum, quia vestræ benedictiones laudabiles sunt et Domino placent; nunc igitur benedicite Dominum, omnes servi Domini, quia alio- rum benedictiones non suscipit Dominus, nisi eorum qui sunt servi Domini. Quicumque enim servi Domini non sunt, diaboli servos esse non dubium est.

« Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei » nostri. » Qui statis, inquit, ad obediendum, ad serviendum, ad orandum, ad pugnam in domo Domini, vos benedicite Dominum. Qui enim extra sunt, sub maledicto sunt, et nec benedicere, nec maledicere possunt. Sed qui sunt illi qui in atriis sunt, nisi illi qui domum custodiunt, et alios intro- ducunt ?

tatum est. A Christo enim ros. Nam nullum lumen exaltatum nisi Christus. Quomodo exaltatum est ?

Primo in cruce, postea in coslo, » etc.

(369) Cod. Ghs. *Hermonis*.

« In noctibus extollite manus vestras in sancta, et » benedicite Dominum. » Beati, qui ad litteram et agunt, et intelligunt, et media nocte ad confitendum Domino surgunt, quia hoc tempus valde orationi idoneum est. Extollunt et illi manus suas in sancta, qui eas elevat ad eleemosynas faciendas. Hoc autem in nocte faciunt, si in abscondito faciunt, ut nesciat sinistra quod dextera faciat (*Matth. vi, 3*). Et isti quidem benedicunt Dominum, quia quicumque eas suscipiunt, Dominum benedicunt, et gratias agunt.

« Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum » et terram. » Hanc benedictionem facit tota congregatio simul super illum qui noviter venit, et aliis se sociavit.

599 PSALMUS CXXXIV.

ALLELUIA (870).

« Laudate nomen Domini, laudate, servi Domini. » Quid enim aliud significat alleluia, nisi laudate Dominum? Nomen domini laudat servus, quando et voce et obedientia servum se esse ostendit.

« Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei » nostri. » Qui enim recedunt a domo Domini, et mala sua conversatione extranei fiunt, non sunt digni qui Dominum, laudent.

« Laudate Dominum quoniam benignus est Dominus, » psallite nomini ejus, quoniam suavis est. » Laudare, inquit, eum debetis, non solum quia servi estis, verum etiam quia tam benignus et suavis est, ut pro sua benignitate et suavitate sua, omnis creatura eum laudare et benedicere debeat.

« Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in » possessionem sibi. » Optima ratione probatum est, quoniam benignus est Dominus atque suavis; siquidem priusquam Jacob nasceretur, et priusquam boni vel mali aliquid egisset, nullis præcedentibus meritis, sola bonitate sua eum elegit. Et non solum ipsum, sed totum Israel, id est totam ejus progeniem, quæ postea ab ipso Israel vocata est, elegit sibi Dominus in possessionem et hæreditatem.

« Quia ego cognovi, quod magnus est Dominus et » Deus noster præ omnibus diis. » Ideo, inquit, hæc dico, et benignum et laudabilem prædico, quia certissime cognovi quod magnus est Dominus et Deus noster, magnus est præ omnibus diis. Et unde hoc probas?

« Quia omnia quæcunque voluit Dominus fecit in » cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis. » Major est igitur et omnibus angelis qui in cælo sunt, et omnibus diis gentium qui in terra, in mari et in inferno a stultis hominibus esse creduntur; siquidem omnia quæcunque voluit fecit, ubicunque aliquid facere voluit.

« Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in » pluviam fecit. » Nubes istæ apostoli sunt et docto-

(870) « Post gradualium pulcherrimam constructionem, quæ usque ad illam pervenit summitatem, quæ in æternum securos efficit et felices, congrue nimis

res, quos ab extremis terræ per omnes mundi partes ad prædicandum Dominus misit, quorum doctrinæ pluviis tota terra satiata, irrigata et purificata est. Fulgura autem in pluviam fiebant, quando apostolis prædicantibus, multa miracula per eos Dominus faciebat, et vitia et malignos spiritus ignitis Scripturarum sagittis in hominibus interficiebat.

« Qui producit ventos de thesauris suis. » Quid enim per ventos, quibus nubes pelluntur et fugantur, nisi tyrannos et potentes homines intelligamus, qui sanctos prædicatores ubique persequebantur? Theaurus autem Dei, ipsa ejus voluntas est, in qua omnia continentur, sicut scriptum est: « In voluntate tua, Domine, universa sunt posita (*Isa. XLVI, 10*). » Exeunt ergo venti de thesauris Dei, quia ex judicio Dei fit, quod mali contra bonos insurgunt ac sæviunt. Unde et Dominus discipulis ait: « Si me persecuti sunt, et vos persequentur (*Joan. xv, 20*); » quia tamen nullam in eos haberent potestatem, nisi datum fuisset eis desuper.

« Qui percussit primogenita Ægypti ab homine » usque ad pecus. » In eo quod omnia Ægypti primogenita Dominus percussit, omnia generalia peccata per totum mundum in se credentibus delenda esse significabat.

« Misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte, in » Pharaonem et in omnes servos ejus. » Similiter autem et per sanctos suos, cunctis videntibus, signa multa et miracula per totum mundum Dominus fecit.

« Qui percussit gentes multas, et occidit reges » fortes. » Per gentes multas, et reges fortes, vitia et maligni spiritus significantur, qui ubique gentium percutiendi et perdendi erant.

« Seon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, » et omnia regna Chanaan occidit. » Interpretatur autem « Seon » *tentatio oculorum*, « Amorrhæi » *amarum*, « Og » *conclusio*, « Basan » *confusio*, « Chanaan » *commotio*. Quid igitur per « Seon, » nisi luxuria designatur? Ipsa est enim quæ oculum tentat, et turpia et inhonesta cogitare et videre facit; ipsa est propter quam quotidie dicimus: « Averte oculos meos, ne videant vanitatem (*Psal. cxviii, 36*). » Et bene Seon Amorrhæorum rex esse dicitur, quia et luxuria, quamvis carni dulcis sit, animæ tamen venenosa et amarissima est. « Og, » qui *tectum* vel *conclusio* interpretatur, avaros significat, qui omnia tegunt, abscondunt et claudunt. Qui merito in « Basan, » id est in confusione regnare perhibentur, quoniam et avari, per avaritiam suam, universa confundunt, rapiunt et dissipant. « Chanaan » vero, qui *commotio* dicitur, ipse diabolus est, vitiorum omnium rex et princeps, qui totum mundum perturbat et commovet, et nunquam quietum esse permittit. Et quia non unius regni, sicut cæteri, obtinet principatum, bene hic dicitur: « Et omnia regna

ponitur *alleluia*; ut laudibus Domini sancta perfruatur Ecclesia, cui tale munus noscitur præparatum. » *Cassiod.*

Chanaan. » Percussit igitur Dominus gentes multas, A et occidit reges fortes, quia ipsum diabolus cum omni exercitu suo fugavit et superavit. Sed quid amplius?

« Et dedit terram eorum hæreditatem, hæredita- » tem Israel populo suo. » Totus mundus successit in ecclesiæ hæreditatem, cui prius diabolus in- » perabat.

« Domine, nomen tuum in æternum, Domine me- » moriale tuum in sæculum sæculi. » Victi sunt, in- » quit, inimici, omnes reges terræ superati sunt; » « perit memoria eorum cum sonitu (Psal. ix, 8); » solummodo nomen tuum, et memoria tua manet in » æternum.

« Quia iudicabit Dominus populum suum, et in B » servis suis consolabitur. » Scimus, quasi dicat, et » certi sumus, quia amodo non reges supradicti, sed » solus Dominus, qui est justus iudex, iudicabit po- » pulum suum. Et consolabitur in sanctis suis de tan- » tis periculis sua gratia liberatis. Cætera quæ se- » quuntur usque ad finem psalmi, superius exposita » sunt.

« Simulacra gentium argentum et aurum, opera » manuum hominum. Os habent, et non loquentur; » oculos habent, et non videbunt; aures habent, et » non audient; nares habent, et non odorabunt; ma- » nus habent, et non palpabunt; pedes habent, et » non ambulabunt; non clamabunt in gutture suo, » neque enim est spiritus in ore ipsorum: similes » illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt » in eis. Domus Israel, benedicite Dominum; domus » Aaron, benedicite Dominum; domus Levi, bene- » dicite Dominum. Qui timetis Dominum, benedicite » Dominum. Benedictus Dominus ex Sion, qui ha- » bitat in Jerusalem. »

PSALMUS CXXXV.

ALLELUIA.

Totus iste psalmus laudibus Domini plenus est, quæ per alleluia significantur.

« Confitemini Domino, quoniam bonus; quoniam » in sæculum misericordia ejus. » Laudate, inquit, » Dominum, quoniam naturaliter bonus, et misericors » est, et hoc sibi soli proprium est, nullusque alius » hoc naturaliter habet. « Confitemini Deo deorum, » confitemini Domino dominorum. » Illum, inquit, » laudate, semperque et sine fine laudate, qui omnium » deorum, et dominorum Deus et Dominus est, a quo » et vos, et omnis creatura regitur et gubernatur, et » sine quo nihil est.

« Qui facit mirabilia magna solus. » Et quæ magna » mirabilia fecit ipse solus?

(871) Duplici modo interpretatus est locum hunc Cassiodorus. « Terram dicere potuit super aquas esse, etiam cum multo spatio distare videretur; sic enim et cælum dicimus super nos dum tamen aeris magna spatia interesse noscantur. Sive sicut alii videtur super aquam, juxta aquam intelligendum est... vel certe spiritualiter accipiendum est: quia super aquam sacri baptismatis terra nostra, id est corpus reficitur, dum religionis stabilitate firmatur. »

PATROL. CLXIV.

« Qui fecit cælos in intellectu, qui fundavit ter- » ram super aquas, qui fecit luminaria magna solus; » solem in potestatem diei, lunam et stellas in po- » testatem noctis. » Vere magna sunt hæc, et quæ ipse solus, et nemo alius fecit. Cæli intellectuales illi sunt, qui his, quos videmus superiores sunt, quos cogitare quidem intelligere possumus, oculis autem videre non possumus. Per hos autem prophetæ et apostoli significantur, qui in regno cælorum, quod est Ecclesia, superiores et majoris intelligentiæ sunt. Quod autem terra super aquas fundata esse dicitur, nostram scientiam excedit. Mihi autem non videtur, mirabilius, terram super aquas esse fundatam, quam aquas, quæ ejusdem ponderis sunt, super terras in aere volare (871). Possumus autem per terram Ecclesiam intelligere quæ super multos populos fundata est, qui per aquas significantur; si quidem « aquæ multæ populi multi. » Legitur autem in Genesi, quia » fecit Deus duo magna luminaria, luminare majus, ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti (Gen. i, 16). » Et hoc est quod hic dicitur: « Solem in potestatem diei, lunam et stellas in potestatem noctis. » Per hæc duo magna luminaria, duo Testamenta significantur, quorum alterum, quod clarius est, præest, diei, id est Christianis; alterum vero præest Judæis, qui semper in nocte sunt, et in tenebris ambulant.

« Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eo- » rum. » Jam supra dictum est, quia Ægyptus mun- » dum significat, cujus primitiva, originalia peccata fuerunt. Sed hæc percussa et deleta sunt.

« Et eduxit Israel de medio ejus, in manu forti et » brachio extento. » Sic et populus Christianus fortissima Christi dextera, in cruce extenta et elevata, de hujus mundi tenebris liberatus est.

« Qui divisit mare Rubrum in divisiones. » et » eduxit Israel per medium ejus (872). » Hoc autem in baptismo fieri videmus, quod unusquisque baptizandorum aperit, ex eo mundatus et sanctificatus educitur. Ibi autem perit diabolus cum omni exercitu suo, quod in sequenti versiculo declaratur.

« Et excussit Pharaonem et exercitum ejus in » mari Rubro, qui transduxit populum suum per » desertum. » Sancti quoque per hoc desertum, in quo clamat Joannes Baptista, ad patriam festinantes, cælestis panis deliciis saturantur.

« Qui eduxit aquam de petra rupis. » — « Petra autem, dicit Apostolus, erat, Christus (I Cor. x, 4), » qui fidelibus suis in Evangelio clamat: « Si quis sitit, veniat ad me et bibat, de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 37). »

(872) « Priscæ auctoritatis viri mare Rubrum in duodecim divisiones dixerunt esse partitum, quantas tribus constat fuisse Judæorum. Ideo enim plurali numero positum est, in divisiones, ne putaretur mare Rubrum uno itinere fuisse transmissum. Sed potest hoc et spiritualiter congruenter adverti. Rubrum mare est sæculi istius permista profunditas, quam multis divisionibus transimus, quando conversi, ad terram viventium Domini munere festinamus. » Cassiod.

« Qui percussit reges magnos, et occidit reges mirabiles : Sen regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et dedit terram eorum hæreditatem » Israel servo suo. » Hæc autem superius exposuimus.

« Quia in humilitate nostra memor fuit nostri Dominus, et redemit nos de manu inimicorum nostrorum. » Ideo, inquit, Dominus supradictos reges percussit, et inimicos nostros, qui nos multum afflixerant et humiliaverant, quia in ipsa humilitate et afflictione nostra benigne, et misericorditer memor fuit nostri.

« Qui dat escam omni carni. » In quo ejus misericordia maxima et ineffabilis commendatur. « Confitemini Deo cæli ; » quia nulli alii, sed ipse solus laudandus est. « Confitemini Domino dominorum, » quoniam bonus quoniam in sæculum misericordia ejus. »

PSALMUS CXXXVI.

DAVID PSALMUS JEREMIÆ.

In hoc psalmo David introducit Jeremiam loquentem, qui simul cum aliis in captivitatem Babylonis ductus est.

« Super flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus, dum recordaremur tui, Sion. » Iste psalmus et secundum litteram intelligitur de Judæis, qui Babyloniam in captivitatem ducti sunt, et spiritualiter de Christianis, qui in mundi hujus captivitate, multa a tyrannis et hæreticis passi sunt. Babylon, confessio interpretatur, cujus flumina omnes mundi hujus populos et nationes significant, siquidem « aquæ multæ populi multi. » Sancti igitur memores cælestis Jerusalem, ad cujus beatitudinem omnes alios secum ducere cupiebant, quasi super altam fluminis ripam sedentes, et præcipitium metuentes, prædicabant et flebant, et nihil multoties proficiebant. Flebant igitur non timore, sed nimio desiderio illius beatitudinis, ad quam venire festinabant.

« In salicibus in medio ejus suspendimus organa » nostra. « Per salicem, quæ tenacissima arbor est, et ad ligandum aliquid satis idonea, memoria significatur, quæ videlicet memoria omnia quæcunque scimus, quasi in uno fasce ligata tenemus. Videntes igitur prædicatores, quod verba sua ab infidelibus despiciebantur, et nihil prædicando proficiebant, et multi ab ipsa prædicatione aliquando cessabant, et suæ prædicationis organa memoriæ commendabant.

« Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos » duxerunt nos verba cantionum. » Non ad discendum, sed ad reprehendendum et irridendum eos interrogabant ; et ideo sancti tacebant et respondere nolebant, quia quasi joculatores eos habebant. Unde et subditur : « Et qui adduxerunt nos, » irridendo

(873) Idem commentatus est Cassiodorus, de his parvulis intelligens vitia carnis in nobis mature refrenanda antequam adolescant. Et ad illa verba, « allidet ad petram, inquit, ut non moretur tenens, ne voluntas blanda subripiat. Allidet, ait, ad petram,

dicebant : « hymnum cantate nobis de canticis Sion Quibus nos in cordibus nostris respondebamus,

« Quomodo cantabimus canticum Domini in terra » aliena ? » Hoc est enim quod Dominus ait : « Nolite dare sanctum canibus, neque spargere margaritas ante porcos (Matth. vii, 6). » Unde et alibi dicitur : « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non pertem tibi (Psal. cxviii, 11). » Hinc est quod sancti martyres a tyrannis interrogati, sicut in eorum passionibus legitur, multoties respondere nolebant. « Si oblitus fuero tui, Jerusalem, obliviscatur » dextera mea. » Qui solam hanc vitam diligit, et totum se carnis voluptatibus et desideriis tradit, ille utique obliviscitur cælestis Jerusalem. Et hinc quidem obliviscitur dextera sua, quia nihil agit, quod spectat ad utilitatem animæ suæ.

« Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non » minero tui. » Optat se mutum et elinguem in alio fieri, si ejus laudes, ubi opportunum fuerit, non prædicaverit.

« Si non proposuero tui Jerusalem in » principio lætitiæ meæ. » Non enim proposuisset, si plusquam eam, aliquid aliud dilexisset. Quid enim sic optandum et diligendum est, sicut summum bonum et vita æterna ?

« Memento, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem, qui dicunt Exinanite, exinanite usque ad » fundamentum in ea. » Edom, qui sanguineus vel terrenus interpretatur, omnes Ecclesiæ persecutores, et præcipue tyrannos et hæreticos designat. Et isti quidem sunt, qui et corde et voce dicere non cessant, ut usque ad fundamentum domus Domini destruantur. In die autem, qua Jerusalem glorificabitur, venturi sunt isti in memoriam Domini, ut penitus confundantur.

« Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi » retributionem tuam, quam tu retribuisti nobis. » Filia Babylonis filia mortis et confusionis, caro nostra est, vere misera et misericordiæ indigna : ipsa nos afflixit, ipsa nos mortis legibus, tantisque passionibus et calamitatibus subdidit. Hoc et nos ipsi facere debemus, ut ei vicem reddamus, et præter eas quæ in vita patitur, spontaneis passionibus et tribulationibus affligamus.

« Beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos » petram. » Beatus, inquit, ille erit, qui parvulos Babylonis tenebit, ligabit, frenabit et crescere non permittet, per quos motus carnales, voluptates et concupiscentiæ significantur, quæ interim, dum parvæ sunt et teneri possunt ; adultæ vero, sine magno labore, magnaque Dei misericordia teneri superari non possunt. Hos ad petram allidere, et Christi memoria, fortitudine et adjutorio superare (873).

in Dominum utique Salvatorem, de quo scriptum est : Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4) ; ut, ut tim contracta dispareant, quæ nos teterrimis mactibus instigabant. » Cassiod.

PSALMUS CXXXVII.

IPSI DAVID.

inquit, David, qui omnia fecit, qui mundum
it, cui angeli serviunt, qui humilia respicit, et
longe cognoscit, loquitur Ecclesia in hoc
o, et ex toto corde eum laudat et benedicit.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. »
labiis tantum te laudabo, sicut quidam facere
, sed in toto corde meo; quia non ad labia,
cor te respicere scio et intelligo. « Quoniam
isti omnia verba oris mei. » Hoc autem fecisti,
labia cordi et cor labiis concordabat. Unde et
Iesus ait: « Si duo ex vobis consenserint de
re; quod petetis, fiet vobis (*Matth. xviii, 19*). »
Ipsi autem verba oris ejus exaudivit, quia totum
ejus desiderium adimplevit. » Et in conspectu
gloriam psallam tibi. » Qui in conspectu ange-
lorum psallit, sapienter eum psallere oportet. Sa-
pienter autem psallit, qui pura cordis intentione
laudat. Per angelos autem, non solum virtutes
et, quæ nobis ad custodiam datæ sunt, sed
etiam sanctorum quoque rectores et custodes intelligere
possunt.

Adorabo ad templum sanctum tuum, et confite-
bor nomini tuo, Domine. » Adorare ad templum
templum hoc in loco idem significat. Unusquis-
que nostrum adorat Deum in templo sancto
quando eum adorat in secreto pectoris sui.

Apostolus ait: « Nescitis quia templum Dei
et Spiritus sanctus habitat in vobis? Templum
Dei sanctum est, quod estis vos (*I Cor. III,*
Unde et Dominus ait: « Tu autem cum ora-
re, intra in cubiculum tuum, et, clauso ostio, ora
in nomine domini tui (*Matth. vi, 6*). » In corde igitur orare,
corde Deum laudare debemus.

Super misericordiam et veritatem tuam. » Laudabo,
quia et te et confitebor nomini tuo, de magna mi-
sericordia et veritate tua. Coniunctæ tibi sunt mise-
ricordia et veritas, quia misericordia fecit sicut pro-
phetam, et faciendo se veritatem esse ostendit.

Quoniam magnificasti super nos nomen sanctum
domini tui. » Magnificavit autem Dominus nomen san-
ctum super nos, quia secundum sui nominis
reputationem salvavit nos; si quidem Jesus, sal-
vator interpretatur. In hoc enim hoc nomen comple-
test, quia quod significat, magnifice completum

in quacunque die invocavero te, exaudi me. »
Ipsi si feceris, « multiplicabis in anima mea vir-
tutem tuam. » Semper exauditur Ecclesia, etsi
semper exaudiri videatur, quia in nullo alio
exaudiri a Deo, nisi in his quæ placeant Deo.
Ipsi et si ejus petitio aliquando differatur, exaudi-
amur, cum suo tempore completur. Multiplicat
nomen domini in Ecclesia virtutem suam, quia et sapien-

74) Ex persona populi fidelis intelligentis Domini
nomen, et quod nulla etiam secreta majestatem
fallere possunt, juxta cardinalis Thommasii
interpretationem, psalmus componitur; ac proin-

terio, et patientia, aliisque virtutibus pro tem-
pore et necessitate eam corroborat.

« Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ,
» quoniam audierunt omnia verba oris tui, et can-
» tent in canticis Domino. » Illi reges terræ, qui
omnia verba Dei exaudisse dicuntur, et qui ad con-
fitemur, et ad cantandum ejus cantica idonei sunt,
episcopi et sacerdotes, omnesque Ecclesiæ rectores
intelliguntur. Tales enim et pro officio, et pro forti-
tudine, et pro sapientia, et constantia eum laudare
et prædicare debent. Contenti igitur in canticis Do-
mino, « quoniam magna est gloria Domini, quoniam
» excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a
» longe cognoscit. » In his paucis verbis pene tota
evangelica prædicatio continetur. Prius enim scire
et credere debemus, quia ubique et in omnibus glo-
riosus, et super omnia excelsus est Dominus, et
omnia ei subjecta sunt, sicut suo Creatori et Domino.
Deinde vero quid velit et quid nolit scire debemus,
quia aliter ejus voluntatem facere non possumus.
Diligit enim, sicut hic dicitur, humiles; reprobatur
superbos, deponit potentes de sede, et exaltat hu-
miles: « humilia respicit, et alta a longe cognoscit. »
Et illa quidem miserendo respicit, illa vero puniendo
agnoscit.

« Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis
» me, et super iram inimicorum meorum extendisti
» manum tuam, et salvum me fecit dextera tua. »
Quia, quasi dicat, semper me respicis, et respicien-
do custodis, ideo ubique securus sum, neque ipsas
mihi illatas tribulationes pertimesco, quia et mor-
tuum me suscitabis et vivificabis, et de omnibus
inimicis meis me vindicabis. « Domine retribue pro
me. » Retribue, inquit, Domine, inimicis meis
dignam retributionem pro me, sic tamen, si in hac
malitia sua perseverant. Si vero conversi fuerint, et
se peccare cognoverint, fac eis misericordiam, « et
» opera manuum tuarum ne despicias; » sed mise-
ricordia tua etiam super illos maneat in æternum. »

PSALMUS CXXXVIII.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

In finem hunc psalmum referendum esse Propheta
nos docet, per quem Christum, et Ecclesiam intel-
ligimus. « Finis enim legis Christus est (*Rom. x, 4*). »
ipse est « Alpha et Omega, principium et finis (*Apoc.*
1, 8). » De Ecclesia quoque dicit Apostolus: « Nos
sumus in quos fines sæculorum devenerunt (*I Cor.*
x, 11). »

« Domine, probasti me et cognovisti me. » In hoc
psalmo loquitur Propheta, et alii ejusdem perfectio-
nis. Domine, inquit, « probasti me, » et probando
« cognovisti me (874). » Non quod probatione indi-
geat, qui novit omnia, antequam fiant; probavit
igitur propter nos, et probando clariores fecit, quia
aliter cognoscere non potuimus. « Tu cognovisti
de ita Prophetam loquentem inducit: Domine, tu me
totum exploratum, et cognitum habes, etc., ita inter-
pretatum fuisse S. Brunonem ejus expositio mani-
festat.

» sessionem meam, resurrectionem meam. » Quomodo sedi, quomodo docui, quomodo in bono perseveravi, cum quanta gravitate me habui, tu vidisti et cognovisti. Et si aliquando carnis fragilitate cecidi, quomodo, quam cito et quam viriliter surrexi, tu optime nosti; unde hoc? Tu enim « intellexisti cogitationes meas a longe. » A longe quidem, qui ab æterno, et ante mundi constitutionem cognovit Dominus et actiones nostras et cogitationes. Unde adhuc subditur: « Semitam meam » et directionem meam investigasti, et omnes vias » meas prævidisti. Et tu scis quia non est dolus in » lingua mea, » et ea, quæ dico vera sunt, pura et munda, et sine fallacia sunt. Omnia enim videt Dominus, et angustas, et amplas vias, per quas ambulamus, et directiones, et correctiones, quibus opera nostra et itinera nostra dirigimus et castigamus. Unde et subditur:

« Ecce, Domine, tu cognovisti omnia novissima et » antiqua. » Nihil enim fuit, vel est, vel futurum erit, quod ipse non noverit. « Tu formasti me, et posuisti super me manum tuam. » Si quid igitur in eo laudabile est, non ipsius, sed Dei est. Tale est illud quod alibi quoque a Domino dicitur: « Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de ventre, sanctificavi te (Jer. 1, 3). » Non igitur se ipsius laudant sancti, quia tales sunt, sed illum potius laudant a quo tales formati sunt.

« Mirabilis facta est scientia tua ex me. » Et tam mirabilis, et sic confortata et exaltata, ut ad eam pertingere non valeam. Si ergo se ipsum intelligere et cognoscere non valet, quomodo ea quæ extra se intelligere valet? Qua fronte miser homo de Deo disputare præsumit, qui de se ipso rationem reddere nescit? « Mirabilis, » inquit, « facta est scientia tua. » Non ex te tantum, non ex mundi creatione, sed ex me ipso, qui me ipsum videre non possum. Miser ille qui te offendit, quia nusquam iram tuam effugere potest. Et hoc est quod ait:

« Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? » Se ipsum pro aliis ponit, ut quod de se dicit, de omnibus intelligatur. Quo ibo, inquit, a spiritu tuæ, et quo fugiam a facie indignationis tuæ? Qui ubique es, et omnia vides.

« Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero » in infernum, ades. » Ascendimus autem non pedibus, sed precibus in cælum, quando eos qui in cælis sunt in nostrum adjutorium invocamus. Inde vero in infernum descendimus, quando eos qui in hoc mundo sunt similiter deprecamur. Ad cæli namque comparationem, mundus iste infernus vocatur, quia inde infernus dicitur, eo quod inferior sit. Cui igitur Deus iratus est, neque eorum, qui in cælo sunt, neque eorum, qui sunt in terra adjutorium habere potest. Una igitur sola et singularis causa est, qua homo iram Dei effugere potest, hæc videlicet, ut fugiens se ipsum, ad Deum confu-

giat; neque enim homo velocior esse poterit, quam Deus ad indulgendum. Hic ipse ait: « Quacunquē hora peccator conversus omnium iniquitatum ejus non recordabor (xxxiii, 41). » Pœniteat igitur hominem, et Dei effugere poterit.

« Si sumpsero pennas meas ante lucem, » taverō in postremo maris. » Tunc, subaudit tuam effugere poterō. Sumamus ergo pennas per quas remedia pœnitentiæ significant quibus ad maris hujus postrema volare non mus. Ante lucem autem pennas suscipimus, cata nostra ante Deum, qui est vera lux, corde manifestamus. Quod ergo dicitur ante tale est ac si diceretur coram luce, vel in p lucis. Et illi quidem habitant in postremo mundi hujus naufragia et flagitia evaserunt. (C evaserint, sequentia manifestant.

« Etenim illuc manus tua deducet me, et » me dextera tua. » Hæc dextera tenuit Petrus cum mergeretur, Dominus ait: « Modicæ fidei dubitasti? » (Matth. xiv, 31).

« Et dixi: Forsitan tenebræ conculcabur Si, inquit, mundum relinquere et ad te vluero, « forsitan tenebræ conculcabunt me autem tempore martyrum multis accidisse qui ad Christi fidem confugientes a tenebris conculcati sunt, per quas iniqui homines signi De quibus Apostolus ait: « Fuistis aliquantulum, nunc autem lux in Domino (Ephes. Deque ipsis in Evangelio dicitur: « qui tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehendunt (Joan. 1, 5). » Tales itaque tenebræ eos conculcabant, quos ad Christi fidem transibant. Sequitur: « Et nox illuminatio mea in meis. » Tenebræ, inquit, conculcabunt me mortem, quæ per noctem significatur, deducunt sed ipsa nox et ipsa erit illuminatio mea. « In deliciis meis. » Nisi enim mora prius inisset, ad illas tantas delicias pervenire nullo modo tuisset.

« Quia tenebræ non obscurabuntur abs te » sicut dies illuminabitur. » Ideo, inquit, dies nox erit illuminatio mea, quia scio et certi « quod tenebræ non obscurabuntur abs te mox ut pro tuo nomine interfectus fuero, tenebris, recto et claro itinere, ad te pervenilla nox sicut dies illuminabitur mihi, in hujus mundi tenebris ad tuæ claritatis gloriam venire contigerit.

« Sicut et tenebræ ejus, ita et lumen ejus. enim illius noctis tenebræ multæ sunt, ita et ejusdem noctis multum et ineffabile erit (875) plus noctis et tenebrarum suscipiet caro, qua et claritatis in illa vita suscipiet anima.

« Quoniam tu, Domine, possedisti renes » suscepisti me de utero matris meæ: cor

(875) Hic locus mutilus in editione Marchesii, ex cod. S. Crucis Minor. in Laurent. reintegratur. concordat codex Ghisianus.

, Domine, quoniam terribiliter magnificatus A
» Ideo, inquit, confitebor tibi, Domine, et
bo te, quia possedisti renes meos, neque luxu-
ecatam, inter alia omnia peccata sordidissi-
mihi dominari permisisti, et quia suscepisti
a utero matris meæ, et sub tuæ protectionis
dia conservasti et de tantis periculis liberasti.
er ex hoc quoque confitebor tibi, Domine, et
bo te, « quoniam terribiliter magnificatus es. »
biliter multoties magnificatus est Dominus,
s et maximis plagis suos conterens inimicos,
in diluvio, in mari Rubro, in Sodomis, et in
s aliis locis. « Mira opera tua, et anima mea
it nimis. » Multum mirabilis est ille, cujus
tam mirabilia sunt, quæ ille quidem bene B
scit; quia in illis se exercet, non solum
do, sed et agendo.

on est occultatum os meum abs te, quod fe-
i in occulto. » De ore cordis loquitur, cujus
solus Deus cognoscit (876). 585 Quantum
iste aliis humilior fuerit, in eo ostendit quod
antiam suam in inferioribus terræ fuisse dicit:
nperfectum meum viderunt oculi tui. » Imper-
nem, inquit, meam tu vidisti, et quantum a
et consummata justitia minus habuerim co-
sti. Verumtamen omnes fideles tui, et amici
non imperfecti, sed perfecti scribentur in libro
Et hoc est quod dicit: « Et in libro tuo omnes
ntur. » Quales? « Dies formabuntur, et nemo
is. » Liber Dei, ipsa ejus memoria est, in qua
na sanctorum omnium continentur. Dies autem
buntur omnes, quia clari et splendidi; et sicut
um est: « fulgebunt justi sicut sol in regno
et nemo ejus claritate et perfectione carebit.
Ibi autem nimis honorificati sunt amici tui,
s; nimis confortatus est principatus eorum. »
enim et in cælo et in terra honorificati sunt,
t in cælo et in terra tantam potestatem habent,
hic et ibi, quos ligant, ligentur; et quos sol-
solvantur: ibi scripti sunt in libro vitæ, et hic
oria eorum clarissima et perpetua manet, et
nimis confortatus est principatus eorum, quibus
lus non sufficit, sed super cælos obtinent prin-
ipium.

numerabo eos, et super arenam multiplicata-
tur. » Innumerabiles, inquit, sunt, et velut
maris numerari non possunt. Multiplicantur
n, et in hoc super arenam maris, quia multo
s sunt Christiani, quam Judæi, qui per arenam
ficantur. Hinc est enim quod Abraham a Domino
ur: « Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, et
arena, quæ est in littore maris (Ephes. xxii,
) per stellas Christianos, et per arenam, quæ
us conculcatur, Judæos significans.

6) Hic S. Bruno nimis indulsit studio mystici-
s, quod *os ossis*, pro *os oris* exponit. S. enim
stinus ut penitus æquivocationem auferret usus
centia *ossum* appellans: « Ecce, inquit, in
est substantia mea, in inferioribus terræ est

« Resurrexi, et adhuc sum tecum. » Dixit modo
superius: « imperfectum meum viderunt oculi tui; »
nunc autem ab illa imperfectione se surrexisse, et
in Domino fideliter firmiterque mansisse se dicit, ut
et ipse simul cum aliis scribatur in libro vitæ, et
inter alios dies formetur et glorificetur.

« Si occideris, Deus, peccatores, viri sanguinum
» declinate a me. » Omnes illi occiduntur et mo-
riuntur, qui a Deo separantur et dividuntur. Si,
inquit, peccatores a te repellas, et a tuo conspectu
separas; et ego dicam illis: « Viri sanguinum decli-
nate a me; » neque illis communicabo, quos tuam
gratiam non habere cognoscam. Tunc enim pecca-
tores a Domino occiduntur, quando excommuni-
cantur, et Ecclesiæ sententia feriuntur.

« Quia dicitis in cogitationibus vestris: accipient
» in vanitate civitates suas. » Merito, inquit, o viri
sanguinum vos fugimus, et a nostro consortio sepa-
ramus, quia male et inique et de Deo ipso, et de
ejus Ecclesia judicatis et cogitatis. Viri sanguinum
præcipue hæretici intelliguntur, qui corpus et ani-
mam perdunt, et totum hominem interficiunt. Et isti
quidem dicunt de viris sanctis et catholicis in cogi-
tationibus suis. Accipiant in vanitate civitates suas,
quia sic excæcavit eos malitia eorum, ut quidquid
in Ecclesia agitur, totum vanum et inutile esse
credant.

« Nonne qui oderunt te Deus, oderam illos, et
C » super inimicos tuos tabescebam? » Merito tales
peccatores Deus occidit, et a toto suo corpore, quod
est Ecclesia, repellit; quia ipsi sunt, qui eum odio
habent, et qui ei specialiter sunt, inimici. Tales au-
tem quantum fugere et evitare debeamus, hæc verba
nos docent.

« Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt
» mihi. » Bonum et perfectum odium est, quando et
naturam diligimus, et vitium odium habemus. « Hæ-
reticum hominem, dicit Apostolus, post unam et
secundam correctionem devota (Tit. iii, 10). » Quod
utique non dixisset, nisi ejus communionem pericu-
losam esse cognosceret.

« Proba me, Deus, et scito cor meum, et interroga
D » me, et cognosce semitas meas. » Beatus ille, quem
sic sua conscientia defendit. Adhuc probari desi-
derat, qui in ipso principio psalmi, se probatum
fuisse dicit, quoniam et cogitatione et operatione
mundum et purum se esse intelligit. « Et vide si via
» iniquitatis in me est, et deduc me in viam æter-
» nam. » Postquam, inquit, probaveris, interroga-
veris, et si vis, quasi dicat, igne examinaveris, et
cognoveris me, et viam iniquitatis non inveneris in
me, deduc me, in viam æternam. In via æterna illi
sunt, qui jam ulterius ad viam peccati et mortis

substantia mea; et habeo tamen ossum intrinsecus,
quod formasti. » Non omittam concinnam card.
Thommasii expositionem. « Non est tibi occultatum
ne unum quidem ex ossibus meis, quæ mihi fecisti
in abscondito ventris matris meæ. »

declinare non timent. Sed hæc via in hac vita non A invenitur.

586 PSALMUS CXXXIX.

IN FINEM PSALMUS DAVID.

Quid significet in finem, et quid significet psalmus David sæpe jam diximus (877).

« Eripe me, Domine, ab homine malo, a viro » iniquo libera me. » Ecclesia loquitur, et rogat Dominum, ut ab homine malo eam eripiat, per quem diabolus et hæretici significantur. Isti enim et mali, et iniqui sunt, et plus omnibus aliis Ecclesiam persequuntur (878).

« Qui cogitaverunt malitias in corde. » Malitias enim in corde cogitant, quia in hoc maxime laborant, quomodo viros catholicos decipere et in hæresim B trahere possint. « Tota die constituebant prælia. » Tota die disputare et contendere volunt, multisque argumentationibus veritatem impugnare, et suos errores defendere parati sunt.

« Acuerunt linguas suas, sicut serpentes, venenum aspidum sub labiis eorum. » Bene hæretici serpentibus comparantur, quia labiles, tortuosi et veneno pleni sunt: veneno autem aspidum, quod insanabile dicitur, quia et hæreticorum doctrina mortifera et insanabilis est.

« Custodi me, Domine, de manu peccatoris, et ab » hominibus iniquis libera me. » Peccator, diabolus; iniqui, hæretici sunt: malus magister malos discipulos habet. De omnibus custodiri et liberari postulat, quia omnium insidias pertimescit.

« Qui cogitaverunt supplantare gressus meos. » Quomodo? « Absconderunt superbi laqueum mihi. » Sola superbia et arrogantia hæreticos facit, quia, dum alta sapere volunt et humilibus consentire nolunt, in hæresim cadunt; inde vero cogitant, quomodo alios supplantare et ad suum sensum trahere possint. Abscondunt laqueos, fallaciter et argumentose Scripturas exponunt, et quod auctoritate non possunt, syllogismis facere nituntur. Unde et subditur:

« Et funes extenderunt in laqueum pedibus meis, » juxta iter scandalum posuerunt mihi. » Laqueum, ipsam disputationem vocat: funes vero, quibus a longe laqueus trahitur, dialecticas ambages et sophismata dicit; his autem simplices homines illa D queantur et decipiuntur et in erroris foveam trahuntur. Juxta iter vero scandalum ponit, qui de ipsa Scriptura, quæ via nostra est, aliquid assumit, quod male interpretatum, in errorem hominem ducit. Sic faciebant Ariani, dicentes: Nonne Filius hoc dicit: « Pater major me est? » (Joan. xiv, 28). Quomodo tu æqualem dicis, qui se minorem esse fatetur. Et hoc simplicibus scandalum erat, quia quomodo solverent, nesciebant.

« Dixi Domino meo: Deus meus es tu, exaudi,

(877) Per totum hunc psalmum Ecclesia loquitur. Ita, Cassiodorus.

(878) « Sciens mater Ecclesia quanta in membris suis diaboli infestatione pateretur; sollicitè clamat

Domine, vocem orationis meæ. » Dicit Ecclesia se in illo tanto hæreticorum prælio clamasse ad Dominum, quia omnes simplices, et illiteratos, et in divinis Scripturis minus exercitatos se amittere timebat. Tu, inquit, es Deus meus, alium non habeo, te mihi isti auferre nituntur; tu me modo in hoc prælio et in hac tanta necessitate exaudi. Unde autem exaudire debeat, audiamus.

« Domine, Domine, virtus salutis meæ obumbrasti caput meum in die belli. » Hæc verba magni terroris significativa sunt. Periculosus est pugnare cum hæreticis, quam cum tyrannis, quia illi corpus, isti vero animas interficiunt. Domine, inquit, Domine, virtus salutis meæ, sine cujus adjutorio, et virtute salvari non possum, « obumbrasti caput meum, » caput mentis meæ. « in die belli, » ut eorum blasphemix ad aures meas penetrare non valent,

« Ne tradas me a desiderio meo peccatori. Quid est peccatori? Diabolo et membris ejus. Unde pluraliter subditur: « Cogitaverunt adversus me, » quia in uno nomine peccatoris multi peccatores significantur. Tunc enim, quod absit, suo desiderio frustrata peccatoribus traderetur Ecclesia, si adversus eam suas iniquas cogitationes adimplere potuissent.

« Ne derelinquas me, ne unquam exaltantur. » Considera modo quantum se hæretici exaltarent et vincerent, qui etiam victi et altare, et errorem suum defendere non erubescunt.

« Caput circuitus eorum, labor laborum ipsorum C » cooperiet eos. » Caput circuitus eorum, diabolus est, quia illos circuitus locutionum et illas ambages tantarum deceptionum ipse eorum magister diabolus eos docuit. Labor vero laborum ipsorum idem ipse circuitus dicitur: quia, sicut illi qui verum dicunt non laborant, ita econtra illos qui mentiuntur multum laborare necesse est. Et iste quidem circuitus, iste eorum sermo dolosus, ita multoties eos cooperit, ut eorum hæresis 587 comprehendi non possit. Quæ autem pœna eos expectet pro hac tanta sua deceptione, audiamus.

« Cadent super eos carbones, in ignem dejicies » eos, in miseriis non subsistent. » Hoc est enim quod alibi dicit: « Pluet super peccatores laqueos: » ignis, et sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum (Psal. x, 7). » Quomodo igitur in miseriis subsistere poterunt, qui igne sic undique circumposito ardebunt.

« Vir linguosus non dirigetur super terram. » Eum, qui super terram non dirigitur, jam sub terra positum sola tormenta expectant. Inde Apostolus post primam et secundam correctionem nos hæreticum hominem evitare jubet, quia hi tales inconvertibiles sunt; et valde difficile est ut ad bonum dirigantur. Bene autem vir linguosus vocatur hæreticus qui in sola lingua et garrulitate confidet. De quo adhuc sub

ad Dominum, qui solus ejus potest superare nequitiam, ut ab ipsius multiplici tentatione liberetur. Idem Cassiod,

ditur. « Virum injustum mala capient in interitu. » Mala inquit, capient eum, non in correctione, ut salventur, sed in interitu, ut sine fine crucientur.

« Cognovi, quia faciet Dominus iudicium inopum, » et vindictam pauperum. » Insuper et pauperes illi sunt, qui non temporales, sed æternas divitias quaerunt. De istorum autem iudicio, et vindicta dubitandum non est; quia sicut gloria præparata est bonis, ita et pœna præparata est malis.

« Verumtamen justi constebuntur nomini tuo. » Constituunt, quasi dicat, viri injusti prælia tota die cogitent, quomodo sanctorum gressus supplantare valeant; verumtamen justi Deum laudare, et veritatem prædicare non cessant. « Et habitabunt recti cum vultu tuo. » Quid est « cum vultu tuo, » nisi in conspectu gloriæ tuæ. Ibi enim laudabunt sancti, ibi in æternum cum Domino gaudebunt.

PSALMUS CXL.

PSALMUS DAVID:

Iste titulus jam multoties superius expositus est.

« Domine, clamavi ad te, exaudi me. » Domine, inquit Ecclesia, multoties clamavi ad te, et nunc quidem clamabo, ut exaudias me, et non solum nunc, sed omni tempore: dum « clamavero ad te, » intende voci orationis meæ. » Hoc autem ideo dicit, quia futurum esse cognoscit, ut sicut crassitudo terræ eructat super terram, ita dissipentur ossa ejus secus infernum. Qua in re maxima, et nimis intolerabilis persecutio significatur. Et hoc quidem in sequentibus exponitur.

« Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. » Orat mater Ecclesia, ut persecutionis tempore sic dirigantur ad Dominum ejus orationes, eique placeant, sicut bonus odor incensi ad nares nostras dirigitur, et suavis est nobis.

« Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. » Sacrificium vespertinum, Christi passio fuit, qui circa illam horam spiritum emisit. Elevatio vero manuum illa est, de qua alibi dicitur: « In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum (Psal. cxxxiii, 2). » Oremus igitur Dominum, ut elevatio manuum nostrarum, munda et pura sit, Deo grata, et acceptabilis sicut sacrificium vespertinum.

« Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium » circumstantiæ labiis meis. » Et hoc quare? « Ut » non declinet cor meum in verbum malum, ad excusandas excusationes in peccatis. » Hoc vitium a primis parentibus habemus, qui post peccatum a Domino interrogati, prius excusationes invenerunt. Et Adam quidem dixit: « Mulier dedit mihi, et comedi (Gen. iii, 12); » mulier vero: « Serpens decepit me. (Ibid., 13) » Tales excusationes malæ sunt, et fieri non debent, quibus peccata non minuuntur, sed potius crescunt. Et omnes quidem excusationes malæ

(879) « Pro petra hic, sicut multis in locis, significatur Christus Dominus, juxta quam stantes doctores hæretici, quasi iudices populi sui subita voracitate merguntur, qui ideo corruunt in profundum, quo-

que sunt, quibus pœnitentia impeditur, et vitia nutriuntur. Sic autem hic dicitur: « Ut non declinet cor meum in verbum malum, » sicut alibi dicitur: « Ne nos inducas in tentationem (Math. vi, 13). »

« Cum hominibus operantibus iniquitatem, et non » communicabo cum electis eorum. » Non communicabo, inquit, neque sociabor cum hominibus iniquitatem operantibus, et in malitia perseverantibus, neque cum ipsis, neque cum electis eorum, per quos eorum principes et magistros, omnesque hæresiarchas intelligimus. Isti enim ab eis electi sunt, ut eos sequantur, eorumque errores defendant et teneant.

« Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me. » Hoc faciunt Ecclesiæ doctores, hoc faciunt episcopi et sacerdotes, qui peccatores quotidie arguunt et corripunt, magnamque misericordiam conversis et pœnitentibus promittunt « Oleum autem » peccatoris non impinguet caput meum. » Quid per oleum peccatoris, nisi blanditiæ, adulationes, persuasiones et deceptiones significantur? Caput autem pro mente ponitur, quæ tali oleo impinguata et delibuta, facile trahitur ad peccata.

« Quoniam adhuc et oratio mea. Illi vero in beneficiis eorum absorpti sunt. At vero continuati » petræ iudices eorum audient verba mea. At illi » quoniam potuerunt, sicut crassitudo terræ eructat » super terram, ita dissipata sunt ossa nostra secus » infernum. » Sic enim se habet ordo. Nunc autem significationem videamus. Exaudi me, inquit, quoniam adhuc est, adhuc manet, et nondum finita est oratio mea, qua et in hujus psalmi initio rogavi, dicens: « Intende voci orationis meæ, dum clamavero ad te. » Illi vero, de quibus superius dixi, cum hominibus operantibus iniquitatem, et non communicabo cum electis eorum, absorpti sunt in his quæ bene sibi placuerunt. Bene quidem, sicut ipsi putant, qui in suo errore et stultitia delectantur. Sic enim illi absorpti sunt, et a diabolo devorati, ut de illo barathro jam ulterius non expediantur. At vero illi, qui petræ continuati et coniuuncti sunt, per quam Christus significatur, audient verba mea. Hæc est illa petra, de qua Apostolus ait: « Petra (879) autem erat Christus (I Cor. x, 4). » Huic autem petræ omnes boni indissolubiliter continuati et coniuuncti sunt. Et isti quidem Ecclesiæ verba audiunt et credunt, quæ hæretici audire fastidiunt. Unde et stultissimi esse probantur, qui ea audire despiciunt, quæ eorum iudices admirantur, et in quibus plurimum delectantur; unde in Canticis canticorum Dominus ait: « Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam (Cant. viii, 13). » Iudices isti non solum apostoli, sed omnes sancti intelliguntur, inter quos et regina Austri, et Nini-vitæ computantur. Sequitur:

« Quoniam potuerunt, sicut crassitudo terræ eru-

niam supra petram stare non eligunt..... Soli enim in hac soliditate consistunt, qui super arenam fragilia fundamenta non ponunt. » CASSIODORUS, quem in reliquis etiam secutus est S. Bruno.

» ctat super terram, dissipata sunt ossa nostra secus infernum. » Quoniam, illi, inquit, qui absorpti sunt, aliquando potuerunt, et quoniam in hac vita fortes, et potentes fuerunt, ideo ossa nostra, fortiora membra nostra, per quæ apostoli et martyres figurantur, eorum violentia et fortitudine dissipata sunt secus infernum, per quem tyranni et alii homines iniqui significantur, a quibus et inter quos quasi in inferno afflictati sancti Dei, et cruciati, et dissipati sunt. Hinc est enim quod de se ipso et omnibus istis, qui ejus membra sunt, Dominus ait: « Ego sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis. Omnes videntes me, aspernabantur me (Psal. xxi, 7). » Non est ergo mirum, si viri justii vermibus comparentur, cum ipse Dei Filius vermis dicatur.

« Quia ad te, Domine, Domine, oculi mei, in te speravi, ne auferas animam meam. » Ne auferas, inquit, Domine, id est, ne auferri et decipi patiaris animam meam a supradictis hominibus impiis et iniquis, quoniam ad te levavi oculos meos, et in te speravi, et nullum alium adiutorem habeo.

« Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi, et a scandalis operantibus iniquitatem. » Multa de hoc laqueo, et in his scandalis in superiori psalmo dicta sunt, per quæ nihil aliud nisi tyrannorum et hæreticorum astutia et deceptio significatur.

« Cadent in retiaculum ejus peccatores. » In retiaculum laquei hujus cadunt peccatores, quia ipsi sunt, qui ab hæreticis, et ab aliis iniquis hominibus decipiuntur.

« Singulariter sum ego donec transeam. » Singulariter est Ecclesia in hac vita, quia valde pauci sunt boni ad malorum comparisonem, sed postquam transierint, pluraliter erit: quia etsi non numero, virtute tamen et fortitudine omnibus major et potentior erit.

589 PSALMUS CXLI.

INTELLECTUS DAVID (880) CUM ESSET IN SPELUNCA.

« Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum deprecatus sum. » Non solum interiori voce, qua semper cum Domino loquebatur, sed exteriori quoque voce, quæ ab hominibus audiebatur, sæpe Filius clamavit ad Patrem, et sicut voluit in omnibus exauditus est.

« Effundam in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuntiabo, in deficiendo in me spiritum meum. » Modo, inquit, in mortis articulo, et tempore passionis, dum spiritus et vita deficit, et anima a carne mea separatur, opto ut effundam in conspectu ejus orationem meam, et ipse præsto adsit ad eam audiendam et suscipien-

(880) « David ob Saulis insidias profugus, cum in spelunca lateret, quod Christum Dominum in corpore ante passionem suam significabat esse facturum. Nam, cum huic orationi *intellectus* præmittitur, significatur, intellexisse David inter angustias, et fugæ suæ latebras, quid Dominus esset a Judæis passurus, et quomodo Patrem rogaturus. » Bzda.

dam. Volo similiter, et opto ut tribulationem meam ante ipsum pronuntiem, quatenus me vindicare non obliviscatur de his qui in sua malitia perseverant. « Et tu cognovisti semitas meas. » Nunc ad Patrem loquitur, cujus consilio et voluntate in mundum venit, carnem suscepit, inter homines conversatus est, prædicavit, ad fidem Judæos vocavit. Et istæ quidem sunt semitæ illius, quas Patrem non ignorare dicit:

« In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueos mihi. » Lege in Evangelio, et invenies Judæos, multos laqueos, multasque insidias Domino præparasse, sicuti de tributo solvendo, et de Sabbati observatione.

« Considerabam a dextris, et videbam, et non erat qui cognosceret me. » Nihil aliud considerabat Dominus, nihil aliud mente tractabat, nisi de his quæ a dextris erant, et quæ omnibus ad salutem et prosperitatem fiebant. Ipsi tamen hoc non cognoscebant, et pro bonis mala reddebant.

« Periiit fuga a me. » Poteram, inquit, fugere si voluissem, facile mihi erat eorum iram et indignationem declinare; sed si hoc fecissem, quid humano generi profuissem? Illorum salutem anteposui, meam postposui. « Et tamen non est qui requirat animam meam, nisi ut auferat eam. Clamavi ad te, Domine, dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. » Clamavit Dominus, sed intus clamavit, quia ejus voluntas magnus clamor erat in auribus Patris: hoc dixit, hoc proposuit, et firmavit quod se non defenderet, sed in sola divinitate speraret, cujus portio non in terra morientium, sed potius in terra viventium erat (881). Non mortuos, Domine, sed vivos elegisti, non Synagogam, sed Ecclesiam, quia « non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendant in infernum. Sed nos qui vivimus benedicimus Domino ex hoc nunc, et usque in sæculum (Psal. cxlii, 17 18). »

« Intende in orationem meam, quia humiliatus sum nimis. » Quia secundum humanitatem loquitur Dominus, ideo humanos ostendit affectus. Neque enim orare necesse habebat, cujus in voluntate et potestate omnia erant, sed si potestate uti voluisset, quis ei resistere potuisset? Ac per hoc hominem eum esse, quis credidisset? Et revera nimium se humiliavit, qui de sua omnipotentia ad tantam impotentiam se inclinavit.

« Libera me a persequentibus me, quoniam confortati sunt super me. » — « Oblatus est enim Dominus, quia ipse voluit (Isa. lxi, 7). » Confortati sunt inimici ejus super eum, quia ipse voluit, liberatus est de manibus eorum, sicut voluit et quando voluit.

(881) *Portio mea in terra viventium.* « Probat hoc specialiter locus ille, quando in cruce positus latroni dixit: *Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiso.* Luc. xxiii, 43. Paradisus est enim terra viventium, quam soli beati feliciter introibunt, qui sub æternitate et securitate victuri sunt. » CASSIOD.

« Educ de carcere animam meam, ad confitendum » nomini tuo, Domine. » Carcer iste infernus est, de quo non suam tantum, sed sanctorum omnium animas, quæ ibi inclusæ tenebantur, Dominus eduxit : unde tota Ecclesia ejus nomini confitetur, atque omnes sancti eum laudant et benedicunt.

« Me expectant justii, donec retribuas mihi. » Omnes justii hoc expectabant, ut a mortuis Christus resurgeret (882); quia non aliter se posse resurgere sciebant, nisi ipse prius resurgeret, « qui est primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ (Apc. 1, 5). » Resurgens autem Dominus tanti laboris dignam retributionem suscepit; quia sicut ipse ait : « Data est ei omnis potestas in cælo et in terra (Matth. xxviii, 18). »

590 PSALMUS CXLII.

QUANDO FILIUS ABSALON EUM PERSEQUEBATUR.

(II Reg. xv, 14).

Hunc psalmum dictante Spiritu sancto fecit David, quando Absalon filius ejus eum persequebatur, quem et simul cantare debemus in omnibus angustiis et necessitatibus nostris.

« Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua justitia. » Tale est illud in Evangelio, ubi unum idemque Salvator noster toties repetit. « Petite, et accipietis, quærite, et invenietis, pulsate, et aperietur vobis (Matth. vii, 7). » Unde et alibi dicit : « Regnum cælorum vim patitur, et violenti diripiunt illud (Matth. xi, 12). » Hinc et Apostolus sine intermissione orare nos docet. « In veritate, » inquit, « tua exaudi me, » quoniam sic mihi promisisti, et verax es, et mentiri non potes, ut manifestetur justitia tua, quæ ubique veritatem sequitur, et sine ea ex se non valet.

« Et non intres in iudicium cum servo tuo. » Quoniam si hoc feceris, « non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. » Sic enim violata est humana natura, ut nemo se defendere valeat, si simul cum Deo ad iudicium veniat. « Omnis enim homo mendax (Psal. cxv, 11). » Et : « Stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus (Job. xxv, 5). » Et ut Joannes Apostolus ait : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. 1, 8). » Unde et quotidie dicimus : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi, 12). » Et hoc ideo, quia « persecutus est inimicus animam » meam, humiliavit in terra vitam meam. » Hic est ille inimicus, de quo dicitur : « Inimicus noster diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret (I Petr. v, 8). » Iste persequitur animas nostras, eas in terra humiliat, et cælestia cogitare non permittit : iste in terram eas conculcat, et carnis voluptatibus implicat. Unde et subditur :

« Collocavit me in obscuro sicut mortuos sæculi, » et anxius est in me spiritus meus, et in me tur-

» batum est cor meum. » Mortui sæculi illi sunt, qui a vera vita, quæ Christus est, peccando separati sunt. Tales autem in obscuro jacent, quandiu in peccato perseverant. In his autem anxietur spiritus, quia nimia infirmitate anima tabescit, Cor vero conturbatur, quando vana et turpia meditatur.

« Memor fui dierum antiquorum, et meditatus » sum in omnibus operibus tuis. » Hoc remedium recuperandæ sanitatis quæere debemus, quando nos in obscuro collocatos, et in peccatorum tenebris jacere sentimus. Recordemur dierum antiquorum, et referemus nosmetipsos ad exempla sanctorum. Meditemur opera Dei, et tantum magistrum imitari studeamus, in cujus operibus malum non invenitur, qui vidit omnia quæcunque fecit, et erant valde bona. « Et in factis manuum tuarum meditabor. » Vitia et peccata non sunt in factis manuum ejus, et ideo neque cogitare, neque facere ea debeamus. Multum enim nocet mala cogitatio, quia ipsa est causa, et origo peccati.

« Expandi manus meas ad te. » Hoc est enim quod alibi dicitur : « In noctibus extollite manus vestras in sancta (Psal. cxxxiii, 2). » — « Anima mea sicut » terra sine aqua tibi. » Seipsum accusat, quod anima ejus sic aliquando fuerit coram Deo sterilis, et infructuosa sicut terra sicca et sterilis et infructuosa est. Unde et velociter se exaudiri exorat, quia displicet sibi quod talis aliquando fuerit. « Justus enim, sicut scriptum est, in principio accusator est sui (Prov. xviii 17). »

« Domine, defecit spiritus meus. » Talis aliquando fuit anima mea, sed adveniente Spiritu tuo, quo omnia fecundantur, defecit spiritus meus, qui eam desiccabat. Hoc est ille Spiritus, de quo dicitur. « Beati pauperes spiritu (Matth. v, 3). » — « Ne » avertas faciem tuam a me. » Quare? « Et ero similis descendentibus in lacum. » Si enim fideles suos Deus non exaudiret, simul et ipsi cum peccatoribus in infernum descenderent.

« Audiam fac mihi mane misericordiam tuam, » quia in te speravi, Domine. » Toties homo exit de nocte, et venit ad me, quoties peccatum derelinquit, et pœnitentiam agere incipit. Non sum, inquit, in nocte, in die sum. « Nox præcessit, dies autem appropinquavit (Rom. xiii, 12). » Fac me audire et cognoscere misericordiam tuam; illam videlicet misericordiam, quam illi soli habent, qui in te credunt ut sperant.

« Notam mihi fac viam, in qua ambulem, quia ad » te, Domine, levavi animam meam. » Illa via nobis nota est, per quam frequenter ambulamus. Non ergo recedamus a mandatis Dei, et nota erit nobis via, per quam ambulare debemus. Ille autem levat animam suam ad Dominum, qui eam a vitis separavit, et virtutum gradibus exultans Domino offert.

« Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te con- » fugi. » Qui turris fortitudinis es a facie inimici, « Doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Deus

(882) Hic locus in editione deficiens ex cit. cod. S. Crucis Minor. in Laurent. perficitur, cui concordat cod. Ghisianus.

meus, » cujus tantummodo voluntatem et servitium A
facere debeo.

« Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. » Quia defecit spiritus meus malus, qui me deducebat in viam perversam. Via recta illa est, quæ ad patriam inducit, et a mundi impedimentis animam separat. « Propter nomen tuum, Domine, » quod assidue invocare non cesso, « vivificabis me » in æquitate tua. — « Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit (Rom. x, 13). » Ille homo vivificatur in æquitate, qui iniquitatem fugiens, juste et æque vivere incipit.

« Et educes de tribulatione animam meam. » In tribulatione est anima illa, quæ quamvis invita carnis voluptatibus servire compellitur (883). « Et in B
» misericordia tua disperdes inimicos meos; » per quos vita et peccata significantur, a quibus anima affligitur et tribulatur. Unde et subditur :

« Et perdes omnes, qui tribulant animam meam. » Et hoc ideo, « quia ego servus tuus sum, » cui me per omnia servire et obedire oportet.

PSALMUS CXLIII.

DAVID ADVERSUS GOLIATH (1 Reg. xvii, 4).

Prælium David adversus Goliath, prælium Ecclesie adversus diabolum significat, qui, quamvis potentissimus esse videatur, quotidie tamen a Christiano populo prosternitur, conculcatur et jugulatur.

« Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum. » Propheta, et populus Christianus omnipotenti Deo in hoc psalmo gratias agit, qui hostem superbissimum ejus adjutorio superavit. C

« Misericordia mea et refugium meum, susceptor » meus et liberator meus, protector meus, subjiciens populos sub me, et in ipso speravi. » Sic enim se habet ordo. Nihil sibi imputat, omnia ad Deum refert, et hoc ipsum, quod est, et fortis et sapiens est, et quod inimicos vicit, et quod tot ac tantis eorum insidiis resistere potuit. Atque hoc totum obtinuit, quoniam non in se, non in suis viribus, sed tantum in eo speravit. Populos autem sibi subjectos esse dicit, per quos tyrannos et hæreticos, vitia et malignos spiritus intelligimus.

« Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? aut » Filius hominis, quia reputas eum? » Miratur propheta, quod hominem tam caducum, tam superbum, tam inobedientem, et miserum sic honoret, sic diligit, sic reputet, et sic se ei manifestare dignetur. Magnus honor homini, quod Dei cognitionem habeat, quoniam, qui eam non habent, non inter homines, sed inter bruta animalia computandi sunt.

« Homo vanitati similis factus est; dies ejus sicut » umbra prætereunt. » Ad imaginem et similitudinem Dei factus est homo, sed, sua superbia et inobedientia, tantæ vanitati similis factus est, ut non immerito de eo dicatur : « Qui cum in honore esset, » non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. » Et ideo « dies ejus sicut umbra prætereunt, » quæ crescendo deficit, et quando major esse videtur, subito in tenebris evanescit.

(883) Non deficit tamen illi divinum auxilium, ut eas comprimat, si humiliter petat.

tibus, et similis factus est illis. » Et ideo « dies ejus sicut umbra prætereunt, » quæ crescendo deficit, et quando major esse videtur, subito in tenebris evanescit.

« Domine, inclina cœles tuos, et descende. » Ut ab hac vanitate, quasi dicat, homo liberari valeat, inclina Domine, cœlos tuos, et descende, quia, nisi tu descenderis, ille ascendere non potest. Cœli apostoli sunt, quos Dominus tunc inclinavit, et simul cum eis in lacum descendit, ut eos, qui per totum mundum sub diaboli potestate tenebantur eriperet, quando eis dixit : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi, 15). » Magna inclinatio est, cum cœli in terram, et apostolica sublimitas ad impios et peccatores prædicandos descendit. De quibus subditur :

« Tange montes, et fumigabunt. » Omnes enim sancti Spiritus unctione tangendi et mitigandi sunt (884), per quos majores, et potentiores homines intelligere debemus. Quos bene quidem fumigare dicit, quatenus eos ad fidem conversos in amore Dei ardere ostendat. Ubi enim fumus est, ibi et ignis esse monstratur. De hoc igne Dominus ait : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendantur? » Luc. xii, 49.)

« Corusca coruscationes tuas, et dissipabis eos; » emitte sagittas tuas, et conturbabis eos. » Quid per coruscationes, nisi utriusque Testamenti declaratio, vel 503 signa vel miracula significantur? His autem gentiles, secundum priorem statum dissipati, et penitus in melius commutati sunt. Similiter autem et sagittæ, sanctarum Scripturarum sententiæ intelliguntur, de quibus alibi dicitur : « Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis (Psal. cxix, 4). » Talibus sagittis, qui vulnerantur, contra se ipsos dignissime conturbantur. Taliter autem conturbatis Apostolus ait : « Quem ergo fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? » (Rom. vi, 21.)

« Emitte manum tuam de alto, eripe me et libera me de aquis multis, et de manu filiorum alienorum. » Emitte, inquit, manum tuam, virtutem et fortitudinem tuam de alto, de te ipso, qui super omnia altissimus es. « Et libera me de aquis multis. » Per aquas multi populi significantur. « Et de manibus filiorum alienorum, » de quibus alibi dicitur : « Filii alieni mentiti sunt mihi (Psal. xvii, 46), » per quos omnes illos intelligimus, qui non Dei, sed diaboli filii esse dicuntur. Tales erant illi quibus Dominus ait : « Vos ex patre diabolo estis (Joun. viii, 44). »

« Quorum os locutum est vanitatem, et dextera » eorum dextera iniquitatis. » Inde manifeste alienorum filii esse probantur, quoniam et ore vanitatem loquuntur, et manibus iniquitatem operantur. Per hos autem hæretici et tyranni præcipue intelliguntur, quorum omnis sermo vanitas, et omnis operatio iniquitas est.

(884) Cod. Ghis. « Sed illi maxime qui fortiores, et duriores esse videntur. »

« Deus, canticum novum cantabo tibi. » Ubi ? « In A psalterio decem chordarum psallam tibi. » Canticum novum in psalterio cantatur et psallitur, quando Vetus Testamentum non secundum litteram, sed spiritualiter prædicatur. Habent Judæi psalterium, sed non cantant ibi canticum novum, quia tantum Vetus Testamentum secundum litteram interpretantur.

« Qui das salutem regibus, qui liberas David servum tuum de gladio maligno. » Reges isti apostoli sunt, de quibus alibi dicitur : « A templo tuo in Jerusalem tibi offerent reges munera (Psal. Lxvii, 30). » Et iste David Salvator noster intelligitur; gladius vero malignus diabolicam fortitudinem significat. Rogat igitur Propheta, rogat et populus Christianus, ut ille, qui dat salutem regibus, et liberat David servum suum, et filium suum de gladio maligno, eripiat eum et liberet eum de aquis multis et manu filiorum alienorum.

« Quorum os locutum est vanitatem, et dextera » eorum dextera iniquitatis. » Et hæc quidem modo superius exposuimus. Possumus autem per istos reges non solum apostolus, sed omnes quoque Christianos intelligere, qui seipsos et membrasua sapienter et honeste regunt.

« Quorum filii sicut novellæ plantationes, stabiliti » a juventute sua. » Sic sunt, inquit, filii istorum loquentium vanitatem, et operantium iniquitatem, sicut novellæ plantationes, stabiliti et firmati a juventute sua, quæ inter alias ætates valentior est, per quod videlicet, plurimo et jucundo, rhetoricoque sermone eos abundare significat. Sed quid per filios, nisi discipulos et imitatores eorum intelligamus ?

« Filix eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi. » Per has autem eorum sententiæ significantur multa verborum venustate et varietate decoratæ. Bene autem similitudini comparantur, quia rei veritatem non habent, quamvis se habere ostentant.

« Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in » illud. » Quid per promptuaria, nisi eorum corda significantur, multorum exempiorum plenitudine redundantia ? Unde ex hoc in illud eructare dicuntur, quoniam ex uno volumine in aliud transeuntes, ubique male et perverse Scripturas interpretantur. Transeunt denique ex hoc in illud, quia eorum doctrina non habet fundamentum, sed semper vaga et instabilis est.

« Oves eorum fetosæ, abundantes in itineribus » suis, hoves eorum crassæ. » De his ovibus hæreticorum Dominus in Evangelio ait : « Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces (Matth. vii, 15). » Quæ bene fetosæ dicuntur, quia isti tales multos diabolo filios generant. Sunt et iidem ipsi, et hoves crassæ, quorum Deus venter est, qui sola terrena et transitoria quærunt, non laboribus, sed voluptati et luxuriæ dediti.

« Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque » clamor in plateis eorum. » Bonum illis esset, si maceriam suam non defenderent. Bonum illis esset, si per plateas suas sanctos prædicatores transire permitterent, et eorum voces et clamores audirent.

« Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. » Homines stulti et indocti, populum istum talibus divitiis abundare cernentes, et pœnas sibi paratas non intelligentes, beatum illum esse dixerant. Sed non est ita. Ille populus beatus, cujus est Dominus Deus illorum, cujus Dominus omnium creaturarum, et Deus et Dominus est. Talem autem Deum et Dominum isti non habent, qui erroris et falsitatis simulacrum sibi Deum faciunt.

593 PSALMUS CXLIV.

LAUDATIO DAVID.

In hoc psalmo magnifice, præclare, multisque laudationibus Propheta Deum laudat, et benedicit, ut merito psalmus iste dicatur laudatio David, qui tantis laudationibus plenus est.

« Exaltabo te, Deus meus rex. » Tunc Deus exaltatur a nobis, quando ejus exaltationem, gloriam et honorem digne et laudabiliter prædicamus. Ipse enim est rex noster, si peccatum non regnat in corpore nostro mortali, alioquin ille tibi rex est, cui te ad regendum tradidisti.

« Et benedicam nomen tuum in æternum, et in » sæculum sæculi. » Hoc est illud nomen, de quo ipse Dominus ait : « Ego Dominus, hoc est nomen meum : gloriam meam alteri non dabo (Isa. Lxviii, 11). » Et hoc quidem nomen illi soli benedicunt, qui et sermone et operatione servos se per omnia esse fatentur. Nisi enim tu servus ejus fueris, dominus tibi ille non erit. De servis autem dicitur : « Benedicite, servi Domini, Dominum. »

« Per singulos dies benedicam te, et laudabo » nomen tuum in æternum, et in sæculum sæculi. » Quomodo autem laudet, audiamus : « Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non » est finis. » Discamus et nos hunc laudationis modum, et ita per singulos dies eum benedicamus : ita in æternum, et in sæculum sæculi eum laudare non desinamus. Magnus est, inquit, Dominus, et quam magnus sit, protinus nobis exponit dicens : « et magnitudinis ejus non est finis. » Nemo scit igitur quam magnus sit, quia quod finem non habet, quantum sit, nemo scire potest. Qui itaque tam magnus est, dic mihi, si potest, quantum laudabilis est ? « Nimis. » Quid est nimis ? Secundum multitudinem magnitudinis ejus. Hoc autem ideo nimis est, quia nemo hoc facere potest.

« Generatio et generatio laudabunt opera tua, et » potentiam tuam pronuntiabunt. » Et prius quidem hoc egit generatio Judæorum : nunc autem hoc agit generatio Christianorum.

« Magnificentiam majestatis tuæ, et sanctitatem » tuam loquentur, et mirabilia tua narrabunt. » Cum enim utrumque Testamentum legimus et prædicamus, tunc magnifica opera Domini, quæ opera-

tus est, et sanctitatem et mirabilia ejus et loquimur A et narramus.

« Virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt. » Cum enim ea, quæ in diluvio, et in mari Rubro, et in castris Sennacherib, et multa alia his similia nuntiamus; tunc procul dubio terribiles Dei virtutes, ejusque magnitudinem dicimus, et narramus.

« Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructant. » Eructamus autem abundantiam suavitatis ipsius, quando ea prædicamus, quæ ad misericordiam spectant, quale est illud: « Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et justitia tua exsultabunt (Rom. XIII, 32). » Exsultamus vero de justitia ejus, qui reddidit unicuique secundum opera sua, bonis gloriam, et malis supplicia destinavit.

« Misericors et miserator Dominus, patiens, et multum misericors; suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus. Nullus locus relinquitur desperationi, post tantam misericordiae repetitionem. Ille solus desperare potest, qui ista non credit, et qui, his auditis, adhuc in sua malitia perseverat. De quibus Apostolus ait: « Secundum duritiam autem tuam, et cor impoenitens thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justitiae Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. XI, 5). » Sunt igitur miserationes ejus super omnia opera ejus; quia nihil est in operibus ejus, quod misericordiae comparari possit. Misericordia eum ad terram traxit, et crucis mortem subire coegit: misericordia cælum implevit, et angelorum ruinam restauravit.

« Confiteantur tibi, Domine opera tua, et sancti tui benedicent te. » Omnia opera Domini confitentur, et laudant Dominum; quia nihil reprehensibile est in operibus Domini; unusquisque artifex in operibus suis vel reprehenditur, vel laudatur. Non est igitur malum opus Domini, quia nihil non laudabile in eo est. Et, quamvis omnis creatura Dominum benedicat, juste tamen hic dicitur: « Et sancti tui benedicent te, » quia eorum benedictiones magis Deo acceptabiles sunt. « Gloriam regni tui dicent. » Sancti, inquit, tui dicent gloriam regni tui, et loquentur potentiam tuam. Ad quid? « Ut notam faciant filiis » hominum potentiam tuam, et gloriam magnificentiae regni tui. » Singula singulis respondent. Hoc egit sanctorum prædicatio, ut totus mundus Dei potentiam agnosceret, et quanta sit cælestis beatitudinis gloria, perciperet.

« Regnum tuum, Domine, regnum omnium sæculorum, et dominatio tua in omni generatione et progenie. » Hoc est autem, quod 504 alibi dicitur: « Multiplicabitur ejus imperium, et regni ejus non erit finis (Isa. IX, 7). » Et alibi: « Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus, quod non corrumpetur (Dan. VII, 14). »

« Fidelis Dominus in verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. » Nulli mentitur Dominus nulli injustitiam facit, nihil in verbis falsum, nihil in ejus operibus invenitur injustum.

« Allevat Dominus omnes qui ruunt, et erigit omnes elisos. » Hoc de martyribus intelligitur, vel de his qui post gravium peccatorum ruinam, puro corde ad Deum convertentur. Et martyribus quidem ipse Dominus ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere (Matth. X, 8). » Pœnitentibus vero: « Quacunquē hora peccator conversus fuerit, omnium iniquitatum ejus non recordabor (Ezech. XXXIII, 11.) »

« Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escas illis in tempore opportuno. » Et hoc quidem est quod in Evangelio dicitur: « Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Matth. V, 45). » Possumus autem et de illa esca hoc intelligere, de qua quotidie Domino dicimus: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (ibid., 11). »

« Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione. » Secundum ejus namque judicium et voluntatem omnibus bonis abundamus, omnium rerum penuriam patimur. Quando largitur aliquid, manum aperire; et quando non largitur, manum Dominus claudere dicitur.

« Justus Dominus in viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. » Ipsum igitur imitari debemus, ut per ejus viam incedamus, ejusque opera faciamus, ut, ipso adjuvante, ubi ipse est, illuc venire mereamur. Unde et subditur:

« Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. » Non est, inquit, longe via, si ad eum venire volueris, prope est, voca eum, et respondebit tibi; si tamen in veritate invocaveris eum. Quid autem sit invocare in veritate, dicat ipsa Veritas. « Si quid petieritis, inquit, Patrem in nomine meo, dabit vobis (Joan. XIV, 13). » — « Voluntatem timentium se faciet. » Et unde hoc probas? « Et orationes justorum exaudiet, et salvos faciet eos. » Hæc est enim eorum voluntas, et si hoc impetraverint; sufficit eis.

« Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet. » Hoc autem complebitur in judicio, quando boni vocabuntur ad gloriam, et mali trahentur ad pœnam.

« Laudationem Domini loquetur os meum. » Iste psalmus, qui titulatur laudatio David, a laudibus incipit, et in laudibus desinit. Et se Propheta in Dei laudibus perseverare promittit; et præcipit ut omnis homo simul secum in benedictionibus et laudibus perseveret. Hoc est enim quod ait: « Et benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in æternum, et in sæculum sæculi. »

PSALMUS CXLV.

ALLELUIA (885). AGGÆI ET ZACHARIÆ.

« Lauda, anima mea, Dominum, laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quandiu ero. » Seipsum Propheta ad Domini laudes hortatur, et animam suam ut qui alios Deum laudare præcipit, ipse otiosus non sit, nec sine laudibus inveniatur. « Lauda, inquit, anima mea, Dominum. » Noli cessare, brevis est vita ista, et ego quidem « laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quandiu ero. » Quia igitur semper erunt sancti, semper et sine fine Deum laudabunt. Discamus modo Deum laudare in hac vita, qui eum sine fine laudaturi sumus in alia vita. Merito itaque per totum hunc librum ad Dei laudes nos ubique Propheta invitat, quas et in cælo et in terra cantare debemus.

« Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum in quibus non est salus. » Laudate, inquit, Dominum, sperate et confidite in ipso, et nolite confidere in principibus, qui neque vos, neque se ipsos a morte æterna eripere possunt. Quid alii facere poterunt? Unde et subditur: « Neque in filiis hominum, in quibus non est salus. » In illo igitur sperate, qui dat salutem regibus, et qui salvat omnes sperantes in se.

« Exiet spiritus ejus, et revertetur in terram suam, » in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. » Nunc pluraliter, nunc singulariter loquitur. Propheta et grammaticæ regulas parvipendet. Exiet, inquit, spiritus ejus, principis videlicet alicujus, et caro revertetur in terram suam, sicut scriptum est. Quia « terra es, et in terram ibis (Gen. III, 19). » Sive etiam spiritus revertetur **595** in terram suam, in terram miseræ tenebrarum, in locum et in terram, quam male vivendo sibi præparavit. « Et in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. » Et quæ fuerunt illæ cogitationes? Occidere, mœchari, furari, mentiri, et similia. Istæ cogitationes peribunt, quia hæc ulterius agere non poterunt.

« Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus » in Domino Deo ipsius, qui fecit cælum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt. » Miseri, inquit, illi, qui confidunt in principibus; illi vero beati erunt, quorum Deus Jacob adjutor ejus, qui vitia supplantant et a se repellunt, qui verum Deum venerantur et colunt, non illos qui ab hominibus facti sunt, sed illum qui omnia fecit.

« Qui custodit veritatem in sæculum, facit iudicium injuriarum patientibus, dat escam esurientibus. » Hoc autem alii dii facere non possunt, quia omnes mendaces sunt, et non iudicaturi, sed iudicandi et simul cum aliis damnandi. Escam autem, et carnalem, et spiritualem solus Deus fecit et esurientibus dedit.

« Dominus erigit elisos; » illos videlicet et elisos,

(885) « Aggæus festivus, Zacharias vero memoria Domini interpretatur. Tales igitur digni sunt, qui mittantur ad constituendos muros cælestis Jerusalem, qui et festivitatem diligant, et Deum semper in

A qui ex toto corde indulgentium quærunt, et se elisos esse intelligunt. « Dominus solvit compeditos, » ut in via mandatorum Dei recto itinere currere possint. « Dominus illuminat cæcos, » ut de eorum tenebris liberati veritatem intelligere valeant. « Dominus dirigit justos, » quia ipsius gratia est, quod a recto itinere non recedunt. « Dominus custodit advenam. » de gentilitate, vel undequaque ad Ecclesiam venientem. « Pupillum et viduam suscipiet. » quibus malus pater et maritus diabolus mortuus est. Gaudeant pupilli, qui talem patrem amiserunt, gaudeant illæ viduæ, quæ talis mariti turpia et injusta conjugia reliquerunt.

« Et viam peccatorum exterminabit. » Exterminantur peccatorum viæ, quia malæ sunt, sed non exterminantur peccatores, si eas reliquerunt, et per vitam justitiæ ambulare voluerint.

« Regnabit Dominus in æternum, Deus tuus, Sion, » in sæculum sæculi. » Regnabit, inquit, Dominus Deus, tuus Sion in æternum, et in sæculum sæculi, et ideo jubila, et exulta, et noli cessare a laudibus ejus in æternum, et in sæculum sæculi. Qui regnum habet æternum, habeat et laudes æternas.

PSALMUS CXLVI.

ALLELUIA.

Quid significat Alleluia psalmi hujus initium indicat.

« Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus. » Illa laus vocatur psalmus, quæ in psalterio fit, et sine psalterio non fit. In psalterio vero cantare non possumus, nisi et manus tangat corda, et lingua proferat voces. Bonus igitur est psalmus, quia bona est illa laus, in qua cum voce opera concordant. « Deo nostro jucunda sit laudatio. » Nos, inquit, laudemus Dominum, nos agamus quod nostrum est; ipse vero laudationem nostram jucundam faciet, ipse gratam et acceptabilem habeat.

« Ædificans Jerusalem Dominus, et dispersionem » Israel congregans; suscipiens mansuetos Dominus » humiliat autem peccatores. » Sic enim se habet ordo: Dominus, inquit, ex vivis lapidibus ædificans cælestem Jerusalem, et congregans in ea dispersionem Israel, id est sanctam Ecclesiam, ubique gentium diffusam, suscipiens ibi mansuetos et humiles corde, humiliat peccatores usque ad terram; ut adimpleatur quod scriptum est: « Deponit potentes de sede, et exaltat humiles (Luc. I, 52). »

« Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum. » Hoc est quod alibi dicitur: « Cor contritum, et humiliatum Deus non spernit (Psal. L, 19). » Contritiones alligat Dominus, quoniam omnem sanctorum tristitiam, et cordis contritionem in gaudium convertit. Unde alibi dicitur: « Qui seminant in lacrymis in exultatione metent » (Psal. cxxv, 5). »

memoria habeant, et semper in Dei memoriam habeantur. Festivi autem illi sunt, quia a servili opere spiritualiter vacant, et in Dei laudibus perseverant. » Bzda.

« Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat. » Istæ sunt illæ stellæ, de quibus Apostolus ait : quia stella differt a stella in claritate (I Cor. xiii, 41). » Istæ autem numeratæ sunt, et nulla illarum de numero a Domino constituto perire, vel minui potest. Si enim capilli capitis nostri omnes numerati sunt, quis de sanctorum numero dubitare possit, quorum et numerum, et nomina ipse scit, qui omnia novit ? Unde et convenienter subditur :

« Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, » et sapientiæ ejus non est numerus. » In his, quæ modo superius dicta sunt, et magnus, et fortis, et sapientissimus Dominus vera ratione esse probatur.

« Incipite Domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara. » Dixit superius, « laudate Dominum ; » nunc autem admonet, ut laudare incipiant in confessione laudis et jubilationis. Et quia superius de psalterio dictum est, nunc in cithara quoque laudare præcipit, ut sit psalterium jucundum cum cithara. Et cithara quidem ad Novum Testamentum, de qua jam multoties superius diximus. in cithara cantare est vel Novum Testamentum prædicare, vel Trinitatis mysterium exponere, quia tres vel quatuor chordæ sufficient.

596 « Qui operit cælum nubibus, et parat terræ » pluviam. » Cæli apostoli sunt, qui spiritualis doctrinæ nubibus operiti, ubique illam aquam ferunt, qua tota Ecclesia irrigatur, lavatur, et satiatur. Terra enim Ecclesia est, cui hæc aqua parata est.

« Quia producit in montibus fenum, et herbam » servituti hominum. » Montes isti Ecclesiæ doctores intelliguntur, qui illo feno, et illa herba Domino largiente abundant, quibus Dei animalia nutriuntur, per quæ utriusque Testamenti scientia designatur.

« Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. » Hæc sunt illa jumenta, quæ totius Ecclesiæ onera ferunt, per quæ apostoli et doctores significantur. Tale jumentum se vir justus esse intelligens, ait : « ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum (Psal. lxxii, 23). » Isti autem spiritualibus cibis nutriuntur, qui eis a Domino præparantur. De pullis vero corvorum Apostolus dicit : « fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v, 10). » Unde et alibi dicitur : « Æthiopia præveniet manus ejus Deo (Psal. lxxvii, 32). » Tales sunt omnes peccatores ex toto corde ad-pœnitentiam conversi. His autem Dominum invocantibus esca illa ministratur, quæ dat vitam mundo, id est panis vivus, qui de cælo descendit.

« Non in viribus equi voluntatem habebit, neque » in tabernaculis viri beneplacitum est ei. » Malus est iste equus, cujus vires Deo non placent, per quem nimirum tyranni et hæretic demonstrantur, super quos diabolus sedet, et cruentis calcaribus stimulat, atque in omnia scelera violenter ruere facit. Viri autem tabernacula, hæreticorum sunt

A conventicula, qui quoniam in suis viribus confidunt, quasi a viribus viri dicuntur.

« Beneplacitum est Domino super timentes eum, » et in eis qui sperant in misericordia ejus. » Quid Deo displiceat et placeat, in his verbis declaratur. Illi soli sibi placent, qui Deum timent, et in ejus misericordia sperant.

PSALMUS CXLVII.

ALLELUIA.

Titulus iste laudabilis ad laudes Dei nos semper hortatur.

« Lauda, Jerusalem, Dominum, lauda Deum tuum, » Sion. » Invitat nunc Propheta totam Ecclesiam ad laudem Dei, quæ per Jerusalem et Sion significatur. Jerusalem, visio pacifica, Sion speculatio interpretatur. Utrumque nomen Ecclesiæ convenit, quæ et sola pacem habet, quoniam « non est pax impiis, dicit Dominus (Isa. lvii, 21), » et plena oculis ante et retro omnia sibi utilia speculatur. Et quia « in pace factus est locus ejus, et habitatio ejus in Sion (Psal. lxxv, 3), » merito Sion et Jerusalem, quæ hic per pacem significatur, Dominum laudare jubetur.

« Quoniam confortavit seras portarum tuarum, » benedixit filios tuos in te. » Portæ Jerusalem apostoli sunt et doctores, episcopi et sacerdotes, qui eam muniunt et claudunt, et introeundi aditum aperiunt. Nullus ingreditur nisi per istos, quorum seræ tam fortes sunt, ut a nullo aperiiri, vel claudi valeant, nisi ab ipsis. Unde et eis a Domino dicitur : « Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælis, et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cælis (Matth. xviii, 18). » Benedixit autem Dominus filios ejus in ea, quam videlicet benedictionem illi soli habent, qui manent in ea, et illi amittunt, qui separantur ab ea. Sunt igitur Ecclesiæ filii benedicti, sed in ea benedicti sunt: extra vero benedicti non sunt.

« Qui posuit fines tuos pacem. » Ubi non est pax, ibi neque Ecclesia est, quia infra terminos pacis Ecclesia tota concluditur, et extra fines pacis non extenditur.

« Et adipe frumenti satiat te. » De hoc frumento Dominus ait : « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum afferit (Joan. xii, 24). » Adipe ergo frumenti feliciter Ecclesia, quæ Christi sanguine satiatur.

« Qui emittit eloquium suum terræ, » per quod evangelicam prædicationem intelligimus, de qua ipse Dominus ait : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xx, 16). » De quo et subditur. « Velociter currit sermo ejus. » Velociter enim, et intra paucos annos, sicut scriptum est, « in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 48, 5). »

« Qui dat nivem sicut lanam, nebulam velut cinerem spargit. » Hoc autem tale est ac si dixisset :

Qui dat nivem et lanam; nebulam et cinerem spargit. Dat Dominus fidelibus suis nivem, quando baptizantur: dat lanam, qua vestiantur: spargit multoties a cordibus eorum nebulam et cinerem, qua excæcantur. De hac nive alibi dicitur: « Asperges me hyssopo et mundabor, lavabis me et super nivem dealbabor (Psal. L, 8). » Dat ergo Dominus nivem, id est candorem et pulchritudinem nivis. Dat lanam, ex qua nobis vestimenta faciamus, ut vestiti et non nudi incedamus. Hæc vestis incorporea est, qua tamen vestitur et ornatur corpus et anima. Si habes humilitatem, vestimentum tibi est, si habes patientiam, vestimentum tibi est, et quicumque habet charitatem, bene vestitus est. Talia vestimenta 597 ex ista lana conficiuntur, quam quidem nisi a Domino habere non possumus: « Quid enim habes, dicit Apostolus, quod non accepisti? » (I Cor. IV, 7). Ex tunc quidem Dominus nebulam et cinerem sparsit, quando populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Jam, Deo gratias, liberati sumus a tenebris erroris, et omnis caligo nebulæ et cineris fugata est nobis.

« Mittit crystallum suam sicut frusta panis; ante » faciem frigoris ejus quis subsistit (886) » Vetus Testamentum, quod prius quidem obscurissimum erat, nunc spiritualiter intellectum, digne satis crystallum vocatur, quoniam spiritualiter intelligentibus clarissimum et penetrabile factum, est. Quia sicut scriptum est: « Viciteo de tribu Juda, radix David, aperire librum, et solvere septem signacula ejus (Apoc. v, 5). » C Et quod propter suam duritiam prius comedit intelligi non poterat nunc quasi panis in frusta divisus: facile sumitur et intelligitur. De hoc pane Jeremias ait, « Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis (Thren. ix, 4). » Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit? Hoc autem tale est ac si diceret. Nisi Dominus hoc fecisset, nemo ante faciem frigoris ejus subsistere potuisset. Unde et subditur:

« Mittit verbum suum, et liquefaciet ea, flabit spiritus ejus, et fluent aquæ. » Frigida erat lex, dura, et sine misericordia, quia ad litteram intellecta non lucebat in ea ignis charitatis; mortem jubebat. Si quis fecerit inquiring hoc vel illud, morte moriatur. Misit ergo Dominus Verbum suum, Filium suum, D Salvatorem nostrum, qui eam spiritualiter exponendo, liquefecit, et tolerabilem et intelligibilem reddidit. Flavuit in ea Spiritus sanctus, spiritus sapientiæ et intellectus, et fluxerunt aquæ spirituales, quæ inclusæ continebantur. Hoc autem sua gratuita misericordia fecit Dominus, pronuntians et exponens verbum suum et legem suam Jacob; non carnali, sed spirituali Jacob: « justitia, et judicia sua Israel; »

(886) Vulgata habet; *Mittit crystallum suam sicut buccellum, ante faciem frigoris ejus, quis sustinebit?* Lectio tamen hæc conformis est textui S. Augustini, a cujus declaratione non recessit S. Bruuo, alimque exponit. « Nix, inquit Augustinus, multorum annorum tempore durato, et serie sæculorum, crystallum dicitur, » proprietatem lucis et perspicuitatis,

A non carnali, sed spirituali Israel. Unde Apostolus ait: « quia cæcitas ex parte contigit in Israel (Rom. xi, 15). » Hoc et sequentia manifestant.

« Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non » manifestavit eis. » Solis illis manifestavit verba et judicia Dei, qui ea spiritualiter intelligere meruerunt.

PSALMUS CXLVIII.

ALLELUIA, ALLELUIA.

Titulus iste toties repetitus gaudium nobis et lætitiæ præstat.

« Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis. » Non sufficit Prophetæ ad Dei laudes solos homines invitare, angelos invitat, et omnia quæ in cælis continentur. Invitat et terram, et quæcunque continentur in ea. Neque dimittit ea quæ sub terra sunt, sed ipsas quoque abyssos laudare Dominum jubet. Omnis autem creatura laudat Deum, quia nulla est quæ ei non serviat, et ejus mandata non custodiat. Laudate, inquit, Dominum, vos qui in cælis estis, et de cælis originem ducitis, et quia in excelsis habitatis, excelsius cæteris Deum laudate. Clariores et altiores voces habetis, quia omnibus aliis clariores et sublimiores estis.

« Laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum, » omnes virtutes ejus. » In nomine angelorum et virtutum omnes beatorum spirituum ordines continentur. Considera modo quantæ et quales laudes ibi sunt, ubi tot et talium cantorum voces resonant.

C « Laudate eum sol et luna, laudate eum, omnes » stellæ et lumen. » Ex quo mundus iste factus est, nunquam hæc omnia a laudibus cessaverunt, quia sui servitii ordinem nunquam reliquerunt. Quis enim solem, lunam et stellas videat, et tantorum luminum Creatorem non laudet et benedicat? Nihil est, in quo amplius, quam in his admiretur et laudetur virtus et sapientia Dei. Unde et non immerito post angelos secundum in Dei laudibus obtinent locum.

« Laudate eum, cæli cælorum, et aquæ, quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini. Cæli cælorum illi sunt, qui omnibus aliis superiores sunt, ubi Dei divinitas et majestas clarius et manifestius revelatur. Nam et Apostolus usque ad tertium cælum raptum se fuisse commemorat. Aquas autem super cælos esse Moyses ostendit, ubi ait: « Divisit Deus aquas quæ erant supra firmamentum, ab his quæ erant sub firmamento (Gen. 1, 7). »

« Quia ipse dixit, et facta sunt, ipse 598 mandavit » et creata sunt. » Si dixit, Verbo dixit, et per Verbum omnia factum esse intelligamus, ideo hoc Verbum posuit, quod est, dixit. Nota simul celeritatem et facilitatem faciendi omnia; nulla fuit mora inter fa-

eamque aptavit spirituali intelligentiæ Veteris Testamenti, qua ex obscuritate ad clarissimum sensum educitur. Hanc vero interpretationem sustinere potest, qui rerum apparentia contentus est. Cæterum physici hanc nivis metamorphosin ad plura sæcula permanentem nunc minime admittunt.

cere et dicere ; sed statim, ut dixit, facta sunt omnia.

« Statuit ea in æternum et in sæculum sæculi, » præceptum posuit, et non præteribit. » Omnia quæ superius dicta sunt in æternum esse statutum est ; præceptum hoc positum est, et præteriri non potest.

« Laudate Dominum de terra, dracones, et omnes » abyssi. » Sicut illi superiores, ita et isti inferiores sunt : cætera vero, quæ sequuntur, in medio consistent. Per dracones et abyssos, eos intelligimus qui in inferno continentur ; et ipsos igitur ad laudes Dei invitat Propheta, ut ei obediant, neque contraire audeant. Nulla creatura se poterit excusare, quod ad Dei laudes invitata non sit.

« Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, » quæ faciunt verbum ejus. » Laudantur ista, quia faciunt verbum ejus, quoniam non veniunt, nisi ex præcepto et voluntate ipsius, et statim, ut ei placuerit, obedire non differunt ; et miseri homines pene ubique inobedientes inveniuntur.

« Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes » cedri, bestię et universa pecora, serpentes et » volucres pennatę. Omnia ista Deum laudant, quia tam sapientes creata sunt, ut eorum factura, et pulchritudo omnibus placeat. Laus artificis est, uniuscujusque operis laudabilis compositio.

« Reges terrę et omnes populi, principes et omnes » judices terrę, juvenes et virgines, senes cum » junioribus laudent nomen Domini. » Audiatur omnis rationabilis creatura, quia dracones, serpentes, bestię et universa pecora laudant nomen Domini, et erubescat, et confundatur, si toties invitata non laudaverit Dominum. Et cæterę quidem creaturę laudant Deum per homines, homines vero per se ipsos laudare debent. Nam et mali et iniqui homines, etiamsi nolint, laudant Dominum, si quando laudant et admirantur opera Domini. Sed hæc talis laus non sufficit eis. Illi bene laudant, qui in eum credunt, qui ei serviunt et obediunt, ejusque voluntatem faciunt.

« Quia exaltatum est nomen ejus solius, confessio » ejus super cælum et terram, et exaltavit cornu » populi sui. » Laudetur, inquit, super cælum, quia nomen ejus solius exaltatum est super omnes cœlos. Laudetur et super terram, quia nomen ejus exaltatum et dominatum est super omnes terras. Hoc autem a populo suo, quia exaltavit et sublimavit cornu, potentiam et fortitudinem populi sui.

« Hymnus omnibus sanctis ejus, filiis Israel populo » appropinquanti sibi. » Iste, inquit, hymnus datur ad cantandum, et jubilandum omnibus sanctis ejus, id est filiis Israel, populo videlicet appropinquanti sibi similitudine, imitatione, et bona voluntate.

PSALMUS CXLIX.

ALLELUIA.

Quicumque legimus hunc titulum, laudemus Do-

minum, quia quod Hebraice dicitur, Alleluia, Latine dicitur, laudate Dominum.

« Cantate Domino canticum novum, laudatio ejus » in Ecclesia sanctorum. » Vetera, inquit, transierunt, facta sunt omnia nova. Cantent Judæi inveterati dierum malorum canticum vetus : vos autem aquis baptismatis innovati cantate Domino canticum novum, Canticum videlicet Christi nativitatıs, passionis et ascensionis. Hęc autem laudatio sit in Ecclesia sanctorum, in populo Christianorum, non in Synagoga Judæorum.

« Lætetur Israel in eo, qui fecit ipsum, et filii Sion » exultant super rege suo. » Ille, inquit, Israel, qui cantat canticum novum, lætetur in eo qui fecit ipsum, et qui se credit factum esse ab ipso, qui crucifixus est propter ipsum. Et filii Sion, filii illius Jerusalem, quæ sursum est, quæ est mater nostra, exultent super rege suo, qui diabolo superato renavigavit a ligno.

« Laudent nomen ejus in choro, et tympano, et » psalterio psallant ei. » Quid autem sit laudare Dominum in choro, et tympano, et psalterio superius dictum est, et in sequenti psalmo plenius dicitur.

« Quia beneplacitum est Domino in populo suo, et » exaltabit mansuetos in salutem. » Dignissima causa, quæ eum laudare debeant, quia ipsi sunt qui multum ei placent, et quos ipse in æternam salutem et gloriam exaltabit. Unde et subditur :

« Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubili- » bus suis. » In illis videlicet cubilibus, in quibus exaltati gloriam et salutem invenient.

« Exaltationes Dei in faucibus eorum, et gladii » ancipites in manibus eorum. » Hoc autem erit in judicio, quando in magna lætitia et exultatione mundum judicabunt, et gladiis æternę damnationis impiorum corda vulnerabunt, dicentes eis : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui » paratus est diabolo, et angelis ejus (Matth. xxv). » Et hoc est quod dicit :

« Ad faciendam vindictam in nationibus, et in » crepationes in populis. » Tales erunt illi gladii, quibus in populis et nationibus universalis vindicta et increpatione fiet. Unde et anticipites dicuntur, quia a nullo ingenio evitari poterunt.

« Ad alligandos reges eorum in compedibus, et » nobiles eorum in vinculis ferreis. » Illi, inquit, gladii vulnerabunt et jugulabunt damnabunt et increpabunt, et ipsos reges et principes ferreis durisque vinculis alligabunt.

« Ut faciant in eis judicium conscriptum. » Gladii, inquit ancipites ad tam diversa omnia præparati erunt in manibus eorum, « ut faciant in eis judicium conscriptum, » judicium firmum et immutabile, quale in divinis voluminibus scriptum invenitur. « Gloria hæc est omnibus sanctis ejus. » Gloria, inquit, hæc communis erit omnium, et non solum apostoli, verum etiam omnes sancti in illo judicio judicabunt.

PSALMUS CL.

ALLELUIA.

quam laudes Domini finem habeant, quia in pio et in fine hujus psalmi, qui ultimus est omnium, Dominum nos propheta laudare jubet. Cum enim in ipso fine : Omnis spiritus laudet Dominum, » este ostendit quia non vult ut laudes finiantur, continua sit perseverantia in laudibus Domini. laudate Dominum in sanctis ejus, laudate eum in firmamento virtutis ejus. » Cælum et terram, omnes creaturas quæ in eis sunt, ad laudes Dei etiam invitaverat, nunc autem in materiam, qua audent, eis ministrat. Sumat unusquisque quod lacet, et quod sibi conveniens et utile esse videtur. « Laudate, inquit, Dominum in sanctis ejus. » laudandi materiam suscipite, quia in nulla alia materia adabilius esse probatur. Dicite ergo : « Mirabilis in sanctis ejus, Deus Israel, ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus (LXXVII, 36). » Si quis enim considerare velit scripturam fidem, et sapientiam, et constantiam, et pietatem, et alias virtutes quas a Deo suscipere videntur, facile cognoscere poterit valde in sanctis Deum et laudabilem et mirabilem esse. et alibi in sua et aliorum persona iste, qui hoc loquitur, ait : « Mirabilis facta est scientia tua, confortata est, et non potero ad eum (Psal. LXXVII, 6). » laudate eum in firmamento virtutis ejus. » Pro merito Dominum laudare memento. Terra fidei, quod dat tibi conditor orbis. Hoc enim firmamentum, quod cælum vocatur, quod sua virtute et ineffabili Dominus fecit, apostolos, cæteros sanctos significat, qui tanta virtute et claritate ita sunt, ut nulla sub cælo creatura valeat eis arari. laudate eum in virtutibus ejus. » Non tua virtutibus pugnas, sed tibi Christus in cruce donando moriens superavit. Sis igitur certus, pugnans virtutibus (887) ejus. Sive virtutes cœlestes intelligamus, sive virtutes miraculorum, quæ sanctos suos operatus est Dominus, sive etiam pietatem, justitiam, fortitudinem, temperantiam, et ceterasque virtutes, quibus sanctos ornatos fuisse, et vitia, et malignos spiritus, omnesque suos adversarios eos superasse legimus, valde quidem mirari est ut in omnibus his Deus laudetur et fletur. laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus. » Semper laudate, quia nullo fine tenet. Nescis fortasse quantum eum laudare debeatis. considera quantum est, et secundum ejus magnitudinem laudes multiplica. Nunquam igitur a quiete quiescas, quia immensus est ille quem laudas. laudes itaque Domini loquatur os meum, et beatam omnino caro nomen sanctum ejus (Psal. LXXVII, 21), » non ad tempus, sed « in sæculum sæculi. » laudate eum in sono tubæ. » Nunquam nostra

7) Cod. Ghis., *viribus*.

PATROL. CLXIV

A rum sileat vox alta tubarum; ut tuba vox alta sonus est laudatio sancta. Post laudandi materiam, consequenter instrumenta posuit, quibus Deum laudare debeamus. Tuba namque, psalterium, et cithara, tympana quoque, chorus et chordæ, organa et cymbala, instrumenta sunt musicæ artis, divinis laudibus convenientia. Non omnium est tuba canere: hoc officium episcoporum et doctorum est. Illis enim dicitur: « Canite initio mensis tuba (Psal. LXXX, 4). » Et: « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (Isa. LVIII, 1). » Isti sunt septem angeli in Apocalypsi tuba canentes. Tubarum sonitu muri Jericho corruerunt, et ingrediendi aditum undique populo Dei aperuerunt. Tubis Israelitæ ad prælium vocabantur, tubis jubilæus annus nuntiabatur, et ad totius anni solemnitatem populus parabatur. Hoc autem totum sacerdotum ministerio fiebat, quia episcoporum et sacerdotum voces significabat, quibus per prophetam dicitur: « Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, animam ejus de manu tua roquiram (Ezech. III, 19). »

« Laudate eum in psalterio. » Psalterium portat homo, quem nova vita reformat. Ut valeat denis verbis insistere legis. Omnis chorda sonum reddit bene torta canorum. Cantare in psalterio perfectorum est. Hoc instrumentum Deus ipse constituit, et decem chordas suo digito in eo extendit, per quas decem verba legis significantur. Vocatur autem prima chorda, unus Deus: « Et non habebis Deum alium absque me (Exod. XX, 3). » Secunda vero, « Non facies tibi simulacrum (ibid., 4). » Tertia, « Non accipias nomen Dei tui in vanum (ibid., 7). » Quarta vero, « Cole diem Sabbatorum (ibid., 8). » Quinta, « Honora patrem et matrem (ibid., 12). » Quinque autem, quæ sequuntur, hæc nomina sunt. « Non occides, non mæchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, non concupisces rem proximi tui (ibid., 13-18). » Inter hæc autem Dei mandata tanta concordia est, ut qui offendit in uno, necessario offendant in omnibus. Unde Jacobus apostolus ait: « Quicumque observaverit totam legem, offendet autem, in uno, factus est omnium reus (Jac. XI, 10). » Aliquando in duas chordas peccaverat David, adulterium simul et homicidium perpetrando; sed postquam ei dictum est: Dimissum est tibi peccatum tuum; mox lætabundus et ad psalterium accedens, ait: « Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara (Psal. LVI, 9). » Vere magna gloria ibi est, qui hæc decem verba custodire potest, et qui has chordas sine offensione tangit et modulatur. Unde Apostolus ait: « Gloria nostra hoc est, testimonium conscientiæ nostræ (II Cor. I, 12). » Ille enim in psalterium non delinquit, quem conscientia non accusat.

« Laudate eum in psalterio et cithara. » In cithara cantat, qui corda tumentia placat. Nam cithara a furiis mentem solvere Saulis. Decem chordas, sicut modo diximus, habet psalterium; in cithara

vero tres cordæ sufficiunt, per quas Trinitatis mysterium significatur. Unde quatuor animalia, et ipsi Seraphim, die ac nocte modulando, dicunt: « Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra maiestate ejus (Isa. vi, 1). » Multi autem in cithara cantant, qui psalterium ferre non valent. Psalterium ad operationem, cithara autem ad sermonem pertinet. Qui bene prædicat et male vivit, citharam quidem habet, psalterium non habet. Est autem psalterium jucundum cum cithara, quando vox operationi, et operatio voci concordat, alioquin parum citharædus proficit sibi, quamvis multis aliis cantando proficiat.

« Laudate eum in tympano. » Tympana nos clare mortalia mortificatæ membra docent carnis corii, quia sunt animalis. Hoc instrumentum proprie martyrum est; quamvis et illorum esse videatur, qui carnem suam crucifigunt cum vitiis et concupiscentiis. Tympanum enim verberibus sonat, et nisi feriat et percutiatur non sonat, Est enim corium siccum et extensum, quod frequenti percussione longius resonat. Si autem delectat te audire vocem tympani benesonantis et laudantis, audi Apostolum dicentem: « A Judæis quinquies quadragenas unum minus accepi; ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum (II Cor. xi, 24). » Beati Stephani tympanum, cum percuteretur et a Judæis lapidaretur, tam magnum sonum reddidit, ut cœlos aperiret, et ante thronum Dei sublimius audiretur. Ait ergo: « Video cœlos apertos, et Jesum stantem a dextris Dei (Act. vii). » Tales ergo in tympanis Deum laudabant, qui carnem suam prius jejuniis afflictam et siccitam, tyrannorum verberibus et cruciatibus flagellandam tradebant.

« Laudate eum in tympano, et choro. » Non chorus ullus erit, ubi clero regula desit. Ordine namque sedent; ergo ordine vivere debent. Illi itaque laudabant in choro, de quibus dicitur: « Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una (Act. iv, 32). » Illi enim clerici et monachi, qui se diligunt, qui se honorant, qui sibi vicissim obediunt et serviunt, qui sibi assurgunt, qui ad invicem alter alterius onera portant, qui sub regula et disciplina vivunt, illi, inquam, in choro Deum laudant. Non enim tantum ad vocem consonantiam, quantum ad animorum mentisque concordiam respicit Deus.

« Laudate eum in chordis. » Torquentur sancti manibus, si quando tyranni: chordis laudatur, nam chorda vocatur carnis tortura, carnis tribulatio dura. Per has ergo chordas nulla alia instrumenta, nisi ipsa sanctorum martyrum corpora intelligimus, quæ multoties in eculeo, et catasta, et in cruce, quasi quædam chordæ in psalterio extendebantur. Illi ergo qui talia patiebantur, in chordis procul dubio Deum laudabant.

« Laudate eum in chordis et organo. » Organa nostra Deum laudent sine fine dierum. Organa doctorum voces dicuntur eorum. Quas reboant lignis, conceptas follibus imis. Organa et tympana unam habent significationem, utraque enim significant carnis mortificationem, sive per abstinentiam, sive per martyrii passionem. Illæ namque episcoporum prædicationes in organo fiunt, quæ de corpore per abstinentiam disseccato et mortificato procedunt. Unde Apostolus ait: « Castigo corpus meum, ne forte dum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar' (I Cor. ix, 27). » Illa igitur prædicatio reproba est, quæ non de corpore castigato et mortificato, sed de carne impinguata et delicata procedit. Organa enim ex mortuorum pellibus, et siccis coriis conficiuntur. Unde et merito illos significant, qui multis abstinentiis afficiuntur.

« Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis. » Cymbala quippe Dei bene sonantia sunt duo cleri. Hic novus, ille vetus; hic Paulus, et hic bene Petrus. Olim cantavit, cum nos Judamque vocavit. Ille enim in cymbalis bene sonantibus canit, qui verba sua, et sermonem suum utriusque Testamenti auctoritate confirmat. Duo namque testamenta, duo cymbala sunt, quæ tunc quidem suaviter sonant, quando alterum attingitur sibi vicissim respondent. Hinc est enim, quod abyssus abyssum invocat; hinc est, quod inter medios clericos non dominari jubemur; hinc est, quod duo Cherubim se vicissim respiciunt, et bini discipuli a Domino mittantur.

« Omnis spiritus laudet Dominum. » Spiritus omnis eum benedicat nunc, et in ævum. Laudet, ametque, colat, quem Rachel mater adoravit. Nunc secunda quidem, sterilis sine semine pridem. Hoc Pater, hoc Flamen, hoc Filius audiat. Amen.

S. BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

EXPOSITIO DE MULIERE FORTE

¶ Nemo quidem ambigit humanæ divinæque sa- A
tiæ Salomonem præ omnibus principatum posse-
re. Multum igitur decuit, ut tantus vir Domini sui
ora negotia procuraret. Cogitat itaque atque per-
it quando, aut quo in loco mulierem fortem
niat, quæ Domino suo sit digna copulari. Ait
1 (Prov. XXI):

Mulierem fortem quis inveniet? » Quæ mulier
sapiens, tam nobilis, tam decora, tam pulchra,
dives, tam ornata reperietur, quam tantus
tantique regis filius in matrimonio sibi conjun-
ctus. « Procul. » Non hoc, inquit, in tempore reperitur,
nostro in regno invenitur; procul est, longe est,
modo in Judæa est. Est enim ab ortu solis et
su, ab aquilone et mari. « Et de ultimis finibus
etium ejus. » Non una, inquit, provincia contenta, B
imo ex omnibus mundi partibus; aurum, ar-
rum, lapides pretiosi et cætera, quæ ad pretium
inent et ornatum ejus, deferent. Erit enim in
itu deaurato circumdata varietatibus. Erit ita-
ex ultimis finibus pretium ejus; quoniam post
is sæculi finem pretium suscipiet, coronam et
editatem.

Confidit in ea cor viri sui. » Non petulans, in-
, non lasciva, non adultera erit, imo casta, so-
et viro fidelissima. Quocirca vir ejus confidit
ea. Non zelotypus erit, non ejus insipientiæ,
infidelitatis timebit. Fugiant adulteri, cessent
ei, non tentent eam hæretici: ejus quippe tha-
us corrumpi non potest. « Et spoliis non indige- C
t. » Non enim spoliis indiget Ecclesia, quoniam
per iniquorum prævalet multitudini. Semper
n vitia supplantat, semper malignos spiritus fugat,
que spolia diripit, animas videlicet baptismi
e purgatas. Quis enim nisi victor spoliis dice-
onustus?

Reddet ei bonum, et non malum omnibus die-
is vitæ suæ. » Non asper, inquit, non durus hujus
usus erit; imo dulcis, suavis, qui non aliquando
um, aliquando malum, sed bonum, et nunquam
let malum: « Sine penitentia enim sunt dona,
ocatio ejus (Rom. XI, 29). » Nunquam enim
lituit dedisse quod dedit, fecisse quod fecit, vo-
e quos vocavit. Vix enim sine labore, et angu- D
aliquid vel parvum acquirit. Postquam autem ad
dies Ecclesia pervenerit, semper bonum, et
quam malum suscipiet. Sicut econtra mali sem-
malum, nunquam autem bonum invenient.

« Quæsit lanam, et linum, et operata est con-
» silio manuum suarum. » Per lanam, et linum, in
quibus totum muliebri artificium continetur, totam
ecclesiasticam operationem intelligimus. Habet Ec-
clesia lanam, et linum, quo et animas vestit et cor-
pora. Colligit linum circa fusum, colligit spem circa
fidem. Non sine fuso tenditur filum, nec sine fide
prolatatur spes: « Est enim fides sperandarum sub-
stantia rerum (Hebr. XI, 1). » Non invasit, sed quæsi-
vit; accepit, et operata est. Hoc autem consilio
manuum suarum. Manuum enim consilium optimum
est, quoniam quæ consiliantur ipsæ perficiunt. Lin-
gua autem dicere novit; quæ autem dicit, facere
nescit.

« Facta est quasi navis institoris. » Navis quidem,
quoniam in hujus mundi fluctibus posita, multorum
fluctuum adversitate concutitur. Institoris, quia Sal-
vator noster semper instat, ad ostium stat et pulsat,
Multi enim in Ecclesia sunt institores, multi em-
ptores, et venditores. Da fidem, suscipe vitam. Sic
enim in Ecclesia emptio fit. « De longe portat pa-
» nem suum. » De longe, de cælis, a Moyse, et Elia,
Jeremia, cæterisque prophetis. Denique ex omnibus
mundi partibus panem suum, victumque spiritua-
lem cætus apostolicus attulit. Hæretici 603 vero de
longe non afferunt, a patribus non accipiunt; sed
ipsi in se errorem concipiunt.

« De nocte surrexit, deditque prædam domesticis
» suis, et cibaria ancillis suis. » De nocte quidem
surrexit, quatenus, lampadibus accensis, venienti
sponso occurreret. Domesticis autem præda datur;
quoniam ecclesiastica regimina hæreticis, Simonia-
cis, adulteris a clero et populo auferuntur, et viris
non ignotis, nec neophytis, sed notis et probatis
attribuuntur. Per hoc autem dantur ancillis cibaria,
quoniam ab his subjectorum animæ pabulo spirituali
reficiuntur.

« Consideravit agrum, et emit eum. » Quid per
agrum, nisi patriam cœlestem intelligimus? Hujus
autem fructum, multiplicationem et pulchritudinem
Ecclesia intellexit; omnia quæ habuit vendidit et
pauperibus tribuit; hunc agrum emit.

« De fructu manuum suarum plantavit vineam. »
De fructu namque manuum suarum sibi ille in hoc
sæculo vineam plantavit, qui ea, Domino cooperante,
operatur, per quæ æternæ beatitudinis suavitatem
degustet. Unde Psalmista: « Inebriabuntur, inquit,
ab ubertate domus tuæ (Psal. XXXV, 9). »

« Accinxit fortitudine lumbos suos. » Lumbi quidem cinguntur fortitudine, quando vigore castitatis impetus libidinis refrænatur. Unde Dominus in Evangelio : « Sint, inquit, lumbi vestri præcincti (*Luc. xii, 35*). » — « Et roboravit brachium suum. » Quid est autem brachium corroborare, nisi incessanter bonum opus operari ? Roboravit brachium ne vinceretur, neve scutum et telum bajulando lassaretur.

« Gustavit, et vidit quoniam bona est negotiatio » ejus. » Gustavit, inquit, tentavit, cognovit, et vidit, et intellexit quantum bona est et utilis recta negotiatio, labor, et exercitatio ipsius. Vere utique bona, quoniam ad bonum summum, sine fine bonum eam perducet.

« Non exstinguetur in nocte lucerna ejus. » Non enim ex illis erit, quæ in sui doloris tenebris, et nocte dicturæ sunt : « Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur (*Matth. xxv, 8*). » Lucerna quidem non exstinguetur, quoniam virtutum operumque fulgore omnibus illucescet.

« Manum suam misit ad fortia. » Quid per manum, nisi doctores ? Nam sicut corporis principalior pars manus est, ita et doctores corporis ecclesiastici. Hi autem mittuntur ad fortia, hi majora exercent negotia.

« Et digiti ejus apprehenderunt fusum. » Per digitos quoscunque fideles intelligimus, qui minoris meriti et officii sunt. Hi autem fusum apprehendunt, qui leviora negotia procurant, solaque fide et spe muniuntur. Filare namque quælibet muliercula potest, credere autem et sperare, non magnus labor est. Sine manibus non filant digiti, sine doctoribus non credunt subjecti. Unde Apostolus, « Quomodo, inquit, audient sine prædicante ? » (*Rom. x, 14*.)

« Manum suam aperuit inopi. » Expositio : « Et » palmas suas extendit ad pauperem. » Non strinxit, inquit, non clausit ; si manus aperuit, palmas extendit, eleemosynas pauperi distribuit.

« Non timebit domui suæ a frigoribus nivis. » Optima est domus, bene induti sunt habitatores ; non frigus, non glaciem, non nivem, non hiemalem, non vernalem timent pruina. Quare hoc ? Sequitur : « Omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus. » Duplicibus quidem induuntur familiares et domestici Ecclesiæ : quoniam et animæ et corporis puritatem ambiunt. Hic autem e contra mali suæ confusionis diploide induti, duplici contritione conterentur.

« Stragulatam vestem fecit sibi. » Stragulata enim genus vestium est, quod multa varietate fit. Stragulata est igitur vestis Ecclesiæ, quoniam multa varietate depingitur. Ibi enim humilitas, pax, patientia, pietas, mansuetudo, cæteræque virtutes refulgent.

« Bissus, et purpura indumentum ejus. » Multum enim decet ut tanta regina pulchris et speciosis vestibus induatur. Hæ tamen secundum colorum

qualitatem diversis sanctorum ordinibus conveniunt, ut rubæ martyribus, albæ confessoribus.

« Nobilis in portis vir ejus. » Nam etsi humilis, et in forma servi Christus Dominus noster in primo adventu apparuisset, in secundo tamen nobilis cum senatoribus terræ in portis conspicietur. Nobilis quidem, quoniam in propria et paterna claritate refulget. In portis autem, quoniam ipse, qui janua est, et peccatores in infernum præcipitabit, et justos in cœlestem domum introducet. Cum senatoribus autem sedebit ; quoniam, sicut ipse ait, cum venerit in sede majestatis suæ, duodecim discipuli super duodecim sedes sedebunt, qui duodecim tribus Israel judicaturi sunt.

« Sindonem fecit et vendidit. » Sindonem, inquit, vestem candidam, vestem puram, vestem nuptialem Ecclesia fecit. Hanc autem vendidit, hanc nulli sine pretio dedit, hanc filiis sanctis in baptisate tribuit. Vis hanc vestem ? Sponde fidem, abrenuntia Satanæ et omnibus operibus ejus. Hæc enim est vestis : « Et cingulum tradidit Chananæo. » Quid per Chananæum, nisi gentiles ? Hi autem laxi, discincti et dissoluti erant. Hi sunt, qui sine lege vivebant : hos succinxit, hos ad hoc opus præparavit.

« Fortitudo et decor indumentum ejus. » Hanc enim et Christus vestem habere dicitur ; unde Propheta : « Dominus, inquit, regnavit, decorem induit : indutus ~~604~~ est Dominus fortitudinem (*Psal. xci, 4*). » — « Scimus autem, inquit Joannes, quoniam similes ei erimus (*Joan. iii, 2*). » Fortitudine igitur et decore induemur ; quia caro quam recepturi sumus, jam amplius corrumpi non poterit. Decore autem, quoniam sicut sol in regno Dei sancti fulgebunt.

« Et ridebit in die novissimo. » Nunc autem est tempus flendi, tunc erit tempus ridendi. Risus enim gaudens est, quoniam ridere gaudere est. Ridebunt igitur sancti in die novissimo ; si quidem et gaudebunt. Unde et illud : « Lætabitur justus, cum viderit vindictam impiorum (*Psal. lvi, 11*). »

« Os suum aperuit sapientiæ. » Erant enim tenebræ super faciem abyssi ; tecta erat, obscura erat, clausa erat sapientia. Hanc autem aperuit, hanc docuit, hanc prædicavit Ecclesia. « Et lex clementiæ » in lingua ejus. » Lex enim Mosaica, dura, gravis, utpote in lapidibus deformata, et aspera erat ; quoniam si quis contra hoc vel illud fecisset, occidere eum jubebat. Ecclesiæ vero lex mansuetudinis est, clementiæ et misericordiæ ; non enim occidit, sed miseretur, conversis omnibus veniam præstat.

« Consideravit semitas domus suæ. » Consideravit, inquit, sapienterque inspexit, per quas domus suæ famuli, filii et ancillæ semitas incedere deberent. Alios per humanitatem, alios per patientiam, alios per castitatem regna cœlorum scandere jussit. Nullum in via peccatorum ex domesticis sanctis stare passa est ; quoniam malam et inutilem hanc

esse cognovit. » Et panem otiosa non comedit. » A
 e Psalmista : « Labores, inquit, manuum tua-
 , quia manducabis (*Psal.* cxxvii, 10). » Et Apo-
 stis : « Laboret unusquisque manibus suis ope-
 lo quod bonum est (*Ephes.* iv, 28). »

Surrexerunt filii ejus. » Non jacuerunt, inquit,
 dormierunt, imo surrexerunt, steterunt, ma-
 que beatitudinem prædicaverunt. Quis enim
 hetarum, vel apostolorum hujus beatitudinem
 prædicavit? « Et vir ejus laudabit eam ; » sicut
 tum est : « Laudabuntur omnes, qui jurant in
Psal. lxxii, 1). » Sed quomodo laudabuntur?
 udire quomodo? « Esurivi, inquit, et dedistis
 manducare ; hospes fui, et collegistis me,
 is, et cooperuistis me (*Matth.* xxv, 35). » Hæc
 laus Ecclesiæ. Sic vir ejus laudabit eam.

Multæ filiæ congregaverunt divitias. » Quantum
 ad creationem, sive boni, sive mali, omnes
 filii esse dicuntur. Multæ filiæ igitur divitias
 terunt. Sapientes enim fuerunt Judæi, sapientes
 ilosophi. « Hæc autem supergressa est univer-
 » quoniam non mundanam, nec eam quæ inflat,
 antiam didicit : « Super senes intellexi, quia
 data tua quæsi (*Psal.* cxviii, 100). »

Fallax gratia, et vana est pulchritudo. » Fallax,
 it, gratia, vana sapientia, inutiles divitiæ mul-
 n sunt. Gratia quidem hæc omnia dicuntur,
 iam gratis omnibus, et sine pretio datur. Unde
 stotus : « Quid enim habes, inquit, et non acce-
 ? » (*I Cor.* iv, 7.) Et Psalmista : « Non est qui
 scondat a calore ejus (*Psal.* xviii, 7). » Omnes
 r gratiam aliquid habent ; in pluribus tamen
 ces gratiæ invenientur. Quamvis gratis omnibus
 mino datur : « Omnis enim sapientia a Domino
 est (*Ecli.* i), » tamen fallax est, si quidem non
 ino servit, quæ non a virtutibus, sed a coloribus
 uæ non æterna, sed transitoria est. « Mulier
 ens Dominum ipsa ladabitur. » Ecclesia vide-
 quæ in timore, et tremore Domino famulatur,
 salvabitur. Laudabitur itaque a Deo, laudabi-
 ab operibus sanctis, laudabitur et ab homini-
 et ab angelis.

« Date ei de fructu manuum suarum. » Vos, in-
 quit, mater Ecclesia genuit, vos plantavit, vos
 docuit, coluit, et rigavit. Date igitur ei de fructu
 manuum vestrarum, servite ei, obedite ei, et sicut
 matri sanctissimæ per omnia credite. Quamvis
 enim omnes fideles Ecclesiæ sint, illi tamen prin-
 cipaliter hoc nomine censentur, qui cæteros regunt
 et docent. His autem serviendum est, « Quoniam
 dignus est, inquit Dominus, operarius mercede sua
 (*I Tim.* v, 18). »

« Et laudent eam in portis opera ejus. » Laudant
 equidem opera sua in portis Ecclesiam, quando bona
 quæ ipsa agit, nos videntes et audientes eam lau-
 dibus exaltamus. Cum enim apostolorum actus nar-
 rantur, nonne apostolos in auditu laudant auribus-
 que fidelium, quæ tanquam portæ sunt, quibus ad
 intima cordis verba penetrant.

Laudant itaque :

Certissime cognovimus

Quod sermo Salomonicus

Mulierem fortissimam

Significat Ecclesiam.

Hunc Rex sapientissimus

Regumque potentissimus

Adveniens in hominem

Sibi delegit conjugem.

In hac prophetæ plurimi

Apostoli, episcopi,

Confessores et martyres,

Viduæ simul et virgines.

Cum tu tamen Felicitas

Filios itaque prædicas

Quæ cæteris communia

Tibi videntur propria.

Tu fortis, et fortissima

Mulier prudentissima

Constans, et constantissima

Felix, et felicissima.

Per te laus sit ingenito

Gloria unigenito

Cum Spiritu paraclito

Consolatore inclyto. Amen.

S. BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORUM

INCIPIT LIBER

SCIR HASCIRIM SEU CANTICUM CANTICORUM

AUCTORE EODEM

506 CAPUT PRIMUM.

Escaletur me osculo oris sui. Vox prædictæ
 eris.

D Multa, inquit, mihi, cœlestis regis legati, sæpe
 nuntiatistis, multa de nobilitate, de divitiis, de for-
 titudine, de pulchritudine, multaque de viri sapien-

tia retulistis. Vidi Moysen, vidi Eliam, vidi Jere- A miam, vidi David, vidi et alios, qui ipsius adventum mihi nuntiaverunt. Credo verbis, amore langueo, parata sum, cessant legati; jam ipse veniat, manifestetur, figat oscula, det amplexus, proprioque ore mihi loquatur. (888) Apostropha. Te, inquit, diligo, et desidero, te audire, te videre concupisco. Quare hoc? « Quia meliora sunt ubera tua vino. » Vinum mihi Moyses, vinum mihi cæteri prophetæ dederunt amarum, et forte, austerum, et ad bibendum asperum. Gravia enim non solum factu, verum etiam dictu sunt prophetarum verba. Nam ut dicere, et pronuntiare omittam, vix in quibusdam intelligi possunt. Christi vero prædicatio vinum in lac convertit. Duo quippe ubera duo sunt testamenta, (889) quæ Christus docendo, et exponendo, lacteam, dulcemque suavitatem retrahit. Quos enim lex occidere videbat, ipse misericorditer sanabat. Mulierem namque in adulterio deprehensam Judæi lapidare volebant, Christus autem, « Non ego te condemnabo (Joan. vii, 40), » inquit. Sunt autem hæc verba vino meliora. « Fragrantia unguentis optimis. » Quid per unguentum, nisi septiformis gratia Spiritus sancti? (890). His autem fragrant, splendent, et redolent et novum et vetus testamentum. Hunc odorem Christi prædicatio inferebat; quoniam alios sapientes, alios intelligentes, alios fortes, alios pios faciebat. « Et odor unguentorum tuorum super omnia » aromata. » Per aromata quidem quascunque res odoriferas intelligimus. Sed quid tanti odoris, tantæque suavitatis, ut ipse spiritus esse possit, quo Apostolus repletus dicebat: « Christi bonus odor sumus Deo? » (II Cor. ii, 15). Vox Ecclesiæ ad Christum: « Unguentum effusum (891) est nomen tuum. » Tuum, inquit, nomen, quasi unguentum effusum cunctis credentibus præbuit sanitatem. Christus namque a chrismate dicitur, in quo nomine baptismatis aqua mundati omnes Christiani vocamur. Hoc igitur nomen super electos diffusum Spiritus sancti gratia eos conjunxit. « Ideo adolescentulæ dilexerunt » te. » Adolescentulæ quidem primitivæ, novæque Ecclesiæ intelliguntur, quæ nuper Deo genitæ, et baptizatæ, et femineo more fragiles erant, natosque

(888) Ita ex Isaïæ oraculo cap. xxxv, 22: *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos*, sensit Origenes, et cum eo S. Hieronym., epist. 146. ad Damasum; S. Joan. Chrys., hom. 8, in Symbolum, quæ est de Turture Tom. V, aliique.

(889) Philonem Carpatium eandem dedisse interpretationem constat; cujus verba sunt apud Ghislerium.

(890) « Quidam, ait Ghislerius, per Christi unguenta spiritualem illius gratiam designatam arbitrantur, quæ præferatur unguentis iis quæ Moyses ex præcepto Dei composuisse legimus, quæque figuram horum exstitisse novimus: atque adeo præferri, inquirunt, Christum ipsum, quem Pater unxit Spiritu sancto, verbis legis ac prophetarum, quorum Ecclesia (quæ hic loquitur) usum habuit, atque notitiam. » Ejusque expositionis auctores ait Origenem, Theodoretum, Bedam, etc.

(891) Vulgata habet: *Oleum effusum*; sed un-

non multos pepererant. Hæc autem pristina vetustate relicta, sanctoque Spiritu accepto, Christum totis viribus, omni que maternitatis affectu dilexerat. Vox Ecclesiæ ad Christum:

« Trahe me post te. » Post se namque Christus eos trahit, quicumque eum imitantur, ut qui ipsius imperio super cælos exaltantur: « Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit (Joan. iii, 13). » Ipse quidem per se ascendit, qui et perfectus Deus est, et perfectus homo. Cæteri autem, quoniam per se ascendere nequeunt, ut trahantur, necesse est. Trahuntur igitur, sicut ipse Dominus ait: (892) « Cum a terris exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum (ibid. xii, 32). » — « Et curremus in » odorem unguentorum tuorum, » id est in suavitate virtutum, prædicationum et gratiarum. In ista- rum namque odorem currunt, qui earum suavitate et dulcedine capti incessanter bona operantur. Qui enim vitiis fœtent, eis quidem hæc omnia non redolent. Vox sponsæ ad adolescentulas: « Introduxit me rex in cellaria sua. » Mutatio personæ. Jam, inquit, in cellaria sua, et in æterna tabernacula fide et spe me Rex regum introduxit. Possumus etiam per cellaria singulos prophetarum libros intelligere, in quos Ecclesia introducta spirituali vino inebriatur (893). Unde Psalmista: « Inebriabuntur ab ubertate domus, tuæ (Psal. xxxv, 9). » Apostropha. « Exsultabimus, et lætabimur in te. » Cum enim Dei laudes, et magnificentias in sacris voluminibus ecclesiastici viri reperiunt, in tanto talique viro exsultant, et lætantur. Denique cum ad summam illam beatitudinem pervenerunt, summis et æternis bonis receptis, in eo solo exsultabunt. « Me » mores uberum tuorum super vinum. » In te, inquit, exsultabimus uberum tuorum memores super vinum venientium. Venit lac super vinum, venit Novum testamentum super Vetus; temperatum est vinum, dulcis, mitis, et intelligibilis facta est lex. Consummatum est igitur super domum Israel, et super domum Juda Testamentum Novum. (894) « Reges di- » ligunt te. » Qui enim seipsum, et alios regit, vera definitione rex appellatur. Reges enim sunt apostoli, episcopi, et sacerdotes. Apostoli autem nisi Chri-

guentum usurparunt alii ex versione LXX; Siriaca. D Vatabli, et aliorum, ut docet Cornelius a Lapide. His addimus Matth. Cantachuzenum in Latinum versum a doctiss. Vincentio Riccardo Cler. Reg. Romæ an. 1624. De præstantia nominis Jesu fuse disseruerunt sancti Patres; ut docet super cit. Ghislerius.

(892) « Non enim currere quis valet per viam mandatorum Dei, nisi per ipsam trahatur gratiam. » Ita S. Greg. papa, Beda, Cassiod., etc.

(893) Hujusmodi interpretatio est juxta Cassiodorum, et Bedam, ut apud Ghislerium. Alii mysteriorum divinorum revelationem intelligunt. Ita Cantachuzenus.

(894) Ita lectio Riccardiani codicis: at Vulgata habet: *Recti diligunt te*. Et omnes commentatores huic versioni conformantur; inter quos S. Gregorius ait: « Rectitudinem esse fundamentum dilectionis Dei, sicut et dilectio Dei est perfectio rectitudinis; » idemque docet Cassiodorus. Riccardus vero ex Cantachuzeno legit: *rectitudo dilexit te*.

1 diligenter, pro eo quidem non morerentur. A Quid igitur? In vinea laboravi, agrum excolui, vigilavi, jejunavi, sole insuper multas adversitates perpessa decolorata sum, et fusca. Quod mirum? Vox Synagogæ: « Filiis namque matris meæ » pugnaverunt contra me. » Mihi, inquit, quietudinis fuit facultas, quoniam necessaria parare, et 607 contra hostes pugnare necesse erat. Non enim solum barbari, verum etiam filii matris meæ mihi bellum inferebant. Foris igitur pugnae, intus timores, hinc tyrannorum gladius, hinc Judæorum, et hæreticorum disputatio (898). Matrem suam Judæam, vel synagogam intelligas. Unde Apostolus: « Cum, inquit, placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ (Galat. 1, 15), » etc. Possumus autem per hanc matrem, iniquitatem intelligere. Unde Psalmista: « Quoniam in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Ps. L, 7); » inquit: « Filii matris meæ pugnaverunt in me. » Hoc est impugnaverunt me corporis passiones, carnis illecebræ decoloraverunt me, ideo sol justitiæ mihi non refulsit (899).

2 sicut tabernacula Cedar. » Cedar tenebræ inestatur. Tenebrarum vero nigredo sola luce ur. Erat igitur Ecclesia nigra sicut tabernacula r, quæ a sole justitiæ illuminata candida facta. Unde Evangelista: « Et lux, inquit, in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt (Joan. 1, 9). » Cedar quidem tabernacula sunt, in quibus vararum principes inhabitant. Denique secundum m non majoris pulchritudinis sunt justi quam ti. « Sicut pelles Salomonis. » Nigra, inquit, sicut tabernacula Cedar, formosa vero sicut Salomonis. Non me igitur despiciat Salomon; idem mea pellis pelli suæ convenit. Est igitur sia inter mulieres speciosa, atque formosa, iam quidem prædictus Salomon, « Speciosus rma præ filiis hominum (Psal. xlv, 3). » Vox sia: « Nolite considerare quod fusca sim. » Hoc autem in persona dicitur apostolorum. i, inquit, sum, et quantum ad exteriorem for- deformis sum; non uncta, non crassa, non ita, imo hispida, et ad videndum gravis. Hæc n nemo despiciat: sed quæ interius sunt, sub- cogitet. » Quia decoloravit me sol. » (897) in umbra quievi, non in lecto me otio dedi.

5) *Fusca sum* (exponit S. Ambros. ser. 2 in viii): « Per culpam, decora per gratiam, fusca itium, decora per lavacrum. Fusca sum, quia vi; decora, quia jam me diligit Christus. » ordat August. serm. 201, de Tempore.

6) Ex Cantachuz. vertit Riccardus: « Non amini, quod nigra sim; quoniam non est in- s me sol. » Quibus subjicit. « Nam et si nondum n illud in me apparuit lumen, apparebit tamen, stri gloria perfundat. »

7) In plures interpretationes super hunc locum e Patres, ut videre est apud Calmetum, Cor-

8) Posuerunt me custodes in vineis. » Quis igitur, nisi pro arcendis furibus ponit in vineis custodes Unam Deus vineam plantavit, quæ quoniam in amaritudinem conversa est, multæ aliæ vineæ plantatæ sunt. Unde et illud: « Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas (Ps. cvi, 37). » In his apostoli positi sunt custodes, ne eam vindemiarent omnes qui prætergrediuntur viam. « Vineam meam non » custodivi. » Vineam, inquit, unam reliqui, vineas autem multas custodivi (900). Multæ autem vineæ multæ sunt Ecclesiæ. Una vero synagoga est. Hanc autem reliquerunt apostoli, sicut scriptum est: « Vobis oportuerat primum loqui verbum Dei, sed quia repulistis illud, et indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. xiii, 46). » Potest et sub interrogatione hoc legi. Vineam meam non custodivi? Custodivi utique. Quod autem prius pluraliter, dein vero singulariter vineam posuit, unitatem Ecclesiæ figuravit, quæ quamvis secundum locorum qualitatem dividatur, in fide tamen et dilectione una est. Hanc autem custodierunt apostoli et doctores, ne Arius, Sabellius, cæterique fures aliquem dolose racemum subriperent, neve quemque fidelem ab Ecclesia separarent. Vox Ecclesiæ ad Christum: « Indica mihi, quem diligit anima » mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie (901). » Indica mihi, inquit, fac me scire, firmiterque cognoscere, o pastor, o rector, quem tota mente, omnibus viri-

nelium a Lapide, et Ghislerium. Placuit Brunon. Cassiodorio, et Bedæ adhærere.

(898) Juxta originem hæc dicta intelliguntur ab Ecclesia primitiva, enarrante pugnas illas quas sustinuit a Judæis filiis synagogæ matris suæ. Idem sentit Cantachuzenus.

(899) S. Ambros. lib. *de Isa. et anima*, c. 4.

(900) « Ex inobedientia erga prophetas id contigit mali synagogæ, ut non custodierit propriam vineam legis divinæ. » Ambros. serm. 2. ps. cxxiiii, v. 1.

(901) Cantachuzenus his animam divinum sponsum

bus dilexi, et diligo (902); indica mihi, ubi gregem A pascas, quo in loco, quibusve cibis oves tuas nutrias. Dei namque oves in conventu prædicationis, et sacris voluminibus pascuntur. Illis autem episcopis etiam indicatum est, qui canes muti non latrare valentes, Dei animalia fame perire patiuntur. « Ubi cubes in meridie. » Quid per meridiem nisi nimis æstantem sanctorum afflictionem (903)? Dic inquit, dic pastor, ubi in meridie cubas, ubi es, cum sancti affliguntur, ubi es cum a lupis agni tui dilaniantur? Nonne tu es ille qui, ut bonus pastor, animam pro ovibus ponis? Gravis est æstus, sitiunt oves, uruntur calore. Duc ad portum, duc ad umbram. Scio; dices: In te sum, in te cubo et requiesco. « Super quem enim requiescit spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea? » (Isa. LVI, 2.) Itemque: « Nezcitis, quia templum Dei estis, et Spiritus sanctus habitat in vobis? » (Cor. III, 16.) Cur igitur tribulor? Scio, inquires, quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regna cælorum. Vera est responsio; jam nihil timeo; siquidem tantus hospes civitatem custodit. Æstum non perhorresco, quoniam fons vivus mecum est. Sequitur: « Ne vagari incipiam per greges sodalium tuorum. » Quid per sodales, nisi hæreticos, et philosophos (904)? Sed quare sodales? Quia et ipsi quidem et pastores sunt, et gregem pascunt. Per istorum autem greges, et conventicula illi vagantur, qui veræ pascuæ, et divini prati viam ignorant. Rogemus igitur Dominum nostrum, ut et nobis ovile indicet, et in loco pascuæ nos sua misericordia collocet.

Item versus :

Quid mihi tot legas, o regie sponse, prophetas?

Cessent legati tantum dare verba parati.

Te volo, te credo, te solum visere quæro.

Jam miserere mei, jam te patiari videri.

Oscula jamque tuæ sponsæ dare sit tibi curæ,

Auribus et nostris dulcis modulamina vocis.

Jam resonet rogo te, si quis tuus est amor in me.

Vox Christi ad Ecclesiam: « Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere. » Si te, inquit, mulierum pulcherrima, forma speciosa, ignoras; si tui oblita, tuæ nobilitatis immemores, egredere, abi, et vagare, ut dixisti, per vestigia gregum. Sequere hæreticos, imitare philosophos. Nos ipsos namque ignoramus, quando nostræ dignitatis, baptismatis, et novitatis obliti errori subdimur, et vanitati, gre-

interrogasse perhibet, abi quiesceret; eique respondisse in meridie; id est in Patris ac sempiterni luminis sinu, ejusque tempus nondum advenisse, ut ab eo descendat, et suam faciat in homines misericordiam.

(902) « Bene, inquit, eum, cujus præsidium flagitat ditectum animæ suæ vocat; quia quo gravius est periculum, de quo eripi cupit, eo amplius illum, per quem se eripiendam novit, diligit. » BEDA.

(903) Etiam hac in expositione secutus videtur Bruno Cassiodorium, et Bedam.

(304) Ita Augustinus pluribus in locis, præcipue vero in serm. 50. de Verbis Domini.

gumque caprarum, et hircorum vestigia sequimur

« Et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum (905). » Si te, inquit, ignoraveris, et a me recesseris, agni tui mox hædi fient. Sicut enim in baptisate capræ vertuntur in agnos, ita peccantes, et a Deo recedentes animas puras, agnosque mitissimos in petulcos, fœtidosque hircos convertimus. Hi autem hædi juxta pastorum tabernacula, et hæreticorum conventicula, suavi Scripturarum cibo fastidito, venenosa pascuntur herba, id est prava dogmata hauriunt. Vox Christi: « Equitavi meo in curribus Pharaonis, assimilavi te, amica mea. » Nec me, inquit, relinquere, nec tui oblivisci debes. Meo enim equitavi assimilavi te in curribus Pharaonis. Ei autem Ecclesia assimilatur, ea videlicet ratione, qua currus, et equites Pharaonis populum Israeliticum persecuti sunt. Sed sicut Pharaon prædictum persequens populum cum curribus, et equitibus in mari submersus est; ita et diabolus cum vitiorum multitudine hominum animabus insidians, in baptisate perit. Tanto igitur accepto beneficio, nemo sui, vel Dei obliviscatur. Adolescentulæ ad sponsam :

« Pulchræ genæ tuæ sicut turturis. » His autem quasi exprobrationis verbis auditis, propter verba superius dicta, verecundiæ sibi attraxit ruborem. Dixerat enim « ne vagari incipiam. » Vagari namque meretricum est. Hujus igitur verbi hujusque temeritatis recordata erubuit. Sponsus autem, hæc ut vidit, virginalem verecundiam laudavit. Ait enim: « Pulchræ sunt genæ tuæ, » verecunda, et pudica facies tua (906). Erubescis dicere, vel fecisse, etiam turpia cogitasse. Tu enim ex illis non es, quæ a crimine vires sumunt. Sed quomodo pulchræ? Sicut turturis, sicut virginis, sicut magnæ castitatis et conjugalis fidei observatricis. Non enim nisi uni Ecclesia servit marito. « Collum tuum sicut monilia. » Sicut, inquit, ceteræ virgines monilibus; ita tu solius colli pulchritudine delectaris. Quid per collum, nisi doctores? Per collum namque ventri cibis immittitur, de quo et verba exeunt. Ecclesia vero a doctoribus nutritur et eruditur. Colli igitur officium a doctoribus expletur. Præterea colli infirmitas totius corporis est ruina. Vox amicorum: « Murenulæ aureas faciemus tibi. » Murenulæ quidem ornamenta sunt colli virginialis, a pisce murena ita nuncupatæ. Significant autem sermones prophetarum prolixos, et distinctos, et laudabiles. Murenu-

(905) Ut brevitati consulam unum inter plures loci hujus interpretes afferam S. Augustinum, serm. 50. De Verbis Domini, et ep. 48. ad Vincentium, qui docet fideles, ignorantes excellentiam catholicæ Ecclesiæ, facile in sectas hæreticorum prolabi.

(906) Observat Origenes, hom. 2. in Cant. apud LXX legi: *Quam pulchræ factæ sunt genæ tuæ*, ut significaretur, prius quidem non ita eas fuisse, sed postea quam suscepit oscula sponsi, et ipse qui loquebatur per prophetas, prius adfuit, et mundavit sibi ipsi Ecclesiam suam lavacro aquæ; totamque speciosam, pulchramque reddidit. Vid. Ghisler.

obis Moyses, Isaias, Jeremias, David, et hic A
em, qui hæc scripsit Ecclesiastes, nobis fece-
« Vermiculatas argento. » Murenulæ quidem
, quoniam labiles; aureæ autem, quoniam sal-
tiæ luce præfulgent; argento vero vermiculatæ
atur, quoniam eloquii puritate distinguuntur.

rsus :

Virgo beata,	Grata meorum
Mirificata,	Discipulorum,
Sponsa pudica,	Pascua scito :
Dulcis amica;	Hæc et adito
Te sapienter,	Pax tibi multa
Atque decenter,	Omnia tuta.
Ordine forma.	Quod placet unium,
Moribus orta	Est grave nulli.

x sponsæ : « Cum esset rex in accubitu suo,
rdus mea dedit odorem suum. » Cum, inquit, rex
, sponsus meus, dilectus meus esset in accu-
in lectulo carnis, in humanitate, quam ex
nali utero assumpsit (907), « nardus mea dedit
em. » Hoc autem juxta litteram de Maria intel-
potest, quæ unguenti alabastrum super caput
s recumbentis effudit. Mox enim tota domus
aguenti odore repleta fuit. Spiritualiter autem
eclesia intelligitur. Priusquam enim in homine
itor noster venisset, in paucis nardus odorem
, quoniam paucorum virtutes, et orationes Do-
placebant. Postquam autem in carnem venit,
nquam sponsus de thalamo suo Dominus pro-
t, mox sanctorum virtutes et orationes odo-
dederunt. Unde Apostolus : « Bonus odor, in-
sumus Deo (II Cor. 11, 13). » Et Psalmista : « Di-
ur oratio mea sicut incensum in conspectu
Ps. cxl. » Hinc est, quod Joannes phialas au-
odorum plenas vidit (Apoc. v, 8).

Christi namque incarnationem, et virtus
lorum, et numerus crevit. Dedit igitur
) nardus odorem Christo Domino incarnato.
asciculus myrrhæ dilectus meus mihi. » Myr-
r quidem pro amaritudine posuit. Fuit enim
stus Ecclesiæ myrrhæ fasciculus; et quidem
ni doloris, magnæque amaritudinis collectio.
nodo enim nisi in dolore et amaritudine esse
rat, tanto talique viduata viro? Sic quoque dici-
st : « Dilectus meus mihi. » Propter me, mei-
ad utilitatem fasciculus myrrhæ factus est, quo-
i morti et passionis amaritudini sese pro me
idit (908). Nonne myrrhæ et amaritudinis por-

97) Sententia est Ambrosii, serm. 3 in ps. cxviii,
o regis accubitu accipiendam filii Dei incarna-
m in purissima Virgine, quam sibi matrem, et
sam elegit, atque in se plenitudinem gratiæ
uam pretiosissimum odorem effudit.

98) Quamvis in plures commentationes in hunc
ocet Ghislerius, Patrum Latinorum sensus eo
lat, ut per hæc Ecclesia, vel pia anima, vel
n B. Virgo significet se velle Christi passionem
er habere in corde, nedum per jugem medita-
m, verum etiam per imitationem.

99) Præter Brunonem, alii fuere, ut notat

A tabat fasciculum, cum diceret : « Tristis est anima
mea usque ad mortem? » (Matth. xxvi, 38.) Fuit
equidem fasciculus, quia et multos ad se traxit, et
multos secum occidit. Omnes enim martyres pro
morte ipsius, quasi uno fasciculo colliguntur. « Inter
» ubera mea commorabitur. » Commoratur enim egre-
gius sponsus inter ubera sponsæ, quoniam a me-
ria ejus et amplexu non separatur. Locus namque
cordis inter ubera est. Ubi autem cor, ibi et memo-
ria. Qui igitur inter ubera commoratur, siquidem in
corde jacet, memoriam fugere nequit. Felix illa
anima, nimiumque felix, cujus inter ubera Christus
commoratur, cujus in corde jacet, et quæ ipsius
nunquam obliviscitur. « Botrus Cypri dilectus meus
» mihi. » Cypri namque insulæ vinum optimum est
(909). Vinum autem lætificat cor hominis. Est au-
tem Christus sanctis suis botrus Cypri, quoniam ejus
sanguinis haustu lætificatur. Denique si vinum læ-
titiam significat, merito qui fuerat fasciculus myr-
rhæ moriendo, botrus Cypri dicitur resurgendo.
Unde Psalmista : « Ad vesperum, inquit, demorabi-
tur fletus, et ad matutinum lætitia (Psal. xxix, 6). »
Est igitur botrus Cypri. Ubi? Sequitur : « In vineis
» Engaddi. » Engaddi fons hædi interpretatur. Fons
autem hædi in Ecclesiis est. Sunt autem Ecclesiæ
vineæ Engaddi. Fons enim baptismatis est in Eccle-
sia, in quem qui intrat, hædus est; qui autem exit,
agnus.

Versus Scir Hascirim.

C Omnia qui fecit, sumere carnem dignatus Dominus,
Morte redemit humani generis sponte ruinam :
In cruce suspensus, cum pateretur, fasciculum myr-
(rhæ

Crede, fuisse. Tristis enim dixit morte.

Insuper et Petrus flevit amare; postea vero dedit
Nardus odorem, cum cælos petit veste cruenta.

Vox Christi : « Ecce tu pulchra es, amica mea. »
Confirmatio. « Ecce tu pulchra es. » Pulchra, inquit,
es, sine macula es, interius exteriusque casta es.
Magnæ enim inter Christum et Ecclesiam sunt ami-
citiæ; cum et Christus pro Ecclesia, et Ecclesia pro
Christo mori non dubitaret : « Majorem enim hac
dilectionem nemo habet, quam ut animam suam
ponat quis pro amicis suis (Joan. xv, 13). » Vox
D Ecclesiæ : « Oculi tui columbarum. » Oculi, inquit,
tui, memoria, et intellectus, et ratio columbarum
sunt, id est casti et simplices. Nullatenus enim de
intellectu vel sapientia superbis. Tu enim ex illis non

Ghislerius, qui Cyprum insulam hic pro Cypri fru-
tice, vel arbusculo suave olentem florem producente
usurparunt. Fuerunt autem S. Gregorius, Cassiodo-
rius, Beda, Anselmus, et Bernardus, etc. Ex hoc
flore fit unguentum, seu oleum cyprinum vel ligustri-
cum appellatum, quod a Theophrasto lib. ix De histo-
ria plantarum cap. 7, inter odorosissima connume-
ratur unguenta. De hac planta etiam loquitur Plinius
lib. xii, cap. 24. Cyprus in Ægypto est arbor Zizi-
phi foliis, semine Coriandri, flore candido odorato,
etc. Eadem affert Riccardus in notis ad Cantachuze-
num, p. 124.

es, qui dicunt : « Labia nostra a nobis sunt (Psal. xi, 5). » Vox Ecclesie, vel Christi : « Ecce tu pulchres, dilecti mi, et decorus. » In hoc enim maxima utriusque concordia comprobatur, quod utique utrumque de pulchritudine laudat. Hujus decor et pulchritudo nec dici quidem, nec cogitari potest. « Lectulus noster » floridus. » Quid per lectulum, nisi cor? Unde ipse Dominus ait : « Intra in cubiculum tuum (Matth. vi). » Hic autem lectulus floridus est, virtutibus et conscientie puritate. Possumus autem et per hunc lectulum illam sanctorum beatitudinem intelligere, in qua in perpetua quiete, et otio quiescentes, sicut palma justi floreant. « Ligna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina. » Has autem domos Ecclesie intelligas, per hunc mundum dispersitas. In his autem, et culmen et fundamentum Christus est, quoniam ab eo sustentantur. Columnae vero et parietes apostoli sunt et prophetae. Ligna autem prepositi sunt et doctores a quibus reguntur, sustentantur et teguntur. Laquearia vero, quae magis ad ornatum pertinent, quam ad utilitatem, virgines sunt et viduae, cum monachorum ordine. Hi enim quanto a saeculo dividuntur, tanto magis et virtutibus et sanctitate refulgent. Hi autem sibi prosunt, et caeteris non officunt. Sed quare illa cedrina, vel ista cypressina esse dicuntur? Cedrus namque et cypressus immarcescibilis, et redolentis naturae est. Sancti autem, et immortales sunt, et odor Domino suavissimus (910).

610 CAPUT II.

Vox Christi : « Ego flos campi. » Non equidem et se pulchrum esse, et decorum negat, quin imo totius mundi florem, et pulchritudinem, et honorem esse confirmat. Est praeterea flos campi, id est illius virginis, et inaratae terrae filius, de qua scriptum est : « Et terra nostra dabit fructum suum (Psal. lxxv, 7). » Unde Isaias : « Egredietur, inquit, virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet (Isa. xi, 1). » — « Et liliium convallium. » Hoc enim liliium non montium, sed convallium est; quoniam non superbos, sed humiles Dominus diligit. Sicut ipse ait : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29). » In convalle nascitur liliium, in humilium corde habitat Salvator. « Sicut » liliium inter spinas, sic amica mea inter filias. » Liliium namque inter spinas pungitur et premitur; crescit tamen, et dat odorem. Sed Ecclesia a filiabus, scilicet ab haereticis et schismaticis, quos in fonte baptismatis genuit, multoties affligitur, opprimitur et pungitur. Hoc autem ad litteram. Spiritua-

(910) Tota haec expositio cum SS. Patribus saepe relatis perfecte cohaeret, et brevi commentario, quem sibi proposuerat S. Bruno, satis superque est.

(911) S. Ambros. lib. Institutionis virgin. cap. 14, ait : « Christus erat liliium in medio spinarum, quando erat in medio Judaeorum. » Et Rupertus abbas Judaeos pariter intelligens per spinas, per filias putat significari haereses, quae catholicam veritatem tanquam liliium suffocare nituntur.

(912) Circa vim encomii hujus, quo Christus celebratur similitudine mali, communis est Patrum omnium sensus, ut laus triplex in illum conferatur :

A liter autem liliium inter spinas Christus est inter daeos, et justus inter peccatores (911). A spindem opprimitur liliium, a Judaeis autem affligitur et crucifigitur Christus. Inter spinas liliium crescit, quoniam a ligno Christus regnum autem liliium in cruce suavissimum Patri dedit. Unde Psalmista : « Dirigatur, inquit, oratio sicut incensum in conspectu tuo, elevatio mearum sacrificium vespertinum (Psal. cxl, Primitiva vero et apostolica Ecclesia, inter inrabiles filias, quas genuit, hanc competentem similitudinem. Conveniat modo civitas una, imvel quatuor, totaque provincia. In medium per Petrus, dicatur Paulus adesse, nonne liliium inter spinas, nonne flos gratissimus tibi inter tribulatio videtur?

Versus :

Flos ego sum campi, decus et laus ordinis almi
 Angelicus coetus mihi subditur ;
 Omnia complector, caelum trans maris aequor
 Cunctorum Dominus, Pater et Deus
 Quis nisi solus ego? Nemo, dico tibi, nemo.

Vox Ecclesie : « Sicut malum inter ligna » rum, sic dilectus meus inter filios (912). » enim malum inter ligna infructuosa fructuosa ita et Christus inter Judaeos, aliquando et apofuit. Hoc est enim illud lignum, de quo dicitur » fructum dabit in tempore suo (Psal. i, 3). » enim tunc temporis apostoli sine fructo, cum in Judaea Christus daret fructus. Ad ejus autem parationem non solum sine fructo, verum etiam videbantur. Unde ipse ait : « Si in viridi ligfaciunt, in arido quid fiet? » (Luc. xxiii, 31.) tem qui prius aridi et infructuosi erant, hujus pomis degustatis, sanctoque Spiritu accepto, fertilitate fructificarent, ab ipsius Salvatoris percipitur, qui ait : « Ut eatis, et fructum aff et fructus vester maneat (Joan. xv, 16). » — » umbra illius, quem desideraveram, sedi ; » in ejus protectione tandem requievi (913). Nigraque erat Ecclesia, et vitiorum aestu fuscata, ad hujus arboris umbram confugit, quando umbram cognovit, suique calor refrigerium

« Et fructus ejus dulcis gutturi meo. » Subinquit, sedi, de fructibus arboris hujus cognovique in contemplatione sum refecta, dulcibus quibus satiata. De his enim fructibus, et alibi sia dicit : « Quam dulcia faucibus meis eloqu super mel orimeo (Psal. cxviii, 103)! » — « Intu

pulchritudinis, juxta illud Ps. xliv, *Speciosus praefiliis hominum*; fragrantiae gratiarum, illud : *Unguentum effusum nomen tuum*; atfectionis, quam refectionem generice sumont doretus, Ambrosius, Cassiodorus, Beda, I dus, nec non Origenes hom. 2, ex tribus, per per doctrinam, per exempla.

(913) Ita sentiunt omnes SS. Patres et ex res, aiuntque sub umbrae metaphoram de Dei, vel Christi, animae sponsi, protectione quam aspirare debent ejus amatores.

«*me rex in cellam vinariam.* » Quid per cellam vinariam, nisi Novi Veterisque Testamenti doctrina? De hac enim cella dicitur: «*Quia calix in manu Domini vini meri plenus misto (Psal. LXXIV, 9).* » De hujus namque cellæ vino Apostolus ebrius dicebat: «*Sapientiam loquimur inter perfectos (I Cor. II, 6).* » Et Psalmista: «*Et calix tuus, inquit, inebrians, quam præclarus est?* » (Psal. XXI, 5). Hanc autem in cellam Ecclesia introducta, superni vini dulcedine inebriatur. «*Ordinavit in me charitatem (914).* » Quomodo in hac cella charitas ordinatur? Vis audire? «*Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex omnibus viribus tuis (Matth. XXII, 37).* » Quid ultra? «*Et proximum tuum sicut te ipsum (ibid., 39).* » Hic est ordo, et vera regula charitatis, ut et Deum super omnia, et proximum sicut nos ipsos, diligamus. Ordinavit in prima cella; ordinavit et in secunda. In prima autem quomodo? «*Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum (Matth. v, 43).* » Quid dicitur in secunda? «*Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt (ibid., 44).* » Nunquid hic ordo contrarius tibi esse videtur? Non utique contrarius, imo conveniens; alioquin ordo non esset. Quod enim in primo de vitio, in secundo de natura intelligitur, ut sic dicatur: inimicum odio habebis; vitium, non naturam. Diliges inimicum tuum, naturam, non vitium. «*Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* » Floribus namque et malis grana fulciri sponsa desiderat, ut super illa requiescat (915). Sponsi, inquit, charitas, jam in me ordinata est. Diligo, amore langueo. Vos igitur mei famuli, fidi, clientes, conscii, familiares, fulcite me floribus, stipate me malis. Apostoli namque et doctores floribus Ecclesiam fulciunt, et malis quidem stipant. Multos enim flores Gregorius, multos Ambrosius, Hieronymus, et Augustinus Ecclesiæ attulit. Per flores sententias; per mala, credentes intelligimus. Possumus etiam per flores operis initium, per mala vero perfectionem intelligere (916). Flores enim poma fiunt, cum auditores sententiis credunt, et quæ credunt, opere complent. «*Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* » Cum enim pro Ecclesia moreretur Christus, nonne sub ejus capite lævam manum tenebat? Læva enim et

A sinistra pro adversitate ponitur. Hac igitur læva, hac adversitate, hac durissima morte nostri Salvatoris de limo profundi, summaque miseria elevati sumus. Cum enim inclinato capite spiritum emisit, nimirum ad se caput erexit. Dextera vero ipsius Ecclesiam amplexata est; qua resurgens a mortuis, immortalisque factus, dextera et fortitudine resumpsit omnia quæ quidem ad se traxit (917). Possumus autem et pro læva ea quæ huic vitæ necessaria sunt intelligere. Pro dextera autem summam illam beatitudinem (918). Dum enim in hoc sæculo vivimus, quasi lævam nobis sub capite Dominus tenet, in adversitate sustentans, et necessaria suppeditans. Postquam autem hanc vitam relinquemus, Dei dextera amplexati, immortalitate et fortitudine induti, jam nobis nihil sinistrum, nihil adversum esse poterit. Vox Christi:

«*Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam, quoad usque ipsa velit (919).* » Quid per filias Jerusalem, nisi omnes animas baptismatis fonte regeneratas? Quid per capreas et cervos, nisi virtutes et bona opera, quibus et ad cælum currimus, et serpentum dæmonumque venena superamus? Quid vero per dilectam, nisi animam solius Dei contemplationi vacantem? Hanc enim a tanto somno excitare, a tanta quiete tantaque beatitudine separare, nisi ipsa volente vel necessitate cogente, peccatum est. Qui igitur cervos et capreas diligit, qui pedes, alas, fortitudinem, æquitatem amittere perhorrescit, huic Dei dilectæ non sit molestus. Versus:

Sicut inter ligna malum, pomis et odore gratum
Sic dilectus in solo est conventu filiorum
Sub illius umbra sedi, refrigerio quievi.
Dulcia gutturi meo poma suscepti ab eo.
Me in cellam introduxit, et vinum bibere jussit.
Dedit mihi charitatem, virtutum omnium matrem.
Læva caput sublevatur, dextera caput amplexatur.
Ad hoc nisi me amaret, quis pro eo me adjuraret?
Vox Ecclesiæ: «*Vox dilecti mei.* » Hæc, inquit, vox, hæc, quam audio, adjuratio mei dilecti est. Nisi enim me dilexisset, nequaquam pro me ita loqueretur.

D «*Ecce iste veniet.* » Sed quomodo veniet? «*Sa- liens in montibus.* » De cælis namque veniens pri-

(914) *Ordinavit in me charitatem.* Juxta communionem PP. sententiam, eo spectat, ut Ecclesia, aut pia anima significet, se, postquam a Deo admissa est in cellam vinariam, ab eodem Deo donatum, ut debito ordine, charitate prosequeretur ipsummet Deum, et proximum. Ita Ghisl., cui concordant Cornelius a Lapide, Calmetus, etc.

(915) Ita vertit Symmachus: *Requiescere me facite in flore;* id est sternite mihi flores, ut super illos requiescam; quæ interpretatio non displicuit Hieronymo.

(916) «*Quid namque sunt flores, nisi animæ bonum jam opus inchoantes, et desiderium cælestis redolentes? Quid mala de floribus, nisi perfectæ jam bonorum mentes, quæ ad fructum perveniunt boni operis, de initio sanctæ propositionis?* » S. GREG.

(917) «*In læva reputat anima sancta recordationem illius charitatis, quia nulla major est, quod animam suam posuit pro amicis suis: in dextera vero beatam visionem, quam promisit amicis suis, et gaudium de præstantia majestatis.* » S. Bernardus in lib. *De diligendo Deo.*

(918) «*Sinistram Dei, prosperitatem videlicet vitæ præsentis, quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit. Dextera vero Dei eam amplectitur, quia sub æterna ejus beatitudine tota devotione continetur.* » S. GREGORIUS.

(919) Cantachuzenus intelligit his verbis significari oracula prophetarum, divinam M. V. maternitatem predicentia, quæ aperienda non erant, donec ipsa voluerit; venisset scilicet, et Jesum genuisset Salvatorem.

mum saltum in uterum Virginis dedit (920). Hic est ille lapis, qui abscissus dicitur de monte sine manibus. Sine viri namque complexibus de Virgine Christus processit. Vides igitur quod mons Maria vocetur. Dedit igitur saltum in montem, siquidem in Mariam. Dedit et alium saltum, in crucem videlicet. Cum enim in caelos ascendit, alti-simos in montes saltum fecit. Montes praeterea dicuntur apostoli, quos Christus saliens habitavit. Sed si tu, o homo, mons fieri cupis, erige mentem, ut a terrenis cupiditatibus spes, et cor tuum exaltetur. Mox enim in te saliet, qui in montibus salire dicitur. « Transiliens colles. » Vere utique colles transiliens, quoniam et sanctos sanctitate, et potentes omnes potentia transcendit: « Quis enim in nubibus aequabitur Domino? » (Psal. LXXXVIII.) — « Similis est dilectus capreae, hinnuloque cervorum. » Ac si dicat: Ergo quia in montibus saliens, et colles transiliens est, capreae hinnuloque cervorum similis est. Hi enim et montes currunt, et colles transiliunt.

« En ipse stat post parietem nostrum respiciens » per fenestras, prospiciens per cancellos. » Quid vero per parietem, nisi peccatum? Hoc enim interposito, Deo conjungi non possumus. Noster autem dicitur paries, quoniam nos ipsi eum fabricavimus. De hoc autem, et per Psalmistam dicitur: « Et in Domino meo transgrediar murum (Psal. XVII, 30). » Possumus autem per parietem et humanitatem intelligere. Per hunc namque parietem, id est in humanitate clausus a paucis cognosci potuit (921). Stetit igitur post parietem nostrum, qua humana carne tectus cum hominibus conversatus est. Per fenestras respexit, quoniam quid nostri oculi videre, quid aures audire, quid os loqui desiderat, quid corda cogitent, penitus ipse cognovit. Prospicit autem et per cancellos, quoniam nullus in choro cantat, cujus non videat voluntatem. Videt monachum, videt episcopum, videt qui ore, qui corde psallat. Cognoscit enim qui pro amore, vel qui pro favore cantat. « Columba mea, formosa mea, veni. Ecce dilectus meus loquitur mihi, dicens: Surge propera, amica mea (922). » Unde Isaias: « Manda, remanda (Isa. XXVIII, 10), » inquit. Surgite apostoli, praedicate doctores, nuntiate Evangelium. Columba mea sine felle, absque amaritudine, innocens et simplex. Unde ipse ait: « Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae (Matth. X, 16). » Formosa mea super

(920) « Veniendo quippe ad redemptionem nostram, quosdam, ut ita dixerim, saltus dedit. De caelo venit in uterum, de utero venit in praesepe, de praesepe venit in crucem, de cruce in sepulcrum, de sepulcro rediit in caelum. » S. GREG. M.

(921) « Quasi post parietem nostrum Christus incarnatus stetit, quia in humanitate assumpta divinitas latuit. Et quia ejus immensitatem si ostenderet, infirmitas humana ferre non posset, carnis obstaculum objecit: et quidquid magni inter homines operatus est, quasi post parietem latitans fecit, » etc. Idem S. GREG.

(922) A divino Verbo haec, ut ad M. V. dicta, refert Cantabuzenus. « Tempus est, o mater, ut tu

nivem dealbata, sine macula et ruga. Surge, inquit, fac quod factura es, et ad me tandem post malitiam, et peracto officio veni. « Jam hiems transiit, imber abiit, et recessit. » Transiit, inquit, hiems et imber, transiit tempus nebulosum, asperum et grave: « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. VI, 2). » — « Nox praecessit, dies autem appropinquavit (Rom. XIII, 12): » omnia jam clara, omnia jam nuda et manifesta sunt (923). « Flores apparuerunt in terra. » Jam flores, inquit, apparent in terra; jam decore virtutum ratilat Ecclesia, jam spinis omnibus et tribulis evulsis, terra nostra germinat Salvatorem.

« Tempus putationis advenit. » Hoc autem est, quod Dominus in Evangelio discipulis ait: « Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem (Joan. IV, 35). » Nunc tempus metendi, nunc tempus in unam fidem gentes colligendi, tempus est vitia resecandi, Amputate vineas, ut orientur uvæ; amputate vitia, ut orientur virtutes. « Vox turturis audita est in terra nostra. » Vox, inquit, turturis vox casta, vox apostolica audita est in terra nostra: « Domini est terra, et plenitudo ejus (Psal. XXIII, 1). » — « Ficus protulit grossos suos. » Quid per ficum nisi Synagoga? Hæc autem protulit grossos suos; dedit primitias ficus, patriarchas videlicet et prophetas. » Vineæ florentes dederunt « odorem suum. » Vineæ florentes Ecclesiae sunt: sed quare florentes, nisi quia virtutum cultores in illis fiunt? Hæc autem odorem dederunt, quoniam virtutibus et orationibus Dominum oblectant vineæ (924); quia aliis sunt odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam (II Cor. II, 16). Versus: Saliens in montes, transiliens colles, venit ecce meus. Et Sponsus, et Deus, quem paries carnis oculis hu-

[manis
Celat, ut Judæus dicat. Non est Deus. Nonne vocem
[audis?

Quæ intima cordis penetravit mei. Surge, veni, veni, Hiems enim transiit, imber omnis abiit, aestas aperitur.

Et turtur auditur, ficus dedit grossos, dabit ista botros

D Vineæque florent, præstant et odorem.

« Surge, amica mea. » Ne dormias, inquit, sed surge, et per fidem et dilectionem bonum operare. « Sponsa mea; » cui tantæ dilectionis amore con-

nascaris in terra, ut sis domicilium mihi, ex te nascituro mortali. Tempus enim hiemis nimirum infidelitatis præterit, et imber abiit, idololatriæ eluvies cum pravis pariter desiit operationibus. »

(923) Ad illud Jo. III, 29, hæc referri possunt, Qui habet sponsam, ait, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stetit et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.

(924) Communiore Patrum sensu, ait Ghislerius, significatur Ecclesiam universalem, seu Ecclesias particulares post Christi adventum floruisse virtutibus, et dedisse odorem bonæ famæ. Ita Origenes, Nyssenus, Hieronymus, etc.

junctus sum, ut tuam pro te carnem sumere dignarer. « Et veni, columba mea. » Columba, inquit, mea, felle, omnique amaritudine carens, veni post me, sequere me, ducem non habeas nisi me. « Et in » foraminibus petrae, » subauditur morare; id est in meae carnis vulneribus delectare; tuæque salutis hæc vulnera fuisse causam agnoscas (925). Moram **613** namque fecerat Thomas, nec credere volebat: qui postea in hujus lapidis vulneribus delectatus, inquit: « Dominus meus, et Deus meus (Joan. xx, 28). »

« In caverna maceriae. » Confirmatio est. Possumus etiam per maceriae cavernam, doctorum et angelorum custodiam intelligere, ut nunc quasi infra macerias posita eorum munimine tueatur; quæ prius palam, et sine munitione vitiorum impetu quætiabatur. « Ostende mihi faciem tuam (Exod. xxxiii, 15). » Probetur qualis sit innovatio, et pulchritudo tua, doce alios ut te; nullum timeas præter me, « Sonet vox tua in auribus meis. » Me, inquit, prædica et confitere, ut a te et ab aliis per te laus mihi, et honor debitus reddatur. « Vox enim tua dulcis. » (926) Quam audire volo, « et facies tua decora, » quam videre cupio. Præparet se sponsa, et vestibus ornet, quæ a tanto talique sponso est conspicienda. Loquatur non fictitia, vel inhonesta, imo dulcia et suavia verba. Vox adversus hæreses: « Capite nobis » vulpes parvulas, quæ demoliantur vineas. » Quid per vulpes, nisi hæreticos, vitia et malignos spiritus? Hæc autem dum parva sunt, et in ipso suæ originis principio capienda, tenenda et destruenda sunt. Unde Psalmista: « Beatus, inquit, qui tenebit, et allidet parvulos suos ad petram (Psal. cxxxvi, 9). » Vineam autem hanc vulpes demoliantur, quoniam Christi Ecclesiam destruant et dissipant. » Nam vinea nostra floruit (927). » Floruit itaque, quoniam vitiis amputatis, virtutum candore et pulchritudine decoratur. Custodienda est igitur, ne a vulpibus vastata floribus privetur. Versus:

Surge, amica mea; veni, columba mea,
Vulneribus in meis, tam sana delecteris.
Tu pulchra videaris, tu sapiens loquaris.
Nam vox tua canora, et facies decora
Jam vulpes capiantur, vitia destruantur
Ne vinearum flores pereant, et odores.

Vox Ecclesiae sic: « Dilectus meus mihi, et ego » illi. » Dilectus, inquit, meus mihi auxilium præstat, et virtutem. Ego autem illi servio, et per omnia

(925) « Foramina petrae sunt vulnera quæ Christus pro salute nostra in cruce suscepit, figuræ namque clavorum, lanceæ percussio. In his ergo foraminibus columba, id est Ecclesia moratur, quia totam spem salutis suæ in passione sui Redemptoris constituit. » Auctor Comment. Cassiod. attributi.

(926) « Suavis est vox, quia ore confessio fit ad salutem, et decora facies, quia non erubescit auctorem, non confunditur Redemptorem. Ostendit ergo faciem suam signaculum crucis præferens, et insinuat vocem suam, auctoritatem prædicationis assumens. » AMBROS. serm. 6, in ps. cxviii, v. c.

A obedio. « Qui pascitur inter lilia. » Idem est qui inter multos candidos et floridos sanctorum et virginum choros lætatur et habitat. In floribus enim delectantur virgines. Denique ut in peccatoribus spinæ, ita et in sanctis lilia pullulant. Pascitur igitur inter lilia, siquidem in sanctis habitat.

« Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. » Unde ipse ait: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Dies enim tunc aspirabit, quando sol justitiæ oriatur sanctis, et illa incipiet, quæ nunquam finem habebit. De qua dicitur: « Quia melior est dies una in atriis tuis super millia (Psal. lxxxiii, 10). » Umbræ vero inclinabuntur; quia vitæ hujus cessantibus adversis, cum satellitibus suis tenebrarum princeps in infernum præcipitabitur. « Revertere. » Cælos, inquit, ascendisti, prælioque peracto ad Patrem redisti. Sed revertere inspicere terras, tuorumque preces exaudi. « Similis esto, dilecte mi, » caprea, » quæ super montes appetit, « aut hinnulo cervorum, » qui et umbram desiderat, et matrem frequenter revisere studet, et persequentium oculis sese ultro repræsentat. Similis igitur est caprea cælos ascendens; hinnulo vero matrem revisitans in sanctis, qui vitiorum æstu minime exuruntur; habitans, atque iterum in secundo adventu Judæorum sese oculis repræsentans: « Videbunt, in quem compunxerunt (Joan. xix, 37). » — « Super montes Bether (928), » subauditur in quibus habitas. Bether namque *domus Dei* interpretatur. Stent igitur sancti Bether; siquidem est domus Dei. Dicitur autem domus Bether, a quibusdam domus consurgens, vel domus vigiliarum. Sancti autem et de virtute in virtutem semper ad altiora consurgunt, et eum quasi furem in nocte venturum vigilantibus expectant.

CAPUT III.

Vox Ecclesiae: « In lectulo meo per noctes exquisivi quem diligit anima mea, quæsivi, et non inveni. » Olim, inquit Ecclesia, in lectulo meo, in corde et perscrutationis otio quæsivi Dominum meum, sponsum meum, quem plus omnibus diligit anima mea. Sed per noctes, sine fide, in tenebris, in humana sapientia, mentis cæcitate. Ideoque non inveni. Hoc enim hæretici, hoc philosophi quæsierunt; sed in nocte quærentes suaque in sapientia confidentes, non invenerunt (929). Unde ipse Dominus ait: « Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, et prou-

(927) « Id est Ecclesia, quæ per universum mundum late flores virtutum emisit. Et notandum cum superius vineas pluraliter dixerit, modo singulariter dicit: *Vinea nostra floruit*, quia de multis Ecclesiis una electa est Ecclesia. » Auctor comment. dict. Cassiod.

(928) In Vulgata scribitur *Bether*, itemque in Hebræo textu, sed in Arabica versione *Bethel*, mons celebris propter visionem quam Jacob in eo habuit, et sæpe in Scriptura sancta repetitum hoc nomen reperitur.

(929) Vid. comment. in Cantic. sub Cassiod. nomine.

dentibus, et revelasti ea parvulis (*Matth.* xi, 25). » A
 — « Surgam, et circuibo civitatem. » Surgam, inquit
 Ecclesia. Sed quæ Ecclesia? Ecclesia gentium,
 populus qui sedebat in tenebris, somnoque deditus,
 qui nondum dixerat: « Deus Deus meus, ad te de
 luce vigilo (*Psal.* LXXI, 1). » Surgam, inquit, non ampli-
 us dormiam, 614 circuibo civitatem, id est sanctorum,
 apostolorumque congregationem; ut me de Deo ea doceant quæ per me scire nequivi. « Per
 » vicos et plateas, omnibusque in locis quæram
 » quem diligit anima mea, quæsi vi eum, et non in-
 » veni. » Hoc autem per noctem, hoc in lectulo
 meo. Quæram igitur in die, quatenus eum inveniam.
 « Invenierunt me vigiles, qui circumeunt civitatem. »
 Surrexi, inquit, et prædictam civitatem circuivi. B
 Dum autem hoc facerem, me vigiles invenerunt, qui
 custodiunt civitatem. Civitas Ecclesia, vigiles autem
 apostoli sunt. Hi autem eos inveniunt, qui Deum
 fide et baptisate quærunt. In hoc enim custodiam
 cura circumdatur, quæ non ipsa eos, verum etiam
 ipsi eam invenisse dicuntur. His autem inventis, dixi
 (Ecclesia de Christo dicit): « Num quem diligit
 » anima mea, vidistis? » Hoc autem tale est ac si
 diceret: Vos qui Dei cognitionem habetis, Deum
 ipsum, veritatisque viam mihi monstrate. « Paululum
 » cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima. »
 Cum, inquit, audiendo et intelligendo eos pertransis-
 issem, cumque eorum monita et prædicationem
 transcurrerem (hoc enim locutionis modo, transcur-
 ro librum, dicere solemus), inveni per eorum demon-
 strationem quem diligit anima mea. « Tenui
 » illum, nec dimittam (930). » Inveni, inquit, et
 dulciter eum amplexata sum. « Tenui. » Quomodo?
 mente, et operatione, et fide perfecta: « nec dimittam
 » tam, » sed ardentissimo amore ei inhærebo.
 « Donec introducam eum in domum matris meæ
 » (931), » id est in hujus fictilis vasis habitaculum,
 quod ipse manibus suis, genitricis terra, plasmavit.
 Sancti enim Dei sunt habitaculum. Unde ipse ait:
 « Inhabitabo in illis et inambulabo inter eos (*II Cor.*
 vi, 16). » — « Et in cubiculum genitricis meæ. » Id
 est in secretarium cordis mei. Possumus autem et
 per hanc matrem Synagogam intelligere, a cujus
 domo Christus exivit, ex quo dixit: « Relinquetur D
 vobis domus vestra deserta (*Matth.* xxiii, 38) »
 — « Cum autem plenitudo gentium introierit, tunc
 Israel salvus fiet (*Rom.* xv, 25); » tunc in suæ genitricis
 domum Ecclesiam introducet. « Dilectus meus
 » mihi, et ego illi. » Non equidem moratur vel hic,
 vel ibi, sed habitat cum sanctis, donec et dies aspi-
 ret, et umbrarum veniant fines.

Versus:

Cui: Capræ, dixi, similis esto,
 Aut super montes Bether parvulo cervo,

(930) « Christum scilicet super omnia diligendum,
 quia ipse prior dilexit nos, et lavit a peccatis
 nostris in sanguine suo, deditque animam suam
 pro nobis. » Idem auctor.

(931) « Non est putandum quod tunc Ecclesia

In lectulo per noctes eum quæsi vi;
 Sed quoniam per noctes non reperi vi,
 Surrexi circuire civitatem.
 Per vicos et plateas dum remearem,
 Me vigiles portarum reperi erunt.
 Ubi esset dilectus, mihi dixerunt.
 Inveni ergo illum, neque dimittam
 Donec in genitricis lectulum mittam,
 Id est in hujus vasis materiam secretam
 Sive Judæorum plebem postremam.

Sponsus ad fideles animas: « Adjuro vos,
 » rusalem per capreas, cervosque camporu
 reliqua. Per capreas, inquit, et cervos, per a
 et doctores, per virtutem et fidem, et bonam
 tionem, quibus et ad cælum et ad promissu
 vium curritis, et serpentum venena supera
 filiæ Jerusalem, vos quæ Dei cognitionem
 adjuro et deprecor, ut dilectam meam, s
 meam non excitetis, nec ab eo in quo de
 opera separetis. Alius enim in jejunio del
 alius in vigiliis, alius in eleemosynis faciend
 in ecclesiis construendis. Hos a tanto somno
 delectatione, ab hoc sui animi proposito se
 magnum est peccatum. Diversæ namque sun
 diversæ sunt voluntates, diversæ sunt et ope
 quibus Domino servire possumus. Unusquis
 in suo sensu abundet. Synagoga de Ecclesia
 » est ista, quæ ascendit per desertum. » Q
 quit, qualis, quam pulchra, quam admirabil
 ista, quæ ad me de virtute in virtutem pro
 conscendit? Cujus, inquam, virtutis et auda
 quæ ad me per desertum venit? Per deserte
 que, et per hujus sæculi adversa, non latron
 dias, non tyrannorum gladios, non leonum
 non Judæorum et hæreticorum sophismata
 ad Dominum Ecclesia pertransivit. Sed q
 transivit? « Sicut virgula fumi facti ex arbor
 » myrrhæ videlicet, et thuris, et aniversi
 » pigmentarii. » Ac si dicat: Sic in hujus
 » delector, quasi in omnium pigmentorum c
 suavitate. Per myrrham et thus, quæ hic no
 tur, carnis mortificationem et sanctorum o
 intelligimus.

Versus:

Quæ est ista per desertum,
 Cum cælum est apertum,
 Quæ ascendit quasi fumus,
 Quam non aggravavit humus.
 Per desertum sic transivit,
 Arctam viam reperivit,
 Sed transivit per desertum
 Gratum bajulans pigmentum.

Vox Ecclesiæ: « En lectulum Salomonis
 » ginta fortes ambiunt ex fortissimis Is

relicta sit eum, cum in cubiculum matr
 introduxerit, id est Synagoga ad cognitione
 et fidem venerit; sed donec pro sempiterno p
 id est semper illi fidelis erit, ardentissimoque
 flagrabit. » Idem auctor.

non namque *pacificus* interpretatur. « Ipse A cavit. (*Psal.* xxii, 2). » In hoc autem ferculo qui est pax nostra, qui fecit utraque unum s. ii, 14) » igitur Lectulum Salomonis

Ecclesiam intelligimus (932), quam sibi amore Christus sociavit, non habentem misericordiam neque rugam. De qua per Prophetam ait: « Requies mea in sæculum sæculi; hic habitabo, iam elegi eam (*Psal.* cxxxi, 14). » Hanc autem intacta fortes ambiunt, hanc apostoli et doctores diunt, ne forte Judæi, hæretici, et pseudo-oli verbum Dei adulterantes Salomonis lectum, orumque conscientiam deturpent. Sed quare intacta esse dicuntur, nisi quia sexagenarius numerus ex senario et denario conficitur? Sexies namque decem, vel decies sex sexaginta faciunt. Et iam sex diebus opus suum peregit Deus, merer sex, operum perfectionem intelligimus. Per a autem, legalia decem præcepta signamus. Qui r lectulum Salomonis, id est sanctam Ecclesiam diunt, et in operibus quidem perfecti, et legis nentis, et institutionibus sapientes esse debent. tem non solum fortes, verum etiam ex fortissimrael esse dicuntur, quoniam Ecclesiæ doctores is fortiores esse oportet. « Omnes tenentes dios. » Unde et Psalmista: « Et gladii accipi- i manibus eorum (*Psal.* cxlix, 6). » Et Aposto- « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei s. vi, 17). » Teneant igitur episcopi gladios, is et vitia destruant, et Ecclesiam defendant. ad bella doctissimi. » Unde est illud: « Bene- s Dominus Deus meus, qui docet manus meas celum, et digitos meos ad bellum (*Psal.* cxliii, doctissimi namque in prælio sunt, quoniam pa- o, non seipsos defendendo, in humilitate et patienterunt. « Uniuscujusque ensis super femur suum. » r femur namque enses habent, qui impetus libi- castitatis freno repellunt. Unde Apostolus: « Cas- inquit, corpus meum, et in servitatem redigo . ix, 27). » — « Propter timores nocturnos. » ti, inquit, sunt doctores, et gladiis accincti, æretici et maligni spiritus in nocte dolo et oc- Salomonis lectum invadant, id est sanctam siam. Ecclesia. « Ferculum fecit sibi rex Sa- ion de lignis Libani. » Quid per ferculum, nisi siam? Hoc autem ferculum, hoc refectorium, D sacræ epulationis domum de lignis Libani fecit nus, quoniam nullus in Ecclesia habitat, qui smatis aqua non sit candidatus. Libanus enim *datio* interpretatur (933). De hoc autem ferculo almis dicitur: « In loco pascuæ ibi me collo-

resident, vestes nuptiales habere oportet. Hic autem carnem suam nobis ad manducandum Christus apposuit. Hic panem vinum, hic agnum præfiguratur, taurumque saginatum comedimus, hic calicem Novi Testamenti potamus, hic divino et dulcissimo vino inebriamur. De Christo dicit: « Columnas ejus fecit argenteas. » Quid per columnas nisi apostolos et doctores; sed quare columnæ, nisi quia totius Ecclesiæ sunt sustentamenta? De his in Psalmis dicitur: Ego confirmavi columnas ejus (*Psal.* lxxiv, 4). » Cur autem argenteæ, nisi quia simplicitatis, modestiæ, et sobrietatis affectione pallent? Hi sunt illæ pennæ columnæ, quæ deargentatæ esse dicuntur: « Reclinatorium aureum. » Mensam, inquit, et reclinatorium aureum fecit, quoniam Novum et Vetus Testamentum sapientiæ luce præfulgent. De hac autem mensa dicitur: « Parasti in conspectu meo mensam (*Psal.* xxii, 5). » Accedamus igitur ad hanc auream mensam, ut divinis et spiritualibus dapibus reficiamur. « Ascensum perpurpleum. » Nullus enim hujus mensæ cibos comedit, nisi per purpuream viam ascendat. Non enim Judæi hujus cibum capiunt, quoniam ascensum purpureum non noverunt. De quibus dicitur: « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum (*Psal.* lxxviii, 22). » Via namque purpurea est, quam Christus proprio sanguine cruentavit. Possumus autem per reclinatorium cælestem illam beatitudinem intelligere. Hæc autem aurea dicitur, quia omnibus pretiosior est; cujus quies æterna, cujus ascensus purpureus. Nemo illuc ascendit, nisi Christi morte redemptus ejus sanguine deducatur. Martyres quoque per viam purpuream se se illuc ascendisse gratulantur.

« Media charitate constravit propter filias Jeru- » salem. » Quomodo autem media charitate non constravit et cooperuit, nisi quia communi dilectione omnes redemit? Hoc autem propter animas simplices, quæ in infernales tenebras mergebantur (934). Constravit et media charitate, quia pro universali salute crucifixus, salutem in medio terræ operatus est. Vox Ecclesiæ de Christo dicit: « Egre dimini » et videte, filiæ Sion, regem Salomonem. » Egre dimini, inquit, filiæ Sion, extra portam; exite, filiæ Jerusalem, et videte regem vestrum; videte Salomonem, videte Christum vere pacificum. « In diademate quomodo coronavit eum mater sua. » Hæc autem mater Synagoga intelligitur, quoniam ex Judaica gente secundum carnem natus est Dominus. Hæc autem filium suum, dominum suum,

2) « Lectus Salomonis, quamvis supernæ illius radinis requies accipi possit, in qua Deus cum suis requiescit, probabilis tamen præsens itur Ecclesia, in qua sancti Dei sopitis tumultu- riorum amplexu Salomonis, id est veri paci- lelectantur. » Idem auctor. Cantachuzenus in o hoc Salomonis significari ait monumentum io mortuum Christi corpus depositum fuit, ie Judæi milites apposuerunt, ut illud custodi-

rent.

(933). « Libanus *candidatio* vel *dealbatio* in terpretatur. Ligna ergo Libani sunt sancti, candidati, et dealbati in baptismo, et omnium virtutum pulchritudine exornati. » Idem auctor.

(934) Hoc est propter animas simplices, et nullius sibi virtutis conscias, quæ quanto magis propriæ fragilitatis sunt consciæ, tanto amplius Salvatorem et Redemptorem diligere satagunt. Idem auctor.

regem suum coronavit, spineamque coronam super caput ejus imposuit (935). Quando? « In die sponsionis ejus. » Id est in die quo Christus nuptias fecit, et Ecclesiam Patris desponsavit, ipsiusque de latere dormientis conjugem fabricavit. Namque sicut de dormiente Adam, una costa subtracta, facta est Eva, ita de Christo dormiente, latere lancea perforato, facta est Ecclesia. « Et in die lætitiæ cordis ejus (936). » O mira pietas ! moriens lætabatur, de morte gratulabatur ; quoniam sic se mundum redimere, et patriarchas et prophetas liberare a morte sciebat. Quamvis enim caro tristaretur, cor tamen, et divinitas lætabatur.

Versus.

En lectulum Salomonis ambiunt fortissimi,
Omnes gladios tenentes in bello doctissimi
Propter timores nocturnos sunt accincti gladiis,
Quibus suis sunt tutamen, et timor extraneis.
Ferculum rex Salomon fecit de lignis Libani,
Cujus utique columnæ vos estis apostoli.
Reclinatorium ibi fabricavit aureum
Sanguine proprio fecit ascensum purpureum.
Filix Sion, quid statis, foras egredimini ?
Regem vestrum coronatum spinis intuemini.
Tu tamen, Virgo Maria, coronasti Filium ;
Quia carnem de te sumens ponitur in medium.
Quem chorus apostolorum, confessorum, virginum,
Sic circumdat, ut corona prudentium militum.

CAPUT IV.

Vox Christi : « Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es (937) ! » Cur autem bis dixit quam pulchra es, nisi quia in opere et sermone, interius et exterius, in anima et corpore pulchra est ? « Oculi » tui columbarum, » id est intellectus, ratio, intuitus tuus simplex est et acutus, non ira confusus, non furoris sanguine perturbatus, non in superbiam elatus. « Absque eo quod intrinsecus latet. » Multa inquit, de te dici possunt. Laudabilis es in virtute, in constantia, in sapientia. Magnum est quod videtur, maximum est quod latet. Magna in te fulget operatio, magna in cœlesti secretario tibi servatur retributio. Magnus est labor, sed maxima spes. Possumus etiam et per oculos prophetas intelligere, qui ea quæ futura erant multo ante præviderant. Hi columbæ dicuntur, quoniam in humilitate et simplicitate cordis Domino servierunt. « Capilli tui sicut greges caprarum. » Per capillos eos intelligimus, qui ab Adam usque ad Christum fidem servaverunt. Capillis namque nulla pars

(935) « Egredimini, videte, filix Sion, in rege Salomone coronam, qua coronavit eum mater sua, spineam videlicet, quam ejus capiti imposuit. In die desponsationis ejus, hoc est in die qua passus est ; tunc enim, tanquam sponsus uxorem duxit, castam nimirum ex gentibus Ecclesiam. » Ita Cantachuzenus.

(936) « Qui gaudebat per passionem suam redimere mundum de diaboli potestate, etc. » Idem auct. Cassiod. dict.

(937) « Bis repetit, quam pulchra es ; » scilicet in opere, et in prædicatione. In opere, quia nihil fœ-

superius est. Merito ergo capillisti dicuntur ; sicut secundum tempus totius Ecclesiæ sunt superius. Sed quare gregi caprarum assimilantur, nisi carnaliter vivebant, et luxuriæ carnisque volubus serviebant ? His enim dictum fuerat : « C et multiplicamini (Gen. ix, 7). » Ex talibus David et Salomon fuisse probantur, quorum binarum non erat numerus. Sola igitur fidei vantur. Hi sunt, qui per fidem vicerunt. « Quæ ascenderunt a monte Galaad. » Galaad que *acervus testimonii* interpretatur. Ascendit igitur de monte Galaad, quia legis et prophetarum testimonia observantes cœlorum regna scanduerunt. « Dentes tui sicut greges tonsarum cœlestium. » Dentes apostoli. Sed quare dentes, nisi quia phetarum et legis graviore sententias rursus et exponentes, Ecclesiam pascunt et nutriunt. Autem greges tonsarum ovium, nisi quia sub omnibus venditis, et pauperibus attributis tonsi, vitis exspoliati in innocentia et similes Domino servierunt ? « Quæ ascenderunt de monte Deo. » De lavacro quidem ascenderunt, quoniam baptis aqua mundati, vitis que omnibus experientis summum fidei et doctrinæ, et ad cœlos scandunt. « Omnes gemellis fetibus. » Gemellos fetus habent, quoniam inter medios clericos doctores Novum et Vetus prædicant Testamentum. Per gemellos autem et per gemellos fetus doctrinam et operam intelligere, sive etiam carnis et animæ casum vel Dei et proximi dilectionem (938). « Et stipes » est » inter » eas, quoniam multiplices sententias et cœlestes confirmant.

« Sicut vitta coccinea labia tua. » Quid pro nisi episcopos, sacerdotes, cæterosque, qui assidue laudant et benedicunt ? Hi autem vitta ne esse dicuntur. Sed quare vitta ? Quia quæ capillos, ita multos fideles in una fide ligat quia multas virtutes, multasque sententias adunant ; sive etiam quia cordis sui cogitatione comprimunt, ne vento vanitatis per inania tur. Cur autem coccinæ ? Quia et igne sarritus accensi sunt, et Christi prædicant passus. Coccus ignis, vel sanguinis speciem habet. « » quum tuum dulce. » Dulcia quidem sunt verbum eloquia, et auditu suavia. Unde etiam « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua mel ori meo ? » (Psal. cxviii, 103) — « Sicut germen mali Punici, ita genæ tuæ. » Genæ

dum, nihil oculis meis indignum agit. In prædicatione, quia ad considerandum incarnationis mysterium, etiam sodales tuas filias Jerusalem vitare non cessas. Idem auctor.

(938) In eadem convenit interpretatione Cantachuzenus, qui de hisce ovibus loquens, ait : « Enim, et lavacro lotæ divino, secundum jugum filiorum serie sacri baptismatis reddidere semperque exstant gemellæ ; præclaram autem templationem, præstantemque pariter operam exercentes. »

artyres intelliguntur, qui coram et in faciem A
 im confidentes pro eo mortui sunt (939). Hi
 fragmen mali punici esse dicuntur, quoniam
 sanguine cruentati sunt. Genæ igitur dicun-
 tia et de peccatis erubescunt; fragmen autem,
 m pro Christi nomine trucidantur et frangun-
 tali vero punici propter sanguinis effusionem.
 ue eo, quod intrinsecus latet. » Pulchræ,
 , sunt genæ, rosea est facies, virginalis et
 is est vultus; multo tamen laudabiliora sunt,
 nondum apparent, quæ in corde latent, quæ
 lesti thesauro tibi reservantur. « Sicut turris
 id collum tuum. » Per collum Ecclesiæ do-
 intelligimus. Per collum namque transit ci-
 quo venter reficitur et saturatur; per collum
 e exeunt verba, omnisque doctrinæ documen-
 illum denique sustinet scutum, quo totum
 corpus. Doctores autem Ecclesiam nutriunt,
 t, muniunt et defendunt. Præterea cum Eccle-
 ristum conjungunt, sicut collum cum capite
 ». Hi autem sic totam defendunt Ecclesiam,
 urris David totam quondam defendebat Jeru-

uæ ædificata est cum propugnaculis suis. » Sic
 et doctores propugnacula habent, sapientiam
 cet et virtutem, quæ nulla possunt machina
 nari, nullisque inimicorum instrumentis des-
 « Mille clypei pendent ex ea (940). » Mille
 ue clypei pendent a doctoribus, quoniam per
 erabiles sententias et argumentationes ab eis
 ntes, Ecclesiam protegunt. « Omnis armatura
 ium. » Nihil enim in ea vinci, vel frangi po-
 » Duo ubera tua sicut duo hinnuli capræ ge-
 li. » Una enim caprea, una est Ecclesia, cujus
 acutus, cujus pedes agiles, cujus voluntas al-
 petit, cujus cursus cælos ascendit; duo habet
 , quia duo sunt gemelli. Duo namque ubera
 festamenta sunt. Duo vero gemelli duos popu-
 esignant: Judaicum videlicet et genilem. Hi
 gemelli dicuntur, quoniam et gemini sunt,
 minam charitatem observant. « Qui pascuntur
 illis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. »
 iis quidem pascuntur, qui in suavis et odo-
 Scripturarum sententiis delectantur. « Donec
 et dies; » illa scilicet de qua dicitur: Quia
 lior est dies una in striis tuis, super millia
 LXXXIII, 10). » — « Et inclinentur umbræ. »
 tque caligo, et tenebrarum omnium princeps
 lota militia sua in infernum præcipitetur. Spon-

9) Eadem est suppositi Cassiodori interpre-

0) Mille clypei intelliguntur innumera divinæ
 sionis præsidia, quibus sancta vallatur et de-
 tur Ecclesia, etc. Idem auctor. Pro hac turri,
 rce, intelligit etiam Cantachuzenus præsigna-
 B. V., undique munitione vallatam, atque præ-
 munitam, ut nullus contra eam hostis præva-
 possit.

1) Hæc prophetice dicta de Deipara censet idem
 chuzenus, quod sacer scriptor considerans
 totius prorsus labis expertem, totius orbis

sus de sponsa dicit: « Vadam ad montem myrrhæ. »
 Vadam, inquit Dominus, ad montem myrrhæ, visi-
 tabo terras, carnem suscipiam. Mons namque myr-
 rhæ caro est, quam assumpsit. Hic autem est ille
 mons, qui tantum crevit, ut totam terram comple-
 ret. Myrrhæ autem ideo dicitur, quia corruptionem
 non vidit; juxta illud: « Nec dabis sanctum tuum
 videre corruptionem (Psal. xv, 10). » Possumus au-
 tem et per hunc montem Ecclesiam intelligere, quæ
 carnem suam cum vitis et concupiscentiis mortifi-
 cans, in amaritudine semper moratur.

« Et ad collem thuris, » id est ad eos, quorum
 orationes me oblectant, sicut suavis odor thuris.
 « Tota pulchra es, amica mea, et macula non est
 in te (941). » Tota namque pulchra est, quia neque
 maculam, neque rugam habet. Sponsus ad spon-
 sam: « Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano,
 « veni. » In Libano, inquit, es, dealbata es in virtu-
 tibus, florum sanctitate nites; nihil tenebrosum,
 nihil nigrum, nihil obscurum in te esse conspicitur.
 Veni igitur ad me, et quæ semper pulchritudinem
 dilexisti, sicut sol in regno meo fulges in ætern-
 um (942). Ter autem dixit « veni, » quia tria sunt,
 sine quibus non ad eum venit; id est fides, spes,
 et charitas; ☉☿ sive quia cogitatione, locutione,
 operatione Domino servit. Cur autem sponsa voce-
 tur, superius dictum est: « Coronaberis de capite
 » Amanæ. » Amanus namque mons est Ciliciæ, qui et
 Taurus appellatur.

« De vertice Sanir et Hermon. » Hi autem mon-
 tes in Judæa sunt. In his autem leones et pardi ha-
 bitant, sicut sequentia manifestant. « De cubilibus
 » leonum, de montibus pardorum. » Per hos autem
 montes, illos intelligimus, in quibus vitiorum exer-
 citus, leones, et pardi, et ipsi maligni spiritus in-
 habitant. His autem devictis et expulsis, coronatur
 Ecclesia: « Nemo enim coronabitur, nisi qui legi-
 time certaverit (II Tim. II, 5). » Coronatur igitur
 de supradictorum montium capite, quia diabolo de-
 victo, qui illorum caput et dominus est, pro tanto
 certamine præmium suscipit, et coronam. « Vulne-
 » rasti cor meum soror, mea sponsa. » Soror qui-
 dem, quia ejusdem patris filia est. Unde Apostolus
 ait: « Si autem filii et hæredes; hæredes quidem
 Dei, cohæredes autem Christi (Rom. VIII, 17). »
 Sponsa vero, quia carnem nostram sumens de vir-
 ginali utero Christus processit. Hæc autem soror et
 conjux sponsi sui cor vulneravit, amore scilicet,
 mortisque timore. « In uno oculorum tuorum. »

causam futuram salutis, ad ipsam divino succensus
 spiritu exclamavit: *Tota pulchra es, proxima mea,
 et macula non est in te.*

(942) « Et tertio dicit, veni; quia vult eam per-
 fectam esse in cogitatione, locutione et opere. Vel
 vocat eam primo, ut ad se veniat per fidem, vocat
 secundo, ut dignam cælestium præmiorum retribu-
 tionem, jam liberato corpore accipiat. Vocat tertio,
 ut in die generalis resurrectionis, jam resumpto
 corpore, duplici stola ornata perpetuo gaudeat. »
 Idem auctor, Cassiod. supp.

Multos namque oculos habet Ecclesia, plena est A » sus est soror mea sponsa (944). » Hortus oculis ante et retro, undique videt, undique latronum propellit insidias; unum tantum oculum splendidissimum habet; una Trinitatis fide illuminatur, sine qua Deo nullus placebit. Hunc autem oculum qui non habent, cæci sunt, et in tenebris ambulant (943). Unde Apostolus : « Cæcitas, inquit, ex parte contigit in Israel (Rom. xi, 25). » — « Et in » uno crine colli tui. » Confirmatio est. Multi namque crines multa doctorum exempla et sententiæ sunt. Sed quare crines, nisi quia subtiles et prolixi sunt? Unus autem crinis, una est sententia, quæ apud omnes eadem est, in qua Christianorum nullus dissidet, quam apostoli prædicaverunt, et pro qua martyres sanguinem fuderunt, quam sancti Patres confirmaverunt. « Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, » B « soror mea sponsa! » Pulchræ sunt mammæ, pulchri sunt et filii. Synagogæ namque mammæ pulchræ non sunt, quoniam nigro lacte, sordidissima face, et erroris intelligentia filios nutrit.

« Pulchriora sunt ubera tua vino. » Metonymia est. Ecce vino lac comparatur, quod utique candidius et suavius est. Natos suos lactat Ecclesia, adulterinos suos inebriat Synagoga. Hi autem sapienter educati, celeriter crescunt; illi vero sicut ebrii, sensum amittunt. De quibus ipse Dominus ait : « Et in me psallebant, qui bibebant vinum (Psal. lxxviii, 13). » — « Et odor unguentorum tuorum, » id est virtutum, sermonum et gratiarum. Hæc enim omnia unguentum dicuntur, quia et suavia sunt, et omnium infirmitatum languores sanant. « Super omnia aroma, » id est præ cunctis Judæorum sacrificiis. « Favus distillans labia tua. » Favus enim mel est in cera, per quem spiritualis intelligentia significatur in littera. Favum distillant labia Ecclesiæ, id est dulcia et suavia verba. « Mel et lac sub lingua tua. » Quibus omne genus hominum delectatur. Possumus autem et per mel, quod de rore cæli conficitur, spirituales et altiore doctrinam intelligere; de qua Apostolus ait : « Sapienter loquimur inter perfectos (I Cor. ii, 6); » per lac vero mediocrem; unde ipse ait : « Lac vobis potam dedi, non escam (I Cor. iii, 2). » — « Et odor vestimentorum tuorum sicut » odor thuris. » Habet enim Ecclesia vestimentum, quod ipsa suis duxit et texuit manibus; virtutibus D enim virtutes conjungens, operibusque bonis bona opera connectens, admirabilem sibi composuit vestem; in qua non minus delectatur sponsus quam in multo suavissimo thuris odore. « Hortus conclu-

» sus est soror mea sponsa (944). » Hortus vocatur, quia quasi diversa florum et arborum, ita diversi sanctorum et fidelium ordines continentur. Ibi sancti apostoli, confessores, tyres, virgines et viduæ. Conclusus autem, virtutum et angelorum munita præsidii (94 vitiis patet porta, per quam latrones, et ho intrent, qui furentur, et rapiant bona.

» conclusus, et fons signatus. » Fons quidem smatis est in Ecclesia, quo et vitiorum sorci runtur, et animæ et corporis maculæ purgæ autem fons vivus in horto isto, cujus aqua bibit, non sitiet ultra. De hoc autem fonte « Sitivit anima mea ad Deum fontem vivi xli, 3). » Sed cur signatus, nisi quia in

B nomine sanctificatur et benedicatur? Signatus fons, cognoscitur aqua, ad hanc sancti currunt et vitia, et maligni spiritus fugiunt. Hoc enim fons iste ab aliis discernitur, quoniam quæ alii facere nequeunt. « Emissiones tuæ parum » lorum 619 puniceorum, cum pomorum fructuum (946) Quem hortum superius dixit, paradus appellat; quoniam paradisus est hortus rum. Vocatur igitur Ecclesia paradus, omnium deliciarum copiis repleta est. Hic lignum scientiæ boni et mali, Novum vi Vetus Testamentum, quæ et mala devitare nos facere docent. Habemus et lignum verum est Christum, qui est panis vivus, qui descendit. Quatuor paradisi flumina, qua

C Evangelia. Sed quæ sunt ejus emissiones, munera, quæ sunt poma, qui sunt flores, hortus malorum puniceorum fructus Domini Mala, inquit, punicea mittit, multosque Domino mandat. Mala namque punicea vos stoli, qui pro Christi nomine sanguinem « Cum pomorum fructibus; » non solum martyres mittit, sed cum aliorum pomorum bus, cum virginibus et confessoribus præsentat. « Cypri cum nardo. Nardus » fistula et cinnamomum, cum universis lignis » myrrha et aloë cum omnibus primis unguentis subauditur, sunt in hoc horto. In his autem lignis, quoniam omnium aromatum genera Ecclesia versantur. Per cyprum nardum regium paratur unguentum, et per nardum, vissum magnique odoris est, omnes gratias sancti intelligi possunt, quæ et suavitate omnibus præferuntur. Cyprus namque cum ponitur, quoniam qui divino et regio ungu-

(943) « In uno oculo, et in uno crine; ut per hoc unitas sanctorum doctorum exprimat; unitas etiam cœlestis doctrinæ, quam subjectis impendunt. Unus enim Dominus, ut Apostolus ait, una fides, unum baptisma, una etiam devotio, subjectorum fidelium. Idem Auctor, In cordibus nostris, inquit Cantachuzenus, inveniisti unius trinitatis subsistentiæ splendorem purissimum, quo docemur, unum Deum, trinum in personis, in una essentia fore adorandum. »

(944) Virgo, hortus conclusus a Propheta est appellata. Hortus quidem, quia Christum, veluti vis-

pomum, germinavit; conclusus vero, quia in horto etiam virgo permansit. Cantachuzenus.

(945) « Conclusus est hortus iste, quia S. Edmundus, et Domini sui adjutorio munit præsidio angelicarum virtutum vallata, nunc gnum spirituum patet insidiis. » Idem Cassiod. supp.

(946) « Gratia nimirum a Deo ad Virginem brielem nuntium missa : ipsa namque revera nobis reseravit, et delicias fructuum ad vescendum apposuit. » Cantachuzenus.

, magnus et suavissimus odor Deo sunt. Unde A
 lus, « Christi, inquit, bonus odor sumus Deo
 II, 15). » Per crocum namque, fistulam et
 romum, quæ brevia sunt, nec altius crescunt,
 ces et humiles intelligimus, quos, quamvis
 homines non venerentur, magnæ tamen virtutis
 titatis sunt. In his autem persona est humilis,
 tus excelsa. « Cum universis lignis Libani. »
 ec autem apostolos et prophetas intelligas,
 itudine, robore et pulchritudine cæteris præ-
 iquidem ligna Libani magnæ sunt altitudini-
 yrrha vero et aloë, quæ putredini, vermi-
 resistant, castitatem et alias virtutes signi-
 quæ a vitiorum contactu et animam et corpus
 illæsa. « Cum omnibus primis » et maximis
 entis, » per quæ fides, spes et charitas desi- B
 possunt, quæ in sæcula sæculorum detinent
 atum. « Fons hortorum, puteus aquarum
 tium. » Hic, inquit, est fons hortorum, hic
 ostoli et doctores, hic est illa aqua, qua to-
 gatur mundus. Multi enim horti multæ sunt
 æ. En puteus viventium aquarum, en profun-
 cripturarum. Una enim est doctrina aposto-
 mortuusque error hæreticorum : hanc aquam
 unt, non moriuntur ; illam qui bibunt, vivere
 nt. Illi tamen de fonte bibunt, qui Scriptu-
 superficiem summis tenus labiis delibant. De
 non sumunt profundiores aquas, id est diffi-
 santentias non hauriunt. « Quæ fluunt im-
 de Libano. » Impetu, inquit, magna scilicet
 ntia, virtute, et affluentia hæ aquæ fluunt. C
 de fluunt ? de impetu, de Libano, de monte
 ato. Libanus enim, ut dictum sæpe est, *candi-*
 interpretatur Christus gratias convocat.
 e, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum,
 vant aromata illius. » Dixit superius hor-
 ixit arbores et poma, dixit fontem et puteum,
 irrigatur ; nunc autem præcipit ventis ut
 it, hortum perfilent, aromata ventilent, quate-
 di odor reddatur suavior. Ventis enim in Chri-
 tum insurgentibus, quando tyrannorum impe-
 furor Ecclesiam persequendo sanctos trucidat-
 tunc enim aromata fluebant, tunc martyrum
 ntia et virtutes redolebant, tunc suavissimus
 ationabilis holocausti, et puri sacrificii ante D
 i conspectum ferebatur (947). Possumus tæ-
 er aquilonem, qui asper ventus et frigidus
 annorum crudelitatem intelligere. Per austrum
 qui serenus est, fallaciæ blandimenta designan-
 nde dicitur : « Inimici ejus terram lingent
 LXXI, 9). »

us :

ximus Ecclesiam
 onsam Regis regiam.

) « Novit Dominus de malis hominum bona
 m facere, sed ipsam persecutionem in sua
 ite habet, ut non tantum sæviant, quantum
 ; unde scriptum est : *qui fecit ventis pondus* :
 idelicet flatibus persecutionum modum im-
 » Idem auctor sub Cassiodori nomine.

Cujus estis oculi, vos prophetæ,
 Vos dentes fortissimi, Petre et Paule,
 Qui eam reficitis assuete.
 Genæ semper rubæ
 Martyres sunt utique.
 Imperfecti quilibet sunt capilli,
 Et minoris meriti imbecilli,
 Quia sunt instabiles sicut illi.
 Collum ferens clypeos
 Dicimus episcopos,
 Qui defendunt fortiter suas oves :
 Persequentes vitia, et leones,
 Serpentine furias, et dracones.
 Hortus est tutissimus
 Sanctorum sanctissimus,
 Qui non caret liliis neque rosis ;
 Nec privantur arbores suis pomis.
 Ibi fons dulcissimus est saporis,
 Hunc ventorum flamina,
 ●●● Tyrannorum agmina
 Perturbant et ventilant cum furore ;
 Cælum petunt martyres cum honore ;
 Delectatur Dominus in odore.

CAPUT V.

Ecclesia de Christo dicit : « Veniat dilectus meus
 » in hortum suum. » Veniat, inquit, dilectus meus,
 sponsus meus, amicus meus in hortum suum, in
 Ecclesiam suam, in sanctorum congregationem. Ad
 quid ? « Ut comedat fructum pomorum suorum. » Co-
 medat, inquit, fructum pomorum, recipiat manipu-
 lum, obsequium, et bona opera sanctorum. Mitia
 sunt poma, quatiuntur arbores, occiduntur marty-
 res. Jubeat igitur Dominus, ut eorum animæ in
 cœlesti thesauro, et in sinu Abrahæ congregentur.
 Christus dicit : « Veni in hortum meum, soror mea
 sponsa. » Tu me, inquit, venire rogas ; ego autem
 jam veni (948).

« Messui myrrham meam cum aromatibus. » Per
 myrrham autem martyres, castos et incorruptos
 intelligimus. Per aromata vero fragrantiam honorum
 operum. Est autem myrrha cum aromatibus, quando
 concupiscentiis carnis devictis, cum solis virtutibus
 homo conversatur. Tunc incorrupta est caro, tunc
 virtutes redolent, tunc ad se sanctos venire Domi-
 nus jubet. Cum enim Apostolus diceret : « Cupio
 dissolvi, et esse cum Christo (*Philip. 1, 23*), » nonne
 ut sua meteretur myrrha desiderabat ? « Comedi
 » favum meum cum melle meo. » Quanta dulcedine
 et delectatione sanctos suos Deus recipiat, in his
 verbis declaratur. « Comedi, inquit, favum meum
 cum melle meo, » recepi amorem meum, suscepi
 dulcissimos, nimisque dilectos amicos meos. Con-
 firmatio. « Bibi vinum meum cum lacte meo. » Vi-
 num quidem vos estis, apostoli, qui divino calice

(948) « Desideranti Ecclesiæ, ut ad se veniat Spon-
 sus, respondet se jam hoc fecisse. Ego jam veni. Ve-
 nio ad eam, ut errantes corrigam, infirmitates cor-
 roborem, dubios confirmem, et perfectos donis cœles-
 tibus augeam. » Idem auctor, Cassiod. supp.

inebriati omnem peritiam habuistis. Lac vero illi A est: « Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron (*Psal. cxxxii, 2*): » Vos sicut qui mediocri et imperfecta scientia ornantur. Venit igitur Christus in hortum suum, et myrrham, quam ventus perflaverat, sanctos scilicet, quos tyrannus contristaverat, nimio secum amore devexit, Christus ad apostolos dicit: « Comedite, amici mei, » et bibite. » Apostropha ad apostolos. Vos, inquit, amici mei estis; vos doctrinam fidei, et carnem meam comedite, vos sanguinem meum bibite. « Nisi enim manducaveritis meam carnem, et biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis (*Joan. vi, 54*). » Comedite igitur panem vivum; bibite calicem novi testamenti. « Et inebriamini, » charissimi. » Qui enim hoc calice inebriatur, vera scientia inebriatur. Qui enim divitias spernit, mortem desiderat, sui obliviscitur, negligit quæ videt, credit quæ non videt, nonne is ebrius esse videtur? « Ego dormio, et cor meum vigilat. » Dormivit quidem secundum carnem, quoniam mortuus est et sepultus; cor autem vigilat, quia divinitas dormire non potest. Hoc autem etiam in persona Ecclesiæ sic intelligitur. Ego dormio, carne devicta et subjugata; cor autem vigilat, anima scilicet quæ in bonis operibus perseverat. Possumus autem per cor, Christi apostolos intelligere. Isti autem vigilant, isti sanctam Ecclesiam die noctuque custodiunt. Ecclesia: « Vox » dilecti mei pulsantis. » Audio, inquit, vocem Domini mei; pulsat enim sanctos suos, ne dormiant, hortatur ut vigilant. Stat enim ad ostium, et pulsat. Si quis aperuerit, intrabit, et cœnabit cum illo. « Aperi mihi, soror mea. » Soror quidem, quia ejusdem patris et sponsus et sponsa, filii sunt. Ille naturaliter, ista vero adoptione. « Amica mea, » pro qua mori non dubitavit, qua major dilectio nulla est. « Columba mea, » felle, et amaritudine carens. « Immaculata mea, » quæ vitis omnibus emundata sine macula es atque ruga. Aperi, inquit, mihi cor tuum, aperi mihi portam, qua et tuas, et aliorum ingrediars conscientias: « quia caput meum plenum est rore. » Confirmatio. « Et cincinnati mei guttis noctium (*949*). » Tota, inquit, nocte cucurri, pro tuo amore vigilavi. « Ecce sto ad ostium, et pulso (*Apoc. iii*). » Aperi mihi, soror mea. In multis quidem adversis, in nocte, et in ipsa morte pro hujus dilectione fuit Christus. Unde et illud: « Insuper et usque ad noctem increpauerunt me renes mei (*Psal. xv, 7*). » Injustum est igitur huic non aperire, et in cordis thalamum tantum sponsum non accipere. Spiritualiter autem ros in capite, et cœlestis benedictio, et Spiritus sancti gratia in eo intelligitur. De quo dictum

(949) « Caput Christi, ut Apostolus ait, Deus est. Cincinnati vero sunt intimæ cogitationes, quæ non laxæ et dissolute fluunt, sed vinculo timoris et amoris Dei colliguntur. » Idem auctor.

(950) « Dilectus manum super foramen mittit, et ventrem tangit, cum interna conditor inspiratione cor visitat, et apud profectum virtutum accendit. Seu etiam cum nos ad memoriam operum suorum revocat, ut cogitemus, quia cum esset Deus, homo pro nobis fieri dignatus est. » Idem auctor, Cass. supp.

est: « Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron (*Psal. cxxxii, 2*): » Vos fidelis animæ. Sponsa ad seipsam: « Exspoliavi » me tunica mea, quomodo induar illa? » Merita, inquit, me immaculatam vocasti, quoniam tunicam meam exspoliavi, pristinam vitam fugi, veterem hominem exui, mundique concupiscentias, sæculi caras, et vitia repuli, quibus involuta et irretita eram. Immaculata sum, et te novo homine induta, in novitate vitæ ambulabo, et non amplius prædicta tunica induar, non ad sæcularia revertar; sed quæ incipi, instanter operabor. « Lavi pedes meos, quomodo » inquinabo illos? » Pedes, inquit, lavi, et ea vitia fugavi, in quibus humana fragilitas frequentius offendit. Hæc enim pars **651** corporis, quia terræ propior est, sæpius coinquinatur. Sunt enim quædam peccata, sine quibus vix aliquis immunis erit, Ut elatio mentis, vana gloria, verba otiosa et vanæ cogitationes. Vox Ecclesiæ de Christo: « Dilectus meus » misit manum suam super foramen (*950*). » Dilectus, inquit, meus misit manum suam, doctrinam, et spiritum fortitudinis suæ, ipsamque suæ passionis commemorationem super foramen et portam cordis mei, quæ nunquam ei clauditur.

« Et venter meus intremuit ad tactum illius. » Quis enim est, quem Dominus tetigit, sanctoque Spiritu inspiravit; quis ipsius passionem commemorans non contremiscat? Unde est illud: « Tange montes, et frangantur (*Psal. cxliiii, 5*). » Mittit igitur Dominus manum per foramen, tangit cor nostrum; recordatur passionis, stringitur admiratione et timore cum Dominus pro servis, justus pro injustis, creator pro creatura, talia pateretur. « Sur » rexi, ut aperirem dilecto. » Vocem, inquit, audivi, de lectulo meæ delectationis, surrexi, et sæculi blandimenta dereliqui. Aperui dilecto, credidi sermonibus, cor meum vitis et errore mundavi, in quo tantus hospes habiturus erat. Unde per Psalmistam dicitur: « In auditu auris obedivit mihi (*Psal. 17, 45*). » — « Manus meæ distillaverunt myrrham. » Quid per manus nisi opera? Quid vero per myrrham, nisi incorruptionem? Distillant igitur manus myrrham, quoniam et corpus, et animam bona opera incorruptam faciunt. « Et digiti mei pleni sunt myrrha » probatissima. » Quid enim per digitos, nisi singulorum operum discretam operationem intelligimus? Ut vigilare, orare, jejunare, et similia. Hæc autem non immerito probatissima myrrha plena esse dicuntur; quoniam et carnem non sine magna retributione mortificant, et æternam præparant incor-

Cum hæc Cantachuzenus ad B. V. referat, ita exponit: « Misit ex suæ voluntatis placito, per Gabrielem, in me virtutem ipsius obumbrantem, quam manum appellat. Accedente vero angeli voce, cum altissimi Dei conciperem Verbum turbatus est super eum venter meus; dixi enim: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Ubi vero causam didicit. Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. (*Luc. ii, 48*). »

ruptionem. « Pessulum ostii mei aperui dilecto meo. » Valde, inquit, cor meum induratum erat, multis obicibus, et retinaculis obseratum erat. Sed posteaquam hujus vocem audivi, et veritatis sententias mente concepi, totam cordis intelligentiam aperui, omnia erroris obstacula dimovi, quibus quasi pessulo cor meum erat clausum (951). Aperui quidem, ut eum reciperem, et quis, et qualis, et quomodo sit verissime, perfecte et rationabiliter intelligerem. Sed frustra. Ut quid? Sequitur. « At ille declinaverat, » atque transierat. » Cum enim ea quæ Dei sunt, homines perscrutari præsumunt, ipse quidem ab eis declinat atque transit; quoniam qualiter sit, nullo modo comprehendere potest. Unde est illud: « Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus (Psal. LXXIII, 7). » — « Anima mea liquefacta est, ut locutus est. » B Anima, inquit, mea, quæ ferro et lapide durior erat, dulcissima voce sponsi audita, liquefacta est, et quasi cera emollita, evangelicam prædicationem in se scriptam recepit. Denique cum divina præcepta doctores nostros prædicantes audivimus, si forte timore et amore compuncti, oculos in lacrymas solvimus, animam liquefactam tunc habemus. Judæorum autem animæ liquefactæ non sunt; quoniam eorum corda nimium indurata stilo spiritus inscribi nequeunt. Quod quidem lex eorum significavit in lapidibus deformata. « Quæsi, et non inveni illum. » Quærunt namque multi Dominum, quoniam et mundum relinquere, et de necessitatibus liberari, et cum eo esse desiderant. Unde quidam ait: « Utinam disrumperes coelos, et descenderes! » (Isa. LXIV, 4.) Et C Apostolus: « Cupio dissolvi et esse cum Christo (Philipp. I, 23). » Quidam tamen quærunt, et non statim inveniunt. « Vocavi, et non respondit mihi. » Vocant enim et clamant, rogant ut de hac carne liberentur, et non exaudit eos Dominus. « Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem. » Civitas Ecclesia, custodes apostoli; custodes, inquam, apostoli et doctores, qui circum Ecclesiam vadunt, qui eam ab inimicis defendunt, « invenerunt me. Percusserunt me, » videlicet gladio spiritus. « Vivus est enim sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti (Hebr. IV, 12). » — « Et vulneraverunt me, » timore videlicet compunctionis, et amoris, et sententiis Scripturarum, quæ quasi sagittæ acutissimæ inimicorum fugant exercitum. « Tulerunt pallium D meum mihi custodes murorum. » Meum, inquit, pallium, pravam voluntatem et vitiorum multitudinem, qua involuta et cooperta eram, apostoli et doctores mihi tulerunt, et vestimento fidei, veste candida et nuptiali me induerunt. Apostropha. « Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei, quia amore languo. » Filiæ namque Jerusalem, apostolorum animæ intelliguntur. Hæ autem jam in Jerusalem

(951) « Pessulum ostii aperiunt, cum Ecclesia, vel fidelis quæque anima cor adveniendi conditori præparat. » Idem auctor, Cassiod. supp.

(952) « Dilectus ex dilecto, filius est ex Patre, sic-

ut Deus de Deo, lumen de lumine. Vel etiam dilectus ex dilecto Christus est, ex ea parte, qua diligendus est, non ex ea qua timendus. » Idem auctor, Cassiod. supp.

Versus :

Quis est hic, qui pulsat ad ostium,
Noctis rumpens somnum?
Me vocat: O virginum pulcherrima,
Soror, conjux, gemma splendidissima
Cito surgens aperi, dulcissima:
Ego sum summi Regis Filius,
Primus, et novissimus,
Qui de cælo in has veni tenebras,
Passus mortem et multas injurias,
Liberare captivorum animas.
Mox ego dereliqui lectulum,
Cucurri ad pessulum,
Ut dilecto domus mea pateat,
Et mens mea plenissime videat
Quem videre maxime desiderat:
At ille jam inde transierat,
Ostium reliquerat.
Quid ergo, quid miserrima facerem?
Lacrymando sum secuta juvenem,
Cujus manus plasmaverunt hominem.
Vigiles urbis invenerunt me,
Exspoliaverunt me,
Abstulerunt et dederunt pallium,
Cantaverunt mihi novum canticum
Quo in regis inducar palatium.

Vox Synagogæ: « Qualis est dilectus tuus ex dilecto? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum (952)? » Nobilior nobilium, fortior fortium, sapientior sapientium. Qualis, inquam, est, dic qualis est, « quia sic adjurasti nos? » ut tuum ei amorem nuntiauerimus. Vox Ecclesiæ: « Dilectus meus candidus et rubicundus. » Candidus quidem, quia nulla vitiorum macula eum decoloravit. Rubicundus autem, quia proprio sanguine cruentatus est. Juxta illud: « Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? » (Isa. LXIII, 1.) « Electus ex millibus, » id est ex omni multitudine angelorum et hominum. « Quis enim in nubibus æquabitur Domino? » (Psal. LXXXVIII, 7.) « Caput ejus aurum optimum. » Quid per caput, nisi divinitas? Unde Apostolus: « Hominis, inquit, caput, Christus: caput autem mulieris, vir: caput Christi, Deus (I Cor. XI, 3). » Hoc autem caput aurum optimum dicitur, quia divinitas rebus omnibus præfertur. Non enim factura factori, creatura Creatori æquiparari potest. Dux namque naturæ sunt in Christo, quarum altera est aurum, altera vero terra; divinitas scilicet et humanitas, « Comæ ejus sunt elatæ palmarum. » Elatæ namque

ut Deus de Deo, lumen de lumine. Vel etiam dilectus ex dilecto Christus est, ex ea parte, qua diligendus est, non ex ea qua timendus. » Idem auctor, Cassiod. supp.

palmarum rami sunt productiores, semper ad altiora A tendentes, viriditatem non amittentes. Sunt igitur fidelium multitudines elatæ palmarum, quoniam semper ad altiora festinant, viriditatem non amittunt, siccari et mori non possunt, et de virtute in virtutem crescentes, cœlos ascendunt. De quibus dicitur: « Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur (Psal. xci, 13). » Hi autem Christi comæ dicuntur, quoniam ejus fidei, quæ omnium virorum caput est, firmiter inhærent. « Nigræ quasi » corvus. » Quare nigræ? Quia macerantur, tribulantur, æstum et multas adversitates patiuntur. Unde superius dixit: « Nigra sum, sed formosa. »

« Oculi ejus sicut columbæ, » id est casti et B simplices, non elati, non ira confusi. Per oculos autem Spiritus sancti gratias intelligimus, quibus sancti illuminantur. Unde est illud: « Vidi agnum, tanquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram (Apoc. v, 6). » Possumus autem et per oculos patriarchas et prophetas intelligere, quibus ipse Dominus ait: « Vos estis lux mundi (Matth. v, 14). » — « Super rivos aquarum (953), » subauditur, existentes. Sunt namque apostoli et doctores super aquarum rivos, quando in Scripturarum voluminibus exercentur. « Quæ lacte sunt lotæ. » Aliter enim simplices et parvuli eas bibere non possunt. Ergo quia lacte sunt lotæ, et sapientes et insipientes eis utuntur, quoniam omnis scientiæ C in se continent principatum. « Genæ illius sunt areolæ aromatum consitæ a pigmentariis. » Genæ, inquit, illius odoriferæ sunt, et ad vivendum suaves. Sed quid per genas, nisi eam, quam de Christo habemus, notitiam, intelligimus? Unde Apostolus ait: « Et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco (II Cor. 11, 14). » Quis enim odor suavior, et delectatio major, quam Christi notitiam habere? Sunt igitur genæ Christi cognitiones, eæ scilicet quæ de ipso apparent, et videri et intelligi possunt; quasi aromatum collectiones, quæ a pigmentariis compositæ et ordinatæ sunt (954). « Labia illius, labia distillantia myrrham primam. » Labia quidem erant labia Christi, quando baptismum prædicando dicebat: « Oportet vos nasci denuo (Joan. 11, 7). » D Itemque: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei (ibid., 5). Hæc enim dum diceret, lilia odorem et pulchritudinem dabant. Myrrham autem, carnis mortificationem et totius hominis incorruptionem ejus labia 623

(953) « Bene columbis super rivos aquarum comparantur, quia Spiritus sanctus puris et sinceris mentibus delectatur. Non enim super stagna et paludes, sed super rivos aquarum columbæ resident, quia Spiritus sanctus castas et mundas mentes sibi habitaculum facit. » Idem auctor.

(954) « Hæ areolæ pigmentariis conditæ sunt. Pigmentarii sunt Prophetæ vel apostoli, quia alteri futura hæc omnia, alteri jam facta descripserunt. » Idem auctor.

(955) In hæc interpretationem conveniunt aucto-

res supra relati. distillabant (955) tunc, quando discipulos, ut essent et nihil timerent, admonebat, dicens lite timere eos qui occidunt corpus, animam non possunt occidere (Matth. x, 8). » Et: qui persecutionem patiuntur propter justitiam (v, 10). » Et: « Si me persecuti sunt, et vos quentur (Joan. xv, 20). » Itemque: « Qui venire post me, abneget semetipsum, et tollat suam, et sequatur me (Matth. xvi, 24). » — « nus illius tornatiles, plenæ hyacinthis. » C natiles, nisi quia regulariter, facile, recto cuncta disponit et operatur? Optimus est doctæ sunt manus bene pingere, bene scilicet optime vasa tornare novit. Cur autem aure quia ipsius opera omnibus præstantiora sunt enim aurum cæteris metallis, ita Dei operati bus præstat. Sed quare plenæ hyacinthis esset tur? Hyacinthus namque lapis est aerei color etiam flos purpuream speciem habens. Manu Domini plenæ sunt hyacinthis; sive quia operatio nos excitat ad regna cœlestia. « In enim ipsius, ut ait Apostolus, a creatura mea ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur (1 Cor. 2, 14). » sive etiam propter flavorem sanguinis. Quis enim et purpura ejusdem coloris sur etiam manus Domini plenæ hyacinthis, quia ejus opera admirabili distinctione fiunt. Ut ait: Quoniam « nec Salomon in omni glo- ria cooperatus est, sicut unum ex istis (Matth. vi, 29). » cum de liliis loqueretur. « Venter illius eburneus, inquit, illius, humanitas et caro Christi de Virgine eburneus natus est, castus, et fortis, castus, eburneus venter eburneus et Christi; uterque candidus, fortis et castus.

« Distinctus sapphiris. » Sapphirus namque lapis est, sereni cœli habens colorem. Era Christi venter distinctus sapphiris; quoniam humanum caro factum, modo cœlestia ut Deus humana, ut verus homo faciebat (956). Er venter dicitur, homo et terra intelligitur; quoniam sapphirus dicitur, quem cœlicum colorem diximus, ille nimirum, qui de cœlo descendit denotatur.

« Crura illius columnæ marmoræ. » Per namque vias et itinera intelligimus, et est castus effectus. Crura, inquit, viæ et itinera illius labilia sunt. Non arundo vento agitata; imo co- lumbæ. Sed quæ columnæ? Marmoræ utique, quæ

res supra relati.

(956) « Per sapphirus ergo opera divinæ unitatis intelliguntur, quæ in carne perficiebat. Venter sponsi distinctus erat sapphiris; sed distinctus videlicet, ut inter sapphirus eboris cando- rem haberet; sic Dominus operabatur ea quæ dicitur erant, ut nihilominus perficeret ea quæ erant humanitatis: sic et rursus operabatur ea quæ erant divinitatis, ut non relinqueret ea quæ erant humanitatis; distincta est enim in Christo operati- onis unitatis et humanitatis. » Idem auctor, Cassiodorus

quidem, flecti autem non possunt. Christus namque A
 occidi potuit, a proposita vero voluntate detorqueri
 non fuit facultas. « Quæ fundatæ sunt super bases
 » aureas: » fidem nempe de his quæ nos docuit
 Deus, et sapientiæ firmitatem. Christi namque divi-
 nitas humanitatem assumptam et regebat, et susten-
 tabat. Possumus autem, et per itinera, incarnatio-
 nem, passionem, resurrectionem et ascensionem
 denotare. Quæ ideo super aureas bases fundata
 dicuntur, quia in providentia et consilio Patris
 (quod nimirum aureum fundamentum est) ante
 mundi constitutionem inhæserant. Unde ipse ait:
 « Non haberes in me potestatem, nisi desuper tibi
 datum fuisset (Joan. XIX, 11). » Hoc autem tale est
 ac si diceret: Firmissimum mihi est fundamentum,
 quod nisi se volente me occidi non patietur. « Spe- B
 » cies ejus ut Libani, electus ut cedri. » Hic enim
 mons omnes illius terræ montes altitudine transcen-
 dit: Christi autem montis majestas omnia complet
 et continet. Denique Libanus candidatio dicitur,
 Christus autem præ filiis hominum forma est spe-
 ciosior. Est igitur species ejus ut Libani, alta, et
 pulchra, et præ omnibus excellentior. « Electus ut
 cedri. » Cedrus namque arbor est quæ excelsa,
 odorifera, speciosa, imputribilis naturæ esse perhi-
 betur. Hæc autem omnia Christo conveniunt. « Guttur
 illius suavis; » id est, verba quæ ab ejus ore prodeunt
 jucunda et suavia sunt, omnique melle dulciora.
 Sed quid in singulis moror? « Et totus desidera-
 » bilis. » Singularia relinquam: summam, et bre-
 viter omnia dicam. Quid dicam? Totus amicus C
 meus est desiderabilis, totus est amabilis. Diliga-
 mus igitur eum non verbis, sed opere, et veritate,
 toto corde, tota mente, tota cordis intentione.
 « Talis est dilectus meus, » cui fideli annulo des-
 sponsata sum, nimioque amore et dilectione con-
 juncta: « et ipse, » et non alius, non Judæus, non
 hæreticus, « est amicus meus, filiæ Jerusalem. »
 Vere utique amicus, quoniam propter eam sangui-
 nem fudit, qua major dilectio esse non potest.

Versus:

Quis interrogare qualis
 Attinet, cum non sit talis,
 Cui Pater est æqualis
 Et Spiritus principalis,
 Deus et homo.
 Cujus caput purum aurum,
 Lux et splendor animarum;
 Cômæ palmæ sunt elatæ.
 Mire floribus ornatae,
 Typice sancti.
 Oculi non sunt elati,
 Sed columbæ similati,
 Qui super rivos aquarum
 Et fluentia Scripturarum
 Semper morantur.
 Ejus genæ sunt suaves,
 654 Nulli ad videndum graves;
 Labia sunt pulchra nimis;

Myrrha distillat ab illis.

Quid super addam?

Auræ sunt manus ejus,
 Eburneus venter ejus,
 Hic distinctus est sapphiris,
 Illæ plenæ sunt hyacinthis:
 Omnia novit.

Marmoris sunt ejus crura
 In stabilitate sua,
 Solida nimis et dura,
 Nullo modo ruptura:
 Credite mihi.

Sicut cedrus exaltatus,
 Ut Libanus candidatus,
 Majestate cuncta replet,
 Omnibus odorem præbet,
 Deus deorum.

Dulcia sunt ejus verba,
 Vera semper et aperta;
 Igne sunt examinata
 Et a Patribus probata,
 Sicut argentum.

Talis est dilectus meus
 Et hic est amicus meus,
 Cujus explicare laudes
 Qui non valeamus omnes,
 Hic finis erit.

CAPUT VI.

» Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulie-
 » rum: quo declinavit dilectus tuus, et quæremus eum
 » tecum? » Imperfecti sunt enim qui hic loquuntur:
 idcirco ubi Deus sit, quo declinaverit, et quo in loco
 moreretur, quasi ignorantes inquirunt. « Dilectus
 » meus descendit in hortum suum. » Quid est, in-
 quit, quod quæritis? Nonne vobis notum est quod
 in hortum suum dilectus meus descendit? Venit
 utique in hortum suum, visitavit me sponsam et
 amicam suam. Denique et dixit: non te deseram,
 neque derelinquam. Ex quo igitur in mundum ve-
 nit, ex quo me dilectionis vinculo sibi conjunxit,
 mecum est et mecum habitat. Ad Patrem ivit, me
 non reliquit; cælos ascendit, me non deseruit. Non
 ergo dicas, o homo, quo abiit? non dicas quo decli-
 navit? Vis eum quærare mecum? Fac ut sentias
 mecum: operare quod ego, vigila ut ego. Duc oleum
 tecum, si vis ascendere mecum. Non habeo dicis;
 D nec mecum longius ibis. Vigila igitur accensis lam-
 padibus, quatenus ei venienti lætus occurras. Cur
 autem Ecclesia hortus vocetur jam superius dictum
 est: « Ad areolam aromatis. » Ad areolam, inquit,
 aromatis. Per areolam intelligitur quælibet anima
 fidelis, quæ disciplina cælesti exulta, et diligenter
 composita, ac laterum parilitate, id est quatuor
 virtutibus præcipuis exornata, in sanctis operatio-
 nibus, multa aromata Deo incendenda excolit.

« Ut pascatur in hortis. » Vis hortus fieri? dicis,
 Volo: munda igitur cor tuum, aufer spinas et tribu-
 los; fac ut floreat anima tua; fac ut liliis et rosis,
 castitate et simplicitate, cæterisque virtutibus vire-

scat. Tunc pascetur in horto tuo, tunc veniet ille, qui dixit: « Si quis aperuerit, intrabo, et cœnabo cum illo, et ipse mecum (Apoc. III, 20). » — « Et lilia » colligat (957). » Semper enim Deus lilia colligit, semper animas sibi conjungit. Scimus enim quia fenum est populus; fenum autem baptizatur, de quo Deus lilia colligit. Vovisti Deo servire, promisisti Deo servire in castitate et humilitate, patientia et sobrietate; hæc sunt lilia, quæ Deo præsentas; hæc sunt lilia, quæ Dominus colligit. » Ego dilecto meo, » et dilectus meus mihi. » Ego, inquit, dilecto meo servo, et per omnia obedio, suæque in me habitationis præparo locum. Et dilectus meus mihi auxiliatur, servitutis merita tribuit, et seipsum in me hospitem infert. « Qui pascitur inter lilia, » id est in virtutum odore et animarum pulchritudine delectatur. Vox sponsi: « Pulchra es, amica mea, » suavis et decora sicut Jerusalem. » Pulchra quidem, quoniam baptizata es. « Suavis autem et decora sicut Jerusalem. » Jerusalem namque visio pacis interpretatur. Merito igitur sicut Jerusalem suavis Ecclesia dicitur, siquidem pacem cognoscit et videt, pacem sequitur, et in pacem credit (958). Unde scriptum est: « Et factus est in pace locus ejus (Psal. LXXV, 3). » Quoniam autem superna Jerusalem filia est, idcirco ejus pulchritudinem et decorem habere perhibetur; de qua Apostolus: « Illa, inquit, quæ sursum est, Jerusalem libera est quæ est mater nostra (Gulat. IV, 26). » — « Terrilis bilis ut castrorum acies ordinata. » Terribilis quidem, quia fide et spe, cæterisque virtutibus armata, malignorum spirituum fugat insidias. Terribilis namque erat Petrus, terribilis erat et Paulus. Petrus namque Ananiam cum uxore mori præcepit. Paulus autem adulterum Satanae tradidit. Terribiles fuerunt et cæteri sancti, qui malignos spiritus ex obsessis corporibus exire cogebant. Sed quare ut castrorum acies ordinata esse dicitur? Castrorum namque acies ita ordinantur, ut unusquisque in suo loco positus, locum sibi creditum defendat. Sic autem et in Ecclesia. Stat episcopus ante portas, ne lupus subintret, ne rapiat oves. **¶** Sed quid multa? Unusquisque in suo ordine pugnat. Pugnant doctores, pugnant continentia, pugnant et conjugati. Docti sunt in prælio, vitia destruunt, et malignos spiritus supplantant. « Averte oculos tuos a me, quia ipsi me a te avolare » fecerunt. » Nam quoniam superius sui ostii pesulum Ecclesia aperiens, et Christum in se recipere voluit, ejusque divinitatis secreta nimium rimari cœpit; idcirco hic dicitur: « Averte oculos tuos a me. » Unde et Apostolus « non plus sapere, quam oportet (Rom. XII, 3), » præcepit. Avertamus

(957) « Ipse enim bonis nostris pascitur, in tantum ut in paupere ipse reficiatur. Et lilia colligat, hoc est, ut sanctas animas virtutis maturitate ad perfectum candorem perducatur, de hoc mundo ad se colligat, et secum in æterna beatitudine gaudere faciat. » Idem auctor, Cassiod. supp.

(958) « Ecclesia, quæ adhuc in terris est, vel ani-

igitur oculos nostros; et qui de terra est, loquatur: nemo quod incomprehensibile estprehendere cœnetur. « Quia ipsi me avolarunt a te. » Quanto enim altius investigatur magis mentes hominum divina sapientia fugit enim Deus Arium, fugit Sabellium, fugit alios hæreticos, quoniam obliquis oculis inspiciebant, et carnali intuitu, humanaque de his disputabant, quæ nisi divina inspicere non possunt. « Capilli tui sicut gregerum, quæ ascendunt de monte Galaad. » inquit, tui, sententiæ, et cogitationes, fidelitudo, sicut caprarum greges, semperpetunt, cœlesti cibo saturari cupiunt. Et « omne datum optimum, et omne donum pdesursum est, descendens a patre luminum 17); » terrenum victum fastidientes, de venientem cibum expectant; denique et Domino sacrificant. « Quæ apparuerunt de Galaad. » Galaad namque acervus testimonpretatur. Cur igitur hæc duo Testamenta Gcantur, evidenter apparet. » Dentes tui « ges tonsarum ovium, quæ ascenderunt de » Omnes gemellis fetibus, et sterilis non « Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ » oculis tuis. » Laudat Dominus sponsam eisdem verbis laudat, quibus et superius; aliud in ea reprehendit, nisi quia eum suisque oculis ea cernere persequitur, quonus visus videre non potest. Ideoque reclam « Averte oculos tuos a me. » Non mecalem, quasi mensuralem, quasi alicujus futuam intuearis. Æternus sum, immensusprehensibilis. « Non videbit me homo, (Exod. XXXIII, 20). » — « Sexaginta sunt Quid per reginas, nisi apostolos, et doct alios regunt et docent (959)? Sed quare s Sexagenarius enim numerus ex senario « conficitur. Sexies namque decem vel d sexaginta faciunt. Et quoniam sex die suum peregit Deus, non immerito per sex perfectionem intelligimus; per decem aute decem præcepta signamus. Sic igitur Chri sexaginta sunt; quoniam in Ecclesia rect operibus quidem perfecti, et in legis insti sapientes inveniuntur. « Octoginta coi Concubinæ autem illi intelliguntur, qui s tiæ vultu amici domum dissipant, bona d legitimæque uxoris thalamum dolose sub avidissime violant. Sed quare octoginta? numerus ex octo fit, atque decem: octo, cem, vel decies octo, octoginta faciunt.

ma quæque fidelis, ad similitudinem illius suavis est et decora, quia illam pacem, in potest, imitatur. » Idem auctor.

(959) « Reginæ sunt doctores sanctæ Ecc merito fidei et scientiæ thoro regis æter quant, et spirituales filios Deo pariunt. Cassiod.

igitur et isti, legalia decem præcepta, sed non ex A » et beatissimam prædicaverunt eam (Prov. xxxi, 28). » Quis enim prophetarum, vel apostolorum, doctorumve Ecclesiæ beatitudinem non prædicavit? Quis sanctorum felicitatem non narravit? Subauditur nullus. « Reginæ et concubinæ laudaverunt » eam. » Namque et apostoli, et doctores eam laudaverunt. Denique et hæretici, et pseudoapostoli eam laudibus extollebant. Multæ adhuc concubinæ, multi falsi prædicatores, multi numinum, et non Dei sacerdotes Ecclesiam laudant. Ipsa enim est, quæ ex multis constans fidelium personis catholicam, id est universalem efficit Ecclesiam.

Versus :

Pulchra es, mea dulcis amica,
Pulchris vestibis circumamicta.
Sunt tibi castra bene armata,
Bene ordinata, ut vinci nequeant.
Oculos tibi geminos dedi,
Quibus me poteris intueri.
Non oculis hæreticorum,
Et philosophorum videri potero.
Sexaginta sunt mihi reginæ,
Octoginta vero concubinæ;
Possunt amari, possunt laudari,
Non numerari adolescentulæ.
Una tamen est columba mea,
Unus est meus amor in ea,
Quam et viderunt, et cognoverunt
Et laudaverunt plurimæ filiæ.

« Quæ est ista, quæ progreditur tanquam aurora » consurgens? » Quæ, inquit, qualis, quam pulchra est ista quæ progreditur, non otio moratur, sed ad me de virtute in virtutem transeundo conscendit, suaque magnitudine mundum replet, et ubique terrarum diffunditur? « Quasi aurora consurgens, » virtutibus fulgens, serenitate nitens, verum et summum diem cunctis gentibus denuntians. « Pulchra ut luna, » quoniam solius fratris, et sponsi lumine illuminatur (963). « Electa ut sol. » Quod enim eligitur, aliis præfertur. Electa igitur Ecclesia est, quoniam solis fulgorem imitatur. Denique cum Christus sol, luna autem Ecclesia dicatur, non immerito dicitur electa ut sol. Sicut enim Ecclesia solem, ita et sol justitiæ Christus Dominus noster Ecclesiam elegit (964). Unde est illud : « Et cum electo electus eris (Psal. xvii, 17). » — « Terribilis. » Quare terribilis? Quia prudens, quia fortis, quia sapiens, quia « ut

Christo conregnat, pervenire nititur. » Idem sub Cassiod. nom.

Versus :

Pulchra es, mea dulcis amica,
Pulchris vestibis circumamicta.
Sunt tibi castra bene armata,
Bene ordinata, ut vinci nequeant.
Oculos tibi geminos dedi,
Quibus me poteris intueri.
Non oculis hæreticorum,
Et philosophorum videri potero.
Sexaginta sunt mihi reginæ,
Octoginta vero concubinæ;
Possunt amari, possunt laudari,
Non numerari adolescentulæ.
Una tamen est columba mea,
Unus est meus amor in ea,
Quam et viderunt, et cognoverunt
Et laudaverunt plurimæ filiæ.

« Quæ est ista, quæ progreditur tanquam aurora » consurgens? » Quæ, inquit, qualis, quam pulchra est ista quæ progreditur, non otio moratur, sed ad me de virtute in virtutem transeundo conscendit, suaque magnitudine mundum replet, et ubique terrarum diffunditur? « Quasi aurora consurgens, » virtutibus fulgens, serenitate nitens, verum et summum diem cunctis gentibus denuntians. « Pulchra ut luna, » quoniam solius fratris, et sponsi lumine illuminatur (963). « Electa ut sol. » Quod enim eligitur, aliis præfertur. Electa igitur Ecclesia est, quoniam solis fulgorem imitatur. Denique cum Christus sol, luna autem Ecclesia dicatur, non immerito dicitur electa ut sol. Sicut enim Ecclesia solem, ita et sol justitiæ Christus Dominus noster Ecclesiam elegit (964). Unde est illud : « Et cum electo electus eris (Psal. xvii, 17). » — « Terribilis. » Quare terribilis? Quia prudens, quia fortis, quia sapiens, quia « ut

(960) « Copulatas autem semel tantum Christo per baptismum divinum, merito adolescentulas præter numerum appellavit, ob illarum multitudinem; ac etiam quia replent omnes fines terræ. » Cantachuzenus.

(961) Infinitus est numerus animarum in Christum credentium, nec ab ullo homine comprehendi potest. Cæterum Deo numerati sunt omnes electi. » Idem auctor, Cassiod. supp.

(962) « Hæc ergo Ecclesia una est matris suæ, quia, ad exemplum illius Ecclesiæ quæ jam in Christo fruitur, ipsa in hac peregrinatione instituitur et informatur, atque ad illam beatitudinem, in qua cum

Christo conregnat, pervenire nititur. » Idem sub Cassiod. nom.

(963) « Lunam ferunt physici a sole illuminari; Ecclesia pulchra est ut luna, quia claritate sponsi sui Christi illuminatur ut ejus gratia resplendeat. » Idem auctor.

(964) Ut vaticinium de D. V. exponit Cantachuzenus. « Stupore percussus ab excellentia illibatæ Matris Verbi Dei. Quænam ista est, inquit, quæ se inflectit ut aurora? quemadmodum enim lumine solis accedente nocturnæ recedunt tenebræ: sic ad puræ Virginis splendorem, peccati recesserunt tenebræ. Electa ut sol. Non absurdum est, eandem et lunam

† castrorum acies ordinata » est. Semper vigilans, A pter carnem, quoniam nec hominem esse, nec matrem habere posse Deum dicebat. Audivit et apostolos prædicare : conturbata est, quoniam contra legem loqui videbantur. Prædicabant enim « Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum; gentibus autem stultitiam (I Cor. 1, 23). » Vox consolatoria Ecclesiæ : « Revertere, revertere Sulamitis, » revertere, revertere, ut intueamur te (966). » Vox quadrigarum, id est apostolorum : Tu, inquit, o Synagoga, ut stulta et incauta eum, qui in hortum descendit, non cognovisti, nec propter ejus quadrigarum strepitum tuam duritiam amisisti. Tu vero Sulamitis, tu populus gentium, tu Ecclesia, revertere. Ubi? Ad Dominum, in patriam, in promissam hæreditatem. Sulamitis autem *captiva* vel *despecta* interpretatur. Ecclesia vero prius *despecta*, nunc a viro electa est. Quod quidem Rachel significavit. Est autem *captiva*, quoniam in prælio capta, malignis spiritibus ablata est. Quater autem « revertere » dicitur, quoniam quatuor sunt Evangelia, quæ « revertere, revertere » dicere non cessant. Semper enim ut revertamur, pœnitentiam agamus, ad Dominum revertamur, nos admonent. « Ut intueamur te, » id est, ut in tenebras non submergaris; sed in cœlesti Jerusalem te nobiscum tuamque pulchritudinem in æternum videamus.

« Et inspicerem, si flouisset vinea. » Floret enim vinea Dei, quando ad bonum opus se præparant sancti. « Et germinassent mala punica. » Mala punica sunt martyres, mala punica sunt virgines, mala punica sunt omnes, qui peccatis suis erubescunt. Hi C 927 autem semper germinant, hi non spinas et tribulos, imo flores et virtutes generant et nutriunt. « Nescivi. » Vox Synagogæ : Tu, inquit, in hortum venisti. Ego autem nescivi, tuum adventum ignoravi. Quare hoc? Quoniam « anima mea conturbavit me; » hoc autem « propter quadrigas Aminadab. » Vidi, inquit, Aminadab, vidi et audivi Christum. Aminadab namque *spontaneus populi sui* interpretatur. Est igitur Christus Aminadab, siquidem pro nobis sanguinem proprium fundere non dubitavit (965). Hujus autem quadrigas vidit Synagoga. Vidit Mariam, quæ in utero et in manibus eum bajulavit. Vidit et carnem ipsam in qua Dominus latebat. Vidit et apostolos, quos Christus regebat, et ut bonus auriga dirigebat. Hinc est quod dicitur : « Qui ascendes super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (Habac. III, 8). » D Hoc vidit Synagoga; ideoque conturbata est. Conturbata est propter Mariam, conturbata est et pro-

dici, et solem. Solem quidem, eo quod Dei et Patris susceperit Verbum : luna perfecta, et quæ præter modum exuberat, sicut est in suo corpore sol. »

(965) « Aminadab abnepos fuit Judæ, per quem generatio Christo contextitur. Interpretatur autem Aminadab *populi mei spontaneus*: ideoque significat Christum, qui populi sui spontaneus fuit; quia cum sit Deus, sponte factus est homo, cum esset conditor et Creator, sola benignitate factus est portio populi sui. Idem auctor, Cassiod. supp.

(966) « Vox est Ecclesiæ Synagoram ad fidem in-

CAPUT VII.

« Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? » Chori namque castrorum, sicut mos est, et lætantur, et cantant, eosque exornant, arma dilucidant, propugnacula muniunt, seipsos ad virtutem et audaciam exornant. In Ecclesia vero laus exultationis et confessionis resonat; caroque equus animæ intelligitur, virtutibus ornatur, arma et Scripturarum sententiæ declarantur, alterque alterum ad Dei servitium excitat. Vox Christi ad Ecclesiam : « Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia » principis (967)! » Pulchri sunt gressus, pulcher est incessus, pulchra est et operatio. Unde Apostolus ait : « Sicut in die honeste ambulemus (Rom. XIII, 13). » — « In calceamentis. » Calceata, inquit, es, ad iter agendum parata es. Dixisti superius, « lavi pedes, » nunc autem calceata es, ne inquinentur. Patientia namque pedes nostros calceat, quoniam sanguinem innocentum fundere non dubitavit, et non modo patitur. Possumus, et per calceamenta, prophetarum qui mortui sunt exempla intelligere. Sic autem regis filia, hæc filia æterni principis calceata est. « Juncturæ femorum tuorum sicut monilia, quæ fabri-

vitantis : Revertere, o Synagoga, ab infidelitate ad fidem, revertere ab odio ad dilectionem. Sulamitis interpretatur *captiva*, vel *despecta*. Talis erat Synagoga ante adventum Christi, *captiva* videlicet vinculo diaboli, et a Deo *despecta*, quia Christum ad salutem suam missum non cognovit. » Idem auctor.

(967) « Ab hoc loco incipit sponsus exponere laudes sponsæ suæ. Et notandum quod a gressibus incipit ejus pulchritudinem texere, et in laudes ejus finit, sicut superius ab oculis cœperat. » Idem auctor.

» cata sunt manu artificis. » Quid per femora, nisi A filiorum generationem? In femoribus namque fit generatio. Unde super femur servum suum Abraham jurare fecit, quoniam inde Christum exiturum esse sciebat, cujus nomen, qui Deum timent, in vanum jurare non audent. Dicatur ergo : Juntura femorum tuorum sunt tibi, sicut monilia, id est conjunctio, dilectio, et concordia filiorum. Gloria namque matris filii sunt, nullisque monilibus plus decoratur, quam filiis, si eos bene morigeratos habuerit. Tantoque in his major gloria habenda est, quanto superioris artificis manu dignior et pulchrior operatio instituitur. « Umbilicus tuus crater tornatilis (968). » Quid per umbilicum nisi apostolos? Sed **928** quare umbilicus? Sicut enim umbilicus in medio ventris, ita et apostoli in medio Ecclesie continent locum. Juxta illud : « In medio Ecclesie aperiet os suum (Eccli. xv, 5). » Sunt igitur apostoli umbilicus. Sed quare crater? Quoniam viva aqua, celestis neclare, et omnium Scripturarum inundatione replentur. Cur autem tornatilis? Quod enim in torno fit, regulam et ordinem non omittit. Sunt igitur apostoli tornatiles; quoniam veritatis regulam semper observant, rotundi sunt, solidi sunt, non scrupulum, non dignae offensionis obstaculum in eis est reperire. « Nunquam indigens poculis, » quoniam semper plenus est, semper inundat, semperque salutis poculum sitiensibus propinat. « Venter tuus sicut » acervus tritici. » Per ventrem namque subditorum, imperfectorumque multitudinem intelligimus. Venti quidem omnia corporis membra serviunt; cum pedes portant, dentes nutriunt, oculi ducunt. Sic autem et sunt prædicatores, Ecclesiam sustentant, nutriunt, et illuminant. Venter igitur imperfecti dicuntur, quoniam molliores, et imperfectiores sunt. Hi autem acervo tritici comparantur; quia et multi sunt, et ab uno processerunt. Unde ipse Dominus ait : « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (Joan. xii, 24). » Cecidit igitur in terram, venit in Mariam hoc framenti granum, ex quo illa fidelium exorta est multitudo, quæ acervus tritici hoc in loco vocatur. « Vallatus liliis; » circumdatus virtutibus et doctorum orationibus. « Duo ubera sunt duo hinnuli gemelli capræ. » Duo namque ubera duo sunt Testamenta. Una vero D capra, una est Ecclesia, quæ semper altiora petit, et supernum de cælestibus cibum expectat. Duo autem hinnuli duo sunt populi, Judaicus videlicet et Gentilis. Quot igitur ubera, tot et filii. Vox Christi :

(968) Aliter et eximie hunc locum illustrat Cantachuzenus. « Ex quo, inquit Salvator noster, Verbum caro factum est, et suum sanguinem in potum fidelibus dedit : ex eo, inquam, tempore crater non deficit in Ecclesiis, quæ sunt ubique terrarum; quin imo impletur quotidie sacris incruentis sacrificiis, vitali, et divino sanguine. »

(969) « Filia autem multitudinis vocatur Hesebon, juxta litteram, ob multitudinem ibi confluentium populorum. Sic et sancta Ecclesia recte filia dicitur

» Collum tuum sicut turris eburnea. » Collum namque, oculi, et nasus dicuntur apostoli. Collum quidem, quoniam scutum portant; et Ecclesiam nutriunt, et doctrinæ verba depromunt. Oculi autem quoniam cæcos illuminant. Nasus vero, quoniam et sacræ legis virtutumque odorem, et pravæ doctrinæ hæreticorum, vitiorumque fetorem cognoscunt. Collum igitur Ecclesie, id est quilibet prædicator, turris esse debet, refugium cæterorum, et alta defensio. Unde est illud : « Turris fortitudinis a facie inimici (Psal. lx, 4). » Sit autem et eburnea, id est casta, candida et fortis. « Oculi tui sicut piscine in Hesebon. » Hesebon quidem *cingulum mæroris* vel *civitas multitudinis* interpretatur. Ecclesia vero multos in se continet, multosque cingit et ligat; multos effeminatos succinctis vestibus ad virilia præparat, multos effrenatos et dissolutos, ne per inania vagentur, in campo et freno constringit (969) Piscinas autem, quæ in Ecclesia sunt, fontem baptismatis intelligimus. In his autem piscatores multos pisces et levant et capiunt. Sunt igitur oculi Ecclesie, id est sancti prædicatores, et clari, et lucidi sicut piscine in Hesebon; præsertim cum eorum prædicationes animarum purgatio sint. Quæ enim semel in baptisate purgantur, multoties a doctoribus purgari oportet. « Quæ sunt in portis filie multitudinis. » Filia namque multitudinis Ecclesia dicitur, quoniam filiorum multitudinem quotidie parere non cessat. In hujus autem portis sunt istæ piscine; quoniam in ea nemo ingreditur, nisi prius baptizetur. Vis ingredi civitatem? descende in piscinam. Vis jungi Ecclesie? baptizare, et crede.

« Nasus tuus sicut turris Libani. » Libanus enim, *candidatio* interpretatur, qui omnibus illius provincie montibus præeminet, Christum significat. In hoc autem monte, in hujus lapidis firmitate turris illa sita est, illa apostolorum congregatio fundata est, quæ totam Ecclesiam desuper intuetur, et protegit. Unde et episcopi vocantur, quia supra videntes. Alta est ergo turris, altum est et fundamentum. Non fetorem timet, non aeris perturbationem pertimescit. Cælestia petit, non in vitiorum volutabris jacet. « Quæ respicit contra Damascum, » id est contra diabolum et angelos ejus. Damascus enim *sanguinis potus* interpretatur. Turris igitur Dei respiciat contra Damascum, id est contra eos, qui sanctorum sanguinem sitiunt. Ea enim ex parte, qua magis timetur, plures ponendi sunt speculatores. » Caput tuum sicut Carmelus (970). Quid per caput, nisi cor et intellectus? Ut enim caput in

multitudinis, qui numerositatem quotidie colligit gentium. Hesebon autem interpretatur *cingulum mæroris*, » etc. Cassiod. supp.

(970) « Caput Ecclesie principalitas mentis fidelium intelligitur. Nam sicut capite membra reguntur, ita mente cogitationes disponuntur. Bene autem caput Ecclesie Carmelo assimilatur, quia novit circumcisionem aliquando corporaliter celebratam, nunc se spiritualiter debere observare, etc. » Idem auctor.

corpore, sic et intellectus in anima principatum tenet. Carmelus autem *cogitatio circumcissionis* interpretatur. Est igitur Ecclesiae caput sicut Carmelus; magnus est, altus est, non humilia, non carnalia, imo caelestia et spiritualia novit. Non litteram quae occidit, sed spiritum qui vivificat, sequitur; non carnis, sed cordis circumcissionem didicit. « Et comae capitis tui, sicut purpura regis juncta canalibus. » Si enim caput intellectus est, quid ~~629~~ erunt comae capitis, nisi cogitationes intellectui adherentes. Hae autem purpurae assimilantur, quoniam et de peccatis semper erubescunt, et sanguinis pro Christo diligunt effusionem. Non reges magis in purpura gloriantur, quam sancti in indumento talium cogitationum. Hae est vestis et purpura sanctorum; his teguntur, his ornantur; hae sunt junctae canalibus, hae semper lavacrum et purgationem expectant. Sit igitur sanctis altus intellectus, induantur et ornentur bonis cogitationibus; semper animarum desiderant purgationem.

« Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in » deliciis! » Quibus deliciis? Spiritualis gratiae, id est divinae sapientiae caelestium gaudiorum. « Statura tua, » id est perfecta et alta stabilitas, « assimilatata est palmae, » quia firma et recta stat, et nunquam a ventis detorquetur, ejus rami proceri, hujus fructus suavis, hujus viriditas aeterna. Palma victoribus convenit, victoria ab Ecclesia non recedit. « Et » ubera tua botri, » id est doctores vel gemina Testamenta, quae aliquando lac, aliquando merum vinum nobis propinant. Hoc autem vino qui inebriantur, terrenorum obliviscuntur.

Versus :

Ad Deum tuum revertere, Sulamitis,
Apostolorum fidelibus crede dictis :

Eia revertere.

Sunt pedes tui pulchri in calceamentis
Et verba tua prophetarum in exemplis,
Filia principis.

Quid de junctura dicam femorum tuorum?

Qua decoraris ob merita filiorum,

Sicut monilibus.

Per umbilicum omnes illi describuntur,
Ecclesiarum qui in medio loquantur
Spiritualia.

Triticum acervus tuus dicitur venter,
Ab uno grano, quod multiplicatur semper,
Vallatus liliis.

Collum, et nasus, et oculi sunt doctores
Qui ventrem pascunt, pellunt noctem et fetores,
Gravis scientiae.

Christus vel Ecclesia : « Dixi : Ascendam in palmam. » Hoc enim dixit Christus; hoc ante praescivit,

(971) « Id est, fructu bonorum operum et laborum, quibus Ecclesia desudat, remunerabo. Vel etiam secundum eum sensum, quo per palmam crux intelligitur; id est impleto passionis triumpho, veniam ad gloriam resurrectionis. » Idem auctor.

(972) « Sancti doctores vinum spirituale ruminant, quando praeccepta evangelica diligenter exqui-

erant. Palma est Maria, quia semper viridis et virgo. Palma est crux, quia victoriae instrumentum. Semper crescit, semper viret, hujus laus aeterna, hujus virtus nunquam senescit. « Et apprehendam fructus ejus (971). » Fructus dedit venter Mariae, mundi scilicet instaurationem. Fructus dedit, et Christi crux, quoniam ejus sanguine purpurata, mortuos vivere fecit. Vos hujus fructus estis, apostoli, martyres et confessores. O palma! O victrix et admirabilis arbor, quae tantis fructibus decoraris! Ascendit Christus in palmam, apprehendit fructus, quoniam omnia ad se traxit. « Et erunt ubera tua sicut botri vineae. » Ubera namque Ecclesiae et vinum continent, et lac : lacte nutriunt simplices, vino inebriant sapientes. Hoc lacte suos filios Ecclesia nutrit, hoc vino et mentes et corda laetificat. Hoc vinum dat sapientiam, hi fecundi calices infantium linguas fecere disertas. « Et odores tui sicut malorum, » id est grati et suaves. Gratus est odor, jucunda sunt poma. Dulces et graves sunt sententiae. Vox Ecclesiae : « Guttur tuum » sicut vinum optimum, verba tua dulcia sunt et sua via. » Vinum sunt, sed optimum, quoniam et si profunda sint, dulcedinem tamen et laetitiam denuntiant, non mortem, sed vitam praedicant. Tu enim non vis mortem peccatoris, sed vitam. Vinum namque Moyses dabat, cum, « oculum pro oculo, dentem pro dente (Deut. xix, 21), » dicebat. Hoc autem vinum grave videtur, et ad bibendum asperum. « Dignum dilecto meo ad potandum. » Dignum, inquit, est, vitale vinum, tam dulce, tam suave; dilectus meus bibit; dignum est ut tam melliflua verba ab ipsius ore distillent. De hoc enim guttore, de hoc vase pretioso vinum illud exivit, quo Ecclesia inebriatur. Gustavit vinum, laudat et pinceruam et vinum. Et quasi interrogata an bonum esset vinum, regis esse dignum respondit. « Labiisque et dentibus » ejus ad ruminandum. » Quid per labia et dentes, nisi apostolos et doctores? Hi sunt qui praedictum vinum et bibunt, et ruminant. Hi sunt qui divina secreta subtiliter perquirunt. Vinum namque ruminare est Dei testimonia semper et in labiis et in corde volvere (972). Unde Apostolus ait : « Sine intermissione orate (Thess. v, 17). » Sponsa de sponso : « Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. » Ego, inquit, dilecto meo loquor, measque ei voluntates confiteor; ipse autem ad me convertitur, mihi respondet, et me exaudit. « Veni, dilecte mi. » ~~306~~ Hae autem vox prophetarum est, omniumque illorum qui Christi adventum expectabant (973). « Veni, dilecte mi, » inspicere terras, sume carnem. « Egre diamur in agrum, » ut inde spinas et tribulos eradicemus. Colamus agrum, praedicemus gentes, exeat

runt et crebra investigant meditatione, atque invicem conferunt. » Idem auctor.

(693) « Potest etiam haec vox esse Synagogae ex persona sanctorum Patrum adventum Christi desiderantium juxta illud Psalmistae LXXIX, 3 : *Excita potentiam tuam et veni : et Isaias vi, 1 : Utinam dirumperes caelos, et descenderes.* » Idem auctor.

ui seminat seminare semen suum. « Commo- A
 in villis (97½); » id est habitemus in gentibus.
 i enim eramus et indocti. Non legem, non
 s, non de iudiciis noveramus. Veniens autem
 lius in mundum reliquit civitates, reliquit Jem.
 Unde ipse ait : « Ecce elongavi fugiens,
 nisi in solitudine (Psal. LII, 8). » Jam legem
 us, jam urbane loquimur, quoniam rex uni-
 is cum lege et iudicibus in villis moratur. »
 e surgamus ad vineas. » — « Nox præcessit,
 autem appropinquavit (Rom. XIII, 12). » Sur-
 doctores, quia dies est, ne dormiant, quia nox
 ssit. Surge tu, Paule, qui cæteros vigilare
 ies, amputa Dei vineam, præpara, et munda
 plantationem. Tu enim plantasti, Apollo riga-
 Videamus si floruit vinea, » id est si jam B
 et doctorum suscepit documenta. Hoc enim
 idebat, hos flores ille desiderabat, cui erat
 tudo omnium Ecclesiarum. « Si flores fructus
 uriunt. » Flores namque fructus parturiunt, cum
 perveniunt ad effectum. Sive cum ea bona,
 acceperimus, ad finem usque perducimus. » Si
 irunt mala punica, » id est si adhuc martyres
 risto mori non dubitant. Florent denique mala
 », quando humiles et pauperes virtutibus et
 late refulgent. Est enim arbor mali punici bre-
 que deformis. « Ibi que dabo tibi ubera mea. »
 In vineis, tibi mea ubera dabo, tibi meam
 tem servabo, ad tuam laudem et honorem fi-
 actabo. Fugiant Judæi, fugiant et hæretici,
 nec tangere hæc ubera licet. « Mandragoræ C
 runt odorem in portis nostris (97½); » id est
 ili et doctores, quia aliis quidem erant odor
 in mortem, aliis odor vitæ in vitam (II Cor.
 . Hi autem in portis nostris, id est in auditu
 ri sui odorem et notitiam dederunt. Sed quare
 agoræ isti dicuntur? Mandragora namque ste-
 repugnat. De apostolis autem, et doctoribus
 us dictum est, quoniam steriles non est inter
 ræterea his, qui dormire non possunt, man-
 ta somnum præstat. Hi autem et æternæ vitæ
 m cunctis præstant, et eos, qui sæculi sollici-
 vexabantur, omnium terrenorum sæpissime
 ci faciunt. Dant somnum et quietem, dant
 æ vitæ oblivionem. « Omnia poma nova et
 , dilecte mi, servavi tibi. » Vetera quidem, D
 atriarchas et prophetas; nova vero, quia apo-
 et confessores. Hoc autem et de novis vete-

) « Id est etiam ignorantibus te paganis tuam
 annuntiemus, nec in transitu; sed commore-
 di, donec illos ex paganis catholicos, ex alienis
 opprios faciamus. » Idem auctor.

) « Mandragora herba est aromatica, cujus
 similitudinem habet humani corporis; poma
 ptimi odoris, in similitudinem pomi marci-
 nostri malum terræ vocant. Hæc herba rebus
 inalibus aptissima est. Nam fertur eos, qui
 modo vigiliarum laborant haustu pomi hujus
 ri, et posse dormire. » Idem auctor.

) « Id est, ut hominem factum in aperto vi-
 Quasi enim intus erat jam Deus, cum in sinu

ribusque sententiis intelligitur. Custodit utique Ec-
 clesia poma, suoque dilecto reddit, quæ maligni
 spiritus furari concupiscunt.

CAPUT VIII

« Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera
 » matris meæ. » Quis, inquit, hoc mihi det, quis
 hunc honorem, hanc dignitatem, hanc beatitudinem
 mihi tribuat, ut tu summi regis Filius carnem su-
 mens homo fias, et meus frater appelleris, ipseque
 proprio ore dicas : « Narrabo nomen tuum fratribus
 meis (Psal. XXI, 23). » Matris autem Synagogæ ubera
 elicit Christus, quoniam legis et prophetarum man-
 data ipse adimplevit; sive etiam quia secundum car-
 nem, sicut scriptum est, et « ætate et sapientia pro-
 ficiebat coram Deo, et hominibus (Luc. II, 52) (976). »

— « Et inveniam te foris : » inquit, ideo dixit, te foris
 inveniam, te in homine videam, a Patre procedas,
 in mundum venias, et gentibus manifeste-
 ris. « Et » deosculer te. » Hoc autem est quod in capite hujus
 libri scriptum est. « Osculetur me osculo oris sui. »
 — « Nemo me despiciat. » Tu me, inquit, dilexisti, pro
 me carnem assumpsisti, nemo me despiciat; quan-
 doquidem tanto viro sum desponsata (977). » Appre-
 hendam te, et ducam in domum matris meæ. »
 Confirmatio. « Et in cubiculum genitricis meæ. »
 Apprehendit enim, quoniam pio amore ei inhæret.
 Duxit autem in domum matris suæ, in carnem vide-
 licet, quæ de terra universali matre facta est. Pro
 Ecclesiæ namque dilectione ¶¶¶ Christus Dominus
 noster homo fieri voluit. « Ibi me docebis. » In hac,
 inquit, domo, in hoc tabernaculo, in hoc loco dormi-
 tionis et mortis, me docebis, per quam viam et
 doctrinam ad te venire valeam. Merito autem Chri-
 sti humanitas cubiculum dicitur; siquidem ibi dormi-
 re visus est, quod secundum divinitatem nec dormi-
 re, nec mori potest. « Et dabo tibi poculum ex
 » vino condito. » Primitiva namque vinea in amaritu-
 dinem conversa, cum uvæ dare debuisset, labruscas
 fecit. Ecclesia vero vinum dat bene conditum, Deo
 delectabile, et ad bibendum suave. Sed quare con-
 ditum nisi quia litteræ spiritualis intelligentia ad-
 miscetur. Vinum namque conditum dicitur Paulus;
 quoniam sicut in vino pigmentato quis delectatur,
 ita in ipsius sana doctrina suavique prædicatione
 delectabatur Christus. Vinum namque conditum da-
 bat, quando ad Dei laudem et honorem inter perfectos
 sapientiam prædicabat. « Et mustum malorum gra-
 » natorum meorum. » Mustum enim novum esse vinum

paternæ majestatis lateret; sed foris inventus est,
 cum homo factus visibilem se hominibus præbuit, in-
 comprehensibilis voluit comprehendere. » Idem auctor.

(977) « Quasi enim despecta erat Synagoga, ante-
 quam Christus veniret; quia legalibus observati-
 onibus dedita, sub typo, et figura, et non in veritate
 adventum Christi prænuntiabat. At postquam Chri-
 stus apparuit, et adventus sui gratia mundum illu-
 stravit, jam nemo despexit Ecclesiam; quin imo ut
 castrorum acies fuit hostibus suis, quia per univer-
 sum mundum Christum prædicavit, et mundanum
 imperium sibi subiecit. » Idem auctor.

nemo dubitat; quod quidem ebullire non cessat, A » donec totum purgatum fuerit. Mala vero granata apostoli, cæterique martyres sunt. Horum autem mustum, horum novum canticum fervere distulit, donec et hæreticorum error, et paganorum infidelitas cessavit. Dabat igitur Ecclesia malorum granatorum mustum, quando Christi martyres et Novum Testamentum prædicabant, et proprio sanguine infundebant.

Versus :

In palmam Christus ascendit
Ejus fructus apprehendit
Quia cruci est affixus,
Ut periret inimicus.

Gloria magna Deo !
Mustum enim, quasi vinum
Melle plurimo conditum,
Hoc Apostolus potavit,
Et gentibus propinavit.

Gloria magna Deo !
Sponsa sua dixit sibi :
Loquor tibi, et tu mihi,
Veni, veni, mi dilecte,
Cum villanis velis esse.

Gloria magna Deo !
In vineas exeamus;
Si jam florent videamus,
Si flores mala dederunt
Et in fructus proruperunt.

Gloria magna Deo !
Tuæ Christo mandragoræ
Magno redolent odore.
Poma vetera et nova
Levat tibi tua sponsa.

Gloria magna Deo !
Utinam sis mihi frater,
Una nobis fiat mater!
Tibi est immensus Pater
Ut non æquatur alter.

Gloria magna Deo !

« Læva ejus sub capite meo, et dextra illius amplexabitur me. » Vox Christi : « Adjuro vos, filiæ » Jerusalem, ne suscitatis, neque evigilare faciatis » dilectam, quoadusque ipsa velit. » Per capreas, inquit, et cervos, per apostolos et doctores, per virtutes et fidem, et bonam operationem, quibus ad præmissum bravium curritis, et serpentum venena superatis. Hæc autem, quia superius exposita sunt, ulterius expositione non indigent. Synagoga de Ecclesia : « Quæ est ista, quæ ascendit de de-

(978) « Vox Synagogæ admirantis Ecclesiam de gentibus congregatam. Quæ est, inquit, ista? Id est qualis, et quanti meriti, quæ ascendit de deserto? Derelicta enim fuerat a Deo propter idololatriam et veritatis ignorantiam. Ascendebat ergo virtutum gradibus de deserto, hoc est de infidelitatis errore, in quo ad tempus derelicta fuerat. » Idem auctor.

(979) « Arborem malum, crucem Dominicam debemus accipere, sub qua arbore suscitata est Synagoga, quia ipsa a prævaricatione originalis peccati,

» sero, deliciis affluens, et innixa super di » suum (978)? » Quæ, inquit, qualis, quam p quam fortis est ista, quæ semper ascendit, » ad altiora festinat, nunquam descendit, sed tum gradibus cælestia petit? Sed unde venit deserto, » de terra invia et inaquosa, et quomodo Deo derelicta. Sed quomodo venit? « Affluens » copiosa virtutibus, cum plenis lampadibus eam portat? Sequitur : « Innixa super di suum, » ei conjuncta, ei adhærens, quem mente, cunctisque viribus dilexit, quique p eam trahere promisit. Vox sponsi ad spon » « Sub arbore malo suscitavi te (979). » Morti quit, eras, in peccatis jacebas; sed ego « sumens sub arbore mali resuscitavi. De hoc malo superius dicitur : « Sicut malum inter silvarum, sic dilectus meus inter filios. » Hæc arbor, hæc caro nostri Salvatoris eos brat, quos suscitavit. Potest autem et de cruce intelligi, quæ ob Christi sanguinem hujus porem et speciem habuit. « Ibi corrupta est » tua, » Synagoga videlicet, quæ Christum Do crucifixit : secundum illud : « Corrupti et nabiles facti sunt (Psal. xiii, 1). » — « Ibi » est genitrix tua, » quia legitimum sponsi reliquit. Ecclesia ad Christum dicit : « Pone » signaculum super cor tuum, ut signaculum » brachium tuum. » Christus enim et signa et clavis, firmumque sigillum est cordis sanc Non possunt sanctorum corpora frangi, » possunt eorum secreta violari, tanto et tam sigillo. Signum fecimus, amici recordemur. Christus fidem dedit, signum et pignus » Super brachium hoc signum portant, qui quæ faciunt, in nomine Domini faciunt. Signum est in corde, signaculum est in manu, quæ et in cogitationibus, et in operibus semper memores sunt sancti. Sit igitur Christus cordis signum et doctor, ut ejus signo, et a tioni facile credamus. « Quia fortis est ut me » lectio (980). » — « Perfecta namque charitas mittit timorem (Joan. iv, 17). » Non timet » mortem, non superatur amore. Fortis est fortis est dilectio. Non timent Christi discipul tem, quoniam eorum dilectio fortis est ut Cum morte pugnant, morti occurrunt. Recor enim, et signaculum habent, quoniam Domini etio super eos firmissima fuit. Pater enim « Filius non pepercit, sed pro nobis omnibus morti tradidit (Rom. viii, 32). » Filius autem Prophetam dicit : « Zelus domus tuæ come-

et a potestate diaboli per crucem redempta » suscitata est, quæ peccatis erat mortua. » Idem auctor.

(980) « Dilectio Christi fortis est, ut mors enim mors animam a corpore separat, et jam concupiscere, nihil in præsentia vita licet amb Christi dilectio quem vere pervaserit, totum huic mortificat, et quasi insensibilem reddit, » que Christo vivens, mundo mortuus. » Idem a

LXVI, 10). » Confirmatio : « Dura sicut infer- A
 æmulatio. » De hac æmulatione Apostolus ait :
 aulor enim vos Dei æmulatione (II Cor. xi, 2). »
 nus omnia domat, charitas omnia superat. Non
 charitas infernum, non timet ejus principes et
 aiores. Metonymia est. « Lampades ejus lampa-
 ignis, atque flammaram. » Semper enim infer-
 gne ardet inextinguibili. Semper charitas igne
 ditur insuperabili. De hoc autem igne Dominus
 « Ignem veni mittere in terram (Luc. xii, 49). »
 utem ignis vitia exurit, et corda illuminat.
 uæ multæ non potuerunt extinguere charita-
 1. » Merito igitur inferno charitas assimilatur;
 lem ejus ignis, sicut illius inextinguibilis est.
 : flumina obruent illam. » Nam sicut Apostolus
 Rom. viii, 35), nec tribulatio, nec angustia, nec B
 , nec vita, neque ulla persecutio a charitate,
 est in Christo Jesu, sanctos separare poterit.
 dederit homo omnem substantiam domus suæ
) dilectione, quasi nihil despiciet eam. » Quid,
 it, de charitate dicam? Quibus eam laudibus
 abo? Major est quam cogitari, major est quam
 possit. Quod pretium charitati, quæ divinæ com-
 ur dilectioni? Non despicias charitatem, non
 divitiis comparari posse dicas. Nam si omnia
 habes, dederis, si omnem substantiam domus
 pro dilectione distribueris, et his te charitatem
 se putaveris, despicias charitatem, quæ vendi
 potest. In pretium ponis, cui pretium non est.
 e namque pretium supercellit. Fugiant divitiæ,
 nent amici, fortuna te fallit, amici pro te mo- C
 ar. Quæramus igitur illum amicum qui nunquam
 tur, nunquam amicos deserit, nunquam menti-
 omnibus abundat; qui amicitiam laudans, in-
 : « Majorem hac dilectionem nemo habet, quam
 nimam suam ponat quis pro amicis suis (Joan.
 13). » Moriens igitur pro nobis hanc complevit
 tionem.

rsus.

Quæ est ista veniens,
 Deliciis affluens?
 Non suis pedibus graditur.
 Sed viro suo trahitur,
 In cruce fui tecum.
 Ibi suscitavi te;
 Mater vero tua cecidit
 Et sicut violata ruit;
 Quoniam firmamentum fugit
 Pone super signaculum
 Super cor et brachium
 Omnia vincit dilectio.
 Nihil timet æmulatio
 Cui non est operatio.
 Quis non exstinguitur,
 Charitas non moritur.
 Hæc virtus est ineffabilis,

Sublimis, inenarrabilis,
 Fortis et insuperabilis,
 Homo si tradiderit
 Cuncta quæ habuerit
 Pro hac virtute, despicitur
 Charitas; quia perpenditur,
 Non enim pretio venditur.

Christus ad Synagoga de Ecclesia : « Soror
 nostra parva, et ubera non habet. » Soror ista
 Ecclesia gentium intelligitur (984). Dicunt ergo
 apostoli, dicunt Domini nuntii, legati sumus; Do-
 mino nostro uxorem quærimus. Quam igitur ei da-
 himus? Soror nostra parva est, nuper genita, in-
 sipientis et indocta. Ubera non habet : Testamenta
 non videt, nondum parere, nondum filios enutrire
 potest, virum nescit. Alloquenda est igitur, et de
 nuptiis admonenda. Sed « quid faciemus sorori
 » nostræ in die, quando alloquenda est? » Quibus
 verbis, quibusve promissis ejus animum temperabi-
 mus. Sequitur : « Si murus est, ædificemus super
 » eum propugnacula argentea. » Si, inquit, murum,
 constantiam; fidem et fortitudinem in ea reperie-
 mus, super eum propugnacula argentea et divina
 eloquia ædificemus. Prophetarum namque senten-
 tiæ, doctorumque sermones muro et fidei nostræ
 propugnacula sunt; quoniam his defendimur, his
 vitia superamus, his hæreticis resistimus. Hæc
 633 autem argentea dicuntur, quoniam nihil
 plumbi, vel æris, nihilque falsitatis in eis reperitur,
 « Si ostium est, compingamus illud tabulis cedri-
 » nis, » etc. Ostium, inquit, pingamus, portas si-
 gnemus, et variemus, ut Dei exercitus, virtutumque
 multitudo introitum inveniant; signum recognos-
 cant, et in decoris ornatibus delectantur. Sive
 etiam compingamus et claudamus, ut undique portæ
 compactæ nulla ex parte vitia ingredi possint. Hæc
 autem cedrinis tabulis, exemplis prophetis, im-
 marcessibilibus, aliisque sententiis munientur. Vox
 Ecclesiæ : « Et ubera mea sicut turris. » Ego, in-
 quit, murus sum, fortis sum, constans sum, vitiis
 resisto, inimicos expugno. « Et ubera mea sicut
 turris. » Ubera, inquit, mea, doctrina et sapientia
 mea turris sunt. Alta est doctrina, grandis est sa-
 pientia, bene munita, bene armata, non hæretico-
 rum, non philosophorum sophismata timens. Hæc
 D enim ubera filios nutriunt et defendunt. Unde et
 turris et ubera vocantur. Sed ex quo tempore talis
 est fortitudo? Sequitur : « Ex quo facta est coram eo
 » quasi pacem reperiens; » id est ex quo Christus
 me dilexit, Patrique reconciliavit; ex quo angelica
 tuba cecinit : « Gloria in excelsis Deo, et in terra
 pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. ii, 14). » Syn-
 agoga Ecclesiæ dicit : « Vineam fuit pacifico, quæ
 » habet populos. » Per vineam Ecclesiam; pro paci-
 fico vero Christum intelligas. « Vineam enim Domini
 exercituum, domus Israel est (Isa. v, 7). » — Ipse

1) « Parva erat Ecclesia de gentibus congre-
 sub ipsis Domini et apostolorum temporibus,
 et parvitate credentium parva existebat, et

ubera necdum habebat; id est nequaquam prædicando
 spirituales Deo filios generare volebat. » Idem au-
 ctor.

autem est pax nostra, quæ fecit utraque unum A
(Ephes. II, 14). » Hæc autem vinea populos habet,
quia Judæos et gentiles, Græcos et barbaros omnes-
que nationes in unum colligit. « Tradidit eam cu-
» stodibus, » id est apostolis et doctoribus, qui eam
colerent, et amputarent, et a furibus custodirent
(982). « Vir affert pro fructu ejus mille argen-
» teos. » Millenarius namque numerus pro summa
perfectione et plenitudine ponitur. Et tale est ac si
diceret : Vir sanctus et catholicus ut hujus vineæ
fruatur merito et beatitudine, omnia tribuit quæ-
cunque possidet. Christus dicit : « Vineam meam coram
» me est. » Vineam, inquit, meam hæreditas, vel Eccle-
sia mea coram me est, mihi que servit, et quamvis
custodibus eam tradidissem, semper tamen præsens
adsum, qui eam munio, præparo, et custodio. B
« Mille tui pacifici, » subauditur, tibi servantur.
Quos autem superius argenteos dixit, pacificos hic
appellat. Sed quare pacificos ? Quoniam Deo nos
conciliant, ejus inimicitiam, iram et indignationem
mitigant, nobisque pacem præparant, et in pacem
nos inducunt. Hi autem Ecclesiæ reservantur, eique
multiplicati reddentur. « Et ducenti his qui custo-
» diunt fructus ejus. » Ducenti, inquit, millium pa-
cificorum servantur apostolis et doctoribus. His
enim sicuti regibus et magistris duplex honor est
habendus ; siquidem cæteros custodiunt, et pro cæ-

(982) « Custodes hujus vineæ, id est Ecclesiæ,
sunt prophetæ, apostoli, apostolorumque successo-
res. Sive etiam custodes sunt angelicæ virtutes, quæ
ab incursibus tentationum et draconum Ecclesiam
defendunt. » Idem auctor.

(983) « Fuge, dilecte mi ; id est impleto incarna-
tionis et passionis tuæ mysterio, revertere ad cæ-

teris vigilant et moriuntur. Christus Ecclesiæ
« Quæ habitas in hortis, amici ansulant. »
quit, Ecclesia in hortis, habitas, in liliis del
inter rosas et violas jaces, undique flores, et
virtutes, undique doctorum sententiæ sunt. «
me floribus, » dixisti ; completa est petitio
mei amici, videlicet angeli et apostoli, aus-
quid credas, quam spem habeas, ad quem
tendas audire desiderant. « Fac me audire
» tuam ; » laudem scilicet, jubilationem, cantic-
dis et confessionis. Vox Ecclesiæ ad Chr
« Fuge, dilecte mi, assimilare capræ, hinc
» cervorum super montes aromatum. » Fuge,
relinque terras, advola ad Patrem, ut qui t-
nem tantum putant, verum Deum esse credat
Propter me venisti, domum meam intrasti ;
osculatus es ; tibi sum conjuncta, tibi des ;
Revertere igitur, trahe me post te, redde vi-
domum tuam me introducas. « Assimilare ca-
pete montes, pete cælos, pete superiora ; « l-
que cervorum, » ut in umbra, in Selmon, e
frigerio habites ; super montes aromatum i-
num maneat, ubi odor est suavissimus, loc-
ctabilis, splendor ineffabilis, copia inenar-
ibi sancti, exsultant, ibi angeli lætantur ; i
Patre et Spiritu sancto laus, honor et g-
æternum tibi cantatur. Amen.

lum, ut non jam te sicut hominem, sed sicut
super omnia cogitare incipiam. Tunc audie
meam, quia tunc liberius prædicabo omni
Et hoc est quod Dominus in Evangelio dic-
veritatem dico vobis : expedit vobis ut ego
(Joan. XVI, 7). » Idem auctor.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. BRUNO ASTENSIS SIGNIENSIS EPISCOPUS.

PROLEGOMENA.	
Epistola dedicatoria.	9
Vita S. Brunonis.	89
De Vita S. Brunonis commentarius.	97
Testimonia de S. Brunone.	137
EXPOSITIO IN GENESIN.	147
— IN EXODUM.	233

EXPOSITIO IN LEVITICUM.

—	IN NUMEROS.
—	IN DEUTERONOMIUM.
—	IN JOB.
—	IN PSALMOS.
—	IN PROVERB. CAP. XXI, 10.
—	IN CANTICA.

FINIS TOMI CENTESIMI SEXAGESIMI QUARTI.